

Ad simpliciter usum P. Fr. Nicolai Cicini a Valentano Min: Obs: 1848.

SOLIS AQVINATIS SPLENDORES CIRCA SACROSANCTVM EVCHARISTIÆ MYSTERIVM,

Aliaque Christianæ Religionis Arcana:

HOC EST,

COMMENTARIVS

IN PROSAM, SEV CANTICVM D. THOMÆ Doctoris Angelici,

LAVDA SION SALVATOREM, &c.

Vbi S. THOMÆ mens in mirabili Opere veluti latitans aperitur, Sanctissimi corporis Christi in Eucharistia præsentia propugnatur, majestas illustratur, virtus ostenditur: sicque catholicæ veritates circa hoc Mysterium aliaque roborantur, Nouatorum errores refelluntur, multaque alia Fidelibus vtilia explanantur.

Authore R.P.F. CAROLO BOVQVIN, Tarasconensi, Ordinis FF. Prædicatorum in Sacra Theologia Magistro, Studij Generalis Aquensis Prouinciæ Prouinciæ præfati Ordinis olim Regente.

OPVS VERBI DEI CONCIONATORIBVS, AC VERITATVM Catholicarum propugnatoribus perjucundum, ac perutile, cui accessere Indices quatuor copiosissimi, quorum duo in fronte, duo verò in calce Operis reperiuntur.

NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODIT.

LVGDVNI,

Sumptibus FRANCISCI BARBIER, Typographi Regij.

M. DC. LXXVII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

EMINENTISSIMO PRINCIPI D.

DOMINO HIERONYMO

GRIMALDO,

S. R. E. CARDINALI,

EPISCOPO ALBANENSI,

Necnon Aquensium Archipræsuli Vigilantissimo.

Elicissimis tuis sub auspiciis in publicum audacter prodeunt. Solis Aqvinatis Splendores circa Sacrosanctvm Evcharistiæ Mysterivm, aliaqve Christianæ Religionis Arcana (CARDINALIS EMINENTISSIME) fulgentissimis Nobilissimæ Prosapiæ, Purpuræ, ac meritorum tuorum radiis aucti, illustrati, cumulati; nullosque timent vel obtrectatores, vel derisores, tantâ protectionis tuæ firmitate donati. Securi varias in Orbis partes, Fidelium mentes collustraturi, sese, suamque latissimè lucem effundent, inclyto tuo Nomine, micantissimo veluti sydere præeunte; nullusque ab eorum se abscondet fulgoribus, quos & ab Eminentia tua splendidiores agnoscet; & in illa adamussim videbit expressos.

Christum etenim Dominum, quem Saluatorem, Ducem, ac Pastorem optimum in Eucharistia, Sacramentorum omnium jubare, nitido, eleganti, ac florido stylo, in mirabili, quam hoc Commentario exponimus, Prosa pangit Doctor Angelicus Sanctus Thomas, pietate, mansuetudine, charitate, salutis animarum zelo, misericordiâ, vigilantiâ, prudentiâ, aliisque Pastoralibus dotibus ita exhibes, vt in Te cerni valeat, & admirari. Illius vices tantâ sedulitate in Ecclesiarum Tibi commissarum regimine exequeris, vt eius, qui in Te adest, & agit Christus, nemo va-

ã 2 leat

leat quærere experimentum. Omnibus per Te, & in Te patet: omnibus præsto est, & semper in Te videtur mirabilirer expressus.. Animarum saluti sedulò incumbis, grauissimosque tanto operi necessarios exantlas labores, ac *Pastoris & Episcopi animarum* partes Tibi commissas tanto feruore ac diligentiâ obire contendis, vt Saluatoris nomine & honore decoreris. Sic enim & *Teipsum saluum facis, & eos qui Te audiunt*; immò & qui Te vident, dum in Te virtutum omnium effigiem aspiciunt animatam. Simul autem & videris, & audiris; verius enim de Te dixerim, quàm de Philosopho Tertullianus, *Tunc audiris, cùm videris: & si eloquium quiescat, ipse habitus sonat: occursu tuo confundis vitia*, & cunctis ad salutem hortamenta etiam tacendo concedis, magisque tua viam salucis docent exempla, quàm verba. Paulum Apostolum imitatus quotidie immolaris, propter gloriam & salutem subditorum; non solùm *vt saluum facias aliquem ex ipsis, sed vt omnes facias saluos.* Vnde non solùm Episcopatu, sed charitare, & zelo succedis Apostolis, *quos ipse Saluator*, vt Sanctus Hieronymus loquitur in Abdiam, *mundi esse voluit Saluatores*; & meritò præstantissimos inter illos Viros numeraris, de quibus sacrum loquitur Oraculum Abdiæ 21. *Et ascendent Saluatores in montem Sion iudicare montem Esaü, & erit Domino regnum.*

Nec solus in montem Sion, hoc est in virtutum omnium culmen ascendis: ascendunt & Tecum quamplurimæ oues tuæ,quarum etiam Dux perfectissimus extas: *Ante eas vadis, & oues Te sequuntur, quia sciunt vocem tuam*, vtique bonis operationibus semper coniunctam; & tua terentes vestigia, virtutum omnium normam accipiunt exemplum tuum, *in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, & castitate.* 1. Tim. 4. 12. Tui etenim *Gregis forma factus* es, exemplarque morum & sanctimoniæ. *Sacerdos Dei iustitiam induisti*, pietatis semper operibus exornatus. Vita tua iubet; non voces, sed opera suadent: viam vitæ subditis viuendo denuncias: manu potiùs, quàm linguâ ducis, Tibique commissi populi mores potiùs tuos, quàm vocem sequuntur, & per exempla tua meliùs quàm per verba gradiuntur. Hoc modo in Ecclesia Christi Dux es, CARDINALIS EMINENTISSIME, & illorum, quos per viam salutis conducis, bonis moribus instituens, etiam Pastor euadis. *Optima* enim *ouium pascua sunt exempla Pastoris*, vt loquitur S. Gregorius 1. *part. Pastor. cap.* 3. Verùm ampliora gregi dilectissimo præbes pabula: illum etenim, vt Mellifluus Doctor notat Bernardus *serm.* 2. *de Resurr.* Pastores debent pascere *mente, ore, & opere.* Quod sanè feliciter præstas, oues pascens *mente*, nempe *animi oratione: ore, verbi* scilicet *exhortatione:* & tandem *opere*, temporalium bonorum dispensatione, necnon & copiosâ eleemosynarum largitione. Bonus igitur animarum Tibi commissarum Pastor, quas & orationibus foues, & doctrinâ illustras, & subsidio temporali sustentas, etiam Pater existis; vnde & illæ, quæ quotidianâ tuâ reficiun

reficiuntur beneficentiâ, Te non solùm Pastorem optimum, sed & *Patrem pauperum* prædicant, & extollunt.

Tres ergo, Saluatoris, Ducis, ac Pastoris dotes egregias, quas in Christo, tremendo in Eucharistiæ Sacramento latitante Sanctus Doctor obseruat, easque in varios, mirabilesque erumpentes effectus, hac in Sequentia prosequitur, in Te videmus extensas, qui Christi *Pastorum Principis* vices gerens, in Ecclesiarum regimine Saluatoris, Ducis, ac Pastoris munera diligenter ac fideliter exerces. Regiam insuper, ac Sacerdotalem dignitatem, sapientiam, mansuetudinem, bonitatem, misericordiam, cæterasque Redemptoris nostri in homines per sanctissimum Altaris Sacramentum, amoris diuitias effusas, ab eodem Angelico Magistro commemoratas, quas nostro Commentario vtcumque illustrare conati sumus, in Te fideliter exhibes, omnibusque vitam, & pia opera tua considerantibus exprimis, & ostendis.

Quid plura? Taceo Te in seculo non solùm Principum, sed & Heroum sanguine satum, vt in Ecclesia Christi inter primores sublimem; in sacro Purpuratorum Patrum Collegio eminentissimum; inter Antistites Principem, Archiepiscopum scilicet Sanctæ Aquensis Ecclesiæ Sacerdotali maiestate fulgentem dicam. Attamen nec sola Gallo-Prouincia, vel Aquensis Ecclesia prudentiam tuam, benignitatem, magnificentiam, aliasque præclaras dotes demiratur; illas, ingeniique tui sublimitatem, sagacitatem, amplitudinem, ac in agendo dexteritatem vniuersa Gallia, Germania, & Italia sunt expertæ. Dum enim apud Christianissimum nostrum Galliarum Monarcham Ludouicum XIII. & apud Romanorum Imperatorem Ferdinandum II. Apostolicæ Sedis Nuncium ageres, Te stupentes Gallia, & Germania suspexere, variisque in muneribus ab eadem Sede Apostolica demandatis mirabiliter Te gerentem admirans stupuit Italia.

Cæterùm maiora à Te Aquensis Ecclesia, cui sanctissimè præes, suscepit beneficia: hanc etenim ardenti zelo, incredibilique vigilantiâ dum regis, præstantissimis moribus, agentibus pietatis tuæ exemplis, mirabiliter instituis; sed præsertim illustriorem eius portionem, Clericos ac Sacerdotes, ad quos doctrinâ & sanctimoniâ efformandos, propriis sumptibus præclaram domum (Seminarium vocant) liberalissimè erexisti, construxisti, ædificasti, eamque omnibus ad Clericorum institutionem necessariis non solùm exornasti, sed cumulasti. Illam ante Palatium Archiepiscopale meritò collocasti, vt sub oculis Episcopi, veluti Solis fauentibus radiis, Cœlesti Militiæ Clerici operam dantes, altiores in pietate radices mittant, vberiùs crescant, & feliciùs ad perfectam consummationem perueniant. Ingentis prouidentiæ tuæ hoc munus est, & summæ, quâ Christum sacra in Eucharistia colis, reuerentiæ. Simul enim & Augustissimo Sacramento pios, doctos, ac fideles

ã 3 Ministros,

Minifttos, & fingulis Aquenfis Diœcefis animabus bonos fub cura tua præparas Paftores, vt fcilicet Tibi fubditi pietatis, & doctrinæ fpirituali refecti alimoniâ, in fcientia Dei crefcant, & maiorem erga tremenda Corporis & Sanguinis Chrifti myfteria habeant reuerentiam, & fufcipiant deuotionem.

Hæreticos fanctiffimæ Euchariftiæ hoftes infenfiffimos doctrinæ fuæ gladio jugulat, & confodit hac in Sequentia fanctiffimus Thomas Aquinas, ac de illorum erroribus gloriosè *calamo*, *non enfe triumphat.* Idem præftas paftorali folicitudine, ardenti zelo, ac feruidâ charitate, in oues tuas errantes Caluinianâ hærefi infectas, juxta Druentiæ fluuium in Aquenfi Diœcefi commorantes, teneram exercens militiam per Euangelicos Concionatores, quos ad illarum errores diffipandos, illafque ad Catholicæ Ecclefiæ finum reuocandas, atque ad facrofanctæ Euchariftiæ veritatem, & adorationem profitendam mirâ pietate deftinafti. Vnde & illarum triumphis inclytus, illarum fimul & Pater, & Paftor, & Victor exiftis. Cúmque, vt Sanctus loquitur Gregorius in Paftor. *Lux gregis fit flamma paftoris*, charitatis tuæ feruoribus fimul & ouium tenebras fugas, & veræ Fidei lumina pandis. Ardendo luces, & nouum, ac rationale fydus magis operibus, quàm verbis corufcas.

Prælatos, lucentes Stellas, ac in cuftodiis fuis manentes, diuinum vocat eloquium, Baruch 3. 35. *Stellæ*, inquit, *dederunt lumen in cuftodiis fuis, & lætatæ funt. Vocatæ funt, & dixerunt, Adfumus: & luxerunt ei cum jucunditate, qui fecit illas.* Epifcopi etenim, & Sacerdotes, vt Stellæ in cœlo, in Ecclefia fuper Gregem commiffi populi vigilantes, excubias agunt; lucentque Deo factori fuo, dum pietatis & doctrinæ fulgoribus emicantes, ad fe, vt ad Dei Vicarios, omnium rapiunt oculos, illofque ad Deum Paftorum omnium Paftorem adducunt. Hæc in Te feliciter adimpleta, CARDINALIS EMINENTISSIME, ab omnibus comprobantur. Vt ftella, immò vt Sol, in Ecclefia luminis fulgorem effundis: nec vna Tibi fufficit cuftodia, in gemina fplendes, & vtrique Diœcefi, Albanenfi, & Aquenfi, gemino veluti in Zodiaco corufcas. Vtramque tuâ præfentiâ decorafti, luftrafti, illuftrafti. Super vtrumque vtriufque Ecclefiæ populum vigilas, & ftatim ac Albanenfem regendam fufcepifti, ad illam fummâ diligentiâ, ac feftinatione acceffifti, cucurrifti, volafti, & oues tuas in illa vifitafti; omnibufque rectè difpofitis, mox ad Aquenfem es reftitutus, non tamen relictâ Albanenfi, cui à Summo Pontifice illuftriffimum D. D. F. Angelum Mariam Grimaldum, Tibi fecundùm carnem propinquum, ex Ordine Prædicatorum affumptum, virum pietate & doctrinâ infignem, Epifcopum Medonenfem, Suffraganeum prouidere ac concedere curauifti, vt in illo veluti reproductus geminâ præfentiâ geminas, ac diftantes

Ecclefias,

Ecclesias vnus ipse regeres, & gubernares; simulque Italis, & Gallis; Albani, & Aquisfextiis Pater, & Pastor Fidelium, *in omnibus Teipsum praeberes exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate*, vt Tito suadebat Apostolus *ad Tit.* 2. 7.

Ea sunt, CARDINALIS EMINENTISSIME, quae dum Te Christi Domini Sacerdotem *omninò irreprehensibilem*, eiusque viuam ostendunt effigiem, mouent nos, vt Commentarium nostrum, SOLISQVE AQVINATIS SPLENDORES CIRCA SACROSANCTVM EVCHARISTIÆ MYSTERIVM, Tibi sacrorum mysteriorum dispensatori fidelissimo, ac strenuo propugnatori offeramus, & consecremus.

Accedit, quod quae in hoc Opere explanantur mysteria, alteri quàm Tibi non poterant sisti patrono: Sanctae enim Aquensis Ecclesiae, cui tanta cum vigilantia praees Archiepiscopus, deuotioni maximè sunt consentanea. Inter omnes quippe Galliarum Ecclesias Augustissimum Corporis & Sanguinis Christi Sacramentum sedulò venerantes, Aquensis maiori ac feruentiori illud colit obsequio, celeberrimamque toto Orbe Sanctissimae Eucharistiae festiuitatem splendidiori apparatu, pompa magnificentiori, ac sanctiori exultatione sibi veluti peculiarem agit, celebrat, reueretur: vnde & Prosam S. Thomae ad hoc Festum cum jubilatione celebrandum, nostra Expositione dilatatam, & ad Eucharistiae venerationem augendam, Nouatorum contra illam errores profligandos, corporis Domini in hoc Sacramento praesentiam realem propugnandam, & haereticorum contra illam tela retundenda, argumentaque refellenda, aptatam Tibi Aquensis Ecclesiae Capiti, Sponso, & Antistiti non possumus non offerre.

Addam, Commentarium istum in Aquensi Ciuitate conceptum, immò formatum, & productum, Tibi veluti fructum in solo tuo natum jure debitum esse. Dum enim in Conuentu, ac Studio Generali Aquensi FF. Praedicatorum Primarij Theologiae Professoris, seu Regentis munus obirem, fauente Eminentiâ tuâ, à qua non semel beneuolentiae, protectionis ac fauoris indicia suscepi, de mirabili Doctoris Angelici Prosa, LAVDA SION SALVATOREM, amplo Commentario exponenda cogitaui, ac deinde dum ibidem Prioris onus sustinerem, diuino annuente Numine Opus inchoaui, quod posteà, absoluto Prioris officio, vtcumque consummaui. Multis ergo Titulis Tibi debitam lucubrationem supplex offero, CARDINALIS EMINENTISSIME, immò & reddo, rogans vt illam non dedigneris. Veritates Catholicas continet, profert, ac tuetur; nec minimum quidem vnguem ab inconcussa Doctoris Angelici S. Thomae doctrina recedit, illam semper sequitur, illi semper inhaeret; & si styli elegantiâ non fulgeat, attamen veris vbique sententiis decoratur. Illam ergo accipe, CARDINALIS EMINENTISSIME, in perennis obsequij mei, ac aeternae gratitudinis monumentum, dum pro sospitate & incolumitate

Eminentiae

Eminentiæ tuæ, vt ad longos in Ecclesia Dei splendeat annos, vota & preces offero. In Conuentu Buxensi FF. Prædicatorum, sexto Kalendas Decembris, Anno reparatæ Salutis millesimo sexcentesimo septuagesimo-quinto.

Addictissimus & obsequentissimus
in Christo Seruus

Fr. CAROLVS BOVQVIN,
Ord. FF. Prædicatorum.

ERVDITO LECTORI.

MESSIS *multa, operarij pauci*: solennis incarnatæ Veritatis hæc vox est, *Luc.* 10. 2. At nunquid hoc beato seculo, quod ex innumera Doctorum hominum, immò & sacrorum Scriptorum multitudine aureum rectè dixerim, pauci inueniuntur operarij, ita vt messores messis superet? Nunquid indigent Christianæ Religionis mysteria nouis hominum scriptis propugnari, exponi, dilatari? Minimè gentium: sed infinita, immensaque immensi operis moles finitis nusquam operariis satis exponetur, qui licèt plurimi in se, tamen vastissimæ vineæ Domini operationi pauci censentur. Vnde iubente Saluatore, rogandus est Dominus messis, *vt mittat operarios in messem suam*; ipsique qui in foro otiosi remanent operarij, vrgendi sunt, vt sedulò operi manum admoueant, ne acriùs, quòd stent tota die otiosi, à diligenti Patrefamilias reprehendantur.

Hæc mente voluens, ausus sum ego omnium operariorum nedum postremus, sed minimus, ad vineam Domini excolendam, eiusque messem colligendam accedere, ne coram summo Patrefamilias, æquissimoque domus Dei Iudice otiosus inuentus, minimique mihi crediti talenti sepulturæ culpatus, desidiæ ac inertiæ reus, tanquam reprobus, infidusque minister à fidelissimorum consortio seruorum segregatus, à facie Dei ejiciar. Porrò sicut meipsum, ita Opus meum, omnemque quem hac in elucubratione exantlabo laborem, ipsi optimo deuoui Patrifamilias, amantissimoque Saluatori, de ineffabilibus Christi Domini sacra in Eucharistia latitantis mysteriis sermonem habiturus. Ad Solem accedo, non aquila, sed vespertilio: verùm luce nocturna roboratus, Fide inquam, quæ in tenebris lucet, quæque *adeo est oculata, vt lynceos habeat oculos*, sicut loquitur D. Bernardus *serm. de Epiphan.* Ad Regem venio, sed supplex, sed humilis, non solùm infinitam eius maiestatem, sed etiam fulgentissimam illius purpuram venerabundus, quia & deitatis, & humanitatis eius gloriam summa cum reuerentia enarrabo. Mare transeo, sed stellâ duce, quæ Dei nuncia, non ad Christi præsepe, sed ad omnium gratiarum scaturiginem, omnisque gratiæ thronum, sacram scilicet Eucharistiam adducet. Magnam prouinciam suscipio, & longam peregrinationem aggredior; sed fidelissimo, potentissimoque ductore roboratus, & alter veluti Tobias Angelico nobilitatus comitatu. Vt enim illum Raphaël è domo paterna eduxit, & ad illam feliciter reduxit: sic ego Thomam Aquinatem Doctorum Angelum, qui linguâ Angeli, & stylo Angelico panem Angelorum angelicè celebrauit, ducem suscipio. Illum sequor, illius vestigiis inhæreo, illius doctrinam amplector, colo, reuereor; & celeberrimæ illius Prosæ rithmicæ in Missa Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti pretiosissimæ veluti gemmæ coruscantis expositionem ac elucidationem tradere non formido. Sanctissimi Doctoris mentem, quæ licèt primâ fronte plana videatur, tamen altissima est ac profun-

dissima, aperiam; ipsasque, quas vnico verbo tantus Author pronunciat veritates, integro sermone propalabo, & perspicuâ oratione exponam: tremendumque diuinæ Eucharistiæ mysterium omnibus proponens adorandum, ab hæreticorum vesania, infidelium irrisionibus, peccatorum blasphemiis, ac malorum omnium iniuriis propugnare, ac vindicare conabor. Rogo te (HVMANISSIME LECTOR) conatum nostrum non crimineris: ineleganti stylo, ac obscuro, & nequaquam fulgenti, nequaquam fluido sermoni parce. Veritatem sectatus veritatem indagaui, ac illam seipsâ formosam, nullâ ex parte fucatam expono. Nec pulcherrimæ omnium præstantissimâ specie suâ victrici ornatus addendus fuit, ne natiuus veritatis splendor peregrino nitore decresceret. Labore nostro vtere: si tibi vtilis, gaude: si tanti maiestati Sacramenti inæqualis, scito quod sicut exaltantur cœli à terra, sic viæ ac verba hominum à viis rebusque diuinis elongantur. Cæterùm labori non minimo non irascaris, sed potiùs ignosce. Faciliùs arguunt homines, quàm meliora præstent. Commentarium nostrum lege, nec te ab eius lectione arceat styli inelegantia: nuces in nucleis delitescunt, suauissimosque fructus tegunt amaræ cortices, ipsaque sapientia rudis sermonis inuolucris obuoluitur, & tamen pretiosam doctrinam comprehendit. Vale.

SERIES

SERIES
LIBRORVM, TEXTVVM, ELVCIDATIONVM, SECTIONVM, &c.

Quæ in quatuor Libris huius Commentarij in Canticum *Lauda Sion Saluatorem*, continentur.

PROEMIVM. pag. 1
Prosa, seu Canticum Diui Thomæ Doctoris Angelici, de Sacrosancta Eucharistia. pagina 4

LIBER PRIMVS.

Solis Aquinatis Splendorum, ad lætitiam, & gratitudinem Fideles, ob concessum corpus Christi in Eucharistia inducentium. pag. 5

TEXTVS PRIMVS.

Lauda Sion Saluatorem, &c. p. 6
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO PRIMA.

Cur Ecclesia nomine Sion appelletur. p. 8
Sectio I. Ecclesia vocatur Sion propter maximam firmitatem. ibid.
§. j. Ecclesiæ firmitas à suo Capite. ibid.
§. ij. Ecclesiæ firmitas à fide. p. 10
§. iij. Ecclesiæ firmitas à charitate. p. 13
Sect. II. Ecclesia meritò Sion nomine insignitur propter suam amplitudinem. p. 16
Sect. III. Ecclesia meritò Sion nuncupatur propter suam altitudinem. p. 20

ELVCIDATIO II.

Christus Dominus maximè in Eucharistia Saluator dicitur. p. 23
Sect. I. Christus in Eucharistia Saluator est hominum, quia hoc Sacramento Dæmones superantur. ibid.
Sect. II. Christus in Eucharistia Saluator est hominum, quia per eam peccata remittuntur. p. 27
§. j. Peccata præterita per Eucharistiam delentur. p. 28
§. ij. Peccata præsentia per Eucharistiam extinguuntur. p. 29
§. iij. Peccata futura per Eucharistiam cauentur. p. 31
Sect. III. Christus Saluator est in Eucharistia, quia per illam mors destruitur. p. 34

ELVCIDATIO III.

Christus Dominus in Eucharistia Dux Christianorum meritò nuncupatur. p. 36
Sect. I. Christus in Eucharistia Dux noster est, quia nos ducit intra nos. ibid.
Sect. II. Christus faciam per Eucharistiam Dux noster est, quia nos ducit extra nos. p. 39
Sect. III. Christus in Eucharistia Dux perfectus, quia nos supra nos ducit. p. 41

ELVCIDATIO IV.

Christus verus est Christianorum Pastor. p. 45
Sect. I. Christus verus Ecclesiæ pastor, illam verbi pabulo sustentat. ibid.

Sect. II. Christus optimus pastor exemplo pascit Ecclesiam. p. 50
Sect. III. Christus optimus Ecclesiæ pastor illam proprio corpore pascit. p. 54

ELVCIDATIO V.

Christus Dominus in Eucharistia laudibus ac sanctæ jubilationis hymnis & canticis à fidelibus est prosequendus. p. 58
Sect. I. Christum Dominum cœlum laudat, hoc est, Sancti Angeli, & homines beati præconiis & hymnis Christi laudes celebrant. ibid.
§. vnic. In cœlo etiam Beati homines Christum Dominum laudibus prosequuntur. p. 61
Sect. II. Ab Ecclesia adhuc in terris militante Christus Dominus laudibus celebratur. p. 67
Sect. III. Ab illis Christi fidelibus, qui in purgatorio patiuntur, ipse Dominus Iesus laudes recipit. p. 71
§. j. Purgatorij veritas stabilitur. ibid.
§. ij. Animæ in Purgatorio existentes Christum Dominum laudibus prosequuntur. p. 75

TEXTVS II.

Quantum potes, tantum aude, &c. p. 79
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO VI.

A quo potestas hominis deriuetur. ibid.
Sect. I. Quidquid homo in creatione, vel productione suscepit, illud omne à Christo recepit. p. 81
Sect. II. Mala hominis non à Deo, sed à solo homine proceduot. p. 84
§. j. Substantia, seu entitas actus peccati est à Deo; malitia autem à sola voluntate creata. p. 86
§. ij. Quomodo cordis obduratio fit à Deo. p. 88
Sect. III. A peccato resurgere, & bona per illud amissa recuperare nequit homo sine speciali diuinæ gratiæ auxilio. p. 90
§. j. Vt homo à peccato surgat, diuinâ gratiâ præueniente efficaci, ac ipsum ad agendum applicante debet excitari. p. 92
§. ij. Gratia efficax voluntates humanas applicans ad agendum,

agendum, non lædit, vel destruit, sed perficit libertatem. p.98
§. iij. Homo diuinæ gratiæ auxilio roboratus, ipsique Christo Domino charitate ac iustitiâ copulatus, illius laudes debet audacter depromere. p.100

TEXTVS III.

Laudis thema specialis, &c. p.103
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS IV.

Quem in sacræ mensa Cœnæ, &c. p.105
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS V.

Sit laus pura, sit sonora, &c. p.106
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS VI.

Dies enim solennis agitur, &c. p.109
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO VII.

Circa quatuor Textus præcedentes. p.110
SECT. I. Eucharistiæ Sacramentum verus Christianorum cibus, specialem ab eis exigit gratitudinem. ibid.
SECT. II. Sola Eucharistia panis viuus meritò appellatur. p.114
§. j. Christus panis viuus verè, & non figuratè est in Eucharistia. p.117
§. ij. Eucharistia panis viuus viuum Christi Domini corpus, sine vllo alio pane complectitur. Vbi error Lutheri Christum in Eucharistia impanatum asserentis confutatur. p.121
SECT. III. Christiani, quibus in Apostolorum personis corpus suum tradidit Christus, meritò fratres appellantur. p.124
§. j. Christiani verè fratres sunt, vtpote ex eisdem parentibus nati. ibid.
§. ij. Christiani fratres sunt, quia eodem lacte nutriti. p.127
§. iij. Christiani fratres sunt, quia ad eandem hæreditatem prouehuntur. p.129
SECT. IV. Cur duodenus sit Apostolorum numerus. p.133
§. j. In duodeno Apostolorum numero Christi maiestas splendescit. ibid.
§. ij. Duodenus Apostolorum numerus Ecclesiæ dignitatem exornat. p.136
§. iij. Propria Apostolorum dignitas in duodenario numero elucescit. p.137
SECT. V. Iustè ac rationabiliter dies solennis ad sacrosanctæ Eucharistiæ honorem ab Ecclesia institutus est. p.139

LIBER SECVNDVS.

Solis Aquinatis Splendorum, victorias ac triumphos Christi Domini illustrantium. p.143

TEXTVS VII.

In hac mensa noui Regis, &c. ibid.
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS VIII.

Vetustatem Nouitas, &c. p.144
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO PRIMA.

De Regia Christi Domini dignitate. p.145
SECT. I. Christus ab æterno Rex est, æternâ suâ ex Diuini Patris intellectu processione. ibid.
SECT. II. Christus etiam temporali ex Virginis vtero natiuitate Rex existit. p.150
§. j. Christus Dominus vt homo, ac intemeratæ Virginis filius, ad Regiam dignitatem electus est. p.151
§. ij. Christus Dominus ad Regiam dignitatem in materno Virginis vtero vnctus est. p.153
§. iij. Christus Dominus Rex in materno Virginis vtero coronatus. p.160
SECT. III. Christus pendens, ac moriens in cruce verus hominum Rex exhibetur. p.165
SECT. IV. Etiam in Sacrosancto Eucharistiæ Sacramento Regiam Christus Dominus pandit maiestatem. p.169

TEXTVS IX.

Quod in cœna Christus gessit, &c. p.172
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS X.

Docti sacris institutis, &c. p.173
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO II.

De Sacerdotio Christi Domini. p.174
SECT. I. Christus verus ac primus est omnium Sacerdos. ibid.
SECT. II. Summ in cruce Christus Dominus exercuit Sacerdotium, hostiam immaculatam Deo semetipsum offerens. p.177
§. j. Christus in cruce Sacerdos. ibid.
§. ij. Crux Christi altare est, in quo semetipsum Deo obtulit. p.178
§. iij. Christus cruci affixus hostia est omnium perfectissima. p.180
SECT. III. Christus in vltima cœna corpus & sanguinem suum præbens Apostolis Sacerdos apparuit, & verum sacrificium obtulit. p.183
SECT. IV. Sacerdotes nouæ legis Christi ministri in Missa verum Deo offerunt Sacrificium. pagina 185
§. j. Christiani Sacerdotes, Christi Sacerdotij participes, verè ac propriè Sacerdotum nomine & officio insigniuntur. p.186
§. ij. Eucharistia à Sacerdotibus oblata est verum, ac proprium Sacrificium. p.188
§. iij. propriam, & formalem sacrificij rationem Sacræ Eucharistiæ conuenire demonstratur. p.192
§. iv. Sacrificium Eucharistiæ verè propitiatorium esse suadetur. p.194
§. v. Quomodo Eucharistia sit sacrificium propitiatorium,

rium, explicatur. p.198

§. vj. De nominibus, & valore sacrificij Eucharistiæ. p.200

ELVCIDATIO III.

De præstantia Sacerdotij nouæ Legis. p.202

SECT. I. In quo præcipuè consistat dignitas Sacerdotij nouæ Legis. ibid.

§. j. A potestate consecrandi, & offerendi Eucharistiam Sacerdotum dignitas præcipuè oritur. p.204

§. Ij. A potestate clauium, seu ab authoritate remittendi peccata Sacerdotalis dignitas illustratur. p.208

§. iij. A verbi Dei prædicatione Sacerdotalis dignitas commendatur. p.211

§. iv. Summa in viris Apostolicis virtus requiritur, vt dignè verbum Dei annuncient. p.213

SECT. II. Vtrum omnes Sacerdotes æquales sint dignitatis, & an rectè alij maiores, nempe Episcopi; alij minores, scilicet ab ipsis dependentes Presbyteri distinguantur. p.217

§. vnic. An Episcopatus sit ordo distinctus à Sacerdotio. p.219

SECT. III. De fine Sacerdotij nouæ Legis. p.221

§. j. Ad Dei gloriam propagandam positi sunt in Ecclesia Sacerdotes. ibid.

§. Ij. Salus animarum post gloriam Dei alter finis Sacerdotij nouæ Legis. p.226

TEXTVS XI.

DOgma datur Christianis, &c. p.232
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO IV.

De conuersione panis, & vini in corpus & sanguinem Christi in Eucharistia, seu de transubstantiatione. pag.234

SECT. I. Vtrum dogma conuersionis panis & vini in corpus, & sanguinẽ Christi sit nouũ in Ecclesia. ib.

SECT. II. Vtrum ad hoc, vt corpus Christi sit realiter præsens in Eucharistia, necessariò admitti debeat transubstantiatio. p.238

§. Vnic. Veritas transubstantiationis magis illustratur. p.240

SECT. III. Vtrum panis, & vinum in Eucharistia annihilentur. p.242

LIBER TERTIVS.

Solis Aquinatis Splendorum Christianos ad fidem, & Sacræ Eucharistiæ venerationem exhortantium. pag.244

TEXTVS XII.

QVOD non capis, quod non vides, &c. ibid.
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XIII.

SVb diuersis speciebus, &c. p.245
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO PRIMA.

Circa textus præcedentes. De necessitate, & vtilitate Fidei. p.246

SECT. I. De necessitate fidei. ibid.

§. Vnic. Summa ad diuinam Eucharistiam fides est necessaria. p.247

SECT. II. Christianæ fidei dignitas expenditur. p.251

§. j. Præstantissimum Dei donum fides est. p.252

§. Ij. Quomodo fides viua possit esse, & mortua, ostenditur. p.254

§. iij. Quem locum obtineat fides inter alias virtutes Theologicas. p.256

SECT. III. De fidei vtilitate. ibid.

§. j. Quænam fides iustificet, & an sit formata, vel informis. p.258

§. ij. Fides formata, & bonis motibus voluntatis aucta requiritur ad iustificationem. p.261

§. iij. Christianus non est, cuius fides bonis operibus non exornatur. p.263

§. iv. Malè agentes Christiani, hoc nomine exspoliantur, & pœnis æternis addicuntur. p.266

ELVCIDATIO SECVNDA.

De speciebus, & rebus Eucharistiæ. p.268

SECT. I. Species, seu accidentia panis & vini, remanent sine subiecto in Eucharistia. Ibid.

§. j. Congruum fuit panis & vini species, seu accidentia remanere in Eucharistia sine subiecto. ibid.

§. ij. Accidentia panis, & vini in Eucharistia absque vllo subiecto castunt. p.271

§. iij. Accidentia Eucharistiæ iisdem subiacent separata à substantia, ac si illi inhærerent. p.272

SECT. II. Quænam res eximiæ, & quomodo sub speciebus panis & vini lateant in Eucharistia. p.273

SECT. III. Corpus & sanguis Christi verè, & realiter existunt sub speciebus panis & vini, non solùm in vsu, & sumptione Eucharistiæ, sed quamdiu verè & realiter incorruptæ permanent illæ species. p.275

TEXTVS XIV.

CAro cibus, sanguis potus, &c. p.277
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XV.

A Sumente non concisus, &c. p.278
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XVI.

SVmit vnus, sumunt mille, &c. p.280
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XVII.

SVmunt boni, sumunt mali, &c. p.281
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XVIII.

MOrs est malis, vita bonis, &c. ibid.
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XIX.

FRacto demùm Sacramento, &c. p.283
Expositio Textus. ibid.

TEXTVS XX

NVlla rei fit scissura, &c. p.284
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO III.
Circa textus præcedentes. ibid.
SECT. I. De præstantia cibi, & potus Eucharistici. ibid.
SECT. II. Quomodo, & quo tempore teneantur Fideles cibari cibo & potu Eucharistico. p.287
SECT. III. Vtrum omnes fideles debeant sub vtraque specie, panis scilicet & vini, Eucharistiam sumere. p.289
§. j. An Ecclesia potuerit aliquando fidelibus laicis, & Sacerdotibus actu non celebrantibus vsum Calicis, seu speciem vini in Eucharistia concedere, & aliquando denegare. p.291
§. ij. Vtrum Sacerdotes celebrantes, ac sub duplici specie communicantes, maiorem gratiam recipiant, quàm laici sub vna tantùm specie Eucharistiam recipientes. p.295
SECT. IV. Vtrum liceat quotidie sacram Eucharistiam sumere. p.296
ELVCIDATIO IV.
De dispositionibus ad sumendam Eucharistiam, ac de eius effectibus. p.298
SECT. I. Nullus nisi à lethali culpa purgatus, ad sacram accedat Eucharistiæ communionem. ibid.
SECT. II. Lethali culpâ pollutus, nonnisi præmissâ sacramentali confessione ad sacram communionem accedat. p.300
SECT. III. De dispositionibus corporis ad Sacram Eucharistiæ communionem. p.301
SECT. IV. Vtrum ille, qui cum peccato mortali, & absque debita dispositione sacram Eucharistiam recipit, recipiat ibi verum corpus Christi sacramentaliter. p.303
SECT. V. Vtrum ad dignè, & fructuosè communicandum requiratur actualis deuotio excludens mentis distractionem, & peccata venialia actu exercita. p.305
SECT. VI. Quinam sint proprij sacræ Eucharistiæ effectus, & quo tempore producantur. p.306
SECT. VII. A sacra Eucharistia vita in bonos, & mors in malos dimanat. p.309
SECT. VIII. Vita bonis à sacra Eucharistia communicatur. p.315
§. j. Vita naturalis ab Eucharistia procedit. ibid.
§. ij. Vita spiritualis ab Eucharistia confertur. p.315
§. iij. Æterna vita bonis ab Eucharistia donatur. p.317
SECT. IX. Sacram indignè sumentibus Eucharistiam, triplex infligitur mors, spiritualis, corporalis, & æterna. p.319
§. j. Vitam corporis amittunt Eucharistiam indignè suscipientes. p.320
§. ij. Mors spiritualis indignè communicantibus infligitur. p.321
§. iij. Mors æterna indignè communicantibus infligitur. p.322

LIBER QVARTVS.

Solis Aquinatis Splendorum Fideles ad mirabiles Eucharistiæ effectus percipiendos, ipsamque gloriam assequendam roborantium. pag.323

TEXTVS XXI.
ECCE Panis Angelorum, &c. ibid.
Expositio Textus. ibid.
ELVCIDATIO PRIMA.
De Christo Angelorum, & hominum pane. p.325
SECT. I. Quomodo Christus sit panis Angelorum. ibid.
SECT. II. Quomodo Christus fiat panis viatorum. p.328
SECT. III. Christus in Eucharistia fit verus panis viatorum. p.330
§. j. Vtrum Christus quibusdam verbis panem in corpus, & vinum in sanguinem suum consecrando, & conuertendo vsus fuerit. ibid.
§. ij. Vera forma consecrationis panis in his verbis, *Hoc est corpus meum*, consistit. p.332
§. iij. Omnia verba, quæ à Sacerdote in consecratione calicis proferuntur, sunt de essentia formæ. p.333
SECT. IV. Ex qua materia panis Angelorum fiat in Eucharistia cibus viatorum. p.336
SECT. V. Vtrum Christus in pane azymo vel fermentato Eucharistiam instituendo consecrauerit. pag.338
SECT. VI. Quodnam vinum, & an aquâ temperatum, sit materia Eucharistiæ. p.341
SECT. VII. Non indecens est, nec dignitati Christi derogat ipsum panem Angelorum factum cibum viatorum ab illis verè, & realiter manducari. pag.344
ELVCIDATIO II.
De filiatione adoptiua Dei. p.348
SECT. I. Quomodo homines à Deo adoptentur, & filij Dei dicantur. ibid.
§. j. Quid sit adoptio, & quomodo Deo adoptare conueniat. ibid.
§. ij. Christus Dominus gratiam adoptionis hominibus obtinuit. p.349
§. iij. Adoptiuam Dei filiationem homo recipit per Baptismum. p.350
§. iv. Hominum in filios per Baptismum adoptio magis illustratur. p.352
§. v. Cur aqua materia Baptismatis assumatur, expenditur. p.354
§. vj. Formæ Baptismatis verba expenduntur. p.356
SECT. II. De affectibus, seu fructibus diuinæ adoptionis. p.357
§. j. Nouum nomen homini adoptato diuina tribuit adoptio. ibid.
§. ij. Nouis bonis ditescit homo per Baptismum diuinâ adoptione decoratus. p.361
§. iij. Ad æternam filius Dei adoptiuus jus habet hæreditatem, ad quam assequendam totis debet viribus insudare. p.366
SECT. III. Adoptio diuina in hominibus sacrâ Eucharistiâ fouetur, & roboratur. p.369
ELVCIDATIO III.
De adoratione Eucharistiæ. p.372
SECT. I. Quid & quotuplex sit adoratio. p.373
SECT. II. Vtrum Eucharistiæ Sacramentum sit adorandum, & quâ adoratione. p.374
SECT. III. De adoratione crucis, & imaginis Christi. p.379
§. vnic. Crux Domini est adoranda. p.381
SECT. IV. De Sanctorum, eorumque imaginum veneratione. p.384

TEXT. XXII.

Elucidationum, Sectionum, &c.

TEXTVS XXII.

IN figuris præsignatur, &c. p.386
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO IV.

De Sacrosanctæ Eucharistiæ supra eius figuras dignitate, & excellentia. p.390

SECT. I. Ex antiquis Eucharistiæ figuris conuincitur corpus, & sanguinem Christi in hoc Sacramento realiter existere. ibid.

SECT. II. Ex manna Eucharistiæ figura rectè colligitur corpus Christi hoc in Sacramento realiter existere. p.393

SECT. III. Realis præsentia corporis Domini in Eucharistia adhuc firmatur, & contra Hæreticos propugnatur. p.398

SECT. IV. Eadem veritas præsentiæ realis corporis & sanguinis Domini in Eucharistia magis illustratur. p.401

§. vnic. Hæreticorum obiectiones contra veritatem Eucharistiæ confutantur. p.404

TEXTVS XXIII.

BOne Pastor, panis vere, &c. p.408
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO V.

De Christi Domini misericordia. p.414

SECT. I Ex Sanctissimo nomine Iesu summa in Christo effulget misericordia. ibid.

SECT. II. Christi Saluatoris misericordia verè est vniuersalis. p.418

§. j. Christus in omnes homines est misericors. ibid.

§. ij. Christus Dominus misericordiam suam in omnem locum effudit. p.422

§. iij. Diuina Christi misericordia in omne tempus extenditur. p.428

§. iv. Diuina Misericordia in omne tempus, & omnem cuiuscumque hominis ætatem extenditur. p.431

SECT. III. Vtrum diuina in homines misericordia mensuretur. p.433

SECT. IV. Diuina Christi misericordia ab eius iustitia non separatur. p.438

SECT. V. Vt diuina super nos misericordia effundatur, orationibus debemus à Deo postulare. p.442

§. j. Peccator, vt veniam peccatorum obtineat, & ab illis surgat, frequentibus orationibus diuinam debet misericordiam implorare. p.443

§. ij. Peccatorum Dei misericordiam postulantium oratio lacrymis roboratur. p.446

§. iij. Iustus oret, diuinamque imploret misericordiam, vt in gratia stet, & perseueret. p.451

TEXTVS XXIV.

TV qui cuncta scis, & vales, &c. p.455
Expositio Textus. ibid.

ELVCIDATIO VI.

De Christi Domini, & Sanctorum inuocatione. p.462

SECT. I. Christus Dominus tanquam Redemptor, Saluator, & Diuinus bonorum omnium propriâ auctoritate dispensator, à cunctis fidelibus est inuocandus. ibid.

SECT. II. Etiam Sancti in cœlis cum Christo regnantes ab Ecclesia sunt inuocandi. p.464

SECT. III. Inuocatio Sanctorum ampliùs stabilitur, & Nouatorum instantiæ refelluntur. p.469

SECT. IV. Præ omnibus Sanctis Beatissima Virgo Maria Dei genitrix est inuocanda. p.472

INDEX

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ,

Quibus Doctrina in hoc Opere tradita stabilitur; quæve sparsim allegata, etiam ipsa exponuntur.

Ex Genesi.

Cap.1. ℣.1. *In principio creauit Deus cælum & terram.* p.82.n.317
1. 20. *Producant aquæ reptile animæ viuentis: & volatile super terram, sub firmamento cæli.* p.354.n.185
1. 28. *Crescite, & multiplicamini.* p.33.n.125.& p.294. n.297
2.17. *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas, &c.* p.311.n.414.& p.439. n.592
2.23. *Caro de carne mea, & os ex ossibus meis.* p.286.n.245
3. 4. & 5. *Nequaquam moriemini: scit enim Deus, quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum.* p.24.n.82.p.33.n.122.& p.439.n.592
3.8. *Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?* p.47.n.180
3. 19. *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* p.34.n.127
4. 13. *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* p.91.n.349. & p.443.n.603
6. 3. *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* p.458.n.658
11. 4. *Faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum.* p.20.n.63
13.2. *Erat diues valde in possessione auri, & argenti.* p.362. n.231
15. 1. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* p.318.n.450.p.366.n.249.& p.412.n.481
15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* p.261.n.99
16. 14. *Fac tibi arcam de lignis læuigatis.* p.215.n.344
ibid. 22. *Fecit Noe omnia quæ præceperat illi Deus.* p.215. n.344
22. 4. *Die autem tertio, eleuatis oculis vidit locum.* p.387. n.355
22. 16. *Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito, &c.* p.387.n.354
22. 18. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* pag.362. n.232
23. 6. *Princeps à Deo tu es nobis.* p.152.n.41
24. 10. *Abiit ex omnibus bonis eius portans secum.* p.362. n.231
28. 18. *Lapidem in titulum erigens Iacob, fuso oleo desuper.* p.179.n.160
28. 20. *Si fuerit Deus mecum, &c.* p.113.n.428
28. 21. *Si dederis mihi Dominus panem ad vescendum, erit mihi Dominus in Deum.* p.7.n.9.& p.55.n.210
32. 28. *Si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis.* p.450.n.633
33. 11. *Suscipe benedictionem, quam donauit mihi Deus tribuens omnia.* p.111.n.422
39. 8. & 9. *Quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum.* p.30.n.112
48. 16. *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* p.465.n.692
ibid. *Inuocetur nomen meum super pueros hos, & nomina patrum meorum.* p.471.n.723
48. 22. *Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.* p.73.n.284
49. 19. *Salutare tuum expectabo Domine.* p.134.n.533
49. 27. *Beniamin lupus rapax, mane rapiet prædam, & ad vesperam diuidet escas.* p.47.n.183

Ex Exodo.

Cap.3. ℣.5. *Solue calceamenta de pedibus tuis.* p.153. n.42
ibid. *Locus in quo stas, terra sancta est.* p.381.n.322
3. 6. *Ego sum Deus patris tui.* p.333.n.53
3. 14. *Ego sum, qui sum.* p.257.n.73
4. 21. & 7. 3. *Ego indurabo cor Pharaonis.* p.437.n.582
7. 1. *Ecce constitui te Deum Pharaonis.* p.213.n.333
9.34. *Videns autem Pharao quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum, &c.* p.89.n.342
12. 2. *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.* p.338.n.93
12. 6. *Seruabitis eum vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum, &c.* p.338.n.94
12. 8. *Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes.* p.389.n.362
12. 11. *Phase, idest transitus Domini.* p.197.n.256
12. 14. *Habebitis hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solennem Domino, &c.* p.109.n.412
12. 27. *Cùm dixerint vobis filij vestri, Quæ est ista religio? Dicetis eis, Victima transitus Domini est, &c.* p.198. n.258
12. 46. *Os non comminuetis ex eo.* p.139.n.560
15. 1. *Cantemus Domino, gloriosè enim, &c.* pag.2
15. 3. *Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.* p.360.n.221
15. 25. *Venerunt autem in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, &c.* p.138.n.554

Sacræ Scripturæ.

16. 7. *Mane videbitis gloriam Domini.* p.111.n.422
16. 12. *Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus.* p.394.n.393
16. 16. *Colligat vnusquisque man quantùm sufficit ad vescendum, gomor per singula capita.* p.371.n.265
16. 18. *Non amplius habuit qui collegerat: nec qui minùs parauerat, minùs reperit.* p.295.n.308
16. 33. *Sume vas vnum, & mitte ibi man quantum potest capere gomor, & repone coram Domino.* p.371.n.265
19. 12. *Omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* p.320. n.460
20. 4. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c.* p.380.n.315
20. 5. *Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, &c.* p.380.n.317
ibid. 23. *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* p.380.n.317
22. 20. *Qui sacrificat Diis, occidetur, præterquam Domino soli.* p.191.n.225
22. 22. *Diis non detrahas, & Principi populi tui non maledices.* p.210.n.320.
28. 25. *Vt audiatur sonitus quando ingredietur, & egredietur Sanctuariū in conspectu Domini, &c.* p.222.n.385
31. 5. *Impleuique eum omni sapientia, intelligentia, & scientia ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, & argento, & marmore, & gemmis, &c.* p.380.n.317
31. 13. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum, &c.* p.465.n.692
32. 32. *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* p.230.n.413
33. 19. *Ego ostendam omne bonum tibi.* p.412.n.484

Ex Leuitico.

CAP. 2. ℣. 13. Q*Vidquid offeres, sale condies.* pag.32. n.119
ibid. *Non auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio.* p.32.n.119
6. 12. *Ignis in altari meo semper ardebit.* p.141.n.567
4. 35. *Offeret sacrificium, & orabit Sacerdos pro peccato eius, & dimittetur ei.* p.195.n.246
10. 1. *Egressus ignis à Domino deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino.* p.310.n.460
11. 44. *Estote sancti, quoniam ego sanctus sum.* p.388.n.213
15. 15. *Faciet vnum pro peccato, & alterum in holocaustum.* p.192.n.232
23. 5. *Mense primo, quarta decimâ die mensis ad vesperam phase Domini est.* p.338.n.94
23. 32. *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbatha vestra.* p.338.n.94
26. 5. *Comedetis panem vestrum in saturitate.* p.27.n.96
ibid. 6. *Auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos tuos.* ibid.
26. 9. *Respiciam vos, & crescere faciam.* p.454.n.644
26. 10. *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus proiicietis.* p.144.n.7.& 8

Ex Libro Numeri.

CAP. 11. ℣. 7. E*Rat autem manna quasi semen coriandri.* p.321.n.465

Ex Deuteronomio.

CAP. 4. ℣. 24. D*Eus noster ignis consumens est.* pag.32. n.119
5. 5. *Ego sequester, & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo.* p.470.n.717
5. 31. *Tu verò hic sta mecum.* p.10.n.20
6. 4. *Audi Israël, Deus tuus vnus est.* p.13.n.36
7. 6. *Te elegit Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, &c.* p.153.n.44
10. 12. *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum, &c.* p.264.n.113
16. 12. *Immolabis phase Domino Deo tuo de ouibus & bobus, in loco, quem elegerit Dominus.* p.340.n.110
32. 6. *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te.* p.148.n.22
32. 13. *Constituit eum Dominus super excelsam terram, vt sugeret mel de petra, &c.* p.157.n.64
32. 15. *Incrassatus est, & recalcitrauit.* p.29.n.104
32. 27. *Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.* p.102.n.387
33. 2. *In dextera eius ignea lex.* p.224.n.392

Ex Libro Iosuë.

CAP. 8. ℣. 26. I*Osuë verò non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* p.27.n.95
10. 12. *Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon.* p.473.n.741
ibid. 14. *Non fuit antea, nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Israël.* p.475.n.741
11. 20. *Domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël.* p.89.n.340

Ex Libro Iudicum.

CAP. 4. ℣. 21. S*Oporem morti socians defecit, & mortuus est.* p.322.n.471
7. 14. & 20. *Panis hic, gladius Domini est, & Gedeonis.* p.26. n.92
13. 20. *Cumque ascenderet flamma altaris in cœlum, Angelus pariter in flamma ascendit.* pag.77.num.301.& p.172.n.117
14. 8. *Declinauit, vt videret cadauer leonis: & ecce examen apũ in ore leonis erat, & fauus mellis.* p.323.n.2

Ex Libro I. Regum.

CAP. 2. ℣. 2. N*On est sanctus vt Dominus, & non est fortis sicut Deus noster.* pag.16.n.90.& p.86.n.330
2. 30. *Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* p.108.n.407. & p.377.n.299
7. 6. *Et conuenerunt in Malphat, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, &c.* p.447.n.610
9. 19. *Ego sum videns, & omnia quæ sunt in corde tuo indicabo tibi.* p.472.n.729
10. 1. *Tulit lenticulam olei, & effudit super caput eius.* p.153.n.47
10. 6. *Insiliet in te spiritus Domini, & mutaberis in virum alium.* p.270.n.142
12. 22. *Non derelinquet Dominus populum suum propter nomen suum magnum.* p.418.n.348
15. 21. *Tulit de præda populus oues & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, &c.* p.181.n.171
16. 13. *Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius.* p.153.n.47.& p.421.n.520
17. 43. *Dixit Philisthæus ad Dauid: Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo.* p.324.n.11
18. 1. *Anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid, & dilexit quasi animam suam.* p.316.n.419
21. 3. *Et immutauit os suum.* p.270.n.143
21. 9. *Non est huic alter similis, da mihi eum.* p.26.n.91

Ex Libro II. Regum.

CAP. 1. ℣. 17. P*Lanxit autem Dauid planctum huiuscemodi super Saul, &c.* p.73.n.183
6. 7. *Percussus est à Domino super temeritate sua, & mortuus est ibi juxta Arcam Dei.* p.381.n.323
ibid. 23. *Cùm transcendissent qui portabant Arcam Domini sex passus, immolabant, &c.* ibid.
6. 14. *Saltabat totis viribus ante Dominum.* p.67.n.258

6.22. *Ante Dominum ludam, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis.* pag.67. n.258.& p.377.n.299
18. 5. *Seruate mihi puerum Absalon.* p.427.n.545
22. 2. *Dominus petra mea, & robur meum, & Saluator meus.* p.30.n.116
24. 15. *Tribus diebus erit pestilentia in terra.* p.33.n.126
ibid. 15. *Immisit Dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tempus constitutum.* p.33.n.126

Ex Libro III. Regum.

Cap.4.℣.22. *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori simila, & sexaginta cori farinæ, &c.* p.371.n.267
6. 7. *Malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* p.15.n.42
10. 20. *Et duodecim leunculi stantes super sex gradus, hinc atque inde.* p.139.n.558
13.24. *Occidit eum leo, & stabat juxta cadauer.* p.149.n.27
17. 1. *Viuit Dominus Deus Israël, in cuius conspectu sto.* p.10.n.20
17. 6. *Corui deferebant ei panem, & carnes mane; & similiter panem & carnes vesperi, &c.* p.149.n.27
18. 23. *Ego faciam bouem alterum.* p.192.n.232

Ex Libro IV. Regum.

Cap.2.℣.21. *Egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit Dominus, &c.* p.269.n.139
8. 12. *Scio quæ facturus sis filiis Israël mala, ciuitates eorum munitas igne succendes, &c.* p.472.n.729

Ex Libro I. Paralipomenon.

Cap.12.℣.18. *Tui sumus, ô Dauid; & tecum, fili Isaï, pax: pax tibi, pax adiutoribus tuis.* p.153.n.43
29. 14. *Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* p.112.n.425
29. 20. *Benedixit omnis Ecclesia Domino Deo patrum suorum, & inclinauerunt se, &c.* p.374 n.280

Ex Libro II. Paralipomenon.

Cap.9.℣.22. *Magnificatus est Salomon super omnes Reges terræ præ diuitiis, & gloriâ.* p.371.n.267
12. 5. *Vos reliquistis me, & ego reliqui vos.* p.89.n.341
20. 37. *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naues, &c.* p.3‑8.n.301
28. 19. *Humiliauerat enim Dominus Iudam, propter Achaz Regem Iuda, &c.* p.89.n.342
ibid.22. *Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum.* ibid.
32. 31. *Dereliquit eum Dominus, vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius.* p.89.n.340
35. 8. *Dederunt Sacerdotibus ad faciendum phase pecora duo millia, & boues sexcentos.* p.340.n.110

Ex Libro Tobiæ.

Cap.4.℣.18. *Panem tuum, & vinum super sepulturam iusti constitue.* p.73.n.284
12. 10. *Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, &c.* p.467.n.699
12. 15. *Ego sum Raphaël vnus ex septem qui adstamus ante Dominum.* p.60.n.232. p.206.n.303.& p.327.n.24
12. 19. *Ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus videri non potest, vtor.* p.460.n.666.& p.327.n.24

Ex Libro Esther.

Cap.13.℣.9. *In ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ.* p.94. numero 361. & pagina 146. numero 17
13. 11. *Conuertit Dominus cor Regis in mansuetudinem.* p.95.n.365

Ex Libro Iob.

Cap.1.℣.1. *Erat justus, & rectus, timens Deum, & recedens à malo.* p.247.n.18
1. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* p.75.n.294.& p.363.n.239
5. 1. *Voca si est qui respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* p.465.n.692
7. 20. *Peccaui, quid faciam tibi, ô custos hominum? Quare posuisti me contrarium tibi, &c.* p.92.n.353
8. 13. *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* p.259.n.81
9. 5. *Qui transtulit montes, & nescierunt.* p.21.n.78
10. 8. *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me.* p.82.n.316
10.12. *Vitam & misericordiam tribuisti mihi.* p.212.n.329
19. 21. *Miseremini mei, saltem vos amici mei.* p.465. n.692
ibid. *Manus Domini tetigit me.* p.363.n.239
19. 25. *Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea, &c.* p 429.n.550
24. 13. *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* p.421.n.520
24. 23. *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam.* p 437.n.583
28. 21. *Abscondita est ab oculis omnium viuentium.* p.252. n.42
29. 6 *Petra fundebat mihi riuos olei.* p.326.n.20
31. 18. *Ab infantia creuit mecum misericordia.* p.164.n.96
31. 26. *Si vidi solem cùm fulgeret, & osculatus sum manum meam ore meo, &c.* p.373.n.273
31. 31. *Quis det de carnibus eius, vt saturemur.* p.55. n.211
33. 23. *Si fuerit angelus loquens pro eo vnus de millibus, miserebitur eius, & dicet: Et libera eum.* p.465.n.692
38. 7. *Vbi eras, cùm me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filij Dei.* p.58.n.227
38. 31. *Nunquid gyrum Arcturi poteris dissipare.* p.9.n.18
38. 35. *Numquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, Adsumus.* p.59.n.232.& p.212.n.328
Vlt.8. *Ite ad seruum meum Iob: Iob autem seruus meus orabit pro vobis, &c.* p.466.n.697

Ex Psalmis.

Psal.2.℣.11. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* p.373.n.276
4. 7. *Dedisti lætitiam in corde meo, à fructu frumenti & vini.* p.37.n.142.& p.307.n.388
4. 9. *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino.* p.114 n.431
5. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es.* p.84.n.324
5. 6. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* p.85.n.326
6. 3. *Miserere mei, quoniam infirmus sum.* p.86.p.335
6. 9. *Exaudiuit Dominus vocem fletus mei.* p.447.n.619
8. 1. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra.* p.428 n.548
9. 18. *Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum.* p.423.n.528
10. 1. *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer.* p.464 n.688
10. 4. *Palpebræ eius interrogant filios hominum.* p.354.n.188
10. 17. *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus.* p.444. n.610
14. 4. *Ad nihilum certè deductus est in conspectu eius malignus.* p.27.n.96
15.5. Dominus

15. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, &c.* p.415.n.489

15.10. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.* p.341. n.143

15.11. *Delectationes in dextera Dei vsque in finem.* p.256. num.68

16.15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* pag.43.n.167. p.319.n.453.p.325.n.13.pag 413.n.485.pag.459. n.664.& p.467.n.703

17.12. *Posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius.* p.168.n.130

17.29. *Deus meus illumina tenebras meas.* pag.95.n.554. & p.253.n.45

17.35. *Posuisti vt arcum æreum brachia mea.* p.73.n.184

18.1. *Cæli enarrant gloriam Dei.* p.136.n.548

18.3. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* p.145.n.9

18.5. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* p.17.n.54

18.7. *Nec est qui se abscondat à calore eius.* pag.420. n.516

18.9. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* p.48. n.184

21.7. *Ego sum vermis, & non homo.* p.230.n.32

21.15. *Dispersa sunt omnia ossa mea.* p.159.n.560

ibid. 16. *Aruit tanquam testa virtus mea.* ibid.

21.17. *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.* p.324.n.9

21.27. *Edent pauperes, & saturabuntur.* p.143.n.10

21.28. *Edent pauperes, & saturabuntur, laudabunt Dominum qui requirunt eum: viuent corda eorum in seculum seculi.* p.43.n.166

22.1. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit.* p.171.n.124. p.148.n.25.& p.229.n.411

22.5. *Parasti in conspectu meo mensam aduersus omnes qui tribulant me.* p.25.n.85.& p.197.n.325

22.6. *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* p.450.n.555.& p.433.n.570

24.10. *Vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas.* p.413 n.488

24.11. *Propter nomen tuum Domine, propitiaberis peccato meo, multùm est enim.* p 418.n.507

26.4. *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* pag.38. n.145

28.1. *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.* p.18.n.37

28.3. *Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas.* p.138.n.354

28.7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis.* p.270. n.145

30.13. *Factus sum tanquam vas perditum.* p.232.n.421

32.6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* p.22.n.76.& p.457.n.655

33.1. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* p.67.n.257

33.2. *Semper laus eius in ore meo, &c.* p.71.n.274

33.6. *Accedite ad Deum, & illuminamini.* p.257.n.72

33.7. *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.* p.454.n.646

33.9. *Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.* p.305.n.377

33.10. *Timete Dominum omnes Sancti eius.* p.454.n.646

33.11. *Diuites eguerunt, & esurierunt: inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* p.363.n.238 & p.145.n.10

33.16. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.* p.455.n.647

33.17. *Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* p.510.n.407

35.9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* p.42.n.161.p.371.n.266.& p.459.n.664

35.10. *In lumine tuo videbimus lumen.* p.253.n.47

36.17. *Declina à malo, & fac bonum.* p.52.n.197

37.7. *Miser factus sum, & curuatus.* p.414.n.492

38.9. *Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.* p.128.n.101

39.3. *Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* p.454.n.644

39.9. *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.* p.8. n.15

40.5. *Ego dixi, Domine miserere mei. sana animam meam, quia peccaui tibi.* p.454.n.645

41.1. *Quemadmodum ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita sitit anima mea ad Deum fortem viuum.* pag.38. n.141.& p.459.n.662

41.2. *Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei.* pag.366. n.250

41.5. *Transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei, &c.* p.108.n.406

41.6. *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* p.413.n.489

44.1. *Eructauit cor meum verbum bonum.* p.163.n.91

44.4. *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.* p.25.n.88

44.5. *Speciosus formâ præ filiis hominum.* p.317.n.443

44.8. *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* p.153.n.46

44.17. *Constitues eos principes super omnem terram.* p.469. n.711

47.1. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius.* p.58.n.224.& p.150. num.30

47.3. *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion.* p.68. n.261

47.5. *Ecce Reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum.* p.152.n.41

47.10. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui* p.410.n.473.& p.424.n.532

47.11. *Secundùm nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ.* p.435.n.573

49.7. *Annuntiabunt cæli gloriam eius, quoniam Deus Iudex est.* p.63.n.147

49.11. *Pulchritudo agri mecum est.* p.317.n.443

49.14. *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua.* p.112.n.414

49.23 *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* p.71.n.274 p.108.n.404. & p.223.n.388

50.1. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, &c.* p.443.n.60

50.17. *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* p.428.n.549

50.19. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* pag.207. n.309

51.10. *Ego sicut oliua fructifera in domo Dei.* pag.422. n.526

51.16. *In vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos.* p.23.n.77

54.16. *Descendant in infernum viuentes.* p.423.n.528

57.11. *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* p.423.n.528

58.10. *Fortitudinem meum ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es, &c.* p.103.n.389

58.11. *Deus meus, misericordia eius præueniet me.* p.443. n.604

ibid. 18. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, &c.* ibid.

61.5. *Pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti.* p.459.n.662.& p.388.n.356

61. 9. Effundite coram illo corda vestra. p.447.n.619
61. 12. Duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia. p.440.n.595
62. 2. Sitiuit in te anima mea. p.459.n.661
64. 4. Beatus quem elegisti, & assumpsisti. pagina 162. n.88
65. 9. Ne des ad mouendum pedem meum. p.455.n.646
65. 12. Imposuisti homines super capita nostra. pag.206. n.301
65. 20. Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me. p.455.n.647
66. 2. Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nostri. p.310.n.407
67. 4. Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. pag.67.num.257 & pag 458. n.661
67. 11. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. pag.145. n.11
67. 19. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. p.229.n.410
68. 21. Improperium expectauit cor meum, & miseriam. p.388.n.359
68. 30. Ego sum pauper, & dolens: salus tua suscepit me. p.455.n.646
70. 8. Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam. p.428.n.549
70. 12. Deus meus, ne elongeris à me. p.455.n.646
70. 14. Ego autem semper sperabo, & adjiciam super omnem laudem tuam. p.435.n.573
70. 18. Vsque in senectam & senium Deus ne derelinquas me. p.433.n.567
70. 23. Exultabunt labia mea cùm cantauero tibi. p.108. n.405
71. 11. Adorabunt eum omnes Reges terræ: omnes gentes seruient ei. p.100.n.378.& p.152.n.40
71. 16. Erit firmamentum in terra, in summis montium. p.13.n.33
72. 24. Quid enim mihi est in cœlo: & à te quid volui super terram, &c. p.413.n.486
73. 12. Deus rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ. p.420.n.519
77. 23. Ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. p.393.n.391
75. 2. In pace factus est locus eius, & habitatio eius in Sion. p.61.n.237
74. 10. Cantabo Deo Iacob, & omnia cornua peccatorum confringam. p.71.n.274
75. 1. Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius. p.134.n.133
76. 4. Memor fui Dei, & delectatus sum. p.307.n.388. & p.405.n.445
76. 10. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias? p.435.n.574
77. 24. Panem cœli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo. p.390.n.365
77. 25. Panem Angelorum manducauit homo. p.26.n.90. p.50.n.190.& p.321.n.467
77. 31. Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum. p.321. n.465
77. 58. In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. p.378. n.301
77. 70. Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium. p.171.n.124
ibid. 72. Et pauit eos in innocentia cordis sui. ibid.
78. 8. Citò anticipet nos misericordia tua Domine. p.443. n.604
78. 9. Propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. p.428.n.548
81. 1. In medio autem Deos dijudicat. p.421.n.519
81. 7. Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes. p.13.n.36. & p.351.n.175
83. 3. Concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini. p.55.n.213
ibid. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. p.6.n.2.& p.67.n.256
ibid. 4. Altaria tua Domine virtutum, Rex meus, & Deus meus. ibid.
84. 8. Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. p.424.n.532
85. 5. Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te. p.445.n.614
85. 15. Tu Domine Deus miserator, & misericors: patiens, & multæ misericordiæ. p.164.n.95
87. 10. Traditus sum, & non egrediebar. p.8.n.14
87. 16. Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea. p.416.n.499
88. 3. Quoniam misericordia ædificabitur in cœlis. p.164. n.95
88. 28. Ego primogenitum ponam illum excelsum præ Regibus terræ. p.151.n.38
90. 15. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione, &c. pag.318.n.447.& pag.446. n.616
91. 11. Et senectus mea in misericordia vberi. pag.433. n.567
91. 15. Et benè patientes erunt, vt annuntient. pag.225. n.396
95. 3. Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. p.410. n.473
96. 15. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini. p.19. n.60
98. 5. Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. p.375.n.287.& p.381.n.322
99. 1. Iubilate Deo omnis terra, seruite Deo in lætitia. p.108.n.405
99. 3. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. p.81.n.312
100. 1. Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, Domine. p.75.n.293
100. 8. Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum. p.10. n 20
101. 5. Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. p.296.n.318. & p.313 n.424
101. 14. Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus. p.424.n.533
102. 4. Qui coronat te in misericordia & miserationibus. p.413.n.488
102. 5. Qui replet in bonis desiderium tuum. pagina 467. n.703
102. 21. Benedicite Domino omnes virtutes eius. p.224. n.393
103. 4. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. p.50.n.190
103. 5. Fundauit illam Deus supra stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. p.9.n.18
103. 15. Panis cor hominis confirmet. p.13.n.33.& p.299. n.333
105. 20. Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. p.27.n.94
103. 27. Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. p.229.n.411
103. 28. Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. p.412.n.482.& p.452.n.641
103. 30. Auferes spiritum tuum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. p.148.n.23
103. 32. Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant. p.149.n.28
103. 34. Iucundum sit ei eloquium meum. p.108.n.404

104. 4. *Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper.* p.455.n.647
104. 40. *Petierunt, & venit coturnix, & pane cæli saturauit eos.* p.394.n.393
105. 37. *Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis.* p.51.n.194
106. 27. *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.* p.9.n.39
108. 8. *Et Episcopatum eius accipiat alter.* pag. 217. n.350
109. 3. *Tecum principatus in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te.* p.53.n.201.& p.146.n.16
109 5. *Tu es Sacerdos in æternum, &c.* p.176.n.150. & p.183.n.182
110. 1. *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione.* p.106.n.400
110. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus; escam dedit timentibus se.* p.245.n.5.& p.410.n.475
110. 9. *Redemptionem misit Dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum.* p.434.n.572
110 10. *Initium sapientiæ timor Domini.* p. 37. n.139. & p.162.n.102
111. 3 *Gloria, & diuitiæ in domo eius.* p.131.n.516
113. 25. *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* p.20.n.63.& p.49.n.188
114. 5. *O Domine libera animam meam, misericors & iustus, &c.* p.440.n.594
115. 1. *Credidi, propter quod loquutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.* p.12.n.31
115. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, &c.* p.112. n.425
117. 14. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem.* p.86.n.331
118. 6. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* p 70. n.269
118. 36. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* p.451.n.636
118. 64. *Misericordiâ tuâ Domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.* p.425.0.534
118. 81. *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui, &c.* p 55 n.212.213
118. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer.* p. 49. n.189 p.224.n.390.& p.232.n.420
118. 145. *Clamaui in toto corde meo.* p.106.n.400
ibid. 148. *Præueni in immaturitate, & clamaui, &c.* ibid.
122. 9. *Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.* p.126.n.485
126. 1. *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* p.412 n.480 & p.453.n.642
129. 6. *A custodia matutina vsque ad noctem speret Israel in Domino.* p.314.n.429.& p.434.n.573
129. 7. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa redemptio: & ipse redimet Israel, &c.* ibid. & p.435
131. 1. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* p.440 n.593
Ibid. 10. *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.* ibid.
132. 1. *Quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* p.127.n.492
134. 6. *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit.* p.399. n.418
134. 7. *Fulgura in pluuiam fecit.* p.216.n.347
135. 1. *Quoniam in æternum misericordia eius.* pag.433. n.570
135. 5. *Qui fecit cælos in intellectu.* p.22.n.76.& p.135. n 541
138. 6. *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* pag. 456. n.650
138. 8. *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum ades, etenim &c.* p.423.n.528
138. 10. *Illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* p.442.n.601
138. 17. *Nimis honorificati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est principatus eorum.* p.469.n.711
138. 23. *Interroga, & cognosce semitas meas.* p.354. n.188
139. 9. *Ne tradas, Domine, à desiderio meo peccatori.* p.455.n.646
140. 7. *Absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.* p.9.n.20
141. 6. *Tu es portio mea in terra viuentium.* pag. 131. n.517
142. 6. *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* pagina 431. n.637
142. 9. *Eripe me de inimicis meis, Domine ad te confugi.* p.464.n.688
144. 3. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.* p.79.n.320
144. 8. *Miserator, & misericors Dominus: patiens, & multùm misericors.* p.415.n.494
144. 17. *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* p.84.n.326
144. 19. *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, &c.* p.445.n.612. & p.455. n.647
144. 28. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* p.372.n.267
145. 3. *Nolite confidere in principibus: in filiis hominum, in quibus non est salus.* p.454.n.644.& p.464 n.688
145. 5. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: spes eius in Domino Deo ipsius.* p.454.n.644
146. 1. *Laudate Dominum, quoniam bonus psalmus est, Deo nostro sit iucunda, decoraque laudatio.* p. 107. n.404
147. 1. 2. *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* p.6.n.4
148. 5. *Ipse dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.* p.330.n.41.& p.457.n.655.

Ex Prouerbiis.

CAP. 1. ℣. 8. A*Vdi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.* p.129.n.506
1. 24. *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.* p.421.n.520
2. 14. *Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.* p 437.n.584
4. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem.* p.264 n.112
5. 22. *Peccata sua capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* p.100.n.380
6. 27. *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant.* p.316.n.440
8. 15. *Per me reges regnant.* p.151.n.39
8. 17. *Ego diligentes me diligo.* p.307.n.387
9. 5. *Bibite vinum, quod miscui vobis.* p.342.n.126
11. 26. *Qui abscondit frumenta maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium.* p.222. n.386
13. 12. *Spes quæ differtur affligit animam.* p.76.n.297
13. 19. *Desiderium si compleatur, delectat animam.* p.388. n.359
14. 34. *Iustitia eleuat gentem, miseros autem facit populos peccatum.* p.414.n.492
16. 4. *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus.* p.221.n.379

17. 6. *Corona senum filij eorum.* p.133.n.531.& p.223. n.389
17. 16. *Quid prodest stulto habere diuitias, cùm sapientiam habere non possit.* p.267.n.123
18. 3. *Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit.* p.89.n.342
19. 11. *Doctrina viri per patientiam noscitur.* p.226.n.398
20. 8. *Rex sedens in solio suo dissipat omne malum intuitu suo.* p.158.n.71
25. 25. *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria.* p.233. n.427
30. 10. *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei.* p.102.n.388
30. 19. *Viam viri in adolescentia.* p.86.n.331

Ex Ecclesiaste.

Cap.1.℣.7. A*D locum vnde exeunt flumina, reuertuntur vt iterum fluant.* p.80.n.312
7. 14. *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem Deus despexerit.* p.436.n.582
9. 5. *Viuentes sciunt se morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius, &c.* p.471.n.725
11. 7. *Dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem.* p.256.n.68
12. 1. *Memento Creatoris tui.* p.405.n.445
12. 11. *Verba sapientum sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi.* p.217.n.347

Ex Cantico Canticorum Salomonis.

Cap.1.℣.1. O*Sculetur me osculo oris sui.* p.21.n.71
ibid. *Meliora sunt vbera tua vino.* p.43.n.164
1. 2. *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentula dilexerunt te nimis.* p.154.n.48. & p.327.n.20
1. 7. *Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie.* p.38. n.144
ibid. 8. *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* ibid.
1. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.* p.252 n.43
1. 13. *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.* p.151 n 35
1. 15. *Pulcher es, dilecte mi, & decorus.* p.317.n.443
2. 1. *Ego flos campi, & lilium conuallium.* p.77.n.303. p 327 n.23.& p.419.n.512
2. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.* p.316.n.441
2 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* ibid.
2. 6. *Laua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* p.76.n.296
2. 10. *Surge, propera amica mea, columba mea.* p.20. n.61
2. 12. *Vox turturis audita est in terra nostra.* p.449.n.617
2. 13. *Vinea florentes dederunt odorem suum: surge amica mea, &c.* p.282.n.221.& p.97.n.371
2. 14. *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis, &c.* p.107.n.403
2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* p.307 n.387
ibid. *Qui pascitur inter lilia.* p.327.n.237.& p.328.n.25
3. 1. *Per noctem quæsiui quem diligit anima mea.* p. 253. n.47
3. 11. *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, &c.* p.160.n.77.& p.161.n.54
4 8. *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis.* p.22.n.73
4. 9. *Vulnerasti cor meum.* p.164.n.96
4. 15. *Mel, & lac sub lingua eius.* p.157.n.64
5. 1. *Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum.* p 97.n.371
5. 1. *Bibi vinum meum cum lacte meo.* p.128.n.503
ibid. *Bibite, & inebriamini charissimi.* p 42.n.161
ibid. *Comedite amici, & bibite, & inebriamini, charissimi.* p.322.n.471
5. 6. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus loquutus est.* p.41.n.157
5. 10. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* p.153 n 44
7. 1. *Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum.* p.11. n.24
ibid. *Quam pulchri sunt gressus tui, filia principis, in calceamentis.* p.153.n.42
7. 2. *Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis.* p.16. n.51
8. 5. *Quæ est ista, quæ ascendit in deserto delicijs affluens.* p.49.n.188
8. 6. *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* p.107.n.403.& p.266.n 119

Ex Sapientia.

Cap.1.℣.13. D*Eus mortem non fecit.* p.319.n.457
ibid. 16. *Impij autem manibus & verbis accersierunt illam.* ibid.
2. 21. *Excæcauit illos malitia eorum.* p.437.n.583
2. 24. *Inuidiâ diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* p.33 n.122
3. 19. *Dominus sapientiâ fundauit terram: stabiliuit cœlos prudentiâ.* p.457.n 655
6. 6. *Iudicium durissimum his qui præsunt fiet.* p. 232. n.422
6. 19. *Dilectio custodia legum illius est.* p.264 n.113
7. 30. *Sapientiam non vincit malitia.* p.434.n.571.
8. 1. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter.* p.85.n.319
10. 14. *Descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum.* p.317.n.448
13. 1. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* p.11.n.26
14. 7. *Benedictum lignum, per quod fit iustitia.* p.165. n.100
14. 9. *Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius.* p.85.n.326
16. 20. *Angelorum escâ nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis, &c.* p.393. n.390

Ex Ecclesiastico.

Cap.1.℣.27. T*Imor Domini expellit peccatum.* p 261. n.102
1. 28. *Qui sine timore est, non poterit iustificari.* p. 262. n.102
2. 1. *Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia.* p.100. n.379
2. 8. *Qui timetis Dominum, sperate in illo.* pag.262. n.102
ibid. 10. *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* ibid.
3. 27. *Cor durum malè habebit in nouissimo.* p.437.n.582
7. 24. *Pecora tibi sunt? Attende illis.* p.232.n.421
7. 26. *Filiæ tibi sunt? Serua corpus illarum.* p.228.n.405
10. 15. *Initium omnis peccati superbia.* p.36 n.136
11. 3. *Breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius.* p 440.n.595
15. 8. *Ne tardes conuerti ad Dominum.* p.432.n.566
15. 9 *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* pag. 106. n.399
15. 12. *Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi.* p.85.n.326
15. 14. *Reliquit hominem in manu consilij sui.* pag 98. n.371
17. 30. *Quid lucidius sole?* p.247.n.21

21. 2. *Quasi*

21. 2. *Quasi à facie colubri fuge peccatum.* p.441.n.599
22. 6. *Musica in luctu importuna narratio.* p.75.n.294
24. 5. *Primogenitus ante omnem creaturam.* p.83.n.322
24. 7. *Thronus meus in columna nubis.* p.10.n.22
24. 18. *Quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Hiericho.* p.327.n.24
24. 19. *Ego quasi oliua speciosa in campis.* p.422.n.516
24. 21. *Quasi balsamum non mixtum odor meus.* p.254. n.48
24. 40. *Ego sapientia effudi flumina.* p.356 n.196
30. 22. *Tristitiam ne des animæ tuæ, & ne affligas teipsum in consilio tuo.* p 92 n.350
34. 4. *Ab immundo quid mundabitur, & à mendace quid verum dicetur.* p.213.n.137
35. 7. *Non despicies preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.* p.447.n.619
35. 21. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet non consolabitur, &c.* p.446.n.615
42. 19. *Cognouit Dominus omnem scientiam, reuelans vestigia occultorum, &c.* p.455.n.649
43. 2. *Vas admirabile, opus excelsi.* p.248.n.28
47. 3. *Cum leonibus lusit quasi cum agnis, & cum vrsis similiter fecit, &c.* p.203.n.389

Ex Prophetia Isaïæ.

Cap. 1. ✠. 6. *Plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* pag.157 num.61
2. 2. *Erit in nouissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad Deum omnes gentes.* p.8.n.12. & p.19. n.60
3. 1. *Ecce dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem, & à Iuda validum & fortem, &c.* p.145. num.9
3. 7. *Non sum medicus, nolite me Principem constituere.* p.459 n.71
6. 3. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum, plena est omnis terra gloria eius.* p.60.n.233. & p 108.n.409
6. 10. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* p.88.n.338. & p.89.n.341
6. 21. *Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Leuitas.* p.193. n.216
7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, &c.* p.323.n.2
7. 15. *Butyrum & mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum.* p.37.n.141
9. 6. *Factus est principatus super humerum eius.* pag.143. num.3
9. 8. *Trans Iordanem Galilæa gentium, populus qui ambulat in tenebris vidit lucem magnam.* pag. 419. n.513
10. 6. *Ad gentem fallacem mittam eum contra populum furoris mei, &c.* p.437.n.584
Ibid. 7. *Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, &c.* ibid.
11. 12. *Leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israël, & dispersos Iuda colliget a quatuor, &c.* p.425.n.535
12. 1. *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi: quia conuersus est furor tuus, & consolatus est me.* p.76 n.296
12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* p.138.n.554
12. 6. *Exulta, & lauda, habitatio Sion: quia magnus in medio tui Sanctus Israel.* p.16.num.49. & pag.109. n.410
13. 17. *Suscitabo Medos qui sagittis paruulos interficiant.* p.437.n.583
14. 13. *In cœlum conscendam, & similis ero Altissimo.* p.50. n.192
18. 2. *Ite Angeli veloces.* p.59.n.232
18. 4. *Antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci.* pag. 86. n.331
19. 20. *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum eius.* p.190. n.218
24. 16. *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam justi.* p.18. n.54. & p.134.n.536
25. 4. *Laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua.* p.101.n.384
25. 6. *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, &c.* p 34.n.130
ibid. 8. *Præcipitabit mortem in sempiternum.* p.35.n.130
26. 1. *In illa die cantabitur canticum illud in terra Iuda: vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* p.15.n.45. & p.136.n.543
26. 3. *Vetus error abiit.* p.263.n.111
26. 10. *Misereamur impio, & non discet justitiam: in terra Sanctorum iniqua gessit, &c.* p.442.n.602
26. 12. *Omnia opera nostra operatus es in nobis.* pag.99. n.375
30. 20. *Non faciet auolare à te vltrà doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* pag.51. n.196
33. 22. *Dominus rex noster, Dominus legifer noster, ipse veniet, & saluabit nos.* p.149.n.25. & p.176.n.149
34. 5. *Inebriatus in cœlo gladius meus.* p.63.n.247
35. 10. *Lætitia sempiterna super caput eorum, gaudium & lætitiam obtinebunt.* p.462.n.675
42. 8. *Ego Dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, &c.* p.380.n.317
43. 1. *Vocaui te nomine meo: meus es tu.* p.263.n.108
43. 5. 6. *Ab oriente adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni; Da: & Austro; Noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.* pag.18.n.57. & p.149. n.18
45. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant justum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* p.417.n.506. & p.438.n.557
45. 15. *Verè tu Deus absconditus, Deus Israël Saluator.* p.268.n.130
48. 9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas.* p.71.n.274
49. 2. *Posuit os meum quasi gladium acutum.* p.232.n.420
ibid. *Posuit me sicut sagittam electam.* p.317.n.443
49. 15. *Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Etsi illa, &c.* p.435. n.574
50. 12. *Fundabo te in sapphiris, & ponam jaspidem propugnacula tua.* p.135.n.538
51. 16. *Posui te vt plantes cœlos.* ibid.n 539
52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem, annuntiantis bonum.* p.410.n.473
53. 7. *Oblatus est, quia ipse voluit.* p.177.n.154. & n.382. n.330
53. 8. *Generationem eius quis enarrabit, quia abscissus est de terra viuentium.* p.17.n.52
ibid. 10. *Si posuerit animam suam pro peccato, videbit semen longæuum.* ibid.
53. 12. *Cum iniquis reputatus est.* p.415.n.496
55. 1. *Omnes sitientes venite ad aquas.* p.459.n.662
55. 7. *Multus est ad ignoscendum.* p.433.n.570
56. 10. *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare.* p.222.n.384
60. 4. *Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere surgent.* p.129.n 507

60. 8. *Qui sunt isti qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas.* p.20.n.60
60. 16. *Suges lac gentium, & mammillâ Regum lactaberis, & scies quia ego Dominus saluans te.* pag.171. n.124. & p.308.n.389
61. 1. *Spiritus Domini super me.* p.231.n.418
61. 6. *Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: ministri Dei vestri, dicetur vobis.* p.193.n.236
62. 1. *Donec egrediatur vt splendor justus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur.* p.438.n.588
62. 2. *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit.* p.358.n.210. & p.416.n.500
63. 3. *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* p.470.n.716
63. 7. *Miserationum Domini recordabor, laudem Deo super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus.* pag. 58. num.226
63. 16. *Abraham nescivit nos, & Israël ignorauit nos.* p.471. n.725
64. 1. *Vtinam disrumperes cælos, & descenderes.* p.329. n.33
65. 1. *Inuentus sum à non quærentibus me: palam apparui iis, qui me non interrogabant.* p.93.n.354
65. 24 *Eritque antequam clament, ego exaudiam eos.* p.444. n.610
66. 1. *Cælum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* p.114.n.429
66. 11. *Lætamini cum Hierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam.* p.56.n.215

Ex Prophetia Ieremiæ.

Cap.6.✝.4. S*Vrgite, & ascendamus de nocte.* p.436. n.579
11. 19. *Mittamus lignum in panem eius.* p.392.n.380
15. 19. *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* p.213.n.334. & p.474.n.739
23. 6. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus.* p.438.n.587
23. 24. *Cælum & terram ego impleo.* p.455.n.650
31. 12. *Confluunt ad bona Domini super frumento, & vino, & oleo.* p.307.n.388
32. 49. *Timorem meum dabo in cor eorum, vt à me non recedant.* p.412.n.479
50. 23. *Quomodo confractus, & contritus est malleus vniuersæ terræ.* p.11.n.24

Ex Threnis.

Cap.3.✝.21. M*Isericordia Domini, quia non sumus consumpti.* p.423.n.528
3. 28. *Sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se supra se.* p.44.n.171
4. 4. *Paruuli petierunt panem, & non erat, qui frangeret eis.* p.222.n.383
4. 5. *Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt, &c.* p.297.n.325
4 9. *Melius fuit occisis gladio, &c.* p.329 n.36
5. 21. *Conuerte nos, Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros sicut à principio.* p.99.n.375

Ex Prophetia Baruch.

Cap.3.✝.28. I*N terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* p.407.n.456

Ex Prophetia Ezechielis.

Cap.1.✝.18. T*Otum corpus oculis plenum.* pag. 14. n.40
1. 25. *Cùm fieret vox super firmamentum, stabant, & submittebant alas suas.* p.149 n.27
18. 4. *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* p.31.n.115 & p.447.n.621
40. 42. *Labia eorum vnius palmi.* p.124.n.393

Ex Prophetia Danielis.

Cap.2.✝.4 S*Vscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* p.9.n.16
7. 14. *Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius, quod non corrumpetur.* p.8.n.15
2. 28. *Est Deus in cælo reuelans mysteria, &c.* pag.472. n.729
3. 35. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, &c.* p.465.n.692
3. 50. *Fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omninò ignis, &c.* p.75.n.290
3. 51. *Benedicebant Deum in fornace dicentes, &c.* p.109. n.410
3. 54. *Benedictus es Domine super sceptrum diuinitatis tuæ.* p.147.n.18
ibid. 57. *Benedicite omnia opera Domini Domino, &c.* ibid.
ibid. 91. *Nonne tres viros misimus in medium ignis compeditos, & ecce quatuor, &c.* p.109.n.410
10. 12. *Noli metuere Daniel, quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt affligeres te, &c.* p.466.n.698
12. 3. *Qui ad justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates.* p.217.n.348
13. 45. *Suscitauit Deus spiritum pueri junioris.* p.437.n.583

Ex Prophetia Oseæ.

Cap.1.✝.14. O *Mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne.* p.25.n.89
2. 3. *Inualuit ad Angelum, & confortatus est: fleuit, & rogauit eum.* p.450.n.633
2. 8. *Ego dedi ei frumentum, vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei.* p.192.n.232
2. 19. *Sponsabo te mihi in sempiternum.* p.19.n.59
2. 20. *Desponsabo te mihi in fide in sempiternum.* p.21. n.24
4. 6. *Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne Sacerdotio fungaris mihi.* p.222.n.383
4. 8. *Peccata populi mei comedent.* p.415.n.496
11. 3. *Ego nutritius Ephraim.* p.42.n.162
13. 9. *Perditio tua ex te, Israël, ex me tantùm auxilium tuum.* p.92.n.352
13. 14. *De morte redimam eos.* p.366.n.251
14. 3. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* p.112.n.424
14. 6. *Ero quasi ros, & Israël germinabit quasi lilium.* p.308.n.393
14. 7. *Erit quasi oliua gloria eius.* p.421.n.526

Ex Prophetia Ioëlis.

Cap.2.✝.13. Q*Via benignus, & misericors est, & patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitia.* p.436.n.580

Ex Prophetia Amos.

Cap.3.✝.6. N*On est malum in ciuitate quod non fecerit Dominus.* p.34.n.124

Ex Prophetia Abdiæ.

Cap.1.✝.21. E*T ascendent Saluatores in montem Sion judicare montem Esau, & erit Domino Regnum.* p.213.n.331. & p.474.n.739

Ex Prophetia Ionæ.

Cap.3.✝.4. A*Dhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* p.141.n.572

Ex

Ex Prophetia Habacuch.

CAP.1.℣.10. Tyranni ridiculi eius erunt. p.12.n.29
1. 13. Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris. p.84.n 326
2.4. Iuſtus ex fide viuit, &c. p.247.n.14.& p.257.n.71
3.4. Cornua in manibus eius, ibi aſcondita eſt fortitudo eius. p.168.n.113

Ex Prophetia Sophoniæ.

CAP.1.℣.17. AMbulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt. p.46.n.179

Ex Prophetia Zachariæ.

CAP.2.℣.4. ABſque muro habitabitur Hieruſalem, præ multitudine hominum, & iumentorum in medio eius. p.17.n.53
3. 9. Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. p.327.n.20
9. 9. Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluator. p.157. n.66. & p.165.n.97
9. 17. Frumentum electorum, & vinum germinans Virgines. p.67.n.257.& p.308.n.393

Ex Prophetia Malachiæ.

CAP.1.℣.10. NOn eſt mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. p.190.n.220
3. 3. Purgabit filios Leui, erunt Domino offerentes ſacrificia in iuſtitia. p.193.n.236
4. 2. Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pennis eius. p.156.n.60.& p.418.n.511

Ex Libro I. Machabæorum.

CAP.3.℣.19. NOn in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cœlo fortitudo eſt. p.103. num. 390
4. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius, & vniuerſa Eccleſia Iſrael, vt agatur dies dedicationis, &c. p.140.n.564
12. 46. Sanctu & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis orare, vt à peccatis ſoluantur. p.73.n 284

Ex Euangelio ſecundùm Matthæum.

CAP.1. ℣.21. VOcabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. p.409.n.469
ibid. Saluum fecit populum ſuum à peccatis eorum. p.23. n.80. & p.28 n.98
1. 38. Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem, ad hoc enim veni. p.213.n.334
3. 11. Ipſe vos baptizabit in Spiritu, & igni. p.72.n.279
4. 4. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. p.46.n.177. p.222.n.386.& p.229.n.412
4. 10. Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. p.375.n.286
4.17. Cœpit Ieſus prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite, &c. p.214.n.332
5. 3. Beati pauperes ſpiritu quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. p.363.n.237
5. 6. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. p.291.n.281
5. 16. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, &c. p.223.n.390
5. 25. Eſto conſentiens aduerſario tuo citò, dum es in via cum eo, &c. p.72 n.280
5. 34. Ego autem dico vobis non iurare omnino. pag. 399. n.416
5. 44. Ego autem dico vobis, diligite inimicos veſtros. p.157.n.63
6. 9. Sic ergo vos orabitis: Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum. p.452.n.639
ibid. Pater noſter, qui es in cælis. p.124.n.480
6. 21. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. pag.21.n.63.& p.36.n.135
6. 22. Abſit à te, Domine: non erit tibi hoc. Vade poſt me, &c. p.54.n.207
6. 33. Quærite primùm regnum Dei. p.302.n.345
7. 7. Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. p.443.n.605
7. 11. Si vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, &c. p.228.n.408
7. 21. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, &c. p.265.n.117
8. 2. Venerunt ad Chriſtum, & adorauerunt eum dicentes: Verè Filius Dei es. p.376.n.292
8. 11. Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, &c. p.426.n.542
9. 9. Vidit illum ſedentem in telonio, & ait illi: Sequere me. p.93 n.356
9. 10. Factum eſt, diſcumbente eo in domo, ecce multi publicani, & peccatores venientes, &c. p.420.n.515
9. 12. Non opus eſt valentibus medico, ſed malè habentibus. p.221.n.377.& p.299.n.333
ibid. 13. Euntes diſcite quid eſt, miſericordiam volo, & non ſacrificium. p.420.n.515
9. 22. Confide filia, fides tua te ſaluam fecit. pag. 259. n.81
9. 25. Tenuit manum eius. p.30.n.109
10. 16. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. p.301.n.349
10. 20. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. p.138.n.555
10. 22. Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit. p.452.n.638
10. 36. Qui diligit patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus. p.133.n.526
11. 5. Cæci vident, ſurdi audiunt, claudi ambulant. p.123. n.466
11. 12. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. p.436.n.579 & p.450.n.634
11. 28. Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. pag.464. num.688. & p.469. n.711
11. 29. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. p.36.n.137
12. 32. Quicumque dixerit verbu contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. p.71.n.279
12.50. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui eſt in cælis, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt. p.132. n.523
13. 50. Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. pagina 206. n.302
15. 7. Hypocritæ benè prophetauit de vobis Iſaias, dicens: Populus hic labiis me honorat, &c. p.107 n.404
15. 8. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me. p.6.n.2
15. 17. Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur. p.407.n.459
15. 22. Miſerere mei, Domine fili David, filia mea malè à dæmonio vexatur. p.410.n.474
15. 26. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. p.324.n.8
16. 16. Vos autem quem me eſſe dicitis? p.210.n.321
16. 17. Tu es Chriſtus Filius Dei viui. p.48.n.185
ibid. Beatus es, Simon Bar-iona, &c. p.404.n.441
16. 19. Tibi dabo claues regni cælorum. p.91.n.348
16. 24. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum,

& tollat crucem suam, & sequatur me. p.54.n.208
17. 2. *Resplenduit facies eius sicut sol, &c.* p.163.n.89
17. 5. *Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* p.50. n.191 p.323.n.2
17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti, Transi hinc illuc, &c.* p.258.n.8
17.25. *Sanguis eius super nos, &c.* p.311.n.410
27. 19. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius dicens: Nihil tibi, & iusto illi.* p.426.n.541
18. 10. *Videte ne contemnatis vnum ex pusillis istis; dico enim vobis, quia Angeli eorum, &c.* p.467.n.699
18. 20. *Vbi duo, vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum sum.* p.109.n.410
18. 21. *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque septies? &c.* p.435.n.572
19. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata* p.247.n.17
19. 24. *Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* pag.402. n.430
ibid. 26. *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* ibid.
19. 28. *Cùm sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, &c.* p.154.n.534 & p.206.n.302
20. 6. *Quid hîc statis tota die otiosi? Ite & vos in vineam meam.* p.436.n.578
20. 15. *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum.* p.30.n.111
20. 27. *Qui voluerit esse Dominus, sit seruus.* p.152.n.41
20. 28. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* p.150.n.32.& p.330.n.38
21. 12. *Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem, &c.* p.322.n 470
22. 30. *Erunt sicut Angeli Dei.* p 61.n.239
22. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente sua, &c.* p.79.n.307
22. 40. *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & prophetæ.* p.157.n.63
24 23 *Si dixerint vobis, Ecce hîc est Christus, aut illic, nolite credere.* p 407.n.459
24. 28. *Vbicunque fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ.* p.37.n 139.& p.44 n.169
24. 35. *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* p.399.n.416
25. 21. *Intra in gaudium Domini tui.* pag.38.n.143. & p.462.n.675
25. 40. *Quandiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* p.101.n.384
26. 5. *Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.* p.341.n.114
26. 11. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis.* p.119 n.452
26. 17. *Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, Vbi vis paremus pascha?* p.339.n.97
26. 18. *Cum discipulis meis facio pascha.* p.322.n.471
26. 26. *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum* p.206. n.303
26. 26. *Benedixit, & fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & manducate, &c.* p.66.o.255.p.117. n.443.p.120. n 153.p.235. n 428.p.235. n.436. pag 237.o.445.p 239.n.453.p.394.n.395.p.399. n.417.p.275.n.179.& p.284.n.234. & alibi.
ibid. 27. *Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti.* ibid.
26. 28. *Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* pag.195. o.245
26. 29. *Non bibam amodò de hoc genimine vitis.* p.341. n.120.pag. 342.n.123.& p.343.n.127
26. 30. *Et hymno dicto exierunt in montem Oliueti.* p.69. n.268.& p.388.n.359
26. 48. *Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* p.40.n.152
27. 3. *Peccaui tradens sanguinem iustum, & abiens laqueo se suspendit.* p.91.n.349
27. 24. *Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* p.168 n.111
27.25. *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* p.282. n 224
27. 29. *Genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes, Aue Rex Iudæorum.* p.267.n.124
27. 38. *Et imposuerunt super caput eius causam eius scriptam, Hic est Iesus Rex Iudæorum.* p.165.n.102
27. 54. *Verè Filius Dei erat iste.* p.369.n.261
28. 9. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, &c.* p.2920.283
28. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* p.247.n.12
28. 18. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* p.233.o.426.& p.457.n.654
28. 19. *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, &c.* p.46.n.176 & p.356.o.199
28. 20. *Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* pag.10.n 20. p.20. n.62.p.51. n.196.p.119.n.452.p.407.n.456

Ex Euangelio secundùm Marcum.

Cap. 2. ✝. 8. *Qvis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* p.210.n 319
2. 17. *Circuibat omnes ciuitates & castella, &c.* p.232.n.421
4. 39. *Exurgens comminatus est vento.* p.149 n.28
6. 18. *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur nouis, & si mortiferum quid biberint, &c.* p.360. n.221
8. 2. *Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent, &c.* p.313.n.424
10. 18. *Nemo bonus, nisi vnus Deus.* p.374.n.279
14. 12. *Prima autem die azymorum, quando Pascha immolabant.* p 339.n.97
14. 26. *Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti, &c.* p.294 n.299
15. 29. *Blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes: Si Filius Dei es, &c.* p.369.n.261
15. 39. *Videns autem Centurio qui ex aduerso stabat, quia sic clamans expirasset, ait: Verè Filius Dei erat iste.* p 48.n.185
15. 42. *Erat parasceue, quod est ante Sabbathum.* p.540. n.112
15. 43. *Audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.* p.314 n.428
16. 15. *Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* p.46.n.176.p.260.n.93.p.138. n.553.& p.215.n.334

Ex Euangelio secundùm Lucam.

Cap. 1. ✝. 6. *Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini.* p.190.o.202
1. 28. *Aue gratiâ plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus.* p.60.n 235
1. 32. *Ecce concipies in vtero, &c.* p.249.n.27
1. 35. *Spiritus sanctus superueniet in te.* p.165.n.91. & p.250.n.35
1. 36. *Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis.* p.249. n.27
1. 57. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* p.233.n.429.& p.336.n.78
1. 39. *Exurgens abiit in montana.* p.21.n.66

1. 46. *Magnificat*

1.46. *Magnificat anima mea Dominum.* p.80.n.574
1.78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri.* p.435.n.574
2.10. *Nolite timere; ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* pag.60.n.235. & p.419.n.514
ibid. 13. & 14. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax, hominibus bonæ voluntatis.* ibid. & p.326.n.19
2.27. *Cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundùm consuetudinem legis pro eo.* p.192. n.232
2.28. *Nunc dimittis seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace: quia viderunt, &c.* p.432.n.566
2.34. *Positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum.* p.309.n.401
2.42. *Cùm factus esset Iesus annorum duodecim.* p.249. n.27
2.47. *Stupebant omnes, qui eum audiebant super prudentia, & responsis eius.* p.331.n.42
2.51. *Proficiebat ætate, & gratiâ apud Deum & homines.* p.264.n.112
3.21. *Et Iesu baptizato & orante apertum est cælum, & descendit Spiritus sanctus, &c.* p.120.n.454
4.18. *Propter quod vnxit me sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, &c.* p.231.n.419
4.22. *Mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.* p.331.n.42
6.19. *Omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* p.424.n.533
6.36. *Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est.* p.434.n.572
6.44. *Neque de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam.* p.214.n.337
ibid. 45. *Bonus homo de bono thesauro suo profert bonum.* p.214.n.337
7.38. *Attulit alabastrum vnguenti: & stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare, &c.* p.265.n.118
ibid. 47. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* p 266.n.118.& p.136.n.75
7.48. *Remittuntur tibi peccata tua.* p.449.n.628
7.49. *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit.* pag.210. n.319
ibid. 50. *Fides tua te saluam fecit: vade in pace.* p 265. n.118
8.4. *Exiit qui seminat seminare semen suum.* pag.49. n.187
ibid. 47. *Tetigit me aliquis.* ibid.
9.51. *Factum est dum complerentur dies assumptionis suæ, & ipse faciem suam firmauit, &c.* p.387.n.355
10.16. *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit.* p.137.n.549
10.16. *Qui vos audit, me audit, &c.* p.215.n.335
10.25. *Magister quid faciendo vitam æternam possidebo?* p.414.n.489
10.34. *Alligauit vulnera eius, infundens oleum, & vinum.* p.157.n.65
11.3. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* p.296. n.389
11.13. *Si vos cùm sitis mali nostis bona data dare filiis vestris, &c.* p 434.n.571
11.28. *Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* p.50.n.193
11.44. *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in vtero meo.* p.67.n.259
12.13. *Magister dic Fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem.* p.131.n.520
12.37. *Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* p.458.n.661
12.49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi vt accendatur.* p 49.n.189. & p.156.n.62
12.50. *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsquedum perficiatur.* p 442 n.600 & p 183.n.182
13.5. *Si pœnitentiam non egeritis, omnes simul peribitis.* p.287.n 151
15.7. *Cognoscunt Angeli pœnitentiam hominum viatorum.* p 468 n 703
15.10. *Cùm adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, &c.* p.94.n.357. p.444 n.609
15.24. *Hic filius meus mortuus erat, & reuixit.* pag.447. n.612
18.1. *Oportet semper orare, & non deficere.* pag. 443. n.606
18.11. *Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum.* p.259.n 82
ibid. 13. *Deus propitius esto mihi peccatori, &c.* ibid. & p.160.n.90.& p.445.n.615
18.14. *Qui se humiliat exaltabitur.* p.37.n.140
19.10. *Venit Filius hominis quærere, & saluum facere quod perierat.* p.64.n.251
19.14. *Nolumus hunc regnare super nos.* p.153.n.43
21.19. *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* p.216.n.398
22.1. *Appropinquabat dies festus azymorum.* p.339.n.99
22.7. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha.* p.39.n.97
22.15. *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum.* pag 7. n.10 p.38.n.143. p.69. num.268. & p.387.n.355
22.17. *Accipite, & diuidite inter vos.* p.280.n.204
22.19. *Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: Hic est calix, nouum testamentum in sanguine meo, quod pro vobis effundetur.* p.191.n.229. & p.192. n.230.& p.331.n.45
ibid. *Hoc facite in meam commemorationem.* p.66.n.254. p.172.n.130.p.173. n.133. p.192. n.232.& p.193. n.188.& alibi passim.p.294.n.300.p.331. n.46
22.22. *Filius hominis, sicut definitum est, vadit.* p.87. n 336
22.29. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater Regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam, &c.* p.371.n 266. & p.458 n.661
22.32. *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* p 352. n.177.& p.140.n.566
ibid. 32. *Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* p.10.n.23
22.61. *Conuersus Dominus respexit Petrum: & recordatus est Petrus verbi Domini, & egressus foras, &c.* p.428.n.548.& p.448.n.624
23.31. *Si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* p.196.n.249
23.34. *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* p.230.n.413
23.39. *Vnus autem de his qui pendebant latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, &c.* p.369. n.261.& p.440.n.596
ibid. 42. *Domine memento mei, &c. Et dixit illi Iesus, hodie mecum eris in paradiso.* ibid.
23.54. *Erat autem parasceue, & Sabbatum illucescebat.* p.341.n.112
24.19. *De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta potens in opere & sermone.* p.331.n 42
24.21. *Nos autem sperabamus, quod ipse redempturus esset Israël.* p.314.n.411
24.26. *Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.* p.460.n.669
24.30. *Accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis.* p.297 n.174
24.34. *Surgentes eadem horâ regressi sunt in Ierusalem, & inuenerunt congregatos vndecim.* p.315.n 431

ibid. 36. *Quomodo cognouerunt eum in fractione panis.* p.190.n.274. & p.338.n 90
24 39. *Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet.* p.106 n.503
24. 44. *Hæc sunt verba quæ loquutus sum vobis, cum adhuc essem vobiscum.* p.407 n 456

Ex Euangelio secundùm Ioannem.

CAP.1.℣.3. *OMnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* p 59 n.229. p 81. n 313 p.330 n.41.& p 457 n.655
ibid. *Sine ipso factum est nihil.* p.84.n.324
1. 4. *Quod factum est, in ipso vita erat.* p.158.n.69
1. 6. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, &c.* p.469.n.713
1. 9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* p.59 n.218.p.156.n.58. & p.420.n.516
1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* p.261.n.102 p.418.n.511
1. 13. *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* p.19. n.59.& p.358 n.213
1. 14 *Verbum caro factum est.* p.64.n.249.p.161.n.85. p.239.n.455 & p.424.n.531
ibid. *Vidimus gloriam eius, &c.* p.155.n 55. p.369. n.161
1. 16. *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* p.263. n 235.& p.424.n.531
1. 17. *Lex per Moysem data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* p.463.n.680
1. 18. *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* p.53 n.202.p 222. n 381
1. 23. *Sed ex Deo nati sunt.* p 126.n.487
1. 27. *Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius.* p.153.n.42
1. 29. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* p.68.n.259.p.419.n.515
ibid. 33. *Ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* p.68.n 259
1. 46. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* pag 419. n.513
1. 51. *Videbitis Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* p.65.n.253 p.172.n.128. & p 316.n.10
2. 7. *Implete hydrias aquâ.* pag.240. n.460. & p.405. n.448
2. 19. *Soluite templum hoc; & post triduum reædificabo illud.* p.401.n.422
ibid. 21. *Hoc autem dicebat de templo corporis sui.* ibid.
2. 24. *Iesus non credebat semetipsum eis.* p 248 n.25
3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* p.287 n.251. & p.354.n.184.p.355.n.192
3. 14 *Oportet exaltari Filium hominis.* p.165 n 99. & p 369 n.261
3. 16. *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* p.163.n.90
3. 17. *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum.* p.221 n.377
3. 28. *Amicus sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.* p.50 n.191
3. 35. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* p.257. n.72.& p 260.n.89
4 3. *Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, hic est Antichristus.* p.189 n.266
4. 14 *Aquam quam dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* p.343.n.126
4. 34. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* p.401.n 422
4. 50. *Vade, filius tuus viuit.* p.336.n.75
5. 4. *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra* p.11. n.23
5. 8. *Venit hora, & nunc est, vt omnes qui in monumentis sunt, audiant vocem Filij Dei.* p.48.n.186
5. 14. *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* p.72.n 278
5. 17. *Pater meus vsque modò operatur, & ego operor.* p.264.n.112
5. 21. *Sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius quos vult viuificat.* p.34.n.128
5. 26. *Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso.* p.33.n.125
5. 36. *Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* p.222.n.381
6. 9. *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem viuet in æternum.* p.33.n.122
6. 23. *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, &c.* pag.410. n.475
6. 32. *Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.* p.328.n.301 & p.393.n.389
ibid. 35. *Ego sum panis vitæ, qui venit ad me non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam.* pag.326. n.30
6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eum.* p.253.n.43.& p.445.n.613
6. 45. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* p.147.n.14
6. 47. *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam æternam.* p.257.n.72
6.49. *Hic est panis de cælo descendens, si quis ex ipso manducauerit, non morietur.* p.31.n.115
6. 50. *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.* p.104. n.193. p.116. n.441. p.117 n.443. p.118. n.446. p.173.n.135.& p.406.n.449
6. 51. *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* p.311.n.415.& p.398.n.413
ibid. *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* p.309.n.395
6. 52. *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare, &c.* p.118.n.446. p.145. n.21 p.233. n 420. p.248. n.24. & p.398. n.414
ibid. 53. *Dixit ergo eis Iesus, Amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis, &c.* p.57.n.212. p.69.n.264.p.287.n.251.p.190.n.273 p.292.n.284. p 293 n.294. & alibi.
6. 54. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* p.24.n.83.p.32.n 118. p.34 n.127.p.38.n.143.p.57. n.219.p.308.n.394. p.317.n.447. & alibi.
ibid. 55. *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* p.57.n.219.p.278. n.190. p.284.n.234 & p.307.n.385.p. 278. n.190. p.284.n.234. p.307. n.385
6. 57. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* p.31.n.118 p.118.p.447. p.286. n.444 p.318. n 452.& p.570.n.265
6. 58. *Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt, &c.* p.55 n 214 & p.57.n.218.p 371. n.265.& p.593.n.388
ibid. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* p.291. p.281. & p 297. n.325. p.308. n 391. & pag.369. n.395. & alibi.

6. 60. *Multi ex discipulis eius audientes dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire.* p.118.n.448. & p.344.n.138
ibid 61. *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius?* p.119.n.448
6. 64. *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. Verba quæ loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* p.404.n.438
ibid. 66. *Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* p.253.n.45
6. 69. *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* p.212.n.330
7. 37. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* pag.282.n.223. & p.429.n.552
7. 38. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* p.356.n.196
8. 12. *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* p.52.n.200
8. 27. *Cùm exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* p.369.n.261
8. 31. *Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis.* p 400 n.419
8. 39. *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* pag.265. n.115
8. 51. *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum.* p.112.n 330
8. 56. *Abraham exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est.* p.387.n.354
9. 4. *Venit nox quando nemo potest operari.* p.434.n.573
9.16. *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere.* p.415. n.497
ibid. 24. *Nos scimus, quia hic homo peccator est,* ibid.
10.9. *Ego sum ostium.* p.406.n.449
10. 10. *Ego veni vt vitam habeant.* pag.158.n.73.p.212. n.329 & p 309.n.400
10.11. *Ego sum pastor bonus.* p.45 .n.173
ibid. *Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.* p.229. n.410
10. 27. *Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me.* p.48.n.186.& p.50 n.192
10. 30. *Ego, & Pater vnum sumus.* p.59.n.228
10. 35. *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura, &c.* p.212.n.330
11. 25. *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet.* p.261.n.94
11. 27. *Vtique Domine ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei viui.* p.48.n.185
11. 50. *Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur, &c.* p.88.n.337
ibid. 51. *Hoc autem à semetipso non dixit, &c.* ibid.
11. 52. *Mortuus est, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.* p.131.n.519
12. 8. *Me autem semper non habebitis.* pag.406.n.454. & p.407.n.456
ibid. *Pauperes semper habebitis vobiscum.* ibid.n.455
12. 20. *Erant autem quidam Gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, &c.* p.470.n.714
12. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, &c.* p.104.n.193
12. 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur; & vbi ego sum, ibi sit & minister meus.* p.44.n.171
12. 31. *Nunc Princeps huius seculi eiicietur foras.* p.252. n.42
12. 32. *Si exaltatus fuerò à terra, omnia traham post meipsum.* p.54.n.207.pag.165.n.99.pag.179.n.162. & p.421.n.520
12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, &c.* p.436.n.582
12. 45. *Qui videt me, videt eum, qui misit me.* p.59.n.228
13. 1. *Ante diem festum Paschæ sciens Iesus quia venit hora eius, &c.* p 319.n.103
ibid. *Cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* p.345.n.141
13. 8. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* p.449. n.629
13. 10. *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet.* ibid.
13. 14 *Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus, & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, &c.* p.449.n.629
13.27. *Quod facis, fac citiùs.* p.387.n.356.& p.459.n.662
13. 33. *Filioli adhuc modicum vobiscum sum.* p.119 n.452
13. 34. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* p.126.n.488
13. 35. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* p.15.n.21
14. 6. *Ego sum via, veritas, & vita.* p.117.n.443.& p.258. n.73
14. 10. *Pater in me manens ipse facit opera.* p.222.n.382
14. 12. *Qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse faciet, & maiora horum faciet.* p.101.n.384
14. 17. *Quem mittet Pater in nomine meo, & apud vos manebit, & in vobis erit, &c.* p.231.n.514
14. 21. *Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget.* p.471.n.725
14. 23. *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* p.161.n.97.& p.351.n.174
14. 26. *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* p.138.n.555
14. 30. *Iam non multa loquar vobiscum; venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam.* p.221.n.381
15. 1. *Ego sum vitis vera.* p.406.n.449
15. 4. *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, &c.* p.227.n.401
15. 5. *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* p.469.n.710
ibid. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* p.368.n.257
ibid. *Sine me nihil potestis facere.* p.52.n.200.p.97.n.371. p.101.n.381.p.428.n.549.& p.465.n.690
ibid. 7. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, &c.* ibid.
15. 13. *Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* pag.225.num.395. & p.265.n.115
15. 16. *Elegi vos, & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* p.227.n.401.
15. 17. *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* pag.264. n.123
15. 22. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* p.294.n.296
16. 33. *Confidite, ego vici mundum.* p.119.n.559
16. 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* p.145.n.147
16. 28. *Exiui à Patre meo, & veni in mundum.* pag.407. n.456
17. 3. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum.* p.412.n.483
17. 5. *Clarifica me tu pater apud temetipsum claritate quam habui prius quam mundus esset.* p.59.n.228
17. 21. *Rogo vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.* p.13.n.35.& p.39.n.149
ibid. 23. *Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum.* ibid.
ibid. 26. *Dilectio quâ dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.* ibid.
18. 4. *Quem quæritis? Iesum Nazarenum.* p.40.n.152
ibid. 7. & 8. *Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis,*

finite hos abire. ibid.
ibid. 28. *Ipsi non introierunt in pratorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent pascha.* p.340.n.109
18. 31. *Non nobis licet interficere quemquam.* pag.340. n.106
18. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo.* p.150.n.33
18. 39. *Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha, &c.* p.340.n.112
19. 2. & 3. *Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, &c.* p.167.n.105
19. 14. *Erat autem parasceue Pascha hora quasi sexta.* p.340.n.111
19. 15. *Non habemus regem, nisi Casarem.* p.168.n.111. & p.420.n.519
19. 28. *Sciens quia iam omnia consummata sunt, vt consummaretur Scriptura, dixit: Sitio.* p.459.n.662
ibid. 30. *Cùm ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est, & inclinato capite emisit spiritum.* ibid.
19. 31. *Vt non remanerent in cruce corpora sabbato; erat enim magnus ille dies sabbati.* p.340.n.112
19. 34. *Vnus militum lanceâ latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis, & aqua.* p.35.n.131.& p.77.n.302
19. 41. *Monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* p.302.n.354
20. 17. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* p.206.n.305.& p.299.n.338
ibid. *Vade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.* p.105.n.397
20. 21. *Sicut misit me Pater, sic ego mitto vos.* pag.217. n.350
20. 22. *Insufflauit, & dixit eis, accipite Spiritum sanctum.* p.210.n.320
20. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt.* pag.206.n.302.& p.208.n.313
20. 25. *Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum, &c.* p.315.n.431
20. 27. *Infer digitum tuum huc, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* pag.207. n.306
20. 29. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* p.261.n.95
21. 17. *Pasce oues meas.* p.15.n.43

Ex Actis Apostolorum.

Cap.1.℣.18. *SVspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius.* p.301.n.350.& p.310.n.409
1. 26. *Cecidit sors super Mathiam.* p.281.n.212
2. 23. *Hunc definito consilio & prascientiâ Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemistis.* pag.88. n.336
2.38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrûm in nomine Iesu Christi.* p.357.n.205
2. 42. *Erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & in communicatione fractionis panis, & orationibus.* p.290.n.273.& p.296.n.320
2. 44. *Erant quotidie perdurantes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, &c.* p.69.n.267
3.6. *Argentum & aurum non est mihi, &c.* p.293.n.296
3.21. *Quem oportet cœlum suscipere, vsque in tempora restitutionis omnium.* p.406.n.454
3. 26. *Vobis primùm Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicentem vobis.* p.362.n.232
4. 12. *Non est in aliquo alio salus; nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus.* pag.418.n.508.&p.462. n.679
4. 27. *Conuenerunt in ciuitate ista aduersum sanctum puerum Iesum, quem vnxisti, Herodes, &c.* p.87.n.336
4. 28. *Conuenerunt Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & filiis Israel facere ea, &c.* p.382.n.330
5. 41. *Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* p.360. n.2 9
8. 37. *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* p.239.n.81
9.4. *Saule, Saule quid me persequeris.* p.47.n.182.& p.95. n.262
9. 15. *Ego ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* p.225.n.396
9. 18. *Ceciderunt ab oculis eius tanquam squama, & visum recepit, & surgens baptizatus est.* p.48.n.184
9. 20. *Continuò in synagogis pradicabat Iesum, quoniam hic est Filius Dei.* p.47.n.183
10. 13. *Occide, & manduca.* p.468.n.707
10. 38. *Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.* p.158.n.68.& p.424.n.553
10. 47. *Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur hi, &c.* p.355.n.190
12. 7. *Percusso latere Petri, excitauit eum dicens: Surge velociter, &c.* p.215.n.343
13. 39. *In hoc omnis qui credit iustificatur.* p.262.n.106
14. 21. *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* p.460.n.669
15. 4. *Cùm autem venissent Hierosolymis, suscepti sunt ab Ecclesia, & Apostolis ac senioribus.* pagina 219. n.360
ibid. 23. *Apostoli, & seniores fratres, his qui sunt Antiochia, & Syria.* ibid.
16. 25. *Media nocte Paulus & Silas orantes laudabant Deum, &c.* p.108.n.409
16. 26. *Mouerentur fundamenta carceris, & aperirentur omnia ostia, &c.* p.79.n.307
17. 28. *In eo viuimus, mouemur & sumus.* p.82.n.318
20. 28. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, &c.* pag.218. n.356
21. 6. *Ecce noua facio omnia.* p.263.n.118
21. 7. *Qui vicerit, possidebit hac, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* p.442.n.600
21. 13. *Quid facitis flentes, & affligentes cor meum, &c.* p.226.n.397
24. 25. *Disputante autem Paulo de iustitia, & castitate, & de iudicio futuro, tremefactus Felix.* p.216.n.346

Ex Epistola B. Pauli ad Romanos.

Cap.1.℣.3. *QVi factus est ei ex semine Dauid secundùm carnem, qui pradestinatus est Filius Dei in virtute.* pag.151.n.36.p.221.n.377.& p.319.n.452
1.9. *Testis est mihi Deus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper, &c.* p.130.n.413
1.22. *Obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* p.267.n.123
1. 24. *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* p.89. n.340
ibid. 26. *Tradidit in passiones ignominia.* ibid.
ibid. 28. *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea, qua non conueniunt.* ibid.
2. 4. *An diuitias bonitatis eius, & patientia, & longanimitatis contemnis, &c.* p.89.n.343
ibid. *Ignoras, quoniam benignitas ad pœnitentiam te adducit: secundùm autem duritium, &c.* p.437.n.583
2.14. *Gentes, qua legem non habent, naturaliter ea, qua legis sunt, faciunt.* p.247.n.17
3. 22. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi.* p.46.n.176
3. 24. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem ipsius, qua est in Christo Iesu.* p.178.n.157.& p.262. n.105
ibid. 28. *Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* p.261.n.105
4. 1. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum, &c.* p.261.n.99

4.18. *Vocas*

4. 18. *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* pag.81. n.312.& p.148.n.21
4. 25. *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram.* p.421.n.522
5. 1. *Iustificati ex fide pacem habeamus.* p.260.n.90
5. 2. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* p.367 n.153
5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* p.116.n.439.pag.131. n.514.& p.261.n.97
5. 8. *Commendat autem Deus charitatem suam in nobis.* p.364.n.242
5. 12. *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiuit.* p.51.n.199.& p.125.n.481
5. 18. *Vbi abundauit delictum, &c.* p.421.n.522
6. 3. *Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus, &c.* p.355.n.191
6. 4. *Consepulti sumus cum illo per Baptismum in morte, vt quomodo Christus surrexit, &c.* p.357.n.209
6. 6. *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati.* p.263.n.111.& p.364.n.242
6. 9. *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* p.176.n.150
6. 11. *Existimate vos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo.* p.447.n.620
6. 19. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati, ita nunc exhibete, &c.* p 441.n.599
6. 23. *Gratia Dei vita æterna.* p.367.n.252
7. 6. *Seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.* p.263.n.111
7. 16. *Si autem quod nolo, illud facio, jam non ego operor illud, sed quod in me habitat peccatum.* p.29 n.107
7. 17. *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* p.336. n.78
7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* p.414.n.490
ibid. 25. *Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.* ibid.
8. 3. *Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati.* p.415.n.496
8. 9. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis.* p.22 n.75.& pag.353. n.181
ibid. *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.* p 267.n.127
8. 14. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.* pag.95. n.364
8. 17. *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* pag.349.n.167. p.366.n.250.p.367. n.254.& p.460.n.668
ibid. *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* pag.460. n.669
8. 20. *Quos prædestinauit, hos elegit conformes fieri imaginis Filij sui.* ibid.
8. 23. *Sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, &c.* p.366.n.251
ibid. *Ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* pagina 349. n.166
8. 26. *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram: nam quid oremus sicut oportet, nescimus.* p.445.n.613.& p.449. n.627
ibid. *Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei, &c.* p.364.n.240
8. 29. *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui.* p.53.n.201.p 130.n.511.p.151.n.38. p.349.n.162.& p.358.n.212
8. 32. *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, &c.* p.314.n.430.& p.420. n 518
8. 34. *Qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis.* p.470.n.719
8. 39. *Certus sum, quod neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* p.14.n.37
9. 14. *Nunquid iniquitas apud Deum? Absit.* pag. 51. n.194
9. 16. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* p.96.n.366
9. 18. *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* pag.88. n.338.& p.95.n.363
9. 26. *Et in loco, vbi dictum est eis: Non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui.* p.358.n.210
10. 7. *Fides ex auditu.* p.13.n.34
10. 8. *Hoc est verbum Dei, quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo, &c.* p.260.n.93
10. 12. *Non enim est distinctio Iudæi & Græci.* pag.17. n.54
ibid. *Idem Dominus omnium, diues in omnes, qui inuocant illum, &c.* p.463.n.681
10. 13. *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* p.445.n.614
10. 14. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt.* p.471.n.721
ibid. *Quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante.* p.46.n.176
ibid. 17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* ibid.
11. 13. *Quandiu ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, &c.* p.474.n.739
12. 1. *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, &c.* p.193.n.238. & p.207.n.309
12. 12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* pag.76. n.297
13. 8. *Qui diligit proximum, legem impleuit.* p.264.n.113
ibid. 10. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* ibid.
15. 30. *Obsecro vos fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum.* p.466.n.697
15. 20. *Prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, &c.* p.216.n.398
16, 8. *Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in Apostolis.* pag 217. n.351
16. 20. *Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris velociter.* p.26.n.92

Ex Epistola I. B. Pauli ad Corinthios.

Cap. 1. ✝. 5. *In omnibus diuites facti estis in illo.* p.371. n.266
1. 10. *Obsecro vos, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata.* p.127.n.490
1. 11. *Ego sum Pauli, ego Cephæ, &c.* p.356.n.199
1. 17. *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare.* p.223.n.387
1. 18. *Verbum crucis pereuntibus stultitia est: his autem qui salui fiunt, id est nobis, virtus Dei est.* p.364.n.242
1. 25. *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* pag.11. n.27
ibid. *Sicut Deus arena imbecillitate muniuit mare, sic Platonem non per alium sapientiorem Philosophum superauit, sed per indoctum piscatorem.* ibid.
1. 30. *Qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* p.438.n.587
2. 2. *Non existimaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum.* p.364.n.242
2. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam verò non huius seculi, neque Principum.* pag.252. n.42

Index Locorum

2.7. *Loquimur sapientiam in mysterio, quæ abscondita est.* p.250.n.35

2.8. *Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.* p.267.n.125

2.11. *Spiritus hominis in ipso est.* p.36.n.135

2.14. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.* p.267.n.123

3.1. *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis, &c.* p.229.n.409

3.2. *Tanquam paruulis in Christo lac vobis dedi.* p.129.n.505

3.9. *Dei adiutores sumus, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* p.211.n.326

3.11. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* p.8.n.12. & p.136.n.544

3.23. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi.* p.84.n.323

4.1. *Sic vos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* p.187.n.201.p.210.n.322. & p.191.n.279

4.7. *Quid habes quod non accepisti?* p.81.n.312.& p.258.n.73

4.10. *Semper mortificationem Christi in corpore nostro circumferentes.* p.225.n.396

4.12. *Maledicimur, & benedicimus: persequutionem patimur, & sustinemus, &c.* p.210.n.322

4.15. *Si decem millia pædagogorum habeatis, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* p.46.n.176.& p.227.n.403

ibid. *In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* p.353.n.182 & p.129.n.505

4.16. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* pag.53.n.204

5.7. *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi.* p.337.n.85

ibid. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* p.68.n.262. p.169.n.412.& p.144.n.4

5.8. *Itaque epulemur in azymis sinceritatis, &c.* pag.67.n.257.& p.389.n.363

6.11. *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, &c.* p.350.n.170

6.14. *Quæ conuentio Christi ad Belial?* p.301.n.347

6.17. *Qui adhæret Deo, vnus spiritus est.* p.22.n.75

6.19. *Non estis vestri, empti enim estis pretio magno: glorificate, &c.* p.63 n.244

6.20. *Empti estis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* p.169.n.350.p.362.n.331.& p.422.n.522

8.4. *Idolum nihil est in mundo.* p.380.n.316

9.9. *Nunquid de bobus cura est Deo?* p.149.n.26

9.16. *Si Euangelizauero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit, &c.* p.221.n.387

9.22. *Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem, &c.* p.474.n.739

9.24 *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam.* p.14.n.40 & p.126.n 489

10.2. *Omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.* p.355.n.192

10.3. *Omnes eandem escam spiritalem manducauerunt.* p.392.n 372.& p.393.n.389

10.4. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petrâ: petra autem erat Christus.* p.387.n.20.& pagina 432.n.562

ibid. *Petra autem erat Christus.* p.327.n.20

10.11. *Omnia in figura contingebant illis:* p.389.n.364

10.12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* p.412 n.466. & p.452.n.641

10.16. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est.* p.332.n.48

ibid. *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? & calix cui benedicimus, &c.* pag.275.n.179.& p.290.n.274

10.19. *Quid ergo? Dico quod idolum sit aliquid?* pag.380.n.316

10.21. *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* p.189.n.216

11.23. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis.* p.249.n.26.& p.300.n.345

11.24. *Accepit Iesus panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite, &c.* p.331.n.45

ibid. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* p.194.n.242.& p.357.n.152

ibid. *Hoc facite in meam commemorationem.* p.172.n.130. p.173.n.133.& p.186.n.198

11.26. *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.* p.25.n.86.p.65.n.255.p.297.n.254.& p 404.n.443

11.28. *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* pag.294.n.301.pag.300.n.339.& 345. p.305.n.366.& p.313.n.422.& alibi.

11.29. *Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* p.28.n.99.p.282.n.216.p.294.n.296. pag.298.n.329.& 332.p.377.n.297.p.394.n.396. p.396.n.400.& p.411.n.477

12.3. *Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* p.445.n.613

12.10. *Cùm infirmor, tunc potens sum.* p.201.n.382

12.17. *Vos estis corpus Christi.* p.406.n.449

12.28. *Posuit Deus in Ecclesia primùm Apostolos, deinde Prophetas, &c.* p.239.n.557

13.2. *Si habuero fidem, ita vt montes transferam.* p.258.n.78.& p.261.n.97

13.4. *Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, &c.* p.226.n.398.& p.365.n.247

ibid. 7. *Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* p.365.n.247

13.8. *Charitas nunquam excidit.* p.13.n.35

13.9. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: cùm autem venerit, &c.* pag.349.n.166.& p.468.n.704

ibid. 10. *Cùm venerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* ibid.

13.12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, &c.* p.252.n.42

ibid. 12. *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.* p.468.n.704

13.13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas: tria hæc.* p.255.n.58.p.256 n.64.& 66.& p.259.n.82

14.14. *Si orem linguâ, mens mea sine fructu est. Orabo spiritu, orabo & mente, &c.* p.107.n.402

14.24. *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, &c.* p.468.n.705

15.1. *Notum vobis facio, fratres, Euangelium quod prædicaui vobis, quod accepistis, &c.* p.260.n.93

15.9. *Non sum dignus vocari Apostolus, &c.* p.102.n 387

15.10. *Gratiâ Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit.* p 95.n.362

ibid. *Abundantius illis omnibus laboraui, non solùm ego, sed gratia Dei mecum.* p.102.n.387

15.20. *Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium; quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum.* p.34.n.128

15.26. *Nouissimè autem inimica destruetur mors.* pag.34.n.127

15.31. *Quotidie morior per vestram gloriam.* p.225.n.396. & p.414.n 490

15.43. *Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, &c.* p.407.n.458

15.49. Sicut

15. 49. *Sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cœlestis.* p.53 n.202
15. 57. *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.* p.139.n.559
16. 31. *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* p.107.n.402
11. 28. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, &c.* p.116.n.438

Ex Epistola II. ad Corinthios.

Cap.1.✝.7. *SI socij estis passionum, sic eritis & consolationum.* p.44.n.168
2. 10. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* p.186.n.198
3. 5. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, &c.* p.93.n.354
4. 13. *Nos credimus, propter quod loquimur.* p.12.n.31
4. 17. *Quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* p 44.n.168.p.117.n.448.& p.369.2⁰0
5. 4. *Charitas Christi vrget nos.* p 307.n.387
5. 7. *Per fidem ambulamus.* p.13.n.33.& p.26.n.93
5. 14. *Charitas Christi vrget nos.* p.39 n.150
ibid. *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, &c.* p.420.n.518
5. 20. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, &c.* p.138.n.557. p.227.n.401 & p.444.n.611
5. 21. *Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur justitia Dei in ipso.* pag.415. n.496
6. 11. *Os nostrum patet ad nos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* p.6.n.2.& p.116.n.346
7. 9. *Gaudeo non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam, &c.* p.91.n.350
8. 9. *Cum esset diues, propter nos egenus factus factus est, vt illius inopiâ diuites essemus.* p.131.n.516
9. 7. *Hilarem datorem diligit Deus.* p.101.n.385
10. 3. *In carne ambulantes non secundum carnem militamus.* p.22.n.74
10. 4. *Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum.* p 265.n.115
10. 5. *Consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei.* p.233.n.428
11. 23. *Ministri sunt, & ego.* p.187.n.201
ibid. *In laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum.* p.125.n.196
12. 10. *Dum infirmor, tunc potens sum.* p.12.n 31
12. 12. *Signa Apostolatus mei facta sunt apud vos in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.* p.225. n.197
12. 14. *Non debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.* p.128.n.405
12. 15. *Ego autem libentissimè impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris.* p.229.n.410
13. 3. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* p.101. n.383.p.137.n.549. & pag.211. n.326

Ex Epistola B. Pauli ad Galatas.

Cap.2.✝.20. *VIuo ego jam non ego, viuit verò in me Christus.* p.42.n.156.p.101. n.383. & p.350.n.172
ibid. *Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei.* p.10.n 21.& p.46.n.176
ibid. *In fide viuo Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* p.163.n.90.& p.361.n.228
3. 13. *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* p.165.n.99
3. 16. *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius.* p.362. n.132

3. 19. *Lex ordinata per Angelos in manu mediatoris.* p 478. n.717
3. 26. *Omnes filij Dei sunt per fidem, quæ est in Christo Iesu.* p.359.n.215
4. 5. *Misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* p.349 n.164
4. 19. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* p.125.n.484.& p.205.n.300
4. 27. *Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis.* p.126.n.485
5. 6. *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, &c.* p.261.n.97
5. 17. *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* p.404.n.441
6. 10. *Dum tempus habemus operemur bonum.* p.442.n 601
6. 14. *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, &c.* p.169.n.115.& p.364.n.241
5. 24. *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* p.364.n.240
6. 15. *In Christo Iesu neque circumcisio, &c.* p.358.n.211

Ex Epistola B. Pauli ad Ephesios.

Cap.1.✝.1. *OMnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu.* p.358 n.213
1. 3. *Benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo.* p.361.n.231
ibid. 4.& 5. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati, &c.* ibid. & p.130. n 511
1. 5. *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, &c.* p.13.n.201. p.84.n.323.p.151. n.37.& p.149.n.162 & 165
1. 7. *In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum.* p.358.n.212
1. 21. *Supra omnem Principatum, & Potestatem, & Dominationem, &c.* p.62.n.240
1. 22. *Ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiã.* p.326.n.19
2. 1. *Eramus naturâ filij iræ, sicut & cæteri.* p.62.n. 43
2. 8. *Gratiâ saluati estis per fidem.* p.247.n.12
2. 19. *Non estis hospites & aduenæ; sed estis ciues Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum; & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.* p.11.n.26.& pag.136. n.544
3. 10. *Vt innotescat principatibus; & potestatibus in cœlestibus multiformis sapientia Dei.* pag.134.n.533.& p.152.n 42
3. 17. *Scimus habitare Christum per Fidem in cordibus nostris.* p.10.n.21.& p.359.n 215
ibid. *In charitate radicati, & fundati.* p.13.n.35
ibid. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* p.159.n.215.& p.361.n.227
4. 11. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, &c* p.223. n.387
4. 19. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis ignea tela nequissimi extinguere.* p.27.n.93
5. 1. *Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, &c.* p 264.n.112.& p.158.n.213
5. 2. *Tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.* pag.177.n.155.& p.180. n.169
5. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* p.145.n.10
5. 25. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam, &c.* p 352.n.178
5. 31. *Propterea relinquet homo patrem & matrem, &c.* p.125.n.481
ibid. *Erunt duo in carne vna.* p.97.n.371

5. 32. *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* p.68.n.263. & p.286.n.245
6. 20. *Pro Christo legatione fungens in catena, in ipso audebat prout oportebat loqui.* p.101.n.385
6. 16. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* p.11.n.26

Ex Epistola B. Pauli ad Philippenses.

Cap. 1. ℣. 1. *Paulus & Timotheus serui Christi, omnibus Sanctis, qui sunt Philippis cum Episcopis & Diaconibus.* p.218.n.356
1. 8. *Testis est mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi.* p.421.n.522
1. 20. *Vobis donatum est pro Christo, non solum vt credatis in eum, &c.* p.153.n.45
1. 23. *Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo.* p.366 n.250
2. 6. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* pag.120. n.455.& p.372. n.269
2. 7. *Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.* p.36. n.137
ibid. *In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* p.150.n.32
2. 8. *Humiliauit semetipsum Dominus noster Iesus Christus factus obediens vsque ad mortem, &c.* pag.233. n.426.& p.416.n.501
2. 10. *In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, &c.* p.58.n.225.p.75.n.291. p.134 n.533.p.326.n.20.p.375. n.287.& pag.418. n.508
2. 13. *Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* p.96.n.365
3. 12. *Comprehensus sum à Christo.* p 93.n.354
3. 20. *Conuersatio nostra in cœlis est.* p.21.n.66
3. 21. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.* p.34.n.129.& p.349.n.166
4. 1. *Fratres mei charissimi, gaudium meum, & corona mea.* p.133 n.591
4 13. *Omnia possum in eo qui me confortat.* p.14.n.36.p.101. n.382.p.350.n.172. p.351. n.175. p.360.num.221. & p.429.n.549
4. 22. *Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.* p.13.n.32

Ex Epistola B. Pauli ad Colossenses.

Cap. 1. ℣. 1. *Sanctis, & fidelibus fratribus in Christo.* p.358.n.213
1. 9. *Non cessamus pro vobis orantes, & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius.* p.230.n 413
1. 12. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, &c.* pag. 354. num.189
1. 13. *Transtulit nos in regnum Filij dilectionis suæ.* p.163. n.92
1. 15. *Qui est imago inuisibilis Dei.* p.53.n.202
ibid. *Primogenitus omnis creaturæ.* p 379.n.305
1. 19. *In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia.* p.175.n.246
1. 20. *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt.* p.196.n.248.& p.364. n.242
1. 23. *In fide fundati, & stabiles.* p.13.n.34
2. 9. *In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti.* p.155 n.56.& p.371.n.266
2. 11. *Qui est caput omnis principatus & potestatis.* p.17. n.51.p.63.n.244.& p.326.n.19
2. 14. *Tollens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & affigens illud cruci, &c.* pag.181 n.172. p.382.n 330
2. 15. *Exspolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* p.25. n.86.& p.364.n.242
2. 19. *Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione Angelorum, &c.* p.472 n 731
3. 1. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est, &c.* pag.20. n.65. & p.44. n.169
3. 3. *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* p.20. n.65
3. 10. *Reformamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, &c.* p.349 n 165
3. 16. *Docentes, & commonentes vosmetipsos in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus.* p.70.n.272
ibid. *Cantantes in cordibus vestris.* p.107.n.402

Ex Epistola I. B. Pauli ad Thessalonicenses.

Cap. 2. ℣. 8. *Tanquam si nutrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, &c.* p.229. num. 109
2. 19. *Corona gloriæ ante Dominum nostrum Iesum Christum in aduentu eius.* p.223.n.389
4. 3. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* p.328. n.25.& p.445.n.612
5 25. *Fratres orate pro nobis.* p.466.n.697

Ex Epistola II. B. Pauli ad Thessalonicenses.

Cap. 2. ℣. 14. *State, & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam.* p.381.n.322

Ex Epistola I. B. Pauli ad Timotheum.

Cap. 1. ℣. 5. *Finis præcepti est charitas.* pag.264. numero 113
1. 15. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* p.64.n.151.p.221.n.377.& p.431.n.561
2. 5. *Vnus Deus, vnus mediator Dei & hominum Christus Iesus.* p.176.n.150.& p.470.n.715
2. 9. *Laboro vsque ad vincula: sed verbum Dei non est alligatum.* p.12.n.30
3. 2. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse.* pag.221. n.375 & p.223.n.387
3. 9. *Habentes mysterium fidei in conscientia pura.* p.249. n.26
3. 16. *Magnum est pietatis Sacramentum, quod manifestum est in carne, &c.* p.326.n.19
4. 12. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, &c.* p.230.n.412
4. 14. *Noli negligere gratiam, quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam, &c.* pag.193.n 239. pag.103. n.284 p.218 n.357 & p.220.n.370
4. 16. *Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens & teipsum saluum facies, &c.* p.227.n.402
6. 12. *Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam.* p.369.n.261

Ex Epistola II. B. Pauli ad Timotheum.

Cap. 1. ℣. 6. *Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* p.193.n.339.p.103.n.284.& p.220. n.370
2. 3. *Labora sicut bonus miles Iesu Christi.* p.214.n.392.
2. 4. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* ibid.
2. 5. *Qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè certauerit.* p.165.n.115 & p.367.n.255
4. 2. *Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa, &c.* p 216.n 393
4. 7. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui,*

seruant, &c. pag.212.n.328
4. 8. *Reposita est mihi corona iustitia, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* p.413.n.487.& p 413. n.527
4. 21. *Salutant te Eubulus, & Pudens,* & *Linus, & Claudia.* p.426.n.541

Ex Epistola B. Pauli ad Titum.

Cap.2.℣.7. *IN omnibus prabe teipsum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, &c.* p.230.n 412
2. 11. *Apparuit gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, &c.* p 418.n.512
3. 4. *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei.* p.52 n 197
3. 5 *Non in operibus iustitia, qua fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit, &c.* p.351. n 173,& p.409.n 469
ibid. *Saluos non fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, &c.* p.247.n.12.& p.362. n.213

Ex Epistola B.Pauli ad Philemonem.

Vers.9. *PAulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu.* p.13.n.31
10. *Obsecro te pro filio meo, quem genui in vinculis, Onesime.* ibid.
13. *Tu autem illum vt mea viscera suscipe.* ibid.

Ex Epistola B. Pauli ad Hebræos.

Cap.1.℣.1. *MVltifariam, multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis.* p.440. num.593
1. 3. *Qui cùm sit splendor gloria, & figura substantia eius, portans omnia verbo virtutis sua.* p.82.n.317
1. 4. *Administratory spiritus in ministerium missi propter eos qui hareditatem capiunt salutis.* p.330.n 38
1. 6. *Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terra, dicit: Et adorent eum omnes Angeli eius.* p.154. n.52.& p.373.n.287
2. 11. *Non confunditur fratres eos vocare.* p.105.n.397
2. 12. *Viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* p.137.n.551
2. 15. *Per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium.* p.25.n.89
2. 16. *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abraha apprehendit* p.45.n.173.p.64.n.250.p.164.n.95. & p.415.n.494
2. 17. *Debuit per omnia fratribus assimilari.* p.53. n.202. & p.164.n.96
3. 10. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* p.143.n.1
4. 12. *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem anima ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, &c.* p.47.n.182 p.232.n.410.& p.345.n 140
4. 13. *Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.* pag.459. n.649
5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, qua sunt ad Deum.* p.66. n.254.p.175.n.146.p.178.n.157.p.188.n.206. & p.196.n.251
5. 7. *In diebus carnis sua preces, supplicationesque cum clamore valido, & lacrymis obtulit.* p.175.n.146
5. 9. *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aterna.* p.182.n.176
6. 6. *Rursus crucifigentes Filium Dei in semetipsis.* pag.30. n.111.& p.324.n.9
6. 20. *Sine fide impossibile est placere Deo.* pag.247. num.14
6. 16. *Omnis controuersia hominum finis ad confirmationem est iuramentum.* p.399.n.415
7. 23. *Aly quidem plures facti sunt Sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere.* p.186.n.199
7. 25. *Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* p.178.n.158.& p.470. n.719
8. 3. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur.* p.180.n.168
9. 12. *Per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta, aterna redemptione inuenta.* p.470.n.720
9. 14. *Per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatam hostiam Deo.* p.175.n.146.& p.177.n.154
10. 4. *Impossibile est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata, &c.* p.416.n.499
10. 5. *Ingrediens mundum dixit, sacrificium, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.* p.175.n.145. & p.191.n.227
10. 14. *Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.* p.173.n.138.& p.176.n.150
10. 19. *Habentes fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi.* p.77. n.300. p.182.n.176.& pag.308. n.392
10. 38. *Iustus autem meus ex fide viuit.* p.10.n.21
11.1. *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium.* p.245.n.4. p.246.n.9.p.256. n.67. & p.159.n.79
11. 3. *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei.* p.147. n.21.p.158.n.78.p.330.n.41.& p.457.n.655
11.4. *Fide Enoch translatus est, ne videret mortem.* p.257. num.72
11.6. *Sine fide impossibile est placere Deo.* ibid.
ibid. *Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, &c.* pag.47.n.18.p.256 n.65.p.158.n.73.& p.260. num 92
11. 17. *Fide obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, &c.* p.261.n.100
11. 33. *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, &c.* p.265.n.116
12. 2. *Aspiciamus in authorem fidei, & consummatorem Iesum.* p.54.n.208
ibid. *Proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.* p.368.n.256
12. 22. *Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis.* p.9.n.16
13. 8. *Iesus Christus heri, hodie, ipse & in secula.* p.82. n.316 p.110.n.413.& p 434.n.573
13. 15. *Offeramus hostiam laudis, &c.* p.112 n.414

Ex Epistola B. Iacobi Apostoli.

Cap.1.℣.13. *NEmo cùm tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur.* p.452.n.640
ibid. *Deus intentator malorum, ipse autem neminem tentat.* p.85.n.326
1. 17. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, &c.* p.252.n.44. & p.451.n.638
1. 18. *Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creatura eius.* p.45 n.175. p.54 n.209. p.227.n.403.& p.348.n.162
2. 2. *Qui peccat in vno, factus est omnium reus.* p.234. n.431
2. 14. *Quid prodest, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat?* p.261.n.98
2. 22. *Fides sine operibus mortua est.* p.245 n.3
ibid. 24. *Videtis, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm.* ibid. & p.262.n.101
ibid. 26. *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine spiritu mortua est.* ibid.
4. 8. *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* p.257. n.72

5. 16. *Orate pro inuicem, vt saluemini, multùm enim valet deprecatio iusti assidua.* p.474.n.739

Ex Epistola I. B. Petri Apostoli.

CAP.1.℣.4. I*N hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cœlis.* p.136.n 542
1. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere.* pag. 316. n.18
1. 15. *Dabo autem operam & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis.* p.465. n.693
1. 18. *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, &c.* p.312.n 415
2. 2. *Sicut modò geniti infantes rationabiles, sine dolo lac concupiscite, vt in ipso crescatis in salutem.* p.42. n.161.& p.128.n.504
2. 4. *Ad quem accedentes lapidem viuum, & ipsi tanquam lapides viui superedificamini.* p 137.n.551
2. 5. *Sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias.* p.207. n.309
2. 9. *Vos autem genus electum, regale sacerdotium.* p.193. n.237
ibid. *Gens sancta, genus electum, & populus acquisitionis.* p.133.n.532
5. 9. *Cui resistite fortes in fide.* p.16.n.93

Ex Epistola II. B. Petri.

CAP.1.℣.4. M*Axima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ consortes naturæ.* p.130.n.513.& p 175.n.146
1. 9. *Lucifer oriatur in cordibus vestris.* p.156.n.60
1. 19. *Donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris.* p.205.n.300

Ex Epistola I. B. Ioannis Apostoli.

CAP.1.℣.1. Q*Vod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, hoc annuntiamus.* p.54 n.206
1. 5. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ.* pag.59. n.217
2. 1. *Filioli, hæc scribo vobis, vt non peccetis: sed & si quis peccauerit, habemus aduocatum apud Patrem, Iesum Christum.* p.352.n.277.& p.470.n.719
2. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed etiam pro totius mundi.* p.180.n.165: p.420.n.517.p 436.n.580.& p.463.n.681
2. 6. *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* p.263.n.112
3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur, & simus?* p.131.n.515. p.265. n.115.p.351.n.173.& p.358. n.210
3. 2. *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus.* p 367.n.252
ibid. *Cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.* p.412.n.483
3. 6. *Omnis qui in eo manet, non peccat.* p.351.n.176
3. 8. *In hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli.* p.28.n.98
3. 9. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, &c.* p 351.n.176
3. 14. *Translati de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* p.262.n.102
ibid. *Qui non diligit, manet in morte.* p.29.n.102. & p.116.n.439
3. 17. *Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, &c.* p.230.n.414
4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* p.261.n.97.p.131.n.514.& p.317.n.442
4. 21. *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.* p 264.n.113
4. 26. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* p.39.n.149.& p.351 n 174
5. 4. *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* p.144. n.2.p.265 n.116.& p.359.n.217
ibid. *Omne enim quod natum est ex Deo, vincit mundum.* p.359.n.217
5. 16. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei, &c.* p.450.n.635

Ex Epistola III. Beati Ioannis.

Vers.11. Q*Vi benefacit, ex Deo est.* pagina 435. numero 574

Ex Epistola B. Iudæ.

Vers.12. A*Rbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ.* p.255.n.62

Ex Apocalypsi.

CAP.1.℣ 5. Q*Vi est primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ.* p.53.n.202
ibid. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* p.159.n.73
1. 6. *Fecit nos Deo nostro regnum, & sacerdotes.* p.186. n.195 & p.193.n 237
1. 13. *Præcinctus ad mammillas zonâ aureâ.* p.42.n.161. & p.372.n.269
1. 15. *Gladius vtraque parte acutus exibat.* p.232.n.420
1. 16. *Habebat in dextera sua stellas septem.* pag.454. n.645
1. 18. *Habeo claues mortis, & inferni.* p.91.n.348
1. 20. *Septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum.* p.454. n.645
2. 26. *Qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, &c.* pag.468. n.707
3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* p.468.n.708
3. 17 *Nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper.* p.414.n.492
3. 18. *Eme tibi aurum ignitum.* p.15.n.42
ibid. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & vici, & sedi, &c.* p.468.n.708
4. 5. *De throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua.* p.216.n.345
4. 8. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.* p.60.n.233
4. 10. *Adorabant viuentem in secula seculorum, & mittebant coronas suas ante thronum eius, dicentes, Dignus es, &c.* p.62.n.241.& p.102.n.387
5. 5. *Ecce vicit Leo de tribu Iuda, radix Dauid.* pag.25. num.89
5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.* p.469.n.711
5. 12. *Dignus est accipere virtutem, & diuinitatem, &c.* p.31.n.116
5. 13. *Sedenti in throno & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* p.75.n.291. & p.375.n.287
7. 9. *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, &c.* p 61.n.239.& p.462.n.673
ibid. 11. *Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium.* ibid.
8. 3. *Et alius Angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum, &c.* p.467.n.699
10. 3. *Loquuta sunt septem tonitrua voces suas.* pag 216. n.345
12. 1. *Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, &c.* p.136.n.347

Sacræ Scripturæ.

14. 1. *Et ecce agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia,&c.* p.360. n.221

14. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem, sedentem similem Filio hominis, &c.* p.167. n.107

16. 9. *Æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Domini, &c.* p.75.n.291

17. 15. *Aquæ quas vidisti, populi sunt & gentes.* p.342. n.126

19. 16. *Rex regum, & Dominus dominantium.* p.53.n.200. p.100.n.378.p.152.n 39.& p.469.n.711

20. 4. *Vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, &c.* p.468.n.707

21. 4. *Ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget Deus omnem lacrymam.* p.460.n.666

21. 6. *Ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.* p.459. n.661

21. 14. *Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum Agni.* p.11. n.25. & p.22.n.76

22. 15. *Foris canes, & venefici, & impudici.* pag.324. num.9

Facultas R. P. Generalis Ordinis FF. Prædicatorum.

NOS Fr. IOANNES THOMAS DE ROCABERTI, ſacræ Theologiæ Profeſſor, Ordinis FF. Prædicatorum humilis Magiſter Generalis & ſeruus: Tenore præſentium, & noſtri authoritate officij tibi R. P. Magiſtro Fr. Carolo Bouquin noſtri Conuentus Buxi Prouinciæ Prouinciæ licentiam concedimus, & facultatem typis mandandi Opus quoddam à te compoſitum, cui Titulus eſt *Commentarius in Proſam ſeu Canticum Sancti Thomæ Doctoris Angelici*, LAVDA SION SALVATOREM, &c. Vbi Sancti Doctoris mens veluti latitans aperitur, veritates Catholicæ circa Euchariſtiæ Myſterium propugnantur, & Nouatorum errores confutantur, dummodo præfatum Opus fuerit reuiſum & approbatum à R.P. Magiſtro Fr. Ioanne Lange, & duobus RR. Patribus Regentibus Studij Generalis noſtri Conuentus Aquenſis; ſeruatis tamen aliis de jure ſeruandis. In quorum fidem, &c. Datum Romæ die 8. Ianuarij 1675.

Fr. Ioan. THOM. DE ROCABERTI,
Magiſter Ordinis.

Locus † Sigilli. *Regiſtrata fol.* 15.

Fr. STEPHANVS DE THORO,
Magiſter & Socius.

APPROBATIONES THEOLOGORVM ORDINIS.

NOS Fr. Ioannes Lange in ſacra Theologia Magiſter, Prouinciæ Prouinciæ Ordinis FF. Prædicatorum Prior Aquenſis, *Solis Aquinatis Splendores circa ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum, aliaque Chriſtianæ Religionis arcana, ſeu Commentarium in Proſam, ſiue Canticum D. Thomæ*, LAVDA SION SALVATOREM, &c. per R. A. P. Magiſtrum Fr. Carolum Bouquin, ſumma claritate perfuſi vidimus, & examinauimus ex commiſſione P. Noſtri Reuerendiſſimi Generalis, & his ſplendoribus recreati, ſumma doctrina, ſolida, vera, gratò probauimus, quò typis mandentur, & luce per lucem aucta dentur in lucem maximam: vbique ſplendidus Sol fulgentiſſimus ſplendeat D. Thomas, hæreticorum caligine, nube, ac tenebris plenè depulſis, Fidelium luce ad meridiem vſque deducta: & indicato quem diligit eorum anima, viſo quod paſcat in meridie, cubet, ibi quieſcat, & laudet eum totis viribus, ore pleno filia Sion. In quorum fidem his ſubſcripſimus. Aquisſextiis die 18. Maij 1675.

Fr. IOANNES LANGE.

Splendores Solis Aquinatis mirè in suo & Ecclesiæ *de Eucharistia Cantico*, LAUDA SION SALVATOREM, compressos, à R. adm. Patre Fratre Carolo Bouquin sacræ Theologiæ Magistro sapientissimo, Capituli Prouincialis Definitore meritissimo, necnon Vniuersitatis ac Studij generalis Aquensis FF. Prædicatorum jubare ornatissimo expansos admiratus Ego infrà scriptus eiusdem Studij Regens, hunc mirificum in illam Angelicam Angelici Doctoris D. Thomæ, ac planè diuinam de diuinissimo Altaris Sacramento Prosam inter omnes primum Commentarium, mira styli claritate, clara doctrinæ profunditate, & profunda materiæ varietate perspicuum de mandato Reuerendissimi Patris Nostri Generalis FF. Prædicatorum, non sine magna animi voluptate perlegi, & in eo nihil veritati Catholicæ dissonum, sed omne Fidei orthodoxæ, morum puritati, & Angelici Præceptoris soliditati consonum; immò totum vel fidem Catholicam, vel pietatem Christianam, vel doctrinam Thomisticam defendens offendi. Quod sanè Opus floribus Theologiæ de arido Scholæ, ac disputationum campo collectis, & in præclaros & gratos prædicationum ac meditationum fasciculos compositis conspersum, non modò Scholasticis & Controuersistis, sed etiam piis diuini verbi Præconibus gratissimum, & toti Ecclesiæ vtilissimum, non in lucem solùm edi posse, sed in publicam vtilitatem etiam typis mandari debere judicaui, vt Splendores Solis Aquinatis Solem Iustitiæ Christum sub figuris Eucharisticis, quasi nubibus velatum ostendentes, jucundè tamen sub rhitmicis versibus coarctatos, & tectos omnibus clarissimè pandat & detegat, qui eos juxta nominis anagramma, Pater Frater Carolus Bouquin, claro verbo profert vt Aquinas. Datum Aquissextiis, die 29. Maij an. 1675.

Fr. SEBASTIANUS CAIRE, Studij generalis Aquensis FF. Prædicatorum Regens Magister.

IN hoc Libro, cui Titulus, *Solis Aquinatis Splendores circa sacrosanctum Eucharistiæ Mysterium*, &c. quique ex commissione Reuerendissimi Patris nostri Generalis fuit à nobis euoluendus, nihil nisi aurum purum inuenimus. In eo namque Caluinianam Sectam deruncinat Author; vna manu, suo nempe chirographo, præfocat; atque deformissimam hanc multiformium hæresum hydram sic conterit, sic ingeniorum mendacia ingeniosis rationibus emendat, vt calamus claua fiat, & Liber liberos faciat, nimirum si huc proram obuertant, & anchoram figant. Est quippe eius de Sacratissimo Eucharistiæ Mysterio in hoc Opere methodus & inuentione fœcunda, & sententiarum pondere grauis, argumentorum numero neruosa, conquisitis ex historia plantis lectissimis perjucunda, ac omnigenæ eruditionis cumulus. Nec mirum, cum & ipse Author (sicut partim experientiâ, dum hunc Magistrum in Scholis habuimus, partim fide dignâ relatione didicimus) sic in studia Theologicæ Facultatis diebus insudauerit, ac noctibus; sic per continuationem studij, & exercitium lectionum profecerit laudabiliter; sic nullo tractus labore, ingenti adeò fructu, seu discipulorum concursu studium nostrum Generale Aquense illustrauerit; sic adamantinæ suæ memoriæ tam multa continuo perlecta studio commiserit; atque contra errabundos Catholicæ Veritatis congregatos hostes ab Ecclesiæ Principibus pluries vocatus, velut in Cathedra fulgur & fulmen sic mentis & pectoris sui fulminibus igneis errores fugauerit, profligauerit, ablegauerit, vt virum non immeritò dixerim omni ex parte benemeritum, facundum scilicet in dicendo, fœcundum in docendo, indefessum in studendo, in componendo vberrimum; aut si quid aliud desideraueris, virum omni ferè scientiarum peritiâ clarissimum. Quamobrem meo quidem calculo prælo adeò dignum Opus, vt vel aureis typis recudatur licet, nec semel, sed centies. Aquissextiis die 30. Maij 1675.

Fr. ALEXANDER PINY, Ordinis FF. Prædic. ac in Studio generali Aquensi Baccalaureus & Regens.

PRIVILEGE DV ROY.

OVIS PAR LA GRACE DE DIEV, ROY DE FRANCE, ET DE NAVARRE. A nos Amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de nôtre Hôtel, Baillifs, Senêchaux, Prevôts, leurs Lieutenans, & autres nos Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra. SALVT: Nôtre cher & bien-amé FRANÇOIS BARBIER, Marchand Libraire, & Imprimeur à Lyon, Nous a exposé qu'il auroit un Livre, intitulé, *Solis Aquinatis Splendores circa Sacro-sanctum Eucharistia Mysterium, aliaque Religionis Christiana Arcana, hoc est Commentarius, in Prosam seu Canticum D. Thoma Doctoris Angelici, Lauda Sion Salvatorem; Authore* R. P. CAROLO BOVQVIN *Tarasconensi, Ordinis FF. Pradicatorum in Sacra Theologia Magistro*, qu'il desireroit donner au Public, s'il nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Permission d'Imprimer sur ce necessaires: A CES CAVSES Nous avons permis & accordés, permettons & accordons par ces presentes audit Exposant d'imprimer ou faire imprimer vendre ou debiter en tout lieu de nôtre obeïssance ledit Livre en un ou plusieurs volumes, en telle marge & caractere, & autant de fois qu'il voudra durant dix années, à compter du jour qu'il sera achevé d'imprimer pour la premiere fois, faisant tres-expresses inhibitions & deffences à tous Libraires & Imprimeurs, & autres de l'imprimer vendre & debiter en aucun lieu de nôtre obeïssance, soûs pretextes d'augmentation, correction, changement de titre ou fausse marque, d'en faire des Extraits; & à tous Marchands étrangers d'en apporter en ce Royaume d'autre impression que de celles qui auront été faites du consentement dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de luy, en vertu des presentes, à peine de six mille livres d'amande, payable sans dépôt par chacun des Contrevenans, & applicable un tiers à nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, de confiscation des Exemplaires, & de tous dépens, dommages, & interêts; à condition qu'il sera mis deux Exemplaires à nôtre Bibliotheque publique, un en celle de nôtre Château du Louvre, & un en celle de nôtre cher & feal Chevalier le Sieur Daligre, Chancelier de France, avant que de l'exposer en vente, à peine de nullité des presentes, lesquelles seront enregistrées gratuitement, & sans frais, dans les Registres de la Communauté des Marchands Libraires de nôtre bonne Ville de Paris. SI VOVS MANDONS que du contenu des presentes vous fassiés joüir & vser plainement & paisiblement ledit Exposant, & ceux qui auront droit de luy, cessant & faisant cesser tous troubles & empêchemens au contraire: Voulons aussi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Livre autant des presentes, ou Extrait d'icelles, elles soient tenuës pour deüement signifiées, & que foy y soit ajoûtée aux copies collationnées par nos amez & feaux Conseillers & Secretaires, comme à l'original. MANDONS au premier Nôtre Huissier ou Sergent sur ce requis, faire pour l'execution d'icelles tous Exploits necessaires, nonobstant clameur de Haro, Chartre Normande, & autres Lettres à ce contraires. Car tel est nôtre plaisir. DONNÉ à S. Germain en Laye le vingt-huitiéme Ianvier, l'An de Grace, mil six cents soixante & dix-sept, & de nôtre Regne le trente-quatre.

PAR LE ROY EN SON CONSEIL.

PEPIN.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris le 9. Fevrier 1677. suivant l'Arrest du Parlement du 8. Avril 1653. & celuy du Conseil Privé du Roy du 27. Fevrier 1665.

THIERRY, Syndic.

Achevé d'imprimer pour la premiere fois le 6. Mars 1677.

Les Exemplaires ont été fournis.

SOLIS AQVINATIS SPLENDORES,

CIRCA SACROSANCTVM EVCHARISTIÆ MYSTERIVM,

Aliaque Christianæ Religionis arcana:

HOC EST,

COMMENTARIVS

IN PROSAM, SEV CANTICVM D. THOMÆ Doctoris Angelici, *Lauda Sion Saluatorem, &c.*

PROOEMIVM.

OVVM non est, sed antiquissimum in Ecclesia Dei PROSÆ nomen. Octo ante secula in ea receptum esse liquet: primusque prosas seu sequentias, pro pneumis seu pro inarticulato sono, quo vox Alleluia ante Euangelij lectionem protrahitur, quo magnus de gloria jubilus Fidelium exprimitur, Nocherius Sancti Galli in Teutonia Abbas composuit, & Nicolaus Papa in Missis cantari concessit. Prosa autem iuxta D. Isidorum est producta oratio à lege metri resoluta; sic dicta ex eo, quòd sit profusa. Sequentia verò dicta est, quia pneumam jubili sequitur; canticum quippe est exultationis ad notandam geminam glorificationis stolam, quam Sancti in cœlo recipient, vt ait Durandus *lib. 4. rational. diuin. offic. cap. 22.*

Quid sit PROSA. D. Isidor.

Durand.

Plures sunt in Ecclesia Prosæ; verùm celebriores, quæ ab omnibus recipiuntur, sunt, illa quæ Paschalis festiuitatis solennitatem condecorat, *Victimæ Paschali laudes*: ea quæ in Sacro Pentecostes festo canitur, *Veni Sancte Spiritus*; quam Christianissimus, piissimusque Galliarum Rex Robertus composuit; necnon ea, quæ à quibusdam Ecclesiis in Natalis Domini festiuitate cantatur, *Lætabun-*

Varij Prosarum Authores.

dus exultet fidelis Chorus, ab inclyto mellifluoque Doctore D. Bernardo edita; postremumque locum non obtinet præclara illa in agenda Mortuorum, *Dies iræ, Dies illa, &c.* decantari solita, quæ authorem indubitatum habet Latinum Vrsinum de Frangipanis, Ord. Fr. Prædicatorum S. R. E. Cardinalem, & Nicolai III. Pont. Max. nepotem.

Cæterùm nulli secunda mihi videtur egregia illa, totoque orbe celeberrima Diui Thomæ Prosa, *Lauda Sion Saluatorem*; in qua Mysteriorum omnium Christianæ Religionis augustissimum Sanctus Doctor mirabiliter explanans, admirandum omnibus sæculis ingenij sui reliquit monumentum. Sanè magnus Aquinas vbique Angelicus, quia vitæ innocentiâ, ingenij sublimitate, & splendore doctrinæ semper Angelus; sed dum de ineffabili Eucharistiæ Sacramento verba fecit, etiam supra Angelos coruscauit. Ascendit super Cherubim & volauit; volauit ad aureum Deitatis Thronum, cuius diuino collustratus fulgore, omnium arcanorum cacumen attingens, occulta pandit, reserauit occlusa, abscondita propalauit, inaudita scripsit, ipsumque panem Angelorum, cibum factum Viatorum omnibus aperiens, & Hominum, & Angelorum Doctor euasit. Nec sine præmio fuit illibata de Sanctissimo Sacramento D. Thomæ doctrina; ab ipso omnium Saluatore, cuius adorandum sub speciebus panis hoc in mysterio latitat corpus, approbata fuit, & vt bona rectaque laudata: necnon ab Ecclesia, Immaculata Christi Sponsa, Vrbano IV. iubente, & Vniuerso eruditorum cœtu applaudenre, sectata, amplexata, promulgata.

Doctor Angelicus transcendit Angelos.

Vrbanus IV. iussit componi officiũ SS. Eucharistiæ.

Nec mirùm; si enim de Sanctissimo Patriarcha Abbas Cellensis loquutus est, *Ioseph vbique gratiosus, sed magis in conuiuio*: de Doctore Angelico veriùs dixerim, Thomas vbique gratiosus, sed magis in Dei conuiuio; quippe in omnibus operibus suis veritatis indagator indefessus est, & fidelissimus assecla; gratiaque in labiis, & scriptis suis diffusa refulget: at de Sacro Eucharistiæ conuiuio tractans, verba bona, & ita gratiosa Deo, Angelis & hominibus eructauit, vt specie sua & pulchritudine sua prosperè procedens & regnans, omnium corda sibi deuincta ad se conuerterit: sed præcipuè hac in sequentia, in qua quidquid acutum, quidquid splendidum, quidquid mirandum docuir suis de Eucharistia opusculis, comprehendir.

Pet. Cell. lib. de pan.

Illam generale Ecclesiæ Militantis Canticum meritò dixerim: omnia enim Canticorum genera, quæ quatuor ponit D. Bernardus *in sententiis*, hæc Prosa complectitur. Aliud iuxta Abbatem Mellifluum, Canticum est victoriæ, sicut illud Moysis Num. 1. *Cantemus Domino, gloriosè enim, &c.* Alterum adhortationis, sicut Israëlitæ cecinerunt ad ingressum promissæ Terræ, *Iosuè* 24. Tertium lætitiæ, vt Annæ Matris Samuëlis Canticum, 1. *Reg.* 2. Quartum fortitudinis, vt Dauid ab hostibus liberatus cecinit.

Canticorum quatuor genera:

Primò igitur Prosa hæc, lætitiæ canticum est, quo fideles sacris pasti deliciis exultant & delectantur in Christo, memores vberum eius dulciorum super mel & fauum. Deinde canticum est victoriæ, quo Christiani generosum triumphorum Christi instrumentum, corpus eius veneranres, ipsi Dæmonum domitori, mortisque victori, triumphi carmina modulantur. Etiam adhortatorium canticum est, quo credentes in Christum Fidei scutum sumere admonentur, vt tantum mysterium attingere, eiusque mirabiles percipere valeant effectus. Fortitudinis tandem hymnus est, quo homines Christo, qui nobis factus est fortitudo, vt loquitur Psaltes, *psal.* 117. nutriti ac roborati, ab eo suos in cœlo commensales, cohæredesque, necnon Sanctorum Ciuium sodales effici postulant.

In Prosa Eucharistiæ comprehensa.

Vnde

Vnde Canticum hoc quatuor in partes distribui constat. In prima hortatur Ecclesiam S. Doctor, vt magna cum lætitia & jubilo Deum Saluatorem, Pastorem & Ducem laudibus celebret; quod præstat ab illis verbis, *Lauda Sion, &c.* ad illa, *In hac mensa noui Regis*, vbi secunda huius Prosæ incipit pars, quæ Christi amore & charitate de hostibus suis triumphantis, in vltima Cœna corpus suum tradentis, triumphalisque mortis suæ memoriam in Eucharistia relinquentis victoriam pangit. Dum verò subdit D. Thomas, *Quod non capis, &c.* adhortationem, quæ tertia pars est, aggreditur; monetque homines Fidei adminiculo indigere ad credendum Christi corpus hoc in Sacramento realiter contineri: charitatemque seu justitiam, ad vitam, quæ proprius tanti Sacramenti effectus est, recipiendam, omninò necessariam esse. Denique quarta huius Cantici pars, quæ est fortitudinis, complectitur reliqua à verbis, *Ecce panis Angelorum, &c.* vbi Christiani cibo nutriti Angelico, imò & Diuino, Christum Dominum Pastorem bonum experti, protectorem postulant, & præmiatorem. Quatuor partibus gaudet Prosa, seu Canticum Eucharisticum.

Iuxta ergo quatuor huius Cantici partes, Commentarium nostrum quatuor in Libros distribuemus, in quibus textum D. Thomæ à nobis expositum elucidationibus illustrabimus, sed in omnibus Christi Domini in Eucharistia absconditi gloriam, Eucharistiæ venerationem, Ecclesiæ vtilitatem, hæreticorum ad Fidem Catholicam reductionem, peccatorum conuersionem, omniumque Fidelium sanctificationem procurare conabimur. Non ingratus, vti sperare fas est, noster erit labor, Lectorumque vtilitati, imò & voluptati non parum conferet; non quidem ex nobis qui nulli sumus, sed ex subiecti seu obiecti huius Cantici maiestate, ex Authoris dignitate, ex finis excellentia. Subiectum enim est augustissimum Eucharistiæ Sacramentum, gratiarum omnium perennis scaturigo, ipsum gratiæ Authorem veraciter continens. Author Doctor est Angelicus D. Thomas, cuius immensas laudes modò prosequi, nostri non est instituti; ipsi in Cœlo laus est ab eo, qui illum adhuc in terris versantem, benè de se scribentem commendauit, laudauit, approbauit. Finis denique est gloria Dei, Eucharistiæ reuerentia, & Ecclesiæ vtilitas, quæ cùm sit toti mystico Christi corpori bonum commune, nihil eo diuinius, aut nobilius potest inueniri. Vnde hic Commentarius in quatuor Libros distribuitur. Cantici huius præstantia.

Ad opus ergo manum admoueo: sed Tu æterni Patris æterne Fili, lucidissimi Solis Sol lucidissime, Verbum Diuinum, incarnatum, carne, & tandem in carne speciebus panis velatum, ausui parce, conatui indulge, ingenium illustra, sermonem præbe, calamum dirige: & si aliàs mutorum ora aperuisti, & linguas infantium fecisti disertas; os meum aperi, linguam solue, vt de te & per te recta loquar hac in lucubratione. Inuocatio Authoris ad opus feliciter inchoandum.

Faue & Tu Verbi Dei Incarnati optima Parens, & quæ in corde tuo conferens conseruasti, quæque Fidei nostræ Satores docuisti, mihi Tibi ab incunabulis addictissimo famulo verba concede.

Tu verò Doctor Angelice, quo fulges lumine mentem meam reple, vt tuam hoc in mirabili Opere, si non assequi, saltem sequi valeam. Sequar vtique, sed te duce, & tuâ inconcussâ præeunte doctrinâ, cuius ego alumnorum minimus. Sensum tuum inuestigabo, ipsique adeo firmiter adhærebo, vt in discipulo sanctissimus Præceptor cognoscatur. Verba mea tua sunt: quæ in ore meo tua in schola aliquando posuisti, ea nunc meo calamo exara, vt riuulus fonti concordet, Commentarius ab Authoris ingenio non discrepet, & rectus sit sermo discipuli cum corde Magistri.

PROSA,

SEV CANTICVM S. THOMÆ, Doctoris Angelici,

DE SACROSANCTA EVCHARISTIA.

I.

Avda Sion Saluatorem,
Lauda Ducem & Pastorem
In hymnis & canticis.

II.

Quantùm potes, tantùm aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare sufficis.

III.

Laudis thema specialis,
Panis viuus & vitalis
Hodie proponitur.

IV.

Quem in sacræ mensa Cœnæ,
Turbæ Fratrum duodenæ
Datum non ambigitur.

V.

Sit laus plena, sit sonora,
Sit iucunda, sit decora
Mentis iubilatio.

VI.

Dies enim solennis agitur,
In qua mensæ prima recolitur
Huius institutio.

VII.

In hac mensa noui Regis,
Nouum Pascha nouæ Legis
Phase vetus terminat.

VIII.

Vetustatem nouitas,
Vmbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.

IX.

Quod in cœna Christus gessit,
Faciendum hoc expressit
In sui memoriam.

X.

Docti sacris institutis,
Panem, vinum in salutis
Consecramus hostiam.

XI.

Dogma datur Christianis,
Quod in carnem transit panis,
Et vinum in sanguinem.

XII.

Quod non capis, quod non vides,
Animosa firmat fides,
Præter rerum ordinem.

XIII.

Sub diuersis speciebus,
Signis tantùm, & non rebus,
Latent res eximiæ.

XIV.

Caro, cibus; Sanguis, potus:
Manet tamen Christus totus
Sub vtraque specie.

XV.

A sumente non concisus,
Non confractus, non diuisus,
Integer accipitur.

XVI.

XVI.

Sumit vnus, sumunt mille,
Quantùm isti, tantùm ille:
Nec sumptus consumitur.

XVII.

Sumunt boni, sumunt mali,
Sorte tamen inæquali,
Vitæ, vel interitus.

XVIII.

Mors est malis, vita bonis:
Vide paris sumptionis,
Quàm sit dispar exitus.

XIX.

Fracto demùm Sacramento,
Ne vacilles, sed memento,
Tantum esse sub fragmento,
Quantum toto tegitur.

XX.

Nulla rei fit scissura:
Signi tantùm fit fractura,
Quâ nec status, nec statura
Signati minuitur.

XXI.

Ecce panis Angelorum,
Factus cibus Viatorum:
Verè panis filiorum,
Non mittendus canibus.

XXII.

In figuris præsignatur;
Cùm Isaac immolatur,
Agnus Paschæ deputatur,
Datur manna Patribus.

XXIII.

Bone Pastor, panis vere,
Iesv nostri miserere:
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viuentium.

XXIV.

Tu qui cuncta scis, & vales;
Qui nos pascis hîc mortales:
Tuos ibi commensales,
Cohæredes, & sodales
Fac sanctorum Ciuium.

LIBER PRIMVS

SOLIS AQVINATIS SPLENDORVM, Ad lætitiam, & gratitudinem Fideles, ob concessum Corpus Christi in Eucharistia, inducentium.

DIVINISSIMO Sanctissimi Corporis Christi Sacramento deuotissimus Vrbanus IV. Pont. Max. natione Gallus, patriáque Trecensis, Fidelium omnium reuerentiam, amorem & deuotionem erga tantum à Deo Ecclesiæ suæ concessum beneficium augeri cupiens, anno Domini 1264. solennissimum Diuinæ Eucharistiæ instituit Festum, maximâ pompâ, summoque cordis jubilo vbique celebrandum feriâ quintâ post Octauam Pentecostes, quæ à Feria quinta in Cœna Domini tremendorum institutione mysteriorum celeberrima, ipsique morti ac passioni Saluatoris sacra, prima vacat, tantæque Altaris Sacramenti solennitati aptissima est. Verùm vt ea quæ à sacris Altarium Ministris hac in Festiuitate canuntur, Angelorum panis, cibi Viatorum facti, maiestati responderent, Angelicum Doctorem, tunc cum hominibus conuersantem, ac mirifico sanctimoniæ, doctrinæque odore orbem replentem, præfatus elegit Pontifex, vt totum eiusdem Solennitatis ederet Officium; quod adeo feliciter præstitit, vt vniuersæ Ecclesiæ admirationi fuerit, tam in iis quæ in Choro, quàm in iis quæ in Sacrosancti Missæ Sacrificij celebratione canenda ordinauit. At sicut in toto Opusculo 57. quod sanctissimi illius diei Officium complectitur, reli-

Vrbanus IV. Festum corporis Christi instituit.

S. Thomas Officium eiusdẽ Festi eo iubente composuit.

quos æui sui Sctiptores superauit, ita in hymnis, quos de hoc Mysterio composuit, seipsum vicit, & præsertim hac in Prosa seu Sequentia omninò admiranda, quam modò exponere tentamus. In cuius prima parte, quam hoc primo enucleabimus libro, Ecclesiam ad tantam solennitatem cum gaudio & lætitiâ cordis, & oris canticis expressâ, celebrandam hortatur, vt patet ex verbis sequentibus.

TEXTVS PRIMVS.

Lauda Sion Saluatorem,
Lauda Ducem & Pastorem
In hymnis & canticis.

EXPOSITIO TEXTVS.

1. GLORIOSIS magis placent præconia quàm tributa, ait Cassiodorus: ideoque Christo Domino supra omnes Principes, etiam in Eucharistia glorioso, imò Regi gloriæ placere volentes, præconia consecrare debemus. Nunquid autem & tributa? Vtrique ipsi vtraque debemus; & præconia, & tributa: vtraque simul soluimus, quia hæc duo minimè separamus. Cum enim labia sine corde canentia repellat Dominus, vocales laudes respuit, nisi ex intimo cordis affectu procedant.

Laudes vt tributa Christo debentur.

2. Reprobus ille est hypocritarum cœtus, cui iustè ab ipsa Veritate fuit exprobratum: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me*; Matth.15. quia summo gloriæ Domino inania verborum præconia, non iusta cordium tributa soluebat. Illi ergo, qui totum se nobis in Eucharistia tradidit, nosmetipsos integros debemus; & ex intimis præcordiis eius præconia personantes, os & cor, verba & affectus, iure simul vt impendamus hortatur D. Thomas in duobus prioribus huius Sequentiæ textibus. Nec placebunt hymni Christo Domino decantati, nisi à corde proueniant. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum*, ait Regius Psaltes *psal.* 83. 3. En vtroque, Deo viuo vitam nobis abundantiùs largienti debemus laudes canere, vt ad aures Dei perueniant. Oculos suos à muneribus Caïn auertit, quia rem suam Deo hic obtulit, & retinuit sibi cor suum, vt inquit Rupertus *lib.4. in Gen.cap.*2. seu vt loquitur Cassiodorus *in psalm.* 65. quia *Cain creaturam Creatori obtulit; sed se, quod charius est, subtraxit.* Aures suas obturabit, ne voces ore tantùm laudantium audiat. Aperiet ad percipiendas cordis simul & oris precationes, quæ cùm sint debitæ gratiarum actiones, non tantùm nos prioribus gratiis Deo rependimus, sed nouis donis cumulari, nouo Deum modo in nobis recuperamus. Accepta quippe beneficia qui spernit, mittit; qui regit, dissipat; qui retinet, perdit; qui pandit, auget; qui reddit, congregat; qui laudat, multiplicat. Magna sunt, immensa sunt, quæ à Christo Domino bonorum omnium largitore quotidie Ecclesia recipit bona; sed omnium maximum est Corpus suum, quod amantissimæ Sponsæ, amoris sui pignus, in Sacramento reliquit: illo enim adorando Mysterio saluat, ducit, ac pascit Fideles; quod sigillatim infrà illustrabimus. Iure igitur munificentissimum Benefactorem laudare debet Ecclesia, sed corde amoris igne succenso, sed ore lætitiæ iubilo dilatato. Si enim Apostolus illis quos per Euangelium genuerat charitatis visceribus, dicebat: *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est*: 2. Cor. 6. 11. nonne Saluatori qui voluntariè genuit nos verbo veritatis, qui morte sua vitam tribuit, qui carne sua nos pascit, qui exemplis nos ducit, debemus dicere: Os nostrum patet ad te, ô Rex gentium, vt te laudemus, hymnosque canamus: cor nostrum dilatatum est, vt te diligamus. Quod D. Thomas in hoc textu suadet.

Munus Caïn reprobatum & cur.
Rupert.
Cassiod.

Gratitudo noua obtinet beneficia.

3. *Lauda Sion Saluatorem.*] Ecclesiam Sion nomine indigitat Sanctus Doctor; quia speculario hac voce designata illi competit; Fide enim, quæ vt loquitur Bernardus *serm.* 2. *Epiph.* adeo est oculata, *vt lynceos habeat oculos*, in terris manens, mysteria in cœlis recondita intuetur; corpusque Christi in Eucharistia absconditum, omni naturali lumini inaccessum detegit, ipsumque animarum nostrarum agnoscit cibum, in cuius fortitudine, vt olim Elias 3. *Reg.* 19. subcineritij panis in virtute, ad montem Dei, hoc est ad cœlestem vsque patriam ambulamus. Christum ergo nobis, nedum bona sua, sed seipsum largientem, fidelis anima laudibus celebret, cibumque verè diuinum, quo nusquam moriturus viuit, encomiis & prœconiis extollat, quod docet Angelicus Præceptor dum ait, *Lauda Sion Saluatorem.*

Ecclesia Sion apellatur.

Fides est oculata.

4. Sanè Regius olim Vates futura prænoscens, diuinaque hæc beneficia nondum concessa subodoratus, tanti mysterij nouitate perculsus, stupens dixit: *Lauda Ierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Psal. 147. 1. 2. Haud dubiè Ecclesiam nomine Ierusalem & Sion alloquutus Propheta, ad laudes Dei celebrandas inuitat, propter immensum illud beneficium quo pacem, laborum suorum omnium præmium, terminumque præfigens, illam adhuc mortali in stadio militantem, frumenti satiat adipe, hoc est pretioso Corpore & Sanguine Christi, qui mirificam Passionis suæ virtutem frumento in terram cadente, multumque ex morte fructum afferente declarauit. *Ioan.* 12. Meritò igitur post acceptum beneficium fideles ad laudes Dei inducit D. Thomas, quos antequam accepissent, etiam Dauid induxerat. Verùm speciali titulo Dominum nos carne sua pascentem collaudemus, scilicet quia Saluator est; quippe si effectus causam; filij parentes; redempti redemptorem diligere ac laudare tenentur: etiam salute donati hymnis & laudibus, salutis libertatisque suæ assertorem extollere non recusent. Sed præcipuè Sion os suum laude repleat; cùm enim in cœnaculo supra montem Sion ædificato tremenda mysteria Christus primò celebrans, Eucharistiam instituerit, dilectissimisque præceperit Apostolis, vt in mortis suæ memoriam sacram Synaxim ad vsque sæculorum interitum repeterent; gratitudinis ergò pleno ore Seruatoris encomia Sion prædicare conetur.

Adeps frumenti, est Corpus Christi.

Cœnaculum in quo Christus corpus suum dedit, supra montem Sion est ædificatum.

5. *Lauda Ducem & Pastorem.*] Nouas gratitudines postulant noua beneficia; nouasque benefactoris laudes exigunt nouæ gratiæ. Vnicum donum

non

Plurima in Eucharistia bona conferuntur.

non recipimus in Eucharistia, sed multa, imò omnia; nam qui sanctissimum corpus suum tradidit, *nonne cum illo omnia nobis donauit?* Quod demiratus D. Thomas, postquam Saluatorem in Eucharistia Christum laudandum proposuit; Ducem eundem, ac Pastorem glorificare suadet. Dux noster Christus est; illo præeunte, militiæ spiritali nomen dedimus: colluctantes sub eius præsidio, non solùm contra carnem & sanguinem, sed etiam contra principatus & potestates, contra mundi rectores tenebrarum harum feliciter præliamur; quia illius auxilio roborati, qui suâ hostes nostros prostrauit morte, quique per nos iterum & pugnat, & vincit. *Illo ergo congredimur, illo vincimus, illo coronamur*, vt Diuus loquitur Cyprianus *epist. ad Martyres:* illique victoriæ nostræ authori omnes nostros debemus triumphos.

Per Christũ pugnamus & Superamus.

6. Ante thronum Agni coronas suas mittebant seniores. *Apoc.* 4. 10. quia ab Agno ad militandum, ad superandum, ad triumphandum vires acceperant; eaque, quæ ipso succurrente, lucrati fuerant diademata, ipsi iure debita consecrabant: etenim quæ ab aliquo recepimus, ipsi debemus. At *non nostra merita, sed sua dona coronat Dominus*, vt ait Augustinus *lib. de verb. Apostoli, ser.* 15. *&* 16. *& lib.* 50. *homil. hom.* 14. seu vt loquitur fidelissimus eius discipulus Prosper Aquitanus:

Quidquid habes meriti, præuentrix gratia donat:
Nil Deus in nobis nisi sua dona coronat.

7. Seniores nos decet imitari: & sicut Christi fide, quâ sacro abluti Baptismate, diabolo, & omnibus pompis eius abrenunciantes, inimicum debellauimus: ita fide adiuuante, nostrorum præliorum triumphos Christo inuictissimo, magnificoque semper victori consecrantes, eius gloriam incessabili voce debemus promulgare. Nec mirum, si ex quo militiæ Christi adscripti sumus, victores extitimus; quia Christum omnia vincentem induimus, iuxta D. Paulum *ad Gal.* 3. 27.

8. Verùm enim verò, minora non debemus Christo Pastori nostro, quàm Duci. Diligendus, laudandus, & à te prædicandus est bonus Pastor, qui posuit animam suam pro ouibus suis, & pro suo grege mori dignatus est, ac carne suâ dilectam Sponsam nutrit Ecclesiam. Sed verba nostra talem laudare Pastorem non suppetunt, etiam opera adiungamus, omnesque vires, cùm animæ, tum corporis, quas ab ineffabili, quo pascit nos, cibo recipimus, ei consecremus. Quis enim sanæ mentis optimum, amantissimumque Pastorem ex tota fortitudine non amabit? Pascuis cœlestibus priuari dignus est, qui contemnit, quique Pastorem non diligit.

Christus pastor est diligendus.

9. Erexit lapidem in titulum, altare construxit, oleum fudit, nomen Domini cum laudibus inuocauit olim Iacob postulans ab eo panem ad vescendum. *Si dederit* (inquit) *mihi Dominus panem ad vescendum, erit mihi Dominus in Deum.* Gen. 28. 21. Sed Christiani non panem, non frumenti adipem; sed corpus & sanguinem Saluatoris in cibum recipientes, maiori titulo ad illum Deum suum prædicandum, diligendum, & laudandum vrgentur. Sit ergo nobis Rex Regum, Dominus Dominantium, omnium Opifex, hominumque Redemptor in Deum, & amoris nostri, hymnorumque subiectum, qui non dedignatus est se tradere nobis in cibum. Terra ad cœlum sese extollat; Angelos transcendat Christianus cœlesti diuinoque corporis Christi cibo vegetatus; & ipsum Saluatoris corpus supra sidera ad Patris dexteram visibiliter collocatum mente ac corde veneretur, colat, amplectatur. O ter quaterque beatæ oues Christi, non scabiosæ, non errantes, non perditæ; sed sanatæ, inuentæ, & ad ouile ab ipso Pastore illas propriis humeris ferente reductæ, ibique non corruptibilium animalium corruptibilibus carne & sanguine, non ambrosiâ & nectare, non mirabili Hebræorum alimento mannâ portentoso, sed ipsius Pastoris carne & sanguine pascendæ. Quis pastor oues proprio pascit cruore? inquit Chrysostomus. Nullus vtique præter Christum, qui cùm Deus sit Opt. Max. humanæ naturæ fragilitatem diuinæ suæ Maiestati copulauit; nostrâ in carne, diuina patrauit; cúmque secundùm naturam conueniat Deo dare, imò ipsa natura Dei sit dare, vt loquitur Philo *lib. de insomn.* & Deus *fons bonitatis* appelletur à D. Thoma 2. *cont. gent. cap.* 39. immensâ ac inauditâ liberalitate, non tantùm sua, sed semetipsum in cibum, quo firmiùs cordi nostro adhæreret, donauit. Laudes ergo ab omnibus regali diuinoque ferculo recreatis, tanto Pastori promantur.

Chrysost. hom. 60. ad pop. Ant.

Dare est proprium Dei. *D. Thom.*

In hymnis & canticis. Gaudium cordis ore canoro exprimitur. Quia ergo debet Ecclesia de tantis per Eucharistiam acceptis gratiis exultare, necnon erga Christum Saluatorem, Ducem, & Pastorem se gratam exhibere; ideo S.D. hortatur vt hymnos & cantica, quibus & gratitudinem, & gaudium profitetur, Redemptori optimo offerat. Ὕμνος Græcè, Latinè laus Dei est. Canticum verò est exultatio mentis habita de æternis, in vocem humanam prorumpens. Vtrumque præstamus hymnis & canticis, quibus & lætitia cordis nostri oris cantu declaratur, & Deo gratiæ immortales aguntur. Ipse Christus, qui vltima in cœna primò panem in corpus, & vinum in sanguinem consecrauit, & laudis Dei, & summæ cordis sui lætitiæ exemplum suæ reliquit Ecclesiæ. Præmissa enim gratiarum actione accepit panem, benedixit, & verbi sui omnipotentia in proprium conuertit corpus, vt testantur Matthæus 26. *cap.* & Marcus *cap.* 14. Et ideo Chrysostomus *hom.* 22. *in* 2. *ad Cor.* & *hom.* 26. *in Matth.* Eucharistiam sacram gratiarum actionem interpretatur; hoc enim Sacramentum quædam recordatio est beneficiorum Dei: & sacrâ peractâ cœnâ, sumptoque diuino cibo, hymnum cecinit Christus, *Matth.* 26. 30. quo non solùm Patri suo gratias egit, & de morte quam cupiebat, gaudium testatus est; sed etiam lætitiam spiritualem, quam ex sacro suo quod susceperat corpore, manifestauit. Quamvis enim Christus ex susceptione huius Sacramenti non receperit augmentum gratiæ; habuit tamen quandam spiritualem delectationem in noua institutione huius Sacramenti, vt docet Angelicus Doctor 3. *p. q.* 81. *art.* 1. *ad* 3. Gaudet enim aliquis de possessione obiecti, quod longo cupiuit tempore: ipse autem Dominus, *Luc.* 22. Apostolis suis dicebat: *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum.* Quod Eusebius, vt refert D. Thom. loco superiùs laudato, exponit de nouo mysterio noui Testamenti, quod tradebat discipulis. Si igitur Christus hoc in mysterio & Deum gratias agendo laudauit, & hymnum canendo gauisus est; nunquid Christiani filij eius mystici, eius communicantes carni & sanguini, Deo gratias agen- 10.

Hymnus est laus Dei.

Chrysost. Christus cecinit in Eucharistiæ institutione.

D Thomas. Ex Communione lætatus Dominus. *Euseb.*

tes

tes, laudes eius canere; maximumque cordis iubilum vocibus exprimentes, hymnos & cantica debent modulari? ad hoc enim hymni in Ecclesia publicè decantantur. In Ecclesia Occidentali Hilarius Episcopus Pictauiensis, consubstantialitatis Filij Dei contra Arianos acerrimus propugnator, primus hymnorum carmine floruit, & post ipsum Ambrosius Episcopus Mediolanensis; ideoque hymni Ambrosiani dicuntur, quia eius tempore in Ecclesia Mediolanensi primùm cantari cœperunt. Vt enim refert Augustinus *lib. 9. confess. cap. 7.* cùm Ambrosius à Iustina Imperatrice, Arianâ perfidiâ dominatâ, persequutionem pateretur, & intra Ecclesiam cum plebe latitans insidiis vrgeretur, hymnos & psalmos instituit secundùm morem Orientalium decantandos, ne populus mœroris tædio contabesceret; quod ad omnes postmodùm fuit diriuatum. Hymnos ergo ac cantica exultans Ecclesia Filio Dei offerat in perennis tantorum beneficiorum gratitudinis monumentum. Sed textum D. Thomæ, vt promisimus, illustremus.

Hilarius primus in Occidente, & post eum Ambrosius hymnorum author.

ELVCIDATIO PRIMA.

Cur Ecclesia nomine Sion appelletur.

11. Ecclesia Christi, quam D. Thomas initio huius cantici alloquitur, ab ipso nomine Sion est insignita; quod non abs re factum putandum est. Montis quippe Sion, in quo celeberrimum Salomonis Templum, Christianæ Ecclesiæ typus, est ædificatum, titulus propter tria præcipuè capita ipsi Ecclesiæ conuenit. Sion enim mons est, cuius moles in altum protenditur: Ecclesia dilectissima Christi Sponsa, mons etiam Sion iure merito nominatur propter eius firmitatem, amplitudinem & altitudinem. Singula expendemus, sed maioris claritatis gratiâ, singulas in sectiones elucidationem hanc distribuimus; quod & in sequentibus, fauente Deo præstabimus.

Ecclesia Sion dicitur, quia firma, ampla, & alta.

SECTIO PRIMA.

Ecclesia Sion vocatur propter maximam firmitatem.

12. Firma est Ecclesia Christi; supra firmam petram domus hæc non solùm à viro sapiente, sed ab ipsa æterna incarnataque Sapientiâ ædificata. Verùm firmitatem omninò inconcussam ab ipso sapientissimo Architecto recipit, quia & ipsam supra seipsum tanquam supra fundamentum immobile collocauit. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus*, inquit Apostolus 1. *Cor.* 3. In hoc superat Christianorum Ecclesia magnificum Regis Pacifici Templum; hoc enim supra montem Sion, & Moria, voragine hos montes diuidente altissimis aggeribus æquatâ, vt grauissimi aduertunt Expositores, constructum videbatur: hæc autem supra diuinissimum montem, Christum Deum verum, hominemque verum fundata consurgit. Nunquid ergo mons vocabitur, omnium montium in cacumine collocatus? Vtique. De illa enim Euangelicus loquutus est Vates, dum dixit: *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes.* Isai. 2. Omnium montium vertex Christus est, quia omnium Sanctorum Hominum & Angelorum caput est. Ecclesia ergo quæ in ipso fundata est, non solùm supra omnes eleuatur montes, sed omnibus montibus firmior existit. Quod quidem triplici titulo sibi vendicat; cunctis siquidem montibus firmior est Ecclesia, quod ab eius capite, ab eius fide, ab eius charitate deriuari, nemo non nouit.

Christus firmum Ecclesiæ fundamentum.

Villalpandus. Prado lib. 5. de reb. Salom. sect. 9.

Ecclesia firma à capite, fide, & charitate.

§. I.

Ecclesiæ firmitas à Capite.

Firmum cuiusvis corporis caput firmitatem illi 13.
concedit. Quid fortius firmiusque Christo? Firmus est omnipotens ille Sermo, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Cur enim rapinam committeret Dei sibi vendicans æqualitatem, qui Deus est, splendor gloriæ, viuusque Dei substantiæ character, Patri omousios, seu consubstantialis, quique omninò immutabilis? cùm apud illum non sit transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Firmus etiam, dum semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, habitu inuentus vt homo; illa enim, quæ sibi relicta, mutationi obnoxia est natura humana, Verbo Dei personaliter vnita, illius, vt par fuit, induit firmitatem; illius quippe voluntas rationis diuinæ suæ voluntati semper obtemperans, nusquam à diuina finnitate recessit: vnde peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius; sed totius sanctitatis origini coniuncta, firmiter ad diuinum adimplendum decretum adhæsit. Christus enim vt homo, ore Psalmistæ dixerat: *Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui*, Psal. 39. Firmus denique homo Christus, firmissimo Verbi Diuini supposito copulatus, à quo nec in morte recessit. Quod enim Filius Dei semel assumpsit, nusquam dimisit. Non igitur infirmum Ecclesiæ corpus, firmissimo hoc Capite decoratum; nec vacillat magnum hoc ædificium, cuius adeò stabilitum est fundamentum.

Philip. 2. Ecclesiæ firmitas ab eius capite.

Humanitas Christi, eius Deitate firmatur.

Enimverò adeò immobilis, firmusque fuit 14.
Christus Dominus, vt transiturus ad Patrem per Crucem & passionem, neque à beatitudinis statu, quem eius sanctissima anima obtinebat; neque ab vnione hypostatica, quâ corpus, & anima eum Diuino Verbo nectebantur, emigrauerit. *Traditus*, inquit, *sum, & non egrediebar.* Psal. 87. 10. Quod eleganter exponit Ambr. *Cùm*, inquit, *descendisset in terras, vt crucifigeretur, vt sepeliretur, non emigrauit à Patre, sed in Patre mansit; nec deposuit quod erat, sed reseruauit; nec desinit esse in Dei forma, sed perseuerauit: non imminuta per susceptionem corporis Dei gloriâ, sed manente, triumphum acquisiuit, potentiam non amisit.*

Quid igitur hoc Ecclesiæ capite firmius, quid 15.
munitius potest excogitari, quod nec opprobria, nec vulnera, nec mors ipsa expugnarunt? Immobile, & inexpugnabile mediis in ærumnis, ac laboribus perseuerauit. *Potestas eius*, inquit Propheta, *potestas æterna, quæ non auferetur: & regnum eius quod non corrumpetur.* Daniel 7. 14. Quæ maior ergo firmitudo Ecclesiæ poterat aduenire, quàm ea, quæ ei ab inconcusso capite largitur?

16. Sanè totus suo pondere, suaque mole immobilis mons Sion Ecclesiæ cedit immobilitati, quæ non minùs in agone decertans, quàm in cœlis triumphans, tantâ constantiâ roboratur, vt illam Regnum immobile fas sit appellare: quod nomen, æternæ patriæ stabilitati tribuit D. Paulus *Hebr. 12. num. 28.* Ecquidem inuariabili modo longa sæcula decurrit, nec annis mutata, nec senectute oppressa, nec viribus diminuta his vltimis temporibus reperitur: adhuc iuuenili vigore splendescit; non habet maculas, rugis caret, constantique pectore antiquitate virescit; & dum immobilis regnat, errores dissipat, monstra confodit, hostes iugulat, ipsaque semper eadem, idest semper victrix, triumphatrixque perseuerat. De illa loquebatur Apostolus, dum Hebræos ad fidem Christi aggregatos alloquens aiebat: *Accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis.* Hebr. 12. 22. Mons est, quia non mutatur; sed mons Sion, propter altitudinem diuinæ contemplationis, vt magnus interpretatur Aquinas *in Epist. ad Hebr. cap. 12. lect. 4.* Nec solùm diuinâ speculatione, sed ipsius Dei præsentiâ nobilitata, Dei viuentis ciuitas appellatur etiam. Apud illam regnat Regum omnium Rex; imò cum omnium Principum Monarcha æterni, immobilisque Regni habenas moderatur. Illud hoc est cœleste regnum nullis obnoxium mutationibus, de quo vaticinabatur ille egregiæ formæ Propheta: *Suscitabit*, inquit, *Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa Regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Daniel. 2. 44.

Ecclesia regnum immobile.

Mons Sion, & ciuitas Dei dicitur.

Et cœli regnum.

17. Quotquot ab initio nascentis sæculi exortæ sunt hominum sectæ, falsorum Deorum cultus inanes, execrandæque superstitiones, comminutæ, abolitæ, & omninò deletæ sunt; euanuerunt impij idolorum cultores in cogitationibus suis: at Dei Ecclesia supra firmam petram ædificata, cum æterno Rege ad thronum eleuata non ruit, non titubat, non mouetur, sed semper firma, stabilisque manens, omnium dæmonum conatus superans, veritate quâ solâ ditescit, cunctas inanes dissipauit religiones, singulosque toto terrarum orbe iugulauit errores.

18. Illam inuincibilem prædicauit Dominus, humanæ fragilitatis & patientiæ mirificæ speculum alloquutus. *Numquid*, ait, *gyrum Arcturi poteris dissipare?* Iob 38. 31. Vbi Olympiod. & D. Greg. Mag. Arcturi nomine, Ecclesiam Militantem intelligunt. Vt enim Arcturus, quæ est constellatio Aquilonaris, eo differt à cæteris stellis, quòd cæteræ oriantur, & occidant; appareant, & euanescant; occeano immergi, indeque emergere videantur: Arcturus verò ita versetur circa polum, vt nunquam occasum subeat, semper conspicuus appareat; ideoque à Poëta, *Axu inocciduus* appellatur, vnde & Virgilius ait:

Arctos Oceani metuentes æquore tingi:

vt significet has stellas à suis locis nusquam ruere, sed semper conspicuas apparere. Ita planè Ecclesiæ Militantis regnum à cæteris arte dæmonum confictis pseudo-religionibus differt, quòd hæ perpetuæ vicissitudini subiiciantur; dum incipiunt, desinant; dum florent, arescant; dum nascuntur, moriantur: Ecclesia verò perpetuâ stabilitate firmetur, nullus sit illius occasus, nulla illius ruina. *Fundauit illam Deus* (meliori titulo quàm terram) *supra stabilitatem suam: non in-*

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

Ecclesia Arcturus vocatur.

Et nullum habet occasum.

clinabitur in sæculum sæculi. Psalm. 103. 5.

Nec portæ inferi, nec dæmonum potestates, 19.
nec malorum hominum artes aduersùs eam præualebunt. Et sicut impij Ægyptiorum Regis impiorum magorum arte pessima efformatos serpentes Moysis virga etiam in serpentem conuersa absorbuit, deglutiuit, deuorauit: ita omnium contra Deum superstitiosorum hominum cœtus, venenatos veluti serpentes, Ecclesia serpentis prudentiâ donata, doctrinâ, fide, sermone & charitate vomuit & in propriam substantiam impurum hoc alimentum transmutans, impiis hominibus pietatem, infidelibus fidem, idolorum cultoribus verum æterni Dei cultum sacro renatis fonte Baptismatis est elargita; de quibus aliquando loquebatur Propheta: *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.* Psal. 106. Nam vt transacta mentis vertigine, quâ laborant ebrietate sopiti, consumptisque nimiùm hausti vini vaporibus, serena ebriis illucet ratio, quâ & præteritum læsi intellectus errorem, & præsentis optimam dispositionem status agnoscunt; ita insensissimis Christianæ Religionis hostibus idolorum cultu, errorum nefandorum, omniumque flagitiorum vino ebriis, ad Ecclesiam conuersis, ac mundi sapientiâ, quæ Dei est inimica, euangelicæ stultitiâ prædicationis in eis deuoratâ, Sol illuxit intelligentiæ, cuius radiis illustrati, veram didicerunt sapientiam, quam nemo Principum huius sæculi cognouit; Christumque crucifixum, Dei virtutem, & Dei sapientiam adorauerunt.

Matth. 19.

Cunctas pseudoreligiones deuorat.

Vtrique, vt Regius loquitur Psaltes, *absorpti sunt* 20.
iuncti petræ iudices eorum. Quia dum gentilium, & idololatrarum proceres, petræ quæ Christus est, Christianæ fidei professione sunt copulati, ab ipsa absorpti, illius firmitatem suscipientes, vt mysticæ quædam petræ ita solidati sunt, vt nullis nec quaterentur motibus, nec tormentorum ictibus frangerentur. Ea est Ecclesiæ à suo capite firmitas, vt omnibus, quos filios recipit, & sancto suo Capiti annectit membra, perpetuam tribuat stabilitatem, nec vllius mobilitatis feruntur vertigine, quamdiu firmissimæ matris sugentes vbera, eius adhærent doctrinæ; & sancta suscipientes præcepta, sanctas illius per semitas gradiuntur. Dum enim sic incedunt, semper stant; quia nunquam ab immobili fidei petra recedunt. Sed qui minimum vel vnguem ab ea deuiant, & amittunt firmitudinem, & criminosam mobilitatem nanciscuntur; nam dum Ecclesiam suâ inconstantiâ lacerant, firmissimæ illius non nocent vnitati, sed semetipsos ab vnitate diuisos, in plures proprium ad exterminium partiuntur: vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, ait Psaltes *psal. 79. num. 13.* de turbatoribus Ecclesiæ militantis hoc in loco loquutus, vbi solitâ elegantiâ ait Ambrosius: *Transeuntes vindemiant, non manentes. At dum vineam Domini impetunt, transeuntes suis ipsi mutationibus destruuntur, ipsaque inexpugnabili permanente, ipsi soli expugnantur.* Nutantes transferantur & mendicent, ait diuinum Oraculum *psal. 108. 10.* Eget enim, ait Ambrosius, & mendicat, qui mouetur. Non egebat, nec mendicabat constantissimus ille fidei Athleta, qui cruore proprio primus omnium nascentem Ecclesiam purpurauit, inter lapidum grandines immobilis stetit; & Ecclesiæ firmitatis propugnator, & particeps, Christum Dominum stantem in cœlo respexit.

Psal. 140. 7.

Tormentis non franguntur.

Qui ab Ecclesia recedunt, seipsos lacerant.

Stephanus immobilis inter lapidū grandines.

respexit. Pro stante Christi Sponsa strenuus stabat in agone miles; sed stantem Regem intuebatur. Stabant tres vnicâ firmitate: non mouit se Stephanus, non mouit se Christus, inquit Ambrosius. Nec mirum, quia cum Christo immobilis erat Stephanus: Christus enim, qui assumptus in cœlum, Patris dexteræ assidet, stare visus est, quia *cum Stephano bellante bellabat*, vt loquitur D. Petrus Damiani *serm. de S. Steph.* Quâ igitur firmitate firmior non videbitur Ecclesia, quæ adeo firmo capite stabilitur? Ab ipso erigitur, per ipsum surgit, & cum ipso in æternum stabit. Alloquuturus Dominus Moysen: *Tu verò*, inquit, *hic sta mecum.* Deut. 5. 31. Benè iubetur stare, *quoniam* (inquit Ambrosius) *qui Deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus.* Nec minori pollebat firmitate, qui quasi ignis surrexit Elias; hic enim, etiam Regibus in eum irruentibus, immobilis stetit; quia super eum oculos suos firmauerat Dominus: ait enim ad Achab, 3. Reg. 17. 1. *Viuit Dominus Deus Israël, in cuius conspectu sto.* Cùm ergo præsentiâ diuinâ semper illustretur Ecclesia, ipsâ veritate promittente: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi*, Math. vlt. num. vlt. illamque perpetuò respiciat, vt Regij Vatis ore protestatus est: *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum*, Psal. 100. 8. casum nesciet, lapsum non formidabit, sed immobilis in æternum subsistet.

§. II.

Ecclesiæ firmitas à Fide.

Isai. 16.

21. *Ecclesiæ firmitas ab eius fide.* Auxit Ecclesiæ firmitatem optimum eius Caput, fide quâ sibi Sponsam immaculatam copulauit: nam superno hoc illustrata lumine, corporea superans, humana transcendens, diuinæ oedum cognitionis, sed vitæ firmitatem sortita est, diuino pronunciante oraculo: *Iustus autem meus ex fide viuit.* Hebr. 10. 38. Hæc enim primò hominem ad Deum non tantùm ordinans, sed vniens, prima omnium vitam supernaturalem illi tribuit. *Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei*, inquit Apostolus *ad Gal.* 5. *August.* Vtique fide viuebat, sed illâ quæ per dilectionem operatur, & quæ sine operibus mortua est. Vita corporis tui, anima tua: vita animæ tuæ, Deus tuus. Quo modo moritur corpus amissâ animâ; ita moritur anima amisso Deo, inquit Augustinus tract. 47. *in Ioan.* Cùm autem per fidem charitate formatam Deus animam fidelis suâ exornet præsentiâ, vt loquitur Apostolus Eph. 3. *Scimus habitare Christum per fidem in cordibus nostris*, Christianum viuere vitâ supernâ quis inficiabitur? Viuere in viuentibus est esse, vt ait Philosophorum Princeps Aristoteles: & omnia viuentium opera illorum vitæ nobilitati commensurantur; quia operari sequitur esse, iuxta commune Philosophiæ proloquium. Si ergo fide, quâ viuit Ecclesia vitâ supernaturali, diuinum esse à diuina, quâ gaudet, vitâ sortiatur, diuinæ erunt illius operationes, firma & inconcussa illius opera, Ipsaque immobilis, & inuicta subsistet.

22. *Ecclesia columna & firmamentum.* Huc respexit Doctor gentium, dum Timotheum filium charissimum docens, Dei viui Ecclesiam, *columnam, & firmamentum veritatis*, 1. Tim. 3. 15. appellauit: vbi nobilissimam Ecclesiæ operationem, cognitionem scilicet, expressit. Quæ enim viuit vitâ Dei, etiam Dei cognitione per fidem, quamuis per speculum, & in ænigmate, fruitur; veritas quippe, quæ est perfectio intellectus, quam omnis homo naturaliter cupit attingere, imperfectè à Philosophis cognita, qui vel vacillantes, & propter cognitionis incertitudinem, variarum inter opiniones turbines fluctuantes; vel erroribus implicati, vel diuersarum discordiâ sententiarum inuoluti, vix eam salutauerunt, ab Ecclesia firmiter, maximaque certitudine agnita est, ita vt cognitionem diuinam imitata, inuariabilis & infallibilis existat. *Fides certissima & infallibilis est.* Quamobrem non solùm firmiter veritatem attingit, sed ipsam veritatem omnium fortissimam fulcit, tanquam firmissima illius columna: nec solùm columna immobilis ac firma, sed ipsa immobilitas ac firmitas; quia nobilissimum est *firmamentum veritatis.* Sanè æterna, increataque Sapientia, ac Veritas non tantum *in Sole posuit tabernaculum suum*, sed in nube sedem suam collocauit. *Thronus meus*, inquit, Eccl. 24. *in columna nubis.* Verùm quæ columna, quæ nubes thronum præbet diuinæ veritati, nisi fides? Columna est, quia firmissima, & totius vitæ supernaturalis ædificium sustentat: nobes, quia obscuro suo lumine in tenebris refulgente, æstus caloris temperat, supernæ benedictionis aquas tribuit, & hæc in via fideles dirigens, velut illa, quæ Hebræos in Ægypto conduxerat, ad æternam patriam inducit. *Fides est columna & nubes.* *Exod. 13.* Sed columna nubis est, quia hypostasis, seu *substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium*, vt loquitur D. Paulus *Hebr.* 11. 1. Hac in Columna nubis loquitur nobis Deus, dum recondita suæ diuinitatis arcana, ab ipsa prima Veritate reuelata, per fidem credenda proponit. Per illam ad lucem inaccessibilem accedimus; quia fides est *æterni splendoris temperatura, quæ videre potest æternam lucem*, vt inquit D. Clemens Alex. lib. 2. Pædag. *Clem. Alex.*

23. Adeo itaque firma, fortisque fides est, vt non solùm columna, & firmamentum veritatis existat, sed eos à quibus primò suscepta est, columnas, & veritatis fundamenta effecerit. Columna, & firmamentum veritatis fuit Petrus, quem Dominus non tantùm immobile Ecclesiæ suæ posuit fundamentum, super Petrum tanquam supra firmissimum lapidem Ecclesiam suam ædificans; sed etiam totius illius admirabilis domus statuit fulcrum: *Et tu aliquando conuersus*, inquit Christus, *confirma fratres tuos.* Luc. 22. Etiam Paulus columna fuit, qui vt præclarum electionis vas, nomen Christi ad Reges, & Principes, & feras gentes deportans, veritates fidei feliciter disseminans, errores dissipauit, populos Christo aggregauit, aggregatos fouit; sed in fide vacillantes confirmauit, nutantes stabiliuit, & omnium Ecclesiarum solicitudine, omnium fidem verbo, scripto, opere erexit, sustinuit, solidauit. *Petrus & Paulus columnæ fidei.* Nec cæteri Christi Apostoli columnarum nomine, & dignitate priuantur: illos in mundum vniuersum fidei Doctrinâ illuminaturos Dominus destinauit: accepta ab eis immensa beneficia, sibi Christianus gratulatur orbis; illosque diuini verbi satores, Ecclesiarum fundatores, animarum pastores, ac inconcussos æternæ veritatis prædicatores, magistros, ac doctores colit & ueneratur. Tot ergo, tantisque veritatis columnis Ecclesia roborata, fide suâ stabilis nullos

Fides suâ firmitate vincit & victoria dicitur.

nullos errorum impetus reformidat. Quorsum formidabit, quæ non solùm strenuè pugnat, & contra se pugnantes superat? Non solùm hostes vincens, sed ipsamet victoria, ac triumphus nominatur. *Hæc est* (Diuinum ait Oraculum) *victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* 1. Ioan. 5. 4.

24. Cùm ergo triumphus, vel victoria sit fides nostra, quæ dilectæ Sponsæ Christi, sanctæ Ecclesiæ, veluti in dotem, quâ Dei Sponsa euaderet, concessa est; illa non solùm viribus ad pugnandum, sed victoriâ ad triumphandum donata est, dum magnificum hoc supernaturalis Fidei donum suscepit: *Desponsabo te mihi in fide in sempiternum*, Oseæ. 2. 20. Hoc est, viribus Fidei te decorabo, illiusque trophæis coronabo. Enimverò semper per Fidem triumphauit Ecclesia: per illam Sancti vicerunt Regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissionem, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, &c. vt *Hebr.* 11. legitur. Fortem armatum fide subegit Ecclesia, quia Baptismate, quod fidei Sacramentum à Theologis nuncupatur, diabolo, & omnibus pompis eius abrenuncians, super aspidem & basiliscum ambulans, terribilem conculcauit leonem, & draconem. *Quomodo confractus, & contritus est malleus vniuersæ Terræ?* inquit Ierem. 50. 23. Quod exponens Origenes *hom.* 3. *in Ierem.* ait: *Christus confregit malleum in deserte, contriuit in passione: similiterque confringitur à nobis, cùm venimus ad Ecclesiam per fidem; conteritur autem, cùm per opera proficimus.* Hæc ille. Quàm ergo solida, firmaque per fidem est Ecclesia, quæ dæmonem totius mundi malleum confringit conteritque! *Quid ergo videbitis in Sulamite, nisi choros castrorum?* Cant. 7. 1. Dicam ego, nisi choros victorum: dum enim pacifica (hoc Sulamitis nomen sonat) Regis Pacifici Sponsa Fidei veritates pandit, omnes illius hostes oppugnat, hæreses iugulat, errores dissipat, seculi sapientes superat, ipsaque tota terribilis, vt *castrorum acies ordinata*, de cunctis inimicorum artibus, insidiis, viribusque gloriosam solo sermone victoriam reportat.

Orig.

Ecclesia pace & sermone triumphat.

25. Verùm expeditius tantorum Ecclesiæ triumphorum instrumentum, quo faciliùs, frequentiusque vincit Ecclesia, præclarum est illud totius Christianæ Fidei Symbolum, quod à duodecim Apostolis, Christianæ veritatis Antesignanis, conditum vniuersi orbis Fideles summâ veneratione amplectuntur. Hoc catechumeni erudiuntur, hoc neophyti crescunt, hoc perfecti roborantur; hoc vnum eundemque sermonem, variarum & nationum, & idiomatum gentes loquuntur: hoc sacræ veritatis defensores pugnant, superant & triumphant. Per hoc enim duodecim Apostolis Fidei Christianæ satoribus, & inconcussis Ecclesiæ fundamentis vnimur, illorumque constantiam sortimur, & firmitatem. Nam *Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni.* Apoc. 21. 14. Nec huiusmodi fundamenta primi Ecclesiæ fundamenti, scilicet Christi, dignitati derogant. Christus enim ex se primum est fundamentum; ipse enim est petra solida, firmaque, supra quam ædificata est Ecclesia: Sancti autem Apostoli, non ex se, sed ex alio solido subiecto, nempe Christo, habent soliditatem: sicut lapides, qui primæ imponuntur petræ solidæ, seu rupi, quæ primum totius ædificij est fundamentum, vt aduertit S. Thomas *in epist.* 1. *ad Cor.* c. 3 *lect.* 2. *R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.*

Fidei symbolo militat & vincit Ecclesia.

D. Thom.

Vnde *fundamenta eius in montibus sanctis.* Psal. 86. 1. Vbi D. Augustinus: Quare fundamenta, inquit, Apostoli & Prophetæ? Quia eorum authoritas portat infirmitatem nostram.

D. Aug.

Apostoli igitur sunt fundamenta Ecclesiæ, quia ipsi primò superædificati sunt Christo per fidem, & charitatem, ipsique Ecclesiæ Capiti copulati, fidelium Christi infirmitatem portant, quia euacuant, & maximam eis conferunt firmitatem. Quod eleganter expressit Apostolorum zelantissimus, dum dixit: *Non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.* Eph. 2. In Christo ergo, Apostolisque fundati Fideles, ciues Sanctorum, ac Dei effecti domestici, loquuntur *quasi sermones Dei*, dum Symbolum Apostolorum, cui corde credunt, ore promunt, omnesque subtilitatis humanæ rationes, acutissimaque argumenta resoluentes, adducunt in obsequium Christi. Illud, illud est scutum, quod sumere in omnibus hortatur Paulus, dum inquit: *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Eph. 6. 16. Omnia enim quæ contra Christianæ Religionis arcana, per membra sua, vel rationum subtilitate, vel verborum elegantiâ, vel argumentorum acuminibus, iacula nequissimus vibrat dæmon, Fidei clypeo retunduntur; ipsosque vel Philosophos, vel Oratores, igneorum eiaculatores telorum, Christianus hoc scuto munitus propriis sagittis confodit. Vt enim notat Angelicus Doctor 1. *p. quæst.* 3. *art.* 8. cùm Fides innitatur infallibili veritati, impossibile autem sit de vero demonstrari falsum, manifestum est, probationes quæ contra Fidem inducuntur, non esse demonstrationes, sed solubilia argumenta. Soluuntur itaque vanæ omnes contra Fidem inductæ ratiocinationes, immò confunduntur & cum authoribus suis pereunt; quia vt Sapiens loquitur, *vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei.* Sap. 13. idest cognitio certissima, quæ de Deo per Fidem habetur. 26.

Symbolum fidei, scutum Ecclesiæ.

D. Thom.

Fides cuncta soluit argumenta.

Vani igitur, inanes, debilesque homines infideles, qui nec astutiâ, nec sapientiâ, nec compti sermonis elegantiâ contra Fidem aliquid moliri potuerunt: vani, inquam, quorum *a Deo huius seculi*, vt loquitur Apostolus 2. Cor. 4. *excæcatæ mentes*, sola veritatis manifestatione obtusæ sunt, & conuictæ: & quos sapientia huius seculi Principes agnoscebat, stultitia euangelicæ prædicationis indoctos agnouit. *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus*, ait Paulus 1. *Cor.* 1. quia per Diuini Verbi Incarnationis, quæ gentibus & insipientia & infirmitas videbatur, acceptam fidem, altitudinem consilij diuini super salutem generis humani considerantes, æternam absconditο hoc in mysterio Dei sapientiam, infinitamque virtutem admirantur. Qui verò suâ in cæcitate perseuerantes non obediunt Euangelio, in sensum reprobum dati coram fidei prædicatoribus, mysteriorum nouitate perculsi obmutescunt: sicque maxima totius Ecclesiæ moles non aheneis fulcris, non marmoreis columnis, sed minimo synapis grano, & fragilibus velut piscatoriis arundinibus sustentatur, dum non solùm naturæ, sed ingenij, & voluntatis humanæ conatus omnes impetusque debilibus frangit armis, & superat illâ, quâ piscatores mundi triumphatores, 27.

Debiles omnes infideles.

Fide ſpecie minimâ, ſed re & virtute maximâ orbem illuſtrarunt; nam vt loquitur Diuus Chryſoſtomus hom.4.in 1.Cor.1. *Sicut Deus arena imbecillitate muniuit mare: ſic Platonem non per alium ſapientiorem Philoſophum ſuperauit, ſed per indoctum piſcatorem.* Quod etiam docuit Auguſtinus *tract.7.in Ioan.cap.1.* vbi ait: *Dominus noſter Ieſus Chriſtus volens ſuperborum frangere ceruices, non quæſiuit per oratorem piſcatorem, ſed de piſcatore lucratus eſt Imperatorem.*

Chryſoſt. *Aug.*

28. In Eccleſiam, vel potiùs in fidem Eccleſiæ inſurrexit olim quidam Gentilis Philoſophicis imbutus facultatibus, qui inſolenti dicendi arrogantiâ fretus, Nicæam Bithyniæ vrbem, vbi ſolennis Epiſcoporum contra Arium Synodus agebatur, conuenit, vt veluti in publico certaminis campo, vniuerſique orbis theatro, cunctis ſpectantibus, ſacræ Religionis Antiſtites exquiſitis humanæ ſapientiæ verbis ſuperans, de ipſa Fide Catholica publicè triumpharet. Illius ſpem rei fefellit euentus; nam qui ſe alios vincere inaniter iactitabat, victus eſt: verùm à quo, ab idiota ouium paſtore, ab ipſo celeberrimo Tremithuntis in Cypro Epiſcopo Spiridione, ab egregio illo Chriſti confeſſore, cui effoſſum ob Chriſti confeſſionem oculum exoſculatus eſt Conſtantinus Magnus, beatos prædicans talia pro Chriſto perpeſſos: qui verboſi Philoſophi ſuperbiam non ferens, contra illum pugnaturus audacter deſcendit in arenam. Congreſſum in nomine Ieſu Chriſti inchoauit, felicibus ſub cuius auſpiciis ſtrenuè & feliciter dimicauit. Verùm quibus armis militauit? Non enſe, non flammâ, non ferro, non clypeo, non inani verborum pompâ, ſed humili, inelegantique fidei Chriſtianæ confeſſione perſpicuâ, ac diſtinctâ Symboli Apoſtolorum pronunciatione, viuo & efficaci, penetrabiliorique omni gladio ancipiti ſermone, quo idiota Philoſophum, paſtor ouium lycæi ſapientem, ſenex iuuenem, monoculus virum perſpicaciſſimum deuicit, ſuperauit, & ad hæc verba coëgit: *Donec verbis mecum geſta res eſt, verba verbis oppoſui, & quæ dicebantur dicendi arte ſubuerti: vbi verò pro verbis virtus proceſſit ex ore dicentis, non potuerunt reſiſtere verba virtuti, nec homo aduerſari potuit Deo. Et ideo ſi quis veſtrûm potuit in his quæ dicta ſunt, ſentire quæ ſenſi, credat Chriſto, & ſequatur hunc ſenem, in quo loquutus eſt Deus.* En glorioſum fidei triumphum; en inconcuſſam ſupra rationis humanæ Philoſophiam Eccleſiæ firmitatem. Quotquot contra eam inſurgunt, ad hanc petram immobilem non ſolùm alliduntur, ſed conteruntur. Contritus eſt hic Philoſophus, & in alium derepentè mutatus; & qui pugnaturus fidei hoſtis aduenit, è certamine fidei prædicator exiuit. Sed amplior fuit ex hoc prælio fidei noſtræ triumphus. Gregorius enim Preſbyter Cæſareenſis refert, Menophantem Epiſcopum Epheſinum philoſophicis facultatibus apprimè imbutum, ſed Arianiſmo infectum, adeo ex hoc miraculo obſtupuiſſe, vt deſerens Arium Concilio Nicæno ſubſcripſerit.

Philoſophus fidei ſymbolo ſuperatus à Spiridione Epiſcopo.

Arianus Epiſcopus conuertitur.

29. Porrò tanta per Fidem eſt Eccleſiæ firmitas, vt non ſolùm mendacia, inanemque fallaciam ac ſæculi Philoſophiam ſuperauerit, ſed etiam ſemper inconcuſſa ipſos tortores, tormenta, omnemque Diaboli, hominumque crudelitatem conculcauerit. *Tyranni ridiculi eius erunt*, Diuinum inquit Oraculum, *Habac.* 1. 10. quia quos ſibi mortem irrogare videbat, deſpexit, eorum impetus retardauit, vires contriuit, ſupplicia fregit, ipſiſque robuſtior vulneribus trucidantes trucidauit, vulnerantes vulnerauit, & ipſum interitum inferentes extinxit. De qua meritò dixerim, quod aliàs de quercu ramorum exciſione, frondium, fructuumque feraciſſima cecinit Poëta:

Tormenta & Tortores fides vincit.

> *Per arma, per cædes ab ipſo ducit opes,*
> *Animumque ferro.*

Horatius.

Quod eleganter expreſſit Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ decus S. Chryſoſtomus, dum *hom. 36. in epiſt. ad Eph.* ait: *Virtus fidei in periculis ſecura eſt, & in ſecuritate periclitatur.* Cùm enim victoria ſit, vt ſuperiùs ex Ioanne Apoſtolo notauimus, præliis nutritur, creſcit certaminibus, congreſſibus coronatur, otio marceſſit, quiete languet, & tranquillitate decreſcit. Nouos parit filios Eccleſia, dum præliatur; & uno eodemque momento partu ſuo & cœlum illuſtratur, & ſolum. Martyrum animæ cœlos tormentis penetrant, & nouorum Chriſtianorum turbæ ex ipſis athletarum cineribus renaſcentes, Eccleſias in terris replent; nam vt ait Tertullianus in apolog. *Sanguis Martyrum ſemen eſt Chriſtianorum.* Sanè vt loquitur Caſſiodorus in pſalm. 4. *Tribulatio eſt, quæ ſemper dilatat Eccleſiam, quando eodem tempore Confeſſores fiunt, Martyres coronantur, totaque turba Iuſtorum contritionibus ſemper augetur.* Auxit Fidelium Chriſti familiam Paulus ſuis laboribus, plagis, & carceribus; nec vſquam Apoſtolus hic aut liberior quàm in vinculis, aut in augendo fidem felicior quàm in tormentis. Se abundatiùs cæteris laborauiſſe Apoſtolis gloriatur 1.*Cor.*15. Verùm quo tempore abundantiores labores exantlauit? Quando Romæ pro Chriſti nomine vinctus epiſtolas diuino plenas ſpiritu ad diuerſos dedit populos, quos vel fidei myſteria docuit, vel in fide eruditos confirmauit.

Chryſoſt.

Hoſtium impetu roboratur & augetur Eccleſia.

Tertull. *Caſſiod.*

Quod notauit D. Hieronymus dicens: *Scribit* (Paulus) *ad Philemonem Romæ vinctus in carcere, quo tempore etiam videntur mihi ad Philippenſes, ad Colloſſenſes, & ad Epheſios epiſtola eſſe directa.* Mirabilis certè Chriſtianæ Fidei vigor, quo Apoſtolus propriæ ſalutis, libertatiſque immemor, totus animarum ſaluti, & fidei propagationi ſtudebat: nec quibus onuſtæ manus illius erant catenæ ab ſcribendi munere remouebant. *Laboro vſque ad vincula*, inquit 2. Tim. 2. *Sed verbum Dei non eſt alligatum.* Quod Theophilactus exponens, Paulum ſic fantem adducit: *Etiamſi aſtringimur vinculis, ſcribendi tamen & prædicandi fungimur munere.* 30.

D.Hieron.

Paulus Romæ vinctus ſcribit epiſtolas.

Theophil.

Credidi, propter quod locutus ſum; ego autem humiliatus ſum nimis, inquit Dauid *pſal.* 115.1. *Nos credimus, propter quod loquimur*, ait Apoſtolus 2. *Cor.* 4. quia fides diuinorum præbens notitiam myſteriorum, dat animum, vires tribuit, ſermonemque ſuggerit, vt quod credimus, vbique dilatetur. Verùm, cur ſubdit Vates: *Ego autem humiliatus ſum nimis*? Cur dum corde creditur ad iuſtitiam, ore confeſſio fit ad ſalutem, non ſolùm propriam, ſed alienam, qui loquitur humiliatus eſt? Vt firmitas, virtuſque Fidei manifeſtetur: quod acutè notauit Auguſtinus, dum ait: *Cur addidit, Ego autem? niſi quia humiliari poteſt homo ab eis, qui veritati contradicunt, non ipſa veritas, quam credit, & loquitur.* At quæ nequit humiliari veritatis fides, perſecutionibus roboratur, eiuſque virtus etiam ad ipſos homines humiliatos extenditur. *Dum infirmor, tunc potens ſum*, inquit Paulus 2.*Cor.*12.10. 31.

Auguſt.

quia

quia pro Christo vinculis onustus, & annis grauidus, zelo fidei renouatus firmior euasit, & fortior. *Paulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu*: epist. ad Philem. 9. ait Apostolus. Sed videte & senis, & vincti liberam, miramque potestatem: *Obsecro te pro filio meo, quem genui in vinculis Onesimo*: ibid. 10. Quænam maior virtus, quàm in vinculis filium charissimum generare? quem adeo perfectum edidit, vt illum *tanquam propria viscera* Philemoni commendet. *Tu autem illum, vt mea viscera suscipe*: ibid. 13.

Et filios generat.

32. Verùm vnicus filius Pauli vincti miræ fœcunditati non sufficit: alios fide, & sermone generauit; sed quos? Totius vrbis Romæ nobiliores. *Salutant vos omnes Sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt*. Philip. 4. Neronis enim impiissimi, crudelissimique Imperatoris præcipuos aulicos Christi fidei aggregauit, illosque in Christo Iesu per Euangelium genuit; ipsamque domum scelestissimi Principis in paradisum Sanctis repletum commutauit: quia *à Cæsare missus in carcerem*, inquit D. Hieronymus, *notior familiæ eius factus, persequutoris domum Christi fecit Ecclesiam*.

Hieron.

33. Cæterùm qui *vincenti dat manna absconditum*, Ecclesiæ per Fidem hostium omnium victrici dat corporis & sanguinis sui mirabile Sacramentum, quo nutrita & impinguata, nouâ fidei firmitate donatur. Cùm enim mysterium fidei sit Eucharistia, in eaque *accidentia sine subiecto subsistant, vt fides locum habeat, dum inuisibile visibiliter sumitur alienâ specie occultatum*, vt loquitur D. Thomas *opusc*. 57. sanctissimo hoc Sacramento suæ recipit fides firmitatis complementum. *Erit firmamentum in terra, in summis montium*. Psal. 71. 16. vbi paraphrasis Chaldaïca habet: *Erit placentula in capitibus Sacerdotum*. Quorsum hoc? Quid firmamento, & placentulæ? Maximum sanè fœdus; hæc enim accidentium panis in Eucharistia remanentium, quæ supra Sacerdotum capita extolluntur, typus est. Cùm ergo corpus Christi sub illis latens sit firmamentum immobile totius Ecclesiæ, & præcipuè Sacerdotum, qui ob maximam in fide firmitatem montes dicuntur, meritò paraphrastes Chaldaïcus pro firmamento placentulam, pro summis montium capita Sacerdotum posuit, vt ingens ab Eucharistia robur oriri demonstraret. *Panis cor hominis confirmet*. Psal. 103. 15. Nam si panis, quem quotidie in cibum sumimus, cor humanum corroborat, quid non præstabit *panis de cælo verus, panis Angelorum, panis viuus*, nempe Corpus & Sanguis Domini sub speciebus panis? Vtique *non in fortitudine sua roborabitur vir*, vt dicitur 1. Reg. 2. sed in fortitudine cibi illius, per quem ambulauit Helias ad montem Dei, Fides firmabitur, eius firmitas roborabitur, augebitur, coronabitur, & per illam sic confirmatam (*per fidem enim ambulamus*, inquit Apostolus 2. *Cor*. 5.) ad cœlestem patriam ambulabimus, vbi fidem euacuantes, facie ad faciem videbimus, quod nunc per speculum & in ænigmate intuemur. Fide igitur Ecclesia Sion vocabuli digna est; quia per illam non minùs ac mons iste firmatur.

Philip. 4.

D. Thomas.

34. Mysterio non caret character ille, seu titulus ס, Samech, quo Dauid octonarium quintumdecimum, *Psal*. 118. prænotauit: nam interprete D. Ambrosio ibidem, duo significat, auditum, & firmitatem. Cùm enim auditus fidem designet, quia vt ait Apostolus Rom. 10. 7. *fides ex auditu*; ipsaque sit firmitas Ecclesiæ, quæ neque vacillat, neque sibi adhærentes patitur vacillare; ideo rectè character vnicus & firmitatem designat, & auditum. Nam vt notat D. Thomas *in cap*. 1. *Epist. ad Coloss. lect*. 5. fides est sicut fundamentum, ex cuius firmitate tota firmatur Ecclesiæ structura. Fideles ergo adeo firmos quis expugnabit? *In fide fundati & stabiles*, & immobiles reperientur, vt ait Apostolus *Col*. 1. seque abundantes in opere Domini, sanctos, & immaculatos & irreprehensibiles coram Deo exhibebunt, vt in omnibus suis Ecclesia partibus solidissima, ac per fidem firmissima comprobetur.

Rom 10. 16.

Fides est firmitas Ecclesiæ.

§. III.

Ecclesiæ firmitas à charitate.

35. VErùm enim verò quæ à capite firma, à fide solida est Ecclesia, ab ardenti, quâ flagrat, charitate existit inconcussa. *Charitas nunquam excidit*, inquit Apostolus 1. Cor. 13. 8. *In charitate radicati & fundati*, ait idem Paulus *Eph*. 3. 17. Totum ergo Ecclesiæ ædificium quod firmissimo charitatis fundamento nititur, semper stabit, nec vsquam ruere formidabit. Firmam se, fortemque gloriabatur quædam Galliæ Narbonensis ciuitas mutuâ ciuium suorum dilectione, seque & inuictam illorum concordiâ, & discordiâ victam existimabat; quod in sua tessera hoc lemmate declarauit: VNITAS FORTITVDO, DISSENSIO FRAGILITAS. Sed illa fortior est Ecclesia, quæ tantâ charitate filios, membraque sua connectit, vt nullo iurgio, nullâ lite, nullâ dissensione separentur. Credentium omnium *cor unum est, anima una*: & quos vnum caput vnius corporis efficit membra; quos vnus spiritus vnius fidei doctrinâ illustrat, vnus pastor vnius corporis pretioso reficit alimento; una charitas conglutinat, & ex pluribus hominibus vnum præstat. Sanè vnum sunt Ecclesiæ filij, non solùm perfectionis vinculo, ipsâ scilicet charitate ad inuicem colligati; sed ipsi omnium entium vnissimo, vt Mellifluus loquitur Bernardus, Deo optimo, maximo, eadem agente charitate copulati. Qui sapientiâ fundauit cœlos, cunctasque verbo suo ex nihilo eduxit creaturas, infinitâ efficacissimi sermonis sui potentiâ Christus sibi, Patrique suo fideles omnes conglutinauit, dum dixit: *Rogo vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint*. Ioan. 17. 21. statimque subdit: *Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum*: ibid. 23.

Ecclesiæ firmitas à charitate.

Ciuitas Carpent.

Fideles omnes Deo charitate copulantur, & ad inuicem colligantur.

36. Mirum sanè, Christianos in vnum consummari ineffabili illa dilectione, quâ in Christo Pater est, & vterque in Ecclesia: si enim consummantur in vnum, in vnum transeunt, in vnum coalescunt, nec ab vno discrepantes vnum sunt vni, sed vni, de quo dictum est: *Audi Israel, Deus tuus vnus est*. Deut. 6. 4. Ergo si cum Deo vnum sunt, à Deo indiuisi censendi sunt. Verùm quod à Deo non diuiditur, à Deo non differt; quidquid enim in Deo est, Deus est. Quid ergo? Deus erit Deo optimo igne charitatis vnitus? Cur non ita? Si enim Scriptura vocat Deos, ad quos sermo Dei factus est, quorsum Deos non appellabimus, quos ipsa Veritas, vnum cum Deo prædicauit? Nunquid non Regius dixit Psaltes: *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes*. Psal. 81. 7. Cùm autem per charitatem in Deo maneant fideles, & similiter Deus

Diligentes Deum vnum sunt cum illo, & Dij vocantur.

in ipsis habitet, etiam filij Dei, Diique poterunt appellari. Sed quæ *foras mittit timorem perfecta charitas*, animum viresque tribuit Ecclesiæ; quæ enim filios Deo intimè copulatos, in vnû consummatos, & quodammodo Deos in sinu suo complectitur, diuinâ firmitate stabilitur, inuicta hostes omnes suâ vnitate superat, ipsaque iuuante charitate omninò inexpugnabilis insurgentes omnes debellabit. Quis enim vnquam contra Deum pugnauit feliciter? Cum Deo, & propter Deum pugnat Ecclesia igne charitatis accensa; nec solùm cum illa homines dimicaturi in arenam descendunt: ipse Deus militat, ipse in Fidelibus pugnat, vincit & triumphat; tantaque Iustorum turba illius adiutorio roborata infensissimos hostes, etiam ipsos tenebrarum rectores conculcat, iugulat, & confodit. Quæ enim non potest, quæ in se Deum omnium victoriarum, triumphorumque dispensatorem legitimum portat? *Omnia possum*, inquit Apostolus, *in eo qui me confortat*. Philip. 4. 13.

Fortes sunt & victores.

37. Omnia pariter potest per Fideles igne charitatis accensos sancta Ecclesia; sed omnia potest, non in se, sed in eo qui charitas est, & Christianorum corda ardentissimâ diuini amoris flammâ comburit: quique dilectione, quæ sicut mors fortis est, Fideles corroborat. Tantâ igitur per charitatem firmitate gaudet Ecclesia, vt cum Deo diuina & inexpugnabilis; cum vno omninò indiuisibilis; cum omnipotente inuincibilis etiam ab aduersariis sentiatur, cognoscatur, comprobetur. Quis enim vincet Ecclesiam, cuius vires præliis augescunt? Quis illam superabit, quam etiam morte à Deo nequit auellere? Quis expugnabit, quam impugnando nequit diuidere? Charitas enim illius vel erga Deum, vel erga proximum præliis augetur, certaminibus perficitur, patientiâ roboratur, congressibus confirmatur, morte non excidit, vulneribus non minuitur, persecutionibus non frigescit: immò tormentis confirmatur. *Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque virtutes, neque principatus, neque instantia, nec futura, nec creatura aliqua poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu*. Rom. 8. 39.

38. Etiam moriens Christus tortores deuicit; dum mortem gustauit, mortem occidit, & obscurissimis suppliciis clarior, in cruce victor triumphauit: sed præcipua victoris Domini gloria in tunica, quâ corpus suum tegebatur, enituit. A militibus accepta Saluatoris crucifixi vestimenta, quatuor in partes diuisa sunt: at tunica inconsutilis desuper contexta per totum, indiuisa remansit; nec eam aut partiri, aut lacerare potuerunt, quia Dominus exercituum Ecclesiam suam sibi suâ tunicâ chariorem, ac coniunctiorem, ipsamque tunicâ adumbratam, contra omnium bellatorum impetum indiuisione, seu charitatis vnitate firmauit. Verùm Christi tunicam Christi Ecclesia quodammodò superat: illam exuit Christus, hanc charissimam Sponsam sibi suo sanguine acquisitam nunquam dimittit: illa à Christo diuisa, indiuisa extitit, nec eam Deus dissecari permisit: hæc Christo firmiter vnita, & ab ipso omnino indiuisa, non solùm indiuisam suorum omnium membrorum retinet vnitatem, sed ad omnes superandos aduersarios insuperabilem potestatem. Scindi non potest, dissecari non valet: ipsi vnico Spôso immobiliter adhærens ab eo nequit diuelli. Vna semper est columba, ipsi grata, ipsi pulchra, omnibusque aduersariis terribilis, ac formidanda.

Tunica Christi non diuisa, Ecclesiæ vnitatem ac firmitatem designat.

Scissi sunt, dissectique qui eam scindere, aut dissecare voluerunt: scissus est ille, qui impudentissimâ proditione Sponsum suum Iudæis tradens, Ecclesiæ caput amputare voluit: scissus est, inquam, dum suspensus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Scissus est impius ille Arius, Christi & Ecclesiæ infensissimus hostis, qui Filium à Patre diuidens, & ab Ecclesia separans, Redemptorem dum creaturam ore maledico prædicabat, tanti sceleris iustissimas pœnas luens, diuisa à corpore suo sensit viscera, & in loco impurissimo homo impurissimus impurissimâ morte vitam finiuit. Scissi sunt omnes schismatum, hæreseon, aliarumque diuisionum authores, quos sua in scelere permanentes, ab vnitate remotos, sacri Christi corporis expertes diris deuouit Ecclesia, ipsique dissensionum authori excommunicationis fulmine copulauit, à Deo pacis iustè, sanctèque seiunctos. Scissus etiam est Episcopus ille Parmensis Cadalous nomine, qui Romanæ Ecclesiæ Pontificiâ dignitate vsurpatâ sub Honorij II. falsa nomenclatura, Catholicæ Ecclesiæ vnitatem, pacemque tempore Alexandri II. Papæ turbauit. Illum acriter increpauit mitæ sanctimoniæ ac doctrinæ S. Petrus Damiani Cardinalis, qui *lib. 1. epist. 21.* sic in ipsum inuehitur: *O scelus inauditum. Pilati milites inconsutilem Domini non præsumunt scindere tunicam, & tu in duos Papas Catholicam partiris Ecclesiam? Illi pendentis in cruce Saluatoris ossa non frangunt, & tu sectis Ecclesiæ membris, quæ proculdubio corpus eius est, sacramentum violas vnitatis?* Quæ tamen à tanto viro per auxesin dicta fuisse arbitror; nam Parmensis Episcopus tentauit quidem Ecclesiæ concordiam frangere, sed non fregit, nec vnitatem diuisit. Ille ipse diuisus, & fractus est, qui à consortio fidelium suâ impietate segregatus, pseudo-pastor, immò ouis sine pastore aberrans, ex diuino iudicio pessimam mortem incurrit.

39.

Diuisi & secti sunt, qui Ecclesiam diuidere voluerunt.

Cadalous sub Honorij nomine Antipapa.

Pet. Dam.

Baron. tom. 11. an. 1064. num. 39.

40. Vna semper, firmaque, ac inconcussa manet Ecclesia, Christo immobili fundamento charitate coniuncta: varios complectitur Fideles, qui vno spiritu acti, vnâ dilectionis flammâ accensi, vni capiti obedientes, non plures sunt, sed vnus. Quod Origenes eleganter expressit. *Cur*, inquit, *non omnes vnus dicantur, quorum cor & anima vna esse describitur, vnam semper omnes sapientiam meditantur, vnum sapiunt, vnum sentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Dominum Iesum Christum confitentur, vno spiritu Dei replentur?* Vnde meritò & ipsi omnes non solùm vnum, sed & vnus dicuntur, sicut & Apostolus designauit dicens: *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam*. 1. Cor. 9. 24. Eapropter Ecclesiæ filij apud Ezechielem oculis sunt adumbrati; mysticus enim ille currus oculis repletus Ecclesiam Christianis plenam repræsentabat, de quo Propheta: *Totum corpus oculis plenum*. Ezech. 1. 18. Nam vt inquit D. Anselmus *lib. de similitud. cap. 63. Omnes iusti concordia tanta erunt, quanta sunt in præsenti oculi nostri*. Sicut enim oculus vnus verti non potest, quin vertatur & alius, sed in eandem partem semper voluuntur; sic societas illa Iustorum (quâ constat Ecclesia) nihil poterit velle diuersum, sed eandem semper voluntatem habebit. Sed cur oculis Fideles iustos comparatos commemoro, cùm vnico oculo à Deo conferantur, & exprimantur. Sub Salomonis typo suam Sponsam alloquentis, verus Pacificus Princeps Christus Ecclesiam suam aliquando sic alloquitur:

Orig. hom. de Elcana. 1. Reg. 1.

Fideles omnes sunt vnû, immò & vnus.

tur: *Vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum.* Cant. 4. 9. Vbi oculorum nomine Ecclesiæ Antistites, Proceres & Doctores intelliguntur. At cur in vno tantùm oculorum seu Doctorum Christus dicitur vulnerari, qui alios innumeros habebat? Arbitror, non quia vnus tantùm placuit; sed quia multorum placuit vnitas. Ac si clariùs diceret: Vulnerasti cor meum in vnitate oculorum tuorum; sicut Doctor Angelicus interpretatur, dum ait: *Bene, cùm superius dixerit oculos, hic singulariter in vno oculo dixit, vt per hoc vnitas Sanctorum exprimatur.* Quanta ergo per charitatem Ecclesiæ firmitas? cùm vnitate oculi, idest vnius aspectus eiaculatione, etiam ipsum Deum vulneret. Sauciatur itaque Christi Domini cor oculi vnius radio, visionis vnius telo, sed maximâ cum voluptate: nec vulnus læsum cor diuidit, sed oculum ferientem vulnerato cordi coniungit; totaque Ecclesia vnico respiciens oculo vnicum Filium Dei, vnico firmiùs hærens Deo, non solùm vnita est, sed vnica, eaque fortissima & inuictissima. *Dilectio enim*, vt inquit D. Greg. Nyss. *efficit vt vnitas sit id, quod salutem consequitur omnibus inter se vnitis cum vno, soloque bono.*

D. Thom.

Greg. Nyss. in Cant. 6.

41. Quæ cùm ita sint, arma respuit Ecclesia, munitiones nescit, gladios abhorret, clypeos non admittit, galeas proijcit, solâ charitate roboratur, amor solus illius præsidium est, cunctisque cum aduersariis suis audenter militat solâ dilectione munita. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem*, inquit Christus *Ioan. 13. num. 35.* Nec portentosa ab Apostolis patrata miracula, nec innumeræ ægrotis concessæ curationes, nec vita mortuis restituta, nec variarum idiomata nationum probabunt Christi discipulos: sola dilectio quæ magistrum è cœlis ad terram detulit, suadet in terris conuersantes homines cœlestis audire verba magistri: sola exhibet discipulum Christi, quia sola igne quo flagrat Dominus, discipulorum corda comburit: sola denique probat discipulum, quia per illam diuini sequens vestigia Præceptoris, vincit mundum. Tenera militia! conflictus delicatus! formosa pugna! Amore solo de cunctis hostibus triumphat Ecclesia: pace militat, quia dilectione decertat; charitate dimicat, & solo amore triumphat.

Amore pugnat & vincit Ecclesia.

42. Magnificum Salomonis templum orbis stupet, maximumque miraculum In tantam excreuit molem arte mirabili, sed sine strepitu, sine fragore, proculque remotis omnibus ferreis instrumentis. *Malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* 3. Reg. 6. 7. non solùm quia ferrum quod est ad perniciem comparatum, diuino cultui seruire non debebat; sed etiam vt concordia & charitas inter Ecclesiæ Dei ministros commendaretur. Si enim ab Ecclesiæ Christianæ vmbra ferrum arcetur, nunquid ab ipsa veritate ferrum violandæ charitatis debet exulare? Pace, non bello nutritur dilectio charitatis; ipsaque sancta Ecclesia bellantes non ferro superat, sed ignito amoris auro, de quo in Apocalypsi 3. 18. *Eme tibi aurum ignitum.* Quod planè illius debebatur dignitati, vt tranquillitate militans, etiam pace triumpharet; cùm etiam profana Ethnicorum templa nec ferrum cognoscerent, nec vllo modo concordiam violarent. Lex enim olim apud illos, fuit referente Tullio 2. de legibus: *Æs & ferrum arceto a delubris, duelli instrumenta, non fani.* Quæ Deo pacis militat, debet omnia discordiarum instrumenta nescire. Quamobrem vt omnia quæ in Ecclesia sunt, redoleant concordiam, spirent vnitatem, ille vnicus Dei Filius, vnius Ecclesiæ vnicus Sponsus, immò vnicum caput, vt maiori ad vnitatem inclinatione fideles erudiret, qui Iudæorum synagogam super duos fratres statuerat, supra duo paria fratrum, nempe Petrum & Andream, Iacobum & Ioannem, *Matth. 4. 18. & 21.* Ecclesiam fundauit, vt non solùm per gratiam, sed etiam per naturam ipsa charitas firmiùs habeatur, vt notauit author operis imperfecti *in Matth. hom. 7.* Et cùm abundantior sit gratia noui testamenti, quàm veteris; ideo priorem populum ædificauit super vnam fraternitatem, hunc autem super duas, vt loquitur idem author.

Ferrum perniciei destinatum, diuino cultui nó deseruit.

Cicero.

In geminâ fraternitate Ecclesia fundatur ad maiorem charitatem.

43. Verùm duabus fraternitatibus Christianorum Ecclesia stabilita, vni regenda committitur, vniuersæque Christi oues vnico pastori pascendæ mandantur. Soli enim Petro à Christo dictum est, Ioan. 21. 17. *Pasce oues meas*: vt totius ouilis, vniusque pastoris dum innuitur vnitas, perfectio demonstretur. Quod acutè expendit Bernardus libro 2. de consider. ad Eugenium Papam: *Committens* (inquit) *vni, vnitatem omnibus commendauit. Vbi vnitas, ibi perfectio.* Vt autem Dominus ostenderet, hanc à charitate vnitatem proficisci, antequam Petro oues committeret, an præ cæteris ab illo amaretur, ter inquisiuit: non solùm itaque *interrogatur amor, & imperatur labor, quia vbi est amor, non est labor*, vt loquitur D. Augustinus: sed vt ex amore ac vnitate pastoris, ouium etiam charitatem, & vnionem suaderet, certus quod ea quæ in Principe reperiuntur, nusquam in subditis desiderantur.

D. Bern.

Vnitas Pastoris vnitatem Ecclesiæ suadet.

August. in 2. Ioan.

44. Neque solùm mutua fidelium Inter se & cum visibili Pastore charitatis connexio, Ecclesiæ commendat firmitatem: etiam cum Deo, ipsa agente charitate, sociatur. Quod planè disertè expressit D. Bern. *serm. 59. in Cant.* dum amorem quo Christus Ecclesiam prosequitur, illam sibi tanquam sponsam copulans, sic expendit: *Conditor est, & consortem se reputat: amor loquitur, qui Dominum nescit; amicos habet, non seruos. Neminem suspicit amor, sed nec despicit quidem. In seipso celsos, humilesque contemperat: nec modò pares, sed vnum eos facit; nam qui adhæret Deo, vnus spiritus est.* 1. Cor. 6. 17. Quam filiorum Ecclesiæ cum Deo vnitatem D. Cyprianus admiratus *in epist. de vnitate Ecclesiæ*, ait *tantam esse, quanta est radiorum cum Sole, riuulorum cum fonte, ramorum cum radice.* Vt enim inter hæc, ita inter Deum & Ecclesiam nequit fieri separatio.

D. Bern.

Cyprian.

45. Meritò igitur Doctor Angelicus Ecclesiam nomine Sion interpellat, eamque ad laudandum Saluatorem inuitat: cùm propter eius inuictam firmitatem, quam à Capite, à Fide & à Charitate elicit, huius montis superet stabilitatem. Hæc est illa munita ciuitas, cuius Vates Euangelicus præuidens fortitudinem, inquit Isai. 26. 1. *In illa die cantabitur canticum illud in terra Iuda, nempe: Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea murus & antemurale.* Fortis siquidem Sion mysticus mons, quia Saluator in eo positus, tanquam firmissimum eius caput, per fidem & charitatem, muri & antemuralis locum obtinet, dum illam & inuictam, & omnes aduersarios vincentem reddit. Quod Tertull. docuit *lib. ad martyres, cap. 1.* dum ait: *Pax vestra* (quam habet

Ecclesia

Christianorum pax, dæmonum est bellum. Ecclesia à Christo) *bellum est diabolo*. Dicam ego, Diaboli vltimum excidium est. Quod dixit ille Apostolorum discipulus, diuinus (vt ipsum D. Dyonisius *lib. de diuinis nominibus* appellauit) Ignatius *ep. 4. ad Ephesios*, dum ante medium ait: *Vestra concordia & consensus fidei, exitium est Sathana, & satellitibus eius supplicium*. Nihil enim nobilius Charitate, qua fidem operantem præstat: nihil præstantius pace Christianâ, quâ & firmatur Ecclesia, & omne tam aëreorum, quàm terrenorum spirituum bellum frangitur, & abolet.

SECTIO II.

Nomine Sion insignitur Ecclesia propter suam amplitudinem.

46. Celebris ille Mons Sion, cui D. Thomas confert Ecclesiam, intra ciuitatem ipsam Ierusalem, quamuis prægrandis molis, tamen vndique erat præruptus & inaccessus, nisi per portam quam habebat ex vno latere, quæ à Zach. *cap. 14. 10.* appellatur *prior porta*; & ab Ezech. Montis Sion amplitudo. cap. 40. *porta populi*. Ascendebatur autem in montem Sion per gradus 780. pedum, vt quidam volunt, hoc est 390. passuum: nec aliunde ad illum patebat ingressus. Sioni adiacet aliquantò depressior mons Moria, obliquus, in arcus formam per Aquilonem excurrens, quò & Abraham iussus est immolare filium suum, & area Iebusæi fuit, quam ab illo Dauid numeratâ pecuniâ redemit ad ædificandum Templum, quod à Salomone super vtrumque montem postea fuit ædificatum. Igitur mons Sion amplissimum Regis Pacifici templum complectens, non tantùm firmitate, sed amplitudine decoratur.

47. Ecclesia amplior monte Sion. Verùm materiali Sion monte amplior est mons Sion mysticus ac spiritualis, Ecclesia Christiana. Hæc non intra cuiusvis Regni limites, non intra peculiaris septa regionis, non intra mœnia alicuius recluditur ciuitatis: vniuersas orbis nationes lustrauit, & per quatuor mundi partes, Asiam, Europam, Africam, & tandem Americam sese feliciter effudit. Angustus Sion angusta in Iudæa collocatus, imò & Ierosolymitanæ ciuitatis muris circumscriptus. Amplissima Ecclesia, Sion nomine designata, quæ licèt in Iudæa veluti concepta, ac nata; tamen Palestinæ terminos transiliens, per omnes mundi plagas se transtulit: plerosque vel montibus vel mari dissitos populos, licet barbaros & feroces, Christianâ mansuetudine mitigatos adunauit; & ex omnibus quæ sub cœlo sunt nationibus vnicum populum Christianum electum copulauit.

48. De sphæræ globo, quo vtuntur Mathematici, qui cœlestes, terrenas, ac marinas orbis Regiones exiguis expressas apicibus complectitur, Cassiod. dicebat olim Cassiodorus: *Parua machina, sed grauida mundo*. Etenim totius orbis compendium mihi videtur, cœlestes quippe constellationes, syderum situs, zodiaci dispositionem, signorum ordinem, stellarum positiones, orbis sublunaris statum, varias terræ portiones, regna, prouincias, ciuitates, flumina, montes, maria, promontoria, scopulos, insulas, portus, aliaque in mundo notabilia continens, distinctè oculis aspicientibus exhibet. At in Ecclesiam veriùs hæc verba quadrant Christianam. Illa, illa est *parua machina, sed grauida mundo*. Parua est, imò & minima, minimo omnium synapis grano à Christo Domino comparata, sed ex modico principio magnam excrescens in molem. Magna est, imò & maximam in arborem protensa, cuius in ramis volucres cœli habitant: magna, inquam, est; nam ex omnibus terræ gentibus homines sacro tinctos Baptismate, adhuc in via pro patria militantes; animas in inferno superiori, hoc est in Purgatorio macularum reliquias purificantes; ipsosque in cœlis Beatos triumphantes, amplissimo suo sinu complectens, totum in se vniuersum veluti corporauit. Ecclesia vniuersum in se concludit mundum. An non vnius Ecclesiæ vastissimum gremium admiraris? Infernum, terrarum orbem, imò & ipsos omnia corpora ambientes cœlos circumscribit. Nunquid ergo verum est, quod Ecclesia verissimè *parua* est *machina, sed grauida mundo*.

Sed quid dico? Nunquid solum continet mundum? Nequaquam: etiam infinitum totius mundi opificem, cuius immensa maiestas nullo comprehenditur loco, Ecclesia mirabiliter includit. De illa quippe loquutus est Euangelicus ille Prophe- 49.
ta, dum ait: *Exulta & lauda, habitatio Sion; quia magnus in medio tui sanctus Israel*. Isai. 12. Ipsos ergo cœlos tuâ amplitudine superasti, amplissima Christianorum Ecclesia; tibique ea quæ intemeratæ Dei matri Mariæ, exultans conse- Deum ipsum continet Ecclesia. crasti verba, meritò conueniunt, nempe: *Quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti*. Cur non ita? Cùm etiam sanctissimam Virginem, Deum ipsum sacratissimo vtero continentem complectaris: illa enim nobile Ecclesiæ extitit membrum, vel vt D. Bernardus loquitur, Christo Dei Filio, Ecclesiæ Capiti indissolubiliter vnita, *collum totius* extat *Ecclesiæ*: caput enim cum corpore iungitur per illam, veluti per collum caput inclinatur; & omnes in corporis partes tanto vehiculo cœlestem influxum mirabiliter effundit.

Quàm ergo spatiosa est Ecclesia, quæ nullis terminis clauditur, & ipsum mundi Creatorem, 50.
eiusque Sanctissimam Parentem, omnesque creaturas toto terrarum orbe longè latèque diffusas in se concludit. Sanè hæc parua machina, non tantùm grauida mundo, sed etiam grauida Deo iure merito prædicatur; Deo enim plena est, ipsumque & Caput, & Sponsum & Pontificem portat & veneratur. Cur non ita? Cùm etiam Paulus tantam gratiam singulari Corinthiorum Ecclesiæ concessam litteris mandauerit: *Empti estis*, inquit, *pretio magno: glorificate & portate Deum in corpore vestro*. 1. Cor. 6.

Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis. 51.
Cant. 7. 2. Sic olim sub typo Salomonis suam alloquentis Sponsam, Ecclesiam dilectissimam Sponsam Christus est alloquutus. Verùm quid expressit hoc modo loquendi, nisi maximam Ecclesiæ amplitudinem? Venter eius, immò illius benignitatis & charitatis viscera, rectè dicuntur aceruus, sed aceruus tritici. Et Sion aceruus est, sic enim vox illa hebraicè sonat. Aceruus ergo Sion, aceruus venter Ecclesiæ: sed Sion aceruus Ecclesia aceruus tritici liliis vallatus. lapidum: venter Ecclesiæ aceruus tritici plurimis innumerisque frumenti granis coalescens, idest quamplurimis hominibus sacro renatis fonte baptismatis, fide ac charitate vero viuoque frumento, idest Christo copulatis. Amplissima ergo Ecclesiæ viscera quæ Christum Deum & hominem, eiusque fideles, veluti membra capiti coniuncta, circumscribunt: at non solùm

lèra ampla, ſed pulchra, ſed ſpecioſa cernuntur, albentibus, totamque Salomonis gloriam ſuperantibus liliis vallata. Nam venter eius nou ſolùm acervus tritici, ſed vallatus liliis deſcribitur; quæ non ſolùm Eccleſiæ filiorum multitudinem indicant (lilia quippe triticum vallantia, vberem maximamque in Palæſtina annonam exprimebant;) ſed etiam miram eius & pulchritudinem & latitudinem oſtendunt. Quibus quippe vallatur Eccleſia, ſanctorum Angelorum cuſtodiam diu noctuque vigilantium lilia non obſcurè deſignant: at fideliſſimi cuſtodes Eccleſiam non terminant, nec concludunt; vallant, ſed non circumſcribunt; circundant, ſed non capiunt; immò ab Eccleſia continentur, illius membra ſunt, quia dum viatores extiterunt, fide, ſpe, & charitate Deo vt Anthori ſupernaturali vniti; nunc autem ipſi Verbo vt præmiatori, clarâ & ſine ænigmate viſione, ardentique charitate copulantur: ita vt partes myſtici corporis Chriſti meritò nominentur; nam Chriſtus eſt Caput omnium hominum & Angelorum. Vnde & Apoſtolus *Coloſſ.* 2. 11. de illo inquit: *Qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis.*

Quia fideles Angelis Cuſtodibus circumdantur.

52. Verùm tota Eccleſiæ Fidelium vbertas, quæ longè lateque diffuſa cunctas replet orbis partes, à Chriſto Eccleſiæ Sponſo deriuatur. Granum frumenti, quod cadens in terram mortuum non ſolùm manet, ſed multum fructum affert, fuit Chriſtus; quia morte ſua, piiſſimoque cruore Eccleſiam generauit. Cumque infinita fuſi ſanguinis virtus ex illo, quem in Caluaria rigauit, loco ad omnes mundi extendatur regiones, plurimos vbique parit filios, qui non peculiari vel Prouinciâ, vel Regno concluſi vniuerſas orbis ambiunt portiones. Diuini, ſummique boni proprium eſt ſeſe latè diffundere, necnon vbique communicare. Semper Deus Chriſtus, ſemperque diuinæ illius actiones; quæ cùm etiam ab humanitate diuino ſuſtentata Verbi ſuppoſito eliciantur, Theandricæ, ideſt diuinæ ſimul & humanæ, à ſacris Theologis nuncupantur. Sed diuino, eoque immenſo in crucem actus amore, diuinam magis Patris ſui effigiem, viuamque eius imaginem moriendo exhibuit: nuſquam enim minus ſolus, nuſquam magis fœcundus quàm in cruce fuit Chriſtus: pleroſque filios hominum, filios Dei generans, diuinam Patris ſui exprimebat fœcunditatem, quâ non ſolus Pater manet, ſed cum Filio, quem acerrimo præſtantiſſimæ mentis oculo concipit, gignitque, etiam Romanos morte ſuâ Eccleſiæ peperit alumnos egregiâ illius confeſſione centurionis, qui ex aduerſo crucis ſtans, & videns quod clamans, & clamore veniam inimicis exorans, & Infinitam pandens clementiam exſpiraſſet, dixit: *Verè Filius Dei erat iſte.* Tunc enim, vt notat Origenes *tom.* 1. *in Ioan.* diuinam Patris Imaginem exhibuit. *Audendum eſt dicere*, inquit Origenes, *maiorem atque diuiniorem, & verè ad Patris imaginem factam bonitatem Chriſti extitiſſe tunc cùm ſeipſum humiliauit & abiecit, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.* Equidem inenarrabilem Chriſti morientis fœcunditatem, ciuſque paſſione filios Eccleſiæ multiplicatos admiratus eſt Iſaias, dum ait: *Generationem eius quis enarrabit? quia abſciſſus eſt de terra viuentium.* Iſai. 53. 8. Quod in eodem capite clariùs exprimit, dum de Meſſia ſubdit: *Si poſuerit animā ſuam pro peccato, videbit ſemen longæuum.* ib. 10.

Sanguine Eccleſiam genuit Chriſtus.

Origen.

Chriſtus in cruce, germana Dei Patris effigies.

53. Vt autem immenſa Chriſti morientis fœcunditas eluceſceret, immenſaque illius proles, ex qua formatur Eccleſia vniuerſum mundum occupatura, euidentiùs manifeſtaretur, non in angulo, non in carcere, non in domo, non in prætorio, ſed in communi, omnibuſque patenti Caluariæ loco paſſus eſt, vt & omnes vbique vagantes nationes è Chriſti viſceribus (dicamne cineribus? abſit; corpus enim illius nec incineratum, nec ſanctum eius vidit corruptionem) dicam meliùs, è vulneribus Chriſti morientis, imò & mortui Fideles in nouam creaturam transformari orirentur: quod eleganti, vt ſolet, ſtylo proſequutus eſt Romanæ Eccleſiæ os aureum D. Leo Papa *ſerm.* 8. *de paſſ. D.* dum ait: *Chriſtus non in templo, nec intra ſepta ciuitatis, ſed foris & extra caſtra crucifixus eſt, vt crux Chriſti non templi eſſet ara, ſed mundi.* Cùm enim Chriſtus ſit propitiatio non tantùm pro peccatis Iudæorum ad templum conuenientium, ſed pro offenſis totius mundi, vt loquitur Ioan. 1. *ep. c.* 2. 2. rectè ſemetipſum in cruce obtulit Deo, vt tanto ſacrificio Deo Patri gratiſſimo omnium hominum peccata delens, omnes ad Eccleſiam vndique patentem, & in cruce foris poſitam, acceſſuque facilem aduocaret. Hîc ergo, non in priuato, ſed in publico Chriſtiana incœpit Eccleſia, quæ non intra muros captiua tenetur, ſed extra muros, ac terminos libera euagatur. Hinc liquet quanto iure apud Zachariam Angelus ille ſuperior ad Angelum inferiorem Hieroſolymam menſorio fune metiri volentem exclamarit: *Abſque muro habitabitur Ieruſalem, præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius.* Zach. 2. 4. Vbi de materiali Hieroſolyma, quæ teſte Ioſepho *lib. 6. de bello Iudaico, c.* 6. triplici muro cingebatur, non eſt ſermo; ſed de noua Eccleſia, quæ licèt habitura eſſet murum quo defenderetur, vt patet ex Apoc. 21. 12. non tamen murum, quo limitaretur; quia tanta eius capacitas & amplitudo futura erat, vt non vrbs, ſed orbis videretur. Quod notauit D. Ambroſius *ſerm.* 12. *in pſal.* 118. in illa verba: *Fundaſti terram, & permanet.* Vbi ait: *Verè orbis terrarum in Eccleſia, in qua non Iudæus tantummodò, aut Græcus; non Barbarus, aut Scytha; non ſeruus aut liber, ſed omnes in Chriſto vnum ſumus.*

Leo.

Eccleſia muris & terminis carens, vbiquè diffuſa.

Ambr.

54. Anguſtiſſimam igitur Synagogam Iudæorum, Palæſtinæ finibus olim incluſam, ſolamque Hebræorum gentem continentem ampliſſima, & vbique terrarum diffuſa Chriſtiana ſuperat Eccleſia, quæ Græcos & Barbaros, Hebræos & Gentiles, Indiſtinctè vaſtiſſimo complectitur ſinu. *Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci*, vt loquitur Apoſtolus *Rom.* 10. 12. Omnibus terræ gentibus annunciatum eſt Chriſtianæ Religionis ſacramentum, miſſiſque à Chriſto Domino in mundum vniuerſum vt prædicarent omni Euangelium creaturæ ſanctis Apoſtolis, *in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Pſal. 18. Diuinum æternæ vitæ verbum ex omnibus hominum nationibus quamplurimi vbique homines ſumma cum exultatione ſuſceperunt, frementibus idolorum Sacerdotibus, aduerſantibus ſeculi Principibus: ſed fauente cœlo, terrâ applaudente, ipſaque diuinâ gratiâ triumphante, idola contrita ſunt, fana euerſa, calcatæ ſuperſtitiones, feritas mitigata, abominandi ritus obliterati, ipſæque impiæ pias in gentes mutatæ ſ Chriſtianæ triumphis veritatis, & glorioſis Chriſti crucifixi trophæis æternum teſtimonium perhibent, &

Omnes nationes Chriſto aggregatæ.

exhibent monumentum. Sicque toto in orbe Christus Dominus vnicus illius resonat triomphator. Quod maximus Ecclesiæ Doctor Hieronymus testatus est *epistola* 3. *ad Heliodorum*, vbi ait : *Ante resurrectionem Christi notus tantùm in Iudæa Deus. Nunc passionem Christi & resurrectionem cunctarum gentium & voces, & litteræ sonant. Taceo de Hebræis, Græcis, & Latinis, quos sua crucis titulo Dominus dedicauit. Bessorum feritas, & Pellitorum turba Populorum stridorem suum in dulce crucis fregerunt melos, & totius mundi vna vox Christus est.* Quod etiam prænouit Isaias *cap.* 24. *num.* 16. dicens : *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti*; seu vt ex Hebræo codice interpretatur, Leo à Castro, *gloriam Christi.* A remotissimis enim terræ finibus ipsa gloria Christi ore suæ resonat Ecclesiæ. Quid ergo amplius de Ecclesiæ amplitudine dissertam? An non totus orbis Ecclesia, vel in toto orbe Ecclesia congregatur? Vtrumque verum est : & totus orbis Ecclesia, quia totum occupat orbem; & in toto orbe Ecclesia, quia in qualibet mundi parte reperitur.

Hieron.

55. Romam olim Poëta laudaturus cecinit:

Romanæ spatium est vrbis, & orbis idem.

Alterque Caroli V. Hispaniarum Regis, ac Romanorum Imperatoris gloriam exaltaturus, ambas in numismate columnas, quibus vterque polus, arcticus & antarcticus, sideribus expressi insidebant, Aquilamque Romani Imperij symbolum, columnas ac vtrumque polum supra volitantem hoc lemmate ornauit:

Numine Cæsareo plenus vterque polus.

Typotius lib. Symbol.

Verùm potiori titulo in Ecclesiam hæc præconia conueniunt. Suo Imperio vniuersas mundi partes Roma licèt victrix non subdidit; gentes quamplurimæ & armis illius restiterunt, & eius dominationem spreuerunt : neque Romanus Imperator Carolus V. in vtrumque polum suum extendit Imperium : nec omnibus polo arctico subiectis gentibus præfuit; nec multis sub polo antarctico regionibus imperauit. Assentatoria, falsaque sunt Poëtarum præconia : erga solam Ecclesiam Christianam indubitatam continent veritatem. Spatium illius, totius orbis spatium est. Nec aliqua mundi plaga inueniri potest, quæ non illius subiaceat potestati. Quod eleganter D. Bern. *lib.* 3. *de consid. ad Eugenium*, expressit dum hunc Pontificem totios Ecclesiæ Pastorem alloquutus sic ait : *Orbe exeundum est ei qui volet explorare quæ non ad tuam pertinent curam.* Non ergo totius se orbis Dominam antiquâ glorietur Roma; nec suâ vtrumque polum authoritate repleuisse sese extollat Carolus Imperator. Solus ille, qui vt loquitur Augustinus in psal. 54. *Domuit orbem, non ferro, sed ligno*, sibi vniuersum subdidit orbem, quem sua vbique repleuit Ecclesia. Per hanc noua ac Christiana Roma totius orbis euasit Domina, quia *minus est* (vt cum Magno Leone *ser.* 1. loquar) *quod illi bellicus labor subdidit, quàm quod pax Christiana subiecit.* Huius Sacerdotes latiùs *præsident religione diuina, quàm Imperatores dominatione terrena.* Nam vt ait Rupertus lib. 7. in Gen. c. 18. *Terreno Imperio potentius factum est in gentibus cæleste Imperium, in tantùm vt feros Principes, & barbaras nationes, quas Imperatorum gladius non attingeret, Sacerdotum lingua liget; & latiùs Romana Ecclesia Pontifices, quàm Romani Imperij dominentur Cæsares.*

Bernard.

Ecclesia maius habet Imperium quàm antiqua Roma.

D. Leo ser. 1. *in nat. Ap. Petri & Pauli.*

Rupert.

Porrò tantam Ecclesiæ amplitudinem, & credentium multitudinem ita demiratus est D. Hieronymus, vt non solùm barbaras, easque remotas in nouissimis terræ angulis nationes Christianas factas, sed etiam ipsa idola fidem Christi vel profiteri, vel revereri docuerit *epist.* 7. *ad Lætam*, vbi lætabundus exclamat : *Solitudinem patitur & in vrbe Gentilitas : Dij quondam nationum cum bubonibus, & noctuis in solis culminibus remanserunt. Vexilla militum, crucis insignia sunt : Regum purpuras, & ardentes diadematum gemmas patibuli salutaris pictura condecorat. Iam & Ægyptius Serapis Christianus factus est. Marnas Gazæ luget inclusus, & euersionem templi iugiter pertremiscit. De India, Perside, Æthiopia monachorum quotidie turmas suscipimus. Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt psalterium, Scythiæ frigora feruent calore fidei, Getarum rutilus & flauus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria; & ideo forsitan contra nos æquâ pugnant acie, quia pari religione confidunt.* Hæc disertè sanè, & eleganter Hieronymus : vbi præclarum Christianæ Fidei exponit triumphum, cùm Serapidem falsum Ægyptiorum Deum Christianam Religionem profiteri; & Marnam, seu Iouem illam revereri declarat. Quos enim etiam barbaros homines non subigeret Ecclesia, quæ etiam infidelium numina subigebat? Nulla igitur ferox, truculentaque natio Euangelium respuit; nulla quæ non grato ac lubenti animo Christo subjiciatur. 56.

Hieron.

Marnas Iouem significabat.

Etiam nostris, patrumque nostrorum temporibus dilatata est Ecclesia : nouasque illas orbis partes ante Alexandri VI. Pontificatum Europæis incognitas, & agentibus vel Christophoro Columbo Ianuensi, vel Americo Vespucio Florentino, vel Iacobo Cortesio, vel aliis tum Lusitanis, tum Hispanis, tum etiam Gallis feliciter inuentas feliciùs Christiana Fides occupauit; ac nouissimè in inferiori Æthiopia vastissimarum regionum Regem Monomotapæ, Reginam coniugem, eiusque Aulæ proceres quarto Augusti die inclyto Patriarchæ Dominico sacro, perennis vitæ fonte in Baptismate tinctos Christianæ Fidei ac Catholicæ Ecclesiæ aggregarunt Fratres Prædicatores Prouinciæ Lusitaniæ, anno Domini 1652. Adhuc anno 1667. propagata & dilatata est Ecclesia, multique Euangelij Prædicatores zelantissimi, Christianissimo Galliarum & Nauarræ Rege Ludouico XIV. à Deo dato, Ludouici XIII. & Annæ Austriacæ sanctissimorum parentum pietatis hærede imperante, nouum in orbem directi sunt, nouamque in Franciam vti vocant missi, qui plurimos in insula Canada, Guadaloupe & aliis in locis doctrinâ Fidei eruditos, sacro renouatos Baptismate quotidie Christianæ Fidei & Ecclesiæ, ipsique Deo pariunt filios : sicque etiam nostris diebus illud de propagatione Ecclesiæ adimpletur vaticinium, quo Deus per Isaiam homines ex quatuor mundi partibus in Ecclesiam congregandos esse prædixit. *Ab oriente*, inquit, *adducam semen tuum, & ab occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, da; & Austro, Noli prohibere. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.* Isai. 43. 5. 6. Huc pertinere videtur id quod suadet Psalmographus, dum ait psal. 28. *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.* Diuini enim verbi Concionatores, fide, & charitate Filij Dei appellati, 57.

Nouus orbis Euangelij luce collustratus.

Galli Concionatores in nouam Franciam orbis noui directi.

debent

debent semper nouos homines Deo comparare, & ex filiis vel hominum, vel dæmonum, vel peccatorum, in arietum filios transmutatos ipsi diuinæ deuouere Maiestati. Cur autem potiùs filios arietum, quàm arietes offerre iubet? nisi quia præuidebat Ecclesiam non esse primis Fidei parentibus circumscribendam, sed in longas posterorum series propagandam. Quod D. Petrus Chrysologus attigit, dum ait serm. 10. *Afferte filios arietum, hoc est filios Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, quando grex Dominicus Fidei laxatur in pastum. Afferte Domino baptizandos; afferte quos Fides concipiat, non caro; afferte, quos Dei gratia generet, non mundana natura; afferte quos agnos præstet innocentia, non habeat pecoris hebetudo.* Hinc fuit quod Christus Dominus Ecclesiæ suæ Petro Apostolo curam committens, triplici commendatione, semel tantùm suas oues, bis tamen suos agnos commendauit. *Ioan.* 21. 15. nam vt iam laudatus Chrysologus *serm.* 6. inquit: *Commendat oues, ouium commendat germina, quia fœcunditatem gregis sui pastor præscius nouerat iam futuram.*

Chrysol.

Chrysol. Serm. 6.

58. Mysterio non caret, egregium eiusdem Petri Apostoli factum post optimi Magistri ac Domini resurrectionem. Cùm enim piscationi vnà cum cæteris Apostolis operam daret, statim ac à condiscipulo Ioanne didicit, Christum Dominum in litore stare, misit se in mare, & ad Dominum properauit, cæteris nauigio ad terram venientibus. *Ioan.* 21. Nam quia soli Petro totius regimen promissum esset Ecclesiæ a Christo, solus ille, tanquam totius mundi Pontifex, vastissimo pelago, vniuersi orbis symbolo, cæteris in naui remanentibus, se committit. Quod non parum Ecclesiæ amplitudinem illustrat, quæ ab hac Petri actione totius mundi amplitudinem adæquauit, sicut notauit D. Bern. *lib.* 5. *de consid. ad Eugenium*, vbi huius facti postulans rationem, respondet: *Signum est singularis Pontificij Petri, per quod non nauim vnam, vt cæteri quisque suam, sed seculum ipsum susceperis gubernandum. Mare enim seculum est; naues Ecclesiæ: inde est, quod altera vice instar Domini gradiens super aquam vnicum se Christi Vicarium designauit, qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet: siquidem aquæ multæ, populi multi sunt. Ita cùm quisque cæterorum habeat suam, tibi vna commissa est grandissima nauis ex omnibus facta, ipsa vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa.* Nec solùm D. Petrus mare ingrediens latitudinem demonstrauit Ecclesiæ; adhuc in naui existens illam manifestauit. Nam qui iubente Domino hamum tantùm miserat ad piscandum, *Matth.* 17. 27. post resurrectionem, eodem præcipiente, *mittit ad dexteram nauigij rete*. Ioan. 21. 6. Quia sicut hamus vnum, rete plurimos complectitur: ita olim Synagoga paucos, Ecclesia innumeros comprehendit, & ideo statim subditur, *Petrum traxisse è mari rete plenum magnis piscibus centum quinquagintatribus*. Ibid. 11. At cur non pluribus, non paucioribus? Quia hic numerus vniuersitatem piscium continens, vniuersos homines ad Ecclesiam vocari designabat: quod docet Hieron. in cap. 47. Ezech. *Aiunt*, inquit, *qui de animalium scripsere naturis, de quibus Oppianus Cilex Poeta doctissimus, centum quinquaginta & tria esse genera piscium; quæ omnia capta sunt ab Apostolis, & nihil remansit inceptum, dum & nobiles & ignobiles, diuites & pauperes, & omne genus hominum de mari huius seculi extrahitur ad salutem.*

Bern.

Petrus solus mari se committit, quia solus vniuersũ per orbem effusam Ecclesiam suscepit gubernandam.

Hieron.

59. Denique immensam probat Ecclesiæ amplitudinem immensa eius soboles, quam ingenti fœcunditate quotidie omnibus in orbis partibus effundit. Illa, illa est, quæ longo sterilis tempore, tandem diuinâ benignitate filiorum feracissima vbique concipit, vbique parit, natosque vbique summâ charitate complectens, optimam vbique se comprobat genitricem. Exultat in filiis quos è tenebris erutos luci dedit, quosque à diaboli faucibus ereptos Christi corpori copulauit. At mirabilis prorsus illius fœcunditas, quæ omnem nesciens corruptionem, summam omninò redolet puritatem. *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*, Ioan. 1. Ecclesiæ filij: & quos fidei, charitatisque visceribus concipit, sacri fonte Baptismatis ablutos sermone diuino parit. Pura igitur fidelium immensa natiuitas, quæ ex purissimo Ecclesiæ ore procedit. Immò purissima Ecclesiæ fœcunditas, quæ virgo concipit, & non semel virgo parit. *Sancta Ecclesia*, inquit Ambrosius lib. 1. de virginibus, *immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole: parturit itaque nos virgo, non viro plena, sed spiritu: parit nos virgo, non cum dolore membrorum, sed cum gaudio Angelorum.* Etiam post partum virgo permanet, nec quo filios nutrit, lac integritatem eius minuit, quia diuinum Verbum est, eiusque cum Deo inseparabilem probat vnionem. Quamobrem Dei semper sponsa dicitur, non vxor, vt semper intemeram cognoscatur. *Sponsabo te mihi in sempiternum*, Dei promisit oraculum *Osea* 2. 19. quia semper virgo casta Christo exhibetur. Quod D. Augustinus agnouit, dum *serm.* 22. *de tempore*, ait: *Semper virgo est, quæ semper sponsa est; & quæ vocabulo sponsa non caruit, in æternum virgo permansit.*

Ecclesia vbique filios effundit.

Ambr.

August.

60. Verùm quæ tam splendidâ, tam decorâ fœcunditate decoratur, nunquid angusta ac coarctata remanebit? Nequaquam. Multi filij multa per loca dispersi, & indissolubili Fidei vinculo colligati, non angustum, non arctum, sed vastissimum totius orbis spatium occupabunt. Vnde rectè nomine Sion insignitur, quia in maiorem excreuit molem, & ad illam celeriùs ac faciliùs properant nationes: ad illam namque ita citò properant, vt ad illam omnes gentes non tantùm venire, non ambulare, non currere, sed fluere prædicentur ab Euangelico Propheta, qui de ea sic ait, Isai. 2. 2. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes.* Fluent vtique, quia calore Fidei succensi, æstuque charitatis homines liquefacti, tenati fonte Baptismatis, ad Ecclesiam summa cum facilitate, ac mansuetudine veluti dimanant. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini*, inquit Psalmographus *psal.* 96. 15. Quia quos gentilitatis error indurauerat, Euangelicæ prædicationis feruor emolliuit. Quæ enim, etiam asperrima rupes, tanto calore non solueretur? Quæ ingens montis moles diuini sermonis imbre non flueret? Nulla gens adeo fera est, vt Apostolici pectoris viris resistere vel posset, vel auderet. Nubibus irrigantibus terra fluit & mouetur: & sacris nouæ Legis Prædicatoribus, cœlestis

Cur gentes ad Ecclesiam fluere dicantur.

doctrinæ rorem infundentibus terreni homines transmutantur, & in viros spirituales conuertuntur. *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* dixit Isaias de Christianæ Fidei satoribus, *Isai.* 60. 8. seu vt vertunt Septuaginta, & *quasi columba cum pullis suis.*

61. At quorsum nubibus ac columbis Apostolici viri comparantur? Planè, sicut Hugo Cardinalis annotauit, vt summa eorum in filiis Ecclesiæ producendis fœcunditas innuatur: vt enim inter cætera meteora, nubes; & inter cætera volatilia columbæ fœcundissimæ sunt: ita verbis suis innumeros Dei filios sacri lucrantur Concionatores. Sed non alieno titulo decorantur diuini verbi ministri, dum columbæ nominantur. Ipsa, ipsa Ecclesia, cuius zelo, charitate, fide, ac mansuetudine ornati diuino operi incumbunt; columba est; huiusque nomen auis propria illius est nomenclatura. Sic enim à Deo interpellatur: *Surgo, propera amica mea, columba mea.* Cant. 2. 10. Vt enim toto anni curriculo concipit & parit, incubat & suos columba pullos educat: ita innumeros quotidie sancta Ecclesia concipit, parit, ac nutrit alumnos. Quàm ergo immensa Ecclesiæ proles, quæ sine intermissione generatur! Quàm amplus Ecclesiæ sinus, qui nouos vbique quotidie filios amplectitur! Sanè vastissima spatia amplitudine suâ superat Ecclesia, omnesque familiarum multitudines immensa filiorum suorum numerositate vincit. Quod olim demiratus D. Ambrosius *lib. de Virginibus*, ait: *Quæ nupta plures liberos habet, quam sancta Ecclesia? quæ virgo est sacramentis, mater est populis.*

Summa verbi Dei Prædicatorum fœcunditas.

Ecclesia columba meritò dicitur.

Ambr.

SECTIO III.

Ecclesia meritò Sion nuncupatur propter suam altitudinem.

62. DVm altam dico Ecclesiam, ipsoque monte Sion altiorem, non de situs sublimitate, sed de status illius excellentia, ac maiestate intelligo. Sanè excelsa est, quæ vniuersæ terræ exultatione fundata ciuitas Regis magni, montis Sion nomen est adepta. Ideo enim Dominus in antiqua lege semper fermè in montibus habitauit; vnde à seruis Regis Syriæ Israëlitarum Deus; *Deus montium* est appellatus, 3. *Reg.* 20. *v.* 23. quia in nouo fœdere Ecclesiam Filij sui sanguine comparatam, non habentem maculam aut rugam, cæteros hominum cœtus doctrinæ, vitæ & morum dignitate facilè superantem debebat incolere. Sed quid dico? Non solùm incolere, sed ipsi immobiliter adhærere voluit; Christianis quippe potius quàm Iudæis conglutinatus est Dominus: qui verissimo dilecti filij sui ore sanctæ promisit Ecclesiæ, ab ea nunquam se discessurum. *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Matth. vlt. vers. vlt. Nunquid ergo alta tibi videtur Ecclesia, quæ altissimo, excellentissimoque omnium enti, Deo optimo maximo adeo firmiter est coniuncta?

Suâ dignitate excelsa est Ecclesia.
Psal. 47.

63. Illorum petulantiam virorum, qui terræ impiè dominati, vel cœlorum imperium euertere, vel in ipsum Deum irruere cogitabant, idstè cohibuit Dominus, dum summæ altitudinis, quam communiter excitabant, turris ædificationi obstitit: repentè siquidem vna, quâ tum vtebantur omnes, lingua in duas & septuaginta, quot erant familiæ, diuinitus dispertita est; sublatoque sermonis commercio, superbis mortalium conatibus elusis, inceptum opus abiectum est. Vana ex hoc, & inanis fuit ambitiosa illa vox: *Faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum*, Gen. 11. 4. Nam *cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, vt loquitur Psalmista *psal.* 113. 25.

Verumtamen quod improbis hominibus diuina sapientia non concessit, hoc Christianis populis est elargita. Amplam munitissimamque incolunt ciuitatem, quæ licet firmissimis in terra gaudeat fundamentis, in tantam altitudinem porrigitur, vt non solùm illius culmen cœli attingat limina, sed ipsa tota etiam intra cœlum eleuata supernas occupat sedes. Ecclesia hæc ciuitas est, quæ in terrestri plaga, veluti extorris & peregrina, ad cœlestem patriam totis viribus anhelans, cœlos desiderio & affectu possidet, quos immenso vehementique amore concupiscit. At sublimis Christianorum ciuitas sublimiori arce roboratur: turrim habet altissimam, cuius culmen ad cœlum pertingit, sacram dico Scripturam è cœlis oriundam, ore Dei per Prophetas, & per Filium Ecclesiæ in terris militanti promulgatam, & statim ad cœlos vnde exiuit remeantem. Illa, illa est quæ improborum hominum turrim longè superat: hæc enim quam insipientes ædificare, & ad cœlum vsque educere conabantur, non aliis telorum ictibus corruit, quàm ædificantium verbis inter se malè concordibus: dum enim eorum linguæ confunduntur, irrita studia dissipantur. At turris Ecclesiæ fortissima, Scriptura sacra, nullis telis, vel hostibus succumbit, quia solis verbis è cœlo lapsis sibi inuicem concinentibus se suosque tuetur; vnde Rupertus *lib. 3. de victoria Verbi, c. 3.* vtramque turrim inter se componens: *Sancta*, inquit, *Scriptura, turris vera, & verè pertingens vsque ad altitudinem cœli, construenda erat, Sacramenta continens iamdicta promissionis, scilicet Incarnationis Verbi.* Consilio igitur Dei quo turris ad cœlum pertingens dissipata est, Ecclesia sua in terris firmata, etiam vsque ad sidera subleuata est; illoque disponente factum, vt sacra Scriptura in ea arx alta maneret, vnde non solùm contra infensissimos hostes collimarentur iacula, sed etiam ad ipsos cœlos adhuc in terris Fideles conuersantes eueherentur. 64.

Cœlum iam tenet Ecclesia.

Scriptura sacra veluti turris altissima cœlos attingit.

Rupert.

Sanè sursum tendere, & à terra in cœlum eleuari, Ecclesiæ proprium est; nec immeritò *ciuitas supra montem posita*, Matth. 5. 14. appellatur: sed vt summam Capitis sui eleuationem, omniumque Fidelium ad illud ascensiones exteræ etiam admirentur nationes: *Quæ sursum sunt quærimus, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapimus, non quæ super terram.* Col. 3. 1. Ea quippe quærimus, per quæ vitæ nostræ perfectio obtinetur; & ea sapimus, in quibus viuimus. Cùm ergo vita, quâ sacro in Baptismate donati sumus, à Christo perficiatur, & in illo solo conseruetur, vt loquitur Apostolus, *vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Col. 3. 3. non mirum si terram respuentes cœlis adhæreamus; cunctaque mundana contemnentes cœlestia cogitemus, mentesque nostras ad solium 65.

vsque

vsque Diuinitatis erigamus. *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*, proprio Veritas ore pronunciauit, Math. 6. 21. Omnis Ecclesiæ thesaurus, omnesque diuitiæ in Christo Domino continentur, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*, opesque superba. Ipse autem Christus *sedet ad dexteram Dei maiestatis in excelsis*. Quid ergo sequitur? nisi quod omnium Fidelium corda ipsi Salvatori Dei throno assidenti fixa sunt, vbi vera gaudia, immensæque facultates reperiuntur.

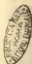
66. Quæ sola in penetralibus, quam nemo virorum videbat, immaculata virgo morabatur, dum diuinum ore Angeli didicit consilium, seque in matrem Dei electam agnouit, ipsumque Dei Verbum suo in vtero carne indutum suscepit, repentè *exurgens abiit in montana*, vt dicitur Luc. 1. 39. *Quæ enim*, vt inquit D. Ambr. lib. 2. in Luc. *iam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contenderet?* Nusquam sine Deo Ecclesia: ipso semper repletur; ipso semper gravida, ab ipso ad altissima vrgetur, per ipsum ad superiora contendit, & cum ipso in cœlestibus commoratur. *Nostra conuersatio in cælis est*, inquir Apostolus. *Philip.* 3. 20. vt vbi Caput suum in sua maiestate fide videt Ecclesia, charitate diligit, & spe amplexatur, ibi perpetuò conuersetur.

Ambr.

Ad cœlum semper tendit Ecclesia.

67. De Stella, quæ a Deo in firmamento posita, etiam vsque ad terram sua lumina fundit, ingeniose dixit quidam: *Cælo hæret, & terris lucet.* Verùs de Christiana hæc comprobantur Ecclesia. Illa est quæ cœlo, immò & cœlorum Conditori immobiliter adhærens, quibus fulget lumina in terris fundit. Lucet in templis sacrorum Antistitum maiestate, Virorum Apostolicorum doctrinâ, Martyrum inuicto robore, Sacerdotum zelo, Religiosorum hominum sanctitate, puritate virginum, coniugatorum modestiâ, pœnitentium humilitate, omniumque Fidelium sanctimoniâ: sed è cœlis omnia hæc coruscant lumina, nec posset in terris tantis fulgoribus emicare, nisi in cœlis infinito omnium luminum fonti immobiliter adhæreret. Ecclesia igitur est, quæ cœlo hæret, & terris lucet.

Cœlo hæret & terris lucet.

68. Quàm ergo alta est Ecclesia, quæ omnia altissima loca superans, etiam ipsos attingit cœlos! Quàm excelsa quæ supra cœlos ad ipsum Diuinæ Maiestatis thronum accedit; immò & ad ipsum super solium excelsum sedentem Deum eleuatur! Quid igitur de illius immensa dicam altitudine? Verba deficiunt, nec infimo stylo humilique sermone eminentissimam hanc possum exprimere sublimitatem. Dicam nihilominus Ecclesiam Dei filiam, simul & sponsam, Sanctos omnes homines, immò & Angelos superare; quod sanè nemo ambiget, cùm & Angelos, & sanctos homines complectatur, ac omnium justorum in cœlis regnantium alma mater illos suo in gremio comprehendat.

69. Sedere in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendere super altitudinem nubium, similis esse Altissimo superbus ille voluit Angelus, *Isai.* 14. 15. qui beneficiorum suâ in creatione à Deo receptorum immemor, ingratus ea amisit; & vt loquitur D. Bernardus ser. 74. in Cant. *Perdidit gratiam cum fecit suam, & non retulit gratiam pro gratia.* Cui etiam idem Bernard. insipientiam improperat de insana illa cogitatione, quâ sedere voluit in throno Dei, dum ait: *Itane modo creatus Patri spiritum confidebis? Et statim: Siccine vbi stant omnes, vniuersi ministrant, tu pacis inimice sedebis?* Bernard. *serm. 2. in octau. Paschæ.* Ille, inquam, superbus Angelus in profundum detrusus ad inferos cecidit, æternum diuinæ vltionis monumentum. Plura ex his quæ insanus cupiuit suæ gloriæ ostentator, humilis obtinet Ecclesia. Omnis gloria huius filiæ Regis ab Intus est, quia omnem gloriam à Deo, quem in corde gestat, recipit: dum enim sui oblita omnes ingenij sui vires amantissimi Sponsi in cognitione & amore occupat, nouis ab illo cumulata donis, illo euehente ad suprema consurgit. Sedet in monte Testamenti, quia super vnigenitum Dei Filium stabilita; in lateribus Aquilonis, quia in superiori omnium loco, Aquilone altissima cœli parte designata; ascendit super altitudinem nubium, quia supra omnes exaltatur creaturas, ipsique Altissimo similis esse perhibetur, dum splendidissima illius imagine viuoque charactere Verbo æterno humana carne induto, & tanquam sponso, & tanquam capite decoratur. Nonne ergo quæ ambitiosus Lucifer concupiuit, & nusquam est adeptus, humilis obtinet Ecclesia? quæ de deserto ascendit delicijs affluens, innixa super dilectum suum, ut concessarum sibi abundantiâ deliciarum leuior effecta, velociùs in Christum dextræ Patris assidentem feratur, à quo tantis donis ac favoribus trahitur.

Bern.

Quæ inaniter cupiuit Lucifer, hæc obtinet Ecclesia.

Cant. 8. v. 5.

De solio, quod iniustè vsurpabit, exturbabitur filius ille perditionis, qui vt loquitur Apostolus 2. *Thessal.* 2. 41. aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus: at ad solium eleuabitur Ecclesia filia dilectionis, quæ dilecto suo innixa, extollitur supra omne quod non dicitur Deus. Exturbatum Antichristum interficiet Dominus Iesus spiritu oris sui: exaltatam Ecclesiam reficiet idem Dominus osculo oris sui. Istum destruet illustratione aduentus sui: hanc confirmabit, & ad amplexus suscipiens, omnibus bonorum suorum thesauris ditabit, exornabitque. 70.

Ibid.

Etiam dum in terris versatur corpore, animo Ecclesia cœli fastigia tenet: etiam Sponso suo vnitur, sed amore, sed charitate, quæ foras mittens timorem, mirabili illam replet audaciâ. Suæ enim immemor infirmitatis, & solius dilectissimi sponsi dignitatis ac bonitatis cupida, in hæc verbo prorumpit, Cant. 1. 1. *Osculetur me osculo oris sui.* Tantam quis non mirabitur audaciam? Summa est confidentia tua, electa Christi sponsa; summum desiderium, summaque petitio. An non satis tibi est dilecto tuo innixæ, cum eo sursum ascendere? An non satis tibi cum eo supra cœlos habitare? Cur adhuc maiora quæris? Nonne illius præsentia, quæ Angelos beat, & homines, etiam te beatam præstat? Quid ergo postulas? Quid requiris? Osculum vis? Osculum cupis? Sed quid habebis ab osculo, quod ab eius præsentia non recipias? Omnia in vno habes, dum dilectum habes. Sed audi amantis Christum Ecclesiæ responsum mellifluo ore Bernardi, qui eam *serm. 9. in Cant.* sic fantem adducit: *Accepi fateor meritis potiora, sed prorsus inferiora votis. Desiderio feror, non ratione. Ne, quæso, causemini præsumptionem, vbi affectio vrget. Pudor sanè reclamat, sed superat amor. Nec ignoro quod honor regis iudicium diligit; sed preceps amor nec iudicium præstolatur, nec consilio temperatur, nec ratione subjicitur. Rogo, supplico, flagito, osculetur me osculo oris sui.* Hæc in excessu mentis loquitur Ecclesia, quæ diuini amoris iaculo sauciata, ad eum quem 71.

Mira Ecclesiæ audacia.

Bern.

C 3 perfectè

perfectè diligit, vehementiùs quotidie tendens, reliquit infima, & petit superna, ac extra se amoris impetu facta, ea postulat, quæ iam habet.

72. *Diuinus amor ecstasin facit*, inquit Dionysios. In

Extra se amore fertur Ecclesia.

ecstasin rapta, & ad ipsum Deum amore eleuata est Ecclesia: & ideo illius, quem tenet, nec dimittet, osculum enixè cupiens, enixè rogat. At nihil hic insolitum, nihil nouum: extra se fiunt cuncti amantes, eorumque animus proprio relicto corpore ad dilectionis obiectum transfertur, ibique ea postulat, quæ licèt habeat, tamen se habere ignorat. Ille totius castissimæ dilectionis author & origo, dum suo in corde recipit amorem, extra se suum emittit animum, seseque totum obiecto tradit amato. Quod eleganter

Dion.

Dionysius Areopagita expressit lib. de diuin. nomin. cap. 4. *Audemus*, inquit, *illud pro veritate dicere, quod ipse omnium causa propter amatoria suæ bonitatis excellentiam extra se factus sit.* Verùm Ecclesiam ferventiori dilectione prosequutus, diuinum in ea amoris excitauit incendium: & sicut se totum amando donauit Ecclesiæ; ita hæc redamando, tota in Deum effusa, extra se omninò facta supra se erecta est, nouasque non solùm ascensiones, sed ad Deum accessiones meditans extra se cogitat quod intus abscondit, eaque postulat quæ iam tenet.

73. Verùm Sponsi amantis, & ab Ecclesia amati vrget affectio, illiusque immensus excitat ardor vt ipsa sursum vergat, corporea superet, immò & cœlestia transcendat, nec vsquam in via sistens, semper ad vlteriora, ad superiora transgrediatur: quam ad nouos progressus excitans, non solùm mouet intus, sed etiam foris aduocat. Illamque iam in montibus eleuatam ad eminentiora inuitat: *Veni de Libano sponsa mea*, inquit Cant. 4. 8. *veni de Libano, veni coronaberis.* Vbi Christus Dominus Ecclesiam sponsæ nomine sæpiùs

Ad altiora semper tendit.

Greg. Nyss.

euocat, vt nonquam desinat venire, sed semper ad sublimiora enitatur. Nam vt inquit D. Greg. Nyssenus, *nunquam ascendenti deest exhortatio, qua semper ad maiora pertrahatur.* Igitur sic euocata ascensiones in corde suo disposuit Ecclesia, totaque in altum alis charitatis clara, non ambulat, non incedit, sed currit, sed volat, & ad ipsum Deitatis thronum accedit. Nec mirum; *ad Deum enim ascendit volando, qui ascendit amando*, vt loquitur D. Augustinus *præf. in psal.* 121.

74. Altissimam igitur Ecclesiam quis non videt? Mons Domini est, in vertice montium collocata, ac super omnes colles eleuata. Nec rationem huic veritati comprobandæ negabit Philosophia: si enim in naturalibus ea quæ situ à centro terræ, omnium elementorum grauissimæ, semperque

Alta & infima quæ sint.

deorsum tendentis, maximè recedunt, & ad ipsos cœlos accedunt, alta eleuataque censentur; quæ verò à cœlis magnoperè distant, & ad ipsum terræ grauitatis centrum appropinquant, infima & profunda dicuntur: Ecclesia ab infimo, grauissimoque terræ centro, immò ab ipsa terra non parum elongata, ipsis cœlis, immò & cœlorum Creatori vicina, non infima, non profunda, sed altissima, sed eminentissima ab omnibus comprobatur. At quomodo à terra distat Ecclesia, quæ in terra commoratur? Qoia *in carne ambulantes, non secundum carnem militamus*, vt ait Apostolus 2. *Cor.* 10. 3.

75. Terram habitat (fateor) Ecclesia; sed vt terram pedibus premat, illaque calcatà ad superna exurgens, ad cœlestia rapitur. In terra est, non terrena, sed à terra omninò segregata: & sicut rationalis in corpore anima semper spiritualis, & nusquam carnea existit, aut nominatur: ita Ecclesia in terris militans, nusquam terrena dicitur aut iudicatur. Quorsum ita? Quia omnes illi qui fide Ecclesiæ filii recensentur, nec terreni, nec carnei, sed cœlestes & spirituales iure meritò nuncupantur. *Vos autem*, inquit Apostolus Fideles alloquens, *non estis in carne, sed in spiritu; si tamen spiritus Dei habitat in vobis.* Rom. 8. 9. Cùm ergo nec spiritus Dei ab Ecclesia Dei vsquam recedat, immò ipsam semper foueat, conseruet, ac protegat; Ecclesia non terrena, sed spiritualis appellatur. At non solùm spiritualis extat, ipsamet est Spiritus. Quod etiam docuit Paulus Apostolus, dum ait 1. Cor. 6. 17. *Qui adhæret Deo, vnus spiritus est.* Vbi D. Thomas *lect.* 5. ait, qui

D. Thom.

Spiritus est Ecclesia.

Ioan. 17. 20. 21.

adhæret, scilicet per Fidem, est vnus spiritus cum illo, quia scilicet vnitur ei in vnitate spirituali, non corporali: & hanc vnitatem precabatur ipse Filius Dei in carne, dùm dicebat: *Non pro eis rogo tantùm, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.* Vnde & spiritus, & vnus Spiritus cum Deo est Ecclesia. Si autem secundùm Philosophos vnum dicitur indistinctum in se, & distinctum à quolibet alio, Ecclesia cum Deo vna, à Deo est iodistincta; & à terra, à corpore, & ab omnibus quæ cœlestem animum ad inferna deprimont, distincta videtur: si autem distincta, ergo & segregata: ergo & alta, immò & altissima, quia cœlis vicina, Deo propinqua, imò Deo vnita, & cum eo vnus spiritus effecta.

. Cæterùm semper surgit Ecclesiæ altitudo, nec solùm omnium rerum verticem occupat, quia 76.

In cœlo fundata Ecclesia altissima est.

terram deserens cœlos petit; verùm etiam quia & in ipsis cœlis immobilia eius fundamenta collocantur. Christo Domino firmissimo, summoque illius fundamento alia duodecim ab ipso firmitatem trahentia fundamenta superposita dilectus docuit Christi discipulus, dum ait Apoc. 21. *Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina Apostolorum.* Cœlos autem fulgentissimos, sanctos esse Apostolos sacræ cùm insinuent paginæ, immensam gloriam Dei vbique resonantes, vt loquitur Psalmographus, *Cœli enarrant gloriam Dei*; psal. 18. 1. vnde D. Am-

Ambr.

bros. serm. 12. in psal. 118. *Sunt etiam*, inquit, *in terris cœli, qui enarrant gloriam Dei*: in cœlis, & supra cœlos Ecclesiam ædificatam quis oegabit? *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Psal. 32. 6. Quod exponens D. Gregorius *hom.* 20. *in Evang.* de sanctis

Apostoli sunt cœli rationales.

Apostolis Ecclesiæ fundamentis ait: *Verbum Domini Filius est Patris; sed eosdem cœlos, videlicet sanctos Apostolos, vt tota simul sancta Trinitas ostendatur operata, repentè de sancti Spiritus diuinitate adiungitur: Et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Cœlorum ergo virtus de spiritu sumpta est, quia mundi huius potestatibus contraire non præsumerent, nisi eos sancti Spiritus fortitudo solidasset.* Sancti igitur Apostoli cœli sunt, & Domini verbo firmissimi, & eius spiritu solidissimi, & à tota celsissima sanctissimaque Trinitate altissimi; cœlos qui solidissimi quasi ære fusi sunt, sonantes, quia viui, quia sancti, & quia intellectuales: de illis enim sunt psalmi 135. 5. verba, *Qui fecit cœlos in intellectu.* D. Bern. exponit *serm.* 27. *in Cant.* mundi huius Principum potestates frangentes

gentes, ipsamque Ecclesiam portantes, quam supra omnem altitudinem ipsi, rebus omnibus post Deum, sanctissimamque eius Parentem in orbe Christiano altiores, efferunt, & extollunt.

77. Verùm non solùm Ecclesiam portant cœli, eamque sursum semper eleuant: illa seipsa superior quotidie euadit, cœlosque non solùm complectitur, sed producit, sed extollit. Sponsi sui fœcunditatis particeps, & sanctissimorum Apostolorum parentum suorum, ac fundatorum virtutem imitata, cœlos concipit, cœlos parit, cœlosque ad ipsum cœlorum cœlum, nempe Deum, extollit. Ipsi à Deo Euangelici Vatis ore dictum est: *In vmbra manus meæ protexi te, vt plantes cælos.* Isai. 51. 16. Quæ verba licèt primitus à Patre Filio suo carne induto dicta censeantur, vt eligat Apostolos, vt Glossa interlinearis aduertit; possunt tamen Ecclesiæ, quæ vt Christi Sponsa perdilecta illi maximè vnitur, conuenire. Vmbrâ igitur manus Dei Ecclesia roborata in tantam euasit fœcunditatem, vt cœlos pariat, idest viros Apostolico spiritu plenos vbique terrarum effundat. Cùm enim iuxta D. Gregorium citatum, *ornamenta cælorum sint virtutes prædicantium*; ipsi Apostolici Verbi Diuini Prædicatores, quos Ecclesia parit, cœli dicendi sunt: ipsaque cœlos plantare meritò prædicatur. Quod sanè eleganter attigit D. Bernardus *serm. 27. in Cant.* dum de Ecclesia loquens ait: *Habet cælos suos, homines spirituales, vitâ & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos: & hi pluentes pluuiam verbi salutarem, tonant increpationibus, coruscant miraculis.* Alta ergo ac sublimis ab omnibus agnoscatur Ecclesia, quæ suâ altitudine etiam ipsos cœlos exaltat. Planè ita est, cùm etiam ex iis quos cœlos edidit, montes efformet.

Cœlos producit, extollitque Ecclesia.

D. Greg.

D. Bern.

78. Quamplurimis cœlestibus sideribus, immò & cœlis ornabatur celebre illud Sanctorum Seminarium, Monasterium Lerinense: à terræ continenti videbatur discretum, vt Empyreum quodDam à terra segregatum: omni sanctimoniâ ac doctrinâ plenis Apostolicis viris totum per Occidentem, immò & vsque ad Orientem coruscabat; Honoratis, Vincentiis, Caprasiis, Eucheriis, Lupis, Maximis, Cæsariis, aliisque sexcentis cœlestibus viris egregia hæc Ecclesiæ pars effulgebat: omnes illos ad cœlos misit; sed quosdam tantùm cœlos, alios verò vt cœlorum montes destinauit; sicque & ipsis nouam sublimitatem cœlis Lerinensis Monasterij operâ Ecclesia tribuit: quod festiuo elegantique stylo expressit eloquentissimus D. Sidonius Appollinaris, Aruernorum decus, dum in carmine Eucharistico ad Faustum, ex Monacho Lerinensi Rhegiensem Episcopum, de Lerinensi insula loquens ait:

Lirinense Monasterium, altissima Ecclesiæ portio, montes in cœlum misit.

Sidon. Apollin. car. 16.

——Quantos illa insula plana
Miserit ad cælum montes? quæ sancta Caprasij
Vita senis, iuuenisque Lupi? quæ gratia patrem
Mansit Honoratum, &c.

Cæsar.

Quod etiam soluto sermone attigit D. Cæsarius, ex Monacho Lerinensi Arelatensis Metropolis Episcopus, *hom. 20.* sic fatur: *Beata & felix insula Lerinensis, quæ cùm paruula, & plana esse videatur, innumerabiles tamen montes ad cælum misisse cognoscitur.* Huc respexisse videtur ille miræ patientiæ vir, dum ait: *Qui transtulit montes, & nescierunt.* Iob 9. 5. Sancti enim quos diuina prouidentia cœlestes in Ecclesia montes ad æternam transtulit Patriam, minimè cognouerunt; nec locum mutantes, amorem, sanctitudinem aut pietatem commutauerunt: ea in cœlis possident, quæ in terra possidebant; illi reuelatâ facie coniunguntur, cui per Fidem copulabantur: montiumque germanam sic translati suscipiunt rationem, quia immobilem in gratia, ac gloria retinent firmitatem. Nescierunt igitur, quia & translati, etiam in cœlis ab altitudine non defecerunt, immò & in ipsis cœlorum verticibus montes exstiterunt.

79. Qua ergo sublimitate sublimior non erit Ecclesia? Quam altitudinem non superabit? Quem montem, vel ipsum Sion etiam non excedet? Eminentissimorum omnium eminentissima ipsa est, quæ Deum supremum omnium entium Caput reueretur, & Sponsum dilectissimum habet; quæ cibum etiam altissimum, ipsumque panem viuum de cœlo descendentem altissimi manu Christi suscipit; quæ Sacramenta excelsa, & ad ipsum cœlum euchentia possidet; quæ fide supra cœlos ambulat, quæ spe Deum tenet, quæ charitate summè infinito, eoque altissimo bono indissolubiliter vnitur, & quæ finem omnium laborum suorum habet vitam æternam, in sola solius Dei æterna fruitione, cognitione, ac comprehensione adæquatè collocatam.

Omnem altitudinem superat Ecclesia.

ELVCIDATIO II.

Christus Dominus maximè in Eucharistia Saluator dicitur.

80. AVgustissimum Iesu nomen Christo Domino, iubente Deo, & Angelo pronuntiante, meritò impositum est: ipse enim *saluum fecit populum suum à peccatis eorum.* Matth. 1. Vbique igitur Christus nomine Iesu illustratur, qui vbique Saluator est: nihilominus adorando in Eucharistiæ Sacramento, vbi omnes bonitatis & amoris diuitias effudit, vt sacrum loquitur Concilium Tridentinum *sess. 13. cap. 2.* potiori iure Saluator videtur; & ideo D. Thomas Ecclesiam ad illius laudes cum iubilo celebrandas inuitans, ipsum ei primò exhibet Saluatorem, vt ex summo salutis beneficio, tanto nobis Sacramento concesso, ora nostra ad illius encomia prosequenda laxemus. Saluator ergo in Eucharistia Christus, quia tria quæ hominum ad perditionem concurrunt, hoc mysterio subigit, calcat, destruit. Dæmon hominem ad peccandum suâ astutiâ ac inuidiâ impulit: peccatum ipsum ab homine à dæmone victo consummatum ipsum morti addixit æternæ. Hæc omnia à Christo Domino in Eucharistia hominum Saluatore non tantùm remouentur, sed conteruntur, destruuntur, quippe mirabili Eucharistiæ Sacramento dæmones superantur, peccata remittuntur, ipsaque mors destruitur, & consequenter per Eucharistiam homines saluantur.

Christus dicitur Iesus, quia est Saluator.

In Eucharistia saluator apparet.

SECTIO PRIMA.

Christus in Eucharistia Saluator est hominum, quia hoc Sacramento dæmones superantur.

81. HOminem Sacræ consilio Triados efformatum, in paradisi deliciis constitutum, originali iustitiâ præditum, summaque libertate donatum

donatum, tantis donis vetiti comestione edulij cacodæmonis incitamento exutum, omnemque cum parente perditam prolem reparans Saluator, operis sui destructorem, hominisque debellatorem dæmonem ipsum mirabiliter debellauit: artem arti opposuit; cibum cibo comparauit, & eum qui per cibum ementitæ diuinitatis collatorem mortem homini contulit, panis viuifici munere, quo homini & vita tribuitur, & ipsa Deitas communicatur, strenuè superauit.

Cibo vetito homini mors collata: & per Eucharistiã ei vita concessa.

82. In summa hominem inuidiâ è cœlo lapsus Angelus prosequebatur, dum non minori malitiâ, quàm astutiâ Deum de ligni scientiæ boni & mali fructûs prohibitione culpans, impudenti asseruit mendacio, hominem diuinitatem assequuturum, & mortis iugum nequaquam subiturum, si spreto mandato fructum vetitum manducaret. Credidit imprudens verbis mendacij; fructum comedit, & mortem incurrit: itaque victus est à dæmone qui de hac victoria triumphabat. Verùm iniustus victor instâ est victoriâ superatus: mendacium eius propalatum est supplicij veritate, quo inobediens homo punitus est; vtque torqueretur ille, qui noxia tormenti occasio fuit, ipse Dei Vnigenitus humanâ carne indutus morienti, ne dicam mortuo homini vitam admirabili, cœlestique cibo restituens, nouo dæmonem pœnæ genere cruciauit. Ecquidem tantus homini concessus fauor, vt ipsa Dei carne vescens etiam in Deum transmutaretur, horrendam contra hominem in malo angelo inuidiam excitauit: nam si hominem Dei amicitiâ locupletem omniumque virtutum fœdere exornatum inuidus spiritus in Paradiso ferre non valuit, numquid mensæ cœlestis participem, ipsiusque quodammodo diuinitatis consortem sustinebit? Minimè gentium. Bonum hominis, illius est malum; & qui hominem cibus præstat liberum, idem dæmonem efficit captiuum. Quod acutè sanè expressit Tertullianus *lib. 2. cont. Marcion.* dum immensum hoc corporis Christi hominibus concessum beneficium perpendens, ait: *O Deum non naturâ, sed æmulatione beneficum.* Non enim solâ naturâ suâ, quæ, vtpote summum bonum, sese libentissimè beneficiis effundit, hominibus duntaxat se exhibet beneficum, sed etiam quadam veluti æmulatione compellitur, vt se, bonaque sua largiatur, ipsosque homines ad imaginem suam efformatos proprio corpore nutriat; & simul dæmonem qui per cibum, illum ad mortem impulerat, vincat: ipse enim mendacij pater Deum Opt. Max. incusauerat, Diuinitatis participationem homini denegare solenni illâ fructus scientiæ boni & mali prohibitione. Dixit enim: *Nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum.* Gen. 3. 4. 5.

Eucharistiâ vitam homini conferente, torquetur dæmon.

Tertull.

83. Sed falsa conuincuntur hæc verba verissimis ipsius Saluatoris sermonibus, quibus corpus suum in cibum, & sanguinem in potum offerens, tanquam consequendæ immortalitatis, imò & diuinitatis medium, alimentum tradit. Et sicut dæmonis sermone, vt cibum à Deo vetitum comederent, tentati sunt primi parentes, vnde & morti addicti sunt; ita ab ipso vnigenito Dei Filio, vt æternæ vitæ sumant alimoniam veluti tentantur Christiani. Primâ tentatione victi sunt homines, secundâ subacti sunt dæmones: quia per primam, instigante tentatore, homines vitam perdiderunt; per secundam, operante Saluatore, æternam recipiunt vitam. Illâ dæmon homini necem parauit, istâ dæmoni Christus pœnam, vltionem, ac tormenta cumulauit; maximè quia tantus à Deo homini concessus fauor inuidiam dæmonem torquentem concitauit. Quod agnouit Rupertus Abbas *lib. 3. in Exod. c. 12.* dum ait: *Tentati sunt primi homines à Diabolo, dicente: In quocunque die comederitis, eritis sicut Dij; ideo tentamur à Filio Dei, dicente de pane & vino: Comedite, hoc est corpus meum: hic est sanguis meus. Comedite, & eritis Filij Dei. Credamus ergo verbis eius, plusquam oculis nostris carnalibus.* Vbi verba Christi Domini à Ruperto verbis dæmonis opponuntur: nam mentitus est cacodæmon, dum dixit: *Si comederitis, eritis sicut Dij.* Sed verissimè loquitur Christus, dum ait: *Comedite, & eritis Filij Dei.* Quæ verba licèt expressè à Saluatore non inueniantur dicta in sacris Euangelij codicibus; tamen sermo Christi Domini illis æquiualet, quando dixit Ioan. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Quomodo enim corpus Christi manducans, & sanguinem eius bibens manet in Filio Dei, & Filius Dei in ipso, & ipse Filius Dei non efficitur? Quæ vnum sunt, secundùm Philosophos (quod etiam superiùs tetigimus) indistincta sunt, & indiuisa: ergo è conuerso, quæ indistincta & indiuisa sunt, vnum sunt. Vnde si Filius Dei manet in homine sacram recipiente Eucharistiam, de quo nulla est dubitandi ratio; ab homine illo indistinctus est Filius Dei, ipseque homo à Filio Dei indiuisus. Ex quo sequitur, quod ambo vnum sunt, & quod homo cibo hoc cœlesti satiatus, Filius Dei verè fit. Quod planè didicit D. Augustinus adorando Christi Domini ore, qui sic eum est alloquutus: *Cibus sum grandium, cresce & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Liquet igitur hominem sanctissimo Altaris Sacramento in Christum mutatum, verè Filium Dei existere. Sed de hac sacra metamorphosi, admirandaque transmutatione inferiùs redibit sermo.

Rupert.

Falsò deitatem promisit dæmon cibi vetiti manducatione: verè illam tribuit Christus corporis sui sumptione.

August.

Vincitur itaque à Christo in Eucharistia malus Angelus, dum & mendax ostenditur, & hominem, quem ad barathrum edulio vetito dedit præcipitem, diuino pane ad supremum Deitatis thronum subleuari cognoscit. Vincitur, quia torquetur; torquetur, quia hominem cibo perditum, cibo videt recuperatum, immò ad Deitatis consortium sublimatum. Torquetur, inquam, dum ille in malitia obstinatus, nec misericordiâ quæritur, nec cibo recuperatur. Semper ieiunus miserrimus iacet apostata; nullo vnquam cibo nec curatur, nec pascitur: solâ inuidiâ repletur, quæ cum illius malitia semper ascendit, semperque famelicus, & nusquam saturatus, æternâ fame cruciatur. Eapropter adorandum Eucharistiæ Sacramentum à seculis absconditum, & tandem in Ecclesia propalatum, etiam ore Ecclesiæ Angelis manifestatum Deus dæmoni noluit esse incognitum, vt maius ex hac mysterij cognitione tormentum patiatur. Quod acutè expressit D. Bernardus *serm. 54. in Cant.* dum de illo loquens, sic ait: *Videat & inuideat, & suâ inuidiâ acriùs torqueatur.* 84.

Eucharistiâ vincitur dæmon.

Malitia eorum qui te oderunt ascendit.

Bern. serm. 54. in Cant.

Verùm enimverò adeo expugnatur Diabolus Eucharistiâ, vt non solùm maiori erga homines inuidiâ puniatur; sed ita eius robur debilitatur, eiusque 85.

eiusque eneruantur vires, vt omni ex parte debellatus nullo modo contra hominem audeat insurgere. Vt enim hoc tremendo roboratur homo mysterio, ita dæmon omninò debilitatur. *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus omnes qui tribulant me*, inquit Psalmographus *psal.* 22. Nouum sanè pugnandi genus, mensam parare contra tribulantes: iam non clypeum sumere, non exerere ensem, non tela, aut iacula collimare, non hastam vibrare, non ferro, non flammâ dimicare debet Christianus miles; sed ad mensam Domini properare, ipsâque sanctissimâ Eucharistiâ contra omnes aduersarios, etiam contra dæmones, fortissimos, infensissimosque hostes audenter decertare. Felix faustumque Christiani hominis erit certamen, quia victum hoc mysterio diabolum effugabit.

86. Superbum pudet angelum à Christo Domino crucifixo, vulneribus, passione, humilitate, morte, omnibusque eius infirmitatibus se deuictum, exspoliatum, ac è toto terrarum orbe factum extorrem, profundissimaque in abysso incarceratum. Dæmonis pudorem auget publicus Christi Domini triumphus, qui non in angulo, non in templo, non in domo, non in palatio, sed patenti ac publico in Caluariæ loco, extra mœnia ciuitatis, coram omnibus ex omni natione congregatis, coram Hebræis, Græcis, ac Romanis, ligno crucis fortissimum armatum inermis ipse, imò nudus debellauit; nam vt ait Paulus Coloss. 2. n. 15. *Exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Quid autem est diuina quâ pascimur Eucharistia, nisi Christi morte sua triumphi solennis memoria? Cùm ergo Dei speciebus panis velatum corpus exhibetur, gloriosa Christi de sathana victoria celebratur, ait enim: *Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis.* Luc. 22. 19. quod ille qui à Domino ad tertium cœlum raptus mysterium hoc didicit, clariùs docet, dum ait: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* 1. Cor. 11. Quid ergo est mortem Domini annunciare, nisi eius de dæmone propalare triumphum, ac superbiâ de cœlo lapsum angelum æterno exsufflare pudore (si æterna in malitia firmatus pudorem habere potest;) sed si pudoris est incapax, confusionem recipiet non minimam ambitiosus spiritus, dum hominis Dei morte se prostratum, ac penitus profligatum agnoscit.

Maximam Eucharistiâ confusioné recipit dæmon.

87. Cùm ergo in Eucharistia Christi Domini de dæmone victoria iugiter sacro quo triumphauit corpore celebretur, iugiter iterum dæmon vincitur, sicque victus, sacro hoc alimento satiatos aut tentare, aut conturbare formidat. Si enim, vt aduertit D. Ambrosius in c. 4. Luc. *Diabolus instare formidat, quia frequentiùs refugit triumphari*: & vt docet D. Thom. 1. *p. q.* 114. *art.* 5. superatus ab aliquo ipse tentator, à victore recedit quasi rubore suffusus, nec citò in eum denuò insurgit; vnde & à Christo Domino, consummata omni tentatione recessit vsque ad tempus, vt dicitur *Luc.* 4. ab ipso Salbatore omninò profligatus: tantæ victoriæ in Eucharistiæ exhibitione superatus, nunquid instare audebit? Nunquid non fugiet? Fugiet vtique ante illum quem Eucharistiæ clypeo senriet præmunitum. Si autem præteritæ supra ipsum reportatæ victoriæ immemor, rursus hominem vanis suis instigationibus aggrediatur, haud dubium iterum profligabitur, & illo, quem iam sen-

D. Ambr.

D. Thom.

a R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

sit, gladio exterminabitur. At gladium dæmonem trucidantem, sacrum dico corpus Christi, quo Saluator in cruce inimicitias omnes interficiens, per sanguinem suum, siue quæ in cœlis, siue quæ in terra sunt, pacificans, ipsum dæmonem omnium discordiarum authorem strenuè inermis dimicans debellauit.

Verùm quid corpus Christi, qui vt agnus mansuetissimus in cruce oblatus, peccata expians Patris iram placauit, gladium commemoro? Quomodo gladius dicitur corpus eius, qui discipulum hostes ferire prohibuit, & cui gladium in vaginam mittere præcepit? Sanè tanquam ouis ad occisionem Christus ductus est; os suum iniquo coram iudice non aperuit, huiusque mansuetudinem in cruce habuit animalis. Nihilominus gladius dæmonem obtruncans, in cruce corpus eius verissimè dicitur. Donec exhalaret animam, agnus mansuetissimus, patientissimusque, ipsisque tortoribus clemens, ac pius, pro quorum salute rogauit, apparuit; verùm eo quo spiritum momento reddidit, mortemque subiuit, agnus in leonem conuersus est, mansuetissimique corpus agni in acutissimum transiuit gladium Saluatoris: ipseque dæmon, qui membris suis cruci hoc sanctissimum corpus affixit, ac mortem intulit, ab illo veluti gladio ancipiti obtruncatus est. *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.* Psal. 44. 4. Nusquam potentiùs, quàm in cruce, Filius Dei gladio femori suo accincto vsus est, quia tunc sanguinis, corporisque pretio peccatum sustulit, mortem occidit, ipsumque dæmonem contriuit, profligauit. 88.

Corpus Christi gladius est.

Eapropter dilectus Domini Discipulus passionem & Christi victoriam describens, illum nomine agni, & leonis insigniuit, vt mansuetudinem simul & fortitudinem; clementiam & seueritatem; hominum redemptionem, ac dæmonum ruinam exprimeret; ait enim: *Dignus est agnus qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatem, &c.* Apoc. 5. 12. qui priùs dixerat: *Ecce vicit leo de tribu Iuda, radix Dauid*, &c. ibid. 5. Quid est hoc. Quomodo idem Dominus, & agnus, & leo pronunciatur? Quomodo cum agno debilis; cum leone robustus; cum agno mansuetus; cum leone terribilis? Quomodo cum agno occiditur, & cum leone vincit? Planè duo hæc in Christo crucifixo perfectissimè sunt coniuncta: agnus fuit, & leo. Agnus cruci affixus os non aperuit: leo moriens magnum rugitum emisit. Cum clamore valido exspirans agnus mansuetus occisus est; leo terribilis occidit. Agnus vulneribus confossus omnem corporis sui fudit sanguinem: leo cum Diabolo in morte sua dimicans vulneribus confodit, obtruncauit, iugulauit. Ante mortem agnus, in morte leo, qui mortem occidit, dæmonem momordit, ipsumque infernum deuastauit; vnde & inquit: *O mors ero mors tua, morsus tuus ero inferne.* Osee 13. 14. Denique vt agnus occubuit, & vt leo resurrexit, ac rugitu suo catulos, idest iustos, qui in Lymbo Patrum detinebantur, suscitauit. Igitur si Christus, qui agnus est, etiam leo debellans dæmonem esse perhibetur, non mirum si corpus eius gladius obtruncans diabolum à nobis nuncupatur. At gladius est non sæuitiæ, sed iustitiæ, qui iniustum hominis vsurpatorem iustè ab hominibus separans, iniustâ possessione priuauit, & *per mortem de-* 89.

Christus in cruce agnus & leo.

D· *struxis*

struxit eum, qui habebat mortis imperium, idest Diabolum, vt loquitur D. Paulus *Hebr.* 2. Non quidem tanquam Iudex imperium hoc habebat Diabolus, sed tanquam latro, qui ex demerito sibi mortem acquirit; & ipse Diabolus suadendo homini peccatum, morti ipsum addixit, vt notat D. Thomas *in cap. 2. epist. ad Hebr. lect.* 4.

D. Thom.

90. Quàm ergo sacra, & potens est Eucharistia, quæ gladium omnes Christianorum aduersarios trucidantem, corpus scilicet Saluatoris veraciter complectitur! Quàm validum, quàm inuictum est hoc alimentum! Planè si iuxta Aristotelem *ex eisdem sumus ex quibus nutrimur*, quàm validos, quàm fortes Christianos præstat cibus iste robustissimus. De mirabili, quo in deserto Hebræos pauit Deus alimento, manna insolitum ob miraculum nuncupato, dixit Psalmographus: *Panem Angelorum manducauit homo*. Psal. 77. 35. vbi D. Hieronymus ex Hebræo legit: *Panem fortium manducauit homo*. Sed veriùs Eucharistia mannâ præfigurata non solùm Angelorum, & fortium panis est, sed Dei, de quo *non est fortis sicut Deus noster*, scribitur 1. *Reg.* 2. Cibus homines validos, cunctosque infensissimos contra hostes efficit inconcussos: omnes enim Eucharistiam venerantes, & ad ipsam, vt ad præsidium militare confugientes, tenent gladium, vt ad bella doctissimi ipsum domant dæmonem orbis domitorem. Omnes enim factos Sacramenti participes generosos esse volens Christus Dominus, vt loquitur D. Chrysost. *hom. 61. ad pop.* corpore suo mirificè roboratos hostium suorum victores præstat.

Aristoteles.
Gladius est Eucharistia.
D. Chrysost.

91. Illum, quo spurium impudentissimum Dei contemptorem Goliath obtruncauit gladium, inuolutum pallio post Ephod in Tabernaculo Domino exercituum consecratum posuit Dauid; ipsumque contra inimicos pugnaturus ab Achimelech recepit, in illam vocem prorumpens: *Non est huic alter similis, da mihi eum*. 1. Reg. 21. 9. Ita non dissimili modo, quo debellauit dæmonem superbum Dei contemptorem, corpus suum, ancipitem veluti gladium, panis speciebus ceu pallio inuolutum, Ecclesiæ suæ tradidit Christus, & ab Sponsa dilectissima in sacrorum Altarium Tabernaculis collocatum recipiunt Fideles ad congressum contra Diabolum ex eo audaciam viresque sumpturi. Sanè nullus alius, etiam acutissimus, huic gladius similis est: vnde infestationibus dæmonum oppetitus, tentationibusque turbatus, audacter hunc gladium postulet, audacter accipiat; ipsumque Dauid imitatus, dicat: *Non est huic alter similis, da mihi eum*; eoque munitus audacter militet, quia hostem superans gloriosè triumphabit. Ipse in Eucharistia latens Christus, non tantùm vt agnus, qui quotidie immolatur, absconditur; sed etiam vt leo semper vincit. Nam in ea recolitur memoria passionis eius, eiusque sanctissimæ resurrectionis triumphus; corpusque animatum, & vitâ viuens gloriosâ, quæ mortem nescit, insuperabilem suam contra omnes hostes fortitudinem tribuit Christianis. Optato igitur robore ab ipso inuictissimo Domini corpore donati, in strenuos ac generosos transmutati leones, terrificum ipsum draconem terrebimus, territumque ad orcum vsque effugabimus. Quod docuit D. Chrysostomus, dum *hom. 61. ad pop.* ait: *Tanquam leones ignem spirantes ab illa mensa recedamus, facti Diabolo terribiles, & caput nostrum mente reuoluentes, &c.*

Gladio quo Dauid caput Goliath obtruncarat, nullus similis.
Eucharistia gladius acutissimus.
D. Chrysost.

92. Sed nulli mirum videatur Eucharistiam, quæ sub modici panis specie Altaria nostra condecorat, gladij nomine insigniri, quo Christiani tartareas debellant legiones. Cùm etiam in sacris Scripturæ paginis modicus quidam reperiatur panis, qui acutus contra Dei hostes extitit gladius, eorumque milites profligauit. Is ille est subcinericius ex hordeo panis, qui contra Madian descendens, tabernacula percossit, subuertit, ac terræ funditus coæquauit. Verùm ne stupeas: *Panis hic gladius Domini est, & Gedeonis*. Iud. 7. 14. 20. Quid hîc conspicis? quid hîc tibi exhibetur, nisi gloriosus Eucharistiæ de diabolo triumphus. Illa est, quæ modico pane adumbrata, speciebus panis sacrum Christi corpus inuoluens, contra rebelles Angelos in Deum litigantes, per Madian significatos (Madian enim litigans interpretatur) descendens impia dæmonum castra fugat, dissipat, & euertit. Dum autem dæmonum exercitus profligat, & dissipat, nunquid non est gladius. Vtique gladius est, sed gladius Domini & Gedeonis; gladius Christi, & Ecclesiæ per Eucharistiam draconis caput conterentis, & consequenter Gedeonis nomine donata (Gedeon quippe conterens interpretatur.) Quis autem pacis mysterium & vnitatis Sacramentum diceret gladium? Vel potiùs, quis vnitatis & pacis medium, gladium non requirat, ensem non euocet? Nam ex bello pax oritur. Cùm ergo profundissimæ pacis mysterium sit Eucharistia, ac per eam non solùm Deo contra quem præliantur peccatores, reconciliemur, tanquam infallibili amoris sui pignore, sed etiam interiori pace fruamur: illâ veluti gladio, quietis nostræ inuidos ac perturbatores expugnamus, vincimus, superamus. *Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris velociter*, ait Paulus *Rom.* 16. 20. Vbi Apostolus non obscurè illustrem, quam de diabolo diuinâ Eucharistiâ reportamus victoriam expressit.

Dæmones vincit Eucharistia.

93. Nusquam Deus potiori iure pacis Deus appellatur, quàm ineffabili hoc in mysterio, quo sanguinem Filij sui pacem ipsis cœlis, terrisque conferentem, Christianis tribuit. Conterunt igitur Christiani sathanam, dum Deus pacis pedibus eorum illum terit: sed dum pedes dico, non illos quibus corpus portatur, sed eos, quibus anima subleuatur, intellige. Anima enim velociùs currit, quàm corpus, quia velociores habet pedes. Hos dico affectus, quibus ipsa mouetur, ambulat, curritque. Quo sensu D. Bernard. *ep.* 319. ait: *Cœlestem requirere Hierosolymam, monachorum propositum est: & hoc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo*. Et Diuus August. *in psal.* 144. docet ad Deum accedendum esse, *animo, non vehiculo; affectibus, non pedibus*. Præcipui autem animæ Christianæ pedes duo sunt: fides, de qua Apostolus 2. *Cor.* 5. 7. ait: *Per fidem ambulamus*; & Dei amor, quo non solùm ambulamus, sed volamus, iuxta illud Augustini, quod superiùs tetigimus. *Ad Deum ascendit volando, qui ascendit amando. Aug. pref. in psal.* 121. Cùm ergo fides & amor, quibus tanquam pedibus sacram ad Eucharistiam accedimus, hoc diuino mysterio roborentur, & quia est mysterium Fidei, & quia est centrum charitatis, immensi amoris opus, Christum Dominum infinitâ charitate seipso homines pascentem complectens: cumque fide & charitate iuguletur diabolus; nam fide fortes ipsi resistimus, iuxta illud 1. *Petri* 5. 9. Diabolo *resistite fortes in fide*; & igne charitatis,

Affectibus mouetur anima.

Fide & charitate veluti duobus pedibus calcamus dæmonem.

tis, quæ est scutum fidei, ardentia dæmonum tela extinguimus, vt ait Paulus Eph. 4. 19. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis ignea tela nequissimi extinguere.* Ideo velociter sub pedibus nostris Deus sathanam prosternit & terit; nosque cœlestis mensæ deliciis enutriti, fide calcamus, charitate premimus, & duabus his animæ nostræ dotibus, tanquam duobus pedibus sathanam velociter conterimus, profligamus, trucidamus.

94. Nec difficilis nobis est nefarij adeo hostis sanctissimam per Eucharistiam victoria; immò nullo negotio illum superamus: & sicut densissimæ fulgentissimis Solis radiis facessunt tenebræ, nullumque obscuritatis relinquunt vestigium; ita micantissimis iustitiæ Iubaris admirabili Sacramento vibratis luminibus, tenebrarum rectores effugantur, dissipantur. *Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.* Psal. 103. 20. Qui enim mundi huius in tenebris impudenter, & impuniti grassabantur diaboli, nato Christo iustitiæ Sole, & sacrâ nobiscum Eucharistiâ in æuum permanente, illius splendore deuicti, effugati, nimiaque verecundiâ suffusi, se in suam orci speluncas abdiderunt: sed quanta celeritate se in inferni latibula receperint, ex vltimis verbis citatis liquet, vbi quidam ex Hebræo legunt: *Et in cubilibus suis collabuntur.* Adeo enim ante faciem Christi in Eucharistia properant, vt non solùm se recipiant, sed turmatim colligati dæmones ad inferos collabantur.

Manu velut scuto pugnat Iosue.

95. Planè vrbem Haï fortiter oppugnarunt, & feliciùs expugnarunt olim Hebræi: sed eorum Duci Iosuë insignis hæc debetur victoria. Vicit ille, & cum eo vniuersus vicit Israëlitarum exercitus. At quomodo pugnauit Iosuë qui tam illustrem victoriam reportauit? Non ensem exeruit, hastam non vibrauit, iacula non direxit, tormenta non displodit, nec vllas tela strepitu armorum effudit: solo Clypeo vsus est, eoque nouo & inaudito modo decertauit: in sublime porrexit manum, ac clypeum erigens, infelicem Haï ciuitatem deuastauit. *Iosue verò* (sacrum inquit Oraculum Iosuë 8. 26.) *non contraxit manum quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Præclarus sanè hic mihi videtur Christianorum de diabolo victoriæ typus: infernus ipse, horrenda ciuitas, à Christianis deuastatur, eiusque infelices incolæ subuertuntur: sed à clypeo eleuato in manibus Iosuë inclytus hic oritur triumphus, ac incruenta Eucharistiæ hostia, quæ vt inexpugnabile totius Ecclesiæ scutum, à mystico Iosuë, idest à Sacerdote Domini Iesu vices Altaris in ministerio exequentur, quotidie in altum eleuatæ, audaciam viresque tribuit Christianis, dæmonesque vincit, conterit ac prosternit. Nec mirum: leo ignem non sustinet; & diabolus à D. Petro leonis nomine insignitus, quamuis vindicibus exustus flammis, diuinum ignem ferre non potest: ipsáque sacrosanctâ Eucharistiâ, *quæ ignis est*, vt loquitur D. Cyrillus Alexandrinus *lib. 11. de ador. in spir. & verit.* immensique amoris opus, non potest non effugari. Quomodo enim crudelissimus ille tartareus leo coram clementissimo inuictissimoque, immò omnium victore de tribu Iuda Leone Christo Domino staret? *Ad nihilum certè deductus est in conspectu eius malignus.* Psal. 14. 4.

Scutum est Eucharistia.

Imò & ignis quo dæmon torquetur ac fugatur.

96. Bacchabatur in agrorum vastationibus leo furiali rabie, nec vllis hominum remediis sisti poterat; cùm ecce tibi D. Chrysostomus iubet crucem humanæ salutis vexillum in eodem campo erigi, quem sæpius furor terroque indomiti animalis afflabat; mane leo ad trophæum crucis inuentus est mortuus, non machinis humanis, sed salutaris ligni robore superatus & extinctus. Non in agro aliquo tantùm, sed in vniuerso terrarum orbe longè lateque cacodæmon debacchatus est; sed sanctissimæ crucis vexillo illum deturbauit Dominus; ipsique Eucharistiâ, In qua omnis crucis virtus, immò & ipse crucifixus veraciter continetur, omnem illius furorem fregit, & quotidie hoc tremendo mysterio improbissimos eius conatus, malignas infestationes, execrandasque artes destruunt Christiani ac dissipant: ipsumque, si ita loqui fas est, penitus extingunt. *Comedetis panem vestrum in saturitate,* dicebat olim Deus *Leuit. 26. n. 5.* Hoc est, vt interpretatur Nicolaus de Lyra, panem Eucharistiæ, qui dat hic plenitudinem gratiæ, & postea satietatem gloriæ. Sed vide huius panis effectum qui statim in textu sequitur: *Auferam malas bestias, & gladius non transibit terminos tuos:* ibid. 6. Idest, vt exponit idem Lyranus, auferam dæmonum furias, quorum per Christum restricta est potestas: & gladius non transibit terminos vestros; idest, dæmonum virtus non præualebit super vos.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Vita D. Chrysost.

Leo à cruce prostratus.

Quod ita verum est, vt in debellandis, deturbandisque malignis ex corporibus hominum spiritibus, nullo vrgentiori medio quàm sacrâ Eucharistiâ Catholica vtatur Ecclesia, quæ olim sancta etiam arreptitiis mysteria largiens, eos quamocyssimè liberauit. Quod testatum à Sereno Abbate legimus apud Cassianum *collat. 7. c. 30.* vbi inquit: *Communionem eis* (energumenis) *sacrosanctam à senioribus nostris numquam meminimus interdictam.* Et infrà subdit: *Qua ab homine percepta, eum qui in membris eius insidet spiritum, seu in ipsis latitare cognoscitur, velut quodam exurens fugat incendio.* Quod etiam nostrâ tempestate sæpissimè comprobatum est: plerique enim quos obsidentes, immò & possidentes torquebant dæmones, simul ac cœlesti corporis Christi pabulo sunt refecti, omninò liberati sunt. *Quæ enim conuentio lucis ad tenebras, aut Christi ad Belial,* vt ait Paulus? Exeat è domo spiritus superbus, impudens ac rebellis minister necesse est, statim ac verus omnium Dominus eam ingreditur: & sicut Dagon idolum corruit fractum ante Arcam Fœderis, sanctissimi typum Sacramenti; sic ante venerandum Christi Domini corpus dæmones attriti effugantur & dissipantur. Quod plurimis exemplis illustrare non esset mihi difficile, nisi consulerem breuitati. 97.

Energumeni Eucharistiâ liberantur.

SECTIO II.

Christus Dominus in Eucharistia Saluator est, quia per eam peccata remittuntur.

PEccato homines perdidit cacodæmon, dum callidissimâ illos impulit malitiâ vt peccarent. Verùm qui dæmonem omninò triumphat pientissimus humani generis Saluator, sacram per Eucharistiam homines ab imperio dæmonis erutos, etiam à peccatis hoc Sacramento liberat, sicque mirabili corporis sui cibo simul & diabolum 98.

diabolum trucidat, & hominem redintegrat ac restaurat. Si enim *in hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli*, vt dilectus eius discipulus loquitur 1. *Ioan.* 3.8. & magnificâ Iesu, idest Saluatoris nomenclaturâ decoratur, *quia saluum facit populum suum à peccatis eorum*, vt ait Angelus *Matth.* 1.21. tremendo Eucharistiæ mysterio, vbi & Dei Filius, & hominum Seruator nouo splendore coruscat; vmbras tartari, ac peccatorum tenebras fugabit, dissipabitque. Quod vt clariùs pateat, omnia peccata, præterita, præsentia, & futura, tanto Sacramento destructa & obliterata attentiùs perpendamus.

§. I.

Peccata præterita per Eucharistiam delentur.

99. Ab omni peccato liberari in Missæ sacrificio postulat Ecclesia.

QVam in tremendorum celebratione mysteriorum gratiam à Christo supplex postulat Ecclesia, vt à cunctis malis, præteritis, præsentibus, & futuris liberetur; hanc sacrâ operante Synaxi dilectæ Christus effundit Sponsæ. Primò namque diuinissimo hoc Sacramento præterita peccata delentur, non quidem lethalia, per se, & ex vi huius Sacramenti: cùm enim Eucharistia, quæ secundùm communem Theologorum consensum, est Sacramentum viuorum, detur per modum cibi, proprius illius effectus est gratiam augere, animæque vires corroborare, & non primam gratiam producere, nec consequenter peccata mortalia delere, quæ alio Sacramento, nempe Pœnitentiâ, quæ secundum Sacramentum mortuorum, & secunda post naufragium tabula nuncupatur, remittuntur; hæc enim actualia contra crimina post Baptismum perpetrata à Christo Domino est instituta: sicuti contra peccatum originale primum mortuorum Sacramentum, primaque post naufragium tabula Baptismus positus est; vnde cuiuslibet lethalis culpæ expers debet esse Christianus, qui cœlestis huius mensæ delicias cupit prægustare: quippe vt dicitur 1. Cor. 11. *Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.* Vbi Glossa interlinearis à D. Thoma relata 3. *p. q.* 79. *art.* 3. *in arg. Sed contrà*, ait, quod *ille manducat & bibit indignè, qui in crimine est, vel irreuerenter tractat; & talis manducat & bibit sibi iudicium, idest damnationem.* Ex quo concludit Angelicus Doctor, quod ille qui est in peccato mortali, per hoc quod accipit hoc Sacramentum, magis accumulat sibi peccatum, quàm remissionem sui peccati consequatur. Non enim est conueniens susceptor huius Sacramenti, propter impedimentum quod in se habet percipiendi illius effectum: tum quia non viuit spiritualiter, & ita non debet spirituale nutrimentum suscipere, quod non est nisi viuentis: tum quia non potest vniri Christo (quod fit per hoc Sacramentum) dum est in affectu peccandi mortaliter.

D. Thom. 3. p. q. 79. art. 3.

Lethalis peccati labe pollutus effectû Eucharistiæ nõ suscipit.

100. Quamuis non me lateat, diuinissimo hoc cibo etiam primam gratiam aliquando conferri, ac consequenter peccatum mortale dimitti. Dum enim aliquis ad cœlestem mensam bonâ fide accedit, existimans se esse in gratia, si supernaturalem attritionem, quæ est sufficiens ad gratiam dispositio, præmittat, Angelorum pane primam gratiam recipiet, vt grauissimi docent Theologi post D. Thomam, qui 3. *articulo*, *quæst.* 79. 3. *p.* *suprà citato*, sic loquitur de Eucharistia: *Potest tamen hoc Sacramentum operari remissionem peccati dupliciter; vno modo non perceptum actu, sed voto, sicut cùm quis primò iustificatur à peccato: alio modo etiam perceptum ab eo, qui est in peccato mortali, cuius conscientiam & affectum non habet; fortè enim primò non fuit sufficienter contritus, sed deuotè & reuerenter accedens consequetur per hoc Sacramentum gratiam charitatis, quæ contritionem perficiet & remissionem peccati.* Si enim cætera Ecclesiæ Sacramenta bonâ fide recipientibus cum supernaturali attritione remissionem peccati operantur, primamque gratiam conferunt; quis hoc Sanctissimo Altaris Sacramento, in quo totius gratiæ ac sanctitatis perennis fons continetur, denegabit? Sicque quamuis ad delendum peccatum mortale hoc Sacramentum per se non sit institutum, sed ad conseruandam spiritualem vitam, eiusque gratiam augendam; aliquando tamen mortem expellit, & vitam tribuit, dum peccatum, quod mors est, minimè suscipientis voluntati vel affectu, vel scientiâ adhæret.

Aliquando peccatum mortale delet Eucharistia.

Peccata ergo præterita, quæ tanto mysterio in nobis delentur, sunt peccata venialia, quæ licèt mortem non præbeant animæ, quam gratiâ sanctificante non spoliant; tamen illam debilitant, cùm feruorem diminuant charitatis, quâ omnia possunt Christiani. Vnde non paruum nobis hoc cibo præstatur beneficium, dum nobis venialia præterita dimittuntur peccata: quod vt docet Angelicus Præceptor 3. *p. q.* 79. *art.* 4. ex duobus, quæ tremendo hoc in mysterio considerantur procedit, & ab ipso scilicet Sacramento, & à re Sacramenti. Primò ergo venialium remissio delictorum ab ipso operatur Sacramento, quod sub specie cibi nutrientis sumitur: nutrimentum autem cibi necessarium est corpori ad restaurandum id quod quotidie deperditur per actionem caloris naturalis. Spiritualiter autem quotidie aliquid in nobis deperditur ex calore concupiscentiæ per peccata venialia, quæ diminuunt feruorem charitatis; & ideo competit huic Sacramento vt peccata venialia remittat: vnde & D. Ambrosius *lib.* 5. *de Sacram. c.* 4. ait, quod *iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis.* Secundò etiam venialia dimittuntur ab huius Sacramenti re, quæ est charitas, non solùm quantùm ad habitum, sed etiam quantùm ad actum, qui excitatur in hoc Sacramento, per quem peccata venialia soluuntur. Quod sanè eleganter expressum est à D. Ioanne Damasceno *lib.* 4. *fid. orth. c.* 14. vbi ait: *Ignis eius quod in nobis est desiderij, assumens eam quæ ex carbone, idest ex hoc Sacramento, ignitionem, comburat peccata nostra, & illuminet corda nostra, vt participatione diuini ignis igniamur & deificemur.* Cùm ergo feruor accendatur charitatis mirabili Eucharistiæ cibo, in quo vt sacrum loquitur Concilium Tridentinum *sess.* 13. c. 2. *Saluator noster diuitias diuini sui erga homines amoris velut effudit*: præterita peccata venialia hoc Sacramento deuotè & reuerenter suscepto obliterata & deleta remanere nulli penitus dubium est. 101.

Venialia ab Eucharistia delentur.

Ambr.

Damasc.

Immaculatum, ac semper intactum Deiparæ Virginis corpus, licèt morte ab eius anima separatum, incinerationi aut corruptioni minimè fuit obnoxium: sed quia sacrum Christi Domini corpus vtero concluserat, denuò animatum ipsa rediuiua Virgo supra sidera, cœlestesque Angelorum choros euexit: *Quomodo enim mors deuo-* 102.

Corpus suum in cœlo tulit B. Virgo.

raret

raret? quomodo inferi ſuſciperent? quomodo corruptio inuaderet corpus illud, in quo vita ſuſcepta eſt? vt loquitur D. Damaſcenus orat. 2. de dormit. B. Mariæ. *Huic recta, plana, ac facilis ad cœlum parata eſt via.* Non diſſimili planè modo anima quæ ore corporeo ſacrum Chriſti ſuſcipit corpus, ipſa cœleſti vitâ nutritur; dum Euchariſtiâ, quæ exordio naſcentis Eccleſiæ à Fidelibus *Vita* antonomaſticè eſt appellata, paſcitur, vitam perfectam recipit, ac feruentiſſimum diuini amoris ardorem; ab hac enim caſtiſſima dilectione ſpiritualis vita procedit, *qui* enim *non diligit, manet in morte*, vt dicitur 1. *Ioan.* 3. 14. Quomodo igitur veniales culpæ feruorem charitatis minuerent in anima, quæ reuerenter Euchariſtiam ſuſcipiens, totius ardoris charitatis originem ſuſcepit? Quomodo anima amore non ferueret, quæ ipſo ardentiſſimo amoris igne comburitur, dum Euchariſtiâ, quæ à D. Cyrillo *lib.* 11. *de ador. in ſpir. & ver.* ignis appellatur, ſuſtentatur? Sanè nulla amoris impetùs retardatio, nulla charitatis diminutio, nulla in diligendo mora erit in anima, quæ ipsâ Chriſti carne cibatur. Huic recta, plana, ac facilis ad cœlum patet via: ipſaque dilectio quam recipit, illam ſupra ipſa ſydera, ipſoſque cœlos, imò & Angelos, vt ipſi Deo vnita, diuina quodammodo efficiatur, extollit.

Damaſc.

103. Tertull. Nec auxeſin ſapit hæc veritas, cùm etiam doctiſſimus ac profundiſſimus Tertullianus animam ipſo Deo impinguatam hoc adorando myſterio ſcriptis reliquerit; nam *lib. de reſurrect. carnis, c.* 8. in hæc verba prorumpit: *Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt & anima de Deo ſaginetur.* At de hoc loquendi modo nemo miretur: ſi enim humani corporis pinguedo optimi caloris natiui effectus eſt, vt rei medicæ periti docent poſt Ariſtotelem; cur anima non ſolùm calore maximo, ſed igne diuino incenſa, tanti effectum ardoris ſpiritualem pinguedinem non recipit? Alimenti partes corporei in adipem calor conuertit natiuus: ipſum diuinum corporis Chriſti pabulum, infinitæ Dei dilectionis donum, adeps ſpiritualis eſt animæ, ipſaque non in ſe cibum tranſmutando, ſed ſe in illum qui hoc in cibo tribuitur, nempe Deum conuertendo ſaginatur. Non ergo ſolùm fortem ac intimam per charitatem inter Deum & animam Euchariſtia parit vnionem, immò & mirabilem transformationem. Quod ex ipſo Veritatis ore didicimus, quæ Auguſtinum alloquuta dixit: *Non tu me mutabis in te, ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me.* Vnde Angelicus Doctor 3. *p. q.* 73. *art.* 4. aduertit, quod Euchariſtia, græcè metalepſis, ideſt aſſumptio, nominatur; quia vt notat D. Damaſcenus lib. 4. fid. orth. c. 14. *per hoc Sacramentum Filij Deitatem aſſumimus.*

Charitas eſt Adeps animæ.

D. Aug.

D. Thom.

D. Dam.

104. Superbus ille & ingratus Iudæorum populus, aliquando à Deo dilectus, ſuiſque magnificis donis cumulatus, *incraſſatus eſt & recalcitrauit*, vt dicitur *Deuteron.* 32. nec aliam huius ingratitudinis, quâ Deum factorem ſuum dereliquit, & dæmoniis immolauit, adducit cauſam Moyſes, quàm immenſa Dei beneficia; addit enim: *Incraſſatus, impinguatus, dilatatus.* Haud ita Chriſtianus populus erga Deum optimum maximum egit: ſuis donis auctus, gratiis ditatus, boniſque non tantùm cumulatus, ſed veluti oppreſſus, immenſo corporis ſui munere vegetatus, recreatus, roboratus, immò & incraſſatus, impinguatus, ac dilatatus non recalcitrauit, non reliquit factorem ſuum, non dæmoniis, vel nouis recentibuſque diis immolauit: ſed incraſſatus fortitudinem ſuam ad Deum ſuum cuſtodiuit; impinguatus velociùs ad benefactorem properauit, cucurrit aſcendit & volauit; ac dilatatus nouis cor ſuum diis non aperuit, ſed ipſum Deum, ſacra agente Euchariſtiâ, in ſe veluti corporauit; ardentique diuinæ dilectionis ardore ipſi Deo vnitus, in ipſum Deum veluti tranſmutatus eſt. Mira ergo impinguatio quæ feruorem charitatis accendit: mira dilatatio quæ hominem in conſortium facit tranſire Deitatis; omneſque defectus veniales excludens, Chriſtianum expurgat hominem, vt gratiſſimum Deo vivo immolet ſacrificium laudis, & debita multis titulis altiſſimo vota ſua reddat & conſecret.

§. II.

Peccata præſentia per Euchariſtiam extinguuntur.

NOn ſolùm à præteritis Eccleſia cupit liberari delictis, ſed etiam à præſentibus expurgari: vtrumque à ſanctiſſimo Chriſti corpore accipit beneficium; quia tanto myſterio & præterita obliterantur, & præſentia extinguuntur. Verùm antequam longiùs protrahatur oratio, præſentium extinctionis delictorum modum aperire operæpretium erit. 105.

Indubitata, certiſſimaque apud omnes res eſt, peccata actu exercita Chriſtianorum corda aggrauantia mirabilibus Euchariſtiæ effectibus impedimenta præſtare: quod non tantùm de lethalibus, ſed etiam de venialibus intelligendum eſt; hæc enim quamuis non ex toto impediant huius Sacramenti effectum, tamen in parte ponunt obicem: actualis quippe refectio ſpiritualis dulcedinis, quæ eſt illius effectus, impeditur, ſi aliquis accedat ad hoc Sacramentum per peccata venialia mente diſtractus, vt docet D. Thom. 3. *p. q.* 79. *art.* 8. Vnde tantùm abeſt quod actualia peccata per Euchariſtiam deleantur, quin potiùs temerario auſu quo conſcientiæ criminis reus diuina myſteria præſumit manducare, augentur, & cumulantur. Vnde & D. Thomas hac in Sequentia expreſsè ait de tanto Sacramento: *Mors eſt malis, vita bonis.* 106.

Dum igitur per ſacram Synaxim præſentia extingui peccata dicimus, non de culpis actu exercitis, animamque actualiter onerantibus, ſed de illorum veluti radice ac ſcaturigine verba facimus. Vnde conſultò dicimus, quod peccata præſentia per Euchariſtiam extinguuntur, non verò remittuntur; vt innuamus nos non de ipſis peccatis perpetratis, ſed de facultate, ſeu inclinatione quâ ad committenda peccata impellimur, ſermonem inſtituere. Si enim Apoſtolus concupiſcentiam, ſeu fomitem peccati, omnium malorum hominis originem *peccatum* appellauit, *Rom.* 7. dum ait: *Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*, id eſt fomes peccati, & infrà: *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati*: rectè peſſimam ad peccandum inclinationem, ipſumque peccati fomitem nomine peccati inſignire poſſumus: & quia auguſtiſſimo agente Altaris Sacramento frenatur concupiſcentia, fomes premitur, ipſaque ad peccandum prona voluntas, ne cadat roboratur, peccata præſen- 107.

Concupiſcentia, ſeu fomes peccati dicitur peccatum.

tia ab Eucharistia extingui nemo dubitabit.

108. Petrum Apostolum optimi iussione Magistri maris super aquas ambulantem, dum mergeretur omnipotens Christi dextera subleuauit; & quem infidelitas demergebat, sacta Domini manus firmauit contactu. *Matth.* 14. 30. Nam vt ait D. Hieron. ad cap. 2. Nahum: *Petrus qui antè leuis pendulo gressu calcabat vndas, postquam infidelitate aggrauatus vorabatur à fluctibus, manu Domini subleuatur.* Si tantum labenti discipulo vna Christi manus præstitit beneficium, quanta ab integro sanctissimo illius corpore Christianorum animæ bona non suscipient? Fidelissimè accedentes, maximaque reuerentiâ panem Angelorum degustantes, virtutibus augebuntur; iamque in charitate radicatæ, nec vitiorum vorticibus, nec concupiscentiæ fluctibus mouebuntur, sed omni ex peccati incitamento diuina huius cibi virtute ereptæ & expeditæ, quæ antea imbecilles erant & infirmæ, adeo solidabuntur, vt integro Domini corpore sustentatæ in nullum barathrum labantur peccati.

D. Hieron.

Petrus ne mergeretur, à Christo manu erigitur.

Anima ne in peccatū labatur, Christi corpore roboratur.

109. Archisynagogi Iairi nomine filiam suscitaturus Christus non solùm imperauit, sed etiam tetigit. *Tenuit manum eius*, ait Matthæus *c.* 9. 25. Sanè vt è carne sua vitam ad homines proficisci comprobaret. Quod D. Cyrillus *lib.* 4. *in Ioan. c.* 14. aduertit, vbi etiam ad nostrum institutum subdit: *Quod si sale tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus qui carnem illam gustamus & manducamus?* Vitam ergo à viuifico Domini corpore perfectam recipientes, nullis peccatorum infirmitatibus aggrauamur, nullis quatimur concupiscentiæ motibus, nulláque malâ peccandi voluntate ab ipso perennis vitæ fonte segregamur. Fortissimo cibo muniti, desideria quæ militant aduersùs animam, extinguimus, omnesque & fomitis, & dæmonum ad delinquendum impulsus vincimus, & superamus.

D. Cyrill.

110. Magnum inuictumque à Deo recipit præsidium, qui Deum inuocat homo, Deoque agente etiam infensissimos debellat inimicos. Saülem, aliosque sexcentos non timuit hostes Rex ille qui Deo iubente Saülis thronum repleuit; dum *psalm.* 17. prout legitur 2. *Reg.* 22. ait: *Dominus petra mea, & robur meum, & saluator meus.* Ipsum enim Dauid Saluatorem nominat, quia vt à petra firmissima, contra aduersarios non modicam ab illo accepit fortitudinem. Sed nusquam Christus Dominus potiori iure Fidelium petra, robutque nuncupatur, quàm tremendo in Eucharistiæ mysterio. Vt petra firmissima, in illa quæ à Moyse percussa aquarum effudit latices, adumbrata à nobis recipitur, quia in passione etiam ab æterno Parente percussus non solùm cruorem, sed gratiarum fudit flumina, quibus contra omnia malorum incitamenta tanto Sacramento præmuniti, dæmonum insidias, fomitis impetus, carnis petulantiam coërcemus; sicque diuino epulo roborati, illum quem vt petram suscipimus, etiam vt Saluatorem prædicamus, extollimus, collaudamus.

Christus in Eucharistia petra est, quâ suscipientes roborantur.

111. Quam fortitudinem admirans Innocentius III. Pont. Max. *lib.* 4. *de mysteriis Alt. c.* 44. ait: *Mysterium crucis eripuit nos à potestate peccati; mysterium Eucharistiæ eripit nos à voluntate peccandi.* Quomodo enim vellet homo illi à quo immensa recipit bona, & inter innumera quæ recensere non licet, cuius proprio corpore pascitur, & sanguine potatur, inferre malum? Quomodo vellet eum destruere, à quo diuinu carnis suæ cibo in esse conseruatur? Quomodo vellet eum occidere, cui intimè & tanquam vnica, eademque caro vnitur? Cùm ergo peccatum ex intrinseca sui malitia ipsi Deo malum inferat, inquantum eius legem conculcat, ipsumque destruat tanquam malum intentatum, vt loquuntur Theologi, omniaque diuina attributa funditus euertat, vt aduertit D. Bernardus; & tandem Christum Dominum peccato semel mortuum, & nunc immortalitate donatum, iterum lædere, vulnerare, immò & occidere moliatur: vnde & Apostolus *Hebr.* 6. 6. ait, *Rursus crucifigentes Filium Dei in semetipsis*: ille qui deuotè & summa cum reuerentia cœlestem adit mensam, tantique mysterij fit particeps; nec Deo quo pascitur, malum inferre, aut illum destruere; nec Christum, cuius carne vescitur, trucidare proprij malitiâ peccati cogitabit: ac consequenter Eucharistiæ mysterium *eripit nos à voluntate peccandi*; aliàs iustè Deus Christiano sacra mysteria percipienti, vt olim pigro ac infideli famulo, exprobraret: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Matth. 20. 15. Quod certè extremæ, necnon insanabilis malitiæ indicium est. Quod in Lucifero donis Dei cumulato, & tamen erga Deum ingratissimo notat D. Bernardus *tract. de gradib. humilitatis*, dum ait: *Quia de magno eius bono in te, tu magnum in eum excogitas malum; meritò iniquitas tua inuenitur ad odium. Quæ maior namque iniquitas, quàm vt inde a te Creator contemnatur, vnde plus amari merebatur?* Non ergo existimandum est sacra deuotè frequentantem mysteria prauam contra tantum benefactorem gerere voluntatem.

Innoc. III.

Eucharistia eripit nos à voluntate peccandi.

Peccatum ex se Deum destruit, quia tollit rationem vltimi finis.

Ingratissimus esset qui sumptâ Eucharistiâ peccaret.

D. Bern.

Animosè adulteræ restitit castissimus ille ac fortissimus Ioseph; séque non solùm dominæ suæ nolle commiscere, sed non posse clamauit: *Ecce*, inquit, *dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua; nec quidquam est, quod non in mea sit potestate, præter te, quæ vxor eius es. Quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum.* Gen. 39. 8. 9. Quia eum à quo tot amoris indicia acceperat, in gloria sua offendere non valebat, neque eam quæ iuxta Apostolum 1. Cor. 11. 7. *gloria viri est*, domini sui vxorem violare. Quod D. Bernardus *serm.* 13. *in Cant.* attigit, dum ait: *Ioseph, cùm omnia bona domini sui sibi credita sciret, dominam non ignorauit exceptam: mulierem nouerat gloriam esse viri, & iniquum sibi indicauit, vice contraria inglorium facere eum, qui se fecerat gloriosum.* At maiora à Christo accipit amoris signa, qui eius nutritur carne & sanguine. Omnia bona sua Ægyptius ille herus Ioseph Fideli famulo tradiderat: sed vxorem ac seipsum sibi reseruauerat. Nihil sibi retinet Christus; omnia bona sua, proprium corpus ac sanguinem, immò & animam sanctissimam, ipsamque Diuini Verbi personam innocentissimæ eius humanitati hypostaticè vnitam sacro Eucharistiæ mysterio Christiano deuotè suscipienti tradit. Quomodo ergo poterit in eum peccare? Quomodo eius gloriam criminibus oppetere? Quomodo cibo diuino nutritus, ac mammillâ Regum lactatus, ipsaque cœlestis mensæ participatione gloriosus sese maculis peccatorum præstabit inglorium? Vel quomodo eum à quo tantâ gloriâ donatus est, opprobriis ac contumeliis afficiet? Sanæ mentis non erit ille, qui tantis Eucharistiâ collatis benefi- 112.

Ioseph heræ restitit, & se non posse peccare clamat.

D. Bern.

ciis

ciis oblitis, tantisque spretis amoris indiciis, in magnificum adeo insurget benefactorem. Immò vel indignè recepit, vel gratiam quam acceperat amisit, qui tot donorum immemor noua crimina non dubitat perpetrare. Magna siquidem ad non peccandum immensa hæc beneficia auxilia conferunt: nec solùm voluntas peccandi à nobis tollitur, sed etiam omnium peccatorum radix, ipsiusque peccati fomes frenatur ac coërcitur.

Indignè cõmunicauit qui facilè post communionem peccat.

113. Quamuis enim augustissimum Altaris Sacramentum ad reprimendum peccati fomitem directè & per se non ordinetur, cùm hoc Baptismi, quo in nouos homines regeneramur, proprium sit; tamen vt docet D. Thomas 3. p. qu.79.art.6. ad 3. *Diminuit fomitem ex quadam consequentia, in quantum auget charitatem.* Quia sicut D. Augustinus dicit in lib. 83. quæstionum, qu. 36. *Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis.* Vnde qui mirabili hoc vescuntur cibo, non tantùm amici, sed charissimi à diuina Sapientia appellantur: *Comedite, amici, & bibite, & inebriamini charissimi.* Cant. 5. num. 1. Vbi D. Cyrill. Alexandr. *lib. 3. in Ioan. cap.* 16. legit: *Inebriamini qui prope estis.* Ex quo non abs re erit expendere, eos qui sacrâ cibantur Eucharistiâ, & Deo prope esse, & ipsi charissimos appellari. Deo vtique prope sunt, quia hoc Sacramento refecti Deo pleni sunt. Deo charissimi sunt, quia ipso Deo nutriti ac saginati, ipsi adhærent felici amicitiæ vinculo colligati. Bonorum ergo omnium affluentiam cœlesti conuiuio deliciis omnibus refertissimo recipientes, ipsaque, quâ intus ardent, charitate conseruantes, mala omnia, malorumque cogitationes euanescunt; sicque ipsa præsentia peccata quæ ieiunos vincerent, à Christianis cœlestibus pastis deliciis extinguntur.

Baptismus directè contra fomitem ordinatur. D. Thomas. Eucharistia auget charitatem, & minuit cupiditatem. D. Aug. D. Cyrill. Christiani per Eucharistiam Deo charissimi.

§. III.

Futura per Eucharistiam peccata cauentur.

114. PEritissimi in re medica viri est, non solùm præsentes ab ægroto morbos depellere, sed etiam comparata ad tuendam sanitatem adminicula præbere; præsertim cùm omnia agentia physica, vt tritum est apud Philosophos, illud quod dederint esse sedulò conseruent. Cùm ergo Dei Filius, qui vt loquitur D. Augustinus, *magnus de cælo venit medicus, quia per totum mundum magnus iacebat ægrotus*; mirabili Eucharistiæ Sacramento, quod à D. Ignatio Ioannis Euangelistæ discipulo epl. 14. ad Ephesios; *Mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis* appellatur; animæ nostræ debilitates ac infirmitates sanet, illius tanto cibo partum, vigorem ac feruorem charitatis ita solidabit, vt ab omni lapsu, omnique peccato præseruetur. Viuunt ergo panis vitæ virtute; sed non breue tempus vitam istam mensurabit, in æuum protrahetur hæc vita, nec vllius infirmitatis languore turbabitur, nec mortis impetu dissoluetur; quia gratiarum fonte satiatus homo, ad nullius dæmonis pauebit occursum, nullo frangetur scelere, omnemque offensam constanti ac generoso animo prætermittet.

D. August. Christus medicus. D. Ignat. Per Eucharistiam debilitates animæ curat.

115. Quod quidem ex ipso Christi Domini ore colligimus, qui *Ioan.* 6. 50. ait: *Hic est panis de cælo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.* Quod quidem, vt rectè notat D. Th. 3. *p. q.* 79. *art.* 6. manifestum est non intelligi de morte corporali: ergo intelligitur quod hoc Sacramentum præseruet à morte spirituali, quæ est peccatum: nam vt inquit Innocentius III. lib. 4. de sacr. myster. Altar. *Hoc Sacramentum venialia delet, & cauet mortalia*, à quibus ille qui reuerenter sacra suscipit mysteria præseruatur. Non autem dissimili modo Diuino hoc operante Sacramento futurâ aliquis à culpa præseruatur, quo corpus à morte præseruatur futurâ: peccatum enim est mors animæ, iuxta illud Ezech. 18. *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Sicuti ergo duplici modo aliquis se à morte præseruat corporali, primò namque in quantum natura hominis interiùs roboratur contra interiora corruptiua, & sic præseruatur à morte per cibum & medicinam; secundò verò per hoc, quod munitur contra exteriores impugnationes, & sic præseruatur per arma quibus munitur corpus: vtroque etiam modo hoc Sacramentum præseruat à peccato; nam primò per hoc quod Christo coniungit per gratiam, roborat spiritualem vitam hominis, tanquam spiritualis cibus, & spiritualis medicina, secundùm illud psalmi 103. *Panis cor hominis confirmat.* Et August. *tract.* 16. *in Ioan.* ait: *Securus accede, panis est, non venenum.* Alio modo, in quantum est quoddam signum passionis Christi, per quam victi sunt dæmones, repellit omnem dæmonum impugnationem, vnde sacris mysteriis potentibus veluti armis etiam contra externas aëreasque potestates protegimur & roboramur, ideoque Chrysost. *hom.* 45. *in Ioan.* ait: *Tanquam leones ignem spirantes, ab illa mensa recedamus facti diabolo terribiles.* Dum enim inuictissimi de tribu Iuda leonis corpus sacrum, quo tartara deiicit, exhibetur, rugientes tanquam leones dæmones fugantur ac dissipantur.

D. Thom. Innoc. III. Eucharistia cibus, medicina & arma. D. August.

116. Omnium animantium qui princeps esse dicitur leo non modò viuus obtinet totius naturæ monarchiam, sed etiam mortuus, ac cum eo post mortem viuit terror; atque id non modò in tota mole corporis, verùm in eius particula, in oculo, cuius eam vim esse aiunt, vt sub axilla gestatus cæteris animantibus non leue sit terriculamentum. Sanè non paruum dæmonis incutient terrorem pretioso Christi, leonis mystici, corpore vegetati: non ferunt sub axilla mortui leonis oculum, sed ferunt in pectore animatum diuini de tribu Iuda leonis corpus integrum, oculis præditum, omnibusque sensibus donatum, olim post passionem mortuum, sed à triduo mortis in secula rediuiuum, gloriâ coronatum, imperio ac fortitudine ornatum. Tale præsidium ferentes cunctos hostium cuneos frangunt, impetus retardant, ipsosque dæmones non tantùm terrent, sed conterunt, dum eorum insidias detegunt, malignasque ad peccandum incitationes repellunt. Nam vt loquitur D. Cyrill. Ierosolymit. catech. mystagog. cap. 4. *Efficimur Christiferi, hoc est Christum in corporibus nostris ferentes, cùm corpus eius & sanguinem in membra nostra recipimus.* Vnde si Christus Dominus, qui vt agnus occisus vicit vt leo, *dignus est accipere virtutem, & diuinitatem, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem, & omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra*, vt habetur *Apocal.* 5. 12. 13. Christiani sacra in Eucharistia agnum occisum, victoremque leonem Christum in se recipientes, eius pariter virtutem & fortitudinem recipiunt super omnes quæ Christo aduersantur potestates, præsertim supra peccata, & ipsos dæmones ad peccata homines promouentes.

Mortui Leonis oculus terror est animaliũ. Christi corpus terror est dæmonũ. Cyrill. Per Eucharistiam Christiani Christi virtutem participantes non peccant.

uentes. Cùm enim in Christo maneant dum eius carnem manducant, vt expressè docuit Dominus, Ioan. 6. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo*: eius fortitudinem participant Christiani, ac sanctitatem, & quamdiu in gratia Sacramenti perseuerant, ipsique Christo permanent colligati, ab omni lethali scelere præseruantur.

117. Verùm quæ modò literis exaramus, experti sunt olim religiosissimi illi Cistercienses D. Bernardi Monachi, quibus Mellifluus ille Doctor *serm. de Cæna Domini*, sic loquebatur: *Duo illud Sacramentum operatur in vobis, vt videlicet & sensum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omninò consensum.* Et statim subdit: *Si quis vestrûm non tam sæpe modò acerbos sentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiusmodi; gratias agat corpori & sanguini Domini; quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.* Adeò verum est sacra agente Synaxi inordinatos concupiscentiæ frenari motus, ipsosque mali instigatores dæmones longiùs à nobis exturbari.

Clarævallenses Monachi Ord. Cisterciensis sacrâ Eucharistiâ à peccatis præseruatur. D. Bern.

118. Innocentissima semper fuit Christi Domini vita, nullis partis inferioris motibus perturbata, nec vllius peccati sorde fœdata; semper tranquilla, semper pura: & quos aduersarios habuit, constantissimè, & tamen pacificè superauit. Sanctissimæ huius vitæ munere sacrum eius corpus degustantes ditamur, ac decoramur, nec modò Diuini Corporis sanctitate, sed etiam diuinâ Christi Domini vitâ contra omnes aduersariorum insidias roboramur. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me*, Ioan. 6. 57. ait Christus; vt ostenderet, quod sicut Pater Filio vitam communicat; ita etiam Christus suam ritè suscipienti largitur: ac consequenter sicut Christus propter vitam diuinam, & Diuini Verbi vnionem hypostaticam non potest peccare; sic Christianus vitâ Christi donatus vires maximas recipit, vt non peccet; quamdiu enim secundùm excellentes huius vitæ motiones operabitur, non offendet; licèt semper dum est in via, nec in gratia confirmatus, possit peccare, propter flexibilitatem liberi arbitrij in bonum & in malum. Nam vt optimè notat D. Th. 3. p. q. 79. art. 6. ad 1. *Licèt hoc Sacramentum, quantum est de se, habeat virtutem præseruatiuam à peccato; non tamen aufert homini possibilitatem peccandi.*

Vitâ Christi donamur sacra Communione.

Eucharistia dat vires ad non peccandum.

119. Nec mirum: *paucæ salis micæ multam conseruant à putredine carnem*, vt ait Procopius *in cap. 18. Gen. num. 32.* ipsumque Christi Domini corpus mysticum, veluti sal carnem nostram, animamque condiens, ab omni peccati putredine liberabit. Ingeniosus sanè Christi in Eucharistia erga homines amor, non solùm vt e bus deperdita reparat, sed vt sal ab omni perditione præseruat. Sed dum salis nomine Christum appello, ne stupeas. Aquam & ignem salem efformare experientia conuincit, duoque maximè contraria intimè in sale vniri constat. In illo enim inest aqua marina, ex qua præcipuè conflatur. Ignis etiam inest, quia aqua à sole & igne siccata, perfecta, & in formam debitam salis calore redacta est: vnde & apud antiquos amicitiæ symbolum sal fuit, & in sacris Paginis ad omne sacrificium desideratum. *Sal fœderis* appellatur Leuit. 2. 13. *Nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo.* Ex quibus Christum mysticum salem esse non dubites: si enim ignis & aqua marina salem efformant, quid tibi Christus videtur, nisi ineffabile quoddam ex igne & aqua compositum, ex diuino Verbi supposito, & ex humana natura: *Deus noster ignis consumens est*. Deut. 4. 24. *Aquæ multæ populi multi*, omnesque homines coram Deo sunt *sicut gutta roris antelucani*. Sap. 11. 23. Cùm ergo ignis Deus sit, & homo gutta aquæ, Deumque & hominem veluti aquam & ignem summus Solis diuini, seu Patris æterni ardor, seu charitas in Christo ad vnitatem vnius singularis personæ copulauerit, mortalesque inimicos, Deum offensum & hominem peccatorem reconciliauerit, non immeritò Christum salis nomine vocitamus; immò illum in sale omnibus in veteribus Legis sacrificiis requisitum liquet fuisse adumbratum: *Quidquid offeres, sale condies.* Leuit. 2. 13. Nec à Deo accepta fuissent vetera Iudæorum sacrificia, nisi Filij sui *Agni immaculati præcogniti ante constitutionem seculorum*, vt habetur 1. *Petri* 19. figurâ per salem fuissent nobilitata: vnde Eucharistiam à peccato præseruare non ambigas, cùm Christus Dominus, veluti sal mundi, in ea hominem à peccato præseruet, & à corruptione liberet.

Christus in Eucharistia sal est à corruptione præseruans.

Sal ex aqua & igne conflatur.

Christus ex Deitate vt igne, & ex humanitate vt aqua cõpositus, sal appellatur.

120. Quem optimis legibus populum instituerat Solon Salaminus adeò dilexit, vt suos cineres post mortem seminari iusserit per vniuersam Salaminam, inquiens: *Ego hanc prouinciam colo spar-sus per omnem vrbem.* Quia scilicet sicut moribus eam prouinciam ornauerat, sic ad modum salis per eam sparsus esse voluit. At Solonem sapientissimum, *qui factus est nobis sapientia*, Christus superauit: vniuersum per orbem diffusam Ecclesiam postquam sanctissimis legibus instituit, illam adeò dilexit, vt post mortem suam non non cineres suos, quos non habuit (non enim sacrum eius corpus fuit incineratum,) sed proprium, idque integrum, viuum, gloriosum, ac immortalitate donatum idem corpus non per terram spargere, sed in omnibus Fidelium pectoribus, cordibusque ad modum salis collocate iusserit, vt tanto amoris ac sapientiæ pignore omnem corruptionem fugerent, futuraque cauentes delicta, nec legem frangerent, nec tantum cum ipso mystico sale initum amicitiæ fœdus violarent. Nam vt cum Diuo Cyrillo Alexandrino *lib. 4. in Ioan. c. 17.* concludam: *Tremendum corporis Domini mysterium sedat sæuientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, collisos redintegrat, & ab omni nos erigit casu.*

Solon cineres suos per Salaminam spargens iubet.

Christus carnem suã in cordibus Fidelium præcipit collocare.

Eucharistia sedat appetitus inordinatos motiones.

Sectio III.

Christus Saluator est in Eucharistia, quia per illam mors destruitur.

121. Mortem iustam sceleris pœnam hominum Protoparenti comminatus fuerat Dominus, si impositam sibi legem inobediens violaret. At quid egit imprudens? Sui muneris, Deique minarum immemor, falsis cacodæmonis pollicitationibus delusus, blandiente vxoris exemplo legem soluit, fructum vetitum manducauit, statimque incurrit mortem, quæ à quibusdam ab iniusto, rebellique illo Adami morsu nomen trabere dicitur. Vnà cum impio parente, quem verius peremptorem dixerim omnes perempti sunt eius filij: itaque perditi erant homines, quia à Diabolo superati, peccatis inuoluti, morti addicti

Mors à morsu dicitur.

addicti erant : ſed opus ſuum reſtaurante Saluatore noſtro Ieſu Chriſto dæmones ſuperati, peccata deleta ſunt, vt in ſuperioribus ſectionibus oſtendere tentauimus : nunc etiam illos à Saluatore, ſacro agente ſui corporis myſterio, à morte ereptos eſſe ſuadere nobis incumbit.

122. *Inuidiâ Diaboli mors intrauit in orbem terrarum*, vt dicitur *Sap.* 2. 24. Dolebat enim nequam ille & ſuperbus ſpiritus, infimæ conditionis hominem & gratiâ, & immortalitate potiri, ideoque ſimul ad peccatum & ad mortem impulit. Mentitus eſt impoſtor, dum dixit : *In quocumque die comederitis ex eo* (fructu vetito) *aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij, ſcientes bonum & malum*, Gen. 2. Nam ſtatim ac legem fregerunt, clauſi ſunt primorum parentum mentis oculi, vt iumenta ſcientiâ orbata facti ſunt, mortiſque imperio ac turibus ſubditi extiterunt. Sed Chriſtus Dominus magni conſilij Angelus mali angeli damna reſtaurauit ; cibum tribuit, quo & ſcientiam reciperent, & à morte liberarentur.

Euchariſtia panis vitæ & intellectus, à morte & ignorantia liberat.

Sacra hæc eſt Euchariſtia, quam meritò *panem vitæ & intellectus* appellare conuenit, quia ſimul illius fulget mens illuſtrationibus, eiuſque munimine contra necis impetum fit homo ſecurus. *Non ſicut manducauerunt patres veſtri manna, & mortui ſunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, inquit Dominus *Ioan.* 6. 9. vbi quamuis Saluator de morte viſibili & corporali ſermonem non faciat, *nos enim ſic morimur, qui manducamus panem de cælo deſcendentem*, vt aduertit D. Auguſtinus *tract.* 16. *in Ioan.* tamen illam ad longiores annos protrahi, longioreſque nobis hoc ſacramento cumulari dies omninò certum eſt.

D. Aug.

113. Omnis vita à Deo eſt.

Nulla in homine poteſt concipi vita, etiam corporea, niſi participata à primo totius vitæ fonte, ſcilicet à Deo, qui propterea Deus viuus, *Matth.* 16. Deus viuorum, & non mortuorum, *Marc.* 12. immò & ipſa vita, *Ioan.* 14. nuncupatur. Cùm enim omne bonum ab illo dependeat, nam *deſurſum eſt dependens à Patre luminum*, vt ait Iacobus *cap.* 1. 18. & vita bonum ſit, immò cæterorum bonorum fundamentum, vt ait Ariſtoteles, à Deo corporalem etiam vitam oriri, nobiſque ab eo communicari non ambigitur. Cùmque ipſe Filius Dei viui vnigenitus reſpectu creaturarum vitæ principium exiſtat, *ſicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo*, vt dicitur *Ioan.* 5. 26. tremendumque Euchariſtiæ myſterium carnem Chriſti animâ rationali informatam, Verbique Diuini hypoſtaſi perſonaliter vnitam, ad modum cibi communicet, & per modum alimenti nobis intimè coniungat ; vitæ corporalis munus etiam ab ea recipimus, & longioribus tanto Sacramento diebus à Filio Dei cumulamur : ſicque quam vetiti comeſtione edulij amiſimus, Euchariſtici manducatione panis vitam recuperamus. *Comedite*, dixit ſerpens, *& eritis ſicut Dij*. Gen. 3. Mortui ſunt omnes Dij, nec aliud præter vana ſimulachra, quibus & vita, & ſenſus, & cognitio deeſt, exiſtunt. Cùm ergo non dixit, *& eritis ſicut Deus*, qui viuus eſt, vitæque principium ; ſed, *eritis ſicut Dij*, homines decipiens diabolus, mortem quæ à falſis inanibuſque non ſeparatur idolis, illis certiſſimam prænunciauit.

Vita omnium bonorum fundamentum.

Vita nobis ab Euchariſtia tribuitur.

Dij mortui & manes ſunt.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Proſam D. Thom.

Sed Chriſtus, vt loquitur Rupertus Abbas *in cap.* 3. *Gen.* dixit diſcipulis, *Comedite, & eritis gratiâ quod ego ſum naturâ* ; ſcilicet filij Dei, ideſt vitam habebitis : Filius enim Dei ex vi ſuæ proceſſionis, vt loquuntur Theologi poſt D. Thomam 1. *p. q.* 27. *art.* 2. oritur viuens à Patre viuente actione vitaliſſimâ, nempe intellectione quæ immanens, & intrinſeca terminum producit principio ſuo ſimillimum in natura : vnde & hic terminus ſimillimus ſuo principio eandem etiam numero ex vi proceſſionis habet naturam, ideoque appellatur Filius, Verbum, eiuſque viuus ſubſtantiæ character, gloriæ ſplendor, perfectiſſimaque Dei inuiſibilis imago. Si ergo ſacræ participatione Synaxeos Filij Dei adoptiui titulo decoramur, gratiam quæ diuinæ naturæ quædam formalis eſt participatio, vt docent Theologi cum Diuo Thoma 1. 2. *q.* 110. *art.* 3. recipientes non tantùm ſpiritualem & ſupernaturalem vitam habebimus, ſed ex quadam exſuperantia dulcedinis bonitatis diuinæ redundabit ad naturalia mirabilis illa viuificatiua potentia, ipſaque Deo impinguata anima per Euchariſtiam, vt ſuperiùs ex Tertulliano notauimus, corpori vitam largietur longiorem. 124.

D. Thom.

Filius Dei ex vi ſuæ proceſſionis viuus vitam homini tribuit in Euchariſtia.

Cadauer olim à quibuſdam Moabitarum latrunculorum metu in ſepulchrum Eliſæi proiectum, ſimul ac Prophetæ mortui oſſa tetigit, reuixit, ſtetitque homo ſuper pedes ſuos, vt refertur 4. *Reg.* 13. 21. Quid ergo faciet homini viuo viuum corpus Filij Dei viui ? Vitam vtique tribuet diuturniorem. Nec mirum ; corpus iſtud Diuino Verbo, quod verè vita eſt, hypoſtaticè vnitum, vitam non poteſt non augere : quod notauit D. Cyrillus Alexand. lib. 4. in Ioan. c. 12. & 14. *Viuificatiuum*, inquit, *Dei Verbum, vniens ſeipſum propria carni, fecit ipſam viuificatiuam : decebat enim eum noſtris quodammodo vniri corporibus per ſacram eius carnem, & pretioſum ſanguinem, quæ accipimus in benedictionem viuificatiuam in pane & vino.* Vbi ſacra myſteria quæ nobis ſub ſpeciebus panis & vini miniſtrantur, à nobis accipi in benedictionem viuificatiuam à Cyrillo dicuntur, quia & illis vita noſtra etiam corporea creſcit, noſtrique multiplicantur dies : quod propriè Dei benedictionis effectus eſt ; dum enim parentes noſtros benedixit : *Creſcite*, inquit, *& multiplicamini*, vt dicitur Gen. 1. 28. 125.

Oſſa Eliſæi mortuum ad vitam reuocant.

Caro Chriſti longiorem vitam tribuit.

Qui populum ſuum ſicut ſtellas cœli, & ſicut arenam quæ eſt in litore maris, innumerabilem fideli famulo Abrahæ pollicitus fuerat, hoc populo Dauid Regis iuſſu numerato ita offenſus eſt, vt tanti in pœnam ſceleris Regem in plebe mulctans, duriſſimam in Iſraëlitas peſtilentiam immiſerit. Triduo debebat graſſari lues : *Tribus diebus erit peſtilentia in terra*, ait textus Sacer 2. *Reg.* 24. 13. quæ tamen vix dimidium expleuit diem ; mox enim, vt ibidem *num.* 15. ſubditur, *immiſit Dominus peſtilentiam in Iſraël de mane vſque ad tempus conſtitutum* ; ſeu vt habent Septuaginta Interpretes, *de mane vſque ad horam prandij*. Mirandus ſanè videtur hic euentus, ipſique Scripturæ contrarius. Tres dies peſtilentia erat duratura, & tamen in primo ſub horam prandij penitus extincta eſt ? Vide ſacræ etiam in typo Euchariſtiæ virtutem ; vitæ ferculi vmbra 126.

Dauid ob populum numeratum à Deo punitur.

Lues Iſraëlitas deuaſtans Euchariſtiæ typo diſſipatur.

ſævientem fugauit mortem ; & diuinum , vt loquitur Diuus Ignatius , *immortalitatis pharmacum* , illo in prandio adumbratum omnia à peſtilentiâ illata vulnera ſanauit. Quod acutè ſanè & eleganter à D. Cyrill. Alexandr. *lib. 3. de adoratione* , excogitatum eſt , ait enim : *A mane , hoc eſt à primis ſeculi temporibus , mors depaſta eſt eos , qui in terra erant , vſque ad horam prandij ; hoc eſt vſque ad menſæ tempus : vbi enim aduenit nobis ſancta menſa tempus , nimirum illius myſticæ , in qua veſcimur pane illo cælitus dato , quæ priùs terribilis erat mors ceſſauit.* Cùm ergo ante Euchariſtiæ imaginem mors non feriat ; nunquid ipſo viuifico pane deguſtato , vita non longiùs protrahetur ?

D. Cyrill. Alex.

127. Cæterùm licèt viam vniuerſæ carnis tandem aliquando ingreſſuri mortis iuribus obtemperemus , adhuc tamen viuere dicimur ; tum quia animæ noſtræ vita obitu corporis non ſoluitur : tum quia & ipſum mortis iaculo confoſſum corpus , tanti quo cibatur myſterij virtute aliquando rediuiuum mortem ipſam iugulabit. *Nouiſſimè autem inimica deſtruetur mors* , vt ait Apoſtolus 1. *Cor.* 15. 26. Quia quæ viuifico pane ſatiata eſt , mortis nexibus ſolutis , caro denuo ſimul animâ & vitâ donabitur. Audierat in primis ſuis progenitoribus homo : *Puluis es , & in puluerem reuerteris* , vt habetur *Gen.* 3. 19. Audiuit à Reparatore ſuo : *Qui manducat meam carnem , & bibit meum ſanguinem , habet vitam æternam , & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.* Ioan. 6. 55. Vnde & Immaculata Chriſti Sponſa ſpiritu veritatis afflata , in Concilio Niceno congregata , quam à Sponſo accepit , ore proprio protulit veritatem , dum Euchariſtiam *Symbolum reſurrectionis* appellauit. Cùm enim per illam *futuræ gloriæ nobis pignus detur* , vt ex Diuo Thoma canit Eccleſia ; & homo ex anima & carne coaleſcens integrè felix non dicatur , niſi corpus laborum & dolorum particeps , etiam partem gloriæ ſuo modo ſortiatur ; dum anima ſacrâ agente Euchariſtiâ gratiis augetur , corpus ſymbolo , ſeu pignore reſurrectionis donatur , nec alio modo morti obnoxia hominis caro corruptionis expers eſſe poterat. Quod eleganter attigit Diuus Cyrill. Alexandr. *lib.* 10. *in Ioan. cap.* 13. dicens : *Non poterat aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem & vitam traduci , niſi naturalis vita corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hæc dicenti ; Chriſto , te obſecro , fidem præbe. Amen dico vobis , niſi manducaueritis carnem Filij hominis , non habebitis vitam in vobis , &c.* Et ibidem ſubdit : *Caro vita , facta vnigeniti caro ad virtutem vitæ traducta eſt : non poteſt igitur morte ſuperari. Propterea in nobis facta , interitum à nobis expellit.*

Mortui Euchariſtiæ virtute reſurgent.

Conc. Nic.

D. Cyrill. Alex.

Caro Chriſti vnita Verbo , vitam communicat.

128. Verùm ſi tremendorum virtute myſteriorum incinerata hominis caro aliquando rediuiua reſurget : ergo homines Ethnici , & infideles , qui carnem non manducauerunt Filij hominis , non reſurgent , nec tranſactis omnibus ſeculis vllam in ſe vitam habebunt ? Nequaquam. Reſurgent Ethnici , reſurgent infideles ; reſurgent , inquam , cum Chriſtianis , immò & tanti virtute Sacramenti , quia per eandem potentiam mortui omnes , iuſti & Impij , boni & mali ad vitam reuocabuntur. Quod vt faciliùs capiatur , neceſſariò ſciendum eſt , Chriſti Domini reſurrectionem , omnium hominum reſurrectionis efficientem & exemplarem cauſam extitiſſe , vt docent Theologi cum Diuo Thoma 3. *p. quæſt.* 56. *art.* 1. Cùm enim origo humanæ viuificationis ſit verbum Dei , de quo dicitur pſal. 35. *Apud te eſt fons vitæ* ; vnde & Chriſtus Ioan. 5. dicit : *Sicut Pater ſuſcitat mortuos & viuificat , ſic & Filius quos vult viuificat:* cúmque naturalis ordo rerum diuinitus inſtitutus habeat , vt quælibet cauſa primò operetur in id quod eſt ſibi propinquius , & per illud operetur in alia magis remota : ſicut ignis primò calefacit aërem ſibi propinquum , per quem calefacit corpora diſtantia ; ſic ipſe Deus primò illuminat ſubſtantias ſibi magis propinquas , per quas illuminat magis remotas , vt D. Dion. dicit 13. *cap. Cæl. Hierarch.* ideò Verbum Dei primò tribuit vitam immortalem corpori ſibi naturaliter vnito , & per ipſum corpus ſic rediuiuum operatur reſurrectionem in omnibus aliis ; vnde & Apoſtolus 1. *Cor.* 15. ait : *Chriſtus reſurrexit a mortuis , primitiæ dormientium ; quoniam quidem per hominem mors , & per hominem reſurrectio mortuorum.*

Etiam infideles Euchariſtiæ virtute reſurgent.

D. Thomas.

Reſurrectio Chriſti eſt cauſa efficiens & exemplaris reſurrectionis hominum.

D. Dion.

Verbum Dei per corpus ſibi vnitum vitam aliis tribuit.

Prout igitur reſurrectio Chriſti eſt cauſa efficiens noſtræ reſurrectionis , quod illi competit inquantum humanitas Chriſti ſecundùm quam reſurrexit , eſt quodammodo inſtrumentum Diuinitatis ipſius , & operatur in virtute eius , quæ eſt infinita , & attingit præſentialiter omnia loca & tempora , ſe extendit ad omnes homines , bonos & malos , fideles & infideles , qui ſunt Chriſti iudicio ſubiecti. Si verò reſurrectio Chriſti conſideretur vt eſt cauſa exemplaris noſtræ reſurrectionis , prout id quod eſt perfectiſſimum ſemper eſt exemplar eius quod eſt minùs perfectum ſecundùm ſuum modum , tantùm propriè ſe extendit ad reſurrectionem bonorum Chriſtianorum , qui eius corpore in hac vita ſunt refecti , & facti ſunt conformes filiationis ipſius : maximè quia cauſa exemplaris non eſt neceſſaria ex parte reſuſcitantis , ſed ex parte reſuſcitatorum , quos oportet illi reſurrectioni conformari , ſecundum illud Philip. 3. *Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ.* 129.

Reſurrectio Chriſti eſt tantum cauſa efficiens reſurrectionis infidelium.

Eſt efficiens & exemplaris reſurrectionis bonorum.

Vnde patet quod licèt infideles & Ethnici tremendi corporis Chriſti myſteriis participes non extiterint ; tamen quia omnium hominum reſurrectio efficienter cauſabitur ab ipſo Chriſti corpore , cui Verbum Diuinum prius vitam tribuit immortalem , vt per ipſum tanquam per inſtrumentum cæteris hominum corporibus eam largiretur ; ideo etiam infidelium reſurrectio , ſacro agente corpore Domini , quod realiter in Euchariſtia continetur , adimplebitur : & ſic etiam ipſorum infidelium , ſicut & Fidelium mors hoc pane vitæ deſtruetur , & trucidabitur ; ipſumque diuiniſſimum Altaris Sacramentum , quamuis ab omnibus hominibus non fuerit actu receptum , tamen omnibus prodeſt , omniumque interitum reparat & reſtaurat. Quod & Euangelici Prophetæ intimat vaticinium. *Faciet* , inquit Iſaias , *Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium , conuiuium vindemiæ , pinguium medullatorum , vindemiæ defæcatæ.* Iſai. 25. 6. 130.

Corpus Chriſti , eius inſtrumentum diuinitatis.

Vbi

Vbi omnibus omninò populis sacrum Eucharistiæ conuiuium paratum Vates præloquitur: sed effectum illius vide statim à Propheta adductum; subiungit enim ibidem 8. *Præcipitabit mortem in sempiternum*. A cibo enim viuifico mors non poterat non exterminari.

131. Nec solùm corporalem hominis vitam vel labentem conseruat, vel deperditam sacra restaurat Eucharistia. Spiritualem, quæ verè vita est, quia per eam diuinæ per gratiam vitæ Christiani fiunt participes, auget & multiplicat. Sub speciebus panis & vini, & consequenter per modum cibi & potus hoc diuinissimum Fidelibus tradi Sacramentum, non vacat mysterio; immò hinc innuitur, quantùm ad vitam spiritualem id omninò in nobis sacram præstare Synaxin, quod cibus & potus materialis operantur quantum ad vitam corporalem: & sicut alimentum corporeum, vt notat D. Thom. 3. *p. q.* 79. *art.* 1. sustentat, auget, reparat, & delectat: Ita ab augustissimo Eucharistiæ Sacramento vita spiritualis animæ sustentatur, augetur, reparatur, & delectatur. Quæ sigillatim modò exponere abstinemus, ne diuersâ ab instituto materiâ hanc sectionem cumulemus; illa enim fusè prosequemur dum sese inferiùs offeret occasio. Et ideo panem vitæ æternæ, Eucharistiam vocat D. Ambr. *lib.* 5. *de Sacram. c.* 4. dum ait: *Iste panis est vita æterna, qui animæ nostræ substantiam fulcit*. Cùm enim gratia ab ipso fonte inexhausto per hoc Sacramentum in animam dimanet, nouo veluti fulcro stabilitur, firmatur, sustentatur. Ipsa enim Redemptoris nostri passio, quæ suâ humilitate iacentem mundum erexit, sicut & infirmitate titubantem hominem solidauit, tremendo Eucharistiæ mysterio non solùm exhibita, sed involuta, quem in mundo produxit effectum, hunc in homine operatur, ipsumque sacro Christi cruore rigatum renouat, erigit & confirmat. Quidni? Firmissimæ illi non à Moyse, sed ab æterno Patre propter scelus populi sui percussæ petræ copiosos gratiæ latices effundenti Eucharistiâ coniungimur, ipsaque pietatis vitæque supernaturalis fluenta ex Domini lateris fonte potamus: sacrumque illud pectoris vulnus, quod aliàs sanguinem & aquam continuò fudit, & nunc gratiam ac sanctitatem exhibet hauriendas, osculamur. Nam vt notauit Diuus Chrysostomus explicans illud Ioan. 19. *Continuò exiuit sanguis & aqua*, hom. 84. in Ioan. *Quia hinc suscipiunt principium sacra mysteria, cùm accesseris ad tremendum calicem, vt ab ipsa bibiturus Christi costa, ita accedas*.

Vitam spiritualem dat Eucharistia.

Sustentat, auget, reparat & delectat animã.

Eucharistia animam sustentat.

Vulneri Christi Domini lateris adhæremus per Eucharistiam.

132. Cùm ergo adorando Christi Domini, vnde non solùm omnia Ecclesiæ Sacramenta spiritualis vitæ principia, sed omnes gratiæ fluxerunt, vt sancti Patres loquuntur, lateri lanceâ aperto tanto mysterio copulemur, imò & ipsi Deo coniungamur, nos ab illo spiritualis vitæ augmentum liquet percipere; maximè quia, vt notat Doctor Angelicus 3. *p. q.* 79. *art.* 1. *ad* 1. per hoc Sacramentum perficitur spiritualis vita, ad hoc quod homo in seipso perfectus existat per coniunctionem ad Deum. Vnde D. Ambrosius huius vitæ munus nobis viuifico pane collatum perpendens *serm.* 18. *in psal.* 118. sic fatur: *Quomodo morietur, cui cibus vita est? Et statim subdit: Accedite ad eum, & satiamini, quia panis est. Accedite ad eum, & potate, quia fons est. Accedite ad eum & illuminamini, quia lux est. Accedite ad eum, & liberamini, quia vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, & absoluimini, quia remissio peccatorum est*. Vbi omnia quæ vitam corpoream perficiunt & delectant, ab Eucharistia in vitam spiritualem promanare eleganter demonstrat: nam cibus, potus, lux, libertas, ac sanitas, sine quibus vita vel inlucundo, vel nullo modo transigitur corporea, animæ Christianæ Sacramento donantur Altaris; per ipsum quippe anima iam per gratiam viua (est enim viuorum, & non mortuorum Sacramentum) nutritur tanquam cibo & potu, illuminatur tanquam sole, liberatur tanquam totius libertatis principio; eiusque sanitas seu vigor conseruatur, dum à culpa præseruatur mirabili eius, quia remissio peccatorum est, virtute ac potentiâ.

D. Thom.

Diuersa ab Eucharistia homini conferuntur beneficia.

Sed parum esset Christianæ animæ hoc in seculo spirituali per Eucharistiam vitâ donari, nisi illi in æternum viuere concederetur. *Quid enim prodest benè viuere, cui non datur semper viuere? Nam ad hoc debet vnicuique prodesse benè viuere, vt detur illi semper viuere*, vt loquitur D. Augustinus *tract.* 43. *in Ioan.* Vtrumque præstat diuinus cibus. Dat animæ benè viuere, quia spiritualem eius vitam seruat & auget: dat insuper semper viuere, quia feliciter ad cœlestem eius virtute patriam currimus; & sicut olim in panis subcinericij fortitudine vsque ad montem Dei Oreb ambulauit Helias, ita sanctissimi corporis Christi cibo roborati ad Regna siderea subleuamur. Nec mirum; fructus iustè potest expectare, eosque in agro suo colligere, qui illorum semen bonum in terram mandauit. Semen gloriæ (quæ est vita æterna) gratia est, vt communiter docent Theologi: at tremendo mysterio non solùm gratia, sed omnium gratiarum, scaturigo in auctore suo nobis confertur. Quid ergo, nisi fructus illius vberes, æternam scilicet felicitatem, poterimus expectare? Messis in semine virtualiter includitur; ipsaque diuina gloria, quâ beamur in patria, sacrâ in Eucharistia continetur; dumque illam recipimus, etiam æternæ initium felicitatis in illa accipere meremur; quia vt optimè cum D. Thoma loquitur Ecclesia, per Eucharistiam *futuræ gloriæ nobis pignus datur*. Quæ fusè prosequi modò non tentamus consulentes breuitati; sed de his inferiùs redibit sermo. Itaque cùm à Diuinissimo Altaris Sacramento corporea protrahatur vita, immò & destructa restauretur, necnon spiritualis augeatur, conseruetur, & tandem æterna conferatur: numquid viuifico hoc pane mors destruitur, sicut & peccata delentur; ac dæmones superantur: sicque omnibus hominis malis à Christo Domino in Eucharistia abolitis, nonne liquidò illum hominum tanto Sacramento esse Salutorem constat. 133.

Spiritalem & æternam vitam dat Eucharistia.

ELVCIDATIO III.

Christus Dominus in Eucharistia Dux Christianorum meritò nuncupatur.

134. TOtis animæ nostræ viribus Christum Dominum collaudare adorando in Eucharistiæ Sacramento suadens Doctor Angelicus, postquam in primo huius Sequentiæ textu primam iusti huius muneris rationem adduxit, scilicet quia Saluator est, statim secundam subiungit, addens, *Lauda ducem*; vt quem Saluatorem in hoc tremendo mysterio credimus & experimur, etiam ducem optimum comprobemus. Considerátis igitur in præcedenti elucidatione quæ per sacram Synaxin à Christo Saluatore recipimus beneficiis, ea quæ nobis ab eodem vt Duce, ineffabile per idem mysterium conferuntur, nunc perpendemus. Quod vt perspicuè præstemus, nos à tanto Duce triplicem in locum deduci demonstrabimus; nam ducit nos intra nos, ducit & extra nos, & tandem supra nos. Quæ tria à nostra methodo minimè aberrantes sigillatim prosequemur.

SECTIO PRIMA.

Christus in Eucharistia Dux noster est, quia nos ducit intra nos.

135. INcredibile sanè videbitur hominem, Christo ductore, intra se reduci, cùm penitus sit incredibile, hominem extra hominem diuagari. Etenim si *spiritus hominis in ipso est*, vt ait Apostolus 1. *Cor.* 2. quomodo extra hominem homo erit? Attamen extra se homo est, affectu & amore totus in externas creaturas effusus; extra se à seipso factus est, qui à Deo intra se factus fuerat. Cor suum, vitæ suæ principium, extra corpus suum, exteriori ac corruptibili in suæ dilectionis obiecto collocauit, ipsumque vt pretiosum vitæ suæ thesaurum diligens, ei totus adhæsit: *Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum*, vt dicitur *Matth.* 6. 21. Errauit ergo homo amoris sui pondere extra se pulsus, sicque neque seipsum, nec illum à quo fuerat conditus agnoscens, extra se vagabatur. Verùm ouem errantem bonus Pastor quæsiuit, & hominem qui perierat, diuinæ gratiæ suæ munere restaurans Christus Dominus, totum in se corporis & sanguinis sui mysterio reuocauit.

Creaturarũ amore homo fit extra se.

136. Inordinatorum omnium hominis extra hominem egressuum radix fuit inordinatus propriæ excellentiæ appetitus. Seipsum à Deo dependentem nesciuit; & à se Dei similitudinem in scientia boni & mali, & in potestate existimans propriæ virtute naturæ æternam posse consequi felicitatem, & non à Deo habere gestiens, superbâ & impiâ extra se factus est elatione; etenim *initium omnis peccati superbia*, vt dicitur *Eccl.* 10. Cæcus ergo propriæ excellentiæ in homine amor, dum propriam sui abstulit cognitionem, hominem extra hominem deiecit. Vt ergo ad seipsum Christus Dominus errantem reducat hominem, contrarium per Eucharistiam tanto vulneri aptat remedium, ipsamque hominis superbiam & propriæ infirmitatis ignorantiam perfectâ sui dissipat cognitione, profundaque, quam tribuit, fugat humilitate.

D. Th. 2. 2. q. 162. art. 1. ad 2.

137. *Ex eisdem sumus, ex quibus nutrimur*, ioquit Aristoteles. Cùm ergo sacratissima quæ per Eucharistiam mysteria, etiam ore corporis, tanquam diuina suscipimus alimenta, humiliatam Verbi Dei hominis facti carnem nobis præbeant, haud dubiè nobis magnam conferunt humilitatem. Quamuis enim Doctorum verba discipulorum animis virtutem insinuent, tamen altiùs eam cordibus exempla illorum infigunt: vnde apud omnes tritum emanauit proloquium: *Verba mouent, exempla cogunt*. Humilitatem ore proprio discipulos, & cum illis Christianos omnes edocuit iustitiæ Doctor Christus: *Discite*, inquit Matth. 11. 29. *à me, quia mitis sum & humilis corde*. Sed quia *parum illi fuisset fideles docuisse verbo, nisi firmasset exemplo*, vt loquitur D. Augustinus *in psal.* ideò tantam cordibus nostris virtutem sanctissimis ac theandricis, vt cùm Dionysio loquar, actionibus impressit: etenim cùm in forma Dei, ipsique Deo coæqualis ac consubstantialis esset, *semetipsum exinaniuit formam serui accipiens*, vt ait Apostolus Philip. 2. *Neque tantùm formam serui accepit vt subesset; sed mali serui, vt vapularet*, sicut eleganter dixit Mellifluus Doctor Bernard. *serm. fer. 4. hebd. pœn.* ipsumque sacrum suum corpus contumeliis & cruciatibus vsque ad mortem crucis humiliatum, nouâ in Eucharistiæ Sacramento humiliatione affectum nobis tradens, cum illo humilitatem intra nos collocauit. Cùm enim omne agens intendat sibi passum assimilare, vt apud Philosophos tritum est; simile sibi, idest humiliatum animum in nobis producet humiliata Christi Seruatoris in Eucharistia caro; nam vt inquit August. serm. 127. de tempore: *Vnde commendauit Dominus corpus & sanguinem suum? Vnde, nisi de humilitate sua? Nisi enim esset humilis, nec manducaretur, nec biberetur; quis enim ad eum posset accedere, qui lucem habitat inaccessibilem, & in Sole posuit tabernaculum suum, nisi is qui Diuinitatem velauit corpore, ipsum etiam gloriosum corpus humilis dignaretur tegere panis ac vini pallio?*

Christus in Eucharistia humilis.

138. Quapropter Sponsi sui sacra in Eucharistia descensûs non ignara sancta Ecclesia, quos ad cœlestem mensam accedere videt filios, eos ad propriam sui abiectionem inuitat, vt humiliati ac exinaniti Saluatoris corpus summâ & humilitate & exinanitione dispositi ritè suscipiant. Omnes enim sacram ante Synaxin cum centurione loquentes inducit: *Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantùm dic verbo, & sanabitur anima mea.* Sanari ergo desiderat à primo lethali vulnere, scilicet ab animi elatione, qui ad cœlestem appropinquat mensam, dum se indignum præsentiæ Domini confitetur. Sicque suæ infimæ ac à Deo pendentis naturæ memor, sui cognitionem callet; ac qui aliquando à seipso superbiâ exulabat, intra seipsum humilitate regreditur.

Humiles Christianos ad Communionem vult venire.

139. Subiectionem hominis ad Deum, propter quem etiam aliis humiliando se subjicit, præcipuè respicit humilitas, vt docet Angelicus Præceptor 2. 2. q. 161. art. 1. ad 5. Cúmque diuino ac potentissimo Eucharistiæ alimento alitum in seipsum conuertente, Deo subdatur Christianus, ipsius humilitatis formalissimam tanto Sacramento obtinet rationem. Cúmque Deo verè non subdatur

D. Thom.

Deo subdit hominem Eucharistia.

subdatur homo extra hominem errans, cæterisque per amorem creaturis adhærens, quarum immoderato appetitu intumescit, vanamque sui excellentiam cæco concupiscit affectu, intra se cœlesti agente cibo remeare certissimum est. *Vbicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*, ait Christus *Matth.* 24. quia dum intra corporeum hominum pectus diuina mysteria reconduntur, sacrumque Redemptoris corpus velut diuinum alimentum à Fidelibus manducatur, ad ipsum Christianæ, immò & ad seipsas remigrantes volitant animæ; & quæ extra se vagantes vbique errabant, sacro Christi corpori adunatæ intra se colliguntur. Sed aquilæ iure merito Dei corpori animæ congregatæ nuncupantur, propter acutissimam oculorum aciem, ac visus perspicuitatem. Nam & Solem Iustitiæ fixâ acie in Sacramento, & seipsas eius splendore collustratas intuentur. Si enim *humilitatis radix est timor Dei, & memoria omnium præceptorum eius*, vt docet D. Thomas 2. 2. *qu.* 161. *art.* 6. (quod quidem ex infinitate Dei maiestate, & hominum nihilitate oritur) ab illa, quam nobis confert Eucharistia, bonorum affluentia humilitatem recipientes, ac cum ipsa cognitionis perfectissimæ principium; *Initium quippe sapientiæ timor Domini*, vt dicitur *psal.* 110. 9. Dei, & hominum notitiam recipimus. Quis enim vere sapiens, qui ipsam diuinam sapientiam nescit? Aut quomodò sapiens aliquis putabitur, qui seipsum ignorat? Cùm & apud Ethnicos propria alicuius hominis notitia, totius sapientiæ dicatur fundamentum: hoc ipso enim quod aliquis à limine sapientiam salutabat, statim sibi illud quod præ foribus Delphici templi lemma legitur, scilicet *Nosce teipsum*, personabat. Aquilæ igitur Christianæ animæ intra homines Christianos sacro Domini corpore pastos remigrant; sed aquilæ perspicaces, quæ etsi & visus acumine, alarumque pernicie semper ad excelsa ferantur; tamen ex propria sui notitia, quâ se à Deo pendere cognoscunt, ad infima & profunda descendunt, ac in hominibus veluti reconditæ, totæ sacro corpori colligatæ requiescunt.

Christiani aquilino visu ab Eucharistia donantur.

Nosce teipsum, in foribus templi Delphici.

40. Verùm quid de animabus diuinæ Christi carni adhærentibus humile sentis? Excelsum est omne quod in eis est; & quamuis alimento hoc humiles fiant, nihil de eis infimum aut terrenum cogites. Excelsus Dominus ideo humilia respicit, vt ea ad excelsa euehat, & ad sublimia extollat. *Omnis enim qui se humiliat, exaltabitur*, vt dicitur *Luc.* 18. 14. vnde nobilissimæ omnium auium semper sublimia petentis aquilæ titulo decorantur; quia vt ait D. Chrysostomus hom. 24. in priorem ad Corinth. *oportet enim, qui ad hoc corpus accedit, esse sublimem, & cum terra nihil habere commune; assiduè volare, & ad Solem iustitiæ aspicere.* Tamen ne mireris, dum hominem intra hominem, Christo in Eucharistia ductore reuersum, ibique humilitate commorantem, aquilam nomino, & sublimem dico. Sanè sicut *in pusillo nemo magnus*, ita nec in infimo potest aliquis esse sublimis; sed magnus excelsusque est homo cœlesti alimento vegetatus. Magnus est, quia maximo, nempe Dei Filio copulatus: excelsus est, quia visibilibus omnipotentis Dei operibus eminet vniuersis. Ex quo Angelicus Doctorum Magister illum tantùm perfectum hominem dixit, *qui sub Deo est, & supra cæteras creaturas.* Neque hæc humilitatem euacuat hominis sublimitas; nam eodem Doctore Angelico teste *art.* 2. *ad* 2. iam laudatæ superiùs quæstionis, ex 2. 2. quod aliquis ex confidentia diuini auxilij in maiora tendat, hoc non est contra humilitatem; præsertim cùm ex hoc aliquis magis apud Deum exaltetur, quòd ei se magis per humilitatem subjicit. Vnde D. Augustinus *in lib. de pænit. cap.* 1. ait: *Aliud est leuare se ad Deum, aliud est eleuare se contra Deum. Qui ante illum se projicit, ab illo erigitur: qui aduersus illum se erigit, ab illo projicitur.*

Christiani Aquilæ per Eucharistiã.

Sublimes, magnique fiunt.

22. q. 161. art. 2. ad 2.

August.

Cùm ergo diuino pastus alimento se Deo subjiciat homo, ac intra seipsum coram cœlesti pabulo ac Pastore se projiciat, ab illo sine dubio erigitur, & ad sublimia subleuatur: sicque quæ extra se concupiuerat, nec habere potuerat vanâ inflatus elatione, intra se recipit profundâ subleuatus humilitate: & quia edulio vetito iumentis insipientibus similis factus fuerat, cœlesti escâ nutritus diuinam recuperat imaginem, scientiaque boni & mali decoratur, ipsi conformis factus Saluatori, à quo pascitur, qui vt Vates Euangelicus prophetauit, *Butyrum & mel comedere debuit, vt sciret reprobare malum, & eligere bonum.* Isai. 7. 15. Ille enim qui corporis Dominici melle ac butyro cibatur, seipsum, Deumque Opt. Max. finem vltimum creaturæ rationalis agnoscit, media quibus finis hic consequendus est, eaque quæ ab illius nos remouent assecutione, bonum & malum, virtutes & vitia clarissimâ videt agnitione; ipsumque finem vltimum cupiens & propter ipsum media ad illum non solùm desiderans, sed inuestigans, malum certè reprobat, & bonum eligit ac sectatur. 141.

Totus igitur homo intra hominem collocatus inæstimabiles à Christo speciebus panis velato in se delicias recipit, nec extra se summi boni, à quo omnis manat delectatio, possessionem quærit: intra se illud tenet, complectitur, amplexatur. Ipsi ergo totus adhærens, totus in illo sibi complacet, inquietumque dum per cuncta vagabatur creata illius cor, in ipso, & per ipsum placidissimè requiescit. *Dedisti lætitiam in corde meo à fructu frumenti & vini*, inquit Regius Vates *psal.* 4. 7. iuxta originale Hebræum, vbi nulla olei fit mentio. Nam vt ibidem ait D. Ambrosius: *Data est lætitia in corde nostro ab illo tempore quo accepimus frumentum in corpore, & vinum in sanguine.* Aliis quippe in conuiuiis, vbi homo extrà effunditur, lætitiâ tantùm foris circumfunditur; hoc quo homo intra se colligitur, intra hominem lætitiam fundit: illic os, hîc cor exultat: illic palatum delectatur, hîc anima satiatur: illic denique corporeorum abundantia ciborum corpus necat & animam cruciat, totumque destruit hominem; hic spiritualis corporis Domini suauitas delectat animam, & corpus reficit, totumque in se hominem adunans cœlestibus consolationibus replet. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Psal. 83. 3. Quomodo enim cor humanum vitæ naturalis principium, hominisque caro à corde vitâ donata exultarent, nisi in Deum viuum, qui & vita, & totius vitæ fons est & origo? Cùm autem tremendo Eucharistiæ mysterio Deus viuus, panis viuus factus, nobilissimo omnium modo animam ac corpus Christianorum repleat & tanto Sacramento, & mirabili eius virtute, siue re Sacramenti, vt loquuntur Theologi; nunquid mysticum illorum cor, seu superior animæ rationalis portio, eiusque corporis 142.

In corde lætitiam ab Eucharistia recipit homo.

caro nouis ac inenarrabilibus gaudiis intra se exultabunt? Si enim iuxta Philosophos, gaudium est quies animæ in obiecti ardenter desiderati possessione; nonne in Deo viuo speciebus Sacramenti velato, quem anima vehementer desiderauit, seu vt loquitur Dauid, *sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita sitit anima ad Deum fortem viuum*, Psal. 41. summum habebit gaudium, cùm illum habeat, illo fruatur, ac in illo pacificè requiescat? *Non ergo*, vt loquitur D. August. lib 50. hom. in 33. tom. 10. *exultat Christianus in hoc mundo, non in diuitiis, non in honore, non in luxuria, non in ebrietate, non in vanitatibus mortuis, & citò cum omni suo amore morituris, sed in Deum viuum. Quare non dixit in Deum tantùm, sed addidit, in Deum viuum? Vt ostenderet, quia totum quod non pertinet ad Dei cultum, debere-mus habere quasi mortuum.* Cùm ergo nihil extra Deum viuat, ipseque Deus Opt. Max. ineffabili Altaris Sacramento in homine maneat Christiano, nullibi nisi in seipso vir potest viuere Christianus. Cúmque ibi maneat vbi viuit, nonne diuino hoc cibo in seipsum reuocatus, in seipso commoratur, ibique spiritualium omnium à tanto Sacramento affluentiam recipit gaudiorum?

Christiano nihil extra Deum viuit.

143. Seruum Fidelem præmiaturus Dominus, optimæ dispensationis mercedem gaudium suum constituit. *Intra*, inquit, *in gaudium Domini tui*. Matth. 25. 21. hoc est, felicitatis ac vitæ Domini tui in æternum duraturæ particeps esto. Planè hàc in peregrinatione, quâ peregrinamur à Domino, vt ait Apostolus 2. *Cor.* 5. 6. non dissimilis nobis gratia conceditur: & licèt bonorum retributionis mercedem non omninò, sed tantùm ex parte recipiamus; tamen in nos intrat gaudium Domini nostri, dum sacra corda nostra Eucharistia ingreditur, ex qua vt docet Angelicus Doctor 3. *p. q.* 81. *art.* 1. *ad* 3. Christus Dominus spiritualem delectationem suscepit; in eius enim institutione vehemens eius adimpletum fuit desiderium. De nouo enim mysterio noui Testamenti, Eucharistia scilicet, quod tradebat discipulis, loquebatur dum dixit Luc. 22. 15. *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum*. Nec solùm Domini gaudium, sed eius vita, caro, anima, diuinitas, & ab his omnibus inseparabilis gloria in animas nostras se transferunt: vnde non solùm in spe, sed in re, ea quæ à Beatis in patria, à nobis in via, sacrâ operante Synaxi, suscipiuntur. Ideóque ex Angelico Doctore *opusc.* 57. vniuersa Ecclesia hoc admiratur, dum ait quod in hoc sacro conuiuio, *mens impletur gratiâ, & futura gloria nobis pignus datur*. Cùm ergo summi boni possessionem omnis homo naturaliter cupiat, idque tremendis in mysteriis latête fide certissimum sit, qui deuotè intra se ineffabile hoc Sacramentum recondit, intra se totus reuersus, totus Filio Dei, cuius carne cibatur, conglutinatur; ita vt Christus in ipso, ipseque in Christo reperiatur: nam Christus hoc docuit *Ioan.* 6. 57. dum dixit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.*

Gaudium Dei cum Eucharistia cor nostrum intrat.

D. Thom.

144. Ad cœlestia aspirans, ipsique Dei gaudio ac fruitioni inhians anima sancta, desiderium suum bis expressit verbis: *Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie*. Cant. 1. 7. Verùm quod à cœlesti Sponso retulit responsum? Audi illum dicentem: *Si ignoras te, egredere & abi post vestigia gregum tuorum*. ibid. 8. Quasi illam de termino cogitantem, ad viam remiserit; nam si summa appetuntur, ima peti necesse est; gradu enim humili ad sublimia paratur ascensus, & ea quæ post gregum suorum vestigia humilitate ambulat anima, ad Pastoris ac Sponsi Diuini pascua & thalamum feliciter accedet. Felicior tamen sacrosancto Eucharistiæ mysterio euadit Sponsa; ipsam enim rogantem de pascuis, ac Sponsi in meridie cubili, non ad egressum, sed ad ingressum diuino responso hortabitur, nec ampliùs ei diuinâ voce dicetur: *Egredere, & abi post vestigia gregum tuorum*: sed, ingredere, & abi post vestigia Pastoris tui. Ex quo enim dilectus sub diuino pabulo corporis os Sponsæ ingressus est, simulque gratiarum copiâ eius animam impinguauit, diuinum ad Pastorem intra se latitantem debet Christianus accedere, eiusque sacra non tantùm sequens, sed tenens vestigia, *in meridie*, hoc est, *in plenitudine lucis & ardoris*, vt Diuus exponit Bernardus, & in pascuis saginari, & in cubili quiescere: quia dum sanctissimâ carne sua Christus immenso amoris zelo Christianam reficit Animam, adorandæ suæ Diuinitatis simul possessionem præbet; sicque ea quæ Beatis in patria exhibet oscula & amplexus, homini viatori intra hominem viatorem largiens, ipsi pascua sua aperit, & cubile; ipsumque ad mensam simul & thalamum positum, & suo corpore satiat, & suâ Deitate coronat. Tantis donis homo intra hominem à Deo homine auctus seipsum non ignorat; splendidissimisque iustitiæ iubaris in meridie ardenter intra se collucentis fulgoribus illustratus, propriam videt infirmitatem, suamque optimi Sponsi, Pastoris, ac Ductoris benignitate ad sublimia eleuationem: hincque & ex propriis ad ima descendens, & ex alienis ad excelsa subleuatus, & totus in se humilitate conclusus, cum Christo, à quo pretioso sui corporis alimento pascitur & exaltatur, charitate coniunctus commoratur. Non ergo amplius errat, *sicut ouis quæ periit*, Christianus ille, qui panem Angelorum comedens, Christo Ductore ac Pastore ad propria rediens, sed vana cuncta despiciens, perenne & solidum cupiens, Deo per Eucharistiam in se manenti totus adhæret.

Quæ in patria habent Beati, ea in via præbet Christus per Eucharistiâ.

145. Sanè faciliùs ei conceditur quod aliquando cupiebat Hebræorum ille Monarcha Dauid, dum dicebat: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Psal. 26. 4. Si enim domus Domini verè dicitur Christianus ille, in cuius corpore & anima venerandum per Eucharistiæ Sacramentum Christus Dominus immoratur, nonne cunctis diebus vitæ suæ in domo Domini habitabit, qui intra se Christo adunatus manebit. Domum Domini vitæ expertem incolebat Dauid, at domum Domini viuam, imò & Dei vitâ viuentem vir incolit Christianus: corruptibilem ille; incorruptam iste ac immortalem, & aliquando æternâ felicitate donandam habitat. Omnibus diebus vitæ suæ tantùm in domo Domini versari postulabat Propheta: at non solùm per totum vitæ decursum, sed etiam post mortem, & per interminabilem æternitatis durationem in se, velut in viua Dei domo, imò & magnifico Deitatis templo, homo cœlestibus deliciis enutritus permanebit.

Christianus sacrâ refectus Eucharistiâ, viua Domini domus.

SECTIO

Sectio II.

Christus sacram per Eucharistiam Dux noster est, quia ducit nos extra nos.

Homo intra se humilitate: extra se charitate fertur.

146. QVI diuino Duce Christo Domino, sacratissimoque carnis suæ mysterio in se reuocatus Christianus in se permanet, in se non sistit, sed semper in maiora se extendens, & ad vlteriora progrediens, etiam extra se deportatur. Nec repugnantia profero, dum in se manentem hominem, extra se ferri dico: immò vnum ex alio rectè sequitur. Ex eo enim quod corpore Domini pastus, humilitate intra se commoratur, extra se amore & charitate diffunditur. Verùm quò tendit homo extra hominem exiens? Non vanas fertur ad creaturas, non ad inferiora deprimitur, non ad caduca descendit, non ad falsas anhelat voluptates, sed diuini amoris impulsu non ad aliud nisi ad ipsum Deum Opt. Max. præstantissimum tanti amoris obiectum defertur. Egreditur ergo à se, sed vt in Deum ingrediatur. A se recedit, vt ad Deum accedat; immò & ad Deum charitatis ardore accedens, ad se propiùs accedit. Cùm enim nobiliori modo in Deo existat Christianus quàm in seipso, dum à se veluti recedit, vt ad Deum accedat, ad se proximiùs accedit: sibi enim firmiùs adhæret, dum Deo intimiùs ac fortiùs copulatur.

D. August.

Martial.

Amor amoris causa.

147. Sanè humanum cor diuinæ dilectionis flammâ inardescit adorando Eucharistiæ Sacramento. Si enim *nulla maior est prouocatio ad amandum, quam præuenire amando*, vt eleganter inquit D. Augustinus lib. de catech. rudibus, c. 4. *magnes* enim *amoris amor*; & ideo. *vt ameris ama*, ait Martialis; infinitus, quo Christianos Dei Filius prosequitur amor, dum corpus in cibum, & sanguinem in potum eis tradit, omnes diuini sui amoris diuitias in eo ineffabili Sacramento veluti effundens, vt sacrum loquitur Concil. Trident. *sess.* 13. *cap.* 2. in hominis corde non paruum, non mediocrem, sed maximum generat erga Christum amorem. Nimis enim durus esset animus, qui dilectionem etsi non impediat, impensam nollet rependere. Quamuis enim sæpiùs bonum non diligat, tamen veluti necessariò illud à quo diligitur, amat.

Amor est virtus vnitiua.

Christo Christianum nectit diuinus amor per Eucharistiam.

148. Optimus igitur Dux noster Christus, immò Pastor, & pabulum, in finem homines hoc Sacramento diligens ardenter ab hominibus redamatur; sicque mutua inter illos intercedit dilectio charitatis, quâ & in hominibus Christus, & in Christo homines collocantur. *Cùm enim*, vt ait D. Dion. lib. de diuin. nominib. c. 4. *amor quilibet sit virtus vnitiua*; & vt inquit D. Augustinus lib. 8. de Trin. c. 10. *Sit quasi iunctura quadam duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem scilicet, & quod amatur*: adeò Christum nectit homini, hominemque iungit Christo diuinus per Eucharistiam amor, vt non solùm duo copulentur, vnumque in aliud veluti transfundatur, sed etiam ex duobus vnum coalescat; sicque dum totus in homine tanto Sacramento Christus est, totus etiam in Christo per sacram Synaxim Christianus existit. Quod adeò verum est, vt Dei corpus verè & realiter per Eucharistiam efficiamur, sicut expressit D. Ioan. Chrysostomus *hom.* 60. *ad populum Antiochenum*, dum ait: *Semetipsum* (Christus) *nobis commiscet, & non fide tantùm, verùm & ipsa re nos suum efficit corpus.*

Diuisiones amor nescit.

Amantem in amatû transformare nititur.

Divisiones omnes amor fugit, separationes nescit, abhorret schismata, dissentiones formidat: sed vnionem quærit, cupit, sectatur; quia vnione viuit, discordiâ destruitur, dissentione vulneratur, ac separatione necatur. Cognouit hoc Philosophus ille Aristophanes, qui vt refert Philosophorum Princeps Aristoteles *lib.* 2. *Politic. cap.* 2. dixit quod amantes desiderarent ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc accideret, aut ambos, aut alterum corrumpi, quærunt vnionem quæ conuenit & decet; vt scilicet simul conuersentur, & simul colloquantur, & in aliis huiusmodi coniungantur. Quod sanè amoris naturalis egeni, & in omnibus infirmi operum summa est ac miraculum. Sed à diuino amoris igne omninò vincitur & superatur. Qui enim illius flammâ feruent castissimâ, intime adeo vniuntur, vt sine alicuius amantis iactura ex duobus vnum mirabiliter resultet. Non solùm Deo hominem, ac Deum homini coniungit amor; sed etiam hominem in Deo, & Deum in homine collocat: nam *qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*, vt dicitur 1. *Ioan.* 4. 27. Quod quidem tantâ gloriâ afficit hominem, vt cum Deo quem diligit, & à quo adamatur, vnum constituat. Vnde de discipulis à se dilectis dicebat Christus: *Rogo vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint*. Ioan. 17. 21. Non solùm enim charitate flagrantes mutuò ad inuicem colligati vnum efficiunt; sed etiam Deo nobilissimo sanctissimæ illius dilectionis nedum principio, sed obiecto, vt itam dicam, conglutinati, cum illo vnum sunt; non quidem tantùm apprehensione, sed verè & realiter: sunt enim vnum cum Patre & Filio, eodem amore quo Pater in Filio, & Filius in Patre reperitur: eodem enim Spiritu sancto qui, vt inquit Augustinus lib. 6. de Trin. c. 10. *est genitoris genitique suauitas*, & vinculum ac nexus vtriusque, Deo nectuntur Christiani sacro succensi charitatis igne. Nam charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis, vt inquit Apostolus *Rom.* 5. 5. Quæ verba cum Christi Domini verbis, quæ postquam perfectissimam Fidelium cum Deo per amorem vnitatem postulauit, protulit, optimè quadrant: subdidit enim, *Vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis*. Ioan. 17. 26. Quæ quidem dilectio alia non fuit, nisi increatus, diuinus & infinitus amor personalis, nempe ipse Spiritus sanctus, Patris & Filij osculum adorandum, respiratio sacra, ac felicissimum in quo vterque quiescit centrum. 149.

Spiritus sanctus suauitas, nexus, & vinculum Patris & Filij.

Charitas in nobis Eucharistiâ augetur.

Cùm ergo magnificum quo pascimur, carnis Dei conuiuium flammas in nobis augeat charitatis, nonne cor nostrum ad ipsum Dominum mouet, inclinat, & impellit, ac sic motum, inclinatum, & impulsum ipsi connectit? Cúmque Dei Filio, sacro per Eucharistiam agente charitatis igne copulemur, ac in illo permaneamus, extra nos tanto deportari mysterio quis ambiget? *Charitas Christi vrget nos*, inquit Apostolus 2. *Cor.* 5. 14. quia diuinus ille ignis sacrâ Eucharistiâ roboratus, quasi stimulus stimulat nos, vt velociùs ad Dominum properemus, simulque à nobis recedamus: anima enim magis est vbi amat, quàm vbi animat, vt ex Platone apud Philosophos tritum est. Quæ omnia Græcus Apostoli textus in loco iam à nobis adducto clariùs exprimit; sic enim habet: *Conuiuium Christi detinet, possidet, inhibet* 150.

inhibet & ligat nos: nam hoc ipso quod cœlesti mensâ pascimur, à diuino detinemur conuiuio illo quo flagramus amore: cumque *non suos esse amantes patiatur diuinus amor*, à Christo Domino tanquam aliquid proprium eius possidemur: sicque detenti, ac diuini amoris igne possessi, in nobis non sumus, sed ad illum quem amamus transferimur; translatique ne ab illo recedamus, ille inhibet charitatis ardor, qui suauissimo fortissimoque perfectionis vinculo Deum & hominem colligauit.

151\. Dictum vnius Augustinus olim mirabatur amici, dum *libro 4. confess. cap. 6.* loquebatur: *Benè quidam dixit de amico suo, dimidium animæ suæ.* Verùm maius quid inter Christianum corpore Saluatoris refectum, & ipsum Christum Dominum reperitur: non dimidium animæ ebriæ Christianæ Christus est; nec dimidium Christi anima christiana: sed tota anima illa Christus est; & totus Christus anima illa. Quorsum non ita, cùm vnum sint? Vnum autem apud Philosophos, indistinctum in se, & distinctum à quolibet alio nuncupatur. Non ergo amicum dimidium animæ amici miretur Augustinus; sed Dominum Iesum Ducem & Pastorem optimum, Christianos suos, oues & subditos ardentiùs amore prosequentem; eosque suo corpore & sanguine pastos in ipsum Christum transfusos, imò conuersos, ac veluti transfiguratos celebret & extollat. Loquatur ergo inclytus ille Doctor quem *Linguam Christi & cælorum vocem* sacra appellat Ecclesia, eaque quæ à diuino Christi Domini ore accepit verba transmittat. *Nec tu*, inquit Dominus Augustinum alloquens, *me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ; sed tu mutaberis in me.* Lib. 4. confess. cap. 10.

Amicus dimidium animæ amici.

Eccles. in Seq. D. Aug.

152\. Planè ita factum est, dum turbâ cinctus duodenâ in cœna sedens Rex noster Christus, se tenens in manibus, seque cibus ipse cibans, etiam dilectos corpore suo cibauit Apostolos: quos enim carne suâ pauit tunc discipulos, vno excepto traditore, qui vt loquitur D. August. tract. 26. in Ioan. *bonum malè malus accepit*, in seipsum mirabiliter transmutauit, huiusque mirabilis conuersionis eorum in vultibus visibilem impressit characterem. Cur enim ipse Dominum suis hostibus tradens Iudas, ingratæ ac perfidæ Iudæorum dixit turbæ: *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* Matth. 26. 48. An non Iesum vultu nouerant, qui eius sæpissimè & verba audierant, & miracula comprobarant? An non ex discipulis Petro, Iacobo, & Ioanne sibi notis magistrum etiam agnoscere poterant? Cur ergo osculo Iudæis Dominum discipulus prodit? Ne vtique errarent Iudæi, vnum ex tribus Apostolis cum Christo in horto existentibus, Christi specie ac vultu sacra communione quodammodo insignitis, pro magistro capientes; adeo enim sacrum Christi corpus, discipulorum effigiem etiam in externam Magistri figuram transmutarat. Quod acutè sanè attigit D. Ioannes Chrysostomus, dum ait: *Signum dedit proditor, quia per sumptionem corporis & sanguinis Christi Christiferas facies habebant.* At mirabilem amoris per Eucharistiam effectum, quo amans in amatum impellitur, ac transformatur, propriâ voce æterna ac incarnata nos docet Veritas: neque solùm à discipulo transfuga, sed à fidelissimo illius addiscimus Magistro. Ille quippe contra se ad hortum venientem alloquutus cohortem: *Quem quæritis?* Ioan. 18. 4. audito eius iterato responso, *Iesum Nazarenum*, ibid. 5. & 7. statim subjunxit: *Dixi vobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire.* ibid. 8. ne scilicet quidam ex tribus dilectissimis sibi Apostolis maximâ cum eo vultus similitudine pro ipso Magistro detineretur, ipseque solus seipso designatus, faciliùs ab illis sine vllo errore cognitus caperetur. Quod eleganter expressit D. Cyrill. Hierosolymit. *catechesi mystagog. 4.* dum allatum Ioannis 18. textum exponens, ait: *Eos abire iubet, quia Christiferi per sumptionem corporis & sanguinis Christi effecti erant.* Cùm ergo animarum nostrarum Dux amantissimus Christus adorando carnis suæ Sacramento non solùm nostros in se traducat affectus, sed etiam nos mirabiliter in se transmutet, liquidò constat nos extra nos ab illo tanto mysterio duci.

Apostoli sacrâ communione in Christum transformati.

Chrysost. in Matth. 26.

D. Cyrill. Hier.

Nec mirum; ipse enim *diuinus amor ecstasin facit*, vt loquitur D. Dionysius *c. 4. de diuinis nominibus*; ipsumque hominem eius ardore sacram per Eucharistiam deflagrantem, extra hominem transfert. Etenim sicuti ardere & lucere semper corporeo competit igni, omniaque quæ ad ipsum admouentur corpora, & lucem recipiunt & ardorem: ita diuini amoris flammæ, quod ignis cor, semper mouere & extra se compellere proprium est; vnde & ipse Deus Opt. Max. amore solo extra se propter homines veluti effusus est. *Audemus illud pro veritate dicere* (inquit Dionys. loc. iam citato) *quod ipse omnium causa, propter amatoria bonitatis excellentiam extra se factus sit.* Vnde Mellifluus Doctor Bernardus *serm. 64. in Cant.* diuinos per amorem exitus admiratus, inquit: *Scias amoris fuisse, quod plenitudo effusa est, quod altitudo adæquata est, quod singularitas associata est.* Ex quo rectè infertur, amorem in Christiano homine sacrâ Eucharistiâ roboratum ecstasin in eo producere, ipsumque totum in amatum transfundere: qui enim Deum extra se fudit, altissimum humili adæquauit, ipsumque Creatorem creaturæ associauit diuinus amor. Ille hominem extra hominem ferens, ad sublimia erigit, altissimo adæquat, ipsique Creatori ac Redemptori coniungit, sicque perfectissimam in eo ecstasin operatur. 153.

Diuinus amor ecstasin facit.

Diuini amoris effectus. Bern.

Duplici modo per amorem potest aliquis ecstasin pati, vt docet Angelicus Doctor 1. 2. *q. 28. art. 3.* vel secundùm vim apprehensiuam, seu intellectiuam; & sic extra se poni dicitur aliquis, quando ponitur extra cognitionem sibi propriam, & ad superiorem sublimatur; sicut dum homo eleuatur ad comprehendenda aliqua, quæ sunt supra sensum & rationem, dicitur ecstasin pati in quantum ponitur extra connaturalem apprehensionem rationis & sensus. Vel secundùm partem appetitiuam, & tunc dicitur aliquis ecstasin pati, quando appetitus seu voluntas alicuius in alterum fertur, exiēs quodammodo extra seipsum. Vtroque igitur modo in nobis facit ecstasin diuinus per Eucharistiam amor: primò namque in nostro ecstasis ab illo est intellectu, non solùm quia tantum semel apprehensum beneficium semper in mente gerit, ac de eo meditatur; sed quia in eo supremorum omnium arcanorum arcanum maximum, & sensum, & humanam rationem superexcedens attingit, eiusque supernaturali illustratione, quod oculus non vidit, nec in cor hominis ascendit, agnoscit; Christique vtroque modo amor diuinus per Eucharistiam ecstasin facit, Christique corpus gloriosum modici specie panis inuolutum detegit, sicque naturalis cognitionis transcendens limites omninò extra se positus censetur. 154.

D. Thom. Duplex ecstasis per amorem.

Nec

155. Nec nostra voluntas ecstasi caret, immò illam diuinus amor sacrâ agente Synaxi in voluntate propriè & directè operatur; tunc enim ardore feruens charitatis, Cristum propriè diligens, amore & affectu simpliciter exit extra se, quia illi à quo in infinitum tanto Sacramento diligitur, omne quod potest, gratitudinis ergò vult bonum, eius gloriam cupiens, eius laudem appetens, eiusque iniurias reformidans; ex quo nobilissimo huic sui amoris obiecto adhærens, ipsi omnino conformis euadit, ipsique per omnia contemperatur. Vt enim notauit Angelicus Doctor lib. 3. cont. gent. cap. 151. *Conformitas voluntatis est proprius effectus dilectionis, & idem velle & nolle.* Immò cùm amare non sit trahere, sed trahi ab amato, vt docet idem sanctus Doctor 1. *p. q.* 19. *art.* 3. *ad* 6. & 1.2. *q.* 23. *art.* 6. *ad* 1. & alibi sæpe, quod etiam confirmat Augustinus *in Manuali, cap.* 20. dum ait: *Anima amans fertur votis, trahitur desideriis*: & lib. 13. confess. cap. 9. *Amor meus pondus meum, illo feror quocumque feror*; amoris igne Eucharistiæ mysterio nostra succensa voluntas à Christo amato trahitur, imò ad illum amore veluti pondere fertur, tanquam pedibus currit, ac veluti alis volat: nam vt inquit D. Augustinus præf. in psalm. 121. *Ad Deum ascendit volando, qui ascendit amando.* Totaque extra se & in amato posita, nonne perfectissimam patitur ecstasin? nonne consequenter extra se homo à Christo per Eucharistiam ducitur?

D. August.

Ad Christum amoris pondera fertur homo per Eucharistiã.

156. Sed hactenus dictis omninò suffragatur D. Dionysius Areopag. qui *lib. de Ecclesiastica Hierarc. cap.* 3. sacram Communionem appellat quandam *spiritualem insitionem.* Vt enim truncus in quem surculus inseritur & viuit, & propriis ramis ac frondibus spoliatur, vt quasi propriam ac syluestrem animam exuens, non iam amplius flores suos, frondes ac fructus agrestis ac degenerantis naturæ producat, sed nobiliorem surculi vitam hauriat, illiusque in flores, frondes, fructusque mitiores ac feliciores propagetur, ac à se veluti exiens, totus in meliorem surculum transferatur: sic Christiana gratiâ & charitate viuens Anima, propriis prauisque affectionibus, syluestribus veluti floribus ac frondibus amputatis, diuinum in se surculum Christum Dominum, sacrâ, quæ spiritualis est insitio, Communione suscipiens & amplectens, nouam eamque sanctissimam illius haurit vitam, totaque extra se, & intra Christum veluti transfusa, in illius erumpit gemmas, dilatatur flores, extenditur frondes, propagatur fructus, ita vt non amplius inutilibus ac syluestribus ramusculis ac frondibus, idest humanis actionibus, & affectibus syluescat, sed diuinis Christi operibus efflorescat. Vnde sicuti truncus & surculus ita in vnum coalescunt, vt ex eis vna arbor efficiatur; ita ex Christiano veluti trunco, & Christo Domino per Eucharistiam surculo in eo insito vna res mirabiliter efformatur, vnaque in eis vita reperitur, ita vt non suam, sed Christi Domini vitam diuino epulo satiatus viuere videatur, possitque cum Apostolo dicere: *Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Christus.* Galat. 2. 20. Ac proinde non iam vt homo operetur, sed quasi totus in diuinitatem transfusus, diuinam agendi rationem sortiatur. Quod D. Dionysius *loc. cit.* aduertit, dum inquit: *Si igitur ipsius sacratissima inseramur vita, ipsum quantum fas est imitando, veraciter consortes Dei, diuinorumque participes efficiemur.*

D. Dion.

Communio est spiritualis insitio.

Dionys.

157. Felix igitur, fortunataque Christianorum hominum sors; cùm non solùm mammillâ Regum lactari delicias degustent Deitatis, sed etiam extra se diuino per Eucharistiam amore acti in consortium transeant Dei. Quod sanè miro loquendi modo sacra olim expressit Sponsa, dum dixit: *Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus loquutus est.* Cant. 5. 6. Seu vt alij legunt, *anima mea exiuit, dum ille loqueretur.* Hoc ipso enim quo verbis suis amorem suum erga Christianam Animam declarauit, ad se eius voluntatem attraxit, ipsaque amantis amore rapta, in se veluti liquefacta, tota extra se effusa à se exiuit, vt in amati cor tota amoris flammis ignita subiotraret. At si solo Christi verbo anima diligentis extra se ponitur, quid pretiosum corporis & sanguinis munus non operabitur? Si solus Redemptoris sermo animam è corpore trahit, quid non præstabit omnipotens illa vox, quæ in corpus & sanguinem Christi panem & vinum mirâ virtute conuertit, eaque nobis in cibum & potum immensâ liberalitate concedit? Educet vtique animam, eamque vinculis attrahet charitatis, ac sic attractam & liquefactam, totam in Christi diuinitatem transfundet. Verùm fallor: semetipsam dilectione impellet anima, ac diuino charitatis pondere grauidam, ad vastissimum Deitatis centrum transmittet, ibique tanquam in optatissimo placidissimoque desideriorum omnium fine vltimo, hærebit, immorabitur, requiescet. Sicque ab optimo Duce Christo tremendorum virtute mysteriorum ad se reuocatus Christianus, etiam extra se constituitur.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Anima amore Dei liquefacta extra se exit.

SECTIO III.

Christus sacram per Eucharistiam perfectus Dux, quia nos supra nos ducit.

SVperna regna, ipsumque summum Cœlestis Imperij Monarcham, magnam veluti bonorum operum mercedem Christianus aliquando possessurus, supra se tendit, supra se sperat; auxilioque vires suas natiuas superante, quo tantum & desideriorum, & spei finem consequi valeat, indigere nemo non nouit. Illud à perenni gratiarum omnium scaturigine Christo Domino recipit, qui necdum vt cœlestia adipiscatur Christiano subsidia præbet, sed ipsum adhuc in terris immorantem, etiam ad regna syderea diuino corporis sui subleuat cibo: quippe vt cum Doctore Angelico sacra canit Ecclesia, salutifero Eucharistiæ Sacramento, *Mens impletur gratiâ, & futura gloria nobis pignus datur.* 158.

Sanè nos supra nos diuinus Ductor sacro extollit conuiuio. Quid enim aliud est gratiâ mentem nostram impleri, ac futuræ gloriæ pignus nobis dari, quàm etiam in corpore mortali immortalitatis munera delibare; quàm in terra manendo cœlos ascendere, ipsumque finem vltimum Deum Optimum Maximum etiam in via possidere? Immensum vastissimumque humani cordis sinum quis nisi immensus ac infinitus replere valet? Parua sunt, immò & minima, quæcunque in omnium creaturarum congerie exhibentur; cunctáque extra Deum creata bona infinitam mentis nostræ capacitatem adæquant minimè: infinitá, immensam, increatamque ac diuinam bonitatem, quæ verè summum bonum est, cordis nostri postulat latitudo, ipsáque solâ repleri desiderat. *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum*, inquit Augustinus lib. 1. confess. c. 1. *donec requiescat* 159.

Ad cœlos nos euehit Eucharistia.

Nulla re creata satiatur homo. *D. August.*

in te. Cùm ergo diuinâ gratiâ per Sacram Eucharistiam *mens nostra impleatur*, eiusque latissima vndequaque capacitas satietur, ipso summo bono, quod ipse Deus Opt. Max. exstat, vtique repletur, ac suprà se eleuata, humana superans, ac cœlestia transcendens, vltimo fine fruitur, totumque Sanctorum felicitatis obiectum capit, possidet, complectitur.

Cur per Eucharistiam non gloria, sed pignus gloriæ nobis datur.

160. Quæ cùm ita sint, mirum sanè videbitur, cur Doctor Angelicus non gloriam, sed *futuræ gloriæ nobis pignus dari* ineffabili Eucharistiæ Sacramento dixerit. Mysterio non caret modus iste loquendi; intensissimum Christi Domini erga homines amorem, maximamque in illos bonorum omnium prodit effusionem; nec illorum sacro conuiuio minuit, sed auget felicitatem. Pignus enim pretiosum semper est, ac re pro qua datur, maius solet exhiberi: vnde cùm non solùm ipsam Deitatem, quæ & Angelos, & Hominum Sanctorum in cœlis beat animas, augustissimum suscipientes Sacramentum possideamus, immò & aliquid nostro Viatorum statui conuenientissimum, maximéque pretiosum, gloriam ipsam, immò & gloriæ augmentum recipimus; Deum sine ænigmate vident Angeli & Beati, ipsaque omni ex parte, siue quia virginea, ac virginei partus fructus; siue quia crucifixa, fulgidis vulnerum monilibus formosa Christi humanitas æternam Sanctorum vitam complet, & Deitas, & humanitas vnigeniti Filij Dei, panis speciebus mirabiliter occultatæ Fidelibus sacrâ præbentur Synaxi. Nec horum, quàm illorum minor est possessio, quia non diuersa: idemque Deitatis ac humanitatis obiectum ab vtrisque indiuisibiliter receptum dissimilem nequit causare felicitatem. Verùm patriam via quodammodo prætergreditur, tantoque cibo pasti viatores ipsos videntur superare comprehensores. Hi enim vltimo fini in patria copulati, illo gaudent, in illo quiescunt, ac vlteriùs progredi non valent. Crescere nescit illorum felicitas, nec splendidum, quo sunt redimiti, gloriæ augeri diadema; quia nec illorum virtus incrementa, nec progressus potest habere meritum. At illi Christi Domini Deitate ac humanitate satiati, æternæ beatitudinis delicias prægustantes, etiam ad ampliora contendunt, adhuc in stadio currunt, ad centrum velociùs properant; ipsisque fide, & spe statui Beatorum minimè conuenientibus, gemino tanquam volatu ad sublimiora conscendunt, virtutibus ac meritis augentur, nouosque splendidis gloriæ coronis fulgores imponunt: atque vt vno verbo res exprimatur, Deo adhærentes, intimiùs Deo vniri valent; finemque vltimum veluti possidentes, illum denuò valent adipisci.

Ea quæ Beatis in gloria, viatoribus per Sacram Eucharistiã conferuntur, immò & quodammodo maiora.

Eucharistia lac; Christus nutritius.

161. Verùm ad huiusmodi augmenta ne stupeas. Semper crescunt qui hoc mirabili vescuntur alimento; mirumque planè non est: lac enim nescit non incrementa præstare. Et lac Eucharistia est: ipseque Christianorum optimus Pastor à Ioanne visus est *præcinctus ad mammillas zona aurea*. Apocal. 1. Quia infinito, quo nos prosequitur amore, carnis & sanguinis sui Sacramento dulcissimo nos reficit lacte. Cur non ita? cùm & ipse nutricis erga nos officium gerere non dedignetur. *Ego*, inquit, *nutritius Ephraim*. Oseæ 11. 3. ipse enim Deus est Sadai, vt illum Hebræi vocitarunt: quod planè idem est, ac *Deus vberum*, quæ nobis vtique iucundè præbet, vt suauissimos in illis diuinæ dulcedinis fontes admirantes, torrente voluptatis suæ potemur. Vinum in patria degustant Beati; eos sic inuitat Dominus: *Bibite, & inebriamini, charissimi*, Cant. 5. 1. De illisque Regius Vates cecinit: *Inebriabuntur ab vbertate domus Dei*. Psal. 35. 9. Congruè equidem; nam cùm inenarrabilem ex ipsius Dei fruitione lætitiam suscipiant, vnde & à Christo Domino fidelis Dei famulus *in gaudium Domini intrare* dicitur, dum inter Beatorum consortium annumeratur, meritò *vinum quod lætificat cor hominis*, in cœlis Beati potare dicuntur. At Christiani viatores diuinæ mensæ participes, lac sugere censentur. *Sicut modò geniti infantes, rationabiles, sine dolo, lac concupiscite*, inquit Apostolorum Princeps 1. Pet. 2. 2. seu vt legit D. Clemens Alexandrinus, *verbale lac concupiscite*. Quod etiam agnouit Vates Euangelicus Isaias, dum ait: *Gaudete, vt sugatis, & repleamini ab vbere consolationis eius*. Isai. 66. 11.

Christus Deus vberũ in Eucharistia.

Beati vinum; viatores lac degustare dicuntur: & quare.

Clem. Alex.

Verùm enimverò, si non dissimile, nullaque ex parte diuersum est Beatorum & Viatorum per Eucharistiam conuiuium, cur illis vini nomine, istis lactis titulo ministratur? Non abs re puto varia idem obiectum sortiri vocabula. Dum omni ex parte felices delectationes in dextera Dei vsque in finem, & sine fastidio recipiunt, & sine mutatione degustant, vinum quo sustentantur & delectantur homines, diuino veluti in calice bibunt: at dum Christiani sacro Christi corpore reficiuntur, quia ascendunt *de virtute in virtutem*, eorumque & gratiæ, & virtutes augescunt, lac quo pueri nutriuntur, & crescunt, & tandem perfecto in viros euadunt, ex ipso Dominici pectoris vbere sugere comprobantur. Beatos ipsos gratiâ & sanctitate veluti consummatos vinum gloriæ condelectat. Viatores adhuc virtutis in stadio decurrentes, Christi corporis lac fouet, auget, & ad gloriosum æternæ vitæ brauium ascensionibus, quas in cordibus illorum disponit, feliciter adducit. Quàm mirabilis cibus! Quàm ineffabile Sacramentum! Angelos & Beatos tanquam diuinæ consolationis vinum reficit: Christianos Viatores vt dulcissimum Christi pectoris lac nutrit, & auget. 162.

Nec lac in patria Sanctis potuit exhiberi; nec vinum in via purissimum potuerunt homines degustare. Vinum in lac miro, sed vero modo debuit transmutari, vt cibus Angelorum fieret cibus Viatorum. *Oportuit*, inquit D. Augustinus, *vt mensa illa Angelorum lactesceret*. Lacte indigent, non solido cibo, qui crescere debent, & qui simul ex alimentis & vires hauriunt, & incrementum. Quoties ad Sacram Eucharistiam accurrimus, non ad solida fercula, sed ad mollia vbera properamus, ibi lac sugimus; nam vt ait D. Augustinus tract. 3. in epist. Ioan. *Lac nostrum Christus est: hoc lacte crescimus*. Vnde ipsum Diuum Augustinum ad noua Christus hortatus incrementa, ad diuinum hoc lac sugendum hortabatur, dicens lib. 7. conf. c. 10. *Cibus sum grandium: cresce, & manducabis me*. Hoc siquidem carnem Christi est veraciter manducare, in virtutibus crescere, in charitate augeri, in gratia progredi, & omnium spiritualis vitæ diuitiarum abundantiâ cumulari. 163.

Nec in Patria lac, nec in via vinum potuit hominibus exhiberi: & quare.

August.

Sed nihil infirmum, nihil languidum, nihil humile hoc in lacte suspiceris: eandem habet, 164.

ac

ac vinum virtutem, & ſolo ſtatus diſcrimine ab illo variatur. Vino ſatiantur Beati, at ſatiati non creſcunt, non progrediuntur: lacte reficiuntur Viatores, ſed refecti augeſcunt, extolluntur, & nouis ſemper meritorum muneribus decorantur. Quid ergo? Vino lac melius videbitur? Et hoc ſacræ inſinuant literæ: *Meliora ſunt vbera tua vino*, inquit Sponſus *Cant.* 1. Vbi de ineffabili Euchariſtiæ Sacramento ſermonem inſtitui aduertit D. Grec. Nyſſenus *in Cant. cap.* 1. dum ait: *Per vbera illa admiranda, & vino præſtantiora cogita illos ineffabiles Altaris fontes, ex quibus nos alumni pietatis nutrimur.* Si igitur præſtantiora vbera, præſtantius eſt & vberum lac, præſtantius eſt Euchariſtiæ Sacramentum & vino, & gloriâ Angelorum; præſtantius vtique Viatori, quia & ad viam perficiendam dirigit, & ad vltimum finem conſequendum adducit.

Vbera Euchariſtiæ meliora ſunt vino gloriæ.

165. Merum, non mixtum in patria vinum bibunt Angeli; & illud aliquando Chriſtiani potabunt. Sed lac Euchariſticum nec ſuxerunt Angeli, nec ſugere potuerunt. Corpore non nutriuntur ſpiritus, nec omnipotens Saluator in ſpiritum ſuum panem mirabili verbi ſui virtute Angelos cibaturus tranſmutauit, dicens: Hæc eſt anima mea. Sed viatores homines humanitatis ac Deitatis ſuæ deliciis ſuauiſſimo veluti lacte nutriturus, in corpus ſuum panem conuertit, dum dixit: *Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum.* Vnde ad carnem Chriſti *ex vi verborum*, vt loquuntur Theologi, panis tranſubſtantiatio terminatur, quamuis ex naturali concomitantia & anima, & diuinitas Chriſti cum eius carne reperiantur, vt homo ſpiritu & carne coaleſcens, carne illa veſcatur, ac lacte ſuauiſſimo nutriatur: ſimulque in lacte vinum, in carne animam & deitatem Chriſti ſuſcipiat, & vtrâque, humanitate ſcilicet & Deitate, etiam in via fruatur. Quod vtique gaudens exprimit, dum & cum Scriptura immortales pro tanto conuiuio gratias agens Eccleſia dicit: *Comedi fauum cum melle meo; bibi vinum meum cum lacte meo.* Quæ verba meritò ab Angelico Doctore ſanctiſſimi corporis Chriſti officio inſerta ſunt, vt oſtenderet Chriſtianum hominem pane Angelorum, & vino Beatorum ſatiari, dum lacte Euchariſtico ſatiatur: ſimulque illum & mel, & fauum comedere, cùm Beati mel ſine fauo, id-eſt diuinitatem ſine ænigmate in patria videant, & deguſtent.

Chriſtus non animã, ſed corpus homini dedit.

Chriſtiani lac & vinum, ideſt corpus Chriſti & deitatem in Euchariſtia recipiunt.

166. Optimus ergo Dux noſter Chriſtus, cùm ſupra nos breuiſſimâ, eâque aptiſſimâ viâ nos ducat, vt etiam in terra manentes cœlos poſſideamus; in via ambulantes etiam finem & terminum teneamus; in Eccleſia militantes, iam ſupra ſydera regnemus, ipſique Viatores etiam verè Beati exiſtamus. Quod ſanè optimè attigit B. Clemens Alexandr. *lib.* 1. *Pædagog. cap.* 6. vbi poſtquam Chriſtum Dominum, *mammillam patris* appellauit, ſic eleganter concludit: *Verè Beati qui hanc lactant mammillam.* Quid enim Beati ex viſione diuina, quæ æternæ Beatitudinis ſumma eſt, vt docet D. Thomas 1. 2. *q*... *art*.... recipiunt, quod carni & ſanguini Domini communicantes non ſtatim poſſideant? Iam & Deum, & hominem hominis Saluatorem recipi ſacra Synaxi ex ſuperioribus liquet; ipſaque omnis humani deſiderij ſatietas, quæ felicitatem ipſam complet, cum ſit *ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus*, vt R.P. Car. Bouquin Comm. in Proſam D. Thom. loquitur Boëtius, etiam habetur ſacrorum participatione myſteriorum. Quid enim cupit homo, quod in tremendo myſterio carnis Dei, qui ſummum omnium bonum eſt, non recipiat. Totum ergo quod & capere, & concupiſcere valet humana voluntas, illud perfectiſſimè ſanctiſſimo aſſequitur Euchariſtiæ Sacramento. *Edent pauperes & ſaturabuntur*, inquit Pſalmographus: *Laudabunt Dominum qui requirunt eum; viuent corda eorum in ſeculum ſeculi.* Pſal. 21. 28. Vbi Meſſiæ, ſeu Chriſti Domini paſſionem non ſolùm vt Propheta prænuncians, ſed etiam vt Hiſtoricos & Euangeliſta enarrans Dauid, magnificum, quod moriturus Dominus, carnis ſuæ Eccleſiæ epulum præparauit, demiratus, quaſi tripudians de illa mirabili hominum tanti virtute conuiuij ſatietate, exultabundus cecinit, *Edent pauperes & ſaturabuntur*: ac ſi diceret, qui ex ſemetipſis ſolâ bonorum omnium egeſtate notabiles, propriam explere cupientes vacuitatem, bona omnia tanquam famelici auidiſſimè concupiſcunt, viuifico carnis Saluatoris myſterio ſemel deguſtato replebuntur, diteſcent, ipſumque ſummum bonum recipientes, ſaturabuntur, ipſorumque mentes gratiarum omnium chariſmatibus impinguatæ æternâ fruentur vitâ. *Viuent corda eorum in ſeculum ſeculi.*

Chriſtus mammilla Patris.

In via per Euchariſtiã beati ſumus.

167. At quid hæc inter verba Regius Vates inſeruit, *Laudabunt Dominum qui requirunt eum?* Quomodò quærent quem iam poſſident? Quomodò requirent, quo pleniſſimè ſatiantur? Vtique laudantes requirunt, quia Dei præſentiâ decorari, miraque eius ſuauitate repleti, gratiarum actionibus, feruidiſque charitatis flammis, ac maiorum meritorum incrementis, nouis veluti ſemitis Deum inueſtigantes, ad ipſum nouis moribus properant & aſcendunt. Pauperes ergo & famelici, & ſaturantur, & diteſcunt; immò iam diuites, ditiores, boniſque repleti, nouis bonorum copiis cumulantur. Vnde & ſubdit Propheta, *manducauerunt omnes pingues terræ*, Ibid. 27. & 30. Accubuerunt quidem pauperes, ſed pingues & diuites ſurrexerunt, taleſque ab illo diuino cibo effecti ſunt, vt inquit Theodoretus. Cùm ergo mendlci ac famelici homines, cœleſti menſâ politi diteſcant & ſatientur, iam illis ſuperna illuxit felicitas, ipſique in carne ambulantes, iam ſupra carnem militant, immò & triumphant; ac ſeipſis ſuperiores, etiam in terris cœlorum regna inhabitant, cùm ipſorum gloriâ iam fruantur. Hæc enim ſola menti humanæ ſatietatem præſtat, vt Regius cecinit Vates pſal. 16. 17. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.*

Summum boni, quod ſatiat hominem, in Euchariſtia recipitur.

Diteſcunt pauperes, famelici impinguantur ſacrâ communione.

168. Quod agnoſcens immaculata Chriſti Sponſa, ſacra myſteria celebrantis ore eos qui tanto ſacrificio interſunt Fideles hortatur, vt mentes ad cœleſtia ſubleuent, dum ait: *Surſum corda.* Cui obtemperantes parænesi egregiâ voce reſpondent: *Habemus ad Dominum.* Ac ſi clariùs dicerent, ſe ſolo corpore terram, mente autem iam cœlos inhabitare. Si ergo extra & ſupra ſe eleuantur homines qui ſacrum Chriſti corpus veneraturi ſolenni Miſſæ celebrationi ſe præſentes cum reuerentia exhibent, nonne qui diuinum ac cœleſte pabulum deuotè manducauerit, ad cœlos, immò & ad ſummum Dei omnipotentis thronum eleuabi-

Mentes ad cœlos habere iubentur qui Sacro interſunt.

tur? Qui Christi Domini passioni ac doloribus communicat, eius & gloriam, & lætitiam obtinebit. *Si socy estis passionum, sic eritis & consolationum*, inquit Apostolus 2. *Cor.* 1. 7. Optimi Saluatoris passionis memoria in Eucharistia recolitur, vt loquitur magnus Aquinas; & quoties panem hunc manducamus, & calicem bibimus, mortem Domini annunciamus, vt ait D. Paulus 1. *Cor.* 11. ipsaque mentis deuotione, quâ tremenda mysteria sumimus, Christi passioni ac morti configuramur: ergo & illius resurrectionis participes, electionis consortes ac gloriæ erimus, immò & sumus. Si enim *momentaneum & leue tribulationis nostræ, sempiternum gloriæ pondus operatur in nobis*, vt eiusdem Apostoli ore pronunciatum fuit 2. *Cor.* 4. 7. crucis, passionis ac mortis Saluatoris voluntaria sacrâ communione susceptio, statim resurrectionis ac gloriæ immensam elargitur mercedem. Statim ergo resurgit, viuit, ascendit & eleuatur Christianus, ita vt sublimem, eamque cœlestem vitam agat; soloque corpore peregrinatur à Domino, animâ menteque totus & in cœlum & in Deum sublevatus.

Christi passioni ac gloriæ per Eucharistiam communicamus.

169. Eapropter maximus gentium Apostolus Christianos Domini resurrectionis participes, ad cœlestia, imò & diuina hortabatur. *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Col. 3. Quod aureo exponens stylo aureum illud Orientalis Ecclesiæ Os D. Ioannes Chrysostomus *hom.* 13. *ad pop. Antioch.* sic ait: *Quæ sursum sunt, qualia dic mihi? Vbi Sol? Vbi Luna? Vbi Angeli & Archangeli? Vbi Cherubin & Seraphin? Non*, inquit, *sed vbi Christus est in dextera Dei sedens.* Sublimes omnes, cœlestesque præteruolat creaturas, sublimia sapiens, & ad superna semper aspirans vir ille Christianus, qui & passionis, & Christi resurrectionis sacris mysteriis fit particeps: diuinæ Christi personæ sanctissimæque eius humanitati totus adhæreścit, à tanto thesauro nusquam diuellitur, ibi totus reperitur; & quamuis corpore in terra maneat, corde tamen Christo fixus in cœlo est. Nam *vbicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ*, vt dicitur *Matth.* 24. 28. Quo in loco aquilarum nomenclaturâ Christiani insigniuntur, propter vitæ nouitatem, visus perspicuitatem, ac volatus sublimitatem. Quia, vt eleganter loquitur D. Chrysost. hom. 24. in 1. epist. ad Corinth. *Oportet eum, qui ad hoc corpus accedit, esse sublimem, & cum terra nihil habere commune: assiduè volare, & ad Solem iustitiæ aspicere.* Quis ergo hominem corpore Christi saginatum, & ad ipsum corpus renouatam velut aquilam volitantem, in terra repere cogitabit? Quis illum supra se ductum, & ad diuina subleuatum inficiabitur?

Cœlos ascendimus, ipsique Christo inhæremus Eucharistiâ.

Vt aquilæ volamus, & cœlos sacrâ Eucharistiâ ascendimus.

170. Aureus ille, venustissimusque Solis veluti effigie decoratus flus, ac Heliotropium, idest Solis typus, nuncupatus, solâ radice solo adhærens, cœlum petit, sursum vergit, Solem ipsum, cuius figurâ splendescit, vbique sequuturus. Illum fulgentissimum iubarem intueri diceres; vt appareat, præstolatur; simul ac ortus est, ipsi orienti submittitur, suumque veluti sinum aperiens, aureos eius lætus excipit radios: cum eo ad meridiem progreditur, ipsumque ad occasum cursu velocissimo properantem aspectu sequitur; semperque seipso superior, supra se viuit, supra se immoratur, totusque in Solem & votis, & aspectu transfertur. Vnde & à quodam hoc lemmate mirabilis huius floris ingenium declaratur: *Non quæ super terram.* Solum enim deserens, cœlum petit, Solem sequitur, typum prototypo feliciter copulaturus. At plantam exanimem, sensus & cognitionis expertem longè superat viuus iustitiæ Solis character; homo, inquam, Christianus, qui non solùm Dei imaginem, quam ipsi omnipotens illius efformatrix manus impressit, sed etiam Deum ipsum, quo augustissimo reficitur Sacramento, in corde gerit, à quo sursum erigitur, à terra separatur, & ad regna syderea subleuatus totus in ipsum mente & affectu deportatur.

Heliotropiō solâ radice terram, voto cœlū tenet.

Alta sectatur, ipsumque Solem cupit heliotropion; sed quæ desiderat, fugiunt; & quem fixis veluti obtutibus respexit interdiu, ipsum Sol noctu derelinquit. Vacuus flos, qui incorruptum ac lucidum sydus appetens obscurus manet, totusque Sole priuatus corruptioni maximè obnoxius facillimè contabescit. Felicior certè homo Eucharistico pastus conuiuio, qui non solùm veto Dei viui signaculo decoratus, ipsum æterni splendoris iubarem sequitur, sed iam felicissimè assequutus, illius vitæ, splendoris ac incorruptionis ditescit muneribus; & dum mente supra se volitans ad ipsum iustitiæ Solem aquilinâ velocitate conuolat, ipsum iam veraciter mente & pectore gerit. Illi ergo optimè quadrat egregium lemma, *Non quæ super terram.* Hic enim quamuis terram incolat, nec super terram viuit, nec super terram immoratur, nec super terram agnoscit, diligit, meretur, augetur, beatur: toto mentis affectu à terra alienus supra se eleuatur, cœlestia quærit, cœlestia vult, & ipsum Christum Dominum cœlorum Creatorem diligit, tenet, amplexatur. *Sedebit solitarius, & tacebit, quia leuauit se supra se*, ait Ieremias, vt multi legunt, *Thren.* 3. 28. quia scilicet carne Domini satiatus, ab hominum terrenorum moribus & consortio segregatus, totam vitam à mundi strepitu vacantem in magna cum Deo familiaritate collocabit, & vt optimè exponit D. Bernardus *serm.* 2. in festo Apost. Petri & Pauli, *Non respexit ad se, sed ad illum, qui est supra se.* Sui enim oblitus omnem mentis suæ conatum ad Christum supra se in dextera Dei patris sedentem ordinauit. Ibi ergo supra se leuatus sedet, & solitarius sedet à tumultuantium creaturarum turbis semotus; soli Redemptori totus adhærens, ibi cum eo viuit, cum eo regnat & dominatur. Quod acutè sanè D. Augustinus *in meditat. cap.* 15. expressit, dum ait; *Vbi portio mea regnat, ibi me regnare credo: vbi caro mea glorificatur, ibi gloriosum me esse cognosco; vbi sanguis meus dominatur, ibi dominari me sentio. Quamuis peccator sim, de hac communione gratiam non diffido.* Quod sanè rationi consentaneum maximè videtur: ea quippe à membris habetur vita, quæ à capite tribuitur: illoque, quo caput fulget, honore totum corpus nobilitatur: Christiani autem supernum ac cœlestem cibum manducantes, Christi membra, immò & corpus, *non solum fide, sed etiam re ipsa*, vt loquitur D. Chrysostomus, *efficiuntur*; & ideo & cum capite viuere, & cum illo regnare perhibentur: sicque Christo ductore sacram per Eucharistiam non solùm intra & extra se, sed etiam supra se felicissimè adducuntur. Hinc dicebat Christus: *Si quis mihi ministrat, me sequatur; & vbi ego sum, ibi sit & minister meus*, Ioan. 12. 26. Quod à D. Basilio *serm.* 1. *exercitam. pietatis*, sic exponitur: *Vbi est Christus Rex? In cœlo videlicet; eò te cursum facere miles conuenit. Obliuiscere* omnis

171. *Christianus sacrâ Eucharistiâ iustitiæ Solem in se gerit, & cum eo in cœlis habitat.*

Cum Christo in cœlis regnat & glorificatur.

omnis in terra quietis : nullus miles domum construit, neque agrorum possessiones assumit, neque mercimoniis variis ad acquirendas pecunias implicatur. Dirumpamus ergo terrenorum omnium bonorum vincula, vt expediti supra nos cum Christo Domino in aeternum habitemus.

ELVCIDATIO IV.

Christus verus est Christianorum Pastor.

172. NOn solùm quia ducitur, verùm etiam quia à Christo pascitur, immensas ei & gratiarum actiones, & laudes debet Ecclesia. Vnde postquam Doctor Angelicus ad Christi Domini debita encomia celebranda hortatus est Ecclesiam, quia & intra, & extra, & supra se dirigente Saluatore ducitur, statim nouam subiungens rationem, eandem vt iustissimo muneri faciat satis, admonet, quia egregius ille Dux, optimi etiam Pastoris munere fungitur. Equidem praeconiis vbique extollendus est Pastor hic amantissimus triplici nos sustentans pabulo; ab illo enim, nedum vt oues, sed vt eius filij pascimur verbo, exemplo & proprio corpore.

Christus pascit oues verbo, exemplo, & corpore.

SECTIO PRIMA.

Christus verus Ecclesiae Pastor, illam verbi pabulo sustentat.

173. PAstor est, immò Pastorum omnium optimus aeterni Patris aeternus Filius: immaculato ex vtero virginali nostrae trabeâ carnis indutus exiens, Pastoris nomen, quod in Patris gerebat sinu, in Matris gremio habere voluit, moxque natus Angelico vsus ministerio, Iudaeae pastores ad sua, eaque pauperrima in praesepio cunabula aduocauit, vt belluarum ac pecorum primò viderent pastores, rationalium aliarumque omnium natum ex Virgine creaturarum pastorem ac praeceptorem. Sic enim exultans in natalis hymno sacrosancta canit Ecclesia: *Palamque fit pastoribus Pastor creator omnium.* Ouem errantem, imò & perditam recuperaturus in terram descendit; non alteri eam ad ouile reuocandi curam demandauit; ipsemet fugientem, pereuntem, ac morientem sequutus est, vocauit, reuocauit, saluauit, & ad vitam simul & ad se feliciter reduxit. Vnde & illius egregia vox est: *Ego sum Pastor bonus.* Ioan. 10. Bonus vtique Pastor est, qui animam suam pro malis ac vitiatis ouibus ponens, ex malis optimas fecit. Bonus insuper pastor, qui ex summa errantis ouis malitia summam ac infinitam benignitatem in eam ostendendi ansam accepit; quique immensam misericordiam in miserrimum ac pessimum seruum & inimicum mirabiliter effudit, dum quasi fugientem ac repugnantem humanam naturam quasi manu tenens arripuit, sibique in sponsam hypostaticâ omniumque maximâ vnione copulauit. Peccantes Angelos suae libertati dimisit, seque deserentes deseruit: at peccantem hominem quaesiuit, errantem vocauit, fugientem insequutus est, ac repugnantem retinuit, suaeque diuinae vnione nobilitauit personae. *Nusquam enim Angelos aprehendit, sed semen Abrahae aprehendit.* Hebr. 2.

Christus ex virginis vtero pastor nascitur, & à pastoribus propterea visitatur.

Oues ex malis bonas facit.

Quo homo peior, Deus melior.

174. Miraculum bonitatis ac misericordiae auget, quod lucidissima Ecclesiae docent sydera Augustinus *serm. 9. de verbis Apostoli*, & Doctor Angelicus 3. *p. q.* 1. *art.* 3. nimirum summam hominum malitiam summam Dei prouocasse misericordiam, ac Filium Dei inter homines, vt vnus esset ex illis, attraxisse. Nam si Adam non peccasset, Filius Dei nusquam Filius hominis extitisset: vt enim eleganter loquitur Augustinus proximè citatus: *Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla est medicinae causa.* Sicque in augustissimo Christianae Religionis mysterio verum apparet illud quod Socrates diuino afflatus numine protulit apud Platonem in Symposio, 1. *dial. de amore*, scilicet, *Amorem eo die genitum fuisse ex paupertate, quo alma Venus inter Deos orta est.* Diuinus enim erga homines amor prodiit cum indigentia; egestas, ac miseria nostra remedium, curam & auxilium postularunt: ipseque Deus se venustissimum, pulcherrimum, & optimum etiam supra Venerem diligens, Filium bonitatis suae florem, pulchritudinis splendorem, ac maiestatis speciem ad egenos inopesque homines mittere decreuit, vt & languores ac dolores nostros ad se assumens, decorem suum, gratiam, gloriam ac omnia bona sua nobis elargiretur.

D. August. D. Thom.

Sine peccato non fuisset Incarnatio. Socrates.

Dei amor ex paupertate & miseria nostra ortu & augmentu habet.

175. Quod vt praestaret faciliùs, vberiusque in hominis bonitatis suae fluuios effunderet, boni officium gessit pastoris, primòque ad se errantem ouem reuocare cupiens, propriâ voce, proprio sermone, ore proprio vocans, diuino verbo enutriuit. Semel omnipotentis Dei manu efformatus homo, quod accepit esse amitteret, nisi eadem succurrente seruaretur. Quae eadem benigna manus alimenta subministrat, datam vitam fouent, vires praebent, natiuum calorem pascunt, ipsumque, vt rei medicae loquuntur periti, radicale humidum restaurant; sicque mirabilis totius hominis fabrica longos in dies protrahitur & conseruatur. Verùm praestantius quàm corporeum habens esse in ordine spirituali ac supernaturali, quo ad finem naturae vires superantem, rationalis creaturae omninò completiuum ac beatificatiuum, Dei bonitate ac prouidentiâ ordinatus homo nobiliori indiget cibo, nobiliori statui non dissimili. Sed quo? Diuino verbo. Ab illo enim ad superiora eleuatur, ab infimis distrahitur, in mente illustratur, in affectu accenditur, ac de fine suo supernaturali assequendo plenissimè eruditus, media ad illum aptissima seligens, impedimenta remouens, obices deuitans, à malo decliuans, & faciens bonum, aeternam inquirit pacem, prosequitur, consequitur: vnde & illo iuuante spirituale quod recepit esse, seruatur, augetur, perficitur, ac tandem in patria coronatur. Quod certè rationi maximè consentaneum videbitur, si mira diuini potentia verbi notetur. Vitae supernaturalis principium ab illo in hominem deriuatur, eiusdemque progressus ab illo est; immo perfectio & complementum. Quod acutè Iacobus Apostolus expressit, dum ait: *Voluntariè genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturae eius,* Iac. 1. 18. siue vt Graecè legitur, *Vt principatum obtineamus inter creaturas eius.*

Christus pastor oues pascit verbo.

Homo ad finem supernaturalem ordinatus supernaturali indiget cibo, nempe Dei verbo.

Verbum Dei initium est vitae supernaturalis. Iacob. 1.

176. Quamuis enim perfecta in ordine supernaturali hominis natiuitas sacro operetur Baptismate, quod etiam sermone perficitur, dum accedente verbo à Christo praescripto ad aquae elementum, fit Sacramentum, quo renascitur homo adoptiuus Dei Filius; & licèt hac in regeneratione verba sacramentalia patris, aqua verò matris vicem dicatur subire, vnde & D. Dionys. *de coel. Hierarch.* Baptisterium vocauit *Matrem adoptionis.* Tamen prior natiuitatem hanc antecedens generatio verbi

Christianus verbo Dei genitus, Baptismate nascitur.

D. Dionys.

diuini effectus est; nam cùm Baptismus, nisi credentibus vel per se, vel per Ecclesiam aut parentes, Christo Domino iubente, nusquam debeat ministrari: ille enim dixit Math. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris,* &c. vers. 19. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Marc. vlt. quod etiam explicat D. Th. 3. *p. q.* 68. *art.* 7. & 8. gratia enim, quæ est vltimus effectus Baptismi, & quæ nobis vitæ nouitatem confert, non datur nisi credenti & habenti rectam fidem, vt dicitur Rom. 3. 22. *Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi.* Cúmque fides nullatenus habeatur, nisi post auditam credendorum per diuinum verbum expositionem, & ideo Apostolus *Rom.* 10. 14. inquit: *Quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo audient sine prædicante?* Et postea subdit: *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi,* ibid. 17. ideo nos in lege noua verbo Dei progenitos esse constat, mirámque gignendi virtutem diuinum verbum semper habere. Vnde & Apostolus se tanquam filios in Christiana Religione & vita spirituali Corinthios procreasse diuini semine verbi, quo non solùm gentium magister, sed pater diceretur, gloriabatur 1. Cor. 4. *Si decem millia pædagogorum habeatis, sed non multos patres; nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Cuius quidem ratio est, quia cùm generatio sit processus ad vitam, vt notat D. Th. *ibid. lect.* 3. homo autem viuat in Christo per fidem, vt habetur ad Gal. 2. *Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei:* ipsaque fides ex diuini verbi auditu hominum mentes illustret; ideo verbum Dei semen est quo Apostolus Corinthios genuit Christo. Sed quia iuxta Philosophorum placita, *qui dat esse, dat consequentia ad esse*; infirmum enim esset agens, si quod produxit seruare non posset; cæcum & imprudens, si nesciret; ac si nollet, improbum: vitam supernaturalem quam verbo veritatis hominibus impertiit Christus, eiusdem sermonis virtute custodit, protrahit ac consummat.

Nemo perfectum Baptismi effectum suscipit, nisi credat vel per se, vt adultus; vel per alios, vt infans. D. Thom. Rom. 10.

Verbo Dei Christianos Corinthios genuit Apostolus. 1. Cor. 4.

D. Thom.

Verbo Dei tanquam semine Christiani generamur.

177. At quomodo augeretur, conseruaretur, immò & consummaretur supernaturalis Christiani hominis diuini virtute sermonis vita, nisi præstantissimi alimenti rationem sermo hic sortiretur? Cibus ergo est, sed cibus animæ, panis Intellectus, & cunctarum rationalis creaturæ debilitatum refocillamentum. *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei,* æterna incarnataque Veritas protulit, *Matth.* 4. 4. Si solo corpore constaret homo, solo materiali viueret pane: sed quia immortali, spirituali, Deoque simillimâ rationali etiam constat animâ; spirituali, rationalique indiget alimento, diuino scilicet verbo. *Quod enim corpori est cibus,* inquit D. Chrysostomus serm. cont. Anomæos, tom. 5. *hoc animæ est verbum Dei.* Illo crescit corpus, hoc augetur spiritus: illo caro nutritur, hoc anima impinguatur: illo denique in terra viuit homo, isto supra cœlos cum Deo versatur Christianus.

Pascimur tanquam cibo.

D. Chrysost. Verbum Dei cibus animæ.

178. Famelicos satiant terreni cibi, partesque substantiæ corporeæ natiui caloris actione quotidie deperditæ alimentis corporeis instaurantur; vnde & nutritio à Philosophis aggeneratio, seu partialis generatio vocitatur. Amplior est spiritualis pabuli effectus; non enim quod naturalis igne concupiscentiæ quotidie in anima deperditur, tantùm sermo diuinus restaurat, sed etiam ipsam ab omnibus vulneribus sanatam rationalem renouat animam. Sauciauit illam infelix omnium hominum Protoparens, vanoque ac inordinato felicitatis ac scientiæ appetitu scientiam amisit, vniuersumque in se veluti reconditum genus humanum in anima vulnerauit; intellectum veritatis cognitione, voluntatem rectâ ad Deum ordinatione, immò & Dei affectu orbauit; omnemque animalis hominis infimam partem contra superiorem suscitauit. Tot tantisque malorum copiis quis occurret? immò animæ tantis vulneribus sauciatæ quis succurret? Omnipotens verbum Dei: illud enim, quod rectum opus efformauerat; distortum debet rectificare: quod sanum, sanctumque creauerat; vulneratum, impiumque & sanare debet, & sanctificare. *Neque herba, neque malagma sanauit eos; sed tuus, Domine, sermo qui sanat omnia,* inquit Sapiens *Sap.* 16. 12. Certè vnum est panchrestum omnium ægritudinum medicamen sermo diuinus, nec sanitati nisi per illum Adamus restitutus est.

Mentis reparat langores, & sanat vulnera.

Acutissimæ primi hominis mentis aciem obruit primum eiusdem inobedientiæ ac superbiæ flagitium. *Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum,* falsò cacodæmon promiserat. Immò verum quid spopondit spiritus mendax, nec dicere ausus est: *Eritis sicut Deus*; sed; *eritis sicut Dij.* Gen. 3. 5. sibi, cæterisque apostatis ac rebellibus angelis inobedientem ac peccatorem hominem omninò similem prænuncians. Quod aduertit Procopius *in c.* 3. *Gen.* dum ait: *Non dixit tentator, eritis sicut Deus, sed sicut Dij: seipsum enim & apostatas angelos hoc nomine dignos censuit; quia omnes Dij gentium dæmonia.* Itaque se parem Deo vetiti manducatione eduli dum exoptauit Adamus, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Dei imaginem in se quantum ad supernaturalia deletam sensit; nec propterea diis, idest dæmonis similis effectus est, deteriorem in statum lapsus: ipsis enim angelis peccantibus supernaturalia & gratuita dona abolita sunt, at naturalia in eis remanserunt integra, vt docent Theologi cum D. Thoma 1. *p. q.* 64. *art.* 1. Vnde rerum omnium naturalium, quarum à creatione species habent congenitas, notitiam dæmones per peccatum non amiserunt: humanam autem adeo vulnerauit naturam peccatum, vt iustitiâ originali amissâ, omniumque supernaturalium dotibus obliteratis, etiam naturalia admodum diminuerit. Scientiam amisit intellectus, voluntas rectitudinem, ipsaque rationalis anima mente veluti capta, oculis orbata & pedibus, cæca remansit & clauda. *Ambulabunt vt cæci, quia Domino peccauerunt,* inquit Propheta Sophon. 1. 17. Malitiâ ergo excæcatus homo ac immobilis factus, ex eodem recipit medicamenta vnde facta sunt vulnera. Falsum, astutumque cacodæmonis serpentis ore prolatum verbum, cui libens homo præbuit aurem, rationalem animæ partem veluti profligauit, mentis oculos eruit, affectus vigorem ac feruorem extinxit: at verum, viuumque Dei Opt. Max. verbum cæcum illuminauit, claudum iacentemque erexit, simulque totius hominis & medicamen extitit, & alimentum. 179.

Procop. Homo per peccatum dæmonis similis, immò & abiectior.

D. Thom. Scientia remansit in Angelis peccatoribus, nô verò in homine.

Lapsos Protoparentes, iumentis æquales, & seipsis inferiores ad pristinum, immò & ad subliniorem Vnigeniti incarnatione statum reuocaturus Omnipotens hominis efformator, primo, vnico, excellentissimoque omnium tantæ curationis medio vsus est, dum statim post peccatum vocem 180.

Deus Adamum voce ad pœnitentiam reuocauit.

vocem suam, verbúmque suum misit, vt simul & aures eorum & corda percutiens, collisa redintegraret, vulnerata sanaret, totúmque læsum, ipsúmque interiorem hominem repararet; quod factæ sic narrant Paginæ. *Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, &c.* Genes. 3. 8. *Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?* Vide summi Opificis proprium erga opus amorem: fugienti appropiat, rebelli loquitur, & mortuum ad vitam reuocaturus, vt miserum in quo per peccatum jacet, tumulum videat, inuitat. Verùm quomodo videbit qui mente captus, oculis orbatus est? Quomodo miserum, tetrúmque in quem sese detrudit, carcerem respiciet qui seipsum non agnoscit? Diuini vtique verbi subsidio. Audiat Deum loquentem, qui tentatorem dæmonem audiuit; ipsaque quæ dæmonis verbis cognitionem rapuit auris, diuino sermone notitiam homini restituat: ad hoc enim Deus loquitur vt homo audiat, audiendo illuminetur, & illuminatus sanetur.

Verbum Dei Adamo visum mentis restituit.

181. Quod eleganter expressit mellifluus Gallicanæ, immò & totius Ecclesiæ Doctor inclytus Bernardus *serm. 28. in Cant.* vbi præfata Genesis verba, *Adam vbi es*, exponens, Adamum sic loquentem inducit: *Non videbam jam peccator, audiebam tamen: sed auditus aspectum restituet, si pius, si vigil, si fidelis praecesserit.* Ita planè accidit; ex quo enim Dei vocem primus homo audiuit, timuit, latuit, pœnituit, ipsoque apud eum agente Dei verbo, mentis visum accepit, séque miserum, Deúmque misericordem agnouit, à quo denuò gratiâ donatus, totius stirpis per verbum suum liberationem didicit. Nec dissimili modo, *qui naturâ filij, irâ & maledictionis*, progenitoris labe infecti nascimur, originali à peccato mundamur, luménque quo cæcus illustretur intellectus recipimus. Ab aure in nobis salus incipit; ac ille quo intrauit pestiferum serpentis verbum, diuinum suscipiens sermonem sensus, & lucem menti nostræ tribuit, & munditiem. Quod notauit D. Bernardus jam citatus. *Auris*, inquit, *prima mortis janua, prima aperiatur & vitæ. Auditus qui tulit, reparet visum; quoniam nisi credideritis, non intelligetis.* Fides quippe quæ nostræ iustificationis initium est, juxta illud Apostoli, *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, &c.* Hebr. 11. in nobis oritur ex diuini sermonis auditu. Cúmq; lumen fidei, quamuis obscurum, sit perspicacissimum, fulgore suo nostras nequit non illustrare mentes, ac visum non restituere: nec enim illius mentis caligant oculi, qui oculatissimâ fide respiciunt: ipsa enim, vt loquitur Bernardus serm. 2. de Epiphania, *adeo est oculata, vt lynceos oculos habeat.* Ea est diuini vis verbi, vt simul animas nostras pascat, & omnes spirituales curet infirmitates; sicque optimus Pastor etiam Medici munere fungens, interiorem hominem renouet & restauret. Cui suffragatur inuictissima Christi Sponsa B. Agatha, dum Apostolo Petro ad vberum suorum curanda vulnera remedia exhibenti respondit: *Medicinam carnalem corpori meo numquam exhibui; sed habeo Dominum Iesum-Christum, qui solo sermone restaurat vniuersa.*

D. Bern.

Nos ipsi à verbo diuino illuminamur.

D. Bern.

Fides lynceos oculos habens, acutissimum visum fidelibus tribuit.

D. Bern.

Verbo omnia Christus restaurat.

182. Sed mirabiles à Verbo Diuino curationes, mutationes, ac renouationes attentiùs expendamus. Rapacem ouium Christi lupum furiis inuectum, dirúmque toto pectore in Ecclesiam virus efflantem, ac Sanctorum sanguinem sine intermissione sitientem quis dedit mansuescere? quis in agnum transmutauit? quis in Pastorem conuertit? quis ex Paulo infensissimo Ecclesiæ hoste zelantissimum Ecclesiæ Doctorem, protectorem ac propagatorem fecit Paulum? *Viuus sermo Dei & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ & spiritus*, vt dicitur Hebr. 4. 12. Viua, inquam, illa Christi Domini ex mortuis rediuiui è cœlis clamantis, egregiáque vox: *Saule, Saule, quid me persequeris?* Act. 9. 4. quâ in aures cordis & corporis intonante, repentinâ mutatione *Saulus spirans cædis ac minarum in Discipulos Domini*, ita Magistro loquenti addictissimus, perfectissiméque obtemperaturus respondit: *Domine, quid me vis facere.* Fortis sanè Dei Filij, victrixque loquela persequutorem prostrauit, vt fidelissimum erigeret Prædicatorem. Gloriosus sermonis Christi triumphus, qui dum crudelissimum Ecclesiæ suæ hostem profligauit, non occidit, sed viuificauit; non sanguinem eius fudit, sed eius menti gratiam infudit; non arma rapuit, sed præbuit; non animum, virésque abstulit, sed mutauit; humi dejecit, sed vt illum supra tertium cœlum eueheret: Iudæorum Synagogæ eripuit suæ crudelitatis ministrum, vt Christianorum Ecclesiæ benignitatis ac mansuetudinis dispensatorem prouideret: ac denique immanium Sacerdotum Principis contra Christianæ Religionis professores decretorum sæuissimum portitorem in pretiosissimum electionis vas, vt Christi nomen vbique coram Regibus & Principibus deportaret, ac gloriosum prædicaret, mirabiliter conuertit.

Verbum Dei lupum mutauit in agnum & Pastorem.

Christi voce Paulus Ecclesiæ persequutor, Christi nominis egregius fit prædicator.

183. Majora heroum orbis domitorum, exercituúmque victorum trophæa quis inueniet? Nusquam gloriosior verbi Dei Paulum Apostolum subitò efformantis victoria, triumphus vllus extitit. Non ferro, non flammâ, non armis, non sagittis, sed solâ voce Paulus victus, prostratus, erectus, ac Apostolus ex persequutore effectus est. Lupum subitaneâ mutatione in agnum conuersum quis non miratur? Vel vt veriùs loquar, lupum ouium vastatorem, earum factum protectorem, immò & pastorem, quis videns non stupebit? *Benjamin lupus rapax mane rapiet prædam, & ad vesperam diuidet escas.* Gen. 49. 27. Quod non solùm à Iacob de filio Benjamin, cui benedicebat, dictum; sed etiam de Paulo, qui vt ipse testatur, de Tribu Benjamin ortus erat, putandum est. Ille ergo qui mane, id est priùs, vt exponit D. Augustinus *serm. 4. de Sanctis*, ferocissimus tanquam lupus rapuit prædam, ipsámque Dei deuastauit Ecclesiam; ad vesperam, id est postea, diuino Christi sermone fidelissimum, mansuetissimúmque in pastorem commutatus, escas Christi diuisit ouili; & quos vinctos in Ierusalem Christianos perducere conabatur, diuini sermonis pabulo sustentauit. Sed vide optimi Pastoris zelum: propriæ obliuiscitur, vt aliorum consulat saluti: non solùm Christianos fouet, sed Iudæos etiam cum propriæ vitæ periculo saluare laborat: ipsámque, quam Damasci suscepit Baptismi gratiam, in alios refundere cupiens, *Continuo in Synagogis prædicabat Iesum, quoniam hic est Filius Dei*, vt dicitur Act. 9. 20. Suósque stupentes ac repugnantes auditores multò magis inualescens confundebat, ac diuini ministerio verbi superabat. Sed Tertullianum, lupum in Pastorem versum admirantem audiamus lib. 5. cont. Marcion.

Mira verbi Dei de Saulo victoria.

D. August.

Lupus rapax Pastor fidelis Paulus efficitur.

Tertull.

Marcion.cap.t. *Iacob*, inquit, *ex Tribu Benjamin oriturum Paulum prauidebat; lupum rapacem ad matutinum comedentem, id est primâ ætate vastaturum pecora Domini, vt vastatorem Ecclesiarum: dehinc ad vesperam escam daturum, idest devergente jam ætate oues Christi educaturum, vt Doctorem gentium.*

184. Verùm cur diuino in Paulum triumphum agente Christi verbo, Pauli caligant oculi? *Si præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, vt Regius Psaltes cecinit *psalm.* 18. 9. cur Saluatore jubente vt Paulus surgat & ciuitatem ingrediatur, vt ibi Christianæ fidei mysteriis imbuatur, & sacri Baptismatis vndâ tingatur, dum *surrexit Paulus de terra, apertis oculis nihil videbat?* An quia *desinit videre secularia, qui incipit audire diuina.* Ita censet D. Ambrosius *lib.* 2. *de Abraham, cap.*9. An verò quia *oculi*, qui vt ait Quintilianus, *sunt tota luxuria nostra*, optimè, vtilitérque cæcutiunt, dum à terrestribus ad cœlestia, & à creaturis ad Deum reuocamur? Ita existimauit D. Bernard. *serm.* t. *de conuersione Pauli*, vbi ait: *Felix cæcitas, quâ in conuersione oculi salubriter excæcantur.* An quia nouam incipiebat vitam, veteres oculos ac antiquos obtutus debebat amittere; & nouâ pupillâ, nouisque luminibus noui hominis vitam agentem Paulum donari oportebat? Ita planè: nec luce de cœlo circa eum fulgente, erga cœlestia objecta poterat cæcutire. Immò mentis suæ diuinis rebus oculos figens, carnis apertis oculis nihil carneum, nihil corporeum, nil corruptibile intuebatur. Sed audito Ananiæ ore diuino verbo, susceptáque Christianæ Religionis catechesi, Baptismum cupiens, Baptismum postulans, *ceciderunt ab oculis eius tanquam squamæ, & visum recepit, & surgens baptizatus est.* Act.9. 18. Quod expendens Augustinus *in Psal.* 67. asserit tunc adeptum fuisse Paulum lumen oculorum carnalium, vt innuatur concessum lumen oculorum spiritualium; quorum quidem acies perspicacissima euasit ex diuina collustratione, quâ & voce diuinâ, & cœlesti splendore Pauli mens illustrata est. Rectè ergo apertis oculis sic illustratus nihil videbat, licèt Christum Dominum mundi lucem splendidissimam tunc viderit: oculis enim primam lucem spectantibus secundæ res delitescunt, & in tenebris minimè conspiciendæ ac æstimandæ latent, vt idem loquitur Augustinus *serm.* 2. *de conuers. Pauli*, dum ait: *Eo tempore quo Paulus cætera non videbat, Iesum videt; in eius cæcitate mysterium reformabatur credentium, quoniam qui credit in Christum, ipsum intueri debet, cætera nulla computare: cætera creatura vilescat, vt Creator in corde dulcescat.*

Paulus cæcuit oculis carnis, vt clariùs videat oculis mentis.

Quintilian.

D. Bern.

Vt solùm Creatorem agnoscens, creaturas minimè videat.

185. Alij sunt sermonis diuini, suauissimi animæ nostræ pabuli mirabiles effectus, fructus vberes: nec minora quàm in Paulo aliis in hominibus, quos ex infidelibus in piissimos, fidelissimósque transmutauit, patrauit miracula. Sanè obscurus non fuit diuinæ vocis Romano de Centurione triumphus: nec minùs vicit in Duce militum quàm in sæuissimo Principis Sacerdotum crudelitatis ministro. In hoc Iudæam, in illo idololatriam superauit. In Saulo Synagogæ ex Scripturis sibi creditis fastum; in Centurione gentilitatis ex imperio sibi demandato arrogantiam compressit, ac viuifico Christi Domini crucis signo feliciter submisit. In cruce pendebat totius humani generis Creator vniuersum genus humanum redempturus: ab adstantibus videbatur, at minimè agnoscebatur. Immò malus & injustus putabatur, cum sceleratis & iniquis latronibus vtique crucifixus. Adfuit Centurio, patientem vidit, pendentem respexit, sed eum qui patiebatur, & qui pendebat non agnouit; mortuum tamen cognouit, mortuum prædicauit, mortuum Dei Filium confessus est, primúsque Gentilium mortuum ac crucifixum hominem Deum annunciauit. Quis tantam lucem menti Centurionis infudit? quis eius aperuit oculos? Quis linguam, vt egregiam adeò Christi Diuinitatis confessionem palam, coram Romanis, Hebræis & Græcis audacter promeret, soluit? Quis Gentilem hominem etiam supra Christi Discipulos sublimauit? Christum Dei Filium coram condiscipulis Apostolus Petrus pleno ore prædicauit, dum inquit Matth. t6. *Tu es Christus Filius Dei viui.* Etiam dilecta Christi hospita Lazari & Mariæ soror Martha publicè Christum Dei Filium est confessa. Ioan. t1. *Vtique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei viui.* Debebat Petrus Magistrum Dei Filium prædicare, quia & eius miracula viderat, sacra verba exceperat, ac suâ vocatione gratiam, quæ à solo Deo est, feliciter comprobarat. Debuit & Martha, quæ diuinam Christi virtutem sensit, loquelam mirata est, ac signa eius & prodigia intuita, ipsúmque se Deum pronunciantem audiuit, Ioan. tt. *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet, &c.* Sed vnde Centurio mortui ac crucifixi, cujus miracula non vidit, cujus sermonibus non est potitus, cujus virtutem non est expertus, Diuinitatem didicit? A diuina Christi Domini morientis voce: illa est quæ aurem eius replens, cor tetigit, mentem illustrauit, oculos aperuit, linguam soluit, ipsique verba ad crucifixum ac mortuum Dei Filium prædicandum subministrauit. *Videns autem Centurio*, inquit Marcus c. t5. 39. *qui ex aduerso stabat, quia sic clamans exspirasset, ait: Verè hic homo Filius Dei erat.* Quod exponens D. Bernardus *serm.* 28. *in Cant.* ait: *Ergo ad vocem credidit. Ex voce agnouit Filium Dei, & non ex facie. Auditus inuenit quod non visus; oculum species fefellit; auri veritas se infudit. Oculus pronunciabat infirmum, oculus fœdum, oculus miserum, oculus morte turpissimâ condemnatum: auri Dei Filius, auri formosus innotuit.* Ita elegnater Bernard.

Diuinum verbum de Centurione triumphat.

Nobilior Centurionis quàm Petri & Marthæ Christi Filij Dei confessio.

A morientis Christi voce eius Deitatẽ agnouit.

D. Bernard.

Nec solius huius Centurionis cor tetigit, & 186.
oculos aperuit morientis Christi Domini clamor: cæterorum quoque Gentilium & peccatorum quotidie mentes transmutat tanti Pastoris optima vox; nullúsque extra ipsius errans ouile, vocem eius audit, qui statim ipsum non agnoscat, ipsum non sequatur, & ad illius gregem non reducatur. Reliquos quos concupierunt, cibos fastidiunt diuini verbi alimento semel degustato, summáque celeritate ad suauissima hæc pascua festinant. Cur non ita? Cùm huiusmodi pascuis delicias ipsas in fonte degustent, ipsiúsque æternæ vitæ delectationes in eis prægustent. *Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me; & ego vitam æternam do eis*, inquit Christus *Ioan.* 10. 27. Mirabilis cibus, qui pascens mortuos, facit viuos; peccatores nutriens, facit iustos; & homines mortales reficiens, ipsos efficit immortales. *Venit hora, & nunc est*, ait idem Saluator Ioan. 5. 8. *vt omnes qui in monumentis sunt, audiant vocem Filij Dei, & qui audierint, viuent.* In tumulis jacentes

Nullus gregi Christi incorporatur, nisi per verbum Dei.

tes peccatorum, si semel diuinæ voci aures præbuerint, vitam auditu recuperabunt, vitam vtique spiritualem, supernaturalem, immò & immortalem. Nec mirum, cùm ipsum æternum Dei Verbum, quod voce suæ humanitatis hominũ in animas illabitur, vita sit, totiusque vitalis perfectionis origo. Verùm parum dixi; non enim solam immortalitatem recipiunt homines ab incorruptibili diuinoque sermone, ipsam ab eo suscipiunt diuinitatem. Si enim humani ore magistri prolata verba humaniores præstant discipulos; si philosophicæ pronunciante Præceptore loquelæ Philosophos efformant auditores; ipsum ore Dei prolatum verbum suscipientes audientesque homines procul dubio diuinos efficiet. Vnde & Christus Dominus Ioan. 10. 35. *illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est*. Quod exponens D. Th. ait: *Ideo vocauit Deos eos, inquantum participant aliquid diuinitatis, secundum participationem verbi ad eos facti. Nam ex sermone Dei homo habet aliquam participationem diuinæ virtutis & puritatis.* Quod si tanto Magistro mentem liceat subjicere discipuli, addam ex diuini participatione sermonis ipsum æternum æterni Patris sermonem animas nostras inhabitare. Cùm enim fides ex verbo, & ex fide Dei Filius corda nostra suâ præsentiâ cohonestet, vt loquitur Apostolus Ephes. 3. 12. *Per fidem Christum habitare in cordibus nostris*: cúmque Christus non solùm *Dei virtus* sit, *& Dei sapientia*, vt ait Apostolus 1. *Cor.* 1. 24. sed etiam *splendor gloriæ, & figura*, seu character *substantiæ eius*; hoc ipso quod Dei virtutem, sapientiam, splendorem & imaginem sacri ministerio verbi recipimus, etiam ipsam Deitatem possidemus; & ab illa diuinum Numen participantes, etiam Dij possumus appellari. Quod Clementis Alexandrini in exhortatoria ad Gentiles testimonio roborari potest; sic enim habet: *Sunt verè sacræ literæ quæ sacros faciunt & deificant*. Quod intelligendum est quando diuinum in eis exaratum verbum, & reuerenter suscipitur, & studiosiùs conseruatur.

Vitam & immortalitatem præbet Dei verbum.

Deitatem participatã tribuit Dei verbum.

D. Thom.

Christus fide cor Christiani inhabitat.

Clem. Alex.

187. Spiritalem Ecclesiæ escam, cœlestemque Christianorum doctrinam commendaturus amantissimus ouium suarum Pastor Christus Dominus ait Luc. 8. 4. *Exiit qui seminat seminare semen suum.* Sacrum verbi pabulum semen appellat; subdit enim, *Semen est verbum Dei*. ibid. 11. Quorsum ita? Vt diuini verbi virtutem & fœcunditatem exprimeret, hominesque à verbo Dei in Deos generari demonstraret. Verbum igitur semen est Dei, quia ab hominibus susceptum, euacuat hominem, & producit Deum. *Sed quid facit hoc semẽ*, inquit D. Thom. sup. Luc. c. 28. *Simile ei à quo procedit, quia facit filios Dei.* Semen enim est principium fructus. Quod quidem in naturalibus apparet: illi à quo decisum est semen, seminis effectus assimilatur, vt in omnibus viuentibus constat; sic enim ex leonis semine, leo; ex homine, homo: ergo & ex Dei semine Deus debet generari. Hanc illustret ratiocinationem illustri ex Philosopho illustrior Christianus Iustinus Martyr, qui *orat. 2. ad Græcos*, miram diuini verbi in Scriptura contenti virtutem ac fœcunditatem admiratus, hæc in verba prorumpit. *Hæc nos* (diuini sermonis vis) *non efficit Poëtas, non Philosophos reddit, neque Doctores excellentes: sed ex morti obnoxiis immortales, & Deos ex immortalibus facit.*

Verbum Dei diuinum est semen Deos generans.

D. Thom.

D. Iustin. Mart.

188. Superna cœlorum regna, qui vbique præsens est, speciali modo inhabitat Deus optimus maximus: at vastissima terrarum spatia replent homines veri terrenæ regionis incolæ; quod expressit Psalmographus ps. 113. 25. *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Quid verò si filij hominum filij Dei efficiantur? Locum mutabunt, terram spernent, infima calcabunt, sursum vergent, sursum ascendent, current, volabunt. Quibus alis, quibus pennis? His quas à verbo diuino recipient. Illos ex hominibus Deos pretiosus sermo diuinus procreat, ac Deos sic efformatos ad cœlos euehit & exaltat. Nonne stupes? nonne miraris, dum Fideles cum Ecclesia militante hoc in stadio pugnantes, jam veluti victores ac triumphatores in cœlum conscendere cernis? *Quæ est ista* (cœlestes clamant spiritus militantem triumphare videntes Ecclesiam) *quæ ascendit de deserto deliciis affluens.* Cant. 8. 5. Verùm ne miremini; terreni cum Ecclesia ascendunt homines, quia diuini effecti, quia deliciis affluentes, quia verbis, sermonibusque diuinis carnis sarcinâ exonerati, ac spirituales redditi, sublimes in locos non possunt non euolare. Huc respexit D. Gregorius *lib.* 16. *Moral. cap.* 10. dum ait: *Sancta Ecclesia nisi verborum deliciis afflueret, de deserto vitæ præsentis ascendere superiora non posset.* Deliciis ergo affluit & ascendit, quia dum mysticis intelligentiis pascitur, ad superna quotidie contemplanda subleuatur.

Terreni homines per verbum Dei Dij effecti cœlos incolunt.

Verbi alis cœlos ascendunt.

D. Greg.

189. Alata ergo Dei verbo militans Ecclesia, alati Fideles, alatæ illorum mentes; alatæ vtique, quia auibus leuiores, Angelis velociores semper volant, semper ad Deum, cuius participatâ Deitate decorantur, transuolant. *Anima mea liquefacta est, vt dilectus meus loquutus est*, ore Sponsæ sancta inquit Ecclesia *Cant.* 5. Seu vt ibidem veritas Hebræa habet: *Anima mea exiuit, dum ille loqueretur.* Semel enim dilectissimi Pastoris auditâ voce, verboque percepto, Christiani liquefacta anima extra se exiens toto cordis affectu in Deum fertur, quem jam per sermonem in se recepit: mens quippe, *quæ ardere jam ex desiderio cœperit ad sequendum quem diligit, liquefacta per ignem amoris currit*, vt loquitur D. Gregorius *hom.* 25. *in Euang.* Quis autem animam accendit? quis ardere fecit, nisi diuinus sermo, qui ignem in illam mittens, statim à terrenis ad cœlestia subleuauit. *Ignitum eloquium tuum vehementer*, Regius inquit Psaltes *psal.* 118. 140. Ignitum ergo Dei verbum cor igneat necesse est, ac cor ignitum sursum ascendere omnino oportet. Sed quò tendit ignis iste? Non concauum Lunæ, non elementaris ignis sphæram, non sydereos petit cœlos, sed supernaturalis ac diuini ignis fertur in centrum; ad illum, inquam, ascendit ignem, de quo scriptum est, *Deus noster ignis consumens est.* Deuteron. 4. Quid ergo si Deus ignis consumens est? Consumens est illius verbum. Consumet vtique, sed defectus, sed terrestres infirmitates; non consumet cœlestes qualitates. *Bonus ignis* (inquit Ambrosius in Psal. 118. n. 140.) *qui calefacere nouit, nescit exurere nisi sola peccata. Mundat animum, consumit errorem.* Et statim subdit: *Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur: vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris; non exurit, vt perdat.* Sanè de hoc ignito sermone optimus diuini verbi sator loquutus est, dum inquit Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram.* Quem locum exponens D. Hieron. *epist.* 142. *ad Damasum*, inquit: *Quærimus vbi sit hoc incendium salutare? Nulli dubium, in sacris voluminibus, ex quorum lectione vniuersa hominum vitia repurgamur.* Quia scilicet ex sacrorum lectione voluminum diuini sermonis puritatem cælesti in fonte potamus.

Christiana anima verbo Dei liquefacta extra se ad Deum egreditur & currit.

D. Greg.

Verbum Dei ignis.

D. Ambr.

Consumens peccata, non hominem.

190. Verùm si ignis sermo diuinus, quomodo pabulum esse potest? Imò quia ignis, ideo perfectius, præstantiusque pabulum censendus est. Cibus igitur est non tantùm hominum, sed Angelorum. Ab Augustino siquidem serm. 38. ad Fratres in eremo, *Angelorum ferculum, & Archangelorum pulmentum* appellatur. Quod sanè rationi consentaneum est. Ignitos spiritus Angelos Scriptura pronunciat. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem.* Psal. 103. 5. Seu vt legit D. Paulus Hebr. 1. 7. *Et ministros tuos flammam ignis.* Cùm ergo alitis non dissimile esse debeat alimentum, igne nutrientur, igne delectabuntur ignei, Angelicique Spiritus: ipsaque rationalis anima, cùm Angelis côpar, ac mystica flamma sit, rectè etiam diuino sermonis Dei igne sustentatur. *Panem Angelorum manducauit homo.* Psal. 77. 25.

Hic ignis est pabulum & cibus Angelorum.

Non tantùm manna, esca mirabilis Angelorũ manibus efformata, homini in deserto cibus fuit; sed diuini verbi ignis, verus Angelorum panis, hoc in seculo veluti in deserto hominis, animæ suauissimum nutrimentum ministrauit. Manna Hebræorum in deserto delectabile conuiuium, si diutiùs seruabatur, vermibus scatebat & putrescebat, vt notatur *Exod.* 16. 20. Verbum diuinum, ignitum Angelorum & animarum pabulum, in dies seruatum neque internam deperdit dulcedinem, neque externam labem admittit. Incorruptum semper est, imò & eos quos pascit immortales faciens, ad cœlos deportat. Quod expressit Drogo Episcop. Hostiensis lib. 1. de Sacram. Dominicæ passionis. *Panis*, inquit, *quem manducauit homo, putrescere nescit: non vadit in secessum, sed tendit in excelsum: illuc reducit hominem, vnde traxit originem.*

Manna ab hoc Angelorum pane superatur.

191. Quàm ergo suauiter, quàm deliciosè verbo suo pascit Ecclesiam Christus Dominus! Quàm auidè cibum istum desiderare ac gustare debemus! Accedamus famelici, vt diuinâ hac escâ satiemur. Accedamus feruidi, vt ignem è manu Domini accipiamus; nam *in dextera eius ignea lex*, vt dicitur *Deut.* 33. 2. Ab illo semper pabulum verbi suscipimus, quotiescumque nobis confertur: ipseque est qui in Prophetarum, Apostolorum, imò & Concionatorum omnium ore loquitur: ideoque Pater æternus, cuius Filius verbum est, lingua & loquela, de transfigurato inter Moysem & Eliam Christo sic Apostolis est loquutus: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.* Matth. 17. 5. vt omnes per ipsum loquantur diuini verbi satores, & vt in omnibus diuini sermonis Prædicatoribus semper ipse Filius Pastor optimus audiatur, sicut acutè dixit Augustinus *hom. 1. de Transfigur.* dum ait: *Loquitur Elias, sed ipsum audite. Loquitur Moyses, sed ipsum audite. Loquuntur Propheta, sed ipsum audite.* Christum igitur omnium per ora Apostolorum ac Concionatorum loquentem audiamus, eius verba sedulò seruemus, sanctissimam Deiparam imitantes, quæ *verba* diuina *conseruabat, conferens in corde suo*, vt dicitur *Luc.* 2. 19. Panem istum intellectualem comedere non obliuiscamur, ne arescat cor nostrũ, & diuinâ gratiâ priuemur: imò *comedamus in lætitia panẽ nostrum*, Præcursoris Domini vestigiis inhærentes, de quo *Ioan.* 3. 28. dicitur: *Amicus sponsi stat, & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.* Quis enim non gauderet gaudium Domini recipiendo, in gaudium Domini intrando? Quod quidem conceditur diuinum verbum deuotè audienti: *Beati enim qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* Luc. 11. 28.

Ad tantas verbi Dei delicias properare debent Christiani.

Christus omnium ore Prædicatorũ Ecclesiæ loquitur.

S e c t i o II.

Christus optimus Pastor exemplo pascit Ecclesiam.

192. NOn solùm vocem suam audire, sed sua vestigia sequi dilectissimas oues suas amantissimus Pastor Christus Dominus pronunciauit. *Oues meæ*, inquit Ioan. 10. 27. *vocem meam audiunt, & sequuntur me.* Procul dubio vt significaret se fideles suos non tantùm diuini verbi sui pabulo, sed etiam virtutum suarum exemplo sustentare. Inordinato diuinæ similitudinis desiderio non solùm rebelles ceciderunt Angeli, quorum prior superbâ voce dixerat: *In cælum conscendam, & similis ero Altissimo*, Isai. 14. 13. sed etiam homines, infelix quorum protoparens inani cacodæmonis promissione delusus omnigenam, seu boni & mali scientiam, quæ planè diuina est, diuini transgressione præcepti adipisci existimauit. Vterque igitur, & homo & Angelus, vnigenitum aduersus Dei Filium, cui Patris similitudo ex vi processionis per intellectum, quæ sola in diuinis vera est generatio, vt cum D. Thoma docent Theologi 1. *p. q.* 27. *art.* 2. sicut & ratio formalissima verbi, ac imaginis æterni Progenitoris, necnon Dei virtutis ac Dei sapientiæ, vt loquitur D. Paulus 1. *Cor.* 1. imprudens decertauit: vterque quod Filij proprium est, nullique alteri communicabile, rapere voluit: vterque ab spe decidit, & in peccati barathrum lapsus, vt iustas tanti criminis pœnas lueret, nec Dei aut similitudinem, aut scientiam, quam cupiebat, obtinuit; imò quam jam obtinebat, amisit. Inflatæ mentis peruersitati immobiliter adhærente Angelo, hominis leuitatis misertus ipse, quem offenderat homo, Dei Filius, humanæ miseriæ summâ bonitate succurrit: Patrem adorsus se in feruentissimum, exortâ sui occasione procellâ, humani generis mare, fluctus tumentissimos sedaturus, & tranquillitatem daturus mitti postulauit. *Propter me*, inquit apud D. Bernardum serm. 1. de Aduentu, *orta est tempestas: mitte me in mare, vt fiat tranquillitas.* Sed quàm mirabilis, quàm ingeniosa hominis à Filio Dei restauratio! Non solùm captiuum eduxit è carcere, mortuum ad vitam reduxit, ac contumacem seruum in libertatem pristinam reuocauit: verùm etiam prauo, quo ceciderat desiderio quodammodo indulgens, vt appetitam Dei Filij similitudinem consequeretur homo, concessit; imò vt tantum impleret votum, ipse carnis nostræ fragilitatibus amictus se homini præbens in exemplum, proprio ore mandauit.

Christus pascit oues verbo & exemplo.

Angelus & homo peccantes contra Filium Dei surrexerunt.

Angelos peccatores reliquit, hominũ misertus Filius Dei.

Votum hominis implet.

193. Ad hoc enim inaccessibilem Maiestatis suæ lucem humanitatis nostræ tegit inuolucris, vt faciliùs intueri, & sine periculo ab hominibus posset imitari: eaque ratio Incarnationis instituti non minima mellifluo Abbati Bernardo visa est, qui Dei vnigenitum humanæ vnionem sibi cupientem naturæ, æternum Patrem sic alloquentem inducit jam citato serm. 1. de Aduentu: *Omnes inuident mihi, ecce venio, & talem eis exhibeo memetipsum, vt quisquis inuidere voluerit, quisquis gestierit imitari, fiat ei æmulatio ista in bonum.* Itaque Christus diuinũ se hominibus exhibens prototypum, ad optimam frugem non solùm voce, sed opere eos satagit reuocare, eosque non solùm vt Magister instruit, sed etiam vt prudentissimus Legislator propriis actionibus ad benè operandum inducit: sicque vt veræ Christi oues censeamur, eius verba attentè audientes, sanctissimis eius vestigiis vt-

Se homini præbens in exemplum.

immobi

Appetitus scientiæ homine à Deo separauit: verbum diuinum nos ad Deum reducit.

immobiliter adhæreamus, piâ æmulatione laboremus. Nec conuenientiori modo, inordinatô scientiæ appetitu *alienati à vita Dei*, vt loquitur Apostolus *Eph.4.18.* ad Deum vitæ supernaturalis originem redire possumus, quàm per verbum diuinum omnis scientiæ & sapientiæ fontem, cui semel per Incarnationem copulati, iterum perfectâ eius imitatione coniungimur, ac coniuncti renouamur & perficimur, vt insinuat D.Th.3.*p.q.3. art.8.*

194. Vetustate oppressum, criminum sordibus fœdatum, erroribusque sopitum iacebat genus humanum. Antiqui dirique serpentis veneno infectum semper ruebat in peius, & a barathro in barathrum prouolutum, in nouas, easque profundiores deuoluebatur abyssos. Quæ à peccato recepit vulnera non curabantur; quin potiùs augebantur in dies. Parum illi fuit Deum factorem suum dereliquisse: infensissimum sibi hostem tentatorem suû ac in varia flagitia impulsorem dilexit, coluit, adorauit. Aras illi erexit, hostias obtulit, ac in eius reuerentiam etiã hominum sanguinẽ fudit. *Immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis.* Ps.105.37. Quid plura? Tanta fuit eius cæcitas, vt etiam ipsa crimina coleret, & flagitia veneraretur. Sceleſtiſſimos, nefandiſſimosque homines in Deorum numerum cooptauit, eosque omni dolo, omnique nequitiâ plenos tanquam numina consecrauit. Peſſimos ac flagitiosos Deos dum homines reuerebantur, etiam crimina consectabant, tantoque peiores fiebant, quantò se religiosiores putabant. Dum inanium horum Deorum templorum limina, tanquam cœli vestibula tererent, in omnium turpitudinum cœnum, immò & ad ipsos omnium flagitiosorum infernales carceres detrudebantur. Iouis adulteria, Martis furores, Mercurij leuitates, Veneris libidines, aliaque sexcenta cunctorum scelerum monstra imitari sedulò studebant; dumque turpiſſimo exemplo Deorum vitia exprimerent, diuinos se existimabant, cùm nec rationales, nec homines dici possent, sed omnis stoliditatis ac ferocitatis belluæ. Nec se miseros tot tantarumque culparum ac calamitatum ponderibus prægrauatos putabant, sed se diuinitatis radium adeptos gloriabantur. Proh mentis humanæ cæcitatem! An cœlum quæris in luto? An Deum in tenebris obscuritate obuolutum existimas? An in Deo peccatum tanquam primi entis perfectionem reuereris? Et vt cum Apostolo loquar, *Numquid iniquitas apud Deum? Absit.* Rom. 9. Infelix ac miser es, qui proprio concupiſcentiæ exustus igne, vt maiora ad peccandum habeas incitamenta, & scelera & crimina in Deo fingis. Verùm fallor: nec in Deo malitia tua culpam potuit excogitare; falsos, inanesque ex peſſimis hominibus tibi Deos condidisti, vt in numinibus crimina collocans, etiam propria, eaque turpiſſima flagitia nedum consecrares, sed deificares. *Adulterio delectatus aliquis*, inquit Iulius Firmic. lib. de error. relig. profan. *Iouem respicit, & inde cupiditatis suæ fomenta conquirit, probat, imitatur & laudat, quòd Deus in cygno fallit, in tauro rapit, ludit in satyro.* En miserum vitiosa numina, inanesque deitates infeliciter imitantis cæci hominis statum.

Cæcitas hominis peccatoris.

Sceleratos homines in Deos erexerunt homines, vt criminosos reuerentes, criminj audacter indulgerent.

Iul. Firm.

195. Quis tantæ inueteratæque infirmitati medebitur? Quis cæcum hominem illuminabit, errantem reducet, perditum restaurabit? Ille ipse qui hominem condidit, æternus Dei Filius: ille, inquam, quo tanquam formâ intellectuali, viua-

R.P. Car. Bouquiij Comm. in Prosam D.Thom.

que arte, vt loquitur Augustinus, Omnipotens mundi Artifex hominem creauit, recreare gestiens Filius Dei, qui filius hominis factus est, vt simul & opus suum reficeret, & humanam cupiditatem adimpleret. Dum enim vnus ex hominibus inter homines apparens, totius perfectionis, sanctitudinis, ac iustitiæ diuinum se exhibuit exemplar, ab inanibus Deorum simulachris, ac perditorum, flagitiosorumque hominum morum imitatione reuocauit homines, vt in se tanquam in speculo virtutum omnium consummationem considerantes, ad omnes assequendas illius accenderentur exemplo; sicque Filium Dei filium hominis factum filij hominum imitantes, filij Dei efficerentur. Quod eleganti, floridoque Chrysostomus prosequutus est stylo *hom.2.in Matth.* dum ait: *Cum verus & dilectus Filius sit sempiterni Dei, etiam filius Dauid esse dignatus est, modò vt te filium faceret Dei: seruum patrem habere dignatus est, vt tibi seruo patrem faceret ipsum Deum.* Et post pauca subdit: *Natus est secundùm carnem, vt tu nascereré spiritu: natus est ex muliere, vt tu desineres filius esse mulieris.* Igneâ lege Deus Hebræos, loquente Moyse erudiuit, viam æquitatis mandatia suis ostendit: at pauci legem suscepêre, paucique homines per iustitiæ semitas sertuo præcunte ambulauerunt. Omnes ad veritatis & sanctitatis tramitem vocaturus supremus ille Legislator, viuaque ac æterna lex in terram venit, præsentiâ suâ nedum Iudæos, sed Gentiles sanctificaturus. Quod vaticinio comprobatur Baruch, qui cap.3. 37. & 38. ait: *Hic Deus adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Vtique vt homines cum Deo conuersari, & ad modum Dei viuere & operari doceret; siquidem vt apud Iurisperitos tritum est: *Conuersatio obligat ad mores.*

Christus totius sanctitatis exemplar hominibus apparuit vt homines sanctificaret.

Deus cum hominibus vixit, vt homines cum Deo docerct viuere.

196. Sanè Synagogâ felicior est Ecclesia: illi Prophetarum vocibus; isti proprio ore, propriâ linguâ, proprioque verbo Deus loquutus est, vt notauit Apostolus *Hebr.1. n.1.* Nec solo sermone, sed opere bonitatem & disciplinam docuit: vnde non solùm aures loquenti, sed oculos operanti præbere tenemur, vt simul in cordibus altiùs eius verba figentes, ad eius actiones manibus, totoque corpore, immò & spiritu exprimendas laboremus. *Non faciet auolare à te vltra Doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes Præceptorem tuum*, Euangelici Prophetæ ore promitur, *Isai.30.20.* Quia *quod semel assumpsit Filius Dei, numquam dimisit*, vt apud Theologos tritum est; nec vsquam Ecclesiam Sponsam suam dereliquit, nusquam auolauit, semper mansit. *Ecce ego vobiscum sum*, inquit Christus Matth.vlt. *omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Ipsumque semper docentem, ac rectè agere præcipientem non solùm auribus audire, sed etiam oculis intueri debemus, vt cunctis virtutum eius lineamentis inspectis, perfectam eius in nobis effigiem depingere, seu efformare satagamus. Optima hinc vita nostra, optimi mores, optimi ritus in nobis emanabunt. Si enim ex malo prototypo malæ efformantur icones, optimo ab exemplari perfectiſſimæ deriuantur imagines; intuentes inficiunt quæ morbo laborant pupillæ, & vt inquit Poëta:

Christus operans nobis exhibetur, vt illum operantem videamus.

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi.

At fulgentes ac splendidi qui respiciuntur oculi

G 2 cernen-

cernentes recreant, exhilarant, ac confortant. Pulchriores vino sunt Christi Domini oculi; in intuentes diuinos emittunt radios: hos dum aspicimus, diuinâ luce perfusi, nihil nisi diuinum cogitamus, diuino huic exemplari non absimiles effecti; ipsamque internam Dei imaginem tum Protoparentis, tum proprij criminis labe deturpatam præstantissimi huius exemplaris imitatione reformamus, humanam quam possidemus naturam pristinæ restituentes dignitati. Ideo enim similis Deo creatus est homo, vt ipsum Deum viua veluti eius imago imitaretur. Quod notauit D. Leo Papa *serm. 1. de ieiun. decimi mensis* dum ait: *Si fideliter atque sapienter creationis nostræ intelligamus exordium, inueniemus hominem ideò ad imaginem Dei conditum, vt imitator sui esset Authoris; & hanc esse naturalem nostri generis dignitatem, si in nobis quasi in quodam speculo diuinæ benignitatis forma resplendeat.*

Pulchri oculi Christi, illos videntes lætamur, & diuina in nobis imago reformatur.

197. Quod etiam gentium docuit Apostolus, dum immensum in Verbi incarnatione amoris ac bonitatis diuinæ beneficium expendens, diuinam nobis apparuisse benignitatem asserit, vtique vt illam & redamemus ardenter, ac fideliter imitemur. *Apparuit*, inquit, *benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei.* Ad Tit. 3. Idest, vt exponit Doctor Angelicus ibid. *sect.* 1. *Amor interior profundens bona ad exteriora, quando scilicet Deus ex benignitate homo factus est, vt ab hominibus imitaretur.* Sed clariùs rem hanc aperit idem Apostolus in eadem ad Titum epistola, cap. 2. dum ait: *Apparuit gratia Dei, & Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè, justè & piè viuamus in hoc seculo.* Vbi non solùm infinitam Dei erga homines misericordiam æterni, vnitique Dei Filij incarnatione, sed hominum ab illo ad rectè agendum eruditione commendat. *Eadem enim beneuolentia ac mansuetudine errantes homines instruxit, sicut homo erudit filium*, vt aduertit D. Thom. *ibid. lect.* 3. nosque de duobus saluti necessariis, nempe de bono opere, rectáque in agendo intentione admonuit. Cùm autem vitæ christianæ præstantia duabus veluti columnis innitatur, bonorum operationi, ac malorum fugæ, juxta illud Psal. 36. 27. *Declina à malo, & fac bonum*: vtramque præbet nobis Seruatoris amantissimi efficacissima doctrina, quæ nobis sanctissimis eius operibus elucescens, ab omnibus nos remouendo peccatis, ad omnia nos promouet bona. Quod quidem illis Apostoli verbis, *Vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè, justè & piè viuamus in hoc seculo*, declaratum est. Cùm enim omnia, quibus lædimur peccata, vel sint directè contra Deum, quæ dicuntur peccata impietatis; vel consistant in ausu temporalium, & hæc sunt *secularia desideria*, quæ vel aduersus propriam animam, vel contra proximum militant: omniaque bona quæ ab homine in viam veritatis conuerso patrari possunt, vel Deum, vel ipsum hominem, vel proximum respiciant; ideò dum à Saluatore, vt impietatem ac secularia desideria abnegantes, sobriè, justè, & piè viuamus, erudimur, rectè eiusdem & auxilio & exemplo ad Deum, ad proximum, & ad nosmetipsos ordinamur. Ostendit enim, vt notat D. Thomas, quid boni faciamus: *Sobriè, quantum ad se, id est ad ipsum hominem; justè, quantum ad proximum, & piè quantum ad Deum.*

Christum imitari debemus.

Vitæ christianæ est declinare à malo, & facere bonum.

Quid sit abnegare impietatem & secularia desideria, sobriè, justè & piè viuere.

D. Thom.

198. Itaque perfectissima nobis viuendi regula Saluator proponitur, qui adeo nos docet rectè facere, vt etiamsi eius eloquium quiesceret, ipse eius habitus, incessus, ac totius corporis status sonaret, vt de Philosopho inquit Tertullianus. Christus enim potiori jure quàm humanæ sapientiæ studiosus, *tunc auditur cùm videtur; occursu suo confundit vitia.* Quid mirum? Totius perfectionis ac sanctitudinis norma Christus hominibus datus est.

Christus totius sanctitatis norma.

199. Primum in quolibet genere esse *causam & mensuram omnium quæ sunt post*, summus Philosophorum Aristoteles tradidit *lib. 2. Metaph. text.* 3. Sic in mobilium corporum ordine cœlestes sphæræ rapidissimo primi Mobilis motu cientur, nec vllo possunt motu gaudere, nisi à motu primi cœli dimanet. Omnia lucida à Sole omnium lucidissimo, veluti à fonte, à causa, necnon à mensura splendidum mutuantur fulgorem. Nec Politica Philosophi doctrinam rejicit. Regis totius Imperij capitis suprema voluntas cæteras primorum procerum, ac subditorum regulat voluntates. Nec æquitatis ac rectitudinis splendore eorum fulgebunt actiones, nisi primæ ac summæ illi mensuræ conueniant. Etiam anima rationalis Aristotelis axiomati se subditam vidit. Iustitiam originalem, & illam quam ab omnipotente mundi Opifice receperat, amisit; immò & in omnibus hominibus tanta se spoliatam dote lamentatur, quia primus omnium hominum parens, omnium filiorum nedum caput, sed & causa & mensura, dum vetiti manducatione edulij gratiam perdidit, posteros omnes tanto honore priuauit: nec enim mensurati ac recti esse poterant filij, quorum parens sponte à rectitudinis mensura deuiauit. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiuit, in quo omnes peccauerunt.* Roman. 5. 12. Quod quidem intelligendum est non solùm imitatione, vt falsò volebant Pelagiani, sed etiam propagatione, id est per carnis originem vitiatam, vt exponit D. Thom. *ibid. lect.* 3. & notat Apostolus Ephes. 2. 3. *Eramus naturâ filij iræ.*

Aristot.

Primum in quolibet genere est mensura cæterorum.

D. Thom.

200. Cùm autem Christus Dominus *omnium hominum, maximè fidelium Saluator*, vt loquitur Apostolus, primus illorum motor sit, immò Sol, Princeps, ac Caput; quis in Ecclesia motum, lucem, rectitudinem, ac vitam sine illo habere poterit? Horum omnium causa est & mensura: sine illo nec fugari mors poterat, nec vita reparari, nec reparata virtutibus ornari, nec ornata subsistere. Motor primus est, omnem vitam tribuens & inspirationem, omnémque ad agendum rectè voluntatem. *Sine me*, inquit Ioan. 15. *nihil potestis facere.* Quod exponens D. Augustinus *in Psal.* 30. ait: *Domine si sine te nihil, ergo tecum omnia possumus*, Sol est, sed *Sol Iustitiæ*, vt ait Propheta Malac. 4. 2. *Et sanitas in pennis eius*; id est, cujus radij non solùm tenebras suo dissipant splendore, sed morbos omnes animæ, putà peccata, suo curant vigore. Sed quid Solem commemoro? Lux ipsa infinita, immensa, ineffabilis est. *Ego sum*, inquit Ioan. 8. 12. *lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Princeps est, *sed Princeps pacis*, omnibus Imperio suo subditis spiritalem ac æternam conferens pacem. Princeps est, sed subditorum suorum pater, quos vt filios diligens, ad Regiam dignitatem sublimare non dedignatur: idéoque in femore suo, hoc est, sua in humanitate

Christus omnium hominum primus motor, Sol, Princeps & Caput.

manitate scriptum habet: *Rex Regum, & Dominus dominantium.* Apocal. 19. 16. quia vt exponit Angelicus Præceptor præf. in Epistolas Canon. *Quotquot seruiunt ei, reges erunt, quia ei seruire regnare est*, vt loquitur D. Gregorius. Tandem caput est, sed caput dignissimum, quia fideles omnes dignitate superat, sicuti caput situ cæteris præeminet membris, quorum & principium est, & monarcha: sed plenissimum, immensas fidelibus effundens virtutes, ad eum planè modum, quo in membra corporis omnes sensus à capite deriuantur: ac denique simillimum, quia in natura humana cum omnibus hominibus conuenit, sicut à membris corporis ipsum caput in natura non discrepat. Itaque tali mouente motore rectæ erunt vitæ christianæ motiones; tali fulgente Sole, talique luce coruscante, copiosa Christianorum erunt lumina: tanto imperante Principe, æquissima æquissimis mandatis ciua erit obedientia; tantóque influente capite, sublimes erunt Fidelium operationes, intentiones rectæ, & vita ex omni parte perfecta. Sicque primæ omnium nostrorum motuum, luminum, voluntatum, ac operationum non solùm causæ, sed mensuræ Christo Domino conformes, ejus imitatione liberamur, renouamur, saluamur: ipseque diuinus Ecclesiæ Pastor Ecclesiam suam miro pascit alimento, dum suo reficit exemplo.

D. Thom.

D. Greg.

Christus caput dignissimum, plenissimum, simillimum.

201. Illud hoc est hominibus concessum beneficium, vt non solùm hominum, sed etiam gratiâ adoptionis Dei filij nuncupentur. Adoptio quippe, de qua Apostolus *Eph.* 1. 5. ait, *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum Dei*, nihil aliud est quàm conformitas imaginis veri ac vnigeniti Filij Dei, vt inquit Apostolus Rom. 8. 29. *Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Ille enim, vt D. Thomas exponit *ibid. lect.* 6. qui adoptatur in Filium Dei, conformatur vero Filio ejus: primò quidem in jure participandæ hæreditatis, sicut *eod. cap.* dicitur: *Si filij, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.* Secundò participatione splendoris ipsius; ipse enim genitus est à Patre, tanquam *Splendor gloria ejus*, vt habetur *Hebr.* 1. Vnde per hoc quod Sanctos illuminat de lumine sapientiæ & gratiæ, facit eos conformes fieri sibi: vnde *in Psal.* 109. 4. dicitur, *In splendoribus Sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te*; idest perfundentem omnem splendorem Sanctorum.

Quid sit prædestinati in adoptionē filiorum Dei.

202. Vnde & imaginis Filij dupliciter conformes esse possumus. Primò, vt sit constructio appositiua, vt sit sensus, conformes imaginis Filij ejus qui est imago. Coloss. 1. 15. *Qui est imago inuisibilis Dei.* Secundò, vt sit constructio transitiua, vt sit sensus, prædestinauit nos fieri cōformes Filio suo, in hoc quod portemus imaginem. 1. Cor. 15. 49. *Sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus imaginem cœlestis.* Cùm ergo imago in ipsa vocis expressione imitationem sonet; imago enim quasi imitago ab imitando dicitur: Christiani conformes fieri imaginis Filij Dei prædestinantur, quia ejus actiones ac sanctimoniam imitari tenentur, vt ex ipsorum ad Christum similitudine ejus fratres dignoscantur, ipseque Saluator amantissimus primogenitus in multis fratribus ex sancta illorum conuersatione exhibeatur. Nam vt optimè notat Angelicus Doctor loco jam citato, sicut Deus suam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participantibus eis similitudinem suæ bonitatis, vt non solùm sit bonus, sed etiam actor bonorum; ita Filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis aliis communicare, vt non solùm sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et sic qui per generationem æternam est vnigenitus, secundùm illud Ioan. 1. 18. *Vnigenitus qui est in sinu Patris*; secundùm collationem gratiæ sit primogenitus in multis fratribus. Apocal. 1. 5. *Qui est primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ.* Habet igitur Christus nos fratres, tum quia nobis similitudinem suæ filiationis communicauit, tum quia similitudinem nostræ naturæ assumpsit, secundùm illud Hebr. 2. *Debuit per omnia fratribus assimilari.*

Christus primogenitus est in multis fratribus, & quomodo?

Addam ego, nos fratrem Christum Dominum habere propter morum conformitatem & vitæ similitudinem: ejus enim filiatio gratiæ diuinæ munere nobis communicata, nostráque ab illo assumpta natura, perfectam non viderentur complere germanitatem, nisi & ejus vitam, humilitatem, mansuetudinem, vniuersámque ejus sanctitudinem quotidianis operationibus exprimere sedulò conaremur. Debet ergo fulgere in vita Discipuli Magistri sanctimonia, & cum Christiani nominis gloria Christi Domini innocentia coruscare. 203.

Obscuraretur equidem Christiani cognominis splendor, nisi lucerent in nobis Christi Domini opera; tantoque honore justò priuaremur, nisi Saluatoris imitatione illo decorari mereremur: vt enim D. Ambrosius ait: *Consortium meretur nominis qui consortium meretur & operis.* Vnde D. Cyprianus de habitu Virginum ait: *Qui esse cupimus Christiani, debemus quod Christus fecit imitari; scriptum est, & legitur, & auditur, & in exemplum nostri Ecclesiæ ore celebratur: Qui dicit se in Christo manere, debet quomodo ille ambulauit & ipse ambulare.* 1. Ioan. 2. 6. *Ambulandum vtique est vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est; tunc respondet ad fidem nominis sectatio veritatis: & credenti præmium datur, si quod creditur & geratur.* Quod & Corinthios docuerat magnus Gentium Apostolus 1. *Cor.* 4. dicens: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* Neque enim seipsum Paulus Corinthiis bonorum operum præbebat exemplum, nisi in quantum Christi Domini diuina sequebatur exempla. Nam vt D. Thomas *ibid. lect.* 5. exponit: *Intantum Corinthij debebant Apostolum imitari vt Patrem, inquantum & ipse Christum imitabatur, qui est omnium principalis Pater: & per hoc*, subdit D. Thom. *subtrahitur subditis occasio de adhærendo malis exemplis Prælatorum. Vnde in hoc subditi solùm Prælatos imitari debent, in quo ipsi Christum imitantur, qui est infallibilis regula veritatis: vnde seipsum Apostolis in exemplum posuit.* Ioan. 13. *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* 204.

Christianus Christum imitetur.

Quàm sublimis ergo, quàm excelsa vitæ nostræ mensura ac regula nobis tradita est! Nec Ciuitatum Rectores, nec Prouinciarum Præsides, nec Regnórum Monarchas, nec Sapientiæ Principes, nec Philosophorum Magistros, nec etiam cœlorum incolas Angelicos Spiritus præceptores ac ductores habemus. Eminentior omnibus his nobis datus est Doctor, Ductórque vnigenitus & Patris & Virginis Matris Filius Christus Dominus, nobisque diuinum in exemplar propositus: & non minùs quàm Hebræi jube- 205.

Christus regula nostra in montibus Thabor, Caluariæ, & Oliuarum.

Exod. 25.

mur facere *secundùm exemplar quod nobis in monte*, siue Thabor, dum transfiguraretur; siue Caluariæ, dum pateretur; siue Oliuarum, dum ad cœlos ascenderet, *monstratum est*, vt omnis eius vita totius vitæ nostræ actionum iustissima regula à nobis vbique & semper habeatur.

206. Celebre fuit olim vnius ex septem Græciæ Sapientibus apophthegma, nempe: *Sequere Deum*. Verùm quomodo sequebantur quem non agnoscebant? cùm etiam omnium Græcorum peritissimi Athenienses Deum verum se ignorate professi sint, dum *Ignoto Deo* aram erexerunt. Nobis conceditur quod Gentilibus est negatum: Deum cognouimus, Deum vidimus, Deum agentem inter homines respeximus; & vt dilectus ille Christi Discipulus ait 1. Ioan. 1. *Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, hoc annunciamus*. Hoc imitari, hoc sequi, post hoc ambulare possumus & debemus. Quænam ergo nobis erit gloria, cùm Dei hominis vestigiis inhærentes, Domini virtutes sequentes, per semitas æquitatis ducimur? Sanè immensa. *Magna quippe gloria est sequi Dominum*, vt dicitur Ecclesiast. 23. quia per viam eius gradientes, ad eius thronum gloriæ immortalis tandem veniemus. Ad illum peruenit hoc regio itinere mellifluus Doctor Bernardus, qui *serm. ad Milites Templi, cap.* 11. sic loquitur: *Vita Christi viuendi regula extitit*. Quod sanè à Magno didicerat Gregorio, qui *lib.* 30. *Mor. c.* 30. inquit: *Deus inter nos homo factus est, vt non solùm nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret*.

D. Bern.

Greg.

207. Magistrum dilectissimum, quém Dei Filium solenni confessione Petrus prædicauerat, ab horrendo crucis supplicio dum verbis suis ipse reuocare conatur, *Matth.* 16. 22. dicens: *Absit à te, Domine: non erit tibi hoc*; statim durâ Domini redargutione corripitur. *Vade*, inquit, *post me, satana, scandalum mihi es, quia non sapis ea quæ Dei sunt*. Quorsum Petrus tantâ verborum seueritate mulctatur? Cur qui *eod. cap.* 16. *Matth. n.* 17. beatus, Patris reuelatione dignatus, & aliquando totius orbis Christiani gubernaculo, ac cœli, terræque Imperij moderatione sublimandus dicitur, ibidem numero 23. *Satanas* appellatur? Si Christum Dei viui Filium verum pronunciauit, quomodo quæ Dei sunt non sapiebat, dum à turpissima in ligno morte Deum retrahebat? Vtique Petrus errabat, dum Magistrum à cruce retrahebat; vtique quæ Dei sunt non sapiebat, dum diuinitatis gloriam se sine cruce ac Domini imitatione assequuturum putabat; mundum liberari non cupiebat, qui conuenientissimum liberationis eius per crucem medium impediebat; ipsosque sola Christi in cruce sequelâ sanctificandos homines, vitiis immersos, erroribusque inuolutos cupiebat, qui illos ad Deum morientis Redemptoris sanguine attrahi non volebat. Qui enim dixerat, *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, Ioan. 12. 32. neminem traxisset nisi in cruce exaltatus fuisset: neque homines sine cruce à vitiis erepti virtutibus operam dedissent. *In cruce enim*, vt loquitur D. Th. in cap. 12. ep. ad Hebr. lect. 1. *inuenitur exemplum omnis virtutis*. Vnde D. Augustinus ait: *Crux non solum fuit patibulum patientis, sed etiam cathedra docentis*.

Cur Petrus à Christo satanas est appellatus.

D. Thom.

August.

208. Meritò igitur Petrus, qui Christum ab omnium virtutum magisterio ac mundi redemptione reuocabat, satanas, idest aduersarius, appellatur, ac post Dominum ire jubetur, vt sequendo ac imitando Saluatorem, diuinum eius amorem, at mirificum in sequela Christi comprobet omnium Christianorum profectum. Quod sanè attigit D. Hieronymus *in cap.* 16. *Matthæi*, vbi præfatum locum exponens, Dominum Apostolum Petrum sic alloquentem adducit: *Meæ voluntatis est & Patris, vt pro hominum salute moriar: tu suam tantùm considerans voluntatem, non vis granum tritici cadere in terram, vt multos afferat fructus; & ideo quia contraria loqueris voluntati meæ, debes aduersarius appellari*. (Satanas enim interpretatur aduersarius, siue contrarius.) *Vade post me, idest sequere me qui contrarius es voluntati meæ*. Vt autem optimi Saluatoris voluntas verbis jam expositis expressa clariùs elucesceret, & homines ad sui imitationem properarent, protinus subdidit: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me*. Matth. 16. 24. Quod exponens Chrysost. *hom.* 56. *in Matth.* inquit: *Si quis vult, siue vir, siue mulier, siue Princeps, siue subditus, hanc viam ingrediatur*. Sola siquidem Christi crucifixi imitatio post ipsum homines ad cœlos sublemabit. Vt enim inquit D. Basilius in Constitut. Monast. cap. 2. *Omnis actio, omnis item sermo Saluatoris nostri Iesu Christi excolendæ pietatis, virtutisque obeundæ regula est*. Hanc ergo regulam sequamur, huic conformemur, & vt loquitur Apostolus Hebr. 12. 2. *Aspiciamus in authorem fidei & consummatorem Iesum*, vt in nobis eius pietatem, patientiam, humilitatem, mansuetudinem, obedientiam, cæterasque eius virtutes depingamus, eiusque imagine in terris nobilitati, etiam in cœlis æternâ gloriâ perfruentes consummatâ eius pulchritudine donemur.

Et post Christum ire jubetur.

D. Hieron.

D. Chrysost.

Sola Christi imitatio homines ad cœlos sublemat.

D. Basilius.

SECTIO III.

Christus optimus Ecclesiæ Pastor, illam proprio corpore pascit.

IMmenso quo Christus Dominus Ecclesiam sponsam dilectissimam prosequitur amori non sufficit geminum verbo & exemplo pabulum illi præbere; tertium, idque præstantissimum, suauissimumque, sacrum scilicet corpus suum cupit elargiri. Parum siquidem esset Pastori amantissimo oues docere verbo, firmare exemplo, nisi eas etiam propriâ carne cibaret, sustentaret, roboraret. Ab eodem Authore res naturales & esse recipiunt, & in esse conseruantur. Qui enim esse tribuit, & consequentia ad esse præstat, vt apud Philosophos tritum est: vnde cùm esse spirituale & supernaturale, quo *filij Dei nominamur & sumus*, Christus Dominus *futuri seculi*, id est Christianæ Ecclesiæ *Pater* nobis contulerit; *ipse enim voluntariè genuit nos verbo veritatis*, vt inquit Iacobus Apostolus *cap.* 1. 18. etiam cœleste ac supernaturale, quo vita supernaturalis in Christianis fouetur & conseruatur, alimentum, adorandum ac venerabile corpus suum Ecclesiæ suæ sacra in Eucharistia debuit ministrare. 209.

Tertio nos pascit pabulo Christus, scil. corpore suo.

Nec alter Christiano homini sufficiebat cibus; debilis, imò exinanitus in via defecisset, nisi Christi corpore esset refectus. Disiuncta à capite arescunt membra; lacte priuati filij contabescunt; auulsi ab stipite siccantur rami, ipsique riuuli fonti non cohærentes euanescunt. Quid ergo 210.

Christia

Christiani sine pretioso Christi corpore? Quid sine capite membra? Quid sine nutrice infantes? Quid sine stipite rami, & sine fonte riuuli? Vtique nihil. Vt ergo aliquid sint, sacri Christi corporis deliciis pasci debent, ac tanto cibo simul & capiti adhærebunt, & nutricis mammillis lactabuntur, & sacro stipiti viuentur, & à perenni omnium bonorum fonte minimè disiungentur. Felices viuent, felices stabunt, Parentis optimi, supremi Capitis, & Pastoris amantissimi corpore & sanguine lactati, enutriti, saginati. Cur non ita? cùm diuinum hunc percipientes cibum, simul & amoris, & bonitatis diuinæ fontem suo in pectore recondant, statimque in ardentissimos diuinæ dilectionis actus prorumpant. Inclytus dixit olim Patriarcha: *Si Dominus dederit mihi panem ad vescendum, erit mihi Dominus in Deum.* Gen. 28. Numquid carnem suam Christiano in cibum præstans, eum ad Christum Dominum & Deum redamandum non inflammabit? Maximè, cùm vt ait Clemens Alexand. lib. 1. pædagog. c. 6. *aluisse inter homines sæpè afferat plura amoris incitamenta, quàm procreasse.* Vnde statim subdit ad rem præsentem: *Dedit quidem panem ad manducandum in via, qui se jugiter ad manducandum præbebit in patria: non quemlibet panem dedit, sed seipsum in panem: & qui tale viaticum concessit, quid sinum nobis negabit in patria?* Meretur proinde, vt qui à nobis timetur vt Dominus, diligatur vt Deus, atque nobis Dominus sit in Deum.

Christianus nihil est sine Christi corpore.

211. Sanctissimi illius viri, quem *ante Euangelium Euangelicum, & ante Apostolorum tempora Apostolicum* D. Hieronymus appellauit, faciem videre adeo cupiebant serui eius, vt dixerint: *Quis det de carnibus eius, vt saturemur?* Iob. 31. 31. Verùm nec dominum, qui optimus veluti pater supra modum illis erat desiderabilis, semper intuiti sunt, nec illius possessione, vel visu, vel tactu, vel gustu, vel denique summo affectu satiati. Saturari cupierunt; sed nullus hominum, etiam sanctissimus, animæ humanæ adimplere potest desideria. Solius Christi Pastoris ac Parentis optimi proprium munus est, corpore suo sanctissimo fidelissimos seruos, dilectissimosque filios enutrire ac satiare: nec solùm supremus ille bonorum omnium largitor ab hominibus ex se indigentibus desideratur; sed ipse homines, quibus sese diffundat, summoperè cupit: *Amore* enim quo erga cunctos cruore proprio redemptos defertur, *extra se totus factus*, vt D. loquitur Dionysius, intra nos etiam carne sua voluit commorari. Quod etiam expressit aureum illud eloquentiæ flumen Chrysostomus *hom. 61. ad pop. Antioch.* dum ait: *Christus id fecit in maiorem nos inducens charitatem, & suum erga nos ostendens desiderium, non tantùm se præbens cupientibus videndum, sed & palpandum & comedendum, & carni dentes infigere, & complicari, & omne desiderium impleri.*

Christus dũ ab hominibus desideratur, & ipse desiderat homines.

D. Dionys.

Chrysost.

212. Felix sanè, fortunatáque Christianorum Ecclesia Capitis sui ac Pastoris optimi corpore, pane veluti desiderabili vegetata: nec tanto enutrita est cibo vetus Iudæorum Synagoga. *Vmbram dumtaxat habebat lex futurorum bonorum.* At quæ illorum veritate ac possessione splendescit Ecclesia, propriâ ac mirabili Christi Domini carne saginatur. Esurierunt antiqui Iudæorum Patriarchæ, ac veluti inediâ laborantes, Eucharisticum conuiuium ardentibus votis exoptarunt; nec tamen votorum compotes, quibusdam Christianorum mensæ figuris enutriti, famelici interierunt. Esuriuit ille secundùm cor Dei Iudæorum Princeps, Dauid Rex; esuriuit, inquam, sacrámque diuini Redemptoris carnem vehementi desiderio concupiscens, præ ardore defecit: Loquatur ille Regius Psaltes, ac feruidum, quo Christum exoptabat, zelum ille ipse propriis verbis exprimat: *Defecit*, inquit, *in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum*; seu vt Ambrosius legit, *in verbum tuum, dicentes: Quando consolaberis me?* Psal. 118. Vnde quæso tanta defectio? Cur in Propheta anima simul & oculi deficiunt. Sed cur deficiunt in Dei salutare, à quo omnis hominum fortitudo dimanat & profectus? Sanè ideo deficit Propheta, quia cupit, & cupiendo optatum non habet, desideratum non possidet. Quod D. Ambrosius aduertit serm. 11. in psal. 118. *Sanctus ac timens Deum*, Dauid, *nescit aliud desiderare nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus. Illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit, & hoc solùm veretur, ne illum possit amittere. Itaque quanto maiori desiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere Salutari suo, tanto magis deficit: ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur.*

Iudæi Eucharistiam esurierunt.

Ambr.

Deficiebat ergo Dauid, quia summoperè Christum desiderabat; desiderabat, quia Christum diligebat; diligebat, quia Christo indigebat: sed quid præcipuè in Christo cupiebat? Corporis & sanguinis sui munificentissimam donationem. Famelicus erat, cibum diuinum, panem cœlestem, & conuiuium Eucharisticum flagitabat. Desiderium suum simul & defectum aperit psal. 83. dum ait: *Concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.* Verùm quid in atriis Domini requiris? Quid in domo Dei præstolaris? *Altaria*, inquit, *tua Domine virtutum, Rex meus; & Deus meus.* Ibid. 4. Hoc est, tremenda corporis & sanguinis tui, quæ in Christianorum Ecclesia quotidie offerentur, in Altari tuo, mysteria; & quæ nouæ legis fidelibus tanquam cœlestia alimenta ministrabuntur. *Altare* ergo *quod habemus, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt*, vt loquitur Apostolus *Hebr.* 13. 10. Dauidis desideriorum obiectum ac scopus fuit, sacræ ac mirabilis eiusdem defectionis causa; suauissimæ enim diuinæ Eucharistiæ deliciæ, quibus pascimur & potamur, suauissimum sanctissimi Prophetæ cordi solatium contulissent, si recepisset, sed tota mente, totoque affectu exoptans, ac spiritualiter esuriens deficiebat, ac mentis oculis respiciens exclamabat: *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes: Quando consolaberis me.* Psal. 118. 213.

Altaria in quibus offertur Eucharistia, Dauid cupiebat.

Verùm Dei salutaris & aspectu & præsentiâ Christianorum Ecclesia consolata, illius sacratissimi corporis cibo, pretiosissimique sanguinis potu enutrita, supra omnes Mosaicæ legis proceres eleuata est, vt supra illos mortis aculeo obtuso, ac robore debellato, nobiliorem ab alimento nobilissimo vitam in æternum possideret. *Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt; qui manducat hunc* 214.

panem

panem viuet in æternum, inquit Seruator optimus *Ioan.6. 59.* Cùm enim vita non distinguatur ab existentia Dei in natura, quia *viuere in viuentibus est esse*, vt ait Philosophus: cúmque *ex eisdem simus, ex quibus nutrimur*, vt loquitur idem Aristoteles; hominem immortali, viuaque ac gloriosa Christi carne satiatum, vitam immortalem simul cum nusquam morituro esse à tanto alimento suscipere liquet. Qui ergo hunc panem manducat viuet in æternum, quia nunquam deficientem vitam in se admittit. Planè non ita contigit priscis iis qui manna ederunt Hebræis: manducauerunt enim, & mortui sunt, quia non lucem, sed vmbram; non rem, sed figuram rei; non vitam, sed vitæ imaginem; non Christum panem viuum, sed illius typum perceperunt. At non idem signi, reique significatæ extat effectus: nec potuerunt semper viuere, qui cibo mortuo, imò & citò defecturo sustentabantur.

Hebræi imaginem & figuram dumtaxat Eucharistiæ habuerunt.

215. Cedant ergo vmbræ corpori, figuræ veritati, manna Eucharistiæ, panisque Angelorum ministerio efformatus, Domino Angelorum sub specie panis hominibus in mirabili Sacramento verè & realiter in cibum subministrato: ipsaque *vmbram habens lex futurorum bonorum*, verè inanis & vacua, Ecclesiæ bonis omnibus affluentem felicitatem demitetur. Hæc enim immaculata Christi Domini Sponsa, nedum illum semper sibi præsentem, vt Caput suspicit, vt Sponsum castissima dilectione prosequitur; vt fratrem, qui *inter homines visus est, & cum hominibus conuersatus est*, amplexatur; vt liberatorem, ac à dura dæmonis & peccati seruitute propriâ morte Redemptorem veneratur; verùm etiam vt Pastorem amantissimum proprio corpore oues saginantem habet, possidet; & tanti nouitate miraculi stupens, tota in eum veluti effusa summoperè gaudet, ac delectatur. Quod sanè attigit Vates Euangelicus Isaias *c. 66. 11.* dum ait: *Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam, vt sugatis & repleamini ab vbere consolationis eius, & deliciis affluatis ab omnimoda gloria eius.* Neque enim potest quis nisi maximo cum gaudio & summa cum exultatione, cum spiritali Ierusalem, quæ Ecclesia est, *mammillam Patris æterni*, nempe Christum Dominum, vt ipsum appellauit aureum eloquentiæ flumen D. Ioannes Chrysostomus, in Eucharistia sugere; necnon ab vbere consolationis eius repleri, quin dulcissimum, omnique suauitate repletum mulgeat lac, statimque deliciis affluat ab omnimoda gloria eius: quæ summa in hoc est, quod non carnibus hircorum, aut vitulorum, vt olim Synagoga; non ambrosiâ & nectare, sicut aliàs inanes gentium Dij; sed ipso Christi Domini sanctissimo, purissimoque corpore & sanguine vescitur & sustentatur. Gloria certè summa hæc est, non solùm *mammillâ Regum lactari*, sed ipso Regis Regum corpore vegetari; ita vt, sicut acutè obseruauit Tertullianus *lib. de resur. carnis, c.8.* non solùm corpus, aut anima tantum sumentis Sacramentum seorsim, sed vtrumque simul & semel pascatur & roboretur. Corpus quidem vitam, & anima ab eo spiritualem accipit pinguedinem. *Caro*, inquit Tertullianus, *Christi corpore & sanguine vescitur, vt & anima de Deo saginetur.*

Ecclesia bonis omnibus & ipso Christi corpore gaudet.

D. Chrysost.

Magna gloria est Christi corpore satiari.

Tertull.

216. Vnde diuino nobilitata cibo humana carò, adeo vitæ æternæ pignore ditescit, vt etiam mortis imperio aliquando subiecta, sepulchri leges respuens, æternam nesciat incinerationem. Resurget quæ mortis sensit aculeum, quia æternæ vitæ Sacramentum habuit cibum. Iterum post mortem etiam corporaliter viuet homo, qui dum in corpore viueret, sacrosanctam corporis Domini hostiam mortis suæ significationem, veluti contra mortem munimen suscepit. Cui ratio non parum suffragatur; nam cùm diuinum verbum viuum & vita sit, immò totius vitæ scaturigo, corpus eius ipsi ineffabiliter ac hypostaticè coniunctum vitam habet, vitamque largitur: immò cùm ordo diuinæ prouidentiæ, vt aduertit D. Thomas *3.p. q.56. art.1.* inferioribus per superiora prouideat; sicuti per Angelos homines regit, & per Solem priùs aërem ipsi vicinum, quàm terræ propinquum, ipsamque terram illuminat; ideo verbum Dei, totius motus, vitæque fons, ac principium, substantiis sibi proximioribus priùs, deinde per ipsas aliis magis distantibus vitam tribuit. Cùm ergo in mortuorum resurrectione priùs animæ Christi, vt corpus suum in cruce jam mortuum viuificaret, concessum sit, & Christo tanquam primogenito mortuorum, omniumque hominum Capiti & Pastori; per corpus Christi viuum, ac per ineffabile corporis huius mysterium hominibus mortuis vita aliquando restituetur. Quod quidem semper docuit Catholica contra hæreticos Ecclesia; sic enim inuicti Martyris Sancti Irenæi Lugdunensis Episcopi ore & calamo contra Valentinianos negantes resurrectionem *lib.4. cap.34.* disputat: *Quomodo dicunt* (inquit Irenæus) *carnem in corruptionem venire, & non percipere vitam, quæ à corpore Domini & sanguine alitur? Ergo aut sententiam mutent, aut abstineant ab offerendo quæ prædicta sunt, &c.*

A corpore Christi æterna vita, & vis ad resurgendum conceditur.

D. Thom.

Irenæus.

217. Quod adeo apud omnes Catholicos certum & indubitatum semper extitit, vt apud illos Eucharistia non solùm vitæ principium credita sit, immò & ipsa nomine *Vita* antonomasticè sit appellata, vt videre est apud Cardin. Baronium *tom.1. Annal. edit. Romanæ, pag.160.* Quod etiam notauit D. August. *lib.1. de peccator. merit. & remiss. cap.24.* vbi inquit: *Optimè Punici Christiani baptismum nihil aliud quàm salutem, & Sacramentum corporis Christi nihil aliud quàm vitam vocant.* Vnde & diuinus ille, vt ipsum appellat D. Dionysius, Ignatius Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus *ep.14. ad Ephesios*, Eucharistiam vitam censens, vitæque principium ac mortis destructionem, illam vocat *Mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis.*

Baron.

D. August.

Dion.

Ignat.

218. Qui olim sepelientes hominem, latrunculorum aspectu conterriti, in sepulchro Elisæi cadauer proiecerunt, mortuum denuò viuere, & supra pedes suos stare, statim atque sanctissimi ossa Prophetæ tetigit, stupentes, vehementer sunt admirati mortis sinum, vitæ fuisse in mortuo principium, ipsumque exanime Elisæi cadauer, animam cum vita, in quod tetigit corpus reuocasse. Mirabile vtique hoc fuit, ossa vitæ experta vitam tribuisse: at mirum non est suauissimum Christi Domini corpus mortuum, & iterum vitâ donatum vitam elargiri, hominesque suauissimo hoc cibo satiatos mortis iura spernere, & semel mortis legibus inclinatos, æternam in vitam reuocari? quod sanè patrata ab ossibus Elisæi resurrectio annunciauit; siquidem *mortuum prophetauit corpus eius*, vt loquitur Sapiens *Eccl.48. 14.* Quid enim prædixit Elisæi cadauer? Quid arentia in tumulo ossa prophetauerunt?

Cadauer Elisæi mortuum suscitat.

Mortuis

Mortuis vitam in æternum iterum per tumulatum Christi corpus, idque denuò viuum, ac nunquam moriturum concedendam. Mysterium ex mystica conjice appellatione: dum enim Elisæi ossa mortuo vitam conferunt, & conferendo prophetant, quid aliud nisi veri Elisæi, hoc est Dei salutis, seu Dei saluantis, vel Saluatoris (hoc sonat Elisæi nomen) nempe Christi Domini carnem vitâ functis vitam æternam tribuere præloquuntur? Etenim fons vitæ Christus semper est, & dum in cruce pendet, & dum in sepulchro tumulatus jacet, & dum victor ab inferis viuus ascendit, dumque immortali donatus vitâ se cunctis in edulium præbet Christianis, vt in cunctis nusquam perituræ vitæ veluti semina aliquando germinatura recondat. Ait enim Ioan. 5. *Sicut Pater suscitat mortuos & vivificat, sic & Filius quos vult vivificat.* Omnes autem Christianæ fidei professores, quos carnis suæ Sacramento sustentat, cœlestis huius virtute pabuli æternæ vitæ munere præmiare contendit. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Ioan. 6.

Prophetæ corpus Christi vitâ mortuis daturû.

219. Nec solùm nouissimâ mundi horâ carnis suæ viuificæ virtute mortis stimulum obtundet, mortuosque nobiliori vitæ statu donatos ab eius rapiet potestate. Iamjam per carnem adhuc morituram vitam in mortuos feliciter ipse transmisit: non enim otiosè Archisynagogi filiam suscitaturus, *eiusdem tenuit manum*, Matth. 9. Nec filium viduæ præ foribus Naim Ciuitatis mortuum matri suæ reddidit viuum, nisi postquam in quo ferebatur *loculum tetigit*, vt habetur Lucæ 7. Sed vt ostenderet carnem quoque suam viuificam esse, vt optimè notauit D. Cyrill. *lib. 4. in Ioan. c.* 12. qui *eod. lib.* 4. *c.* 24. ad rem præsentem ait, loquens de Christo: *Si solo tactu suo corrupta redintegrantur, quomodo non viuemus, qui carnem illam gustamus & manducamus?*

Tactus Christi mortuos ad vitam reuocat.

D. Cyrill.

220. Ex quibus omnibus verè & propriè, ac realiter amantissimum Pastorem oues suas corpore suo nutrire, & sanguine suo potare constat: nam si tantùm corporis sui typo, aut sanguinis sui vmbrâ vegetaremur, inanes fructus ab inani, & vacuo alimento perciperemus. Cùm ergo veram, & realem, immò & diuinam, ac æternam ab hoc Sacramento sugamus vitam, verè & realiter corpus eius, ac sanguinem degustamus. Apage ergo hæretice, qui veritatem impugnas, qui lucem odis, qui contra veram Christi Domini, & realem in Eucharistia præsentiam debaccharis. An Iudæus es? An Christianus? Vmbras sectaris, figuras quæris, signa vacua concupiscis? Antiquus hic fuit legis Mosaicæ status; Hebræis enim tunc *omnia in figura contingebant*, vt loquitur Apostolus 1. *Cor.* 10. 11. at æterna Veritas verè humanâ carne induta, vmbras omnes, figuras, ac typos euacuauit; & vt canit Angelicus Doctor in hoc opere, ineffabili hoc in mysterio tenebras lucis suæ splendore resoluit, & figuras omnes vero carnis suæ Sacramento tumulauit. Nam hic

Vetustatem nouitas,
Vmbram fugat veritas,
Noctem lux illuminat.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Vera vita à vero corpore Christi procedit.

Iudæi vmbras, Christiani rei veritatem habent.

Procul ergo hinc, procul este figuræ: ipsisque Christianis verè carnem Domini manducantibus cedite Iudæi. Vincunt vos hoc cibo pasti, sed vos vicisse sciunt æternæ Veritatis ore. *Quæ verba vitæ æternæ habens*, diuino hoc sermone loquitur: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Ioan. 6. Et post pauca, veritatem supra figuram, & supra manna Eucharistiam extollens, ait: *Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Ex quibus verbis sic hæreticus conuincitur. Christianus aliquid in Sacramento manducat, quod non manducabat Iudæus in manna; quia ille moriebatur, & hic per Sacramentum habet vitam æternam: sed Iudæus sumens in deserto manna in cibum, vmbram & figuram Eucharistiæ sumebat. Ergo Christianus aliquid sumit nobilius, & excellentius figurâ. Ergo sumit rem significatam per manna, nempe verum corpus, & verum sanguinem Christi. Vnde panis iste appellatur à Christo *panis vitæ, & panis viuus*; quæ verba non conueniunt mannæ, quod cibus mortuus fuit, & pabulum morientium; immò hoc Sacramentum appellatur vita: vnde Diuus Ambrosius dicit, *Quomodo morietur, cui cibus vita est?* 221.

Non figuratè, sed realiter corpus Christi est in Eucharistia.

Quod patet ex verbis Christi.

Tu ergo hæretice, realitatem corporis, & sanguinis Domini in Eucharistia proteruè negans, vitam in hoc pane negas, & vitam tibi subtipis. Cùm ergo carnem Domini in Sacramento manducare nolis, vitam respuis; ait enim Saluator: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 6. Te ergo verâ orbatum vitâ ore proprio confiteris, dum carnem & sanguinem Christi in Altaris negas Sacramento, teque pretiosum Saluatoris corpus non posse manducare contendis: sicque te *alienatum à vita Dei*, & morti sociatum tuo te errore conuincis. Caue tibi, fili tenebrarum; veræ fidei lumen tibi non illucescit. Neque enim voluntariè in regione vmbræ mortis habitantibus superna hæc lux oritur: ab opaca infirmæ tuæ ratiocinationis caligine ad densissimas inferorum tenebras detraheris, dum nos qui catholicæ veritatis sententiam profitemur, *hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam*, ipsum verum ac proprium Christi Domini optimi Pastoris corpus quotidie manducantes, ipsi velut oues propriæ, in regione viuorum veram vitam possidentes, placere satagimus, vt in æternum cum illo in patria sanctis Angelis & hominibus coæquales, ipsique commensales, in æternum viuamus, regnemus, triumphemus. Verùm de his, ac præcipuè de reali corporis Domini in Eucharistia sub specie panis præsentia inferiùs redibit sermo copiosior, & contra nouatores validior. 222.

ELVCIDATIO V.

Christus Dominus in Eucharistia laudibus, ac sanctæ iubilationis hymnis & canticis à Fidelibus est prosequendus.

223. SAluatori gloriosissimo, imò æterni Patris gloriæ æterno splendori, Christo Domino Pastori optimo, Duci sapientissimo, amantissimoque in Eucharistia latitanti Ecclesia Catholica non vulgaria debet præconia. Ad hæc Doctoris Angelici calamo ipsi persoluenda inuitatur, dum illum & hymnis & canticis celebrare suadet. Optimum sanè Sancti Doctoris consilium, atque ad retribuenda quæ infinitis Christo Redemptori debemus titulis accommodatissimum. Ergo in encomia & in laudes hymnis & canticis prorumpamus, iubilemus, exultemus, ac totis præcordiis tanto Pastori canamus. Placebunt vtique nostra præconia, quia pro tributis quæ debemus, velut æquissima vectigalia consecramus. Nec solùm à Fidelibus adhuc in carne peregrinantibus hæc præconia Christo depromuntur: etiam ab Angelis, substantiis omnino à carne discretis; à Sanctis, quæ in patria gloriâ fruuntur, animabus; imò & ab illis, quæ in infimis terræ penetralibus, vt cœlos aliquando adeant, igne agente, & diuinâ disponente iustitiâ, purificantur, encomia, laudes, ac tributa ipsi præstantur. Quod expressit Apostolus, dum omne genu ad tantæ reuerentiam Maiestatis inclinari desiderat, scribens ad Philip. 2. 10. *In nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur.* Laudatur ergo Christus hymnis & canticis, in cœlo, in terra, imò in illa inferorum parte, quam Purgatorij nomine Sancti Patres appellauerunt; quæ tria à nobis hac in elucidatione sigillatim exponentur.

Ab Angelis & sanctis animabus in cœlo, à viatoribus in terra, & à mortuis in Purgatorio Christus laudibus celebratur.

SECTIO PRIMA.

Christum Dominum cœlum laudat: hoc est, Sancti Angeli, & homines Beati præconiis & hymnis Christi laudes celebrant.

224. REgem gloriæ, ac omnium virtutum Dominum, Christum æterni Patris æternum Filium, verum ac legitimum Regem, cœlorum incolæ, Sancti Angeli, hominesque beati, ingenti cum voluptate in decore suo suspiciunt, admirantur, ac si ita loqui fas est, genibus veluti obuoluti, encomia ac præconia pleno ore proferentes, summis laudibus prosequuntur. Cuius enim bonitatem infinitam, sapientiam inæstimabilem, ac feruentissimam erga homines quos redemit charitatem, splendentis gloriæ luminis auxilio roborati contemplantur, in eius immensas pro gratiarum actionibus laudes ora sua relaxant: nec enim laudarent nisi laudabilem illum agnoscerent, seque illius laudatores viderent. *Magnus quippe Dominus, & laudabilis nimis in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius*, vt ait Psalmographus *psal.* 47. 1.

Angeli & beati homines Christũ maximè laudabilem videntes, laudant.

225. Sed si à Propheta nedum laudabilis, sed *nimis laudabilis* Dominus dicitur; profectò nec vllo modo mihi laudabilis perhibetur. Qui enim laudes excedit, nec laudibus adæquari, nec laudibus valet celebrari. Deus autem, vt *Eccles.* 43. dicitur, & vt notat D. Thomas hoc in opere, *maior est omni laude*. Cui Philosophus etiam suffragatur, dum *lib.* 1. *Ethic. cap. penult.* inquit: *Optimorum non est laus, sed maius aliquid & melius.* Deus autem optimus est, & omnia optima superans. Quomodo ergo laudabunt in cœlis Angeli, quem omni laude superiorem demirantur? Quomodo præconiis extollent Beati, quem nullis encomiis valent exprimere?

Deus maior omni laude omnem superat laudationem.

226. Nihilominus & Angelos, & Beatos Deum laudare in cœlis omnino certum est. Adorant illum vt optimum, ac incomprehensibilem & ineffabilem, quantum ad eius essentiam; sicque maiorem omni laude demirantur. Silentio colunt, & summo latriæ honore venerantur. Ipsi hac fronte considerato omnia ora obmutescunt, voces non sonant, linguæ silent, & ipsum solum elingue loquitur silentium. Sic Deum decent cœlestium ciuium hymni; dum enim silentio reuerentur, quem nequeunt agnoscere, aut verbis celebrare, silentio extollunt; & hoc modo ex Hebræo legit D. Hieronymus initium Psalmi 64. *Tibi silet laus, Deus*: vel, *Tibi silentium laus*; seu, vt alij linguæ sanctæ periti legunt, *Tibi formosa laus est silentium.* Quod attigisse videntur Ægyptij, qui vt Dei Maiestatem omnino ineffabilem exprimerent, illamque solo silentio venerari docerent, summum hoc Numen sub specie crocodilli linguâ carentis colebant, adorabant. Propriè autem & verè Deum, quantum ad effectus ipsius, qui in nostram vtilitatem ordinantur, considerantes, & agnoscunt, & laudant superni cœlorum Ciues. Cúmque Christum Dominum totum ad hominum redemptorum vtilitatem effusum, *totumque in illorum vsum expensum*, vt loquitur Bernardus, Beati cum gaudio videant, summa cum lætitia laudibus extollunt: quo etiam modo ab hominibus viatoribus Deus collaudatur, vt docet Angelicus Præceptor 2. 2. *qu.* 91. *art.* 1. *ad* 1. Quod suadere videtur Vates Euangelicus Isaias *c.* 63. dum ait: *Miserationum Domini recordabor; laudem Deo super omnibus quæ reddidit nobis Dominus.* Et Diuus Dionysius *cap.* 1. *de diuinis nominibus*, ait: *Omnem sanctum Theologorum hymnum*, idest diuinam laudem, *inuenies ad Beatos Thearchiæ*, idest diuinitatis, *processus manifestatiuè & laudatiuè Dei nominationes diuidentem.*

Deus ex sua essentia est ineffabilis, nec potest sic laudibus celebrari.

Silentio colitur & honoratur.

D. Hieron.

Quantùm ad effectus ad bonum nostrum ordinatos, est maximè laudabilis.

D. Bern.

D. Thom.

D. Dionys.

227. Laudatur igitur ab Angelis magnus ille Dominus, & laudabilis nimis: ac de Sanctorum Spirituum encomiis exultans aliquando, sanctissimo viro sic loquebatur: *Vbi eras, cùm me laudarent simul Astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* Iob 38. 7. Quo in loco vt hymnuorum Cœlestium Spirituum præstantiam demonstraret, honorifico matutinorum Astrorum, ac filiorum Dei titulo Angelos decorauit. Sanè matutina Astra sunt in ipsa mundi nascentis aurora, & omnium

Angeli dicuntur Astra matutina, & quare?

omnium seculorum diluculo orta: & in ipso omnium cœlorum supremo, Empyreo scilicet, immensis fulgoribus coruscantia. Astra item matutina sunt, quia semper dum in via existebant, ad maiora lucis & ardoris incrementa, gratiæ scilicet & charitatis augmenta progrediebantur. Ac denique astra matutina sunt & tenebras & occasum omnino nescientia. At non solùm astra putes matutina: insuper filij Dei sunt, nec enim astra potuerunt esse matutina, nisi filij Dei extitissent. *Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ*, vt dicitur 1. *Ioan*. 1. 5. Eiusque ab æterno Vnigenitus eandem indiuiduam naturam, ac substantiam possidens, etiam ex vi suæ per intellectum processionis, quæ vera & rigorosa generatio nuncupatur, vt ostendunt Theologi cum D. Thoma 1. *p. q.* 27. *art.* 2. non solùm verbum, imago, ac eius gloriæ splendor, sed etiam vera lux est. Vnde de eo loquens Ioan. cap. 1. 9. inquit: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c.* Ipseque carne humana indutus æternæ suæ filiationis dignitatem insinuans, Ioan. 8. 12. inquit: *Ego sum lux mundi.* Sed vt se *Deum de Deo, ac lumen de lumine*, sicuti à Symbolo Nicæno appellatur, profiteretur, in hæc verba prorumpit, Ioan. 12. 45. & 46. *Qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni.* Et Ioan. 17. 5. *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate quam habui priùs quàm mundus esset apud te.* Vbi & claritatem suam, sicuti & substantiam, à Patre ab æterno accepisse se demonstrat, seque ab eo in essentia ac natura indiuiduum, ac nullo omnino modo discretum exhibet, dum *ibid. cap.* 10. 30. ait: *Ego & Pater vnum sumus.*

Angeli sunt filij Dei.

229. Christus ergo qui verus ac proprius Dei Filius existit, vera ac propria lux est, ac verum, necnon splendidissimum sydus; immò omnium syderum fons & origo. Vnde & ab Ecclesia omnis splendoris scaturigo dicitur, non solùm temporalis, inquantum & Solis, & Lunæ, ac omnium stellarum author; *omnia enim per ipsum facta sunt*, vt dicitur *Ioan.* 13. sed etiam spiritualis, tum naturalis, nempe rationis; tum supernaturalis, putà gratiæ, fidei, charitatis, sanctitatis, &c. dum sanctissimam Deiparam Virginem in nono suæ Assumptionis Officij responsorio sic alloquitur: *Felix namque es sacra Virgo Maria, & omni laude dignissima, quia ex te ortus est Sol justitia Christus Deus noster.* Et in Missæ ad tantæ Virginis decus ac gloriam celebratæ præfatione, de ea sic fatur: *Virginitatis gloriâ permanente, mundo lumen æternum effudit, Iesum Christum Dominum nostrum.*

Christus verus Filius Dei lux est, & omnis lucis origo.

230. Cùm igitur ipsi omnino à corporibus segregati spiritus Angelici, vtpote super omnes alias creaturas, etiam humanas intellectuales, Dei effigiem in se referant, atque ad illius imaginem sint efformati, vt notat Angelicus Doctor 1. *p. q.* 93. *art.* 3. & docet Greg. Magnus *hom.* 34. *in Euangel.* dum ait, quod *Angelus dicitur signaculum similitudinis, quia in eo similitudo diuinæ imaginis insinuatur expressa.* Cúmque ratio imaginis à ratione filij non distinguatur; *similare enim conuenit filios ad patres suos*, vt loquitur Chrysostomus; & illud appellatur genitum, nomenque filij sortitum, ex Philosophorum doctrina, quod in naturæ similitudinem à generante procedit, vt patet ex vulgata generationis definitione: Angelos filios Dei, non quidem æternos ac naturales, seu de intrinseca eius substantia ab æterno genitos (vnicus enim est huiusmodi æternus Dei Filius, vnicum à Patre Verbum ab æterno prolatum) sed temporales voluntariè à Deo in tempore efformatos, & gratiâ adoptionis in filiorum numerum cooptatos esse liquet. Cúmque etiam per adoptionem filij paternum nomen, ac externam substantiam, diuitias putà, & hæreditatem, adoptionis titulo sibi vendicent; ac diuina, quæ adoptionem hominum & Angelorum præstat, gratia diuini esse ac substantiæ emanatio quædam sit ac participatio, vt aduertit D. Thom. 1. 2. *q.* 110. *art.* 3. Angelos non solùm lucidos ac splendidos, sed lucem ac splendorem appellari posse, nemo non nouit: vnde dum Deus lucem condidit, & vt habetur *Gen.* 1. imperauit, *Fiat lux*, Angelorum productionem imperasse, omnesque tunc Angelos è nihilo eduxisse, ac in cœlo Empyreo fulgentes veluti luces produxisse, Sancti Patres, & præcipuè Augustinus *lib.* 11. *de Ciuit. Dei, cap.* 33. & D. Thomas 1. *p. q.* 61. *art.* 1. *ad* 1. *& art.* 4. *in corp.* docuerunt. Meritò igitur qui & suâ intellectuali naturâ, & adoptionis gratiâ filij Dei censentur, immò & omnium filiorum voluntariè genitorum primi, Astra matutina nuncupantur.

Angeli Dei imagines.

Sub lucis nomine Angeli sunt creati.

D. August. D. Thom.

R. P. Car. Bonquin Comm. in Prosam D. Thom.

Sed sicut Solem suum sydera norunt, vt tritum fert proloquium, iubarem à quo splendorem & naturæ & gratiæ mutuantur, spiritualia ac matutina Astra agnoscunt, laudant, colunt, ac glorificant; simulque quibus fulgent lumina, Soli à quo oriuntur Deo optimo maximo, gratiarum actionibus, subiectionibus, adorationibus, humiliationibus, obedientiis, omnibusque aliis huiusmodi refundentia, summa cum exultatione de tam justè exhibitis obsequiis, ac laudibus ad vnum omnes jubilant.

Deo refundunt quæ acceperunt Angeli lumina.

Planè non laudant, nec de Dei laudibus jubilant Angeli, qui infelices veluti planetæ è cœlo ceciderunt. Obtenebrata sunt superbiæ tumore hæc sydera, & cuncto gratiæ splendore euacuato, in obscurissimam inferorum abyssum detrusa, ac in æternam caliginem translata, non amplius vel filij Dei, vel astra splendentia, sed insipientes filij, ac vecordes, mundique rectores tenebrarum, etiam opera exercent tenebrosa, contra Deum blasphemiis insurgunt, ac in malis induratâ voluntate roborantur. Qui eorum Princeps ante lapsum Lucifer manè oriebatur, in horrificum draconem conuersus, plurimos piaculi sui veneno inficiens Angelos, tertiam partem stellarum secum traxisse à Ioanne Apostolo dictus est, *Apoc.* 12. Itaque ex fulgido Empyreo deturbati nec Deo assistunt, nec illi inseruiunt, nec illum laudant, nec de laudum diuinarum jubilatione lætantur. 231.

Mali Angeli, nec filij Dei, nec astra matutina, nec Deum laudant.

Qui enim in Creatoris encomia corda præbent, oraque relaxant, throno assistunt diuino, & ipso Omnipotente jubente, ita velociter eius præceptis obtemperant, vt & *Angeli veloces*, & celerrima totum orbem velocissimè peruolantia *fulgura* nuncupentur. *Ite Angeli veloces*, inquit Isai. c. 18. 2. & Iob 38. 35. Et Deus ex Angelorum ministerio diuinæ Majestatis præstantiam deducens, inquit: *Numquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, Ad-* 232.

Boni Angeli veloces & fideles Dei sunt ministri.

simus? Sanè dum Angelos summâ cum iubilatione Deo seruientes, Deumque laudantes attendis, fidelissimos summi Regis famulos verè dixeris. Supremo omnium Monarchæ omnes ad vnū famulantur; at in eis hoc ponendum est discrimen, iuxta D. Thom. 1. *p. q.* 112. *art.* 3. quod aliqui sunt qui Deo semper assistunt, & eius præcepta immediatè audiunt; vnde & ille qui Tobiam peregrinantem Angelus duxit, ait Tob. 12. *Ego sum Raphael vnus ex septem qui astamus ante Deum.* Quamuis *assistentes ad valuas sanctissimæ Trinitatis*, vt loquitur D. Dionysius, numerum septenarium excedant; omnes enim qui in prima Hierarchia, quæ Seraphinos, Cherubinos & Thronos complectitur, existunt, *Assistentes* dicuntur, vtpote secreta diuinorum mysteriorum in ipsa claritate diuinæ essentiæ percipientes: & sic cùm à Deo immediatè illuminentur, vt docet D. Dionys. *cap.* 7. *Cæl. Hierarc.* inferiores Angelos ipsi docent & illuminant. Alij autem secundæ & tertiæ Hierarchiæ Angeli, licet diuinam essentiam immediatè videant, & propterea *assistentes* valeant appellari; tamen potiùs *ministrantes* dicuntur, quia à Deo ad exteriora ministeria erga homines mittuntur & destinantur, ab Angelis primæ Hierarchiæ de his quæ agenda sunt illuminati, eo planè modo quo homines qui à Rege Ciuitatum administrationi præficiuntur, & quibus præcepta regalia per assistentes nunciantur, non assistentes, sed ministrantes appellantur.

D. Thom.

Primæ Hierarchiæ Angeli assistentes.

D. Dion.

Cæteri ministrantes dicuntur.

233. Verùm & assistentes, & ministrantes incessanter non solùm obsequiis, sed etiam vocibus Dei præconia celebrant. *Laudant Angeli maiestatem tuam*, inquit Ecclesia in quotidiana Missæ præfatione; *adorant Dominationes, tremunt Potestates; cæli, cælorumque Virtutes, ac beata Seraphim* gloriam tuam *socia exultatione concelebrant.* Et in præfat. Missæ SS. Trinitatis, postquam indiuiduam trium diuinarum Personarum essentiam, proprietates, seu relationes, ac maiestatis æqualitatem expressit, statim subdit: *Quam laudant Angeli atque Archangeli, Cherubim quoque ac Seraphim, qui non cessant clamare quotidie, vnâ voce dicentes: Sanctus, &c.* Quod quidem sancta didicit Ecclesia tum ex Vate Euangelico Isaia, *cap.* 6. vbi postquam Seraphim senas alas habentia supra solium Dei stare narrauit, sic pergit vers. 3. *Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Exercituum, plena est omnis terra gloriâ eius.* Tum *ex Apocal. c.* 4. 8. vbi quatuor animalia senas alas habentia, oculis vndique plena, requiem non habere dicuntur, sed semper clamare: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Nec tamen putes, corporeo eloquio, aut voce sensibili Angelos Deum collaudare: loquuntur equidem, sed linguâ Angelicâ: canunt, sed mente: psallunt, sed spiritu: conceptum intellectui, & propriæ mentis Verbum adorando, agendo, ac Maiestatem Diuinam miris modis extollendo ad Deum dirigunt & ordinant: atque hac loquutione, quâ Angeli loquuntur Deo, laudantes ipsum, & admirantes semper Angeli Deo loquuntur, vt rectè annotauit Doctor Angelicus 1. *p. q.* 107. *art.* 3. *ad* 2. ac consequenter nec laudare cessant, nec vllam die ac nocte requiem habent, quia nusquam à diuinis encomiis feriantur.

Omnes boni Angeli Deū laudant.

Laudando Deo loquūtur.

D. Thom.

234. Sed cur in laudibus mente & corde ab Angelis Deo prolatis clamor adiungitur: *Clamabat alter ad alterum*, inquit Isaias *cap.* 6. jam à nobis laudato. An vt alter alterius exemplo maiori ardore ad Dei laudes celebrandas incalescat? An vt ipse qui laudatur Deus, faciliùs vocem magno clamore èditam percipiat? Non vtique. Sed Scriptura nomine clamoris laudes diuinas ore Angelico personatas exprimit, vt summum cœlestium Spirituum zelum, summamque ad Deum laudandum deuotionem exaggeret, ipsamque magnitudinem seu præstantiam rei quæ dicebatur, putà Sanctitatis Dei, vel magnitudinem effectus significaret. Quo sensu D. Greg. Mag. *lib.* 2. *Moral. cap.* 6. ait: *Tantò quisque minus clamat, quantò minus desiderat*, vt aduertit D. Thom. *q. iam citata, art.* 4. *ad* 2. Cùm ergo Angeli Deum semper laudent, semperque laudare summo, ardentique amoris affectu cupiant, etiam sine voce sensibili non solùm canere, sed clamare dicuntur.

Et clamant Angeli.

Quia Deum maximè desiderant.

235. Porrò corporeis etiam vocibus in assumptis quandoque corporibus Angeli Dei laudes pronunciant; non quidem propriè & rigorosè loquendo per assumpta corpora, sicuti in hoc mundo viuentes loqui solent homines. Cùm enim corporibus assumptis non vniantur, tanquam eorum formæ, sed tantùm sicut motores mobilibus, nec viuunt huiusmodi corpora, nec vitæ opera, verbi gratiâ, veram & propriam loquutionem exercent: vnde quas edunt corporeas Angeli voces, non sunt veræ loquutiones à viuentibus corporibus prolatæ, sed ipsis loquutionibus aliquid simile, soni scilicet in aëre formati, vocibus humanis similes, vt docet Sanctus Doctor 1. *p. q.* 51. *art.* 3 *ad* 4. quo planè modo Gabriël ad Beatissimam Virginem missus, vt habetur *Luc.* 1. Ingressus ad eam sub cuiusdam præstantissimi adolescentis specie, dixit: *Aue gratiâ plena, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus.* Ac post admirabilem intemeratæ Virginis partum, Saluatoris omnium natiuitatem pastoribus annuncians in Iudææ montibus, diuino splendore circumfusus inquit, Luc. 2. 10. *Nolite timere; ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, &c.* Quo loquente, *facta est cum eo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum, & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Luc. 2. 13. 14. Licèt enim pastores hymnum Angelicum ab exercitu cœlesti prolatum auribus corporeis audirent, & vocum significationem mente perciperent; veras tamen & rigorosas voces à viuis corporibus efformatas non audiebant, sed tantùm soni in aëra ab Angelis efformati vocibus humanis similes eorum aures percutiebant, & internas Angelorum operationes, summam putà mentis iubilationem, exultationem, ac gaudium de Saluatoris nostri natiuitate significabant. Quo sensu omnes, quas passim in Scripturis Angelorum inuenies exultationes & voces, quæ sanè multæ sunt, & præcipuè in libro Apocal. *cap.* 5. 6. 7. 8. *&c.* metaphoricas, & non proprias intellige.

In corporibus assumptis non propriè loquuntur.

D. Thom.

Loquutiones metaphoricæ Angelorum in corporibus assumptis.

236. Nec propterea minùs veræ Dei laudationes existunt; imò verissimæ sunt internæ dispositionis Sanctorum Angelorum expressiones: qui tanto ardore, tantoque zelo Dei gloriam enarrare gestiunt, vt se tantæ Maiestatis encomiis impares agnoscentes, vt sibi socios laudatores homines

Et tamen verè Deum laudant.

homines adiungant, in assumptis corporibus, sono corporeo voci humanæ simili, laudem Dei pleno, vt ita dicam, ore pronunciant, vt hominibus ad diuina præconia corde & ore celebranda sint incitamenta. Docent enim hoc modo Angelos homines; omnisque qui in Ecclesiastico Officio cantus assumitur, ab hymnidico Angelorum Choro deriuatur. Sed non te lædat hæc Angelorum nomenclatura, dum illos hymnidicos appello: non huius tituli authorem me exhibeo, imò illum à D. Augustino Angelis attributum inuenio; ille enim summi ingenij vir, de superna cœlorum patria loquens, eiusque dignitatem ac præstantiam extollens, ait in medit. c. 15. *Ibi hymnidici Angelorum Chori.* Canunt ergo Deo Angeli hymnos, & in patria, & in Ecclesia, vt homines, & beatos, & viatores vbique ad factos in Dei laudem hymnos concinendos corda & ora relaxare doceant.

Angeli hymnidici appellantur.

D. August.

237. Quod planè sæpiùs contigit; sed præcipuè anno Christi 446. Theodosio iuniore imperante, & Proclo Ecclesiæ Constantinopolitanæ clauum moderante. Cùm post ingentes terræmotus, etiã vrbs Regia Constantinopolis contremuisset, eiusque muri, ac ad decorem simul & præsidium turres in eis ad 57. ædificatæ corruissent, solenni à Proclo Patriarcha indictã Cleri, populique supplicatione ad diem 24. Septembris, cunctis ex omni ordine iram Dei placare, eiusque misericordiam impetrare conantibus, magnis vocibus interpellabant Deum omnipotentem, singulique precabantur, dicentes: *Kyrie eleison*; idest, *Domine miserere*. Ad locum qui Campus dicitur, omnes terrore perculsi subsistebant, dum subitò quidam adolescens turbine, cunctis videntibus, in aëra sublatus, & eorum visui statim ereptus, cùm aliquantulum non apparuisset, denuò visus est, & terræ inter alios restitutus; sed statim ac in terram decidit, pleno ore, suaui voce, corde alacri in hæc verba canens prorupit: ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς; idest, *Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis*; ac solenni iuramento se ab Angelis canentibus sanctum hunc hymnum didicisse, eumque ad placandum Deum & calamitates amandandas accommodatissimum asseruit. Quod ita experientiâ compertum est; simul enim ac Clerus & plebs Constantinopolitana sacrum trisagium deuotè cecinerunt, tempestates sedatæ sunt, terra firmiter stabilita, omnésque quibus premebantur calamitates euanuerunt. Puer autem ille qui semel Angelos audierat, cum hominibus viuere respuens, statim vitâ functus est humanâ, vt angelicam, ad patriam translatus, ac cœlestem inchoaret. Corpus eius in Templo Pacis tumulatum est, & meritò; qui enim pacem omni populo per sacrum hymnum attulerat, in pace locum habere debebat, ipsique verè quadrare videntur Psalmographi verba psalm. 74. 2. *In pace factus est locus eius, & habitatio eius in Sion.* Dum enim carnis sarcinam in loculo ad Templum pacis deposuit, anima eius felix ac pacifica mysticam in Sion in æternum victura penetrauit.

Sacrum trisagium ab Angelis canitur.

Adolescens audit, & Ecclesiæ refert.

Paulò post inter homines viuere desiit.

§. Unicus.

In cœlo etiam Beati homines Christum Dominum laudibus prosequuntur.

Cum Angelis miscent colloquia, & Christo Domino hymnos concinunt Angelorum consortes in cœlis degentes beati homines; quos enim Christi gratia, fides, ac propria, diuinô succurrente præsidio, merita ad supernorum spirituum consortium extulerunt, vt ruinæ cacodæmonum excidio perpetratæ resarcirentur, hos eadem copiosa merces beatos præstans, iodiuiduaque felicitate ac lætitia perfundens, verè facit esse germanos, simulque Deo ac Redemptori nostro Cantica ex intimo cordis affectu promere suadet, sicque ad Dei hominis laudes celebrandas Sanctorum Angelorum & hominum simul ora laxantur. 238.

Simul cum Angelis Deo canunt beati homines.

Quod inclytus demiratus est Pathmeus ille Vates, Apoc. 7. à num. 9. vbi sic inquit: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante Thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum: & clamabant voce magnâ, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super Thronum, & Agno. Et omnes Angeli stabant in circuitu Throni & seniorum, & quatuor animalium; & ceciderunt in conspectu Throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Amen, Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen.* Nulla igitur in patria inter Angelos & beatos homines discretio spirituum, nulla distinctio præmiorum, nulla separatio munerum: in vnum coëunt felices Angeli, & beati homines; vnico præmiantur obiecto, & indistinctô ordine Deum Opt. Max. contemplantes, tenentes, possidentes, simul amant, laudant, celebrant, & extollunt. Quod Christus Dominus docuit *Matth.* 22. *n.* 30. dum de hominibus in futura resurrectione inquit: *Erunt sicut Angeli Dei.* Sicut enim eadem in patria ciues indistinctis reguntur legibus, & simili viuendi formâ sub vno Principe diriguntur: in cœlo, quod felicium patria censetur, non dissimili modo sub omnipotentis omnium Monarchæ moderamine viuentes, ac regnantes Angeli & homines, vno ore Summo Principi laudes offerunt, & si ita fari liceat, carmina modulantur. 239.

Angeli & homines vnico beantur obiecto.

Eodem modo sub eodem Rege in cœlis regnant Angeli & homines.

Etenim si filij parentes; si Regem subditi; si caput membra venerantur: Ipsum à quo formati sunt Dei Filium, tanquam parentem; à quo gubernantur, tanquam Regem; à quo cælestes diuinæ gratiæ & gloriæ influxus suscipiunt, tanquam caput, Angelici spiritus, & iustorum animæ laudant, celebrant, adorant. Quod sanè Christi Domini & maiestati & fortitudini iure debetur, hoc est æternæ eius generationi, quâ *splendor gloriæ, & figura substantiæ Patris* ab Apostolo *Hebr.* 1. 3. nuncupatur: ac temporali intemerata ex Virgine natiuitati, necnon immensæ eius charitati, quâ modicè quàm Angeli minoratus, super omnia manuum Dei opera sublimatus est. Cùm enim pro omnibus gustasset mortem, mortemque superasset, mortuorum & 240.

Laus debetur Christi humilitati ac maiestati.

viuorum Dominus, *propter passionem mortis gloriâ & honore coronatus*, constitutus est *ad dexteram Maiestatis in excelsis, supra omnem Principatum, & Potestatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed in futuro*, vt habetur *Ephes*.1.21.

Magis debent Christo homines, quàm Angeli.

241. Verùm maiora ab Vnigeniti æterni Patris & maiestate, & humilitate beneficia beati homines quàm Angeli cùm susceperint, amplius ipsi deuincti, ampliora perennis gratitudinis monumenta, æternis ac nusquam perituris encomiis, laudibus, & canticis tenentur consecrare. Hoc sanè præstant, & in æternum duratura per æua præstabunt procidentes ante sedentem in Throno, *Adorantes viuentem in secula seculorum, & mittentes coronas suas ante thronum eius*, vt dicitur *Apoc*.4.10. Tribus inter alia supra Angelos à Christo Domino susceptis muneribus, immortales ad gratias habendas summâ cum spiritûs exultatione beati mouentur homines. Primum est à malis liberatio, seu à peccatis, tum originali, tum actuali, gratiâ agente diuinâ, purificatio. Secundùm, quod in primo inuoluitur, & à quo primum in exequutione, vt loquuntur Theologi, oritur, ineffabile est Verbi Diuini Incarnationis sacramentum, quo infra Angelos ad homines accedens, verus homo factus Dei Filius, homines supra Angelos sublimauit. Tertium denique, quod priorum duorum veluti complementum existit, mirabile est Eucharistiæ Sacramentum, quo homines à peccato mundatos, & Christi veluti parentelâ nobilitatos, etiam supra Angelos pius liberator extollit, dum proprio corpore & sanguine adhuc mortales nutrit, vt sicut illorum *caro Christi corpore & sanguine vescitur, ita & illorum anima de Deo saginetur*, vt loquitur Tertullianus *lib. de resurr. carn. cap*.8.

Propter tria.

Putà liberationem à peccato; Incarnationē, & Eucharistiam.

242. Immensa hæc diuini amoris erga homines supra Angelos tria pignora in præsentiarum liceat nobis paucis expendere, & sigiliatim obiter pertractare. Primò igitur vt mirabilem hominum sanctificationem valeamus explanare, mirabilem illorum in primo omnium parente formationem indagare operæpretium est. Cunctis vniuersum quæ replent orbem, vel in cœlo, vel in terra, vel etiam in mari, & in aëre, diuino intimante mandatu efformatis creaturis, vltimus omnium superno agente consilio, dirigente sapientiâ, summaque operante potentiâ, formatus est homo, immortali donatus animâ, & Authoris sui insignitus charactere. Itaque velut omnium operum Dei epitome, & ingens diuinæ prouidentiæ miraculum, inter alias creaturas primus apparuit homo. Quamuis enim è limo terræ corpus ipsius originem trahat, propterea non minùs nobile reputatur; adeo namque mirabili ordine membra eius disposita, ac tantâ venustate sunt decorata, vt nihil possit fabricâ humani corporis in terra pretiosius reperiri. Homo enim est *staturâ celsus, vultu decorus, cæsarie gratus; non in aluum, cæterorum more, curuatus animalium; sed ipso natura iure sublimis, qui in cælum libero spectet obtutu, nullâ captiua seruitute ceruicis oppressus in terram, sed tanquam propria conscius libertatis, & locuples sui testis Authoris*, vt Diuus Ambrosius loquitur *serm*.10. *in Psalm*.118. Terram excolit, Mari tanquam possessione vtitur, & cœli ornamenta grandis miratur assertor. Sed vt cum eodem Sancto Doctore verba faciam, *in cæteris animantibus membrorum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis, nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior, quod non videtur, non in corpore quod videtur, in se habens æternitatis gratiam, & præsentium vetustatem*. Anima enim illius spiritualis, non de terra aut de luto, sed ex intimo diuini cordis affectu opus est magnificum, Dei generationi inspiratum. Sic ergo cœlum, terramque complectens homo, qui spiritu & carne, animâ & corpore constat, gratiam cum natura à suo accepit Conditore, qui faciens *hominem rectum*, vt dicitur *Eccles*. 7. eius animam seu rationem Deo subdidit, & rationi vires inferiores, animæque corpus omninò subiecit, in quo sanè sita est iustitia illa originalis, quæ primos in statu innocentiæ parentes nobilitauit.

Homo operum Dei epitome & miraculum.

Corpus eius mirabile est.

D. Ambr.

In homine quod non videtur nobilius est eo quod videtur.

Anima hominis spirituali gratiâ ornata fuit in sui infusione in Adami corpus.

243. Æqualis igitur in creatione, iustitiâ præditus homo, extitit Angelo, cuius etiam naturam in primo sui ortu gratia diuina perfudit: vt enim docet D. August. *lib*.12. *de ciu. cap*.9. Deus *simul erat Angeli condens naturam, & largiens gratiam*. Sed vberiorem in homine, quàm in Angelo diuinam intuere bonitatem. Gratiam vterque accepit à Creatore, Angelus & homo: ille se gratiæ subdidit; iste à gratia recessit. Angelus Dei adiutus præsidio, Deum dilexit, Deum metuit, & Deum tanquam præmium, & coronam est assequutus: homo Dei mandatum spreuit, iudicium non metuit, verba contempsit, à gratia recessit, cacodæmonis & vxoris mendaciis credidit, adhæsit; & præceptum Domini transgrediens, ab innocentia in peccatum cecidit, omnesque filios suos horrendum hoc in barathrum deturbauit. Quis hominem propriâ malitiâ reum, proprio fastu elatum, ac superbiâ tumidum, Deo rebellem, & ore diuino morti addictum, denuò Dei auxilio roborandum, amicitiâ donandum, & gloriâ tandem diuinâ præmiandum fore censeret? Nonne gratiam respuens, gratia, vt semper sit immunis, iure damnatur? Auxilium qui contemnit, semper debet auxilio carere; & qui parentem Deum noluit, Deum iratum iudicem debet experiri. Filius ergo mortis erat Adamus, & filij mortis erant omnes ab Adamo progeniti. Vnde Apostolus ait Ephes.2.3. *Eramus naturâ filij iræ, sicut & cæteri*.

D. August.

Homini gratia vberior concessa quàm Angelo.

244. Verùm errantis ac pereuntis, ne dicam perditi, Deus misertus est hominis, eumque in creatione iustitiâ induens ac sanctitate, Angelo æqualem fecerat, à casu subleuans, à peccato purgans, & diuinæ consortem naturæ gratiâ suâ operante efficiens, supra Angelum exaltauit. Opus suum, qui omnia creauerat, nedum restituit Filius Dei, peccatis parcens hominis; sed erexit, illustrauit, ampliauit: maiorem enim illi effudit gratiam, vt è profundo pelagi resiliret. Vberior siquidem gratia illa est, quæ infirmum sanat, mortuum suscitat, ac infensum Dei hostem diuinæ restituit amicitiæ, quàm illa quæ sanos & incolumes à casu & ægritudine conseruat. Cùm ergo vnica gratia quâ semel ditatus est Angelus, in bono consistere, proficere, ac perseuerare tantùm tribuerit; & gemina homini data, nempe prima, quæ illum iustitiâ originali, à qua cecidit, decorauit; & secunda, quæ lapsum erexit, debilem confortauit, peccatorem iustificauit, & in bono stabilitatem, profectum, & tandem perseuerantiam concessit, ampliorem effectum produxerit, & maioribus hominem quàm Angelum beneficiis cumulauerit: hominem supra Angelum à Deo ma-

Hominem lapsum reparando supra Angelū Deus exaltauit.

Homini gemina gratia concessa est.

iori

iori charitate fuisse prosequutum, maioribusque fauoribus exornatum, nemo non videt. Sed à Christo, à quo quidquid boni sancti possident homines, receperunt, etiam Sanctus accepisse Angelos quidquid in eis gratiæ & gloriæ fulget, credendum est. Idem enim Dei Vnigenitus, Caput cùm sit omnium hominum & Angelorum, vt docet Angelicus Præceptor 3.p.q.8. art. 3. & 4. & D. Paulus insinuat *ad Coloss.* 2. dum de Christo inquit: *Qui est Caput omnis Principatus & Potestatis*; in homines & Angelos, velut in membra corporis sui virtutem & gratiam ceu quosdam mirabiles influxus refundit. Quod tamen diuerso in eis agitur modo: qui enim dum saluat homines, liberat; dum Angelos coronat, conseruat: & dum gratiæ suæ munere captiuos homines redimit; liberos, eodem succurrente præsidio, Angelos solidat & confirmat: sicque quamuis Angelorum Redemptor Christus dici nequeat, juxta communem Theologorum sententiam; tamen Angelorum sanctitatis, meritorum & gloriæ magnificus censetur assertor: qui enim captiuum absoluit hominem, stantem firmauit Angelum, ac firmatum gratiæ & gloriæ splendoribus in æternum stabiliuit. Quod sanè mellifluus ille Abbas Bernardus *serm.22. in Cant.* attigit, vbi de Christo Domino sic fatur: *Qui erexit hominem lapsum, dedit stanti Angelo ne laberetur; sic illum de captiuitate eruens, sicut hunc a captiuitate defendens: soluens illum, & seruans istum.* Numquid igitur post lapsum erectus homo magis debet Saluatori, quàm Angelus qui nusquam cecidit? Totum se tradat amantissimo Redemptori, à quo semel factus, iterum proprio sanguine liberatus, nubiliori & meliori modo formatus est, Paulo attestante Apostolo his verbis 1. Cor.6.20. *Non estis vestri, empti enim estis pretio magno: glorificate, &c.*

Omnis sanctitatis Angelorum & hominum origo Christus est.
D. Thom.
Non tamen Angelorum Redemptor.
D. Bern.
Sed hominum.

245. Quod sanè infinitam in Filio Dei erga homines arguit bonitatem; ipsumque beatum hominem à peccato liberatum, vt immortales totam per æternitatem optimo Saluatori gratias rependat, astringit. Porrò tantum augetur debitum, si intra naturam Angelicam præuaricantem ad Angelum dirigamus nostrum obtutum. Bonis gratiæ fulgentem, ac inter supremos Angelorum choros, veluti Principem rutilantem, primum Angelum inspice. Ille est qui Cœlestium Spirituum antesignanus in deliciis fuit Paradisi, in medio lapidum ignitorum ambulauit; & lumina quibus alios Deus perfundit Angelos, ab isto sibi proximiori, cæterisque prælato, ad reliquos inferiores cùm traducantur, Lucifer jure merito nominatur. E cœlo hic cecidit; quia dum altissimam creaturarum sedem sublimis ille teneret, in supremum Sanctissimæ Trinitatis cœlum, vt D. Thomas aduertit 1. p. q.61. art.4. ad 3. vt *similis esset Altissimo*, hoc est vt æternam felicitatem propriis meritis, auxilioque secluso diuino, à seipso obtineret, vt docet D. Thomas 1. p. q.63. art.3. concupiuit ascendere: sed diuinâ agente sapientiâ in teterrimam inferorum abyssum tumidus & inflatus propriæ iniquitatis depressus pondere descendit innitus. Nec solus Angelorum Princeps è cœlo deturbatur: socios habuit criminis, pœnarum consortes, & quos vt Deo non parerent, superbiæ suæ veneno inficiens, vt simul cum eo in veritate non starent incitauit, eos secum ad inferorum caliginem deduxit: & sic, vt dicitur *Apocal.* 12. draco traxit secum tertiam partem stellarum.

Angelum cadentem reliquit Deus, hominem labentē erexit.
Primus Angelus peccauit.
Plures ad sui imitationem incitauit.

Qui igitur fulgentia veluti sydera Angelos gratiæ splendore in cœlo coruscantes inspexisti, 246.
vnico superbiæ reatu obnubilatos, à Patre luminum justissimo addictos supplicio, sub vmbra mortis, *vinculis æternis sub caligine reseruatos* attende. An erga hominem mandatis suis non obtemperantem sic sæuiit Deus? Nequaquam. Pepercit homini, & non solùm primi omnium parentis culpam in eius posteris propagatam summâ eluit bonitate; verùm plurima eius filiorum facinora, etiam ex instituto perpetrata, ineffabili misericordiâ obliterauit. Angelo non pepercit, nec misertus est, sed totus in illius & sociorum caput conuersus, seuerissimæ, æquissimæque potentiæ gladium euaginauit, omnesque reos criminis ad vnum è cœlo in æternum amandauit: nulla inter illorum peccatum & pœnam mora fuit, nec vllum interfuit pœnitentiæ spatium. Dum ascendere voluerunt, ceciderunt, casumque statim tormenta susceperunt, ita vt juxta Theologorum sententiam, Angelis peccantibus nullum Dei adiutorium, nec etiam sufficiens, ad resurgendum concessum fuerit. Velox enim justitia velocissimo supplicio veloces Angelos velociter in æternum mulctauit. *Deus*, inquit B. Petrus, *peccantibus Angelis non pepercit*; sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos.

Omnes Angelos peccatores puniuit Deus.
Hominibus pepercit.
Peccâti Angelo nec spatium pœnitentiæ, nec auxilium ad pœnitendū concessum est, sed statim supplicium inflictum.

Innumeros ergo Iudex æquissimus puniuit Angelos, nec Cœlum Empyreum in quo creati 247.
sunt, vt docet D. Thomas 1.p. q.61. art.4. & in quo peccauerunt, culpam diminuit, nec indulgentiam aliquam meruit, nec azylum præbuit, nec supplicium retardauit: immò justitiæ diuinæ zelum vehementer accendit, & acutissimum illius gladium reorum spirituum, vt ita dicam, sanguine inebriauit. Quod Euangelici ore Prophetæ Dominus declarauit: *Inebriatus*, inquit, *in cœlo gladius meus*. Isai. 34. Ideoque qui gloriam sui loquuntur Conditoris cœli, vt Regius Psalmographus ait psal. 18. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei*; ex quo cruciatûs & culpæ cœlestium spirituum testes euaserunt, diuini in Angelos judicij æquitatem magnificâ voce declarant: *Annunciabunt cæli gloriam eius*, inquit Dauid psal. 49.7. *quoniam Deus Iudex est.* Tamen justitia paci sociata est, & quæ sola Angelos judicauit, misericordiæ copulata, peccatores homines liberauit. Sæuire noluit in filios Adami Iudex omnipotens, sed *omnipotentiam suam parcendo maximè, & miserando manifestauit.* Saluauit peccatores in terra, qui reos perdidit in cœlo; è profundo pelagi ad sydera terrenos conscios criminis subleuauit, qui malos Angelos cœlorum incolas in inferioribus terræ partibus collocauit. Terribilis ergo propter vnicum delictum malorum damnatio Angelorum: sed mirabilis Beatorum hominum è malis plurimis, diuino agente subsidio, liberatio. Supra Cœlestes ergo Spiritus Beatus tripudiet homo, & *in Deo salutari suo* semper exultet, semperque tanto Redemptori gratias agat, & quòd ab ipso in prima sui creatione gratiam & sanctitatem acceperit, & quòd amissâ gratiâ, & crimine admisso, denuò ab Authore suo visitatus, à peccato liberatus, & gratiæ vberiori fuerit restitutus

D. Thom.
Iustitia Dei in cœlo primùm sæuiit.
Propter homines justitia & pax osculatæ & sociatæ sunt.

Non enim *sicut delictum, ita & donum*: vbi, 248.
autem *abundauit delictum, superabundauit & gratia*, vt loquitur Paulus *Rom.* 5. 15. & 20. Pa-

rum

Maiot homi·i concessa gratia, quàm fuerit eius peccatum.

rum siquidem fuit hominis Conditori errantem hominem teuocare, perditum tecuperare, peccatis obrutum subleuare, ac justificare: parum ipsi, inquam fuit, eius mala repellere, motbos curare, sordes mundare, captiuitatem soluere: insoper bonis suis eum auxit, ditauit, ampliauit. Inæstimabiles gratiæ suæ thesauros ei tribuit, & qood omne creatum superat desiderium, seipsum homini strictissimè copolauit, & vt loquuntur Theologi, hypostaticè, seu personaliter vniuit. Quis tantum diuinæ misericordiæ loquetur miraculum? Amor quo Deus peccatorem prosequutus est hominem, non solùm *Iudicem mutauit in patrem; etiam Dominum mutauit in seruum*, & captiuum erexit in Regem.

Vt liberaret hominem Deus, homo factus, vt homo fieret Deus.

Non solùm liberauit hominem hominis Creator, sed homo factus est: sicque eum qui in tenebris & vmbra mortis sedebat, non solùm illuminauit, & erexit; sed sopra omnium Angelorum verticem, vsque ad ipsum Diuinitatis solium exaltauit. Vt enim loquitur Diuus Augustinus serm. 9. de Natiuit. Domini. *Factus est Deus homo, vt homo fieret Deus.* Quod quidem secundum est homini supra Angelos ab æterno Dei Filio collatum beneficium, à quo non solùm gratiam & libertatem, sed Dei consortium est assequutus: manente enim vtraque proprietate naturæ absque Deitatis detrimento, & saluâ humanitatis conditione, vnam conflauit personam, quæ duplici ditata conceptu, vnico supposito stabilita, vnicum toto orbi miraculum in vnico Christo Deo & homine, vnicum Angelorum & hominum Regem demonstrauit. Vnicum hunc Redemptorem supplices adorant Angeli, & nostram in eo venerantes humanitatem, carnem spiritui præpositam, terram cœlo dominantem, & homines supra omnia Domini opera constitutos demirantur. Quod exultans canit Ecclesia, dum Christi Saluatoris cœlos ascendentis triumphum celebrat, in hæc verba:

D. August.

Christum Deum & hominem Angeli adorant.

Tremunt videntes Angeli,
Versa vice mortalium,
Culpat caro, purgat caro,
Regnat Deus, Dei caro.

249. Quid enim mirabilius, quid altius concipi potest? Non solùm liberatur reus, sed donatur purpurâ & exaltatur: nec carnis in eo punitur, aut deletur infirmitas, sed roboratur, immò & in solio ad regnandum collocatur. *Verbum* enim *caro factum est*, vt dicitur *Ioan.* 1. & ex ipso homini protulit medicamenta, vnde facta sunt vulnera. Quod D. August. *tract.* 2. *in Ioan.* eleganter expressit, dicens: *Caro te obcæcauerat, caro te sanat; quoniam sic venit Christus, vt de carne carnis vitia extingueret.* At tantâ peractâ vulnerum curatione, supra omnem cœli militiam, super omnes ordines Angelorum, & vltra omnium altitudinem Potestatum, *ad Dei Patris est prouecta consessum*, vt D. Leo Papa prosequitur *serm.* 2. *de Ascens. Domini.*

Caro per Verbi incarnationem carni remedium præbuit, & supra Spiritus Angelicos est exaltata.

250. Cedant ergo hominibus Angeli, & quos *vocauit Deus in societatem Filij eius Iesu Christi*, vt loquitur Paulus 1. *Cor.* 1.9. Christo vnitos, & sibi prælatos agnoscant: *nusquam* enim *Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*, vt inquit idem Apostolus Hebr. 2. 16. *Qui elongant se à Deo*, omnes *peribunt.* Psal. 72. 27. Elongauerunt se superbi Angeli, & pereuntes è cœlo ceciderunt, nec eos tenuit manus Domini: non reuocauit eos misericordia, non sequutus est Dominus, vt eos ad se recuperaret. Elongauit se Adamus, & simol cum isto omnium parente omnes eius filij dereliquerunt Dominum: sed à se recedentes homines requisiuit, errantes reduxit, & renitentes ad se reuocauit: vnde sicut notauit Diuus Chrysostomos *homil.* 5. *in epist. ad Hebræos*, Apostolus non dixit: *Semen Abrahæ suscepit, sed hac dictione, Apprehendit, vsus est, sumptâ metaphorâ ab illis qui auersos persequuntur & fugientes, omniaque faciunt, ac quam ocyssimè currunt, vt eos comprehendant.* Sic enim juxta mentem Apostoli, maximâ Dominum vrgente charitate, qui Angelos fugientes, & velut fulgura cadentes abire permisit, renitentem verò carnem & sanguinem Abrahæ, hoc est reluctantem hominem ex nimia dilectione detinuit, comprehendit, sibique personaliter vniuit.

Angelos superant homines, quia Deus non Angelos, sed homines sibi vniuit.

Fugientem hominem Deus sequutus est, non Angelum.

Nec solùm malis Angelis, quos in impietate deseruit, homines, quos è criminis barathro Filius 251.
Dei eruit, prætulit; etiam super illos, qui gratiam tenuerant, & à recto justitiæ tramite non deuiarunt, exaltauit. Neque enim stantes Angelos Verbum sibi copulauit, neque sanctam piorum Angelorum naturam sibi hypostaticè vniuit: hanc in cœlo reliquit, & ad terrenam hominis peccatoris substantiam mirâ celeritate, & ineffabili charitate progrediens, sponsam sibi indissolubili æterni matrimonij fœdere coniunxit, ita vt sicut loquuntur Theologi, qood ex illa semel assumpsit, nusquam dimiserit. Sed immensum Diuini Patris splendoris in hominem auget affectum, quòd tanta illius & humanæ naturæ societas non solùm nullis hominis meritis præcedentibus facta censetur, immò non nisi propter eiusdem demerita adimpleta videatur. Illud enim quod infinitum Dei Verbum arcêre debebat ab homine, & in æternum penitus elongare, ad hominem attraxit, & homini perpetuo connubio sociauit. Peccatum intelligo, quod cùm hominem à Deo formaliter auerterit, ipsum enim nihil aliud est quàm *auersio à Deo, & conuersio ad creaturam; seu auersio ab incommutabili bono, & conuersio ad commutabile bonum*, vt docet D. Thomas pluribus in locis; Filium Dei ab homine semper debebat remouere. Attamen Diuinæ Incarnationis occasio peccatum fuit; nec vsquam tantum orbis terrarum vidisset miraculum, nisi hoc primi hominis piaculum postulasset. Vt enim docent fulgentia Theologiæ sydera Sanctus Augustinus, & Sanctus Thomas 3. *p.* *q.* 1. *art.* 3. ex vi præsentis decreti quo Deus homo factus est, si Adam non peccasset, nusquam Filius Dei homo, & filius hominis fuisset. Quod D. August. tradit, exponens verba Apostoli 1. ad Timoth. 1. *Christus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* Vbi *serm.* 9. *de verb. Apost.* inquit: *Nulla causa veniendi fuit Christo Domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla est medicinæ causa.* Qood etiam idem Sanctus Doctor *serm.* 36. *de verbis Domini*, exponens illud Luc. 19. *Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat*, eleganter ostendit. Vnde homo quò Angelo innocente miserior, eo felicior Filij Dei Incarnatione euasit; & quantùm per diabolum erat tenaciùs alligatus, tantùm per Christum est mirabiliùs absolutus: vt de Roma loquitur Leo Papa *serm. in Natali Apost. Petri & Pauli.*

Etiam Sanctis Angelis, peccatorem hominem prætulit Deus: non enim illos, sed istum sibi hypostaticè copulauit.

Indignum hominem, vtpote peccatorē Deus assumpsit.

Peccatum Adæ occasio fuit Incarnationis Verbi.

Si homo nō peccasset, Deus incarnatus non fuisset.

Hinc maiorem dignitatem hominum esse quàm 252.

Angelo

Licet Angeli imagines Dei sint.

Angelorum, quidam ex Sanctis Patribus existimarunt: quamuis enim Angelus Dei imagine in sui productione sit insignitus, vt docet D. Th. 1.*p.* *q.*93. *art.*3. & habetur *Ezech.* 28. *n.*12. vbi Angelus dicitur *Signaculum similitudinis*, quia in eo similitudo diuinæ imaginis insinuatur expressa, vt ait D. Gregor. *hom.*34. *in Euangel.* quod etiam docet D. Dionys. *de diuin.nominib.c.*4. dum inquit: *Imago Dei est Angelus, manifestatio inuisibilis lucis*, speculum purum, lucidissimum, nitidum, incoinquinatum, immaculatum, suscipiens in se totam, si fas est dicere, pulchritudinem diuinæ speciei: tamen formalem imaginis rationem illi concedere dubitarunt. Quod sanè sic ab illis dictum esse arbitrandum est, vt homo ratione Incarnationis, quâ visibilis in carne, nobisque similis Christus apparuit, Angelo similior Deo factus sit, quia illum in vtraque natura, corporis scilicet & animæ, perfectiùs repræsentat. Quo sensu D. Ambros. *serm.*10. *in psal.* 118. sic inquis: *Angeli ad ministerium, homo ad imaginem.* Moxque subdis: *Esto vt & Angeli ad imaginem; Scriptura tamen de homine loquuta est, quod sit ad imaginem: habemus enim aliquid quod fortasse Angeli non habent. Vbi enim abundauit peccatum, superabundauit gratia. Nobis est natus Christus ex Virgine; legimus enim Isai.*9. *Puer natus est nobis, filius datus est nobis: nobis carnem suscepit, immò potiùs nos in illa carne suscepit, quando Filium hominis in Dei sede constituit. Non lego Angelos in Dei sede nisi stantes, nisi ministerium deferentes. Non lego Angelos, sed homines consepultos Christo, & in Christo resuscitatos.* Sic ille, vbi homines fulgentiori Dei charactere quàm Angelos asseris coruscare: illosque supra cœlestes spiritus ex inæstimabili diuinæ Incarnationis beneficio extollit.

Tamen homo propter Verbi incarnationem perfectior imago censetur.

Angeli vt ministri stāt ante sedem Dei; homo vt dominus ibi sedet.

252. Tertium denique quod supra Angelos à Deo beneficium beati homines receperunt, adorandum est, ideoque tremendum Eucharistiæ Sacramentum, quod à Diuo Chrysostomo *Incarnationis extensio* dicitur; illisque tantùm Domini corpus & sanguinem veraciter tribuit manducandum, pro quibus idem Dominus carnem & sanguinem in intemeratæ Virginis vtero simul cum anima hypostaticè sibi copulauit. Cúmque pro hominibus, & non pro Angelis homo factus sit, non istis, sed illis corporis sui mysteria obtulit manducanda.

Eucharistia homines supra Angelos euehit.

253. Sanè Christo Domino in Eucharistia latitanti procumbunt supplices Angelorum chori, eosque aliquando circa Altare tempore sacrificij adorantes ac stupentes D. Ioannes Chrysostomus meruit intueri. Cùm enim in eum *desiderent Angeli prospicere*, vt dicitur 1. *Pet.*3. 22. in venerabile corporis sui Sacramentum aciem figunt; quod *Zachar. cap.* 3. *n.*9. exprimitur: *Super lapidem vnum septem oculi*; quia omnes Angelici spiritus in vno Eucharistiæ Sacramento, vbi Christus lapis angularis, pretiosus & electus realiter continetur, oculos suos defigere conantur, vt tantam Maiestatem summa cum humilitate compositam adorent. Hoc enim esse videtur, quod Christus Dominus ait: *Videbitis Angelos Dei ascendentes & descendentes super Filium hominis.* Ioan. 1. n. 51. Vbi ad mentem D. Chrysostomi *hom.*20. Angelorum ministeria per ascensus & descensus expressit: dum enim iuxta Templorum nostrorum altaria circumuolitant, tanquam supra dilectissimum Regis Filium Regij ministri & ascendunt & descendunt: quia Deo tanquam superiori ascendendo, homini tanquam inferiori descendendo ministrant. Quod etiam D. Bern. *serm.*48. *in Cant.* penè sic intellexit, dū aduertit Angelos ascendere & descendere supra Filiū hominis, quòd in vno, eodéq; homine Christo Iesu, & *infirmitatem foueant, & stupeant maiestatē.* At ascendunt & descendunt supra diuina corporis Christi mysteria, vt eius humilitatem carnis infirmitate triumphantem, morteque superantem, ac victoriam in hoc memoriali mortis Domini, gēmam veluti pretiosissimam coruscantem adorent, & maiestatem ab infirmitate nouo fulgore splendidam colant & reuereantur. Totum hoc est quod Angeli erga diuinissimum Sacramentum præstare valent: admirantur, colunt, adorant, magno adstant cum silentio, diuinorum mysteriorum Sacramenta laudantes, celebrantes, & ingenti cum gaudio hymnis cœlestibus prosequentes. Verùm nec suauissimo hoc cibo vescuntur, nec diuinissimo sanguine recreantur. Videre possunt hoc ineffabile Sacramentum; sed tangere non possunt, manducare non valent, & solis hominibus esca hæc diuina parata est.

Eucharistiā colunt Angeli.

Eucharistiā Angeli contemplantur.

D. Chrysost.

Christi maiestatem & humilitatem in Eucharistia Angeli reuerentur.

D. Bern.

Eucharistiā Angeli nequeunt recipere.

Quamuis enim panis Angelorum nomine sacra decoretur Eucharistia, & Sanctus Doctor in mirabili opere quod modò exponimus, de hoc tremendo mysterio dicat, *Ecce panis Angelorum factus cibus Viatorum*, &c. tamen cœlestes illi Spiritus, qui ipsum Christum manducant spiritualiter, inquantum ei vniuntur fruitione charitatis perfectæ, & visione manifestâ; eundem Christum Dominum, prout sub speciebus Sacramenti continetur, nequeunt vel sacramentaliter, vel spiritualiter manducare, neque ipsum Sacramentum spiritualiter sumere, prout iste sumendi modus importat quod aliquis credat in Christum cum desiderio sumendi hoc Sacramentum, vt docet D. Thomas 3.*p.* *q.*80. *art.*2. Qui enim manet in hominibus secundùm præsentē statum per fidem Christus, & per modū cibi, quo in via roborati vsque ad montem Dei, hoc est ad cœlestem patriam ambulamus, ineffabili corporis sui Sacramento sustentat, in Angelis beatis est per manifestam visionem, nec tali dum in via fuerunt, vt ad patriā peruenirent, alimento indiguerunt immortales & incorporei spiritus: vnde propter diuersum Angelorum & hominum statū, etiamsi in via vtrique considerentur, cùm Eucharistia speciebus corporeis, sub quibus ad modum substantiæ corpus & sanguis Domini reconduntur, coalescat, hominibus animâ & corpore constantibus, non verò Angelis omninò incorporeis diuinum hoc institutum est Sacramentum. 254.

Angeli Christum in Eucharistia nec spiritualiter, nec sacramentaliter valent manducare.

D. Thom.

Soli homines corpus Christi in Eucharistia possunt sumere.

Cæterùm tremendum Dei corporis & sanguinis mysterium, veluti Dominicæ passionis memoriale, eiusdem passionis perfectū est Sacramentum, tanquam continens Christum passum: vnde & in vltima Cœna, imminente passione, & celebrato veteri Sacramento, illius vt futuræ præfiguratiuo, scilicet manducato Paschali Agno, nouum Eucharistiæ Sacramentum, vt præteritæ passionis rememoratiuum, institutum est, vt docet D. Thom. 3.*p.* *q.*73. *art.* 5. & D. Leo Papa eleganter exprimit *serm.*7. *de Pass.* dum ait: *Vt vmbra cederent corpori, antiqua obseruantia nouo excluditur Sacramento: hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Quod ipse Apostolus Paulus 1. *Cor.*11.26. apertè insinuat, dicens: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Cúmque huius Sacramenti susceptio pretiosam amantissimi Saluatoris mortem cum mirabili eius virtute sumentium cordibus infundat, illiusque effectum, nēpe redemptionem, ac cum ipso 255.

Passionis Christi memoriale est Eucharistia.

D. Thom.

Leo Papa.

Passionis effectum non recipiunt Angeli.

Sed tantùm homines.

D. Bern.

Chriſto mirabilem vnionem operetur; ſolis hominibus huiuſmodi paſſione, redéptione, ac voione indigentibus, & non Angelis, Chriſtus Dominus corpus ſuum ſumendú dereliquit. Si enim Angelo in gratia confirmato, vel à gratia in peccatum lapſo Chriſti mors neceſſaria non fuit; nec etiam eiuſdem mortis Sacramentum ipſi concedendum erat. Quod attigit Bernardus *ſerm. fer. 4. Hebdom. ſancta*, vbi de Chriſti paſſione tractans, ſic loquitur: *Hac paſſio mihi data eſt, quia alteri dari non potuit. Numquid Angelo? Sed ille non eget. Numquid diabolo? Sed ille non reſurgit.* Soli igitur homines, pro quibus mortuus eſt Chriſtus, mortis ſuæ Sacramentum, diuinam putà Euchariſtiam, & ſacramentaliter & ſpiritualiter valent manducare: quippe ſolis hominibus ab Authore Sacramenti dictum fuit, Matth. 26. n. 26. *Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum.*

Soli homines Euchariſtiam recipiunt, & aliis tradunt.

254. Nec ſolùm, excluſis Angelis, ſanctiſſimæ Euchariſtiæ homines fiunt participes: ad altiorem euehuntur dignitatem, dum à Chriſto Domino tantorum myſteriorum conſtituuntur diſpenſatores: ſicut enim ſoli poſſunt Euchariſtiam recipere, ita ſoli poſſunt Euchariſtiam miniſtrare; & ad honorem Sacerdotij à Chriſto ſublimari, Chriſti perſonam & officium gerere, panem & vinum in corpus & ſanguinem diuinorum virtute verborum transſmutare, & tandem aliis hominibus tradere. Quod ipſis à Domino mandatum eſt, *Luc. 22. n. 19.* horum tenore verborum: *Hoc facite in meam commemorationem.* Vnde Sacerdotium Chriſti Domini ab illis, quos Eccleſiæ ſuæ miniſtros, & Sacramentorum diſpenſatores elegit, participari docent Theologi cum D. Thoma *3. p. q. 73. art. 3.* vbi expreſsè docet, quod totus ritus Chriſtianæ Religionis deriuatur à Sacerdotio Chriſti. Et ideo manifeſtum eſt, quod character ſacramentalis ſpecialiter eſt character Chriſti, cuius Sacerdotio configurantur Fideles ſecundùm ſacramentales characteres, qui nihil aliud ſunt, quàm quædam participationes Sacerdotij Chriſti, ab ipſo deriuatæ. Planè non ita erexit Angelos: cùm enim *omnis Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituatur in his quæ ſunt ad Deum*, vt dicitur *Hebr. 5. 1.* & cùm Angeli non ſint ex hominibus, ideo ipſi non conſtituuntur miniſtri in his quæ ſunt ad Deum, id eſt in Sacramentis; nam cùm tota virtus Sacramentorum à paſſione Chriſti deriuetur, quæ eſt Chriſti ſecundùm quod eſt homo, cui in natura conformantur homines, non autem Angeli; ſed potiùs ſecundùm paſſionem dicitur *modico ab Angelis minoratus*, vt dicitur *Hebr. 2.* ideo ad homines pertinet diſpenſare Sacramenta, & in eis miniſtrare, non autem ad Angelos, vt etiam docet D. Thomas *3. p. q. 64. art. 7.* Homines igitur Chriſti Domini corpore & ſanguine vegetatos, & Sacerdotio decoratos, ſupra ſe ſuſpicientes beati Angeli, in Dauidis verba prorumpunt admirantes: *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.* Pſal. 65. 12. Quos ergo Angeli ad ſacrorum diſpenſationem myſteriorum euectos venerantur, illi ſeipſos nequaquam deſpiciant, ſed propriæ conſcij dignitatis, diuino miniſterio diuinam animam, diuinam vitá ſtudeant ſuppeditare. *Cogita* (inquit Chryſoſtomus *hom. 60. ad pop. Antioch.* homines alloquens) *quali ſis inſignitus honore, quali menſa fruaris: quod Angeli videntes horreſcunt, neque liberè audent intueri propter emicantem inde ſplendorem, hoc nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus vnum Chriſti corpus, & vna caro.*

D. Thom.

Quia ſoli homines sút Sacerdotes.

Angeli nequeunt eſſe Sacerdotes.

Homines ſupra Angelos.

D. Chryſoſt.

Diuinam animam debent habere.

255. Ea ſunt quæ ſupra Angelos à Chriſto Domino homines recipiunt beneficia, quibus illorum, & non Angelorum per Sanctificationem liberator, per Incarnationem frater, per Euchariſtiam paſtor & cibus efficitur. Tribus his donis beati homines ad maiora quàm Angeli in cœlis Chriſto Saluatori præconia conſecranda mouentur. Nec tantùm ſancti homines, qui poſt Verbi Incarnationem ac Chriſti paſſionem ſub lege noua Deo militarunt, laudes diuino canunt liberatori: omnes quotquot ab initio ſeculi vitá æternam ſunt aſſequuti, ſimul cú illis Chriſto concinunt, ſimulque omnes in fide Chriſti venturi, eius corpori myſtico, ſeu Eccleſiæ aggregati, ac futurâ paſſione à peccatis liberati, ante Euangelium Euangelici, ante Chriſtum è Virgine natum Chriſtiani, ab eodem Redemptore liberati ac ſaluati, eidem in æternum cantica in perenne gratiarum actionis monumentum lubenti animo modulantur. Vt enim loquitur Auguſtinus *ep. 157.* & adducitur à D. Thoma *2. 2. q. 2. art. 7. in arg.* Sed contrà: *Illa fides ſana eſt quâ credimus nullum hominem, ſiue maioris, ſiue paruæ ætatis, liberari à contagio mortis, & obligatione peccati, niſi per vnum mediatorem Dei & hominum Ieſum Chriſtum.* Sic ille. Vnde rectè dixerim omnes juſtos qui aduentum Chriſti in carne tempore præceſſerunt, in Chriſtum credentes, tanquam in communem omnium Reſtauratorem, etiam fidem vel explicitam, vel implicitam de Sacramentis nouæ legis habuiſſe, quâ agente, ſacram Euchariſtiã, quam poſt eius realem inſtitutionem, & Chriſti Domini paſſionem Fideles & ſacramentaliter, & ſpiritualiter receperunt, ſaltem ſpiritualiter manducauere. Quod quidẽ à me ſine fundamento prolatum nequaquam exiſtimandum eſt. Illud enim ab Angelico Doctore apertè colligo: nam S. D. *3. p. q. 80. art. 1. ad 3.* euidenter oſtendit, quod ſicut aliqui baptizantur Baptiſmo flaminis propter deſiderium Baptiſmi: ita etiam aliqui manducant ſpiritualiter hoc Sacramentum Euchariſtiæ, antequam ſacramentaliter ſumant. Sed hoc contingit dupliciter. Vno modo propter deſiderium ſumendi ipſum Sacramentum, & hoc modo dicuntur baptizari & manducare ſpiritualiter, & non ſacramentaliter, illi qui deſiderant ſumere hæc Sacramenta jam inſtituta. Alio modo propter figuram, ſicut dicit Apoſtolus *1. Cor. 10.* quod antiqui Patres *baptizati ſunt in nube, & in mari: & quod ſpiritualem eſcam manducauerunt, & ſpiritualem potum biberunt.* Hactenus D. Thomas; ex cuius doctrina manifeſtum eſt, Fideles ante realem Euchariſtiæ inſtitutionem, de ea fidem habuiſſe, & eam in eius figura ſpiritualiter manducaſſe; ſicque omnes beatos homines ſupra Angelos accepiſſe tria à Chriſto immenſæ charitatis ſigna, iam expoſita, liquet, & propter hæc ſummâ ſpiritus exultatione in cœlis eius gloriam canere certum eſt. Quod ſanè ita eſſe omnes Sancti Patres ac Theologi profitentur; imò D. Thomas damnatorum hominum blaſphemiis, quibus diuinam juſtitiá deteſtantur peruerſo ac interno cordis affectu, diuinas quas Beati Deo decantant laudes opponens, docet quod poſt reſurrectionem Beati ore & linguâ Dei præconia celebrabunt, vt etiam vocales malorum hominum blaſphemias hymnis & canticis ſuperent & deuincant. Sic enim ait Angelicus Doctor 2. 2. q. 13. art. 4. in corp. *Credibile eſt quod poſt reſurrectionem erit in damnatis etiam vocalis blaſphemia, ſicut in Sanctis vocalis laus Dei.*

Chriſtus per Incarnationem hominum liberator, frater, & paſtor.

Ante Incarnationem homines in Chriſtum crediderunt.

D. Auguſt.
D. Thom.

Nullus ſaluatus, niſi per Chriſt.

Ante legem gratiæ homines fidem habuerunt de Euchariſtia, & illam ſpiritualiter receperunt.
D. Thom.

Damnati Deum blaſphemant: Beati Deum laudant.

D. Thom.
Poſt reſurrectionem illud vocaliter vtrique præſtabunt.

Sectio

Sectio II.

Ab Ecclesia in terris adhuc militante Christus Dominus laudibus celebratur.

Ecclesia militans corde & linguâ canit Christo.

256. SOli non sunt superni Angelorum & hominum beati spiritus in cœlesti patria Christi Domini encomia celebrantes: illos imitatur quæ adhuc in terris militat Christianorum Ecclesia; corde & animo, mente & linguâ laudis sacrificia tanto Regi iugiter offert immaculata Sponsa; & quem toto cordis affectu prosequitur, eumdem magnis vocibus quotidie confitetur. Cùm enim vtrumque debeat quod vtrumque accepit à munificentissimo Creatore ac Redemptore, corpus scilicet & animam; vtrumque laudibus & Canticis reddere conatur. Sic quippe Regius pro ea loquens Vates aiebat: *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Psal. 83. u. 2. In quem enim fidelis populi adhuc in terris militantis, & ad cœlos anhelantis cor, quod vitæ naturalis principium est, corpusque quod hac vitâ donatur, nisi in Deum viuum, qui vita ipsa, & totius vitæ scaturigo censetur, exultarent? Quod acutè attigit Augustinus, præfatum Dauidis locum exponens *lib.50. homil. hom.33.* his verbis: *Non exultauit in hoc mundo, non in diuitiis, non in honore, non in luxuria, non in ebrietate, non in vanitatibus mortuis, & citò cum omni suo amore morituris; sed in Deum viuum: quare non dixit, in Deum, tantùm, sed adidit, in Deum viuum? Vt ostenderet, quia totum quod non pertinet ad Dei cultum, deberemus habere quasi mortuum.* Sic eleganter Augustinus. Vnde pro nullis perituris viuens Ecclesia, in nullis morituris voluit exultare, sed in solo Deo viuo, cui soli *in regione viuorum* placere desiderans, hymnos & cantica quotidie persoluit.

Cor & caro Ecclesiæ in Deum exultauit.

D. August.

In nulla creatura, sed in solo Deo exultare oportet.

257. Quamuis autem propter plurima à Christo accepta beneficia, laudes eius iugiter Ecclesia debeat decantare; tamen propter ineffabile Eucharistiæ Sacramentum immensum diuini amoris pignus, speciales hymnos, ac solennia cantica tenetur modulari; ipsumque amantissimum Redemptorem, Pastorem, ac cibum effectum singulari concentu celebrare. Quod sanè huius operis author suadet, dum inquit: *Lauda Ducem & Pastorem in hymnis & canticis.* Nam si gloriam canimus Principis, cuius bonis cumulamur, ac cumulati gaudemus; quibus vocibus, quibus gaudiis, quibusve labiis Christi Domini proprio corpore, ac pretioso sanguine Christianos nutrientis, ac nutritos exhilarantis bonitatem, liberalitatem, ac maiestatem celebrabimus? Laxis ergo omnibus corporum nostrorum fibris, maximaque cordis nostri dilatatione hymnos optimo Pastori, immò suauissimo pabulo depromamus: ipsaque quâ diuinissimo hoc cibo lætitiâ corda nostra perfunduntur, in suum erumpat authorem. *Dedisti lætitiam in corde meo a fructu frumenti, vini & olei*, inquit Propheta *psal.4.v.7. & 8.* quia scilicet ex quo corpus & sanguinem Domini sub frumenti, seu panis & vini speciebus in hoc Sacramento sumpsimus, diuinæ gratiæ oleo, quo spiritualis vita nutritur, impinguati, summam lætitiæ voluptatem in cordibus nostris habemus. Quod Diuus Ambrosius *in psalm.4.* sic tradit: *Data est lætitia in corde nostro ab illo tempore, quo accepimus frumentum in corpore, vinum in sanguine, oleum in chrismate.* Cui accedit D.Thomas *3.p. q.81. art.1. ad 3.* vbi docet quod *effectus Sacramenti Eucharistiæ est non solùm augmentum gratiæ habitualis, sed etiam quædam actualis delectatio spiritualis dulcedinis.* Et subdit, quod *quamuis Christo gratia non fuerit aucta ex susceptione huius Sacramenti; habuit tamen quandam spiritualem delectationem in noua institutione huius Sacramenti.* Ex quibus omni intuenti liquidò constat, panem Eucharisticum non solùm cor hominis confirmare, sed etiam lætificare, & ad hymnos Domino concinendos incitare. Vnde quod à Zach. c.9. n.17. *Frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Sacramentum hoc appellatur, non solùm electos sustentat, & virgines producit, sed etiam illos quos virginum puritate induit, etiam incredibili lætitiâ perfundit, & ad exultandum & canendum impellit; nam ex Hebræo aliqui legunt, *Cantare faciens virgines.* Quis enim Christum Dominum veluti panem comedens, & sanguinem eius tanquam vinum in lætitia bibens, gaudium suum continebit? Nemo vtique erit, qui vocem suam cohibeat, sed omnis huius mysterij particeps summâ voluptate perfusus exultabit, & magnis vocibus Dominum collaudabit. Simul enim ac in mensa Domini manducamus, & lætamur, & canimus; & quidem tanto effuso gaudio, vt dicat Apostolus: *Epulemur in azymis sinceritatis & veritatis.* 1. Cor. 5. n.8. seu vt ex Græco elici potest, *Saltemus præ gaudio, tripudiemus præ lætitia.* Iusti ergo, vt Regius Psaltes loquitur psal.67. n.4. *Epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.*

Propter Eucharistiam Christo debemus encomia.

A quo pascimur, huic laudes depromamus.

D. Ambr.

Ab Eucharistia lætitia in cordibus nostris effunditur. *D. Thom.*

Spiritualis delectatio etiam in Christo ab Eucharistia producitur.

Virgines cantare facit Eucharistia.

Simul cum Eucharistia gaudium recipimus.

Saltare facit Eucharistia.

Nec mirum tibi videatur tantum in hominis corde ab Eucharistia gaudium, tantumque tripudium, cùm augustissimi huius mysterij typus in sanctissimo Dauid non dissimilem effectum produxerit. Quæ enim veluti in sinu suo tabulas legis, vrnam auream in qua erat manna, & virgam Aaron quæ fronduerat continebat, vt dicitur *Hebr.9. 4.* Arca Fœderis, Diuinæ vmbra Eucharistiæ, præsentiâ suâ Dauid Regem spirituali gaudio ita repleuit, vt illam de domo Obededon in ciuitatem suam cùm adduceret, essent cum Dauid *septem canentium chori, & victima vituli. Cúmque transcendissent qui portabant Arcam Domini sex passus, immolabat bouem & arietem, & Dauid saltabat totis viribus ante Dominum*, vt legitur 2. *Reg.6. n.13. & 14.* Cúmque vxori suæ exprobranti Rex piissimus respondisset: *Ludam, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis ante Dominum qui elegit me: & cum ancillis de quibus loquuta es, gloriosior apparebo*, vt ibidem *n.22.* dicitur; nonne coram Domino in Arca adumbrato, à quo & ex quo viuimus & sustentamur, exultare, immò & eius ex intimis præcordiis præconia debemus decantare. 258.

David coram Arca gaudio plenus saltauit.

Arca figura Eucharistiæ.

Sanè exultauit in matris vtero ille plusquam Propheta, qui tanquam Solis Lucifer ante Dominum Iesum orbi illuxit terrarum Ioannes; nec priùs illius alma Parens Mariæ Virginis *Verbo fœta, ac Deo plena*, vt loquitur Ambrosius *lib.2. in Luc. cap. 1.* vocem audiuit, quàm hic exsiliit: *Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis*, ait ad Mariam Elizabeth, *exultauit præ gaudio infans in vtero meo*, Luc.11.n.44. Tunc quippe lætitiæ exultatione infans *nec semetipsum sentiens*, *Dominicum sensit aduentum*, 259.

Ioannes in matris vtero seipsum non sentiens, Christum agnouit.

vt ait D. Maximus *hom.1. in Natiuit. S. Ioan. Bapt.* Quid ergo Ioannes præstitisset, si quem ex vtero in vtero aspexit, ore & manibus degustasset, ac speciebus panis & vini obuolutum sacramentaliter manducasset. Ante Christum, impuro iubente Rege, impudentissimâ pro impudica matre agente puellâ, Ioannes occisus est, vt habetur *Marci 6. à num.20.* quo tempore nondum Saluator corporis & sanguinis sui mysteria celebrauerat, nec Discipulis manducanda & bibenda tradiderat: vnde Ioannes qui Christum per gratiam & fidem in corde receperat, indice demonstrarat, ac propriis manibus baptizarat; eundem in Eucharistia latitantem, sacramentaliter nusquam recepit: tamen hic totus in Christi laudes effusus, non solùm exultatione in materno vtero, sed etiam propriis vocibus exultauit. Vidit enim Ioannes IESVM venientem ad se, & ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, &c.* Ioan.1. à num.29. Et in encomiis Christi Domini pergens, magnificum sic sermonem concludit: *Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.* Ioan.1. à num.33.

Nunquam Ioannes sumpsit Eucharistiam.

260. Feliciores Ioanne quodâmodo Christianos profectò dixerim. Diuino enim corporis Christi Sacramento reficiuntur, ipsumque sanitatis & gratiæ Authorem, & sacramentaliter & spiritualiter valent manducare. Quam ergo animæ iucunditatem se cordis lætitiam tanto cum cibo recipient? Si enim Mariæ Christum in vtero gestantis vox aurem matris replens, infantem eius gratiâ locupletauit, & exultatione commouit; quid non præstabit non solùm Mariæ, vel Christi Domini verbum, sed proprium & verum Christi Domini corpus, animâ suâ viuificatum, & adorando diuini Verbi supposito sustentatum? Si gratia Mariæ voce in aurem Elizabeth, & ab illa veluti per organum in Ioannem effusa, cor eius adeo lætificauit, vt exsiliret in vtero; quid non præstabit totius gratiæ fons ac sanctitudinis, cum Christo sanctitatis authore in os & animam Christiani panem diuinum manducantis effusus?

Christiani Eucharistiā sumentes Ioanne feliciores.

Ideo exultare in Christo & laudare debent.

261. Hinc est, quod *supra firmam petram* ædificata, etiam exultatione sacrosancta fundatur Ecclesia: nec propterea diuerso stabilita est fundamento; idem enim Christus Dominus qui lapis est angularis, pretiosus, & electus, vt passim in sacris literis *Eph.2. 20. 1.Pet. 2.6.* appellatur, totius orbis lætitia cùm sit, ac desiderium, in se suam, firmissimo, veluti fundamento, Ecclesiam ædificauit. *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion*, ait Propheta, *psalm.47. vers.3.* quia Christianorum Ecclesia, quæ meritò montis Sion insignitur vocabulo, vt suprà fusè ostendimus, spirituali Sacramentorum lætitiâ, in Christo Domino stabilita, perpetuò gaudet & exultat. Quod rectè D. Ambrosius obseruans: *Benè*, inquit, *radicatâ exultatione lætamur, qui exultamus in Christo.* Seculi enim lætitia temporalis est; perpetua autem lætitia eius, qui gaudet in Domino. Etenim cùm perpetuum sit Ecclesiæ fundamentum, se perpetuò non solùm Ecclesiam, vt immobilis eius basis, sustentet; sed etiam vt Caput sapientissimum dirigat; immò vt Pastor optimus, & pabulum suauissimum, pascat; ingenti se perpetuo illam gaudio consolatur.

Christus lapis angularis & fundamentum Ecclesiæ.

Ecclesia gaudio & exultatione fundata.

D. Ambros.

Lætitia in Christo perpetua: in seculo vana.

262. Firmitatem ergo, ac summam Ecclesiæ lætitiam, quæ ab eius oriuntur fundamento, sacra in Eucharistia conspice. Illam sanè fundamentum Ecclesiæ, ac Caput, Christum Dominum veraciter continere, cùm nemo Catholicorum ambigat, ab illa omnes fundamenti & Capitis effectus in hanc deriuari necessum est. Sed audi maiora. Totius Ecclesiæ fundamentum ipsa quodammodo dici potest Eucharistia, ac totius Christianæ Religionis veluti compendium. Nam cùm ad humanam salutem Sacramenta necessaria sint, inquantùm sunt quædam sensibilia signa inuisibilium rerum, quibus homo sanctificatur: cùmque post peccatum nullus sanctificari possit, nisi per Christum, quem *propositi Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius*, vt dicitur *Rom. 3. 25.* vnde sicut antiqui Patres saluati sunt per fidem Christi venturi, ita & nos saluamur per fidem Christi jam nati & passi; ideo oportuit omni tempore apud homines esse aliquid repræsentatiuum Dominicæ passionis, cuius in Veteri Testamento præcipuum Sacramentum erat Agnus Paschalis. Vnde & Apostolus dicit 1. Cor. 5. n. 7. *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Successit autem ei in Nouo Testamento Eucharistiæ Sacramentum, quod est rememoratiuum prætteritæ passionis, sicut & illud fuit præfiguratiuum futuræ, vt docet D. Thomas *3.p. q. 73. art. 5.* Supra Christum igitur passum pro omnibus hominibus, & in fide huius Sanctissimi Redemptoris tota stabilitur Ecclesia; quæ illius irrigatur sanguine, passione mundatur, & gratiâ perficitur, Sacramentorum ministerio, quæ tanquam vasa sacra, ac diuina quædam organa nobis Christi sanguinem, passionem, ac gratiam infundunt.

Firmitas & lætitia Ecclesiæ in Eucharistia continentur.

Eucharistia Christianæ Religionis compendiū.

Sacramenta Ecclesiæ necessaria.

Nullus nisi per Christũ saluatur.

Agnus Paschalis in Veteri, & Eucharistia in Nouo Testamēto Christi passionē repræsentāt. D. Thom.

263. Verùm præcipuum omnium legis Euangelicæ Sacramentum diuinissima censetur Eucharistia. Primò quidem, quia in illa continetur ipse Christus substantialiter; in aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus instrumentalis participata à Christo, nempe gratia secundùm esse fluens & incompletum. Illud autem quod est per essentiam, nobilius est eo quod est per participationem. Secundò, quia cætera Sacramenta ad Eucharistiam vt ad finem, ordinantur; nam Sacramentum Ordinis ad Eucharistiæ consecrationem ordinatur; sicut Sacramentum Baptismi ad Eucharistiæ receptionem. Similiter per Confirmationem aliquis perficitur, vt non vereatur se subtrahere à tali Sacramento. Per Pœnitentiam etiam & Extremam-vnctionem homo ad dignè sumendum corpus Christi præparatur. Matrimonium insuper saltem suâ significatione hoc Sacramentum attingit, inquantum significat coniunctionem Christi & Ecclesiæ; cuius vnitas per Sacramentum Eucharistiæ figuratur: vnde & Apostolus dicit Ephes. 5. n.32. *Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Tertiò, quia ex ritu Sacramentorum ferè *omnia Sacramenta in Eucharistia consummantur*, vt aduertit D. Dionysius *cap. 3. Ecclesiast. Hierarch.* sicut patet quod ordinati communicant, & etiam baptizati, si sint adulti. Quæ omnia desumpsimus ab Angelico Præceptore *3.p.q.65. art.3.*

Omnium Sacramentorum præcipuum est Eucharistia.

1. Quia continet Authorem gratiæ.

2. Quis est finis omniū Sacramentorum.

3. Quia perficit omnia Sacramenta. D. Dionys.

Cæterùm

Baptiſmus neceſſitate, & Euchariſtia dignitate ſuperat omnia Sacramenta.

264. Cæterùm licèt Baptiſmus neceſſitate cæterà ſuperet Sacramenta, ſicut ea etiam Diuina Euchariſtia dignitate præcellit: tamen ſacro ſuſcepto Baptiſmate, ad ſalutem conſequendam neceſſaria eſt omnibus tanti Sacramenti, ſaltem in voto, vt loquuntur Theologi, manducatio. Quod & diuinum Chriſti nos docet oraculum Ioan. 6. num. 54. *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Et teſtimonium ſuadet Auguſtini *lib. 4. contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 22. tom. 7.* vbi inquit: *Nec illud cogitetis, paruulos vitam habere non poſſe, qui ſunt expertes corporis & ſanguinis Domini: quia ſcilicet quamuis non recipiant ſacramentaliter corpus Chriſti, tamen recipiunt rem Sacramenti, & gratiam ex voto ipſius.* Quod quidem votum, ſeu deſiderium percipiendi Euchariſtiam pueri baptizati poſſunt habere, quamuis nequeant votum habere Baptiſmi, ſed tantùm ſacramentaliter primùm, & ſimul ſpiritualiter Baptiſmum accipere. Cùm enim, ſicut tradit Angelicus Doctor *3. p. q. 73. art. 3.* per Baptiſmum ordinetur homo ad Euchariſtiam, hoc ipſo quòd pueri baptizantur, ordinantur per Eccleſiam ad hoc diuiniſſimum Sacramentum: & ſic ſicut ex fide Eccleſiæ credunt, ſic ex intentione Eccleſiæ deſiderant Euchariſtiam: & per conſequens recipiunt rem ipſius: at ante ſuſceptionem Baptiſmi non habent pueri aliquo modo Baptiſmum in voto, ſed ſoli adulti: vnde rem Sacramenti non poſſunt percipere ſine perceptione Sacramenti.

Euchariſtia debet ab omnibus, ſaltem in voto recipi. *D. Auguſt.*

Pueri nequeunt habere Baptiſmum in voto, ſed Euchariſtiam, ſcilicet per votum totius Eccleſiæ cuius ſunt membra per Baptiſmum. *D. Thom.*

265. Nam cùm Baptiſmus ſit principium ſpiritualis vitæ, & ianua Sacramentorum, puer carens in ſe vſu rationis & deſiderio, nequit per aliud Sacramentum Baptiſmum præcedens, ad Baptiſmum ordinari, & ipſum Baptiſmum in voto recipere. Cùm autem Euchariſtia ſit quaſi conſummatio ſpiritualis vitæ, & omnium Sacramentorum finis; nam per ſanctificationes omnium Sacramentorum fit præparatio ad ſuſcipiendam, vel conſecrandam Euchariſtiam; ideo pueri baptizati poſſunt habere eam in voto, ex deſiderio totius Eccleſiæ; ſicut & finis habetur in intentione & deſiderio. Quod eleganter D. Auguſtinus expreſſit epiſtolâ ad Bonifacium, & refertur *de conſecr. diſt. 4. cap. Nulli*, vbi ait: *Nulli eſt aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque Fidelium corporis, ſanguiniſque Domini participem fieri, quando in Baptiſmate membrum corporis Chriſti efficitur; nec alienari ab illius panis, caliciſque conſortio, etiamſi antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc ſeculo in vnitate corporis Chriſti conſtitutus abſcedat.*

D. Auguſt.

Tunc quilibet Fidelis ſpiritualiter recipit corpus Chriſti, quando per Baptiſmum fit membrũ corporis eius.

266. Cùm igitur Authorem, Sponſum & Caput Eccleſiæ in ſe contineat ineffabile Euchariſtiæ myſterium; cùm eius paſſionem totius orbis purgationem iugi memoriâ repræſentet, cætera Sacramenta dignitate ſuperet, ac tanquam ſanctitatis conſummatio ab omnibus Chriſticolis ſtatim poſt Baptiſmum, ſaltem ex voto & deſiderio ſuſcipiatur; nonne totum Eccleſiæ fundamentum, immò vniuerſæ Fidei Chriſtianæ compendium, in tanto beneficio continetur. Nuſquam igitur poſt paſſionem Chriſti ſine Euchariſtia Fidelium Eccleſia fuit; & cum Euchariſtia turba Fidelium creuit & aucta eſt. Sicut enim olim electæ gentis Iſraëliticæ caput benedictionem ab Iſaac patre ſuo accepit, quâ *frumento & vino ſtabilitum* eſt, vt legitur *Gen. 27. n. 37.* ita gentium populus in fide Chriſti ad Eccleſiam conuocatus, corpore & ſanguine Domini ſub frumento, ſeu pane & vino, ſeu vtriuſque ſpecie deliteſcentibus ſtabilitus, roboratus eſt, ac lætificatus. Ab hoc enim adorando myſterio, quod ſub ſymbolorum tegumine manducatur, robur ſuſcipit & gaudium. Panis enim qui in carnem vertitur Chriſti, *cor hominis* à Pſalmiſta pſal. 103. 15. *confirmare* dicitur: & *vinum*, quod in Redemptoris ſanguinem tranſmutatur, juxta eundem ibid. *cor hominis lætificat.* Ad quod alluſit D. Thomas in hymno pro Matutino feſtiuitatis ſanctiſſimi huius Sacramenti, vbi ſignorum virtutes rei ſignificatæ, nempe corpori & ſanguini Chriſti attribuens, ſic cecinit:

Nuſquam Chriſtianorum Eccleſia ſine Euchariſtia, nec ſine ſpirituali gaudio.

Chriſtianus populus fortitudine, & gaudio ſtabilitur myſterio corporis & ſanguinis Chriſti.

Sicut panis, ita & corpus Chriſti firmitatem; ſicut vinum, ita ſanguis Chriſti lætitiam tribuit.

Dedit fragilibus corporis ferculum;
Dedit & triſtibus ſanguinis poculum.

Ac ſi diceret, Chriſtus Dominus Eccleſiam ſuam ſupra firmam petram, ac ſupra ſpiritualem exultationem ædificans, debiles in ea confortaturus, corpus ſuum veluti panem viuum, ac de cœlo deſcendentem in cibum; & mœſtos conſolaturus, ſanguinem ſuum, veluti vinum ſuauiſſimũ, in poculum admirabili diſpenſatione donauit.

Tantis itaque Eccleſia paſta deliciis, firmitate donata eſt ac lætitia: illa fortis euaſit ac fœcunda; iſta exultauit, & gratias egit. Duo hæc ſimul præſtitit; nam & Paſtorem ſuum laudauit, laudando gratias egit, & gratias agendo pluri- 267.
mos filios procreauit, ac terminos ſuos vſque ad orbis terrarum fines dilatauit. Sic Eccleſiæ naſcenti accidit; & licet adhuc velut in cunabulis, Apoſtolis eius veluti parentibus inter viuos agentibus, vagiret; tamen quia corpus Domini manducabat, firma ſemper & exultans laudes Domini modulabatur, eiuſque prolis numerus quotidie augebatur. Nam vt habetur *Act. 2. à n. 44.* omnes qui credebant, *erant quotidie perdurantes vnanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exultatione & ſimplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem augebat, qui ſalui fierent quotidie in idipſum*

Firmitate Eccleſia fœcunda, & lætitiâ grata euaſit.

Primi Chriſtiani laudãtes & canentes ſumebãt Euchariſtiã.

Vides igitur Eccleſiam ab exordio ſumma 268.
cum exultatione ac cordis puritate Dominici corporis Sacramentum frequentare. Vides hymnos & cantica, quibus Chriſtum Paſtorem, ac pabulum optimum collaudabat. Si ita antiqui exultauerunt, cecinerunt, ac gratias egerunt, eorundem veſtigiis inhærentes, ante ſacram Euchariſtiam exultemus, & cantica modulemur. At non ſolùm Fideles tanto munere vegetati lætati ſunt, & cecinerunt. Ipſe Dominus, qui corpus & ſanguinem ſuum Eccleſiæ amantiſſimæ Sponſæ dereliquit, ad tantum Sacramentum gauiſus eſt, & exultauit, imò & canticum cecinit. Cùm enim longo temporis interuallo diem huius myſterij peroptaſſet, & flagrantiſſimo deſiderio ſeipſum ſub ſpecie cibi manducandum appetiiſſet, vt ex illius ſermone Luc. 22. n. 15. *deſiderio deſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum*, apertè colligitur; tanto gaudio, tantáque lætitiâ deſiderium ſuum dum huius Sacramenti inſtitutione ac ſumptione compleuit, cor illius repletum eſt, vt in voces ſuauiſſimas totus effuſus, etiam canticum cecinerit. Quod Matthæus annotauit *c. 26. num. 29.* vbi poſtquam Euchariſtiæ inſtitutionem commemorauit, ſtatim de Chriſto loquens, ait: *Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti.* Vnde ſi

Chriſtus ſui corporis cõmunione exultauit, & hymnum cecinit.

Chriſtiani Chriſtũ imitantes debẽt canere, dum corpus Chriſti ſumunt.

Christus ingenti præ gaudio ad tantum cecinit Sacramentum; si Christum sequentes, etiam Apostoli cecinerunt, debemus & nos hymnos canere, & tanto mysterio cantica consecrare.

269. Quapropter qui quotidie diuina mysteria frequentabant primi Christianæ Fidei professores, non solùm diurnas, sed etiam nocturnas & antelucanas Christo Domino canticis laudes offerebant. Vnde Plinius junior *in epistola ad Traianum*, nullam aliam in Christianis notauit culpam, præterquam quòd *suo Christo antelucanos canebant hymnos.* Qui sanctissimus ac æquissimus mos, etiam à sanctis Veteris Testamenti Patribus deriuatus, vt de seipso profitetur Regius Vates psalm. 118. n.6. *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Et ibid. n. 148. *Praueni in immaturitate* (vt legunt aliqui) *& clamaui. Praeuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua*: ad nostra peruenit tempora, quibus in Templis, vbi sacrosancta seruatur Eucharistia, septem vicibus, horis nocturnis pariter & diurnis psalmi, hymni, cantica ad gloriam & laudem amantissimi Redemptoris regulariter decantantur. Quod quidem à maioribus nostris sancitum constat, vt semper tantum mysterium Ecclesiæ jubilatione colatur, & pro immenso beneficio iugis gratiarum actio rependatur.

Primi Christiani ante lucē hymnos Christo canebant.
Plin. Iun.

Septies in die in Templis coram corpore Christi psalmos & hymnos canunt Clerici & Religiosi.

270. Verùm enimverò non eodem ritu in Templis Deo sacris laudes Dei canendo semper celebrauit Ecclesia. Primùm enim vno cantica seu psalmos inchoante ministro, cæteri omnes indistinctè, etiam longo temporis interuallo, vnâ veluti voce prosequebantur. Deinde Beato Ignatio Ecclesiæ Antiochenæ Episcopo, & Ioannis dilecti Domini Discipulo jubente, alternis vocibus, vna parte Chori psalmi versiculum decantante, & alterâ sequentem eiusdem psalmi versiculum prosequente, Antiochena primùm Ecclesia diuina encomia cecinit, vt Angelos quos alternatim laudare Deum Ignatius audierat, Christiana plebs suis modulis imitaretur. Quod deinde ad plurimas Orientis Ecclesias propagatum, ad Romanam, & omnes Occidentales Ecclesias delatum, ab omnibus Damaso Papa mandante, vt refert Gniliel. Durand. *in Rational. diuin. Offic. tom.1. lib.5. cap.2. n.36.* receptum est, vt Chori in duas partes diuisi psalmos canerent alternatim.

Olim vno inchoante hymnos, cæteri simul prosequebātur.

Ignatius Ep. Ant. alternis vicibus psalmos canere Fideles docuit.

Socrates *lib.6. c.8.* & Nicephor. *lib.13. c.8*

Hnc præcepit Damasus Papa.

271. Hymnos autem, qui nihil aliud quàm laudem Dei cum cantu sonant, etiam ab initio sancta habuit Ecclesia. Paulus enim *ad Coloss. 3. n.16.* inquit: *Docentes & commonentes vosmetipsos in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus.* Vbi Apostolus modum laudandi Deum Fideles docet. Et D. Dionysius Areopagita *cap. 4. de diuin. nomin.* testatur Hierotheum summæ perfectionis virum, qui felicissimo Deiparæ transitui interfuit, sacros ad laudem Dei hymnos edidisse. Vnde intrepidus ille Christi Diuinitatis contra Arrianos propugnator, Hilarius in Aquitania Pictauorum Episcopus, hymnos Ecclesiam Gallicanam docuit: & acerrimus, strenuissimusque Fidei Christianæ defensor Ambrosius in Ecclesia sua Mediolanensi, impiâ in Catholicos sæuiente Iustinâ Augustâ Arriana perfidia maculatâ, vt plebem Catholicam, quæ cum illo intra Templi parietes persequutionibus vexabatur, & vaferrimæ Reginæ insidiis vrgebatur, aliquantulum recreare cupiens, hymnos instituit, & psalmos more Orientalium alternis vocibus decantari voluit, vt refert D. August. *lib.9. confess. cap.7.* ipseque Doctorum omnium aquila Augustinus *in 3. Regula*, quos ad normam vitæ Apostolicæ instituit Clericos, eos psalmos & hymnos in orationibus decantare docet, dum ait: *Psalmis & hymnis cùm oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore.*

Semper hymnos habuit Ecclesia.

Hierotheus hymnos cōposuit.

D. Dion.

Hilarius in Gallia hymnos canere docuit.

Ambrosius Mediolani hymnos edidit & cecinit vt populum afflictum recrearet.

Ex quibus hymnos in Ecclesia Dei antiquissimos esse constat. Vnde tā ex institutione Gelasij Papæ, quàm ex approbatione Conciliorum Toletani IV. & Agathensis *de consecr. dist.1. de hymnis*, & *dist. 5.* conuenit vt in singulis Diuinis Officiis hymni canantur. Immò ex Concilio Toletano in eos qui hymnos rejiciunt, anathema pronunciatur: nam *can.12.* habetur: *Excommunicatione plectendi sunt, qui hymnos rejicere fuerint ausi.* Siquidem, & ad Dei gloriam, & ad Ecclesiæ sanctitatem procurandam hymni sunt accommodatissimi. Cùm enim, vt docet Aristoteles 8. *Politic. cap.5. 6. & 7.* & Boëtius *lib.1. de Musica, cap.1.* secundùm diuersas melodias sonorum animi hominum diuersimodè disponantur, quod ipsâ experientiâ comprobatum est; nam Alexander ille Macedonum Princeps tibiæ cantu incendebatur: dum enim Timotheus tibicen bellicum canebat, ita rapiebatur, vt eodem vestigio ad arma prosiliret: & Sozomenus *lib.7. Histor. Eccles. cap. 23.* refert quod Theodosium Imperatorem irâ percitum cantus serenauit: immò Doctor Angelicus *lib.4. de regim. Princip. cap.21.* de Pythagora loquutus: *Tradit*, Inquit, *Tullius de ipso, quod quibusdam harmoniis vitia in hominibus extinguebat luxuria. Vnde dicit, quod Tauronimitanum juuenem quemdam libidine flagrantem, cùm audiuisset Pythagoras ad ostium amicæ meretricis insanire, jussit psalterium spondaum canere, & sic eum ad sanam mentem reuocauit*; proinde psalmorum & hymnorum melodiâ & concentu prauæ animorum passiones sopiuntur, cordium durities emollitur, deuotio excitatur, & amor diuinus accenditur. Quod agnouit D. August. qui *lib. 10. Confess. c.6.* inquit: *Adducor cantandi consuetudinem approbare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, infirmorum animus in affectum pietatis assurgat.* Quod etiam docuit Augustini secundùm spiritum parens Ambrosius *præfat. in psalmos*, vbi ait: *Psalmus canitur, & ipsa etiam saxosa pectora molliuntur. Videmus flere praduros, flecti immisericordes.* 272.

Concil. Tolet. & Agathense hymnos canere præcipiunt.

Qui hymnos rejiciunt sunt excommunicandi.

Melodia animū mutat.

Alexander tibiæ cantu accenditur.

Theodosius cantu placatur.

D. Thom.

Impudicum adolescentē à petulantia melodia reuocat.

Corda dura emolliuntur Ecclesiæ cantu.

D. August.

D. Ambr.

Quod quidem quamuis plurimis acciderit, qui Ecclesiæ vocum harmoniâ commoti, obscœnis spretis voluptatibus, ad meliorem frugem redacti sunt; tamen vnius Augustini celebris per cantum Ecclesiasticum ad fidem & pietatem promotio Christianæ symphoniæ virtutem maximè commendat. Vt enim ille de seipso testatur, recens baptizatus Ecclesiæ concentu vehementer commotus, ad fletum & cordis compunctionem vrgebatur. Ipsum *lib.9. Conf. c.6.* audi Deum sic alloquentem: *Quantùm fleui in hymnis & canticis suauesonantis Ecclesiæ vocibus commotus veriter? Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & benè mihi erat cum eis.* Vbi certè Augustinum gratiæ diuinæ potentiâ, ac diuino succurrente Ambrosij ore sermone è tenebris erutum, & ad Christianæ Fidei lucem translatum, in regione viuorum & ad virtutes promotum, & ad pias lacrymas excitatum diuino Ecclesiæ concentu videmus. 273.

Augustinus per cantum progreditur in virtutes.

Flet vbertimè.

Harmonia Agamemnonis vxorem castam custodiuit. Homer.

mus. Planè non mirum hoc censeatur; cùm quid mirabilius harmoniâ quadam merè naturali patratum humanæ literæ prodant. Agamemnon enim, vt refert Homerus *lib.3. Odyssea*, Troiam profectus, vxorem suam viro singulariter musico commisit, qui eam non armis, sed cantibus ab adulteriis tueretur. Quo viuo egregiè propugnata fuit; sed mortuo facilè expugnata. Cuius tamen rei fides sit apud authorem, dum apud nos sacri concentûs, firmissimi contra vitia veluti præsidij, veneratio est non parua.

D. Thom.

Cantus necessarius est in Ecclesia ad cantores & audientes ad deuotionem excitãdos.

274. Vnde D. Thomas 2.2. *q.91. art.1.* rectè obseruat, laudem Dei ore, quæ hymnis & canticis adimpletur, necessariam esse; non quidem propter Deum, qui nostrorum est inspector cordium, & cui non nostros, vt illos cognoscat, debemus manifestare conceptus; sed vt nos ipsos, & alios audientes, ad Dei reuerentiam inducamus: noster enim maximè excitatur affectus in Deum ex laude ipsius, secundùm illud psalmi 49. n.23. *Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei.* Inquantum enim homo per diuinam laudem affectu ascendit in Deum, intantum per hoc retrahitur ab his quæ sunt contra Deum, juxta illud Isai. 48. n.9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas.* Et illud psalmi 74. n.10. *Cantabo Deo Iacob, & omnia cornua peccatorum confringam.* Potiùs namque cantando, quàm dimicando hostium spiritualium cunei confringuntur & dissipantur, & tandem diuino concentu audientium affectus in Deum prouocatur; vnde *psal.33. n.2.* dicitur: *Semper laus eius in ore meo.* Et postea subditur: *Audiant mansueti, & lætentur: magnificate Dominum mecum, &c.*

A vitiis liberat.

275. Ex quibus omnibus Ecclesiæ prouidentiam liceat admirari; nam vt simul Fideles erga Deum de tanto in Eucharistia concesso beneficio gratos hymnorum & canticorum concentus exhibent; ita etiam illos à vitiis remouet, & omni virtutum genere illustrat, dum illis præcipit, vt Dominum IESVM pastorem verum, ac pabulum modulis & hymnorum suauitate prosequantur.

SECTIO III.

Ab illis Christi Fidelibus, qui in Purgatorio patiuntur, ipse Dominus IESVS laudes recipit.

276. ARduum est quod aggredior; immò nouum planè & inauditum. Quis enim credet animas è seculi turbinibus ereptas, in superiori inferorum regione obscurissimo veluti carcere detrusas, diuinâ in eas agente justitiâ, acutissimis flammarum cruciatibus vehementer afflictas, æquissimi, cuius jussu torquentur, Iudicis alacriter laudes depromere, ipsique carmina modulari? Et tamen hoc est, quod modò exponendum ac illustrandum suscipio. Quod vtique non sine maximo è sacris Literis desumpto fundamento præstabo. Vt autem Lectoris intellectus omni ex parte adductæ propositionis veritatem faciliùs assequatur, loci Purgatorij existentiam, vbi animæ justorum ad minimos defectus purgandos detinentur, priùs probabimus. Deinde encomia Christi ab animabus flammarum ardoribus cruciatis celebrari suadebimus.

Mirum est animas igne torqueri, & tamen torquentẽ laudare.

§. I.

Purgatorij veritas stabilitur.

277. COntra Nouatores & cæteros, qui Purgatorium negare ausi sunt hæreticos in arenam descendo: illis omnibus bellum indico, non ense, nec calamo tantùm pugnaturus, sed sacrarum literarum testimoniis, Christi Domini oraculis, Conciliorum definitionibus, & Sanctorum Ecclesiæ Patrum sententiis decertaturus.

278. Dico igitur, quod quia sæpè per contritionem deletâ culpâ non tollitur omnino reatus pœnæ, nec semper peccata venialia, dimissis mortalibus, tolluntur; ideo oportet quod ille qui post contritionem de peccato & absolutionem decedit ante satisfactionem debitam; vel qui habens quædam peccata venialia moritur, post hanc vitam puniatur, vt vel peccatorum venialium remissionem obtineat, vel diuinæ justitiæ pro reatu pœnæ omnino satisfaciat. Sed quia animæ Fidelium à corporibus separatæ, quæ vel pro pœna temporali diuinæ justitiæ faciunt satis, vel minimos & veniales defectus purgant, debent alicubi reperiri, hinc est quod locus in quo veluti recluduntur, Purgatorij nomine insignitur. Hic autem patiendi & purgandi locus, vt docet Angelicus Doctor *in 4. dist.21. q.1.* quæ in supplemento tertiæ eius partis est centesima, *art.2.* secundùm legem communem & ordinariam est locus inferior, inferno coniunctus, seu superior inferni pars, vbi eodem igne damnatus cruciatur, & justus purgatur: sed secundùm diuinam dispensationem in aliis diuersis locis aliqui puniti leguntur, vel ad viuorum instructionem, vel ad mortuorum subuentionem, vt viuentibus eorum pœna innotescens, per Ecclesiæ suffragia mitigetur. Vnde D. Gregor. *lib.4. dialog.* narrat, quod Germanus Capuanus Episcopus, Paschasium qui in balneis purgabatur, inuenit. Et Blosius in Monili spirituali, *cap.13.* refert ex reuelationibus Sanctæ Birgittæ, in altera vita esse quoddam Purgatorium, in quo detinentur & torquentur qui ex hac vita emigrant sine perfecto desiderio videndi Christum, eiusque præsentiâ fruendi.

Datur Purgatorium, vt in eo post mortem pro pœna temporali fiat satis, & peccatũ veniale consumatur.

D. Thom.

Duplex Purgatorij locus. Regularis est in superiore parte inferni.

Extraordinarius alibi, secundum dispẽsationẽ diuinam.

Greg. Mag.

Speciale Purgatoriũ pro iis qui non desiderant Christũ videre.

279. Insignia sunt Scripturæ sacræ testimonia, quibus Purgatorij existentia stabilitur, ex quibus celebriora adducere licet. Primum erit illud Christi Domini, Matth.12. n.32. *Quicumque dixerit verba contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Ex quibus verbis apertè colligitur, quod aliqua peccata remittuntur in futuro, & post hanc vitam; venialia quidem quoad culpam, & mortalia quoad pœnam. Vnde D. Thom. *q.100. citata*, adducit in argumento *Sed contra*, D. Gregor. *lib.4. dial. c.39.* & D. Augustin. *lib.21. de Ciuit. c.24.* dicentes, quod *quædam culpæ leues in futuro remittuntur.* Cùm autem peccata nequeant remitti in inferno damnatorum, vbi nec gratia, nec charitas reperiuntur; neque etiam in cœlo, vbi nihil peccato obnoxium potest introire, vt constat ex plurimis Scripturæ locis, & communi omnium consensu; debet esse alius locus, qui est ipsum Purgatorium, in quo præfata peccata dimittantur, & animæ ab ipsis liberentur, vt sic

Ex verbis Christi patet aliquod peccatũ remitti in futuro seculo in Purgatorio, non in inferno. D. Thom.

à

à delictis omnino purgatæ, Regna cœlestia possint penetrare.

Ex D. Paulo Purgatoriũ probatur.

278. At Christi Domini, Magistri optimi optimus Discipulus vestigia sequutus Paulus eius Apostolus, idem prorsus tradit diuersis verbis 1. Cor.3. n.12. *Si quis*, inquit, *ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque, qualis sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Vbi Apostolus juxta D. Augustinum *lib.21. de Ciuit.Dei, c.26.* per lignum, fœnum, & stipulam peccata venialia igne Purgatorij consumpta intelligit: & concludit, sed *quia dicitur, saluus erit quasi per ignem, contemnitur ille ignis. Grauior tamen erit ignis ille, quàm quidquid potest homo pati in hac vita.* Sic Augustinus. Cuius verbis liceat addere particulam illam, *quasi*, ab Apostolo adductam, dum inquit: *Saluus erit; sic tamen quasi per ignem*, nec veritatem, nec virtutem ignis diminuere; immò potiùs juxta Scripturæ vsum, maiorem & perfectiorem eius actionem denotare. Quod euidenter ostenditur ex alia huius particulæ à Scriptura vsurpatione: nam dum *Ioan.5.n.14.* de Christo Domino dicitur, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre, &c.* per ly *quasi*, non intendit Scriptura filiationem veram, realem & naturalem Verbi carne induti, vel infringere, vel minuere: quinimò cùm superiùs eodem capite Euangelista generationem Verbi Diuini, eius Diuinitatem, Maiestatem, æternitatem, omnipotentiam, & cæteras perfectiones eleganter expresserit, ad eius Incarnationem veniens, illam verbis disertis & propriis descripsit, dicens: *Et Verbum caro factum est.* Moxque subdit: *Et habitauit in nobis; & vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre, &c.* non vt per ly, *quasi*, veritatem vnicæ filiationis & Diuinitatis infirmet in Christo, sed vt potiùs confirmet; idem enim est, ac si diceret, *vidimus gloriam eius, gloriam* verè *Vnigeniti à Patre.* Nam in naturæ humanæ infirmitate Diuinitatis maiestatem seruauit Christus; & qui verus Mariæ, seu hominis apparuit filius, idem refulsit Deus, ac verus, vnigenitusque Dei Filius; splendor enim est gloriæ, & perfectissima Dei Patris imago. Dum igitur Apostolus 1. *Cor.3.* inquit, quod ille qui peccata venialia habet post hanc vitam, *saluus erit; sic tamen quasi per ignem*, per illam particulam, *quasi*, non ignem fictitium, & tantùm apparentem, sed verè realem, & verum denotat; quinimò per ly, *quasi*, morem sacræ seruans Scripturæ, realitatem, veritatem & virtutem potentissimi ignis demonstrat; idem enim est, ac si diceret, Saluus erit, tamen verè per ignem, provt ille ignis verè vrens peccata, & soluens veluti vincula, quibus animæ in Purgatorio detinentur, eas liberas sinit, & cœlestia regna facilè penetrare concedit.

Per ligna, fœnum, & stipulam venialia intelliguntur.

D. August.

Ignis purgatorij grauissimus.

Particula *quasi*, ab Apostolo adducta, non minuit, sed confirmat veritatem & virtutẽ ignis purgatorij.

Christus quasi vnigenitus, idest verè & propriè vnigenitus.

Baptismus ignis in purgatorio.

D. Ambr.

279. Ignis enim Purgatorij minima delicta consumens, Fidelium animabus veluti quidam spiritualis Baptismus confertur. Quod eleganter D. Ambrosius prosequutus est *serm. 3. in psal. 118.* vbi de igne purgatorio sic loquitur: *Est etiam Baptismum in paradisi vestibulo, quod ante non erat, sed posteaquam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus, quæ antea non erat, quando peccatum non erat. Culpa cœpit, & Baptismum cœpit, quo purificentur qui in paradisum redire cupiebant, vt regressi dicerent: Transiuimus per ignem & aquam. Hic per aquam, illic per ignem: per aquam, vt abluantur peccata; per ignem, vt exurantur.* Et post pauca, vt quæ dixit Scriptura corroboret, adducit verba Præcursoris, Matth.3. n.11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni.* Et *serm. 20. in eundem psal.* 118. idem Ambrosius ait: *Caue ne ligna, caue ne stipulam ad judicium Dei deferas, quæ ignis exurat. Caue ne cùm in vno aut duobus habeas quod probetur, in pluribus deferas quod offendit. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur; potest tamen & ipse per ignem saluari.* Vnde colligitur, quia idem homo & saluatur ex parte, & condẽnatur ex parte. Ambrosio connectamus D. Hieronym. qui in cap. 3. Matth. vocat purgatoriam pœnam *Baptismum ignis, quo baptizabimur in futuro seculo.*

Idem Christianus saluatus ex parte, & ex parte condẽnatur, dum est in purgatorio.

D. Hieron.

Tertium his adjicio Scripturæ testimonium, 280.
& legitur *Matth. 5. n. 25.* vbi Christus Dominus inquit: *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo; ne fortè tradat te aduersarius Iudici, & Iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem.* Vbi juxta D. Ambros. in cap.12. Lucæ, *Aduersarius est ipse Deus*, cui peccatis aduersamur; Iudex Christus est, cui *Pater omne judicium dedit*, vt dicitur *Ioan.3. 22.* ministri sunt *Angeli, qui exibunt, & separabunt malos de medio justorum*, vt dicitur *Matth.13. 49.* & appellantur *administratorij spiritus in ministerium missi, &c.* Hebr.1.14. Carcer est ipse Purgatorij locus, ex quo nemo nisi post solutionem nouissimi quadrantis egredietur, idest, nisi postquam ignis ardore purgatus Deo perfectè satisfecerit. Vnde Ambrosius alludens ad quadrantem, qui olim à singulis ad balnea accedentibus ad abluenda corpora soluebatur, solutionem nouissimi in illo Purgatorij carcere quadrantis, commissorum delictorum pœnarum tolerantiâ expiationem existimat. Sic enim habet loco jam citato in Lucam: *Quadrantem autem in balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione vt illic vnusquisque lauandi accipit facultatem, ita hîc accipit eluendi; quia vniuscuiusque peccatum suprascripto genere conditionis eluitur, cùm tamdiu exercetur noxius pœnis, vt commissi supplicia erroris expendat.* Nec dissimili modo præfatum Matthæi locum exponit D. Cyprianus, dum *epist.52.* scribens ad Antonianum, ait: *Aliud est, missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem; aliud, statim fidei & virtutis accipere mercedem; aliud, pro peccatis longo dolore cruciatum emundari, & purgari diu igne; aliud, peccata omnia passione purgasse.* Quibus aliorum, tum Græcorum, tum Latinorum Sanctorum Patrum similes expositiones, quibus apertè fidem Purgatorij profitentur, possem adjicere, sed abstineo consulens breuitati.

Purgatorium carcer est vnde nemo exit nisi soluto minimo quadrante.

Ambr.

Ad lauandũ corpus in balneis dabatur olim quadrans; & nunc in purgatorio ignis purificans animas soluit vsque ad minimum quadrantem.

Vnde nusquam de Purgatorij veritate Chri- 281.
sti Domini ore propalata, & Apostolorum doctrinâ tradita, Sancta & Catholica dubitauit Ecclesia: immò ignis post hanc vitam peccata purgantis fides adeò inoleuit, vt plerique etiam peccata capitalia, vnico excepto infidelitatis errore, illius ardore consumi olim existimauerint. Quod sanè vt erroneum refellere conati sunt sancti Patres,

Credebant aliqui etiam peccata capitalia igne purgatorij remitti.

D. August. Cæs. Arel.

tres, præsertim Augustinus *lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 23. & seq.* & S. Cæsarius Episcopus Arelatensis, qui Conciliis Arelatensi & Agathensi præfuit: hic enim *hom. 7.* locum Apostoli 1. *Cor. 3.* à nobis suprà allatum exponens, sic loquitur: *Multi lectionem istam malè intelligentes, falsâ securitate decipiuntur, dum credunt, quod supra fundamentum Christi crimina capitalia ædificata, peccata ipsa per ignem transitorium possint purgari, & ipsi postea ad vitam æternam peruenire. Intellectus iste, Fratres charissimi, corrigendus est; quia ipsi se seducunt, qui sibi blandiuntur. Illo enim transitorio igne, de quo dixit Apostolus: Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem, non capitalia, sed minuta peccata purgantur.* Et post plurima: *Sed dicet aliquis, Non ad me pertinet quamdiu moras habeam; tantùm vt ad vitam æternam perexeam. Nemo hoc dicat, Fratres charissimi; quia ille ipse purgatorius ignis durior erit, quàm quod potest pœnarum in hoc seculo aut videri, aut cogitari, aut sentiri.*

282. Hinc saluberrimum orandi Deum, vt quæ igne purgatorio animæ expiantur, citiùs liberentur, ritum ab initio tenuit Ecclesia. Quod antiquiores Fidei pugiles Apostolorum vel discipuli, vel ferè coætanei, suis produnt lucubrationibus. Dionysius enim Areopagita Pauli discipulus, & ab illo Christianæ Religionis mysteriis eruditus, *lib. de Eccles. Hierarchia, cap. 7.* ait quod *diuinus Sacerdos pro mortuis orans, pro illis orat, qui sanctè vixerunt, & tamen aliquas maculas habuerunt ex infirmitate humana contractas.* Tertullianus Apostolorum temporibus vicinus, *lib. de corona militis, cap. 3.* docet, *oblationes pro defunctis ex traditione illorum prouenisse.* Et *lib. de monogamia,* loquens de vxore viri vitâ functi, sic ait: *Pro anima eius* (scilicet mariti) *oret & refrigerium interim adpostulet ei, & in prima resurrectione consortium; & offerat annuis diebus dormitionis eius.* Hæc ille. Cui inclytus eius Discipulus S. Martyr Cyprianus subscribit *epist. 9. ad Clerum & plebem Furnensem,* vbi sic loquitur: *Episcopi antecessores nostri religiosè considerantes, & salubriter prouidentes, censuerunt ne quis frater excedens ad tutelam, vel curam Clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur; neque enim ad Altare Dei meretur nominari in Sacerdotum prece, qui ab Altari Sacerdotes, aut ministros suos Leuitas auocare voluit.* Ex quibus liquet, pro animabus defunctorum Sacrificium oblatum fuisse tempore S. Cypriani, qui in præfata epistola prohibet illud offerri pro anima Geminij Victoris, qui Faustinum Presbyterum ad tutelam nominauerat.

Pro animabus Purgatorij semper orauit Ecclesia, vt ordinarũt Apostoli.

Vt testantur D. Dion. Tertull.

D. Cyprian.

283. Nec discrepat doctissimus Origenes *hom. 3. in Iob,* vbi sic habet: *Memorias Sanctorum facimus, & parentum nostrorum, vel amicorum in fide morientium deuotè memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quàm etiam nobis piam consummationem in fide postulantes.* Quod etiam docuit Gregorius Nyssenus citatus à D. Th. in supplemento tertiæ partis, *qu. 100. art. 5.* vbi inquit: *Hoc prædicamus, dogma veritatis seruantes, & ita credimus: hoc etiam vniuersalis Ecclesia tenet, pro defunctis exorans, vt à peccatis soluantur.* Sed audi Augustinum *serm. 32. de verb. Apostoli,* scribentem: *Orationibus verò sanctæ Ecclesiæ, & sacrificio salutari, & eleemosynis, quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuuari, vt cum eis misericordiùs agatur à Domino, quàm eorum peccata meruerunt. Hoc enim à Patribus traditum vniuersa obseruat Ecclesia, vt pro eis qui in corporis & sanguinis Christi communione defuncti sunt, cùm ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis offerre commemoretur.* Vbi aduertendum est, quod dum Augustinus dixit, quod hoc, nempe pro mortuis orare, *à Patribus est traditum,* Apostolos intelligit, juxta ea quæ idem S. D. scribit *lib. de Baptismo contra Donatistas, cap. 24.* vbi inquit, *quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi authoritate Apostolicâ traditum rectissimè creditur.* Vnde D. Epiphanius in fine operis contra hæreses, inter dogmata Ecclesiæ *orationem pro defunctis numerat.* Et *hæresi 75.* Aërium hæreticum facit, quia hoc negabat. Idem sensit D. Ioannes Chrysostomus hom. 41. in ep. ad Cor. *Iuuetur,* inquit, *mortuus non lacrymis, sed precibus, supplicationibus, eleemosynis.* Et ideo D. Ephrem in suo testamento sic jubet: *Assiduè in vestris orationibus mei memoriam faciatis.* Et D. August. *lib. 9. confess, cap. 13.* piissimæ parentis Monicæ funus cùm curasset ritu Ecclesiæ Catholicæ, pro eius anima feruentissimas ad Deum fudit preces, verbis Psalmistæ etiam vsus, *Non intres in judicium cum ea, &c.* Theodoretus *l. 5. histor. c. 26.* scribit Theodosium juniorem procubuisse ad reliquias Sancti Ioannis Chrysostomi, ibique orasse pro animabus parentum suorum Arcadij & Eudoxiæ jam defunctorum.

Origenes.

Greg. Nyssen.

D. August.

D. Epiphan.

D. Chrysost.

D. Ephrem.

D. August. Pro Monicâ matre defuncta orauit.

Theod. sfuis pro defunctis parentibus rogauit.

Nec solùm piissimum Ecclesiæ ritum Deum pro mortuis orandi Apostolica traditio, & Sanctorum Patrum communis commendant consensus. Diuina ipsis fauent oracula, & defunctorum animabus precibus parentari, sacrarũ Paginarum textus nos edocet. Nam 2. *Reg.* 1. Dauid postquam lacrymas super mortuos Saül Regem, & Ionatham filium eius vbertimas fudisset, præcepit vt pro eis preces funderentur: ibi enim *n. 17.* dicitur: *Planxit autem Dauid planctum huiuscemodi super Saul, & super Ionatham filium eius: & præcepit vt docerent filios Iuda arcum, sicut scriptum est in libro justorum;* idest, vt grauissimi exponunt Interpretes, præcepit vt docerent orare pro defunctis. Vt enim notat in hoc loco Nicolaus de Lyra, *Ars sagittandi spirituale est exercitium deuotæ orationis.* Siquidem nomine *Arcus* à Scriptura oratio interdũ exprimitur, Sicut quando venerandus ille senex Iacob dilectissimo filio Ioseph ait Gen. 48. n. 22. *Do tibi partem vnã extra fratres tuos, quã tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.* Vbi Chaldæus legit, quam tuli de manu Amorrhæi *oratione & deprecatione meâ.* Quod etiã ipse Dauid *psal. 17. n. 35.* significare voluit, dũ ait: *Posuisti vt arcũ æreum brachia mea.* Vbi D. Ephrem Syrus *lib. de panoplia, seu armatura spirituali,* ait: *Pro arcu ad orationẽ manus tuas extende.* Quo pacto Moyses *Exod. 17. n. 11.* arcum intendebat, imò & spirituales sagittas emittebat, dum manus suas ad Deum in oratione eleuabat. Quod eleganter attigit Chrysost. dum *tom. 1. ser. de Moyse,* inquit: *Fit, Moyse orante, occulta pugna, manifesta victoria: latenter dimicat, vt euidenter deuincat.* Ex quibus liquet, Dauidem orationem pro mortuis Saül & Ionatha imperasse, dum vt docerent filios Iuda arcum, imperauit. Similiter *Tob. 4. 18.* optimus parens dilecto filio jubet his verbis: *Panem tuum & vinum super sepulturam justi constitue.* Quia scilicet Tobias existimabat cum cæteris Hebræis, defunctorum animas eleemosynis, & aliis viuorum piis operibus subleuari. Et tandem 1. *Machab. 12.* post oblatum pro defunctis Deo sacrificium, dicitur num. 46. *Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis orare, vt à peccatis soluantur.*

284.

Dauid pro Saül & Ionatha vitâ functis orare jubet.

Oratio arcus & orans artem sagittandi exercet.

D. Ephrem.

Manus Moysis orãtis sagittas jaculabãtur.

Tobias jubet pro mortuis eleemosynis supplicare.

Calumniant hæretici libros Machabæorum.

285. Sed succlamant Nouatores, ex apocryphis nos testimonia adducere; & Machabæorum libros nequaquã canonicos censeri. Sic enim Scripturę verba multùm vrgentia conantur infringere, & validissima, acutissimaque tela, quibus configuntur, declinare. Verùm rogo, quis illos Machabæorum libros è Canone Scripturarum expunxit, aut expungere potuit? Cùm eiusdem sit abrogare, cuius est concedere, sola Catholica, quæ sacrorum librorum canonem edidit Ecclesia, illum potuit immutare. Cùm autem semper in tali Canone præfatos libros habuerit, adhucque retineat, nullius est illos ab illo numero amandare. Nec possunt Nouantes rejicere, quos semper sancta suscepit Ecclesia. Quamuis enim præfati Machabæorum libri in secundo Canone Hebræorum, conflato Synagogæ pace redditâ post captiuitatem Babylonicam, à Concilio centum viginti doctissimorum Iudæorum, Daniele Propheta Præside, & Esdra Concilij Scriba, vt refert Rabbi Elias in præfatione Masoreth hammasoreth, inter canonicos Scripturæ libros Machabæorum codices non recenseantur; tamen non reprobantur, sed ideo de illis non fit mentio, quia nondum erant editi; sicut in primo Canone Hebræorum à Moyse condito, tantùm Pentateuchum, idest quinque Libri, Genesis, Exodi, Leuitici, Numerorum & Deuteronomij continentur, non autem libri Iudicum, Regum & Prophetarum, qui nondum apparuerant.

Libri Machabæorum non sunt in Canone Hebræorum edito ab Esdra, quia tunc nondũ erant editi.

Sicut Libri Regum non sunt in primo Canone Hebræorum edito à Moyse.

286. Tamen à tempore quo Christianorum Ecclesia, sedatis persequutionibus, & temporum gaudens tranquillitate congregata est, vt sacrorum librorum Canonem, seu numerum stabiliret, quod fecit Arcadio & Honorio Imperatoribus, sub Consulatu Cæsarij & Attij, anno Christi 394. canonici recepti sunt. Nam tunc in Concilio Carthaginensi III. diuinorum librorum veteris & noui Testamenti Canon editus est, in quo videre licet inter alios, libros Tobiæ, Iudith, Esther, Esdræ, Machabæorum, & vigintiseptem libros noui Testamenti. Vnde Innocentius I. Romanus Pontifex anno 408. epistola ad S. Exuperium Episcopum Tolosanum, præfatum Canonem Concilij III. Carthaginensis, & libros in eo contentos confirmat. Deinde Concilium septuaginta Episcoporũ congregatum à Gelasio Papa anno 494. Romæ prædictum Canonem, in quo continentur Machabæorum libri, denuò approbauit. Vnde D. Augustinus Catholicæ doctrinæ acerrimus propugnator, cùm circa annum Domini 400. & sequentes in Ecclesia Africana velut fulgentissimum sydus præluceret, *lib. 2. de doctrina Christiana, cap.* 8. sacrorum librorum Canonem recensens, in eo Machabæorum libros collocat. Quod etiam præstat Cassiodorus, qui anno Christi 562. Theodorico Gothorum Regi erat ab epistolis. Nam eundem Canonem refert *lib. de diuinis lectionibus, cap.* 13. & D. Isidorus Hispalensis Episcopus, qui obiit anno 636. inter sacros diuinæ Scripturæ libros Machabæorum ponit *lib. 6. Etymolog. cap.* 1.

Sed sunt in Canone ab Ecclesia edito in Concil. Carthag. III.

Confirmato ab Innocentio I.

D. Augustinus illos tanquam canonicos recipit.

Etiam Cassiodorus.

Et D. Isidorus.

287. Demùm Concilium Florentinum sub Eugenio IV. anno Domini 1439. præsentibus Ioseph Constantinopolitano Patriarcha, & Palæologo Orientis Imperatore, in vnione Græcorum, Armenorum & Iacobitarum cum sancta Romana Ecclesia, eundem Canonem cum eisdem libris approbat, & Græcis recipiendum proponit, & jubet. Cui accedit Concilium Tridentinum *sess.* 4. vbi sacrorum librorum numero duo Machabæorum inueniuntur adscripti. Quæ omnia luculentissimè suadent præfatos Machabæorum libros à nullo Ecclesiæ filio rejici posse, sed tanquam verè canonicos ab omnibus admitti debere. Neque horum librorum author de erroribus admissis, sed de rudi sermone se excusat. Quod si aliquando Diuus Augustinus hos libros *sobriè legi* mandat, non propterea ab eo minùs canonici habentur, nec quia minùs veri sint, sed quia in eis aliqua quæ non imitanda, sed admiranda sunt, vt eorum qui se occiderunt, recensentur.

Recipiuntur vt canonici à Conc. Florent.

A Tridentino.

Tamen sobriè legendi, quia quædã admiranda, non imitanda continẽt.

288. Verùm sacrorum librorum oracula venerantes Ecclesiæ Patres in Conciliis congregati, mortuos in Purgatorio detrusos, viuorum precibus subleuandos sanxerunt. Quod licèt in plurimis sancitum reperiatur Conciliis, tamen non omnia illorum decreta, sed tantùm aliqua, vt præfata corroborentur, adducemus. Concilium igitur Carthaginense IV. anno Christi 398. celebratum sub Siricio Papa, & à Leone IV. confirmatum, cui interfuit D. Augustinus Hiponensis Episcopus, & cum aliis Patribus subscripsit, can. 79. de pœnitentibus: *Si casu aliquo moriantur*, jubet, *quod memoria eorum & orationibus, & oblationibus commendetur.* Similiter Concilium Vasense, seu Vasionense, Vasione Vocontiorum in Gallia Narbonensi celebratum sub Leone Papa I. & Theodosio Iuniore, anno 442. can. 2. ait: *Qui oblationes defunctorum retinent, & Ecclesiis tradere demorantur, vt infideles ab Ecclesia sunt abjiciendi.* Et can. 6. *In omnibus*, inquit, *Missis, siue Matutinis, siue in quadragesimalibus, siue in illis quæ pro defunctorum commemorationibus fiunt, semper Sanctus, Sanctus, Sanctus, eo ordine quo ad Missas publicas, dici debet.* Et in Concilio Toletano vndecimo, Can. 12. dicitur: *De his autem qui acceptâ pœnitentiâ antequam reconcilientur, ab hac vita recesserint, placuit nobis, vt & memoria talium in Ecclesiis commendetur, & oblatio pro eorum delicto à Presbyteris recipiatur.* Vnde veteris Ecclesiæ mos fuit, nomina eorum, pro quibus Missa offerebatur, in hoc Sacrificio recitari, tam viuorum, quàm defunctorum: quod constat ex Concilio Ameritensi, c. 19. Vnde Concil. Florentinum in literis sanctæ Vnionis Græcorum & Latinorum, definit: *Si pœnitentes in Dei charitate decedant antequam de commissis & omissis, dignis pœnitentiæ fructibus satisfecerint, pœnis Purgatorij eorum animas purgari, & ab huiusmodi pœnis viuorum Fidelium suffragiis, Missarum sacrificiis, eleemosynis, & aliis pietatis officiis relaxari.* Quam definitionem Ioseph Constantinopolitanæ Ecclesiæ Patriarcha cùm recepisset paulò ante mortem, Florentiæ die 8. Iunij 1439. proprio calamo cum aliis Fidei S. R. E. articulis, Purgatorium esse confessus est.

Oratio pro defunctis jubetur à Conc. Carthag. IV.

A Concil. Vasionensi.

A Toletan. XI.

A Florent.

289. Ex quibus omnibus planè constat, Purgatorij, & orationum pro defunctis fidem à Christo Domino, & Apostolis Ecclesiæ traditam, ad nostra vsque tempora, tum Conciliorum definitionibus, Sanctorum Patrum testimoniis, cum cõmuni omnium Ecclesiarum S.R.E. communionem habentium consensu dimanasse, nulloque fundamento à Nouatoribus, veluti quoddam commentum rejici. Quod sanè plurimis argumentis posset demonstrari; sed dicta à nobis hactenus sufficiant ad stabiliendam inconcussam de Purgatorio veritatẽ, vt ostendamus in illo pœnarũ loco patientes animas Christũ Dñum laudibus celebrare; cùm de Purgatorio ex professo hîc agere, nostri non sit instituti.

Sine fundamento pro defunctis oratio ab hæreticis refellitur.

§. II.

§. II.

Animæ in Purgatorio existentes Christum Dominum laudibus prosequuntur.

Tres pueri in fornace Deum laudabant.

190. TRes pueros in caminum ignis impio jubente Rege missos, medias inter flammas vno ore Deum laudantes, sacra hactenus demiratur historia. At quid mirabilius modò propono. Animas plurimas è corporum carceribus egressas, in ardentissimas purgatorij ignis flammas, summo, ac omnium piissimo jubente Rege deturbatas, ipsius Regis encomia celebrantes, sapientis Lectoris oculis mentis offero. Magnum sanè miraculum, longè fornacis Babylonicæ puerorum superans actionem. Illi enim in igne ab igne nihil læsi; nam vt dicitur Dan. 3. n. 50. *Fecit* Angelus *medium fornacis quasi ventum roris flantem, & non tetigit eos omnino ignis, neque contristauit*, læti canebant: istæ, ardentibus in eas sæuientibus flammis seuerissimè cruciatæ, & doloribus contristatæ, inter luctus & suspiria carmina modulantur. Illi ab iniquo Principe flammis expositi, & ab omnium Principum Rege liberati, tanti benefactoris laudes decantabant: istæ Regem Regum, à quo vt ab æquissimo Iudice flammis addictæ sunt, colunt, adorant, & hymnis, ac canticis prosequuntur. Adolescentes in igne fornacis ventorum refrigeriis potientes, optimum liberatorem exaltabant: Purgatorij animæ punienti Iudici æquissimas gratias agunt. Quid ergo mirabilius?

Quid mirabilius est, quod animæ in igne Purgatorij Deũ extollant.

291. Verùm quid verius, aut quid certius dici potest? Hoc enim sacra testantur oracula. Nam quod Paulus *Philip.* 2. *n.* 10. vehementer exoptat, dum inquit, *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum*, vt vbique suum creaturæ Creatorem venerando, cognoscant: hoc Ioannes *Apoc.* 5. *n.* 13. cum maximo eiusdem Creatoris præconio factum demonstrat, dum ait: *Et omnem creaturam quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audiui dicentes, Sedenti in Throno Agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* Cùm enim *sub terra*, immò in centro terræ, vbi diuina prouidentia inferos collocauit, animæ damnatorum à dæmonibus, & vorantibus ignis flammis crucientur; & in superiori inferorum parte Fideles animæ minima delicta ignè purificent: cúmque nec dæmones, nec damnati in inferis Deum laudent, sed potiùs blasphement, vt dicitur Apoc. 16. n. 9. *Æstuauerunt homines æstu magno, & blasphemauerunt nomen Domini habentis potestatem super has plagas.* Vbi Glossa dicit, *quod in inferno positi, quamuis sciant se pro meritis puniri, dolebunt tamen quòd Deus tantam potentiam habeat, quod plagas eis inferat.* Et cùm per hoc detestentur damnati diuinam justitiam, quæ eos talibus pœnis torquet, liquet illos Deum blasphemare, vt docet D. Thomas 2. 2. *q.* 13. *art.* 4. ideo relinquitur, quod illæ quæ sub terra sedentem in Throno, & Agnum encomiis & laudibus prosequuntur creaturæ, Fidelium sunt animæ medias inter flammas Creatori & Redemptori benedicentes.

Cœlum, terra & infernus Christo genua flectunt.

Animæ Purgatorij sub terra Christo sedenti in Throno laudes dicunt.

Damnati sub terra Deum blasphemant.

192. At quomodo laudabunt, quem vt æquissimum, ita & seuerissimum Iudicem experiuntur? Immò quomodo non laudabunt, quem quia Iudicem sentiunt, ideo Liberatorem agnoscunt? In hoc enim diuini Redemptoris summa justitia ab eis laudanda est, quia igne Purgatorij delicta consumens, coronam gloriæ patientibus præparat animabus. Nisi enim qui homini ante mortem ad omne peccatum, tum originale, tum actuale, tum mortale, tum veniale, Incarnatione, Passione, Morte & Sacramentis delendum remedia contulit, ad pœnam temporalem pro peccatis, & ad minima delicta eluenda post mortem, ignem purgatorium, tanquam medium conuenientissimum prouidisset, in charitate morientes, & tamen venialibus & pœnæ temporali obnoxij, à cœlorum regno in perpetuum fuissent exclusi. Vt ergo & merita præmientur, & demerita puniantur, sapienter diuina justitia animas in gratia à corporibus exeuntes cum minimis ac venialibus peccatis, in flammas misit Purgatorij, vt abolitis ac deletis minimis earum debitis, dignam meritorum suorum mercedem accepturæ, cœlestia regna conscendant.

R. P. Car. Bonquin Comm. in Prosam D. Thom.

Deum laudant animæ patientes, quia per ignem earũ delicta consumit.

Sæuientem igitur Iudicem laudant, quia amantissimum puniendo se exhibet parentem: ferientem manum osculantur, quia vt sanet sauciat; vulnerat vt medeatur; deprimit vt erigat; affligit vt consoletur, & torquet vt coronet. Vnde misericordiam justitiæ vnitam in igne Purgatorij, & Deum animas diligentem, easque punientem liceat admirari. *O tormenta misericordia! Amat & cruciat*, ait D. Gregor. Magnus. Amantem itaque Deum, & tamen cruciantem & patiuntur & diligunt in Purgatorio animæ: & quamuis doloribus lugeant, amore & spe consolantur: tristantur de justitia, sed de misericordia lætantur, possuntque singulæ æquissimi Iudicis prouidentiam laudantes Regij Vatis verba sumere: *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine*, psalm. 100. n. 1. 193.

Manum ferientem osculantur, quia per illã ad cœlos euehuntur.

Nec te moueat verbum illud Sapientis, Eccles. 22. n. 6. *Musica in luctu, importuna narratio.* Istarum musica lugentium animarum valdè opportuna est; dum enim Deo laudes in doloribus canunt, & misericordiam simul ac justitiam extollunt, pro maximo quo purgantur beneficio, etiam in suppliciis non ingratæ, quas Deo debent gratias referre conantur. Nam vt ait D. Chrysostom. in psalm. 148. *Deus æquè laudandus est, & cùm punit, & cùm à supplicio eximit: vtraque enim sunt curationis, vtraque bonitatis. Oportet ergo & gratias agere non solùm pro regno, sed etiam pro gehenna; eam enim & fecit, & minatus est, vt à vitio liberaret.* Quemadmodum ergo Medicum non solùm nutrientem, sed etiam fame excruciantem; non solùm vngentem, sed etiam vrentem & secantem obseruamos: ita etiam oportet Deum laudare pro omnibus. Nec desunt huius rei exempla etiam in sacris Literis: ille enim sanctissimus juxtà & patientissimus Iob, calamitatibus non solùm cumulatus, sed oppressus, Dominum bona tribuentem & auferentem, immò & ærumnas & pœnas largientem semper laudauit, in hæc miranda verba prorumpens: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Iob 1. n. 21. Quod admiratus D. Ioannes Chrysost. hæc aurea verba profert hom. 3. de patientia Iob: *Merces calamitatum, adoratio: pulsatus ærumnis benedicis: oppressus gratias agit.* 194.

Purgatorij animæ Deo gratias agũt.

Iob ærumnis oppressus Deum laudabat.

Laurentius igne cruciatus animabus Purgatorij similis.

295\. Verùm patientium, & tamen in pœnis gratias agentium animarum nobilior & expressior typus extitit intrepidus ille Fidei athleta Laurentius: hic enim igne examinatus, & flammarum ardore combustus, passionis similitudine ad animas igne vehementissimo ad puritatem cruciatas accedens, lætus cecinit, tortorem & tyrannum irrisit, tormenta despexit, Dominum IESVM verum Deum confessus est, & de pœnis ignis ardore toleratis gratias egit. *Gaudeo planè*, inquit, *quia hostia Christi effici merui. In craticula te Deum non negaui, & ad ignem applicatus, te Dominum Iesum Christum confessus sum: assatus gratias ago.* Sic triumphum suum gratiarum actione dedicauit; sic victoriam suam miles inuictissimus gratitudine coronauit; sicque animarum incendio purgatarum patientiam in doloribus, in suppliciis tolerantiam, ac de pœnis Deo laudum & canticorum oblationem expressit, illarumque ad regnum cœleste flãmarum ardore introductionẽ designauit. Vt enim strenuissimus hic Fidei pugil, ex quo carnem suam exustam sensit, & torridam, animum cœlestia habuit penetrantem; vnde ait: *Gratias ago tibi, Domine, quia ianuas tuas ingredi merui.* Ita ignis ardore minimis consumptis delictis, gratias agentes animæ simul purgantur, & cœlestis patriæ ianuas ingrediuntur.

Assatus gratias egit.

Incendium animas patientes ad cœlum euehit.

296\. Iure merito igitur Christi Domini præconia defunctorum in Purgatorio loquuntur animæ, ipsique de flammarum ardoribus gratias referunt immortales; quia ipso quo vruntur incendio, ad regna sydetea subleuantur. Sicque, vt olim agebat Vates ille Euangelicus, *Isai. c.12. n.1.* inter medias plagas laudes Domini suauiter modulantur. *Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi*, aiebat ille Propheta. Sed quorsum? *Quia conuersus est furor tuus, & consolatus est me.* Furore itaque, & justitiâ Domini patientes consolantur animæ, dum globis igneis à cunctis eluuntur sordibus, & diuino dignæ redduntur conspectu. Quo pacto quælibet illarum Sponsæ verbis vti potest, ac de diuino Iudice hæc verba proferre, Cant.2. n.6. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Etenim dum justitia, quæ per Dei læuam designatur, animam purgatura in eam sæuit; eius dextera, infinitæ misericordiæ typus, vberrimos consolationis latices effundens, in ardentissimæ charitatis signum illam stringit & amplexatur. *Delectationes* autem *in dextera eius vsque in finem*, vt ait Propheta *psalm.15.n.11.* Non possunt verò non recipi ab illa, quæ etsi igne torqueatur, vt omninò immaculata, & ex omni parte formosa reddatur, inter Sponsi brachia, læuo tanquam puluino innixa; dextero, tanquam stragulo cooperta, aliquo modo requiescit.

Iustitia & misericordia Dei in animabus Purgatorij.

297\. Quid dico, Requiescit? Poteſtne requies in Purgatorio reperiri? Planè cùm ab Ecclesia communibus ac quotidianis orationibus quies patientibus exoptetur animabus, per illa solennia verba, *Requiem æternam dona eis Domine, &c.* illas non nisi in visione diuinæ essentiæ, hominum & Angelorũ felicitate, requiescere liquet. Quomodo enim requiescent, dũ Deũ videre toto desiderio cupiunt? Quomodo quiete gaudebunt, dum vltimum finẽ, in quo quies & terminus motûs reperiuntur, adipisci sperant, & vt dicitur Prouerb. 13. 12. *Spes quæ differtur affligit animam.* Tamen patientes animæ & sperant, & quodammodo requiescunt; patiuntur, & lætantur. Sperant Deum citò assequi, & de spei certitudine aliquam requiem habent. *Spes* enim *non confundit*; vt dicitur *Rom. 5. n.5.* Sed cùm sit certa expectatio futuræ beatitudinis, vt docet Magister sententiarum *in 3. dist.* 26. securitatem parit & gaudium, vt insinuare videtur Apostolus Rom. 12. n. 12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* Vbi tribulationum patientiam, in qua non potest dolor non haberi, jungit cum lætitia, quæ à spe causatur & producitur. Ignem ergo purgatorium dum patiuntur animæ, veluti quoddam ad gloriam consequendam remedium patiendo, quodammodo requiescunt: voluntariè enim illam pœnam subeunt, vt docet D.Thom. *in suppl.3.p.q.*100. *art.*4. quamuis vt ab illa liberentur, & omninò in pace, ac in Domino, & in eius diuinæ essentiæ fruitione requiescant, non solùm suffragia viuorum expectent, sed postulent, vt patet ex B. Gregor. Magno *lib.4. dial.*

Animæ ignẽ patiendo requiescunt.

Spes dilatione affligit, certitudine lætificat.

Verumtamen alio ex capite hymnos & cantica debent Christo animæ patientes, ex eo scilicet, quòd tantis ardoribus immensa eius charitas refrigeria ministrauit. Parum fuit illi soluendis debitis, ac minimis eluendis post mortem peccatis ignem pro certo tempore præparare; istius terminum durationis præueniri posse voluit, & viuorum opera in fidei Christianæ communione peracta, vt pœnas relaxent mortuorũ, acceptauit. 298.

Tempus à Deo præfixũ animabus Purgatorij præuenitur precibus.

Tria sunt inter alia, quæ Ecclesia pro defunctis Christo offert suffragia; Orationes, Eleemosynæ, & incruentum sacrosanctæ Eucharistiæ Sacrificium: nam vt aduertit S. D. in supplem. 3.p.q.71. art.9. *Illa opera præcipuè nata sunt mortuis suffragari, quæ maximè ad communicationem charitatis pertinent, vel ad directionem intentionis ad alterum. Ad charitatem autem Sacramentum Eucharistiæ præcipuè pertinet, cùm sit Sacramentum Ecclesiasticæ vnionis, continens illum, in quo tota Ecclesia vnitur & consolidatur, scilicet Christum: vnde Eucharistia est quædam charitatis origo, vel vinculum. Sed inter charitatis effectus est præcipuum eleemosynarum opus; & ideo ista duo ex parte charitatis præcipuè mortuis suffragantur, scilicet sacrificium Ecclesiæ, & eleemosyna. Sed ex parte intentionis directæ in mortuos præcipuè valet oratio, quia oratio secundùm suam rationem non solùm dicit respectum ad orantem, sicut & cætera opera, sed directiùs ad illud pro quo oratur.* Hæc D. Thom. Ex quibus omnium, quibus defunctorum animæ è Purgatorio extrahuntur, subsidiorum maximum esse constat adorandum Eucharistiæ mysterium: ad hoc enim videtur institutum, vt Christianos ad regna inducat cœlestia, & omnia Ecclesiæ membra diuino suo Capiti vniat & conglutinet; animasque in flammarum ardoribus Christo coniungi vehementi desiderio cupientes, Christo per gloriæ assequutionem indissolubiliter consociet. 299.

Oratio, eleemosyna, & Eucharistia animas liberant à Purgatorio.

Eucharistia instituta vt ad cœlum inducat hominem.

Planum hoc ab omnibus censebitur, si attentè perpendatur sacratissimam Eucharistiam non solùm Sacramentum existere nouæ Legis per modum cibi & potus, quo anima christiana gratiæ alimento roborata, & ipso Christi corpore & sanguine saginata, ad vitam nutritur æternam; sed etiam verum & proprium Sacrificium, pro peccatis viuorum & mortuorum propitiatorium, quo Christi Domini in cruce peracta immolatio quotidie nobis exhibetur, peccata eluuntur, justitiæ Dei fit satis, ira illius placatur, ipseque Dominus peccatis hominum exasperatus pecca- 300.

Eucharistia vt Sacramẽtum, & vt Sacrificium animas è Purgatorio liberat.

totibus

catoribus reconciliatur, & cœleste regnum nobis aperitur. Vnde D. Cyprianus *serm. de Cœna Domini*, ait: *Bibimus de sanguine Christi, ipso jubente, vt nos ad societatem vitæ æternæ suo sanguine perducat.* Non solùm autem sumentibus sacra mysteria æternæ vitæ adeptio conceditur; sed etiam illis pro quibus supra Altare, tanquam verum Sacrificium offeruntur: maximè autem animabus patientibus. Cùm enim passio Christi, quæ in hac Sacramenti oblatione modo incruento exhibetur, prosit omnibus, quantum ad sufficientiam, & ad remissionem culpæ, & adeptionem gratiæ & gloriæ, vt docet D. Th. *3. p. p. 79. art. 7. ad* 2. tamen non habet effectum, nisi in illis qui passioni Christi coniunguntur per fidem & charitatem. Cúmque animæ defunctorum flammis Purgatorij minima delicta purgantes, Christo per fidem & charitatem adhæreant; ideo Sacrificium Altaris, Dominicæ Passionis memoriale, in illis suum producit effectum, easque ad æternam felicitatem attollit. Nam Sacrificium istud, omnium victimarum antiquarum finis ac perfectio, cùm sit Deo acceptissimum, ac infiniti pretij Diuinæ Maiestati hostiam offerat, Deum placat, & pro omnibus illorum, quibus applicatur, delictis satisfacit: sicque cùm existat satisfactorium pro peccato, hõmines à pœnis liberat Purgatorij. Vnde Apostolus *Hebr.* 10. *n.* 19. inquit: *Habemus fiduciam in introitu Sanctorum*, scilicet cœlestium, vt exponit D. Thom. 3. p. q. 49. art. 5. *in sanguine Christi.* Quamuis enim omnes Sanctos Patres Christus descendens ad inferos inde extraxerit, non autem omnes animas, quæ tunc in Purgatorio detinebantur; tamen plurimas inde liberauit, illas scilicet quibus passionis suæ virtutem applicari voluit, vt non solùm ab exclusione à gloria, quâ generaliter omnes homines per peccatum priuabantur; sed etiam à reatu pœnæ Purgatorij, quâ singulæ propter proprium defectum torquebantur animæ, optimus Saluator eriperet. De qua re videndus est D. Th. *3. p. q. 52. art. 8.*

Passio Christi prodest omnibus, quantùm ad sufficientiã; sed illis quibus applicatur, quoad efficaciam.

Sic Eucharistia, quæ passionis est memoriale.

Christus descendens ad inferos non extraxit omnes animas à Purgatorio, sed tantùm aliquas.

301. Sacrificium Deo dum olim offerret Manue, ipsaque comburens hostiam flamma, æthera sursum vergens penetraret, etiam Angelus cum flamma cœlos conscendit, vt legitur Iudic. 13. n. 20. *Cúmque ascenderet flamma Altaris in cœlum, Angelus pariter in flamma ascendit.* Quorsum hoc? Vt ostendatur incruentum Ecclesiæ Sacrificium in Manue oblatione adumbratum, non dissimilem effectum habere. Nam cùm Eucharistia, quæ *ignis est*, vt loquitur D. Cyrillus *lib.* 11. *de ador. in spir.* ipsumque Deum, qui ignis à Scriptura appellatur, in eius corpore & sanguine realiter continet, oblata Deo à Sacerdote, diuina veluti flamma Altaris in cœlum ascendit, ascendunt pariter cum illa animæ patientes, pro quibus exhibetur, quæ juxta Christi Domini oraculum, *erunt sicut Angeli Dei.* Matth. 12. 30. Cùm enim corpus & sanguis Christi, amantissimique passio Redemptoris illis applicentur per hanc oblationem animabus, vniuntur membra capiti, filij cum parente, & Christo Domino perfecto fœdere connectuntur. Ideoque eleuato capite, consurgunt membra, parentem sequuntur filij; & Christo Domino in hostia, quæ in sacrosanctæ Missæ Sacrificio immolatur, tanquam cum flamma ascendente, eos quibus connectitur, ad cœlestia regna transfert. Nam si juxta D. Dionysium lib. de Eccles. Hierarch. cap. 1. *Sacerdos in Deitatis consortium transit.* & juxta eundem ibid. cap. 2. *Corporis & sanguinis Christi communio est Deifica*; & tandem idem *cap.* 3. docet eos qui dignè communicant, *per vita sincera ac diuina similitudinem Christo compaginari*: animæ pro quibus in Ecclesia corporis & sanguinis Christi immaculatum Sacrificium celebratur, eius tore perfusæ, ac virtute mundatæ, Christo compaginatæ, in Deitatis, ac felicitatis eius consortium emigrant.

Angelus in flamma Sacrificij cœlũ ascendebat.

Animæ Purgatorij cum oblatione Altaris ad cœlos ascendunt.

Eucharistia Deitatis consortium tradit, & cõmunio dicitur Deifica.

302. Sic Christus omnium fidelium Caput animarum, illarum vt munificus citò remunerator existat, tempus ante præfinitum, corporis & sanguinis sui mysterio ad cœlestem è Purgatorio extrahit patriam. Sic alma & Christi Sponsa, & Christianorum mater Ecclesia, Agni immaculati quotidianâ super Altari oblatione æternam *filiis suis vitam inspirat.* At ne miteris, viuificum Eucharistiæ Sacramentum ab ardentissimis Purgatorij flammis defunctos eripere: ipse qui offertur sanguis, qui cum aqua è latere fluxit Domini, ignem extinguit, & cœli ianuam nouit reserare. Quod acutè expressit D. Petrus Chrysolog. serm. 123. de Diuite & Lazaro, vbi exponens illud Ioan. 19. n. 34. *Vnus militum lanceâ latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua*; inquit: *De latere fundit aquam, vt viam paradisi temperet, ignem ex parte Sanctorum extinguat inferni.* Quod quidem de igne Purgatorij intelligendum est; nullo enim alio igne inferni Sanctorum animæ exuruntur.

Aqua cum sanguine de Christi latere exiens, ignem extinguit Purgatorij.

303. Nec solùm aquâ & sanguine, vt Christianæ refrigerentur animæ, Purgatorij ignis extinguitur; etiam floribus, incruento hoc Sacrificio, incendia temperantur. Sed dum flores in tanto mysterio loquor, mysticos illos, omniumque amœnissimos intelligo. Lilium hîc albescit, rosaque vernat, summumque pulcherrimi ac jucundissimi flores patientibus animabus præstant refrigerium. Nam cùm vtrumque Christus in se colligat florem, simulque & rosa & lilium sacris in Literis nuncupetur; de se enim loquitur Cant. 2. n. 1. *Ego flos campi*, seu vt multi ex Hebræo legunt, *Ego rosa campi, & lilium conuallium*; vtrumque in tremendo Ecclesiæ Sacrificio collocauit: lilium fulget in corpore, & rosa coruscat in sanguine. Sic enim hos flores in augustissimo agnouit mysterio D. Ambrosius *serm.* 14. *in psal.* 118. vbi inquit: *Bona pascua diuina Sacramenta sunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis. Carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis. Carpis rosam, hoc est Dominici corporis sanguinem.* Itaque cùm apud priscos etiam Gentiles defunctorum supra tumulos flores ac lilia spargere mos fuerit, vnde & Virgilius 6. *Æneïd.* de Marcello, quem adhuc puerum mors oppressit, ait:

Sacra mysteria flores sunt incendia Purgatorij temperãtes.

Corpus Christi in Eucharistia lilium, & sanguis rosa dicitur.

Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis.

Et Dioscorides lib. 3. Anthologiæ, cap. 6. *Conjicite*, inquit, *supra meum tumulum alba lilia, &c.* Refertque Alex. ab Alexandro *lib.* 3. *genial. dier. c.* 7. quod defunctorum corpora roseis coronis exornabantur; quod etiam videre est apud Mediolanum, vbi sepulchrum reperitur cum hac inscriptione, *Rosis quotannis ornandum.* Ipseque D. Hieronymus Doctorum maxi-

Antiqui supra defunctorum tumulos flores spargebant.

mus epistolâ ad Pammachium testatur: *Cæteri mariti (inquit) super tumulos coniugum spargunt violas, rosas, lilia, &c.* Rectè mysticos corporis & sanguinis Domini flores, non supra defunctorum tumulos, sed supra Fidelium animas ignem purgatorium patientes sancta spargit Ecclesia, flammas ardentissimas vt compescant, & ad æternum illas reuocent refrigerium. Pium istud Ambrosius exercuit officium erga defunctum Valentinianum Imperatorem. Nam de obitu eiusdem sic fatur: *Date manibus sancta mysteria, pio ei requiem poscamus affectu: date Sacramenta cœlestia, animam piam nostris oblationibus prosequamur: extollite populi mecum manus in sancta, vt eo saltem munere vicem eius meritis rependamus. Non ego floribus eius tumulum aspergam, sed spiritum eius Christi odore perfundam. Spargant alij plenis lilia calathis; nobis lilium Christus est.* Hæc D. Ambrosius, vbi innuit se pro floribus Christum, seu venerandum eius in Eucharistia corpus, tanquam lilium, supra spiritum defuncti Imperatoris sanctâ oblatione spargere.

Christiani Eucharistiæ mysteria vt flores supra animas spargunt.

Ambros. pro anima Valentiniani sacra offert mysteria.

304. Hinc Ecclesia, quæ Sacrificij incruenti ab amantissimo Sponso, & dilectis eius Discipulis ritum accepit, sacrosanctam corporis Domini hostiam in tres diuidit partes, quia tres sunt partes mystici corporis eius. Prima est in cœlo, siue in patria, scilicet Ecclesia triumphans: secunda est in terra, scilicet Ecclesia militans: tertia est in Purgatorio, scilicet purgans. Triplici isti Ecclesiæ vtile est sacrosanctum Missæ Sacrificium; nam ab illo Triumphans gloriam, Militans gratiam, & Purgans liberationem à pœna temporali, & à delicto veniali, & ad vitam æternam introductionem recipiunt. Vnde D. Thomas opusc. 58. de Sacrificio Altaris, c. 25. *Hoc Sacramentum*, inquit, *habet triplicem effectum, scilicet in triplici statu Fidelium, in hoc Mundo, in Cœlo, in Purgatorio. In statu Mundi peccata relaxat; in statu Purgatorij pœnam alleuiat; in statu Cœli gloriam augmentat.* Vnde meritò Sancti Apostoli mortuorum Fidelium in sancta Sacrificij huius oblatione commemorationem fieri præceperunt: quod attigit D. Ioannes Chrysostom. hom. 70. ad popul. Antioch. *Non temerè*, inquit, *ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam. Cùm enim totus constiterit populus extensis manibus, & Sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur Sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes?* Hæc ille.

In tres partes hostia in Missa diuiditur, propter tres Ecclesiæ partes.

Tribus vtile est Sacrificiū Altaris i Ecclesiæ triumphāti in cœlis, militanti in terra, & patienti in purgatorio.

305. Cæterùm quod jubente Domino pro mortuis agit Ecclesia, etiam à cæteris per orbem gentibus, longè ante Christi aduentum quodammodo fuit adumbratū. Gentiles enim populi, licèt fidei orbari lumine, pro animabus mortuorū à pœnis subleuandis sacrificia Deo offerebāt. Ipsi enim igné purgatorium quodammodo subodorati, contra ipsum remedia statuere conari sunt. Vtrumque paucis percipe. Et primùm quidem, vel ex Hebræorum libris, vel ex Prophetarum oraculis ignem Purgatorij non ignorasse antiquos Gentiles liquet; diuinus enim ille Plato omnium Philosophorum ex hac nomenclatura facilè Princeps, Purgatorium agnouit. Vnde *in Gorgia*, hominum peccata distinguit in sanabilia & insanabilia; hæc nusquam, illa & in hoc mundo, & in Purgatorio curantur. *Qui apud Deum & homines* (inquit Plato) *ita dant pœnas, vt vtilitatem inde aliquando referant, hi sunt qui peccata sanabilia commiserunt, quibus dolor, cruciatusque prodest & apud homines, & apud inferos; non enim aliter potest ab iniustitia liberari. Qui autem extremâ iniustitiâ detinentur, ac propter huiusmodi delicta sunt insanabiles, ex his exempla sumuntur, ipsique nullam ampliùs vtilitatem inde reportant, vtpote qui sanari non possunt.* Hæc Plato, vbi non obscurè ea quæ à Christianis traduntur de animabus damnatis, quæ in suppliciis non curantur; & de animabus quæ in eodem igne à minimis purgantur delictis, attigit: nam vt ait D. Gregorius citatus à D. Thom. *in suppl. 3. p. q. 100. art. 2. in arg.* Sed contrà: *Sicut sub eodem igne aurum rutilat, & palea fumat; ita sub eodem igne peccator crematur, & electus purgatur.* Platonem sequutus est Virgil. 6. *Æneid.* vbi de animabus minima inter pœnas delicta purgantibus antequam ad cœlos mittantur, sic ait:

Gentiles aliquam purgatorij notitiam habuerunt, & pro mortuis sacrificia obtulerunt.

Plato purgatorium agnouit.

Peccatores ex Platone alij insanabiles, alij sanabiles. Hi post mortem purgantur.

In eodem igne reprobus crematur, & electus purgatur.

Virgil. purgatorium sciuit.

Quisque suos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium.

Vbi Seruilius Virgilij Interpres inquit: *Prudentiores dicunt animas recedentes a corporibus, sordidiores esse, donec purgentur, quæ purgatæ incipiunt esse clariores.* Quod etiam Quintilianus eleganter exprimit *declam.* 10. dum ait, *Animam quoties humani corporis carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus, leui se igne lustrauerit, petere sedes inter astra.*

Secundum, nempe Gentiles pro defunctis sacrificia obtulisse, facilè patebit. Romanus enim populus, jubente Rege Numa Pompilio, animas defunctorum precibus, sacrificiis, ac lustrationibus à pœnis subleuabat. Vnde referente Plutarcho *in Numa*, à Romanis vnus anni mensis totus mortuorum animabus consecrabatur, isque à quibusdam lustrationibus, quas *Februa* vocabant, *Februarius* appellatur. *Februarius*, ait Plutarchus, *quasi lustralis quidam dictus est; expiationem enim ferè februa significant, & tunc mortuis parentant.* Vnde Giraldus *syntagmate* 17. de hoc mense loquutus: *Per duodecim* (inquit) *dies Februa celebrantur; hisque diebus circa sepulchra accensis facibus, cereisque intentus erat.* Nec dissimiles Romanis fuère Athenienses: hi enim idem prorsus credentes, Thesei corpus quod in nauibus suis afferebat Cimon, eodem referente Plutarcho, illustri pompâ obuiam progressi, peractis sacrificiis exceperunt. Massilienses Bilingues, quòd duplici sermone, Græco scilicet & Latino florebant, etiam erga defunctos religiosi extiterunt, ac pro ipsis sacrificia celebrarunt. Nam vt refert Valer. Max. *lib. 2. cap. 1.* funeris dies domestico sacrificio, adiectoque necessariorum conuiuio, apud illos finitur. Denique sicut refert Alex. ab Alexandro *lib. 3. genial. dierum, cap. 7.* Argiuorum institutum fuit, vt defuncti affines statim ab excessu Apollini sacrificarent. 306.

Gentiles offerunt pro mortuis.

Romani mense Februario pro mortuis oblationes offerebant.

Athenienses.

Massilienses.

Argiui.

Quæ cùm ita sint, quid prouidentiæ, & immensæ Christi Redemptoris charitati conuenientius esse potuit, quàm pœnas Purgatorij, quas justitia mortuis infligit, immaculato corporis & sanguinis sui Sacrificio remouere, & ab illo, adorandâ illâ suffragante Hostiâ, animas liberare? Quid etiam ad gratias agendum 307.

immorta

immortales Chriſto liberatori vehementiùs potuit animas illas incitare, quàm tremendum hoc Sacrificium? Chriſtum igitur in Euchariſtia delitefcentem, Redemptorem optimum hymnis, ac canticis, ideſt ſpiritualibus mentis iubilationibus proſequantur patientes animæ. Exultent in igne, tripudient in vincolis; & quo magis laudantes exultabunt, eo citiùs diuinâ in eas agente charitate liberabuntur. Si enim Paulus & Silas mediâ nocte Deum laudantes meruerunt, vt ſubitò magno cum terræmotu *mouerentur fundamenta carceris, & aperirentur omnia oſtia, & vincula quibus tenebantur ſoluerentur*, vt dicitur *Act.*16. *n.*26. piè credendum eſt, laudantibus & Chriſto gratias agentibus Purgatorij animabus, carcerem quo clauduntur, aperiri; vincula quibus detinentur, ſolui; ignem quo comburuntur, extingui: ipſaſque ſanctiſſimi Altaris Sacramenti virtute ad cœleſtia regna euocari. Et hæc de miro huius Proſæ Textu dicta ſufficiant.

Paulus & Silas canentes in vinculis liberati ſunt.

TEXTVS SECVNDVS.

Quantùm potes, tantùm aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare ſufficis.

EXPOSITIO TEXTVS.

307. *VANTVM potes, tantùm aude.* Inſtitutum ſuum Author huius Proſæ proſequitur. Cùm enim Textu præcedenti Eccleſiam & quemlibet Fidelem hortatus fuerit ad Chriſtum Dominum in Euchariſtia Saluatorem optimum, Ducem mirificum, amantiſſimumque Paſtorem hymnis & canticis celebrandum; hoc in textu modum quo debet quis tanti Saluatoris encomia decantare, præſcribit. Qui ſanè modus, cùm illum quem in dilectione Dei debemus obſeruare, conetur imitari, & hic omni modo careat, vt Melliſluus loquitur Bernardus lib. de dilig. Deum: *Modus diligendi Deum eſt ſine modo*; ideo & Dei laudationes, quæ ipſi ſacra in Euchariſtia debentur, nullâ debent menſurâ terminari, nec modo circumſcribi: ſed ſicuti immenſum eſt beneficium, immenſo more ipſi debemus laudibus & canticis rependere vicem. Vnde D. Thomas ait: *Quantùm potes, tantùm aude*; ideſt, totum quod in te eſt, quo exiſtis, & quo aliquid vales, hoc omne trade munificentiſſimo Saluatori, qui cùm ſemel totum ſe tibi per Incarnationem dederit, iterum in mirifico Euchariſtiæ Sacramento per modum cibi & potus totum ſeipſum donauit. Tu ergo quidquid potes, aude; & quidquid audebis, poteris: cúmque poſſis mente, corde & corpore; mente concipe, corde dilige, & corpore tantum decanta Paſtorem. Ille enim qui ita jubet, Matth. 22, 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tuá, & ex totis viribus tuis*; Sponſæ ſuæ dilectiſſimæ Eccleſiæ Chriſtianæ, tibique cuilibet Fideli præcipit, vt *ex toto corde* omnes affectiones, *ex tota mente* omnes cogitationes, *ex totis viribus* omnes loquutiones ad laudes illius modulandas audacter inſumas. Et ideo ibidem dicitur, *Tantum aude*; hoc eſt, animoſè, feruenter, & alacriter os aperi, linguam moue, verba reſona, ſermonem prome, ſimulque ex præcordiis, & ex omni latere, & ex omni ſpiritu diuina eius encomia celebrare contende.

Modus laudandi & diligendi Deũ, ſine modo.

Totus per Incarnationem, & totus per Euchariſtiam ſe dedit Deus.

Ex toto corde omnes affectiones, ex tota mente cogitationes, ex totis viribus omnes loquutiones Deo cõſecremus.

Si enim audaces ſunt, qui abundant ſpe; & ſi ſpem multam habent, qui maximum ſortiuntur calorem: vnde in juuenibus & ebrioſis, qui propter maximum calorem habent multos ſpiritus, & cor maximè dilatatum, & maximam ſpem, vt notat D. Thom. 1.2. *q.*40. *art.*6. multùm reperitur audaciæ: cùm ſacra Euchariſtia, quæ *omnes diuini amoris diuitias hominibus velut effudit*, vt loquitur Concil. Trident. maximam in cordibus Chriſtianorum ſpem generet, maximam etiam audaciam cauſabit: nam ex ardentiſſimo diuinæ charitatis incendio, quo Chriſtus hoc in Sacramento Chriſtianos diligit, ardorem amoris in eis producens, corda dilatat, extendit & amplificat, ſicque ſimul tanto myſterio ſpem, amorem & audaciam in eis cauſabit. Vnde ſi *illi qui ſe benè habent, ad diuina audaciores ſunt*, vt ait Philoſophus *lib.* 2. *Rhetor. cap.* 5. nonne corpus Dominicum manducantes, & diuinum eius ſanguinem bibentes, cùm optimè ſe habeant ad diuina, quibus veſcuntur & ſuſtentantur, non poſſunt non maximam habere audaciam. Audebunt ergo maximè, & multùm poterunt diuinum ſibi paratum cibum conſiderantes; ſed erga pretioſum hoc edulium quidquid poſſunt, audeant; & quidquid audent, poterunt, omne quod in eis eſt, laudibus & præconiis, & Chriſti gloriæ tradentes & conſecrantes. Deinde addit Author: 308.

Audaces ſũt qui ſpe, & calore abundant.

Euchariſtia omnes diuini amoris diuitias effundit.

Se benè habentes ad diuina audaciores ſunt.

Quia maior omni laude. Vbi rationem præcedentis veluti juſſionis aſſignat. Vt enim oſtendat ſe rationabiliter dixiſſe, *Quantùm potes, tantùm aude*, ſtatim inquit: *Quia maior omni laude*. Quaſi dicat, ne exiſtimes omnibus tuis viribus, audaciâ, potentiâ, canticis, hymnis, aliiſque conatibus laudando, maieſtatem tanti adæquare Saluatoris; hoc enim eſt impoſſibile. Ille enim quem laudare niteris, omnem ſuperat laudationem, excedit encomium, & ſupra omnes humanos & Angelicos extollitur hymnos; nam *maior eſt omni laude*. Omnis quippe laus finita eſt; ipſe autem dignitatis infinitæ. Omnis laus temporalis eſt; ipſe autem æternus. Omnis laus tranſitoria eſt, ipſe autem ſemper manet. Tandem illius qui extollitur perfectiones, merita, facultates, & perſonam laus exprimit & deſcribit. Deus autem, quem Paſtorem & pabulum in Euchariſtia Chriſtiana habet Eccleſia, incomprehenſibilis eſt in eſſentia; & in Perſona Diuina, quæ etiam humanam ſibi vnitam ſuſtentauit naturam; in perfectione & meritis admirabilis, in virtute & charitate, maximaque erga homines bonitate inadæquabilis, ac conſequenter *omni laude maior*, omnique encomio ſuperior. Et ideo ſubdit: 309.

Nullis conatibus à nobis poteſt laudari Deus.

Nec laudare ſufficis; ideſt nec laudare vales. Cùm enim ille qui Saluator, Dux & Paſtor eſt, ſit ipſe Deus homo, cuius actiones, vtpote *Theandricæ*, vt D. Dionyſius loquitur, ſunt valoris infiniti; quantumcumque coneris, & licèt quidquid poſſis audeas, ac cor, mentem, linguam, & omnia quæ habes, ad ipſum laudandum inſumas, nunquam poteris perfectè & juſtè laudare; ideſt, inquantum laudabilis eſt. Vt enim ait Propheta pſal. 144. n. 3. *Magnus Dominus, &* 310.

Actiones Chriſti Theandricæ ſunt infiniti valoris.

lauda

laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et ideo Eccl.43. n.33. *maior omni laude* Deus dicitur. Vnde Aristoteles *Ethic.cap.penult.* inquit: *Optimorum non est laus, sed maius aliquid & melius*, scilicet admiratio. Cùm autem Deus sit omni magno maior, omnique bono melior, vtpote maximus & optimus; nullius creaturæ, vel humanæ, vel Angelicæ præconiis sufficienter & adæquatè potest laudari. Neque ipsa hominum & Angelorum Regina, omnium post Christi humanitatem creaturarum excellentissima, Verbi Dei optima Parens, ad Deum perfectè laudandum sufficit: & quæ potuit Deum hominem generare, immaculato semper virginitatis pudore, nequit eundem Saluatorem dignis, ac eius majestati æqualibus laudibus celebrare. Nam dum *Verbo fœta, & Deo plena*, vt D. Ambrosius loquitur, Virgo intemerata in domo Zachariæ salutans Elizabeth, jubilans exultaret, ac suauiter caneret, *Magnificat anima mea Dominum*, vt dicitur Luc.1. n.46. Deum non perfectè laudauit, sed eius anima immensum à Deo acceptum beneficium declarauit, tantumque benefactorem magnum cecinit & prædicauit, immò & maximum, omnique præconio & encomio superiorem. Sanctissima ergo Dei Genitrix grata extitit, sed æqualem accepto bono gratiam non rependit. Quantùm potuit, tantùm ausa est: animam, spiritum, cor & linguam Dei laudibus & canticis dedicauit; tantaque purissimæ Virginis Deo placuit oblatio, sed non perfectè Deum laudauit; immò Deum à nemine dignè posse laudari declarauit. Quod sanè patet ex hoc quod vt docet D. Thom. 1. *p. q.*13. *art.*1. Deus nequit à creaturis proprium & adæquatum nomen recipere: quia eodem modo potest aliquid nominari, quo potest cognosci; nomina enim sunt voces quæ sunt signa conceptuum intellectus; & conceptus sunt rerum cognitarum similitudines. Cùm ergo Deus in hac vita non possit à creaturis videri per suam essentiam, sed tantùm cognoscatur à nobis ex creaturis secundùm habitudinem principij, & per modum excellentiæ & remotionis; nec cogitationes, nec voces, nec verba, nec nomina habemus, quibus Deum perfectè laudare possimus; sicque verum est, quod author inquit, *Nec laudare sufficis.*

Optima nequeunt laudari, sed admirari.

Nec B. Virgo Deum perfectè laudauit.

Maria erga Deum grata, non reddidit quæ recepit.

Deus nequit nomen à creaturis recipere.

311. Nec propterea à laudibus cessare debemus; immò diuina semper encomia modulari, ne ingrati munificentissimum erga Benefactorem inueniamur. Sicut enim jugiter ab illo immensa ad nos descendunt beneficia; ita à nobis ad illum perennes ascendere debent gratiarum actiones. Sic enim inclytus ille agebat Princeps, qui dicebat: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Psalm.33. n.1. Sic enim coram Deo virtutum omnium maximâ ornatus apparebit, si gratitudinis splendore vestitus appareat. Vt enim inquit Philo Hebræus lib. de plant. Noë: *Omnis virtus sancta est, gratitudo verò sanctissima.* Quod quidem rationi consentaneum esse videtur; si enim juxta D. Thomam 2. 2. *q.* 81. *art.* 6. inter omnes virtutes morales primum locum sibi vendicat Religio, quia magis accedit ad Deum, inquantum operatur ea quæ directè & immediatè ordinantur in honorem diuinum; cùm gratiarum actiones, quas de acceptis beneficiis Deo rependimus, ad ipsam Religionis virtutem pertineant; quia vt idem Angelicus Doctor insinuat 2. 2. q.106. art.1. ad 1. *Sicut Religio est quædam super-excellens pietas, ita est quædam excellens gratia, siue gratitudo*; ideo vt Christianus quam in via potest assequi perfectionem, consequatur, dignusque ad diuina recipienda efficiatur beneficia, maximè illud ingens in quo Deus homo Ecclesiæ pastor extat & pabulum, in gratiarum actionibus jugiter debet occupari, ac perennes amantissimo Redemptori hymnos & laudes consecrare; quamuis ipse tanto muneri impar, ad Deum perfectè laudandum non sufficiat. Verùm de gratitudine sæpiùs redibit sermo; interim ad præsentem Textum moralibus illustrandum properemus.

Ad laudandum Deum semper debemus conari.

Religio omnium virtutum moralium excellentissima.

Gratitudo ad religionẽ pertinet.

ELVCIDATIO VI.

A quo potestas hominis deriuetur.

OMnem humanam potestatem, omnemque humanum ausum, ac conatum Saluatori, Duci, ac Pastori amantissimo Christo Domino laudibus consecrare suadet in Textu suprà exposito D. Thomas. Quid justius? *Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant*, inquit Ecclesiastes *cap.* 1. *n.*7. Cùm è manu Dei procedat homo, omnisque eius potentia, ausus, & conatus ab eodem dimanent Creatore, vt existentiâ, facultatibus & virtutibus potiatur, omnes debet Deo rependere, vt illas iterata & jugi donatione recipiat. Vt ergo Christo Domino quæ jure debemus, reddere satagamus, quæ ab ipso recepimus perpendere operæpretium est. Omnia ergo quæ in nobis sunt, ab illo habemus, esse scilicet, posse & operari; in ipso enim, vt ait Paulus, *viuimus, mouemur & sumus.* Act.17. 28. Verùm hæc omnia ad nos triplicem habent respectum; nam vel illa recipimus, vel amittimus, vel recuperamus. Recipimus per creationem, vel per natiuitatem; amittimus per peccatum, & tandem per gratiam redemptionis & justificationis recuperamus. Agente Deo, & adiuuante, esse recepimus: auertente malâ nostrâ voluntate cor nostrum ab illo, amisimus; & ipso Domino pro nobis moriente redempti sumus. Itaque quidquid habemus, & quidquid possumus, ab illo bonorum omnium largitore habemus, & per illum possumus; quidquid amisimus, & consequenter nec habemus, nec possumus, à nobis ipsis à Deo separatis procedit, & per nos amisimus: vnde cum Domino, eius nobis auxilio succurrente, omnia habemus & possumus; sine Deo, vel eius auxilio, nihil possumus, nec habemus. Quæ omnia sigillatim illustrabimus, vt omnibus infirmitas nostra pateat, & potentia cum misericordia Dei nemini non sit manifesta. Sciant igitur omnes, hominem à Deo esse, & per illum stare; à se autem, id est à sua propria voluntate, omnis peccati matre & scaturigine, cadere, & potestate ac esse priuati; & tandem per Christum, & eius gratiæ auxilium à peccato mundari, resurgere, & pristinæ, imò ampliori restitui dignitati. Sigillatim hæc tria consideremus. 312.

Quidquid in nobis est, Christo debemus.

Omnia quæ in nobis, vel recipimus per creationem, vel amisimus per peccatũ, vel per gratiam recuperamus.

SECTIO

Sectio Prima.

Quidquid homo in creatione vel productione suscepit, illud omne à Christo recepit.

312. *Omne quod est in homine à Deo est.*

QVid habes quod non accepisti? inquit Apostolus 1.*Cor*.4. *n*.7. Vtique nihil à se bonum habet homo: quidquid est, quidquid potest, & quidquid operatur, totum illud debet omnipotenti Creatori, qui ipsum è nihilo eductum ad imaginem & similitudinem suam ingenti bonitate formauit. *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*, ait Phophetarum Princeps *psalm.99. numer.* 3. Quomodo enim seipsum homo produceret, nisi existeret antequam esset? quod manifestè repugnat. Cùm ergo in tempore homo esse cœperit, illudque quod possidet esse, sit formaliter esse dependens ac participatum, vtpote finitum & limitatum; ab eo qui semper fuit, quique independens, infinitum, & simpliciter esse à se possidet, oriri necesse est: omne enim esse secundùm quid, oritur ab esse secundùm essentiam: quod enim est simpliciter & absolutè, causa est eius quod tantùm est secundùm quid, vt sæpissimè & pluribus in locis docuit Doctor Angelicus. Verùm à quo processit homo? Cuiusnam operâ erutus est ex nihili vastitate? Ab illo vtique cui ad nutum paret nihilum, cuiusve vocem audit, & imperio obtemperat. A Deo ergo, qui solus nihili magister supra nihilum operatur, & infinita quâ pollet virtute substantias educit ex nihilo; quique vt inquit Apostolus Rom. 4. num. 18. *vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*; & cui proprium est esse Creatorem, vt docet D. Thom. 1.*p*.*q*. 45. *art*. 5. formatus est homo. Sed vt inquit Tertul. lib. de resurr. carnis: *Dum ex limo format Deus hominem, limus ille beatus est, etsi solummodò contactus. Nam toties honoratur, quoties manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur. Recogita*, (pergit Tertullianus) *totum illi Deum occupatum ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientiâ, prouidentiâ, & ipsâ in primis affectione, quæ lineamenta ductabat.*

Nequit homo seipsum producere, quia esset antequã esset quod implicat.
D. Thom.

Solus Deus nihili magister, & per consequens solus est creator.
D. Thom.

Tertull.
Limus ex quo formatũ est hominis corpus, beatus est ex contactu Dei.

313. *Tota Trinitas in hominis formatione laborauit.*
D. August.

Totus ergo Deus in hominis efformatione deditus & occupatus totam Trinitatem collaborantem indicat. Quamvis enim Pater, qui *principium & origo totius Deitatis* ab Augustino appellatur, creaturarum omnium author in Symbolo Apostolorum, & Nicæno Creator cœli & terræ, visibiliumque omnium & inuisibilium factor dicatur; propterea à rerum omnium & hominis creatione eius non excluditur Verbum, de quo *Ioan*. 1. *numero* 3. dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt*: nec vtriusque Amor, qui etiam ab Ecclesia Creatoris nomine insignitur, dum ab illa sic inuocatur, *Veni Creator Spiritus*. Cùm enim juxta communem Theologorum sententiam, essentialia toti sint Trinitati communia, vnde & actiones diuinæ liberæ, quæ à Deo ad extra procedunt, cùm ab essentialibus deriuentur, tribus Diuinis vnius essentiæ Personis æqualiter conueniunt: cúmque, vt docet D. Thomas *qu. citata, art*. 6. creare conueniat Deo secundùm suum esse, quod est eius essentia, quæ est communis tribus Personis; ideo non est proprium alicui personæ, sed commune toti Trinitati; ac proinde Diuinæ Personæ secundùm rationem suæ processionis habent causalitatem respectu creationis rerum.

D. Thom.
Creatio est actio communis tribus Diuinis Personis.

Nam cùm Deus sit causa rerum per suum intellectum & voluntatem, sicut artifex per verbum in intellectu conceptum, & per amorem suæ voluntatis ad aliquid relatum operatur; Deus Pater operatus est creaturam per suum Verbum, quod est Filius; & per suum Amorem, qui est Spiritus sanctus. Quamvis enim natura diuina communis sit tribus personis, ordine tamen quodam eis conuenit, inquantum Filius accipit naturam diuinam à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque. Et ideo virtus creandi, licèt communis tribus Personis, ordine quodam eis conuenit. Filius enim habet eam à Patre, & Spiritus sanctus ab vtroque. Vnde esse Creatorem attribuitur Patri, vt ei qui non habet virtutem creandi ab alio: Filio autem prout habet eandem virtutem, sed ab alio; & ideo de illo dicitur, *per quem omnia facta sunt*: nam hæc præpositio, *per*, solet denotare causam mediam, siue principium de principio. Sed Spiritui sancto, qui habet eandem virtutem ab vtroque, attribuitur quod dominando gubernet, & viuificet quæ sunt creata à Patre per Filium. Vel dicendum est, quod virtus creandi secundùm attributa tribus Personis conuenientia attribuitur: nam potentia quæ Patri appropriatur, maximè in creatione elucet, & ideo attribuitur Patri Creatorem esse. Filio autem appropriatur sapientia, per quam agens per intellectum operatur, & ideo dicitur de Filio, *per quem omnia facta sunt*. Spiritui sancto autem appropriatur bonitas, ad quam pertinet gubernatio deducens res in debitos fines; & vivificatio, nam vita in interiori quodam motu consistit: primum autem mouens est finis & bonitas. 314.

Deus causat res per intellectum & voluntatem.

Creatio diuinis Personis ordine quodam cõuenit.

Ex quibus hominis ad imaginem & similitudinem Dei formationem, à tota simul Trinitate peractam constat. Quod vtique propositioni nostræ in huius sectionis titulo expositæ, nullo modo repugnat; semperque verum est, omnia in creatione homini concessa, à Christo Domino illi summâ liberalitate fuisse donata. Cùm enim juxta D. Thom. 3.*p*.*q*. 16. *art*. 3. hoc nomen Christus, significet vtramque naturam, diuinam scilicet, & humanam in supposito Verbi Diuini vnitam ac subsistentem; in illo enim intelligitur diuinitas vngens, & humanitas vncta: cúmque in Christo persona Filij Dei sit suppositum naturæ humanæ, vnde verè & propriè nomen hoc *Homo*, potest prædicari de hoc nomine, *Deus*, secundùm quod supponit pro persona Filij Dei, & verè dicitur, Devs est Homo, & Homo est Devs, quia tunc ly *homo*, supponit pro persona Filij Dei, quem dicimus esse hypostasin, seu suppositum naturæ humanæ in Christo: ac tandem cùm ea quæ conueniunt Filio hominis, possint prædicari de Filio Dei, & è conuerso; vnde D. Thomas *quæst*. 16. *citata*, *art*.3. refert D. Damascenum *lib*. 3. *fid*. *orth*. *c*.6. dicentem, quod *Deus suscepit ea quæ sunt carnis idiomata*, idest proprietates, dum Deus passibilis nominatur, & dicitur Deus gloriæ crucifixus: manifestum hinc est, creationem Christo competere, ipsumque non solùm hominum esse Redemptorem, sed etiam Creatorem: quod Ambrosius insinuat, dicens: *Non agnoscis opus te esse Christi? Manibus suis, vt legimus, te ille formauit*; 315.

D. Thom.
Christus significat vtramque naturam, diuinam & humanam, in supposito Verbi vnitas.

Prædicata filio hominis conuenientia, de Filio Dei dicuntur, & è conuerso.
D. Damasc.

& tu Manichae alterum tibi ascifcis authorem? Pater Deus dicit ad Filium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; & tu Photiniane dicis, quia in constitutione mundi adhuc non erat Christus? Et tu Eunomiane dicis, quia dissimilis est Patri Filius? Nam si imago, non dissimilis vtique, sed totum ex toto exprimens Patrem, quem Pater substantia sua vnitate signauit. Pater dicit, faciamus; & tu cooperatorem negas? Quod dixit Pater, Filius fecit; & tu aequalem negas, in quo complacuit Pater? Hæc omnia Ambrosius *lib.* 3. *Hexaemer. cap.* 7. vbi hominem à Christo productum euidenter ostendit. Vnde ipsum Ecclesia alloquens ait:

Christus dicitur Creator.

Iesu nostra redemptio,
Amor & desiderium:
Deus Creator omnium,
Homo in fine temporum.

316. Quo sensu Apostolus *ad Hebr. vlt. num.* 8. ait: *Iesus-Christus heri & hodie, ipse & in secula.* Nam cùm dicitur homo Christus Iesus, designatur suppositum æternum, quod est persona Filij Dei, cui esse diuinum, virtus infinita, & ipsa potestas creatiua suo modo, sicut aliis Diuinis Personis, conueniunt. Quo pacto omne quod in nobis est, à Christo præcessit, ipsique quilibet homo veraciter verba Iob 10. *num.* 8. potest dirigere: *Manus tuæ, Domine, fecerunt me, & plasmauerunt me.* At Deum, non hominem, creantem in Christo firmâ fide tene: non enim potuit primum hominem homo creare, alioquin primus non fuisset; ille enim huius primi author ante ipsum extitisset; aliter enim creare non potuisset, siquidem *operari sequitur esse*, & *prius est esse quàm operari*, vt tritum est apud Philosophos. Vnde secundum D. Thomam 3. *part. quæst.* 16. *art.* 10. *in arg.* Sed contrà: *Hæc propositio est falsa, Christus secundùm quod homo, est Creator.* Sed Deum in Christo hominum Creatorem, & Deum cum homine in Christo hominum Redemptorem suspice. Quod acutè sanè expressit Augustinus *tract.* 15. *in Ioan.* dum ait: *Fortitudo Christi te creauit; infirmitas Christi te recreauit. Fortitudo Christi fecit, vt quod non erat, esset: infirmitas Christi fecit, vt quod erat, non periret. Condidit nos fortitudine suâ; quæsiuit nos infirmitate suâ.* Hæc ille; vbi dum hominis creationem Christi fortitudini attribuit, diuinæ Filij Dei Personæ tantum opus competere demonstrat. Quod sanè ex iis quæ superiùs dixerat, optimè deducitur; nam priùs sic loquutus fuerat: *Inuenimus virtutem Iesum, & inuenimus infirmum Iesum: fortem, & infirmum. Fortem, quia in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Vis videre quàm iste Filius Dei fortis sit? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; & sine labore facta sunt. Quid ergo illo fortius, per quem sine labore facta sunt omnia.*

Omne quod in nobis est, à Christo est.

Prout Christus Deus est, & non homo.

D. Thom.

D. August.

Christus fortis vt Verbũ Dei, & tunc Creator est: infirmus vt homo, & tũc Redemptor est.

317. Verùm quamvis tribus Diuinæ Triados personis id quod est, debeat homo; tamen speciali titulo vnigenito Dei Filio videtur astrictus, à quo speciali modo esse suscepit. Cùm enim artifex sua operetur artefacta per formam artis, quæ est in mente sua, quæ potest dici intelligibile verbum ipsius; Deus omnem formauit creaturam per Verbum suum, quod vt inquit August. lib. de vera relig. capite 31. *Est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars Omnipotentis Artificis.* Vnde persona Filij commemoratur in prima rerum creatione, dum dicitur Gen. 1. 1. *In principio creauit Deus cælum & terram*, idest *in Filio*, qui ibi dicitur principium, secundùm Augustinum, vt refert D. Thom. 1. *p. quæst.* 74. *art.* 3. Et ideo præter rationem causæ efficientis omnium rerum, quæ toti conuenit Trinitati, ratio causæ exemplaris Filio Dei conuenit. Sicut enim verbum, seu conceptus artificis, est similitudo exemplaris eorum quæ ab artifice fiunt; ita Verbum Dei, quod est æternus conceptus eius, est similitudo exemplaris totius creaturæ, per cuius participationem creaturæ sunt in propriis speciebus constitutæ. Quod docuit D. Thom. 3. *p. q.* 3. *art.* 8. & 1. *p. quæst.* 34. *art.* 3. vbi ait, quod *Verbum Dei, eius quod est in Patre, est expressiuum tantùm; creaturarum verò est expressiuum & operatiuum: & propter hoc* (addit D. Thomas) *dicitur in psalm.* 32. *Dixit, & facta sunt: quia importatur in verbo ratio factiua eorum quæ Deus facit.* Quapropter Apostolus *Hebr.* 1. Christi Domini maiestatem ac diuinitatem eleganti stylo describens, splendorem paternæ gloriæ, ac perfectam Æterni Patris imaginem cùm illum nominasset, statim eius in creaturarum productione ac conseruatione potentiam adiunxit. Sic enim fatur ibid. num. 3. *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ.* Vbi iuxta D. Thom. 1. *p. quæst.* 34. *art.* 2. dum dicitur, *Verbo virtutis suæ*, verbum figuratè accipitur pro effectu verbi: vnde Glossa Interlinearis ibi dicit, quod *verbum sumitur pro imperio*, inquantum scilicet ex effectu virtutis verbi est, quod res conseruentur in esse; sicut ex effectu virtutis verbi est, quod res producantur in esse.

Christus seu Verbũ, idea & ars Omnipotentis Artificis, se Dei Patris.

D. August.

Per ipsum omnia Pater creauit.

D. August.

D. Thom.

D. Thom.

Verbum Dei repræsentat Patrem, & creaturas, quas etiam operatur.

D. Thom.

Verbum Dei res quas produxit in esse conseruat.

Sic igitur qui omnia in esse conseruat, & qui omnibus esse concessit Filius Dei, diuinæ gloriæ splendor, hominem formauit, eiusque è limo terræ plasmauit corpus; ad imaginem Dei fecit illum ille qui Dei inuisibilis perfectissima imago est, primogenitus vniuersæ creaturæ, per quem facta sunt omnia. Ille non ad imaginem, sed imago; homo non imago, sed ad imaginem. Propterea loquit Ambrosius serm. 10. in psalm. 118. *Imago ad eum qui est ad imaginem venit*, & *quærit imago eum qui est ad similitudinem sui, vt iterum signet, vt iterum conformet, quia amisit quod accepit.* Et infrà sic prosequitur: *Ergo dominus Iesus & corporis author est nostri, qui primum fecit hominem ad imaginem, &c.* Nec propterea solius Filij, seu Verbi Dei homo refert imaginem, sed in eius anima, in qua præcipuè Authori suo conformis est, totius elucet similitudo Trinitatis. Et primò quidem communem tribus Personis essentiam, & diuinæ omnipotentiæ vnitatem animaduerte: sicut Deus vnus semper vbique totus est, omnia viuificans, mouens & gubernans, sicut Apostolus confirmat, cùm ait: *In eo viuimus, mouemur & sumus.* Act. 17. 28. sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificans illud, mouens & gubernans; nec enim in maioribus corporis sui membris maior, & in minoribus minor, sed in minimis tota, & in maximis tota. Deinde sicut Deus est, viuit, & sapit: ita anima secundùm suum modum est, viuit & sapit. Sed alia in homine est trinitas ad imaginem sui Conditoris,

318. Christus imago Dei: homo ad imaginem.

D. Ambros.

Deum hominem reparat, iterum signat.

Anima hominis vnitatem diuinæ essentiæ, & Trinitatem personarum repræsentat.

perfectæ

perfectæ & summæ Trinitatis, Patris, Filij & Spiritus sancti: quia licèt vnam habeat naturam, tres tamen in se habet dignitates, intellectum, voluntatem & memoriam. Nam sicut ex patre generatur Filius, & ex Patre, Filioque procedit Spiritus sanctus; ita ex intellectu generatur voluntas, idest ex cognitione procedit amor, & ex his item ambobus procedit memoria, sicut facilè à sapiente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus; nec horum trium vnum aliquod, quantùm ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat. Et sicut Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus est, non tamen tres Dij sunt, sed vnus Deus tres habens personas: ita & in anima intellectus, in anima voluntas, in anima memoria; non tamen tres animæ in vno corpore, sed vna anima tres habens dignitates: atque in his tribus eius imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo. Ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus jubemur diligere Conditorem, vt inquantum intelligitur, diligatur, & in quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore eius voluntas; immò nec hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, quam semper in mente intelligentis & diligentis conseruat Deus, vt sicut non potest esse momentum, quo homo non vtatur, vel fruatur Dei bonitate, & misericordiâ; ita nullum debeat esse momentum, quo præsentem eum non habeat in memoria. Hæc & alia plura de Dei in homine imagine prosequitur idem D. Ambrosius *lib. 6. Hexaemer. cap. 3.* vbi sanè eleganter bonitatem Dei per suam imaginem in homine diffusam ostendit.

Homo Deũ cuius est imago, debet intelligere, amare, & eũ semper in memoria habere.

D. Ambros.

319. Sciat ergo homo, quod qualiscumque ille sit, siue in anima, siue in corpore, siue etiam in illis quæ extra seipsum possidet bonis; tanquam vera creatura, non solùm quod est, sed etiam quod talis est, ab alio est, non à se: à Deo est, & ab ipso Dei Filio Christo Iesu, à quo etiam, prout homo est, non absolutè & omninò, sed quodam modo habuit esse: nam juxta sanctos Patres, dum limus manu Dei in corpus humanum conflabatur, propter Christum qui aliquando carnem ex limo compactam induere volebat, mirabilis humani corporis fabrica producebatur. Vnde eleganter Tertullianus *lib. de resur. carn. cap. 6.* suprà à nobis allato, postquam summam illam curam, quâ Deus primum hominem de limo terræ coagmentauit, expressit, statim subdit: *Limus ille jam tunc imaginem induens Christi futuri in carne, non tantum Dei opus erat, sed pignus.* Posteaque sic concludit: *Quodcumque enim limus exprimebatur, Christus cogitabatur homo futurus.* Nam si Christus omnium hominum nobilissimus, non solùm illorum restaurator extitit, sed finis, qui juxta Philosophum *lib. 2. Physic. Text...* habet rationem optimi, & secundùm communem Sapientum doctrinam, primus est in intentione; nunquid in primi formatione hominis ipse Christus cognitus, desideratus, ac amatus est? Ac deinde, si finis est *id cuius gratiâ aliquid fit*, vt tritum est apud Philosophos, gratiâ Christi, & propter tantum Redemptorem creatum hominem, quis ambiget?

Nihil à se, sed totum quod est homo, à Christo est.

Tertull.

Dum è limo corpus hominis formabatur, Christus cogitabatur.

Qui finis est omnium hominum.

320. Cæterarum omnium corporearum creaturarum finis homo est; ad ipsum enim cætera corpora, etiam cœlestia ordinantur. Hinc illum sextâ die omnium operum Dei nouissimum ideo productum existimauit Angelicus Doctor, qui *de potentia quæst. 4. art. 18. ad 5.* inquit: *Homo est finis creaturarum; finis autem licèt sit primus in intentione, est tamen vltimus in operatione; vnde & homo vltimò factus fuit.* Cùm ergo bonum in fine semper reperiatur, & ea quæ sunt ad finem, ab ipso bonitatem sortiantur; homo non solùm bonus est, ac omnium rerum visibilium optimus, sed aliis impertiit bonitatem, sicque propter hominem, ipsum Vniuersum bonum est, immò & valde bonum. Nam vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, vt dicitur *Gen. 1. num. 31.* vbi Honcala ait: *Ante quidem erant singula bona; propter hominem autem omnia valdè bona.*

Sicut homo finis omniũ creaturarum.

Ideoque nouissimus omnium productus.

D. Thom.

Quæ ex se bona, propter hominẽ sunt valde bona.

321. Perfectissimum itaque omnium operum Dei hominem esse constat, ipsos quippe cœlos dignitate antecellit; authorem enim suum cognoscit & diligit, eiusque gratiam diuinæ radium naturæ in se suscipit & conseruat; quod cœlis nequaquam potest conuenire. Ideoque vt advertit Ambrosius, qui creationis opus cœlorum productione aggressus est, cœli mystici ac spiritualis, scilicet hominis formatione terminauit, vt finis respondens principio, etiam principium perfectione suâ finis superaret. Sic enim Ambrosius habet epist. 38. *Cœlum primò est conditum, nouissimus homo, quasi quædam cœlestis in terra creatura. Primum cœlum, & nouissimum cœlum, in quo quod vltra cœlum est, Deus cœli est: processit postremus mente sublimis, vt in omni esset creatura miraculo. Quod nouissimus factus sit, ad honorem eius referendum est. Currus elephantorum, quibus homo vectus, assistens cùm sit postremus, priores regit; ideo nouissimus venit, tanquam creaturarum gubernator: rectè nouissimus, quasi totius summa operis, quasi causa mundi, propter quem facta sunt omnia.* Hæc acutè, & disertè Ambrosius.

D. Ambros.

Prima creatura fuit cœlum corporeum.

Vltima fuit cœlum mysticum, nempe homo.

322. Homo igitur Authoris sui efformatus ad imaginem, omnium finis ac perfectio creaturarum, in omnibus earum productionibus à Deo creante cogitabatur: à pari igitur Christus omnium hominum finis, perfectio, ac corona, in ipsa hominis plasmatione mentem Conditoris occupabat; ac propter ipsum qui perfecta imago Dei est, homo diuinæ similitudinis charactere est insignitus, & supra omnia Dei opera, *paulò minùs ab Angelis minoratus*, immensa bonitate collocatus. Quod facilè intelligitur, si celebris illa Scholæ diuisio de fine, in finem *cui*, & finem *qui*, seu *cuius gratiâ*, attendatur. Hi enim fines se inuicem præcedunt in diuerso genere causæ: nam sanitas verbi gratiâ, quam Medicus appetit ægroto, est prior illo in genere causæ finalis, & in ratione finis *qui*, vel *cuius gratiâ*: ipse verò æger cui desideratur, eam præcedit in genere causæ materialis, & in ratione finis *cui*. Eodem planè modo cùm Christus sit finis totius ordinis naturæ & gratiæ, est prior genere humano in ratione finis *qui*, & vt dicitur Eccles. 24. *Primogenitus ante omnem creaturam.* Ipsum verò genus humanum, & totus ordo naturæ Christum præcedit in genere causæ materialis, & in ratione finis *cui*, vt fusè docent Theologi cum Diuo Thom. *3. p. in tract. de Incarnatione.*

Propter Christum homo Dei imagine est insignitus.

Christus prior homine in genere causæ finalis homo prior Christo in genere causæ materialis.

D. Thom.

323. Cæterùm aliâ etiam ratione à Christo accepit esse primus homo: cùm enim substantia naturalis

Substantia hominis est effectus prædestinationis illius.

D. August.

illius, non quidem intra limites puræ naturæ, sed vt gratiâ statim ornata, & ad æternam beatitudinem ordinata immenso amore Creatoris, sit effectus non quidem elicitus & proximus, sed imperatus suæ prædestinationis, vt colligitur ex D. Augustioo *ep.* 105. vbi explicans illud ad Rom. 8. *Vt secundùm electionem, propositum Dei maneret*, ait: *Secundùm electionem, quâ facit eligendos, non quâ inuenit illos:* & docet D. Thomas *in* 1. *dist.* 41. *q.* 1. *art.* 4. quem sequuntur communiter eius discipuli *ad qu.* 23. *primæ partis, art.* 2. Cumque Christi Domini prædestinatio sit exemplar & causa prædestinationis humanæ, vt docet Angelicus Doctor 3. *p. qu.* 19. *art.* 3. *&* 4. ex illo Eph. 1. 5. *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum*; quia licèt Deus vno eodemque actu æterno prædestinauerit Christum, & nos: tamen ipse prædestinatus est ad hoc quod esset Filius Dei naturalis; nos autem prædestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis; vnde *Rom.* 8. dicitur: *Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini Filij sui*: & sicut natura humana in Christo, nullis suis præcedentibus meritis est vnita Filio Dei, sic ex mera Dei benignitate homines prædestinantur; ideo nequit homo sine Christo naturæ donum recipere, maximè cùm hæc sine gratia nusquam fuerit illi concessa. Vnde sicut cæteræ corporeæ creaturæ ad hominem ordinatæ, etsi tempore ante hominem formatæ, tamen homine intentione posteriores, nisi cum homine qui futurus videbatur, ex omnipotentis manibus Artificis prodierunt: sic homines nisi cum Christo, qui tanquam eorum finis cogitabatur, producti sunt. Quod expressisse videtur Apostolus 1. *Cor.* 3. *num.* 23. dum dicit: *Omnia vestra sunt; vos autem Christi*: vt, sicut loquitur D. Ambros. hîc, *quomodo hæc judicio nostro concessa sunt, & subiecta; ita nos Christo subjiciamur*; quippe cùm per ipsum esse cœperimus, & in prima origine, & in regeneratione.

Christi prædestinatio est causa & exemplar prædestinationis humanæ.

D. Thom.

Nusquam homines, nisi cum Christo.

Sectio II.

Mala hominis non à Deo, sed à solo homine procedunt.

324. De malis culpæ, non pœnæ, est sermo.

IN huius limine sectionis monitum Lectorem esse volumus, per mala hominis in titulo posita, mala culpæ, & non pœnæ significari; quamvis enim vtraque à praua hominis voluntate deriuentur, provt omnis pœna peccati præmium est; tamen pœnam aliquando homini Deus judex æquissimus infligit: quo sensu dicitur Amos 3. 6. *Non est malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus.* At nusquam peccatum, vel minimum Deus producit; ipse enim optimus ac sanctissimus, licèt omnia possit, tamen peccare non potest, nec in peccatum vt tale est, influere: vnde *Psalm.* 5. *num.* 5. dicitur, *non Deus volens iniquitatem tu es.* Quomodo enim à luce tenebræ oriententur. Quomodo ab ente, ac totius entis origine nihil procederet? *Sine ipso factum est nihil*, inquit dilectus Christi discipulus, *Ioan.* 1. *num.* 3. idest sine ipso peccatum in mundo apparuit, vt ibi exponit Augustinus. A Deo ergo, qui non solùm optimus est, vtpote ipsum summum bonum, sed etiam *fons bonitatis*, vt ipsum appellat Doctor Angelicus *lib.* 1. *cont. gent. cap.* 39. malitia nequaquam procedit, sed à solo homine, cuius esse & operari mutabilia & defectibilia sunt, vt à prima causa deficiente peccata oriuntur. Siquidem vt aduertit D. Thomas 2. 2. qu. 161. art. 3. *In homine duo possunt considerari, scilicet id quod est Dei, & id quod est hominis: hominis autem est quidquid pertinet ad defectum; sed Dei est quidquid pertinet ad salutem & perfectionem, secundùm illud Oseæ* 13. *n.* 9. *Perditio tua Israel ex te est, ex me tantùm auxilium tuum.*

Deus sanctissimus nequit peccatum producere.

D. August. tr. 1. in Ioan.

Deus Fons bonitatis. D. Thom.

Omne bonum hominis à Deo: omne malū est ab homine.

Apage ergo blasphemias & impietates hæreticorum, qui in cœlum ponentes os suum, Deum 325.
peccati authorem, hominemque à Deo cogi, vel necessitari ad peccandum, impudenti mendacio asseruerunt. Obmutescat Lutherus qui tantum errorem docuit in suis assertionibus, *assert.* 36. Obmutescat etiam Caluinus qui *lib.* 3. *Inst. cap.* 23. *num.* 3. inquit, *Deum esse authorem criminis, se centies confiteri*: & *in eod. lib.* irridet Catholicos permissionem peccati ab eius effectione distinguentes, & ait, *Deum esse eorum omnium authorem, quæ isti censores* (sic sugillat Catholicos) *volunt otioso tantùm permissu contingere.* Et *lib.* 2. *Inst. cap.* 4. *num.* 2. affirmat Deum tentare positiuè homines ad peccandum, & ad eos tentandos vti operâ dæmonum; sic enim ait: *Sathan ipse instrumentum cùm sit iræ Dei, pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia.* Et subdit: *Omitto hîc vniuersalem Dei motionem vnde creaturæ omnes vt sustinentur, ita efficaciam quidvis agendi ducunt: de speciali motione tantùm loquor, quæ in vnoquoque facinore apparet.* Taceant insuper prophani omnes Nouatores tantam sectantes impietatem, à sacris Literis alienam, à Conciliis generalibus in Spiritu sancto congregatis explosam, à Sanctis Patribus oppugnatam, & à recta ratione conuictam, vt sigillatim exponemus.

Hæretici Deum authorem peccati blasphemant. Lutherus, Caluinus & sequaces.

Deum sanctissimum, nullius culpæ authorem, 326.
immò omnium culparum æquissimum ac seuerissimum vindicem, sacræ testantur paginæ. Nam *psal.* 144. *v.* 17. dicitur: *Iustus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Ac si diceret Propheta, in se & extra se semper iustus est Dominus, ac in omnibus suis operibus, actionibus, influxibus, ac communicatis auxiliis perpetuò sanctus; nusquam culpæ principium, aut alicuius criminis author est. Si enim *diuina sanctitas omnium excellentiarum excellentissima est*, vt loquitur de D. Dionys. *lib. de diuin. nomin. cap.* 12. vbi ait, *Deus per excellentem cuncta excellentiam Sanctus Sanctorum prædicatur*: malum autem culpæ sit quædam in creatura rationali turpitudo producens maculam in animæ splendore, corrumpens naturale bonum, & inducens reatum pœnæ, vt docet D. Th. 1. 2. *q.* 109. *art.* 7. impossibile est quod sanctus in omnibus operibus suis sit Deus, si peccatum aliquo modo producit. Vnde dum sanctus vbique Deus dicitur, vbique à culparum maculis prædicatur alienus; maximè cùm ipsa sanctitas sit iuxta eundem Dionys. lib. de diu. nom. c. 12. *Ab omni immunditia libera omninò & perfecta munditia*; idest, perfectissima puritas ab omni etiam minima peccati labe immunis, ac omninò discreta. Quod sanè adeo conuenit diuinæ sanctitati, vt Propheta de Deo dixerit: *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, & respicere ad iniquitatem non poteris.* Habacuc 1. num. 13. Non quod Deus non cognoscat peccata; ipsum enim malum latère nō potest: vnde Propheta dicebat psal. 50. 6. *Tibi*

Deus semper Sanctus.

Nusquam peccatum producit, aut approbat.

Tibi soli peccaui, & malum coram te feci; idest, te vidente scelus perpetraui: sed quia mala non approbat, nec producit, nec videt eâ scientiâ approbationis, quæ est causa rerum, vt docet D. Th. 1. *p.q.*14.*art.*8. Etenim non videt mala, nisi per bona ipsis opposita, quorum species in eius essentia reperiuntur, vt per eos mala ipsis opposita attingat, vt docent communiter Theologi cum D. Thoma ad quæst. 14. primæ partis, citatam. Vnde Iacob. 1. 13. dicitur: *Deus intentator malorum est; ipse autem neminem tentat*: idest, nemini malum suadet, neminem ad malum incitat, sed semper ad bonum instigat. Quod ideo dixit Iacobus, vt Simoni Mago, *omnium hæreticorum parenti*, sicut illum appellat D. Irenæus statim citandus, qui iam temporibus Apostolorum Deum malorum & peccatorum authorem constituebat, vt refert D. Irænęus *lib.* 2. *cap.* 12. & *lib.*4.*cap.*77. se opponeret, eiusque pessimum errorem veritatis gladio iugulet. Sed ante hunc Apostolum sacra illam promebant oracula veritatem, Ecclesiastici c.15.12. *Non dicas, ille me implanauit, non enim necessarij sunt ei homines impij: nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi.* Vbi Græcè habetur, *licentiam peccandi*: idest, vt grauissimi exponunt Interpretes, nulli data est vitæ dilatio, vt peccet, sed vt cum alio conuertatur. Quod planè demonstrat Deum nec concursu, nec consilio, nec motione homines ad peccatum inducere, aut in ipsum peccatum influere. Quomodo enim in culpam ageret, qui culpam odit, omnesque criminis reos detestatur. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem*, ait Dauid *psal.*5. *num.*6. & Sap. 14. num. 9. dicitur: *Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius.* Impossibile igitur videtur, Deum nequitiam producere, quam in hominibus, & in Angelis odit, ac in vtrisque æterno mulctat supplicio.

D. Iren.

Nullo modo in peccatum influit Deus.

327. Cæterū Ecclesia Catholica, CVIVS EST SACRAS LITERAS EXPLICARE, ET INTERPRETARI, nunquam Deum authorem peccati existimauit, immò semper eos qui talem in Deum blasphemiam ausi sunt euomere, anathemate damnauit. Vnde Nouatores qui posteriori seculo hunc ab inferis reuocarunt errorem, fulmine percussit in Concilio Trident. sess. 6. Can. 6. *Si quis dixerit*, inquit, *mala opera, ita vt bona, Deum operari, non permittendo solùm, sed etiam propriè & per se, adeo vt sit propium eius opus, non minùs proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, anathema sit.* Quod etiam in Concilio Arausicano II. temporibus Hilarij Papæ anno 463. Can. 25. sub finem decernitur his verbis. *Aliquos ad malum diuinâ potestate prædestinatos esse, non solùm non credimus, sed etiam si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione in illos anathema dicimus.* Vbi Deum authorem peccati asserentium impia damnatur sententia; nam si culpæ Deus author esset, cùm nihil in tempore eueniat, quod ante tempus Deus non præuiderit, homines ad malum prædestinare rectè diceretur, si illos suo decreto ab æterno, & suo concursu in tempore ad peccandum moueret, & impelleret. Matri suffragantur filij, & Ecclesiæ definitionibus Sanctorum Doctorum testimonia conformantur: omnes enim Sancti Patres Deum bonorum tantùm, & non malorum culpæ authorem scriptis suis produnt. Sic docuit D. Basilius in illa homilia, quod Deus non est author malorum, vbi notat, quod *malum est propriè peccatum, hæc verè dignum appellatione.* Id etiam affirmat D. Augustinus *lib.* 5. *de ciuit. Dei, cap.*9. vbi ait: *Malæ voluntates à Deo non sunt, quia contra naturam sunt, quæ ab illo est.* Et in Manuali, *cap.*2. inquit: *Qui Deum bonum & sanctum negat, authorem malorum eum comminiscens, Deum omninò negat.* Idem planè docuit D. Ambr. *lib.* 1. *Hexaëmer. cap.*8. vbi postquam dixit: *Nunquid simul malitiam Deus creauit? Sed ea ex nobis orta, non à Creatore condita, morum leuitate generatur.* Sic concludit: *Eradicari hanc Deus vult de animis singulorum. Quomodo eam ipse generaret, cùm clamet Propheta, Desinite à malitiis vestris: & præcipuè sanctus Dauid, Desine, inquit, à malo, & fac bonum.* Psal. 36. *Quomodo ergo ei initium à Domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum est qui perturbandam Ecclesiam putauerunt.* Idem sentit D. Fulgentius *lib.* 1. *ad Monimum, cap.*19. vbi ait: *Deus non est author illius rei, cuius est vltor.* Cùm ergo sit vltor peccati, illius author minimè esse valet. Quod carmine de ingratis D. Prosper expressit hoc dysticho;

Conc. Trid.

Concilia, Deum non esse authorem peccati definiunt.

Docent sancti Patres.
D. Basil.
D. August.

D. Ambros.

D. Fulgent.

D. Prosp.

Per verbum omnipotens Deus omnia condidit vnus;
A quo natura est nulla creata mali.

Vnde D. Augustinus acerrimus Dei sanctitatis, & gratiæ propugnator, omnia bona quæ sunt in homine, ipsi à Deo fuisse concessa, peccata verò à solo homine producta esse demonstrat. Sic enim *in psalm.*44. *num.*3. loquitur: *Quærebat ille quid retribueret, qui dixit, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et inuenit quasi aliquid. Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Hoc illi rependis, qui calicem salutaris accipis.* Et post pauca subdit: *Sed caue, ne dum quæris quid illi retribuas, quod ab illo non acceperis, inuenias, scilicet peccatum tuum: hoc planè ab illo non accepisti, sed nec ei dare debes.*

D. August.

Nec recta hac in parte deficit ratio; ipsa enim suadet quod Scriptura loquitur, Concilia docent, ac Sancti Patres Patres docuerunt. Primò igitur repugnat Deum esse peccati causam, ex summa eius bonitate; & sic hæc ratio procedit. Sicut Deus est prima veritas, & infinita sapientia; ita & summa bonitas, & perfecta sanctitas. Est enim summum bonum, & Sanctus Sanctorum appellatur, *Dan.*9. *num.*24. Sicut igitur ratione suæ veracitatis, & infinitæ sapientiæ non potest mentiri, nec fallere, aut falli; ita ratione suæ sanctitatis & bonitatis infinitæ, non potest peccare, neque ad peccatum concurrere. Quod attigit Philo Iudæus *lib. de confus. linguarum*, vbi ait, *Deum bonorum tantum esse causam, mali autem prorsus nullius: quandoquidem ipsum bonum omnium antiquissimum est & perfectissimum; decet autem sua natura propria operari, optimum optima.* 328.

Ratio suadet.

Bonitati Dei peccatū omnino repugnat.

Secundò Deum peccati authorē ponere, maximæ eius ac infinitæ sapiētiæ derogat. Cùm enim iuxta tritum Philosophorum proloquium, ex Aristot. 2. *Metaph. cap.*2. sapientis sit ordinare, idest dirigere res in suum debitum finem; vnde de Sapientia dicitur Sap. 8. num. 1. *Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter*: omne autem *peccatum fit per recessum ab ordine, qui est in Deum, sicut in finem*, vt loquitur D. Thomas 1.2. *q.*79. *art.*1. impossibile est, quod Deus, qui sapientissimus est, immò & ipsa sapientia, creaturam rationalem à suo vltimo fine, idest à seipso auertat, ad peccatum, quod ab eo illam remouet, inclinando: immò cùm *Deus omnia inclinet, & conuertat in seipsum*, vt dicit D. Dionysius *cap.* 1. *de diuin. nominibus*, hominem ad seipsum diriget, & ordinabit: & consequenter nullo modo illius peccati vel author, vel motor existet, neque 329.

Repugnat etiam eius sapientiæ.

D. Thom.

D. Dion.

in illud, etiam indirectè influet; quia etsi aliquibus Deus non præbet auxilium ad euitandum peccata, quod si præberet, non peccarent, non propterea potest esse causa peccati indirectè; hoc enim totum facit secundùm ordinem suæ sapientiæ & justitiæ, cùm ipse sit sapientia, & justitia, vt docet Angelicus Doctor *loc. iam citato*: non enim tunc tenetur tale auxilium dare; & si denegat, justè denegat, vel in pœnam præteriti peccati, vel quia non debet, vel tandem propter rationes nobis occultas, suæ autem sapientiæ notas, & prouidentiæ suæ congruas, ad manifestationem gloriæ suæ, & ad bonum vniuersi, & præcipuè electorum. Sicut gubernator non dicitur causa submersionis nauis ex hoc, quod non gubernet nauem, nisi quando subtrahit gubernationem potens & debens gubernare.

Iustè Deus denegat auxilia ad vitandum peccata.

330. Tertiò denique, Deum authorem esse peccati, maximè diuinæ officit omnipotentiæ. Implicat enim eum, qui summè est potens, aliquâ infirmitate notari; quia ex ipsâ impotentia manifestè in agente arguitur: vnde cùm Deus sit omnipotens, nihil rectum ipsi est impossibile, nec vlla in eius actionibus vel minima infirmitas reperitur. Dicitur enim *Luc.* 1. non est impossibile apud Deum omne verbum. Sed peccare est maximum infirmitatis argumentum, & imbecillitatis indicium; quia omne peccatum *est defectus à recto ordine, & deuiatio à recto fine, contra regulam naturæ, rationis, vel legis æternæ*, vt docent communiter Theologi cum D. Thoma 1. 2. *in tractatu de peccatis*: ergo Deus nequit in peccatum concurrere, nec illius esse author; si enim hominem ad peccatum, quatenus tale, instigaret, & realem in malitiam sceleris haberet influxum, ipsum peccatum verè produceret, verumque esset dicere, Deum peccare: quod tamen impium est, ac non minimum scelus cogitate. Ex hoc enim sequeretur Deum esse infirmum, quia non posset in rectum finem omnia ordinare, & quia à recta actione deficeret. Vnde D. Thom. 1. *p. q.* 25. *art.* 3. *ad* 2. ait: *Peccare est deficere a perfecta actione; vnde posse peccare, est posse deficere in agendo, quod repugnat omnipotentiæ: & propter hoc Deus peccare non potest, qui est omnipotens.* Meritò igitur nullâ infirmitatis maculâ, concursu vel influxu in productionem peccati diuina labefactatur omnipotentia, quæ cum diuina sanctitate soror veluti germana connectitur, vt semper innocentia in potentia Dei ab omni nequitia libera ostendatur. Sic enim habetur 1. Reg. 2. num. 2. *Non est sanctus vt est Dominus, & non est fortis sicut Deus noster.* Vbi fortis, idest potens, nominatur; illius enim fortitudo potentia est operandi: hæc autem adeo sancta & innocens est, vt nulla creatura, propter peccandi & deficiendi impotentiam, similem habeat. Quo sensu 1. *Tim.* 6. *num.* 15. dicitur: *Beatus, & solus potens.* Cùm enim ex se, idest ex suo esse, & ex sua substantia, quæ æterna & infinita, ac omnium substantiarum creatarum radix est, & origo, eius potentia in operando deriuetur, neque ab illa distinguatur, dum agit, nequit à suo principio, seu à seipsa recedere, nec consequenter creaturas ad peccatum, quod auersio à Deo est, instigare. Et ideo sæpissimè D. Thomas ait, quod *Deus non est causa tendendi in non esse*, seu in nihilum, quod ipsi, qui est ens per essentiam, opponitur: at creaturæ, cùm ex seipsis non sint, sed à Deo suum esse participent, omnemque agendi facultatem (operari enim sequitur esse, vt tritum est apud Philosophos, resque ab eo habet operari, à quo habet esse) dum sibiipsis relinquuntur, & ab eo, à quo esse dependens & participatum accipiunt, recedunt, in id quod ex seipsis sunt, idest in nihilum, à quo eductæ sunt, redeunt per peccatum, quod cùm deficiat ab vltimo fine, deficit etiam à primo principio, ac consequenter ab esse, & à potentia operandi, maximamque in peccante arguit impotentiam & infirmitatem.

Diuinæ omnipotentiæ peccatum nō conuenit.

D. Thom.

Peccatum maxima est infirmitas.

Peccatum ad nihilum ducit.

Vnde propter imbecillitatem, quâ possunt peccare creaturæ, infirmæ & impotentes dicuntur, ipseque Dauid aliquando peccati labe inquinatus dicebat psal. 6. num. 3. *Miserere mei, quoniam infirmus sum.* Deus autem propter summam sanctitatem, ac impeccabilitatem, fortis ac omnipotens à sacris literis appellatur. Vnde Christus, qui propter vnionem Verbi Diuini cum natura humana omninò impeccabilis est, antonomasticè *Deus fortis*, ab Isaia *cap.* 9. *num.* 6. nominatur; immo adhuc in intemeratæ Virginis inclusus vtero, robusti nomen obtinuit; sic enim illum demiratus est Rex ille Pacificus in illo quarto quod penitus se ignorare fatetur, Prou. 30. num. 19. *Viam viri in adolescentia*, seu vt doctissimi Hebræi, vt videre est apud Galatinum, legunt, *Viam viri in adolescentula*, seu *in virgine*; in Hebræo est, *Viam robusti in virgine.* Adeo enim robustus fuit, vt nusquam peccati pondere sit depressus, immò omne peccati robur contriuit, ipsosque cacodæmones, qui validissimi à gentibus existimabantur, adhuc infantulus superauit. *Antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci*, inquit Vates Euangelicus *Isai.* 18. *num.* 4. vbi D. Cyrill. Alexandr. inquit: *Robur & firmamentum omne Assyriorum fuerunt dæmonia, quæ singuli colebant.* Cùm igitur potentia Dei in debellandis Angelis peccatoribus, & in hominibus à peccato liberandis elucescat; diuinam omnipotentiam nullo modo in peccatum posse concurrere, liquet. Nam si influeret in nequitiam, homines ad peccatum inducendo, illorum infirmitatis ac imbecillitatis causa existeret, eosque ad æternæ damnationis abyssum daret præcipites. Quod sanè sacrilegum est, contra id dicente Propheta: *Fortitudo mea, & laus mea Dominus; & factus est mihi in salutem.* Psalm. 117. num. 14. Quidquid igitur fortitudinis in nobis est, quidquid nos ad salutem inclinat, hoc tantum à bonorum omnium largitore Deo nobis piâ liberalitate donatur: quidquid verò malitiæ aut sceleris in nobis est, à peruersa nostra, & Deo rebelli voluntate producitur. 331.

Galatin.

D. Cyrill. Alex.

Christus quia impeccabilis, etiam in materno vtero robustus & vir appellatur.

§. I.

Substantia, seu entitas actus peccati est à Deo; malitia autem à sola voluntate creata.

Verùm quia in actu peccaminoso aliquod bonum reperitur, nempe ipsa entitas actus, quæ bona est bonitate transcendentali, non parua apud Theologos est difficultas, an Deus possit dici causa efficiens, & author illius entitatis actûs peccati. Ad cuius euidentiam necesse est expendere, in peccato commissionis duas rationes reperiri, materialem scilicet & formalem. 332.

Illa

Materiale peccati dupliciter potest sumi. Illa est ipse actus à voluntate elicitus, vel imperatus, qui est subiectum malitiæ; ista verò est deformitas ipsa, & malitia, per quam constituitur in ratione peccati & mali motalis. Prima, nempe materialis ratio peccati, quæ est ipsa entitas actus, potest dupliciter esse fundamentum malitiæ moralis. Primò formaliter & reduplicatiuè, prout scilicet fundat ipsam malitiam & deformitatem. Secundò materialiter, seu specificatiuè, prout dicit illud quod aliàs est materiale & fundamentum malitiæ peccati; non tamen prout est huiusmodi. Sicut fundamentum relationis potest considerari formaliter, quatenus est tale fundamentum; & materialiter prout est res, quæ aliàs est fundamentum relationis. Quemadmodum igitur fundamentum relationis absolutè & materialiter sumptum, pertinet ad suum speciale genus, putà substantiæ, qualitatis, vel actionis; prout autem fundamentum formaliter & reduplicatiuè, reducitur ad lineam relatiuorum, tanquam initiatiuum ipsorum; ita materiale peccati absolutè & materialiter sumptum, pertinet ad lineam entis & boni transcendentaliter; formaliter verò, & redublicatiuè pertinet reductiuè & initiatiuè ad lineam mali motalis, sicut initiatiuum ipsius.

333. Si ergo actus, seu entitas peccati consideretur materialiter & absolutè prout est ens, & actus physicus & vitalis à creatura rationali realiter productus, realiter etiam à Deo omnis entitatis principio procedit; & Deus non solùm permissiuè, sed etiam positiuè concurrit etiam concursu præuio in talem actum materialiter sumptum; alioquin necessariò admittenda essent plura rerum principia, quod est Manichæorum deliramentum ab Ecclesia in Symbolo Niceno reprobatum, dum profitetur Deum Creatorem omnium rerum visibilium & inuisibilium. Nec propterea diuinæ sanctitati derogatur, nec Deus potest dici author peccati, quia hic concursus Dei præcisiuus est, & sistit intra ordinem physicum, ac tantùm formalitates ad illum ordinem pertinentes attingit. Vnde Dominicus Soto *in libb. de natura & gratia*, à Legatis Concilij Trident. vbi illos edidit, approbatis refert sic sentire omnes sui temporis Theologos. Sic enim fatur lib. 1. cap. 18. *Haud equidem diffitentur Theologi, entitatis (ita vocant) quæ est peccatum, Deum esse causam eo efficientia genere, quo cuncta animantia, & inanimata ad suas naturales actiones præmouet.* Et B. Albertus Magnus *in 2. Sent. dist. 35. art. 7.* loquens de opposita sententia, quæ docet nullo modo Deum in entitatem peccati concurrere, inquit quod *hæc opinio quæ obtinuerat plures antiquorum, ferè cessit ab aula, & à multis modernorum reputatur heretica.*

Entitas physica actus peccati est à Deo.
Dom. Soto.
B. Alb. Magn.

334. Erroneum enim esset, & hæresi proximum, dicere aliquam realem entitatem vel substantiam alicuius actus esse in rerum natura sine diuina causalitate: quod vtique esset, si materialis entitas, & substantia actus peccati ab omni diuino libera esset concursu. Quod tamen prorsus impossibile est, cùm omne esse secundùm quid, & participatum dependeat, & oriatur ab ente per essentiam, & absolutè; quod primum ens, causa omnium causarum, & eorum effectuum, quantùm ad ipsam realitatem actus, est ipsemet Deus, à quo, ex quo, & per quem omnia sunt, viuunt, existunt & operantur. Quod sanè D. Augustini menti omninò consonum est. Ipse enim in sententiis à fidelissimo illius discipulo D. Prospero Aquitano collectis, sent. 58. mentem suam sic aperit: *Diuina voluntas est suprema causa omnium corporalium, spiritualiumque motionum; nihil enim fit visibiliter & sensibiliter, quod non de inuisibili, & intelligibili summi Imperatoris aula aut iubeatur, aut permittatur.* Nec dissentit D. Anselmus *lib. de præscientia & lib. arb.* vbi inquit: *Deus facit omnia quæ iustâ, vel iniustâ voluntate fiunt; idest bona opera, & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis verò facit quod sunt, sed non quod mala sunt.* Postque subdit: *Audacia est dicere aliquod esse ens quod non sit ab ente primo.* Quod ante ipsum docuit D. Dionys. *cap. 5. de diu. nomin.* vt refert D. Thom. 1. 2. *q. 79. art. 2.* vbi inquit, *quod omne ens, quocumque modo sit, oportet quod deriuetur à primo ente.*

Omne ens per participationem est ab ente per essentiam.
D. August.
D. Prosper.
D. Ansel.
D. Dion.

335. Cùm ergo peccatum sit ens & actio cum quodam defectu, actus & entitas illius diuinam agnoscunt causalitatem; defectus autem à solo libero procedit arbitrio. Si enim actio illa peccati, vt actio præcisè est, non esset à Deo, substantiæ quæ interdum ab illa producuntur, non dicerentur causari à Deo; & homines per adulteria & fornicationes generati, non essent à Deo producti, quod est erroneum, vt aduertit S. Thomas *in 2. sent. dist. 37. q. 2. art. 2.* Sicut igitur defectus claudicationis reducitur in tibiam curuam, sicut in causam; non autem in virtutem motiuam, à qua tamen causatur quidquid est motionis in claudicatione; sic Deus est causa actus, seu entitatis materialis peccati, non tamen est causa peccati, quia non est causa huius, quod actio sit cum defectu, vt notat D. Th. *loc. proximè cit. ex prima secunda*; sed liberum arbitrium, quod in agendo rectæ rationis regulam non attendit, nec vult attendere. Defectus quippe causæ particularis non debet attribui causæ vniuersali, quæ est in se perfecta & indeficiens; sed tantùm causæ proximæ & deficienti, licèt perfectio eiusdem effectus in ipsam causam vniuersalem reducatur: defectus enim fructuum in arbore non in Solem, sed in arborem reducitur, quamvis copia & maturitas fructuum in eum referantur. Quod egregio demonstrat etiam exemplo Dominicus Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 18. *Dum optimus*, ait, *scribendi artifex, siue incommodo calamo, siue in mala papyro scribit, ipse quidem est causa scripturæ; malitia verò characteris refertur vel in calamum, vel in papyrum: ita prorsus dum quis delinquit, Deus quidem cum homine est causa actionis quatenus res quædam est; quod autem à lege declinet, soli imputatur libero arbitrio.*

D. Thom.
Dom. Soto.

336. Quod autem non solùm concursu simultaneo, vt moderni quidam arbitrantur, sed etiam præuio causet Deus entitatem materialem peccati, sacræ testificantur Literæ. Vt enim Acta produnt Apostolorum, crucifixio Domini nostri Iesu Christi, quæ actio intrinsecè mala ac omnium pessima fuit, ab æterno extitit à Deo prædefinita; nam *Act. 4. num. 27.* dicitur: *Conuenerunt in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.* Quod ipse Christus testatus est, *Lucæ 22. num. 22.* vbi ait: *Filius hominis, sicut definitum est, vadit.* Neque crucifixio Christi passiuè tantùm ac in Domino Iesu considerata; quo pacto bona, meritoria ac pro peccatis nostris satisfactoria erat; vt vult Suares *in opusc. lib. 2.*

Mors Christi à Deo prædefinita.

de concurs. Dei, cap.5. sed etiam provt erat actio elicita à Iudæis & Gentilibus, à Deo prædefinita est, vt apertè sacra conuincit Scriptura *Act. 2. num.23.* vbi de Christo dicitur: *Hunc definito consilio & præscientiâ Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interimistis.* Ibi quippe non solùm passio in Christo recepta, sed etiam actio affigendi Christum à Iudæis elicita, tribuitur diuino consilio, eiusque definirioni ac decreto. Quod

D. August. expresse confirmat D. August. *lib. de corrept. & gratia, cap.7.* vbi de Apostolis sic loquitur: *Electi autem sunt ad regnandum cum Christo, non quomodo electus est Iudas ad opus cui congruebat; ab illo quippe electus est, qui nouit benè vti etiam de malis, vt per eius opus damnabile, illud propter quod ipse venerat, opus venerabile compleretur. Cùm itaque audimus: Nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est? Illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per iudicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum, illum ad effundendum sanguinem suum.* Hæc Augustinus.

Apostoli electi ad regnū Dei: Iudas electus ad fundendum sanguinem Dei.

Cùm autem Christi sanguinem fundere, non dicat tantùm passionem in Christo receptam, sed etiam veram & ptopriam actionem; etiam actiones passionis Christi fuisse à Deo prædefinitas, manifestum est.

337. Illa sanè, quâ Caïphas cæteros pessimi consilij assessores ad Christum occidendum incitauit, criminosa fuit actio; grauissimumque peccatum commisit Pseudopontifex, dum dixit: Ioan. 11. *Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.* Dum autem hæc verba proferebat, à Spiritu sancto mouebatur, quia tunc

D. Thom. prophetabat, & juxta D. Thom. 2. 2. *quæst. 173. art.4.* mens Prophetæ à Spiritu sancto mouetur, sicut instrumentum ab artifice. Quod ipse Euangelista testatur, dum *num.51.* subdit: *Hoc autem a semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit quod Iesus moriturus erat pro gente, &c.* Non ergo diuinæ derogat sanctitati mouere & applicare mentem hominis ad actus intrinsecè malos, non provt mali sunt, sed provt actus & entia sunt. Quod expresse, & ex professu docuit D. Thomas *in 2. sent. dist. 37. quæst. 2. art. 2.* vbi postquam veritatem quam modò exponimus, stabiliuit, sic concludit: *Quidquid est in actu deficiente, scilicet peccato, de ratione actus, & entis, & boni, totum hoc à primo agente, scilicet Deo, procedit mediante voluntate: sed ipse defectus qui est in actu, hoc modo est à voluntate, quod à Deo non procedit.* Cùm autem per concursum simultaneum Deus non producat actum peccati, inquantum est ens & actus mediante voluntare, idest influendo in voluntatem vt in causam, sed immediatè cum voluntate in illum influat; ideo liquet secundùm D. Thomam, quod Deus non solùm concursu simultaneo, sed etiam præuio influit in materiale peccati. Qua de re videndus est idem D. Thomas *qu.3. de malo, art.2. & 1.2.q.79. art.2.* & eius Expositores *ibid.* & præcipuè egregius ille, & numquam satis laudatus doctrinæ Thomisticæ propugnator adhuc inter viuos su-

R. P. Gonet. perstes R. P. Ioan. Bapt. Gonet, Ord. Præd. Prouinciæ Tolosanæ, dum hæc scribo prior Prouincialis, qui hanc difficultatem ventilauit in materia de peccatis, *tom. 8. Clypei Theologiæ Thomisticæ, disp.6. art.3.* & *tom. 3. disp.8. de prouidentia Dei, art.4.* vbi omnes ad hunc materiam difficultates attinentes nitido ac mirabili stylo, syllogistico ac scholastico modo resoluit. Ideoque cùm nostri non sit instituti omnia contra hanc sententiam argumenta refellere, non enim disputationes, sed elucidationes teximus, ab his omnibus abstinemus.

§. II.

Quomodo cordis obduratio sit à Deo.

Tamen vt Lectoris ingenium quiescat, aliam quæ hîc solet emergere, difficultatem, scilicet vtrum mentis excæcatio & cordis obduratio quæ passim in sacris Literis Deo tanquam authori attribuuntur, ab eo verè causentur, breuiter attingemus: cùm enim ea quæ in anima rationali diuina gratia operatur, quandam cum eis quæ in humano corpore aguntur, habeant similitudinem, etiam à nobis similibus vocibus exprimuntur. Quia igitur gratia Dei intellectum hominis perficit dono sapientiæ, & effectum, seu voluntatem emollit igne charitatis; & quia ad cognitionem intellectus maximè deseruiunt duo sensus, nempe visus & auditus, quorum vnus, scilicet visus, deseruit inuentioni; alius, scilicet auditus, disciplinæ: ideo vt priuatio diuinæ gratiæ exprimatur à sacra Scriptura, rectè ponitur quantùm ad visum, excæcatio; quantùm ad auditum, aurium aggrauatio; & quantùm ad affectum, cordis obduratio. Et ideo *Isai. 6. num. 10.* dicitur: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua.* Et Rom.9.n.18. *Cuius vult, miseretur; & quem vult, indurat.* 338.

339. Cordis obduratio dupliciter sumitur. D. Thom.

Huiusmodi autem mentis humanæ excæcatio, vel aggrauatio, ac cordis induratio, juxta communem Theologorum sententiam, post D. Thomam 1.2. *q.79. art.3.* bifariam sumi possunt. Primò pro iniusto motu, seu prauo humani cordis affectu, peccato inhærentis, & diuinum gratiæ lumen repellentis. Quo pacto D. Bernardus *lib. 1. de consider. cap. 2.* cordis duritiem sic eleganter describit: *Cor durum est, quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus: minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad iudicia sæuum, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiscens, præsentium negligens, futura non prouidens. Ipsum est cui præteritorum, præter solas iniurias, nihil omnino non præterit; præsentium nihil non perit; futurorum nulla est, nisi fortè ad vlciscendum, prospectio, atque præparatio. Et vt in breui cuncta horribilis mali mala complectar, cor durum est, quod nec Deum timet, nec homines reueretur.* Sic Bernardus elegantissimè. Huius autem indurationis sic sumptæ, quidquid impiè inclament hæretici, cùm sit peccatum grauissimum, nullo modo Deus author est; sed peruersa & obstinata cordis humani malitia seipsam ex multiplicatis peccatorum actibus indurat, ac contra omnipotentem roboratur, vt dicitur *Iob 15.25.*

D. Bern. Cordis duri elegans descriptio.

Secundò mentis excæcatio ac cordis induratio sumi possunt pro defectu gratiæ ad pœnitendum, seu à peccato resurgendum; & permissione in peccatum cadendi. Nam ex subtractione diuinæ gratiæ sequitur quod mens diuinitus non illuminetur ad rectè videndum, & cor hominis non emolliatur ad rectè sentiendum. Ad hanc hoc secundo modo sumptam Deum concurrere, & sacræ Paginæ innuunt, & Sancti Patres docent.

cent. Nam de Rege Exechia propter beneficia diuina superhiente, dicitur 2. Paral. 32. num. 31. *Dereliquit eum Dominus, vt tentaretur, & nota fierent omnia, quæ erant in corde eius.* De hostibus populi Dei pacem cum eo inire recusantibus, inquit Iosuë cap. 11. n. 20. *Domini sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël.* Et Rom. 1. n. 24. ait Apostolus: *Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum.* Et num. 26. *Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ.* Et tandem num. 28. ait: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt.* Quod etiam patet ex SS. PP. præcipuè ex D. August. *lib. de præd. & gratia, c. 4.* D. Hieron. *ep. 150. ad Hedibiam*, D. Th. 1. 2. *q. 49. art. 3.* & *lect. 3. sup. c. 9. Ep. ad Rom.*

D. August. D. Hieron.

341. Duplici autem modo Deus peccatorum mentem & cor indurat. Primò negatiuè, & subtrahendo auxilium gratiæ suæ à peccatore qui tanto beneficio prorsus indignus est. Quod D. Thomas expresse docuit *in cap. 9. ad Rom. lect. 3.* vbi ait: *Deus non dicitur indurare, quasi mittendo malitiam, sed non apponendo gratiam.* Quod vtique justo judicio peragit. Iustum enim est, vt qui proprio scelere creaturis, & bono commutabili, tanquam fini vltimo imprudenter adhæserunt, à Deo relinquantur. Sic enim impio Regi ore Prophetæ loquutus est Deus Paral. 12. n. 5. *Vos reliquistis me, & ego reliqui vos.* Et docet D. Fulgent. lib. 1. de dupl. præd. c. 13. *Iustè*, inquit, *deseritur à Deo, qui deserit Deum.* Et quia homo deserens Deum peccat, deserens peccatorem Deus justitiam seruat. Nam vt Concil. Trident. *sess. 6. cap. 11.* loquitur, *Deus suâ gratiâ semel justificatos non deserit, nisi ab eis priùs deseratur.* Sic ergo mens peccatoris excæcatur à Deo, juxta illud Isai. 6. num. 10. *Excæca cor populi huius.* Quia in pœnam peccati commissi, cœlestis gratiæ lumine à Deo eius anima priuatur: & quia principium meritorium huius priuationis à peccatore procedit, hæc cæcitas non à Deo, sed ab impiis causari dicitur. Sap. 2. n. 21. *Excæcauit illos malitia eorum.*

Cor peccatoris indurat Deus negatiuè, gratiam subtrahendo.

D. Fulgent.

Conc. Trid.

Hominem non deserit Deus, nisi priùs ab illo deseratur.

342. Secundò ad hanc cordis obdurationem se habet Deus etiam positiuè, non quidem propriè & proximè inclinando voluntatem ad illam, quia hoc Deo repugnat; sed indirectè, remotè, & occasionaliter, exercendo aliquas actiones, ex quibus homines ad proprium cor obdurandum occasiones eliciunt. Nam juxta D. Ioan. Chrysost. *hom. 67. in Ioan.* & D. Greg. *lib. 25. Moral. capite* 12. ministerio vtendo dæmonum ad mentes reproborum excæcandas & corda obduranda, indirectè excæcare & indurare dicitur. Similiter juxta D. August. *lib. de gratia & lib. arb. c. 20. & 21.* cor Pharonis positiuè indurare dicitur occasionaliter, prout res quasdam exteriores impio Principi proposuit, quibus cor durum aliorum emollitetur; at ille suam augendi indurationem inde occasionem sumpsit. Flagella quibus percussit Dominus Ægyptios ipsamque domum Pharaonis, ipsum ad cor redire non incitarunt; nec magis malos mutauit mores beneficiorum multitudine ac pœnarum cessatione; immò dum Deus à verbere manum remouit, ac in Ægyptum sæuire desiit, maius in malum animum Rex scelestus promouit, suamque impietatem ac contumaciam multiplicauit. Quod expresse à sacra Scriptura perhibetur *Exod. 9. à n. 34.* vbi dicitur: *Videns autem Pharao, quod cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauatum est cor eius, & induratum nimis.* Vbi D. August. *loc. cit.* c. 23. inquit: *At per hoc, & Deus indurauit per justum judicium, & ipse Pharao per liberum arbitrium.* Sed pharaonem proteruum, ac Deo rebellem Achaz Rex sacrilegus imitatus est. Cùm enim populus propter mali huius Principis nequitiam à Deo humiliatus esset, nec Regis cor humiliatum est, nec eius durities emollita; immò nouis sceleribus obrutus, nouisque iniquitatibus implicatus, crimina cum lapidea cordis duritie adeo auxit, vt ipsum Deum omnio contempserit. Sic enim 2. *Paralip. c. 28. n. 19.* habetur: *Humiliauerat enim Dominus Iudam, propter Achaz Regem Iuda, eo quod nudasset eum auxilio.* Et statim de ipso impio Rege subditur ibidem n. 22. *Insuper & tempore angustiæ suæ auxit contemptum in Dominum.* Vbi Glossa inquit: *Describitur ipsius Achaz obstinatio, quia prædictis flagellationibus non fuit emendatus, sed magis peioratus, sicut & Pharao Rex Ægypti.* Execranda sanè ingrati Principis nequitia, ac prorsus detestanda flagellati hominis impudentia: pœnæ quæ juxta Philosophum 2. *Ethic. c. 3.* medicinæ sunt, ad eius curationem ipsi à Deo exhibentur; at ille vulnus suum cupiens insanabile reddere, medicinas spernit, & optimum medicum contemnit. Profunda sanè peccatorum abyssi Regis huius statio est, vbi à crudelissima propria voluntate collocatur. Nam *impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit*, Prou. 18. n. 3. Verùm quomodo auxit contemptum in Dominum? Glossa jam allata docet, hoc fuisse, *exercendo nouum idololatriæ modum.* Nam in sacro Textu citato statim subditur: *Ipse per se Rex Achaz immolauit Diis Damasci victimas, &c.*

Indurat Deus positiuè, non propriè, sed indirectè & occasionaliter.

D. Chrysost. D. Greg. D. August.

D. August.

Deus indurat peccatorem per justum judicium; ipse se indurat per liberum arbitrium.

Tandem bonitate sua ac patientiâ ad mentis excæcationem & cordis obdurationem Deus concurrere dicitur; quia vnde maiora ad amorē Dei & peccati odium debent impij sumere incitamenta, inde ad noua perpetranda scelera commouentur, & *nequior in dies eorum fit oculus, quia Deus bonus est.* Vnde meritò excandescit Paulus Rom. 2. n. 4. *An diuitias bonitatis eius*, ait Apostolus, *& patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurisas tibi iram in die iræ & reuelationis justi judicij Dei.* Ex quo Deus dicitur cor Pharaonis & cæterorum improborum, non tam castigando, quàm tolerando obdurasse. Quod egregiâ dominorum nimium seruis suis indulgentium similitudine expressit Origenes lib. 3. Periarch. cap. 1. *Quibus*, inquit, *dicere solent, ego te talem feci, ego te perdidi, ego tibi causa huius tam duræ insolentiæ existo, qui te non statim per singulas culpas punio pro merito delictorum.* Idem ferè habet D. August. serm. 88. de temp. vbi ait: *Hoc de Pharaone sine dubitatione credamus, quod eum non tam Dei potentia, quàm Dei patientia fecerit obdurari. Quam rem etiam circa vernaculos nostros exercere consueuimus, quos nimis delicatè, aut satis remissè nutrimus, vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cùm enim ipsa indulgentiâ & remissione peiores redduntur, solemus exprobrantes illis dicere: Ego te feci talem, ego tibi parcendo, proteruiam tuam & negligentiam tuam nutriui. Hoc autem non dicimus, quod illi nostrâ voluntate in tantam fuerint superbiam deuoluti; sed quod abusi bonitate & indulgentiâ nostrâ, fuerint obdurati. Idem profectò factum est in Pharaone, quia dum ab illo pro ineffabili bonitate sua Deus plagas suspendit, ille obdurato corde, contra Deum se superbus erexit.*

343. Deus etiam bonitate & patientiâ sua hominem indurat.

D. August.

344. Quomodocumque igitur ad mentis excæcationem & cordis indurationem concurrat Deus, siue negatiuè, siue positiuè, modo jam exposito, nusquam sceleris authot esse potest, nec maii culpæ principium, sed pœnæ. Quod exptesse docuit S. August. *in lib. ad artic. sibi falsò impositos*, *Tom.* 7. respondens ad articulum 13. & 14. vbi ait: *Fieri non potest, vt per quem à peccatis surgitur, per eum in peccata decidatur. Sed illud scire sufficit, etiam ab illo esse quod statur; & non esse ab illo quod ruitur.* Permittit igitur prouidentiâ suâ ineffabili aliquos malitiâ propriâ in peccatorum barathrum deturbari; neminem tamen vt deturbetur impellit: immò adeo potens & sapiens est, vt ex huiusmodi creaturarum defectibus aliqua bona eiiciat, vt ait August. in Enchiridio, *cap.* 11. his verbis: *Deus cùm sit summè bonus, nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere bonum.* Quamvis enim non velit peccatorum malitiam & deformitatem, tamen eas in bonum finem refert & ordinat: *Sicut enim*, vt ait D. Basilius hom. Quod Deus non sit author peccati, *Medicus vtitur aveneno vipera, quod ipse non fecit; ita Deus vtitur malitiâ hominis, cuius tamen ipse non est author.* Sic vsus est primi parentis culpâ, quæ ideo felix ab Ecclesia in benedictione cerei, post D. Gregorium appellatur, ad sacrosanctum Verbi Diuini Incarnationis mysterium: necnon Iudæ proditione, Scribarum & Pharisæorum inuidiâ; Pilati pusillanimitate, ac falsorum testium mendaci sermone ad opus redemptionis humanæ Christi morte adimpiendum; quia vt rectè advertit Doctor Angelicus 1. p. q. 22. art. 2. ad 2. *ad Dei prouidentiam pertinet, vt permittat quosdam defectus in aliquibus particularibus rebus, ne impediatur bonum vniuersi perfectum. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent vniuerso: non enim esset vita leonis, si non esset occisio animalium; nec esset patientia martyrum, si non esset persequutio tyrannorum.* Quare eleganter D. Augustinus in psalm. 54. *Ne putetis*, inquit, *gratis malos esse in hoc mundo, & nihil boni agere de illis Deum: omnis malus aut ideo viuit, vt corrigatur; aut vt per illum bonus exerceatur.*

S. August.

A Deo est quod stamus: à nobis quod ruimus.

D. Basil.

D. Greg.

D. Thom.

Singulares permittit Deus defectus, vt bonū eliciat vniuersale.

SECTIO III.

A peccato resurgere, & bona per illud amissa recuperare nequit homo sine speciali diuinæ gratiæ auxilio.

345. A *Priuatione ad habitum non datur regressus*, inquit omnium Philosophorum facilè Princeps Aristoteles. Quod quamvis de formis substantialibus dictum ab omnibus intelligatur; tamen de accidentalibus etiam verum est, & sigillatim in gratia sanctificante, ac cæteris supernaturalibus animam rationalem ornantibus dotibus liquidò constat: licèt enim hæ semel deperditæ recuperentur, ab Authore supernaturali, eiusque supernaturalis ordinis adiutorio succurrente denuò infundantur. Non enim validissimæ omnium hominum facultates propriis conatibus ac natiuis viribus amissam gratiam sanctificantem valent recuperare. Cœlesti igitur auxilio, ac brachio diuino indigent, vt à somno, in quo veluti sepulti iacent, excitentur, mentemque diuinæ illustrationi, ac gratiæ habituali iterum subjiciant. Neque enim cæcus à seipso videre, nec infirmus à seipso sanari, nec tandem mortuus homo potest à seipso resurgere.

Gratia semel deperdita nequit sine Dei auxilio ab homine recuperari.

Cæci sunt, ac luce priuantur, qui propriis facinoribus ipsi rebelles fuerunt lumini, vt loquitur sanctus Iob cap. 24. num. 13. *Infirmi sunt qui nec sanitatem in carne sua, nec pacem in ossibus suis à facie tenent peccatorum suorum*: ac tandem etiam vitâ orbati censentur; & licèt nomen habeant quod viuant, mortui sunt, alienati à vita Dei, à quo omnis, vt à primo viuente, procedit vita. Quomodo ergo seipsis, qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent, ad lucem accedent inaccessibilem? Quomodo etiam absque Medico remedia præbente, pristinæ restituentur sanitati? Denique quomodo vitâ functi spirituali vitales exercebunt operationes, nisi à Deo viuo misericorditer ad vitam reuocentur? Ergo diuino egent adiutorio, vt excusso diaboli jugo, à quo superati sunt, Christo Domino subjiciantur, & ab ipso perfecta filiorum Dei libertate donentur; simulque ab eo qui lux, salus, & vita est, lucem, salutem, vitámque recipiant. Quod docuit Angelicus Doctor 1. 2. *quæst.* 109. *art.* 6. *ad* 2. vbi ait: *Non potest homo per seipsum reparari, sed indiget vt denuò ei lumen gratiæ infundatur, sicut si corpori mortuo resuscitando denuo infunderetur anima.* Vbi egregiâ similitudine peccatoris impossibilem absque auxilio gratiæ conuersionem demonstrat, innuens Deum per gratiam suam animæ rationali vitam tribuere eo modo quo ipsa anima humano corpori vitam confert: quod D. Augustinus eleganter expressit, dum *tract.* 47. *in Ioan.* inquit: *Vita carnis tua anima tua; vita animæ tuæ, Deus tuus: quomodo moritur caro amissâ animâ, ita moritur anima amisso Deo.* Sicut ergo corpus mortuum animâ, per quam viuit, priuatum nusquam seipso vitam recipiet, sed virtute supernaturalis agentis denuo animam infundentis indiget, vt resurgat, & viuat; ita anima Deo, gratiæ sanctificantis principio, & authore, per peccatum orbata, spirituali morti tandiu subiacebit, quandiu à Deo elongata remanebit: neque resurget, aut viuet, nisi diuinâ agente pietate, cœlestis gratiæ fulgentissimum sydus splendoribus suis impleat animam, ipsamque suâ præsentiâ mentem inhabitando decoret. 346.

Cæci, infirmi, ac mortui sunt peccatores.

D. Thom.

Deus vita animæ.

D. August.

A peccato non surgit homo sine diuina gratia.

Planè ad rem præsentem facit egregium illud sanctissimi Viri dictum, dum Antiochiæ propter deiectas è loco suo imperitæ furore plebis statuas Imperatorias, patrati facinoris ad vindictam plurimorum supra hominum capita sæuientis gladij mucro penderet. Nam dum aduertit homo Dei, propter marmoreas, mortuasque Regum statuas, viuas, easque plurimas diuini vultus imagines deformari, destrui, ac profligari, in hanc vocem erupit, apud D. Ioan. Chrysostomum hom. 17. ad Populum: *Statuæ quidem deiectæ rursum erectæ fuerunt, & propriam receperunt formam; & factum correctionem habuit celerrimam: si vos autem Dei imaginem occideritis, quomodo rursum poteritis commissum reuocare? Quomodo perditos resuscitare, & animas corporibus reddere?* Hæc ille, quasi diceret: Cùm nullus hominum viuam Dei in homine imaginem semel interitu destructam, ac dissipatam queat redintegrare; nemo enim hominem mortuum ad vitam valet restituere, nullus etiam homini necem audeat inferre. Licear ergo à corporali 347.

D. Chrysost.

ad

Dei imago ab anima peccato deleta, à solo Deo restituitur.

ad spiritualem mortem nostrum transferre sermonem, ac piissimo cum viro exclamare: *Si peccando in vobis viuam Dei imaginem deturpaueritis, quomodo iterum reformabitis? Si animæ vestræ necem peccando intulistis, ipsumque Deum per gratiam animæ vestræ alteram veluti animam eiecistis; quomodo mortuam suscitabitis, Deumque in ea veluti extinctum, ab eaque explosum viribus vestris reddetis? Potuistis spiritualem à vobis vitam eripere, at semel amissam viribus vestris non valetis recuperare.* Illius solius est vitam mortuo peccatori reddere, qui necis & vitæ Dominus est, naturæ & gratiæ magister; qui ducit ad inferos, & reducit; qui mortificat, & viuificat; & qui, vt loquitur Apostolus Rom. 4. 17. *vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.*

348. Eapropter se mortis & inferni claues habere Christus Dominus gloriatur, Apoc. 1. num. 18. *Habeo*, inquit, *claues mortis & inferni.* Quia nimirum solus ipse gratiæ suæ auxilio homines peccato mortuos, ac inferni in abyssum lapsos ad vitam reuocat. Quod optimè aduertit D. Thomas in supplem. 3. p. quæst. 17. art. 1. ad 3. *Clauis*, inquit, *inferni, quâ aperitur & clauditur, est potestas gratiam conferendi, per quam homini aperitur infernus, vt de peccato educatur, quod est inferni porta: & clauditur, ne vltrà homo in peccatum labatur gratiâ sustentatus. Potestas autem gratiam conferendi solius Dei est; & ideo clauem inferni sibi soli retinuit.* Vnde quamvis Petro Apostolorum Principi, cæterisque Ecclesiæ ministris ipsi succedentibus claues Regni cœlorum tradiderit, vt solenni voce promisit *Matth. 16. n. 19.* dicens, *Tibi dabo claues regni cælorum*; hoc est, potestatem remittendi peccata, quam ipse Christus vt Deus, propriâ authoritate, & in quantum homo, per potestatem ministerij principalis, siue per potestatem excellentiæ habet, vt idem D. Thomas docet 3. *p. q. 64. art.* 3. ipsis Apostolis, ac Sacerdotibus, tanquam instrumentis viuentibus, ac in virtute sua agentibus contulerit: non tamen auxilium diuinæ gratiæ, quo à peccatis resurgere, & in justitia stare possunt homines, largiendi facultatem dedit; sed eam sibi, veluti gratiæ authori, ac dispensatori optimo reseruauit; & ideo claues mortis & inferni nemini tradidit Christus. Vnde D. Thom. *loc. cit. ex supplem. 3. p.* concludit, *quod magis potest dari homini clauis Regni, scilicet cælorum, quàm clauis inferni.* Quod etiam docuit Dionysius præfatum Apocalypsis locum exponens, ait enim: *Christus itaque claues mortis & inferni habere se asserit, quia quem vult, à morte peccati, ac pœnis inferni misericorditer eripit, vel præseruat: & quem vult, justè relinquit, atque condemnat.*

Solus Christus habet claues mortis & inferni, quia solus ille à peccato liberat gratiam infundendo.

D. Thom.

D. Thom.

Dion. Carth.

349. Sola igitur Dei vox, præuenientis gratiæ dono in cordibus peccatorum diffusa, eos à spirituali morte suscitare, ac ab inferi porta potest eripere. Sic enim qui diuinam bonitatem in profundo peccati barathro demersus expertus est Augustinus, se à voce Dei suscitatum, & illuminatum fatetur in soliloquiis cap. 33. *Intonasti*, ait Deum alloquens, *desuper voce grandi in interiorem aurem cordis mei: Fiat lux, & facta est lux.* Quâ luce perfusus, simulque vitâ spirituali donatus, sic etiam Deo loquutus est: *Gratias tibi ago, illuminator meus.* Vnde lib. 50. hom. hom. 38. de Deo inquit: *Fugientis dorsa persequitur, faciem redeuntis illuminat.* Nisi enim summâ pietate Deus fugientem à se peccatorem manu veluti apprehenderet, vt vires ad resurgendum tribueret, nusquam è malorum voragine, in quam ipsum peccata deturbarunt, erueretur. Qui enim potest cadere, nequit ex se resurgere; nam vt inquit idem Augustinus lib. de corrept. & gratia, cap. 11. *liberum arbitrium ad malum sufficit: ad bonum autem nihil est, nisi adiuuetur ab omnipotenti bono.* Quibus accedit sacri Concilij Tridentini *sess. 6. can.* 3. oraculum, quo sic definitur: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.* Vbi sanè expendenda sunt illa verba, *aut pœnitere posse sicut oportet.* Est enim mala quædam pœnitentia, quæ ad mortem vocari potest, quâ homo de peccatis commissis dolens, non in meliorem frugem, sed in peiorem statum conuertitur, ac de Dei bonitate malè sentiens, in desperationis barathrum inducitur. Sic de proditione Christi Domini malè doluit Iudas, qui vt dicitur Matth. 27. 3. *pœnitentiâ* (intellige pessimâ) *ductus*, crimen suum pleno ore confessus, pecuniam quam malè receperat, restituit; insonti Domino bonam reddidit, quam rapuerat famam, dicens: *Peccaui tradens sanguinem justum, & abiens laqueo se suspendit:* quare de pœnitentia huius proditoris eleganter dixit S. Leo Papa serm. 5. de pass. Domini: *Tam peruersa impij conuersio fuit, vt etiam pœnitendo peccaret.* Eadem prorsus pœnitentia de scelere in iustissimum Abel fratrem suum, cuius sanguinem fuderat, perpetrato doluit improbus ille Cain, qui vt refertur *Gen. 4. 13.* dixit ad Dominum: *Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear.* Hac igitur pœnitentiâ, quæ non sicut oportet, pœnitentem facit hominem, potest homo sine speciali Dei adiutorio pœnitere; non tamen verâ, & germanâ pœnitentiâ, quæ ad vitam, seu ad salutem potest appellari, sine præuenientis diuinæ gratiæ dono: & hoc est *pœnitere sicut oportet*, idest diuino in homine auxilio excitante & adiuuante, de peccatis commissis summè dolere propter Deum summè dilectum, vel diligendum; peccatorum remissionem obtinere, spiritualem vitam deperditam recuperare, & tandem æternam salutem consequi.

Sola vox Dei à peccato suscitat.

D. August.

D. August.

Conc. Trid.

Duplex pœnitentia, alia ad vitam, alia ad mortem.

S. Leo.

Nec te moueat pœnitentiæ à nobis assignata distributio, in pœnitentiam ad mortem, & in pœnitentiam ad vitam. 350.
Illam è sacris haustam literis accipe, quam Doctor gentium Paulus tradidit 2. *Cor. 7. à n. 9.* vbi sic loquitur: *Gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam: contristati enim estis secundum Deum, vt in nullo detrimentũ patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur; seculi autem tristitia mortem operatur.* Vbi duplex tristitia, altera secundùm Deum, quæ pœnitentiam ad salutem operatur; altera seculi, quæ mortem operatur; duplicem pœnitentiam, aliam ad vitam, seu salutem; aliam ad mortem, euidenter significat. Sed vtriusque discrimen in hoc maximè situm est, quòd pœnitentia ad mortem, quæ sine speciali gratiæ dono peccatorum occupat animos, immenso mœrore consumit, nullaque afficiens consolatione, ad desperationem impellit. De qua exponi potest illud Ecclesiastici 30. 22. *Tristitiam ne des animæ tuæ, & ne affligas temetipsum in consilio tuo.* Nam vt inquit Glossa ibidem, *talis tristitia non solum nocet corpori, sed etiam ani-*

ma; ſicut faciunt illi qui per triſtitiam deſperantes, interimunt ſemetipſos. Sic enim infelices, peſſimâ triſtitiâ obruti, auxilio Spiritus ſancti, qui mœſtorum cordium conſolator optimus ab Eccleſia vocitatur, deſtituti ab infenſiſſimo humani generis hoſte deuicti, labuntur in æternæ damnationis abyſſum. Quod notauit D. Ioan. Chryſoſt. *ſerm.* 3. *de proud.* vbi inquit: *Omni actione diabolica potentior eſt ad nocendum mœroris magnitudo: & dæmon quoſcumque ſuperat, per mœrorem ſuperat.*

Mœrore deſperantes ſuperat dæmon.
D. Chryſoſt.

351. At pœnitentia ad vitam, ſeu ad ſalutem, quæ Spiritu ſancto corda peccatorum excitante, mouet homines ad dolendum de peccatis commiſſis, non tantùm in pœnitentium cordibus mœſtitiam producit, ſed gaudium. Lætantur ſimul, & triſtantur, qui è culparum fæcibus pœnitentiæ medicamento eruuntur. Triſtantur de malitia, quâ ſummum bonum, à quo omnia bona dimanant, impugnare, contemnere, ac derelinquere anſi ſunt: lætantur de Dei Opt. Max. ſumma erga ipſos bonitate, quâ quamvis læſos, ſpretus, ac ab ipſis derelictus, ad eos tamen per gratiam ſuam, vt eis parceret, ac omnia peccata condonaret, venire dignatus eſt. Triſtantur dum peccata deflent, lætantur quia per hunc fletum peccata delentur; ſicque mirabilis quædam in pœnitente contrariorum vnio reperitur; ſimul enim eis ineſt triſtitia, ex qua in cordibus eorum lætitia magna procedit. Simul ignis & aqua, licèt maximè oppoſita, fœdere copulantur; quia dolor è cordibus excutit lacbrymas, quæ foras erumpentes, ad oculos aſcendunt, è quibus ad cœlorum Regna imber proſilit fletuum: & ſimul amor Dei, quo pœnitens Deum, quem ſpreuerat, diligit, & peccata commiſſa deteſtatur, corda eorum inflammat, & incendit. Ignis ergo dum per charitatem pœnitentium animas comburit, aqua per lacrymas abluit. Dolent igitur pœnitentes flendo, ſed lætantur amando. Gaudium enim ex amore cauſatur, vt ait D. Thom. 2. 2. *quæſt.* 28. *art.* 1. vnde Auguſtinus *lib. de vera & falſa pœnit. cap.* 13. inquit: *Semper pœnitens doleat, & de dolore gaudeat.* Quod etiam mellifluo ſuo ſtylo expreſſit D. Bernardus, dum ſuos Clareuallenſes Monachos *ſerm.* 1. *de dedic. Eccleſiæ*, ſic alloquitur: *Vos qui experti eſtis, ecce ſcitis, quia verè ſuauis & delectabilis eſt pœnitentia noſtra, & vt ita dicam, amaritudo noſtra dulciſſima.* Cùm enim, vt docet D. Thom. 1. 2. *q.* 38. *art.* 2. lachrymæ & gemitus naturaliter mitigent triſtitiam; quas fundunt præ dolore pœnitentes lachrymas ac ſoſpiria quæ ex cordium contritorum intimo emittunt, animam mirum in modum alleuiant, maximamque ipſi ſanctæ conſolationis dulcedinem acquirunt. Sic diuina gratia corda peccatorum excitans, delectationes communes reſpuens, ſpirituales, eaſque maximas, quas ſanat, animabus infundit.

Verè pœnitentes à Spiritu Sancto interiùs conſolantur.
D. Thom.
D. Bern.
Pœnitentia vera eſt amaritudo dulciſſima.
D. Thom.

352. Nullus igitur, vt à peccato curetur, ſine diuinæ auxilio gratiæ valet ſicut oportet pœnitere; ſed ad hoc indiget diuinâ miſericordiâ, quæ ſola à tanta miſeria, qualis eſt culpa lethalis, hominem peccatorem poteſt liberare. Omnis enim mali radix eſt propria hominis voluntas, omnium ſcelerum infelix origo: at bona omnia, vt loquitur Iacob. ep. can. cap. 1. 17. *deſurſum à Patre luminum deſcendunt.* Itaque ſeipſum homo perdit, & à ſeipſo ad peccandum impellitur: hominem perditum Deus ſaluat, & vt æternam ſalutem conſequatur, propriâ voce, gratiâ, & ſanguine illum à peccato nititur reuocare; ſicque illud Oſeæ cap. 13. 9. verbum veriſſimum comprobatur: *Perditio tua ex te Iſrael, ex me tantùm auxilium tuum.* Quamobrem rectè annotauit D. Thomas 2. 2. *q.* 85. *art.* 1. *ad* 2. quod licèt Adam Deo optimo maximo ſacrificia obtulerit, tum ad placandam ſupremi Numinis iram eius inobedientiâ excitatam, tum ad ſummæ & æternæ reuerentiam maieſtatis; de huiuſmodi oblationibus nec quidem verbum ſacræ Paginæ loquuntur, ne ſimul in eodem primo parente malum & remedium mali collocare viderentur; ſic enim ait: *Poteſt eſſe ratio, quare Adam non legitur ſacrificium obtuliſſe: ne quia in ipſo notatur origo peccati, ſimul etiam in eo ſanctificationis origo ſignificaretur.*

D. Thom.
Cur non legitur in Scriptura Adamum ſacrificium Deo obtuliſſe.

Laborauit igitur Spiritus ſanctus ſacrarum literarum anthor, vt malorum initium ab homine vel à Dæmone ortum habuiſſe oſtenderet; ſed malorum remedia, omniaque bona hominis à Deo procedere, in omnibus ferè ſacrarum literarum libris euidenter demonſtrauit. Hoc ſanè expertus eſt ille beatiſſimus Iob, qui licèt minimis ac leuibus defectibus, putà venialibus, tantùm eſſet obnoxius; tamen nullam in ſe ad reſurgendum, vel ad ſe in gradum priſtinum reintegrandum facultatem habere profeſſos eſt, dum *cap.* 7. *num.* 20. ait. *Peccaui, quid faciam tibi, ò cuſtos hominum? Quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimetipſi grauis?* Quaſi diceret, per peccatum cecidi, quomodo à meipſo reſurgam? Tibi contrarius delinquendo factus ſum, à te receſſi: quomodo denuo tibi ſimilis ero? Quomodo ſine te ad te accedam? Infirmus factus ſum, quomodo ſanabor? Læſæ ſunt, immò destructæ ſunt vires meæ, & ſine tuo adiutorio nec poſſum, nec volo à peccato recedere. Educ igitur de carcere animam meam, educ captiuum de ergaſtulo, infirmum ſana, cæcum illumina, errantem reuoca, impotentem corrobora, & miſerum peccatorem gratiæ tuæ rore perfuſum viuifica ac ſanctifica. Vnde ſubdit: *Cur non tollis peccatum meum, & quare non aufers iniquitatem meam?* Quod expendens D. Gregor. *lib.* 8. *moral. cap.* 20. ait: *Redemptoris ergo gratiam deſideret, qui iniquitatem ſuam auferri funditus ſperat.* 353.

§. I.

Vt homo à peccato ſurgat, Diuinâ gratiâ præueniente efficaci, ac ipſum ad agendum applicante, debet excitari.

TRia nunc exponenda ſuſcipimus, impij iuſtificationem ex parte Dei adamuſſim conſiderantes, de illa ex parte hominis, qui liberum ſuæ voluntatis conſenſum, ac propriam gratiæ Dei cooperationem debet adiicere, inferius tractaturi.

Deus ergo, qui *diues eſt in miſericordia*, hominem in peccato iacentem excitat ac præuenit, 354.
gratiæ efficacis donum, quo ad agendum applicatur, ſummâ bonitate concedens; cuius veritatis tria veluti membra explicare aggredimur. Primò igitur nuſquam à peccato, in quod lapſus eſt homo, reſurget, niſi illum Deus gratiâ præueniente ad rectè pœnitendum excitet; nec ipſe peccator ad Deum quem amiſerat, propriis viribus reuertitur: ſed ad ipſum miſerum deſertorem, ac transfugam,

Vt peccator ad Deum redeat, Dei gratiâ præuenitur.

transfugam piissimos Saluator accedit. Nam fugientem reum Deus insequitur, ac Tartareum in barathrum cadentem, manu potenti, fortique brachio comprehendit. Sic enim Paulum à se fugientem, & io filiis Christum Dominum persequentem, minatum, & cædis in eius discipulos spirantem manus Christi aprehendit, & cœlestis gratiæ rore præuentum ad se conuertit, ac ex Ecclesiæ persequutore infensissimo, Christianæ fidei prædicatorem zelantissimum effecit. Quod ipse fatetur, *Philip.* 3. *n.* 11. dum inquit: *Comprehensus sum à Christo Iesu.* Vbi D. Ioannes Chrysost. eleganti similitudine rem explicat, ostendens Deum erga Paulum, & peccatores se habere, sicut se habere solet amicus, cùm alius in mare incidit, iamque penè mergitur, & suffocatur; statim enim eum apprehendit, & à periculo eripit. Sic enim habet Chrysostomus: *Ex pereuntibus eram, suffocabar, eram periturus: apprehendit me Deus; nam & ipse nos cùm eum fugeremus, magno studio persequutus est.* Vnde idem Apostolus diuinæ bonitatis thesauros ac misericordiæ diuitias erga gentes, quæ Deum in errore ac idololatria viuentes ignorabant, in Epistola ad Romanos *cap.* 10. *num.* 20. admiratus, verba adducit Dei, Vatis Euangelici ore propalata, Isai. 65. 1. *Inuentus sum à non quærentibus me; palam apparui iis, qui me non interrogabant.* Cùm enim ex se homo ne quidem cogitandi habeat facultatem, vt idem docet Apostolus 2. *Cor.* 3. 5. dum ait: *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed omnis sufficientia nostra ex Deo est.* Quomodo homo peccati vulnere sauciatus, etiam in naturalibus læsus, poterit se ad supernaturalia erigere, & ad ipsam gratiam sanctificantem, quandam naturæ diuinæ participationem, ac consequenter in ordine supernaturali munus præstantissimum recipiendum, absque præuenientis Dei auxilio cor suum disponere? Sanè mentem humanam peccato subditam tenebrosus turbo adeo possidet, vt nec lucem, nec pacem, nisi de foris ei infundantur, valeat recipere. Ipse Regius Vates, aliquando adulterij criminis reus, ac mentis oculorum orbatus lumine, à Deo quæsiuit lucem, Psalm. 17. 29. *Deus meus*, inquit, *illumina tenebras meas.*

D. Chrysost.

Cæcus peccator, nisi à Deo illuminetur.

355. Sed D. Augustinum diuinæ gratiæ virtute à peccatis, ac Manichæorum tenebris erutum, cuius in hac materia præcipuè doctrinam Romana sequitur Ecclesia, vt ait Ioannes II. audiamus. *Idonea*, ait serm. 23. de verb. Apost. cap. 2. *fuit humana natura per liberum arbitrium vulnerare se: sed jam vulnerata & sauciata non est idonea per liberum arbitrium sanare se; si enim volueris intemperanter viuere vt ægrotes, ad hoc Medicum non requiris, ad labem sufficis tibi. Cùm autem intemperanter agens cœperis esse ægrotus, non sic potes ab ægritudine liberare te, quomodo potuisti per intemperantiam te in ægritudinem præcipitare; & tamen Medicus etiam sano præcipit temperantiam: bonus Medicus hoc facit, non vult esse necessarius ægrotanti. Sic etiam Dominus Deus creato homini sine vitio temperantiam præcipere dignatus est, quam si ille seruasset, Medicum postea morbo suo non desideraret: sed quia non seruauit, languidus factus est, cecidit; infirmus creauit infirmos, idest infirmos genuit infirmus; & tamen in omnibus qui nascuntur infirmis, Deus quod bonum est, operatur formando corpus, viuificando corpus, alimenta præbendo, pluuiam suam & solem suum super bonos & malos dando: non est vnde accusent boni, nec mali. Etiam insuper genus humanum justo suo judicio condemnatum noluit in interitum sempiternum relinquere: sed misit & Medicum, misit Saluatorem, misit eum qui gratis sanaret.* Hæc Augustinus, vbi expressè hominis in peccatum lapsi infirmitatem, ac ad resurgendum impotentiam, nisi Saluatoris præueniatur auxilio, elegantissimè demonstrat. Quod etiam prosequitur in Enchiridio ad Laurent. *c.* 30. & *lib. de natura & gratia*, *cap.* 66. & *in ep.* 89. *q.* 2. Vnde ex tanti Doctoris veridica ac inconcussa doctrina emanarunt determinationes Concilij Arausicani, vbi *can.* 4. sic definitur: *Si quis vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus, per Sancti Spiritus infusionem & operationem in nobis fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui Sancto per Salomonem dicenti, Præparatur voluntas à Domino; & Apostolo salubriter prædicanti: Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere pro bona voluntate.* Et can. 14. *Nullus miser de quantacunque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordiâ præuenitur, sicut dicit Psalmista: Citò anticipet nos misericordia tua, Domine, & illud: Deus meus, misericordia tua præueniet me.*

D. August.

A se ægrotans peccator, à Deo tantùm sanatur.

Concil. Arausic.

A quo præuenitur, vt conuertatur.

Sicut enim corporeus oculus lucis temporalis fontem & originem, Solem ipsum, nisi ipsius lucis præueniatur illustratione, nequit aspicere, vnde quidam acuti ac non contemnendi ingenij vir, Soli dicebat, *Aspice vt aspiciam*: ita mens nostra caligine peccatorum obnubilata, spiritualium fontem luminum justitiæ Solem Deum Opt. Max. nisi præuenientis ipsius luminis fulgoribus repleatur, cernere non valet. Planè Matthæo hoc accidit; dum enim in telonio sederet, *qui stare non poterat, pondere cupiditatis depressus, & ipsâ totus conscientiâ fraudis incuruus*, vt loquitur D. Chrysol. *serm.* 29. transiens inde Iesus *vidit illum sedentem in telonio*, vt legitur Matth. 9. num. 9. *& ait illi: Sequere me.* Tenebras aspexit Sol, & in lucem conuertit: sedentem vidit, ac videndo erexit. In telonio manentem, cupiditatis laqueis inuolutum liberauit, vocauit, & ad Apostolatus apicem collocans, paupertatis amandæ, pecuniæ erogandæ, ac pedibus conculcandæ modum docuit, simulque Euangelij prædicatorem celeberrimum præstitit. Quis diuitiarum ac propriæ cupiditatis seruum liberum facit; nisi misericordia quæ ab oculis Christi in Matthæum diffusa, non tantùm cor eius præueniens illuminauit, sed immutauit? Nam vt inquit D. Chrysologus: *Vidit illum Iesus, vt ille videret Iesum.* Prior Matthæum aspexit Christus, vt jam visus, ac à Christo dilectus Matthæus, ipsum videret ac diligeret Christum. Quo pacto citatus Chrysologus exponens illud Matth. 8. 14. *Cùm venisset Iesus in domum Petri*, ait serm. 118. *Ad domum Petri venit Christus, vt domus Petri veniret ad Christum.* Nisi enim Christus ad homines peccatores venisset, nullus ex iis, qui à Domino peccando recesserant, per pœnitentiam ad Dominum rediisset. Nam vt inquit D. Ambros. serm. 7. in psal. 11. *Verbum Dei deiectos nos atque depressos ad cœlestem gratiam prouocauit, vt desideremus æternitatem*, &c. 356.

Sol non nisi sua luce videtur, nec Deus nisi suâ gratiâ habetur.

D. Chrysol.

Ad homines venit Deus, vt homines veniant ad Deum.

D. Ambros.

Huc adducere conuenit egregium illud struthionis symbolum oua sua aspectu fouentis, cum hoc lemmate: *Oculis vitam.* Sicut enim struthionum pulli visu parentum nascuntur; ita qui peccato mortui sunt, diuino aspectu excitati renascuntur, dum gratiam sanctificantem ab ipso Sal- 357.

Oua sua struthio fouet oculis.

uatoris intuitu recipiunt. Sic enim filium illum paternæ hæreditatis dissipatorem ac seculi voluptatibus mortuum, parcos optimus aspiciendo saluauit, viuificauit: *nam cùm adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius*, vt dicitur *Luc.* 15. 20. vtique vt ille hoc aspectu vitam reciperet, suumque agnosceret parentem. Quod acutè attigit D. Chrysolog. *serm.* 3. dicens: *Nisi cælestis Pater redeuntis filij radiasset in vultu, & totam confusionis caliginem aspectus sui lumine sustulisset, nunquam diuini vultus vidisset iste filius claritatem. Quemadmodum enim*, vt loquitur S. Fulgentius lib. de Incarn. & gratia, cap. 19. *in natiuitate carnali omnem nascentis hominis voluntatem præcedit operis diuini formatio; sic in spirituali natiuitate, quâ veterem hominem qui corrumpitur secundùm desideria erroris, deponere incipimus, vt nouum qui in iustitia & sanctitate veritatis creatus est, induamus, nemo potest habere bonam voluntatem motu proprio, nisi mens ipsa, idest interior homo noster, renouetur ac reformetur ex Deo.* Hominem igitur lapsum, vt resurgat, præuenientis auxilio gratiæ omnino indigere nemo videt.

D. Chrysol.
Peccatores aspectu suo Deus viuificat.
Notanda similitudo.

358. Secundò efficax ex se præfatum gratiæ diuinæ sit adiutorium, efficaciterque humanam, vt à peccato recedat, voluntatem moueat oportet; vt enim olim Hebræos ex Ægypto *in manu potenti & brachio excelso* Deus eduxit; ita peccatores è durissima Ægypti mysticæ seruitute, scilicet dæmonis tyrannide, excusso iugo, manu forti & brachio extento, gratiæ suæ auxilio superante eripit, liberatque *in libertatem gloriæ filiorum Dei*, vt dicitur *Rom.* 8. 21. Quod vt faciliùs capiatur, celeberrimam illam gratiæ actualis in sufficientem & efficacem, quam Theologi cum D. Thoma 1.2. *q.* 110. *art.* 3. tradunt, diuisionem oportet recolere.

Vt actu conuertatur peccator, gratiâ efficaci indiget.
D. Thom.

359. Vnde gratia sufficiens est motio Dei, per quam homo habet facultatem, quâ si benè velit vti, possit præstare ea omnia quæ spectant ad salutem: gratia autem efficax est motio Dei quâ homo non solùm possit, sed etiam faciat ea quæ spectant ad eius salutem. Quod colligitur ex verbis D. Thomæ 1.2. *q.* 109. *art.* 10. *ad* 3. vbi ait: *Nunc per gratiam Christi multi accipiunt & donum gratiæ quo perseuerare possunt* (en tibi gratiam sufficientem) *& vlterius eis datur quòd perseuerent* (vbi gratia efficax euidenter assignatur.) Hæc autem gratia efficax, cuius maximum, ac præcipuum à sufficienti discrimen est, quòd hæc tantùm det posse, illa autem det agere; voluntatemque creatam, quam in actu primo, & potentia proxima ad operandum gratia sufficiens constituit, ad actum secundùm in actu exercito reducat, *ex natura sua est efficax.* Quod dupliciter potest intelligi. Primò ita vt illud verbum, *ex natura sua*, solùm importet physicam entitatem, quam habet in genere entis, quæ verè ex natura sua, idest naturaliter, determinet liberum arbitrium ad operandum; & in hoc sensu nullum gratiæ auxilium dicitur efficax ex natura sua. Secundò potest dici efficax *ex natura sua*, quam habet vt instrumentum diuinæ voluntatis, ita vt verbum, *ex natura sua*, accipiatur vt distinguitur ab auxilio, quod solùm dicitur efficax ab effectu, qui simul dependet ex libera cooperatione arbitrij humani? & in hoc sensu datur auxilium efficax *ex natura sua*, hoc est, ex se, & ex reali virtute intentionali quam habet à Deo, independenter ex libera cooperatione nostri arbitrij: & in eodem sensu datur auxilium sufficiens *ex natura sua*, quia videlicet, vt est instrumentum diuinæ voluntatis, solùm tribuit posse, non autem actualiter operari actum illum, comparatione cuius dicitur sufficiens.

Ex D. Thoma gratia alia sufficiẽs, alia efficax.
Quomodo gratia dicatur ex se efficax.

Insuper aduertere necesse est, aliud esse voluntatem Dei, quæ per gratiam in nobis operatur, esse efficientem, & aliud illam esse efficacem; efficiens enim præcisè dicitur ab effectu, qui de facto sequitur; vnde ad hoc sufficit, quod concomitanti concursu, vel etiam ex associatione alterius causæ, ipsa voluntate concomitanter concurrente, sequatur effectus. Vt autem sit de se efficax, requiritur quod ex directione & fine præconcepto ita moueat ad efficiendum, quod determinatè moueat ad talem effectum in specie, & in indiuiduo; non verò ita indeterminatè, & indifferenter se habeat, quod ex illa æquè bene possit sequi, vel non sequi effectus. In quo non parum hallucinantur moderni quidam Theologi, qui gratiæ ac voluntatis diuinæ efficaciam cum eius efficientia confundunt: & ex hoc quod gratia non influat in actus liberos nostræ voluntatis, nisi cooperante libero arbitrio, inferunt illam non esse efficacem ex se, sed solùm ex consensu & cooperatione liberi arbitrij. 360.

Voluntas Dei efficiens & efficax quomodo differunt.

Illud igitur, quo à peccato, in quod lapsus est homo, reuocatur, gratiæ diuinæ auxilium efficax nominatur, ac secundum suam virtutem realem & perfectionem intrinsecam quam habet, vt venit à Deo, est congruum vt per illud efficaciter moueatur voluntas in quibuscunque circumstantiis tribuatur illi; non enim illius congruitas ab aliquo naturali pendere potest, vel oriri, aliàs initium salutis ac iustificationis esset à natura, & non à gratia, quod impium est dicere, & in plurimis Conciliis, Mileuitano, Carthaginensi, Arausicano II. & tandem in Tridentino reprobatum. Itaque simul ac gratia efficax, quæ diuina quædam motio est, voluntati humanæ tribuitur, statim hæc diuinæ obtemperans virtuti, à tenebris ad lucem, ab iniquitate ad iustitiam, à crimine ad sanctimoniam mirâ celeritate conuertitur: nam vt inquit D. Ambros. lib. 2. in Luc. *Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia.* Siquidem quando agens infinitæ virtutis mouet aliquod subiectum juxta naturam ipsius, tale subiectum infallibiliter mouetur, quia tunc resistentia passi non adæquat, nec superat virtutem agentis: Deus autem est agens infinitæ virtutis; dicitur enim Esther 13. *In ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit resistere voluntati tuæ, si decreueris saluare Israël.* Vnde D. Thom. 2.2. *quæst.* 24. *art.* 11. inquit: *Spiritus sanctus infallibiliter operatur quodcumque voluerit.* Et 1. 2. *q.* 112. *art.* 3. ait: *Si ex intentione Dei mouentis est, quod homo, cuius cor mouet, gratiam consequatur, infallibiliter ipsam consequetur, secundùm illud Ioan.* 6. *Omnis qui audit a Patre, & didicit, venit ad me.* Quod certè ex inuictissimo gratiæ defensore S. Augustino Doctor Angelicus accepit; nam egregius hic auxilij Domini propugnator *lib. de corrept. & gratia, cap.* 14. idem docet his verbis: *Cui* (scilicet Deo) *volenti saluum facere, nullum hominum resistit arbitrium: sic velle, vel nolle in volentis, aut nolentis est potestate, vt diuinam voluntatem non impediat, nec superet potestatem. De his enim qui faciunt quæ non vult, facit ipse quod vult.* Et in Enchirid. *cap.* 98. inquit: *Quis enim tam impiè desipiat, vt dicat Deum malas hominum volun-* 361.

Gratia efficax semper est congrua.
D. Ambros.
D. Thom.
S. August.

tates,

tates, quas voluerit, quando voluerit, & vbi voluerit, ad bonum non posse conuertere? Vbi tantus Ecclesiæ Doctor, cuius de gratia, prædestinatione ac libero arbitrio doctrinam Sancta Romana

[D. Hormisd. Pap.]

Ecclesia amplectitur, vt B. Hormisdas Papa scribens ad Possessorem Episcopum profitetur; diuinæ gratiæ efficaciam ac congruitatem ex seipsa modo supra à nobis exposito, & non ex liberi arbitrij dispositione, vel consensu, vel etiam circunstantiis loci, & temporis, apertè declarat.

362. Sed & Augustini optimus discipulus D. Prosper

[D. Prosper Aquit.]

Aquitanus eandem tenuit ac propugnauit sententiam, existimauitque gratiam, vt esset efficax, non expectare humanam voluntatem, vt purgari velit, sed magis efficere eam velle: nec à circunstantiis loci, aut temporis, aut aliis purè naturalibus virtutem suam desumere, sed potiùs illam conferre, vt in tali tempore vel loco homo à peccato recedat, & ad Deum conuertatur. Sic enim cecinit *lib. de ingratis*, c. 15.

At verò omnipotens hominem cùm gratia saluat,
Ipsa suum consummat opus, cui tempus agendi
Semper adest quæ gesta velit; non moribus illi
Fit mora, non causis anceps suspenditur vllis:
Nec quod sola potest, curâ efficioque ministri
Exequitur, famulisve vicem committit agendi.

Quod in gentium magistro Apostolo Paulo mirabiliter comprobatum est: hic enim adhuc spirans minarum & cædis in discipulos Domini, accepta à Principibus Sacerdotum potestate, vt Ecclesiam adhuc veluti in cunis vagientem extingueret, Sanctorum sanguinem funderet, ac Christianum nomen penitus deleret, subitò ac repentè de cœlo à Christo vocatus, efficaci Dei auxilio intus in eo agente, ex persequutore Christi, illius vas electionis pretiosissimum factus est,

[Mira Pauli per gratiam conuersio,]

eiusque sanctissimi nominis gloriam, gratiâ agente, eoque cooperante, omnibus Apostolis abundantiùs laborans, longè latéque diffudit. Quod ipse fatetur Apostolus, dum inquit: *Gratiâ Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit.* 1. Cor. 15. Rectè enim totum quod est Apostolus diuinæ gratiæ attribuit, quia nec locus,

[nulla habita ratione temporis, loci, aut dispositionis personæ.]

nec tempus, nec illius animæ, aut corporis dispositio, conuersioni apta erant, immo omninò opposita; quia dirum tunc toto pectore virus exhalabat, & Sanctorum sanguinem sine intermissione sitiebat, vt Ecclesia loquitur in officio conuersionis eiusdem; ipseque gratiæ author & largitor Cristus Dominus, ore suo confessus est, dum sæuientem persequutorem sic increpauit; *Saule, Saule, quid me persequeris?* Act. 9. 4.

363. Relinquitur ergo, gratiam sicut ex se habet efficaciam, ita ex se habere congruitatem: *Deus enim*, vt inquit Apostolus Rom. 9. 18. *cuius vult miseretur, & quem vult indurat*; sicut videre est in duobus illis, quos Scriptura commemorat Re-

[Pharao & Nabuchodonosor varios sortiti sunt fines.]

gibus, nempe in Pharaone & Nabuchodonosore, qui æquales in natura, in dignitate, in pœna quâ à Deo flagellati sunt, in causa, quia vterque populum Dei captiuum tenebat, tamen diuersos ac inæquales sortiti sunt fines; nam vt in-

[D. August.]

quit D. Augustinus lib. de præd. & gratia, cap. 15. *Vnus manum Dei sentiens, in recordatione propria iniquitatis ingemuit; alter libero contra Dei misericordissimam veritatem pugnauit arbitrio.* Quia scilicet qui pœnituit, gratiam efficacem à manu Dei quam sensit, recepit; alter tali auxilio nudatus, libero ac imprudenti arbitrio Dei misericordiam impugnauit. Etenim vt subdit D. Augustinus loc. cit. *Nabuchodonosor manum Dei sentiens, & ingemiscens pœnituit, quia illi vt mutaretur, adfuit diuinum præsidium; alteri vt induraretur, defuit.*

Ipsa quippe, quâ homo à peccatorum laqueis 364.

[Homo gratiâ efficaci à peccato recedit.]

egreditur virtus, gratia Dei efficax est, quæ voluntatem creatam ad agendum mouet: nec ideo gratia efficit, quia vult homo; sed ideo vult homo, quia agit & efficit gratia. Quod expressè fulgentissimum diuinæ gratiæ sydus Augustinus

[D. August.]

docuit *lib. de dono persen. cap. 13.* vbi ait: *Nos ergo volumus, sed Deus in nobis operatur & velle: nos ergo operamur, sed Deus in nobis operatur & operari pro bona voluntate. Hoc nobis expedit credere, & dicere, hoc est pium, hoc est verum, vt sit humilis & submissa confessio, & detur totum Deo.* Et *lib. de gratia & lib. arb. cap. 16.* inquit: *Certum est, nos velle cùm volumus; sed ille facit, vt velimus bonum, de quo scriptum est, Præparatur voluntas à Domino. Certum est nos facere cùm facimus, sed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit, Faciam vt in iustificationibus meis ambuletis, & iudicia mea obseruetis, & faciatis.* Et ep. 107. *Quapropter*, in-

[Facit Deus vt nos faciamus, vires nostræ præbens voluntati.]

quit, *vt in Deum credamus, & piè viuamus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei: non quia velle non debemus, & currere; sed quia ipse in nobis & velle operatur, & currere. Si enim*, vt ait idem Augustinus lib. de corrept. & gratia,

[D. August.]

cap. 14. *Deus magis habet in sua potestate voluntates hominum, quàm ipsi suas*; omnesque Theologi hominem voluntatem suam à Deo motam, & excitatam ad agendum applicare fateantur; à fortiori ipse Deus mouens illam, & excitans debet eam efficaci suæ diuinæ gratiæ auxilio, vt agat, applicare. Quod certè mirabiliter attigit idem sanctissimus Ecclesiæ Doctor exponens illud Apostoli Rom. 8. 14. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt*, eodem libro de corrept. & gr. cap. 2. dum ait: *Intelligant si filij Dei sunt, Spiritu Dei se agi, vt quod agendum est, agant; & cùm egerint, illi à quo aguntur, gratias agant: aguntur enim vt agant, non vt ipsi nihil agant.*

At rem præsentem mirabili, eleganti ac flo- 365.

[Pelagius ab Augustino confutatur.]

rido stylo prosequitur contra Pelagium, qui externas quidem excitationes, lege aut doctrinâ fidei exteriùs propositâ, fatebatur; gratiam autem efficacem intus in cordibus hominum operantem negabat. Sic enim libro de gratia Christi, cap. 24. ex illo Esther. 15. *Conuertit Dominus cor Regis in mansuetudinem*, contra præfatum hæresiarcham calamum stringit: *Quis non videat multò maius esse indignationem à contrario in lenitatem conuertere atque transferre, quàm cor neutra affectione præoccupatum, sed inter vtrumque medium, in aliquid declinare? Legant ergo, & intelligant: intueantur non lege & doctrinâ insonante forinsecus, sed internâ atque occultâ, mirabili ac ineffabili potestate operari Deum in cordibus hominum non solùm veras reuelationes, sed etiam bonas voluntates.* Ex quibus D. Augustini verbis liceat nunc aduersarios diuinæ gratiæ sic vrgere. Eodem modo S. Augustinus inquit Deum operari in cordibus hominum bonas voluntates, quo veras reuelationes supernaturales: sed has non operatur moraliter solùm, sed verè efficaciter supernaturale lumen tribuendo intellectui, quo ex non intelligente fiat intelligens: ergo neque bonas voluntates operatur solùm moraliter, sed verè efficaciter tribuendo voluntati supernaturale auxilium,

xilium, quo fiat volens ex non volente; si enim solùm moraliter operaretur veras reuelationes, tantùm eas operaretur proponendo obiectum, consulendo, &c. qui modus operandi non dicit internam, mirabilem, & ineffabilem potestatem, sed doctrinam insonantem forinsecus: ac hominibus, Angelisque bonis & malis conuenit hic modus operandi reuelationes: vnde relinquitur, quod & bonas reuelationes, & bonas voluntates physicè & efficaciter in cordibus hominum Deus operatur. Quod etiam expressè docuit idem Sanctus Doctor *lib. 1. cont. duas epistolas Pelag. cap. 20.* vbi ait, *Deum occultissima & efficacissima potestate conuertisse & transtulisse cor Regis Assueri, ab indignatione ad lenitatem, hoc est de voluntate lædendi, ad voluntatem fauendi, operando in corde Regis non aliud quàm voluntatem, secundùm illud Apostoli.* Philip. 2. 13. *Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.* Hæc August. Cùm ergo efficacissima potestas operatrix bonæ voluntatis dicat auxilium Dei ex se efficax productiuum bonæ voluntatis, & non solùm congruam cogitationem moraliter allicientem, quæ vtillius volunt Authores, nec est ex se efficax ad inferendum consensum, nec maioris virtutis, immò sæpe minoris in eo qui non vult, quàm in eo qui vult, & ex se independenter à præscientia futuri consensus, vt etiam ipsi volunt, nec moraliter prædeterminat voluntatem; D. Augustinum gratiæ diuinæ auxilium ex se efficax prauas conuertere, & bonas tribuere voluntates apertè docuisse euidens est ac manifestum.

Bonas in nobis voluntates Deus operatur.

D. August.

366. Denique acerrimus idem gratiæ diuinæ propugnator *tom. 4. lib. 1. quæstionum ad Simplicianum, quæst. 2. circa medium*, præfata Apostoli, Philip. 2. verba exponens sic ait: *Satis ostendit, ipsam bonam voluntatem in nobis operante Deo fieri.* Quod autem per gratiam præuenientem fiat in nobis, probat ibidem ex illo Rom. 9. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Nam inquit: *Si propterea solùm dictum est, non volentis, &c. quia voluntas hominis sola non sufficit, vt justè, rectéque viuamus, nisi adiuuemur misericordiâ Dei; potest & hoc modo dici, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia misericordia Dei non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur.* Et concludit, *Ideò illud rectè dici, non autem hoc secundum, quia nos non volumus, nisi Deus præueniente gratiâ operetur in nobis & velle.* Ex quibus tanti Doctoris verbis liquet, Deum facere vt velimus; ac motione seu auxilio efficaci, voluntatem nostram ad volendum applicare: vnde bonæ nostræ voluntatis initium à Deo est, quamvis ipsam bonam volitionem simul cum gratia voluntas nostra producat. Vnde vt tale diuinum & efficax auxilium voluntates nostras mouens & applicans ad agendum, digno titulo declaret Augustinus, sæpissimè inquit, Deum per talem motionem, tanquam per vim, aut potestatem efficacissimam, nihil aliud operari in cordibus hominum, quàm voluntatem, quia per eam verè efficienter, & efficaciter facit nos velle.

D. August.

Deus non solùm iuuat volentem, sed volentem facit.

367. Porrò qui doctrinam Sancti Augustini semper sequutus, eiusque mentem in hac quam agitamus controuersia, assequi totis viribus conatus est, fidelissimus eius discipulus Prosper Aquitanus, gratiam Dei efficaciter ad bonum ex malo humanam mouere voluntatem, profitetur *lib. contra Collatorem*, & *lib. de lib. arbit.* & *de voc. gent.* ac præsertim *carmine de ingratis, c. 14.* vbi auxilij diuini efficaciam sic canit:

D. Prosp.

Vincente obstantes animos pietate subegit,
Non hoc consilio tantùm, hortatuque benigno
Suadens, atque docens, quasi normam legis haberet
Gratia, sed mutans intus mentem, atque reformans,
Vasque nouum ex fracto fingens, virtute creandi.

Vbi sacer ille Poëta expressè docet, Deum gratiâ suâ non ad normam legis, & similitudinem tantùm subigere animos; sed reluctantes vincere, errantes conuertere, verè & efficaciter mentem reformando, & voluntatem; vas fractum fingendo, ac denuo veluti componendo, *virtute creandi*, quæ sanè physica est, & omnino efficax. In qua sententia perpetuò fuit D. Fulgentius, præcipuè *lib. de incarn. & gratia Christi, cap. 29.* vbi sic ait: *Deus voluntates hominum mutat, vt esse bona incipiant; ideo scriptum est: Dixi, nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.* Et cap. 30. ait: *Salutis opus bonæ voluntatis exordio dato inchoat per gratiam, vt opere solius gratiæ voluntas quæ mala fuit, bona fiat, & deinceps gratiæ secum operanti seruitium obedientiæ cooperatricis exhibeat.* Sed expressiùs D. Cyrill. Alexand. de lapsu & conuers. hominis, qui est primus inter libros *de ador. in spiritu*, expendens illud *Gen. 19.* quando Angeli vt educerent Loth de Sodomis, apprehenderunt manum eius, dissimulante illo exire, sic ait: *Id porrò esse argumento euidentissimo potest, nos non verbis tantùm & admonitionibus in animum immissis incitari, vt à peccatis recedamus, sed etiam ad eam erga nos benignitatem descendere omnium Saluatorem Deum, vt efficaci nos auxilio iuuet, juxta illud, Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me.* Hæc Cyrillus.

Gratia intus mutat mentem virtute creandi, hoc est efficaci.

D. Fulgent.

D. Cyrill. Alex.

Verùm doctrinam de gratia efficaci hacte- 368.
nus à nobis traditam, ac à Sanctis Ecclesiæ Patribus depromptam, omninò confirmat Sacrum Tridentinum Concilium *sess. 6. cap. 16.* vbi ait, *quod ipse Christus Iesus, tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos jugiter virtutem influit, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, & comitatur, & subsequitur.* Ex quibus verbis liceat ratiocinari in hunc modum. Concilium Tridentinum asserit, iustificatis jam habentibus habitus gratiæ & virtutum, quæ sunt auxilia sufficientia physica, tribui virtutem quæ antecedat eorum bona opera, vt afferant fructum iustitiæ, sicut influxus capitis in membra præcedit eorum actionem, & influxus vitis in palmites præcedit eorum fructificationem: sed huiusmodi virtus est physica, & physicum auxilium efficaciter influens in operationem. Tum quia virtus, quam caput influit in membra, & vitis in palmites, physica est, & verè efficaciter concurrens ad motum membrorum, & fructificationem palmitum; & Concilium inquit Christum similem virtutem influere in iustificatos. Tum etiam quia Concilium ait talem virtutem esse concomitantem & adiuuantem bona opera eorum: virtus autem, seu influxus concomitans, in opinione omnium Theologorum, physicus est & efficax: ergo juxta Concil. Trid. præter habituale auxilium sufficiens, constituendum est auxilium physicum antecedens operationem, quod non potest esse aliud, quàm auxilium efficax movens justos ad benè operandum. Ergo à fortiori, ad hoc vt peccator à via sua mala recedat, & ad Deum reuertatur, indiget auxilio diuinæ

Conc. Trid.

Christus in iustificatos semper influit, eosque ad bona opera efficaciter mouet.

gratiæ ex se efficacis, quo excitetur, moueatur, & à malo ad bonum efficaciter conuertatur. Nec propterea agendi gloriâ priuatur homo, etsi ad pœnitendum cœlestis gratiæ dono præueniatur: agit enim ipse à gratia excitante, antecedente ac efficaci ad agendum motus: nec vt impius loquitur Lutherus, velut *instrumentum mortuum* à gratia actioni applicatur, sed vt agens secundum, viuum, rationale, ac liberum, ab auxilio efficaci, quod primæ causæ ac primi liberi virtus est, ad actionem juxta modum naturæ suæ impellitur ac determinatur. Quod vt promissis initio huius discursus stetimus, paucis illustrare conabimur.

Ergo vi à peccato homo recedat, eodem auxilio efficaci indiget.

369. Agitur ergo humana voluntas efficaci diuinæ gratiæ auxilio, non tantùm vt agatur, sed vt agat; actusque v. g. credendi, sperandi, diligendi, &c. ab ea gratiâ excitata eliciti, verè illius effectus censendi sunt, & gratiæ; non quidem ita vt partim à gratia, partim à libero arbitrio procedant, sed vt gratia in suo genere, scilicet primæ causæ mouentis, sit illorum causa totalis, & similiter voluntas humana in suo influxu & cooperatione, vt subordinata primæ causæ, sit etiam eorum totalis causa. Nam virtus adæquata, proxima, & causa cuius est virtus, non dicuntur causæ partiales: gratia autem & liberum arbitrium sic comparantur, quod illa est adæquata virtus proxima, & liberum arbitrium ratione sui gaudet tantùm virtute remotâ & radicali, ac consequenter nequeunt concurrere partialiter. Vnde D. Thomas *lib. 3. cont. gent. cap. 70.* ait: *Non sic idem effectus causæ naturali & diuinæ virtuti attribuitur, quasi partim à Deo, & partim à naturali agente fiat, sed totus attribuitur instrumento, & principali agenti etiam totus.* Ex quo liquet, quod actus supernaturales eliciti à voluntate humana gratiâ diuina præuenta & excitata, cùm non oriantur ab ipsa secundùm se considerata, & secundùm naturalem suam virtutem, sed à Deo in ipsa & per ipsam voluntatem operentur; nam vt inquit D. August. *lib. de gratia & lib. arb. cap. 21.* agit Deus omnipotens in cordibus hominum etiam motum voluntatis eorum, vt per eos agat quod eos agere ipse voluerit; totaliter à Deo, & totaliter ab humano procedunt arbitrio.

Actus eliciti ab homine gratiâ efficaci moto, à Deo totaliter, & ab homine etiam totaliter procedunt.

D. Thom.

D. August.

370. Si enim, vt inquit Augustinus lib. de corrept. & gratia, cap. 14. *Deus magis habet in sua potestate volu tates hominum, quàm ipsi suas;* æqualem non habet, sed maiorem ac excellentiorem in actus voluntatis nostræ authoritatem, quàm habeat ipsa voluntas. Cùm ergo actus supernaturales, v. g. pœnitentiæ, contritionis, &c. à voluntate eliciti, ipsi vt causæ totali attribuantur, debent etiam vt causæ totali diuinæ gratiæ auxilio attribui. Vnde Doctrinæ D. Augustini sectator egregius D. Bernardus *lib. de gratia & lib. arb.* idem eleganti ac mellifluo stylo sic prosequitur. *Quod*, inquit, *à sola gratia cœptum est, pariter ab vtroque perficitur, vt mixtim, non sigillatim, vt simul, non vicissim per singulos profectus operentur: non partim gratia, partim liberum arbitrium, sed totum singula opere indiuiduo peragunt; totum quidem hoc, & totum illa; sed vt totum in illo, sic totum ex illa.* Hæc Bernardus, qui expressè totum actum elicitum à libero arbitrio gratiâ efficaci Deo tribuit, & homini. Quamvis enim liberum arbitrium habeat proprium influxum in actum supernaturalem procedentem à principio intrinseco eleuato per gratiam; attamen hunc actualem influxum

D. Bernard.

accipit à Deo, vt à causa verè efficienti. Vt enim inquit D. Hieron. tom. 2. epistola ad Ctesiphontem, c. 3. *meum est velle & currere; sed ipsum meum sine Dei semper auxilio, non erit meum.* Vnde licèt per propriam formam idem arbitrium producat actus supernaturales, non vt merum instrumentum, sed vt causa principalis; tamen tam ipse Deus, quàm liberum arbitrium, est causa totalis in suo genere eorumdem actuum, non autem partialis partialitate causæ. Deus enim est causa totalis in genere causæ primæ mouentis & applicantis; & liberum arbitrium causa totalis in genere causæ secundæ & secundi liberi, moti, & applicati à primo. Nam vt inquit D. Gregor. Nazianzen. orat. de seipso: *Sine Christi ope omnes nos inania ludibria sumus, & viua, vt ita dicam, cadauera, sceleribusque fœtida: vt enim nec auis sine aëre volat, nec delphinus sine aqua natat; ita nec homo sine Christi adminiculo pedem terrâ efferre potest.*

D. Hieron.

D. Greg. Nazianz.

Sine gratia Christi inanis est homo.

Hoc planè experta est amantissima Sponsa, Ecclesiæ Christianæ typus, quæ omnem agendi rationem, omneque fœcunditatis monile à Sponso dilectissimo suscipiens, sic vt ad se accedat, inuitat Cant. 5. n. 1. *Veniat dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum.* Ad proprium hortum Sponsam suum Sponsum aduocare certū est; cur ergo non dicit, Veniat in hortum meum, vt comedat fructum pomorum meorum? An quia omnia bona Sponsæ, Sponsi censentur? Cùm enim corpora communia habeant sponsi, juxta illud Eph. 5. 31. *erunt duo in carne vna*, nec bona illorum alicui debent esse propria, sed vtrique indiscriminatim attinentia? Ita sanè existimauit Philo Carpathius, non tantùm ad coniugij, sed ad amicitiæ legem illam bonorum communitatem attribuens; sic enim habet: *Amicorum omnia communia; propterea in hortum suum vocatur Sponsus à Sponsa, ad suos fructus edendos, vt ostendat, nihil inter se habere disjunctum, nihil dissonum, instar vnius sanctissimi paris amicorum.* Sed aptiùs ad nostrum institutum sic pergit Philo. *Vtque illud nos salutariter admoneat, omnia bona nostra ex ipsius gratia prouenire, nihilque boni Sponsæ inesse, quod non ab ipsius Sponsi largissimo bonorum omnium fonte emanarit.* Id quod ipse testatur, cùm ait Ioan. 15. 5. *Sine me nihil potestis facere.* Si ergo quidquid in Sponsa Christi dilectissima, eaque sanctissima, à Christo Sponso dimanat; quis bonum omne quod in aliis hominibus reperitur, ab hoc copiosissimo fonte oriri inficiabitur? Vnde Psalmista inquit psalm. 103. 38. *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate.* Sic ergo omnis quæ in creaturis est bonitas, non ab illis, sed à manu Dei procedit; nam vt inquit ibid. Augustinus, *Creaturæ non habent a se bonitatem.* Nec propterea in agendo creaturæ gloria cum arbitrij libertate deperditur, sed vtraque saluatur & perficitur; & ideo *Cant. 2. 13.* dicitur, *vineæ florentes dederunt odorem suum.* Cùm enim florentes vineæ humanas gratiâ præuentas, & ad agendum applicatas significent voluntates, non tantùm odorem, sed odorem suum spirant, vt omne quod ab eis agitur, non solùm gratiæ, sed etiam hominibus per gratiam agentibus, liberéque volentibus attribuatur. Quod acutè attigit Origenes *hom. in Cant.* dum ait: *Non sine causa puto, quod non dixit, odorem dederunt, sed odorem suum: vt ostenderet inesse vnicuique arbitrij libertatem, quâ possit agere omne quod bonum est, vbi per gratiam reparatur.* Sed hoc vt clariùs liqueat, sigillatim ac specialiter à nobis tractandum est. 371.

Omnia bona nostra ex Dei gratia proueniunt.

Nostro cooperante arbitrio.

§. II.

Gratia efficax voluntates humanas applicans ad agendum, non lædit vel destruit, sed perficit libertatem.

SCopulus hîc non facilis superari, detegitur: ad eum plurimi, iique recentiores offendunt Theologi, gratiam diuinam ex se efficacem, humanasque ad actiones mouentem, & applicantem voluntates, absque propriæ læsione libertatis, concipere non valentes. Sed ideo à nobis ex instituto consideratur, vt vnicuique palam factus, nemini laborem præbeat, aut periculum, immò omnibus in signum fiat, vt viam veritatis aperiens, per eam omnes studiosos dirigat, & ad ipsam veritatis agnitionem feliciter perducat.

372. Vt igitur rem attingamus, animaduertere necesse est, ad essentiam aut perfectionem libertatis non pertinere indifferentiam versatilem, vagam & effrænem, quæ divinæ motionis & applicationis necessitatem excludit; hoc enim modo Tullius libertatem volens statuere, dum homines voluit facere liberos, *fecit sacrilegos*, vt ait D. August. Sic enim Deus *reliquit hominem in manu consilij sui*, vt dicitur *Ecclef.* 15. quia cùm consilium & providentia hominis contineatur sub consilio & prouidentia Dei, vt causa particularis sub vniuersali, homo vt secundum liberum dependenter à motione primi liberi se determinat ad volendum vel non volendum; ad operandum, vel non operandum; & ideo homini non præfigitur virtus operatiua determinata ad vnum, sicut rebus naturalibus, quæ aguntur tantùm, quasi ab altero directæ in finem, vt docet D. Thom. 1. *p. q.* 22. *art.* 2. *ad* 4. Vnde prima radix libertatis creatæ remota est ac extrinseca, in Deo existens, nempe efficacia infinita diuinæ voluntatis attingens substantiam & modum in nostris operationibus; nam D. Thom. *in* 1. *ad Annibaldum*, *dist.* 37. *q. vnic. art.* 4. inquit, *A voluntate diuina modum rerum producendarum esse prædeterminatum.* Secùnda autem libertatis radix, quæ est proxima, intrinseca, & in ipso homine existens, est indifferentia obiectiua judicij, quâ intellectus judicat bonum propositum voluntati vt prosequendum, non habere necessariam connexionem cum bono in communi, ad quod est naturaliter determinata voluntas. Vt enim docet Ang. Doctor quæst. 24. de verit. art. 2. *Tota ratio libertatis ex modo cognitionis dependet.* Et subdit, *quod totius libertatis radix est in ratione constituta; & ideo libertas non est in brutis, quia eorum judicium est determinatum ad vnum.*

D. August.

Prima & remota radix libertatis creatæ est efficacia diuinæ voluntatis.

D. Thom.

Secunda & proxima est indifferentia obiectiua judicij.

373. Deinde etiam aduertendum est, de intrinseca ratione liberi arbitrij non esse facultatem ad facienda opposita contrariè, vt ad faciendum bonum vel malum, quæ vocatur *libertas contrarietatis*, seu quoad specificationem. Sed sufficit facultas ad facienda opposita contradictoriè, v. g. ad operandum, & non operandum, quæ dicitur *libertas contradictionis*, vel quoad exercitium. Deus enim est perfectissimè liber, & tamen in illo non est facultas ad faciendum actus contrarios actibus bonis, quos liberè nobiscum producit. Christus etiam & Beati liberè nos amant, & non possunt nos odio habere: quare peccare non est perfectio, sed imperfectio, & defectus liberi arbitrij creati, quod factum est ex nihilo, vt optimè docet D. Thomas 1. *p. q.* 62. *art.* 8. *ad* 3. Duplex autẽ in hominibus distinguitur libertas; alia potestatis & in actu primo, quæ est facultas, quâ voluntas potest velle aut non velle, eligere vel non eligere, & se determinare ad amandum vel non amandum hoc vel illud obiectum; alia actualis & exercita, quæ est ipsamet actualis electio & determinatio voluntatis, in qua consistit libertatis potentialis, seu habitualis exercitium. Hæc autem actualis libertas nusquam ab homine exercetur in supernaturalibus, nisi gratia diuina efficaciter moueat, vel vt loquuntur D. Thomæ discipuli, *præmoueat* physicè voluntatem. Hæc autem virtus diuina, seu gratia appellatur motio physica, non quòd sit forma naturalis, seu per modum naturæ ad vnum determinans; sed quia ex propria essentia, & ab intrinseco est efficax independenter à quocumque consensu creato, quod est esse physicam Theologicè, & non Philosophicè. Quod patet in exemplo gratiæ physicè expellentis peccatum, non quòd exerceat oppositionem formæ naturalis & physicæ, sed quia oppositionem habet cum illo ex sua propria essentia, & ab intrinseco, independenter à quacumque lege extrinseca.

Non libertas contrarietatis, sed contradictionis est de intrinseca ratione liberi arbitrij.

D. Thom.

Duplex in homine libertas, potentialis, & actualis, quæ nisi à gratia moueatur, non exercetur.

Quomodo gratia efficax physicè moueat.

374. Liberum igitur arbitrium, quod à Magistro Sententiarum *in* 2. *dist.* 24. & 25. definitur, *Facultas voluntatis & rationis ad vtrumlibet agendum vel non agendum, & ad agendum vnum vel alterum*, nullam à gratia diuina jacturã recipit, immò ab illa fouetur. Libertas enim quocumque modo cõsideretur, ab ea conseruatur, augetur ac perficitur. Nam si libertatem in actu exercito, seu vt actualis est, consideremus, illam à gratia efficaci causari omninò certum est. Cùm enim illud causet libertatẽ actualem nostræ voluntatis, quod reducit libertatem potentialem de actu primo ad actum secundum; cùmque gratia efficax hoc præstet, nam applicat voluntatem ad agendum, & facit quod illa in actu secundo se determinet vt secundum liberum & secundum determinans; clarum est illam producere hanc libertatem actualem & in actu exercito. Vnde D. Aug. *lib. de corrept. & gratia*, c. 8. ait, *quod gratia causat in nobis liberrimam, fortissimam, & inuictissimam voluntatem.* Et subdit: *Homo non libertate consequitur gratiam, sed gratiâ libertatem, & insuperabilem fortitudinem.* Et lib. 1. cont. duas epist. Pelag. c. 29. *Gratia*, inquit, *operatur in cordibus hominum, non vt nolentes credant, sed vt volentes ex nolẽtibus fiant.* Quod etiã definiuit Cœlestinus I. Pont. Max. *in epist.* 1. *ad Episcopos Galliæ*, vbi ait: *Nemo nisi per gratiam libero bene vtitur arbitrio.* Quodque docetur à D. Thoma 1. *p. q.* 83. *art.* 1. *ad* 3. vbi ait, *quod Deus mouendo causas voluntarias, non aufert quin actiones earum sint voluntariæ, sed potiùs hoc in eis facit.* Et *in* 2. *dist.* 25. *q.* 1. *ad* 1. inquit: *Deus operatur in voluntate, & in libero arbitrio secundùm eius exigentiam. Vnde etiamsi voluntatem hominis in aliud mutet, nihilominus tamen hoc sua omnipotentia facit, vt illud in quod mutatur, voluntariè velit.*

Liberum arbitrium gratia efficaci non læditur.

Magist. Sent.

D. August.

Non libertate gratiam, sed gratiâ libertatem homo consequitur.

Cœlestin. P.

D. Thom.

375. Etenim cùm Deus sit primum liberum, & tale per essentiam, supremumque habeat in voluntates nostras dominium, omnem liberam illarum determinationem, quæ est libertas per participationem, eminentissimo & perfectissimo modo in se continet: ergo potest illam causare & efficere sine libertatis præiudicio, vt voluntas in suo ordine, & vt secundum liberum & secundum determinãs ad suos actus liberos se determinet, causa enim efficiens habet producere effectus, quos virtualiter aut eminenter præcontinet: cùm enim, vt inquit D. August. lib. de correp. & gratia, cap. 14. *Deus magis habeat in sua potestate voluntates hominum,*

Deus est primum liberum.

D. August.

mum, quàm ipsi suas: cùmque voluntas creata ratione dominij quod habet in suos actus liberos, possit salua libertate seipsam determinare & applicare ad suos actus liberos eliciendos; Deus qui habet dominium summum & perfectum, vtpote diuinum, à quo omne aliud oritur, poterit etiam per gratiam suam efficacem, illam voluntatem creatam absque læsione libertatis ad agendum determinare, & applicare. Quod adeo verum est, vt seclusâ illâ gratiâ efficaci, seu præmotione physicâ Dei, voluntas creata, seu illius libertas maneat potentialis, suspensa, otiosa, & veluti paralytica; quia à principio indifferenti, vt indifferens est, non exit actus determinatus, nisi ab aliquo determinetur & inclinetur ad illum; sicut à frigido vt tali, non procedit calidum, nec à calido frigidum. Vnde Ierem. *Thren. 5. 21.* Deum sic alloquitur: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur: innoua dies nostros sicut à principio.* Vt ostendat hominem non in actum contritionis seu conuersionis à peccato prorumpere, nisi à gratia diuina ad illum inclinetur ac determinetur: quæ tamen determinatio cùm non excludat propriam voluntatis determinationem, sed inferat, nullo modo lædit libertatem, sed causat. Vnde D. Thom. *q. 22. de ver. art. 8.* ait: *Sicut voluntas potest immutare actum suum, ita & multò amplius Deus.* Quare etiam Deo loquens Vates Euangelicus Isaias *cap. 26. 12.* inquit: *Omnia opera nostra operatus es nobis.* Cuius optima ratio à D. Thom. assignatur in 2. *dist. 31. q. 2. art. 2.* hoc modo: *Quod non habet ex se esse, nec habet ex se operari; sed hoc accipit ab illo, à quo habet & illud.* Vnde Concil. Florent. decreto de fide Catholica ex hoc probat, quod Verbum in diuinis, habet ab æterno à Patre virtutem spirandi Spiritum sanctum, quia ab æterno habet esse à Patre, à quo ab æterno generatur. Cùm ergo liberum arbitrium creatum non habeat esse à se, sed recipiat illud à Deo, tanquam à primo libero, & ideo appellatur secundum liberum, impossibile est quod habeat ex se operari, sed debet illud recipere à quo recipit esse, nempe à Deo; & consequenter Deus per gratiam suam efficacem dat libertati creatæ actualiter operari, ipsamque libertatem in actu exercito, & actualem non lædit, sed causat & producit.

Absque motione diuina, suspensa & otiosa manet libertas humana.

D. Thom.

Liberum arbitrium creatum à Deo habet operari à quo habet esse.

376. Si autem hæc voluntatis humanæ libertas, vt potentialis est, modo suprà exposito consideretur, nullo modo etiam à gratia efficaci prædeterminante læditur. Siquidem cùm indifferentia vaga & versatilis, quæ diuinæ motionis & applicationis necessitatem excludit, non sit de ratione libertatis potentialis nostræ voluntatis, sed tantùm indifferentia obiectiua iudicij; quia sicut de ratione causæ efficientis non est quod sit prima, sed quod efficiat, licèt moueatur ab alia priori, vt patet in igne & cœlo, terra & sole; ita non est de ratione liberi arbitrij, vt se primò determinet, sed vt determinet se juxta suam naturam; idest si fuerit primum liberum, determinet se primò: si verò fuerit secundum, quale est voluntas creata, secundariò tantùm, & dependenter à motione & applicatione primi liberi, primique determinantis & applicantis: ideo gratia efficax determinans, quæ licèt cum indifferentia versatili stare non possit, tamen indifferentiam obiectiuam judicij non excludit nec impedit, sed potiùs efficit quod liberum arbitrium in suo ordine & in ratione secundi liberi & determinantis se secundariò moueat, & determinet; nullo modo lædit libertatem potentialem nostræ voluntatis, maximè quia vtraque nostræ libertatis radix, scilicet extrinseca, & in Deo existens, quæ est ipsa efficacia infinita diuinæ voluntatis, attingens modum & substantiam nostrarum operationum; & intrinseca, ac in ipso homine residens, nempe indifferentia obiectiua iudicij, quâ positâ in intellectu, implicat quod voluntas necessitetur, seu determinetur ad vnum per modum naturæ, reperitur dum voluntas humana gratiâ efficaci decoratur: ipsaque gratia efficax non tollit à voluntate mota potentiam ad dissentiendum, seu ad eliciendum actum oppositum, quod est posse non agere in sensu diuiso, vt docent communiter Thomistæ. Nam vt ait D. Prosper de voc. gent. cap. 18. *Deus ad obediendum sibi, ipsum velle sic donat, vt perseueraturis illam mutabilitatem quâ possunt nolle, non auferat.* Et D. Thom. *quæst. 23. de verit. art. 5. ad 3.* ait, quod *quamvis non effectus diuinæ voluntatis, non possit simul stare cum diuina voluntate, tamen potentia deficiendi effectum diuinæ voluntatis simul stat cum diuina voluntate.*

De ratione liberi arbitrij tantum est, vt se determinet per modum secundi liberi; & dependenter à primo.

D. Prosp.

D. Thom.

Ex quibus euidenter constat, gratiam Dei efficacem non solùm libertatem nostram non lædere, sed illam augere & perficere. Cùm enim inferiora perficiantur per subordinationem & coniunctionem ad superiora, vt patet in luna, quæ illuminatur & perficitur per coniunctionem ad solem; in fluuiis qui crescunt & augentur, dum remeant in Oceanum; & in creaturis intellectualibus, quæ sanctificantur & beatificantur per amorem & coniunctionem ad Deum; quod Marsilius Ficinus in conuiuio Platonis, *cap. 21.* eleganter prosequitur, dum ait: *Qui Deum vero amore prosequutus fuerit, Deum inueniet, & se in Deo recuperabit, quia ad suam per quam creatus est, ideam redibit, vbi rursus reformabitur, quia ideæ perpetuò cohærebit:* per gratiam autem efficacem voluntas nostra Deo, vt primo libero, actu subordinatur, & coniungitur fonti & principio totius libertatis creatæ, efficaciæ scilicet infinitæ diuinæ voluntatis, quæ est prima radix libertatis creatæ, ac consequenter nullo modo gratiâ efficaci læditur, sed augetur & perficitur libertas nostra: siquidem per hanc gratiam efficacem, seu motionem prædeterminantem transfertur libertas creata ab indifferentia potentiali ad actualem, & transit voluntas ab actu primo ad actum secundum, & per illam actu vult, actuque in suo ordine se determinat: sicque à potentialitate & suspensione seu carentia actus, quæ est quædam imperfectio, liberatur. Vnde D. Prosper *sent. 5.* in responsione ad capita Gallorum, inquit, *quod gratia non abolet, sed adolet liberum arbitrium;* hoc est, gratia veluti parens ac nutrix libertatis, illam fouet, conseruat, nutrit, & ad debitam perfectionem conducit. Cùm enim, vt tritum est apud Theologos, Deus cum causis necessariis agat necessariò; cum liberis liberè; & cum contingentibus, contingenter: diuinæ illius gratiæ virtus ita attemperatur voluntati humanæ liberæ, quam mouet, vt relinquat in illa semper indifferentiam judicij, & potentiam ad oppositum: quod expressisse videtur Concilium Trident. *sess. 6. de justif. can. 4.* dicens: *Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo, nec posse dissentire si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere, merèque passiuè se habere, anathema sit.* Vnde S. D. *q. 6. de malo,*

377.

Libertas nostra gratiâ efficaci augetur & perficitur.

Marsil. Ficin.

D. Prosper.

Gratia non abolet, sed adolet liberũ arbitrium.

Conc. Trid.

D. Thom.

malo, art. 1. ad 3. inquit: *Deus mouet voluntatem immutabiliter propter efficaciam virtutis mouentis, quæ deficere non potest: sed propter naturam voluntatis motæ non inducitur necessitas, sed remanet libertas.*

378. Non ergo diuinæ gratiæ ex se efficaciam horreat aliquis, nec illius in humanas voluntates dominium, tanquam tyrannidem criminetur. Natius est cordium humanorum Regina: illis fortiter dum præest, etiam suauiter dominatur: illorum indifferentiam determinat, sed non destruit, sed astruit libertatem; ac de ea mentem hominis mouente, & excitante duntaxat verum reperitur insignis cuiusdam ciuitatis suum erga Regem lemma, nempe: SVB CVIVS IMPERIO SVMMA LIBERTAS. Quomodo enim Deus, de quo sæpè inquit D. Thomas, *quod non est causa tendendi in non esse*, libertatem humanam, cuius origo indeficiens est, diuinæ suæ voluntatis per essentiam liberæ virtute, scilicet gratiâ efficaci, ad nihilum illam destruendo redigeret? Sanè cùm Deo seruire regnare sit, vt loquitur D. Greg. Magnus *in gloss. Prou.* 1. & D. Antoninus Archiep. Florentinus jamjam moriturus gloriosè professus est; gratiæ diuinæ obedire, eius motiones sequi, eiusque legibus assentiendo obtemperare, non seruire est, sed regnare. Vnde D. Thom. *præfat. in epist. canonicas*, exponit verba psalmi 17. *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei*, per distributionem accommodam, vt sit sensus, quotquot seruient ei, erunt reges; & ideo *Apoc.* 19. Christus Dominus principatus sui in femore, hoc est in humanitate, gloriosum titulum gestat, his verbis: *Rex Regum, & Dominus dominantium.* Nam vt loquitur Philo Hebr. lib. de Cherub, *Seruire Deo, maxima est gloriatio, non modò libertate maior, sed & diuitiis & principatu, & omnibus rebus, quas mortales mirantur, pretiosior: vnde nullam etiam seruitutem velut ignominiosam patitur, quia ipsa vera libertas est anima.*

Gratia natiua cordis humani Regina.

Deo seruire est regnare.

Philo.

379. Ille ergo qui gratiæ diuinæ efficaci mentem subdens, eiusque motionem sequens, ad agendum applicatur, vt à peccato recedat, & ad Deum conuertatur, non solùm coactus aut captiuus non debet dici, sed ingenuus ac liberrimus debet appellari: liberâ enim actione suâ, diuinâ in eum agente gratiâ, à fœda miserabilique peccati seruitute transit in libertatem gloriæ filiorum Dei. At quomodo filij Dei sunt, qui eius serui recensentur? Immò non essent Dei filij, nisi ei totâ mentis affectione deseruirent. Vnde *Eccles.* 2. dicitur: *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in justitia.* Nam in domo Dei nemo filius, nisi seruus: vnde D. Chrysol. *serm.* 7. ait: *Nemo cùm se filium clamat, manere se miretur in habitu seruitutis.* Et *serm.* 14. hæc seruitus, inquit, non obligat, sed absoluit; non onerat, sed honorat; abstergit seruitutis maculam, non incurrit. Impleta est Christi sententia, quâ dixit, *Matth.* 20. qui vult esse dominus, sit seruus. Beata est hæc seruitus, quæ dominationem generat sempiternam.

Serui Dei eius sunt filij.

D. Chrysol.

380. Dum ergo peccator sibi relinquitur, captiuus & seruus est tot dominorum, quot vitiorum: ipsaque peccati macula, quæ etiam transacto sceleris actu remanet, velut stigma serui seruum prodit: ipseque infelix propriis peccatorum actibus catenarum veluti pondere aggrauatus, vile quoddam ceu mancipium, durissimæ sub jugo seruitutis jacet. Nam vt dicitur Prou. 6. *Peccata sua capiunt impium, & funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* Sic de se Augustinus adhuc peccati imperio subditus loquutus est lib. 8. confess. cap. 5. *Ligatus eram*, inquit, *non ferro, sed meâ ferreâ voluntate.* Vnde & illa, quæ pulcherrimum juxtà, & castissimum adolescentem Ioseph deperibat impudica mulier, licèt illius domini vxor esset, quia tamen obscœno concupiscentiæ ardore flagrans, per singulos dies adolescenti molesta erat vt eum ad peccati barathrum daret præcipitem, nequaquam *domina* illius, vt par esse videbatur, sed tantùm domini Ioseph vxor à Scriptura nominatur: quod acutè obseruauit D. Ambr. *lib. de Ioseph*, dum inquit: *Rectè vxor domini* (ait sacer Textus) *sollicitauerat, & non ipsa domina, quæ non potuit extorquere quod voluit impetrare; nam quomodo domina, quæ dominandi non habet affectum?* Quamvis igitur aliis præesse videatur qui hominibus dominatur, si à peccato superatur, illius seruus effectus, verè captiuus existit; nam vt loquitur D. Hieronymus ad 1. cap. Thren. *Tot seruit sceptris dedita anima, quot vitiis.* Verùm ab hac seruitute liberat, & veram homini libertatem præstat efficax diuinæ gratiæ auxilium, quo agente ac libero arbitrio cooperante, à tenebris ad lucem, ab iniustitia ad sanctitatem, & à miserabili diaboli seruitute ad filiorum Dei libertatem transferimur. Nam vt inquit D. August. tract. 41. in Ioan. *Voluntas tua erit libera, si fuerit pia: prima libertas est carere criminibus.* Quæ sanè sufficiant ad ostendendum, omne bonum, omnemque ad agendum, immò ad merendum, ac consequenter ad Deum laudandum potestatem hominis, à Deo in illum deriuari: sicut enim omne illius malum à seipso procedit, ita omne illius bonum desursum ei est, descendens à Patre luminum, vt inquit Iacob. *ep. can. cap.* 1.

Dura peccati seruitus.

D. August.

D. Ambros.

D. Hieron.

D. August.

§. III.

Homo diuina gratia auxilio roboratus, ipsique Christo Domino charitate ac justitiâ copulatus, illius laudes audacter debet depromere.

QVantùm potes, tantùm aude, inquit D. Thomas in textu secundo, quem modò elucidamus. Quo loquendi modo Christiano homini, vt Christum Dominum in sacro Eucharistiæ mysterio latitantem laudare suadeat, omnem quâ pollet facultatem proponit, vt totam illam dignissimo illi, maximoque negotio insumat. Cùm enim Angelici Doctoris mens in hoc Opere eò tendat, vt summas Christo de immenso corporis sui beneficio gratias agentes, encomia, laudesque ei totâ mentis jubilatione offeramus, dum ait, *quantùm potes, tantùm aude*, idem est ac si diceret, cùm multùm non de te, sed à Christi gratia, à qua & esse, & posse, & operari habes, valeas, multùm etiam aude; omnemque quam ab inexhausto bonorum omnium fonte, in te perenniter ac jugiter manante facultatem ad agendum recipis, eam totam laudibus & encomiis ad ipsum fontem remitte, vt mirabili circulo ascendant vnde descendunt vires tuæ, & fluxu ac refluxu perpetuo, mutuò dent sibi, mutuóque recipiant Deus & homo. 381.

Sanè nihil infirmius homine diuino auxilio destituto, ac gratiâ sanctificante carente; ad nihilum enim tunc redactus est: cúmque operari 382.

sequatur

Peccator ex se nihil potest:

sequatur esse, vt docent Philosophi, dum à summo esse, nempe à Deo elongatus est, nec ipsam habet agendi facultatem. Hinc Christus dixit Ioan. 15. num. 5. *Sine me nihil potestis facere.* Verùm si superna desuper fulgente luce se infirmum, impotentem, ac miserum agnoscat homo, diuinumque quo roboretur, præsidium enixè, & humiliter imploret, quo fortis ac potens euadat, impetrabit. Sic enim Apostolus 2. *Cor.* 12. 10. inquit: *Cùm infirmor, tunc potens sum*; idest, vt ibidem exponit Angelicus Doctor, *cùm infirmor, adhibetur mihi auxilium diuinum, per quod confirmor.* Vt enim inquit Augustinus serm. 13. de verb. Domini, *nemo erit firmus, nisi qui seipsum senrit infirmum.* Si autem propriæ infirmitatis conscius, diuinâ clementiâ fauente, manu Dei confirmetur, nihil illo fortius aut robustius inuenitur, ita vt qui dixit, *Sine me nihil potestis facere*, ibidem ait, *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Ex quo diuinam sibi arrogare omnipotentiam non veritus est Apostolus, Philip. 4. 13. *Omnia*, inquit, *possum in eo qui me confortat.* Vnde S. August. in psal. 30. sic loquitur: *Domine si sine te nihil, totum in te possumus. Etenim quidquid ille operatur, per nos videmur nos operari: potest ille multum, & totum sine nobis; nos nihil sine ipso.* Hæc ille.

D. Thom. — *August.* — Multùm autem cum gratia Dei.

383\. At ne miteris: summa per gratiam sanctificantem, diuino agente auxilio, Christi & hominis coniunctio summam homini attribuit potentiam. Cùm enim Christi & Ecclesiæ vna persona censeatur, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 15 *art.* 5. *ad* 1. ex eo quod tota Ecclesia morale quoddam & mysticum corpus constat, cuius caput Christus est, actiones capiti membris, & è conuerso actus membrorum capiti attribuuntur. Sicut enim in supposito naturali actiones, & passiones, tam capitis quàm membrorum, eidem hypostasi, cuius sunt caput & membra, tribui solent, Petrus enim capite suo phantasiatur, manibus operatur, & pedibus ambulat; ita & secundùm quandam analogiam in supposito mystico actiones & passiones quæ sunt membrorum propriæ, & etiam capitis, de Christo, tanquam de vno supposito mystico, in seipso vt in capite, & in Fidelibus vt in suis membris mysticè subsistente prædicantur, vt 2. Cor. 13. 3. *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Vbi particula illa, *in me*, mysticam Christi in paulo spiritualiter viuente & loquente subsistentiam significat: & clariùs Gal. 2. 20. *Viuo ego jam non ego, viuit verò in me Christus.* Quà ratione, vt loquitur Cardinalis Caietanus *in opusc. tom.* 3. *tract.* 10. *cap.* 9. dicere possumus: *Mereor ego, jam non ego; meretur autem in me Christus.* Idem etiam valemus asserere de operationibus voluntariis, quas Christi membra viua exercent propter Deum: quo fit vt meritum æternæ vitæ non tam operibus nostris tribuatur, quàm operibus Christi capitis & suppositi mystici in nobis subsistentis, & per nus operantis. *Non enim*, vt loquitur D. August. tract. 28. in Ioan. *Christus in capite, & non in corpore: sed Christus totus in capite & in corpore. Quod ergo membra eius, ipse: quod autem ipse non continuò membra eius. Nam si ipsi* (Christiani) *non essent membra eius, non diceret Saulo: Quid me persequeris? Non enim Saulus ipsum, sed membra eius, idest fideles eius, in terra persequebatur. Noluit tamen dicere, Sanctos meos, seruos meos, postremò honorabiliùs, fratres meos: sed me, hoc est membra mea, quibus ego sum caput.* Hæc Augustinus.

D. Thom. — Christi & Ecclesiæ vna persona existimatus. — *Caiet.* — Opera nostra meritoria à Christo capite, & à nobis vt eius membris procedunt. — *D. August.*

384\. Cùm ergo Christianos homines ita sibi Christus charitate coniungat, vt illos seipsum appellet, nulli mirum videatur, illos ad tantam euehi dignitatem, vt præstantissima exerceant opera; sic enim Fidelium corporibus, mentibusque *Christus transfunditur*, vt loquitur D. Hilarius in illud Matth. 25. 40. *Quandiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis*; vt suam illis tribuens virtutem, ad sua, immò insigniora patranda opera excitet ac moueat. Quod ipse optimus Seruator expressit, dum inquit Ioan. 14. 12. *Qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse faciet, & maiora horum faciet.* Vbi Augustinus *tract.* 72. *in Ioan.* ait, *quod maius opus est, vt ex impio fiat justus, quàm creare cœlum & terram; cœlum enim & terra transibunt; prædestinatorum autem salus & justificatio permanebit.* Subditque: *Iudicet qui potest, vtrum maius sit justos Angelos creare, quàm impios justificare: certè si æqualis est vtrumque potentiæ, hoc maioris est misericordiæ.* Hæc ille. Magna igitur hominis justi est potentia, quæ magnam illi audaciam, magnumque animum præstare debet, præcipuè vt totum illud quod à benigna Redemptoris manu suscepit, obsequio, affectu, laudibus, aliisque gratiarum actionibus in summum ipsum bonorum omnium largitorem refundat. Quod vaticinatus est Euangelicus ille Propheta, dum inquit: *Laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, &c.* Isai. 25. 4.

D. Hilar. — Suam tribuit Christianis Christus virtutem. — *D. August.*

385\. Si enim, vt docet Apostolus 2. *Cor.* 9. 7. aliis hominibus bona nostra erogare debemus, *non ex tristitia, aut ex necessitate; hilarem enim datorem diligit Deus:* quanto cum gaudio, quanto cum animo, quo maioribus nos Christus cumulauit bonis, eo ipsi cantica ac laudes referre tenemur, ac consecrare. Dum ergo lingua clamat, cor amet; & dum anima immensa recolendo beneficia, magnificum datorem ardenti dilectione prosequitur, suaui ac canora voce corpus extollat. Hoc audeat quisque diuinæ mensæ fit particeps. Audeat, inquam, quia potest; non in se quidem, sed in illo qui in seipso non solùm gratiâ residet, sed Eucharistiæ Sacramenti munere venit. Vt enim Paulus *pro Christo legatione fungens in catena, in ipso audebat, prout oportebat loqui*, vt dicitur *Eph.* 6. 20. ita & Christianus Christi corpore vegetatus in ipso audet, sicut oportet, illum laudibus celebrare.

Audactes & lætantes Christus laudandus.

386\. Planè audentes & animosos sibi eligit Dominus, eosque fortes probat, vt ad maiora in laudem gloriæ suæ extollat munera. Sed audaciam & animum tribuit, quia vt ait D. August. *lib.* 5. *consul. cap.* 3. non dignum eligit Deus, sed eligendo facit dignum: ea scilicet largiendo, quibus ad exequenda ad quæ electi sunt ministeria, præparentur, ac disponantur. Vnde magnos, mirabiles, & regios animos in illis solet Deus inserere, quos ad imperia designauit: sic enim Moysem, qui pro libertate cuiusdam de Hebræis fratribus suis sese periculo obtulit, & Ægyptium percussit, ac deinde percutienti Hebræo, & facienti illi iniuriam pacem suaderet voluit, elegit in Ducem, ac Principem Hebræorum; nam vt notauit Isidor. Pelusiota *ep.* 70. summam curam adhibuit Deus examinandi Moysem in omnibus iis, ad quæ ipsum postea mittere constituerat. Cùm

D. August. — Animosos in duces sui populi eligit Deus, vt patet in Moyse & in Petro.

enim Moyses futurus esset dux populi Israëlitici, & justitiam exercere deberet, & simul zelum communis boni habere ad propulsandas iniurias, & pacem in populo conseruandam, justitiæ specimen præbuit, dum percussit & occidit Ægyptium percutientem Hebræum: zelum autem communis boni & pacis testatus est, dum duos

Isid. Pelus.

Hebræos rixantes voluit componere. Vnde & D.

D. August. *D.Thom.*

August. *lib.2. in quæst. Exodi,cap.2.&* *lib.22.contra Faustum*, *cap.70.* vt refert D. Thom. 2.2. *qu.60. art. 6. ad 2.* inquit: *Sicut terra ante vtilia semina, herbarum inutilium fertilitate laudatur; sic illud Moysi factum vitiosum quidem fuit, sed magna fertilitatis signum gerebat, in quantum scilicet erat signum virtutis eius, quâ populum liberaturus erat. Sic etiam Petrus, dum gladio auriculam serui amputauit, futura sua ad gregem dominicum protegendum vigilantia specimen prabuit. Quid ergo incongruum* (pergit Augustinus) *si Petrus post hoc peccatum factus est Pastor Ecclesia, sicut Moyses post percussum Ægyptium factus est rector illius Synagoga. Vterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate justitia regulam excessit, vterque odio improbitatis aliena, sed ille paterno, iste dominico, licèt adhuc carnali, tamen amore peccauit. Resecandum quidem hoc vitium vel eradicandum fuit: sed tamen tam magnum cor, tanquam terra frugibus, ita ferendis virtutibus excolendum erat.*

Quorum audaciam expurgauit.

Hæc ille. Diuina igitur gratia vtrumque, & Moysis, & Petri cor à sentibus expurgatum, virtutibus excoluit, ac vtriusque præstantissimi viri audaciam ac fortitudinem, ad populi sui bonum, Ecclesiæ vel Synagoguæ tegimen, maximamque nominis sui gloriam propagandam disposuit, aptauit, excitauit. Vtinam etiam omnium Christianorum audaciam & fortitudinem ita temperet, immutet ac nobilitet, vt toto animo, totisque viribus Dei Opt. Max. gloriam, Ecclesiæ pacem, proximorum salutem, propriamque sanctimoniam stabilire ac ampliare satagant. Pium hoc, justumque votum implebitur, si diuini auxilij vires, quas in nos abundè effundit Dominus, attentè considerantes, quantùm cum illo possumus, audeamus; totumque quod audemus, ad laudes Christi in Eucharistia Pastoris optimi celebrandas offeramus: illi enim quidquid habemus, quidquid sumus, quidquid possumus, & quidquid audemus debentes, tot bonis priuari ob ingratitudinem merebimur, nisi encomia nostra, quæ nostra sunt, nosque ipsos, æquissimâ vice rependant.

387. Propterea celeberrimi illi 24.Seniores, Apoc.4. *viuentem in secula seculorum adorantes, ante illius thronum proprias coronas mittebant, dicentes*, ibid. num.10. *Dignus es, Domine Deus noster, accipere gloriam, & honorem, & virtutem.* Nam vt ibidem exponit Cardinalis noster Hugo,

Hugo Card.

mittebant coronas, idest victorias, quas de diabolo & peccato per ipsum obtinuerant, ipsi attribuendo, & quidquid boni habent, ad ipsum retorquendo. Interpretatur autem id quod dicebant, *Dignus es, Domine: tu es qui dignos nos facis.* Et Andreas Cæsareensis ait: *Tu Domine coronarum victoria author, & subministrator fuisti.*

Christi auxilio partæ victoriæ Christo consecrandæ.

Andr. Cæs.

Iustè ergo omnem ausum, omnesque quibus victores extiterunt, vires à Christo Domino se suscepisse fatentur, dum simul & capitum suorum diademata pedibus illius congerunt, & illius encomia pleno ore depromunt. Sic enim omnis alicuius ingenij vir, illud omne quod habet, ac quod benè sancteque operatur, viribus suis nequaquam debet ascribere, sed diuinam in se debet agnoscere largitatem. Eius laudes celebrat, si ad Deum omnia refert, tacetque; si ingratus in sinu suo retinet: immò & Deum grauiter offendit, dum rapit quod suum est, sibique arrogat quod illi silentio suo non refundit.

Dei laudes celebrantur, dum bona nostra ad illum referuntur.

D. Bern.

Quod vtique, magnoperè in homine detestandum est; nam *quid odiosius*, ait D.Bern. serm.54.in Cant. *illâ voce, quâ quidam dixerunt*, Deut. 32. 27. *manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hac omnia.* Ex quorum certè numero non fuit clarissimus ille diuinæ gratiæ prædicator, gentium Apostolus, dum 1.*Cor.* 15. 10. inquit: *Gratiâ Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit: abundantius illis omnibus laboraui, non ego solum, sed gratia Dei mecum.* Sic feruentissimus ille Christianæ Religionis propagator, omnem animum, omnemque in agendo virtutem, ad illum à quo accepit, refert; ipsamque quâ Ecclesiam Christi, spirans minarum & cædis, extinguere conatus fuerat, audaciam sibi attribuens, dum *ibid. num. 9.* ait: *Non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persequutus sum Ecclesiam Dei*; omnem quo illam propugnauit, dilatauit, ac docuit zelum, omnemque in agendo constantiam, non sibi, sed Deo, eiusque gratiæ tradit.

Hoc modo quidquid audemus, & quidquid 388.
possumus, Deo lubenti animo consecrantes, ipsum omni laude maiorem laudibus prosequi valemus. Etenim si juxta communem sacrarum Literarum loquendi modum, *Deum confiteri, ipsum laudare est*, vt sexcentis Scripturæ locis constat, profectò æquissimâ omnium quæ in nobis bona sunt retributione Dei Opt. Max. maiestatem confitentes, ipsum laudamus. Quod quidem à contrario inferimus: nam cùm illi qui ingrati sunt animi, adiuuantem Deum videantur negare, quia vt ait D. Chrysost. lib.2. de compunct. cordis, & serm. de Publicano,

D. Chrysost.

Deum negat qui ipsi bona quæ facit nõ adscribit.

Quoties aliquis non Deo, sed sibi ascribit bona quæ facit; quid est aliud, quàm Dei negatio? Quoties animum viresque nostras Deo authori gratitudinis ergò restituimus, Deum non solùm ore, sed etiam bonis nostris confitemur, ipsique omnes quas à creaturis laudes potest accipere, persoluimus & consecramus. Hinc est, quod *Prou.* 30. 10. Sapiens sic consulit: *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei.* Quod quidem non solùm de temporalibus, & exterioribus fortunæ bonis, quæ à Ioan. ep. 3. 17. *substantia huius mundi* vocitantur, intelligendum est, sed etiam de bonis intra ipsum hominem à Deo effusis, deque eius interiori substantia animæ, ac de virtutibus & donis supernaturalibus, quibus à Deo excolitur. Nam vt aduertit, D. Gregorius Magnus, quem refert D. Thomas in cap. 4. Apocalypsis:

D. Greg. *D. Thom.*

Sancti viri quidquid in se aspiciunt, immortalis gratia donum esse cognoscunt, eique de accepto munere debitores sunt, qui & praueniendo dedit eis bonum velle, & subsequendo concessit eis bonum posse.

Cùm ergo iniustus sit alieni boni debitor, 389.
qui debitum soluere non conatur; ni omne quo ditescit homo, etiam spirituale bonum Deo à quo accepit, soluere satagat, non solùm iniustus boni alieni raptor, sed etiam iniquus Dei bonitatis negator jure merito censebitur. Ne ergo turpi iniustitiæ ac negationis Dei labe vir maculetur Christianus, totum quod à Deo potest,

in

in eius laudes depromendas, hoc est ipsi bonorum omnium largitori retribuendo audeat; sicque audaciam, animum, ac vires ad agendum conseruabit. Quo pacto Regius ille Propheta in prælijs non semel victor, qui adhuc puer tanta cum facilitate leonem & vrsum interfecit, vt de eo Ecclesiasticus dixerit cap. 47. 3. *Cum leonibus lusit quasi cum agnis: & cum vrsis similiter fecit, sicut in agnis ouium in iuuentute sua;* qui penè inermis Philisthæum gigantem prostrauit, occidit ac opprobrium de gente sua abstulit; qui etiam aliis victoriis clarus, magis virtutis ac fortitudinis suæ coronis, quàm populi Israëlitici imperio, ac diademate fulgebat, Deum laudauit, dum omnem animum suum, omneque etiam corporis robur Deo, eiusque misericordiæ refundit. Psal. 58. 10. *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus, misericordia eius præueniet me.* Et ibid. 18. in Dei laude ac gratiarum actione perseuerans, subdit: *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam.* Moxque addit: *Adiutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus misericordia mea.* Vbi dum Dauid Deum appellat susceptorem suum, idem est ac si protectorem nominaret, vt plures notarunt Interpretes: & vires quibus hostes populi Dei profligauit, postquam fortitudinem suam, quam ad Deum vt illius authorem refert, vocauit, statim quasi linguam corrigens, & verbum mutans, totus se in Dei laudes effundens, pergit: *Ego autem cantabo fortitudinem tuam.* Suam Dauid fortitudinem ad Deum custodit, sed Dei fortitudinem canit: suam subdit Deo, sed Dei fortitudinem simul cum Deo extollit. Vires suas abscondit egregius hostium suorum triumphator, vt Dei virtutem in se, & per se triumphatricem prodat. Victorias suas tegit, vt Dei victorias reuelet; dumque se infirmum ac miserum, Dei misericordiâ indigentem profitetur, se multis triumphis inclytum, multis victoriis exornatum, multisque coronis redimitum, robustumque exhibet, ac potentem.

Dum Dauid fortitudinē suam Deo à quo illam acceperat, tribuit, Dei fortitudinē maximè laudat.

390. Nec solus Dauid victorias suas, atque coronas Deo, per quem triumphauit, obtulit & consecrauit. Etiam à Gentilibus quibus sola naturæ lux fulgebat, hoc factum est. Nam vt refert Alexander *lib. 6. genial. dier. cap. 6.* mos olim viguit apud Romanos, vt triumphantes exacto triumpho, vel in gremio Iouis Capitolini triumphales coronas locarent, vel eas templis dicarent, quasi Deorum beneficio triumphum sibi contigisse confitentes. Notauitque Plinius *lib. 16. histor. cap. 4.* quod antiquitus nulli nisi Deo dabatur corona. Ob id Homerus cœlo tantùm eas è prælio vniuersò tribuit, idest Deo, cuius proprium est in omni prælio vincere, & à quo vires hominibus ad vincendum deriuantur. Quod *1. Machab. 3. 19.* expressum est, dum dicitur: *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.* Vnde hac voce, *à Deo victoria,* milites suos confirmare & excitare solitus fuit in acie Flauius Heraclius Imperator, Princeps fortissimus atque victoriosissimus: palam & apertè professus, neminem sibi præter Deum, auxiliari ac victoriam tribuere posse; sicut illi accidit dum Cosroë Persarum Rege profligato, victis eius Ducibus, & totâ regione in vltionem ferro flammaque deuastatâ, ac demùm pace cum Siroë, Cosroës filio, æquis conditionibus factâ, Byzantium triumphabundus ingressus est; crucemque Domini, quam ab hoste recepit, propriis humeris gestans, in eum Caluariæ locum, quò eam Saluator tulerat, asportauit; ibique in tantæ monumentum victoriæ, cruce ab Herachio reposita, vbi Saluatori primùm fuerat constituta, dies ille Romanis fastis ascriptus, festumque Exaltatæ Crucis institutum fuit. Sed & victoriæ huius memoria in veteri eiusdem numismate repræsentatur, in quo est imago Heraclij cum triumphali curru, cuius limbus verbis his insignitus est: *Super aspidem & basiliscum ambulaui, & conculcaui leonem & draconem.* Et in medio hæc verba leguntur: *Gloria in excelsis Deo, quoniam ferreas disrupit portas, & sanctum liberauit regnum Heraclij;* vt videre est apud Cuspinianum in Heraclio Cæsare.

Coronæ victorum Diis olim consecrabantur. *Alex.* *Plin.* *Heraclius milites excitabat victoriam à Deo expectando.* *Persis deuicta & cruce Domini recuperata.* *Cuspin.*

391. Laudarunt ergo Deum victores, tum apud Gentiles, tum apud Christianos; eiusque gloriam maximè prædicauerunt, dum & coronas, & vires quibus eas adepti, ipsi tanquam omnis fortitudinis fonti consecrarunt. Laudemus & nos, omnem quam habemus virtutem ipsi referentes; & cùm magnum animum, magnamque audaciam nobis effundat illa Omnipotentis manus, quæ dum aperitur, omne replet animal benedictione; omnem animum, omneque robur ad ipsum refundamus, vt quantùm possumus audentes, tantam illi gloriam retribuere satagamus, quantam nos virtutem ac ad agendum facultatem ab ipso recipimus: vt perpetuo accipiendi ac dandi circulo tanto cum benefactore colligati, sicut semper ab eo bona recipimus, ita semper in eius laudibus ac gratiarum actionibus maneamus.

TEXTVS TERTIVS.

Laudis thema specialis
Panis viuus & vitalis
Hodie proponitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

392. *Laudis thema specialis.* Suum institutum hic Author rectè prosequitur; verbis enim huius textus rationem assignat eorum quæ præmisit textu præcedenti; nam cùm ibi Ecclesiæ suadere conatus fuerit, vt omnem quâ pollet virtutem ad Pastoris optimi Christi Domini, suauissimo corporis sui pabulo fideles nutrientis, laudes celebrandas in tanti beneficij gratitudinem insumeret; immò vt audaciam ac potestatem multiplicaret, vt eum quem omni laude maiorem Scriptura demonstrat, encomiis prosequeretur: hic eius quod suadere voluit rationem affert, dum inquit, *Laudis thema specialis;* ac si diceret, quamvis illeque m Saluatorem, Ducem & Pastorem huius operis initio cecini, omni ex parte, omnique ex capite sit laudandus, cùm omne bonum, omnemque perfectionem dignitas eius infinita contineat; tamen ne te inopem copia faciat, immensaque ac infinita eius maiestas, si tota simul consideretur, gloriâ suâ opprimat intuentem, vel perstringat, vna illius veluti facies ab aliis quodammodo discreta tibi proponitur, quæ licèt

Eorum quæ in præcedētibus suasit, in hoc textu rationem assignat S. Thom.

eiam

etiam dignitatem comprehendat infinitam ; tamen lumine Fidei adiuta Eccleſia, & ipſam attingere , & enarrare , ac tandem canere , ac laudare valebit. *Laudis* enim eſt *thema ſpecialis*, ideſt ſubiectum quoddam ſingulare, adeo Chriſtianis hominibus vtile , vt ab ipſis ſpeciales gratiarum actiones exigens, etiam ſpecialem poſtulat laudationem. Hoc enim beneficium quod tibi proponitur , gemma quædam eſt , quæ pulcherrimum omnium ambit florem ; illum, inquam, qui mirâ & odoris ſuauitate , & coloris venuſtate , ac proprietatum multitudine videntes recreat , tangentes ſanat , geſtantes ditat , omneſque vel odorantes bonis omnibus cumolat. Margarita eſt etiam pretioſiſſima , quæ cæterorum lapidum ignitorum veluti epilogus , ſicuti omnes pulchritudine refert & amœnitate ; ita & virtutibus in ſe claudit & cootinet. Adamas eſt , qui miro fulgore reſplendens mundum illuminat , cœlum ſerenat , infernum ſuperat , dæmones ligat , homines recreat , & Deum iratum placat. *Thema* eſt , ſeu verbum abbreuiatum , è Virginis vtero clauſo mirabiliter egreſſum , carnis infirmitate velatum , inſigni miraculo poſt cœlorum penetrationem ſupra cœlos ad Patris dexteram collocatum , vt viſibiliter ibidem Beatos recrearet homines. Ideſt quod ſub Sacramenti ſigno ſpeciebus panis clauſum eſt , vt viatores homines adhuc in terra militantes , immortali cibo nutriret. Et ideo quodnam ſit hoc *thema laudis ſpecialis* , volens declarare Author , ſtatim ſubdit :

Euchariſtia eſt thema laudis ſpecialis.

Vt gemma.

Vt margarita.

Vt adamas.

393. *Panis viuus & vitalis hodie proponitur.* Quaſi dicat, en tibi ſpecialis laudationis admirabile ſubiectum : ille qui celeberrimâ ac per totum orbem Chriſtianis ſolenniſſimâ hac die , *viuus ac vitalis panis ab Eccleſia adorandus , ac ſummâ deuotione colendus proponitur.* Sicut enim ſpecialis ſeu ſingularis , imò & ſingulariſſimus eſt hic panis ; ita & ſingulare ad Chriſtum Dominum collaudandum thema præbet. Nam cæteri qui ab orbe condito hominibus , etiam excellentioribus nutriendis miniſtrati ſunt panes vitâ caruerunt ; quamvis frumenti grana , ex quibus panis conflatur , etiam à ſpicis auulſa , adhoc in ſe vitam retineant , quam debent amittere dum ad fructificandum à ſatoribus terræ mandantur , vt ipſe Chriſtus annotauit Ioan. 12. 24. *Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit , ipſum ſolum manet : ſi autem mortuum fuerit , multum fructum affert.* Nunquam tamen ex eis , niſi mortuis ac mola contritis farina efficitur , ex qua panis conflatur ; vnde omnes , quibus veſcuntur homines , panes , ſicut & cæteri cibi , mortui ſunt , nullamque in ſe vel minimam vitam continent : at diuinæ Euchariſtiæ panis ſupra cæteros extollitur , omnibuſque cibis præſtantior , vitâ gaudet , *paniſque viuus* à D. Thoma apellatur. Licèt enim hoc admirabile Sacramentum paſſionis ac mortis Domini ſit memoriale , tamen viuum myſterium eſt , viuuſque panis appellatur , eo quòd verè & realiter contineat Chriſtum , qui ſeipſum panem viuum vocauit. Ioan. 6. 51. dicens : *Ego ſum panis viuus , qui de cœlo deſcendi.*

Sola Euchariſtia panis viuus dicitur.

394. Verùm non ſolùm panis viuus nuncupatur Euchariſtia, ſed *Vitalis* ; vt oſtendatur non ſolùm viuum panem eſſe ex hoc quod Chriſtum panem viuum de cœlo deſcendentem continet, ſed etiam quia illius amantiſſimi Saluatoris vitam præſtantiſſimam dignè tantum myſterium recipientibus communicat. Vnde dum dicitur *Vitalis* , idem eſt ac ſi viuificans diceretur ; ſiquidem dum Chriſtus de ſe inquit Ioan. 6. 48. *Ego ſum panis vitæ* , ſeipſum ſignificat , prout factam per Euchariſtiam Chriſtianis , quos ſuo corpore nutrit , vitæ ſpiritualis principium eſt. Itaque rectè à D. Thom. hoc Sacramentum , *panis viuus & vitalis* , ideſt tribuens vitam appellatur ; cùm etiam D. Irenæus *lib. 4. aduerſus hæreſes , cap. 39.* de vltima cœna loquens dicat: *Chriſtus recumbentibus eis miniſtrabat eſcam, ſignificans eos, qui in terra recumbebant, quibus venit miniſtrare vitam.* Vbi non ſolùm per vitam , fidem & gratiam Chriſti, quibus ſpiritualiter viuunt homines , ſignificauit Irenæus ; ſed etiam ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum , quod etiam à primis Chriſti Fidelibus nomine vitæ exprimebatur , vt refert Card. Baron. *tom. 1. Annal. Eccleſiaſt. anno Chriſti 34. num.* 48. & teſtatur D. Auguſt. qui *lib. 1. de peccat. merit. & remiſſ.* contra Pelagianos *capite 24.* inquit : *Optimè Punici Chriſtiani Baptiſmum ipſum nihil aliud quàm ſalutem ; & ſacramentum corporis Chriſti , nihil aliud quàm vitam appellabant.*

Dicitur etiã panis viuus, quia vitam ſpiritualem tribuit.

Irenæus.

Sanè vt cœleſtis iſte panis proprio nomine 395.
appellaretur , necnon à cæteris cibis viatorum hominum diſtingueretur , *panis viuus , ac vitalis* debuit appellari : nam vt loquitur Iuſtinus Martyr in oratione quam ad Antoninum Auguſtum ſcripſit de Euchariſtiæ myſterio : *Non vt communem panem , neque communem potum iſta ſumimus ; ſed quemadmodum per verbum Dei caro factus Ieſus Chriſtus Saluator noſter , & carnem , & ſanguinem ſalutis noſtræ causâ habuit , &c.* Vnde cùm non communis cibi modum habeat Euchariſtia, ſed ſpecialem & diuinum , viuus cibus , ac vitalis panis meritò nominatur. At licèt hic viuus, vitæque panis jugiter in Eccleſia Fidelibus , tanquam periclitantibus azylum , infirmis medicamentum , ac famelicis pabulum pateat : tamen hodie , hoc eſt die feſto , ab Vrbano IV. Romano Pontifice , ſanctiſſimo huic Myſterio dicato, Chriſtianis palam exponitur : tum in templorum altaribus , vbi magno apparatu , ſummaque maieſtate , ſacro myſterio celebrato , fulgentiſſimas inter lampades micat Sacramentorum jubar Euchariſtia : tum in ſolenni per vicos & plateas ciuitatum proceſſione , vbi Regio more , ingenti populorum applauſu, inenarrabili bonorum lætitiâ, ab omnibus Eccleſiæ, ac ſeculi Proceribus, Regis ac Saluatoris noſtri corpus ſub ſpecie panis abſconditum circumfertur. Tum denique à viris Apoſtolicis pro concione plebem Chriſtianam alloquentibus , qui adorandi huius Sacramenti miracula enarrantes , diuini erga nos amoris ſacram per Euchariſtiam theſauros omninò effuſos demonſtrant. Vnde poſtquam D. Thomas oſtendit panem viuum & vitalem , ideſt Chriſtum Dominum , ſeu venerandum eius corpus in ſacra Euchariſtia, eſſe ſubiectum quod in tanta ſolennitate Eccleſiæ exponitur, vt ex tanti beneficij attenta conſideratione , magnifici Benefactoris Chriſti Domini laudes eructet, ſtatim ſubdit :

Vita à priſcis Chriſtianis appellabatur.

Iuſt. Mart.

Euchariſtia in ſolemni die ipſi dicato proponãtur in altaribus, in concionibus, ĩn proceſſionibus.

TEXTVS

TEXTVS QVARTVS.

Quem in Sacræ mensa cœnæ
Turbæ fratrum duodenæ
Datum non ambigitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

395. *Vem in Sacra mensa cœna.* Vbi Authot admirabilem Sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti institurionem adducit; nam vt magis Ecclesiam ad Christi Domini laodes depromendas excitet, illi suggerir, panem illum vioum atque vitalem, qui ei hoc celeberrimo festo proponitur, illummet panem existere, quem amantissimos Redemptor in vltima cœna, quam moriturus cum suis celebrauir, in immensi amoris signum, ad vitam illis largiendam tradidit. Cùm enim, quam hodiernâ luce agit Ecclesia, solennitas sacratissimam illam noctem, in qua Domious, cùm ab infensissimo sibi discipulo suis tradendus esset æmulis, *prius suis in vita ferculo se tradidit discipulis*, recolat: panis ille vious, qoi & tanti festi, & sommæ jubilationis materia proponitur, ille est absqne vllo discrimine, quem Christus Dominus in illa cœna erogaoit.

Idem panis viuus à Christo in vltima cœna discipulis traditus, ab Ecclesia fidelibus & exponitur & conceditur.

396. Sed summum ex hac circunstantia etga homines amoris Cbristi impetun aduertere licet; dum enim homines illi mortem præparabant, vitam æternam eis largiri conabatur; nec aliunde, quàm ex carne sua, quam in cibum; & ex sanguine suo, qoem in potum mirâ charitate distribuit. Iudæi nitebantur eum è viuis eripere: at ille nec mortem renuens, ipsâ morte, quam in hoc mysterio veluri in imagine insignitam reliquit, semetipsum inter viuos ad futura secula reliquir, vt carnis suæ viuificantis virtute etiam mortuis vitam donaret. In cœna, quæ vltima diei refectio est, hoc inæstimabile munus hominibus obtulit, vr dum vltimâ vice mortalem cibum à mortalibus sibi oblatum sumpsit, illos immortali corporis sui pabulo vegetaret, sicque dum mortem prægustaret, vitam illis æternam prægustandam præberet. Omnium ciborum, quos ipse Dominus adhue passibilis sumpsit, cœna hæc finis fuit, vt esset inirium hominibus panem Aogelorum manducandi. Christi vitæ veloti hic rerminus fuit, sed non amoris; immò *in finem dilexit eos*, quos jam antea plurimùm dilexerat: ita vt hoc omne qood de nostro proptet nos assumpserat, totum in admirabili corporis, & sanguinis sui Sacramento nobis conferret ad salutem. Testamentum soum hac in cœna amantissimus condit Saluator, nec immenso illius amori omnia bona sufficiunt, vt ea Christianis filiis suis tradat; insuper & seipsum tradit, seque in hoc mysterio hæreditatem simul exhibet, & alimentum. At dum se, bonaque sua nobis cœnando tribuit, nos, malaque nostra in se suscepit. Nam vt inquit D. Athanas. serm. de pass. & cruce Domini, tom. 3. *non Dominus ipse propter seipsum, sed nos in illo patiebamur. Quia* vt subdit idem Athanas. *humiliauit semetipsum vsque ad mortem, vt ipse patiens, eum qui verè patiebatur, redderet innocuum & parua magnis permutaret.* Dum enim Christus nostras suscepit infirmitates, suas oobis contulit virtures: dum homana passus est, nobis præstitit diuina; & dum ex cœna ad iniurias recipiendas properauit; nobis supremas conferre dignitates festinauit. Quæ enim maior hominum dignitas, quàm in terra permanere, & cœlestem Angelorum, immò & diuinum panem, seu veriùs ipsum Dominum Angelorum, tanquam panem manducare? Tandem nocte hæc cœna peracta fuit, vt sacrosanctum Corporis Dominici Sacramentum lucem veram hominibus afferens, densissimam omnium tenebrarum caliginem maiestatis suæ fulgore effugatet, noctemque obscurissimam in diem lucidissimum commutaret. Meritò igitur D. Thomas canit panem viuum & vitalem in Sacræ mensa cœnæ à Domino hominibus fuisse porrectum; & vt rem latiùs fusiusqoe exponar, addit:

Summus Christi erga homines amor in Eucharistia.

Miracula in vltima cœna stupenda patrauit.

D. Athanas.

397. *Turba fratrum duodena datum non ambigitur.* Pergit hîc Sanctus Doctor, & quibus panis vious, ac vitalis à Christo Domino in vltima cœna sit distributus, ostendit, dum ait quod non ambigitur, idest nullo modo dubitatur, fuisse concessum duodenæ turbæ fratrum, idest Christi Apostolis numero doodecim. Quamvis enim ad saluandum omnes homines Christus mundo visibilis apparuerit, & ex illis præter duodecim quos elegit discipulos, quos etiam Apostolos nominauit, alios septuagintaduos discipulos ad se vocauerit; quos *binos ante faciem suam in omnem ciuitatem & locum, quò erat ipse venturus, destinauit*: tamen ad vltimam cœnam, in qua *vetus Pascha consummabat, & nouum condebat*, vt loquitur D. Leo Papa *serm. 7. de passione*; ae non solùm summum secundùm ordinem Melchisedech Sacerdotem & Pontificem, sed etiam omnium Saluatorem egit ac Dominum, duodecim tantùm Apostolos asciuit, ae cotam illis Sacra Mysteria corporis & sanguinis sui celebrans, non solùm taotorum mysteriorum eos fecit participes, verùm etiam huius Sacrificij offerendi ministros ordinaoit. Sicque noo tantùm eos corpore suo pretiosissimo, ac sanguine suauissimo & pauit, & potauit, verùm etiam Sacerdotij sui, & quâ pollet ad hostias offerendas, potestatis instiruit consortes: vnde meritò duodenus Apostolorum numerus hîc à D. Thoma *turba fratrum duodena* appellatur. Ex qoo enim corporis & sanguinis Domini participes effecti sunt, ac illius Sacerdotij charactere insigniti, ad tantam euecti sunt dignitatem, vt Christi Domini non solùm amici & commensales, sed etiam illius in offerendo veluti collegæ, illius fratres appellati sint. Clarissimo ac illostri hoc nomine à Christo Domino mortis victore ac triumpharore decorati sunt; dum enim post resurrectionem suam Magdalenam ad Apostolos mitteret: *Vade*, inquit, *ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.* Ioan. 20. 17. Et D. Paolus *Hebr.* 2. 11. de Christo loquens, & homioibus pro quibus ad terram descendere dignatus est, inquit: *Non confunditur fratres eos vocare.* Si enim juxta nominis etymologiam *frater*, quasi *ferè alter* dicitur: carni & sanguini, ac Sacerdotij eius communicantes dignitati, cùm eius amici censeantur, amicorumque nomioe ab ipso honorentur, ferè

S. Leo.

Christus in vltima cœna Apostolos proprio corpore pauit, & huius Sacramenti ministros ordinauit.

Apostoli Christi Domini fratres.

alteri, idest illius fratres verè censendi sunt; amicus enim *est alter ego*, vt inquit Aristoteles. Sed de hac fratrum nomenclatura, eiusque dignitate fusiùs in elucidatione, sicut & de duodenario Apostolorum numero.

TEXTVS QVINTVS.

Sit laus pura, sit sonora,
Sit jucunda, sit decora
Mentis jubilatio.

EXPOSITIO TEXTVS.

398. *It Laus pura, sit sonora.* Expositâ subiecti seu materiæ laudationis, ad quam hortatur D. Thomas in hoc opere, dignitate, illiusque excellentiâ paucis comprehensâ, nempe quod sit panis viuus, vitalis, ac illemet quem Christus Dominus in vltima cœna charissimis porrexit discipulis; nunc ad qualitatem laudis, quam ex intimo cordis affectu Christo Domino debemus depromere, progreditur. Ait ergo: *Sit laus pura*; ac si diceret, purissima, necnon sanctissima Redemptoris nostri caro, ipsi Verbo Diuino, quod actus purissimus est, hypostaticè vnita, in augustissimo Eucharistiæ mysterio verè ac realiter existens, quæ tibi hac solenni festiuitate laudanda proponitur, laudationem sibi congruam, ac conuenientem postulat. Cùm ergo sancta à sanctis sanctè pertractanda sint, vnde olim in Ecclesia dum Sacra Synaxis ageretur, omnibus sacram Corporis Dominici mensam adire volentibus Diaconus alta voce clamabat, *Sancta Sanctis*; idest, qui sanctus esse totis viribus non est conatus, ad omnium sanctorum Sacramentorum sanctissimum accedere non præsumat; etiam pura quæ à sanctis vel parum, vel nihil differunt, à puris purè debent pertractari, ac consequenter quæ pura & honesta sunt, à puris & honestis collaudari personis. Vnde tritum emanauit illud, *Optimum est laudari à laudato viro.* Verba enim quæ ad alicuius encomium pronuntiantur, etsi ad perfectissimum obiectum directa, si ab imperfecto & impuro ore procedant, impurum à principio non puro aliquid contrahent; obscura erunt, non splendida; nec rei laudatæ tribuent splendorem, sed calliginem; ipsique non præbebunt gloriam, sed opprobrium. Itaque purissimum diuinæ Eucharistiæ mysterium purissimam laudem à nobis postulat; & hæc est ratio, cur Author inquit in textu: *Sit laus pura*, idest à corde mundo, & à lingua ab omni iniustitia immuni, & ab homine omnino per gratiam innouato procedat. Vnde & in hymno ad matutinum huius diei idem S. D. inquit:

Recedant vetera, noua sint omnia,
Corda, voces, & opera.

Eucharistia purissimum Sacramentū purissimam laudem postulat.

399. Æquum enim est, vt rem omnium sanctissimam modo sancto pertractemus: nec solùm dum ad illam recipiendam, sed etiam dum ad illam adorandam, vel laudandam accedimus, omni ex capite puros esse satagamus. Vt enim inquit D. Ioan. Chrysost. hom. de prod. Iudæ, *ad terribilem (Eucharistiæ) mensam cum debita reuerentia, cum congrua vigilantia oportet accedere. Pura sit mens, pura cogitatio, quia Sacrificium purum est.* Si ergo pura debet esse mens, pura cogitatio, etiam debet esse pura loquutio, puræque voces, vt Christum in hoc mirabili Sacramento latitantem laudibus celebremus: nam vt inquit Aristoteles *lib. 1. Periherm.* voces sunt *signa conceptuum, & earum quæ sunt in anima passionum.* A culpis igitur sit immunis, ac mente, labiis, manibusque justitiâ fulgeat quisque Christianus, qui laudes Christi optimi Saluatoris, ac Pastoris cupit decantare: si autem impurâ peccati labe, vel in corde, vel in ore, vel in opere sordeseat, à laudibus Domini abstineat; nam vt inquit Scriptura Eccles. 15. 9. *non est speciosa laus in ore peccatoris.* Quod facto suo comprobauit Saluator, dum se laudantem, ac eius Deitatem confitentem dæmonem cohibuit, illumque tacere præcepit, *Marc. 1. 24.* dicens *Obmutesce*; vt obstinatum induratumque peccatorem non solùm actu, sed etiam potentiâ loquendi priuaret. Cùm enim justissimus, ac sanctissimus Dominus nullam habeat cum iniustitia aut impietate societatem, nullam ab impiis vult recipere laudationem. Silentium iniquis omnibus in huius cacodæmonis persona imperat, quos tamen justitiâ suâ castigat, non ex illorum vel operibus, vel sermonibus, sed ex eorum suppliciis gloriam suam augere contendens. Sic enim Christum Dominum loquentem diabolo inducit D. Chrysostomus hom. 5. in Marcum: *Obmutesce. Laus mea silentium tuum. Nolo me laudet vox tua, sed tormenta tua: pœna tua, laus mea est.* Hæc ille. Impuri ergo homines linguam puram non habentes, Deum laudare non possunt, sed solùm justi, quos tanquam puram vocem habentes D. Thomas est exhortatus, vt ad Dei laudes ora sua relaxent, dum ait, *Sit laus pura.*

D. Chrysost.

Puris mēte, labiis ac manibus, Christum in Eucharistia laudet.

Cur Christus dæmoni tace, sed obmutesce.

D. Chrysost.

Verùm dum addit, *sit sonora*, secundam laudis diuinæ qualitatem attingit. Postquam illam mundam esse, ac è mundo corde, mundaque lingua debere procedere docuit, dum dixit, *Sit laus pura*; illam ex toto corde, & ex tota mente oriri demonstrat, dum subdit, *Sit sonora.* Vox enim hominis nusquam ad Deum ipsum in throno maiestatis sedentem resonat, nisi ex intimo ac integro cordis affectu procedat. Sic voces inclyti Regis ac Prophetæ Deum supra cœlos attingebant, quia ab illo ad istum ex integro corde properabant. *Clamaui in toto corde meo*, inquit Dauid psal. 118. 145. & psal. 110. 1. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: in consilio justorum, & congregatione.* Ac si diceret, ex omnibus cordis & mentis meæ viribus laudabo te; pura erit laudatio, à corde contrito & per pœnitentiam mundato procedens; & laudes tuas non pronunciabo nisi in cœtu Sanctorum, & in bonorum hominum societate. Sic enim totum cor Deo tribuitur, voxque ad Deum ab illo directa, sonora, immò acutissima est, quæ cœlos penetrat, & ad ipsum cœlorum Creatorem euehitur. Vnde D. Ambr. *serm. 19. in psalmum 118.* inquit: *Sicut corporaliter tunc benè clamatur, cùm toto corde clamatur: ita spiritualiter toto est clamandum corde, si volumus magna referre,* & 400.

Laus sonora ex intimo corde debet procedere.

D. Ambros.

& à Domino quæ poſcimus, impetrare. Vnde laus quæ à nobis Deo offertur, multùm ſonora cenſebitur, ipſaſque Dei aures attinget, ſi lingua illam pronuncians, cum corde conueniens, non ſolùm vocem, ſed totum cor cum ſermone tranſmittat.

401. Etenim laus, etſi ore corporis exprimatur, tamen præcipuè ab anima procedit, quæ obiectum maximè laudabile cognoſcit, eiuſque quas optimè penetrat, perfectiones extollit; vnde nullo modo perfecta ſeu ſonora laudatio reputabitur, niſi ſimul ab anima, ſeu à mentis ore, & à corporis lingua promatur. Quod acutè ſanè notauit Auguſt. *in pſalm.* 141. exponens illa verba, *Voce meâ ad Dominum clamaui. Fortè*, inquit, *non fruſtra additum eſt, mea; multi enim clamant ad Deum, non voce ſua, ſed voce corporis ſui. Homo ergo interior, in quo cœpit habitare Chriſtus per fidem, voce ſuâ, non ſtrepitu labiorum, ſed in aſpectu cordis clamat ad Dominum. Non vbi homo audit, ibi Deus audit: niſi voce pulmonum, & laterum, & lingua clames, homo te non audit; cogitatio tua, clamor eſt ad Dominum.* Hæc ille, quibus apertè declarat, ſonoram laudationem à cordis ore, & mentis ſtomacho, ſi ſic fari liceat, eructari tanquam verbum bonum æterno Regi, ab affectu hominis meritò dedicatum. Quo pacto etiam Chryſoſtomus *hom.* 8. *in Matth.* de pueris illis in Bethlehem Iudæ à ſæuiſſimo Rege, vt Chriſtum recèns natum occideret, interfectis: *Dicunt* (inquit) *Domino laudes trucidati ab Herode lactentes; loquuntur ſanguine, quod linguâ non poſſunt: paſſione canunt, quod ſermone non norunt: occiſi prædicant, quod viui non poterant. Contulit martyrium laudem, quibus negauerat natura ſermonem; licuit ſanguine clamare quibus narrare non licebat voce; licuit ſanguine loqui, quibus linguâ non licuit.*

D. Auguſt.

Non voce corporis, ſed voce cordis ad Dominũ clamatur.

D. Chryſoſt.

402. Orationem laudem imitari, nemini dubium eſt; omnis enim Dei laudatio ore hominis pronuntiata, ab indigenti creatura procedens, ad excellentiſſimum, potentiſſimumque rerum omnium principium, Deum Opt. Max. deſtinata, ſimul potentiam, bonitatem, cæteraſque reuerentur perfectiones, eiuſque miſericordiam implorat, vt à malis omnibus erutus Chriſtianus, bonis omnibus cumuletur, ac conſequenter orationis in omnibus vicem gerit. Cùm ergo oratio nec clamet, nec reſonet ſolâ prolatione ſermonum, ſed cogitationum, cæterorumque cordis affectuum oblatione ac manifeſtatione; vnde Apoſtolus ait 1. Cor. 14.14. & 15. *Si orem linguâ, mens mea ſine fructu eſt. Orabo ſpiritu, orabo & mente; pſallam ſpiritu, pſallam & mente*; nec Deus à nobis, niſi à voce cordis laudabitur. Duo ergo ad orandum, & ad laudandum Deum neceſſaria ſunt, cor, & lingua: quod ſi alterum ex his duobus defuturum eſſet, melius profectò eſſet vt lingua deficeret, & mẽs ad Deum laudandũ ſemetipſam eleuaret, juxta illud Apoſtoli Coloſſ. 3. n. 16. *Cantantes in cordibus veſtris Deo.* Et 1. Cor. 16. 31. *Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Dum enim homo temporalibus rebus implicatus ita alicui vacat actioni, vt nequeat in Dei laudem eius lingua prorumpere; rectè interiùs mens eum affectu laudat, ſanctiſque cogitationibus eius gloriam decantare conatur.

403. At laus ad quam hortatur D. Thomas, ſolâ mentis jubilatione non completur: corporalis exultatio, vocalis cantus, ipſaque pronunciatio & expreſſio verborum illam præſtantem faciunt & ſonoram, eamque Dei auribus maximè gratam, dummodo puram mentem, purumque cor labiis vocibuſque offerant ac conſecrent. Sicuti enim Sponſæ dilectiſſimæ auribus ſuis reſonantẽ vocẽ audire cupiuit æternus animarum noſtrarum Sponſus, quia ex mundo corde procedebat, ait enim Cant. 2. num. 14. *Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora*: vbi Sponſæ vocis ſuauitatem extollit, quia de interna animi venuſtate procedebat; non enim externa vox dulcis eſſet, niſi interna facies eſſet decora; nec hæc decora eſſet, niſi tota Sponſo immortali traderetur; ſic enim ille poſtulauit, dum inquit, *pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum*, Cant. 8. 6. Ita laudes noſtræ amantiſſimo Saluatori in Euchariſtia exhibitæ, ſonoræ erunt, ſi ex animo ſanctitate formoſo, ac charitate integro oriantur: tunc ſuaues, dulceſque etiam in auribus Dei reſonabunt, ſi interna animi pulchritudo ad exteriora cor traducens; in moribus noſtris adjiciat venuſtatem. Huc accedere videtur D. Ambroſius præfata Cant. 2. verba exponens; ſic enim habet: *Suauis eſt vox, quia ore confeſſio fit ad ſalutem; & decora facies, quæ non erubeſcit authorem, non confunditur redemptore. Oſtendit ergo faciem ſignaculum crucis præferens, & inſinuat vocem ſuam, auctoritatem prædicationis aſſumens.* Quæ vltima Ambroſij verba ad rem noſtram expendenda ſunt. Sponſa faciem præbet, dum crucis ſignaculum præfert: at crucem manibus, vel fronte non præferret, niſi Crucifixum toto corde diligeret: & vocem ſuauiter inſinuat, *auctoritatem prædicationis*, addam & laudationis, *aſſumens.* Sic ergo Eccleſia, immaculata Chriſti Sponſa, ſonoram ſuauemque hymnorum ſuorum Chriſto Domino melodiam reſonabit, dum amantiſſimum erga Sponſum dilectione & charitate cor ſuum integritate venuſtum omninò conſecrabit. Vt autem hanc eſſe D. Thomæ mentem conſtet, ſequentia eius verba aduertenda ſunt, in quibus de interna mentis jubilatione præcipuè loquitur; ait enim.

Vox Sponſæ non eſſet dulcis, niſi eius facies animæ charitate eſſet decora.

D. Ambroſ.

Sit jucunda, ſit decora mentis jubilatio: non enim Chriſtianorum laudes Deus acceptaret, niſi ipſi potiùs corde, quàm labiis jubilarent. Qui enim aliquando Scribis & Phariſæis oris, & cordis illorum diſcordiam exprobrauit, ex hoc quod ore Deum confitentes, corde non diligebant, dicens, Matth. 15. 7. & 8. *Hypochritæ, benè prophetauit de vobis Iſaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè eſt à me*: Chriſtianos maieſtatem ſuam ſolâ corporis ſubiectione, oriſque confeſſione laudantes, non autem toto corde diligentes, penitus amandaret. Vnde vt Deo *jucunda*, nobiſque *decora* ſit eius laudatio, mentis, ideſt cordis, debet eſſe jubilatio: vnde D. Thomas inquit: *Sit jucunda, ſit decora mentis jubilatio.* Quæ quidem verba ſumpſiſſe videtur ex pſalm. 146. 1. *Laudate Dominum quoniam bonus eſt pſalmus, Deo noſtro ſit jucunda, decoraque laudatio.* Vbi geminas laudis Dei qualitates, quas illis verbis aſſignat S. D. ex duabus aliis deriuari conſtat. Si enim laus ſit *pura*, & *ſonora*; ideſt, ſi ex corde mundo, ac charitate flagrante procedat; vtique Deo erit jucunda, nobiſque decora. Cùm enim dilectionem noſtram 404.

Corde potiùs quàm labiis Chriſto jubilandum.

Deus maximè cupiat, laudationem amore feruentem à nobis ipsi decantatam summa cum delectatione recipiet: cúmque illa, quæ sonora est laus, à feruido corde procedat, vt suprà ostendimus, & ex D. Augustino in illa verba psalmi 118. *Clamaui in toto corde meo*, colligitur, vbi ait: *Tacebis, si amare destiteris. Frigus charitatis silentium cordis est; flagrantia charitatis clamor cordis est*: absque dubio jucunda erit Deo, idest maximâ cordis lætitiâ à Deo acceptabitur. Quod sanè illud est à Propheta postulatum, dum ait: *Iucundum sit ei eloquium meum*. Psal. 103. 34. Cupiebat enim vt psalmos, quos ore promebat, etiam corde ei caneret, vt gratam ipsi oblationem consecraret. Nec solùm jucunda Deo est huiusmodi laus, sed decora; idest decorem ei affert & gloriam: quod ipse Dominus testatus est, dum eiusdem calamo Prophetæ enarrauit: *Sacrificium laudis honorificabit me*. Psal. 49. 23. Si enim juxta Tullium honor *est illustris meritorum fama in multos homines peruagata*; dum laudibus & encomiis Deo sacrificium labiorum ac cordium nostrorum immolamus, plura diuina attributa eius canticis nostris manifestantes, à nobis apud plurimos honorem recipit: hi enim ab hymnis, quos Deo canimus, Deum cognoscentes, gloriam illi tribuere nituntur; gloria enim Dei, juxta D. Ambr. quem refert D. Thomas in cap. 1. ep. ad Hebr. lect. 2. *est clara cum laude notitia bonitatis diuinæ*.

D. August.

Cor charitate Deo clamat.

D. Ambros.
D. Thom.

405. Vel prædicta verba respectu laudantium possunt exponi: & cùm D. Thomas inquit, *sit jucunda, sit decora mentis jubilatio*; idem est ac si diceret, qui Deo laudem puram & sonoram sanctitate & cordis integritate offerunt, illius operis fructum recipiunt, lætitiam & honorem. Si enim jubilatio mentis exultationem ac cordis lætitiam includit, sicut declarauit Regius Vates *psalm.* 99. 1. dum ait, *Iubilate Deo omnis terra, seruite Domino in lætitia*; vbi lætitiam cum jubilatione coniungit in eis qui Deo seruiunt, & Deum laudant; vnde de seipso *psalm.* 70. 23. inquit: *Exultabunt labia mea, cùm cantauero tibi*; cantica, quæ mentis iubilatione Christo Domino sacro mysterio corporis sui Fideles reficienti, vocis suauitate modulantur, *iucunditatem & exultationem* super laudantes & canentes *thesaurizabunt*. Quomodo enim sine gaudio conuiuium omnium magnificentissimum, quo à Domino Iesu etiam nostra corpora satiantur, laudibus & canticis celebrabunt? Sanè cùm *panis* hic *cor hominis confirmet*, & *vinum lætificet*, de hoc Sacramento sine lætitia tractate fas non est.

Christum laudantes internam lætitiam recipiunt.

406. Quare grande illud, & apud omnes historias celeberrimum quod fecit conuiuium Assuerus Rex Optimatibus suis, quod Eucharistici conuiuij à Christo Rege omnibus Christianis præparati typus fuit, speciali prouidentiâ in eius Regni Metropoli nomine Susan celebratum fuit, vt patet *Esther cap.* 1. quia *Susan* non solùm *lilium* & *rosam* reddit, sed vt notauit Lyranus, *lætitia* interpretatur. Igitur in vrbe lætitiæ Eucharisticum Conuiuium exhibetur, vt ostendatur Christianorum Ecclesiam, in qua Eucharistiæ veritas dispensatur, regionem esse gaudij & lætitiæ, quæ in omnes ad sacra mysteria accedentes abundantissimè effunduntur. Vnde psalm. 41. 5. dicitur: *Transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis sonus epulantis*. Ex quibus verbis D. Thomas in Officio Sanctissimi huius Sacramenti, in tertia antiphona secundi nocturni ait: *In voce exultationis resonent epulantes in mensa Domini*. Non enim fieri potest, vt omnes diuini cibi delicias gustent, & in voce gaudij, & lætitiæ linguas non soluant, oraque non relaxent. Vnde rectè D. Thomas ait: *Sit jucunda mentis jubilatio*. Addit insuper,

Susan non solùm lilium & rosam, sed lætitiam significat.

407. *Sit Decora*; idest, laudantibus sit gloriosa; magna enim gloria est Christum Dominum Pastorem nostrum, & pabulum laudibus & encomiis glorificare. Quod 1. Reg. 2. 30. dictum est: *Quicumque glorificauerit me, glorificabo eum*. Vel vt legit Cassianus *collat.* 24. *cap.* 29. *Diligentes me glorificabo*. Cùm igitur laus Christi ex eo à nobis illi *sonora* offeratur, quòd ex amore, & toto corde procedat, illam nobis gloriam & honorem promereri, nemini dubium est. Quamvis autem hæc gloria nobis & in præsenti, & in futuro seculo variis modis à Deo tribuatur; tamen hic vnum nobis modò considerandum est, quod ex hoc specialiter glorificemur, quòd eum proprio ore, ac propria voce digni fuerimus glorificare. Sic enim magnam in laudibus diuinis celebrandis inesse gloriam arbitrati sunt superni illi ac ardentes spiritus, qui throno Dei assidentes, eiusque infinitam Maiestatem summa cum admiratione adorantes, etiam eius laudes decantabant, vt dicitur Isai. 6. 3. *Clamabant alter ad alterum, Sanctus, Sanctus Dominus, &c.* à quibus Christianorum Ecclesia alternatim Deo canendi vsum accepit. Quin, vt notauit S. Clemens Alexand. lib. 1. in Isaiam: *Gloriam decantant, idque alternis vicibus; non quia defatigantur, sed honore sibi mutuo cedunt*. Maximâ igitur comitate sibi ad inuicem cedunt Seraphini, vt vnusquisque illorum sancto elogio Deum glorificet, vt tantam quæ in Dei laudatione est, dignitatem nemo illorum tanquam propriam sibi arrogare videatur.

Christum laudare homini est gloriosum.

S. Clem. Alex. Alternis vicibus laudes Dei canunt Seraphim, vt singulis tantus honor Deum laudandi concedatur.

408. Sola ergo Christum in Eucharistia laudandi actio laudantibus magnum est præmium ac merces gloriosa. Si enim citharistæ citharizandi pretium à Rege exigenti, fertur respondisse Rex, satis amplum retulisse citharizando: Dominum Iesum laudanti aptius potest responderi, laudandi meritum sola laudatione præmiatum. Quod docet D. Chrysost. *serm. de laude Dei, tom.* 5. dum ait: *Si nulla esset alia nobis pro ea re proposita merces, illud tamen vel maximè nobis ad gloriam valeret, si diuinis in laudibus versari non indigni haberemur; siquidem & qui Principum laudes eloquuntur, vel hoc vno, si nihil reliqui esset mercedis, quòd Principem magni faciunt, satis videntur ornamenti assequuti*.

Ipsa laus Dei sibi est merces.

D. Chrysost.

409. Verùm hæc sola, quæ à nobis Dei laudes canendo habetur gloria, à Deo tanquam corona conceditur: immortalem etiam ob hoc nobis parat in cœlo, illamque verbis nostris veluti texit: quod non mirabile censeri debet, cùm linguæ nostræ, quibus Deo canimus, januas cœli nobis aperiant: sicque de illis dicere liceat, *Linguæ eorum claues cœli factæ sunt*. Quod vtique adumbratum videtur in eo quod accidit Paulo & Silæ in carcere Deum laudantibus; cùm enim vinculis onusti in custodia tenerentur, dum ora ad Deum glorificandum aperuerunt, carceris ostia ipsis Deus aperuit; nam vt dicitur Act. 16. 25. *Media nocte Paulus & Silas orantes laudabant Deum, & audiebant qui in custodia erant. Et subitò terra motus*

Linguæ Dei laudantes, cœlum laudantibus aperiunt.

factus

factus eſt, ſtatimque aperta ſunt omnia oſtia & vniuerſorum vincula ſoluta ſunt. Quàm potens igitur Dei laudis virtus eſt! Terram mouet, vincula ſoluit, oſtia aperit, non ſolùm Apoſtolis Deum laudantibus, ſed & vniuerſis qui etiam in carcere laudes iſtas audiebant. Vnde & Chriſtiani Deum ex toto cordis affectu laudantes ſibi vincula ſoluent, carcerem huius mundi aperient, ipſoſque ſibi cœlos reſerabunt. Quod attigit D. Ioan.

D. Chryſoſt. Chryſoſt. *hom. in Act. Apoſt.* 16. dum poſtquam vinculorum ſolutionem, & oſtiorum apertionem Apoſtolorum precibus & canticis demiratus eſt, inquit: *Hoc ſtudeamus & nos facere, & aperiemus nobis non carcerem, ſed cœlum.*

410. Decora igitur nobis erit laudatio, quia gloriam æternam nobis acquiret: & dum viatores in agone verſamur, Deum ipſum in præſidium ac tutamen, mediis in laboribus nobiſcum certantem præbebit. Qui enim canticorum trium puerorum melodiâ in ardentem fornacem attractus deſcendit, etiam ſuaueſonantis Eccleſiæ vocibus delectatus, medios inter Fideles vel eorum ſymphoniam auditurus, vel eum illis ſimul decertaturus adueniet. Dum enim tres pueri, *quaſi ex vno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum in fornace, dicentes: Benedicite*, &c. vt dicitur *Dan.* 3. 51. Nabuchodonoſor Rex obſtupuit, & Dei Filium medios inter laudatores ab igne illæſos videns, admirans inquit ibid. 91. *Nonne tres viros miſimus in medium ignis compeditos? Et ecce ego video quatuor viros ſolutos & ambulantes in medio ignis, & ſpecies quarti ſimilis Filio Dei.* Quæ ergo res Filium Dei, antequam appareret in carne, in igne fecit apparere? Voces vtique canentium, & laudantium, immò & omnes creaturas ad diuinas laudes decantandas inuitantium celeberrimo illo cantico: *Benedicite omnia opera Domini Domino, &c.* Siquidem voces trium in nomine & pro nomine ſuo congregatorum in fornace, ſuauitate ſua eum ad medium fornacis attraxerunt; fecitque antequam carnem indueret, quod poſtquam carnem induit promiſit, dicens Matth. 18. 20. *Vbi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum ſum.* Dum enim de Deo cogitamus, ipſe pro nobis cogitat; vnde ſanctiſſimæ virgini Senenſi Catharinæ dixit aliquando Chriſtus, *Cogita de me, & ego cogitabo de te:* dum ad eius gloriam congregamur, & ipſe pro gloria noſtra nobiſcum congregatur. Sic enim D. Chryſoſt. *hom. de tribus pueris*, ait: *Adeſt amica maieſtas, vt innocentia liberetur: patitur ſe Deus cum pueris in ſupplicio numerari, vt creſcat gloria puerorum.* Æquum enim erat, vt qui in mediis flammis Dei gloriam celebrabant, etiam ab illo in flammis apparentes hac nouâ gloriâ donarentur. Laudet ergo quiſque magno cum animo, & gaudio Dominum, quia laudans ab illo laudabitur, immò & ſuâ preſentiâ decorabitur, illius memor promiſſionis, Iſai. 12. numero 6. *Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui, ſanctus Iſrael.*

Deus ſe laudantibus adeſt.

Filius Dei in igne apparuit, antequam in carne appareret.

D. Chryſoſt.

Et ſe glorificantes glorificat.

TEXTVS SEXTVS.

Dies enim ſolennis agitur,
In qua prima menſæ recolitur
Huius inſtitutio.

EXPOSITIO TEXTVS.

Ies enim ſolennis agitur. Eorum quæ in textu præcedenti ſuadere conatus eſt, rationem hîc aſſignat D. Thomas; quaſi diceret, ideo laudem puram & ſonoram, iucundamque ac decoram mentis jubilationem poſtulani, quia dies hodie ſolennis agitur. Cùm enim magna beneficia, quæ nuſquam à memoria recipientis debent excidere, maximo mentis jubilo, cordis puritate, animique gratitudine aliquando recolenda ſint, iis ſcilicet diebus, qui ad ſpecialem eorum recordationem ſolenniter celebrandam ſunt inſtituti: immenſum illud, quo Chriſtus Dominus corporis & ſanguinis ſui myſteria Eccleſiæ ſuæ ſumenda tradidit, hoc die à cunctis Fidelibus ſumma celebritate, magnificentiſſimoque lætitiæ apparatu, mente reuolvendum eſt. Quamvis enim amantiſſimus Saluator pridie quàm pateretur, carnem ſuam in cibum, & ſanguinem in potum diſcipulis ſuis charitate infinitâ donauerit, eo ipſo tempore quotannis recurrente, ſacrâ illâ, quæ ſancta & maior appellatur, Hebdomadâ cùm occupetur Eccleſiâ ad ipſam Sponſi ſui paſſionem mente lugubri, voce triſti, ornatu luctuoſo, ſuſpiriis ac gemitibus celebrandam, diuino inſpirante numine, ac jubente Chriſti Vicario Vrbano IV. Romano Pontifice, tanti collati muneris ſolennis vt ageretur memoria, dies iſte electus eſt. 411.

Magna beneficia Dei die peculiari recolenda.

Sapienter planè hoc ordinatum fuit; ſi enim ob liberationem Hebræorum, & Ægyptiorum occiſionem Agnus quartadecima die menſis Niſam, qui nobis vel Martius, vel Aprilis, juxta lunæ plenitudinem æquinoxio proximiorem eſt, immolabatur, hæcque dies celeberrima in Lege priſca perhibetur, nam de hac dicitur Exodi 12. 14. *Habebitis hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno:* ſpecialem feſtiuitatem ſibi æquiſſimè vendicat Chriſtianorum Sacrificium ſimul & Sacramentum, quod Agni Paſchalis immolatione figurabatur, vt concors omnium Theologorum docet ſententia; & in quo Chriſtus Dominus verus ſine macula Agnus, mundi peccata auferens, Sacerdos & victima, Pontifex & hoſtia perhibetur, ſeque omnibus Chriſtianis diuinum edulium præbet manducandum. Vnde Apoſtolus 1. *Cor.* 5. 8. inquit: *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur.* 412.

Feſtum SS. Eucharistiæ ſapienter inſtitutum.

Nec ſufficit quotidiana huius Sacrificij oblatio, quæ jugis & perennis cenſeri poteſt, cùm juxta variam ſupra hemiſphærium ſolis lationem in variis mundi partibus, in quibus Chriſtiana Religio exercetur, ſemper, ac continuò in Miſſarum celebratione hoſtia ſalutaris offeratur: ſed præterea tempus quoddam debuit eligi, in quo non ſolùm tanti myſterij oblatione, ſed 413.

Semper ac jugiter in orbe Miſſæ offertur ſacrificium.

etiam dici officio, nocturno pariter & diurno, solenni celebratione, omni populo Christiano, vbique terrarum huius adorandi Sacramenti institutio veneranda exhiberetur. Siquidem figuræ veritas debet respondere: inter autem alias huius mysterij adumbrationes, juge apud Hebræos Agni Sacrificium, quod mane & vespere singulis diebus immolabatur, vt colligi potest ex *Num.* 28. *&* 29. Ecclesiæ Christianæ Sacrificij typus fuit; nam vt aduertit D. Thom. 1. 2. *q.* 102. *art.* 4. *ad* 10. per juge Sacrificium Agni figuratur perpetuitas Christi, qui est Agnus Dei, secundùm illud Hebr. vlt. *Iesus Christus heri, & hodie ipse, & in secula.* Illaque celeberrima in quintadecima die primi mensis Paschæ solennitas, non solùm festum passionis Christi, & resurrectionis, vt notat D. Thom. jam citatus, sed etiam huius diei specialem festiuitatem designauit. Vnde Author subiungit, quod in hac die solennis memoria institutionis huius adorandi Sacramenti agitur, dum ait:

D. Thom.

414. *In qua prima mensa recolitur, huius institutio.* Vbi speciale subiectum, quod Ecclesia hac die sibi considerandum proponit, adducit: ait enim, quod prima institutio huius mensæ recolitur; idest, celebratur illa diuini amoris portentosa actio, quâ mensa erecta est, in qua Christus *non carnibus hircorum aut vitulorum*, sed sanctissimo suo corpore vniuersam pascit Ecclesiam. Quàm justè ergo, quàm sanctè tantæ charitatis miraculum hac die mente reuolvitur. Iubente olim Domino, celebris illa, quæ Fœderis appellatur Arca, fabricata est: at cui officio destinata? Vt duas tabulas lapideas, in quibus diuina lex sculpta erat, clauderet, & insuper mirabilem illum cibum, è cœlo lapsum, manna à Iudæis vocatum contineret. De illa namque Paulus *Hebr.* 9. 4. inquit, *in qua vrna aurea habens manna.* At arca hæc Christi Domini, eiusque quod in Eucharistia sumimus, sacratissimi corporis typus fuit, vt notauit Tertullianus *lib.* 4. *carm. contra Marcion. c.* 3. dicens.

Arca fœderis Eucharistiæ typus.

Tertull.

Arca sub exemplo corpus venerabile Christi
Ostendit.

415. Vnde si Christi corporis figura tanta in veneratione apud illum populum, cui *omnia in figura contingebant*, exstitit; ita vt non solùm arca ab illis summo in honore sit habita, sed insuper mirabilis ille, qui à Scriptura vocitatur Angelorum panis, in vrna aurea, in illa conseruaretur, vt perpetuò Hebræi diuinæ futuræ largitatis typum haberent ob oculos; quanta cum æquitate augustissimum Corporis Domini mysterium, non solùm à Fidelibus in tabernaculis super altari occlusum, veluti in vrna aurea adoratur & colitur, sed etiam speciali prouidentiâ factum est, vt tanti beneficij prima concessio, ac tanti Sacramenti prima institutio solenni festiuitate annis singulis diebus octo, antiquorum tum apud Iudæos, tum apud Christianos festorum more celebraretur. Ex quibus cùm mens authoris in allatis textibus satis pateat, ad eorum illustrationem properemus.

ELVCIDATIO VII.

Circa quatuor textus præcedentes.

NE à nostra, quam hactenus sequuti sumus, methodo vllatenus recedamus, post literalem textuum præcedentium expositionem, ad illorum tum doctrinâ, tum moralibus illustrationem accedimus: ea quæ in illis veluti conglobata delitescunt, ad manifestam lucem ac distinctam explicationem adducere conabimur; stricta puncta in amplas lineas, amplasque superficies; parua grana in proceras arbores, ac minima semina in messes maximas extendentes ac dilatantes.

Quæ in textibus occlusa latent, in elucidationibus explicantur ac dilatantur.

SECTIO PRIMA.

Eucharistia Sacramentum verum Christianorum, cibus specialem ab eis exigit gratitudinem.

LAudis thema specialis, inquit D. Thomas in tertio textu huius Operis. Nihil sanè verius, nihil elegantius sanctus Doctor potuit pronuntiare. Cùm enim magnificum benefactorem debeat qui ingenti beneficio donatur, magnifico laudare sermone, ne turpi ingratitudinis stigmate inustus videatur; omnium magnificorum munerum magnificentissimum ac pretiosissimum munus, Sacratissimum Christi Domini sub specie panis corpus, magnificentissimo ac specialissimo encomio, ab illis quibus distribuitur, debet celebrari: nullum siquidem nec aptius, nec vberius, ad optimum Saluatorem collaudandum, thema potest reperiri. Ipsum tanti beneficij nomen hoc suadere videtur; Eucharistia namque, idest bona gratia appellatur, vt immensam Dei misericordiam ex intimis bonitatis suæ visceribus, nullis nostris exigentibus meritis, sed miseriis nostris postulantibus, largissimè in nos carne & sanguine Saluatoris effusam significans, ad immensas laudes depromendas, & immortales ipsi gratias referendas incitet, & compellat. 416.

Gratitudinē nomen Eucharistiæ suadet.

417. Ea sanè est omnis doni natura, vt accipientem ad æqualem datori vicem rependendam moueat. Quamvis enim donum sit *datio irreddibilis*, vt ait Aristot. 4. *top. c.* 4. vel vt ait D. Thom. 1. *p. q.* 38. *art.* 1. sit *res alicuius qui eam liberaliter conferre potest ad vsum vel fruitionem*; ac consequenter cùm sit res liberaliter & absque retributionis spe concessa: tamen bonum illud, quod ab vsu vel fruitione talis rei recipienti euenit, ipsum vel ad par referendum, vel saltem ad datorem laudibus extollendum, ac ipsi gratias immortales agendas instigat. Cùm autem beneficium omne in duobus consistat, scilicet in affectu dantis, & in effectu rei datæ, magisque in illo, quàm in isto, vt docet D. Thom. 2. 2. *q.* 106. *art.* 3. *ad* 5. & Seneca *lib.* 1. *de beneficiis, cap.* 6. vbi ait: *Beneficium non in eo quod fit, aut datur, consistit, sed in ipso dantis aut facientis animo*; qui bonis benefacientis largitate cumulatur, dupliciter etiam, effectu scilicet, & affectu tenetur retribuere: vtrunque aliquando facilè præstat, vt cùm ab æquali bona recipit: sed illi non paruus labor est, in summa felicitate existentibus, à quibus summa recepit, summa reddere; hoc planè illi omnino est impossibile.

Donum est datio irreddibilis.

D. Thom.

Beneficium magis ex animo dantis quàm ex re donata æstimandū.

possibile. At quod nequit effectu gerere, debet affectu supplere: si enim maximis cumulatus fauoribus, nec magna possit præstare bona; ei qui summa & maxima tenet, summâ & maximâ voluntate omnem suum consecrare tenetur affectum, vt saltem amore, laudibus, & encomiis retribuere nitatur, quæ bonis reddere non potuit; quod docuit Philosophus *lib. 8. Ethic. cap. vlt.* dum ait, quod *superexcellenti quidem debet fieri honoris retributio, indigenti autem retributio lucri.*

418. Nullum autem vsquam ab aliquo etiam excellentissimo Principe adeo magnum concessum est beneficium, quod immenso illi, de quo nunc agimus, conferri possit. Sed quid munificos homines commemoro? Quid humanos Reges loquor? Nulli sunt apud illos, qui optimo, munificentissimoque Dei Filio non cedant. Rex ipse est omnium Regum, & Dominus omnium dominantium: sicque omnes Principes sicut maiestate præcellit, ita bonitate & liberalitate superat. Ille ergo qui liberalissimus de suo est, idest ex sua substantia, quæ summum bonum est, quamvis pluribus homines affecerit bonis, nusquam tamen pretiosius illo quod nunc expendimus, munus largitus est. Sacram dico Eucharistiam, quæ corpus & sanguinem suum in cibum & potum totius Ecclesiæ veraciter continet. Quid enim hoc Sacramento pretiosius? Quid maius? Quid nobilius potest excogitari.

Eucharistia donum est omnium præstantissimum.

419. Maximum omnium sane munus est duplici illo titulo quo beneficium censetur. Maximum est affectu, & dantis animo, quia summâ & infinitâ Filij Dei charitate, qui hominum Creator, Conseruator, & Redemptor sui sanguinis effusione existit, corporis & sanguinis sui Sacramento illorum factus est Pastor, & pabulum; & ideo Tridentina Synodus *sess. 13. cap. 2.* ait quod *Saluator in hoc Sacramento diuitias diuini sui erga homines amoris velut effudit.* Maximum est effectu, & re ipsa, quia est ipsamet caro à Verbo Diuino assumpta, ipsique hypostaticè vnita, ex purissimo Immaculatæ Virginis Mariæ sanguine, agente Spiritu Sancto, in eius vtero formata, quæ ex sacratissimo eius vtero clauso mirabiliter nata est, quæ illius lacte creuit, quæ à Filio Dei laboribus, vigiliis, orationibus, peregrinationibus, prædicationibus macerata; & quæ tandem sanguineo sudore madida, flagris & verberibus lacerata, spinis coronata, purpurâ induta, sputis oblita, colaphis cæsa, contumeliis afflicta, irrisionibus spreta, crucis pondere prægrauata, & tandem clauis perforata, cruci affixa, mucrone diro lanceæ vulnerata, sicque summo amore immolata fuit.

Conc. Trid.

Affectu dãtis & dignitate rei datæ.

420. Quamvis autem verborum sacramentalium vi, ipsiusque Sacramenti institutione, quæ ad modum cibi & potus totius Ecclesiæ facta est, sola Christi caro sub speciebus panis, & solus sanguis sub vini speciebus verè, realiter ac substantialiter contineatur; attamen ex indispensabili connexione, & naturali *concomitantia*, vt loquuntur Theologi, sanctissima Christi Domini anima, eiusque diuina hypostasis ac natura ibidem reperiuntur: ita vt idem viuum, ac gloriosum, ac diuino Verbi supposito vnitum Christi corpus, quod Dei Patris dexteræ assidet, quodque fulgentissimâ, pulcherrimaque specie Beatorum in patria satiat oculos, hoc in mysterio à nobis adoretur, sumatur, manducetur.

Vi verborũ sola caro & sanguis Christi, sed per naturalẽ concomitantiam eius anima & Deitas in Eucharistia continentur.

Cùm ergo nihil Christo Deo & homine aut dignius, aut præstantius possit concipi, nullum munus sacratissimi eius corporis munere pretiosius, aut excellentius poterit reperiri.

Concessi doni pretium auget ipse modus donandi; vt enim ait Seneca lib. 1. de benef. capite 7. *nonnunquam magis nos obligat, qui dedit parua magnificè, & qui exiguum tribuit, sed libenter.* At nullus donandi modus, aut gratior, aut conuenientior potest reperiri supra illum quo Christus seipsum nobis in cibum tradidit, non rogatus, non coactus, nec petentium importunâ petitione commotus, sed rebellium captiuorum iniuriis lacessitus, proditionibus venditus, inuidiâ accusatus, linguis vulneratus, jamque præproperâ malitiâ crucis opprobrio addictus, ac damnatus, inexcogitabili bonitate beneficia pro iniuriis, amorem pro odio, vitamque pro morte rependens, seipsum manducandum hoc in Sacramento obtulit, concessit, donauit. Sanè alius, seu generosior, seu mirabilior, quo vniuersos sibi homines promereretur, non extitit modus: nec vt illos sibi deuinciret, *parua magnificè, & exigua tribuit libenter*, vt inquit Seneca, sed maxima magnificentissimè, & multa libentissimè impertiuit, dum seipsum, omnium maximum, optimumque nobis tradidit alimentum. 421.

Senec.

Modus donandi, doni pretiũ auget.

Mirabile donum Eucharistiæ ex modo donandi.

Sanè egregium Christo Domino, olim Deo à Iacob concessum, jure merito conuenit nomen; illum enim *omnia largientem* appellauit: ait enim Esaü fratri suo, Gen. 33. 11. *Suscipe benedictionem quam donauit mihi Deus tribuens omnia.* Quod vtique pulcherrimum Christi in Eucharistia est cognomen: omnia quippe quæ in eo sunt, semetipsum tradens, largitus est. Si enim Pater Æternus Filium suum pro nobis tradens *omnia nobis donauit*, vt loquitur Apostolus *Rom. 8. 32.* ipse amantissimus Saluator, qui verus Deus est, cuius propria virtus est liberalitas, quia solus se communicat, *vt fons bonitatis*, vt ait D. Thomas *lib. 1. cont. gent. cap. 39.* carnem suam in cibum, & sanguinem in potum Ecclesiæ suæ præbens, omnia sua cum illis donat. Vnde Eucharistiam *Incarnationis extensionem* appellat D. Chrysostomus, & de tanto Sacramento quilibet Christianus gratias agens Redemptori, ad illum D. Bernardi verba *serm. 3. de Circumcis.* potest dirigere: *Totus mihi datus es, Domine Iesu, & totus in meos vsus expensus.* Si enim dum Hebræo populo cœlestis panis de cœlo debebat cadere, Moyses dixit, Exodi 16. 7. *Mane videbitis gloriam Domini*, vel vt Hebraïcè habetur, *diuitias Domini*, dum Christiana plebs corpus Domini in manna, sicut in typo adumbratum, eodem largiente Saluatore suscepit, gloriæ & maiestatis Domini diuitias, immensosque bonitatis eius thesauros in se effusos sentiens, omnia quæ domini sunt, liberalissimè erogata recepit. 422.

Christus in Eucharistia Deus tribuẽs omnia debet appellari.

D. Thom.

D. Chrysost.

D. Bern.

Quas ergo non debet homo Christianus gratias? Quas laudes non debet depromere munificentissimo benefactori Christo Domino? Semper debet illum laudare, & cùm par non possit ipsi referre, *in gratiarum semper actione permanere*, vt sancta petit Ecclesia in postcommunione Missæ Dominicæ infra Octauam Ascensionis. Quæ certè fuit ratio, cur primis nascentis Ecclesiæ temporibus sacrum Missæ Sacrificium à gratiarum actione Sacerdotes inchoabant, 423.

Ob donum Eucharistiæ semper gratiæ agendæ.

Christum

Christum in hoc imitantes, qui præmissâ gratiarum actione consecrauit in cœna, vt videre est *Matth.* 26. 27. & *Marc.* 14. 23. & notanit D. Chrysost. *hom.* 83. *&* 26. *in Matth.* vbi inquit: *Gratias egit antequam discipulis daret, vt etiam nos ab actione gratiarum incipiamus.* Gratias etiam egit posteaquam dedit, & hymnum cecinit, vt nos quoque similiter faciamus. Cùm enim tremendum hoc Sacramentum sit specialis quædam recordatio beneficiorum Dei, & gratiarum actionis sacrificium, vt ipsum insinuat Eucharistiæ nomen, ipseque animaduertit Tertullianus *lib.* 1. *cont. Marc.* & Apostolus qui 1. Cor. 10. 16. *Calicem benedictionis*, idest gratiarum actionis, juxta communem Scripturæ loqnendi modum, sanguinem Domini appellat; meritò illius oblatio à gratiarum actione inchoabatur, & consummabatut. Si enim ipsi beati homines cœlestem ac Angelorum panem in patria spiritualiter manducantes, semper in gratiarum actione versantur, vt docet D. August. *epist.* 119. *ad Ianuarium, cap.* 5. vbi ait; *vniuersam actionem Beatorum positam esse in gratiarum actione*: viatores homines Angelorum panem in hoc, quo ad patriam pergimus, itinere veraciter ac realiter manducantes, ab immortalibus gratiis Deo reddendis nec feriari, nec cessare vllatenus debent. Agant ergo juges ac perennes gratiarum actiones, qui jugiter ac perenniter immensum corporis Domini possunt recipere donum; nam cùm eorum tenuitas non suggerat restituendi facultatem, nec summa Christi maiestas postulet remunerandi vicem; summa saltem, eaque ardens in eum voluntas laudes offerat, & gratiarum actiones rependat. Sic enim dum tantum beneficium non reddit homo, sed laudat & meminit, nullo modo ingratus censetur. *Qui enim beneficij meminit, sine impendio gratus est*, vt ait Seneca *lib.* 3. *de benef.* qui autem benefacientem laudibus extollit & euehit, cum vocibus linguam, latera, ipsumque cor in perenne gratitudinis monumentum offert, præbet & consecrat.

D. Chrys. — Olim missæ Sacrificium à gratiarum actione inchoabatur, & terminabatur. — D. August. — Beati semper gratias agunt.

424. Vnde laudes quas vt Christo Domino decantemus, nos Sacrosancta specialiter monet Eucharistia, aptissimæ sine dubio sunt, vt de magnificentissimo hoc munere immortales Deo gratias referamus. *Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua*, inquit Propheta *psalm.* 49. 14. quia dum Domino nobis corpore & sanguine suo omnia largienti, laudes ac gratiarum offerimus actiones, gratam & acceptabilem hostiam immolantes, votaque nostra reddentes, totum quod valemus, quod sumus, quod gerimus, ipsi damus, nosque pro tanto beneficio rependimus; sicque pro purissimo & immaculato, quem in hoc Sacramento manducamus Agno, vitulos puros donamus: quod expressit Propheta, Oseæ 14. 3. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Vbi D. Hieronymus ait: *Vituli laudes in Deum sunt, labiorum & gratiarum actio.* Vnde Apostolus Hebr. 13. 15. *Offeramus*, inquit, *hostiam laudis semper Deo, idest fructum labiorum confitentium nomini eius.* Quod sanè maximè tanto de quo loquimur dono conuenit. Magna siquidem analogia inter illud, quod Christus in Ecclesia instituit Sacrificium, & laudis hostiam quam illi offert Ecclesia, intercedit. Ventris enim fructus benedicti, quem super sedem Dauid ponere promisit Deus, à Christo in hoc mysterio occlusus, in Altari fulgentissimo veluti throno collocatus est: at quos ipsi decantamus hymnos, labiorum immediatè, pectoris autem, cordis, omniumque interiorum mediatè fructus sunt. Sic enim Apostolus jam citatus *hostiam laudis appellat.* At non solùm ventris, sed etiam oris, ac labiorum, sanctissima Christi caro in Eucharistia fructus est: ab ore siquidem Saluatoris efficacissima consecrationis verba, panem in corpus, & vinum in sanguinem eius substantialiter conuertentia procedunt. Vnde D. Cyprianus *serm. de cœna Domini*, inquit: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentiâ verbi factus est caro.* Meritò igitur laudes ac gratiarum actiones, quæ non solùm oris ac labiorum, sed etiam mentis fructus sunt, tanquam hostias quodammodo tanto muneri similes, Sanctissima in suæ gratitudinis signum reddit Ecclesia.

Agendæ gratiæ de dono Eucharistiæ Christum laudamus. — D. Hieron. — Laus Christi & gratiarum actio sunt vituli labiorum. — Caro Christi est fructus oris ac labiorum in Eucharistia. — D. Cyprian.

Verùm enimverò, nec suauiorem laudem, nec maius encomium, nec gratius sacrificium, nec hostiam acceptabiliorem Deo gratias acturi possumus consecrare augustissimo ipso Eucharistiæ Sacramento. 425. Illud hoc est, quod sibi à nobis offerri postulat Deus; illiusque incruentâ immolatione, maximum quo Deo tenemur deuincti, debitum persoluimus. Tantùm enim huius mysterij oblatione Deo reddimus, quantùm ab eo sui corporis concessione accepimus; nullum enim est discrimen in accepto munere, & reddito: idem enim corpus, quod à Christo manducandum hominibus summâ bonitate traditum est, ab Ecclesia in alteri Deo offertur, consecratur, immolatur. Adeo enim ex seipso egenus, & inops homo est, vt nihil habens nihil possit dare, nec reddere: sed eius satis gratus censetur animus, dum ea quæ liberalissimâ bonorum omnium largitoris manu suscepit, æquissimâ retributione restituit. Sic enim vsus est inclytus ille generis Hebrææ Princeps Dauid 1. *Paral.* 29. 14. dum dixit: *Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Vnde idem Rex, quærens quid Deo pro ingentibus beneficiis retribueret, inquit psalm. 115. 3. *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Sed inueniens quid offerat, subdit: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Dum enim calicem offert salutaris benefactori, de bonis ab eo acceptis vicem rependit. Vnde D. August. *in psalm.* 44. ait: *Hoc illi rependis, qui calicem salutaris accipis, & nomen Domini inuocas? Quis dedit ipsum calicem salutarem? Remansit in actione gratiarum; nam in relatione defecit.* Hæc ille.

Ad gratias Deo agendas nullum conueniencius Sacrificium Eucharistiâ. — D. August.

426. Sed licèt in rigorosa, & vt loquuntur Theologi, satisfactione ad æqualitatem defecerit, quia non potest aliud corpus eiusdem dignitatis & pretij Christo tradere, sicut Christus nobis seipsum dedit; tamen manens in gratiarum actione, & panem ac vinum, ipsumque calicem salutaris offerens, quod debet, tribuit; quia omne quod potest, largitur: quamvis enim ab infinita rei oblatæ dignitate pretium resultet oblationis; illud tamen in gloriam offerentis potest cedere: sicut enim ea, quæ per amicos possumus, aliqualiter nos possumus, vt docuit Aristoteles *lib.* 3. *Eth. cap.* 3. & refert D. Thom. 1.2. *q.* 109. *art.* 4. *ad* 2. ita etiam ea quæ nobis donata sunt, non vt extranea à nobis offeruntur, sed vt propria: ac consequenter grati erga Deum censebimur, si ea

Arist. — D. Thom.

quæ

Quæ nobis donata sunt, nostra repræsentat.

quæ ab eo recepimus, iterum voluntariâ oblatione consecremus. Vnde & in Missæ sacrificio, quod eucharisticum, idest gratiarum actionis protestatiuum est, Diuini Saluatoris minister ac vices gerens, inquit: *Offerimus præclaræ maiestati tuæ, de tuis donis ac datis, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum, &c.* Haud enim est possibile, quod à se aliquid homo Deo offerat, præter peccata sua, quæ omnia illius sunt, sicut notauit Augustinus loco proximè citato, dum ait: *Inueni quid Deo des, quod ab illo non acceperis, & retuleris gratiam; sed caue, ne dum quæris quid illi retribuas, quod ab illo non acceperis, inuenias; sed peccatum tuum. Hoc planè ab illo non accepisti, sed nec ei dare debes.* Ita Augustinus. Ex quo patet, ex nobis omninò nos esse insufficientes, vt Deo bona accepta retribuamus: sed necessariò ipsis concessis beneficiis tantùm erogata vt nobis beneficia rependamus, vel saltem pro ipsis gratias agamus, vti debete.

D. August.

Nihil suum habet homo nisi peccatū: cætera à Deo illi collata sunt.

427. Hinc animam Christi Domini sanctissimam, donisque supernaturalibus cumulatissimè refertam, ad gratias Deo immortales pro incarnationis beneficio agendas, electam esse notauit D. Ambrosius *lib. de Incarn. capite* 7. vbi ait, *quod Christus eam animam sibi vniuit, quæ gratias Deo Patri referre posset pro Incarnationis beneficio.* Cùm enim perfectissima gratitudo pro præstantissimo beneficio, ad eam pertineat animam quæ præstantissima est, vt quædam proportio inter donum, & gratias agentem intercedat; ad animam Christi Domini, quæ vtpote Verbo Dei hypostaticè vnita, præstantissima est, opus perfectissimum, nempe gratiarum actionem pro excellentissimo sibi collato dono, cuncto humano generi saluberrimo, Incarnatione scilicet, pertinet exercere; quod sanè ab instanti suæ conceptionis, ac beatificationis, in quo Incarnationis mysterium adimpletum est, beata hæc præstitit anima; agebat enim in terris, quod cæteræ beatæ animæ jugiter præstant in cœlis, vbi semper laudibus, & præconiis Deo gratias referunt, vt constat *ex Apoc.* 19. 1. quo in loco multæ tubæ in cœlo dicunt alleluia, laudem, & gloriam, & virtutem Deo, vt de collatis sibi, ac cæteris hominibus bonis gratias agant.

D. Ambros.

Anima Christi ad gratias agendū pro beneficio Incarnationis electa est.

Arist.

Cùm igitur juxta Aristotelis effatum 2. Metaph. text. 2. *primum in quolibet genere sit mensura & regula cæterorum*; ipseque Christus Dominus, qui non solùm omnium justorum ac prædestinatorum primus, sed etiam totius Ecclesiæ Caput, Pastor, Sponsus, ac omnium Sacerdotum summus ac primarius Sacerdos est, pro bonis sibi erogatis, nobisque corporis sui mystici membris, gregis sui ouibus, vitæ, mortis, ac gratiæ suæ filiis, suique Sacerdotij consortibus collatis donis jugiter Patri suo adhuc in terris degens gratias egerit; optimus veluti magister præstantissimum nos docuit opus, vt scilicet eius vestigiis inhærentes, exempla sequentes, & actiones imitantes, pro bonis acceptis à Deo ipsi eadem bona offeramus, & pro immenso Eucharistiæ beneficio, ipsam Eucharistiam jugiter ac quotidie reddamus, immolemus, consecremus. Quod eleganter attigit D. Chrysost. *hom.* 51. *in cap.* 14. *Matth.* vbi excellentius bonum concessum per Eucharistiam Christianis, quàm ea quæ priscis Hebræis donata sunt, commemorans, jugem per eandem Eucharistiam

D. Chrysost.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

de tanto beneficio in Ecclesia gratiarum actionem, Christum reliquisse commendat. Sic enim habet: *Iudæis quidem singulis annis beneficiorum suorum monimenta post festos dies, Deus proposuit; tibi vero quotidie, ipse ne obliuiscaris proponitur; hæc sunt decora nostra, hæc Sacramenta; hoc ornamur dono, hoc gloriamur: nec si cælum, si terram, si maria dixero à Deo creata, si Prophetam, si Angelos missos, quidquam huic æquale offeram.*

428. Sic igitur pretiosissimum munus pretiosissimo munere compensamus, dum Deo optimo maximo pro Christi accepto corpore ipsum sanctissimum Christi corpus offerimus, ipsumque Saluatorem liberalissimum profitemur; dum ad diuina beneficia prædicanda, corporis & sanguinis sui oblatione vtimur, ac immolatione: nec immensum, quo vescitur & sustentatur Christianorum Ecclesia, corporis Christi donum, alio inferioris dignitatis ac minoris pretij dono potuit vel exprimi, vel restitui; quia nec alio dono *Deus omnia largiens*, quàm hoc Sacramento, Christus Dominus cognoscitur. Summum semper fuit apud omnes nutritionis beneficium, quo homo in esse conseruatur, ac veluti denuò producitur. *Conseruatio* enim, secundùm D. Thomam est *continuata productio.* Hinc est quod Cis à patre suo Abiel genitus, à Ner genitum fuisse sacræ testantur paginæ: nam 1. *Paral. cap.* 8. 33. dicitur: *Ner autem genuit Cis.* Quod exponens D. Hieron. *in trad. Hebraic.* inquit, *quod Ner dicitur pater Cis, non quòd eum genuerit, sed quòd eum educauerit.* Vnde ille gentis Israëliticæ Patriarcharum Pater, dum inops & egenus, ac penè esuriens peregrinaretur, alimenta ad propriam substentationem à Deo postulauit cum solenni Diuinitatis eius confessione. Ait enim Gen. 28. 20. & 21. *Si fuerit Deus mecum, & dederit mihi panem ad vescendum, erit mihi Dominus in Deum.* Ac si diceret, sicuti esse recepi à Domino, qui omnis entis, ac boni principium est & origo, vtpote primum ens, & summum bonum: ita si immensâ suâ largitate alimenta quibus nutriar, ac in esse conseruet, concedat mihi Dominus, illum tanquam solum Deum, solumque prouisorem, ac benefactorem colam, adorabo, prædicabo. Quod sanè optimum argumentum à Iacob philosophicè ac syllogisticè deductum esse videtur; nam cùm juxta Philosophos, *qui dat esse, det etiam consequentia ad esse*; qui hominem generatione vel creatione producit, illi alimenta, quibus in esse seruetur, debet tribuere: quod à natura, cuius opus *est opus intelligentiæ*, insinuatur; ab illa enim, à qua nascitur homo, muliere lac quo nutriatur, statim ei ac natus est, ministratur. Vnde si à Deo, vt ab authore principali, ac omnium rerum conditore, homo vel natiuitate, vel creatione procedit; dum ab illo, quibus vescatur ac in esse custodiatur, iteratâ bonitate suscipit, iterato beneficio creatorem suum conseruatione Deum suum agnoscit. Rectè igitur Iacob solenni voce protestatus est, Dominum illi in Deum existere, si panem ad vescendum illi donaret.

Ad gratias agendum pro Eucharistia, ipsa Eucharistia offerenda.

D. Thom.

Nutritio magnum beneficium.

D. Hieron.

Iacob Dominum in Deum sibi eligit ob alimenta ab ipso concessa.

Qui dat esse debet illud alimentis conseruare.

429. At si communem cibum tribuens Patriarchæ, Deus illius justè constituitur, quanta cum ratione qui Ecclesiam suam non solùm *adipe frumenti*, & *Angelorum pane*, sed diuino satiat alimento, corpore & sanguine suo, illius Deus erit? Sanè quia Christus

P Dominus

Christus corpore ſuo fideles paſcens verè illorum Deus extat.

Dominus populum quem proprio ſanguine comparauit, proprio corpore ac proprio cruore ſuſtentat, Dominus ac Deus illius jure meritò nominatur: vnde quia propria Dei ſedes cœlum eſt, juxta illud quod ait Dominus Iſai. 66. 1. *Cœlum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum*: dum in ſacratiſſimo Euchachariſtiæ myſterio ſpeciali nutritionis titulo nobis refulſit Deus, terram hanc in qua verſamur, vt digna corporis ſui ſedes exiſteret, mutauit in cœlum: ſed quia corpora noſtra, quæ tanto Sacramento veſcuntur, etiam Dei throni facta ſunt, pro nobis naturam ſuam terrenam reliquit, & cœleſtem induit hoc, quod pedibus calcamus elementum; quod acutè attigit D. Chryſoſt. *hom. 2. in ep. ad Corinth.* dum inquit: *Vt terra nobis ſit cœlum, facit hoc Sacramentum.* Ergo ſicuti in cœlo Deum Angeli ac beati homines, gratias agendo, laudibus jugiter proſequuntur, nos qui ſaciam per Euchariſtiam terram in cœlum mutatam habitamus, præconia ac laudes, cum gratiarum actionibus, Chriſto Deo noſtro canamus, & omni cordis affectu, ac vocis ſuauitate cantica modulemur.

D. Chryſoſt.

Terra fit cœlum per Euchariſtiã.

Sectio II.

Sola Euchariſtia panis viuus meritò appellatur.

430\. Euchariſtia panis viuus vitam non vulgarem tribuit.

INauditum planè, inuſitatum, ac omninò nouum ſacra in Euchariſtia nobis proponitur alimentum. Panis viuus nominatur, quia verè panis vitam habens, vitamque, eamque non vulgarem, ſed pretioſam ac excellentem tribuens, eamque ſedulò conſeruans eſt.

431\. Cæteri, quibus viuit homo, cibi vitâ orbantur, dum in edulia diſponuntur: & quamvis ad vitam ſeruandam, augendam, immò & producendam cibos ſumant homines, nuſquam, tamen viuos accipiunt: mortuis alimentia gaudent, mortuis ſuſtentantur; cibos mortuos appetunt, nec poſſunt mortua alimenta non appetere, quæ viua etiam cogitare ſine horrore non valent. Barbari haud dubium cenſentur illi, qui ſibi ſimiles trucidant homines, vt ex eorum carnibus ſatientur: at Chriſtianis, vt humaniores, immò vt diuini euadant, Dei & hominis caro, aliàs peſſimorum manibus lacerata, ac cruci affixa, integra, ac viua, immò immortalitate donata ſub panis ſpecie in mirum & ſingulam ferculum conceditur. Ingens planè diuini amoris miraculum; vt enim hominihus peccato mortuis vitam largiretur, non ſolùm eos in Sacro Baptiſmate ſuo ſanguine expiatos genuit, ſed etiam ſacra in Euchariſtia proprio corpore paſcit; ait enim Ioan. 6. 56. *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Vnde cùm nemo det quod non habet, Euchariſtiam quæ vitam confert, vitam continere omninò certum eſt.

Alimenta omnia mortua ſunt.

Sola Euchariſtia eſt viuum alimẽtum.

432\. Triplici autem ex capite tremendum hoc myſterium panis viuus appellatur. Primò quidem, quia nouæ Legis Sacramentum eſt, & omnium Sacramentorum nobiliſſimum. Siquidem cùm veteris Legis Sacramenta non habuerint in ſe aliquam virtutem, quâ operarentur ad conferendam gratiam juſtificantem, ſed ſolùm ſignificauerint fidem Chriſti venturi ac paſſuri, per quam homines juſtificabantur, vt docet D. Thom. 3. *p. q. 62. art. 3.* vnde ab Apoſtolo ad Gal. 4. 9. *infirma & egena elementa* vocantur; vbi Gloſſa ordinaria notat, Legem veterem infirmam appellari, quia perfectè non juſtificat: nouæ autem Legis Sacramenta, vt inſtrumenta diuinæ virtutis, in quantum ex diuina ordinatione adhibentur hominibus ad gratiam in eis cauſandam, non ſolùm ſignificent, ſed verè producant phyſicè & realiter gratiam, vt docet idem S. D. *ead. qu. 62. art. 1.* Cúmque inter cætera nouæ Legis Sacramenta potiſſimum ac nobiliſſimum ſacra cenſeatur Euchariſtia; non ſolùm potentiſſimi ac ditiſſimi ſigni rationem ſortitur, quod & aliis Eccleſiæ Sacrameotis, quæ vt loquitur S. Thomas proximè citatus, *efficiunt quod figurant*, commune eſt; ſed inſuper veriſſimi ac ſuauiſſimi cibi animas noſtras ad vitam nutrientis æternam, nomen gerit, ac conſequenter *panis viuus* meritò nominatur. Vaſa quædam vacua Iudæorum extiterunt Sacramenta; & non ſolùm egena & infirma in ſe, verùm etiam mortua quodammodo dici poſſunt: carebant enim illâ virtute, ſeu motione quæ vitæ indicium eſt, & ſeipſis non poterant in animam agere, nec eam à peccato mundare: tota illorum ratio in hoc ſita erat, vt futuri Liberatoris proteſtarentur fidem, quæ ſecundùm quod erat in apprehenſione animæ, poterat juſtificare. At Auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum, vas plenum, imò & pleniſſimum ſignum aſt; realiter enim ac ſubſtantialiter venerandum Chriſti Domini corpus, quod ſignificat, continet: ſicque cùm per modum cibi & potûs vires ad vitam ſpiritualem conſeruandam Chriſtianorum Eccleſiæ ſubminiſtrantis, ſub ſpecie panis & vini à Chriſto Domino ſit inſtitutum, rectè *Panis viuus*, vitam ſignificans, conſeruans & continens appellatur.

Triplici ratione Euchariſtia dicitur panis viuus.

D. Thom. Primò, quia eſt Sacramẽtum nobiliſſimum nouæ legis.

Iudæorum Sacramenta vaſa vacua, egena & infirma, immò & mortua.

Tanti myſterij cibus ille, Angelicis manibus Hebræis in deſerto miniſtratus, panis Angelorum ideo vocitatus, typus fuit. Sed quid in hoc munere viuum? Nihil prorſus, niſi res ventura per illud adumbrata, quæ ſanè ſacra, quâ aluntur Chriſtiani, eſt Euchariſtia. Specialiter etiam Sacramentum corporis & ſanguinis Domini, Paſchalis agni immolatio, & manducatio præfigurauit. Sed nunquid à morte vetus hoc Iſraëlitarum Sacramentum non incipiebat? Agnum occidere, ſanguinem eius fundere, carnes eius igni torreri, ac aſſas igni cum feſtinatione manducare Lex jubebat. Sed vbi vita hoc in ſacrificio? Nullibi; vbique mors reperitur: & licet agni ſanguis ſuper vtrumque poſtem domûs Hebræorum poſitus in Ægypto vitam illis ſeruauerit; ex hoc tantùm colligi valet, agnum, eiuſque oblationem, nobilius quoddam Chriſti viuentis ſacrificium & oblationem, & ab eo vitæ communicationem omnibus Chriſti hoſtiam manducantibus, ſignificare, ſed non continere. Ipſius ſanctiſſimi Patriarchæ Abrahæ primogeniti immolatio etiam Euchariſtiam adumbrauit: ſed etiam hoc in ſacrificio mors apparuit, voluntate filium vnigenitum jugulauit Patriarcha; animo occidit, & niſi à cœlo impeditus, dexteram prolis ſanguine cruentaſſet. At arietem pro filio interfecit, & ſacrificium non expleuiſſet, niſi iſtius animalis 433.

In figuris Sacræ Euchariſtiæ, ac priſcis ſacrificiis mors apparebat.

fudiſſet

fudisset cruorem. Vbique igitur in antiquis priscatum obseruantiarum Sacramentis seu muneribus sacram Eocharistiam adumbraotibus mors apparuit, omnisque à Iudæis cibus manducatus vità caruit. Sola Christianorum Synaxis viua est; hicque qao pascuntur cibus, verè panis viuus est, ac viui nomine decoratur.

434. Nec quam commemorat Christi Domini mors vitam, viuique nomen, ab hoc suauissimo adimit edulio. Quamvis enim Saluatoris passionem ac eius pro nobis in cruce cruentam oblatiooem incruenta hæc hostia, ipso mandante Redemptore, jugiter exprimat; immensumque quo pro nobis passus est, amorem hoc immensæ ac infinitæ charitatis Sacramentum, iteratà sæpius ac sæpius beneuolentià perpetuò reuoluat: tamen quia semel mortuus Christus, deuictà morte, *solutisque doloribus inferni*, victor ab inferis viuus ascendit, morsque illi ampliùs non dominatur, ipseque Deus & homo, *quod viuit, viuit Deo*, vt ait Apostolus *Rom.* 6. 10. ac consequenter nusquam moriturus æternam possidet vitam & sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, corpus suum & sanguinem realiter contineos, totum ipsum Christum viuum, vitæ dominum ac dispensatorem, mortisque victorem, destructorem, ac peccati mortis principij domitorem veraciter complectitur; ideoque cibus vitæ, & panis viuus jure merito nominatur. Quod totum paucis verbis comprehendit Doctor Angelicus in celebri illo quem de hoc mirabili Sacramento edidit Rithmo, vbi ait: *O memoriale mortis Domini, panis viuus vitam præstans homini.*

Eucharistia mortē Christi exhibet, sed vitam tenet ac præbet.

D. Thom.

435. Sed non solùm veterum antiquæ Legis respectu mysteriorum, *panis viuus*, sacra vocitatur Eucharistia: etiam cæteris nouæ legis Sacramentis comparata hac gaudet nomenclaturà. Viua quidem omnia Christi Ecclesiæ Sacramenta dici possunt, quia omnia vasa plena sunt, ac diuinæ misericordiæ sacra quædam organa: gratiam oon solùm significant, sed producunt vt vera ac realia Dei bonitatis instrumenta, & ex hoc viua sunt, quia vitam continent, vitam transmittunt, dum gratiam sanctificantem, quæ spiritualis vita est, juxta illud Rom. 6. 23. *Gratia Dei vita æterna*, illis quibus applicantur, effunduns. Nihilominus tamen sola Eucharistia antonomasticè *panis viuus* appellatur; cætera enim Sacramenta, sicut oon semper sunt, neque semper existunt, ita oeque semper viuunt, neque semper viua valent appellari. Sæpiùs oriuntur, sæpiùs moriuntur; sæpiùs viuunt in re, sæpiùs in re moriuntur, & non nisi in apprehentione Fidelium, & io fide Ecclesiæ viua dici possunt. Cùm enim omnia Sacramenta, vnicà demptà Eucharistià, io vsu consistaot, per quem sancta sunt, & sanctitatem præstant, tamdiu viuunt, quandio sunt: & tandiu sunt, quamdiu Ecclesia eis vtitur, & ea exercet. Vnde sicut noo semper ac jugiter baptizantur Fideles, nec semper eis Confirmatioois, vel Ordinis, vel Pœnitentiæ, vel Extremæ-Voctionis, vel Matrimonij Sacramenta ministrantur; ita nec semper hæc Sacramenta viuunt.

Omnia Christi sacramēta viua dici possunt.

Sola Eucharistia panis viuus dicitur.

Cætera sacramenta in vsu consistūt, & nō semper viuunt.

436. Verùm Diuinissimum Eucharistiæ Sacramentum semper viuum est, semperque *panis viuus* appellatur, quia vt docet D. Thomas 3. *p.* q. 73. *art.* 1. *ad* 3. perficitur in ipsa consecratione materiæ, in qua id quod est res & Sacramentum, nempe corpus Christi, verum realiter existit, licèt id quod est res tantùm sit in suscipiente, scilicet gratia quæ confertur. Cætera verò Sacramenta perficiuntur in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum. Vnde in Baptismo res & Sacramentum, scilicet character, est in suscipiente; & etiam gratia remissionis peccatorum, quæ est res tantùm: quod ex maximo discrimine, quod inter Eucharistiam & cætera Sacramenta habentia materiam sensibilem, intercedit, oritur: nam cùm illa sit sacra absolutè & simpliciter, absolutè continet aliquid sacrum, scilicet ipsum Christum: & cùm cætera Sacramenta siot sacra in ordine ad aliud, continent aliquid sacrum io ordine ad aliud: sic aqua Baptismi continet virtutem ad sanctificandum suscipientem; vnde vt idem S. D. aduertit ead. 3. p. q. 74. art. 2. ad 3. *per formam Baptismi non plus de aqua sanctificatur, quàm quantùm venit in vsum.* At quia Sacramentum Altaris in consecratione materiæ perficitur, omnis materia, etiam maxima quæ offertur, sanctificatur & conuertitur virtute diuinà in corpus vel sanguinem Christi. Cúmque ex his planum sit, Eucharistiam actu, realiter, ac jugiter semper in Christi Ecclesia existere in ipsa materiæ consecratione; alia verò Sacramenta, quæ tantùm vsu perficiuntur, non semper extare, quia non semper jugiter exercentur; solam Eucharistiam præ cæteris semper esse viuam, rectéque panem viuum appellari euidens est, ac manifestum.

Eucharistia autem in cōsecratione materiæ semper viuit.

D. Thom.

Præclarum inter Eucharistiam & Baptismum discrimen.

Secundò *panis viui* nomine insignitur Eucharistia ex ordine quem habet ad suscipientes, qui vità spirituali, vt illius fiant participes, præditi esse debent; vnde & *Sacramentum viuorum* appellatur. Cùm enim per modum cibi tremendum hoc sit à Christo institutum mysterium, vt spirituale nutrimentum in Ecclesia proponitur. Sumere autem alimenta oon competit mortuis, sed viuentibus; nutritio enim est actio vitalis, juxta communem Philosophorum consensum: & ideò viuere debent vità spirituali, idest gratià justificante ornari, nullaque lethalis culpæ, quæ mortem spiritualem infert animæ, labe coinquinari, qui ad cœlestem Eucharistiæ mensam accedunt. Quod docet D. Thomas 3. *p.* q. 79. *art.* 3. Quamvis autem Baptismus, & pœnitentia suum sortiantur effectum in illis qui peccatis mortalibus onusti hæc Sacramenta suscipiunt, hoc ex speciali eorum natura procedit; exhibentur enim Ecclesiæ juxta Domini institutionem tanquam specialia ac potentissima contra lethalia peccata remedia. Baptismus quidem contra originale, & omnia actualia ab homine extra Christi Ecclesiam constituto perpetrata: & ideò comparatur generationi, eiusque ac natiuitatis spiritualis nomen gerit; tribuit enim nouum esse homini, & exuens eum veteri ac peccatore Adamo, nouo & innocenti Christo Domino induit. Pœnitentia autem, quæ à Sanctis Patribus *Secunda post naufragium tabula* dicitur, peccatorum actualium post Baptismum commissorum remedium est, & medicina, omnesque spirituales Christianorum infirmitates virtute passionis Domini sanat. Quare illi à pluribus Ecclesiæ priscis Doctoribus, secundæ Pœnitentiæ; sicut & ob remissionem peccati originalis, Baptismo primæ Pœnitentiæ, nomen datum est; sicut & vtriusque Sacramenti mortuorum titulus impositus est.

437. Secundò Eucharistia panis viuus dicitur in ordine ad communicantes, qui viui esse debent vità spiritali; vnde est Sacramentum viuorum.

D. Thom.

Baptismus originalis culpæ remedium.

Pœnitentia verò actualis.

Vtrumque Sacramentū mortuorum dicitur.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

P 2 Cætera

Alia Sacramenta cum Eucharistia, viuorum appellantur.

438. Cætera tamen Sacramenta, quæ cum Sanctissima Eucharistia, viuorum appellantur, vitam spiritualem in suscipientibus supponunt: ad hoc enim à Christo Domino Ecclesiæ suæ concessa sunt, vt talem vitam vel augeant, vel corroborent, vel conseruent, vel perficiant, vel communicent, & tandem in adeptione æternæ gloriæ coronent, qua de re videndus D. Thomas 3. *p. q.* 65. *art.* 1. *&* 2. & ideo Sacramentum corporis & sanguinis Domini, nouum ac magnificentissimum Christianorum conuiuium, *panis viuus*, idest alimentum viuorum, jure merito nominatur. Qood D. Paulus Apostolus expressit 1. *Cor.* 11. dum inquit: *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat; qui enim manducat, & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit.* Vbi Glossa Interlin. inquit: *Quod ille manducat & bibit indignè, qui in crimine est, vel irreuerenter tractat;* idest qui vitâ spirituali caret, & qui animam non habet gratiâ & virtutibus ornatam. Vnde in lib. de Eccles. dogmatibus, qui inter opera D. August. tom. 3. circumfertur, *cap.* 53. dicitur: *Si mens in actu peccandi est, grauatur magis Eucharistiæ perceptione, quàm purificetur.* Ipsoque D. August. *tract.* 26. *in Ioan.* inquit: *Aliud est sacramentum, & aliud virtus sacramenti. Multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur. Panem ergo cœlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate.* Vbi sanctus Doctor, quid sit panem cœlestem spiritualiter manducare, eleganter exponit, dum ait, *Innocentiam ad altare apportate.* Dum enim Christianus non habet animam peccatis subditam, sed innocentiæ splendore vestitam, vitâ gratiæ viuit; ac sic viuens, non solùm ore corporeo Sacramentum Eucharistiæ sumit, ipsumque corpus Domini sub speciebus panis delitescens dentibus premit: sed vberi ab ipso scaturiente gratiarum fonte cor illius irrigatur, & vt loquitur Tertull. lib. de resurr. carn. cap. 8. *non solum caro Christi corpore & sanguine vescitur, sed etiam anima de Deo saginatur.*

D. Thom.

Vitâ gratiæ viuit qui Eucharistiã manducat.

D. August.

Dignè communicantis mens deitate impinguatur.

439. Vt ergo fructuosè ac spiritualiter à Fidelibus Eucharistia manducetur, viuus debet esse qui recipit, viuumque panem non in mortui corpore, sed in viuentis ore ac stomacho collocare, vt viua Christi Dei viui virtus in sumentis animam sine impedimento diffundatur. Nam cùm res tanti Sacramenti sit charitas, non solùm quantùm ad habitum, sed etiam quantùm ad actum qui excitatur in hoc Sacramento, vnde & venialia peccata remittit, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 79. *art.* 4. cúmque charitas nusquam peccati sordibus inquinatum occupet, solaque pura corda repleat, vtpote cum purissimo Dei Spiritu communicari solita, juxta illud Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum:* hinc est, quod qui gratiâ & charitate caret, & ex talis amoris diuini defectu in morte reperitur, juxta illud 1. Ioan. 3. 14. *Qui non diligit, manet in morte;* nec panem viuum, idest corpus & sanguinem Christi in hoc Sacramento valet sumere spiritualiter, nec effectum, seu rem eius, idest augmentum, & actuale exercitium charitatis potest recuperare.

Res Sacramenti Eucharistiæ est charitas in actu.

D. Thom.

440. Viuat igitur Christianus vitâ spirituali per gratiam & charitatem, vt dignè panem viuum, qui dat vitam nullo termino finiendam, sed in æternum duraturam, valeat recipere. Cúmque ad terribilem sanctorum mysteriorum mensam accedit, summâ puritate fulgere nitatur, vt omnium ciborum purissimum, carnem scilicet hominis-Dei, ex vtroque capite, & Deitatis, & humanitatis miro sanctitatis splendore coruscantem; ex purissimo Virginis Immaculatæ sanguine Diuino agente Spiritu formatam; purissimo sepulchro, nouo scilicet monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat, virginali veluti tumulo ad triduum mortis conditam; & tandem supra omnes quos penetrauit cœlos, in purissimo ad Patris dexteram throno mirantibus Angelis collocatam, purâ mente, puro corde, puroque ore recipiat. Cogitet quali sit insignitus honore, quali mensâ fruatur, nec aliud hoc Sacramento quàm Christum Angelorum Regem, hominum Redemptorem, cæterarumque creaturarum Dominum sibi præberi existimet. Nam vt ait Chrysost. hom. 45. in Ioan. *Christus Dominus præstat se nobis desiderantibus & palpare, & comedere, & amplecti. Vtque maiorem erga nos charitatem hoc Sacramento demonstret, se suo sanguine madidum, vulneribus perforatum, spineo serto redimitum exhibet.* Totam enim passionis ac mortis suæ, vitam hominibus largientis, seriem ac ignominiam hoc munere jugiter commemorat. Vnde idem Chrysost. *hom.* 84. *in Ioan. circa med. tom.* 3. inquit: *Cùm accesseris ad tremendum calicem, vt ab ipsa bibiturus Christi costa, ita accedas.* Caueat ergo Christianus, ne impurum os purissimo lateri Christi purissimum hausurus sanguinem admoueat, ne nouum, idque maius vulnus sacratissimo Redemptoris corpori crudeli impietate producat. Sanè seipsum hoc vulnere feriet, & illæso permanente immortali Domini corpore, propriam animam justissimè trucidabit: sic enim impietas se ipsâ mulctatur, & diuino disponente judicio, sacrilegus dum sibimet sacrilegio vitam eripit, de seipso supplicium sumit, dignus sui ipsius tortor effectus. Adeo periculosum est panem viuum sacratissimæ Eucharistiæ, solis fide & charitate viuentibus à Domino præparatum, spiritali vitâ orbatum impio ausu sumere. Rectè ergo *Panis viuus* dicitur, quòd viuorum viuum à Domino destinatum est alimentum.

Maxima ad Eucharistiã recipiendam desideratur puritas.

Tota Christi passio in Eucharistia exhibetur.

Chrysost.

Indignè communicans nouũ Christi lateri vulnus infert.

Tertiò denique panis viui nomen sanctissima gerit Eucharistia, vt substantiam panis minimè continere, sed ipsum viuum Christi Domini corpus, ostendatur. Qui sanè modus loquendi proprio Saluatoris ore prolatus, ad modum lucis fulgentissimæ errorum caliginem fugat, hæresum tenebras excutit, ipsamque veritatem catholicam de reali præsentia corporis eius in hoc mirabili Sacramento, contra omnes illam impugnantes confirmat. Dum enim amantissimus Redemptor, Ioan. 6. 51. ait: *Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum, & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita;* planam de reali corporis sui in Eucharistia veritatem declarat, omnesque illam impugnantes errores, verborum suorum quæ vitæ æternæ verba Petrus appellauit ibidem 69. mirâ virtute confutat. Dum enim seipsum panem viuum de cœlo descendentem vocat, ac subiungit: *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita;* carnem suam esse panem viuum asseuerat, hancque carnem hominibus se dare promittit: vnde in vltima cœna, *accipiens panem benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis* 441.

Tertiò panis viuus dicitur Eucharistia, quia pane mortuo caret, & viuum corpus Christi continet.

vobis tradetur; verè eis panem viuum contulit, idest carnem suam sub specie panis delitescentem donauit. Sicque dum juxta Domini sermonem à D. Thoma Eucharistia *panis viuus* appellatur, realis præsentia corporis Domini tanto in Sacramento demonstratur.

§. I.

Christus panis viuus verè & non figuratè est in Eucharistia.

442. PRocul hinc igitur, procul este profani: procul à diuinissimo Sacramento abscedite Nouatores, qui Caluini, Zuinglij, cæterorumque quos Orcus euomuit, hæreticorum falsæ adhærentes doctrinæ, impiam quam ipse Berengarius semel & iterum anathematizauit, ac sepelire, licèt aliquando delusus ac deceptus docuerit, conatus fuit sententiam, velut Leuiathan præterito seculo suscitastis, corpus Christi in Eucharistia non realiter, sed tanquam in signo existere mentientes. Nec vos, qui Lotheri delitamentum sequimini, corpus Domini cum pane componentes, Christumque in hoc mysterio impanatum prædicantes, ad tantum Sacramentum moram trahatis. Expulit vos diuinum ac tremendum Christi Domini oraculum, dum inquit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.* Non cum pane mortuo societatem iniit, nec sub pane mortuo abditum sibi præparauit habitaculum, vt impanatus diceretur; sed summo amore erga suam fragrans Ecclesiam, carnemque suam verè & realiter cibum ei præbens, semetipsum non communem, non mortuum, sed viuum, vitæque panem, idest viuum pabulum præstitit & appellauit. Sed paucis vtrumque circa veritatem corporis Domini in Eucharistia errorem, & Caluinistarum, & Lutheranorum, sigillatim Christi Domini seipsum viuum panem appellantis voce explosum demonstremus.

443. Christum Dominum, verum Deum, ac Patris Æterni vnigenitum Filium, ac consequenter Deum verum de Deo vero, vniuersa Christianorum adorat & colit Ecclesia. Hinc veracem illum, nullo modo fallentem, aut mentientem, aut decipientem firmiter credit. Deus enim nec falsum proferre potest, nec mendacium, nec fallere, nec falli. Vnde ipse Saluator de seipso dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* Ioan. 14. 6. Dum ergo solenni voce se panem viuum appellauit, *Ioan.* 6. & dixit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi; si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*; duo fecit. Seipsum panem viuum nominauit, & carnem suam, quam etiam panem vocauit, hominibus daturum promisit. Vel igitur mentitus est (quod etiam cogitare summum est sacrilegium; vel verum dixit, & promissis stetit. Cùm ergo hoc secundum præstiterit vltima illa in cœna, quam magnifico apparatu cum suis magnificè celebrauit, dum inquit Matth. 26. 26. *Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*; seipsum panem viuum, sicut promisit, donauit.

Christus mentiri non potuit.

444. Nec dicas, panem tantùm obtulisse, corporis sui typum; quo manducato ore fidei, ipse Christus à mentibus sumentium manducatur, dum symbola carnis illius os corporis manducat. Sic enim non panem viuum hominibus dedisset, sed panem mortuum, & communem; & corporis Domini, quod panis viuus appellatur, signum tantùm præstitisset; falsumque protulisset, dum dixit, *panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Signum enim corporis Domini, non est corpus eius, sed tantùm eius veluti figura; signum enim, vt inquiunt Philosophi, *præter speciem quam ingerit sensibus, in alterius cognitionem facit deuenire*; sicut fumus cognitionem ignis, quem indicat, producit: vnde & Agnus Paschalis, qui Eucharistiam per modum sacrificij; & manna, quod idem Sacramentum per modum cibi præfigurauit, diuersæ, ac distinctæ, & disparatæ res à Christi corpore extiterunt. Necessariò igitur concedendum, panem viuum in Eucharistia Fidelibus à Christo dispensatum, verum & proprium corpus eius extare, non autem solum & vacuum corporis eius signum.

Si Christus signum tantùm corporis sui ore corporis manducandū præbuisset, panem mortuum, & non viuum dedisset.

Quod quidem sic esse conuincitur ex propriis amantissimi Redemptoris sermonibus; ipse enim se panem viuum de cœlo descendentem, & manducantibus vitam æternam, idest gratiam in præsenti, & gloriam in futuro seculo largientem, sacram spondens Eucharistiam, ideo nominauit, vt nos veram eius carnem ex vnione ad æternum Verbum viuificatricem, manducare non dubitemus. Quomodo enim vitam spiritalem mundo largiretur, nisi realiter ipsam carnem Verbi Domini fontis vitæ contineret? Sanè nisi hoc corpore realiter hoc Sacramentum repleretur, nihil supra antiquum Angelorum cibum, Iudæis in deserto concessum haberet; cùm tamen omninò notum sit, mysterium hoc manna superare, sicuti veritas vincit figuram, vmbram fugat realitas, & noctem dies eliminat. Vnde idem Saluator *eod. cap.* 6. *Ioan.* panem viuum, quem promittit hominibus, mirum in modum supra manna effert, dum inquit: *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuit in æternum.* Cùm ergo manna vitam non dederit, ex eo enim manducantes mortui sunt, nec ex eius virtute vitam possunt recuperare; at panis viuus vitam mundo det: & quamvis diuinum hoc edentes pabulum mortem temporalem aliquando sortiantur, huius tamen virtute Sacramenti aliquando resurgent, & nouâ, nobiliori, ac æternâ vitâ donabuntur; vnde à D. Ignatio appellatur *mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis*, de quo suprà aliquid diximus, & infrà fusiùs dicemus; manifestum est, panem viuum Eucharisticum, non tantùm corporis Domini signum, sicut manna existere, sed ipsum veraciter & realiter continere. Nam cùm Christus dicat: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi; si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum:* euidenter sequitur, quod sicut non in signo, sed realiter descendit Christus de cœlo; nisi eundem Christum realiter & veraciter in Eucharistia, sed tantùm in signo manducemus, panem viuum qui de cœlo descendit, non manducabimus, nec consequenter vitam aliquam spiritualem habebimus: idem enim Saluator ait Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Vnde à primo ad vltimum, vt vera sint Christi verba, & à pane viuo vitam haurire possimus, illum corpus verum & physicum realiter, tamen sacramentaliter continere omninò dicendum est; omnemque figuram inanem, &

445. Ex eo, quod Eucharistia vitam spiritalem conferat, conuincitur in ea esse verum ac viuum Christi corpus.

Manna vincit Eucharistia, & vitam præbens Christum viuum continet.

Eucharistiæ virtute mortui resurgēt. D. Ignat.

Sicut Christus non in signo, sed realiter de cœlo descendit; ita corpus suum nō in signo, sed realiter dedit hominibus.

signum vacuum à Sacramentariis hæreticis sacro in hoc mysterio falsò excogitata amputare, refellere, immò & anathematizare oportet cum sacro Concil. Trident. *sess.* 13. *cap.* 8. *Can.* 1. his verbis: *Si quis negauerit in Sanctissima Eucharistia Sacramento contineri verè, & realiter, & substantialiter Corpus & Sanguinem, vnà cum anima & diuinitate Domini nostri Iesu Christi, ac proinde totum Christum; sed dixerit tantummodò esse in eo, vt in signo, vel figura, aut virtute, anathema sit.*

Conc. Trid.

446. Mirum sanè videtur, Christianos homines verba Christi Domini, quæ ex se diserta & perspicua sunt, dum carnem suam in cibum, & sanguinem suum in potum spondent, figuratè & tropicè intelligere; cùm ipsi, ad quos verba sua direxit, Iudæi de vera ac reali carnis eius manducatione intellexerint. Quod quidem patet ex illorum mutua altercatione; dum enim Christus Ioan. 6. 51. dixit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita:* statim *ibid.* 53. subditur: *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Ex quibus verbis constat, Iudæos à se inuicem postulasse, quomodo carnem suam Christus verè & realiter manducandam præbere posset. Qui verus, & realis manducationis corporis Christi modus maximam in illorum mentibus mouebat difficultatem: quam tamen omninò sustulisset figuratiuus & typicus manducandi modus; facilè enim potuissent intelligere, panem à Christo hominibus oblatum, esse typum & figuram corporis sui; sicut eorum maiores facilè intellexerant, manna & Agnum paschalem, eiusdem corporis signa & figuras extare; ipsique Agnum paschalem manducantes, sine magno miraculo corporis Domini typum manducabant. Cùm ergo carnis Christi realem & veram ore corporis manducationem in verbis Domini propositam intellexerint, & ad inuicem litigauerint; nunquid Dominus ingeniorum illorum tempestatem sedauit, dubia resoluit, & altercationes abstulit, dicens: *Non carnem meam, sed carnis meæ typum in cibum præbebo; non sanguinem meum, sed vinum sanguinis mei signum, in potum concedam?* Sic enim omnem ambiguitatem abstulisset, omnem dubitandi rationem amouisset? Sed longè à figuris agens ipse totius *legis, quæ tantùm vmbram futurorum habebat bonorum*, vt ait Apostolus Hebr. 10. 1. *finis Christus* Dominus, Iudæorum sententiam de vera & reali manducatione confirmauit disertissimo ac perspicuo loquendi modo, addito etiam juramento, vt ipsius verborum veritas à figuris aliena omnibus euidenter constaret; statim Iudæis respondens, sic vt habet sacer textus Ioan. 6. 54. *Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die; caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c.* Quo in loco non signum, neque typum corporis vel sanguinis, sed proprium ac verum corpus suum, proprium ac verum suum sanguinem, se daturum spondet. Cùm autem penè incredibilem menti humanæ, nisi fide diuina adiuuetur, veritatem insinuet, aliud miraculum statim adducit, quo diuinam suam virtutem, ac potentiam demonstrat, dum resurrectionem mortuorum prædicat; ait enim, *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Dum enim se suscitaturum eos quibus carnem & sanguinem suum diuina alimenta præbet, in nouissimo die asserit, Deum se manifestat, ac potentiam infinitam quâ corpus suum sub elementis Eucharistiæ, vt ab hominibus manducetur, collocet, se habere demonstrat.

Verba Christi diserta & perspicua, nullo modo de figura seu signo corporis, sed de ipso corpore tradendo loquuntur.

Iudæi eadem verba de vero & reali Christi corpore intellexerunt.

Responsio Christi præsentiam realem corporis sui, eiusque realem manducationem in Eucharistia firmauit.

Virtute quâ potest Christus homines in nouissimo die suscitare, potest & corpus suum verè manducandum præbere.

447. Verùm omnem figuram euacuans, omnemque typum ab hoc veritatis Sacramento excludens, vt realem sui corporis in Eucharistia præsentiam, & realem à Christianis manducationem doceat, subdit ibidem 58. *Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Quæ certè comparatio suadet, quod sicuti Filius ad homines à Patre missus, veram, realem, & non figuratam à Patre habet vitam, quam verè, & realiter, & non typicè ad Patrem, propter quem viuit, refert: ita etiam à pari, qui carnem suam verè cibum, & sanguinem suum verè & realiter, non autem figuratè potum, verè & realiter etiam ore corporis in Eucharistia sumit, veram, realem ac spiritualem vitam ab eo accipit, ipsamque ad eum propter quem debet viuere, tenetur referre. Non enim quis posset viuere, si tantùm vitæ figuram haberet; nec verè cibari, si tantùm ciborum signa, & typos acciperet. Cùm ergo verè Eucharistiâ Christianorum viuant animæ, vereque eo sustententur ac nutriantur Sacramento, verum ac reale Christi Domini corpus in ea realiter ac substantialiter existere certum est.

Sicut Christus verè & realiter à Patre habet vitam, à quo verè & realiter procedit, ita qui verè & realiter eius carnem in Eucharistia manducat, habet ab illo vitam.

448. Hinc acerrimus dignitatis Filij Dei aduersùs Arrianam perfidiam propugnator D. Hilarius *lib.* 8. *de Trin.* omne signum, omnemque figuram corporis Domini, ipsum corpus à Sacramento excludentem, ab Eucharistia arcet, dum inquit: *De veritate carnis & sanguinis Christi non est relictus ambigendi locus: nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostrâ caro eius verè est cibus, & sanguis eius verè est potus.* Quod etiam docuit D. Ambros. *lib.* 6. *de Sacram. cap.* 1. *tom.* 4. dum inquit: *Sicut verus Dei Filius est Dominus Iesus Christus; ita vera Christi caro est, quam accipimus; & verus sanguis est eius potus.* Vnde D. Cyrillus in illud Luc. 22. 19. *Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur*, vt refert D. Thom. 3. *p. q.* 75. *art.* 1. inquit: *Non dubites an hoc verum sit; sed potiùs suscipe verba Saluatoris in fide. Cùm enim sit veritas, non mentitur.* Non ergo figuram corporis sui, sed ipsummet corpus suum se nobis daturum promisit Dominus toto illo sermone, quem de hac re, solenni vt ita dicam voce, pronunciauit: sicque illum audientes intellexerunt non solùm Iudæi, sed etiam eius discipuli, qui carnem & sanguinem eius visibiliter homines manducaturos existimantes, dixerunt ibidem 61. *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire.* Nisi enim carnem eius visibiliter dentibus premere ac dilaniare, & sanguinem eius visibiliter bibere credidissent, sed tantùm panem & vinum illorum figuras se manducaturos, nullo modo durus hic sermo apparuisset; vel nisi modus, quo panis & vini species corpus & sanguinem Domini continere deberent, supernaturalis & omninò mirabilis extitisset, Redemptor noster ad hos sermonem suum dirigens murmuratores,

D. Hilar.

SS. Patres docent verè corpus Christi in Eucharistia existere.

D. Ambros.

D. Cyril.

Dicentes, durus est hic sermo, carnē Christi laniando & lacerando manducandam intelligebāt.

ratores, non attulisset mysterium suæ Ascensionis, virtutem suæ diuinitatis, & gratiam fidei, quam Pater cordibus hominum infundit, vt ad Christum veniant, & in ipsum credant. Ait enim Dominus ibid. 62. & seq. *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. Verba quæ ego loquor vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.*

Ascensione sua Eucharistiæ veritatem firmat Christus.

449. Quibus verbis duo præstat Dominus. Primò corporis sui realem præsentiam sub panis specie in Eucharistia astruit ex eiusdem corporis sui supra omnes cœlos ascensione, quasi diceret: Mirum quid ac penè incredibile vobis videtur id quod dico vobis, scilicet carnem meam verè esse cibum, & sanguinem meum verè esse potum, nemineque vitam in se habiturum, nisi carnem meam manducauerit, & sanguinem meum biberit. Ex hoc scandalum sumpsistis, ex hoc turbati estis: sed quid non patiemini, si hanc carnem, quam vobis manducandam propono, in aëra extolli, cœlos penetrare, & vsque ad Patris dexteram eleuari videritis. Sanè quid mirabilius vobis videbitur; nam mirabilius est corpus graue, & terrenum omnia supra sydera attolli, quàm manducari ab hominibus. Sed quia hanc manducationem corporaliter, ad eum modum quo carnem è macello sumptam manducamus, audientes ex discipulis intelligebant, secundò mentem suam exponit & docet, non visibiliter illam carnem dilaniandam hominibus se præbere, sed illam inuisibiliter & substantialiter sub specie panis delitescentem, hominibus in cibum se summo amore daturum, dum inquit: *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam.*

Mirabilius est corpus Christi in cœlum ascendere, quam in terra manducari.

450. Vbi etiam duo præstat Saluator. Primò ostendit, vitam quam ex manducatione carnis suæ promittit hominibus, non ex carne præcisè sumpta, sed ex diuinitate, quæ carnem assumpsit, deriuari, & huius virtute diuinitatis carnem suam totius Ecclesiæ suæ alimentum in Eucharistia se largiturum. Secundò docet homines hanc carnem non carnali, sed spirituali modo in diuinissimo Sacramento manducaturos; & hoc est quod intendit D. August. dum præfata Christi Domini verba exponens *in psalm.* 98. ipsum Dominum sic loquentem inducit: *Spiritualiter intelligite, quod loquutus sum: non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos; caro autem non prodest quidquam.* Licèt enim ex his verbis Augustini, hæretici errandi occasionem sumpserint, malè verba tanti Doctoris intelligentes; tamen nihil juxta illorum sententiam affert. Dum enim ait, *non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis*; non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed quod non erat manducandum in hac specie, in qua ab eis videbatur: non enim lacerandum, aut dilaniandum sacrum suum dentibus hominum promittebat corpus: per hoc autem quod subdit, *Sacramentum quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos*, non intendit quod corpus Christi sit in hoc Sacramento solùm secundùm mysticam significationem, seu tanquam in figura; sed spiritualiter dici, idest *inuisibiliter*, & per virtutem Spiritus sancti: quia virtute diuinâ verum, & reale, ac physicum corpus Christi est inuisibiliter, ac substantialiter sub panis specie, veluti latitans in hoc mysterio. Vnde idem D. Augustinus mentem suam aperit *tract. 27. in Ioan.* exponens illud, *Caro non prodest quidquam*; & ait: *Sed quomodò illi intellexerunt; carnem quippe sic intellexerunt manducandam, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur: accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimùm: nam si caro non prodesset, Verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis.* Hæc ille.

Vita datur hominibus, non præcisè à carne, sed à deitate Christi.

D. August.

Caro Christi non visibili & carnali, sed inuisibili & spirituali modo in Eucharistia manducatur.

Caro Christi inuisibiliter, & spiritualiter absque laceratione manducatur.

D. August.

Multũ prodest, quia verbo vnita.

451. Nec sibi aduersatur Augustinus, dum exponens illud Matth. vltimo, *Ecce ego vobiscum sum, &c.* vt refertur *de consecr. dist. 2. cap. 45.* dicit: *Donec seculum finiatur, sursum est Dominus.* Quia in illis verbis, & aliis omnibus similibus loquitur sanctus Doctor de corpore Christi secundùm quod videtur in propria specie, secundùm quod etiam ipse Dominus dicit Matth. 26. *Me autem non semper habebitis*; nam sic per modum corporis visibilis Christus non est modò nobiscum, sed sursum est in dextera Dei sedens; sed inuisibiliter est ac realiter sub speciebus huius Sacramenti, vbicumque hoc Sacramentum perficitur: vnde potest dici, quod corpus Christi est spiritualiter, idest inuisibili modo, ac virtute spiritûs in Eucharistia; vbi quia substantialiter & indiuisibiliter continetur, fracto Sacramento non frangitur, diuisa specie non diuiditur, nec consumptâ consumitur. Sed de hoc infrà fusiùs.

Vsque ad finem seculi Christus est in cœlo visibiliter, & in Eucharistia inuisibiliter.

452. Verùm duos, quibus præsens hominibus corpus Christi fuit, modos, visibilem scilicet, & inuisibilem nemo Catholicorum negabit. Hi enim ex verbis Domini, qui inter se pugnare nequeunt, apertè colliguntur: ille enim qui de præsentia sua corporali, sensibili, ac visibili loquens dixit, Matth. 26. *Pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis*; de inuisibili ac spirituali Matth. 28. dixit: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Hunc enim locum alteri, nempe ei vbi dixit Christus, *me autem non semper habebitis*, opposuit D. Chrysostom. *hom. 60. ad pop. Antioch.* qui *hom. 2. ad pop. Antioch.* duplicem illam Christi carnis præsentiam tractans, sic inquit: *Helias nempe melotem discipulo reliquit; Filius autem Dei ascendens suam carnem nobis dimisit: sed Helias quidem exutus, Christus autem & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.* Hæc ille, vbi ostendit carnem suam visibilem secum deuexisse, & ad Patris dexteram Christum collocasse; eandem verò inuisibilem in Eucharistiæ Sacramento nobis reliquisse. Sed hanc duplicis præsentiæ corporis Christi, visibilis scilicet, & inuisibilis necessitatem ex verbis Domini colligit D. August. *tract. 64. in Ioan.* ex illo Ioan. 17. *Filioli adhuc modicum vobiscum sum*; vbi ait: *Ne cui autem videatur abhorrere iste sensus à vero, quo dicimus Dominum mortalis carnis communionem, in qua cum discipulis vsque ad passionem fuit, significare potuisse, dicendo Adhuc modicum vobiscum sum, apud alium quoque Euangelistam, Luc. 24. post resurrectionem verba eius attendat, vbi ait: Hæc loquutus sum vobis, cùm adhuc essem vobiscum. Quasi tunc non erat cum ipsis simul assistentibus, videntibus, tangentibus, colloquentibus. Quid est ergo, Cum adhuc essem vobiscum? nisi cùm adhuc essem*

Quod ex locis Scripturæ stabilitur, & exponitur.

D. Chrysost.

D. August.

Cùm adhue essem vobiscum, idest cũ adhuc mortalis visibiliter apparebam inter vos.

essem in carne mortali, in qua estis & vos: tunc enim quidem in eadem carne resuscitatus erat, sed cum illis in eadem mortalitate jam non erat. Quapropter sicuti ibi jam immortalitate carnis indutus veraciter ait, Cùm adhuc essem vobiscum, vbi nihil aliud intelligere possumus, nisi cùm adhuc essem in carnis mortalitate vobiscum: ita & hic non absurdè dixisse intelligitur, Adhuc modicum vobiscum sum. Quo sanè sermone Augustinus duplicem, eamque corporalem in Christo præsentiam, mortali scilicet in carne, & in immortali cognoscit: vnde juxta eundem Augustinum, Chrysostomum suprà adductum, D. Thom. *3. p. q. 75. art.* 1. & omnium Catholicorum consensum, præsentia corporis Domini in adorando Eucharistiæ Sacramento, cùm sit in carne impassibili & immortali, ac consequenter inuisibili, vtpote panis specie tecta, & abscondita, non minùs vera est & realis quàm illa; quâ in carne passibili cum hominibus conuersatus est; & illa, quâ in carne impassibili & immortali, visibili tamen, supra omnia sydera ascendit, & introiuit in cœlum, non solùm vt ad dexteram Patris in æternum regnaturus sedeat, sed vt ait Apostolus Hebræor. 9. 24. *appareat*, idest Christianorum causas perpetuò acturus, patronus zelantissimus defendat: & ideò licèt realiter corpus Christi cœlos ascenderit, tamen realiter in Eucharistia remansit: & licèt modò ad dexteram Patris sedeat, etiam in Ecclesiæ altaribus realiter existit, non quòd thronum gloriæ suæ derelinquat, vel à dextera Maiestatis in excelsis abscedat; sed per realem, & miraculosam virtute diuinâ conuersionem substantiæ panis in substantiam carnis, & substantiæ vini in substantiam sanguinis Christi, verum eius reale corpus reperitur. Non ergo corporis Domini signum tantùm, figura, vel typus existit panis Eucharisticus: sed cùm sit antonomasticè *panis viuus*, totum viuum Christum Dominum veraciter, realiter, substantialiter, quamvis spiritualiter, seu inuisibiliter, complectitur.

Christus in cœlo realiter & visibiliter; & in Eucharistia realiter, inuisibiliter ac indiuisibiliter.

453. Cæterùm quamvis generalem aliorum nouæ Legis Sacramentorum rationem sortiatur Eucharistia, sitque signum rei sacræ, ex hoc ne suspiceris corporis Domini figuram & signum tantùm existere; immò cùm Sacramenta nouæ Legis efficiant quod figurant, sanctissima corpus Domini, quod significat, realiter continet Eucharistia. Nam vt docet D. Thomas *opusc.* 58. *cap.* 4. signum positiuum duplex est, aliud Dei, aliud hominis. Huius est artificiale, illius est sacramentale; vtrumque rem significatam repræsentat. Ratio enim signi est rem ita esse vt signum. Sicuti igitur duplex est signum in humanis, aliud quod rem significat, & non continet, vt hædera appensa, quæ vinum venale indicat, & non tenet: aliud quod continet id quod significat, vt nubes densa & subobscura, quæ pluuiam quam continet significat; & pastillum quod carnes abscondit & significat: ita etiam signum positiuum Dei, quod ex ipsa diuina institutione est in Sacramentis, duplex est; aliud non continet quod significat, vt Sacramenta veteris Legis, quæ non efficiunt quod figurant, sicut Agnus paschalis, & similia; aliud continet quod significat, vt nouæ Legis Sacramenta, inter quæ præcipuum locum obtinet Eucharistia, quæ juxta Domini institutionem significat rem sacram, scilicet corpus Christi, & realiter continet illud; & ideo Christus accipiens panem, & gratias agens, ac discipulis porrigens, ait Matth. 26. 26. *Accipite, & manducate, hoc est corpus meum.* Sicque in hoc mysterio signum mansit foris, scilicet species panis, & intus est corpus Saluatoris. Vnde *Eccl.* 3. dicitur, *Innoua signa, & immuta mirabilia.* Quasi diceret, quia vetera signa non continebant gratiam quam figurabant, fac noua quæ contineant quæ figurant. Vnde Augustinus, vt refert D. Thom. *loc. cit.* ait, quod *Sacramenta dicuntur quasi sacra rei signa*; quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem; quod intelligitur, fructum habet spiritualem: in specie enim panis & vini quam videmus, res inuisibiles, carnem scilicet Christi, & sanguinem honoramus.

D. Thom. Signum duplex, vacuum & plenum.

Eucharistia est signum plenum.

August.

Signum igitur sacra potest dici Eucharistia, sed plenum, sed ipsam rem significatam complectens. Nec nouum in noua Lege, vel singulare à nobis excogitatum signum, venerabile hoc Sacramentum existimes: alia sunt quæ literis Euangelicis signa plena commendantur. Signum plenum columba illa quæ supra Christum in Iordane baptizatum descendit, sine dubio extitit: nam Spiritum sanctum & significabat, & continebat, vt dicitur Luc. 3. 21. 22. *Et Iesu baptizato, & orante apertum est cœlum, & descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba in ipsum.* Illæque quæ Apostolis tanquam ignis apparuerunt dispertitæ linguæ, diuinum Paraclетum non solùm adesse monstrabant, sed complectebantur, quod ipse sacer testatur Textus *Act.* 2. Nulli ergo mirum videatur, corporis Domini Eucharistiam, tanquam verum Sacramentum, signum esse, ipsumque corpus specierum panis ambitu realiter concludi, conuersione mirabili substantiæ panis in illius sacri corporis substantiam. 454.

Eucharistia corpus Christi significat & complectitur.

Columba Spiritum S. signabat, & continebat.

Linguæ igneæ signabant & continebant Spiritum sanctum.

Vnde dum insignis ille Græcorum Ecclesiæ Theologus D. Gregor. Nazianz. *orat.* 1. Sacramentum hoc, *magnorum mysteriorum antitypum appellat*, idest corporis & sanguinis Domini expressam repræsentationem; de imagine, seu repræsentatione indistincta à re repræsentata debet intelligi, vt ibidem notat Elias Cretensis eiusdem Greg. commentator; sicque potius *isotypus*, quàm *antitypus* magnorum debet credi mysteriorum, quæ verè & realiter non solùm significat, sed concludit. Sunt enim quædam imagines ita æquales ac similes ipsis quas exprimunt rebus, vt eas realiter amplectantur: quo pacto Apostolus æternam ac infinitam Filij Dei dignitatem describens, Hebr. 1. 3. illum *splendorem gloriæ*, ac *figuram substantiæ Patris* meritò nominauit: cùm tamen Apostolus Filium non Patre minorem, nec ab eius substantia segregatum, sed in omnibus, & per omnia ipsi similem, ac coæqualem, eiusdemque substantiæ dicere intendat. Illum enim omnino supra Angelos, cæterasque creaturas extollit; ipsumque de substantia Patris ab æterno genitum ibidem prædicat, dum inquit: *Cui enim aliquando dixit Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et *ad Phil.* 2. Christum per omnia Patri coæqualem dicit, dum de eo ait: *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Cùm ergo Christus æternus Dei Filius, figura sit substantiæ Patris, quam ab æterno & possidet, & repræsentat; Eucharistia potest hoc modo dici figura, & imago corporis Christi, quia illud & exprimit, & realiter concludit: sic in iis quæ a nobis sensibus 455.

D. Greg. Nazianz.

Filius Dei figura Patris est indistincta in essentia, eandem cum Patre habens.

percipiun

Eucharistia corporis Christi imago, illud verè continet.

percipiuntur, imago est & figura corporis Domini, quod intus existens, non sensu, sed intellectu à nobis ibidē esse concipitur, quia fide tantùm mysterium hoc intelligimus, quamvis & corpus Domini, & species panis, & rem significatam per Sacramentum, & ipsum Sacramentum significans, quæ inseparabilia sunt, realiter, quamdiu species in esse diuinâ virtute conseruantur, ore corporis sumamus, degustemus, manducemus. Non ergo inani figurâ, vmbrâ vacuâ, & signo rem significatam non includente Ecclesiam nutrit Dominus; sic enim Iudæi, quibus omnia in figura contingebant, manna corpus Domini præsignans manducantes, vel æquales, vel superiores Christianis essent: sed pane viuo & vero, nempe corpore & sanguine suo realiter ac veraciter, verus Filios Dei, Redemptor amantissimus Christianos sustentat & nutrit.

§. II.

Eucharistia panis viuus, viuum Christi Domini corpus sine vllo alio pane complectitur. Vbi Lutheri error Christum in Eucharistia impanatum asserentis, confutatur.

456. CHristum Dominum, panem viuum ac vitalem, ab omni terreno pane discretum, sacra Militanti Ecclesiæ præbet ac exhibet Eucharistia. Quomodo enim adorandum Redemptoris corpus veraciter, spiritualiter tamen, indiuisibiliter, ac substantiæ modo in Sacramento conclusum, cum terreni panis substantia maneret? An viuum Dei hominis corpus mortuo pani coniungitur? Nequaquam. Solum est solios incarnati Solis venerandum corpus in Sacramentorum iubare; solúmque panis substantiæ sedem occupat immortalis seculorum Regis carnale pignus; nec enim in throno alius assidet præter Regem: cedunt subditi, sorgunt infimi, etiam primates recedunt, cunctique solium dum intuentur, admirantur: nullus Principis locum tenere, aut cum Principe in solio sese audet collocare. Quid ergo? An magis audebit panis, quàm homines? Immò magis quàm ipsi, insensata hæc subditur creatura. Authoris sui vocem agnoscit, votis obtemperat, voluntati patet, nec priùs omnipotens Redemptoris sermo profertur, quin statim in pane adimpleatur. Illum accepit Dominus, ac præ manibus gestans, ingens patraturus miraculum, inquit: *Accipite, & comedite: hoc est corpus meum.* Mirum dictu: re ipsa factum est, quod omnipotenti verbo depromptum est; nec ampliùs in manibus Domini panis fuit, sed proprium eius ac venerabile corpus.

Nulla panis substantia, sed sola corporis & sanguinis Christi, in Eucharistia existit.

Sicut solus Rex in throno sedet.

457. Cessit ergo locum panis Christo conditori, non recedendo, sed obsequendo; non corruptâ, aut annihilatâ illius substantiâ, sed in corpus Domini mirabiliter transmutatâ. Vt enim eleganter loquitur Eusebius Emissenus, seu quisque author est homiliarum quæ eius nomine circumferuntur, siue ille sit, vel Faustus ex Abbate Lirinensi Rhegiensis Episcopus; vel Cæsarius Arelatensis, vt putat Bellarminus *lib.* 2. *de Euchar. capite* 31. siue Eucherius Lugdunensis, vt alij existimant, hom. 5. de Paschate, *Inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo, secretâ potestate conuertit.*

Panis cessit Christo, dum in substantiā corporis sui versus est.

Euseb. Em.

R.P. Car. Bonquin Comm. in Prosam D. Thom.

Sanè vt in verbis Domini veritas elucesce- 458.
ret, panem in corpus eius substantialiter transmutari, & vinum in sanguinem conuerti necessum fuit. Cùm enim dixerit, *hoc est corpus meum*, dum panem discipulis porrigebat, verus sermo esse non posset, si panis substantia remaneret; nunquam enim substantia panis est corpus Christi: vnde potiùs dicendum fuisset, *hic est corpus meum.* Oportuit igitur panem in corpus Domini subitâ mutatione conuerti, vt verum pronunciaret, dum id quod discipulis manducandum obtulit, corpus suum declarauit. Alio etenim, quàm conuersione panis in seipsum, modo nequit in hoc Sacramento existere Saluatoris corpus: nam cùm hoc in mysterio non incipiat esse per motum localem, tum quia quod mouetur localiter, ad aliquem locum de nouo non venit, nisi priorem deserat; Christi autem venerabile corpus cœlum non deserit, vbi ad Patris dexteram sedet: tum quia corpus localiter motum pertransit omnia media, quod in hoc casu dici nequit: tum denique quia impossibile est, quod vnus motus eiusdem corporis localiter moti terminetur simul ad diuersa loca; cùm tamen in pluribus locis corpus Christi sub hoc Sacramento simul esse incipiat: ideo per solam panis in corpus Domini conuersionem, de nouo ibidem existere firmiter tenendum est, sicut docuit Angelicus Præceptor 3. *p. q.* 75. *art.* 2.

Verba Domini falsa essent, si panis in Eucharistia remaneret.

D. Thom.

Nec aliquem moueant externæ & panis & 459.
vini species, etiam peractâ consecratione hoc in mysterio sensibus nostris apparentes: hæ quippe transmutatâ substantiâ, integræ manent, vt sicut cætera Ecclesiæ Sacramenta rebus visibilibus ac inuisibilibus constant, ita & diuinum hoc signis visibilibus specierum, ac inuisibili Domini corpore, Sacramentum constituatur. Aliæ sunt, eæque singulares huius rei rationes. Cùm enim per modum cibi & potus ad animarum nostrarum vegetationem à Christo Domino instituta sit Eucharistia, neque hominibus assuetum sit, immò insuetum & horribile, carnem hominis comedere, aut sanguinem potare; ideo caro & sanguis Christi sub speciebus panis & vini, quæ frequentiùs in vsum hominis veniunt, nobis sumenda conuenientissimè proponuntur, simulque Fidei nostræ magna merendi occasio tribuitur, dum sub speciebus panis, & vini corpus & sanguis Domini adoranda ac sumenda exhibentur. Adde quod tegenda erat sacra Domini caro, & speciebus panis & vini veluti inuolucris obuoluenda, ne pretium nostrum omnibus etiam infidelibus pateret, indeque Sacramentum irridendi ansam sumerent, si sub specie propria Dominum manducaremus. Quæ manent igitur accidentia panis & vini sunt, quæ sicut sensuum nostrorum obiecta sunt, ita etiam à sensibus apprehenduntur: at substantia illorum quæ intellectus obiectum est, ampliùs ibi non est, cùm sit in corpus & sanguinem transmutata, sicque intellectu Fidei lumine illustrato attingitur. Vnde D. Augustinus, vt refertur *dist.* 2. *de consecr. can. Nos autem*, & à D. Thom. *loc. cit.* art. 5. *Nos*, inquit, *in specie panis & vini, quam videmus,*

Cur species panis & vini remaneant in Eucharistia.

D. Th. 3. p. q. 75. art. 5.

D. August.

res inuisibiles, id est carnem & sanguinem, honoramus.

460. Solùm ergo Christi Domini corpus absque vllo pane, sacra complectitur Eucharistia, omni substantiâ panis in carnem, & substantiâ vini in sanguinem mirabiliter conuersâ: quæ vera ac realis mutatio, à Concilio Generali Lateranensi sub Innocentio III. anno Domini 1215. *Transubstantiatio* appellata est. Verùm licèt vox hæc noua à nouantibus vocitetur, antiqua est, & fidem antiquissimam interpretatur & exponit. Sancti enim Ecclesiæ Doctores antiquissimi, illam quam ab Apostolis acceperant litteris mandantes fidem, conuersionem panis in corpus, & vini in sanguinem tradiderunt. Illos omnes hîc recensere longum esset, verùm quosdam, eosque & antiquiores & illustriores adducam, vt Lutheri error asserentis *lib. de captiuit. Babylon. cap.* 1. transubstantiationem esse inuentum Sancti Thomæ, & opinionem Thomistarum, eamque fuisse approbatam à Papa *in cap. Firmiter*, meliùs pateat, ac patefactus explodatur. Quomodo enim illud verum est; cùm caput *Firmiter*, editum sit in Concilio Lateranensi anno 1215. & D. Thomas natus sit anno 1224. nouem decursis annis ab eiusdem Concilij celebratione.

Conuersio panis in corpus, & vini in sanguinē Christi Trāsubstantiatio dicitur.

Non potuit D. Thomas esse author Transubstātiationis.

461. Primus igitur qui hanc mirabilem conuersionem, seu Transubstantiationem verbis disertis describens à nobis hîc adducetur, insignis ille est Author sermonis de cœna Domini, qui sancti Cypriani nomine, inter eius opera circumfertur; hic enim eruditissimus quidam fuit Presbyter Carthaginensis, Cypriano synchronos ac familiaris, qui opus illud Cornelio Romano Pontifici inscripsit, & tertio seculo floruit; nam S. Cyprianus martyrium passus est anno Domini 259. sub Valeriano & Gallieno Principibus. Hic igitur *serm. de cœna*, inquit: *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentiâ verbi factus est caro: & sicut in persona Christi humanitas apparebat, & latebat diuinitas: ita Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infundit essentia.* Quibus verbis tota corruit Lutheranorum omnium ac Panistarum de Eucharistia sententia, omniumque realem corporis Domini in Eucharistia præsentiam, ac transubstantiationem negantium ora clauduntur.

Patres qui Transubstātiationem, seu mirabilē illam conuersionem docuerunt.

S. Cyprian. vel Author, serm. de cœna.

462. Secundus eiusdem transmutationis, seu transubstantiationis propugnator, qui illam expressè docuit, Cyrillus est Hierosolymitanus, qui tertio seculo etiam vixit, & cuius laus est in secunda Synodo Generali. Hic catechesi 4. mystagogica, sic fatur: *Christus aquam aliquando transmutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, solâ voluntate; & non erit dignus cui credamus, quod vinum in sanguinem transmutauit? Quare omni cum certitudine corpus & sanguinem Christi sumamus; nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur sanguis.* Eandem veritatem apertè docuit S. Gregorius Nyssenus Basilij Magni frater; nam *orat. catechet. capite* 37. inquit: *Rectè ergo nunc quoque Dei verbo sanctificatum panem in Dei verbi corpus credo transmutari.* Et paulò post: *Hæc autem dat virtute benedictionis, in illud transelementatâ eorum quæ apparent naturâ.* Nec dissentit apud Græcos Theologiæ restaurator D. Ioannes Damascenus, dum *lib. 4. fid. cap.* 14. ait: *Panis, vinumque, & aqua per inuocationem & aduentum Spiritus sancti supernaturaliter transmutatur in corpus & sanguinem Christi.* Quod etiam tradit Theophilactus Bulgaron. Episcopus *in cap. 6. Ioan.* dicens: *Transformatur arcanis verbis panis ille per mysticam benedictionem, & accessionem sancti Spiritus, in carnem Domini.*

Cyril. Hierosol.

D. Damasc.

Demùm in hac sententia panis in corpus, & vini in sanguinem Christi docente conuersionem, seu transubstantiationem, stat S. Ambrosius in libris de Sacramentis, qui verè illius sunt, quidquid inclament Nouatores: cùm enim liber de his qui initiantur, germana Ambrosij proles existat, qui ipsi statim subnectuntur, ac in modo loquendi, stylo, ac sententiis nequaquam discrepant, illius erunt. In libro igitur 4. de Sacram. *cap.* 4. sic fatur Ambros. *Tu fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste panis est ante verba sacramentorum; vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Idem institutum prosequitur *cap.* 5. & *lib. de mysteriis initiandis, cap.* 9. multis exemplis hanc statuit veritatem, & sic concludit: *Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas.* Quæ sanè apertè indicant fidem *transubstantiationis* perpetuam fuisse in Ecclesia, cùm à Patribus Apostolorum temporibus vicinis firmiter credita sit, & propugnata. 463.

S. Ambros.

De pane fit caro Christi.

Nec solùm conuersionis, seu transubstantionis doctrina, verùm etiam nomen antiquum est in Ecclesia. Etenim præterquàm quod à Patribus jam à nobis citatis æquiualenter vsurpatum est, dum conuersionis, transmutationis, & transelementationis vocibus vsi sunt; Stephanus Episcopus Augustodunensis, seu Heduensis, vir notæ sanctitatis & probatæ doctrinæ, qui duodecimo seculo floruit, factus quippe est Episcopus anno 1113. & solenni Philippi, Ludouici Crassi Galliarum Regis filij inaugurationi adfuit anno 1129. ac postea abdicato Episcopatu, Cluniacum se recipiens, ibi monachum egit, ac tandem feliciter in Domino obdormiuit, vt restatur S. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis *lib. 5. ep. 6.* hic inquam, vt videre est *tom.* 12. *Bibliotheca Patrum, capite* 13. nomen transubstantiationis integro ante Lateranense Concilium seculo vsurpauit. *Petimus*, inquit, *à Deo in sacrificio, vt alimentum hominum fiat alimentum Angelorum; id est, vt panis & vinum quæ offeruntur, in corpus & sanguinem Christi* TRANSVBSTANTIENTVR. *O insigne miraculum! ô sacramentum mirabile ac diuinum!* &c. 464.

Stephanus Episcopus Heduēsis, an. 1113 nomine Transubstātiationis vsus est.

Audiant hæc Nouatores; aures præbeant Lutherus, omnesque illius asseclæ; & agnoscant se spiritu erroris agitatos, dum in admirabili hoc Sacramento panem cum Christi corpore fingunt. Sanè optauerat Lutherus vt aliquis illi persuaderet, nihil esse in Eucharistia præter panem & vinum. Verùm Christi Domini verbis, *hoc est corpus meum*, adeo conuictus est, vt illud corpus in hoc Sacramento negare non ausus fuerit, vt ipse testatur epistola ad Argentinenses. Audiat igitur quos adduximus Ecclesiæ Doctores, Christianæ Fidei defensores: discat ab eis nihil panis, aut vini peractâ consecratione remanere; sed vtrumque diuinâ, inuisibili ac secretâ potestate in corpus & sanguinem transmutari. Audiat, inquam, & credat, & suam de impanatione corporis Domini sententiam reuocet, damnet, retractet. 465

Lutherus Christi sermone conuictus, corpus eius verè & realiter in Eucharistia credidit.

Nec

466. Nec contra catholicam veritatem Scripturarum tela detorqueant transubstantiationis aduersarij; illis enim confodiuntur & jugulantur: dum enim vel Christus Dominus, vel eius Apostolus Paulus 1. *Cor.* 11. Eucharistiam *panem* appellant, non propterea volunt substantiam panis hoc in mysterio remanere simul cum sacro Christi corpore: sed juxta morem Scripturæ rei conuersæ ac transmutatæ tribuentis nomen eius quod prius fuerat, ex pane conflato Sacramento panis nomen concedunt. Quo pacto ex costa Adam formata & ædificata prima omnium mulier, licèt formosa admodùm puella oculis Adami multùm grata videretur, tamen ab eo *os ex eius ossibus, & caro de carne eius* appellata est, *Gen.* 2. 23. Ille etiam omnium hominum primus parens, quem Deus formauit de limo terræ, licèt præstantissimæ esset formæ, ab ipso Deo *puluis* vocatus est, *Gen.* 3. 19. non quòd puluis esset, sed quòd ex puluere factus fuisset. Item *Exod.* 7. serpens ex virga Aaron in ipsum conuersa formatus, *virga* nominatur, dum dicitur: *Virga Aaron deuorauit virgas eorum.* Et *Matth.* 11. à cæcitate, surditate, & claudicatione, Christi virtute sanatos, cæcos, surdos & claudos Christus appellat. *Cæci vident, surdi audiunt, claudi ambulant*: & *Ioan.* 2. vinum ex aqua formatum, aqua nuncupatur. Panis igitur dicitur Eucharistia, non quòd panis sit, sed quia ex pane formata est, vt inquit D. Ambrosius vbi suprà: *De pane fit caro Christi.*

Eucharistia panis dicitur quia ex pane facta est.

Sicut Eua ex osse formata os dicitur.

Et Adamus ex puluere puluis vocatur.

Serpens è virga factus virga dicitur & cæci, licet illuminati, cæci dicūtur: panis etiam dicitur propter externā speciem.

467. Deinde quia hoc in Sacramento accidentia panis & vini remanent, eorumque externa non variatur similitudo, propter visibilem ac sensibilem imaginem, panis & vinum appellatur, ad illum planè modum, quo *Gen.* 18. & *Act.* 1. Angeli propter humanam speciem quam exteriùs habebant, homines appellantur: & Elisæus Angelum humanâ formâ sibi conspicuum aspiciens, ait lib. 4. Reg. *Vidi hominem.*

468. Denique, quia nomine panis, omnis cibus, quicunque ille sit, à Scriptura exprimitur, vt patet *Matth.* 15. & *Luc.* 14. ideo sacra, quæ cibus totius est Ecclesiæ, Eucharistia, juxta illud Christi Domini Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus*, panis appellatur: vt autem innuatur non esse panem communem, sed transmutatum in corpus Domini, nusquam dicitur quod Eucharistia sit panis, etsi interdum panis appelletur; imò nec panis nomine insignitur, nisi cum addito. Nam vocatur *panis viuus, panis de cælo descendens, hic panis, panis quem frangimus.* Vnde nihil substantiæ panis hoc in mysterio remanet, sed tota in corpus Saluatoris transmutatur. Quapropter S. Cyrillus Hierosolymitanus *catech.* 4. *mystag.* ad rem præsentem inquit: *Ne consideres tanquam nudum panem & nudum vinum; corpus enim est, & sanguis Christi, secundùm ipsius Domini verba. Quamvis enim sensus hoc tibi suggerit, tamen fides te confirmet, ne ex gustu rem judices.* Et infrà subdit: *Hoc sciens, & pro certissimo habens, panem hunc, qui videtur à nobis, non esse panem, etiamsi gustus panem esse sentiat, sed esse corpus Christi; & vinum, quod à nobis conspicitur, tametsi sensui gustus vinum esse videatur, non tamen vinum, sed sanguinem Christi esse.* Hæc ille, vbi planè Lutheranorum vesaniam multis antequàm exoriretur seculis profligauit.

Nomine panis omnis cibus, etiam caro, vocatur.

Panis qui in Eucharistia videtur à nobis, non est panis, sed corpus Christi.

469. Verùm quibusdam sanctorum Patrum testimoniis catholicam fidem de transubstantiatione oppugnare conantur. In primis Gelasij Papæ verba adducunt excerpta ex libro de duabus naturis, vbi Eucharistiam cum Incarnatione conferens, sic fatur: *Sacramentum corporis & sanguinis Christi diuinum est; & tamen non desinit esse substantia panis & vini.* Insuper D. Ioan. Chrysost. *epist. ad Cæsarium monachum*, docet post *consecrationem liberari panem ab appellatione panis, & dignum fieri appellatione Dominici corporis, etiamsi natura panis in ipso permaneat.*

Gelasius & Chrysostomus.

Refelluntur tamen dupliciter hæc testimonia. Primò quia Gelasius Summus Pontifex, & Chrysostomus falsò citantur; liber enim ille de duabus naturis non fuit editus à Gelasio Pontifice, vt rectè ostendit Melchior Canus *lib.* 6. *de locis theolog. cap. vlt. ad* 9. sed ab alio Gelasio Cæsareensi Græco; quod patet. Tum quia Gelasius iste in illo libro laudat Eusebium Cæsareensem, cuius tamen libros penè omnes Gelasius Romanus Pontifex damnauit. Tum quia in catalogo librorum Gelasij Romani liber ille de duabus naturis à nemine commemoratur. Similiter epistola citata ad Cæsarium Monachum, à D. Chrysostomo scripta non fuit; non enim inter eius opera inuenitur, vt notauit Turrianus *lib.* 1. *de Euchar. cap.* 18. 470.

Explicantur in fauorem Eucharistiæ.

Secundò, dato quod liber ille esset Gelasij Papæ, ideo dicit substantiam panis non desinere, vel quia remanent accidentia vices substantiæ ita gerentia, vt sine subiecto existant, & ea quæ substantia ipsa præstat efficiant; vel quia substantia panis non annihilatur, quod illo termino, *desinere*, significari videtur; sed in nobiliorem substantiam, nimirum corporis Christi, transit. Quæ expositio eo faciliùs debet admitti, quòd Gelasius ibidem indicat fieri transubstantiationem panis in corpus Christi, dum dicit: *Panem & vinum in diuina transire.* Eodem planè modo etiam exponenda sunt verba D. Chrysostomi, præsertim cum ipse pluribus in locis *transubstantiationem* tradat, vt videre est hom. 60. ad pop. Ant. *hom.* 83. *in Matth. hom.* 24. *in* 1. *ad Cor. hom.* 3. *in ep. ad Eph. hom.* 51. *in Matth.* & alibi. 471.

Substantia panis non annihilatur, sed transit in corpus Christi.

Ad alia insuper recurrunt testimonia Lutherani, vt panem cum Christi corpore in Eucharistia astruant. Illud enim, inquiunt, D. Ioan. Damascenus docuit, dum *lib.* 4. *fid. orth. cap.* 14. ait, *Christum cum pane & vino coniunxisse suam diuinitatem.* Quod etiam apertè profitetur Theodoretus Cyri Episcopus, dum *dial.* 2. sic loquitur: *Signa mystica post sanctificationem à natura propria non recedunt; manent siquidem in priore substantia, figura & forma.* Sed facillimè enodantur; nam dum Damascenus ait, *Christum cum pane, & vino coniunxisse suam diuinitatem*, hoc debet intelligi de pane & vino remanentibus quoad species, vt sequentia eius verba apertè indicant; sic enim prosequitur: *Corpus coniunctum est secundùm veritatem diuinitati, quod ex sancta Virgine corpus est; non quòd ipsum corpus assumptum à cælo descendat, sed quòd ipse panis & vinum transmutetur in corpus & sanguinem Dei.* Ad verba autem ex Theodereto deprompta respondemus, non legenda esse vt allata sunt, sed vt notauit eruditissimus Iacobus Dauid, Cardinalis Perronius, sic disponenda sunt: *Signa mystica post sanctificationem manent in prioris substantiæ figura & forma*; & hoc modo sensus planus est, significatur enim quod eadem accidentia quæ in priori substantia panis & vini erant, post vtriusque 472.

D. Damasc. Theodoretus depravatus.

Quomodo legendus.

conuersionem remaneant vt priùs immutata, & à natura sua non recedant, idest à virtute naturali quam habent afficiendi sensum, vel nutriendi, &c.

473. Vel secundò si legantur vt allata sunt, respondemus per *substantiam* eo loco non intelligi eam, quæ dat esse substantiale, & constituit prædicamentum substantiæ, atque accidentibus opponitur, sed solùm significari essentiam, quæ ipsis accidentibus tribuitur, & à Græcis οὐσία appellatur. Vnde Theodoretus intendit tantùm post sanctificationem seu consecrationem, manere eandem essentiam accidentium, seu symbolorum, cum eisdem proprietatibus naturalibus ac antea: quod patet ex verbis quæ subiungit; ait enim, *& videri, & tangi possunt sicut priùs.* Vt autem pateat Theodoretum nusquam sensisse, panem & vinum substantialiter remanere in Eucharistia, sed vtrumque in Christi corpus & sanguinem transubstantiari, ait ibidem: *Intelliguntur autem ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, vt quæ illa sint quæ creduntur.* Quæ verba manifestè indicant panem & vinum fieri corpus & sanguinem Christi, cùm adorentur & sint illa quæ creduntur.

Substantia interdum essentiam significat accidentium.

474. Ex quibus omnibus liquet, quàm justè, quàm veraciter dixerit sacra Tridentina Synodus *sess.* 13. *cap.* 4. ex veritate verborum Christi Domini, Ecclesiam semper panis in corpus, & vini in sanguinem mutationem credidisse. Sic enim ait: *Quoniam Christus redemptor noster corpus suum, id quod sub specie panis offerebat, verè esse dixit; ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc hæc sancta Synodus declarat, per consecrationem panis & vini conuersionem fieri totius panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, & totius substantia vini in substantiam sanguinis eius.*

Conc. Trid.

Ecclesia semper credidit conuersionẽ panis in corpus Christi.

Sectio III.

Christiani, quibus in Apostolorum personis corpus suum tradidit Christus, meritò fratres appellantur.

475. NOn abs re corpus suum tanquam panem viuum ac vitalem Apostolis suis dum tradidit Dominus, turbæ fratrum duodenæ dedisse, sanctus Thomas litteris commendauit in Sequentia quam modò exponimus; voluit enim Doctor Angelicus, simul immensum Saluatoris amorem erga discipulos, & mutuam ad inuicem discipulorum charitatem explanare. Cùm enim summo amoris affectu homines, quibus corpus dedit in pabulum, Christus dilexerit; quod & Ioannes expressit, dum illos *in finem dilexisse* tradit *Ioan.* 13. 1. nullus adorandum hoc debet gustare mysterium, nisi ardenti erga Deum, ac proximum amoris ardore deflagaret. Sicuti ergo Redemptor amantissimus corpore & sanguine proprio homines sustentans, optimus illorum nedum pastor extitit, sed parens, ac nutritius: ita homines diuinæ huius mensæ participes, non tantùm Dei filij summa erga Deum charitate, sed etiam ad inuicem fratres, mutuâ concordiâ esse debent.

Christus in Eucharistia pastor, & parens Christianorum; vnde Apostoli filij Dei, & ad inuicem fratres.

476. Iure igitur, dum Apostolis, & in illorum personis, omnibus in æuum futuris Christianis sacra mysteria donauit Dominus, fratribus dedisse dicitur, quia tunc illos non solùm amoris sui fœdere, sed etiam corporis sui pignore, cœlesti veluti glutino consociauit. Ardeant ergo, ac diuino igne deflagrent ad inuicem Christiani, vt dignè carnibus Saluatoris enutriti, eius diuinitate saginentur.

Verùm vt simul fratrum nomenclatura, quâ Christiani insigniti decorantur; & charitas, quâ concordes hoc Sacramento fœderantur, attentiùs perpendatur, altiùs res sumenda est. Vnde fratrum nomen Apostolis ac Christianis omnibus, triplici ex capite optimè quadrare ac conuenire dicendum est. 477.

Sicuti igitur inter homines illi fratres censentur, qui ex eisdem parentibus nati sunt, qui eodem lacte nutriuntur, & qui eandem possident hæreditatem; ita & Christiani omnes modo quodam spirituali fratres nominantur ex hoc triplici capite: nam ex eisdem parentibus in lucem editi sunt, ex eodem lacte nutriuntur, ac tandem eadem hæreditate donabuntur. Singula maioris charitatis gratiâ sigillatim expendemus. 478.

Christiani fratres, quia ex eisdẽ parentibus nati, eodem lacte nutriti, & eiusdẽ hæredes hæreditatis.

§. I.

Christiani verè fratres sunt, vtpote ex eisdem parentibus nati.

QVos iidem genuere parentes, vnusque inter mortales ac carnales homines effudit vterus, hos fratres esse nemo non nouit. Christiani igitur fratrum nomine meritò gloriantur, cùm ex eodem stipite deriuentur, eosdemque agnoscentes progenitores, ab vno parente geniti, ab eadem matre in lucem editi, vitam spiritualem eodem modo sint assequuti. 479.

Diuina sanè horum natiuitas, quia illorum diuina conceptio, diuinique parentes. Quos enim semel Deus vt author naturæ è limo terræ ad imaginem suam efformauit, hos vt naturæ restaurator nobiliori charactere insignitos spiritualiter reformauit, ac proprio sanguine diuino veluti semine, filios consecrauit. Quamvis autem toti Trinitati communis sit Christianorum natiuitas, illaque quam jubente Domino *Matth.* 6. 9. nostris precationibus pronunciamus vox, *Pater noster qui es in cælis*, ad omnes & singulas sanctissimæ Triados personas dirigatur: speciali tamen modo, qui mortalitatis nostræ habitu indutus vt homo inter homines inuentus est, vnigenitus Dei Filius, sicut suâ morte redemit, ita & suo sanguine Christianos generauit. Hic ille est *pater futuri seculi*, ab Isaia *cap.* 9. prænunciatus, qui animam suam pro multis posuit, ac in tantæ præmium charitatis filiorum infinitam multitudinem, ac inenarrabilem habet generationem. Hic ille vtriusque parentis personam gerens, & pater, & mater extat Christianorum. Pater est diuinitate; mater est humanitate. Pater est ineffabili ac omnipotenti virtute è peccatorum tenebris homines eruens, illosque in admirabili Fidei lumine voluntariè generans verbo veritatis: mater est summâ benignitate illos parturiens vulneribus humanitatis. Sanguine pretioso quos creauerat recreauit; eodemque sanguine fouet, quos recreauit. Deum creaturarum esse patrem & matrem prisci docuerunt Philosophi, illumque *μητροπάτορα*, & *πατρομήτορα*, hoc est *matripatrem*, & *patrimatrem* appellauerunt, vt Orphæus in hymnis, & Valerianus Soranus, vt notauit D. August. *lib.* 7. *de ciuit. cap.* 9. Hoc titulo Christum Dominum exornent Christiani; & à 480.

Tota Trinitas Christianorum parens.

Sed specialiter Christus illos genuit.

Patris, matrisve personam gerens.

Deus pater & mater, & matripater.

D. August.

quo

quo ſpiritualiter in Fide geniti, conſeruati, ac enutriti ſunt, ei patris ac matris ſimul nomen imponant: vtrumque in illo vno, patrem ſcilicet & matrem colant, ament, venerentur.

481. Qui omnium hominum primus à Deo efformatus eſt homo, cæterorum pater ac mater quodammodò extitit: ab illo enim in ecſtatin rapto, quam Deus tulit coſta, in mulierem ædificata ſponſam illi præbuit ac filiam. Cùm ergo Euæ cunctorum viuentium matris, vt appellatur à Scriptura *Gen.* 2. Adamus parens, & ſponſus extiterit, cunctorum filiorum ab illis genitorum pater extat & mater. Verùm infelix iſte infelices omnes quos genuit, procreauit: per iſtum enim, vt ait Apoſtolus Rom. 5. 12. *peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiuit, in quo omnes peccauerunt.* Feliciùs ſecundus Adam Chriſtus Dominus, matris ac patris fidelium & nomen, & munus eſt aſſequutus, non ſolùm quia humanitatis, quam ſibi in ſponſam mirabili fœdere in propriæ hypoſtaſeos vnione copulauit, author & conditor extitit, quod ſanè in primis parentibus adumbratum fuit; ſed etiam quia ſummo amoris incendio, dum in cruce mortem & exceſſum paſſus eſt, aperto eius latere diro lanceæ mucrone, cum aqua & ſanguine non ſolùm omnia Eccleſiæ Sacramenta, ſed & vniuerſam ipſam Eccleſiam ſuam Sponſam amantiſſimam effudit. Huc reſpiciebat Apoſtolus; & Chriſtum in ſe, & in Eccleſia, quæ matrimonio ſuo primi Parentes expreſſerant, adimplentem dum admiraretur, inquit Eph. 5. 30. 31. *Membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.*

Adam pater & mater filiorum.

E latere ſuo aquam & ſanguinem, Sacramenta & Eccleſiam effudit Chriſtus.

482. Siue ergo Chriſtum Dominum in propria perſona ſingularem, ſiue cum Eccleſia ſua vniuerſalem omnium Fidelium Principem, ac Paſtorem attendamus; nobis pater, nobis mater eſt, quia vbique matrum noſtrarum ſponſus. Primò ſiquidem humanitatem, vt ſponſam, indiſſolubili vinculo ſibi in Incarnatione copulauit; quia tunc Deus Pater Deo Filio ſuo nuptias fecit, quando *hunc in vtero Virginis humana natura coniunxit, & Deum ante ſecula fieri voluit hominem in fine ſeculorum*, vt loquitur D. Gregorius Magnus *hom.* 38. *in Euang.* Indeque qui deitate hominum erat pater, per humanitatem aſſumptam illorum factus eſt mater. Magnâ ergo fiduciâ ad Chriſtũ accedãt Chriſtiani tanquam ad patrem; nec illos lædat tanti genitoris maieſtas, ſed alliciat ſumma matris benignitas; vtrumque enim Chriſtus eſt, Deus & homo, genitor & genitrix. Nec rei præſenti diſſentaneum erit aduertere, quod idem Filius Dei, qui ab æterno Patrem à quo procedit habens, matris expers fuit, in tempore à matre naſci voluit, & expers Patris in terris eſſe, vt oſtenderet ſe à ſummo Patre omnium creaturarum principio, habere vt omnium hominum pater eſſet; at ab intemerata Genitrice accepiſſe vt omnium mater exiſteret. Hinc quaſi mater optima per Iſaiam *cap.* 49. 15. homines quaſi filios blandè ad ſe aduocat, allicitque, dicens; *Numquid poteſt obliuiſci mulier infantem ſuum, vt non miſereatur filio vteri ſui? Etſi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te.* Nos ergo in manibus ſuis velut mater amantiſſima deſcripſit Chriſtus, non calamo ſed ferro; non atramento, ſed ſanguine; non charactere, ſed vulnere; vt quos humanitatis bonitate velut genitrix peperit, pio cruore foueat, & vulneribus denuò intra ſemetipſum introducat. Siquidem vt loquitur Auguſtinus, *eius nobis patent viſcera per vulnera.*

D. Greg.

Humanitatẽ vt ſponſam ſibi Filius Dei copulatus, & per eã hominum mater factus eſt, qui deitate pater erat.

A Patre æterno habet vt pater ſit; & vt mater ſit, hoc à Virgine ſuſcepit matre.

In manibus Chriſti clauis ſcribuntur homines.

483. *Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur*, vt inquit Scriptura *Eccleſ.* 1. 7. & ad principium à quo orta ſunt, mirabili circulo omnia tendunt, vt ab illo, à quo producta ſunt, conſeruentur, perficiantur, coronentur; idem enim eſt principium & finis rerum, vt Scholaſtici docent Theologi. A Chriſti vulneribus Chriſtianorum Eccleſia orta eſt; crux enim, ideſt amantiſſimus cruci affixus Redemptor, illorum fuit vterus, vt loquitur D. Auguſtinus. Vnde melliſluus ille Abbas Claræuallenſis Bernardus, formationi omnium fœminarum primæ ex Adami obdormientis coſta alludens, de Chriſto ſic eleganter Chriſtianum alloquitur ſerm. 28. in Cant. *De latere ſuo te formauit, quando pro te in cruce obdormiuit, & ob hoc ſomnum mortis accepit.* Non mirum igitur, quod in vulneribus Saluatoris deſcribantur Fideles, ac per vulnera in eius tendant viſcera, vt in gratia, fide, ſpe, charitate, cæteriſque, quas cum eſſe ſpirituali acceperunt, virtutibus firmentur, ac perficiantur: ſeu, quod abſit, vt quod imprudenter per peccatum amiſerunt, iterum in viſceribus accipiant Saluatoris.

D. Auguſt.

D. Bernard.

E latere Chriſti Chriſtiani orti ſunt.

De Muſtello piſce refert Ælianus *lib.* 9. *cap.* 65. quod catulos vel aliquâ cauſâ conſternatos, vel in aliquo periculo conſtitutos rurſus excipit, ventre complectitur, ac deinde iterum parit. Quod etiam de Delphino narrat S. Baſilius *hom.* 7. *in hexaëmer.* Idem Galatis in fide propter quoſdam pſeudo-Apoſtolos falſam diſſeminantes doctrinam titubantibus præſtare viſus eſt Apoſtolus, ac illos ampliſſimo ſuæ charitatis ſinu exceptos in meliorem frugem reparturire, vt ipſe loquitur Galat. 4. *Filioli mei quos iterum parturio.* Verùm muſtelli ac delphini piſcium in fouendis paruulis benignitatem longè ſuperat Chriſtus *ἱερὸς ἰχθὺς*, ideſt *ſacer piſcis*, vt illum aliquando appellant Tertullianus & Sancti Patres: Paulique Apoſtoli charitatem immenſo quos nos diligit zelo vincit *confeſſionis noſtræ Apoſtolus*, vt ab ipſo Paulo vocatur *Heb.* 3. 1. Ipſe enim non ſolùm ampliſſimum bonitatis infinitæ vterum errantibus, vt ad ſe redeant præbet, ſed per cicatrices & vulnera proprium, ipſumque dilatatum exhibet cor, vt ingrediantur, ac ibi denuò efformati, in melius renaſcantur. Quod in optimo illo parente, qui adoleſcentem propriâ ſubſtantiâ luxuriis diſſipatâ, egeſtateque compulſum ad ſe reuerſum ſuſcepit, ac miſericordiâ motus amplexatus eſt & oſculatus, vt legitur *Luc.* 15. adumbratum annotauit S. Petrus Chryſolog. *ſerm.* 2. dum inquit: *Vrgentur patris viſcera, iterum filium genitura* (ac conſequenter ſuſceptura) *per veniam.* Quod aliquando errans Auguſtinus expertus eſt, vt ipſe fatetur in manuali, *cap.* 21. vbi ait: *Tuta & firma requies eſt infirmis & peccatoribus in vulneribus Saluatoris. Securus illic habito; patent mihi viſcera per vulnera.* 484.

Ælian.

Muſtellus piſcis filios iterum in ventre ſuſcipit, & denuò parit.

S. Baſil.

Tertull.

Chriſtus peccatores in ſuis vulneribus reformat, & reparturit.

Chryſol.

Auguſt.

Chriſti patent viſcera per vulnera.

Secundò Eccleſiam ipſam Chriſtianorum matrem, quam ipſe Chriſtus paſſionis ſuæ doloribus peperit, ſponſam ſibi chariſſimam ſociauit; ſed poſtquam illam ſanctificauit, *mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ*, vt inquit Apoſtolus 485.

Christus Ecclesiæ pater, caput & spōsus.

Eph. 5. Vndè cùm eius & Pater, & Caput, & Sponsus sit, omnium eius filiorum & pater, & mater existit. Sanè ad immensam Christi connubio Ecclesia euecta est dignitatem; non enim solùm Dei hominis sponsa & soror, vti illam in canticis appellat, sed etiam multorum filiorum mater euasit: & quæ dum fidei lumine orbata, creaturis obsequebatur, sterilitatis opprobrio mulctabatur, Fidei splendoribus semel illustrata, Deo viuo copulata, mirâ fœcunditate donata est. De ea enim Regij Psalmistæ vaticinium *psal.* 122. 9. adimpletur: *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Et illud quod refert Paulus Gal. 4. *Lætare sterilis, quæ non paris; erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet vi[illegible]m.* Sic enim Ecclesia Gentium, filiorum [illegible] [illegible]e & multitudine, qui per vniuersa[illegible] is partes diffusi sunt, Hebræorum Syna[illegible] in Iudæa & Palæstina, veluti in paruis mundi angulis conclusam superauit.

486. Verùm hanc nobilitauit fœcunditatem purissimus concipiendi ac pariendi modus; Christus enim *Virginis filius, & virginum sponsus,* vt loquitur Augustinus *lib. de virginitate,* virginali connubio Ecclesiæ spiritualiter coniugatus, ipsi matrem simul esse concessit, & virginem: hæc enim sponsi sui spiritu animata, charitate concipit filios, quos parit puritate. Cùm enim Baptismi Sacramento, quod nouam regenerat creaturam, ex aqua & Spiritu sancto sobolem gignat, non ventre, sed mente gestat vterum; corde potius quàm carne grauidatur; & ex illius ore absque vlla prorsus corruptione, puro, ac casto sermone Christiani exeunt, & nascuntur. Quod sanè eleganter attigit S. Ambrosius *lib. 1. de virginibus*, dicens: *Sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole. Parturit itaque nos virgo, non viro plena, sed Spiritu: parit nos virgo, non cum dolore membrorum, sed cum gaudio Angelorum.* Quod etiam admirans D. Augustinus *serm. 36. de temp.* aquam baptismatis, quâ cum debita verborum pronunciatione filios parit Ecclesia, cum Beatissima Virgine Deipara confert, ipsique quodammodò præfert. Sic enim habet: *Penè maiori munere quàm Maria, vnde ditata est: illa enim sibi tantùm meruit castitatem, ista nobis contulit sanctificationem: illa meruit ne peccaret, ista vt peccata purgaret: illa propria delicta à se repudiat, ista in se per Dei gratiam aliena condonat: illi est collata virginitas, isti donata fœcunditas: illa vnum procreauit, & pura est; ista generauit plurimos, & virgo est: illa præter Christum nescit alium filium, ista cum Christo mater est populorum.* Hæc Augustinus.

D. August.
Ecclesia fœcunda partu ac virginitate.

D. August.

Aqua baptismi Christianos regenerans, cū vtero B. Virginis confertur.

487. Itaque vno eodemque parentes geniti; vna eademque matre Christiani omnes nati sunt, siue hi cum aqua & sanguine è Christi latere dimanantes, siue è sacro fonte Baptismatis exeuntes considerentur. Magna vbique illorum dignitas, quia vbique magni, immò & diuini illorum parentes. Extollant alij Mineruam à Iouis cerebro genitam; commentum hoc est. Glorientur Iudæi se patrem habere Abraham; hic homo fuit. Vnum ex Romanorum Imperatoribus laudans adulator, illum dicat à Diis progenitum, sic eum alloquens, *sate sanguine Diuûm*; hi falsi & vani sunt: soli illi qui Christianorum nomenclaturâ refulgent, non ex Iouis cerebro, sed ex Christi Domini mente & corde procedunt: non Abraham dumtaxat, sed Abrahæ conditorem patrem venerantur: non inanium Deorum semine, sed Dei viui Filij sanguine procreantur; & hoc veritas est. Sic enim de illis Ioannes Euangelista loquitur, Ioan. 1. 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Omnes igitur Christiani Filij Dei, Christi, & Ecclesiæ, meritò fratres censentur, & glorioso fratrum titulo decorantur.

Splendidas omnes supe[r]at natiuitates splendida Christianorum origo.

Ex Deo nati sunt.

Cùm igitur in parentibus sic colligati ac consociati existant Christicolæ, vt vnus sit illorum pater, vna eademque illorum mater; indissolubili amoris vinculo illos coadunatos esse oporteret, vt merito, sicut & nomine, veri fratres existant. Ea propter præceptum ore Domini illis significatum apertiùs mutuam illis dilectionem commendauit, Ioan. 13. 34. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* Quia ergo ipse Dominus mirâ erga homines dignatione, *non confunditur eos vocare fratres*, vt ait Apostolus *Heb.* 2. 11. & post gloriosam resurrectionem suam discipulos hoc nomine decorauit, fidelissimæ Magdalenæ dicens, *Vade ad fratres meos*, Ioan. 20. 17. illosque tanquam fratres charissimos adamauit; vt illius præcepto morem geramus, proximos nobis toto orbe diffusos Christianos, vt germanos nostros debemus diligere. 488.

Christianis, quia fratres sunt, dilectionem mutuam præcepit Dominus.

Hinc patet quàm justè primi qui fidem Christianam susceperunt, dicantur Act. 4. 32. *Cor vnum & animam vnam habuisse*; quod non physicè, sed moraliter, propter mutuam, perfectamque eorum dilectionem intelligere necessum est. Hinc etiam liquet Ecclesiam quæ omnium Fidei Christianæ professorum collectio est, vnam esse, non solùm ab vno eius capite, vnoque fine, verùm etiam à filiorum vnitate. Adeo enim hi spiritu, fide & charitate sunt indiuisi, vt non solùm fratres, idest ferè alteri (hoc enim fratris nomen sonat, vt suprà aduertimus) censeantur, sed vnica & eadem persona. Quò respexisse videtur Paulus dum 1. *Cor.* 9. 24. inquit: *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium.* Vbi Christianos ad benè operandum & vitam consequendam æternam exhortans, vt liquet ex eo quod subdit, *Sic currite comprehendatis*, non intendit omnes in stadio currentes, vnico excepto, mercedem & coronam amittere, sed omnium brauium accipientium adoptionem, vnius consoquutione declarat; omnes enim isti vnus sunt. Sic enim eleganter notauit Origenes, dum *hom. de Elcana*, sic fatur: *Cur non omnes vnus dicantur, quorum cor & anima vna esse describitur, vnam semper omnes sapientiam meditantur, vnum sapiunt, vnum sentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Dominum Iesum Christum confitentur, vno Spiritu Dei replentur? Vnde meritò & ipsi omnes non solùm vnum, sed & vnu[s] dicuntur, sicut Apostolus designauit dicens: Omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Vides manifestè, quia omnes justi vnus est.* Hæc ille. 489.

Primis Christianis erat cor vnum, & anima vna.

Vna persona censentur.

Origen.

Insignis ille currus quem suspexit Ezechiel cap. 1. 18. *Oculis fuit vndique plenus.* Quorsum hæc? Quia Ecclesiam Christianis refertam adumbrabat. At cur oculi Christianos exhibent? Quia etsi germani veluti oculi sint, tamen ita vnico à cerebro procedente neruiculo, optico propterea nuncupato, dependent, vt vnus sine alio nequeat respicere, nec visum ab altero separare. 490.

Oculis comparantur propter maximam vnitatem.

Bini sunt, sed vnica illorum acies, vnicum visionis acumen, & vnico modo ac indiuiduo res visibiles ab vtroque attinguntur. Quod optimè aduertit D. Anselmus *lib. de similitud. cap.* 63. vbi ait: *Sicut oculus vnus verti non potest, quò non vertatur & alius, sed in eandem partem semper voluuntur: sic societas illa iustorum nihil poterit velle diuersum, sed eandem semper voluntatem habebit.* Vbi licèt Anselmus de societate Sanctorum in patria loquatur; tamen rectè ad rem præsentem verba illius aptare possumus, ac de Christianorum societate adhuc in terris militantium explanare: non enim in Fide diuidi, aut in voluntate scindi, aut denique in verbis operibusque debent disiungi. Omnes enim alloqui videtur Apostolus 1. *Cor.* 1. 10. dum inquit: *Obsecro vos vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata.*

D. Anselm.

491. Eo planè modo non solùm vti fratres, verùm etiam vt vnus homo, prisci nascentis Ecclesiæ tempore Christiani, maiores nostri, inter homines conuersati sunt. Adeo enim charitatis vinculo iungebantur, vt Gentiles incredibilem illorum ad inuicem admirantes amorem, ad stuporem exclamarent, vt refert Tertullianus in apologet. cap. 39. *Videte vt inuicem se diligant, vt pro altero mori sint parati.* Nam, vt idem Author annotauit *ibid.* non solùm mente & fide, corde & charitate, sed etiam terrenâ substantiâ & donis corporeis omninò communicabant; ait enim Tertullianus: *Omnia indiscreta sunt apud nos, præter vxores.*

Christianorū vnitas & dilectio gentilibus admirationi erāt. Illis omnia indiscreta, præter vxores.
Tertull.

492. Rationabiliter ergo fratres vocauit Dominus Apostolos, *Matth.* 23. *Luc.* 22. & *Ioan.* 20. immò ipsi Apostoli collegas, omnesque ad Fidem aduentantes, fratres appellauerunt, vt passim videre est in illorum Actibus, cùm perfectâ debeant spiritùs, fidei, & charitatis vnione coniungi. Quod ipse Dauid præuidens summâ animi voluptate est admiratus, psal. 132. 1. *Quam bonum*, inquit, *& quam iucundum, habitare fratres in vnum.* Hinc gentium Doctor *Rom.* 12. 10. Romanos ad Christi fidem conuersos mutuam dilectionem docens, inquit: *Charitate fraternitatis inuicem diligentes.* Sic enim in Fide erunt stabiles, in opere efficaces, ac apud eos qui Christum nesciunt, honori & admirationi. Immò & aduersùs Ecclesiæ hostes infensissimos strenui athletæ pugnabunt, ac vt inuicti milites, de erroribus, suppliciis, ac impietate gloriosam victoriam reportabunt, si fraterni amoris glutino copulentur. Vnitæ enim certantium phalanges, ac collecti equitum cunei, nec ab hostibus penetrantur, nec superantur. Quod aliàs Scylurus ille Scytharum Rex, apud Plutarchum octoginta liberorum pater, fratres istos jam moriturus docuit: singulis enim fascem jaculorum porrexit, eaque frangere jussit: quod cùm eorum nemo conando præstare potuisset, ipse singula exemit jacula, iisque sine negotio frangentibus omnia: *Si*, inquit, *concordes fueritis, validi inuictique manebitis; at discordiâ imbelles ac imbecilles facilè corruetis.* Quo etiam ingenio Cicero ciues suos fœdè dissidentes, *scopas dissolutas* appellat.

Vnitate fortissimi Christiani.

Plutarch.
Egregium Scyluri Regis factū ad suadendam fratrū vnionem & virtutem.

493. At si terreni fratres, terrenique ciues amore, & concordiâ roborantur, ac discordiâ pereunt; quantò magis Christiani Dei filij, fratresque diuini, *ciues sanctorum ac domestici Dei*, vt vincant, & à nemine superentur, ac in illis triumphet Dominus, indissolubili charitatis ac concordiæ nexu mutuò colligari tenentur. Sanè vt aduertit Augustinus, *solâ discordiâ Christiani ruunt.* Vt enim annotauit Sanctus ille Doctor *hom. de ouibus, c.* 15. eo quo viuebat tempore Ecclesia ad tantam gloriam doctrinâ, pietate & authoritate euecta erat, vt Gentiles illius hostes eius splendore perculsi, nihil contra Christianos præter solam discordiam mussitarent: monstruosum enim est eos, qui vnus panis & vnum corpus sunt, qui ab eisdem parentibus spiritualiter geniti, eadem aquâ in Spiritu sancto abluente renati, germani fratres censentur, dissensionibus frangi, schismatibus scindi, & discordiis separari. Sicuti enim lapis è Scyro, Tyrrhenus à Plinio nuncupatus, quamuis grandis, fluctuat integer, sed mergitur comminutus: sic Christiani, ceu veri ac germani fratres, concordiâ sustinentur, qui discordiis atteruntur, vincuntur, ac in profundum errorum, & impietatum in hoc seculo, & infernorum in futuro deturbantur. Nam *triumphus dæmonum est dissensio Christianorum*, vt loquitur Augustinus *serm.* 74. *de diuersis, cap.* 10. *tom.* 10.

D. August.
Solâ discordiâ ruunt Christiani.

Lapis tyrrhenus fluctuat integer, diuisus mergitur.

§. II.

Christiani fratres sunt, quia eodem lacte nutriti.

494. Fratres alios germanos, qui ex eodem patre, & ex eadem matre: alios consanguineos, qui ex eodem patre, & non ex eadem matre: & alios vterinos, qui ex eadem matre, & diuerso patre nati sunt, distinguunt Iurisperiti. Verùm alij adhuc recensentur, qui collactanei, ex eo quod idem lac suxerunt, nominantur.

Fratrum triplex ordo. Quartus adiungitur.

495. Ex his quæ præcedenti paragrapho diximus, Christianos non solùm vterinos, vel consanguineos, sed etiam verè germanos fratres esse constat: jam nouâ ratione fraternitatis titulo decorari, scilicet quia omnes collactanei sunt, ostendemus.

Ex hoc quadruplici capite Christiani fratres sunt.

496. *Ex eisdem sumus ex quibus nutrimur*, inquit Philosophorum Princeps Aristoteles. Alimentum enim in substantiam conuertitur aliti, vt in scholis tritum est. Vndè cùm lac quod ex genitricis vberibus sugunt infantes, nihil aliud sit quàm sanguis illius, caloris naturalis ad fœtum alendum virtute decoctus; qui eiusdem matris eandem lactant mammillam, nouâ natiuitate procreantur, & illius cuius pascuntur lacte, filij dum euadunt, ad inuicem fratres meritò nominantur.

Lac sanguis est calore natiuo decoctus.

497. Ad eum planè modum, cùm non solùm ex Christi latere & Ecclesiæ gremio Christiani oriantur, sed etiam post spiritualem illam, quam per Baptismum adepti sunt, regenerationem, eodem lacte tum à Christo Domino, tum ab eius Sponsa amantissima Ecclesia enutriantur, eos nouo modo fratres appellare debemus. Summa in hoc Christianorum omnium parentis optimi Christi Domini prouidentia elucet: vt enim eis summum exhiberet amorem, & vicissim in eis erga se maximum amorem produceret, proprio lacte, hoc est proprio corpore & proprio sanguine alere voluit, quos etiam proprio sanguine procreauit. Experientiâ enim compertum est, maiorem inter filios & parentes teneritudinem nutritione quàm generatione conciliari, vt ait D. Clemens Alexandr. lib. 1. pædag. cap. 6. *Aluisse inter homines*, inquit, *sæpe plura affert amoris incitamenta, quàm procreasse.*

Eodem lacte & à Christo & ab Ecclesia nutriuntur Christiani.

Nutritio magis amorem conciliat quàm generatio.
D. Clem. Alex.

Fastidiunt

498. Fastidiunt tamen ditiores fœminæ lactare quos ediderunt; & eorum quorum se matres gloriantur, nutrices fieri erubescunt: sic enim naturalem, quem etiam bruta animantia custodiunt, humana peruersitas immutauit affectum. Non ita planè naturæ Conditor, ac restaurator: immò ipse fouet quos genuit; quos peperit, lactat; & quibus nouum ac spirituale Baptismo esse concessit, corpore & sanguine suo, suauissimo veluti lacte conseruat. Ea enim ratio fuit, cur Ecclesiæ suæ adoranda Eucharistiæ mysteria per modum cibi & potûs, ac spiritualis alimenti tradidit, vt notauit Diuus Thomas 3. *p.q.*73. *art.*1. *&* 2. Hinc se nutritium nostrum Prophetæ oraculo pronuntiauit: *Ego*, inquit, *quasi nutritius Ephraim.* Oseæ 11. Parum enim immensæ eius charitati fuisset Christianos, velut matrem, doloribus ac vulneribus peperisse, nisi eos tanquam nutrix sanguine proprio, veluti lacte, sustentaret. in hoc enim, multarum inter homines matrum pietatem superauit, vt eleganter docuit D. Ioan. Chrysost. *hom.*1. *in psalm.* 50. *&* *hom.* 60. *ad popul.* vbi sic fatur: *Matres multæ sunt, quæ post partûs dolores filios aliis tradunt nutricibus: hoc autem Christus non est passus, sed ipse nos proprio sanguine pascit, & per omnia nos sibi coagmentat.*

Christus Christianos magis diligit, quam matres filios ament, quia illos proprio corpore & sanguine pascit & lactat.

D. Thom.

D. Chrysost.

499. Eapropter olim baptizatis etiam infantibus mox à Baptismo ex Apostolica traditione sacra porrigebatur Eucharistia, vt docet S. Dionys. *lib. Eccl. hierarch. cap.* 5. quem ritum etiamnum Græci obseruant, dum pueris hoc Sacramentum ministrant, vt notauit Salmeron *in cap.* 2. *ep.* 1. *Petri, num.* 2. & Turrianus *lib. de Euchar. cap.* 20. *&* 21. quod etiam ipsi egerunt Apostoli; nam S. Petrus, cùm Romæ in carcere Mamertino Processum & Martinianum cum familia ad Christi fidem perduxisset, & sacris vndis Baptismatis abluisset, participes eos fecit corporis, & sanguinis Domini. Vt autem Docet Hugo à S. Victore *lib.*1. *de Sacram. cap.*10. pueris recèns baptizatis, immò & recèns natis, vt faciliùs reciperent, sola species vini: adultis verò vtraque, panis scilicet & vini species, corpus & sanguinem Domini realiter continentes donabantur. Nec minùs infantes quàm adulti de mystico hoc lacte sumebant: totus enim Christus sub vtraque specie realiter, integerque reperitur, reali concomitantiâ, vt loquuntur Theologi, quâ corpus Christi in hoc Sacramento à sanguine non separatur, nec sanguis, vtpote viuus & animatus, à corpore disiungitur.

S. Dionys. Olim infantibus mox baptizatis Eucharistia veluti lac porrigebatur quod nunc Græci faciunt.

Hug. Vict. Baptizatos à se statim Eucharistiâ pauit S. Petrus.

500. Nec sine analogia quadam Eucharistiæ Sacramentum Christi Domini lac, quo pascuntur baptizati, diximus. Primò quia sicut lac ex concocto fit sanguine, vt insinuat Aristoteles lib. 4. de generat. animal. cap.8. *Eadem*, inquit, *materia est qua alit, & ex qua generationem natura constituit*; eaque sanguineus humor in sanguinem habentibus est, lac enim sanguis concoctus est, non corruptus: ita cœleste huius Sacramenti conuiuium ex infinito ardentique Christi amore institutum, sanguinem eius in igne suæ charitatis mirificè concoctum, eiusque corpus sanctissimum *in ara Crucis torridum*, vt canit Ecclesia in hymno Paschali, veraciter complectitur, eaque nobis per modum lactis effundit.

Analogia inter Eucharistiam & lac. Aristot. Lac fit calore natiuo: Eucharistia ardore charitatis.

501. Secundò, quia sicut lac quod suauissimum ac dulcissimum est, infantes mirâ suauitate ac dulcedine perfundens, delectat & roborat: ita spirituali dulcedine ac suauitate replentur Christiani sacram manducantes Eucharistiam; vt enim inquit D. Thomas opusc. 57. *in hoc Sacramento dulcedo in suo fonte degustatur*: & vt exponit S. Basilius Magnus, dum *psalm.* 38.9. dicitur, *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus*; idem est ac si dicat Propheta, *gustate suauitatem carnis Christi in Eucharistia.* Hinc est, quod psalmus ille qui allegoricè Eucharistiæ à S. Iacobo in sua liturgia tribuitur, ab Apostolis apud S. Clementem *lib.*8. *Constit. c.*20. mandatur legi in Missa cùm fit sancta Synaxis.

D. Thom. Lac dulcissimum est: Eucharistia dulcedinem in suo fonte præbet. S. Basil.

502. Tertiò, sicut lac, Infantium sæuire nescientium, iniuriarum immemorum, omnisque malitiæ expertium cibus est: ita Eucharistia hominum infantili innocentiâ præditorum, omnique nequitiâ carentium diuinum quoddam est alimentum: debet enim qui ad tremenda accedit mysteria semetipsum probare, & nisi malitiâ paruulus & infans sit, de hoc pane non edere, neque de hoc calice potare debet, vt ait Apostolus 1. *Cor.* 11.

Lac Innocentium cibus est: Eucharistia iustorũ.

503. Quartò denique sicut lac exteriùs albescit, sic sacrum Christi corpus in Eucharistia candidâ panis specie, ac colore lacteo inuoluitur: vinique symbolum, quo eius sanguis regitur, maximam cum lacte habet similitudinem; liquidum enim est, ac vires reficit: vnde vt superiùs diximus, infantibus recèns natis ac baptizatis, species vini sanguinem Domini realiter continens tanquam lac spirituale præbebatur, non solùm quia faciliùs vinum deglutiunt quàm panem comedant infantuli; sed etiam quia sicut vinum dicitur lac senum, ita è conuerso lac dicitur esse infantium vinum. Vnde Cant. 5.1. *Bibi vinum meum cum lacte meo*, inquit Ecclesia.

Lac exteriùs albescit: Eucharistia colore candido fulget.

504. Iure igitur dum Christi corpore & sanguine pascimur & potamur, lacte vesci dicimur: vt enim inquit D. August. tract. 3. in 1. ep. Ioan. *Lac nostrum Cristus est*: & docuit D. Clemens Alexandr. *lib.* 1. *pædagog. cap.* 6. vbi de Christo Domino sic loquitur: *Ipse qui est dilectus, & alter noster, effudit pro nobis suum sanguinem, per quem qui in Deum credidimus, ad mammillam Patris quæ curarum obliuionem inducit, nempe verbum, confugimus. Verè beati qui hanc lactant mammillam.* Hæc Clemens, vbi summam Christianis concessam existimat felicitatem, mammillam Patris, nempe Christum Dominum sugere. Ab illo quippe simul cum sanguine cœlestes illius dotes, virtutes, optimæque hauriuntur qualitates; ita vt non acidi, asperi & fellei, sed lactei & mellei, hoc est candidi, amabiles, suaues, benigni, benefici, fraternâ charitate inuicem diligentes ac promouentes reddantur. Quod expressit D. Petrus. 1. *ep. cap.* 2. Christianos sic alloquens: *Quasi modò geniti infantes, rationabiles, sine dolo, lac concupiscite, vt in ipso crescatis in salutem, &c.* In cuius rei symbolum recèns baptizatis antiquitus dabatur lac & mel, vt refert Tertullianus lib. 1. contr. Marc. cap. 14. *Mellis*, inquit, *& lactis societate suos infantat Deus.* Et *lib. de cor. mil. cap.* 3. ait: *Inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus.* Ipsaque Immaculata Christi Sponsa, tredecim annorum virgo & martyr S. Agnes aiebat: *Mel & lac ex ore eius suscepi.*

D. August. D. Clem. Alex.

Christus est mammilla Patris æterni.

Baptizatis olim dabatur lac & mel.

505. Alio per Ecclesiam suam pascit nos Christus vbere; & quam sibi proprio cruore despondens, matrem Christianorum effecit, eam vt nobis verbum suum ac cœlestem disciplinam traderet eligens,

Doctrinâ Christi velut lacte alit nos Ecclesia.

Doctrinâ Christi veluti lacte aliť nos Ecclesia.

eligens, nostram constituit nutricem. Illa illa est quæ Euangelicam doctrinam, veluti lac nitidissimum, ac suauissimum dum erogat, quos sacro Baptismate peperit, sacro sermone sustentat; simulque dum magistræ munus exequitur, matris ac nutricis vices gerit. Cum enim ab Ecclesia verbum Dei, ex cuius auditu fides procedit, vt ait Apost. *Rom.* 10. 16. accipiamus, & non in *solo pane viuamus, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*, vt inquit Christus *Matth.* 4. ipseque Deus ore Ecclesiæ nobis sua pandat oracula; & verbi semine Christianos ipsa generat, & diuini sermonis lacte ipsa reficit & conseruat. Doctores siquidem dum disciplinam tradunt discipulis, veluti filiis amantissimis, mysticum quo eorum animæ efformentur, & nutriantur, lac tradere existimantur, atque exhinc patrum & matrum nominibus & officiis decorantur. Vnde

Doctores patres discipulorum vocantur.

gentium Doctor, Chorinthiorum, quorum in spiritu, verbi Dei prædicatione, pater fuit, vt ipse ait 1. Cor. 4. 15. *in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui*; nutrix doctrinæ christianæ juxta captum illorum declaratione euasit; ait enim 1. Cor. 3. *Tanquam paruulis in Christo lac vobis dedi*. Sicque Dei verbo fideles generans & lactans, eorum genitor genitrixque factus est: quod vt sanguine testaretur, dum pro Christi fide, eiusque Ecclesia animam posuit, impio iubente Nerone, abscissis ceruicibus non cruorem, sed lac effudit, ac triplici amputati capitis saltu ternos eosque dulcissimos ac lacteos fontes è terra elicuit, ter prolato ac inuocato IESV sanctissimo nomine: vt etiam mortuus lacte & verbis enutriret, quos viuens sermone Christo genuerat.

Paulus gentium doctor, lac illis vt filiis post mortem præbuit.

506. Hinc etiam admirabilis Christi Sponsa, Alexandrina Virgo Catharina, Christianæ Fidei quamplurimos Philosophos, impij Maximini vxorem, Porphyrium belli ducem, aliosque multos, cùm verbi Dei prædicatione zelo mirifico adiunxisset, animam agens, amputato capite, lac, non sanguinem fudit, vt ostenderet se doctrinâ diuina tantorum Christianorum matrem extitisse ac nutricem; quos enim docendo Christo peperit, hos moriendo lacte suo voluit sustentare. Sic igitur verbis diuinæ legis & nascuntur, & lactantur Christiani; vnde Tertullianus veros tantùm censet Christianæ Fidei professores, qui eandem, quam Apostoli tradiderunt, tenent doctrinam, & Catholicos dixit *consanguinitatem* habere *doctrinæ*, vt innueret doctrinam, mysticum veluti lac, & sanguinem audientibus communicari; & qui simul eandem recipiunt, spiritualem inter se consanguinitatem habere. Quod adeo verum est, vt in Scriptura patres Magistri; & è conuerso Doctores parentes vocitentur. Sic dum 4. Reg. 2. 12. Eliæ dicit Elisæus, *Pater mi, pater mi*, juxta vulgatam editionem; Chald. habetur *Magister mi, magister mi*. Et Gen. 4. 22. Iubal dicitur *pater canentium citharâ*, idest doctor primus. Et Salomon *Prou.* 1. verba facturus ad instruendos auditores in sapientia & moribus, se patrem & matrem nominat, vt interpretatur Rodulphus, dum ait: *Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ*. Vnde D. August. *lib. cont. Adimantum, c. 5.* duas agnoscit filiationes, aliam naturæ, aliam doctrinæ, dum inquit: *Naturâ dicitur filius quispiam eius à quo genitus, doctrinâ illius à quo edoctus.*

Idem præstitit virgo & martyr Catharina. *Lib. de præscript.*

Consanguinitas doctrinæ.

Magister pater censetur & mater.

507. Cùm igitur cuncti in Christo renati, eodem lacte doctrinæ, eodemque Dei verbo à sancta Ecclesia reficiantur, quis illos collactaneos ambiget? Quis fratres esse negabit? Christianorum Ecclesiam respiciebat Euangelicus ille Vates, dum dicebat Isai. 60. 4. *Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere surgent*. Vbi Septuaginta interpretes habent, *lac sugent*. Quod sanè in lege gratiæ adimpletum est: sicut enim infanti in lucem effuso præbet vbera ad nutriendum mater, quæ vterum præbuerat ad formandum; ita vbi sacro agente Baptismate, è tenebris originalis iniustitiæ ad admirabile Dei lumen effusi sumus, optima genitrix adest Ecclesia, quæ gemino veluti vbere, vtriusque Testamenti paginis, Lege & Euangelio, diuinum doctrinæ lac nobis ad satietatem effundit; vt sicut eodem *incorruptibili semine per verbum Dei renati*, ita eodem lacte *rationabili*, vt ipsum appellauit D. Petrus 2. *ep. c. 2.* vel *spirituali*, vt habetur ibidem Syriacè, seu vt ait D. August. *innocenti*, sine dolo, sincero, & non gypso mixto, enutriti, in ipso crescamus, tanquam germani fratres, non solùm *in charitate fundati, & radicati*, sed etiam eodem alimento colligati, & quasi in lac, vno nutriti lacte, spiritualiter coagulati. Nam vt naturam gratia superat, ita vnio, quæ per gratiam inter Christianos eadem Ecclesiæ sugentes vbera reperitur, quamlibet carnalium fratrum vincere debet vnionem. Quod ipse expressit D. Ambros. *lib. 1. de officiis, cap. 17.* dum inquit: *Dulcius ac vehementius simul vos diligo, quos Euangelio genui, quàm si coniugio suscepissem: nam vehementior, ac dulcior est ad amorem gratia, quàm natura.* Quantâ ergo dulcedine, quantâ vi, quantâque vehementiâ Christiani omnes collactaneos, diuinâ agente gratiâ, mutuò colligatos, debent diligere & amare.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Duplex filiatio, naturæ & doctrinæ.

Christiani eadem doctrinâ imbuti, verè fratres collactanei.

D. August.

Maior est vnio gratiæ quàm naturæ.

D. Ambros.

§. III.

Christiani fratres sunt, quia ad eandem hæreditatem proueнuntur.

Adhuc superest ratio, quæ nobilem inter Christianos statuit fraternitatem, vna scilicet ac indiuidua omnibus & singulis à Deo hæreditas præparata. Cùm enim diuinâ agente clementiâ Filius Dei venerit, vt illo participante mortalitatem nostram per dilectionem, nos efficeremus *participes diuinitatis suæ per adoptionem*, vt loquitur D. Augustinus *lib. de consensu Euangel.* & vt ait Apostolus Eph. 1. *prædestinauerit nos in adoptionem filiorum Dei*; ad diuinam hæreditatem jus habere dicimur. Cúmque hæreditas alicuius dicatur id ex quo ipse est diues; Deus autem à seipso diues, ac seipso beatus sit, in quantum seipso fruitur; ideo diuinâ, quam per Christum habemus, adoptione, ad Dei hæreditatem, seu ad diuinam beatitudinem, in qua Deo ipso fruemur, destinamur, vt rectè notauit D. Thomas 3. *p. q. 23. art. 1.* 508.

Vnica omnibus Christianis paratur hæreditas. D. August.

D. Thom.

Mira res! Homines terrâ geniti non tantùm cœlo donantur, sed Deo. Bonum in terra non habent, sed super terram; nec alibi suum hæreditatis thesaurum, quàm in ipso Creatore requirunt. Sed hoc infinitæ misericordiæ munus est; verus siquidem & dilectus filius sempiterni Dei, *filius hominis esse dignatus est, vt hominem filium faceret Dei. Seruum patrem habere dignatus est, vt homini seruo patrē faceret ipsum Deum*, vt inquit D. Chrysost. 509.

Deus est illa hæreditas.

D. Chrysost.

remissionem peccatorum, sed etiam ipsam Spiritus sancti, gratiæ, charitatis, & donorum authoris personam, ac consequenter Patrem & Filium, ipsamque Deitatem, ac totam sanctissimam Trinitatem complectitur. Quod innuit Apostolus *Rom.* 5. dicens: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.* Et ipse docuit Christus, dum de Spiritu sancto, *Ioan.* 14. ait: *Quem mittet Pater in nomine meo, & apud vos manebit, & in vobis erit: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Et dilectus Domini discipulus, 1. *Ioan.* 4. inquit: *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Qua de re videndus D. Thomas 1. *p.q.*43. *art.*3.*&* 6.*& q.*38.*art.*8. vbi ostendit Spiritus sancti nomen proprium esse donum, quia ipse donatur omnibus iustis.

Tota Trinitas cordibus iustorum infunditur.

D. Thom. Spiritus sanctus dicitur donum, quia iustis donatur.

515. Ex quibus mira inter Deum & homines, per adoptionem patet etiam in natura coniunctio, ita vt Christiani non tantùm nomine & extrinsecè, sed etiam re & intrinsecè Diuini dici queant. Quod quidem D. Basil. *homil. de Spiritu sancto*, attigisse videtur, dum omnes iustos à Spiritu sancto deificatos docet, ipsumque Spiritum sanctum ex hoc esse Deum demonstrat. Sic enim ait: *Huius gratiâ Deus est quisque Sanctorum; dictum enim illis à Deo est: Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes. Et Deus Deorum (vtique sanctorum) loquutus est. Et videbitur Deus Deorum (videlicet sanctorum) in Sion. Necesse est autem diuinum esse Spiritum, & ex Deo esse, qui Diis Diuinitatis est causa.* Hæc ille. Vera ergo, realis, & intrinseca est in Christianis per Dei adoptionem dignitas; nec solùm Filij Dei hac ratione nominantur, sed etiam veraciter existunt. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt Filij Dei nominemur & simus*, inquit Ioannes *Ep.* 1. *cap.* 3. Nam vt ait Augustinus ibidem, *qui vocantur & non sunt, quid prodest illis?*

D. Basil.

Christiani diuini, quia Deum in seipsis possident.

August.

516. Denique ab hominibus adoptati adoptantibus succedunt, eorum bonis, dignitatibus, diuitiis, ac hæreditate fruentes. Verùm quis ampliori patrimonio gaudet, quis maioribus potitur dignitatibus, quis opulentioribus diuitiarum thesauris ditescit, quàm vir à Deo adoptatus Christianus? In quo, & per quem ad gratiam adoptionis euecti sumus, Christus Dominus, *cùm esset diues, propter nos egenus factus est, vt illius inopiâ nos diuites essemus*, vt loquitur Apostolus 2. *Cor.* 8. bonis vtique spiritualibus, quæ verè bona sunt, cùm bonum faciant habentem. Vnde Beda ex allatis Apostoli verbis inquit: *Omnes ergo fideles boni sunt diuites; nemo se contemnat: pauper in cella, diues in conscientia, securior dormit in terra, quàm auro diues in purpura.* Quo sensu de viro Deum timente inquit Dauid psal. 111. *Gloria, & diuitiæ in domo eius.* Vbi Augustinus inquit, *Domus eius cor eius est.*

Christiani verè ditescunt.

517. Adoptantium mortem expectant homines, vt eorum fruantur hæreditate: at simul & adoptionis gratiam, & adoptantis diuitias suscipiunt Christiani, nec alium à se præbet Deus illis thesaurum; ipse enim eorum est thesaurus, eorum hæreditas, eorum merces. *Tu es portio mea in terra viuentium*, Deum alloquens aiebat Dauid *psal.* 42. vbi D. Ambrosius ait: *Cui portio Deus est, totius est possessor naturæ.* Dupliciter autem hæc immensa ac diuina hæreditas à Christianis possidetur, in via nempe, & in patria. Hîc in spe, illic in re; hîc in ænigmate, illic facie ad faciem; vtrobique realiter; sed hîc per gratiam, illic per gloriam: sicque non per mortem adoptantis, qui omninò immortalis est, sed per mortem corpoream adoptati, in vitam transeuntes æternam, perennem percipiunt hæreditatem; dum in gaudium Domini introëuntes, eum quem per gratiam in via fidei caligine obuelatum habuerant, lumine gloriæ perfusi reuelatâ facie perpetuò contemplantur. Quamvis vt notauit S. Thomas 3. *p.q.*23. *art.*1. *ad* 3. possit dici, *quod Deus (impropriè tamen) decedit, secundum quod est in nobis per fidem, vt incipiat esse in nobis per speciem*, sicut Glossa dicit *Rom.* 8. super illud: *Si filij, & hæredes.* Fidei enim succedit clara, & intuitiua Dei visio, per quam dum Deum perfectè possidemus absque vllo ænigmate, ei quodammodò succedere dicimur.

Mortem Patris non expectant, vt eius bonis fruantur.

D. Ambros.

Deus dupliciter ab eis possidetur; per gratiam, & per gloriam.

D. Thom.

Nec nostram, sicut in rebus humanis contingit, hæreditatem minuit hæredum seu adoptatorum multitudo: eadem est in singulis, quæ in omnibus; quia totus Deus trinus & vnus, in Deitatis maiestate, ac personarum proprietatibus obiectiua cunctorum est beatitudo. Quod eleganter D. August. *in psalm.* 149. prosequitur in hunc modum: *Hæredes Dei sic sunt, vt ipse Deus sit hæreditas nostra. Hæc hæreditas non minuitur copiâ possessorum, non fit angustior numerositate cohæredum; sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus; non talis te fecit hæredem, cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum viuas.* 518.

Multitudo adoptatorũ, diuinam non minuit hæreditatem.

D. August.

Cùm ergo diuinâ adoptione in eandem ac indiuiduam Christiani tendant hæreditatem, eamque in vnitate charitatis pacificè possideant, nonne ab ea, sicuti filij Dei adoptiui, ita ad inuicem fratres existunt? Vnde sicuti in patria absque dissensione Deo potiemur, ita & in via summo fœdere, summaque concordiâ ad destinatum præmium simul currere, simulque debent militare. Sic enim Ecclesiæ parenti optimæ pacis vnione adhærentes, ab ea in vnum veluti conglobati, Parenti luminum immensó eius fulgore beandi traduntur; quia vt ait D. August. conc. 2. in psal. 30. *Sic vnum est corpus Ecclesiæ, vt non sit discissio; non autem discissionem facit, nisi dissensio; charitas autem compagem facit, compages complectitur vnitatem, vnitas seruat charitatem, charitas peruenit ad claritatem.* Quibus verbis apertè indicat, sine concordia charitatis nec hominem in Ecclesia posse subsistere, nec ad æternæ hæreditatis, quæ clara Dei visio est, possessionem peruenire. Quomodo enim fructum mortis Christi perciperet, qui illius mortis effectum impediret? Christus siquidem *mortuus est, vt Filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum*, vt dicitur *Ioan.* 11. 52. 519.

Ad eandem vt fratres, Christiani tendant hæreditatem.

D. August.

Charitate quæ vnitatẽ producit, peruenitur ad claritatẽ.

Aliàs germanus quidam Christum adiit, & ab eo diuisionem cum fratre sic postulauit, Luc. 12. 13. *Magister dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem.* Quod iniquè ferens Dominus, illum increpando respondit: *Homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos?* Sanè optimus Saluator non diuidere vult, sed vnire; quia non ad separandum, sed ad copulandum venerat. Quod eleganter, vt assolet, attigit Chrysologus *serm.* 162. his verbis: *Præceps cupiditas & incauta, mundana litis arbitrum credidit ipsum seculi conditorem, & eum fieri voluit diuisionis authorem, qui ad restituendam venerat humani generis vnitatem.* Pergensque addit: *Dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem.* 520.

Chrysol. Christus ad vniendum homines venit: & ideo etiam temporalem non vult diuidere hæreditatẽ.

reditatem. Non potest dicere fratri, Diuide, qui per Prophetam docuit, Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Vnde si Christus terrenam duobus fratribus diuidere noluit hæreditatem, quomodo qui Christi sunt, qui eius filiorum nomine gloriantur, cœlestem expectantes hæreditatem, dissidiis separantur? Si adhuc in terris militantes, dum concordiæ, & vnitati studere debent, litibus, schismatis, ac dissensionibus scinduntur; quomodo Deum pacis, æternam ac indiuiduam eorum mercedem in cœlis assequentur. *Desine ergo,* vt inquit Chrysologus serm. jam citato, *vel superna diuidere, vel de terrenis, Christo audiente, litigare.* Vbi notandum illud verbum Chrysologi, *vel superna diuidere*; quia illis inouit, litigantes, & diuisionem in bonis terrestribus postulantes, supernam & cœlestem hæreditatem, quæ Deus est, ac consequenter omninò indiuisibilis, secare velle ac diuidere. Quod planè horrendum est ac execrandum.

521. Studeant igitur Christiani, tanquam veri ac germani fratres, concordiæ ac paci, vt æternam in cœlis pacem consequi valeant, & ad hoc à decem filiis sanctissimi Iob trahant exemplum: hi enim adeò concordiæ vinculo colligabantur, vt nunquam potuerint disiungi; nam vt inquit Origenes lib. 1. in Iob: *Fuerunt filij Iob numero decem, animo vnus, quos diabolus faciliùs potuit interficerere, quàm videre.* Cùm autem gratia naturam superet, fortiusque sit spirituale vinculum quàm carnale; arctiùs coniungi debent quos eadem fides & gratia facit esse germanos, quàm illi quos caro & sanguis constituit esse fratres. Quod D. Ambrosius *serm. 9. de vnitate charitatis,* notauit, dum ait: *Maior est fraternitas Christi, quàm sanguinis: hæc interdum sibi inimica est, illa sine intermissione pacifica: illa inter se communia cum æmulatione diuidit; hæc propria cum gratulatione communicat: illa in consortio despicit interdum germanum, hæc assumit frequenter alienum.* Vnde Tertullianus in Apologetico Gẽtilibus exprobrat, temporalium bonorum cupiditate fraternam scindere charitatem: at Christianis summam esse pacem, quia his non solùm cor vnum & anima vna, sed etiam bona temporalia erant communia. Sic enim ait: *Substantia temporalis penes vos dirimit fraternitatem.* Non igitur in Christianis diuersitas corporum aut personarum, cordium diuersitatem arguat; sed in pluribus Christi sanguine renatis hominibus, vnus spiritus viuat. Cùm enim omnes fideles *vnum sint in Christo,* vt inquit Paulus *ad Galat.* 3. vno corde viuere, vno ore loqui, & vno debent capite regi; sicque vnitate viuentes, per vnitatem ad vnum optatum finem sine dissensione aut diuisione peruenient; vbi omnes in Christo perfecto modo vnum erimus. *Si enim,* vt inquit August. in exposit. cap. 3. ep. ad Gal. *hoc facit fides, per quam in hac vita justè ambulatur, quantò perfectiùs id species factura est.*

Paci studeãt Christiani, vt pacem æternam consequantur.

Diabolus faciliùs potuit filios Iob interficere, quàm diuidere.

D. Ambros.

Maior est fraternitas Christi, quã sanguinis.

D. August.

Vnitate viuunt Christiani, vt vnã gloriam obtineant.

522. Ex quibus omnibus patet, quanta cum ratione D. Thomas discipulos Domini fratres appellauerit, ac quàm justè ad omnes Christianam fidem profitentes, egregium nomen hoc extensum sit. Glorientur igitur Christiani fraterno titulo, eoque veluti splendidâ coronâ redimiri procedant, vt ab omnibus fratres mutuo charitatis vinculo colligati, verique Dei, Christi, & Ecclesiæ Filij agnoscantur.

523. Verùm maior est hæc fraterna dignitas; non enim Apostolorum, Martyrum, aliorumque in cœlis regnantium Sanctorum duntaxat fratres sunt, sed etiam ipsius Sanctorum Regis, ac cœlorum Creatoris verè germani censentur. Sic illos appellauit, dum inquit Ioan. 20. *Vade ad fratres meos*; & Matth. 12. 50. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Vbi quamvis nuncianti matrem suam cum fratribus foris adesse, responderit: *Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei?* tamen vt notauit D. Ambros. lib. 6. in Luc. cap. 8. *non materna refutat pietatis obsequia, sed paternis se mysteriis ampliùs quàm maternis affectibus debere demonstrat. Neque tamen iniuriosè refutantur parentes, sed religiosiores copula mentium docentur esse quàm corporum.* Et vt idem Ambrosius pergit, *hic non mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur: sed necessitudini corporali præscriptorum cælestium forma præfertur.* Ex quo docemur, quod sicut spiritualem quam nobiscum gratiâ, amore, immensaque charitate affinitatem habet Christus, carnali præcisè, quam cum matre, cæterisque consanguineis agnoscit, prætulit: ita nos carnales parentes, cæterosque sanguine affines Christo, cui tanquam parenti, ac fratri spiritualiter jungimur, postponamus. Nam idem Ambrosius *in Luc. cap. 14. n. 20.* Christianum sic alloquitur: *Si propter te Dominus sua renuntiat matri dicens, Quæ est mater mea? cur tu Domino tuos cupias anteferre?*

Christiani Christi Domini fratres.

D. Ambros.

Christus matrem nusquã negauit, quã è cruce agnouit.

Ambros.

Parentes carnales Christo postponendi.

524. Christi ergo cùm simus fratres ac filij, dignitatem nostram agnoscentes, prauis omnibus renunciemus consuetudinibus, ipsosque carnales, quibus in mundi huius tenebras editi sumus, parentes, dum vel modicùm à Christo nos retrahunt, obliuiscamur, dicentes: Quis est pater meus, nisi Deus? Quæ est mater mea, nisi amantissima Dei Sponsa Ecclesia? Quis est frater meus, nisi Christus? qui etsi Rex cœlorum & Angelorum, ex Virgine nasci, ac ex eius lacte pasci pro me incredibili amore voluit. Sicque non de terrenis, sed de cœlestibus nobis consanguinitatis ac affinitatis vinculo copulatis gloriabimur.

Carnalibus parentibus contra Christum non parendum.

525. Saporis Persarum Regis superbiam irrisit olim Constantinus Imperator, cui Barbarus ille direxit epistolam, quæ inani fastu ac arrogantiâ plena, illum Regum omnium Monarcham, ac astrorum germanum in limine præferebat. Sic enim, vt refert Cælius Rhodiginus, ordiebatur: *Rex Regum Sapor, particeps syderum, frater Solis & Lunæ.* Verùm hic, sicut cæteri vanitatis cultores, grauis corde, grauior ingenio, diligens vanitatem quæsiuit mendacium; & se, qualis erat, nesciens, impudenter mentitus est alienum; nec enim Regum Princeps, vel syderum vsquam particeps fuit. Sed Christiani absque omni jactantia, verissimè non tantùm stellarum, sed illarum, cæterorumque Conditoris astrorum se participes profiteri possunt & affines. Illi enim illius summi Principis filij sunt, qui in femore suo, & in vestimento, vt dicitur Apoc. 19. 16. scriptum habet, *Rex regum & Dominus dominantium.* Syderum insuper, non corporalium, sed spiritualium, ac ratione præditorum sunt participes: Christi Domini, qui Sol justitiæ est, in radiis suis ferens sanitatem, omniumque salutem, fratres; ac mysticæ Lunæ, quæ vel eius Sponsa dilectissima Ecclesia est, vel purissima

Saporis regis vanitas.

Cal. Rhodig.

Christiani Solis Christi, & Lunæ Mariæ fratres.

eius

eius genitrix Maria sanctissima (vtrique enim Lunæ conuenit nomen, & de vtraque *Cant.* 6. 9. dicitur, *Pulchra vt Luna*; alterutra enim, *emula Solis* nuncupatur,) germani existunt.

526. Cœlestem igitur, ac diuinam in se prosapiam agnoscat Christiani, omnibusque virtutibus exornent; terrenam verò, vel etiam nobilem, fastidiant, contemnant, obliuiscantur; cœlestia enim non merentur, qui terrena diligunt; nec diuinæ consanguinitatis digni sunt, qui adhuc & sanguine & affectu humanis parentibus conglutinantur, id attestante Veritate, Math. 10. *Qui diligit patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Siquidem minima relinquere debemus, vt grandia possideamus; caduca despicere, vt æternis fruamur; humana nescire, vt diuina recipiamus. Quod docuisse videtur S. Petrus Damiani Cardinalis *epist.* 114. ad Marinum consanguineum suum Classensem monachum, quem postquam hortatus est, vt maiorum suorum antiquitatem, nobilitatem ac gloriam obliuione contemneret, sed de propria, quâ Christianus est, ingenuitate gloriaretur, inquit: *Planè qui heres Dei, & coheres est Christi, omnem terreni stemmatis prosapiam superat.*

Terrenam prosapiam spernant.

S. Pet. Dam.

SECTIO IV.

Cur duodenus est Apostolorum numerus.

527. MYsterio non vacat Apostolos numero duodecim à Christo Domino fuisse electos, vt patet *Matth.* 10. *&* *Luc.* 6. sacratus enim hic numerus in tanta ab ipsis Apostolis, post Christi in cœlos ascensionem, veneratione est habitus, vt propterea in locum Iudæ proditoris, ab ipsis diuino inspirante numine Mathias suffectus sit. Quod quidem ad complendum duodenarium numerum factum esse demonstrat Ecclesia in oratione secreta Missæ in festo eiusdem S. Mathiæ, dicens: *Deus qui proditoris apostatæ ruinam, ne Apostolorum tuorum numerus sacratus perfectione careret, Beati Mathiæ electione supplesti.*

Duodenus Apostolorũ numerus sacratus.

528. Triplicem igitur ac mysticam duodenus Apostolorum numerus continet significationem; designat siquidem Christi Seruatoris optimi maiestatem, Ecclesiæ perdilectæ eius Sponsæ dignitatem, ipsorumque Apostolum excellentiam ac nobilitatem. Quæ sigillatim à nobis exponenda sunt.

§. I.

In duodeno Apostolorum numero Christi maiestas splendescit.

529. NVsquam sine maiestate Christus; neque enim sine splendore Verbum Dei; neque sine gloria æterni Patris Filius; neque sine decore, purissimæ ac intemeratæ Virginis proles. Eam mox natus longè latéque diffudit, semelque in præsepio ab Immaculata Genitrice reclinatus, tantæ fulgore maiestatis cœlum rapuit; vnde in terram attraxit Angelos, militiæque cœlestis adduxit multitudinem, vt Deo gloriam, & hominibus pacem decantarent: iudeæ montes commouit, ad se exinde pastores alliciens; Orientem repleuit, Magos ex eius finibus ad sua cunabula, stellà præeunte, deducens; ierosolymam conturbauit, tyrannum impium confundens; in magnifico Salomonis templo coruscauit, senem timoratum in pace dimittens; ipsamque peccato perditam naturam humanam reparauit, principio & fini suo, à quibus declinauerat, in se mirabiliter coniungens.

VbiqueChristus maiesta. fulget.

Eadem maiestate refulsit, Ecclesiæ suæ in amantissimis discipulis fundamenta ponens, illosque Apostolos, seu Legatos ad numerum duodenarium constituens. Sic etenim non solùm fundator, caput, & sponsus; sed etiam parens totius extitit Ecclesiæ. Tunc enim duodecim eligens Apostolos, duodecim peperit Ecclesiæ à se parentes. Mysticus sanè Iacob, vetusque *Israël*, idest *princeps cum Deo*, imò Deus & Princeps extitit: vt enim vetus ille laboribus, periculis, ac peregrinationibus illustris Esaü germanus duodecim filios, & hos patriarchas, populi sub lege antiqua fidelis satores, ac parentes genuit: ita miro, ardentique salutis humanæ zelo Christus Dominus duodecim statuens Apostolos, duodecim fidelium sub noua lege parentes, ac spirituales genitores vtero charitatis effudit. 530.

Præcipuè in duodecim Apostolis, quos parẽtes Ecclesiæ statuit.

Sicut Iacob duodecim filios, Christus duodecim habuit Apostolos.

De æterno Patre, qui acerrimo præstantissimæ mentis oculo dum se intelligit, Filium viscerum ingentem partum generat, loquutus Synesius inquit, *Pater coronatur pulchritudine prolis.* Verbum etenim Dei non solùm eius filius est, sed imago formosissima, splendor gloriæ, ac proprius diuinæ venustatis character: vnde D. Thomas notauit 1. *p.* *q.* 39. *art.* 8. quod species, seu pulchritudo appropriatur filio Dei: vnde etiam humanæ proles, parentum cùm sint ornamentum & decus, eorum corona à Scriptura vocitantur, Prou. 17. 6. *Corona senum filij eorum.* Ipseque Apostolus, Philippenses quos Christo per Euangelium genuerat, coronam suam, & gaudium appellauit, *Philip.* 4. 1. sic eos alloquens: *Fratres mei charissimi, gaudium meum, & corona mea.* 531.

Deus pater filij pulchritudine coronatur.

D. Thom.

Filij corona parentum.

Iacob igitur duodecim filiis pretiosâ veluti coronâ redimitus, in lectulo moriturus, gloriosâ specie refulgens, duodecim tribubus, earumque duodecim Patriarchis proprijs benedictionibus, vt legitur *Gen.* 49. omnem Iudaïci populi Synagogam complexus est: nec dissimili modo Ecclesiam gentium fundaturus Redemptor, duodecim Apostolorum, ceu duodecim filiorum pulchritudine fulgens, eorumque fulgore resplendens, ipsis tanquam gemmis coronatus, Christianorum omnium ingentem populum verbi semine ac fœcundissimo amoris sinu concepit, peperit, fouit, enutriuit. Itaque si à Patre filiorum splendore coronato procedens Synagoga, *gens inclyta* à Moyse *Deut.* 4. 8. appellatur; à Christo duodecim Apostolorum coronâ, ac splendore corusco, ac formâ præ filiis hominum specioso, Ecclesia Christianorum descendens meritò à D. Petro, 1. ep. 2. *gens sancta, genus electum, & populus acquisitionis* nominatur. 532.

Christus duodecim Apostolis coronatur.

Israëlitarum nomine gloriabantur prisci in veteri Testamento Dei cultores; & sicut à duodecim Israëlis filiis, & sanguine, & religione progeniti, non illorum, sed communis parentis titulo insignes, tanti progenitoris gloriam per duodenum filiorum numerum propagatam vbique, non solùm moribus, cultu, ac fide, sed etiam nomenclaturâ diffundebant; eodem planè modo à duodecim Apostolis in fide geniti, ac eruditi Fideles nouæ Legis homines, non illorum, sed Christi duodenæ filiorum turbæ parentis 533.

Apostolorũ doctrinâ in fide geniti Christi nomine decorantur.

nomine Christiani vocantur, vt in omnibus Ecclesiæ filiis à duodecim fratribus procedentibus, Saluatoris eorum optimi communisque parentis gloria ac maiestas, vitâ & nomine elucescant. Sed in immensum maior est in Christianis per Apostolos Christi Saluatoris glorificatio, quàm in Iudæis Israëlis fuit exaltatio. Hic enim non propter se, sed propter eum quem expectabat, & adumbrabat, & de quo jamjam moriturus dixit Gen. 49. 18. *Salutare tuum expectabo, Domine*, apud Hebræos nomen habuit; ille propter se omnem typum euacuans, in gentibus quarum fuit *expectatio*, & *Saluator* existit, glorioso nominis sui titulo exhibetur. Sub Israëlis nomine, duodecim Hebræorum tribus in speciali orbis parte veluti conclusæ, Deo vero famulabantur, vt insinuat Regius ille Vates *psal.* 75. 1. dicens: *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* At

Apostoli Christi gloriam vbique propagarũt.

duodecim agentibus Apostolis, non solùm in vniuerso terrarum orbe homines Christianæ Fidei jugo suauissimo lubentissimè subditi sunt, verùm etiam Christi gloria cœlos inferosque repleuit; nam in *nomine Iesu omne genu flectitur, cælestium, terrestrium, & infernorum; omnisque lingua Saluatorem in gloria Dei Patris confitetur*, vt dicitur *Philip.* 2. 10. 11. Iudæos duodecim filios Patriarcharum Angeli docuerunt; Christianorum Patres duodecim Apostoli verbum Dei disseminantes, etiam Angelorum doctores extiterunt, Paulo gentium magistro id attestante, *Eph.* 3. 10. dum inquit: *Vt innotescat Principatibus, & Potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei.*

Cœlis & Angelis prædicarunt.

Gloriam denique Iacob, seu Israëlis, duodecim eius filij dilatarunt, posteros paternam, eamque vmbrosam fidem, quæ illucente veritate in perfectiorem statum reducenda erat, edocentes: sed magis Christi gloriam duodecim propagarunt Apostoli, omnibus gentibus vbique terrarum Christianam Religionem, quæ nusquam ab orbe, nisi cum hominibus tollenda est, per manus tradentes, eisque viam ad æternam cum Christo, quem colunt, gloriam capessendam aperientes.

D. Hilar. Satores sunt æternitatis.

Quod adeo D. Hilarius est demiratus, vt *in Matth. cap.* 4. dixerit, Apostolos non tantùm animis, sed etiam corporibus, verbi Dei dispensatione immortalitatem concessuros; sic enim loquitur: *Rerum cælestium prædicatores, & æternitatis velut satores, immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferunt.*

534. Hinc Christus Dominus duodecim Apostolos, judiciariæ, quâ pollet, potestatis collegas designans, secum in tremendo orbis judicio super duodecim sedes, ad duodecim Israëlitarum tribus judicandas fore pronuntiauit, Matth. 19. 28. *Cùm sederit*, inquit, *Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Sicuti ergo terrarum Monarchæ, dum in solio judicaturi sedent, Senatorum ac purpuratorum Patrum coronâ redimiti maiori maiestatis fulgore coruscant; ita Christus Dominus à patre viuorum & mortuorum judex constitutus, dum in throno orbem terræ judicaturus sedebit, duodecim Apostorum, veluti Senatorum ac Patrum purpuratorum secum assidentium vallatus obsequio, ac ministerio decoratus, immensa maiestate refulgens splendidior emicabit.

Sedentes cũ Christo orbẽ judicabunt.

535. Verùm ex alio adhuc capite in duodecim Apostolis Christi maiestas elucet. Cùm enim ipse sit verus *justitiæ Sol*, quem Malachias c. 4. 2. prædixit, quem intemerata Mariæ Virginitas quoddam veluti cœlum orbi terrarum effudit, corporei jubaris ordinem ac motum imitatus, mysticum quoddam in terris zodiacum deligens, in duodecim Apostolis, tanquam in duodeno signorum numero, sedem suam collocauit. Florentissimum Galliarum Regnum in duodecim veluti partes, per duodenas gubernationes distributum, per duodecim præfectos bis senis illis Prouinciis, Christianissimus ac potentissimus Gallorum Monarcha mirâ sapientiâ dirigit. Quod vt in inuictissimo Rege Ludouico XIV. à Deodato exprimeret acutissimi ingenij vir, in æneis 1. Ianuarij 1665. Lugdunensis ciuitatis Gubernatoribus ac Magistratibus oblatis, Augustissimum illum Monarcham Sole in duodecim zodiaci domibus coruscante exhibuit, cum hoc lemmate, *Per duodena regit.* Vbi sanè in potentissimi Regis Francorum regimine, Christi Regis regum mira sapientia micat; hic enim Patris splendor, justitiæ simul ac intelligentiæ Sol Ecclesiam suam, quam suprà *Regnum immobile* vidimus, per duodecim Apostolos veluti per duodenos prouinciis omnibus præfectos dirigit, regit, gubernat, ita vt de illo aptiùs, quàm de corporeo in duodecim zodiaci signis micante jubare liceat pronnntiare, *Per duodena regit.*

Christus Sol.

Habet ergo sua sydera tellus, suumque Solem in duodecim mystici zodiaci signis, Christum scilicet in duodecim Apostolis Ecclesia demiratur. Magnum sanè miraculum! Singula cœlestis zodiaci signa per annos singulos lustrantur quidem à Sole, sed non simul: ab vno in aliud transit, nec gemino clauditur signo vnicus Sol; prius deserit, dum in posteriori refulget; quod visitat, illustrat; ac vt totum percurrat zodiacum trecentos sexagintaquinque dies, & ferè sex horas velocissimus cursor insumit: at Sol justitiæ Christus, vno eodemque momento duodecim mystici zodiaci signa simul replet, duodecim Apostolos simul illuminat, ac per eos vniuersum terrarum orbem suo splendore collustrat. Per sublimia zodiaci signa non solùm viam currit, sed transvolat lucem suam terræ effusurus corporeus Sol; in duodecim beatis Apostolis manet Christus, ac per illos, tanquam per alas, super homines volitans, totum doctrinæ diuinæ splendorem spargit per orbem. Sic fuit antea ab Isäia prænunciatum, 24. 16. *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam justi*: vbi in Hebræo est, *ab alis terræ.* Alæ igitur terræ, immò & cœli, ac Solis justitiæ, sancti vocantur Apostoli, qui toto orbe volitantes, Christi Domini verbum disseminantes, laudes illius euulgarunt. Quæ sunt in zodiaco signa, nòn tantùm Solis sedes sunt ac mansiones, sed astra, sed stellæ: nec solùm vinæ Christi Domini domus, sed etiam lucentia sydera sunt Apostoli. 536.

Apostoli duodecim zodiaci signa.

Simul in omnibus mystici zodiaci signis reperitur Christus verus justitiæ Sol.

Maxima igitur Saluatoris in Apostolis splendet maiestas, quos non solùm ex rudibus & imperitis sapientissimos orbis magistros effecit, sed etiam in sydera ac stellas quibus hominibus affulgeret, transmutauit. At mystica hæc astra spiritualia, alia quæ corporeis cernimus oculis longo post se relinquunt interuallo. *Quæ enim tales stellæ*, inquit Chrysostomus serm. 1. de Pentec. tom. 3. *sicut Apostoli? Stellæ in cælo, Apostoli supra cælos. Quæ sursum sunt (inquit Paulus) sapite, vbi Christus est in dextera Patris sedens.* 537.

Apostoli in stellas ac sydera transmutantur.

Chrysost.

Stellæ

Stellas vincunt.

Stellæ de igne insensibili, Apostoli de igne intelligibili. Stellæ in nocte lucent, in die obscurantur: Apostoli in die, & in nocte suis radiis, hoc est virtutibus effulgent. Stellæ orto Sole obscurantur, Apostoli Sole justitiæ resplendente, suâ claritate lucescunt. Stellæ in resurrectione cadent sicut folia, Apostoli in resurrectione rapientur in aëra in nubibus: & in illis quidem syderibus alius Antifer, alius Lucifer appellatur; in Apostolis autem nullus Antifer est, omnes Luciferi; & ideo stellis maiores Apostoli. Hæc ille, quibus addere fas sit, quod in stellis non est Sol, quamvis illius splendore colluceant: at in Apostolis Sol Christus, à quo refulgent, reperitur. Stellæ aliæ primæ sunt magnitudinis, aliæ secundæ: omnes primæ magnitudinis sunt Apostoli; & licèt *sicuti stella differt à stella in claritate*, vt loquitur Magister Gentium 1. *Cor.* 15. 41. in meritis sint dispares, ac in gloria inæquales; at ad primum ac celsiorem Ecclesiæ ordinem cuncti attinent, id docente Paulo 1. Cor. 12. 28. *Posuit Deus in Ecclesia primùm Apostolos, secundò Prophetas, &c.* Stellæ tandem supra Solem in firmamento collocatæ, vt docent Philosophi, Solem nequeunt portare: at Apostoli non suprà, sed juxta justitiæ Solem, Solis fulgentes existunt portitores, ita vt de illis dicere liceat:

Apostoli omnes sunt stellæ primæ magnitudinis.

Solemque nouum noua sydera portant.

538. At stellæ, semper stellæ, nusquam in Soles euadunt. Apostoli stellæ sunt, & Soles fiunt. Huius astri nomine insigniuntur à Christo, qui se mysticum Solem nominans, dum dixit Ioan. 8. 12. *Ego sum lux mundi*, dilectissimos discipulos eodem titulo decorauit, *Matth.* 5. eos sic alloquens, *Vos estis lux mundi.* Quod etiam Euangelici Vatis expressit oraculum; dum enim Ecclesiæ firmissima fundamenta, ac munitissima propugnacula exararet, Isai. 50. 12. sic de Apostolis loquebatur: *Fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua.* Vbi in Hebræo habetur, *ponam iaspidem Soles tuos.* Rectè quidem; nam Apostoli Ecclesiæ Soles sunt, ac propugnacula: Soles sunt, qui veritatis lumen effundunt, & falsitatis tenebras dispellunt: propugnacula sunt, quæ Christianos in Fide ac veritate protegunt, omnesque hostiles impetus retundunt. Soles & propugnacula, quia scilicet dum fideles illuminant, excæcant infideles; dum fouent filios, terrent hostes; & dum domesticos spiritualibus alliciunt muneribus, externos conficiunt vulneribus. Soles denique sunt Ecclesiam illuminantes, illius aduersarios tenebris inuoluentes. Propugnacula sunt domum Dei ab impiis sectarum inuentoribus, ac scurrilibus hæreticorum nugis doctrinâ suâ strenuè propugnantia.

In Soles conuertuntur.

Soles & propugnacula Ecclesiæ sunt.

539. Tres olim, imperante Augusto, tempore quo ex purissimi vteri virginalis aula Christus in terram processit, in cœlo Soles stupens suspexit orbis: quo miraculo, vt notat D. Thomas 3. *p.* *q.* 36. *art.* 3. Gentibus Christi natiuitas annunciata est. At duodecim in Apostolis duodecim Soles demiratur Ecclesia. Quàm ergo fulgida, quàm splendida est, quæ non vnius, sed duodecim astrorum luminis fontium fulgore coruscat. Tres in Hispania nascente Saluatore visi Soles, paulatim in vnum coëuntes, vnicum efformarunt, vt refert D. Thomas jam citatus: duodecim, quos Ecclesia colit, & suspicit Soles ab vnico procedentes, ad vnicum tendunt, & cum eo vnicum, eumque fulgentissimum efficiunt; à Christo enim lumina suscipiunt, ad Christum lucem effundunt, & simul cum christo veritatis, ac pietatis splendore Ecclesiam replent. Vnicus ergo in duodecim, ac duodecim in vno, duodenum & vnicum Solem efformant. Quid præstantius? Quid mirabilius? Nubem roridam dum aspicit Sol, radiis suis in ea suam imprimit imaginem, ita vt in effigie sua, qui socio caret, socium habeat, seque reproductum sua luce miretur. Quid Apostoli, nisi nubes roridæ, gratiarum guttis, immò & vndis madefactæ? *Qui sunt isti qui vt nubes volant*, de Apostolis canit Ecclesia. Quid Christus, nisi verus justitiæ Sol? Ab hoc diuino jubare splendoris radij in illas vibrantur nubes; sed lucidissimo tanti luminis fulgore Solis effigies in illis efformatur, adeo vt in duodecim Apostolis, veluti duodecim in nubibus, vnus splendeat Christus, vnicus effulgeat Sol justitiæ. Duodecim igitur Christi in Apostolis simulachra, sed vnicus ab illis exprimitur Christus; duodecim lucent in illis Solis imagines, sed vnicus in illis Sol coruscat.

Tres in cœlo Soles nascente Christo, D. Thom.

Duodecim in Apostolis Soles, in vnicum coëuntes, Ecclesia demiratur.

A Christi radiis, Solis effigiem habent Apostoli, sicut nubes roridæ à radiis Solis.

Nec tota hæc est Christi in Apostolis maiestas, nec tota per Christum gloria Apostolorum: adhuc aliquid superest. Cœlos in terra constituit Seruator optimus, dum Apostolos elegit, quos non solùm è terrenis in cœlestes homines, sed etiam in cœlos transmutauit. *Posui te vt plantes cœlos*, Filio incarnato, Vatis Euangelici oraculo dixit Pater Æternus *Isai.* 51. 16. vbi juxta Glossam interlinearem, *per cœlos Apostolos intellexit.* Planè sicuti juxta communem discipulorum D. Thomæ sententiam, vndecim cœli mobiles constituuntur, quibus empyreum immobile, duodecimum adiungitur: ita duodecim in Ecclesia cœlos Christus Dominus statuit, qui licèt omnes mobiles toto terrarum orbe Euangelij splendorem, ac diuini sermonis veritatem disseminauerint; tamen Petro cæterorum Principi, ac Pastori, Empyrei firmitatem si, vt par est, tribuamus, in duodecim sphæris cœlestibus omnes illos adumbratos, ac duodecim in ipsis cœlos expressos haud dubiè omnis videbit oculus. 540.

Cœli sunt Apostoli.

Petrus Apostolorū princeps & pastor.

Vincit tamen corporeas cœlestes sphæras mysticus, isque cœlestis duodenus Apostolorum chorus: nec enim illæ, quæ luce coruscant, vitâ, sensu, aut ratione vigent: mouentur quidem ab intelligentiis cœlestibus globis affixis, sed non mouent: Dei gloriam enarrant, sed nesciunt; homines juuant, sed ignorant; cunctisque sublunaribus lucem largiuntur, vt videant, sed non cernunt. At mystici in Apostolis vitâ perfectissimâ, intellectuali, ac supernaturali viuunt cœli. Spiritualia terrenis fundunt lumina, quæ cognoscunt: diuina annunciant, quæ colunt: à summo magni consilij Angelo mouentur, sed mouent: à Spiritu Dei aguntur, sed agunt: vitam hominibus supernaturalem, veritatis luce ac sanctitatis fulgore prouident; sed eadem vitâ ipsi viuunt. Denique rationabiles, justi, incorruptibiles, ac diuinæ naturæ consortes sunt cœli Apostolici, ac de ipsis scriptum est psalm. 135. 5. *Qui fecit cœlos intellectu*, vt notauit D. Bernardus *serm.* 27. *in Cant.* vbi sic ait: *Habet (Ecclesia) cœlos suos homines spirituales, vitâ & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, latos charitate, contemplatione suspensos: & hi pluentes pluuiam verbi salutarem, tonant increpationibus, corruscant miraculis.* 541.

Cœlos superant Apostoli, quia viuūt & Deum cuius gloriam enarrant, agnoscunt.

A magni Consilij Angelo cœli Apostolici mouentur.

D. Bern.

Quàm ergo gloriosus Christus in duodecim Apostolis! 542.

Christus ab Apostolis gloriam trahit.

Apostolis! Quàm mirabilis est in sanctis discipulis suis! Illis tanquam caterua regali inter homines viuens cingebatur, ac ab illis tanquam à cœlis, eius cum Patre regnantis gloria vbique enarrata est. *Cæli enarrant gloriam Dei*, inquit Psalmista *psal.* 18. 1. de quibus Ambrosius ait ser. 12. in psal. 118. *Sunt etiam in terris cœli, qui enarrant gloriam Dei.* Illi scilicet, de quibus Petrus *ep.* 1. *cap.* 1. inquit: *In hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcessibilem, conseruatam in cælis in nobis.*

§. II.

Duodenus Apostolorum numerus Ecclesiæ dignitatem exornat.

543. Ecclesia è cœlo descendit.

ECclesiam sub typo ciuitatis sanctæ Ierusalem nouæ de cœlo descendentis, ac à Deo in modum sponsæ viro suo ornatæ, & præparatæ suspexit in ecstasi sanctissimus Vates Pathmæus *Apocal.* 21. 2. Sed eius murum magnum & altum, illam vndequaque ambientem ac protegentem ibidem deuiratus Ioannes, duodecim in muro portas, ac duodecim muri fundamenta adoertit. Quorsum hæc? Quia in tantam gloriam gentium Ecclesia à Domino euecta est, vt non solùm eius caput & sponsus existat, sed etiam validissimus eius tum ad decorem, tum ad securitatem murus ab omnibus comprobetur; sic enim de ea fuerat prophetatum Isai. 26. *Saluator ponetur in ea murus.*

Eius murus Christus.

544. Duodecim muri Ecclesiæ fundamenta sunt duodecim Apostoli.

Verùm non tantùm muro Ecclesia clauditur hostibus, sed duodecim in eo ianuis, extraneis ad illam confluentibus aperitur. At quæ sunt duodecim huius muri portæ, nisi ea quæ illius etiam stabilita sunt fundamenta? Quæ autem fundamenta duodecim muri huius alti & magni existunt, nisi duodecim sancti Apostoli, in quibus sedet Christus, & per quos ad Christum in Ecclesia peruenitur? Ampliùs dicam, montes sancti sunt Apostoli, vt Ecclesiæ statuantur fundamenta; hæc enim in montibus sanctis posita sunt, vt affirmat Psalmista *psalm.* 86. 1. vnde D. August. *enarrat. in illum psalmum*, inquit: *Ipse ergo* (Christus) *angularis lapis, montesque Apostoli & Prophetæ magni, portantes fabricam ciuitatis, faciunt quoddam viuum ædificium.* Cui attendens Apostolus. *Eph.* 2. ait: *Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* Vbi sicut notat Augustinus loco jam allato, constructio tantæ ciuitatis, nempe Ecclesiæ, describitur: sed omnis ista compages vbi innititur, vbi incumbit, vt nusquam cadat? *Ipso*, inquit Paulus, *summo angulari lapide Christo Iesu.* Nec propterea priora tibi videantur fundamenta vbi sunt Apostoli, & posterior lapis angularis Dominus Iesus; hic enim angulus etiam in fundamento est: neque enim ibi est tantùm angulus vbi videtur, vt surgat in apicem; à fundamento enim incipit, immò & ipse angulus maximum ac primum totius Ecclesiæ fundamentum est. Nam id docuit Apostolus. 1. Cor. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Quomodo ergo* (pergit Augustinus) *fundamenta Prophetæ & Apostoli? & quomodo fundamentum Christus Iesus, quo vlterius nihil est? Quomodo* (inquit) *putamus, nisi quemadmodum*

Duodecim montes Apostoli. *D. August.*

Christus lapis angularis.

Et fundamentum omnium fundamentorum Ecclesiæ, scilicet duodecim Apostolorũ.

apertè dicitur Sanctus Sanctorum, sic figuratè fundamentum fundamentorum. Si ergo sacramenta cogites, Christus Sanctus Sanctorum: si gregem subditum cogites, Christus pastor pastorum: si fabricam cogites, Christus fundamentorum fundamentorum.

Notanda verba Augustini.

Ecclesiæ igitur, cœlestis ciuitatis fundamenta duodecim Sancti sunt duodecim Apostoli; sed hoc munere magnificè decorantur ab eo qui Ecclesiæ Caput, Sponsus, Rex, ac præcipuum extat fundamentum. Vnde idem Augustinus loco citato eleganter sic prosequitur: *Quare sunt fundamenta Apostoli? Quia eorum authoritas portat infirmitatem nostram. Quare sunt portæ? Quia per ipsos intramus ad regnum Dei; prædicant enim nobis: & cùm per ipsos intramus, per Christum intramus; ipse est enim ianua: & cum dicuntur duodecim portæ Ierusalem, & vna porta Christus, & duodecim portæ Christus, quia in duodecim portis Christus; & ideo duodenarius numerus Apostolorum.* 545.

Ecclesiæ duodecim ianuæ duodecim Apostoli.

Quanta igitur Ecclesiæ maiestas, quæ angularem lapidem, ac præcipuum fundamentum Christum Dominum in duodecim Apostolis, in duodecim velut angulis, ac fundamentis multiplicat; & tamen vnicum sortitur! Quàm amplus eius sinus, quàm facilis eius accessus, cùm omnibus vnâ, eaque immensâ ianuâ Christo Domino, qui cunctis adest, in duodecim aliis ianuis Apostolorum vndequaque pateat. At non solùm omnibus patet hominibus duodecim ianuis Ecclesia: omnes speciosis ac formosis his ostiis ad se allicit. Siquidem doctrinæ fulgore, veritatis splendore, sanctimoniæ claritate, ac miraculorum coruscationibus ad omnem orbis plagam homines dum illuminant, trahunt, rapiunt, ac intra amantissimæ Christi Sponsæ gremium Fideles adducunt. Nec mireris, hæc etenim fundamenta omni lapide pretioso ornata: hæ ianuæ singulæ singulis locupletatæ margaritis; immò ex singulis gemmis conflatæ, vbique dum lucent ac refulgent, ex omni loco, etiam remotissimo, Christo innumeros filios afferunt, ipsamque gentium Ecclesiam, quæ olim infœcunda erat ac sterilis, matrem multorum efficiunt filiorum lætantem. 546.

Per Apostolos Ecclesiæ ianuas ad Ecclesiam cuncti trahuntur.

Qui olim parentes euadebant, coronâ donabantur; ipsaque homines producens hominum fœcunditas diademate cingebatur: imò præ ianuis illius qui filios procreabat, in paternitatis ornamentum appendebantur coronæ, sicut ille testatur Poëta dum alicui qui filium ex vxore susceperat, inquit: 547.

Ecclesiam fœcundã ac parentem efficiunt.

——*foribus suspende coronas,*
Iam pater es.

Olim parentes coronabantur.

Ecclesiæ Apostolorum ope, ac diuini verbi semine innumerabilium filiorum parenti quamplurimæ debentur coronæ: eas præ foribus illius posuit, qui splendidissimas veluti gemmas, duodecim Apostolos in duodecim ianuis collocauit. Verùm hic non sistunt fulgentissima Ecclesiæ diademata, nec tantùm in portis elucescunt; ipsi proximiùs vniuntur, ipsique intimiùs adhærent, eamque propiùs exornant: in eius capite coruscant, ibique micantissima veluti sydera pulcherrimam ipsi coronam efformant. Hinc Ioannes Apocal. 12. 1. de Ecclesia sic fatur: *Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim.* Quod sanè signum Ecclesiæ typus extitit; nam vt ait D. Gregorius lib. 34. moral. cap. 12.

Illamque vt matrem coronâ decorant.

D. Greg.

Sunt duodecim stellæ quibus Ecclesia coronatur.

cap.2. *Sancta Ecclesia, quia superni luminis splendore protegitur, quasi Sole vestitur: quia verò cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit.* Sed in eius capite corona stellarum duodecim, quia vt inquit Glossa, à duodecim Apostolis, quibus mundus credidit, vel in quibus mundum vicit, exornatur. Vnde Rupertus in Glossa ordinaria relatus, inquit: *In capite huius mulieris corona stellarum duodecim Patriarchæ: itemque in initio renascentis eiusdem, duodecim Apostoli notissimi ac splendidi dinumerantur.*

Duodecim colũnæ sunt Ecclesiam fulcientes.

548. Nec solùm pretiosissimâ veluti coronâ, duodecim Apostolis splendidissimis veluti stellis Ecclesia decoratur; ipsis etiam duodecim veluti columnis fulta stabilitur, ac stabilita roboratur. Sicque non tantùm per Apostolos victrix coronatur, sed coronata ad vlteriores protenditur triumphos, nouæque ipsi ac perennes duodecim validissimis ducibus in æuum parãtur victoriæ. Quod acutè attigit D. Irenæus *lib.4.c.38.* vbi duodecim Apostolos Ecclesiæ dodecastylum firmamentum, idest firmamentum duodecim columnarum appellat. Dum enim domum suam Ecclesiam Seruator optimus Christus ædificauit, non tantùm supra firmam petram stabiliuit, sed etiam duodecim has firmissimas columnas, quibus immensum hoc fulciretur ædificium, præparauit. At quæ sunt istæ columnæ? Mirabiles prorsus, illique vetustissimæ, quæ ab Hebræis in deserto visa est, persimiles. Illa enim Hebræos tanquam nubes per diem, & tanquam ignis per noctem, rectum per iter ducebat. Quod quidem erga Christianos præstant Apostoli: vt nubes ducunt, vt ignes illuminant, simulque columnæ nubis, & ignis adimplent ministeria: dum enim Ecclesiæ præbent sustentaculum, vt nubes rorem sanctitatis stillantes, concupiscentiæ feruoribus refrigerium, & vt ignes frigidis, ac tepidis in via virtutis languentibus diuinæ dilectionis ardorem adjiciunt.

D. Irenæus.

Columnæ nubis & ignis sunt Apostoli.

Per Apostolos loquitur Christus.

549. Amplius dicam. Sicuti Iudæis Deus *in columna nubis loquebatur*, vt ait Psalmographus *psalm. 98. 7.* ita per Apostolos, tanquam per columnas nubium, Christianos Dominus Iesus alloquitur. Vnde illis dixit Luc.10.16. *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit.* Vnde & egregia illa nubis columna Paulus Apostolus aiebat 2.Cor.13.3. *An experimẽtũ quæritis eius, qui in me loquitur Christus.* Sed sicut *non defuit columna nubis per diem, neque columna ignis per noctem coram populo*, vt habetur *Exod.13.22.* non solùm nubium, sed etiam ignis columnæ existunt Apostoli; fulgoribus enim doctrinæ scintillant, & densissimas errorum tenebras sermonis diuini flammis discutiunt; ad hoc enim vt censet Bernardus *serm. 1. Pentec.* in igneis linguis super illos Spiritus sanctus effusus est, *vt legem igneam linguis igneis prædicarent*, & simul ignitı eloquij vehementi dispensatione hominum mentes illuminarent, & corda eorum charitatis ardoribus inflammarent. Quàm ergo speciosæ sunt duodecim istæ columnæ, quæ dum Ecclesiam fulciunt, vt nubes tegunt, & vt ignis diuinâ amoris flammâ succendunt. *Bonus ignis*, vt ait Ambrosius in psalm.118. *qui nescit exurere, nisi sola peccata.* Errores absumit, carnem consumit, terrores discutit, securitatem gignit, gratiam parit, ac diuinæ feruorem dilectionis fouet, auget, perficit, ac coronat.

Deus per Apostolos loquitur tanquam è columna nubis. Bernard.

Eorum linguis Ecclesiã illuminat, vt columna ignis.

Ambrosi.

§. III.

Propria Apostolorum dignitas in duodenario numero elucescit.

550. Non parua, sed magna, summaque est Apostolorum Saluatoris dignitas, eaque in duodenario numero splendescit. Ex discipulis etenim duodecim præcipuos lateri suo Christus adlegit, *destinatos nationibus magistros*, sicut loquitur Tertullianus *lib. de præscript. c.10.* vt à se splendidissimo justitiæ jubare totum in orbem terrarum duodecim radios vibraret. Sicuti ergo Solis radij lucidi ab illo procedunt, & quem hominibus inferunt, secum gestant, ac nusquam ab illo recedunt: ita Redemptoris nostri Apostoli, splendidi sui luce magistri dum in orbe coruscant, illius fulgent luminibus; & dum eum cunctis nationibus ministerio prædicationis inuehunt, ipsi jugiter adhærent.

Summa dignitas Apostolorum.

Christi Solis sunt radij.

551. Planè Pontificis Hebræorum rationali adhærebant gemmæ duodecim, vt videre est *Exod.39.* ac dum Sanctuarium intrabat, fulgore lapidum illustrabat; quia dum Christus Pontifex in æternum, gentium per fidem mentem ingreditur, splendore suo in duodecim Apostolis effuso tanquam gemmarum duodecim fulgore collustrat. A seipsis fulgebant rationalis Pontificij lapides; sicque lumine mortuo coruscabant: à Christo vero justitiæ Sole lucent Apostoli, sicque viuo, ac diuino lumine micant. Nec mirum: verbo viuo Ecclesiam Dei dum illuminant, viuam in terris lucem effundunt. Vt enim ait Apostolus Heb. 2. 12. *Viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Nec suam lucem sciunt omni sensu, omnique vitâ carentes, pectus Hebræorum Pontificis exornantes gemmæ: at lucem suam sciunt, eamque à Christo habere cognoscunt pretiosi ac mystici lapides sancti Apostoli; ipsi enim vitâ præstantissimâ diuinis ditatâ muneribus vigent, viuo lapidi, ac angulari gratiâ & charitate coniuncti. *Ad quem accedentes lapidem viuum, & ipsi tanquam lapides viui superædificamini*, inquit Petrus *ep.1.c.2.*

Sunt duodecim lapides rationalis Pontificis Hebræorũ.

Sunt lapides viui, ac sancti.

552. Verùm qui & quales sunt pretiosi lapides sanctis duodecim Apostolis conuenientes? Omnes illos annumerat dilectus Domini discipulus *Apoc. 21.* vbi postquam in duodecim ciuitatis nouæ Ierusalem fundamentis, duodecim esse nomina Apostolorũ Agni affirmauit, singulis suum locum cum gemma assignat, vers.19. *Fundamentum primum*, ait, *jaspis; secundum sapphirus, tertium chalcedonius, quartum smaragdus, quintum sardonyx, sextum sardius, septimum chrysolitus, octauum beryllus, nonum topazius, decimum chrysoprasus, vndecimum hiacynthus, duodecimum amethistus.* Sed variè à variis lapides isti Apostolis attribuuntur; tamen Cornelij à Lapide sententiam hac in parte tenentes, quam *in comment. super c.10. Matth. vers.2.* exarauit, dicemus quod jaspis, qui primus lapis est, Petrũ, ob fidei firmitatẽ denotat. Secundus sapphirus, Andream, ob cœlestem vitam, & amores designat. Tertius chalcedonius, siue carbunculus, Iacobum zelo ardentẽ. Quartus smaragdus, Ioannem virentem & virginem. Quintus sardonyx, Philippum, ob candorem animi. Sextus sardius rubens, Bartholomeum excoriatum. Septimus chrysolitus, marini coloris, Mathæum pœnitẽtem. Octauus beryllus politus, Thomam à Christo in fide resurrectionis expolitũ & solidatum. Nonus topazius, Iacobum minorem

Lapides in duodecim fundamentis Ierusalem à Ioanne collocati Apostolis duodecim figillatim applicantur.

S aureâ

aureâ ſanctitate radiantē. Decimus chryſopraſus, Iudam Thaddæum, qui inſtar porri acri ſapientiâ inſectatur hæreticos: *πράσον* enim eſt porrum. Vndecimus hiacynthus, Simonem Chananæum, ob mores ſuauiſſimos. Duodecimus amethyſtus, humilem, minimumque Mathiam.

553. *Apoſtoli duodecim Eccleſiæ fontes.* Nec tantùm gemmarum munere decorati Apoſtoli in ſancta coruſcant Eccleſia: etiam illam vt duodecim fontes rigant. Hebræos olim per immēſos aquarum latices è petra eductos ſummoperè Moyſes in deſerto recreauit: at exacerbauit Dominum. Dum enim ad petram, vt aquas effunderet jubens, & imperans loqui tantùm deberet; etiam illam, minimè tamen reluctantem, quaſi cogens, baculo verberauit, vt dicitur *Num* 20. 11. Moſem ſuperauit Seruator. Prophetamque vicit Christus: è duodecim gemmis, viuiſque lapidibus, dilectis Apoſtolis ſuis duodecim aquarum flumina, non percutiendo, ſed loquendo, nō increpando, ſed exhortando elicuit, ipſoſque fontes à ſe vniuerſo orbi conſtitutos, vt puriſſimam aquam vbique diffunderent, docere præcepit. *Euntes*, inquit Marc. vlt *in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Cœleſti igitur doctrinâ dum orbem imbuunt, loquelâ mundum irrigant, linguâ copioſam aquam præbent, vniuerſamque Eccleſiam ſatiant, fœcundant, exornant.

554. *In duodecim fōtibus Elim adumbrati.* Duodecim fontes iſtos Apoſtolicos adumbrauerunt duodecim illi fontes Elim, dequibus *Exod.* 15.25. habetur: *Venerunt autem in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, & caſtrametati ſunt juxta aquas*, ſicut notauit Origenes *hom. 7. in Exodum*, vbi etiā aduertit quod priùs populus ductus eſt ad aquas ſalſas & amaras per lignum à Domino demonſtratum dulcorandas, & poſtea ad duodecim fontes accedit; quia de veteri teſtamento trāſit ad nouum, & ad duodecim Apoſtolicos fontes, vbi reperiuntur arbores ſeptuaginta palmarum. Non enim ſoli duodecim Apoſtuli fidem Chriſti prædicauerunt, ſed & alij ſeptuaginta, per quos palmas victoriæ Chriſti mūdus agnonit. Vnde rectè Pſalmographus ait pſalm. 28.3. *Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas.* Quod quidē de voce Chriſti prædicantis, tum per ſe, tum per ſuos, plerique Sancti Patres interpretantur; nam acutiſſima, potentiſſimaque Chriſti Domini vox per ſanctos intonuit Apoſtolos, ex quibus duos *boanerges*, ideſt tonitrui filios, *Matth.* 3.17. cognominauit, immò collegium totum Apoſtolorum, ſi Theodoreto credimus, ob admirabilem atque diuinom Theologiæ ſermonem. *Omnes Apoſtoli boanerges.* Sed intonat Deus maieſtatis ore Apoſtolorum, eorumque magnificis prædicationibus mundus eruditus, Dominum ſuper aquas multas, ideſt ſuper omnes Apoſtolos, omnemque credentium populum, *nam aquæ multæ populi multi*, vt dicitur *Apoc.* 17.15. religioſè colit, reueretur, adorat. Sic enim verum eſt illud Iſaiæ 12.3. oraculum: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.*

555. Naſcentis orbis initio aquis præfuit diuinus Spiritus, vt legitur Gen. 1.2. *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas*, illas vt mater fouens ad ſpiritualem filiorū productionem: ipſemet Apoſtolicos fontes fouet Spiritus; illorum aquas moderatur, dum doctrinæ Euāgelicæ dirigit diſpenſationem, ipſiſque ad ſpiritualem Chriſtianorum generationem vim procreandi largitur. *Spiritus ſanctus Apoſtolos docuit, & per eos mūdum conuertit.* Sic enim Apoſtolos Chriſtus de diuino alloquutus eſt Spiritu, Ioan. 14. 26. *Ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.* Et Matth. 10.20. *Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis.* Hinc ſummam ad vincendum orbē, eumque ad meliorem frugem conuertendum virtutem Apoſtoli habuerunt. Quod eleganter deſcripſit D. Ioannes Chryſoſt. ſerm. de Pentec. *D. Chryſoſt.* *Peragrarunt*, inquit, *Apoſtoli orbem, non ſcuta mouentes, non arcus tendentes, non ſagittas mittentes, non pecunias largientes, non eloquentiâ confidentes. Erant nudi ſeculo, ſed induti Chriſto; pauperes, ſed diuites, &c.* Dū enim Spiritu ſancto eorum corda replente, mentem illuminante, linguas mouēte hominibus prædicabant, homines non poterant ad Eccleſiam non reducere: eorumque omnes inutiles fuiſſent conatus, niſi eos Spiritus ſanctus ad mirabilia patranda opera præparaſſet; nam vt idem loquitur Chryſoſtomus hom. de Spiritu ſancto: *Licèt ſit ſermonis ampla ſuppellex, & mens profunda, & eloquentia, & intelligentia, & non adſit Spiritus ſanctus, qui vim ſuppeditat, otioſa ſunt omnia.*

Sed diuini Spiritus in ſanctos ac myſticos fōtes 556.
Apoſtolicos effuſio, non ſolùm ad maximam Eccleſiæ vtilitatem, ſed etiam ad propriam eorū ſanctificationem facta eſt. Vt enim quæ in alueum fontis aqua fluit, antequā in cœteros effluat, alueū replet; ita gratiarum omnium chariſmatibus, quæ in alios exundarūt, Apoſtoli priùs ipſi repleti ſunt. *Spiritûs ſãcti gratia repleti ſunt, vt illam in alios effunderent.* Pleni igitur diuino ſpiritu, aliis diuinum ſpiritum effuderunt, ſimulque apud ſe tenuerunt. Hinc D. Thomas *D. Thom.* exponens illud Pauli Rom. 8. *nos ipſi primitias Spiritûs habētes*, Apoſtolorum ſanctimoniā ſupra omnem aliorum (dempto Chriſto ac eius ſanctiſſima Genitrice) hominum ſanctitatem extollit; ait enim: *Spiritum ſanctum & tempore priùs, & cæteris abundantiùs Apoſtoli habuerunt: ſicut & in fructibus terræ illud quod primò ad maturitatem peruenit, eſt pinguius & magis acceptum, juxta illud Ierem. 2. Sanctus Iſraël Domino, primitiæ frugum eius. Ex quo patet, quod Apoſtoli ſunt aliis Sanctis omnibus quacumque prærogatiuâ fulgentibus, ſiue virginitatis, ſiue doctrinæ, ſiue martyrij, præferendi, tanquam abundantiùs Spiritum ſanctum habentes.* Et ſubdit: *Poſt Chriſtū eiuſque genitricem Apoſtoli gratiam abundantiorem in omnibus receperunt.* *Vnicuique dat Deus gratiam proportionatam ei, ad quod eligitur. Sicut homini Chriſto data eſt excellentiſſima gratia, quia ad hoc eſt electus, vt eius natura in vnitatem diuinæ perſonæ aſſumeretur, & poſt eum habuit maximam plenitudinem gratiæ B. Maria, quæ ad hoc eſt electa, vt eſſet Mater Dei. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatem ſunt electi Apoſtoli, vt ſcilicèt immediatè ab ipſo Chriſto accipientes, aliis traderent ea quæ pertinent ad ſalutem, & ſic in eis Eccleſia quodammodo fundaretur; & ideo Deus eis abundatiorem gratiā præ cæteris tribuit.* Hæc. D. Th.

Porrò fontes Apoſtolici diuino Spiritus ſancti 557.
flumine pleni, non ſolùm ſalutaris ſapientiæ aquas fundunt, ſed etiam aquarum multarum voces longè latéque in homines emittunt, tanquam ſummi gratiarum omnium fontis, vnigeniti Filij Dei legati fideliſſimi. *Chriſti ſunt legati.* Quod miniſterium ſe exercere gloriatus eſt, ad Apoſtolicum honorem euectus, zelantiſſimus Diuini Verbi præco, ac gentiū Magiſter Paulus, dum inquit 2. Cor. 5. *Pro Chriſto legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

Verùm quo animo, quo zelo, quantâ mentis ala- 558.
critate, quantâ laborum aſſiduitate, quantâ malorum, dolorum, tormentorum ac tyrannorum perpeſſione intrepidi Chriſti Legati, nomen eius coram Regibus, & verbum eius coram nationibus feris ac barbaris deportarunt? Quis eorum numerabit agones, quis victorias recenſebit, quis triumphos enumerabit? *Mirabilia patrarunt.* Cœlo obtemperantes, orbem vniuerſum fide, charitate, & zelo ſuperauerunt. Inanium Deorum

culrum

cultum profligarnot, idola demoliti ſunt, impia ſana euerterunt, æterno Deo, viuo, ac veto templa ædificatunt, altaria conſecrarunt: filios innumetos Euangelio pepererunt, Eccleſiam fundarunt, & auulſis vitiorum execrandis ſentibus, virtutum flores inſeruerunt, plantarunt, irrigarunt, & diuinâ agente vitrute ad debitum fructuum incrementum protulerunt. Sanè euoctos
Leones ſunt. Apoſtolos leones diceres, dum illos in periculis intrepidos, in certaminibus generoſos, in tormentis inuictos, in carceribus liberos, ac in ipſa morte hoſtium ſuorum victores cernis. Certè leones ſuot, quia nefarium illum, rugientem, & ad deuorandum homines circumcurſantem leonem, de quo Petrus *ep.* 1. *cap.* 5.8. debellarunt. Leones ſunt, quia Chriſti Domini veri de tribu Iuda leonis inuictiſſimi, de quo *Apoc. c.* 5. 5. miniſtri ſunt, eiuſque nomine, ac virture bellum mouent, arma capeſſunt, ac cum hoſtibus congrediuntur. Leones ſuot, quia ſemper vigilant gregem dominicum ſtrenuè defenſuti; & ſi aliquando cogente naturæ imbecillitate, dormitare videntur, tanquam veti leones, apertis oculis ſnmnum capiunt. Tandem leones ſunt eburneum Regis Pacifici thronum ex vtraque parte cohoneſtantes, exornantes, ac protegentes.

559. Illos expreſſerunt duodecim illi leunculi, in
Duodecim leunculi ſolij Salomonis, illorum typus fuerũt. ſex gradibus ſolij Salomonis collocati, de quibus 3. *Reg.* 10. 20. dicitur: *Et duodecim leunculi ſtantes ſuper ſex gradus, hinc atque inde.* Tamen eorum aut dignitatem, aut fortitudinem ne minuas ex eo quòd leunculis adumbrentur. Planè leunculi ſunt, ac Leones. Illos ſi ad verum Salomooem Chriſtum Dominum magnifico aſſideotem throno retuleris, leunculi tibi videbuntur; illo enim, cuius ſolium exornant, qui verus, ac magnus è *tribu Iuda leo* à Scriptura nominatur, minores ſunt: at ſi eum cæteris, quibus Rex Pacificus imperat, comparaueris, leones ſunt poten tes animo, fortes robore, præliis inſignes, victoriis conſpicui, triumphis innumeris glorioſi, & ex omni capite ſemper inuicti & victores. Sed per eum vincunt, à quo leones efformantur; ab illo, inquam, qui poſtquam *orbem domuit, non ferro, ſed ligno*, vt loquitur Auguſtinus *in pſal.* 54. Apoſtolos ſic ad ſimilem victoriam eſt exhortatus, Ioan. 16.33. *Confidite, ego vici mundum.* Vnde Paulus ſuos Chriſto conſecrauit triumphos, dum 1.*Cor.* 15.57. inquit: *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.*

560. Nec mirum propterea tibi videatur, ſi & vires, & triumphos dilectis Apoſtolis Chriſtus Dominus elargitur. Idem eſt in membris & io capite vigor, idem in toto corpore ſenſus, idemque in toto exercitu triumphus. Membra ſunt Apoſtoli myſtici corporis, cuius Chriſtus caput exiſtit: in ipſis ac in tota Eccleſia amantiſſima, quæ *vt caſtrorum acies* à Scriptura Cant. 6. 3. *terribilis* appellatur, vnicum conflat exercitum,
Per illos vincit Chriſtus. ita vt per illum qui eſt caput, Rex, Dux, animuſque omnium militantium, pugnet, oppugnet,
D. Hilar. expugnet, ſuperet, ac triumphet: nam vt D. Hilarius *in Matth.* 25. *num.* 40. loquitur: *In fidelium corporibus, mentibuſque transfunditur.* Quare meritò Apoſtolos Chriſti Domini oſſa licebit
Chriſti oſſa ſunt Apoſtoli. appellare, tum propter maximam eorum firmitatem ac fortitudinem, tum etiam quia in ſummo diſcrimine tormentorum, quæ Saluator optimus ſummo pro nobis amore perpeſſus eſt, integra ac minimè fracta, ac conſequenter inuicta illius oſſa permanſerunt; ſic enim teſtatur Ioannes 19. *Crura*, Chriſti, *nequaquam fracta* fuiſſe, *vt Scriptura impleretur*, quæ de Agno Paſchali, illius typo, Exod. 12. ait: *Os non comminuetis ex eo.* Fugerunt quidem Apoſtoli, dum amantiſſimus eorum patiebatur magiſter, ſicque in illis verum fuit Chriſti verbum Pſalmographi ore pronunciatum, pſal. 21. *Diſperſa ſunt omnia oſſa mea*: ſed minime fidem amiſerunt; & quamvis diſperſi, tamen noo fracti, ac comminuti ſunt. Immò *Capiti ſuo configurati, eiuſque mortis ſimilitudini complantati*, vt inquit Apoſtolus Rom. 6. 5. eius reſurrectionis & victoriæ gloriam ſunt aſſequuti: ita vt ſicut Chriſtus paſſionis infirmitate robuſtior, & mortis opprobrio glorioſior euaſit; vnde ore Regis Dauid *pſal.* 21. 16. Cur virtus Chriſti ſicut teſta aruit.
dixit, *Aruit tanquam teſta virtus mea*, vbi D. Gregor. in Iob 2. ait: *Sicut teſta virtus Chriſti exaruit, quia ſuſcepta carnis infirmitatem paſſione roborauit*: pariter qui patiente Domino timidi fugerant, audaces ad illum redeant rediuiuum; & tanquam leonum catuli, Chriſto reſurgente, ad nobiliorem vitam, maiorem animum, maiuſque robur reſurgant. Non enim ſeipſum ſolum, ſed ſuos, victor de tribu Iuda leo Chri- Secum Chriſtus Apoſtolos ſuſcitauit. D. Greg.
ſtus, Apoſtolos ſecum ſuſcitauit: ſeipſum quidem ad vitam phyſicam, immortalem ac inexterminabilem; ſuos ad moralem eamque ſanctiorem, nobiliorem, fortiorem, & ad mortem pro eo obeundam, promptiorem reuocauit.

Sectio V.

Iuſtè ac rationabiliter dies ſolennis ad Sacroſancta Euchariſtia honorem, ab Eccleſia inſtitutus eſt.

QVia Doctor Angelicus in his quos modò 561.
illuſtramus textibus, exultationis Fidelium, ac canticorum Eccleſiæ rationem aſſignans, ſolennitatem ad recolendum ingens munus, quo Chriſtus hominibus corporis & ſanguinis ſui Sacramenta conceſſit, eſſe commemorat, dum inquit: *Dies enim ſolennis agitur, in qua prima menſa recolitur, &c.* ideo ne ab eius ſcopo vel minimùm diſcedamus, eiuſque mentem omni ex parte explicemus, de ſolennitate corporis Chriſti ab Vrbano IV. 1264. inſtituta, & pro cuius celebritate, quam præ manibus habemus Seqoentiam, eodem iubente Pontifice, Sanctus Thomas edidit, nunc nobis agendum eſt, ac in primis eam à Nouatorum calumuiis ac irriſionibus propugnabimus, ſimulque rationabiles, quibus ſummos Pootifex ad illam inſtituendam permotus eſt, cauſas attingemus.

Infenſiſſimi igitur adorandi Euchariſtiæ Sacramenti hoſtes, qui vel omninò corpus & ſanguinem Domini in illo realiter contineri diffitentur, 562.
vt Caluiniſtæ, Zuingliani, cæterique, quos Sacramentarios vocant; vel qui corpus cum ſubſtantia panis, & ſanguinem cum ſubſtantia vini componunt, vt Lutherani; aliique omnes, quos in Eccleſiæ perniciem, & ad diuina myſteria impugnanda orcus euomuit, totis viribus hanc Feſtum corporis Chriſti hæretici deteſtantur.
feſtiuitatem deteſtantur, eamque peſſimè & irrationabiliter inſtitutam inclamant. Proh ſcelus! proh ingratorum animorum rabiem! Siccine immenſa diuinæ largitatis beneficia obliuiſcimini?

Siccine Sponsam de dilectione erga amātissimum Sponsum, & filios de gratitudine erga Parentem ac Pastorem optimum inculpatis? Nunquid matris mammillas obliuiscitur infans, aut homo, quo sustentatur, panem comedere non recordatur?

563. Sapienter igitur, vt tanti beneficij, quo proprio corpore, proprioque sanguine Christianos ad vitam nutrit æternam Redemptor noster, memoria apud illos solennis haberetur, singulari anni tempore festiuitatem celeberrimam Augustissimo Sacramento Pontifex dedicauit. Quamvis enim diebus singulis in tremendi celebratione Sacrificij mysterium hoc offeratur, recolatur, frequentetur; tamen conueniens judicauit præfatus Romanus Pontifex Vrbanus singularem diem totum & integrum illius celebritati destinare, vt fusè insinuat in literis ab ipso desuper emanatis, & vniuersis Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis & aliis Ecclesiarum Prælatis directis, quarum initium est, *Transiturus de hoc mundo ad Patrem Dominus noster Iesus Christus*, &c. Quod rectè annotauit Angelicus Doctor *opuscul.* 57. in Officio eiusdem solennitatis, lect. 5. vbi postquam aduertit tanti Sacramenti memoriam quæ in die Cœnæ, quando à Christo institutum est, quotannis celebratur, dominicâ passione, quam tunc Ecclesia lugens recolit, obduci & obuelari, inquit: *Vt autem integro celebritatis Officio institutionem tanti Sacramenti recoleret plebs Fidelium, Romanus Pontifex Vrbanus IV. huius Sacramenti deuotione affectus, piè statuit præfatæ institutionis memoriam primâ quintâ feriâ post Octauas Pentecostes à cunctis Fidelibus celebrari, vt qui per totum anni curriculum hoc Sacramento vtimur ad salutem, eius institutionem illo tempore specialiter recolamus, quo Spiritus sanctus corda discipulorum edocuit ad plenè cognoscenda huius mysteria Sacramenti.*

Sapienter hoc festum institutũ est.

564. Verùm, inquiont Nouatores, cur novum de hoc Sacramento Vrbanus instituit festum? Tot secula Ecclesia sine hac solennitate Christo famulata est, antequam Pontificiam teneret Antistes iste Cathedram; cur ergo nouam festiuitatem indixit? Triplicem his interrogationibus adhibemus responsionem. Prima est, Vrbanum hanc solennitatem rectè instituisse, quia potuit. Cùm enim Petro in Episcopatu succedens, totius gregis Dominici Pastor existeret, ea quæ ad bonum Fidelium regimen, & ad illorum deuotionem promouendam spectant, summâ authoritate potuit stabilire. Cùm ergo solenne ad diuinissimi Sacramenti maiestatem ac reuerentiam festum vtique sit maximè consonum, haud dubium potuit illud Pontifex omnibus Fidelibus designare. Nec istam Ecclesiæ potestatem insequantur hæretici; nam Ecclesia Christianorum, quæ Christi Domini Immaculata est Sponsa, non minùs potest in optimo filiorum suorum regimine, quàm antiqua potuit Iudæorum Synagoga, quæ vmbris ac figuris tantùm ditabatur. Cùm ergo noua festa à Iudæis indicta sint, sicut patet ex libro 1. Machab. *cap.* 4. vbi festum Dedicationis Templi, seu Enceniorum, institutum est: ibi enim *n.* 59. dicitur: *Et statuit Iudas & fratres eius & vniuersa Eccl sia Israel, vt agatur dies Dedicationis Altaris in temporibus suis ab anno in annum per dies octo, &c.* quod festum adeo religiosè à Machabæorum successoribus obseruatum est, vt etiam Dominus noster Iesus Christus ad illud celebrandum in Ierusalem ac templum ascenderit, vt videre est *Ioan.* 10. Et *Esther. cap.* 16. Artaxerxes festiuitatem cunctis suo Imperio subditis, indicit quotannis recolendam, ob liberatum Regnum suum, seruatos Iudæos, & Aman occisum: grauesque non celebrantibus pœnas infligit; ait enim: *Omnis autem prouincia & ciuitas quæ noluerit solennitatis huius esse particeps, gladio & igne pereat, & sic deleatur*, &c. Quod etiam patet *Iudith vlt.* vbi in memoriam victoriæ quam sanctissima vidua de Holoferne eiusque exercitu retulit, festiuitas instituitur, sic enim legitur vers. vltimo: *Dies autem victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore vsque in præsentem diem.* Potiori jure ergo Summus Pontifex totius Ecclesiæ Christianæ caput visibile, Pastor & moderator, singularem ad Eucharistiæ Sacramenti venerationem, festiuitatem potuit ordinare.

Potuit Rom. Pōtifex hoc festum instituere.

Synagoga noua festa potuit instituere, & de facto instituit.

Si enim in veteri Lege erat quasi continuum festum, quia quotidie mane & vespere immolabatur agnus, & præterea celebrabatur festum Phase, seu Paschæ primo mense, ad commemorandum liberationis beneficium ex Ægypto, vt notat Doctor Angelicus 1.2. *quæst.* 102. *art.* 4. *ad* 10. tur in noua Lege præter quotidianam Sacrosanctæ Eucharistiæ celebrationem peculiaris in tanti Sacramenti honorem & gloriam solennitas non celebrabitur? Nam feriâ quintâ, quæ Cœnæ Domini titulo insignitur, cùm præcipuè in deflenda Redemptoris morte Ecclesia immoretur, & Sanctissimus Paschæ dies gloriosam ac triumphalem Christi à mortuis resurrectionem exhibeat, ac per sequentes quadraginta dies in tantæ celebratione victoriæ Ecclesia occupetur; póstque admirabilem Saluatoris in cœlum Ascensionem, subindeque portentosam in igneis linguis Spiritus sancti missionem in Apostolos, primoresque Fidelium solenniter recolat, justissimè feriam quintam post Octauas Pentecostes, tremendi Eucharistiæ mysterij venerationi Romanus Pontifex solennem declarauit ac dedicauit. 565.

D. Thom.

Ergo & Ecclesia potuit.

Secundò Nouatoribus respondebimus, Vrbanum IV. rationabiliter corporis Christi solennitatem instituisse, quia debuit. Cùm enim Romani Pontificis, Petri Apostolorum Principis successoris sit Christianorum fidem confirmare, juxta illud Christi Domini Luc. 22. 32. *Rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*; plurimorum de Eucharistia malè sentientium hæreticorum vesaniam, ex qua aliorum fides labefactata videbatur, coërcere debuit Pontifex, & nutantium corda ad veram fidei petram solidare. Quod sanè egregiè præstitit, dum diuinissimi sacramenti cultum nouâ, eaque magnificâ solennitate cumulauit, vt simul tanto honore, tantaque erga Eucharistiam reuerentiâ peccatores & hæretici tabescerent, justi lætificarentur, omnesque Christi fideles ampliùs in fide firmarentur. Quod quidem attigit zelantissimus pro Ecclesiæ bono Pontifex, dum in constitutione *Transiturus*, quâ hoc festum instituit, inquit: *Conuenient arbitramur & dignum, vt de ipso* (Eucharistiæ Sacramento) *semel in anno ad confundendam specialiter hæreticam perfidiam & insaniam memoria solemnior & celebrior habeatur.* 566.

Debuit idem Pōtifex hoc festum indicere.

Tertiò respondemus, quod ipsa sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti maiestas specialem hanc 567.

deposcebat

Eucharistiæ maiestas hoc festum postulauit.

deposcebat festiuitatem. Cùm enim beneficia hominibus à Deo concessa, perpetuâ gratiarum actione debeant remunerari, ob idque non solùm dies festi in Scriptura Iudæis præscribantur, sicuti Sabbathi diem colebant Deum Opt. Max. propter creationis beneficium glorificantes, & paschalem celebritatem in perpetuam ex Ægypto liberationis recordationem perobibant; sed etiam jugiter ante Dominum ignem ardere præceptum sit *Leuit.* 6. 12. vbi legitur: *Ignis in altari meo semper ardebit*; quibus verbis, vt docet Philo *lib. de victimas efferentibus*, perenne gratiarum actionis jubetur sacrificium; continuus enim in altari ignis symbolum quoddam est sacrificij laudis, confessionis ac gratiarum actionis, quod corde & ore consummatur, ac nunquam cessare, sed jugiter in cordis altari debet ardere: immensum ac inæstimabile corporis & sanguinis redemptoris munus, in quo Christus omnes amoris sui diuitias hominibus effudit, vt loquitur Concilium Tridentinum sess. 13. cap. 2. quodque a Mellifluo Abbate Bernardo serm. de cœna Domini, *amor amorum* appellatur, quamvis quotidie in Missarum celebratione recolatur, specialem tamen, magnificam ac solennem postulabar commemorationem. Quam rationem apprimè callens Summus Catholicæ Ecclesiæ Moderator Vrbanus IV. feriam quintam Octauis Pentecostes succedentem, quæ prima post illam quæ Cœnæ Domini nomine insignitur, huic memoriæ aptior est, tantæ solennitati destinauit.

Pontifices Vrbano IV. antiquiores culpandi nô sunt, quòd hoc festû nô instituerint.

568. Nec huius Pontificis in Ecclesiæ regimine culpandi sunt prædecessores, qui per duodecim & amplius secula hanc non statuerunt festiuitatem: nondum enim illos de tanta re peragenda cœlum monuerat, vel Spiritus sanctus instigarat.

569. Porrò Vrbanum triplici modo vt hoc festum institueret, impulsum constat. Primò internâ Spiritus sancti illustratione, quâ summo deuotionis seruore ad tantum Sacramentum agebatur. Secundò diuinâ reuelatione de hac solennitate cuidam non vulgaris sanctitatis factâ, cuius obiter meminit in constitutione, *Transiturus*. Tertiò miraculo Corporalis, vt vocant, quod in oppido Bolsenæ Vrbeveteris Diœcesis accidit. Cùm enim sacra mysteria celebrans Sacerdos, peractâ hostiæ consecratione dubitasset, an in ea etiam sanguis Christi contineretur, subitò ex ea miraculosè sanguis cœpit ebullire, & mappam lineam (corporale vocatur) in qua jacebat, purpurauit. Quod sanè portentum à pluribus visum, ac probatum est. Quod vt ampliùs ac certiùs agnosceretur ac comprobaretur, duo fulgentissima Ecclesiæ lumina quæ tunc in Ecclesia viuendo, docendo, & sanctissimè conuersando coruscabant, scilicet sanctum Thomam de Aquino Ordinis Prædicatorum, & Sanctum Bonauenturam Ordinis Minorum, viros hominibus maiores, Vrbanus Pontifex destinauit; à quibus totum factum visum, & probatum est, vt refert Franciscus Longus à Corjolano in Breuiario Chronologico Pontificum & Conciliorum, *fol.* 554. *edit. Lugdun.* 1623. Vnde Sacrosanctæ Eucharistiæ festiuitas ab omnibus Christianorum populis summâ menos alacritate, ac deuotionis feruore vbique celebrata est, eiusque cultus in diem auctus est, immò & solennis adiuncta præfatæ festiuitatis approbatio seu confirmatio à Clemente V. cum Concilio generali Viennensi, vt habetur in Clementina vnica *de reliq. & vener. Sanctorum.*

Tribus motus est Vrbanus, ad hoc festum instituendum, diuino instinctu, reuelatione, & miraculo.

Miraculum corporalis Bolsenæ probarunt S. Thomas, & S. Bonauentura.

Franc. Long.

570. Vix autem verbis exprimi potest, quanta cum Christianorum lætitia festum hoc in dies sit promotum. Eius solennitatem mirum in modum auxit magnifica ac publica totius Cleri ac populi supplicatio, quæ processio nominatur, eodem die fieri solita, in qua à maiori Sacerdote sacris vestibus induto, sacrisque stipato ministris diuinissimum hoc & adorandum Eucharistiæ mysterium canticis, hymnisque resonantibus, lampadibusque fulgentibus per vicos & plateas ciuitatum defertur. Qui quidem ritus, vt refert Iacobus Gualterus in Chronologia, ad seculum 13. *in euentib. mirabil. col.* 12. primò cœpit integro seculo post festum corporis Christi ab Vrbano IV. institutum apud Ticinum, vnde ad alias Italiæ, Galliæ, & totius Europæ vrbes, & præcipuè Andegauum propagatus est, vt vbi impius ille Sacramentariorum parens Berengarius contra tantum mysterium venenum erroris sui primò fuderat, ibi speciales honores solenni ac magnifico apparatu per omnes oppidi vicos diuinissimo corporis Domini Sacramento à cunctis Fidelibus redderentur.

Huic festo solennis processio addita est primò Ticini, deinde Andegaui, vnde & in orbê vniuersum facer mos extensus est.

Gualter.

571. Tamen ritum istum nec abhorreat, nec rideat Catholicæ Fidei æmulus, ac tanti mysterij hostis infensus; seque in stolida illa Saülis filia, quæ Dauid sponsum coram Arca ludentem despexit, adumbratum agnoscat. Nolebat Michol, vt refertur 2. *Reg.* 6. Principem ac Regis generum discoopertum, & nudatum ante arcam Domini ludere: at sapiens piusque Dauid, imprudenti ac ignaræ respondit fœminæ: *Viuit Dominus, quia ludam ante Dominum, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis.* Vnde propter contemptum sterilitate à Domino imprudens mulier punita est; Dauidque propter illam quam Deo exhibuit reuerentiam, ad thronum soceri sublimatus, in eo vsque ad obitum confirmatus est. Cùm ergo Arca Testamenti circumtecta ex omni parte auro, in qua erat *vrna habens manna*, vt dicitur *Hebr.* 9. 4. sacræ Eucharistiæ typus extiterit, vt suprà ex Tertulliano ostendimus, ipsamque extra tabernaculum, ac ciuitates Israëlitæ deduxerint ingenti cum lætitia & apparatu, ita vt sicuti legitur 2. Reg. 6. *David & omnis Israël luderet coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris & cymbalis*; immò vt eodem capite, *n.* 13. dicitur, *cùm transcendissent qui portabant Arcam Domini sex passus, immolabant bouem & arietem, & Dauid percutiebat in organis armigatis*: cur Christianis non licebit venerabile corporis & sanguinis Christi Sacramentum in Arca designatum, per vicos & plateas cum canticis & hymnis, cum accensis facibus, ac incensis thuribulis, ornatis vndique speciosa ac pretiosa suppellectile parietibus, stratis in paulmento floribus, omnique magnificentiæ apparatu circumgestare? Maximè quia sicut Iudæi per Arcam, & Deo de acceptis beneficiis gratias referebant, & vt noua reciperent beneficia, inuocabant: ita Christiani per Sacrosanctam Eucharistiæ mysterium, vt ipsum Eucharistiæ nomen sonat, de collatis donis Deo gratias agont, & ad diuina jugiter capessenda bona tanto mysterio rogant & exorant. Despiciat Dauidem Michol, contemnat Regem filia Saül, nec propterea ab obsequio diuino Da-

Michol despiciens Dauid ludentê corâ Domino, hæreticos cultum Catholicorû erga Eucharistiam damnantes præsignauit.

Ante Arcam Iudæi sacrificabât venerationis ergò.

uid retrahetur: Deum in Arca & motibus corporis, & musicis instrumentis venerebitur; non enim erubescit Dauid fœmineas opiniones; nec opprobria apud mulieres subire pro religionis obsequio verecundatur. Despiciant igitur hæretici Catholicos; contemnant, fremant, abhorreant, detestentur, non propterea mouebuntur: constantissimè perseuerabunt fideles populi, & toto cordis affectu, totaque corporis inclinatione, subiectione ac modestiâ adorandum Domini IESV corpus, siue in templis supra altare positum, siue à Sacerdotibus per vicos & plateas ciuitatum delatum, canticis, accensis facibus, stratis floribus, aulæis explicitis, omnique quo poterunt decentiori apparatu venerebuntur.

572. Sanè Hericho ciuitatis munitæ & clausæ muri, licèt aliàs validi, corruerunt, ipsaque patuit vrbs filiis Israël, à quibus magna facta fuit hostiū strages, quia Arca Domini ibidem delata est, & illam gestantes circumierunt ciuitatem. Quod portentum fusè describitur Iesuë 6. Vtinam sacratissimo vias ciuitatum Christianorum altaris Sacramento per manus Sacerdotū delato circumeunte, mysticæ Hericho, Caluinianæ ac Lutheranæ hæresis muri corruant, ipsique erroribus inuoluti homines, tubarum clangore, Christianorum seu Catholicorum sermonibus consternantur; non quidem ad mortem corporalem, sicuti ciues Hiericho, qui à Iudæis sunt trucidati: sed ad vitam spiritualem, vt ruptis obicibus, & obstinatione mentis ablatâ, in ipsis via pateat veritati, quæ illos ab errore liberans, ad verum Christi corpus, & sanguinem in Eucharistia adorandum adducat. Pereant igitur Sacramenti Eucharistiæ derisores, non vt pereant, sed salventur: pereant errores, salventur errantes. Confundantur modò, vt è confusionibus hæresum eripiantur: subuertantur, sed eo modo quo Niniue subuersa est, prædicante Ionâ, c. 3. 4. *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur.* Quod exponens Augustinus, ait: *Subuersa est Niniue, quæ mala erat; & bona ædificata est, quæ non erat.* Malum ergo quod in hominibus ab Ecclesia dissitis nouantium erroribus est, subuertatur, vt bonum quod in eis non est, ædificetur: pereant in malo, nascantur in bono; & quod hactenus Sacramentum, tanquam signum vacuum, & nudum symbolum respuerunt, tanquam verum Sacramentum, in quo verum Christi corpus, & verus eius sanguis realiter continentur, vereantur, colant, adorent.

Muri Hiericho, illos Arcâ circumeunte ceciderunt.

Pereant hostes Eucharistiæ, vt non pereant, sed saluentur.

Eo modo quo Niniue subuersa est.

573. Denique nulli inuisum aut ingratum habeatur, sanctissimum diuinæ Eucharistiæ Sacramentum extra templorum septa, summâ apparatus maiestate deferri, cùm à prioribus Ecclesiæ seculis hoc actum sit. Etenim veteres non solùm Romanæ Ecclesiæ Pontifices, sed etiam priuatarum Ecclesiarum Pastores, vel ante se diuina mysteria præmittebant, vel illa supra se summâ veneratione gestabant. Vnde Stephanus III. Romanus Pontifex à Pipino Francorum Rege per Legatos, vt se in Galliam reciperet, inuitatus, die 14. Octobris anni septingentesimi quinquagesimi secundi, assumptis ex Romana Ecclesia quibusdam Sacerdotibus laboriosum iter ad Franciam aggressus est, Christo præuio, sicut loquitur Anastasius; quia vt existimat Card. Baronius *tom. 9. Annal.* sequenti anno sanctissimam Eucharistiam sibi præferendam jusserat. Quod sanè ad posteros ac successores deriuatum est: nam Gregorius XI. cùm anno 1376. Româ Anagniam proficisceretur, post Missæ celebrationem hostiam vnam à se consecratam propriis manibus in pyxide collocauit, ante se in itinere deferendam. Similiter Pius II. anno 1464. Mantuam pergens, sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum præuium habuit, idemque venerabile Sacramentum super achineam delatum fuisse ante Alexandrum VI. die 22. Iulij, anno 1494. dum ab Vrbe Vicouarum pergeret, refert Brocardus *tom. 2.* Plerosque alios Romanos Pontifices itinera capessentes, ad nostra hæc vsque tempora adorandum corporis Domini mysterium præuium habuisse, ex Parisio Crasso, & aliis refert Franciscus Longus à Corjolano suprà allatus, *fol.* 433.

Antiquitus extra templa coram Pontificibus sacra gestabatur Eucharistia.

574. Immò multi aliarum Ecclesiarum Episcopi, non solùm in pectore, ad collum alligatâ bursâ, diuinissimum gestabant Sacramentum; quod etiam de aliis ministris legitur, sicuti de sancto Tarsicio acolytho, anno Domini 255. testatur Romanum Martyrologium ad diem 15. Augusti; & de Sancto Satyro S. Ambrosij Mediolanensis Episcopi germano idem refert Episcopus: sed etiam propriam, tanquam veri pastores lustrantes diœcesim publicè id præstiterunt. Beneuentanus etenim Archipræsul dum suam visitabat diœcesim, sacratissimum ante se Sacramentum publicè deferre solebat, qui ritus ad Pauli II. Pontificis vsque tempora illic perdurauit, vt MS. codex in Beneuentano Archiepiscopio asseruatus fidem facit. Et S. Birinus Dorcestrensis Episcopus, ab Honorio I. Papa ad prædicandum Euangelium in Britanniam directus, qui Occidentales Saxones, Geuissos dictos, cum Cynigildo Rege ad Christi fidem adduxit, semper in via sanctissimam gestabat Eucharistiam. Quam cùm in nauim ascensurus ad littus Britannici freti, vbi sacra mysteria celebrauerat, reliquisset, jamque in altum pelagus naui ventis perflatâ ductus fuisset, corpus Dominicum se reliquisse reminiscens, fide armatus in mare descendit, per mare securus tumidos eius calcans vortices incessit; & Sacramento quod reliquerat recepto, ad nauim super aquam ambulans regressus est, eamque immobiliter stantem etsi vehementi ac propitio vento perflatam inuenit, vt refert ex Surio 3. Decembris Cæsar Cardinalis Baronius *tom. 7. Annal. anno* 635.

Prisci Christiani secum Eucharistiā deferebant. Rom. Martyr.

Insigne miraculum.

Baron.

575. Verùm de cultu & adoratione, quæ à Fidelibus sanctissimæ Eucharistiæ dum defertur publicè exhibentur, inferiùs fusè tractabimus. Interim ad secundam huius Sequentiæ partem, quæ secundum juxta methodum nostram librum efformabit, properandum est.

LIBER SECVNDVS

SOLIS AQVINATIS SPLENDORVM, Victorias ac triumphos Christi Domini illustrantium.

PRIOREM huius Sequentiæ partem, quæ lætitiæ, ac spiritualis fidelium gaudij canticum complectitur, postquam præstante Domino libro superiori exposuimus, ad secundam illius partem, quæ vt in huius Operis proœmio tetigimus, victoriæ Christi Domini, morte ac Sacrâ Eucharistiâ illius epilogo ac memoriâ, orcum superantis canticum est, nunc exponendam properamus. Sic autem D. Thomas Saluatoris amantissimi triumphum canere orditur.

TEXTVS SEPTIMVS.

In hac mensa noui Regis
Nouum Pascha nouæ Legis
Phase vetus terminat.

EXPOSITIO TEXTVS.

1. POSTQVAM in præcedentibus huius Prosæ textibus ad maximam, eamque spiritualem, laudibus & canticis Christum Dominum celebrando lætitiam fideles inuitauit, tantique gaudij rationes assignauit, ipsum diuinæ Eucharistiæ authorem modò considerat, ipsumque victorem mortis, ac dæmonum triumphatorem, simulque veterum adumbrationum ac figurarum consummatorem proponit D.Th. ait enim, *in hac mensa noui Regis*: Vbi nomine mensæ, non solùm altaria, in quibus incruentum Deo Sacrificium obsequio offerimus quotidiano, sed etiam immaculatum in Eucharistia latitans Christi Domini corpus intelligit; cibos enim quos supra mensam sumimus, mensæ vocabulo exprimimus; & quæ in altari oblata comedimus, altaris nomine appellamus. Quod & fecit Apostolus, dum *Hebr.* 13. 10. inquit: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt*. Vbi altaris nomine Christianorum oblationem seu sacrificium, sanctissimam putà Eucharistiam Paulus intellexit, vt docent Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus, & alij in illum locum; non enim Apostolos ibi loquitur de altari crucis, vt volunt hæretici; sed de altari, in quo Sacrosanctum Missæ Sacrificium celebramus: quod planè conuincit loquendi modus Apostoli, dum ait, *habemus altare*; nam quod habemus altare, est Eucharistiæ, non Crucis; quod non habemus, sed habuimus ante 1650. annos. Immò conuincitur ex verbo *edere*; nam ex Crucis altari non manducamus, sed ex altari Eucharistiæ. Et tandem quia Apostolus tabernaculo, idest altari tabernaculi veteris, ex quo Sacerdotes, & offerentes Iudæi victimas comedebant, tanquam escas sanctas, opponit altare Ecclesiæ nouum, ex quo Sacerdotes & Fideles non carnales escas peco-rum, sed escam diuinam, & cœlestem, nempe Sacrum Domini IESV corpus manducamus.

Nomine mensæ corpus Christi, & altare, vbi offertur, intelliguntur.

Chrysost. Theoph. Anselm.

Nomine altaris, nô crucem, sed Eucharistiam intelligit Apostolus.

2. Nomine autem *Noui Regis* Christum Dominum exprimit: Ipse enim verus Rex, quamuis ab Inino nascentis seculi simul cum Patre, & Spiritu sancto homines, cæterasque creaturas regens habeatur; attamen nouo modo in hac sacra mensa, tremendoque corporis & sanguinis sui mysterio *Rex* dicitur, non solùm quia homo verus, ac intemeratæ Virginis filius, carnem suam hominibus cibum præbens, dignatur apparere, & in sanctissima, quam ex purissima suscepit Genitrice, humanitate Regis titulo decoratur; nam vt dicitur *Apoc.* 19. 16. habet in vestimento & in femore scriptum, *Rex regum, & Dominus dominantium*: sed etiam quia nouo maiestatis spleodore, dum pro hominibus animam ponens, ipsisque corpus suum in cibum, & sanguinem in potum offerens, tanquam nouus homioum Princeps coruscauit.

Christus in Eucharistia nouus Rex, quia nouo bonitatis splendore erga suos refulget.

3. Cùm enim sanguine suo, quem mortem patiens abundè pro nobis effudit, regiam dignitatem splendidâ veluti purpurâ nobilitauerit, ipsumque in quo veluti in throno collocatus est, lignum ab Euangelico Vate Principatus nomine insigniatur, dum *Isai.* 9. 6. dicitur, *Factus est principatus super humerum eius*; vnde & D. Augustinus *serm.* 7. *de tempore*, præfatum locum exponens ait: *Meritò crux Christi dicitur principatus; quia per eam diabolus vincitur, & totus mundus ad Dei gloriam reuocatur*. Cúmque mortis ac passionis Dominicæ mirum quoddam memoriale, ac veluti compendium facta existat Eucharistia, haud dubiè illo in Sacramento Cristus Seruator optimus, magnificentissimus veluti Princeps ac Summus Monarcha meritò reueretur.

Sãguine suo regiam auxit maiestatem. *D. August.*

4. Dum autem subdit, *nouum Pascha noua Legis Phase vetus terminat*, eundem Redemptorem sanctissimum, figurarum veteris Legis consummatorem ostendit, eiusque mirabilem de hostibus suis victoriam celebrat. Nouum siquidem Pascha, idest noua victima in panbulo crucis semel oblata, in Eucharistiæ Sacrameoto inclusa, ac quotidie ab Ecclesia manibus Sacerdotum incruento modo in Missæ sacrificio exhibita, Christus est, qui & passione à potestate dæmonis homines eruens, & mirabili corporis sui Sacramento jam liberos pascens, noui Paschatis nomine

Noua est victima antiquas Eucharistia consummans.

nomine non immeritò insignitur; de eo etenim Apostolus 1. *Cor.* 5. 7. ait: *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Itaque novum hoc pascha in noua Lege à Christo Domino in vltima cœna mirabiliter institutum, antiquum Iudæorum Pascha complet, absoluit, ac terminat. Agnus enim Paschalis, qui vt dicitur Exodi 12. ad vesperam quartædecimæ lunæ mensis Nisam immolabatur, assabatur; aliæque quæ & die sequenti, aliisque septem, qui dies azymorum vocabantur, victimæ paschales, putà holocausta & pacifica immolabantur, sacrificium Christi in cruce immolati, ipsâ immolatione, ipsisque azymis ac manducatione, eiusdem Christi incruentam in Eucharistia oblationem adumbrabant, vt notarunt eruditi Scripturæ Interpretes. Et ideo Sacramentum corporis & sanguinis Domini, novum in Ecclesia Christianorum Pascha est, vetus excludens & abrogans, nouoque munere diuinæ bonitatis non semel in anno primi mensis plenilunio celebratur, sed quotidie perenne Pascha, ac juge sacrificium sacratissima in altari offertur Eucharistia; ipseque Agnus Dei, vivus panis, Angelorum, & hominum cibus, in hoc tremendo mysterio, Christianis ardenti charitate ac summâ deuotione feruidis quotidie exhibetur. De hoc nouæ Legis sacratissimo Paschate olim præclarum reddidit testimonium Andreas Apostolus, ipsumque sacratissimam esse Eucharistiam docuit, dum Ægeam tyrannum, ipsum ad idolis sacrificandum hortantem sic est alloquutus: *Ego quotidie Agnum immaculatum immolo, cuius carnem cùm omnis populus comederit, Agnus tamen qui sacrificatus est, integer perseuerat & viuus.*

Agnus quartadecima mensis Nisam immolabatur.

Christus novum pascha quotidie immolatur.

5. Sic igitur novum Christianorum Pascha, quod perenne est, ac quotidianum, vetus Iudæorum, quod annuum erat, & temporale, dum complet, & absoluit, excludit, vt D. Thomas expressit, dum inquit, *Phase*, idest Pascha, *vetus terminat.* Solennis enim Agni immolatio ac manducatio in memoriam transitus Domini Hebræos ab internecione liberantis, Paschæ & Phase nomine indiscriminatim à Sacra Pagina recensetur. Verùm Christus Dominus, *qui legem non venerat soluere, sed adimplere*, vt ipse *Matth.* 5. loquitur, simul de immolatione agni ac manducatione præceptum dum solueret, consummauit; Pascha siquidem Iudæorum, Hebræorum ritu postquam cum discipulis in cœnaculo magno strato celebrauit, statim novum condidit, & perenne Ecclesiæ Christianæ in Augustissimo Corporis & Sanguinis sui Sacramento sacrificium concessit, quod vtique legales omnes, ac paschales victimas nobilissimo modo concludit. Quod sanè eleganti stylo prosequutus est S. Leo *serm.* 7. *de pass. Domini*, vbi sic fatur: *Oportebat vt manifestè implerentur effectu, quæ diu fuerant figurato promissa mysterio, & vno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum. Vt ergo vmbra cederent corpori, & cessarent imagines sub præsentia veritatis, antiqua obseruantia nouo excluditur Sacramento. Hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Ex quibus abundè liquet sacram Christianorum Synaxim novum esse illorum Pascha veterem Hebræorum Paschæ immolationem perficientem, ac è medio tollentem; vnde statim subdit Doctor Angelicus.

Cunctas legales victimas Eucharistia complectitur.

TEXTVS OCTAVVS.

Vetustatem nouitas,
Vmbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.

EXPOSITIO TEXTVS.

Suum prosequitur institutum sanctissimus Aquinas, & vt quod in præcedenti Textu protulit in hoc confirmet, subiungit, *vetustatem nouitas*, idest antiquum Hebræorum Paschale sacrificium à nono Ecclesiæ Christianæ sacrificio, in tremendo Eucharistiæ mysterio immolato, ac in futura secula vsque ad orbis consummationem immolando exploditur. 6.

Sanè sic olim Deo jubente Iudæis mandatum est, vt nouis alimentis superuenientibus, vetera amandarentur. Nam *Leuit.* 26. 10. habetur: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus projicietis.* Quæ si tropologicè exponantur, in nouo vetus Pascha consummari, & agnum semel in anno immolatum, in illo qui quotidie à sacris Christianorum ministris super sancta offertur ac manducatur altaria, pertransiisse omninò liquet. 7.

Nouum Eucharistiæ sacrificium vetera Iudæorum expellit.

Cæterùm huc referri videntur, quæ præcepta sua seruantibus spopondit Deus Leuitici 26. 10. *Firmabo*, inquit, *pactum meum vobiscum. Comedetis vetustissima veterum, & vetera nouis superuenientibus projicietis.* Pactum suum quippe cum hominibus confirmauit Filius Dei, dum proprio sanguine novum condidit Testamentum, ac simul sacramentum corporis & sanguinis sui, ac sacrificium citò in carne moriturus constituit, tantumque fœdus in alimentum præbuit & munimen. Verùm nouo hoc adueniente noui fœderis Sacramento, antiquæ Legis dum terminantur obseruationes, omnem expellit nouitas vetustatem. *Vetustissima veterum* hoc in mysterio comedunt Christiani; vmbræ enim in corpore concluduntur, & signa in re significata continentur: & vetera nouis superuenientibus projiciunt, dum cruentas carnalium animalium mactationes incruentâ agni immaculati immolatione depellunt. Vnde auctor prosequitur, *Vmbram fugat veritas, noctem lux eliminat.* Cessant siquidem futurarum rerum inanes repræsentationes, adueniente reali rei repræsentatæ præsentiâ, ipsumque Iudæorum Pascha, quod Christi in cruce sacrificium, eiusque in Eucharistia immolationem adumbrabat, à Christo Domino in crucem amoris sui impetu acto, & inaudito charitatis prodigio, sub speciebus panis in Eucharistia veraciter concluso, fugatur ac consummatur. 8.

Eucharistia fœdus, alimentum & sacramentū, est nouitas fugans vetustatem.

Tuncque *noctem lux eliminat*, idest tenebrarum legis typicæ caligines, veri justitiæ jubaris Christi Domini splendoribus resoluuntur, fugantur, dissipantur. Quamvis enim abditissimum sanctissimæ Eucharistiæ arcanum omni ex capite tenebrosum appareat, vnde & *mysterium fidei* ab Ecclesia antonomasticè appellatur; tamen semel *captiuato intellectu in obsequium Christi*, vt loquitur Apostolus, eiusque super hoc Sacramentum 9.

Christi splédoribus Iudæorum caligines dissipantur.

verbis

verbis mente subditâ, fideli corde, ac reuerenti animo auditit, immensas effundit Fidelibus collustrationes, quibus Iudæos in noctis obscuritatibus versatos, obscuroque ac typico cibo pastos fuisse; Christianos autem in splendoribus diei degete, ac splendido, fulgentique corporis Domini pabulo sustentari cognoscunt. Quod adeo verum est, vt ipsi qui sub lege vixeruot Iudæi, noctis nomine; Christiani verò qui Euangelij luce perfunduntur, diei titulo à Scriptura insigniantur, sicut eleganter notauit D. Ambrosius *in exhortat. ad virgin.* exponens illud Psalm. 18. 3. *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. Dies diei*, inquit, *Christianus Christiano: nox nocti, Iudæus Iudæo.* Noctem igitur lux eliminat, dum Christiani nouæ Legis præcepta suscipientes, eiusque Sacramentis luculenter instructi, Iudæos legem derelinquentes, Christumque qui *finis legis* est, vt ait Paulus *Rom.* 10. 4. durâ ceruice respuentes, eorumque tenebrosas rerum futurarum imagines, splendidâ Euangelij claritate repellunt; adeo enim Christi mysterio & aduentu obcæcata est Iudæorum Synagoga, vt veluti nox atra è medio euangelici splendore diei sublata sit. Quiautem hac tempestate adhuc Iudæici nominis titulo recensentur, densissimis in tenebris famelicos ac sitibundos versari, nemini dubium est. Sic enim illis Deus olim Isaiæ vaticinio comminatus est, capite 3. 1. *Ecce*, inquit, *dominator Dominus exercituum auferet ab Hierusalem, & à Iuda validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ.* Quod ad rem præsentem Doctorum maximus D. Hieronymus sic Interpretatur: *Habent*, inquit, *Iudæi panem, sed absque fortitudine: habent aquas, sed absque robore: legunt enim Scripturas, sed non intelligunt; tenent membranas, & Christum qui in membranis scriptus est, perdiderunt.*

D. Ambros.

Iudæi noctis & Christiani diei nomine insigniuntur.

Iudæi famelici & sitientes.

D. Hieron.

10\. At Christiani qui non solùm filij lucis, sed ipsa lux ab Apostolo vocitantur, dum *Eph.* 5. 8. ait: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* In splendoribus commorantes, Christumque Redemptorem adorantes, non solùm suauissimo diuinæ illius doctrinæ pabulo nutriuntur, sed etiam sanctissimi illius corporis Sacramento sustentantur. Sicque dum Iudæi diuites, famelici egent; Gentiles pauperes à Christo vocati saturantur. Quod sanè Psalmista prædixit psal. 33. 11. *Diuites eguerunt, & esurierunt.* Et psal. 21. 27. *Edent pauperes & saturabuntur.* Quæ à D. Ambrosio *serm.* 12. *in psalm.* 118. de Iudæis & Gentibus ad præsens institutum exponuntur. *Diuites*, ait Ambros. *eguerunt & esurierunt, quia qui antea abundabant gratiâ, postea tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, per fidem Christi satiantur, & abundant sicut scriptum est, Edent pauperes & saturabuntur.*

Christiani lux dicuntur.

Corpore Domini saturantur.

D. Ambros.

11\. Verùm nulla maior Iudæos offendit caligo, nulla durior cruciauit fames, quàm quæ illos à sacrosancta remouit Eucharistia. Cœlestis huiut ac diuini edulij fide olim tum ex oraculis, tum ex miraculis collecta saturabantur. Legebant enim psal. 77. 24. *Panem cœli, & panem Angelorum.* Et Isai. 25. 6. *Conuiuium pinguium, condítaci ipsam uinium vindemia.* Et Zach. 9. 17. *Frumentum electorum, & vinum germinans virgines.* Prodigia cernebant: *Manna de cœlo*, Exod. 16. 15. *Aquam de rupe*, Num. 20. 11. *Mel de petra*, psal. 80. 17. *Oleum de saxo*, Deut. 32. 13. ex quibus vaticiniis, ac portentis, Sacramenti Eucharistiæ fidem depromebant. Sed ipso Sacramento apparente, illius radiis veluti perstricti, attoniti hæserunt increduli ac famelici, ad instar Tantali coram suauissimo ac cœlesti cibo esurientes, ac ieiunantes. Ipsis quidem sese præbebat *panis* ille *viuus de cœlo descendens*, qui carnem suam in æternæ vitæ subsidium offerebat: at tantam gratiam contemnentes, repulerunt. *Quomodo*, inquiunt, *potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Ioan. 6. 52. Gentiles autem sacro Baptismatis fonte renati, ac Christianæ Fidei aggregati, etsi olim nullâ huius Sacramenti aut fide, aut figurâ nutriti, semel ad hanc terribilem vocati mensam, cœlesti hoc cibo, mirabilique corporis & sanguinis Domini Sacramento vescuntur & saturantur. Quà in re impletum est illud Dauidis oraculum, psal. 67. 11. *Parasti in dulcedine tua pauperi Deus.* Dum enim non semel diuites vocati Iudæi, ad hunc cibum nauseantes expulsi sunt; pauperes ac esurientes Gentiles, dulcissimo Christi Domini carnis edulio recreantur. Quo sensu D. Thomas in Officio solennitatis corporis Christi, *opusc.* 57. in Antiphona quæ in primis vesperis cantico *Magnificat*, accinitur, inquit: *Vt dulcedinem tuam in filies demonstrares, pane suauissimo de cœlo præstito, esurientes reples bonis, fastidiososque diuites dimittis inanes.* Hinceque patet, quomodo *vmbram fugat veritas, & noctem lux eliminat.*

Iudæi spuris Eucharistia repulerunt.

Esurientes Christianos replet bonis Dominus Sacramento Corporis sui, & fastidiosos Iudæos dimittit inanes.

ELVCIDATIO I.

Ad Textus præcedentes.

De Regia Christi Domini dignitate.

Immensam Sanctissimi Redemptoris maiestatem hac in secunda huius Sequentiæ parte aperit D. Thomas. Cùm enim illius victoriæ triumphum ibidem celebret, à præstantissima quantis personæ excellentia incipit, Christum summum omnium eumque nouum Regem appellans. Vt ergo Angelici Doctoris mentem assequamur, ac nostræ methodo, vti par est, faciamus satis, Saluatoris monarchiam explanare, ac paucis illustrare conuenit. Rex ergo nouus est ille, qui sacram Eucharistiæ Fidelibus præparat mensam, triplici ex capite: æterno ex diuini Patris intellectu processione, temporali in vtero Virginis generatione, cruentâ in cruce, & incruentâ in Eucharistia immolatione. 12.

Christus ex triplici capite Rex.

Sectio Prima.

Christus ab æterno Rex est æternâ suâ ex Diuini Patris intellectu processione.

Novum tantum in Eucharistiæ mensa ne putes Principem: immò antiquissimum ibidem suspice Monarcham. Idem siquidem qui vt homo tormenta & necem dum corpus suum hominibus tradit, præstolatur, vitæ & mortis Dominus, verus existit Deus. Nec enim 13.

nisi Deus esset, carnem suam sub aliena panis specie occultatam semel à Fidelibus ore corporis in animæ subsidium ac nutrimentum receptam, iterum manducandam præberet: sumpta consumeretur, nisi sicuti veri hominis, ita & veri Dei caro existeret. Vnde quamvis hoc mysterium, corporis & sanguinis Christi sit sacramentum, eiusdem Deitatem non parum tamen demonstrat, regiamque eius dignitatem ex vtroque capite manifestat.

Christus in Eucharistia Deus, & Rex.

14. Christus igitur dum carnem suam & sanguinem, hominum alimenta summâ liberalitate constituit, se diuinum Regem euidenter ostendit, quia se verum Dei Filium tanto opere prædicauit. Diuinum enim opus est, ingratis hominibus, ac pernicacibus seruis, crudelem Domino suo necem inferentibus, corpus quod cruciant, in vitæ præsidium ac mortis antidotum ardenti charitate ministrare. Quod Regium etiam esse perhibetur; cùm non regium esse nequeat, quod diuinum est. Cùm ergo se Filium Dei ab æterno Patre genitum, mirabili Christus exhibeat Sacramento, se etiam antiquum Regem æternâ suâ generatione coronatum hoc in mysterio designat.

Regiũ quod diuinum.

15. Planè ex æterni Genitoris vtero ante Luciferum prodiens æterna proles, coronata processit, eodemque quo Pater diademate redimita, *in splendoribus Sanctorum* splendida coruscauit: *Deus de Deo, lumen de lumine*, ac summus ex summo Principe refulsit Princeps: non exiuit ex vtero, sed in eo, ex quo Filius natus est, permansit, vt simul cum eo, à quo & substantiam æternam habet, & indiuiduam deitatem, eadem maiestate micaret, eodemque regnaret principatu. In Patente Filius est, ac in genito genitor reperitur: nec vnus sine alio esse potest, nec alter regnare sine altero. *Coronatur Pater pulchritudine prolis*, vt loquitur Synesius; at Filius Parentis maiestate decoratur. Rex Pater est, Rexque Filius, nec propterea duos existimes Reges: vnicum tantùm Regem dicito, sicuti & vnicum Deum adoras & confiteris. Cùm enim regia dignitas, & summum in omnes creaturas diuinarum personarum imperium, in diuina substantia à qua dependent, & oriuntur, vt à prima omnium causa, cuncta quæ creata sunt, fundentur; quia indiuidua, simplicissima, & vnica est diuina essentia, vnica in Deo Maiestas, vnica Monarchia, vnicus Principatus, vnicusque Rex in adoranda Trinitate reperitur, & ab Angelis & hominibus colitur & reueretur.

Filius Dei coronatus ex Deo processit.

Coronatur Pater pulchritudine prolis. *Synes.*

Pater & Filius, vnicus Rex.

16. Verùm cùm Dei Filius ex vi æternæ suæ generationis, quâ ex intellectu Patris se & omnia quæ necessariò in ipso sunt, perfectissimè intelligentis, ab æterno procedit in similitudinem naturæ, diuinam essentiam cum omnibus attributis, aliisque rationibus essentialibus habeat, possideatque; ex vi eiusdem processionis, quâ perfectissima Dei imago oritur, etiam Regiam obtinet dignitatem. Vnde Regius Psaltes *psal.* 109. 3. sicuti ex Græco notat D. Chrysostomus, Filium Dei in persona Patris alloquens, inquit: *Tecum principatus in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vtero ante Luciferum genui te.* Quæ verba exponens idem Chrysostomus, inquit: *Quid est tecum? hoc est in ipso, in substantia eius, in natura eius. Quemadmodum fieri non potest, vt non sit eius substantia, ita vt non sit eius regnum. Principatus Regum est in multitudine exercitus: Principatus Apostolorum in operatione importata extrinsecus: ipse autem habuit Principatum in natura, in substantia perpetuum, immortalem.* Hæc Chrysostomus, in quibus diuini & humani Principatus discrimen statuit in hoc, quod hominibus accidat, & ab extrinseco dominandi authoritas adueniat, sicque collata extrinsecus exerceatur, sicuti subditis imperant Reges, exercitibus præsunt, militibus dominantur, omnemque Regiæ Maiestatis extra propriam substantiam splendorem effundunt. At Dei Filio ab intrinseco & ab æterno diuina cum substantia summus conuenit Principatus; non quòd ab æterno in vniuersas dominium exerceat creaturas, quæ tantum in tempore ab eo conditæ ac formatæ sunt: sed quia ab æterno omnipotentiam simul & essentiam diuinam vi suæ generationis obtinet. Cúmque, vt docet Angelicus Doctor 1. *p. quæst.* 13. *art.* 7. *ad* 1. *& ad* 6. diuina potestas sit fundamentum relationis dominij, ex hac quam ab æterno Filius Dei obtinet potestate, dominium ab æterno ipsi verè conuenit, ac realiter ex hac ratione Dominus nominatur, quamvis tantùm in tempore supra creaturas regiam dominij sui exerceat authoritatem; tuncque tantùm relatione dominij, quæ tantùm rationis à Theologis appellatur, absque vlla sui mutatione refertur, licèt istæ reali respectu verissimæ subiectionis, ac seruitutis ad tantum Principem referantur.

Filius Dei ex vi processionis Rex. *D. Chrysost.*

Filij Dei principatus in eius est substantia.

D. Thom.

Relatio dominij in Deo ad creaturas est tantùm rationis, & creaturarum ad illum est realis.

17. Quæ igitur ex æternæ vi processionis Verbo Dei competit Regia dominandi maiestas, ab illo in tempore exercetur creationis ac conseruationis potestate. *Omnia per ipsum facta sunt*, inquit dilectus ille Discipulus, *Ioan.* 1. Sicque ab eo facta, ei subdita sunt, ipsumque Dominum ac Monarcham reali ac indispensabili dependentiâ profitentur. Quod planè expressit Mardochæus *Esther* 13. dum inquit: *Domine Deus Rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita; tu enim fecisti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur.* Vbi rationem summæ Dei dominationis in summam illam, quâ omnia creata sunt, potestatem eefundit, statimque addit: *Dominus omnium es, nec est qui resistat maiestati tuæ.* Quomodo enim effectus ex nihilo ingenti & bonitate & virtute educti, summæ ac eductrici causæ non subderentur? Sanè sicuti parentibus subduntur Filij, Soli à quo procedunt radij non repugnant, nec nisi cum illo refulgent; ipsique riuuli à fonte à quo ducunt originem; & rami à stipite, flores, fructus & folia ab arbore dependent: ita à Diuino Verbo rerum omnium conditore creaturæ omninò dependent, ipsique supremo Monarchæ, ac Principi tenentur obtemperare.

Creatione ac conseruatione Rex Christus est.

18. Quo sensu cuncta diuinâ virtute formata, etiam quæ omni sensu & cognitione sunt destituta, Creatorem suum agnoscere dicuntur, dum totis viribus infinitæ eius maiestati mirâ obedientiâ subduntur, sicut notauit D. Hieronymus lib. 1. in caput 8. Matth. *Omnes*, inquit, *creaturæ sentiunt Creatorem, non errore hæreticorum, qui omnia putant animantia; sed maiestate Conditoris, quæ apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt.* Vnde summi huius

D. Hieron.

Creaturæ omnes Dei maiestatem agnoscunt.

ius Regis in intemeratæ Virginis vtero incarnati aduentum omnia creata senserunt, vt eleganter dixit D. Gregorius Magnus hom. 20. in Euangelia: *Omnia*, inquit, *elementa auctorem suum venisse testata sunt; vt enim de eis quiddam vsu humano loquar, Deum hunc cœli esse cognouerunt, quia stellam protinus miserunt. Mare cognouit, quia sub plantis eius se calcabile præbuit. Terra cognouit, quia eo moriente contremuit. Sol cognouit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa & parietes cognouerunt, quia tempore mortis eius scissa sunt. Infernus agnouit, quia hos quos tenebat mortuos reddidit.* Quamobrem tres illi Israëlitarum adolescentes, qui impio jubente tyranno, nullius criminis rei, nisi quòd idola non colerent, in ignis ardentis fornacem missi, sed ab igne nil læsi, vno ore Regis regum encomia celebrantes, illum de summa in omnia creata monarchia collaudauerunt, dicentes *Daniel.* 3. 54. juxta LXX. Interpretes: *Benedictus es Domine super sceptrum diuinitatis tuæ.* Moxque *ibid.* 57. vniuersas ad tantum Regem laudibus extollendum inuitant creaturas: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula.* Immò crudelissimus ille Babyloniæ Princeps, qui tres pueros sanctissimos flammis exposuerat deuorandos, Dei optimi maximi super seruos suos protectionem cum stupore demiratus, illum omnium Regum moderatorem, eiusque regnum sempiternum imperium vocitauit, *Ibid.* 100. Sicuti namque increata non incœpit in Filio Dei substantia, sed semper illam ante omnia secula ab æterno accipit Genitore; ita nec eius initium habuit dominandi potestas, quæ à diuina non distinguitur essentia, nisi virtualiter, seu per rationem, vt loquuntur Theologi: ideoque æternum Christi regnum, quod diuinâ sortitur generatione, esse oportet. Vnde meritò ab Ecclesia in hymno Ascensionis *æternus Rex* appellatur, ipsumque Psalmista alloquitur, dum *psal.* 144. 13. ait: *Regnum tuum regnum omnium seculorum.* Et quidam matricè dixit:

D. Greg.

Christique Aduentum.

Dei regnum imperium sempiternum vocat Rex Babyloniæ.

Regnum Christi æternum.

Æternum Christi regnum non clauditur anno.

19. Porrò mirabile est sempiternum Saluatoris imperium. Alia siquidem quæ ab hominibus temporaliter possidentur, plurium personarum consortium non admittunt, nec duos etiam sanguine indiscretos solium capit; viuente patre filius non dominatur. Paucos ex cunctis Principibus inuenies, qui vel germanos, vel natos collegas dixerunt imperij; semperque maior in Rege, quàm in regni socio enituit authoritas. Nonnulli sunt qui abdicatâ maiestate proximos ad supremam euexerunt dignitatem. Diocletianus rerum ac curarum tædio, seu potiùs felici Christianæ Religionis successu, cum Maximiano Herculeo collega Imperium deposuit, sicque vterque nouo locum fecit Imperatori. Similiter superiori seculo Carolus V. Austriacus, rerum humanarum pertæsus, Ferdinando Cæsari fratri imperium, Hispaniæ Regnum Philippo filio, ipse in monasterium S. Iusti secedens, piæ ac tranquillæ vitæ cupidus, raro exemplo tradidit. Sic germanum, ac natum summo non potuit honore donare, nisi thronum vtrique, abdicatâ dignitate, cederet. Cuius quidem ratio non contemnenda videtur, quòd in hominibus etiam sanguine nexis, sicuti diuersa reperitur substantia, ita etiam diuersa est voluntas, diuersum ingenium, ac consequenter varius omninò regnandi modus, quæ Regis lacerant vnitatem, qui vt inquit Aristoteles, perfectus aptusque ad dominandum esse nequit, si vnus non sit. Quare idem Philosophus sic concludit: *Vnus ergo Princeps.*

Admirabile.

Diocletianus cum Maximiano collega deposuit Imperium. Carolus V idem præstitit.

Thronus vnus duos non capit homines.

* R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

20. Attamen verè cum Patre à quo ab æterno procedit, & in quo semper manet, regnat Filius Dei: nec Filij maiestas Patris minuit maiestatem, cùm Patris splendor Filius sit: nec genitoris authoritas geniti excludit potestatem, cùm vnus alteri æqualis sit; eadem siquidem substantia vtriusque, eadem essentia, eadem voluntas, eademque virtus: nec paterno titulo maior est Genitor, nec Filij nomine genitus minor existit: & licèt acerrimus Diuini Filij propugnator Hilarius *lib.* 9. *de Trinit.* dicat, quod *donantis authoritate pater maior est*, tamen minor non est Filius, cui vnum esse donatur. Æqualis insuper vtriusque potestas, quia sicut eadem essentia quæ est in Patre, paternitas; in Filio est filiatio: ita eadem est potentia, quâ Pater generat, & quâ Filius generatur, quamvis filius habeat eandem potentiam, quam habet Pater, sed cum alia relatione, quia Pater habet eam vt dans, & hoc significatur, cùm dicitur quod potest generare; Filius autem habet eam vt accipiens, & hoc significatur cùm dicitur quod potest generari, vt docet D. Thomas 1. *p.* *q.* 42. *art.* 6. *ad* 3. quod sanè eleganter prosequitur Augustinus *lib.* 3. *contra Maximinum*, *c.* 7. vbi de Patre diuino sic loquitur: *An fortè dare æqualitatem non potuit? Vbi est ergo omnipotentia Dei Patris? Si non potuit gignere Filium æqualem, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur.* Cùm ergo indiuiduâ essentiâ, voluntate, & potestate genitor, & genitus gaudeant in diuinis, vnicâ simul maiestate refulgent, vnâque regnant Pater & Filius; nec diuidunt authoritatem diuersa vtriusque supposita; distinctæ enim illorum personæ, sicut vnus Deus, ita & vnus Princeps ac Rex regum existunt. Sed tertia increati Amoris persona indiuiduam complens Trinitatem, diuinum ac increatum non diuidit Principatum. Eandem essentiam, voluntatem, ac potestatem à diuinis personis spirantibus recipit ab æterno, eandemque possidet maiestatem: sicque Patrem, & Filium regnantes non disiungit, sed connectit; vtriusque enim amor est, vtrumque copulans ac coniungens: vtriusque donum est, vtrumque alteri tradens; vtriusque osculum vtrumque delectans, vtriusque centrum vtrumque complens, & vt loquitur D. Augustinus, genitoris genitique est suauitas, deliciis vtrumque perfundens. Verùm dum regnantes mutuò colligat, cum illis etiam regnat: & sicuti Filius à Patris intellectu oritur diademate exornatus, ita Spiritus sanctus à Patris, & Filij voluntate procedit coronatus. Itaque sicut in tribus personis vnus Deus est, ita in illis vnus Rex adoratur.

Absque dissidio cum patre regnat filius Dei.

Hilar.

Eadem essentia & potentia Patris & Filij Dei, cum distincta relatione.

D. Thom.

August.

Spiritus sanctus cũ Patre & Filio regnat, vtriusque amor, donum, osculum, suauitas & centrum.

D. August.

21. Hactenus æterni Christi Domini principatûs radicem in diuina eius essentia ac omnipotentia ex vi diuinæ suæ ab intellectu Patris generationis ipsi formaliter realiterque communicata considerauimus: eiusdem dominationis exercitium liceat modò in ordine ad creaturas subditas expendere. Primò quidem ipsâ rerum omnium fabricâ, cuius artifex & conditor extat, summum ipsi supra cuncta creata competit imperium. Quod quidem insinuat Apostolus *Hebr.* 11. 3. dum inquit, *fide intelligimus aptata*, idest perfecta, *esse secula verbo Dei.* Cùm enim Deus sit agens in-

Æterni Filij Dei in homines & creaturas regni exercitium.

 tellectuale,

tellectuale, dum agit ad extra, vt in creatione contingit, per intellectum operatur, & per sapientiam, quæ Verbo per intellectum procedenti attribuitur. Dum enim per sapientiam, seu scientiam Deus condidit mundum, per Filium suum condidisse intelligitur; ipse enim Patris sui scientia est, *& ars quadam omnipotentis Dei*, vt loquitur D. Augustinus *lib.6. de Trin. cap.*10. vnde cùm *in ipso condita sint vniuersa*, vt inquit Paulus *Colos.* 1.16. vniuersis creaturis debet imperitare. Quâ ergo ratione omnia creauit, omnium principium dum fuit, omnium parens effectus est, omnibusque supremus Princeps impositus est. Verùm antequam è nihilo ad eius imperium prodirent creaturæ, jam illi parebant, ac ingenti miraculo quæ nondum erant, jam ipsi subjiciebantur, ejusque voci antequam loquentem audirent, obtemperabant. Nam vt ait Apostolus Rom.4.18. *Vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt.* In quo omnes creatos superat Principes, qui solis hominibus, iisque viuentibus, ac ratione vtentibus, quamdiu apud homines conuersantur, dominantur: ipse autem mundi Conditor, ipsis antequam sint, dominatur & præcipit creaturis.

D. August.

Creaturis antequam essent, Filius Dei imperauit.

22. Quod clariùs patebit antiqui Hebræorum Ducis Moysis verbis, qui populum sibi commissum alloquens Deut.32. *Nunquid*, inquit, *non ipse est pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te?* Vbi sicut exponit S. Bonauentura *opusc. de expos. orat. Dom.* totius hominis fabricam sigillatim declarans, totum conditoris, tanquam parentis esse demonstrat. *Fecit*, inquit, *in corpore, creauit in anima, possedit in vtroque.* Quæ cùm ita sint, mirum sanè videtur, Prophetam priùs dixisse, hominis Creatorem hominem possedisse, ac deinde fecisse & creauisse. *Nunquid*, inquit, *ipse est pater tuus qui possedit, & fecit, & creauit te?* An priùs hominem possedit, quàm creauit? Si fecit dum è superfluo terræ corpus plasmauit, vt notat Procopius; si creauit dum animam è nihilo ad imaginem suam efformatam infudit, quo modo ante corpus & infusionem animæ, ex quibus totus coalescit homo, ipsum Deus possidet hominem, eo planè, quo nondum existenti, aut è nihilo educto homini dominatur. Summo etenim quo cunctis rebus imperio præest Deus, etiam nondum productis imperat, cùm eius vocem nondum facta cognoscunt; vbi Creatoris Principatus à cunctis hominum Principatibus non parum differre significatur: omnium quippe Regum potentissimi rebus dumtaxat existentibus ac viuentibus dominantur, nec intra illorum regnorum fines futura aut possibilia concluduntur. Solius Regis regum est rei futuræ imperitare, ipsumque hominem antequam homo sit possidere. Vastissimæ rerum possibilitati præest, ac determinatæ illarum futuritioni principatur. Omnia enim in manu illius continentur; possibilia quidem, infinitæ illius omnipotentiæ in sinu, velut in virtute & semine latent; futura autem, quæ æternitati sunt realiter præsentia, eius cognitioni omninò patent, sicque æquale habet imperium in ea quæ non sunt, atque in ea quæ sunt: & ea quæ non sunt facit, vt sint; cunctaque & quæ sunt, & quæ non sunt possidet. Antequam faciat possidet, & habet antequam producat: quod nulli mortali Regi potest conuenire.

S. Bonau.

Possedit creaturas antequam faceret.

Non solùm rebus existentibus, sed possibilibus & futuris imperat Deus.

Vocat ea quæ nõ sunt tanquam ea quæ sunt.

23. Secundò æternum Christi vnigeniti Filij Dei super creaturas imperium, (earum conseruatione exercetur. Subduntur omnia, quæ in rerum natura censentur, optimo conseruatori; nec minùs ab eo dependent, semel proprio esse donata, vt illo fruantur, quàm vt illud acciperent. *In quantum Deus bonus est, sumus*; inquit D. Augustinus *lib. 1. de doctrin. christ. c. 32. tom.3.* Quod non solùm de productione in esse, sed etiam de perseuerantia in illo intelligendum est. Quæ producit homo arte sua, in fieri ab eo dependent; at semel efformata, sine actuali artificis influxu subsistunt. Absente architecto, domus quæ ab ipso condita est, permanet: & mortuo opifice, nauis fabricata existit. Hæc enim, & similia secundùm fieri, & non secundùm esse, ab operariis dependent. Verùm omnes à Deo pendent creaturæ, vt effectus à causa non solùm fiendi, sed essendi: & ideo nequeunt in esse permanere, nisi ab ipso Conditore conseruentur. Quod quidem præstat non per nouam aliquam actionem, sed per continuationem actionis, quæ esse contulit. Conseruatio enim continuata productio à Theologis appellatur; vnde D. August. *lib. 4. sup. Gen. ad litteram, cap.12.* ait: *Virtus Dei ab eis, quæ creata sunt, regendis si cessaret aliquando, simul & illorum cessaret species, omnisque natura concideret.* Quod vtique expressit Psalmographus, dum inquit psal.103. 30. *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: auertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.* Nam vt docet D. Thomas 1. *p.q.* 104. *art.* 1. sicut se habet aër ad Solem illuminantem, ita se habet omnis creatura ad Deum: & ideo sicut aër nullo modo natus est recipere lumen secundùm eandem rationem, secundùm quam est in Sole, vt scilicet recipiat formam Solis, quæ est principium luminis; vnde quia non habet radicem in aëre, statim cessat lumen cessante actione Solis: ita nulla creatura recipit in se essentiam Dei, ita vt sit ens per essentiam; sed tantùm participat primum esse, & fit ens per participationem. Sicuti enim Sol est lucens per suam naturam, aër autem fit lucidus participando lumen à Sole, non tamen naturam Solis: ita solus Deus est ens per essentiam suam, quia eius essentia est suum esse: omnis autem creatura est ens participatiuè, & sua essentia non est eius esse. Quod eleganter D. Augustinus dixit *lib. 8. sup. Gen. ad litt. cap.12.* dum ait, quod *sicut aër præsente Sole fit lucidus, sic homo Deo sibi præsente illuminatur, absente autem continuò tenebratur.*

Conseruatione creaturũ regnat Filius Dei.

D. August.

Res à Deo in fieri & facto esse dependent.

D. Thom.

Nulla creatura potest esse ens per essentiam.

24. Cùm ergo totum creaturarum esse à Deo totius esse fonte, & scaturigine dependeat, sicut tota lux aëris à Sole: regnat Deus in creaturis dum illas in esse conseruat, sicut regnat Sol in aëre, dum illum sua luce collustrat. Cùmque omnis conseruatio creaturæ à verbo Dei, à quo condita est, oriatur, vnde de eo Apostolus *Hebr.* 1. 3. inquit quod *portat omnia verbo virtutis suæ*, idest conseruat cuncta imperio omnipotentiæ, quâ cuncta produxit, illum omnium rerum Monarcham & Dominum conseruationis, seu continuatæ creationis titulo esse liquet.

25. Tertiò denique quæ custodit & condidit, dum summâ sapientiâ regit æternus vnigenitusque Dei Filius, tertio titulo illorum Princeps euadit. Sanè incompletum eius regnum esse videretur, nisi sapienter quæ seruat & creauit, gubernaret. *Dominus regit me*, inquit Propheta psal. 22. 1. *& nihil mihi deerit*; non enim omni ex capite

Gubernatione & regimine creaturarum regnat Christus.

esset

esset Dominus, nisi subditos regeret; ipsisque multa deessent subditis, nisi eos rectè Dominus gubernaret. Rex à regendo dicitur, & nisi æquissimis Princeps plebem legibus ad finem dirigeret, iniustè Domini nomenclaturam obtineret. *Dominus Rex noster, Dominus legifer noster, ipse veniet & saluabit nos*, inquit Vates Euangelicus Isaias 33.22. Antequam enim trabeà mortalitatis indutus, vt perditum saluaret hominem, ad nos veniret immortalis Filius Dei, jam hominum erat Princeps optimis sanctissimisque, quas illos docuit, legibus, siue legislatoris Moysis ministerio, siue oraculis Prophetarum, siue sacrarum textibus Scripturarum. Sic enim simul & Legifer & Rex extat.

26. Quamvis autem omnes regat creaturas, omnesque summo gubernet imperio; tamen non omnium legifer, neque omnibus per leges, ordinationes ac præcepta constituit. Sicut enim diuersa mobilia diuersimodè mouentur, etiam secundùm motionem vnius motoris: ita secundùm vnam artem Dei gubernantis res diuersimode gubernantur secundùm earum diuersitatem. Quædam enim secundùm suam naturam sunt per se agentia, tanquam habentia Dominum sui actus: & ista gubernantur à Deo, non solùm per hoc quod mouentur ab ipso Deo in eis interiùs operante; sed etiam per hoc, quod ab eo inducuntur ad bonum, & retrahuntur à malo, per præcepta & prohibitiones, præmia & pœnas, quod legibus præstatur: hoc autem modo non gubernantur à Deo creaturæ irrationales, quæ tantùm aguntur, & non agunt; sed solùm creaturæ rationales, vt sunt homines qui aguntur & agunt, possuntque ex bonis meliores, & ex malis peiores euadere. Vnde dum Apostolus 1. *Cor.* 9. inquit: *Nunquid de bobus cura est Deo?* non totaliter subtrahit boues, cæteraque ratione carentia à cura gubernationis diuinæ; sed solùm quantùm ad modum, qui propriè competit rationali creaturæ, vt docet S.D. 1. *p. q.* 103. *art.* 5. *ad* 2. non enim bobus, aliisque pecoribus leges à Deo imponuntur.

Legibus ac præceptis regit & regnat Deus in hominibus.

D. Thom.

27. Attamen hæc vna omnibus lex constituta est creaturis, vt supremi Gubernatoris voluntati semper obtemperent, & ab illius nutibus in esse, & operari dependeant. Nec insolitæ rerum vel insensibilium, vel irrationalium operationes à tanto abalienantur regimine, immò ipso imperante procedunt. In hoc enim summum eius dominium elucescit, dum rebus præter consuetum naturæ ordinem, & propriam propensionem agere jubet, ipsæque incredibili velocitate natiuæ inclinationis oblitæ, conditoris jussionem exequuntur. Sic immensus ille piscis, qui jubente Domino Ionam deglutiuit, hominem quem vorauit, non occidit, sed seruauit ac euomuit incolumen. *Ion.* 2. Sic etiam contra propriam ad vorandas carnes propensionem, obediens Deo leo, inobedientem necauit Prophetam, sed ab eius carnibus abstinuit. Nam vt dicitur 3. Reg. 13. *Occidit eum leo, & stabat juxta cadauer.* Quid insuper mirabilius, quàm coruum, qui vt prædâ satietur, pullos in nido deserit, eorumque obliuiscitur, in ore prædam habere, & non ex illa gustare, vt Prophetam ad nutum Domini reficiat. Nam vt dicitur 3. *Reg.* 17. 6. de Elia Thesbyte: *Corui deferebant ei panem & carnes mane; similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente.* Quid etiam magis irrationali ac stu-

Insolitis operationibus Deo regnanti obediunt creaturæ.

Vt piscis deglutiens Ionam, & non occidens.

Leo occidens prophetam, & non manducans.

Coruus pascens eum.

pido repugnat jumento, quàm sermo, qui rationis fœtus existit? Et tamen sic omnium Rege disponente Balaam loquuta est asina, & ipsum ab imminenti mortis periculo liberauit, vt videre est *num.* 22. 28. Nec minorem mouet stuporem portentosa illa Ezechielis *cap.* 1. visio, quâ grauia & ponderosa animalia simul cum aquila circa magnificum ac splendentem Domini thronum volare intuitus est. Quis enim bouem, vel leonem, vel hominem, terrenæ molis pondere prægrauatos, leuitate, ac velocitate aquilæ donatos, expansis alis crederet volitare, nisi tantum miraculum sacræ paginæ testarentur? Verùm Dei opus est inauditum illud prodigium; etenim ad eius vocem volabant, & a volatu cessabant. Nam vt *ibid.* 25. dicitur: *Cum fieret vox super firmamentum, stabant & submittebant alas suas.* Sic vocem Domini super omnia regnantis, omniaque sapienti regimine moderantis, non solùm homines, sed etiam bruta audiunt animantia.

Asina Balaam loquens.

Bos & leo, immò & homo alis volantes.

Similiter ipsa insensibilia Deo obediunt elementa, tantique Gubernatoris potestati subduntur. Cæteri in orbe terrarum Monarchæ hominibus imperantes, elementis obtemperant, motibus parent, nec in illorum plenissima est potestate pluuiæ stillam vel auertere, vel donare. Hæc autem omnia, quæ in se & alias erga creaturas carent sensu, miro modo suum sentiunt Creatorem, eius vocem agnoscunt, eiusque omnibus nutibus, immò aspectibus parent. *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes & fumigant*, loquit Psalmographus psal. 103. 32. Aquis etiam, quarum sæpiùs fluctus intumescunt, *ne transirent fines suos, legem posuit*, vt dicitur *Prou.* 8. 29. ac super eas carne indutus humanâ, firmo gressu perambulauit. Flammas ignis in Babylonica fornace ita frænauit & consopiuit, vt adolescentum consumentes vincula soluerent, illorum vel etiam capillos habentes prorsus intactos, sicuti sacra perhibent oracula *Dan.* 3. 24. & 50. Ipsæ mobilissimæ cœlorum sphæræ eius in famulo præceptum audiunt, ac loquente inclyto Duce Iosuë *cap.* 10. 13. remorantur, Sole ac Luna eius jussu per vnius diei spatium, tanquam spectatoribus victoriæ vrbis Gabaon, subsistentibus: rursusque ad Dei nutum corpora cœlestia obtemperaruor, cùm ægrotante ad mortem Ezechiâ, in futuræ valetudinis signum, vmbram decem in horologio lineas regredientem, ipsumque propterea Solem à cursu suo pedem veluti reuocantem, vir Dei donauit Isaias 4. *Reg.* 20. 11. Etiam venti summo Gubernatori famulantur, ipsæque procellæ mandata eius adimplent. *Dicam*, loquit Deus Isai. 43. 6. *aquiloni, Da; & austro, Noli prohibere: affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ.* Immò & ipsis supremus Moderator, si à suorum semitis mandatorum aberrent, pœnas comminatus, & supplicia infligit? Sic enim *Marci* 4. 39. à discipulis inuocatus & excitus optimus Saluator, *exurgens comminatus est vento.* Nec te moueant rei insensatæ à Christo Domino intentatæ minæ; in hoc enim summum in omnes res ostentat imperium, omnesque hac principes vincit potestates. Qui enim hominum vento comminaretur, perperam quidem hoc præstaret. Solus ille *qui educit ventos de thesauris suis*, æquissimè ventis potest comminari. 28.

Res insensibiles Deo parent.

Flamma soluit vincula, & non lædit corpora puerorum.

Sol & Luna stant.

Venti Deo parent.

Verùm quam pœnam, quodve supplicium vento cui comminatur, inferet? Magnum sanè. Ven- 29.

tum vtique infinitâ potest virtute suâ torquere, illi exitium infligendo. At quale exitium? Flandi finis & essendi cessatio, ventorum sunt exitium; eademque quâ è nihilo producit ventos potestate, ad nihilum rediget: *In manu enim eius sunt omnes fines terræ, altitudines montium ipse conspicit*, & ventorum principia ab eius voluntate dependent. Mirabilem & infinitam in ventos, mareque potestatem *loc. cit.* ex Marco Saluator insinuat. Postquam enim comminatus est vento, statim dixit mari: *Tace, obmutesce, & cessauit ventus, & facta est tranquillitas magna.* Cùm enim non tantùm tacere, sed etiam obmutescere mari præceperit, summam in ventum maris vndas agitantem ostendit potestatem; nam dum obmutescere jubet, non solùm flandi actu, sed etiam potentiâ priuat. Sicuti enim qui tacent, loqui valent, & qui obmutescunt, fandi carent facultate; ita dum mare vento perflatum non solùm tacere, sed obmutescere jubetur, non solùm perflandi actu, sed etiam virtute ventus priuatur. Vnde statim omninò cessauit ventus, magnaque tranquillitas absque vlla prorsus aura magnæ successit procellæ.

Ventis supplicium infert Deus, dū illos ad nihilum redigit.

Mare coërcet Christus.

30. Cæterùm quid immoror? Nonne cuncta creata diuinæ ditioni subduntur, eiusque potentiâ ac nutu reguntur? Ipsi triplici titulo, creatione, conseruatione, ac gubernatione, Regi potentissimo flectunt omnia genu: ipsumque Dei Filium conditorem, conseruatorem ac cum Patre & Spiritu sancto Gubernatorem, & regum terræ Principem reuerentur. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis*, inquit Dauid *psalm.* 47. 1. Quod exponens D. Ioan. Chrysostomus *hom. in psalm.* 47. ait: *Magnum quidem Dauid dicis Dominum, sed quam magnum, non dicis: hoc enim nemo scit, ideoque subiunxit, Et laudabilis nimis; non enim est finis eius magnitudinis.*

31. Quem igitur immensæ maiestatis Principem cuncta insensibilia sentiunt, elementa cognoscunt, animantia reuerentur, solus peccator ignorat, eiusque summæ dominationi non subditur. Mira res! Qui maiora capessit beneficia, & cui infinitæ creaturarum voces Dei Filium supremum Dominatorem inclamant, ille obturatis mentis auribus, propriáque malitiâ excæcatus, benefactorem nescit, Regem non prædicat, eius mandata non seruat, immò despicit, contemnit, & intolerabili ingratitudinis ac superbiæ fastu optimum maximumque supra Dominum rebellis, & contumax extollitur seruus. In eum propterea, damnationis proferunt propria elementa sententiam; ipsumque nefandissimum veluti proditorem execrantur. Meritò vtique, quia optimum dum spernit peccator cuncta regentem Saluatorem, non solùm ab eius capite regium detrahit diadema, sed insuper eum sibi servum subjicit, ipsisque prauis, quibus paret affectibus, impio ausu tradere conatur. Eius enim concursu ad perpetranda crimina vtitur, & quam ab illo capit virtutem, vt eum lædat infelix ac imprudens insumit. Vnde iisdem quibus Os aureum Iudam proditorem increpat, verbis liceat mihi nunc ingratum ac rebellem Christi æterni Regis subditum objurgare. Sic enim Chrysostomus *hom. de prod. Iudæ*, impium discipulum alloquitur: *Tradis eum qui cuncta conseruat, qui dæmonibus imperat, cui obtemperant Maria, cui omnes subiacent potestates.* Sed ad tanti Regis maiestatem etiam in materno vtero præfulgentem properemus.

Solus peccator non obtemperat Deo.

Peccator Iudam imitatur.

SECTIO II.

Christus etiam temporali ex Virginis vtero natiuitate Rex existit.

32. MAgnum sanè, ac prorsus incredibile nunc suscipio paradoxum, dum Christum quâ è gloriæ solio resiliens ad nostras descendit infirmitates, ex Virginis vtero natiuitate Regem propono. Nunquid qui ad tertium cœlum raptus est, qui audiuit arcana verba, & recondita Christianæ Religionis penetrauit mysteria Paulus Apostolus, Christi in sinu Patris maiestatem, eiusque in Matris vtero humilitatem, luculento sermone non descripsit, dum ait Philip. 2. 6. 7. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Si igitur semetipsum exinaniuit, hoc est, vt plerique intelligunt, euacuauit, non depositâ, sed sepositâ, eaque obnubilatâ diuini splendoris maiestate, dum homo, hominumque servus effectus est, dum vt ipse *Matth.* 20. 28. loquitur, *non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis*, quomodo Rex ex intemerata Virginis prodit vtero? Quomodo Princeps & subditus? Vtrumque planè in se connectit, ac miro quodam fœdere humilitatem serui Principis maiestati copulauit. *Ex vtero Virginis*, inquit D. Ambrosius præfat. in psalm. 35. *idem & seruus exiuit & Dominus: seruus ad operandum; Dominus ad imperandum*, vt regnum Dei in hominum mentibus radicaret.

Christi in sinu Patris maiestas: in sinu matris humilitas.

D. Ambros.

33. Spiritualem igitur Regem Christum dico, optiméque hîc, cum carnis infirmitate, ac humilitate cohæret Principatus. Qui enim se natum, vt testimonium veritati perhiberet, Pilato judici colloquutus est, spiritualem se habere principatum liberâ voce contendit, dum eidem sciscitanti respondit, Ioan. 18. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo.* Quamvis illum etiam regnum temporale, non quidem inferioris ordinis, seu humano more, sicuti humani habent Reges, humano aliquo titulo; sed altioris & eminentissimi ordinis, ac vniuersaliter supra omnes creaturas, etiam Angelos extensum, modo perpetuo ac inuariabili, hypostaticam ad Verbum diuinum eius vnionem consequens, habere certum omnino sit, sicut eleganter admodum ac scitè ostendit Franciscus de Mendoza *tom. 1. comment. in lib. 1. Reg. cap. 2. num. 10. annot. 15. sect. 3.*

Christus Rex spiritualis.

Mend.

34. Vt ergo regiam ac spiritualem Christi Domini temporali natiuitate dignitatem paucis illustremus, illam triplici ex capite nobilitatam operæpretium est ostendere. Illum quippe ad principatum electum, inunctum, ac tandem coronatum maternus suscepit vterus ac effudit; sicque filij Virginis summa dominandi potestas, non fictitia, sed germana est, quæ electione, vnctione, ac diademate comprobatur. Singula sigillatim exponamus.

Ex triplici capite.

§. I.

§. I.

Christus Dominus vt homo, ac intemerata Virginis filius, ad regiam dignitatem electus est.

Virgo non alium, nisi summum Regem, potuit concipere.

35. ENixa est puerpera Regem, inquit Sedulius. Planè ita fuit; alium etenim quàm Regem non debuit virgo concipere; nec ex alio quàm ex virginis vtero Summus Rex potuit nasci. Splendidissimo gloriæ in solio summus cum Patre sedebat vnigenitus eius Filius creaturarum Monarcha; sed à purissima Virgine ad nostras euocatus necessitates, etiam dominator aduenit: *Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum,* sanctissima ait eius Genitrix *Cant.* 1. 13. Nardi igitur matris suæ odore, seu admirabilis Mariæ Virginis humilitatis virtute non solùm recreatus, sed attractus, è sinu Patris ad sinum purissimæ Matris coronatus aduenit. Quod mellifluus Abbas Bernardus demiratus inquit serm. 43. in Cant. *Magna, & rara humilitatis virtus, cui etiam Deitatis maiestas tam facilè se inclinat.* At dum descendit in Virginis vterum, ac filius in tempore factus est hominis, qui ab æterno vnigenitus est Filius Dei, etiam in assumpta natura maiestate refulsit, nec forma serui formam Regis absorbuit, immò qui alienâ specie factus est subditus, in eadem ad regiam dignitatem diuinâ electione est euectus.

Humilitas Virginis Christum attraxit.

Bernard.

Forma serui formam Regis non absorbuit.

36. Regale solium ascendunt alij imprudentium hominum electionibus suffulti, ac non semel emendicatis eorum suffragiis: at ad summum Saluator est euectus Imperium perspicaci, æternâ, ac gratuitâ Dei electione. Dum enim ab æterno ad vnionem cum Verbo Diuino personalem Christus homo electus est, ad regiam dignitatem sublimandus immutabili Dei decreto fuit præcognitus. Hæc autem electio in eius stupenda ac mirabili in Virginis vtero incarnatione est adimpleta; simulque Christus homo ac Deus Rexque omnium maximus extitit. Quod expressit Apostolus *Rom.* 1. 3. dum de Redemptore nostro Dei Filio sic fatur: *Qui factus ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute.* Nec alibi quàm in Virginis intemeratæ vtero, ex semine Dauid secundùm carnem Christus Patri suo, hoc est *ad gloriam Patris*, vt exponit D. Thomas, factus est: non quidem ex semine, sed ex castissimis, ac purissimis sanguinibus matris suæ virginitate præfulgidæ, ex quibus corpus eius formatum est, vt docet Angelicus Doctor 3. *p.* q. 31. *art.* 5. & ante ipsum D. Ioannes Damascenus *lib.* 3. *fid. orthod. cap.* 2. vbi inquit, quod *Filius Dei construxit sibi ipsi ex castissimis sanguinibus Virginis carnem animatam animâ rationali.* Cùm ergo Christo, in quantum est Filius Dei ab æterno à Patre genitus, prædestinari repugnet; immò potiùs alios prædestinare ipsi conueniat, electionem, ac prædestinationem tantùm ipsi, prout homo est, competere non ambigitur. Vnde vbi homo factus est, ibi eius prædestinatio adimpleta, eiusque electio suum sortita est effectum, ibique simul Dei Filius ac Virginis, homo ac Deus, Princeps ac subditus euasit. Cúmque non adoptiuus, sed germanus, verus ac naturalis Dei Filius, Christus etiam secundùm quod homo est, verissimè nominetur, vt docet D. Thom. 3. *p.* q. 23. *art.* 4. planè Christum hominem ad veram, & naturalem Dei filiationem prædestinatum, simulque ad regiam, ac summam quæ Deo competit, authoritatem electum liquet.

Christus ab æterno à Deo ad regiam electus est dignitatem.

D. Thom.

D. Damasc.

Corpus Christi ex purissimo Mariæ sanguine formatum.

D. Thom.

Christus non est filius Dei adoptiuus, sed naturalis.

37. Hinc Apostolus ipsum *prædestinatum filium Dei in virtute* nominat; ac si planiùs ipsum electum ad supremam potestatem, & Regiam Maiestatem electum vocitaret. Aliis ad Regiam dignitatem electis dumtaxat prodest electio: soli regale solium occupant; hominumque Principatus consortium non recipit, socium non admittit: Rex vnus vni regno præficitur, nec vsquam ad vnum Imperium duo Principes eliguntur. Solus sanè ad filiationem Dei naturalem, ac ad vnionem hypostaticam Christus electus est; attamen cum ipso, ac per ipsum quamplurimi ad adoptiuam Dei filiationem designati, ad spirituale Imperium destinantur. Immenso hoc honore donantur, quotquot à Deo ad vitam æternam præordinati sunt. Cum Christo quippe, ac per Christum ad hanc euehuntur dignitatem; nam electio Christi, hominum ad gloriam electionem non excludit, hominumque prædestinatio Christi prædestinatione completur, vt insinuat Apostolus *Eph.* 1. 5. dum de Deo sic loquitur: *Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum*: & scitè docet D. Thomas *loc. jam cit.* q. 24. *art.* 4.

Ex electione Christi ad regalem dignitatem & filiationem Dei naturalē, homines ad adoptiuā & jus regiæ dignitatis electi sunt.

D. Thom.

38. Nec gloriam Christi Regis minuunt cum ipso & per ipsum ad regnandum electi; immò augent. Sic enim dum maiestatis suæ consortes admittit, non tantùm subditis, sed Regibus dominatur, ipsumque quo fruitur, Imperium etiam supra imperantes extendit. Superat hoc modo cunctos terrenarum rerum dominatores; istis soli parent subditi, at Christo etiam obtemperant Reges. Cuius rei luculentum Psaltes deprompsit oraculum, dum in persona Patris de Christo sic est loquutus psal. 88. 28. *Ego primogenitum ponam illum excelsum præ Regibus terræ.* Dum enim primus omnium prædestinatorum etiam ad Dei vnionem hypostaticam electus est Christus, cæterorum ad gloriam electorum non tantùm primogenitus, sed etiam Monarcha effectus est. Nam vt inquit Paulus Rom. 8. 29. *Quos Deus præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Itaque omnium filiorum Dei adoptionis gratiâ inclytorum, primus ille est, Filius vtique Dei verus ac naturalis, ante omnes illos ad talem filiationem, ac vnionem cum Verbo, necnon ad omnem suam gratiam & gloriam designatus, maximè cùm omnium prædestinatorum, & electorum exemplar, & scopus sit ac finis. Quæ omnia eum verum primogenitum multorum fratrum vniuersæ familiæ præponunt, ac verum Regem præ cunctis terrarum orbis Regibus excelsum constituunt, quia super electos dum vt primogenitus regnat, supra omnem principatum extollitur & potestatem.

Christus Regibus dominatur.

Christus primogenitus in multis fratribus, excelsus præ regibus terræ.

39. Par in parem non habet imperium, vt commune sapientum fert proloquium; nec in alium Regem terrenus Rex summam exercet authoritatem: subditis tantùm seculi Principes dominantur. Maiori ac supereminenti Christus Rex gaudet imperio; electis qui Principum dignitate refulgent, præest; ac ipsis Regibus imperat omnis regni spiritualis, mystici, immò & terreni principium, ac scaturigo. *Per me*, inquit Prou. 8. *Reges regnant.* Et vt loquitur dilectus eius Disci-

pulus

Cur in femore scriptũ habeat, Rex regum & Dominus dominantium.

pulus *Apoc.* 19.16. habet in vestimento, & in femore scriptum: *Rex regum, & Dominus dominantium.* At cur in femore eius Regiæ Maiestatis titulus inscribitur? Quia etiam vt homo est, Regis nomenclaturâ decoratur, Regesque sibi agnoscit subditos. Insuper cùm femur filios & generis propagationem exhibeat, in femore Regis regum nomine insignitur, quia omnes illius filij veri Reges amplissimâ sub illius dominatione regnabunt. Summam ac vniuersam in omnes homines etiam Reges potestatem ambierunt olim miseri homunciones, captiui, ac inordinatarum serui cupiditatum, seque Regum Reges dicere ausi sunt. Persarum se sic vocabant Principes, vt refert Alexander ab Alexandro *lib.* 1. *genial. c.* x8.

Homines Reges Regũ se dicentes.

Immò impium Saporem Persarum Monarcham, Regem regum appellat Iulius Capitolinus *cap.* 24. vbi eiusdem ad Constantium Imper. litteras cum hac inscriptione recenset: *Rex Regum Sapor, particeps syderum, & frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo S. P. D.* Eodem titulo Parthorum Reges gloriabantur, ipseque Suetonius in Caligula cap. 6. *Regem Parthorum Regem Regum* appellat. Verùm nulli hominum præter Christum magnificus Regis Regum titulus potest conuenire: qui enim sibi illum arrogarunt, serui, non Domini extiterunt, ac vilia mancipia tot dominorum, quot vitiorum. Ipse autem Redemptor amantissimus sanctissimusque, Deus & homo cùm sit, omnium Regum Rex solus meritò nominatur.

Solus Christus Rex Regum.

Tanta est eius in regnando maiestas, tantaque omnibus dominandi facultas, vt illam etiam sibi seruientibus impertiatur, ipsique illius serui, aliorum domini constituantur. Ratio huius mihi videtur exaltationis, inæstimabilis illius dilectio charitatis, quâ subditos sibi prosequitur, ac famulos simul filios facit & Reges. Isti enim sunt, qui Christo Domino obsequentes, aliis dominantur; ac dum illum tanquam summum adorant Regem, ab aliis ceu Principes honorantur.

Et quomodo.

40. Omnes terrarum orbis Principes Filium Dei mortalitatis nostræ amictum vestibus adoraturos Regius Psaltes prophetauit psal. 71. 11. *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Planè non ita contigit; à cunctis Regibus non adoratus est Christus: ipsum adhuc in cunis agentem dirissimè vexauit Herodes, eumque quem in Ægyptum fugere coëgit, in innocentibus quamplurimis trucidauit. Verùm tantæ crudelitati superstitem contempsit, irrisit, ac veste albâ inglorium ad Pilatum remisit alter Herodes prioris Filius, eiusque in regimine Galilææ successor; ipsumque Romani Principes iniqui Præsidis ministerio, patibulo crucis addixerunt. Nec à morte rediuiuum, ac ad dexteram Patris sedentem Reges terræ coluerunt; immò ipsum in filiis, ac cultoribus sæuissimè sunt persequuti, ac non semel effuso eorum sanguine, conati sunt Christianum nomen extinguere.

Quomodo omnes Reges terræ Christũ adorant.

Quomodo ergo terreni Principes adorauerunt, quem toties vel in se, vel in discipulis delere voluerunt? Quomodo adorauerunt, quem gratis odio habuerunt, ac ingenti malitiâ execrati sunt? Sanè de temporalibus in allato vaticinio orbis terræ Principibus loquutus non est Psalmista; ex his enim vt rei probauit euentus, aliqui fuerunt, qui Christum spreuerunt, ac conati sunt profligare: sed de Regibus spiritualibus, ac mysticis, qui corde optimo Christo famulantes, tanquam Regem adorauerunt, ipsi ab eo Reges effecti sunt. Ita præfatum locum Psalmistæ interpretatur D. Thomas præfat. in Epistolas Canonicas, dicens quod hæc verba, *adorabunt eum omnes Reges terræ, &c.* intelligenda sunt per distributionem accommodam, vt sit sensus: *Quotquot seruient ei, erunt Reges*; quia ei seruire regnare est, vt inquit D. Gregorius *glossa ad Rom.* 1. Sicque Christus solus verus est *Rex regum, & Dominus dominantium*, quia illius famuli aliis creaturis, tanquam veri Reges præsunt, ac dominantur.

Quotquot Christo seruiunt, Reges sunt.

Huc Rex noster respexisse videtur, dum inquit Matth. 20. 27. *Qui voluerit esse dominus, sit seruus*; nusquam enim homo verum dominium habere poterit, nisi ex toto corde Christo, famulando subjiciatur: nam vt eleganter admodum D. Chrysologus *serm.* 7. ait, hæc seruitus non obligat, sed absoluit; non onerat, sed honorat; abstergit seruitutis maculam, non incurrit: impleta est Christi sententia, quâ dixit, qui vult esse dominus, sit servus. Beata est hæc seruitus quæ dominationem generat sempiternam. 41.

Christi seruitus regiã confert dignitatem.

Vnde D. Gregorius Magnus seruos Dei gratiâ diuinâ exornatos, veros Reges commemorat, exponens illa verba quæ *Iob* 36. 7. leguntur: *Deus non aufert à iusto oculos suos, & Reges in solio collocat in perpetuum.* Sic enim *lib.* x6. *Moral. cap.* x1. loquitur: *Benè sancti viri, Scriptura sacra testimonio Reges vocantur, quia prælati cunctis motibus carnis, modò luxuriæ appetitum frenant, modò æstum auaritiæ temperant, modò gloriam elationis inclinant, modo suggestionem liuoris obruunt, modò ignem furoris extingunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt.* Hoc modo regnauit fidelissimus multarum gentium pater Abraham, qui diem Christi, antequam illucesceret, exultando meruit videre, vt ipse Saluator insinuat *Ioan.* 8. Dum enim omni potestate priuatus, homo profugus, & peregrinus virtutibus ac sanctitate floresceret, Princeps ab Hethæis appellatus est, Gen. 23. 6. *Princeps à Deo tu es nobis.* Vbi D. Ambrosius *in psalm.* 47. 5. legit: *Rex à Deo tu es nobis*; & statim subdit: *Verus Rex, qui flagitiis esse nescivit obnoxius, in quo culpa & erroris illecebra regnare non potuit.* In quam etiam sententiam idem Ambrosius verba psalmi 47. 5. *Ecce Reges terræ congregati sunt, conuenerunt in vnum*; de abiectissimis hominibus per Euangelicam prædicationem ad Ecclesiam aggregandis exponens, inquit: *Boni Reges, qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa Patriarcha Abraha origine & institutione manantes.*

D. Greg.

Iusti Reges sunt.

D. Ambros.

Abraham Rex, quia iustus.

Ad quantam ergo maiestatem Christus electus est, cùm per ipsam ad naturalem Dei filiationem & prædestinationem supra innumeros Reges sit sublimatus? Quod vtique in illibatæ parentis eius vtero adimpletum est, in quo primogenitus in multis fratribus extitit, ac supra quamplurimos Principes exaltatus. Quamvis enim nostras in se suscipiens infirmitates descenderit; attamen diuinâ fulgens maiestate, à prima Regis Dignitate non recessit. Se ipsam in illo vestiuit Diuinitas, ac quodammodo fuit obnubilata maiestas: verùm vtraque remansit, nec vlla suum amisit fulgorem, dum novum nostræ humanitatis sortita est indumentum. Ex sacratissimo Virginis vtero Dei Filius cùm exiuit, calceatus apparuit ac coronatus. Humanitas enim eius 42.

Christus prædestinatione supra omnes Reges sublimatus.

vtrumque

Humanitas Christi, coronã fuit & calceus.

vtrumque præstitit, simolque & calcei & coronæ munus gessit. Tantum aduenit Præcursor eius Ioannes mysterium, dum de Christo, *Ioan.* 1. 27. inquit: *Non sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti.* Quod quidem non præcisè de dissolutione, sed etiam de tactu sanctissimi corporis Saluatoris, quod Ioannes venerabundus tangere non audebat, intelligendum est; nam vt

D. Bernard.

loquitur D. Bernardus serm. de Aduent. *Veneras ad nos calceata Maiestas, Diuinitas incarnata.* At clarius S. Gregorius Papa *hom.* 7. *in Euang.* rem attigit:

S. Greg.

Incarnatus Dominus (inquit) *veniens quasi calceatus apparuit, qui in diuinitate sua, morticina nostræ carnis assumpsit; & corrigia calceamenti est ligatura mysterij.* Sicuti enim seruorum est calceamenta detrahere, vnde & Moysi famulo Domini à Deo mandatum fuit Exod. 3. 5. *Solue calceamenta de pedibus tuis:* ita non solùm libertatis, sed etiam principatus indicium est in calceis ambulare; & ideo sponsæ *Cant.* 7. 1. dicitur: *Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Principis.* Calceatus igitur suâ humanitate processit Redemptor, ipsumque tangere veretur præcursor, quia è virginali ac regia pudoris aula, regalibus exornatus infulis in terris apparuit.

43. Tanto igitur Regi ab æterno ad Monarchiam electo colla deponant omnes creaturæ, ac specialiter quorum liberator extitit, homines Christiani: sicque electum à Deo Principem propriâ electione suscipiant, seque totos Christo Regi lubenti animo tradant: ex intimis ergo præcordiis optimo dicant Redemptori, *dominare nostri, quia liberasti nos*, vt dixit Israël ad Gedeonem *Iud.* 8. 22. vel vt olim Amasai ad Dauid, 1. Paralip. 12. 18. *Tui sumus, ô Dauid; & tecum, fili Isai, pax: pax tibi, pax adiutoribus tuis.* Verùm proh dolor! quem Deus hominibus Saluatorem dedit ac Principem, hunc summa impietate rejiciunt, ac Hebræorum perfidæ ferocitatis consortes, (qui Ioan. 19. 15. *se regem non habere nisi Cæsarem* professi sunt, hominibus obtemperant, & Christo seruite recusant) immò inobedientes ac rebelles subditos, qui sibi Regem impositum rejicere voluerunt, vt legitur *Luc.* 19. 14. imitari cupientes, non solùm vocibus, sed iniquis actionibus inclamant: *Nolumus hunc regnare super nos.*

Sponte in regem Christum sibi eligant Christiani.

44. Sanè imprudentes filij sunt & væcordes, qui optimum parentem non agnoscunt; cæci ac furiosi subditi, qui naturalem ac legitimum respuentes Principem, crudelissimis subjiciuntur tyrannis; contumaces, ac infelices serui, qui liberatorem nescientes, durissimis ac iniquis obtemperant dominatoribus. Tales liceat nunc ex intimo corde detestari, ac conatibus omnibus eorum deuitare consortium, dum Christum Regem, ad quem vt loquitur Apostolorum Princeps 1. *Petr.* 2. 4. veri accedunt Christiani, *tanquam ad lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum*; ex omnibus, qui præesse valent, nobis Ducem ac Principem eligimus. Ille enim est, de quo perspicax Sponsa *Cant.* 5. 10. ait: *Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.* Sicque æternam Christi ad regiam dignitatem electionem, spontaneâ nostrâ, eaque temporali subiectione firmamus; eamque, quam nobis immenso amore contulit dignitatem, dum de tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, ac sanctæ gremium Ecclesiæ, fideli obsequio rependimus. Quid enim justius, quàm vt eum a quo

Peccatores tanto Regi non parent, vt crudelibus tyrannis obediant.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

electi sumus, eligamus; & quem è turbulento sæculi pelago ad tranquillum Christianæ Religionis portum ducem habuimus, summum Regem suscipiamus, colamus, veneremur. *Te elegit Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram: non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores; sed quia dilexit vos Dominus.* Iudæorum plebem sic alloquitur Deus *Deut.* 7. 6. quæ verba etiam Christianis admodum quadrant; illos enim elegit Dominus, licèt hostes infensissimos, idolorumque cultores; & ingenti quâ illos prosequutus est charitate, seruos, immò amicos fecit & filios. Quid ergo? Ardenti in Deum amore, ac fidelissimis erga Christum amantissimum Regem obsequiis se totos diuino cultui addictos, ac cœlestium obseruantiæ mandatorum mancipatos prioritant tenentur, vt quodammodo immensus Dei amor tenui creaturarum amore pensetur.

Elegit Dominus indignos, debeat ergo homines in regem eligere Deum.

§. II.

Christus Dominus ad Regiam dignitatem in materno Virginis vtero vnctus est.

Peractâ eorum, qui ad supremum regimen populorum euehuntur, electione, eius mos est solenni ritu ab ipsis populis inaugurari. Variè à variis hoc præstitum est nationibus. Etenim ad regiam dignitatem designatos vngebant oleo Hebræi, donabant purpurâ ac faustis prosequebantur acclamationibus Romani; clypeo imponebant, ac sueeollâtibus Ducibus per castra deducebant prisci Germani ac Franci: maoibus sceptrum, ac capiti diadema imponebant reliqui terrarum populi. Æquum igitur est, vt summus omnium Regum Princeps Christus à Deo electus inauguretur. Verùm quo ritu? Eo planè, quo in eius typum Hebræorum Reges, iubente domino, eleuati sunt. Vnctione scilicet, ac sacri in eum olei copiosâ effusione. 45.

Variè à diuersis nationibus inaugurantur Reges.

Christus vnctione inauguratur.

Attamen materialem ne putes huius Inaugurationis actionem. Spiritualis ac interna extitit, oleumque quo Rex Christus vnctus est, suauitate, puritate, ac pinguedine cætera superauit vnguenta. In templo inunctus est; at non in alio quam in sacratissimæ & intemeratæ Virginis ac Parentis vtero, qui domus regiæ, ac templi sanctissimi vices gessit, ipsa attestante Ecclesia, quæ ad Mariæ vterum venerabunda sic canit: 46.

Spiritualis fuit vnctio, oleo facta spirituali.

Domus pudici pectoris,
Templum repentè fit Dei.

Sed vnctionem tanto Principi non concessit, nisi qui elegit: cumque à Deo electus sit, etiam ab eo haud dubiè est inunctus. Vnde ipsum Regē Christum futurum agnoscens, ac vt jam præteritum alloquens Psalmista, inquit *psal.* 44. 8. *Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Quod Christo ab Apostolo *Hebr.* 1. 9. attribuitur.

A Deo vnctus est.

Saülem olim in Hebræorum Regem Propheta vnxit Samuel: *tulit* enim, vt dicitur 1. Reg. 10. 1. *lenticulam olei, & effudit super caput eius.* Illoque propter inobedientiam à Deo reprobato, electum in eius locum Danidem in domo Isai patris sui, apud Bethlehem, ipso jubente Domino *sumpsit cornu oleis, vnxit in medio fratrum eius.* 1. Reg. 16. 13. Præclara sunt vtriusque Principatus initia, manibus Prophetæ vnctione consecrata. Verùm hæc in figura contingebant illis. Christum Dominum 47.

Vncti in Reges Saul & Dauid Christi vnctione designabant.

V summum

summum omnium Regem Regom oleo sancto perfusum, ac in Monarcham hac vnctione inauguratum adumbrantia.

47. Mirabilis sanè Christi in Regem sacrâ vnctione fuit inauguratio: non enim ob aliquo Prophetarū, vel Patriarcharum vnctus est; nemo ex creaturis huic præfuit electioni. Ipse omniū Creator supra cuncta extollens hominem Christum, dum hypostatica ad æternam Verbi Diuini subsistentiam vnione infinitâ maiestate nobilitauit, etiam propriis, si ita fas est dicere, manibus inaugurauit. Quāvis vnio naturæ diuinæ & humanæ facta sit in persona Filij, solusque Filius homo verè sit ac possit appellari, vt docent Theologi cum D. Th. *3.p.q.3. art.8.* nihilominus tota simul sancta huic inaugurationi cooperata est Trinitas. Vnxit enim hominem Christum in Regem simul ac Dei Filiū æternus Progenitor, qui mundum adeo dilexit, vt Filium suum vnigenitum daret, ac immensa quâ pollet potestate, creaturam Creatori miro fœdere copulauit. Vnxit etiam vnicus Æterni Patris Filius, qui proprio supposito humanam naturam hypostaticè connectens, verus hominis filius factus est. Vnxit denique Spiritus sanctus, qui *genitoris genitique suauitas*, vt loquitur Augustinus, dulcedinem ac bonitatem suam etiam hominibus effudit Virgini matri dum obumbrauit, ac in eius vtero formandæ Redemptoris humanitati præfuit opifex, humana diuinis, imaque summis indissolubili vinculo astringens.

Tota Trinitas vnxit Christum.

D. Thom.

48. Sed tantum altiùs scrutemur sacramentum, ac recondita vnctionis Christi Domini rimemur arcana. Vnxit eum Deus in Principem, dum in vtero Virginis hominem fecit Deum. Verùm quo vnguento? Increato, immenso, æterno, ineffabili, ac omni virtutum genere repleto. At ne mireris: vnguentum hoc Deitas est, æterna maiestas, sapientia increata, ineffabilis bonitas. Vnguentum, inquam, non mixtum, sed purum, sed simplex, sed vnicum. Illud planè de quo scriptum est Cant. *1.2. Oleum effusum nomen tuum.* Cùm enim nomina pro rebus supponant, vt passim apud D. Thomam videre est, immò secundùm Iurisperitos, potentia alicuius eius nomine exprimatur; dum nomen Dei oleum dicitur, idem est ac si eius infinita diuinitas, ac suprema potestas, vnguenti titulo declarentur. Accedit quod ipsa æterna Sapientia summam ac æternam potentiam, quam à Patre cum essentia processione per intellectum recipit, balsami nomine descripsit, dum inquit Eccl. 24. 21. *Quasi balsamum non mixtum odor meus.* Summo igitur hoc vnguento, ac ineffabili chrismate Christus homo vnctus est in ipso Incarnationis instanti. Vnxerunt qui vnierunt Deo hominem, Pater scilicet cum Filio, ac Spiritu sancto. Vngens Pater, vngens Filius, vngens Spiritus Sanctus. Ex quibus quamvis tres vngentes vnius vnctionis nomine possint decorari, quia illorum vnica & indiuidua diuinitas Christo homini collata est: tamen solus Filius vngendo, proprio supposito naturam vnitam terminauit, solusque sicuti incarnatus, ac Filius hominis dici potest; ita solus quà homo, vnctus est, ac Rex in illibatæ Virginis aluo inauguratus.

Oleum, seu vnguentum quo vnctus est Christus, diuina persona Verbi est.

Tota Trinitas vngens fuit & vnctio: Filius solus vngens & vnctus.

49. Copiosa igitur Regis nostri vnctio maximam illi contulit maiestatem; supra omnes principatus, ac potestates extulit, eiusque nomini cœlestium, terrestrium ac infernorum genua curuauit: singularem, ac vnicum Regem constituit, neminemque tantæ dignitatis donauit consortem. Quamvis enim homines, & Angeli cœlestis electionis, ac gratiæ dono ad aliquando cum Deo regnandum sint designati; attamen semper Christo tanquam Regi subjicientur: hos enim suâ inauguratione præcellit, ac longo post se interuallo relinquit. Vt enim ex psalmo 44. colligitur, à Deo oleo exultationis præ omnibus participibus vnctus est: nullus enim ad tantam, ipso agente, dignitatem euectus est, vt Filius Dei naturalis, ac Deus nominetur. Quod vtique soli Christo præ omnibus prædestinatis hominibus ingenti miraculo est concessum.

Summa ex hac vnctione Christi maiestas.

Planè quæ in vtero Virginis Christi inauguratio acta est, sese exteriùs prodidit portentosâ illâ olei scaturigine, quæ Romæ trans Tyberim in illa, quam Iudæi incolebant, regione circa idem tempus, quo Regem puerpera est enixa, visa est, vt refert Orosius *lib.6. c.20.* vbi amplissima Dei Genitricis titulo à Callisto Pontifice, prima omnium quarum extet memoria, Ecclesia olim est erecta, sicuti refert Card. Baronius *in apparatu ad Ann. Eccles. n.27.* Æquum enim erat, vt homine ad Deitatem sublimato, omnique ex tali assumptione imperio nobilitato, misericordiæ ac Diuinitatis symbolum in terreni Principatus fastigio, Romana scilicet ciuitate, quæ olim Regum ciuitas vocabatur, in qua Christianæ Dominationis solium parabatur, apud illum ex quo Christus ortus est, populum oleum à fonte per totum diem effluens omnibus pateret. Ille enim qui Rex Deitate inunctus est, omnium hominum Saluator omnibus salutem offerebat ac libertatem. 50.

Christi vnctio exteriùs manifestata in eius Natali, olei fonte Romæ scaturiente.

Baron.

Super omnes igitur Reges Christus Rex constitutus est, ipso diuinitatis vnguento perfusus ac inunctus. Quod vt clariùs pateat, olei cum Deitate analogiam maximam aduertere lubet, ac illius cum summa Principis dignitate non paruam conformitatem. Oleum, inquit D. Gregor. *lib.27. Moral. c.5.* liquoribus aliis superfertur; oleum ignem fouet, oleum vulnera sanare consueuit. Vbi sanctus Pontifex tres olei proprietates describit, quæ diuinitatis, ac regiæ maiestatis dignitati, quæ in Redēptore nostro coruscant, omninò conueniant. 51.

Olei proprietates deitati Christi attributæ.

D. Greg.

Prima olei proprietas.

Primò siquidem, sicuti oleum omnibus superfertur liquoribus, ita Deitas creata omnia, & regia dignitas cunctum excedit populum. Quod enim in syderibus Sol, hoc in populis Rex; & sicuti vniuersis corporis humani membris vnum præest, ac eminet caput, ita vniuersæ plebi vnus Princeps dominatur. Quod liquet in Christo Domino, qui sacrâ Deitatis ac Principatus vnctione, quâ in Virginali Deiparæ vtero inunctus est, tanquam Deus ac Rex præcellit Angelos, homines transgreditur, eminet cunctis, dominatur vniuersis, ac in omnia creata summū valet imperium exercere. Mira res! homo verus Angelos vincit, spiritus calcat, Cherubim obnubilat, Seraphim sibi subjicit, omnique creaturæ dominatur, quia Deus & Creator est. Nec igitur te moueat forma serui, sed te rapiat forma Regis, ac diuinus, qui in illo fulget, vnigeniti splēdor Filij Dei. Obediant ergo Angeli, dum homo dominatur: immò adorent, dum homo vngitur, coronatur, ac in Regem sublimatur: immò tantum Principē in carne regnantem adorent ac reuereantur: hoc enim ipsis à Patre mandatum est, sicut attestatur Apostolus *Hebr. 1. 6.* dum ait: *Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit:* 52.

Primò oleū super cūctos natat liquores.

Christus deitate omnia vincit creata.

Angelis dominatur.

Et

Et adorent eum omnes Angeli eius. Nihil planè justius, nihilque dignius potest excogitari; cùm etiam quà homo Christus Angelos superet, vtpote eorum Rex ac Monarcha. Siquidem vt idem magister gentium Hebræis scribens, inquit: *Tantò melior Christus Angelis effectus est, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit: cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Et infrà Regiam Christi maiestatem supra Angelos extollens, Angelorum subiectionem sic conuincit, Heb. 1. 7. *Ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.*

Christus vt homo Angelorum Rex.

53. Adorent ergo Angeli, Christus Regnet; seruiant illi, hic dominetur: nam illi ministri, hic Filius à Patre hodie, idest semper genitus. Serui titulo glorientur Angeli; Filij ac hæredis nomine fulgeat Christus: hic throno sedeat, illi stent ante thronum: hic sedendo judicet, illi stando Iudicis sententiam exequantur: hic denique à Deo præ participibus oleo exultationis inunctus, Regum omnium Rex colatur, ac veneretur; illi vt ignei tanti Regis ministri, quibusdam olei lætitiæ stillis inflammati, assiduè ac celeriter famulentur. Nec enim huius vnctionis nisi stillas valent Angeli recipere, quia ab ipsa deitatis abysso obruerentur. Sufficit enim sanctis ac prædestinatis Angelis gratia sanctificans, quæ diuinæ naturæ veluti stilla, radius, ac scintilla, sanctos ac gratos Deo præstans, in accidentale Deitatis consortium extollit. At Christus ex hypostatica Verbi Diuini cum humana natura vnione substantiali Deitatis gaudet consortio. Ipse enim vnigenitus ab æterno Dei, ac in tempore Virginis Filius, sicuti verus homo, ita & verus Deus existit.

Angeli serui: Christus Filius Dei.

Vnctionis Christi stillam tantùm possunt habere Angeli.

54. Vincit etiam vnctione suâ omnes electos ac prædestinatos homines sanctissimus Redemptor, non solùm quia ex omnibus hominibus solus à verbo Dei ad vnitatem personalem assumptus est, sed etiam quia per ipsum, & ad ipsum electi omnes prædestinati, hoc est illius meritis, & ad suæ exemplar prædestinationis à Deo ad vitam præordinati sunt æternam. Vnde quidquid gratiæ, quidquid sanctitatis aut meriti hac in peregrinatione justis reperitur in hominibus, totum à Christo, vt à bonorum omnium fonte dimanasse nemo negat. Hinc est, quod omnium prædestinatorum primogenitus, omniumque justorum hominum caput Christus est ac Angelorum, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 8. *art.* 3. *&* 4. sicque præ omnibus gratiæ participibus copiosiùs inunctus est.

Prædestinati omnes Christo vt capiti ac Regi subjiciuntur.

D. Thom.

55. Quod quidem triplici modo, triplicique vnctione factum est. Primò quidem, gratiâ vnionis hypostaticæ, quâ Filius Dei naturalis factus, supra omnes non solùm homines, sed etiam Angelos ac Principatus, & Potestates euectus est. Secundò gratiâ habituali ac sanctificante, quâ quidem adeo vnctus est, vt omnem excogitabilem sanctitatem illi attulerit, eumque principium & originem totius sanctitatis Ecclesiæ præstiterit. Hæc enim gratia, quamvis in esse entis, vtpote creata, sit finita; attamen in esse gratiæ illimitata existit; habet enim in Christo quidquid potest ad rationem gratiæ pertinere, nec vt talis ad mensuram ipsi collata est; *non enim ad mensuram dat Deus spiritum Filio*, vt dicitur *Ioan.* 3. 34. nam vt docet idem Angelicus Doctor 3. *p. q.* 7. *art.* 11. secundùm propositum Dei, cuius est gratiam mensurare, confertur gratia animæ Christi, sicut cuidam vniuersali principio gratificationis in humana natura. Vnde *Ioan.* 1. 14. dicitur: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre, plenum gratia & veritatis.* Et *ibid.* 17. subditur: *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Tertiò tandem gratiâ consummatâ, seu gloriâ quâ anima Christi Domini ab instanti suæ productionis simul ac gratiâ vnionis, necnon & habituali, inuncta est. Ex vnione quippe Verbi Diuini, tanta in animam Christi effluxit sacrorum copia donorum, vt & ipsa sanctificans gratia vltimum suæ perfectionis gradum attigerit, ita vt perfectè animam Christi Deo assimilauerit per claram & intuitiuam Dei visionem, quâ simul cum esse potita est. Vnde & Psalmista miraculum hoc *psal.* 64. 5. attestatur, dum inquit: *Beatus quem elegisti, & assumpsisti.* Quamvis vt pro hominibus pateretur, ac morte suâ illorum mortem penitus aboleret, gloria, quâ fruebatur, in corpus eius non redundarit, & simul viatoris ac comprehensoris dotes in se Saluator sit complexus, vt notauit S. Thomas 3. *p. q.* 15. *art.* 10.

Triplici vnctione Christus supra omnes prædestinatos sublimatus.

Primò gratiâ vnionis. D. Thom.

Secundò gratiâ sanctificante.

Tertiò gratiâ consummatâ, seu gloriâ.

D. Thom.

Vberrimas istas Christi Domini vnctiones, quibus supra cuncta effertur creata, disertè gentium Magister Paulus declarauit nouo ac inusitato loquendi modo ad Colossenses scribens capite 2. 9. *In ipso*, Christo, *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Quamvis enim omnem locum absque vlla ab eo circumscriptione immensitas repleat Deitatis, vnde & Ierem. 23. 24. Deus inquit, *Cœlum & terram ego impleo*: omnisque Deo plena sit creatura, vt olim profanus quidam scripsit Vates, *Iouis omnia plena*; attamen nec cœlum, nec terram, nec homines, nec Angelos etiam sanctissimos vsquam Deus ita repleuit ac Christum. In eo quippe nouo modo, nempe hypostaticâ vnione Deus Christi humanitatem adimpleuit tanta cum gratiarum, virtutum ac donorum copia, vt triplici jam expositâ vnctione, Diuinitatis, sanctitatis ac gloriæ, inaugurata, Dei reali ac substantiali, necnon personali præsentiâ ac possessione homines, vel Angelos vnctos transcendat vniuersos. 56.

Deus perfectiùs replet Christum, quam vllam creaturam.

Corporaliter autem in Christo diuinitatis plenitudo habitare ab Apostolo dicitur, vt insinuet non vmbraticè & figuratiuè habitare, sicut habitauit olim in propitiatorio, tabernaculo & veteris Legis Sacramentis: non etiam phantasticè, sicut voluerunt Manichæi; neque per accidens tantùm, scilicet per motum & operationem, vti docuit Nestorius; sed corporaliter, idest reuerà, realiter & substantialiter in assumpta humanitate reperiri & existere. Etenim ita magnum Dei munus est gratia vnionis hypostaticæ homini Christo collatum, vt non solùm eius animam, sed etiam corpus nobilitet. In quo gratiam habitualem seu sanctificantem, quæ tantùm animam afficit, non parum excedit, ac propterea ipsa diuina Verbi persona, quæ humanæ vnita est naturæ, corporaliter in Christo habitare dicitur, quia scilicet etiam corpori indissolubili vinculo copulatur; vnio enim hypostatica toti naturæ humanæ, animæ nempe & corpori, adimpleta est. Quod docuit D. Th. 3. *p. q.* 2. *art.* 10. *ad* 2. 57.

Diuinitatis plenitudo est in Christo corporaliter idest verè, realiter & substantialiter.

D. Thom.

Secunda qualitas olei.

Secundò oleum ignē fouet.

58. Secunda olei proprietas à D. Gregorio notata, est ignis ac lucis fomentum. *Oleum*, inquit, *ignem fouet*. Hæc autem non minùs quàm prima Regiæ Christi Domini competit Maiestati: sicuti enim diuina Verbi persona, quâ inunctus est, super omnes effertur creaturas; ita admirabili sanctimoniæ vbertate, quam Ecclesiæ suæ longè lateque diffundit, ardores parit & lumina. Oleo igitur præ cunctis inunctus Christus consortibus, olei virtute donatur; ignemque ac lucem non solùm fouet, sed gignit. Bonus Rex, qui omnibus sibi obtemperantibus lumina ardentia fundit. Etenim fidem, quæ supernaturale intellectus humani lumen est, & feruidum charitatis ardorem summa pietate concedit. Quàm mira igitur Christi in Regem inauguratio! Non solùm spirituali lætitiæ oleo est inunctus, verùm in oleum est quodammodo transformatus.

Oleū Christus est, ardorem ac splēdorem producens.

59. Etenim non solùm lucet ac illuminat, & splendoribus quibus credentium animas replet, eorum corda inflammat; sed insuper sicut oleum, in eorum cordibus ingreditur, ignem ac splendorem in eis nutriturus. *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, dilectus eius inquit Discipulus, *Ioan.* 1.9. quia scilicet vt Divus Augustinus exponit, *nullus illuminatur nisi à Verbo*. At quomodò hæc parratur illuminatio? Eo planè modo, quo corporei oculi materiali luce perfunduntur. Radiorum Solis fulgoribus corporaliter illustramur, ipso sydere luminum fonte, nostro in hemisphærio coruscante: ipso autem abscondito, ac ad aliud infra nos hemisphærium conuerso, tenebramur.

D. August.
Est lux vera omnem illuminans hominem.

60. Vt ergo spiritualibus repleamur fulgoribus, & diuino mens nostra splendore refulgeat, micantissimis Solis justitiæ radiis indigemus, ita vt non tantùm supra nos, sed etiam in nobis oriatur. Sic enim in nobis venturum sacra promittunt oracula. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, & sanitas in pennis eius.* Malach. 4. 2. Vnde Apostolorum Princeps, 2.*Petr.* 1.9. inquit, *Lucifer oriatur in cordibus nostris*. Non enim fides in nobis oritur, nisi simul fidei author & consummator Christus oriatur. Docet enim Apostolus Eph. 3. 17. *Christum habitare per fidem in cordibus nostris*: quo modo tanquam oleum intra nos diffusus est, vt lucem fidei & charitatis ardorem, quæ produxit, foueat, & conseruet. Credentium hæc felicitas est, qui illum in quem credant, jam possident vt credant: nisi enim in ipsis effusus, intellectus aciem diuinis splendoribus collustraret, supernaturalium mysteriorum agnitione orbarentur. Iudæis Christum respuentibus Regis nostri fulgor non illuxit; solis ipsum Dei Filium colentibus, siue Iudæis, siue Gentibus, siue Hebræis, siue Græcis, siue Latinis coruscauit, ipsisque tantùm diuinum hoc effusum est oleum. Quod attigit D. Bernardus exponens illud Cant. 1. 3. *Oleum effusum nomen tuum.* Vbi *serm.* 14. *in Cant.* ait: *Iudæus habet oleum, sed non effusum; habet in codicibus, sed non in cordibus. Quid tibi prodest pium Saluatoris nomen lectitare in libris, nec habere pietatem in moribus?* Hæc ille. Cùm enim pietas actus sit religionis, quâ Deus fide, spe, & charitate adoratur, & colitur; huius omninò expertes sunt, qui Christo, tanquam suauissimo oleo carent; sine enim illo nihil possunt facere, nec rectè credere, nec firmiter sperare, nec ardenter Deum diligere.

Fides nobis non oritur sine fidei authore.

D. Bern.

Iudæis Christus non est oleum effusum.

61. Omne igitur incendium salutare, omnisque spiritualis, quæ vel in cordibus Fidelium, vel in Apostolicorum virorum sermonibus fulget illuminatio, à suauissimo Redemptoris oleo procedunt. Hinc etiam corporeæ, eo nascente, augentur illustrationes; nam vt aduertit D. Thom. 3. p. q. 36. art. 3. ad 3. *In Hispania apparuerunt tres Soles, paulatim in vnum coeuntes.* Ipsi dierum circuli prolixiùs extenduntur: vnde D. Ambrosius *serm.* 8. inquit: *Ipsa quodam modo tempora, cùm Dominus nascitur, consequuntur augmentum: vno eodemque ortu lucem intulit hominibus, & diebus.* Nouam insuper stellam, quâ Magos ad Christi adduxit cunabula, creauit Deus: vt enim inquit D. Augustinus lib. 2. contra Faustum, cap. 5. tom. 6. *Non ex illis erat hæc stellis, quæ ab initio creaturæ itinerum suorum ordinem sub Creatoris lege custodiunt: sed nouo Virginis partu nouum sydus apparuit; non tantùm vt nouo splendore syderis collustraretur orbis, sed vt supernaturalis fulgore luminis humanum intellectum à Christo illustrandum ostenderetur.* Etenim in illa, quam Magi viderunt ac sequuti sunt stella, vt eleganter elegantissimus Leo Papa dixit serm. 4. de Epiphan. *præter illam speciem, quæ corporeum incitauit obtutum, fulgentior veritatis radius eorum corda perdocuit.* Splendore quippe fidei eorum mentis oculi illuminati sunt, dum corporeas stellæ claritas illustrabat pupillas.

Omnis mentis illustratio & feruor cordis à Christo.

D. Thom.
Lux corporea Christo nascente augetur.

D. August.
Cur noua stella Christo nascente.

S. Leo.

62. Nec minora, eaque spiritualia à Christo Rege velut ab oleo pinguissimo, incendia surgunt. Terrenas omnes flammas cupiditatum extincturus de cœlis ad nos descendit flammâ charitatis accensus, statimque ac ab intemeratæ Virginis vtero effusus est, sacrum in cordibus hominum ignem excitauit, vt ignem in eis profanum omninò extingueret. Ad hoc siquidem se venisse testatus est, dum inquit Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi vt accendatur?* Non enim sancta diuini amoris flamma in humanis cordibus accendi valet, nisi consumptis omnibus vitiorum sentibus, ac prauorum affectuum dumetis, noua ac Deo grata in eis efflorescat creatura. Nam vt inquit D. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ, cap. 22. *nihil tam durum, tamque ferreum, quod non amoris igne vincatur.* Quo cùm se anima rapit in Deum, super omnem carnis officinam libera & admiranda volitabit pennis pulcherrimis & integerrimis, quibus ad Dei amplexum amor castus innititur. Cùm enim saluare quod perierat venerit Christus, omnisque qui perit homo, à Deo separetur; *omnes* enim *qui elongant se à Deo, peribunt*, vt dicitur *psalm.* 72. 27. & peccatum, vt docent Theologi, in auersione à Deo & conuersione ad creaturas situm sit; ideo vt à Deo profugum hominem ad Deum reuocaret, debuit Saluator optimus infinitæ misericordiæ suæ oleo scintillas diuini amoris in illorum corda projicere, vt flammis inde excitis cunctas vitiorum spinas sacro igne combureret, ac purgatos ab omnibus cupiditatum tribulis suo conditori restitueret vniendos. Saluberrimo per totam vitam huic negotio nauauit operam verbis, actibus, aliisque quamplurimis exantlatis pro hominum salute laboribus; ignemque diuini in illorum cordibus amoris conatus est inserere.

D. August.
Diuini ignē amoris accēdit Christus.

63. Hinc vniuersam Legem ac Prophetas vnius

charitatis

Vniuersa lex in charitate consistit.

charitatis incendio instaurari docuit, dum expositis Dei & proximi dilectionis præceptis, inquit Matth. 22. 40. *In his duobus mandatis vniuersa Lex pendet & Prophetæ.* Quod admiratus D. Augustinus, vniuersum Iudæorum ac Christianorum discrimen solo amore constare asserit, dum inquit, vt refert Lyranus, *Breuis differentia Legis & Euangelij, timor, & amor.* Lex ergo Christi lex est amoris summo amore promulgata, immò & ab ipso seruata, qui vt nos ad illum amandum induceret, ipse prior dilexit nos, vt loquitur Apostolus 1. Ioan. 4. 10. nam vt inquit D. August. tract. de catechizandis rudibus, *nulla est maior prouocatio ad amandum, quàm præuenire amando.* Est enim magnes amoris amor, qui cùm in Christo Domino erga homines summus sit ac immensus, haud dubium, quin apud nos eiusdem flammæ incendia moueat. Etenim cùm teste Apostolo, qui inimico benefacit, carbones ignis congerat super caput eius, vt habetur *Rom.* 12. 20. non solùm carbones, sed etiam flammas & incendia charitatis & amoris capitibus nostris ingessit, qui nos hostes infensissimos non solùm dilexit, sed etiam propriâ morte redemit, proprio corpore pauit, propriáque donauit hæreditate. Vnde Christianos dum sibi similes effingit, ad summum non solùm Dei, sed etiam inimicorum efformat amorem. *Ego autem dico vobis*, inquit Matth. 5. 44. *diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &c.* Sed quod ore docuit, opere adimpleuit, vt non solùm doceret verbo, sed etiam nos firmaret exemplo. Nam vt de eo mellifluus loquitur Bernardus serm. de pass. Domini: *Flagellis cæsus, spinis coronatus, clauis confossus, affixus patibulo, opprobriis saturatus; omnium tamen dolorum immemor: Ignosce, ait illis, quia nesciunt quid faciunt. O quàm multus os ad ignoscendum! Mira res: ille clamat Ignosce; Iudæi Crucifige.* Hæc ille. Sed vt à tanta Christi emolliri debuerunt Iudæi charitate, ita ab illa adduci debēt Christiani, vt etiam aduersantes amore prosequantur: Christus siquidem, tanquam petra mystica in cruce percussus, non aquam solùm fudit & sanguinem, vt redemptionis pretium soluens etiam lauaret redemptos; sed insuper oleum effudit, vt Iudæis misericordiam & Christianis diuini amoris sciontillas largiretur: quod etiam attigisse videtur idem Bernardus *loc. citato*, vbi subdit: *O Iudæi, lapides estis, sed lapidem percutitis molliorem, de quo resonat tinnitus pietatis, & ebullit oleum charitatis.*

Magnes amoris amor.

D. August.

Flammas amoris super nos congessit Christus.

D. Bernard. Iniurias ac tormenta dissimulat Christus, & pro tortoribus orat.

Oleum charitatis effudit in cruce Christus, vt nobis scintillas largiretur amoris.

64. Liquet igitur, quod sicut oleum ignem fouet; ita oleo exultationis inunctus Rex noster, ignem mysticum diuini in nobis producit amoris; & ebulliens vocibus, actibus, ac vulneribus etiam in hostes oleum charitatis, omnis spiritualis ardoris ac luminis, hoc est fidei & charitatis author est & conseruator. Quo pacto de eo possunt exponi illa verba Deut. 32. 13. *Constituit eum Dominus super excelsam terram, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo.* Christianus enim populus super omnes naturæ limites, Dei aspirante gratiâ, constitutus, de petra illa, quæ Christus est, à Patre *propter scelus populi sui*, & à Iudæis propter summum in eius gloriam inuidiæ liuorem, in cruce percussa dulcissimum mel misericordiæ sugit, ac de saxo durissimo, hoc est nullis tormentorum cruciatibus fracto, pinguissimum ad ignem & lucem nutriendam oleum recipit charitatis. Ex Christi ore crucifixi mel fluxit, dum clamauit, *Pater ignosce illis*; tuncque *mel & lac sub lingua eius*, vt dicitur *Cant.* 4. 15. Verùm ex eius oleum manauit vulneribus, vt omnium in eum credentium cordibus inferretur, vtque fidem ac charitatem, seu lucem & ignem in eis produceret ac foueret. Quod expressit D. Ambros. dum inquit, *Vulnus est quod Christus excepit, sed vnguētum est quod effudit.*

Christus petrâ, mel: & saxum durissimum, oleū fundens.

Tertia olei proprietas.

65. Tertiò denique, vt notauit D. Gregorius, *oleum vulnera sanare consueuit.* Quod non semel in sacris exaratum paginis inuenitur: vnde & Samaritanus qui hominis ab Hierusalem in Ierichо descendentis, ac à latronibus malè excepti, & saucij misertus est, *alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum.* Luc. 10. 34. Ipseque Vates Euangelicus, Iudæorum gentis peccatricis justas pœnas ac miserias recensens, eius vulnera oleo non curata commemorat. *Plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo*, inquit Isaias *c.* 1. 6. Ille ergo qui in Principem oleo inunctus est, subditorum vulnera misericordiæ ac lenitatis oleo fouere debet ac curare. Hinc D. Gregorius jam citatus, subdit: *Vngatur ergo caput Regis, quia spirituali gratiâ mens est replenda Doctoris. Habeat in vnctione sua oleum, habeat misericordiam abundantem, quæ virtutibus aliis preferatur. Habeat oleum medicina, vt sapienter disponat, qualiter peccatorum fœtores tergat, & ægras mentes saluti restituat.*

Oleum sanat vulnera.

D. Greg. Princeps oleo vnctus subditorum vulnera sanet.

66. Hæc autem quis inter homines Princeps meliùs præstitit, aut feliciùs adimpleuit, quàm ipse Regum omnium Rex optimus Saluator? Miseriarum omnium, quibus humanum opprimebatur genus semel misertus, *Dux est in misericordia populo quem redemit*, ipsique clementissimus aduenit Princeps ac mansuetissimus Imperator, vt infinita quâ pollet bonitate, cuncta mala nostra extingueret, curaret vulnera, ac omnes sanaret infirmitates. *Ecce*, inquit Propheta Zach. 9. 9. *Rex tuus veniet tibi justus & saluator.* Nobis igitur, non sibi, Rex justus & Saluator accessit, vt justitiæ suæ oleo iniustitiæ nostræ vulnera sanans, æternam nobis conferret sanitatem. Non etenim ad nostram dumtaxat venit naturam, maiestatem suam mortalitatis nostræ tegumento temperaturus, sed vt loquitur D. Ambrosius lib. 5. in Luc. cap. 6. *Ad vulnera nostra descendit, vt nostris omnibus curatis languoribus, vsu quodam & copiâ suæ naturæ comparticipes nos faciat esse regni cœlestis.* Ab illo siquidem omnium hominum Principe, vt à capite ad membra, à stipite ad ramos, à fonte, ad riuulos, à parente ad filios, summa in illos emanauit medicina. Ad hoc enim *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, vt mederetur contritis corde*, & etiam corporeas dissiparet infirmitates.

Christus suæ justitiæ oleo iniustitiæ nostræ vulnera sanauit.

D. Ambros.

67. Planè insuperabilem in sanandis ægrotis ostendit virtutem, qui nec corporeis vnguētis, nec herbarum jusculis, nec aliis terrenorum instrumentis vsus est Medicorum: seipso sanauit quoscunque voluit ab infirmitatum languoribus liberare. Ipse medicus, & medicina; ipse curator infirmorum, ac remedium extitit, & solo vel sermone fracta restituit, dispersa colligauit, errantia collegit, dissipata restaurauit, & insanabilibus saucia vulneribus, pristinâ sanitate donauit. Etenim justitiæ Sol illuxit hominibus, in radiis suis deferens sanitatem.

Seipso sanat Christus: medicus est & medicina.

sanitatem. Et *sanitas in pennis eius*, inquit Malach. 4. 2. Sicuti ergo Sol semel in nostro ortus hemisphærio fulgentissimos non valet non explicare radios, quibus subiectus orbis admodùm collustratur: ita semel è Virgine natus Christus, veluti è stella Sol splendidissimus, miram omnibus, quibus illuxit, contulit sanitatem, quæ eius radiis non minùs quàm splendor solaribus, coniuncta est. Hinc Christum de cœlis ad terram, tanquam Medicum vniuersos curaturum languores, venisse docuit Augustinus, dum inquit: *Magnus de cœlo venit medicus, quia per totum mundum magnus iacebat ægrotus.* Hinc etiam mellifluus Abbas Bernardus Christum Regem ad homines venientem, cum sanitate, ac vnguentis ad omnes etiam periculosissimos sanandos morbos, demirstratur *serm. 1. in vigil. Natiuit.* dum sic de eo fatur: *Venit cum salute, venit cum vnguentis, venit cum gloria. Neque enim sine salute Iesus, neque sine vnctione Christus, nec sine gloria venit Dei Filius. Siquidem ipse salus, ipse vnctio, ipse gloria.* Et post pauca tanti Regis omnium infirmitatum oleo misericordiæ curatoris virtutem prosequens, subdit: *Respirate perditi, venit Iesus quærere & saluum facere quod perierat. Morbidi conualescite, venit Christus qui contritos corde sanat vnctione misericordiæ suæ. Exultate quicunque estis grandia concupiscentes, descendit ad vos Filius Dei, vt regni sui faciat cohæredes.* Hæc Bernardus acutè & eleganter. Vbi Christum vnctionem suam, quâ scilicet præ consortibus suis in Principem exultationis oleo inunctus est, ipsis consortibus, electis nempe ac fidelibus, perfectam salutem vt consequantur, communicare demonstrat.

Sol est, in radiis suis ferens sanitatem.

D. August.

D. Bernard.

Venit cum salute, cum vnguento, cum gloria.

68. Nec solo misericordiæ suæ oleo hominum curauit vulnera Redemptor noster amantissimus, sed terrenos imitatus curatores, qui vino simul & oleo plagas fouere consueuerunt, proprium addidit cruorem, quem antequam in specie visibili summis cruciatibus effusum hominibus traderet, inuisibiliter sub specie vini summo amore discipulis suis breui moriturus donauit. Sic igitur oleo simul & vino perfectus *Samaritanus*, & verus custos hominum, sananda fouet vulnera, ac miseri, qui in latrones cecidit, à quibus spoliatus læsusque est, vulneribus salutarem applicat medicinam. Cùm enim totus in curandis hominibus Saluator traditus sit, morte sua non minùs quàm vitâ id exequitur, & totius vitæ suæ dulcedini mortis suæ dolores, ac tormenta coniungens, vinum oleo, morbis nostris vt mederetur, copulauit. Quo planè modo non solùm nobis remedia contulit, sed nostras in se accepit infirmitates: quia sicut loquitur S. Petrus Chrysologus serm. 50. *Medicus qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.* Ipse enim *verè languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit*, vt inquit Propheta, *Isai.* 53. 4. Sic enim in eo *iustitia & pax osculatæ sunt*, vt dum summâ misericordiâ bona sua oleo gratiæ languidis viuens erogauit, *pertransiit quippe benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo*, Act. 10. 38. diuinæ æterni Patris iustitiæ vt faceret satis, omnia mala nostra suscepit, iniurias pertulit, tormenta passus est, nostrisque oppressus criminibus omnia vulnera nostra moriens suo sanguine lauit. Vnde, vt superiùs tetigimus, sanguis è vulneribus Domini IESV profluens, *vnguentum*, à D. Ambrosio vocitatur.

Etiam suo sanguine Christus sanat.

D. Chrysol.

Nostras in se suscepit infirmitates.

D. Ambros.

Quàm ergo bonus Rex, qui non solùm vnctione, sed etiam propriâ subditos suos curat læsione. Non solùm *vnxit eum Pater, vt vngeret*, sicut ait Bernardus *serm. 16. in Cant.* sed *percussit, vt nos etiam percussos sanaret.* Non solùm inter homines viuit, vt nos cum Deo viuamus; sed etiam moritur, ne cum hominibus in æternum moriamur. *Quod factum est in ipso, vita erat*, inquit dilectus eius Discipulus, *Ioan.* 1. quia in eo omnia quæ facta sunt, siue circumcisio, siue vulnus, siue etiam ipsa mors, vitam spirant hominibus ac perfectam conferunt sanitatem. Vnde D. Ambros. *in psal.* 55. de Christo sic fatur: *Ipse in omni materia, in omnibus vita est; ipsius diuinitas vita est, ipsius incarnatio vita est, ipsius vulnus & mors vita est.* Hæc ille. Huius ergo Regis regum *non minùs profuit infirmitas quam maiestas*, vt ait Bernardus *serm. ad Milites Templi, cap.* 11. quia etsi ex Deitatis potentia peccati iugum iubendo submouit; ex carnis tamen infirmitate mortis iura moriendo concussit. Omnes itaque spirituales hominis languores, dum mortem vicit, suâ infirmitate sanauit; quia peccati stimulum, velut vniuersæ humani generis ægritudinis acumen, penitus obtudit. Sed talem morte suâ gloriosam sibi victoriam adeptus, ipse nobis pretiosam comparauit sanitatem, quia dum inter homines [illegible] viuere, copiosam recepit vnctionem: nisi [illegible] præ participibus suis in Virginis vtero vnctus esset, in cruce gloriosè non triumphasset; pugiles enim, ac athletæ in arenam ad certamen descensuri, ad nouum robur oleo vngebantur: nec nos ad sanitatem simul & vigorem fouisset oleo, ac vino, hoc est proprio sanguine redemisset.

69.

D. Bernard.

Pugiles oleo vngebantur.

70. Quas tamen nobis, rogabis, affert curationes? Quæ oleo & vino nobis præstat remedia? A quibus ab illo curamur ægritudinibus? Planè ab omnibus, quibus detinemur. Cùm enim *Dei perfecta sint opera*, non nisi in integrum eius bonitate sanamur: ipse enim *Spiritus qui vnxit eum, ac misit vt mederetur contritis corde*, vt dicitur *Isai.* 61. infinitâ eum repleuit virtute, vt illius effusione, tum gratiæ oleo, tum vino sanguinis symbolo cuncta donarentur delicta, ac omnia animi vulnera sanarentur. Quod eleganter D. Bernardus dixit serm. 16. in Cant. *Veniebat, Christus, vngere contritiones nostras ac lenire dolores; ideoque venit vnctus, venit mansuetus & mitis, & multa misericordia sua omnibus inuocantibus se.* Sciebat se ad infirmos descendere, exhibuitque qualem oportuit: & quoniam multæ erant infirmitates, multa quoque prouidus medicus medicamina curauit afferre. Attulit *spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, & spiritum timoris Domini, &c.* quæ mirificè ad rem præsentem florido stylo mellifluus prosequitur Abbas.

Ab omnibus per Christũ sanamur vulneribus.

D. Bernard.

71. Verùm quem Regem oleo exultationis inunctum describo, eundem Medicum hominum non abs re insinuaui: nec quispiam miretur; vnum ex altero oritur, & alterum in altero continetur. Nequit aliquis Rex esse, nisi etiam medicus existat; nec vnquam mores reget subditorum, nisi morbos depellat animi, ac vitia, quæ spirituales censentur ægritudines, sui vultûs maiestate confodiat. *Rex sedens in solio suo*, inquit Sap. Prou. 20. 8. *dissipat omne malum intuitu suo.* Si vel respiciendo mala, dissipat, monstra profligat: ergo

Christus Rex & Medicus.

ergo ſanat dum dirigit; & ſimul ac medetur languoribus, dominatur. Hinc eſt, quod ille rogatus vt regimen capeſſeret, ſe non eſſe dixit medicum, vt Imperium recuſaret. *Non ſum*, inquit, *medicus: nolite me Principem conſtituere.* Iſai. 3. 7. Vnde ſecundùm Thucydidem Magiſtratus eſt medicus ciuitatis; nam ſicut loquitur Dion Nicæus in Auguſto: *Vt medici in ſanandis hominum corporibus ea membra quæ putredine corrupta omnes medelas reſpuunt, adhibito ferro amputant, ne cætera membra inde inficiantur: ita Magiſtratus eos, qui in Republica omnibus dediti vitiis omnem admonitionem contemnunt, ferro etiam ſeparet, ne tanto malorum conſortio cæteri in peius etiam ruant.* Quod planè agnouit Chriſtianorum Imperatorum primus Conſtantinus Magnus, qui vt ſcribit Pomponius Lætus in compendio Romanæ Hiſtoriæ, dicere ſolebat: *Pro vtilitate Reipublicæ Imperatorem non debere labores recuſare, neque cuiquam omnium, ac ne ſuis quidem propriis membris, parcere, publicæ tranquillitatis conſeruandæ cauſâ: immò & partem corporis reſcindere, ſi remedium non admittat: ſin contrà, fouere.* Quod nihil aliud eſt quàm optimi medici in regendo partes gerere.

Omnis Rex medicus.
Thucyd.

Membra reipublicæ putrida debet amputare.
Pomp. Lat.

72. Iuſtè igitur verus omnium hominum conſtitutus atque inunctus Monarcha Chriſtus Dominus, dum ſpirituali regimine cuncta diſponit, ſe medicum præſtat; ſimulque oleo lenitatis ac miſericordiæ dum ſanabilia vulnera curat, juſtitiæ vino pungit, immò & gladio immedicabilia reſcindit. Nec nouum à tanto Rege ſimul & medico vini applicatio, juſtitiæ ſymbolum à me excogitatum cenſeri debet; cùm inclytus Abbas Bernardus vino juſtitiam, ſicut & oleo miſericordiam Regis noſtri ac Medici intellexerit *ſerm. 56. in Cant.* vbi ſic fatur: *Infudit* Chriſtus *oleum meis vulneribus, infudit & vinum; ſed minùs quàm olei. Sic nempe congruebat infirmitatibus meis, vt miſericordia ſuperexultaret judicio, quemadmodum vino oleum ſuperfertur infuſum.* Vtroque attamen curauit Dominus; & oleo, & vino; & miſericordiâ, & juſtitiâ. Cùm enim ſe nobis non tantùm Principem, ac Medicum præbuerit, ſed exemplum; ipſeque non ſolùm mirifico exultationis oleo inunctus, ſed etiam proprio cruore perfuſus, paternæ miſericordiæ ac juſtitiæ in ſe ſuſceperit vbertatem, ſalutem quam nobis tanquam filiis, fratribus, membris ac cohæredibus affert, non niſi oleo & vino, imò & ſanguine, hoc eſt miſericordiâ ac juſtitiâ, ſummâ pietate concedit. Nec enim alio modo ſanari poſſumus, niſi eo quo ille qui ſanat omnes infirmitates noſtras, languores noſtros abſtulit, noſtroſque labores portauit.

Chriſtus curat oleo & vino, hoc eſt bonitate & juſtitia.
D. Bernard.

73. Hinc eſt, quod poſtquam Diuinum Verbum, quod jam Angelis erat infuſum, in Virginis vterum etiam fuſum, ab eo in homines ingenti bonitate, tanquam oleum effuſum eſt, octauo huius effuſionis die in aſſumpta carne legi circumciſionis obtemperans, vt infinitæ miſericordiæ juſtitiam ſociaret, ſimulque noſtram redemptionem perageret, proprium ac immaculatum cruorem effudit; ſic enim caput pro membris accepit curationem, quam in ſeipſo non habuit neceſſariam. Nec mirum, *quod pro nobis dignatus eſt circumcidi, pro quibus dignatus eſt mori*, vt loquitur D. Bernardus *ſerm. 3. de Circumciſ.* Iudæi enim, vt ibidem idem Sanctus Doctor proſequitur, *occiderunt Agnum Dei, in ſuam quidem perniciem, ſed in ſalutem noſtram: illi enim ſanguinem agni fuderunt, nos acceſſimus, & bibimus illum.* Hæc ille. Non ſolùm autem pretioſum ſub ſpecie vini, Chriſti ſanguinem bibimus, ſed etiam illo à noſtris omnibus mundamur delictis, ac vulnerum ſordibus emaculamur. In hoc enim *Princeps Regum terræ* à Ioanne *Apoc. 1. 5.* dictus eſt; *quia dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Quod quidem mirificè præſtitit, dum ipſo ſanguine, qui ruborem videtur inducere, ablutos ac mundatos dealbauit; vt de illis legitur, qui è magna veniuntes tribulatione, ſtolas ſuas lauerunt & dealbauerunt in ſanguine agni, vt legitur *Apoc. 7. 14.* Siquidem vt ait D. Bernardus ſerm. ad Milites Templi, cap. 10. *Lauit nos Chriſti ſanguis, non quidem vt aqua diluens, ſed retinens ſordes: ſed vt ſolis radius exſiccans, & retinens puritatem.*

Mox natus circumciſus eſt, vt cruore ſuo juſtitiam miſericordiæ ſociaret.
D. Bernard.

Princeps eſt, quia lauit nos à peccatis in ſanguine ſuo.
D. Bernard.

At non quorumdam tantùm hominum, ſed omnium proprio cruore voluit lauare delicta; ipſum pro omnibus fudit, ac pretioſum quod de vulneribus eius in cruce manauit vnguentum, ad omnes myſtici corporis partes effluxit. Sicuti enim vnguentum in capite Aaron, non tantùm in Barbam, ſed in oram eius veſtimenti deſcendit, *pſalm. 132. 2.* vt magis ad veſtes vngendas Sacerdotis, quàm ad vngendum caput eius effuſum videatur: ita Chriſti Domini ſanguis potiùs ad abluendam eius veſtem & pallium, immò & pallij oram, id eſt ad emundandas omnium hominum, quibus tanquam veſtimento in cruce vſus eſt, ſordes, quàm ad ipſius purisſimum corpus lauandum effuſus eſt, ſicut notauit Rupertus Abbas *lib. 9. in Gen. cap. 33.* Ex quo liquet, meritò Regis noſtri nomen oleum effuſum ab Sponſa *Cant. 1. 2.* nuncupari. Nam vt ait D. Bernardus ſerm. 15. in Cant. *Quid mirum ſi Sponſi effuſum eſt nomen, cùm ipſe quoque effuſus ſit? Nam ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Denique ait, ſicut aqua effuſus ſum, pſal. 21. Effuſa eſt plenitudo diuinitatis, habitans ſuper terram corporaliter, vt de illa plenitudine omnes qui corpus mortis geſtamus, caperemus, ac vt tali odore repleti diceremus, Oleum effuſum nomen tuum.* Hæc Bernardus eleganter. Sic igitur ipſe Rex noſter ac medicus, oleo & ſanguine, miſericordiâ ac juſtitiâ ſeipſum nobis omnia noſtra vulnera ſanaturus infundit. 74.

Pro omnibus ſanguinem fudit.

Quod in vnguento quod à capite ad oram veſtis Aaron fluxit, præſignabatur.

D. Bernard.
Chriſtus in homines totus effuſus.

Si autem nequaquam cuncta hominum curantur vulnera, ſed immedicabilia manent, non in culpa eſt medici, ſed hoc ex induratorum prouenit malitia ægrotorum. *Etenim*, vt loquitur D. Auguſtinus tr. 14. in Ioan. *quantùm in Medico eſt, ſanare venit ægrotum: ipſe ſe interimit, qui præcepta Medici obſeruare non vult.* Quæ igitur in hominibus, etiam baptizatis, ac oleo diuinæ gratiæ Chriſti inunctis, crimina (quæ languores animi ſunt) inueniuntur, ipſo diuini Medici agente nomine, & illorum cooperante voluntate, remittuntur ac ſanantur. Sacrum quippe IESV nomen tanquam effuſum oleum, *fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem, lux, cibus & medecina*, vt melliſluo ſtylo proſequitur D. Bernardus *ſerm. 15. in Cant.* Cúmque à Chriſtianis inuocatur, morbos omnes animæ diſſipat & depellit. Quod probat idem Bernardus, ſubiungens: *Nihil ita iræ impetum cohibet, ſuperbiæ tumorem ſedat, ſanat liuoris vulnus, reſtringit luxuriæ fluxum, extinguit libidinis flammam, ſitim temperat, auaritiæ ac totius indecoris fugat pruriginem. Siquidem* 75.

D. August.
Quæ non curantur vulnera, Chriſti reſpuunt medicinam.

Nomen Ieſu lux, cibus & medicina.
D. Bernard.

dem cùm nomino Iesum, hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, & omni denique honestate ac sanctitate conspicuum, eundemque ipsum Deum omnipotentem, qui suo me & exemplo sanet, & roboret adiutorio. Hæc omnia simul mihi sonant, cùm insonuerit Iesus. Sumo itaque mihi exempla de homine, & auxilium à potente: illa tanquam pigmentarias species, hoc tanquam vnde acuam eas, & facio confectionem, cui similem medicorum nemo facere possit. Hæc ille. Quibus optimè demonstrat, vocatum Regem nostrum, tanquam Medicum omnes spirituales infirmos ad perfectam morborum sanitatem, humanitatis exemplo vngere, ac Deitatis virtute curare.

Omnia vitia fugant.

§. III.

Christus Dominus Rex in materno Virginis vtero coronatus.

76. QVI ad Regiam dignitatem electi, ac ad illam capessendam sacro oleo iouncti sunt, etiam coronâ donantur. Cùm enim sapientiâ ac prudentiâ commissos sibi populos regere debeant Principes, vt tantis se dotibus præcellere testentur, caput in quo maximè vigent huiusmodi, consueuerunt diademate exornare.

Cur Reges diademate coronentur.

77. Verùm quis inter Reges maiori prudentiâ ac solertiâ, quàm ille, *in quo sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei*, præditus est? Qui non solùm oculatissimâ ac perspicacissimâ repletus sapientiâ, sed ipsamet sapientia existit, *nobisque à Deo sapientia factus est*, vt loquitur Apostolus 1. *Cor.* 1.30. Hic ergo æterni Patris, ac sempiternæ Virginis vnigenitus, orbem terræ dum in sapientia & æquitate regendum suscepit, ac ad tantum opus humanitatis mortalitatibus indutus, se comparauit, splendido ab optima parente, à qua carnis suscepit infirmitatem, diademate coronatus est. *Egredimini Filia Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronauit eum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitia cordis eius.* Cant. 3.11. Cùm enim naturæ humanæ à Verbo Diuino assumptio, eiusque cùm eo hypostatica coniunctio mirabilis sit Filij Dei cum humanitate desponsatio, sicut notauit D. Gregorius Magnus *hom.* 38. *in Euangel.* vbi inquit: *Tunc Deus Pater Deo Filio suo nuptias fecit, quando hunc in vtero Virginis humana natura coniunxit, quando Deum ante secula fieri voluit hominem in fine seculorum*: & Doctor Angelicus 3.*p.q.* 30. *art.* 1. rectè aduertit, congruum fuisse Beatæ Virgini annuntiari, quod esset Christum concepptura, vt ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter Filium Dei & humanam naturam, & ideo *per annuntiationem expectabatur consensus Virginis loco totius humana natura*; à matre sua intemerata Virgine in die desponsationis suæ verus Salomon Christus pretioso diademate coronatus, à cunctis fidelibus summo amore, ingentique humilitate debet adorari.

Christus à matre coronatus.

D. Greg. M.

D. Thom. Dei incarnatio est naturæ humanæ cum Deo desponsatio.

78. Sanè triplici simul incarnationis ac desponsationis momento diademate, Dei ac Virginis Filius cinctus est; à Matre siquidem, à Patre, & ab vtroque simul coronatur. Cinxit eum purissima Genitrix puritatis ac integritatis coronâ; cinxit eum gloriosus æternusque Genitor gloriæ diademate; cinxit vterque charitatis ac misericordiæ coronâ. Ex Matre Christus homo est, à Patre beatus est, & ab vtroque Redemptor hominum ac restaurator.

Triplici coronâ Christus redimitur.

Coronatur à Matre Christus coronâ puritatis.

Dum ergo agente Spiritu sancto in Virginis intemeratæ vtero homo factus est, ab ipsa purissima Genitrice Rex est editus, ac puritatis diademate coronatus. An-non puritatis & integritatis coronâ purissimum ex purissimo Virginis sanguine Christi corpus efformatum decoratur? Sic æterni Patris splendor dum tenebris nostræ humanitatis obuoluitur, splendidissimi matris Virginis sanguinis splendore coronatur, vt qui ante secula paternæ maiestatis pulchritudo æternum coronat Genitorem, à purissima Genitrice virgineo corpore coronetur. Ipsum non solùm Virgo edidit hominem, sed virginem, vt perpetuæ virginitatis non tantùm diceretur filius, sed sponsus; illamque quæ Angelorum contubernalis videtur, sibi virtutem copulans, mortalibus longè latéque diffunderet, simulque virginitatis filius, sponsus, ac Princeps sui fulgore diadematis innumerabiles in odorem vnguentorum eius currentes sibi Virgines sociaret. *Cùm* enim, vt loquitur S. Maximus hom. de S. Agnete, *in toto mundo virgineus flos Maria immarcescibiles coronas innectat, & sceptrigeram pudoris aulam immaculato seruet affectu*, à Filio dilectissimo omnium virginum Rege, virginitatis coronæ, sceptraque pudoris virginibus in carne sine carnis commercio viuentibus conceduntur. 79.

Primò coronatur à matre coronâ Virginitatis.

S. Max.

Æquum autem fuit à Sanctissima Deipara integritatis ac virginitatis diademate Christum Dominum exornari: illa etenim dum florescente immaculati pudoris lilio hominem castis concepit visceribus, ac suum, naturâ mirante, genuit genitorem; ab illo quem genuit, nouo puritatis gradu aucta, pretiosa virginitatis coronâ donata est. Etenim intemerata Mariæ virginitas Saluatoris conceptu, ac natiuitate minimè læsa, imò potiùs nobilitata tantæ prolis fuit fœcunditate. Vnde illam dedicatam Filij natiuitate sacrosancta censet Ecclesia, quæ in oratione secreta Missæ Natiuitatis Virginis, de Christo inquit, quod *natus de virgine, matris integritatem non minuit, sed sacrauit.* Et Doctorum aquila Augustinus, ad tantum prodigium stupens, exclamat serm. 6. de Natiuit. *Audiat omnis ætas, quod nunquam audiuit: virgo partu suo nupsit; virginitatem dum pareret, duplicauit.* Quæ Augustini verba licèt mirum in modum Deiparæ virginitatem Christi natiuitate extollant, non parum tamen patiuntur difficultatem. Quomodo enim vnius virginis duplex erit virginitas, cùm hæc vtpote accidens, à subiecto suam sumat vel vnitatem vel multiplicitatem? Quomodo nouo non addito subiecto, noua potest addi virginitas? Vnde non in rigore Philosophiæ, sed per auxesim à Sancto Doctore Beatæ Mariæ virginitas duplicata celebratur. Attamen huiusmodi loquendi ratio vtcumque sit, potest noua Mariæ in conceptione, seu ortu Saluatoris esse collata dignitas. Cùm enim per hanc sanctissimam Deiparam, vt loquitur D. Bernardus serm. 3. in *Salue regina*, Deus sit humilis, & homo sublimis; adeo supra communem hominum statum euecta est Maria, *vt meritorum verticem vsque ad solium Deitatis erexerit*, nempe *vt ad conceptionem Diuini Verbi pertingeret*, vt loquitur D. Greg. Mag. 80.

Virginitas Mariæ Christi natiuitate consecrata.

D. August.

Immò & duplicata.

D. Bern. Humilis Deus per Virginem.

D. Greg.

Ideo

81. Ideo præter communem omnium rerum ordinem, speciali priuilegio duplicata in illa virginitas efflorescit: vna quidem, quâ perpetuam mentis & corporis integritatem, secluso quocumque terrenarum seu carnalium voluptatum contagio, seruandam firmo voluntatis decreto proposuit: alia, quâ inuiolata hæc est remunerata virginitas, fœcunda scilicet integritas, quæ hominibus Deum peperit. Prima sicuti Mariæ intemeratam castitatem, ita & perpetuam conferebat singularitatem ac sterilitatem. Secunda emaculato sterilitatis opprobrio, purissimo virginitatis flori suauissimum fœcunditatis, non quidem communis, sed singularissimæ, quâ Deus homo natus est, contulit fructum. Quod quidem expressum videtur ab Ecclesia in illa, quam ad Deum, Christi natali tempore, de sacra Deipara fundit oratione: *Deus qui salutis æternæ Beatæ Mariæ virginitate fœcundâ humano generi præmia præstitisti.* Quo sanè loquendi modo duplex Mariæ virginitas innuitur; alia scilicet sterilis, quâ virgo perpetua stabilitur; alia fœcunda, quâ virgo matris fœcunditate decoratur. Prima Mariam Dei Sponsam præstitit: secunda Dei Genitricem effecit. Illa corpus Virginis templum Deo dedicauit: hæc Virginis vterum æterno Rege, thronum veluti eburneum repleuit. Primâ Beata virgo omnium aliarum quæ eius vestigia terunt solenni professione castitatis, virginum antesignana; secundâ omnibus & virginibus & coniugatis magnum extitit miraculum; siquidem *gaudia matris habens cum virginitatis honore, nec primam similem visa est, nec habere sequentem.*

Duplex in Maria Virginitas.

82. Sicuti ergo duplex in Christo Domino gratia ponitur, alia quæ gratia vnionis nuncupatur, & est ipsum esse personale, quod gratis diuinitus datur humanæ naturæ in persona Verbi: & alia habitualis, pertinens ad spiritualem sanctitatem Christi hominis, sicut effectus quidam consequens vnionem, vt docuit D. Thomas *3. p. quæst. 6. art. 6*: ita cum proportione, & suo modo, ad hoc summâ Dei disponente prouidentiâ, duplex veluti virginitas in sanctissima Dei Parente reperitur: alia quâ omnium virginum Regina, etiam Angelos vicit puritate; altera, quâ Sponsi virginum ac Regis Angelorum vnigeniti Filij Dei mater virginali fœcunditate coronatur.

Duplex in Christo gratia.

D. Thom.

83. Cùm ergo in ipsa Verbi Diuini incarnatione, non solùm diuinâ virtute obumbrata, sed etiam nouo puritatis splendore Maria ab illo quem concepit & peperit filio sit cumulata: nonne æquum fuit à castissima Genitrice Filium carnis integritate ac virginitate coronari? Mutuis inuicem sibi nectunt præstantque coronas Virgo, Virginisque Filius. Illa fœcundæ puritatis ac honoris materni à Filio suscipit diadema, & vt de Patre æterno loquutus est Sinesius, *coronatur pulchritudine prolis*: hic à Genitrice purissimo, integerrimo ac virginali corpore veluti diademate cingitur, & consequenter Matris puritate coronatur. Vnde D. Bernardus *serm. in caput 12. Apoc.* de Maria loquens: *Denique*, inquit, *& coronauit eum* (Christum) *& vicissim ab eo meruit coronari.* Nec mirum; radij fulgore stella cingitur; & radius stellæ luce, ac splendore coronatur. Christus autem qui tanquam Sol nube tectus,

Christum coronat Maria, & vicissim Mariam Christus.

ot R.P. Cær. Bonguin Comm. in Prosam D. Thom.

Beatæ Mariæ vtero clausus est, ex eodem, seu radius ex stella, processit, vt in illa quæ in eius natali canitur Sequentia, cecinit mellifluus Bernardus. D. Bernard.

Sicut sydus radium
Profert Virgo Filium,
Pari forma
Neque sydus radio,
Neque mater filio
Fit corrupta.

Ornata igitur mater filium exornauit, coronata coronauit, simulque pudicitiæ splendore coruscant Virgo Mater, & Virginis Filius, etiam virgo, virginumque sponsus, tutamen, & præmium. Quàm ergo decorus, quàm formosus Rex noster est in stola candidissima ac purissima, quam in castissimæ vtero suscepit Matris, gradiens in multitudinem fortitudinis suæ, vt in manu potenti & brachio excelso vinctum hominem educat de domo carceris, & vmbra mortis. *Egredimini filiæ Sion; & videte Regem Salomonem in diademate quo coronauit eum mater sua.* Cant. 3. *Egredimini*, inquit D. Bernardus serm. 2. de Epiphan. *virtutes Angelicæ, incolæ ciuitatis supernæ. Ecce Rex vester, sed in corona nostra, in diademate quo coronauit eum mater sua. Sed his deliciis vsque modò caruistis, hanc hactenus dulcedinem non gustatis: habetis sublimitatem eius, sed humilitatem eius non vidistis. Egredimini igitur*, subdit infrà idem Bernardus homines alloquens, *& videte Regem Salomonem; nam vbique Rex est: licèt enim regnum eius non sit de hoc mundo, tamen Rex est etiam in hoc mundo.* Sic ille Christum à Maria humanitate velut diademate redimitum, speciosumque formâ præ filiis hominum, tanto pudicitiæ splendore vestitum Angelis & hominibus aspiciendum proponit, vt simul cœlum & terra coronam carnis puritate integritatis splendidam à Matre Christo in incarnatione tributam suspiciant, colant, venerentur. 84.

D. Bernard.

Christum à matre coronatum Angeli & homines demirantur.

Si enim, vt idem mellifluus Abbas *serm. 1. de Assumpt.* eleganter prosequitur, *Mariæ præsentiâ totus illustratur orbis, adeo vt & ipsa jam cœlestis patria clariùs rutilet virginæ lampadis irradiata fulgore*; nulli mirum videri debet, eiusdem purissimæ ac sanctissimæ Virginis vnigenitum, maternæ castitatis integerrimæ splendoribus coruscare, ac virgineo ex perpetua virgine sumpto corpore coronatum, Angelorum atque hominum obtutus in se rapere. Quantâ enim specie mox natus effulsit in præsepio? Quanto splendore in stabulo coruscauit? Rapuit tunc ad se cœlum, & Angelos descendentes tantum Regem collaudandes Iudæa demirata est: rapuit homines, vel ex Iudææ montibus pastores alliciens, vel ex Orientis finibus Magos vocans, & ad propria cunabula noui sydetis splendido famulatu deducens: rapuit & ipsam sanctissimam Genitricem, quæ filium optimum quem genuit, postquam peperit, adorauit. Hinc dilectus ille Regis nostri discipulus, incarnationem eius postquam literis exarauit, dicens: *Verbum caro factum est*, Ioan. 1. 14. statim eius in carne maiestatem describens, subiunxit: *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Quia scilicet eum ex intemerata natum Virgine, vir- 85.

D. Bernard.

Mariæ præsentiâ totus illustratur orbis.

Christus in præsepio rapuit & attraxit cœlum & terram.

gineo prædicum corpore, ac puritate coronatum agnouerunt; quod sanè gloriam eius quasi vnigeniti à Patre summoperè declarat: nam vt inquit D. Maximus hom. 3. in natali Domini: *Dei Filius ab intacta natus est fœmina, vt hominem testaretur partus humanus, & Deum probaret Virginitas.* Quod etiam dulci stylo, vt assolet, dixit Bernardus *hom. 2. super* Missus est: *Deum*, inquit, *decebat huiusmodi natiuitas, quâ non nisi de virgine nasceretur: talis & congruebat virgini partus, vt non pareret nisi Deum.*

Virgo Deum debuit parere.

D. Bern.

86. Cùm ergo à Deipara Virgine Christus inter homines natus, homo refulsit & Deus, quis illum à matre coronatum ambiget? Quis carnis trabeam in eo maiestatis indumentum & regalem purpuram non pronunciabit? Hinc est quod Tertullianus *lib. de carne Christi, capite* 4. docuit Christum Dominum sua ex Virgine natiuitate vniuersum carnis opprobrium abstulisse, eiusque honorem restaurasse. *Natiuitate* (inquit) *reformatâ regeneratione cœlesti, carnem ab omni vexatione restituit.* Quod sanè factum est, dum è Virgine carnem omninò virgineam, perpetuâ virginitate exornatam Christus assumpsit, ipsique gloriam, quam in primo omnium homine Dei manibus summâ puritate efformato duntaxat habuerat, restituit, immò & auxit; nam virginitatem quam à Creatore Adamus acceperat, filios generans amisit: Christus ingentem prolem verbo, & exemplo, ac purissimo in passione fuso sanguine gignens, perpetuò conseruauit, vt scilicet coronam, quam à genitrice suscepit, nusquam amitteret, sed in æternum teneret.

Tertull.

Christus nascens ex virgine carni honorem restituit.

Coronatur à Patre Christus coronâ gloriæ.

87. Aliam Rex noster in incarnatione accepit coronam ab æterno Patre in materno vtero sibi tributam. Pretiosa sanè ac magnifica illa fuit, sed animam tantùm, non corpus, ingenti prouidentiâ exornauit. Gloria seu visio Beatifica, quâ Christi Seruatoris anima in primo conceptionis instanti, ex assumptione ad vnitatem personæ Verbi Dei ditata est, hæc extitit corona. Simul enim ac homo fuit, perfectus fuit, vsumque liberi habens arbitrij, operationesque rationalis exercens animæ, intellectu eius lumine gloriæ illustrato, excellentissimum attigit obiectum, ipsamque Dei essentiam clarè & intuitiuè conspiciens, adhuc in via comprehensor extitit, omnesque creaturas visionis beatificæ perspicacitate superauit. Quod docent Theologi cum D. Thoma 3. *p. q.* 34. *art.* 2. & 4. & asserit D. Bernardus *serm.* 2. *de Epiphan. jam allato*, de Christo dicens: *Coronat eum & Pater coronâ gloriæ*, sicut psalmus ait, *Gloriâ & honore coronasti eum.*

Secundò Christus à Patre gloriâ coronatus.

D. Thom.

D. Bernard.

88. Conuenientissimum hoc planè fuit; & qui, etiam vt homo, Filius verus & naturalis dicitur Dei, propter increatam Verbi hypostasim, quæ in Christo humanam sustentat naturam, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 23. *art.* 4. Patrem vt perfectè cognosceret, diuinam essentiam debuit intuitiuè contemplari: sicque verum fuit Dauidicum oraculum psalm. 64. 4. *Beatus quem elegisti, & assumpsisti*: quod secundùm Glossam Augustini in hunc locum, *tom.* 8. ad naturam humanam Christi refertur, quæ assumpta est à Verbo Dei in vnitatem personæ. Si enim Moysi famulo domini, & Paulo electionis vasi pretioso, aliquando in hac vita concessum fuit diuinam essentiam intuitiuè videre, & patriæ felicitatem in via prægustare, vt sentit D. Augustinus *lib. de videndo Deum, ad Paulinam*, & *lib.* 12. *super Genesi ad litteram, cap.* 13. & 28. *tom.* 3. quem secutus est D. Thom. 2. 2. q. 175. art. 3. *Congruenter vtique*, vt inquit Angelicus Doctor: *nam sicut Moyses fuit primus Doctor Iudæorum, ita Paulus fuit primus Doctor Gentium.* Maiori cum ratione, potiorique iure Moysis, Paulique Magister, Iudæorumque, ac Gentium communis & vniuersalis Redemptor Christus Dominus, qui electos omnes per proprium sanguinem, æternâ redemptione inuentâ, ad cœlestem patriam introducet, diuinam essentiam debuit intueri; non quidem per tempus aliquod, & per modum transeuntis, sicuti Moyses, ac Paulus: sed toto vitæ suæ à primo instanti decursu, & per modum formæ immanentis, lumen gloriæ eius intellectum ad beatam visionem illustrauit, ex quo non tantùm secundùm quid & ad breue tempus, sed omninò & simpliciter beatus fuit.

Conueniens fuit Christū in vtero Virginis gloriâ beatorū coronari.

D. Thom.

D. August.

Moyses & Paulus in via diuinam videruntessentiam.

Nec te moueat, optimè Lector, gloriam quæ ex hac visione animæ Christi copiosè collata est, sacrum ad eius corpus non redundare: ingenti enim prouidentiâ, vt suprà jam diximus, ad carnem non transiuit Saluatoris eius gloria animæ, vt in corpore passibili nostræ redemptionis expleret mysteria, & nostras in se suscipiens curaret infirmitates, ac languores doloresque nostros in carne ferens, & proprio cruore dilueret, & iustitiam Dei, sanguinis sui pretio mitigaret. Quamuis enim secundùm naturalem habitudinem, quæ est inter animam & corpus, ex gloria animæ redundet gloria ad corpus; attamen quia in Christo hæc naturalis habitudo subiacebat voluntati Diuinitatis ipsius, ex illa factum est, vt beatitudo remaneret in anima, & non deriuaretur ad corpus, sed caro pateretur, vt docet D. Thom. 3. *p. quæst.* 14. *art.* 1. *ad* 2. & ante ipsum D. Damascenus *lib.* 3. *fid. orth. capite* 15. vbi inquit, quod *diuinitas Christi permisit carni agere, & pati quæ propria.* Vnde & potuit Redemptor sanctissimus gloriam animæ in corpus etiam exteriùs transmittere; quod & sapienter, dum in monte excelso coram electis discipulis transfiguraretur, præstitit. Tunc enim ad Christi corpus deriuata est claritas à Diuinitate & anima eius, non per modum qualitatis immanentis, & afficientis ipsum corpus, vt contingit in corporibus gloriosis; sed per modum passionis transeuntis, sicut cùm aër illuminatur à Sole: licèt enim claritas corporis Christi fuerit claritas gloriæ; non tamen fuit claritas corporis gloriosi, quia corpus Christi nondum erat immortale, vt docet idem D. Thomas 3. *p. q.* 45. *art.* 2. sed passioni proximè venturæ aptissimum, ac consequenter passibile ac mortale: vt enim dum Saluator transfiguratus est, pristinam formam & faciem non perdidit, nec corporis veritatem amisit, nec corpus spirituale vel æthereum assumpsit, vt ex D. Hieronymo notat Angelicus Doctor *q. mox citata, art.* 1. *ad* 1.) sic à proprio corpore passibilitatem, & ad pro hominibus moriendum aptitudinem non abstulit. Quod Euangelista describens quo modo

89.

Gloria animæ Christi ad eius corpus non redundauit, vt mori pro hominibus posset.

D. Damasc.

In transfiguratione hæc gloria ad corpus Christi deriuata est.

D. Thom.

Tamen claritas corporis Christi transfigurati, non fuit corporis gloriosi, sed gloriæ.

modo transfiguratus sit, demonstrat dicens Matth. 17. *Resplenduit facies eius sicut sol; vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Vbi splendor faciei ostenditur, & candor describitur vestium: non substantia tollitur, sed gloria commutatur.

A Patre & Matre coronatur Christus misericordiâ.

90. Tertiam denique, quam ab vtroque parente, nempe ab æterno Patre ac Virgine intemerata in sacratissimo eius vtero coronam recipit Rex noster, charitatis ac misericordiæ nominamus. Hanc in anima suscepit & corpore, vt ab vtroque in homines bonitatis radios vibrans, omnium & mente, & carne Redemptor comprobaretur. Sanè charitatem summam, ac ingentem ipsi misericordiam, splendidum velnti diadema contulit Pater, qui summo amore, infinitaque misericordiâ Filium dilectissimum tradidit, vt per ipsum captiuos redimeret, & miseros subleuando liberaret. Quod Ioan. 3. 16. testatur: *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, &c.* Quod cum stupore perpendens Gregorius Magnus, in solenni Cerei Paschalis benedictione exclamat, æternum Patrē sic alloquens: *O inæstimabilis dilectio charitatis! vt seruum redimeres, Filium tradidisti.* Summo igitur Patris amore mundo, pro mundi gloria, concessus, summo etiam pro mundo amore flagrauit, ac seipsum pro omnibus mundi hominibus, immò & pro singulis mirâ charitatis laureâ decoratum tradidit, sicut secretorum cœlestium particeps Galatas docet Paulus, dum inquit Gal. 2. 20. *In fide viuo Filij Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Vt scilicet auersum à se hominem amore ad se reuocans in suum etiam traduceret affectum. Illud enim est, quod hoc modo loquendi, *& tradidit semetipsum pro me*, voluit Apostolus. Quod eleganter exposuit D. Bernardus, dum *tract. de diligendo Deo*, Christum ad omnia, vt ab hominibus amaretur, traditum in humana natura censet. Sic enim habet: *Ipse (Christus) fecit, vel potius factus est, vt amaretur: se dedit in meritum, se seruat in præmium, se apponit in refectione animarum sanctarum, se in redemptione distrahit captiuorum.*

Tertiò coronatur Christus misericordiâ.

A Patre.

Greg. Magn.

Summus Patris amor in Filij incarnatione.

D. Bernard. Immensus Christi in homines amor.

91. Etiam à Genitrice sanctissima Christus amoris diademate coronatur: & quia purissima Virgine puritatis ac integritatis liliis cinctus est, à dilectissima Sancti Spiritus sponsa amoris flammâ præferuidâ, charitatis coronâ redimitur. Etenim Virgo Deipara, in admirabili conceptione Saluatoris non tantùm *Regina totius extitit castitatis*, vt loquitur D. Chrysologus *serm. de Annunc.* sed etiam sedes & officina ardentis fuit charitatis. Huius flammâ suauiter exarsit, suamque hoc igne diuino postquam mentem exornauit, etiam vterum Verbo Diuino incarnando præparauit. Non alia dispositio immensæ Matris Dei dignitati aptior fuit: quæ Deum ad homines traxit charitas, hæc Virginem Dei parentem effecit. Ipsi quippe respondenti Gabrieli ac roganti, quomodo tantum mysterium impleretur, vt *Luc.* 1. legitur, *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco*, S. Idelphonsus *serm. de Assump. Virg.* dat responsum: *Ama, & peperisti.* Ac si diceret, optimam ac vltimam, vt Maria Dei genitrix efficeretur, dispositionem in ardenti Dei amore

A matre etiā amore coronatur.

D. Chrysol.

Charitas Mariam fecit Dei genitricem.

S. Idelph.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

consistere. Quod cum verbis Angeli ad eandem Virginem maximè quadrat: dum enim ille addidit: *Spiritus sanctus superueniet in te*, Luc. 1. 35. ardentissimam Virginis charitatis flammam, Spiritûs Sancti, qui increatus, æternus, ac personalis Diuinæ Trinitatis amor est, præsentiâ & aduentu mirum in modum augeri ac perfici innuit, vt ipsa Filij Dei mater euaderet. Sic autem non solùm *virginitate placuit, & humilitate concepit* Virgo Maria, vt loquitur D. Bernardus; sed charitate Deum genuit, peperit, natumque hominibus obtulit, ac concessit. Dum enim in ea Dei incarnatio operabatur, *cum Spiritus sanctus totam igniuit, incendit, incanduit; in ea Spiritus sancti flamma tantùm videbatur*, vt eleganter dixit S. Idelphonsus Tolet. Archiep. *serm. de Assumpt.*

D. Bernard.

Vnde Christus summo tum Patris æterni, tum etiam Virginis Immaculatæ amore conceptus, amore, pretioso vduti diademate in materno vtero cinctus est. Hinc ab Apostolo *Coloss.* 1. paternæ dilectionis filius nominatur, dum inquit vers. 13. *Transtulit nos in regnum Filij dilectionis suæ.* Quamvis enim ab æterno Verbum Dei ab eius intellectu procedens, ex omnium quæ necessariò ac formaliter in eo existunt, cognitione intellectionis sit terminus, tantumque cognitionis eius filius possit appellari, vtpote ante quamcumque volitionem, & amorem à Patre genitus: tamen ex quo summo totius Trinitatis amore in tempore ad humanam restaurandam naturam Verbum Dei in vtero Virginis factus est homo, *Filius dilectionis*, & amoris nominatur. Siquidem dum Verbum fine carne est, vt imago perfectissima Dei maiestatis æternam veritatem continet, & repræsentat: dum autem carnem induit, etiam bonitatem æternam, ac infinitum Dei amorem exhibet amoris filius ac dilectionis; immò amoris ac dilectionis Dei miraculum ac prodigium. Etenim ille *ignitus carbo* est, quem de altari tulit Seraphim, vt eo labia Isaiæ tangeret, *vt auferretur eius iniquitas, & peccatum eius mundaretur.* Isai. 6. 6. Quod docuit Concilium Ephesinum, vbi expressè habetur: *Carbonem illum Isaiæ, figuram dicimus Verbi hominis facti.* Quo pacto Verbum quod ante secula mentis & intellectus proles est, in fine seculorum carne indutum, cordis ac volnntatis fœtus existit; sicque non tantùm Verbum, sed etiam bonum appellatur, *psalm.* 44. 1. *Eructauit cor meum verbum bonum.*

92. Charitatē peperit, & filium natū hominibus concessit.

Christus Filius dilectionis Dei.

Christus amoris Dei miraculum.

Carbo est quo Isaiæ labia purgata sunt.

Itaque paternæ, ac maternæ charitatis fœtus, ac fructus est Christus ipsâ charitate veluti laureâ redimitus; immò in ipsam charitatem, si ita fari liceat, quodammodo transmutatus, ita vt non solùm Patris sui, matrisque sanctissimæ ac purissimæ amor sit, ac deliciæ, sed etiam cunctorum, pro quibus venit, hominum. Sic illum in hymno Ascensionis vocat Ecclesia: 93.

Iesu nostra redemptio,
Amor & desiderium,
Deus creator omnium,
Homo in fine temporum.

Christus omnium amor.

Quibus verbis Christum, in quantum pro hominibus in fine temporum homo natus est, amorem suum profitetur Ecclesia, quia & Patris, & matris etiam amor est. Verùm si amor est, amore coronatur, illo nempe quo Pater, quo Mater, quo Angeli, homines, cæteræque illum prosequuntur creaturæ. Hinc Ioannes *Apoc.* 19. 12.

Multæ coronæ in Christi capite.

quamplurima in capite eius diademata conspexit, vtique vt illum verum probaret amorem: nam sicut refert Cornelius à Lapide *in c. 1. ep. S. Iacobi*, amorem coronis aureis vndique cinctum veteres depinxere.

Ipsi à Matre misericordia datur.

94. Splendorem amoris coronæ Christi auget in immensum misericordiæ à Genitrice in incarnatione sibi facta collatio, pretiosissima veluti gemma hoc in diademate collocatæ. Virtutem omnem miseriam subleuandi in sinu Patris ab æterno possedit; sed in se miseriam, à qua subleuabat, suscipiendi, facultatem à Virgine Deipara cum carne passibili mirâ pietate recepit. Duplex ab Angelico Doctore 1. *p. q.* 21. *art.* 3. statuitur misericordia, alia secundùm effectum, & nō secundùm passionis affectum, quâ aliquis facultatem habet & virtutem ad repellendam quamcunque miseriam seu defectū alterius, & hæc Filio Dei, sicut & cuique Diuinæ Personæ ab æterno competit; altera etiam secundùm passionis affectum, prout non solùm aliquis alterius miseriam depellit, sed etiam ipse illâ afficitur, ac si esset propria eius miseria; & hæc est propria, ac rigorosa misericordia, juxta huius nominis significationē; ille enim est misericors, qui habet miserum cor, hoc est qui corde, & affectu alterius patitur miseriam. Cùm ergo misericordia hoc secundo modo considerata non competat Deo, qui de alterius miseria non tristatur, sed ipsam repellit; dum humanam ex Maria Virgine assumpsit naturam, hominumque miseriam (vno dempto peccato, ac ignorantiâ, quæ eius sanctitati, ac potentiæ repugnant) etiam assumpsit misericordiam. Sicuti ergo in sacratissimo almæ parentis suæ vtero homo esse incepit Dei Filius; ita etiam cœpit esse misericors, eamque Deo propriam secundùm effectum, misericordiam ex tunc secundùm affectum possidere.

D. Thom.

Duplex misericordia, scil. secundū effectum, & secundùm affectum.

Secundam à Matre habet Saluator.

95. Hoc ipsum gentium docuit Apostolus, dum *Hebr.* 2. 17. Verbi Dei summum in homines amorem describens, inquit: *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit, vt misericors fieret:* ac si diceret, qui ab æterno maximam ab omni miseria liberandi habebat facultatem, summamque secundùm effectum possidebat misericordiam Dei Filius, vt nostrarum miseriarum haberet in se experimentum, ac secundùm affectum erga nos misericordiam ostenderet; non splendidam, ac fulgentem Angelorum naturam, impassibilem, nullique infirmitati humanæ obnoxiam; sed humanam, obscuram, infirmam, ac debilem assumpsit, vt in ea languores nostros sentiret, ac nostris obnoxius doloribus, etiam secundùm passionis affectum veram ac propriam misericordiam omnibus exhiberet. Sic enim insigne Dauidis adimpletur oraculum *psal.* 88. exaratum: *Quoniam misericordia ædificabitur in cœlis.* Vbi Psalmista non tantùm in cœlo, sed etiam in cœlis misericordiam ædificari pronuntiauit, vt ostenderet in duobus cœlis misericordiam Christi Saluatoris ædificatam, ac veluti formatam; nempe in sinu Patris ab æterno, & tandem in vtero Matris in tempore, cœlorum nomine ob summam puritatem, splendorem, ac pulchritudinem insignitis. Quippe à Patre ab æterno in splendoribus Sanctorum, ac Sanctuarij decoribus, ex vtero mentis ante Luciferum genitus, eandem Genitoris naturam, maiestatem, virtutem, ac secundùm effectum accepit misericordiam: ac deinde in purissimo Virginis intemeratæ vtero incarnatus, eandem sanctissimæ Genitricis naturam, humilitatem, infirmitatem suscipiens, ac pietatem, nouo splendore misericordiam cumulans, eam etiam secundùm passionis affectum suscepit; ac ex materno sinu in cœlis mysticis, ipsis cœlis corporeis purioribus ac præstantioribus, formatam ac ædificatam misericordiam, omnique ex parte completam, pretiosum veluti diadema gestauit. Vnde vtramque in eo idem Propheta demiratus est misericordiam, psal. 85. 15. *Tu Domine Deus miserator*, inquit, *& misericors, patiens, & multa misericordia.* Etenim in forma Dei, ac in micantissimo Diuinæ Maiestatis splendore *miserator est ac misericors*, secundùm effectum misericordiâ refulgens: verùm in natura assumpta infirmitatibus ac doloribus onustus, opprobriisque saturandus, etiam secundùm affectum misericors, patientiâ ipsam auxit misericordiam, auctamque illustrauit; quod ipse expressit Psalmista dicens, *patiens & multa misericordia.*

Non Angelicam, sed humanam assumpsit naturam, vt misericors heret.

In duobus cœlis, sc. sinu Patris & sinu Matris, Christi misericordia ædificata.

Patientia prima passio Christi, eius auxit misericordiam.

In hanc sententiam Christum à Deipara pietatis diademate cinctum D. Ambrosius *lib. de virg. instit. cap.* 16. dixit: *Beatus est Mariæ vterus, qui tantum Dominum coronauit quando formauit; nam hoc ipso, quod ad omnium salutem eum concepit & peperit, coronam capiti eius æternæ pietatis imposuit.* Vbi sanctus Doctor, pietatis nomine bonitatem intelligens, coronâ capiti eius impositâ, misericordiam secundùm affectum, & compatiendi facultatem, quam à matre Saluator accepit, sine dubio designauit. Huc respexisse videtur amantissimus Dominus, dum ore sponsi parentem optimam in sponsa alloquutus, dixit Cant. 4. 9. *Vulnerasti cor meum*, seu vt legit D. Gregorius Nyssenus, *Cor dedisti mihi.* Dum enim ab illa cor omnibus miseriis obnoxium humanis recepit, vulneratum misericordiâ, ac compassione saucium habuit; non enim compati in assumpta nobis potuit natura, nisi vulneraretur, quia vt inquit D. August. lib 9. de ciuit. Dei, cap. 5. *misericordia est alienæ miseriæ in nostro corde compassio.* Cor autem quod compatitur, verè patitur, ac vulneratur. Quare idem Redemptor noster sanctissimi Iob sermone se ex Virginis vtero miserum ac misericordem declarauit: *Ab infantia*, inquit Iob 31. *creuit mecum misericordia*; seu vt alij legunt, *creuit mecum miseria*, & de vtero matris meæ egressa est mecum. Non enim misericors secundùm affectum fuisset, nisi miseriam accepisset, vt miserum cor possideret. Vnde Apostolus *Hebr.* 4. inquit: *Debuit per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret.* 96.

D. Ambros. Maria Christi capiti pietatis coronā imposuit.

D. Greg. Nys.

D. August.

Christus ab vtero Matris creuit in misericordia.

Coronatur igitur à castissima, ac intemerata Genitrice in die desponsationis seu incarnationis illius, splendidissimo misericordiæ diademate, ac se Deo, Angelis, & hominibus tantâ exornatum coronâ spectabilem facit: hinc Maria ab Ecclesia *Mater misericordiæ* vocitatur, quia Filium de purissimis visceribus effudit, omni ex capite misericordem, ipsamque cum eo hominibus peperit misericordiam. Quod præuidens Psalmista, Deum suam appellauit misericordiam. *Deus meus*, inquit psal. 58. 18. *misericordia mea.* Vnde eloquentissimus Archiepiscopus Rauennas D. Petrus Chrysologus serm. 5. *In vtero Mariæ*, inquit, *humanitati commixta est Deitas, Deitati consociata pietas*; hoc est, sicuti in sinu Virginis naturæ humanæ Diuinitas in Verbi persona vnita est; ita & Diuinitati pietas, seu miseriarum nostrarum compassio, 97.

Cur Maria mater misericordiæ dicatur.

D. Chrysol.

compassio, ac secundùm affectum misericordiæ sociata, seu coniuncta perhibetur: quod etiam miro loquendi modo expressit Richardus à Sancto Victore *p.2.in Cant. cap. 23.* dum Mariam sic alloquitur: *In te, Virgo, concreuit lac misericordiæ.* Vt ostenderet, non solùm ex materno Virginis vtero Christum compatientem misericordiam accepisse, sed etiam in illa profecisse, subuenientibus Genitricis vberibus; quod enim ex eis lac sugebat, totum vt in miseros pietatem exerceret peccatores ordinabat; omnesque quas crescendo vires acquirebat, cibum in lacte virgineo, optimâ subministrante parente accipiendo, vt homines liberaret, & redimeret, præparabat: sicque & ab vtero, & ab vberibus sanctissimæ Virginis summam Christus suscepit misericordiam.

In Maria creuit lac misericordiæ.

Vnde maximus doctorum S. Hieronymus ep.10. ad Paul. *Duas*, inquit, *natiuitates in Christo confitemur; vnam de Patre sine tempore sempiternam; alteram de Matre cum tempore, quando miserationem induens, & misericordiam, ad nos descendit.* Vbi Dei Filium à Maria Virgine non solùm naturâ indutum humanâ, sed etiam misericordiâ, & miseratione vestitum dicit, vt innuat, illam tanquam regalem purpuram, magnificamque ac pretiosam coronam à Genitrice Christum accepisse. Hinc Rex Christus à Zacharia Saluator promittitur cap. 9. 9. *Ecce Rex tuus venit tibi Saluator*, seu vt legit D. Matthæus 21. 6. *mansuetus*, idest mitis ac misericors. Quod vtique à Virgine genitrice obtinet; qui enim, vt loquitur Hugo à Sancto Victore lib.1.miscellan.tit.85. *in cœlo ex Patre sine Matre, in terra ex Matre sine Patre, cum Patre immensus, cum Matre mansuetus est*: ac ab vtroque coronatus, à Patre gloriâ fulget, à Matre misericordiæ diademate redimitur.

S. Hieron.

Christus de virgine nascens induit misericordiam.

Hugo Vict.

SECTIO III.

Christus pendens ac moriens in cruce, verus hominum Rex exhibetur.

98. REgem nostrum hactenus vel in sinu Patris ab æterno gloriosum, vel in matris vtero in tempore coronatum sumus demirati: nobis nunc cruentas inter carnificum manus, ac rigida crucis brachia exaltatus, immò & magnificatus affulget. Sanè patiens ac moriens, & vsque ad ignominiam crucis humiliatus, nouo gloriæ splendore vestitur, nouaque maiestate donatur. Novus ergo Rex, qui dum patitur, vincit; dum ligatur, absoluit; dum moritur, soperat, ac sua morte triumphat.

Christus in cruce triumphat.

99. Aliis opprobrium crucis tormentum protulit; nam vt Apostolus *Gal.* 3. loquitur: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Vnde ignominiosum hoc genus mortis cordati semper detestati sunt homines, non solùm apud Hebræos, verùm etiam apud Gentiles. Hinc vt refert Suetonius *in Galba*, cuidam qui vt crucem declinaret, leges implorabat, ac se ciuem Romanum proclamabat, *multò celsiorem, & dealbatam*, in maiorem contumeliam iussit Imperator erigi. Sed Christo Domino non modicam gloriam acquisiuit: quapropter crucem suam, exaltationem appellauit, & gloriam, seu magnificentiam, ac triumphum. *Oportet*, inquit Ioan. 3. 14. *exaltari Filium hominis*. Et Ioan. 12. 32. *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Vbi S. Leo Papa *serm.* 8. *de passione*, Regiam Christi in cruce Maiestastatem eleganti stylo sic celebrat. *O admirabilis*, inquit, *potentia crucis! ò ineffabilis gloria passionis! in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est crucifixi. Traxisti enim, Domine, omnia ad te, cùm confitendæ maiestatis tuæ sensum totus mundus accepit. Traxisti, Domine, omnia ad te, cùm in execrationem Iudaici sceleris, vnam protulerunt omnia elementa sententiam, cùm obscuratis luminaribus cœli, terra quoque motibus quateretur insolitis, vniuersaque creatura impiorum se vsui denegaret*, & cætera quæ prosequitur, vt regiam ac summam in Christo crucifixo potentiam & authoritatem demonstret. Crux ergo in qua Christus velut Rex in throno sublimatus est, illius exaltatio fuit & gloria. Hinc excessum illum, seu Christi passionem, de qua in monte Thabor transfiguratus Saluator cum Moyse & Helia sermonem texuit, gloriam appellauit D. Ioan. Chrysostomus. Vbi enim nos *Luc.* 9. 31. habemus, *dicebant excessum eius*, legit ille, *loquebantur de gloria.* Vnde idem sanctus Doctor *tom.5. hom. 5. de patientia Iob*, pro eo quod nos habemus Ioan. 17. 5. *Clarifica me pater*, ipse legit, *glorifica me pater*; statimque illud exponens, inquit: *Quid dicis? Ad crucem duceris cum latronibus maledictam sufferre mortem, conspuendus, cædendus colaphis; & hac gloriam appellas? Ita*, inquit, *pro dilectis ipse patior, meritoque hanc eandem gloriam existimo.*

Ignominiosum crucis supplicium.

Recusanti excelsior crux paratur.

Christo crux gloriosa.

S. Leo Pap.

D. Chrysost.

Pro hominibus pati gloria est Christi.

Crux igitur, quæ cæteros depressit homines, Christum dum tetigit, exaltauit ac glorificauit: immò ab ipso vicissim exaltata est ac glorificata; ornata enim Regis nostri purpurâ, fulgida euasit ac decora: & quæ aliàs timori ac horrori extitit, honori post contactum corporis Redemptoris fuit & amori. Illam speciosam, decoram ac pretiosam agnouit Andreas Apostolus; agnitam dilexit, dilectam concupiuit, possedit, ac in eius brachiis *securus, gaudens, & exultans* ad Christum migrauit crucifixum. Sed omnem crucis pulchritudinem, quæ ardentissimum in eius corde excitauit amorem, à Christo deriuatam confessus est, dum exclamauit: *O bona crux, quæ decorem & pulchritudinem de membris Domini suscepisti.* Et rursus: *Salue crux, quæ in corpore Christi dedicata es, & ex membris eius tanquam margaritis ornata.* Itaque regio splendore in cruce dum refulsit Saluator, illam formosam, ac fulgidam præstitit, ac suum regale solium effecit, vt omnibus hominibus dum crucifixus appareret, omnium liberator, Dominus, ac Rex agnosceretur, ipsique ab omnibus acclamaretur, *Benedictum lignum, per quod fit iustitia.* Sap. 14. 7. 100.

Crux Christum exaltauit, & ab ipso est exaltata.

Pulchram ex membris Christi crucem Andreas appellauit.

Hinc est, quod ex regia affectata dignitate se permisit accusari; ac ex falsa accusatione, & iniqua condemnatione, dum cruci addicitur, in ea non nisi vt Rex sublimatur. Quod palam declarauit præfixus à Iudice cruci titulus, qui referente Matthæo 27. 38. mortis eius causam continebat: *Et imposuerunt*, inquit Matthæus, *super caput eius causam ipsius scriptam, Hic est Iesus Rex Iudæorum.* Etenim nisi Iudæorum, immò & gentium supremus Rex fuisset, eorumque à peccato ac diabolo veram libertatem suo sanguine asseruisset, cruci nusquam fixus fuisset. A suo igitur erga homines amore ad mortem dum impellitur, ab ipsa regia maiestate ligno configitur. Sola itaque quæ ipsum in crucem sustulit causa, Regis dignitas est. Hæc totius mortis eius 101.

A Regia maiestate cruci Christus configitur.

summa. Ac si ibidem diceretur, non à febri, non à senio, non ab hominum odio, non à criminis pœna, sed à regia dignitate mortis ictum accipit, vt Principis munus & partes omninò impleat. Cùm enim, vt inquit Aristoteles, *eò Rex abeat à tyranno, quòd hic suam, ille suorum quærit felicitatem*; dolores, vulnera, crucem, mortem denique pro hominum salute subit, vt se eorum Regem ac liberatorem moriendo probaret.

Aristot.

101. Ea propter non servus, sed dominus tota in passione refulsit, miráque animi constantiâ ac fortitudine patiens, tormenta despexit, tortores vicit, ipsosque pœnarum arbitros inuictâ maiestate contempsit. Pauca Pilato reddidit verba; omnia Herodi negauit, & sermone ac silentio, vtriusque se superiorem exhibuit ac magistrum. Vbique Rex, vbique liber, etiam in vinculis, etiam in pœnis vincula nobilitans, & pœnas illustrans. Postquam autem roganti Pilato de regia dignitate, respondisset Dominus, *Tu dicis*, inualescentibus contra eum Principum, Sacerdotum & seniorum accusationibus, penitus illis non respondit ad vllum verbum, *ita vt miraretur Præses vehementer*, Matth. 27. 15. Verùm regale hoc silentium dixerim; ideo enim tacet, vt silentio se verum Regem ac Redemptorem demonstret, accusationes non refellens, sed contemnens; mortem non timens, sed despiciens, vt hostes qui sibi necem præparant, non damnet confutando, sed saluet & liberet patiendo. Quod aduertisse videtur D. Ambrosius lib. 10. in Lucam, cap. 23. *Accusatur*, inquit, *Dominus, & tacet: & bene tacet, qui defensione non indiget. Ambiant defendi qui timent vinci. Non ergo accusationem tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Quid enim timeret qui non ambiret salutem? Salus omnium suam prodit, vt acquireret omnium. Sed quid de Deo loquor? Susanna tacuit & vicit; melior enim causa, quæ non defenditur, & probatur. Et hic pilatus absoluit, sed absoluit judicio, crucifixit mysterio.* Et post pauca subdit: *Illud tamen præstantissimum, quod maluit se Regem probare, quam dicere, vt condemnandi causam habere non possent, qui quod objiciunt, hoc fatentur.* Vbi pulchro elegantique sermone S. Doctor ostendit, Christum patiendâ ac silentio se verum Regem exhibuisse: ac non vt reum, sed vt Regem, crucis subiisse tormentum.

In passione se Dominum probat.

Sermone & silentio.

D. Ambros.

Christum Pilatus absoluit judicio, crucifixit mysterio.

102. Nec inferior coram Herode stetit, qui sibi semper fuit æqualis; & quamvis ab eo multis interrogatus sermonibus, ipsum tamen integro silentio superauit. Sanè impurum Regem non debuit alloqui Rex purissimus, qui virgo virginis filius est, ac virginum sponsus: nec illi potuit Christus vllum reddere verbum, *à quo fuerat suâ voce priuatus*. Ioannem enim, qui Saluatoris præcursor & vox ipsum præibat, ac loquebatur, mulierculæ Herodes tradidit decollatum. Roget ergo Galilææ Rex Dominum, ac ipsum prouocet ad loquendum: semper tacebit rogatus, nec vllo aut verbo, aut signo, curioso scrutatori donabit responsum. Multos sermones congerentem vnico silentio superat, nec verbo aut signo debuit vti, vt vinceret quem solâ patientiâ ac maiestate prostrauit. Si enim Christus *calumniis oppetitus silentium detulit triumphale*, vt loquitur D. Ambrosius *serm.* 17. *in psal.* 118. omnes in se vibratas accusationes veluti jacula adamantina constantiâ retundens, Herodem multiplici investigatione appetentem regali taciturnitate deuicit.

Cur Christus Herodi non respondit.

D. Ambros.

Herodis interrogationes.

At non solùm Herodis verba, quibus ad oracula promenda, vel ad patranda miracula inducebatur, contempsit Dominus: etiam eius fregit adulationes, respuitque promissa. Quæ licèt in sacris Euangelij codicibus exarata non referantur, ea tamen tanquam vera D. Anselmo retulit sanctissima Christi Parens, vt videre est tomo 3. operum D. Anselmi, in Dialogo de passione, vbi Beatissima virgo, & ipse D. Anselmus in mentis excessu constitutus, inter se familiariter colloquuntur. Dum autem agit Mater de Filio ad Herodem adducto: *Posuit*, inquit, *Herodes coronam super caput eius, promittens quod si faceret ei signum, ipsum regni sui participem faceret, & pariter cohæredem. Istâ coronâ Romani coronantur Imperatores: Iesus autem non respondit ei.* Hæc Deipara apud Anselmum. Vbi sanè silentio de Herode triumphat Redemptor, ipsamque oblatam, immò & capiti impositam coronam respuit & contempsit; non enim à scelestissimo Principe habere voluit diadema, ab æterno Patre gloria & honore coronatus; regnumque temporale despexit, qui æternum possidebat. Vnde ab Herode spretus, & veste albâ in contumeliam indutus, ad Pilatum iterum missus est. Verùm contemptu hoc exaltatur, ac veste albâ induitur, vt immaculatæ tribuat indicia passionis, & quod *agnus sine macula cum gloria mundi peccata susceperit*, vt loquitur D. Ambrosius *lib.* 10. *in Lucam, cap.* 23. 103.

Immo & adulationes contempsit Christus.

D. Anselm.

D. Ambros.

Dum ergo Herodes tacentem spernit Christum, eumque candidâ veste nititur obnubilare, non dejicit, sed extollit; & inuitus glorificat, quem totis viribus conatur inhonorare. Ipsum enim fulgenti, ac splendida veste, non solùm victorem, ac Regem, sed etiam Deum nesciens profitetur. Album enim vestimentum, quod propter splendorem coloris cæteris antefertur, victores olim, ac triumphatores exornabat. Sic Africanus Scipio veste candidâ vsus est, eamque triumphante Vitellio detulerunt plebis tribuni, ac exercitus Imperatores, vt refert Tacitus *lib.* 8. Immò & Reges candidâ veste æquè ac purpurâ vtebantur. Hinc apud Romanos candida erat vestis ambientium Magistratus, qui inde *Candidati* dicebantur. Quod etiam apud Hebræos magno in pretio fuit, nam ipsorum Reges albâ veste induebantur: nec Salomon omnium Regum Iudæorum magnificentissimus, alio quàm vestimento candido indutus, in templum à se constructum veniebat, sicut & ipse Rex Archelaus, teste Iosepho *lib.* 2. *de bello Iudaico*. Insuper colores albi maximè decent Deos, vt ait Plato *lib.* 11. *de legibus*, ipseque Deus *Candidus* ab antiquis appellatur. Vnde Virgilius *ecloga* 5. ait: 104.

Candida vestis maiestatem, & non vulgarem dignitatem indicat.

Tacit.

Ioseph.

Virg.

Candidus insuetum miratur lumen Olympi.

Vbi eius Interpres Seruius inquit: *Candidus, idest Deus, vt contra mortuos nigros dicimus.* Et Cicero *lib.* 2. *de legibus*, ait quod *color albus præcipuè decorus est Deo.* Ideo & candidæ in sacris olim erant, & nunc adhuc sunt, etiam apud sacros Mystas Christianorum vestes. Cùm enim color albus splendeat, fulgeat, ac rutilet, lætus est ac festivus, ac felicitatis, & triumphi, immò & puritatis symbolum. Vnde & Poëtæ fingunt Iouis currum trahi *ab equis candidis*, teste Suetonio in vita Augusti *cap.* 9. Ex quibus omnibus liquet, Herodem

Veste alba induës Christum Herodes, ipsum Regem, victorem, Pontificem, & Deum declarauit.

Suet.

Herodem candidâ veste, quam Christo donauit, eius victoriam, regiam maiestatem, immò & Deitatem, inscium declarasse. Sic enim diuina disposuit prouidentia, vt triumphali Christi victus silentio, primùm eius capiti, tanquam victori, proprium offerret, ac imponeret diadema; ac deinde fulgenti ac candidâ togâ vestiens, eum triumphatorem, Regem, ac Deum hoc indumento declararet.

105. Vt autem omni ex capite regia in Christo patiente dignitas elucescat, non solùm à Romano Iudice, impiis Iudæis suggerentibus, verùm etiam à militibus Rex dicitur, vestitur purpurâ, ac spineo diademate coronatur. Non vana sunt hæc, sed vera; & Christo opprobrium non conferunt, sed maximum habent mysterium. Hæc etenim facienda erant, vt Regia in eo Maiestas omni regali compleretur symbolo, ac indumento. Illum coronâ aureâ Herodes, ac veste candidâ exornauit, vt superiùs diximus; & vt nullum regale deesset ornamentum, à militibus purpurâ induitur, ac spineo serto redimitur. *Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpureâ circumdederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant, Aue Rex Iudæorum.* Ioan. 19. 2. & 3. En solennem Regis inaugurationem: nam vt inquit D. Cyrill. Hierosol. catech. 13. *Milites coronam imposuerunt capiti eius. Quid enim refert etiamsi spineam? Omnis Rex à militibus appellatur: oportebat & Iesum à militibus typicè crucifigi.* Dum ergo Regem Christum vocant milites, dum eum purpurâ induunt, ac genu flexo ante eum, de regia ipsi dignitate gratulantur, solenni pompâ eum Principem constituunt; ac Regem, licèt compungentes, coronant, & quamvis illudentes, adorant. Vnde Ambrosius loco jam allato inquit: *Licèt illis defuit boni operis affectus, Deo tamen suus non defuit honor*, qui salutatur vt Rex, coronatur vt victor, quasi Deus & Dominus adoratur. Quod acerrimum Deitatis Christi defensorem Athanasium *tom. 3. serm. de passione & cruce Domini, è veteri versione*, induxit in hæc verba: *Miraculum nouum & incredibile; magnæque victoriæ reuerà documentum. Quem enim vt hominem condemnarant, hunc morientem deinceps, vt Deum adorabant; & quem pro nihilo duxerant ceu vilem, hunc confitebantur Regem; & à quo vulgaria vestimenta abstulerant, huic purpuram imponebant; & quem illuserant verberantes, huic victoriæ præmia tribuerunt, coccineam chlamydem, & spinis contextam coronam cum arundine. Quanquam enim per contumeliam ista faciebant, tamen ignorabant quod etiam nolentes spoliabantur ab eo.* Hæc ille, vbi Regiam Maiestatem, victoriam, ac Deitatem Christi inter militum illusiones detegit; ipsosque milites, ac percussores ab ipso victos, ac spoliatos aduertit, in perpetuum triumphi patientis Domini monumentum.

A militibus Christus patiens Rex appellatur.

D. Cyrill. Hier.

D. Ambros.

Ab eisdem salutatur vt Rex, coronatur vt victor, adoratur vt Deus.

D. Athanas.

106. Nescio an huc referam, quod Aristeas author vetustissimus retulit, sicuti testantur grauissimi Doctores, Ioan. à Cartagena *libro 10. de passionis Christi arcano, homil. 24.* & Didacus Murillo in sermonibus quadragesimalibus, *serm. de corona Domini*; nempe annulum Salomonis, in quo corona spinea aureæ intertexta videbatur, triumphum Christi sentibus redimiti præsignantem. Sanè rem non omninò indubitatam scribo, sed Christi maiestati ac triumpho admodum consonam. Illius ergo certitudinis fides sit apud authorem, dum eius mysticam rei præsenti aptabimus significationem. Scribit ergo Aristeas, Salomoni quemdam fuisse annulum, in cuius pala corona aurea, & altera spinea simul intertextæ videbantur, cum lemmate, VICTORIA AMORIS: deinde per totum annulum sex, eæque sculptæ literæ videbantur, scilicet A, C, F, R, I, C: at à nemine legebantur, donec Rex Pacificus Reginæ Saba aduenienti ægnima explicuit, ac dissoluit. Est autem huiusmodi expositio. Tria hoc in annulo perpendenda sunt, aurea corona, deinde spinea, tum denique vtriusque connexio. Si coronam auream spectes, sex literas sic lege, *Aureâ coronâ fortissimus regnat in cœlis.* Si spineam aspicias, in ordine ad illam sex literas sic pronuntia, *Asperâ coronâ filius redimitus inferiora calcabit.* At si spineam cum aurea connexam consideres, in illis literis inuenies, *Amoris cognita fortitudo regalia insignia copulabit.* Ex quo tertio modo legendi rectè inscribitur *Victoria amoris.* Triumphat enim amor ex serti spinei ad aureum mira coniunctione. Duo autem hæc diademata, vel seorsim, vel simul spectata, Redemptori nostro haud dubie competunt, eiusque hoc symbolo æterna in splendoribus Sanctuarij, ac temporanea in passionis opprobriis maiestas declaratur.

Carteg.

Egregium coronæ Christi symbolum.

Aristeas.

Annulus Salomonis.

107. Quis enim alius ille est, qui vt sex illæ literæ aureo diademati collatæ sonant, aureâ coronâ fortissimus regnat in cœlis, nisi vnigenitus sempiterni Patris Filius, in omnibus genitori coæqualis, qui eodem quo Pater, regiæ dignitatis fulgore resplendens, aureâ in cœlis coronâ exornatur: et fortissimus cum eo regnat, cuius mirâ fortitudine vniuersæ conditæ sunt creaturæ. Quod D. Augustinus *tract. 15. in Ioan.* eleganti stylo prosequitur, dum inquit: *Vis videre quam iste Filius Dei fortis sit? Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, & sine labore facta sunt. Quid ergo illo fortius, per quem sine labore facta sunt omnia?* Hæc ille. Sed hanc vel auream coronam, vel insuperabilem fortitudinem in humanitate quam assumpsit in tempore, non amisit, immò quæ in Diuinitate collucebat maiestas, humanitati quodammodo coëxtensa est. Hinc Ioannes Filium hominis aureâ redimitum coronâ nubi insidentem candidæ aspexit *Apoc. 14. 14.* vbi sic scripsit: *Et vidi, & ecce nubem candidam, & super nubem, sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, & in manu sua falcem acutam.* Ergo de Christo Domino mysticis illis literis loquebatur Rex Pacificus legens, *Aureâ coronâ fortissimus regnat in cœlis.*

Christus in sinu Patris fortissimus coronatus regnat.

D. August.

108. Ipsum etiam pro nobis patientem ac spinis acutissimis militari furore veluti diademate coronatum significauit, dum easdem literas spineo serto collatas sic legit: *Asperâ coronâ filius redimitus inferiora calcabit.* Ille enim ipse est, qui ludibriis dehonestatus, vexatus iniuriis, flagellis cæsus, irrisoriâ indutus purpurâ, ac spinis coronatus cunctos terræ vicit Reges, tyrannos subegit, omniaque inferiora conculcans, Principum mundi diademata prostrauit. Vnde & ipse discipulos alloquens dicebat Ioan. 16. 33. *Confidite, ego vici mundum.*

Coronâ spineâ redimitus omnia vincit.

109. Tertius denique legendi modus, qui sequentes reddit voces, nempe *Amoris cognita fortitudo regalia insignia copulabit*, quid aliud sonat, nisi summum quo Filius Dei homines prosequutus est

eſt amorem ; qui diſſimilla copulans ac diſtantia jungens, Deum cum homine, gloriam cum opprobriis, auream coronam cum Spineo diademate, tanquam regalia veri Principis pacis inſignia in Chriſto patiente connectit. Sic enim vicit amor ac ſuperauit, recteque mira illorum connexio diadematum auro vel ſpinis conſtantium, lemmate *Victoria amoris*, inſcribitur & decoratur. Ex quibus Chriſtum Dominum opprobriis ſaturatum, ac pungentibus confoſſum ſentibus, Regem mundi, victorem, dæmonum domitorem, mortiſque destructorem, Salomonem cognouiſſe, ac ænigmaticè in præfato annulo exaraſſe liquidò conſtat.

Amor ſpineam coronæ gloriæ annectit.

110. Verùm toto paſſionis tempore integram ſibi Saluator ſeruauit maieſtatem, nec purpuram exuens, exuit Regem : nam depoſitâ chlamyde coccineâ, Rex remanſit, *crucemque tanquam currum ſuum triumphator aſcendit*, vt D. Ambroſius ait *lib.* 10. *in Luc. cap.* 23. Etenim veſtimenta depoſuit, nudusque crucem aſcendit, vt ſeculum vincere parans, ſeculi adiumenta neſciret ; & patibulo triumphali captiua de ſeculo ſpolia ſuſpendens, ſolus trophæa erigeret, ſoluſque de parta victoria triumpho potiretur. Ea propter cruci affixus, in ſolio regali poſitus emicuit ; & licèt opprobriis, iniuriis, ludibriiſque dehoneſtatus, & flagellis cæſus, clauis confoſſus, cruci affixus, ſuoque conſperſus cruore, tanquam leproſus humanis obtutibus viſus ſit, formoſum tamen Regem fidelibus mentibus appoſitus cruci titulus renuntiauit : ipſum enim Saluatorem perditorum, inter ſpinas floridum, ac per vulnera decorum, in ſuppliciis Monarcham, & omnium Deo confitentium Principem declarant magnifica tituli verba, *Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum*. Horum ſplendore percuſſa Iudicem vt tolleret, vel mutaret, Iudaïca perfidia obſecrauit. Sed firmus in decreto ſtetit Pilatus, & quem Regem ſcripſerat, Regis titulo morientem voluit exornari. Sic etenim ſuperna diſponebat prouidentia, vt ſuppliciorum ac mortis obſcuritates, Regiæ Maieſtatis in crucis titulo, fulgore ſoluerentur.

In paſſione regiâ effulſit maieſtate.
D. Ambroſ.
Titulus crucis Chriſtum Regem indicat.

111. Inuidos ergo, impioſque torquet Iudæos regalis inſcriptio, & illam è cruce euellere non valentes, Dominum vt crucem deſerat, adhortantur. *Si Rex Iſraël eſt*, inquiunt Matth. 27. 24. *deſcendat nunc de cruce, & credimus ei*. Cæca prorſus & ignara petitio. Siccine vobis voſmetipſos opponitis, ô Iudæi ? Iam Chriſto crucem poſtulaſtis, & nunc ipſum à cruce tollere ſtudetis ? Crucem ipſi ac mortem petiiſtis, dum à Pilato *Rex veſter* appellatus eſt, *Ioan.* 19. 14. ac tumultuosè clamaſtis, *Non habemus Regem, niſi Cæſarem*, ibidem 16. Nunc autem vt ipſi è cruce deſcenſum ſuadeatis, ipſum Iſraël Regem dicitis ; ac vt talem vos ſuſcepturos, ac in ipſum credituros, ſi crucem relinquat, vltrò pollicimini. Sanè neſcitis quid petatis : ipſum de regali affectata potentia falsò accuſari curaſtis ; ipſe autem vt veram ac regiam, non huius mundi, ſed ſupra mundum potentiam exerceret, ſe in crucem tolli permiſit, vt ibi verus hominum Rex comprobaretur. Ergo in ſolio maneat Princeps, in cruce remaneat Chriſtus, vt in throno ſedeat, vt coronatus genus humanum redimat, vt crucis titulo verus Rex prædicetur. Vnde D. Bernard. *ſerm.* 1. *in die S. Paſcha*, Iudæos ſic ridet : *Quid*, inquit, *conſequentiæ videtur habere, vt deſcendat de cruce, ſi Rex Iſraël eſt, & non magis aſcendat ? Sic tibi, Iudæe, excidit quod audiſti, quia Dominus regnauit à ligno, vt Regem abneges, quia manet in ligno ? Sed forſitan nec audiſti, quia non Iudæus, ſed nationibus hæc annuntiatio debebatur. Dicite*, inquit Pſalmiſta pſal. 95. 10. *in nationibus, quia Dominus regnauit à ligno. Meritò proinde titulum Regis Præſes Gentilis inſcripſit ligno, nec potuit Iudæus, vt voluit, corrumpere tituli inſcriptionem. Deſcendat, inquiunt, ſi Rex Iſraël eſt. Imò verò, quia Rex Iſraël eſt, titulum regni non deſerat, virgam Imperij non deponat, cuius Imperium ſuper humerum eius. Si Pilatus quod ſcripſit, ſcripſit ; Chriſtus non perficiet quod incœpit ?* Hæc Bernardus eleganter, vbi ad noſtrum inſtitutum Chriſtum Dominum ſuppliciis ac vulneribus cumulatum, ingenti cum maieſtate in crucis ſolio regnare demonſtrat.

D. Bernard.
De cruce noluit Chriſtus deſcendere, vt in ſolio regali maneret, & ne regni titulum ac ſceptrum deſereret.

Quod etiam aduertit Tertullianus *lib. contra Iudæos, cap.* 11. vbi Saluatorem nouæ gloriæ Regem dicit, quia nouo modo à cruce, quam velut Principatum in humero geſtauit, extraxit maieſtatem. *Quis*, inquit, *omninò Regum inſigne poteſtatis ſuæ humero præfert, & non aut capite diadema, aut in manu ſceptrum, aut aliquam propria veſtis notam ? Sed ſolus nouus Rex ſeculorum Chriſtus Ieſus, noua gloria & poteſtatem, & ſublimitatem ſuam in humero extulit, crucem ſcilicet ſuam, vt ſecundùm prophetiam Dominus regnaret à ligno*. Hæc ille. Nec mirum, quod crucem, *Chriſti ſublimitatem*, ſeu *maieſtatem*, ac poteſtatem appellet Tertullianus ; cùm ea vſus ſit ad hoſtes debellandos, dæmones profligandos, mortem deſtruendam, & ad ipſum mundum vincendum : claui enim quibus cruci affixus eſt, perpetuis diabolum fixere vulneribus, & Sanctorum pœna membrorum, inimicarum fuit interfectio poteſtatum, & vt dixit Auguſtinus in pſal. 54. *Domuit orbem, non ferro, ſed ligno*. 112.

Tertull.
Chriſtus in cruce nouæ gloriæ Rex.
Crux ſublimitas & maieſtas Chriſti.

Hinc eſt, quod poſt paſſionem, rediuiuus in corpore glorioſo veſtigia ſeruauit vulnerum, tanquam titulos gloriarum ; & *vt in perpetuum victoriæ ſuæ circumferret triumphum*, vt loquitur Beda Venerabilis *cap.* 97. *in Luc.* Nam in cruce adeo exaltatus eſt, vt omnia ſibi tunc ſubiecerit, dum ipſe paſſioni ac morti ſubditus apparuit. Eius ſiquidem infirmitas ſumma fuit fortitudo. Quando enim crucis cornua ſacratiſſimæ illius manus tetigerunt, ſummum quod latebat robur eluxit. *Cornua in manibus eius, ibi abſcondita eſt fortitudo eius*. Abacuch 3. 4. Vnde D. Chryſoſt. *hom. de cruce & latrone*, Dominum alloquitur crucifixum, dicens : *Crucifixus es, clauis retineris, & paradiſum polliceris ? Volo vt in cruce poſſint omnes meam virtutem inuenire, vt in ligno mea largitas demonſtretur*. Quinimò lignum in quo paſſus eſt Redemptor, tanto in pretio habitum eſt à D. Gregor. Nyſſeno *in catholica orat. cap.* 12. vt dixerit, *crucem diuinitatem referre*. Sicut enim Deus *infirma mundi elegit vt confundat fortia*, vt ait Apoſtolus 1. *Cor.* 1. 27. ita crux ſecundùm ſe omni robore deſtituta, Chriſti morientis infirmitate glorioſam de cunctis dæmonum, ac impiorum hominum poteſtatibus victoriam reportauit. Nam vt inquit D. Hieronymus *hom. ſuper Geneſim*, quæ tomo 6. eius operum circumfertur ; *Chriſtus per corpus corporis expertes, & malignos dæmones debellauit ; & per crucem de aduerſariis poteſtatibus triumphauit*. Et infrà exponens illud, *Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur*, pſal. 92. 2. *Quoniam*, inquit, *peccatum concuſſerat primum* 113.

orbem

113. Vulnera vt titulos gloriarum ſibi ſeruat Chriſtus.
V. Beda.
D. Chryſoſt.
D. Greg. Nyſ.
Crux Chriſti fortitudo.
D. Hieron.
Illam figens Chriſtus, orbem à peccato concuſſum firmauit.

orbem terrarum, cùm venisset Saluator fixit crucem, & stabiliuit vniuersitatem.

114. Triumphat ergo Rex Victor Christus in cruce, simulque cum eo ab ipso redempti triumphi potiuntur honore; sic enim suam consummauit victoriam, vt in ipso & cum ipso omnes qui in eum crederent, triumpharent. Quidni? Cùm omnes in ipso crucis patibulum ascenderint: non solùm enim *nobis carnem suscepit, sed etiam nos in carne suscepit*, vt loquitur D. Ambrosius *serm. 10. in psalm.* 118. & ideo, vt ait D. Athanasius *serm. de pass. & cruce Domini*, è veteri versione, tomo 3. *nos in illo patiebamur*; & vt dixit D. Ambrosius lib. 10. in Luc. cap. 23. *fecit omnes prope jam homines triumphatores crux Domini.*

Redempti cum Christo in cruce triumphant.
D. Athanas.
D. Ambros.

115. Hinc in Regum Cristianorum diadematibus crux emicat Redemptoris, ipsorumque capitibus Christus patiens imponitur, vt ab eius sanguine omnem etiam temporalem dominatum oriri demonstretur. Quod probè noscens Flauius Anicius Iustinianus Imperator, in nummis suis aureis Christi cum cruce imaginem excudit, cum hoc veluti symbolo, *Iesus Christus Rex regnantium.* Quod & Constantinum Magnum ante eum fecisse constat, qui Paulino illo symbolo delectatus fuisse scribitur, *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi.* Gal. 6. Vnde hos sequutus Gallorum Rex ac Romanorum Imperator Christianissimus Carolus Magnus, christianissimum vsurpauit symbolum, nempe, *Christus regnat, Christus vincit, Christus triumphat*, vel *imperat*: ex veteri satiè dicto quod est apud Alanum, vt refert Nicolaus Reusnerius *in symbol. Cæs. Rom. Germ.* scilicet, *Nummus vincit, nummus regnat, nummus imperat vniuersis.* Six enim tyrannicum & iniquum pecuniæ principatum terrenis hominibus dominantem vindicauit sapientissimus Princeps, & in legitimum, mansuetum, sanctissimumque Christi crucifixi transtulit regnum, cuius hoc præclaro symbolo se testatus est participem, dum non se, sed Christum regnare, vincere, triumphare ac imperare est professus. Etenim hoc modo sibi & regnum, & victoriam, & triumphum perpetuò asseruit, dum illi à quo omnis victoria, & omnis oritur principatus, regnum, victoriam ac triumphum attribuit & consecrauit. Sicuti enim malè regnat, qui sine Christo regnat; malè vincit, qui sine Christo vincit; malè imperat, qui sine Christo imperat: ita optimè regnauit, vicit, triumphauit, ac imperauit Carolus, quia per Christum & cum Christo regnauit, vicit, triumphauit ac imperauit.

Christianorũ Regum diademata cruce coruscãt.
Iustinianus.
Cõstantinus.
Carolus Magnus Christum cruce regnare professus.
Malè regnat qui sine Christo crucifixo regnat.

Sectio IV.

Etiam in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento Regiam pandit Maiestatem Christus Dominus.

116. Regalis planè cibus est Eucharistia, delicias præbens Regibus, regali magnificentiâ Christum Dominum coruscantem hominibus exhibens Christianis. Ipsum Regiæ Maiestatis splendore vestitum, vt corpus suum manducandum hoc in Sacramento præberet, cœnaculum intrasse, ibique electis cum discipulis ad mensam sedisse, sacta testantur Euangelia. Etenim *Dominus ac Magister* antonomasticè appellatur, dum duos ante se mittit, vt locum ad vetus Pascha consummandum, novumque condendum aptarent, vt patet *Matth.* 27.18. *Marc.* 14.14. *Luc.* 22. 11. Hinc ille qui audiuit arcana verba, gentium Apostolus 1. *Cor.* 11. se à Domino in cœlis accepisse testatur, Christum verè Dominum fuisse, dum in illa quâ tradebatur nocte corpus suum ac sanguinem in cibum & potum tradidit hominibus: *Dominus*, inquit, *Iesus in qua nocte tradebatur*, &c.

Cibus regius Eucharistia.
Christus in mensa Eucharistiæ verè Dominus.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Hinc est, quod Ierusalem corpus suum in cibum hominibus traditurus, ac deinde pro illis mortem subiturus veniens, Regio vrbem illam ingressus est triumpho, jumento vectus, virentes arborum ramos, communesque plaudentium Hebræorum acclamationes non respuens, ipsaque Iudæorum quibus via ornabatur, pallia conculcans. Sed Regia illius splendore maiori coruscauit Maiestas, dum Sacerdotali munere sacra corporis & sanguinis sui primò mysteria celebrauit. Cœnaculum magnum stratum elegit, pretioso delibutus vnguento opus exorditur, & vt verus in tanti mysterij institutione Rex appareret, si pluribus creditur, in smaragdo consecrauit. 117.

Maiestate fulgens Eucharistiam instituit.

Laudent alij splendidum celebrantem conuiuium Assuerum Regem, eiusque in ferculorum copia, varietate, suauitate ac nouitate regalem extollant magnificentiam: nobis dumtaxat occurrit laudandus amantissimus Redemptor, qui Eucharistico epulo Assuerum vicit, eiusque magnificentiam superauit. Non enim terrestrium, volatilium, seu aquatilium carnibus animalium, quos ad maximum hoc conuiuium vocauit, sustentat; sed proprio corpore & proprio sanguine nutrit. Vnde Assuerum Christi Domini typum meritò dixerim, qui grandis splendore conuiuij, Domini IESV in mensa Eucharistica maiestatem adumbrat. Quod aduertit interlinearis ad cap. 1. Hesther, vbi inquit: *Assuerus Christum Dominum ostendit nomine & dignitate: interpretatur enim Ostium. Christus autem dicit, Ego sum ostium; per me si quis introierit, saluabitur.* Nec discrepat Nicolaus de Lyra, dum Assuerum, Beatum interpretatur, Christumque in eo docet expressum. *Assuerus*, inquit, *interpretatur Beatus; Christus autem non solùm beatus est, sed etiam Sanctorum beatitudo.* 118.

Assuerum Regem hoc in mysterio deuicit.
A quo etiam in nomine præsignabatur.

Sicuti ergo in Regni Metropoli nomine *Susan*, Regiam in grandi quod fecit conuiuio cunctis Principibus, & pueris suis, fortissimis Persarum, & Medorum inclytis, & Præfectis prouinciarum coram se, maiestatem demonstrauit Assuerus, immò vt Hesther 1. insinuatur, inuitauit omnem populum, qui inuentus est in Susan, à maximo vsque ad minimum, vt se erga omnes Regem probaret: ita Christus Dominus verus Assuerus, idest Princeps & Caput omnium hominum, in mystica vrbe *Susan*, hoc est Ecclesia, quæ vernat *vt rosa*, floret *vt lilium*, spiritualemque ciuibus suis parit *lætitiam*, ac nominis Susan complectitur significationes; cœnam magnam in qua corpus & sanguinem suum pro dapibus exhibet cunctis Christianis, præparauit, nullum penitus ab hoc excludens conuiuio. Vnde & astantes sic ad diuinum epulum prouocat discipulos, vt dixerit, *Accipite & manducate ex hoc omnes.* In quo sanè, omnes ad tantum inuitans Sacramentum, regalem demonstrat magnificentiam, 119.

Susan, idest lilium, rosa, lætitia.

Christus in Eucharistia omnibus se præbet, & ideo Rex. D. Chrysost.

dum nulli seipsum denegat, sicut Sol à nullo splendorem suum subtrahit, nec Rex minimo regni sui subdito protectionem suam recusat: vnde rectè D. Chrysost. *hom.* 27. *in* 1. *ad Cor.* ait: *Non sinit cœnam esse dominicam, qui non sinit esse communem: scilicet Domini non est, quæ vnius est.*

Ad Eucharistiám vt ad Regem magna cum reuerentia accedũt Christiani.

120. Quare ad sacram olim Eucharistiam, velut ad Regem accedebant Christiani; ipsum etenim Christum, Regem regum, ac Dominum dominantium, cum tota Regiæ dignitatis maiestate hoc in Sacramento veraciter contineri, firmiter semper veri fideles crediderunt. Dum autem ad sacram veniebant synaxim, magnâ ore præconis datâ voce, quæ *sancta sanctis* pronuntiabat, adorandum Eucharistiæ Sacramentum Sacerdos præbebat, dicens, *Corpus Christi*, cui accipiens respondebat, *Amen*. Porrò non ore, sicuti in præsentiarum est in praxi, sed manu sacram accipiebant Eucharistiam: viri quidem nudâ dexterâ superposita sinistræ ad modum crucis; vnde & manus antè lauabant: fœminæ verò, manu velatâ mundo linteo, quod *Dominicale* vocabatur, vt præcipit canon 36. Concilij Altisiodorensis. Sacramentum autem hoc tanta cum reuerentia, modestia & humilitate suscipiebant, quia summum in eo omnium Regem se recipere non dubitabant: quod testatur D. Cyrill. Hierosol. *catechesi* 5. *mystagog.* vbi ait: *Accedens autem ad communionem, non expansis manuum volis accede, neque cum disjunctis digitis; sed sinistram veluti sedem quandam subjicias dexteræ, quæ tantum Regem susceptura est; & concaua manu suscipe corpus Christi, dicens: Amen.* Hinc linteum, in quo Christianæ mulieres venerabile recipiebant Sacramentum, *Dominicale* vocabatur, quia scilicet omnium dominantium Domini, ac Regis corpus in eo ponebant: nec mulieri absque regio hoc linteo corpus Domini fas erat recipere; quod patet ex canone 39. Altisiodorensis Concilij, vbi sic dicitur: *Vnaquæque mulier, quando communicat, dominicale suum habeat.* Quod si non habuerit, vsque in alium diem Dominicum non communicet. Sumebant autem priscis illis temporibus Christiani omnes, ante omnem alium cibum, & jeiuni, diuinum illud pabulum, vt cibo regali primam sedem, eamque digniorem in stomacho præberent, ac Regi regum Christo summam reuerentiam exhiberent. Quod antiqua actum esse traditione D. Augustinus docet *epist.* 118. dum inquit: *Talis traditio est, vt Eucharistia sumatur à jeiunis, cùm tamen Christus post cœnam eam instituerit.*

Priscus communicandi modus.

Conc. Altis.

D. Cyril. Hier.

Ieiuni communicabant prisci Christiani.

D. August.

121. Itaque Christi in Eucharistia maiestatem non solùm agnoscunt, sed etiam experiuntur, immò & quodammodo gustant, qui cœlestis mensæ efficiuntur participes. Quod dixisse videtur Diuus Petrus 1. *ep.* 2. 2. sicuti legitur à Clemente Alexandr. 1. *pædagog. cap.* 6. vbi ait: *Quasi modò geniti infantes verbale lac concupiscite, vt in ipso crescatis in salutem, si gustatis quod Christus est Dominus.* Vbi juxta literam Apostoli Græcam, loco *dulcis*, transtulit, *Christus*. Quamvis autem, vt notat S. Iustinus *apolog.* 2. χριστὸς per iota idem sit ac vnctus; & χρηστὸς per ita, benignum, suauem, & officiosum omnibus reddat; vnde veteres Gentiles Christum vocabant Chrestum, & Christianos appellabant Chrestianos, vt referunt Lactantius *lib.* 4. *capite* 7. & Tertullianus *in apologet. cap.* 5. tamen in verbis D. Petri à Clemente Alexandrino translatis, nomine Christi, Redemptoris nostri persona optimè exprimitur. Ille enim verè Dominus, ac Regum terræ Princeps, à Fidelibus degustatur, dum infantium innocentiâ; puritate, humilitate, simplicitate ac sinceritate prædiri, sacram Eucharistiæ mensam summo desiderio cupientes, *verbale lac*, hoc est Corporis Domini suscipiunt Sacramentum.

Clem. Alex. Christi maiestas in Eucharistia degustatur.

Lact. Tertull.

Meritò autem Eucharistiam verbale lac appellat Apostolorum Princeps. Primò, quia Christum Dominum totius Ecclesiæ suæ lac & alimentum realiter continet; nam vt ait S. August. tract. 3. in ep. 1. S. Ioan. *lac nostrum Christus est.* Et Clemens Alexandr. *loc. cit.* ait: *Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor.* Deinde Christum appellat mammillam Patris; ait enim: *Ad mammillam Patris, quæ curarum oblivionem inducit, nempe verbum, confugimus: verè beati, qui hanc lactant mammillam.* Verbale autem lac istud appellatur, quia verbo & sermone Domini hoc conficitur Sacramentum; nam vt ait D. Cyprianus serm. de cœna Domini, *panis ille quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.* Vnde & Sacerdotes mysterium hoc conficientes, verbis Christi Domini ad panem & vinum consecranda, ac in corpus & sanguinem Christi transmutanda vtuntur. 122.

Cur Eucharistia lac appellatur.

Clem. Alex.

Secundò lac vocitatur Eucharistiæ Sacramenmentum, quia sicut pueris post corporalem natiuitatem mox lac in alimentum ac sustentationem exhibetur: ita Christianis Baptismo renatis, etiam infantibus mox à Baptismo, ex Apostolica traditione corpus Domini dabatur; quod etiam nunc Græci pueris post Baptismum præbent. Vnde D. Dionysius *lib. Eccles. Hierarch. capite* 5. de communione infantis recèns Baptizati, ait: *Tribuit Sacerdos Sacramentum infanti, vt in eo nutriatur, & crescat sacris augmentis.*

D. Dionys.

Dum ergo verbale lac, hoc est sacrosanctam Eucharistiam cum puerili innocentia suscipiunt Christiani, non solùm dulcedinem ac suauitatem Christi Domini, sed etiam regalem eius ad sensum veluti experiuntur maiestatem: in hoc quippe mirabili Sacramento gustant quod Christus est Dominus. Ex triplici capite Regia fulget in Eucharistia Christi Maiestas, eaque à fidelibus degustatur. Primò quidem ex summa eius potentia, quâ creaturas seu elementa tanti mysterij in corpus suum ac sanguinem infinitâ virtute transmutat. Quamvis autem in cæteris Nouæ Legis Sacramentis, *dum accedit verbum ad elementum, fiat Sacramentum*, vt loquitur D. August. *tract.* 80. *in Ioan.* tamen aqua in Baptismate, oleum seu chrisma in Confirmatione, à sua natura non recedunt: verùm panis & vinum, quæ elementa, seu materia Sacramenti dicuntur Eucharistiæ, ipsa verborum prolatione sacramentalium non tantùm sanctificantur, sed etiam conuertuntur substantialiter in corpus & sanguinem Domini. Mirabilis planè ista conuersio, Regiæque ac supremæ virtutis effectus. Tum quia fit in instanti, in illo scilicet, quo verborum significatio completur: tum quia mutatis panis & vini substantiis, 123.

Ex triplici capite Christus in Eucharistia Rex.

Primò ex summa eius potentia.

in

in corpus & sanguinem Christi, materia quæ sub formis substantialibus panis & vini fuerat, non remanet, sicuti in naturalibus mutationibus contingit, in quibus materia, vtpote ingenerabilis, semper remanet: sed de facto supremâ ac regiâ Christi potestate, cum forma vel panis, vel vini tota transit. Sed quod auget miraculum, eadem prorsus accidentia, quæ in pane & vino tanquam in subiecto hærebant, absque vllo quo fulciantur adminiculo conseruantur, omnem modum naturalium conuersionum vincente Christi Regis maiestate ac virtute. Tum denique quia ignobile panis corpus in omnium corpus nobilissimum, Verbo Diuino hypostaticè vnitum, immortale, ac beatum; vulgarisque vini liquor, in pretiosissimum Christi Filij Dei sanguinem, repentè ac subitò, nempe in instanti transmutat: quod semper regalem Saluatoris declarat maiestatem. Hanc in vltima cœna, in qua sacrosanctam Christus instituit Eucharistiam, in eius vultu coruscasse notauit quidam Christianus Poëta, qui Saluatorem mensæ assidentem, Regem verum, duodecim Apostolorum veluti prætorianorum præsidio militum cinctum dicit, vt refert D. Th. 3. p. q. 81. art. 1. *ad primum*, hoc modo:

D. Thom.

Rex sedet in cœna, turbâ cinctus duodenâ:
Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus.

124. Secundò, tanquam Rex sedit in cœna, ex regali magnificentia, quâ suos, non animalium carnibus, nec aliis suauissimis dapibus, sed seipso cibat & reficit. *Quis pastor oues proprio pascit cruore?* Diuus inquit Chrysostomus *hom. 60. ad popul. Antioch.* Christi in Eucharistia immensam erga suos admirans dilectionem ac magnificentiam. Omnium quippe pastorum vigilantiam, amorem, liberalitatem ac bonitatem in oues, Saluatoris summa in homines per Eucharistiam charitas superauit; quod vtique optimi pastoris nomen dum ipsi promeruit, regium titulum mirificè confirmauit: Reges enim pastores sunt eorum omnium, qui tanquam oues, eorum imperio diriguntur, legibus regulantur, ac protectionibus muniuntur. Vnde in sacris paginis idem est regere ac pascere; idemque regis ac pastoris nomen, ac officium. Nam vbi *psalm. 22. 1.* in illa, quâ Ecclesia vtitur, versione legitur, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, à plerisque legitur, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit.* Ex quo idem esse populum regere, & pascere, omninò liquet. Hinc *psalm. 77. 71.* Dauid à Deo electus in Regem, vt Israeliticum populum justè sanctéque regeret, dicitur ad tantam euectus dignitatem, ad eamque ab ouium pastore translatus ad pascendos Israelitas. Habetur enim ps. 77. 70. *Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium: de post fœtantes accepit eum pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam.* Vt autem justum ac pium Dauidis regimen exprimeret Scriptura, statim subdidit, 72. *Et pauit eos in innocentia cordis sui*: id est, rexit eos ac gubernauit in justitia ac sanctitate. Cùm ergo idem sit populum pascere, & regere, idemque hominum pastor & hominum Princeps; Christum vltima in cœna discipulos proprio corpore ac sanguine nutrientem, optimum pastorem dicere omninò cùm oporteat; quis illum maximum omnium Regem tunc extitisse negabit? Regnauit vtique, summaque refulsit maiestate, dum electos patris discipulos, non tantùm *in innocentia cordis sui*, sed sanctissimo suo corpore, ac pretiosissimo sãguine.

Secundò ex magnificentia.

Rex idem, qui & pastor.

R. P. Gar. Bonquin Comm. in Prosam D. Thom.

Tunc enim propheticum videtur adimpletũ oraculum, Isai. 60. 16. *Mammillâ Regum lactaberis, & scies quia ego Dominus saluans te, & redemptor tuus fortis.* Dum enim Ecclesia suauissimum lac, nempe Christum, in Eucharistia degustauit, Regiâ mammillâ lactata est, ipsumque Saluatorem qui mammilla Patris à Clemente Alex. dicitur, vt jam suprà notauimus, tanta cum magnificentia experta est, vt à regali eius epulo jam Regina omnes filios suos regij huius lactis participes, etiam Reges sentiens, non solùm Christum optimum pastorem, sed etiam Regem maximum, Dominum, Saluãtem ac fortissimũ Redemptorem agnouerit.

Hinc hauddubiùm, Sponsum suum Regem aliquando vocauit Ecclesia, scilicet quando ab eo in cellam vinariam inducta est. Introduxit me, inquit, Rex in cellam vinariam. *Cant.* 2. 4. Non enim regales delitias à Sponso in cella vinaria sibi paratas potuit degustare, nisi statim eius sentiens maiestatem, qua tertiò se Dominum probat, ipsum Regem agnosceret ac declararet. Quamvis enim cum Sponsa seu Ecclesia amor semper loquatur, qui vt inquit D. Bernardus *serm. 59. in Cant. Dominum nescit*; attamen non potest cœlestium officinam ingredi Sacramentorum, cellâ vinariâ designatam; ac in ea Christi corpus in cibum, ac sanguinem in potum sumere, quin subitò loquendi immutet modum: & quem dilectum, fratrem, & sponsum hactenus habuerat, eum nunc Regem dicit, ac Principem reueretur. Vnde D. Hieronymus ad hæc Sponsæ verba inquit: *Propterea arbitror in his Regem Christum nominatum fuisse, vt hoc nomine ostendatur prædives eius cubiculum, multisque opibus refertum.* Nullum autem præclarius Christi potest esse cubiculum, quàm templa Christianorum septem Sacramentorum diuitiis opulenta, & suauissimo ac regali Eucharistiæ ferculo exornata, quæ in celebri illa Sapientiæ domo columnis septem illustri, adumbrata sunt, *Prov. 9. 1.* Rectè ergo hoc in mysterio Christus Regum omnium moderator & Princeps ab hominibus adoratur.

125.
Tertiò ex maiestate.

Amor dominum nescit. D. Bernard.

D. Hieron.
Ecclesia Christum in Eucharistia, Regem expertus.

Verùm non à solis hominibus Christus in Eucharistia Rex colitur & reueretur; etiam Angeli Regem suum ac nostrum summâ præditum maiestate, supplices ac humiles adorant. Veneranda circumvallant Altaria, in quibus diuinum hoc mysterium celebratur, & vt loquitur S. Nilus S. Chrysostomi discipulus, epist. ad Anastasium: *Cum præfatus Ecclesiæ Constantinopolitanæ venerandus Antistes, Sacerdos admirandus, & totius orbis splendor, sanctissimum cœpisset sacrificium celebrare, plurima ex cœlestibus Virtutibus descendentes, stolis induta splendidissimis, nudis pedibus, intentis oculis prona altari, magno cum silentio & reuerentia, quoad reuerendum illud mysterium expletum fuit, circumsteterunt.* Quod idem; cui hoc accidit, D. Ioan. Chrysostomus testatur admirans *hom. de sacra mensa*, dum inquit de ea: *Ad quam assistunt Cherubini, descendunt Seraphini, qui senis alis prædiuti vultus demittunt, vbi omnes Angeli cum Sacerdote pro te legationem obeunt.* Proni ergo ac supplices diuinis mysteriis assistunt Angeli, Christumque in Eucharistia Regem pia cum formidine reuerentur.

126.
Angeli Christum Regem in Eucharistia adorant.

D. Chrysost.

Cherubinos olim in tabernaculo Moysis, ac in templo Salomonis visos fuisse sacræ testantur paginæ; sed diuerso situ, ita vt in tabernaculo supra propitiatorium, in templo verò infra propitiatorium constitui viderentur, vt colligitur 127.

Cherubini in Tabernaculo supra propitiatorium, in templo Salomonis infra propitiatorium cur collocentur.

ex 25. cap. Exod. 18. & *ex 3. Reg.* 6. Cur autem diuerso ordine collocari sunt, nisi quia in Tabernaculo, hoc est in Iudæorum Synagoga, diuinis se ingerere sacrificiis Angeli non verebantur, vt patet in sacrificio Manve, de quo legitur Iudic. 13. 20. *Cúmque ascenderet flamma Altaris in cælum, Angelus Domini pariter in flamma ascendit.* Ac si bonus ille Angelus in curru igneo ad cœlum videretur ascendere, sacrificio currum in flamma præbente. In Templo autem, hoc est in Christianorum Ecclesia tremenda sacrificij Eucharistiæ mysteria adeò Angeli reuerentur, vt vel accedere ad illa non audeant. Sæpissimè enim à viris sanctis coram venerabili corporis Domini Sacramento, eo tempore quo Deo in altari offertur, Angeli in terram proni ex summa reuerentia visi sunt. Cuius rei inter Græcos S. Ioannes Chrysostomus *lib. 6. de Sacerdotio*, & inter Latinos D. Gregorius Magnus *lib. 4. dialog. c. 58.* testes sunt locupletes.

128. Quamvis enim tremendum Eucharistiæ mysterium, corporis & sanguinis Christi formalissimè & ex vi verborum existat; attamen ex necessaria concomitantia eius animam ac Deitatem complectitur; sicque licèt ex uostra, quam possidet, humanitate paulò minùs sit ab Angelis minoratus, ex diuina sua humanitati coniuncta persona omnium Dominus & Rex existit Angelorum; ipsique cœlestes spiritus, qui Christo omnium tentationum ac tentatoris in deserto victori, vt ipsi ministrarent, accesserunt, eidem in Eucharistia mortis destructori, dæmonum profligatori, peccati, orbisque domitori, cunctorumque hominum redemptori, necnon & ruinarum Angelicorum ordinum instauratori humiliter famulantur. Quod ipse Dominus pronuntiauit, dum Ioan. 1. 51. *Videbitis* (inquit) *Angelos Dei ascendentes & descendentes super filium hominis*; hoc est, ipsi ad eius nutum ascendendo & descendendo, hoc est vltrò citroque concursando, ac in omnem partem celeriter ministrantes: quia in vno, eodemque homine Christo Iesu, *& infirmitatem fouent, & stupent maiestatem*, vt loquitur Bernardus *serm. 48. in Cant.*

Angeli ascẽdunt, & descendunt supra Christũ, & cur.

TEXTVS NONVS.

Quod in cœna Christus gessit,
Faciendum hoc expressit
In sui memoriam.

EXPOSITIO TEXTVS.

129. POSTQVAM Doctor Angelicus in duobus præcedentibus textibus Christi Domini realiter in Eucharistia latitantis maiestatem considerauit, huiusque mirabilis Sacramenti excellentiam ex Regia Seruatoris ibidem præsentis dignitate supra cætera, tum nouæ, tum antiquæ Legis Sacramenta deduxit, suum hoc in textu prosequitur institutum, aliamque in Christo, eamque sublimem in tremendo hoc mysterio detegit qualitatem. Eam Sacerdotalem appello, quâ Pontifex noster *secundùm ordinem Melchisedech*, sub speciebus panis & vini proprium corpus & sanguinem modo incruento immolauit, ac discipulis suis eorumque successoribus Sacerdotali charactere insignitis, vt ea quotidie offerrent, & immolarent, immensi amoris dignatione mandauit. Ait igitur Sanctus Thomas: *Quod in cœna Christus gessit*; hoc est, illud quod in vltima cum duodecim Apostolis cœna, mensæ veluti aræ assidens Christus *Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*, sacra corporis & sanguinis sui mysteria celebrando, primus omnium gessit, idest fecit, seu sacerdotali ritu præstitit, offerendo, immolando, ac sacrificando: illud omne Presbyteris faciendum commisit. Vnde subdit Author:

Christus in Eucharistia Sacerdos.

Faciendum hoc expressit, hoc est dixit, proprioque ore iussit, vt iteratis quotidie vicibus tanti Sacramenti celebrationem, tantique incruentam sacrificij oblationem ad finem vsque seculorum repeterent: sic enim quod in cœna ipse fecit Saluator, hoc per homines faciendum ordinauit, dum inquit Luc. 22. 19. & 1. Cor. 11. 24. *Hoc facite in meam commemorationem.* Cùm enim ingentia quæ accepimus à Deo beneficia, perenni memoriâ teneamur recolere; vnde ad talem memoriam faciliùs exhibendam solennia veteri lege, Deo mandante instituta sunt festa, sicut de Paschæ celebritate ac Paschalis Agni immolatione apertè liquet, *Exod.* 12. 2. rationi omninò consonum fuit, vt inæstimabile, ac maximum omnium nobis à Deo concessorum donum quotidianâ memoriâ, Presbyterorum ministerio, in Ecclesia, iubente Christo, celebraretur. Et ideo additur: 130.

130. Sacerdotij sui participes fecit Apostolos.

Rectè quotidie Eucharistia offertur.

In sui memoriam, hoc est, vt immensi, quo Christus homines pridie ante mortem prosequutus est, amoris perenne in Ecclesia extaret monumentum. Nec ex hoc loquendi modo exultet hæreticus, vel errorem suum quo omnem ab Eucharistia corporis Domini veritatem ac realem præsentiam conatur eliminare, astrui putet: potest enim Eucharistia esse memoria rei quam veraciter continet; non enim rei absentis semper est memoria, sed rectè rem præsentem potest exhibere, ac in eius recordationem adducere, maximè cùm eadem res sub diuerso essendi modo reperta sit. Sic quippe idem Rex, qui decem ante annos de subactis triumphum egit hostibus, seipsum hodiernâ luce, dum præfatum triumphum colit, repræsentat, eaque quæ modò agitur, triumphi memoria à Principe, ipsum alias triumphantem in recordationem adducit. Ita planè non dispari modo, Christum Dominum pro nobis passum, crucifixum ac mortuum nostram reuocat in memoriam eiusdem Redemptoris in Eucharistia viuum, immortale ac impassibile corpus: quo sensu inquit Apostolus 1. *Cor.* 11. 26. quotiescumque manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis. Et à D. Thoma, Memoriale mortis Domini, hoc Sacramentum appellatur. Verùm de hoc infrà vberior à nobis erit sermo, dum hæreticorum argumentis ex illo, *Hoc facite in meam commemorationem*, petitis, quibus absentiam corporis Christi ab Eucharistia nituntur ostendere, occurremus.

131. Eucharistia amoris & mortis Christi memoria.

Christũ realiter continet Eucharistia, & præteritam eius passionem commemorat.

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠

TEXTVS DECIMVS.

Docti ſacris inſtitutis,
Panem, vinum, in ſalutis
Conſecramus hoſtiam.

EXPOSITIO TEXTVS.

132. PERGIT ſanctus Doctor hoc in textu, Chriſti Domini Sacerdotium explanare; & cùm in præcedenti Saluatorem per ſeipſum in vltima cœna ſacrificantem, ac proprium corpus, & ſanguinem offerentem docuerit; in iſto per nouæ Legis Preſbyteros, ſeu Sacerdotes, quibus tum Sacerdotij, tum ſuæ extenſionem facit authoritatis, panem & vinum in corporis & ſanguinis hoſtiam conſecrata, offerre demonſtrat. Ait ergo:

Chriſtus per Sacerdotes Euchariſtiã offert.

133. *Docti ſacris inſtitutis*; id eſt, ſacrum Domini in vltima cœna ſectantes ſermonem, eiuſque diuinis inhærentes verbis, quibus duodecim Apoſtolis, omnibuſque eorum gradui ſuccedentibus præcepit, vt eius ſequentes exemplum, diuina myſteria in paſſionis ac mortis eius memoriam celebrarent, dum dixit Luc. 22. 19. & 1. Cor. 11. 24. *Hoc facite in meam commemorationem.* Quibus verbis poteſtatem ac facultatem panem in eius corpus, & vinum in eius ſanguinem conſecrandi, illaque offerendi contulit Apoſtolis, omnibuſque quos poſt ipſos ad Sacerdotij dignitatem exaltauit.

134. *Panem, vinum in ſalutis conſecramus hoſtiam.* His verbis S. D. materiam ex qua ſacramentum Euchariſtiæ conficitur explicat, & poſtea illud in quod talis materia conuertitur, oſtendit. Sicut enim in omnibus phyſicis mutationibus, immò & actionibus, ſeu motibus naturalibus dantur duo termini, vnus à quo incipiunt, qui *terminus à quo* appellatur; alter ad quem deſinunt, & *terminus ad quem* dicitur: ita & in Sacramento Euchariſtiæ, cuius conſecratio, panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti conuerſione ſeu tranſubſtantiatione completur, duo ſimiliter termini inueniuntur, nempe terminus *à quo*, ſcilicet panis & vinum, ex quibus corpus & ſanguis Domini conficiuntur: & ipſummet corpus, ac ipſemet ſanguis Chriſti in Sacramento realiter exiſtentia, loco & vice termini *ad quem*.

Materia Euchariſtiæ.

135. Meritò autem panis & vinum in hoc myſterio vicem gerunt termini à quo, ſuntque materia *ex qua* Sacramenti Euchariſtiæ; quia diuinum hoc à Chriſto ad modum alimenti inſtitutum eſt Sacramentum, vt ipſo fideles ad vitam nutriantur æternam. Nam vt docet D. Thom. 3. *p. q.* 74. *art.* 1. ſicut aqua aſſumitur in Sacramento Baptiſmi ad vſum ſpiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum, quibus communiùs homines reficiuntur, aſſumuntur in hoc Sacramento ad vſum ſpiritualis manducationis. Cùm enim Chriſtus qui ſeipſum veraciter in Euchariſtia præbet hominibus, nomine panis inſigniatur, *Ioan.* 6. vbi inquit, *Ego ſum panis vitæ, qui de cœlo deſcendi*; rectè communem panem, putà triticeum; & commune vinum à vite expreſſum elegit, vt cunctis eorum ſubſtantiis, intactis manentibus eorum accidentibus, ſub eorum ſpeciebus ſe illis in cibum realiter communicet. Vnde non ſolùm huius myſterij materia panis eſt, ſed ipſum Sacramentum ex panis accidentibus ac vero Chriſti corpore coaleſcens, *panis* appellatur. Tum quia, vt notauit Gabr. *orat. prologom. ad lectiones*, Panis dicitur à pan, quod ſonat totum, quia totum quod ad ſalutem pertinet, confert homini viatori; tum quia omnem effectum, quem cibus & potus materialis præſtant ad vitam corporalem, hoc totum confert Euchariſtia ad vitam ſpiritualem; ſiquidem ſuſtentat, auget, reparat, & delectat: quod docuit Angelicus Doctor 3. *p. q.* 79. *art.* 1.

Rectè à Chriſto determinata.

Euchariſtia panis dicitur, & cur.

136. Immò cæteri ab Euchariſtia panes fictitij, inanes, & apparentes ſunt: ipſum autem corporis Domini admirabile Sacramentum, *panis verus ac viuus* exiſtit & appellatur, quia verè nutrit ac ſuſtentat hominem. Omnes etenim corporei ac materiales panes, cibi mendaces ſunt, & panes mendacij iure meritò nuncupantur, vt videre eſt *Prou.* 20. 17. *&* 23. 3. Quamvis quippe ſecundùm externam ſpeciem oculis expoſiti, panes videantur; attamen ſi ad verum Euchariſtiæ panem conferantur, inanes & falſi, immò & mendacij panes ſunt, falſa enim, vana ac tranſitoria eſt illorum nutritio. Quod ſanè attigiſſe videtur D. Auguſtinus *tract.* 26. *in Ioan.* vbi inquit: *Cùm cibo & potu id appetant homines, vt neque eſuriant, neque ſitiant; hoc veraciter non præſtat, niſi iſte cibus & potus, qui eos à quibus ſumitur, immortales & incorruptibiles facit.* Idem etiam eleganti calamo proſequutus eſt D. Cyprianus *ſerm. de cœna Domini*, ſiue quiſquis eidem Cypriano ſynchronos author eſt illius ſermonis de cœna, qui ſub nomine Cypriani circumfertur, dum ait: *Qui manducat ex hoc pane, vltrà non eſurit; qui bibit, vltrà non ſitit: quoniam myſterij huius ſic ſufficit gratia, ſic reficit intelligentia, vt cuicumque tanta rei innotuerit plenitudo, omnis conſummationis fine inuento, Chriſti baiulus ipſum ferat in pectore, ipſum gerat in mente.*

Sola Euchariſtia verus ac viuus panis, quia veram & ſpiritualem vitam confert.

137. Sola igitur Euchariſtia, quæ omnem hominis complet & ſatiat appetitum, verus cibus eſt, veruſque panis ac ſuperſubſtantialis, ac proinde conuenientiſſimum fuit, panem triticeum, vtpote communiorem; ac vinum vitis, quod etiam frequentius eſt, huius Sacramenti materiam à Chriſto deſignari. Hæc autem materia ſuper altare à Sacerdote Deo oblata, *in ſalutis conſecratur hoſtiam*, id eſt per conſecrationem tranſmutatur, & conuertitur in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti, qui ſalutis humanæ hoſtia eſt in cruce pro hominum ſalute immolata & oblata; vnde & Eccleſia de Chriſto crucifixo ac rediuiuo canit in hymno Paſchali,

Hoſtia dicitur, & cur.

O verè digna hoſtia,
Per quam fracta ſunt tartara,
Redempta plebs captiuata,
Reddita vitæ præmia.

138. Adde quod Chriſtus in Sacramento Euchariſtiæ veraciter & realiter exiſtens, eſt etiam ibi hoſtia ſalutis pro viuorum & defunctorum ſalute quotidie immolata & oblata, non quidem diuerſa oblatione, quâ ſemetipſum in ara crucis obtulit; *vnâ* etenim *oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos*, vt ait Apoſtolus *Hebr.* 10. ſed eâdem quæ quotidie in Miſſæ celebratione iteratur; nullumque diſcrimen intercedit, niſi quod in cruce viſibiliter, ac copioſum ex illatis vulneribus effudit cruorem; in Euchariſtia autem

Eadẽ hoſtia offertur in Euchariſtia, quæ in cruce ſed diuerſo modo.

nec vulnus suscipit, nec sanguinem fundit, sed intacto ac immortali seu impassibili manente Christi corpore, quod inuisibiliter offertur, species sub quibus offertur, franguntur & consumuntur. Vnde incruentum appellatur hoc sacrificium, quod passionis Domini germana imago censetur, vt docet D. Thom. 3. p. q. 83. art. 1. & insinuat D. Ambrosius *tom. 5. in cap. 10. epist. ad Hebr.* dicens: *In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationem mortis eius.* Quasi dicat, Eucharistiæ oblationem, quæ diebus singulis à Sacerdotibus Deo offertur, Christi patientis oblationem exhibere, eamque ad nostram memoriam reuocare. Vnde sicut notat D. Th. *loc. cit. ad* 1. Ambrosius ibidem subdit: *Vna est hostia* (quam scilicet Christus obtulit, & nos offerimus,) *& non multæ; quia semel oblatus est Christus.*

139. Notanter autem S. D. dixit, *panem vinum in altaris consecramus hostiam*, non verò hostias. Quandoquidem, etsi panis & vinum distinctâ formæ prolatione, diuersisque verbis, juxta Christi Domini Institutum in corpus, & sanguinem eius consecrentur; vnicum tamen constant Sacramentum, vnicam conficiunt vnici sacrificij hostiam. Cùm enim tremendum hoc mysterium à Christo sit ordinatum ad spiritualem Christianorum refectionem, quæ corporali conformatur; ad istam autem duo requiruntur; nempe cibus, qui est alimentum siccum; & potus qui est alimentum humidum: ideò ad Integritatem ac perfectionem huius Sacramenti duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus sub specie panis contentus, & spiritualis potus sub vini accidentibus inclusus. Ex quibus vnicum tantùm resultat formaliter & perfectiuè Sacramentum, licèt possit dici multa materialiter, vt aduertit D. Thomas 3. p. q. 73. art. 2.

Eucharistia vnica est hostia, & vnicū sacramentū.

140. Similiter vnica est hostia, & vnicum sacrificium Eucharistia, & non multa; quia vnica victima immolatur, & vnicus Christus offertur. Nec isti obest vnitati, corporis sub specie panis, & sanguinis sub specie vini oblatio geminata; sic enim ad inuicem duæ istæ oblationes ordinantur, vt formaliter vnicam constituant, non quidem vnitate indiuisibilitatis, vel continuitatis, sed integritatis & perfectionis. Offertur enim corpus Christi viuum, quod sine sanguine nequaquam viuit: sanguis insuper viuus immolatur, & hic non viuit separatus à corpore. Vnde juxta commune Theologorum placitum, quamuis ex vi verborum formæ consecrationis solum corpus sub specie panis reperiatur, & solus sub specie vini sanguis Christi; tamen ex naturali concomitantia, omnis sanguis cum corpore sub specie panis, ipsumque corpus cum sanguine sub specie vini existunt. Cùm ergo idem corpus Christi viuum in vtraque specie offeratur, vnica est oblatio, vnicum sacrificium, & vnica hostia. Vnde sanctissimam Eucharistiam in hymno à D. Thoma edito sic alloquitur Ecclesia:

In Euchari stia vnica est oblatio formaliter.

O salutaris hostia,
Quæ cœli pandis ostium;
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

141. Quæ verba S. D. meritò ad sanctissimum Eucharistiæ dirigit Sacramentum. Cùm enim Christum Dominum veraciter complectatur, ideo illud quasi diuinum quid adoramus; quasi viuum quid & oramus, & alloquimur, & rogamus, sicut loquitur Diuus Alger. *lib. 2. de sacram. cap. 3.* Etenim diuinum est Sacramentum, quod Deum hominem significat & inuoluit; viuum quid est, quia Christum post mortem rediuiuum, vitaque immortali donatum contiuet; vnde & ipsum alloqui possumus, & ab eo auxilia rationabiliter imploramus. *Si enim*, vt idem Author prosequitur lib. 1. de Sacram. cap. 19. *tanta vis est in cibo, qui non viuit, vt manet, vt labentem vitam huius temporis foueat, & retineat, quamdiu Deo placuerit; quantò magis Christus, cibus viuens immortaliter vitam æternam conferens credendus est, qui vitam in se habet, & vita est, quam qui non habet, moritur.* Cùm enim sit via, veritas, & vita; corpus eius nobis viaticum est, ne moriamur & deficiamus in via, sed perducamur ad vitam: veritas est, ne eius promissionibus fallamur: vita est, vt eâ in perpetuitate feliciter fruamur.

Eucharistiā possumus alloqui, & rogare.

ELVCIDATIO II.

De sacerdotio Christi Domini.

142. QVia in duobus, quos exposuimus textibus, Angelicus Doctor Christum Dominum in vltima cœna sacrificantem exhibet, hancque sacrificandi potestatem in consecratione panis & vini in corpus & sanguinem Domini Sacerdotibus nouæ Legis communicatam docet; ideo vt mentem illius pleniùs assequamur, Christi Sacerdotium tum in propria eius persona, tum etiam in illis, quos ad Sacerdotij dignitatem euexit, considerantes, paucis illustrare conabimur.

SECTIO PRIMA.

Christus verus, ac primus est omnium Sacerdos.

143. VNico non fulget radio totius corporeæ lucis fons & origo, diei pater, astrorum princeps, cœlorum oculus, immenso fulgore coruscans Sol splendidissimus: multiplices variosque splendoris fundit riuulos, radiosque explicat lucidissimos, dum *tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultat vt Gigas ad currendam viam; à summoque cœlo egrediens, vsque ad summum eius* tendens, omnibus sublunaribus copiosa lumina pandit. Verumtamen non propter se tanto nitet splendore, tantoque decore vestitur; sensu & vitâ carens orbis lucerna, rutilans Sol, totus suo splendore, decoreque splendorem ac maiestatem sui loquitur Conditoris; illius qui non solùm vt Psalmista loquitur psal. 8. 5. *in sole posuit tabernaculum suum*, suamque imaginem collocauit; sed etiam sicut Sol in mundo ortus est, ab intemerata Virgine vt à serenissima, fulgentissimaque aurora procedens. Christum Deum ac Redemptorem nostrum intelligo, qui verus *Iustitiæ Sol* iis qui in tenebris & in vmbra mortis sedebant, apparuit. Sed quantum splendorem attulit? Quantam lucem effudit? Quot, quantosque explicuit radios, in quibus tanquam in peonis, vniuersam gestabat hominum sanitatem?

Multis Sol fulget radiis.

Pluribus Christus micat splendoribus.

144. Faciliùs planè est eius perfundi luminibus, quàm effusum enarrare splendorem: illius radiorum

rum virtute sanari, quàm describere curationem. Ipsum quod est, non licet nescire; sed velle exponere, nefas est. Huius igitur fulgentissimi iubaris radios fixâ acie quis aspiciet? Vel potiùs quis non aspiciet? Seipsum immenso prodit lumine, & vel sponte cæcutiet homo, vel eius præsentiæ splendore illuminabitur. In eius lumine videbit lumen, & fulgente ipsius claritate, ipsum Deum de Deo, lumen de lumine, ac æternum Solem ab æterno Sole procedentem æternâ natiuitate cognoscet. Sed Solem hunc nube tectum, ac humanâ velatum carne, dum fide, quæ in tenebris lucet, præeunte attingit, adhuc lucidum experiatur: qui enim *in splendoribus Sanctorum* ex Patris mente *ante Luciferum genitus* est, in decoribus Sanctuarij ex purissimo Virginis aluo, velut ex vtero auroræ splendidus est in tempore natus; siquidem, vt inquit Bernardus in illa quæ in die Natalis eius canitur Sequentia,

Se suo prodit lumine.

Angelus consilij
Natus est de Virgine,
Sol de stella.

Sol de stella natus est.

Proh! qualem ab intacta parente Sol hic sortitur splendorem? Quantos ex eius integerrimo sinu procedens, radios longè lateque diffundit? Quantam in eo exhibent maiestatem? Mox natus homo inter homines, omnes homines vincit, eorumque Rex ab omnibus comprobatur. Planè Rex hic pacificus est, indeque Agnus vocatur; sed propterea *magnificatus est super omnes Reges vniuersa terra.* Alius, idemque egregius in eo rutilat radius, qui maiestatis simul ac bonitatis splendore coruscat. Ille est sacerdotalis dignitatis sublimis ac eminens gradus, quo Deum iratum placat, ac homines reos Deo placato reconciliat. Duos istos in ipso aspexerunt radios illi qui ab Oriente ad eius cunabula venerunt Magi, qui supplices Solem istum venerati, pretiosa illi in obsequium perenne munera offerentes, auro Regiam eius Maiestatem, thure autem Sacerdotalem eius dignitatem declararunt. Quod sancta eius Sponsa testatur Ecclesia in officio Epiphaniæ, vbi de mysteriis muneribus Magorum expressis ait: *In auro ostenditur Regis potentia; in thure Sacerdotem magnum considera.* Ergo sicuti natus est Rex, ita etiam Sacerdos in mundum venit, moxque è sinu purissimæ Matris effusus, sacerdotalis officij ministeria voluit exercere.

Sacerdotalis dignitas fulget in Christo.

Sacerdos Christus natus est.

145. Planè hoc agnouit Apostolus, dum de Christo *ad Hebr.* 10. 5. inquit: *Ingrediens mundum dixit, Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi*; vt scilicet ostendat, ab initio temporalis vitæ suæ, Christum sacerdotis munia obiisse, seque Deo Patri hostiam immaculatam, placentem, gratissimamque obtulisse. Ideo enim mundum ingrediens Saluator Patri loquens, omnia sacrificia ab ipso repudiata commemorat, statimque subiungit *corpus sibi aptasse*, vt in ipso Sacerdotale munus exercens, semetipsum perfectissimum offerret holocaustum. Ex quo sacerdotium Christo cum humanitate inesse liquet, ac consequenter antequam Filius Dei Filius hominis nasceretur, Patri sacrificia offerre non potuit: vnde meritò Paulus de eo dixit, quod *ingrediens mundum corpus sibi ad sacrificandum aptatum asseruit.* Antequam enim mortalitatis nostræ vestitus indumentis mundum ingrederetur, nec hostias, nec sacrificia, nec preces, supplicationesque, quæ Sacerdotis munus exequuntur, offerre valebat.

Et nascens exercuit Sacerdotium.

Quod attigit D. Augustinus *in psal.* 109. vbi de Christo sic loquitur: *Si natum ex vtero de Virgine intelligimus ante Luciferum noctu, sicut Euangelia contestantur, proculdubio inde ex vtero ante Luciferum natus est, vt esset Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech; nam secundùm id quod natus est de Patre, Deus apud Deum, coæternus gignenti, non Sacerdos; sed Sacerdos propter carnem assumptam, propter victimam quam pro nobis offerret, à nobis acceptam.*

D. August.

Christus Sacerdos propter carnem assumptam.

Duo omnis Sacerdos præstare debet, vt suum exequatur ministerium. Primum est, vt res sacras populo æquali tradat dispensatione: hoc enim sonat Sacerdotis nomen; dicitur enim *Sacerdos*, quasi *sacra dans*: quod quidem maximè conuenit; nam cùm qui Sacerdotio funguntur, inter Deum & populum mediatores existant, à Deo accepta debent subditis conferre sacra, vt illis veluti sacro vinculo colligati, non dissentiant homines à Deo, nec Deus ab hominibus elongetur. Secundò pro commisso populo preces & supplicationes Deo debent sacri offerre ministri, vt miseros ac egenos propriorum oblatione votorum ad Deum Opt. Max. singulari pietate reducant. Quod insinuat Apostolus Hebr. 5. *Omnis*, inquit, *Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Cùm ergo Redemptor noster in illa, quam pro nobis assumpsit humanitate, hæc duo immensâ præstiterit pietate; etenim diuina hominibus contulit dona, vt ipse Apostolorum Princeps testatur 2. *Pet.* 1. vbi de Christo sic loquitur: *Per quem maxima & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ.* Insuper preces, supplicationesque, immò & seipsum hostiam pro nobis obtulit Patri, cuius iram omninò his placauit oblationibus; quod docet Apostolus *Hebr.* 5. vbi de Christo ait, quod *in diebus carnis suæ preces, supplicationesque cum clamore valido & lacrymis obtulit.* Et *cap.* 9. subdit, quod Christus *per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo.* Quibus sine dubio oblationibus genus humanum Deo reconciliatum fuit, vt *Coloss.* 1. idem Apostolus innuit, dum inquit, *quod in ipso* (Christo) *complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia.* Ideo verum ac proprium Sacerdotem fuisse Christum res plana est, ac apud omnes indubitata. 146.

Duo Sacerdotis officia.

Sacrificia offerre, & preces.

Et Christus adimpleuit.

Ea propter, vt suum Dominus omnibus declararet Sacerdotium, ex parentibus Regali ac Sacerdotali dignitate inclytis, secundùm carnem nasci voluit; siquidem ex tribu Iuda (vnde Reges oriebantur, & quæ cum tribu Leuitica, ex qua Sacerdotes, sæpiùs coniuncta perhibetur, & ideo Elizabeth cognata Mariæ Dei Genitricis ex stirpe David oriunda de filiabus Aaron dicitur, *Luc.* 1.) ortus est Dominus noster, vt loquitur Paulus. *Heb.* 7. 14. Hinc, vt notauit D. Augustinus *lib.* 2. *de consensu Euangel. cap.* 4. illius seriem generationis diuerso texuerunt ordine Euangelistæ. Matthæus enim qui Regiam in Christo instituit insinuare personam, eum à Regibus ex Abraham ac stirpe David per Salomonem originem traxisse demonstrat, *cap.* 1. Lucas autem qui Sacerdotalem in eo dignitatem ostendit, eius natiuitatem ad David per Nathan, per cuius nominis Prophetam Deus peccatum illius expiauit, reduxit; & à David vsque ad Adam, immò & vsque ad Deum ascendit; cùm tamen Matthæus 147.

Ex Regibus ac Sacerdotibus Christus natus, vt se Regē & Sacerdotē demonstraret.

D. August.

ab

ab ipso David per Salomonem, in cuius matte ipse peccauit, ad ipsum Christum descenderit, qood ab inirio sui præstirit Euangelij, ipsum Regem à principio significans: Lucas autem non ab initio, sed à Baptismo Christi generationem natrat; nec descendendo, sed ascendendo, tanquam Sacerdotem in expiandis peccatis magis assignans, vbi restimooium Ioannes perhibuit, dicens: *Ecce qui tollit peccatum mundi*; ascendendo autem transit ab Abraham, & peruenit ad Deum, cui mundati & expiati reconciliamur. Meritò etiam Lucas adoptionis originem ascendendo descripsit, quia per adoptionem efficimur filij Dei, per carnalem verò generationem Filius Dei factus est Filius hominis, sicut docet D. Th. *3.p.q.31. art.3. ad 3.*

Cur Matthæus descendendo, & Lucas ascendendo, Christi generationẽ texuerit.

D. Thom.

148. Sacerdos igitur verus ac proprius Saluator, Toti illuxit orbi, vt illum totum à Deo abalienatum, ad Deum conuerteret, ac conuersum reconciliaret. Cumque hanc vniuersalem mundi ad Deum conuersionem, ac reconciliationem solus ipse propriâ virtute præstiterit, aliorum omnium sacerdotum antesignanum ac principem se exhibuit; quotqoot etenim, vel in antiqua Lege sacerdotali munere decorabantor, vel in noua facto exornantur ministerio, illum tanquam Sacerdotalis dignitatis originem, omnium sacrorum ministrorum omninò primum habent, agnoscunt, venerantur. Illi qoippe qui ante temporalem illius ex Virgine natiuitatem, veteris Testamenti mediatores seu Sacerdotes ministrabant, illum futurum viuæ veluti figuræ adumbrabant, eorumque ministerium à Christo pendebat, & ad Christum ordinabatur. Qui verò in Christianorum Ecclesia ad Altaris ministeria, & sacras oblationes sublimantur, eius potestate decorantur, eius insigniontur charactere, eiusque virtute roborati, illius sacris in ministeriis personam exhibent, participantque dignitatem. Quod docuit Angelicus Doctor *3.p.q.22. art. 4. in corp.* dum inquit: *Christus est fons totius Sacerdotij; nam Sacerdos legalis erat figura ipsius, Sacerdos autem nouæ Legis in persona ipsius operatur, secundùm illud 2.Cor. 2. Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.*

Christus Sacerdos, quia ad Deum totum reduxit orbem.

Omnis Sacerdos in lege Muysis, siue in Ecclesia Christi, illius vicem gerit.

D. Thom.

149. Nec Regia Christi Maiestas, de qua præcedenti elucidatione à nobis actum est, ipsius repugnat Sacerdorio; vtrumque enim munus, Regis scilicet & Sacerdotis, mirificè in eius coadunantur persona. Cùm enim, vt notat D. Thomas quæstione jam citata, *art. 1. ad 3.* alij homines particularim habeant quasdam gratias; Christus tanquam omnium caput, perfectionem omnium habuit gratiarum; & ideo quantùm ad alios pertinet, alius est Legislator, & alius Sacerdos, & alius Rex; sed hæc omnia concurrunt in Christo, tanquam in fonte omnium gratiarum. Vnde de eo dicitur Isai. 33. *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse veniet, & saluabit nos.*

Christus fõs omnium gratiarum ac dignitatum.

150. Quamvis autem in Christo sacerdotium initium habuerit, quia sicuti incœpit esse homo, dum nostræ fragilitatis naturam sibi hypostaticè copulauit, ita incœpit esse Sacerdos: non enim ante assumptam humanitatem in æternæ gloriæ maiestate munus gerebat Sacerdotis, nec poterat. Cùm enim inter Deum & homines Sacerdos sit mediator, vt illas vices omni ex capite Christus impleret, in natura assumpta Dei & hominum mediator euasit. Vnde id expressit Apostolus dum *1. ad Tim. 2.* ait: *Vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.* Attamen quod in homine Christo incœpit, nullum sortietur finem. *Sempiternum* quippe *habet Sacerdotium*, vt loquitur Apostolus *Hebr. 7. 24.* ac ad ipsum diriguntur verba psalmi 109. 4. *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Quamvis enim ipsa oblatio sacrificij, quam Christus in ara crucis æterno obtulit Patri, semel tantùm facta sit, nec de cætero sit iteranda; *Christus enim resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi vlterà non dominabitur*, vt ait Paulus *ad Rom. 6.* tamen virtus illius hostiæ semel oblatæ manet in æternum, quia vt idem Apostolus *Hebr. 10. 14.* insinuat, *vna oblatione consummauit in æternum sanctificatos*, qui æternam felicitatem & omnia bona spiritualia, quæ cum interminabili vita in patria conferuntur, tanquam finem sacrificij Christi, ipsius mortis ac oblationis virtute adipiscentur, ac in æternæ beatitudinis sempiterna fruitione à Christo perenni bonitate conseruantur. Licèt enim Sancti in patria non indigeant vlteriùs expiari per Sacerdotium Christi; tamen jam expiati indigent consummari per ipsum Christum, à quo gloria eorum dependet. Vnde dicitur *Apoc. 21.* quod *claritas Dei illuminabit illam*, scilicet ciuitatem Sanctorum, & *lucerna eius est Agnus*, vt docet S. D. *loc. cit. art. 5.*

Christus Sacerdotium accepit cum natura humana.

Æternum tamen est eius Sacerdotium.

D. Thom.

Cùm ergo immaculata, quam semel Christus obtulit, hostia jugiter in homines perenni agat influxu, perenne etiam illum liquet habere Sacerdotium. Immò quamvis non nisi in natura assumpta Sacerdotium valeat vel habere, vel exercere, vt jam superiùs diximus, & aliquo tempore homo esse desiit; in eo tamen Sacerdotium non amisit. Nam in triduo mortis suæ, dum à corpore eius animâ separatâ ad inferos descendit, nec homo fuit, nec dici potuit, licèt humanitatis partibus distinctis ac diuisis adhuc hypostaticè vnitum remanserit Verbum. *Quod enim semel assumpsit, nunquam dimisit*, vt commune fert Theologorum proloquium. Nihilominus sacerdos etiam in illo triduo remansit, quia vt notat D. Thomas *3. p. q. 50. art. 4. ad 3.* esse Sacerdotem conuenit homini ratione animæ, in qua est ordinis character; vnde per mortem homo non perdit ordinem sacerdotalem, & multò minùs Christus, qui est totius sacerdotij origo. Nec propterea arbitrandum est, Christum characterem habere sacerdotij, sicut in Christianis Sacerdotibus inuenitur. Cùm enim character sacramentalis sit quædam participatio sacerdotij Christi in Presbyteris nouæ Legis, vt scilicet sicut Christus habet plenam spiritualis sacerdotij dignitatem, ita fideles eius ei configurentur in hoc, quod participant aliquam spiritualem potestatem respectu Sacramentorum, & eorum quæ pertinent ad diuinum cultum: nequit Saluator sibi ipsi configurari, nec suam, quam plenissimè possidet, participare potestatem; ideoque potestas Sacerdotij eius comparatur ad characterem, sicut id quod est plenum & perfectum ad aliquam sui participationem, vt idem Sanctus Doctor tradit *3. p. q. 63. art. 5.* Cum hoc tamen stat, quod quamvis in Christo non sit Sacerdotij character, seu spiritualis participatio potestatis; nihilominus ipse character æternus optimè dicitur, eoque nomine rectè ab Apostolo insignitur 151.

Nusquam desiuit Christus vel ipsa morte esse Sacerdos.

D. Thom.

Christus nõ habuit characterem Sacerdotij, sed plenissimam potestatem.

insignitur, *Heb.* 1. dum de illo inquit: *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura*, seu character *substantiæ eius.* Vnde illo veluti perfectissimo charactere consignantur Fideles per Sacramenta Baptismi, Confirmationis, & Ordinis, eiusdem Sacerdotium his Sacramentis participantes: ac propterea sacramentalem characterem à Christo esse, ac Christi characterem appellari docet D. Thom. quæstione proximè citata, *art.* 3.

Character Sacramenti est character Christi.

Sectio II.

Suum in cruce Christus Dominus exercuit Sacerdotium, hostiam immaculatam Deo semetipsum offerens.

152. QVia juxta Philosophum ac D. Thomam pluribus in locis, *vnumquodque est propter suam operationem; operari enim sequitur esse*, vt tritum est apud omnes; ideo postquam sectione præcedenti verum in Christo ostendimus esse Sacerdotium, ipsumque Saluatorem optimum, primum omnium Sacerdotem, ac totius originem Sacerdotij demonstrauimus; rectè modò huius Sacerdotis operationem ac Sacerdotij exercitium explanare satagimus: supervacanea etenim Sacerdotalis in Christo fuisset potestas, nisi ad actum esset redacta; ipseque summus ac primus omnium Sacerdos, parum aut nihil hominibus contulisset, nisi pro illis Sacerdotali munere functus fuisset.

153. Hoc autem præcipuè in cruce præstitit, vbi supplicationes ac hostiam pro hominum salute, cum *clamore valido & lachrymis* Deo paranti obtulit ac consecrauit. Planè suauissimum ac gratissimum Deo sacrificium immolauit, per illud *pacificans siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt.* Vt autem omni ex capite Christi in cruce pendentis nobilissimum pareat sacrificium, tria ad omne sacrificium desiderata, in eo animaduertere operæpretium est: hæc autem sunt ipse Sacerdos sacrum faciens; ara in qua immolat; & ipsa quæ offertur & immolatur hostia.

Christi sacrificium Deo gratissimum.

§. I.

Christus in cruce Sacerdos.

154. NVllum alium in excellentissimo crucis sacrificio Sacerdotem quæras offerentem cruentam & immaculatam hostiam, quàm ipsum qui pro omnibus immolatur hominibus Saluatorem. Ille ipse est qui ineffabili charitate totius humani generis peccatis onustus semetipsum, vt illa deleret, hominesque mundaret, Deo holocaustum in ligno crucis tanquam verus Sacerdos obtulit. Neque enim dumtaxat amantissimus Redemptor *oblatus est, quia ipse voluit*, vt dicitur *Isai.* 53. 7. sed insuper passioni suæ spontaneam coniungens actionem, *per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatam Deo hostiam*, vt ait Apostolus *Hebr.* 9. 14. ac consequenter Sacerdotis ministerium in ligno crucis expleuit, quod docuit D. Augustinus *lib.* 10. *de ciuit. Dei, capite* 20. *tom.* 5. dum inquit, *Sacerdos ipse Christus offerens, ipse & oblatio.* Non enim qui Christum Dominum inuidià & odio tradiderunt, Principes Sacerdotum & seniores populi Iudæorum; vel qui auaritià prodidit infidelis discipulus, ac sacrilegus apostata Iudas Iscariothes; vel quæ gladio linguæ clamando occidit insana plebs Iudaïca; vel qui timore Cæsaris iniquus damnauit Iudex; vel qui crudelem exequentes sententiam, Pilati mandatis obtemperantes, illum cruci affixerunt sæui tortores, impijque ministri, Christum patientem ac morientem obtulerunt: mysterium quippe non nouerant quod peragebant; nec sacrum poterant facere, vel holocaustum consummare, qui crimen atrocissimum perpetrabant, & horrendum parricidium committebant. Vnde Christi passio respectu illorum, idest prout ab illis processit, non grata, sed ingrata Deo extitit, illudque quod in ea iniqui egerunt homines, non sacrificium, sed potiùs maleficium vocitatur, vt aduertit D. Thom. 3. *p. quæst.* 48. *art.* 3. *ad* 3.

Christus sacerdos offerens & hostia oblata.
D. August.
D. Thom.

Solus ergo Christus sacrificij perfectissimi, quod in cruce peregit, oblatione Pontifex fuit ac Sacerdos, quia solus ex charitate summa patiens, etiam ex eadem charitate, dum pateretur, egit, passionesque, dolores, corpus suum ac sanguinem, animam, vitamque præstantissimam, omnemque suam humanitatem Deo vt ipsum placaret, ipsique infensos reconciliaret homines, obtulit. Quod insinuat Paulus *Eph.* 5. 2. dum ait de Christo: *Tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis.* Hinc est quod Angelicus Doctor 3. *p. quæst.* 22. *art.* 2. *ad* 2. docet Christi Domini occisionem ad duplicem voluntatem comparari posse. Primò ad voluntatem occidentium, & sic non habet rationem hostiæ; non enim dicuntur Christi occisores hostiam Deo obtulisse, sed grauiter deliquisse, cuius peccati similitudinem gerebant impia Gentilium sacrificia, quibus homines idolis immolabant. Secundò ad voluntatem Christi patientis, qui voluntariè se obtulit passioni: ex qua parte habet rationem hostiæ, in quo non conuenit cum sacrificiis Gentilium; immò maximè differt, cùm ex nobilitate offerentis, nempe Christi, qui Deo gratissimus est, vtpote dilectissimus eius Filius: tum ex ipsius hostiæ præstantia; est enim ipsemet homo Christus, qui immolatur & Deo offertur in omnium hominum redemptionem ac salutem. 155.

Solus Christus in cruce Pontifex.
D. Thom.
Christum occidentes grauissimè peccauerunt.
Christus moriens hostia præstantissima.

Sanè Christi Domini semetipsum in cruce immolantis præstantissimum agnouit sacerdotium Apostolus *Hebr.* 10. vbi illud supra omnes veteris Legis Sacerdotes mirificè extollit, & præcipuè dum inquit: *Omnis quidem Sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata; hic autem* (Christus) *vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius. Vnâ enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos.* In hoc etenim sacrorum omnium ritus veteris ministrorum Sacerdotium superat suo Sacerdotio Christus, quòd illi iteratis ac sæpiùs repetitis oblationibus hostiarum nusquam obliterare potuerunt delicta; vacua enim erant, & egena elementa, venturum eum Sacerdotio Redemptorem præsignantia: at vnicà sui corporis immolatione, quam in cruce Deo 156.

Veteres omnes Christus superat sacerdotes.

obtulit Saluator, vniuersa hominum expiauit peccata, cœlum aperuit, orcum clausit, Patrem placauit, reos absoluit, indulgentiam promeruit, & vt loquitur Apostolus, *Consummauit in æternum sanctificatos.* Hæc est Sacerdotis nostri præstantia, qui *assistens Pontifex futurorum bonorum, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æternâ redemptione inuentâ.*

157. Solus etenim proprio sanguine redemptionem inuenit Christus, qui cruore suo captiuorum delicta expiauit, ipsisque cœlos, qui clausi erant, reserauit. Cùm enim duo ad perfectam peccatorum emundationem requirantur; nempe deletio culpæ, & expiatio pœnæ; vtrumque præstitit passione sua Dominus: maculam quippe culpæ delet per gratiam, virtute passionis illius infusam, vel per nouæ legis Sacramenta, vel ingenti Redemptoris bonitate, quæ cor peccatoris conuertit in Deum: reatus autem pœnæ totaliter tollitur per copiosam ac infinitam, quam Deo obtulit, suo sanguine satisfactionem: sicque Christi sacerdotium, deletis ac obliteratis, quantùm ad culpam, & quantùm ad pœnam, hominum peccatis, illos plenissimè Deo reconciliauit. Vnde & *Rom.* 3. hoc attigit Apostolus, dum inquit: *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Nec tanto obest beneficio, quod homini Christo Sacerdotium competat, ac in sua humanitate omnia sacerdotalia munia patiendo ac moriendo obierit; quandoquidem licèt Christus non fuerit Sacerdos secundùm quod Deus, sed secundùm quod homo: vnus tamen, & idem fuit Sacerdos & Deus. Vnde in Concilio Ephesino contra Nestorium congregato sub S. Cyrillo Alexandrino Patriarcha Apostolicæ Sedis Legato, *can.* 10. dicitur: *Si quis Pontificem dicit, & Apostolum nostrum fieri, non ipsum ex Deo Verbum, quando factum est caro, & secundùm nos homo, sed tanquam alterum præter eum seorsum hominem ex muliere, anathema sit.* Ideoque in quantum eius humanitas operabatur in virtute diuinitatis, illud sacrificium erat efficacissimum ad delenda peccata, vt loquitur D. Thom. 3. *p. q.* 22. *art.* 3. *ad* 1.

Duo ad perfectam peccati remissionem requisita Christus præstitit.

Vnus fuit Christus Sacerdos & Deus.

Conc. Eph. Cyril. Alex.

158. Denique si gentium Magistro attestante, Hebr. 5. 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia;* quis Christo crucifixo Sacerdotium denegabit? ille enim pro omnibus crucem pertulit hominibus, in eaque constitutus pro vniuersi redemptione generis humani, sanguinem suum pretiosissimum, animam sanctissimam, vitam purissimam, totamque præstantissimam humanitatem, perfectissimum sacrificium Deo consecrauit: nobis omnibus mortuus in patibulo visus est, qui nobis in stabulo natus erat: sibi non passus est, qui nec passione, nec sacrificio indigebat. Cur etenim pro se pateretur ac propter se litaret, cùm ab omni culpa immunis omninò sit. *Pontifex* enim nobis factus est, *sanctus, innocens, impollutus ac à peccatoribus segregatus,* sicut loquitur Apostolus *Hebr.* 7. 26. Infinitum cruenti Christi crucifixi sacrificij valorem ac immensam virtutem minueret, iniuriamque non paruam patienti Domino irrogaret, qui sanguinis sui pretium sibi profuisse, ac pro offerente sacrificium oblatum esse existimaret. Omnis expers criminis nullâ prorsus egebat expiatione; cum Deo semper vnitus, nullâ Dei indigebat reconciliatione. Nullum ergo Sacerdotij, aut sacrificij sui fructum in se suscepit, sed illum omnibus hominibus, pro quibus immolatus est, obtulit ac donauit. Et ideo seipso, & nullius aut sacrificij, aut hostiæ adminiculo, vt pro nobis causam nostram apud Patrem diceret, ad Patrem accessit. Vnde de eo ait Apostolus Hebr. 7. 25. *Accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Vnde in præfato Concil. Ephesino, *can.* 10. sic legitur: *Si quis dicit Christum pro se obtulisse oblationem, & non magis pro nobis solùm* (non enim indiguit sacrificio, qui peccatum nescit.) *anathema sit.* Vnde notabile Christi & aliorum Sacerdotum discrimen apparet, quia scilicet alij homines sunt infirmitatem habentes, qui condolere possint iis qui ignorant & errant, quoniam & *ipsi circumdati sunt infirmitate*, vt dicitur *Hebr.* 7. 28. Dum enim sacrificia offerunt *pro sua & populi ignorantia*, se ex peccatorum numero non disjungunt: Christus autem omnis peccati expers & ignorantiæ, nullatenus pro se, sed omninò pro peccatoribus, *iustus pro iniustis*, corporis sui Deo obtulit in ligno sacrificium *ad destitutionem peccati.* Ex quibus verum Pontificem ac perfectissimum Sacerdotem in cruce Christum apparuisse certum est.

Sibi non passus est Christus, sed nobis.

Conc. Eph.

Notabile Christi & aliorum Sacerdotum discrimen.

§. II.

Crux Christi altare est, in quo semetipsum Deo obtulit.

NVsquam hostias immolauerunt prisci temporis Sacerdotes, nisi super altare, quod 159.
ad Dei honorem & gloriam ædificatum erat. Tria ergo mutuo fœdere colligata sunt, Sacerdos, Altare, & Hostia. De secundo nunc agimus, primo jam à nobis superiùs exposito. Tertium nobis restat inferiùs explicandum.

Christi igitur Sacerdotis hostiam & supplicatio- 160.
nes offerentis nobilissimum crux altare fuit. In eo summus omnium hominum Pontifex, & hostia apparuit. Vnde *lignum in quo fixa erant membra patientis, non solùm cathedra fuit magistri docentis*, vt ait D. August. *tract.* 119. *in Ioan.* sed etiam altare Sacerdotis immolantis. Quapropter Christum extra ciuitatem, publico ac omnibus patenti Caluariæ loco, passum fuisse demonstrat S. Leo Papa, vt nouum altare noua hostia occuparet; & crux communis totius orbis ara, cunctis patens, à cunctis comprobaretur. Sic enim habet serm. 8. de passione: *Non in templo, nec intra septa ciuitatis* (Christus) *crucifixus est, vt veterum victimarum cessante mysterio, noua hostia nouo imponeretur altari, & crux Christi non templi esset ara, sed mundi.* Ideo quippe crux in altum protensa erigitur, vt Christo hostiâ simul, ac Sacerdote feliciter onusta, sacrum ab omnibus

Crux altare Christi.

D. August.

S. Leo.

Cur Christus extra vrbem crucifixus.

reconciliandis hominibus, qui ex omni orbis parte ad Paschalem conuenerant festiuitatem, altare videretur. Sicuti enim *lapidem in titulum erigens Iacob, fuso desuper oleo*, altare Domino consecrauit, *Gen.* 28. 18. Ita Christus, cuius *nomen oleum est effusum*, crucis affixus patibulo, dum de terra exaltatus fuit, sacri tactu corporis, ac ex vulneribus manante cruore, crucem aram sacerrimam dedicauit.

Sanguine suo crucem altare dedicauit.

161. Ex qua crux formata est materia tantæ non obstitit consecrationi. Quamvis etenim apud antiquos sacrorum rituum Antistites, ex lapidibus fabricata sint altaria, ac sanctissimus Patriarcha Iacob, non lignum, aut arborem, sed lapidem in titulum erexerit, quem in altare vnxit, ac dedicauit: immò & apud Christianos Christi Domini Sacerdotij participes diuina non celebrent mysteria, nec inctuentam sacratissimi eius corporis hostiam, nisi in aris lapideis sacro ab Episcopo chrismate vnctis immolent, tum quia altare significat Christum, qui PETRA ab Apostolo 1. *Cor.* 10. vocitatur; tum quia corpus Christi in sepulchro lapideo fuit reconditum, vt notat D.Th.3. *p.q.* 83. *art.* 3. *ad* 5. attamen conuenientissimè lignum, in quo pependit Dominus, in altare erectum est ac sanctificatum, quia in lege veteri altare holocaustorum, in quo animalium sacrificia offerebantur, ex ligno fabricatum erat, vt legitur *Exod.* 26. vnde cùm omnium holocaustorum perfectissimum sit illud quod pro nobis in cruce Deo obtulit Redemptor, vbi non tantùm doloribus, vulneribus ac copiosissimâ sanguinis effusione consumptus est, sed etiam charitate ardentissimâ combustus; nam *loco materialis ignis, fuit in holocausto Christi ignis charitatis*, sicut docet idem S.D.3. *p.q.*46. *art.*4. *ad* 1. ideo rectè in cruce è ligno conflata, tanquam in holocaustorum altari Christus Sacerdos, & hostia semetipsum obtulit, mundumque hac oblatione redemit.

Quamvis altaria sint lapidea.

D. Thom.

Tamen lignum crucis altare fuit holocausti, quod obtulit Christus, in quo loco ignis charitas fuit.

162. Cæterùm altaris, atque etiam aræ nomen, quæ licèt indifferenter pro eadem re in Ecclesia accipiantur, tamen ex diuerso modo significandi diuersas exprimunt rationes, Christi Domini cruci conuenit. Nam cùm altare quasi *alta res*, vel *alta ara* dicatur, in qua Sacerdotes incensum adolebant; ara verò quasi area, idest plana, vel ab ardore dicatur, quia in ea sacrificia ardebant, vt notat Guillel. Durandus *in Rational. diu. off. lib.* 1. *cap.* 2. hæc omnia in sacratissimo crucifixi cernuntur patibulo. Etenim alta res, seu alta ara, à terra in aëra protensa, immò & in Caluariæ monte sublimis eminet crux Domini, ita vt illam tanquam suam è terra exaltationem semper Christus respexerit; ait enim Ioan. 12. *Ego si exaltatus fuero à terra*, hoc est si cruci affixus fuero, *omnia traham ad meipsum*: ibi enim tanquam in alta ara sublimatus non solùm mentis suæ incensum adoleuit, sed corpus suum charitatis igne torridum Deo parenti pro cunctis reis dedicauit. Vnde Chrysostomus *hom. de cruce & latrone*, exponens illud *Ioan.* 3. Oportet exaltari filium hominis, inquit: *Exaltari audiens, suspensionem intelligas in altum, vt sanctificaret aërem, qui sanctificauerat terram ambulando in ea.*

Altaris & aræ discrimen.

Durand.

Crux altare & ara.

Chrysost.

In crucem Christus vt sanctificet aerem tollitur.

163. Conuenit insuper aræ nomenclatura cruci Domini, quæ non solùm in altum protensa altare extitit, sed etiam in latitudinem extensa, *Ara*, hoc est areæ, seu cuiusdam planitiei, in qua ardebant oblata, nomen meruit, officiumque exercuit. Dum enim expansis in cruce manibus latitudinem suæ ostendit erga omnes charitatis, quâ *omnia traxit ad se secula*, vt in Laudibus feriæ 5. in cœna Domini canit Ecclesia, verè cruci suæ, areæ seu planitiei, in qua victimæ comburebantur, titulum ac munus tribuit; adeo enim ipsemet Christus, qui tanquam victima immolabatur, arsit amoris igne, vt perfectum holocaustum, hoc est totum incensum fuerit, omnesque siue ex Iudæis, siue ex Gentibus ardentissimâ flammâ pellexerit; nam vt inquit Chrysost. loc. cit. *In cruce expansis manibus moritur, vt alterâ manu veterem populum, alterâ eos qui ex gentibus sunt, trahat.* Meritò autem in cruce exaltatus ad se homines dum traxit, erexit; quia vt ex Chrysostomo notat Angelicus Doctor 3. *p. q.* 46. *art.* 4. per hoc *quod in alto moritur, ascensum nobis parat in cœlum.* Sicuti enim qui in celeberrima tutissimaque Noëmi arca, præcipiente Domino includebantur, exundantibus vbique diluvij aquis in sublime, calcatis etiam eminentioribus terrarum montibus, elati sunt; ita qui salotifero crucis ligno, arcæ veluti tutissimæ seipsos credunt, pretioso Crucifixi exundante cruore, ad excelsa cœlorum habitacula sublimantur. Mirabiles sanè sunt mystici elationes maris, hoc est passionis Christi, cuius magna velut mare fuit in cruce contritio; sed mirabilior in altis Dominus, dum in crucem velut in palmam ascendens, vberrimos ac dulcissimos fructus eius apprehendit, quos non tantùm sibi tanquam victori reseruauit, sed & omnibus pro quibus passus est hominibus, ingenti bonitate præparauit, vt scilicet calcatis terrenarum rerum illecebris, perennes gloriæ, & honoris fructus in palma adumbratos, vnà secum in cœlis apprehenderent, ac in æternum possiderent.

In breuiario FF. Prædicat.

Expandit manus in cruce Christus, vt altera manu Iudæos, altera Gentiles trahat.

D. Thom.

In alto Christus moritur vt hominibus in cœlum paret ascensum.

Crux aræ similis homines Christi cruore erigit.

Quod attigisse videtur inclytus Martyr Cyprianus *lib. de operib. cardinal. Christi*, vbi Christum in cruce tanquam in ara eleuatum, cuncta ad se erigentem demiratus, sic alloquitur: *Considero opera tua, & admiror te cruci inter damnatos affixum, & eleuatum in sublime, & quasi cœlo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, & inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.* Vbi postrema ponderanda sunt verba: crux equidem, dum Christum in aëra extulit, omnibus pro quibus in illam Saluator ascendit, *veluti scala gradus præbuit*, ascensumque parauit, vt ad summum cœlorum Opificem æterna in cœlis præmia largientem accedant, ipsique perpetuâ charitate coniuncti, perenniter adhæreant. Vnde D. Gregor. Nazianz. *orat. de pace*, illud psalmi 67. 19. *ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem*, de Christo Domino cruci affixo intelligendum arbitratur; ibi enim non solùm dæmonem debellauit, suamque in potestatem redegit; sed omnes qui ad ipsius, hoc est diaboli voluntatem captiui tenebantur, in se suscepit, sublimauit, liberauit, ac perfectâ libertate donatos, in se traduxit, ac in æterna ac syderea regna secum victor eleuauit. 164.

D. Cyprian.

Crux velut scala hominibus gradus præbuit, & in cœlum parauit ascensum.

D. Greg. Naz.

Per illam captiuos Christus liberauit & ad cœlum subleuauit.

Nec solùm quamdam cum arca Noë crux habet affinitatem, à peccatorum diluvio homines liberans, & ad superna cœlorum regna illos exaltans: alterius arcæ, quæ fœderis nuncupatur, & ex lignis Sethim fabricata est, præfert similitudinem, vicesque gerit. Etenim si in illa Legis 165.

R.P.Car. Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

Crux arca fœderis.

Immò & propitiatorium.

D. Ambros. D. Chrysost.

Sanguis Christi aurum est.

tabulæ, virga Aaron quæ fronduerat, & vrna aurea habens manna erant condita, vt insinuat Apostolus *Hebr.* 9. 4. in cruce *finis legis Christus*, immò & ipse Legislator; *virga virtutis* Dei, quæ *in medio inimicorum dominatur*; ipsaque sanctissima Christi humanitas, vrna mystica, multò pretiosior aureâ, non solùm manna mirabilem cibum habens, sed Diuinitatem mannæ fabricatricem concludens, exhibentur. Et vt omni ex capite crux Christi fœderis arcæ respondeat, etiam in illa aureum propitiatorium reperitur. A cruce hoc non distinguitur; nam cùm propitiatorium Hebræorum ipsum fuerit arcæ operculum ex auro solido conflatum, ex quo Angelus personam Dei gerens percunctanti Moysi & populo vocaliter respondebat, dabatque oracula; nonne ipsa crucis superficies purissimo ac nitidissimo Christi sanguine deaurata, mysticum quoddam extat propitiatorium? *Sanguis* etenim *Christi aurum est*, vt inquit D. Ambrosius, & vt loquitur D. Chrysost. hom. 45. in Ioan. *Quemadmodum si quis liquefacto auro manum, vel linguam injiciat, quamprimum deauratur: ita anima immersa sanguine Christi, aurea redditur.* Crux ergo Christi cruore madida fulgentissimo veluti auro coruscat, in eaque non Angelus, sed vnigenitus Dei Filius diuina pandit oracula, ac in illo nouæ Legis propitiatorio se Parenti pro omnibus cunctorum hominum delictis propitiationem offert. *Ipse* enim, vt dicitur 1. Ioan. 2. 2. *est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Crux est altare thymiamatis.

D. Thom.

166. Ara igitur crux est, simulque arcæ fœderis ac propitiatorij vices gerit: immò & altaris thymiamatis, juxta Sanctum sanctorum in tabernaculo collati, vt patet *Exod.* 40. 24. Cùm enim ex lignis Sethim compactum sit hoc altare, aureumque dictum sit, quia auro vndique vestitum erat & obtectum; rectè illud exprimit ligneum Christi patibulum, eius sanguine tanquam auro decoratum ac nobilitatum. Insuper sicut in thymiamatis altari erat ignis, quo incendebantur aromata, & Domino adolebantur, vt illorum suffitu Deus in Sancto sanctorum residens honoraretur: ita in cruce ignis mysticus deflagrauit, flammaque ardentissimæ charitatis Christi diuina accendit aromata, quæ mirificum, Deoque gratissimum odorem exhalarunt, ita vt Dominus in Redemptoris sacrificio odoratus sit odorem suauitatis, & vt loquitur D. Th. 3. p. q. 46. art. 4. ad 1. *loco materialis ignis, fuerit in holocausto Christi ignis charitatis.*

Crux primum altare Christianorum. D. Chrysost.

Omnia altaria signo crucis consecrantur.

167. Ex quibus omnibus liquet, primum, excellentissimumque Christiani ritus altare fuisse crucem Domini. Quo sensu D. Chrysost. *hom.* 4. *de cruce & latrone*, illam *Ecclesiæ fundamentum* appellauit. Cùm enim nulla sine altari, hostia & Sacerdote (quæ tria correlatiua sunt, ac minimè separantur) possit esse religio, quæ Deum Opt. Max. sine altari & hostiis colere nequit vel inuocare; ideo Christianorum Ecclesia, quæ sanctissimam ac immaculatam Religionem profitetur, in cruce Saluatoris, tanquam in altari omnium nobilissimo, in quo Sacerdos sanctissimus purissimam hostiam immolauit, fundata est. Hinc est quod cætera quæ in Christianorum templis visuntur altaria, ad crucem referuntur, & in crucis signo consecrantur. Etenim non solùm figura crucis in quatuor Altaris cornibus imprimitur; sed etiam in medio altari exhibetur, vt in omni parte dum crucis signum cernitur, virtus crucis habeatur; & passio quam Christus vt omnium salutem operaretur, *in medio terræ* subiit, à medio ad omnes partes dilaterut altaris, sicque diuerso tantùm modo vna & eadem hostia, quæ in cruce immolata est, in templi altari offeratur, de qua hostia vt in cruce à Christo oblata est, nunc sermo à nobis est instituendus.

§. III.

Christus cruci affixus, hostia est omnium perfectissima.

Sacerdos & altare inutilia sine hostia.

FRustra sanè institueretur Sacerdos, inutile ac superuacaneum omnino esset altare, nisi ab illo super istud hostia immolaretur. *Omnis* enim, inquit Apostolus Heb. 8. 3. *Pontifex*, seu Sacerdos *ad offerendum munera & hostias constituitur.* Cùm ergo in cruce se Sacerdotem gesserit Saluator, sanctissimoque cruore lignum in quo pependit, altare consecrauerit, hostiam Domino tunc debuit immolare, 168.

Christus in cruce hostia.

D. August.

Quatuor in sacrificiis disiuncta, in Christo adunata.

Verùm affixus cruci, ab illa peregrinam quæsiturus hostiam, non recessit, sed *tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis*, vt loquitur Gentium Doctor *Eph.* 5. 2. Cùm enim ea quæ in inferioribus sunt dispersa, in superioribus sint vnita, vt tritum est apud Philosophos; ea quæ in omnibus inferiorum Sacerdotum oblationibus seiuncta cernuntur, in supremi omnium Sacerdotis Christi Domini sacrificio reperiuntur copulata. Ille quippe Sacerdos est, ac victima, vtrumque quà homo est, munus in se complectens. Immò quatuor quæ in omni sacrificio distincta notantur, in Christi oblatione congregantur. Quod aduertit D. Augustinus *lib.* 4. *de Trin. cap.* 14. dicens: *Cùm quatuor considerentur in omni sacrificio, scilicet cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: idem ipse vnus verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, vnum cum illo mansit, cui offerebat; vnum in se fecit, pro quibus offerebat; vnus ipse fuit qui offerebat, & quod offerebat.* Hæc Augustinus: ea etenim quæ in antiquis veterum sacrificiorum hostiis requirebantur, in Christo crucifixo, qui voluntariè oblatus est, reperiuntur. 169.

Vnde nomen victimæ & hostiæ.

Quod antiquitus offerebatur animali duo à priscis attributa sunt nomina, nempe hostiæ, aut victimæ, quæ ab eodem capite seu principio deriuata sunt, scilicet ab hostibus victis ac subactis. Cùm enim omnis victoria sit à Domino, qui *Sabaoth*, seu *Dominus exercituum* à sacris paginis appellatur, ipse quippe bellatorum docet manus ad prælium, & digitos eorum ad bellum; qui hostem vicerant, in grati animi monumentum, victorum seu subactorum animalia Deo mactabant, spoliaque consecrabant: vnde ab hostibus manu militis ablata, Deoque oblata, hostiæ sunt vocata, nomenque victimarum à victis seu deletis inimicis sortita sunt. Vnde Poëta cecinit, 170.

Victima, quæ cecidit dextrâ victrice, vocatur; Ouid.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Quæ cùm ita sint, vt etiam ex Scriptura colligi potest, *ex* 1. *Reg.* 15. 21. vbi Saül, qui præcepto Domini, quo funditus Amalech delere jubebatur, cùm non paruisset, suam conatus est excusare contumaciam hostiarum & victimarum 171

prætextu,

prætextu, asserens se vocem Domini audiuisse, etsi Agag Regi Amalech parcitum fuisset, milesque illæsa hostis animalia, ad immolandum seruasset; ait enim: *Tulit de præda populus oues & boues, primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet Domino Deo suo in Galgalis*; vtrumque rei oblatæ nomen, hostiæ scilicet ac victimæ, Christo conuenire nemo non nouit.

172. Christus victima & hostia. Bellauit etenim in passione sua Dominus, infensissimosque humani generis hostes patiendo potiùs, quàm agendo prostrauit, vicit, superauit. Sacratissimum corpus suum crudelissimis hostium manibus permisit, seque ludibriis dehonestari, duris nexibus colligari, alapis cædi, sputis contemni, spinis coronari, clauis configi, ac immani crucis supplicio vexari à diaboli membris tanquam ab exercitus furentis militia sustinuit, vt inuictissimâ patientiâ tormenta ac tortores superans, orcum vinceret ac de dæmone triumpharet, omnesque quos cum assumpta natura sibi coniunxerat homines, à potestate eriperet tenebrarum, ac in perfectam assereret libertatem. Nam vt inquit S. Leo Papa serm. 8. de passione: *Sæuienti diabolo per ministeria Iudæorum* (Christus) *formam serui nihil peccati habentis obiecit, vt per eum ageretur omnium causa, in quo solo erat omnium natura sine culpa.* Innocentiâ igitur ac patientiâ præliatus est Dominus, hostemque debellauit; nosque *qui in illo patiebamur*, vt inquit D. Athanas. *serm. de pass. & cruce Domini*, cum illo & per illum superauimus, eius innocentiâ puri, eiusque patientiâ cohorati. Tunc quippe deleuit, *quod aduersùs nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso*, vt inquit Apostolus *Coloss.* 2. 15. Siquidem chirographum decreti, hoc est obligationem ad pœnam æternam, juxta decretum Dei, & sententiam damnationis in Adamum & posteros eius latam, cui sponte peccando quasi manu nostrâ subscripsimus, nosque diabolo quasi vindici hac obligatione obligauimus; nam vt inquit Origenes hom. 13. in Genes. *quisque dum peccat, peccati sui literas scribit*; Christus obliterauit & aboleuit cruce ac morte suâ. Cúmque chirographo sic deleto, ac syngraphâ sic laceratâ & abolitâ, nullum supra nos diabolo jus remanserit, de eo Christus moriens victor palam ac publicè triumphans, triumphi sui nos effecit consortes.

S. Leo. D. Athan. Origen.

173. Dum ergo homines in assumpta natura Christus à diaboli potestate morte suâ liberauit, suam quæ pro hominibus patiendo debita soluebat, humanitatem, prædam veluti locupletem recuperauit, ac tanquam spolium opimum de manibus hostis arripuit, illamque dum Parenti optimo patiendo obtulit, hostiam & victimam consecrauit. Duplexque hostiæ ac victimæ titulus Christi humanitati crucifixæ, Deoque oblatæ mirificè quadrat, & conuenit; quia de manibus hostium eripitur, omnisque per illam hominum natura ad Deum reuocatur, ac de subacto ac victo dæmone, vulneribus suis perenne extat monumentum. Hinc ab Apostolo passim Christus dicitur se *hostiam Deo obtulisse*, eiusque immaculata Sponsa illum paschalem victimam vocat in Sequentia diei Resurrectionis, canens:

Victimæ paschali laudes immolent Christiani:
Agnus redemit oues, Christus innocens Patri
Reconciliauit peccatores.

174. Nulla victima gratior Deo quàm Christus. Cæterùm nulla vsquam Deo gratior victima mactata, nulla acceptior hostia immolata est illâ, quæ à Christo in cruce Deo est oblata. Immò cætera Deus respuit holocausta; vnum Filij sui in carne sacrificium acceptauit. In illo quippe solo immaculata omninò extitit hostia, vtpote innocentissima, purissima, optima, spontanea, ac omni ex capite perfectissima. Ipse enim Christus, homo Deus, Deique dilectissimus Filius seipsum immaculatum in ligno crucis obtulit. Vetera planè adimpleuit sacrificia, omniumque ritus veteris hostiarum finis fuit, ac complementum, illasque quamvis dissonas, in se mirabili fœdere perficiens copulauit.

175. Triplex hostia, pro peccato, pacifica & holocaustum. Ad triplex homini bonum procurandum sacrificia ipsi necessaria instituta sunt. Primum quidem, vt homo à Deo per peccatum auersus, ad Ipsum per peccati remissionem, quæ gratiæ diuinæ infusionem requirit, reuocetur: vnde ad hoc indiget oblationibus, quæ hostiæ pro peccato nominantur, vt patet ex Apostolo *Hebr.* 5. vbi ait quod ad Sacerdotem pertinet, *vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Secundò homo Dei gratiâ ornatus auxilio diuino indiget, vt in illa conseruetur, semperque inhæreat Deo, in quo eius pax & salus consistit: & ideò ad illud Dei adiutorium implorandùm offeruntur hostiæ pacificæ, quæ nimirum pro offerentium salute immolantur, vt patet *ex 3. cap. Leuit.* Tertiò denique maximè indiget homo, vt eius anima perfectè Deo vniatur; quod maximè erit in gloria, & ad hoc offerebantur in veteri Lege sacrificia & hostiæ, quæ omninò igne consumebantur, & vocabantur holocausta, eo quòd omninò deflagrabant ac in cineres redigebantur, vt patet *Leuit.* 1. Omnium autem harum hostiarum ritus recensentur à D. Thoma 1. 2. *q.* 102. *art.* 3. *ad* 8. ita vt in qualibet illarum proprius ac singularis diuidendi, comburendi, ac offerendi modus habeatur. Ab omnibus illis consultò abstinemus, nihil enim præsenti conferunt instituto.

D. Thom.

176. Ritus omniũ hostiarum. Attamen notat S. D. quod in omnibus illis hostiis hoc generaliter obseruabatur, quod sanguis & adeps eorum quæ immolabantur animalium, non veniebant neque in vsum Sacerdotum, neque in vsum offerentium: sed sanguis effundebatur ad crepidinem altaris in honorem Dei, adeps verò adurebatur in igne. Sicuti igitur signa in re significata complentur, & figuræ in re figurata adimpletæ cernuntur; ita cuncta legis veteris hostiarum ac victimarum sacrificia in Christi crucifixi sacrificio adunantur, adunata consummantur, & consummata omninò terminantur. Nam vt inquit D. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 6. *Huius veri sacrificij* (passionis Christi) *multiplicia, variaque signa erant sacrificia prisca sanctorum; cum hoc vnum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res vna diceretur, vt sine fastidio multùm commendaretur.* Vnde Christus, qui in cruce non solùm Sacerdos, sed hostia extitit, triplicis priscarum oblationum sacrificij rationem in se collegit. Ipse enim hostia pro peccato, hostia pacifica, ac tandem perfectissimum fuit holocaustum. Etenim neminem latet Christum cruci affixum, immolatumque pro peccatis hominum, nostraque piissimo eius cruore detersa

D. August. Omnes inclusæ in oblatione Christi.

fuisse scelera. Quod Euangelici Vatis ore æternus Pater testatus est, dum inquit Isai. 53.8. *Propter scelus populi mei percussi eum.* Sicque factum fuisse gentium docet Apostolus *Rom.* 4.25. dicens: *Traditus est propter delicta nostra.* Ac consequenter Saluatorem nostrum hostiam pro peccato oblatum esse, certum est. Insuper cùm virtute passionis eius gratiam nos saluantem ac conseruantem accipiamus, omniaque sacramenta quibus in Ecclesia vel spiritualiter renascimur, vel confirmamur, vel pascimur, vel sanamur, vel multiplicamur, vel eleuamur, vel ad præliandum roboramur; virtute sanguinis in cruce fusi operentur; illum etiam hostiam fuisse pacificam constat. Vnde de illo ait Paulus Hebr. 5. *Factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* Tandem per Christum crucifixum perfectionem gloriæ adipiscimur, eiusque sanguine nobis cœli reserantur. Vnde idem Apostolus *Hebr.* 10. inquit: *Habemus fiduciam per sanguinem eius, in introitum sanctorum*, scilicet in gloriam cœlestem; sicque perfectissimum Christus nobis extitit holocaustum, quod immenso amoris igne deflagrauit, sicut notauit D. Thomas 3. *p.* q. 46 *art.* 4. *ad* 1.

D. Thom.

177\. Perfectissimum igitur omnium sacrificiorum Christi crucifixi extitit sacrificium, dum omnia veteris legis in se compleuit ac vniuit sacrificia: simulque fuit hostia pro peccato, hostia pacifica, & holocaustum. Quod sancta agnouit Ecclesia, dum oratione secreta, quam inter Missarum solemnia fundit ad Dominum Dominica septima post Pentecosten, sic precatur: *Deus qui legalium differentiam hostiarum vnius sacrificij perfectione sanxisti.* Docuitque S. Leo Papa *serm.* 7. *de pass.* dum eleganter, vt assolet, inquit: *Oportebat vt manifesto implerentur effectu, quæ diu fuerant figurato promissa mysterio; & vno expleretur sacrificio variarum differentia victimarum.* Vnde Angelicus Doctor 1. 2. q. 102. *art.* 3. *ad* 8. notatur, quod in omnibus hostiarum oblationibus apud Hebræos sanguis in altaris crepidine fundebatur, totusque adeps comburebatur, quia per hoc figurabatur effusio sanguinis Christi, & pinguedo eius charitatis, per quam se obtulit Deo pro nobis. Nulla ergo in veteribus Iudæorum victimis, ad Deum placandum, expiandaque peccata virtus inerat, nisi in quantum futurum Domini IESV sacrificium præsignabant. Ideoque passione Domini consummata ac abolita sunt omnia antiqui fœderis sacrificia.

Perfectissimū omnium sacrificium oblatio Christi.

S. Leo Pap.

D. Thom.

Omnes hostias cōsum mauit oblatio Christi.

178\. Hostiæ etenim à Christo in cruce oblatæ dignitas maxima, antiquarum longè superat ignobilitatem victimarum. Muta siquidem animalia ratione carentia à Iudæis mactabantur: à Christo autem humana caro sanctissimâ informata animâ oblata est; quæ cùm à carnibus irrationalium animalium, tanquam perfecta ab imperfectis figurata sit, perfectissimum dum immolata est, compleuit sacrificium. Optimè quippe duplici oblationum fini congruebat; cùm enim vel hominum salus, seu peccatorum remissione, seu in gratia conseruatione; vel Dei gloria in omni hostiarum immolatione intendatur; conuenientissimum ad hos fines Saluatoris immolatio extitit medium. Nam vt notat D. Thomas 3. *p.* q. 48. *art.* 3. *ad* 1. Christi Domini caro, ex eo quod est humanæ naturæ caro, congruè pro hominibus offertur, & ab eis sumitur sub Sacramento Eucharistiæ; ex eo etenim quod hæc caro erat passibilis & mortalis, apta erat immolationi; ex eo autem quod erat sine peccato, efficax erat ad emundanda peccata; & tandem ex eo quod non aliena, sed propria erat caro ipsius offerentis, ex maxima quâ agebat charitate, Deo multùm erat accepta. Deinde immensam Deo gloriam pro ea, quam ipsi hominum protoparentis offensa intulit, iniuria, Christi immolatio simol & humiliatio obtulerunt. Cùm enim ex obedientia passus sit, dum suam Verbo Diuino hypostaticè vnitam humanitatem vsque ad mortem crucis humiliauit, infiniti pretij satisfactionem pro inobedientia Adami retulit, sicque *pro nobis æterno Patri Adæ debitum soluit, & veteris piaculi cautionem pio cruore detersit*, vt ex D. Gregorio Magno canit Ecclesia in bened. Cerei Paschalis. Cùm enim Christus sit caput omnium hominum, membraque cum capite quasi vnam mysticam constent personam, optimè potuit Christus pro omnibus patiens hominibus, omnium debita soluere; infinitaque ac superabundans, quam Patri æterno obtulit, satisfactio ad omnia eius membra dilatari, atque ad omnes extendi potuit homines, etiam ad ipsos crucifixores: maior quippe Christi patientis charitas extitit, quàm malitia crucifigentium.

D. Thom. Congruè caro Christi pro hominibus oblata est.

D. Greg.

Pro omnibus Christus passus est hominibus, & pro illis vt illorū caput satisfecit.

179\. Quamobrem sola ad omnia obliteranda peccata hostia à Christo oblata cùm sufficiat, cæteræ animalium oblationes, ipsâ Christi passione è medio sublatæ sunt. Immò & crudelissimi Gentilium ritus, quibus filios & filias suas dæmoniis immolabant, Christi sacrificij prædicatione penitus extincti sunt ac deleti. Simul enim ac ferocissimæ gentes, Apostolicis tubis insonantibus, Christum pro cunctis immolatum hominibus didicerunt, eius fidei colla subdentes ab execrandis hostiarum humanarum sacrificiis abstinuerunt. Quod planè in Galliis accidisse vetera sanctæ Arelatensis Ecclesiæ monumenta testantur. Cùm enim in inclyta Arelatensi ciuitate adhuc Gentilitatis caligine obuoluta tres pueri publicâ pecuniâ empti, ac per annum saginati, calendis Maij supra latam duabus columnis nixam aram quotannis immolarentur, eorumque sanguine in peccatorum expiationem barbara immensaque plebs aspergeretur; immane facinus detestatus Trophimus Pauli discipulus, ac ab eodem Apostolo Arelatensium primus Episcopus designatus, Euangelicâ prædicatione signis ac portentis confirmatâ, atrocem ritum sustulit, docens non mortalium hominum cruore, sed Christi sanguine, qui pro humana salute seipsum hostiam & victimam immaculatam æterno Patri obtulerat, expiari peccata ac deleri, quo asperguntur homines non visibiliter cruore madidi, sed Baptismatis lauacro sub inuocatione Trinitatis perfusi, ac inuisibiliter gratiâ renouati. Quod adeo feliciter præstitit, vt prouinciæ Lugdunensis Præfectum, innumeramque hominum multitudinem Christi Fidei & Ecclesiæ aggregarit, ac in cæteras Galliarum prouincias Christianam Religionem disseminarit: nam, vt sanctus Zozimus Papa scribit, ex Trophimi prædicationis fonte tota Gallia fidei riuulos accepit. Sola igitur vera, & Deo grata hostia, Christus immolatus extitit, omnesque alias complendo victimas, exclusit ac repudiauit.

Immania gentilium de filiis sacrificia.

Ex lect. 2. nocturni officij S. Throphimi, in prop. fest. Eccl. Arelat.

Ex S. Throphimi prædicatione tota Gallia fidei riuulos accepit.

Sectio III.

Christus in vltima cœna corpus & sanguinem suum prabens Apostolis, Sacerdos apparuit, & verum sacrificium obtulit.

180. OMnem amor odit moram, dilationes nescit, tardaque respuit molimina: ipse etenim celerrimus est, seique vt inseruiat amatæ, semper agit, viget, currit, volat ac transvolat. *Praceps amor*, inquit Bernardus ferm. 9. in Cant. *nec judicium prastolatur, nec consilio temperatur, nec pudore frænatur, nec rationi subjicitur.* Hinc est quod ardenti Christus homines prosequens charitate, ad crucem toto mentis affectu properauit, cucurrit, volauit. *Baptismo*, inquit, *habeo baptizari, & quomodo coarctor vsquedum perficiatur.* Luc. 12. 50. hoc est, vt exponit Hugo Cardinalis, *Sanguine proprio vniuersaliter quasi baptismo habeo perfundi.* Vnde quando Ierosolymam, vt pateretur ascendit, cum tanta gloria est ingressus, vt amplius Iudæorum aduersùs se excitaret inuidiam, quia jam tempus passionis eius instabat, *& non mors eum vrgebat, sed ipse magis aduersùs se compellabat mortem*, vt loquitur D. Ioan. Chrysost. *hom. 21. ex variis in Matth.* Cúmque ardentissimo, quo mortem pro nobis cupiebat, desiderio velocissima Scribarum ac Pharisæorum malitia non responderet, ipsumque quamvis præceps Præsidis cruci Christum addicens judicium, longiùs ipsi videretur protractum, infinita eius præcucurrit dilectio, mortemque quam in propria ac visibili forma crastinâ luce pati debebat, pridie quàm pateretur, admirabili in corporis & sanguinis sui Sacramento, amore præueniente, subiit; ac seipsum quem in cruce cruore perfuso, corporeque clauis confosso, victimam offerre volebat, sacra quam instituit in Eucharistia, incruentam ac immaculatam Deo Patri hostiam immolauit.

Moras nescit amor.
D. Bernard.
Hugo Card.
D. Chrysost.
Christus ad mortem currit ardenti moriendi desiderio.
In Eucharistia mortem antequam moreretur, inuenit.

181. Planè Sacerdos apparuit Christus, dum immensu cogente eius amore, antiquum Pascha consummans & novum condens, seipsum habuit sub specie panis præ manibus, Patri obtulit, discipulis erogauit, seque vt omni ex capite sacrificantis partes impleret, proprio corpore saturauit. Cùm enim Agni Paschalis immolatio, quæ quartadecima die mensis Nisam, qui apud Hebræos primus anni est, jubente Domino fiebat, veram sacrificij rationem haberet; corporis & sanguinis Christi Sacramentum, cuius Paschalis Agnus typus extitit, etiam veram hostiam extitisse, nemo cum fundamento negabit. Id docuit S. Leo Papa *serm. 7. de passione*, vbi ait: *Vt ergo vmbra cederent corpori, & cessarent imagines sub prasentia veritatis, antiqua obseruantia nouo excluditur Sacramento. Hostia in hostiam transit, sanguine sanguis aufertur, & legalis festiuitas dum mutatur, impletur.* Et post pauca subdit: *Iesus consilij sui certus, vetus Testamentum consummabat, & nouum pascha condebat: & cùm in Caipha atrio tractaretur, quomodo Christus deberet occidi: ille corporis & sanguinis sui ordinans Sacramentum, docebat qualis Deo hostia deberet offerri.*

S. Leo Pap.

182. His accedit, Christum *secundum ordinem Melchisedech Sacerdotem*, à Spiritu sancto Dauidis ore prænuntiatum, *psal. 109. 5.* dum sub specie panis & vini in Eucharistiæ Sacramento corpus suum & sanguinem Deo obtulit, hominibusque donauit, Sacerdotium suum veraciter exercuisse, simulque Deo sacrificium, & hominibus Sacramentum exhibuisse. Typo etenim res figurata respondet, ipsumque Melchisedech in panis & vini oblatione sacrificium, in corporis Domini hostia, quam adumbrabat, suum habuit complementum. Sicuti ergo panis & vinum à Sacerdote Melchisedech Deo oblata, & Abrahæ, ac eius militibus dispensata, veri sacrificij naturam consequuta sunt, nam Melchisedech verus erat Dei Sacerdos, nullamque aliam ex quibusvis rebus, aut animalibus hostiam immolauit, vt fusiùs in sequentibus ostendemus: ita quæ in vltima cœna Sacerdos in æternum Christus Dominus, secundùm ordinem Melchisedech, panem & vinum obtulit, verum hostiæ omnium perfectissimæ sacrificium constabant. Quod attigit inclytus Martyr Cyprianus *lib. 2. ep. 3. ad Cecilium*, vbi adductis verbis psal. 109. *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech*, subiungit: *Qui ordo vtique hic est de sacrificio illo veniens, & inde descendens, quod Melchisedech Sacerdos Dei Summi fuit, quod panem & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis Sacerdos Dei summi, quàm Dominus noster Iesus Christus, qui sacrificium Deo patri obtulit, & obtulit hoc idem, quod Melchisedech obtulerat, idest panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem.* Hæc Cyprianus, vbi apertè sacerdotium ac sacrificium Melchisedech profitetur, verumque Christi Domini in Eucharistia sacrificium in illo Melchisedech præsignatum declarat. Vnde à primis nascentis Ecclesiæ seculis communis Orthodoxorum consensus, Eucharistiæ oblationem, quæ quotidianis vicibus iteratur, ab illa quam Christus in vltima cœna obtulit minimè dissonam, sacrificium appellauit, & cum sacrificiis Abrahæ ac Melchisedech contulit; quod patet ex Canone Missæ, cuius meminit D. Ambrosius *lib. 4. de Sacramentis, cap. 6.* Cuius testimonium multùm vrget Nouantes, cùm Ambrosiùs vnus sit ex Patribus, qui quatuor primis Ecclesiæ vixerunt seculis, quos ex communi Caluinistarum fidei professione coguntur cum veneratione suscipere: viuere etenim inter mortales desiit Ambrosius circa finem quarti seculi; nam obiit pridie nonas Aprilis, anno Christi 397. vt constat Ex Baronio *tom. 4. annal.* Pars igitur Canonis incruenti sacrificij Missæ ab Ambrosio relata sic habet: *Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, & accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui Abel, & sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ, & quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Vnde in eodem Missæ Canone immediatè ante illa quæ nunc retulimus verba, corporis & sanguinis Domini sub panis & vini speciebus oblatio, *hostia* appellatur. Ibi enim dicitur, *offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis, hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.*

Melchisedech oblatio fuit verum sacrificium.
D. Cyprian.
Christus sacrificium oblationi Melchisedech simile obtulit.
D. Ambros.
Canō Missæ antiquissimus
Baron.
Eucharistiā sacrificium appellat.

Verùm Christianorum sacrificij hostes infensissimi huius temporis Nouatores, vt Christum in Eucharistia nullatenus sacrificium obtulisse demonstrent, nec Melchisedech panem & vinum Deo in sacrificium, ea Abrahæ & militibus eius in refectionem protulisse contendunt: quod pro- 183.

bare

Instant Nouatores.

bare conantur ex verbis Scripturæ, vbi *Gen.* 14. non dicitur quod Melchisedech panem & vinum obtulit, sed *protulit*. Deinde licèt in volgata editione legatur particula causalis, *enim*, dum factâ mentione de pane & vino prolatis à Melchisedech, subditur, *erat enim Sacerdos Dei altissimi*: tamen juxta originale Hebræum, tantùm ibi reperitur particula coniunctiua. Vnde ex Hebræo potest sic verti, *Et erat Sacerdos Dei altissimi*. Vel vt Caluinus & Kemnitius legunt, *erat autem Sacerdos Dei altissimi*. Insuper addunt, quod Sacerdotium Melchisedech non debet referri ad panis & vini prolationem, sed ad benedictionem quam Melchisedech impertiit Abrahæ. Nam benedictio ad nomen Sacerdotis additur: ibi enim legitur: *Erat autem Dei Sacerdos altissimi, & benedixit ei.*

184. Corruunt tamen facillimè istæ hæreticorum instantiæ, nulloque negotio confutantur. Ex tribus etenim Melchisedech actionibus, quæ *capite 14. Genesis citato*, narrantur, duæ posteriores fuere planè sacerdotales, nempe benedicere Abrahæ, & ab eo decimas accipere: ergo & prima eius actio, proferendi scilicet panem & vinum, fuit etiam sacerdotalis, & ad sacrificium pertinens. Quod expresè docuit D. Hieronymus in epistola ad Marcellam vt migret Betlehem, vbi Sanctam illam mulierem sic alloquitur: *Recurre ad Genesim, & Melchisedech Regem Salem, huius Principem inuenies ciuitatis, qui jam tunc in typo Christi panem & vinum obtulit, & mysterium Christianum in Saluatoris sanguine & corpore dedicauit.* Quod etiam docet epistola ad Euagrium, & in quæstionibus in Genesim, explicans caput 14. & *in cap.* 22. *&* 26. Matthæi. Idem sentit Augustinus in epistola 95. ad Innocentium Papam, vbi ait: *Melchisedech prolato Sacramento mensæ dominicæ, nouit æternum eius sacerdotium figurare.* Et *lib.* 16. *de ciuit. Dei, cap.* 22. loquens de oblatione Melchisedech: *Ibi*, inquit, *primum apparuit sacrificium, quod nunc a Christianis offertur Deo, toto orbe terrarum, &c.* Et *lib.* 1. *cont. aduers. leg. & proph. cap.* 20. ait: *Ibi quippe & hoc dictum est, Iurauit Dominus, & non pænitebit eum: tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech. Nouerunt, qui legunt, quid protulerit Melchisedech, quando benedixit Abraham; & jam sunt participes eius: vident tale sacrificium nunc offerri Deo toto orbe terrarum.* In eadem sententia fuit Theodoretus comment. in psalm. 109. *Inuenimus*, inquit, *Melchisedech Sacerdotem & Regem esse, & offerentem Deo non sacrificia ratione carentia, sed panem & vinum.* Aliique Sancti Patres in scriptis suis passim docuere: vnde omninò certissimum est, Melchisedech panem & vinum Deo in sacrificium incruentum obtulisse, cùm nulla alia res Deo ab ipso in tota Genesi legatur oblata.

Refelluntur. D. Hieron. D. August. Theodor.

185. Nec panis & vini à Melchisedech oblati sacrificium vllo modo textus Hebræus, vbi loco particulæ causalis, *enim*, legitur coniunctiua, *&*, quæ voce Hebraïca, *vau*, exprimitur, potest infirmare. Quia vt doctissimi obseruarunt Interpretes, particula copulatiua, *vau*, Hebraïcè; Latinè, *&*; apud Hebræos pro causali *chi*, seu *enim*, vsurpari solet. Ex ideo licèt juxta phrasim Hebraïcam locus citatus ex 14. capite Genesis Latinè reddatur, *Melchisedech protulit panem & vinum, & ipse Sacerdos Deo altissimo, & benedixit ei*; attamen genuina est translatio vulgatæ editionis, in qua causalis pro copulatiua particula ponitur, & legitur, *Melchisedech Rex Salem proferens panem & vinum (erat enim Sacerdos Dei altissimi) benedixit ei*, &c. quod non semel factum esse liquet; pluribus enim in locis particula copulatiua, *&*, quæ in Hebræo ponitur, Latinè per causalem *enim*, vel *quia*, reddita est, vt Gen. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, & ipsa habet virum*, juxta phrasim Hebraïcam; sed in vulgata editione legitur, *habet enim virum*. Et *psalm.* 59. 13. licèt Hebraïcè habeatur, *da nobis auxilium de tribulatione, & vana salus hominis*; tamen vulgata translatio posuit *quia*, pro, *&*; legendo, *quia vana salus hominis*. Similiter *Isai.* 64. vbi legitur, *en iratus es, quia peccauimus tibi*; Hebraïcè legitur, *& peccauimus tibi*. Vnde Iansenius exponés illa verba Lucæ 1. *Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui*; aduertit positum esse *&*, pro *quia*. Ex quibus liquidò constat, Latinum Interpretem optimè ex Hebræo transtulisse verba Genesis 14. *At verò Melchisedech Rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi*, &c. Adde quod vt notauit Bellarminus *lib.* 1. *de Missa, cap.* 6. in Hebræo codice post illa verba, *& erat Sacerdos Dei altissimi*, inuenitur accentus, quem Hebræi vocant *soph-pasuch*, qui indicat ibi terminari periodum.

Peterius in Gen.

Particula copulatiua, &, apud Hebræos pro causali ponitur, sæpe pro enim, vel quia.

Bellarmi.

Vnde non potest illud, *& erat Sacerdos*, coniungi cum sequentibus, *& benedixit ei*, quia puncto seu accentu disiunguntur; sed debet cum verbis superioribus, *proferens*, vel *protulit panem & vinum*, copulari; ac consequenter falsum est, quod Nouantes addunt, scilicet Sacerdotium Melchisedech ad benedictionem Abrahæ, non verò ad panis & vini oblationem referri. Abraham etenim etiam Sacerdos erat, vt patet ex pluribus quæ obtulit sacrificiis. Non ergo Melchisedech, vt Sacerdos, vel quia Sacerdos erat præcisè, benedixit Abrahæ; sed quia maior Sacerdos, vel quia absolutè maior erat, cùm & Rex, & Sacerdos esset. Benedicere quippe non est solius sacerdotis, sed omnis maioris. Salomon enim qui Rex, & non Sacerdos erat, benedicit populo, 3. *Reg.* 8. Idem præstitit Dauid 2. *Reg.* 6. & antea idem fecerat Iosuë Sacerdotio carens. Iosuë 8. & 22. Vnde Apostolus Heb. 6. ex eo quod Melchisedech benedixit Abrahæ, non colligit illum Sacerdotem fuisse, sed maiorem Abrahamo; minor enim à maiore benedicitur. 186.

Abraham erat Sacerdos.

Vrgent tamen Nouantes, quod etsi Christus tum à Dauide *psal.* 109. tum ab Apostolo *Hebr.* 6. Sacerdos dicatur *secundùm ordinem Melchisedech*; & multæ ab eodem Apostolo, *Hebr.* 7. inter Christum & Melchisedech similitudines explicentur: tamen ab illo de panis & vini oblatione à Melchisedech, vel de Eucharistiæ consecratione à Christo, nec quidem verbum exaratum est. Non igitur Christi Sacerdotium secundùm ordinem Melchisedech in oblatione panis & vini, seu corporis & sanguinis eius consistit. 187.

Instant hæretici.

Parum tamen, vel potiùs nullo modo vrget hoc argumentum. Non enim Paulus oblationem panis & vini à Melchisedech factam, ad Hebræos scribens recensuit; quia illam certam, & ab iis, ad quos scribebat, agnitam supponebat. Cùm enim peculiare Melchisedech Sacerdotium, ab Aaronico seu Leuitico distinctum exposuerit; Christumque Sacerdotem seu Pontificem, 188.

Confutantur.

tificem, non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedech dixerit, excellentiam dumtaxat Melchisedech & Christi supra Aaronem ostendit, non immoratus explanare, in quo consistat ordo Melchisedech, & figura sacerdotij Christi, quia Hebræi ad quos scribebat, ex Iudæis Christiani erant, ac consequenter tanquam Iudæi sciebant Melchisedech panem & vinum Deo obtulisse, vt expressè *in libro Gen. cap.* 14. refertur, & nulla alia à Melchisedech facta oblatio legitur: & tanquam Christiani ex Euangelica prædicatione didicerant, Christum in vltima cœna, quam cum discipulis celebrauit, corpus, & sanguinem suum sub panis & vini speciebus Deo oblata, Apostolis erogasse, vt oblata consumerent, & sacrificium manducarent. Quod planè ita esse, omnium Sanctorum Patrum consensus, qui ordinem Melchisedech in panis & vini oblatione constituunt, apertè indicat, ac conuincit.

Oblationem Melchisedech cur tacuit Paulus.

189. Cùm enim Apostolus *Hebr.* 7. conformitates inter Melchisedech, & Christum, ad Sacerdotium minimè pertinentes assignauerit; sicut quod Melchisedech ex vi nominis sui sit Rex iustitiæ; ex Salem seu Ierusalem, in qua regnabat, sit rex pacis; ex eo quod eius in Scriptura taceantur progenitores, sit sine patre, sine matre, & sine genealogia; & ex eo quod Abrahæ parenti, seu stipiti Aaronis, omniumque Leuitici Ordinis Sacerdotum benedixit, ipso Abraham omnibusque ab eo descendentibus maior exstat: ipsius oblationem & sacrificium, quæ sacerdotalia sunt munia, ex instituto non expressit, quia Hebræis sacrarum Scripturarum non ignaris erant notissima; apud illos enim tritum erat, panem & vinum Melchisedech, non autem aliam rem Deo obtulisse.

Christum & Melchisedech comparauit Paulus in his quæ ad Sacerdotium non pertinebant.

190. Christus igitur Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, debet cum illo conuenire in eo, quod est proprium talis Sacerdotij, scilicet in forma sacrificij ab eo oblati. Cùm autem panem & vinum offerre sit proprium Melchisedech, & ad Sacerdotium, vtpote proprium eius actum, maximè pertineat; debuit Christus in pane & vino, seu in speciebus illorum sacrificium corporis & sanguinis sui Domino dedicare. Nam quod Melchisedech Abrahæ benedixerit, maioris est, non Sacerdotis. Quod decimas acceperit, non est proprium illius Sacerdotij, sed commune etiam cum Leuitico Sacerdotio. Quod Melchisedech non fuerit vnctus oleo sensibili, nec alteri successerit, nec ei alius successerit, non est proprium Melchisedech, sed commune cum Abel & aliis. Et tandem quod eius genealogia non scribatur, & inde sit figura æternitatis Sacerdotij Christi, extrinsecum est ad sacerdotium, & commune cum Iob, Helia & aliis, qui & Sacerdotes erant, & eorum non describitur genealogia, vt ostendit D. Epiphanius *hær.* 55. Vnde sicut loquitur Arnobius in psal. 109. *Christus per mysterium panis & vini factus est Sacerdos in æternum.* Quod etiam eleganti stylo prosequitur Primasius *Commen. cap.* 5. *Epistola ad Hebr.* vbi ait: *Quare secundùm ordinem Melchisedech, & non secundùm ordinem Aaron dicatur existere Sacerdos, diuersa causa existunt; & prima quidem est, quia Melchisedech secundùm legalia mandata non fuit Sacerdos, sed secundùm cuiusdam singularis Sacerdotij dignitatem, panem offerens Deo, non brutorum animalium sanguinem: in cuius ordine Sacerdotij Christus factus est Sacerdos, non temporalis, sed æternus; nec offerens victimas legales, sed instar illius panem & vinum, carnem videlicet & sanguinem suum.* Hæc ille.

Proprius actus Sacerdotij Melchisedech fuit oblatio panis & vini.

D. Epiphan.

Arnob.

Primas.

Christus secundum ordinem Melchisedech æternus Sacerdos.

191. Nec obstat, quod in admirabili Eucharistiæ Sacramento non remanent panis & vinum, quæ in corpus & sanguinem Domini conuertuntur; sed tantùm eorum species, seu accidentia; & consequenter quod etsi Melchisedech panem & vinum obtulerit, maxima est dissimilitudo inter illius oblationem, & Christi sacrificium, cùm in hoc corpus & sanguis Domini offerantur. Quia cùm panis & vini accidentia, sub quibus caro & sanguis Christi realiter contenta offeruntur, verè, realiter ac sensibiliter remaneant, sufficienter exhibent ac repræsentant eam quam panis & vini Melchisedech Deo consecrauit oblationem; sicque in exteriori symbolo sacrificium Christi planè conuenit cum illo quod olim Rex Salem obtulit: maximè quia inter typum seu figuram, & rem figuratam, non requiritur essentialis seu substantialis similitudo, sed accidentalis, exterior ac sensibilis, qualis reperitur inter imaginem & imaginatum, sufficit. Non enim in omnibus debent esse similes figura & res figurata; alioquin non diuersæ, sed essent vna & eadem res, vt notat D. Thom. 3. *p. q.* 46. *art.* 4. *ad* 1. Oportuit autem Christi in Eucharistia sacrificium diuersum esse à sacrificio Melchisedech; quia illud præstantius ac diuinius esse debuit, in quo veritas cum symbolo, quàm illud in quo dumtaxat symbolum continetur.

Accidentia panis & vini in Eucharistia sufficienter exprimunt oblationem Melchisedech.

D. Thom.

Nam sacrificium Christi debuit esse præstantius.

SECTIO IV.

Sacerdotes nouæ legis, Christi ministri in Missa verum Deo offerunt sacrificium.

QVia æternus Sacerdos æternum postulat sacrificium, semel stabilito à nobis æterno Christi Domini secundùm ordinem Melchisedech Sacerdotio, æternum illius in oblationibus offerendis exercitium est statuendum. Verùm quia deuicto inferni ac mortis aculeo, cœlos penetrauit Pontifex noster, sedetque ad dexteram Maiestatis in Excelsis, melior Angelis, omnibusque sublimior hominibus; ne sacrificio dilecta eius careret Ecclesia, aliquos ex hominibus ad sacerdotalem euehens dignitatem, incruentum eis corporis & sanguinis sui sacrificium quotidianis vicibus celebrare mandauit, vt simul & sacris hostiis ac ministris Christiana Religio firmaretur. 192.

Sacerdotibus & hostiis Christiana Religio firmatur.

Duo igitur à nobis exponenda modò suscipiuntur. Primum est, Christianorum hominum verum ac proprium Sacerdotium à Christo Domino immensa pietate ad illos deriuatum & extensum. Secundum est sacrificium quod illi in Ecclesia quotidie Domino offerre solent. Vtrumque sigillatim claritati ac facilitati studere satagentes præstabimus. 193.

§. I.

Christiani Sacerdotes, Christi Domini Sacerdotij participes, verè ac propriè Sacerdotis nomine & officio insigniuntur.

194. QVamvis omnes qui sacro renouati Baptismate in Christiana Religione censentur, de Christi Domini accipiant plenitudine, vt insinuatur *Ioan.* 1. 16. membra enim à capite, filij à parente, redempti à redemptore non possunt non recipere: attamen non omnes Sacerdotalem à Christo participant dignitatem. Illi dumtaxat qui diuinâ vocante clementiâ, è communi plebe ad clericalem militiam cooptati, manuum impositione ab Episcopis Apostolorum successoribus presbyteratus suscipiunt ordinem, sacerdotali munere decorantur. Etenim illis dumtaxat preces, ac corporis & sanguinis Domini sacrificium offerendi, atque fideles à peccatorum nexibus absoluendi facultas concessa est, ac ouium Christi à veris Pastoribus cura demandata.

Non omnes Christiani Sacerdotes.

195. Non igitur omnibus Christi Fidelibus verum ac proprium competit Sacerdotium, quidquid inclament Hæretici ac Nouatores: nec vllum hoc suadet, aut conuincit Scripturæ testimonium; nam neque Princeps Apostolorum Petrus, 1. *ep.* 2. 5. dum fideles appellat *regale Sacerdotium*; neque dilectus Christi discipulus, dum *Apoc.* 1. 6. & *cap.* 5. 10. inquit quod Christus *fecit nos Deo nostro Regnum & Sacerdotes*, intendunt Christianos omnes indiscriminatim sacerdotali insignitos esse charactere, ac ad offerendum immaculatam in Eucharistia hostiam esse destinatos.

196. Bifariam etenim Sacerdotium vsurpari constat; aliud quippe est metaphoricum, commune, mysticum, impropriè ac lato modo sumptum, quod in omnibus Christi Fidelibus reperitur; nec tamen eos Sacerdotes mysteriorum Dei dispensatores efficit, de quo procul dubio loquuntur D. Petrus, & D. Ioannes locis jam citatis: non enim istius vi Sacerdotij mystici, ac communiter dicti Missam celebrare, Eucharistiam administrare, Deo sacrificium offerre, ac cætera huiusmodi præstare valent fideles, nec propriè ac rigorosè Sacerdotes appellari; quidquid in contrarium ganniant Lutherus, aliique eiusdem farinæ hæretici. Vnde S. Ambrosius *lib.* 4. *de sacram. cap.* 1. mysticum hoc Sacerdotium spirituale tantùm & communiter dictum existimat, illudque hominibus conferri, cùm eis in Baptismi aut Confirmationis Sacramento vnctio communicatur; ait enim: *Vnusquisque vngitur in Sacerdotem, vngitur in regnum. Sed spirituale regnum est, & Sacerdotium spirituale.* Sicuti ergo Christianus ex illa quam in Baptismo accipit vnctione, non proprius & verus Rex, sed tantùm spiritualis & mysticus censetur, quo pacto justos Reges esse demonstrat D. Gregorius *lib.* 2. *moral. cap.* 21. dicens: *Benè viri sancti diuina Scriptura testimonio Reges vocantur; quia prælati cunctis motibus carnis, modò luxuriæ appetitum frenant, modò æstum auaritiæ temperant, modò gloriam elationis inclinant, modò suggestionem liuoris obruunt, modò ignem furoris extingunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse nouerunt.* Ita & tantùm impropriè, spiritualiter ac mysticè Sacerdos constituitur, potestque dumtaxat spirituales hostias, putà orationes, eleemosynas, jeiunia aliaque pia opera, quæ impropriè & lato modo sacrificia nuncupantur, offerre. Quo sensu D. Augustinus *lib.* 10. *de Ciuit. cap.* 6. ait: *Sacrificium verum* (hoc est, insigne, præstans ac Deo gratum, non tamen propriè dictum) *est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati esse possimus.*

Sacerdotium aliud metaphoricum & impropriũ, aliud proprium.

S. Ambros.

Omnes Christiani ad improprium ac spirituale sacerdotium euecti.

D. Greg.

Iusti Reges spirituales.

Sicut Christiani Sacerdotes mystici.

D. August.

Aliud est Sacerdotium verum, proprium, ac strictè sumptum; non quidem secundùm Aaronicum, seu Leuiticum ordinem, sed secundùm ordinem Melchisedech, à Christo ad Christianos homines deriuatum; quo character in anima illius, qui ad hoc Sacerdotium sacra vnctione ac manuum ab Episcopo impositione sublimatur, imprimitur, eique confertur potestas panem in corpus, & vinum in sanguinem consecrandi; ipsumque corporis & sanguinis Christi Sacramentum in sacrificium pro viuis & defunctis offerendi, ipsosque Christi Fideles eius solicitudini demandatos à peccatis absoluendi, aliaque sacerdotalia munera adimplendi. 197.

Verum & proprium Sacerdotium quibusdam tantùm ad hoc electis conceditur.

Consultò autem dixi hoc Sacerdotium à Christo ad Christianos deriuari, vt vnicum, idque æternum, ac secundùm ordinem Melchisedech in Ecclesia Sacerdotium agnoscatur. Etenim cùm in Christo sit tota Sacerdotij plenitudo, vt ait D. Thom. 3. *p. quæst.* 63. *art.* 6. ipseque sit totius Sacerdotij origo, vt loquitur idem S. D. *loc. cit. quæst.* 50. *art.* 4. *ad* 3. ab alio, quàm ab illo non potuit Sacerdotium ad Christianos deriuari, maximè cùm præcipuum Sacerdotis nouæ legis munus sit eandem ac immaculatam, quam Christus Deo Patri obtulit, hostiam, videlicet corpus & sanguinem suum incruento modo quotidie immolare. Quod quidem non in propria persona, sed in persona Christi, cuius est Sacerdotij particeps, præstare constat. Cùm certum sit in corporis & sanguinis sui sacrificio Christum simul esse Sacerdotem, & hostiam, vt docet D. August. *lib.* 4. *de Trin. cap.* 14. Accedit insuper, præceptum Domini, quo dilectos ad Sacerdotium euectos discipulos docuit ea facere, quæ ipse in vltima cœna sacra mysteria celebrando fecit: *Hoc facite*, inquit 1. Cor. 11. *in meam commemorationem.* Vnde Doctor Angelicus 3. *p. quæst.* 22. *art.* 4. *in corp.* aduertit, quod Sacerdos nouæ Legis in persona Christi operatur secundùm illud 2. ad Cor. 2. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* 198.

D. Thom.

Christus totius Sacerdotij origo.

D. August.

D. Thom.

Sacerdos in persona Christi operatur.

Verumtamen contra hanc insurgunt Nouatores doctrinam, existimantes discrimen esse inter Sacerdotium legis veteris, & Sacerdotium nouæ legis, quòd illud à pluribus participatum sit hominibus, hoc verò in vnico dumtaxat homine, putà in Christo reperiatur. Quod quidem probare nituntur D. Pauli Apostoli verbis; nam *ad Heb.* 7. 23. inquit: *Alij quidem plures facti sunt Sacerdotes, idcircò quod morte prohiberentur permanere; hic autem* (Christus) *eo quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.* Vnde, inquiunt, Christus semper viuens, 199.

Insurgunt nouatores contra verũ sacerdotium Christianorum.

suoque

ſuoque ſemper fungens Sacerdotio, conſortes Sacerdotij non recipit, ſocios non admitrit, nolluſque in noua Lege præter ipſum poteſt eſſe Sacerdos.

200. Sed parum, aut nihil vrget hic aduerſariorum occorſus; ſiquidem etſi juxta S. Pauli Apoſtoli verba, *Chriſtus ſemper viuens ſempiternum habeat Sacerdotium*, tanquam ſupremus, independens, primus ac ſummus Sacerdos; attamen hoc non impedit, quin alios ſtatuat Sacerdotes ſui Sacerdotij participes, ſibi inferiores, à ſe dependentes, in ſua virtute agentes, ac ſuo nomine ſacrificantes. Hos Chriſti ſucceſſores nequaquam dicimus; nemo enim ei qui ſemper viuus permanet, ſemperque ſuperſtes habetur, ſuccedere poteſt: ſed illius dicimus miniſtros, vicarios, ac quædam viua & animata inſtrumenta. Quod vtique nec dignitati, nec Sacerdotij Chriſti vnitati derogat: ſemperque verum eſt, æternum eſſe Chriſti Sacerdotium, illumque ſolum ſummum permanere Sacerdotem. Vnde Romanus Pontifex Sancto Petro, qui Romanam Eccleſiam jubente Domino fundauit, eamque ſuo ſanguine purpuranit, ſuccedit, non Chriſto: nec poteſt dici Chriſti ſucceſſor, ſed vicarius ac miniſter; nomenque Summi Pontificis quo decoratur, reſpectu inferiorum gerit Epiſcoporum ac Sacerdotum, quibus tanquam gregis Dominici paſtor viſibilis præeſt; non verò reſpectu Chriſti, cuius vices tanquam famulus exequitur, & cui tanquam ſupremo paſtori, ac totius Eccleſiæ capiti, in omnibus ſubeſſe gloriatur.

Refelluntur.

Chriſtus primus & independens ſacerdos, alij ſubalterni ac dependentes ſunt ab eo ſacerdotes, non tamen eius ſucceſſores dicuntur, ſed miniſtri.

Summus Pōtifex ſubeſt Chriſto, & cæteris præeſt Epiſcopis.

201. Quod cum proportione de aliis Romano Pontifici inferioribus Epiſcopis ac Sacerdotibus dicendum eſt; nullus enim illorum ſucceſſor Chriſti, ſed vicarius eſt ac adminiſter in ſacrorum oblationibus myſteriorum, in ſanctorum diſpenſationibus Sacramentorum, & in aliorum ſacerdotalium munerum exercitio. Id docuit gentium Magiſter 1. *Cor.* 4. 1. dum ait: *Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Et 2. Cor. 11. 23. *Miniſtri Chriſti ſunt, & ego.* Quod etiam ſtylo aureo aurea loquens Chryſoſtomus attigit *hom.* 35. *in Luc.* vbi inquit: *Nos miniſtrorum locum tenemus.* Et Martyr glorioſiſſimus Cyprianus agnouit, dum *ep.* 63. ait: *Sacerdos vice Chriſti fungitur.*

D. Chryſoſt.

D. Cyprian.

202. Falſum ergo eſt, vt Nouatorum ſupponit argumentum, eos qui in noua lege ad Sacerdotium ſublimantur, æterno Sacerdoti Chriſto ſuccedere; ſicut olim apud Hebræos Aaron ſummo Sacerdoti alij ſuccedebant. Nam Eleazarus, qui Aaroni ſucceſſit, ipſi par & æqualis fuit, in eodem gradu & dignitate Pontificatus: at Chriſtiani Sacerdotes nec pares, nec æquales Pontifici Chriſto exiſtunt. Præterea qui morte ſublato Iudæorum Pontifici in Sacerdotio ſuccedebant, in propria perſona, ſeu vt dicitur, ex proprio capite, independenter à prædeceſſore agebant; ſacrificia, & orationes offerebant: Chriſtiani autem Sacerdotes à Chriſto ſemper viuente ita dependent, vt in ſua propria perſona nequeant agere, ſed tantùm in perſona Chriſti, à quo ſacramentalem poteſtatem ad ſacra myſteria celebranda ſuſcipiunt: vnde D. Thomas 3. *p. q.* 82. *art.* 2. inquit, quod *Sacerdos non conſecrat, niſi in perſona Chriſti.* Vnde & Chryſoſt. *hom.* 60. *ad pop.* inquit: *Tu laice cùm videris Sacerdotem offerentem, ne vt Sacerdotem eſſe putes, ſed Chriſti manum inuiſibiliter extenſam.* Cui accinit D. Auguſt. qui Chriſtianos Baptiſmum conferentes, inſtrumenta tantùm Chriſti; & ipſum Chriſtum præcipuum baptizantem agnoſcit. Nam *tract.* 6. *in Ioan.* explicans illud Præcurſoris dicentis de Chriſto Ioan. 32. *Vidi ſpiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum, &c.* inquit: *Per columbam didicit, vt quamvis multi miniſtri baptizaturi eſſent, ſiue juſti, ſiue injuſti, non tribueretur ſanctitas baptiſmi niſi illi, ſuper quem deſcendit columba, de quo dictum eſt: Hic eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Petrus baptizet, hic eſt qui baptizat: Paulus baptizet, hic eſt qui baptizat.* Vbi Sanctus Doctor Sacramenti Baptiſmatis adminiſtros inſtrumenta Chriſti Domini, præcipui in Sacramentorum diſpenſatione agentis, eſſe demonſtrat. Quod idem cenſendum eſt de Sacerdotibus in omnibus Sacerdotij muneribus; inſtrumenta quippe ſunt, ſed viua & animata, Chriſti ſummi Sacerdotis, ac præcipui ſacrificium incruentum offerentis.

Succedens alicui, ipſi par & æqualis eſt.

Sacerdos in ſua nequit agere perſona, ſed in perſona Chriſti.

D. Thom.

D. Auguſt.

Chriſtus eſt præcipuus baptizans.

Cæterùm ſicut apud Hebræos, dum *lex vmbram habens futurorum bonorum* vigebat, ſupremus Aaronici ritus Antiſtes, ſummus Sacerdos vocabatur, quia plurimos ſibi inferiores, ac in Sacerdotio dependentes ſacrificiorum habebat adminiſtros; ita modò in noua lege Chriſtus Dominus totius Chriſtiani Sacerdotij fons & origo, ſupremus Sacerdos ac ſummus Pontifex dicitur, quia aliorum omnium, ſiue Pontificum, ſiue Sacerdotum, ſuo nomine, ſuaque authoritate ſacrificantium Princeps ac caput exiſtit. 203.

Chriſtus ſummus Sacerdos & Pontifex.

Dixi præterea in ſuperioribus, Chriſtianos Sacerdotes, Chriſti ſecundùm ordinem Melchiſedech eſſe participes, vt innuerem, non ad cruenta pecudum ſacrificia in quibus occiduntur animalia, cruor funditur, laniantur carnes, & cætera huiuſmodi non ſine horrore peraguntur; ſed ad incruentam corporis & ſanguinis Domini ſub ſpeciebus panis & vini ſecundùm morem & ritum ſacrificij Melchiſedech hoſtiam immolandam præcipuè deſtinari. Chriſtus enim Sacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedech potiſſimùm dicitur, quia ſicut ille Rex Salem priùs panem & vinum Deo obtulit in gratiarum actionem pro victoria Abrahæ, deinde illa Deo oblata in milites Abrahæ libanda, ſeu participanda & comedenda diſtribuit: ita & Chriſtus in vltima cœna obtulit panem & vinum, conſecrando illa, ac in corpus & ſanguinem ſuum mirabiliter tranſformando, eaque deinde Apoſtolis libanda tribuit, & ſimiliter offerenda & libanda præcepit, dum dixit, *Hoc facite in meam commemorationem.* Ad quem Apoſtolicum ordinem euehit Chriſtus eos, quos ad presbyteratum, ſeu Sacerdotium Epiſcoporum miniſterio promouere dignatur, ſicut notauit D. Thomas 3. *p. q.* 82. *art.* 1. vbi ait: *Sacerdoti cùm ordinatur, confertur poteſtas hoc Sacramentum* (Euchariſtiæ) *conſecrandi in perſona Chriſti: per hoc enim ponitur in gradu eorum, quibus dictum eſt à Domino, Hoc facite in meam commemorationem.* 204.

Non ad animalia immolanda, ſed ad offerendū corpus & ſanguinem Chriſti Sacerdotes deſtinantur.

Iuſſit Chriſtus Euchariſtiam offerri.

D. Thom.

His omnibus accedit, ſacrificium eſſe correlatiuum Sacerdotij; ita vt ſacrificio propriè dicto reſpondeant verum & proprium Sacerdotium, homineſque illo verè & propriè inſigniti; non enim cuiuſque eſt offerre ſacrificium, ſed publici & certi hominis, qui communi nomine id peragat. In lege quidem naturæ Sacerdotes erant vel capita familiarum, vt Noë, Abraham; vel ij 205.

Sacerdos & ſacrificium correlatiua.

Sacerdotium quomodo olim concessum.

quibus Deus id inspirabat, vt Abel. In lege autem scripta soli filij Aaron. In nationibus autem, sacrificia quæ à Gentilibus Deo immolabantur, à determinatis hominibus, è communi plebe vocatis ac segregatis offerebantur. Cùm ergo in lege gratiæ Ecclesia Christianorum vero, reali, ac propriè dicto sacrificio exornetur, vt infrà fusiùs demonstrabimus, veri & proprij debent in ea esse Sacerdotes, ad tale sacrificium peragendum destinati. Hi autem sunt Episcopi & Presbyteri, sicut illos his nominibus appellant Dionysius Areopagita *lib. 1. de Eccl. Hierarch. c. 1. 3. & 5.* & Iustinus in dialogo cum Triphone. Vnum autem sanè admirabile hic reperitur, quod non familiarum primogenitis, nec certæ aut determinatæ stirpi, sicut olim Leuiticum, Sacerdotium hoc à Deo committitur; sed immensâ clementiæ illius largitate nullam ad illud respuere videtur familiam, cùm illud omnibus illis, quos ex omni gradu, etiam infimo, doctrinâ & morum probitate suffragantibus, diuina gratia eligit, immensâ bonitate concedat. Quod nitido ac eleganti calamo prosequutus est Sanctus Leo Papa *serm. 2. de anniuers. Assumptionis suæ ad Pontificatum*, inquiens: *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech; hoc est non secundùm ordinem Aaron, cuius Sacerdotium per propaginem sui seminis currens temporalis ministerij fuit, & cum veteris Testamenti lege cessauit: sed secundùm ordinem Melchisedech, in quo æterni Pontificis forma præcessit.* Denique cùm huius diuini Sacerdotij Sacramentum etiam ad humanas peruenit functiones, non per generationum tramitem currit, nec quod caro & sanguis creauit, eligitur: sed cessante priuilegio patrum, & familiarum ordine prætermisso, eos rectores Ecclesia accipit, quos Spiritus sanctus præparauit.

D. Dionys.

Sacerdotium Christianorũ cuiuscumque conditionis hominibus confertur, qui à Spiritu sancto eliguntur.

§. II.

Eucharistia à Christianis Sacerdotibus oblata, est verum ac proprium sacrificium.

206. STabilito ex supradictis in Ecclesia vero ac proprio Sacerdotio, verum ac proprium in ea stabilire sacrificium haudquaquam erit difficile. Posito etenim vero ac proprio sacerdote, otiosus esset omninò & inutilis, nisi sacrificia peragerer, oblationes ac hostias immolaret. Cùm enim vnúquodque sit propter suam operationem, vt apud Philosophos tritum est; sacra facere, hostiasque Deo offerre debet Sacerdos: hæc quippe illius sunt munia, vt apertè colligitur ex verbis Apostoli Heb. 5. 1. *Omnis*, inquit, *Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia.* Cùm ergo veri sint in Ecclesia Sacerdotes, Christi Domini summi Sacerdotis vicarij & ministri, verum debent offerre sacrificium, illud scilicet quod Christus offerendum præcipit, nempe corpus & sanguinem suum, in Eucharistiæ Sacramento panis & vini speciebus velata. Vnde in Decret. *dist. 25. cap. Perlectis*, ex S. Isidoro *epist. ad Ludifr.* dicitur: *Ad presbyterum pertinet Sacramentum corporis & sanguinis Domini in altari Deo conficere.*

Offerre sacrificium est proprius actus Sacerdotis.

207. Altaris nomen luculentam nostro instituto suggerit probationem. Illud enim nusquam erectum est, nisi ad sacrificia propriè dicta; quod adeò verum est, vt illud non neget Caluinus, qui *lib. 4. instit. cap. 18. §. 12.* vbi quamvis maximè erret, discrimen ponens inter Sacramentum Eucharistiæ, & sacrificium propriè dictum: *Mensam*, inquit, *nobis dedit, in qua epulemur; non altare, super quod offeratur victima.* Vnde illius errorum sequaces altaria in templis nolunt, perenne Christianorum sacrificium abrogantes; multaque in Catholicorum Ecclesiis altaria sunt demoliti. Nihilominus ab initio nascentis Christianæ Religionis, in Ecclesia ad sacram offerendam Eucharistiam erecta sunt altaria, vt patet ex Canonibus Apostolorum 3. & 4. & ex D. Dionysii *cap. 3. Eccl. Hierarchiæ*, vbi altaris meminit. Tertullianus *in lib. de pœnitentia*, inter alia signa humilitatis pœnitentium, refert illos Presbyteris advolui, arisque Dei adgeniculari: & in vltimis verbis libri de oratione, ait: *Solemnior erit statio tua, si & ad aram Dei steteris.* Insuper Cyprianus *ep. 9. lib. 1.* prohibet ne sacrificium offeratur pro quodam demortuo Christiano, qui Presbyterum rerum temporalium procuratorem instituerat: & rationem reddit, *quia non est dignum, vt pro illo sacrificetur, qui Sacerdotem Dei ab altari abstraxit.* Sed conuincit hac in re testimonium B. Optati Melinitani, qui *lib. 6. contra Parmenianum*, ait: *Quid est tam sacrilegum, quàm altaria Dei, in quibus aliquando & vos obtulistis, frangere, radere, & remouere? In quibus vota populi & membra Christi portata sunt, &c.* Et infrà addit: *Quid est altare, nisi sedes corporis & sanguinis Christi.* Similiter apud alios Sanctos Patres, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Ioannem Chrysostomum, & alios qui primis Ecclesiæ temporibus floruerunt, passim nomen altaris Ecclesiæ ad sacrificium corporis Domini destinati, legitur: quorum verba nihilominus breuitati consulens reticeo.

Altaria ad sacrificia eriguntur.

D. Dionys.

Ab initio Ecclesiæ in ea fuerunt, vt patet ex Can. Apost.

D. Dionys.

Tertull.

D. Cyprian.

Opt. Melit.

Ex quibus hoc deducitur argumentum ad probandum intentum. Vbi verum & proprium reperitur altare, ibi verum & proprium reperitur sacrificium: sed in Christianorum Ecclesia verũ & proprium altare reperitur, supra quod offertur corpus & sanguis Christi in Sacramento Eucharistiæ, sub speciebus panis & vini, quia vt ex Optato Meliuitano jam diximus, *altare nihil aliud est quàm sedes corporis & sanguinis Christi.* Ergo Sacramentum corporis & sanguinis Domini, sub specie panis & vini in altari oblatum, est verum ac proprium sacrificium. 208.

Verum in Ecclesia sacrificiũ, quia verum altare.

Nec nobis deest Scriptura, vt hoc firmetur argumentum, & catholica veritas fulciatur. Nam Apostolus *Hebr. 13. 10.* postquam Iudæos ad Christianam fidem conuersos docuit, escis sacrificalibus, quæ & Sacerdoti offerenti, & laïco pro quo offerebantur, diuidebantur, cor non stabiliri; non enim proderant neque ad mentem purgandam, neque ad illam sanctificandam: escas spirituales Christianorum, ac victimas longè nobiliores illis opponens, inquit: *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Ac si dicat, nos Christiani habemus altare in quo offerimus sacrificium corporis & sanguinis Christi, olim in cruce immolati, quod edunt & participant non Leuitæ & Iudæi, sed Sacerdotes & fideles laïci, dum sacram sumunt Eucharistiam, vt scilicet gratiam quâ cor stabilitur, consequantur, ac sic spiritualiter roborati in bonis operibus proficiant, & tandem ad vitam perueniant æternam. Cùm ergo ex Apostolo verum Ecclesia habeat altare, seu vt 209.

Hoc suadet Apostolus.

Altare sacrificatorium dicitur.

in

in Græco est θυσιαστήριον, idest *sacrificatorium*; verum etiam habet in Eucharistia, quæ in illo offertur, sacrificium.

210. Occurrunt hæretici, instantque, altaris seu sacrificatorij nomine Apostolum loquutum fuisse de altari crucis, in quo Christus semetipsum hostiam immaculatam obtulit Deo; non verò de aliquo alio altari, quod adhuc sit in Ecclesia ad sacrificandum. Sed mirâ facilitate refelluntur. Primò quia Apostolus loquitur de altari quod habebat Ecclesia, quando ipse ad Hebræos scribebat, & quod nunc etiam in Ecclesia habemus, vt patet ex illo verbo, *habemus*: sed altare crucis non habebat Ecclesia quando Paulus Hebræis scripsit; nec modò habemus, sed habuimus ante 1650. annos. Quamvis enim mors Christi, quam in cruce pro nobis passus est, in cuius virtute nobis Sacramenta gratiam largiuntur, adhuc moraliter præsens existat; attamen crux in qua tanquam in altari oblatus est, non remanet, sed transit. Sed loquitur Apostolus de altari, quod iuxta Sanctos Patres à nobis suprà adductos adhuc est in Ecclesia, in quo celebratur sacrificium corporis & sanguinis Domini, quod semel sub specie panis & vini Deo oblatum, à Sacerdote & à Christiano populo manducatur.

Instant Nouatores.

Confutatur.

Crux non dicitur modò haberi ab Ecclesia.

211. Secundò constat ex verbo, *edere*, Paulum non loqui de altari crucis; de hoc enim non edimus, nec carnem Christi ibi crucifixam laceramus, aut laniamus, visibiliter illam manducantes, quod maximo esset horrori, & Christianos ab hoc altari repelleret, si carnem hominis crucifixi visibiliter manducaturi essent; sed de altari Eucharistiæ, ex quo sacram & incruentam hostiam, corpus scilicet & sanguinem Domini, sub speciebus panis & vini, realiter, & tamen inuisibiliter manducamus.

Crux nequit manducari.

212. Tertiò, quia tabernaculo', hoc est altari tabernaculi veteris, ex quo Sacerdotes & offerentes Iudæi victimas comedebant tanquam escas sacras, Apostolus opponit nouum hoc Ecclesiæ altare, ex quo Sacerdotes & fideles, non carnales pecudum escas, sed cœlestem & diuinum cibum, corpus & sanguinem Christi comedunt; quod non conceditur Iudæis adhuc tabernaculo deseruientibus, necdum sacro Baptismate renouatis. Nomine autem altaris intelligit Apostolus per metonymiam, cibum & sacrificium in altari contentum & oblatum.

Eucharistia opponitur victimis quæ in tabernaculo offerebantur.

213. Respondent hæretici cum Beza, Geneuæ Caluini in cathedra pestilentiæ successore, Apostolum nomine altaris metonymicè sumpti non intellexisse aliquod sacrificium, sed tantùm oblationes fidelium, quæ fiunt ad altare; cùm scilicet panes, oleum, oua, pecuniam, aliaque ministris Ecclesiæ offerunt.

Vrgent.

214. Sed vana hæc responsio, nullo nixa fundamento confutatur. Primò, quia altare nusquam alibi significat oblationes, sed sacrificia, pro quibus requiritur, & non pro oblationibus: siquidem oblationes in gazophylacium, arcam, abacum, aut in manus Sacerdotis deponi solent. Imò Canone 3. Apostolorum prohibetur, ne quidquam in altari offeratur, præter ea quæ Dominus instituit, scilicet corpus & sanguinem suum.

Refelluntur.

Can. Ap.

215. Secundò, quia Sacerdotes comedebant has oblationes, non autem offerentes: vnde cùm Apostolus significet fideles quoslibet Hebræos ex hoc altari comedere, vt *gratiam, quâ cor stabiliatur*, consequantur: per altare non intelligit eorum oblationes factas Sacerdotibus, sed sacrificium à Sacerdotibus Deo oblatum, sacrosanctam videlicet Eucharistiam.

Tertiò, huic altari Apostolus opponit verum & proprium altare tabernaculi, in quo sacrificabantur animalia: ergo verum & proprium altare, in quo sacrificium Eucharistiæ offeratur, quod directè altari tabernaculi opponitur, intelligit. Quod etiam confirmari potest ex eodem Apostolo, qui 1. *Cor.* 10. 21. vt Fideles doceret à carnibus idolis immolatis abstinere, inquit: *Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.* Vbi nomine *mensæ Domini*, intelligit altare Eucharistiæ, ex quo sacrum Domini corpus percipiunt Christiani: sicut per mensam dæmoniorum, intelligit altaria, ex quibus Gentiles comedebant animalium carnes dæmoniis, seu idolis immolatas. Relinquitur ergo, verum ac proprium in Ecclesia esse altare, ad diuinum Eucharistiæ sacrificium celebrandum, de quo proculdubio Apostolus loquutus est. 216.

Nomine mensæ intelligitur altare.

Neque obstat Minutium Felicem in dialogo qui inscribitur *Octauius*, inducere Cecilium Ethnicum cum Octauio Christiano ita loquentem: *Cur nullas aras habent* (Christiani) *nulla templa, nulla simulachra?* Siquidem tunc verè Christiani habebant aras, sed occultas & ignotas Ethnicis; cauebant enim diligentissimè, ne ab Ethnicis viderentur, quia non erant idonei ad tanta mysteria intuenda. Nam temporibus Dionysij Areopagitæ, Tertulliani & Clementis Alexandrini, vera habebant Christiani altaria, & consequenter ante tempus Minutij Felicis, qui vixit temporibus D. Cypriani, qui expressè altaris Ecclesiæ in quo sacrificatur, meminit, vt suprà tetigimus. Adde quod cùm ob metum persequutionum in cryptis & cauernis, vel certè in priuatis domibus rem diuinam facerent, & sacrificium celebrarent, Ethnici putabant Christianos carere aris, templis & sacrificiis; quia eos Deo sacrificare palam non videbant. Vel tandem cùm secundùm aliquos, vt refert Nicolaus Coiffetæus Massiliensium Episcopus *de Sacrif. Cath. & Ap. Rom. Eccl. cap.* 1 aræ ab ardendo dicantur, quia in his victimæ adolebant, hoc sensu Christiani non habebant aras; non enim victima in altari Christianorum immolata, igne corporeo & terreno comburitur: vnde quando Gentiles dicebant Christianos nullas habere aras, loquebantur de illis in quibus hostiæ igne ardere debebant: Christiani autem ne sacra mysteria infidelibus propalarent, nihil opponebant, nec discrimen inter sacrificium & altare nostrum, & gentilium aras explicare volebant. Quod nulli mirum videri debet, cùm sacrosanctum Eucharistiæ mysterium, etiam catechumenos latêret, nec ab Episcopo coram catechumenis, nisi verbis obscuris & obuolutis exprimebatur, vt apud sanctos Patres passim videre est. Vnde D. Cyrillus in Ioan. loquens de Eucharistia, sermonem suum ad baptizatos dirigit: *Sciant igitur*, inquit, *baptizati homines & diuinæ gratiæ participes*, &c. Quod etiam sæpissimè præstitit Augustinus. 217.

Minut. Fel.

Altaria occulta habebant primi Christiani.

In cryptis ac priuatis domibus offerebant.

Coiffeteus.

Quo sensu Christiani aras non habebant.

Eucharistiæ mysterium latebat catechumenos.

D. Cyril.

D. August.

Verum igitur ac proprium ad immolandum Ecclesia habet altare, & supra illud verum corporis & sanguinis Domini offert sacrificium. Sic enim à Vate Euangelico olim fuit prophetatum, apud gentes nomine Ægypti expressas, altare Domini reperiri. Nam *cap.* 19. 20. legitur: 218.

Altare in medio Ægypti, hoc est in medio Ecclesiæ gentium.

In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum eius. Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptij Dominum in die illa, & colent eum in hostiis, & in muneribus, &c. Vbi Esaias futurum inter gentes Dei altare, ipsumque à gentibus sacrificiis, hostiis & muneribus coli, expresse asseuerat. Quod quidem nullo alio modo, quàm altaribus in Christianorum templis ad sacrificium Eucharistiæ celebrandum erectis adimpletum est. Vnde

D. Cyril.

D. Cyrillus *in cap. 19. Isaiæ*, inquit: *Erit altare Domino in regione Ægyptiorum, & columna ad confinia eius. Columnam verò hic dicit, vt mihi videtur, vel templum sanctum, hoc est Ecclesiam, quæ fortè prima aliarum ad confinia eius excitata est, vel sanctæ Crucis signum, quo obsepiri credentes solent, & communiri. Aræ enim extiterunt Domino complures, & innumerabiles per Ægyptum: & crucis signum incolis venerabile.* Hæc Cyrillus. Vtrumque ergo Christianorum altari suffragatur Testamentum; & ideò jure merito sacram Eucharistiæ oblationem verum Deo sacrificium quotidie offerunt; aliàs inania essent altaria, vani essent Sacerdotes: hæc etenim tria, altare, Sacerdos & sacrificia, correlatiua sunt, ac mutuò colligata, ita vt vnum sine alio nequaquam valeat existere.

219. Quæ cùm ita sint, nullus sanæ mentis sacrificium aliquod esse in Ecclesia negare poterit; maximè cùm nulla Religio, nulláve lex vsquam

Plutarch.

fuerit sine sacrificio, vt etiam apud prophanos Authores passim legitur: vnde Plutarchus contra

Nulla religio sine sacrificio.

Colotem Epicureum ostendit, fuisse quidem vrbes aliquas nullis mœnibus occlusas, nullis disciplinis, litteris, scientiis, vel artibus excultas, à nullis Ducibus aut Principibus gubernatas; sed nullam hactenus fuisse sine aliquo cultu externo, & sacrificio, quo veram vel falsam diuinitatem coleret; subditque: *Vrbes potiùs sine terris seu agris reperiri posse, quàm sine visibili sacrificio,*

D. August.

quo cultus Deo exhibeatur. Et D. August. libro 19. contra Faustum: *In nullum nomen*, inquit, *religionis, siue verum, siue falsum coadunari homines possunt, nisi aliquo sacrificiorum & sacramentorum visibilium consortio colligentur.* Adde quod ex An-

D. Thom.

gelico Doctore 2. 2. *q.* 83. *art.* 1. sacrificium est de lege naturæ; in qualibet enim ætate, & apud

Sacrificium est de lege naturæ.

quaslibet hominum nationes semper fuit aliqua sacrificiorum oblatio. Cùm autem gratia non destruat naturam, sed perficiat, vt docent Theologi, lex gratiæ quæ à Iesu Christo in Ecclesia lata est, legem naturæ confirmabit, ac consequenter verum ac proprium sacrificium à Christo institutum erit in Ecclesia.

220. Hoc autem nihil aliud est, quàm sacrosancta Eucharistia, in qua Christus per se, & per illos

Eucharistia est verum sacrificium Christianorum.

quos sui ministros & Sacerdotes instituit, corporis & sanguinis sui, sub panis & vini speciebus, Deo verum exhibet, offertque sacrificium. Sic etenim prænuntiatum fuit à Spiritu sancto, Malach. 1. 10. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra; ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Ex quo loco sancti Patres illam oblationem mundam, quæ in gentibus ab ortu solis vsque ad occasum in omni loco diuino offertur nomini, docuerunt esse corpus & sanguinem

D. Iust. Mar.

Christi in Eucharistia. Vnde D. Iustin. Martyr *de veritat. Christ. Relig. contra Tryphonem*, ait: *De nostris verò, quæ in omni loco offeruntur sacrificiis, hoc est pane Eucharistiæ, & poculo similiter Eucharistiæ, &c.* D. Irenæus *lib. 4. cont. hæreses, cap.* 34.

D. Iren.

ait: *Et non genus oblationum reprobatum est; oblationem enim & illic, oblationes autem & hic: sacrificia in populo, sacrificia & in Ecclesia: sed species immutata est tantùm.* Et *ibid. cap.* 32. idem Irenæus inquit: *Eum qui ex creatura panis & accepit, & gratias egit, dicens, hoc est corpus meum: & calicem similiter, qui est ex ea creatura quæ est secundùm nos, suum sanguinem confessus est, & noui Testamenti nouam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in vniuerso mundo offert Deo, &c.* Sed clariùs id docuit D. August. lib. 18. de

D. August.

Ciuit. Dei, cap. 56. *Hoc sacrificium*, inquit, *per sacerdotium Christi secundùm ordinem Melchisedech, cùm in omni loco à Solis ortu vsque ad occasum Deo jam videamus offerri: sacrificium autem Iudæorum, quibus dictum est, Non est mihi voluntas in vobis, &c.* Cùm ergo hæc oblatio munda à gentibus in omni loco Deo oblata, sit ex sanctis Patribus jam adductis, sacrosancta Eucharistia, illam esse verum sacrificium certum est, maximè cùm hoc opponatur veris Iudæorum sacrificiis, à Deo reiectis & reprobatis.

Respondent Nouatores, nomine *oblationis* 221.
mundæ, quæ juxta Malachiam à Gentibus vbique Deo offertur, significari bona Christianorum ope-

Euasio hæreticorum.

ra, ipsam Euangelij prædicationem, ac tandem Sacramentorum Ecclesiæ dispensationem, seu distributionem.

Sed nullo fundamento hæc responsio nititur, 222.
sed omninò gratis procedit, vnde facillimè refellitur. Et primò non possunt bona opera per

Præcluditur primò.

oblationem illam mundam designari. Etenim ibi loquitur Spiritus sanctus de noua omninò oblatione, à Iudæis incognita, & à gentibus in futurum exhibenda. Iudæi autem bonas operationes ac legis obseruationes nouerant. Immò quamvis pessimi apud illos essent homines; attamen aliqui legem, & mandata Dei seruantes, boni erant. Vnde de Zacharia & Elizabeth, Ioannis Christi Præcursoris parentibus, Euangelium testatur, illos ante Legis nouæ promulgationem justos fuisse, multaque bona opera edidisse. Nam de illis, *Luc.* 1. 6. legitur. *Erant au-*

Oblatio à Malachia inter gentes prophetata, distincta est à sacrificiis Iudæorum.

tem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus Domini sine querela. Ac consequenter spiritualia bonorum operum sacrificia Deo offerebant. Cùm ergo sacrificium, quod in Gentibus designatur mundum à Malachia, diuersum à sacrificiis Iudæorum, tam veris quàm mysticis debeat esse, nulloque modo ab ipsis agnitum, impossibile est quod per oblationem mundam intelligantur bona Christianorum opera, maximè cùm hæc oblatio debeat esse verum & proprium sacrificium, non verò mysticum & spirituale; vnicum & eodem modo vbique celebratum; non verò multiplex, ac diuersis modis exhibitum.

Secundò, quia in verbis ex Malachia adductis 223.
expressè dicitur, quod illa à gentibus Deo vbique facta oblatio erit munda ad laudandum ac celebrandum nomen Domini, quod in Gentibus magnum erit, hoc est summo honore habebitur: omnia autem bona opera hominum etiam fidelium, in sententia Nouatorum immunda sunt, nec possunt Deo honorem, aut reuerentiam exhibere: ergo etiam secundùm doctrinam aduer-

sariorum

ſariorum impoſſibile eſt, nomine oblationis muodæ iotelligi bona opera Chriſtianorum.

224. Inſuper oblationis illius nomine, Euangelij prædicationem nequit intelligere Propheta; ſiquidem prædicatio illa, cùm Deum ac myſteria Fidei gentes doceat, non ſupponit Dei nomen ab ipſis Gentibus agnitum, honotatum ac glorificatum, cùm illius cognitionem tribuat, modumque quo glorificatur, oſtendat. Cùm ergo oblatio illa munda ſupponat, nomen Dei in Gentibus ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſſe, ideſt magnificatum ac glorificatum, impoſſibile eſt quod Euangelij prædicationem ſignificet.

225. Denique illa oblatio munda Sacramentorum diſpenſationem non valet ſignificare; quod patet ex diſcrimine, quod ioter Sacramentum & ſacrificium intercedit. Sacramentum namque, provt tale eſt, ad homines ordinatur, illiſque adminiſtratur & conceditur: ſacrificium aotem, in quantum ſacrificium eſt, Deum reſpicit, & ſoli Deo offertur. Vnde *Exod.* 22. 20. dicitur, *Qui ſacrificat Diis, occidetur, præterquam Domino ſoli.* Et D. Auguſt. libro 10. de Ciuit. cap. 4. *Quis vero*, inquit, *ſacrificandum cenſuit, niſi ei quem Deum aut ſciuit, aut putauit, aut finxit?* Quamvis ergo vna & eadem res poſſit dari hominibus, & offerri Deo, ac conſequenter ſacramenti & ſacrificij, ſub diuerſo reſpectu, rationem habere; attamen provt præciſè ac formaliter datur hominibus, non offertur Deo: neque provt præciſè Deo offertur, poteſt ſub eadem formalitate diſpenſari hominibus. Cùm ergo hæc oblatio munda dicatur offerri diuino nomini, & nullo modo hominibus diſpenſari, vt patet ex contextu verborum, liquet Prophetam loqui de oblatione, ſeu ſacrificio formaliſſimè ſumpto, in quantum verum & proprium ſacrificium eſt; non verò de ſacramento provt ſacramentum eſt, neque de ſacramẽtorum diſpenſatione, ſeu diſtributione.

Diſcrimen inter ſacramentum & ſacrificium.
D. Auguſt.

§. III.

Propriam & formalem ſacrificij rationem ſacra Euchariſtia conuenire demonſtratur.

226. ILla, quæ in omni loco à gentibus diuino nomini oblatio munda offertur, ſanctiſſima procul dubio eſt Euchariſtia, vt ex ſupradictis apertè conſtat. Verùm vt rationibus firmetur quod ſcripturâ ſtabilitur; id quod jam ex Malachiæ teſtimonio probauimus, rationibus nunc nitimur roborare. Cùm aotem ſecundùm Philoſophos, cui conuenit definitio, conueniat etiam definitum, poſtquam oſtenderimus ſacrificij veram & propriam definitionem auguſtiſſimæ conuenire Euchariſtiæ, ſatis à nobis probatum erit, propriam ſacrificij naturam ſeu formalitatem ipſi etiam omninò quadrare, & conſequenter Euchariſtiam verum & proprium eſſe ſacrificium, certum erit, ac indubitatum. Sacrificium igitur verè & propriè ſumptum definiri poteſt: *Oblatio realis ac religioſa, à Deo inſtituta, ipſique ſoli facta à legitimo miniſtro, de re ſenſibili ac permanente, ex cuius mutatione publicè profitemur, Deum ſupremum noſtri eſſe authorem.* Hæc autem omnia conueniunt Euchariſtiæ in Miſſæ celebratione Deo oblatæ.

Sacrificij definitio.

227. Primò etenim eſt oblatio; actio enim quâ mirabile hoc conficitur Sacramentum, realiter ac in cultum Dei, ac conſequenter religioſè illud offert, ſacrificatque: nam apud omnes, tam ſacros quàm prophanos Authores, ſacrificare & offerre idem ſonant: & in ſacris litteris vbi primùm fit mentio ſacrificij Abel, dicitur obtuliſſe de primogenitis gregis ſui. *Gen.* 4. & *ibid. cap.* 8. de Noë dicitur quod obtulit holocauſta, hoc eſt ſacrificauit. Conſecratio igitur Euchariſtiæ, ſeu Miſſæ celebratio, eſt oblatio realis & religioſa, ſeu ad cultum Dei ordinata. Sic enim loco ex Malachia ſuprà citato, habetur, *Offertur nomini meo oblatio munda.* Et ipſe perpetuus ac primus Sacerdos Chriſtus, qui hoc in myſterio præcipuus eſt agens, Pſalmiſtæ ore *pſal.* 39. 7. & *Hebr.* 10. 5. inquit: *Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi.* Vbi D. Auguſt. corpus Chriſto aptatum, in Euchariſtia oblatum ſeu immolatum docet. *Huius*, inquit, *corporis participes ſumus, quod accipimus, nouimus; & qui non noſtis, noueritis; & cùm didiceritis, vtinam non ad judicium accipiatis. Qui enim manducat & bibit indignè, judicium ſibi manducat & bibit.* Et in eundem pſalm. idem Auguſtinus clariùs infrà noſtrum docet intentum, dum ait: *Sacrificium & oblationem ideo noluiſti. Quid ergo? Nos jam hoc tempore ſine ſacrificio dimiſſi ſumus? Abſit; corpus enim perfeciſti mihi, ideo illa noluiſti, vt hoc perficeres.* Vbi S. D. apertè demonſtrat, vetera Iudæorum ſacrificia reprobata, vt novum corporis Domini ſtatueretur ac perficeretur. Et *lib.* 20. *contra Fauſtum, cap.* 18. Idem Auguſtinus docet Chriſtianos Euchariſtiæ oblatione ſacrificij à Chriſto in cruce oblati memoriam celebrare. *Chriſtiani* (inquit) *peracti eiuſdem ſacrificij* (crucis) *memoriam celebrant ſacroſanctâ oblatione & participatione corporis & ſanguinis Chriſti.*

Euchariſtiæ conuenit oblationi.
D. Auguſt.
Vetera ſacrificia noluit Deus, vt corporis Chriſti ſacrificiũ perficeret.

Immò & ipſi ſacrificij incruenti acerrimi 228.
impugnatores id fateri coguntur; nam ipſe Nouatorum anteſignanos Calvinus *in* 1. *Cor.* 11. 24. *tom.* 5. aſſerit fractionem corporis Chriſti, de qua in Euchariſtiæ inſtitutione fit mentio, idem eſſe ac *immolationem*: aliique inter errorum illius propugnatores, vt Moliuæus ac Meſtrezatius, Chriſtum in huius Sacramenti inſtitutione, vt habet textus Græcus, in tempore præſenti loquutum fuiſſe aduertunt; dixit enim, *Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur. Hic eſt ſanguis meus, qui pro vobis effunditur.* Vt ſcilicet innueret ſe loqui de fractione & effuſione, quas actu faciebat, dum Euchariſtiam inſtituebat. Vnde etiam ſecundùm Sectarios euidenter ſequitur, Euchariſtiam veram oblationem eſſe: non enim res aliqua immolatur, niſi offeratur; etenim immolatio oblationem neceſſariò ſupponit, vel potiùs illam includit ac continet. Certum enim eſt, Deo tantùm immolari, ipſamque peragi immolationem ad Dei maieſtatem reuerendam, eiuſque gloriam propagandam.

Caluinus Euchariſtiæ fractionem vocat immolationẽ, confirmantque eius ſequaces.

Præterea apertè ex verbis Domini tremen- 229.
da inſtituentis myſteria, liquet illam actionem fuiſſe corporis & ſanguinis ſui oblationem. Dixit enim Luc. 22. 19. *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis datur*, vel vt refert Paulus 1. Cor. 11. 24. *quod pro vobis frangitur.* Similiter protulit Luc. 22. 20. *Hic eſt calix nouum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis effunditur.* Et Matth. 26. additur, *in remiſſionem peccatorum.* Vbi modus ille loquendi, *pro vobis datur, frangitur, funditur*, non ſignificat, dari vel effundi Apoſtolis ad manducandum & bibendum, quia non dicitur, vobis datur & funditur, ſed *pro vobis*: ſed deſignat dari

Modus loquẽdi Chriſti in inſtitutione Euchariſtiæ ſacrificiũ deſignat.

&

& effundi Deo in sacrificium. Adde quod licèt cibus ille & potus tunc non darentur, nisi Apostolis præsentibus; attamen Saluator addit Matth. 26. *& pro multis effundetur*: quibus verbis apertè innuitur, quod corpus & sanguis Christi in speciebus panis panis & vini Deo offeruntur in sacrificium propitiatorium, scilicet in remissionem peccatorum.

230. Fauet etiam modus quo Christus vini consecrationem, vt fert Græca litera, pronuntiauit, *Luc.* 22. 20. vbi inquit: *Hic est calix, nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis funditur.* Vbi illud *funditur*, non coniungitur cum voce *sanguine*, sed cum voce *calix*, vt ex Græco contextu liquet, *τοῦτο τὸ ποτήριον ἐκχυνόμενον.* Quo loco refellitur Sectariorum oppositio, quâ contendunt Christum de traditione corporis sui, & effusione sanguinis in cruce loquutum fuisse; quod tamen ex his verbis patet esse falsum: si enim de sanguine in cruce fundendo loquutus fuisset, coniunxisset Euangelista Christi verba, referens pronomen *qui*, cum voce *sanguine*. Cùm autem contrarium fecerit, & illud pronomen ad calicem retulerit, planè dicendum est, Dominum loquutum fuisse de effusione, seu oblatione sanguinis sui in calice: quæ effusio seu oblatio in cœna facta est; non verò de illa quæ in cruce visibiliter in propria specie sanguinis à Christo facta est.

Verba Christi in consecratione calicis suadent Eucharistiã esse sacrificiam.

231. Accedit quod in duplici specie, panis & vini, corpus ac sanguinem suum suis Dominus dederit discipulis manducandum ac bibendum, tanquam ab inuicem separata, vt hostiæ mactatæ, in qua sanguis à corpore secernitur, se vicem gerere ostenderet. Quamvis enim ex naturali concomitantia, sanguis cum corpore in hoc Sacramento sub specie panis realiter inueniatur, & corpus cum sanguine sub specie vini; tamen ex vi verborum præcisè, corpus seu caro tantùm sub specie panis; & sanguis dumtaxat sub specie vini continetur: quod apertè insinuat, Christum immolatum in hoc mysterio, cùm ea vi Sacramenti, quod per modum cibi & potûs institutum est, sanguis à corpore separatus, ac consequenter aptior ad sumendum existat. Cùm autem caro & sanguis nec realiter separentur, nec ad cibum & potum apta sint, nisi priùs animal moriatur; Christum per immolationem & oblationem quam hoc in mysterio fecit corporis & sanguinis sui, mysticè mortuum ac sacrificatum constat: euidenterque colligitur, Dominum corpus & sanguinem suum obtulisse, ac postea sumenda discipulis tradidisse. Quod attigit D. Gregorius Nyssen. *or.* 1. *de resurrect.* vbi Christum Iudæorum impetum, qui eum cruci ac morti addixerunt, corporis & sanguinis sui sacrificio, quod in Eucharistia obtulit, præuenisse ostendit; ait enim: *Sacrificij modo sua dispositione & administratione præoccupat impetum violentum, ac seso oblationem ac victimam offert pro nobis Sacerdos simul & agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Quando hoc accidit? Cum suum corpus ad comedendum, & sanguinem suum familiaribus ad bibendum præbuit.* Et posteà subdit: *Non enim idoneum esset ad edendum corpus animatum.*

Corpus separatum à sanguine offertur & sumitur in Eucharistia, vt hostiæ immolatio magis pateat.

D. Greg. Nys.

Mortem in Eucharistia præuenit Christus, vt sacrificium offerret.

232. Secundò, sacrificium est *oblatio à Deo instituta*, vt superiùs diximus. Quæ secunda oblationis conditio sacrosanctæ etiam conuenit Eucharistiæ, cuius celebratio à Deo instituta est: quod patet tum ex verbis Malachiæ suprà relatis; tum etiam ex illis Christi Dauidis ore prolatis *psal.* 39. 7. & *Hebr.* 10. 5. secundùm expositionem S. Augustini, quam suprà adduximus. Tum etiam ex verbis eiusdem Redemptoris, quæ suis discipulis loquutus est de huius celebratione misterij, Luc. 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem.* Quo loquendi modo non solùm Eucharistiam tanquam Sacramentum sumere, sed etiam tanquam sacrificium iubet offerre. Etenim in sacris paginis *facere*, sacrificare significat, vt patet *Leuit.* 15. 15. vbi de duobus turturibus dicitur: *Faciet* (idest offeret) *vnum pro peccato, & alterum in holocaustum.* Et 3. *Reg.* 18. 23. Helias dixit Prophetis Baal, *Ego faciam bouem alterum*, hoc est sacrificabo. Et Oseæ 2. 8. *Ego dedi ei frumentum, vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum quæ fecerunt* (idest obtulerunt) *Baal.* Quod etiam in nouo Testamento reperitur, nam *Luc.* 2. 27. legitur: *Cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent* (idest vt offerrent) *secundùm consuetudinem legis pro eo.* Nam superiùs Euangelista dixerat, quod *tulerunt Iesum in Ierusalem, vt darent hostiam secundùm quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.*

Christus iussit offerri Eucharistiã.

Facere, sacrificare significat.

Tertiò dicitur, *Soli Deo oblata*: non enim alteri quàm Deo sacrificare fas est, vt communi tam Christianorum, quàm Gentilium consensu, apud omnes receptum est, & vt superiùs innuimus. Sacra autem Eucharistia Soli Deo ac Domino nostro quotidianâ oblatione immolatur: quod verbis Malachiæ præsignatum est, dum dicitur: *In gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Quæ verba ab Eusebio Cæsareensi *lib.* 1. *demonstr. Euang. cap. vlt. de Sacrificio Eucharistiæ*, exponuntur; ait enim: *Sacrificamus igitur Deo altissimo sacrificium laudis, sacrificamus Deo plenum, & odorem afferens, & sacrosanctum sacrificium; sacrificamus nouo more, secundùm nouum testamentum, hostiam mundam.* Quamvis enim Eucharistia in quantum Sacramentum ad modum cibi & potus institutum Fidelibus in alimẽtum spirituale dispensetur; tamen prout hostia & sacrificium est, soli Deo offertur & consecratur. Quare falsum omninò est, quod à quibusdam Nouatoribus catholicis exprobratur, scilicet Missæ sacrificium ab illis Beatæ Virgini, vel sanctis Apostolis, aut Martyribus offerri. Verum quidem est quod in memoriam & venerationem Sanctorum altaria eriguntur, ac sacrosanctum corporis Domini incruentum sacrificium celebratur, vt scilicet qui est *mirabilis in Sanctis suis*, Deus honorificetur. Sed hæc altaria soli Deo dedicantur, ipsaque immaculata & incruenta Eucharistiæ hostia, quæ in illis à Sacerdotibus omnipotenti Christi sermone conficitur, etiam soli Deo offertur & consecratur. Nam, vt inquit D. August. lib. 8. de Ciuit. cap. vlt. *Quis audiuit aliquando fidelium, Sacerdotem stantem ad altare, dicere in precibus, Offero tibi Petre, aut Cypriane?* Immò contrarium patet ex ipsis verbis, quæ sacri ritus Antistites & Sacerdotes sacrum faciendo pronuntiant; hæc etenim ad Deum, seu ad sanctissimam Trinitatem semper diriguntur. Vnde vt ait Aug. lib. 20. cont. Faustum, cap. 21. *nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificamus, quamvis in memorias martyrum constituamus altaria.* 233.

Euseb. Cæs.

Soli Deo offertur Eucharistia.

Et non Sanctis.

D. August.

Quartò dicitur in præfata definitione sacrificij, quod est oblatio facta *à legitimo ministro*; 234.

non

non enim cuiusque est, sed certæ ac determinatæ & à communi plebe segregatæ personæ hostias immolare, ac oblationes offerre quod optimè incruento Eucharistiæ conuenit sacrificio, quod non à quocumque fideli, seu à quocumque sacro ministro offertur, sed tantùm à Presbyteris seu Sacerdotibus, quibus à Domino immolandi, seu offerendi potestas proprio ore tradita est, dum dixit Apostolis Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Sacerdotes autem dicuntur propriè Episcopi & Presbyteri, vt loquitur D. Augustinus *lib.* 20. *de Ciuit. cap.* 10. non autem Diaconi, vt docet Concilium IV. Carthaginense, *can.* 4. vbi apertè dicitur, *Diaconos non ad Sacerdotium, sed ad ministerium* (hoc est ad ministrandum Sacerdoti) *ordinari*; quia vt habetur in canon. 14. Concilij Niceni, *Diaconi non habent potestatem sacrificia offerendi, sed tantùm ministrandi sacrificantibus Sacerdotibus.*

A solo sacerdote offertur Eucharistia.

D. August.

Conc. Carthag.

Conc. Nic.

235. Nec Sacerdotes propriè dicti, qui in Ecclesia Christi ad sacrificium corporis & sanguinis Domini incruentum ordinantur offerendum, à Catholicis sunt excogitati, vt garriunt quidam ex Nouantibus: hos omnes Christus instituit; supremi enim ac præcipui, aliorumque pastores, in Apostolis; minores autem in septuagintaduobus Christi discipulis electi ac instituti sunt: *Apostolis enim succedunt Episcopi; & septuagintaduorum discipulorum formam tenent minores Presbyteri*, vt loquitur Glossa ordinaria *in cap.* 10. *Luc.* & docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 184. *art.* 6. *ad* 1. & *quæst.* 188. *art.* 4. *ad* 5. vnde vtique, & Episcopi, & Sacerdotes, seu minores Presbyteri, etiam cum distinctione officiorum & munerum, ab Ecclesiæ iocunabulis Christianam Rempublicam rexerunt, gubernarunt, illustrarunt, vt fusiùs infrà ostendemus.

Christus sacerdotes ad offerendum Eucharistiam instituit.

D. Thom.

236. Immò & diuina Sacerdotes nouæ Legis oracula propherarunt. Illos enim apud Christianos futuros deprompsit Vates Euangelicus Isaïas. Postquam enim *cap.* 6. Prophetæ huius calamo exarauit Spiritus sanctus, se missurum ex eis qui saluati fuerint ad gentes in mare, in Africam & Lydiá, tenentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longè, ad eos qui non audierunt de se, & non viderunt gloriam suam; hoc est, ad Gentiles vbique terrarum diffusos, subdit ibidem 21. *Et assumam ex eis in Sacerdotes & Leuitas.* Ad quos etiam dixerat Isai. 61. 6. *Vos autem sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei vestri dicetur vobis.* De quibus etiam D. Hieronymus *in cap.* 3. *Malach.* intelligit ea, quæ Propheta ibidem de Christo Domino inquit, scilicet: *Purgabit filios Leui, & erunt Domino offerentes sacrificia in justitia: & placebit Domino sacrificium Iuda, &c.* ait enim Hieronymus: *In filiis Leui omnem sacerdotalem intelligit dignitatem.*

Sacerdotes nouæ Legis Prophetarũ oraculis prænuntiati.

D. Hieron.

237. Respondent Nouatores; Sacerdotes illos ac Leuitas ex gentibus assumendos juxta Isaiæ Vaticinium, omnes esse Christianos, ad quos 1. *Pet.* 2. dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium*: & qui *Apoc.* 1. inquiunt: *Fecit nos regnum & Sacerdotes Deo & Patri.*

Occurrunt hæretici.

238. Sed facilè refellitur hæc responsio, quia & 1. *Pet.* 2. & *Apoc.* 1. dum Christiani omnes dicuntur Sacerdotes, hoc est intelligendum de mystico, spirituali, communiter & impropriè dicto Sacerdotio, quo decorantur omnes justi, offerentes hostias spirituales, vt loquitur D. Petrus *loc. cit.* semetipsum exponens: quo sensu Paulus *Rom.* 12. dixit: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Constat autem huiusmodi hostias spirituales, quales sunt orationes, pœnitentiæ, corporis austeritates, jejunia, eleemosynæ, &c. esse tantùm impropriè & largo modo hostias, seu sacrificia; ac consequenter offerentes illas, tantùm impropriè ac metaphoricè dici Sacerdotes. Vnde liquet in locis citatis nullam fieri mentionem Sacerdotij propriè dicti, quo aliqui è Christiana plebe electi, ad altaris sacrificium incruentum offerendum, tanquam Christi ministri sublimantur. Quod patet ex eo quod Christiani in locis adductis non solùm Sacerdotes, sed etiam Reges appellantur. Cùm autem apud omnes certum sit ac indubitatum, regiam hanc dignitatem mysticè tantùm, metaphoricè, spiritualiter & impropriè illis conuenire; quomodo Sacerdotium quod illis ibidem tribuitur, verum & proprium censebitur.

Confutantur.

Insuper, si omnes sacro abluti Baptismate ac Christianæ Religioni aggregati, proprio donantur sacerdotio, cur denuò quibusdam illis cùm ab Apostolis, tum ab Episcopis Apostolorum successoribus manus impositæ sunt, ad sacerdotalem eis potestatem tribuendam? Cur Christiani omnes in plebem, & sacros ministros, seu in laicos, & clericos, communi & vbique receptâ partitione distribuuntur? Cur Paulus Timotheo dilecto discipulo jam Baptismate renouato, ac Christiano, vt illum ad Sacerdotium promoueret, manus imposuit? Si autem hæc manuum impositio otiosa quædam & inutilis est actio, vt falsò effutiunt Nouatores; non autem sacramentalis, hominem cui administratur, ad sublimiorem statum euehens, & ordinis sacerdotalis Sacramentum conferens; cur gratiam producit? Sanè ordinatio Christianorum in sacros ministros & sacerdotes verum est Ecclesiæ Sacramentum, verumque characterem imprimit animæ ordinati, ac spiritualem ei potestatem ad sacra mysteria celebranda communicat. Probat hoc Apostolus, dum Timotheo sic scribit, 1. Tim. 4. 14. *Noli negligere gratiam; quæ est in te, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum Presbyterij*; hoc est, per ordinationem Presbyterij, idest vt exponit Cornelius à Lapide, *cœtus Presbyterorum maiorum*, scilicet Episcoporum. Et 2. *Tim.* 1. 6. eidem ait: *Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Vnde à tempore Apostolorum semper in Ecclesia fuerunt homines ordinati in Sacerdotes; ita vt etiam hæretici, Catholicæ Ecclesiæ simiæ, aliquos ordinare præsumpserint: sed quàm leuiter, quámve temerariè id fecerint, quantaque inconstantiâ ab eis ordinati ad pristinum statum resilierint, exprobrat Tertullianus, qui de illis sic loquitur lib. de præscript. aduersùs hæreticos: *Ordinationes eorum temeraria, leues, inconstantes: nunc neophytos collocant, nunc seculo obstrictos, nunc apostatas nostros, vt gloriâ eos obligent,* 239.

239. Necessaria distinctio sacerdotum propriè dictorum ab aliis fidelibus.

Ordinatio in Sacerdotem characterem confert & gratiam.

Etiam hæretici aliquos ordinare voluerunt.

Tertull.

Vana tamen horum ordinatio.

quia veritate non possunt. Nusquam faciliùs proficitur, quàm in castris rebellium, vbi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius hodie Episcopus, cras alius: hodie Diaconus, qui cras Lector: hodie Presbyter, qui cras Laicus. Nam & Laicis sacerdotalia munera iniungunt. Sic ille dum leuem ac temerariam hæreticorum ordinationem describit, de sapienti ac prouida Ecclesiæ Catholicæ ad Sacerdotium promotione luculentum in primis Christianorum seculis reddit testimonium. Sed de hac re qui vberiorem doctrinam cupit, præclarissimos quos D. Ioannes Chrysostomus de sacerdotio edidit libros, videat, legatque.

Videndi libri Ioan. Chrysostomi de Sacerdotio.

240. Quintò in præfata definitione additur, *de re sensibili ac permanente.* Etenim à ratione sacrificij propriè dicti excluduntur actiones internæ, sensibus non expositæ; & externæ transeuntes, quales sunt psalmodiæ, preces, genuflexiones, & aliæ quæ ad honorem Dei à Sacerdotibus fiunt. Vnde cùm sacra Eucharistia sit res ex accidentibus panis & vini, quæ in illa continentur, sensibilis; & ex duplici capite, tum ex substantia corporis & sanguinis Domini, tum ex ipsis accidentibus quæ actu sunt in ea, permanens, apta omninò est, vt Deo in verum ac proprium sacrificium offeratur & immoletur.

Sacrificium debet fieri de re sensibili ac permanente.

241. Denique additur: *Ex cuius mutatione publicè profitemur Deum supremum nostri esse authorem.* Cùm enim in venerationem infinitæ maiestatis Dei, ac supremi eiusdem dominij, nostræque protestationem infirmitatis & subiectionis sacrificia quædam veluti tributa offerantur; vt omne quod in nobis est à Deo essentialiter omninò dependere demonstretur, oportet vt res oblata omninò Deo tradatur: hæc autem plena illius traditio innotescit, dum non solùm vsus eius, sed etiam substantia mutatur, destruitur & consummatur. Addunt aliqui quod cùm omnia sacrificia sacrificium omnium sacrificiorum præstantissimum, nempe mortem Christi, ex diuino instituto adumbrauerint, ideo victima mori, & res oblata consumi debebat. Hæ autem postremæ particulæ definitionis sacrificij optimè conueniunt sanctissimæ Eucharistiæ. In ea siquidem est realis mutatio, quâ Deum supremum Dominum ac nostri esse authorem profitemur. Nec tamen oportet vt hostiæ, quæ offertur, realis occisio pro mutatione accidat. Etenim solùm occisio realis requiritur in oblatione rei viuentis, & quæ in forma rei viuentis offertur, vt cùm immolantur animalia, quorum mutatio seu destructio in morte consistit. Dum autem res expertes animæ immolantur, vt panis, vinum, thus, &c. non requiritur occisio, sed solùm rei oblatæ consumptio. Cùm ergo in Eucharistia Christus, qui est viuens, offertur in forma rei viuentis quantùm ad repræsentationem; seipsum enim in cruce positum & oblatum refert, mors repræsentata tantùm requiritur, non autem mors reipsa; sed vt est sacrificium reale & propriè dictum, offertur in forma panis & vini secundùm ordinem Melchisedech, ac proinde in forma rei carentis animâ. Vnde peractâ consecratione Sacerdos celebrans de re immolata loquens, inquit: *Offerimus panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.* Et ideo huius sacrificij mutatio, seu consumptio non debet esse occisio, sed manducatio. Hæc autem mutatio seu consumptio specierum panis & vini; ipsaque repræsentatio mortis Christi, quæ in Eucharistia celebratur, sufficiunt vt per illas summa Dei maiestas, ac supremum illius dominium, quo necis & vitæ dominus est, profiteatur. Si enim ipsa realis mors Christi in cruce supremam Dei authoritatem protestata est; Eucharistia quæ ipsam mortem Christi exhibet, tanquam eius imago, ac memoria specialis, etiam ad hoc sufficiet.

Deo totum debet tradi in eius maiestatis venerationem, & nostræ protestationem infirmitatis.

Mors Christi repræsentata sufficit, ad sacrificiũ Eucharistiæ.

242. Adde quod Christus in Eucharistia mysticam videtur subire mortem; corpus etenim eius quasi à sanguine separatur, cùm sub speciebus panis & vini omninò diuersis, ex vi verborum vtrumque reperitur ab alio distinctum: siquidem ibi fit mystica effusio sanguinis *per gladium verborum*, vt loquitur D. Cyrillus. Hæc autem mystica mactatio seu immolatio Christi, per separationem sanguinis & corporis accidit in ipsa consecratione, in qua præcipuè sacrificium nouæ Legis consistit. Tandem cùm corpus & sanguis Christi, quæ realiter & substantialiter sunt in Eucharistia, sub speciebus panis & vini existant, ac cum eisdem speciebus vnicam constituant hostiam, seu oblationem; sufficienter hæc victima censetur immolari per fractionem & manducationem specierum panis, & effusionem ac consumptionem specierum vini. Si enim panis in propria natura & essentia immolaretur, eius essentia seu substantia non frangeretur, sed tantùm accidentia. Cùm ergo substantia panis in substantiam corporis Christi sit conuersa; dum panis accidentia franguntur, immutantur, manducantur, corpus Christi censetur frangi, immutari, manducari. Et hoc sanè notatum fuit à D. Ioanne Chrysostomo exponente Christi verba 1. Cor. 11. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Ait enim loquens de hac fractione, hom. 14. in 1. ad Cor. *Hoc autem licet videre fieri in Eucharistia; in cruce autem non itidem, sed vtique ei contrarium. Os enim*, inquit, *eius non conteretur. Sed quod non passus est in cruce, hoc in oblatione patitur propter te.* Ac si diceret, quod in oblatione incruenti sacrificij corpus Christi frangitur ad fractionem specierum panis, sub quibus verè & realiter reperitur, & moratur, quia amittit esse sacramentale, ac desinit esse sub illis speciebus; ac consequenter desinit esse cibus sensibilis.

Mysticam in Eucharistia mortem subit Christus.

D. Cyrill. Effusio sanguinis in Eucharistia fit gladio verborum.

Cum accidētia panis frāguntur, corpus Christi dicitur frangi.

D. Chrysost.

§. IV.

Sacrificium Eucharistiæ verè propitiatorium esse suadetur.

243. Iis quæ hactenus de sacrosanctæ Eucharistiæ oblatione diximus conuicti huius tempestatis Sectarij, Eucharistiam, sacrificium Eucharisticum, seu gratiarum actionis, vel honorarium quo Deus colitur, fateri coguntur. Attamen propiatorium verè ac proprie dictum nequaquam concedunt, sed obstinatâ pertinaciâ negant. Vt ergo tremendo, adorandoque corporis & sanguinis Domini mysterio, quod suum

suum est tueamur, illudque à tanta quæ ipsi à Nouantibus irrogatur, iniuria vindicemus, illud verè ac propriè sacrificium propitiatorium ostendere conabimur, eiusque oblatione Deum placari, peccata remitti, hominemque liberari probabimus.

Eucharistia est verè sacrificium propitiatorium.

244. Verè igitur ac propriè propitiatorium sacrificium, pro pœnia, & culpis non solùm leuibus, sed etiam grauibus, Eucharistiam cum vniuersa Ecclesia Catholica, contra omnes Sacramentarios, Lutheranos, aliosque Nouatores dicimus & prædicamus.

Quia est perennis passionis Domini transfusio in remissionem peccatorum.

245. Hanc docuit nos veritatem diuinus Sacramentorum Author Christus Dominus, dum in Eucharistiæ institutione sanguinem suum in hoc mysterio fundi, seu offerri pronuntiauit *in remissionem peccatorum.* Summo enim charitatis ardore perpetuum, quo hominibus sanguinem suum in cruce fusum, culpas humanas expiantem, per cunctas Ecclesias in hac peregrinationis duratione applicaret, medium cupiens, Eucharistiam excogitauit, instituit, eamque in Ecclesiasticis relinquens Altaribus, perennem donauit passionis suæ transfusionem, ac facilem, quo mors sua applicaretur, modum contulit. Dum enim inquit Matth. 26. 28. *Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*; de illa quæ tunc accidit effusione seu oblatione, & de omnibus quæ vsque ad finem seculi fieri in Eucharistiæ celebratione, oblationibus seu effusionibus loquutus est; quod patet ex eo quod jam suprà tetigimus, nempe quod *Luc.* 22. dicitur, *Hic est Calix, nouum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis funditur*; hæc vltima verba ad ipsum calicem mirabili prouidentiâ reducens. Quamvis igitur in cruce Dominus sacrificium propitiatorium, semetipsum offerens immaculatam pro hominibus hostiam, obtulerit, omnisque siue peccatorum remissio, siue gratiarum ac donorum largitio effectus sint passionis Christi, quæ nostram operata est redemptionem: nihilominus Eucharistiæ Sacramentum instituit, vt quæ semel transacta erat mors sua, hoc in mysterio jugiter vsque ad seculorum consummationem perseueraret, tanquam in memoria, ac imagine perfectissima; quæ cùm ipsam exhibeat Christi Domini passionem, eiusdem virtutem ac fructus applicat & largitur. Vt ergo imago & imaginatum in aliquo vno conueniant, cùm juxta Philosophos relatio similitudinis fundetur in vnitate; Eucharistiæ sacrificium debet esse verè ac propriè propitiatorium, cùm sacrificium crucis hoc titulo exornetur; aliàs non conuenirent res repræsentata, & illius imago: nec posset dici quod Christus qui in cruce oblatus, & immolatus est, etiam in Eucharistia immolatur; nec quod celebratio huius Sacramenti sit imago repræsentatiua passionis Christi, sicut docet D. Thomas 3. *p.* q. 83. *art.* 1. *ad* 1. vnde nullum aliud inter sacrificium Christi in cruce & in Eucharistia ponitur discrimen, nisi in modo, quia scilicet illud cruentum fuit, & in eo sanguinem suum visibiliter fudit Christus, qui visibiliter mactatus fuit: illud autem incruentum est, & in eo Christus inuisibiliter ac spiritualiter immolatur.

Passio Christi in Eucharistia vsque ad finem seculi perseuerat, & exhibetur in remissionem peccatorum.

D. Thom.

Sacrificium Eucharistiæ est propitiatorium, quia idē est cum sacrificio crucis.

246. Accedit, quod vetera quæ in omni hominum statu, ab initio seculi sint ante, siue post Legem Deo oblata sacrificia, etsi mortem Christi adumbrarent, tamen propitiatoria extiterunt, Deum iratum placauerunt, ipsi homines reconciliauerunt, eorumque peccata seu maculas legales expiabant (nam peccata quoad culpam remitti non poterant, nec homines justificari nisi per sanguinem Christi, vt Apostolus insinuat *Heb.* 10.) vt patet ex Leuit. 4. vbi legitur: *Offerat sacrificium, & orabit Sacerdos pro peccato eius, & dimittetur ei.* Et *Iob vlt.* Deus contra amicos Iob justè exasperatus, sacrificiis voluit placari. Ergo etsi Eucharistia sit memoriale sacrificij propitiatorij, quod Dominus pro nobis obtulit, adhuc Deum placare, ipsi homines reconciliare, ac eorum peccata expiare poterit, ac consequenter verum ac proprium sacrificium propitiatorium vocabitur: maximè cùm non solùm mortem Christi præteritam exhibeat, sicut vetera Hebræorum sacrificia futuram exhibebant; sed etiam quia eandem quam refert Christi passionem applicat, eiusque hominibus vberrimos largitur effectus. Quod optimè aduertit D. Thomas loco jam citato, vbi Ambrosium *in cap.* 10. *Epistola ad Hebræos*, refert sic loquentem: *In Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationem mortis eius.* Vbi ex D. Ambrosio innuit Angelicus Doctor, quod hostia quæ à Christo semel in cruce ad sempiternam salutem oblata est, quotidie ab Ecclesia pro hominum salute offertur, in quantum hæc quotidiana à Sacerdotibus immolata hostia, Christi Domini mortem non solùm nobis in memoriam reducit, sed etiam quia eiusdem mortis, seu passionis Domini fructuum siue effectuum nos participes efficit: vnde vt idem notat S. Doctor in oratione secreta quæ Dominica 9. post Pentecosten à Sacerdote in huius mysterij celebratione recitatur, dicitur: *Quoties huius hostiæ commemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur.* Hinc est quod Concilium Trident. *sess.* 22. *cap.* 2. sanctissimum Eucharistiæ sacrificium verè propitiatorium docet, ac in illo Christum Dominum incruentè immolari, vt diuinam misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Ait enim, quod *huius oblatione placatus Dominus gratiam, & donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit. Vna enim eademque est hostia, idem nunc offerens Sacerdotum ministerio, qui seipsum tunc in cruce obtulit, sola offerendi ratione diuersâ.*

D. Ambros.

Hostia quæ à Christo semel ad salutē omniū est oblata, offertur quotidie ab Ecclesia in Eucharistia pro omnium salute.

Eucharistiæ oblatione placatus Deus peccata dimittit.

Sine fundamento igitur Nouatores sacrificium propitiatorium Eucharistiam esse negant, cùm illius oblatione diuinam propitiationem obtineri constet. Si enim omne quod in nomine Christi à Patre petimus, impetramus, sicut discipulis promisit Dominus, Ioan. 16. 23. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*: cur ipsum dilectissimum æterni Patris Filium in Eucharistia offerentes, vt à Patre culparum nostrarum expiationem, suæque gratiæ largitatem habeamus, ipso agente Filio non recipiemus? Sanè si, vti narrat Plutarchus in vita Themistoclis, Molossi Epiri incolæ fauorem à Rege postulantes, vnum ex Regis filiis brachia inter gestantes ante aram domesticam flexis genibus obsecrabant, remque postulatam obtinebant; quod mitè Themistocli ab Athenarum vrbe exulanti profuit; nam cùm in domum Admeti Molossorum Regis, hostis sibi infensissimi incidisset, sine dubio necatus fuisset, nisi arrepto eius filio, Regi humiliter supplicans vitam impetrasset. Quomodo Christianus qui lacrymarum imbre perfusus, tactusque 247.

Christus Patri oblatus iram eius placat.

Molossi Regi filium offerentes, postulata & veniam obtinebant.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

que dolore cordis intrinsecus, veniam à Deo supplex postulat delictorum, vnigenitom Dei Filium in Eucharistia latitantem, Sacerdotum manibus offerens non impetrabit?' Indulgebit vtique pius Pater miseris peccatoribus, & propter Filium in ara crucis oblatum, ac in Eucharistia modo incruento immolatum, sibique à Sacerdotibus præsentatum offensas donabit, iram ponet, gratiam largietur, suamque placatus propitiationem effundet.

248. Qui olim supplices veniam postulabant, ac commissa scelera dimitti rogabant, olearum ramos manibus præferebant, vt dum verbis obsecrarent, etiam manibus pietatis onustis symbolo ad misericordiam excitarent. Sic Locrensis Reipublicæ Legati oliuarum ramos exhibentes Senatui populoque Romano supplicarunt, vt videre est apud Titum Liuium *lib. 9. decade 3.* Idemque præstiterunt Sidonij, vt iratum Artaxerxem mitigarent, vt testatur Diodorus Siculus in vita Philippi. Immò & Carthaginenses à Scipione victi, ipso consulente Annibale, ex primoribus eorum decem olearum ramos gestantes, vt misericordiam impetrarent, ad victorem destinarunt. Cùm ergo dum Deo supplicant rei homines, eiusque efflagitant pietatem, incruentum corporis & sanguinis Domini sacrificium offerentes, non tantum virentis oliuæ ramos manibus gerant, sed etiam ipsam oliuam in campis speciosam, ac in domo Dei fructiferam, immò & ipsum purissimum oleum, Christum Dominum, cuius nomen oleum est effusum, Deo exhibeant ac præsentent; quis eos Deum placare, eiusque misericordiam impetrare inficiabitur? Vnigeniti igitur oblatione, tanquam virentis oliuæ exhibitione, ad noxas hominibus condonandas Pater excitatur. At quomodo pius Dominus pij Filij immolatione non moueretur, cùm non solùm *ille sit pax nostra*, vt ait Apostolus *Eph.* 2. 14. sed etiam, vt idem inquit Col. 1. 20. *pacificet per sanguinem crucis eius siue quæ in cœlis, siue in terris sunt*; hæcque cruoris in cruce effusio, in sanctæ Eucharistiæ celebratione commemoretur?

Veniam postulantes, ramos oliuarum offerentes impetrabant antiquitus.
Tit. Liu.
Diod. Sic.

Christus oliua speciosa in campis, Patri oblatus veniam postulantibus obtinet.

249. Christum Dominum Ierosolymam venientem, ac ad offerendum pro mundi salute sacrificium tum incruento modo in corporis & sanguinis sui sub speciebus panis & vini mysterio, tum etiam cruento more copiosissima sanguinis sui in crucis patibulo effusione, ac mortis passione, properantem ingenti gaudio, ac solenni pompa receperunt illius incolæ ciuitatis: obuiam ei processerunt, suaque strauerunt in via vestimenta, ramosque de arboribus cæsos, non solùm iter exornaturi sternebant, sed etiam Christum vel præcedentes, vel subsequentes, manibus gestabant. At non solùm palmarum isti erant rami, vt dicitur *Ioan.* 12. 13. sed etiam oliuarum, quod colligitur tum ex capite 21. Matth. vbi legitur, quod ex turba plurima quæ Christo obuiam venit Bethphage ad montem oliueti, *alij cædebant ramos de arboribus*, quæ vtique oleæ erant: tum etiam ex traditione Ecclesiæ, quæ in antiphonis quas in Dominicæ palmarum celebritate decantat, in altera illarum sic loquitur: *Pueri Hebræorum tollentes ramos oliuarum obuiauerunt Domino, &c.* Verùm quorsum Christo morituro ac breui ex hominibus discessuro, oliuarum rami à promiscua plebe exhibentur? Sanè hoc ingenti prouidentiâ factum est, vt scilicet pro hominibus sacrificaturus, ab hominibus mansuetudinis ac clementiæ symbola in ramis oliuarum suscipiens, ad summam erga illos misericordiam flecteretur. Vnde qui has gestabant oleas, salutem postulantes clamabant, *hosanna* (hoc est, salua nos) *in excelsis.* Ipse autem Saluator amantissimus, qui sacerdos est ac sacrificium seu hostia quæ immolatur, dum seipsum in Eucharistia hostiam pro nobis obtulit Deo, virentis oliuæ ramum præ manibus gestauit. Cùm enim ipse *oliua sit fructifera in domo Dei*, seque *viride lignum* appellet *Luc.* 23. 31. dicens de seipso, *si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* dum corpus suum specie panis inuolutum manibus gestans Patri obtulit (nam vt ait D. Augustinus conc. 1. in psal. 33. *Ferebatur Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus ait, Hoc est Corpus meum*;) virentem oleam Patri, vt ipsum ad summam pietatem prouocaret, præsentauit.

Cur Christus ingrediens Ierusalem à gestantibus ramos oliuarum deductus sit.

Seipsum in manibus tanquam oliuā Christus tulit in Eucharistiæ institutione.
D. August.

250. Dum ergo Christiani Sacerdotes immaculatam corporis & sanguinis Domini pro peccatis hominum Deo victimam offerunt, etiam virentem oliuam quæ Christi corpus est, manibus gerunt, ipsumque Deum Opt. Max. ad misericordiam excitantes, propitiationemque eius impetrantes, sacrificium sine vlla dubitatione exhibent propitiatorium. Quod adeo verum est, vt Sanctus Ioannes Chrysostomus, qui ob egregiam sanctitatis præstantiam tempore, quo sacra corporis Domini mysteria celebrantur, templum Angelis plenum non semel videre meruit, dixerit cœlestes illas virtutes corpus Domini tanquam olearum ramum Deo ad misericordiam commouendam afferre. Nam inquit hom. 3. contra Anomæos: *Vt homines ramos olearum gerentes mouere Reges consueuerunt, eoque arboris genere misericordiam commemorant & humanitatem: sic Angeli tunc pro ramis oleaginis corpus Domini ipsum protendentes rogant pro genere humano, quasi dicant: Pro his Domine rogamus, quos tu adeo dilexisti, vt pro eorum salute mortem obires, animam in cruce efflares: pro his supplicamus, pro quibus ipse largitus es tuum sanguinem: pro his oramus pro quibus corpus hoc immolasti.* Hæc Chrysostomus.

Sacerdos Eucharistiā offerens virentē oliuam Deo vt misereatur exhibet.
D. Chrysost.

Etiam Angeli corpus Domini vt ramum oliuæ Deo offerunt, pro hominibus obsecrantes.

251. Quibus omnibus adhuc ratio suffragatur. Etenim Sacerdotis propriè dicti munus est sacrificium etiam propriè dictum exhibere: huius autem formalis ratio in hoc sita est, quod Deo oblatum, eius maiestatem, ac hominum infirmitatem protestetur, simulque ad curandas spirituales infirmitates, quæ peccata sunt, misericordiam Dei excitet, ac gratiam impetret. Vnde Apostolus *Heb.* 5. 1. ait: *Omnis Pontifex constituitur, vt offerat sacrificia pro peccatis.* Cùm ergo veri & propriè dicti sint in Ecclesia Sacerdotes, debent verum & proprium sacrificium offerre; hoc autem pro peccatis offertur: nam Sacerdos, vt *ibid.* 3. subdit Apostolus, debet *quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis.* Cùm autem Eucharistia sit verum Catholicæ Ecclesiæ sacrificium offerens Deo corpus & sanguinem Christi, debet pro peccatis offerri, ac consequenter veri sacrificij propitiatorij rationem habet.

Sacerdotis munus est offerre sacrificia pro peccatis.

252. Quod certè semper ab initio sancta tenuit, ac docuit Ecclesia, quæ vt testantur sancti Patres, pro peccatorum remissione Deo Eucharistiam offerre consueuit. Id videre est in liturgia Iacobi

Apostoli,

Eucharistia semper pro remissione peccatorum oblata est.

Apostoli, vbi dicitur: *Offerimus tibi incruentum sacrificium pro peccatis nostris, & ignorantiis populi.* Idem docet in sua liturgia D. Basilius, vbi ministrum Deum rogantem inducit, *vt dignus efficiatur, vt offerat sacrificium hoc reuerendum ad abolenda delicta, & pro piaculo populi.* D. Cyrillus catech. 5. mystagogica *Eucharistiam* vocat *propitiationis*; & subdit: *Christum pro nostris peccatis mactatum offeramus, vt & nobis, & illis eum, qui est benignissimus, propitium reddamus.* D. Chrysostomus in sua liturgia: *Idoneos*, inquit; *nos redde ad inferenda tibi dona, & sacrificia pro peccatis nostris, & populi ignorantiis.* Idem docuit Ambrosius, dum *lib. 1. de officiis, cap. 48.* loquens de Eucharistia, inquit: *Offert Christus seipsum quasi Sacerdos, vt peccata nostra dimittat.* D. Augustinus idem sentit qu. 57. in Leuit. *In multis*, inquit, *sacrificiis, quæ pro peccatis offerebantur, vnum hoc nostrum sacrificium significatur, in quo vera fit remissio peccatorum.* Et serm. 11. de Sanctis: *Ibi*, inquit loquens de Eucharistia, *pro peccatoribus Christi sanguis effunditur.* Quibus addendum Concilium Bracarense, vbi can. 1. dicitur: *Cùm omne crimen atque peccatum oblatis Deo sacrificiis deleatur, quid de cætero pro delictorum expiatione Domino dabitur, quando in ipsa sacrificij oblatione erratur.* Omni ergo ex capite liquet Eucharistiæ sacrificium verè & propriè dici propitiatorium.

D. Basil. — D. Cyril. — D. Chrysost. — D. August. — Concil. Bracar.

253. Neque obstat, quod Eucharistia est Sacramentum; quod suscipientem debet sanctificare; ac per consequens non potest esse sacrificium pro aliis oblatum, nec propitiatorium. Quia diuersæ in Eucharistia rationes possunt accipi, & secundùm diuersam acceptionem, sacramentum est, & sacrificium. Prout igitur Eucharistia datur hominibus ad illos sanctificandum, ad modum spiritalis pabuli animæ, sacramentum est: prout autem Deo offertur ad supremum eius dominium colendum, & nostram infirmitatem protestandam modo suprà exposito, sacrificium est; eo planè modo, quo in Lege veteri Agnus Paschalis, prout erat signum visibile gratiæ invisibilis, erat sacramentum: prout verò Deo offerebatur, erat sacrificium. Vnde licèt Eucharistia, prout est Sacramentum, soli suscipienti prosit, ad eum modum quo Baptismus baptizatum duntaxat renouat; attamen prout est sacrificium ordinatur ad impetranda beneficia iis omnibus, pro quibus offertur, sicuti oratio prodest omnibus, pro quibus oratur. Cùm enim Eucharistia prout sacrificium, non tantùm passionem Domini, in qua Christus semetipsum holocaustum pro nobis obtulit Deo, repræsentet, vt semper sensit Ecclesia, & docet D. Augustinus *lib. 20. contra Faustum, cap. 21.* dicens: *Huius sacrificij caro & sanguis ante aduentum Christi per victimas similitudinum promittebatur, in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur, post ascensum Christi per Sacramentum memoriæ celebratur*; sed etiam effectum passionis & mortis Christi hominibus applicet; ideo omnibus pro quibus offertur, verè est propitiatorium. Verùm neminem moueat, quod Augustinus *loc. cit.* sanctissimam Eucharistiam *Sacramentum memoriæ* appellauerit: nec vllus ex hoc inferat, quod corporis Domini in hoc mysterio, in quo eius memoria celebratur, non inuenitur; vel quod sacrificium proprium & verum esse non possit, cùm sit veri sacrificij memoria.

Secundum variam rationem Eucharistia Sacramentum est & Sacrificium.

D. August.

Eucharistia Sacramentũ memoriæ.

254. Etenim dum Eucharistia Sacramentum memoriæ à S. Augustino appellatur, nullo modo corporis Domini absentia ab hoc mysterio indicatur, sed tantùm innuitur, quod hoc Sacramentum in nostram memoriam passionem & mortem Domini, quæ transacta est, reducit: vnde mysterium hoc non est præcisè corporis & sanguinis Domini memoria, cùm vtrumque realiter contineat, nobisque exhibeat: sed est memoria Christi crucifixi, mortem pro nobis patientis, ac cruentum sui ipsius sacrificium in cruce offerentis. Quod apertè ea verbis Apostoli 1. *Cor.* 11. colligitur, ubi ait: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat.* Itáque intellexit Augustinus, dum Eucharistiam *Sacramentum memoriæ* appellauit, corpus Domini verè & realiter in illa contineri dixit, & mortem Christi jam præteritam nobis repræsentare. Quod sic esse conuincitur ex ipsis eiusdem Augustini verbis *lib. 20. cont. Faustum, cap. 18.* vbi inquit: *Hebræi in victimis pecorum, quas offerebant Deo multis & variis modis, sicut re tantâ dignum erat, prophetiam celebrabant futuræ victimæ, quam Christus obtulit. Vnde jam Christiani peracti eiusdem sacrificij memoriam celebrant sacrosanctâ oblatione & participatione corporis & sanguinis Christi.* Quid clarius dicere potuit Sanctus Doctor ad refellendas hæreticorum cauillationes, cùm expressè doceat, sacrificium in mortis Christi memoriam celebrari sacrosanctâ oblatione & participatione corporis & sanguinis Christi. Ergo & reali eius præsentiâ; nisi enim præsens esset, nec offerretur, nec ipsi participaretur.

D. August.

Victimis Hebræorum victima quam [illegible] Christus obtulit & Sacerdotes post [illegible] offerunt, designabatur.

Deinde ea eo quod Eucharistia sit commemoratio sacrificij crucis, malè infertur quod non sit verum ac proprium sacrificium. Immò cùm Eucharistia mortis & sacrificij crucis Christi sit commemoratio, in quantùm mortem illam exhibet vt quædam illius imago; ad hoc vt verè repræsentet, & vera imago dici possit, verum & proprium debet esse sacrificium. Siquidem nihil melius oblationem aut sacrificium refert, quàm oblatio & sacrificium. Imago enim quasi *imitago* dicitur: & quod aliud nobis refert, ad hoc vt illius nobis speciem ingerat, illud imitetur oportet. Nam ut inquit D. August. in libro quæstionum ad Simplicianum, *q. 3.* & docet D. Thomas 3. p. q. 83. art. 1. *solent imagines rerum earum nominibus appellari, quarum imagines sunt.* Vnde idem Augustinus *in lib. sentent. Prosperi*, & habetur *de consec. dist. 2. c. Semel*, inquit: *Semel immolatus est in semetipso Christus, & tamen quotidiè immolatur in Sacramento.* Alioquin vetera Hebræorum sacrificia, quæ passionem Christi præfigurabant, non fuissent vera sacrificia, quod tamen falsum est. 255.

Eucharistia verum sacrificium, quia sacrificium crucis exhibet.

D. Thom.

Quotidie Christus in Eucharistia immolatur.

Nec valet dicere, quod antiquæ Iudæorum oblationes venturam Christi mortem præsignabant Eucharistia autem jam præteritam repræsentat; etenim Agni Paschalis immolatio, quæ quotannis quartadecima die mensis Nisan à Iudæis fiebat, aliud sacrificium jam præteritum, nempe primi illius agni, qui jubente Domino in terra Ægypti immolatus fuit, cuius sanguine in Hebræorum januis coruscante, ab internecione liberati sunt, exhibebat; & tamen verum ac proprium sacrificium fuit. Sicuti ergo Agni Paschalis oblatio *transitum Domini* exprimebat, hoc enim sonat phase, seu paschæ nomen; nam vt legitur Exod. 12. 11. *Phase, idest transitus Domini*: & ibid. 26. & 27. *Cum dixerint vobis filij* 256.

Agnus Paschalis verum erat sacrificium licet rem præteritam exhiberet.

vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis, Victima transitus Domini est, &c. Ita sacrosancta Eucharistia ipsi Agno Paschali respondens, Christi Domini ex hoc mundo ad Patrem morte crucis transitum, quo perfectam hominibus asseruit libertatem, repræsentans, verè ac propriè sacrificium est propinatorium, præfati transitus seu passionis Christi virtutem hominibus applicans. Vnde D. Ambrosius *in cap. 1. Luc.* ait: *Quando sacrificamus, Christus adest, Christus immolatur: etenim pascha nostrum immolatus est Christus.* D. Ambros.

257. Tandem ex ipsa aduersariorum doctrina facilè conuincitur, Eucharistiæ sacrificium esse propitiatorium. Siquidem contendunt Lotherani ad peccati remissionem institutam esse Eucharistiam: quod etiam sentit Caluinus, qui *lib. 4. instit. cap. 17. §. 11. & 33. & cap. 18. §. 3.* docet redemptionem, absolutionem à peccatis, iustitiam, sanctificationem, & ipsam vitam æternam effectus esse Eucharistiæ. Quod ab illius discipulis passim etiam tenetur ac propugnatur. Quo supposito sic contra eos licet ratiocinari. Eucharistia peccata remittit, iustitiam, & sanctitatem tribuit, vel vt est sacramentum, vel vt est sacrificium. Sed non potest ea præstare, vt est sacramentum; quia vt sic, cùm sit instituta à Christo ad modum cibi spiritualis, proprius eius effectus est vitam spiritualem conseruare, augere, delectare; & cùm cibus non nutriat, nisi sumentem, Eucharistia quà sacramentum est, dumtaxat suscipienti prodest, qui antequam hoc mysterium accipiat, tenetur se probare, vt cum conscientiæ puritate, & absque peccato mortifero tantum manducet Sacramentum, vt patet ex Paulo *1. Cor. 11.* Vnde *Sacramentum viuorum*, hoc est iustorum, & à peccatis immunium; & non *mortuorum*, idest actu peccatorum appellatur; aliàs qui hoc mysterium susciperet, *iudicium sibi manducaret*, vt loquitur Apostolus: ergo peccata dimittit, & iustitiam tribuit, etiam non sumentibus, in quantum est sacrificium pro illis Deo oblatum, quo Deus placatur, & ad remittendum peccata, gratiamque conferendam excitatur. Vnde Cyprianus *in serm. de cœna Domini*, inquit, *Eucharistiam esse holocaustum ad purgandas iniquitates.* Quod ex mox dicendis clariùs patebit.

Ex nouatorū doctrina cōuincitur Eucharistiam esse sacrificium.

Eucharistia est holocaustum ad purgandas iniquitates.

§. V.

Quomodo Eucharistia sit sacrificium propitiatorium, explicatur.

258. Adorandum Eucharistiæ mysterium, tanquam propitiatorium sacrificium Deum placare, ac homines à peccato liberare, vt clariùs pateat; etiam illud impetratorium esse, corpusque Dominicum ad diuina obtinenda beneficia ritè offerri, necessariò est præmittendum. Cùm enim, vt superiùs tetigimus, omne sacrificium, vel holocaustum, vel hostia pro peccato, vel tandem hostia pacifica esse debeat, ipsamque Eucharistiam omnem legalium differentiam victimarum complecti ex oratione secreta quam Ecclesia in Missa Dominicæ 7. post Pentecosten legit, suprà docuerimus; non solum holocaustum, quo Dei maiestas totius incendio oblationis colitur; hostia pro peccato, seu sacrificium propitiatorium, quo placatur Deus & peccata remittuntur: sed etiam hostia pacifica, quà de beneficiis acceptis Deo gratiæ exsoluantur, & noua ab ipso bona postulentur & impetrentur, meritò appellabitur. Itaque mysterium hoc sicuti verè honoratiuum, quia ipso tanquam holocausto Deus summè colitur; & verè propitiatorium dicitur, quia ipso vt hostia pro peccato Deus placatur, ac crimina expiantur: ita & verè impetratorium vocari debet, quia illius oblatione, tanquam hostiæ pacificæ immolatione, acceptis de beneficiis gratiæ referuntur, nouaque bona & gratiæ necessariæ impetrantur.

Eucharistia est sacrificiū impetratorium.

Sic ab initio nascentis Ecclesiæ in Missarum celebratione & diuinæ Eucharistiæ immolatione, ad obtinenda non solùm spiritualia & interiora, sed etiam externa & temporalia bona, preces à sacris ministris virtute hostiæ oblatæ fusæ sunt. Vnde Apostolus *1. Timot. 2.* iubet in Ecclesia fieri *obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones pro Regibus & omnibus qui in sublimitate sunt, &c.* quod sancti Patres exponunt de publicis precibus, quæ fiunt in Missa etiam pro temporali pace, & tranquillitate Ecclesiæ, vt videre est apud D. Ambrosium *lib. 6. de Sacramentis, cap. vltimo*, Augustinum *ep. 59. ad Paulinum*, & Chrysostomum *in 1. ad Tim. 2.* Vnde Tertullianus *lib. ad Scapulam*, inquit: *Sacrificamus pro salute Imperatoris.* Et *lib. de coron. mil.* scribit, *oblationem pro natalitiis fieri solitam*; hoc est sacrificium Eucharistiæ oblatum in die natali Imperatoris seu Principis, ad eius à Deo incolumitatem postulandam. Sed hoc luculento Cyrilli Hierosolymitani testimonio comprobatur, qui catechesi 5. mystagogica inquit: *Postquam confectum est illud spirituale sacrificium, & ille cultus incruentus, super ipsa propitiationis hostia obsecramus Deum pro communi Ecclesiarum pace, pro tranquillitate mundi, pro Regibus, pro militibus, pro sociis, pro ægrotis & afflictis, & in summa pro omnibus, qui egent auxilio.* Hæc Cyrillus. D. Augustinus *lib. 22. de Ciuit. Dei, cap. 8.* refert sacrificium Eucharistiæ oblatum ad purgandam domum à dæmonum vexatione. Quod etiam ratione suaderi potest. Etenim si incruentum Eucharistiæ sacrificium Deum placat, ab eoque eorum reis condonationem obtinet, quia est propitiatorium; ergo pro abolendis tum necessitatibus, tum etiam infirmitatibus à peccato productis, à Deo beneficia obtinebit; nam si iratus hoc sacrificio mitigatur, & cum inimicis in gratiam redit, etiam eisdem oblatione victimæ reconciliatis & amicis bona concedet, Quibus præmissis 259.

In oblatione Eucharistiæ preces fundebantur pro salute Imperatoris & pro tranquillitate Ecclesiæ.

Tertull.

Cyril. Hierosol.

Pro omnibus in Missa oratur.

Eucharistia oblata ad purgandam domum à dæmonum vexatione.

D. August.

Dicimus, sacrosanctum Eucharistiæ sacrificium propitiatorium causare remissionem peccatorum mortalium ex opere operato, non quidem immediatè & directè, eo modo quo sacramenta causant gratiam, sed indirectè tantùm & mediatè, impetrando scilicet à Deo auxilium, quo homo excitetur ad contritionem, vel attritionem cum Sacramento, quorum vi immediatè remissio peccatorum obtineatur. Huius nostræ sententiæ singulæ partes expendendæ simul, ac probandæ sunt sigillatim. 260.

Quomodo Eucharistia sit sacrificiū propitiatorium.

Prior ergo pars, nempe quod Eucharistia vt sacrificium propitiatorium causet remissionem peccatorum mortalium ex opere operato, probatur simul & explicatur. In hoc distinguitur effectus ex opere operato, ab effectu ex opere operantis, quòd ille datur intuitu meritorum Christi, & ex institutione ipsius, quia merita sua 261.

Ex opere operato causat remissionem peccatorum.

sua tali vel tali operi applicauit: iste verò datur intuitu meriti operantis, seu facientis opus. Atqui sacrificium Eucharistiæ operatur remissionem mortalium ex sua sola dignitate sacrificij, independenter à merito vel dignitate Sacerdotis offerentis, aut eius pro quo offertur: nam Concil. Trident. *sess.* 22. *cap.* 2. ideo docet sacrificium Missæ esse propitiatorium, quia idem est principalis offerens, & res oblata, ipse scilicet Christus, qui semetipsum semel in ara crucis cruentè obtulit. *Huius quippe oblatione* (ait Concilium) *placatus Dominus, gratiam & donum pænitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit.* Ergo sacrificium Eucharistiæ causat remissionem peccatorum mortalium ex sola dignitate sacrificij, & ex opere operato; non verò à merito, vel dignitate Sacerdotis offerentis, aut eius pro quo offertur, seu ex opere operantis.

Conc. Trid.

261. Posterior verò pars, scilicet quod sacrificium Eucharistiæ non causet talem remissionem immediatè & directè, sed tantùm indirectè & mediatè, &c. euidenter patebit consideranti discrimen quod inter sacrificium est & sacramentum. Differunt enim in hoc, quod sacrificium vt tale immediatè refertur ad cultum Dei, & secundariò ac veluti per redundantiam ad vtilitatem hominum; sacramentum verò primò & per se institutum est ad sanctificationem hominum, eorum scilicet qui parati recipiunt illud. Vnde hæc formatur ratiocinatio. Quod non est institutum ad justificandum immediatè homines tanquam verum Dei instrumentum, sed tantùm ad ipsum Deum colendum directè & immediatè; ipsum Deum immediatè & directè colit, & homines tantùm mediatè & indirectè justificat: sed sacrificium Eucharistiæ formaliter vt tale, institutum est ad colendum Deum, & eius supremum Dominium externa oblatione venerandum; non verò ad justificandum homines. Ergo sacrificium Eucharistiæ immediatè & directè colit Deum; & tantùm indirectè & mediatè justificat homines, Deum excitando vt eis gratiam & contritionem, quibus à peccato liberentur, tribuat. Quod expressit Tridentinum jam citatum, dum inquit: *Huius oblatione placatus Dominus gratiam* (excitantem) *& donum pænitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit.* Quod ipse Angelicus Doctor *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 2. *art.* 2. *quæstiuncula* 2. *ad* 4. docuit, dum de hoc sacrificio respectu eorum, pro quibus offertur, inquit: *Peccata mortalia eis delet, non sicut causa proxima, sed in quantum gratiam contritionis eis impetrat.*

Non immediatè & directè, sed indirectè & mediatè.

In quantum contritionē peccatoribus impetrat.

D. Thom.

262. Adde quod si sacrificium Eucharistiæ immediatè justificaret, præuiam dispositionem in eo pro quo offertur, exigeret; quod tamen falsum est, cùm liceat Missam celebrare pro existentibus in peccato mortali, impœnitentibus, & obduratis. Deinde sacrificium crucis, quod ab Eucharistia repræsentatur, & applicatur, non justificat homines immediatè, sed impetratoriè & meritoriè, quia placauit Deum, & impetrauit vt per debita media peccatores ad salutem perducerentur. Ergo & sacrificium Eucharistiæ non immediatè justificat homines, sed impetrat, vt ex merito sacrificij crucis seu mortis Christi, hominibus gratia excitans, & donum pœnitentiæ concedantur. Denique omne peccatum vel est originale, vel actuale; ab originali mundatur homo immediatè per Baptismum; ab actuali immediatè purgatur per Pœnitentiam, quæ sunt duo sacramenta mortuorum, hoc est peccatorum, immediatè ad delendum peccata à Deo instituta. Vnde Eucharistiæ sacrificium nequit hos effectus immediatè præstare. Immò sub hac formalitate sacrificij nequit immediatè augmentum gratiæ producere; hoc enim proprium est Eucharistiæ sub ratione sacramenti, & cibi spiritualis animæ, & aliorum sacramentorum, quæ primam gratiam sanctificantem in suscipientibus prærequirunt: vnde & sacramenta viuorum, hoc est justorum, appellantur.

Licet Missā celebrare pro actu peccatoribus & obduratis.

Baptismus & pœnitentia duo Sacramenta mortuorum.

263. Nec dicas contra præfata, quod si sacrificium hoc causet gratiam & remissionem peccatorum indirectè tantùm, & per modum impetrationis, non causat illas ex opere operato; quia quamvis id quod causatur per modum impetrationis, quæ fit mediâ oratione, non causetur ex opere operato; tamen quod impetratur ex vi operis meritorij jam à Christo patrati, verè fit ex opere operato. Cùm autem Eucharistiæ sacrificium non sit impetratorium gratiæ disponentis, præparantis, & excitantis ad pœnitentiam oratione, sed ex vi sua, seu ratione operis quod agitur, & ex dignitate rei oblatæ ac principalis offerentis, nempe Christi; planum est, illud causare remissionem peccatorum ex opere operato. Sed quia hanc remissionem non causat, nisi mediatè & indirectè, non potest facere de attrito contritum, nec gratiam infundere vltra subiecti dispositionem; potest tamen impetrare dispositionem ad gratiam, seu obtinere auxilium ad ponendam talem dispositionem, quæ omninò requiritur, vt hoc sacrificium effectum habeat propitiatorium in illis pro quibus offertur. Etenim quamvis causet gratiam excitantem ex opere operato, non tamen causat illam infallibiliter, ex eo quod illi, pro quibus offertur, tali effectui ponunt obicem.

Eucharistia est impetratoria ex vi operis meritorij à Christo patrati.

Non causat gratiam infallibiliter in eis pro quibus offertur.

264. Expiat insuper, ac immediatè remittit incruentum hoc sacrificium pœnas ex mortalibus, siue venialibus peccatis condonatis relictas. Primò quidem, quia Concilium Tridentinum suprà allatum docet, quod hoc sacrificium offertur non solùm pro fidelium viuorum peccatis, pœnis, satisfactionibus & aliis necessitatibus, sed & pro defunctis in Christo nondum ad plenum purgatis. Sed defunctis non potest valere mediatè, impetrando scilicet auxilium, quo eliciant actum satisfactorium; nam animæ purgatorij non sunt capaces actiuæ satisfactionis, aliàs possent seipsas è purgatorio liberare; sed tantùm satisfactionis ab aliis applicatæ. Ergo hoc sacrificium immediatè remittit pœnas relictas ex condonatis peccatis, siue mortalibus, siue venialibus.

Expiat & remittit pœnas temporales peccatorum, vt sunt purgatorij.

265. Secundò quia D. Thom. 3. *p. q.* 79. *art.* 5. *in corp.* comparans Eucharistiam vt habet rationem sacramenti, cum ipsamet vt habet rationem sacrificij, ait quod *vt est sacramentum non est instituta ad satisfaciendum, sed ad spiritualiter nutriendum, per vnionem ad Christum & ad membra eius; sicut & nutrimentum vnitur nutrito, &c. in quantum verò est sacrificium, habet vim satisfactiuam.* Ex quo loco D. Thomæ extrahitur hoc argumentum. Remissio pœnæ cùm non pertineat ad intrinsecam hominis sanctitatem,

potest

Habet vim satisfaciendi vt est sacrificium.

potest fieri per extrinsecam condonationem, absque intrinseca hominis mutatione. Ergo optimè potest fieri per hoc sacrificium, quod vt tale non solùm prodest offerentibus, sed etiam illis pro quibus offertur, etiam ipsis nihil operantibus aut recipientibus, maximè cùm per illud offeratur Deo satisfactio infinita Christi pro omnibus hominum peccatis.

266. Neque obstat quod D. Thomas dicat *loc. cit.* quod sacrificium causat hunc effectum secundùm dispositionem subiecti, & secundùm modum suæ deuotionis & feruoris: quia tantùm vult S. D. quod sicut Sacramenta, quæ causant gratiam ex opere operato, conferunt illam in maiori quantitate in subiecto magis disposito; ita & hoc sacrificium plures gradus pœnæ remittit in subiecto meliùs disposito. Vnde si ille pro quo offertur, elicit actum bonum satisfactorium vt quatuor, remittuntur ipsi octo gradus pœnæ, ex quibus quatuor correspondent actui satisfactorio, & quatuor ipsi sacrificio.

In subiecto meliùs disposito plures gradus pœnę remittit.

§. VI.

De nominibus & valore sacrificij Eucharistiæ.

267. QVia nomina naturam rei explicant, sunt enim velut quædam imagines rerum, quæ earum essentias ac proprietates manifestant; unde vt ait Plato in Cratilo: *Oportet pulchrum nomen habeat id quod pulchrum est*: etenim malè deformi nomine res formosæ significantur; ideò expositâ sacrificij Eucharistiæ naturâ, eius nomen, quo frequentiùs exprimitur, operæpretium est adducere.

Nomina rerum imagines.

Plato.

268. Verùm, quia res in dignitate, præstantia, virtute, ac vtilitate immensa non facilè vnâ voce declaratur; ideo non vnicum, sed plura Eucharistia à fidelibus sortita est nomina, quibus, licèt vtcumque eius exprimatur excellentia; tamen qualis omninò sit, perfectè non manifestatur. Quare singula obiter tangemus, præcipuum ac vsitatius sedulò vt explicetur, immorantes.

269. Primò igitur corporis & sanguinis Domini sub speciebus panis & vini admirabile munus, prout omnium Sacramentorum præstantissimum est, solet appellari *Eucharistia*, tum apud Græcos, tum apud Latinos, vel vt ipso tremendo mysterio gratias Deo nos agere ob tantum nobis concessum beneficium; vel vt in ipso totius gratiæ fontem contineri demonstretur. Vocatur etiam *Communio*, seu communicatio, ab Apostolo 1. *Cor.* 10. & à D. Luca *Act.* 2. quia per ipsam Eucharistiam communicamus Christo, eius carnem & Deitatem participantes: & quia per ipsam communicamus & vnimur ad inuicem. Insuper ob ineffabilem rerum diuinarum secretam quandam coniunctionem, à Græcis *mysterium*, à Latinis *Sacramentum*, addito sancti cognomine, vocitatur; quia scilicet cætera sanctitate superat Sacramenta, ipsum omnis sanctitudinis Authorem Christum Dominum veraciter complectens. *Panis* etiam *Dei*, & *Panis Cælestis* à Sancto Ignatio *ep. ad Romanos*, vocata est, & ab Ecclesia in quotidiana huius mysterij celebratione appellatur. Prætereà ab exordio nascentis Ecclesiæ sine vllo addito *Corpus Christi* dicitur; immò & olim dum hæc diuina mysteria à sacro ministro Christiano ad communionem porrigebantur, ille pronuntiabat, *Corpus Christi*; & recipiens respondendo *Amen*, confitebatur ore quod corde credebat, nimirum corpus Christi sub specie panis realiter contineri. Vocatur etiam *Viaticum*, quia eius auxilio roborati viam ab hoc exilio ad cœlestem patriam peragunt. Denique à Græcis dicitur *Metalepsis*, hoc est assumptio; quia sicut notauit S. Thomas 3. *p. q.* 73. *art.* 4. ex D. Damasceno *lib.* 4. *fid. orth.* per hoc Sacramentum Filij Deitatem assumimus: & vt notauit D. August. *lib. de Ciuit. Dei*, Christiani Africæ Eucharistiam *vitam* appellabant.

Corporis Domini sacrificium vocatur Eucharistia.

Communio seu communicatio.

Mysterium.

Sanctum sacramentum.

Panis Dei, panis cœlestis.

Corpus Christi.

Viaticum

Metalepsis.

Vita.

D. Damas.

D. August.

Sed quatenus ineffabile corporis & sanguinis 270.
Domini sacramentum rationem induit sacrificij pro hominum salute & ad Dei gloriam ac maiestatem protestandam Deo oblati, aliis, diuersisque nominibus insignitur. Dicitur enim *hostia*, quia continet ipsum Christum qui semetipsum obtulit Deo hostiam immaculatam pro nobis. Prætereà antonomasticè appellatur *Sacrificium*, quia nullo alio propriè dicto sacrificio quàm Eucharistiæ Christianorum gaudet Ecclesia; & quia cruenti, quod in cruce Christus obtulit, sacrificij incruenta est commemoratio. Vocatur etiam *Oblatio*, quia quotidie in Ecclesia pro viuis & defunctis Deo offertur. Sed frequentiora ac vsitatiora quæ tanto Sacrificio tribuuntur nomina, duo notantur; quorum vnum apud Græcos, aliud apud Latinos inualuit. Græci quippe λειτουργίαν vocant, hoc nomine non munus seu ministerium publicum, vt ipsum nomen sonare videtur, accipientes; sed ministerium quo sacrificium Eucharistiæ offertur. Quo nomine in hac acceptione vsus est Lucas *Act.* 13. vbi de Apostolis *ministrantibus Domino*, hoc est sacra mysteria celebrantibus, Græcè habetur λειτουργούντων αὐτῶν τῷ κυρίῳ; hoc est, vt interpretatur Erasmus, *sacrificantibus ipsis Domino*.

Hostia.

Sacrificium.

Oblatio.

Liturgia.

Latini autem ab ipso nascentis Ecclesiæ exor- 271.
dio ad corporis & sanguinis Domini incruentum sacrificium significandum, *Missæ* nomine vsi sunt. Vnde autem hoc ortum sit ac deriuatum *Missæ* nomen, non omninò certum est. Alij vocem hanc putant Hebraïcam, & ab Hebręis Christianorum primis, ad Latinos transmigrasse: quod non sine fundamento videtur. Nam secundùm viros eruditissimos Hebræi sermonis non ignaros, idem est apud Hebræos *Missah*, quod apud Latinos spontanea oblatio. Vnde notarunt quod *Deuteron.* 16. 10. vbi in vulgata editione legitur, spontanea oblatio, Hebraïcè & Chaldaïcè habetur *Missah*, quam offerebant Domino in gratiarum actionem de fructibus terræ, quâ & vescebantur in templo, cum recordatione præteritæ seruitutis, & ab eadem liberationis. Quæ omnia cùm optimè conueniant cum Eucharistiæ sacrificio, ideo ad illud exprimendum maiores nostri *Missæ* nomine vsi sunt. Attamen contrarium censent alij, & missam nec vocem Hebraïcam, nec ab Hebraica deriuatam, sed Latinam omninò volunt. Quod patère videtur ex eo quod Hebrææ voces, vt sunt *Amen*, *Alleluia*, *Sabaoth*, &c. apud omnes nationes Christiano nomine decoratas adhuc vigent, nullo modo autem *Missæ* nomen apud illas in vsu est: sed Græci liturgiæ voce sacrificium nominant; ipsique Maronitæ & Syri, qui Chaldaicâ linguâ sacra mysteria peragunt, *Missæ* nomen non norunt. Adde quod doctissimi huius vocis originem è Latinitate deducunt. Nam Hugo à Sancto Victore *lib.* 2. *de sacr.*

Missa.

Vnde hoc nomen deriuetur.

Hugo Vict.

sacr. p. 8. c. vlt, existimat sacrificium Eucharistiæ Missam dici, ex eo quod in illius celebratione oblationes & preces ad Deum mittantur: sicque dum populus hac voce dimittitur, *Ite Missa est*, de hostia salutari ac precibus ad Deum pro sua incolumitate certificatur. Idem sensit D. Gregorius Magnus *lib. 4. dial. c. 58.* vbi inquit: *Dicitur Missa, quasi transmissio, eo quòd populus fidelis per ministerium Sacerdotis, qui fungitur vice mediatoris inter Deum & homines, preces & supplicationes, & vota transmittat Altissimo. Ipsum verò sacrificium, idest hostia, Missa vocatur, quasi transmissa primùm nobis à Patre, vt esset nobiscum per incarnationem; postea Patri à nobis, vt intercedat pro nobis ad ipsum per passionem; vt & in sacramento primùm nobis à Patre per sanctificationem, postea Patri à nobis per oblationem.* Hæc Gregorius, cui concordat S. Thomas 3. *p. q. 83. art. 4. ad 9.* vbi ait; *Missa nominatur, quia per Angelum Sacerdos preces ad Deum mittit, sicut populus per Sacerdotem; vel quia Christus est hostia nobis missa à Deo.*

Greg. Mag.

D. Thom.

272. Nihilominus quidquid sit de Missæ nominis etymologia ac origine, præfata optimè possent cohærere, dicendo quod primi Ecclesiæ fundatores Apostoli, ad significandam oblationem corporis & sanguinis Domini, qui semetipsum sponte in Eucharistia, ac deinde in cruce obtulit, nomen Missæ ex voce Hebraïca spontaneam oblationem significante acceperunt, ac Latinæ Ecclesiæ tradiderunt: quamuis deinde successu temporis ob maximam vocis Missæ cum Latinis vocabulis similitudinem, Ecclesiæ Doctores hoc nomen ad modum Latinarum vocum explicuerint. Eadem enim res ab hac voce, *Missa*, significari videtur, siue Hebraïca, siue Latina censeatur. Etenim juxta Hebraïcam originem, cùm spontaneam oblationem Missa significet, optimè exprimit Eucharistiæ sacrificium, quod spontè & liberè Deo offertur, tum à principali offerente Christo Domino, tum ab eius ministro, seu vicario, nempe Sacerdote. Nec diuersam habet significationem, si Latinè hæc vox vsurpetur. Cùm enim hoc modo significet missionem hostiæ, precum, & votorum, vel per Christum præcipuum sacrificij authorem ac offerentem, siue per Angelum assistentem, siue per Sacerdotem celebrantem, siue per populum concelebrantem ac comministrantem; hæcque missio ad Deum sit vera, spontanea, ac libera, tum hostiæ, tum precum & votorum oblatio facta Deo, liquet eandem rem illo vocabulo, siue Hebraïcum, siue Latinum sit, explicari.

Nomen Missæ ab Hebraïco sermone deriuatum, deinde cum Latino coniunctum.

273. Parum ergo refert Missæ nomen, siue ex Hebræis, siue ex Latinis esse depromptum; sed multùm interest hoc nomen in Ecclesia à primis seculis vsurpatum esse ad significandam incruentam corporis & sanguinis Christi in Eucharistia oblationem. Illud autem esse antiquissimum, & ab initio Ecclesiæ vsitatum, quis contradicet? Etenim Pius Papa Apostolorum temporibus vicinus, nam Higino Pontifici successit anno Christi 158. juxta Cardinalem Baronium, Sacrificium nostrum *Missam* vocat in epistola quam referente eodem Baronio scripsit Iusto Episcopo Viennensi, anno Domini 166. quæ habetur *tom. 1. biblioth. veterum Patrum*; ait enim: *Soror nostra Euprepia, sicut benè recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignauit, vbi nunc cum pauperibus nostris commorantes Missas agimus.* Similiter Cornelius Romanus Pontifex in epistola quam anno

Antiquissimum Missæ nomen.

Pius I.

A primis Ecclesiæ seculis vsurpatum.

Cornel. Papa.

¹ R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Christi 255. dedit ad Lupicinum Episcopum Viennensem, quæ extat eodem tom. 1. Biblioth. Petrum, sæuientem in Christianos persequutionem à Gallo & Volusiano Imperatoribus excitatam dum intimat, Missarum meminit; ait enim: *Scias frater charissime, arcam dominicam vento persequutionis acerrimè commoueri, & edictis Imperatorum Christianos vbique tormentis variis affici; nam in vrbe Romana Imperator ad hoc constitutus est: vnde publicè neque in cryptis notioribus Missas agere Christianis licet.* Vnde & *Missæ* nomen in Concilio Romano sub Sylucstro, in fine: in Concilio Carthaginensi II. *can. 3.* in Concilio Agathensi, *cap. 47.* & aliis videre licet. Illud insuper vsurpauit ad sacrificij Eucharistiæ celebrationem significandam D. Ambros. qui *lib. 5. ep. 33.* de se inquit: *Ego mansi in munere, Missam facere cœpi, orare in oblatione, &c.* Et D. August. serm. 91. de tempore: *In lectione* (inquit) *quæ nobis ad Missas legenda est, audituri sumus.* Aliique Sancti Patres hoc nomine vtuntur, quos longum esset recensere. Ex quibus omnibus constat, quàm rationabiliter, quàm justè ad incruentum sacrificium significandum *Missæ* nomine Catholica vtatur Ecclesia; ac quàm injustè à Nouatoribus in hoc, aliisque quæ ab antiquis Patribus recepit, impugnetur.

Concil. Rom. Carthag. Agathens.

D. Ambros.

D. August.

Malè à nouantibus impugnatū.

Huius igitur acceptabilis Deo sacrificij, quod rationabiliter *Missa* nominatur, quodque singulis diebus piâ deuotione ad Dei gloriam & hominum vtilitatem celebratur, valor maximus est, ac quantum ad sufficientiam intensiuè infinitus: licèt quantùm ad efficaciam, seu ex parte effectus, semper sit finitus. 274.

De valore sacrificij Missæ.

Suadetur facilè prior huius valoris pars, scilicet infinitas intensiua quantùm ad sufficientiam. Primò ex duplici capite præcipuè valor sacrificij desumitur, scilicet ex re oblata, ac principali offerente, siue mediatè aliorum ministerio, siue per seipsum immediatè offeret. Non enim valorem amittit donum à Principe collatum, siue manu ministri eius, siue propriâ conferatur. Atqui in sacrificio Missæ res oblata, nimirum corpus & sanguis Christi Verbo Dei hypostaticè vnita; & principalis offerens, nempe ipse Christus Dominus, qui ideo Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech appellatur, quia continuò & vsque ad finem seculi corpus suum & sanguinem sub speciebus panis & vini Sacerdotum ministerio Deo offert, sunt dignitatis simpliciter infinitæ: ergo valor sacrificij Missæ est intensiuè infinitus. 275.

Corpus & sanguis Christi simul valoris infiniti.

Præterea *Missæ* sacrificium est idem numero cum sacrificio Crucis ex parte rei oblatæ & principalis offerentis, & solâ offerendi ratione diuersum, vt loquitur Conc. Trid. *sess.* 22. *cap.* 2. Sed sacrificium crucis fuit valoris infiniti quantùm ad sufficientiam. Ergo eundem valorem habet sacrificium Missæ. Adde quod vis satisfactoria ex opere operato eadem est in vtroque sacrificio; siquidem infinita satisfactio, quam Christus in cruce exhibuit, nobis incruento Missæ sacrificio applicatur. 276.

Missæ sacrificium idem est cum sacrificio crucis.

Conc. Trid.

Quod autem huius sacrificij valor quantùm ad efficaciam, seu ex parte effectus vel fructus recepti, non sit infinitus, apertè constat. Sicuti enim in naturalibus causa vniuersalis non agit, nisi iuxta dispositionem subiecti: ita sacrificium Crucis & Missæ, quæ sunt causæ vniuersales in ordine supernaturali, non agunt nisi juxta men- 277.

finram dispositionis subiecti. Cùm aotem hæc dispositio sit finita, effectus etiam etit finims; vnde non remittitur tota pœna Sacerdoti offetenti, vel aliis pro quibus offertur Missa. Qood docuit S. Thomas 3. *p. q.* 79. *art.* 5. vbi ait, quod *quamuis hac oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni pœna, tamen solum sit satisfactoria illis pro quibus offertur, vel etiam offerentibus, secundum quantitatem sua deuotionis, & non pro tota pœna.*

Eucharistia agit secundum dispositionem subiecti. D. Thom.

278. Vnde meritò notatut discrimen in remissione pœnæ quæ datut in Ecclesia pet indulgentias ex thesauto Eeelesiæ; & in illa quæ temittitut ex sacrificio Missæ, ptovt habet vim satisfactoriam ex opere operato intensiuè infinitam, virture passionia Christi & sacrificij etucis, quæ pet sacrificium Missæ applicantur. Nam pet indulgentias temissio pœnæ determinatut juxta intentionem concedentis, non verò juxta deuotionem recipientis. Quod patet ipsis diplomatibus Pontificum, in qoibus determinantot pœnæ temittendæ. Vel enim plenaria (vt dicitur) indolgentia omoem condonat pœnam, vel noo plenaria pœnarum partem secundùm tempus, vel decem, vel quadraginta dierum; vel decem, vel centum, vel mille annomm potest expiare: at in sacrificio Missæ offetens pto aliquo non determinat quantitatem pœnæ, quæ hoc sacrificio debet temitti, aliàs vnico sacrificio tota posset tolli pœna, & applicatio voius Missæ plenariæ iodulgentiæ æqoiualeret: sed remissio pœnæ omninò commensoratur deuotioni seu dispositioni illius, pro quo sacrificium offertut.

Discrimen inter remissionem per indulgentias & per sacrificium Eucharistiæ.

279. Quod tameo non impedit, qoin hoc incruentum sacrificium habeat vim infinitam ad satisfaciendum intensiuè, & extensiuè. Etenim non solùm pro omni pœna debita culpis, siue lethalibus, siue venialibus, valet satisfacere, sed etiam pro pœna debita culpis infioitorum hominum, si existerent: nam cùm sit idem cum sacrificio crucis, ex parte rei oblatæ & principalis offerentis, visque ad satisfaciendum ex opere operato eadem sit in vtroqoe sacrificio, eandem cum illo iofinitatem, siue intensiuam, sioe extensiuam habet. Ex quibus seqoitur, hoc sacrificium pro pluribus oblatum æquè prodesse cuilibet, ac si pro vno tantùm offerretur. Siquidem infinitus illius valor neqnit exhauriri, & multi ipsum participantes non obstant aliis & allis, qui possunt etiam eiusdem valorem recipere; infinitum enim ex Aristotele 3. *physic.* est illud cuius partes accipientibus sempet temanet aliquid extrà; hoc est, quaotumuis de infinito accipiatur, semper accipiendum remanet, & nusquam totum accipi valet. Dum enim Sacetdos generaliter pro circumstantibus plurimis hoc sacrificium offert, non minùs siogulis prodest, quàm si quilibet eorum solos adesset: aliàs tutius & melius esset interesse sacro, cui pauci vel nullus alius intersit, quàm publico & solenni, cui omnis adest populus; quod tamen falsum est. Vnde quando Sacerdos applicat Missam pro pluribus nominatim id postulanòbos, æqoè singulis prodest, ac si pro vno celebraret.

Eucharistia pro pluribus oblata, cuilibet æquè prodest ac si pro vna dumtaxat offerretur.

280. Nec propterea dicendum est, quod vna Missa tantùm profit fidelibus, quantùm ipsis prodessent plores, ex eo quòd habeat valorem infinitum, qui vt talis non indiget moltiplicatione: quia licèt Missa sit valoris infiniti quoad sufficientiam, non est valoris infiniti quoad efficientiam; quia eius effectus limitatur à deuotione offerentis, & eius pro quo offertur; & ideo plora Missæ sacrificia magis prodesse possunt, quàm vnum.

Tamen plures Missæ magis prosunt quàm vna.

ELVCIDATIO III.

De præstantia Sacerdotij noua Legis.

281. QVia in superioribus incruentum Eocharistiæ sacrificium in Ecclesia à Christo Domino institutum stabilientes, Christi Sacetdotiom in se considerauimos, idque ab illo ad Apostolos, eorumque successores, ad sacra altaris ministeria celebranda, extensum ac diffusum vidimus: connexione doctrinæ nunc cogimur hoc Christianum ac nouæ Legis Sacerdotium sigillatim explanare, eius præstantiam declarare, munus exponere, cæteraque quæ in illo notantur, & ab illo procedunt pertractare. Cùm autem juxta Philosophos, de quali bet re quatuor inquirantur, an sit, quid sit, qualis sit, & propter quid sit; hoc est, cuiuslibet rei essentia, existentia, dignitas & finis debent exponi: à duabus primis quæstionibus abstinebimos (jam enim dari Sacerdotium in Ecclesia ad sacrificium offerendum sufficienter probauimus;) tertiam & quartam explicabimus, qualitates Sacerdotij Christianorum, & eius finem considerantes.

Sacerdotium à Christo ad Apostolos eorumque successores diffusum.

SECTIO PRIMA.

In quo pracipuè consistat dignitas Sacerdotij noua Legis.

282. VErum ac proprium Sacerdotium dari in noua Lege ac in Christi Ecclesia, qoo viri ad sacra electi ministeria decorantur, ex soperiùs dictis tanquam certum supponimus. Cúmque etiam ex præfatis ad sacrificia offerenda Sacerdotium esse ordinatum pateat, illius modò dignitatem inuestigantes, eius originem, excellentiam, ac qualitates indagamus.

283. Sed ante omnia quæ de huius Sacerdotij dignitate dicturi sumus, ad illorum euidentiam præmittendum est, non simplicem quemdam titum, aut quandam ceremoniam externam & vacuam, ad sacra exercenda homines depotantem, esse Sacerdoóum, sed verum ac proprium nouæ Legis Sacramentum. Nouantes torquet hic dicendi modus; illi enim Ordinem oon Sacramentum, sed merum figmentum esse contendunt, nullamque in Ecclesia ordioatiooem, præter titum eligendi concionatorem existimant. Verùm hic eorum error refellitur statuendo, Ordinem, ac consequenter Sacerdotium, verum ac proprium à Christo institutum esse Sacramentum, quod semper sancta teouit ac docuit Ecclesia.

Sacerdotium nouæ legis est sacramentum.

284. Statuitur ergo, Ordinem seu Sacerdotium verum esse Sacramentum. Primò; nam ad rationem Sacramenti tria requiruntur, scilicet qood sit ceremonia sensibilis, permanenter instituta, habeatque infallibilem gratiæ promissiooem, nempe quod in eius vsu & exercitio gratia infallibiliter conferatur; qoia vt loqoitur Concil. Trident. Sacramentum est *signum visibile gratia inuisibilis ad nostram justificationem diuinitus institutum.* Sed ordinatio quà ministri Ecclesiæ in Sacerdotes promouentur, hæc tria cootinet; est enim sensibilis, quia per signum sensibile & externum, scilicet per impositionem manuum confertur. Vnde *Act.* 14.

Tria ad Sacramentum requisita.

pro

Quæ in ordinatione reperiuntur.

pro eo quod in vulgata editione de Barnaba & Paulo legitur, *cùm constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros*, Græcè habetur χειροτονήσαντες, hoc est, *manus extendentes*, seu *manus imponentes*: quo loco innuitur manuum impositione Presbyteros ab Apostolis ordinatos esse. Qui ritus initiandi ministros Ecclesiæ, constans & permanens est, cùm ex continuo vsu Ecclesiæ ad hæc vsque tempora perseueret; & tandem hoc ritu sensibili & permanenti infallibiliter ex diuina promissione confertur gratia. Quod patet primò ex Apostolo 1. *Tim.* 4. dilecto suo scribente discipulo: *Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per impositionem manuum Presbyterij.* Vbi Presbyterij nomine intelligit cœtum Presbyterorum, qui cum Episcopo imponunt manus supra caput illius qui in Presbyterum ordinatur: vel potiùs cœtum Episcoporum, à quibus Timotheus fuerat ordinatus Episcopus per manuum impositionem. Secundò ex eodem Apostolo, qui 2. *ad Timoth.* 1. inquit: *Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Ergo cùm signum sensibile, permanens, ac gratiam ordinato conferens in Sacerdotio reperiatur, illud verum esse Sacramentum Ecclesiæ nemo non videt.

Presbyterii cœtum significat Episcoporum.

285. Quod adeo verum est, vt etiam à Caluino Nouatorum antesignano admittatur. Hic enim quamuis infensissimus Fidei Catholicæ, ac Ecclesiasticæ Hierarchiæ hostis, Presbyteratum verum Sacramentum fatetur *lib. instit. cap. 19. num. 28.* dum scribit: *Quantum ad verum Presbyterij munus attinet, quod ore Christi nobis est commendatum, libenter eo loco habeo. Illic enim ceremonia est, primùm ex Scriptura sumpta, quam non esse inanem, nec supernacuam, sed fidele spiritualis gratiæ symbolum, testatur Paulus.* Et num. 31. subdit: *Id quod dixit, duo tantùm esse Sacramenta, Baptismum & Eucharistiam, intelligendum esse de sacramentis, quæ fidelibus omnibus sunt communia.*

Caluinus fatetur Ordinem esse sacramentum.

286. Duo contra præfata opponunt hæretici. Primum, quod impositio manuum quâ Apostoli vtebantur, erat tantùm quædam ceremonia à Sacramento aliena, quia illâ homines pro quibus orabant, Deo offerebant & commendabant. Secundum est, quod quando Apostolus meminit gratiæ collatæ per manuum impositionem, non loquitur de gratia justificante seu gratum faciente, sed tantùm de gratia gratis data.

Instant hæretici.

287. Refelluntur tamen facilè duo opposita. Primum etenim confutatum manet ex illa cautela quam in manuum impositione adhibebant Apostoli; non enim nisi post diligentem morum & doctrinæ inquisitionem, ac examen peculiare alicui manus imponebant, ne scilicet indignum & incapacem sacro ministerio deputarent. Et ideo Apostolus Timotheo Episcopo *ep. 1. cap. 5.* scribit in hæc verba: *Manus citò nemini imposueris, neque communicaueris peccatis alienis.* Ex quo patet, manuum impositionem ad Sacramentum verum, nempe Ordinis seu Sacerdotij pertinere; nam si sola ceremonia esset, ille qui citò eam alicui adhiberet, peccatis eius non communicaret; siquidem licet pro peccatore etiam in mortali peccato existente orare Deum, absque eo quod delictis eius participetur; sed non licet indignum aut incapacem manuum impositione in Presbyterum promouere, nisi eius peccatis seu indignitati communicetur.

Confutatur.

Inquisitio morum & doctrinæ in ordinandis, indicat Ordinem esse sacramentum.

288. Secundum etiam oppositum, ex se corruit; falsum enim omninò est, quod ibi Apostolus de alia gratia, quàm de gratum faciente loquatur. Quod patet ex verbis quæ subdit post illa quæ ex 2. ad Timotheum epistola adduximus. Subiungit quippe, *non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis.* Atqui spiritus dilectionis est charitas, quæ non est sine gratia gratum faciente. Ergo de gratia gratum faciente, non autem de gratis data ibidem loquitur Apostolus. Neque obesse videtur quod Paulus in testimonio ex 1. Tim. 4. meminit *prophetia*, quæ est gratia gratis data: nam prophetiæ nomine intellexit Apostolus, vel reuelationem sibi factam de Timotheo in Episcopum ordinando, vel supernaturalem operationem, quâ sanctificatus fuit in ordinatione, eo modo quo *Eccl.* 48. miraculosa mortui suscitatio Elisæi ossium contactu *prophetia* vocitatur, dum dicitur, *& mortuum prophetauit corpus eius*: vel tandem formam Sacramenti, seu mystica verba quæ cum impositione manuum in ordinatione pronuntiantur. Etenim ipse Sacramentorum author Christus, cuius virtus nequaquam Sacramentis alligatur, in Apostolorum ordinatione verbis vsus est; dixit enim Luc. 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem*, vt docet Concil. Trid. *sess.* 22. *cap.* 1.

Gratia sanctificans in ordinatione confertur.

Quid prophetiæ nomine intelligatur.

Conc. Trid.

Secundò antiquorum Ecclesiæ Doctorum ac Sanctorum Patrum testimoniis Ordinem seu Sacerdotium verum esse Sacramentum comprobatur: ipse etenim catholicæ doctrinæ propugnator acerrimus, cuius apud omnes Christiani cultus professores immensum semper fuit authoritatis pondus, Augustinus *lib. 2. contra Parmenianum, cap. 13.* docet expressè Ordinem esse Sacramentum, dum inquit: *Nulla ostenditur causa, cur qui Baptismum amittere non potest, jus dandi amittere possit: vtrumque enim Sacramentum est, & quadam consecratione vtrumque homini datur; illud cùm baptizatur, istud cùm ordinatur.* Et inferiùs subdit: *Ipsi explicent, quomodo Sacramentum baptizati non possit amitti, & Sacramentum ordinati possit amitti? Si enim vtrumque Sacramentum est (quod nemo dubitat) cur illud non amittitur, & istud amittitur?* Et *lib. 1. de Baptismo contra Donatistas, cap. 1.* inquit: *Sacramentum Baptismi est, quod habet qui baptizatur; & sacramentum dandi Baptismi est, quod habet qui ordinatur.* 289.

Augustinus expressè docet ordinem esse Sacramentum.

Idem docuit S. Leo Papa *ep. 81. cap. 1.* vbi de ordinatione sic loquitur: *Intelligamus quantâ deuotione curandum sit, ne tanta benedictionis Sacramentum negligenter videatur impleri.* Et ep. 87. *ad Episcopos Africanos*, contra illegitimè ordinatos sic *cap. 1.* inuehitur: *Quis audeat dissimulare, quod in tanti Sacramenti perpetratur iniuriam?* Fauet etiam Greg. Magnus *lib. 4. in lib. Regum, cap. 4.* exponens verba ex 1. libro; nempe: *Tulit Samuel lenticulam olei*, vbi ait: *In hac vnctione exprimitur quod in sancta Ecclesia nunc etiam materialiter exhibetur; quia qui in culmine ponitur, Sacramenta suscipit vnctionis; & quia verò ipsa vnctio Sacramentum est, is qui promouetur, benè foris vngitur, si intus virtute Sacramenti roboretur.* 290.

Idem sentit S. Leo Papa

Et Gregorius Magnus.

Tertiò id ratione suadetur. Destinare aliquem ad sacrum munus exercendum, eique gratiam quâ dignè exerceatur conferre, veri Sacramenti proprium est. Quod patet in Baptismo, quo baptizato confertur potestas suscipiendi Eucharistiam & alia Sacramenta: datur simul gratia ad illa dignè recipienda, & ad sanctè justéque, vt Christianum decet, viuendum. Sed Sacer- 291.

Ratione conuincitur.

dotium nouæ Legis destinat hominem ad consecrandum panem & vinum in corpus & sanguinem Christi, datque illi potestatem offerendi sacrificium eiusdem corporis & sanguinis Domini in Eucharistia; simulque confert ordinato gratiam sanctificantem, quâ dignè consecrare & offerre valeat: nam vt loquitur Ambrosius de sacerdotali dignitate, cap. 5. *Homo imponit manum, Deus largitur gratiam.* Et Concil. Florentinum in decreto Eugenij de ordine, inquit, quod *effectus (Ordinis) est augmentum gratiæ, vt quis sit idoneus minister.* Immò Christus Dominus Apostolis concedens potestatem remittendi peccata in sacramento pœnitentiæ (quæ potestas Sacerdotio annexa est) simul infudit Spiritum sanctum, vt ad hoc munus illos sanctificaret. Ait enim Ioan. 20. *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis.* Ergo Sacerdotium nouæ Legis est verum ac proprium Ecclesiæ Sacramentum.

292. Ad maiorem autem horum euidentiam notandum est, omnium Ecclesiæ Ordinum, qui sub vniuersali Sacramento Ordinis recensentur, maximum ac nobilissimum esse Sacerdotium, quia immediatè ordinatur ad conficiendum Eucharistiæ Sacramentum, illudque in altari tanquam verum ac propitiatorium sacrificium Deo offerendum: cæteri autem Ordines mediatè Eucharistiam respiciunt, & immediatè ad Sacerdotium ordinantur. Vnde septem Ecclesiæ Ordines, sub Ordinis Sacramento comprehensi, secundùm dignitatem sic numerantur, vt primus sit Sacerdotum, secundus Diaconorum, tertius Subdiaconorum, qui tres maiores ac sacri nuncupantur. Deinde Acolytorum, Exorcistarum, Lectorum & Ostiariorum, qui minores vocantur, quatuor Ordines subsequuntur. Hos omnes recipiant qui veram Christianam profitentur Religionem; nullumque respuant, cùm ab Apostolis sint admissi, ac semper in Ecclesia ab eius exordio recepti: nam horum omnium meminit Ignatius Apostolorum discipulus in epistola ad Antiochenos, in Bibliotheca Patrum ordine 12. & Cornelius Papa in epistola ad Fabium Antiochenum, omnes septem Ordines nominat. Vnde in Concil. Carthag. IV. horum omnium Ordinum materiæ & formæ ac officia designantur.

Sacerdotium omnium ordinum præstantissimũ.

Septem Ecclesiæ ordines vnicum constant Sacramentum.

Ignatius mart.

Cornel. Pp.

Conc. Carth.

293. Nec dicas quod septem jam enumerati Ordines, si Sacramenti nomine ac ratione gaudent, septem distincta constituant ad inuicem Sacramenta: etenim licèt quilibet ex septem Ordinibus sit verum Sacramentum, quia quilibet causat gratiam & characterem; tamen quia omnes Ordines Sacerdotio inferiores tendunt ad ipsum vt ad principale ministerium, & ad ritè & conuenienter peragendam corporis Christi consecrationem, vt ad finem ordinantur, ratione vnitatis Ordinis quam inter se habent, & finis ad quem tendunt, vnicum Ordinis Sacramentum constituunt. Vnde aduertendum est, Sacramentum Ordinis non esse totum integrale, vel vniuersale; sed potentiale, cuius hæc est natura, quod totum secundùm completam rationem est in vno; in aliis verò est aliqua participatio ipsius: siquidem tota huius Sacramenti plenitudo est in Sacerdotio, in aliis autem inferioribus Ordinibus est quædam participatio illius, maior vel minor, secundùm quod magis vel minùs accedunt ad Sacerdotium, vt docet Angelicus Præceptor *in supplem. 3. p. q. 37. art. 1. ad 2.* Est tamen aliquod discrimen inter totum potentiale, & Sacramentum Ordinis: nam totum potentiale non prædicatur simpliciter de singulis inferioribus: nam justitia, cuius partes potentiales sunt Religio, Pœnitentia, &c. non prædicatur simpliciter de illis. Contrarium autem accidit in Ordinis Sacramento, quod simpliciter de omnibus inferioribus, siue maioribus, siue minoribus prædicatur: verè enim dicitur de illis sigillatim, quod sint Ordines & Sacramenta. Quibus præmissis,

Sacramentũ Ordinis est totum quoddam potentiale.

D. Thom.

Dicendum est, Sacerdotum nouæ Legis dignitatem præcipuè ac primariò consistere in illa, quæ in illorum ordinatione confertur, potestate consecrandi corpus & sanguinem Christi, illaque pro viuis & defunctis, tanquam verum ac propitiatorium sacrificium offerendi. Secundariò autem ac minùs principaliter illorum dignitas procedit à potestate ligandi atque soluendi, ac consequenter peccata in Sacramento pœnitentiæ remittendi. Tertiò autem à verbi Dei prædicatione illorum rectè deducitur nobilitas. Quæ vt ex triplici capite oriri clariùs demonstretur, sigillatim considerandum est. 294.

A tribus Sacerdotalis dignitas splendescit.

§. I.

A potestate consecrandi ac offerendi Eucharistiam, Sacerdotum dignitas præcipuè oritur.

Immensa sanè potestas illa est, quâ homo ad sacratissimum Christi Domini corpus in Sacramento Eucharistiæ conficiendum ab ipso Christo sublimatur. Hanc tradidit duodecim Discipulis secum ad vltimam cœnam assidentibus; eisque collatione solennibus quæ Lucas *cap. 22. 19.* refert his verbis, *Hoc facite in meam commemorationem*, primos nouæ Legis instituit Sacerdotes; omnesque qui post illos in Ecclesia Sacerdotali munere sunt decorati, eiusdem facultatis concessione ordinati sunt. Vnde in Ecclesia Latina verba quæ Antistes promouendo Diaconos in Sacerdotes pronuntiat, eandem ipsis concedi facultatem declarant. Dum enim calicem cum vino, & patenam cum pane Diacono in Sacerdotem ordinando porrigit, ipsum promouet in Sacerdotem per hæc verba: *Accipe potestatem offerendi sacrificium, &c.* Vnde D. Thomas *in supplem. 3. p. q. 37. art. 5.* ait, quod *in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata character sacerdotalis imprimitur.* A cuius doctrina non discrepat Concilij Florentini sententia, quæ in decreto Eugenij sic habetur: *Ordinis materia est illud per cuius traditionem confertur ordo, sicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem.* Et infrà subditur: *Forma sacerdotij talis est: Accipe potestatem offerendi sacrificium.* 295.

Omnibus Sacerdotibus potestas conficiendi & offerendi Eucharistiã conceditur.

Cùm ergo Sacerdos ordinetur per acceptionem potestatis consecrandi & offerendi corpus Christi (oblatio enim sacrificij Eucharistiæ præcipuè in consecratione, quæ panem in corpus, & vinum in sanguinem transmutat, consistit) ipseque character sacerdotalis qui in eius anima imprimitur in ipsa reali ordinatione, sit ipsamet potestas ad consecrandum & offerendum corpus & sanguinem Christi; manifestum est, essentiam ac formalitatem dignitatis Sacerdotij Legis Euangelicæ in tali consecrandi ac offerendi facultate reperiri. Vnde licèt impositio manuum, quæ ab Episcopo 296.

Character Sacerdotalis est ipsamet potestas consecrandi & offerendi Corpus Christi.

Epiſcopo ordinante in fine Miſſæ recenter ordinato Presbytero fit in hæc verba, *Accipe Spiritum ſanctum, quorum remiſeris peccata, remittuntur ei*; non ſit vacua, accidentaria, ac otioſa ceremonia, ſed ad integritatem ordinationis Sacerdotalis pertineat; nec nouum conferat characterem, ſed augmentum gratiæ ad ſecundarium & minùs principale munus Sacerdotij, nempe peccatorum remiſſionem, exercendum; quia tunc verè Spiritus ſanctus cum gratia infunditur, vt docet Concil. Trid. *ſeſſ*. 23. non tamen de eſſentia ac intrinſeca eius formalitate recenſetur; quod patet ex eo quod nouiter promotus in Presbyterum, etiam antequam manus illi imponantur, poteſtatem conſecrandi & ſacrificandi, quæ præcipua & eſſentialis illi eſt, exercet; nam ſimul cum Epiſcopo celebrante profert verba conſecrationis, & verè cum illo tanquam cauſa partialis concurrit ad conſecrationem eiuſdem hoſtiæ, vt docet Sanctus Thomas 3. *p*. *q*. 82. *art*. 2. vbi ait, quod *ſicut Apoſtoli Chriſto cœnanti concœnauerunt: ita noui ordinati Epiſcopo ordinanti concelebrant*. Nec propter hoc iteratur conſecratio ſuper eandem hoſtiam; quia ſicut Innocentius III. dicit, *omnium intentio debet ferri ad idem inſtans conſecrationis*. Sicut ergo corpus ex pluribus integratur membris, ita Sacerdotium ex variis conſtat officiis, nempe ex officio cōſecrandi ſeu ſacrificandi, quod præcipuum eſt ac characterem ſacerdotalem immediatè ſequitur; & ex officio abſoluendi, quod tanquam ſecundarium & minùs principale ad collationem Sancti Spiritus & gratiæ cum manuum impoſitione Sacerdoti confertur.

Impoſitio manuum integrat ordinationem ſacerdotalem, nec nouum confert characterem, ſed augmentum gratiæ ad remittendum peccata.

D. Thom.

Nouiter in ſacerdotes ordinati cum Epiſcopo ordinante conſecrant.

297. Nec exiſtimes gratiam manuum impoſitione ad peccata remittenda nouo Sacerdoti collatam, nouum Sacramentum, aut nouum illi conferre ordinem; ſed tantùm hoc modo ſacerdotij gradum compleri complemento integrali putandum eſt. Cuius quidem ratio eſt, quia character ſacerdotalis tunc accipit nouam perfectionem realem, ratione cuius poteſt ligare & abſoluere, quod vt ritè à Sacerdotibus fiat, ſpecialis gratia requiritur.

298. Immenſa ergo Sacerdotum ad conſecrandum Chriſti corpus, illudque in altari Deo offerendum, dignitas æſtimanda eſt ab immenſa, ac planè diuina ipſis conceſſa facultate procedens. Quâ etenim virtute, niſi diuinâ, ipſum quod in vtero Virginis, ipſo agente Spiritu ſancto corpus immaculatum conceptum ac formatum eſt, in mirabili Eucbariſtiæ Sacramento, panis in ipſum conuerſione denuò ac quotidie conficeretur? Infinitæ igitur Dei potentiæ inſtrumenta ſunt ac miniſtri homines illi, qui *Apoſtolico gradui ſuccedentes, Chriſti corpus ſacro ore conficiunt*, vt Doctorum maximus Sanctus Hieronymus loquitur epiſtola ad Heliodorum. Illos ſanè diceres Spiritus ſancti corporis Domini plaſmatoris collegas: quod enim ille rerum omnium creator virginali Mariæ formauit in vtero, iſti tremendo Eccleſiæ in altari verborum prolatione producunt.

Immenſa eſt dignitas conſecrandi & offerendi corpus Chriſti.

D. Hieron.

299. Sed quàm pura, quàm ſplendida eſt iſta productio? Puriſſimo ac immaculato mentis verbo, externo ſignificato, incorruptæ ſermone loquelæ, panis vinique ſubſtantiæ in puriſſimum Chriſti corpus & ſanguinem tranſmutantur. Suam hoc modo conſeruat omninò dignitatem ſanctiſſima Ieſu caro; vt quæ diuino operante Pneumate, ac intemerata cooperante Genitrice virginali vtero primùm ex puriſſimo ſanguine puriſſima eſt edita; eodem aſſlante Spiritu ſancto, diuinoque Sacerdotis mente concepto, oreque pronunciato ſermone, omni modo incorrupta in tanto myſterio habeatur. Sanè diceres Deiparæ Virginis in locum Presbyteros eſſe ſuffectos, vt ſacrorum celebratione myſteriorum quod ſemel Maria Domini corpus virginitatis gloriâ permanente hominibus effudit, illi quotidie puro ſermone Eccleſiæ pariant. Quod demiratus Sanctus Auguſtinus in hæc verba prorumpit: *O veneranda Sacerdotum dignitas! in quorum manibus Dei Filius velut in vtero Virginis incarnatur. O cœleſte myſterium! quod per vos Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus tam mirabiliter operantur ſub tam ineffabili miniſterio veſtro, quo vno eodemque momento idem Deus qui præſidet in cœlo, in manibus veſtris eſt in ſacrificio. Cœlum miratur, horreſcit infernus, contremiſcit Diabolus, veneretur quamplurimùm Angelica celſitudo.* Hæc Auguſtinus.

Modo ſplēdido ac puriſſimo Sacerdotes corpus Chriſti conficiunt.

Sanctus Auguſtinus de dignitate Sacerdotum.

300. An non ex hoc corporis Chriſti parentem Sacerdotem ſacra myſteria celebrantem rectè dixerim? Moralis eſt ac myſtica hæc paternitas, ex vera ac reali corporis Domini in Euchariſtia productione proueniens. Sicuti enim qui æterni Patris voluntatem adimplet, Chriſti pater, frater, ſoror & mater dicitur, ipſo atteſtante Saluatore *Matth*. 12. & verbi Dei concionator, eiuſdem Chriſti, quem verbi miniſterio in audientium cordibus generat, pater ac illorum quos in fide parit, genitor nuncupatur, vt innuit Apoſtolus *ad Galat*. 4. 19. dum inquit: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*: & Princeps Apoſtolorum ſuffragatur, qui 2. *Pet*. 1. 19. ait: *Donec dies illuceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris*: ita qui ineffabili in altaris Sacramento, diuino ſermone panem in corpus, vinumque in Chriſti ſanguinem tranſmutat, nouum eſſe ſacramentale ſanctiſſimo huic corpori præbens, eius parens meritò poterit nominari. Miretur ergo cœlum, ſtupeat terra, dæmones contremiſcant, boniqne obſtupeſcant Angeli ad ſublimitatem hominum Sacerdotum, cœleſtium ſpirituum eminentem celſitudinem ſuperantem.

Sacerdos Chriſti poteſt dici pater & mater.

Sublimitas Sacerdotis.

301. Iam ſupremos diuinâ proximitate vicerat Angelos humana infirmitas, cunctoſque tranſcenderat altiſſimos ſpiritus vilis & abiecta humanæ carnis humilitas ab vnigenito Dei Filio aſſumpta, ſibique ad hypoſtaticam vnionem ſociata; quod neutiquam Angelicæ conceſſum eſt dignitati; *nuſquam enim Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit*, vt ait Apoſtolus *Hebr*. 2. 16. Verùm vnicus, quo ſupra Angelos eueherentur, exceſſus hominibus per incarnationem Deo affinibus non ſufficiebat: ſecundus Chriſti Sacerdotij effuſione illis additus eſt; geminaque excellentiâ fraternitatis ac paternitatis Angelos ſuperant Sacerdotes. Venite igitur Angelici ſpiritus, & videte *opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram*. Homines ſcilicet, non ſolùm incarnationis gratiâ, Baptiſmi lauacro, & Chriſtiani nominis pretioſo titulo decoratos, & Filij Dei germanos; ſed etiam eiuſdem æterno ac indelebili Sacerdotij charactere ſignatos, collegas, parentes, vicarios, ac fideliſſimos miniſtros. Suſpicite myſtica hæc ſydera in altiori cœlo collocata: fatemini humanam ſupra Angelos ſublimitatem, & cum Pſalmiſta Deo ſic pronunciate:

Incarnatione & ſacerdotio homines Angelos ſuperant.

Maior est dignitas Sacerdotis quàm Angeli.

Imposuisti homines super capita nostra. Psal. 65. 11. Vnde Augustinus jam citatus, Sacerdotes alloquens ait: *Maior est dignitas vobis collata, quàm Angelis, qui adorant quod vos conficitis; quod nec ipsi conficere possunt. O altitudo sapientia Dei! ô ineffabilis clementia Saluatoris! Quod datum non est Angelis, concessum est homini: Sacerdos hoc Sacramentum ineffabile conficit, Angelus conficienti sibi quasi famulus assistit.* Hactenus Augustinus.

D. August.

302. In tribus autem Sacerdotes Angelis Deus prætulit, ac supra illorum veluti capita collocauit. Primò quidem in sui Sacerdotij communicatione, quâ hominibus potestatem concessit Christus panem in eius corpus, vinumque in sanguinem consecrandi, & Deo tanquam perennem hostiam offerendi, dum *Luc.* 22. inquit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Quod nusquam Angelis demandatum est; illorum enim tantùm est consecrantibus & offerentibus assistere Presbyteris, confectumque ac oblatum Sacramentum adorare. Secundò in peccatorum remissione; Angelorum etenim est peccatores ad pœnitentiam admonitionibus seu inspirationibus excitare, à peccatis auertere, suisque orationibus illis Dei misericordiam implorare: at Sacerdotum est peccatorum confessiones audire, & confessis veraciter peccata remittere. Etenim non Angelis, sed Sacerdotibus dumtaxat à Christo dictum est, Ioan. 20. 23. *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Tertiò denique in collatione clauium regni cœlestis. Angelorum quidem est animas electorum ad cœlum deducere, sed Sacerdotum est ipsis animabus cœli januam aperire: non enim Angelis, sed Sacerdoti in persona Petri dictum est, Matth. 16. 19. *Tibi dabo claues regni cælorum.* Tribus his Sacerdotum supra Angelos prærogatiuis quarta ex illis deriuata addenda est, judiciaria scilicet potestas, ad quam authoritatis suæ veluti collegas, cui Pater omne judicium dedit, Christus assumpsit: quamvis enim Angelorum sit ad judicium colligere judicandos, collectos ab inuicem separare, malosque in ignem projicere, vt habetur Matth. 13. 50. *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio justorum, & mittent eos in caminum ignis.* Tamen Sacerdotum est ipsos judicare; vnde non Angelis, sed Sacerdotibus in Apostolorum personis dictum est Matth. 19. 28. *Cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.*

In tribus Angelis præsunt Sacerdotes, quia habent potestatem consecrandi Eucharistiã remittendi peccata & cœlos aperiendi.

Quibus adjungitur judicandi potestas Christo judici assidendo.

303. Cùm ergo sacerdotali charactere insigniti tot dotibus Angelos præcellant, nemini mirum videatur, quod ipsis beatis spiritibus denegatum est, Sacerdotibus fuisse concessum. Coram fulgido Dei throno stant Angeli, Regis regum maiestatem adorantes, eius jussa spectantes, mandata suscipientes, ac velociter exequentes: vnde & Raphaël *Tob.* 12. 15. ait: *Ego sum Raphaël Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Deum.* Et *Isai.* 6. prope solium Dei supremi Angelorum stare dicuntur. *Seraphim stabant super illud*, ibidem 2. At ipsi diuinæ sedi assidebunt Sacerdotes. Volabunt Seraphini sex alis præditi, vultumque Dei, cuius micantissimos nequeunt ferre obtutus, duabus velabunt alis, pedesque eius splendore igneo rutilantes duabus tegent, ac reliquis, iisque binis volitabunt: at nec faciem, nec Dei pedes tangent, nec deitatem, nec humanitatem palpabunt, maiestatem Conditoris vel etiam in carne assumpta cum tremore reuerentes, & à longè humili mente, ac demisso vultu demirantes. Sed dum hærent longiùs Angeli, propiùs accedant Sacerdotes; sedeant juxta sedentem in throno; aspiciant, videant, tangant, amplexentur. Illis etenim victor mortis & immortalitatis gloriâ coronatos se palpandum ac videndum præbuit, dum dixit Luc. 24. 39. *Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet.* Illis insuper vltima in cœna se accipiendum & manducandum dederat. Matth. 26. 26. *Accipite & comedite, hoc est corpus meum.*

Quod negatum est Angelis, concessum est Sacerdotibus.

Longiùs hærent Angeli, Sacerdos autem ad Dei proximè accedit.

304. Verùm quomodo Deum tangerent juxta thronum stantes Angeli, qui licet alis sex donati sint, attamen omninò manibus carent? Sanè nulla juxta solium Dei, nisi manus hominis reperitur. In mysticis illis quæ Ezechiel prospexit animalibus, manus humana visa est; nam vt *cap.* 1. 8. legitur: *Et manus hominis sub pennis eorum.* Quorsum hæc? Quia sola hominis Sacerdotio decorati manus, ad diuinum munus assumpta, Deum etiam carne indutum tangere digna est. Sed quæ in pennis humanæ ab Ezechiele visæ sunt manus, juxta Theodoretum pennis tegebantur; ait enim quod *manus sub alis erant abscondita*, quia humanam tarditatem spiritualium velocitate pennarum operientes, non carneæ, sed spirituales; non humanæ, sed diuinæ, ad diuinum Dei corpus tangendum reddebantur. Etenim nec carneæ, nec terrenæ, nec prorsus humanæ, nec etiam Angelicæ, sed spirituales ac diuinæ ad diuina tractanda mysteria desiderantur.

Nulla juxta solium Dei, nisi manus hominis.

Manus Sacerdotum Deum tangentes spirituales sunt.

305. Vt Vates Euangelicus mundaretur, jubente Domino, calculo ignito os eius tetigit vnus de Seraphim, qui è Dei solio ad ipsum transvolauit; verùm nec sua calculum illum tangere ausus est manu, sed aureo forcipe de altari tulit, ac reuerenter ad labia Prophetæ portauit, vt legitur *Isai.* 6. 6. Cuius quidem ratio est, quia calculus ille quem de altari tulit Seraphim, Dei Filium summo erga homines amore carne indutum designabat, sicuti in Concilio Ephesino D. Cyrillus Alexandrinus declarauit, dum inquit: *Carbonem illum Isaia dicimus figuram Verbi hominis facti.* Suam igitur manum contineat Seraphim, nec illam ad typum extendat Christi: suam etiam abscondat homo sub sacrorum animalium pennis: sola Dei manus ad Dei Filium, filium hominis factum extendatur. Sed aduertere operæpretium est, calculum illum in altari micantem & fulgentiori splendore donari, & maiorem reuerentiam postulare; quia etsi Dominus Iesus immensâ semper dignitate fulgeat, semperque Angelis & hominibus sese exhibeat reuerendum: attamen in altari, hoc est in augustissimo Eucharistiæ sacramento, nouo nitet splendore, nouo amoris igne scintillat, noua ab immensa beneficentia maiestate refulget, ac specialem honorem requirit. Hinc est quod amantissimus Redemptor, qui ante tanti mysterij institutionem se adhuc cum hominibus in vita mortali conuersantem pœnitenti mulieri, quæ fuerat in ciuitate peccatrix, tangendum & osculandum præbuit, vt narratur *Luc.* 7. 38. postquam corpus suum mirâ charitate in Eucharistia tradidit hominibus manducandum in mortis suæ pro illorum salute memoriam sempiternam, se eidem tangendum penitus denegauit. *Noli*, inquit, *me tangere.*

Calculum non tangit Seraphin, sed forcipe accepit.

D. Cyril. Alex.

Quia caro Christi non ab Angelo, sed à Sacerdote debet tangi.

Corpus Christi in Eucharistia nouo splendore coruscat.

Ioan. 20.

Ioan. 20. 17. Cùm enim Eucharistiæ mysterio, crucisque ac passionis suæ sacramento, nouâ eaque geminâ consecratione corpus suum in maiorem transiisset sanctitatem, ideo illud à pœnitente contrectari non permisit: adhuc enim hæc mulier, licèt peccatorum exonerata ponderibus, maculisque purgata, mortalem eamque communem ducebat vitam, & vt D. Ambrosius *lib. 20. in Luc. c. 24.* loquitur, *nondum lubricum sæculi euacuauerat, & carnis ambiguum, & nondum vixerat vitâ Christi.*

Ideo Christus rediuiuus Magdalenæ se tangendum denegauit.

D. Ambros.

306. Attamen incredulus ille discipulus, qui sociis se Dominum post mortem rediuiuum vidisse nunciantibus dixerat se non crediturum, nisi in manibus eius fixuram clauorum oculis, & lateris vulnus manibus comprobaret; ad sacrosanctum Domini corpus tangendum non solùm admittitur, sed etiam adhortatur, inuitatur, immò & quodammodo cogitur: *Infer digitum tuum huc*, ait illi Dominus, Ioan. 20. 27. & *vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.* Vnde hoc? Cur dubitanti Thomæ conceditur, quod amanti & confitenti Magdalenæ denegatur? Gemina huius concessionis ratio potest assignari. Prima quidem hæc esse videtur, vt tactu vulnerum corporis Christi à discipulo dubitante, omnium ad fidem vocatorum vulnera infidelitatis curarentur. Quod docet D. Gregorius Magnus *hom. 20. in Euang.* dum ait: *Egit miro modo superna clementia, vt discipulus ille dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis sanaret vulnera infidelitatis. Minùs enim* (vt idem Gregorius ibidem prosequitur) *nobis Maria Magdalena præstitit, quæ citiùs credidit, quàm Thomas qui diu dubitauit: ille enim dubitando vulnerum cicatrices tetigit, & de nostro pectore dubitationis vulnus amputauit.*

Et Thomæ latus palpandum obtulit.

D. Greg.

Thomas vulnera carnis Christi tangens sanauit vulnera infidelitatis nostræ.

307. Secundò, & aptiùs ad rem præsentem, Thomas, & non Magdalena, corpus Domini eiusque vulnera tangit, palpat, contrectat, quia diuino quo exornabatur Sacerdotio, ab amantissimo Magistro sibi in vltima cœna collato, diuinâ donabatur manu, vt gloriosum à morte resurgentis Christi corpus tangeret, & palparet. Quod cùm in Magdalena, licèt sanctitudine ac charitate præstanti non existeret, nec ei corpus Domini tangere donatur. Hoc enim solis Sacerdotibus concessum est, vt Dei verbum hominem factum non solùm audiant & videant, sed etiam tangant & amplexentur. Sicut testimonio dilectissimi discipuli comprobatur, qui *cap. 1.* eius quam primam dedit, epistolæ, *num. 1.* ait: *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ.* Itaque creatis manibus, siue sanctorum sint hominum, siue etiam spirituum supernorum, Sacerdotum manus digniores sunt ac nobiliores; cùm illæ Christi Domini venerabile corpus & tangant, & contrectent; illæ autem tangere prohibeantur. Sicuti igitur nec ignitum calculum manu, sed forcipe tulit Seraphim, *Isai. 6.* & à tangendo corpore Christi repulsam passa est Magdalena: ita ab altari Eucharistiæ omnium arcentur manus, nullæque admittuntur, nisi quæ fuerint Sacerdotio exornatæ: quia scilicet non hominum, sed Dei, Presbyterorum manus censentur. Vnde Sacerdotis manum Christi manum appellauit S. Ioannes Chrysostomus, dum inquit hom. 60. ad pop. *Tu autem cùm videris Sacerdotem offerentem, ne vt Sacerdotem esse putes hoc facientem, sed Christi manum inuisibiliter extensam.* Quapropter Petrus Abbas Cellensis *lib. 1. de panibus, cap. 1.* alludens ad illud jam allatum ex capite 6. Isaïæ, vbi Seraphim forcipe tantùm calculum ignitum ausus est ferre, sacram Eucharistiam manu Sacerdotis, quam manum Dei appellat, dumtaxat tangi posse demonstrat, dum inquit: *Manum subtrahat Seraphim, quia manus huiusmodi manum aliam non admittit, nisi solius Dei.*

Vulnera Christi tangit Thomas, quia per Sacerdotium diuinâ manu gaudebat.

Manus Sacerdotis est manus Christi.

Abb. Cell.

Immò & Dei.

308. Nec mireris Sacerdotum manus, Dei manus appellari, cùm & ipsi diuinam habeant authoritatem, quæ à summo omnium Sacerdote secundùm ordinem Melchisedech Christo Domino ad illos deriuatur: illius etenim omnipotentiæ participes, ac diuinæ virtutis existunt administri, instrumenta, & organa: nam vt aduertit D. Thomas *3. p. quæst. 82. art. 1.* Eucharistiæ Sacramentum est tantæ dignitatis, quod non conficitur nisi in persona Christi. Vnde qui sacra mysteria celebrat, non suo, sed Christi nomine agit; dumque sacra consecrationis profert verba, potestate sibi concessa, non suum, sed Christi corpus sub panis specie, eiusque sanguinem sub vini accidentibus esse significat.

Diuina gaudet Sacerdos authoritate.

D. Thom.

Consecrat in persona Christi.

309. Ex quo liquet potestatem consecrandi & offerendi corpus & sanguinem Christi, non omnibus fidelibus indifferenter, vt Nouatores astruunt; sed illis tantùm qui ad Sacerdotij gradum euecti sunt, esse concessam. Sicuti enim baptizato conceditur à Christo potestas sumendi hoc Sacramentum: ita & Sacerdoti, cùm ordinatur, confertur potestas hoc Sacramentum consecrandi in persona Christi. Per hoc enim ponitur in gradu eorum, quibus dictum est à Domino, Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Et ideo qui in Presbyterum ordinatur, in actuali, quâ ad Sacerdotium sublimatur, consecratione, dum facultatem hanc recipit, hæc ab Episcopo ordinante audit verba: *Accipe potestatem offerendi in Ecclesia sacrificium, tam pro viuis, quàm pro mortuis.* Ideoque fidelis laïcus, licèt iustus, ac Christo vnitus vnione spirituali per fidem & charitatem; quia tamen non est vnitus per sacramentalem potestatem, seu characterem sacerdotalem, nequit corpus Domini conficere, nec illud in altari offerre. Etenim Christianus non ordinatus in Presbyterum, non potest verè, & propriè dici Sacerdos, ad verè & propriè sacrificium in altari offerendum; sed tantùm impropriè, & metaphoricè: quo pacto cùm habeat spirituale & improprium Sacerdotium, potest tantùm offerre hostias spirituales. Quo sensu Romanos hortatus est Apostolus Rom. 12. *Obsecro vos vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Et psalm. 50. *Sacrificium Deo Spiritus contribulatus, &c.* quo etiam sensu 1. *Pet.* 2. dicitur, *Sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias.* Vnde D. Dionysius *cap. 5. Ecclesi. Hierarch.* expressè docet, fidelem non esse verum Sacerdotem, nisi ad hoc fuerit ordinatus. Ait enim: *Nec ipse Sacerdos erit, nisi Pontificalibus officiis ad hoc fuerit promotus.*

Soli Sacerdotes Eucharistiā possunt conficere, & offerre.

Non verò laici, etiam iusti.

D. Dionys.

310. Immò neque clerici sacris altaribus specialiter mancipati, ac inter sacros cooptati ministros, nisi Sacerdotali dignitate refulgeant, ipsa diuina valent celebrare mysteria: Diaconi etenim qui post Sacerdotes

Neque etiam Diaconi.

cerdotes diuinorum primi censentur ministri, nec huiusmodi gaudent sacramentali ad consecrandum, & offerendum potestate, nec vsquam in Dei Ecclesia aut Eucharistiam consecrarunt, aut obtulerunt, quidquid inclament nouitatum amatores. Nam in canone 15. Concilij Arelatensis, vbi dicitur: *De diaconis quos cognouimus multis in locis offerre, placuit minimè fieri debere*; prohibetur benedictio oblationum fidelium distinctarum à consecratione Eucharistiæ; quæ oblationes præsente Sacerdote non poterant ab alio benedici, temereque à quibusdam Diaconis id præsumebatur. Similiter dum *cap. 2. Synodi Ancyræ*, Diaconi qui idolis immolauerunt, iubentur cessare ab omni sacro ministerio, & præsertim siue à pane, siue à calice offerendo: prohibetur non consecratio seu oblatio Eucharistiæ, quæ nusquam à Diacono facta est; sed oblatio quam facit Diaconus in Missa solenni, ministrans Sacerdoti, & tradens illi calicem cum vino, & patenam cum pane: quod vocatur propterea oblatio, tum à Sacerdote, tum à Diacono præsentata: quod etiam nunc in sacrorum fit celebratione mysteriorum. A sacro igitur ministerio, quod immediatè erga Sacerdotem exercent Diaconi in cultum idolorum lapsi, in pœnam lapsus arcebantur Concilij Ancyrani decreto; non verò à consecratione Eucharistiæ, quæ nullibi legitur Diaconis fuisse commissa. Vnde Concilium Nicænum primum, *can. 14.* expressè docet, *Diaconos non habere potestatem offerendi sacrificium Eucharistiæ, sed Presbyteros.*

Quæ oblatio fiat à Diacono.

Qua pœna plectebantur Diaconi lapsi à fide.

Conc. Nic.

311. Ex quibus colligere oportet, nullum prorsus Christianum, nisi sacerdotali exornatum charactere, Eucharistiæ sacramentum vel conficere, vel offerre posse: multò minùs fœminam baptizatam sacrorum vel oblationi, vel administrationi mysteriorum sibi immiscere debere. Vnde Collyridianorum ac Pepuzianorum ab Ecclesia damnatus est error, apud quos olim mulieres sacrificandi munus vsurpabant, vt referunt S. Augustinus *lib. de hæresibus, hæresi 27.* & D. Epiphan. *hæresi 79.* vbi contra Collyridianos disputans, affirmat solos Apostolos fuisse à Christo ordinatos ministros Eucharistiæ, & deinde post Apostolos alios Episcopos & Presbyteros: cæteris autem, & maximè fœminis, adeo id non licere, aut vnquam licuisse, vt nec Beatæ Virgini Deiparæ concessum fuerit. Hinc patet quàm turpiter hallucinatus sit Petrus Molinæus Caluinista, qui fœminas olim Eucharistiam administrasse ausus est dicere, idque ex D. Ambrosio *in libro de viduis*, conatus est confirmare. Hoc enim omninò falsum est, neque Ambrosius id vnquam docuit; loco siquidem citato non loquitur de fœmina, sed de Sacerdote, cuius animam comparat socrui Apostoli Petri, languenti febribus, & à Christo sanatæ.

Nequeunt fœminæ sanctissimæ Eucharistiã offerre.

Collyridiani & Pepuziani apud quos olim mulieres sacrificabant.

Molinæi error.

§. II.

A potestate clauium, seu ab authoritate remittendi peccata Sacerdotalis dignitas illustratur.

312. Peccata remittendi potestas, quam iubente Domino in Ecclesia sua exercent Sacerdotes, à virtute eiusdem Domini corpus consecrandi oritur, & ab illa, tanquam à secundo veluti capite, Sacerdotalis procedit splendor dignitatis. Cùm enim, vt docet S. Thomas *supplem. 3. p. q. 17. art. 3.* potestas quam habet Sacerdos supra corpus Christi mysticum, dependeat ex potestate quam habet super corpus Christi verum, hæcque in virtute conficiendi verum Christi corpus in Eucharistia consistat; fidelium peccata remittere, eorumque delicta mundare, in eis necessariò præsupponit ad sacra mysteria celebranda facultatem.

Potestas absoluendi à peccatis oritur à potestate conficiendi Eucharistiam.

313. Quod quidem euidenter liquet ex eo quod Christus Sacramentorum author priùs Apostolis potestatem corpus suum conficiendi, quàm peccata remittendi authoritatem contulit: illam enim eis in vltima cœna pridie quàm pateretur concessit, dum dixit Luc. 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem.* Hanc autem postquam à mortuis resurrexit, donauit, *Ioan. 20. 22. 23.* dum inquit: *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, &c.* Vnde & Episcopi in sacri Presbyteratus ordinis collatione priùs conferunt ordinando Eucharistiam consecrandi, quàm peccata remittendi facultatem: illam enim porrigendo calicem, & verba hæc proferendo, *Accipe potestatem offerendi sacrificium tam pro viuis quàm pro mortuis*, quo tempore imprimitur character sacerdotalis, vt docet Angelicus Præceptor *supplem. 3. p. q. 37. art. 5.* hanc autem, dum post Eucharistiæ consecrationem manus imponendo dicunt, *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis*, tribuunt. Tunc autem integratur & completur Sacerdotium, quod diuersis officiis constat, nempe sacrificandi, tanquam præcipuo, & à peccatis absoluendi, tanquam minùs principali. Vnde si nouiter in Presbyterum ordinatus, semel acceptâ sacerdotali dignitate, & corpus Christi consecrandi virtute, non acciperet ab Episcopo manuum impositione peccata remittendi potestatem, esset quidem verus Sacerdos, cùm posset offerre sacrificium Missæ & Eucharistiam conficere; attamen non esset perfectus Sacerdos, deesset enim illi aliquod complementum ad integritatem Sacerdotij nouæ Legis requisitum, scilicet potestas absoluendi à peccatis. Quare vt hic perfectus Sacerdos euaderet, manuum impositionem simul & peccata remittendi potestatem deberet ab Episcopo recipere, non iteratâ collatione facultatis consecrandi & offerendi Eucharistiam, sicut definiuit Gregorius IX. *in cap. Presbyter, de sacramentis non iterandis*, vbi ait: *Presbyter, & Diaconus, cùm ordinantur, manus impositionem corporali tactu ab Apostolis introductam, recipiunt. Quod si omissum fuerit, non aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad eiusmodi Ordines conferendos cautè supplendum, quod per errorem extitit prætermissum.*

Quo tempore imprimitur character Sacerdotalis.

Habens potestatem consecrandi, & non absoluendi, esset verus, sed non perfectus Sacerdos.

Greg. IX.

314. Meritò autem peccata remittendi facultas Apostolis à Christo post passionem suam collata est, & ab Episcopis nouiter ordinatis Sacerdotibus post Eucharistiæ consecrationem, quæ mortem Domini annuntiat, vt loquitur Apostolus 1. Cor. 11. tribuitur: quia vt notat Doctor Angelicus 3. p. q. 84. art. 7. ad 2. potestas clauium à passione Christi deriuatur: virtute etenim sanguinis in cruce effusi, qui valoris extitit infiniti, expiantur peccata, ira Dei mitigatur, eius iustitiæ rigorosè satisfit, ac ianua regni cœlorum peccatis nostris occlusa aperitur: nam vt ait D. Hieronymus epistola ad Dardanum, *sanguis Christi clauis est cæli.* Tuncque potestatem remittendi peccata concedens

Rectè Apostolis post Christi resurrectionẽ & Sacerdotibus post Eucharistiæ consecrationem facultas absoluendi à peccatis concessa est, & quare.

D. Hieron.

concedens Christus discipulis, Pœnitentiæ sacramentum instituit in remedium peccatorum actualium post susceptum Baptisma à fidelibus commissorum. Nam vt ratiocinatur D. Thomas *loc. cit.* cùm potestas absolnendi à peccatis à Christi passione oriatur, nondum erat institutum quod aliquis doleret de peccato cum proposito subjiciendi se per confessionem & satisfactionem clauibus Ecclesiæ, sub spe consequendæ veniæ virtute passionis Christi. Vnde patet quod licèt in lege naturæ, & deinde in Mosaïca, Sacramentum aliquod fuerit institutum in remedium peccati actualis, ne deficeret contra morbum quotidianum medicina, vt docet S. Doctor *in 4. dist. 1. quæst. 1. quæstiunc. 3. ad* 2. tamen illud erat diuersæ rationis & speciei à Sacramento pœnitentiæ Euangelicæ Legis.

D. Thom.

Pœnitentia nouæ legis omnino distincta ab aliis.

315. Ab illa igitur authoritate, quâ Apostoli cæterique Sacerdotes ipsis succedentes pœnitentiæ Sacramenti ministri effecti, soluere ac ligare, peccata retinere ac relaxare valent, summa dignitas emicat Sacerdotij. Quid enim aut mirabilius, aut sublimius potest excogitari potestate, quâ peccatores peccata remittere, & mortales mortalibus immortalitatis januam valent aperire? *Quid poterat* (Sacerdori) *accidere gloriosius, quam in terra manere, & cœlum claudere; vitam communem viuere, & supernas cœlorum sedes subditis authoritate potestatis exhibere?* ait D. Gregorius exponens verba Christi dicentis Petro, *Tibi dabo claues Regni cœlorum.* Matth. 16. 19.

Nihil sublimius quàm peccata remittere.

D. Greg.

316. Supremas omnes, quæ in terris supra homines exercentur authoritates, etiam illam, quâ Regiâ fulgent Principes maiestate, vincit hæc peccata remittendi potestas; sublimiusque solium ascendunt Sacerdotes, quàm Reges, dum quæ in cordibus gerunt homines, supernæ judicant commissione virtutis. Quod aureum os Chrysostomi eleganter protulit, *hom. 5. de verbis Isaia, Vidi Dominum, tom. 1. in fine*, dicens: *Sacerdotium principatus est ipso regno venerabilius & maius: non mihi narres purpuram, neque diadema, neque vestes aureas: vmbra sunt ista omnia, vernisque floribus leuiora; omnis enim gloria eius quasi flos campi. Ne itaque mihi narres ista; sed si vis videre discrimen, quantùm distet Rex à Sacerdote, expende modum potestatis vtrique traditæ, & videbis Sacerdotem multò sublimius sedentem Rege. Quamquam enim nobis admirandus videtur thronus Regius ob gemmas affixas, & aurum quo obcinctus est; tamen rerum terrenarum administrationem sortitus est, nec vltra potestatem hanc præterea quidquam habet authoritatis. Verùm Sacerdoti thronus in cœlis affixus est, & de cœlestibus negotiis pronuntiandi habet authoritatem. Quis hoc dicit? Ipse cœlorum Rex: Quæcumque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis. Quid cum hoc honore conferri potest? A terra judicandi principalem authoritatem sumit cœlum; nam Iudex sedet in terra, Dominus sequitur seruum, & quidquid hic in inferioribus judicat, hoc ille in supernis comprobat.* Hæc disertè sanè Chrysostomus, vbi supra regiam, Sacerdotalem mirificè exaltat dignitatem: quod jam *homil. 4. præcedenti*, acutè satis præstiterat, dicens: *Regi corpora commissa sunt, Sacerdoti animæ: Rex maculas corporum remittit, Sacerdos maculas peccatorum: ille cogit, hic exhortatur: ille necessitate, hic consilio: ille habet arma sensibilia, iste spiritualia: ille bellum geris cum barbaris, huic bellum est aduersùs dæmones. Maior hic principatus, propterea Rex caput submittit manui Sacerdotis: & vbique in veteri Scriptura Sacerdotes inungebant Reges.* Hæc ille.

Regiam potestatem vincit facultas remittendi peccata.

Chrysost.

Sacerdotium est principatus.

Quod seruus in terris judicat, Dominus in cœlis confirmat.

Sacerdoti Rex caput submittit.

317. Altiùs ergo præsunt Sacerdotes quàm Reges; quia isti tantùm corporibus, illi etiam animabus dominantur: nobiliùs imperant, quia isti terrore, minis, pœnisque suorum exigunt obedientiam subditorum: illi donis, & amore ad suam simul & Dei homines attrahunt. Generosiùs militant; Reges enim ferro flammisque quos superant, vastant; victosque ingrata ac fastidiosa premunt seruitute: at Sacerdotes gratiis, veniis, ac remissionibus pugnant, maximaque vincunt bonitate; nec victos vt seruos deprimunt, sed illos à grauissima seruitute peccatorum absolnunt, & liberos ad sydetea sublevant regna. Vnde & maximi inter Reges se Sacerdotibus inferiores agnouerunt; nefasque existimarunt sacris altaribus consecratos judicare.

Nobilior dominatio Sacerdotis quàm Regis.

318. Eo planè modo in Concilio Nicæno primo aduersùs Arianam impietatem congregato, anno Christi 325. vsus est Constantinus Magnus Imperator, qui ab illis, qui partes Arij tutabantur, accusatorios sibi contra Orthodoxos Episcopos oblatos libellos legere, ac super his jus dicere recusauit, vt refert Sozomenus *lib. 1. cap.* 16. ac vt narrat Ruffinus *lib. 1. capit.* 2. dignam Constantino sententiam protulit in hæc verba: *Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem dedit de nobis quoque judicandi; & ideo nos à vobis rectè judicamur, vos autem non potestis ab hominibus judicari: propter quod Dei solius inter vos expectate judicium; & vestra jurgia, quæcumque sunt, ad illud diuinum reseruentur examen. Vos autem nobis à Deo dati estis Dij; & conueniens non est, vt homo judicet Deos, sed ille solus, de quo scriptum est, Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos discernit.* Hæc Constantinus, qui non solùm verbis, sed etiam factis summo honore prosequutus est Sacerdotes; nam sicuti refertur à Cardinali Baronio *tom. 4. annal. anno* 325. ex Eusebiò, Socrate, Theodoreto & Sozomeno, omnibus præfati Concilij Episcopis de rebus in Synodo controuersis tractaturis in palatium Imperatoris conuenientibus, & secundùm ordinem considentibus, adfuit etiam inter illos Constantinus, sed tanta cum reuerentia, vt non priùs in parua sella aurea ipsi parata assidere voluerit, quàm Episcopi innuissent; ibique fuit non vt de rebus fidei suffragium præberet, vel causam sententiâ definiret, vel aliquam ad controuersiam pertinentem inconsultis Patribus legem ferret; sed vt attentè audiret, paci studeret, faueret veritati, concordiam foueret, tumultus compr meret, & discrepantes à veritate ad rectæ fidei semitam reuocaret. Meritò igitur Innocentius III. *lib. 1. Decretal. epist. ad Imper. Constantinopol.* scribit, quod *Imperium non præest Sacerdotio, sed subest.* Rectèque Sanctus Antoninus 3. *p. tit.* 19. *capite* 1. §. 14. Sole Sacerdotium, Lunâ autem Imperium docet designari, vt quanta est inter Solem & Lunam, tanta inter Pontifices & Reges differentia cognoscatur; quantùm enim Lunæ præstat Sol altitudine, magnitudine, pulchritudine, & agendi efficacitate; tantùm Regi Pontifex præ-

Constantinus Sacerdotes judicare recusat.

Sozomen.

Ruffin.

Sacerdotes Dij appellati à Constantino.

Baron.

Qui infra Sacerdotes sedere voluit vt tantùm audiret, non vt judicaret.

Imperium Sacerdotio subest.

S. Anton.

cellit. Nullus etenim eorum quos ad regnum temporale euexit Dominus, sanandi animam, eamque suarum remissione valet purgare culparum: at nullus est ad Sacerdotium Dei clementiâ sublimatus, cui non concessa sit potestas spiritualia soluendi vincula delictorum, ac animas diaboli jugo seruitutis excusso, in libertatem gloriæ filiorum Dei transferendi.

319. Dei solius, cui obtemperant Principes, Reges seruiunt, Imperatores famulantur, expiare crimina, delicta condonare, ac peccata est remittere. Vnde qui Christi Domini Deitatem non nouerant, semel auditâ mulieris in ciuitate peccatricis delictorum remissione, eiusdem Saluatoris ore prolatâ, *Luc.* 7. 48. dicentis: *Remittuntur tibi peccata tua, cœperunt dicere intra se: Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* ibid. 49. & qui eundem Dominum paralytico peccata dimittentem audiuerunt, illum blasphemare existimarunt, statimque subiunxerunt: *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus?* Marc. 2. 8. & Luc. 5. 22. Cùm ergo hæc Sacerdotibus peccata remittendi potestas collata sit, aliquid diuinum in eis haud dubium reperitur. Dei etenim vicarij ac ministri sunt, cuius authoritate verè & propriè absolutionis beneficio peccata relaxant. Quod demiratus D. Ioannes Chrysostomus *lib.* 3. *de Sacerdotio*, ait: *Non solùm Sacerdotes regenerant, sed etiam condonandorum peccatorum obtinent potestatem.*

Peccata dimittendi potestas diuina est.

320. Hinc est quod Apostolis culpas remittendi facultatem dum concessit Christus, priùs ipsis sacrum diuinæ Triados amorem Spiritum sanctum immensa bonitate donauit; nam vt legitur Ioan. 20. 22. & 23. *Insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Vt scilicet Spiritûs Dei receptione ad diuinam authoritatem recipiendam disponerentur: immò vt supra homines potestate ligandi & soluendi constituti, supremum diuino Spiritu esse reciperent, ac supremæ & diuinæ actioni diuinum esse responderet; operari etenim sequitur esse, vt docent Philosophi. Cùm enim sapientis spiritus homini collatus sapientem præstet; oratoris oratorem faciat; regiusque regium, cui donatur, efficiat: diuinus spiritus hominibus concessus, ad diuinam eos euehit dignitatem. Quod docet D. Basilius *hom. de Spiritu sancto*, dum ait: *Huius* (Spiritus) *gratiâ Deus est quisque Sanctorum.* Vnde Apostoli, ipsisque succedentes Sacerdotes, diuino Spiritu afflati, diuinaque potestate exornati, vt hominum deleant beneficio absolutionis peccata, diuinum proculdubio esse participant, rectéque Dij nominantur. Sic enim docuit Innocentius Papa, exponens illud *Exod.* 22. 22. *Diis non detrahas, & Principi populi tui non maledices*; dum inquit: *Sacerdotes intelligis, qui per excellentiam ordinis, & officij dignitatem, Deorum nomine nuncupantur.*

Cur Christus Spiritū sanctum dedit Apostolis antequam potestatem peccata remittendi cōcederet.

D. Basil.

Diuinus spiritus diuinos facit homines.

321. Quod insuper Christi Domini testimonio comprobatur. Ille enim discipulos quos sui Sacerdotij participes destinarat, eorumque mentes diuinis fulgoribus collustrarat, ab hominum appellatione discretos diuino nomine decorauit, sicut notauit S. Hieronymus *lib.* 3. *Comment. in Matth. cap.* 16. Apostolos siquidem interrogans dixit, *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* Verùm illos ab hominibus seiungens, subdit: *Vos autem quem me esse dicitis?* Matth. 16. 16. vbi Doctorum maximus ait; *Prudens lector attende, quod ex consequentibus, textuque sermonis, Apostoli nequaquam homines, sed Dij appellantur. Cùm enim dixisset: Quem dicunt homines esse Filium hominis? subiecit: Vos autem quem me esse dicitis? Illis, quia homines sunt, humana opinantibus, vos qui estis Dij, quem me esse existimatis?* Sic ergo qui naturâ Deus, Deique vnigenitus extat, Christus Dominus, quos gratiâ suâ ad Sacerdotij assumpsit honorem dilectos discipulos diuino nomine cohonestauit, ita vt ipsi cum Apostolis colloquenti optimè quadret illud Dauidicum: *Deus stetit in synagoga Deorum*, psal. 81. 1. & illud, *Deus Deorum Dominus loquutus est*, psal. 49. 1. Etenim inter Apostolos velut in Concilio stetit, ac illorum Dominus, ac præceptor sacra pandens oracula illos cœlestes diuinasque docuit veritates, ac consequenter suam ipsis detegens deitatem, diuinum ipsis contulit nomen, vt enim loquitur D. Hieronymus loco citato: *Qui de Filio hominis loquuntur, homines sunt; qui verò diuinitatem eius intelligunt, non homines, sed Dij appellantur.*

S. Hieron.

Apostoli dicuntur Dij à Christo.

Christus inter Apostolos Deus inter Deos.

D. Hieron.

Immensos quos pro Christo, eiusque Ecclesia exantlauit labores, recensens Apostolus, nouo planè ac inusitato vsus est termino, dum inquit 1. Cor. 4. 12. & 13. *Maledicimur, & benedicimus; persequutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.* Cùm enim blasphemia *falsa sit loquutio aduersùs Deum prolata*, vt docent Theologi cum D. Thoma 2. 2. *q.* 14 *art.* 1. dum scilicet quæ Deo non conueniunt, ipsi attribuuntur; & quæ ipsi conueniunt, auferuntur: sicuti Christus à Iudæis blasphemabatur quantùm ad humanitatem, dum ab eis homo vorax, potator vini, & publicanorum amator dicebatur, vt habetur *Matth.* 11. & quantùm ad diuinitatem, dum opera quæ ipse operabatur virtute propriæ diuinitatis, attribuebantur principi dæmoniorum ab eisdem Iudæis, vt legitur *Luc.* 11. quomodo Paulus dicit se blasphemari? Nunquid ille qui se peccatorum omnium primum, Apostolorum minimum, ac nouissimum, immò & abortiuum commemorat, in Deum transiit? An sui omninò obliuiscens, Deus haberi voluit? Minimè quidem, sed Sacerdotij, quo exornabatur, dignitatem apprimè noscens, se Dei Vicarium agnouit, ac iniurias sibi illatas, in eum, cuius minister erat, illatas existimans, blasphemias meritò nominauit. Non enim vt homo, sed vt Dei adiutor Sacerdos in Ecclesia sacerdotale officium, vel sacra mysteria celebrando, vel à peccatis absoluendo exercet. Itaque non homo, sed Deus in homine Sacerdote & honoraretur & spernitur: nō enim homo, sed Deus in homine Sacerdote & offert sacrificia, & peccata dimittit. Vnde idem Apostolus inquit initio capitis 4. 1. *ad Cor.* jam allati: *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Ad diuinam igitur homo transfertur dignitatem Sacerdotali munere, Deique vices gerit dum hominibus peccata relaxat. Quare summa reuerentia Sacerdotibus est exhibenda, sicuti statuit Concilium Aquisgranense sub Ludouico Pio Imperatore, *c.* 3. *tom.* 3. vbi sic decernitur. *Licèt Sacerdotes in multis sint negligentes, non tamen vituperandi, nec despiciendi, sed propter illum cuius ministerium gerunt, audiendi, & congruo honore venerandi sunt; post Apostolos enim ad ipsos hæc sententia dirigitur: Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* 322.

Detractio in Sacerdotes est blasphemia.

D. Thom.

Quia Deus in Sacerdote & honoraretur, & spernitur.

Conc. Aquis.

Meritò igitur in Sacerdotibus diuinam illam supra omnia, quæ in vniuerso orbe cernuntur, Authoritatē demirari liceat, quam D. Augustinus à Deo Apostolis esse concessam eleganti sermone prosequi 323.

D. August.

prosequitur *serm. 1. de Apost. Petro & Paulo*, vbi sic fatur: *Dedit Dominus Apostolis potestatem supra naturam humanam, vt eam curarent; super dæmones, vt ipsos fugarent; super philosophos & sapientes huius mundi, vt ipsos confunderent; super peccatum, vt illud remitterent, vel retinerent; super mortem, vt eam contemnerent; super mundum, vt ipsum pessundarent; super cœlos, vt illos quibus vellent, clauderent, vel aperirent; denique super Angelos, vt corpus Domini consecrarent.* Ex quibus tanti Doctoris verbis colligere fas est, Sacerdotes potestate supra cuncta creata exornatos, vniuersam superara creaturam; ex eo etenim quod toti dominantur orbi, illo digniores ac maiores existunt: par enim in parem non habet imperium; & minora ac inferiora esse oportet, quæ alicuius authoritati subduntur.

Sacerdotes habent potestatem super omnes creaturas.

324. Verùm cæteris creaturis Prælati Sacerdotes, vni Christo omnis Sacerdotij Principi ac Monarchæ subduntur illo minores, & in omnibus ab ipso dependent, in eius nomine operantur, eius virtute ac authoritate judicant, eiusque supremâ à peccatorum vinculis absolvunt potestate. Denique non solùm per Christum hominum delicta relaxant, sed ipse omnium Saluator per Sacerdotes peccatorum vincula soluit, ita vt nemini per sacramentum pœnitentiæ peccatorum maculas Christus abstergat, nisi illi à Sacerdote absolutionis beneficium conferatur, adeo vt ipsa Redemptoris summa in peccatis remittendis authoritas, Sacerdotum sententiæ quodammodo subordinata videatur: nullus enim à Christo sacramentaliter absoluitur, nisi à Sacerdote absoluatur, & vt loquitur Mellifluus Abbas Bernardus serm. de SS. Petro & Paulo: *Tantâ Petro claues potestate Christus tradidit, vt præcedat sententia Petri sententiam cœli.* Sic enim mirabili prouidentiâ Sacerdotium in Ecclesia statuit, vt sicut eleganter S. Leo Papa *serm. de transfigur.* inquit, *neque in soluendis, aut ligandis hominibus aliud firmum, & ratum esset in cœlo, quàm quod Petri sedisset arbitrio. Ille etenim Beatus est cœli Ianitor, cuius arbitrio claues æterni aditus traduntur, cuius terrestre judicium præiudicata authoritas est in cœlo, vt quæ in terris ligata sunt, aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant & in cœlo.*

Christo subjiciuntur.

D. Bernard.

Sententia Petri præcedit sententiã cœli.

S. Leo Pap.

§. III.

A verbi Dei prædicatione Sacerdotalis dignitas commendatur.

325. Tertius hic est Sacerdotalis dignitatis radius: nec illius maiestas omni ex capite coruscaret, nisi geminæ, scilicet Eucharistiam consecrandi, ac peccata remittendi facultates, diuinum verbum annunciandi, sacramque doctrinam disseminandi exornarentur virtute. Sanè qui in altari sacra mysteria celebrantes, infiniti amoris Christi flammas omnipotenti sermone eiaculant, & in sacramento pœnitentiæ pro tribunali sedentes, judiciariam eius exercent potestatem, super cathedras Ecclesiarum diuina promentes oracula, eius debent sapientiam exhibere: illorum est cœleste semen in cordibus hominum disseminare, & diuinâ doctrinâ eorum collustrare mentes: immò cùm in Sacerdotibus Christus assistat, eorumque ministerio panem in corpus suum, & vinum in sanguinem transmutet, hominibusque pœnitentiæ Sacramento peccata relaxet; in illis etiam debet loqui, & vniuersum eorum sermone hominum genus edocere.

In Sacerdotibus Christus consecrat, absoluit, & prædicat.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Cùm enim primum in quolibet genere sit causa cæterorum, vt docet Philosophus 2. *Metaph.* Christus qui æternum ac primum Verbum est, cuncti sermonis, omnisque veritatis quæ extra Deum effunditur, principium est, ac scaturigo; nullusque inter homines aut cogitare, aut loqui valet, nisi ab eo in corde lumina, & in ore recipiat verba. Hoc planè expertus est gentium magister Paulus Apostolus, qui licèt a Deo supra cœlos sublimatus diuina secreta audierit; nusquam tamen à se vllum potuit proferre sermonem, sed cœlestia quæ quotidie fidelibus dabat verba, à Christo Domino pronuntiata declarauit. *An experimentum*, inquit, *quæritis eius qui in me loquitur Christus?* 2. *Cor.* 13. 3. Ille quippe est qui concionatoris mentem diuinis replet fulgoribus, cor zeli ardore succendit, linguam mouet, verba format, ac cœlestia eius ore dogmata profert. Quapropter idem Apostolus se, cæterosque diuini sermonis prædicatores, non tanti operis authores, sed ministros dumtaxat ac adiutores Dei pronuntiauit, 1. *Cor.* 3. 9. dum inquit: *Dei adiutores sumus, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Vbi sicut Concionatores non propriâ, sed Dei virtute operantes: ita fideles diuino sermone instructos, formatos, ac in christiana doctrina solidos, non Prædicatorum, sed Dei ope declarauit: non enim eos hominum, sed Dei agriculturam, & ædificationem dixit. 326.

A Christo omne verbũ procedit.

In Paulo Christus loquebatur.

Dei adiutores Concionatores.

327. Nec Sacerdotum diuini verbi satorum dignitatem Apostolus minuit, immò auxit. Sicuti enim nobilius ac maius de credentibus encomium prompsit, dum eos non hominum, sed Dei agriculturam dixit & ædificationem; ita præstantius aliquid de Prædicatoribus protulit, dum non à se agentes, sed Dei ministros ac adiutores nominauit. Etenim si à seipsis loquerentur, & præcipui verbi quod pronuntiant, essent authores, humanum dumtaxat ac naturale traderent documentum: dum autem ab alio, nempe à Christo Domino verba recipiunt, cœlestem, supernaturalem, ac diuinam non possunt non proferre doctrinam, nec ad summam Dei Filij dignitatem non sublimari. Ille etenim qui vices gerit alicuius, eius pollet authoritate, nobilitate, ac dignitate decoratur. Vnde D. Dionys. *cap. 3. Cæl. Hierarch.* inquit: *Ingens hæc, Angelica, immò Diuina est dignitas, Dei cooperatorem fieri in conuersione animarum, diuinamque in se operationem palam cunctis ostendere.* Hinc sanè liquet, cur Saluator hominum discipulos Euangelij sui præcones mittens, dixit illis: *Sicut misit me Pater, sic ego mitto vos.* Ioan. 20. 21. Cùm enim verum sit, neminem verbi diuini prædicationi aptum fore sine diuina missione, *quomodo* enim *prædicabunt, nisi mittantur?* vt ait Paulus *Rom.* 10. 15. vt illos tanto dignos faceret ministerio, similem illi quam à Patre habuit, missionem eis concessit; ita vt sicut in verbis ac miraculis Christi à Patre missi, & maiestas, & diuinitas Patris mittentis elucebant: ita in Apostolis eorumque successoribus ad diuinum verbum annuntiandum missis, Christi mittentis authoritas & doctrina sermone signisque comprobentur. Quod eleganti stylo à D. Chrysostomo *in cap. 10. S. Matth.* expressum est: *Misit*, inquit, *Christus Apostolos quasi sol radios suos, quasi rosa suauitates odoris sui, quasi ignis scintillas suas dispersit; vt sicut sol in*

A Christo & per Christũ loquentes, maiori gloriã fulgent.

D. Dion.

Sicut Christus à Patre, ita à Christo prædicatores mittuntur.

D. Chrysost.

Christus sol, rosa, ignis: Apostoli radij, odor, & scintillæ.

radiis apparet, sicut rosa in odoribus suis sentitur, sicut ignis in scintillis suis aspicitur; sic in illorum virtutibus Christi potentia agnoscatur. Quis enim videns discipulos benè instructos, non scientiam magistri collaudet? Hæc ille.

328. Quibus addere liceat, quod sicuti radij solis fulgore coruscant, illiusque splendor cùm sint, eiusdem esse donantur, illumque veluti corona decorant: sicuti insuper suauissimus rosæ odor ex intimo illius floris procedit; denique vt ignis scintillæ illius naturâ gaudent, eiusque claritate refulgent: ita Apostoli justitiæ jubaris Christi lucentes radij, dum sacram spargunt prædicatione doctrinam, Christi splendore emicant, immensam eius lucem continent, eius dignitate decorantur, ipsumque dum gentibus Deum & hominem manifestant veritatis suæ fulgore splendidum, gloriâ & honore coronant. Insuper Christi, florum omnium præstantissimi, odor suauissimus dum verbis Apostolorum longè lateque diffunditur, non ipsos præcones, sed Christum declarat; illud enim quod in illis aut bonum, aut jucundum, aut suaue est, non illorum, sed Christi esse dignoscitur; non enim sui ipsius odor est, sed floris, à quo procedit. Prædicatores autem Apostolici, Christi bonus odor à gentium Magistro vocitantur. Scintillæ tandem sunt Concionatores; sed Christi, qui cùm verus Deus existat, ignis nomine decoratur: *Deus* enim noster *ignis consumens est*. Quàm ergo sublimes sunt, qui ab igne non elementari & corporeo, cuius altissima sedes in concauo lunæ dumtaxat à Philosophis collocatur; sed ab spiritali & diuino, qui Deus ipse est, originem trahunt! Fulgent, sed vt ignem istum aperiant illis qui in tenebris, & in vmbra mortis sedent: coruscant signis ac portentis, vt doctrinæ quam disseminant, stabiliant veritatem: fulgurant, sed lumina quibus orbem replent, ab illo, cuius scintillæ sunt, igne exoriuntur: procedunt, ambulant, currunt, volant, transvolant; sed nunquam ab igne recedunt, illum vbique deferunt, & ab illo feruntur; quia Deum vbique Apostoli Euangelij prædicatione tulerunt, & ab eo portati sunt. Denique igne à tantis scintillis cunctis gentibus manifestato, in igne scintillæ requiescunt, quia pro Deo agentes, Deum annuntiantes, ad Deum currentes, cursu feliciter consummato, in Deo placidè Apostoli conquiescunt. Quæ omnia Spiritus sanctus declarauit, *Iob* 38.35. his verbis: *Mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent, Adsumus.* Adsunt itaque, vt de laboribus exantlatis à Deo justissimo bonorum omnium retributore coronam accipiant; quam non alibi quàm in Deo, ab ipso Deo recipiunt. Vnde Apostolus qui 2. *Tim*.4.7. ait: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, de reliquo reposita est mihi corona justitiæ, &c.* dixit Philip.1.23. *Cupio dissolui, & esse cum Christo*; vt scilicet discipulus cum magistro, miles cum Rege, scintilla cum igne coniungeretur, & in eo quiescens coronaretur.

Quod bonũ est in Apostolis, Christi est.

Nusquam à Deo recedat Apostolus, vel Concionator.

Fulgura sunt Apostoli.

329. Planè igitur maxima est Sacerdotum dignitas, dum verbum diuinum seminantes, Dei adiutores euadunt. Sanè illos diuinos homines dixerim, ex diuina quam in Ecclesia exercent operatione. Cùm enim apud Philosophos tritum sit, quod operatio sequitur esse, non solùm hoc dicendi modo significatur, quod esse supponitur in re antequam operetur, vel quod actiones debent commensurari dignitati aut virtuti agentis, quod vtique secundùm quod existit, operatur; sed etiam quod operationes manifestant naturam operantis, ita vt imperfecta ab imperfecto, perfecta verò actio à perfecto agente producatur. Vnde Euangelij prædicatio, quæ fidem in cordibus audientium generat, viamque salutis aperit, cùm sit actio diuina, à Christo tanquam ab agente principali; & ab homine tanquam ab instrumento elicita, rationem quandam diuinam, à Christo concionatori concessam, euidentissimè declarat. Etenim si diuinum est vitam hominibus dare, conseruare, ac propagare, vnde Iob Deo dicebat, *vitam & misericordiam tribuisti mihi*, Iob 10. & Christus semetipsum Deum & salutis humanæ authorem exhibens, *Ioan.* 10. 11. inquit: *Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs habeant*; verè præcones Euangelici, qui dum verbum Dei dispensant fidelibus, cibant eos *pane vitæ & intellectus*, Diuini dicendi sunt.

Verbum Dei prædicare, diuina est actio.

Dum carnales discipuli corporea tantùm attingentes, Christum Dominum de Sacramento corporis & sanguinis sui magnificè perorantem deseruerunt, ac si durum ac impossibilem sermonem pronuntiasset, noluit Petrus magistrum optimum relinquere, immò ab ipso rogatus an vellet cum aliis discipulis recedere, animosè respondit: *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Ioan. 6. 69. Vbi non minùs verè Apostolorum Princeps, quàm cùm eidem Domino dixit, *Tu es Christus Filius Dei viui*, Matth. 16. apparuit. Ille etenim qui Dei viui Filius viuus est, Deus & vita cùm sit, æternique Patris sapientia, veritas, verbum & imago, nulla alia quàm vera, viua, immò & viuifica potuit proferre verba. Quod adeò verum est, vt verba sua debitâ cum reuerentiâ suscipientes, diuinam quodammodo sortiantur vitam; ipse enim non solùm dixit Ioan. 8. *Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum*; sed vt sermonis sui veritatem, quo se Filium Dei dixerat, confirmaret, addidit homines ex verbo Dei ad diuinam dignitatem exaltatos: *Si illos*, inquit Ioan. 10. 35. *dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura, &c.* At quæ Concionatoris ore promuntur, Christi verba sunt, quæ in eorum posuit intellectu, vt eorum linguis suam doceret Ecclesiam, & æternam diuinamque auditoribus vitam communicaret; adeo vt de ipsis Euangelij Concionatoribus dici queat, quod *verba vitæ æternæ habent.* Vnde meritò Apostolus, quos diuini verbi præconio Christianâ fide imbuerat Philippenses, sancti rectique propositi, etiam inter infideles, tenaces collaudans sic fatur: *Inter quos* (Gentiles) *lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes, ad gloriam meam.* Philip. 2.15. & 16. Quæ cùm ita sint, non solùm lucentia, sed viuifica sunt Concionatorum verba, quæ auditores non solùm lucentes, sed luminaria præstant, ipsisque verbum vitæ continere, ac conseruare concedunt. 330.

Verba Christi vitam cõferunt.

Verba vitæ æternæ habẽt Euangelici Prædicatores.

·ʒ-c

Planè igitur diuinum est concionandi munus; cùm sermone lucem, vitamque, etiam æternam, fidelibus largiantur viri Apostolici. Hinc à Christo non solùm *Sal terræ*, quo peccatorum putores extinguntur; sed etiam *Lux mundi*, quâ diuinis Fideles fulgoribus illustrantur, appellati sunt. *Matth.*5. Cùm ergo ipsum nomen quo se Redemptorem mundi Dominus expressit, Ioan. 8. 12. dum ait, *Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*, verbi 331.

Apostoli Sal terræ: Lux mundi.

sui

fui dispensatoribus tribuerit; eis etiam dignitatis suæ, solicitudinis, ac curæ earum quas redemit animarum partem contulit; hominesque à se redemptos Prædicatorum ministerio æternam vitam assequi ingenti prouidentiâ decreuit. Itaque salud humanæ studentes, dum Dei coadiutores verbum cœleste disseminant, homines saluare dicuntur, diuinoque Saluatoris Titulo decorantur. Ita prophetauit Abdias 21. *Et ascendent*, inquit, *saluatores in montem Sion iudicare montem Esau; & erit Domino regnum.* Vbi ad nostrum institutum S. Hieronymus ait: *Ipse Saluator Apostolos suos mundi esse voluit Saluatores.* Quanta igitur, & quàm ineffabilis Euangelij præconum gloria!

Et mundi Saluatores. S. Hieron.

332. Maius est hominem iustificare, quàm creare; immò quàm vniuersam orbis molem è nihilo educere; non quidem ex modo agendi, sed ex nobiliori ac præstantiori termino, qui in iustificatione producitur. Creatio quippe ad bonum naturæ mutabilis; iustificatio verò ad bonum æternum diuinæ participationis, nempe ad esse gratiæ terminatur. Ita vt *bonum gratiæ vnius maius sit, quàm bonum naturæ totius vniuersi*, vt docet S. Thomas 1. 2. q. 113. art. 9. Vnde secundùm id quod habet Augustinus tract. 72. in Ioan. *maius opus est, quod ex impio fiat iustus, quàm creare cælum & terram.* Ex quibus non vulgaris, sed specialissima Apostolicorum virorum colligitur gloria. Nam quanto donaretur honore, qui Deo ad creandum cœlum & terram adiutor eligeretur? qui vnà cum omnipotente omnium Conditore, ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt vocaret? Infinitus esset honor ille, virtutem ipsi creationis adiutori infinitam adducens. Verùm præstantius est cooperari Deo in salutem animarum, & verbi ministerio homines ab impietate ad iustitiam reuocare, eorumque sanctificationi collaborare. Hoc Euangelicis conceditur Concionatoribus, qui ab errorum tenebris ad fulgentissimum veritatis lumen, & à peccati iugo ad libertatem gloriæ filiorum Dei homines transferentes, opere & sermone fidei pariunt & sanctitati. Ineffabilis omninò hæc est operatio, quæ homines hominum Deos quodammodo præstat.

Maius est hominem iustificare, quàm orbem creare.

Bonum gratiæ vnius maius est quàm bonũ naturæ totius vniuersi. D. Thom. D. August.

Summa virorum Apostolicorum gloria.

333. Qui vt Dei voluntatem impio Ægyptiorum Regi annuntiaret, olim electus est Moyses, vt scilicet ab immani sæuitia, quâ Hebræos torquebat, temperaret, & sibi consulens, liberum ad sacrificandum Iudaicum populum dimitteret, non Dei nuntius à quo mittebatur; non Pharaonis doctor, iudex aut princeps, ad quem mittebatur, vocatus est, sed magnifico ac splendido exornatus titulo, Pharaonis Deus dictus est. *Ecce constitui te Deum Pharaonis*, ait Dominus Exod. 7. 1. Quorsum hoc nomine decoratur Propheta? Quia Prædicatoris officium gerebat, & Euangelij præconum, qui à Deo ad impios à via sua mala auertendos, missi sunt, personas exprimebat. Sic optimè ad rem præsentem notauit S. Ambrosius lib. 1. de Cain & Abel, cap. 2. *In Moyse*, inquit, *venturi Doctoris figura, qui legem doceret, Euangelium prædicaret, impleret Testamentum vetus, nouum conderet, cæleste populis alimentum daret, humanæ dignitatem conditionis excessit, eo vsque, ut Dei donaretur nomine, dicente Domino: Posui te Deum Pharaonis.* Si ergo Moyses obstinato Principi, quem ab impietate non reuocauit, Dei verbum annuntians, Deus pharaonis dictus est: nonne viri Apostolici, quorum typus extitit

Moyses Deus Pharaonis.

Quia illum à via mala prædicatione retrahebat. D. Ambros.

Moyses, Imperatoribus, Regibus, Principibus ac populis doctrinam Euangelicam prædicantes, eosque ad Dei cultum, veramque iustitiam, profligatis errorum ac impietatis monstris, adducentes, Dij censendi sunt?

Concionatores Dei nomine decorantur.

Suffragatur Scriptura tantæ Concionatorum dignitati; in illa etenim homini Deus sic loquitur: *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.* Ierem. 15. 19. Hoc est, si animam rationalem, quæ vtique pretiosa est, vtpote Christi sanguine redempta, ab erroris tenebris, à voluptatum illecebris, & ab immunditiis peccatorum potenti sermone erueris; oris ac linguæ Dei honore decoraberis. Os tuum non humanum, sed diuinum erit: lingua tua non humanos, sed diuinos pronuntiabit sermones; ita vt de huiusmodi dici queat, quod *sermones Dei* loquatur, vt habetur 1. Pet. 4. 11. In hoc etenim verè Apostolicus vir concionator existet, si non propria, sed eius, nempe Christi Domini, à quo missus est, verba hominibus annunciet: illis enim tanquam diuinis ac ad conuersionem animarum validis, pretiosum à vili, nempe iustum ab impio segregabit, magnumque Christi Seruatoris officium exequetur; nam vt loquitur D. Chrysostomus hom. 3. in Gen. *ipse cum Deus sit, propter nihil aliud nostram induit carnem, & omnia alia humana sustinuit, & crucem quoque suscepit, nisi vt nos peccato obnoxios à maledicto liberaret.* Quod amantissimus ipse Redemptor proprio ore docuit Marc. 1. 38. dicens: *Eamus in proximos vicos & ciuitates, vt & ibi prædicem; ad hoc enim veni.* Fecit illud ad quod venerat, & semel suscepto Baptismate cùm triginta esset annorum, quamdiu cum hominibus visibiliter conuersatus est, diuinum verbum annuntiauit: sed ex hoc mundo ad Patrem discessurus, consummato redemptionis opere, ministros verbi, ac sermonis diuini dispensatores statuit discipulos, quibus solenniter prædicationis iniunxit officium, dicens Marc. 16. *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Itaque verba sua in ore Concionatorum posuit, vt euellant & destruant, vt ædificent & plantent: vt vitia eradicantes, & virtutes inserentes, pretiosum à vili separent, & simul os Domini & lingua Christi ab omnibus comprobentur. 334.

Os Dei sunt.

D. Chrysost.

In hoc Christus venit, vt à peccato homines eripiat verbi ministerio.

335. Hinc patet, quàm iustè Dominus dixerit discipulis, Luc. 10. 16. *Qui vos audit, me audit; & qui vos spernit, me spernit.* Cùm enim per illos, cæterosque quos eis adiunxit Concionatores, tanquam per os suum ac propriam linguam diuina verba pronuntiet, haud dubium in illis auditur & reueretur; vel in illis non auditur & spernitur; quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur, vt fert communis regula iuris.

Deus in prædicatoribus auditur & reueretur.

336. Cæterùm maiora possem hic ad concionatorum encomia congerere: sed consultò abstineo, studens breuitati. Pauca tamen subjiciam, vt laudabilia eorum instituta, quibus pietatis apicem debent assequi, obiter attingam.

§. IV.

Summa in viris Apostolicis virtus requiritur, vt dignè verbum Dei annuntient.

337. AB immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicetur? inquit Spiritus sanctus Eccl. 34. 4. Etenim vt apud omnes tritum est,

nemo dat quod non habet. *Neque enim de spinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuam*, vt ait Christus Dominus, Luc. 6. 44. *Bonus homo de bono thesauro suo profert bonum*, vt ibidem ab eodem Saluatore subditur. Itaque qui verbi Dei ministerio in auditoribus bonos cupit efformare mores, laudabili debet conuersatione fulgere: qui falsitatis tenebras ab auditorum mentibus fugare conatur, nullo obscurari debet errore: qui peccatores à via sua mala laborat auertere, nequaquam in via peccatorum debet stare: qui denique sanctitatem & iustitiam aliis prædicat, morum sanctimoniâ, & vitæ integritate debet decorari. Factis negaret quod voce confitetur & docet vir Apostolicus, nisi quod loquelâ suadet, moribus comprobaret. Illum haudquaquam lateat, se pro Christo legatione fungi, verbaque quæ hominibus annuntiat, illi fuisse demandata ab optimo Saluatore, *cui parum fuit Martyres docuisse verbo, nisi firmasset exemplo*, vt loquitur S. Augustinus. Etenim vt legitur *Act*. 1. cœpit Iesus facere & docere. Prius fecit, posteà docuit: nec aliquid loquendo fideles docuit, quod agendo, aut patiendo operibus non confirmarit: ipseque totius doctrinæ christianæ speculum se præbuit & exemplum.

Iustus sit prædicator, & seipsum bonorum operum præbeat exemplum.

S. August.

338. A Christo igitur omnium Prædicatorum antesignano, sibi exemplum sumat Euangelicus Concionator; nec linguâ solùm, sed manu, verbi ministerium exequatur. Operetur antequam doceat, & homines à vitiis ad virtutes, ab erroribus ad veritatem, ab impietate ad sanctimoniam operibus reuocet & sermone. Magis quippe mouent exempla, quàm verba. Etenim si veteris Testamenti Pontifex in rationali gerebat hæc duo verba, *doctrina & veritas*, vt habetur *Leuit*. 8. 8. quæ à plerisque leguntur, *illuminationes & perfectiones*, quia scilicet ab illo doctrinæ lux, & vitæ perfectio in populum sibi commissum oriebatur: nonne Legis gratiæ Sacerdotes, Christi ministri in statu perfectiori constituti, doctrinæ fulgore, & vitæ perfectione debent coruscare? Sane ab Apostolico viro illuminationes nequeunt procedere, nisi perfectiones oriantur; hoc est nusquam ab eius doctrina Ecclesia illuminabitur, nisi eius vitæ sanctitate ac perfectione ædificetur. Hinc intelligitur cur Paulus se Architectum; eos verò quibus prædicauit, ædificationem dixit, 1. *Cor*. 3. Nam sicuti non solùm mente, & ore ædificij forma concipitur & exprimitur, sed etiam manibus & operibus perficitur & consummatur: ita non solùm sermone & linguâ, sed manu & opere; hoc est non solùm doctrinâ, sed etiam pietate ac sanctimoniâ Corinthios Apostolus in fide christiana formauit, ædificauit, perfecit. Illa est perfecta fideles pariendi & Ecclesiam ædificandi methodus, doctrinæ fulgoribus sanctitatis scintillas conjungere. Ex his non solùm collustrationes tenebras repellentes, sed incendia corda igne charitatis inflammantia surgent, simulque fidem & amorem Christi Concionatores auditoribus infundent. Illam sequi tenentur Apostolici viri, aliàs à gentium magistro in immensum discrepabunt, & à via in quam à Christo Domino missi sunt, errantes deuiabunt. Liceat mihi impræsentiarum ethnici hominis Christianorum magistris documentum offerre. Loquatur nunc Seneca, quem inter sapientes sapientissimum olim Roma suspexit: *Plus tibi*, inquit epist. 6. *viua vox & conuictus, quàm oratio proderit. Homines semper amplius oculis, quàm auribus credunt: longum iter est per præcepta, breue & efficax per exempla. Plato, & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientum turba, plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit*. Hæc ille. Sic ergo vitam voci coniungat Sacerdos, vt saltem tantùm ex moribus, quantùm ex verbis turba colligat Christianorum.

Manu & linguâ verbi exequatur ministerium.

Doctrina & veritas, seu illuminationes & perfectiones in Sacerdote.

Cur Paulus se Architectum dicit.

Magis mouent exempla quàm verba. Senec.

Quamuis ad Iudæis prædicandum Christus in mundum venerit, non tamen legitur officium prædicationis peregisse, nisi trigesimo ætatis suæ anno, suscepto Baptismate, & peractâ ac consummatâ omni tentatione, quam post quadraginta dierum jeiunium ipsi diabolus ausus est inferre. *Exinde enim cœpit Iesus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, &c.* vt legitur *Matth*. 4. 17. Quare æterni Patris æternum Verbum mortalitatis nostræ trabeâ indutum, vt hominibus diuina panderet oracula, per triginta siluit annos? Cur non citiùs ad sermonem ora laxauit? Poterat vtique statim à natiuitate verba hominibus dare. Poterat cùm duodecim esset annorum, postquam in Templo in medio Doctorum, vt illos audiret ac interrogaret, apparuit, prædicationis officium inchoare. Poterat vtique, sed noluit, vt suo exemplo omnibus forma factus Concionatoribus, omnes illos doceret. Priùs enim longo tempore tacuit: priùs Baptismatis vndâ piissimâ sanctissimáque eius caro abluta est: priùs corpus quadraginta dierum inediâ macerauit: priùs tentationes omnes superauit, & tunc Baptismate purgatus, jeiunio roboratus, tentationibus probatus ac victoriis coronatus, omni ex capite sanctitatis splendore conspicuus, ad docendum homines properauit, quod gesserat, prædicauit, & virtutem quam iteratis actibus exercuit, homines docuit vt exercerent. Sicque seipsum bonorum operum & cunctis Concionatoribus, & eorum auditoribus præstantissimum præbuit exemplum. Quod notauit Doctor Angelicus 3. *p*. q. 41. *art*. 3. *ad* 1. dicens: *Nullus debet prædicationis officium assumere, nisi prius fuerit purgatus, & in virtute perfectus: & ideò Christus statim post Baptismum austeritatem vitæ assumpsit, vt doceret post carnem edomitam, oportere alios ad prædicationis officium transire*. Itaque nisi, vt docet S. Thomas, Concionatoris caro fuerit edomita, & ipse plenè perfectéque purgatus, diuini verbi semen nec potest, nec debet seminare. 339.

Cur Christus ætatis anno trigesimo, & post 40. dierum jeiunium, officium prædicationis assumpsit.

D. Thom.

Purgatus à vitiis, austeritate vitæ roboretur Côcionator.

Qui semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo, Filius Dei, vt dicitur *Philip*. 2. defectus omnes naturæ humanæ corporales, mortem, famem, sitim & huiusmodi à primi Parentis inobedientia dimanantes suscepit, tum vt verus homo, & non phantasticus probaretur; tum vt suæ finem incarnationis, nempe hominum à peccato & à pœnis peccatorum liberationem assequeretur. Attamen perfectioni scientiæ & gratiæ repugnantes, nempe ignorantiam, aut peccatum, aliosque qui in aliquibus hominibus ex quibusdam particularibus causis prodeunt, vt sunt lepra, morbus caducus, & aliæ infirmitates, quæ ex culpa hominis interdum, putà ex inordinato victu, vel ex defectu virtutis formatiuæ procedunt, minimè suscepit, vt docet S. Thomas 3. *p*. q. 14. *art*. 4. quia vt inquit D. Athanasius lib. de Incarnatione, *non decuit vt is qui ad tollendas infirmitates nostras veniebat, ægritudines susciperet*. Cùm ergo viri Apostolici spirituales hominum ægritudines verbi diuini debeant 340.

D. Thom. Ægritudines à peccatis procedentes non accepit Christus, vt illas & peccata ab hominibus fugaret.

D. Athan.

A peccatis sint liberi, qui à peccato recedere alios hortantur.

beant dispensatione sanare, ab illis Christo conformes omninò debent esse immunes: nec poterunt homines ad jugum diaboli pœnitentiâ excutiendum inducere, si eorum animæ pondere peccatorum aggrauentur. Liberi a malo penitus esse debent, vt captiuis libertatem prædicatione impertiantur.

341. Semel iniquo jubente Rege, Apostolorum Princeps, Christiani gregis Pastor, Domini Iesu Vicarius, in carcerem coniectus, durisque vinculis colligatus, vniuersâ Christianorum precante cateruâ, cœlo assentiente, ac Saluatore imperante, ab Angelo nexibus solutus est. *Percusso latere Petri*, ait sacer textus Act. 12. 7. *excitauit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius.* Rectè quidem; non enim decebat, eum qui gregem verbo pascebat, manuum colligatione teneri: immò cùm exemplo ac potestate, sicut & sermone Ecclesiam gubernaret, manus actionis ac authoritatis symbola, ab herode ligatas, Angelico, Deo jubente, ministerio debuit habere solutas. Quod notasse videtur Thomas Bozius *lib. de signis Ecclesiæ*, dum inquit: *Namque manus, quæ nexus peccatorum, & ligamenta iniquitatum debebant soluere, catenis minimè debebant esse obnoxiæ.* Cùm igitur Dominici gregis forma factus sit Petrus, caueant Euangelici Concionatores, ne dum ad diuinum verbum disseminandum eorum ora laxantur, manus peccatorum vinculis constringantur: sed simul dum ora vera pronuntiant, pia sanctaque manus operentur; nusquam enim ad veram pietatem, morumque rectitudinem audientes commouebunt, nisi pij, sanctique exiſtant. Vnde S. Hieronymus *ep. 83. ad Oceanum*, optimi oratoris diffinitionem optimam approbat, quâ dicitur, quod *orator est vir bonus, dicendi peritus.* Vbi primùm bonitas, deinde dicendi peritia in oratore desideratur. Quæ cùm ita sint in prophano ac forensi oratore, potiori jure in sacro Euangelij præcone morum sanctitas ac bonitas vitæ requiruntur. Immò cùm, vt ibidem notat idem S. Hieronymus, Latinæ Eloquentiæ facilè Princeps Tullius, omnem facundiam in factorum cum verbis vnione constituerit, dicens: *Caput est artis dicere quod facias*; nullus diuinum cum fructu dispensabit verbum, nisi quod sermone docet, bonis operibus exequatur. Vnde ibidem subdit Doctorum Maximus, *perdit authoritatem dicendi, cuius sermo opere destituitur.* Et *ep. 2. ad Nepotianum*, inquit: *Non confundant opera tua sermonem tuum. Delicatus magister est, qui pleno ventre de jejuniis disputat.* Sacerdotis Christi os, mens, manusque concordent.

Angelo iubente catenæ de Petri manibus cadunt, quia actiones liberas & à nexibus peccatorum solutas Pastor & Concionator debent habere.

S. Hieron. Definitio optimi oratoris.

Caput est artis dicere quod facias.

342. Dilectissimis sibi discipulis Iacobo & Ioanni germanis, præstantissimum Christus imposuit nomen, dum Boanerges appellauit, *Marc. 3. 17.* vbi dicitur, *Et imposuit eis nomina Boanerges*, quod est, *filij tonitrui.* Singularis sanè nomenclatura, sed personis conuenientissima. Cùm enim filios Zebedæi eximios verbi sui præcones Christus instituerit, eximium ad tantum ministerium exprimendum eis donauit nomen. Sicque præstantissimi Concionatores filij tonitrui appellantur, quia fulgurant, coruscant, ac fulminant. Sicuti enim antequam auribus percipiatur tonitru, fulgura ac coruscationes oculis percipiuntur: ita priùs Apostolici viri operum coruscationibus & vitæ sanctitatis fulgore oculos, quàm verborum sonitu aures replent. Igitur Boanerges sint singuli verbi Dei prædicatores, pietate luceant, sanctitate coruscent, zelo scintillent, verbis tonent, ac diuino charitatis ardore fulminantes, vitia absumant, virtutemque in cordibus auditorum efforment.

Boanerges, idest filij tonitrui sunt Concionatores, quia pietate simul & sermone coruscant.

Mirum sanè est id quod legitur Exodi 20. *Legem dabat Dominus, & loquebatur Hebræis.* Et pronuntiatis omnibus Decalogi præceptis, dicitur quod *cunctus populus videbat voces*, ibid. 18. At quomodo voces videri possunt? Nonne sonus qui in vocis prolatione sentitur, auditus obiectum est, non visûs, qui coloratum tantùm potest percipere. Cur ergo scriptum est, *cunctus populus videbat voces?* Meliùs expressum videretur, si dictum fuisset, *cunctus populus audiebat.* Attamen congruentiùs scriptum est, quod voces Dei videbantur, quàm si scriptum foret, quod audiebantur. Loqui enim Dei, agere est; eiusque verba ab actionibus nequaquam discrepant: ita vt sicuti actiones humanæ videntur, & verba hominum audiuntur, Dei sermones actiones secum circumferentes potiùs videantur quàm audiantur. Ita existimauit Philo Hebræus lib. de Decalogo. *Vox è medio*, inquit, *flamma intonuit, tam manifestè se ingerens, vt videre magis, quàm audire se putarent. Humana vox auditu, diuina visu percipitur. Quare? Quia quæcumque Deus dicit, non verba sunt, sed opera, quorum judicium non tam est penes aures, quàm penes oculos.* Hæc ille. Ex quibus manifestè colligitur, quod ille qui legem Dei annuntiat, eiusque verba prædicat, auditorum oculis opera bona potiùs, quàm auribus vacua verba debet exhibere: eius videantur voces, magis, quàm audiantur; & se diuinum gerens ministrum, Dei præcepta magis intimet manu quàm linguâ; & vberiorem doctrinam pietate quàm loquelâ largiatur. 343.

Voces quomodo possunt videri.

Verba Dei ab actionibus non discrepant, & ideo simul videntur. Philo.

Voces Prædicatorum videntur, dum eorum opera bona refulgent.

Noë virum justum atque perfectum Concionatoris partes obiisse tradunt Interpretes non contemnendi, docentque sancti Patres. Ille etenim qui cum Deo ambulauit, fraternæ charitatis ardore succensus instantem generis humani per diluuium ruinam, vt peccatores ad meliorem frugem adduceret, & pœnitentiâ Dei iram placarent, haud dubium annuntiauit. Verùm in sacris Codicibus huius Noëmi prædicationis nec vel minima fit mentio, si de prædicatione quæ solâ vocis prolatione pronuntiatur, sit sermo: nobiliori enim modo, & non loquendo, sed operando, nempe arcam fabricando, diluuium prædicasse legitur. Nam postquam Deus ipsi arcam fabricare præcepit, dicens: *Fac tibi arcam de lignis leuigatis*, Gen. 6. 14. statim operi manum admouit, videntibus ac spectantibus impiis, & obscœnis hominibus; cunctaque quæ Deus mandauerat, obseruauit in arcæ fabricatione. Nam vt ibidem 22. legitur, *Fecit Noe omnia, quæ præceperat illi Deus.* Hoc planè modo faciendo omnia quæ præceperat ei Deus, potiùs quàm loquendo, vel clamando prædicauit. Vnde D. Augustinus *serm. 69. de temp.* ait: *Noe etsi tacebat voce, opere loquebatur: silebat linguâ, fabricatione clamabat.* Tanti viri zelum sacri imitentur Concionatores, & linguâ manuque, hoc est verbo & actione, peccatoribus, qua iratı Numinis vindictam declinent, arcam mysticam studeant fabricare. Immò potiùs exemplis doceant, quàm verbis; adeo vt etiam sine verbis prædicent, & sine sermone loquantur. Sic egit Magnus ille Basilius, de quo S. Gregorius Nazianz. *orat. 20.* inquit, *quod non modo loquendo,* 344.

Noë Concionator.

Non loquendo, sed operando, & arcam fabricando.

D. August.

Tacebat voce, opere loquebatur.

sed

Sine verbis interdum prædicandū. Greg. Naz.

sed etiam tacendo monitoris partes ebibat. Cùm enim eius vita sanctimoniæ splendore fulgeret, eius coruscabant actiones, omnesque, à quibus videbantur, luce pietatis replebant. At dum opera Basilij fulgebant, tonabant, fulminabantque sermones; quosque actibus illustrabat, terrebat verbis, & ab iniustitiæ semita ad justitiæ viam reducebat. Hinc præfatus Nazianzenus in eius epitaphio ait: *Basilij oratio erat tonitru, quia vita erat fulgur.*

Oratio Basilij erat tonitru, quia vita erat fulgur.

345. Quisquis ergo cœlestis doctrinæ dispensator existit, vitæ fulgurer sanctimoniâ, vt ipso possit sermone tonare. Si enim de *throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua*, vt legitur *Apoc.* 4. 5. à Deo missi Euangelici Concionatores morum splendore fulgurent antequam loquantur, vt dum post coruscationes voces dabunt, non solùm verba proferant, sed tonitrua. Etenim cùm juxta Quintilianum *lib.* 2. *cap.* 16. pulchrum sit oratori tantùm assequi laudis, *vt non loqui, non orare, sed quod Pericli contigit, fulgurare, & tonare videatur*; Prædicatori necessum est, vt eius ad auditores verba tonitrua & fulmina videantur. Verùm nec tantùm Apostolicorum virorum sermones, sed & ipsi Apostolici viri tonitrua in sacris litteris appellantur. *Loquuta sunt septem tonitrua voces suas*, inquit S. Ioannes *Apoc.* 10. 3. Rectè quidem, quia sicuti tonante cœlo eiaculantur fulmina quæ ab ipso tonitru videntur oriri: ita ab Apostolicis Concionatoribus, tanquam à tonitruis fulminantia verba procedunt. Vnde juxta D. Thomam & glossam ibidem, Prædicatores dicuntur tonitrua ratione terroris quem inferunt, comminando supplicia. At nocent plerumque hominibus fulmina à nubibus magno fragore emissa: non nocent, immò prosunt quæ ab ore veniunt Prædicatorum. Quædam esse fulmina, quæ in venenatis serpentibus venenum extinguant, ipsis serpentibus illæsis, refert Simon Majolus ex Seneca Philosopho *colloqu.* 1. Planè his similia sunt prædicantium verba: fulmina sunt, sed in prauis ac sceleratis hominibus peccatorum venena penitus absumentia, & virtutum germina producentia, ac sedulò conseruantia. Sicuti autem, vt notant Philosophi, res duras comminuunt fulmina, quæ mollibus parcunt: ita Euangelici Concionatores debent arrogantes frangere, & superbos conterere: humiles autem fouere, afflictos consolari, debiles roborare, bonosque recreare.

De throno exibant fulgura & voces & tonitrua. & quare. Quintil.

Ipsi Concionatores tonitrua.

Fulmina serpentum absumunt venena, illæsis serpentibus.

346. Præterea sicuti ad terrorem hominibus incutiendum aptissima sunt tonitrua; viri dum prædicant Apostolici peccatoribus non leue sint terriculamentum: verborum flosculis aures non demulceant auditorum, nec vanis sententiarum inutilium dispositionibus, aut carminibus titillent; sed potenti sermone, ac verborum diuinorum fulminibus saucient. Meminerint, Apostolis non floridas, sed igneas linguas simul cum Spiritu sancto concessas: ac consequenter non floridum, sed igneum sermonem Ecclesiæ Christi tradendum esse. Nam vt ait S. Bernard. *serm.* 1. *Pentecost.* Spiritus sanctus venit super discipulos in linguis igneis, *vt verba ignea loquerentur, & legem igneam linguis igneis prædicarent.* Vnde inclytus ille Cardinalis S. Petrus Damiani *lib.* 6. *ep.* 17. ait: *Si vis vocem habere vel in prædicationibus intonantem, vel in orationibus efficacem, satage semper, vt te diuinus feruor accendat, ne vocem tuam torpor frigoris intercipiat.* Dum enim

Audientes terreant Concionatores.

Non floridas, sed igneas Spiritus sanctus Apostolis concessit linguas, & cur.

S. Petr. Dam.

feruida verba tanquam fulmina ex Concionatorum oribus in audientes cadunt, bonorum corda succendunt, malorum animas purgant, & ipsos saltem terrent obstinatos. Ita fulgurabat, tonabat, immò & fulminabat Paulus Apostolus, qui corde & ore sacrum diuini verbi semen fidelibus exponebat. *Os nostrum*, inquit, *patet ad vos, ô Corinthij; cor nostrum dilatatum est.* 2. Cor. 6. 11. zelumque quo deflagrabat, non solùm loquendo demonstrabat, sed etiam scribendo exarabat, ita vt ipsum suis in epistolis fulgurantem ac tonantem longo post eius mortem interuallo Sanctus Hieronymus audierit; ait enim in Apolog. ad Pammach. epist. 50. *Paulum Apostolum quotiescumque lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua.* Verùm cùm nescio quid latentis energiæ viua vox habeat, vt loquitur idem D. Hieron. *ep.* 103. *ad Paulinum*, quæ tonitrua, quæ fulmina ex ore Pauli prodibant, cùm ea eius scriptis ea prodire sanctus hic Doctor asseruerit? Sanè toties tonabat, quoties loquebatur; totiesque audientes terrebat, quoties prædicabat. Eius verbis tanquam ingenti quodam tonitru percussus fuit Præses ille, de quo *Act.* 24. 25. habetur: *Disputante autem Paulo de justitia & castitate, & de judicio futuro, tremefactus Felix.* Et ideo terrentem Apostolum ampliùs noluit audire. Magistrum gentium imitentur singuli Concionatores; & quos ab iniquitate reuocare nequeunt, saltem verbi Dei fulminibus terreant leonum more, qui rugiunt vt rapiant, & belluas quas cursu consequi non valent, rugitu tremefaciunt & sistunt, vt notat S. Ambrosius *lib.* 6. *Hexaëmer. c.* 3. Ita sermonis Dei præcones, quos nequeunt suppliciis coërcere, saltem clamoribus terreant ac refrænent.

Concionatorum voces feruidæ sint & tonantes.

Tonabat Paulus, eius voces non verba erant, sed tonitrua.

D. Hieron.

Felicem terruit loquens de justitia & castitate & de judicio.

Tonitrua denique non semper fulmina mittunt: quædam sunt quæ instantis pluuiæ certissima præsagia adducunt, & tunc igneis coruscationibus aquarum inundationes protenduntur. 347.
His sanè significatur, Concionatores interdum à fulminum eiaculatione cessare, vt mysticas ac spirituales peccatorum cordibus pluuias concedant: dum enim verborum fulgore intima audientium illustrant, eos ad gemitus ac fletus emolliunt. Quod à Psalmista dictum est, *psal.* 134. 7. *Fulgura in pluuiam fecit.* Vt enim post fulgura pluuiæ; ita post prædicatoris verba, auditoris lacrymæ subsequuntur. Hinc patet cur Apostolici viri nubibus & columbis ab Isaia comparantur, *cap.* 60. 8. vbi de eis dicitur: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas.* Quia scilicet sicut à nubibus arenti solo congruæ pluuiæ dispensantur, & columbæ gemitum habent pro cantu: ita à prædicatorum fulgentibus verbis mystici fletuum imbres arentes in conscientias effluunt peccatorum; & à suspiriis ac gemitibus illorum auditores ad fletus & gemitus prouocantur. Illa, illa est vox, non solùm columbæ, sed turturis, quæ statim ac in terra audita, illam irriguis superioribus & inferioribus ditat, hoc est internis & externis lacrymis abluit & fœcundat. Vnde D. Bernardus *serm.* 59. *in Cant.* ait: *Illius Doctoris libenter audio vocem, qui non sibi plausum, sed mihi planctum moueat: si persuadere vis, gemendo id magis, quàm declamando studeas. Dabis voci tuæ vocem virtutis, si quod suades, priùs cognosceris persuasisse.* Hinc D. Hieronymus ad Nepotianum,

Tonitrua interdum non fulmina, sed flumina, hoc est pluuias mittunt.

Prædicatores ad lachrymas moueat auditores.

Ideo nubes & columbæ appellantur.

Vox turturis est vox illorum.

D. Bernard.

D. Hieron.

Nepotianum, quem optimum verbi Dei declamatorem effurmare cupiebat, inqnit: *Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur. Lacryme auditorum laudes tua sint.*

Hir exornari dotibus diuini verbi dispensatores, vbertimos in Ecclesia Dei colligent fructus: sapientes erunt, aliosque reddent sapientes: lucebuot, & omoes audientes collustrabunt: accedent ad Deum, & alios adducent: sanctificabuntur, alirsque non modicam offerent sanctitateio: & tandem vt plura vno verbo complectar, loquentur vt oracula, & vt oracula audientur, si viuant vt numina. Nam vt aliàs dixit D. Gregorius: *Cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur.* Nec potest in aliis spiritualia peccatotum curare vulnera, qui ipsis delictis inuenitur sauciatus. Seipsum prædicando damnaret, si in se ea quæ io aliis arguit, possideret. Vt ergo alios corrigat, à cunctis penitus vitiis sit immunis. Inter illos annumeretur, de quibus scriptum est: *Verba sapientum sicut stimuli, & quasi claui in altum defixi.* Eccl. 12. 11. Quod exponens D. Gregor. *lib.* 24. *Moral. cap.* 9. ait: *Rectè Prædicatorum verba claui vocata sunt; quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere.*

Feruidi Concionatores non paruum fructũ afferunt.

Greg. Mag.

Verba illorũ sunt stimuli.

SECTIO II.

Vtrum omnes Sacerdotes æqualis sint dignitatis, & an rectè alij maiores, nempe Episcopi: alij minores, scilicet ab ipsis dependentes Presbyteri, distinguantur.

348. STellam à stella in claritate differre tradidit gentium Apostolus, 1. *Cor.* 15. 41. Cùm ergo Sacerdotes, quorum labia custodiunt scientiam, & ex quorum ore legem requirunt, tanquam Ecclesiæ firmamenti astra mystica refulgeant; nam *qui ad iustitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates*, vt dicitur *Daniel.* 12. 3. diuerso micant splendore, ac differenti dignitate decorantur. In duas ab initio nascentis Ecclesiæ distributi sunt classes. Alij militiæ Christianæ veluti Duces, ioferiorum Sacerdotum Principes, maiores Sacerdotes, necnon Episcopi dicti sunt, ac in gradu nobiliori collocati: alij superioris ordinis Sacerdotum assistentes, minorum Ecclesiarum administri, Sacerdotes commones, ac ordinarij Presbyteri appellati sunt, ac post Episcopos gradum obtinuerunt. Vtrisque Episcopi nomen aliquando commune fuit, sed cuilibet illorum singulare officium nusquam commune extitit. Contrarium sentiunt Nouatores, & Episcopi titulum ac ministerium omnibus indiscriminatim Sacerdotibus competere existimant. Sed quàm toto cœlo à veritate aberrent, ex infrà subjiciendis patebit. Vt autem clariùs pateat eorum sententiam omni carere fundamento, altiùs res consideranda est, & quædam quæstioni quæ nunc ventilatur, connexa, necessariò sunt enucleanda.

Sacerdotes Ecclesiæ astra.

In duas distributi classes.

Alij maiores scilicet Episcopi, alij minores, nempe Presbyteri ordinarij. Vtrisque aliquando nomen Episcopi commune.

349. Primò igitur dicimus, in Ecclesia Christiana maiores esse Sacerdotes, qui meritò Episcopi appellantur, à Christo Domino immediatè institutos, & aliis minoribus Sacerdotibus ab eodem Saluatore prælatos. Duplici ex parte nostra hæc constat propositio: vtramque sigillatim statuemus.

350. Prima igitur nostræ assertionis pars, scilicet maiores Sacerdotes, nempe Episcopos, à Christo Domino immediatè institutos esse, probatur. Ab illo instituti sunt maiores Sacerdotes, qui Episcopi, hoc est superspeculantes, superintendentes, superuigilantes dicti sunt, à quo Apostoli electi & nominati sunt; quia ipsis Apostolis succedunt Episcopi: qui autem io locum Magistratus alicuius sufficiuntur, ab eo censentur instituti, à quo & ipse magistratus: vnde S. Hieron. *ep.* 54. *ad Marcellam*, inquit: *Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent.* Et *ep.* 1. *ad Heliodorum*, de Episcopis sic loquitur: *Absit vt de his quidquam sinistrum loquar, qui Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt.* Sed à Christo Domino immediatè electi ac nominati sunt Apostoli: ipsis immediatè dixit, *Hoc facite in meam commemorationem.* Luc. 22. 19. & eisdem immediatè dixit Ioan. 20. 21. *Sicut misit me pater, sic ego mitto vos. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c.* Ergo & à Christo Domino immediatè Episcopi in Apostolis instituti sunt.

Christus maiores Sacerdotes, hoc est Episcopos instituit.

351. Nec oomen Episcopi recens est, sed à Domino, sicut & eius officium, iostitutum. Nam Scripturæ testimooio Apostolatus nomioatus est Episcopatus. Illud enim quod *psal.* 198. scriptum est, *Et Episcopatum eius accipiat alter*, hoc ad Iudæ proditoris Apostolatum retulit D. Petrus, dum apud centum viginti fratres de sufficiendo aliquo in locum Iudæ habuit concionem. Cùm ergo Mathias super quem sors cecidit, io Iudæ Episcopatum subrogatus sit, dum eius recepit Apostolatum; plane constat ipsum æquè dictum esse Episcopum, sicut Apostolum; cæterosque tantæ dignitatis possessores, Episcopos fuisse appellatos, præsertim cùm alicuius ciuitatis Ecclesiam, in qua functiones Episcopales exercerent, regendam susciperent. Vnde Hieron. *lib. de Scriptor. Eccles.* ait, *Iacobum Apostolum statim post Ascensionem Domini, Hierosolymorum Episcopum fuisse ordinatum.* Sicut autem Apostoli dicti reperiuntur Episcopi; ita qui Ecclesiis præficiebantur Episcopi, nominabantur Apostoli. Sic enim Epaphroditus Ecclesiæ Philippensium Episcopus, à Paulo *Philip.* 2. 25. Apostolus appellatur. Sic etiam Andronicus, & collega Iunias, eius cognati, quia erant Episcopi, oobiles in Apostolis ab eodem Paulo fuisse dicuntur, *Rom.* 16. 8. vbi habetur: *Salutate Andronicum & Iuniam, cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo.* Aliosque his similes 2. Cor. 8. 23. *Apostolos Ecclesiarum* appellat. Ex quibus omnibus liquet, Episcoporum officium & nomen non ab hominibus adinuenta, sed à Christo Domino instituta fuisse: nusquam enim Petrus, cui æterna mysteria ab æterno Patre reuelata sunt: nec Paulus, qui in tertium raptus cœlum, arcana audiuit verba, quæ non licet homini loqui, Apostolatum Episcopatum nominassent, nec Episcopis Apostolorum nomina imposuissent, nisi eos Christus ingenti bonitate hæc nomina docuisset.

Antiquum Episcopi nomen.

Apostolatus dictus est Episcopatus.

Episcopi dicti Apostoli.

352. Secunda autem propositionis nostræ pars, scilicet Episcopos Presbyteris seu communibus Sacerdotibus iure diuino fuisse prælatos, sic suadetur. Primò quidem, quia duodecim Apostoli à Christo Domino septuaginta discipulis prælati sunt, vt ex ipso Euangelij contextu passim liquet, & docet S. Ioan. Chrysostomus *hom. de prodit. Iudæ*, exponens illud Matth. 26. 14. *Tunc abiit vnus de duodecim.* Vbi eleganter, vt

12. Apostoli 72. Discipulis prælati.

D. Chrysost.

assolet, inquit: *Septuaginta discipulis non tam inferiora commissa sunt. Hæc erat caterua regalis; de hoc choro Iudas egressus est.* Atqui Presbyteri communes septuaginta succedunt discipulis; Apostolis verò Episcopi, vt in confesso est apud omnes: Ergo sicuti Apostoli ex Christi institutione ac vocatione maiores erant septuaginta discipulis; ita ex eadem institutione Episcopi maiores sunt Presbyteris.

Apostolis Episcopi, & discipulis Presbyteri communes succedunt.

353. Secundò, quia apud antiquissimos Ecclesiæ Patres semper Presbyteris superiores dicuntur Episcopi. D. Ignatius Apostolorum synchronos, *in epist. ad Tharsenses*, inquit: *Presbyteri Episcopo subditi estote, Diaconi Presbyteris, populus Presbyteris & Diaconis.* Et *in ep. ad Philadelphos*, ait: *Boni sunt Sacerdotes sermonis ministri; melior autem Pontifex, cui tradita sunt sancta sanctorum, & cui soli commissa sunt secreta Dei.* D. Dionys. Areopagita Athenis ab Apostolo Paulo Christianæ Religioni aggregatus, cap. 5. Ecclesiasticæ Hierarchiæ: *Pontificum*, inquit, *ordo primus, qui purgat, illuminat, & perficit. Sub illo autem ordo Sacerdotum purgat, & illuminat, non verò perficit: ministrorum vero tantùm purgat.* S. Clemens Petri in Episcopatu Romano ab eodem Petro designatus successor, in canonibus Apostolorum, can. 40. *Presbyter*, inquit, *& Diaconi, præter Episcopum nihil agere pertement: nam Domini populus illi commissus est, & pro animabus eorum hic redditurus est rationem.* Et tandem Tertullianus *lib. de Baptismo, cap. 17.* ait: *Ius habet dandi Baptismum summus Sacerdos, qui est Episcopus; dehinc Presbyteri & Diaconi; non tamen sine Episcopi authoritate.* Vnde Sacerdotibus Episcopos superiores esse, ac Apostolorum successores, definitum est in Concil. Constantiensi, in Bulla Martini V. contra errores Ioan. Vuiclef: & in Concilio Trident. *sess. 23. cap. 4.* vbi *can. 7.* dicitur: *Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi & ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum Presbyteris communem, &c. anathema sit.*

Antiquissimi Patres docent Episcopis Presbyteros subjici.

D. Dion.

Conc. Const.

354. Tertiò, quia vt docet S. Thomas *supplem. q.40. art.4. in arg. Sed contra*, diuina ministeria debent esse magis ordinata quàm humana: sed humanorum officiorum ordo exigit, vt in quolibet officio præponatur vnus qui sit princeps illius officij; sicut militibus præponitur Dux, & inferioribus artificibus architectus, qui princeps operis dicitur. Ergo & Sacerdotibus debet aliquis præponi, qui sit Sacerdotum princeps; & hic est Episcopus. Ergo Episcopalis potestas debet esse supra Sacerdotalem.

Ratione constat.

355. Quartò ex eodem S.D. *loc. cit. in corp. articuli*: Omnis potestas, quæ non potest exire in actum, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, dependet ab illa potestate, quæ illas ordinationes facit: Sed Sacerdos non potest absoluere & ligare, nisi præsupposità prælati iurisdictione, quâ sibi subdantur illi quos absoluit: Ergo potestas Sacerdotalis ab Episcopali dependet, & illi inferior est, immò ab illa oritur: nam in Ecclesiastica Hierarchia, vt ait Dionysius loco citato, *primus est Pontifex, à quo omnis sacra potestas ad inferiora deriuatur.*

Sacerdos non potest absoluere sine Episcopi licentia.

356. Quintò: Ille est superior in Ecclesia, qui secundùm maiorem perfectionem Christum repræsentat: Christus enim exemplar est omnium officiorum Ecclesiasticorum, & quilibet minister Ecclesiæ, quantùm ad aliquid gerit typum Christi. Atqui Sacerdos repræsentat Christum in hoc quod per seipsum aliquod ministerium impleuit: Episcopus autem in hoc, quod alios ministros instituit, & Ecclesiam fundauit. Vnde ad Episcopum pertinet mancipare aliquid diuinis officiis, quasi cultum diuinum ad similitudinem Christi statuens: & propter hoc etiam Episcopus specialiter *Sponsus Ecclesiæ* dicitur, sicut & Christus. Vnde sicut olim in veteri Testamento Aaroni tanquam principi Sacerdotum subdebantur eius filij, & alij: ita in Ecclesia Presbyteri, & alij inferiores ministri, filiis Aaronis & Leuitis respondentes, sunt inferiores Episcopo, qui Aaronis locū tenet.

Episcopus magis exprimit Christū quàm inferior Sacerdos.

Episcopus sponsus Ecclesiæ.

357. Nihilominus contra propositionem nostram insurgunt Nouatores Aërij sententiam, de qua S. Augustinus *hæresi 53.* & D. Epiphanius *hær. 75.* propugnantes. Episcopi & Presbyteri iidem sunt, vt docet Apostolus ad Philip. 1. *Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus Sanctis qui sunt Philippis cum Episcopis & Diaconibus.* Vbi Presbyteri vocantur Episcopi; non enim in vna vrbe multi fuissent Episcopi, si Episcopi nomen summum aliquem Sacerdotem significaret. Et 1. *Tim. 4.* ait: *Noli negligere gratiam Dei, quæ est in te, quæ data est sibi per impositionem manuum Presbyterij.* Vbi Episcopatum, ad quem assumptus fuit Timotheus, vocat Presbyterium. Et *Act. 20.* idem Paulus vocauit ad se maiores natu Ecclesiæ, idest Presbyteros: & tamen dum eos alloquitur, Episcopos appellat. *Attendite* (inquit) *vobis & vniuerso Gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam.* Ergo Episcopi non sunt maiores Sacerdotibus.

Instant nouatores.

358. Verùm parum vrgent ista, nec vnquam Apostolus docuit inferiores Sacerdotes Episcopis esse æquales. Vnde vt eius mens in locis allatis omninò aperiatur, aduertendum est, Apostolorum tempore Episcopi & Presbyteri vocabula communia fuisse omnibus Sacerdotibus, tam maioribus, quos nunc Episcopos dicimus, quàm minoribus, quos Presbyteros appellamus: licèt res ipsæ & potestates ac officia distincta essent. Et ratio communitatis nominis vtrisque Sacerdotibus, tam maioribus, quàm minoribus oriri potuit ex potestate consecrandi, sacrificandi, & à peccatis absoluendi, quæ in omnibus illis æqualis est; idem enim est Sacerdotium, prout est septimus & summus ordo, in Episcopis & inferioribus Presbyteris: quamvis in dignitate & potestate iurisdictionis, & authoritate Pontificia, Presbyterum seu Sacerdotem præcellat Episcopus. Ex quibus patet, non esse mirum, Paulum Presbyteros appellasse Episcopos, & Presbyterium dixisse Episcopatum, ad quem Timotheus assumptus fuit. Attamen juxta multos Ecclesiæ Patres Presbyterium *loc. cit.* pro cœtu seniorum seu Episcoporum, qui nouo Episcopo manus imponunt, accipitur.

Refelluntur.

Nomen Episcopi commune maioribus & minoribus sacerdotibus, quia omnes æqualiter, consecrant, sacrificant, & absoluunt.

Tamen in iurisdictione præsunt maiores minoribus.

359. Opponunt insuper aduersarij testimonium S. Hieronymi, quo Doctorum maximus Episcoporum supra Presbyteros authoritatem, non à Christo, sed ex humana consuetudine ipsis fuisse concessam docere videtur. *Nam in caput 1. ep. ad Titū*, inquit: *Olim idem erat Presbyter qui Episcopus, & propter schismata cōsuetudine potiùs, quàm Dominicâ institutione factū est, vt Presbyteris præessent Episcopi.*

Vrgent ex Hieronymo.

360. Verùm in verbis allatis nusquam sententiam aduersariorum docuit Hieronymus, sed tantùm voluit olim communi consensu, spiritu & zelo magis, quàm hierarchico ordine & imperio Presbyteros rexisse Ecclesiā, conniuentibus Episcopis:

Confutatur.

simul

ſimul enim Presbyteri cum Epiſcopis ad negotia Eccleſiæ pertractanda congregabantur, vt patet ex actis Apoſt. cap. 15. 4. *Cum autem veniſſent Hieroſolymam, ſuſcepti ſunt ab Eccleſia, & Apoſtolis, ac ſenioribus.* Ac rurſum: *Conuenerunt Apoſtoli, & Seniores videre de verbo hoc*, ibid. 7. & 22. Ibid. dicitur: *Tunc placuit Apoſtolis & ſenioribus cum omni Eccleſia.* Et in literis ab Apoſtolis ex Concilio Hieroſolymitano Antiochiam miſſis hæc habetur inſcriptio, Act. 15. 23. *Apoſtoli & ſeniores fratres, his qui ſunt Antiochia & Syria.*

Epiſcopi & Presbyteri ſimul agebant & ſedebant, & eodē nomine vocabantur.

Vbi qui ſeniores dicuntur, ij fuere Presbyteri, vt nomen ipſum declarat, qui Apoſtolis & Epiſcopis in Eccleſiæ regimine coniungebantur. Tunc enim par erat Apoſtolorum ſeu Epiſcoporum, & Presbyterorum ſeu Sacerdotum ordinatio; ſimul in Conciliis ſedebant, & vtriſque commune erat Epiſcoporum nomen. Factum eſt igitur (quod ait D. Hieronymus) vt eo perſeuerante ordine, ante oborta ſchiſmata, communi Presbyterorum Concilio Eccleſiæ gubernarentur. Sed paulò poſt cùm orirentur diſſenſiones, vt patet 1. *Cor.* c. 12. & 1. *Tim.* 5. 19. ob ſuperbiam & ſchiſmata Presbyterorum, Apoſtoli ſeu Epiſcopi ſuum primatum reſumpſerunt, & ſecluſis Presbyteris Concilia celebrarunt, & communem Eccleſiæ rem adminiſtrarunt. Sicque factum eſt, vt qui in nonnullis æquales Epiſcopis viderentur, poſtea illis in omnibus ſubiecti eſſent. Et hoc eſt quod vult Hieronymus, ſcilicet quod *conſuetudine potiùs quàm dominicâ inſtitutione* in adminiſtrandis rebus Eccleſiaſticis Presbyteri ſubiecti eſſent Epiſcopis, nec ad communem conſeſſum, vbi de negotiis Eccleſiæ ageretur, ampliùs admitterentur.

Sed ob diſſenſiones, gradum ſuū Epiſcopi ſupra Presbyteros reaſſumpſerunt.

361. Hæc autem conſuetudo ipſis Apoſtolorum cœpit temporibus, eorumque fuit authoritate firmata. Cùm enim Paulus Timotheum Epheſinum Epiſcopum moneat, *ne aduerſus Presbyterum accuſationem recipiat, niſi ſub duobus vel tribus teſtibus*, euidenter oſtendit, Timothei Epiſcopi fuiſſe munus Presbyteros judicare, ac proinde illos poteſtate ac dignitate ſuperaſſe; par enim in parem non habet imperium. Inſuper idem Apoſtolus Titum Cretenſem Epiſcopum monet, *Tit.* 1. 3. vt conſtituat *per ciuitates Presbyteros*, quos appellat *Epiſcopos*, vt ſuam ſupra Sacerdotes Epiſcopalem authoritatem demonſtret.

Quod tempore Apoſtolorum factum eſt.

Apoſtolus ſcribit Tito Epiſcopo, vt Presbyteros conſtituat per ciuitates.

362. Semper autem in Eccleſia Presbyterum tanquam inferiorem ſibi tum in poteſtate ordinis, qui in Epiſcopo extenſionem & vltimum habet complementum, non verò in Presbytero: tum etiam in juriſdictione, quæ ab Epiſcopo dimanat ad Sacerdotem, ſuſpexit Epiſcopus. Vnde & ab Eccleſiæ initio ſolius Epiſcopi fuit miniſtros ac Presbyteros ordinare, baptizatos confirmare, conſecrare virgines, & alia huiuſmodi præſtare, quæ nequit Sacerdos peragere. Vnde à SS. Patribus Epiſcopi dicuntur *Patrum progenitores*, quia ſpiritualiter ordinatione generant Sacerdotes, qui Baptiſmo, & verbi diſpenſatione, filiorum Eccleſiæ patres nominantur. In qua ſententia perpetuus fuit Hieronymus, qui non ſolùm Epiſcopos Apoſtolorum ſucceſſores, ac conſequenter Presbyteris prælatos appellauit, vt ſuprà oſtendimus; ſed ipſum Epiſcopum maiori dignitate ſublimem ſupra Presbyterum *ep.* 85. *ad Euagrium*, docuit, dum ipſi altiorem in ſedendo locum conceſſum, & ſublimius manuum impoſitione miniſterium eſſe tradit. Nam de eminentiori ſede ad modum throni ait[1] *Alexandriæ à Marco Euangeliſta vſque ad Heraclam & Dionyſium Epiſcopos, Presbyteri ſemper vnum ex ſe electum, in excelſiori gradu collatum, Epiſcopum nominant; quomodo ſi exercitus Imperatorem faciat.* Et D. Auguſtinus in pſalm. 126. tom. 8. *Altior*, inquit, *locus poſitus eſt Epiſcopis, vt ipſi ſuperintendant, & tanquam cuſtodiant populum.* Deinde de manus impoſitione ſic loquitur Hieronymus: *Quid enim facit, exceptâ ordinatione, Epiſcopus, quod Presbyter non faciat?* De Confirmatione autem quæ à ſolo Epiſcopo ſemper baptizatis in Eccleſia tradita fuit, ſic loquitur D. Hieronymus contra Luciferianos: *Quod ſi hoc loco* (inquit) *quæris, quare in Eccleſia baptizatus, niſi per manus Epiſcopi non accipiat Spiritum ſanctum, quem nos aſſerimus in vero Baptiſmate tribui? Diſce hanc obſeruationem ex ea authoritate deſcendere, quod poſt aſcenſum Domini Spiritus Sanctus ad Apoſtolos deſcendit. Denique*, ſubdit, *Eccleſiæ ſalus in ſummi Sacerdotis dignitate pendet: cui ſi non exors quædam, & ab hominibus eminens detur poteſtas, tot in Eccleſia efficientur ſchiſmata, quot Sacerdotes. Inde venit, vt ſine chariſmate & Epiſcopi juſſione, neque Diaconus jus habeat baptizandi.* Hæc Hieronymus. Ex quibus liquet ipſum Epiſcopum Presbyteris jure diuino prælatum ſemper exiſtimaſſe.

Epiſcopi ab initio ſupra Presbyteros, quia Presbyteros ordinant, baptizatos confirmant, virgines conſecrant, templa dedicant, &c.

D. Hieron.

Sedes altior conceſſa Epiſcopo.

Ipſum Presbytero prælatum docet Hieronymus.

Vt autem clariùs pateat, ante quælibet exorta ſchiſmata, Epiſcopos in Eccleſia Sacerdotibus eſſe prælatos, notandum occurrit id quod narratur *Act.* 8. nempe quod licèt à Philippo baptizati eſſent Samaritani, tamen ad imponendum manus ſuper ipſos, vt acciperent Spiritum ſanctum, miſſi ſunt Petrus & Ioannes, quia hoc dumtaxat Apoſtolorum ſeu Epiſcoporum munus erat. 363.

[1] *R.P. Car. Bouquin Comm. in Proſam D. Thom.*

§. I.

An Epiſcopatus ſit ordo diſtinctus à Sacerdotio.

MAiores ſanè omnibus inferioribus Presbyteris Epiſcopos, ipſiſque jure diuino prælatos hactenus oſtendimus; verùm vt omni ex capite veritas pateat, vtrum communibus Sacerdotibus peculiari ordine ac ſacramēto præcellant Epiſcopi, & an Epiſcopatus diſtinctum à Presbyteratu ordinem conſtituat, debemus inueſtigare. Hanc circa difficultatem Theologorum diuiſa eſt ſententia. Quidam enim, inter quos Durandus, Caietanus, Petrus à Soto, Bellarminus & Valentia præcipuum obtinent locum, Epiſcopatum diſtinctum à Sacerdotio ordinem eſſe putarunt: alij autem antiquiores ac maioris nominis, nempe Magiſter Sententiarum *in* 4. *diſt.* 24. *litera L*, S. Thomas *ſupplem.* 3. *p. q.* 40. *art.* 5. B. Albertus Magnus, D. Bonauentura, Scotus, aliique celeberrimi Theologi etiam moderni contrariam ſententiam tuentur, cui & nos libenter ſubſcribemus. 364.

Samaritani à Philippo baptizati, à Petro & Ioanne Apoſtolis & Epiſcopis recipiunt Spiritum ſanctum & Confirmationem.

Epiſcopatus igitur non eſt ordo diſtinctus à Sacerdotio, ſed ipſius Sacerdotij extenſio, eiuſque excellentiſſimum complementum. Authoritate, & rationibus hic dicendi modus à nobis ſtabilitur. 365.

Epiſcopatus non eſt ordo, ſed complementum ſacerdotij.

Primò quidem inclyti Cardinalis S. Petri Damiani teſtimonio comprobatur; nam *opuſc.* 6. *cap.* 15. inquit: *Ad inſtar ſeptem donorum Spiritus ſancti ſeptem ſunt Ordines Eccleſiaſticæ dignitatis. Quod autem iis omnibus gradibus adhuc & alij præferantur,* 366.

S. Petr. Dam.

Quod docet eleganter Petrus Damiani, & Concil. Trident.

ferantur, vt sunt Patriarchæ, Archiepiscopi, vel Episcopi, non tam nouus Ordo suscipi, quam in eodem Sacerdotio ipsi videntur excellentius sublimari. Hæc ille: vbi expressè nostram sententiam docet. Idem à Concilio Trident. colligitur, vbi *sess.* 23. *c.* 1. *&* 2. *& can.* 2. Septem tantùm recensentur Ordines, incipiendo à Sacerdotio tanquam à maiori, nullâ factâ mentione Episcopatus: si autem Episcopatus esset Ordo, inter Ordines primus à Concilio positus fuisset.

Ratione suadetur.

367. Sed ratio suadet quod jam est authoritate statutum. Distinctio Ordinum sumitur ex vario respectu, quem dicunt ad Eucharistiam, ad quam vt ad finem ordinantur, vt patet in Presbyteratu, Diaconatu, Subdiaconatu, & quatuor Minoribus: atqui Episcopatus nullum ad Eucharistiam dicit respectum distinctum ab illo quem dicit Sacerdotium: non enim potest eam magis consecrare Episcopus, quàm simplex Sacerdos: ergo Episcopatus non est ordo distinctus à Sacerdotio.

368. Præterea, si Episcopatus esset ordo specie distinctus à Sacerdotio, vel illi esset par & æqualis, vel superior, vel minor: atqui non potest esse par, quia diuersæ essentiæ rerum non possunt esse æqualis perfectionis; se habent enim sicut numeri, quibus si addatur aliqua vnitas, necessariò variantur, & fiunt inæquales: nec superior potest esse character Episcopalis Sacerdotali, quia potestas in corpus Christi naturale propria Sacerdoti, præstat potestati in corpos mysticum, quam Episcopatus addit. Nec tandem inferior, quia non conuenit; cùm Episcopatus sit apex Sacerdotij, & Episcopus supremum Sacerdotij gradum occupet. Ergo Episcopatus non potest esse ordo à Sacerdotio distinctus.

Episcopatus est apex Sacerdotij.

369. Denique vnus ordo non dependet à præcedenti, quantùm ad necessitatem Sacramenti: vnde qui ante Diaconatum ordinaretur Sacerdos, verus esset Sacerdos, quia verè in eius anima imprimeretur character Sacerdotalis, vt patet ex capite *Tuæ literæ*, de clerico per saltum ordinato: sed Episcopatus dependet à Sacerdotio; nullus enim potest recipere Episcopalem potestatem, nisi priùs habeat Sacerdotalem: ergo Episcopatus non est ordo.

Vnus ordo à præcedenti non dependet, quoad ad necessitatem sacramenti.

370. Sed contra nostram sentiam sic stabilitam instant aduersarij. Consecratio Episcopi est Sacramentum: tum quia S. Leo *epist.* 18. ordinationem Pauli & Barnabæ, quâ fuerunt consecrati Episcopi, *Act.* 13. vocat *benedictionis sacramentum*: tum quia causat gratiam, vt patet 1.Tim.4. *Noli negligere gratiam, quæ est in te, &c. cum impositione manuum Presbyterij.* Et 2. Tim. 1. *Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Vbi de ordinatione Episcopali fit sermo. Ergo Episcopatus est ordo.

Occurrunt aduersarij.

371. Refellitur tamen hæc instantia negando antecedens; non enim Episcopalis consecratio est Sacramentum, sed complementum Sacramenti, scilicet Sacerdotij; in quo sensu loquutus est S. Leo Papa. Vnde ad hoc vt consecratio Episcopalis causet gratiam, non requiritur quod sit Sacramentum, sed sufficit quod sit excellentissimum quoddam complementum Sacramenti, nempe Sacerdotij, vt patet in illa ceremonia, quâ Sacerdoti jam ordinato confertur potestas ad absoluendum à peccatis, per impositionem manuum Episcopi, & verba illa: *Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, &c.* Licèt enim tunc Sacerdoti noua gratia conferatur, tamen ceremonia illa non est Sacramentum distinctum à consecratione Sacerdotali, quæ fit in contactu calicis, in quo character Sacerdotalis imprimitur; sed tantùm complementum, & extensio Sacerdotij in ordine ad actum corpus Christi mysticum respicientem, nempe absolutionem à peccatis.

Refelluntur.

Vtgent aduersarij. Consecratio Episcopalis confert characterem distinctum ab eo qui imprimitur in collatione Sacerdotij; quia datur noua potestas confirmandi & ordinandi. Ergo Episcopatus est nouus ordo distinctus à Sacerdotio. 372.

Vrgent.

Verùm nullo negotio respondetur consecrationem Episcopalem non conferre nouum characterem, sed dumtaxat characterem Sacerdotalem complere & extendere, causando in eo nouum modum realem & physicum, quem antea non habebat, ratione cuius extenditur ad ministrandum duo alia Sacramenta, quæ simplex Sacerdos ex vi suæ ordinationis ministrare nequit. Ille autem modus est indelebilis, sicut ipse character, eo planè modo, quo potestas physica absoluendi à peccatis, quæ datur Sacerdoti in sua ordinatione, non est character, sed modus realis intrinsecus, & physicus, characterem sacerdotalem jam impressum in contactu calicis extendens ad corpus Christi mysticum, siue ad eius membra instrumentaliter physicè mundanda à peccatis. Vnde Episcopatus nihil est aliud quàm Sacerdotium completum, & omninò pefectum; & sicut puer & vir perfectus in eo differunt, quod puer in ratione hominis sit imperfectus, nec vim habeat gignendi sibi simile; vir autem in ratione hominis sit perfectus, & alios possit generare: ita etiam simplex Sacerdos suo modo est imperfectus, nec potest alios Sacerdotes spiritualiter gignere vel ordinare; quod benè potest Episcopus. 373.

Confutantur.

Episcopatus non dat nouum characterem, sed Sacerdotalē cōplet, causando in eo nouum modum realem & physicum ad ministrandum duo alia sacramenta, quæ simplex Sacerdos nequit ministrare.

Ex quibus liquet, distinctum à Sacerdotio ordinem non esse Episcopatum, sed characteris Sacerdotalis dumtaxat extensionem ac nobile complementum, quo ad Præsulatum assumptus supra cæteros simplices Presbyteros, veluti alia supra sydera Sol, supra Duces Imperator, supra regni Proceres Rex ipse, sublimatur. Hinc speciali vnctione in capite & in manibus chrismate ex oleo & balsamo confecto consecratur, vt cœlestibus eius mens ditata charismatibus, per bona opera ac suauem sanctitatis odorem, se cunctis in Ecclesia exhibeat celsiorem. Etsi autem manus Episcopi oleo inunctæ fuerint, dum in Presbyterum fuit ordinatus; iterum inunguntur chrismate, dum in Episcopum consecratur, vt nouo Spiritus sancti oleo delibutus, hoc est nouâ gratiâ sanctificatus, præstantiora producens opera, maiori bonæ famæ decore resplendens, maius in illo, quàm in inferioribus Sacerdotibus Spiritus sancti munus appareat, & suauior ac melior Christi odor percipiatur. Sicut enim Angeli in cœlesti Hierarchia superiores gratiâ, scientiâ, aliisque bonis eminent inferioribus: ita qui in Ecclesiastica sublimiorem Episcopatu obtinent locum, sanctimoniâ, pietate, charitate, scientiâ, zelo cæteris in Sacerdotio inferioribus tenentur antecedere, vt non tantùm in dignitate, sed etiam in virtutibus obtineant principatum. 374.

Episcopus supra Sacerdotes, sicut Sol supra sydera, sicut Imperator supra Duces, & Rex supra Proceres Regni.

Speciali vnctione consecratur in capite & manibus.

375. Ea propter cunctis Episcopis vocem Apostolus protulit formidandam, dum 1. *Tim.* 3.2. dixit: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse*; hoc est, omni virtutum genere exornatum. Nam in illo verbo, vt notat D. Hieron. *ep.* 83. *ad Oceanum*, omnes virtutes comprehendit, & penè rem contra naturam exigit: quis enim ille est, qui absque peccato & reprehensione viuat? Hinc Gregor. Nazianz. *in Apologet.* ait, *vitium in Episcopo est non quam optimum esse.* Ergo Episcopi in sublimitate positi, & supra omnem Christi Ecclesiam tanquam speculatores constituti, in maximo sciant se versari discrimine: dum enim in altiori consident solio, vt omnes circumlustrent, regant & corrigant, vicissim ab omnibus videntur, & audiuntur, omnibusque se præbere bonorum operum tenentur exempla; ac quantùm in loco superiori, tantùm in periculo maiori versantur. Vt enim loquitur S. Augustinus lib. 19. de Ciuit. cap. 19. *Episcopatus nomen est operis, non honoris; illeque sciat non se esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse. Si quis namque*, ait Apostolus 1. Tim. 3. 1. *Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*; opus, non dignitatem; laborem, non delicias: opus per quod *humilitate decrescat, non intumescat fastigio*, sicut eleganter dixit Hieronymus *ep. cit. ad Oceanum.*

Episcopus sit irreprehensibilis.

Episcopatus nomen est operis, non honoris. S. August. Nō est Episcopus qui diligit præesse, non prodesse.

Sectio III.

De fine Sacerdotij nouæ Legis.

376. NObilissimus planè est Christiani Sacerdotij finis: nec ab illo quem Christus Dominus totius Sacerdotij fons & origo in mundum veniens habuit, vllo modo discrepat. Eundem milites & dux; legatus, & à quo mittitur, finem respiciunt, nec sagitta à scopo aberrat sagittantis. Milites Dei sunt Christiani Sacerdotes, sub Christo duce strenuissimo: eius legatione ad omnes funguntur homines: ac denique electæ sunt sagittæ, ab ipso Redemptore sagittante directæ: eundem ergo tendunt ad finem, eundem terminum attingent, nec diuersum scopum assequentur.

Idem scopus ducis & militis Christi & Sacerdotum.

377. Geminus fuit Christi Domini, mundum tanquam Sacerdotis secundùm ordinem Melchisedech ingredientis finis; vel potiùs duplex in eodem fine ratio: dum enim *venit quærere & saluum facere quod perierat*, vt dicitur *Luc.* 19. 10. Deo gloriam & homini salutem omnibus studuit viribus comparare. Vtrumque probè assequutus est; etenim Patrem glorificauit, hominique æternam salutem obtulit. Vterque Dominicæ incarnationis scopus à sacris paginis propalatur. De primo enim loquutus est Apostolus *Rom.* 1.3. vbi de Filio Dei inquit: *Qui factus est ei ex semine Dauid secundùm carnem*; idest, vt exponit Doctor Angelicus ibidem *lect.* 2. ad gloriam Patris, secundùm illud Ioan. 8. *Ego gloriam meam non quæro, sed gloriam eius qui misit me.* De secundo idem Apostolus 1. *Tim.* 1. 15. ait: *Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* Vbi Glossa August. *serm.* 9. *de verb. Apostoli*, quam refert D. Thomas 3. *p. q.* 1. *art.* 3. *in arg. Sed contra*, inquit; *Nulla causa veniendi fuit Christo Domino, nisi peccatores saluos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla est medicinæ causa.* Vnde ipse Dominus, Matth. 9. *Non* (inquit) *est opus valentibus medico, sed malè habentibus; non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Quæ omnia complexus est dum dixit Ioan. 3. 17. *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.*

Duo incarnationis Christi fines.

Gloria Dei & salus hominum.

D. Thom.

Peccatum fuit occasio incarnationis.

Cùm ergo nouæ Legis Sacerdotes Christum Dominum, à quo ad tantum euecti sunt ministerium, & cuius in illo vices gerunt, debeant imitari, duplicem etiam sibi propositum finem debent appetere, gloriam scilicet Dei, ac salutem hominum. Hic totus planè est Christiani Sacerdotij scopus: hæc illius meta, hic illius terminus. Cúmque omne agens propter finem debeat agere, semper ad gloriam Dei, & ad salutem hominum comparandam tenentur Sacerdotes insudare. Cúmque omne agens deficiens à fine peccet, toties peccabit Sacerdos, quoties à sui fine Sacerdotij se nouerit aberrare: toties autem aberrabit, quoties gloriam Dei procurare, & hominum saluti inuigilare cessabit. Vtrumque munus paucis illustrabimus. 378.

Agens à fine deficiens peccat.

§. I.

Ad Dei gloriam propagandam positi sunt in Ecclesia Sacerdotes.

OMnia propter semetipsum operatus est Dominus. Prouerb. 16. 4. Ipse etenim cùm sit primum ens, omniumque entium origo, seu vt loquitur D. Ioan. Damascenus, *omnis essentiæ Pelagus*, prima omnium extat causa. Cúmque Deus sit actus purissimus, nullamque intendat agendo acquirere bonitatem, sed suam, quæ est infinita, communicare; omnesque creaturæ suam intendant consequi perfectionem quæ vtpote perfectioni diuinæ similis, in ipso toto reperitur; ideo Deus omnium creaturarum finis vltimus necessariò constituitur, vt docet S. Thomas 1. *p. q.* 44. *art.* 4. 379.

Deus prima causa, & vltimus finis. D. Thom.

Si autem in naturali rerum ordine ad Deum tanquam ad finem vltimum cunctæ diriguntur creaturæ; potiori iure in ordine supernaturali gratiæ, in quo ad quoddam esse diuinum participatum creaturas rationales sublimauit, vltimus rerum omnium finis, sicut & principium Deus erit. Cùm autem in hoc ordine gratiæ non infimum, sed quasi supremum Sacerdotes obtineant locum, tanquam ipsius gratiæ Authoris Christi Domini legati, vices gerentes, ac ministri dilectissimi, Deum glorificandum ac manifestandum tanquam vltimum finem debent respicere. 380.

Etiam in ordine supernaturali.

Sanè primarius Christi Domini Incarnationis finis ipsa fuit Dei glorificatio, & illius, quem ab illo, peccando Adamus abstulerat, honoris restitutio. Quare illius inobedientiam infiniti valoris obedientia reparauit, & quem primus homo legis suæ transgressione contempserat, perfectissimâ suorum omnium mandatorum adimpletione, summâque dilectione honorauit, & glorificauit. Sic enim opus nostræ redemptionis sua morte consummaturus, Patris legem adimplere, ipsique perfectam præstare obedientiam declarauit, dum inquit Ioan. 14. 30. *Iam non multa loquar vobiscum; venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quidquam, sed vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* Vnde triplici modo Patris gloriam comparauit Redemptor, loquendo scilicet, agendo & patiendo. Verbis 381.

Gloria Dei primus finis incarnationis.

Christus Deum glorificauit sermone, actione, & passione.

etenim Deum glorificauit, dum eius deitatem, sanctitatem, prouidentiam, bonitatem, immò & trinitatem annunciauit hominibus, vt habetur Ioan. 1. 18. *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Operibus insuper Deum declarauit, vt habetur Ioan. 5. 36. *Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.* Et 14. 10. ait: *Pater in me manens ipse facit opera.* Deinde passione sua non solùm semetipsum, sed etiam Patrem clarificauit; siquidem ex obedientia crucem ac mortem pertulit, sicuti testatur Paulus *Philip.* 2. 8. dum de Christo inquit: *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem Crucis.* Itaque cùm gloria juxta Tullium *lib.* 2. *de inuent.* sit *frequens de aliquo fama cum laude*, seu vt ait D. August. *lib.* 83. *quæst. q.* 31. sit *clara cum laude notitia*; Christus Dei notitiam non solùm cum laude, sed etiam cum stupore bonitatis, misericordiæ, sapientiæ, &c. afferens hominibus sermone, miraculis, & passione, his tribus perfectissimè Deum glorificasse omninò est indubitatum.

D. August.

382. Christum imitentur Christi Sacerdotes; vtque finem propter quem ad tantam sublimati sunt dignitatem assequantur, Deum glorificare, eiusque cum laude notitiam hominibus dare, verbis, opere ac patientiâ totis viribus adnitantur.

Christum Sacerdotes imitentur, tripliciter Deum glorificantes.

Deus à Sacerdote sermone est glorificandus.

383. Primò quidem verbis Dei gloriam studeant ampliare, Dei vnitatem, trinitatem, maiestatem, bonitatem, sapientiam, misericordiam ac justitiam: Filij eius vnigeniti incarnationem, natiuitatem, vitam, miracula, passionem, mortem, sepulturam, ab inferis resurrectionem, in cœlos ascensionem: Spiritus sancti in linguis igneis missionem, Ecclesiæ per septem Sacramenta sanctificationem, aliaque diuina Christianæ Religionis mysteria, tum ex sacris paginis, tum ex antiquissima ac infallibili Ecclesiæ traditione, Conciliorum generalium definitione, ac Sanctorum Patrum traditione doceant, annuncient, prædicent. Nec vllus à tanto excusari potest ministerio: debet enim quilibet Sacerdotio decoratus diuina callere mysteria, eaque dum necessitas exigit, saltem vulgari sermone ac familiari stylo tenetur exponere ac declarare, vt illi qui Sacerdotis curæ commissi sunt, Deum Opt. Max. cognoscant, laudent, adorent. Quomodo enim credent, nisi credenda mysteria proponantur; & quomodo Deum diligent, dum bonitatem eius ac misericordiam in incarnatione, Eucharistia, passione, alijsque mysterijs, cæterasque diuini amoris nedum scintillas, sed flammas ignorant? Os ergo aperiat Sacerdos, & omnes Ecclesiæ suæ fideles verbo doctrinæ pascat, aliàs se Sacerdotio omninò indignum fateatur, ac à Deo se à tanto deturbandum agnoscat munere. Vel enim nescit sacrorum dispensator Religionis nostræ mysteria, & consequenter ea non potest aliis declarare; & tunc omninò tanto indignum ministerio Deus expellit. *Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne Sacerdotio fungaris mihi*, ait Spiritus sanctus *Oseæ* 4. 6. vel ea quæ noscit mysteria, non vult subditis aperire; & tunc malitiâ crudeli laborat, dum panem mysticum famelico populo non largitur. *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Thren. 4. 4.

Doceat ac prædicet Sacerdos.

384. Sanè pastor non est ille, sed mercenarius; quia dum videt lupum venientem dimittit oues, & fugit. Verùm respondebit hic Presbyter, non fugi, ecce hic sum. Sed illi sic Augustinus loquitur: *Fugisti, quia tacuisti: corpore stetisti, sed mente fugisti.* Dum enim quæ credenda ac facienda sunt non docet subditos, eos erroribus imbuendos, ac cunctis vitiorum sordibus inquinandos relinquit, ac de numero illorum videtur esse pastorum, de quibus *Isai.* 56. 10. legitur: *Speculatores eius cæci omnes, nescierunt vniuersi, canes muti non valentes latrare.*

Fugit Sacerdos qui tacet & non prædicat

D. August.

Iubebatur olim Aaron Hebræorum Sacerdos Sanctuarium ingressurus tunicam cum tintinnabulis induere: cuius rei ratio insinuatur Exod. 28. 25. *Vt*, scilicet, *audiatur sonitus, quando ingreditur & egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, & non moriatur.* Quibus verbis spiritualis Christiano Sacerdoti annunciatur interitus, nisi templum ingrediens & egrediens, hoc est suo fungens ministerio, prædicando, ac docendo populum audiatur. Quod & à S. Gregorio *lib.* 1. *registr. ep.* 24. notatum est; ait enim: *Sacerdos ingrediens & egrediens moritur, si de eo sonitus non audiatur; quia iram contra se occulti judicis exigit, si sine sonitu prædicationis incedit.* 385.

Moritur Sacerdos cuius verba in templo non audiuntur.

D. Greg.

Communius vitæ humanæ subsidium, magisque necessarium alimentum panem vel abscondere, vel denegare nefas est. Diris à Spiritu sancto deuouetur, qui frumentum huius cibi materiam claudit: *Qui abscondit frumenta maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium*, inquit Sapiens *Prouerb.* 11. 26. At *non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*, vt dicitur *Matth.* 4. 4. Cùm enim non tantùm corpore, sed etiam animâ constet, sicuti corporeo pane eget, vt corpus sustentetur: ita etiam spirituali alimento, scilicet verbo Dei indiget, vt anima nutriatur. Ergo si panem corpori esurienti denegare crimen est, immò & homicidium à D. Ambrosio reputatur; ait enim, *pasce fame morientem: quem non pauisti, occidisti*; nonne animæ doctrinæ ac verbi diuini panem subtrahere horrendum planè erit sacrilegium? Etenim cùm fideles mystici Christi corporis sint membra, dum prædicationis incuriâ in illos delinquitur, profectò in Christum peccatur. Quod aliàs deplorauit D. Bernardus sermone ad Clerum in Concilio Rhemensi congregatum, *Si reddenda*, inquit, *est ratio de his, quæ quisque gessit in corpore suo; heu! quid fiet de his, quæ quisque gessit in corpore Christi, quod est Ecclesia.* Itaque super illos qui frumentum spiritale & verbi diuini pabulum abscondunt, diuina cadit maledictio: nam vt ait D. Hieronymus *in cap.* 11. *Prouerb.* jam citatus; *Qui sanctæ prædicationis apud se verba retinet, talis maledicitur in populis*; quia non solùm culpa silentij, sed pro multorum, quos corrigere potuit, pœna damnatur. Ipse est seruus piger & malus, qui pro retentione talenti quod accepit, in exteriores tenebras missus est. 386.

Christianus pane doctrinæ à Sacerdote nutriendus.

D. Ambros.

Sacrilegium est verbi pabulum populo denegare.

D. Bernard.

Peccat in corpus Christi qui non prædicat.

Huc respexit gentium magister, omnium Sacerdotum exemplar & regula, dum inquit 1. Cor. 9. 16. *Si euangelizauero, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit: væ enim mihi est, si non euangelizauero.* Siquidem graui præcepto Christi Domini ore intimato tenebantur Apostoli euangelizare & docere omnes gentes, vt patet *Matth.* 28. 20. adeo vt si neglexissent euangelizare, peccassent mortaliter, vt docet Cornelius à Lapide *in cap.* 9. 1. *ad Cor. n.* 16. Talibus enim intentatur væ iræ Dei & gehennæ. Eodem autem præcepto 387.

Tenebantur Apostoli prædicare.

tenentur

Et tenentur modò habẽtes curam animarum. Conc. Trid.

tenentur modò Archiepiscopi, & Pastores; horum enim præcipuum munus est prædicatio Euangelij, quod per se, nisi legitimè impediantur, exercere debent, vt definit Concil. Trident. *sess. 5. cap. 2. & sess. 24. cap. 4.* Baptismum verò, aliaque Sacramenta Parochis, eorumque adiutoribus possunt committere. Vnde Apostolus 1. *Cor. 1. 17.* inquit: *Non misit me Christus baptizare, sed Euangelizare.* Etenim Sacerdotes qui ex vi ministerij Pastores sunt, Doctores debent esse, hoc est verbum Dei prædicare, & populum docere tenentur. Quapropter Paulus inquit: *Oportet Episcopum Doctorem esse*, 1. Tim. 3. 2. & cùm Ecclesiasticam Hierarchiam recenset *Eph. 4. 11.* ait: *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores.* Vbi copulatiuè *Pastores & Doctores* pronuntiauit, ad ostendendum, vt ibi inquit D. Thomas lect. 4. *quod proprium officium Pastorum Ecclesiæ est docere ea quæ pertinent ad fidem & bonos mores.* Vnde illis qui doctrinæ panem subditis non dispensant, væ, idest æterna damnatio, secundùm eundem S. Thomam *in 1. Cor. 9. 16.* ab Apostolo comminatur.

Pastores sint Doctores. D. Thom.

388. Vt igitur æternum væ non incurrat Sacerdos, non taceat, sed loquatur, & scientiâ ac doctrinâ gregem pascat sibi commissum; sic enim propriæ ac auditorum sanctificationi collaborabit, ac non parum Dei gloriam promouebit. Etenim si Deo hostiæ immolatæ, in eius gloriam cedunt, dicitur enim psal. 49. 23. *sacrificium laudis honorificabit me*; specialem ei gloriam pariet animarum verbi cœlestis dispensatione collustratio; hæc enim Deo hostia est grata, & benè placens, & perfecta. Vt enim ait S. Gregorius lib. 34. Moral. cap. 7. *nullum Deo tale est sacrificium, quale zelus animarum.* Cuius ratio optima potest assignari, quia in cæteris oblationibus animalia ratione carentia mactantur, & belluarum vita humanam exprimens, Deo omnis entis, & omnis vitæ authori consecratur: at dum christianâ doctrinâ ab errore & impietate animæ rationales reuocantur, ipsamet vita humana diuino splendore nobilitata, Christi sanguine redempta, fide fulgida, spe firmata, charitateque pretiosa Deo offertur, datur, consecratur. Cui addere liceat, quod animarum conuersione ac Deo oblatione tantùm dat Deo diuini verbi dispensator, quantùm debet: ipse animam suam, vitam suam, ac seipsum debet Deo ac Christo Redemptori: illam dat, illam reddit, dum eius vires, ingenium, zelum, loquelam, aliaque ad docendum, ac prædicandum insumit: ac postremò duplicatâ solutione debitum tradit, dum non solùm se, suamque vitam, & animam; sed insuper aliorum multorum, quos ad diuinum fidei, & pietatis lumen suo adduxit sermone, animas, vitamque exantlatis laboribus reddit.

D. Greg.

Nullum sacrificium sicut zelus animarum.

Deo redditur quod debetur feruidâ verbi Dei prædicatione.

389. At dum Dei gloriam promouet, propriam curat; nec solùm Deo hostias gratissimas offert, sed sibi pulcherrimam coronam connectit. Ipsi, quos docet, sibi corona sunt. Sic enim Philippenses quos ad Christianam Fidem verbi Dei prædicatione adduxerat, *gaudium* suum, & *coronam* suam vocat Apostolus, *Philip. 4. 1.* olimque sancti Sacerdotes & Episcopi populum suum, à quo instar coronæ vallabantur, ac tanquam filiis exornabantur, coronam suam appellabant: quod fecit S. Cornelius Pontifex & Martyr; etenim vt martyrij eius acta referunt, interrogatus à Volusiano Præfecto, cur contra Imperatoris jussa, & contra Rempublicam à Cypriano Episcopo Carthaginensi epistolas acciperet, respondit: *Ego de corona Domini literas accepi, non contra Rempublicam.* Coronam Domini vocans fidelem Christi plebem se & Episcopos circumdantem. Rectè quidem. Cùm enim, vt legitur Prouerb. 17. 6. *Corona senum sint filij eorum*: vtique parentes spirituales, qui in Christo Iesu per Euangelium filios in æternum victuros genuerunt, illis tanquam coronâ vallari debent & exornari. Hinc enim Apostolus ad Thessalonicenses *ep. 1. 19.* vocat suam *coronam gloriæ ante Dominum nostrum Iesum Christum in aduentu eius*; quia in die judicij, animarum quas Christo, & Ecclesiæ, ac tandem æternæ saluti ministerio verbi peperit, fulgore, splendore, ac pulchritudine, splendenti veluti diademate coronabitur. Eo planè modo, vt refert author vitæ S. Gisleni, *cap. 12.* à seculo migrauit ad cœlum S. Amandus, sanctis stipatus animabus, quas verbo & exemplo ad omnem virtutem instituit: omnesque quæ à sanctis Sacerdotibus à via mala sunt auersæ, & ad semitas justitiæ introductæ animæ, eorum veluti corona illos exornans ac circundans, coram Deo, Angelis, & hominibus in tremendo omnium judicio apparebunt. Quod eleganti stylo prosequutus est S. Gregorius Magnus hom. 17. in Euangel. *Ponamus*, inquit, *ante oculos nostros illum tantæ districtionis diem, quo judex veniet, & rationem cum seruis suis, quibus talenta credidit, ponet. In illo tanto examine vnusquisque quid sit operatus, ostendetur: ibi Petrus cum Iudæa conuersa, quam post se traxit, apparebit: ibi Paulus conuersum, vt ita dixerim, mundum ducens: ibi Andreas post se Achaiam, ibi Ioannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis cõuersam ducet. Cùm igitur tot Pastores cum gregibus suis ante æterni Pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus? Qui Pastorum nomen habuimus, & oues quas nutrimento nostro debeamus ostendere, non habemus?* Hæc Gregorius, quibus postquam Apostolos in judicio, animabus quas verbo lucrati sunt, tanquam coronis cinctos ac gloriosos significauit; omnibus Ecclesiæ Sacerdotibus ac Pastoribus, qui diuini prædicatione sermonis similia animarum non sibi fabricant diademata, non paruum timorem incussit. Totis ergo conentur viribus, vt commissum gregem doctrinâ pascant, & ab errore, impietateque verbis educant & exemplo, vt lingua manuque Dei gloriam amplient, & extendant.

Sibi coronã nectunt Prædicatores.

Plebs Christiana, corona Domini.

In die judicij animabus quas Deo lucrati sunt, coronabuntur Concionatores.

S. Greg. Mag.

Quas Sacerdos cõuertit animas, eas Deo in judicio præsentabit.

Sacerdos operibus Deum glorificet.

Secundò, opera verbis debent coniungere Sacerdotes, vt ab illis omninò glorificetur Dominus. Lucem mundi, Apostolos primarios Ecclesiæ Sacerdotes vocauit Christus Matth. 5. 14. ac statim, vt ostenderet illos non solùm splendore doctrinæ, sed etiam bonorum operum fulgore debere collocere, vt simul Deus honorificetur, ac eius ædificetur Ecclesia, subdit ibid. 16. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Etenim antequam Apostoli magnalia Dei Ecclesiam docerent, Spiritu sancto repleti sunt, & *cœperunt loqui*, vt habetur *Act. 2. 4.* Priùs enim pij ac sancti spiritu scientiæ & pietatis repleti sunt, & posteà eodem agente pneumate, 390.

Secũdò opere gloriam Dei promoueant Sacerdotes.

mate, cæteros loquendo ad pietatem inflammarunt. Sicut enim impossibile est ignem in sinu portare, & eius calore non comburi; ignei Spiritus feruore repleri ad eius Ecclesiæ luces flammasque ministrandas, & ab eo non inflammari omninò est impossibile. *Ignitum eloquium tuum vehementer*, inquit Dauid *psal.* 118. 140. Ergo prius igniat proferentem, quàm suscipientem; priùs accendat prædicantem, quàm audientem necesse est. Vnde D. Ambrosius in psal. 118. *Bonus*, inquit, *ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere, nisi sola peccata; mundat animum, consumit errorem.* Quod non solùm in illis qui tale eloquium suscipiunt, sed etiam in illis qui illud annunciant, est intelligendum. Cùm enim *non sit speciosa laus in ore peccatoris*, vt dicitur *Eccles.* 15.9. non decet hominem impium pietatis verba, quæ simul Deum laudant, & fideles instruunt, pronuntiare: ab omni scelere purgatus doctrinam quæ cor purificat, proferat; & sanctus, immò diuinus efficiatur, vt diuinum promat sermonem. Sic enim D. Dionysius Areop. *lib. de Cæl. Hierar. cap.* 2. ad Tim. inquit: *Tu autem, ô fili, diuina dicendo diuinus efficiare.*

Sermo ignitus priùs igniat proferẽtem, quàm audientem.
D. Ambros.
Diuina dicẽs diuinus efficiatur.
D. Dionys.

391. Diuino vtique Legislatori debet conformari diuinæ legis Prædicator: at ille non ore tantùm, sed etiam manu legem condidit: qui enim accepit duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei Moyses, vt dicitur *Exod.* 31. 18. de eodem loquens Legislatore *Deuteron.* 33. 2. inquit: *In dextera eius ignea lex*; nam simul ex ore Dei prodibat, & in dextera ad agendum prompta & expedita, & non in sinistra inerte & ad agendum inhabili, rutilabat. Non ergo linguâ tantùm, sed manu igneam legem proferat Concionator; quia non tantùm otiosus & deses verbis solùm, sed etiam gnauus ac strenuus operibus legem Euangelicam, quæ verè ignea est, studeat explanare. Etenim si, vt notauit Apostolus, *Galat.* 3. 19. prisca illa timoris lex *ordinata fuit per Angelos in manu mediatoris*, vt scilicet potiùs à Moyse impleretur, quàm prædicaretur; noua & Euangelica lex amoris, quam Christus Dominus cœpit facere & docere, in manibus mediatorum, Apostolorum scilicet & Sacerdotum, per magni consilij Angelum, ac Dominum Angelorum ordinata est, vt eam potiùs operibus adimpleant, quàm verbis annuntient. Meliùs enim docebunt pia prædicatorum opera, quàm disertissima eorum verba.

Cur ignea lex in dextera Dei.
Et cur data est per Angelos in manu mediatoris, idest Moysis
Melius docent opera quam verba.

392. Christi milites haud dubium sunt Sacerdotes, sub illo tanquam strenuissimo ac inuictissimo duce præliantes. De illis loquutus est Apostolus 2. *Tim.* 2. 4. dum ait: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* Cùm ergo milites non sibi, sed vni bello, ac victoriæ intendant, & ad hunc finem consequendum nulli parcant labori, à negotiis omnibus domus & vrbis abstinentes, ita vt militibus olim vetitum fuisse coniugium doceat Cornelius Tacitus *lib.* 14. ac tempore Tertulliani, vt ipse docet in exhortatione ad castitatem, milites fuerint cœlibes: soli Dei exercitui, hoc est Ecclesiæ, quæ *terribilis est vt castrorum acies ordinata*, vtilitari, ac Christi Imperatoris gloriæ debent fidelium pastores laborare. Manum ergo operi admoueant Sacerdotes, se Regis regum milites agnoscentes, verbi Apostoli 2. *Tim.* 2. 3. memores, nempe: *Labora sicut bonus miles Iesu Christi.* Ex multis militibus, cæteris reprobatis, illos tantùm elegit Gedeon, *qui linguâ lambebant aquas, sicut solent canes.* Iud. 7. 5. vel vt legunt D. August. Origenes, aliique, *qui lambebant aquas manu & linguâ suâ.* Quia vt notauit Origenes *hom.* 9. *in Iud.* & manu, & linguâ operari debent milites Christi, hoc est opere & verbo: quia *qui docet & facit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Quod iterum ibidem 16. inculcatum est in eisdem militibus, qui facibus accensis ac tubis armati, ad bellum profecti sunt. *Armati quidem facibus*, quia vt idem Origenes prosequitur, *pugnare docet Christi milites, luce operum refulgentes, & splendore gestorum. Tubis verò, quia mysteria regni cælorum humanis auribus pandunt.* Vnde idem Origenes concludit: *Præcedat ergo & nos operum lux, scientia virtus, & diuini verbi prædicatio.*

Concionatores Christi milites.
Coniugium olim vetitũ militibus.
D. August.
Origen.
Facibus & tubis milites Gedeonis vincunt, quia sermone & operum luce decertant.

Etenim verbum Dei non curret, nec fructum faciet cœleste semen, nisi ab ore fulgido, & ab homine operum luce coruscante procedat. Iacula sunt Concionatoris verba, acria sanè ac præacuta; sed obtusa fient, ac à scopo aberrabunt, nisi ab optimo viro sagittentur. Etenim vt egregius ille humanæ eloquentiæ magister Fabius dixit, verba eloquentiæ sagittis assimilantur, & oratoris mores funibus quibus huiusmodi vibrantur sagittæ; & sicuti istæ, quamvis acutissimæ, irritæ cadent & incruentæ, si tenui quodam filo eiaculentur; ita oratoris verba, licèt grauia & expolita, abibunt inaniter, si cum prauis moribus socientur. Verborum igitur vis, acumen, ac fructus non ab ore, sed à manibus oriuntur prædicatorum, nec ab illis Deo gloria tribuitur, nisi priùs ab istis honorificetur. Mirabilis sanè fuit illa mensarum structura, quæ in Ezechielis templo visebatur; erant enim *labia earum vnius palmi*, vt legitur *Ezech.* 40. 42. vbi non solùm lingua cum manu coniungitur, sed etiam labia palmo mensurantur, quia Prædicatoris verborum regula & mensura, eius debet esse factorum sanctimonia. Nam vt ait D. Gregor. in Ezech. loc. cit. *Doctor quod docendo loquitur, hoc vigilanter operetur.* Hinc Deo in sacrificium turtures & columbarum pulli, non nisi retorto ad collum capite, hoc est ore ad alas reuocato, vt patet *Leuit.* 1. 15. offerebantur; quia nec Deo placent, nec eius promouent gloriam illi Prædicatores, qui linguam ad manum, & verba ad opera non reducunt, vt notat D. Gregorius *homil. in Ezech.* vbi ait: *Caput ad pennulas retorqueri præcipitur, vt ea quæ dicis, facias, & os ad opera coniungas.* Sic etenim *in templo Dei omnes dicent gloriam*, vt habetur *psal.* 28. 9. dum & Sacerdos bonis actibus & sermone populum ad Deum piis actionibus glorificandum hortabitur. Ille accommodatissimus laudandi Deum modus est, dum quod linguâ confitemur, moribus comprobamus; & quod voce prædicamus, operibus confirmamus. Inde ad Domino benedicendum eas Dauid incitat virtutes, quæ eius in omnibus adimplent voluntatem. *Benedicite* (inquit) *Domino omnes virtutes eius, ministri eius, qui facitis voluntatem eius.* Psal. 102. 21. Nam vt ibi optimè inquit Augustinus: *Quid prodest, quia hymnum cantas lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius.* 393.

Verba Concionatorum sunt iacula; mores sunt funes illa iaculantes.
D. Greg.
Labia palmo junguntur, quia voces operibus debent sociari.
Laudatur Deus à virtutibus facientibus eius voluntatem.
D. August.

394. Fortissimi ac inuictissimi illius ex Machabæis, qui manibus, linguaque pro Dei lege compleuit martyrium, huc pertinet memorabile factum. Tertius ille è septem fratribus à tyranno cruciabatur,

Tertiò Machabæus linguam postulatus protulit, & manus extēdit, quia non sufficit Deum sermone laudare, nisi etiam operibus laudetur.

batur, *sed linguam postulatus citè protulit, & manus constanter extendit*, vt legitur 2. *Mach.* 7. 10. vbi perpendere licet, quod à generoso Iudæo lingua tantùm vt euelleretur, aut scinderetur postulabatur; sed & linguam protulit, & manus etiam non postulatus extendit. Quorsum hæc? Quia integro martyrio nusquam Deum glorificasset, nisi linguæ manus, hoc est vocibus opera coniunxisset. Vtrasque à Deo habebat, & illi debebat: vtrasque illi patiendo donauit. Sed meliùs ad rem præsentem illud exposuit S. Ambrosius *lib.* 2. *de las. cap.* 11. dum illum iuuenem manus cum lingua offerentem, sic loquentem inducit: *Abscinde linguam, sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis. Quid verba damus? Loquaciora sunt vulnera: satis jam Deum sermone laudaui, nunc passione laudemus.* Hæc Ambrosius, quibus omnibus Christi fidelibus, ac præsertim Sacerdotibus optimum tribuit documentum; non enim linguam tantùm, sed & manus ad Deum glorificandum debent constanter extendere. Quid ergo Concionatores verba dant? Loquaciora sunt opera: satis jam Deum sermone prædicauerunt, sed inutilis est prædicatio, nisi operibus prædicent. Linguam proferant, sermonem promant: sed statim manus constanter extendant, & vocibus sanctas actiones coniungant; immò si opus est, subiungant passiones: loquaciora enim sunt vulnera; & qui Deum sermone & operibus prædicauerunt, etiam anountient passione.

Loquaciora sunt opera quàm verba.

Patientiâ Deum glorificet Sacerdos.

395. Tertiò denique gloriam Dei patientiâ studeant Sacerdotes totis viribus propagare. Parum est voce tantùm Deum glorificare; maius est operibus illius honorem dilatare; sed perfectissimum est, sermonem, & opera patientiâ coronare, & illis omnibus ad Dei gloriam augendam insudare. Quare Sacerdotalis officij finis principalis & complementum patientia est Sacerdotum. *Maiorem charitatem nemo habet vt animam suam ponat quis pro amicis suis*, ait Dominus, *Ioan.* 15. 13. Hæc in verbi Dei dispensatoribus vtique elucescat, vt omnia aduersa ad gloriam Domini, & proximorum salutem perferentes, suam offerant & ponant pro amicis, immò & pro inimicis animam, summaque patientiâ coronentur. In hoc sanè electi sunt Apostolici viri; eosque tanquam oues in medio luporum in orbem destinauit Dominus, *Matth.* 10. 16. dum inquit: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*; vt sui ipsius exemplo ad patientiam prouocet inconcussam. Redemptor enim noster, qui *voluptate patientia venerat saginari*, vt loquitur Tertullianus, ouis nomine ab Euangelico Vate fuit præsignatus, *Isai.* 53. 7. vt animali pacifico ac omnium patientissimo, mirabilis eius in iniuriis, doloribus, ac tormentis superandis patientia prænosceretur. Cùm ergo aptissimum patientiæ symbolum sit ouis, vnde Iob ad pristinam prosperitatem, consumptis ac votatis omnibus calamitatibus restituto ouem vnam, quasi patientiæ typum, singuli eius amici obtulerunt, vt legitur *Iob* 42. 11. Euangelicos Concionatores patientes omninò voluit Dominus, dum illos tanquam oues in medio luporum, vt vniuersum mundum doctrinâ suâ illuminarent, destinauit.

Tertiò patientiâ Dei gloriam amplient Sacerdotes.

Cur Apostoli sicut oues à Domino in medio luporum missi.

Ouis patientiæ typus.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Hoc est quod antea à Psalmista fuerat prophetatum, *psalm.* 91. 15. dum de Apostolis dicitur, *& benè patientes erunt, vt annuntient.* Cùm enim impiis ac obscœnis potiùs quàm piis orbis ad quem docendum Apostolici mittuntur viri, plenus sit, & *animalis homo non percipiat ea quæ Dei sunt*, vt loquitur Apostolus 1. *Cor.* 2. 14. maxima cum difficultate, ac immensis cum laboribus, ac consequenter summa cum patientia verbum Euangelij à Sacerdotibus disseminatur. Palato non sano pœna est panis, qui sano suauis est; & oculis ægris odiosa lux, quæ puris est amabilis. Vespertiliones offendit diurnum ac solare lumen, quos nocturnum recreat. Ita planè impuros homines purissimus sermo lædit: carnales spirituale verbum vulnerat; & errori ac impietati mancipatos, sancta & verissima conturbat loquela. Hinc jurgia, & contentiones inter plebem exoriuntur: hinc iniuriæ Concionatoribus irrogantur: hinc persequutiones & odia contra Dei Sacerdotes, hinc denique tormenta, cruces, lanienæ Concionatoribus præparantur: hinc eorum patientia necessaria, hinc eorum constantia exigitur: nusquam enim Dei gloria in populis promoueretur, nisi Prædicatorum patientia colluceret. Hinc est quod cùm Paulus, qui ex sæuissimo persequutore fidelissimus Prædicator effectus est, à Christo Domino dictus est *vas electionis, vt portet nomen suum coram gentibus & Regibus & filiis Israel*; statim idem subiunxit Dominus: *Ego ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Act. 9. 15. Quod vtique adeò verum fuit, vt Paulus de se dixerit, *semper mortificationem Christi in corpore nostro circumferentes.* 2. Cor. 4. 10. vt ostenderet se semper passum fuisse pro Christi Euangelio, hoc est, vt nomen Christi coram gentibus portaret, & eius Euangelij verbum vbique disseminaret. Vnde se quotidie mori testatur, 1. *Cor.* 15. 31. dicens; *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres*; vt se quotidianâ patientiâ probari, ac ad prædicationem roborari demonstret. Quod luculentâ laborum suorum narratione prosequitur 2. *Cor.* 11. vbi vt se Christi ministrum, hoc est eius verbi nobiliorem aliis portitorem, eiusque gloriæ ardentiorem propagatorem insinuet, se maiora, ac duriora perpessum affirmat numero 23. dicens: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter, &c.* Quod exponens S. Ioan. Chrysostomus hom. 11. in Genes. *Est-ne possibile*, inquit, *vt quis sæpe moriatur?* Et sibi respondens, ait: *Etiam, quamuis non mortis experientià, sed moriendi proposito.* 396.

Cum patientia prædicandum.

Paulus vas electionis patientiâ clarum.

D. Chrysost. Sæpe quis mori potest.

Meritò igitur idem gentium magister, ac Christi minister zelantissimus Apostolatum suum incredibili laborum tolerantiâ confirmauit, vt se illius, cuius vita continua mors fuit, germanum legatum ostenderet. Vnde 2. *Cor.* 12. 12. inquit: *Signa Apostolatus mei facta sunt apud vos in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.* Vbi patientiam ad omnia aduersantia tolleranda, miraculis ac portentis in confirmationem Euangelij à se editis præfert: etenim maius Apostolatus ornamentum est pro Christo & eius Euangelio pati, quàm in Christi nomine signa edere ac miracula. Vnde Chrysost. *hom.* 8. *in epist. ad Ephes.* exponens illud cap. 3. 1. *Ego Paulus vinctus Christi Iesu*, ait: *Vinctum esse propter Christum illustrius est, quàm sine Apo-* 397.

Apostolatū suum patientiâ Paulus nobilitauit.

Chrysost.

Malus est pati pro Christo, quàm esse Apostolum.

stolum, siue Doctorem, siue Euangelistam esse. Magna dignitas hæc, regno quouis ac consulatu maior: qui diligit & ardet Christum, eligit potiùs vincula ferre propter Christum, quàm cælos inhabitare: non enim caput ita splendidum reddit imposita corona margaritis conspicua, vt catena ferrea, quæ propter Christum fertur. Hæc ille. Magna igitur Pauli gloria, qui non tantùm illata supplicia & vincula patienter sustinuit, sed etiam ad noua subeunda Christum glorificaturus, eiusque Euangelium disseminaturus, nedum se obtulit, sed ad ea cucurrit ac volauit. Dum enim Agabus ipsi vincula & carceres Hierosolymis prædiceret, Paulique discipuli lacrymis & precibus obsecrarent ne adiret Hierosolymam, intrepidus Christi atleta respondit Act. 21. 13. *Quid facitis flentes, & affligentes cor meum? Ego enim non solùm alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen Domini Iesu.* Vbi se magis discipulorum lachrymis, ob maximam in eos teneritudinem, quàm suis vinculis affici Apostolus demonstrauit, sicut notauit D. Chrysost. *hom.* 45. dum ait: *Nihil Paulo in amore indulgentius; quia videbat lacrymantes, dolebat, qui in propriis tentationibus non patiebatur.*

D. Chrysost.

398. Tanto ab Apostolo sumant sibi exemplum Christiani Sacerdotes: ad Christi gloriam propagandam mori parati sint, ad vincula & carceres festinent, nec labore, iniuriâ, odio, persequutione, inuidiâ, vel tormentis ab Apostolico munere deterreantur; immò vbi plus laboris erit ac difficultatis, illuc maiori cum fiducia, ac animi alacritate accurrant, patientiæ splendore attracti. Sic planè egit Paulus, qui *Rom.* 15. 20. ait: *Prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, sed sicut scriptum est, quibus non est annuntiatum de eo.* Vbi D. Chrysost. *hom.* 24. inquit: *Vide Paulum illuc accurrentem, vbi plus erat laboris, vbi plus sudoris.* Sic etiam agere docuit dilectissimum sibi Timotheum, quem monet 2. epist. 4. 2. *Prædica verbum*, inquit, *insta opportunè, importunè; argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Etenim Sacerdotis prædicatio, & ab ipso auditorum obiurgatio, obsecratio ac increpatio omninò vanæ essent & inanes, nisi quod doctrina pronuntiat, patientia confirmaret. Immò doctrinam debet antecedere patientia, sicut ibidem notauit Hugo Cardinalis, quia vt ipse loquitur, *patientia mouet affectum, & doctrina instituit intellectum; patientia in exemplo, doctrina in verbo.* Nusquam enim vel iratus, vel commotus appareat concionator, sed semper ex summa animi tranquillitate doceat; maximè cùm ex charitate ad Deum & proximum Ecclesiam Dei instruendam susceperit. Hæc autem, vt loquitur Apostolus 1. Cor. 13. 4. *patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, sed omnia suffert, & omnia sustinet.* Consequenter igitur, sicut qui diligit aliquem propter eius amorem, patienter quæcumque difficilia tolerat: ita Concionator quem charitas Christi debet vrgere, ob Saluatoris amorem & animarum salutem quæcumque aduersantia inuictâ debet patientiâ tolerare. In quo Christi doctrina ore Sacerdotis promulgata maximo cum fructu ab audientibus suscipietur; nam vt dicitur Prouerb. 19. *Doctrina viri per patientiam noscitur.* Illius scilicet, de quo scriptum est, *Ecce vir oriens nomen eius.* Zach. 6. 12. Hinc optimus amantissimusque Saluator *Luc.* 21. 19. discipulis prædixit, animarum suarum patientiâ propriâ effici possessores. *In patientia* (inquit) *vestra possidebitis animas vestras.* Quod D. Bernard. *de conuers. ad clericos, cap.* 26. expendens, aduertit patientem verbi Dei dispensatorem, non tantùm suam, sed etiam aliorum animas possidere; ait enim, *non modò suam, sed & multorum animas lucrifacit.* Quod cùm in maximam Dei gloriam cedat, qui à nouiter conuersis cognoscitur, colitur, & adoratur, Deum non parum patientiâ glorificari certum est.

Ibi Paulus accurrebat, vbi plus erat laboris.

Hugo Card.

Patientes cum fructu audiuntur.

Patientia, doctrinam præcedat.

D. Bernard.

Eo planè modo quamplurimos ex Albigensibus ad gremium sanctæ Romanæ Ecclesiæ reuocauit sanctissimus Patriarcha Dominicus: incredibili enim patientiâ ac mansuetudine illatas ab eis iniurias, omnesque alias calamitates constantissimè perpessus, Fulconem Tolosanum Episcopum ad paupertatem, mansuetudinem & patientiam sectandem hortatus est; ac aliquando ab hæretico per loca inuia, lapidibus acutis, tribulis ac spinis consita ductus, dum copiosus ab eius pedibus sentibus vulneratis sanguis emanaret, lætus Deo hymnos concinens, de purgatis proprio cruore reatibus, ac citissimè deuincendis ac ad Ecclesiam reducendis Albigensibus gratias egit, vt ex B. Humberto de Romanis Ordinis Prædicatorum Magistro Generali quinto, S. Antonino & aliis refert Malvenda in annalibus Ord. FF. Prædicatorum, ann. 1215. ita vt ille qui à recto viæ tramite S. Dominicum errare fecerat hæreticus, cernens mirabilem & lætam Dominici & sociorum patientiam, & viri Dei verbis bonis compunctus, fraudis venena detexerit, & hæresim abiurauerit. Cúmque aliàs in eius faciem exspuerent hæretici, ac eius vultum etiam luto deturparent, gaudensque sui contemptum & irrogatas pateretur iniurias, patientiâ obstinata eorum corda ita perculit, vt benignitate, constantiâ ac mansuetudine doctrinâ & miraculis roboratis, centum millia illorum Christo & eius Ecclesiæ admirabili fœcunditate genuerit. Adeo verum est Sacerdotes ac diuini verbi dispensatores, *patientiâ*, quæ *opus perfectum habet*, vt loquitur Iacob. *cap.* 1. Deo non mediocrem gloriam comparare. 399.

S. Dominicus patientiâ hæreticos ad fidem reduxit.

§. II.

Salus animarum, post gloriam Dei, alter finis est Sacerdotij nouæ Legis.

Illud cuius gratiâ aliquid fit, illius finem esse, vniuersa Philosophorum docet schola post Aristotelem 2. *Physic.* Cùm ergo diuinæ gloriæ propagandæ, ac salutis humanæ procurandæ gratiâ summus omnium secundùm ordinem Melchisedech Sacerdos Christus Dominus in materno vtero vnctus sit, suique Sacerdotij consortes quosdam ex hominibus elegerit, quorum ministerio alij, prioribus morte sublatis, sufficiuntur; gloriam Dei ac hominum salutem Sacerdotij nouæ Legis finem esse, res est omninò indubitata. Cùm autem omne agens propter finem agere debeat, & dum à fine deficit, peccet; gloriam Dei ac salutem animarum intendere totis viribus nitantur Sacerdotes, ita vt quoties ab illis declinabunt, toties se crimini obnoxios agnoscant. 400.

Aristot.

Salus animarum alter Sacerdotij finis.

eant. Iam modum quo gloriam Dei comparare debent præcedenti paragrapho exposuimus, nunc quomodo animarum saluti studere tenentur illustrahimus.

401. Ingentis momenti res est salus animarum; opus omninò arduum, humanas vires superans, diuinasque requirens; nec aliquis vel homo, vel Angelus superno adiutorio destitutus, par tanto potest esse negotio. *Ars artium est regimen animarum*, inquit Gregorius in Pastorali, *part.* 1. *cap.* 1. quia scilicet à via veritatis errantes ad illam reducere, & in via mandatorum Dei ambulantes confirmare, ac ad cursum incitare tenetur. Vnde à Deo specialiter constituti sunt Sacerdotes animarum Pastores, eius veluti legati, coadiutores, ac ministri. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*, inquit Apostolus 2. *Cor.* 5. 20. & 1. Cor. 3. 9. *Dei* (inquit) *adiutores sumus*. Cùm enim illius sit saluare hominem, cuius est condere, ac redimere; solus autem Deus hominis sit creator & redemptor; ideo solus ille potest hominis esse Saluator, ac consequenter vt de facto animæ Dei potentiâ creatæ, ac Christi sanguine redemptæ salutem consequantur æternam, nequeunt homines laborare, nisi à Deo ad hoc eligantur, & ab eo idoneas tanto ministerio vires recipiant. Hinc Dominus discipulis, quos fidei Christianæ satores, ac animarum piscatores constituit, dicebat Ioan. 15. 16. *Elegi vos, & posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.* Cùm tamen priùs dixisset ibidem 4. *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite; sic vos nisi in me manseritis*: vt ostenderet nullum in peccatorum conuersione ac animarum salute fructum posse producere, nisi in eius charitate firmati, ac eius virtute roborati fuerint. Debent igitur in Christo manere, & propriæ saluti inuigilare Sacerdotes, si commissi populi salutem Apostolicâ cupiunt sollicitudine procurare. Tunc etenim non mediocri gloriâ donabuntur, si propriam verbis & exemplis in proximum eructantes sanctitatem, dignos in eo æternæ salutis fructus pariant. Si autem à Christo Domino verissima ac nobilissima vite, iniquitatis gladio resecentur, non solùm gloriâ, ac propriâ salute orbabuntur, sed & in proximo verbis erunt steriles, & operibus inefficaces, nullamque exinde Deo animam comparabunt. Quod eleganter attigit Augustinus *tract.* 81. *in Ioan.* dum inquit: *Ligna vitis tanto sunt contemptibiliora, si in vite non manserint, quantò gloriosiora, si manserint.* Et statim subdit: *Vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis. Si in vite non est, in igne erit. Vt ergo in igne non sit, in vite sit.* Hæc Augustinus, vbi optimum Sacerdotibus tradit documentum, vt scilicet à Christo nullatenus separati, non solùm æternum fugiant incendium, sed etiam ab illo aliorum animas verbo & exemplo studeant retrahere, eisque æternam salutem ardenti zelo procurare.

Ars artium est regimen animarum. D. Greg.

Eiusdem est hominem saluare, cuius est creare.

Propriæ saluti inuigilent Sacerdotes, vt alienam curent & promoueant.

D. August.

Palmiti aut esse in vite; aut esse in igne compètit.

402. Vtramque, & propriam, & aliorum, Timotheo dilecto discipulo Apostolus commendauit salutem, dum 1. *Tim.* 4. 16. inquit: *Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos qui te audiunt.* Primùm ergo propriæ Sacerdos, deinde ouium saluti sermone & opere debet inuigilare; sic enim dabit voci suæ vocem virtutis, quia vt notat D. Bernardus ep. 201. *Sermo viuus & efficax exemplum est operis, facilè faciens suadibile quod dicitur, dum monstrat factibile quod suadetur.* Quod verè accidit dum bonis operibus plenus, se gratiâ ac sanctitate plenum suis auditoribus demonstrat Sacerdos, eosque ad virtutem propriæ virtutis adducit incitamento. Sic suum Eugenium docebat Bernardus *lib.* 2. *de consider.* vbi Sacerdotis & Pastoris, qui seipsum, deinde populum saluum facere debet, officium describit. *A te*, inquit, *tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest, si vniversum mundum lucreris, te vnum perdens? Et si sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris.* Deinde subdit: *Noueris licèt omnia mysteria, noueris lata terræ, alta cœli, profunda maris: si te nescieris, eris similis ædificanti sine fundamento, ruinam, non structuram faciens. Quidquid exstruxeris extra te, erit instar congesti pulueris, ventis obnoxium, &c.* Sibi ergo primùm attendat, deinde alios docere satagat; seipsum primùm sanctificare, deinde alios iustificare optimus curet Prælatus. Trium, quæ gerit, officia personarum ipsum ad strenuè laborandum compellunt, vt sibi commissæ saluentur animæ, scilicet quia *Patris, Pastoris, ac Medici muneribus in Ecclesia à Deo sibi credita decoratur, & fungitur.*

D. Bernard.

Sermo efficax exemplū est operis.

Sapiens non dicitur qui propriam negligit salutē, alienam procurans.

Triplici officio salutem curet animarum Sacerdos.

Subditorum salutem promoueat Sacerdos, tanquam illorum pater.

Pater est qui Dei vicem in suæ Ecclesiæ gubernatione gerit, qui regendas, instruendas ac sanctificandas suscipit animas. Pater, inquam est, non carnis, sed spiritus; non corporum, sed animarum. Has genuit non corruptibili, sed incorruptibili semine; non ventre, sed mente; non carnis fœcunditate, sed sermone veritatis; non cum dolore membrorum, sed cum gaudio Angelorum; non vt in terra manerent, sed vt cœlum replerent; non vt temporali rerum abundantiâ ditescerent, sed vt æternis gloriæ diuitiis fruerentur. Se patrem dixit Apostolus eorum quos Christo & Ecclesiæ verbi peperit prædicatione: alij (inquit) magistrorum nomine erga vos glorientur, ego patris vestri titulo gaudeo; nam *Etsi decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* 1. Cor. 4. 15. Quod exponens S. Thomas ibidem *lect.* 3. ait: Est autem generatio processus ad vitam: homo autem viuit in Christo per fidem. *Gal.* 2. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei. Fides autem, vt dicitur *Rom.* 1. est ex auditu, auditus autem per verbum. Vnde verbum Dei est semen quo Apostolus eos genuit in Christo. Vnde *Iacobi* 1. dicitur, *Voluntariè genuit nos verbo veritatis.* Hæc S. D. Cùm ergo Apostolorum locum in Ecclesia teneant Pastores & Sacerdotes, sibi commissas animas Deo gignunt verbo veritatis, earumque meritò parentes appellantur. 403.

Primò, quia pater est.

D. Thom.

Cùm autem juxta communem Philosophorum sententiam, qui dat esse, det etiam consequentia ad esse, & ab eodem res producatur ac conseruetur, vnde & Deus rerum omnium conditor, est etiam conseruator; qui verbo veritatis 404.

Qui homines Christo genuit, debet illos in Christo conseruare.

ac Sacramenti Baptismatis administratione in esse spirituali ac supernaturali Ecclesiæ Christi animas genuerunt, illas in esse gratiæ conseruare, ac ad gloriam, quæ est gratia consummata, tenentur perducere; vel saltem nulli labori parcere, vt ipsam ac æternam salutem consequantur. A patribus carnalibus sumant sibi parentes spirituales erga filios documentum; & sicuti illi tenerrimo ac fortissimo à se genitos amore prosequuntur, ita vt bonum omne quod in eorum est potestate, ipsis velint: ita ardenti charitate spirituales filios spirituales diligant genitores, ipsisque æternæ beatitudinis communicationem, supra quam fundatur charitas, vt docet S. Thom. 2. 2. *q. 25. art. 5.* seu summi boni assequutionem velint, quærant ac procurent. Quamvis enim omnes homines teneantur Sacerdotes ex charitate diligere, eisque æternam salutem desiderare; attamen maiorem erga sibi commissos exhibeant dilectionem, maiorique zelo eis adminicula debent suppeditare, vt æternam beatitudinem valeant comparare: nam vt docet D. Thomas *loc. cit. q. 26. art. 6.* non minus est ordinatus affectus charitatis, qui est inclinatio gratiæ, quàm appetitus naturalis, qui est inclinatio naturæ; vtraque enim inclinatio ex diuina sapientia procedit. Cùm autem ex amore naturali plus diligat pater filium, eiusque maiorem curam habeat, quam aliorum; ex charitate, quæ est dilectio supernaturalis, magis debet diuinorum dispensator, eos qui spiritualiter ab eo geniti, ac tanquam filij, eius subiacent solicitudini, quàm alios aliis commissos amare, ac vehementiùs & ardentiùs pro illorum salute laborare. Immò vt loquitur D. Ioan. Chrysost. hom. 3. in 2. ep. ad Timot. *Oportet naturales patres affectu & dilectione transcendere, qui pater est animarum.*

Æternum bonum sibi subditis debet velle & quærere Sacerdos.

D. Thom.

Affectus charitatis est inclinatio gratiæ; affectus naturalis est inclinatio naturæ.

D. Chrysost.

405. Cùm autem temporales genitores omni industriâ, omnique labore filiis suis temporalem prouideant hæreditatem, eamque in dies augere conentur, vt isti transitoriâ felicitate in ærumnoso seculo breui tempore fruantur, vnde vt ait Apostolus 2. Cor. 12. 14. *non debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis:* omnem debent Sacerdotes adhibere solicitudinem, omnemque diligentiam, vt æternam & immarcessibilem gloriæ immortalis coronam, quæ Sanctorum merces est, ac hæreditas, spiritales filij in cœlorum domicilio valeant adipisci. *Filiæ tibi sunt? Serua corpus illarum*, inquit Sapiens Eccles. 7. 27. quia scilicet thesaurum, hoc est virginitatem, deferunt in vasis fictilibus. Quibus verbis admonentur Sacerdotes, vt animas subditorum, quas tanquam filias regendas tradidit eis Dominus, summâ vigilantiâ studeant conseruare, vt fides quæ mentis virginitas est, ac integritas, charitate roborata, spe firmata, ac diuinâ gratiâ exornata, pretiosus veluti thesaurus in eis custodiatur, ac tandem finem fidei suæ reportantes, salutem æternam consequantur. At non solùm animæ fidei, charitatis, cæterarumque virtutum thesaurum possident; sed ipsi parentes spirituales, Domini Sacerdotes: horum pretiosissimus thesaurus sunt animæ ipsæ, quæ cùm Christi Saluatoris diuitias faciant, mirum non est, ministris ac legatis suis inæstimabilem esse thesaurum.

Filij parentes debent thesaurizare.

Animæ subditorum filiæ pastorũ.

Et eorum diuitiæ.

406. Caueant ergo, ac summâ vigilantiâ curent creditas sibi diuitias conseruare, ac tandem Domino ad communem operum retributionem venienti, absque aliqua valoris diminutione præsentare. Periculosa sanè solicitudo, quæ non minimum Dei ministris incutit terrorem! Formidabat vtique inclytus ille monasterij Clareuallensis Abbas D. Bernardus, in quo non multarum curam gerebat animarum; attamen ne vel vna, tanquam ex thesauro, gemma, vel margarita deficeret, expauescebat. *Quid ergo*, inquit serm. 3. de duplici aduentu, *infelix? quò me vertam, si tantum thesaurum, si pretiosum depositum istud, quod sibi Christus sanguine proprio pretiosius judicauit, contigerit negligentiùs custodire? Si stillantem* (subdit Bernardus) *in cruce Domini sanguinem collegissem, essetque repositus penes me in vase vitreo, quod & portari sapiùs oporteret, quid animi habiturus essem in discrimine tanto? Et certè id seruandum accepi, pro quo mercator non insipiens, ipsa vtique Sapientia, sanguinem illum dedit. Sed & habeo thesaurum istum in vasis fictilibus, & quibus multò plura, quàm vitreis imminere pericula videantur.* Hæc Mellifluus Doctor. In quibus rectè colligit, quanto studio in huius thesauri custodiam incumbendum sit, quantâ solicitudine vigilandum, tum propter magnitudinem pretij, quod includit; tum propter jacturæ periculum, in quo versatur.

D. Bernard.

Timebat Bernardus animarũ sibi commissarũ ruinam.

Thesaurum illas dicebat animas.

Sed cui seruatur hic thesaurus? Cui custoditur anima. Nonne illi, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*, vt loquitur Apostolus *Coloss.* 2. & qui, vt dicitur 1. Pet. 2. 25. *Pastor est, & Episcopus animarum.* Sanè vt ad illum bonis accedat operibus, & ab eius manibus æternæ vitæ recipiat coronam, debet spiritualis parens omnem laborem exantlare. Si defecerit, aut negligens fuerit, thesaurum amittet, filios perdet, ac gregis derelicti pœnas dabit: propriam reddet ab æterno judice in æternum castigandam animam, qui sibi commissas filiorum animas non curauit. Etenim non solùm desidiæ, sed & crudelitatis arguitur, qui cordis sui prolem in æternas patitur abire molestias, seque non parentem, sed peremptorem omnibus manifestat. Non solùm autem filiorum, sed sui ipsius occisor inuenitur, qui spiritualiter à se genitos à vitiorum voragine non nititur reuocare, ac ad salutem promouere. Seipsum enim in illis, qui non solùm caro eius & viscera, sed etiam spiritus eius sunt, dirâ inhumanitate confodit: nam vt inquit Euripides, *omnibus hominibus filij sunt animus:* & vt Aristoteles 8. *Ethic. cap.* 12. dixit, *parentes diligunt filios, vt aliquid sui existentes:* vnde illis liberorum vita ita chara est, atque sua; vel vt quidam dixerunt, plusquam sua. 407.

Christo seruantur animæ.

Crudelis est qui spiritualẽ prolem dãnari sinit.

Eurip.

Parentibus filij sunt animæ.

Aristot.

Damnantur itaque à carnalibus patribus spirituales, ac negligentes genitores: dum enim illi, vt natos ad seculi fastigia, quæ plerumque funestos dant casus, extollant, nullo non labore defatigantur; isti nec voce, nec opere, nec nutu, nec signo filios ab vltimo vitæ æternæ fine, in quo summa rationalis creaturæ dignitas consistit, aberrantes, ac in inferorum properantes abyssum, student reuocare. *Si vos*, dicebat Dominus carnis parentibus Matth. 7. 11. *cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, &c.* Quo sermone significatiue vehemens quo ad filiis benefaciendum inclinantur humani parentes, desiderium: ardens enim in eis ad bona natis congreganda est voluntas. Pudeat ergo Sacerdotes à carnalibus patribus in amore vinci; & totis mentis ac corporis viribus summum bonum iis, quos 408.

Negligentes Sacerdotes à carnalibus patribus dãnantur.

spiritu

spiritu genuerunt, nitantur comparare. Vt autem feliciter tanto manum admoueant operi, & animas sibi commissas ad salutem perducant, ardenti flagrare debent charitate, ita vt non solùm patris, sed etiam matris in illas & personam exhibeant, & affectum.

Etiam matris præstent officium Sacerdotes in subditos.

409. Ita planè vsus est gentium Apostolus, qui Thessalonicenses non solùm verbo genuit, exemploque formauit vt pater, sed etiam dilexit, fouit, amauitque vt genitrix. *Tanquam*, inquit, *si matrix foueat filios suos, ita desiderantes vos cupidè, volebamus tradere vobis non solùm Euangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis*. 1. Thessalon. 2. 8. Et ad Corinthios scribens, quos se in Christo tanquam patrem genuisse commemorat, tanquam nutricem fouisse, & lactasse gloriatur: *Lac*, inquit, *vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis*, &c. 1. Cor. 3. 1. Vnde exemplum Apostoli normam sibi statuant Prælati, & se non tantùm parentes, sed etiam nutrices sciant & gerant animarum. Illis tanquam alumnis summâ charitate semper adsint, vt eos lactent, nutriant, foueant, & indulgentissimo gremio complectantur: eos doceant, instruant, informent, ad gressus moueant, ad verba disponant, balbutientes corrigant, loquentes conducant, agentes, immò in via mandatorum Dei ambulantes dirigant, & ad æternæ beatitudinis brauium veluti manuducant.

Sacerdos vt nutrix foueat & nutriat subditos, ac formet.

410. Nec solùm verba & manus alumnis porrigant, sed & vbera, & cor, immò & ipsam animam exhibeant, *Bonus enim pastor animam suam dat pro ouibus suis*; vt dicitur *Ioan*. 10. & optima genitrix, vt fœtui suo seruet vitam, propriam amittere non veretur. Vnde & ille qui fidelium pater ac mater suis declaratur Apostolis, vtriusque amorem Corinthiis significauit, dum 2. *ep*. 12. 15. ait: *Ego autem libentissimè impendam, & superimpendar ipse pro animabus vestris*. Et D. Bernardus Bernardum discipulum in Eugenium Papam mutatum monuit epist. 137. *vt pro sibi creditis à Deo ouibus intelligeret se ministrare debere, non solùm substantiam, sed ipsam quoque animam*. Dum enim optimus pro subditis animam ponit Sacerdos, animas sine dubio lucratur, & sanctificat subditorum, easque ad regnum cœlorum introducit, sicut eleganter prosecutus est Rupertus Abbas *in cap*. 10. *Ioan*. dicens: *Aspersa sunt ouilia sanguine pastorum, maduerunt campi, cruentata sunt pascua, ditatum est cœlum animabus, quas pastores pro ouibus posuerunt*. Quibus verbis liceat addere, *ditatum est cœlum animabus quas pastores ex ouibus ad cœlos verbo & exemplo, immò & sanguine, hoc est ardenti zelo, & infatigabili labore transtulerunt*. Sic enim Christo Domino omnium Sacerdotum primo, & Pastorum optimo conformabuntur: ipse enim qui *pater futuri seculi* ab Isaia *cap*. 9. 6. vocatus est, cunctos fideles genuit: ac tanquam nutrix fouit & lactauit; ideoque vberibus plenum illum aspexit Ioan. *Apoc*. 1. 13. vbi illum vidit *præcinctum ad mammillas zonâ aureâ*. Hominesque paterno ac materno prosequens affectu, pro illis animam suam posuit, ac illorum quamplurimos secum ad cœlos subleuauit, ac in æterna tabernacula, dum illa triumphans ingrederetur, introduxit. Nam vt dicitur psal. 67. 19. *Ascendens in altum captiuam secum duxit captiuitatem*.

D. Bernard.

Etiam animā debet dare Sacerdos pro subditis.

Rupert.

Christus vt nutrix ad mammillas præcinctus.

Subditorum salutem curet Sacerdos vt illorum Pastor.

Verùm non solùm parentis, sed etiam pastoris in subditorum salute procuranda officium debet exercere Sacerdos. Ipsum hoc suadet genitoris nomen; vt enim notarunt plurimi, pater à pascendo dicitur; & idem debet nutrire, qui genuit. Quod ab ipsa natura comprobatur, quâ dirigente, non solùm homines, sed etiam rationis expertia, quæ genuerunt, alunt animalia. Vnde qui omnia creauit Dei Filius, omnia pascit: *Omnia* siquidem *ab illo expectant, vt det illis cibum in tempore*, vt dicitur *psal*. 103. 27. quod attigit D. Clemens Alexand. *lib*. 1. *pædag. cap*. 6. dum ait: *Verbum est omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor*. Debet ergo qui suo Sacerdotio spiritualis pater est, etiam spiritualis esse nutritius animarum, easque debet pascere juxta præscriptum à Domino Apostolorum Principi, quem Ecclesiæ suæ rectorem, simul & fidelium pastorem constituit. Postquam enim eius in se, iteratâ responsione, cognouit amorem: iteratâ, immò & ternâ commissione præcepit, vt oues suas pasceret, *Ioan*. 21. *à num*. 15. vt scilicet triplicem pascendi modum ad suas reficiendas ac saginandas oues designaret. Voluit enim vt Petrus, & quilibet eius in Sacerdotio vel collega, vel successor, tria quæ in se habet, ad pascendum oues insumeret: vt scilicet animum, sermonem, & vtrumque in pietatis operibus inuolutum, ouibus rationalibus præbeter in pabulum, sicut notauit D. Bernardus *serm*. 2. *de resurr*. nam dum Petro oues pascendas triplici mandato præcepit, idem est ac si dixisset, vt hìc Mellifluus Abbas loquitur, *pasce mente, pasce ore, pasce opere: pasce animi oratione, verbi exhortatione, exempli exhibitione*. Quod etiam docuit *ep*. 201. vbi inquit: *Pasce verbo, pasce exemplo, pasce sanctarum fructu orationum*. Etenim sicuti dum Dominus, qui pastorum omnium pastor est, hominem pascit, omnia ei requisita pabula subministrat, ita vt nihil prorsus ei desit, vnde Psalmista cecinit psal. 22. 1. *Dominus regit me*, siue vt alij legunt, *pascit me, & nihil mihi deerit, in loco pascua ibi me collocauit*: ita qui eius in Ecclesia vices gerunt, Christi ouibus quas regendas susceperunt, omnia tum sermonis, tum operis, tum orationis debent alimenta, vt vocibus excitatæ, orationibus roboratæ, pietatis exemplis ac bonis operibus magis firmentur. 411.

Secūdò quia pastores sūt, salutē curent subditorum Sacerdotes.

D. Clem. Alex.

Idem pastor qui & pater.

Pascēdi sunt fideles à Sacerdote, animo sermone, & pietatis operibus.

Mente, ore, opere.

Animi oratione, verbi exhortatione exempli exhibitione.

Verbo, exemplo & oratione.

Aliud pabulum ouibus Christi à Pastoribus deberi docuit S. Thomas *in cap*. 12. 2. *ep. ad Cor. lect*. 5. nempe temporale subsidium, quod ipsis eleemosynæ dispensatione erogatur. Nam sicuti Paulus, qui dicebat: *Ego libentissimè impendam, & superimpendar ego ipse pro animabus vestris*; bona spiritualia fidelibus impendebat prædicando, & exempla monstrando: & dispensabat temporalia Corinthiis, in quantum prædicabat, & seruiebat eis cum sumptibus aliarum Ecclesiarum: ita hæc tria quilibet Prælatus debet suis subditis ministrare, vnde addit D. Thomas, *Dominus dixit ter Petrò, Pasce oues meas*; idest, *pasce verbo, pasce exemplo, pasce temporali subsidio*. Salutem igitur sibi commissi populi promouere studeat Sacerdos, pascendo spirituali alimoniâ diuini sermonis, de quo Christus Dominus *Matth*. 4. 4. dixit: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei*. Sed quia superiùs de 412.

D. Thom. Pascēdi sunt fideles verbo, exemplo & temporali subsidio.

prædicationis mnnere, quo fungi debent Sacerdotes, loquuti sumus, ab hoc modò abstinemus.

412. Pascat deinde bonorum operum exemplo, vt simul verba quæ protulit, confirmet, & auditores ad pietatem & sanctimoniam efformet. Nam vt loquitur D. Gregor. *in cap. 28. Iob*, sub finem: *Lex est prædicatoribus posita, vt impleant quod loquendo suadere festinant; nam loquendi authoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur. Illa vox cor audientis penetrat, quæ hoc quod sonuerit, opere confirmat.* Hinc Paulus Timotheum Ephesiorum Pastorem monet 1. ep. 4. 12. *Exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide & castitate.* Et Tito Cretensium Episcopo scribens *cap. 2. 7.* inquit: *In omnibus præbe teipsum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate.* Ac si dicat, vt inquit ibidem S. Chrysost. *sit omnibus doctrina, exemplarque tuæ virtutis, speculum vitæ, quod omnibus ad imitandum proponitur, veluti primaria quædam imago, omnia in se habens, quæ bona & honesta sunt.* Nam sicuti qui scribere & pingere discunt, exemplar à magistro propositum inspiciunt & conantur exprimere: ita Sacerdotis mores inspicit & imitatur populus; vnde non pascit, sed alimentum subtrahit, immò & occidit populum, qui bona docens, mala agit: opere enim destruit, quod verbo formauit. Vnde Primasius *in cap. 2. epistolæ ad Titum*, inquit: *Apostolum monuisse Titum, vt seipsum præberet exemplum bonorum operum, ne exemplo destrueret verbum.* Vnde D. Dregor. 1. parte Pastoral. cap. 3. *Sit Pastor*, inquit, *operatione præcipuus, vt vita viam subditis viuendo denuntiet; & grex qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla meliùs, quàm per verba gradiatur. Illa vox libentiùs auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat; & optima enim pascua sunt exempla pastoris.* Denique semper gregem pascat incessabili operatione virtutum, suosque subditos non tam loquendo, quàm viuendo sanctificet; & vt loquitur D. Athanasius ad Monachos: *Vita jubeat, lingua persuadeat.* Sed de his superiùs tractauimus.

D. Greg.

Vox Sacerdotis roboratur.

D. Chrysost.

Sacerdotis mores populus imitatur.

D. Greg.

Dum vita jubet, lingua suadet.

D. Athanas.

413. Tertium quod gregi suo Pastor debet alimentum, juxta Abbatem Mellifluum sanctarum fructus est orationum: etenim illius præcipuum munus est pro se populoque sibi commisso preces & vota Deo offerre, vt diuinam omnibus clementiam exoret, ac propitiationem impetret: sic enim Princeps Pastorum, dum pro ouibus suis animam suam poneret, vt ex omni parte Pastoris munus adimpleret, preces, supplicationesque ad Deum obtulit, vt ait Paulus *Hebr. 5. 7.* immò & pro crucifixoribus orauit, dum inquit Luc. 23. 34. *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Vnde Apostolus Christi Domini exemplum sequutus, pro illis quos verbo docebat & exemplo, orauit: *Non cessamus*, inquit Coloss. 1. 9. *pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius.* Et Rom. 1. 9. *Testis mihi est Deus*, inquit, *quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans, &c.* Sic etiam quem Dominus Pharaonis Deum & populi sui ducem ac liberatorem constituerat, Moyses, ceu zelantissimus Pastor, pro commisso grege feruenti deprecatione rogauit: *Aut dimitte eis*, inquit, *hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.* Exod. 32. 32. Sicut autem orante Moyse manus Domini veluti alligatæ tenebantur, ne in populum irasceretur, ac eis crimina condonaret; ita eodem deprecante Dei manus aperiebantur, vt illos omni impleret benedictione, & alimenta etiam temporalia subministraret. Vnde portentosum illud, qnod manna appellatum fuit, pabulum non solùm Moysis precibus eis concessum, sed per eius manus fuit erogatum. Nam primùm in manus cecidit Moysis, & ab illis in populum transiuit, sicut notauit Iosephus lib. 2. Antiquit. cap. 1. *Dum Moyses*, inquit, *precabundus palmas attollit, ros de cœlo delabitur: qui cum manibus eius hærens concreuisset, suspicatus ille hanc alimoniam à Deo demitti, degustat, ac mox degustatam aliis offert, vt experti crederent.* Tantorum igitur sequentes Sacerdotes exempla Pastorum, pro grege commisso assiduè orent, leuantes puras manus ad Dominum, vt gratiæ quæ veluti manna à cœlo in eas decident, ab eis in populum labantur, & fluant. Sed de hac re infrà redibit sermo.

Pascat oratione Sacerdos.

Manna primùm in Moysis manus cecidit, & inde ad populum transiuit. Iosephus.

Vltimum quod gregi suo debent Sacerdotes pabulum, temporale subsidium est, quod jubente Domino illi tenentur erogare. Si enim cuilibet Christiano à Christo imperatum est, de eo quod superest, proximo indigenti dare eleemosynam, *Luc. 11. 41.* qui Pastoris titulo gloriantur, subditis egentibus temporalia tenentur impertiri alimenta. Cùm enim non mediocri gregem prosequi teneantur amore, vnde antequam Petro gregem suum pascendum Christus committeret, de amore in ipsum, ac consequenter in gregem interrogauit, *Ioan. 21.* vbi D. August. ait: *Interrogatur amor, & imperatur labor, quia vbi est amor, non est labor*: planè nullum pro grege amorem habere conuincitur, qui ad eum per eleemosynarum largitatem manus non extendit: sed nec in Deum amorem habere testatur, cuius absque misericordia egentem non juuat imaginem. Nam vt inquit Ioannes 1. ep. 3. 17. *qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Vt ergo & Dei, & proximi charitatis igne se deflagrare demonstret, paterna erga subditos, immò & materna viscera summâ beneficentiâ aperiat, maximè cùm opulenti, quibus ditescit, redditus, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex aliàs Ecclesiæ à piis viris concessis bonis, illi ad erogandum pauperibus à Deo tantùm commissi sint. Vnde peccant grauiter qui bona quæ ab Ecclesia accipiunt, Ecclesiæ & pauperibus non reddunt; quia vt ait S. Prosper lib. de vita contemp. cap. 9. & 10. *Res Ecclesiæ nihil aliud sunt, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum.* Vnde S. Bernard. *ep. 2. ad Archidiaconum Lingonensem*, ait: *Dignum est, vt qui altari deseruit, de altari viuat. Conceditur ergo tibi, vt si benè deseruis, de altari viuas; non autem vt de altari luxurieris, vt de altari superbias, vt inde compares tibi frena aurea, &c.* Et concludit: *Denique quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altari retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Quibus verbis non paruum sanctus Abbas clericis & Sacerdotibus incutit terrorem: etenim monet omnes bona ecclesiastica possidentes, præter simplicem victum & vestitum, cætera Ecclesiæ & pauperibus ab illis esse reddenda. Ergo pascant pauperes necesse est, temporalia alimenta, aliaque subsidia corporalia suppeditando. Vnde idem Bernardus *ep. 42. ad Archiepiscopum Senonensem*, de pauperibus ab Episcopis derelictis sic loquitur: *Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur, & dicunt:*

414\. Pascat etiam temporali subsidio.

D. August.

Subditos amet Sacerdos.

Sacerdotum redditus sunt patrimonia pauperum.

S. Prosp.

D. Bernard.

Clamant pauperes in Sacerdotes bona in turpes vsus insumentes.

dicunt : Dicite Pontifices, in freno quid facit aurum? Nunquid aurum à freno repellit frigus, siue esuriem? Nobis frigore & fame laborantibus quid conferunt tot mutatoria vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis : nobis crudeliter subtrahitur quod inaniter expenditis : nostris necessitatibus detrahitur, quidquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de vna prodeunt radice cupiditatis, dum & vos vanitando peritis, & nos spoliando perimitis. Iumenta gradiuntur onusta gemmis, & nostra non curatis crura nuda caligulis. Et alia quæ eleganti stylo prosequitur.

415. Notanter autem dilectus Domini discipulus carpens illum qui substantiam huius mundi egenti proximo non distribuit, dixit illum clausisse viscera sua; vt innuat se præsertim increpare illos, qui parentum vices & nomina erga proximum seu fideles in Ecclesia gerunt, quales sunt Sacerdotes & Prælati. Viscera quippe symbolum sunt paterni, imò & materni amoris; patres enim & matres filios suos vocant viscera sua, vti Paulus vocat Onesimum filium suum spiritalem *ep. ad Philem. vers.* 14. vbi inquit : *Tu autem illum vt mea viscera suscipe.* Vbi S. Hieronymus inquit, quod *omnes filij parentum sunt viscera.* Quantâ ergo crudelitatis notâ inuruntur Sacerdotes, qui viscera sua egentia ac famelica, bonorum quæ abundanter possident, erogatione non reficiunt. Quomodo proprium sanguinem pro ouibus fundent, vt bonus Pastor agere tenetur, juxta verbum Domini *Ioan.* 10. si externa bona dispensare recusant. Confundat eos egregium S. Ioannis Episcopi Alexandrini, cognomento Eleemosynarij responsum. Cùm enim quis profusam eius in pauperes liberalitatem celebraret, respondit : *Nondum frater pro te sanguinem fudi, sicut mandauit Dominus meus Christus.*

Filij parentũ viscera.

Crudeles sunt qui eleemosynis pauperes non alunt.

Ioannis eleemosynarij egregium dictum.

416. Hinc est, quod ab exordio nascentis Ecclesiæ pauperum & viduarum, etiam quoad temporalia subsidia specialem curam habuerunt Sacerdotes & Episcopi, vices gerentes illius, qui pater orphanorum, & judex viduarum à Psalmista *psal.* 67. 6. voluit appellari. Quod attendentes Christiani immensas vitis Ecclesiasticis opes contulerunt, vt scilicet per manus illorum pauperibus erogarentur. Quæ etiam ratio Imperatores, Reges ac Principes Christianos sine dubio mouit, vt per manus Sacerdotum, qui eorum vocantur eleemosynarij, bona sua quotidianâ dispensatione mendicis & egentibus distribuerent. Inde etiam Xenodochia, vbi ægrotantes pauperes curantur, & peregrini hospitio donantur, Sacerdotum & Episcoporum, ex sacrorum dispositione Canonum, curæ committuntur. Vnde & Apostolus 1. *Timoth.* 3. 2. Episcopum vult *hospitalem*, hoc est peregrinorum amantem, & in domo sua hospitio recipientem : & ideo S. Gregor. scribens ad Ioannem Episcopum : *Hospitalitatem nesciens*, inquit, *non fiat Episcopus.* Vnde Concilium Aquisgranense *lib.* 1. *cap.* 10. Episcopis præcipit hospitalitatem, & verbis D. Hieronymi ad Oceanum præceptum contexuit : *Ante omnia*, inquit, *hospitalitas futuro Episcopo denuntiatur. Si enim omnes illud Euangelij audire desiderant : Hospes fui, & suscepistis me; quantò magis Episcopus, cuius domus omnium debet esse hospitium? Laïcus enim vnum aut duos, aut paucos recipiens implebit hospitalitatis officium; Episcopus nisi omnes recipiat, inhumanus est.*

Cura pauperum & viduarum Sacerdotibus commissa.

D. Hieron.

Hospitales sint Episcopi.

417. Egerunt hoc sanctissimi Pontifices Gregorius Magnus, & Leo IX. Ille quotidie pauperes & peregrinos ad mensam adhibebat, cum quibus & Angelum, & Dominum Angelorum peregrini facie recepit. Pauperes & vrbanos & externos, quorum numerum descriptum habebat, benignè sustentabat; & dum aliquando mendicus quidam mortuus inuentus fuisset, obstupuit, ac adeò conturbatus est, vt de morte eius seipsum culpans, ac si defectu ciborum quos ministrasse tenebatur, obiisset, pluribus diebus à tremendi oblatione sacrificij temperarit. Leo autem circa annum Domini 1048. vt refert Sigebertus in Chronico, totus in pauperes & peregrinos effusus, leprosum ante ædes suas inuentum in lecto suo collocari jussit, ac mane sequenti eundem requirens, disparuisse comperit; vnde creditum est, Christum misericordiæ Dominum, Pontificis tam misericordis specie pauperis lectũ nobilitasse.

Sicut fecere Gregorius Magnus & Leo nonus.

Hæc sunt igitur quæ ardenti zelo gregi suo 418.
quilibet pastor spiritualis debet præbere pabula. Si autem aliquis vnum ex quatuor quæ suprà exposuimus, alimentis indigenti subtrahit, minimè se pastorem gerit. Verba ergo diuina frequenter exponat; pia bonorum operum incessanter exhibeat exempla; feruentes ad Deum pro grege precationes dirigat, ac tandem subsidia temporalia bonorum largitione egentibus non recuset. Cùm enim amor subditorum nobilissimus sit pastorum character; amare autem, vt sæpius docuit D. Thomas, sit velle bonum; hæc autem voluntas in boni communicatione effulgeat, ipseque amor sit primum donum, vt ex Aristotele idem insinuat D. Thomas 1. *p. q.* 38. *art.* 2. pastorem bonum velle ouibus suis, ac bonum præstare, vtrique & spirituale & temporale, omninò necesse est. Cùm enim Sacerdotes animabus prælati, sponsi Ecclesiæ, nempe Christi amici esse debeant, immò vt loquitur D. Bernardus serm. 76. in Cant. *amicissimi*, eius familiam summo prosequi debent amore, & in eius subsidium spiritualia & temporalia bona conferre, etiam cum proprio detrimento. Siquidem cùm bonus pastor animam suam dare debeat pro ouibus suis; illas magis quàm animam suam, hoc est propriam vitam, debet diligere. Vnde idem Bernardus *loc. cit.* subiungit : *Non otiosè toties repetitum est, Petre amas me, in commissione ouium. Et ego quidem id significatum perinde puto, ac si illi dixisset Iesus, Nisi testimonium tibi perhibente conscientiâ quod me ames, & valde perfecteque ames, hoc est plusquam tua, plusquam tuos, plusquam te, vt huius repetitionis numerus impleatur, nequaquam suscipias curam hanc, nec te intromittas de ouibus meis, pro quibus sanguis vtique meus effusus est.* Hæc Bernardus, qui etiam videndus est *serm.* 77. *seq.* vbi malos increpat Sacerdotes, qui vt ipse loquitur, *peccatorum pretia exigunt, & peccantibus debitam solicitudinem non impendunt.*

D. Thom.

Prælati subditos ament, vt pote qui Christi debent esse amicissimi.

D. Bernard.

Amari debet Christus à Sacerdote plusquam sua, plusquã sui, & plusquam se.

Salutem subditorum curet Sacerdos, vt illorum medicus.

Tandem in ouium salute procuranda, præ- 419.
stantissimi medici officium & personam gerere debent Sacerdotes. Sic enim pastorum princeps in mundum medicus, mundum saluaturus, aduenit. *Spiritus Domini super me*, inquit Isai. 61. 1. & Luc 4. 18. *Propter quod vnxit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, & cæcis visum.* Etenim, vt loquitur S. Augustinus, *Magnus de cælo venit medicus, quia magnus in terra jacebat ægrotus.* Quod notauit S. Bernardus serm. 4. in vig. natal. exponens

Vt medicus salutem curet animarũ Sacerdos.

D. Bernard.

Christus vt medicus venit in mundum.

exponens illud Cant. 2. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Vbi inquit: *Læua quidem leuat, dextera suscipit. Læua medetur & justificat: dextera amplectitur & beatificat. In læua eius merita; in dextera verò præmia continentur. In dextera, inquam, deliciæ; in sinistra sunt medicinæ. Sed attende pium medicum, attende medicum sapientem. Considera diligentiùs quàm nona medicamina portet: vide quod non modò pretiosas, sed & speciosas attulerit medicinas, non solùm perutiles ad sanitatis fructum, sed & delectabiles ad aspectum, & suaues ad gustum.* Sic ille Christum medicum venisse, & in sinistra sua pretiosas & speciosas attulisse medicinas, ad languores nostros curandos & animos recreandos eleganter demonstrat, quod etiam prosequitur serm. 32. in Cant. vbi legendus est.

420. Cùm ergo Christo Pastorum omnium Principi conformes fieri teneantur Sacerdotes, gregis sibi commissi sanare tanquam Medici debent vulnera, & ferre languores, tædia dissipare, & æternam illis salutem comparare. *Medicus est Dominus Iesus, qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* Psal. 146. 3. vt loquitur D. Bernardus *serm. cit. in Cant.* Ergo fidelibus corde contritis medeatur Sacerdos, eorũ alliget contritiones, & oleo misericordiæ foueat, sanet, restauret.

D. Bernard.

Vt medicus sit præsens sit Sacerdos.

Sicut autem medicus absens non satis opportunè medetur ægroto; ita absens Sacerdos, vel Prælatus non satis opportunè auxiliatur delinquenti. Hinc residentiam Prælatorum omninò necessariam, ac de jure diuino diffiniuit Concil. Trident. *sess. 23. decreto de reform. cap. 1.* Quomodò enim ouem morbidam curabit, qui non videt, & ab illa maximè distat? Quomodò infirmum sanabit, cuius nescit infirmitatem? Et quomodo sciet, si non tangit ægrotum? Quomodo tanget, si absit? Sit ergo prope ægrotantem medicus, & juxta gregem Prælatus, vt illius videat languores & sanet: agnoscat vulnera & curet: cicatrices intueatur, & claudat, ac consolidet: quod si putrescere incipiat membrum infirmitate percussum, abscindat partem in totius salutem corporis: ferro interdum vtatur, & igne; seueritate ac mansuetudine; justitiâ ac clementiâ. Medicus enim spiritalis positus est vt *euellat & destruat, vt ædificet & plantet.* Ierem. 1. 10. Vtrumque habet in ore, ignem scilicet & ferrum. Eloquium Domini cuius dispensator existit, & quo cuncta dispersa debet restaurare, igneum est. *Ignitum eloquium tuum vehementer*, psal. 118. 140. Sed idem verbum ferreum est, nam *viuus est sermo Dei, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, ac spiritus*, vt dicitur *Hebr.* 4. 12. Vnde & Sacerdotis os, quo verbum Domini fidelibus dispensatur, *gladius acutus* appellatur, Isai. 49. 2. *Posuit os meum quasi gladium acutum.* Et ideo de ore filij hominis *gladius vtraque parte acutus exibat*, vt habetur *Apocal.* 1. 15. Zelo igitur amoris & justitiæ infirmos subditos studeat curare Sacerdos.

Conc. Trid.

Residentia Sacerdotum est de jure diuino.

Verbum Dei ignis est & ferrum.

421. Insuper sicut medicus ægrotantium domos perpetua vicissitudine frequentat; ita eorum qui sub pastorali cura constituuntur, domicilia frequenter debent visitare Sacerdotes: vnde maiores Sacerdotes, nempe Episcopi, proprias lustrare diœceses à multis Conciliis, & nouissimè à Tridentino *sess. 24. de Reform. cap. 3.* jubentur. Vnde *Eccl. 7. 24.* dicitur: *Pecora tibi sunt? Attende illis.* Vbi juxta Græcum Iansenius legit: *Inspice & visita*: etenim qui suas oues non visitat, nec illis attendere, nec earum valet mederi languoribus. Christus enim qui se medicum dixit animarum, Marc. 2. 17. *circuibat omnes ciuitates & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem*, vt dicitur *Matth.* 9. 35. vt ostenderet Sacerdotes ad subditorum visitationem teneri, vt eis spiritualem impertiant sanitatem. Nulli parcere debent labori, contumelias omnes, ac injurias vorare tenentur, & corporeã vitam exponere, vt oues seruent, eisque vitam conferant sempiternam; immò nec seipsos perdere vereantur, vt sibi commissos sanare & saluare valeant. *Factus sum tanquam vas perditum*, inquit Psalmista *psal.* 30. 23. quod ad rem præsentem exponens D. Bernardus serm. de S. Benedicto: *Benè*, inquit, *seipsum perdit, qui nihil vnquam pro se facit: sed omnis eius intentio, & omne desiderium tendit ad Dei placitum, & vtilitatem fratrum suorum.* Hæc ille. Feliciter ergo laborabit spiritalis medicus, vt quietem & tranquillitatem afferat ægrotis: feliciùs infirmabitur, vt infirmis conferat sanitatem: sed felicissimè seipsum, hoc est vitam suam temporalem perdet, vt suis, sibique vitam lucretur sempiternam. Felicissima factura, per quam comparatur noua creatura nusquã moritura, & immarcessibilis corona in æternũ duratura.

Subditos vt medicus ægrotos inuisat Sacerdos.

Christus circuibat omnes ciuitates & castella, vt homines visitaret.

D. Bernard.

Seipsum quodãmodo perdat Sacerdos, vt saluet subditos.

Vita temporalis amittenda, vt æterna tribuatur, & possideatur.

Ex quibus liquidò constat, durissimam ac periculosissimam esse Pastorum spiritualium dignitatem: eos enim qui illâ decorantur durissimo judicio submittit; etenim vt legitur Sap. 6. 6. *Iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet.* Quod probè noscens inclytus ille Venetiarum Patriarcha D. Laurent. Iustinianus *de institut. & regim. Præl.* ait: *Cathedra pastoralis officium non est honoris, sed oneris; non securitatis, sed periculi; non quietis, sed laboris.* Vnde meritò S. Bernardus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus scribens, postquam Bernardum discipulum suum Abbatem sancti Anastasij in summum Pontificem Eugenium elegerunt, conqueritur, & nouum Pontificem deplorat his verbis, epist. 236. *Nisi Dominus supponat manum suam, heu necesse est obruatur & opprimatur onere insueto & nimio, quod & Gigantinis (vt aiunt) vel ipsis quoque Angelicis humeris formidabile videatur.* Bernardum sic loquentem audiant Prælati, & contremiscant. 422.

Cathedra pastoralis est plena periculis.

Animarum cura est onus angelicis humeris formidabile.

TEXTVS VNDECIMVS.

Dogma datur Christianis,
Quod in carnem transit panis,
Et vinum in sanguinem.

EXPOSITIO TEXTVS.

POSTQVAM Doctor Angelicus in præcedentibus Textibus Christi Domini in Eucharistia latitantis dignitatem, ac ministrorum tremenda mysteria offerentium munus exposuit; ipsum adorandum sacramentum altaris explanare, & eius essentiam declarare incipit, ostendens mysterium hoc ex conuersione panis in corpus Christi, & vini in eius sanguinem, realiter ipsum Christum ac veraciter continere. Dicit ergo: 423.

Dogma

Dogma datur Christianis, Hoc eſt, documentum præcipuum Chriſtianæ Religionis, & vnus ex præcipuis fidei articulis, ſeu credendis propoſitionibus ab Eccleſia Chriſti fidelibus, vt ab ipſis firmiter credantur, expoſitis, eſt quod in adorando Euchariſtiæ Sacramento, virtute verborum à ſacro miniſtro pronuntiatorum, in ſacrorum celebratione myſteriorum, panis in corpus, & vinum in ſanguinem Chriſti conuertatur & transmutetur.

424\. Articulus eſt fidei, panem in corpus, & vinum in ſanguinem Chriſti conuerti.

425\. Cùm autem Fidei Chriſtianæ articuli ab initio naſcentis Eccleſiæ Fidelibus, ac præcipuè maioribus, quales ſunt Epiſcopi, Parochi, Doctores, & huiuſmodi, omnes expoſiti fuerint; ſiquidem fidei articuli quoad ſubſtantiam ſecundùm ſucceſſionem temporum non creuerunt, ſed tantùm quoad maiorem explicationem & clariorem manifeſtationem, vt docet Angelicus Doctor 2. 2. *q.* 1. *art.* 7. nulli dubium eſſe debet, conuerſionem panis in corpus, & vini in ſanguinem Domini, ab Apoſtolorum temporibus in Eccleſia, tanquam vnum ex præcipuis Chriſtianæ Religionis myſteriis, creditam fuiſſe: quod infrà in elucidatione Deo dante fuſiùs proſequemur, vbi etiam de nomine hanc conuerſionem ſignificante, nempe de Tranſubſtantiatione agemus.

D. Thom. Fidei articuli non quantũ ad ſubſtantiam, ſed quantum ad explicationẽ ſucceſſu temporis creuerunt.

426\. Addit inſuper Sanctus Thomas, quod hoc dogma datur *Christianis*, vt inſinuet eos, qui illud reſpuunt, immò impugnant, vt ſunt Lutherani, Caluiniſtæ, aliique Sacramentarij, Chriſtiano nomine eſſe prorſus indignos. Non enim Chriſtianus eſt, nec glorioſo Chriſtianorum nomine exornari debet, qui in Chriſtum non credit. Ille autem qui panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti conuerſionem reſpuit, in Chriſtum non credit, *quia non credit in nomine vnigeniti Filij Dei*, vt dicitur *Ioan.* 3. 18. hoc eſt, quia omnipotentiam Chriſti Domini in mirabili illa transmutatione non confitetur: nomen ſiquidem in ſacra Pagina poteſtatem ſignificat; vnde Chriſtus de ſeipſo mortis triumphatore, ac infernorum copioſâ ſui ſanguinis effuſione victore loquens, in præmium earum quas ſuſtulit paſſionum, poteſtatem in cœlo & in terra maximam ſe recepiſſe declarat, Matth. vlt. 18. *Data eſt mihi*, inquit, *omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Hanc autem poteſtatem optimè Paulus Apoſtolus ſignificauit, dum inquit Philip. 2. 8. *Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen*; hoc eſt ſummam & maximam in omnia creata poteſtatem, vt ſcilicet *ab omnibus nominetur Deus, & omnes ei reuerentiam exhibeant, ſicut Deo*, vt loquitur D. Thomas 3. *p. q.* 49. *art.* 6. Cùm igitur Sacramentarij mirabilem omnipotentiâ Verbi Saluatoris, panis in corpus, & vini in ſanguinem eius conuerſionem confiteri recuſent; in nomine, hoc eſt in poteſtate vnigeniti Filij Dei non credunt, & conſequenter ex albo illorum, quibus ab Eccleſia tranſubſtantiationis dogma datur, expungendi, & à Chriſtianorum numero meritò reijciendi ſunt.

Qui tranſubſtantiationẽ impugnant, Chriſtiani non ſunt.

Nomen poteſtatem ſignificat.

D. Thom.

427\. Sanè Chriſtiana fide orbati ſunt, qui inſcrutabile Sacramenti Euchariſtiæ myſterium humanâ, eâque debiliſſimâ ratione penetrare contendunt. Cæcutit oculus noctuæ ad lumen Solis, ac eodem planè modo intellectus noſter ad manifeſtiſſima naturæ, vt loquitur Ariſtoteles. Quomodo ergo qui naturalia non valet attingere, ſupernaturalia, immò & omnium ſupernaturalium abditiſſimum attinget arcanum? *Scrutator maieſtatis opprimetur à gloria*, inquit Sapiens *Prou.* 25. 27. & curioſus tremendi Euchariſtiæ Sacramenti inueſtigator immenſâ caligine perfundetur. Mentis humanæ captum excedunt omnia Religionis noſtræ Sacramenta: hæc autem omnia ſuperat Euchariſtia, quæ propterea non tantùm myſterium, ſed etiam myſterium fidei, hoc eſt myſteriorum omnium abditiſſimum meritò vocitatur.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Proſam D. Thom.

Rationem excedunt fidei myſteria.

Chriſtianæ *militiæ arma non carnalia ſunt*; hoc eſt, ſenſum carnis & ſanguinis non ſequuntur; *ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti*, vt loquitur Apoſtolus 2. *Cor.* 10. 4. & 5. Cùmque Sacramentarij carnalibus armis, & humanis innitantur rationibus, vt panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti conuerſionem impugnent; nec *intellectum in captiuitatem redigant in obſequium Chriſti*, qui proprio ore mirabilem illam docuit tranſmutationem, dum accepto pane dixit, *Accipite, & manducate, hoc eſt corpus meum*, Matth. 26. vt infrà demonſtrabimus; ac inaniter ingenia ſua *aduerſus ſcientiam Dei*, hoc eſt diuinam cognitionem, quæ per fidem datur, *extollant*; illos Chriſtianæ militiæ minimè adſcriptos eſſe liquet. 428.

Arma militiæ Chriſtianæ ſupernaturalia.

Iudæis illis, qui apud Capharnaum ad inuicem litigabant, dicentes: *Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum?* Ioan. 6. 53. ſimiles ſunt. Sicuti enim illi antiqua miracula credentes, nouum iſtud reſpuebant: ita & Sacramentarij, verbi Dei incarnationem, eius ex Virginis immaculatæ vtero abſque vllo integritatis detrimento natiuitatem, & alia his ſimilia, quæ humanum excedunt ingenium, credere profitentur, & ipſam panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti, ipsâ atteſtante, quæ non fallit, nec fallitur, Veritate, conuerſionem confiteri omninò recuſant. Etenim inanem non poſſunt, vt hoc myſterium euertant, impotentiam prætendere; ſicuti namque vt Virginis partum Angelus aſtrueret, ſterilis Eliſabeth conceptum adduxit, vt miraculum miraculo confirmaret, ac ſtatim ſubiunxit, *Quia non erit impoſſibile apud Deum omne verbum*, vt habetur *Luc.* 1. 37. ita nulla, contra conuerſionem panis in corpus, & vini in Chriſti ſanguinem, poteſt impoſſibilitas opponi, cùm eadem omnipotentia, quâ *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis*; quâ *Virgo concepit, Virgo peperit, & poſt partum inuiolata permanſit*; quâ in corpore humano Dei Filius ſupra mare greſſu ſolido perambulauit; quâ mortem ſubiit, ac mortem vicit; quâ ad inferos deſcendit, & ad ſuperos remeans, cum carne noſtra ſuper omnes cœlos euolauit, & ad Patris dexteram ſupra omnes Angelorum choros corpus humanum conſtituit: eâ panem in corpus, & vinum in ſanguinem proprium Chriſtus commutauit, vt perenni miraculo ſub ſpeciebus panis & vini latitans, Eccleſiam ſuam paſceret, foueret, roboraret. 429.

Antiqua credebant Iudæi miracula, & noua reſpuebant.

Ita & faciunt hæretici.

Hac ratione vſus eſt D. Cyrill. *lib.* 4. *in Ioan. cap.* 13. vbi inuehitur in eos qui dicebant *Ioan.* 6. 53. Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? *Quomodo* (inquit) *ſummis cruciatibus digni non erunt, qui rerum omnium opificem Deum ita contemnunt, vt quomodo? in operibus* 430.

Qui alicui fidei mysterio credunt, non possunt de alio dicere, quomodo fit?

eius dicere audeant, quem totius sapientia largitorem esse non ignorant? Si verò tu, ô Iudæe, quomodo? etiam nunc clamas, hanc tuam imperitiam ego quoque sequutus, libenter quomodo ex Ægypto exiuisti? rogabo: quomodo in serpentem Mosaïca fuit virga conuersa? quomodo leprâ manus affecta vno momento temporis in pristinum statum restituta fuit? quomodo in naturam sanguinis aqua transierunt? quomodo patres tui per media maria & per aridam effugerunt? quomodo per lignum amaritudo aquarum in dulcedinem recidit? quomodo è lapide fontes aquarum fluebant? quomodo stetit Iordanus? quomodo solo clamore inexpugnabilis Iericho cecidit? Innumerabilia sunt, in quibus si quomodo? quæris, vniuersam tibi euertere Scripturam necesse erit. Hæc Cyrillus: Quibus non solùm Iudæos de infidelitate ac curiositate obiurgat, sed etiam Sacramentariorum proteruiam retundit. Dum enim conuersionis, quam in Eucharistia Catholica docet Ecclesia, modum inuestigant ac rogant, statim rogandi sunt, quomodo tot mirabilia, quæ narrata recenset Scriptura, facta sunt? Sed addenda sunt Christianæ Fidei mysteria, quæ etiam ab eis profitentur, de quibus jam loquuti sumus. Cúmque Incarnationis, natiuitatis, passionis, mortis, descensus ad inferos, Resurrectionis ac Ascensionis Christi in cœlum modum nullus humanus valeat assequi intellectus; cur mirabilis transubstantiationis panis in corpus, & vini in sanguinem Christi modus omninò supernaturalis inuestigatur? Planè mysterium hoc credendum est, non verò scrutandum aut inuestigandum: vnde qui illud non credunt, fidem non habent; dum enim vnum articulum respuunt, cæteros repudiasse censentur; nam *qui peccat in vno, factus est omnium reus*, vt dicitur *Iacob.* 2. 10. ac consequenter nec in Christum credunt, nec Christiani sunt appellandi.

Aliis fidei articulis assentientes, Eucharistiæ sacramentum negare non valent.

431. Deinde addit Author, *quod in carnem transit panis, & vinum in sanguinem.* Vbi in speciali exponit quid sit illud dogma quod Christianis tradit Ecclesia. In hoc autem situm est, quod panis & vinum, supra quæ Sacerdos profert verba consecrationis cum debita intentione, transeunt, hoc est conuertuntur, in corpus & sanguinem Christi. Quod ita intelligendum est, vt hæc conuersio sit tantùm substantiæ panis in subsubstantiam corporis; & substantiæ vini in substantiam sanguinis Christi: vnde & transubstantiatio à Concilio Lateranensi appellata est, quæ vox significat transitum substantiæ in substantiam. Cùm autem substantiæ rerum sensibus non percipiantur, sed intellectu, vt docent Philosophi, hæc mutatio nequit sensibus apprehendi. Idem enim quoad externam speciem apparet panis post consecrationem, ac ante illam; quia tantùm est in substantia mutatus, non autem in accidentibus, quæ eadem remanent, habentque eosdem affectus, quos habebant antea, & sine subiecto miraculosè subsistunt. Sed de his in elucidatione statim ponenda fusiùs.

Panis & vinum in substantiam corporis & sanguinis Christi mutantur.

Quod nequit sensu percipi.

ELVCIDATIO IV.

De conuersione panis & vini in corpus & sanguinem Christi in Eucharistia; seu de transubstantiatione.

432. SActosanctum Eucharistiæ Sacramentum immensi Christi Domini amoris pignus, eius corpus ac sanguinem veraciter ac realiter continere, illudque verum ac proprium sacrificium, idque propitiatorium, in præcedentibus elucidationibus ostendimus: nunc modum, quo corpus & sanguis Christi in illo ponuntur, qui nihil aliud est, quàm mirabilis conuersio substantiæ panis & vini in substantiam corporis & sanguinis Christi, quæ propterea vocatur transubstantiatio, exponere conabimur, eius antiquitatem, essentiam ac veritatem statuentes.

SECTIO I.

Vtrum dogma conuersionis panis & vini in corpus & sanguinem Christi sit nouum in Ecclesia.

433. QVamvis de hac materia aliquid à nobis obiter dictum sit *lib. præc. elucid.* 7. §. 2. attamen nunc de ea, tanquam in proprio loco, fusiùs agemus, vt veritas catholica, quæ maximam contra huius tempestatis hæreticos controuersiam mouet, omni ex parte inconcussa ac inuicta, immò & errorum nouantium victrix effulgeat.

Maxima est de transubstantiatione controuersia.

434. Ad cuius euidentiam aduertendum est, Nouatores qui semper & verbis, & scriptis, insuper & operibus sacram ac venerabilem antiquitatem reliquerunt, respuerunt, condemnauerunt; de nouis tum dogmatibus, tum ad ea exprimenda nominibus receptis, Catholicam Ecclesiam in omnibus antiquitatis sectatricem accusare ausos fuisse. Lutherus etenim *lib. de captiuit. Babylon. c.* 1. non semel affirmauit, transubstantiationem à Sancto Thoma fuisse inuentam & excogitatam, eamque esse Thomistarum sententiam: quam indicat fuisse à Romano Pontifice probatam *in c. Firmiter*, deprompto ex Concilio Lateransi sub Innoc. III. vbi Deo ita disponente, mendacium mendacio impudens Heresiarcha cumulauit. Patet enim omnibus lateranense Concil. sub Innocentio III. anno 1215. celebratum fuisse, nouem circiter annis ante ortum Sancti Thomæ, qui vt ex eius liquet historia, natus est anno Domini 1224. Nec à Luthero dissentit Petrus Martyr, qui licèt non ita turpiter errauerit in historia; tamen in libro contra Stephanum Gardinerum, *obiecto* 528. Innocentium III. cum Lateranensi Concilio facit authorem primum transubstantiationis, tum quoad nomen, tum etiam quoad rem. Similiter & Ioan. Caluinus *lib.* 4. *instit. cap.* 17. §. 15. docuit tempore D. Bernardi, qui obiit 1153. nondum innotuisse orbi transubstantiationem. Ac tandem Martinus Kemnitius 2. *p. exam. Concil. Tridem. sess.* 13. *cap.* 4. inquit tempore Petri Lombardi Magistri Sententiarum nihil certi de hac re fuisse in Ecclesia. Sed quantùm in hoc isti errauerint, statim liquidò apparebit.

Mendacium Lutheri, & aliorum nouatorum.

435. Dico igitur, dogma transubstantiationis, quo docetur in Eucharistia panem in corpus, & vinum in sanguinem Domini substantialiter conuerti, quoad rem Diuinum, Apostolicum, ac Catholicum esse, antiquissimum, & ab initio Ecclesiæ à Fidelibus creditum: quamuis vox illa, *transubstantiatio*.

Ab initio Ecclesiæ fuit credita trāsubstātiatio.

stantiatio, ad maiorem tanti mysterij explicationem nun fuerit à primis seculis vsurpata, sed successu temporis à sanctis Patribus introducta, ac tandem à Concilio Lateranensi sub Innocentio III. approbata, & ab aliis posterioribus Conciliis generalibus confirmata.

436. Prima pars huius propositionis probatur primò. Verba Christi Domini Sacramenti Eucharistiæ authoris verissima sunt, & tanquam vera ab Apostolis huius mysterij institutioni præsentibus intellecta ac recepta: atqui illa significant panem in eius corpus, & vinum in eius sanguinem substantialiter transmutari, & sic fuerunt ab Apostolis intellecta: ergo ab initio institutionis huius Sacramenti dogma conuersionis panis in corpus, & vini in sanguinem Christi diuino eius ore pronuntiatum, ab Apostolis aliis fidelibus promulgatum fuit creditum in Ecclesia. Minor propositio, in qua est difficultas, probatur. Verba quæ Christus Dominus protulit in Eucharistiæ institutione, referuntur ab Euangelistis eodem tenore; nam accepto pane *benedixit, fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*, vt dicitur *Matth.* 26. 26. & 27. Hæc autem vera esse non possunt, nisi panis in corpus, & vinum in sanguinem Christi transmutetur: si enim panis substantia ibi remaneret, falsa esset illa loquutio, *Hoc est corpus meum*; nusquam enim substantia panis est corpus Christi: sed debuisset Christus dicere, *hic est corpus meum.* Idem judicium ferendum est de verbis formæ consecrationis vini in sanguinem Christi: nam ad veritatem propositionis affirmatiuæ requiritur identitas inter subiectum & prædicatum, saltem in eodem supposito, pro quo vtrumque supponit, vt docetur à Dialecticis.

Ex verbis Christi ortū habuit transubstātiatio, & ab Apostolis fuit credita.

Cùm autem panis nec identificetur cum corpore Christi, nec subsistat in eodem supposito, non erit verum dicere, *Hoc est corpus meum*, nisi per verba consecrationis in corpus Christi transmutetur. Etenim sola intima vnius in alio præsentia non sufficit, vt vnum de alio possit prædicari: nam quando corpus Christi exiuit de sepulchro, intimè erat præsens in lapide; quia in illo erat penetratiuè; & tamen non poterat signato lapide verè dici à Christo, *hoc est corpus meum*; sed dumtaxat, *hic est corpus meum.* Sed non potuit substantia panis ibi desinere esse, nisi per conuersionem in corpus Christi; non enim annihilatur, vt infrà à nobis probabitur. Ergo ex veritate verborum prolatorum à Christo in Eucharistiæ institutione rectè colligitur conuersio, seu transubstantiatio panis in eius corpus, & vini in eius sanguinem; ac consequenter dogma transubstantiationis Diuinum est, Apostolicum, ac Catholicum, ab initio Ecclesiæ creditum.

437. Respondent aduersarij, quod licèt sub speciebus consecratis substantia panis remaneret; tamen quia adest simul substantia corporis Christi, verè ac propriè potuit Christus dicere, *hoc est corpus meum*; non enim requiritur vt pronomine *hoc*, demonstretur totum id quod continetur sub accidentibus sensibilibus; sed ex intentione loquentis potest, saluâ proprietate verborum, pronomen illud determinari ad designandam vnam rem contentam sub illis, & non aliam: sic enim signato marsupio, in quo est aurum, potest dici, hoc est aurum: & signato dolio in quo est vinum, hoc est vinum.

Instant hæretici.

438. *Refelluntur*

Sed nullo negotio rejicitur hæc responsio. Licèt enim pronomen *hoc*, possit demonstrare tam substantiam contentam, quàm continentem, si ista sit vel ex natura sua, vel ex vsu hominum instituta ad illam continendam, vt in exemplis adductis; non tamen quando substantia continens non sic est idonea ad continendum substantiam, quam tamen de facto continet: vnde si sub pane argentum conderetur, non rectè aliquis demonstrando panem diceret, hoc est argentum. Cùm ergo substantia panis non sit, neque ex natura sua, neque ex communi vsu hominum, apta ad continendum corpus Christi, non potest signatâ tali substantiâ in Sacramento dici, *Hoc est corpus meum*: ac consequenter nullatenus verba Christi essent vera, nisi substantia panis in corpus Christi conuerteretur.

439. *Antiquiores Ecclesiæ Patres docent transubstantiationem.*

Secundò propositionis nostræ veritas patet ex antiquissimis Ecclesiæ Patribus, qui dogma conuersionis panis in corpus Christi scriptis mandarunt, sicut ore prædicauerunt S. Irenæus, qui secundo Ecclesiæ seculo floruit, ac florentem in Galliis Lugdunensem rexit Ecclesiam, *lib. 4. contra hæreses, cap.* 34. disputans contra hæreticos, qui negabant Christum esse filium Creatoris, & Creatorem mundi, ait: *Quo modo constabit eis eum panem, in quo gratia acta sunt, esse corpus Domini sui.* (*S. Irenæus.*) S. Iustinus *in apologia* 2. *prope finem*, dicit: *Eum cibum, ex quo carnes nostra aluntur, idest panem, prece verbi Dei sanctificatum, esse carnem Domini.* (*S. Iustinus.*) Vbi vterque vult hanc propositionem esse veram, *Panis est corpus Domini*: sed hæc nequit esse vera sine mutatione panis in corpus Domini, vt jam diximus. Idem sentit Tertullianus, qui tertio seculo vixit: nam *libro 4. contra Marcionem*, inquit: (*Tertull.*) *Acceptum panem corpus suum fecit, dicendo: Hoc est corpus meum.* Sed expressiùs nostram docuit sententiam Tertulliani discipulus, qui tanto magistro gloriabatur, martyr inclytus S. Cyprianus: hic enim serm. de Cœna: (*S. Cyprianus.*) *Panis* (inquit) *iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus omnipotentiâ verbi factus est caro.* Quod etiam docuit Cyrillus Hierosol. *catech. 4. mystag.* (*Cirill. Hieros.*) vbi ait: *Christus aquam aliquando mutauit in vinum, quod est sanguini propinquum, in Cana Galilææ, solâ voluntate: & non erit dignus cui credamus quod vinum in sanguinem transmutauit? Quare omni cum certitudine corpus & sanguinem Christi sumamus. Nam sub specie panis datur tibi corpus, & sub specie vini datur tibi sanguis.* Vbi Cyrillus apertè ponit transmutationem panis in corpus Christi, & solas species seu accidentia panis remanere post illam transmutationem. Eandem conuersionem docuit S. Ambrosius *lib. 4. de Sacram. c. 4.* vbi ait: (*S. Ambros.*) *Panis iste panis est ante verba Sacramentorum; vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.* Quod autem hoc fiat per mutationem panis in corpus Christi, expressè asserit lib. de myster. initiandis, cap. 9. *Quantis*, inquit, *vtimur exemplis, vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit; maioremque esse vim benedictionis, quàm naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens.* Postea narratis multis Moysis, Eliæ, & Elisæi miraculis, subdit, *quod si tantùm valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret, quid dicemus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur? Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod*

si tantùm valuit sermo Eliæ, vt ignem de cælo deponeret, non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legitur, quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt. Sermo ergo Christi, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non potest ea quæ sunt in id mutare quod non erat? Non enim minus est nouas rebus dare, quàm mutare naturas. Hæc Ambrosius. Quibus euidenter transubstantiationem docet quoad rem, licèt illius vocem non ponat, sed tantùm mutationis vtatur nomine. Ergo ab initio Ecclesiæ dogma conuersionis panis in corpus, & vini in sanguinem Christi, seu transubstantiationis fuit creditum in Ecclesia.

440. Tertiò probatur testimoniis aliorum Sanctorum Patrum, qui præcedentes in Ecclesiæ regimine sequuti sunt, qui eandem de conuersione panis in corpus, & vini in sanguinem Domini veritatem catholicam docuerunt, ac totis viribus propugnauerunt. Gregor. Nyssenus, qui quarto seculo Ecclesiam illustrauit, *orat. catech. cap. 37.* ait: *Rectè ergo nunc quoque Dei verbo sanctificatum panem in Dei Verbi corpus credo transmutari.* Et infrà: *Hac autem dat virtute benedictionis, in illud* (corpus Domini) *transelementatâ eorum* (panis & vini) *quæ apparent, naturâ.* S. Gaudentius Brixiensis Episcopus, qui eodem seculo floruit, *tract. 2. in Exodum*, inquit: *Ipse naturarum creator & Dominus, qui producit de terra panem, de pane rursus, quia & potest & promisit, efficit proprium corpus: & qui de aqua vinum fecit, de vino sanguinem suum facit.* S. Remigius, qui Clodoueum Francorum Regem baptizauit, *in cap. 10. primæ ad Cor.* idem docet, dum inquit: *Caro, quam Verbum Dei Patris assumpsit in vtero virginali, in vnitate suæ personæ; & panis qui consecratur in altari, vnum corpus Christi sunt: sicut enim illa caro corpus Christi est, ita iste panis TRANSIT in corpus Christi; nec sunt duo corpora, sed vnum corpus.* Idem docuit Ioan. Damascenus *lib. 4. fid. c. 14.* vbi: *Panis*, inquit, *vinumque & aqua per inuocationem, & aduentum Spiritus sancti supernaturaliter transmutantur in corpus & sanguinem Christi; & non sunt duo, sed vnum & idem.* Omnesque Doctores Catholici vsque ad annum 1215. in quo celebratum fuit Concilium Lateranense sub Innoc. III. idem senserunt, & docuerunt: & Berengarium Andegauensem Archidiaconum, qui contrariam sententiam inducere conabatur anno 1051. arguerunt, ac damnauerunt. Vnde Lanfrancus qui temporibus Berengarij vixit, *lib. de corpore & sanguine Domini*, inquit: *Ecclesia Christi panem in carnem, vinum conuerti credit in sanguinem.* Et infrà: *Confitetur Ecclesia toto terrarum orbe diffusa, panem & vinum ad sacrandum proponi in altari; sed inter sacrandum incomprehensibiliter, & ineffabiliter in substantiam carnis & sanguinis commutari.* Quod eleganti calamo paucis abhinc annis prosequutus est Antonius Arnaldus Doctor Sorbonicus, in defensione perpetuæ Fidei Catholicæ Ecclesiæ de Transubstantiatione in Eucharistia, quam contra Claudium Caluinistarum pseudoministrum edidit, & Clementi IX. Pontifici Maximo dicauit. Quam videat Lector, vt ab initio Ecclesiæ ad hæc vsque tempora transubstantiationem ab omnibus Catholicis acceptam agnoscat.

Greg. Nyss.

S. Gaudent.

S. Remigius.

D. Ioan. Damasc.

Omnesque Doctores Catholici vsque ad Concil. Lateran. 1215.

Anton. Arnaldus.

441. Quartò denique nostra suadetur propositio à Concilio Tridentino *sess. 13. cap. 4.* vbi semper in Ecclesia creditum fuisse panem in corpus, & vinum in sanguinem Christi transmutari, definitur. Sic enim ibi legitur: *Quoniam Christus Redemptor noster corpus suum, id quod sub specie panis offerebat, verè esse dixit; ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque nunc denuò hæc sancta Synodus declarat, per consecrationem panis & vini, conuersionem fieri totius panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis eius.* Etenim quoties apud Christianos de Eucharistia controuersia orta est, toties ab Ecclesia in Synodis congregata definitum fuit, panem in corpus, & vinum in sanguinem Christi, ex verborum consecrationis significatione conuerti: nam statim atque Berengarius patriâ Turonensis, Ecclesiæ Andegauensis Archidiaconus, quem S. Thomas *3. p. q. 75. art. 1.* primum authorem appellat hæresis quæ carnem Christi ab Eucharistia, ac conuersionem panis in corpus Christi rejicit; virus quod è lectione libri Ioannis Scoti de hoc Sacramento malè sentientis hauserat, cœpit euomere, ac errorem nefandissimum disseminare: mox occurrit vniuersa Catholicorum Ecclesia, & variis coactis Synodis errorem hunc, eiusque authorem condemnauit. Quod quidem primò factum est in Concilio Vercellensi sub Leone IX. anno 1050. iterum in Concilio Turonensi anno Christi 1055. sub Victore II. vbi Berengarius errorem detestatus, Fidei Catholicæ propriâ manu subscripsit, eamque jureiurando firmauit. Tertiò in Concilio Romano sub Nicolao II. anno 1059. vbi idem Berengarius errorem suum proprio ore damnauit, dicens: *Ego Berengarius anathematizo eam hæresim, de qua hactenus infamatus sum, &c.* ac tandem in alio Concilio Romano sub Gregorio VII. anno 1079. coacto, ex cuius actis constat, vt loquitur Henricus Spondanus *in epitome annal. Baronij*, anno præfato inueteratum dierum malorum senem jam octogenarium, Hæresiarcham Berengarium, sæpe reuocatum ad pœnitentiam, sæpeque relapsum, iterum veniam postulasse, & coram vniuersis abiurantem hæresim, iureiurando professum esse Fidem Catholicam de substantiali conuersione panis & vini in veram carnem & sanguinem Christi, his verbis: *Ego Berengarius corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per mysterium sacræ orationis, & verba nostri Redemptoris substantialiter conuerti in veram ac propriam & viuificatricem carnem & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, &c.* Sic ergo Catholicâ agente Ecclesiâ, variarum celebratione Synodorum, ad priscam ac communem ab initio Ecclesiæ ad sua vsque tempora propagatam Fidem tandem miserante Domino Berengarius reuocatus est. Vnde constat, antiquissimum esse conuersionis, seu transubstantiationis dogma; nam vt loquitur Lanfrancus Cantuariensis Archiepiscopus, qui diuersis Conciliis contra Berengarium interfuit, in opere quod aduersùs eundem edidit: *Hanc fidem, quam nunc habemus, omnes fideles qui nos præcesserunt, à priscis temporibus habuerunt.*

Concil. Trid. statuit semper fuisse creditam transubstantiationem.

D. Thom.

Berengarius ex lib. Ioan. Scoti hausit prauam de Eucharistia sententiam.

In tribus Conciliis damnatus fuit.

Et transubstantiationẽ confessus est cap. Ego Berengarius.

Lanfrancus Cantuar. Archiepiscopus.

Ex quibus constat, Concilium Lateranense post præfata celebratum, nempe anno Domini 1215. sub Innocentio III. doctrinam conuersionis panis in corpus Christi non inuenisse, sed ab Apostolis & eorum successoribus per tredecim circiter secula promulgatam, ac veluti per manus traditam confirmasse, ac suâ authoritate comprobasse. Immò & vox *Transubstantiationis*, quæ à plerisque ab hoc Concilio inuenta dicitur, longo antea tempore in Ecclesia ab ali- 442.

Concil. Lateran. transubstantiationẽ non inuenit.

Sed vocem jam in Ecclesia receptam approbauit.

quibus

quibus Patribus recepta erat: nam vt superiùs tetigimus, Stephanus qui ad Episcopatum Eduensem assumptus est anno Domini 1113. & abdicato Episcopatu apud Cluniacum monachum egit, cuius meminit Petrus Cluniac. epist. 6. libri quinti, *Transubstantiationis* voce, integro seculo ante Lateranense Concilium vsus est, vt videre est *tomo 12. Bibliotheca SS. Patrum, cap. 13.*

Stephanus Eduensis Episcopus integro seculo ante Concil. Lateran. illam vocem vsurpauit.

Cùm ergo vox illa substantialem mutationem panis in corpus, & vini in sanguinem Domini, quæ ab Apostolis & primis Ecclesiæ fidelibus, ac deinde eorum successoribus semper credita fuit, optimè exprimeret, ac jam ad illam significandam à quibusdam vsurpata fuisset, maximo ac catholico ex omni terrarum orbe Congregato Lateranensi Concilio sub Innocentio III. in quo Hierosolymitanus & Constantinopolitanus Patriarchæ, septuaginta Archiepiscopi, seu Metropolitani, quadringenti Episcopi, duodecim Abbates, octingenti Priores Conuentuales, Græci & Romani Imperij Legati, ac Regum Hierusalem, Franciæ, Hispaniæ, Angliæ, & Cypri Oratores interfuerunt, vt refert B. Carranza *in sum. Concil.* placuit ad maiorem dictæ conuersionis significationem, præfatam *Transubstantiationis* vocem acceptando comprobare, ac ad præfatum vsum confirmare. Cùm enim apud Philosophos mutatio seu transitus ab vna forma in aliam dicatur transformatio; & ab Euangelistis mutatio vnius figuræ in aliam vocetur transfiguratio, meritò mutatio vnius substantiæ totalis in aliam appellata fuit *Transubstantiatio*; ac consequenter conuersio substantiæ panis in substantiam corporis Christi, rectè ab vniuersa Ecclesia *Transubstantiatio* dicta est.

443. Verùm instant Nouatores, vocem hanc non reperiri in sacris Literis, nec fuisse ante Stephanum Eduensem ab alio Doctore vsurpatam, ac consequenter esse omninò rejiciendam.

Instant nouantes.

444. Sed inanis prorsus ac futilis est hæc instantia. Quamvis enim illa vox, *Transubstantiatio*, explicitè & secundùm easdem syllabas & literas non legatur in Scriptura; attamen implicitè, & tam ex parte modi significandi, quàm ex parte rei significatæ verè ibi reperitur. Siquidem verba Christi dicentis, accepto pane, *hoc est corpus meum*, continent implicitè *transubstantiationem*, & idem ab illis, quod ab ista voce, significatur. Non enim panis acceptus à Christo, manens panis potest esse verum eius corpus: sed ad hoc vt Christi loquutio sit vera, panis debet mutari substantialiter, & consequenter substantia panis debet transire in substantiam corporis Christi: & sic hæc verba, *hoc est corpus meum*, tam ex parte modi significandi, quàm ex parte rei significatæ idem cum *Transubstantiatione* significant. Vnde sicut notauit Guitmundus *lib. 3. de veritate corporis & sanguinis Christi*, per illa verba ostenditur, nullo modo panem in Eucharistia remansisse, sed solum corpus Christi, in quod panis mutatus fuit, & transubstantiatus; ait enim: *Hos impanatores* (qui scilicet conuersionem substantiæ panis in corpus Christi negabant) *ipse Dominus verbo oris sui interfecit, cùm accipiens panem, gratiasque agens, ac benedicens, ait: Hoc est corpus meum. Non ait, In hoc latet corpus meum: nec dixit, In hoc vino est sanguis meus: sed dixit, Hic est sanguis meus.* Quibus verbis liquet mutationem seu transubstantiationem, quam modò propugnamus, ipsis verbis Christi contineri.

Refelluntur.

Vt vera sint Christi verba, necessariò debet admitti transubstantiatio.

Nec requiritur quod hæc vox, *Transubstantiatio*, ante Stephanum Eduensem secundùm eundem tenorem syllabarum sit vsurpata à Sanctis Patribus: cùm enim nomina, prout sunt quædam literæ ad inuicem ordinatæ, quæ constant syllabas ex quibus vocabula coalescunt, à nemine considerentur, sed secundùm quod res significant, ad hoc enim instituta sunt, & ideo à Dialecticis nomen definitur, *Vox significatiua ad placitum*, *&c.* sufficit quod ab Initio Ecclesiæ res significata per illam vocem, nempe mutatio substantialis panis in corpus Christi, reperiatur in scriptis sanctorum Patrum, & sit ab omnibus Christi fidelibus credita; immò & ab ipsis verbis Christi in consecratione prolatis euidenter & necessariò colligatur. Ecclesia etenim quæ articulos Fidei secundùm insurgentes difficultates potest explicare, nominibus ad illam explicationem significandam accommodatis, etsi antea non fuerint vsurpata, nec secundùm suum tenorem in scripturis exarata, potest vti. Quod de facto ab ea factum est quoties necessitas id requisiuit. Hac viâ varia ab Ecclesia ad res fidei significandas inducta sunt nomina, qualia sunt, *Trinitas*, *Hypostasis*, *Consubstantialis*, *Christianus*, *Liberum Arbitrium*, *Purgatorium*, *Indulgentia*, *& tandem Transubstantiatio*: quæ licèt vox noua Nouantibus videatur, non potest tamen ab illis rejici, quia rem omninò antiquissimam, & præcipuum ex Christianæ Fidei articulis significat. Sicuti enim S. Athanasius disputans cum Arrio, qui vocem ὁμοούσιον, seu consubstantialis, nouam, à Nicænis Patribus adinuentam, & Scripturæ incognitam objiciebat; respondit eique regessit suum τριούσιον, dicens (vt ipse refert *lib. 5.* in disputatione cum Arrio jussu Constantini habita,) *ostende mihi in sacra Scriptura tuum τριούσιον, & ego ostendam nostrum ὁμοούσιον; immo verò tres in Deitate substantias quas tu fingis, nunquam è Scriptura ostenderis; ego autem vnicam esse substantiam in tribus personis diuinis (quod est ὁμοούσιον) tibi è Scriptura euincam.* Ita Nouantibus, qui panem integrè & substantialiter in Eucharistia remanere contendunt, & negantes illius in corpus Christi conuersionem, petunt à nobis videre in Scriptura nomen transubstantiationis; respondere possumus, quod nusquam nobis ostendent in eadem Scriptura corpus Christi cum pane, vel panem tantùm, & non corpus; hoc enim omninò est impossibile: nos autem optimè ostendemus ex verbis Christi, suum verè & realiter Apostolis tradidisse corpus & sanguinem, dum dixit: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum; &, Bibite ex eo omnes, hic est enim sanguis meus, &c.* Quæ verba falsa essent, nisi panis in Christi corpus, & vinum in eius sanguinem substantialiter conuerterentur. Quod est id quod transubstantiatione significatur. 445.

Non voces, sed res per voces significatæ attendendæ.

Antiqua fidei mysteria nouis interdum vocibus Ecclesia explicat.

D. Athanas.

Ex scriptura nequit suaderi, panem esse cum corpore Christi, vel corpus Christi non esse in Eucharistia.

Neque insuper obstat illud Apostoli 1. Tim. 6. 20. *Deuita profanas vocum nouitates.* Nomina enim ab Ecclesia, etiam nouè adinuenta, quæ res Fidei breuiùs & clariùs explicant, non sunt profanæ vocum nouitates; siquidem non significant res nouas, sed priscas & antiquas; sic enim *Transubstantiatio*, quæ noua non est, cùm ante quingentos & sexaginta annos sit à Patribus vsurpata, eo tempore quo adinuenta fuit, rem antiquissimam ac sanctissimam, nempe realem corporis & sanguinis Domini traditionem hominibus significabat. Vnde D. Aug. *tract. 97. in Ioan.* allata Apo- 446.

Nomina ab Ecclesia vsurpata ad fidei mysteria explicanda non sunt profanæ vocum nouitates.

D. August.

ſtoli verba exponens, inquit: *Non ait Apoſtolus, vocum nouitates, ſed addit, profanas: ſunt enim & doctrinæ religionis congruentes verborum nouitates. Et xenodochia, & monaſteria poſteà ſunt appellata nouis nominibus: res tamen ipſa & ante nomina ſua erant. Aduersùs quoque impietatem Arrianorum nouum nomen Patres ὁμοούσιον condiderunt, ſed non rem nouam tali nomine ſignauerunt; hoc enim vocatur omouſion, quod dicitur Ego & Pater vnum ſumus.* Hæc Auguſtinus. Cuius veſtigiis inhærentes dicimus aduersùs impietatem Berengarij, & aliorum Paniſtarum, qui corpus Domini ſub pane in Eucharistia poſuerunt; vel etiam eorum Sacramentariorum, qui panem dumtaxat corporis Chriſti ſignum eſſe hoc in Sacramento docuerunt, quod vt omnes illos Catholicæ Eccleſiæ hoſtes vno ictu confoderet, antiquiſſimam Fidei Chriſtianæ doctrinam conuerſionis panis in corpus Chriſti, ab Apoſtolis ac Sanctis Patribus traditam, noua *Tranſubſtantiationis* voce declarauit.

447. Vnde ab illo Lateranenſi Concilio ad hæc vſque tempora, in propugnanda cùm re, tum nomine *Tranſubſtantiationis*, conſtans vniuerſa fuit Eccleſia. Quod liquet ex omnibus vniuerſalibus, quæ celebratæ ſunt, Synodis: nam in Concilio Romano 1413. ſententia Ioannis Vuiclef tranſubſtantiationi contraria damnata fuit: hæcque damnatio confirmata fuit à Concilio Conſtantienſi 1414. iterumque approbata à Martino in fine eiuſdem Concilij. Præterea in Concilio generali Florentiæ celebrato ſub Eugenio IV. anno 1439. Latinis ac Græcis aſſentientibus, Armenis inſtructio de Fide & Sacramentis data eſt, in qua expreſsè habetur: *Subſtantia panis in corpus Chriſti, & vini in ſanguinem conuertuntur.* Falſum eſt autem Græcos tranſubſtantiationem reſpuiſſe, vt fingunt aduerſarij; nam vt ex præfati Concilij actis liquet, nunquam fuit quæſtio inter Latinos & Græcos, an panis verè & ſubſtantialiter in corpus Chriſti mutaretur, ſed tantùm de verbis quibus illa fit mutatio. Latini enim ſemper ſenſerunt, illam ſolis verbis Chriſti fieri: Græci autem ſentire videbantur non ſolùm verbis Domini, ſed etiam aliis precibus ab hominibus compoſitis illam fieri mutationem. Quare cùm Græci tempore Leonis IX. & deinceps multa obiecerint Latinis, ob quæ ab illis diſſentire ſe dicerent; nunquam tamen hoc obiecerunt de mutatione panis in corpus Chriſti, quam vt dogma Fidei à Latina Eccleſia doceri, non poterant ignorare. Vnde confeſſio Auguſtana à Lutheranis ad Patriarcham Conſtantinopolitanum miſſa, in hoc articulo *Tranſubſtantiationi* contrario, ab illo reprobata fuit; nam in illa cenſura *cap.* 10. ait Patriarcha: *Multa in hac parte de vobis referuntur, quæ nobis nullo pacto probari poſſunt. Eccleſia igitur ſancta illud iudicium eſt, in ſacra cœna poſt conſecrationem & benedictionem, panem in illud ipſum corpus Ieſu Chriſti, vinum autem in illum ſanguinem, virtute Spiritus ſancti tranſire, ac immutari.* Et infrà dicitur, *corpus Chriſti non deſcendere de cœlo, vt in Euchariſtia præſens adſit, ſed fieri præſens per tranſmutationem, & tranſitionem panis in corpus.* Ex quibus fidem Eccleſiæ circa Euchariſtiam, à fide Eccleſiæ Latinæ non diſcrepare, ipſi aduerſarij conuincuntur; & ab vtraque Eccleſia tranſubſtantiationem credi conſtat.

In omnibus Conciliis à Lateranenſi, Tranſubſtantiatio confirmata eſt.

Conc. Rom. 1413.

Conc. Conſtant. 1414.

Florentin. 1439.

Nuſquam Græci tranſubſtantiationem reſpuerunt.

Confeſſio Auguſtana Lutherana à Patriarcha Cõſtantinop. reprobata.

SECTIO II.

Vtrum ad hoc vt corpus Chriſti ſit realiter præſens in Euchariſtia, neceſſariò admitti debeat tranſubſtantiatio.

CHriſti Domini corpus veraciter ac realiter 448.
in ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento contineri ſacroſancta ſemper credidit & docuit Eccleſia. Hoc ſuadent veriſſima Saluatoris verba, quæ in tremendi huius inſtitutione myſterij protulit; dum enim dixit Luc. 22. *Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum*, verè & realiter tradidit quod ſuâ voce ſignificauit: vnde D. Cyrillus relatus à D. Thoma 3. *p. quæſt.* 75. *art.* 1. inquit ſuper illa verba: *Non dubites an hoc verum ſit, ſed potiùs ſuſcipe verba Saluatoris in fide. Cum enim ſit veritas, non mentitur.* Quare etiam infenſiſſimi Eccleſiæ hoſtes, verbis illis adeo formalibus attendentes, corporis Chriſti realem præſentiam in Euchariſtia auſi non ſunt denegare. Lutherus enim qui præterito ſeculo non ſolùm Germaniam, ſed etiam vniuerſam impiis dogmatibus turbauit Eccleſiam, corpus Domini verè & realiter in hoc Sacramento ſemper confeſſus eſt: ſed malo, quo ducebatur, dæmone inſtigatus, panem cum Chriſti corpore, ſeu corpus Chriſti ſub pane latitans aſſeruit, ac conſequenter Chriſtum in Euchariſtia impanatum impudenti ore pronuntiauit, ac priſcum Berengarij errorem, etiam ab authore proprio damnatum, & à quamplurimis Conciliis, etiam in articulis Ioannis Hus & Vuiclef à Conſtantienſi Synodo anathematizatum, ac proſcriptum ſuſcitauit.

D. Cyril.
D. Thom.
Verba Saluatoris in fide ſuſcipienda.

Lutherus docet impanationem.

Verùm quantum à veritate aberrauerit Luthe- 449.
rus, impanationem docens, & tranſubſtantiationem negans, liquidò apparebit ex dicendis: vel enim panis in corpus Domini diuinâ verbi virtute tranſit & tranſmutatur; vel ſi remanet, ibi corpus Chriſti non eſt. Vnde exploſa ſæpiùs damnatâ Lutheri, ac ſequacium Paniſtarum ſententiâ, catholicam propugnabimus.

Dico igitur, ſubſtantiam panis & vini nullo 450.
modo remanere poſt conſecrationem in Euchariſtia; ſed conuerti & tranſmutari in corpus & ſanguinem Chriſti, ac conſequenter hanc conuerſionem, ſeu tranſubſtantiationem neceſſariò debere admitti, vt corpus Chriſti ſit realiter præſens in Euchariſtia. Propoſitio hæc certa eſt apud omnes Catholicos, & de fide in multis Conciliis ſectione præcedenti allatis definita.

Neceſſaria eſt tranſubſtantiatio, vt corpus Chriſti ſit in Euchariſtia.

Probatur primò ex Concilio Tridentino *ſeſſ.* 451.
13. *can.* 2. vbi dicitur: *Si quis dixerit in Sacramento Euchariſtiæ remanere ſubſtantiam panis & vini vnà cum corpore & ſanguine Chriſti, negaueritque mirabilem illam & ſingularem conuerſionem totius ſubſtantiæ panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem, manentibus dumtaxat ſpeciebus panis & vini; quam quidem conuerſionem Catholica Eccleſia aptiſſimè tranſubſtantiationem appellat, anathema ſit.*

Conc. Trid.

Probatur ſecundò. De fide eſt corpus Chriſti 452.
eſſe realiter præſens in Euchariſtia, idque concedunt Lutherani à verborum Chriſti veritate coacti: ſed per nullam aliam actionem ibi poteſt eſſe præſens, niſi per conuerſionem ſubſtantiæ panis in ipſum: ergo neceſſariò admittenda eſt tranſubſtantiatio ad illam realem præſentiam corporis Chriſti in Euchariſtia. Probatur minor.

Res

Res non potest de nouo esse vbi priùs nunerat, nisi vel per loci mutationem, vel per alterius conuersionem in ipsam; sicut in domo aliqua de nouo incipit esse ignis, aut quia illuc defertur, aut quia ibi generatur: sed corpus Christi nequit esse in Eucharistia per motum localẽ; moueri enim localiter nihil aliud est, quàm transire de vno loco in alium, & consequenter relinquere vnum ad acquirendum alium. Implicat enim vnum corpus simul poni in pluribus locis circumscriptiuè, quia præsentia localis & circumscriptiua sumitur à quantitate, & est effectus formalis illius, saltem secundarius: hic autem nequit multiplicari immultiplicato primario, à quo essentialiter dependet: nec effectus formalis primarius multiplicari potest, nisi ipsa forma multiplicetur; effectus quippe formalis primarius nihil est aliud quàm ipsa forma, vt communicata subiecto; & ideo nequeunt multiplicari præsentiæ locales circumscriptiuæ, immultiplicatâ quantitate: & cùm vnitas numerica corporis à quantitate sumatur, implicat eam in vno & eodem corpore multiplicari. Cùm autem corpus Christi non desinat esse in cœlo, vbi circumscriptiuè & in propria specie ad dexteram Patris sedet, dum fit præsens sacramentaliter in Eucharistia, non ibi incipit esse per motum localem, & ratione propriæ quantitatis extensæ ad locum, sed per conuersionem substantiæ panis in corporis sui substantiam, ratione cuius in pluribus altaribus potest rectè simul esse. Tot enim possunt dari præsentiæ sacramentales, quæ non tribuunt vnitatem numericam corpori Christi, sicut quantitas; quot possunt dari conuersiones, quæ possunt in infinitum multiplicari, ipso Christi corpore immultiplicato, & eodem numero permanente. Vnde Concil. Trident. *sess.* 13. *cap.* 1. inquit: *Docet sancta Synodus, & apertè ac simpliciter profitetur, in almo Eucharistiæ Sacramento, post panis & vini consecrationem Christum realiter ac substantialiter, sub specie illarum rerum sensibilium contineri: nec enim hæc inter se pugnant, vt ipse Saluator noster semper ad dexteram Patris in cœlis assideat, juxta modum existendi naturalem; & in multis nihilominus aliis locis sacramentaliter præsens suâ substantiâ nobis adsit.* Vbi Concilium distinctè docet, corpus Christi quantitate sua & circumscriptiuè in dextera Patris super cœlos sedere; & tamen substantiâ suâ, ac modo indiuisibili in sanctissima Eucharistia realiter esse præsens: quod quidem esse nequit, nisi substantia panis in ipsum corpus Christi transmutetur. Quod etiam docuit D. Chrysost. *lib.* 3. *de Sacerdotio*, vbi ait: *O miraculum, ô Dei benignitatem! Qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur.*

Non potest corpus Christi esse præsens in Eucharistia, nisi per mutationem substantiæ panis in ipsum.

Conc. Trid. Præsentia sacramentalis non pugnat cum præsentia locali, quã corpus Christi habet in cœlo.

D. Chrysost.

453. Tertiò probatur eadem propositio. Illud tantùm est in Eucharistia, quod author Sacramenti esse voluit; ab illo enim & infinita eius voluntate pendent omnia Sacramenta Ecclesiæ: sed Christus tantùm voluit corpus suum esse in Eucharistia, & non panem; quod patet ex verbis eius, quæ eius manifestant voluntatem: postquam enim *Ioan.* 6. corpus suum in cibum hominibus dare promisit, dicens: *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita*; vt promissis staret, pridie quàm pateretur, *accepit panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis dicens, Accipite & manducate, hoc est corpus meum.* Matth. 26. 26. Vbi singula verba demonstrant corpus Christi, & nullo modo panem: nam pronomen *hoc*, quod est neutrius generis, non refertur ad panem, qui est masculini; sed ad corpus, quod est neutrius generis: & vltimum pronomen, nempe *meum*, omninò ostendit, id quod Christus præbet discipulis, esse proprium ac verum eius corpus, quod anteà se daturum promiserat: etenim si verba illa ad panem referrentur, falsa essent; impossibile enim est, quod panis remanens panis, sit corpus Christi; nec potest dici quod ibi est vtrumque, nempe panis & corpus Christi sub pane; quia ad hoc falsa esset illa loquutio, & dicere debuisset, *hic est corpus meum.* Cùm autem dixerit, *hoc est corpus meum*, conuincitur panem mutatum fuisse in corpus eius.

Christus tantùm voluit corpus suum esse in Eucharistia, & non panem.

Confirmatur hæc ratio ipsis Caluini Hæresiarchæ verbis: cuius, cùm hostis sit, testimonium alicuius non potest non esse momenti. Ille igitur Sacramentariorum antesignanus fatetur, ex naturali ac simplici verborum Christi significatione necessariò deduci, panem in Christi corpus transmutari: nam *in defens. 2. pia & orthodox. de sacram. fidei, tom. 7. pag.* 773. *col.* 1. *edit. Geneu.* 1617. inquit: *Non consisteret verborum simplicitas, nisi panis confletur in corpus.* Et infrà agens contra Lutheranos, qui panem cum reali præsentia corporis Domini in Eucharistia ponunt, ait: *Papistas meliùs à necessitate tropi eximeret sua transubstantiatio.* Et *in admon. vlt. ad Vuestphalum Lutheranum, tom.* 7. *pag.* 829. *col.* 1. de Lutheranis loquens inquit: *Crassiùs eos de corporali præsentia, quàm Papistas sentire & loqui arguimus.* Idem sensit Beza Caluini Geneuæ in Cathedra pestilentiæ successor: nam in libro de cœna Domini contra Vuestphalum, *pag.* 215. ait: *Non posse vrgeri ῥητὸν in his verbis Christi: Hoc, idest hic panis, est corpus meum, quin Papistica transubstantiatio constituatur.* Et *pag.* 216. ait: *Hoc sæpe diximus, quod nunc quoque repetam, retineri non posse τὸ ῥητὸν in his Christi verbis: Hoc est corpus meum, quin transubstantiatio Papistica statuatur.* Et *pag.* 217. ait: *Vel transubstantiatio ponenda est, vel tropus.* Quibus ex verbis possumus inferre, quod cùm nullus tropus, nullave figura ponenda sit in verbis quibus Christus Sacramentum statuit, testamentum condit, promissionem implet, & immensum ac infinitum hominibus amorem testatur; ideo necessariò ponenda est transubstantiatio. Vnde Hospinianus 2. *p. histor. Sacramentarior.* relatis variis erroribus post illum à Berengario excogitatum suscitatis, scilicet Consubstantiatorum corporis Christi, & impanationis Verbi, quam sententiam Ruperto Tuitiensi Abbati attribuit, inquit: *Hæ tamen sententiæ omnes longiùs quàm Transubstantiatorum à Christi verbis recedunt, si vel litera spectetur, vel sensus.* 454.

Caluinus ex verbis Christi panem in corpus mutari docet.

Idem sentit Beza.

Quartò denique aliâ ratione stabilitur. Omne quod est in rerum natura, vno excepto Deo, qui est primum ens, & cuiuscumque essentiæ oceanus & scaturigo, fit vel ex nihilo, vel ex aliquo; hoc est, vel creatur, si fiat ex nihilo; vel producitur, si fiat ex aliquo. Nihil enim est præter Deum, quod non factum sit: immò & Christus secundùm humanitatem potest dici factus. Vnde & *Ioan.* 1. dicitur: *Verbum caro factum est.* Vnde rectè D. Bernardus *serm.* 14. *in psalm.* Qui habitat: *Fecit (inquit) te Deus tuus, fecit tam multa propter te: factus propter te & semetipsum. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quid adhuc restat? Factus est ipse tecum vna caro.* Ergo cùm corpus Christi sit realiter in Eucharistia, vt ex verbis 455.

D. Bernard. Christus potest dici factus.

verbis Christi, & ex superiùs dictis constat, & fatentur etiam Lutherani; & non possit ibi esse per loci mutationem, semper enim est in cœlis visibiliter ad dexteram Patris, debet ibi esse factum: atqui nequit nisi ex pane esse factum, itá vt substantia panis in illud corpus transmutetur. Quod sic probatur.

456. Omne quod est factum, est tale vel per vnionem hypostaticam, vel per creationem, vel per generationem, vel tandem per mutationem seu transubstatiationem; non enim datur alius modus, quo res fiat: sed corpus Christi in Eucharistia non fit per vnionem hypostaticam cum pane, quia panis non vnitur hypostaticè, seu personaliter illi; nec illud corpus hypostaticè sibi vniuit panem, aliàs Verbum mediante corpore panem sibi hypostaticè vniuisset, & Deus posset dici panis, sicuti ex assumptione humanitatis dicitur homo: nec vnquam panem dimitteret Verbum; nam quod semel assumpsit, nunquam dimisit. Quæ omnia sunt absurda. Vnde & sententia Ruperti, & illa quam docuit Ioannes Parisiensis, qui docuit panem assumi à Verbo, vt refert Vualdensis *tom. 2. de Sacram. cap. 63.* reprobatæ sunt. Nec per creationem, quia non fit ex nihilo, cùm panis sit necessarius, tanquam materia ad conficiendum hoc Sacramentum: nec per generationem; semel enim genitum fuit à B. Maria Virgine, Spiritu sancto cooperante, & solius Virginis Christus dicitur filius: nec panis materia ingreditur compositionem eiusdem corporis; tunc enim non esset idem corpus quod natum est ex B. Dei Genitrice, & quod in cruce passum est; quia non eisdem partibus essentialibus gauderet, sed diuersis. Ergo relinquitur, quod solùm fiat per mutationem substantiæ panis in illud, ac consequenter per transubstantiationem. Vnde sicuti notat D. Thomas *3. p. q. 75. art. 8.* licèt panis non possit esse corpus Christi, attamen quia in hoc Sacramento, factâ totali conuersione substantiæ panis in substantiam corporis Christi, remanent accidentia panis, optime potest dici, de pane fit corpus Christi: vnde D. Ambros. *lib. 4. de sacr. cap. 4.* ait: *Vbi accedit consecratio, de pane fit caro Christi.* Et sicut quia in creatione & in transmutatione naturali extrema non sunt simul, potest optimè dici, ex non ente fit ens, ex aëre fit ignis; ita & rectè dicitur, ex pane fit corpus Christi.

Corpus Christi in Eucharistia nequit esse factum, nisi ex substantia panis, quæ in ipsum transmutatur.

D. Thom.

De pane fit corpus Christi.

D. Ambros.

Cæterùm quæ à Lutheranis contra fidem transubstantiationis, tum è Scriptura, tum ex Patrum verbis opponuntur argumenta, à nobis adducta sunt, & soluta, immò & confutata suprà *lib. 1. elucid. 7. sect. 2. §. 2.*

§. VNICVS.

Veritas transubstantiationis magis illustratur.

457. NOn solùm amor amorum, & Sacramentum Sacramentorum, vt loquitur S. Bernardus, sed etiam miraculorum miraculum sanctissima est Eucharistia: omnia vincit mirabilia, & quod in ea prodigium, Deo docente creditur, naturalium omnium agentium superat facultates. Nec solùm præter naturam, sed supra omnem naturæ modum mirabilis panis in corpus, & vini in sanguinem Christi conuersio, quæ aptissimè transubstantiatio appellatur, extollitur. Etenim in omnibus naturalibus conuersionibus materia vnica suscipit formam alterius, priori formâ depositâ; sicut materiæ aëris succedit forma ignis; & formæ hominis succedit forma cadaueris. Ipsa autem materia non mutatur; est enim naturaliter immutabilis & ingenerabilis, & commune subiectum vtrique formæ successiuè: at in conuersione, quæ in Eucharistia accidit, tota substantia panis, & forma & materia, in totam substantiam corporis & sanguinis Christi transmutantur. Deinde in mutatione substantiali naturali, licèt transmutatâ formâ remaneat eadem materia, non remanent tamen eadem accidentia, sed mutantur ad mutationem totius compositi physici, in quo sustentantur, vt docet Philosophus *cap. de substantia,* vbi inquit: *Corruptis primis substantiis, corrumpuntur omnia quæ insunt.* Cùm enim, vt docet D. Thomas, accidentia indiuiduentur à subiecto, & illud sit totum compositum physicum, quod in corruptione, & mutatione substantiali ad variationem formæ variatur; variantur etiam accidentia; & ideo vt docent communiter Thomistæ post Angelicum Præceptorem *in tract. de ortu & interitu,* in corruptione substantiali datur resolutio vsque ad materiam primam; in mutatione autem substantiali, seu transubstantiatione panis & vini in corpus & sanguinem Domini, licèt totum compositum substantiale etiam quoad materiam mutetur, non mutantur tamen accidentia, sed remanent eadem, & miraculosè, omni admirante naturâ, sine subiecto subsistunt.

Eucharistia est amor amorum.

D. Bernard.

Transubstantiatio maximum miraculum.

In transubstantiatione materia & forma panis mutantur in substantiam corporis Christi, & remanent eadem accidentia panis.

Procul ergo à tanto mysterio debilissimum rationis naturalis lumen: dumque ad tremendum corporis Domini Sacramentum accedimus, *abigatur terrenarum caligo rationum, & ab illuminato fidei oculo mundanæ sapientiæ fumus abscedat,* vt loquitur S. Leo Papa *serm. 7. de natiuit. Domini.* Non enim æquum est supernaturalium omnium miraculorum maximum naturali acie perlustrare. Cùm enim idem quod ex intacta processit Virgine, purissimo sermone in Eucharistia corpus reperiatur, vtrobique humanorum captum excedit ingeniorum. Vnde S. Ambrosius *lib. de his qui myster. initiantur, c. 9.* inquit: *Liquet quod præter naturæ ordinem Virgo generauit, & hoc, quod conficimus corpus, ex Virgine est. Quid ergo quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine?* 458.

S. Leo Pap.

Sola fide attingitur transubstantiatio.

D. Ambros.

Quamvis autem hoc in mysterio ratio cæcutiat humana, licebit tamen suppositâ fide & captiuato intellectu in obsequium Christi, ex conuersionibus naturalibus ad suadendam mirabilem transubstantiationem argumenta depromere, vt etiam natura supernaturalia insinuet, & suo, quantum illi fas est tanto in negotio, Authori obsequatur. A nobis non sunt quæ adducemus argumenta: illa excogitauit Angelicus Doctor, & scriptis mandauit *opusc. 58. cap. 4.* vbi mutationem panis in corpus Christi, seu transubstantiationem, tribus rationibus stabiliuit: quibus etiam & nos ad idem institutum nunc vtemur. 459.

D. Thom.

Primò igitur mutatio panis in corpus, & vini in sanguinem Christi probatur à simili. Potuit Filius Dei vnam substantiam in aliam commutare, & de facto vocatus ad nuptias in Cana Galilææ, aquam in vinum commutauit, vt legitur Ioan. 2. 7. Ergo & potuit panem in proprium corpus transmutare. Vbi enim similis præcipit virtus, ibi similis obedit effectus: vnde cùm eadem virtute, quâ dixit Dominus, Ioan. 2. 7. *Implete hydrias aquâ,* & eandem aquam sine loquela in vinum commutauit; dixerit accepto pane, Matth. 26. 26. 460.

Transubstantiatio probatur à simili.

Accipite,

Accipite, & manducate, hoc est corpus meum, panem in corpus suum substantialiter conuertit.

461\. Secundò à minori ad maius transubstantiatio suadetur. Illud quod possunt agentia minùs potentia, potest agens omnipotentissimum, maximè si infirma agentia non habeant virtutem agendi nisi ab agente illo potentissimo: sed agentia minùs potentia quàm Filius Dei possunt mutare res substantialiter in alias: ergo & hoc potuit Filius Dei, ac consequenter panem in corpus suum transmutauit. Probatur minor. Ars, natura, & gratia, quæ à Filio Dei dependent, qui à D. Augustino *lib. de vera relig. c. 31 tom. 1.* vocatur *lex omnium artium, & ars omnipotentis Artificis*, & conditor naturæ, autorque gratiæ existit, transmutant substantialiter res. Primò siquidem ars hominis vnam substantiam mutat in aliam, vt patet in vitrifice, qui arte suâ vilem cinerem, immò & lutum mutat in præclarum & nobile vitrum. Ergo multò magis virtus verbi Dei potest panem in corpus eius, & vinum in eius sanguinem commutare. Secundò natura vnam substantiam mutat in aliam, sicut in vite aqua mutatur in vinum: & operâ apum succus florum per secreta naturæ mutatur in fauum: & in nobis panis, quem manducamus quotidie, per naturam mutatur in carnem. Ergo multò magis, &c. Tertiò gratia hominis mutat vnam substantiam in aliam, sicut Moyses per gratiam mutauit virgam in serpentem, & aquam Nili fluminis in sanguinem: ergo, &c.

A minori ad maius.

D. August.

Arte, naturâ & gratiâ substantiæ transmutantur.

462\. Tertiò à maiori ad minus stabilitur. Maius est ex nihilo aliquid facere, quia inter nihilum & ens est distantia infinita; ideoque cùm ad creationem requiratur potentia infinita, nulla creatura, etiam vt instrumentum, potest creare, vt docet S. Thomas *1. p. q. 45. art. 5. in in corp. & ad 3.* quàm ex aliquo aliud facere, seu quàm substantiam in aliam substantiam mutare; non enim inter duo entia, verbi gratiâ inter panem, & corpus Christi, datur aliqua distantia infinita. Sed verbum Dei omnia creauit, & ex nihilo eduxit, vt dicitur Ioan. 1. 3. *omnia per ipsum facta sunt*: ergo à fortiori potuit Filius Dei panem in corpus suum transmutare, & sui sermonis virtute infinitâ facere in instãti, quod potuit in eius corpore successiuè calor natiuus, scilicet panem in carnem suam transmutare. Ergo verè panis in corpus, & vinum in sanguinem Christi mutatur & transubstantiatur. Vnde & D. Bernardus *serm. de cœna Domini*, Christum sic loquentem inducit: *Hostiam quam vides, jam non est panis, sed caro mea; similiter liquor iste quem vides, jam non est vinum, sed sanguis meus.* Quemadmodum illic species cernuntur, quarum res vel substantiæ hîc non esse creduntur; sic res veraciter & substantialiter creditur, cuius species non cernitur.

A maiori ad minus.

D. Thom.

Calor natiuus Christi panē in eius corpus mutabat.

D. Bernard.

463\. Constat igitur ex tribus rationibus D. Thomæ, verè & propriè dari mutationem, seu transubstantiationem panis in corpus, & vini in sanguinem Christi in Sacramento Eucharistiæ. Hæc autem transubstantiatio non est actio adductiua corporis Christi, ad solam præsentiam localem formaliter terminata. Primò quia actio adductiua est motus localis rei quæ adducitur: sed per transubstantiationem Eucharisticam corpus & sanguis Christi non mouentur localiter; non enim corpus Christi relinquit cœlos, vbi ad dexteram Patris assidet, vt in terram sub speciebus Eucharistiæ descendat. Ergo. Secundò ad conuersionem requiritur, vt terminus ad quem habeat incompossibilitatem cum termino à quo: alias posset terminus à quo in se remanere, quod repugnat ipsius conuersioni in terminum ad quem: sed terminus ad quem actionis adductiuæ corporis Christi non habet talem incompossibilitatem cum termino à quo; nam præsentia sacramentalis, quæ est terminus ad quem actionis adductiuæ corporis Christi, non est incompossibilis cum substantia panis, quæ est terminus à quo Eucharisticæ conuersionis; quia præsentia illa non est quantitatiua & diuisibilis, sed sacramentalis & indiuisibilis, ac similis illi quâ Angelus fit præsens loco; & ideo sicut Angelus ex eo quod est præsens alicui spatio, substantiam corpoream ab eo non expellit: ita neque in Eucharistia, ex eo præcisè quod corpus Christi sit præsens speciebus, expellitur necessariò substantia panis sub eis præexistens.

Transubstantiatio non est actio adductiua corporis Christi.

Nec transubstantiatio in hoc consistit, quod per illam corpus, & sanguis Christi vniantur formaliter speciebus panis & vini, loco substantiæ ipsorum, vt sustentent accidentia Eucharistica, conseruando illa sine subiecto. Etenim impossibile est, quod corpus Christi intelligatur vniri speciebus, & consequenter substare accidentibus Eucharistiæ, nisi priùs ibi sit; & consequenter, nisi priùs intelligatur actio conuersiua panis in corpus Christi: & ideo actio conuersiua est distincta ab actione vnitiua, & hæc illam præsupponit. Deinde terminus formalis & primarius conuersionis Eucharisticæ debet esse substantialis, cùm talis conuersio sit substantialis: sed vnio corporis Christi cum accidentibus Eucharisticis non est substantialis, sed accidentalis tantùm; nam ex substantia & accidentibus fit tantùm compositum per accidens. Adde quod modus substandi accidentibus, quamvis sit in substantia, est accidentalis, vtpote ab illa, nullâ in ea factâ mutatione, acquisitus. 464.

Neque per illam corpus & sanguis Christi formaliter vniãtur speciebus panis & vini, loco substãtiæ ipsorum vt sustentant accidentia.

Similiter conuersio panis in corpus Christi non est actio conseruatiua illius: nam vel hæc esset antiqua conseruatio, quâ conseruatur in cœlo; vel alia noua & supernaturalis, quâ specialiter inciperet conseruari sub speciebus Sacramenti. Non prima, quia illa est actio merè naturalis, per se primò terminata ad totam humanitatem Christi, non ponens Christum vt formaliter incompossibilem cum substantia panis modo inextenso & indiuisibili, sed modo extenso & diuisibili. Conuersio autem panis in corpus Christi est supernaturalis, procedens ab agente supernaturali, & formaliter terminatur ad corpus Christi, vt repugnans cum substantia panis, & sub modo indiuisibili & inextenso. Non secunda, quia conseruatio nihil est quàm continuata productio, quæ necessariò supponit actionem productiuam corporis Christi sub illis speciebus. Et ideo, 465.

Neque est actio conseruatiua illius corporis & sanguinis.

Dicendum est, actionem conuersiuam, seu transubstantiationē, quâ sub speciebus ponitur corpus Christi, esse verè productiuam illius corporis, non simpliciter & absolutè, sed tali modo, scilicet ex alia substantia quæ in ipsum conuertitur, & in cuius locum succedit. 466.

Sed est vera productio eiusdem corporis, non absolutè, sed specialiter, nempe ex substantia panis.

Huius propositionis veritas, quantùm ad primam partem, liquet ex variis loquutionibus SS. Patrum, à nobis suprà adductis, quibus expressè docent, ex pane fieri corpus Christi: & ex Canone *Vtrum sub figura*, relato à Gratiano *de Consecr. dist. 2.* vbi S. August. ait: *Corpus Christi & veritas, & figura est: veritas, dum in virtute Spiritus sancti ex panis & vini substãtia efficitur: figura verò est id quod exterius sentitur.* Ac ex Hieron. *ep. ad Heliodorum*, vbi inquit; 467.

D. August.

D. Hieron.

Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt. Vnde ratione suadetur.

468. Omnis conuersio substantialis est vera productio substantiæ, quæ transmutatæ succedit; etenim communicatio, seu influxus alicuius esse substantialis est vera productio; conuersio autem substantialis est communicatio, seu influxus substantialis, vt constat de vino ex aqua conuerso, *Ioan.* 2. quod dicitur factum, & esse substantiale accepit: ergo & transubstantiatio, seu conuersio eucharistica, est vera productio corporis Christi sub speciebus. Cùm enim corpus incipiat esse per transubstantiationem in Sacramento, & repugnet illud aliunde adduci, quia non potest relinquere locum vbi est extensiuè & diuisibiliter, vt veniat ad Sacramentum; & etiam nequeat ibi esse per conseruationem, quia prius est rem esse, quàm ibi conseruari; necessariò sequitur quod ibi producatur & fiat ex substantia panis in ipsum conuersa.

469. Corpus Christi est viuum ad dexteram Patris visibiliter, & ideo non simpliciter, sed specialiter in Eucharistia producitur. Secunda pars eiusdem propositionis ex se euidens est. Cùm enim corpus Christi simpliciter & absolutè supponatur productum, & in rerum natura existens ante verborum consecrationis prolationem & transubstantiationem panis in ipsum; liquet quod talis conuersio non potest dici corporis Christi productio simpliciter, & sine addito; sed tantùm secundùm quid, & cum addito, nimirum ex substantia panis, & sub speciebus eius.

Instatur. Attamen contra euidentem hanc propositionem insurgunt aduersarij primò. Quod producitur,
470. transit de non esse ad esse: atqui corpus Christi non transit per transubstantiationem de non esse ad esse: aliàs cùm illi conuersioni præexistat simul, esset, & non esset: ergo minimè producitur, sed tantùm conseruatur.

471. Resp. Respondetur distinguendo Maiorem: quod producitur, &c. transit de non esse eo modo quo producitur, ita vt si producatur simpliciter, transeat à non esse simpliciter ad esse simpliciter; vel si producatur solùm cum addito, transeat à non esse cum addito, concedo Maiorem: transit alio modo, quàm eo quo producitur, nego Maiorem. Cùm ergo per transubstantiationem corpus Christi non producatur productione absolutâ & simpliciter dictâ, sed productione cum addito, scilicet ex pane, & sub speciebus panis, non transit à non esse simpliciter ad esse simpliciter, sed tantùm à non esse sub speciebus, ad esse sub illis: quod esse secundùm quid non habebebat dum præexistebat transubstantiationi.

472. Opp. Opponunt secundò: Actio quæ efficienter ab aliquo agente procedit, nequit esse productiua illius; aliàs idem esset simul prius & posterius seipso, secundùm idem: sed transubstantiatio est efficienter à corpore Christi, vt ab instrumento diuinitati coniuncto: ergo nequit ipsum producere.

473. Resp. Resp. distinguendo Maiorem: Non potest esse prima productio ipsius, concedo Maiorem: non potest esse iterata eius productio, & sub nouo modo essendi, nego Maiorem; hoc enim diuinitus (non naturaliter) est possibile. Quamvis autem idem vt primò productum, non possit esse prius ad seipsum vt primò productum; bene tamen ad seipsum vt reproductum: productio autem corporis Christi sub speciebus, non est prima eius productio, sed reproductio; ac proinde potest corpus Christi vt primò productum præsupponi ad idem corpus vt reproductum?

474. Inst. Vrgent aduersarij: Idem est esse quod corpus Christi accipit per reproductionem, cum eo quod recepit per primam productionem: aliàs malè diceretur reproduci; reproductio quippe nihil aliud est quàm iterata eiusdem productio. Ergo quocumque modo corpus Christi sumatur, idem secundùm idem erit priùs seipso: quod implicat.

Resp. distinguendo Antec. idem est esse, &c. cum 475. Resp.
diuerso modo essendi, concedo Antec. cum eodem modo essendi, neg. Antec. Cùm ergo corpus Christi per transubstantiationem productum, diuersum modum essendi habeat ab illo quem habet per primam suam productionem, per quam existit in loco circumscriptiuè & diuisibiliter; non implicat quod præsupponatur ad seipsum vt existens in alio loco indiuisibiliter, inextensè & sacramentaliter.

SECTIO III.

Vtrum panis & vinum annihilentur in Eucharistia.

QVi transubstantiationem, quam in Eucharistia docet Catholica Ecclesia, totis viribus 476.
impugnant hæretici, post multa contra illam virulenta emissa tela, quæ tamen, vtpote obtusa, nec illam attingunt, nec lædunt, panem per eam annihilari inclamant, ex eo quod non inueniatur secundùm fidem nostram cum corpore Christi. Sic existimauit Petrus Martyr *lib. cont. Gardinerum, obiecto* 14. Idem docebat Ioannes Vuicleph, vt testatur Vualdensis *tom.* 2. *cap.* 68. Imò & dicebat, quod si vera sit transubstantiatio, quia annihilat res bonas creatas à Deo, Christus est Deus malus Manichæorum. Caluinus etiam *lib.* 4. *instit. cap.* 17. Mendacium Caluini,
§. 14. contendit Catholicos non ponere veram conuersionem, sed annihilationem panis. Ex Catholicis autem Scotus cum suis, & Nominalibus sentit, panem in Eucharistia annihilari.

Dicendum tamen est, substantiam panis & vini 477. Substantia panis non annihilatur in Euchar.
non annihilari in Eucharistia. Ita expressè docet S. Thomas 3. *p. q.* 75. *art.* 3. & 1. *p. q.* 104. *art.* 4.

Hæc propositio probatur primò ab eodem S. D. *loc. cit. ex* 3. *p. in arg. Sed contra.* Deus non est causa tendendi in non esse, vt inquit D. Augustinus 478. D. August.
lib. 83. *quæst. q.* 21. Sed transubstantiatio in Eucharistia diuinâ virtute perficitur: ergo in transubstantiatione panis non tendit ad non esse, nec annihilatur.

Confirmatur hæc ratio. Sacramentum Eucharistiæ institutum est ad manifestandam bonitatem 479. Deus non est causa tendendi in non esse.
& gratiam diuinam: sed annihilatio panis non manifestat bonitatem & gratiam diuinam, quæ res in esse conseruant, & non destruunt: ergo panis in Eucharistia non annihilatur, cùm hæc annihilatio contraria sit fini institutionis huius Sacramenti.

Secundò probatur ab eodem D. Thoma. Id 480.
quod annihilatur, non transit in aliud, quia terminus annihilationis debet esse ipsum nihil, non Terminus annihilationis est ipsum nihil.
verò entitas aliqua positiua. Sed substantia panis transit in aliud, nempe in corpus Christi, in quod veraciter & totaliter conuertitur, vt Fides Catholica docet. Ergo, &c. Vnde si substantia panis annihilaretur, corpus Christi deberet per aliam actionem distinctam produci; & positâ hac duplici actione, non esset ibi vera conuersio, quæ necessariò exigit duos terminos positiuos. In hoc enim à creatione, quæ ex nihilo facit aliquid; & ab annihilatione, quæ aliquid reducit in nihilum, distinguitur: posita autem hac duplici actione, neutra

haberet

haberet vtrumque terminum positivum; nam annihilatio haberet tantùm terminum à quo positivum; productio autem corporis Christi sub speciebus, dumtaxat terminum ad quem. Cùm ergo actiones vnam conuersionem statuentes debeant esse talis naturæ, vt vna ex natura rei sequatur ad aliam; & ad annihilationem panis, non sequatur necessariò positio corporis Christi, absolutè enim potest esse annihilatio sine vlla productione alterius rei, manifestè sequitur, vt loquitur D. Thomas, quod conuersio tollitur, positâ annihilatione substantiæ panis.

481. Probatur tertiò: Sicut creatio est actio quæ habet nihilum pro termino à quo, & esse pro termino ad quem: ita annihilatio quæ ipsi opponitur, ab ente tanquam à termino à quo, desinit ad non ens tanquam ad terminum ad quem; vnde res quæ annihilatur non debet desinere esse, sed debet desinere in non esse. Sed in Eucharistia substantia panis non desinit in non esse, sed in aliquid positivum, nempe in corpus Christi. Ergo non annihilatur.

Res quæ annihilatur, debet desinere in non esse.

482. Attamen contra hanc veritatem opponunt primò aduersarij: Quod ita desinit, vt nihil prorsus eius remaneat, annihilatur: sed substantia panis ita desinit in Eucharistia, quia non remanet eius materia, neque forma, neque substantia: ergo verè annihilatur.

Instant aduersarij.

483. Resp. dist. Maiorem; si res quæ ita desinit, ex modo desinendi tendat in nihilum, concedo Maiorem; si tendat ad aliquid positivum, quod illi succedit, & in quod conuertitur, nego Maiorem. Sicuti enim forma substantialis non dicitur annihilari, licèt ex ea nihil remaneat post eius corruptionem, quia ex vi actionis quâ corrumpitur, producitur alia forma in eius locum eandem materiam informans; similiter substantia panis non annihilatur in Eucharistia, licèt non remaneat peractâ conuersione, quia sic desiit esse, vt in aliquid positivum, nempe in corpus Christi conuersa fuerit. Nec potest dici, quod illa substantia panis facta sit nihil, nisi secundùm quid, in quantum nihil eius remansit; non tamen simpliciter, quia transiuit in corpus Christi: quæ vt aliquid dicatur annihilari, debet transire in nihil simpliciter. Vnde vt loquitur D. Thom. *in 4. dist. 11. q. 1. art. 2. ad 3.* quamvis panis non sit aliquid, tamen illud in quod conuersus est panis, est aliquid, conuersione factâ, & ideo non sequitur quod panis sit annihilatus.

Refelluntur.

Nec dicas, quod desitio panis, & productio corporis Christi in Eucharistia, sint duæ mutationes, quia desitio panis habet pro termino à quo esse panis, & pro termino ad quem non esse illius: & productio corporis Christi habet pro termino à quo non esse eius, & pro termino ad quem ipsum proprium esse: quia cùm de fide sit, totam substantiam panis transire in totam substantiam corporis Christi, desitio panis, & productio corporis Christi vnicam constituunt mutationem, quia habent vnicum terminum formalem à quo, scilicet non esse substantiæ panis, quæ conuertitur; & vnicum terminum formalem ad quem, nempe corpus Christi, in quod fit hæc conuersio: quamvis cùm esse substantiæ panis conuertendæ concomitanter se habeat non esse substantiæ corporis Christi, in quam fit conuersio; & similiter cum substantia corporis Christi, ad quam terminari debet conuersio panis, concomitanter se habeat non esse eiusdẽ substantiæ panis, quæ desinit. 484.

Secundò opponunt: Ex duobus contradictoriis vnum est necessariò verum: sed hæc propositio est falsa, *Factâ consecratione substantia panis est aliquid*: ergo hæc est vera, *Substantia panis est nihil.* Ergo panis annihilatur. 485.

Obiectio.

Resp. ad Min. quod licèt post consecrationem hæc sit falsa, *Substantia panis est aliquid*; est tamen verissimum, quod illud in quod substantia panis est conuersa, est aliquid; vnde substantia panis non annihilatur: nam per nullam aliam actionem hæc substantia panis desiuit, quàm per veram & realem conuersionem in corpus Christi. Posset autem Deus substantiam panis in corpus Christi conuersam restituere, vel per modum reconuersionis, conuertendo corpus Christi in ipsum, sicut ipse primò fuit conuersus in corpus Christi; & tunc esset mutatio opposita illi quâ panis in corpus Christi mutatus fuit: vel per creationem; & hæc nullo modo esset opposita conuersioni, quâ panis in Christi corpus fuit conuersus. 486.

Resp.

LIBER TERTIVS

SOLIS AQVINATIS SPLENDORVM, Christianos ad fidem & sacra Eucharistia venerationem exhortantium.

BSOLVTIS expositionibus duarum huius Cantici priorum partium, quæ lætitiam, gaudiumqne Christianorum Encharisticum propter conuiuiom ; & Saluatoris victoriam, regalemqoe in eodem coooiuio magoificeotiam contioent : tertia nobis occurrit exponenda, in qua Sanctus Thomas Fideles hortatur, vt ad Augustissimnm Encharistiæ Sacramentum accedeotes aoimosâ armentur fide, vt diuitias amoris Dei hoc io mysterio veluti effusas degustare, recipere ac possidere valeant. Qui ergo in prima parte hoius Prosæ Ecclesiæ jubilum ac lætitiam cecinit; ac in secunda magnificeotissimi Regis victoriam, maiestatem ac liberalitatem declarauit Doctor Aogelicus, totus hac io tertia parte paræoeticus est, perpetuâ paræoesi, seu exhortatiooe Fidelibus præscribens quâ viâ, quove modo sacris mysteriis appropioquent; & qoæ in illis eredere, adorare, & sumere debent, mirabili stylo ac perspicuitate describens. Sic autem pergit:

Tertius huius Cantici pars est exhortatoria.

TEXTVS DVODECIMVS.

Quod non capis, quod non vides,
Animosa firmat fides
Præter rerum ordinem.

EXPOSITIO TEXTVS.

1.

VIA in superioribus textibus, ac præsertim in præcedenti, Angelicus Præceptor ineffabile Eucharistæ mysteriũ Ecclesiæ prnponens, immensa miracula in hoe concludi Saeramento dixerat, Christum regum omnium Regem veraciter eootineri, non solùm tanquam Christianorum omnium cibũ suauissimum, sed etiam vt Ecclesiæ hostiam, seu sacrificium propitiatorium, ac nobilissimum; ac tandem panem in eius enrpus, & vioum in eius sanguinem secretâ & inuisibili virtute conuerti docuerat, quæ omnia sensuum nostrorum ac ingeniorum aciem superant; iden in hoe, quem modò exponimus, textu Fideles inuitat, vt ad fidem recurrant, quatenus tanta mysteria omnem rerum naturalium seriem excedentia valeant attingere. Vnde ait:

Fides necessaria ad Eucharistiam.

2. *Quod non capis, quod non vides*; hoc est, quod neque intellectu seu naturali ratione potes assequi, ô Christiane, & multò minùs sensibus enrpnreis, tactu, vel visu, & aliis huiusmodi vales attingere: nam Eucharistiæ Sacramentum & mirabilis illa panis in corpus Domini, & vini in eius sanguinem conuersio, seu transubstantiatio, omoem naturalem, tum sensitiuam, tum etiam intellectiuam hnmioum superant cognitionem. Cùm enim nihil sit in intellectu (modo naturali) quod priùs non fuerit in sensu; siquidem omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, vt ex Aristotele 1. *poster. cap.* 1. tritum est apud Philosophos; nihil autem sit in rerum natura à sensibus nostris attingibile, quod sacrosanctum Eucharistiæ mysterium vel exprimat, vel adæquet: impossibile omninò est, vlla vel sensuum, vel intellectus actione, etiam perfectissimâ & acutissimâ, ad illius inscrutabilis arcani cognitionem venire. Rectè ergo inquit Author, *quod non capis*, vt intellectualem; *quod non vides*, vt sensitiuam aciem humanam tanto mysterio imparem ostendat. Deinde statim subnectit, *Animosa firmat fides*; hnc est, germana, vera, & generosa fides, quâ relictis omnibus naturæ luminibus, vni Deo loquenti assentimus, docet firma, vera, & realia essa, quæ tantn io Sacramento nec sensus attingere, nec iotellectus valet penetrare. Notanter autem fides hîc vocatur à D. Thoma *animosa*, quia sicuti animosus vir intrepidus est, nulla metuit discrimina, nullaque fugit pericula, sed magno animo, vt finem intentum assequatur, hostes, tela, ferrum, flammamque, ipsamque toti naturæ dissonam superat mortem: ita illa, quâ mysterium Eucharisticum attiogimus, fides, sensus visus, tactus, gustus actiooes, rationem naturalem, omniaque quæ menti humanæ renuntiant, panem & vinum in sacra remanere synaxi, aoimosè vincit, superat, immò & profligat, vt solis Christi verbis, quibus prnprium corpus & sanguinem hoc in mysterio tradere declarat, firmiter & immobiliter adhæreat. Tunc enim *animosa* fides est, quia naturam viocit, mundum subigit, & dum hominem Deo loquenti submittit, illum super omnia exaltat creata. Vnde de hac loquebatur Ioan. *ep.* 1. 5. 4. dum inquit: *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* Rectè ergo fides animosa dicitur, quia non solùm ad vincendũ sensus & intellectum vires præbet, sed ipsamet victoria, ipsemet triumphus ab Apostnlo vocitatur.

Naturalẽ, siue sensitiuã, siue intellectiuã cognitionem superat Eucharistia.

Fides animosa quid sit.

Fides victrix & victoria.

Potest

Fides animosa, quasi animata.

3. Potest etiam dici, quod fides à D. Thoma vocatur *animosa*, ac si diceret animata. Sicuti enim corpus humanum animâ priuatum, animosum non dicitur, nec animatum; non enim habet ad agendum animum, qui caret vitâ, quæ est fundamentum omnis bonæ operationis, & omnis motus validi, fortis, ac strenui: ita quæ caret formâ, seu actu fides, non solùm non dicitur animosa, sed nec etiam animata, immò & mortua dicitur: nam cùm forma fidei sit charitas, quæ omnium bonarum origo est actionum; dum charitate priuatur fidea, priuatur formâ, priuatur vitâ, & mortua appellatur. Iacob. 2. 21. *Fides sine operibus mortua est.* Ac consequenter nequit dici aoimosa, quia nequit agere, cùm non habeat id per quod operatur, scilicet Dei amorem, per quem fides militat, vincit ac triumphat, sicut dixit Apostolus, dum de fide ait, Gal. 5. 6. *Quæ per charitatem operatur.* Indiget igitur Christianus fide perfectâ, viuâ, animatâ, immò & animosâ, vt mysteria quæ in sacrosancta latitant Eucharistia valeat attingere. Cùm enim, vt Mellifluus loquitur Bernardus, *frustra ad audiendum, legendumve amoris carmen, qui non amat, accedat, quoniam omninò non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus*: Eucharistiam immensi erga homines Dei amoris officinam, thesaurum, immò & abyssum percipiet nemo; nec diuini ignis flammam, quæ in ea est, & corda debet humana succendere, recipiet, nisi jam in corde suo ardorem habeat charitatis, fidemque formâ suâ nobilitatam, ac ideo viuam & animosam possideat. Subdit autem D. Thomas.

Sine charitate & operibus mortua est fides.

D. Bernard.

Eucharistia Dei amoris officina, fide viua & ardenti debet attingi.

4. *Præter rerum ordinem*; ac si dicat, supra omnem rerum dispositionem, modum, immò ac speciem sensibilem: hoc est, homo fide perfectâ roboratus, etsi sensibus & naturali ingenij sui acumine panem dumtaxat & vinum hoc in mysterio attingat; attamen præter, idest vltra id quod videt ac intelligit, per fidem firmiter tenet, ibi nullatenus panem aut vinum reperiri, sed vtrumque mirabili transsubstantiatione mutatum ac conuersum fuisse in verum corpus & sanguinem Domini. *Fides* enim, vt ait Apostulus Hebr. 11. 1. *est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium.* Vnde & S. Ioan. Chrysostomus hom. 83. in Matth. *Credamus*, inquit, *vbique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui & cogitationi nostræ absurdum videatur quod dicit: superat & sensum, & fidem nostram sermo eius; nam verbis illius defraudari non possumus: sensus verò noster deceptu facillimus est. Quoniam ergo ille dixit, Hoc est corpus meum, nullâ dubitatione teneamur, sed credamus.*

Naturæ ordinem superat Eucharistia.

S. Chrysost.

5. Vel possumus dicere, quod ideo posuit D. Thomas, *præter rerum ordinem*, vt hoc Sacramentum omnem naturæ rerum cursum solitum superare demonstret: est enim omninò mirabile, immò & omnium, quæ à Deo facta sunt, mirabilium summa & epitome. Quod prædixit Psaltes, dum inquit psalm. 110. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Cùm enim omnia quæ à Deo mirabilia patrantur opera, sint vel præter naturam, vel contra naturam, vel supra naturam, vt ex eodem D. Thoma 1. *p. q.* 105. *art.* 6. 7. *&* 8. colligunt Theologi; hæc tria in Eucharistia abbreuiata continentur. Nam præter naturam in hoc mysterio panis & vinum in corpus & sanguinem Domini subitaneâ & instantaneâ mutatione substantialiter conuertuntur; cùm tamen panis & vinum, quæ per modum alimenti à Christo sumebantur, non nisi successivè, virtute caloris natiui, in eius corpus & sanguinem conuerterentur. Secundò contra naturam, hoc est contra communem & solitum corporum ordinem & situm, corpus Christi quantum & extensum in ordine ad se, verè est sub speciebus panis, sine vlla extensione in ordine ad locum, quem non occupat, nec ab illo occupatur aut circumscribitur. Et tandem supra omnem virtutem naturæ idem numero corpus, quod in cœlis ad dexteram patris assidet, absque eo quod mutet locum, sub speciebus panis in infinitis, vt ita dicam, hostiis, & altaribus realiter præsens inuenitur. Deinde addit author:

Præter, contra & supra naturam est Eucharistia.

TEXTVS DECIMVS-TERTIVS.

Sub diuersis speciebus
Signis tantùm, & non rebus
Latent res eximiæ.

EXPOSITIO TEXTVS.

6. SVum prosequitur sanctus Doctor institutum. Cùm enim in præcedenti textu fidelem monuerit, vt generosâ fide armaretur ad hoc, vt in Eucharistia, eius adiuuante subsidio, attingeret quod neque sensibus, nec intellectu valet penetrare: explicat in isto id quod fide in hoc mysterio Christiano detegitur: ait ergo *Sub diuersis speciebus*, hoc est sub variis apparentiis, panis scilicet, & vini, quæ non nisi in suis remanent accidentibus, quæ non paruo miraculo, transmutatâ substantiâ non transmutantur, sed integra manent, & diuinitus sine subiecto existunt. Statimque addit, *signis tantùm, & non rebus*; vbi species seu accidentia panis & vini non res, sed signa dumtaxat appellat. Etenim cùm secundùm Philosophos accidens non sit ens, sed entis ens, hoc est ens diminutum, & cum addito adueniens substantiæ completæ, vt potiùs ab illa recipiat, quàm vt ei esse concedat; ideo rigorosè loquendo non potest dici res, sed modus rei, seu dispositio. Res quippe completa per se habet esse & subsistere: accidens autem cùm in alio, nempe in composito substantiali, tanquam in subiecto subsistat, ab illo habet esse; nam vt inquiunt Philosophi, totum accidentis esse, est inesse subiecto. Attamen cùm hoc mysterium vincat omnem naturæ modum, vt in expositione textus præcedentis diximus, mutato seu conuerso subiecto horum accidentium, hoc est conuersâ substantiâ panis in sobstantiam corporis; & substantiâ vini in substantiam sanguinis Christi, ac consequenter destructo, seu ablato subiecto illorum, non destruuntur accidentia, sed à Deo sine subiecto conseruantur: tum *vt fides locum habeat, dum inuisibile visibiliter sumitur alienâ specie occultatum*: tum *vt sensus à deceptione reddantur immunes, qui de accidentibus iudicant sibi notis*, vt loquitur D. Thomas *opusc.* 57. Sicque accidentia quæ possunt adesse vel abesse absque subiecti corruptione; & quæ semper naturaliter ad corruptionem subiecti corrumpuntur, ad totius stuporem naturæ, proprio

Accidens non est verũ ens, sed entis ens; vnde & signum rei dicitur.

Accidentia immutata manent in Eucharistia.

per transubstantiationem corrupto subiecto, integra remanent & incorrupta. Hæc autem, quæ non res dixit S. D. signa nominat: quod quidem duplici modo potest intelligi. Primò quidem signa dicit D. Thomas, illa accidentia quæ non sunt res, idest substantiæ. Cùm ergo non sint hoc modo res, sunt tamen rerum signa, idest substantiarum indicia, non quidem præsentium, sed præteritarum, & in corpus & sanguinem Christi, virtute verborum quæ consecrationis formam constant, conuersarum: nihil enim obstat, quin accidentia quæ aliquando fuerunt in substantia, & ad quam adhuc dicunt aptitudinem, licèt de facto hæc non sit in se, sed in aliud conuersa, eam significent.

Et sunt signa vel substantiæ præteritæ.

7\. Vel corporis & sanguinis Christi.

Secundò accidentia hæc, signa sunt corporis & sanguinis Domini, quæ sub illis verè & realiter continentur. Cùm enim iuxta Dialecticos post Diuum Augustinum, signum *præter speciem quam ingerit sensibus, in alterius cognitionem faciat deueniri:* auditis verbis Christi, qui sumpto pane dixit, *Accipite & manducate, hoc est corpus meum*; & accepto calice inquit, *Hic est sanguis meus noui Testamenti, &c.* Matth. 26. dum supra sacrosanctum nobis proponuntur altare accidentia panis & vini, statim in corpus & sanguinem Domini, in quæ substantia transiuit panis & vini, mens nostra fide duce mouetur. Nam vt inquit D. Augustinus apud Prosperum in sententiis (& refertur de consecr. dist. 2. can. *Nos autem:*) *Nos in specie panis & vini, quam videmus, res inuisibiles, idest carnem & sanguinem Domini honoramus.* Vnde eadem dist. can. *Corpus Christi*, desumpto ex Hilario Papa Leonis I. successore, dicitur: *Corpus Christi quod sumitur de altari, figura est* (hoc est signum) *dum panis & vinum* (hoc est panis & vini accidentia) *videtur extra. Veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate creditur.* Addit autem D. Thomas, *latent res eximiæ*; hoc est, nobilissimæ & excellentissimæ substantiæ reconduntur, nempe corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi. Quæ, vtpote partes humanitatis assumptæ à Verbo Diuino, præstantissimum inter omnia creata obtinent locum. Quamuis autem ex vi verborum consecrationis, quæ tantùm significant corpus & sanguinem Christi, ipsum corpus, & ipse sanguis dumtaxat ponantur in hoc Sacramento; tamen ex naturali concomitantia, anima sanctissima Christi, quæ purissimum eius corpus informat; ipsaque Diuinitas Verbi nusquam ab humanitate quam semel assumpsit, separata, etiam realiter ibidem existunt: & sic constat, nihil in orbe terrarum pretiosius, aut præstantius reperiri rebus illis, seu substantiis eximiis, quæ sub illis speciebus latent. Sed de his fusiùs infrà in elucidationibus.

D. August.

Res eximiæ sunt corpus & sanguis Christi.

ELVCIDATIO I.

Circa textus præcedentes. De necessitate, dignitate, & vtilitate Fidei.

8\. QVia in præcedentibus textibus Angelicus Magister animosam Fidem fidelibus necessariam dixit, vt mirabilem panis & vini in corpus & sanguinem Domini conuersionem valeant attingere, simulque idem corpus ac sanguinem in hoc Sacramento sub accidentibus panis & vini latitantia penetrare; ideo quam hactenus in hoc opere sequuti sumus, methodus exigit, vt Christianæ fidei præstantiam paucis illustremus, eiusque necessitatem, dignitatem, ac vtilitatem sigillatim expendamus.

SECTIO PRIMA.

De necessitate Fidei.

ILla de qua nunc agimus, Fides habitus est, vel actus supernaturalis intellectûs, quo veritatibus à Deo reuelatis, & ab Ecclesia propositis, propter reuelantis authoritatem certò quidem, sed ineuidenter assentitur. Hæc vocatur Fides Theologica, & ab Apostolo Hebr. 11. 1. definitur, *Sperandarum substantia* (græcè hypostasis, hoc est basis & fundamentum) *rerum, argumentum non apparentium*; seu vt textus Græcus fert: *Conuictio & certissima persuasio earum rerum quæ non videntur*; quæ tamen, vtpote à Deo reuelante, creduntur. Qua in definitione certitudo, & infallibilitas fidei, eiusque ineuidentia designantur. 9.

Quid sit fides.

De hac igitur fide, quæ hominem Deo loquenti ac reuelanti subjicit, ita vt ipsi lumen obscurum, quo mysteria supernaturalia, tamen cum maxima firmitate & certitudine attingit, concedat, nunc sermo est, & præsertim quomodo hæc hominibus sit necessaria.

Ad cuius euidentiam præmittendum est ex Theologia, aliquid hominibus posse esse necessarium dupliciter, scilicet necessitate præcepti, vel necessitate medij. Illud est necessarium necessitate præcepti, ad quod homines obligantur ex præcepto, vt obseruatio jeiunij quadragesimalis, ad quod tenentur homines ex præcepto Ecclesiæ: illud autem est necessarium necessitate medij, quod tanquam medium indispensabiliter requisitum exigitur ad aliquem finem, siue hoc proueniat ex natura rerum inter se connexarum, quo pacto alimentum est medium necessarium ad conseruationem vitæ animalis; siue ex institutione alicuius causæ dominantis, quæ voluit & ordinauit, vt vnum sine altero nequeat obtineri. Differunt autem ista in hoc, quod necessaria necessitate medij in ordine ad aliud debent saltem (secundùm viam ordinariam) indispensabiliter poni in re, ad hoc vt aliud acquiratur: at necessaria necessitate præcepti non debent semper poni in re, ad hoc vt aliud acquiratur, sed sufficit quod sint in præparatione animi, & quod ponantur in re, datâ occasione, in qua præceptum obligat. Similiter necessitas præcepti non viget, nisi præceptum cognoscatur ab eo qui debet obedire; medium verò, vel scitum, vel ignoratum, necessarium est ad hoc vt finis habeatur. 10.

Quid sint necessitas præcepti, & necessitas medij.

Hæc autem medij necessitas duplex est: alia absoluta & simpliciter, quando medium est tale, vt sine ipso in re habito, finis nequeat haberi; sicut gratia sanctificans ad salutem est necessaria, quia sine illa in re habita nequit salus obtineri: alia tantùm secundùm quid, quando illud medium sufficit in re, vel in voto; quo pacto Baptismus aut Sacramentum Pœnitentiæ, sine quibus contritio cum voto Sacramenti potest ad salutem sufficere, & Sacramentum supplere, dicuntur necessaria. 11.

Necessitas medij duplex.

Insuper præmittendum est, hominis salutem à Theologis in primam & secundam distribui. Prima est hominis justificatio, quæ salus appellatur, 12.

Salus duplex, alia in via, alia in gratia: prima justificat, secunda glorificat.

latur, *Eph.* 2. 8. dum Apostolus ait, *gratiâ estis saluati per fidem.* Et ad Titum 3. 5. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* Secunda, quæ etiam vltima, est beatitudo supernaturalis, quæ etiam salus dicitur, Marc. vlt. 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Quibus præmissis,

13. Dicendum est, fidem, seu actum internum fidei supernaturalis esse simpliciter necessarium necessitate medij ad salutem omnibus adultis, ita vt secundùm legem ordinariam, sine illo in re habito, justificari & saluari nequeant. Dogma fidei est hæc propositio.

Fides est necessaria necessitate medij.

14. Probatur primò. Hebr. 11. 6. dicitur, *Sine fide impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Et *Gal.* 3. *& Ephes.* 2. justificatio attribuitur fidei, quasi fundamento & radici: vnd *Habacuch* 2. 4. dicitur, quod *justus ex fide viuit.* Similiter in Concil. Trident. *sess.* 6. *cap.* 7. dicitur, quod *nulli vnquam sine fide contigit justificatio.* Et *cap.* 8. dicitur, quod *fides est humana salutis initium, fundamentum & radix omnis justificationis.* Quod etiam docetur à D. Augustino, qui *serm.* 38. *de temp.* loquit: *Fides est humana salutis initium; sine hac nemo ad filiorum Dei consortium potest peruenire.* Quia sine ipsa, nec in hoc seculo quisquam justificationis consequitur gratiam, neque in futuro vitam possidehit æternam.

D. August. Sine fide nemo justificatur, vel glorificatur.

15. Secundò à D. Thoma 2. 2. *q.* 2. *art.* 3. hac ratione stabilitur. Salus quæ est perfectio rationalis creaturæ, consistit in eo, quod ei tribuitur ex quadam supernaturali participatione diuinæ bonitatis. Ergo vt eam consequatur, debet ad Deum tendere & venire motu supernaturali, quo se in Deum conuertat, & ad talem se disponat salutem. Sed nequit homo ad Deum venire tanquam ad authorem supernaturalem, nisi per modum addiscentis à Deo Doctore & reuelante, juxta illud Ioan. 6. *Omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me.* Huius autem disciplinæ, seu doctrinæ diuinæ non fit homo particeps statim, sed successiuè, secundùm modum suæ naturæ, & per modum addiscentis, cuius est credere magistro loquenti. Ergo necessariò debet homo habere actum fidei, quo veritatibus reuelatis credat, ac ex hoc actu credendi ad Deum dirigatur tanquam ad finem vltimum supernaturalem, vt tandem ad ipsum veniat, & eo in æterna beatitudine fruatur.

D. Thom.
Vt homo salutem consequatur, debet ad Deum venire motu supernaturali per fidem.

16. Tertiò, ad consequendum finem supernaturalem indiget homo medio supernaturali: sed prima salus hominis, nempe justificatio; & vltima salus, nempe æterna beatitudo, sunt supernaturales: illa enim est participatio diuini esse in via; hæc autem in supernaturali & intuitiua visione Dei consistit. Ergo ad illas assequendas indiget homo mediis supernaturalibus, quæ sont cognitio & amor, seu fides & charitas.

Ad finem supernaturalē media supernaturalia requiruntur.

17. Nec contra ista valet, quod ad obtinendam salutem sufficit præcepta naturalia obseruare, juxta illud Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Hæc autem sine actu fidei supernaturalis possunt seruari, vt ex Apostolo *Rom.* 2. liquet, vbi ait: *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.*

18. Primò, quia ex D. Augustino *lib.* 1. *de spir. & littera, cap.* 27. & D. Thom. 1. 2. *q.* 109. *art.* 4. *ad* 1. & *in cap.* 2. *Ep. ad Rom. lect.* 3. quando Apostolus ait, quod gentes naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, non excludit cognitionem supernaturalem, & gratiam, quæ data fuit nonnullis gentibus, vt Melchisedech, Iethro, Iob & aliis. Vnde de Iob *cap.* 1. dicitur, quod erat *justus, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo*: & ideo ly *naturaliter*, debet intelligi, vt loquitur D. Thomas, *per naturam gratiâ reformatam*; hoc est fide supernaturali illuminatam, licèt illis gentibus Lex Mosaïca, aut Euangelium adhuc non fuerint annuntiata. Adde quod sicut peccatum dicitur contra naturam; ita etiam gratia & cognitio potest dici naturalis, hoc est naturæ valde consentanea.

D. August. Nullus per vires naturales saluatur.

D. Thom.
Gratia dicitur naturalis, idest naturæ congrua, & consentanea.

19. Secundò, quia si particula illa, *naturaliter*, in sua natiua significatione sumatur, gentes possunt tantùm quædam præcepta moralia & faciliora obseruare, vt suos parentes honorare, non furari, & huiusmodi: non autem omnia, nec difficiliora, vt non concupisces, diliges Deum tuum plusquam teipsum: ad hæc enim auxilium exigitur supernaturale, & fides, ac consequenter ad salutem. Nec vllus vnquam etiam in lege naturæ absque actu fidei supernaturalis saluatus est; quia licèt tunc non fuisset præceptum supernaturale scriptis exaratum & determinatum; fuerunt tamen præcepta diuina fidei, spei & charitatis inspirata Adamo, & per posteros, vt per Seth, Enoch, Noë, &c. ad alios viuâ voce deriuata, vt ex D. Thoma 3. *p. q.* 70. *art.* 2. *ad* 2. colligit Soto *in* 4. *dist.* 1. *q.* 2. *art.* 3.

D. Thom. *Soto.*

20. Quamvis autem Baptismus suppleri valeat voto ipsius, quia in illo virtualiter continetur, & sic possit homo salutem consequi sine reali susceptione, sed cum voto Baptismi; tamen quia actus Fidei supernaturalis non continetur virtualiter in cognitione naturali, vtpote imperfectiori & inferiori, non potest suppleri, sed debet esse in re, vt homo saluetur. Vnde sicut notauit D. Thomas *q.* 14. *de verit. art.* 11. *ad* 1. homo educatus in syluis, vel apud barbaras nationes, sequens ductum rationis in prosequutione boni & fuga mali, & nihil audiuit de rebus fidei, à Deo vel interna inspiratione, vel alicuius hominis ministerio illuminabitur de mysteriis fidei, quæ ad justificationem & salutem necessariò credenda sunt, & cum actu fidei justificabitur & saluabitur, & non aliter. Sicut accidit Eunucho Candacis Reginæ Æthiopum, *Act.* 8. ad quem missus est Philippus: & Cornelio, ad quem S. Petrus missus est, *Act.* 10. sicut & Paulus ad quosdam in Macedonia, vt legitur *Actor.* 16. Et ideo D. Dionysius *cap.* 9. *Cæl. Hierarch.* refert multos gentilium Angelorum ministerio, qui eis fidei mysteria reuelarunt, salutem fuisse assequutos. Certum igitur ac indubitatum apud omnes recipitur, neminem sine fide, vel in via justificari, vel in patria glorificari: quod ita intelligendum est, vt fides in via mereatur homini gloriam in patria. Sed ad institutum nostrum redeamus, & fidem omninò ad sacrosanctæ mysterium Eucharistiæ percipiendum, tanquam ad præcipuum Christianæ Religionis arcanum, necessarium videamus.

Votum baptismi ipsum supplet, sed cognitio naturalis nequit supplere actum fidei.
D. Thom.
Obseruans legem naturalem à Deo, vel per Angelum illuminabitur, vt credat & saluetur.
D. Dionys.

§. VNICVS.

Summa ad diuinam Eucharistiam fides necessaria est.

21. QVid lucidius Sole? inquit Sapiens *Eccles.* 17. 30. Luminum omnium quæ vel per sydera, vel per aëra, vel etiam per omnes orbis partes diffun-

Sol corporei luminis fons.

diffunduntur, origo est, omnisque corporei splendoris fons inexhaustus. Eo fulgente, colorata omnia aciei exponuntur oculorum, quæ eius orbata luce, nec corporeos patiuntur obtutus. Attamen qui cætera visibilia præstat, in se minimè videtur: immenso quo splendet fulgore perstringit oculos, ac ex nimia collustratione intuentium pupillis tenebras offundit. In suis radiis aspicitur, qui in se non patitur intueri. Verùm quid est Sol? Inanimatum quid, sensu ac intellectu carens, suoque indefectibili lumine viui, immutabilis, diuinique iubaris simulacrum. *Vas admirabile, opus excelsi*, à Sapiente nominatur, *Eccl.* 43. 2. In illo posuit Deus tabernaculum suum, vt scilicet à rationali creatura eius in illo splendida cernatur imago. At typum vincit prototypus, & omnem visibilis solis splendorem superat inuisibilis Dei inuisibilis fulgidaque maiestas. Sanè Sole lucidior est, qui Solem, eiusque condidit lucem: splendidiori fulgore coruscat, qui etiam spiritualibus claritatibus fulget, omnium

Deus sole fulgentior.

etiam *spiritualium luminum pater*, vt à Iacobo Apostolo *cap.* 1. 17. appellatur. Illo lucente mentes nostræ fulgore replentur; eiusque illustratæ splendoribus, etiam supernaturales attingunt veritates.

22. Etenim nisi super nos eius lux affulgeat, nullum spirituale valet cernere intellectus noster obiectum. In duplici ordine constituuntur quæ nostris obiiciuntur ingeniis. Alia in ordine naturali, quæ lumine naturali mens nostra, non sine studio ac labore assequitur; alia in ordine supernaturali, quæ à Deo vt gratiæ authore, mundique reparatore, Ecclesiâ proponente, reuelata nullo conatu naturali possunt attingi. Sed cùm omnes naturæ humanæ facultates excedant, lumine tantùm supernaturali fidei diuinæ mentibus nostris infusæ creduntur. Multa sunt quæ hoc in ordine intellectui creato obiiciuntur, omnia scilicet Christianæ Religionis dogmata, inter quæ non infimum obtinet locum Sacratissima Eucharistia, mirabilisque, quam verbo Dei in illa operatur, panis in Christi corpus, & vini in eius sanguinem conuersio, seu transubstantiatio. Cùm enim hæc Verbi Diuini Incarnationis, quæ à D. Damasceno *miraculum miraculorum, & nouitas nouitatum* dicitur, sit extensio, vt ait D. Ioannes Chrysostomus, non potest magnum non esse miraculum, ac consequenter vt possit ab hominibus attingi & agnosci, speciali lumine fidei eorum intellectus debent collustrari.

Obiectum cognitionis humanæ, vel naturale, vel supernaturale.

Supernaturale sine fide non attingitur.

D. Damasc.

D. Chrysost.

23. Hinc S. D. in textu quem modò illustramus, non solùm fidem ad hoc attingendum mysterium, sed illam animosam, hoc est generosam, fortem, audacem postulauit. Quamuis enim eadem sit fides diuina, quæ in intellectu fidelium ex diuina infusione residet, tum ex vnitate subiecti, tum ex vnitate obiecti formalis, nempe reuelationis diuinæ cum propositione Ecclesiæ: tamen specialis quodammodò videtur actus fidei necessarius circa sacrosanctam Eucharistiam, propter specialem huius mysterij altitudinem, nouitatem, difficultatem, ac raritatem. Vnde insolitum quod in hoc Sacramento munus Deus concessit Ecclesiæ, eius simul fuit ch... ...tis finis, & fidei Christianæ complementum.

Magna fides requiritur ad Eucharistiã percipiendã.

24. Sicuti enim in primo totius orbis opificio per cæli, terræque, lucis, stellarum, solis, lunæ, aliorumque syderum, necnon plantarum, piscium, volatilium, animalium, immò & Angelorum creationem, tandem ad hominem, Angelorum & animalium, cœli, terræque, ac totius vniuersi compendium formandum accessit rerum omnium Conditor: ita in orbis reparatione, qui omnia creauerat Dei Filius, per sexcenta portentosa opera, per ineffabilium prædicationem Sacramentorum, quæ à solo Dei Vnigenito poterant enarrari, ad immensæ, quâ prosequebatur homines, charitatis perfectionem, & Christianæ Fidei complementum, iamiam moriturus inæstimabile corporis & sanguinis sui beneficium in inscrutabili Eucharistiæ Sacramento manducandum & bibendum hominibus contulit, concessit, donauit. Tunc enim nouum, ac planè naturæ incredibile accidit, vt seipsum propriis ferret manibus, & proprio ore corpus suum manducaret, ac sanguinem suum biberet. Quod vtique adeò nouum ac inusitatum naturæ visum est, vt illius tantùm lumine vtentibus prorsus incredibile apparuerit: nam dum Christus quod facere decreuerat exprimebat, se carnem suam in cibum, & sanguinem in potum daturum, Ioan. 6. 53. *Litigabant Iudæi ad inuicem dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum.* Immò & quibusdam Christus in hoc insanire visus est, sicut notauit D. Augustinus *conc.* 1. *in psalm.* 33. vbi ait: *Ille dicebat, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, quia mutauerat vultum suum, quasi furor iste & insania videbatur, dare carnem suam manducandam hominibus, & bibendum sanguinem. Ideo quasi insanus putatus est David, quando dixit ipse Achis, Arreptitium hunc mihi adduxistis. Nonne videtur insania, Manducate carnem meam, & bibite sanguinem meum; & quicumque non manducauerit carnem meam, & non biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam? Quasi insanire videbatur. Sed Regi Achis insanire videbatur, idest stultis & ignorantibus; ideo dimisit eos, & abiit.* Hæc Augustinus: quibus ostendit quàm difficilis ad credendum hominibus ratione tantùm vtentibus appareat Sacratissima Eucharistia, cùm & in ipsa (qui tanto suam ditauit Ecclesiam Sacramento) ipsis insanire visus fit.

Ab omnium rerum creatione ad hominis productionem transiuit Creator.

Eucharistia miraculorũ Christi complementum.

Christus in Eucharistia quibusdam insanire visus est.

Alia quæ credenda proponit Ecclesia, omnibus ad fidem venientibus semper exposuit: illa catechumenis enarrauit, nec vllus olim adultus sacro lauacro tinctus est, nisi postquam Deum vnum in essentia, trinum in personis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum confessus, Filium ex Maria Virgine natum, passum, sepultum è mortuis surrexisse, & ad cœlos ascendisse, se credere proprio ore declarauit: at nemini ante susceptum Baptismum reconditum Eucharistiæ mysterium pandebatur. Cauebant sibi Maiores & Ecclesiarum Pastores, dum baptizatis & catechumenis indiscriminatim Christianam Fidem pro concione exponebant, ne tremenda corporis & sanguinis Domini mysteria propalarent, vt apud sanctos Patres passim videre est, adeo occultum, ac super omnem humanum captum semper reputatum fuit hoc Sacramentum. Vnde D. August. *tr.* 11. *in Ioan.* explicans illud Ioan. 2. 24. *Iesus non credebat semetipsum eis*, dicit istud conuenire catechumenis, quibus non se præbebat Dominus per Eucharistiam. *Si dixerimus* (inquit) *catechumeno, credis in Christum? Respondet, credo: & signat se cruce Christi, portat in fronte, & non erubescit de cruce Domini sui. Ecce credit in nomine eius. Interrogemus eum, Manducas carnem Filij hominis, & bibis sanguinem Filij hominis?*

25.

Alia fidei mysteria catechumenis exponebantur.

Non autem Eucharistia.

D. August.

Catechumeni tempore D. Aug. signo crucis frontem terebant.

Nescis

Nescit quid dicimus, quia Iesus non se credidit ei. Et infra docens baptizatis sacram Eucharistiam & exponi, & concedi, ait: *Quò perducit credentes & baptizatos? Ad manna: ecce dico manna. Notum est quid acceperunt Iudai, populus Israel: notum est quid illis pluisset Dominus de cœlo; & nesciunt catechumeni quid accipiant Christiani? Erubescant ergo, quia nesciunt: transeant per Mare Rubrum, manducent manna, vt quomodo crediderunt in nomine Iesu, sic seipsis credat Iesus.* Hæc Augustinus, vbi per metaphoram transitûs Maris Rubri catechumenos ad suscipiendum Baptismum hortatur, vt sacris vndis renouati Sacramentum corporis Domini & agnoscere valeant, & manducare. Vnde idem Augustinus *serm. 2. de verb. Apostoli*, expresse docet Eucharistiam tantùm à baptizatis cognosci. *Loquutus est Redemptor*, inquit, *de corpore & sanguine suo: quod corpus dixit escam, & sanguinem potum, Sacramentum fidelium agnoscunt fideles.* Et in plurimis aliis locis, vt *lib. 10. de ciuit. cap. 6. in psal. 39. in psalm. 109. & lib. 50. hom. hom. 42.* vtitur hoc modo loquendi: *Norunt fideles quæ dicimus; intelligunt de quibus loquimur*, vt ostendat non à catechumenis, sed à baptizatis tantùm Eucharistiæ arcanum percipi. Vnde & Cyrillus Alexand. *in Ioan.* idem docet, dum ait: *Sciant igitur baptizati homines, & diuinæ gratiæ* (hoc est Eucharistiæ) *participes facti*, &c. Non ergo incipientem fidem, qualis est catechumenorum; sed perfectam & jam adultam, immò & animosam, qualis est baptizatorum, sacrosancta corporis & sanguinis Domini mysteria vt credantur & recipiantur, exigunt.

Baptizatis dumtaxat mysterium Eucharistiæ exponebatur.

Perfecta fides ad Eucharistiam necessaria.

26. Hinc plane veteres Ecclesiæ Doctores de Eucharistia tectè & arcanè loquuti sunt & scripserunt, ne Gentiles tantam rem audientes, & non intelligentes irriderent & subsannarent. Immò & Apostolus de ea loquens, juxta plures Interpretes relatos à Cornelio à Lapide, 1. Tim. 3. 9. *Mysterium fidei* appellauit, dicens: *Habentes mysterium fidei in conscientia pura.* Quo vocabulo non solùm dogma fidei, sicut alia credibilia, sed etiam mysterium, quasi specialem habens difficultatem, vocitatur. Vnde in forma consecrationis vini in sanguinem Christi, duæ illæ voces positæ sunt, scilicet, *mysterium fidei*, ex traditione Domini, quæ ad Ecclesiam per Apostolos peruenit, secundùm illud 1. Cor. 11. *Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis*; vt notauit D. Thomas 3. *p. q. 78. art. 3. ad nonum*, & Innoc. III. *cap. Cùm Marthæ, de celebr. miss.* Quare Sancti Patres, Dionysius, Chrysostomus, Cyrillus & Basilius Eucharistiam antonomasticè *mysterium*, vel tremenda mysteria vocant, vt tanti Sacramenti insuperabilem altitudinem ac profunditatem insinuent, ac innuant non nisi à summa & animosa fide attingi.

Obscurè de Euchar. loquebantur Antiqui. & quare à Paulo Eucharistia vocatur mysterium fidei.

D. Thom.

Dionys. Chrysost. Cyrillus. Basil.

27. Licèt autem altissimum sit hoc mysterium, quia tamen non credendum proponitur nisi illis qui jam ineffabilia Incarnationis Verbi Dei, Trinitatis, & similium sacramenta confessi sunt, non incredibile censetur, sed ab omnibus qui se Christi fidem habere gloriantur, debet admitti. Etenim ingenti prouidentiâ factum est, vt hoc miraculum non nisi post alia jam credita proponeretur credendum; vt qui jam omnipotentiæ Dei pro hominum salute incarnari crediderunt, eidem corpus & sanguinem suum sub panis & vini speciebus largienti credere non recusent. Sicut enim, vt Virginis partus possibilis putaretur, quædam steriles genuerunt, vt Sara Abrahæ coniux, Anna Elcanæ vxor, & tandem Elisabeth Zachariæ Ioannem Baptistam peperit, quod notauit D. Chrysost. *hom. 49. in Gen.* vbi ex illo Luc. 1. 36. *Et hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis*, inquit: *Vt scias quod propter hoc steriles priùs fuerunt* (scilicet illæ quæ fœcundatæ sunt,) *vt credatur virginitatis partus*: ita vt Christum corpus suum & sanguinem in Eucharistia hominibus dedisse Christiani non dubitent; priùs jubentur credere ipsum Dei Filium semetipsum hominibus donasse, dum *semetipsum exinaniuit formam serui accipiens in similitudinem hominum factus*, in purissimo immaculatæ Virginis vtero, ex quo, nouem post Incarnationem decursis mensibus, matris integritatem consecrans & non minuens, in Bethlehem natus est. Vndè quemadmodum, vt loquitur Chrysostomus loco cit. *quando tibi dicit Iudæus: Quomodo peperit Virgo? Dicendum illi est: Quomodo peperit sterilis?* quia sterilitas viam parat virginitatis: ita quando hæreticus, qui Christiani nomine gloriatur, postulabit: *Quomodo potest sub speciebus panis & vini verum corpus & sanguis Christi dari hominibus? Quomodo in corpus transit panis, & quomodo vinum in eius sanguinem vertitur?* Illi statim dicendum est: *Quomodo potuit Verbum Diuinum increatum fieri, ita vt de illo dicatur*, Ioan. 1. 14. *Verbum caro factum est*: immensum angusti vteri spatio concludi; & tamen de illo dicitur, Luc. 1. 31. *Ecce concipies in vtero*, &c. æternum tempori subdi, & annis mensurari, vt dicitur Luc. 2. 42. *Cùm factus esset Iesus annorum duodecim*: & tandem ante secula ex Patre natum, in tempore nasci ex Virgine: quod fides docet Christiana. Cùm ergo Incarnationis *sacramentum à seculis absconditum*, vt loquitur Apostolus *Eph. 3. 9.* ac humani captum ingenij longè superans, licet ineffabile ac incomprehensibile, ab istis credatur; cur mirabile sacrosanctæ mysterium Eucharistiæ ab istis non creditur, cùm vtrumque miraculum ab eodem authore procedat, eundem Filium Dei contineat, eodem primæ veritatis ore sit annuntiatum, eisdem signis ac sacrorum testimoniis eloquiorum confirmetur.

Cur Eucharistiæ mysterium non nisi post alia credendum proponitur.

D. Chrysost.

Miracula miraculis, & mysteria mysteriis comprobanda.

Hoc argumento vsus est D. Ambros. *de his qui initiantur myst. cap. 9.* vbi ait: *Suis* (hoc est Christi) *vtamur exemplis, Incarnationisque astruamus mystery veritatem. Nunquid naturæ vsus processit, cùm Iesus Dominus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur, quod præter naturæ ordinem Virgo generauit, & hoc quod conficimus corpus ex Virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore; cùm præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine.* Hæc Ambrosius. 28.

Maximam etenim non solùm conformitatem, 29.
sed etiam affinitatem cum Verbi Dei Incarnatione sacrosancta habet Eucharistia, & non dissimilia in vtroque mysterio continentur miracula. Nam sicuti dum Verbum homo factum est, purissimus intemeratæ Virginis sanguis, agente Spiritu Sancto, in Saluatoris carnem mutatus est; quod docuit D. Damascenus *lib. 3. fid. cap. 2.* dum inquit: *Filius Dei construxit sibiipsi ex castissimis, & purissimis sanguinibus Virginis carnem animatam animâ rationali*: ita in sanctissimæ mysterio Eucharistiæ ex pane & vino, diuinâ operante virtute, corpus & sanguis Christi producuntur per realem

Conformitas maxima inter mysterium Incarnationis & Eucharistiæ.

Ex sanguine B. Virginis formatum est corpus Christi, ex pane fit idem corpus.

mutationem substantiæ panis & vini in substantiam corporis & sanguinis Domini.

30\. *Diuinitas latebat in humanitate, vtramque latet in Eucharistia.*

Latet in Incarnatione Verbi Diuinitas humanitate veluti obumbrata: at in Sacramento Eucharistiæ, vtraque Christi natura, humana scilicet & diuina, panis & vini accidentibus tegitur. Et sicuti ille qui aliquando de Christi resurrectione dubitauit, hominem tantùm tangens, Deum confessus est, exclamans Ioan. 20. *Dominus meus, & Deus meus*: ita qui tantùm huius Sacramenti accidentia tangit & videt, firmiter credere debet, Deum ac Dominum nostrum Iesum Christum ibidem realiter contineri. Quod cecinit D. Thomas in rythmo ad sanctissimam Eucharistiam, his verbis:

Visus, gustus, tactus in te fallitur;
Sed auditu solo tutò creditur.

Et infrà:

In cruce latebat sola Deitas:
At hic latet simul & humanitas.
Ambo tamen credens, atque confitens,
Peto quod petiuit Latro pœnitens.
Plagas sicut Thomas non intueor;
Deum tamen meum te confiteor.

31\. *In sinu patris, & in vtero matris erat filius Dei.* *Ad dexteram Dei sedet: & in Eucharistia exhibet corpus Christi.*

Licèt verum sit, quod per Incarnationem Verbum Dei vtero B. Mariæ Virginis fuerit clausum, quod ex illo exierit per natiuitatem, ac cum hominibus realiter fuerit conuersatum; nusquam tamen extra sinum fuit Patris: semper in cœlis extitit, & solium infinitæ occupauit maiestatis, quamuis in terris humilis Christus ac subditus versaretur. Simile in altaris apparet Sacramento. In ipso enim realiter Christi corpus continetur; quod tamen in cœlis Patris dexteræ assidet gloriosum: & licèt visibiliter Beatos omnes in Empyreo lætificet, simul tamen sese inuisibiliter in terris, fidelibus exhibet manducandum.

32\. *Infra Angelos descendit per Incarnationem: infra homines descendit in Eucharistia.*

A sua quodammodò recessit magnitudine, dum humanam assumpsit naturam Verbum Dei: à sinu Patris, vbi supra Angelos regnabat, ad sinum matris, infra Angelos descendit, vt ipsis Angelis minor cum hominibus, ac pro hominibus homo Patri subderetur; vt sicuti loquitur Augustinus in psalm. 18. 7. *humilis misericordiâ esset infra omnes, qui fortis maiestate est supra omnes.* Eandem, immò & maiorem Christus in Eucharistia tenet humilitatem: à visibili & externa, quæ maximè speciosa, etiam cum venustate emittit maiestatem, formâ recedit: nullatenus aut videtur, aut sentitur: & factus iustorum alimentum, nec pessimis aut sceleratis hominibus se denegat comedendum, ita vt non solùm possit hîc dicere: *Ego sum vermis, & non homo*, psal. 21. 7. sed etiam vermium aliquando nutrimentum; adeo vt cum D. Bernardo liceat admirando exclamare! *O nouissimum, & altissimum! O humilem, & sublimem! Opprobrium hominum, & gloriam Angelorum.*

33\. *Hominibus per Incarnationem conglutinatus est: eisdem intimè vnitur per Eucharistiam.*

Humanitati per Incarnationem adeo Filius Dei conglutinatus est, vt verus homo Deus sit; nam vt loquitur D. Leo serm. 17: de passione Domini: *In tantam vnitatem Dei, & hominis natura conuenit, vt nec supplicio potuerit dirimi, nec morte disiungi.* Vnde & homines, Deum secum habere, poterant gloriari, quod nomine Emanuël, Christo ab Isaïa 9. attributo, quod *nobiscum Deus* sonat, significatum est. Idem in Eucharistia cernitur; tremendo hoc quippe mysterio nouo modo Deus hominibus coniunctus est, non solùm tanquam redemptor, & pastor; sed etiam tanquam redemptio, & pabulum: vtriusque enim munus præstat, vel oblatione, vel huius participatione Sacramenti. Itaque ad hoc ineffabile donum verba Christi, quæ Matth. vlt. pronuntiauit, *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi*, referuntur.

34\. *Humano supposito caruit in Incarnatione: & proprio subiecto carent accidentia in Eucharistia.*

Proprio orbatur supposito humana assumpta à Verbo natura, vt diuino & increato Filij Dei donetur, & nobilissimâ subsistentiâ freta theandricas, hoc est diuinas simul & humanas eliciat actiones. A proprio pariter in Eucharistia panis & vini accidentia avelluntur subiecto, vt transmutatâ in corpus & sanguinem Christi eorum substantiâ, sine vllo subiecto, nobiliori modo, à diuina omnipotentia miraculosè sustententur.

35\. *In Incarnatione tota ratio facti est potentia facientis: idem repetitur in Eucharistia.*

Stupendum est Incarnationis mysterium, eorumque omnium, quæ in conceptione ac Christi natiuitate notantur, prodigiorum nulla potest assignari ratio, nisi diuina omnipotentia: ibi enim tota ratio facti est potentia facientis. Vnde & Christus Dominus antonomasticè à Propheta Habacuch 3. 2. *opus Dei* appellatur. Et Angelus Mariæ Virgini seriem huius exponens mysterij, ad diuinam virtutem recurrit, *Luc.* 1. dum inquit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ita omnium, quæ in sacra Eucharistia continentur, miraculorum nulla alia ratio datur, nisi diuina cum omnipotentia coniuncta voluntas; ideoque vtrique, & Incarnationis, & Eucharistiæ mysterio verba conueniunt Apostoli, 1. *Cor.* 2. quibus inquit, quod *loquimur sapientiam in mysterio quæ absconditæ est.* Nam vt ibidem inquit D. Ambrosius: *Abscondita est Dei sapientia, dum non in verbis, sed in virtute est, non humanâ ratione possibilis, sed spiritus efficaciâ credibilis.*

36\. *Angelica & humana ratio deficiunt in Incarnatione: eadē non attingit Eucharistiā.*

Denique omnem vincit intellectum Diuini Verbi Incarnatio, nullaque humani, etiam acutissima acies ingenij, naturæ viribus tantum potest assequi mysterium, quod ab Apostolo Eph. 3. 9. *inuestigabiles diuitiæ Christi, & sacramentum absconditum a seculis in Deo*, vocitatur. Ipsi etiam Angeli suorum copiâ luminum tanto impares adhuc sunt inscrutabili arcano, nullamque, nisi Deo reuelante, de eo possunt habere notitiam. Vnde & D. Ambrosius de Verbi Dei generatione non solùm æterna, quâ à Patre procedit, sed temporaneâ, quâ à Virgine generatur & nascitur: *Mihi* (inquit) *cui impossibile est generationis secretum, mens deficit, vox silet, non mea tantùm, sed & Angelorum.* Omnem etiam cognitionem naturalem, siue Angelicam, siue humanam, sanctissimum Eucharistiæ transcendit Sacramentum: cùm enim modus essendi, quo Christus est in hoc Sacramento, sit penitus supernaturalis, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 76. *art.* 7. intellectus hominis viatoris, vel etiam Angelicus, secundùm sua naturalia non sufficit ad illud cognoscendum; sed vterque diuinâ reuelatione, & fide supernaturali indiget, vt tantum valeat attingere mysterium.

37\. *Non ergo humana ratione inuestiganda est Eucharistia.*

Ex quibus omnibus manifestè conuincitur, summam inter Incarnationem & Eucharistiam similitudinem ac affinitatem reperiri: quæ sanè duo ad tanti reuerentiam Sacramenti etiam hæreticorum pudorem inferunt. Primum quidem, quòd nusquam naturali ratione Eucharistiæ veritas rimanda est; quia hæc Dei Incarnationi simillima, omnem naturalis rationis conatum superat, vtpote vnus ex

ex præcipuis Fidei Christianæ articulis, immò & antonomasticè dicitur *Mysterium fidei*; ac consequenter malè à nouantibus realis Christi in hoc Sacramento præsentia rationibus naturalibus impugnatur. Abscedant ergo ab ineffabili mysterio sensuum ac naturalis cognitionis infirma ac nebulosa lumina: sola accedat auris, vt abdicatis omnibus externis rerum speciebus, fidelem verbis Christi loquentis præstet auditum, qui fidem producens, mentem supernaturali, licèt obscuro, splendore collustret, vt abditissimum hoc Christianæ Religionis arcanum suscipiat, credat, profiteatur.

38. Secundò infertur, quod cùm Nouatores incomprehensibilem Diuini Verbi ex B. Maria Virgine incarnationem credant, ac licèt humani captum ingenij superantem, totis viribus amplectantur; necessariò ineffabile sacrosanctæ mysterium Eucharistiæ, & realem in ea corporis & sanguinis Christi præsentiam per realem mutationem, seu transubstantiationem panis & vini, credere tenentur; cùm istud ex illo sequatur, maiorque non sit difficultas panem substantialiter diuinâ virtute mutari in corpus Christi, quàm hominem Deum fieri, & Deum hominem factum hominibus subdi, & ab eis non solùm mira, sed etiam indigna pro illis tolerare. Maxime cùm omnia quæ hac tempestate contra realem corporis Christi præsentiam opponunt hæretici, sint veterum Gentilium ac Philosophorum contra Filij Dei incarnationem argumenta, ab antiquis Ecclesiæ Doctoribus resoluta, enodata & dissipata. Qui igitur in Christum credere gloriantur, eiusque ex Virgine natiuitatem miram, aliaque eius miracula ab Euangelistis enarrata suscipiunt; cur solennia eius verba, quibus Eucharistiam instituit, in eaque se corpus proprium in cibum, & sanguinem in potum, vt homines ad vitam nutriret æternam, tradere declarauit, non recipient? Cur impugnabunt? Ipsis loquatur Eusebius Emissenus serm. 5. de Pascha: *Nec dubitet (inquit) quispiam creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in Dominici corporis transire posse naturam; cùm ipsum hominem videat artificio cælestis misericordia Christi corpus effectum.* Hæc ille, quibus nouantes omninò confodit: cùm enim hominem Deum factum per incarnationem credant; cur panem & vinum virtute diuina in corpus & sanguinem Christi transmutari credere recusant? Vtrumque fide diuinâ, omni exclusâ dubitatione, ac penitus amandatâ ratiocinatione, credant ac confiteantur. *Fides* enim, vt inquit Greg. hom. 26. in Euangel. *non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.*

Verbi incarnationem confitentes veritatem nequeunt negare Eucharistiæ.

Eadem contra Eucharistiam, quæ contra incarnationem gentiles, opponunt hæretici.

Euseb. Emiss.

Rationem non patitur fides.

39. Tanta autem fuit inter mysterium Incarnationis & Eucharistiæ Sacramentum omni Ecclesiæ ætate connexio, vt S. Ignatius Apostolorum discipulus, Antiochiæ Episcopus, quem D. Dionysius *lib. de diuin. nom.* Diuinum appellat, scriptis mandarit, primos qui Eucharistiæ veritatem negauerunt, fuisse illos hæreticos qui Verbum Dei carnem sumpsisse in sacratissimo Virginis vtero negabant, & carnem Christi in Altaris Sacramento non ponebant, quia nullam Christo fuisse veram carnem mentiebantur. Sic enim habet Ignatius *ep. ad Smyrnenses*, vt refert Theodoretus dial. 3. *Eucharistias & oblationes non admittunt, quòd non confiteantur Eucharistiam esse carnem Saluatoris, quæ pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitauit.* Vnde Catholici ex veritate Incarnationis veritatem carnis Christi in Eucharistia probauerunt: immò eadem virtute quâ corpus Christi in vtero B. Mariæ Virginis formatum est, panem in carnem Christi in Eucharistia transmutari docuerunt. Quo pacto Hesychius *lib. 6. in Leuit. cap. 22.* ait: *Sancta sanctorum sunt propriè Christi mysteria, quia ipsius est corpus, de quo Gabriel ad Virginem dicebat, Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque & quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* Vnde & D. Ambrosius mysterium Eucharistiæ Incarnatione confirmat *lib. 4. de Sacram. cap. 4.* dum ait: *Accipe quemadmodum sermo Christi creaturam omnem mutare consueuit, & mutat quando vult instituta naturæ. Primum omnium de generatione eius sumamus exemplum. Consuetudo est, vt non generetur homo, nisi ex viro & muliere, & consuetudine coniugali: sed quia voluit Dominus, qui ex hoc elegit Sacramentum, & de Spiritu sancto, & de Virgine natus est.* Hæc ille. Itaque ob maximam, quâ nectuntur, affinitatem Incarnationis, & Eucharistiæ mysteria, neutrum cognitioni naturali patere constat: sed vtrumque fide supernaturali ac diuina, immò & animosa, vt loquitur D. Thomas, maximâ reuerentiâ ac pietate credendum est.

D. Ignatius.

Qui primi Eucharistiã impugnarũt fuerunt illi, qui Verbi incarnationẽ negauerunt.

Theodoret.

Hesychius.

D. Ambros.

Ex Incarnatione veritas probatur Eucharistiæ.

Sectio II.

Christianæ Fidei dignitas expenditur.

Pretiosum quoddam, ac cœleste monile fides est. Desursum est, quæ mentem humanam sursum eleuat, & supra omnia ordinis naturalis extollit. Diuina est, quæ à Deo vt authore supernaturali, humano infunditur intellectui, ipsumque ad increatum Diuinæ Maiestatis solium euehit. Parum dixi, ad ipsam immensam, nullique naturali facultati peruiam Deitatis abyssum veluti manuducit, vt inaccessa attingat, inuisibilia lustret, incomprehensibilia percipiat, infinita metiatur, ac inscrutabilia Religionis Christianæ mysteria capiat & contempletur. Æternæ Triados arcanum, Patris, Filij, ac Spiritus sancti vnitatem indiuiduam, ac discretionem singularem; Patrem ingenitum, & tamen generantem; Filium genitum, & non generantem, vtrumque indiuisibiliter spirantem, nec tamen spiratum; Spiritum sanctum ab vtroque spiratum, sed minimè spirantem, aliaque adorandæ ac indiuiduæ Trinitatis miracula detegit: Verbi Dei, Patris vnigeniti splendoris, imaginis, in omnibus & per omnia Parenti coæqualis, humani expiandi piaculi, & perditorum salutis asserendæ gratiâ descensum in Virginis vterum, eius in virginali pudoris aula incarnationem, natiuitatem mirabilem, vitam sanctissimam, miracula innumera, mortem portentosam, gloriosam resurrectionem, admirabilem in cœlo ascensionem, felicem spiritualis eius sobolis, hoc est gentis Christianorum, per septem Ecclesiæ Sacramenta propagationem; Baptismum salutis, Religionis, & Ecclesiæ ianuam; Eucharistiam cœleste pabulum, quo amantissimus Redemptor proprij corporis sui pabulo, sanguinisque poculo suos reficit;

40.

Pretiosa & diuina res est fides.

Inaccessa attingit.

aliaque fexcenta, quæ longum effet recenfere, Chriftianæ pietatis Sacramenta, quæ in Symbolis paffim occurrunt, explanat, propalat, manifeftat. Hæc funt quæ amantiffima Chrifti Sponfa Sponfi fulgoribus illuftrata, filiis fuis credenda proponit, fed poftquam fide fupra fe éleuata altiffima nouit arcana; quæ enim credit Ecclefia, fidelibus tanquam Chrifti vox annuntiat: & illi diuino afflante Numine, intellectu fidei lumine illuftrato, & piâ motione voluntate excitatâ, à Deo reuelatis, & ab Ecclefia propofitis myfteriorum fecretis abditiffimis firmiter affentiuntur.

Ecclefia credenda, vt Chrifti vox, fidelibus proponit.

41. Sanè fidem cœleftem, immò diuinum diceres oculum, humanæ menti à Deo mirabili bonitate conceffum, quo in tenebris videt, intuetur in caligine, & fupra omnes cœlos, omnefque Angelorum choros, Deum qui ex inacceffibili, quam habitat luce, inuifibilis eft, contemplatur. Vt enim loquitur Theodoretus orat. de fide, *quod eft oculus in corpore, hoc eft fides in mente.* Vnde & D. Bernardus fidem perfpicacem & oculatam pronuntiauit *ferm. 2. de Epiphania*, vbi ait: *Videte quam oculata fit fides, quam lynceos oculos habeat, diligentiùs confiderate. Cognofcit Dei Filium lactantem, cognofcit in ligno pendentem, cognofcis morientem. Siquidem Latro in patibulo, Magi in ftabulo cognofcunt. Ille clauis infixum, ifti pannis inuolutum. Centurio verò vitam agnouit in morte.* Hæc ille. Sed quanta fit fidei oculi acies, quis attinget? Ad diuerfa, immò & diffona, ac in infinitum diftantia fimul fertur ubiecta, fimulque cœlum & terram, immò & cœlorum Creatorem afpicit. In ftabulo cœlum empyreum reperit, & in vndecim dierum paruulo æternum, magnumque Dei Verbum adorat. Vlteriùs tendit, nec folùm magna in minimis, & increata in creaturis detegit: fed etiam diftantia jungit, & repugnantia repugnantibus connectit. Solium in patibulo, regnantem in crucifixo, & vitam immortalem in moriente videt, agnofcit, confitetur. Eo igitur modo fideles fidei oculo *illuminatos habent oculos cordis*, vt loquitur Paulus *Eph.* 1. 18. & dum in via militantes ad diuina cæcutire videntur, cœlos penetrant, & ea quæ in finu Dei latent arcana verba, non folùm audiunt, fed loquuntur.

Diuinus oculus eft fides.

Theodoret.

D. Bernard.

Lynceos habet oculos fides.

Oppofita fides coniungit.

42. Id teftatur Apoftolus, dum 1. Cor. 2. 6. *Sapientiam*, inquit, *loquimur inter perfectos, fapientiam verò non huius feculi, neque Principum huius feculi, qui deftruuntur: fed loquimur Dei fapientiam in myfterio, quæ abfcondita eft.* Vbi gentium Doctor nomine fapientiæ abfconditæ profundam fidei dogmatum doctrinam, & fupernaturalium Trinitatis, Incarnationis, & huiufmodi myfteriorum reuelationem intelligit. Hæc enim fapientia vires omnes fuperat naturales, omnemque humani ingenij aciem etiam acutiffimam tranfcendit. Illi namque qui Principes in hoc feculo vocitantur, vel authoritate & potentiâ, vt Reges, Imperatores, Duces, cæterique Dynaftæ: vel fcientiâ & fubtilitate doctrinæ, vt Philofophi & Oratores: vel Impietate & vfurpatione, vt Dæmones, qui omnes à Chrifto in hoc verbo inuoluti funt, Ioan. 12. *Nunc princeps huius mundi ejicietur foras*, nullatenus illam intelligunt: vnde de ea dicitur Iob 28. 21. quod *abfcondita eft ab oculis omnium viuentium.* Attamen quæ à malis Angelis ignorantur arcana, quæ Reges ac Imperatores non valuerunt cognofcere, & tandem Philofophi & Oratores ingeniorum acuminibus penetrare nefcierunt; hæc vir intelligit Chriftianus, hæc capit fidelis, hæc attingit, ac pronuntiat. Immò quæ in cœlo ignorauerunt Angeli (naturali cognitione) cognofcunt in terra, qui fidei illuftrationibus inftruuntur. Vnde & Paulus Angelos à fidelium vel prædicatione, vel confeffione myfteria fidei addifcere infinuat, *Ephef.* 3. 10. dum ait: *Vt innotefcat Principatibus, & poteftatibus in cœleftibus multiformis fapientia Dei.* Nullatenus autem exiftimes, claram effe fidelis rerum diuinarum in hac peregrinatione notitiam; fed illam omninò effe obfcuram, conftanter tenendum eft. Quamuis enim fides mentem illuminet, non tamen claritatibus replet: firmitatem tribuit, ac infallibilem certitudinem; non tamen euidentiam quæ ftatui viatoris repugnat. Vnde & D. Thomas fidei paffim lumen attribuit, fed obfcurum: at non obfcurat, fed illuftrat; vifum quippe tribuit, non euidentem, fed certum; non clarum, fed ænigmaticum. *Videmus*, inquit Apoftolus 1. Cor. 13. 12. *nunc per fpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognofco ex parte; tunc autem cognofcam ficut & cognitus fum.* Siquidem ex merito fidei vifio intuitiua Dei, & eorum quæ firmiter credimus, myfteriorum plena perfectaque notitia dabitur. Sicut enim in prima rerum creatione dixit Deus e tenebris lucem fplendefcere; ita in hominis reparatione in cordibus hominum perobfcurum fidei lumen illuxit, vt ex tenebris fidei fplendida vifio gloriæ in eorum mentibus effulgeat.

Sapientia abfcondita funt fidei Chriftianæ myfteria.

Principes feculi, authoritate Reges, fcientiâ Philofophi, impietate dæmones.

Quæ Angelus nefcit, hæc fidelis intelligit.

Fides firma eft, fed obfcura.

D. Thom.

Obfcurum fidei lumen illuftrat.

Hinc eft quod D. Bernardus exponens illud Cant. 1. 10. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento*, ferm. 41. in Cant. ait: *O Sponfa, intuendi dilecti inhias claritati! Sed hoc alterius temporis eft: damus autem inpræfentiarum ornamenta auribus tuis, & erit præparatio ad hoc ipfum quod poftulas.* Vbi Bernardus alludit ad illud Apoftoli, Rom. 10. 17. *Fides ex auditu.* Hæc autem viatori omninò neceffaria eft, vt per illam cor mundum habeat, & ad Dei claram ac intuitiuam vifionem perueniat. Quare idem Bernardus concludit: *Gradus eft auditus ad vifum; proinde audi, & inclina aurem tuam ornamentis, quæ tibi fecimus, vt per auditus obedientiam ad gloriam peruenias vifionis.* Cui poffumus addere, fideli animæ à Pfalmifta intimatum effe, vt priùs audiret, quàm videret; hoc eft, vt priùs verbis quæ per auditum fufcepit, firmiter, feclusâ omni euidentiâ, crederet, vt deinde quæ credidit, intuitiuè videret. *Audi filia, & vide*, inquit Pfalmifta *pfal.* 44. 11. Quod exponens S. Fulgentius *lib.* 1. *ad Monimum*, inquit: *Ecclefiæ dicitur, audi filia, & vide: quia ifte in homine ordo diuinæ eft redemptionis ac remunerationis, vt nunc juftificatus credat, quod tunc glorificatus accipiat.* 43.

D. Bernard.

Fides difpofitio ad gloriam.

Priùs audiendum, poftea videndum; quia fides gloriam præcedit.

S. Fulgent.

§. I.

Præftantiffimum Dei donum fides eft.

O*Mne datum optimum, & omne donum perfectum defurfum eft, defcendens à patre luminum*, Iacobus inquit Apoftolus *cap.* 1. 17. Optima eft, perfecta eft, quâ in Iefum Chriftum credimus, fides: cùm & optimos, & perfectos præftet credentes, eofque à cæteris & imperfectis, & peffimis incredulis difcernat hominibus. A quo ergo procedet? A quo emanabit? A quo orietur, nifi ab inexhaufto 44.

Fides Dei donum pretiofum.

exhausto honorum omnium fonte, immenso omnium perfectionum oceano, supernaturalium luminum principio ac parente? Solius Dei est perditum hominem reparare, eius curare vulnera, mederi languoribus, ac tenebras illuminare. Hæc fide operatur, quam infinitâ misericordiâ mentibus humanis infundens, generalem omnibus hominum infirmitatibus medelam elargitur. Fide enim corda hominum ab omni inquinamento purgantur, ab omni errore segregantur, prauis mundi huius tenebris liberantur, & ipsi Deo loquenti ac ineffabiles veritates pronuncianti copulantur. Vnde cùm nullum agens creatum errantem & auersum à Deo hominem, ipsum vel in viam rectam dirigere, vel ad Deum reducere valeat; certumque sit ac indubitatum, hæc duo à fide hominem recipere beneficia, illam speciale donum Dei esse necessariò dicendum est.

Errantem reuocat hominem, & illum ad Deũ dirigit fides.

45. Hoc sacra vtriusque Testamenti protestantur eloquia. Ideo enim à Deo Dauid suarum illustrationem petebat tenebrarum, dum *psal.* 17. 29. dicebat, *Deus meus illumina tenebras meas*; quia non solùm gratiæ diuinæ exundatione peccata lauantur, sed etiam fidei fulgore tenebrarum huius seculi caligines à Deo destruuntur. Alia & plurima veteris Scripturæ in tantæ confirmationem veritatis testimonia producere esset facile, sed ab illis consultò abstinemus, vt luculenta ex nouo Testamento producamus. Nam ipsa, quæ nec fallit, nec fallitur Veritas, inquit Ioan. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Quod exponens Augustinus tract. 26. in Ioan. *Magna* (inquit) *gratia commendatio. Nemo venit, nisi tractus. Quem trahat, & quem non trahat; quare istum trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Semel accipe, & intellige. Nondum traheris, ora vt traharis. Quid hîc dicimus fratres? Si trahimur ad Christum, ergo inuiti credimus, ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. Noli cogitare te inuitum trahi: trahitur animus & amore. Nec dices, quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico, parum est voluntate ire, etiam traheris voluptate.* Hæc Augustinus, quibus manifestè docet, Christum præfatis verbis de tractu ad fidem, quâ homines in ipsum credunt, loquutum fuisse, & consequenter Dei Patris trahentis ad Filium suum, pretiosum munus fidem esse.

Tenebras spirituales dissipat.

D. August.

A Christo ad fidem trahimur non inuiti.

D. August. Quod etiam docuit idem Augustinus *epist.* 107. *ad Vitalem Carthaginensem*, quem arguit, quòd doceret, non orandum pro incredulis: & fidem quâ in Deum credimus & Euangelio consentimus, non esse donum Dei, sed hoc nobis esse à nobis, & ex propria nostra voluntate. Vbi post multa contra præfata Vitalis dogmata concludit, fidem esse donum Dei, hoc modo: *Hoc opus est gratiæ, non naturæ: opus est, inquam, gratiæ, quam nobis attulit secundus Adam; non naturæ, quam totam perdidit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ tollentis peccatum, & viuificantis mortuum peccatorem; non opus legis ostendentis peccatum, nec à peccato viuificantis.* Et post pauca subdit: *Quapropter vt in Deum credamus, & piè viuamus, non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei; non quia velle non debemus, & currere; sed quia ipse in nobis & velle operatur, & currere. Vnde & ipse Dominus Iesus credentes à non credentibus, idest ab iræ vasis vasa misericordiæ discernens: Nemo,* inquit, *venit ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.* Ioan. 6. 66. Idem etiam ex professo docet idem Sanctus Doctor *lib. de bono perseuer. cap.* 2. vbi exponens illud Philip. 1. 20. *Vobis donatum est pro Christo; non solùm vt credatis in eum, verùm etiam vt patiamini pro eo* (vt ipse legit) ait: *Horum quippe vnum pertinet ad initium, alterum ad finem: vtrumque tamen est Dei donum, quia vtrumque dictum est, esse donatum, sicut & superius jam diximus. Quod enim est initium verius Christiano, quàm credere in Christum? Quis finis melior est, quàm pati pro Christo?* Quod insuper docuerat *lib. de prædest. Sanctorum, cap.* 2. vbi per totum caput legendus est; in ipso enim ex plurimis Scripturæ locis institutum nostrum eleganter prosequitur, sicut & alibi sæpe.

Orandum pro incredulis.

Opus fidei est à Deo, & à nobis.

Initium & finis fidei sunt à Deo.

Nec desunt Conciliorum ad hanc confirmandam veritatem definitiones; nam Concilium Arausicanum II. temporibus Leonis Papæ primi anno 463. celebratum, *can.* 5. sic habet: *Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus qui iustificat impium, & ad regenerationem baptismatis peruenimus, non per gratiæ donum, idest per inspirationem Spiritus sancti corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, & naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur, Beato Paulo dicente, Confidimus quia qui cœpit in vobis bonum opus, perficiet vsque in diem Domini nostri Iesu Christi. Et illud, Vobis datum est pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini. Et, Gratiâ salui facti estis per fidem, non ex vobis; Dei enim donum est.* Eph. 2. *Qui enim fidem, quâ in Deum credimus, dicunt esse naturalem, omnes eos, qui ab Ecclesia Christi alieni sunt, quodammodo fideles esse definiunt.* Hæc Arausicanum Concilium, quod etiam prosequitur *can.* 7. & 8. 46.

Concil. Arausic.

Suffragatur etiam Concilij Tridentini definitio, quâ *sess.* 6. *can.* 3. dicitur: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus Sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.* Sicuti enim solem aspicere sine radiorum eius splendore carnalium aciem oculorum confortante, ac medium illustrante, non valet corporeus visus: ita Solem justitiæ veritates supernaturales ac diuina mysteria verbi sui fulgore reuelantem, nec audire, nec assequi, nec cognoscere valet intellectus humanus, nisi supernaturali eius lumine roboretur, & fidei munere augeatur ac nobilitetur. Illo enim Dei pietate donatus, in ordine supernaturali quodammodo constituitur, & ad attingendas supernaturales veritates disponitur ac præparatur. Vnde Psalmista inquit ps. 35. *In lumine tuo videbimus lumen*; hoc est in splendore subobscuro fidei, cuius lumen summâ tuâ bonitate nobis inditum est, te qui lumen es, ac lux vera illuminans omnes homines, cognoscemus, colemus, adorabimus. Vnde ab Apostolo 2. *Pet.* 1. 19. fides, *lucerna lucens in caliginoso loco*, appellatur; quia licèt eius lumine mens nostra perfusa recondita attingat arcana; tamen non videt quæ credit, nec quod adorat, intuetur. Quod expendens D. Gregorius Magnus *hom.* 25. *in Euangelia*, peregrinationis seu vitæ fidelium in hoc mundo spatium, noctem appellauit, ipsique rectè attribuit illud Cant. 3. *Per noctem quæsiui quem diligit anima mea. Per noctem* (inquit Gregor.) *quærimus, quia etsi jam in Redemptore mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat.* 47.

Conc. Trid.

Solem videre sine sole non possumus, ita nec in Deum credere sine eius auxilio.

D. Greg.

Vita præsens hominis fidelis nox dicitur.

48. Huic Pontifici Mellifluus accinit Abbas Bernardus, qui fidem vmbram appellat, sub qua in via viuimus, dum ea quæ de Christo Domino firmiter credimos, minimè intuemur. Sic enim habet serm. 31. in Cantica: *Quomodo non est distinctio eius qui per fidem ambulat, & illius qui per speciem? Ergo Iustus ex fide viuit: Beatus exultat in specie. Et ideo sanctus homo viuit interim in vmbra Christi, sanctus Angelus in splendore vultus gloria gloriatur. Et bona fidei vmbra, qua lucem temperat oculo caliganti, & oculum praeparat luci. Scriptum est enim: Fide mundans corda eorum. Act. 15. Fides itaque lucem non extinguit, sed custodit. Quidquid sanè est illud quod videt Angelus, hoc mihi vmbra fidei seruat fideli sinu repositum in tempore reuelandum. An non expedit tenero vel inuolutum, quod nudum non capis? Denique & mater Domini viuebat in vmbra fidei, cui dictum est, Et beata qua credidisti.* Hæc Bernardus. Cùm ergo vmbra fidei mentis nostræ oculum ad supernum, viuificum, ac beatificum lumen intuendum præparet ac disponat, Ipsamque æternam, quamuis in ænigmate, beatitudinem in via fidelibus prægustare concedat, haud dubium, supernaturale ac magnificum Dei munus omninò dicenda est.

D. Bernard.

Fides vmbra Christi, quæ lucem temperat oculo, & oculum præparat luci.

49. Tandem ratio suadeat quod hactenus Prophetarum, & Christi, necnon Apostolorum testimoniis, Conciliorum definitionibus, ac Sanctorum Patrum expositionibus firmatum est. Ille habitus est supernaturalis, & consequenter à Deo infusos, cuius actus est supernaturalis, & speciali Dei auxilio indiget, vt eliciatur: siquidem juxta Philosophos, habitus specificatur per actus, & actus per obiecta: atqui actus fidei est supernaturalis. Cùm enim *credere*, vt inquit D. Augustinus lib. de præd. Sanct. cap. 2. *nihil aliud sit, quàm cum assensione cogitare*; & vt inquit Apostolus 2. Cor. 3. 5. *non simus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis; sed omnis sufficientia nostra ex Deo sit:* perfectò non sumus idonei credere aliquid ex nobisinetipsis, quod sine cogitatiooe non possumus, sed sufficientia nostra, quà credere incipiamus, ex Deo est: ergo & habitus fidei oon est nobis à natora, sed à Deo, tanquam munus intellectum nostrum eleuans concessus.

Ratione suadetur, fidem esse donum Dei.
D. August.

50. Sed magis explicatur & illustratur hæc ratio. Tria ad hoc vt homo credat & assentiator articulis fidei requiruntur. Primò reuelatio diuina supernaturalis veritatis, & propositio illius per Ecclesiam. Secundò assensus, seu consensus intellectus, qui tertium exigit, nempe piam motionem in voluntate, quà mouetur intellectus, vt veritati supernaturali, quam non capit, & ex cuius euidentia non conuincitur, cùm non sit ratione naturali demonstrabilis, assentiatur: nam vt inquit Apostolus Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam*, hoc est voluntate mouente & applicaote ad credendum, vt *ibid. lect.* 2. exponit D. Thomas. Quod etiam docuit D. August. *tract. 36. in Ioan.* vbi ait: *Intrare quisquis in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, sed credere non potest nisi volens.* Sed hæc tria sunt superoaturalia. Primò enim reuelatio diuina veritatis supernaturalis per propositionem Ecclesiæ est omninò supra debitum naturæ, & ex pura Dei misericordia, qui misit Filium suum, vt illuminaret sedentes in tenebris, & vmbra mortis. Deinde illa pia motio, quæ in voluntate bumana requiritur ad credendum, est per auxilium gratiæ, vnde *Actuum* 16. de Lydia Purpuraria dicitur: *Dominus aperuit ei cor, vt intenderet, & crederet his qua dicebantur à Paulo.* Et Concil. Arausicanum II. *Can.* 5. asserit, *initium fidei, sine credulitatis affectum* (qui est ipsa pia motio voluntatis) *dari nobis per Spiritum sanctum.* Ex quo liquet, quod assensus intellectus, quem cogitando tribuit articulis fidei, cùm procedat ex illa pia motione supernaturali voluntatis, est etiam supernaturalis, hoc est, non elicitus viribus naturæ, sed gratiæ. Ergo fides est omninò supernaturalis, & donum Dei.

Tria ad actū fidei requisita.

Primò reuelatio diuina & propositio credendorū. Secundò assensus intellectus.

Qui ex tertio, nempe ex pia motione voluntatis oritur.

D. Thom.
D. August.

Conc. Arausf.

51. Quàm ergo præstans & pretiosa fides, quam tota cum omni facultate sua non potest parturire natura. Quàm pretiosa est, quæ nec ab hominibus, nec ab Angelis, sed à Deo, non solùm vt hominum & Aogelorum creatore, sed vt gratiæ & omnis supernaturalis ordinis authore, ad homines & Angelos, omnes illuminatura procedit. At maiora præstat, etenim fides non solùm lucem præbet Angelis & hominibus, profundissima eis aperiens mysteria; sed etiam salutem parat, & sanctitatem. Illa enim, vt loquitur Eusebius Emissenus hom. 2. de Symbolo, *lumen est animæ, ostium vita, fundamentum salutis æterna.* Hanc non dat Deus omnibos; *non enim omnium est fides*, vt inquit Apostolus 2. *Thessalon.* 3. 2. quia non omnibus æternam confert beatitudinem: plurimis largitur, *quia misericors est*: qoibusdam non concedit, *quoniam judex justus est*, sicut loquitur Augustinus *lib. de bono perseuer. cap.* 8.

Fides salutē hominibus parat.
Ex misericordia datur ex justitia nō datur.

52. Verùm quæ à Deo nobis perfecta & viua fides conceditur, aliqoando nostrorum peruersitate morum, dum à charitate separatur, vt ita dicam, occiditur: & licet diuini amissione amoris fides omninò non pereat, non solùm tamen læsa & imperfecta remanet, sed mortua.

§. II.

Quomodo fides viua possit esse, & mortua, ostenditur.

53. QVia juxta Philosophum, viuere in viuentibus est esse; illis dumtaxat rebus propriè viuere competit, quibus est proprium esse, propriaque existentia; hoc est, quæ habent esse completum, ac per se subsistunt, & quæ insuper in se habent intrinsecum principium motus & operationis. In hoc enim, vt docet idem Aristoteles, differunt non viuentia à viuentibus, quòd hæc à seipsis, & ab intrinseco; illa verò ab aliis & ab extrinseco mouentur. Ex quibus liquet, quod non solùm plurima entia completa, vt sunt lapides, elementa & cœli, carent vitâ; sed etiam omnibus accidentibus; quæ entia sunt incompleta, & quæ non in se, sed in alio subsistunt, omninò vita repugnat.

Viuentia à seipsis mouentur, non viuentia ab aliis.

54. Cùm ergo fides sit accidens supernaturale nobis à Deo ingenti bonitate superadditum, ipsi in rigore loquendo nec vita, oec mors coouenit: attamen per quandam similitudinem impropriè, & metaphoricè fides viua, vel mortua etiam in sacris Paginis appellatur.

Fides viua potest esse, & mortua.

55. Fides igitur viua illa est, quæ est formata, & à charitate, tanquam à forma propriâ animata: mortua verò dicitur, quæ orbatur charitate, quâ formâ, tanquam animâ priuata, mortua nuncupatur. Quæ vt faciliùs percipiantur, aduerte, charitatem à Theologis cum D. Thoma 2. 2. *q.* 4. *art.* 3.

Viua est quæ charitate informatur.

Mortua quæ charitate priuatur.

art. 3. dici formam fidei, non propriam & essentialem, sicut anima dicitur forma hominis; vel accidentalem & extrinsecam, sicut albedo est forma corporis; siquidem charitas, & fides, duæ sunt virtutes specie distinctæ, quæ duas diuersas potentias perficiunt: sed in quantum per charitatem actus fidei perficitur & formatur, vt scilicet actus fidei, qui ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum, sicut ad finem, illud consequi valeat; quod nequaquam potest, nisi charitate roboretur, perficiatur, & formetur. Vnde rigorosè loquendo, charitas non potest dici forma fidei, sed metaphoricè tantùm, & secundùm analogiam ad formam propriè dictam, quæ suo modo subiectum proprium perficit. Quo sensu D. August. *lib.* 6. *contra Iulianum*, *cap.* 117. dixit: *Qui rectè amat, procul dubio rectè credit, & sperat; qui verò non amat, inaniter credit, etiamsi sint vera quæ credit.*

Quomodo charitas possit esse forma fidei.

D. August.

56. Vnde quando à Theologis ex verbis Iacobi 2. 26. fides sine charitate, eiusque operibus mortua dicitur, hoc non debet intelligi eo modo, quo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est; sed quomodo corpus dicitur mortuum, quod post mortem est, saltem secundùm externam & sensibilem speciem, sed non viuit. Etenim vita non est de essentia fidei, sicuti est de essentia hominis; sed per metaphoram dicitur fides viua cùm operatur, mortua cùm non operatur: quo pacto corpus dicitur viuum cùm mouetur, & mortuum cùm non mouetur: & similiter aqua dicitur viua, quæ continuò fluit, vt in fonte & fluuiis; mortua verò vocatur, quæ non mouetur, vt in stagnis & paludibus. Cùm tamen vtraque verè & propriè sit aqua. Et in hoc sensu loquutus est Augustinus, dum *lib. de spir. & littera*, *cap.* 32. ait: *Charitas quæ est vita fidei, ipsam non præcedit, sed sequitur fidem.* Et D. Bernard. epist. 42. *Mortua*, inquit, *fides est, quæ non operatur ex dilectione, quasi non habeat animam ipsam dilectionem, quâ vegetetur & moueatur ad opera.* Et serm. 24. in Cant. ait: *Qui diuidis actum à fide, iniquè diuidis, fidem perimis tuam; nam fides sine operibus mortua est: munus mortuum offers Deo. Si enim quædam anima fidei ipsa deuotio est, quid fides quæ non operatur ex dilectione, nisi cadauer exanime?* Et infrà subdit: *Mors fidei est separatio charitatis. Credis in Christum? Fac Christi opera, vt viuat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio.* Hæc ille.

Vita non est de essentia, sed de perfectione fidei.

D. August.

D. Bernard.

Qui actum à fide diuidit, fidem suam perimit.

Mors fidei separatio charitatis.

57. Quamvis autem absentia charitatis mortem inferat fidei, non tamen illam penitus destruit. Cùm enim vita, quam recipit fides à dilectione, sit tantùm metaphorica, eiusque perfectionem producat; mors ab illa, seu eius priuatione causata, perfectionem auferet, sed non fidem. Vnde mirum quid in hoc euentu accidit, vt scilicet fides mortua adhuc veraciter subsistat. Etenim licèt vera & propria mors sit priuatio vitæ ac destructio integra viuentis; tamen mors ista metaphorica, non rem viuentem perimit, sed meritum.

Fides mortua adhuc est vera.

58. Manet igitur in homine fides sine charitate; & licèt tunc informis sit & mortua, est tamen vera virtus fidei, hoc est, habet essentiam fidei, in quantum per illam fidelis verè & firmiter assentitur veritatibus reuelatis. Quod patet primò ex Apostolo, qui 1. *Cor.* 13. enumerando sigillatim virtutes Theologicas, quibus immediatè Deum attingimus, inquit: *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc.* Vbi seorsim fides ponitur à charitate.

Et per illam verè assentimur credendis.

Secundò, quia ex D. Thoma 1. 2. *q.* 55. *art.* 1. virtus est habitus determinans, & inclinans potentiam ad bonum; atqui fides, etiam à charitate separata, determinat & inclinat intellectum fidelis peccatoris ad assentiendum veritatibus reuelatis, vt experientiâ comprobatur. Ergo fides informis est vera virtus. 59.

D. Thom.

Deinde, ad rationem veræ virtutis tria sufficiunt. Primò vt perficiat potentiam ad aliquem actum bonum & honestum. Secundò, vt actus ille sit quodammodo difficilis. Tertiò, vt dicat ex se ordinem ad vltimum finem. Sed in fide & actu illius absque charitate, hæc reperiuntur; nam credere Deo reuelanti, bonum est & honestum, magisque perficit intellectum quàm quælibet scientia naturalis. Est etiam difficile & arduum, cùm reuelatio sit obscura: & tandem ex sua natura ad vltimum finem est ordinabile: ergo hæc fides informis est vera virtus. 60.

Habet tria requisita ad virtutem.

Attamen fides informis non potest dici virtus perfecta; tum quia ex D. Augustino lib. 4. contra Iulianum, cap. 3. *nulla vera & perfecta virtus, nisi in iusto reperitur.* Tum quia hæc fides non ordinat infallibiliter assensum intellectus credentis ad vltimum finem; licèt enim hic actus habeat debitam perfectionem ex parte intellectus; tamen ob defectum charitatis caret eâ quæ ipsi debetur ex parte voluntatis. Quo sensu D. Thom. 2. 2. *q.* 4. *art.* 5. *ad* 3. ait, quod fides formata, & informis non differunt specie, sicut in diuersis speciebus existentes; sed sicut perfectum & imperfectum in eadem specie: vnde fides informis, cùm sit imperfecta, non pertingit ad perfectam rationem virtutis. 61.

Non est virtus perfecta.

Sicuti ergo arbor sterilis & infructuosa differt ab illa quæ fructum producit: ita fides informis, quæ & mortua, differt à fide formata, quæ & viua nuncupatur. Vnde & à Iuda Apostolo *cap.* 1. hæretici, *Arbores autumnales, bis mortuæ, infructuosæ, eradicatæ* appellantur; quia omninò fidem amiserunt: qui enim vni articulo fidei discredit pertinaciter, & circa illum amittit fidem, illam circa omnes alios perdit, quia à ratione formali fidei, nempe prima veritate reuelante cum propositione Ecclesiæ, recedit. At fideles peccatores, non eradicatæ arbores sunt; habent enim fidem tanquam radicem: sed steriles sunt, quia carent fructu charitatis & operationis; possunt tamen dici autumnales: sicut enim in autumno, & maximè in fine, appropinquante hyeme, arbores videntur & dicuntur mortuæ, quia foliis & fructu carent, quæ præcipua arboris vita dicitur; tamen intra se & ex radice habent motum vitæ, quâ aluntur & sustentantur: ita fides peccatoris, dum non fert fructum charitatis, dicitur mortua, carens vitâ charitatis; licèt aliunde viuat, nempe ex assensu firmo quem præbet mysteriis Christianæ Religionis: immò & ad iustitiam Dei gratia perueniens vitam recipiet & charitatem. Quare D. Thom. 3. *p. q.* 8. *art.* 3. *ad* 2. docet quod fides informis vnit Christo secundùm quid, & non simpliciter, vt scilicet per Christum homo consequatur vitam gratiæ. Percipiunt tamen tales (fideles peccatores) à Christo quemdam actum vitæ, qui est credere, sicut si membrum mortificatum moueatur aliqualiter ab homine. 62.

Differt à formata sicut arbor infructuosa ab illa quæ fructum producit.

Qui discredit vni articulo pertinaciter, amittit fidem circa alios.

Fides informis vnit Christo secundùm quid.

§. III.

§. III.

Quem locum obtineat fides inter alias virtutes Theologicas.

63. TAnquam certum, ac prorsus indubitatum supponimus, fidem inter virtutes theologicas annumerari. Cùm enim illæ quæ immediatè Deum respiciant virtutes, Theologicæ ab omnibus censeantur ac nominentur, fides, spes & charitas debent hoc nomine insigniri. Fide enim summum bonum, tanquam finem vltimum supernaturalem agnoscimus, charitate desideramus & amamus, ac tandem spe fiduciam obtinendi habemus. Quod communiter docetur à Scholasticis post D. Thomam 1. 2. *q.* 62. *art.* 3.

Tres virtutes Theologicæ, fides, spes, & charitas.

64. Quantùm ergo ad trium harum virtutum ordinem certum est, fidem ordine generationis priorem esse spe, & charitate: illas etenim sic Apostolus 1. *Cor.* 13. collocauit; dum inquit: *Nunc autem manent fides, spes, & charitas.* Quod etiam ratio suadet. Cognitio finis est prior ordine generationis eius intentione, & electione mediorum, quia nihil est volitum, quin sit præcognitum; voluntas enim quæ cæca est potentia, in omnibus actibus suis à cognitione intellectus dirigitur; cognitio autem finis supernaturalis, ad quem homo est eleuatus, habetur per fidem: illius verò intentio à spe, & charitate procedit, quæ Deum vt summum bonum, & finem nostrum supernaturalem desiderant: electio autem mediorum, quibus finis ille adipiscitur, fit per virtutes morales infusas: vnde necessariò sequitur vià originis & generationis, fidem præcedere spem & charitatem.

Fides ordine generationis est prior spe & charitate.

65. Hinc fides salutis humanæ initium, ac cæterarum virtutum fundamentum appellatur. Nam Apostolus *Hebr.* 11. 1. ait, *accedentem ad Deum oportet credere quia est, &c.* D. Chrysostomus de ea loquens ait: *Fides est sanctissimæ Religionis fundamentum.* Vbi alludit ad illud Apostoli *Heb.* 11. 1. vbi illam vocat *substantiam, seu hypostasim sperandarum rerum*; quia sicuti substantia sic dicitur, quia substat accidentibus, eaque sustentat; ita fides substantia, seu hypostasis est rerum omnium sperandarum, quia cæteras virtutes, quibus res speratas, seu æternam assequimur beatitudinem, fulcit & sustentat. Vnde D. Thomas 2. 2. *q.* 4. *art.* 1. explicans præfata Apostoli verba, ait quod fides est substantia rerum sperandarum, quia scilicet prima incboatio rerum sperandarum in nobis est per assensum fidei, quæ virtute continet omnes res sperandas. In hoc enim speramus beatificari, quod videbimus apertâ visione veritatem, cui per fidem adhæremus. Et infrà idem S. D. aduertit definitionem fidei in præfatis verbis ab Apostolo traditam, in hanc formam posse reduci: *Fides est habitus mentis, quo inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus.* Ideoque Concil. Trident. *sess.* 6. *cap.* 8. inquit, quod *fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire.*

Est salutis initium, & aliarum virtutum fundamentum.

D. Thom.

Fides habitus mentis, quo incohatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus.

66. Si verò de ordine dignitatis & perfectionis sermo sit, fides charitate posterior, ipsique inferior est. Quod patet primò ex verbis Apostoli supra allatis ex 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.* Ex quibus liquet, omnium virtutum reginam esse charitatem, & omnium donorum supernaturalium præstantissimum. Secundò, quia charitas est forma fidei, quæ sine illa dicitur informis, & suâ caret perfectione, nec vltimum finem valet assequi. Adde quod aliquam in se habet fides imperfectionem, nempe ineuidentiam sui obiecti, & consequenter distantiam ab ipso, quia est de non visis: amor autem charitatis importat vnionem cum suo obiecto; amatum enim est quodammodo in amante, & amans per affectum trahitur ad vnionem amati: vnde & dicitur 1. *Ioan.* 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Licèt autem in rebus naturalibus cognitio sit nobilior amore, quia à nobiliori potentia, nempe ab intellectu procedit: tamen in his quæ sunt supra hominem, nobilior est dilectio, quàm cognitio: perficitur enim cognitio secundùm quod cognita sunt in cognoscente; dilectio verò secundum quod diligens trahitur ad rem dilectam. Id autem quod est supra hominem, nobilius est in seipso, quàm sit in homine; quia vnumquodque est in altero per modum eius in quo est. Cùm ergo fides cognoscat Deum vt authorem supernaturalem; & charitas diligat, nobiliorem fide esse charitatem liquet. Quod docetur à D. Thoma 2. 2. *q.* 66. *art.* 6. *in corp. & ad* 1.

Ordine dignitatis charitas est prior fide.

Fides importat ineuidentiam sui obiecti, & charitas vnionem cum suo obiecto.

Attamen ipsa spe nobilior ac perfectior fides est; hæc enim illi tribuit certitudinem, ac in actum suum facit prorumpere; quia vt ait Paulus Heb. 11. 1. *Fides est substantia sperandarum rerum.* Immò actus spei est aliquo modo imperfectus, cùm sit amor concupiscentiæ, non verò amicitiæ, vt docet D. Thomas *loc. cit. ad* 2. Omnibus insuper virtutibus moralibus præstantior fides est, & perfectior; illæ etenim feruntur tantùm circa media, scilicet circa actiones, quibus ad beatitudinem peruenimus: fides autem ad finem ipsum tendit, & Deum ipsum remuneratorem attingit. Vnde manifestum est, vnâ exceptâ charitate, cæteras omnes virtutes dignitate ac nobilitate à fide diuina superari. 67.

Fides est nobilior spe,

Et omnibus virtutibus moralibus.

SECTIO III.

De fidei vtilitate.

MAgna profectò res fides est, magnumque à Deo concessum hominibus donum; cùm illâ omnia bona illis donasse videatur. Omnia enim quæ à Philosophis enumerantur bona, honestum scilicet, delectabile, & vtile, in fide adunantur diuina. Honesta est, quæ innumerabilem fidelibus parit honestatem; cæteras omnes, quarum initium est ac fundamentum, virtutes in eorum mentibus concipiens. Delectabilis est, quæ non modicum homini viatori præstat delectamentum, dum illi aperit *delectationes in dextera Dei vsque in finem.* Psal. 15. 11. Etenim si, teste Ecclesiaste cap. 11. 7. *dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem*, vtique corporeum; nonne dulce ac delectabile est lumen fidei interiori mentis humanæ oculo, quo illi conceditur Solem Iustitiæ in hac vita (quamvis in ænigmate) intueri? Denique fides vtilis est, quæ inuestigabiles diuitias Christi in hac peregrinatione ostendit hominibus, vt in earum realem post hanc vitam, in patria inducat possessionem. Cùm ergo in præcedentibus fidei dignitatem, ac necessitatem exponentes, 68.

Tria bona, scil. honestū, delectabile, & vtile in fide reperiuntur.

Inuestigabiles diuitias Christi fides ostendit in via.

nentes, illam honestam, ac delectabilem ostendimus, restat vt inpræsentiarum de eius vtilitate disseramus. Non iniucundus, aut ingratus erit (vti sperare fas est) hic de fidei vtilitate sermo: adeo enim semetipsum vnusquisque diligit, vt nemini displiceat quod sibi vtile judicatur. Vnde & Horatius meritò cecinit.

Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

70. Vt igitur fidem hominibus maximè vtilem esse liquear, maius quod possunt habere bonum, ab illa recipere dicimus. Quòd vt clariùs pateat ex comparatione temporalium bonorum, statuendum est, sicuti inter omnia, quæ in hoc seculo homo possidet bona, nullum præstantius est vitâ suâ, quæ cæterorum omnium basis est & fundamentum, ideoque sapiens, vt inquit Philosophus, illam cunctis aliis præfert; ipsâ enim amissâ, cætera deperduntur, ipseque homo penitus destruitur: ita in ordine supernaturali, in quo fideles à Deo constituti sunt ad æternam beatitudinem assequendam, nihil præstantius aut excellentius potest possideri ipsâ vitâ spirituali, quæ ipsam in via inchoat vitam æternam, & omnium aliorum, quæ in hoc statu conferuntur à Deo, bonorum radix est, & fundamentum. Hanc autem fides dat vitam; ita vt sine illa nemo in statu supernaturali viuere possit. Bona igitur omnia spiritualia à fide homini Christiano præbentur, dum vita spiritualis illorum omnium radix ac fundamentum, ab illa confertur, & consequenter maximè homini vtilis est fides.

Nullum bonum præstantius vitâ.

Vitam spiritualem dat fides.

71. Veritas hæc, quæ Catholica est, & à nullo, nisi hæretico, impugnatur, in sacris est expressa eloquiis, vbi *justus* ex fide viuere dicitur. Nam Apostolus *Rom.* 1. 17. *ad Gal.* 3. 11. *& Heb.* 10. 38. *ex Habacuch* 2. 4. ait: *Iustus autem meus ex fide viuit; quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.* Vbi Deus introducitur loquens, & hominem fidelem justum suum appellans, ac ex fide viuere declarans. Cùm enim fidelis sit in statu supernaturali, & ad finem supernaturalem ordinatus; dum Deo per fidem subjicitur, & ad eum tanquam finem supernaturalem ordinatur, habet justitiam veram & supernaturalem, quæ *justitia Dei* appellatur, *Rom.* 3. & à qua justus Dei dicitur: quo tamen nomine non insignitur, nisi quia viuit vitâ supernaturali per fidem justificatus. Illud enim per quod homo justus primò ordinatur in Deum, est fides, & consequenter ab illa primò viuit vitâ supernaturali. Vnde D. Thom. *in caput* 10. *ep. ad Hebr. lect.* 4. ait: *Sicut per animam viuit corpus, ita anima per Deum. Vnde sicut per illud, per quod primò vnitur anima corpori, viuit corpus: ita per id, per quod primò vnitur Deus animæ, viuit anima. Hoc autem est fides, quia fides est primum in vita spirituali.* Isai. 7. *Nisi credideritis, non permanebitis, sicut domus non permanet destructo fundamento.* Gal. 2. *Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo Filij Dei.* Hæc S. D.

Per fidem homo primò ordinatur in Deum, & viuit vitâ supernaturali.

72. Secundò eandem veritatem insinuat idem Apostolus *Hebr.* 11. 6. dum inquit: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Cùm enim jam vitam justitiæ, quam in prima mundi ætate habuit Enoch, qui justus à Scriptura nominatur, fidei attribuisset, eiusque à morte liberationem, dicens ibidem 4. *Fide Enoch translatus est, ne videret mortem, & non inueniebatur, quia transtulit illum Dominus;* ante translationem enim testimonium habuit, placuisse Deo, inde asserit, omnem justitiam supernaturalem, quâ homo in mandatis Dei ambulat, ipsique Deo placens viuit in hac mortali vita, & tandem ad æternam pertingit beatitudinem, à fide diuina procedere, dum inquit: *Sine fide autem impossibile est placere Deo.* Etenim nullus potest placere Deo, nisi accedat ad Deum: vnde Iacobi 4. dicitur: *Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis.* Et psalm. 33. 6. *Accedite ad eum, & illuminamini.* Sed nullus accedit ad Deum, nisi per fidem, quia fides est lumen intellectus. Ergo nullus potest placere Deo, nisi per fidem. Sic ratiocinatur Doctor Angelicus in præfata Apostoli verba *lect.* 2. Omnis autem qui ad Deum, vt authorem, & finem supernaturalem accedit, viuit; illa enim cognitio, quamvis obscura, quâ Deus per fidem attingitur, est actio vitalis vitalitate supernaturali, & consequenter dum placet Deo per fidem, per eandem habet vitam spiritualem. Quamobrem postquam Apostolus *Heb.* 10. 38. Deum loquentem introduxit in hæc verba, *justus autem meus ex fide viuit*, statim sic prosequitur: *Quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ;* hoc est, si non crediderit, & à fide recesserit. Cùm enim animam suam Deo per fidem subjiciat, dum captiuat intellectum in obsequium Christi, & veritatibus à Deo reuelatis mentis suæ captum excedentibus assentitur; à tali subiectione se subtrahit, dum à fide deficit: & ideo subdit Apostolus ibidem, *nos autem non sumus subtractionis filij* (hoc est incredulitatis) *sed fidei.* Vnde liquet, quod qui se à fide subtrahunt, à spirituali vita recedunt, ac consequenter non placent Deo. Illi autem qui Deo placent, in fide manent, fidei obediunt, & subduntur, & ab hac fidei subiectione Deo loquenti, ac reuelanti coniunguntur, à quo vitam recipiunt supernaturalem. Hinc est quod Christus *Ioan.* 3. 35. inquit: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam* (inchoatam scilicet per fidem, & consummatam in patria per visionem claram & intuitiuam:) *qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Et Ioan. 6. 47. *Amen, amen dico vobis: qui credit in me, habet vitam æternam.* Et verba à Christo prolata, quæ reconditum Eucharistiæ Sacramentum, mysterium fidei ab Ecclesia antonomasticè appellatum, discipulis ac Iudæis promittebant, à Petro Apostolo Ioan. 6. 69. *verba vitæ æternæ* vocata sunt.

Omnis justitia supernaturalis hominis à fide procedit.

D. Thom.

Qui à fide se subtrahunt, à vita spirituali recedunt.

A fide vita æterna inchoata in via, & consummata in patria.

Tertiò denique suadetur ratione, vitam spiritualem & supernaturalem à fide diuina procedere. 73.
Omne etenim quod est tale per participationem, habet illud ab eo, quod est tale per essentiam; vnde id quod est ens per participationem & dependenter, habet hoc esse ab illo, quod est ens per essentiam à seipso, & independenter ab alio; & ideo omnes creaturæ, quarum esse est participatum, dependens, & creatum, habent illud à Deo, qui est ens per essentiam, independens, increatum, & à seipso, æternum, & immotabile. Vnde Moysi dixit Deus Exod. 3. 14. *Ego sum qui sum.* Et D. Ioannes Damascenus Deum vocat entium, seu essentiarum oceanum: quia sicut omnis fluminum aqua ab oceano procedit; ita omnes quæ sunt creaturæ, deriuantur à Deo. Atqui Deus est viuens vitâ supernaturali, per se, à seipso, & independenter ab alio; imò est ipsa vita

supernaturalis, infinita, immensa, & æterna. Cùm enim sit summum intelligere, & hoc sit eius vita, est ipsamet vita: vnde & Christus seipsum vitam appellauit, dum dixit Ioan. 14. 6. *Ego sum via, veritas & vita.* Et in prima hominis productione, dum Adamo cum vita naturali communicata est vita supernaturalis (nam in gratia & sanctitate creatus est, vt est communis Sanctorum Patrum & Theologorum sententia, & docet D. Thomas 1. p. q. 95. art. 1.) *inspirauit Deus in faciem eius spiraculum vitæ*, vt dicitur *Gen.* 2. 7. vbi plures ex Hebræo legunt, *spiraculum vitarum*, vt innuant ambas vitas, naturæ scilicet & gratiæ, à Deo Adamo fuisse concessas: homo autem habet vitam supernaturalem participatam, & ab alio dependentem. Nam vt ait Apostolus 2. *Cor.* 4. 7. *Quid habes quod non accepisti?* Et vt inquit Christus *Ioan.* 10. 10. *Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant*, quod de vita supernaturali ac spirituali communiter à Sanctis Patribus exponitur. Ergo non potest homo à seipso habere illam vitam supernaturalem, sed debet illam à Deo recipere: atqui nequit à Deo hanc vitam supernaturalem recipere, nisi per fidem supernaturalem; quia ad hoc vt illam habeat, debet ad Deum accedere, immò & Deo vniri, ac coniungi, vt influxum vitæ supernaturalis à Deo procedentem recipiat: non potest autem ad Deum accedere, ipsique coniungi, nisi per fidem; nam vt ait Apostolus Hebr. 11. 6. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Tunc enim credens Deo, à se recedit, vt ad Deum accedat; à se exit, vt ad Deum intret; sibi moritur, vt Deo viuat; in se cæcus est, vt fiat in Deo perspicax; quæ non intelligit, iis firmiter assentitur, vt intuitiuè & clarè videat in patria, quæ in via non valuit euidenter intelligere: propriam ac ratiocinantem amittit cognitionem, vt diuinam & infallibilem accipiat intelligentiam.

Omnis vita à Deo procedit.

D. Thom.

Per fidem Deo vnimur, vt vitam supernaturalē recipiamus.

A nobis recedimus, vt Deo vniamur, & ab illo viuamus.

74. Ea sunt quæ ex vnione mentis humanæ ad Deum per fidem vir recipit Christianus. Illa enim, quâ Deo credens præsentiâ ipsi adhæret Deo, cum supernaturali, quam illi tribuit, vitâ multa alia affert bona. Ad hanc siue vnionem, siue præsentiam Deus fidelem aduocat illis *Cant.* 4. 8. verbis: *Veni de Libano, veni*: seu, vt legit Ambrosius lib. de Isaac & anima, cap. 5. *Ades de libano, ades.* Vbi idem sanctus Doctor inquit: *Benè repetiuit; quia siue præsens, siue absens, adesse, & placere Domino tuo debes.* Et statim Deum Christianum sic alloquentem inducit: *Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es: mihi enim omnes præsentes sunt, quorum fides mecum est. Adest mihi, qui exit de seculo. Adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui abfuerit sibi. Adest mihi, qui se negauerit. Ille mecum est, qui intra se non est; quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum est, qui ex seipso egreditur; ille est iuxta me, qui extra se fuerit; ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suam.* Hactenus Ambrosius.

D. Ambros.

Adest Deo qui sibi abest, & qui tota mente Deum cogitat.

75. Verùm ne cùm vitam supernaturalem & spiritualem in nobis à fide procedere dicimus, ab illa excludi à nobis charitatem aliquis existimet, atque hinc errandi ansam arripiat, ostendendum est, fidem de qua loquimur, esse formatam, ac charitati coniunctam. Etenim dum de vita supernaturali hac in sectione loquuti sumus, de vera iustitia, quâ fidelis ornatur, intelleximus. Et quia huius temporis Nouatores fidei, cui iustificationem attribuunt, diuersa nomina tradiderunt, vt nouis nominibus noua in hac materia dogmata fabricarent; illorum placita examinare ac refellere nunc nobis incumbit.

§. I.

Quænam fides iustificet, & an hæc sit formata, vel informis.

VT clariùs veritas, quam nunc inuestigamus, pateat, quædam à nobis necessariò præmittenda sunt. Primò quidem aduertendum est, fidem ad iustificationem requisitam, ad illam dumtaxat per modum dispositionis posse concurrere; nequit enim concurrere vt causa efficiens, quia hæc est solus Deus: nec vt finalis; nam hæc est gloria: nec vt formalis; hæc enim est gratia, ex determinatione Concilij Tridentini; nec tandem vt causa meritoria, quia iustificatio non cadit sub merito: vnde difficultas est, an fides sola sufficiat, & sit adæquata dispositio; an verò opera requirantur, & charitas ex parte voluntatis ad talem iustificationem. 76.

Fides est tantùm dispositio ad iustificationem.

Secundò aduertendum est, ab Apostolorum temporibus exortum fuisse errorem docentem, solam fidem sufficere ad iustificationem: ex multis enim locis Pauli Apostoli fidem extollentis sumpserunt quidam occasionem errandi: contra quos cæteri Apostoli, Petrus, Ioannes, Iacobus & Iudas suas scripserunt epistolas, vt refert D. Augustinus *lib. de fide & operibus, cap.* 14. quem errorem posteà tenuit quidam nomine Tractius, vt testatur D. Damascenus *lib. de hæresibus*; ac deinde leprosus mente & corpore Eunomius, vt refert D. Augustinus *lib. de hæresibus, cap.* 54. aliique hæretici, quorum meminit D. Hieronymus *in cap.* 4. *Osiæ*, dicens: *Per dulces sermones decipiunt infelices. Cùm enim viderint aliquos delinquentes, aiunt: Nihil aliud quærit Deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis.* Et tandem hunc extinctum errorem suscitauerunt Lutherus *art.* 1. eorum quos ad Leonem X. direxit, & *lib. de captiuit. Babylonica*, vbi sic blaterat: *Non aliâ viâ potest homo cum Deo conuenire, aut agere, nisi per fidem; opera ille nihil curat. Tam diues est Christianus, vt non possit perire, etiamsi velit, quantumcunque malè viuat, nisi nolit credere.* Caluinus, Brentius, & alij eiusdem farinæ, qui præterito seculo veram fidem Christianam vastare conati sunt hæretici. 77.

Error asserentium, solam fidem iustificare. Contra quem Ioannes, Iacobus, & Iudas scripserunt Epistolas.

D. August.

D. Damasc.

D. Hieron.

Eunomius leprosus mēte & corpore.

Tertiò aduertendum, modernos istos hæreticos Lutheranos & Caluinistas triplicem fidem distinguere. Prima dicitur historica, quâ creduntur quæ narrantur in sacris paginis, de qua Hebr. 11. 3. *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei.* Secunda est miraculorum, quâ quis credit miracula facta à Deo, vel à seipso patrandum esse miraculum: de qua 1. Cor. 13. 2. *Si habuero fidem, ita vt montes transferam*; & Matth. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.* Tertia est promissionum, quæ respicit promissiones nobis factas à Deo de peccatorum remissione: hæc autem fides promissionum duplex est, alia generalis, quâ creditur omnibus hominibus promissam esse salutem; alia specialis, quâ quilibet sibi applicans promissiones diuinas, credit & confidit sibi peccata esse dimissa: & hæc fides vocatur 78.

Triplex ab hæreticis fides excogitata, historica, miraculorum, & promissionum.

fiducia

fiduciâ specialis misericordiæ, illamque existimant hæretici esse fidem justificantem.

79. Hæc autem triplex fidei distinctio vana est, ac omninò inutilis, ac meritò à Catholicis reprobatur. Siquidem directè repugnat verbis Pauli Apostoli, qui tria illa munera vni fidei attribuit. Nam *Hebr.* 11. *à num.* 2. ait, quod per eam creditur historiis, *aptata esse secula verbo Dei.* Secundò quod per eam facta sunt miracula: *Sancti per fidem vicerunt regna, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, &c.* Tertiò fides promissionum, dum inquit: *Fide adepti sunt repromissiones.* Quare secundùm sacras literas communemque Sanctorum Patrum, & totius Ecclesiæ consensum admittendus est vnicus fidei habitus, qui nec est notitia, seu certa cognitio diuinæ erga nos beneuolentiæ, vt vult Caluinus *lib.* 3. *Instit. cap.* 2. §. 7. neque diuinæ bonitatis & gratiæ per verbum Dei cognitæ atque manifestatæ certa fiducia, vt vult Lutherus *in serm. Dom.* 2. *Quadragesima*; hæc enim effectus, seu fructus illius est, vt loquitur Apostolus *Eph.* 3. 12. dum ait: *In quo* (Christo) *habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius*; sed est, vt inquit idem Apostolus Heb. 11. 1. *substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium*; hoc est, assensus formalis, & firmus circa ea, quæ Deus per seipsum, vel per alios nobis reuelauit, & fundamentum rerum quæ sperantur: nam obiectum spei supponit fidem, estque vnicus habitus, vt habetur Ephes. 4. 5. *Vna fides*, quæ quidem necessaria est ad justificationem; sed non sola, neque eodem modo, quo existimant Nouatores: quod vt clariùs pateat,

Reprobata à Catholicis, quia vnica fides, tria illa præstat.

80. Dicimus primò, fidem justificantem non esse fiduciam de diuina misericordia, sed est assensus firmus & certus circa ea omnia quæ Deus credenda proponit.

Fides justificans est assensus firmus circa omnia credenda, nō verò fiducia de Dei misericordia.

81. Probatur primò ex illo Iob 8. 13. *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Vbi ostenditur euidenter, quod fiducia potest stare cum peccato mortali, & per consequens non ipsa sufficit ad justificationem. Et ex 1. Cor. 13. *Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas.* Vbi Apostolus contra nouantes distinguit spem à fide; immò Christus *Matth.* 9. 22. eandem facit distinctionem, dicens: *Confide filia, fides tua te saluam fecit.* Etenim cùm fides sit assensus, subiectatur in intellectu, qui *captiuatur in obsequium Christi*, vt loquitur Apostolus 2. *Cor.* 10. 5. Fiducia autem, etiam ab aduersariis, in voluntate constituitur, confunditurque cum spe: nam fiducia nihil est aliud quàm *spes roborata*, vt docet S. Thomas 2. 2. *q.* 129. *art.* 6. Ergo fides justificans non est fiducia certa & firma diuinæ misericordiæ vel bonitatis, sed illam præcedit.

Fides differt à spe & à fiducia.

D. Thom.

82. Secundò probatur ex eo quod refertur *Act.* 8. vbi cùm Philippus ab Eunucho Candacis Reginæ Æthiopum Baptismum postulante quæsiuisset, an ille crederet ex toto corde? Respondit ille: *Credo Filium Dei esse Iesum Christum.* Quo audito, statim Philippus ipsum baptizauit. Ergo fides verè justificans non est illa quâ credimus & fiduciam habemus Deum nobis esse propitium, aliàs malè egisset Philippus, qui sine tali fide Eunuchum baptizauit; sed est illa quâ ex toto corde, & sine vlla hæsitatione credimus Iesum Christum esse Filium Dei, Deum, Patri coæqualem, secundam Trinitatis personam, Redemptorem ac Saluatorem nostrum, cæterasque reuelata.

Eunuchus Reginæ Æthiopū credēs in Christum justificatur.

Quod etiam liquet ex illo *Luc.* 18. vbi Pharisæus dicens Deo: *Gratias tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, &c.* Publicanus autem non audebat oculos ad cœlum leuare, sed à longè stans & pectus suum percutiens orabat: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Et tamen *descendit hic justificatus*, non verò Pharisæus. Cùm ergo Pharisæus habens fiduciam beneuolentiæ Dei, cui gratias agebat, non sit justificatus, sed publicanus, qui tali fiduciâ carebat, & cum timore ac tremore Dei propitiationem postulabat, euidens est, talem fiduciam minimè justificare. Nec dicant Pharisæum repulsam passum fuisse, quia justitiam suam ex se habere se crederet: contrarium enim patet ex hoc, quod de sua justitia gratias Deo agebat, & consequenter eam à Deo se habere credebat.

Publicanus sine fiducia justificatur.

Probatur tertiò ex Sanctis Patribus, qui nusquam dixerunt, obiectum fidei justificantis esse misericordiam Dei, eiusque beneuolentiam, quæ fiduciam maximam pareret fidelibus de suorum remissione peccatorum; sed semper huius fidei obiectum esse dixerunt reuelata à Deo, quæ continentur in Symbolo Apostulorum, & huiusmodi mysteria supernaturalia Trinitatis, Incarnationis, mortis ac resurrectionis Christi. D. Augustinus lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 5. *Nostra, inquit, fides, hoc est catholica fides, justos ab iniustis non operum, sed ipsâ fidei lege discernit, quia justus ex fide viuit.* Vbi fidem justificantem dicit esse fidem catholicam, hoc est fidem dogmaticam, communem toti Ecclesiæ; non specialem illam, quæ eius tantùm est, qui credit, vel confidit sibi remissa esse peccata. Et S. Leo *serm.* 4. *de Epiphan.* inquit: *Hæc est, quod justificat impios; hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino nostro Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.* S. Fulgentius libro de fide ad Petrum, in prologo, loquens de fide catholica ac dogmatica, quam toto libro exponit, ait: *Sine hac fide nemo ad filiorum Dei numerum potest peruenire; quia sine ipsa, nec in hoc seculo quisquam justificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit æternam.* Idem docet D. Bernard. *serm.* 6. *in vigil. Natiuit.* vbi inquit: *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Hæc est veluti quoddam æternitatis exemplar: præterita simul, & præsentia, ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit.* Vbi fidem justificantem dicit complecti præterita, præsentia & futura; quia ex articulis reuelatis, quos credimus, alij præterierunt, vt Christum natum, & passum fuisse; alij præsentes sunt, vt Christum sedere ad dexteram Patris; & alij futuri sunt, vt Christum in fine seculi venturum ad judicandum orbem terræ in æquitate. Ex quibus omnibus liquet, fiduciam hæreticorum, seu fidem promissionis omninò discrepare à fide quam Sancti Patres necessariam ad justificationem existimarunt. 83.

Sententiam nostram docent SS. Patres.

D. August.

S. Leo.

Fulgent.

D. Bernard. Fides, æternitatis exemplar.

Sed scripturarum oraculis, ac Sanctorum Patrum testimoniis accedunt rationes, quibus Nouatorum sententia profligatur. Prima sic procedit. Fides justificans, de qua nunc est sermo, cùm sit dispositio ad justificationem, debet illam præcedere: sed fiducia specialis misericordiæ, quâ aliquis certò credit & confidit, peccata sibi esse remissa, sequitur justificationem; hæc enim est causa remissionis peccati, causa autem semper est prior suo effectu: ergo hæc fiducia specialis non est fides justificans. 84.

Rationibus firmatur nostra sententia.

Fiducia de peccatis dimissis sequitur justificationem.

85. Neque dicas, fide speciali non credi, peccata esse remissa, sed remitti in præsens: cùm enim hæc remissio sit obiectum illius fidei, debet necessariò illam præcedere, quia obiectum dat essentiam actui, non autem actus obiecto, & consequenter non potest non intelligi obiectum fidei specialis ante illam.

86. Secundò, fides justificans, etiam ex sententia aduersariorum, debet sacræ Scripturæ testimonio inniti: sed illa fiducia specialis misericordiæ, quâ aliquis, v. g. Lutheros, certò confidit peccata sua sibi esse dimissa, in nullo Scripturæ loco reperitur, nec vsquam à Christo, quinque exceptis, nempe paralytico, *Matth.* 9. peccatrici, *Luc.* 7. adulteræ, *Ioan.* 8. Zachæo, 19. *Luc.* latroni, *Luc.* 23. reuelata, vel ab Apostolis annuntiata fuit. Ergo hæc fides specialis, seu fiducia, nequit esse illa quæ justificat.

Fiducia de peccatis dimissis sine fundamento Scripturæ.

87. Neque audiendi sunt hæretici, si dicant hanc fiduciam in Apostolorum Symbolo, in articulis remissionis peccatorum, & communionis Sanctorum contineri: Scripturam verò promittere generaliter hominibus remissionem peccatorum, & in hac generali, speciales remissiones peccatorum contineri.

Instant.

88. Etenim ex hoc posset inferri, omnes qui fidem christianam confitentur, & Apostolorum Symbolum recipiunt, justos esse & sanctos. Ex quo duo sequerentur absurda. Primum, quod in Ecclesia omnes homines sint sancti, & nullus sit peccator, licèt actualiter legem Dei transgrediatur. Secundum, quod fideles actualiter peccantes, non essent fideles: & cùm Nouatores dicant hominem in omnibus operibus multùm peccare, nullus erit in mundo fidelis, & consequenter nulla Ecclesia.

Refelluntur.

89. Adde quod in Scriptura sacra non legitur, Qui credit remissa sibi peccata, habet vitam æternam: sed *Ioan.* 3. 35. dicitur: *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*. Hoc est, qui credit in Iesum, & eum credit esse Filium Dei, habet vitam æternam. Cùm autem illa propositio, *Qui credit in Filium, habet vitam æternam*, sit conditionata, & æquiualeat isti Rom. 10. 9. *Si credideris in corde tuo, &c.* & isti, Act. 8. 37. *Si credis ex toto corde*, non potest Caluinus inferre, Ego habeo vitam æternam, nisi ponat hanc minorem: Sed ego Caluinus credo: hæc autem minor, quod Caluinus credat, non est in Scriptura: ergo conclusio illata, quæ sequitur deteriorem partem, erit tantùm probabilis, cùm minor illa tantùm sit certa ex opinione, & non ex fide: multi enim putant habere fidem, qui tamen ea carent, vt docet ipse Caluinus *lib.* 3. *instit. cap.* 2. §. 10. *&* 11.

Qui credit in Filiū Dei habet vitam æternā, idest gratiam justificantem. Non verò qui credit peccata sibi dimissa.

90. Denique sententia Nouatorum, quam modò impugnamus, è medio tollit orationem, Sacramenta, & omnia bona opera. Si enim ex fide credere debeo peccata mihi esse remissa, cur pro hac remissione, quæ jam facta est, Deum rogabo? Cur cum publicano dicam, Luc. 18. 13. *Deus propitius esto mihi peccatori*. Cur jubente Christo, dum oramus, dicimus: *Dimitte nobis debita nostra*. Si per fidem, quæ Baptismum debet præcedere, certus sum mihi jam esse remissa peccata, cur Baptismum suscipiam? Hinc Lutherus *lib. de captiuit. Babylon. cap. de Baptismo*, non erubuit dicere, justificari hominem, qui credit, etsi fortè is qui baptizat, neque intendat baptizare, neque baptizet in nomine Domini. Tandem si per illam fiduciam peccata remissa sunt, cur Christus *Ioan.* 20. Apostolis potestatem remittendi & retinendi peccata concessit? Non ergo illa fiducia est fides justificans; huic enim non potest subesse falsum. Illi autem fiduciæ, quæ necessariò debet præcedere justificationem, in sententia aduersariorum, subest falsum; quia non remittuntur peccata ante, sed per justificationem: vnde constans, & certum relinquitur, fidem justificantem esse dogmaticam, siue reuelationum, & illum assensum quo firmiter, & tamen ineuidenter assentimur mysteriis Christi, & aliis veritatibus reuelatis; quia hæc verè præcedit justificationem, & hominem ad illam disponit: & ideo Apostolus *Rom.* 5. 1. ait: *Iustificati ex fide pacem habeamus*, *&c.* vt illa particula, *ex fide*, ostendat justificationem ab illa procedere. Quod etiam docuit D. August. *lib. de agone Christiano*, *cap.* 13. dum ait: *Fides est prima, quæ subiugat animam Deo, deinde præcepta viuendi, quibus custoditis, spes nostra firmatur*. Quod vt clariùs pateat,

Nouatorum sententia orationem, Sacramenta, & omnia bona opera tollit.

Lutheri de Sacramentum.

Sola fides dogmatica justificat.

D. August.

Secunda nostræ propositionis pars, quâ diximus fidem justificantem esse illam quâ assentimur omnibus veritatibus fidei, & mysteriis reuelatis, ex professo explicanda & probanda est. 91.

Secunda pars sententiæ nostræ explicatur.

Dum enim diximus, fidem justificantem esse illam, quâ omnibus reuelatis assentimur, non intelleximus, omnia mysteria & obiecta fidei eodem modo esse credenda, vt aliquis justificetur; ad hoc enim quædam dumtaxat credenda sunt necessitate præcepti, quia licèt absque eorum fide possit homo justificari, absolutè loquendo: tamen postquam à Deo reuelata sunt, tenetur homo ea discere, & credere, vt sunt descensus Christi ad inferos, perpetua virginitas B. Mariæ Dei genitricis, &c. Alia necessariò credenda non sunt, sed sufficit eis non dissentire; qualia sunt Abrahami historia, & Moysis gesta, quæ in sacris libris continentur, &c. Alia tandem necessariò sunt credenda necessitate medij, quia eorum fides est medium necessarium ad justificationem, quæ à D. Thoma 2. 2. *q.* 2. *art.* 5. ad duo reducuntur capita, nempe ad finem quo Beati sumus, qui est Deus, prout est in se, qui dicitur finis supernaturalis: & ad media per quæ finem illum consequimur, quæ sunt gratia justificans, & causa eius. In primo continetur mysterium Trinitatis, cuius visione beamur: & in secundo Christi, seu incarnationis eius mysterium, à quo omnis gratia in homines, & consequenter justificatio deriuatur. Et hæc sunt quæ D. Paulus intelligit, dum inquit Hebr. 11. 6. *Credere oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit*. Exposità igitur secundâ propositionis nostræ parte, 92.

Non omnia eodem modo credenda, vt quis justificetur.

Statuitur primò sic: Fides requisita ad justificationem habet obiectum omninò diuersum ab illa fiducia, quam suprà impugnauimus, vt patet ex Apostolo *Rom.* 10. 8. 9. vbi inquit: *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus; quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & credideris in corde tuo quod Deus suscitauit illum, saluus eris*. Vbi, vt patet, Christus, & eius resurrectio ponuntur inter obiecta fidei justificantis. Et *Marc. vlt.* Christus dixit Apostolis: *Prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit*. Et 1. *Cor.* 15. Apostolus inquit: *Notum vobis facio, fratres, Euangelium quod prædicaui vobis, quod accepistis, per quod & saluamini*. Ergo 93.

Ex Apostolo suadetur fidē dogmaticam justificare.

fides

fides justificans non est fiducia certa de remissione peccatorum, sed assensus firmus mysteriis Christi, & veritatibus reuelatis.

94. Secundò fides justificans à morte æterna liberat: sed hæc non est fiducia, sed assensus, quo firmiter Christum credimus filium Dei, vt patet ex Ioan. 11. vbi Christus dixit Marthæ: *Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?* Cui illa respondit: *Vtique Domine, ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.* Ergo, &c.

Etiam ex verbis Christi.

95. Illud autem quod Caluinus in fide justificante ponit de clara notitia, quam fidelis habet de remissione suorum peccatorum, euidentiam illam statuens in illa fide speciali, ex se destruitur; pugnat enim cum verbis Apostoli *Hebr.* 11. 1. vbi fidem vocat argumentum, seu conuictionem non apparentium: & cum verbis Christi, Ioan. 20. *Beati qui non viderunt, & crediderunt.* Repugnatque Sanctorum Patrum doctrinæ, qui semper obscuritatem, & ineuidentiam in fide docuerunt. Vnde D. August. *tract.* 40. *in Ioan.* ait: *Non quia cognouerunt, crediderunt; sed vt cognoscerent, crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides?* Et *serm.* 189. *de temp.* ait: *Considera quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto Baptismo hoc dicimus, Fidelis factus sum, credo quod nescio.*

Caluini mendacium.

Ineuidentia est de ratione fidei.

§. II.

Fides formata, & bonis motibus voluntatis aucta requiritur ad justificationem.

96. Ea tamen quæ hactenus de fide justificante, secundùm veram sententiam Catholicæ Ecclesiæ diximus, non de fide informi, seu mortua, charitate ac bonis motibus destituta; sed de fide viua, formata, charitate aliisque bonis motibus voluntatis exornata, intelligenda volumus: hæc enim sola perfectam justitiam à Deo animæ obtinet Christianæ; per hanc verè & perfectè Christo, & in Christo viuitur, illaque in via ambulantes, ac viam mandatorum Dei currentes, feliciter ad patriam peruenimus æternam. Quæ veritas contra heterodoxos breuiter à nobis nunc statuenda est, & illustranda.

Fides justificans, non informis, sed formata.

97. Primò igitur ex sacris paginis expresſè liquet, fidem solam, seu informem, exclusâ charitate, aliisque bonis motibus voluntatis, nec justificare posse hominem, nec saluare. Etenim Paulus Apostolus, ex cuius verbis malè intellectis occasionem errandi sumpserunt hæretici, manifeste docet, fidem sine charitate nihil prodesse, 1. Cor. 13. 2. *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Et ad Gal. 5. 6. *In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur.* Quod exponens D. Thomas *lect.* 2. ait: *In his qui sunt in Fide Christi, neque circumcisio, neque præputium aliquid valent; idest, indifferentia sunt: sed fides, non informis, sed ea quæ per dilectionem operatur. Iacob. 2. Fides sine operibus mortua est; nam fides est cognitio verbi Dei Eph. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Et hoc verbum nec perfectè habetur, nec cognoscitur, nisi etiam habeatur amor, quem spirat.* In quibus verbis continetur ratio quæ ad hanc formam reduci potest. Fides quâ justificatur homo, tribuit ei cognitionem, & possessionem filij Dei; anima enim justi sedes est sapientiæ, vt ex Salomone ait D. Gregor. *hom.* 38. *in Euang.* Sed non potest cognosci, ac perfectè haberi Filius Dei sine charitate; quia non habetur nisi cum Spiritu sancto, quem producit; & cum Patre, cum quo per modum vnici Spiratoris illum producit. Vnde *Ioan.* 14. 23. loquens Christus de justo, ait: *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Non potest autem haberi Spiritus sanctus, nisi per charitatem; vnde *Rom.* 5. 5. dicitur: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et 1. Ioan. 4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ergo fides justificans non potest esse sine charitate.

Fides sine charitate nihil prodest ex Apostolo.

D. Thom.

Fides justificans dat justificato Filium Dei per cognitionem & amorem, immò & totam Trinitatem.

98. Secundò eadem veritas patet ex D. Iacobo *cap.* 2. 14. vbi ait: *Quid prodest, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nunquid fides poterit saluare illum?* Et *vers.* 24. subdit: *Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm.* Et tandem *vers.* 26. concludit: *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est.* Vbi sententia catholica ita expresſè stabilitur, vt illam Iacobi epistolam negare coacti sint hæretici; sed frustra illam rejiciunt, cùm in canone librorum noui Testamenti inserta reperiatur ab Innocentio primo *ep.* 3. *cap.* 7. à Gelasio Papa in Concilio 70. Episcoporum, Concil. Laodic. *cap.* 59. Concil. Cartag. III. *cap.* 47. *cap. Sancta Romana, dist.* 15. & à Concil. Florent. *in fine epist. Eugenij ad Armenos*, & denique in Concil. Trident. *sess.* 4. decreto de Canonicis Scripturis.

Iacobi epistolam negant hæretici, quia illorum sententiam confodit: est tamen canonica.

99. Insuper idem Iacobus *loc. cit.* 20. inquit: *Vis autem scire, ô homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* Quæ verba licèt pugnare videantur cum illis quæ Apostolus *Rom.* 4. 2. scribit: *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum; quid enim dicit Scriptura?* Gen. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam.* Tamen optimè cohærent; cùm enim, vt notat D. Augustinus præfat. in enarr. in psalm. 31. *hæretici verba Pauli libenter malè intellexissent, ne bona opera sequerentur*, laborauit Iacobus Apostolus vt eos ab errore liberaret, docens non solam fidem, sed charitatem & bona opera fidei adiuncta ad salutem esse necessaria. *Volebat*, inquit Augustinus, *corrigere homines, qui malè intellexerunt ipsum Apostolum, Iacobus in epistola sua, & contra eos qui nolebant benè operari, de sola fide præsumentes, ipsius Abrahæ opera commendauit, cuius Paulus fidem: & non sunt sibi aduersi Apostoli.* Hæc Augustinus.

Fides sine operibus mortua.

Abraham ex operibus justificatus est, & quomodo Iacobus Apostolus Paulo non contradicit.

D. August.

100. Etenim multi illa tempestate Iudæi ex operibus legis Moysis; multique Gentiles ex operibus moralibus gloriabantur, existimantes ex illis operibus posse saluari ac justificari sine fide Christiana: istos arguit Paulus, inducens exemplum Abrahæ, qui non ex solis operibus naturalibus, sed ex fide quâ credidit Deo, filium in vxoris & propria senectute se suscepturum, ac ex illius posteris gentem numerosam nascituram, in qua & ipse Christus à Domino specialiter benedictus, tanquam verus Filius eius, justificatus est. Verùm hæc fides Abrahæ non exclusit, sed inclusit bona opera, vnde idem Apostolus Hebr. 11. 17. *Fide*, inquit, *obtulit Abraham Isaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus.* Vbi fides, & opera

Nec fides sine operibus, nec opera sine fide justificant.

Abrahæ elucent: fides quidem, quia credit semper semen suum multiplicari sicut stellas cœli, etiamsi filium ad mandatum Dei offerat & juguler. Opus etiam apparet, quia diuino præcepto obtemperans, arrepto gladio, eleuatâ manu, vnigenitum voluntate immolauit. Vbi bonum opus Abrahæ in maxima fide fundatum refulget. Vnde D. Augustinus *serm. de immolat. Isaac*, ait: *Quod credidit Abraham, intus in corde in sola fide, quod immolandum filium duxit, quod intrepidus dexteram armauit, quod jam feriret, nisi voce Angeli teneretur, magna fides est vtique, sed & magnum opus.*

[D. August. — Obedientia Abrahæ est magna fides, & magnum opus.]

101. Quare si Abraham credendo Deo, eius voluntatem non impleuisset, ac Filium immolare recusasset, vana omninò & inutilis fuisset eius fides, Deo displicuisset, & minimè justificatus fuisset. Vnde August. *præfat. citata*, inquit: *Ergo fratres, ex fide justificatus est Abraham; sed si fidem opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt. Nunquid enim fides tua sterilis erit? Si sterilis es, sterilis non est ipsa. Tene ergo fidem operaturus.* Quæ omnia perpendens Iacobus, & hæreticos qui solam fidem, seclusâ charitate ac bonis operibus, inaniter extollebant, confutans, concludit *cap. 2. 24. Videtis, quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm.* Fidem formatam, ac charitate animatam ad justificationem requirens.

[D. August. — Fides non est sterilis.]

102. Tertiò liquet ex pluribus tum Scripturæ, tum Sanctorum Patrum testimoniis, præter fidem, amorem, & alios motus voluntatis requiri ad justificationem. *Ioan. 1. 12.* dicitur, *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Vbi apertè docetur, eos qui per fidem Christum recipiunt, nondum esse, sed posse fieri filios Dei, putà si diligant, timeant, &c. vnde *Eccl. 1.* dicitur: *Qui sine timore est, non poterit justificari.* Et psalm. 110. *Initium sapientiæ timor Domini.* Et Eccl. 1. 27. *Timor Domini expellit peccatum.* Et c. 2. 8. subditur: *Qui Timetis Dominum, sperate in illo.* Et subiungit 10. *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* Et 1. *Ioan.* 3. 14. dicitur: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Vnde Concil. Arausicanum, *can. vlt.* inquit: *Deus fidem & amorem sui prius inspirat, vt Sacramenta Baptismi fideliter requiramus.* Quod à Sanctis Patribus expressè etiam docetur; nam Clemens Alexand. *lib. 2. stromat.* ait: *Fides est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes, & pœnitentia.* Et D. August lib. de spir. & litera, cap. 30. *Per legem*, inquit, *cognitio peccati; per fidem impetratio gratiæ; per gratiam sanitas animæ.* Et *serm. 22. de verb. Apostoli*, ait: *Domus Dei fide fundatur, spe erigitur, charitate perficitur.* Sed anima quæ justificatur, fit domus Dei, quam gratia sua inhabitat: Ergo licèt fundetur fide, spe debet erigi, ac perfici charitate. Ergo charitas, & alij motus voluntatis debent concomitari fidem justificantem.

[Fides bonis motibus aucta justificat. — Conc. Arausf. — Clem. Alex. — D. August. — Domus Dei fide fundatur, spe erigitur, charitate perficitur.]

103. Hinc Concilium Trident. *sess. 6. can. 9.* Nouatorum sententiam anathemate percussit his verbis: *Si quis dixerit solâ fide impium justificari, ita vt intelligat, nihil aliud requiri quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum sua voluntatis motu præparari, atque disponi, anathema sit.* Et *cap. 6.* idem Concilium præter fidem alios actus enumerat ad voluntatem pertinentes, quos ad justificationem disponere asserit, scilicet timorem, spem, dilectionem & pœnitentiam.

[Conc. Trid.]

Quibus omnibus suffragatur, quod justificatio est curatio animæ languentis per peccatum: cùm autem contraria contrariis curentur, sicut per voluntatem suam homo auersus est à Deo, cùm peccauit, ita vt ei remittatur peccatum, debet per actum propriæ voluntatis motæ à Deo, & excitatæ conuerti ad Deum: Ergo non sufficit actus fidei, sed vt loquitur S. Thomas 1. 2. q. 113. *art. 4. ad 1.* simul in justificatione Impij cum motu fidei est etiam motus charitatis. Mouetur etiam liberum arbitrium in Deum ad hoc, quod ei se subjiciat: vnde etiam concurrit actus timoris filialis, & actus humilitatis. 104.

[D. Thom. — In justificatione cum motu fidei debet esse motus charitatis.]

Opponunt tamen hæretici contra prædicta illud Apostoli Rom. 3. 24. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, &c. ex fide Iesu Christi.* Et 28. *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis.* Et *Act. 13. 39.* soli fidei justificatio tribuitur, dum dicitur: *In hoc omnis qui credit justificatur.* Ergo ex sola fide homines justificantur. 105.

[Instant hæretici.]

Verùm nullo negotio hæc hæreticorum refellitur instantia. Primò, quia in illis & similibus Scripturæ locis, justificatio attribuitur ex parte hominis fidei, non adæquatè, sed inadæquatè, hoc est tanquam initio, radici & fundamento justificationis; fides enim est primus motus animæ in Deum: sed etsi hæc ex parte hominis incipiat, & sit primus eius actus, vt justificetur, alios tamen requirit, vt hæc justificatio impleatur, & integretur, vt sunt actus amoris, spei, timoris, & pœnitentiæ. Vnde D. Thomas *in cap. 3. ep. ad Rom. lect. 3.* ait: *Fides ex qua est justitia, non est fides informis, de qua dicit* Iacob. 2. *Fides sine operibus mortua est: sed est fides formata, de qua dicit* ad Gal. 5. *In Christo Iesu, &c.* per quam in nobis habitat Christus: quod non fit sine charitate. 106.

[Refelluntur. — D. Thom.]

Secundò, dum Scriptura fidei, & non operibus attribuit justificationem, excludit opera legis, cæremonialia, moralia, & naturalia, immò & quæcunque omnia quæ à solo homine naturaliter eliciuntur ante justificationem; quia certum est hominem ex gratia & pura misericordia Dei justificari, ipsumque nullatenus posse primam gratiam promereri. Etenim *principium meriti non cadit sub merito.* Sed non excluduntur opera & motus supernaturales ab anima mota & excitata à Deo, vt credat, diligat, timeat, ac speret; sic enim his motibus gratiæ excitanti cooperatur homo per intellectum & voluntatem: quod maximè rationi consentaneum est; *nemo enim saluatur inuitus*, vt loquitur Augustinus, & quia vt idem S. D. ait: *Qui fecit te sine te, non saluabit te sine te.* Quæ quàm vera sint, ostendat Concilij Tridentini oraculum, quo *sess. 6. decreto de justif. cap. 8.* sic dicitur: *Cùm verò Apostolus dicit, justificari hominem per fidem, & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ Catholicæ consensus tenuit & expressit; vt scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire. Gratis autem justificari ideo dicimur, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam justificationis gratiam promeretur: si enim gratia est, jam non ex operibus; alioquin, vt idem Apostolus inquit, gratia jam non est gratia.* Hæc luculenter sanè Tridentina Synodus, quibus hæreticorum monstruosæ sententiæ penitus jugulantur. 107.

[Opera legis, moralia, & naturalia, non conferunt ad justificationem, sed opera ex fide & charitate. — D. August. — Concil. Trid. — Gratis justificamur, quia nihil præcedens justificationem illam promeretur.]

§. III.

§. III.

Christianus non est, cuius fides bonis operibus non exornatur.

108. Consistatis hæreticorum erroribus, Catholicorum saluti studendum est, ac inuigilandum. Cùm ergo isti non solùm fidem, sed etiam alios motus voluntatis ad justificationem necessarios, vt omnis Catholica docet Ecclesia, existiment, illos ad bona opera exercenda debemus hortari; nam cùm ad justificationem fides illis roboretur, vt compleatur justificatio, adeptâ justitiâ, eisdem conseruatur fides, ne pereat, aut moriatur. Vnde qui spretis Dei mandatis, diuinis extinctis inspirationibus, propriæ salutis immemores bona non agunt, sed carni indulgentes, & sanguini, voluptatibus incumbunt, crimina perpetrantes, à Christo recedunt, eiusque nomine, quo Christiani vocantur, prorsus indigni sunt. Hoc, præstante Deo, nunc ostendere laboramus.

Iustificatus bonis operibus in justitia conseruatur.

109. Christiani nomen summi titulus est honoris: fidem Christi profitentibus, qui primùm discipuli vocabantur, Antiochiæ agentibus Paulo & Barnabâ anno Christi 43. vt existimat Cardinalis Baronius, inditum fuit, & sanè æquissimè; sicut enim à Platone magistro, Platonici eius discipuli; & ab Aristotele Aristotelici dicti sunt: ita à Christo duce ac præceptore, eius doctrinæ adhærentes, vestigiaque sequentes Christiani cognominati sunt. At quàm dignum sit ac nobile cognomen hoc, videamus.

Christiani nomen est titulus honoris.

110. A chrismate, quod vnctionem significat, Patris Vnigenitus, qui in virginali matris vtero, præ omnibus consortibus suis, tanquam omnium prædestinatorum primus, Ecclesiæque Caput, ac Pontifex Summus, oleo exultationis vnctus est, vocatus fuit Christus, gloriosumque ad filios suos, quos sibi sacrâ Baptismatis vndâ peperit, nomen extendit: Christianus illos dici voluit, vt quam super illos spiritalem effudit vnctionem, sanctum nomen exprimeret. *Vnxisti me*, inquit Augustinus Christum alloquens in soliloq. c. 13. *oleo tuo, quo tu vnctus fuisti, vt à te Christo dicerer Christianus.* Huc respexisse videtur Deus, dum Euangelici Vatis oraculo inquit Isai. 43. 1. *Vocaui te nomine meo: meus es tu.* Sicut enim eiusdem parentis filij, dum eodem genitoris cognomine gloriantur, illius se habere substantiam profitentur, & aliquando bonorum illius hæreditate potiuntur: ita qui Christiani nomine decorantur, spiritualem Christi substantiam possidentes, illius nedum membra connumerantur, sed etiam filij & hæredes. Immò cùm ingens Christi hæreditas inter immensa Dei bona statuta sit, *hæredes Dei, & Christi cohæredes*, vt loquitur Apostolus *Rom.* 8. 17. Christiani censentur.

Christus ab vnctione sic dictus.

D. August. Christiani vncti sunt.

Nomine & bonis Christi gaudent.

111. Verùm cùm juxta Philosophos, nomina rerum essentias explicent, nouum quod à Christo fidelibus est inditum nomen, nouam in illis naturam, eamque spiritualem, quâ diuinæ consortes naturæ efficiuntur, declarat. Christianus enim idem est ac in Christo *noua Creatura*, vt dicitur 2. *Cor.* 5. 17. Cùm autem ab essentia rerum proportionatæ dimanent operationes; res enim ad hoc sunt, vt operentur, & in actum reducantur: nam vt inquit Aristoteles, *vnumquodque est propter suam operationem*; nouæ ac eximiæ debent à Christiano actiones procedere, vt se Christianus non tantùm nomine, sed etiam re esse declarent: nam vt docent Philosophi, *operari sequitur esse.* Hinc liquet Christianos inertes, pigros, ac scelestos, qui Christum vocibus confitentur, & operibus negant, licèt fidem adhuc retineant; quia tamen illam charitate, timore, pœnitentiâ ac bonis operibus exspoliant, impropriè, apparenter & nomine tenus Christianos esse, & non secundùm rei veritatem. Sicuti enim ex defectu motus in re quæ nata est habere vitam, optimè colligunt Philosophi illam non ampliùs viuere: ita ex defectu charitatis, ac bonorum operum, optimè colligitur, fidem in Christianis esse mortuam, illosque falsos, & non veros; mortuos, & non viuos existere. Debet enim fidelis fidem suam bonis operibus ostendere, & ex nouis, piis, sanctisque actionibus se à Christo, & in Christo renouatum probare. Vnde Apostolus *loc. cit.* inquit: *Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.* Hoc est, cùm Christianus per Christum noua fit creatura, relictis veteris hominis actibus; ita in vitæ nouitate debet ambulare, vt nouas, hoc est excellentes ac supernaturales amoris, pietatis, timoris, misericordiæ, cæterarumque virtutum debet exercere operationes. Nam vt optimè notat D. Thomas *in cap.* 5. 2. *ep. ad Cor. lect.* 4. alludit Apostolus ad illud Leuit. 26. *Nouis superuenientibus, vetera projicietis.* Et ideo, quia nouitas vitæ à Christo fideli collata, omnes debet projicere, seu rejicere vetustates, quæ tres ab eodem Angelico Doctore notantur, scilicet veteres legis Moysis cæremoniæ, de quibus Rom. 7. 6. *Seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate litteræ*; errores Gentilium, Isai. 26. 3. *Vetus error abiit*; & corruptiones peccati, Rom. 6. 6. *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, &c.* contrarias illis vitiis virtutum nouitates in actibus Christiani elucescant oportet, vt sedentis in Throno vox, quâ *Apocal.* 21. 6. pronuntiauit, *Ecce noua facio omnia*, in illo adimpleatur. Facit enim Christus in nobis omnia noua, dum gratiâ suâ non solùm nos ad benè agendum præueniendo excitat, sed etiam concomitando roborat, ac subsequendo perficit & coronat. *Omnia enim opera nostra operatur in nobis Dominus*, vt dicitur *Isai.* 26. 12. non quidem vt nihil nos faciamus, sed vt ab eo moti agamus, & excitati: nam licèt *voluntas à Domino præparetur*, vt dicitur *Prouerb.* 8. & ipse operetur in nobis *velle & perficere*, vt ait Apostulus *Philip.* 2. 18. tamen & nos verè volumus, & verè operamur: nam vt ait D. August. lib. de gratia & lib. arb. cap. 16. *Certum est, nos velle cùm volumus, sed ille (scilicet Deus) facit vt velimus. Certum est nos facere cùm facimus, sed ille facit vt faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati, qui dixit, Faciam vt in justificationibus meis ambuletis, & judicia mea obseruetis, & faciatis.* Ezech. 36. 27.

Christiani nomen, nouam in Christo creaturam significat.

Debent Christiani bonis operibus insudare.

Inertes & pigri Christiani non sunt.

D. Thom.

Debet Christianus vt noua creatura, tres vetustates projicere. Legis Moysis cæremonias, gentilium errores, & corruptiones peccati.

Christus in nobis facit omnia noua.

D. August.

Cùm ergo in Christiano per fidem & charitatem, tanquam in throno manent Christus, in illo debet manere Christianus: huius autem mansionis in Domino euidens signum est, & infallibile bona Christiani operatio, eiusque accurata actionum Christi imitatio. Etenim vt dilectus Christi discipulus loquutus est, 1. Ioan. 2. 6. *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Hoc est, nusquam in via virtutis quiescere, sed semper vlteriùs procedere, ac de virtute in virtutem, vt sicuti semper [illegible] crescit homo, ac nusquam in eodem [illegible] permanet: 112.

Christus in Christiano, & Christianus in Christo.

manet: ita ſemper virtutibus, ac piis ſanctiſque operationibus progreditur Chriſtianus, in hoc Dominum ſuum imitatus, qui vt dicitur Luc. 2. 51. *Proficiebat ætate & gratiâ apud Deum & homines.* Vt enim ait Sapiens Prouerb. 4. 18. *Iuſtorum ſemita, quaſi lux ſplendens procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.* Hinc Gregorius Nyſſenus *ep. ad Harmanium*, Chriſtianiſmum definit eſſe *Imitationem diuinæ naturæ.* Cùm autem Deus, vt docet D. Thomas pluribus in locis, ſit actus puriſſimus, & nuſquam ab actione ceſſet; ſemper enim agit tum actionibus immanentibus, quibus ad intra Verbum producit, ac diuinum ſpirat amorem; tum illis quibus creaturas admirabili prouidentiâ, ſapientiâ, potentiâ ac bonitate conſeruat, regit ac gubernat: vnde & Chriſtus *Ioan. 5. 17.* inquit: *Pater meus vſque modò operatur, & ego operor;* vt illum Chriſtianus imitetur, nouos ſemper debet exantlare labores, ac perpetuò bonis operibus inſudare. Vnde & Apoſtolus Eph. 5. 1. *Eſtote*, inquit, *imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos.* Vbi gentium Doctor fideles Dei filios chariſſimos appellat, eoſque optimi parentis imitatores dicit, ſi in dilectione ambulauerint, hoc eſt, ſi in charitate fundati & radicati, ad gloriam, & propriam, aliorumque ſalutem opera bona diuerſarum virtutum exercuerint. Nam cùm charitas filiorum Dei character ſit, illo orbari cenſebuntur, qui ſanctas non producent actiones; ſiquidem vt inquit D. Greg. hom. 30. in Euang. *Probatio dilectionis, exhibitio eſt operis.* Cùm enim amor ignis quidam ſit, non poteſt non agere. Vnde vt idem inquit Gregorius: *Amor Dei nunquam eſt otioſus, operatur enim magna, ſi eſt; ſi autem operari renuit, amor non eſt.* Notanter autem juxta Pauli conſilium, vt Deum tanquam parentem Chriſtiani tanquam filij chariſſimi imitentur, debent Chriſti veſtigiis inhærere, & poſt ipſum in dilectione ambulare, quia cæteræ omnes, ſiue Theologicæ, ſiue morales, quibus exornantur, virtutes à charitate vel formam recipiunt, vel perfectionem, & complementum. Quod idem Apoſtolus inſinuat 1. *Cor.* 13. vbi omnium virtutum moralium actus, & Theologicarum perfectiones vni attribuit charitati, vt prædictum capitulum legenti patebit. Vnde D. Auguſt. ſerm. 39. de temp. *Sicut radix*, inquit, *omnium malorum eſt cupiditas, ita & radix omnium bonorum eſt charitas. Totam magnitudinem, & latitudinem diuinorum eloquiorum poſſidet charitas, quâ Deum proximumque diligimus.* Et infrà ejuſdem charitatis in diuerſis virtutibus actus deſcribens, ſubdit Auguſtinus: *Hæc in Abel per ſacrificium grata, in Noe per diluuium ſecura, in Abraha peregrinationibus fideliſſima, in Moyſe inter iniurias leniſſima, in Dauid tribulationibus manſuetiſſima, in tribus pueris blandos ignes innocenter expectat, in Machabæis ſæuos ignes fortiter tolerat. Caſta in Suſanna erga virum, in Anna poſt virum, in Maria præter virum.*

Greg. Nyſſ. Chriſtianiſmus eſt imitatio diuinæ naturæ.

Ergo ſemper benè operari debent Chriſtiani.

In dilectione ambulandũ, ideſt operandum.

Greg. Mag.

D. Auguſt.

Radix omnium bonorum charitas.

113\. Itaque dum in charitate Chriſtianus jubetur ambulare, in cæteris virtutibus jubetur exerceri. Sicut enim *qui diligit proximum, legem impleuit*, vt dicitur *Rom.* 13. 8. quod intelligitur implicitè, & virtualiter, in quantum præcepta moralia, quibus homo ad proximum rectè ordinatur, in hoc verbo inſtaurantur, *diliges proximum tuum ſicut teipſum*, vt notat Apoſtolus *ibid.* 10. ita vt ſigillatim, & diſtinctè præcepta quibus ad Deum, & ad proximum regulamur, adimpleat, omnium virtutum, tum theologicarum, tum etiam moralium actus tenetur elicere, vt ſimul dum in charitate ambulat, in aliis virtutibus progrediatur, & tandem ad chriſtianæ perfectionis apicem perueniat. Quod optimè dixit Sapiens *Sap.* 6. 19. dum ait, *dilectio cuſtodia legum illius eſt.* Amore enim Dei leges illius ſeruantur, & legum obſeruationes Dei, ſeu ſapientiæ dilectione nobilitantur. Vnde ſubditur ibidem: *Cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt; incorruptio autem facit eſſe proximum Deo.* Quæ omnia conſonant cum verbis Apoſtoli, quibus *ibid.* 11. concludit dicens: *Plenitudo ergo legis eſt dilectio.* Quod à D. Thoma *ibid. lect.* 3. hac ratione confirmatur. Vnumquodque perficitur in aſſequutione ſui finis, ſicut homo tunc verè perfectus eſt, dum finem vltimum, nempe Deum, æternâ beatitudine poſſidet. Sed legis à Deo hominibus datæ finis eſt charitas, vt expreſsè docet Apoſtolus 1. Tim. 1. 5. *Finis præcepti eſt charitas.* Ergo tota legis perfectio in charitate conſiſtit. Quamvis autem in loco quem exponimus, Apoſtolus de dilectione proximi dumtaxat loquutus ſit, non excluſit dilectionem Dei, quæ in proximi dilectione ſemper & inuoluitur, & intelligitur: proximus enim dum ex charitate diligitur, propter Deum diligitur, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, ſicut cauſa in effectu: vnde 1. *Ioan.* 4. 21. dicitur: *Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.* Et ſimiliter dilectio proximi includitur in dilectione Dei, ſicut effectus in cauſa. Vnde *ibid.* 20. habetur: *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt.* Hinc eſt quod in ſacra Scriptura aliquando fit tantùm mentio de dilectione Dei, quaſi ſufficiat ad ſalutem, vt Deuter. 10. 12. *Et nunc Iſraël, quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum, & ambules in viis eius, & diligas eum.* Aliquando autem fit tantùm mentio de dilectione proximi, 1. Ioan. 15. 17. *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.*

In charitate cæteræ coadunantur virtutes.

Res perficitur in aſſecutione ſui finis.

In dilectione proximi, dilectio Dei & in dilectione Dei, dilectio proximi includitur.

Chriſtianus igitur qui fidem ſuam probare debet ex operibus, ac in dilectione ambulare, ſicut Chriſtus dilexit eum, Deum & proximum diligendo, erga vtrumque opera debet exercere virtutum, vt glorioſi nominis, cuius titulo decoratur, merito ac dignitate exornetur. Tunc enim Chriſti Domini, qui vt Deum glorificaret, homineſque diuinæ gloriæ conſortes efficeret, continuò cum hominibus viuens laborauit, pias ac ſanctas imitabitur actiones. Si autem non ſatagat per bona opera vocationem ſuam ac electionem certam facere ac conſummare, ſe tanto nomine prorſus agnoſcat indignum: vt enim ait D. Maximus Serm. de natiuit. Domini: *Chriſtianus nemo dicitur rectè, niſi qui Chriſti moribus, prout valet, coæquetur.* Quod etiam eleganter proſequutus eſt D. Auguſtinus lib. de Vita Chriſtiana: *Ille*, inquit, *verè Chriſtianus eſt, qui miſericordiam facit, qui nullâ omninò mouetur iniuriâ, qui alienum dolorem tanquam proprium ſentit, cuius menſam nullus pauper ignorat, qui coram hominibus inglorius habetur, vt coram Deo & Angelis glorietur; qui terrena contemnit, vt poſſit habere cæleſtia; qui opprimi pauperem ſe præſente non patitur, qui miſeriis ſubuenit, qui ad fletum fletibus prouocatur alienis: quod benè faciebat Paulus* 2. *Cor.* 11. *Quis infirmatur, & ego non infirmor.* Et infrà concludit: *Chriſtiani nomen ille fruſtra ſortitur, qui Chriſtum minimè imitatur. Quid enim tibi prodeſt vocari quod non es, & nomen vſurpare alienum?* Hæc ille. 114.

Chriſtus ſemper laborauit.

D. Maximus.

D. Auguſt.

Dotes Chriſtiano requiſitæ.

Chriſtianus Chriſtum debet imitari.

Iudæis

115. Iudæis olim se ex Abraha satos glorliantibus amantissimus dixit Redemptor, *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.* Ioan. 8. 39. Filij Dei non tantùm nominantur, sed etiam mirâ circa illos Dei charitatis dignatione verè sunt Christiani, vt attestatur dilectus Domini discipulos 1. Ioan. 3. 1. *Videte*, inquit, *qualem charitatem dedit nobis Pater, vt Filij Dei nominemur & simus?*

Bonis operibus Dei filiationem comprobet.

Debent ergo operibus bonis Dei filiatlonem manifestare, exornare, immò & coronare. Sed cùm ipsum pretiosum Christiani nomen pretiosa corona sit, quâ filij Dei hac in peregrinatione decoramus, vt inquit Procopius *in Isaiam cap. 66.* dum ait, *A Christo Christiani nominis appellatione, veluti coronâ redimimur*; illi sanctas operationes, veluti fulgentissimas margaritas, lucentes gemmas, pulchras vniones, ac splendidos adamantes superaddere tenemor, vt omni ex capite pretiosa corona refulgeat. Cùmqoe illa, quâ in hac vita nominis Christiani redimimur corona, ad immortalem ac immarcessibilem æternæ gloriæ coronam, propter quam militamus, præparet ac disponat, ad sanctas nos excitat & mouet actiones, vt hanc è manu Dei ln virtuosarum operationum præmium tecipiamus: nam vt inquit Apostolos 2. Tim. 2. 5. *Qui certat in agone, non coronabitur, nisi legitimè certauerit.* Milites etenim sumus Christi; & sicuri militum huios seculi finis victoria est, qoæ nusquam, nisi profligatis hostibus, comparatur; ita & Christianæ militiæ scopus victoria est, sed illa quâ debellatis cunctis aduersariis, in Regni cœlestis admittimur possessionem. Debet ergo quilibet Christianus audacter in arenam descendere, ac strenuò in stadio huius vitæ cum hostibus dimicare. *Labora sicut bonus miles Iesu Christi*, inquit Apostolus 2. *Tim.* 2. 3. Tria sunt autem contra quæ militare tenetur Christi miles, vt notat Doctor Angelicus *ibid. lect.* 1. Primò enim debet pugnare cootra peccata, quæ gratiam Dei ab eius anima expellunt, & illum Dei inimicum constituunt; simulque contrà tria peccati incitamenta, nempe contra carnem, mundum, & diabolum arma capessere. Secondò contra errores, quibus fidei vnitas, ac puritas labefactantur, & schisma in Ecclesia inducitur. Vnde Apostolus 2. *Cor.* 10. 4. ait: *Arma militiæ nostra non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, &c.* Tertiò denique contra tyrannos, qui hlandltiis, minis, ac suppliciis, tum à fide, tum à pietate Christianom conantur auertere. Debet enim fidelis resistere, & fortis in fide ac dilcctione sanguioem potiùs fundere, quàm huiusmodi hostibus acquiescere; vnde hæc pugna cæteris laboriosior est, vt aduertit D. Thomas, ac perfectior: nam vt dicitur Ioan. 15. 13. *Maiorem charitatem nemo habet, nisi vt animam suam ponat quis pro amicis.* Cùm ergo contra huiusmodi teneatur Christi miles bellare hostes, ita vt semper cootra peccata, & dum opus est, contra errores ab hæreticis disseminatos, & tandem contra infideles ac tyrannos Ecclesiam vexantes ac vastantes prælietur; nonne hominis Christiani vita actione commendatur, ac bono opere coronatur? Nullas ergo de fide iocrti ac otiosa glorietur: nullus in hac vita otium qoærat; si enim opus à fide abstulerit, etiam ab illa vitam auferet: dum fidei Christianæ nomen dedit, militiæ Christi adscriptus est,

Christiani nomen corona est.

Ad gloriæ coronam disponens.

Finis militũ victoria.

Contra tria debet militare Christianus. cõtra peccata errores, & tyrannos à fide retrahentes.

Nusquam Christianus sine actione.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

ac consequenter ei per totam vitam laborare ac militare competit.

116. Hinc intelligetur modus loqoendi dilecti Domlni discipuli, dum fidem non solùm victricem, sed etiam victoriam appellat. *Hæc est*, inquit, *victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* 1. Ioan. 5. 4. vbi in sensu causali fides victoria dicitur, quia illa est quæ fidelem mouet ad obtinendum supra mundum ac concupiscentiam eius insignem ac gloriosam victoriam. Cùm autem mundus, aliique qui hoc nomine Animæ Christianæ comprehenduntur hostes, sine labore, pugna ac præliis vinci nequeant; fidem Christianam hominem ad agendum ac operandum incitare constat. Vnde *Hebr.* 11. 33. inquit Apostolus: *Sancti per fidem vicerunt Regna, operati sunt iustitiam, &c.* Nisi enim vera, germanaque fides ad militandum, ac vincendum impelleret, per eam nec sancti Reges superassent, nec iusta opera exercuissent, nec tandem per illam gloriam vincentibus promissam obtinuissent. Hac victrice fide acti sunt Christiani illi Asiatici, qui vt refert Tertullianus ad Scapulam, Artio Antonino Ecclesiam persequente, omnes illius ciuitatis ante tribunalia se manu factâ obtulerunt: illique qui numero viginti millia igni conflagrare maluerunt, quam ad Diocletiani præceptum in die natali Christi tantillum à Christianæ Fidei stabilitate deflectere, vt refert Rom. Martyrolog. ad diem 25. Decembris.

Fides dicitur victoria in sensu causali, quia facit vincere.

Fortes Christiani sub Artio Antonino, ac deinde sub Diocletiano.

Non ergo à fide vacua, inani, otiosa, aut informi; sed ab illa quæ formata, viua, operatrix ac victrix nuncupatur, dignitatem suam sortitur Christianus, ac per illam debet incessanter operari, vt mercedem vitæ æternæ, quæ adultis semper per modum præmij ac coronæ conceditur, recipere mereatur. Vnde & Christus Dominus fidem otiosam ac mortuam reprobauit; viuam verò & agentem laudauit, dum ait Matth. 7. 21. *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum.* Non enim fides præcisè, seclusâ charitate, & Dei mandatorum obseruatione, Deo placet, aut æternam gloriam consequi valet: immò sine operibus noo potest vera & perfecta fides reperiri; operatio enim, juxta D. Augustinum, in illius nominis etymologia includitur. *Attende*, inquit August. serm. 137. *ad ipsum fidei nomen; fides enim appellata est, quia fit quod dicitur: duæ syllabæ sonant, cùm dicitur fides: prima syllaba a facto, secunda est à dicto. Interrogo te, vtrum credas; dicis, Credo: fac quod dicis, & fides est.* Hæc August. 117.

Fidem mortuam reprobat Christus, viuam & agentem laudat.

D. August.

Fides à facto & dicto denominatur.

118. Hac fide quæ per charitatem operatur, saluatur omnis qui adultus ad vitam recipitur æternam, & sine illa nullus istam salutem assequitur. Hac fide peccatrix illa in Euangelio celebris, salutem ac veniam peccatorum accepit. Etenim non solùm in Christum peccatorum Redemptorem credidit, sed ipsum ardentissimè dilexit, ac dilectionem suam operibus manifestauit. Nam *vt cognouit quod Iesus accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes eius, lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes eius, & vnguento vngebat*, vt legitur *Luc.* 7. 38. quibus actibus à Domino remissionem suorum consequuta est delictorum, quam Saluator optimus feruentissimæ eius

Nullus adultus saluatur sine fide formata charitate.

Fides Magdalenæ amore & operibus animata.

attribuit charitati, dum *ibid.* 47. Simoni inquit: *Dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm.* Et tamen peccatrici loquens Dominus, salutem eius fidei fuisse concessam asseruit, ibid. 50. *Fides tua te saluam fecit: vade in pace.* Qui modus loquendi præcedenti non derogat: nam & fides peccatricem saluauit, & ipsi multa dimissa sunt peccata, ob maximam dilectionem; quia & fides charitati, & charitas fidei, in illa coniuncta erat, & per vtramque præstantissima mitæ deuotionis ac pietatis Saluatori exhibuit opera. Quod notauit D. Hieronymus, dum inquit: *Apertè hoc in loco demonstratum est, mulierem illam habuisse fidem per charitatem operantem, quæ multùm valuerit in Christo.*

D. Hieron.

119. Dilectissimæ sponsæ dixit amantissimus Saluator: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt signaculum super brachium tuum.* Cant. 8. 6. Vbi sanè notandum est, sponsum à corde, vbi primò se ponendum cupit, ad brachium facillimè & citissimè transilire, quia dum Christus per fidem & charitatem Christiani cor occupat, statim ad illius brachium transuolat, vt illud ad agendum applicans, in sanctas ac pias fidelem moueat operationes. Quod eleganter prosequitur Ambrosius *lib. de Isaac & anima, cap.* 8. vbi ait: *Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur; in corde, vt semper diligamus. Signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra; luceat in dilectione; luceat in operibus & factis, vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia caput viri Christus. Ipse oculus noster, vt per ipsum videamus patrem. Ipse vox nostra, per quam loquamur ad patrem. Ipse dextera, per quam Deo Patri sacrificium nostrum offeramus. Ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne.* Hæc Ambrosius, quibus luculenter Christiani hominis mores & actiones describit, eiusque cum Christo non solùm vnionem intimam, sed etiam accuratam eius imitationem inculcat.

Christus signaculum est in fronte, in brachio, & in corde Christiani.

D. Ambros.

120. Quæ omnia manifestè indicant, Christianum neminem dici posse, nisi qui fide ornatus, spe erectus, ac charitate succensus, Christi actiones per bona opera imitatur: ita vt diuinum illud signaculum, eius fronti, cordi, ac brachio impressum, per confessionem fidei, per dilectionem, ac tandem per operationem omnibus appareat.

121. Hoc signaculum habuit mulier in ciuitate peccatrix, de qua modò loquuti sumus, & simul ac in corde suo illud posuit, atque hinc ad frontem, & ad brachium prosiliuit, omne ab ea delictum expulit, gratiamque attraxit. Cor eius vulnerauit, dum intrauit, & inde profanum eiiciens, castissimum sanctissimumque introduxit amorem. Frontem armauit, vt simul Christum Redemptorem, & seipsam nefandissimam peccatricem confiteri non erubesceret. Immò *faciem eius totam ferream reddidit*, vt ait S. Ephrem Syrus serm. de Peccatr. *vt non inuitata irrueres conuiuio, vbi suus medicus recumbebat, & quæreres pia impudentia sanitatem*, sicut loquitur August. *lib.* 50. *homil. hom.* 23. *tom.* 10. ac tandem brachium ad agendum admouit, vt scilicet capillis tergeret pedes, quos lachrymis irrigarat; & vnguento vngeret, quos lasciuæ ac turpis vitæ actibus fuciarat. At ex quo Christum tanquam sigillum recepit, nusquam amisit: eo in corde signata fuit iugi feruentique dilectione: in fronte tulit per crucis eius non solùm impressionem, sed etiam publicam professionem; ac in brachio seruauit per continuam ac indefessam pietatis actionem, quam reliquo vitæ tempore incessanter exercuit. Parum dixi, etiam post mortem sigilli huius impressionem custodiuit fidelissima Magdalena; sanctis in eius adhuc fulget exuuiis, & pars illa carnea frontis, quæ rediuiui Saluatoris contactu nobilitata fuit, dum illi ipsum tangere prohiberet, vt legitur *Ioan.* 20. 17. cæteris incineratis, per sexdecim & amplius secula nullam sciuit corruptionem. Extat hactenus viuida, firma, sana, immò & aliquantulum rubea in capite sanctissimæ Pœnitentis, quod auro gemmisque à Carolo II. Siciliæ & Ierusalem Rege, Prouinciæ Comite, fulgente in icone collocatũ, detractâ laruâ aureâ videtur. Vidi & ego qui hæc scribo, & sæpius veneratus sum, ac rem stupendam demiratus, dum anno Domini 1668. per Aduentum, & 1669. per sacræ Quadragesimæ dies in magnificentissima à præfato Carolo constructa, ac Fratribus Prædicatoribus concessa, ad honorem Dei & Mariæ Magdalenæ Basilica apud Sanctum Maximinum conciones haberem. Indeque intellexi, omnem hominem diuinâ gratiâ ad Christum conuersum, illum tanquam sigillum in corde, fronte, ac brachio per fidem ac charitatem recipere: ad quod signaculum per totam vitam custodiendum, nulli labori debet parcere, sed iugiter fidem per dilectionem operantem exhibere.

Magdalena Christum vt signaculum habuit in corde, fronte, & brachio.

S. Ephrem.

D. August.

Etiam post mortem sigillum hoc in fronte seruat Magdalena.

Caput Magdalenæ auro gemmisque refulgens, in fronte exhibet tactum manus Saluatoris rediuiui.

§. IV.

Malè agentes Christiani hoc nomine exspoliantur, ac pœnis æternis addicuntur.

QVi in Christum credit, eiusque mandata non custodit, in se diuisus est, idque negat opere, quod voce confitetur, seque reuera à Christo alienum, & Christiano indignum titulo probat. Nam vt Mellifluus Doctor Bernardus ait in sentent. *Christiani à Christo nomina acceperunt: operæpretium ergo est, vt sicut sunt heredes nominis, ita sint imitatores sanctitatis.* Quare licèt omnia quæ à perditis hominibus perpetrantur crimina, semper crimina censeantur, impossibile enim est malum ex se bonum fieri; illudque quod contra rectam rationem ex natura sua militat, ab ipsa ratione approbari: pessima tamen sunt, cæteris paribus, quæ à Christianis committuntur facinora; legem enim quam approbant, suâ impietate condemnant: Deum quem colunt, contemnunt; & ipsam quam iactant iustitiam ac sanctitatem, totis viribus impugnant, destruunt, conculcant. Vnde insanos ac stultos Christianos contra id quod credunt ac colunt operantes, appellauit sapientissimus Ioannes Picus Mirandulæ Comes *ep.* 10. dum ait: *Magna insania Euangelio non credere, cuius veritatem sanguis Martyrum clamat, Apostolicæ resonant voces, prodigia probant, ratio confirmat, elementa loquuntur, Dæmones confitentur: sed longè maior insania, si de veritate Euangelij non dubites; viuere tamen, quasi de eius falsitate non dubitares.* 122.

Improbus Christianus negat opere quod voce confitetur.

D. Bernard.

Christianorum delicta maiora.

Insaniunt mali Christiani.

Verè

123. Verè etenim insipientes ac stulti sunt, vel malè operantes, vel nihil prorsus agentes Christiani: tum quia æternæ ac incarnatæ Sapientiæ, eiusque sanctissimis legibus opponuntur. Tum quia immergunt sensum suum rebus terrenis, atque ex hebetudine cordis, & obtusione sensuum inepti redduntur ad percipienda diuina, iuxta illud 1. Cor. 2. 14. *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei*; in quo consistit stultitia, quæ importat quendam stupotem sensus in iudicando, & præcipuè circa altissimam causam, quæ est finis vltimus, & summum bonum. Hæc autem stultitia peccatum est, & pœna peccati, & præcipuè luxuriæ, cuius filia à D. Greg. *lib. 31 mor. cap. 31.* appellatur, vt docet D. Th. 2. 2. *q.* 46. *art.* 2. & 3. Quàm ergo malorum, ac inertium Christianorum miseranda conditio est, cùm verâ sapientiâ careant, ac de illis dicere liceat, quod allus Paulus Apostolus de Gentilium sapientibus pronuntiauit Rom. 1. 22. *Obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Etenim fides istorum orbata charitate, iustitiâ, ac bonis operibus destituta, immò & scelesibus obnubilata, obscuratum eorum cor non inflammauit, nec illuminauit; & dum se Christianos esse, idest Dei sapientes, profitentur, morum prauitate insipientes, ac stulti apparuerunt. Quid ergo illis prodest nomen sanctum, quod impietatis operibus inhonorant? Quid fidei lumina, quæ peccatorum tenebris obnubilantur? Quid Christi confessio, quæ malis actibus reuocatur? Quid denique Sacramentorum susceptio, quæ tot, tantisque reatibus polluitur? Vnde meritò Sapiens, mouente Spiritu sancto, scripsit Prou. 17. 16. *Quid prodest stulto habere diuitias, cùm sapientiam emere non possit.* At non loquitur hic de corporalibus, seu temporalibus diuitiis, quibus neutiquam sapientia etiam secularis potest emi; sed de spiritualibus fidei diuitiis, quibus charitate ac piis actionibus spiritalem sapientiam, immò & salutem æternam possumus comparare. Si autem Christianus diuitias fidei absque charitate & gratia possideat, sapientiâ orbatur, ac stultus efficitur, atque in flebili statu constitutus, nec sapientiam, nec gratiam, nec salutem consequi valet æternam. Vnde D. Hieronymus præfata Sapientis verba sic exponit: *Quid malè Catholico expedit diuitias habere vera fidei, cùm sapientiam pia actionis habere neglexerit?*

Stultitia peccatorum.

Filia luxuriæ.

Spirituales fidei diuitiæ quibus salus æterna emitur.

D. Hieron.

124. Non solùm flagella durissima sustinuit Dominus ab impiis Pilati militibus, à quibus etiam spineo diademate coronatus fuit, sed insuper singularis irrisus venerationibus, verisque opprobriis, ac iniuriis fuit lacessitus: nam vt legitur Matth. 27. 29. *Genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes: Aue Rex Iudæorum. Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius.* Hos imitantur, immò & superant pessimi Christiani, illi etenim, quem hominem reum existimabant, contemnebant, & venerabantur: adorabant, & percutiebant: Regem vocabant, & tanquam vile mancipium aspernabantur. Hi autem quem Deum credunt, Regem colunt, & Redemptorem confitentur: & irrident: labiis extollunt, & manibus deprimunt: ante ipsum flectunt genua, sed non corda: eius maiestatem adorant, & in illam exspunt: protectorem inuocant, & percutiunt; & vt omnia vno verbo dicam, quem Baptismate, & Religione Saluatorem confitentur, vitâ & moribus negant, reprobant, condemnant. Quod notauit D. Thomas præfata Matthæi verba exponens, dum ait: *Significantur per istos (Pilati milites) illi qui voce confitentur se nosse Deum, factis autem negant*, ad Tit. 1. 16. Quis ergo sanæ mentis istos vocabit Christianos? Sanè nullus est, qui Christi hostes infensissimos eius discipulos dicat: qui Saluatoris derisores, eius cultores appellet. Vnde necessariò sequitur, sic in Ecclesia viuentes, vt eius caput prauis actibus percutiant, Christiano nomine esse prorsus indignos.

Christi irrisores à malis Christianis imitati.

D. Thom.

125. Morti addixit olim Metium Pomposianum Imperator Domitianus, vt refert Suetonius in eius vita, *cap.* 10. eo quòd ille Magonis & Annibalis illustrium Ducum nomina seruis imposuisset. Alexandrum, ignauum militem, vocari vetuit Magnus Alexander, teste Curtio, nisi ille se Alexandri animos & decora promitteret imitaturum. Ergo Christiani nominis honore priuentur, qui seruiliter, gentiliter, & ignauè viuunt: sed maiori pœnâ punientur, quia non solùm sanctissimum nomen inhonorant, sed Dominum, à quo illud habent, scienter lædunt, ac violenter percutiunt. Peccarunt quidem Pilati milites Christum irridentes ac vexantes, sed eius nesciebant dignitatem. Peccarunt & qui cruci eum fixerunt, sed illius maiestatem ignorabant; *si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*, vt ait Apostolus 1. Cor. 2. 8. Sed magis peccant, qui fide illuminati, Christum Dei Filium, ac Dominum gloriæ cognoscunt, & tamen prauis moribus, & impiis actibus irrident, lædunt, vexant, & iterum in semetipsis crucifigunt.

Illustrium virorum nomen, vel ignauis, vel seruis imponere non licet hominibus.

Improbi ergo nomine Christianorum indigni.

126. Dionysio Syracusano Regi alapam impegit olim quidam, ex vultus cum alio, quem volebat percutere, deceptus similitudine: sed percussor iste statim captus, ac in carcerem, vt illatæ Regi iniuriæ pœnas lueret, detrusus est. At noluit Dionysius deceptum hominem puniri. *Non ille* (inquit) *me iniuria affecit, quia me alium esse existimauit; sed illum, quem me esse credebat: illi satisfacere debes, non mihi.* Si autem Regem iste percussor cognouisset, haud dubium maiestatis reus capitali sententiâ plexus fuisset. Ex quo patet, Iudæos, Pilati milites, Gentiles, aliosque infideles, qui in Christum, quem tantùm hominem existimabant, ex errore quo decipiuntur, multò minùs peccare, quàm Christianos, qui Christum Dei Filium agnoscunt, Regem tegum adorant, & omnium Redemptorem ac Saluatorem confitentur: & tamen in illum audent insurgere, ipsi iniurias irrogare, & negare actionibus quem verbis profitentur. Vnde Saluianus Massiliensis Ecclesiæ decus, *lib.* 3. *de gubernatione Dei*, inquit: *Omnis Christianorum culpa diuinitatis iniuria est. Atrocius sub sancti nominis professione peccamus: ipsa enim errores nostros religio, quam profitemur, accusat.*

Dionysius Rex alapâ percussus.

Nescientes personæ dignitatem, minùs in illam, quàm scientes peccant.

Peccatum Christianorum grauius peccato cæcigentium.

Saluian.

127. Non ergo Christianus censendus est qui Christum inhonorat: tunc enim non amplius Christi est, sed contra Christum morum prauitate militat, ac consequenter quod non implet, nomen amittit. Vt enim docet Doctor Angelicus 1. 2. q. 114. *art.* 3. *ad* 1. Christianus dicitur qui Christi est. Dicitur autem aliquis esse Christi, non solùm ex eo, quod habet fidem Christi; sed etiam ex eo, quod spiritu Christi ad opera virtuosa procedit, secundum illud ad Rom. 8. 9. *Si quis spiritum Christi*

D. Thom.

Christianus dicitur qui Christi est.

Christi non habet, hic non est eius. Et etiam ex hoc, quod ad imitationem Christi peccatis moritur, secundùm illud ad Gal. 5. 24. *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.* Vbi S. D. paucis comprehendit ea quæ ad verum Christianum requiruntur, nempe fidem ex charitate operantem, & perfectam Christi imitationem: nam vt ait Saluianus lib. 4. de prouidentia: *Qui Christiani nominis opus non agit, Christianus non esse videtur; nomen enim sine actu atque officio suo nihil est. Quid est aliud Principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Prou. 11. In nobis itaque Christianum vocabulum quasi aureum decus est, quo si indignè vtimur, fit vt sues cum ornamento esse videamur.* Hæc Saluianus, quibus nihil à nobis addendum putamus, cùm optimè concludant ad nostrum hoc in discursu intentum.

Saluian. Nomen, sine actu Christiani, nihil est.

ELVCIDATIO II.

De speciebus & rebus Eucharistiæ.

QVia in duobus, quos nouissimè exposuimus, textibus D. Thomas de fide generosa, seu animosa, ad miracula, quæ in Eucharistiæ mysterio continentur, capienda, necessaria est, loquutus statim de speciebus diuersis in hoc Sacramento manentibus, sub quibus res eximiæ latent, sermonem habuit: ideo vt eius mens omninò pateat, postquam in præcedenti elucidatione de fide fusè tractauimus, placet modò de speciebus, seu de accidentibus remanentibus in hoc mysterio, & de rebus eximiis quæ sub illis latitant, pertractare.

SECTIO PRIMA.

Species, seu accidentia panis & vini remanent in Eucharistia sine subiecto.

128. TRansmutatâ, diuinâ verbi virtute, panis substantiâ in sacratissimum Domini corpus; & conuersâ in eius sanguinem substantiâ vini, in tremendo Eucharistiæ mysterio adhuc externa panis & vini effigies videtur, tangitur, degustatur. Sed vtriusque simulachrum est, non veritas; species exteriores, non res; accidentia denique, quæ in pane & vino antea extiterunt, & quæ modò ab illis separata diuinitus & miraculosè subsistunt.

Accidentia dumtaxat panis & vini sunt in Eucharistia.

129. Ab hoc dicendi modo, qui verissimus ac catholicus est, à Sanctis Patribus & antiquioribus Theologis propugnatus, & à Concilio Lateranensi sub Innocentio III. & nouissimè à Tridentino *sess.* 13. *Can.* 2. definitus, mirum in modum offenduntur hæretici, & torquentur Nouatores; vnde duo à nobis modò præstanda sunt, vt hanc veritatem statuamus, ac contra hæreticos propugnemus. Primò ostendemus, rationabiliter & congruè panis & vini remanere accidentia, eorum substantiâ conuersâ in corpus, & sanguinem Christi; & deinde sine aliquo subiecto substantiali hæc accidentia diuinâ virtute subsistere ostendemus.

Negant nouatores.

§. I.

Congruum fuit panis & vini species, seu accidentia remanere in Eucharistia Sacramento.

DIuini Verbi Incarnationem ad redimendum hominem, eiusqoe miracula tam in conceptione de Spiritu sancto ex intemerata Maria Virgine, natiuitate, inter homines conuersatione, quàm in eius morte, resurrectione, ascensione, & Ecclesiæ suæ per vniuersum orbem propagatione demiratus olim Vates Euangelicus Isaias, illum Deum absconditum appellauit, dum inquit: *Verè tu es Deus absconditus, Deus Israel Saluator.* Isai. 45. 15. Etenim humani intellectus aciem adeo superat Deus homo, vt illi omninò absconditus videatur: verùm speciali titulo in sacrosancto altaris Sacramento absconditus nobis est optimus, amantissimusque Saluator. Hic *posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius*, vt dicitur *psal.* 17. 12. Omnem creatam superat hoc in mysterio cogitationem, omnesque qui eius ibi scrutantur maiestatem, non à gloria, quæ ibi omninò inuisibilis, ac insensibilis est, opprimuntur, sed immensâ tenebrarum caligine offunduntur. Verè & realiter, vt ipse promisit, iurauit, asseruit, hoc in Sacramento reperitur; sed adeo latet, vt à nemine, nisi per fidem, & in caligine possit attingi. *In circuitu eius tabernaculum eius*; quod non immeritò panis & vini species dixerim: illis tegitur, inuoluitur, operitur, ac vmbroso veluti tabernaculo circumdatur. Se tanquam diuinum Christianis animabus præbet alimentum; at nusquam per modum Sacramenti, ac realiter alit animas, nisi à corpore recipiatur; non recipitur, nisi manducetur; nec manducatur, nisi sub speciebus panis & vini, quas mirabili potentiâ hoc in corporis sui Sacramento conseruat. 130.

Christus in Eucharistia Deus absconditus.

Christus sacramentaliter non manducatur, nisi sub speciebus panis & vini.

Primò, quia vt notat D. Thomas 3. *p. q.* 75. *art.* 5. non est consuetum hominibus, sed horribile carnem hominis comedere, & sanguinem bibere; & ideo carnem & sanguinem suum nobis sumenda exhibet Christus sub speciebus illorum, quæ frequentiùs in vsum hominis veniunt, scilicet panis & vini. Quod eleganti stylo prosequutus est, qui à Græcis secundus Chrysostomus appellatur, Theophilactus *in cap.* 26. *Matth. &* 14. *Marc.* vbi ait: *Quoniam infirmi sumus, & abhorremus nudas carnes comedere, maximè hominis; ideo quidem panis apparet, sed caro est.* 131.

D. Thom.

Theophilact. Ob nostram infirmitatem Christus his speciebus obuoluitur.

Phthiseos morbo laborantibus, vt pristinæ restituantur valetudini, aptissima est testudinis caro; sed quia horret homo turpis animalis, seu reptilis carnem, consulunt rei medicæ periti, vt gallinarum pulluli hac carne testudinis enutriti, in cibum iis offerantur ægrotis. Non dissimili modo summus animarum Medicus, carnem suam omnium nostrorum medelam vulnerum, ac ipsius spiritualis mortis antidotum, quam in propria specie horremus (nefas enim esset corpus Domini dentibus dilaniare,) sub aliena panis specie nobis in cibum donat. 132.

Phthiseos morbo laborantes miro modo curantur.

Secundò: Panis specie corpus suum, & vini accidentibus sanguinem tegit Christus in Eucharistia, ne hoc Sacramentum ab infidelibus irrideretur, si sub specie propria Redemptor noster à nobis manducaretur. Cùm enim Gentiles inter 133.

alia

Vt Christus ab infidelibus irrideretur, eadem suam panis specie tegit. Tertull. Minut. Felix. Iustin. Mar.

alia crimina quae Christianis exprobrabant, carnium humanarum manducationem posuerint, vt patet ex Tertulliano *in Apolog. cap. 7.* ex Minutio Felice *in Octauio*, ex Iustino Martyre *in Apol. 2. ad Antoninum Imperatorem*, & ex Athenagora *in Apologia ad eundem*; quid non dixissent si absque accidentium velamine corpus & sanguis Christi nuda, & in propria specie à Christianis sumerentur? Sanè adeo reconditum est humanæ menti hoc sacramentum, vt antiquus quidam Philosophus, qui in omnibus aliis Christianam Religionem approbabat, in hoc vno corporis Domini mysterio improbauerit, quia scilicet existimabat Deum Christianorum ab illis more carnis pecudum manducari, discerpi, & dilaniari; aiebat enim: *Lex Iudaeorum lex puerorum, lex Christianorum mihi placet; sed quia Deum suum deuorant, pereat anima mea cum animabus Philosophorum.*

134\. Tertiò: Accidentia panis & vini in Eucharistia remanent, vt splendidissimam corporis gloriosi & immortalis temperent maiestatem. Cùm enim corporis Christi gloria cæterorum corporum gloriam superet, immensus eius erit fulgor, ita vt nec ab aliquo sensu mortali possit attingi: nam si filij Israël non poterant intendere *in faciem Moysi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur*, vt dicitur 2. *Cor.* 3. 7. quomodo possent homines corporis Domini immortalis & gloriosi fulgorem, qui nusquam minuitur, sustinere? Quomodo possent hoc corpus aspicere, tangere, manducare, deglutire ac in sthomacum inferre? Oportuit ergo vt accidentium velamine coopertum, & quodammodo obnubilatum gloriosum illud corpus in sacramenti speciebus per per modum alimenti nobis concederetur.

Vt fulgens corporis immortalis Christi gloria temperetur, specie panis operitur.

135\. Quartò corpus & sanguis Domini panis & vini accidentibus inuoluta in hoc Sacramento exhibentur, ad meritum nostræ fidei; quæ cùm sit *argumentum*, seu conuictio *non apparentium*, vt loquitur Apostolus *Heb.* 11. 1. optimè exercetur erga corpus Christi speciebus panis velatum & absconditum, magnamque apud Deum mercedem meretur, dum contra id quod sensus visûs, tactûs, gustûs & odoratûs enuntiant, soli morem gerit auditui, & verbis Domini asserentibus, hoc non panem & vinum, sed corpus suum & sanguinem esse, firmiter adhæret & credit: sic enim quod non valet vel sensus, vel intellectus viribus naturalibus corpus immortale, & ex fulgore gloriæ splendidissimum vel agnoscere, vel intueri, panis adumbratum velamine, suffragante Diuini Verbi auditu, & fide lumen obscurum dispensante, intellectus humanus attingit. Eo planè modo, quo Sol in seipso, à nostrorum acie oculorum, ob splendorem maximum non videtur, qui tamen in speculo in sui reflexione luminis intuetur.

Ob fidei nostræ meritum.

136\. Denique ingenti prouidentiâ factum est, vt panis & vini in Eucharistia accidentia remanerent, ad hoc scilicet, vt in illa vera Sacramenti ratio inueniretur. Cùm enim iuxta Theologos, Sacramentum sit inuisibilis gratiæ visibile signum, ipsumque venerandum Christi Domini corpus, quod in Eucharistia inextensum est in ordine ad locum, ac indiuisibile, cùm sit ibi per modum substantiæ, & loco substantiæ panis, quæ in ipsum conuersa est, ac sit omninò inuisibile; debuerunt ibidem reperiri panis & vini accidentia, quæ visibilia, extensa, tangibilia, & gustabilia sunt; quæque non ampliùs indicant substantiam panis & vini in corpus & sanguinem Christi transmutatam, sed corpus ipsum, & sanguinem Christi, pronuntiatis à Domino & auditis à fideli verbis ipsius, quibus asseritur, hoc esse verè proprium corpus & sanguinem, hominibus concessa vt ad vitam nutriantur æternam.

Ob veram rationem Sacramenti.

Corpus Christi per modum substantiæ est in Euchar. & omninò inuisibile.

137\. Maximam autem visibilia hæc accidentia, cum re inuisibili quam significant, nempe substantiam corporis & sanguinis Christi, habent analogiam ac conuenientiam. Cùm enim corpus & sanguis Christi per modum cibi spiritualis Christianam animam reficientis hoc in Sacramento præbeantur; optimè repræsentantur & significantur per hæc accidentia, quæ habent eandem [...]m ad nutriendum & reficiendum corpus, [...]uam habebant ante miraculosam substantiarum [...] suarum conuersionem, per quam ab illis [...] separata repetiuntur: immò & de facto nutri[...]ent corpus, ac consequenter optimè signific[...]nt corpus & sanguinem Christi, ex quibus *Christiana anima nutritur, ac de Deo saginatur*, vt loquitur Tertullianus *lib. de resur. carnis, c.* 8.

Analogia inter has species & corpus Christi.

Placet hîc ad vbertatem doctrinæ quædam congerere, quibus etsi non efficaciter, tamen congruenter ostenditur, cum mutatione interna substantiæ panis in corpus Domini eadem accidentia sine vlla mutatione, nisi ex parte subiecti, remanere, quæ ad materiam de sanctissima Eucharistia in Concionibus exornandam non parum conferent. Non ergo impossibilis homini fideli mutatio substantiæ panis, immutatis manentibus accidentibus, videatur; cùm quibusdam ex sacra Pagina desumptis similitudinibus à D. Thoma *opusc.* 68. *c.* 2. stabiliatur. 138.

D. Thom.

Prima quæ ab Angelico Doctore similitudo adducitur, deprompta est *ex cap. 2. lib. 4. Regum*, vbi *num.* 21. dicitur, quod *Elisæus egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait: Hæc dicit Dominus, Sanaui aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque sterilitas. Sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hanc, &c.* Vbi ex verbo Elisæi, seu ex gratia prophetali, vt loquitur sanctus Doctor, aquæ amaræ in dulces conuersæ sunt. In qua conuersione quatuor sunt consideranda, scilicet continens & contentum, operans & operatum. Continens est illa species, seu claritas exterior aquæ, quæ remanet; contentum est amaritudo interior, quæ mutatur, & transit in quartum, scilicet operatum, idest in dulcedinem; & hoc per tertium, scilicet operans, idest per gratiam prophetalem, quæ est virtus quam Deus Prophetæ Elisæo donauit. Hoic simile quodammodo reperitur in mutatione panis in corpus Christi. Primum enim, scilicet continens, idest species exterior panis, manet: secundum, nempe contentum, idest substantia panis, mutatur in quartum, scilicet in corpus Christi; & hoc per tertium, scilicet operans, idest per verbum Dei. 139.

D. Thom.

Aquæ amaræ in dulces conuersæ absque vlla mutatione externa.

140\. Nec dicat aliquis, conuersionem aquæ amaræ in dulcem ab Elisæo virtute diuina patratam, esse tantùm mutationem accidentalem, & consequenter non probare mutationem substantialem panis & vini in corpus & sanguinem Christi, quam Catholica docet Ecclesia: quia exemplum non adduximus ad conuincendum & probandum efficaciter transubstantiationem panis, & immutationem accidentium in Eucharistia; sed tantùm ad præparandum intellectum fidelis, vt ex miraculo quo aqua amara in dulcem verè & realiter conuersa,

Quo miraculo disponitur intellectus ad credendam conuersionem substantiæ panis in corpus Christi sine mutatione externa accidentium panis.

appetitus proli quam gestat, effigiem imprimere in illa parte corporis, quam casu appetens in suo corpore tangit, nullo in suo corpore remanente vestigio; & non poterit Christus Dei virtus, & Dei sapientia, in mirabili Eucharistiæ Sacramento substantiam panis & vini in corpus & sanguinem suum, absque mutatione accidentium transformare? Sileat lingua humana ante Dominum suum mirabilia operantem, & cùm interiorum mutationum, quæ à natura quotidie sine vlla exteriori mutatione accidentium, de quibus iam loquuti sumus, efficiuntur, nesciat aliquam humanum ingenium rationem assignare, quomodo miraculorum omnium miraculum maximum, atque ideo *mysterium fidei* appellatum, penetrabit, & internam substantiæ panis & vini absque externorum mutatione accidentium transmutationem explanabit?

Mulier grauida fructum appetés, corpori prolis eius impressit imaginē in parte, quā in suo corpore tangit.

Mysterium impenetrabile Eucharistia.

§. II.

Accidentia panis & vini in Eucharistia absque vllo subiecto existunt.

146. Connaturale accidentium panis & vini subiectum est ipsa substantia panis & vini. Cùm autem, vt suprà fusè probauimus, nullo modo in tremendo Eucharistiæ mysterio, factâ consecratione remaneant substantiæ panis & vini, sed per ipsam consecrationem conuertantur, & transubstantientur in corpus & sanguinem Domini, vt de fide definitum est in Conciliis Lateranensi sub Innoc. III. & nouissimè in Tridentino: ideo liquet, accidentia panis & vini non ampliùs existere in substantiis panis & vini, quæ non sunt in se, sed conuersæ & mutatæ in corpus & sanguinem Christi.

147. Dicendum ergo est, accidentia panis & vini in Eucharistia existere sine subiecto substantiali. Ita de fide definitum fuit in Concil. Constant. *sess.* 8. contra Ioan. Hus, qui dicere ausus est, quod fingere accidens sine subiecto, erat blasphemare in Deum, scandalizare Sanctos, & illudere Ecclesiæ per verba accidentis. Idem sentiunt Caluinus, & cæteri Nouatores, contra quos propositio nostra stabilienda est.

Sine subiecto substantiali accidentia subsistunt in Eucharistia.

148. Primò: Nulla est contradictio, quod accidentia sint separata ab omni subiecto. Primò, quia inhærere, & esse in subiecto actu, non est de essentia accidentis, sed tantùm aptitudine, & posse inhærere: verba enim in definitionibus posita non dicunt actum, sed aptitudinem, vt tritum est apud Philosophos. Secundò, quia lux quæ est accidens, in sententia Sancti Basilij *hom.* 6. *in Hexaëmeron*, & Gregorij Nazianz. *orat. de nouo die Dominico*, & Theodoreti *quæst.* 14. & 16. *super Genesim*, creata fuit per se subsistens, & ab omni subiecto separata. Vnde Basilius *loc. cit.* ait: *Primo die ipsa natura lucis producta est, quarto autem die Solis corpus, vt esset illi primogenitæ luci vehiculum, est conditum.* Et infrà subdit: *Itaque ne mihi dixeris, fieri hoc non posse, vt lux à corpore Solis separetur: neque enim ego lucis à Solis corpore separationem mihi ac tibi possibilem esse dico, sed asserendum esse censeo, quæ nemus solâ agitatione, cogitationeque disparari à se possunt, ea reipsâ seiungi facultate Creatoris vtriusque naturæ posse.* Ergo potest Deus accidentia panis & vini in Eucharistia ab omni subiecto substantiali separate, & separata conseruare.

Hoc non implicat.

S. Basil. Greg. Naz. Lux accidens ab omni subiecto separata fuit creata.

Secundò: Inhærentia actualis se habet ad accidens, sicut subsistentia ad substantiam: sicut enim subsistentia complet substantiam, ita ab inhærentia actuali completur accidens. Vnde non minùs est de ratione substantiæ & naturæ completæ per se subsistere; & propriâ subsistentiâ terminari, quàm de ratione accidentis alicui subiecto inhærere. Sed nihilominus potest natura completa diuinitus priuari propriâ & naturali subsistentiâ, & subsistere in alieno supposito, vt contigit in Christi humanitate, quæ propriâ subsistentiâ spoliata, in supposito Verbi Diuini subsistit. Ergo potest accidens diuinitus, & de potentia extraordinaria carere in Eucharistia inhærentiâ actuali, & ab omni subiecto substantiali separatum existere. 149.

Christi humanitas subsistentiâ propriâ priuata fuit.

Tertiò, ex D. Thoma 3. *p. q.* 77. *art.* 1. Accidentia in Eucharistia non inhærent substantiæ panis & vini, quia hæc desinit per consecrationem, & transmutatur: neque corpori Christi, aliàs corpus Christi in Eucharistia esset alterabile, corruptibile, & extensum localiter: neque aëri circumstanti; tum quia hæ species non sunt vbi est aër circumstans, & ad motum aëris ipsæ non mouentur, immò ipsæ dum mouentur, expellunt aërem; tum quia nequit idem accidens de vno in aliud subiectum transire, quia à subiecto indiuiduatur. Ergo cùm nullum sit subiectum substantiale, cui Eucharistiæ accidentia inhæreant, necessariò colligitur, illa sine subiecto diuinâ virtute subsistere. Cùm enim, vt inquit D. Thomas, effectus magis dependeat à causa prima quàm à causa secunda, Deus qui est prima causa substantiæ & accidentis, per suam infinitam virtutem conseruare potest in esse accidens, subtractâ substantiâ, per quam conseruabatur in esse, sicut per propriam causam: sicut etiam alios effectus naturalium causarum potest producere sine naturalibus causis, sicut humanum corpus formauit in vtero Virginis sine virili semine. 150.

D. Thom.

Deus sua virtute infinita accidentia sine subiecto conseruat.

Attamen contra veritatem quam propugnamus insurgunt Nouatores. Magis dependet accidens à subiecto, à quo indiuiduatur, & quia est entis ens, quàm materia prima à forma, à qua non indiuiduatur, & quia materia prima est ens per se: atqui de potentia Dei absoluta nequit materia existere sine forma: ergo neque accidens sine subiecto. 151.

Instant nouantes.

Respondetur distinguendo Mai. in aliquibus, concedo Mai. in ordine ad existendum, nego Mai. Quamvis enim in aliquibus magis dependeat accidens à subiecto, quàm materia prima à forma; tamen in ordine ad existendum magis dependet materia prima à forma, quàm accidens à subiecto; quia materia prima, seclusâ formâ substantiali, non est in determinata specie, perfecta & completa, caretque propriâ existentiâ, quam accipit à forma; & ideo implicat quod sine illa existat. Accidens autem secundùm se est in determinata specie, habetque propriam existentiam, atque ita independenter ab actuali inhærentia potest existere. 152.

Refelluntur.

Quamvis autem Deus accidentia sic à subiecto separata sustentet, non tamen materialiter & subiectiuè, seu per modum causæ materialis; sed efficienter hoc præstat, quatenus per efficientiam supplet id quod de concursu materiali desideratur. 153.

Cùm autem in qualibet re creata duplex sit inclinatio naturalis, alia ad bonum sibi proprium 154.

&

Duplex inclinatio in re creata, alia ad bonum proprium, alia ad obediendum Creatori.

& connaturale, alia ad obediendum Creatori, quæ naturalior ac vehementior priorem vincit, ſicut inclinatio rei ad bonum commune vniuerſi vincit inclinationem ad bonum particulare & proprium; nullo modo exiſtimandum eſt accidentia ſic à ſubiecto ſubſtantiali ſeparata eſſe in ſtatu violento, quia tunc inclinationem ad obediendum Creatori vehementiorem naturali ſequuntur: magis enim quælibet res creata Dei eſt, quam ſui ipſius; quia creaturæ omnes ſeruiunt Creatori: ſeruus autem totum quod eſt, domini ſui eſt.

Quantitas eſt ſubiectũ accidentale aliorum accidentium Euchariſtiæ.

155. Cæterùm non carent ſubiecto accidentali accidentia in Euchariſtia: nam color, ſapor & odor panis & vini conſecrati ſubiectantur in quantitate, ex vi miraculi, quo quantitas ſeparata à ſubſtantia panis & vini conſeruatur, vt docet expreſsè D. Thomas *3.p.q.77. art.* 2. Cùm enim qualitas ex ſe præcisè partibus careat, eaſque à quantitate recipiat, ab ea etiam accipit diuiſibilitatem, & ad hoc in ea debet exiſtere: vnde cùm color, ſapor, & odor panis & vini conſecrati ſint diuiſibilia ad diuiſionem quantitatis hoſtiæ in Euchariſtia, euidens eſt, hæc accidentia in quantitate ſubiectari.

Experientiâ cõprobatur.

156. Præterea experientiâ comprobatur, colorem, ſaporem, & odorem panis & vini conſecrati vniri inter ſe; ſed non immediatè per modum actus & potentiæ, quia non eſt maior ratio, cur vnum ex his accidentibus habeat potiùs rationem actus, quàm potentiæ: ergo vniuntur in aliquo tertio, quod non poteſt eſſe aliud quàm quantitas, quæ vtpote primum accidens corporeum, & prima diſpoſitio materiæ, maximè accedit ad genus cauſæ materialis, & comparatur ad alia accidentia corporea tanquam ſubiectum. Cùm ergo de fide certum ſit, quantitatem ſpecierum in Euchariſtia in nullo eſſe ſubiecto, ſed per ſe ſubſiſtere, debet dici ſubiectum *quod* huiuſmodi accidentium; non enim tunc recipiuntur in vlteriori ſubiecto. Cùm enim ad ſubſiſtere per ſe, ſequatur ſubſtare aliis, vt patet in ſubſtantia, quæ ex eo quod per ſe ſubſiſtit, aliis ſubſtat: ideo optimè poteſt aliis ſubſtare accidentibus in Euchariſtia quantitas, quæ miraculosè per ſe ſubſiſtit. Vnde manifeſte ſequitur, in hoc admirabili Sacramento nullam fieri mutationem in accidentibus panis & vini, niſi in ſola quantitate, quæ ſola manet ſeparata à proprio ſubiecto, nempe ſubſtantia: cætera, vt anteà, remanent totaliter ac ſufficienter à quantitate ſuſtentata.

Quantitas in Euchar. miraculosè per ſe ſubſiſtit.

Quod docet D. Thom.

157. Huic autem quantitati à ſubſtantia panis & vini ſeparatæ communicatur à Deo modus exiſtendi per ſe, ratione cuius ſubſiſtit independenter à ſubiecto. Sic enim docuit D. Thomas *4. cont. gentes, cap.*66. dum ait: *Miraculosè accidentibus confertur quod ſubſtant, quod eſt proprium ſubſtantiæ, & per conſequens, quod omnia poſſint facere & pati, quæ ſubſtantia poſſet facere & pati, ſi ſubſtantia adeſſet.* Et *in 4. diſt. 12. q. 1. art. 1. quæſtiunc. 3. in corp.* docet, quod *virtute diuinâ confertur dimenſionibus quæ fuerunt panis, vt ſine ſubiecto ſubſiſtant in hoc Sacramento, quod eſt prima proprietas ſubſtantiæ.* Ex quibus D. Thomæ verbis liquet, modum exiſtendi per ſe communicari à Deo quantitati ſeparatæ: non enim poſſet exiſtere per ſe, & primâ proprietate ſubſtantiæ gaudere, niſi haberet modum exiſtendi per ſe; quia nequit effectus formalis competere alicui ſine cauſa formali: exiſtere autem per ſe eſt effectus formalis ſubſiſtentiæ, ſeu modi exiſtendi per ſe; vnde cùm Deus tribuat quantitati, vt ſubſiſtat per ſe ſeparata à ſubſtantia panis & vini, debet etiam ipſi tribuere modum exiſtendi. Sed hæc difficultas longiori ſtylo à Scholaſticis agitatur *in quæſt. 77. art. 2. 3. p. D. Thomæ*, quos conſulat lector; nos enim non tam ſcholaſtico, quàm concionatorio modo toto hoc Opere ſacram de venerabili Euchariſtia materiam elucidamus.

§. III.

Accidentia Euchariſtiæ iiſdem ſubiacent ſeparata à ſubſtantia, ac ſi illi inhærerent.

VErè ſunt, veréque exiſtunt, diuinâ agente virtute, accidentia panis & vini à ſubſtantia, in Euchariſtia, ſeparata. Cùm ergo vnumquodque agat in quantum eſt actu, operari enim ſequitur eſſe; ideo ſpecies ſacramentales, quæ habent poſt conſecrationem idem eſſe, quod habebant anteà ſubſtantiâ panis & vini exiſtente, habent eandem actionem, poſſuntque ſubſtantiâ in corpus & ſanguinem Chriſti tranſmutatâ, agere quod poterant ſubſtantiâ panis & vini exiſtente. Vnde verè immutant exteriora corpora, videntur, tanguntur, diuiduntur, franguntur, manducantur, nutriunt, inebriant, aliaque præſtant, quæ præſtarent ſubſtantiæ vnitæ & inhærentes. Eodem enim modo actio formæ accidentalis pendet ab actione formæ ſubſtantialis, quo eſſe accidentis dependet ab eſſe ſubſtantiæ. Vnde ſicut diuinâ virtute ſpeciebus ſacramentalibus conceditur, vt poſſint eſſe ſine ſubſtantia; ita datur eis vt poſſint agere ſine forma ſubſtantiali, virtute Dei, à quo ſicut à primo agente dependet omnis actio formæ, & ſubſtantialis, & accidentalis. Quod docet D. Thomas *3. p. q. 77. art.* 3. 158.

Ea poſſunt accidentia poſt conſecrationem, quæ antea poterant.

Quod diuinitus eis conferetur.

Neque ex hoc, quod accidentia illa, eodem modo videantur, ac immutent ſenſum poſt conſecrationem, ac antea, falſum aliquod ponunt in Sacramento veritatis; quia tunc licèt accidentia panis & vini videantur, tamen non ſignificant ſubſtantiam panis & vini, quæ non eſt: illam enim naturaliter ſignificarent, niſi Deus ex aliquo ſupernaturali ore proprio declaraſſet, ibi adeſſe corpus Chriſti. Vnde nulla falſitas in illis ſpeciebus reperitur, cùm id ſolùm ſignificent, naturaliter ſub illis latêre ſubſtantiam panis & vini. Si enim imaginatio fallitur in hac re, ex hominum vitio oritur, qui infideles ſunt; vel ex eo quod nolunt credere Deo & Eccleſiæ atteſtantibus, ibi eſſe accidentia ſine ſubſtantia; vel ex eo quod nihil audierunt de hoc myſterio, & tunc falluntur ſimpliciter ex myſterij ignorantia, & non ex falſitate quæ ſit in re. Fideles autem non falluntur, quia ex teſtimonio Dei & Eccleſiæ ſciunt, ibi eſſe accidentia ſine ſubſtantia, & ſub illis latêre corpus & ſanguinem Chriſti. Non inconuenit autem ex ignorantia myſterij homines in aſpectu harum ſpecierum falli, hoc modo enim fallebantur Sancti viri Abraham, Loth, Iacob, Tobias, Manve, Gedeon & alij, qui Angelos in humana ſpecie ſibi apparentes, veros homines eſſe credebant, & vt homines tractabant: & duo diſcipuli, qui Dominum rediuiuum peregrinum putabant: & Magdalena, quæ eundem hortulanum exiſtimabat. 159.

Poſt conſecrationem non ſignificant ſubſtantiam panis & vini, ſed corpus & ſanguinẽ Chriſti.

Quod fideles intelligunt.

Sicut

160. Sicut ergo, manente substantiâ panis, ita illa conuersâ in corpus Christi, possunt accidentia seu species sacramentales alterari, immò & corrumpi. Dum autem sic alterantur, siue ex parte qualitatis, cùm modicùm immutatur color aut sapor panis & vini; siue ex parte quantitatis, vt cùm diuiditur panis, aut vinum in tales partes, vt adhuc in eis saluari possit species panis & vini, non desinit corpus & sanguis Christi esse sub hoc Sacramento, quia vt notat D. Thom. *loc. cit. art.* 4. corpus & sanguis Christi succedunt in hoc Sacramento substantiæ panis & vini, & tandiu sub accidentibus existunt, quamdiu sub illis existeret substantia panis & vini.

Possunt hæc accidentia alterari.

161. Vnde si tanta fiat immutatio, quod fuisset corrupta substantia panis & vini, hoc est si corrumpantur accidentia, siue ex parte qualitatum, sicut cùm ita immutatur color, sapor, & aliæ qualitates panis & vini, vt nullo modo possent compati naturam panis & vini; siue ex parte quantitatis, putà si puluerisetur panis, vel vinum in tam minutas partes diuidatur, vt jam non remaneat species vini, tunc non remanent corpus & sanguis Christi sub hoc Sacramento.

Dum sic immutantur, vt non sub eis remaneret substantia panis, desinit ibi esse corpus Christi.

162. Quia autem *corruptio vnius est generatio alterius*, vt docet Philosophus *lib.* 1. *de gener. text.* 17. dum species sacramentales corrumpuntur, aliquid ex eis generatur: quod ad sensum patet, ex eis enim generantur cineres, si comburantur; vel vermes, si putrefiant; vel pulueres, si conterantur. Dum autem ex speciebus sacramentalibus aliquid generatur, producitur à Deo materia prima, ex cuius potentia educitur forma substantialis geniti, & in qua recipitur, & non in quantitate; & hoc accidit sine nouo miraculo. Sicut enim dispositâ sufficienter materiâ corporis humani, Deus animam creat & infundit, & hoc non dicitur miraculum, quia hoc exigit ordo rerum à Deo institutus: ita quando per alterationem specierum panis eò venitur, vt adsint dispositiones requisitæ ad aliquam formam introducendam, exigente ordine rerum Deus materiam substituit, vel per creationem, vt aliqui probabiliter; vel per conuersionem quantitatis in ipsam; vt probabiliùs & conuenientiùs alij existimant: quia magis connaturale videtur, vt illud subiectum in quod agens naturale introduxit accidentia ad formam substantialem, conuertatur à Deo in materiam in qua debet recipi talis forma: & quia ex vi prioris miraculi magis connaturaliter sequitur, vt sicut substantia panis in corpus Christi fuit conuersa, ita quod remanet de substantia panis, nempe quantitas, conuertatur in materiam ex qua educenda est forma substantialis. Vnde D. Thom. 3. *p. quæst.* 77. *art.* 5. *in corp. sub finem*, *&* *ad* 3. & *art.* 6. *in corp. &* *ad* 2. docet quod species sacramentales conuertuntur in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur: & quod quantitas dimensiua habens miraculosè vim & proprietatem substantiæ, transit in vtrumque, idest in substantiam, seu materiam, & dimensionem. Sic ergo per conuersionem quantitatis materia à Deo substituta in illo ipso instanti ab agente naturali, mediantibus dispositionibus præmissis, introducitur forma substantialis.

Dum ex eis aliquid generatur, producitur à Deo materia prima ex vi præcedentis miraculi.

Ex conuersione quantitatis in materiam primam.

D. Thom.

163. Cùm autem dispositiones sint ad recipiendam formam, non verò materiam, vt liquet ex Philosophia; ideo inchoantur illæ in speciebus, manente Christi corpore: vltima autem dispositio, cum qua & materia simul substituitur à Deo, & forma ab agente naturali introducitur, fit in illo instanti, quod est primum non esse corporis Domini in Eucharistia, & primum esse rei genitæ.

164. Ex quibus planè constat, huiusmodi species seu accidentia optimè posse nutrire sumentes. Cùm enim ex hoc cibus nutriat, quòd *conuertitur in substantiam nutriti*, vt docet Aristoteles *lib.* 2. *de anima, text.* 45. *&* 46. verè nutrient species sacramentales, cùm verè conuertantur in corpus humanum, sicut verè conuertuntur in substantiam aliquam, quæ ex eis generatur, verbi gratiâ in vermes, vel in cineres. Licèt autem alimentum nutriat, prout est *substantia quædam*, *& augeat prout est aliquid quantum*, vt ait Philosophus *loc. cit. text.* 47. species Sacramentales possunt id præstare, quia habent virtutem substantiæ, & verè sunt aliquid quantum. Dum autem D. Ambrosius *lib.* 5. *de sacr. c.* 4. ait, *non iste panis est, qui vadit in corpus; sed panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit*, non loquitur de speciebus panis quæ in hoc Sacramento retinent nomen prioris substantiæ, & verè vadunt in corpus quod nutriunt; sed loquitur de corpore Christi, quod est panis mysticus de cœlo descendens, & non conuertitur in corpus hominis, sed reficit mentem eius, ipsumque mysticè in Christum conuertit, sicut dixit Dominus Augustino: *Cresce, & manducabis me; nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.*

Possunt hæc accidentia nutrire.

Corpus Christi non conuertitur in corpus humanum, bene autem species panis & vini.

SECTIO II.

Quænam res eximiæ, & quomodo sub speciebus panis & vini lateant in Eucharistia?

165. EXimiæ illæ res, quæ sub diuersis signis ac speciebus in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento latitant, nobilissimæ procul dubio sunt corporis & sanguinis Christi substantiæ, quæ rectè appellantur res, vtpote vera entia, completa, ac per se existentia. Huiusmodi autem corporis & sanguinis Christi substantiæ, non præcisæ aut separatæ, sed vnitæ animæ, Diuinitati, & subsistentiæ Verbi Diuini, ob intimam ac inseparabilem quam inter se habent coniunctionem, secundùm Fidem Catholicam sub præfatis accidentibus continentur. Cùm autem, vt docet D. Thomas 3. *p. q.* 76. *art.* 3. dupliciter aliqua possint in hoc Sacramento reperiri, scilicet vel ex vi Sacramenti, seu ex verborum significatione; vel ex vi naturalis connexionis, & concomitantiæ, quam habent cum iis, quæ ibi sunt ex vi verborum; ideo sigillatim hac in sectione exponemus, quænam sint illæ res, quæ ex vi verborum; & quænam sint illæ, quæ duntaxat per concomitantiam sub speciebus sacramentalibus continentur.

Substantiæ corporis, & sanguinis Christi sunt res eximiæ, latentes in Euchar.

D. Thom.

166. Primò igitur ex vi verborum sub specie panis continetur realiter corpus Christi, non verò anima, vt tribuit gradum vitæ, sed vt tribuit esse corporeum. Prima huius propositionis pars de fide est, definita in Concilio Trident. *sess.* 13. *c.* 3. & liquet ex eo, quod id dicitur esse ex vi verborum in Sacramento Eucharistiæ, quod verè & propriè significatur verbis consecrationis: sed per verba consecrationis panis, quæ sunt ea quæ Christus protulit in institutione huius Sacramenti

Ex vi verborum corpus Christi duntaxat est sub specie panis.

cramenti, dum accepto pane dixit, *hoc eſt corpus meum*; ſignificatur verè, propriè & naturali ſignificatione corpus Chriſti: ergo ex vi verborum corpus Chriſti verè continetur ſub ſpecie panis.

167. Secunda eiuſdem propoſitionis pars patet hac ratione. Corpus quod ex vi verborum ſub ſpecie panis in Euchariſtia ponitur, non poteſt eſſe materia prima ſine forma ſubſtantiali, affecta ſolùm quantitate & qualitatibus ſenſibilibus; quia nequit materia exiſtere ſine forma ſubſtantiali, nec conſequenter aliquam actionem terminare, nec verè dici corpus: neque eſt materia prima affecta formâ corporeitatis, vel aliâ partiali conſtituente corpus organicum; quia in homine nec datur hæc forma corporeitatis, nec aliæ formæ partiales; ſed ſola anima rationalis, quæ virtute continet omnes inferiores formas, & facit ipſa ſola quidquid imperfectiores formæ in aliis faciunt, vt ait Doctor Angelicus 1.*p.q.*76.*art.*3. Ergo eſt materia informata animâ Chriſti, vt dat illi eſſe corporeum, & non vt dat eſſe viuens. Corpus enim Chriſti, vt ex vi verborum eſt ſub ſpecie panis; abſtrahit à viuo & mortuo; cùm idem ſit formale ſignificatum corporis nunc, ac fuiſſet in triduo mortis Chriſti.

Vt habet eſſe corporeum.

168. Neque obſtat, quod eſt eadem anima quæ dat eſſe corporeum, & eſſe viuens; quia cùm illa ſecundùm quod dat eſſe corporeum, diſtinguatur ratione virtualiter à ſeipſa, ſecundùm quod dat eſſe animatum & viuens, hoc ſufficit ad hoc vt ſub ſpeciebus panis ex vi verborum ponatur, prout dat eſſe corporeum, & non ſecundùm quod dat eſſe viuens & animatum. Similis enim diſtinctio, quæ eſt inter Filium & diuinam eſſentiam; & inter ſubſiſtentiam Verbi, & naturam diuinam, ſufficit ad hoc vt Filius generetur à Patre, non verò diuina eſſentia; & vt ſubſiſtentia Verbi primariò terminet humanitatem aſſumptam, non verò eius natura. Corpus autem Chriſti præciſè vt habet eſſe corporeum, eſt idem identitate ſuppoſiti, quia ſemper terminatur ſubſiſtentia diuina cum eodem Chriſti corpore, quo protulit verba inſtitutionis huius Sacramenti, dicens: *Hoc eſt corpus meum.*

Corpus Chriſti vt habet eſſe corporeū eſt idem identitate ſuppoſiti, cum eo quod protulit verba cōſecrationis.

169. Nomine autem corporis, quod ex vi verborum ponitur ſub ſpecie panis in Euchariſtia, non comprehenduntur quantitas, figura, & alia accidentia quæ dimanant à gradu corporeitatis; hæc enim ibi ſunt tantùm concomitanter: ſed ſola ſubſtantia corporis Chriſti, quæ ſola poteſt eſſe formalis & primarius terminus tranſubſtantiationis. Vnde hoc corpus eſt organicum, organizatione radicali & ſubſtantiali, quæ eſt à forma ſubſtantiali diuerſas diſpoſitiones accidentales exigente; non verò organizatione formali & accidentali, quæ eſt à quantitate, figura, & aliis accidentibus; hæc enim ſolùm concomitanter, & vi naturalis connexionis, ſicuti quantitas & alia accidentia, in illo corpore reperitur.

170. Inſuper, ſub ſpecie vini ex vi verborum continetur totus ſanguis, qui nunc eſt in corpore Chriſti glorioſo, licèt non fuerit in paſſione effuſus. Sicuti enim hæc verba conſecrationis panis, *hoc eſt corpus meum*, expreſsè ſignificant corpus Chriſti, in quod ſubſtantia panis eſt conuerſa; ita hæc, *hic eſt calix ſanguinis mei*, expreſsè ſignificant totum ſanguinem Chriſti ſub ſpecie vini contineri. Nec hæc verba; *qui pro vobis effundetur*, limitant præcedentia ad ſolum ſanguinem in paſſione effuſum, ſed ad exprimendum huius Sacramenti primarium finem, qui eſt repræſentatio paſſionis Chriſti: nam in cœna Domini aliquis ſanguis fuit præſens ſacramentaliter ſub ſpecie vini, qui non fuit in paſſione effuſus, ille ſcilicet qui ante paſſionem fuit in carnem conuerſus: vnde liquet ad verificanda verba conſecrationis calicis non neceſſe eſſe totum ſanguinem Chriſti in paſſione fuiſſe effuſum.

Sub ſpecie vini ex vi verborum continetur totus ſanguis qui nunc eſt in corpore glorioſo Chriſti.

Anima autem rationalis Chriſti Domini, vt tribuit gradum viuentis, eſt realiter ſub ſub ſpeciebus panis cum eius corpore, non ex vi verborum, ſed per naturalem concomitantiam. Quod expreſsè definitum fuit à Concilio Trident. *ſeſſ.*13. *cap.*3. vbi dicitur, *animam Chriſti ſub vtraque ſpecie exiſtere vi naturalis illius connexionis & concomitantia, quâ partes Chriſti Domini inter ſe copulantur.* Etenim illud eſt in hoc Sacramento ex naturali concomitantia, quod eſt realiter coniunctum ei in quod conuerſio, ſeu tranſubſtantiatio terminatur: ſed anima Chriſti vt dat gradum viuentis, eſt realiter coniuncta eius corpori, in quod conuerſio panis terminatur, idem eſt enim corpus Chriſti exiſtens in Euchariſtia ſub ſpecie panis, & exiſtens in propria ſpecie ad dexteram Patris: nam ſi Apoſtoli in triduo mortis conſecraſſent ſub ſpecie panis, fuiſſet corpus Chriſti mortuum, ſeu forma cadaueris: & poſt reſurrectionem illa forma cadaueris ceſſaſſet, & fuiſſet anima rationalis; in eadem enim forma corpus Chriſti eſt in Sacramento, ac in propria ſpecie: ergo nunc corpus Chriſti eſt viuum, & coniunctum animæ rationali in Euchariſtia. 171.

Chriſti anima vt tribuit gradum viuentis, eſt ſub ſpecie panis per naturalē concomitantiam.

Præterea in eodem Sacramento, non ex vi verborum, ſed per concomitantiam corpus Chriſti eſt ſub ſpecie vini, & ſanguis ſub ſpecie panis, & Diuinitas ſub vtraque. Cùm enim corpus non ſignificetur per verba conſecrationis vini, nec ſanguis per verba conſecrationis panis, nec diuinitas per verba conſecrationis vtriuſque; & corpus ſit realiter coniunctum cum ſanguine, ſanguis cum corpore, & diuinitas cum vtroque; euidens eſt hæc ſub prædictis ſpeciebus contineri, non ex vi verborum, ſed per concomitantiam. 172.

Per concomitantiam ſub ſpecie vini eſt corpus, & ſub ſpecie panis eſt ſanguis Chriſti.

Idem iudicium ferendum eſt de Verbo Diuino, quod non vi verborum, ſed concomitanter eſt in hoc Sacramento. Quod docuit Concil. Trid. *loc. cit.* dum ait, *Diuinitatem eſſe in hoc Sacramento concomitanter, propter admirabilem eius cum corpore & anima hypoſtaticam vnionem.* Vbi ſine dubio de perſona Verbi loquitur; hæc enim ſola hypoſtaticè animæ & corpori Chriſti vnita fuit. 173.

Ex eadē concomitantia Verbum Diuinum eſt in Euchariſtia.

Quamvis autem Pater & Spiritus ſanctus ſint quodam ſpeciali modo in Euchariſtia, & excellentiùs quàm in aliis rebus creatis; tum quia ſpeciali modo exiſtunt in Filio, propter diuinarum inſeparabilitatem perſonarum, & mutuam vnius in altera exiſtentiam, ſeu circuminceſſionem; tum quia ſimul ibi cum Filio ad mirabiles effectus gratiæ operandos aſſiſtunt: tamen propriè & rigoroſè loquendo non poteſt dici quod illæ duæ perſonæ ſint per concomitantiam in hoc Sacramento, ad hoc enim vt aliquid ſit per concomitantiam in Euchariſtia, debet vniri in vnitate ſuppoſiti, cum termino primario & formali conuerſionis, & cum illo vel conſtituere, vel pertinere ad idem ſuppoſitum: vnde veſtimenta Chriſti quibus tegebatur, dum conſecrauit, non continebantur in hoc Sacramento, benè tamen eius diuinitas, 174.

Pater & Spiritus ſanctus non poſſunt ex eadem cōcomitantia eſſe in Euchariſtia.

& anima, & accidentia. Cùm ergo Pater & Spiritus sanctus non vniantur hoc modo cum corpore Christi, non continentur in Eucharistia per concomitantiam sacramentalem. Vnde Concil. Trid. *loc. cit.* enumerans ea quæ in hoc Sacramento per concomitantiam continentur, nullam de Patre & Spiritu sancto fecit mentionem; & ideo sicuti connexio quam habent Pater & Spiritus sanctus in eadem natura diuina cum persona Verbi, non sufficit, vt dicantur mediatè terminare vnionem hypostaticam, incarnari, concipi, nasci, mori, &c. ita nec sufficiens est, vt dicantur esse per concomitantiam sacramentalem sub speciebus panis & vini. Adde quod cùm Eucharistia sit idem sacrificium cum sacrificio crucis, solâ offerendi ratione diuersâ, vt suprà ostendimus; cùm solus Filius qui in cruce semetipsum obtulit, etiam in altari seipsum offerat, vt principalis Sacerdos, non verò Pater, aut Spiritus sanctus, ideo solus Filius in Eucharistia sacramentaliter contineri dicitur, non verò Pater, aut Spiritus sanctus.

Concil. Trid.

SECTIO III.

Corpus & sanguis Christi verè & realiter existunt sub speciebus panis & vini, non solùm in vsu & sumptione Eucharistiæ, sed quamdiu verè & realiter incorrupta permanent illæ species.

175. QVia Nouatores huius temporis, Lutherani & Caluinistæ, in ea sunt sententia, vt Sacramentum Eucharistiæ, non rem permanentem, sed actionem transeuntem existiment, ita vt juxta Lutheranos corpus Christi non sit realiter cum substantia panis; & secundùm Caluinistas, panis non sit figura corporis Christi, nisi dum actu Sacramentum sumitur: hunc errorem à nobis nunc confutari operæpretium est, & catholicam veritatem tum ex verbis Christi, tum ex Sanctorum Patrum testimoniis stabiliri.

Error Lutheranorum, & Caluinistarum.

176. Primus autem qui errorem hunc excogitauit, & corpus Domini tantùm in Eucharistia reperiri dum actu manducatur, fuit Martinus Bucerus, qui, vt refert Cochlæus *lib. 3. miscellan. tract. 8.* anno 1536. die 23. Maij Luthero persuasit, corpus Domini in Eucharistia non esse, nisi dum sumitur, ac proinde ipsam dumtaxat sumptionem hoc Sacramentum constituere. Quæ sententia licèt falsissima, à Zuinglianis libenter recepta est, vtpote aptissima ad destruendam Eucharistiæ adorationem, quam Catholica profitetur Ecclesia. Vnde Caluinus Zuinglij assecla eam tuetur *lib. 4. inst. cap. 18. §. 37. & 39.*

177. Contra hos tamen dicendum est, Sacramentum Eucharistiæ esse rem permanentem, & in eo sub specie panis ritè consecrati corpus Christi realiter, substantialiter & verè reperiri, siue sumatur, siue in pyxide custodiatur: & tandiu ibi permanere, quamdiu incorrupta durat præfata species panis. Quod idem cum proportione dicimus de Christi sanguine sub specie vini. Positio hæc orthodoxa est, & ei contraria est error in fide damnatus à Concilio Tridentino *sess. 13. cap. 3. & 6. & can. 4.* vbi dicitur: *Si quis dixerit, peractâ consecratione, in admirabili Eucharistia Sacramento non esse corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, sed tantùm in vsu, dum sumitur, non autem ante, vel post; & in hostiis, seu particulis consecratis, quæ post communionem reseruantur, vel supersunt, non remanere verum corpus Domini, anathema sit.*

Eucharistia est res permanens, & corpus Christi in ea, etiã extra vsũm reperitur.

Concil. Trid.

Probatur primò. Illud sub specie panis, & sub specie vini est realiter in Eucharistia, quod verbis, quibus Christus vsus est in institutione huius Sacramenti, significatur, etiam ante actionem manducandi & bibendi: sed verbis institutionis huius Sacramenti, *hoc est corpus meum, hic est sanguis meus*, etiam ante actionem manducandi & bibendi significatur corpus Christi esse realiter sub specie panis, & sanguinem sub specie vini; quia hæc verba vera sunt & efficacissima, & realiter operantur & efficiunt quod significant, aliàs Christus mentitus fuisset, & infirmus; quod implicat, est enim *veritas, & Dei virtus ac sapientia.* Ergo ante sumptionem Eucharistia est verè Sacramentum, & corpus Christi verè sub specie panis existit, sicut & sanguis sub specie vini. 178.

Verba Christi etiam ante manducationem, corpus Christi in Eucharistia significatur.

Præterea ex contextu Euangeliorum liquet, Dominum discipulos hortatum fuisse, vt oblatum panem, seu speciem panis manducarent, quia erat corpus eius: & oblatum calicem biberent, quia sanguinem eius continebat; ait enim Dominus Matth. 26. 26. *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Et ibidem 27. *Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti.* Vbi causalis, *enim*, apertè indicat, ideò fuisse ad bibendum inuitatos, quia ibi erat verè sanguis Christi. Ergo priùs fuit corpus sub specie panis, & sanguis in calice sub specie vini, quàm in ore sumentium. Si enim hoc Sacramentum corpus & sanguinem Christi in vsu dumtaxat contineret, Christus dicere debuisset, *hoc erit corpus meum: hic erit sanguis meus.* Sed cùm verba temporis præsentis, & non futuri protulerit, prolatis illis, statim corpus sub specie panis, & sanguis sub specie vini ante quemcumque vsum extiterunt. Vnde & Paulus 1. *Cor.* 10. 16. ait: *Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? & calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est?* Vbi apertè Apostolus indicat, panem consecrari, & in corpus Christi conuerti priusquam frangatur & distribuatur. 179.

Idem suadet contextus Euangeliorum.

Quod patet etiam ex Apostolo.

Secundò probatur corpus Domini permanenter esse sub specie panis ante & post quemcumque vsum, & quamdiu durat præfata species, ex Conciliis & SS. Patribus. Concilium Nicænum sub S. Syluestro, tempore Constantini Magni, anno 324. celebratum, atque adeo à Caluino receptum & approbatum cum tribus aliis generalibus *lib. 4. instit. c. 9. §. 8.* expressè nostram tuetur positionem. Nam *cap. de sacra mensa, lib. 3.* ait: *Intelligamus situm in illa sacra mensa agnum illum Dei tollentem peccata mundi, incruentè à Sacerdotibus immolatum.* Optatus Mileuit. *lib. 6. contra Parmenianum*, ait: *Quid est altare, nisi sedes corporis & sanguinis Christi.* Et postea vocat calices, *Christi sanguinis portatores.* D. August. *conc. 1. & 2. in psalm. 33.* dicit Christum portasse in manibus suis corpus suum, quando de eo quod in manibus habebat, dixit, *hoc est corpus meum.* D. Chrysost. *orat. de S. Philogonio*, præsentia quam Christus habet in altari, æquat ei quam habuit in præsepio; ait enim: *Si cum fide accesserimus, procaldubio videmus eum in præsepi iacentem; nam hæc mensa vicem explet præsepis, siquidem & hic ponitur corpus Dominicum, non quidem fasciis inuolutum, sicut tunc; sed vndequaque Spiritu sancto circumuestitum. Ac Magi quidem nihil aliud, quam id adorarunt: tibi verò si cum pura accesseris conscientia, permittemus vt sumas, & sumpto domum abeas.* Vbi S. 180.

Patet ex Concil. Nic.

Opt. Milen. Altare est sedes corporis & sanguinis Christi.

D. August.

D. Chrysost.

Eucharistia sicut præsepe corpus Christi continet.

Doctor corpus Christi realiter in altari in sacrosancta Eucharistia existere sicut in præsepio, docet, ante quemcumque vsum, siue sumptionem eius. Et *hom. 24. in 1. ad Cor.* idem Chrysostomus eleganter admodum ostendit, terram fieri cœlum per Eucharistiam; quia idem corpus Regis cœlorum, quod in cœlis est ad dexteram Patris, in terra in hoc Sacramento verè existit; ait enim: *Quod est omnium præstantissimum, & maximè honorandum, vides in terra: neque solùm vides, sed etiam tangis, sed etiam comedis, & eo accepto domum reuerteris.*

Chrysost.

Per Eucharistiam terra fit cœlum.

181. Tertiò, si corpus Domini non remaneret in Eucharistia, nisi in actuali vsu & sumptione ipsius, non conseruaretur in Ecclesia, vt ad infirmos, dum opus est, deferatur, quod semper in Ecclesia catholica seruatum est ab initio: nam Iustinus Martyr *apol. 2.* scribit, actione, seu sacrificio peracto in Ecclesia, consuetum fuisse dari Eucharistiam Diaconis, absentibus fratribus deferendam: vnde liquet, peractâ communione fidelium, adhuc corpus Domini in Eucharistia remanere, aliàs inutile fuisset illam seruare, ac ad Christianos absentes mittere.

Ex antiquissima praxi Ecclesiæ suadetur, corpus Christi extra vsum esse in Eucharistia.

Iust. Mart.

S. Irenæus Episcopus Lugdunensis, qui eodem seculo secundo, quo Iustinus, vixit, *epist. ad Victorem Papam*, quæ refertur ab Eusebio *lib. 5. histor. c. 24.* testatur Romanum Pontificem solitum fuisse ad alios Episcopos Eucharistiam in signum communionis & pacis mittere. Quod vtique non fuisset, nisi semper corpus Domini contineret. Immò & Tertullianus, qui secundo Christi seculo floruit, *lib. 2. ad vxorem*, refert suo tempore consueuisse fideles ad proprias domos Eucharistiam deferre, vt eam ibi posteà sumerent. *Non sciet*, inquit, *maritus quid in occulto ante omnem cibum sumas.* Huiusque discipulus Cyprianus Martyr egregius, *serm. de lapsis*, ait: *Mulier quædam, cùm arcam suam, in qua sanctum Domini* (hoc est Eucharistia) *fuerat, indignis manibus tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est.* Hisque duobus ferè synchronos Dionysius Alexandrinus *ep. ad Fabium*, quæ ab Eusebio *lib. 6. hist. c. 36.* refertur, scribit Serapionem in extremis constitutum, Presbyterum per puerum vocasse, vt ab illo Eucharistiam sumeret: sed cùm Presbyter ægrotaret, nec per seipsum ad Serapionem venire potuisset, eidem per puerum Eucharistiæ particulam misit. Tandemque eodem seculo, vt legitur in vita S. Stephani Papæ I. & in Romano Martyrologio, Tharsicius Acolythus, cùm sacram deferret Eucharistiam, à paganis necatus est; & tamen Deo agente nusquam à prophanis manibus diuinum Sacramentum inuentum est: quod nequaquam factum fuisset, nisi semper in Eucharistia sacrum Domini corpus durantibus speciebus permanere vniuersa credidisset Ecclesia.

S. Irenæus.

Eucharistia à Rom. Pontifice ad alios mittebatur Episcopos in signum communionis.

Tertull.

Cyprian.

Dion. Alex.

Serapioni in extremis constituto delata est Eucharistia.

182. Hinc in Concilio Nicæno I. præcipitur *can. 18.* vt in absentia Presbyterorum Diaconi Eucharistiam porrigant. Vnde patet Eucharistiam seruari solitam in Ecclesia, vt in promptu haberetur, vrgente necessitate, infirmis administranda. Et *in can. 13.* iubetur, vt secundùm antiquam regulam, in mortis articulo sacra communio nemini denegetur. Quod apertè indicat, domibus fidelium inferri solitam, eamque extra Missarum celebrationem corpus Christi veraciter includere. Quod etiam liquet ex eo, quod fideles secum in itinere contra omnia pericula tutamen Eucharistiam deferebant. Nam vt refert D. Ambrosius *in orat. de obitu Satyri fratris sui, cap. 7.* cùm hic adhuc catechumenus in periculo naufragij non ausus fuisset videre Eucharistiam, & multò minùs percipere, à Baptizatis qui in eadem naui erant, & secum Eucharistiam habebant, particulam orario inuolutam sibi tradi postulauit, ne omni præsidio careret; statimque hanc Eucharistiæ particulam sic inuolutam suspendit ad collum, tantoque auxilio fretus, se in mare deiecit securus, atque incolumis euasit ad litus. Vnde Ioan. *lib. 2. vitæ Sancti Gregorij, c. 33.* refert quosdam Monachos eiusdem Pontificis Constantinopoli Romam nauigantes, secum Eucharistiam in naui detulisse, ne in naufragij periculo sine communione discederent. Quæ omnia suadent semper in Ecclesia creditum fuisse, Christi Domini corpus etiam extra vsum in Eucharistia veraciter reperiri.

Concil. Nic.

In absentia Sacerdotum Diaconi Eucharistiam porrigebant.

In Ecclesia seruari solita vt infirmis daretur.

D. Ambros.

Satyrus adhuc catechumenus Eucharistiá munitus mare traiecit, & ad litus appulit.

Monachi Romam petêtes Eucharistiam in naui deferunt.

183. Constat denique veritas catholica, quam modò propugnamus, ex discrimine quod inter Eucharistiam, aliaque Ecclesiæ Sacramenta intercedit. Nam vt docet D. Thomas *3. p. q. 78. art. 1.* Eucharistia perficitur in consecratione materiæ, quæ consistit in miraculosa conuersione substantiæ, v. g. panis in corpus Christi; cætera verò Sacramenta perficiuntur in vsu materiæ consecratæ: hæc autem consecratio consistit dumtaxat in quadam benedictione, ex qua hæc materia quandam virtutem spiritalem recipit à ministro. Vnde formæ aliorum Sacramentorum important vsum materiæ, putà baptizationem, vel consignationem: forma autem Eucharistiæ importat solam consecrationem materiæ, quæ in transubstantiatione consistit, vt cùm dicitur, *hoc est corpus meum*; vel, *hic est calix sanguinis mei*. Et ideo formæ aliorum Sacramentorum ex persona ministri proferuntur, siue per modum exercentis actum, vt cùm dicitur, *Ego te baptizo*; vel, *Ego te confirmo*: siue per modum imperantis, vt in Sacramento Ordinis dicitur, *Accipe potestatem, &c.* siue per modum deprecantis, vt cùm in Sacramento Extremæ-Vnctionis dicitur, *Per istam vnctionem.* Forma autem Eucharistiæ profertur ex persona Christi loquentis; tum quia hæc consecratio, seu conuersio, à solo Deo fieri potest; tum quia minister in propria persona nihil agit, sed tantùm vt Christi instrumentum animatum operatur. Cùm autem consecratio alicuius rei tamdiu duret, quamdiu in esse permanet res consecrata, tandiu sub speciebus panis perseuerat corpus Christi, & sub speciebus vini sanguis eius permanet, quamdiu incorruptæ durant prædictæ species: & consequenter Eucharistiæ Sacramentum est res permanens, nec in solo vsu consistit. Vnde qui hoc Sacramentum manducat, non dicitur illud facere, sed consumere. Si autem in vsu consisteret, reuera faceret qui manducaret, sicut reuera baptizat qui abluit. Hinc verba v. g. formæ Baptismi, ad hominem qui baptizatur, referuntur, non ad aquam, quâ baptizatur, dum dicitur: *Ego te baptizo, &c.* At forma Eucharistiæ non ad hominem qui manducat, sed ad panem qui manducatur, dirigitur, dum dicitur, *Hoc est corpus meum.*

Patet ex discrimine inter Eucharistiā & cætera Sacramenta.

Formæ aliorum Sacramentorum ex persona ministri agêtis proferuntur.

Forma autē Eucharistiæ ex persona Christi.

Qui Eucharistiam manducat, nō dicitur illam facere, sed consumere.

184. Nec propterea vsum huius Sacramenti contemnit Ecclesia, sed commendat. Semper enim à Sacerdotibus in ordine ad manducationem, seu sumptionem consecratur Eucharistia. Dum autem illa in pyxide conseruatur, hoc non est, vt non manducetur, sed vt opportuno tempore manducetur, scilicet vt vrgente necessitate ad ægrotos deferatur. Nam varij, & repentini casus exigunt, vt semper paratum seruetur hoc Sacramen

Vsum Eucharistiæ cōmendat Ecclesia.

Ideo seruatur, vt parata sit omnibus indigentibus.

Sacramentum, & tanquam viaticum morientibus præbeatur. Dum autem asseruatur, non inconuenit, illud vel solenniter in publica populi supplicatione circumgestari, ad Christi triumphum per passionem suam recolendum; vel in Ecclesia ad fidelium deuotionem excitandam exhiberi.

TEXTVS XIV.

Caro cibus, sanguis potus;
Manet tamen Christus totus
Sub vtraque specie.

EXPOSITIO TEXTVS.

185. *CARO cibus*. Postquam Doctor Angelicus in texto præcedenti res eximias sub diuersis speciebus, panis & vini scilicet, latère in Eucharistia asseruit, in hoc sigillatim res illas exponit, earumque finem declarat. Ait ergo, *Caro cibus*; hoc est, sub specie panis, suppositâ eius substantiæ conuersione in carnem Christi, quam docuit textu 12. dicens, *Dogma datur Christianis, quod in carnem transit panis, &c.* caro Christi Domini veraciter & realiter continetur. Nomine autem carnis, non sola caro, sed totum corpus Christi, scilicet ossa, nerui, & alia huiusmodi significantur. Quod patet ex eo quod in forma huius Sacramenti, vt notauit idem S. D. *3. p. q. 76. art. 1. ad 2.* non dicitur, *hæc est caro mea*; sed, *hoc est corpus meum.* Vnde cùm Dominus Ioan. 6. dixit, *Caro mea verè est cibus*; caro ponitur ibi pro toto corpore; quia secundùm consuetudinem humanam videtur esse magis manducationi accommodata, prout scilicet homines carnibus animalium vescuntur communiter, non autem ossibus, vel aliis huiusmodi.

Caro Christi in Eucharistia ossa, neruos, & alia huiusmodi ad corpus necessaria continet.

186. Vt autem ostendat ad quid caro Christi sub specie panis realiter lateat, inquit, *caro cibus*: vbi copula, seu verbum substantiuum *est*, debet suppleri, & idem prorsus est ac si dicat, caro est cibus; idest, ingenti amore Christi Domini, diuinâ sui verbi virtute transmutata in eius carnem panis substantia, sub illius accidentibus latet caro, vt sit verus cibus Spiritualis Christianorum; ad hoc enim mirabile hoc institutum est Sacramentum, vt nouâ vitâ per Baptismum donatus Christianus, in illa conseruetur, crescat, roboretur sanctissimo Christi corpore, tanquam diuino, spiritali ac vitali alimento, eoque eius anima impinguata ad vitam nutriatur æternam. Ille etenim spiritalis cibus ea præstat animæ, quæ corpori à cibo corporali conferuntur. Vnde licèt tremendum hoc mysterium ore corporis à fideli recipiatur, suos in anima producit effectus: quod Tertullianus *lib. de resurr. carnis, c. 8.* eleganter expressit, dum inquit: *Caro Christi corpore & sanguine vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Sequitur:

Eucharistia præstat animæ quæ cibus corpori.

187. *Sanguis potus*; idest, sanguis Christi Domini, qui realiter & substantialiter sub specie vini continetur, ad idem munus ibi reperitur cum proportione, ad quod corpus sub specie panis realiter existit, scilicet ad hoc vt à fideli per modum potus sumatur: vnde etiam in his verbis subintelligitur copula verbi substantiui *est*, ac si dixerit, Sanguis est potus, sicuti caro est cibus. Vnde liquet, in Eucharistiæ Sacramento duas res, seu substantias, nempe corpus & sanguinem Christi, sub speciebus panis & vini realiter ex vi verborum respectiue contineri.

Sanguis Christi est in Eucharistia, vt bibatur.

Nec tamen sequitur, hoc Sacramentum multiplex esse, ac in duo, quorum vnum sit corporis, alterum verò sanguinis, diuisum: nam vnicum Sacramentum est formaliter & perfectiuè, vt docet D. Thomas *3. p. q. 73. art. 2.* ex eo quod ordinatum sit ad spiritualem refectionem, quæ corporali conformatur. Cùm autem ad refectionem corporalem duo requirantur, nempe cibus qui est alimentum siccum, & potus qui est alimentum humidum; ideo caro Christi sub specie panis, tanquam spiritualis cibus; & sanguis eius sub specie vini, tanquam spiritualis potus vnicam in Eucharistia constituunt integram refectionem, & consequenter vnicum sacramentum vnitate specificâ Sacramenti, aliàs vt loquitur D. Thom. *in 4. sent. dist. 8. quæst. 1. art. 1. quæstiunc. 2.* si essent duo Sacramenta in Eucharistia, Sacramenta nouæ Legis non essent tantùm septem, vt definitum fuit in Concil. Lateran. *cap. firmiter, de sum. Trinitate*, & in Trident. *sess. 7.* Vnde in Catechismo B. Pij V. *parte 2. cap. 4.* dicitur: *Non plura, sed vnum tantum Eucharistia Sacramentum, Ecclesiæ authoritate ducti confitemur.* 188.

D. Thom.

Eucharistia vnicum est Sacramentũ, ad vnicam refectionem ordinatum.

D. Thom.

Conc. Later. Catech. Trid.

Hæc autem vnitas specifica Sacramenti Eucharistiæ desumitur ex vnitate finis ad quem ex institutione Christi hoc Sacramentum ordinatur: etenim Eucharistia essentialiter est signum; signum autem & specificationem, & vnitatem specificam desumit à termino significato, qui in Eucharistia est perfecta animi sanctitas per modum spiritualis refectionis; ideoque sicut cibus & potus vnum conuiuium materiale integrant, per ordinem ad vnam refectionem corporis; ita corpus & sanguis Christi sub speciebus panis & vini, vnam sacramentalem comestionem, per ordinem ad vnam refectionem animæ. Sicut enim ad perfectam corporis refectionem indiget homo cibo vt roboretur, & potu vt à nimio refrigeretur calore: ita ad plenam refectionem spiritualem eget anima Christi corpore, vt in vita gratiæ roboretur; & eius sanguine, vt ab ardore concupiscentiæ liberetur. Vnde gratia habitualis cum ordine ad auxilia conseruantia & roborantia in vita spirituali respondet Sacramento corporis existentis sub speciebus panis: eadem verò gratia cum ordine ad auxilia extinguentia vel mitigantia concupiscentiam, respondet Sacramento sanguinis existentis sub speciebus vini; ideoque Zachar. 9. *vinum germinans virgines* appellatur. Sed de hoc jam suprà loquuti sumus, & infrà redibit sermo. 189.

Corpus & sanguis Christi per ordinem ad vnicam refectionem animæ vnicâ specie sunt Sacramentũ.

Eucharistia est vinum germinans virgines.

Quamvis autem vnicum specie sit Eucharistiæ Sacramentum in Ecclesia; tamen plura sunt numero Eucharistiæ Sacramenta, quæ variis in Ecclesiis vel altaribus conficiuntur & conseruantur. Tum quia hoc Sacramentum supponit pro speciebus consecratis, quæ cùm non sint eædem numero, Romæ v.g. existentes, cum existentibus Parisiis, vt ex se patet, aliàs eædem species simul essent in duobus locis adæquatis, quod est omninò impossibile, non est idem numero Sacramentum. Tum quia vnitas numerica Sacramenti petitur ex vnitate materiæ & formæ: vnde quando multiplicantur ablutiones & formæ Sacramenti Baptismi, plura sunt numero Baptismata; quando autem Sacerdotes variis in Altaribus & Ecclesiis celebrant, plures sunt numero materiæ & formæ 190.

Est multiplex numero.

Eucharistiæ : & consequenter numericè multiplicantur Sacramenta, maximè cùm illæ diuersæ species consecratæ ad diuersas refectiones spirituales ordinentur; nusquam enim panis in corpus Domini, & vinum in eius sanguinem consecratur, nisi vt sumantur vel à ministris consecrantibus, vel à fidelibus postulantibus & indigentibus. Nam vt ait Christus Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.*

191. Deinde subiungit D. Thomas : *Manet tamen Christus totus sub vtraque specie.* Vbi S. D. suum prosequitur institutum, & totum Christum sub vtraque panis & vini specie realiter contineri docet. Ac si diceret, non solùm caro Christi, quæ cibus spiritualis est, sub specie panis verè & realiter continetur, sed etiam eius sanguis, anima, & omnia quæ ad ipsum Christum constituendum desiderantur : & similiter sub specie vini non solùm sanguis Christi, tanquam potus spiritualis realiter existit, sed etiam eius caro, totumque eius venerabile corpus : ita vt totus Christus inueniatur sub specie panis, & totus etiam lateat sub specie vini.

Sanguis est in corpore, & corpus in sanguine Christi in Eucharistia.

192. Attamen non eodem modo sanguis Christi per modum potus spiritualis reperitur sub specie panis, quo corpus: nec hoc corpus per modum cibi reperitur sub specie vini, quo sanguis : nam primò & per se, seu ex vi Sacramenti, vel ex vi verborum corpus sub specie panis dumtaxat reperitur, sanguis autem etiam sub eadem specie existit, sed concomitanter, ex reali & naturali connexione quam cum corpore Christi habet : similiter sub specie vini, ex vi Sacramenti, seu ex vi verborum sanguis dumtaxat continetur; corpus autem non nisi concomitanter, & ex naturali connexione, quâ cum eius sanguine nectitur. Vnde in primis verbis huius textus, dum D. Thomas dixit, *Caro cibus, sanguis potus*, explicuit ea quæ ex vi verborum formaliter continentur sub specie panis & vini; docuitque solum corpus nomine carnis significatum, sub specie panis formaliter & ex vi Sacramenti contentum, cibum esse Christianorum : & similiter solum sanguinem formaliter & ex vi verborum sub specie vini latitantem, potum existere fidelium : dum autem addidit, *manet tamen Christus totus, &c.* exposuit ea quæ veluti secundariò, concomitanter, & ex necessaria ac naturali connexione, quæ reperitur inter partes corporis Christi, cum ipso corpore sub specie panis, & cum sanguine sub specie vini continentur. Hoc autem plenè præstitit, dum dixit : *Manet tamen Christus totus sub vtraque specie.* Totus enim Christus, hoc est eius corpus, sanguis, anima, immò & persona Verbi Diuini, verè & realiter, vel ex vi Sacramenti, seu verborum, vel concomitanter existunt sub specie panis, & etiam sub specie vini in Eucharistia. Verùm quia de his jam disseruimus in Elucidatione textus præcedentis, ideo ab his modò abstinemus, ad exponendum sequentem textum properantes.

Non eodem, sed diuerso modo.

❧

TEXTVS DECIMVSQVINTVS.

A sumente non concisus,
Non confractus, non diuisus;
Integer accipitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

Explanatis rebus eximiis, quæ in Sacramento Eucharistiæ sub speciebus panis & vini latent, vel ex vi verborum quæ in forma consecrationis panis & vini proferuntur, seu ex vi Sacramenti; vel ex naturali ac necessaria connexione, & concomitanter, in præcedenti textu à Doctore Angelico : explicat S. D. in isto, quem modò elucidamus, statum earum rerum, seu modum quo in Sacramento Eucharistiæ sub præfatis speciebus existunt. Cùm autem res eximiæ in Eucharistia latentes, sint corpus & sanguis Christi ex vi verborum, eiusque anima ac Diuini Verbi persona ex naturali ac necessaria connexione, seu concomitanter, atque ideo totus Christus sub vtraque specie realiter reperiatur; præfatarum rerum statum & modum existendi exponit D. Th. dum modum quo Christus ibi existit, explanat. 193.

Totus Christus sub vtraque specie.

Sed quia, vt ex dictis suprà satis liquet, Christus non est realiter in hoc mysterio, nisi ex reali conuersione substantiæ panis in corpus eius, & ex reali transmutatione substantiæ vini in eius sanguinem; corpus & sanguis Christi substantiis panis & vini in hoc sacramento, diuina verbi virtute succedentia, substantialiter tantùm reperiuntur, hoc est per modum substantiæ ibi sunt sine extensione in ordine ad locum, sine diuisibilitate proxima; & consequenter in hoc Sacramento Christus existens substantialiter & inextensus in ordine ad locum, est omninò incorruptibilis, inalterabilis, indiuisibilis, ac nullo modo alterationibus quæ in reali manducatione, seu sumptione accidunt, obnoxius : quod vt explicet Angelicus Doctor, inquit : 194.

Ad modum substantiæ & indiuisibiliter.

A sumente non concisus, non confractus, non diuisus. Hoc est, Christus Dominus, qui verè & realiter est in Eucharistia, dum sub specie panis in suo corpore manducatur; & sub specie vini in suo sanguine realiter bibitur, quia totus est realiter sub vtraque specie, à sumente, hoc est à manducante, non scinditur, non frangitur, non diuiditur : neque enim dum à Sacerdote sacra mysteria celebrante, antequam comedatur, in tres partes diuiditur & frangitur Sacramentum, seu consecrati species panis, diuiditur, scinditur, aut frangitur ipse Christus : neque dum manducatur eadem species, dentibus atteritur aut comminuitur ipse Christus sub hac specie realiter existens; sed ipsa quantitas dimensiua panis, & alia accidentia, conuersâ substantiâ panis in corpus Christi, remanentia verè franguntur, scinduntur, diuiduntur, dentibus atteruntur, & masticantur. Vnde, vt ait D. Thomas 3. p. q. 77. art. 7. sicut species sacramentales sunt Sacramentum corporis Christi veri, quia scilicet illud repræsentant & continent; ita fractio, seu diuisio specierum est Sacramentum Dominicæ passionis, quæ fuit in corpore Christi vero. 195.

Et ideo dum manducatur, non scinditur, non frangitur, non diuiditur, licèt species frangantur, & diuidantur.

Nequit

196\. Nequit autem corpus Christi hoc in Sacramento existens scindi, frangi, aut diuidi; tum quia est incorruptibile, & impassibile; tum quia est totum sub qualibet parte specierum: est enim ad modum substantiæ, de cuius natura est, quod sit sub qualibet parte dimensionum, sub quibus continetur; quod tamen est contra rationem eius quod frangitur. Quamvis autem substantia corporis Christi succedat substantiæ panis, quæ in corpus Christi conuertitur; attamen non est subiectum illarum dimensionum, seu quantitatis, sicuti erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum erat ibi localiter, quia comparabatur ad locum illum mediantibus propriis dimensionibus: quia autem substantia corporis Christi comparatur ad locum illum mediantibus dimensionibus alienis, nempe panis, ita vt è conuerso propriæ dimensiones corporis Christi comparentur ad locum illum mediante substantiâ; ideo nullo modo corpus Christi est localiter in hoc Sacramento, nec per se ibi potest localiter moueri, nec consequenter frangi, aut diuidi.

Nequit frangi, aut diuidi corpus Christi in Eucharistia, & quare.

Non est localiter in Sacramento.

197\. Sed huic catholicæ non repugnat doctrinæ illud quod à Berengario sancti Mauritij Andegauensis Archidiacono in confessione sua, quæ à Concilio Romano approbata fuit, & refertur in decreto de Cons. dist. 2. *Ego Berengarius*, dicitur, scilicet: *Consentio sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & corde & ore profiteor, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem verum corpus & sanguinem Christi esse, & in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri.* Hoc enim modo loquendi vsus est Berengarius, vt luculentiùs, errore suo à se reuocato & damnato, Fidem Catholicam de reali præsentia corporis Christi sub speciebus panis in Eucharistia profiteretur, & nullus in verbis suis de fide eius ambigendi locus relinqueretur.

Confessio Berengarij corporis Christi indiuisibilitati non obstat.

198\. Illa autem pertractatio, fractio, & dentibus fidelium attritio, quam in corpore Christi confitetur, non in illo corpore, sed in speciebus, sub quibus latet, intelligenda est. Hæ enim verè tegentes corpus Christi, verè manibus Sacerdotum tractantur, franguntur, & fidelium dentibus atteruntur. Vnde ex maxima vnione, quæ inter has species, & corpus Domini intercedit, ea quæ solùm in speciebus possunt fieri, corpori attribuuntur; vt fractio & diuisio, quæ omninò eidem corpori repugnant. Vnde D. Th. 3. *p. q.* 77. *art.* 7. *ad* 3. ait: *Illud quod manducatur in propria specie, ipsum & frangitur, & masticatur in sua specie. Corpus autem Christi non manducatur in sua specie, sed in specie Sacramenti; & ideo ipsum corpus Christi non frangitur, nisi secundum speciem sacramentalem.*

Fractio fit in speciebus, non in Christi corpore.

D. Thom.

199\. Quo sensu intelligendi sunt sancti Patres, dum vt corporis Christi veritatem in Eucharistia magis insinuent, dicunt illud tangi, frangi, & dentibus atteri. Sic enim Chrysost. *hom.* 83. *in Matth.* ait: *Ipsum vides, ipsum tangis, ipsum comedis.* Et hom. 45. in Ioan. *Non solummodo videri permittit desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi.* Et hom. 24. in 1. ep. ad Cor. *quod in cruce passum non est, id in oblatione patitur, & propter te frangi sustinet, vt omnes satiet.* Quo etiam simili modo Christus *Luc.* 8. 46. dixit: *Quis me tetigit.* Et 47. *Tetigit me aliquis:* Et tamen neino ipsum, siue eius corpus immediatè tetigerat, sed solùm mediante fimbriâ vestis. Et apud homines frequenter dicitur, totum me madefecit pluuia, licèt solum pallium, & non corpus, aquâ fuerit aspersum. Non ergo mirum, si fractis, & attritis panis speciebus immediatè, sub quibus realiter latet corpus Christi, ipsum corpus frangi dicatur, licèt minimè in se frangatur: nam in Scriptura Angeli sæpissimè dicuntur videri, recipi, & tangi, cùm in corporibus assumptis videntur, recipiuntur & tanguntur; non autem in seipsis. Cùm enim sint spirituales creaturæ, nec videri possunt oculis corporis, nec tangi. Vnde illis hominibus qui existimabant corpus Christi, dum manducaretur, frangi, dilaniari, & dentibus in propria specie atteri, dixit Saluator Ioan. 6. *Caro non prodest quidquam.* Quod exponens August. *tract.* 27. *in Ioan.* ait: *Hoc est intelligendum secundùm illos, qui carnaliter intelligebant: carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in Cadauere dilaniatur, aut in macello venditur.* Quod nullo modo contingit in hoc Sacramento; nam confessio Berengarij à Romano Concilio approbata, tantùm voluit, corpus & sanguinem Christi verè & realiter in Eucharistia sub speciebus panis & vini existere, & ideò in illa dicitur, quod tangitur, &c. Quod debet intelligi mediantibus speciebus, sub quibus veraciter latet, sicuti Christum tetigisse mulier illa dicta est; quæ fimbriam eius vestimenti, quo tegebatur, tetigit, & Angelos mediantibus corporibus ab eis assumptis tetigerunt plures, quibus in Scriptura Angelos apparuisse legitur.

D. Chrysost.

Impropria est locutio, dum corpus Christi dicitur tangi & diuidi.

Angeli dicuntur videri, recipi, & tangi improprié.

D. August.

Postquam autem S. D. quod non accidit Christo in Eucharistia latenti, dum vel à Sacerdotibus, vel à Fidelibus sumitur, explicuit dicens, *a sumente non concisus*, &c. statim subdit statum eius, in quo sumitur, & manducatur, dicens, *integer accipitur.* Vbi Angelicus Magister Christi Domini integritatem optimè statuit ex præcedentibus. Cum enim nullo modo diuidatur, nec scindatur, nec frangatur, dum comeditur & sumitur; quia ad modum substantiæ, & vt cibus spiritualis, inextensus in ordine ad locum, & ad proximam diuisibilitatem, in hoc Sacramento existit, & sumitur; ideo manifestè sequitur, quod integer accipitur. 200.

Christus integer in Eucharistia sumitur.

Hoc autem accidit, siue tota hostia consecrata, v. g. & maioris quantitatis; siue tantum illius particula, vel alia minima hostia accipiatur; nam cùm corpus Christi totum, & integrum, ac omninò indiuisibile reperiatur in omnibus partibus speciei panis consecrati, siue hostiæ, etiam ante quamcunque fractionem panis siue hostiæ, & consequenter idem corpus totum & integrum in minima hostia, & in qualibet illius parte, sicut & in maxima, & in omnibus eius partibus existat; non potest sumi particula hostiæ, vel minimæ, vel maximæ, nisi totus & integer Christus, cum omnibus ad eius formalem constitutionem requisitis accipiatur. 201.

In minima particula hostiæ totus & integer Christus.

Cuius rei, licèt altissimæ & omninò supernaturalis, quædam in natura assignantur exempla ad faciliorem tanti mysterij intelligentiam. Nam eadem vox ab eodem Concionatore prolata, simul & semel in mille v. g. auribus hominum recipitur; quamvis sic in variis auribus existens non sit vna numero, sed tantùm specie: ergo idem numero corpus Christi diuinâ virtute poterit supernaturaliter simul & semel integrum ac indiuisibile in pluribus hostijs consecratis existere. Sicut autem in pluribus partibus eiusdem 202.

Quod suadent exempla.

speculi

speculi fracti, eadem imago vnius hominis integra apparet; ita cum proportione in pluribus particulis speciei panis fractæ vnum & idem numero corpus Christi integrum reperitur. Quod quidem, vt loquitur D. Thomas *3. p. q. 76. art. 3.* non est omninò simile, quia multiplicatio huiusmodi imaginum accidit in speculo fracto propter diuersas reflexiones ad diuersas partes speculi; hic autem non est nisi vna consecratio, propter quam corpus Christi est in hoc Sacramento, & in omnibus partibus speciei panis consecrati. Ex quibus liquet, quod dum Christiani ad sacram accedunt Synaxim, siue magnam, siue paruam, siue integram, siue fractam, siue totam hostiam, siue illius particulam accipiant, semper totum Christum integrum, ac in seipso indiuisum recipiunt.

In parua vel magna, vel etiam in minima particula hostiæ totus est Christus.

TEXTVS XVI.

Sumit vnus, sumunt mille;
Quantum isti, tantum ille:
Nec sumptus consumitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

203. PERGIT Sanctus Doctor in hoc textu exponere, quod in præcedenti inceperat: & cùm jam dixerit Christum in Eucharistia nec scindi, nec frangi, nec diuidi, sed integrum, & indiuisum à fidelibus in sacra Communione sumi; optimè nunc subiungit, quod dum ab vno, vel à multis sumitur, eodem modo ab omnibus, hoc est integer & indiuisus recipitur, & consequenter cùm multi communicant, vnum tantùm Christum recipiunt, qui cùm etiam ab vno solo totus & integer recipiatur, non magis habent multi, quàm habeat vnus; & tantùm habet vnus, quantùm à mille recipitur. Dicit ergo, *Sumit vnus, sumunt mille; quantum isti, tantum ille*; hoc est, licèt vnus ad sacram accedat mensam, tremenda accepturus mysteria, omninò tantum recipit, quantum accipiunt mille homines, qui huius mensæ cœlestis participes efficiuntur. Nam vt ait D. Augustinus relatus à D. Thoma *3. p. q. 76. art. 3. in arg. Sed contra*, & habetur *de consecr. dist. 2. cap.* Singuli: *Singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis.*

In singulis partibus hostiæ totus est Christus, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis.

204. Quamvis autem corpus Christi suam habeat in hoc Sacramento quantitatem, cum qua realem habet connexionem, & à qua nullo modo separatur: tamen existit totum & actu sub singulis partibus sensibilibus hostiæ inter se diuisis, sicut de fide definitum fuit in Concil. Florent. *in decreto vnionis*, & in Trid. *sess. 13. can. 3.* & constat ex facto Christi, qui *Luc. 22. 17.* consecrato calice, discipulis præbuit, dicens: *Accipite, & diuidite inter vos.* Quod necessariò supponit in singulis speciebus separatis fuisse totum Christum, aliàs singuli partem calicis sumentes non sumpsissent totum Christum.

Conc. Flor.

205. Similiter totus Christus actu existit sub singulis partibus hostiæ coniunctis ante quamlibet diuisionem, quia tunc eodem modo corpus Christi est sub singulis partibus sensibilibus hostiæ consecratæ, quo substantia panis erat sub illis ante consecrationem: succedit enim corpus Christi per conuersionem illam mirabilem substantiæ panis, quæ in ipsum conuersa est: sed ante consecrationem, substantia panis erat tota, & actu in singulis partibus hostiæ: ergo similiter corpus Christi factà consecratione sub eis existit totum & integrum, immò & indiuisibile.

Nec quantitas extensiua, quæ in corpore Christi hoc in Sacramento remanet, facit illud extensum ac diuisibile proximè, & in ordine ad locum. Duplex enim extensio oritur à quantitate: alia in ordine ad se, quæ extensionem & continuationem partium in se præstat, vt vna immediatè continuetur vni, & mediatè cæteris: caput enim immediatè continuatur collo, eoque mediante, pectori, cæterisque corporis partibus: & hæc extensio est essentialis & inseparabilis à quantitate. Alia est extensio in ordine ad locum, quâ partes situantur & extenduntur in ordine ad spatium, vt vna pars corporis respondeat vni, & alia alteri parti spatij: hæc autem extensio est accidentalis, separabilis à quantitate, & in prædicamento situs; dimanatque à prima extensione, sicut effectus & passio, vt à principio & radice: vnde prima extensio potest esse sine secunda; non autem secunda sine prima. In Sacramento autem Eucharistiæ, quantitas quæ remanet in corpore Christi tribuit tantùm primam extensionem, nempe in ordine ad se; non autem secundam, seu in ordine ad locum: & ideo corpus Christi, licèt quantum, in hoc Sacramento est inextensum, indiuisibile, & nullo modo in loco constitutum, & optimè potest esse totum in tota hostia, & totum in qualibet parte hostiæ; maximè cùm eius dimensiones quantitatis non sint in hoc Sacramento, nisi ratione substantiæ, in quam immediatè substantia panis conuertitur. Quamvis idem corpus sit radicaliter diuisibile, & extensum, quod nullo modo repugnat. 206.

Corpus Christi in Eucharistia est extensum in ordine ad se, non verò in ordine ad locum.

Ex quibus omnibus apertè liquet, vnum hominem sacram Synaxim recipientem, tantum in ea recipere, quantum recipiunt plures: quod intelligendum est de ipso corpore Christi, prout continetur in hoc Sacramento, cùm sit idem in maioribus & in minoribus hostiis, & in omnibus partibus hostiarum: non autem de effectibus huius Sacramenti, vt sunt augmentum gratiæ, refectio spiritualis, dulcedo quædam, seu consolatio, ac lætitia interna, &c. huiusmodi enim effectus maiores vel minores sunt juxta maiorem vel minorem dispositionem, seu deuotionem recipientium; quamvis enim omnes qui ore corporali hoc recipiunt Sacramentum, corpus Christi in eo veraciter existens accipiant; tamen non omnes effectus huius recipiunt Sacramenti, sed hoc tantùm illis conceditur, qui in seipsis probati, cum deuotionis feruore, aliisque requisitis dispositionibus panem hunc cœlestem & mysticum comedunt. Sed de his infrà erit sermo. Interim sequentes Authorem sequentia eius verba exponamus. Ait ergo: 207.

Tantum recipit vnus, quantum recipiunt plures homines in Eucharistia.

Nec sumptus consumitur; hoc est, licèt Christus Dominus integer & totus, siue ab vno, siue à pluribus communicantibus sumatur, adhuc sumptus & manducatus integer perseuerat, non quidem in illis numero hostiis quæ sumptæ ac receptæ sunt; quamdiu enim harum species durant, tamdiu sub illis existit corpus Christi; sed destructis illis speciebus, siue per naturalem 208.

Christus manducatus, non consumitur.

calorem

co[...]tem ſeu concoctionem recipientium, ſiue [...]liter, ibi deſinit eſſe corpus Chriſti ad deſitionem illarum: manet tamen integrum in ſimilibus ſpeciebus, quæ ſemper ad vrgentes neceſſitates in Eccleſia aſſeruantur, & vſque ad ſeculi conſummationem conſeruabuntur.

209. Vnde mirum quid ac ſtupendum in ſacra accidit Euchariſtia, nempe quod hoſtia quæ hoc in ſacrificio Deo offertur & immolatur, licèt verè ab omnibus, qui tanti ſacrificij cupiunt eſſe participes, comedatur; attamen eadem ſemper remanet integra, vt ſeſe aliis & aliis vſque ad finem ſeculi præbeat manducandam. Quod Andreas Apoſtolus intrepidè coram Ægea Proconſule confeſſus eſt: cùm enim ab illo vt Diis immolaret, hortaretur: Reſpondit, vt ex eius actis à Presbyteris & Diaconis Achaiæ conſcriptis, & Breuiario Rom. liquet: *Ego omnipotenti Deo immaculatum Agnum quotidie immolo in altari, cuius carnem poſteaquam omnis populus credentium manducauerit, Agnus qui ſacrificatus eſt, integer perſeuerat, ac viuus.*

Sed integer perſeuerat ac viuus. Andr. Apoſt.

TEXTVS XVII.

Sumunt boni, ſumunt mali;
Sorte tamen inæquali,
Vitæ vel interitus.

EXPOSITIO TEXTVS.

210. POSTQVAM ſanctus Doctor in duobus præcedentibus textibus ſtatum, hoc eſt impaſſibilitatem corporis Chriſti, quod nec à ſumente frangitur, nec laceratur, nec diuiditur, ſed integrum à quolibet communicante ſumitur, explicuit; nunc idem corpus conſiderat in ordine ad ſumentes, ſeu manducantes; varioſque juxta diuerſam illorum diſpoſitionem, in eis effectus à tanto Sacramento produci demonſtrat. Ait ergo:

211. *Sumunt boni, ſumunt mali*; hoc eſt, omnes ad ſacram menſam accedentes, ſiue juſti ſint, ornati fide, ſpe roborati, & charitate accenſi, aliiſque virtutibus præditi; ſiue iniuſti ac peccatores, omniumque criminum rei, Sacramentum Euchariſtiæ recipientes ac manducantes, verè recipiunt ore corporis pretioſum Domini corpus ſub ſpeciebus panis veraciter exiſtens; ita vt non opus ſit actuali deuotione, vel fide recipientis, vt Chriſtus verè ſumatur. Cùm enim non ſit in hoc Sacramento fide vel tradentis, vel ſuſcipientis, ſed ipſa conſecratione materiæ, quæ conuerſione, ſeu tranſubſtantiatione panis in corpus Chriſti perficitur, non poteſt non ſumi à manducante ſeu ſuſcipiente hoſtiam conſecratam, ſiue ſuſcipiens bonus, ſiue malus ſit. Sed quia idem corpus ſacramentaliter ac veraciter receptum à bono, & à malo; à bono cum magna recipitur vtilitate; & à malo ad maximam eius perniciem ac ruinam ſumitur; ideo ſubdit Doctor Angelicus:

Recipientes Euchariſtiã, ſiue juſti, ſiue iniuſti, verè recipiunt corpus Chriſti.

212. *Sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus*; hoc eſt, diuerſo ac inæquali judicio, quo boni ex hoc Sacramento vitam, ſeu vitæ augmentum, conſeruationem, ac conſummationem, ſeu perfectionem, hoc eſt gloriam; mali verò mortem, vel temporalem, vel æternam incurrunt. Etenim vt notat idem D. Th. lect. 3. in cap. 1. ep. ad Coloſſ. *Sors nihil aliud eſt, quam committere aliquid diuino judicio.* Sicuti Apoſtoli *Act.* 1. 26. ſtatutis Ioſeph, & Mathia, vt vnus eorum Iudæ proditoris locum acciperet, *dederunt ſortes eis, & cecidit ſors ſuper Mathiam.* Vnde cùm in hoc textu dicitur, *ſorte tamen inæquali*, idem eſt, ac ſi diceretur, judicio oppoſito, boni vitam, mali mortem à corporis Domini Sacramento hauriunt.

Sed ex hac receptione boni vitam, mali mortẽ hauriunt. D. Thom. Quid ſit ſors.

213. Licèt enim omnes corpus ſuſcipiant Chriſti, non tamen omnes mirabiles illius effectus recipiunt; quod prouenit ex vario & oppoſito recipientium ſtatu. Quidquid enim recipitur, ad modum recipientis recipitur, vt loquuntur Philoſophi: & vt inquit Auguſtinus, *Palato non ſano pœna eſt panis, qui ſano eſt ſuauis; & oculis ægris odioſa lux, quæ puris eſt amabilis.* Nam vt docent Philoſophi, actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito. Vnde ſicut optimè notauit Concil. Trident. *ſeſſ.* 13. *cap.* 8. rectè ac ſapienter Sancti Patres tres Euchariſtiam ſuſcipiendi modos diſtinxerunt: alij enim tantùm ſacramentaliter illam ſuſcipiunt, & corpus Domini, quod realiter eſt ſub ſpecie ſacramenti, recipiunt, vt peccatores: alij illam duntaxat ſpiritaliter accipiunt, illi nimirum, qui voto propoſitum illum panem cœleſtem edentes, fide viuâ, quæ per dilectionem operatur, fructum eius & vtilitatem ſentiunt: alij denique ſacramentaliter ſimul & ſpiritaliter hoc ſuſcipiunt Sacramentum, illi ſcilicet qui ita ſe probant, ac perfecta contritione, vel Sacramento pœnitentiæ purgati, veſte nuptiali induti, ad hanc diuinam menſam accedunt. Ex quibus qui tantùm ſacramentaliter corpus Domini ſuſcipiunt, mortem hauriunt: illi verò qui vel ſpiritualiter duntaxat, vel qui ſimul ſpiritualiter & ſacramentaliter Euchariſtiam recipiunt, ab illa vitam gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro feliciter adipiſcuntur. Quod D. Thomas ſubiungit in textu ſequenti.

D. Auguſt.

Actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito. Concil. Trid.

Tres modi ſuſcipiendi Euchariſtiã, Sacramentaliter, ſpiritualiter, & ſacramentaliter ſimul & ſpiritualiter.

TEXTVS XVIII.

Mors eſt malis, vita bonis:
Vide paris ſumptionis,
Quàm ſit diſpar exitus.

EXPOSITIO TEXTVS.

214. HOc in textu explicat Doctor Angelicus inæqualitatem ſortis eorum qui venerabile Euchariſtiæ Sacramentum inæquali diſpoſitione, ſeu præparatione ſuſcipiunt. Cùm enim in præcedenti dixerit, bonorum & malorum corpus Domini manducantium inæqualem eſſe ſortem, ſiue ad vitam, ſiue ad interitum, hîc ſigillatim illorum ſortem declarat, & aſſerit malos diuino ex hoc alimento necem, bonos verò vitam capeſſere. Ait ergo:

215. *Mors eſt malis*; hoc eſt, cibus iſte qui à Domino *panis viuus*, & *panis vitæ* appellatur, dum ab iniquis abſque pœnitentia, & deuotione feruore charitatis accenſa manducatur, eis non vitam confert, ſed interitum. Itaque ex hominum malitia & praua recipientium diſpoſitione Sacramentum, quod *mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis* à S. Ignatio Epiſcopo *ep.* 14. *ad Epheſios* appellatur, mortem effundit. Vt enim juxta bonam vel malam edentium diſpoſitionem cibus corporeus vel ad longiorem prodeſt

S. Ignat.

Ex praua diſpoſitione recipientiũ panis vitæ mortem præbet.

vitam, vel ad promptiorem obest interitum; quod Tertullianus ad Senatorem transfugam expressit, dicens:

Escâ alitur corpus, corpus corrumpitur escâ.

D. August.

Mutet vitã qui vult Eucharistiam sumere.

Ita spirituale corporis Domini alimentum ex varia, suscipientium habitudine, vitæ, vel necis exordium est, & consummatio. Vnde D. August. *serm.* 1. de tempore: *Mutet*, inquit, *vitam, qui vult accipere vitam* (idest Eucharistiam.) *Nam, si non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam: & magis ex ipsa corrumpitur, quàm sanatur: magis occiditur, quàm viuificatur.*

Euch. Sacramentum viuorum, à viuentibus vita spiritali debet suscipi.

216. His accedit, quod ab omnibus Theologis Eucharistiæ Sacramentum inter viuorum Sacramenta connumeratur, atque ideo à viuentibus vitâ spirituali deuotè ac reuerenter debet suscipi, vt prosit, ac longiorem & æternam conferat vitam: si autem ab hominibus peccato obnoxiis, vitaque spirituali carentibus accipiatur, nec illos reficit, nec delectat, nec viuificat, sed occidit. Nam vt ait Apostolus 1. *Cor.* 11. 27. sic indignè manducans Eucharistiam *reus erit corporis & sanguinis Domini: qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat, & bibit*, quo vtique mortem incurrit; & ideò subdit Apostolus: *Inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.* Vbi mortem non solùm temporalem, sed etiam æternam indignè sumentibus in tanti sacrilegij pœnam dari Apostolus commemorat. Sed de hoc fusiùs infrà in elucidatione. Deinde addit D. Thomas.

Baron.

Eucharistia vita appellabatur.

D. August.

217. *Vita bonis*; hoc est, diuinissimum hoc Sacramentum à Christianis justis ac debitè probatis ac purgatis receptum vitam illis conseruat, auget, prolongat, & perficit. Quod de vita gratiæ ac spirituali, quæ potiori jure quàm corporea, vita appellatur, intelligendum est. Vnde & hoc admirabile Sacramentum à priscis Christianæ Religionis cultoribus, vt refert Baron. *tom.* 1. *Annal. edit. Rom. pag.* 160. antonomasticè vita vocabatur; atque ideo apud illos perinde erat ire ad vitam, adorare vitam, suscipere vitam; atque ire ad Eucharistiam, adorare Eucharistiam, suscipere Eucharistiam. Vnde D. August. *lib.* 1. *de pecc. mer. & remiss. cap.* 24. ait: *Optimè Punici Christiani Baptismum ipsum nihil aliud, quam salutem; & Sacramentum corporis Christi, nihil aliud, quàm vitam vocant.* Verùm de hac materia suprà jam loquuti sumus, & infrà redibit sermo. Pergit autem S. Thomas.

Diuersi ab ead. Euchar. effectus.

218. *Vide paris sumptionis, quàm sit dispar exitus*; hoc est, varios & inæquales effectus ab eadem veluti causa prouenientes demirare, attende, & considera; nam cùm idem Sacramentum corporis & sanguinis à bonis & à malis susceptum oppositos effectus habeat in bonis, iis quos in malis producit; illos enim reficit, delectat, roborat, & conseruat: istos autem torquet, & necat, nonne eiusdem sumptionis *dispar exitus* est admirandus?

Ex diuersa suscipientiũ dispositione.

219. Sed diuersitas horum effectuum ex varia suscipientium dispositione omninò oritur. Idem enim Sacramentum, vt vitam omnibus præstaret, vel conseruaret, vel augeret sumentibus, à Christo Domino institutum est: non ergo ex defectu Sacramenti, sed ex malitia suscipientium mors à vitali cibo procedit. Vt enim eadem rosa odoris suauitate homines, apesque recreat, & obscœnum interficit scarabæum; vnde hoc lemmate, *turpibus exitium*, donata fuit: ita idem corpus Domini Iesu, qui *Flos campi*, seu vt alij legunt, *Rosa campi*, Cant. 2. 1. appellatur, puris ac justis hominibus vitam; impuris & obscœnis confert mortem. Si enim de odore, quem sua Christi doctrina, diuinaque exempla toto terrarum spargebant orbe, loquutus Paulus dixit 2. *Cor.* 2. 16. aliis quidem *mortis in mortem*, *aliis* autem est *odor vitæ in vitam*: mirum nemini videatur illius corporis & sanguinis odore Sacramenti & malos occidi, & bonos confortari.

Rosa odore Apes recreat, & scarabæũ interficit.

220. Eisdem radiis lutum indurat, & ceram liqoefacit Sol, totius corporei scaturigo luminis: nec dissimili modo justitiæ Sol, omnisque spiritualis principium splendoris Christus Dominus in Eucharistia conclusus, justorum corda igne liquefacit charitatis, & improborum animas indurat, ac caligine mortis inuoluit.

Sol eodem radio ceram liquefacit, & lutum indurat.

221. Pergratus est hominibus florentium odor vinearum, vnde Sponsam vt ad se veniret inuitans Sponsus dicebat Cant. 2. 13. *Vineæ florentes dederunt odorem suum, surge amica mea, &c.* qui tamen non solùm *serpentes fugat, sed enecat*, vt notat D. Thom. *lect.* 3. *in c.* 2. *ep.* 2. *ad Cor.* Sic ergo qui vitis veræ titulo gloriatur Christus Dominus *Ioan.* 15. 1. justis ad sacram mensam accedentibus vires, vitamque: injustis autem diro antiqui serpentis veneno turgidis mortis spargit odorem.

Odor vinearum recreat hominem; necat serpentem.

222. Ipsa sanctissimæ Eucharistiæ figura præstantissima fœderis Arca, in qua sedens super Cherubim Dominus morabatur, Bethsamitas occidit, & Cariathiarim incolas seruauit: Ozam interfecit, domui Obededon benedixit: Palæstinos ingentibus afflixit cladibus, Hebræos non tantùm firmauit præsidiis, sed bonis cumulauit. Ergo bonos fouere, malos lædere; illis vitam, istis necem meritò per corpus suum præstare debet optimus amantissimusque Redemptor.

Arca fœderis diuersos in diuersis produxit effectus, ita & Eucharistia.

223. Ceruis, qui præferuidi sunt temperamenti, frigida pellucidaque aqua saluberrima est, eius potu non solùm eorum sitis sedatur, vires augentur, sed & vita ad quinquaginta annos protrahitur, vt refert D. Epiphan. *lib. ad Physiol.* Sed eadem vndâ potati serpentes franguntur, crepant & moriuntur. Cùm enim eorum frigidum sit venenum, cum interno sic externum concrescit frigus, vt obturatis ac constrictis cunctis meatibus, ex retentione spirituum vitam amittant. Vbi sanè quod in Eucharistia accidit, mirabiliter designatur. Christus enim qui aquam spiritualem cunctis offert accedentibus, & qui in magno festiuitatis die clamabat, *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat, & de ventre eius fluent aquæ viuæ*, vt legitur *Ioan.* 7. 38. illis qui ardore charitatis succensi ad sacram feruidi adueniunt mensam, vires, vitamque longiorem, immò æternam donat: eis verò qui frigidi, ac serpentis veneno inflati, diuinum cibũ sumere præsumunt, mortem & temporalem, & perennem infert.

D. Epiphan.

Aquâ frigidâ cerui recreantur, serpentes occiduntur.

Christus in Eucharistia bonos fouet, malos lædit, ac interficit.

224. Ad omnium salutem hominum Christi Domini sanguis in cruce fusus est: hunc tamen in suam perniciem ac exitium conclamarunt Iudæi, Matth. 27. 25. *Sanguis eius*, inquiunt, *super nos, & super filios nostros.* Quæ verba expendens D. Chrysost. *hom. de cruce & latrone*, aduertit, eundem sanguinem, quem ad salutem credentium Christus effudit, in Iudæorum detrimentum versum esse; ait enim e *Illis ad condemnationem, nobis autem ad justificationem: illis ad mortem, nobis verò ad vitam.* Quod Babylonicæ fornacis exemplo confirmat, ex Dan. 3. à num. 47. *Non est enim*, inquit, *sanguis Christi deterior Babylonio igne. Ille scit Sanctorum in camino honorare corpora, & Chaldæos comburere: quanto magis sanguis ille pretiosissimus, scit perdere incredulos, & saluare fideles?*

D. Chrysost.

Sanguis Christi ad credentium salutem, & ad Iudæorũ perniciem effusus.

Hæc

Sic Euchariſtia.

Hæc autem non ſolùm Chriſto Domino & eius ſanguini in propria ſpecie conueniunt; ſed eiuſdem corpori & ſanguini ſub ſpeciebus panis & vini in Euchariſtia: ſaluat enim hoc mirabili Sacramento juſtos, & perdit improbos: primis ſalutem confert, vltimis condemnationem affert: illis vitam in præmium, iſtis mortem in ſupplicium tribuit, ita vt cum D. Thoma attente expendendum ſit eiuſdem ſumptionis & communionis, quàm ſit diſpar exitus. Sed de hoc infrà fuſiùs.

TEXTVS XIX.

Fracto demùm Sacramento,
Ne vacilles, ſed memento,
Tantum eſſe ſub fragmento,
Quantum toto tegitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

225. TERTIAM huius proſæ, ſeu Cantici partem in hoc textu & ſequenti abſoluens D. Thomas, reſumit veluti in epilogo ea quæ ſuperiùs dixerat de integritate ac indiuiſibilitate corporis Domini in Euchariſtia, eiuſque realem præſentiam in tota hoſtia, ſeu ſub toto pane conſecrato, eiuſque partibus, ſiue coniunctis, ſeu continuis, ſiue diſtinctis, vel diſcretis, rurſus inſinuat. Ait ergo:

226. *Fracto demùm Sacramento, ne vacilles.* Vbi fidelem alloquitur; quaſi dicat, firmiter crede, & nullo modo dubites, aut titubes circa realem præſentiam corporis Domini in Sacramento Euchariſtiæ: nam ſolâ fide hoc poteſt attingi myſterium; firma autem, & non fluctuans debet eſſe fides, quia minimâ dubitatione vulneratur, & perditur: nam vt ait D. Gregorius, *dubius in fide infidelis eſt.* Siquidem, vt ex dictis patet, Chriſti corpus eſt totum, & integrum ſub tota hoſtia, ſeu toto pane conſecrato, & ſub omnibus eius partibus, non ſolùm quamdiu integra manet illa hoſtia, ſed etiam quando frangitur, & poſt fractionem in illis omnibus particulis, in quibus remanet ſpecies panis, & remaneret ſubſtantia panis, niſi conuerſa eſſe in corpus Saluatoris, idem corpus verè & realiter reperitur.

Fractis ſpeciebus, corpus Chriſti adhuc integrum eſt in omnibus partibus illarum.

227. Signanter autem D. Thomas ait, *fracto demùm Sacramento*, quia in huius celebratione myſterij ex traditione Apoſtolica, & ex continuo vſu Eccleſiæ, ad imitationem Chriſti Domini, qui quando panem in corpus ſuum conſecrauit, benedixit, fregit, deditque diſcipulis ſuis, Sacerdos qui ſacram peragit oblationem, hoſtiam, ſeu panem conſecratum, hoc eſt ſpeciem panis in tres frangit partes, antequam hoc ſumat Sacramentum, illudque fidelibus diſtribuat.

Frangitur ſpecies panis ad Chriſti imitationẽ.

228. Rectè autem hæc ſpecierum panis fractio in tremendi fit celebratione myſterij, vt Chriſti Domini paſſio, cuius Euchariſtia ſpeciale memoriale exiſtit, hac fractione repræſentetur, quod D. Proſper, vt habetur *de conſecr. diſt.* 2. notauit. Nam vt ille loquitur, *dum frangitur hoſtia, & ſanguis in ora fidelium infunditur, immolatio corporis Chriſti in cruce, & effuſio ſanguinis eius de latere deſignatur.* Quod etiam docuit Angelicus Præceptor 3.*p.q.*83.*art.*5.*ad* 7. vbi ait, quod hæc fractio hoſtiæ tria ſignificat. Primò quidem ipſam diuiſionem corporis Chriſti (ab animæ ſcilicet) quæ facta eſt in paſſione. Secundò diſtinctionem corporis myſtici ſecundùm diuerſos ſtatus. Vnde tres partes in quas diuiditur hoſtia, triforme corpus Domini, ſeu tres portiones corporis myſtici Domini, nempe Eccleſiæ, deſignant. Eccleſia enim in Sanctis, qui Deum in cœlis intuitiuè vident, ac plenè perfectéque illum poſſident, triumphat: in illis qui in purgatorio igne examinantur, purgatur: & tandem in fidelibus adhuc viuentibus, ſecundùm ſpiritum militat. Pars ergo in calicem miſſa Beatos qui virtute ſanguinis Chriſti cœlorum januam cum corporibus ingreſſi ſunt; pars altera quæ ſicca comeditur, viuentes in terra, & paſſionibus Chriſti communicantes; & tandem tertia quæ extra calicem olim vſque ad finem Miſſæ ſeruabatur, & nunc cum ſecunda parte hoſtiæ ſumitur, animas in purgatorio exiſtentes, & alias in cœlis lætantes, quarum corpora vſque ad finem ſeculi in ſepulchris erunt, ſignificat: quod metricè à quodam expreſſum eſt, vt notat D. Thomas *loc. cit. ad* 8. hoc modo.

Et paſſionẽ eius repræſentat.

D. Proſper.

D. Thom.

Fractio hoſtiæ tria ſignificat.

Pars miſſa in calicem, & aliæ duæ fideles viuentes, & qui ſunt in purgatorio, deſignant.

Hoſtia diuiditur in partes, tincta Beatos
Plenè, ſicca notat viuos, ſeruata ſepultos.

Denique fractio hoſtiæ ſignificat diſtributionem gratiarum procedentium ex paſſione Chriſti, vt dicit D. Dionyſius *cap.* 3. *Eccleſ. Hierarchia.* D. Dionyſ.

Nihil autem illa fractio in Chriſti corpore vero, quod ſub ſpecie panis latet, efficit; ſed tantùm in ipſa ſpecie, quæ verè & propriè frangitur; quamvis ex reali præſentia & maxima vnione eiuſdem corporis ad ſpecies, dicatur frangi ad fractionem ſpecierum; ſed hoc tantùm impropriè & metaphoricè intelligendum eſt: corpus enim Domini integrum ac indiuiſibile manet in ſpeciebus fractis, & in minima particula illarum, dummodo illa ſit ſenſibilis, & ſub illa poſſet ſeruari ſubſtantia panis, niſi ex tranſubſtantiatione eſſet conuerſa in ipſum corpus Chriſti: & ideo S. D. poſtquam dixit, *Fracto demùm Sacramento, ne vacilles*; ſtatim ſubdit: 229.

Corpus Chriſti non frãgitur, niſi impropriè & metaphoricè.

Sed memento, tantum eſſe ſub fragmento, quantum toto tegitur; hoc eſt, recordare eorum quæ ſuprà à nobis dicta ſunt, ac firmiter crede glorioſum ac immortale Chriſti Domini corpus, hoc in Sacramento nec paſſioni, nec corruptioni, nec diuiſioni eſſe obnoxium: nulli harum ſubditur, ſed cùm ad modum ſubſtantiæ in hoc myſterio reperiatur, ipſique ſubſtantiæ panis, quæ in ipſo fuit, ſuccedat, ad fractionem accidentium non frangitur, ad diuiſionem non diuiditur: ſed fracto Sacramento, ſeu ſpecie panis huius Sacramenti, ſub qualibet hoſtiæ particula idem corpus integrum ac indiuiſibile remanet, nec ad diminutionem quantitatis minoratur; tantùm enim eſt in minimo fragmento, ſeu in minima particula, quantum in tota hoſtia integra ante quamcunque diuiſionem. Cuius rei ratio nulla alia poteſt aſſignari, niſi quia cùm corpus Chriſti ſit in hoc Sacramento per modum ſubſtantiæ, quæ tota eſt ſub qualibet parte dimenſionum, ſub quibus continetur, ſicut ſub qualibet parte aëris eſt tota natura aëris, & ſub qualibet parte panis eſt tota natura panis; manifeſtum eſt quod totum corpus Chriſti eſt ſub tota hoſtia, & ſub qualibet parte hoſtię poſt fractionem; & conſequenter, vt loquitur D. Th. in hoc Sacramento tantum eſt corpus Domini ſub fragmento, quantum toto tegitur. Sed de hoc jam ſuprà actum eſt. 230.

Vnde idem eſt ſub fragmento, hoc eſt, ſub parte ſpeciei fracta, ac ſub tota ſpecie.

TEXTVS VIGESIMVS.

Nulla rei fit ſciſſura,
Signi tantùm fit fractura,
Quâ nec ſtatus, nec ſtatura
Signati minuitur.

EXPOSITIO TEXTVS.

231. PROSEQVITVR epilogum tertiæ partis huius cantici in hoc textu D. Thomas: & cùm jam dixerit in præcedenti, corpus Chriſti non diuidi ad fractionem Sacramenti, ſeu ſpeciei panis, ſed integrum reperiri in tota hoſtia, ſeu ſub tota ſpecie panis, & in qualibet parte ipſius, licèt minima, hic indiuiſibilitatem eiuſdem corporis repetit, & magis exprimit & inculcat.

232. Dicit ergo: *Nulla rei fit ſciſſura*, hoc eſt, nullatenus corpus Chriſti, quod eſt res ſignificata, & exiſtens realiter ad modum ſubſtantiæ ſub ſpecie panis, ſcinditur, frangitur, aut diuiditur; quia *ſigni tantùm fit fractura*, hoc eſt, ſpeciei panis, quæ ſignum eſt eiuſdem corporis ſub illa contenti, dumtaxat fit diuiſio, ſeu fractio in illas tres partes, de quibus in expoſitione textus præcedentis loquuti ſumus. Sed hac diuiſione, ſeu fractione nulla in eodem Chriſti corpore mutatio accidit; & ideo ſubdit Author:

Fractio eſt tantùm ſigni ſeu ſpeciei, & non ſignati, nempe corporis Chriſti.

233. *Quâ nec ſtatus, nec ſtatura ſignati minuitur*; hoc eſt, illa diuiſione nec ſtatus glorioſus corporis Chriſti, quo incorruptibile, inalterabile, impaſſibile, ac immortale eſt idem corpus in ſeipſo, ſub ſpeciebus Sacramenti, vbi realiter exiſtit, vllo modo mutatur ad mutationes & alterationes, ſeu diuiſiones quaſcumque illarum ſpecierum: nam nec illius ſtatura, hoc eſt illius forma, figura, ſeu magnitudo, ac corporalis diſpoſitio, propria ipſi vllo modo vel minoratur, vel mutatur, vel alteratur. Cuius quidem ratio eſt, vt jam ſæpe diximus, quia corpus Chriſti ſubſtantiæ panis ſuccedens ſub eius ſpecie, eſt ibi per modum ſubſtantiæ indiuiſibilis, quod maximè conuenit, cùm ſit cibus ſpiritualis animæ, quâ in vita ſupernaturali conſeruatur, roboratur, & tandem perficitur.

Nec gloria corporis Chriſti, nec eius ſtatura, ideſt magnitudo in Euchariſtia minuitur.

ELVCIDATIO III.

Circa textus præcedentes.

SECTIO PRIMA.

De præſtantia cibi & potûs Euchariſtici.

234. NOuum, ac omnibus retro ſeculis Chriſtum præcedentibus inauditum loquor miraculum, planéque incredibile portentum. Subditis rex miniſtrat, hoſtibus infenſiſſimis cibum parat victor, filiis ſceleratis ponit menſam optimus pater, & captiuis libertate donatis Redemptor amantiſſimus ſuauiſſimum præbet alimentum. Hoc planè inuſitatum eſt, ſed ſingularius quid ſubjicio. Periculum quod offertur, quodnam putares? quodnam crederes? Nec panem triticeum ex adipe frumenti confectum, nec vinum generoſiſſimum, nec carnes vel quadrupedum, vel volatilium pinguiſſimas aut delicatiſſimas, alioſve cibos lautiſſimos exiſtimes. Sed ipſo Rege afferente, & infinito eius amore agente, ipſummet ferculum, ipſummet potum in menſa Euchariſtica Chriſtianis appoſitum firmiter crede, & nullatenus dubites. *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*, inquit Chriſtus *Ioan.6. 56.* vbi Sacramentum Euchariſtiæ promittit, ac deinde in vltima cœna promiſſis ſtans, accepto pane dixit diſcipulis, *Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum*: & ſimiliter accepto Calice, *hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum*, vt legitur *Matth. 26. 26. & 28.*

Euchariſtia inauditum miraculum.

Chriſtus Rex Regum, cibus & potus hominum in Euchariſtia.

235. Cùm enim ab eodem, à quo res habet eſſe, in illo conſeruetur, juxta illud Philoſophorum, Quod dat eſſe, dat conſequentia ad eſſe: nouum eſſe per Baptiſmi Sacramentum, quod ſpiritualis natiuitas ac regeneratio vocitatur, Chriſto tribuente Chriſtianis, ita vt filij Dei nominentur & ſint, ac conſequenter *hæredes Dei, cohæredes autem ipſius Chriſti*, vt loquitur Apoſtolus *Rom. 8. 17.* conuenientiſſimum eius ſapientiæ ac prouidentiæ fuit, vt juxta nobilitatem eſſe gratiæ, quod fidelibus in Baptiſmate confertur, alimentum præſtantiſſimum, quo in eſſe conſeruarentur, immò & creſcerent, eis tribueretur: & ideò ſicut ad nouum eſſe tribuendum hominibus nouam natiuitatem, ſeu regenerationem in Sacramento inſtituit Baptiſmatis: ita ad tale eſſe gratiæ conſeruandum, augendum, & perficiendum in illis, Sacramentum corporis & ſanguinis ſui in Euchariſtia per modum cibi & potûs inſtituit, vt illo paſti & potati Chriſtiani, ad vitam nutrirentur æternam.

Nouum eſſe ſpirituale Chriſtianis in Baptiſmo collatum, Euchariſtiâ conſeruatur & augetur.

236. Nulli vnquam pretioſum adeo edulium conceſſum fuit nationi: nec fabulæ quod de cibo, potuque Deorum narrant, tanto debet alimento comparari. Vincit omnem cogitatum, omnemque ſuperat mortalium expectationem cibus, potuſque Euchariſticus: & niſi qui nec fallitur, nec fallir Deus ipſe, ſe carnem ſuam & ſanguinem Chriſtianis miniſtrare aſſeueraret, à nemine hoc crederetur. Voluit ergo Redemptor amantiſſimus, quod falsò ab antiquis de ambroſia & nectare dicebatur, in rei veritate per corporis, & ſanguinis ſui Sacramentum Fidelibus exhibere, ipſiſque diuinum ſimul & cibum, & potum in refectionem ſanctarum præbere animarum.

Niſi Deus affirmaret carnem ſuam cibum eſſe hominum, nemo crederet.

237. Mirum eſt quod de B. Ambroſio Sanſedonio Senenſi, Ordinis FF. Prædicatorum, à geſtorum eius Scriptoribus refertur. Hic in ſtudio Pariſienſi S. Thomæ Aquinatis ſub B. Alberto magno vtriuſque magiſtro condiſcipulus in eximium verbi Dei Concionatorem, ac virum planè Apoſtolicum cùm euaſiſſet, tanto feruore prædicabat, vt Senis diebus quadrageſimalibus dum concionaretur, ac in fœneratores ardentiſſimo zeli æſtu percitus vehementiſſimè inueheretur, rupta ſemel & iterum pectoris vena, magnâ copiâ ſanguinem euomuerit, & non multò poſt animam multis coronis redimitam, ac immenſis onuſtam meritis efflarit. Sancti huius viri, qui verè animam ſuam poſuit pro fratribus ſuis, & dum verbo Dei fideles prædicando paſceret, proprio ſanguine ex fracta vena potauit, zelum deſcripſit vir acuti ingenij carminibus

B. Ambroſius Sanſedonius S. Thomæ condiſcipulus.

Senis prædicans, diſrupta vena auditores veluti potans, moritur.

carminibus quæ sub Ambrosij effigie in Conuentu Massiliensi FF. Prædicatorum non longè à ianua leguntur, quæ & nos hic subijciemus.

Ambrosij effigies Massiliæ carminibus exornata.

Prædicat ardenter, de cœlo lapsa columba
Adstat, & eloquium suggerit ore sacrum.
Ambrosiâ pascit populum, & ne forte sitiret,
Disruptâ venâ nectare potat eum.

238. Eximia sanè fuit Ambrosij erga peccatores charitas, eximius zelus, eosque plenè nutriuisse videtur, dum verbi Dei pabulo proprium sanguinem in poculum adiunxit. Sed nulla Ambrosij ad Christum potest esse comparatio. Ille non proprio corpore, sed verbo Dei; non omnes, sed quosdam pauis Christianos: eumque quem ruptâ venâ effudit sanguinem, mysticè tantùm, impropriè, ac metaphoricè in poculum præbuit auditoribus. At Saluator amantissimus non quosdam; sed omnes fideles; non semel, bis aut ter, sed semper & omni tempore; non solùm verbo Dei, & exemplo, sed proprio corpore, quod verè & realiter in Sacramento existit Eucharistiæ, verè & propriè pascit: nec venarum fractionem aut conscissionem expectat, vt sitienti populo proprium sanguinem in poculum exhibeat; amore suo, antequam à tortoribus fundatur, effunditur: & antequam propriè & realiter in cruce moreretur, mysticè in Eucharistia moritur: & non impropriè, seu metaphoricè, sed verè, propriè & realiter cunctis fidelibus corpus suum in cibum, & sanguinem suum præbet in potum. Itaque Solus Christus est, qui verè & propriè omnem Christianum Ambrosiâ pascit populum: & ne diuinum manducando cibum sitiat, etiam non fractâ venâ, proprio sanguine, tanquam nectare potat eum.

Ambrosium longè vicit Saluator, qui proprio corpore & sanguine homines nutrit.

Eximius Christi amor.

239. Suauissimum autem, dulcissimumque Christi edulium ac poculum omnibus, quos in Baptismate verbo veritatis genuit Christus, tanquam necessarium ad vitam spiritualem alimentum offertur. Vnde olim baptizatis etiam infantibus ex Apostolica traditione sacrosancta dabatur Eucharistia; quod etiam in praxi adhuc est apud Græcos: æquum enim est, vt qui nouâ spiritualique vitâ viuunt in Christo tenati, nouo, spirituali, immò & diuino vescantur alimento, eoque in illa vita subsistant, roborentur, & crescant: nam vt loquitur S. Dionysius c. 5. Eccl. Hierarch. *Tribuit Sacerdos Sacramentum infanti, vt in eo nutriatur & crescat sacris augmentis.*

Christianis Eucharistia vt necessaria offertur.

S. Dionys. Etiam infantibus post Baptismum olim dabatur.

240. Vt autem suauis, mitis, ac sincera Christianorum vita, quam tum à Baptismate, tum etiam à mansuetissimo agno Christo Domino in Eucharistia realiter sumpto hauriunt, euidentiùs ostenderetur, etiam dulcedinis symbolis statim suscepto Baptismo donabantur. Siquidem olim recens baptizatis dabatur lac & mel, immò & adhuc apud Ethiopes datur, vt ex eorum rituali tom. 4. *Biblioth. SS. PP.* constat; quod testatur Tertullianus *lib. 1. contr. Marc. cap. 14.* dum inquit: *Mellis, & lactis societate suos infantat Deus.* Et lib. de cor. mil. cap. 3. *Inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus.* Ipsaque inuicta, semperque victrix puella inclyta Agnes in glorioso, quem pro Christo sustinuit, agone dixit: *Mel & lac ex ore eius suscepi.* Quod non solùm puto factum, vt Euangelicæ doctrinæ, cui tanquam spirituali pabulo adhærent baptizati, dulcedo, suauitas, ac benignitas indicentur; sed vt mirabilis Eucharistiæ Sacramenti, in quo Christus *lac nostrum est*, vt loquitur August.

Tertull. Recens baptizatis dabatur lac & mel; quod modo fit apud Æthiopes.
S. Agnes fatetur se post Baptismum mel & lac suscepisse.

tract. 3. in 1. ep. Ioan. & nobis melle dulcior, supra omnem mellis & lactis dulcedinem ac suauitatem præstantia designetur. Itaque cibo potuque Eucharistico, hoc est Domini corpore pasti, & sanguine potati, non fallacem, sed sinceram; non litigiosam, sed pacificam; non asperam, sed suauem, mitem, piam, benignam, omnique patientiâ exornatam vitam ducere debent. Cùm enim vita humores, istique alimenta consequantur, iuxta physicos; non mediocre probrum esset viris Christianis diuersam ab humoribus & alimentis habere conuersationem, vel dissimiles ab alimento pacifico contrahere mores. Hinc est quod charitas, mansuetudo, & patientia, euidentes à Domino in Euangelio Christianorum notæ traduntur. Et D. Chrysostomus dissimilem in Christianis ab hoc diuino alimento & cibo vitam condemnat, dum *hom. 60. ad popul.* inquit: *Quæ iam igitur erit nobis excusatio, cùm talibus pasti talia peccemus? Cùm lupi simus agnum comedentes?*

Cur mel & lac dabantur baptizatis.

Pacifico ac miti Christo nutriti, pacifici ac mites debent esse Christiani.

D. Chrysost.

Tanto etenim ab hoc alimento præ cæteris pacificos, eique similes debemus trahere mores, quanto differentiores, immò & excellentiores ab illo sortimur effectus. Nam cæteros vincit cibos diuinum hoc edulium: illi enim ideo suscipientem nutriunt, quia conuertuntur in substantiam nutriti, vt docet Aristoteles *lib. 2. de anima, text. 45.* At sanctissimum Domini corpus in Eucharistia verè & realiter susceptum, tanquam alimentum spirituale conuertit hominem in seipsum diuinosque ei, nisi ex parte suscipientis ponatur obex, præstat mores. Vnde & D. August. *lib. 7. conf. cap. 10.* ait, quod quasi audiuit vocem Christi dicentis sibi: *Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ; sed tu mutaberis in me.* Quapropter Christum Dominum in Eucharistia latitantem, ac tanquam panem mysticum & viuum de cœlo descendentem, animam rationalem impinguantem considerans Ambrosius *lib. 5. de sacr. cap. 4.* inquit: *Non iste panis est, qui vadit in corpus,* (id est in corpus transmutatur vt panis materialis,) *sed panis vitæ æternæ, qui animæ nostræ substantiam fulcit.* 241.

Cæteros cibos superat Eucharistia.

Aristot.

D. August.

Corpus Christi non mutatur in corpus nostrum, sed nos in Christum transmutat.

D. Ambros.

Verùm non solùm nostrarum substantiam fulcit animarum Redemptoris nostri venerabile corpus: ad nostras etiam carnes virtutem suam extendit, ita vt suam hoc in mysterio Incarnationem extendens, omnibus carnem suam manducantibus verè & realiter (non tamen hypostaticè) vniatur. Quod expendens Chrysostomus, Eucharistiam *extensionem Incarnationis* appellauit. Illa enim, quâ Christus nobis per hoc Sacramentum coniungitur, vnio aliam, quâ fide nos illi vnimur, vincit; per fidem enim mente ac spiritu, at per Eucharistiam etiam corpore Christo copulamur. Vnde D. Chrysost. *hom. 60. ad pop.* ait: *Non fuit satis* (Christo) *hominem fieri, colaphis cadi, & crucifigi: verùm & semetipsum nobis commiscet, & non fide tantùm, verùm & ipsâ re, nos suum efficit corpus.* Vbi S. D. diuini amoris in Eucharistia, quod in Incarnatione non accidit, notauit miraculum, dum dixit: *Semetipsum nobis commiscet.* Etenim in Incarnatione Deus homo factus est: *id quod fuit, permansit; & quod non erat, assumpsit, non commixtionem passus*, vt canit Ecclesia in officio diei Octauæ Natiuitatis & Circumcisionis Christi. At metas omnes diuinus amor in Eucharistia transgreditur; se Christus nostrum statuit cibum, & semetipsum *nobis commiscet;* 242.

Corporibus nostris Christus per Eucharistiam vnitur.

D. Chrysost.

Amor Dei in Eucharistia metas omnes transgreditur.

commiſcet. Ineffabile dictu, & impoſſibile cogitatu, vili homuncioni æternæ gloriæ Rex, obſcuro luto ſplendidiſſimus Sol Iuſtitiæ, & infirmæ creaturæ potentiſſimus Creator carnem ſuam, immò & ſemetipſum non ſolùm donat, ſed commiſcet. Ad quid talis commixtio? Vt creator verè & realiter in creatura moretur, & creatura ad gloriam aſcendat Creatoris. Cùm enim mixtio ſecundùm Philoſophos nihil aliud ſit quàm miſcibilium alteratorum vnio, dum infirmum ac paruum miſcibile magno ac forti miſcibili coniungitur, non ſolùm illud iſti miſcetur, ſed ab iſto vincitur, ac in illud conuertitur: quod patet in aqua, quæ vino conſecrando infunditur; nam cùm in parua quantitate ponatur, non ſolùm miſcetur, ſed in vinum conuertitur. Itaque dum admirabile Sacramentum à nobis recipitur, & Chriſtus qui non ſolùm panis viuus dicitur, ſed etiam panis Angelorum, ſeu panis fortium, vt legit D. Hyeronymus *pſal.* 77. 25. nominatur, infirmo ac paruo homini commiſcetur, non ſolùm ſibi coniungit hominem, ſed illum in ſeipſum, ſuumque corpus conuertit: quod eleganter expreſſit Chryſoſtomus, dum dixit: *Semetipſum nobis commiſcet, & non fide tantùm, verùm & ipſa re nos ſuum efficit corpus.*

Cur Chriſtus per Euchariſtiam nobis commiſceri dicitur.

Commiſcetur vt hominem in ſeipſum Chriſtus conuertat.

243. Quod etiam deſignatur illâ aquâ, quæ in calice, iu tremendi celebratione myſterij vino conſecrando infunditur. Illa enim Chriſtianum populum deſignat, ſicuti vinum cui infunditur, Chriſtum ſignificat; vnde abſque benedictione vinum in calice funditur, quia Criſtus ex ſe benedictus eſt, & omnium origo benedictionum; aqua autem priuſquam infundatur, benedicitur, quia pupulum deſignat (*aqua enim multa populi multi*, vt dicitur *Apoc.* 17.) qui non niſi diuinæ benedictionis gratiâ Chriſto valet incorporari; & ideò ſicuti aqua vino infuſa in vinum conuertitur, vt docet Innoc. III. *in cap. Cùm Martha*, & D. Thom. 3. *p. quæſt.* 74. *art.* 8. ita Chriſtianus, cui Chriſtus per Euchariſtiam commiſcetur, in Chriſtum eiuſque corpus transmutatur. Quod etiam proſequitur Chryſoſtomus *loc. cit.* dum inquit: *Vnicuique fidelium Chriſtus ſemetipſum per myſterium commiſcet; & quos genuit, per ſemetipſum enutrit, nec alteri tradit; hoc tibi rurſum perſuadens, quod carnem tuam aſſumpſit: hoc nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus vnum Chriſti corpus, & vna caro.*

Cur aqua calici infundenda benedicitur, & nō vinum.

Innoc. III.
D. Thom.
D. Chryſoſt.

244. Quàm ergo mirabile eſt Euchariſticum alimentum, quod Chriſtiani non ſolùm nutrit animam, ſed etiam eius reficit corpus, totumque in eo hominem ſanat, & corroborat, & in hominum redemptorem potenti virtute commutat. Hinc Dominus *Ioan.* 6. 57. inquit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Alterius in alterum etenim fit quædam veluti effuſio, ita vt Chriſtus in hominem ipſum ſuſcipientem, & homo in Chriſtum totus effundatur, & ex illis duobus vnicus reſultat; nam vt notauit D. Cyrillus in illum locum: *Sicuti ex duobus globulis ceræ igne liquefactis, vnica ceræ maſſa conſurgit; ita ex Chriſto Domino igne amoris in Euchariſtia accenſo, & ex homine qui charitate flagrans illum manducat, vna res, vnumque corpus efficitur.* Adeo vera ſunt quæ ſuprà ex Chryſoſtomo adduximus: *Hoc nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus vnum Chriſti corpus, & vna caro.*

Chriſti in hominem, & hominis in Chriſtū per Euchariſtiā effuſio.
D. Cyrillus.

245. Primæ mulieri ex Adami coſta efformatæ, ipſique ab omnipotenti Conditore in adiutorium ſimile ſibi, hoc eſt in ſponſam traditæ, exultans dixit primus hominum, *Caro de carne mea.* Gen. 2. 23. Sed huius rei, vociſque myſterium ad ſecundum Adamum, eiuſque ſponſam, hoc eſt ad Chriſtum, & Eccleſiam traducens Apoſtolus *Eph.* 5. 32. inquit: *Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Quod vtique, quamvis in pluribus, quas fide, charitate, & gratiâ cum Chriſtianis Dominus Ieſus contrahit, vnionibus verum ſit; attamen ſpeciali modo in illa, quâ per illius corporis realem manducationem ipſi coniungimur, adimpletur. Tunc enim cuilibet deuotè hoc Sacramentum ſuſcipienti poteſt Dominus dicere: *Caro es de carne mea.* Tunc enim verè, vt idem Apoſtolus loquitur ibidem 30. *membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius.* Cúmque ex myſterio Incarnationis, quâ Filius Dei carnem noſtram in intemeratæ Virginis aſſumpſit vtero, ſibique cum anima rationali hypoſtaticè copulauit, poſſimus Chriſto dicere, *Caro noſtra, & frater noſter es*; ex Diuino Euchariſtiæ Sacramento, in quo Dominus, *quod de noſtro aſſumpſit, totum nobis contulit ad ſalutem*, ſicut proſequitur D. Thomas *opuſc.* 57. vnicuique fidelium à Chriſto dici poteſt, *Caro os de carne mea, & os ex oſſibus meis.* Vnus enim in altero veraciter continetur. Vnde & D. Cyrillus *lib.* 10. *in Ioan. cap.* 13. inquit: *Si quis carnem, & ſanguinem Domini recipit, cum ipſo ita coniungitur, vt Chriſtus in ipſo, & ipſe in Chriſto inueniatur.*

Manducanti Euchariſtiā poteſt dicere Chriſtus, Caro es de carne mea.

Ob Incarnationē Chriſto poſſumus dicere, Caro noſtra & frater noſter es.
D. Thom.
D. Cyrill.

Inæſtimabilis eſt erga prolem corui amor; hic enim, vt narrat Ælianus *lib.* 3. *cap.* 43. dum ſenio confectus eſt, ſe pullis præbet in pabulum: itaque cùm parentem filij deuorent, mali cenſentur; vnde & prouerbium ortum eſt: *Mali corui malum ouum: κακῦ κόρακος κακὸν ὠόν.* At maior eſt, prorſuſque inenarrabilis Phœnicis noſtri Chriſti Domini erga nos dilectio; hic ſiquidem non ſenio contabeſcens, ſed æternæ virtutis vigore decorus, ſe nobis in cœleſtem alimoniam præbet: nullo tamen manducantibus probro eſt parentis optimi, amantiſſimique Redemptoris corpore veſci ac ſaginari; ſed gloriæ: ab hac etenim eſcâ diuina hauritur vita, quam illi à quo recipiunt, debent ſic refecti conſecrare. Nam vt inquit Chriſtus Ioan. 6. *Qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Quibus verbis inſinuat, quod ſicuti pro ſalute hominum ad terras deſcendens, vitam ſuam ad Patris gloriam ille ordinauit: ita qui eius carne reficitur, vitam ſuam ad ipſum debet referre, hoc eſt, in omnibus operibus ſuis ipſum tanquam finem ſpectare. Quod notauit Auguſtinus *tract.* 26. *in Ioan.* vbi Chriſtum ſic loquentem inducit: *Vt ego viuam propter Patrem; id eſt, vt ad illum tanquam ad maiorem referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me miſit: vt autem quiſque viuat propter me, participatio facit, quia manducat me. Ego itaque humiliatus viuo propter patrem: ille erectus viuit propter me.* 245.

Mirus corui in pullos amor, quibus ſe præbet in pabulum.

Maior eſt Chriſti in homines per Euchariſtiā affectus.

D. Auguſt.

Vitam ſuam Chriſto offerat Chriſtianus.

Apud omnes notum eſt, & ipſe teſtatur Auguſtinus *in pſal.* 101. pelicanum proprium pectus vellicare, vt excuſſo ſanguine pullis ſuis vitam reddat, viuoſque paſcat. In hoc ſanè typus eſt Chriſti, qui nos peccatis mortuos ſuo ſanguine abluit, & ad melioris vitæ immortalitatem excitauit. Hoc, Baptiſmate mortem ſuam, eiuſque fuſum ſanguinem nobis applicante, peragit. Sed 247.

D. Auguſt.

Pelicanus pullos proprio ſanguine viuificat & paſcit.

ſemel

Sed à Christo vincitur in Eucharistia.

semel ad vitam Baptismo reuocatos, & sæpe pœnitentiæ Sacramento (quod secunda post naufragium tabula à Sanctis Patribus appellatur,) rediuiuos pretioso non solùm sanguine, sed & toto corpore in Eucharistia veraciter existente nos pascit, roborat, & confortat.

Christi in nos amorem amore nostro remuneremur.

248. Quantus ergo amantissimi Saluatoris in Christianos amor fuit, tantus illorum in amantissimum Saluatorem esse debet affectus. Seipsum vt nos pasceret, hoc nobis in Sacramento donauit: ergo totos nos illi tradere debemus in perennis gratitudinis monumentum. Dum enim ipso Christo vescimur, super omnia eleuamur terrena, & in tantam sublimitatem erigimur, vt abdicatis inferioribus, spretisque vanis rerum caducarum delectationibus, soli Christo inhærere debeamus: tunc enim, vt ait Dominus Euangelici Vatis oraculo, Isai. 58. 14. *delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hæreditate Iacob.*

Sectio II.

Quomodo, & quo tempore teneantur fideles cibari cibo, & potu Eucharistico.

Necessaria alimonia corporea.

249. INfirmaretur, & omni euacuato vigore malâ fame periret, qui omninò à cibo potuque corporeo vellet abstinere: quæ enim à calore naturali humidum, vt vocant, radicale depascente, accipit corpus humanum detrimenta, alimentorum subministratione resarciuntur. Sed à corporea ad spiritualem vitam ascendentes, in ista etiam planè necessariam spiritualem alimoniam ad illius conseruationem & augmentum experiemur. Itaque qui oblatum à Christo Domino cibum, potumque Eucharisticum, hoc est corporis & sanguinis Sacramentum vel respueret, vel non manducando contemneret, non solùm vitam spiritualem amitteret, sed etiam mortem incurreret æternam.

Immo & spiritualis, scilicet Eucharistia.

250. Ergo vt nullus sacram Domini mensam fastidiat, & vt omnis qui in Christo renatus est, sanctissimam Eucharistiam verè cœlestem alimoniam recipiat ac manducet, ore proprio Redemptor noster imperauit, accessitque eius amantissimæ Sponsæ Ecclesiæ Catholicæ præceptum.

Præcepto diuino & Ecclesiastico tenentur fideles Eucharistiam sumere.

251. Vnde duplici Imperio, Diuino scilicet, & Ecclesiastico tenentur Fideles corpus Domini in Sacramento Eucharistiæ realiter existens manducare. Primum ore Domini prolatum fuit *Ioan. 6.* 54. vbi inquit: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ibi enim de sumenda Eucharistia præceptum datum fuisse rectè asserunt Theologi: sicuti *Ioan. 3.* in illis verbis: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*, præceptum Baptismi: & ex illo Luc. 13. *Si pœnitentiam non egeritis, omnes simul peribitis*, Pœnitentiæ etiam præceptum datum fuisse colligunt.

Quod rationabiliter, & congruè præceptum est.

252. Rationabile autem iustumque fuit Eucharistiæ Sacramentum sumendi præceptum. Sicut enim naturali præcepto, seu iure cibum naturalem sumere tenetur homo, qui nequit diu sine illo vitam conseruare naturalem: ita quia moraliter impossibile est, diu in vita spirituali subsistere absque cibi Eucharistici præsidio, aptissimè Christus præcepto homines ad diuinum hoc accipiendum alimentum astrinxit, maximè quia minorem ad vitam animæ, quàm ad vitam corporis conseruandam homo adhibet curam. Accedit quod cùm ad Baptismum suscipiendum in remedium peccati originalis, & ad Pœnitentiam in peccatorum actualium post Baptismum commissorum remissionem præcepta tulerit Dominus; non est credibile, præceptum nullum tulisse ad suscipiendum Eucharistiæ Sacramentum, quod maximè ad gratiam conseruandam necessarium est, omniumque aliorum Sacramentorum finis, perfectio, ac consummatio.

Præceptum est de suscipiendis Baptismate & Pœnitentia: ergo & de suscipienda Eucharistia.

Attamen soli Fideles baptizati hoc præcepto diuino tenentur instante morte, & aliquando in vita hoc venerabile suscipere Sacramentum. Cùm enim per modum viatici sit institutum, & viaticum appelletur, quia præbet nobis viam ad gloriam, & in illa nos contra hostes insurgentes munit & roborat; ideo præsertim sumendum est quando tempus exeundi de hac vita imminet, & iter quo ad Deum pergimus, aggrediendum est. Quod etiam statuto Concilij Nicæni firmatum fuit; nam *can. De his*, 26. *quæst.* 6. ex eodem Concilio desumpto, dicitur: *De his qui recedunt ex corpore, antiqua legis regula obseruabitur nunc etiam; ita vt si fortè quis recedat, necessario vita sua non defraudetur viatico.* Quod quidem in cibo illo, quo Elias Propheta roboratus, vsque ad montem Dei Oreb ambulauit, vt dicitur 3. *Reg.* 19. 8. præsignatum est. Hinc ab initio nascentis Ecclesiæ Inoleuit mos sanctissimum hoc Sacramentum ad infirmos deferendi, vt illo roborati, in fortitudine cibi illius vsque ad ipsum Deum beatitudinis nostræ authorem, & obiectum morientes ambulent. Quare in Concil. Trid. *sess.* 13. *cap.* 6. sic legitur: *Porrò deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, & hunc vsum diligenter in Ecclesiis conseruari, præterquam quod cum summa æquitate & ratione coniunctum est, tum multis in Conciliis præceptum inuenitur, & vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more est obseruatum.* Vnde in Concilio Turonensi II. vt refert Iuo Carnut. Episcopus 2. *p. cap.* 19. Parochis præcipitur, *vt hoc sacratissimum corporis Domini Sacramentum in aliquo vase digno super altari seruent ad viaticum recedentibus de seculo.* 253.

Instante morte omnes tenentur sumere Eucharistiam.

Concil. Nic.

Ab initio Ecclesiæ Eucharistia ad infirmos delata.

Conc. Trid.

Iuo Carn.

Hinc est, quod omnes Christi fide insigniti, de sacra ante mortem communione recipienda admodum fuere soliciti, vt fidem faciunt vnà cum traditione Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores. Sic enim egit mulier illa in ciuitate peccatrix Maria Magdalena, quæ summo in Christum amore à multis peccatis ab ipso Christo absoluta, cùm in vasta altissimi montis spelunca in Prouincia post ascensum Domini triginta annos vixisset, imminente felici eius ad Superos transitu, à Sancto Maximino Aquensium Episcopo, diuino Eucharistiæ pabulo refecta est. 254.

Magdalena instãte morte Eucharistiam sumpsit, ministrãte Maximino Christi discipulo.

Sed insigne ac egregium est Luciani Presbyteri Antiocheni & Martyris factum. Hic vt refert Niceph. *lib.* 8. *cap.* 31. & Euseb. *lib.* 8. *hist. cap.* 25. & *lib.* 9. *cap.* 5. pro fide Christi detentus à persequutoribus, & Nicomediam adductus, vbi Galerius Maximianus, sub quo passus est, vt notat Baron. *an. Christi* 311. agebat, cùm tam in itinere, quàm in ea vrbe plures milites lapsos ad martyrium restituisset, aliosque per pœnitentiam Ecclesiæ reconciliasset, ac coram vrbis Præfecto, ipso audiente Imperatore, pro Christiana Religione apologiam dixisset; in carcerem coniectus, crudelissimæ destinatus morti, pridie quàm pateretur, 255.

Lucianus presb. in carcere consecrauit.

Baron.

pateretor, nempe solenni Epiphaniæ die, vt se, sociosque contra mortis impetus præmuniret, mirando prorsus modo incruentum Eucharistiæ sacrificium, ex defectu sacræ mensæ, stratus atque supinus, supra pectus suum, tanquam supra altare viuum obtulit, & factus ipse Sacramenti corporis Domini ad modum viatici particeps, socios absentes, ad quos misit Sacramentum, eodem viatico roborauit.

Lucia virgo

Maria Ægyptiaca.

256. Inclyta etiam Martyr & Virgo Lucia pro fide Christi diu vexata, ac in gutture gladio transfixa, morti vicina, sacra de manibus Sacerdotum mysteria prælibauit. Similiter Maria Ægyptiaca pœnitentiâ insignis, se ad mortem corporis Domini viatico, quod à Zozimo Presbytero recepit, vt testatur Niceph. *lib.* 17. *hist. Eccl. cap.* 3. præparauit. Quod etiam ab egregiis Catholicæ Ecclesiæ luminaribus, Ambrosio, ac Hieronymo fuit obseruatum. Ille enim, vt refert Paulinus in eius vita, instante morte, è manibus Aurati Vercellensis Episcopi, sumpto Domini corpore, conformatis in crucis similitudinem manibus animam efflauit anno Christi 397. Hieronymus autem, vt scribit Eusebius in eius vita, ante mortem sacram Synaxim postulauit, & cùm à longe Sacerdotem sacra mysteria deferentem aspexisset, licèt debilissimus, humi se deiecit, flexisque genibus adorato Domini corpore, sacrum viaticum recepit; ipseque Hieronymus *ep. ad Rustic.* S. Exuperium Tolosanum Episcopum Eucharistiam infirmis deferre solitum, vt contra mortis conflictum illis esset in præsidium, attestatur. Quibus accedit Amphilochius, qui in vita S. Basilij Magni scribit, sanctissimum illum Antistitem duas hostias ante mortem consecrasse, quarum vnâ per modum viatici refectus, ac vt ad Deum transiret, munitus est: altera, ipso jubente, in columba ante altare suspensa reposita fuit. Vnde & D. Augustinus *lib. de visit. infirm. cap.* 4. ægrotantem Christianum hortatur, vt sacrum Domini corpus in viaticum ante mortem accipiat; ait enim: *Illud etiam viuifici corporis supplementum suscipere fili mi non renuas, quin potiùs illud auidissimè quæras, fideliter comedas: cibus enim ille incomparabilis, ineffabilis, viaticum tibi erit saluberrimum, redemptionis tuæ pretium, Redemptoris monimentum, & redempti monimentum.* Ex quibus omnibus liquet, ex præcepto Domini & continuo Ecclesiæ vsu teneri fideles instante morte sacram Eucharistiam sumere.

D. Ambros.

D. Hieron.

Ante mortẽ Eucharistiã receperunt.

S. Basilius ante mortem viaticum sumpsit.

D. August. ægrotum hortatur, vt ante mortem Eucharistiã sumat.

257. Insuper ex eodem diuino præcepto tenentur fideles etiam aliquoties in vita corpus Domini in Eucharistia recipere. Cùm enim hoc Sacramentum ad nutriendam & roborandam animam in vita spirituali ordinetur, debet fidelis vt in illa vita conseruetur; aliquoties spirituale hoc alimentum sumere. Sicuti enim ad vitam corporalem non sufficit semel aut iterum in vita cibum corporeum sumere: ita nec ad vitam spiritualem sufficit semel vel bis in vita Eucharisticum cibum manducare; quia sicut illa paulatim minuitur actione caloris naturalis continuò humidum radicale depascentis, ex cuius defectu mors corporea sequitur: ita hæc actione concupiscentiæ continuò diuinum amorem, animæ veluti humidum radicale, absumentis destruitur.

Etiam in vita tenentur fideles aliquando Eucharistiam sumere.

258. Infideles autem, & non baptizati hoc diuino præcepto non tenentur ad communionem; sed tantùm jure diuino vniuersus tenetur orbis ad fidem Christianam suscipiendam: obligatio enim ad alia præcepta singularia Sacramentorum procedit ex ipsa professione fidei, quæ fit in Baptismo, vt docet Soto *in* 4. *dist.* 18. *quæst.* 1. *art.* 3. *concl.* 1. Vnde nunquam fuit mos in Ecclesia catechomenos nondum baptizatos Eucharistiæ Sacramento reficere; immò ea quæ ad hoc mysterium attinent, nusquam coram catechumenis exponebantur, nisi implicitè & sermone subobscuro.

Non baptizati non tenentur ad communionem.

Secundum præceptum de sacra percipienda Eucharistia Christianis impositum positiuum est, & Ecclesiasticum; omnes enim, dum ad discretionis annos peruenerint, semel in anno, in Paschali solennitate communicare, hoc est corpus Domini in Eucharistia tenentur recipere. Ita jussit Concilium Generale Lateranense sub Innocentio III. anno 1215. vt patet ex capite *Omnis vtriusque sexus, de pœnit. & remiss.* & insinuat Trident. *sess.* 13. *can.* 9. Paschalis autem solennitas ex Ecclesiastica consuetudine, & Eugenij IV. diplomate, quod incipit, *Fide digna*, intelligitur totum tempus à Dominica Palmarum inclusiuè vsque ad Dominicam in Albis inclusiuè; & in quibusdam regionibus, vt in Germania, extenditur à principio quadragesimæ vsque ad quintamdecimam diem post Pascha. 259.

Præcepto Ecclesiastico tenẽtur omnes adulti in paschate singulis annis sumere Eucharistiam.

Cæterùm antiquiori præcepto Ecclesiastico, à Fabiano Papa ad Sedem Apostolicam sublimato anno Christi 238. tenebantur Fideles ter saltem in anno, scilicet in die Natiuitatis Domini, Paschatis & Pentecostes Sacramentum Eucharistiæ sumere, vt habetur *can. Etsi, de consecr. dist.* 2. Cui Sother Romanus Pontifex ob memoriam passionis Domini, & huius Sacramenti institutionem, diem Cœnæ addiderat, vt habetur in eadem distinctione, *can. In cœna.* Quæ omnia in Lateranensi Concilio abrogata sunt, & mandatum fuit, vt saltem semel in anno in Paschate cuncti fideles discretionis capaces sacris mysteriis communicarent. 260.

Ex præcepto antiquiori ter in anno communicare tenebãtur fideles.

Debet ergo quilibet fidelis ex præcepto Ecclesiastico semel in anno, & in festo Paschatis communicare. Vnde si aliquis longam vel peregrinationem, vel nauigationem aggrediatur, præuideatque se tantum Sacramentum infra annum non posse sumere, tenetur ante discessum illud sumere. 261.

Ille autem qui huic præcepto non satisfecit, nec communicauit in die, seu tempore Paschatis, modo suprà exposito, tenetur quamcitiùs huiusmodi Sacramentum suscipere, vt præcepto communicandi semel in anno obtemperet. Duplex etenim in vno præceptum continetur; alterum communicandi semel in anno; & alterum hoc faciendi in festo Paschatis, tanquam ob reuerentiam festiuitatis. Quare licèt qui Paschali tempore communionem omisit, ab isto præcepto, quo tempus communionis determinatur, liber sit, cùm elapso tempore præfato impleri non possit, & ad impossibile nemo teneatur: alterum tamen, quo semel in anno tenetur communicare, debet adimplere; hoc enim mandatum non est addictum tempori, nec est purè affirmatiuum, sed etiam virtualiter negatiuum, prout includit prohibitionem de non differenda vltra annum huius Sacramenti susceptione. 262.

Qui non potuit in paschate communicare, debet quamtocius communicare.

263. Si quis autem non probatus, nec purgatus ad hoc Sacramentum accesserit, & sacrilega communione nouâ labe pollutam animam contaminauerit, nullo modo huic præcepto Ecclesiastico satisfecit. Cùm enim eo modo communionem præcipiat Ecclesia, quo Christus præcepit; eius enim virtute Fidelibus impositas, & ad eundem finem; sicuti Christus hunc cibum sumere jubet viuentibus vitâ spirituali, vt in illa conseruentur, & proficiant: ita Ecclesia jubet fidelibus, vt in nutritionem spiritualem, & vitæ supernaturalis conseruationem hoc Sacramentum, quod inter viuorum Sacramenta recensetur, suscipiant: & ideo qui mortui peccato, vitaque orbati spirituali, diuinâ hac vesci escâ non vetentur, nullo modo illâ nutriuntur, ac consequenter nullatenus Ecclesiastico obtemperant præcepto. Nam sicut ille qui Prælato præcipiente, vt cibum sumeret ad corporeain nutritionem, præcepto non obediret, si veneno infectum cibum, quo mortem incurreret, acciperet: ita nec Ecclesiastico præcepto satisfacit, qui cum conscientia lethalis offensæ sacram sumis Eucharistiam, quæ tanquam venenum quoddam, ex mala eius indispositione interitum causat spiritualem. *Buccella enim Dominica venenum fuit Iudæ, & cùm accepit, in eum inimicus intrauit; non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit*, vt loquitur D. Augustinus *tract.* 26. *in Ioan.*

Indispositus & imparatus communicãs huic præcepto non satisfacit.

Eucharistia indignè sumentibus venenum est.

264. Accedit quod cùm, vt declarauit Alexander VII. die 24. Septembris 1665. in Congregatione Generali Inquisitionis, qui confessionem sacrilegam & voluntariè nullam facit, præcepto annuæ confessionis non satisfaciat: ideo à pari qui sacrilege peccato lethali pollutus communicat, annuæ communionis præcepto non censetur obtemperare. Præcipit enim Ecclesia non solùm rem, sed modum rei conuenientem: hoc est non solùm jubet sacram Eucharistiam sumere, sed debito modo, ac cum debito examine, ac probatione interiori conscientiæ; ita vt si fidelis seipsum mortalis culpæ reum inueniat, pœnitentiæ medicamine purgetur, antequam ad Synaxim accedat. Quod rectè potest jubere Ecclesia, quæ licèt primò, per se & directè tantùm actus externos præcipiat; potest tamen secundariò, & indirectè actus interiores connexos cum exterioribus, & illorum formas imperare. Quo pacto hæreticæ prauitatis Quæsitoribus sub excommunicationis pœna ab Ecclesia jubetur, ne contra aliquem ex odio procedant; & *in cap. Dolentes, de celebr. Missarum*, confessio annua jubetur fieri fideliter: immò & clericis præcipitur officium diuinum studiosè & deuotè recitare. Vnde & similiter jubentur fideles piè, & cum debita conscientiæ, ac animæ, immò & corporis puritate, semel in anno corpus Domini recipere, ne nutritioni spirituali à tanto Sacramento procedenti aliquod ponatur impedimentum.

Qui sacrilegam facit confessionẽ, præcepto cõfitendi non satisfacit.

Potest Ecclesia indirectè præcipere actus internos cum exterioribus connexos.

SECTIO III.

Vtrum omnes fideles debeant sub vtraque specie, panis scilicet & vini, Eucharistiam sumere.

CElebris est inter Catholicos, & huius temporis Nouatores hæc difficultas; hi enim contendunt, cunctos Christianæ Religionis professores vesci debere vtraque Sacramenti Eucharistiæ specie, nec Ecclesiam posse alicui etiam laïco calicis vsum denegare. Vnde Caluinus *lib. 4. inst. cap. 17. §. 47. Edictum* inquit, *æterni Dei est, vt omnes bibant.* 265.

Sed ad maiorem huius quæstionis euidentiam recolendum est id quod jam superiùs à nobis ostensum est, nempe sub qualibet specie huius Sacramenti totum Christum realiter contineri: quamvis enim ex vi verborum solum corpus Christi reperiatur sub speciebus panis in illud conuersi; tamen sanguis, anima, & diuinitas ex naturali connexione, quâ eidem corpori coniunguntur, ibidem sunt: & licèt sub speciebus vini ex vi verborum solus sanguis existat; attamen ex reali concomitantia corpus & anima ibidem reperiuntur. Hæc autem naturalis concomitantia partium Christi, licèt ab hæreticis reprobetur, habet tamen solida fundamenta in sacris literis. 1. Ioan. 4. 3. *Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est, hic est Antichristus.* Qui autem negant naturalem connexionem corporis & sanguinis, necnon animæ & diuinitatis Christi, soluunt Iesum, quia quodammodo soluũt hypostaticam vnionem Dei & hominis, ex qua oritur concomitantia seu connexio diuinitatis & corporis Christi. Soluunt etiam vnionem naturalem animæ & carnis, & similiter sanguinis & corporis; ex qua oritur concomitantia harum partium. Ipsis etiam Christi Domini verbis insinuatur hæc concomitantia, Ioan. 6. *Qui manducat me*, inquit, *viuet propter me.* Sed non manducatur nisi in specie panis: ergo in specie panis non est solum corpus, sed totus Christus. 266.

Sub qualibet specie totus Christus cõtinetur.

Naturalis connexio partium corporis Christi viui suadetur ex Scriptura.

Vnde sequitur, vt jam suprà docuimus, tantum sumi ab illo qui solam speciem panis, in qua est totus Christus; quantum sumitur ab illo qui sub duabus speciebus panis & vini communicat. Immò nec maior fructus spiritualis ex duabus speciebus recipitur, quàm ex vna; nam vt docet Concil. Trid. sess. 21. Can. 3. *Totus & integer Christus, omnium gratiarum fons & author, sub vna specie panis continetur*; & consequenter eandem gratiam producit sub vna specie sumptus, ac si sub duabus speciebus sumeretur: illæ enim duæ species vnicum constans conuiuium spirituale & alimentum, in quo debet esse cibus & potus. Quibus suppositis, sensus quæstionis est, an ex præcepto diuino teneantur fideles corpus & sanguinem Christi sub speciebus panis & vini, siue sint Sacerdotes, siue sint Laïci, sumere; ita vt Ecclesia ab illo non possit aliquem dispensare. 267.

Conc. Trid.

Non maior fructus recipitur ex duabus speciebus manducatis, quàm ex vna.

Dico primò, Sacerdotem celebrantem sacrificium corporis & sanguinis Domini sub specie panis & vini, teneri illud perficere & consummare. Ita S. Thomas 3. *p. q.* 80. *art.* 12. & communiter omnes Catholici. 268.

Sacerdos celebrãs debet Eucharistiã sub utraque specie sumere.

Probatur: Sacerdos sacrificans tenetur sacrificium inceptum perficere & consummare. Cùm enim sacrificium sit oblatio religiosa soli Deo facta in 269.

protestationem eius summæ excellentiæ & dependentiæ hominum; nisi ex omni parte absolueretur, inperfectum esset, & Deo gratum non existeret. Sed sumptio rei oblatæ ad perfectionem sacrificij pertinet. Cùm ergo semper in Ecclesia in sacrificio Eucharistiæ, consecrato pane vinum sit etiam consecratum, vt Christum mortuum eiusque sanguinem effusum, vtriusque speciei separatim consecratio exprimat, ita vt si Sacerdos post inchoatum sacrificium, hoc est post consecratam vnam speciem adeò ægrotare incipiat, vt prosequi nequeat, alius Sacerdos succedat & perficiat sacrificium, vt statuitur in Concil. Tolet. 8. *can.* 2. & vt inquit D. Thom. 3. *p. quæst.* 83. *art.* 6. si Sacerdos post consecratam vnam speciem, recordetur se non esse jeiunum, aut esse in peccato mortali, aut excommunicatum, aut alio vinculo impeditum, debet pœnitere cum proposito confitendi & satisfaciendi, & nullo modo sacrificium imperfectum relinquere: ideo debet Sacerdos hoc sacrificium celebrans, illud sub vtraque specie sumere & consummare.

Quia tenetur sacrificium perficere.

Conc. Tolet. D. Thom.

Quid agendum quando celebrans nō potest vel vtramque speciem cōsecrare, vel consummare.

270. Quod tamen intelligendum est de Sacerdote principaliter celebrante: Sacerdotes enim nouiter ordinati, dum simul cum Episcopo ordinatore celebrant, non communicant sub vtraque specie, sed solus Episcopus qui hoc sacrificium principaliter obtulit.

271. Dico secundò, nullum esse præceptum diuinum, quo Sacerdotes & Clerici non celebrantes actu, aliique fideles laïci teneantur Eucharistiam sumere sub vtraque specie panis & vini. Ita sentiunt omnes Doctores Catholici cōtra Nouatores.

Sacerdotes nō celebrātes non tenentur vtramque speciem sumere.

272. Probatur primò. Præceptum diuinum, quo fideles ad aliquid obligantur, debet colligi vel ex Scriptura, vel ex facto Christi, vel ex antiquo & continuo vsu Ecclesiæ, vel ex illius rei quæ præcipitur, natura. Sed ex his omnibus nullum colligitur præceptum, quo Sacerdotes non actu celebrantes, & laïci teneantur sub vtraque specie panis & vini sacramentum Eucharistiæ suscipere.

Nullum de hac re extat præceptum in Scriptura.

273. Primò quidem non colligitur ex Scriptura; quia vt rectè notauit Concilium Trid. *sess.* 21. *c.* 1. idem Christus qui dixit Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: dixit quoque ibidem, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Immò in eodem capite 6. Ioan. Christus vndecies mentionem facit huius Sacramenti sub specie panis, & quater tantùm sub nomine carnis & sanguinis: & vt ostenderet sub specie panis ad salutem sufficere, concludit de sola manducatione sub specie panis, dicens: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Vnde communio fidelium sub sola specie panis describitur, Act. 2. 42. *Erant perseuerantes in communicatione fractionis panis.* Et *cap.* 20. 7. dicitur, *Fideles vna Sabbathi conuenisse ad frangendum panem.* Vbi nulla mentio fit calicis, nec Sacramenti sub specie vini, sed tantùm sub specie panis.

Concil. Trid.

Christus vndecies Sacramenti sub specie panis, & quater tātùm sub nomine carnis & sanguinis meminit, vt ostenderet solam speciē panis ad salutem sufficere.

274. Secundò non colligitur ex facto Christi; quia licèt ille tanquam primus & summus Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech, Sacramentum hoc sub vtraque specie sumpserit, & duodecim discipulis quos Sacerdotes tunc ordinauit, etiam sub vtraque specie dederit; tamen non ex hoc sequitur, quod omnes non actu celebrantes & laïci teneantur sub vtraque specie hoc Sacramentum sumere; nullum enim de hac re extat præceptum ab eo prolatum, nec debent fideles præstare quidquid fecit Christus, aliàs tenerentur Sacerdotes vespere & post cœnam sacra mysteria celebrare, & consummare: quod tamen praxi Ecclesiæ contrarium est. Adde quod Christus post resurrectionem suam in Castello Emmaus duobus discipulis in sola specie panis Eucharistiam ministrauit, vt dicitur Luc. 24. 30. *Accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis.* Et ibidem 35. *Quomodo cognouerunt eum in fractione panis.* Quod à SS. Patribus de Eucharistia exponitur, & patet ex illo 1. Cor. 10. *Panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?*

Christus rediuiuus, in castello Emmaus Eucharistiam in sola specie panis consecrauit.

Tertiò, non colligitur ex antiquo & continuo vsu Ecclesiæ. Siquidem qui primis Ecclesiæ seculis Apostolorum temporibus vicinis vixerunt Doctores, vsum contrarium Fidelibus communem, nempe communionem sub sola specie panis attestantur. Nam ritus erat antiquæ Ecclesiæ, vt Eucharistiam domum deferrent fideles, opportuno tempore communicaturi, vt patet ex Tertulliano *lib.* 2. *ad vxorem, cap.* 5. Clemente Alexand. *lib.* 1. *strom.* Basilio *in ep. ad Cæsariam Patritiam*, D. Cypriano *serm. de lapsis*, Augustino *serm.* 252. & aliis. Domi autem tantùm sub specie panis communicabant, quod liquet ex eo quod sola species panis dabatur in manus fidelium, sanguis verò ex calice offerebatur bibendus, vt docet D. Cyrillus *catech.* 5. *mystagog.* In domibus autem laïcorum nulli erant calices, seu vasa sacra, quibus contineri posset sanguis Domini, vt ex apologia 2. Athanasij contra Arrianos euidenter patet. Vnde Eusebius *lib.* 6. *histor. cap.* 36. ex Epistola Dionysij Alexandrini refert Presbyterum puero dedisse particulam Eucharistiæ deferendam Serapioni seni ægroto, ac iussisse, vt eam madefaceret priùs quàm seni porrigeret. Cùm enim ex longo tempore quo pro ægrotis seruabatur, species panis durescerer, non ita facilè poterat deglutiri. Monachi etiam qui eremum incolebant, vt testatur Basilius *loc. cit.* sacram in solitudinem deferebant Eucharistiam, eamque in cellis seruabant, vt imminente necessitate ac opportuno tempore, tanto munirentur Sacramento. Nusquam tamen sub specie vini, quod facilè acescit & corrumpitur, & diu seruari nequit; sed tantùm sub specie panis eremi cultoribus dabatur Eucharistia, sicut & mulieribus, quæ Eucharistiam in mundo linteolo accipiebant, & domi seruabant, quod de specie vini nequit intelligi. Immò & itinerantibus in præsidium, & in casu mortis in viaticum dabatur ante discessum Eucharistia, vt notat Baronius anno Christi 57. *num.* 47. sed tantùm sub specie panis, non verò sub specie vini. Ergo vetustissimus, immò continens & frequentior Ecclesiæ vsus fuit, vt tantùm sub specie panis Eucharistia laicis porrigeretur. 275.

Apostolorū temporibus sub sola panis specie cōmunicabant fideles.

Tertull. Clem. Alex. Basil. D. Cyprian. D. Cyrill. Athan. Dion. Alex.

Monachi Eucharistiā in solitudinē deferebant sub sola specie panis, suo tempore cōmunicaturi.

Baron.

Quod quidem confirmari potest ex antiquissimo Ecclesiæ more, qui adhuc seruatur ab Ecclesia feriâ sextâ in Parasceue, in qua memoria passionis Dominicæ solenniter recolitur. Illo etenim die nec sacrificium celebratur, nec sub specie vini communicatur: sed Sacerdos in publica actione sub specie tantùm panis corpus Domini sumit. Quod à Græcis obseruatum fuit, vt liquet ex Laodiceæ Concilio *can.* 49. & ex Synodo apud Trullum *can.* 52. & à Latinis religiosè custoditum, vt constat ex Innocentio I. *ep.* 1. *cap.* 4. & ex S. Gregorio 276.

Fer. 6. in parasceue Sacerdos in publica actione sub sola specie panis cōmunicat.

S. Gregor.

in

D. Thom.

in suo Sacramentali. Vt enim docet D. Thomas *3. p. quæst.* 83. *art.* 2. *ad* 2. feriâ sextâ Hebdomadæ sanctæ non celebratur sacrificium Eucharistiæ, quia cùm hoc sacrificium sit figura & repræsentatio Dominicæ passionis, conueniens est, vt ea die quâ passio Christi recolitur, non offeratur à Sacerdote hoc sacrificium; veniente enim veritate cessat figura. Sed tunc corpus Domini sub specie panis ex feria quinta præcedenti asseruatum, à Sacerdote in solenni fidelium cœtu absque specie vini sumitur.

Manichæi qui à vino abhorrebant sub sola specie panis cum Catholicis communicabant.

277. Præterea Manichæi, qui superstitiosè à vino tanquam à felle draconis seu dæmonis abhorrebant, eiusque potum sacrilegum existimabant, neque sub illius speciebus Christum esse in Eucharistia credebant, vt se Catholicos simularent, simul cum Catholicis sumebant Eucharistiam, vt testatur S. Leo Papa I. *serm. 4. de Quadragesima*: ergo tunc Catholici sub vna specie tantùm, nempe panis, sacram sumebant Eucharistiam, aliàs non potuissent Manichæi cum Catholicis latère. Vnde idem Leo Papa, vt liquet ex epistola ad Thuribium, Catholicis præcepit vt sub vtraque specie communicarent, vt Manichæi à specie vini abstinentes in hoc detegerentur.

S. Leo.

Ex natura sacramenti nô est præceptû communicâdi sub duplici specie.

278. Denique nullum præceptum diuinum communicandi sub vtraque specie colligitur ex natura Sacramenti Eucharistiæ. Cùm enim in qualibet specie sit totus Christus, & consequenter caro eius manducetur, & sanguis eius bibatur, dum sumitur species panis, sub qua vtrumque realiter existit, fidelis recipit omne quod Christus mandauit recipere, dum speciem panis sumit, eiusque anima integrâ tunc refectione nutritur.

Licuit omnibus aliquâdo sub vna specie d... deinde sub duabus, ac tandem sub vna communicare.

279. Ex quibus omnibus euidenter constat, nullum diuinum extare præceptum, quo Sacerdotes non celebrantes, & laici teneantur Sacramentum Eucharistiæ recipere. Sed pro varia temporum differentia licuisse & sub vna specie tantùm, & deinde sub duabus, & iterum sub vna tantùm Sacramentum hoc degustare, hocque apud Ecclesiam jus semper extitisse, vt ex diuersis rationibus; ac vrgentibus causis, aliquando communionem sub vtraque specie permiserit, & hanc licentiam justis etiam de causis reuocare potuerit. Etenim à Christo Sponso potestatem accepit modum dispensandi seu administrandi Sacramenta, saluâ ac immutatâ manente eorum substantiâ, statuendi & mutandi, prout magis expedit suscipientium vtilitati ac Sacramentorum venerationi, & variæ ac vrgentes rerum, locorum ac temporum necessitates postulant, vt rectè colligitur à Concilio Trident. *sess.* 21. *cap.* 2. ex illo Apostoli 1. Cor. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* Et *ex cap.* 11. *eiusdem epist.* vbi postquam Apostolus huius Sacramenti substantiam exposuit, ex professo addit: *Cætera verò cùm venero, disponam.* Quibus verbis innuit, se ritum & modum celebrandi, ac sumendi hoc mysterium, dispositurum, dum apud Chorinthios fuerit. Quod vt clariùs pateat, sit;

Modus dispensandi seu administrâdi Sacramenta est in potestate Ecclesiæ, nequit tamen illorum substantiam mutare.

§. I.

An Ecclesia potuerit aliquando fidelibus laïcis & Sacerdotibus actu non celebrantibus vsum calicis, seu speciem vini in Eucharistia concedere, & aliquando denegare.

280. AD propositæ difficultatis euidentiam præmittendum est, Eucharistiam duplicem in se rationem includere, Sacrificij scilicet, & Sacramenti. Si vt Sacrificium consideretur, nequit saluari in vnica specie perfectè & integrè, sed vtraque necessaria est. Tum quia sub hac ratione est significatio & imitatio sacrificij in cruce peracti, quod nequit repræsentari nisi species panis distincta sit à specie vini, vt ab illa corpus Christi mortuum, & ab ista sanguis eius effusus exprimatur: nequit autem vna sola sufficere, sed vtraque requiritur, quia corpus præcisè non est victima immolata, neque sanguis solus, sed vtrumque illam constituit. Tum quia in hoc sacrificio debet esse, quod fuit in figura in sacrificio Melchisedech, quia Christus, qui est principalis offerens, est Sacerdos *secundum ordinem Melchisedech, qui obtulit panem & vinum*, vt dicitur *Gen.* 14. tum denique, quia sacrificium ordinatur propriè ad remissionem peccatorum; & ideo dicitur propitiatorium: sine sanguinis autem effusione non fit remissio, vt dicitur *Hebr.* 9. & ideo oportet, vt sanguinis effusio repræsentetur in Eucharistia per speciem vini, sub qua est eius sanguis in calice.

Eucharistia est sacrificiû, & Sacramentum.

Vt sacrificiû vtrâque speciem requirit.

281. Si autem vt Sacramentum consideretur, tota eius essentia in vnica specie, v. g. panis, verè & propriè reperitur, ita vt species panis, vt à laïcis sumitur, verum & integrum sit sacramentum, quia sub illo totus Christus reperitur; eius enim corpus ibi est ex vi verborum, & eius sanguis ex naturali concomitantia & connexione. Insuper verè reficit & nutrit animam, quia in spirituali refectione non distinguntur cibus & potus: sed vna & eadem res nutrit, quod præstat cibus; & refrigerat, seu irrigat vel inebriat mentem, quod facit potus, vt patet ex illo Matth. 5. *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Et ideo Christus *Ioan.* 6. inquit: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Vbi vita spiritualis & æterna, quæ est effectus nutritionis spiritualis, promittitur manducantibus hoc Sacramentum sub specie panis tantùm, quia verè manducant corpus Christi, & bibunt eius sanguinem, dum illum totum & integrum ac viuum recipiunt. Vnde liquet, eundem effectum spiritualem, nempe gratiam spiritualem, produci ab vna specie Sacramenti Eucharistiæ, v. g. à specie panis, ac à duabus speciebus produceretur. Quare dum Sacerdos celebrans sub vtraque specie communicat, hoc facit ad complendum & consummandum sacrificium, quod duas species exigit: non autem ad sumendum maius, vel duo Sacramenta; quia licèt in vna specie tota ratio Sacramenti saluetur, non multiplicatur in duabus speciebus, quæ vnicum etiam dumtaxat constituunt Sacramentum. Cum hoc tamen discrimine, quod in duabus speciebus est vnicum Sacramentum per modum alimenti cum cibo & potu realiter & explicitè distinctis. In vnica verò, vt in specie panis, est vnicum Sacramentum per modum alimenti, continens implicitè cibum &

Vt Sacramentum optimè in vnica specie saluatur.

In duplici specie est vnicum Sacramentum per modum cibi & potus realiter distinctorum, & sub vna specie est vnicû Sacramentû continens implicitè cibum & potû.

& potum spiritualem, nempe corpus Christi, ex vi verborum, & eius sanguinem in corpore inclusum, ex reali connexione & naturali concomitantia vtriusque.

282. Dico igitur primò, rectè pro temporum differentia, & ex variis rationibus Ecclesiam potuisse concedere vsum calicis fidelibus laicis; & hanc concessionem reuocare.

Potuit Ecclesia vsum calicis fidelibus interdum concedere, & postea denegare.

Probatur: Ideo potuit Ecclesia Baptismi, qui primò per trinam immersionem, & postea per vnicam immersionem dabatur, ritum mutare, & per solam irrigationem seu aspersionem illum, vt nunc fit, administrare; quia licèt Christus dixerit, *Docete omnes gentes, baptizantes*, idest mergentes, *eos in nomine Patris*, &c. vt legitur *Matth. vlt.* 19. & Apostoli can. 50. *Si quis Episcopus aut Presbyter non trinam mersionem vnius mysterij celebret, sed semel mergat in Baptismate, quod dari videtur in Domini morte, deponatur*; in illis trinis immersionibus modum dispensandi Baptismum, & non substantiam eiusdem Sacramenti, quæ consistit in hoc quod ex aqua & Spiritu sancto renascatur homo, vt dicitur *Ioan.* 3. cum inuocatione Trinitatis, quæ in forma Baptismi continetur, vt patet ex Matthæi vlt. declarauerint: tamen Ecclesia quæ dispensationis & modorum administrandi Sacramenta magistra est, dummodò eorum substantia intacta maneat, & immutata, trinam illam immersionem, cum qua ipsi Apostoli baptizati sunt, & alios baptizauerunt, eorumque successores idem Baptismi Sacramentum administrarunt, justa de causa ad vnicam reduxit immersionem, in Concilio Toletano IV. *can.* 5. vt hæreticos, qui ex trina mersione trinam in Trinitate substantiam asserebant, confunderet; & vnica immersione vnicam Trinitatis substantiam, & Deitatem docens, Baptismi ritu confutaret. Deinde processu temporis extensâ ac dilatatâ Christianâ Religione ad regiones Boreales, vbi maximum viget frigus, ne pueris ex immersione in aquam frigidissimam interitum, vel periculosas causaret ægritudines, & vt puellarum ac mulierum ethnicarum ad fidem Christianam vocatarum pudori consuleretur; erubescebant enim nudas mergi, vt testatur D. Ioan. Chrysost. *epist.* 1. *ad Innocentium*, ab Ecclesia statutum fuit, vt in posterum nec per trinam, nec per vnicam immersionem, sed per irrigationem, seu aspersionem, vel ablutionem capitis, seu præcipuæ alterius partis corporis, cum debita prolatione formæ & inuocatione Trinitatis Baptismus conferretur: qui ritus baptizandi ab omnibus Catholicis, immò & ab heterodoxis Nouatoribus hodie obseruatur.

283.

Ritus ministrandi Baptismum pro diuersis temporibus diuersus.

Baptismus per vnicam immersionem quo tempore cœperit, & cur.

Conc. Tolet. IV.

Et deinde per aspersionem, seu per irrigationem, sublatis omnibus immersionibus.

D. Chrysost.

284. Sed communicare vel sub vna specie, vel sub vtraque specie simul, non est quid attinens ad substantiam Sacramenti Eucharistiæ, seu ad substantiam communionis, quâ ex verbo Domini tenemur suscipere corporis & sanguinis Domini Sacramentum per modum alimenti spiritualis, quo anima in Christo renata in esse spirituali gratiæ conseruatur, augetur & perficitur, dum dixit Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*; sed tantùm ad modum. Siue etenim hoc Sacramentum sub specie v. g. panis recipiatur, corpus & sanguis Christi in ea, cum toto Christo realiter existentia sumuntur; siue sub vtraque specie accipiatur, semper caro eius manducatur, & sanguis eius bibitur: cum hoc solo discrimine, quod sub vtraque specie communicantes recipiunt corpus & sanguinem veluti distincta; corpus enim ex vi verborum sub specie panis, & sanguis ex vi verborum consecrationis sub specie vini reperitur. Illi autem qui tantùm speciem panis recipiunt, idem corpus & eundem sanguinem quasi coniuncta & vnita, cùm corpus ibi sit ex vi verborum, & sanguis ex reali connexione & reali concomitantia, sumunt. Ergo potuit Ecclesia ex variis rationibus pro temporum diuersitate, & ad vtilitatem fidelium hunc modum aliquando mutare, & aliquando concedere laicis communionem sub vtraque specie, & aliquando hanc concessionem justis de causis reuocare.

Communicatio sub vna vel duplici specie, nō est de essentia Sacramenti.

Potuit ergo Ecclesia ex rationabili causa aliquādo sub vna, & aliquando sub duplici specie communionem præbere.

Etenim ab initio nascentis Christianæ Religionis licitum fuit Fidelibus extra sacrorum celebrationem mysteriorum, sub vna tantùm specie, nempe sub specie panis, diuinum Eucharistiæ Sacramentum sumere. Vnde & Nazaræi ad Christianam Fidem conuersi, seruantes adhuc ex Ecclesiæ indulgentia legem Moysis, & vinum non bibentes, sub vna tantùm specie panis sacram recipiebant Eucharistiam. Tempore etiam Ioannis Chrysostomi Constantinopolitani Archiepiscopi, sub vna tantùm specie panis laïcis dabatur Eucharistia; quod patet ex eo, quod vt Soxomenus *lib.* 8. *hist. cap.* 5. & Nicephorus *lib.* 13. *c.* 7. tradunt, quod mulier quædam Macedoniana, vt se Catholicam simularet, suamque hæresim fictâ tegeret Communione, acceptum à S. Ioanne Chrysostomo Eucharisticum panem ancillæ tradidit, à qua prophanum recipiens, & eo tanquam Eucharistico vti volens, in eius ore statim in lapidem versus est. Etenim si species vini tunc è calice omnibus ad communionem accedentibus data fuisset, Macedoniana hæc statim prodita fuisset, nec suum potuisset errorem obtegere. Non enim pro calice Domini aliquid aliud sumere potuisset; nam calix à Diacono communicantium ori admouebatur. Sanctus etiam Agapitus sub sola specie panis tradidit Eucharistiam muto, qui statim loquelam recepit, vt refert D. Gregor. Magnus *lib.* 3. *dial. c.* 3. 285.

Ab initio Ecclesiæ sub vna specie sumebatur Eucharistia.

Nazaræi ad fidem cōuersi vino abstinētes sub specie panis tantū communicabant.

Niceph.

Chrysostomi tempore sub vna tantum specie dabatur Eucharistia.

Miraculum de muliere hæretica.

S. Agapitus in sola specie panis communicauit mutum, qui statim loquelam recepit.

Quia tamen Manichæi se Catholicos simulabant, cum illis sub sola specie panis Romæ communicantes, vt eos à vino tanquam à cacodæmonis felle abhorrentes, detegeret Leo Papa I. & detectos debitis pœnis coërceret, notari jussit eos qui semper à vini specie in sacra communione abstinebant, vt testatur ipsemet S. Leo *serm.* 4. *de Quadrag.* ac deinde ob eandem rationem à Gelasio I. circa annum Domini 495. præceptum fuit, vt omnes sub vtraque, panis ac vini specie communicarent. 286.

Ob Manichæos jussit S. Leo I. vt sub vtraque specie communio daretur.

S. Leo.

Verùm cessantibus illis rationibus, & planè diuersis emergentibus, in pluribus Ecclesiis statutum fuit, vt Communio laicorum ac clericorum non celebrantium sub vna duntaxat panis specie fieret. Vnde D. Bernardus Abbas Claræuallensis, qui obiit anno 1153. cuidam Monacho, quem justis de causis à sacra communione prohibuerat, ad sacra mysteria cum aliis accedenti, ne illum proderet, cùm panis speciem porrexisset, Sacramentum in eius hæsit ore, nec ipsum, nisi a sancto Abbate acceptâ absolutione & veniâ, deglutiuit, vt refert Guilhelmus Abbas *lib.* 1. *cap.* 11. *vita ipsius*. Ex quo constat, etiam clericis & monachis tempore D. Bernardi sacram sub vnica specie panis communionem ministrari solitam. 287.

Communio laïcorum & sacerdotum non celebrātium absque vrgenti ratione in vnica specie fuit.

Guill. Abb.

Gelaſ. Species panis iniuncta aliquando porrigebatur, quod ſuſtulit Gelaſius II.

ſolitam. Inter autem alias rationes, quibus mota eſt Eccleſia, vt Communionem ſub vna ſpecie reſtitueret, ea fuit, quia cùm irrepſiſſet mos porrigendi Fidelibus ſpeciem panis intinctam, & Gelaſius II. circa annum Domini 1118. vt patet ex eius epiſtola ad Pontium Cluniacenſem Abbatem, morem hunc reprobaſſet, ac juſſiſſet Communionem ſeorſum in ſpecie panis, & in ſpecie vini ſeorſum adminiſtrari, nec hic vſus etiam ſic reprehenſus ceſſaret, Communionem ſub vna tantùm ſpecie panis ſancta frequentare poſtea conſueuit Eccleſia, vt loquitur Henricus Spondanus in Epitome Baronij, *an.* 1118. *num.* 5. quod in multis Eccleſiis obſeruatum fuit tempore S. Thomæ Aquinatis, qui juſſu Gregorij X. pergens ad II. Concil. Lugdunenſe obiit 1274. nam 3. *p. qu.* 80. *art.* 12. ait: *Prouidè in quibuſdam Eccleſiis obſeruatur, vt populo ſanguis ſumendus non detur, ſed ſolùm à Sacerdote ſumatur.*

Spondan. Deinde ſub vna tantum ſpecie ferè vbique Eucharistia data eſt. *D. Thom.*

288. Dico ſecundò: Sapienter, & ex rationabilibus cauſis Eccleſiam prohibuiſſe laicis Communionem ſub vtraque ſpecie. Propoſitio hæc eſt contra Nouatores Lutheranos, & Caluiniſtas, qui Eccleſiam Romanam tyrannicè hanc edidiſſe prohibitionem inclamant: qui tamen anathemate propter iniuſtam hanc querelam à Concilio Tridentino *ſeſſ.* 21. *can.* 2. feriuntur his verbis: *Si quis dixerit, ſanctam Eccleſiam Catholicam non juſtis cauſis & rationibus adductam fuiſſe, vt Laicos atque etiam Catholicos non conficientes, ſub panis tantummodò ſpecie communicaret, aut in eo erraſſe, anathema ſit.*

Sapienter Eccleſia Laicis prohibuit ſub vtraque ſpecie communicare. *Concil. Trid.*

289. Probatur adducendo cauſas quibus Eccleſia ad Communionem ſub vtraque ſpecie prohibendam mota eſt. Prima igitur illarum fuit ad confutandum errorem illorum qui exiſtimant, ſpeciem vtramque eſſe neceſſariam ad ſalutem, & diuinum extare præceptum de Communione ſub vtraque ſpecie: qui error circa annum Domini 1412. authoribus Petro Dreſdenſi, & Iacobello Miſnenſi, vt ſcribit Æneas Syluius *in hiſt. Bohemorum*, Pragæ in Bohemia exortus eſt. Vt ergo nullum diuinum extare præceptum de ſumenda ſub vtraque ſpecie Euchariſtia, oſtenderet Eccleſia, prohibuit vſum Calicis, & totum Chriſtum, nempe corpus & ſanguinem eius ſub ſpecie panis à Fidelibus ſumi, juxta verbum Domini ſapienter declarauit.

Quia quidā credebant vtramque ſpeciem ad ſalutem neceſſariam.

290. Secunda eſt maxima reuerentia tanto Sacramento, vbi Chriſtus realiter exiſtit, à fidelibus exhibenda. Cum enim quaſi in immenſum creuerit populi Chriſtiani multitudo, in qua continentur ſenes, tremuli, & juuenes ac paruuli, quorum quidam non ſunt tantæ diſcretionis, vt cautelam debitam circa vſum huius Sacramenti adhibeant, frequenter accideret ſanguinis effuſio, ſi calix omnibus bibendus offerretur; & ideo Eccleſia ad talem effuſionem vitandam ſapienter vſum calicis ſoli Sacerdoti conficienti reſeruauit.

Ob maximā reuerentiam debitam Euchariſtiæ.

291. Tertia eſt impoſſibilitas ſumendi ſpeciem vini ab omnibus Chriſti Fidelibus. Cùm enim plures ſint abſtemij, & adeo à vino abhorreant, vt nec eius odorem ferre poſſint, ne iſtis aliquis eſſet ſcrupulus minùs ſumendi in ſacra Communione ſub vna ſpecie panis, quàm alij ſumerent ſub vtraque ſpecie panis & vini; omnibus interdixit Eccleſia vſum calicis, & totum Chriſtum ſub vna tantùm ſpecie reperiri ac recipi à communicantibus docuit.

Quia multi à vino abhorrent.

292. Adde quod plures ſunt regiones, in quibus cum maxima Chriſtianorum multitudine tanta eſt penuria vini, quod ibidem non creſcit, ſed aliunde aſportatur, vt ſi ſub vtraque ſpecie laicis Euchariſtia præberetur, vel nuſquam, vel rariſſimè communicarent. Quare Volaterranus *lib. 7. Geographiæ*, ſcribit ab Innocentio VIII. conceſſum fuiſſe Noruegiis, vt ſine vino ſacrificarent, quia in Noruegia vinum non creſcit, & aliunde aſportatum continuò aceſcit; cuius rei fides apud hunc ſit auctorem. Sapienter ergo fecit Eccleſia vſum Calicis ſolis Sacerdotibus vbique reſeruando, vt vniformis vbique fuiſſet non celebrantium Clericorum, & Laïcorum Communio. Quod nequeunt improbare Aduerſarij, cùm Philippus Melancton *lib. de vſu integri Sacramenti*, ſcripſerit Ruthenos ob vini inopiam poſſe aquâ mellitâ, ſeu medone pro vino vti; quod tamen omninò falſum eſt, cùm nulli hominum liceat materiam Sacramenti à Chriſto deſignatam mutare. Vnde ſapientiùs Eccleſia ſentit Catholica, quæ materiam non mutat Sacramentorum, ſed illi ſubuenit neceſſitati, vnam ſpeciem tantùm, in qua totum eſt Sacramentum, Fidelibus miniſtrando.

Ob penuriam vini in multis regionibus.

Error Philippi Melanctonis.

Materia Sacramenti à nemine mutari poteſt.

Præterea vinum in vno tantùm Calice conſecratum, vt perpetuus fuit Eccleſiæ mos in vnico, & non in pluribus calicibus Euchariſtiam celebrare, non ſufficiebat, vt multa millia hominum poſſent communicare; & ideò, vt refert Concilium Baſileenſe, ad ſupplendum ſanguinem pro communicantium multitudine, Sacerdotes ſæpe conſecrarunt ſolum calicem, idque extra actionem ſacrificij: ſæpe etiam ex defectu vini conſecrati miniſtrabatur purum vinum non conſecratum: & poſtquam laici ſanguinem ex calice receperant, cùm ex illis etiam malè affecti, infirmi, ac fœtidi bibiſſent, durum erat Sacerdoti, quod reſiduum erat in Calice ſumere, & ſæpe nauſeam ipſi pariebat. Vt ergo omnibus huiuſmodi rectè conſuleret Eccleſia, ſapienter ordinauit, vt à nullo, niſi à Sacerdote ſacra myſteria celebrante calix Domini biberetur. 293.

In vno tantùm calice vinum conſecrabatur, & non ſufficiebat ad multitudinē.

Attamen contra præfata opponunt primò Nouatores verba Chriſti Domini Ioan. 6. *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Vbi copula, *&*, deſignat præceptum Chriſti ad manducandum eius carnem, & ad ſanguinem eius bibendum. Ergo non potuit Eccleſia vſum calicis prohibere. 294.

Inſtant Nouatores.

Reſpondeo primò, in illis verbis Chriſti dari tantùm præceptum de re, nempe de corpore & ſanguine Chriſti ſumendo in Euchariſtia; non autem de modo ſumendi ſub vna vel duplici ſpecie. Etenim hæc verba Chriſtus protulit reſpondendo Iudæis *litigantibus, & dicentibus, Quomodo poteſt hic nobis dare carnem ſuam ad manducandum?* Illi autem non de modo ſumendi ſub vna vel duplici ſpecie, ſed de re ipſa, an ſcilicet eius caro & eius ſanguis poſſent ſumi, litigabant. Cùm ergo & caro, & ſanguis ſub vna ſpecie panis, ſub qua eſt totus Chriſtus, ſumantur, huic præcepto ſatisfacit, qui Euchariſtiam ſub vna ſpecie panis ſumit. 295.

Refelluntur primò.

Reſpondeo ſecundò ſenſum illorum verborum, *niſi manducaueritis, & biberitis,* eſſe diſiunctiuum, vt patet ex modo loquendi Hebræorum, qui particulâ copulatiuâ pro diſiunctiua vtuntur, vt Act. 3. *Argentum & aurum non eſt mihi*; ideſt, argentum vel aurum non eſt mihi, ſicuti gallicè dicitur, *Ie n'ay ny or, ny argent.* Et Ioan. 15. *Si non* 296.

Refelluntur ſecundò.

venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent; sensus est, si non venissem, neque loquutus fuissem. Similiter 1. Cor. 11. *Qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit*; hoc est, qui manducat, vel bibit indignè: nam ad hoc vt aliquis judicium seu damnationem incurrat, non requiritur quod Eucharistiam sub vtraque specie sumat, sed sufficit quod illam vel sub specie panis, vel sub specie vini indignè sumat. Ita à pari, vt hoc præceptum Christi impleatur, sufficit quod Eucharistia sub specie panis sumatur, quia tunc verè caro eius, & sanguis eius sumuntur.

297. Tertiò refelluntur.

Resp. tertiò, quod licèt in illis verbis sit præceptum sub vtraque specie Eucharistiam sumendi; tamen non datur vt adimplendum per singulos, sed tantùm per aliquos, nempe per Sacerdotes sacra mysteria celebrantes, ad eum planè modum, quo præceptum de generatione, Gen. 1. *Crescite & multiplicamini*, non omnes, sed quosdam tantùm homines, vt humanæ dent operam propagationi, obligat.

298. Vrgent.

Vrgent aduersarij: Christus offerens calicem in vltima cœna, dixit Math. 26. 27. *Bibite ex hoc omnes*. Ergo omnes fideles ex eius præcepto tenentur calicem bibere.

299. Rejiciuntur.

Resp. nego consequentiam: verba enim illa Christi solis Apostolis Christo in vltima cœna assidentibus dicta sunt. Vnde illis omnibus dixit, *bibite*, qui omnes biberunt. Cùm ergo dum *Marc.* 14. dicitur, *Biberunt ex illo omnes*, per ly *omnes*, soli Aposti ibidem præsentes intelligantur; dum Dominus dixit, *bibite ex eo omnes*, non omnibus Fidelibus id dixisse intelligendus est, sed solis, & omnibus Apostolis, eorumque successoribus, nempe Sacerdotibus, qui vt loquitur D. Hieronymus, *Christi corpus sacro ore conficiunt*, & dum diuina hæc mysteria celebrant, vtramque speciem Eucharistiæ debent sumere. Quæ solutio solida & inconcussa magis firmatur ex verbis sequentibus ibidem 30. & 31. *Et hymno dicto, exierunt in montem oliueti. Tunc dicit illis Iesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, &c.* Omnes ergo qui dixerunt hymnum cum Christo, qui in montem oliueti exierunt, & scandalum illa nocte passi sunt, soli Apostoli fuerunt, & consequenter soli sunt Apostoli, quibus dictum est: *Bibite ex hoc omnes*.

Dum dixit Christus, Bibite ex illo omnes, solis Apostolis ibidem præsentibus, & sacerdotibus eorum successoribus loquebatur.

300. Et dum dixit, Hoc facite in meam cõmemorationem, nõ præcepit vt facerent omnia quæ ipse tũc faciebat, sed jussit, vt illi ordinati tunc in Sacerdotes sacrificium offerrent in memoriam passionis suæ.

Nec quando dixit Dominus Luc. 22. 19. *Hoc facite in meam commemorationem*, præcepit eis vt facerent quod ipse faciebat, & vtramque speciem darent Fidelibus, sicut vtramque speciem dabat illis: sed tantùm illis verbis ordinauit, vt Apostoli eorumque successores, corpus & sanguinem suum in sacrificio Missæ offerrent, vt docet Trid. *sess.* 22. *can.* 2. Nam si eis præcepisset vt facerent quidquid ipse faciebat, jussisset vt omnes alios facerent Sacerdotes, sicut ipsi tunc à Christo Sacerdotes ordinati sunt; & quod vespere, & post cœnam Eucharistiam offerrent & sumerent; quod tamen falsum est.

301. Nec ex Apostolo colligi valet, vtramque speciem esse sumendam.

Similiter Apostolus 1. Cor. 11. dicens, *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*, nullo modo docuit modum communicandi, sed substantiam Communionis, in qua sub specie panis corpus & sanguis Christi sumuntur: quod patet ex præcedentibus verbis, in quibus particulam disiunctiuam posuit Apostolus, dicens: *Itaque quicumque manducauerit panem, vel biberit calicem Domini indignè, &c.*

302. Secundò instant.

Secundò opponunt aduersarij: In Sacramento Eucharistiæ, tanquam in testamento legauit Christus Fidelibus corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini. Ergo nequit Ecclesia eos specie vini, sub qua est sanguis, priuare.

303. Refelluntur.

Resp. negando conseq. dum enim Ecclesia priuat Laicos vsu calicis, non priuat eos hæreditate à Christo legatâ, quia sub vna specie panis totus Christus reperitur, vt sæpe à nobis dictum est: nec fideles habent jus ad petendum calicem absolutè, sed cum subordinatione ad Ecclesiam, quæ est optima legum Christi interpres, & Sacramentorum sapientissima dispensatrix. Et ideò dum opus fuit, vsum calicis concessit, immò & jussit, vt temporibus Leonis I. & Gelasij I. vt Manichæi hæretici inter Catholicos Romæ latentes, & à vino abborrentes, per sub vtraque specie panis & vini communionem detegerentur. In quo sensu Leo Papa *serm. 4. de Quadr.* eos qui corpus Christi accipientes sanguinem haurire declinabant, & Gelasius *de consecr. dist. 2. cap. comperimus*, jubet vel abstinere à Communione, vel vtramque speciem sumere: quia, inquit, *diuisio vnius eiusdemque mysterij sine graui sacrilegio non potest prouenire*. Quia Manichæi abstinentes à vino tanquam à dæmone facto, & dæmonis felle; non credebant Christum sub specie vini in Eucharistia existere, ipsamque oblationem sacrificij sub specie panis & vini reprobabant. Quod nunquam factum fuit ab Ecclesia Catholica, quæ vsum calicis ob maximas rationes Laïcis denegans, credit sub specie vini sanguinem Christi, immò & totum Christum reperiri, & verè sub vtraque specie panis & vini sacrificium offert Eucharistiæ, quod etiam à Sacerdote celebrante sub vtraque specie sumitur.

S. Leo.

Totus Christus datur fidelibus sub vna specie.

304.

Dum autem Sancti Patres vsum Calicis & communionem sub vtraque specie vel necessariam, vel maximè vtilem Fidelibus extollunt, loquuntur vel de solis Sacerdotibus celebrantibus, vel secundùm vsum eius temporis, in quo viuebant. Tunc enim licitum erat, vel sub vna specie, vel sub vtraque communicare. Immò temporibus Cypriani & Augustini Confessoribus Christi ad martyrium euntibus sacra sub vtraque specie dabatur Eucharistia. Vnde Cyprianus *lib. 1. ep. 2.* de Martyribus loquens, ait: *Quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis Christi sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegemus? Aut quomodo ad martyrij poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini jure communicationis admittimus?* Et D. Augustinus *in psalm. 22.* inquit: *Hoc calice inebriati erant martyres, quando ad passionem euntes suos non agnoscebant, non vxorem flentem, non filios, non parentes: & gratias agendo dicebant, Calicem salutaris accipiam.* Quare dum Augustinus *lib. qq. in Leuiticum, qu. 57.* ait: *Ad bibendum sanguinem omnes exhortamur, qui volunt habere vitam*; hortatur tantùm fideles, vt secundùm vsum illius temporis in Africana Ecclesia sub vtraque specie sacram sumant Eucharistiam: vel loquitur de re & substantia Communionis, quæ integra habetur in vna specie; & non de modo sumendi sanguinem sub specie vini.

Temporibus Cypriani & Augustini, euntibus ad martyrium Eucharistia sub specie vini dabatur, vt illos in passione roboraret.

D. August.

305.

Concedimus etenim communionem sub vtraque specie per longum tempus fuisse omnibus licitam in Ecclesia; tamen semper multi sub vna tantùm specie panis communicabant, cùm

nullum

Etsi permissa fuerit communio sub vtraque specie, tamen semper multi sub vna specie communicauerunt. Potest modò Ecclesia concedere communionem sub vtraque specie.

nullum sit præceptum diuinum communicādi sub vtraque specie: sed ob vrgentissimas causas licentiam illam sub vtraque specie Eucharistiam sumendi sapienter reuocauit Ecclesia; quam tamen in multis casibus potest concedere, vt si sit periculum effusionis speciei vini consecrati ab incursu infidelium, vel si post sumptionem speciei panis Sacerdos celebrans moriatur, & nullus sit alius Sacerdos qui consumat speciem vini, & illius corruptionis periculum immineat, tunc poterit Laïcus speciem vini sumere: insuper ex priuilegio & dispensatione Ecclesiæ potest aliquis sub vtraque specie communicare, sicuti Regi Christianissimo licet ex dispensatione Clementis VI. data anno 1341. Immò Paulus III. cum Bohemis dispensauit, vt sub vtraque specie communicent, modò non adhæreant hæresi Petri Dresdensis, cuius suprà meminimus. Itemque Romano Pontifice solenniter sacra mysteria celebrante, Diaconus & Subdiaconus ipsi ministrantes sub vtraque specie communicant.

Regi Christianissimo licet sub vtraque specie communicare: licet etiā Bohemis. Diaconus & subdiaconus summo Pontifici ministrantes sub vtraque specie communicant.

§. II.

Vtrum Sacerdotes celebrantes, ac sub duplici specie communicantes, maiorem gratiam recipiant, quàm laïci sub vna tantùm specie Eucharistiam recipientes.

306. Certum supponitur ex dictis suprà, eandem ad salutem necessariam gratiam causari ab Eucharistia, siue recipiatur sub vna specie, siue sub vtraque; nam communio corporis & sanguinis Christi sub vna, vel sub duplici specie facta, habet promissionem vitæ æternæ, & totum Christum, totamque spiritualem refectionem continet. Quare difficultas est, vtrum communio sub vtraque specie maiorem gratiam ad salutem non necessariam, sed ad maiorem gloriam disponentem, & ad maius meritum operantem producat, quàm communio sub vna tantùm specie.

Eucharistia causat gratiam.

307. Dico igitur, suppositâ æquali dispositione ac deuotione in recipientibus Eucharistiam, Sacerdotem sub duplici specie communicantē non recipere plus gratiæ quàm alium non celebrantem, vel laïcum qui sub vna tantùm specie communicat. Ita D. Thomas 3. *p. q.* 80. *art.* 12. *ad* 3. *&* *opusc.* 58. *cap.* 29. & Concil. Trid. *sess.* 21. *can.* 3. declarat fatendum esse, etiam sub altera specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi: ac propterea quod ad fructum attinet, nullâ gratiâ necessariâ ad salutem eos defraudari, qui vnam speciem solam accipiunt.

Maiorem gratiam non recipit, qui sub vtraque, quàm qui sub vna specie communicat.

308. Probatur primò ex illo quod habetur *Exod.* 16. vbi de manna, mirabili cibo, huius Sacramenti mirabilis figurâ, dicitur num. 18. *Non amplius habuit, qui plus collegerat, nec qui minùs parauerat, reperit minùs.* Cùm ergo veritas respondeat figuræ in quantum possibile est, qui maiorem hostiam, vel qui duas hostias recepit, vel qui sub vtraque specie communicauit, non maiorem recepit gratiam, quàm qui minorem, vel vnicam tantùm hostiam recepit, vel qui sub vna tantùm specie, cæteris paribus, communicauit.

Eodē modo ab omnibus habebatur manna, siue à multum, siue à parum colligentibus.

309. Probatur secundò. Ex Eucharistia sub duplici specie recepta non potest oriri maior gratia, quàm ex eadem sub vna specie sumpta; nam illa exuberantia gratiæ nequit procedere à duabus speciebus, potiùs quàm ab vna; quia illæ species præcisè sumptæ, vt abstrahunt à re contentā, nullam habent vim productiuam gratiæ; neque à re contenta, quia idem Christus totus & integer æquè sumitur sub vna, ac sub duplici specie; neque à specierum significatione: idem enim quod significatur ab vtraque specie explicitè, significatur ab vna implicitè; & tantùm discrimen est in modo significandi, quod non sufficit ad causandum diuersum effectum. Licèt enim Baptismus per immersionem collatus expressiùs significet consepulturam baptizati cum Christo, quam per solam aspersionem; attamen vtrouis modo collatus, eandem semper gratiam, quâ baptizatus Christo consepelitur, producit. Similiter Matrimonium per verba contractum, licèt perfectius vinculum coniugale significet, quàm per nutus, vel per sola signa contractum; non maius aut perfectius vinculum, sed idem prorsus efficit. Ergo qui sub vtraque specie Eucharistiæ communicat, non recipit maiorem gratiam, quàm qui communicat tantùm sub vna.

Idem est Sacramentū, idem est Christus, idem est alimentum, vel sub duplici, vel sub vna specie: & ideo eadem causatur gratia.

Probatur tertiò. Gratia à Sacramento Eucharistiæ causata non solùm oritur ab eo quod ex vi verborum illius continetur, sed etiam ab eo quod per concomitantiam ibidem reperitur, aliàs à diuinitate hæc gratia non causaretur. Ergo cùm sub specie panis corpus ex vi verborum; & sanguis, immò anima Christi, & eius diuina persona, per concomitantiam necessariam realiter existant, qui Eucharistiam sub specie panis recipit, gratiam omnem, quæ à corpore, sanguine, anima, immò & diuina persona Christi causatur, recipiet, & à nulla defraudabitur. Ergo maiorem gratiam non recipit sub duplici specie communicans, quàm qui tantùm sub vna Eucharistiam sumit. Quare D. Thomas *opusc.* 58. *cap.* 29. ait, *tam vtilem ac dulcem esse sanguinis sumptionem sub specie panis ipsis laicis, quàm Sacerdotibus sub specie vini.* Christumque vt sumitur sub specie panis, confert cum botro, in quo sumuntur duo, scilicet & vua in cibum, & potus qui ex vua sumitur. 310.

Gratia causatur ab eo quod est ex vi verborū, & ab eo quod est per concomitantiam, æqualiter.

D. Thom.

Sanguis sumptus sub specie panis est idem, ac sumptus sub specie vini.

Sed contra præfata opponunt primò aduersarij: Si vna tantùm gratia causaretur à duplici specie Eucharistiæ, ita vt non esset maior in recipiente vtramque speciem, quàm in recipiente tantùm vnam; hæc gratia conferretur sumenti, vel in sumptione solius speciei panis, & tunc species vini, cùm non conferret gratiam quam significat, obicem non ponenti, non esset Sacramentum: vel in sumptione calicis, & tunc species panis ob eandem rationem non esset verum Sacramentum: vel partim in sumptione hostiæ, & partim in haustu calicis; quod nequit dici, cùm species, quæ sumpta à laïco statim ei confert gratiam, debeat etiam illam conferre Sacerdoti, statim ac ab illo sumpta est. Ergo. 311.

Instant.

Respondeo Sacerdotem sub vtraque specie communicantem totam gratiam recipere in sumptione speciei panis. Nec ex hoc sequitur, speciem vini non esse verum Sacramentum, quia ad hoc sufficit, vt possit gratiam conferre, si subiectum sit dispositum: hìc autem non est dispositum, quia totus effectus Sacramenti receptus est in receptione speciei panis. Adde quod Eucharistia est Sacramentum in consecratione materiæ consistens potiùs quàm in vsu: vnde & dum seruatur in pyxide, etsi actu gratiam non causet, est verum Sacramentum. Quare sicut laïcus, si sumptâ vnâ hostiâ immediatè recipiat aliam, nullam gratiam recipit 312.

Refelluntur.

Gratia confertur in sumptione speciei panis.

ab

ab hoc vltima, quia illam jam recepit à prima: ita communicans ſub vtraque ſpecie, gratiam accipit à prima ſpecie, panis ſcilicet, & non à ſecunda.

313. Opponunt. Secundò opponunt: Receptio Euchariſtiæ ſub ſola ſpecie panis non eſt modò maioris efficaciæ quàm fuiſſet in triduo mortis Chriſti: ſed tunc non tribuiſſet tantam gratiam, quantam contuliſſet communio ſub vtraque ſpecie, quia tunc corpus Chriſti fuiſſet ſine ſanguine, & gratiam tantùm per modum cibi præcisè ſub ſpecie panis contuliſſet. Ergo & modò hoc Sacramentum ſub vtraque ſpecie maiorem confert gratiam, quàm ſub vna.

314. Refelluntur. Reſpondeo primò negando Mai. paritas enim nulla eſt: nam ideo nunc communio ſub vna ſpecie eſt adeò efficax ac ſub vtraque, quia totus Chriſtus continetur ſub illa: at cùm in triduo mortis ſanguis Chriſti eſſet ſeparatus à corpore, non fuiſſet totus Chriſtus ſub ſpecie panis; ſanguis enim non fuiſſet per concomitantiam ſub ſpecie panis, ſicut nunc.

315. Secundò nego Min. Cùm enim gratia quæ per modum potus tribuitur, non ſit entitatiuè diſtincta ab ea quæ confertur per modum cibi, ſed vna, eademque; nam eadem gratia nutrit & refrigerat, ſedat famen ſimul & extinguit ſitim ſpiritualem; ideo etiam in triduo mortis tanta gratia collata fuiſſet ſub vna ſpecie, quanta ſub duabus communicanti. Præſertim cùm ſuppoſitum diuinum, à quo quælibet ſpecies totam ſuam habet virtutem, fuerit tunc vnitum cum corpore. Cum hoc tamen ſtat, quod tunc communio ſub vna ſpecie non fuiſſet ſignum gratiæ, vt habet rationem potus ſpiritualis; bene tamen communio ſub vtraque. Nullus ergo fructus, ſeu effectus Euchariſtiæ confertur à duplici ſpecie, qui non conferatur ab vna, niſi fortè qui ſub vtraque communicat, maiorem adhibeat præparationem, & feruentiori charitate ſuccenſus ad ſacram Menſam accedat: quo ſenſu Clemens VI. in bulla ad Regem Galliæ, quâ illi communicandi ſub vtraque ſpecie concedit facultatem, ait ſe illum hoc ſpeciali fauore proſequi, *ad maius gratiæ augmentum*; quia ſcilicet in Rege Chriſtianiſſimo maiorem diſpoſitionem ac deuotionem ſupponebat, dum ad ſacram ſub vtraque ſpecie Euchariſtiam ex ſingulari priuilegio accederet.

Gratia quæ tribuitur per modum potus, eſt eadem cum illa quæ per modum cibi datur eſt enim refectio ſpiritualis.

Quomodo maior gratia ex vtraque ſpecie habeatur.

SECTIO IV.

Vtrum liceat quotidie ſacram Euchariſtiam ſumere.

316. Sacramenta mortuorum & viuorum, qualia & quæ ſint. CElebberrima eſt Sacramentorum nouæ Legis à Theologis facta diſtributio; alia enim mortuorum, alia viuorum Sacramenta appellantur. Prima mortuis ſpiritualiter, hoc eſt peccatoribus conferuntur, & vitam illis ſpiritualem largiuntur: ſunt autem duo, nempe Baptiſmus & Pœnitentia. Secunda quæ viuorum dicuntur, ſic appellantur, quia viuentibus vitâ gratiæ, hoc eſt juſtis, conferri debent, vt in illis gratiam conſeruent, augeant, & perficiant. Sunt autem quinque, ſcilicet Confirmatio, Euchariſtia, Ordo Matrimonium, & Extrema-Vnctio; ex quibus præcipuum, ac omnium præſtantiſſimum eſt Euchariſtiæ Sacramentum, diuinum animarum noſtrarum alimentum, Chriſtum omnium gratiarum fontem & authorem realiter continens. Vnde liquet, neminem poſſe ad ſacram Euchariſtiam accedere, niſi viuat: ſicuti enim mortuis non datur cibus corporeus, ita peccatoribus vitâ ſpirituali carentibus, fructuosè Euchariſtia cibus ſpiritualis non confertur. Quod fuſiùs infrà proſequemur, dum de diſpoſitione ad hoc recipiendum Sacramentum agemus. Quæſtioni igitur in titulo propoſitæ reſpondens,

Dico primò, quod ſi Euchariſtia ſecundùm ſe conſideretur, prout eſt ſacrificium propitiatorium, & ſalutare hominibus, cibuſque ſpiritualis Fidelium, vtile eſt quotidie illam recipere. Ita Doctor Angelicus 3. *p.* q. 80. *art.* 10. 317. Ex parte Euchariſtiæ vtile eſt quotidie illam ſumere.

Probatur primò. Vtile eſt viuenti quotidie ſumere cibum, quo in vita ſeruatur, augetur ac roboratur; magnum enim illi detrimentum imminet, ſi cibo priuetur. Vnde Pſalmiſta dixit pſal. 101. 5. *Percuſſus ſum vt fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus ſum comedere panem meum.* Sed Euchariſtia eſt cibus & panis ſpiritualis, quo viuens vitâ gratiæ in vita conſeruatur, augetur & roboratur, adeo vt niſi mãducetur & ſumatur, hæc vita deficiat, vt patet Ioan. 6. 54. *Niſi manducaueritis carnem Filij hominis, &c. non habebitis vitam in vobis.* Ergo vtile eſt quotidie Euchariſtiam ſumere. 318.

Euchariſtiâ vita ſpiritualis ſeruatur, augetur, & roboratur.

Probatur ſecundò. Cibus quotidianus quotidie vtiliter ſumi poteſt, ad eius fructus quotidie percipiendos: ſed Euchariſtia eſt cibus quotidianus Chriſtianorum, vt à pluribus Interpretibus intelligitur in illis verbis orationis Dominicæ, Luc. 11. 3. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, vt videre eſt apud D. Auguſt. *lib. de bono perſeuerantiæ*, *cap.* 4. & ipſe Auguſtinus *ep.* 131. *ad Probam*, Euchariſtiam noſtram vocat *panem quotidianum.* Ergo vtiliter ſumi poteſt quotidie Euchariſtia; & ideo idem Auguſt. *ſerm.* 28. *de verbis Domini*, ait: *Iſte panis quotidianus eſt; accipe quotidie, vt quotidie tibi proſit.* 319.

D. Auguſt.

Cibus eſt quotidianus.

D. Auguſt.

Hinc Chriſtiani omnes initio naſcentis Eccleſiæ, poſt acceptam ſub linguis igneis gratiam Spiritus ſancti quotidie communicabant, vt colligitur ex illo Act. 2. 42. *Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus.* Eaque præcipua cauſa fuit tantæ ſanctitatis & perfectionis eorum. Idem facere dicuntur etiam hodie Abyſſini ſub Præſide Ioanne, Gallicè *le Petrojan*, viuentes. Hac de cauſa olim fideles Euchariſtiam domum deferebant, præcipuè tempore perſequutionis, ac eam quotidie ſumebant, vt diuino hoc alimento nutriri ac roborati ſæuientem mundum, torquentes tyrannos, inſidiantem diabolum, omniaque immania tormenta faciliùs ſuperarent, vt liquet ex D. Cypriano *lib. de ſpect. & exhort. ad Martyres.* Immò ſpeciali S. R. E. ſtatuto olim fideles quotidie communicabant: vnde ſicut refert D. Thom. *loc. cit.* Anacletus Papa, vt habetur in ſua prima epiſtola, & *de conſecr. diſt.* 1. *cap. Epiſcop.* ait: *Peracta conſecratione omnes communicent, qui noluerint Eccleſiaſticis carere liminibus: ſic enim & Apoſtoli ſtatuerunt, & ſancta Romana tenet Eccleſia.* Qui mos adhuc vigebat in eadem Romana Eccleſia tempore S. Hieronymi, vt ipſe teſtatur *ep. ad Luc.* quemque approbat Baſilius *ep. ad Cæſariam Patritiam.* Nec aliquo præcepto ceſſauit, ſed ceſſante fidei feruore, & diminuto charitatis ardore, adeo vt ipſa charitas refrigeſceret, Fabianus Papa, vt habetur *de conſecr. diſt.* 2. *cap. Etſi*, indulſit, vt ſi non frequentiùs, ſaltem ter in anno omnes communicent, ſcilicet in Paſchate, Pentecoſte, & natali Domini. Cui decreto Soter Papa adiunxit, 320.

Primi Chriſtiani quotidie communicabant.

D. Cyprian.

D. Thom.

Ex ſtatuto Eccleſiæ olim quotidie fideles communicabant.

D. Hieron.

Baſil.

Fabian. Pap.

Diminuto ardore charitatis, ter in anno jubebãtur Chriſtiani communicare.

Soter.

in

in Cœna Domini etiam esse communicandum, vt habetur *ead. dist. c. In Cœna.* Postmodùm propter iniquitatis abundantiam refrigescente multorum charitate Innocentius III. in Concilio Lateran, an. 1215. statuit, vt saltem semel in anno Fideles communicarent: quod quidem *ad duritiam cordis* videtur factum, ne aliquis tepidus aut indeuotus annum integrum absque Dominici corporis communione transigeret. Attamen nulla pluries communicandi infra annum prohibitio facta est; & ideo vt notat D. Thomas vbi suprà, *libro de Eccles. dogmatibus*, qui inter opera Augustini circumfertur, consulitur, omnibus diebus Dominicis esse communicandum. Et Concil. Trid. *sess. 22. cap. 6.* ait: *Optaret sacrosancta Synodus, vt in singulis Missis Fideles adstantes non solùm spirituali affectu, sed sacramentali etiam Eucharistiæ perceptione communicarent.*

Innoc. III.

Tandem ad duritiam cordis annua Communio in paschate præcepta fuit.

D. Thom.

321\. Dico secundò: Ex parte sumentis Eucharistiam aliquando laudabile est hoc Sacramentum quotidie recipere, & aliquando laudabile est ab illo abstinere. Ita docet S. Thomas *loc. cit.*

Ex parte sumentis laudabile est aliquando abstinere à cōmunione.

Probatur simul & explicatur hæc propositio. Communio quotidiana ex se nec mala est, nec

322\. probibita, cùm in vsu fuerit tempore nascentis Ecclesiæ apud Christianos omnes, qui ex illa quotidiana refectione non vulgarem sortiebantur sanctitatem, vt ex supradictis liquet: ergo si aliquis sit ita virtutibus exornatus, ac feruore charitatis accensus, vt cum magna deuotione ac reuerentia possit ad tantum Sacramentum accedere, seque quotidie ad hoc paratum inueniat, laudabile est quod quotidie sumat: & ideo Augustinus, vt suprà jam dictum est, cùm dixisset serm. 28. de verb. Domini, *Accipe quotidie, vt quotidie tibi prosit*; subiungit, *Sic viue, vt quotidie merearis accipere.*

Non paratus, nec dispositus debet abstinere.

D. August.

323\. Cùm autem plures sint apud Christianos seculi negotiis à feruore deuotionis distracti, mentemque terrenis rebus obrutam habeant, ita vt nec cœlestibus valeant attendere, aliique propriarum motibus vexati passionum non omnem tam animæ quàm corporis ad sacram Mensam requisitam habeant dispositionem: ideo isti laudabiliter, quamdiu huiusmodi deuotionis impedimentis tenentur, ab Eucharistiæ sumptione abstinent. Etenim vt ait D. Thomas loco citato, *non est vtile omnibus hominibus quotidie ad hoc Sacramentum accedere, sed quotiescumque se ad illud homo inuenerit praparatum.* Quare *in lib. de Ecclesiast. dogm.* inter Augustini opera, dicitur: *Quotidie Eucharistiæ communionem accipere, nec laudo, nec vitupero.*

D. Thom.

D. August.

324\. Attamen loquendo generaliter, vtilius est ac laudabilius sacram Eucharistiæ communionem frequentare, & ad illam quolibet die Dominico, & aliis Christo Domino, vel sanctissimæ eius Genitrici, aut sanctis Apostolis, seu Martyribus, ac aliis Ecclesiæ Dei illustrioribus Confessoribus sacris, juxta prudentis sapientisque Confessarij seu Directoris consilium accedere, quàm ab illa abstinere. Multa enim ex spiritualis defectu alimenti anima christiana patitur detrimenta. Sicuti enim ad vitam corpoream adeo corporeus cibus necessarius est, vt absque illo minimè conseruetur: ita ad spiritualem Christianorum vitam sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, tanquam spirituale alimentum omninò requiritur; ad hoc enim à Christo institutum est, vt notant D. Th. *3. p. q. 73. art. 1.* Vnde sicut qui omninò à cibo corporeo abstineret, non solùm debilis ac

Vtilius est Eucharistiā frequentare, & ad illam sæpe accedere, quàm ab illa abstinere.

D. Thom.

infirmus efficeretur, sed etiam omninò corpoream vitam amitteret: ita qui omninò à sacra Eucharistiæ mensa abstinet, non solùm spiritualia animæ deliquia patitur, sed etiam omninò vitâ spirituali priuatur. Qui autem rarò, & tantùm semel in anno communicat, in varias per annum incidit infirmitates, à quibus defectu alimenti non surgit.

Sanè ciborum defectus corporeorum non paruum malum in omni putatur Republica; hinc 325.
tanta ad frumenta colligenda, aliaque ad victum necessaria congreganda, apud omnes homines adhibetur cura: cibus enim ad vitam hominum absolutè necessarius est. Vnde & alimentorum penuria ac communis egestas inter flagella, quibus iram suam Deus ostendit, annumerantur, ita vt attestante Ieremia *Thren. 4. 5.* acerbior sit quæ ex ciborum defectu, quàm quæ gladio infertur mors. *Melius fuit*, inquit, *occisis gladio, quàm interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.* Quod etiam eleganti stylo prosequutus est Quintilianus declam. 12. Felix, inquit, *pestilentia, felix bellorum strages, denique omnis mors facilis, fames aspera, durissima necessitatum, deformissima malorum.* Quæ cùm ita sint, qualia erunt quæ apud Christianos in vita supernaturali, ex spiritualium defectu ciborum, ac præcipuè ex sacra ab Eucharistia abstinentia detrimenta consurgent? Præualebunt vtique infensissimi hostes illorum, & nullo negotio vacuos & inanes ac pane fortium minimè vegetatos superabunt. *Parasti*, inquit Propheta psal. 22. 6. *in conspectu meo mensam, aduersus omnes qui tribulant me.* Vbi Eucharisticam, quâ Fideles cibantur, mensam Psalmistam exprimere omnes consentiunt Interpretes. Quare si Christianorum contra omnes tribulantes robur à sacra oritur mensa, quæ simul arma præbet, & alimenta; his penitus destituentur sacra mysteria non frequentantes, ac tanquam vacui & inermes, facilè ab hostibus in primo congressu vincentur. Sed parum esset non vincere, si & victis adhuc viuere concederetur. Vita cum victoria simul amittitur, dum omninò à mensa cœlesti corporis Domini abstinetur: sicut enim juxta verbum Domini, *qui manducat hunc panem viuet in æternum*, Ioan. 6. ita qui illum respuit, omni spirituali vitâ priuatur. Etenim hoc in sacramento, vt loquitur D. Augustinus tr. 26. in Ioan. *Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat: accedat, credat, incorporetur* (hoc est, corpus Domini suscipiat) *vt viuificetur.* Qui ergo ad tantum non accedit Sacramentum, nec corpori Saluatoris sacrâ communione incorporatur, nec viuere desiderat, nec vitæ adminicula quærit.

Ciborum penuria flagellum Dei.

Quintil.

Fames morte asperior.

Vires ab Eucharistia contra omnes tribulantes.

Qui Eucharistiam respuit, omni vitâ priuatur.

Nec ex hactenus dictis laudabilem etiam vitæ 326.
secularis hominum consuetudinem, quâ feruore deuotionis sæpiùs quàm diximus, & aliquando ter in hebdommada ad sacram Synaxim accedunt, reprobare intendimus: immò eam nos approbare declaramus, dummodo debita præparatio ex parte sumentis accedat, & sapientis Confessarij, seu directoris consensus. Etenim tantæ rei nequit certa & determinata præscribi lex, sed vnusquisque juxta internum tanti cibi desiderium, & spiritualem corporis Domini famem, accedente semper directoris consilio, quod sibi melius ac conuenientius judicauerit, exequatur. Aliquando enim & accedendo, aliquando verò à sacra mensa recedendo meretur, quando &

De consilio directoris ad sacram mensam accedendum.

feruore deuotionis acceditur, & magno timore ac reuerentiâ, vt maiori cordis puritate ac humilitate posteà accedatur, abstinetur. Quod elegauter docuit D. Augustinus *ep. 118. ad Ianuar. cap. 3.* dum ait: *Faciat vnusquisque quod secundùm fidem suam piè credit esse faciendum: neuter enim eorum exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt*; dum scilicet vnus amore accedit, & alius timore recedit. Statimque rem exemplo illustrat Augustinus; dum sobdit: *Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri praeposuit, Zachaeus & ille Centurio, cùm alter eorum gaudens in domum suam susceperit Dominum; alter dixerit, Non sum dignus, vt intres sub tectum meum: ambo Saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo; ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consequuti. Valet etiam ad hanc similitudinem, quod in primo populo vnicuique Manna secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat: sic in ore cuiusque Christiani Sacramentum illud quomodo sumatur æstimandum. Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille amando non audet vllo die prætermittere. Contemptum solum non vult cibus ille, sicut manna fastidium.* Hæc Augustinus, vbi mito modo & quotidianam communionem ex diuini amoris feruore; & interdum ab illa, ex reuerentia, ac timore, abstinentiam simul approbat & commendat.

D. August.

Laudabile est amore ad Eucharistiam accedere, & timore aliquando recedere.

D. August.

Zachæus Christum in domū suam gaudens suscepit: & Centurio se tantæ gratiæ indignum dixit, ambo Saluatorem honorantes.

327. Vtrumque experta est inclyta ac Seraphica Iesu Christi sponsa sancta Virgo Senensis Catharina: vrgente enim charitatis, quâ pro Christo deflagrabat, ardore sæpiùs per multos ac continuos dies sacrâ reficiebatur Eucharistiâ: vnde sicuti in eius vita scribitur, inuenta est aliquando à die cinerum vsque ad Ascensionem Domini jeiunium perduxisse solâ Eucharistiæ communione contenta. At Dei famolo B. Raymundo Capuano eius confessario sic disponente, aliquando a sacra abstinebat mensa; quod in Sequentia, quam in eius honorem canit Ecclesia in Missa diei festi eidem Virgini sacri, à Fratribus Prædicatoribus, in quorum tertio Ordine cum habitu, quem Sorores de Pœnitentia gestant, vixerat, expressum habetur his verbis:

S. Catharina Senensis, & amore accedebat ad Eucharistiā, & timore recedebat.

Christi corpus venerandum,
Sic ducebat frequentandum
Magno desiderio:
Quod si sibi licuisset,
Omni die id sumpsisset
Pro sui remedio.

328. Vbi diuinam erga Catharinam Senensem demirari licet prouidentiam, quæ occultâ dispensatione illam aliquando ad sacram accedere Synaxim quotidie, & aliquando ab illa temperare permisit, vt quotidiano tanti Sacramenti vsu, ardentissimi amoris; & aliquali abstinentiâ, filialis timoris ac reuerentiæ meritum in illa coadunaret. Accedant ergo ad diuina mysteria, etiam quotidie, diuino amore feruentes: ab illis recedant ob reuerentiam timentes: vtrisque ita agere licet; sed vnum maneat omninò certum, ac apud omnes indubitatum, scilicet fructuosius esse Christianis ad sacram diuino amore vrgeri Eucharistiam, quàm ab illa timore ac reuerentiâ omninò abstinere.

Accedendum & interdum recedendum à sacramēto.

ELVCIDATIO IV.

De dispositionibus ad sumendam Eucharistiam, ac de eius effectibus.

VT omnia, quæ breui ac veluti conglobato stylo, in textibus præmissis attigit D. Thomas, pleniùs assequamur, postquam in præcedenti elucidatione de ipsa sumptione Eucharistiæ à nobis actum est, in ista sumentium, seu communicantium requisitam dispositionem, ac sacræ Communionis effectus debemus exponere.

SECTIO PRIMA.

Nullus, nisi à lethali culpa purgatus, ad sacram accedat Eucharistiæ communionem.

329. PRobet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, inquit Apostolus 1. *Cor.* 11. 28. Hoc est, seipsum, seu conscientiam suam rigoroso scrutetur examine; & nisi ab omni mortali peccato se immunem reperiat, ad cœlestem Eucharistiæ mensam non accedat. Quod vtique illâ particulâ, *& sic de pane illo edat, &c.* expressè innuit Apostolus, & sequentibus eius verbis, quibus ait, *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit*, euidenter declaratur. Vnde & S. Ioan. Chrysost. *hom. de prod. Iudæ*, de illis qui ad terribilem tanti Sacramenti mensam accedunt, inquit: *Nullus ibi Iudas reperiatur, nullus malignus accedat, nec insidia mente condantur: nullus fictus accedat, nullus fucato animo. Pura igitur sit mens, pura cogitatio, quia & sacrificium purum est.*

Probatus & à peccato purgatus sit qui ad Eucharistiam accedit.

330. Quæ cùm ita sint, stupendum est, Lutherum in tantam abiisse insaniam, vt dicere ausus fuerit, nullum meliùs dispositum ad hoc Sacramentum accedere, nisi qui multis mortalibus oneratur culpis. Nam in concione de digna ad Eucharistiam præparatione, quam habuit 1518. *Optima*, inquit, *dispositio est, non nisi ea, quâ pessimè es dispositus: & è contrario, tunc pessimè es dispositus, quando optimè es dispositus.* Et *lib. de captiu. Babylon. cap. de Eucharistia*, inquit: *Securè accedit quicunque peccatorum suorum vexatur sine morsu, sine titillatione.* In quem Lutheri errorem incidit etiam Caluinus *lib. 4. instit. §. 42.* vbi ait: *Meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium.*

Lutheri impietas.

A Caluino approbata.

331. Quare firmiter tenendum est contra hanc hæreticorum impietatem, Christianum ab omni culpa lethali immunem esse debere, vt fructuosè sacram recipiat Eucharistiam.

332. Patet hæc propositio ex D. Thoma *3. p. quæst. 80. art. 4. in arg. Sed contrà*, ex illo Apostoli 1. Cor. 11. *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit*; idest, condemnationem. Sed ex glossa ibidem, *Qui in crimine est, vel irreuerenter tractat, indignè manducat & bibit.* Ergo qui hoc Sacramentum accipit in peccato mortali, mortaliter peccat, & sibi damnationem acquirit.

Qui peccato mortali pollutus est, irreuerenter tractat, & indignè Eucharistiam sumit.

Probatur

333. Probatur secundò destruendo fundamentum hæreticorum. Licèt infirmis ad salutem detur medicina, juxta illud Matth. 9. *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus*; attamen quælibet medicina non competit secundùm quemlibet statum infirmitatis. Illa enim quæ jam à febre liberatis datur ad coofortationem, noceret, si adhuc febricitantibus daretur: sed Eucharistia est quædam medicina confortatiua; est enim cibus spiritualis ad nutriendam & roborandam animam: vnde *psal.* 103. 15. dicitur: *Panis cor hominis confirmet*. Quod licet ad literam de pane materiali dictum sit, tamen in sensu allegorico de sacramento Eucharistiæ, in quo panem viuum, nempe Christum sumimus, à grauioribus Expositoribus intelligitur. Ergo non debet dari nisi liberatis à spirituali febre peccati, aliàs si ab infirmis actuali peccato subditis recipiatur, non parum eis nocebit.

Alimentum ægrotis nocet, eorumque auget infirmitaté.

334. Neque obstat quod Sacramentum Baptismi & Pœnitentiæ dantur ad tollendam febrem peccati; quia hæc duo Sacramenta, quæ *mortuorum*, hoc est peccatorum appellantur, sunt veluti quædam medicinæ purgatiuæ, ad animam à peccato originali & actuali mandandam institutæ: sacra autem Eucharistia, quæ inter *viuorum*, seu justorum Sacramenta recensetur, ad spiritualem nutritionem, robur & augmentum animæ instituta est.

Baptismus & pœnitentia sunt peccatorum remedia.

335. Deinde suaderi potest propositionis nostræ veritas ratione D. Thomæ *loc. cit.* hoc modo. Quicumque sacram suscipiens Eucharistiam, falsitatem in illo Sacramento committit, incurrit sacrilegium tanquam sacramenti violator, ac mortaliter peccat. In omni enim Sacramento res Sacramenti ab ipso Sacramento significata debet repetiri: sed qui in peccato mortali existens sacram suscipit Communionem, committit falsitatem in Eucharistia, quia ex hoc quod hoc sumit Sacramentum, significat se esse Christo, & membris eius vnitum; quod tamen est falsum, hæc enim vnio nequit fieri nisi per fidem formatam charitate, quam nullus habet cum peccato mortali. Ergo communicans in mortali peccato existens sacrilegus est, & peccat mortaliter; maximè cùm effectui huius Sacramenti obicem ponat.

Qui in peccato mortali cómunicat, falsitatem committit.

336. Hinc apud Sanctos Patres commendatur interna ac spiritualis animæ sanitas, & saltem à lethalibus culpis munditia, vt possit quis corpus Domini cum fructu in hoc Sacramento manducare. Vnde D. Ambros. *lib.* 6. *in Luc. cap.* 9. inquit: *Nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit antè sanatus, &c.* vbique ergo in hoc mysterio hic ordo seruatur, vt priùs per remissionem peccatorum vulneribus medicina tribuatur, posteà alimonia mensæ cœlestis exuberet. Et D. August. tract. 26. in Ioan. *Innocentiam*, inquit, *ad altare apportate: peccata, etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera, deponite.* Et D. Basilius *lib.* 2. *de Baptismo*, idem docet, dum ait: *Mundemus nos ab omni inquinamento, atque ita ad Sancta accedamus, vt judicium eorum qui Dominum occiderunt, effugiamus; propterea quod quisquis ederit panem, & biberit poculum Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini.*

D. Ambros.

Id docent sancti Patres.

D. August.

D. Basil.

337. Quaptopter apud priscos Christianæ Religionis professores, instante sacræ Communionis tempore, à mensa Domini arcebantur peccatores adhuc culparum suarum vinculis irretiti, solenni & altâ Diaconi voce apud Græcos inclamantis, ἅγια ἁγίοις; hoc est, *sancta sanctis*, vt refert D. Ioan. Chrysost. *hom.* 5. *in* 1. *ep. ad Timoth.* vbi de illis verbis loquens ait: *Sancta sanctis. Nam vox illa in nostras aures incurrens, tanquam manus alios quidem expellit & ejicit, alios autem introducit & sistit.* Et infrà subdit: *Stat ergo nunc qui est apud nos præco, non vnumquemque capite tenens & adducens, sed omnes simul interno capite detinens; non alios ipsis adhibens accusatores, sed ipsos sibi ipsis. Non enim dicit: Num quis eum accusat? Sed quid? Num quis seipsum accusat? Nam quando dicit: Sancta sanctis, hoc dicit: Si quis non est sanctus, non accedat. Non solùm inquit, à peccatis purus, sed etiam sanctus: sanctum enim non facit solùm liberatio à peccatis, sed etiam præsentia spiritus, & bonorum operum copia. Non solùm inquit, volo vos à cœno esse liberatos, sed albos esse, & speciosos. Nam si Rex Babylonicus juuenes eligens ex captiuitate, elegit pulchros specie & vultu decoros, multò magis eos qui astant mensæ regiæ, pulchros esse oportet specie animæ, mundum habentes aureum, mundum vestimentum, regales calceos, &c.* Hactenus Chrysostomus stylo aureo puritatem conscientiæ, immò & ornatum aureum in Christianis ad sacram Synaxim accedentibus omninò requisitum prosequutus est. Ex quibus liquet, nusquam apud cordatos, piosque viros, Lutheranam & Caluinianam impietatem, quâ peccatores sordidos, & culparum maculis pollutos ad mensam Domini impellunt, locum habuisse.

R.P.Car.Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

Communionis tempore clamabat Diaconus Sácta sáctis. D. Chrysost.

Sanctus non solùm à peccatis sit immunis, sed etiam bonis operibus exornatus.

Quamuis autem peccatores corpus Domini sub propria specie tangentes, nec repulsam passi sint, nec peccauerint, sed potiùs sint suorum delictorum veniam consequuti, vt de muliere peccatrice legitur *Luc.* 7. & *Matth.* 14. dicitur, *Quicumque tetigerunt fimbriam vestimenti eius, salui facti sunt*; tamen non patitur Saluator in Eucharistiæ Sacramento sub specie panis, & per modum cibi à peccatoribus vel tangi, vel manducari; quia dum in propria ac visibili specie cum hominibus conuersabatur, non exhibebat se tangendum hominibus in signum spiritualis vnionis ad ipsum, sicut exhibetur sumendus in hoc Sacramento; & ideo peccatores tunc non incurrebant crimen falsitatis circa diuina, sicut peccatores sumentes hoc Sacramentum. Adde quod tunc Christus gerebat adhuc similitudinem carnis peccati, & ideo se peccatoribus tangendum exhibebat: sed remotâ similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit à muliere, quæ defectum fidei circa ipsum patiebatur, secundùm illud Ioan. 20. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, scilicet *in corde tuo*, vt S. Augustinus exponit *tract.* 121. *in Ioan.* Et ideo qui criminibus obuoluti fidei formatæ defectum patiuntur circa Christum, à contactu, seu communione huius Sacramenti repelluntur. 338.

Peccatores cum fructu corpus Christi in propria specie tetigerunt: at non possunt sine crimine Eucharistiam sumere quádiu peccato subiacent, & quare.

D. August.

Constat ergo, solam fidem informem absque charitate sufficientem non esse dispositionem ad tantum recipiendum Sacramentum. Quod etiam definitum fuit in Concilio Trid. *sess.* 13. *can.* 11. his verbis: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit.* Vnde falsum est, vt volunt Nouatores, Apostolum 1. *Cor.* 11. 339.

Fides informis non sufficit ad communionem. Conc. Trid.

dum inquit, *probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*, loqui tantùm de probatione fidei, quâ homo seipsum examinet, an credat: sed loquebatur de probatione conscientiæ peccatorum, de quibus ibi Apostolus reprehendit Corinthios à versu 20. vsque ad 33. Nonnulli etenim ditiores Ecclesiam prophanabant, sumptuosam cœnam, quam post sacrorum communionem mysteriorum sumerent, inducentes: Christi corpus iniuriâ afficiebant, dum cum illo miscerent alios cibos: alios fideles offendebant, & spretis pauperibus, quos esurientes relinquebant, ipsi crapulæ vacabant & ebrietati.

Probanda conscientia ante communionem.

340. Neque obstat quod Christus, dum sanguinem suum hoc in Sacramento hominibus contulit, expressit, illum esse fundendum *in remissionem peccatorum*. Nam licèt verbum hoc adimpletum sit, & sanguis Domini in remissionem peccatorum effusus, quod per Eucharistiam mortis Christi memoriale repræsentatur; tamen non dixit Dominus eundem sanguinem esse bibendum *in remissionem peccatorum*. Idem enim Saluatoris sanguis secundùm diuersa Sacramenta, quæ tanquam vasa quædam gratiam nobis effundunt, varios in hominibus producit effectus juxta variam cuiuscumque Sacramenti rationem. Nam in Baptismo, qui est Sacramentum regenerationis, remissionem peccatorum hic sanguis operatur per modum lauacri, non solùm abluentis maculas hominis, sed hominem renouantis. In Pœnitentia, tanquam in Sacramento reconciliationis idem sanguis per modum medicinæ, seu pharmaci applicatur ad peccatorum actualium vulnera curanda: at in Eucharistia, quæ per modum cibi à Christo instituta est, idem sanguis applicatur per modum alimenti, ad reficiendum, nutriendum, immò & præseruandum à morbis; non autem ad sanandum: non quòd hoc Sacramentum non habeat virtutem ad delenda peccata mortalia; ex hoc enim quod gratiam conferat, eo ipso omnia quæ cum gratia pugnant, potest expellere, & aliquando id facit, dum scilicet aliquis se existimat sine peccato, adhibitâ omni diligentiâ ad suam scrutandam conscientiam, & sic ad hoc Sacramentum accedit: sed quia ex propria ratione Sacramenti non ordinatur ad tollenda lethalia, sed tantùm ad vitam spiritualem conseruandam: cibus enim est, non lauacrum, sicut Baptismus; nec pharmacum, sicut Pœnitentia.

Fusus est sanguis Christi in remissionem peccatorum, sed non bibitur in remissionem peccatorum, sed in refectionem animarum justarū.

Eucharistia per se non ordinatur ad lethalium remissionem.

341. Potest autem optimè cibus iste venialia peccata remittere; hæc enim tantùm minuunt, & non extingunt ardorem charitatis; debilitant animam, non occidunt. Cùm ergo cibus vires restituat, vigorem & lætitiam afferat; hæc omnia suscipienti præstabit Eucharistia, ac consequenter venialibus infirmatus, ad sacram Synaxim potest accedere, non autem mortalibus fœdatus: debilibus etenim hominibus alimenta subministrantur, non mortuis. Vnde & D. Ambrosius *lib. 5. de Sacram. cap. 4.* Sacramentum hoc *panem quotidianum* appellat, *quia contra peccata venialia est medicina*.

Venialia delet.

Sectio II.

Lethali culpâ pollutus nonnisi præmissâ Sacramentali confessione ad sacram communionem accedat.

NVlli, nisi viuenti vitâ supernaturali, ac spirituali per fidem formatam charitate, ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum accedere licet, vt ex dictis sectione præcedenti satis liquet: at superest difficultas, an qui se cum conscientia lethalis culpæ cognoscit, & sacram cupit recipere Eucharistiam, teneatur priùs peccata sua sacramentaliter confiteri, & de eis absolutionem obtinere; an verò illi sufficiat contritionis actus, quo de peccato commisso doleat; & sic contritus absque Sacramento Pœnitentiæ valeat licitè, & fructuosè sacrum Domini corpus manducare. Pro cuius resolutione 342.

343. Dicendum est primò, quod ille qui lethali culpâ pollutus est, & sacrum Domini corpus recipere cupit, si habeat copiam Confessarij, sacramentalem tenetur præmittere peccatorum suorum confessionem, ac de eis absolutionem obtinere: nec sufficit illi habere contritionem, seu conari ad illam.

Mortali labe pollutus, priùs confiteatur, quam cõmunicet.

344. Ita sancitum fuit, seu potiùs sanctionis diuinæ de hac re declaratio facta fuit in Concilio Trident. *sess. 13. cap. 7.* vbi dicitur: *Communicare volenti reuocandum est in memoriam eius* (Apostoli) *præceptum, Probet seipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, vt nullus sibi conscius mortalis peccati, quamtumuis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad Eucharistiam accedere debeat. Quod à Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare*, hæc sancta Synodus perpetuò obseruandum esse decreuit, modò non desit illis copia Confessoris. Quod si necessitate vrgente, Sacerdos absque præuia confessione celebrauerit, quamprimùm confiteatur. Et *can. 11.* ei qui contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publicè disputando defendere præsumpserit, pœna excommunicationis imponitur.

Concil. Trid.

Peccator, etsi sibi videatur contritus, si sit copia Confessoris, tenetur confiteri ante Communionem.

345. Dixi autem, sanctionis seu ordinationis diuinæ de confessione præmittenda ante communionem ei qui lethalis culpæ reus est, declarationem factam fuisse à Concilio Tridentino, quia præceptum istud non tantùm est ecclesiasticum, sed diuinum Pauli Apostoli ore & calamo promulgatum. Etenim ea quæ Apostolus Corinthios docuit 1. *Cor.* 11. à Domino accepit, vel per specialem reuelationem, vel per raptum in tertium cœlum. Vnde ait: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*. Sed in illo capite 11. multa tradit de sacra Communione, & inter alia præceptum de probatione vniuscuiusque, antequam panem Eucharisticum manducet. His verbis, *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*. Hæc autem probatio juxta Concilij Trid. locum citatum est confessio sacramentalis necessariò sacræ communioni præmittenda ab homine culpæ mortalis reo. Ergo tale præceptum diuinum est. Quamobrem Concilium ait, se Ecclesiæ consuetudinem declarare, non verò illam legem condere.

Et hoc ex præcepto diuino Apostoli ore promulgato.

Accedit quod secundùm D. Augustinum *lib. 3. de Baptismo, cap. 24.* indicium juris diuini est, 346.
quando

D. August.

Perpetua rei ab Ecclesia obseruantia, illam esse de jure diuino indicat. Concil. Nic. Ancyr. D. August.

quando in Ecclesia perpetuò aliquid seruatum est, cuius nescitur initium; sed confessio sacramentalis semper in vsu fuit in Ecclesia à peccatoribus ante accessum ad sacram Synaxim, vt patet ex Concil. Niceno, *cap.* 11. & 12. Ancyrano *can.* 4. & Trid. *loc. cit.* necnon ex SS.PP. nam Author de salutar. documentis apud August. *c.* 33. ait: *Quando illud* (corpus Domini) *accipere debemus, antea ad confessionem & pœnitentiam accedere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia, si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionem & veram pœnitentiam abluere.* Sed expressiùs totam rem confirmat Richardus à S. Victore *de potest. legandi cap.* 21. vbi ait: *Audacter dico, si ante Sacerdotis absolutionem ad communionem corporis & sanguinis Domini accesserit, judicium sibi procul dubio manducat, & bibit, etsi eum peccasse jam multùm pœniteat, & vehementer doleat & ingemiscat.*

Rich. Victor.

347. Aptissimè autem præceptum illud mortalia sacramentaliter confitendi ante accessum ad sacram Synaxim Christianis omnibus impositum est, vt scilicet purissimum Christi Domini corpus corde puro, & conscientiâ mundâ recipiatur, & viuenti jam animæ vberiorem vitam & gratiam largiatur. Quomodo enim corpus illud, quod à Virgine intemerata traxit Dominus, quod Dei verbo hypostaticè cum anima sociatum est nexu prorsus indissolubili, quod carnis integritate semper effloruit, & totius Ecclesiæ sanctitudinis pretiosum extat vas, & organum admirandum, à peccatorum sordibus polluto, morum obscœnitate sordido, & flagitiorum spurcitiâ contaminato susciperetur? Nonne horrendum committeretur sacrilegium? Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? *Aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial?* inquit Apostolus, 2. *Cor.* 6. 14. & 15. Sicut enim contraria mutuò se expellunt, nec possunt simul cohærere; quomodo Christus qui nostra justitia est, lux vera, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, vt dicitur Ioan. 1. & dæmonum generalissimus debellator, societatem iniet, immò in corde & corpore habitabit sceleratu hominis, injustitiâ, impietate, aliisque peccatorum tenebris obuoluti, ac propriæ iniquitatis vinculis colligati, ac ad dæmonis voluntatem captiui? Omninò sanè dissonantium adeo rerum vnio est impossibilis. Qui ergo in miserando criminis statu per Eucharistiæ Sacramentum corpus suscipit Christi, cum Christo propterea non vnitur, nec admirabiles tanti Sacramenti capit effectus; sed noui criminis reus, æternas temeritatis, immò & crudelitatis suæ dabit pœnas.

Notabile est hoc præceptum.

Purissimum corpus Christi è puro homine recipiendum.

348. Crudelem voco qui corpus Domini manducat indignè; audet enim Christum viuentem, & omnis immortalitatis authorem, mortuæ animæ quodammodò copulare. Sæuissimi illius olim tyranni, qui putrida hominum mortuorum jungebat corpora viuis, inhumane facinus totus adhuc detestatur orbis. Sed illum vincunt propriâ ferocitate tyrannum, qui cum lethalis criminis conscientia ad sacram Synaxim accedunt: jungunt enim Dei hominis viuum ac sanctissimum corpus, mortuæ & sordidæ animæ, polluti ac fœtidi corporis habitatrici & incolæ, sed planè dissimili successu; Mezentius etenim viuos cadaueribus vniens, longâ occidebat morte, vt cecinit Virgilius 8. *Æneidos:*

Crudelitas in peccato mortali cõmunicantiũ.

Mezentij crudelitas.

Mortua quin etiam jungebat corpora viuis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora.
Tormenti genus, & sanie, taboque fluentes
Complexu in misero longâ sic morte necabat.

Qui autem temerario ac sacrilego ausu mortuæ animæ viuum sacra communione Christi Domini jungit corpus, nullum viuenti Christo infert nocumentum, sed sibi nouam ac longam parat occisionem, & in æternas mortuam animam condemnat ærumnas. Etenim judicium sibi, hoc est condemnationem, manducat & bibit.

Vt ergo mensæ cœlestis vberes fructus percipiat, omnem culpam Sacramentali euomat confessione, & sacerdotali absolutione sanatus, noua accedat creatura, quicumque cibum accipit Christi. Hoc modo Saluatoris oraculum, quo *Matt.* 10. 16. inquit, *Estote prudentes sicut serpentes*, in se adimplebit. Serpentis quippe in hoc potissimùm elucet prudentia, quod è pellucido minimè bibat fonte, nisi priùs totum quod torget, in latibulo effundat venenum, ne scilicet frigidum potum frigido infundens veneno, exemplò crepet ipse, ac moriatur, mortemque potiùs quàm aquam è fonte hauriat. Quod referunt Sancti Patres Ambrosius, & Epiphanius, illudque optimè rei præsenti attribuunt. Nam Ambrosius *serm. in fer. post* 1. *Dom. Quadragesimæ*, ait: *Serpens cùm venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra fontem euomit venenum suum, & postea bibit.* Ita & nos, quando ad altare Domini communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum; hoc est, iracundiam, odium, inuidiam, falsitatem, &c. & sic ad altare Domini corpore & sanguine eius satiemur. Epiphanius autem hæresi 37. *Habet*, inquit, *hanc prudentiam serpens, velut natura rerum docti tradunt. Quando enim siti pressus à latibulo procedit ad aquam, vt bibat, non simul accipit secum venenum, sed in latibulo relinquit, & sic progressus potum aquarum sumit.* Proinde & ipsi hoc imitemur, vt quando ad sanctam Dei Ecclesiam, aut ad preces, aut ad mysteria (idest ad sacram Eucharistiam) venerimus, malitiam, aut voluptatem, aut inimicitiam in cogitationibus nostris nobiscum non feramus.

349. Ad fructuosè communicandum prudentia serpentis imitanda.

D. Epiphan. D. Ambros.

Adductum ex Matth. 10. 16. Christi verbum spreuerat infelix ille discipulus, qui vt simul propriæ auaritiæ, & Iudæorum seruiret inuidiæ, magistrum optimum prodidit. Hic tantæ perfidiæ reus, & maiori quàm serpens veneno turgidus, ad omnium spiritualium charismatum fontem imprudens accedere non est veritus, & malignum in se retinens virus, è manu Domini sacratissimum eius in Eucharistia corpus accepit, & manducauit. Sed quid funestum ex tanto scelere sacrilego discipulo non debebatur? Serpentis sors ei obtigit; & quia belluâ illâ stupidior ac imprudentior, veneno plenus ad limpidissimum fontem accessit, mortem hausit, non solùm animæ, sed etiam carnis: nam spirituali agente gratiarum fonte in perfidi hominis virus, *suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius*, vt legitur *Act.* 1. 18. Vnde S. Cardinalis Petrus Damiani libello gratissimo, *cap.* 6. de hoc loquens proditore, ait: *Quod erat causa salutis, illi* (Iudæ) *factum est materia condemnationis, quia instrumentum pacis non pacatus accepit.* Et infrà: *Indigno eadem res facta est occasio mortis, quæ bonis procurata est ad remedium salutis.* Hæc ille. Sumant igitur ab infelice Iuda peccatores exemplum: ex eius dementia sapiant, & illius fiant imprudentiâ prudentiores.

350.

Iudas in proprium perniciem indignè suscepit Eucharistiam.

Et ideo crepuit medius

dentiores. Omne internum animæ virus integrâ ac perfectâ culparum euomant confessione, priusquàm ad purissimum diuinorum mysteriorum fontem accedant, vt à quo proditor æterni occasionem sumpsit interitus, interminabilem ac gloriosam suscipiant vitam.

SECTIO III.

De dispositionibus corporis ad sacram Eucharistiæ communionem.

351. QVamvis adorandum optimi Saluatoris corpus, quod in Eucharistia recipimus, alimentum spirituale, & nostrarum refectio sit animarum; attamen corporeis panis speciebus inuoluitur, & cum hac re sensibili admirabile constituens Sacramentum, ore corporis verè recipitur & manducatur, binos simul effectus producens, alium quidem in carne, quæ speciebus panis alitur & sustentatur; alterum in anima, quæ Domini corpore reficitur, & impinguatur.

Corpus Christi in Eucharistia à fideli ore corporis recipitur.

352. Cùm enim non solâ animâ, nec solo corpore, sed vtroque coniuncto & vnito constet homo, & pro statu mortalis ac præsentis vitæ, quidquid in anima recipitur, priùs vel in corpore recipiatur, vel per corpus ad illam transeat, vnde Aristoteles omnem nostram cognitionem ortum habere à sensibus asseuerauit, docuitque nihil esse in intellectu, quin priùs fuerit in sensu: ideò qui Sacramentis totum hominem sanat, ea in corpore recipere voluit ad illius animam sanctificandam. Quod notauit Tertullianus *lib. de resur. carnis*, *cap.* 8. vbi: *Caro*, inquit, *abluitur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima consecretur. Caro Christi corpore & sanguine vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Non ergo sola hominis anima ornari debet, sed etiam eius corpus disponendum est ante sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti perceptionem: illa quidem omni lethalis culpæ labe, sacramentali confessione purgari debet vt vita spirituali viuens, panem vitæ fructuosè valeat recipere: istud autem duplici dispositione præparari.

Omnia Sacramenta in corpore nostro recipiũtur, vt in animabus nostris producant effectus.

353. Corpus igitur Christiani hominis ad sacram Synaxim accedentis debet esse ieiunum ieiunio naturali, ita vt nullum omninò cibum, vel potum sumat ante sanctissimum Christi Domini corpus: quod quidem semper in Ecclesia ab Apostolorum tempore obseruatum fuit; hæcque adeo laudabilis Ecclesiæ consuetudo confirmata est in Concilio Carthaginensi III. *can.* 29. Tolet. VII. *can.* 2. & in VI. Synodo Trullana, *can.* 27. & tandem in Concil. Constantiensi *sess.* 13. illamque Sancti Patres laudant passim, & approbant.

Ieiunus debet esse homo, vt communicet.

Conc. Carth. Tolet. Trullan. Constans.

354. Conueniens autem, & maximè congruum est, quod homo omninò ieiunus ad tantum accedat Sacramentum, triplici ratione, ex D. Thoma 3. *p. quæst.* 80. *art.* 8. Primò quidem ad reuerentiam corporis Domini, vt scilicet intret in os & stomachum hominis nondum cibo vel potu infectum: quod docet Augustinus *ep.* 118. & refertur *de consecr. dist.* 2. *can. Liquidò*, his verbis: *Placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti priùs in os Christiani Dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi.* Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur; ideo enim speciali prouidentiâ corpus Domini è cruce depositum sepultum fuit *in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus erat*, vt habetur *Ioan.* 19. 41. vt ostenderetur, carnem purissimam purissimi Redemptoris, non nisi in purissimo loco quiescere, ac consequenter, vt Christiani corpora sua puritate ac ieiunio ad Sacramentum corporis Christi recipiendum disponerent, & tanquam primus & excellentissimus cibus, ante omnem alium cibum illorum ora sacra Eucharistia occuparet.

D. Thom.

D. August.

Corpus Christi in monumento nouo sepultum. & quare.

355. Secundò propter significationem, vt scilicet significetur, quod Christus (qui est res huius Sacramenti,) & eius charitas debent primùm fundari in cordibus nostris, secundùm illud Matth. 6. *Quærite primùm regnum Dei.* Et tandem propter periculum vomitus & ebrietatis, quæ potuissent contingere, si homines sumpto materiali cibo & potu ad sacram mensam accessissent. Vnde Apostolus 1. *Cor.* 11. modestiam docens quâ Corinthij ad sacram Synaxim venire debebant, aliquos ex ebrietate arguit, dicens: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

Christus primum locum teneat in cordibus nostris.

356. Dum autem dicimus Sacramentum hoc ante omnem alium cibum intrare debere, hoc non intelligimus respectu totius temporis, sed tantùm respectu eiusdem diei, qui incipit à media nocte secundùm vsum Romanæ Ecclesiæ; ita vt si quis post mediam noctem per modum cibi vel potus aliquid sumpserit, non possit eadem die hoc sumere sacramentum: potest autem, si ante mediam noctem. Nec refert vtrum post cibum, vel potum assumptum dormierit, vel etiam digestus sit, quantùm ad rationem præcepti: refert autem quantùm ad perturbationem mentis, quam patiuntur homines propter insomnietatem, vel indigestionem. Ex quibus si mens multùm perturbetur, ad sumptionem tanti Sacramenti homo ineptus redditur.

A media nocte diei in qua communicamus, incipiat ieiunium.

357. Licet tamen aliquando non ieiunis Eucharistiam sumere, vt infirmis in periculo mortis constitutis sacra Eucharistia per modum viatici etiam post cibum ministratur. Similiter si Sacerdos consecratâ alterâ specie Eucharistiæ, recordetur se non esse ieiunum, tenetur aliam speciem consecrare, & sumere, ad sacramentum perficiendum & sacrificium complendum. Insuper si Sacerdos sumpto calice videat non esse vinum id quod sumpsit, tenetur vinum consecrare & sumere. Item si post inchoatum sacrificium moriatur Sacerdos, vel infirmetur, & nullus Sacerdos ieiunus inueniatur, debet Sacerdos etiam non ieiunus perficere sacrificium. Quod etiam potest in aliis casibus in rubrica Missalis Romani expressis.

Infirmis in periculo mortis, etsi non ieiunis datur Eucharistia.

358. Cùm autem præceptum sumendi Eucharistiam in ieiunio naturali sit positiuum & Ecclesiasticum, optimè potest Summus Pontifex cum aliquo dispensare, vt non ieiunus celebret, vel communicet: sicut de facto singulis annis dispensat cum S. R. E. Cardinali celebrante in Vigilia Natalis Domini circa horam decimam pomeridianam. Dispensauit etiam, vt testatur Famianus Strada *lib.* 1. *de bello Belgico*, cum Carolo Quinto Augusto, vt non ieiunus ad sacram posset accedere Communionem.

Rom. Pontifex dispensat vt quis non ieiunus cõmunicet, vel celebret.

Carolus V. Imper. ex dispensatione non ieiunus communicabat.

359. Secunda corporis dispositio ad fructuosè communicandum, ex decentia & congruitate est, quod homo non sit pollutus intra illum diem. Quod intelligendum est de pollutione nocturna absque peccato mortali; illa enim quæ à turpibus cogitationibus & consensu prouenit, abstinentiam à Communione indicit: vnde D. Gregorius in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum, dicit,

Puritas corporis ad cõmunionem requisita.

D. Gregor.

cessandum

cessandum esse à communione, quando ex turpibus cogitationibus prouenit. Pollutio autem nocturna non ex necessitate, sed ex quadam congruitate impedit sacræ Eucharistiæ receptionem, scilicet propter fœditatem & immunditiam corporalem, & propter mentis distractionem, vt docet S. Thomas *loc. cit. art. 7.*

360. Similiter eadem congruitate & decentiâ propter easdem duas rationes actus coniugalis impedit eadem die Sacramenti corporis Domini receptionem. Vode D. Hieronymus super Matth. & refertur 33. *quæst.* 4. cap. Sciatis: *Si panes* (inquit) *propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi non poterant; quantò magis ille panis, qui de cœlo descendit, non potest ab his qui coniugalibus paulò antè hæserit complexibus, violari atque contingi? Non quòd nuptias condemnemus, sed quòd eo tempore, quo carnes Agni manducaturi sumus, vacare à carnalibus operibus debemus.* Sed in his omnibus, quæ non ex necessitate, sed ea decentia communionem impediunt, sapientis confessarij arbitrio standum est, an expediat illo die ad sacrum mensam accedere, vel ab illa abstinere: nisi necessitas magna vrgeat, vel sit dies festus, vel consuetudo Collegij, seu Conuentus, vt omnes quotidie celebrent; vel nisi Sacerdos ad victum stipendio Missæ indigeat, melius est abstinere, quàm communicare vel celebrare illâ die. At si omninò vel celebrare, vel communicare oportet, priùs confiteatur ille, quàm Eucharistiam recipiat, ac oratione, contritione, & aliis bonis operibus animam ad tantum conuiuium præparet.

D. Hieron. docet abstinere ab actu coniugali die communionis.

Sectio IV.

Vtrum ille qui cum peccato mortali, & absque debita dispositione sacram Eucharistiam recipit, recipiat ibi verum corpus Christi sacramentaliter.

361. AD euidentiam huius difficultatis præmittendum est primò, in Eucharistia tria necessariò esse consideranda. Vnum quod Sacramentum, seu signum est, & non res: alterum, quod simul res est, & Sacramentum, seu signum: & tandem tertium, quod res est, & non Sacramentum, seu signum. Sacramentum & non res, est panis ac vini species, formaque visibilis; quæ duo significant, nempe corpus & sanguinem Christi, verum animæ cibum ac potum latentem in Eucharistia: & vnitatem corporis Ecclesiastici, quod ea pluribus Fidelibus coalescit, sicut panis ex multis granis vnus, & ex multis racemis idem confluit vinum.

Tria in Eucharistia cõsideranda.

Sacramentũ & non res, est panis ac vini species.

362. Sacramentum autem & res, est caro propria, & sanguis Christi. Res est, quia est idemmet corpus, quod natum, mortuum, ac rediuiuum dextris Dei assidet. Signum est, seu Sacramentum, quia corpus Christi mysticum, nempe Ecclesiam in cœlis triumphantem significat: sicut enim ipsum corpus Christi verum ex multis mẽbris purissimis & immaculatis constat, ita mysticum Ecclesiæ gloriosæ corpus ex multis fidelibus à criminum sorde liberis consistit. Denique res (tamen sub speciebus non contenta,) & non Sacramentum, seu signum est corpus Christi mysticum, quod est societas Sanctorum, & complectitur omnes prædestinatos, vocatos, iustificatos, & glorificatos.

Sacramentũ & res, est corpus & sanguis Christi.

Res, & non Sacramentũ, est corpus Christi mysticum, quod est societas Sanctorum.

363. Secundò præmittendum est, corpus Christi in Eucharistia duobus modis posse manducari, scilicet sacramentaliter, & spiritualiter. Tunc sacramentaliter comeditur, quando suscipitur Sacramentum Eucharistiæ, in quo sub speciebus panis corpus Domini realiter, sed tamen indiuisibiliter ac impassibiliter continetur. Spiritualiter autem tunc manducatur, quando à iustis & piis mirabiles huius Sacramenti effectus suscipiuntur, dum scilicet cum debita dispositione Sacramentum hoc suscipiunt. Ea hoc autem duplici modo manducandi corpus Christi, tertius alius oritur, nempe quo tantùm spiritualiter manducatur. Vnde & Concilium Trident. *sess.* 13. *cap.* 8. docet triplici modo sanctum hoc Sacramentum accipi. Alij enim id sumunt tantùm sacramentaliter, vt peccatores; alij spiritualiter dumtaxat, illi scilicet, qui voto propositum illum cœlestem panem edentes, fide viuâ, quæ per dilectionem operatur, fructum eius & vtilitatem sentiunt; & alij sacramentaliter simul, & spiritualiter, illi nimirum qui in se priùs probant, ac purgant, cum feruore charitatis & deuotionis panem manducant Angelorum. Quibus prælibatis,

Duobus modis in Eucharistia corpus Christi mãducatur, sacramẽtaliter, & spiritualiter.

Tertius modus additur, quo spiritualiter, & non Sacramentaliter manducatur.

Dicendum est, fidelem peccatorem imparatum & indispositum, miniméque probatum, ad sacram Synaxim accedentem verè & realiter manducare corpus Christi sacramentaliter; quamvis illud non manducet spiritualiter, hoc est fructus & effectus spirituales sacræ Communionis non recipiat. 364.

Peccator recipit corpus Christi sacramentaliter, non verò spiritualiter.

Huius autem veritas propositionis satis constat ea dictis suprà *lib. 2. eluc. de spec. & rebus Euch. sect.* 3. vbi probauimus, Eucharistiæ Sacramentum rem esse permanentem, & in consecratione potiùs quàm in vsu materiæ consistere; ac tandiu manere corpus Christi sub speciebus panis consecratis, quamdiu maneret substantia panis, si adesset, hoc est quamdiu incorruptæ manent prædictæ species. Cùm ergo semel prolatis cum debita intentione à Sacerdote verbis consecrationis, v. g. panis, verè & realiter sub speciebus panis fit corpus Christi ea vera conuersione, seu transubstantiatione substantiæ panis in ipsum independenter à fide suscipientis hoc Sacramentum; euidens est, quod licèt ille qui hoc Sacramentum recipit, non sit probatus, nec purgatus, nec benè dispositus, verè tamẽ recipit corpus Domini sacramentaliter, quod tandiu in ore vel stomacho illius peccatoris reperitur, quamdiu hostia recepta incorrupta, & indigesta remanet. 365.

Corpus Christi est permanenter in Eucharistia, quamdiu species manent.

Quod equidem tum ex sacris Paginis, tum etiam ex dictis Sanctotum Patrum apertè constat. Primò autem ex Scriptura patet, ea Apostolo 1. *Cor.* 11. vbi postquam dixit 28. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*; statim ait 29. *Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini*; hoc est, vt exponit S. Thomas ibidem, non discernens corpus Domini ab aliis cibis, idest cum tanta negligentia ad corpus Domini, sine fide formata, ac feruore deuotionis accedens, ac si ad communem, ac ordinarium cibum manducandum accederet: & ideò ad suum judicium, hoc est ad suam condemnationem illud manducat: quæ Apostoli verba nequaquam vera essent, nisi qui manducat hoc Sacramentum indignè, hoc est lethali culpâ pollutus, verè manducaret corpus Christi Sacramentaliter. 366.

Corpus Christi non manducaretur indignè, nisi reuerà à peccatoribus reciperetur. S. Thom.

Deinde liquet ex SS. PP. ac præcipuè ex S. 367.

Augustino,

D. August.

Id docent SS. Patres.

Augustino, qui *tract. 26. in Ioan.* de hoc Sacramento loquens, ait: *Multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: vnde dicit Apostolus, iudicium sibi manducat & bibit. Nonne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? Et tamen accepit. Et cùm accepit, in eum inimicus intrauit; non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit.* Vnde & *tract. 62. in Ioan.* & *in psal. 10.* idem Augustinus docet, Iudam verè corpus Domini in Eucharistia accepisse sacramentaliter cum aliis discipulis, quamvis non sumpserit spiritualiter. Et ideo D. Chrysost. *hom. 46. in Ioan.* inquit: *Iudas particeps existens mysteriorum, conuersus non est; vnde fit scelus eius vtrimque immanius.* Tum quia tali proposito imbutus adiit mysteria: tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore. Et *hom. de prodit. Iudæ*, idem Chrysostom. de Iuda loquens, ait: *Sacrificij communicationem meruit, & pedes eius lauit Christus, vt excusationem suæ malitiæ non haberet.* Insuper Theodoretus in cap. 11. 1. ad Cor. *Non solum,* inquit, *vndecim Apostolis, sed etiam Iudæ proditori pretiosum corpus & sanguinem imperiiit.*

Iudas verè corpus Domini recepit.

D. Chrysost.

Theodoret.

368. Neque obstat, quod Augustinus *tract. 59. in Ioan.* ait, *cæteros Apostolos manducasse panem Dominum: Iudam verò manducasse panem Domini.* Nam ibi intendit tantùm S. D. cæteros Apostolos corpus Domini manducasse & sacramentaliter, & spiritualiter, in quantum Christus, quem in Sacramento receperunt, per gratiam quam illis tanquam huius Sacramenti effectum impertiit, apud illos, & cum illis mansit, & sic panem Dominum cæteri præter Iudam Apostoli manducauerunt: Iudas autem suscepit quidem Sacramentum & panem Domini, corpusque Christi verè sub speciebus panis existens sacramentaliter, non tamen spiritualiter, hoc est, non eius effectus: & ideo dicitur non manducasse panem Dominum, quia Dominus, seu corpus Domini verè & realiter sub speciebus panis existens, non nutriuit, nec refecit animam eius, augendo gratiam in illa, & illam corroborando, tanquam panis spiritualis, & alimentum animæ. Quod autem hic sit verus sensus Augustini, patet ex eo quod idem S. D. *serm. 2. de verbis Apostoli*, loquens de corpore Christi prout est in Eucharistia, ait: *Illud manducare, refici est: illud bibere, quid est, nisi viuere?* Vbi loquitur de manducatione spirituali, quæ Iudæ in peccato existenti non concessa fuit, sed tantùm sacramentalis: cæteri autem Apostoli, quia mundati erant, corpus Domini & sacramentaliter, & spiritualiter manducauerunt. Vnde semper docuit Augustinus, & Iudam, & cæteros qui pollutâ conscientiâ ad sacram Mensam accedunt, dum venerabile Eucharistiæ recipiunt Sacramentum, corpus Domini sacramentaliter manducare. Quod patet ex libro 5. de Baptismo, vbi Augustinus ait: *Sicut Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed malè accipiendo, locum in se Diabolo præbuit: sic indignè quisque sumens Dominicum Sacramentum, non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accepit, nihil acceperit; corpus enim Domini, & sanguis Domini nihilominus erat, etiam illis quibus Apostolus dicebat: Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat, & bibit.*

D. August.

Cæteri Apostoli panem Dominum, Iudas verò panem Domini manducauit: quia illi corpus Domini, & gratiam receperunt, hic autē corpus tantùm, & nō gratiam.

D. August.

369. Ex quibus manifestè liquet, manducationem Sacramentalem, qua corpus Domini a peccatoribus indigne, & tamen vere, ac sacramentaliter sumitur, separari à manducatione spirituali, quâ idem corpus spiritualiter manducatur, dum scilicet eius effectus in suscipientis anima producuntur per augmentum gratiæ, & maiorem per charitatem cum Christo vnionem. Quæ necessariò notanda sunt, ne in errorem labamur, & vt Sanctorum Patrum testimonia, quæ innuunt, peccatores corpus Domini non manducare, intelligantur, & explicentur; nam tunc loquuntur de manducatione spirituali, non verò de sacramentali, vt videre est apud D. August. *lib. 21. de ciuit. Dei, c. 25.* vbi ait: *Nec hæretici, nec indigni dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi; vt enim alia taceam, non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis.* Vbi, vt patet consideranti, loquitur Augustinus de modo quo corpus Christi manducatur spiritualiter, non verò de modo quo manducatur Sacramentaliter. Vno verbo ostendit, hæreticos & indignos non suscipere in Eucharistia rem Sacramenti; benè quidem Sacramentum, & corpus Christi in eo sacramentaliter, ad eum planè modum, quo dicimus Solem non nobis fulgere, quia eius radios micantes & lucidos ex densitate nubium oppositarum non videmus, licèt verè ex luce Solis in hemisphærio nostro fulgentis supra nubes collustremur.

Manducatio Sacramentalis corporis Christi separatur à manducatione spirituali eiusdem corporis.

D. August.

Sol dicitur non fulgere, dum radij eius ex nubiū densitate ad nos non perueniunt.

Sed placet ad rem præsentem illustrandam luculentum illustrissimi Martyris Cypriani testimonium hîc transcribere, in quo indignos sacra mysteria & corpus Domini manducantes, idem corpus spiritualiter non manducare, nec eius effectus percipere eleganter ostendit. Ait ergo in sermone de cœna Domini: *Qui verbo tenus, corde sicci, & mente aridi, sacris intersunt, vel etiam participant donis, lambunt quidem petram, sed inde nec mel sugunt, nec oleum, qui nec aliqua charitatis dulcedine, nec Spiritus sancti pinguedine vegetantur, nec se iudicant, nec Sacramenta diiudicant; sed sicut cibis communibus irreuerenter sacris vtuntur muneribus, & Dominica mensa in veste lutulenta se ingerunt impudenter, quibus meliùs erat mola asinaria collo alligata mergi in pelagus, quàm illotâ conscientiâ de manu Domini buccellam accipere, &c.* Hoc vnum itaque apud omnes veteres Ecclesiæ Doctores indubitatum semper fuit, corpus Domini Sacramentaliter verè manducari à fidelibus peccatoribus, quamvis isti ob malam dispositionem eiusdem sacratissimi corporis nullos fructus accipiant, nec ab eo dimanante gratiæ vbertate irrorentur. 370.

Cyprianus.

Ostēdit peccatores corpus Domini manducantes sacramentaliter, nō illud manducare spiritualiter.

Si autem aliquis Christianorum mysteriis nondum initiatus, nec sacro tinctus Baptismate, & omninò adhuc infidelis, sacram accipiat Eucharistiam, licèt sub speciebus panis Christi corpus ibidem existens sumat; attamen propriè loquendo, ex parte sui non illud manducat sacramentaliter, quia non vtitur eo quod accipit, vt Sacramento, sed vt simplici & communi cibo, nisi fortè infidelis intenderet recipere illud, quod Ecclesia confert, licèt non haberet fidem circa alios articulos, vel etiàm circa hoc Sacramentum; tametsi ex parte rei manducatæ potest dici, quod sumpsit corpus Christi sacramentaliter, quia verè manducauit species sacramentales, sub quibus corpus Domini veraciter & sacramentaliter continetur. 371.

Infidelis manducans Eucharistiam non dicitur manducare corpus Christi sacramentaliter, & quare.

Cùm enim, vt suprà ostendimus, semel consecratâ Eucharistiâ, & factâ vi verborum consecrationis reali conuersione substantiæ panis in 372.

Corpus Christi ab omnibus mãducantibus speciem sub qua realiter est, manducatur.

in substantiam corporis Christi, nullâ factâ mutatione accidentium panis, tandiu remaneat corpus Christi, quamdiu incorrupta remanet species panis; ideo siue hæc species sacramentalis sumatur à justo, siue à peccatore, siue à fideli, siue ab infideli; immò siue ab homine, siue à bruto, quamdiu incorrupta durat, tandin in illa corpus Christi realiter inuenitur.

Ex quo nulla iniuria illi infertur corpori.

Brutum, & non credentes corpus Christi in Eucharistia, manducant illud corpus per accidens.

373. Neque existimes hoc vergere in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit à peccatoribus crucifigi, Immò & à diabolo assumi in sanctam ciuitatem, & statui supra pinnaculum templi, & iterum ab eodem in montem excelsum transferri, vt legitur *Matth.* 4. 5. & 8. absque diminutione suæ dignitatis; præsertim cùm brutum, v. g. mos, aut canis, non tangat ipsum corpus Christi secundùm propriam speciem, sed secundùm species sacramentales dumtaxat. Nec propterea dicendum est, brutum sacramentaliter corpus Christi manducare, quia natum non est vti eo vt Sacramento. Vnde non sacramentaliter, sed per accidens corpus Christi manducat, sicut manducaret ille, qui sumeret hostiam consecratam, nesciens eam esse consecratam.

Bonitas, humilitas & patientia Christi in Eucharistia.

374. Quanta igitur hoc in Sacramento bonitas elucet Domini, cùm seipsum non solùm dilectis & amicis, sed etiam hostibus & inimicis sacramentaliter præbeat; nec ex se vberes gratiæ diuinæ indignè recipientibus recusat fructus: omnibus hoc Sacramentum manducantibus illos paratus est elargiri, sed respuunt qui negligentes, inertes, & absque nuptiali charitatis veste diuinum cibum accipere non verentur. Admirabilem in hoc Christi Domini patientiam, tanquam bonitatis suæ complementum & exuberantiam S. Augustinus notauit, dum *epist.* 167. sic loquitur: *Tolerat ipse Dominus Iudam, diabolum, furem, & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt, pretium nostrum*, scilicet corpus & sanguinem suum, quæ à nobis vtique vsurpari possunt ad infinitam Christi clementiam, mansuetudinem & patientiam exprimendam, quà peccatores, proditores, & apostatas, infelicissimi Iudæ sequaces, ad sacram recipit mensam, & proprio corpore & sanguine pascit sacramentaliter.

S E C T I O V.

Vtrum ad dignè & fructuosè communicandum requiratur actualis deuotio excludens mentis distractionem, & peccata venialia actu exercita.

Cibus corporeus sustẽtat, auget, reparat, & delectat.

Idem præstat Eucharistia in anima.

375. NOn vnicus, sed multiplex, in Christiani hominis, qui probatus ac purgatus ad diuina venit mysteria, anima ab illis effectus producitur; sicut enim multa à cibo corporeo corpus humanum recipit bona, nam sustentat, auget, reparat & delectat: ita ab Eucharistia spirituali alimento quamplurima anima recipit emolumenta. Ab illo etenim nutritur, sustentatur, augetur, delectatur, ac corroboratur; sicque varios in anima diuinum illud germen producit fructus, de quibus infrà agemus. Attamen quia *quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur*, vt apud Philosophos tritum est, juxta inæqualem accedentium dispositionem inæquales ab Eucharistia in eis producuntur effectus, ita vt qui feruorem charitatis in cordibus gerunt, &

R.P.Car.Bouquin Comm.in Prosam D.Thom.

Magis dispositus maiores effectus ab Eucharistia recipit.

actualem mentis deuotionem ac applicationem exercent dum hoc suscipiunt Sacramentum, pleniores effectus recipiant, quàm qui minori dispositione, quamvis omnis culpæ lethalis expertes, accedunt.

Augmentum gratiæ, & refectio actualis spiritualis dulcedinis effectus sunt Eucharistiæ, & vt recipiantur, debet mens hominis distractionem & venialia actu exercita excludere.

D. Thom.

376. Vt ergo omnis effectus sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti, nempe & augmentum gratiæ habitualis, & actualis refectio spiritualis dulcedinis à communicante suscipiatur, debet qui communicat habere actualem deuotionem, quâ excludantur mentis distractio, & peccata venialia actu exercita. Quod expressè docuit Angelicus Præceptor *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 2. *art.* 1. *quæstiuncula* 3. vbi ait: *Cùm hoc Sacramentum perficiat coniungendo fini, ad hoc quod effectum suum plenè habeat in sumente, oportet quod sit actualis deuotio.* Plenè autem Eucharistiam habere suum effectum, est conferre non solùm habitualem gratiam, sed etiam actualem refectionem spiritualis dulcedinis. Vnde idem S. D. 3. p. quæst. 79. art. 8. *Effectus* (inquit) *huius Sacramenti non solùm est adeptio habitualis gratiæ, vel charitatis, sed etiam quædam actualis refectio spiritualis dulcedinis.* Quæ quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc Sacramentum per peccata venialia mente distractus; non autem tollitur augmentum habitualis gratiæ, & charitatis.

Refectio illa sita est in pia cogitatione, & affectione, quibus cor hominis Christo vnitur.

377. Etenim cùm illa actualis refectio spiritualis dulcedinis consistat in quadam pia cogitatione & affectione, quibus cor hominis Christo tanquam cibo spirituali vnitur, eiusque admirabilem bonitatem ac suauitatem experitur, ac ex immensa dulcedine, quam sic gustando recipit, dilatatur ac delectatur; quomodo mente distractus per peccata venialia illam suscipiet spiritualis dulcedinis refectionem? Vnde Psalmista ait psal. 33. 9. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus*; hoc est, vt gustetis quàm suauis est Dominus, videte; hoc est, cogitate, & intelligite, mentes vestras actuali cogitatione illi applicando. Non enim potest quis creaturis actu inhærere, etiam per peccatum veniale, & simul mentem diuinis mysteriis & eius fructibus applicare. Non enim pias motiones & affectiones in voluntate, nec illustrationes in intellectu à refectione spiritualis dulcedinis ex Eucharistia recipiet, qui intellectum & voluntatem peccatis venialibus habebit obuoluta. Quamvis enim hæc gratiam non tollant, feruorem tamen charitatis diminuunt, & perfectè internis satiari nos dulcedinibus non permittunt. Immò & D. Augustinus *lib.* 50. *homil. hom.* 50. *cap.* 3. ait, quod *peccata venialia velut scabies, nostrum decus ita exterminant, vt ab illius sponsi speciosi forma præ filiis hominum, castissimis amplexibus separent.*

D. August.

Venialia ab amplexibus Christi animam nostrã separant.

Vt augmentũ gratiæ habitualis perfectè recipiatur, sufficit status gratiæ excludentis lethalia.

Concil. Trid.

D. August.

378. Ad hoc autem, vt augmentum gratiæ habitualis simul cum sacra recipiatur Eucharistia, non requiritur deuotio actualis, excludens peccata venialia actu exercita; sed sufficit in recipiente status gratiæ habitualis, expellentis omnem culpam lethalem. Quod quidem euidenter colligitur ex Concil. Trid. *sess.* 13. *cap.* 7. vbi ad fructuosè communicandum, nulla alia necessaria dispositio exigitur, quàm immunitas, seu purgatio à peccato mortali. Dicitur enim: *Nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debet.* Nec maiorem ad communionem D. Augustinus puritatem postulauit, dum *tract.* 26. *in Ioan.* inquit:

Peccata etsi sint quotidiana, vel non sint mortifera, deponite antequam ad altare accedatis. Etenim si semper actualis deuotio omne veniale exercitum excludens, ad gratiam habitualem ex communione recipiendam requireretur, admodum pauci inter Christianos, etiam Sacerdotes celebrantes fructuosè & dignè communicarent; maximéque durum esset semper actualem in communione deuotionem à celebrantibus ad fructum Sacramenti exigere. Quamvis optanda sit in omnibus illa perfectio, quâ omninò à terrenis segregati, Deo, & huic mysterio integrè, & totaliter, & cogitatione, & affectionis feruore inhæreant, sicut de sanctissimo Turonensium Episcopo B. Martino legitur apud Seuerum Sulpitium in eius vita, quod *artus febre fatiscentes spiritui seruire cogebat, stratoque suo illo nobili cilicio recubans, nec terram videre jam dignatus, cælo totus inhiabat.* Quod vtique feruentissimæ charitatis, & christianæ perfectionis indicium est, & effectus.

B. Martinus cœlo totus inhiabat.

379. Quare ab omni lethalis culpæ labe purgatos cum fructu Eucharistiam manducare, etsi leui negligentiâ, vel veniali culpâ premantur, & actuali feruore careant, semper credidit Ecclesia. Vnde & olim post Baptismum sacram infantibus Eucharistiam dare consueuerat, & modò phreneticis in articulo mortis illam solet administrare, quamvis in illis ob defectum vsus rationis actualis deuotio nequeat inueniri. Quod tamen non esset licitum, nisi Eucharistia ipsis suum primarium conferret effectum, scilicet augmentum gratiæ: illicita enim est Sacramenti administratio, quæ scitur non habitura primarium suum effectum.

Infantibus olim, & nunc phreneticis vsu rationis carentibus datur Eucharistia.

380. Quamvis autem primarius Eucharistiæ effectus, nempe gratiæ habitualis augmentum, peccatis venialibus ac distractionibus mentis non impediatur, impeditur tamen intensio illius, quandoquidem nouæ legis Sacramenta eo intensiorem gratiam producunt in subiecto ex opere operato, quo illud ampliùs & meliùs dispositum inueniunt; agunt enim ad instar naturalium causarum, quarum effectus retardantur, vel impediuntur ex praua subiecti dispositione: quippe *actus actiuorum sunt in patiente disposito*, vt communiter docent Philosophi.

Intensio gratiæ peccatis venialibus & distractionibus mentis impeditur.

381. Nec mirum videri debet, diuinam Eucharistiam in sanctis animabus, licèt leuibus venialibus tepidis, gratiam augere habitualem: nam cùm sit cibus spiritualis, peculiari virtute quem nutrit hominem, in se cònuertit, non per actionem ipsius hominis, qui tunc vel minimum, vel nihil agit; sed per propriam quâ agit in hominem, virtutem, quatenus in illo gratiæ sanctificantis augmentum producit, juxta illud Christi ad August. lib. 7. conf. cap. 10. *Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tua, sed tu mutaberis in me.* Quod tamen respectu viuentis naturalis cibus communis nequit præstare, quia ex virtute caloris naturalis viuentis, & consequenter ex actione viuentis in illum, in viuentis substantiam conuertitur.

Eucharistia ex seipsa producit augmentum gratiæ.

382. Cæterùm quæ à nobis hactenus dicta sunt, intelligenda sunt de hominibus subditis leuibus quibusdam venialibus, quæ nullo modo vsui huius Sacramenti, vel eius reuerentiæ aduersantur, vt sunt affectus inordinatus ad talem cibum (intellige de leui inordinatione) potum, ludum, mendacia jocosa, & similia: nam illa venialia, quæ repugnant vsui ac reuerentiæ huius Sacramenti, vt voluntaria animi euagatio, tepor, indeuotio, irreuerentia, &c. diminuunt quodammodo primarium effectum huius Sacramenti. Immò cum illis celebrans, aut communicans, nouum peccatum veniale committit. Vnde si quis ex formali intentione vellet cum tepore, & distractione ad hoc Sacramentum accedere, peccaret mortaliter, propter nimium contemptum tanti Sacramenti, vt notauit Nuñño *in tract. de Eucharistia.* Ipsa siquidem sacrosanctæ Eucharistiæ receptio præcisè, & ex se considerata à recipiente attentionem aliquam ac reuerentiam exigit; vt colligitur ex Trident. *sess.* 13. *cap.* 7. nam illa distractio, de qua suprà diximus, illam non impedire augmentum gratiæ habitualis à sacra Communione, est illa quæ nec intenta, nec voluntaria est, & de qua dixit aliquando Propheta psal. 39. 14. *Cor meum dereliquit me.*

Venialia debent esse leuia, vt non impediant augmentum gratiæ.

Qui ex formali intentione vellet cum tepore & distractione ad Eucharistiam accedere, peccaret mortaliter. Concil. Trid.

Sectio VI.

Quinam sint proprij sacra Eucharistia effectus, & quo tempore producantur.

383. VArij sunt, qui à Deo per varia Sacramenta, tanquam varia per instrumenta, in hominibus producuntur effectus: at ex illis proprij ac peculiares singulorum Sacramentorum inueniuntur. Cùm enim ad vitam spiritualem perfectam homini conferendam sint à Deo instituta, hæcque vita hominem cùm in se, tum in ordine ad alios perficiat in his quæ pertinent ad cultum Dei, & etiam in remedium contra defectum peccati, vt docet S. Thomas 3. *p. quæst.* 65. *art.* 1. ideo diuersos in illis effectus producere est necesse: vnde Baptismus ordinatur ad spiritualem regenerationem, & contra carentiam vitæ spiritualis: Confirmatio contra infirmitatem animi, quæ in nuper natis inuenitur, & ad fidem publicè confitendam, eamque strenuè ac constanter propugnandam; Pœnitentia contra peccatum actuale post Baptismum commissum: Extrema-Vnctio contra reliquias peccatorum, quæ scilicet non sunt sufficienter sublatæ, vel ex negligentia, vel ex ignorantia, & ad roborandum hominem, vt tanquam fortis atleta contra dæmones in exitu huius mundi illum impugnantes, strenuè dimicet, superet, ac deuincat: Ordo ad conferendam potestatem offerendi hostias pro populo, & validè conficiendi ac ministrandi Sacramenta, & contra dissolutionem multitudinis: & Matrimonium ad coniuges sanctificandos, spiritualibusque subsidiis muniendos in statu coniugali, & in remedium contra concupiscentiam personalem, & contra defectum multitudinis, qui per mortem accidit.

Sacramenta ad vitã spiritualem homini conferendam sunt instituta.

S. Thom.

Peculiares singulorum Sacramentorum effectus.

384. Eucharistia autem, quæ veluti Sol inter errantia sydera, inter alia coruscat Sacramenta, tanquam eorum finis, perfectio ac consummatio, per modum cibi à Christo Domino instituta, Christiano collata homini vitam spiritualem ac virtutem conseruat, & tuetur, & contra labilitatem animi ad peccandum nouas vires subministrat.

Eucharistia sacramentorum Sol, finis & perfectio.

385. Proprius ergo, ac principalis Eucharistiæ Sacramenti effectus est gratia per modum nutritionis, & augmenti in vita spirituali. Cùm enim per modum cibi & potus hoc Sacramentum tradatur,

Ioan. 6. 52. dicens: *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Et 55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Et 59. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*; valde probabile eſt, Euchariſtiam cauſare gratiam peractâ manducatione, hoc eſt receptâ hoſtiâ in ſtomacho, in inſtanti extrinſeco terminatiuo manducationis, in quo verum eſt dicere, Nunc non eſt manducatio, ſed immediatè antea fuit. Cùm enim hoc Sacramentum cibi à Chriſto Domino inſtitutum ſit, ac per modum cibi ſpiritualis operetur gratiam, ad modum refectionis & nutritionis ſpiritualis debet manducari, vt ſuum in nobis ſortiatur effectum; cibus etenim non nutrit niſi ſufficienter applicatus & manducatus.

Receptâ hoſtiâ in ſtomacho, Euchariſtia gratiam producit.

396. Nec improbabile eſt, quamdiu manent huius Sacramenti ſpecies in Stomacho, maiorem gratiam ex opere operato homini conferri, dummodo nouos ac feruentiores charitatis, ac aliarum virtutum actus eliciat, quibus magis ac magis ſe diſponat: quod docuit Cardinalis Caiet. *in 3. p. D. Thomæ, q. 79. art. 1.* & approbare videtur ſpectatiſſimæ pietatis ac doctrinæ vir Ludouicus Granatenſis *in memoriali vitæ Chriſtianæ, tract. 3. cap. 7.* moltique amplectuntur recentiores Theologi. Vnde Cardinalis Delugo *diſp. 12. ſect. 2. num. 46.* teſtatur, quod licèt olim malè audierit hæc opinio, jam hodie communiter recipitur. Quæ ſententia quamvis non pateat euidenti ratione, duplici tamen congruentiâ ſuaderi poteſt.

Ex feruentioribus actibus charitatis, quãdiu manent ſpecies in ſtomacho, maior gratia confertur.

397. Primò, quia cùm per modum cibi myſterium hoc inſtitutum ſit, illos in anima, quos in corpore cibus materialis, producit effectus. Cùm autem cibus, quamdiu in ventriculo manet, & in ipſum agit calor natiuus, corpus nutriat & roboret; quamdiu corpus Chriſti ſub Euchariſtiæ ſpeciebus in ſumente permanet, eius animam ſpiritualiter reficit & confortat gratiam augendo, ſi charitatis feruore tanquam ſupernaturali calore, aliiſque virtutum actibus ſe ad tale augmentum aptiorem reddat.

Tamdiu nutrit, quamdiu ſub ſpeciebus manet in ſtomacho.

398. Secundò, quia hoc maximè conuenit dignitati, & officio quod Chriſtus Dominus in hoc Sacramento exercet: cùm enim ſit Sol Iuſtitiæ, Lux mundi, Saluator, Dux, & Paſtor Fidelium, conſentaneum eſt, vt quamdiu in ſtomacho hominis ſacramentaliter perſeuerat, Solis, Lucis, Paſtoris ac Saluatoris munia exerceat, ac conſequenter illuminet, foueat, paſcat, protegat, ſaluet, atque gratiæ ſuæ ſplendoribus animam ſumentis repleat, & illuſtret. Sol etenim quamdiu ſupra noſtrum mouetur hemiſphærium, lucis ſuæ radios vibrat. Chriſtus autem mundi jubar, & Sol Iuſtitiæ extat; & quamdiu in aliquo remanet loco, illum claritatis ſuæ colluſtrat fulgoribus; ait enim Ioan. 9. 6. *Quamdiu ſum in mundo, lux ſum mundi.*

Sol ſemper illuminat, & Chriſtus gratiæ ſuæ radios ſemper emittit.

SECTIO VII.

A ſacra Euchariſtia vita in bonos, & mors in malos dimanat.

399. Admirabile ſanè eſt ſanctiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum, non ſolùm quia mirabili ac ſubſtantiali panis in corpus, & vini in ſanguinem Chriſti conuerſione, optimum ſub ſpecie panis & vini nobis realiter exhibet Saluatorem; verùm etiam propter mirabiles, immò & oppoſitos, quos in ſuſcipientibus operatur effectus. Idem enim quod per modum alimenti Chriſtus inſtituit myſterium, vt viatores homines cibo diuino reficeret, & ſpiritalem in nobis conſeruaret vigorem, augeretque; juſtis collatum vitam, iniuſtis verò præbet interitum. Illis itaque pabulum, & cibus eſt; iſtis non alimentum eſt, ſed venenum. Quod eleganter expreſſit Angelicus Doctor, dum ait: *Mors eſt malis, vita bonis.*

Mirabilis Euchariſtia ob mirabiles & oppoſitos effectus.

In mundum deſcendit mundi Creator, vt mundum reſtauraret, & deperditum propriâ culpâ hominem recuperaret. Sed quomodo id præſtitit? Errantem quæſiuit, auerſum reuocauit, fugientem apprehendit, & mortuum viuificauit, vitâ vtique ſupernaturali, & vnum ſanans hominem, in illo tanquam in orbis Epitome vniuerſum reparauit. Cunctis hominibus hanc ſalutem attulit, nulli illam denegauit, immò omnibus ſe redemptorem oſtendit. *Ego veni*, inquit Ioan. 10. 10. *vt vitam habeant, & abundantius habeant.* Verùm enim verò multi ſunt qui Chriſti vocem audire recuſant, vocationem reſpuunt, bonitatem ſpernunt, ipſamque abundantem, quam attulit, vitam contemnunt. Quid iſtis accidit? Dum vitam negligunt, mortem inueniunt; & dum à Chriſto ſalutem accipere non laborant, ab illo necem haurire contendunt. Etenim qui Chriſto tanquam palmites viti veræ adhærent, ſpiritualem ſortiuntur reſurrectionem; qui autem iniquitati ſeruientes, Chriſto ſubjici ac ſeruire recuſant, ab eo æternam capiunt ruinam. 400.

Omnibus attulit vitam Chriſtus, ſed plures illam recuſant.

401. Hoc expreſſit ſenex ille juſtus ac timoratus Simeon, dum ſanctiſſimæ Dei Genitrici de filio amantiſſimo, optimo Saluatore Chriſto, dixit Luc. 2. 34. *Poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum.* Quod certè veriſſimum fuit, non ſolùm de ipſa Chriſti perſona inter homines conuerſante, quam aliqui venerantes, vitam; alij perſequentes, contemnentes, torquentes ac crucifigentes, mortem ſeu ruinam hauſerunt: non ſolùm inſuper de eius doctrina, quæ recipientes ac obedientes ſaluauit, reſpuentes ac contemnentes damnauit; ſed etiam de venerabili corporis & ſanguinis ſui Sacramento, in quo ſanctiſſima & immaculata Chriſti caro bonis gratiâ & charitate præditis vitam ac gratiæ ſpiritualis augmentum, ac conſequenter ſpiritualis gloriam reſurrectionis effundit, & lethalis culpæ labe pollutis & impiis mortem confert & ruinam. Cùm enim quidquid recipitur, ad modum recipientis recipiatur, vt apud Philoſophos tritum eſt, cœleſtis illa Dominici corporis eſca juxta variam manducantium diſpoſitionem varios habet effectus, ita vt in viuente vitâ ſpirituali & feruore charitatis accenſo, vitam producat & gratiam; & in illo qui virtutum omnium ſplendore deſtitutus, vitiis ſcatet & ſordibus, animam mortiferi criminis vulnere ſauciam habet, ruinam præbet & mortem

Chriſtus in ruinam, & in reſurrectionẽ multorum poſitus, etiã in Euchariſtia,

402. Sol etenim eodem radio & ceram liquefacit, & lutum indurat. Eodem ignis calore aurum rutilat; & palea fumat: illud pulchrius redditur, iſta conſumitur. Idem viro incolumi vitam ſeruat & ſanitatem tuetur alimentum, quod debili & infirmo morbum adducit & mortem; nam vt inquit Tertullianus in carmine ad Senatorem tranſfugam:

Eodem igne aurum rutilat, & palea fumat.

Eſcâ alitur corpus, corpus corrumpitur eſcâ.

403. Eadem oculis ægris nociua & odioſa eſt lux, quæ puris grata eſt & amabilis: & palato non ſano pœna eſt panis, qui ſano eſt ſuauis. Vnde non

Lux ægris oculis odioſa, & puris amabilis.

mirum,

feruore deuotionis acceditur, & magno timore ac reuerentiâ, vt maiori cordis puritate ac humilitate posteà accedatur, abstinetur. Quod eleganter docuit D. Augustinus *ep. 118. ad Ianuar. cap. 3.* dum ait: *Faciat vnusquisque quod secundùm fidem suam piè credit esse faciendum: neuter enim eorum exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimum Sacramentum certatim honorare contendunt*; dum scilicet vnus amore accedit, & alios timore recedit. Statimque rem exemplo illustrat Augustinus; dum subdit: *Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri praeposuit, Zachaeus & ille Centurio; cùm alter eorum gaudens in domum suam susceperit Dominum; alter dixerit, Non sum dignus, vt intres sub tectum meum: ambo Saluatorem honorificantes diuerso & quasi contrario modo; ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consequuti. Valet etiam ad hanc similitudinem, quod in primo populo vnicuique Manna secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat: sic in ore cuiusque Christiani Sacramentum illud quomodo sumatur aestimandum. Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & ille amando non audet vllo die praetermittere. Contemptum solum non vult cibus ille, sicut manna fastidium.* Hæc Augustinus, vbi miro modo & quotidianam communionem ex diuini amoris feruore; & interdum ab illa, ex reuerentia, ac timore, abstinentiam simul approbat & commendat.

D. August.

Laudabile est amore ad Eucharistiam accedere, & timore aliquando recedere.

D. August.

Zachæus Christum in domû suam gaudens suscepit: & Centurio se tantæ gratiæ indignum dixit, ambo Saluatorem honorantes.

327. Vtrumque experta est inclyta ac Seraphica Iesu Christi sponsa sancta Virgo Senensis Catharina: vrgente enim charitatis, quâ pro Christo deflagrabat, ardore sæpiùs per multos ac continuos dies sacrâ reficiebatur Eucharistiâ: vnde sicuti in eius vita scribitur, inuenta est aliquando à die cinerum vsque ad Ascensionem Domini ieiunium perduxisse solâ Eucharistiæ communione contenta. At Dei famulo B. Raymundo Capuano eius confessario sic disponente, aliquando a sacra abstinebat mensa; quod in Sequentia, quam in eius honorem canit Ecclesia in Missa diei festi eidem Virgini sacri, à Fratribus Prædicatoribus, in quorum tertio Ordine cum habitu, quem Sorores de Pœnitentia gestant, vixerat, expressum habetur his verbis:

S. Catharina Senensis, & amore accedebat ad Eucharistiâ, & timore recedebat.

Christi corpus venerandum,
Sic docebat frequentandum
Magno desiderio:
Quod si sibi licuisset,
Omni die id sumpsisset
Pro sui remedio.

328. Vbi diuinam erga Catharinam Senensem demirari licet prouidentiam, quæ occultâ dispensatione illam aliquando ad sacram accedere Synaxim quotidie, & aliquando ab illa temperare permisit, vt quotidiano tanti Sacramenti vsu, ardentissimi amoris; & aliquali abstinentiâ, filialis timoris ac reuerentiæ meritum in illa coadunaret. Accedant ergo ad diuina mysteria, etiam quotidie, diuino amore feruentes: ab illis recedant ob reuerentiam timentes: vtrisque ita agere licet; sed vnum maneat omninò certum, ac apud omnes indubitatum, scilicet fructuosius esse Christianis ad sacram diuino amore vrgeri Eucharistiam, quàm ab illa timore ac reuerentiâ omninò abstinere.

Accedendum & interdum recedendum à sacraméto.

ELVCIDATIO IV.

De dispositionibus ad sumendam Eucharistiam, ac de eius effectibus.

VT omnia, quæ breui ac veluti conglobato stylo, in textibus præmissis attigit D. Thomas, pleniùs assequamur, postquam in præcedenti elucidatione de ipsa sumptione Eucharistiæ à nobis actum est, in ista sumentium, seu communicantium requisitam dispositionem, ac sacræ Communionis effectus debemus exponere.

SECTIO PRIMA.

Nullus, nisi à lethali culpa purgatus, ad sacram accedat Eucharistia communionem.

PRobet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat, inquit Apostolus 1. *Cor.* 11. 28. Hoc est, seipsum, seu conscientiam suam rigoroso scrutetur examine; & nisi ab omni mortali peccato se immunem reperiat, ad cœlestem Eucharistiæ mensam non accedat. Quod vtique illâ particulâ, *& sic de pane illo edat, &c.* expresse innuit Apostolus, & sequentibus eius verbis, quibus ait, *Qui enim manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit*, euidenter declaratur. Vnde & S. Ioan. Chrysost. *hom. de prod. Iudæ*, de illis qui ad terribilem tanti Sacramenti mensam accedunt, inquit: *Nullus ibi Iudas reperiatur, nullus malignus accedat, nec insidiæ mente condantur: nullus fictus accedat, nullus fucato animo. Pura igitur sit mens, pura cogitatio, quia & sacrificium purum est.* 329.

Probatus & à peccato purgatus sit qui ad Eucharistiam accedit.

Quæ cùm ita sint, stupendum est, Lutherum in tantam abiisse insaniam, vt dicere ausus fuerit, nullum meliùs dispositum ad hoc Sacramentum accedere, nisi qui multis mortalibus oneratur culpis. Nam in concione de digna ad Eucharistiam præparatione, quam habuit 1518. *Optima*, inquit, *dispositio est, non nisi ea, quâ pessimè es dispositus: & è contrario, tunc pessimè es dispositus, quando optimè es dispositus.* Et *lib. de captiu. Babylon. cap. de Eucharistia*, inquit: *Securè accedit quicumque peccatorum suorum vexatur sine morsu, sine titillatione.* In quem Lutheri errorem incidit etiam Caluinus *lib. 4. instit. §. 42.* vbi ait: *Meminerimus has sacras epulas ægrotis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperibus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si qui reperiri possent, nullum afferrent operæpretium.* 330.

Lutheri impietas.

A Caluino approbata.

Quare firmiter tenendum est contra hanc hæreticorum impietatem, Christianum ab omni culpa lethali immunem esse debere, vt fructuosè sacram recipiat Eucharistiam. 331.

Patet hæc propositio ex D. Thoma *3. p. quæst. 80. art. 4. in arg. Sed contrà*, ex illo Apostoli 1. Cor. 11. *Qui manducat, & bibit indignè, iudicium sibi manducat, & bibit*; idest, condemnationem. Sed ex glossa ibidem, *Qui in crimine est, vel irreuerenter tractat, indignè manducat & bibit.* Ergo qui hoc Sacramentum accipit in peccato mortali, mortaliter peccat, & sibi damnationem acquirit. 332.

Qui peccato mortali pollutus est, irreuerenter tractat, & indignè Eucharistiam sumit.

Probatur

333. Probatur secundò destruendo fundamentum hæreticorum. Licèt infirmis ad salutem detur medicina, juxta illud Matth. 9. *Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus*; attamen quælibet medicina non competit secundùm quemlibet statum infirmitatis. Illa enim quæ jam à febre liberatis datur ad confortationem, noceret, si adhuc febricitantibus daretur: sed Eucharistia est quædam medicina confortatiua; est enim cibus spiritualis ad nutriendam & roborandam animam: vnde *psal.* 103. 15. dicitur: *Panis cor hominis confirmet*. Quod licet ad literam de pane materiali dictum sit, tamen in sensu allegorico de Sacramento Eucharistiæ, in quo panem viuum, nempe Christum sumimus, à grauioribus Expositoribus intelligitur. Ergo non debet dari nisi liberatis à spirituali febre peccati, aliàs si ab infirmis actuali peccato subditis recipiatur, non parum eis nocebit.

Alimentum ægrotis nocet, eorumque auget infirmitatẽ.

334. Neque obstat quod Sacramentum Baptismi & Pœnitentiæ dantur ad tollendam febrem peccati; quia hæc duo Sacramenta, quæ *mortuorum*, hoc est peccatorum appellantur, sunt veluti quædam medicinæ purgatiuæ, ad animam à peccato originali & actuali mundandam institutæ: sacra autem Eucharistia, quæ inter *viuorum*, seu justorum Sacramenta recensetur, ad spiritualem nutritionem, robur & augmentum animæ instituta est.

Baptismus & pœnitentia sunt peccatorum remedia.

335. Deinde suaderi potest propositionis nostræ veritas ratione D. Thomæ *loc. cit.* hoc modo. Quicumque sacram suscipiens Eucharistiam, falsitatem in illo Sacramento committit, incurrit sacrilegium tanquam sacramenti violator, ac mortaliter peccat. In omni enim Sacramento res Sacramenti ab ipso Sacramento significata debet reperiri: sed qui in peccato mortali existens sacram suscipit Communionem, committit falsitatem in Eucharistia, quia ex hoc quod hoc sumit Sacramentum, significat se esse Christo, & membris eius vnitum; quod tamen est falsum, hæc enim vnio nequit fieri nisi per fidem formatam charitate, quam nullus habet cum peccato mortali. Ergo communicans in mortali peccato existens sacrilegus est, & peccat mortaliter; maximè cùm effectui huius Sacramenti obicem ponat.

Qui in peccato mortali cõmunicat, falsitatem committit.

336. Hinc apud Sanctos Patres commendatur interna ac spiritualis animæ sanitas, & saltem à lethalibus culpis munditia, vt possit quis corpus Domini cum fructu in hoc Sacramento manducare. Vnde D. Ambros. *lib. 6. in Luc. cap. 9.* inquit: *Nemo cibum accipit Christi, nisi fuerit antè sanatus, &c.* vbique ergo in hoc mysterio hic ordo seruatur, vt priùs per remissionem peccatorum volneribus medicina tribuatur, posteà alimonia mensæ cœlestis exuberet. Et D. August. tract. 26. in Ioan. *Innocentiam*, inquit, *ad altare apportate: peccata, etsi sunt quotidiana, vel non sint mortifera, deponite.* Et D. Basilius *lib. 2. de Baptismo*, idem docet, dum ait: *Mundemus nos ab omni inquinamento, atque ita ad Sancta accedamus, vt judicium eorum qui Dominum occiderunt, effugiamus; propterea quod quisquis ederit panem, & biberit poculum Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini.*

D. Ambros.

Id docent sancti Patres.

D. August.

D. Basil.

337. Quapropter apud priscos Christianæ Religionis professores, instante sacræ Commonionis tempore, à mensa Domini arcebantur peccatores adhuc culparum suarum vinculis irretiti, solenni & altâ Diaconi voce apud Græcos inclamantis, *ἅγια ἁγίοις*; hoc est, *sancta sanctis*, vt refert D. Ioan. Chrysost. *hom. 5. in 1. ep. ad Timoth.* vbi de illis verbis loquens ait: *Sancta sanctis. Nam vox illa in nostras aures incurrens, tanquam manus alios quidem expellit & ejicit, alios autem introducit & sistit.* Et infrà subdit: *Stat ergo nunc qui est apud nos præco, non vnumquemque capite tenens & adducens, sed omnes simul interno capite detinens; non alios ipsis adhibens accusatores, sed ipsos sibi ipsis. Non enim dicit: Num quis eum accusat? Sed quid? Num quis seipsum accusat? Nam quando dicit: Sancta sanctis, hoc dicit: Si quis non est sanctus, non accedat. Non solùm inquit, à peccatis purus, sed etiam sanctus: sanctum enim non facit solùm liberatio à peccatis, sed etiam præsentia Spiritus, & bonorum operum copia. Non solùm inquit, volo vos à cœno esse liberatos, sed albos esse, & speciosos. Nam si Rex Babylonicus juuenes eligens ex captiuitate, elegit pulchros specie & vultu decoros, multò magis eos qui astant mensæ regiæ, pulchros esse oportet specie animæ, mundum habentes aureum, mundum vestimentum, regales calceos, &c.* Hactenus Chrysostomus stylo aureo puritatem conscientiæ, immò & ornatum aureum in Christianis ad sacram Synaxim accedentibus omninò requisitum prosequutus est. Ex quibus liquet, nusquam apud cordatos, piosque viros, Lutheranam & Caluinianam impietatem, quâ peccatores sordidos, & culparum maculis pollutos ad mensam Domini impellunt, locum habuisse.

Communionis tempore clamabat Diaconus Sãcta sãctis D. Chrysost.

Sanctus non solùm à peccatis sit immunis, sed etiam bonis operibus exornatus.

Quamuis autem peccatores corpus Domini sub propria specie tangentes, nec repulsam passi sint, nec peccauerint, sed potiùs sint suorum delictorum veniam consequuti, vt de muliere peccatrice legitur *Luc. 7.* & *Matth. 14.* dicitur, *Quicumque tetigerunt fimbriam vestimenti eius, salui facti sunt*: tamen non pariter Saluator in Eucharistiæ Sacramento sub specie panis, & per modum cibi à peccatoribus vel tangi, vel manducari; quia dum in propria ac visibili specie cum hominibus conuersabatur, non exhibebat se tangendum hominibus in signum spiritualis vnionis ad ipsum, sicut exhibetur sumendus in hoc Sacramento; & ideo peccatores tunc non incurrebant crimen falsitatis circa diuina, sicut peccatores sumentes hoc Sacramentum. Adde quod tunc Christus gerebat adhuc similitudinem carnis peccati, & ideo se peccatoribus tangendum exhibebat: sed remotâ similitudine carnis peccati per gloriam resurrectionis, se tangi prohibuit à muliere, quæ defectum fidei circa ipsum patiebatur, secundùm illud Ioan. 20. *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, scilicet *in corde tuo*, vt S. Augustinus exponit *tract. 121. in Ioan.* Et ideo qui criminibus obuoluti fidei formatæ defectum patiuntur circa Christum, à contactu, seu communione huius Sacramenti repelluntur. 338.

Peccatores cum fructu corpus Christi in propria specie tetigerunt: at non possunt sine crimine Eucharistiam sumere quãdiu peccato subiacent, & quare.

D. August.

Constat ergo, solam fidem informem absque charitate sufficientem non esse dispositionem ad tantum recipiendum Sacramentum. Quod etiam definitum fuit in Concilio Trid. *sess. 13. can. 11.* his verbis: *Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, anathema sit.* Vnde falsum est, vt volunt Nouatores, Apostolum 1. *Cor.* 11. 339.

Fides informis non sufficit ad communionem. Conc. Trid.

dum inquit, *probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*, loqui tantùm de probatione fidei, quâ homo seipsum examinet, an credat: sed loquebatur de probatione conscientiæ peccatorum, de quibus ibi Apostolus reprehendit Corinthios à versu 20. vsque ad 33. Nonnulli etenim ditiores Ecclesiam prophanabant, sumptuosam cœnam, quam post sacrorum communionem mysteriorum sumerent, inducentes: Christi corpus iniuriâ afficiebant, dum cum illo miscerent alios cibos: alios fideles offendebant, & spretis pauperibus, quos esurientes relinquebant, ipsi crapulæ vacabant & ebrietati.

Probanda conscientia ante communionem.

340. Neque obstat quod Christus, dum sanguinem suum hoc in Sacramento hominibus contulit, expressit, illum esse fundendum *in remissionem peccatorum*. Nam licèt verbum hoc adimpletum sit, & sanguis Domini in remissionem peccatorum effusus, quod per Eucharistiam mortis Christi memoriale repræsentatur; tamen non dixit Dominus eundem sanguinem esse bibendum *in remissionem peccatorum*. Idem enim Saluatoris sanguis secundùm diuersa Sacramenta, quæ tanquam vasa quædam gratiam nobis effundunt, varios in hominibus producit effectus juxta variam cuiuscunque Sacramenti rationem. Nam in Baptismo, qui est Sacramentum regenerationis, remissionem peccatorum hic sanguis operatur per modum lauacri, non solùm abluentis maculas hominis, sed hominem renouantis. In Pœnitentia, tanquam in Sacramento reconciliationis idem sanguis per modum medicinæ, seu pharmaci applicatur ad peccatorum actualium vulnera curanda: at in Eucharistia, quæ per modum cibi à Christo instituta est, idem sanguis applicatur per modum alimenti, ad reficiendum, nutriendum, immò & præseruandum à morbis; non autem ad sanandum: non quòd hoc Sacramentum non habeat virtutem ad delenda peccata mortalia; ex hoc enim quod gratiam conferat, eo ipso omnia quæ cum gratia pugnant, potest expellere, & aliquando id facit, dum scilicet aliquis se existimat sine peccato, adhibitâ omni diligentiâ ad suam scrutandam conscientiam, & sic ad hoc Sacramentum accedit: sed quia ex propria ratione Sacramenti non ordinatur ad tollenda lethalia, sed tantùm ad vitam spiritualem conseruandam: cibus enim est, non lauacrum, sicut Baptismus; nec pharmacum, sicut Pœnitentia.

Fusus est sanguis Christi in remissionem peccatorum, sed non bibitur in remissionem peccatorum, sed in refectionem animarum justarũ.

Eucharistia per se non ordinatur ad lethalium remissionem.

341. Potest autem optimè cibus iste venialia peccata remittere; hæc enim tantùm minuunt, & non extingunt ardorem charitatis; debilitant animam, non occidunt. Cùm ergo cibus vires restituat, vigorem & lætitiam afferat; hæc omnia suscipienti præstabit Eucharistia, ac consequenter venialibus infirmatus, ad sacram Synaxim potest accedere, non autem mortalibus fœdatus: debilibus etenim hominibus alimenta subministrantur, non mortuis. Vnde & D. Ambrosius *lib. 5. de Sacram. cap.* 4. Sacramentum hoc *panem quotidianum* appellat, *quia contra peccata venialia est medicina*.

Venialia delet.

SECTIO II.

Lethali culpâ pollutus nonnisi præmissâ Sacramentali confessione ad sacram communionem accedat.

NVlli, nisi viuenti vitâ supernaturali, ac spirituali per fidem formatam charitate, ad sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum accedere licet, vt ex dictis sectione præcedenti satis liquet: at superest difficultas, an qui se cum conscientia lethalis culpæ cognoscit, & sacram cupit recipere Eucharistiam, teneatur priùs peccata sua sacramentaliter confiteri, & de eis absolutionem obtinere; an verò illi sufficiat contritionis actus, quo de peccato commisso doleat; & sic contritus absque Sacramento Pœnitentiæ valeat licitè, & fructuosè sacrum Domini corpus manducare. Pro cuius resolutione 342.

Dicendum est primò, quod ille qui lethali culpâ pollutus est, & sacrum Domini corpus recipere cupit, si habeat copiam Confessarij, sacramentalem tenetur præmittere peccatorum suorum confessionem, ac de eis absolutionem obtinere: nec sufficit illi habere contritionem, seu conari ad illam. 343.

Mortali labe pollutus, priùs confiteatur, quàm communicet.

Ita sancitum fuit, seu potiùs sanctionis diuinæ de hac re declaratio facta fuit in Concilio Trident. *sess.* 13. *cap.* 7. vbi dicitur: *Communicare volenti reuocandum est in memoriam eius* (Apostoli) *præceptum, Probet seipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat eam probationem necessariam esse, vt nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad Eucharistiam accedere debeat. Quod à Christianis omnibus, etiam ab iis Sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare*, hæc sancta Synodus perpetuò obseruandum esse decreuit, modò non desit illis copia Confessoris. Quod si necessitate vrgente, Sacerdos absque præuia confessione celebrauerit, quamprimùm confiteatur. Et *can.* 11. ei qui contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publicè disputando defendere præsumpserit, pœna excommunicationis imponitur. 344.

Concil. Trid.

Peccator, etsi sibi videatur contritus, si sit copia Confessoris, tenetur confiteri ante Communionem.

Dixi autem, sanctionis seu ordinationis diuinæ de confessione præmittenda ante communionem ei qui lethalis culpæ reus est, declarationem factam fuisse à Concilio Tridentino, quia præceptum istud non tantùm est ecclesiasticum, sed diuinum Pauli Apostoli ore & calamo promulgatum. Etenim ea quæ Apostolus Corinthios docuit 1. *Cor.* 11. à Domino accepit, vel per specialem reuelationem, vel per raptum in tertium cœlum. Vnde ait: *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*. Sed in illo capite 11. multa tradit de sacra Communione, & inter alia præceptum de probatione vniuscuiusque, antequam panem Eucharisticum manducet. His verbis, *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat*. Hæc autem probatio juxta Concilij Trid. locum citatum est confessio sacramentalis necessariò sacræ communioni præmittenda ab homine culpæ mortalis reo. Ergo tale præceptum diuinum est. Quamobrem Concilium ait, se Ecclesiæ consuetudinem declarare, non verò illam legem condere. 345.

Et hoc ex præcepto diuino Apostoli ore promulgato.

346. Accedit quod secundùm D. Augustinum *lib.* 3. *de Baptismo, cap.* 24. indicium juris diuini est, quando

D. August.

Perpetua rei ab Ecclesia obseruantia, illam esse de jure diuino indicat.

Concil. Nic. Ancyr. D. August.

quando in Ecclesia perpetuò aliquid seruatum est, cuius nescitur initium; sed confessio sacramentalis semper in vsu fuit in Ecclesia à peccatoribus ante accessum ad sacram Synaxim, vt patet ex Concil. Nicæno, *cap.* 11. & 12. Ancyrano *can.* 4. & Trid. *loc. cit.* necnon ex SS.PP. nam Author de salutar. documentis apud August. *c.* 33. ait: *Quando illud* (corpus Domini) *accipere debemus, antea ad confessionem & pænitentiam accedere debemus, & omnes actus nostros curiosius discutere, & peccata obnoxia, si in nobis senserimus, citò festinemus per confessionem & veram pænitentiam abluere.* Sed expressiùs totam rem confirmat Richardus à S. Victore *de potest. legandi cap.* 21. vbi ait: *Audacter dico, si ante Sacerdotis absolutionem ad communionem corporis & sanguinis Domini accesserit, judicium sibi pro certo manducat, & bibit, etsi eum peccasse jam multùm pæniteat, & vehementer doleat & ingemiscat.*

Rich. Victor.

347. Aptissimè autem præceptum illud mortalia sacramentaliter confitendi ante accessum ad sacram Synaxim Christianis omnibus impositum est, vt scilicet purissimum Christi Domini corpus corde puro, & conscientiâ mundâ recipiatur, & viuenti jam animæ vberiorem vitam & gratiam largiatur. Quomodo enim corpus illud, quod à Virgine intemerata traxit Dominus, quod Dei verbo hypostaticè cum anima sociatum est nexu prorsus indissolubili, quod carnis integritate semper effloruit, & totius Ecclesiæ sanctitudinis pretiosum extat vas, & organum adorandum, à peccatorum sordibus polluto, morum obscœnitate sordido, & flagitiorum spurcitiâ contaminato susciperetur? Nonne horrendum committeretur sacrilegium? Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? *Aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial?* inquit Apostolus, 2. *Cor.* 6. 14. & 15. Sicut enim contraria mutuò se expellunt, nec possunt simul cohærere; quomodo Christus qui nostra justitia est, lux vera, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* vt dicitur Ioan. 1. & dæmonum generalissimus debellator, societatem inibit, immò in corde & corpore habitabit scelesti hominis, iniustitiâ, impietate, aliisque peccatorum tenebris obuoluti, ac propriæ iniquitatis vinculis colligati, ac ad dæmonis voluntatem captiui? Omninò sanè dissonantium adeo rerum vnio est impossibilis. Qui ergo in miserando criminis statu per Eucharistiæ Sacramentum corpus suscipit Christi, cum Christo propterea non vnitur, nec admirabiles tanti Sacramenti capit effectus; sed noui criminis reus, æternas temeritatis, immò & crudelitatis suæ dabit pœnas.

Rationabile est hoc præceptum.

Purissimum corpus Christi à puro homine recipiendum.

348. Crudelem voco qui corpus Domini manducat indignè; audet enim Christum viuentem, & omnis immortalitatis authorem, mortuæ animæ quodammodò copulare. Sæuissimi illius olim tyranni, qui putrida hominum mortuorum jungebat corpora viuis, immane facinus totus adhuc detestatur orbis. Sed illum vincunt propriâ ferocitate tyrannum, qui cum lethalis criminis conscientia ad sacram Synaxim accedunt: jungunt enim Dei hominis viuum ac sanctissimum corpus, mortuæ & sordidæ animæ, polluti ac fœtidi corporis habitatrici & incolæ, sed planè dissimili successu; Mezentius etenim viuos cadaueribus vniens, longâ occidebat morte, vt cecinit Virgilius 8. *Æneidos*:

Crudelitas in peccato mortali communicantium.

Mezentij crudelitas.

Mortua quin etiam jungebat corpora viuis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora,
Tormenti genus, & sanie, taboque fluentis
Complexu in misero longâ sic morte necabat.

Qui autem temerario ac sacrilego ausu mortuæ animæ viuum sacra communione Christi Domini jungit corpus, nullum viuenti Christo infert nocumentum, sed sibi nouam ac longam parat occisionem, & in æternas mortuam animam condemnat ærumnas. Etenim judicium sibi, hoc est condemnationem, manducat & bibit.

Vt ergo mensæ cœlestis vberes fructus percipiat, omnem culpam Sacramentali euomat confessione, & sacerdotali absolutione sanatus, noua accedat creatura, quicumque cibum accipit Christi. Hoc modo Saluatoris oraculum, quo *Matt.* 10. 16. inquit, *Estote prudentes sicut serpentes*, in se adimplebit. Serpentis quippe in hoc potissimùm elucet prudentia, quod è pellucido minimè bibat fonte, nisi priùs totum quo turget, in latibulo effundat venenum, ne scilicet frigidum potum frigido infundens veneno, exemplò crepet ipse, ac moriatur, mortemque potiùs quàm aquam è fonte hauriat. Quod referunt Sancti Patres Ambrosius, & Epiphanius, illudque optimè rei præsenti attribuunt. Nam Ambrosius *serm.* 2a *fer. post* 1. *Dom. Quadragesimæ*, ait: *Serpens cùm venerit ad bibendam aquam, priusquam bibat, extra fontem euomit venenum suum, & postea bibit.* Ita & nos, quando ad altare Domini communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum; hoc est, iracundiam, odium, inuidiam, falsitatem, &c. & sic ad altare Domini corpore & sanguine eius satiemur. Epiphanius autem hæresi 37. *Habet*, inquit, *hanc prudentiam serpens, velut naturæ rerum docti tradunt. Quando enim siti pressus à latibulo procedit ad aquam, vt bibat, non simul accipit secum venenum, sed in latibulo relinquit, & sic progressus potum aquarum sumit.* Proinde & ipsi hoc imitemur, vt quando ad sanctam Dei Ecclesiam, aut ad preces, aut ad mysteria (idest ad sacram Eucharistiam) venerimus, malitiam, aut voluptatem, aut inimicitiam in cogitationibus nostris nobiscum non feramus.

349. Ad fructuosè communicandum prudentia serpentis imitanda.

D. Epiphan. D. Ambros.

350. Adductam ex Matth. 10. 16. Christi verbum spreuerat infelix ille discipulus, qui vt simul propriæ auaritiæ, & Iudæorum seruiret inuidiæ, magistrum optimum prodidit. Hic tantæ perfidiæ reus, & maiori quàm serpens veneno turgidus, ad omnium spiritualium charismatum fontem imprudens accedere non est veritus, & malignum in se retinens virus, è manu Domini sacratissimum eius in Eucharistia corpus accepit, & manducauit. Sed quid funestum ex tanto scelere sacrilego discipulo non debebatur? Serpentis sors ei obtigit; & quia belluâ illâ stupidior ac imprudentior, veneno plenus ad limpidissimum fontem accessit, mortem hausit, non solùm animæ, sed etiam carnis: nam spirituali agente gratiarum fonte in perfidi hominis virus, *suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius*, vt legitur *Act.* 1. 18. Vnde S. Cardinalis Petrus Damiani libello gratissimo, *cap.* 6. de hoc loquens proditore, ait: *Quod erat causa salutis, illi* (Iudæ) *factum est materia condemnationis, quia instrumentum pacis non pacatus accepit.* Et infrà: *Indigno eadem res facta est occasio mortis, quæ bonis procurata est ad remedium salutis.* Hæc ille. Sumant igitur ab infelice Iuda peccatores exemplum: ex eius dementia sapiant, & illius fiant imprudentiâ prudentiores.

Iudas in proprium perniciem indignè suscepit Eucharistiam.

Et ideo crepuit medius

deutiores. Omne internum animæ vitus integrâ ac perfectâ culparum euomant confessione, priusquàm ad purissimom diuiuorom mysteriorum fontem accedant, vt à quo proditor æterni occasiouem sumpsit Interitus, interminabilem ac gloriosam suscipiant vitam.

Sectio III.

De dispositionibus corporis ad sacram Eucharistia communionem.

351. Qvamvis adorandum optimi Saluatoris corpus, quod in Eucharistia recipimus, alimentum spirituale, & nostrarum refectio sit animarum; attamen corporeis panis speciebus inuolutor, & cum hac re sensibili admirabile constituens Sacramentum, ore corporis verè recipitur & manducatur, binus simol effectus producens, alium quidem in carne, quæ speciebus panis alitur & sustentatur; alterum in anima, quæ Domini corpore reficitur, & impinguatur.

Corpus Christi in Eucharistia à fideli ore corporis recipitur.

352. Cùm enim non solâ animâ, nec solo corpore, sed vtroque coniuncto & vnito conster homo, & pro statu mortalis ac præsentis vitæ, quidquid in anima recipitur, priùs vel in corpore recipiatur, vel per corpus ad illam transeat, vnde Aristoteles omnem nostram cognitionem ortum habere à sensibus asseuerauit, docuitque nihil esse in intellectu, quin priùs fuerit in sensu: ideò qui Sacramentis totum hominem sanat, ea in corpore recipere voluit ad illius animam sanctificandam. Quod notauit Tertullianus *lib. de resur. carnis, cap.* 8. vbi: *Caro*, inqnit, *abluitur, vt anima emaculetur. Caro vngitur, vt anima consecretur. Caro Christi corpore & sanguine vescitur, vt anima de Deo saginetur.* Non ergo sola hominis anima ornari debet, sed etiam eius corpus disponendom est ante sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti perceptionem: illa quidem omni lethalis culpæ labe, sacramentali confessione purgari debet vt vita spirituali viuens, panem vitæ fructuosè valeat recipere: istud autem duplici dispositione præparari.

Omnia Sacramenta in corpore nostro recipiũtur, vt in animabus nostris producant effectus.

353. Corpus igitur Christiani hominis ad sacram Synaxim accedentis debet esse jeiunum jeiunio naturali, ita vt nullum omninò cibum, vel potum sumat ante sanctissimum Christi Domini corpus: quod quidem semper in Ecclesia ab Apostolorum tempore obseruatum fuit; hæcque adeo laudabilis Ecclesiæ consuetudo confirmata est in Concilio Carthaginensi III. *can.* 29. Tolet. VII. *can.* 2. & in VI. Synodo Trullana, *can.* 27. & tandem in Concil. Constantiensi *sess.* 13. illamque Sancti Patres laudant passim, & approbant.

Ieiunus debet esse homo, vt communicet.

Conc. Carth. Tolet. Trullan. Constant.

354. Coueniens autem, & maximè congruom est, quod homo omninò jeiunus ad tantum accedat Sacramentum, triplici ratione, ex D. Thoma 3. *p. quest.* 80. *art.* 8. Primò quidem ad reuerentiam corporis Domini, vt scilicet intret in os & stomachum hominis nondum cibo vel potu infectum: quod docet Augustinus *ep.* 118. & refertur *de consecr. dist.* 2. *can. Liquido*, bis verbis: *Placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti Sacramenti priùs in os Christiani Dominicum corpus intraret, quàm cæteri cibi.* Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur; ideo enim speciali prouidentiâ corpus Domini è cruce depositum sepultum fuit *in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus erat*, vt habetur *Ioan.* 19. 41. vt ostenderetur, carnem purissimam purissimi Redemptoris, non nisi in purissimo loco quiescere, ac consequenter, vt Christiani corpora sua puritate ac jeiunio ad Sacramentum corporis Christi recipiendum disponerent, & tanquam primus & excellentissimus cibus, ante omnem alium cibum illorum ora sacra Eucharistia occuparet.

D. Thom.

D. August.

Corpus Christi in monumento nouo sepultum, & quare.

355. Secundò propter significationem, vt scilicet significetur, quod Christus (qui est res huius Sacramenti,) & eius charitas debent primùm fundari in cordibus nostris, secundùm illud Matth. 6. *Quærite primùm regnum Dei.* Et tandem propter periculum vomitus & ebrietatis, quæ potuissent contingere, si homines sumpto materiali cibo & potu ad sacram mensam accessissent. Vnde Apostolus 1. *Cor.* 11. modestiam docens quâ Corinthij ad sacram Synaxim venire debebant, aliquos ex ebrietate arguit, dicens: *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.*

Christus primum locum teneat in cordibus nostris.

356. Dum autem dicimus Sacramentum hoc ante omnem alium cibum intrare debere, hoc non intelligimus respectu totius temporis, sed tantùm respectu eiusdem diei, qui incipit à media nocte secundùm vsum Romanæ Ecclesiæ; ita vt si quis post mediam noctem per modum cibi vel potus aliquid sumpserit, non possit eadem die hoc sumere sacramentum: potest autem, si ante mediam noctem. Nec refert vtrum post cibum, vel potum assumptum dormierit, vel etiam digestus sit, quantùm ad rationem præcepti: refert autem quantùm ad perturbationem mentis, quam patiuntur homines propter insomnietatem, vel indigestionem. Ex quibus si mens multùm perturbetur, ad sumptionem tanti Sacramenti homo ineptus redditur.

A media nocte diei in qua communicamus, incipiat jeiunium.

357. Licet tamen aliquando non jeiunis Eucharistiam sumere, vt infirmis in periculo mortis constitutis sacra Eucharistia per modum viatici etiam post cibum ministratur. Similiter si Sacerdos consecratâ alterâ specie Eucharistiæ, recordetur se non esse jeiunum, tenetur aliam speciem consecrare, & sumere, ad sacramentum perficiendum & sacrificium complendum. Insuper si Sacerdos sumpto calice videat non esse vinum id quod sumpsit, tenetur vinum consecrare & sumere. Item si post inchoatum sacrificium moriatur Sacerdos, vel infirmetur, & nullus Sacerdos jeiunus inueniatur, debet Sacerdos etiam non jeiunus perficere sacrificium. Quod etiam potest in aliis casibus in rubrica Missalis Romani expressis.

Infirmis in periculo mortis, etsi non jeiunis datur Eucharistia.

358. Cùm autem præceptum sumendi Eucharistiam in ieiunio naturali sit positiuom & Ecclesiasticum, optimè potest Summus Pontifex cum aliquo dispensare, vt non ieiunus celebret, vel communicet: sicut de facto singulis annis dispensar cum S. R. E. Cardinali celebrante in Vigilia Natalis Domini circa horam decimam pomeridianam. Dispensauit etiam, vt testatur Famianus Strada *lib.* 1. *de bello Belgico*, cum Carolo Quinto Augusto, vt non jeiunus ad sacram posset accedere Communionem.

Rom. Pontifex dispensat vt quis non jeiunius cõmunicet, vel celebret.

Carolus V. Imper. ex dispensatione non jeiunus communicabat.

359. Secunda corporis dispositio ad fructuosè communicandum, ex decentia & congruitate est, quod homo non sit pollutus intra illum diem. Quod intelligendum est de pollutione nocturna absque peccato mortali; illa enim quæ à turpibus cogitationibus & consensu prouenit, abstinentiam à Communione indicit: vnde D. Gregorius in epistola ad Augustinum Anglorum Episcopum, dicit,

Puritas corporis ad cõmunionem requisita.

D. Gregor.

cessandum

cessandum esse à communione, quando ex turpibus cogitationibus prouenit. Pollutio autem nocturna non ex necessitate, sed ex quadam congruitate impedit sacræ Eucharistiæ receptionem, scilicet propter fœditatem & immunditiam corporalem, & propter mentis distractionem, vt docet S. Thomas *loc. cit. art. 7.*

360. Similiter eadem congruitate & decentiâ propter easdem duas rationes actus coniugalis impedit eadem die Sacramenti corporis Domini receptionem. Vnde D. Hieronymus super Matth. & refertur 33. *quæst.* 4. cap. Sciatis: *Si panes* (inquit) *propositionis ab his qui vxores tetigerant, comedi non poterant; quantò magis ille panis, qui de cælo descendit, non potest ab his qui coniugalibus paulò antè hæsere complexibus, violari atque contingi? Non quòd nuptias condemnemus, sed quòd eo tempore, quo carnes Agni manducaturi sumus, vacare à carnalibus operibus debemus.* Sed in his omnibus, quæ non ex necessitate, sed ex decentia communionem impediunt, sapientis confessarij arbitrio standum est, an expediat illo die ad sacrum mensam accedere, vel ab illa abstinere: nisi necessitas magna vrgeat, vel sit dies festus, vel consuetudo Collegij, seu Conuentus, vt omnes quotidie celebrent; vel nisi Sacerdos ad victum stipendio Missæ indigeat, melius est abstinere, quàm communicare vel celebrare illâ die. At si omninò vel celebrare, vel communicare oportet, priùs confiteatur ille, quàm Eucharistiam recipiat, ac oratione, contritione, & aliis bonis operibus animam ad tantum conuiuium præparet.

D. Hieron. docet abstinere ab actu coniugali die communionis.

Sectio IV.

Vtrum ille qui cum peccato mortali, & absque debita dispositione sacram Eucharistiam recipit, recipiat ibi verum corpus Christi sacramentaliter.

361. AD euidentiam huius difficultatis præmittendum est primò, in Eucharistia tria necessariò esse consideranda. Vnum quod Sacramentum, seu signum est, & non res: alterum, quod simul res est, & Sacramentum, seu signum: & tandem tertium, quod res est, & non Sacramentum, seu signum. Sacramentum & non res, est panis ac vini species, formaque visibilis; quæ duo significant, nempe corpus & sanguinem Christi, verum animæ cibum ac potum latentem in Eucharistia: & vnitatem corporis Ecclesiastici, quod ex pluribus Fidelibus coalescit, sicut panis ea multis granis vnus, & ex multis racemis idem confluit vinum.

Tria in Eucharistia cõsideranda.

Sacramentũ & non res, est panis ac vini species.

362. Sacramentum autem & res, est caro propria, & sanguis Christi. Res est, quia est idemmet corpus, quod natum, mortuum, ac rediuiuum dextris Dei assidet. Signum est, seu Sacramentum, quia corpus Christi mysticum, nempe Ecclesiam in cœlis triumphantem significat: sicut enim ipsum corpus Christi verum ex multis mẽbris purissimis & immaculatis constat, ita mysticum Ecclesiæ gloriosæ corpus ex multis fidelibus à criminum sorde liberis consistit. Denique res (tamen sub speciebus non contenta,) & non Sacramentum, seu signum est corpus Christi mysticum, quod est societas Sanctorum, & complectitur omnes prædestinatos, vocatos, iustificatos, & glorificatos.

Sacramentũ & res, est corpus & sanguis Christi.

Res, & non Sacramentũ, est corpus Christi mysticum, quod est societas Sanctorum.

363. Secundò præmittendum est, corpus Christi in Eucharistia duobus modis posse manducari, scilicet sacramentaliter, & spiritualiter. Tunc sacramentaliter comeditur, quando suscipitur Sacramentum Eucharistiæ, in quo sub speciebus panis corpus Domini realiter, sed tamen indiuisibiliter ac impassibiliter continetur. Spiritualiter autem tunc manducatur, quando à iustis & piis mirabiles huius Sacramenti effectus suscipiuntur, dum scilicet cum debita dispositione Sacramentum hoc suscipiunt. Ex hoc autem duplici modo manducandi corpus Christi, tertius alius oritur, nempe quo tantùm spiritualiter manducatur. Vnde & Concilium Trident. *sess.* 13. *cap.* 8. docet triplici modo sanctum hoc Sacramentum accipi. Alij enim id sumunt tantùm sacramentaliter, vt peccatores; alij spiritualiter dumtaxat, illi scilicet, qui voto propositum illum cœlestem panem edentes, fide viuâ, quæ per dilectionem operatur, fructum eius & vtilitatem sentiunt; & alij sacramentaliter simul, & spiritualiter, illi nimirum qui in se priùs probati, ac purgati, cum feruore charitatis & deuotionis panem manducant Angelorum. Quibus prælibatis,

Duobus modis in Eucharistia corpus Christi mãducatur, sacramẽtaliter, & spiritualiter.

Tertius modus additur, quo spiritualiter, & non Sacramentaliter manducatur.

Dicendum est, fidelem peccatorem imparatum & indispositum, miniméque probatum, ad sacram Synaxim accedentem verè & realiter manducare corpus Christi sacramentaliter; quamvis illud non manducet spiritualiter, hoc est fructus & effectus spirituales sacræ Communionis non recipiat. 364.

Peccator recipit corpus Christi sacramentaliter, non verò spiritualiter.

Huius autem veritas propositionis satis constat ex dictis suprà *lib. 2. eluc. de spec. & rebus Euch. sect.* 3. vbi probauimus, Eucharistiæ Sacramentum rem esse permanentem, & in consecratione potiùs quàm in vsu materiæ consistere; ac tandem manere corpus Christi sub speciebus panis consecratis, quamdiu maneret substantia panis, si adesset, hoc est quamdiu incorruptæ manent prædictæ species. Cùm ergo semel prolatis cum debita intentione à Sacerdote verbis consecrationis, v. g. panis, verè & realiter sub speciebus panis sit corpus Christi ex vera conuersione, seu transubstantiatione substantiæ panis in ipsum independenter à fide suscipientis hoc Sacramentum; euidens est, quod licèt ille qui hoc Sacramentum recipit, non sit probatus, nec purgatus, nec benè dispositus, verè tamẽ recipit corpus Domini sacramentaliter, quod tamdiu in ore vel stomacho illius peccatoris reperitur, quamdiu hostia recepta incorrupta, & indigesta remanet. 365.

Corpus Christi est permanenter in Eucharistia, quamdiu species manent.

Quod equidem tum ex sacris Paginis, tum etiam ex dictis Sanctorum Patrum apertè constat. Primò autem ex Scriptura patet, ex Apostolo 1. *Cor.* 11. vbi postquam dixit 28. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*; statim ait 29. *Qui enim manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini*; hoc est, vt exponit S. Thomas ibidem, non discernens corpus Domini ab aliis cibis, idest cum tanta negligentia ad corpus Domini, sine fide formata, ac feruore deuotionis accedens, ac si ad communem, ac ordinarium cibum manducandum accederet: & ideò ad suum judicium, hoc est ad suam condemnationem illud manducat: quæ Apostoli verba nequaquam vera essent, nisi qui manducat hoc Sacramentum indignè, hoc est lethali culpâ pollutus, verè manducaret corpus Christi Sacramentaliter. 366.

Corpus Christi non manducaretur indignè, nisi reuerà à peccatoribus reciperetur. S. Thom.

Deinde liquet ex SS. PP. ac præcipuè ex S. 367.
Augustino,

D. Auguſt.

Id docent SS. Patres.

Auguſtino, qui *tract. 26. in Ioan.* de hoc Sacramento loquens, ait: *Multi de altari accipiunt, & accipiendo moriuntur: vnde dicit Apoſtolus, iudicium ſibi manducat & bibit. Nonne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? Et tamen accepit. Et cùm accepit, in eum inimicus intrauit; non quia malum accepit, ſed quia bonum malè malus accepit.* Vnde & *tract. 62. in Ioan.* & *in pſal. 10.* idem Auguſtinus docet, Iudam verè corpus Domini in Euchariſtia accepiſſe ſacramentaliter cum aliis diſcipulis, quamvis non ſumpſerit ſpiritualiter. Et ideo

Iudas verè corpus Domini recepit.

D. Chryſoſt.

D. Chryſoſt. *hom. 46. in Ioan.* inquit: *Iudas particeps exiſtens myſteriorum, conuerſus non eſt; vnde fit ſcelus eius vtrimque immanius.* Tum quia tali propoſito imbutus adiit myſteria: tum quia adiens melior factus non fuit, nec metu, nec beneficio, nec honore. *Et hom. de prodit. Iudæ*, idem Chryſoſtom. de Iuda loquens, ait; *Sacrificij communicationem meruit, & pedes eius lauit Chriſtus, vt excuſationem ſuæ malitiæ non haberet.* Inſuper Theodoretus in cap. 11. 1. ad Cor. *Non ſolum*, inquit, *vndecim Apoſtolis, ſed etiam Iudæ proditori pretioſum corpus & ſanguinem impertiit.*

Theodoret.

368. Neque obſtat, quod Auguſtinus *tract. 59. in Ioan.* ait, *cæteros Apoſtolos manducaſſe panem Dominum: Iudam verò manducaſſe panem Domini.* Nam ibi intendit tantùm S. D. cæteros Apoſtolos corpus Domini manducaſſe & ſacramentaliter, & ſpiritualiter, in quantum Chriſtus, quem in Sacramento receperunt, per gratiam quam illis tanquam huius Sacramenti effectum impertiit, apud illos, & cum illis manſit, & ſic panem Dominum cæteri præter Iudam Apoſtoli manducauerunt: Iudas autem ſuſcepit quidem Sacramentum & panem Domini, corpuſque Chriſti verè ſub ſpeciebus panis exiſtens ſacramentaliter, non tamen ſpiritualiter, hoc eſt, non eius effectus: & ideo dicitur non manducaſſe panem Dominum, quia Dominus, ſeu corpus Domini verè & realiter ſub ſpeciebus panis exiſtens, non nutriuit, nec refecit animam eius, augendo gratiam in illa, & illam corroborando, tanquam panis ſpiritualis, & alimentum animæ.

D. Auguſt.

Cæteri Apoſtoli panem Dominum, Iudas verò panem Domini manducauit: quia illi corpus Domini, & gratiam receperunt, hic autē corpus tantùm, & nō gratiam.

Quod autem hic ſit verus ſenſus Auguſtini, patet ex eo quod idem S. D. *ſerm. 2. de verbis Apoſtoli*, loquens de corpore Chriſti prout eſt in Euchariſtia, ait: *Illud manducare, refici eſt: illud bibere, quid eſt, niſi viuere?* Vbi loquitur de manducatione ſpirituali, quæ Iudæ in peccato exiſtenti non conceſſa fuit, ſed tantùm ſacramentalis: cæteri autem Apoſtoli, quia mundati erant, corpus Domini & ſacramentaliter, & ſpiritualiter manducauerunt. Vnde ſemper docuit Auguſtinus, & Iudam, & cæteros qui pollutâ conſcientiâ ad ſacram Menſam accedunt, dum venerabile Euchariſtiæ recipiunt Sacramentum, corpus Domini ſacramentaliter manducare. Quod patet ex libro 5. de Baptiſmo, vbi Auguſtinus ait: *Sicut Iudas, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, ſed malè accipiendo, locum in ſe Diabolo præbuit: ſic indignè quiſque ſumens Dominicum Sacramentum, non efficit, vt quia ipſe malus eſt, malum ſit, aut quia non ad ſalutem accepit, nihil acceperit; corpus enim Domini, & ſanguis Domini nihilominus erat, etiam illis quibus Apoſtolus dicebat: Qui manducat indignè, iudicium ſibi manducat, & bibit.*

369. Ex quibus manifeſtè liquet, manducationem Sacramentalem, qua corpus Domini a peccatoribus indignè, & tamen verè, ac ſacramentaliter ſumitur, ſeparari à manducatione ſpirituali, quâ idem corpus ſpiritualiter manducatur, dum ſcilicet eius effectus in ſuſcipientis anima producuntur per augmentum gratiæ, & maiorem per charitatem cum Chriſto vnionem. Quæ neceſſariò notanda ſunt, ne in errorem labamur, & vt Sanctorum Patrum teſtimonia, quæ innuunt, peccatores corpus Domini non manducare, intelligantur, & explicentur; nam tunc loquuntur de manducatione ſpirituali, non verò de ſacramentali, vt videre eſt apud D. Auguſt. *lib. 21. de ciuit. Dei, c. 25.* vbi ait: *Nec hæretici, nec indigni dicendi ſunt manducare corpus Chriſti, quoniam nec in membris computandi ſunt Chriſti; vt enim alia taceam, non poſſunt ſimul eſſe & membra Chriſti; & membra meretricis.* Vbi, vt patet conſideranti, loquitur Auguſtinus de modo quo corpus Chriſti manducatur ſpiritualiter, non verò de modo quo manducatur Sacramentaliter. Vno verbo oſtendit, hæreticos & indignos non ſuſcipere in Euchariſtia rem Sacramenti; benè quidem Sacramentum, & corpus Chriſti in eo ſacramentaliter, ad eum planè modum, quo dicimus Solem non nobis fulgere, quia eius radios micantes & lucidos ex denſitate nubium oppoſitarum non videmus, licèt verè ex luce Solis in hemiſphærio noſtro fulgentis ſupra nubes colluſtremur.

Manducatio Sacramentalis corporis Chriſti ſeparatur à manducatione ſpirituali eiuſdem corporis.

D. Auguſt.

Sol dicitur non fulgere, dum radij eius ex nubiū denſitate ad nos non perueniunt.

Sed placet ad rem præſentem illuſtrandam luculentum illuſtriſſimi Martyris Cypriani teſtimonium hîc tranſcribere, in quo indignos ſacra myſteria & corpus Domini manducantes, idem corpus ſpiritualiter non manducare, nec eius effectus percipere eleganter oſtendit. Ait ergo in ſermone de cœna Domini: *Qui verbo tenus, corde ſicci, & mente aridi, ſacris interſunt, vel etiam participant donis, lambunt quidem petram, ſed inde nec mel ſugunt, nec oleum, qui nec aliqua charitatis dulcedine, nec Spiritus ſancti pinguedine vegetantur, nec ſe iudicant, nec Sacramenta diiudicant; ſed ſicut cibis communibus irreuerenter ſacris vtuntur muneribus, & Dominica menſæ in veſte lutulenta ſe ingerunt impudenter, quibus melius erat mola aſinaria collo alligata mergi in pelagus, quàm illotâ conſcientiâ de manu Domini buccellam accipere, &c.* Hoc vnum itaque apud omnes veteres Eccleſiæ Doctores indubitatum ſemper fuit, corpus Domini Sacramentaliter verè manducari à fidelibus peccatoribus, quamvis iſti ob malam diſpoſitionem eiuſdem ſacratiſſimi corporis nullos fructus accipiant, nec ab eo dimanante gratiæ vbertate irrorentur. 370.

Cyprianus.

Oſtēdit peccatores corpus Domini manducantes ſacramentaliter, nō illud manducare ſpiritualiter.

Si autem aliquis Chriſtianorum myſteriis nondum initiatus, nec ſacro tinctus Baptiſmate, & omninò adhuc infidelis, ſacram accipiat Euchariſtiam, licèt ſub ſpeciebus panis Chriſti corpus ibidem exiſtens ſumat; attamen propriè loquendo, ex parte ſui non illud manducat ſacramentaliter, quia non vtitur eo quod accipit, vt Sacramento, ſed vt ſimplici & communi cibo, niſi fortè infidelis intenderet recipere illud, quod Eccleſia confert, licèt non haberet fidem circa alios articulos, vel etiàm circa hoc Sacramentum; tametſi ex parte rei manducatæ poteſt dici, quod ſumpſit corpus Chriſti ſacramentaliter, quia verè manducauit ſpecies ſacramentales, ſub quibus corpus Domini veraciter & ſacramentaliter continetur. 371.

Infidelis manducans Euchariſtiam non dicitur manducare corpus Chriſti ſacramentaliter, & quare.

Cùm enim, vt ſuprà oſtendimus, ſemel conſecratâ Euchariſtiâ, & factâ vi verborum conſecrationis reali conuerſione ſubſtantiæ panis 372.

in

Corpus Christi ab omnibus mãducantibus speciem sub qua realiter est, manducatur.

in substantiam corporis Christi, nullâ factâ mutatione accidentium panis, tandiu remaneat corpus Christi, quamdiu incorrupta remanet species panis; ideo siue hæc species sacramentalis sumatur à justo, siue à peccatore, siue à fideli, siue ab infideli; immò siue ab homine, siue à bruto, quamdiu incorrupta durat, tandiu in illa corpus Christi realiter inuenitur.

Ex quo nulla iniuria illi infertur corpori.

373. Neque existimes hoc vergere in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit à peccatoribus crucifigi, immò & à diabolo assumi in sanctam ciuitatem, & statui supra pinnaculum templi, & iterum ab eodem in montem excelsum transferri, vt legitur *Matth.* 4. 5. & 8. absque diminutione suæ dignitatis; præsertim cùm brutum, v. g. mus, aut canis, non tangat ipsum corpus Christi secundùm propriam speciem, sed secundùm species sacramentales dumtaxat. Nec propterea dicendum est, brutum sacramentaliter corpus Christi manducare, quia natum non est vti eo vt Sacramento. Vnde non sacramentaliter, sed per accidens corpus Christi manducat, sicut manducaret ille, qui sumeret hostiam consecratam, nesciens eam esse consecratam.

Brutum, & non credentes corpus Christi in Eucharistia, manducant illud corpus per accidens.

374. Quanta igitur hoc in Sacramento bonitas clucet Domini, cùm seipsum non solùm dilectis & amicis, sed etiam hostibus & inimicis sacramentaliter præbeat; nec ex se vberes gratiæ diuinæ indignè recipientibus recusat fructus: omnibus hoc Sacramentum manducantibus illos paratus est elargiri, sed respuunt qui negligentes, inertes, & absque nuptiali charitatis veste diuinum cibum accipere non verentur. Admirabilem in hoc Christi Domini patientiam, tanquam bonitatis suæ complementum & exuberantiam S. Augustinus notauit, dum *epist.* 167. sic loquitur: *Tolerat ipse Dominus Iudam, diabolum, furem, & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt, pretium nostrum*, scilicet corpus & sanguinem suum, quæ à nobis vtique vsurpari possunt ad infinitam Christi clementiam, mansuetudinem & patientiam exprimendam, quâ peccatores, proditores, & apostatas, infelicissimi Iudæ sequaces, ad sacram recipit mensam, & proprio corpore & sanguine pascit sacramentaliter.

Bonitas, humilitas & patientia Christi in Eucharistia.

Sectio V.

Vtrum ad dignè & fructuosè communicandum requiratur actualis deuotio excludens mentis distractionem, & peccata venialia actu exercita.

375. Non vnicus, sed multiplex, in Christiani hominis, qui probatus ac purgatus ad diuina venit mysteria, anima ab illis effectus producitur; sicut enim multa à cibo corporeo corpus humanum recipit bona, nam sustentat, auget, reparat & delectat: ita ab Eucharistia spirituali alimento quamplurima anima recipit emolumenta. Ab illo etenim nutritur, sustentatur, augetur, delectatur, ac corroboratur; sicque varios in anima diuinum illud germen producit fructus, de quibus infrà agemus. Attamen quia *quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur*, vt apud Philosophos tritum est, juxta inæqualem accedentium dispositionem inæquales ab Eucharistia in eis producuntur effectus, ita vt qui feruorem charitatis in cordibus gerunt, & actualem mentis deuotionem ac applicationem exercent dum hoc suscipiunt Sacramentum, pleniores effectus recipiant, quàm qui minori dispositione, quamvis omnis culpæ lethalis expertes, accedunt.

Cibus corporeus sustẽtat, auget, reparat, & delectat.

Idem præstat Eucharistia in anima.

Magis dispositus maiores effectus ab Eucharistia recipit.

376. Vt ergo omnis effectus sacrosancti Eucharistiæ Sacramenti, nempe & augmentum gratiæ habitualis, & actualis refectio spiritualis dulcedinis à communicante suscipiatur, debet qui communicat habere actualem deuotionem, quâ excludantur mentis distractio, & peccata venialia actu exercita. Quod expressè docuit Angelicus Præceptor *in* 4. *dist.* 12. *quæst.* 2. *art.* 1. *quæstiuncula* 3. vbi ait: *Cùm hoc Sacramentum perficiat coniungendo fini, ad hoc quod effectum suum plenè habeat in sumente, oportet quod sit actualis deuotio.* Plenè autem Eucharistiam habere suum effectum, est conferre non solùm habitualem gratiam, sed etiam actualem refectionem spiritualis dulcedinis. Vnde idem S. D. 3. p. quæst. 79. art. 8. *Effectus* (inquit) *huius Sacramenti non solùm est adeptio habitualis gratiæ, vel charitatis, sed etiam quadam actualis refectio spiritualis dulcedinis.* Quæ quidem impeditur, si aliquis accedat ad hoc Sacramentum per peccata venialia mente distractus; non autem tollitur augmentum habitualis gratiæ, & charitatis.

Augmentum gratiæ, & refectio actualis spiritualis dulcedinis effectus sunt Eucharistiæ, & vt recipiantur, debet mens hominis distractionem & venialia actu exercita excludere.

D. Thom.

377. Etenim cùm illa actualis refectio spiritualis dulcedinis consistat in quadam pia cogitatione & affectione, quibus cor hominis Christo tanquam cibo spirituali vnitur, eiusque admirabilem bonitatem ac suauitatem experitur, ac ex immensa dulcedine, quam sic gustando recipit, dilatatur ac delectatur; quomodo mente distractus per peccata venialia illam suscipiet spiritualis dulcedinis refectionem? Vnde Psalmista ait psal. 33. 9. *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus*; hoc est, vt gustetis quàm suauis est Dominus, videte; hoc est, cogitate, & intelligite, mentes vestras actuali cogitatione illi applicando. Non enim potest quis creaturis actu inhærere, etiam per peccatum veniale, & simul mentem diuinis mysteriis & eius fructibus applicare. Non enim pias motiones & affectiones in voluntate, nec illustrationes in intellectu à refectione spiritualis dulcedinis ex Eucharistia recipiet, qui intellectum & voluntatem peccatis venialibus habebit obuolutа. Quamvis enim hæc gratiam non tollant, feruorem tamen charitatis diminuunt, & perfectè internis sanari nos dulcedinibus non permittunt. Immò & D. Augustinus *lib.* 50. *homil. hom.* 50. *cap.* 3. ait, quod *peccata venialia velut scabies, nostrum decus ita exterminant, vt ab illius sponsi speciosi forma præ filiis hominum, castissimis amplexibus separent.*

Refectio illa sita est in pia cogitatione, & affectione, quibus cor hominis Christo vnitur.

D. August.

Venialia ab amplexibus Christi animam nostrã separant.

378. Ad hoc autem, vt augmentum gratiæ habitualis simul cum sacra recipiatur Eucharistia, non requiritur deuotio actualis, excludens peccata venialia actu exercita; sed sufficit in recipiente status gratiæ habitualis, expellentis omnem culpam lethalem. Quod quidem euidenter colligitur ex Concil. Trid. *sess.* 13. *cap.* 7. vbi ad fructuosè communicandum, nulla alia necessaria dispositio exigitur, quàm immunitas, seu purgatio à peccato mortali. Dicitur enim: *Nullus sibi conscius peccati mortalis, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debet.* Nec maiorem ad communionem D. Augustinus puritatem postulauit, dum *tract.* 26. *in Ioan.* inquit:

Vt augmentũ gratiæ habitualis præcisè recipiatur, sufficit status gratiæ excludentis lethalia.

Concil. Trid.

D. August.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Ioan. 6. 52. dicens: *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Et 55. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Et 59. *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*; valde probabile est, Eucharistiam causare gratiam peractâ manducatione, hoc est receptâ hostiâ in stomacho, in instanti extrinseco terminatiuo manducationis, in quo verum est dicere, Nunc non est manducatio, sed immediatè antea fuit. Cùm enim hoc Sacramentum cibi à Christo Domino institutum sit, ac per modum cibi spiritualis operetur gratiam, ad modum refectionis & nutritionis spiritualis debet manducari, vt suum in nobis sortiatur effectum; cibus etenim non nutrit nisi sufficienter applicatus & manducatus.

Receptâ hostiâ in stomacho, Eucharistia gratiam producit.

396. Nec improbabile est, quamdiu manent huius Sacramenti species in Stomacho, maiorem gratiam ex opere operato homini conferri, dummodo nouos ac feruentiores charitatis, ac aliarum virtutum actus eliciat, quibus magis ac magis se disponat: quod docuit Cardinalis Caiet. *in 3. p. D. Thomæ, q. 79. art. 1.* & approbare videtur spectatissimæ pietatis ac doctrinæ vir Ludouicus Granatensis *in memoriali vitæ Christianæ, tract. 3. cap. 7.* multique amplectuntur recentiores Theologi. Vnde Cardinalis Delugo *disp. 12. sect. 2. num. 46.* testatur, quod licèt olim malè audierit hæc opinio, jam hodie communiter recipitur. Quæ sententia quamvis non pateat euidenti ratione, duplici tamen congruentiâ suaderi potest.

Ex feruentioribus actibus charitatis, quamdiu manent species in stomacho, maior gratia confertur.

397. Primò, quia cùm per modum cibi mysterium hoc institutum sit, illos in anima, quos in corpore cibus materialis, producit effectus. Cùm autem cibus, quamdiu in ventriculo manet, & in ipsum agit calor natiuus, corpus nutriat & roboret; quamdiu corpus Christi sub Eucharistiæ speciebus in sumente permanet, eius animam spiritualiter reficit & confortat gratiam augendo, si charitatis feruore tanquam supernaturali calore, aliisque virtutum actibus se ad tale augmentum aptiorem reddat.

Tamdiu nutrit, quamdiu sub speciebus manet in stomacho.

398. Secundò, quia hinc maximè conuenit dignitati, & officio quod Christus Dominus in hoc Sacramento exercet: cùm enim sit Sol Iustitiæ, Lux mundi, Saluator, Dux, & Pastor Fidelium, consentaneum est, vt quamdiu in stomacho hominis sacramentaliter perseuerat, Solis, Lucis, Pastoris ac Saluatoris munia exerceat, ac consequenter illuminet, foueat, pascat, protegat, saluet, atque gratiæ suæ splendoribus animam sumentis repleat, & illustret. Sol etenim quamdiu supra nostrum mouetur hemisphærium, lucis suæ radios vibrat. Christus autem mundi jubar, & Sol Iustitiæ extat; & quamdiu in aliquo remanet, eo, illum claritatis suæ collustrat fulgoribus; ait enim Ioan. 9. 6. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.*

Sol semper illuminat, & Christus gratiæ suæ radios semper emittit.

Sectio VII.

A sacra Eucharistia vita in bonos, & mors in malos dimanat.

399. Admirabile sanè est sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, non solùm quia mirabili ac substantiali panis in corpus, & vini in sanguinem Christi conuersione, optimum sub specie panis & vini nobis realiter exhibet Saluatorem; verùm etiam propter mirabiles, immò & oppositos, quos in suscipientibus operatur effectus. Idem enim quod per modum alimenti Christus instituit mysterium, vt viatores homines cibo diuino reficeret, & spiritualem in nobis conseruaret vigorem, augeretque; justis collatum vitam, iniustis verò præbet interitum. Illis itaque pabulum, & cibus est; istis non alimentum est, sed venenum. Quod eleganter expressit Angelicus Doctor, dum ait: *Mors est malis, vita bonis.*

Mirabilis Eucharistia ob mirabiles & oppositos effectus.

In mundum descendit mundi Creator, vt mun- 400.
dum restauraret, & deperditum propriâ culpâ hominem recuperaret. Sed quomodo id præstitit? Errantem quæsiuit, auersum reuocauit, fugientem apprehendit, & mortuum viuificauit, vitâ vtrique supernaturali, & vnum sanans hominem, in illo tanquam in orbis Epitome vniuersum reparauit. Cunctis hominibus hanc salutem attulit, nulli illam denegauit, immò omnibus se redemptorem ostendit. *Ego veni*, inquit Ioan. 10. 10. *vt vitam habeant, & abundantius habeant.* Verùm enim verò multi sunt qui Christi vocem audire recusant, vocationem respuunt, bonitatem spernunt, ipsamque abundantem, quam attulit, vitam contemnunt. Quid istis accidit? Dum vitam negligunt, mortem inueniunt; & dum à Christo salutem accipere non laborant, ab illo necem haurire contendunt. Etenim qui Christo tanquam palmites viti veræ adhærent, spiritualem sortiuntur resurrectionem; qui autem iniquitati feculentes, Christo subjici ac seruire recusant, ab eo æternam capiunt ruinam.

Omnibus attulit vitam Christus, sed plures illam recusant.

Hoc expressit senex ille justus ac timoratus 401.
Simeon, dum sanctissimæ Dei Genitrici de filio amantissimo, optimo Saluatore Christo, dixit Luc. 2. 34. *Positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum.* Quod certè verissimum fuit, non solùm de ipsa Christi persona inter homines conuersante, quam aliqui venerantes, vitam; alij persequentes, contemnentes, torquentes ac crucifigentes, mortem seu ruinam hauserunt: non solùm insuper de eius doctrina, quæ recipientes ac obedientes saluauit, respuentes ac contemnentes damnauit; sed etiam de venerabili corporis & sanguinis sui Sacramento, in quo sanctissima & immaculata Christi caro bonis gratiâ & charitate præditis vitam ac gratiæ spiritualis augmentum, ac consequenter spiritualis gloriam resurrectionis effundit, & lethalis culpæ labe pollutis & impiis mortem confert & ruinam. Cùm enim quidquid recipitur, ad modum recipientis recipiatur, vt apud Philosophos tritum est, cœlestis illa Dominici corporis esca juxta variam manducantium dispositionem varios habet effectus, ita vt in viuente vitâ spirituali & feruore charitatis accenso, vitam producat & gratiam; & in illo qui virtutum omnium splendore destitutus, vitiis scatet & sordibus, animam mortiferi criminis vulnere sauciam habet, ruinam præbet & mortem.

Christus in ruinam, & in resurrectionem multorum positus, etiam in Eucharistia.

Sol etenim eodem radio & ceram liquefacit, 402.
& lutum indurat. Eodem ignis calore aurum rutilat, & palea fumat: illud pulchrius redditur, ista consumitur. Idem viro incolumi vitam seruat & sanitatem tuetur alimentum, quod debili & infirmo morbum adducit & mortem; nam vt inquit Tertullianus in carmine ad Senatorem transfugam:

Eodem igne aurum rutilat, & palea fumat.

Escâ alitur corpus, corpus corrumpitur escâ.

Eadem oculis ægris nociua & odiosa est lux, 403.
quæ puris grata est & amabilis: & palato non sano pœna est panis, qui sano est suauis. Vnde non mirum,

Lux ægris oculis odiosa, & puris amabilis.

mirum, Christum Dominum, qui in Eucharistia splendet vt sol, vt ignis calefacit, vt alimentum nutrit, vt lux illuminat, & vt panis viuus & verus satiat, bonos illustret, accendat, foueat, delectet & reficiat; malos verò lædat, induret, absumat, & occidat.

Arca Iudæos roborabat, & prostrabat Philisthæos.

404. Eadem Arca fœderis, quæ Christi corporis & Eucharistiæ typum gessit, Israëlitas protegebat, fortesque ac strenuos ad pugnam animabat: Philistæos verò Domini hostes prostrabat & occidebat, vt videre est 1. *Reg. cap. 5. per totum.* Non ergo mitiores à veritate, quàm à typo homines expectent effectus; & sibi timeant impij ad mysticam arcam, & sacram Eucharistiam accedentes: hæc enim Christianæ Religionis arca venerabilis, dum justos reficit, & bonos fouet; iniustos percutit, & malos necat.

Nubes Hebræos illuminabat, & Ægyptios excæcabat.

405. Eadem insuper quæ Hebræos illostrabat & illuminabat columna nubis, Ægyptios obumbrabat & excæcabat, vt legitur *Exod.* 14. 20. & idem tremendum Eucharistiæ Sacramentum, in quo gloriosum Christi Domini corpus sole lucidius ac fulgentius, speciebus panis quasi nube inuolutum realiter existit, justos gratiæ splendoribus recreat, & impios quos tenebris mentis excæcat, æternæ caligini reseruat.

Manna apud malos vermibus scatebat, & apud bonos suauitatem seruabat.

406. Sicuti enim portentosa illa Iudæorum esca manna propterea appellata, à malis servata, multis vermibus scatebat, & à bonis suscepta, ambrosiæ & nectaris suauitatem superabat, vt legitur *Exod.* 16. 20. & sicuti Aaronis virga, quæ aquas absumebat, eas in sanguinem conuertendo, vt Ægyptios torqueret, *Exod.* 7. 20. & ipsas Hebræis ministrabat, illas ex silice eliciendo: ita mirabilis Eucharistia, cui nomen manna meliùs, quàm prisco ac cœlesti illi debetur pabulo; & in qua non Moysis, vel Aaronis, sed virtutis Dei virga, *quam emisit Dominus ex Sion, vt in medio inimicorum suorum dominetur*, reperitur, malos ærumnis & flagellis castigat, bonos gratiæ suauitate & spiritualis dulcedinis effusione consolatur; ab illis misericordiæ latices eripit, istis autem bonitatis suæ fluenta concedit: erga impios aquæ conuertuntur in sanguinem, & sola justitia terrorem incutit, & tormenta decernit: at erga bonos & sanguis, & aqua funduntur in remissionem peccatorum, in augmentum gratiæ, in vitæ æternæ præmium. Sic igitur Christus in hoc mysterio bonis est *odor vitæ ad vitam*, malis est *odor mortis ad mortem*, vt dicitur 2. *Cor.* 2. 16.

Panes propositionis, panes facierum.

407. Mirabiles planè erant panes illi, quos jubente Domino super mensam in tabernaculo priscæ Legis ante conspectum Dei Moyses posuit: hi enim non solùm sacri & diuino cultui consecrati, à prophanis rebus discreti, sanctum super altare collocabantur; sed duobus characteribus obsignati videbantur: vnde non solùm *panes propositionis*, vt vulgata habet Latina editio, sed vt in Hebræo legitur, *panes facierum*, sunt appellati, *Exod.* 25. 30. Quod vtrique mysterium complectitur, vt scilicet Christus Dominus in pane Eucharistico in illis panibus adumbrato duplicem erga sumentes faciem habere significetur. Habet quippe benignam & amabilem, quâ se pastorem optimum, ac Saluatorem misericordem erga bonos exhibeat, eosque immensis beneficiis cumulatos lætificet. Vnde & *psalm.* 20. 7. dicitur: *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Et illam faciem postulans Dauid psal. 66. 2. *Illuminet* (inquit) *vultum suum super nos, & misereatur nostri.*

Duas in Eucharistia habet facies Christus: est amabilis vna, terribilis altera.

Alteram tenet terribilem, quâ se justum ac fortem judicem, ac seuerissimum criminum vltorem contra impios demonstret, illosque damnet ac puniat. Quod etiam à Psalmista notatum est *Psal.* 33. 17. dum ait: *Vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Itaque vno Christus in Eucharistia vultu bonos sanat, alio malos lædit. Illos vnâ facie viuificat, istos alterâ facie necat.

Vtramque faciem ostendit in prima institutione, & sumptione Eucharistiæ.

Vtramque faciem ostendit Dominus, cùm primùm mirabile hoc Apostolis suis distribuit Sacramentum. 408. Petro enim cæterisque qui purâ mente, affectu feruido, ac corde sincero illud receperunt, amabilem optimi Pastoris, ac Saluatoris vultum exhibuit, illosque gratiarum, ac diuinorum charismatum donis cumulauit: at Iudæ nefandissimo ac scelestissimo proditori, qui addens impudentiam sceleri, & abscondi se suâ putans audaciâ, nec manum à paropside, nec animum retrahebat à crimine, & instrumentum pacis non pacatus accepit, vt loquitur Petrus Damiani libello gratissimo, *cap.* 6. terribilem judicis vultum aperuit, & seuerissimam ingratitudinis ac illius infidelitatis vltoris faciem ostendit, eumque diris deuouens morti addixit turpissimæ. Vnde August. *tr.* 26. *in Ioan.* ait: *Nonne buccella Dominica venenum fuit Iudæ? Et tamen accepit. Et cùm accepit, in eum inimicus intrauit; non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit.*

Aqua zelotypiæ mirabilis.

Similis sanè tremendo huic Sacramento aqua 409.
illa extitit zelotypiæ, de qua scriptum est *Numer.* 5. 17. Hæc enim aqua sancta vocabatur, & si pollutæ ac adulteræ mulieri in potum data fuisset, inflato ventre computrescebat femur eius, eratque in maledictionem, & in exemplum omni populo. Si autem polluta non fuisset, erat innoxia, ac à vitio sterilitatis purgata liberos procreabat. Vbi certè quod in Eucharistia accidit, descriptum videtur. Hoc etenim mysterium non solùm aqua sancta nominari potest, sed fons aquæ vitæ appellatur, *Apoc.* 21. *num.* 6. Sed hanc vitam hominibus puris, & nullius adulterij spiritualis, seu lethalis culpæ reis dumtaxat effundit, eosque antea steriles, fœcundos ac bonorum operum efficaces præstat factores: illis autem qui pollutâ conscientiâ, & animâ adulterij reâ ad Christum amantissimum sponsum non verentur accedere, ac fontem aquæ vitæ in Eucharistia degustare, mutatur in virtute, ita vt mortem animæ, æternam maledictionem, immò & aliquando corporeum interitum producat. Quod in primo omnium illorum, qui pollutâ conscientiâ & infidelitatis rei ad hoc Sacramentum accesserunt, Iuda proditore contigit. Hic enim, quia dum authorem vitæ ingenti malitiâ, & execrandâ ingratitudine prodebat, eius sacrum corpus manducare ausus est, & aquam vitæ in suo fonte degustare, venenum exinde mortis accepit: & vt justissima, quâ plexus est pœnâ, cum illa, quâ mulieres adulteræ aquam sanctam bibentes plectebantur, aliquam haberet similitudinem, intumuit venter eius, & computruit femur. Nam vt legitur Act. 1. 18. *Suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius.*

Eucharistia similes habet effectus, vt patet in Iuda.

Liquet igitur, ad vitam spiritualem hominum 410.
Sacramentum corporis & sanguinis Domini institutum, non omnibus præstare vitam, sed tantùm illis, qui cum debita reuerentia, fide, ac charitate ad sacram Synaxim accedunt: illis autem qui temerario ausu, ac pollutâ conscientiâ

Effectus Eucharistiæ est gratia per modum nutritionis & augmenti in vita spirituali.

Conc. Flor.

Trident.

D. Ambros.

tradatur, juxta illud Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*; omnem effectum quem cibus & potus corporalis facit quantùm ad vitam corporalem, totum facit Eucharistia quantùm ad vitam spiritualem, vt expressè habetur in Concilio Florentino, in Decreto Eugenij, vbi dicitur, *hoc Sacramentum præstare omnem effectum cibi & potus materialis, sustentando, augendo, reparando, & delectando.* Vnde in Concil. Trident. *sess.* 13. *cap.* 2. dicitur, quod *hoc Sacramento tanquam spirituali animarum cibo, alantur & confortantur viuentes vitâ illius, qui dixit: Qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Ex quibus omnibus liquet gratiam per modum nutritionis & augmenti in vita spirituali esse effectum proprium & principalem Eucharistiæ: vnde D. Ambrosius lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. *Iste panis* (inquit) *est vita æterna, qui animæ nostræ substantiam fulcit.*

Dulcedo seu spiritualis lætitia ex actuali refectione proueniens, est secundarius effectus Eucharistiæ.

D. Thom.

386. Alius insuper ab Eucharistia procedit effectus, qui secundarius potest appellari, nempe gratia actualis excitans charitatem, & quædam dulcedo, seu spiritualis lætitia ex actuali refectione proueniens. Quod optimè notauit S. Thomas 3. *p. quæst.* 79. *art.* 1. *ad* 2. vbi ait: *Per hoc Sacramentum, quantum est ex sui virtute, non solùm habitus gratiæ & virtutis confertur, sed etiam excitatur in actum, secundùm illud* 2. *Cor.* 5. *Charitas Christi vrget nos. Et inde est, quod ex virtute huius Sacramenti anima spiritualiter reficitur per hoc, quod anima spiritualiter delectatur, & quodammodo inebriatur dulcedine bonitatis diuinæ, secundùm illud Cant.* 5. *Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.*

Amor amoris scintilla incendium producit.

Magnes amoris amor.

Bernard.

Eucharistia amor amorum.

Concil. Trid.

387. Nec deest ratio, quâ secundarius iste ab Eucharistia dimanans effectus stabiliatur. Etenim cùm nulla maior ad amorem excitandum vis inueniatur, quàm ipsemet amor, qui vt diuina quædam scintilla flammas & incendia producit; vnde tritum illud apud omnes manauit proloquium, *Si vis amari, ama*; quod non solùm ex prophanis authoribus Seneca & Martiali, sed etiam ex sacris litteris videtur depromptum, in quibus *Prou.* 8. 17. legitur: *Ego diligentes me diligo.* Et Cant. 2. 16. *Dilectus meus mihi, & ego illi.* Cùmque in actuali Eucharistiæ receptione immensum diuini amoris beneficium recipiat Christianus; nam Sacramentum hoc, vt Mellifluus fatur Bernardus, non solùm est *Sanctum Sanctorum, Sacramentum Sacramentorum*, sed etiam *amor amorum*; & in illo Christus, vt loquitur Concil. Trid. sess. 13. cap. 2. *diuitias diuini sui erga homines amoris velut effudit*; excitabitur à gratia Eucharistiæ charitas, & ab illa nouo robore confortata, in feruentiores dilectionis actus prorumpet, & maiores ardentioresque flammas emittet. Quamvis enim omnia, quibus nos Redemptor amantissimus cumulauit, bona suum erga nos testentur, nostrumque erga illum excitent amorem; nullum tamen aut vberius, aut fortius, aut magnificentius diuinam prodidit charitatem, humanámque vehementiùs accendit, quàm sacra Eucharistia, sicut notauit S. Augustinus serm. 127. de temp. *Nobis*, inquit, *mirificas amoris sagittas clarius jaculatur, dum ipsum inuenimus sub vestimentis cibi, & potus, sine quibus in vita consistere non valemus.* Quod vtique ab Apostolo eleganter expressum est 2. *Cor.* 5. 4. dum inquit: *Charitas Christi vrget nos.* Vbi de immensa ardentique Christi Domini in Eucha-

D. August.

Amoris sui sagittas in nos jaculatur Christus in Eucharistia.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Prefam D. Thom.

ristia erga homines charitate, quæ nos ad illum redamandum mouet, & excitat, Paulum loqui constat, ex eo quod Græca illius phrasis reddit, *continuum Christi detinet, possidet, inhibet & ligat nos.* Quæ omnia vulgata editio comprehendit his verbis, *charitas Christi vrget nos.* Etenim summus Christi in Eucharistia amor, dum homines reficit, illos vrget, & ad ipsum Saluatorem proprio corpore ex infinita dilectione pascentem impellit; dum impellit, detinet; dum detinet, possidet; quia *nec suos esse patitur diuinus amor*, vt Dionysius loquitur libro 1. dum possidet, inhibet, hoc est, prohibet, ne creaturis vano adhæreant amore; & tandem dum inhibet, ligat; quia hominem cum Deo connectit, vt purissimi amoris fonti purissimo copulatus, in feruentiorem inardescat amorem, & summo bono firmiter adhæreat: *Qui* enim *manet in charitate, in Deo manet, & Deus in illo*, vt dicitur 1. Ioan. 4. 16.

Continuum Eucharistiæ est charitas Christi, quæ vrget nos.

388. Liquet insuper, spiritualem dulcedinem & internam animi lætitiam à sanctissima Eucharistia in corda dignè recipientium, tanquam eius effectum diffundi. Etenim mysterium hoc non solùm *amor amorum*, sed etiam *dulcedo dulcedinum* à S. Bernardo appellatur. Si enim *soror amoris dulcedo est*, vt loquitur Augustinus apud Balthasarem Paës *serm.* 3. *in cœna Domini*; amorem vtique comitatur, eius naturam participat, eius vestigia terit, simulque cum eo Eucharistiam recipientium cordibus effunditur. *Dedisti lætitiam in corde meo à fructu frumenti & vini*, inquit Psalmista *psal.* 4. 7. & 8. Sic in textu Hebræo legitur, nullâ factâ olei mentione, vt notauit Franc. Mendoza *in lib.* 1. *Reg. cap.* 6. *num.* 21. *annot.* 22. *sect.* 2. Sed in Latina & Græca editione additum est, *& olei.* Et similiter *Ierem.* 31. 12. dicitur, *Confluent ad bona Domini super frumento, & vino, & oleo.* Et *Osea* 2. 8. & *Ioel.* 2. 19. Deus dicitur dare hominibus *frumentum, vinum & oleum.* Vbi oleum quod dulcedinis ac lætitiæ symbolum est, additur frumento & vino, sub quorum speciebus corpus & sanguis Domini in Eucharistia recipiuntur, vt ostendatur eos qui hoc pane & vino ritè perfruuntur, dulcedine & lætitiâ spirituali recreari. Vnde D. Ambrosius in psal. 4. *Data est*, inquit, *lætitia in corde nostro ab illo tempore, quo accepimus frumentum in corpore, vinum in sanguine, oleum in chrismate.* Cùm enim gaudium sit delectatio de præsentia rei amatæ consequens dilectionem, & in tremendo Eucharistiæ mysterio Christus castissimæ Fidelium dilectionis obiectum, immò amor purissimus, suscipientibus adeò fiat præsens, vt verè ac realiter in eorum ora per hoc diuinissimum Sacramentum ingrediatur, quomodo non spirituali dulcedine ac interna animi suauitate, ac lætitiâ eorum corda replebuntur. Nam si ad solam Dei memoriam delectationes spirituales expertus est Regius Vates, dum dixit, *Memor fui Dei, & delectatus sum*, psal. 76. 4. quomodo ad eius realem præsentiam, immò & amplexum, ac veram corporis eius susceptionem ac manducationem Christianorum corda non delectabuntur? Sanè, vt Doctor Angelicus aduertit opusc. 58. *in hoc Sacramento dulcedo in proprio fonte degustatur*; & ab illâ lætitia animæ non potest non procedere: eius etenim desideria mirabili hoc Sacramento satiantur, & interna

Eucharistia dulcedo dulcedinum.

S. Bernard.

D. August.

Soror amoris dulcedo est.

Mendoza.

Cur oleum vino & frumento superaddatur in Scriptura.

D. Ambros.

Gaudium est delectatio de præsentia rei amatæ.

Christus purissimum amoris nostri obiectum.

S. Thom.

Dulcedo in suo fonte gustatur in Eucharistia.

Iuxta variā dispositionē recipientium vitam, vel mortem dat Eucharistia.

ad sacram mensam non verentur accedere, in tanti criminis pœnam mors spiritualis infligitur. Sic enim sanguis Domini, qui in remissionem peccatorum & pœnarum pro illis debitarum solutionē fusus est, Christianis crucis Christi participibus salus fuit, & Iudæis crucem eius execrantibus, pœna ac supplicium. Dixerunt enim, *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Matth. 27.25. Vnde & Chrysost. *hom. de cruce & Latrone*, ait: *Illis* (sanguis Christi fusus est) *ad condemnationem, nobis autem ad justificationem: illis ad mortem, nobis verò ad vitam.* Sed ab hoc corporis & sanguinis Domini Sacramento justos vitam haurire, & malos mortem sumere, sigillatim videamus.

Sectio VIII.

Vita bonis à sacra Eucharistia communicatur.

411. Quæ modò à nobis explananda suscipitur veritas, jam superiùs variis in locis à nobis insinuata est; hanc tamen vberiori doctrinâ hîc tanquam in proprio loco, eo quòd Angelicus Doctor in textibus, quos nunc illustramus, tradidit ex professo, stabiliemus.

Lib. 1. huius oper. eluc. 2. §. 3.

412. Quotquot igitur in se probati, ac à vitiis purgati, virtutumque tum Theologicarum, Fidei, Spei ac Charitatis; tum moralium, Prudentiæ scilicet, Iustitiæ, Fortitudinis & Temperantiæ, aliarumque vel ab his dependentium, vel cum his connexarum actibus ornati, gratiaque sanctificante locupletes ad sacram accedunt Eucharistiam, dum sacramentaliter manducant corpus Domini, illud etiam spiritualiter edunt, eius fructus degustant, & ab eo in se vitam suscipiunt. Sic enim æterna docuit Veritas *Ioan.* 6. vbi semper effectum & fructum corporis sui, quod sub speciebus panis in alimentum promittit hominibus, vitam pronuntiauit. Sed attentè Christi verba consideranti patebit, non vnicam, sed triplicem ab hoc Sacramento homini illud recipienti causari vitam, aliam scilicet naturæ, aliam gratiæ, & tandem tertiam gloriæ. Quod nos sigillatim prosequemur, abstinentes ab his quæ jam suprà circa eandem triplicem vitam libro 1. huius Operis, *elucid.* 2. §. 3. scripsimus.

Triplex digné suscipientibus ab Eucharistia confertur vita.

§. I.

Vita naturalis ab Eucharistia procedit.

413. Primò igitur vitam naturalem, & eam quam in hac vita mortali ducunt boni, eiusque conseruationem ac longitudinem ab adorando corporis Domini Sacramento suscipiunt. Quamvis enim Eucharistia non ventris, sed mentis cibus sit, vt loquuntur Sancti Patres; attamen quia ore corporis suscipitur & manducatur, ac in stomachum, seu ventriculum trajicitur, vt quamdiu ibi species huius Sacramenti permanent, anima nutriatur, si homo actus charitatis eliciat, vt in sectione præcedenti ostendimus: ideo non solùm vitam spiritualem, seu gratiam refectionis tribuit menti, sed etiam naturalem vitam corpori largitur. Quod euidenter colligitur ex verbis Christi, Ioan. 6. 52. *Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita.* Vbi carnem suam vitam mundo dare, hoc est vitam naturalem præbere asseuerat. Et statim litigantibus Iudæis circa sermonem eius, & non valentibus capere modum quo eius corpus ab hominibus manducaretur, & eius sanguis biberetur, inquit ibidem 53. *Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Vbi etiam de vita naturali loquitur, quam vtique conseruat & protrahit venerabile corporis, & sanguinis sui Sacramentum.

Eucharistia cibus mētis.

Etiam naturalem vitam corpori largitur.

Id docuit Christus.

Nec deest ratio, quâ hæc veritas roboretur. Etenim vita naturalis, quâ cuncti gaudent homines, illis à protoparente cum eius natura per generationem transmissa est. Sed hic illam minimè transmisisset, nisi habuisset: vt enim apud omnes tritum est, nemo dat quod non habet. A corpore autem Christi vitam habuit Adamus naturalem; quod nemo sanæ mentis inficiabitur, si iis quæ mox subjiciemus, attendat. Nam vitâ & naturali, & spirituali simul cum Dei imagine donatus primus homo: vtramque debuit amittere, dum Conditoris sui mandatum contempsit, & pomum vetitum manducauit. Sic etenim ab æquissimo & summo judice decretum fuerat, & primo parenti ipsius Dei ore significatum, Gen. 2. 17. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas; in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Quid ergo? Præceptum Dei transgressus est, & tamen comminatam mortem non sensit: vixit etiam post peccatum Adamus. At vnde hæc in homine mortis reo vita? Quis decreti contra legis transgressorem lati effectum suspendit? Nullus alius, nisi vnigenitus Dei Filius, qui Deo Patri se vt incarnaretur obtulit, in culpæ hominis remedium, & vitam suam mortalem in cruce daturum, mortemque pro primo illo peccatore, cæterisque Dei mandatorum transgressoribus subiturum spopondit. Filium aspexit Pater, & futurum eius in carne supra crucis lignum interitum pro illa, quam Adamus ligni vetiti reus pati debebat, morte tunc acceptans, primo homini, omnibusque eius posteris naturalem vitam reliquit. Itaque homo qui in statu innocentiæ vitam à Verbo Dei, per quod omnia facta sunt, acceperat; post peccatum ab eodem incarnando, vt omnia restauraret, & mortem restaurando pateretur, naturalem vitam habuit. Quod vtique dilectus Domini discipulus agnouit, dum *Apoc.* 13. 8. de Christo sub nomine Agni loquens, inquit: *Qui occisus est ab origine mundi.* Non quidem quod mors, quam Christus in cruce pertulit sexta mundi ætate, sub Tiberio Cæsare Romanorum Imperatore acciderit realiter & in propria specie à principio mundi; sed quia hæc mors Christi, quam ipsi crucifixores intulerunt, ab ipso Filio Dei incarnando Patri in remedium culpæ primi hominis, & redemptionem eorum omnium, qui enim hoc communi parente morti addicti erant, oblata est, & ab ipso acceptata. Cùm ergo effectum suum mors Christi in Adamo habuerit ab initio mundi, Agnus qui Christus est, occisus dicitur ab origine mundi.

414. Ratione firmatur hæc veritas.

Vitam naturalem à Christo habuit Adamus.

Christus vitam suam & mortem pro Adamo eiusque posteris obtulit.

Christus occisus est ab origine mundi, & quomodo.

Verùm quid immoror, vt Christi mortem Deo oblatam ab origine mundi in peccati remedium, & naturalis vitæ Adami conseruationem suadeam? Mundi fabricam præcessit mortis Saluatoris oblatio. Cùm enim Verbi incarnationis decretum, quo de facto carnem Filius Dei assumpsit, fuerit in remedium peccati præuisi, vt docent S. Augustinus *serm.* 36. *de verbis Domini, & serm.* 8. *de verbis Apostoli*, Doctor Angelicus 3. *p. q.* 1. *art.* 3. & cum ipsis grauiores Theologi, eius actiones, passiones, ipsaque mors in illo inuolutæ sunt. Cumque hoc decretum æternum fuerit, 415.

Oblatio mortis Christi mundum præcessit.

D. August.

D. Thom.

ante

ante tempora vita & mors Christi, eiusque humiliationes, ac satisfactiones à Deo præuisæ sunt, & à Filio incarnando Patri in liberationem Adami ac cæterorum hominum oblatæ sunt, ac ab eo acceptatæ, & ex acceptatione ista Adamo post peccatum vitam corporalem esse conseruandam (lege quà, statim peracta transgressione, morti addicebatur, non obstante) est definitum. Quod Principis Apostolorum testimonio comprobatur; ait enim 1. Petr. 1. 18. 19. & 20. *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus.* Si enim sanguis Christi, qui nomine Agni Immaculati exprimitur, vt pretium redemptionis humanæ mortem eius indicat, in qua copiosâ sanguinis sui effusione lauit nos à peccatis nostris; eiusque immolationem, tanquam Agni Immaculati in ara crucis, ita vt præcognitus sit tanquam agnus & victima pro redemptione generis humani oblata; manifestum est, eius mortem fuisse præcognitam, ac præuisam ante mundi constitutionem, ac consequenter agnum, non solùm ab origine mundi, sed ante mundi creationem fuisse idealiter occisum, vt ab eius morte vita in hominem peccatorem deriuaretur. Vnde Mellifluus Doctor Bernardus ait, quod *mors Christi priùs profuit, quàm fuit.*

D. Bernard.

416. Cùm igitur Christi mors præuisa, Deo oblata, & ab eo acceptata Adamo vitam naturalem seruauerit, & non potuerit hæc Filij Dei mors nec præuideri, nec offerri, nec acceptari nisi in natura humana, quæ mortalis est, & non in diuina, quæ omninò inalterabilis & impassibilis est; & in natura humana mors sit potiùs in corpore, quod passibile & mortale est, quàm in anima, quæ in se impassibilis & immortalis existit; mors enim nihil aliud est, quàm separatio animæ à corpore: dum mors Christi præuisa fuit, in eius corpore fuit præcognita. Tota igitur naturalis vita Adami ac cæterorum hominum, à Christi corpore, quod mortem pati debebat, dimanauit.

Mors Christi in eius corpore præuisa: vnde à corpore Christi vita naturalis hominum oritur.

417. Quæ cùm ita sint, naturalem iustis in hominibus conseruari, ac in longiores annos protrahi vitam, sacrosanctæ Eucharistiæ beneficio, quis non videt? Cùm etenim Christi mors ventura ac præuisa naturalem hominibus tribuerit vitam; nonne eadem mors adimpleta, præterita, & tamen in venerabili altaris mysterio, quod illius memoriale à D. Thoma appellatur, moraliter præsens existit, quia illius manducatione ac sumptione *mors Domini annuntiatur donec veniat*, vt ait Apostolus 1. *Cor.* 11. ac reali eiusdem Sacramenti perceptione applicata, vitam naturalem in sumentibus custodiet, ac longiorem, feliciorémque præstabit?

O memoriale mortis Domini, panis verus vitam præstans homini, ait S. Th. in rythmo.

418. Quamobrem sub speciebus panis & vini Sacramentum hoc à Christo Domino institutum est, quia hæc præcipua sunt corporibus nostris vitæ conseruandæ alimenta ac subsidia. Etenim triticeus panis, qualis ad Eucharistiam desideratur, *cor hominis confirmat*, vt dicitur *Psal.* 103. 17. & vinum, præsertim aquâ dilutum, vt ad hoc mysterium requiritur, *lætificat cor hominis*, vt in psalmo citato legitur. Sub speciebus ergo corporalis alimenti corpus & sanguis Domini sumuntur, vt etiam vita corporalis huius Sacramenti communione fulciatur & conseruetur. Quod notauit B. Thomas *opusc.* 58. *cap.* 9.

Sub speciebus panis & vini Eucharistia instituta, quia his alimentis vita naturalis conseruatur.

D. Thom.

Verùm pluribus, quibus vita temporalis à sacrosancta Eucharistia vel seruata, vel producta est, euentibus doctrina hactenus à nobis tradita confirmatur. Nam vt videre est apud Henricum Spondanum in Epitome Annalium Baronij, anno Christi 423. num. 3. Beda Venerabilis ex libello de miraculis Bonifacij Papæ, scribit *in Collect. in fine*, puerum Iudæum, quòd susceptâ cum Christianis Eucharistiâ, se optare fieri Christianum inclamauerit, à patre in ignem cum matre filio opem ferente iniectum, in quo vterque mansit illæsus, sacrosancto Domini corpore ardorem compescente flammarum, & vitam corporalem in ambobus conseruante. Similiter apud eundem Spondanum *an.* 552. *num.* 5. ex Euagrio *lib.* 4. *cap.* 35. legitur, Constantinopoli sub Mena Episcopo, puerum Hebræum, quòd cum aliis pueris Christianis particulam corporis Christi degustasset, ab impio patre arte vitriario, in ardentem clibanum, in quo vitrum formare consueuerat, iniectum, ac post triduum ibidem inuentum fuisse illæsum, ac deinde salutaris Baptismi vndâ perfusum. Vbi sanè sacrosanctæ emicuit virtus Eucharistiæ, quæ à flamma clibani præseruans puerum, vitam illi contulit temporalem, & illum ad Baptisma perducens, etiam spiritualem donauit. 419.

Spondan.

Miraculis patet, vitam naturalem Eucharistiâ conseruari.

Pueri Hebræi per sacrosanctam Eucharistiam à morte liberati.

Omnibus etiam notum est, quod in Seraphicæ Virginis sanctæ Catharinæ Senensis vita notatur, scilicet amantissimam hanc Christi sponsam, aliquando inuentam esse à die Cinerum vsque ad Ascensionem Domini ieiunium produxisse, solâ Eucharistiæ communione contentam: vnde manifestè colligitur, vitam naturalem, quæ sine alimento non transigitur, per octuaginta & sex dies Senensi Virgini omninò à tanto Sacramento fuisse concessam. Quod in postcommunione Missæ, quæ in honorem eiusdem S. Catharinæ die 30. Aprilis legitur, in Missali Romano editionis Parisiensis apud Societatem Typographicam librorum Officij Ecclesiastici, 1651. expressum est his verbis: *Æternitatem nobis Domine conferat, quâ pasti sumus mensa cœlestis, quæ B. Catharinæ Virginis vitam etiam aluit temporalem.* Multi alij hìc à nobis possint recenseri, quibus vitam corporalem sacrosancta vel seruauit, vel concessit Eucharistia. Sed omissis Sancto Liberali Abbate, qui vt refert Petrus de Natalibus *lib.* 4. *cap.* 93. tribus annis; & F. Nicolao, qui vt refert Fabr. *in conc. de Sanctissimo Sacramento*, apud Heluetios annis quindecim solâ Eucharistiâ vixit, ac aliis pluribus, duos Galliarum Reges Christianissimos temporali vitâ hoc Sacramento donatos referam. 420.

S. Catharina Senensis ab Eucharistia vitam habuit temporalem.

Petrus de Natalibus.

Primus fuit Ludouicus Pius Imperator Occidentis, ac Galliarum Rex, Caroli magni filius, qui per continuos quadraginta dies, solâ Eucharistiâ & nullo alio cibo pastus, omnem vitam suam etiam temporalem ab hoc suscepit mysterio. 421.

Ludouicus Pius Imp. ab Eucharistia per 40. dies naturalem vitam habuit.

Alter eodem nomine insignitus, eiusdemque Regni Monarcha, Ludouicus XIII. cognomento Iustus, verè Rex Christianissimus, plurimis tum de hæreticis perduellibus, tum de Galliarum hostibus victoriis gloriosus. Hic cùm anno Domini 1630. die 22. Septembris Lugduni in morbum incidisset, qui adeo inualuit, vt 27. eiusdem mensis, quæ natali eiusdem Principis erat celebris, de Regis salute Medici desperarent, obitâ noxarum generali confessione, ac sacrosanctâ Eucharistiâ pastus, diuinâ ope repentè conualuit, ac vitam quam relinquere paratus erat, à viuifico 422.

Ludou. XIII. sacrâ Eucharistiâ ab imminenti mortis periculo liberatus, & vitâ ac incolumitate donatus.

pane

pane denuò recipiens, in pristinam sanitatem est reuocatus. Itaque Ludouicus in vitæ recuperatæ sanctissimæ Eucharistiæ auxilio perpetuum monumentum, se Sanctimonialium monasterium ad honorem tanti Sacramenti Parisiis ædificaturum vouit, ac postea votum soluens, Lutetiæ à fundamentis propriis sumptibus erexit, vt qui à sacra Eucharistia vitam corporalem in periculo mortis hauserat, virginibus Deo in tanti mysterij reuerentiam sacris ad vitæ temporalis subsidium quotidiana alimenta subministraret; & sic acceptum ab Eucharistia beneficium, collato in Eucharistiæ reuerentiam virginibus beneficio compensaret.

Eius gratitudo ob sospitatem recuperatam.

421. Patet igitur etiam vitam naturalem hominibus justis ab adorando in Eucharistia Domini corpore communicari. Cùm enim sit *mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis*, vt loquitur D. Ignatius *ep. 14. ad Ephesios*, mortem fugat, vitam custodit, & immortalitatem acquirit. Vnde pijssimus ille Regularis Canonicus Thomas à Kempis *lib. 4. de Imit. Christi, cap. 2.* de mirabili effectu huius Sacramenti loquens, ait: *Tanta est aliquando hæc gratia, vt ex plenitudine collata deuotionis, non tantum mens, sed & debile corpus vires sibi præstitas sentiat ampliores.* Quæ ad vitã vtique corporalem conseruandã & feliciùs transigendã maximè conducunt.

D. Ignat.

Thomas à Kempis.

Corpus nostrum ab Eucharistia vires recipit ampliores.

§. II.

Vita gratiæ, seu spiritualis ab Eucharistia confertur.

422. SEcunda, quæ à sacrosancta Eucharistia confertur vita, supernaturalis est, ac spiritualis, & vita gratiæ nominatur. Hæc proprius effectus est huius Sacramenti, & infallibiliter conceditur omnibus qui veste nuptiali charitatis induti, & zonã justitiæ cincti, aliisque virtutibus exornati ad cœlestem mensam accedunt. Sacramenta etenim nouæ legis infallibiliter suum sortiuntur effectum, dum subiecto apto & disposito, in quo nullus obex aut nullum impedimentum reperitur, conferuntur. Ille autem qui probatus & purgatus ad sacram venit Synaxim, aptus est ad recipiendos effectus huius Sacramenti, quod docuit Paulus 1. Cor. 11. *Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat.* Vnde & necessariò inferendum est, quod ille sacramentaliter & spiritualiter manducat hoc Sacramentum, qui assumit Sacramentum & rem Sacramenti, & consequenter quod gratiam per modum refectionis spiritualis recipit, & vitam supernaturalem ab hoc Sacramento haurit. Sicuti enim id quod dat esse, dat consequentia ad esse; & agens producens formam, illam in suo esse conseruat: ita qui rem productam seruat, tuetur, fouet & custodit, illam rem censetur quodammodo producere. Vnde conseruatio rerum in esse, quam res omnes à continuo Dei influxu generaliter recipiunt, vocatur à Theologis continuata rerum productio: & apud Iurisperitos, tutores qui sunt pupillorum conseruatores, parentibus æquiparantur, & vt fert communis regula juris: *Tutor qui benefecerit, habetur pro domino.* In hoc parentes imitatus, qui filiorum suorum ex jure censentur domini: vnde & filij mancipia, seu serui parentum dicuntur; & dum extra paternam ponuntur potestatem, emancipari, hoc est extra mancipium poni asseruntur.

Vita spiritualis, seu gratiæ ab Eucharistia conseruatur & augetur.

Potest dici quod Eucharistia vitam dat spiritualem.

Tutor qui benefecerit, habetur pro domino. Parentes filiorum domini.

423. * Cùm ergo admirabile corporis Domini Sacramentum, tanquam cibus animæ, & alimentum mentis à justis manducatur, etiamsi vitam spiritualem, seu gratiam in sumente supponat (alias imparatus, & indispositus manducaret;) attamen quia per gratiam refectionis spiritualis eandem vitam seruat, fouet, auget & corroborat, vitam dare dicitur; illa enim ne pereat, præstat hic cibus. Vnde si egenum, aut famelicum non pascere cibo corporali, nec præbere subsidia vitæ languenti pauperis, est pauperem necare, juxta verbum Ambrosij dicentis, *Pasce fame morientem; quem non pauisti, occidisti:* è contra, pascere famelicum, & ei alimenta præbere, est illum non solùm nutrire, sed viuificare, & non solùm ei vitam seruare, sed concedere. Vnde qui cum debita dispositione ac deuotionis feruore seipsum hoc diuino pascit Sacramento, dum ab eo vitæ spiritualis subsidia sumit, vitam accipere dicitur: & dum à sacra mensa abstinet, & salutis ferculum negligit, spirituales vires perdit, & vitam gratiæ paulatim debilitatus ex defectu alimenti spiritualis amittit.

* *R.P. Car. Bonzn in Comm. in Prosam D. Thom.*

Pauperi subsidium denegare, est illũ necare.

Ergo ei præbere subsidiũ, est illum viuificare.

Eucharistia subsidium vitæ spiritali tribuens, ipsã vitam tribuere dicitur.

Huc respexisse videtur Regius Propheta, dum inquit psal. 101. 5. *Aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Spirituale etenim cor hominis arescit: & sanctitudinis pinguedo siccatur, nisi anima cœlestis panis alimento reficiatur. Sicuti enim cibus corporeus ad vitam corporalem est simpliciter necessarius, ita vt ex alimenti defectu illa vita deficiat; quod ore proprio docuit Veritas, dum Marc. 8. 2. & 3. *Misereor* (inquit) *super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quod manducent; & si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via.* Ita ad vitam spiritualem alimentum spirituale, sacrosancta scilicet Eucharistia necessariò requiritur, vt vel in re, & sacramentaliter simul, & spiritualiter; vel in voto, & spiritualiter manducetur. 424.

Anima arescit absque Eucharistia.

Ex alimentorum defectu moriuntur homines.

Portò cùm non viuentia à viuentibus distinguantur, secundùm Philosophum, in hoc quod ista mouent seipsa, illa verò ab aliis mouentur: qui nullo modo seipsum mouere potest, nec ipsum viuere constat. Vt ergo vita spiritualis hominis Christiani in eo esse dignoscatur, tribus inter alios motibus debet manifestari, nempe trium virtutum Theologicarum, Fidei, Spei, & Charitatis actibus, quibus ad Deum tendimus. Cùm autem tres huiusmodi virtutum actus sacrosancta in justis ac deuotè suscipientibus excitet Eucharistia, illam vitam spiritualem & conferre, & conseruare nemo ambiget. Etenim ab hoc cœlesti pabulo ita cœlestem agendi modum vir accipit Christianus, vt virtutum Theologicarum actibus, alis veluti subnixus, terram deserat, cœlum teneat, ipsique Deo cœlorum conditori adhæreat. 425.

Motus fidei, spei, & charitatis præbet Eucharistia.

Nam ab hoc Sacramento eius fides roboratur, spes firmatur, & charitas accenditur; ac consequenter firmiùs credit, fortiùs sperat, & ardentiùs diligit. Cùm enim hoc Sacramentum antonomastice *mysterium fidei* appelletur, non solùm quia lumine naturali nullo modo, sed sola fide valet attingi; sed etiam quia vt attingatur, firmam, validã, ac purissimam fidem exigit; ideo fidem perficit ex eo quod nobilem ac præclarum fidei actum requirit. Cùm autem habitus specificentur per actus, & actus per obiecta, vt docent Philosophi, simulque perficiantur; sacrum Eucharistiæ mysterium, tanquam præstantissimum fidei obiectum, Christiani cum deuotionis feruore communicantis fidem & quantùm ad actum, & quantùm ad habitum perficiet. Hinc D. Thomas in mirabili illo, quem de hoc Sacramento pro Vesperis solennitatis eiusdem edidit hymno, postquam hoc mysterium, mirabilemque panis in corpus, & vini in sanguinem Christi conuersionem exposuit, ac ad illius 426.

Fides Eucharistiã roboratur.

Et perficitur.

D. Thom.

adorationem fideles est exhortatus, magnum fidei actum exigit, vt quod nec sensibus, nec intellectu lumine naturali illustrato attingere valemus, fidei auxilio attingamus, dicens :

Praestet fides supplementum
Sensuum defectui.

417. Verùm hanc actualem fidem praestat author, & consummator fidei, quem in hoc recipit Iustus Sacramento ; & à carne sua in cor hominis fidei lumina fundit. Cùm enim qui sacram accipit hostiam, in ea latentem Dominum debeat adorare, sicut docet Augustinus *in psal.* 98. dum inquit, *Nemo carnem illam manducat, nisi priùs adorauerit*, & à nobis infrà fusè exponetur ; fidei actu indiget Christianus, vt corpus Christi latens sub speciebus panis, & in ipso Deum absconditum veneretur. Vnde & Chrysostomus *hom. de prodit. Iuda*, inquit : *Cùm ad reuerendum altare ascendis, sacrum Dei tui corpus, & sanguinem fide respice, honore mirare, &c.* Itaque ipsum quod suscipitur & adoratur corpus Domini, dum refectione spirituali animam nutrit, & gratiam sanctificantem in ea auget, & corroborat, eius mentem fidei splendoribus illustrat, & supernaturalis cognitionis diuitiis cumulat.

D. August. Fidei actum debet elicere Christianus, vt Christum in Eucharistia latentem adoret.
D. Chrysost.

428. Mirum est, quod de Ioseph ab Arimathaea, nobili Decurione in sacris narratur Euangeliis. Hic viuente inter homines Christo, discipulus eius extitit, sed *occultus propter metum Iudaeorum*, vt legitur *Ioan.* 19. 38. ita vt nec Christum confiteri, nec fidem suam publicè prodere auderet. At mortuo in cruce Redemptore, simul ac sacrum eius corpus è cruce deponere, & in monumento optauit sepelire, ita creuit eius fides, vt nec Iudaeos timens, nec Praesidem, se non solùm verbis, sed factis Christi discipulum magnâ audaciâ profiteretur. Nam vt habetur Marci 15. 43. *Audacter introiuit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.* Proh quantam mutationem! Iesum adhuc viuentem, miracula patrantem, mortuos suscitantem, caecis visum, claudis gressum, surdis auditum, & mutis donantem eloquium non audet Ioseph confiteri, nec colere, propter metum Iudaeorum; & ipsummet damnatum, crucifixum, ac mortuum confitetur ac colit, omnique metu deposito, & assumptâ audaciâ, eius corpus audacter à Iudice postulat. Quorsum haec? À quo tantus processit animi vigor? Non ab alio, nisi à sanctissimo Christi corpore, quod vitam spiritualem Iosepb per gratiam excitans, eius fidem excitauit, eumque ad Praesidem audacter adeundum, & ab eo ipsummet corpus postulandum impulit. Sic notauit S. Ambrosius super illa verba Matth. 27. 47. vbi Iosepb dicitur, *homo diues, qui accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu.* Nam S. D. *lib.* 10. *in Luc. c.* 23. adnotit, Ioseph diuitem fuisse dictum ob mysticas diuitias fidei, quas recepit statim ac illud corpus ad sepeliendum postulauit; sic enim habet: *Meritò diues hoc loco (Ioseph) dicitur, vbi corpus suscepit Christi; suscipiendo enim diuitem, nesciuit fidei paupertatem.* Si ergo corpus Domini mortuum à Ioseph susceptum, vt in suo collocaretur sepulchro, inaestimabiles fidei diuitias in ipsum Ioseph effudit; quos non concedet eiusdem fidei thesauros sacrum ac viuum Christi Domini corpus in Eucharistiae Sacramento, collocandum non in sepulchro, non in domo, sed in corpore seu stomacho, & in ipso corde Christiani cum debita dispositione ad sacram Synaxim accedentis? Suscipiendo igitur Christum diuitem nullam sciet fidei paupertatem.

Ioseph ab Arimathaea audaciam, & diuitias fidei suscepit à corpore Christi, quod ipsi ad sepeliendum donatum fuit.
S. Ambros.

Nec solius fidei actum sacrosancta excitat Eucharistia; etiam spem ritè suscipientis firmabit, subleuabitque. Cùm etenim ingens, quâ erga homines, etiam pessimos, Deus vsus est misericordia, hominis corroboret spem, quòd se aliquando diuino fretus auxilio, aeternam beatitudinem, ac ipsummet Deum, ex infinita eius clementia possidere speret, vt Regius insinuauit Propheta psal. 129. 6. *A custodia matutina vsque ad noctem speret Israel in Domino; quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.* Cùmque immensa haec misericordia ac copiosa Dei redemptio, quae in passione Saluatoris mirum in modum effulsit, in Eucharistia, quae passionis Dominicae memoria est ac repraesentatio, veluti colligatur, & suscipienti hoc Sacramentum applicetur; nonne ex sacra communione spem suam augebit, confidentiam excitabit, animumque ad futuram summi boni possessionem subleuabit? 429.

Spes ab Eucharistia firmatur.
Copiosa Dei redemptio in Eucharistia colligitur & adunatur.

Placet hic Doctoris gentium validum ad subleuandam spem argumentum subjicere. Illud scripsit ad Rom. 8. 32. *Qui, inquit, etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Quod perinde est, ac si dicat, Aeternus Pater aeternum Filium sibi consubstantialem ac coaequalem pro omnibus hominibus, etiam ingratis, etiam rebellibus, etiam sceleratissimis, morti exposuit, tradidit, donauit, vt illis miseris peccatoribus vitam, redemptionem, ac beatitudinem offerret: ergo omnia sua facilè donabit, qui naturae suae filium, ac *viscerum suorum ingentem partum*, vt illum appellat Synesius, liberalissimè donauit. Ergo aeternam beatitudinem debet quilibet à Deo sperare, cùm ipsum Dei Filium, qui etiam beatitudinis obiectum ingreditur, jam omnibus tradidit hominibus. Cùm ergo Filium, quem Deus semel pro omnibus tradidit, iterum in tremendo Eucharistiae mysterio cuilibet dignè suscipienti tradat, quomodo cum illo non etiam omnia communicanti donabit? Quomodo non sperabit se ipsum Deum in aeterna beatitudine reuelatum possidere, qui jam ipsum speciebus panis velatum in hoc sanctissimo recepit Sacramento. Si autem ipsum jam tenet Dominum, quomodo caetera quae ad aeternam conferunt felicitatem, non obtinebit. Vnde Ioan. Chrysostomus textum Apostoli à nobis allatum exponens, ait: *Quid amplius de aliis dubitas, cum Dominum ipsum receperis.* 430.

Ex immenso Christi corporis beneficio nobis in Eucharistia collato, excitatur spes ad ipsam obtinendam beatitudinem.
D. Chrysost.

Hinc est, quod *psal.* 4. 9. canit Propheta: *Sacrificate sacrificium justitiae, & sperate in Domino.* Spes enim nostra à justitiae sacrificio procedit. Hoc autem sacrificium primùm in cruce visibiliter, & modo cruento oblatum est, quia vt notauit B. Albertus Magnus in Enchiridio: *Sacrificium justum est vnigenitus Dei Filius, qui se pro peccatis totius mundi obtulit Deo Patri in ara crucis, ampliorem emendam offerens, quàm totus mundus debebat, iterumque incruentâ oblatione quotidianâ sacrorum mysteriorum celebratione immolatur.* Tanti autem sacrificij fit particeps, qui sacram probatus edit Eucharistiā, & diuino hoc cibo vegetatus, non modicam de sua salute haurit fiduciam, magnamque à se obtinendae beatitudinis spem in corde suo reponit. Spem amiserant duo illi discipuli, qui castellum petentes Emmaus, tristi sermone confabulabantur: ipsumque Saluatorem quem Redemptorem sperauerant, à morte victum suspicabantur. *Nos autem sperabamus, quod ipse esset redempturus Israel*, dicebant bini illi discipuli *Luc.* 24. 21. At Thomas Didimus simul cum fide spem perdiderat resurre- 431.

Ab Eucharistiae sacrificio spes oritur, & augetur.
B. Alb. Mag.
Duobus discipulis euntibus in Emmaus spes: & Thomae fides à corpore Domini restituitur.

resurrectionis Domini; clamabat enim Ioan. 20. 25. *Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.* Verùm hic, & illi sanati sunt, & omnes in fide ac spe resurrectionis Christi redintegrati. Sed à quo tanto donati sunt beneficio? Quis spem restituit? Ipsum sacrum Domini corpus; duo enim priores *cognouerunt Dominum in fractione panis*, vt dicitur *Luc.* 24. 36. hoc est, in distributione Eucharistiæ: Christum enim tunc in castello Emmaus panem in corporis sui Sacramentum consecrasse, illisque porrexisse docent Sancti Patres non pauci. Itaque spem quam amiserant, à sacra Eucharistia recuperarunt; siquidem in fide firmi, & spe, animoque pleni, *surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem, & inuenerunt congregatos vndecim, & narrabant quæ gesta erant in via, & quomodo cognouerunt eum in fractione panis*, vt dicitur *Luc.* 24. 34. & 36.

432. Immò & spes. *D. August.* Similiter & Thomas fidem suam, & spem à sacro Christi corpore, eiusque vulnerum tactu recepit, vt obseruauit S. Augustinus *in psalm.* 68. dum ait de Christo: *Hanc spem reddidit, quando cicatrices palpandas obtulit; quas cùm tetigisset Thomas, rediit ad spem, quam perdiderat, & exclamauit: Dominus meus, & Deus meus.* Ex quibus euidenter constat, accedentes ad sacram Synaxim, ab eodem Christi corpore spei suæ perfectionem accipere, & ad æterna præmia firmiùs ac feruentiùs desideranda, immò & aliquando possidenda subleuari.

433. Flores, & præsertim lilium, spei symbola. Spei typus, apud omnes, flores semper extiterunt, ac præcipuè lilium. Sicut enim futurorum fructuum flores imagines sunt ac pignora; ita & quam expectamus beatitudinem nobis exhibet spes, eiusque pignora præbet. In sacra autem Eucharistia pulcherrimos, eosque gratissimos colligimus flores; vernantes rosas & albentia lilia sumimus, immò & manducamus, simulque æternæ felicitatis præludia in his floribus degustamus, ac consequenter ingentem de ea re expectationem

Eucharistia flores continet: corpus Christi est lilium, & sanguis est rosa. *D. Ambros.* concipimus. Sic S. Ambrosius annotauit serm. 14. in psal. 118. *Bona pascua*, inquit, *diuina Sacramenta sunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit resurrectionis. Carpis lilium, in quo sit splendor æternitatis. Carpis rosam, hoc est Dominici corporis sanguinem.* Vbi S. D. in his floribus diuinissimi Sacramenti odorem resurrectionis, & splendorem æternitatis, spei nostræ obiecta aduertit & commendat. Si ergo cuidam Romanorum Imperatori numos cudere licuit, in quibus fulgebat lilium, cum hoc lemmate, SPES AV-

Lilium cum lemmate. *Spes Augusta.* GVSTA; mihi nunc liceat dicere sacram Eucharistiæ hostiam, quæ ob sphæricam figuram ab Augustino vocatur *nummus triticeus*, purissimo ac albenti lilio Christo Domino coruscare, cui lemma à quolibet Fideli inscribatur hæc gemina voce, SPES DIVINA. Non enim humanam, sue christianam tantùm, sed etiam diuinam spem quilibet purgatus communicans ab hoc haurit Sacramento.

434. Marcellus spes Romanorum. Denique vt grandem quam Populus Romanus de Marcello iuniore, alterius Marcelli & Octauiæ filio, spem conceperat, exprimeret Mantuanus, lilia plenis manibus projicienda dixit 6. *Æneidos*, sub finem.

Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis.

At vberior in hominibus iustis ad sacram Eucharistiam accedentibus, de æterna felicitate ac Dei in cœlis possessione spes assurgit. Plenis ergo

R. P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

non manibus, sed calathis lilia spargant, vt suam omnibus eructent expectationem, dum ipsorum corpus lilio pascitur, & anima lilio saginatur. Iustus ergo candidissimo flore pastus, *germinet sicut lilium*; & non solùm floreat, sed fructificet in æternum ante Dominum: immò postquam & germinauerit, ac sicut lilium floruerit, lilio refectus, in æternum regnet & triumphet cum Domino ante Dominum. Christus lilium in Eucharistia spes Christianorum.

Æternam tamen, vt Christianus, quam sperat ac optat, vitam faciliùs assequatur, altero ab Eucharistia roboratur subsidio, feruore scilicet charitatis, vt hoc Sacramento trium virtutum theologicarum actibus exornatus perfectâ spirituali potiatur vitâ. Minimum esset iusto firmiter credere, & fortiter sperare, nisi quod credit ac sperat, ardenter adamaret. Sicuti ergo sacra suscepta mysteria fidem muniunt, subleuant spem, ita & charitatem accendunt. Quod ex pluribus passim à nobis in hoc opere spatiis quia liquet, ideo paucis in præsentiarum perstringemus. Quamvis enim qui in corde Iusti diuinus ardet amor, nullas aliunde sui quærat ardoris causas; nam in se sufficientibus à seipso fulcitur, ac fouetur; quod aduertit Bernardus *serm.* 88. *in Cant.* dum inquit: *Amor præter se non requirit causam, non fructum. Amo, quia amo; amo, vt amem:* attamen in sacra Eucharistia valida suscipit sui incentiua feruoris. Cùm enim immenso amore finitus, cui adiungitur, crescat amor, non potest non augeri finita Christiani charitas, cui Sanctorum participatione mysteriorum infinita Christi dilectio copulatur. 435. Charitas ab Eucharistia. Dei amor à seipso accenditur. *D. Bernard.*

Sanè infinitum mirabili in hoc Sacramento Christus collocauit amorem, dum non solùm vberrimis gratiæ diuinæ fluentis suscipientium irrigat animas; sed quod nullâ mente concipi, & nullo potest effari sermone, semetipsum omninò præbet in cibum & potum; ita vt omnium cœlestium fontem charismatum in se suscipiat homo, dum Christi corporis, & sanguinis edit Sacramentum. Cùm ergo donis pateat amor, qui & primum donum est, vt ex Philosopho loquitur S. Thomas *t. p. q.* 38. *art.* 2. ex immenso ac infinito carnis suæ, immò & totius humanitatis Diuino Verbo hypostaticè coniunctæ munere diuinum hominibus hoc mysterio exhibuit amorem; vnde & Concil. Trident. *sess.* 13. *c.* 2. docet, quod *Saluator in hoc Sacramento diuitias diuini sui erga homines amoris velut effudit.* Ideoque nouis amoris huius flammis augetur charitas communicantis; & dum ille, qui in finem dilexit homines, sese eis in pabulum præbens, in hoc recipitur Sacramento, non tantùm amoris ardorem excitat, sed incendia mouet. 436. Infinitus Christi amor in Eucharistia. *S. Thom.* Amor primum donum donis pater. *Concil. Trid.*

Inter alias quas Doctor Angelicus affert rationes ad ostendendum, passionem Christi Domini conuenientiorem fuisse modum ad liberationem generis humani, prima ac præcipua mihi videtur illa, quâ docet, passionem Domini docuisse hominem diuini amoris erga illum immensitatem, & illum ad Deum redamandum prouocasse; sic enim loquitur 3. p. q. 46. art. 3. in corp. *Per hoc homo cognoscit, quantum Deus hominem diligat, & per hoc prouocatur ad eum diligendum, in quo perfectio humanæ salutis consistit.* Etenim cùm sit magnus amoris amor, nimia charitas quâ Christus pro nobis moriens dilexit nos, humanam ad se incitat dilectionem. Sed non minor in hoc Sacramento, quàm in cruce refulsit amor: cùm & passionem Domini non solùm exhibeat, sed etiam eius virtutem contineat, & crucifixum cuilibet ad sacra mysteria ac- 437. Passio Christi immensi Dei amorem docuit homines. *D. Thom.* Non minor amor Dei in Eucharistia, quàm in passione Christi.

cedenti iteratâ bonitate tradat: vnde non minùs Eucharistia quàm Christi passio, humanam accendit dilectionem. Igitur in cruce pendentem amet homo Christum, à quo adeò amatus est, vt pro illo mortem, etiam acerbissimam in cruce subire non dubitauerit. Amet illum insuper in Eucharistia, in qua seipsum hominibus præbens alimentum, amore traditus est antequam à proditore infensissimis suis hostibus traderetur. Amet, inquam, illum in hoc mysterio, in quo amore mortuus est, mortemque præuenit antequam spinis coronaretur, clauis configeretur, & tortorum crudelitate illatis vulneribus sanctissimam animam in cruce efflaret. Amet denique infinitè illum amantem, qui vt amorem proderet antequam moreretur, in hoc mysterio obiit, & mortem præuenit, ac transactâ eius in cruce morte, mortem ipsam in hoc Sacramento vt renouaret, reuocauit. Amet, inquam, & amando moriatur propter eum qui toties mortuus est, vt hoc edulio illi vitam nullâ morte finiendam conferret. Gloriosa erit hæc mors, quia vitam pariet, & mortem occidet; carnem infirmabit, vt spiritum viuificet. At si hæc absit mors, aberit & amor; hic enim non adest, nisi mors adsit, quia vt loquitur Augustinus in psal. 121. *Charitas occidit quod fuimus, vt simus quod non eramus.*

Amore traditus Christus antequàm à proditore traderetur. Priùs amore mortuus, quàm passione.

Mors Christi in Eucharistia amore renouatur.

Moriatur Christianus amore. Si absit mors, non adest amor.

438. Verùm, quò mea fertur oratio? Mortem suadeo, dum de vita scribo: nunquid non excedo? Ita planè: sed de excessu agens, non possum non excedere. Amor omnis excessus est; modum nescit, mensuram spernit, limites transit, & vltra omnes fines graditur. Ipse enim est *quid nimium*, vt loquitur Philosophus. Vnde & Apostolus Dei charitatem nimiam appellauit, *Rom.* 5. & ipsa Christi Domini passio summi eius amoris effectus, excessus nomine insignitur. Luc. 9. 31. *In ea* etenim, vt ait S. Bonauentura, *fuit excessus doloris, fuit etiam excessus amoris.* Sanctissimum quoque Eucharistiæ Sacramentum amoris excessus est, omnem superans excogitabilem dilectionem. Quomodo autem excessus non esset summum doloris & amoris excessum in se complectens? Ergo ab hoc excessu excedant pij, flagrent corda, accendantur mentes, igniantur animæ, & vltra omnem mensuram erga Deum amoris scintillas emittant, & ardentes charitatis flammas eiaculentur. Siquidem vt mellifluus habet Bernardus lib. de dilig. Deum, *modus diligendi Deum est sine modo.*

Amor excessus est.

Passio Christi excessus fuit. S. Bonauent.

Eucharistia amoris excessus.

S. Bernard.

439. Rogatus olim Dauid à Rege Saul, ex qua progenie esset, statim se filium Isaï Bethlehemitæ est confessus: at simul ac se Bethlehemitem dixit, *anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid, & dilexit quasi animam suam.* 1. Reg. 18. 1. Magnum hac in re cerno mysterium, optimè quadrans ad rem præsentem. Bethlehem enim *domum panis*, Dauid *dilectum*, & Ionathas *donum Dei* sonat, juxta Hebraïcæ linguæ peritos. Si ergo Ionathas Dauidis amore ita capitur, vt ipsius anima illius animæ conglutinetur eodem momento quo illum in Bethlehem, hoc est in domo panis natum agnoscit; quanto charitatis ardore flagrare debet mysticus Ionathas, hoc est Christianus donis Dei ditatus, erga mysticum Dauid, Christum Dominum dilectissimum Dei Filium, dum non solùm audit in Bethlehem natum, sed etiam in Bethlehem, hoc est in domo panis, seu sub speciebus panis, verè & realiter delitescentem; sed sentit, sed gustat, sed manducat? Conglutinata vtique anima Christiani non solùm corpori & animæ, sed etiam diuinæ personæ Christi debet esse, ipsumque diligere quasi animam suam.

Ionatas dilexit Dauid quasi animã suam, quia erat ex Bethlehem.

Bethlehem, id est domus panis.

Christum in specie panis latentem diligere debemus.

440. *Nunquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta illius non ardeant?* inquit Sapiens *Prou.* 6. 27. at si vestimenta ab igne in sinu abscondito non possunt non ardere, poterit ignis in corde recipi, & cor ab illo non inflammari? Nequaquam. Eucharistia ignis est, vt illam appellauit Cyrillus *lib.* 11. *de ador. in spiritu & verit.* illo debet ardere, qui hoc recipit Sacramentum; immò & dum in altari seruatur, fidelium corda amoris flammis debet accendere; ad hoc enim à Domino in Ecclesia Christianorum mysterium hoc positum est, vt apud Iudæos ignis, qui in altari in conspectu Dei semper debebat ardere, vt dicitur Leuit. 6. 12. Quod notauit Cyrillus *loc. cit.* dum inquit: *Hunc ignem maximum in terra nobis Dominus ostendit, & in altari Ecclesiæ reliquit, vt frigida corda incalescerent, & calida deflagrarent amore illius Domini, qui vt amorem suum nobis testaretur, sese nobis dedit in cibum.* Hæc Cyrillus.

D. Cyrill.

Eucharistia ignis est, amorem accendens.

D. Cyrillus

441. Pulcherrima illa, & immaculata Canticorum Sponsa, amantissimi Sponsi sui ardentissimum in se describens amorem, regalem eius in conuiuio magnificentissimo magnificentiam, indicium suæ simul ac principium propriæ statuit dilectionis, dum ait Cant. 2. 4. *Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem;* seu vt alij legunt, *vexillum eius super me charitas.* Quorsum hæc? Quia dum anima Christiana in cœlestium cellam Sacramentorum à Christo Domino introducitur, ibique eius sacro corpore pascitur, & pretioso sanguine potatur, feruentissima amantissimi Saluatoris charitas in eius exæstuat, ac effunditur voluntatem, ita vt ipse infinitus, quo homines hoc in Sacramento prosequitur, amor speciosum in illa erigat vexillum, in signum victoriæ, quam de eius corde, ipsum amore inflammando reportauit. Vnde & ibidem 5. subditur: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Seu vt habent Septuaginta, *Confirmate me in vnguentis, quia vulnerata charitate ego sum.* Sed rem nouam ac stupendam, à cella vinaria charitatem in se ordinatam, hoc est amorem in se versum, vt cor illius igniat, experitur, ac subitò ab amore læditur, & vulneratur, ita vt non solùm flores, fructusque, quibus confortetur, requirat, sed vnguenta, quibus medicetur, efflagitet. Sed quos flores, quæ mala, quæ vnguenta postulat, nisi diuina Sacramenta corporis & sanguinis, quibus tanquam floribus pulcherrimis, ac fructibus suauissimis, ac vnguentis odoriferis cor diuino authore læsum confortatur? Amor enim amore sanatur; & vulnus à flamma charitatis illatum, dum amoris scintillâ exuritur, aboletur. Quod demiratus Gregor. Nyssen. *orat.* 4. ait: *O columnas admirabiles! ô noua fulcra! qui fulciri vult in vnguentis, constantiam in virtutibus consequi cupit.* Nulla autem virtutum constantia maior inuenitur, quàm ipsamet *charitas*, quæ *nunquam excidit*, vt loquitur Apostolus 1. *Cor.* 13. 8. & ideo dum vnguenta postulat, noua eius incendia cupit: charitas enim, quæ ignis mysticus est, nunquam dicit, Sufficit.

Ab Eucharistia charitas vincens, & ardens in corde suscipientis.

Charitas vulnerat, Eucharistia ea vulnera sanat.

Greg. Nyss.

442. Felices igitur illi, qui ad sacram mensam accedentes, è cella vinaria cœlestium Sacramentorum ordinatam in se Christi charitatem ita recipiunt, vt ab ipsa vulnerentur. Felices, inquam, à

Felices à charitate vulnerati per Eucharistiã.

felici

felici vulnere, quod dum cor inflammat, aperit; & dum aperit, replet; dum replet, satiat, non solùm cœlestium dulcedine consolationum, sed etiam omnium gratiarum scaturigine, ipsoque summo bono quod cum hoc Sacramento, ac te Sacramenti in vero ac proprio corpore accipit Christi. Ergo quilibet ad sacrum vulnerandus festinet conuiuium, vt glorioso charitatis volnere sauciecur & exornetur. Quod eleganter prosequutus est Origenes *hom.* 2. *in Cant.* ea quæ modò exposuimus illustrans hoc modo: *Vulnerata charitate ego sum. Quàm pulchrum est, quàm decorum à charitate vulnus accipere? Alius jaculum carnei amoris excipit, alius terreno Cupidine vulneratus est: tu nuda membra tua, & præbe te jaculo electo, jaculo formoso: siquidem Deus sagittarius est. Posuit me, inquit, vt sagittam electam. Quàm beatum est hoc jaculo vulnerari!* Hæc ille. Quibus nihil verius, nihil pulchrius, nihil elegantius dici potest. Etenim si Christus *æterni Patris jaculum* existit, vt ipsum appellat Chrysostomus; nonne gloriosum est ab eius in Eucharistia charitate vulnus accipere? Non mortem præstat hoc vulnus, sed amorem; & dum amorem tribuit, vitam donat, non communem, sed singularem; non humanam, sed diuinam; amor enim Dei est, qui Deum in corde ponit amantis, & ipsum amantis cor transfert in amatum. Vnde & dilectus discipulus hanc expertus læsionem inquit 1. Ioan. 4. 17. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.*

(Origen. — Iaculũ charitatis electũ & formosũ. — D. Chrysost. — Vulnus charitatis amorem præbet & vitam.)

443. At quomodo non pulchrum, non gloriosum, non beatum esset hoc charitatis vulnus à pulchro, glorioso ac beato jaculo illatum? Quid pulchrius Christo, de quo ait Sponsa, *Pulcher es dilecte mi, & decorus.* Cant. 1. 15. & psal. 44. *Speciosus formâ præ filiis hominum.* Ipseque fatetur, dum ait: *Pulchritudo agri mecum est.* Psal. 49. 11. Quid gloriosius illo, qui vt ait Apostolus Hebr. 1. 3. *Splendor gloriæ* Patris æterni, *& figura est substantiæ eius?* Quid beatius illo, qui æternam omnibus Angelis, & hominibus confert beatitudinem, eorumque est beatitudo? Pulchra igitur, gloriosa, ac beata vulnera, quæ mirandum hoc jaculum cordibus eius corpus manducantium infert. Vtinam omnes qui diuinissimum hoc suscipiunt Sacramentum sic vulnerentur, vt in illius dilectissimi amorem jaculi exæstuent. Etenim cùm sagittarius sit etiam sagitta, amoris vulnera mouent ad redamandum, non tantùm sagittarium, sed sagittam. Vnde Chrysostomus exponens illud Isai. 49. 2. *posuit me sicut sagittam electam,* docet hanc sagittam, quæ Christus est, simul corda vulnerare, & illa ad sui amorem inflammare. Sic enim loquitur: *Istâ sagittâ vulneratus Petrus dicebat Christo, Domine tu scis, quia amo te.* Ioan. 21. 17. *Istâ sagittâ vulneratus Paulus, & conuinculatus Christo dicebat,* Rom. 8. 35. *Quis me separabit à charitate Christi? Istâ sagittâ vulnerata omnis casta Ecclesia dicebat,* Cant. 2. *Vulnerata charitate ego sum. O gemitus de medio cordis amabilis!* Hæc Chrysost.

(Nihil pulchrius Christo. — Sagittarius jaculi charitatis est ipsa sagitta. — D. Chrysost.)

444. Alia quamplurima tum ex sacris Paginis, tum ex sanctis Patribus possem hîc congerere, ad veritatem, quam hactenus prosequutus sum, illustrandam; sed cuncta reticeo consulens breuitati, & lectoris otio parcens, ea in sequentibus passim sparsurus, quoties sese offeret occasio, vt omnes Christi fideles ad diuini amoris scintillas ex sacra Eucharistia haurienda velociter accurrant,

445. Interim autem tempus imminet, vt ex dictis concludamus, sacram Eucharistiam vitam spiritualem dignè sumentibus conferre. Cùm enim fidem, spem, & charitatem, quæ viræ spiritualis, ac supernaturalis indicia motùs sunt, ac veluti columnæ, conseruet, foueat, augeat, & perficiat; nulli dubium esse potest, per hoc Sacramentum homines vitâ spirituali viuere: vnde & Christus ait Ioan. 6. *Qui manducat me, & ipse viuet propter me.*

(Vita spiritualis in Eucharistia donatur.)

§. III.

Æternam vitam, seu gloriã, sacra bonis confert Eucharistia.

446. Tertia denique, quæ dignè sacram sumentibus Eucharistiam ab eodem mirabili Sacramento conceditur vita, æterna est, seu gloriæ, quam in cœlesti patria ad nunquam finitura secula possidebunt. Quamvis autem hæc in hoc mortalitatis statu non concedatur, & tantùm emenso huius mundi peregrinationis curriculo vsque in finem perseuerantibus conferatur; attamen quodammodo justi sacræ mensæ participes illam etiam in hoc mortalis vitæ stadio consequuntur.

(Æterna vita ab Eucharistia.)

447. Sicuti enim in semine messis, in flore fructus, in causa effectus, in merito præmium, & in victoria corona includitur: ita in vita gratiæ, quæ à sacra producitur Eucharistia, vita gloriæ continetur; gratia enim est semen gloriæ, vt passim docet S. Thomas. Nam sicuti gloria est gratia consummata; ita gloria inchoata gratia est. Hinc Christus Dominus Ioan. 6. 54. inquit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Vbi Saluator optimus non tantùm in futuro, & transacto mundi tramite, vitam æternam carnem suam manducantibus, & sanguinem suum bibentibus promittit, vt *ibid.* 58. subiunxit dicens, *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum;* sed etiam in præsenti, vt significaret etiam in hoc seculo à sanctissimo corporis sui Sacramento vitam æternam, hoc est initium gloriæ, & inchoatam æternitatem in dignè sumentes deriuari.

(Gloria in gratia, sicut fructus in semine clauditur. — Initium gloriæ in hac vita ab Eucharistia.)

448. Quas pro Christo patimur in hoc vitæ curriculo tribulationes, adeo nobis fructuosæ sunt, vt non solùm nobis ad æternæ felicitatis gloriam comparandam cooperantur meritum; sed etiam illam, dum adhuc versamur in corpore, & peregrinamur à Domino, in nostris cordibus effundant. Ita planè docuit Paulus Apostolus plagis supra modum pro Domino toleratis, & raptu ad tertium cœlum, vbi gloriâ Dei donatus est, inclytus, dum 2. *Cor.* 4. 17. inquit: *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quod exponens Bernardus *serm.* 17. *in psalm.* 90. inquit: *Latet gloria, fratres mei; absgondita nobis est in tribulatione; in momentaneo hoc latet æternitas; in hoc leui pondus sublime, & supra modum.* Verùm si ratio propter quam gloria in tribulatione absconditur, inuestigetur, ea, ac præcipua inter alias mihi videtur, quia Dominus gloriæ, qui illam justis, bonis, ac pro eo certantibus largitur, in medio tribulationum inuenitur. Ille enim Ioseph venditum liberauit, *descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum,* vt habetur *Sap.* 10. 14. & Regis Prophetæ oraculo sperantem in se exaudire, eripere, & illi in tribulatione adesse,

(Gloria in tribulationibus inclusa. — Bernard. — Cur gloria in tribulatione latet.)

ac consequenter gloriam tribuere promisit, psalm. 90. 15. *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.*

Gloria primùm in cruce & passione Christi.

448. Igitur si in momentanea & leui tribulatione nostra æternum gloriæ pondus ab ea operatum inuenitur; quale, ac quantum non inuenietur operatum ab acerbissima, durissima, longissimaque tribulatione, quam pro nobis Christus pertulit toto vitæ suæ decursu, & tandem flagellis cæsus, spinis coronatus, ac clauis cruci affixus in ligno consummauit? Nulla fidelium tribulatio gloriam pareret, nisi cruci Domini esset copulata, à qua omnis hominum gloria dimanauit. Crux ergo, & passio Christi, primò æternum gloriæ pondus hominibus pepererunt. Cùm ergo dolores, tribulationes, ac passiones Domini in morte ipsius veluti in compendio colligantur; hæc autem mors in Eucharistia colligatur, repræsentetur, & applicetur, euidenter sequitur, gloriam etiam in hac vita in spe, in semine, ac tanquam in pignore ab hoc Sacramento justis hominibus communicari. Hinc B. Thomas de hoc canit mysterio, *Recolitur memoria passionis eius*, scilicet Christi, *mens impletur gratiâ, & futura gloria nobis pignus datur.*

In Eucharistia passionis memoria, gloria latet.

449. Altera æternum gloriæ pondus in momentanea ac leui delitescere tribulatione, suadet ratio; quia scilicet in illa gloriæ author, ac æquissimus dispensator existit. Verùm eadem gloriam à sacra oriri Eucharistia probat. Etenim in illa Christus Rex gloriæ, eiusdem liberalissimus ac æquissimus dispensator veraciter continetur. Quamvis enim Sacramentum hoc corporis & sanguinis sui sit mysterium, illaque ex vi Sacramenti, seu verborum consecrationis primariò includat tanquam cibum & potum Ecclesiæ; tamen ex naturali ac necessaria connexione eius anima, ac diuina Verbi persona hypostaticè ac inseparabiliter eius humanitati coniuncta ibidem verè & realiter inueniuntur: idem enim Christus, qui modò in cœlis dexteræ Patris assidet, in hoc Sacramento reperitur; cum tamen diuerso modo essendi: in cœlis enim visibiliter ac extensus, etiam in ordine ad locum existit; at in Eucharistia inextensus, inuisibilis, ac indiuisibilis. Cùm ergo Christus, quà Deus, æternæ gloriæ author sit, eamque Angelis ac hominibus in cœlo regnantibus largiatur, & quà homo hanc gloriam verè possideat, & verè ac realiter totus Homo-Deus cum hoc Sacramento recipiatur, nonne verissimum est, Eucharistiam æternæ gloriæ pondus in dignè sumentibus operari? His addi potest, diuinitatem ac humanitatem Christi, quas hoc in mysterio verè recipimus, completam præstare hominum beatorum felicitatem; illa enim animam, hæc corpus, dum in generali resurrectione denuò animæ coniungetur, beabit; nam diuinæ essentiæ intuitiua & clara visio formalem animarum sanctarum statuit felicitatem, & sanctissimæ Christi humanitatis contemplatio corporum sanctorum beatitudinem complebit. Quæ cùm ita sint, manifestè sequitur, dignè Eucharistiam recipientem in illa habere quidquid ad completam Sanctorum felicitatem desideratur. Hinc Chrysostomus *hom.* 2. *in* 1. *ad Corinth.* ait, *Vt terra sit nobis cælum, facit hoc Sacramentum.* Quia scilicet per illud viatores homines probati ac purgati communicantes, in via obtinent omne illud, quod in patria Sanctis ad æternā beatitudinē conceditur.

Obiectum & author gloriæ in Eucharistia.

Diuinitas Christi animas: & humanitas Christi corpora beat.

D. Chrysost.

450. Qui in cœlesti patria debitam bonis operibus mercedem à Deo recipiunt, ipsum æquissimum retributorem, tanquam præmium habent; ille etenim Abrahæ dixerat, *Ero merces tua magna nimis.* Gen. 15. 1. Sed illo dum præmiantur, eum intra se condunt; nam juxta D. Thom. 1. *p. q.* 12. *art.* 2. intuitiua Dei visio, in qua formalis sita est beatitudo, sine vlla specie aut similitudine creata Dei adimpletur, cùm diuina essentia intellectui beato lumine gloriæ collustrato intimè per seipsam ad modum speciei intelligibilis vniatur, ita vt totus Deus intra Beati mentem veluti delitescat; sicque dum fidelis & justus seruus Dei intrat in gaudium Domini sui, vt dicitur *Matth.* 25. 21. hoc est in immensum gloriæ pelagus ingreditur, ipse Dominus in mentem fidelis famuli ingrediatur. Quæ demiratus ipse S. Thomas, eadem quæst. 12. 1. p. Beatum Deiformem appellauit, hoc est ad Dei naturam ac dignitatem ex Dei possessione sublimatum. Planè eandem Beatorum mercedem recipit Iustus in Eucharistia, hoc tantùm discrimine differentem, quòd in cœlis diuinitas seipsā intellectu Beato, vt clarè videatur, possideatur, immò & ametur, coniungitur; at in tremendo Eucharistiæ mysterio Verbi Diuinitas humanitate regitur. Hæc autem humanitas speciebus panis obuoluta intra os, stomachumque Iusti ingreditur, vt eius anima diuino hoc cibo satietur. Quod expressit Tertullianus *lib. de resurrect. carnis*, c. 8. dum ait: *Caro Christi corpore & sanguine vescitur, vt & anima de Deo saginetur.*

Deus merces hominum.

D. Thom.

Diuina essentia vnitur intellectui beato ad modum speciei intelligibilis.

Christus Deus & homo stomachum suscipientis Eucharistiam ingreditur.

451. Sicuti autem Beatus in patria, ex reali intra suum intellectum diuinæ essentiæ, per modum speciei intelligibilis, susceptione Deiformis appellatur; ita & Iustus ex reali manducatione corporis Domini, cui anima ac eius Diuinitas inseparabiliter copulantur, diuinus efficitur. Etenim si homines ex humana conuersatione humani, & ex diuina diuini efficiuntur, vt Seraphinus ille terrenus Sanctissimus Franciscus olim dixit, teste Sanctissimo Bonauentura in eius vita: ex reali Christi Dei & hominis in hoc Sacramento frequentatione, manducatione, ac mystica, spiritualique conuersatione justus Deiformis efficitur. Vnde & Dionysius Areopagita *lib. de Eccles. Hier. cap.* 1. docet, Sacerdotem ex hoc mysterio *in Deitatis consortium transire*: & *cap.* 2. ait, *Communionem esse deificam*, hoc est, subleuantem hominem ad diuinam dignitatem. Quod etiam notauit Doctor Angelicus 3. *p. q.* 73. *art.* 4. vbi ait, quod hoc Sacramentum Græcè *Metalepsis* dicitur, idest assumptio; quia vt Damascenus *lib.* 4. *fid. orth. cap.* 14. dicit, *per hoc Fily Deitatem assumimus.*

Beatus fit Deiformis.

S. Bonauent.

Iustus ex communione fit Deiformis.

D. Dionys.

D. Thom.

Eucharistia est metalepsis, idest assūptio.

452. Quæ omnia propriis Christi Domini verbis facillimè stabiliuntur; ait enim Ioan. 6. 57. *Sicut ego viuo propter Patrem, & qui manducat me & ipse viuet propter me.* Quorum verborum genuinus sensus hic est. Sicut ego essentiam meam, ac consequenter vitam à Patre æternâ generatione recipio; & sicuti viuus à viuo, Deus de Deo, & meo principio omninò similis procedens, in humanitate propter ipsum viuo, & ad illum vitam meam refero; ita & qui carnem meam edit, corpus meum, animam ac diuinitatem recipiens, vitam meam habet, eamque ad me referens, propter me illam vitam ducit. Cùm enim Pater Christi in humanitate viuentis principium sit, & finis, eius ab illo tanquam à principio procedens vita

Christus ad patrem vitā quam ab illo habet, refert.

non

non potest non ad ipsum tanquam ad finem referri. Vnde & Christus ad gloriam Patris dicitur factus, Rom. 1. 3. *Qui factus est ei*, scilicet Patri, *ex semine David secundum carnem*. Vbi D. Thom. *lect.* 1. exponit, Apostolum intendisse Christum ad gloriam Patris factum esse, dum inquit, *Qui factus est ei, &c.* Itaque qui dignè corpus recipit Christi, ab illo Deo & homine spiritualem ac supernaturalem vitam percipit, tanquam à principio & fine; ac consequenter ab illo tanquam hominum Redemptore, & rerum omnium ad suum principium & finem, nempe Deum reductore, excellentissimam habens vitam, non potest non illam ad ipsum, tanquam ad eius principium & finem dirigere. Et hoc est quod dixit Christus: *Et qui manducat me, & ipse viuet propter me.* Quod etiam eleganti stylo prosequutus est Augustinus *tract.* 26. *in Ioan.* vbi præfata Christi verba, *Misit me viuens pater, & ego viuo propter Patrem,* &c. exponens, illum sic loquentem inducit: *Vt ego viuam propter Patrem, idest vt ad illum, tanquam ad maiorem, referam vitam meam, exinanitio mea fecit, in qua me misit: vt autem quisque viuat propter me, participatio facit, quia manducat me. Ego itaque humiliatus viuo propter patrem; ille erectus viuit propter me.* Habet igitur diuinam Christi, ac gloriosam in se vitam, qui dignè illum in sui corporis recipit Sacramento, à qua ita erectus existit, vt etiam in via æternæ vitæ primordia possideat. Vnde sicuti Beati, diuinæ felicitatis consortes, Deo ita immobiliter adhærent in patria, vt ab eo nullatenus recedere velint; ita qui gratiam à sacra receptam Eucharistia seruare student, firmam Deo semper adhærendi suscipiunt voluntatem: quod notauit Summus Pontifex Innocentius III. *lib.* 4. *de mysteriis*, dum inquit: *Mysterium crucis eripuit nos à potestate peccati; mysterium Eucharistiæ eripit nos à voluntate peccandi.* Cùm autem sola voluntas peccandi, à qua dignè communicantes eripiuntur, homines à Deo euellat & separet, Beatorum dotes justis à sacra concedi Eucharistia, nemo non videt.

Christianus vitam quam à Christo per Eucharistiã habet, ad illũ referat.

D. August.

Et in hoc erectus est, ac gloriosus.

In via gloriæ primordia tenet.

Innoc. III.

Eucharistia eripit hominem à volũtate peccandi.

453. Verùm quam justis in hominibus in hoc seculo diuinissimum incipit Sacramentum, beata vita eius virtute in futuro consummabitur. Quod quidem in toto homine integrè adimplebitur. Primò quidem in anima, quæ non nisi passione Christi in hoc Sacramento repræsentata, & per illud applicata, cœlestem patriam valet intrare, & clarâ ac intuitiuâ Dei visione præmiari; maximè cùm illa refectio spiritualis, quæ proprius huius Sacramenti effectus est, perfectè ab homine non habeatur, nisi in statu gloriæ, vbi appetitus hominis perfectè satiatur, juxta illud *psal.* 16. 15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Quod docuit Augustinus *tract.* 26. *in Ioan.* dum inquit: *Cùm cibo & potu id appetant homines, vt non esuriant, neque sitiant, hoc veraciter non præstat, nisi iste cibus & potus, qui eos, à quibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit in societate Sanctorum, vbi pax erit, & vnitas plena, atque perfecta.*

Eucharistiæ virtute gloria consummabitur.

Perfectus Eucharistiæ effectus est collatio gloriæ.

D. August.

454. Secundò id præstabit in corpore, quod ab incineratione liberatum, animæ suæ restituet rediuiuum, cum ea vtique per æterna secula beandum. Quod ipsa nos docuit Veritas, dũ ait Ioan. 6. 57. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Vnde & Irenæus Apostolorum temporibus vicinus, contra hæreticos qui mortuorum resurrectionem negabant, agens *lib.* 4. *cap.* 34. inquit: *Quomodo dicunt carnem in corruptionem deuenire, & non percipere vitam, quæ à corpore & sanguine Domini alitur?* Quare Nicæna Synodus corporis & sanguinis Domini Sacramentum, *symbolum resurrectionis* appellauit.

Resurgent corpora virtute Eucharistiæ.

S. Irenæus.

Conc. Nic. Eucharistia symbolum resurrectionis.

Mortis etenim venenum, quod nostris corporibus effudit primi Parentis transgressio, dum illud à vetito quod edit pomo, imprudenter exhausit, susceptum in nobis sub specie panis Christi Domini viuum corpus expellit, & æternæ in carne mortali immortalitatis semina ponit, quæ suo tempore fructum resurrectionis producent. Quod sanè eleganter attigit Gregorius Nyssenus orat. catech. de Eucharistia, cap. 37. *Quemadmodum* (inquit) *qui per insidias venenum hauserunt, alio medicamento vim illius exitialem extinguunt; oportet autem vt ad veneni similitudinem medicamentum in viscera ingrediatur, vt per illa totum in corpus auxilium diffundatur: ita nobis faciendum est, vt cùm venenum, quo natura nostra dissoluitur, degustauerimus, medicamentum quo illa contrahitur, suscipiamus, vt virus illius ex opportuna eius vi repellatur. Quemadmodum enim parum fermenti, vt ait Apostolus, totam massam sibi similem reddit; sic & corpus illud quod à Deo factum est, in nostrum corpus ingrediens, totum in se transfert, atque commutat. Nam vt pestiferum cum salubri commixtum illud efficit perniciosum; sic & corpus immortale reddit totum illud, in quo susceptum est, similis naturæ immortale; in corpus autem ingredi non potest, nisi per cibum & potum visceribus immisceatur.* Hæc ille. Vbi luculenter probat, non solùm vim ad resurgendum nobis à sacra inesse Eucharistia, sed etiam corpus Christi verè ac realiter ore corporis à nobis recipi, & in corpus nostrum admitti, quo jugulantur Nouatores contrarium impudenter mentientes. 455.

In Eucharistia semen immortalitatis.

Greg. Nyss.

Mortis venenum depellitur Eucharistiâ.

Corpus Christi corpus nostrum ingreditur.

Porrò multa ad hanc veritatem illustrandam adhuc adjicere haudquaquam nobis esset difficile; sed ab illis abstinemus, beneuolum admonentes lectorem, vberiorem de corporum nostrorum virtute Eucharistiæ resurrectione doctrinam desiderantem, vt ea recolat quæ jam de hac materia scripsimus lib. 1. huius Operis, *elucid.* 2. *sect.* 3. 456.

Sectio IX.

Sacram indignè sumentibus Eucharistiam mors infligitur.

Terribile planè est, ac cunctis sanæ mentis formidandum, quod nunc exarare incipio calamo. Panis viuus suscipientem interficit, & diuinus ad animam impinguandam cibus animam necat, & corpus occidit. *Quomodo morietur, cui cibus vita est?* inquit Ambros. *serm.* 18. *in psalm.* 118. At non panis viuus hoc in loco culpandus est, sed indignè illum manducans. Ad vitam, & non ad mortem, Sacramentum hoc ex infinita Christi charitate in Ecclesia institutum est; sed impij jam suis sceleribus spirituali orbati vitâ, ex vitæ fonte hauriunt interitum: *Deus mortem non fecit; impij autem manibus & verbis accersierunt illam*, vt legitur *Sap.* 1. 13. & 16. Quod optimè subiectæ quadrat materiæ; siquidem ad vitam seruandam corpus suum Dominus manducandum in Eucharistia præbuit hominibus: sed impij manibus & verbis, hoc est nequissimis eorum operibus, ac nefandissimis blasphemiis, aliisque sceleribus 457.

Ad vitã hominum instituta Eucharistia, mortẽ præbet indignè sumentibus.

panem

panem vitæ in causam mortis transmutantes, mortem accersierunt.

Triplex mors ab Eucharistia.

458. Sicuti autem boni ad sacram mensam cum debita dispositione accedentes, triplicem ab hoc cibo suauissimo vitam recipiunt, vt fusè suprà ostendere conati sumus: ita è conuerso improbi, qui nec probati, nec purgati sacrum Domini corpus in hoc Sacramento manducare non verentur, triplicem mortem incurrunt, temporalem scilicet, spiritualem, & æternam, vt breuiter à nobis stabilietur.

§. I.

Vitam corporis amittunt Eucharistiam indignè suscipientes.

Mors corporalis pœna indignæ communionis.

459. PRimò igitur vita corporalis amittitur ab indignè sumentibus Augustissimum Altaris Sacramentum, in pœnam commissi sacrilegij. Quod euidenter deducitur ex Sancti verbis Apostoli 1. *Cor.* 11. vbi postquam indignè sumentes, sibi judicium manducare & bibere scripsit, subdit: *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi.* Quibus verbis corporales infirmitates, ipsumque interitum ex indigna corporis Domini manducatione procedere declarauit, vt grauissimi Expositores post Chrysostomum, Anselmum, Theophilactum, & Thomam interpretantur. Quod vtique non rarò in primitiua contigit Ecclesia. Tunc enim plures, quòd indignè sacram sumpsissent Eucharistiam, Deo vindicante, vel à cacodæmone arrepti, vel magnis cladibus affecti, vel morte mulctati sunt, vt videre est apud Baronium & Spondanum eius abbreuiatorem, anno Christi 57. *num.* 45. quo vtique nihil justius. Qui enim spirituali vitâ carentes spiritualem viuorum cibum manducare non verentur, etiam corporeâ merentur vitâ priuari.

D. Chrysost. D. Anselm. Theophil. S. Thom.

Morte puniti vel à dæmone possessi indignè communicantes. Baron. Spondan.

Morte plectendus qui montem Synai tetigit.

460. Etenim si montem Synaï, in quo Dominus Moysi legem præbuit, non quidem immediatè per seipsum, sed ministerio Angelorum, vt testatur S. Stephanus *Act.* 7. 38. & 53. & annuit Apostolus *Galat.* 3. 19. nulli Israëlitarum licuit tangere sub corporeæ pœna mortis, vt legitur Exodi 19. 12. *Omnis qui tetigerit montem, morte morietur:* nonne qui non solùm tangere, verùm etiam indignè tractare, immò & manducare Christum Dominum, mysticum in Eucharistia montem, ausus est, morte corporeâ plectendus est? Imprudentes illi adolescentes Nadab & Abiud, filij Aaron, ex igne alieno, sine perfecta deliberatione, sed cum præcipiti quadam festinatione, vt grauiores exponunt interpretes, & sacer indicat textus *Leuit.* 10. 1. Deo oblato, apud ipsum vitæ authorem Dominum mortis rei extiterunt; nam vt ibidem dicitur: *Egressus ignis à Domino deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino.* Quod quidem factum est, vt eodem igne, quo Deum placare, & ab eo non solùm vitæ corporalis conseruationem, sed æternæ possessionem recipere debebant, vtramque amitterent; & vt loquitur Chrysologus serm... *Sumerent de sacrificio pœnam, qui fecerant de propitiatione peccatum.* At illorum culpam superat indignè communicantium crimen. Hi enim non festinanter, nec præcipiti quadam velocitate; sed ex instituto, ac matura rei deliberatione ad sacram accedunt Synaxim, & igne alieno, hoc est affectu omnium scelerum turpitudine maculoso, accensa, inflammataque exhibent pectora, quibus purissima corporis Domini hostia reponatur. Egredietur vtique contra istos ignis à Domino, qui deuorabit eos, & coram illo morientur. *Sument*, vt cum Chrysologo loquar, *de sacrificio pœnam, qui faciunt de propitiatione peccatum.*

Aaron filij igne consumpti ob sacrificium non ritè oblatum.

Magis peccant indignè communicantes.

461. At acerbior erit diuina in malos sacra mysteria participantes animaduersio. Si enim juxta mensuram delicti debet esse plagarum modus, vt dicitur *Deut.* 25. 2. in immensum filiorum Aaron culpam excedit malorum facinus Christianorum, qui polluto corde, ac impurâ conscientiâ sanctissimam manducare non verentur Eucharistiam. Siquidem, vt aduertit Saluianus *lib.* 1. *de prouid.* in illis tunc non mens impia, hoc est non peccandi deliberata voluntas, sed *facilitas nimium inconsiderata punita fuit, & solâ mentis inconsideratione peccauerunt. In Christianis autem indignè corpus Domini manducantibus non potest deliberata non reperiri malitia, nec nisi mentis consideratione delinquunt.* Igitur si Nadab & Abiud inconsideratim *quodammodò Deum tetigit, & ad cœlestem iniuriam redundauit*, vt pergit idem Saluianus *loc. cit.* certa indignè communicantium malitia ipsum Deum hoc in mysterio latentem tanget, & ad cœlestem diuinæ Verbi personæ iniuriam redundans, ex eius manibus excutiet fulmina, quibus diuini Sacramenti contemptores feriantur & profligentur.

Maior pœna puniendi.

Saluian.

462. Hinc sicut notauit Anselmus *in cap.* 11. 1. *ad Cor.* multi homines post Pascha variis infirmitatibus corripiuntur, quia corpus Domini indignè susceperunt; & quædam mulier, quæ indignè communicauerat, sumpto Domini corpore, ac si lethale hausisset venenum, palpitans & trepidans concidit, & *quæ fefellerat hominem, Deum sensit vltorem*, vt ait S. Cyprianus *serm.* 5. *de lapsis.* Si enim, vt legitur 2. Mach. 4. 39. *Andronicus qui per insidias Oniam Sacerdotem, virum probum & justum interfecerat, ab Antiocho Rege purpurâ exutus in eodem loco in quo in Oniam impietatem commiserat, tanquam sacrilegus justus est vitâ priuari*; quantò magis qui in summum omnium Sacerdotem, & sanctissimam omnium victimâ Christum Dominum in Eucharistia vtrumque munus gerentem, impietatem cômisit, debet in eodem loco & tempore vt sacrilegus vitâ priuari. Oniam occiderat Andronicus, & ipse pariter occiditur. Christum Dominum viuentem in Eucharistia, in quantum potest, occidit qui indignè corpus eius hoc in Sacramento manducat. Nam vt notauit S. Thomas *in* 1. *Cor.* 11. *lect.* 7. dum Apostolus inquit de indignè communicante, *reus erit corporis, & sanguinis Domini*; hoc est, vt glossa exponit, *mortis Domini pœnas dabit: hoc est, ac si Christum occiderit, punietur*, secundùm illud Heb. 6. *Rursum crucifigentes Filium Dei in semetipsis, & ostentatui habentes.* Morte ergo corporeâ plectendus est; omnis etenim homicida ab omni lege, & antiqua, *Gen.* 9. *n.* 6. & noua, seu Euangelica, *Matth.* 26. 57. pro vita quam abstulit, vitam debet quam habet amittere. Verùm maius & atrocius morte debetur ei supplicium, quia atrocius homicido facinus commisit: Deicidium patrauit, dum non solùm hominem, sed Dei Filium, verum, ac viuum Deum interficere tentauit. *Proh scelus!* inquit Tertullianus lib. de idololat. cap. 7. *Semel Iudæi Christo manus intulerunt: isti quotidie corpus eius lacessunt. O manus præscindendæ!* Sed si manus præscindendæ quæ Christum malè in Eucharistia pertractantes, peccauerunt; nonne os quod pollutum suscipere corpus eius ausum est, perpetuò est obstruendum,

D. Anselm.

Indignæ communiones variis infirmitatibus post Pascha, & morte puniuntur.

Andronicus occisus, qui Oniâ Sacerdotem occiderat.

D. Thom.

Christum Sacerdotem & hostiam occidunt indignè communicantes.

Deicidium committunt.

Tertull.

Iudæis peiores sunt.

&

& cor quod imputum intra se illud collocauit, auferendum, vt manibus, ore, ac corde priuatus indignè communicans, horrendâ corporis morte mulctetur.

463. Impij Donati patrium impij sectatores implè Christum Dominum in tremendo corporis sui mysterio pertractarunt, sacras hostias magno furore ac rabie canibus deuorandas objicientes. Sed statim pari rabie, parique furore accensi canes in sacrilegos tanti Sacramenti contemptores irruentes, illos discerpserunt, dilaniarunt, ac deuorarunt, obiectas hostias sic vindicantes, simul ac venerantes, vt refert Optatus Mileuit. *lib.* 2. *&* 6. & post ipsum Baronius anno 362. *num.* 55. apud Spondanum *in Epitome*. Illos imitari videntur qui obscœnâ mente, pollutáqua cõscientia sacrum Domini corpus suscipiunt. Cùm enim canibus peiores existant, & nihilominus sancta Eucharistiæ mysteria recipiant ac manducent: quod non egerunt canes, scelus isti perpetrare cẽsentur. Æquum ergo est, vt in atrocissimi pœnam facinoris, ab ipsa corporea morte lanientur ac deuorentur.

Donatistæ à canibus discerpti, quia Eucharistiã illis edendã præbebant. *Baron.*

464. Inguinaria illa quæ innumeros Romæ homines, & ipsum Romanum Pontificem Pelagium sustulit pestis, ex eo contigit, quod cùm Romani in Quadragesima continenter vixissent, accepto in Paschalis festo corporis Domini Sacramento, ludis, comessationibus, & luxuriæ frena laxauerant, vt refert Guillielmus Durandus *in Rationali diuini Offic. lib.* 6. *c.* 102. *de Rogationibus.* Si ergo delicta post sacram Paschatis communionem commissa sæuam adducunt hominibus pestem, ac plurimis corporalem mortem inferunt; ea quæ in ipsa ab indignè recipientibus Communione perpetrantur scelera, quam pestem non excitabunt? quæ supplicia non adducent? quam mortem non accersent? Extemplò mortem incurrent, & si juxta S. Thomam, ipsum adorandum corporis Domini Sacramentum *mors est malis, & vita bonis*; in illo mortem deglutiunt, quâ veluti piscis hamo, suffocantur.

Pestis Romæ ob peccata post communionem patrata.

Guil. Durand.

S. Thom.

465. Mirabilem è cœlo Iudæis præstitum manna dum murmurantes ipsi manducabant, statim corporea morte mulctabantur, vt patet *Num.* 11. 1. & notatur psalm. 104. 31. *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, &c.* Hinc postquam & Hebræorum murmur, & justa illorum igne Domini castigatio descripta est *Num.* 11. statim *ibid.* 7. subditur: *Erat autem manna quasi semen coriandri*; vt scilicet ostendatur, ab illo mirabili cibo mortis venenum in murmuratores erupisse. Etenim vt apud Plinium *lib.* 20. *natur. hist. c.* 20. videre est, ea vis & natura est coriandri, vt sanet homines, & interficiat serpentes, quibus exitiale extat venenum. Manna igitur pacificos probosque Iudæos alebat, sustentabat, delectabat; improbos verò, contentiosos ac murmuratores, veluti serpentes coriandrum, necabat; ipsaque sacrosancta Eucharistia, cuius typus erat manna, justis hominibus suauem ac longæuam corporis vitam præstat; impiis autem ac sacrilegis, venenatis velut serpentibus semen coriandri, etiam corpoream infert necem.

Manna manducantes, & murmurãtes occiduntur.

Coriandrum serpentes necat.

§. II.

Mors spiritualis indignè communicantibus infligitur.

466. Secundò spiritualis improbis à sacrosancto corporis Domini Sacramento infertur mors; vel, vt veriùs loquamur, spiritualis quæ in illis, dum ad sacram Synaxim peccatis polluti accedunt, reperitur, mors augetur & roboratur. Quod quidem non rigorosè, sed oratoriè loquendo dictum volumus. Cùm enim juxta Philosophos, *primario non suscipiat magis & minus*; mystica, seu spiritualis improborum hominum mors, quæ nihil aliud est quàm vitæ supernaturalis, seu gratiæ priuatio, vt formaliter talis, nequit augeri: attamen in quantum nouo scelere eidem morti addicitur, nouoque grauatur peccato, quo vitam amitteret spiritualem, si tunc illâ non esset priuatus, dicimus indigna communiõne mortem illam augeri & roborari, in quantum nouo, ac veluti duplicato jugo eidem subditur interitui, & ab illo nouo pondere prægrauatur. Cùm enim venerabile Eucharistiæ mysterium à Christo Domino, tanquam spirituale Christianorum alimentum sit institutum, ac propterea inter viuorum Sacramenta locum habeat; nusquam fructuose, nisi à viuentibus vitâ christianâ, hoc est spirituali ac supernaturali, manducatur: itaque qui lethali culpâ vulneratus ad sacram cœlestemque accedit mensam, spirituali vitâ orbatus spiritualem cibum manducare præsumit, ac consequenter indispositus & imparatus hoc recipit Sacramentum, in illud peccat, & statim in criminis sui vindictam nouo culpæ reatu inficitur, nouáque eidem crimini condignâ pœnâ morti spirituali addicitur. Quis enim corporeum cibum, qui viuorum tantùm alimentum est, corporaliter mortuo ministrare auderet? Si quis ita mentis inops defuncto alimenta vitæ subsidia præberet, contra naturam ageret, ipsique cibo non paruam inferret iniuriam. Qui ergo gratiâ orbatus, lethalium labe culparum pollutus, & omni vitâ supernaturali, seu gratiâ sanctificante priuatus sacrum Eucharistiæ mysterium manducare non veretur, diuinum cibum præbet mortuo, ipsique viuo edulio non modicum infert dedecus, quia eius virtuti, quæ gratiam refectionis spiritualis producit, obicem ponit ac impedimentum. Debet ergo in tanti vindictam sceleris spirituali morte mulctari.

Mors spiritualis augetur in suscipientibus indignè Eucharistiam, & quomodo.

Eucharistia Sacramẽtum viuorum seu justorum, nõ mortuorum, idest peccatorum.

467. Clarissimum, splendidissimumque Catholicæ Ecclesiæ lumen Augustinum Christus olim docuit, se in tremendo Eucharistiæ mysterio, non paruorũ, abiectorum, aut infirmitatis lethalis vulnere decumbentium; sed magnorum, excelsorum, ac viuorum esse cibum, illosque tantâ vi reficere, vt illos in seipsum transmutet. Sic enim refert Sanctus ille Doctor *lib.* 7. *confess. c.* 10. Christum sibi in hæc verba esse loquutum: *Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ; sed tu mutaberis in me.* Vnde & manna, quod huius Sacramenti typus est, & à Propheta *panis Angelorum* appellatur, à D. Hieronymo *panis fortium* dicitur. Nam *psalm.* 77. 25. vbi legitur *panem Angelorum manducauit homo*, ex Hebræo D. Hieronymus legit, *panem fortium, seu robustorum.* Cùm ergo improbi, lethalis culpæ sordibus maculosi, omnique gratiâ sanctificante destituti, nec magni, nec excelsi, nec viui, nec Angelica

Eucharistia cibus est grandium, idest perfectorũ.

D. August.

D. Hieron. Panis fortiũ.

puritate donati, nec fortes denique aut robusti existant, cibum istum grandium, viuorum, Angelorum, ac robustorum manducare nequaquam debent: quod si temerè ac sacrilegâ mente impudenter illum sumere præsumpserint, æquissimâ mortis spiritualis pœnâ plectentur.

467. Admirandus planè videtur lapis ille, Diascorides nomine, de quo rerum naturalium scriptores produnt, singulares inter virtutes quibus pollet, splendidissimam lucem emittere, quâ res seu loca quibus imponitur, mirificè collustrantur. Si autem in ore viuâ functi hominis ponatur, subitò omnem lapis iste fulgorem ac splendorem amittit.

Lapis diascordes ex se fulgēs, in ore mortui tenebratur.

Mysticus quidam, ac splendidus lapis sacra est Eucharistia; continet enim realiter corpus Christi *lapidis angularis, electi, probati, ac pretiosi*, vt appellatur *Isai.* 28. 16. & 1. *Pet.* 2. 6. gratiæ fulgoribus radiantis, ac sanitatem in pennis suis habentis. Verùm si in ore mortui hominis morte peccati ponatur, si Communione in scelesti hominis stomachum trajiciatur, omnem io se retinet splendorem, nec gratiæ effusione coruscat, sed justitiâ fulgurante emicat, fulmenque in maleuulam animam vibrat, eamque tenebris offusam spirituali mucrone confodit. Ille etenim intentu dignus est qui non probatus, nec purgatus hoc Sacramentum edens, *reus est corporis & sanguinis Domini*, vt loquitur Apostol. 1. *Cor.* 11. 27.

Eucharistia Sacramentum in ore peccatoris nō gratiam fundit, sed mortem.

§. III.

Mors æterna indignè communicantibus infligitur.

468. Tertia denique, quæ ab indignè communicante incurritur mors, æterna est. Insanabilis vtique pœna, summâ æquitate ei qui mortis antidoto ac pharmaco immortalitatis abusus est, retributa. Qui enim ex medicamine nesciuit recipere sanitatem, debuit ab eodem vulnerari: & cibum mortis præseruatiuum indignè comedens, debuit in eo non solùm corpoream, ac spiritualem, sed etiam æternam mortem degustare.

Mortē æternam incurrit indignè communicans.

469. Omnibus lethalis criminis reis hominibus æterna à summo & æquissimo Iudice statuta est pœna, quæ quia illos ab æterna Dei fruitione, quæ sempiterna vita dicitur, segregat ac disjungit, ac ardentissimis, acutissimisque in inferis torquet flammis, mors æterna, vel *mors secunda*, vt legitur *Apoc.* 20. 14. & 21. 8. appellatur. Sed cui sceleri maiori cum æquitate pœna hæc infligitur, quàm indignè ad sacram mensam accedentibus? Hoc enim temerario ausu in ipsum Redemptorem insurgit homo; directè enim in sanctissimam innocentissimamque carnem, quam in ara crucis pro nobis obtulit, ac iteratâ oblatione quotidie incruento modo Patri Æterno offert, delinquit. Cúmque hæc purissima Christi Domini caro, eiusque anima eidem hoc in Sacramento vnita, diuinæ Verbi personæ hypostaticâ vnione copulentur, contemptu, irreuerentiâ, negligentiâ, ac malitiâ, quibus in carnem Christi exurgit indignè communicans, in ipsam diuinam Verbi personam insurgit, diuinæque Maiestatis reus æternis nusquam morituræ mortis mergendus est suppliciis.

Mors secūda est æterna damnatio.

Diuinæ reus est maiestatis indignè communicans.

Hominem illum, qui nuptiali veste non indutus, ad nuptias discumbere ausus fuerat, meritò obiurgauit Rex, ac obiurgatum ad supplicia amandauit. *Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex ministris: Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores*, vt legitur, *Matth.* 22. 12. 13. Quantò magis obiurgandus ac puniendus est, qui ad sacram Eucharistiæ mensam, vbi Rex ipse conuiua est & conuiuium, non solâ nuptiali charitatis veste nudatus, sed omni vitiorum spurcitiâ sordidus accedere non est veritus, ipsumque diuinum cibum ore immundo, & pollutâ conscientiâ manducare? Transeat à conuiuio ad supplicium, & à regali mensa ad æternam gehennam detrudatur necesse est. 470.

Veste nuptiali charitatis nudatus ad Eucharistiam accedens, in æternas mittendus tenebras.

Denique sicut Sisara insensissimus Iudæorum hostis, dum ex diuturna fatigatione lactis poculo reficitur, ac statim poculo consopitus, trabali clauo confixus moritur; nam *soporem morti socians, defecit, & mortuus est*, Iud. 4. 21. ita qui Dei hostis ad Christum mammillam Patris accedit, ac suauissimum Eucharistiæ lac comedere non veretur, ab illius dulcedine ad æternas amaritudines declinabit: siquidem non extraneorum, sed filiorum; non hostium, sed amicorum alimentum est corpus & sanguis Domini: ipse enim diuinissimi author Sacramenti corpus suum amantissimis ac intimis suis dedit Apostolis. Ait enim Matth. 26. 18. *Cum discipulis meis facio Pascha*, & ad magnificum hoc conuiuium propinqui tantùm ac amici sacris paginis inuitantur. *Comedite*, inquit Scriptura Cant. 5. 1. *amici, & bibite, & inebriamini charissimi.* Vbi à Septuaginta legitur, *proximi & fratres.* Impij ergo omninò à vita Dei alienati, ab hac mensa, diuinisque eius dapibus arceantur: si autem temeratio ausu accesserint, mortem exinde haurient æternis suppliciis luctuosam. Vnde & typicè legem tulit Dominus Num. 18. 7. *Si quis externus accesserit, occidetur.* 471.

Indignè sugens Patris mammillam in Eucharistia, morti æternæ addicitur.

Cùm ergo cuncti diligant homines vitam, eamque perpetuam; mortem, eamque æternam reformident oportet, & vt desideria compleantur, & mala quæ timentur, repellantur, nullus ad sacram Eucharistiæ accedat mensam, nisi sufficienti probatione purgatus. Nullus igitur malignus accedat, nullus peruersus, aut fucato animo, nullus lethalis culpæ labe pollutus: sed omnes purgati, mundati, nuptiali charitatis veste induti, ac cæterarum splendore virtutum exornati ad cælestem corporis & sanguinis Domini mensam veniant. Timore semper ac amore fulciantur, dum diuinum cibum edere cupiunt. Timeant, inquam, latentem judicem, & morte corporeâ, spirituali, ac æterna improbos ac indignè accedentes justissimè punientem. Ament optimum Saluatorem, viâ corporeâ, spirituali ac æternâ justos ac bonos huius Sacramenti participes misericorditer præmiantem. Solus etenim ille qui vitam spiritualem ac æternam à sacra haurit Eucharistia, dignè & fructuosè communicasse dicitur. *Probet* igitur *seipsum homo*, & omni mentis studio laboret se ad tantum disponere Sacramentum. Nam vt ait August. serm. 46. de verbis Domini, *Si tanto labore agitur, vt aliquantò plus viuatur; quanto agendum est, vt semper viuatur.* 472.

Nullus malignus, nisi purgatus ad Eucharistiā accedat.

D. August.

LIBER

LIBER QVARTVS

SOLIS AQVINATIS SPLENDORVM, Fideles ad mirabiles Eucharistiæ effectus percipiendos, ipsamque gloriam assequendam roborantium.

AD postremam huius Operis partem, fauente Deo properamus; prioribus jam à nobis in superioribus, eodem succurrente Numine, vtcumque explanatis. Illam hoc in quarto libro exponere, ac quibusdam illustrare conabimur; non obliti, in illa tanquam in epilogo, Fidelium complecti fortitudinem. Etenim à cibo Angelorum, viatorum facto pabulo, ita roborantur, vt non solùm filiorum Dei in via gaudeant viribus, sed etiam eius adminiculo Beatorum in patria coronam, quâ legitimè certantes, ac feliciter vincentes præmiantur, assequantur. Mentem igitur Authoris nostri, Doctoris scilicet Angelici, in omnibus sequentes, in hac vltima huius Sequentiæ parte, quæ est fortitudinis, præcipuam Fidelium ad agendum virtutem, immò & ad Dominum redamandum, & in Eucharistia adorandum, ac tandem ad æternam felicitatem comparandam, à tanto procedere Sacramento ostendemus, ab illa, quam hactenus seruauimus, methodo nequaquam aberrantes.

Quarta & vltima pars huius cantici est fortitudinis.

TEXTVS XXI.

Ecce panis Angelorum
Factus cibus Viatorum,
Verè panis filiorum,
Non mittendus canibus.

EXPOSITIO TEXTVS.

1\.

VLTIMAM huius Sequentiæ partem, tanquam illius epilogum aggrediens Sanctus Doctor, vt ostendat, illam esse fortitudinis, quâ Fideles à sacra Eucharistia roborari, ac per illam aliquando coronari valent, statim ab huius Sacramenti præstantia exorditur; ait enim, *Ecce panis Angelorum*: vbi aduerbio demonstrandi, *Ecce*, vtitur ad excitandum Fideles, vt attentâ Christum in Eucharistia latitantem, à quo in fide, gratia, ac virtutibus confirmantur, animi applicatione perpendant. Hoc enim aduerbio, *Ecce*, tum prophanæ, tum sacræ vtuntur Literæ, vt illos quibus loquuntur, ad vehementem rei, seu obiecti attentionem inducant, simulque rem illam, vel insolitam, vel admirandam, vel præstantissimam demonstrent.

Christus in Eucharistia attentè considerandus.

2\. Quod planè in sacris paginis constat; dum enim portentosam ac omninò singularem Virginis conceptionem, tanquam infinitæ potentiæ suæ, ac bonitatis impio Regi signum præbere voluit Dominus, eodem aduerbio demonstrandi, tanti miraculi narrationem inchoauit. *Propter hoc*, inquit Isaias cap. 7. 14. *dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Similiter dum mirandum illum euentum, quo fortissimus ille Samson apes simul cum melle in leonis à se dilacerati inuenit ore, describunt eloquia sacra, eodem aduerbio vtuntur; nam *Iudic.* 14. 8. legitur: *Declinauit* (Samson) *vt videret cadauer leonis; & ecce examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis.* Tandem inæstimabile illud beneficium, quo homines Deus prosequutus est, dum Christum Dominum in monte transfiguratum, Filium suum sibi dilectissimum ore proprio declarauit, illumque à nobis jussit audiri, describens Euangelista, eodem modo expressit, dicens Matth. 17. 5. *Et ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.*

R.P.Car.Bouquin Comm.in Prosam D.Thom.

Scriptura aduerbio, Ecce, vtitur ad rem mirabilem demonstrandam.

3\. Cùm ergo S. D. Christum Dominum in Eucharistia veraciter delitescentem, tanquam cibum Angelorum & hominum, immensum, ac insolitum, immò & præstantissimum donum Christianis hominibus admirandum simul ac venerandum proponat, rectè vtitur illo demonstratiuo aduerbio ECCE, dum inquit, *Ecce panis Angelorum.*

4\. Verùm duabus illis vocibus, *panis Angelorum*, nihil aliud significat quàm ipsum æternum Dei Filium in tempore incarnatum, de Virgine natum, passum, mortuum, sepultum, ac gloriosè redíuiuum in cœlos eleuatum, vt ad Patris dexteram victor sederet; & tamen amoris sui, sapientiæ, ac potentiæ miraculo, in corpore quod sumpsit ex Virgine, in quo cum hominibus conuersatus, ab hominibus pro hominibus passus est, ac tandem in Eucharistiæ Sacramento conclusit, verè & realiter existentem. Etenim nec Eucharistiæ Sacramentum, vt species ac corpus Christi sub eis latens complectitur; nec ipsummet corpus venerabile Christi, siue in Sacramento, siue extra Sacramentum, prout in cœlis Patris dexteræ triumphans assidet, propriè &

Panis Angelorum est Filius Dei in gloria sua, diuinæ visione essentiæ Angelos beans & reficiens.

rigorosè loquendo cibus, seu panis Angelorum dici valent, sed tantùm ipsum Verbum æternum, siue vnigenitus Filius Dei: sub hac enim consideratione illorum felicitatis authot est, & obiectum. Vnde antequam humanitati nostræ in sacratissimæ vtero Virginis Verbum hypostaticè coniungeretur, iam Angelorum panis erat; illorum enim appetitum, tanquam æternæ obiectum beatitudinis replebat ac satiabat. Sed de his fusiùs in elucidatione. Subdit autem Author:

In Eucharistia corpore suo reficit homines, factus cibus viatorum.

5. *Factus cibus viatorum*. Vbi Christum, qui diuinitatis suæ visione Angelos beando, illorum panis erat, hominum adhuc in via peregrinantium, ac in carne militantium cibum effectum pronuntiat. Duo autem ad hoc necessaria fuerunt. Primò vt Verbum Dei humanæ carni strictissimè coniungeretur, vt quædam inter homines esurientes, & cibum illos reficientem proportio intercederet. Quod quidem factum est in incarnatione, dum ex purissimo Virginis Immaculatæ sanguine à Spiritu sancto efformatum est corpus, quod ab vnigenito Dei Filio assumptum est. Quod insinuat Augustinus *concion*. 1. *in psal*. 33. dum ait: *Oportebat vt mensa illa lactesceret, & ad paruulos deueniret*. Vt scilicet gloriæ fulgorem ac Deitatis maiestatem humanitate temperaret: & carnis infirmitate infirmum ac esurientem hominem simul satiaret, & sanaret.

D. August.

6. Secundò, corpus assumptum ab intemerata Genitrice tremendo in Eucharistiæ mysterio, tanquam verum ac proprium animæ Christianæ cibum ingenti debuit charitate Redemptor optimus collocare, omnesque ad magnificentissimum conuiuium Fideles ore proprio inuitare. Quod vtique fecit dum *Matth*. 26. 26. Cœnantibus duodecim discipulis acceptum panem, benedictum, ac fractum dedit eis, dicens: *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*. Duobus igitur miraculis, Incarnatione scilicet, & Sacramenti Eucharistiæ institutione, *panis Angelorum* factus est *cibus viatorum*; hoc est, Filius qui pascebat & satiabat in cœlis Angelos beatos, in terra seipso pauit, ac satiauit (eo modo quo in via aliquis satiari dicitur) homines viatores, qui huius mirabilis cibi virtute ad æternam satietatem, nempe ad sempiternam felicitatem accedunt. Deinde additur, *Verè panis filiorum*. Vbi S. D. præstantiam huius cibi paucis complectitur. Cùm enim inquit, *verè panis filiorum*, idem est ac si diceret, sanctos, puros, immaculatos, quales sunt filij Dei, hoc est Angeli beati, & homines justi, exigit hic cibus, vt dignè ac fructuosè manducetur: imò cùm Christum Dominum, Deum & hominem, ac totius creatæ sanctitudinis scaturiginem inexhaustam realiter contineat, non debet nisi à sancto, & consequenter nisi à filio, hoc est ab homine justificato, à peccati sordibus purgato, & virtutum fulgore exornato manducari.

Incarnatione & Eucharistiâ Filius Dei factus est cibus hominum viatorum.

Eucharistia est panis filiorum. idest justorum.

7. Adde quod cùm hæreditas paterna filiis tantùm conueniat; diuina autem hæreditas, quæ nihil aliud est quàm ipsemet Deus, necnon & æterna felicitas, quæ in eius visione, ac possessione sita est, in Christo Domino glorioso, ac gloriæ largitore, in hoc Sacramento concluso veluti lateat, non debet hoc Sacramentum ab aliis quàm à filiis qui hæredes sunt, manducari, alias non vitam, sed mortem tribuet; non hæreditatem, sed eius conferet priuationem, vt suprà tetigimus. Vnde subdit Author:

Hæreditas dumtaxat filiis datur.

Non mittendus canibus; idest, hic cibus, qui tantùm est filiorum, ob summam eius excellentiam, nequaquam improbis ac sceleratis præbendus est: *non* enim, vt dixit Saluator Matth. 15. 26. *est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus*. 8.

Et non debet dari canibus, idest peccatoribus.

Conuenienter autem impij ad sacram mensam accedentes, ab Angelico Doctore *canum* nomine insigniuntur; quia sicuti bruta hæc animantia, nullâ habitâ ratione eduliorum, nec præstito vllo ciborum delectu, in ea quæ occurrunt, alimenta irruunt præcipites, lacerantes, conculcantes ac deuorantes, seipsosque cruentantes: ita scelesti homines sacra indignè mysteria haurientes, quantùm in ipsis est, immortale Domini corpus præcipiti voracitate lacerant, conculcant, ac summa crudelitate discerpunt. Quibus sanè optimè quadrat illud Apostoli Hebr. 6. *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes*; hoc est, omnibus illudendum & irridendum proponentes. De his loquutus videtur dilectus Domini discipulus *Apoc*. 22. 15. dum ait: *Foris canes, & venefici, & impudici*. Hos enim omnes peccatores à ligno vitæ, hoc est à conuiuio Eucharistico arcet, & expellit; de quibus insuper Christus Dominus Regij Vatis oraculo ait psalm. 21. 17. *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me*. 9.

Cur peccatores ad sacrã Mensam accedentes, canes vocentur.

Verùm canibus peiores sunt, qui sacrum Domini corpus pollutâ suscipere animâ non verentur. Quot etenim diuinorum oraculorum fulminibus ab huius diuinæ participatione mensæ non repelluntur? Quantis perennium minis suppliciorum, ne vilius criminis labe maculosi accedant, non terrentur? Et tamen nec diuina timent oracula, nec pœnas intentatas reformidant; cùm tamen ipsi canes heri minis perterreantur, verbera fugiant, & semel percussi à vetitis abstineant alimentis. Sanè belluinam superat feritatem humana malitia; & caninam ingluuiem ac voracitatem improborum ad sacram Synaxim accedentium præceps ac peruersa vincit temeritas. 10.

Canibus peiores indignè communicantes.

Spurium illum Israëlitarum hostem, carnis massâ prægrauatum Gigantem Goliath miro aggressus est animo pulcherrimus Dauid. Hic adolescens non suis fretus viribus, sed Domini exercituum præsidio roboratus, inermis, absque galea, immò & absque gladio contra animatum montem, si ita loqui liceat, in arenam descendit. Specie suâ ac pulchritudine suâ prospere processit, animosè dimicauit, feliciter vicit, & gloriosè de fracto ac occiso Gigante triumphauit. At quomodo processit ad pugnam? Baculo fretus, & lapide ac fundâ munitus. Sed hunc bellatorem spreuit Goliath, & irrisit: nam vt scriptum est 1. Reg. 17. 43. *Dixit Philisthæus ad Dauid: Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo?* Germana planè improbi hominis confessio: dum Dauid spernit, seipsum contemnit; & dum fortissimum juuenem irridet, se cane peiorem declarauit. Quod eleganter notauit Chrysostomus *hom. de Dauid & Goliath*, vbi sic gigantem illum alloquitur: *Peior es cane, qui nec virgam metuis, nec lapidem, quo moriturus es, extimescis*. Goliath imitatores sunt impij illi Sacramenti 11.

Dauid inermis armatũ Goliath aggreditur.

Goliath canis, & cane peior.

D. Chrys. hom.

Eucharistiæ

Eucharistiæ tractatores: Sanctum conculcant, dum recipiunt; & nec minis, nec verberibus deterriti, à mensa vetita peiores canibus non recedunt. Quanta est improbæ mentis peruersitas! Nec virgam meruit, nec lapidem illum angularem, probatum, pretiosum, electum, qui Christus est, ac in hoc Sacramento realiter continetur, & à quo mortem triplicem haurit, non extimescit. Audiant hoc qui obstinatâ cordis duritie nec Deum timent, nec homines reuerentur; & calcatis omnibus pœnarum minis, dum Sacramenta cœlestia suscipiunt, judicium sibi manducant & bibunt. Vtinam canibus peiores non sint, sed vel præceptis flexi, vel verberibus emendati, vel suppliciorum minis perterriti, in meliorem frugem mutentur, vt seipsos probantes, ac sacrâ pœnitentiâ purificantes, à sacra mensa non vt canes interitum, sed vt filij gratiam & vitam accipiant.

ELVCIDATIO I.

De Christo Angelorum & hominum pane.

12. QVia Fideles omnes ad mirandum, reuerendum, & ad amandum Saluatorem optimum Christum, S. D. in textu quem nunc exponimus, excitauit, proponens illis amantissimum hunc Redemptorem, qui in cœlis panis est Angelorum, in terris factum cibum viatorum in Augustissimo Eucharistiæ Mysterio; ideo vt mentem illius assequamur, ea quæ S. D. tetigit, enucleare, ac illustrare hac in elucidatione conabimur.

Sectio Prima.

Quomodo Christus sit panis Angelorum.

13. SPirituales creaturas, ac separatas omninò à carnali commercio intelligentias ad Dei similitudinem ab ipso omnium rerum Conditore efformatas, ac gratiâ & sanctitudine simul cum esse donatas in eodem creationis illarum momento, ac loco, cœlo scilicet Empyreo, quis Theologorum, vel etiam Catholicorum ignorat? Hæ Angeli appellantur, quæ sanè nomenclatura illarum potiùs officia seu ministeria, quàm naturam exprimit & declarat. Puri ergo sunt spiritus, per se subsistentes, non tantùm variis officiis, vel ordinibus, vel hierarchiis, sed etiam specie omnes inter se discreti. Tribus vel momentis, vel instantibus illorum ad cœlestem patriam, seu æternam beatitudinem via, seu peregrinatio omninò absoluta est. In primo instanti omnes Angeli in gratia conditi sunt, ac statim operati tam operatione naturali, quàm etiam supernaturali, à Deo vt speciali motore ad talem actionem applicati: vnde omnes in eo meruerunt, sed non simpliciter, neque perfectè, vt beatitudinem assequerentur; actus enim charitatis tunc ab illis elicitus non fuit perfectè liber, sed necessarius quoad specificationem, & liber duntaxat quoad continuationem & exercitium. In secundo instanti, boni Angeli in illa ad Deum supernaturali conuersione, ab illis incœpta in instanti præcedenti, ex plena deliberatione ac perfecta libertate perseuerantes, plenè ac perfectè meruerunt: mali

Angeli in cœlo empyreo creati, specie discreti, & gratiâ exornati.

Tria viæ Angelorum instantia.

verò Angeli ab illa prima ad Deum conuersione recedentes, sese plenâ, ac perfectâ libertate ad seipsos, propriamque excellentiam inordinatè conuertentes, à Deo auersi peccauerunt. Tandem in tertio boni præmium æternæ beatitudinis sunt assequuti, & mali in æternæ infelicitatis barathrum detrusi.

Boni in tertio instanti beatitudine donati, & mali in inferos sunt deturbati.

Illis igitur, qui ab Empyreo in superbiæ ac ingratitudinis pœnam, ad inferna in æternum cruciandi deturbati sunt, omissis, cæterorum qui *filij Dei & astra matutina* in Scriptura appellantur, Christus Dominus panis est, & alimentum. Illos nutrit, reficit, sustentat & satiat; merces enim est, ac obiectiua beatitudo, non solùm hominum, sed etiam Angelorum. 14.

Sanctorum Angelorum panis Christus est, quia præmium.

Cùm autem duplicem in Christo Domino debeamus considerare naturam, diuinam scilicet, & humanam, duplici modo sanctorum potest dici Christus panis Angelorum. Si ergo Christus attendatur vt æterni Patris æternus est Filius, Verbum diuinum, eius gloriæ splendor, eius substantiæ character seu figura, vel potiùs imago omni ex capite perfectissima; Angelos à primo suæ beatitudinis exordio reficit, & tanquam illorum panis nutrit, & satiat. Cùm enim assequutio vltimi finis, intuitiua & clara visio diuinæ essentiæ, quæ vna & eadem est in Patre, & Filio, ac Spiritu sancto, sit ipsamet beatitudo Angelorum; hæc autem cùm omne desiderium compleat, omnemque adimpleat appetitum, satiare illum, à quo possidetur, dicatur juxta illud psal. 16. 15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua*: Christus, quà Filius Dei, & Verbum, Angelorum creator est, principiumque, finis vltimus ac felicitas. Vnde cùm beantur Angeli, eius visione, possessione ac amore beantur: cùmque hac beatitudine plenissimè satientur, illorum panis meritò appellatur. 15.

Christus vt Deus, Angelorum Creator, principium, & finis vltimus.

Hinc est quod cognitio beatificans Angelos, quamvis ad totam diuinam essentiam, vt in tribus reperitur personis, terminetur; attamen dicitur autonomasticè *cognitio Verbi*: nam cognitio matutina Angelorum illa est secundùm D. Thomam 1. *p. q.* 58. *art.* 6. & 7. quâ vident Verbum, & res in Verbo: & cognitio vespertina est illa quâ cognoscunt esse rerum, quod habent in propria natura. Cùm autem, juxta eundem S. D. Angeli videndo Verbum cognoscant non solùm illud esse rerum quod habent in verbo, sed illud esse quod habent in propria natura; sicut Deus per hoc quod videt se, cognoscit esse rerum, quod habent in propria natura: ideo hæc cognitio vespertina in Verbo quæ Angelis beatifica est, est eadem cum cognitione matutina, quâ ipse Deus ab Angelis videtur, & illos beatificat; & tantùm differt secundùm obiecta cognita, quamvis cognitio matutina naturalis in Angelis, differat à cognitione vespertina etiam naturali. 16.

Cognitio beatifica dicitur cognitio Verbi. *D. Thom.*

Cognitio matutina, & vespertina, quid sint.

Ex quibus manifestè conuincitur, Christum Dominum ante assumptam humanæ fragilitatis naturam, prout in fulgore maiestatis & in sinu Patris, tanquam eius splendor gloriæ radiabat, diuinitatis suæ ostensione Angelos æternâ felicitate donasse. Tunc enim ipse Dei vnigenitus, vt *speculum sine macula, & imago bonitatis* diuinæ, diuinam essentiam perfectissimè intellectui Angelico repræsentabat, omniaque ad beatitudinem requisita: nam cùm Filius Dei sit etiam formalissimè Verbum Dei, quia vt loquitur D. Augustinus, *eo dicitur Verbum, quo Filius*; quia scilicet à Patre per intellectum similis in natura 17.

Verbum Dei Angelis oste dit omnia ad beatitudinẽ requisita.

formaliter, & ex vi processionis oritur; & in Verbo quod in mente Patris conceptum est, repræsentantur omnia quæ in eius conceptione intellexit; cùmque Pater intelligendo se, & Filium & Spiritum sanctum, & omnia alia quæ eius scientiâ continentur, concipiat Verbum, vt docet Angelicus Doctor 1. *p. quæst.* 34. *art.* 1. *ad* 3. inde est quod illud Verbum diuinæ essentiæ, Personarum, immò & omnium creaturarum est perfectissimè expressiuum, ac consequenter Angelorum intellectibus omnium illorum, quæ ad perfectam eorum felicitatem requiruntur, exhibitiuum. A Verbo Dei igitur plenissimè beati perfectè satiantur; suæ etenim maiestatis manifestatione in bonis replet desiderium illorum: nec ex hoe sequitur, Patrem, & Spiritum sanctum ad Angelorum felicitatem non concurrere; sed tantùm Verbum Dei speciali quodam modo, ex eo quod Verbum expressiuum ac repræsentatiuum est, vt jam exposuimus, Angelos beatificare, & antonomasticè panem vocari Angelorum. Vnde Augustinus *conc.* 1. *in psalm.* 33. ait: *In principio erat Verbum. Ecce cibus sempiternus, sed manducant Angeli.*

D. Thom.

D. August. Verbum est cibus sempiternus, quem manducant Angeli.

18. Verbi Dei igitur manifesta & intuitiua visio, Sanctorum est refectio Angelorum, quia illorum omnium desideriorum est complementum. Verùm ex hac satietate nequaquam fastidium deducunt, sed gaudium: sic enim saturatur pia in Dei visione Angelorum voluntas, vt nouam semper videatur ex summo bono haurire voluptatem. Quod attigisse videtur Gregor. Magn. *lib.* 18. *Moral. cap.* 28. dum inquit: *Deum Angeli vident, & videre desiderant, & sitiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant: & desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur: & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio accenditur.* Quod quidem à tanto Pontifice dictum fuit, propter illa verba 1. Petr. 1. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere.*

Satietas beatitudinis non parit fastidiũ, sed gaudiũ.

D. Gregor.

19. Secundò Filius Dei in assumpta humanitate, etiam panis Angelorum dicitur, quia ab eius humanitate supra omnes cœlos eleuatæ, ac ad dexteram Dei assidentis visione mirum in modum delectantur. Quod quidem completiuè & perfectè est intelligendum; nam ab incarnatione, & natiuitate Christi summæ initium lætitiæ sancti habuerunt Angeli. Tum quia Dominum suum hominem factum videtunt, & non solùm hominum, quos sancti illi diligunt ac custodiunt, dirigunt que Spiritus, Redemptorem, verùm etiam naturæ Angelicæ ruinarum à desertoribus rebellibusque angelis illatarum restauratorem inspexerunt. Tum quia illum propriæ salutis assertorem, ac gloriæ largitorem considerauerunt; à Filio quippe Dei in gratia conditi extiterunt Angeli, eius auxilio gloriam meruerunt, & ab eius misericordia, & æquitate æternæ felicitatis coronam receperunt. Vnde vt notauit Bernardus, non solùm hominum Christus Redemptor dicitur, sed Angelorum. Sic enim de Christi redemptione loquens Mellifluus Doctor *serm.* 22. *in Cant.* habet: *Qui erexit hominem lapsum, dedit Angelo stanti ne caderet; sic illum de captiuitate eruens, sicut hunc de captiuitate defendens; & hac ratione fuit vtrique redemptio, soluens illum, & seruans istum.* Tum quia Caput suum nouo gloriæ splendore refulgens, & redemptionis hominum, ac in illa totius orbis restauratoris coronâ circumdatum aspexerunt; Christus etenim sanctorum Caput extat Angelorum: quod docuit Apostolus *ad Coloss.* 2. 11. de eo scribens: *Qui est caput omnis principatus, & potestatis.* Et ratio suadet; nam cùm Christus sit Caput Ecclesiæ, vt legitur Eph. 1. 22. *ipsum dedit Caput supra omnem Ecclesiam*; hæc autem non solùm constetur ex hominibus, sed etiam ex Angelis, vt docet S. D. 3. *p. q.* 8. *art.* 4. *in corp.* liquet illum etiam sanctorum caput existere Angelorum. Tum denique, quia per Christi natiuitatem Dei justitiam placatam, eius gloriam restitutam, longéque latéque propagatam, & homines Deo reconciliatos agnouerunt: vnde nato Saluatore, *ex abundanti gaudio*, vt loquitur Occumenius, *cecinerunt*: *Gloria in altissimus Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, vt habetur *Luc.* 2. 14. Vnde Apostolus 1. *Tim.* 3. 16. de Christi incarnatione sic magnificè, eleganterque loquitur. *Magnum est pietatis Sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, &c.* Vbi juxta S. Thomam ibidem *lect.* 4. Christi natiuitas dicitur apparuisse Angelis, quia ex Dei bonitate & gratia, simul Christus, & cum eo multa gratiæ mysteria illis reuelata sunt: nam si Angelus, vt loquitur S. D. in sua natura haberet, quod videret Verbum, non diceretur verbum apparere sibi, sed quod ipse videret cùm vellet; & ideo dicit Apostolus, quod apparuit Angelis, quia non suâ naturâ viderunt ipsum: & verum est, quod à principio apparuit Angelis, quando ex conuersione ad se deificat (idest beatificat) ipsos. Sed quando est incarnatum, multa mysteria innotuerunt Angelis, quæ non cognouerunt antea. Et ideo dicit Beda, quod in natiuitate apparuit Angelis claritas, quæ non antea in veritate visa est.

Christus etiã vt homo potest dici panis Angelorum.

Christus hominum redemptor, & ruinæ Angelicæ restaurator.

D. Bernard. Christus Redemptor Angelorũ.

Christus caput Angelorum.

Nato Christo abundant gaudio Angeli cecinerunt.

D. Thom.

Quomodo Christus natus apparuit Angelis.

Ea sunt quæ sanctorum lætitiæ Angelorum initia præstabant ex Verbi Dei assumpta humanitate. Quæ licèt illud paulò minùs ab Angelis minorasse videatur; tamen ex carnis humilitate, passionis tolerantia, ac copiosa perditorum redemptione constituit Christum supra omnem principatum & potestatem; ita vt *in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum*, vt loquitur Apostolus *Philipp.* 2. 10. Vnde & ipse amantissimus Redemptor, vt se etiam in humanitate & Regem, & gaudium diceret Angelorum, inquit Ioan. 1. 51. *Videbitis Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Vbi innuit, quod licèt Angeli naturâ superiores fuerint assumptâ humanitate præcisè consideratâ; quia tamen gratiâ inferiores existunt, libenter, lætanter ac alacriter Filio Dei incarnato ascendendo, descendendo, ac vltrò citroque concursando deseruiunt. Quod notauit D. Chrysost. *hom.* 20. *in Ioan.* ait enim, quod illis verbis Nathanaëli Christus suadet, vt ipsum Angelorum Dominum confiteatur. Tanquam enim super dilectissimum Regis Filium regij ministri & ascenderunt, & descenderunt: sed quanta eum animi voluptate ad Christum ascendunt, & descendunt Angeli, id non licet exprimere, nec sentire. Sed quam delectationem quam ex Christo nato, & inter homines conuersante hauriunt, possunt enarrare; ita vt cuilibet illorum ad Christum accedenti conueniat verbum illud in libro Iob, *cap.* 29. 6. exaratum: *Petra fundebat mihi riuos olei.* Christus enim lapis electus & angularis, & de quo Paulus inquit 1. Cor. 10. 20.

Christus in humanitate supra omnẽ principatum & potestat.

Super Christum Angeli ascendunt & descendunt, & quare.

Christus petra fundens riuos olei, idest lætitiæ ac dulcedinis.

Cor. 10. 4. *Petra autem erat Christus*, non solùm vberes aquarum, boc est gratiarum latices hominibus, verùm etiam inundantes olei, hoc est lætitiæ ac dulcedinis spirituales riuos Angelis ad se venientibus effudit. Hinc est, quod Zachar. *cap.* 3. 9. inquit: *Super lapidem vnum septem oculi sunt*; idest, super vnum Christum omnium Angelorum (septenario nempe numero vniuersitas designatur) designantur obtutus, vt simul ab eo mandata suscipiant, & exequantur, & summam ab ingenti gaudio cordis dilatationem accipiant. Vnde & *Cant.* 1. 2. dicitur: *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilexerunt te nimis.* Vbi juxta Bernardi expositionem, Verbi Dei Incarnatio, & ardens Angelorum & hominum erga Christum dilectio exprimitur. Sic enim præfata verba exponit serm. 15. in Cant. *Nec modo fusum, sed & effusum: nam infusum jam erat, jam cœli habebant illud, jam Angelis innotuerat. Est autem foras emissum, & quod Angelis ita erat infusum, vt esset & priuatum, effusum & in homines est, ita vt jam meritò clamaretur de terra, Oleum effusum nomen tuum.* Hæc ille.

Omnes Angeli in Christum aspiciunt.

D. Bernard.

Cur nomen Christi est oleũ effusũ.

21. Gaudent igitur de hac effusione Angeli: gaudent & de Christi natiuitate supremi illi spiritus, & natum Deum & hominem admirantur, & in eius amorem admirando mirabiliter inardescunt: gaudent etenim de fratrum suorum liberatione, de commissorum curæ suæ salute tripudiant; & summâ dulcedine perfusi, à suauissimo oleo ignem simul hauriunt & alimentum; quis simul ab eo & amorem hauriunt, & cibum. Cùm enim juxta eundem Bernardum *loc. cit.* inter oleum, & nomen Sponsi, Christi scilicet, similitudo reperiatur triplici quadam qualitate olei, *quod lucet, pascit, & vngit; fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina*: tria illa in se diffusa à Christo senserunt Angeli. Etenim illis splendidiori lumine natus effulsit, quia multa illis mysteria redemptionis humanæ tunc patefecit, ex quibus cibus illorum nouo modo extitit, dum carne sua, tanquam pane vitæ & intellectus, insolito munere à carne discretos spiritus cibauit; ac tandem mirâ bonitatis ac redemptionis suæ dulcedine, dolorem illum, quem de naturæ ruinis Angelicæ conceperunt ita deliniuit, vt dum medicina extitit hominibus, quos saluauit, etiam remedium extiterit Angelorum. Tantis igitur à Christo inter homines nato susceptis beneficiis, spirituales illæ adolescentulæ, Angelicæ scilicet intelligentiæ, nimis Christum dilexerunt, hoc est, vt idem exponit Bernard. serm. 19. in Cant. *valde, vehementer, ardenter*: sicque nimis diligentes, etiam nimis, seu vehementer delectatæ sunt.

Oleum lucet, pascit, & vngit. Fouet ignẽ, nutrit carnẽ, lenit dolorẽ. Lux, cibus, medicina.

D. Bernard.

22. Verùm enim verò, transacto conuersationis Christi inter homines curriculo, peractoque passionis suæ glorioso triumpho, postquam deuictâ morte, deleto peccato, calcatis inferis, cœlos victor ascendit, & ad Patris dexteram sedit, plenè tunc & integrè sanctorum panis extitit Angelorum. Splendidâ tunc eius humanitate victricum in corpore cicatricum splendore rutilante ita delectati sunt, vt consummato per eam omni redemptionis humanæ, ac Angelicæ restaurationis sacramento, omne in ea angelicum desiderium plenè & omninò sit satiatum. Sicut ergo panis eum à quo sumitur, satiat, auget & delectat: ita Christus in cœlis triumphator omnem eorum satians appetitum, hoc est desiderium eorum complens, eorum numerum sanctorum hominum sanguine suo redemptorum augens consortio, & maiestatis suæ fulgore immensas eis delicias præstans, verè eorum panis existit.

Christus rediuiuus, & ad Patris sedens dexterã est plenè & integrè panis Angelorum.

Christum Dominum liliorum floribus pasci, sancta notauit Sponsa, dum *Cant.* 2. 16. de illo inquit: *Qui pascitur inter lilia.* Sed cùm D. Bernardus *serm. in natiuit. B. Mariæ Virginis*, obseruauerit lilia odore potiùs, quàm sapore placere, & magis visui apta esse, quàm esui; consortium potiùs, quàm conuiuium ex eis confici constat. Vnde Mellifluus Doctor: *Fortè*, inquit, *non cibo, sed consortio pascitur liliorum.* At Angeli, qui albentia veluti lilia cœlestem quam incolunt patriam suo candore decorant, non tantùm liliorum consortio delectantur, verùm etiam viuentis ac fulgidi lilij, quod Christus est (ipse enim lilium est, vt illum appellauit Ambrosius de obitu Valentiniani, & seipsum nominat Saluator *Cant.* 2. 1.) odore & visione pascuntur: ore etenim intellectus supremi illi spiritus suauissimum ex pulcherrimo illo lilio cibum capiunt, quo suauiter pasti, ac delectabiliter enutriti, nequaquam ab eo recedunt, sed in ipso feliciter requiescunt. 23.

Christus inter lilia pascitur: non cibo, sed consortio pascitur liliorum.

Christo vero lilio pascuntur Angeli.

Ampliores attamen ac suauiores sunt ex tanto cibo Angelorum deliciæ: nec solo lilio, sed etiam vernantibus rosis reficiuntur. Mitto quod ipse Christus, qui est lilium, ipse etiam præstantissima rosa est. *Ego*, inquit Cant. 2. 1. *flos campi, & lilium conuallium.* Vbi doctiores ex Hebræo Interpretes legunt, *Ego rosa campi.* Nec mirum, ipsa enim æterna Sapientia semetipsam rosæ nomine decorauit, dum inquit Eccl. 24. 18. *Quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Hiericho.* Sed rosas coruscantes ac fulgidas dico sacra eius stygmata, quibus etiam in cœlis eius splendet venerabile corpus. Nonne in eius manibus, pedibus ac latere micant rosæ? Nonne rosæ cruore roseo vernantia vulnera, quæ clauorum acuminibus, ac diro lanceæ mucrone carni Saluatoris ingesta, mortis, peccati, orcique sæua spicula retuderunt? Spinas nesciunt, pungere non norunt rosæ istæ, quia spinis carent & aculeis: & illas quas in flore isto peccatum apposuit spinas, istæ peccatum delentes absorbuerunt. Quæ igitur sentibus non horrescunt, sed fulgidæ rubore clarescunt in Christi corpore rosæ, Sanctos non solùm recreant, sed reficiunt Angelos. Etenim ipsas dum contemplantur, ingenti gaudio saturantur; quod enim summa cum lætitia prospiciunt, id tanquam cibum ore intellectus recipiunt. Quod vtcumque probari potest ex verbis Raphaëlis, qui cùm se Angelum declarasset, *Tob.* 12. 15. dicens: *Ego sum Raphaël Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Dominum*; subdit ibidem 19. *Ego cibo inuisibili vtor.* Vbi se omnipotentis Dei visione, ante cuius conspectum stabat, & cuius essentiam intuitiuè aspiciebat, se cibari asseuerat. Cùm ergo ipsius Diuinitatis manifestatio sanctos Angelos ante Verbi Incarnationem cibauerit & satiauerit, optimè peractâ Incarnatione, gloriosæ ac victricis Christi humanitatis ad dexteram Dei sedentis contemplatio eosdem cibat spiritus, satiatque. 24.

Christus rosa campi, & lilium conuallium.

Volnera Christi, rosæ sunt spinis carentes.

Recreantes & reficientes Angelos.

Cibo inuisibili vtuntur Angeli.

Nec mirum, sanctissimæ humanitatis Saluatoris gloriosâ apparitione cibari ac satiari Angelos; quia quod votis omnibus concupierant in illa habentes, justorum suorum habent desideriorum complementum. Quo pacto etiam ipse, qui nec desideriis angitur, nec spe affligitur, nec cuiusque absentiâ 25.

Deus ipſe quodámodo paſcitur.

abſentiâ boni langueſcit Deus, cùm ipſe ſit vltimus finis, ſummum bonum, & omnium hominum & Angelorum merces, corona, ác æterna felicitas, veſci & paſci dicitur, dum quod optare videtur, eius ſic diſponente prouidentiâ, conſilio dirigente, & gratiâ adiuuante accidit, ſicut optimè notauit Bernardus *ſerm. 71. in Cant.* exponens illud Cant. 2. 16. *Qui paſcitur inter lilia;* vbi ait: *Cibus eius pœnitentia mea, cibus eius ſalus mea, cibus eius ego ipſe. An non cinerem tanquam panem manducas? Ego autem quia peccator ſum, cibus ſum vt manducer ab eo. Mandor cùm arguor, glutior cùm* [illegible] *eor, decoquor cùm immutor, digeror cùm transfo*[illegible]*r, vnior cùm conformor.* Hæc ille. Si ergo quia Deus peccatorum conuerſionem, eorumque pœnitentiam vehementer deſiderat, nam vt ait Apoſtolus 1. Theſſ. 4. 3. *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra,* pœnitentem edere dicitur; cur non Angeli qui Chriſtum ardenter cupiunt, eiuſque gloriam, ac totius per eum reſtaurationem vniuerſi mirabiliter concupiſcunt, hæc omnia in ipſa triumphatrice Chriſti humanitate cernentes, veſci, ſatiarique dicentur? Sed tanto feliciùs, quantò glorioſiùs paſcuntur: glorioſa etenim eorum paſcua, dum ſimul florem ſeu roſam campi, quinque vernantibus ac coruſcantibus glorioſo cruore roſis, perpetuis veluti victoriæ ſuæ monumentis exornatam, & lilium conuallium perenni immortalitatis ſplendore veſtitum edunt, deglutiunt, ac ſibi perſpicaci intuitu, ardentique charitate coniungunt. Nam vt docet S. Thomas 3. p. q. 80. art. 2. *ipſum Chriſtum ſpiritualiter manducant, in quantum ei vniuntur fruitione charitatis perfectæ, & viſione manifeſta: quem panem expectamus nos in patria.*

D. Bernard.

Peccator dum pœnitet, à Deo manducatur.

D. Thom.

26\. Ex quibus euidenter colligitur, Sacramentum Euchariſtiæ ſolis hominibus viatoribus à Chriſto Domino præparatum ac inſtitutum, nullo modo, nec etiam ſpiritualiter à ſanctis Angelis manducari. Cùm enim ſolius hominis viatoris ſit credere in Chriſtum cum deſiderio ſacroſanctum Euchariſtiæ Sacramentum, in quo realiter continetur, ſuſcipiendi, ad illum dumtaxat pertinet, & hoc Sacramentum, & Chriſtum prout in eo deliteſcit, ſpiritualiter manducare. Quia tamen ſumptio Chriſti ſub hoc Sacramento ordinatur ſicut ad finem ad fruitionem patriæ, in qua ſancti eo fruuntur Angeli, manducatio Chriſti, quâ ſub hoc Sacramento ſumitur, ab illa, quâ Chriſto fruuntur in patria, manducatione quodammodo deriuatur. Vnde dicitur fidelis viator panem Angelorum manducare, quia primò, & principaliter eſt Angelorum, qui eo fruuntur in ſpecie propria; ſecundariò autem eſt hominum, qui Chriſtum ſub hoc Sacramento in ſpecie ſuſcipiunt aliena.

Euchariſtia ſolis viatoribus præparata.

Manducatio Chriſti in Euchariſtia, oriturque ab illa quâ manducatur in patria.

SECTIO II.

Quomodo Chriſtus fiat panis viatorum.

27\. CHriſtum Dominum in propria ſpecie panem eſſe Angelorum, ex jam dictis manifeſtum eſt: verùm quia *panis Angelorum, cibus factus* dicitur *viatorum* à S. Thoma in illo quem modò illuſtramus textu, ideo quomodo hoc adimpleatur, nobis modò incumbit demonſtrare.

28\. Vnigenitus igitur Dei Filius paternæ ſplendor gloriæ, eiuſque ſubſtantiæ character perfectiſſimus, ac imago viua, ac vera, etiam hominum cibus eſſe voluit; & qui Angelos ſeipſo paſcit, etiam ſeipſo homines voluit ſuſtentare.

Dupliciter autem viatorum hominum cibus eſt Chriſtus, vel in propria ſpecie, quâ homo-Deus in ſe conſtituitur; vel ſub ſpecie Sacramenti Euchariſtiæ, vbi panis accidentibus corpus eius obuolutum mirabiliter ac veraciter deliteſcit. Vnde duplici modo panis viatorum Chriſtus factus eſt, incarnatione ſcilicet, & Euchariſtiæ Sacramento. 29.

Dupliciter, ſcilicet incarnatione, & Euchariſtiâ Chriſtus factus eſt cibus viatorū.

Primò igitur ſi Chriſtus in propria ſpecie, & extra Sacramentum conſideretur, incarnatione hominum adhuc peregrinantium cibus factus eſt, & ab illis ſpiritualiter dumtaxat manducatur per fidem ac charitatem. Cùm enim quædam veluti affinitas inter cibum, & illum qui eo veſcitur, debeat reperiri, Verbum Diuinum, quod in propria Filij Dei ſpecie, ac diuinæ ſplendore maieſtatis ſanctos Angelos à corporibus omninò alienos beatâ ſatiat viſione, vt homines in terris degentes ac cœleſtem ad patriam pergentes reficeret, carni debuit copulari, ac inter homines homo peregrinari. Quando enim in terris Filius Dei viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt, tunc ſe parem ac ſimilem oſtendens hominibus, eorum ſe panem & pronuntiauit, & præbuit: nam Ioan. 6. 32. *Pater meus,* inquit, *dat vobis panem de cœlo verum.* Et exponens quid ſit iſte panis, *ibid. 35.* ait: *Ego ſum panis vitæ; qui venit ad me, non eſuriet; & qui credit in me, non ſitiet vnquam.* Ibi enim vt grauiores exponunt Interpretes, de ſeipſo loquitur Chriſtus, prout eſt panis myſticus ac ſpiritualis, & obiectum Fidei: quod peragit vſque ad numerum 52. excluſiuè, vbi de pane ſacramentali, ſeu de corpore ſuo ſub ſpeciebus panis in Euchariſtiæ Sacramento Fidelibus concedendo ſermonem inſtituit. 30.

Incarnatione cibus eſt hominum Chriſtus in propria ſpecie, & ab illis tantùm ſpiritualiter manducatur per fidem & charitatem.

Planè hoc attigit Auguſtinus conc. 1. in pſalm. 33. *In principio* (inquit) *erat Verbum, ecce cibus ſempiternus, ſed manducant Angeli. Quis homo poſſet ad illum accedere cibum? Oportebat vt menſa illa lacteſceret, & ad paruulos deueniret. Vnde autem fit cibus lac? Mater hoc facit: quod manducat mater, hoc manducat infans.* Et modum quo Verbum Dei panis Angelorum, fit incarnatione in materno vtero, & eius lacte vbere virgineo miniſtrato, panis viatorum, vt oſtendat, ſubdit Auguſtinus: *Quia infans minùs idoneus eſt, qui pane veſcatur, ipſum panem mater incarnat, & per humilitatem mammillæ, & lactis ſuccum, de ipſo pane paſcit infantem.* Sicuti ergo maternis vberibus panis lacteſcit, & infanti aptus efficitur; ita Verbum Dei panis Angelorum in Virginis intemeratæ vtero veluti lactis formam ſumpſit, dum carnem ibi induit, vt viatorum hominum cibus efficeretur. Vnde Auguſtinus concludit: *Quomodo de ipſo pane paſcit nos ſapientia Dei?* Et ſtatim reſpondet: *Quia Verbum caro factum eſt, & panem Angelorum manducauit homo.* Itaque incarnatione ſua ſe in cibum præparauit hominibus Deus homo, & eſurientes ac famelicos peccatores non alio repleuit pabulo, quàm ſeipſo. Cùm enim elongatum à ſe hominem, ne periret, ad ſe reuocare, ſibique immenſâ charitate vnire voluerit, peractâ ſummâ, maximâque omnium vnione, quâ ſibi hypoſtaticè naturam copulauit humanam, vt ſingulos ſibi coniungeret homines, ſe omnium conſtituit alimentum; vt dum diuinum illum cibum credendo & amando ſumerent, ipſi illâ, quâ coniunguntur alimentum & alitum, 31.

D. Auguſt.

Mater Dei panem Angelorum, fecit panem viatorum, dum ipſi corpus præbuit.

Vt ſingulos ſibi Chriſtus vniret homines, panis illorum factus eſt.

vnione

vnione adhærerent. Sicut enim panis in illum, quem pascit, ingreditur; ita in cor credentis Christus Dominus non dedignatur intrare. Docuit etenim gentium Magister Ephes. 3. 17. *Christum habitare per fidem in cordibus nostris.*

32. Hinc patet, ingenti prouidentiâ factum esse, vt Christus, qui ab immaculata Virgine in Nazareth conceptus est, ex eadem, pudoris claustro non solùm seruato, sed consecrato, in Bethlehem mirabiliter nasceretur. Cùm enim priùs germinet, floreatque frumentum, antequam in dura, ex quibus panis conficitur, grana consurgat; priùs in Nazareth diuinum voluit florere frumentum, quàm in Bethlehem perfectū in panem voluerit efformari ac declarari: *Florem* enim, *Nazareth*; & *panis domum*, juxta Hebraïcæ peritos linguæ, *Bethlehem* sonat. Quod notasse videtur Gregorius Magnus *hom. 8. in Euang.* vbi de Christo ait eleganter: *Benè in Bethlehem nascitur; Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est, qui ait: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi.*

Christus in Nazareth conceptus est, & in Bethlehem natus, quia priùs flores triticum, quā in dura grana ex quibus efficitur panis, cōsurgat.

33. Suauissimum panem istum ardenti desiderio concupierunt viri sancti, qui ante felicem optimi Saluatoris ortum, mundo adhuc inediâ laborante, vixerunt. Rogarunt, expectarunt, fuderunt lachrymas, suspiria emiserunt: sed nondum in panem hominum Angelorum cibo coagulato, nec viderunt, nec in re, sed in voto dumtaxat, manducauerunt, in fide futuri viuentes Saluatoris. *Vtinam disrumperes cœlos, & descenderes*, aiebat Isaias *cap. 64. 1.* aliique, vt passim in Scriptura legitur, Christum votis omnibus expetiuerunt. Qua de causa Daniël *vir desideriorum* dictus est, *Dan. 11. 19.* nam vt ait D. August. hom. 64. de temp. *Daniel ideò desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non comedit, quia magis Christum, quàm epulas desiderabat.* Eodem etiam arsit desiderio Dauid, qui aquam è cisterna Bethlehem summopere exoptatam haurire noluit, sed effudit, ac Domino dedicauit, vt videre est 2. *Reg.* 23. 16. Nam vt loquitur Ambrosius in apologia Dauid, cap. 2. *Repressâ viliter cupiditate profudit aquam Domino, vt ostenderet, quod sitim suam Verbi consolatione restingueret.* Quod etiam notauit Glossa ibidem, dum inquit: *Aquam non sitiebat, sed nasciturum Christum in Bethlehem prauidebat: lauacrum & sanguinem sitiebat.*

Patriarchæ & Prophetæ Christum panem hominum desiderauerunt, & esurierūt.

D. August.

D. Ambros.

Dauid aquā non sitiebat de Bethlehē, sed Christū.

34. Vtinam Dauidis imitatores fuissent cæteri omnes qui post illum legis Moïsis fuerunt professores, & qui sacris eloquiis eruditi Redemptorem expectabant: si enim tanti Regis, ac Prophetæ vestigiis inhæsissent, natum in Bethlehem Christum verum Messiam, ac Saluatorem agnouissent, & tanquam panem spiritualem ac mysticum fide & charitate manducassent. Sed excæcauit eos malitia eorum; & quem sperabant contemnentes, quem sacra promittebant oracula respuentes, quem sydera loquebantur nescientes, quem denique prodebant miracula negantes, Christo pane spirituali vesci noluerunt, quia in illum credere recusarunt, & à Deo esurientes ac inanes dimissi sunt.

Iudæi Christum respuē-tes, famelici.

35. Felicior vtique gentium populus, qui salutem etiam ex Iudæis venientem recipere non recusauit, sed Christum Regem in Bethlehem ex intemerata Virgine natum, Saluatorem suum agnouit, suscepit, adorauit: ita vt qui antea in tenebris degens esuriebat, Redemptoris fidei lumine collustratus, pane Angelorum cibo viatorum per Incarnationem facto vescatur, & sustentetur. Vnde meritò dum superbi toto orbe terrarum dispersi sunt Iudæi, vt vbique cœlestis pabuli, ac bonorum supernaturalium *famem patiantur vt canes*, vt dicitur *psalm. 67. 4.* Gentiles sacri Baptismatis vndis renati, & Christianæ fidei professores effecti, ad cœnam Agni inuitati, ad Regis prandium, & ad cellam vinariam cœlestis Sponsi, diuinæ scilicet charitatis officinam introducti, *epulantur, & exultant in conspectu Dei, & delectantur in lætitia*, vt habetur *psal. 67. 4.* Quod vtique duobus illis fratribus, de quibus *Luc. 15.* agitur, omninò exprimitur. Iudaicus enim populus seniore designatus, in domo paterna enutritus, panibus abundabat, & lautis virtutum ferculis saginabatur, quamdiu à legali obseruantia non discedebat: Gentilis autem in juniore adumbratus, à paterna domo digressus ita esuriebat, vt sicut porcinam agebat vitam, ita porcino victu vteretur, non solùm immoderatis fœdatus moribus, verùm idolorum cultu deturpatus. Sed diuinâ agente gratiâ, ad paternam domum reuersus est iste, dum ille superbus & ingratus, inuidiâ ac prauâ offensus æmulatione, fratris regressum non sustinens à paterna recessit domo: vnde dum Gentilis non solùm vitulum saginatum, sed agnum immaculatum Patris misericordiâ manducat, Iudæus extra domum esurit, & cœlesti pane priuatus, bonorum spiritualium famem ipsâ morte deteriorem patitur: ita vt in hoc vtroque populo intemeratæ Virginis oraculum videatur impletum: *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Vnde optimè ad rem præsentem Ambros. serm. 12. in psalm. 118. *Diuites,* inquit, *eguerunt, & esurierunt, quia qui antea abundabant gratiâ, posteà tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Christi satiantur & abundant, sicut scriptum est, Edent pauperes, & saturabuntur.*

Gentiles Christum agnoscentes & adorantes pane & vino saturati sunt.

Iudæi & gentiles in duobus fratribus adumbrati.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Vtrùm sicuti in Christo, spirituali ac mystico hominum pane, omnia bona aggregantur, omnesque delitiæ inueniuntur: ita eius priuatio omnium malorum congeriem inducit; vnde cunctis malis oppressi sunt ipsum cibum respuentes Iudæi: at omni bono cumulantur ipsi adhærentes, ipsoque viuentes Christiani. Famem omnium malorum acerbissimam dixit Quintilianus, illamque pestilentiâ, omnique bellorum strage deteriorem existimauit; ait enim declamat. 12. *Felix pestilentia, felix bellorum strages, denique omnis mors facilis. Fames aspera, durissima necessitatum, acerbissima malorum.* At quæ fames asperior, aut acerbior illâ, quæ panem viuum ac verum, Christum Dominum famelico denegat? Asperum quidem est omni corruptibili ac corporeo cibo carere, & longâ inediâ longam ac crudelem mortem sentire: at aliquando accidit, vt fame moriente corpore, anima cœlesti cibo satiata viuat, & impinguata. Sed cœlesti, viuo ac vero animarum cibo omninò priuari, eiusque inopiâ consumi, nonne summum omnium malorum est? Quid enim prodest vita corporis, si anima esuriens ac famelica moriatur? Transitoria corporis mors est; animæ autem æterna: vnde & Christo priuari, æternum Iudæis, & insanabile malum est. Rectè ergo gentis suæ obstinatâ perfidiâ spiritualem necem prospiciens Ieremias *Thren. 4. 9.* ait: *Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.* Dum enim *Dominus dedit benignitatem, & terra nostra* 36.

Omnia bona cum Christo.

Aspera fames cibi spiritualis.

D. Chrysost.

ſuum, & vinum in ſanguinem conſecrauit, & tranſmutauit. Vnde Chryſoſtomus *tom. 3. ſerm. de proditione Iudæ*, oſtendit Chriſtum ſermone conſecraſſe, & Sacerdotes eius ſermonem quotidie repetere cum eadem prorſus virtute, cum qua ab illo primùm prolatus eſt; ait enim: *Hoc eſt corpus meum. Hoc verbo propoſita conſecrantur; & ſicut illa vox, quæ dixit, Creſcite, & multiplicamini, & replete terram, ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem, operante naturâ; ita & vox illa ſemel dicta eſt, ſed per omnes menſas Eccleſiæ vſque ad hodiernam diem, & vſque ad eius aduentum præſtat ſacrificij firmitatem.* Ex quibus manifeſtum eſt, panem Angelorum fieri panem viatorum in Sacramento Euchariſtiæ verbis quæ Chriſtus Dominus in huius inſtitutione myſterij pronuntiauit. Vnde in officio venerabilis corporis Chriſti Sacramenti, poſt S. Thomam Catholica canit Eccleſia:

Chriſtus panem verbo carnem ſuam ſuam fecit.

Verbum caro panem verum
Verbo carnem efficit;
Fitque Sanguis Chriſti merum, &c.

47. Neque contra prædicta obſtat, quod in inſtitutione huius Sacramenti, & in conſecratione panis in corpus ſuum Chriſtus Dominus vſus ſit poteſtate excellentiæ nullatenus verbis alligatá; quia hoc fecit, non quòd verbis aſtrictus fuerit, ſicut ſunt Sacerdotes; ſed quia ita voluit, vt inter authorem & miniſtrum huius Sacramenti maior conformitas intercederet, dum omnes Sacerdotes tantum myſterium conficientes & offerentes, nullo alio medio, niſi verbis Saluatoris, in cuius perſona agunt, vtuntur.

Poterat ſine verbis conſecrare, ſed verba adhibuit vt doceret Sacerdotes modum offerendi.

48. Etenim juxta S. Thomam 3. *p. q.* 78. *art.* 1. *ad* 1. licèt Matthæi 26. 26. dicatur, *Accepit Ieſus panem, benedixit, fregit, deditque diſcipulis ſuis dicens; Accipite, & manducate, hoc eſt corpus meum*; non ſequitur quod priùs panem benedixerit, quàm hæc verba, *hoc eſt corpus meum*, protulerit; ſed nomine benedictionis ipſa conſecratio debet intelligi. Nam hoc participium, *dicens*, importat concomitantiam verborum prolatorum ad ea quæ præcedunt, ita vt ſit ſenſus, dum benediceret, frangeret, & daret diſcipulis ſuis, hæc verba dixit, *Accipite & manducate, hoc eſt corpus meum.* Cui D. Thomæ ſententiæ ſuffragantur S. Remigius *in cap.* 10. 1. *ep. ad Cor.* & S. Bruno *in cap.* 11. *eiuſdem epiſtola*, immò & Innocentius III. *lib.* 4. *de myſt. Miſſa, cap.* 6. Beſſarion Cardin. *lib. de verbis conſecrationis*, necnon Catechiſmus Concilij Tridentini juſſu B. Pij V. editus, de forma Euchariſtiæ; poteſtque ſuaderi ex illo 1. Cor. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt.* Vbi conſecratio calicis benedictio appellatur, vt exponit S. Thom. *ibid. lect.* 4. dicens: *Cui benedicimus, ideſt quem nos Sacerdotes conſecramus.* Vnde Ambroſius lib. de iis qui initiantur, cap. 9. *Hic eſt panis*, inquit, *quem benedictio conſecrauit: maior eſt vis benedictionis, quàm natura, quia benedictione etiam natura ipſa mutatur.* Et S. Cyprianus *ſerm. de cœna Domini*, ait: *Calix benedictione ſolemni ſacratus, ad totius hominis vitam, ſalutemque proficit.* Adde quod verbis ſolet benedictio fieri, nulla autem poſſunt aſſignari verba, quibus panem benedixit Chriſtus, niſi illa, quæ ab Euangeliſtis referuntur, quæ ſunt conſecratoria, & conſequenter verbis conſecrationis panem benedixit Dominus, ideoque benedictio & conſecratio vnica tantùm ſunt actio.

S. Thom.

Simul panem benedixit, & verba protulit Chriſtus.

S. Remig.
S. Bruno.
Innoc. III.
Beſſarion.

Conſecratio calicis benedictio appellatur.

D. Ambroſ.

S. Cyprian.

Benedictio fit verbis.

Dum autem Concil. Trident. *ſeſſ.* 13. *cap.* 1. inquit de Chriſto Domino: *Cùm poſt panis, vinique benedictionem, ſe ſuum corpus illis præbere, ac ſuum ſanguinem diſertis ac perſpicuis verbis teſtatus eſt*; non intendit contrarium docere: nam vt optimè notauit Ioannes à S. Thoma initio tomi primi, *in* 1. *p. D. Th.* in approbatione doctrinæ eiuſdem S. D. ly *poſt benedictionem*, referendum eſt ad ly *corpus ſuum*, facitque ſenſum, quod Chriſtus teſtatus eſt illis ſe dare corpus ſuum, id eſt id quod poſt benedictionem, ſeu conſecrationem eſt corpus ſuum. Sicut enim regeneratus poſt Baptiſmum accipit characterem ſeu fidem, quia per ipſum Baptiſmum illa habet, & non antea; ita Chriſtus teſtatus eſt, ſe dare illis corpus ſuum poſt benedictionem, ſeu per benedictionem, quia dedit illis quod ſuum corpus eſt poſt benedictionem, & non ante. 49.

Concil. Trid.

Ioan. à S. Thom.

Chriſtus dedit corpus ſuum per, & poſt benedictionē, quia non antea.

§. II.

Vera forma conſecrationis panis in his verbis, Hoc eſt corpus meum, conſiſtit.

QVia juxta Philoſophum 2. Metaph. textu 2. *primum in quolibet genere eſt cauſa & regula cæterorum, quæ ſunt poſt*; & Chriſtus, qui ſummus ac primus ſecundùm ordinem Melchiſedech exiſtit Sacerdos, verbis vſus eſt in conſecratione panis in corpus ſuum, vt ex jamdictis liquet; cæteri omnes qui ad Sacerdotij eius participationem & dignitatem euecti ſunt, eiſdem quibus ipſe conſecrauit verbis, vti debent in ſacrorum celebratione myſteriorum: ita vt ipſa verba à Sacerdotibus in perſona Chriſti prolata, formæ Sacramenti Euchariſtiæ locum obtineant. Quamuis autem Miſſam celebrans plurima alia proferat verba ex ſacris Paginis excerpta, immò & ab Eccleſia variis rationibus, tum in Canone, tum in antecedentibus, tum etiam in ſubſequentibus ad modum vel laudis, vel precum, vel etiam gratiarum actionis introducta; attamen in nullis horum forma conſiſtit Euchariſtiæ, niſi in verbis Chriſti, quæ circa panem, vel vinum protulit, & id quod in illis debet fieri, vt corpus eius ſub ſpecie panis, & ſanguis ſub ſpecie vini ponatur, verè ſignificant. Quod vt clariùs pateat, 50.

Sacerdotes conſecrantes Chriſto debent conformari.

Dicimus formam conſecrationis panis neceſſariò, & eſſentialiter conſiſtere in his quatuor verbis, *hoc eſt corpus meum*; ſecus verò in aliis vel antecedentibus, vel conſequentibus. Ita ſentiunt omnes Catholici, tum Scholaſtici poſt Magiſtrum *in* 4. *diſt.* 8. & S. Thom. 3. *p. q.* 78. *art.* 1. quamvis pauci, vt Scotus *in* 4. *diſt.* 8. *quæſt.* 2. §. *De ſecundo*, & Angelus *verbo Euchariſtia*, hanc formam velint incipere ab illis verbis, *Qui pridie quàm pateretur, &c.* tum Canoniſtæ apud Gratianum *diſt.* 2. *de conſecr.* & ſuper caput *Cùm Marthæ, extra de celebr. Miſſ.* 51.

Quibus verbis conſtet conſecratio panis.

Probatur primò hæc propoſitio. Iſta dumtaxat verba conſtituunt formam conſecrationis panis, quæ ſub ſpeciebus ſignificant præſentiam corporis Chriſti; in Sacramentis enim nouæ legis verba formæ efficiunt quod ſignificant: ſed hæc ſola quatuor verba, *hoc eſt corpus meum*, ſignificant corpus Chriſti præſens ſub ſpecie panis, vt ex ſe patet, non verò illa verba, *Qui pridie, &c.* vel iſta, *Accipite, & manducate*; quæ vſum tantùm & diſtributionem merè extrinſeca Sacramento ſignificant. Ergo. 52.

Verba conſecrationis panis ſignificat corpus Chriſti præſens ſub ſpecie panis.

Secundò

53. Secundò ex Concilio Florentino in decreto vnionis, forma huius Sacramenti sunt tantùm verba Saluatoris, quibus conficitur Sacramentum; Sacerdos enim in persona Cbisti loquens hoc conficit Sacramentum: sed Christus solùm protulit hæc verba, *hoc est corpus meum*; non verò illa, *qui pridie quàm pateretur*, *&c.* quæ merè historicè se habent. Ergo. Neque debet Sacerdos illa verba, *qui pridie*, *&c.* pronunciare, vt significet se in persona Christi loqui: sicut enim Angelus loquens Moysi, & dicens Exodi 3. *Ego sum Deus Patris tui*, se in persona Dei loqui significauit, quamvis non dixerit, Deum illa verba dixisse: ita Sacerdos sacris indutus vestibus, & diuina celebrans mysteria, dum dicit, *hoc est corpus meum*, supra panem, sufficienter indicat, se in persona Christi loqui & agere.

Sacerdos in persona Christi loquens consecrat.

54. Tertiò, patet contra Græcos recentiores, qui non solis præfatis verbis, sed quibusdam aliis precibus hoc Sacramentum confici contendunt; quia, vt refert Bessarion Cardinalis Græcus *in lib. de veritate consecrationis*, mos est Græcorum, vt verba Domini, *hoc est corpus meum*; & *hic est sanguis*, *&c.* altâ voce proferant, & populus ad vtraque respondeat, *Amen*; ac statim à Diacono populo demonstrentur oblata, vt adorentur: quod etiam habet in praxi Latina Ecclesia. Ergo sola verba formæ sufficiunt ad consecrationem, & nullæ aliæ benedictiones, seu precationes requiruntur. Vnde & D. Ambrosius *lib. 4. de Sacram. cap.4.* id luculenter expressit, dum ait: *Consecratio fit verbis & sermonibus Domini Iesu; nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Vbi autem Sacramentum conficitur, jam non suis sermonibus Sacerdos vtitur, sed vtitur sermonibus Christi.* Cùm ergo preces non sint sermones Christi, sed Ecclesiæ Sacerdotis ministerio supplicantis, perspicuum est, preces ad hoc Sacramentum conficiendum non desiderari.

Bessarion.

Græci verba consecrationis alta voce proferunt, & populus respondet *Amē.*

D. Ambros.

55. Cæterùm particula, *enim*, quæ inter prædicta quatuor verba ponitur, non est de essentia formæ consecrationis panis; sed est nexus quidam verborum cum antecedentibus: vnde nihil confert ad significandum effectum formæ, hoc est ad significandam consecrationem materiæ, quæ consistit in miraculosa conuersione substantiæ panis in corpus Christi: attamen qui illam ex instituto omitteret, peccaret mortaliter, sicut & ille qui antecedentia, *qui pridie quàm pateretur*, *&c.* non pronunciaret; quia integritatem ritus celebrandi non obseruaret.

Vox, *enim*, non est de essentia formæ cōsecrationis.

§. III.

Omnia verba quæ à Sacerdote in consecratione Calicis proferuntur, sunt de essentia formæ.

56. PRæclarus sanè calix Domini, qui sanguinem eius tanquam suauissimum poculum Fidelibus propinans, eos dulcedinis spiritualis inebriat vbertate. Non sufficiebat Christianis Redemptoris sui carne saturari, nisi etiam sanguine potarentur. Frumento, & vino stabiliuit filium suum secundogenitum Isaac, vt legitur *Gen.* 27. 37. & Christianos Iudæis posteriores corpore & sanguine Vnigeniti, veluti mystico frumento & vino stabiliuit ac roborauit Dominus. Planè solo cibo non vescitur homo; etiam potu indiget: natiuo enim agente calore, vt perfectè depastum humidum resarciatur, fames debuit & sitis sedari. Cùmque *fames sit appetitus calidi & sicci*; & *sitis appetitus frigidi & humidi*, duplex alimentum desideratur, alterum per modum calidi & sicci, nempe cibus; alterum per modum frigidi & humidi, putà aqua, vinum, similesque liquores.

Potu indiget homo, vt viuat; ideo Christus nō solū corpus, sed sanguinē suum in potum dedit. Quid sint fames & sitis.

57. Cùm autem non dissimili modo anima Christiana reficiatur, vtrumque ei desideratur alimentum, nempe cibus & potus, in Eucharistia veluti conclusum. Ideoque hoc Sacramentum per modum cibi & potus institutum, sub specie panis Christi corpus, & sub specie vini sanguinem Fidelibus subministrat; vt nulla ratio alimenti Ecclesiæ desit Sacramento, quod per modum nutritionis institutum est. Etenim panis iste cor hominis confirmare, & vinum lætificare debet, vt integræ refectionis spiritualis ratio hoc in mysterio contineatur.

Perfecta nutritio cibum & potum exigit.

58. Sicuti ergo, vt cibus spiritualis, nempe corpus Domini sub specie panis, homini Christiano porrigatur, forma quædam consecrationis & conuersionis panis in idem corpus Christi necessaria fuit: ita vt hoc Sacramentum omni ex parte integretur, forma consecrationis calicis, seu vini in illo contenti determinatè requiritur. Vnde sicuti forma consecrationis panis in verbis quæ Saluator noster primus pronuntiauit, sita est, vt superiùs ostendimus: ita etiam forma consecrationis vini etiam in verbis Christi, in cuius persona Sacerdos loquitur, debet consistere, ac de facto consistit, paucis ab Ecclesia interpositis, nempe vno, aut altero verbo.

Forma consecrationis calicis in verbis consistit.

59. Etenim forma consecrationis vini in Ecclesia Latina à celebrante in hunc modum profertur: *Hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quibus in verbis ponitur calix pro re contenta in calice, per metonymiam; quo pacto dicitur, *bibe calicem vini*, hoc est vinum in calice contentum. Et ratio huius est, quia his verbis, *calix sanguinis mei*, sanguis Christi meliùs exprimitur potabilis, quàm si diceretur, *hic est sanguis meus*, quia sanguis ex se potui non est idoneus. In verbis autem sequentibus, tres passionis, & sanguinis Christi effectus explicantur. Primus est vitæ æternæ assecutio, quam veluti hæreditatem Christi sanguine comparatam, & testamento suo morte eius firmato nobis destinatam expectamus; quod exponitur his vocibus, *noui & æterni testamenti*. Vetus enim Testamentum bona promittebat temporalia; nouum verò gloriam æternam: & ideo durabit in æternum, vetus autem jam finem habuit, sicut & bona quæ promittebat. Secundus effectus est fides, quæ in hoc mysterio magis elucet, quàm in cæteris Christianæ Religionis arcanis; quod exprimitur his verbis, *mysterium fidei*. Tertius denique est remissio peccatorum; & ideo additur, *qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum*.

In verbis cōsecrationis calicis calix pro re contenta in calice ponitur.

Tres effectus sanguinis Christi in forma consecrationis calicis.

60. Hæc omnia vnanimini consensu ab omnibus Theologis, tanquam certa & indubitata recipiuntur. Sed apud illos difficultas est, an omnia illa verba præfata sint de essentia formæ consecrationis vini. Quidam enim existimant, verba hæc, *hic est calix sanguinis mei*, dumtaxat esse de essentia consecrationis calicis, cætera verò merè accidentaliter se habere, & poni ad maiorem

poritate donati, nec fortes denique aut robuſti exiſtant, cibum iſtum grandium, viuorum, Angelorum, ac robuſtorum manducare nequaquam debent: quod ſi temerè ac ſacrilegâ mente impudenter illum ſumere præſumpſerint, æquiſſimâ mortis ſpiritualis pœnâ plectentur.

467. Admirandus planè videtur lapis ille, Diaſcorides nomine, de quo rerum naturalium ſcriptores produnt, ſingulares inter virtutes quibus pollet, ſplendidiſſimam lucem emittere, quâ res ſeu loca quibus imponitur, mirificè colluſtrantur. Si autem in ore vitâ functi hominis ponatur, ſubitò omnem lapis iſte fulgorem ac ſplendorem amittit. Myſticus quidam, ac ſplendidus lapis ſacra eſt Euchariſtia; continet enim realiter corpus Christi *lapidis angularis, electi, probati, ac pretioſi*, vt appellatur *Iſa.* 28. 16. & 1. *Pet.* 2. 6. gratiæ fulgoribus radiantis, ac ſanitatem in pennis ſuis habentis. Verùm ſi in ore mortui hominis morte peccati ponatur, ſi Communione in ſceleſti hominis ſtomachum trajiciatur, omnem in ſe retinet ſplendorem, nec gratiæ effuſione coruſcat, ſed juſtitiâ fulgurante emicat, fulmenque in maleuolam animam vibrat, eamque tenebris offuſam ſpirituali mucrone confodit. Illo etenim interitu dignus eſt qui non probatus, nec purgatus hoc Sacramentum edens, *reus eſt corporis & ſanguinis Domini*, vt loquitur Apoſtol. 1. *Cor.* 11. 27.

Lapis diaſcorides ex ſe fulgẽs, in ore mortui tenebreſcit.

Euchariſtiæ Sacramẽtum in ore peccatoris nõ gratiam fundit, ſed mortem.

§. III.

Mors æterna indignè communicantibus infligitur.

468. TErtia denique, quæ ab indignè communicante incurritur mors, æterna eſt. Inſanabilis vtique pœna, ſummâ æquitate ei qui mortis antidoto ac pharmaco immortalitatis abuſus eſt, retributa. Qui enim ex medicamine neſciuit recipere ſanitatem, debuit ab eodem vulnerari: & cibum mortis præſeruatiuum indignè comedens, debuit in eo non ſolùm corpoream, ac ſpiritualem, ſed etiam æternam mortem deguſtare.

Mortẽ æternam incurrit indignè communicans.

469. Omnibus lethalis criminis reis hominibus æterna à ſummo & æquiſſimo Iudice ſtatuta eſt pœna, quæ quia illos ab æterna Dei fruitione, quæ ſempiterna vita dicitur, ſegregat ac disjungit, ac ardentiſſimis, acutiſſimiſque in inferis torquet flammis, mors æterna, vel *mors ſecunda*, vt legitur *Apoc.* 20. 14. & 21. 8. appellatur. Sed cui ſceleri maiori cum æquitate pœna hæc infligitur, quàm indignè ad ſacram menſam accedentibus? Hoc enim temerario auſu in ipſum Redemptorem inſurgit homo; directè enim in ſanctiſſimam innocentiſſimamque carnem, quam in ara crucis pro nobis obtulit, ac iteratâ oblatione quotidie incruento modo Patri Æterno offert, delinquit. Cúmque hæc puriſſima Chriſti Domini caro, eiuſque anima eidem hoc in Sacramento vnita, diuinæ Verbi perſonæ hypoſtaticâ vnione copulentur, contemptu, irreuerentiâ, negligentiâ, ac malitiâ, quibus in carnem Chriſti exorgit indignè communicans, in ipſam diuinam Verbi perſonam inuehitur, diuinæque Maieſtatis reus æternis nuſquam moriturae mortis mergendus eſt ſuppliciis.

Mors ſecũda eſt æterna damnatio.

Diuinæ reus eſt maieſtatis indignè communicans.

Hominem illum, qui nuptiali veſte non indutus, ad nuptias diſcumbere auſus fuerat, meritò obiurgauit Rex, ac obiurgatum ad ſupplicia amandauit. *Quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit Rex miniſtris: Ligatis manibus & pedibus, mittete eum in tenebras exteriores*, vt legitur. *Matth.* 22. 12. 13. Quantò magis obiurgandus ac puniendus eſt, qui ad ſacram Euchariſtiæ menſam, vbi Rex ipſe conuiua eſt & conuiuium, non ſolâ nuptiali charitatis veſte nudatus, ſed omni vitiorum ſpurcitiâ ſordidus accedere non eſt veritus, ipſumque diuinum cibum ore immundo, & pollutâ conſcientiâ manducare? Tranſeat à conuiuio ad ſupplicium, & à regali menſa ad æternam gehennam detrudatur neceſſe eſt. 470.

Veſte nuptiali charitatis nudatus ad Euchariſtiam accedens, in æternas mittendus tenebras.

Denique ſicut Siſara infenſiſſimus Iudæorum hoſtis, dum ex diuturna fatigatione lactis poculo reficitur, ac ſtatim poculo conſopitus, trabali clauo confixus moritur; nam *ſoporem morti ſocians, defecit, & mortuus eſt*, Iud. 4. 21. ita qui Dei hoſtis ad Chriſtum mammillam Patris accedit, ac ſuauiſſimum Euchariſtiæ lac comedere non veretur, ab illius dulcedine ad æternas amaritudines declinabit: ſiquidem non extraneorum, ſed filiorum; non hoſtium, ſed amicorum alimentum eſt corpus & ſanguis Domini: ipſe enim diuiniſſimi author Sacramenti corpus ſuum amantiſſimis ac intimis ſuis dedit Apoſtolis. Ait enim Matth. 26. 18. *Cum diſcipulis meis facio Paſcha*, & ad magnificum hoc conuiuium propinqui tantùm ac amici ſacris paginis inuitantur. *Comedite*, inquit Scriptura Cant. 5. 1. *amici, & bibite, & inebriamini chariſſimi.* Vbi à Septuaginta legitur, *proximi & fratres.* Impij ergo omninò à vita Dei alienati, ab hac menſa, diuiniſque eius dapibus arcentur: ſi autem temerario auſu acceſſerint, mortem exinde haurient æternis ſuppliciis luctuoſam. Vnde & typicè legem tulit Dominus Num. 18. 7. *Si quis externus acceſſerit, occidetur.* 471.

Indignè ſugens Patris mammillam in Euchariſtia, morti æternæ addicitur.

Cùm ergo cuncti diligant homines vitam, eamque perpetuam; mortem, eamque æternam reformident oportet, & vt deſideria compleantur, & mala quæ timentur, repellantur, nullus ad ſacram Euchariſtiæ accedat menſam, niſi ſufficienti probatione purgatus. Nullus igitur malignus accedat, nullus peruerſo, aut fucato animo, nullus lethalis culpæ labe pollutus: ſed omnes purgati, mondati, nuptiali charitatis veſte induti, ac cæterarum ſplendore virtutum exornati ad cæleſtem corporis & ſanguinis Domini menſam veniant. Timore ſemper ac amore fulciantur, dum diuinum cibum edere cupiunt. Timeant, inquam, latentem judicem, & morte corporeâ, ſpirituali, ac æterna improbos ac indignè accedentes juſtiſſimè punientem. Ament optimum Saluatorem, vitâ corporeâ, ſpirituali ac æternâ juſtos ac bonos huius Sacramenti participes miſericorditer præmiantem. Solus etenim ille qui vitam ſpiritualem ac æternam à ſacra haurit Euchariſtia, dignè & fructuosè communicaſſe dicitur. *Probet* igitur *ſeipſum homo*, & omni mentis ſtudio laboret ſe ad tantum diſponere Sacramentum. Nam vt ait Auguſt. ſerm. 46. de verbis Domini, *Si tanto labore agitur, vt aliquantò plus viuatur; quanto agendum eſt, vt ſemper viuatur.* 472.

Nullus malignus, niſi purgatus ad Euchariſtiã accedat.

D. Auguſt.

LIBER QVARTVS

SOLIS AQVINATIS SPLENDORVM,

Fideles ad mirabiles Euchariſtiæ effectus percipiendos, ipſamque gloriam aſſequendam roborantium.

D poſtremam huius Operis partem, fauente Deo properamus, prioribus jam à nobis in ſuperioribus, eodem ſuccurrente Numine, vtcumque explanatis. Illam hoc in quarto libro exponere, ac quibuſdam illuſtrare conabimur; non obliti, in illa tanquam in epilogo, Fidelium complecti fortitudinem. Etenim à cibo Angelorum, viatornm facto pabulo, ita roborantur, vt non ſolùm filiorum Dei in via gaudeant viribns, ſed etiam eius adminicnlo Beatorum in patria coronam, quâ legitimè certantes, ac feliciter vincentes præmiantur, aſſequantur. Mentem igitur Authoris noſtri, Doctoris ſcilicet Angeljci, in omnibus ſequentes, in hac vltima huius Sequentiæ parte, quæ eſt fortitudinis, præcipuam Fidelium ad agendum virtutem, immò & ad Dominum redamandum, & in Euchariſtia adorandum, ac tandem ad æternam felicitatem comparandam, à tanto procedere Sacramento oſtendemus, ab illa, quam hactenus ſeruauimus, methodo nequaquam aberrantes.

Quarta & vltima pars huius cantici eſt fortitudinis.

TEXTVS XXI.

Ecce panis Angelorum
Factus cibus Viatorum,
Verè panis filiorum,
Non mittendus canibus.

EXPOSITIO TEXTVS.

1\.

LTIMAM huius Sequentiæ partem, tanquam illius epilogum aggrediens Sanctus Doctor, vt oſtendat, illam eſſe fortitudinis, quâ Fideles à ſacra Euchariſtia roborari, ac per illam aliquando coronari valent, ſtatim ab huius Sacramenti præſtantia exorditur; ait enim, *Ecce panis Angelorum*: vbi aduerbio demonſtrandi, *Ecce*, vtitur ad excitandum Fideles, vt attentâ Chriſtum in Euchariſtia latitantem, à quo in fide, gratia, ac virtutibus confirmantur, animi applicatione perpendant. Hoc enim aduerbio, *Ecce*, tum prophanæ, tum ſacræ vtuntur Literæ, vt illos quibus loquuntur, ad vehementem rei, ſeu obiecti attentionem inducant, ſimulque rem illam, vel inſolitam, vel admirandam, vel præſtantiſſimam demonſtrent.

Chriſtus in Euchariſtia attentè conſiderandus.

2\. Quod planè in ſacris paginis conſtat; dum enim portentoſam ac omnioò ſingularem Virginis conceptionem, tanquam infinitæ potentiæ ſuæ, ac bonitatis impio Regi ſignum præbere voluit Dominus, eodem aduerbio demonſtrandi, tanti miraculi narrationem inchoauit. *Propter hoc*, inquit Iſaias cap. 7. 14. *dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Similiter dum R.P.Car.Bouquin Comm.in Proſam D.Thom. mirandum illum euentum, quo fortiſſimus ille Samſon apes ſimul cum melle in leonis à ſe dilacerati inuenit ore, deſcribunt eloquia ſacra, eodem aduerbio vtuntur; nam *Iudic.* 14. 8. legitur: *Declinauit* (Samſon) *vt videret cadauer leonis; & ecce examen apum in ore leonis erat, ac fauus mellis.* Tandem inæſtimabile illud beneficium, quo homines Deus proſequutus eſt, dum Chriſtum Dominum in monte transfiguratum, Filium ſuum ſibi dilectiſſimum ore proprio declarauit, illumque à nobis juſſit audiri, deſcribens Euangeliſta, eodem modo expreſſit, dicens Matth. 17. 5. *Et ecce vox de nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipſum audite.*

Scriptura aduerbio, *Ecce*, vtitur ad rem mirabilem demonſtrandam.

Cùm ergo S. D. Chriſtum Dominum in Euchariſtia veraciter deliteſcentem, tanquam cibum Angelorum & hominum, immenſum, ac inſolitum, immò & præſtantiſſimum donum Chriſtianis hominibus admirandum ſimul ac venerandum proponat, rectè vtitur illo demonſtratiuo aduerbio ECCE, dum inquit, *Ecce panis Angelorum.* 3.

Verùm duabus illis vocibus, *panis Angelorum*, nihil aliud ſignificat quàm ipſum æternum Dei Filium in tempore incarnatum, de Virgine natum, paſſum, mortuum, ſepultum, ac glorioſè redidiuum in cœlos eleuatum, vt ad Patris dexteram victor ſederet; & tamen amoris ſui, ſapientiæ, ac potentiæ miraculo, in corpore quod ſumpſit ex Virgine, in quo cum hominibus conuerſatus, ab hominibus pro hominibus paſſus eſt, ac tandem in Euchariſtiæ Sacramento conclusit, verò & realiter exiſtentem. Etenim nec Euchariſtiæ Sacramentum, vt ſpecies ac corpus Chriſti ſub eis latens complectitur; nec ipſummet corpus venerabile Chriſti, ſiue in Sacramento, ſiue extra Sacramentum, provt in cœlis Patris dexteræ triumphans aſſidet, propriè & 4.

Panis Angelorum eſt Filius Dei in gloria ſua, diuinæ viſione eſſentiæ Angelos beans & reficiens.

rigorosè loquendo cibus, seu panis Angelorum dici valent, sed tantùm ipsum Verbum æternum, siue vnigenitus Filius Dei: sub hac enim consideratione illorum felicitatis authot est, & obiectum. Vnde antequam humanitati nostræ in sacratissimæ vtero Virginis Verbum hypostaticè coniungeretur, jam Angelorum panis erat; illorum enim appetitum tanquam æternæ obiectum beatitudinis replebat ac satiabat. Sed de his fusiùs in elucidatione. Subdit autem Author:

5. In Eucharistia corpore suo reficit homines, factus cibus viatorum.

Factus cibus viatorum. Vbi Christum, qui diuinitatis suæ visione Angelos beando, illorum panis erat, hominum adhuc in via peregrinantium, ac in carne militantium cibum effectum pronuntiat. Duo autem ad hoc necessaria fuerunt. Primò vt Verbum Dei humanæ carni strictissimè coniungeretur, vt quædam inter homines esurientes, & cibum illos reficientem proportio intercederet. Quod quidem factum est in incarnatione, dum ex purissimo Virginis Immaculatæ sanguine à Spiritu sancto efformatum est corpus, quod ab vnigenito Dei Filio assumptum est. Quod insinuat Augustinus *concion.* 5. *in psal.* 33. dum ait: *Oportebat vt mensa illa lactesceret, & ad paruulos deueniret.* Vt scilicet gloriæ fulgorem ac Deitatis maiestatem humanitate temperaret: & carnis infirmitate infirmum ac esurientem hominem simul satiaret, & sanaret.

D. August.

6. Incarnatione & Eucharistiâ Filius Dei factus est cibus hominum viatorum.

Secundò, corpus assumptum ab intemerata Genitrice tremendo in Eucharistiæ mysterio, tanquam verum ac proprium animæ Christianæ cibum ingenti debuit charitate Redemptor optimus collocare, omnesque ad magnificentissimum conuiuium Fideles ore proprio inuitare. Quod vtique fecit dum *Matth.* 26. 26. Cœnantibus duodecim discipulis acceptum panem, benedictum, ac fractum dedit eis, dicens: *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.* Duobus igitur miraculis, Incarnatione scilicet, & Sacramenti Eucharistiæ institutione, *panis Angelorum* factus est *cibus viatorum*; hoc est, Filius qui pascebat & satiabat in cœlis Angelos beatos, in terra seipso pauit, ac satiauit (eo modo quo in via aliquis satiari dicitur) homines viatores, qui huius mirabilis cibi virtute ad æternam satietatem, nempe ad sempiternam felicitatem accedunt. Deinde additur, *Verè panis filiorum.* Vbi S. D. præstantiam huius cibi paucis complectitur. Cùm enim inquit, *verè panis filiorum*, idem est ac si diceret, sanctos, puros, immaculatos, quales sunt filij Dei, hoc est Angeli beati, & homines justi, exigit hic cibus, vt dignè ac fructuosè manducetur: immò cùm Christum Dominum, Deum & hominem, ac totius creatæ sanctitudinis scaturiginem inexhaustam realiter contineat, non debet nisi à sancto, & consequenter nisi à filio, hoc est ab homine justificato, à peccati sordibus purgato, & virtutum fulgore exornato manducari.

Eucharistia est panis filiorum, idest justorum.

7. Hæreditas dumtaxat filiis datur.

Adde quod cùm hæreditas paterna filiis tantùm conueniat; diuina autem hæreditas, quæ nihil aliud est quàm ipsemet Deus, necnon & æterna felicitas, quæ in eius visione, ac possessione sita est, in Christo Domino glorioso, ac gloriæ largitore, in hoc Sacramento conclusio velut lateat, non debet hoc Sacramentum ab aliis quàm à filiis, qui hæredes sunt, manducari, alias non vitam, sed mortem tribuet; non hæreditatem, sed eius conferet priuationem, vt suprà tetigimus. Vnde subdit Author:

8. Et non debet dari canibus, idest peccatoribus.

Non mittendus canibus; idest, hic cibus, qui tantùm est filiorum, ob summam eius excellentiam, nequaquam improbis ac sceleratis præbendus est: *non* enim, vt dixit Saluator Matth. 15. 26. *est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.*

9. Cur peccatores ad sacrâ Mensam accedentes, canes vocentur.

Conuenienter autem impij ad sacram mensam accedentes, ab Angelico Doctore *canum* nomine insigniuntur; quia sicuti brutæ hæc animantia, nullâ habitâ ratione eduliorum, nec præstito vllo ciborum delectu, in ea quæ occurrunt, alimenta irruunt præcipites, lacerantes, conculcantes ac deuorantes, seipsosque cruentantes: ita scelesti homines sacra indignè mysteria haurientes, quantùm in ipsis est, immortale Domini corpus præcipiti voracitate lacerant, conculcant, ac summa crudelitate discerpunt. Quibus sanè optimè quadrat illud Apostoli Hebr. 6. *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, & ostentui habentes*; hoc est, omnibus illudendum & irridendum proponentes. De his loquutus videtur dilectus Domini discipulus *Apoc.* 22. 15. dum ait: *Foris canes, & venefici, & impudici.* Hos enim omnes peccatores à ligno vitæ, hoc est à conuiuio Eucharistico arcet, & expellit; de quibus insuper Christus Dominus Regij Vatis oraculo ait psalm. 21. 17. *Circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me.*

10. Canibus peiores indignè communicantes.

Verùm canibus peiores sunt, qui sacrum Domini corpus pollutâ suscipere animâ non verentur. Quot etenim diuinorum oraculorum fulminibus ab huius diuinæ participatione mensæ non repelluntur? Quantis perennium minis suppliciorum, ne vllius criminis labe maculosi accedant, non terrentur? Et tamen nec diuina timent oracula, nec pœnas intentatas reformidant; cùm tamen ipsi canes heri minis perterreantur, verbera fugiant, & semel percussi à vetitis abstineant alimentis. Sanè belluinam superat feritatem humana malitia; & caninam ingluuiem ac voracitatem improborum ad sacram Synaxim accedentium præceps ac peruersa vincit temeritas.

11. Dauid inermis armatû Goliath aggreditur.

Spurium illum Israëlitarum hostem, carnis massâ prægrauatum Gigantem Goliath miro aggressus est animo pulcherrimus Dauid. Hic adolescens non suis fretus viribus, sed Domini exercituum præsidio roboratus, inermis, absque galea, immò & absque gladio contra animatum montem, si ita loqui liceat, in arenam descendit. Specie suâ ac pulchritudine suâ prosperè processit, animosè dimicauit, feliciter vicit, & gloriosè de fracto ac occiso Gigante triumphauit. At quomodo processit ad pugnam? Baculo fretus, & lapide ac fundâ munitus. Sed hunc bellatorem spreuit Goliath, & irrisit: nam vt scriptum est 1. Reg. 17. 43. *Dixit Philisthæus ad Dauid: Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo?* Germana planè improbi hominis confessio: dum Dauid spernit, seipsum contemnit; & dum fortissimum juuenem irridet, se cane peiorem declarauit. Quod eleganter notauit Chrysostomus *hom. de Dauid & Goliath*, vbi sic gigantem illum alloquitur: *Peior es cane, qui nec virgam metuis, nec lapidem, quo moriturus es, extimescis.* Goliath imitatores sunt impij illi Sacramenti

Goliath canis, & cane peior. D. Chrysost.

Eucharistiæ

Eucharistiæ tractatores: Sanctum conculcant, dum recipiunt; & nec minis, nec verberibus deterriti, à mensa vetita peiores canibus non recedunt. Quanta est improbæ mentis peruersitas! Nec virgam metuit, nec lapidem illum angularem, probatum, pretiosum, electum, qui Christus est, ac in hoc Sacramento realiter continetur, & à quo mortem triplicem haurit, non extimescit. Audiant hoc qui obstinatâ cordis duritie nec Deum timent, nec homines reuerentur; & calcatis omnibus pœnarum minis, dum Sacramenta cœlestia suscipiunt, judicium sibi manducant & bibunt. Vtinam canibus peiores non sint, sed vel præceptis flexi, vel verberibus emendati, vel suppliciorum minis perterriti, in meliorem frugem mouentur, vt seipsos probantes, ac sacrâ pœnitentiâ purificantes, à sacra mensa non vt canes interitum, sed vt filij gratiam & vitam accipiant.

ELVCIDATIO I.

De Christo Angelorum & hominum pane.

12. QVia Fideles omnes ad mirandum, reuerendum, & ad amandum Saluatorem optimum Christum, S. D. in textu quem nunc exponimus, excitauit, proponens illis amantissimum hunc Redemptorem, qui in cœlis panis est Angelorum, in terris factum cibum viatorum in Augustissimo Eucharistiæ Mysterio; ideo vt mentem illius assequamur, ea quæ S. D. tetigit, enucleare, ac illustrare hac in elucidatione conabimur.

SECTIO PRIMA.

Quomodo Christus sit panis Angelorum.

13. SPiritales creaturas, ac separatas omninò à carnali commercio intelligentias ad Dei similitudinem ab ipso omnium rerum Conditore efformatas, ac gratiâ & sanctitudine simul cum esse donatas in eodem creationis illarum momento, ac loco, cœlo scilicet Empyreo, quis Theologorum, vel etiam Catholicorum ignorat? Hæ Angeli appellantur, quæ sanè nomenclatura illarum potiùs officia seu ministeria, quàm naturam exprimit & declarat. Puri ergo sunt spiritus, per se subsistentes, non tantùm variis officiis, vel ordinibus, vel hierarchiis, sed etiam specie omnes inter se discreti. Tribus vel momentis, vel instantibus illorum ad cœlestem patriam, seu æternam beatitudinem via, seu peregrinatio omninò absoluta est. In primo instanti omnes Angeli in gratia conditi sunt, ac statim operati tam operatione naturali, quàm etiam supernaturali, à Deo vt speciali motore ad talem actionem applicati: vnde omnes in eo meruerunt, sed non simpliciter, neque perfectè, vt beatitudinem assequerentur; actus enim charitatis tunc ab illis elicitus non fuit perfectè liber, sed necessarius quoad specificationem, & liber dumtaxat quoad continuationem & exercitium. In secundo instanti, boni Angeli in illa ad Deum supernaturali conuersione, ab illis incœpta in instanti præcedenti, ex plena deliberatione ac perfecta libertate perseuerantes, plenè ac perfectè meruerunt: mali verò Angeli ab illa prima ad Deum conuersione recedentes, sese plenâ, ac perfectâ libertate ad seipsos, propriamque excellentiam inordinatè conuertentes, à Deo auersi peccauerunt. Tandem in tertio boni præmium æternæ beatitudinis sunt assequuti, & mali in æternæ infelicitatis barathrum detrusi.

Angeli in cœlo empyreo creati, specie discreti, & gratiâ exornati.

Tria viæ Angelorum instantia.

Boni in tertio instanti beatitudine donati, & mali in inferos sunt deturbati.

14. Illis igitur, qui ab Empyreo in superbiæ ac ingratitudinis pœnam, ad inferna in æternum cruciandi deturbati sunt, omissis, cæterorum qui *filij Dei & astra matutina* in Scriptura appellantur, Christus Dominus panis est, & alimentum. Illos nutrit, reficit, sustentat & satiat; merces enim est, ac obiectiua beatitudo, non solùm hominum, sed etiam Angelorum.

Sanctorum Angelorum panis Christus est, quia præmium.

15. Cùm autem duplicem in Christo Domino debeamus considerare naturam, diuinam scilicet, & humanam, duplici modo sanctorum potest dici Christus panis Angelorum. Si ergo Christus attendatur vt æterni Patris æternus est Filius, Verbum viuum, eius gloriæ splendor, eius substantiæ character seu figura, vel potiùs imago omni ex capite perfectissima; Angelos à primo suæ beatitudinis exordio reficit, & tanquam illorum panis nutrit, & satiat. Cùm enim assequutio vltimi finis, intuitiua & clara visio diuinæ essentiæ, quæ vna & eadem est in Patre, & Filio, ac Spiritu sancto, sit ipsamet beatitudo Angelorum; hæc autem cùm omne desiderium compleat, omnemque adimpleat appetitum, satiare illum, à quo possidetur, dicatur juxta illud psal. 16. 15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua*: Christus, quà Filius Dei, & Verbum, Angelorum creator est, principiumque, finis vltimus ac felicitas. Vnde cùm beantur Angeli, eius visione, possessione ac amore beantur: cùmque hac beatitudine plenissimè satientur, illorum panis meritò appellatur.

Christus vt Deus, Angelorum Creator, principium, & finis vltimus.

16. Hinc est quod cognitio beatificans Angelos, quamvis ad totam diuinam essentiam, vt in tribus reperitur personis, terminetur; attamen dicitur antonomasticè *cognitio Verbi*: nam cognitio matutina Angelorum illa est secundùm D. Thomam 1. p. q. 58. art. 6. & 7. quâ vident Verbum, & res in Verbo: & cognitio vespertina est illa quâ cognoscunt esse rerum, quod habent in propria natura. Cùm autem, juxta eundem S. D. Angeli videndo Verbum cognoscant non solùm illud esse rerum quod habent in verbo, sed illud esse quod habent in propria natura; sicut Deus per hoc quod videt se, cognoscit esse rerum, quod habent in propria natura: ideo hæc cognitio vespertina in Verbo quæ Angelis beatifica est, est eadem cum cognitione matutina, quâ ipse Deus ab Angelis videtur, & illos beatificat; & tantùm differt secundùm obiecta cognita, quamvis cognitio matutina naturalis in Angelis, differat à cognitione vespertina etiam naturali.

Cognitio beatifica dicitur cognitio Verbi. D. Thom.

Cognitio matutina, & vespertina, quid sint.

17. Ex quibus manifestè conuincitur, Christum Dominum ante assumptam humanæ fragilitatis naturam, prout in fulgore maiestatis & in sinu Patris, tanquam eius splendor gloriæ radiabat, diuinitatis suæ ostensione Angelos æternâ felicitate donasse. Tunc enim ipse Dei vnigenitus, vt *speculum sine macula, & imago bonitatis* diuinæ, diuinam essentiam perfectissimè intellectui Angelico repræsentabat, omniaque ad beatitudinem requisita: nam cùm Filius Dei sit etiam formalissimè Verbum Dei, quia vt loquitur D. Augustinus, *eo dicitur Verbum, quo Filius*; quia scilicet à Patre per intellectum similis in natura

Verbum Dei Angelis ostẽdit omnia ad beatitudinẽ requisita.

formaliter, & ex vi processionis oritur; & in Verbo quod in mente Patris conceptum est, repræsententur omnia quæ in eius conceptione intellexit: cúmque Pater intelligendo se, & Filium & Spiritum sanctum, & omnia alia quæ eius scientiâ continentur, concipiat Verbum, vt docet Angelicus Doctor *1. p. quæst. 34. art. 1. ad 3.* inde est quod illud Verbum diuinæ essentiæ, Personarum, immò & omnium creaturarum est perfectissimè expressiuum, ac consequenter Angelorum intellectibus omnium illorum, quæ ad perfectam eorum felicitatem requiruntur, exhibitiuum. A Verbo Dei igitur plenissimè beati perfectè satiantur; suæ etenim maiestatis manifestatione in bonis replet desiderium illorum: nec ex hoc sequitur, Patrem, & Spiritum sanctum ad Angelorum felicitatem non concurrere; sed tantùm Verbum Dei speciali quodam modo, ex eo quod Verbum expressiuum ac repræsentatiuum est, vt jam exposuimus, Angelos beatificare, & antonomasticè panem vocari Angelorum. Vnde Augustinus *conc. 1. in psalm. 33.* ait: *In principio erat Verbum. Ecce cibus sempiternus, sed manducant Angeli.*

D. Thom.

D. August. Verbum est cibus sempiternus, quem manducant Angeli.

18. Verbi Dei igitur manifesta & intuitiua visio, Sanctorum est refectio Angelorum, quia illorum omnium desideriorum est complementum. Verùm ex hac satietate nequaquam fastidium deducunt, sed gaudium: sic enim saturatur pia in Dei visione Angelorum voluntas, vt nouam semper videatur ex summo bono haurire voluptatem. Quod attigisse videtur Gregor. Magn. *lib. 18. Moral. cap. 18.* dum inquit: *Deum Angeli vident, & videre desiderant, & sitiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant: & desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur: & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio accenditur.* Quod quidem à tanto Pontifice dictum fuit, propter illa verba 1. Petr. 1. 12. *In quem desiderant Angeli prospicere.*

Satietas beatitudinis non parit fastidiũ, sed gaudiũ.

D. Gregor.

19. Secundò Filius Dei in assumpta humanitate, etiam panis Angelorum dicitur, quia ab eius humanitatis supra omnes cœlos eleuatæ, ac ad dexteram Dei assidentis visione mirum in modum delectantur. Quod quidem completiùs & perfectè est intelligendum; nam ab incarnatione, & natiuitate Christi summæ initium lætitiæ sancti habuerunt Angeli. Tum quia Dominum suum hominem factum viderunt, & non solùm hominum, quos sancti illi diligunt ac custodiunt, diriguntque Spiritus, Redemptorem, verùm etiam naturæ Angelicæ ruinarum à desertoribus rebellibusque angelis illatarum restauratorem inspexerunt. Tum quia illum propriæ salutis assertorem, ac gloriæ largitorem considerauerunt; à Filio quippe Dei in gratia conditi extiterunt Angeli, eius auxilio gloriam meruerunt, & ab eius misericordia, & æquitate æternæ felicitatis coronam receperunt. Vnde vt notauit Bernardus, non solùm hominum Christus Redemptor dicitur, sed Angelorum. Sic enim de Christi redemptione loquens Mellifluus Doctor *serm. 22. in Cant.* habet: *Qui erexit hominem lapsum, dedit Angelo stanti ne caderet; sic illum de captiuitate eruens, sicut hunc de captiuitate defendens; & hac ratione fuit vtrique redemptio, soluens illum, & seruans istum.* Tum quia Caput suum nouo gloriæ splendore refulgens, & redemptionis hominum, ac in illa totius orbis restauratoris coronâ circumdatum aspexerunt; Christus etenim sanctorum Caput extat Angelorum: quod docuit Apostolus *ad Coloss. 2. 10.* de eo scribens: *Qui est caput omnis principatus, & potestatis.* Et ratio suadet; nam cùm Christus sit Caput Ecclesiæ, vt legitur Eph. 1. 22. *ipsum dedit Caput supra omnem Ecclesiam*; hæc autem non solùm conflatur ex hominibus, sed etiam ex Angelis, vt docet S. D. *3. p. q. 8. art. 4. in corp.* liquet illum etiam sanctorum caput existere Angelorum. Tum denique, quia per Christi natiuitatem Dei justitiam placatam, eius gloriam restitutam, longéque latéque propagatam, & homines Deo reconciliatos agnouerunt: vnde nato Saluatore, *ex abundanti gaudio*, vt loquitur Oecumenius, *cecinerunt*: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, vt habetur *Luc. 2. 14.* Vnde Apostolus *1. Tim. 3. 16.* de Christi incarnatione sic magnificè, eleganterque loquitur. *Magnum est pietatis Sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit Angelis, &c.* Vbi juxta S. Thomam ibidem *lect. 4.* Christi natiuitas dicitur apparuisse Angelis, quia ex Dei bonitate & gratia, simul Christus, & cum eo multa gratiæ mysteria illis reuelata sunt: nam si Angelus, vt loquitur S. D. in sua natura haberet, quod videret Verbum, non diceretur verbum apparere sibi, sed quod ipse videret cùm vellet; & ideo dicit Apostolus, quod apparuit Angelis, quia non suâ naturâ viderunt ipsum: & verum est, quod à principio apparuit Angelis, quando ex conuersione ad se deificat (idest beatificat) ipsos. Sed quando est incarnatum, multa mysteria innotuerunt Angelis, quæ non cognouerunt antea. Et ideo dicit Beda, quod in natiuitate apparuit Angelis claritas, quæ non antea in veritate visa est.

Christus etiã vt homo potest dici panis Angelorum.

Christus hominum redemptor, & ruinæ Angelicæ restaurator.

D. Bernard. Christus Redemptor Angelorũ.

Christus caput Angelorum.

Nato Christo abundanti gaudio Angeli cecinerunt.

D. Thom.

Quomodo Christus natus apparuit Angelis.

Ea sunt quæ sanctorum lætitiæ Angelorum initia præstabant ex Verbi Dei assumpta humanitate. Quæ licèt illud paulò minùs ab Angelis minorasse videatur; tamen ex carnis humilitate, passionis tolerantia, ac copiosa perditorum redemptione constituit Christum supra omnem principatum & potestatem; ita vt *in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum*, vt loquitur Apostolus *Philipp. 2. 10.* Vnde & ipse amantissimus Redemptor, vt se etiam in humanitate & Regem, & gaudium diceret Angelorum, inquit Ioan. 1. 51. *Videbitis Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Vbi innuit, quod licèt Angeli naturâ superiores fuerint assumptâ humanitate præcisè consideratâ; quia tamen gratiâ inferiores existunt, libenter, lætanter ac alacriter Filio Dei incarnato ascendendo, descendendo, ac vltrò citroque concursando deseruiunt. Quod notauit D. Chrysost. *hom. 20. in Ioan.* ait enim, quod illis verbis Nathanaëli Christus suadet, vt ipsum Angelorum Dominum confiteatur. Tanquam enim super dilectissimum Regis Filium regij ministri & ascenderunt, & descenderunt: sed quanta cum animi voluptate ad Christum ascendunt, & descendunt Angeli, id non licet exprimere, nec sentire. Soli Angeli delectationem quam ex Christo nato, & inter homines conuersante hauriunt, possunt enarrare; ita vt cuilibet illorum ad Christum accedenti conueniat verbum illud in libro Iob, *cap. 29. 6.* exaratum: *Petra fundebat mihi riuos olei.* Christus enim lapis electus & angularis, & de quo Paulus inquit 1. Cor. 10. 20.

Christus in humanitate supra omnẽ principatum & potestatẽ.

Super Christum Angeli ascendunt & descendunt, & quare.

Christus petra fundens riuos olei, idest lætitiæ ac dulcedinis.

Cor. 10. 4. *Petra autem erat Christus*, non solùm vberes aquarum, hoc est gratiarum latices hominibus, verùm etiam inundantes olei, hoc est lætitiæ ac dulcedinis spirituales riuos Angelis ad se venientibus effudit. Hoc est, quod Zachar. *cap.* 3. 9. inquit: *Super lapidem vnum septem oculi sunt*; idest, super vnum Christum omnium Angelorum (septenario nempe numero vniuersitas designatur) defiguntur obtutus, vt simul ab eo mandata suscipiant, & exequantur, & summam ab ingenti gaudio cordis dilatationem accipiant. Vnde & *Cant.* 1. 2. dicitur: *Oleum effusum nomen tuum, ideo adolescentula dilexerunt te nimis.* Vbi juxta Bernardi expositionem, Verbi Dei incarnatio, & ardens Angelorum & hominum erga Christum dilectio exprimitur. Sic enim præfata verba exponit serm. 15. in Cant. *Nec modò fusum, sed & effusum: nam infusum jam erat, jam cæli habebant illud, jam Angelis innotuerat. Est autem foris emissum, & quod Angelis ita erat infusum, vt esset & priuatum, effusum & in homines est, ita vt jam meritò clamaretur de terra, Oleum effusum nomen tuum.* Hæc ille.

Omnes Angeli in Christum aspiciunt.

D. Bernard.

Cur nomen Christi est oleū effusū.

21. Gaudent igitur de hac effusione Angeli: gaudent & de Christi natiuitate supremi illi spiritus, & natum Deum & hominem admirantur, & in eius amorem admirando mirabiliter inardescunt; gaudent eterùm de fratrum suorum liberatione, de commissorum curæ suæ salute tripudiant; & summâ dulcedine perfusi, à suauissimo oleo ignem simul hauriunt & alimentum; quia simul ab eo & amorem hauriunt, & cibum. Cùm enim juxta eundem Bernardum *loc. cit.* inter oleum, & nomen Sponsi, Christi scilicet, similitudo reperiatur triplici quadam qualitate olei, *quod lucet, pascit, & vngit; fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem; lux, cibus, medicina*: tria illa in se diffusa à Christo senserunt Angeli. Etenim illis splendidiori lumine natus effulsit, quia multa illis mysteria redemptionis humanæ tunc patefecit, ex quibus cibus illorum nouo modo extitit, dum carne sua, tanquam pane vitæ & intellectus, insolito munere à carne discretos spiritus cibauit; ac tandem mirâ bonitatis ac redemptionis suæ dulcedine, dolorem illum, quem de naturæ ruinis Angelicæ conceperunt ita deliniuit, vt dum medicina extitit hominibus, quos saluauit, etiam remedium extiterit Angelorum. Tantis igitur à Christo inter homines nato susceptis beneficiis, spirituales illæ adolescentulæ, Angelicæ scilicet intelligentiæ, nimis Christum dilexerunt, hoc est, vt idem exponit Bernard. serm. 19. in Cant. *valde, vehementer, ardenter*: sicque nimis diligentes, etiam nimis, seu vehementer delectatæ sunt.

Oleum lucet, pascit, & vngit. Fouet ignē, nutrit carnē, lenit dolorē. Lux, cibus, medicina.

D. Bernard.

22. Verùm enim verò, transacto conuersationis Christi inter homines curriculo, peractoque passionis suæ glorioso triumpho, postquam deuictâ morte, deleto peccato, calcatis inferis, cœlos victor ascendit, & ad Patris dexteram sedit, plenè tunc & integrè sanctorum panis extitit Angelorum. Splendidâ tunc eius humanitate victricem in corpore cicatricum splendore rutilante ita delectati sunt, vt consummato per eam omni redemptionis humanæ, ac Angelicæ restaurationis sacramento, omne in ea angelicum desiderium plenè & omninò sit satiatum. Sicut ergo panis eum à quo sumitur, satiat, auget & delectat: ita Christus in cœlis triumphator omnem eorum satians appetitum, hoc est desiderium eorum complens, eorum numerum sanctorum hominum sanguine suo redemptorum augens consortio, & maiestatis suæ fulgore immensas eis delicias præstans, verè eorum panis existit.

Christus tandiu vt, & ad Patris sedens dexterā est plenè & integrè panis Angelorum.

Christum Dominum liliorum floribus pasci, sancta notauit Sponsa, dum *Cant.* 2. 16. de illo inquit: *Qui pascitur inter lilia.* Sed cùm D. Bernardus *serm. in natiuit. B. Mariæ Virginis*, obseruauerit lilia odore potiùs, quàm sapore placere, & magis visui apta esse, quàm esui; consortium potiùs, quàm conuiuium ex eis confici constat. Vnde Mellifluus Doctor: *Fortè*, inquit, *non cibo, sed consortio pascitur liliorum.* At Angeli, qui albentia veluti lilia cœlestem quam incolunt patriam suo candore decorant, non tantùm liliorum consortio delectantur, verùm etiam viuentis ac fulgidi lilij, quod Christus est (ipse enim lilium est, vt illum appellauit Ambrosius de obitu Valentiniani, & seipsum nominat Saluator *Cant.* 2. 1.) odore & visione pascuntur: ore etenim intellectus supremi illi spiritus suauissimum ex pulcherrimo illo lilio cibum capiunt, quo suauiter pasti, ac delectabiliter enutriti, nequaquam ab eo recedunt, sed in ipso feliciter requiescunt. 23.

Christus inter lilia pascitur: non cibo, sed consortio pascitur liliorum.

Christo vero lilio pascuntur Angeli.

Ampliores attamen ac suauiores sunt ex tanto cibo Angelorum deliciæ: nec solo lilio, sed etiam vernantibus rosis reficiuntur. Mitto quod ipse Christus, qui est lilium, ipse etiam præstantissima rosa est. *Ego*, inquit Cant. 2. 1. *flos campi, & lilium conuallium.* Vbi doctiores ex Hebræo Interpretes legunt, *Ego rosa campi.* Nec mirum, ipsa enim æterna Sapientia semetipsam rosæ nomine decorauit, dum inquit Eccl. 24. 18. *Quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Hiericho.* Sed rosas coruscantes se fulgidas dico sacra eius stygmata, quibus etiam in cœlis eius splendet venerabile corpus. Nonne in eius manibus, pedibus ac latere micant rosæ? Nonne rosæ cruore roseo vernantia vulnera, quæ clauorum acuminibus, ac diro lanceæ mucrone carni Saluatoris ingesta, mortis, peccati, orcique sæua spicula retuderunt? Spinas nesciunt, pungere non norunt rosæ istæ, quia spinis carent & aculeis: & illas quas in flore isto peccatum apposuit spinas, istæ peccatum delentes absorbuerunt. Quæ igitur sentibus non horrescunt, sed fulgidæ rubore clarescunt in Christi corpore rosæ, Sanctos non solùm recreant, sed reficiunt Angelos. Etenim ipsas dum contemplantur, ingenti gaudio saturantur; quod enim summa cum lætitia prospiciunt, id tanquam cibum ore intellectus recipiunt. Quod vtcumque probari potest ex verbis Raphaëlis, qui cùm se Angelum declarasset, *Tob.* 12. 15. dicens: *Ego sum Raphael Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Dominum*; subdit ibidem 19. *Ego cibo inuisibili vtor.* Vbi se omnipotentis Dei visione, ante cuius conspectum stabat, & cuius essentiam intuitiuè aspiciebat, se cibari asseuerat. Cùm ergo ipsius Diuinitatis manifestatio sanctos Angelos ante Verbi Incarnationem cibauerit & satiauerit, optimè peractâ Incarnatione, gloriosæ ac victricis Christi humanitatis ad dexteram Dei sedentis contemplatio eosdem cibat spiritus, satiatque. 24.

Christus rosa campi, & lilium conuallium.

Vulnera Christi, rosæ sunt spinis carentes.

Recreantes & reficientes Angelos.

Cibo inuisibili vtuntur Angeli.

Nec mirum, sanctissimæ humanitatis Saluatoris gloriosâ apparitione cibari ac satiari Angelos; quia quod votis omnibus concupierant in illa habentes, justorum suorum habent desideriorum complementum. Quo pacto etiam ipse, qui nec desideriis angitur, nec spe affligitur, nec cuiusque 25.

absentiâ

Deus ipse quodámodo pascitur.

absentiâ boni languescit Deus, cùm ipse sit vltimus finis, summum bonum, & omnium hominum & Angelorum merces, corona, ác æterna fœlicitas, vesci & pasci dicitur, dum quod optare videtur, eius sic disponente prouidentiâ, consilio dirigente, & gratiâ adiuuante accidit, sicut optimè notauit Bernardus *serm. 71. in Cant.* exponens illud Cant. 2. 16. *Qui pascitur inter lilia;* vbi ait: *Cibus eius pœnitentia mea, cibus eius salus mea, cibus eius ego ipse. An non cinerem tanquam panem manducas? Ego autem quia peccator sum, cibus sum vt manducer ab eo. Mandor cùm arguor, glutior cùm* [illegible] *tor, decoquor cùm immutor, digeror cum transfo*[illegible]*r, vnior cùm conformor.* Hæc ille. Si ergo quia Deus peccarorum conuersionem, eorumque pœnitentiam vehementer desiderat, nam vt ait Apostolus 1. Thess. 4. 3. *Hac est voluntas Dei, sanctificatio vestra,* pœnitentem edere dicitur; cur non Angeli qui Christum ardenter cupiunt, eiusque gloriam, ac totius per eum restaurationem vniuersi mirabiliter concupiscunt, hæc omnia in ipsa triumphatrice Christi humanitate cernentes, vesci, satiarique dicantur? Sed tanto feliciùs, quantò gloriosiùs pascuntur: gloriosa etenim eorum pascua, dum simúl florem seu rosam campi, quinque vernantibus ac coruscantibus glorioso cruore rosis, perpetuis veluti victoriæ suæ monumentis exornatam, & lilium conuallium perenni immortalitatis splendore vestitum edunt, deglutiunt, ac sibi perspicaci intuitu, ardentique charitate coniungunt. Nam vt docet S. Thomas 3. p. q. 80. art. 2. *ipsum Christum spiritualiter manducant, in quantum ei vniuntur fruitione charitatis perfecta, & visione manifesta: quem panem expectamus nos in patria.*

D. Bernard.

Peccator dum pœnitet, à Deo manducatur.

D. Thom.

Eucharistia solis viatoribus præparata.

26. Ex quibus euidenter colligitur, Sacramentum Eucharistiæ solis hominibus viatoribus à Christo Domino præparatum ac institutum, nullo modo, nec etiam spiritualiter à sanctis Angelis manducari. Cùm enim solius hominis viatoris sit credere in Christum cum desiderio sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum, in quo realiter continetur, suscipiendi, ad illum dumtaxat pertinet, & hoc Sacramentum, & Christum provt in eo delitescit, spiritualiter manducare. Quia tamen sumptio Christi sub hoc Sacramento ordinatur sicut ad finem ad fruitionem patriæ, in qua sancti eo fruuntur Angeli, manducatio Christi, quâ sub hoc Sacramento sumitur, ab illa, quâ Christo fruuntur in patria, manducatione quodammodo deriuatur. Vnde dicitur fidelis viator panem Angelorum manducare, quia primò, & principaliter est Angelorum, qui eo fruuntur in specie propria; secundariò autem est hominum, qui Christum sub hoc Sacramento in specie suscipiunt aliena.

Manducatio Christi in Eucharistia, oriturque ab illa quâ manducatur in patria.

SECTIO II.

Quomodo Christus fiat panis viatorum.

27. CHristum Dominum in propria specie panem esse Angelorum, ex jam dictis manifestum est: verùm quia *panis Angelorum, cibus factus* dicitur *viatorum* à S. Thoma in illo quem modò illustramus textu, ideo quomodo hoc adimpleatur, nobis modò incumbit demonstrare.

28. Vnigenitus igitur Dei Filius paternæ splendor gloriæ, eiusque substantiæ character perfectissimus, ac imago viua, ac vera, etiam hominum cibus esse voluit; & qui Angelos seipso pascit, etiam seipso homines voluit sustentare.

Dupliciter autem viatorum hominum cibus 29.
est Christus, vel in propria specie, quâ homo-Deus in se constituitur; vel sub specie Sacramenti Eucharistiæ, vbi panis accidentibus corpus eius obuolutum mirabiliter ac veraciter delitescit. Vnde duplici modo panis viatorum Christus factus est, incarnatione scilicet, & Eucharistiæ Sacramento.

Dupliciter, scilicet incarnatione, & Eucharistiâ Christus factus est cibus viatorũ.

Primò igitur si Christus in propria specie, & 30.
extra Sacramentum consideretur, incarnatione hominum adhuc peregrinantium cibus factus est, & ab illis spiritualiter dumtaxat manducatur per fidem ac charitatem. Cùm enim quædam veluti affinitas inter cibum, & illum qui eo vescitur, debeat reperiri, Verbum Diuinum, quod in propria Filij Dei specie, ac diuinæ splendore maiestatis sanctos Angelos à corporibus omninò alienos beatâ satiat visione, vt homines in terris degentes ac cœlestem ad patriam pergentes reficeret, carni debuit copulari, ac inter homines homo peregrinari. Quando enim in terris Filius Dei visus est, & cum hominibus conuersatus est, tunc se parem ac similem ostendens hominibus, eorum se panem & pronuntiauit, & præbuit: nam Ioan. 6. 32. *Pater meus,* inquit, *dat vobis panem de cœlo verum.* Et exponens quid sit iste panis, *ibid. 35.* ait: *Ego sum panis vitæ; qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet vnquam.* Ibi enim vt grauiores exponunt Interpretes, de seipso loquitur Christus, provt est panis mysticus ac spiritualis, & obiectum Fidei: quod peragit vsque ad numerum 52. exclusiuè, vbi de pane sacramentali, seu de corpore suo sub speciebus panis in Eucharistiæ Sacramento Fidelibus concedendo sermonem instituit.

Incarnatione cibus est hominum Christus in propria specie, & ab illis tantùm spiritualiter manducatur per fidem & charitatem.

Planè hoc attigit Augustinus conc. 1. in psalm. 31.
33. *In principio* (inquit) *erat Verbum, ecce cibus sempiternus, sed manducant Angeli. Quis homo posset ad illum accedere cibum? Oportebat vt mensa illa lactesceret, & ad paruulos deueniret. Vnde autem fit cibus lac? Mater hoc facit: quod manducat mater, hoc manducat infans.* Et modum quo Verbum Dei panis Angelorum, fit incarnatione in materno vtero, & eius lacte vbere virgineo ministrato, panis viatorum, vt ostendat, subdit Augustinus: *Quia infans minùs idoneus est, qui pane vescatur, ipsum panem mater incarnat, & per humilitatem mammillæ, & lactis succum, de ipso pane pascit infantem.* Sicuti ergo maternis vberibus panis lactescit, & infanti aptus efficitur; ita Verbum Dei panis Angelorum in Virginis intemeratæ vtero veluti lactis formam sumpsit, dum carnem ibi induit, vt viatorum hominum cibus efficeretur. Vnde Augustinus concludit: *Quomodo de ipso pane pauit nos sapientia Dei?* Et statim respondet: *Quia Verbum caro factum est, & panem Angelorum manducauit homo.* Itaque incarnatione sua se in cibum præparauit hominibus Deus homo, & esurientes ac famelicos peccatores non alio repleuit pabulo, quàm seipso. Cùm enim elongatum à se hominem, ne periret, ad se reuocare, sibique immensâ charitate vnire voluerit, peractâ summâ, maximáque omnium vnione, quâ sibi hypostaticè naturam copulauit humanam, vt singulos sibi coniungeret homines, se omnium constituit alimentum; vt dum diuinum illum cibum credendo & amando sumerent, ipsi illâ, quâ coniunguntur alimentum & alitum, vnione

D. August.

Mater Dei panem Angelorum fecit panem viatorum, dum ipsi corpus præbuit.

Vt singulos sibi Christus vniret homines, panis illorum factus est.

vnione adhærerent. Sicur enim panis in illum, quem pascit, ingreditur; ita in coc credentis Christus Dominus non dedignatur intrare. Docuit etenim gentium Magister Ephes. 3. 17. *Christum habitare per fidem in cordibus nostris.*

32. Hinc patet, ingenti prouidentiâ factum esse, vt Christns, qui ab immaculata Virgine in Nazareth conceptus est, ex eadem, pudoris claustro non solùm seruato, sed consecrato, in Bethlchem mirabiliter nasceretur. Cùm enim priùs germinet, floreatque frumentum, antequam in dura, ex quibus panis conficitur, grana consurgat; priùs in Nazareth diuinum voluit florere frumentum, quàm in Bethlehem perfectû in panem voluerit efformari ac declarari: *Florem* enim, *Nazareth*; & *panis domum*, juxta Hebraïcæ peritos linguæ, *Bethlehem* sonat. Quod notasse videtur Gregorius Magnus *hom. 8. in Euang.* vbi de Christo ait eleganter: *Benè in Bethlehem nascitur; Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est, qui ait: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.*

Christus in Nazareth conceptus est, & in Bethlehem natus, quia priùs floret triticum, quã in dura grana ex quibus efficitur panis, cõsurgat.

33. Suauissimum panem istum ardenti desiderio concupierunt viri sancti, qui ante felicem optimi Saluatoris ortum, mundo adhuc inediâ laborante, vixerunt. Rogarunt, expectarunt, fuderunt lachrymas, suspiria emiserunt: sed nondum in panem hominum Angelorum cibo coagulato, nec viderunt, nec in re, sed in voto dumtaxat, manducauerunt, in fide futuri viuentes Saluatoris. *Vtinam disrumperes cælos, & descenderes*, aiebat Isaias *cap.* 64. 1. aliique, vt passim in Scriptura legitur, Christum votis omnibus expetiuerunt. Qua de causa Daniël *vir desideriorum* dictus est, *Dan.* 11. 19. nam vt ait D. August. hom. 64. de temp. *Daniel ideo desideriorum vir appellatus est, quia panem desiderij non comedit, quia magis Christum, quàm epulas desiderabat.* Eodem etiam arsit desiderio Dauid, qui aquam è cisterna Bethlehem summopere exoptatam haurire noluit, sed effudit, ac Domino dedicauit, vt videre est 2. *Reg.* 23. 16. Nam vt loquitur Ambrosius in apologia Dauid, cap. 2. *Repressâ victor cupiditate profudit aquam Domino, vt ostenderet, quod sitim suam Verbi consolatione restingueret.* Quod etiam notauit Glossa ibidem, dum inquit: *Aquam non sitiebat, sed nasciturum Christum in Bethlehem prauidebat: lauacrum & sanguinem sitiebat.*

Patriarchæ & Prophetæ Christum panem hominum desiderauerunt, & esurierũt.

D. August.

D. Ambros.

Dauid aquã non sitiebat de Bethlehẽ, sed Christũ.

34. Vtinam Danidia imitatores fuissent cæteri omnés qui post illum legis Moïsis fuerunt professores, & qui sacris eloquiis eruditi Redemptorem expectabant: si enim tanti Regis, ac Prophetæ vestigiis inhæsissent, natum in Bethlehem Christum verum Messiam, ac Saluatorem agnouissent, & tanquam panem spiritualem ac mysticum fide & charitate manducassent. Sed excæcauit eos malitia eorum; & quem sperabant contemnentes, quem sacra promittebant oracula respuentes, quem sydera loquebantur nescientes, quem denique prodebant miracula negantes, Christo pane spirituali vesci noluerunt, quia in illum credere recusarunt, & à Deo esurientes ac inanes dimissi sunt.

Iudæi Christum respuẽtes, famelici.

35. Felicior vtique gentium populus, qui salutem etiam ex Iudæis venientem recipere non recusauit, sed Christum Regem in Bethlehem ex intemerata Virgine natum, Saluatorem suum agnouit, suscepit, adorauit: ita vt qui antea in tenebris degens esuriebat, Redemptoris fidei lumine collustratus, pane Angelorum cibo viatorum per Incarnationem facto vescatur, & sustentetur. Vnde

Gentiles Christum agnoscentes & adorantes pane & vino saturati sunt.

R.P.Car.Bouquin Comm.in Prosam D.Thom.

meritò dum superbi toto orbe terrarum dispersi sunt Iudæi, vt vbique cœlestis pabuli, ac bonorum supernaturalium *famem patiantur vt canes*, vt dicitur *psalm.* 67. 4. Gentiles sacri Baptismatis vndis renati, & Christianæ fidei professores effecti, ad cœnam Agni inuitati, ad Regis prandium, & ad cellam vinariam cœlestis Sponsi, diuinæ scilicet charitatis officinam introducti, *epulantur, & exultant in conspectu Dei, & delectantur in lætitia*, vt habetur *psal.* 67. 4. Quod vtique duobus illis fratribus, de quibus *Luc.* 15. agitur, omninò exprimitur. Iudaicus enim populus seniore designatus, in domo paterna enutritus, panibus abundabat, & lautis virtutum ferculis saginabatur, quamdiu à legali obseruantia non discedebat: Gentilis autem in juniore adumbratus, à paterna domo digressus ita esuriebat, vt sicut porcinam agebat vitam, ita porcino victu vteretur, non solùm immoderatis fœdatus moribus, verùm idolorum cultu deturpatus. Sed diuinâ agente gratiâ, ad paternam domum reuersus est iste, dum ille superbus & ingratus, inuidiâ ac prauâ offensus æmulatione, fratris regressum non sustinens à paterna recessit domo: vnde dum Gentilis non solùm vitulum saginatum, sed agnum immaculatum Patris misericordiâ manducat, Iudæus extra domum esurit, & cœlesti pane priuatus, bonorum spiritualium famem ipsâ morte deteriorem patitur: ita vt in hoc vtroque populo intemeratæ Virginis oraculum videatur impletum: *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Vnde optimè ad rem præsentem Ambros. serm. 12. in psalm. 118. *Diuites*, inquit, *eguerunt, & esurierunt, quia qui antea abundabant gratiâ, posteà tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, jam per fidem Christi satiantur & abundant, sicut scriptum est, Edent pauperes, & saturabuntur.*

Iudæi & gentiles in duobus fratribus adumbrati.

Verùm sicuti in Christo, spirituali ac mystico hominum pane, omnia bona aggregantur, omnesque delitiæ inueniuntur: ita eius priuatio omnium malorum congeriem inducit; vnde cunctis malis oppressi sunt ipsum cibum respuentes Iudæi: at omni bono cumulantur ipsi adhærentes, ipsoque viuentes Christiani. Famem omnium malorum acerbissimam dixit Quintilianus, illamque pestilentiâ, omnique bellorum strage deteriorem existimauit; ait enim declamat. 12. *Felix pestilentia, felix bellorum strages, denique omnis mors facilis. Fames aspera, durissima necessitatum, acerbissima malorum.* At quæ fames asperior, aut acerbior illâ, quæ panem viuum ac verum, Christum Dominum famelico denegat? Asperum quidem est omni corruptibili ac corporeo cibo carere, & longâ inediâ longam ac crudelem mortem sentire: at aliquando accidit, vt fame moriente corpore, anima cœlesti cibo satiata viuat, & impinguata. Sed cœlesti, viuo ac vero animarum cibo omninò priuari, eiusque inopiâ consumi, nonne summum omnium malorum est? Quid enim prodest vita corporis, si anima esuriens ac famelica moriatur? Transitoria corporis mors est; animæ autem æterna: vnde & Christo priuari, æternum Iudæis, & insanabile malum est. Rectè ergo gentis suæ obstinatâ perfidiâ spiritualem necem prospiciens Ieremias *Thren.* 4. 9. ait: *Melius fuit occisis gladio, quàm interfectis fame; quoniam isti extabuerunt consumpti à sterilitate terræ.* Dum enim *Dominus dedis benignitatem, & terra nostra*

36.

Omnia bona cum Christo.

Aspera fames cibi spiritualis.

dedit fructum suum, psal. 84. 13. hoc est, dum ex summa Dei benignitate Virgo concepit Saluatorem, & ingenti miraculo fructum vitæ omnibus effudit hominibus,& gentes ad illum accesserunt, vt ex fœcunditate Virginis liberarentur, sanarentur, satiarentur: Iudæi fructum vitæ respuentes nec partum Virginis adorauerunt, nec fructum ventris eius benedictum gustauerunt, sed impugnauerunt,ac fœcunditatem Virginis recusantes, sibi sterilem terram nostram existimantes, inediâ ac fame perierunt. Contabescunt vtique, dum in Christum non credunt: at Christiani credentes non solùm viuunt, sed impinguescunt; satiantur enim adipe frumenti, & omnem in tanto cibo suauitatem degustant. Vnde D. Ambros. *serm.* 18. *In psalm.* 118. hortatur omnes, vt ad Christum incarnatione suâ hominum panem accedant, & ab eo mirabiles gratiæ diuinæ hauriant suauitates. *Accedite*, inquit, *ad eum, & satiamini, quia panis est. Accedite ad eum, & potate, quia fons est. Accedite ad eum, & illuminamini, quia lux est. Accedite ad eum, & liberamini, quia vbi spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, & absoluimini, quia remissio peccatorum est.* Hæc ille.

Tabescunt, & fame pereunt Iudæi Christum respuentes.

D. Ambros.

Christus panis, fons, lux, libertas, remissio peccatorum.

37. Cùm ergo panis, fons, lux libertas, ac remissio peccatorum sit Christus Dominus, & horum omnium mirabiles in credentibus ac diligentibus ipsum prodocat effectus, omnia quæ ibidem recensentur bona, desunt illis eius fidem ac charitatem non habentibus: vnde & Iudæi qui obstinatâ mentis duritie Christum Saluatorem repellont, pane, fonte, luce, libertate, ac peccatorum remissione priuantur; ac consequenter non solùm famelici contabescunt, sed etiam sitientes & aridi, cæci ac tenebrosi, captiui ac peccatorum maculis sordidati, consumuntur & pereunt. Multa adhuc possemus de hac materia hîc congerere, panis spiritualis Christi Domini præstantiam, eiusque vtilitatem illustrantia; sed consultò reticemus, quia & in superioribus, & infrà passim à nobis sparsa inueniuntur. Ed ideo ad panem sacramentalem, seu ad exponendum quomodo in Eucharistia Christus sit panis viatorum, progredimur.

Multis priuatur bonis qui Christo priuatur.

SECTIO III.

Christus in Eucharistia sit verus panis viatorum.

38. Bifariam diximus, Christum panem extare viatorum, Incarnatione scillcet, & venerabili Eucharistiæ Sacramento. Illâ mysticus ac spiritualis panis est, quo credentes reficiuntur: isto verus ac sacramentalis cibus est, quo Eucharistiam ore corporis recipientés nutriuntur in anima, impinguantur, satiantur. Primo modo jam à nobis explanato, secundus nunc nobis superest exponendus.

Christus panis sacramentalis in Eucharistia.

Parum igitur immenso Christi Domini amori videtur, se cibum spiritualem hominum viatorum suâ incarnatione factum esse; voluit insuper nouo miracolo sub speciebus panis & vini in Eucharistiæ Sacramento cibus sacramentalis eorundem in hoc seculo peregrinantium fieri. Fide, charitateque vt panis spiritualis solâ mente à Fidelibus editur: at ore corporis in Eucharistiæ Sacramento verè & realiter manducatur; & dum fide ac charitatis feruore mens mouetur in Christum, anima spiritualiter hoc cibo non tantùm reficitur, sed saginatur. Quis ergo immensum erga homines Christi Domini loquetur amorem? Quis mirabiles charitatis eius adinuentiones pronuntiabit? Quis studia eius annunciabit? Fidelibus magnificum præparauit Christus conuiuium; ipsisque recumbentibus seipsum ministrauit in cibum. Rectè igitur de seipso amantissimus dixit Saluator, Matth. 20. 28. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* Quod Mellifluus Doctor exponens serm. 54. in Cant. *Bonus*, inquit, *minister, qui carnem suam in cibum, sanguinem in potum, animam ministrauit in pretium. Bonus planè qui spiritu alacer, charitate feruens, pietate deuotus, non solùm salit in montibus, sed & transilit colles, idest superat & vincit alacritate ministrandi*; & cætera, quæ eleganti ac florido, vt assolet, stylo Bernardus prosequitur, vt ostendat Christum Dominum omnes Angelos, qui sunt *administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*, vt dicitur Hebr. 1. 14. ardore charitatis, ac ministrandi velocitate, & benignitate, ac rei ministratæ præstantiâ superasse.

Christus vt cibus spiritualis fide & charitate editur, sed vt cibus sacramentalis ore corporis manducatur.

D. Bernard.

Sicuti ergo Incarnatione Verbi, intemeratæ Virginis in vtero, agente Spiritu sancto, vnigenitus Dei Filius, qui in sinu Patris panis est Angelorum, factus est spiritualis cibus viatorum; ita diuinâ operante potentiâ, & elementorum naturas transmutante, hoc est panis & vini substantias omnipotenti conuertente virtute, adorandum Christi Redemptoris corpus realiter ac veraciter sub panis & vini speciebus ponitur, hominumque viatorum sacramentale efficitur alimentum. Vnde liquet, mirabili illâ panis in corpus, & vini in sanguinem Christi conuersione substantiali, quæ meritò transubstantiatio dicitur, panem Angelorũ in Sacramento Eucharistiæ cibum fieri viatorum. 39.

Agente Spiritu sancto, Christus factus est cibus spiritualis in Virginis vtero.

Diuinâ agẽte virtute cibus sacramẽtalis fit in Eucharistia.

Verùm quia in superioribus jam de ipsa transubstantiatione egimus, consultò de ea nunc non tractamus. Sed quia admiranda hæc panis & vini in corpus & sanguinem Christi transmutatio in ipsa, & ab ipsa consecratione adimpletur, ipsaque consecratio in specialibus verbis à Christo Domino in huius institutione mysterij prolatis, juxta Catholicorum sententiam est sita; vnde Ambrosius *lib. 4. de Sacram. cap. 4.* ait: *Quomodo potest qui panis est, corpus esse Christi? Consecratione. Consecratio igitur, quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu*: ideo de ipsa consecratione, seu de forma Sacramenti Eucharistiæ breuiter agemus, vt statutis iis quæ Catholica contra Nouatores docet Ecclesia, modus quo panis Angelorum cibus efficitur viatorum, vndequaque pateat. 40.

D. Ambros.

§. I.

Vtrum Christus quibusdam verbis, panem in corpus, & vinum in sanguinem suum consecrando, & conuertendo vsus fuerit.

Omnia quæ à summo rerum opifice in prima orbis creatione mirabiliter facta sunt, loquente Domino fuisse patrata, sacræ referunt paginæ, Genesis capite 1. *Ipse dixit, & facta sunt; mandauit, & creata sunt*, Regius inquit Vates *psalm.* 148. 5. Vnde & Verbo Dei, quod vt inquit August. lib. de vera relig. cap. 31. tom. 1. *lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis Artificis*, rerum omnium creatio attribuitur. Ioan. 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt.* Et *Hebr.* 11. 3. dicitur: *Fide intelligimus, aptata esse secula Verbo Dei*; hoc est, *disposita*, vt ait D. Thomas *ibid. lect.* 2. vel 41.

D. August. Dei verbo omnia sunt creata.

D. Thom.

vel *perfecta*, vt alij exponunt. Cùm autem totius restauratio orbis, quæ in homine orbis epilogo, à Filio Dei incarnatione ac passione, ac tandem Sacramentis peracta est, cum prima rerum productione debeat quodammodo conuenire, verbis incepit, sermone progressa est, & clamote Domini in cruce pendentis fuit consummata. Hinc est quod Verbum Diuinum à Deo per Angelum ad Virginem Mariam transmissum est, in eiusdemque Virginis vtero eius sermone incarnatum fuit. Dum enim auditâ Angeli legatione, respondit, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, Dei quem tunc concepit, mater extitit. Vnde Ecclesia in Sequentia quæ in Missa B. Mariæ olim legebatur die Sabbathi, Mariam sic alloquitur, *Verbo Verbum concepisti, Virgo Deum genuisti.* Et Bernardus *hom. 4. super Missus est, in fine*, Mariam Virginem sic loquentem inducit: *Fiat mihi de Verbo secundum verbum tuum. Verbum quod erat in principio apud Deum, fiat caro de carne mea secundùm verbum tuum. Fiat obsecro mihi Verbum, non prolatum, quod transeat; sed conceptum, vt maneat, carne videlicet indutum, non aëre. Fiat mihi non tantùm audibile auribus, sed & visibile oculis, palpabile manibus, gestabile humeris.* Et post pauca subdit: *Verbum igitur quod in se nec poterat fieri, nec indigebat, dignetur in me, dignetur & mihi fieri secundùm verbum tuum.* Hæc ille: quibus expressè docet, Mariæ orationem ac desiderium verbis suis explicita, Verbi Diuini incarnationem in suis visceribus consummasse.

Reparatio vniuersi à Verbo Dei.

Verbo verbū concepit B. Virgo.

D. Bernard.

42. Nec in sola Dei & hominis hypostatica vnione, quæ redemptionem inchoauit, verba, vocesque insonuerunt: etiam in Christi Saluatoris sanctissima conuersatione audita sunt; ipse enim Dominus sæpissimè quos redemit homines, docuit, ita vt duodecim tantùm annos natus, Doctorum omnium verba sua audientium raperet animos: nam vt dicitur Luc. 2. 47. *Stupebant omnes, qui eum audiebant, super prudentia, & responsis eius.* At hominum auxit admirationem postquam trigesimum ætatis annum attigit, & verbum Euangelij vbique disseminare studuit. Nam *mirabantur omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius*, vt legitur *Luc.* 4. 22. Quare consummato vitæ suæ curriculo, & dum deuictâ morte rediuiuus duobus discipulis in specie peregrina apparuit, ab illis non solùm à patratis miraculis, sed à pronunciatis oraculis fuit commendatus. Dum enim se nescire finxit, quæ in eius passione gesta erant, & illa docere eum vellent, cum quibus loquebatur, dixerunt: *De Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone*, vt legitur *Luc.* 24. 19. Vnde constat, ore simul ac manibus hominem reformasse, qui potentiam suam non solùm portentosis operibus, sed etiam sacris eloquiis reddidit fructuosam. Quod intrepido confessa est animo generosa virgo Agatha, dum speteris corporeis medelis, vulnera pro fidei defensione suscepta verbis Saluatoris sananda reseruauit, præclaram in hanc vocem erumpens, vt in eius passione refertur: *Medicinam carnalem corpori meo unquam exhibui, sed habeo Dominum Iesum, qui solo sermone restaurat vniuersa.*

Verbo Christus docuit, & miracula patrauit.

Potens in opere & sermone commendatur.

S. Agatha dixit Dominum Iesum solo sermone omnia restaurare.

43. Cùm ergo ea quæ in Ecclesia sua Christus instituit Sacramenta, pretiosa quædam sint diuinæ misericordiæ organa, gratiæque vascula, quibus redemptionem copiosam, quam in corpore suo supra lignum infinitâ operatus est charitate,

Sacramenta Dei misericordiæ organa, & gratiæ vasa.

hominibus confert & applicat, ea nullatenus ab ipso redemptionis modo discrepare ordinauit; quod vt præstaret, ea rebus & verbis constare voluit, ita vt in omnibus, vno excepto matrimonio, locum formæ verba teneant; res autem seu elementa, materiam eis subministrent, ita vt ferè in singulis illud Augustini tract. 80. in Ioan. *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum*, verificetur. Cùm autem inter omnia Sacramenta principem locum sacra obtineat Eucharistia, quæ veluti sol inter sydera, inter cætera fulget & emicat, vtpote Solem Iustitiæ Christum, & omnium Sacramentorum authorem veraciter continens; ideo illam omnipotenti Saluatoris nostri verbo confici, certum ac indubitatum apud Catholicos semper fuit; & ipsum Domini sermonem panem in eius corpus, & vinum in eius sanguinem transmutare, Catholica docet Ecclesia. Quod ex infrà dicendis apertiùs constabit. Quare,

Constat rebus & verbis.

Eucharistia Dei verbo perficitur.

44. Dicendum est, Christum Dominum in huius Sacramenti institutione, & in consecratione panis in corpus suum, & vini in sanguinem, quibusdam verbis vsum fuisse.

Christus in cōsecratione Eucharistiæ verbis vsus est.

45. Quod patet primò ex Apostolo 1. *Cor.* 11. vbi narrans illud quod à Domino acceperat de hoc Sacramento, insinuat Christum loquutum fuisse, *Accepit*, inquit, *Iesus panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum.* Et *Luc.* 22. 19. legitur de Christo: *Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis dicens, Hoc est corpus meum.* Quod etiam referunt Matthæus *cap.* 26. 26. & Marcus *c.* 14. 22. Vnde sancti Patres passim docent, Christum sermone suo panem in corpus suum consecrasse. Tertullianus enim *lib. 4. contra Marcion.* ait: *Acceptum panem, & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum, dicendo.* Cyprianus *serm. de cœna Domini*, ait: *Summus Sacerdos panem profert & vinum: Hoc est, inquit, corpus meum.* Gregorius Nyssenus *orat. catech.* apud Euthymium in panoplia, *tit.* 21. relatus à Bellarmino lib. 4. de Euchar. cap. 13. *Panis*, inquit, *statim per verbum in corpus mutatur, vt dictum est à Verbo, Hoc est corpus meum.* Ambrosius relatus *de consecr. dist. 2. cap. Panis*, inquit: *Cum panem accipiens diceret, Hoc est corpus meum, planè monstratur, verbum illud operatorium fuisse.* Chrysostomus *hom.* 60. *ad populum*, ait: *Qui namque dixit, Hoc est corpus meum, & verbo factum confirmauit.* Et Ioan. Damascen. *lib. 4. fidei, cap.* 14. docet, quod sicut Deus dicendo, *Fiat lux*, lucem fecit; ita & Christus dicendo, *Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus*, hoc Sacramentum perfecit.

Patet ex Scriptura.

Ex Patribus.

Tertull.

S. Cyprian.

Greg. Nyss.

D. Ambros.

D. Chrysost.

D. Damasc.

46. Secundò: Christus instituens Eucharistiam non solùm Sacramentum, sed etiam sacrificium in Ecclesia vsque ad finem seculi duraturum, Apostolis quos ordinauit Sacerdotes, & eorum successoribus mandauit, vt idem Sacramentum conficientes, & sacrificium offerentes, eius agendi modum imitarentur, dum dixit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Luc. 22. 19. Cùm ergo Sacerdotes verbis vtantur dum hoc conficiunt Sacramentum, & offerunt sacrificium; & ipsa quæ Christus pronunciauit verba, proferant; nam panem consecrant dicendo in persona Christi, *Hoc est corpus meum*; & vinum dicendo, *Hic est calix sanguinis mei, &c.* quæ verba sunt forma huius Sacramenti, vt infrà ostendemus; ideo perspicuum est, Christum Dominum verbis vsum fuisse, dum panem in corpus

Apostoli in Sacerdotes ordinati à Christo iubentur Sacramentum, & sacrificiū illud conficere.

Semper hoc verbis fecerunt.

Forma consecrationis Eucharistiæ in verbis consistit.

suum, & vinum in sanguinem consecrauit, & transmutauit. Vnde Chrysostomus *tom. 3. serm. de proditione Iudæ*, ostendit Christum sermone consecrasse, & Sacerdotes eius sermonem quotidie repetere cum eadem prorsus virtute, cum qua ab illo primùm prolatus est; ait enim: *Hoc est corpus meum. Hoc verbo proposita consecrantur; & sicut illa vox, quæ dixit, Crescite, & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationem, operante naturâ; ita & vox illa semel dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernam diem, & vsque ad eius aduentum præstat sacrificij firmitatem.* Ex quibus manifestum est, panem Angelorum fieri panem viatorum in Sacramento Eucharistiæ verbis quæ Christus Dominus in huius institutione mysterij pronuntiauit. Vnde in officio venerabilis corporis Christi Sacramenti, post S. Thomam Catholica canit Ecclesia:

D. Chrysost.

Christus panem verbo carnem suam fecit.

Verbum caro panem verum
Verbo carnem efficit;
Fitque Sanguis Christi merum, &c.

47. Neque contra prædicta obstat, quod in institutione huius Sacramenti, & in consecratione panis in corpus suum Christus Dominus vsus sit potestate excellentiæ nullatenus verbis alligatâ; quia hoc fecit, non quòd verbis astrictus fuerit, sicut sunt Sacerdotes; sed quia ita voluit, vt inter authorem & ministrum huius Sacramenti maior conformitas interccederet, dum omnes Sacerdotes tantum mysterium conficientes & offerentes, nullo alio medio, nisi verbis Saluatoris, in cuius persona agunt, vtuntur.

Poterat sine verbis consecrare, sed verba adhibuit vt doceret Sacerdotes modum offerendi.

48. Etenim juxta S. Thomam 3. *p. q.* 78. *art.* 1. *ad* 1. licèt Matthæi 26. 26. dicatur, *Accepit Iesus panem, benedixit, fregit, deditque discipulis suis dicens; Accipite, & manducate, hoc est corpus meum*; non sequitur quod priùs panem benedixerit, quàm hæc verba, *hoc est corpus meum*, protulerit; sed nomine benedictionis ipsa consecratio debet intelligi. Nam hoc participium, *dicens*, importat concomitantiam verborum prolatorum ad ea quæ præcedunt, ita vt sit sensus, dum benediceret, frangeret, & daret discipulis suis, hæc verba dixit, *Accipite & manducate, hoc est corpus meum.* Cui D. Thomæ sententiæ suffragantur S. Remigius *in cap.* 10. 1. *ep. ad Cor.* & S. Bruno *in cap.* 11. *eiusdem epistola*, immò & Innocentius III. *lib.* 4. *de myst. Missæ, cap.* 6. Bessarion Cardin. *lib. de verbis consecrationis*, necnon Catechismus Concilij Tridentini jussu B. Pij V. editus, de forma Eucharistiæ; potestque suaderi ex illo 1. Cor. 10. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est.* Vbi consecratio calicis benedictio appellatur, vt exponit S. Thom. *ibid. lect.* 4. dicens: *Cui benedicimus, idest quem nos Sacerdotes consecramus.* Vnde Ambrosius lib. de iis qui initiantur, cap. 9. *Hic est panis*, inquit, *quem benedictio consecrauit: maior est vis benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur.* Et S. Cyprianus *serm. de cœna Domini*, ait: *Calix benedictione solemni sacratus, ad totius hominis vitam, salutemque proficit.* Adde quod verbis solet benedictio fieri, nulla autem possunt assignari verba, quibus panem benedixit Christus, nisi illa, quæ ab Euangelistis referuntur, quæ sunt consecratoria, & consequenter verbis consecrationis panem benedixit Dominus, ideoque benedictio & consecratio vnica tantùm sunt actio.

S. Thom.

Simul panem benedixit, & verba protulit Christus.

S. Remig. S. Bruno. Innoc. III. Bessarion.

Consecratio calicis benedictio appellatur.

D. Ambros.

S. Cyprian.

Benedictio fit verbis.

Dum autem Concil. Trident. *sess.* 13. *cap.* 1. inquit de Christo Domino: *Cum post panis, vinique benedictionem, se suum corpus illis præbere, ac suum sanguinem disertis ac perspicuis verbis testatus est*; non intendit contrarium docere: nam vt optimè notauit Ioannes à S. Thoma initio tomi primi, *in* 1. *p. D. Th.* in approbatione doctrinæ eiusdem S. D. ly *post benedictionem*, referendum est ad ly *corpus suum*, facitque sensum, quod Christus testatus est illis se dare corpus suum, id est id quod post benedictionem, seu consecrationem est corpus suum. Sicut enim regeneratus post Baptismum accipit characterem seu fidem, quia per ipsum Baptismum illa habet, & non antea; ita Christus testatus est, se dare illis corpus suum post benedictionem, seu per benedictionem, quia dedit illis quod suum corpus est post benedictionem, & non ante. 49.

Concil. Trid.

Ioan. à S. Thom.

Christus dedit corpus suum per, & post benedictionem, quia non antea.

§. II.

Vera forma consecrationis panis in his verbis, Hoc est corpus meum, consistit.

Quia juxta Philosophum 2. Metaph. textu 2. *primum in quolibet genere est causa & regula cæterorum, quæ sunt post*; & Christus, qui summus ac primus secundùm ordinem Melchisedech existit Sacerdos, verbis vsus est in consecratione panis in corpus suum, vt ex jamdictis liquet; cæteri omnes qui ad Sacerdotij eius participationem & dignitatem euecti sunt, eisdem quibus ipse consecrauit verbis, vti debent in sacrorum celebratione mysteriorum: ita vt ipsa verba à Sacerdotibus in persona Christi prolata, formæ Sacramenti Eucharistiæ locum obtineant. Quamuis autem Missam celebrans plurima alia proferat verba ex sacris Paginis excerpta, immò & ab Ecclesia variis rationibus, tum in Canone, tum in antecedentibus, tum etiam in subsequentibus ad modum vel laudis, vel precum, vel etiam gratiarum actionis introducta; attamen in nullis horum forma consistit Eucharistiæ, nisi in verbis Christi, quæ circa panem, vel vinum protulit, & id quod in illis debet fieri, vt corpus eius sub specie panis, & sanguis sub specie vini ponatur, verè significant. Quod vt clariùs pateat, 50.

Sacerdotes consecrantes Christo debent conformari.

Dicimus formam consecrationis panis necessariò, & essentialiter consistere in his quatuor verbis, *hoc est corpus meum*; secus verò in aliis vel antecedentibus, vel consequentibus. Ita sentiunt omnes Catholici, tum Scholastici post Magistrum *in* 4. *dist.* 8. & S. Thom. 3. *p. q.* 78. *art.* 1. quamuis pauci, vt Scotus *in* 4. *dist.* 8. *quæst.* 2. §. *De secundo*, & Angelus *verbo Eucharistia*, hanc formam velint incipere ab illis verbis, *Qui pridie quam pateretur, &c.* tum Canonistæ apud Gratianum *dist.* 2. *de consecr.* & super caput *Cum Marthæ, extra de celebr. Miss.* 51.

Quibus verbis constet consecratio panis.

Probatur primò hæc propositio. Ista dumtaxat verba constituunt formam consecrationis panis, quæ sub speciebus significant præsentiam corporis Christi; in Sacramentis enim nouæ legis verba formæ efficiunt quod significant: sed hæc sola quatuor verba, *hoc est corpus meum*, significant corpus Christi præsens sub specie panis, vt ex se patet, non verò illa verba, *Qui pridie, &c.* vel ista, *Accipite, & manducate*; quæ vsum tantùm & distributionem merè extrinseca Sacramento significant. Ergo. 52.

Verba consecrationis panis significant corpus Christi præsens sub specie panis.

Secundò

53. Secundò ex Concilio Florentino in decreto vnionis, forma huius Sacramenti sunt tantùm verba Saluatoris, quibus conficitur Sacramentum; Sacerdos enim in persona Chisti loquens hoc conficit Sacramentum: sed Christus solùm protulit hæc verba, *hoc est corpus meum*; non verò illa, *qui pridie quàm pateretur, &c.* quæ merè historicè se habent. Ergo. Neque debet Sacerdos illa verba, *qui pridie, &c.* pronunciare, vt significet se in persona Christi loqui: sicut enim Angelus loquens Moysi, & dicens Exodi 3. *Ego sum Deus Patris tui*, se in persona Dei loqui significauit, quamvis non dixerit, Deum illa verba dixisse: ita Sacerdos sacris indutus vestibus, & diuina celebrans mysteria, dum dicit, *hoc est corpus meum*, supra panem, sufficienter indicat, se in persona Christi loqui & agere.

Sacerdos in persona Christi loquens consecrat.

54. Tertiò, patet contra Græcos recentiores, qui non solis præfatis verbis, sed quibusdam aliis precibus hoc Sacramentum confici contendunt; quia, vt refert Bessarion Cardinalis Græcus *in lib. de veritate consecrationis*, mos est Græcorum, vt verba Domini, *hoc est corpus meum*; & *hic est sanguis, &c.* altâ voce proferant, & populus ad vtraque respondeat, *Amen*; ac statim à Diacono populo demonstrentur oblata, vt adorentur: quod etiam habet in praxi Latina Ecclesia. Ergo sola verba formæ sufficiunt ad consecrationem, & nullæ aliæ benedictiones, seu precationes requiruntur. Vnde & D. Ambrosius *lib. 4. de Sacram. cap. 4.* id luculenter expressit, dum ait: *Consecratio fit verbis & sermonibus Domini Iesu; nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro cæteris. Vbi autem Sacramentum conficitur, jam non suis sermonibus Sacerdos vtitur, sed vtitur sermonibus Christi.* Cùm ergo preces non sint sermones Christi, sed Ecclesiæ Sacerdoris ministerio supplicantis, perspicuum est, preces ad hoc Sacramentum conficiendum non desiderari.

Bessarion.

Græci verba consecrationis alta voce proferunt, & populus respondet *Amē*.

D. Ambros.

55. Cæterùm particula, *enim*, quæ inter prædicta quatuor verba ponitur, non est de essentia formæ consecrationis panis; sed est nexus quidam verborum cum antecedentibus: vnde nihil confert ad significandum effectum formæ, hoc est ad significandam consecrationem materiæ, quæ consistit in miraculosa conuersione substantiæ panis in corpus Christi: attamen qui illam ex instituto omitteret, peccaret mortaliter, sicut & ille qui antecedentia, *qui pridie quàm pateretur, &c.* non pronunciaret; quia integritatem ritus celebrandi non obseruaret.

Vox, *enim*, non est de essentia formæ cōsecrationis.

§. III.

Omnia verba quæ à Sacerdote in consecratione Calicis proferuntur, sunt de essentia formæ.

56. PRæclarus sanè calix Domini, qui sanguinem eius tanquam suauissimum poculum Fidelibus propinans, eos dulcedinis spiritualis inebriat vbertate. Non sufficiebat Christianis Redemptoris sui carne saturari, nisi etiam sanguine potarentur. Frumento, & vino stabiliuit filium suum secundogenitum Isaac, vt legitur *Gen. 27. 37.* & Christianos Iudæis posteriores corpore & sanguine Vnigeniti, veluti mystico frumento & vino stabiliuit ac roborauit Dominus. Planè solo cibo non vescitur homo; etiam potu indiget: natiuo enim agente calore, vt perfectè depastum humidum resarciatur, fames debuit & sitis sedari. Cúmque *fames sit appetitus calidi & sicci*; & *sitis appetitus frigidi & humidi*, duplex alimentum desideratur, alterum per modum calidi & sicci, nempe cibus; alterum per modum frigidi & humidi, putà aqua, vinum, similesque liquores.

Potu indiget homo, vt viuat: ideo Christus non solū corpus, sed sanguinē suum in potum dedit.

Quid sint fames & sitis.

57. Cùm autem non dissimili modo anima Christiana reficiatur, vtrumque ei desideratur alimentum, nempe cibus & potus, in Eucharistia veluti conclusum. Ideoque hoc Sacramentum per modum cibi & potus institutum, sub specie panis Christi corpus, & sub specie vini sanguinem Fidelibus subministrat; vt nulla ratio alimenti Ecclesiæ desit Sacramento, quod per modum nutritionis institutum est. Etenim panis iste cor hominis confirmare, & vinum lætificare debet, vt integræ refectionis spiritualis ratio hoc in mysterio contineatur.

Perfecta nutritio cibum & potum exigit.

58. Sicuti ergo, vt cibus spiritualis, nempe corpus Domini sub specie panis, homini Christiano porrigatur, forma quædam consecrationis & conuersionis panis in idem corpus Christi necessaria fuit: ita vt hoc Sacramentum omni ex parte integretur, forma consecrationis calicis, seu vini in illo contenti determinatè requiritur. Vnde sicuti forma consecrationis panis in verbis quæ Saluator optimus pronuntiauit, sita est, vt superiùs ostendimus: ita etiam forma consecrationis vini etiam in verbis Christi, in cuius persona Sacerdos loquitur, debet consistere, ac de facto consistit, paucis ab Ecclesia interpositis, nempe vno, aut altero verbo.

Forma consecrationis calicis in verbis consistit.

59. Etenim forma consecrationis vini in Ecclesia Latina à celebrante in hunc modum profertur: *Hic est enim calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quibus in verbis ponitur calix pro re contēnta in calice, per metonymiam; quo pacto dicitur, *bibe calicem vini*, hoc est vinum in calice contentum. Et ratio huius est, quia his verbis, *calix sanguinis mei*, sanguis Christi meliùs exprimitur potabilis, quàm si diceretur, *hic est sanguis meus*, quia sanguis ex se potui non est idoneus. In verbis autem sequentibus, tres passionis, & sanguinis Christi effectus explicantur. Primus est vitæ æternæ assequutio, quam veluti hæreditatem Christi sanguine comparatam, & testamento suo morte eius firmato nobis destinatam expectamus; quod exponitur his vocibus, *noui & æterni testamenti*. Vetus enim Testamentum bona promittebat temporalia; nouum verò gloriam æternam: & ideo durabit in æternum, vetus autem jam finem habuit, sicut & bona quæ promittebat. Secundus effectus est fides, quæ in hoc mysterio magis elucet, quàm in cæteris Christianæ Religionis arcanis; quod exprimitur his verbis, *mysterium fidei*. Tertius denique est remissio pecatorum; & ideo additur, *qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.*

In verbis cōsecrationis calicis calix pro re contenta in calice ponitur.

Tres effectus sanguinis Christi in forma consecrationis calicis.

60. Hæc omnia vnanimini consensu ab omnibus Theologis, tanquam certa & indubitata recipiuntur. Sed apud illos difficultas est, an omnia illa verba præfata sint de essentia formæ consecrationis vini. Quidam enim existimant, verba hæc, *hic est calix sanguinis mei*, dumtaxat esse de essentia consecrationis calicis, cætera verò merè accidentaliter se habere, & poni ad maiorem

Variæ sententiæ. explicationem. Alij licèt in eisdem verbis constituant formam & essentiam consecrationis, negant tamen alia metè accidentaliter se habere, sed ea de substantia & integritate eius esse existimant. Alij volunt omnia illa verba esse de essentia formæ, exceptis his tribus, *æterni*, *mysterium fidei*. Alij denique omnia illa verba in forma consecrationis vini essentialiter concludi existimant. Cui sententiæ, vtpote menti Angelici Doctoris omninò consonæ, & à nobilioribus eius discipulis propugnatæ lubentissimè adhæremus.

61. Omnia verba quæ pronunciantur in consecratione Calicis, sunt de essentia formæ. D. Thom. Itaque dicimus, probabilius esse, omnia verba suprà allata, quæ in Calicis consecratione pronunciantur, esse de essentia formæ. Sic sentit D. Thomas 3. *p. quæst.* 78. *art.* 3. vbi docet, omnia illa verba esse de substantia formæ Calicis: nomine autem substantiæ intelligit essentiam, vt patet legenti textum huius articuli, & ex iis quæ jam dixerat *quæst.* 60. *præced. art.* 8. vbi expressè ait, *quod si diminuatur aliquid eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur sensus verborum.* Vbi nomine *substantiæ*, essentiam significare quis non videt? Solùm enim tollitur sensus verborum, quando tollitur aliquid quod est essentiale formæ; nam formæ Sacramentorum, vt sæpe docet idem S. D. significando efficiunt, & suum producunt effectum. Formæ Sacramentorū, significando efficiunt. D. Thom. Vnde ipse D. Thomas *lect.* 6. *in cap.* 11. *ep.* 1. *ad Cor.* refellit eos, qui opinantur, omnia illa verba non esse de necessitate formæ. Et *in* 4. *sent. dist.* 8. *quæst.* 2. *art.* 2. *quæstiunc.* 1. relatâ sententiâ eorum qui existimant, hæc tantùm verba, *Hic est Calix sanguinis mei*, esse de essentia formæ consecrationis, subdit: *Alij probabilius dicunt, quod totum quod sequitur, est de forma.* Quam sententiam amplectitur. Vnde *in resp. ad* 3. inquit: *Quamvis illa quæ sequuntur, designent aliquas proprietates sanguinis, in quantum huiusmodi, sunt tamen essentiales sanguini, in quantum est per passionem effusus: & ideo illa quæ sequuntur, sunt essentialia sanguini, prout in hoc Sacramento consecratur; & ideo oportet quod sint de substantia formæ.* Quibus omnibus perspicuum fit D. Thomam docuisse, omnia illa verba esse de essentia formæ consecrationis Calicis.

62. Verba consecrationis Calicis significant Sacramentum & sacrificiū. Probatur igitur nostra sententia. Illa verba sunt de essentia formæ Calicis, quæ perfectè & adæquatè naturam Eucharistiæ exprimunt. Atqui verba suprà allata requiruntur ad explicandam naturam Eucharistiæ, quæ cùm non tantùm sit Sacramentum, sed etiam sacrificium, nequit exprimi nisi per effusionem sanguinis, quæ necessaria est ad sacrificium; hostia enim, seu victima, non dicitur sacrificata, nisi mactetur, eiusque sanguis effundatur, vt perfectè Dei dominium in vitam & mortem occisione viuentis animalis manifestetur. Ergo omnia illa verba sunt de essentia formæ consecrationis.

63. Explicant etiam efficaciam sanguinis Christi. Secundò, Sacramentum Eucharistiæ non solùm fideles per modum cibi & potûs reficit, sed etiam ipsis applicat passionis Christi efficaciam cum perpetuitate, per modum noui Testamenti: estque vnum ex præcipuis fidei nostræ mysteriis, tribuitque jus ad vitam æternam, & peccata remittit. Sed hæc omnia exprimuntur in præfatis verbis, vt ea se constat. Ergo sunt de essentia formæ consecrationis Calicis. Quapropter eodem ritu & modo illa verba proferuntur habendo Calicem præ manibus, & antequam populo sanguis proponatur adorandus.

64. Contra tamen prædicta militare videntur sanctorum testimonia Patrum, asserentium formam consecrationis Calicis his quatuor verbis, *hic est sanguis meus*, concludi; quia illis verbis vinum in sanguinem transmutatur. Opponitur ex Patribus. Nam Ambrosius *lib.* 4. *de Sacram. c.* 5. ait: *Calicem benedixit, & Apostolis suis tradidit, dicens: Accipite, & bibite; hic enim sanguis meus.* D. Ambros. Item Cyprianus serm. de Cœna Domini: *Ex quo*, inquit, *à Domino dictum est: Hac est caro mea, & hic est sanguis meus, quotiescumque his verbis & hac fide actum est, panis iste supersubstantialis, & calix benedictione solenni sacratus ad totius hominis vitam salutemque proficit.* D. Cyprian. Quod etiam docet Innoc. III. *lib.* 4. *de myster. Missæ, cap.* 6. vbi ait: *Cùm ad prolationem verborum istorum, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, Sacerdos conficiat, credibile judicatur, quod Christus ea dicendo confecerit.* Innoc. III.

65. Respōdetur. Sed Doctores illi nihil contra nostram protulere sententiam; non enim sic loquuti sunt, vt ex professo integram ponerent consecrationis formam, sed vt docerent, Christum Dominum verba proferendo consecrasse, & eos qui illum benedicendo tantùm, & non loquendo consecrasse contendebant, refellerent, & verba quæ expressiùs vini in sanguinem transmutationem indicant, manifestarent.

66. Opponitur insuper. Insuper potest opponi: Sacerdos dum calicem consecrat, loquitur in persona Christi, vt patet ex Concilio Florentino in Decreto vnionis: atqui hæc verba, *Qui pro vobis, & pro multis effundetur*, non profert in persona Christi formaliter & significatiuè, sed tantùm recitatiuè, aliàs falsa essent, quia sanguis Christi non est ampliùs effundendus. Ergo saltem illa verba non sunt de essentia formæ Calicis.

67. Respōdetur. Respondetur negando Min. dum enim Sacerdos consecrat, per implicitam & generalem intentionem se præsentem constituit tempori, quo Christus primùm hæc protulit verba. Quod patet ex verbis quæ pronuntiat dicens, *Simili modo postquam cœnatum est accipiens hunc præclarum calicem, &c.* & ideo verè & significatiuè profert, *Qui pro vobis effundetur, &c.* & conuertit præsentem materiam in præsentem Christi sanguinem, vt retroactum ad vltimæ cœnæ tempus, pro quo illi conuenit hæc vox, *effundetur*; quia est idem numero sanguis nunc, qui tunc fuit; & idem à Sacerdote in persona Christi pro eo tempore repræsentatur, pro quo erat effundendus. Idem est numero sanguis qui nunc est in Calice, cum illo qui fuit quando Christus consecrauit. Oblatio enim Eucharistiæ est memoriale mortis Domini, & expressa passionis ipsius repræsentatio, & differt tantùm in modo offerendi: eadem enim res vtrobique offertur, & ideo idem prorsus est sacrificium incruento modo in Eucharistia, & cruento in cruce oblatum.

68. Tertiò opponitur. Denique opponitur: In forma consecrationis Calicis, quâ vtuntur Græci, & verè conficiunt Sacramentum, aliqua ex præfatis verbis non proferuntur: vt enim refert Caietanus, in forma prædicta, quæ in eorum Missali legitur, non habentur voces, *Calix*, *Æterni*, nec *Mysterium Fidei*. Immò in eorum liturgiis tantùm quatuor verbis hæc constat forma: nam in liturgia Sancti Ioannis Euangelistæ, forma vtriusque consecrationis hæc est: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus.* Variæ formæ ex variis liturgiis. In liturgia Sancti Marci Euangelistæ: *Corpus meum est hoc: Sanguis meus est hic.* In liturgia Sancti Matthæi Pastoris: *Hoc caro mea est: Hoc sanguis meus est*, vt se in Missali manuscripto Maronitarum, à Montelibano Romam misso, legisse

legisse testatur Cardin. Delugo *disp. 11. sect. 4. num. 6.*

69. Resp. Christus formā consecrationis calicis Ecclesiæ reliquit determinandam.

Respondetur, ex ritu Græcorum nullatenus nostram infirmari sententiam: Christus enim formam specificam Calicis non determinauit, sed Ecclesiæ suæ determinationé eius reliquit: sicuti non determinauit formam Sacramenti confirmationis, nec materiam ac formam Sacramenti Ordinis in indiuiduo, nec in specie, sed in genere dumtaxat; & Ecclesiæ suæ reliquit determinandam quantùm ad speciem. Vnde Græci diuersâ formâ à Latinis Confirmationem conferunt, dicendo: *Signaculum donationis Spiritus Sancti*; cùm Latini istâ vtantur: *Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, &c.* Similiter Græci non ordinant Sacerdotes per calicis & patenæ porrectionem, cum hac forma, *Accipe potestatem, &c.* sicut in Ecclesia Latina; sed per solam manuum impositionem, his verbis; *Diuina gratia, quæ semper infirma curat, & quæ desunt supplet, promouet N. venerabilem Diaconum in Presbyterum, &c.* Iuxta ergo varias Latinæ & Græcæ Ecclesiæ traditiones, formæ consecrationis calicis diuersimodè traduntur, & verba quæ in vna habentur, mutantur, vel omittuntur in altera; sufficit enim quod verbis Domini formæ Sacramentorum proferantur, non tamen solis verbis quæ ipse posuit, nec eisdem numero, sed eisdem quoad sensum, vt notauit D. Thomas *in 4. Sent. dist. 8. in expos. textus.* Quare in variis Græcorum liturgiis varia verba in formis habentur; nam in liturgia S. Iacobi legitur: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & multis effunditur, & datur in remissionem peccatorum.* In liturgia S. Marci: *Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & multis effunditur, & distribuitur in remissionem peccatorum.* In liturgia Æthiopum, cuius author D. Matthæus existimatur: *Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur, & pro redemptione multorum. Amen.* In liturgia S. Basilij: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* In liturgia S. Ioannis Chrysostomi: *Hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & plurimis effundetur in remissionem peccatorum.* Cùm ergo forma consecrationis calicis non sit determinata quantùm ad speciem à Christo, sed determinationi Ecclesiæ fuerit derelicta, juxta varium diuersarum Ecclesiarum ritum variis est expressa verbis, quin variatio verborum vllo modo obsit eius validitati, & per illam in variis Ecclesiis validè sanguis Christi consecratur; ideo prudenter S. R. Ecclesia diuersos illos vel approbat, vel tolerat ritus.

Græci diuerso modo à Latinis ordināt Sacerdotes.

D. Thom.

Formæ consecrationis calicis ex antiquissimis liturgiis, similes formæ qua Latini nunc vtitur.

70. Cæterùm verba consecrationis quæ à Sacerdote in sanctorum celebratione mysteriorum proferuntur, non tantùm historicè & recitatiuè, sed etiam significatiuè, seu assertiuè pronunciantur, Quod docetur expressè à D. Thoma 3. *p. q. 78. art. 5.* & ab omnibus Catholicis admittitur. Sanè verba illa proferri historicè liquet ex narratione, quæ in textu Canonis continetur, vbi dicitur: *Qui pridie quàm pateretur, accepit panem in sanctas & venerabiles manus suas, &c.* vsque ad illud, *Hoc est enim corpus meum.* Vbi particulam, *enim*, Ecclesia addidit, vt significaret, Christum illa verba sacramentaliter dixisse, & vt innueret historicè ibidem referri; connectit enim verba formæ cum præcedentibus.

D. Thom. Verba consecrationis nō solùm historicè sed significatiuè proferuntur.

71. Quod autem significatiuè & assertiuè pronuncientur, patet. Tum quia loquitur Sacerdos in persona Christi, vt docet Concil. Florentinum in Decreto vnionis, & ex Ambrosio *lib. 4. de Sacram. cap. 4.* colligitur: quod peculiari titulo hoc in Sacramento præstat; nam in aliis Sacramentis minister, seu Sacerdos agit in virtute & potestate sibi à Christo communicata, sed loquitur in persona propria, vt dum ait, *Ego te baptiso: Ego te absoluo.* Tum quia si historicè tantùm illa proferret, ea non pronuntiaret supra materiam præsentem, sed super illam quam Christus in vltima cœna consecrauit; & sic Sacramentum præsens non conficeret, quod est erroneum. Tum denique, quia si tantùm historicè verba illa proferret, dum Sacerdos narrationem illam, *Qui pridie quàm pateretur, &c.* prætermitteret, & solùm hæc verba proferret, *Hoc est corpus meum*, non consecraret: quod etiam est erroneum.

Conc. Flor. D. Ambros.

Significatiuè & non historicè verba consecrationis proferri probatur.

72. Instatur. Nec dicas, verba illa à Christo in vltima cœna supra omnem materiam, tam futuram quàm præsentē prolata fuisse; & ideo dum merè historicè referuntur à Sacerdote, suum effectum habere ab ipsa prima dumtaxat Christi prolatione, sicuti dum Christus in Baptismate aquam Iordanis tetigit, cæteras omnes quibus reliqui baptizandi erant, consecrauit aquas, vt notarunt SS. Patres.

73. Reiicitur. Etenim hoc gratis, & absque vllo prorsus fundamento dicitur, cùm nec Scriptura id doceat, nec Sancti Patres attestentur, nec exemplum suadeat allatum. Dum enim tactu aquæ Iordanis cæteras Christus consecrauit aquas, id tantùm præstitit, vt per institutionem Baptismi in materia aquæ, omnis aqua ad hoc Sacramentum idonea esset materia. Ex quo tantùm deduci valet, vi consecrationis primi panis & primi calicis, fuisse reliquos virtute consecratos; idest, reliqui panes ex tritico, & reliquum ex vite vinum, materia idonea & apta facta sunt ad hoc conficiendum Sacramentum. Sed sicuti supra primam materiam verba protulit Dominus, vt eam consecraret, & in corpus & sanguinem suum converteret: ita supra reliquas materias Sacerdotes in persona Christi loquentes debent significatiuè, assertiuè, & effectiuè verba formæ consecrationis pronuntiare, vt illas consecrent, & ex eis venerabile Eucharistiæ conficiatur Sacramentum.

74. Caluinistæ verā Eucharistiam nec conficiunt, nec habent, & quare. Ex quibus manifestè colligitur, Caluinistas verum Eucharistiæ Sacramentum nec conficere, nec habere; nullam enim supra materiam panis & vini proferunt formam: nullo eorum ministri Sacerdotij charactere insigniuntur; nam juxta præscriptum Caluini *in lib. de formula Sacram. ministrand.* panem & vinum tanquam signa corporis & sanguinis dum manducant, leguntur ea quæ de Sacramento Eucharistiæ habet Paulus *cap. 11. ep. 1. ad Cor.* præmissâ concione ministri, ac quibusdam precatiunculis: vbi licèt verba consecrationis in præfato capite contenta à ministro legente pronuntientur, illa merè historicè, recitatiuè, & per modum narrationis; & nullo modo significatiuè proferuntur, sicut docet idem Caluinus *lib. 4. institut. cap. 17. §. 39.*

75. Error Caluini confutatur. Neque contra sententiam Catholicorum, asserentium Sacramentum confici pronuntiatione verborum Domini, modo suprà exposito, facit aliquid id quod notat Caluinus *loc. cit.* nempe Christum, dum dixit, *Accipite & manducate, hoc est corpus meum*, non alloquutum fuisse panem, sed Apostolos. Quia licèt sermonem suum

ad

ad Apostolos Christus direxerit, tamen de pane, & super panem loquebatur, ac proinde circa panem efficax fuit, non circa Apostolos. Sicut dum *Luc.* 7. Simoni loquutus est Christus de muliere peccatrice, dicens: *Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm*; verba illa non fuerunt efficacia circa Simonem, sed circa peccatricem, quæ à delictis suis absoluta est. Et cùm *Ioan.* 8. ait Regulo: *Vade, filius tuus viuit*; verba diriguntur ad Regulum, efficaciam verò habent in eius filium, & non in ipsum Regulum.

Caluini impietas rejicitur.

76. Verùm quia huc deuenimus, non prætereundum censemus quod ibidem addit idem Caluinus, nempe virtute verborum transmutari panem, speciem esse *magicæ incantationis*. Quod planè non solùm irrationabile, sed etiam impium existit, & blasphemum. Quomodo enim magia erit, ipsius Christi Saluatoris verba in consecratione proferre, nisi & ipse qui primùm illa in Sacramenti institutione protulit, primus magus & incantator existat? At quâ fronte homo Christianus, & qui Ecclesiam ad pristinam puritatem ac sanctitatem reuocasse se gloriatur, in Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum, & ipsum Christum perennem totius sanctitudinis scaturiginem tantam ausus est euomere blasphemiam? illa est pietas hæreticorum, vt assumptâ virtutis laruâ, restituendæ religionis prætextu fidei articulos vel spernant, vel mutent, vel mutilent, vel confundant, sacramenta conculcent, veritatem obnubilent, errorem spargant, extollantque, ipsumque Ecclesiæ Caput & Sponsum Dominum Iesum in membris suis ac ministris calumniis, dicteriis, ac maledictis lacessere non vereantur. Sed ingenti prouidentiâ Deus id patitur euenire, vt ex abundantia cordis loquentes, seipsos omnibus prodant, & non restauratores, sed destructores ac hostes Ecclesiæ infensissimos se manifestent. Vnde responsione non eget Caluini blasphemia, seipsâ enim ruit ac penitus destruitur. Si enim proferre verba ex Christi institutione in consecratione panis & vini, vbi Sacerdos in persona Christi agit & loquitur, species magicæ est incantationis, ipsum Sacramentum, quod illis verbis conficitur, etiam ad artem magicam pertinebit? quod intolerabilis est blasphemia: eodemque modo quæ loquendo patrauit Dominus miracula, magica erunt: & dum cæcum natum ex luto suo ex sputo confecto illuminauit, maximam tunc magiam exercuisse culpari poterit. Sed hæc à fidelium mentibus & ore aliena prorsus sunt, & ridicula gentilium & tyrannorum contra Dominum commenta.

Pietas hæreticorum.

Sacramenta inconcussa, sicut & Ecclesia.

77. Fremant ergo hæretici, & toto malignitatis spiritu debacchantes, in Ecclesiæ Christi insurgant Sacramenta; clament, accusent, condemnent, firma semper stabunt, & inconcussa, in firma PETRA, supra quam domus hæc Dei est ædificata, omninò solidata, ita vt nec vel minimam patiantur mutationem vel in forma, vel in materia. Inter quæ sanctissima Eucharistia, quæ inter alia *micat velut inter ignes luna minores*, ab Apostolis ad nostra hæc tempora eâdem formâ, eodem ritu celebrabitur, coletur, adorabitur; præsertim cùm liturgia quâ in S. R. Ecclesia vtimur, à S. Petro Apostolorum Principe ac Christi Vicario prodierit, vt docet S. Thomas 3. *p.* q. 78. *art.* 2. *ad* 4 & ante eum Leo IX. *epist. ad Michaelem, cap.* 5.

Liturgia, seu ritus quo vtimur ad conficiendam Eucharistiâ, est S. Petri.

D. Thom.

SECTIO IV.

Ex qua materia panis Angelorum, fiat in Eucharistia cibus viatorum.

78. EX *quolibet ligno non fit Mercurius.* Commune adagium est apud humanarum Professores literarum; quo innuitur res præstantissimas ex vilissimis non consurgere. Sicuti enim Mercurij, priscorum Gētilium pseudonuminis simulachrum non ex quolibet, sed ex pretioso efformabatur ligno; ita non ex abiecta, vilique materia electa ac insignia composita coalescunt. Sed hæc vera censentur apud homines debiles & infirmos, qui nec rerum naturas transmutare possunt, nec qualitates: at apud Deum, *cui non est impossibile omne verbum*, vt dicitur Luc. 1. & *qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, vt loquitur Apostolus *Rom.* 7. 17. minimè verificantur. Etenim ex infirmis fortia, ex contemptibilibus pretiosa elicit. Nec mirum, cùm ex nihilo spectabiles omnes eduxerit creaturas. Sic quippe suam simul potentiam commendat, & sapientiam.

Ex quolibet ligno non fit Mercurius.

Ex infirmis fortia, ex contemptibilibus pretiosa Deus facit.

79. Vtraque in mirabili Eucharistiæ coruscat Sacramento, in quo pretiosum Fidelibus præparans alimentum, sapientiâ suâ communem elegit panem, quem omnipotentiâ suâ in præstantissimum animarum nostrarum conuertit cibum, hoc est in sanctissimum corpus suum. Quid enim communius triticeo pane, qui etiam vilissimis ad manum nullo negotio est hominibus? Quid corpore Christi præstantius Verbo Dei vnione hypostaticâ simul cum eius anima copulato? Et tamen diuinâ disponente sapientiâ, agenteque potentiâ, panis huius transmutatur substantia in pretiosissimi illius corporis carnem; ita vt foris apparente panis specie, intus Christi corpus existat, credatur, offeratur, immoletur, ac manducetur. Panis igitur communior, nempe triticeus; vinum etiam à vite in vuis productum, & ab illis expressum, materia sunt, ex qua corpus & sanguis Christi viatorum hominum constituuntur alimentum. Ita vt de pane fiat caro, & de vino sanguis Christi efformetur.

Panis triticeus, & vinum vitis sunt materia Eucharistiæ.

80. Facessant ergo, & à tremendo Eucharistiæ mysterio procul abigantur hæretici, qui aliam, præter panem triticeum, & vinum ex vitibus, in hoc Sacramento materiam volunt. Expellantur Artotyritæ, qui panem & caseum hoc in mysterio offerebant, vt referunt D. August. *lib. de hæresibus, cap.* 28. & S. Thom. 3. *p.* q. 74. *art.* 1. quia antiquorum oblationes fructibus terræ constabant & ouium. Arceantur Cataphryges, & Pepuliani, qui infantis toto corpore minutis punctionibus vulnerati sanguinem farinæ miscentes, ac ex ea massa panem facientes, suam conficiebant Eucharistiam. Procul amandentur impuri Gnostici & Manichæi, qui humano semine panem commaculantes, hac sordidâ conspersione ad Eucharistiam præparabant. Expellantur insuper Caluinistæ, qui pane & vino deficientibus, omne esculentum loco panis, & omne potulentum loco vini ad sacram Eucharistiam subrogari volunt, vt docent Beza *ep.* 2. *ad Tillium*, Polanus *lib.* 5. *syntagmatum Theologic. cap.* 56. Scarphius *de cœna sacra, controu.* 3. *quæst.* 1. & alij, ita vt quidam Minister Caluinista inuentus sit, vt refert Adrianus Holstadius *serm.* 22. *de Euchar.* qui frustulis panis ad cœnam peragendam deficientibus, singulis

Varij hæreticorum de hac re errores explodantur.

D. August.

D. Thom.

gulis

gulis obtulit particulam facinoris ex sanguine, vel carne porcina sale pipereque condita confecti.

81\. *Solus panis vsualis coctus igne est materia Eucharistiæ.*

Explosis itaque illis, aliisque omnibus circa Eucharistiæ materiam erroribus, solum verum panem, & propriè dictum, ex tritico confectum, dicimus sufficientem esse materiam Eucharistiæ. Vnde nec massa cruda, aut torrida sole, apta potest esse materia, quia ad panem vsualem requiritur, vt sit coctus igne: nec insuper pasta oleo frixa, vel aquâ elixa, vel etiam amylum, quod ex lacte expresso ex tritico corrupto fit, & non est panis; nec ex massa confecta ex aqua rosacea, vel quocumque alio liquore arte ab herbis vel floribus extracto, & aliis huiusmodi, & farina potest confici verus panis naturalis aptus consecrationi.

82\. *Sicut aqua cõmunis est materia Baptismi; ita panis cõmunis triticeus est materia Eucharistiæ.*

Huius autem ratio est, quia sicut in Sacramento Baptismi ad vsum spiritualis ablutionis assumitur aqua naturalis, in qua corporalis ablutio communiter fit; ita panis & vinum, quibus communiùs homines reficiuntur, in Eucharistia ad vsum spiritualis manducationis assumuntur; panis autem communior & vsualis est triticeus: & vinum communius est ex vite, à qua nomen trahit. Vnde Christus qui seipsum non solùm authorem, sed exemplum omnibus in Sacramentorum celebratione ministris Ecclesiæ præbuit, in pane vsuali & triticeo, & in vino à vite deprompto consecrauit, vt expressè in tribus Euangeliis, & 1. *Cor.* 11. legitur. Vnde in Concilio Florentino in Decreto Eugenij, de hoc Sacramento dicitur: *Cuius materia est panis triticeus, & vinum de vite.* Semperque in Ecclesia Catholica ex traditione Apostolica in huiusmodi pane & vino Eucharistia confecta est.

Conc. Flor.

83\. Huiusmodi autem panis triticeus, siue azymus sit, siue fermentatus, est materia apta consecrationi huius Sacramenti, sicut expressè definitum est à Leone IX. in epistola ad Michaëlem Cerularium Constantinopolitanum Patriarcham, qui anno Domini 1050. Latinos damnare cœpit, quòd in pane azymo consecrarent. Et in Concilio Florentino sessione vltima, in litteris sanctæ Vnionis, vbi sic legitur: *Definimus in azymo, siue fermentato pane triticeo, corpus Christi veraciter confici.*

Siue sit azymus, siue fermentatus.

84\. Quod etiam ratio suadet; nam verus panis triticeus apta est materia consecrationi: sed fermentatus est verus panis, eoque vsu quotidiano vescuntur homines: azymus etiam habet veram panis rationem, ad quam sufficit farina triticea naturali aquâ subacta, & igne cocta; nec defectus fermenti obstat vllo modo. Sicuti enim vinum album, & vinum rubrum sunt apta materia consecrationi calicis, & validè vtrumque consecratur: ita panis azymus & fermentatus idoneam præbent materiam consecrationi corporis, & in vtroque validè Eucharistiæ Sacramentum conficitur.

Vterque enim est verus panis.

85\. *Conuenientior est azymus, & quare.*

Attamen conuenientior est panis azymus consecrationi. Tum quia Christus Dominus, dum sacram instituit Eucharistiam, in pane azymo consecrauit, vt ex infrà dicendis patebit. Tum quia panis azymus magis congruit significationi proprietatum huius Sacramenti, quia significat puritatem, candorem, simplicitatem, humilitatem, & incorruptionem; quæ & Christo in Eucharistia latitanti, & mystico ipsius corpori propriè conueniunt. Quod aliquando expressit Paulus 1. *Cor.* 5. 7. dum ait: *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus; itaque epulemur non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

Quamuis Græcorum ritus in fermentato celebrantium etiam suas habeat congruentias; panis enim ex fermento sapidior, & ad concoctionem facilior, gratiæ suauitatem & charitatis feruorem, quæ ab Eucharistia Sacramento amoris ac spiritualis dulcedinis procedunt, denotat. Adde quod vt notat S.D. 4. *cont. gent. c.* 49. vt Verbum Diuinum sine vlla commixtione carni vnitum significetur, azymos panes Romana consecrat Ecclesia; vt autem Verbum indutum carne à Græcis existimatur, in fermentato ab eis Eucharistia conficitur, & consecratur. 86.

Ritus Græcorũ in fermentato cõsecrantium suas habet congruẽtias.

Semper tamen ab initio Romana Ecclesia in azymo sacram Eucharistiam consecrauit, vt testatur S. Epiphanius *her.* 30. Vnde patet, Caluinum *lib. 4. instit. c. 17. §. 43.* dum ait, *historiis constare, vsque ad tempora Alexandri Papæ totam Ecclesiam pane fermentato vsam*; falsum protulisse, ideoque nullo historico in particulari suum roborauit effatum. Quem enim citat, Alexander ille est, qui hac nuncupatione primus sedit anno Christi 110. hoc est initio secundi seculi, quo tempore cùm adhuc in nullis Ecclesia Iudaïzaret, incredibile planè est, in fermentato, & non in azymo Eucharistiam tunc fuisse consecratam: maximè cùm Leo IX. *epist. ad Michaelem, c. 5.* doceat, *Romanam Ecclesiam à Petro, & non ab Alexandro diuina mysteria celebrandi modum didicisse.* Et *c.* 54. idem Pontifex dicit: *Sanctos Ecclesiæ primitiuæ martyres nostros azymo saginatos.* Tamen exortâ Ebionitarum hæresi, asserentiũ simul cum Euangelio esse seruanda legalia, consecratio in azymo ab Apostolis in Ecclesia introducta, in illius erroris detestationem, ita iubentibus Patribus supersedit aliquando: sed extinctâ hac hæresi, restituta est, & ad hunc vsque diem inuiolabiliter obseruata. 87.

Rom. Ecclesia ab initio in azymo cõsecrauit.

Epiphan.

Caluini mendacium.

Leo IX.

Ob hæresim Ebionitarũ consecratio in azymo cessauit paruo tempore.

Nec propterea Græcorum ritus celebrantium in fermentato contemnendus est, vel improbandus; cùm eadem Romana Ecclesia, quæ Latinis Sacerdotibus iubet vt in azymo consecrent, Græcis præcipiat vt in fermentato conficiant. Immò sicuti non licet Latino in fermentato consecrare: ita non licet Græco etiam apud Latinos commoranti in azymo celebrare, vt patet ex Conc. Flor. in Decreto vnionis, & ex motu proprio B. Pij V. dato anno 1566. qui incipit, *Prouidentia Romani Pontificis.* Debet enim quilibet Sacerdos, siue Græcus, siue Latinus, suæ Ecclesiæ ritum sedulò obseruare. Vnde D. Thomas 3. *p. q. 74. art. 4. in corp.* inquit: *Sicut peccat Presbyter in Ecclesia Latinorum celebrans de pane fermentato, ita peccaret Presbyter Græcus in Ecclesia Græcorum celebrans de pane azymo, quasi peruertens Ecclesiæ suæ ritum.* Quod intelligendum est de Ecclesiis seu templis Græcis concessis inter Latinos; & de Ecclesiis concessis Latinis inter Græcos, in quibus non licet Græcis suæ Ecclesiæ ritum mutare, nec etiam Latinis. Quamvis autem peregrinantes templis propriis, & aliis ad celebrãdum requisitis carentes, possint si velint, ritui & consuetudini conformari eorum, inter quos peregrinantur, vt habetur *in cap. Illa autem, dist.* 12. ex Ambrosio & Augustino, tamen cogi non possunt Græci à Latinis, dum inter illos transeunt vel commorantur, vt in azymo conficiant: nec Latini à Græcis, cum quibus existunt, vt in fermentato offerant. 88.

Græci in fermentato cõsecrantes, nõ contemnẽdi.

D. Thom.

Græci & Latini suarum ritum Ecclesiarum obseruent.

Nec contra prædicta objicias, panem azymum non esse verum panem, quia vox Græca, ἄρτος, quæ panem designat, significat eleuare, seu attollere; quod fermenti est effectus: ab illo enim panis attollitur. Etenim ἄρτος licèt deriuetur à verbo, quod 89.

Panis azymus est verus panis.

significat attollere, seu eleuare, communiter tamen dicitur de fermentato, & azymo, qui proinde est verus panis. Nam *Luc.* 24. vbi legimus io Latina editiooe, *cognouerunt eum in fractione panis*, Græcè habetur, *ἄρτος*, quod significat panem, non quidem fermentatum, quia Paschali tempore non inueniebatur in domibus Iudæorum, vt patet *ex c.* 12. *&* 13. *Exod.* Vt autem clariùs pateat Latinam Ecclesiam ratiooabiliter in azymo consecrare ad Christi Domini imitationem, qui etiam io azymo hoc Sacramentum celebrauit, & simul Græcorum & Nouatorum contra eam blaterantiũ ora ostruantur, sit

SECTIO V.

An Christus in pane azymo, vel fermentato Eucharistiam instituendo consecrauerit.

90. OMnis Christi actio nostra est instructio, vt loquitur Gregorius Magnus. Quod licèt de omnibus, quæ gessit Dominus, verum sit, cùm debeamus eum imitari, eius vestigia terere, & vt loquitur Ioannes ep. 1. a. 6. *Sicut ille ambulauit, ambulare*. Tamen peculiari ratione in sanctorum celebratione Sacramentorum ei debemus inhærere, eumque omninò tam in materia, forma & substantia, quàm in modo agendi exprimere: siquidem eius virtute agimus, eios Sacerdotio decoramur, eius personam gerimus, & quidquid in his mysteriis operamur, ipse primus omnium, æternusque Sacerdos operatur.

Christus à nobis imitandus, præsertim in Sacramentorum celebratione.

91. Quare vt Græcorum ac hæreticorum petulãtiam coërceamus, eosque immeritò Latinam Ecclesiam criminari, accusare, ac damnare, quòd in pane azymo sactam conficiat Eucharistiam, ostendamus, illam Sponsum suum in hoc agendi modo imitari demonstrabimus, si (vti speramus) probauerimus Christum non io fermentato, sed io azymo consecrasse. Hæc eoim totius controuersiæ summa est, ad cuius euidentiam

92. Præmitto primò, certum esse apud omoes, tam Latinos, quàm Græcos, tã Catholicos, quàm Nouatores, Christum Sacramentum Eucharistiæ, in qua corpus suum & sanguinem in cibum & potum Ecclesiæ suæ reliquit, instituisse in vltima cœna, quam cum discipulis suis in vespera antecedente diem mortis suæ habuit, vt patet ex trium Euangeliorum Matthæi, Marci, & Lucæ cootexth, & *ex* 1. *Cor.* 12. Quod io sacro Canooe liturgiæ Latinorum exprimitur, dum de Saluatore dicitur, *Qui pridie quam pateretur, accepit panem, &c.* Et io Concil. Vienoensi, *Clementina vnica, de reliquiis & vener. Sanctor.* & in Trident. *sess.* 13. *c.* 1. & *c.* 2. definitũ est.

Eucharistiã instituit Christus in vltima cœna cum Apostolis, pridie mortis suæ ad vesperam.

93. Præmitto secundò, Hebræos meoses à nouiluuio incipere solere, ita vt primus dies mẽsis dictus sit ab eis à prima luna. Initium autem anni ab eisdẽ sumitur à prima quæ post veris æquinoctium accidit luna, à qua primus mensis incipit, dictus Hebraicè *Abib*, Chaldaïcè *Nisam*, Martio nostro & Aprili correspondens, juxta illud Exod. 12. *Mensis iste vobis principiũ mensiũ, primus erit in mẽsibus anni.*

Mẽsis a luna ab Hebræis incipitur: Annus à prima luna circa æquinoctiũ, quæ Hebraicè Abib, Chaldaicè Nisam, & Martio & Aprili respondet.

94. Insuper apud eosdem Hebræos tres dierum differentiæ habebantor; alij erant dies legales, qui accipiebantur à vespera vnius diei ad vesperam subsequentis, secundùm quod Leuitici 23. dicitur: *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis Sabbatha vestra*; hoc est, quælibet festa, etiam solennia, quæ Sabbathum appellabantur, vt festum expiationis celeberrimũ vocatur *Sabbathum requietionis*. Quo etiam pacto apud nos festa in Ecclesia incipiunt à prima vespera vsque ad secuodam. Alij erant dies naturales, qui ab illis sicut à nobis accipiebantur; hoc est, à media nocte in mediũ noctis sequentis, vel vt alij volunt, ab ortu Solis in ortum subsequentem. Alij tandem erant artificiales, qui complectebantur totum illud spatium, in quo fulget lux solis, & distioguebantur à nocte apud Hebræos, sicuti modò apud nos.

Solennitas igitur paschalis, quæ apud Iudæos celeberrima erat, io memoriam transitus Aogeli Vastatoris, qui primogenitos occidens Ægyptiorum, Hebræos intactos reliquerat, incipiebat die quartadecimâ, seu lunâ 14. mensis Nisam, sub vesperam, juxta illud Exod. 12. 6. *Seruabitis eum* (agnũ) *vsque ad quartamdecimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* Et leuit. 23. 5. *Mense primo, quartadecimâ die mensis ad vesperam phase Domini est.* Festum autem azymorum io memoriam exitus illorum de Ægypto cum tanta festinatione, vt vrgentibus Ægyptiis ooo potuerint fermentatos, sed tantùm aazymos panes coquere, vt narratur *Exod.* 12. celebrabatur die, siue lunâ quintadecimâ eiusdem primi mensis Nisam, ita vt juxta morem illorum, & præceptũ Domini, à vespera præcedenti, hoc est à quartadecima die sub vesperam ioc iperet: sicque concurrebat festum Azymorum cum festo Paschatis, vt patet *Exod.* 12. & *Leuit.* 23. In hoc autem differebant festum Paschæ, & festum Azymorum, quòd Pascha voã tantùm die, eaque non integrâ, scilicet 14. lunâ primi mensis sub vesperam celebrabatur, vt liquet *Exod.* 12. *Leuit.* 23. *& Deuteron.* 16. ac proinde eius solennitas non incipiebat in vigilia præcedenti, seu in vespere lunæ 13. nec cum vigilia Sabbathi quietis cõcurrebat. Festum autem Azymorum, quod incipiebat die 14. post solis occasum, durabat septem diebus, hoc est vsque ad diẽ vigesimamprimam inclusiuè: omnes autem illi septem dies erant Paschales, & vocabantur dies Azymorum, ex quibus tamen duo tantùm erãt solennes & festiui, nempe primus, scilicet quintusdecimus luoæ; & septimus, scilicet vigesimusprimus lunæ, seu mensis, io quibus opera seruilia facere oon licebat. Cùm ergo & Agnus Paschalis decimaquartâ ad vesperam cum azymis manducari deberet, & dies azymi in eadem vespera incipientes cum Paschate coocurrerent, oullus apud Iudæos paois fermentatus inueniebatur sub pœna mortis, vt patet *Exod.* 12. *&* 13.

Pascha incipiebat die 14. mẽsis Nisam. Ad vesperam festum azymorum celebrabatur die 15. eiusdem mensis, incipiẽte ad vesperam diei præcedentis.

Pascha vnã tantum die, & non integrã: festum verò azymorum per septem dies durabat.

Agnus die 14. ad vesperam cũ azymis manducabatur.

Cæterùm Græci vt ritum Ecclesiæ suæ de conficienda Eucharistia in pane fermentato tueantur, docent Christum agnum paschalem manducasse, non primâ die azymorum, seu die 14. sed die 13. præueniendo ipsum diem 14. io quo, io illorum sententia, in cruce suspensus pro nobis mortem pertulit: ac consequeoter Agno Paschali manducato, Eucharistiæ Sacramentum in paoe fermentato consecrasse. Latini autem contrarium defendunt, docentque Christum legem in omoibus adimpleuisse, & celebrato die 14. sub vesperam Paschate, agnoque legali manducato, io azymo Eucharistiã consecrasse, & die sequenti, nempe decimaquintâ mensis, cruci affixum, morte suâ orcum, mortemque deuicisse. Quæ sanè sentẽtia Euangelico textui omoino conformis nobis videtur. Quod vt pateat, 95.

Quid doceãt Græci, vt ritũ suum firmẽt.

Contrarium censent Latini.

Dicimus, Christum Dominum vltimam cœnã cũ discipulis celebrasse die quartadecima primi mẽsis, quæ fuit feria 5. ad vesperam; & in ea, agno legali de more manducato, in azymo pane Eucharistiam instituisse, in qua corpus suum, & saoguinem hominibus immenso amore in alimentum tradidit. 96.

Christus in azymo pane Eucharistiã instituit.

Probatur primò ex illo Matth. 26. 17. *Prima die azymorum* 97.

Patet ex scriptura.

Prima dies azymorum erat 14. ad vesperam.

azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, vbi vis paremus tibi comedere pascha? Quod idé asseritur Marc. 14. *Prima autem die azymorum, quando pascha immolabant*. Et Luc. 22. 7. *Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha.* Sed prima dies azymorum, in qua pascha, hoc est agnus paschalis occidebatur, non erat decimatertia primi mensis, in qua adhuc comedebatur fermentatus panis; sed decimaquarta, in cuius vespera non licebat habere domi, vel comedere fermentatum, vt patet Exodi 12. sed azyma comedi incipiebant. Ergo Christus non decimatertiâ, sed decimaquartâ die primi mensis in azymo Sacramentum instituit, & Eucharistiam consecrauit.

Occurrit Euthymius.

98. Sed huic probationi occurrit Euthymius, per primum diem azymorum intelligi diem immediatè præcedentem; non enim dies ille azymorum jam aderat, sed imminebat: vnde & *Luc.* 22. dicitur, *Venit dies azymorum*; hoc est, imminet, seu appropinquat. Addit Christum die 13. Pascha seu agnum paschalem manducasse, præueniendo diem 14. in qua tantùm sub vesperam agnus debebat occidi, maximè cùm præuideret se moriturum in cruce die sequenti, hoc est die 14. mensis primi Nisam. Licitum enim erat Pascha præuenire, non tamen differre.

Refellitur.

99. Verùm refellitur facilè. Primò quia ex textu Euangelij *Luc.* 22. expressè patet, Christum agnum manducasse, & postea hoc Sacramentum instituisse ipso die primo azymorum, hoc est die 14. ad vesperam. Nam *ibid.* 1. dicitur, *Appropinquabat dies festus azymorum*. Sed dies festus azymorum erat tantùm primus & septimus. Primus autem incipiebat à vespera quartædecimæ diei, in qua pascha occidebatur. Vt autem clariùs ostendatur, in ipso festo azymorum inchoato Christum agnum manducasse, ac deinde Eucharistiam instituisse, postquam dixit in principio capitis, *Appropinquabat dies festus azymorum*, quo tempore *principes Sacerdotum, & Scribæ quærebant quomodò Iesum interficerent*, subdit infrà 7. *Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha?* Vbi per ly *venit*, non significatur diem illum imminere, sed jam adesse, & de facto venisse. Vnde Matthæus, & Marcus suprà citati non dicunt, *venit dies*, sed aiunt, *Primo die azymorum Apostolos dixisse, vbi vis paremus Pascha.*

Christus edit agnum in vespera 14. diei, & postea Eucharistiã in azymo instituit.

100. Secundò, quia Christus Dominus legis antiquæ obseruantissimus fuit, vt ne minimum quidé eius apicem prætermiserit, vt ipse testatur *Matth. c.* 5. & consequenter sine vllo fundamento dicitur, illum manducasse agnum paschalem die 13. mensis primi, qui jubebatur comedi die quartadecima ad vesperam. Vnde si 13. die mensis Nisam agnum manducasset, tanquam legis Moysis infractor à Iudæis fuisset accusatus; nec adeo in quærendis falsis testibus, vt eum perderent, laborassent, si eum legem non obseruantem agnouissent. Facilè autem frangentem Moysis legem cognouissent, si celeberrimam illam cœnam, in qua cum discipulis pascha manducauit, in diuersorio strato, & rebus omnibus exornato, in ipsa ciuitate Hierosolyma decimatertiâ die contra legem, & non decimaquartâ, juxta legem celebrasset.

Christus perfectissimus legis obseruator agnum 14. die ad vesperã comedit cum pane azymo

101. Tertiò quia fingit Euthymius, & gratis asserit Christum in die immediatè præcedenti, hoc est die 13. & non in primo die azymorum pascha manducasse, & posteà Eucharistiam instituisse; quia hoc non legitur in aliquo Euangelio, sed contrarium ibi manifestè reperitur.

102. Nec verum est, ex præuisione mortis, quâ Christus pati debebat die 14. primi mensis, Agni Paschalis esum anticipasse, & illum de facto manducasse die 13. præcedenti: Christus enim non debebat legem seruare, nisi quamdiu viueret, ac proinde non tenebatur obedire mandato, quod mortem suam erat subsequuturum; sed sufficiebat ad complendam Agni Paschalis figuræ veritatem, vt Ipse *qui est Agnus Dei*, vt ipsum appellauit Ioannes *cap.* 1. immolaretur in cruce. Insuper nullo modo licebat ante decimamquartam diem pascha celebrare, quia *Exodi* 12. præscribitur determinatè, vt fiat die 14. ad vesperam. Quamvis autem lex permiserit celebrari pascha post vnum mensem, dummodo idem dies 14. seruaretur, vt constat *ex Num. c.* 9. tamen Paschæ diem, aut mésem Paschæ anticipari posse, nec præcepto, nec exéplo valet probari.

Falsum est, Christũ agni manducationem anticipasse.

Probatur secundò ex eo quod habetur Ioan. 13. *Ante diem festum pascha sciens Iesus, quia venit hora eius, &c.* Vbi ea quæ fecit & dixit Saluator pridie passionis, narrantur, & consequenter asseritur, diem passionis Christi, scilicet feriam sextam fuisse anno illo solennem ac festiuam. Ex quo necessariò sequitur, vt die præcedenti Agnum Paschalem comederit, & postea in azymo Eucharistiam instituens consecrauerit. 103.

Anno quo mortuus est Christus, solennitas Paschalis incidit in feriam 6. vnde feria 5. fuit 14. mensis, quâ ad vesperam occisus est agnus.

Nec valet respondere, per ly *ante diem festum Pascha*, designari diem sequentem, in quo Christus passus est, fuisse quartumdecimum lunæ mensis Nisam, in quo Pascha ad vesperam occidebatur, & consequenter Christum agnum manducasse lunâ 13. ad vesperam, præueniendo seu anticipando tempus. Quia celebritas Paschæ apud Iudæos nec solennis erat, nec festiua, nec alio modo colebatur, quàm immolatione & manducatione agni: sed dies immediatè sequens, nempe quintadecima, quæ erat prima azymorum, illis admodum solennis erat. Cùm ergo dicat Ioannes, *ante diem festum Pascha*, per ly *diem festum Pascha*, intelligit diem primum azymorum solennem & festiuum, qui cum aliis subsequentibus Paschalis dicebatur, quique incipiens à vespera diei decimæquartæ præcedentis, in qua Agnus Paschalis necessariò occidebatur, cum hoc Paschate immolationis agni concurrebat. Vnde cùm Christus cœnam illam celeberrimam habuerit cum discipulis ante diem festum, seu solennem Paschæ, qui est primus dies azymorum, & in hac cœna, quæ vltima eius vitæ fuit, corpus suum in Eucharistia hominibus dederit, manifestum est, illum decimaquartâ lunâ ad vesperam hoc Sacramentum instituisse: & quia in hac vespera apud Iudæos nefas erat panes fermentatos habere, euidenter colligitur, Dominum in azymo Eucharistiam consecrasse. 104.

Prima dies azymorum solennis.

14 mensis Nisã ad vesperam nefas erat habere fermentatũ.

Adde quod Euangelista consultò non dixit, *ante festum Pascha*, ne aliquis crederet Christum decimatertiâ lunâ cœnam illam celebrasse; sed *ante diem festum Pascha*, sumpta die pro die artificiali, prout distinguitur à nocte; non pro naturali, quæ noctem complectitur: & sic in vespera diei quartædecimæ cœnauit cum discipulis, ante diem quintumdecimum solennem, in quo in crucem actus omnium redemptionem hominum moriendo consummauit. 105.

Cur dixit Ioannes, ante diem festum Pascha.

Nec etiam dicas, Ioannem loquutum fuisse non de festo immediatè sequenti noctem feriæ quintæ, in qua Christus loquebatur, sed de festo Sabbatho sequenti celebrando. Nam cùm Dominus ibidem Iudæ dixerit, *quod facis, fac citiùs*; & ille cùm adhuc nox esset, cótinuò exiuerit, cæteri Apostoli illum exiisse ad necessaria pro die festo eméda 106.

Iudæi dixerunt, Nobis non licet interficere quemquam, ob festum paschæ quod tunc agebatur. D. August.

putauerunt: quod minimè suspicari potuissent, si totus sequens dies ante festi solennitatem superfuisset. Quod etiam confirmari valet ex responsione Iudæorum Pilato, *Ioan.* 18. quâ dixerunt die sequenti, *Nobis non licet interficere quemquam*, scilicet ob festum quod tunc agebatur, vt exponunt Chrysost. *hom.* 82. *in Ioan.* & *hom.* 86. *in Matth.* Augustinus *tract.* 114. *in Ioan.* & alij SS. Patres. Licebat enim eis alio tempore blasphemos interficere, vt liquet *ex Act.* 7. vbi Stephanum in concilio iudicatum publice lapidauerunt: & apud Felicem Præsidem Syriæ conqueruntur *Act.* 24. quòd volentibus secundùm legem suam Paulum interficere, de manibus illorum à Tribuno Lysiæ violenter raptus est.

107. Porrò vt sententiæ quam propugnamus veritas magis elucescat, notandum est, quod quando *Exod.* 12. præcipitur Agnum Paschalem occidi die decimaquartâ primi mensis ad vesperam, non debet intelligi vespera diei decimætertiæ, quæ diem decimamquartam immediatè præcedebat, sed illa quæ sequebatur, & erat secunda vespera diei 14. & prima diei decimæquintæ: quia lex iubebat Agnum manducari eâ vesperâ, quâ prohibitio vsus fermentati incipiebat; simul enim vsus axymorum, & esus Agni incipiebant. Cùm ergo prima dies azymorum esset tantùm lunâ 15. & à secunda vespera diei decimæ quartæ inchoaretur, in qua etiam vespera lunæ 14. prohibitio fermentati inchoabat; euidens est in secunda vespera lunæ quartædecimæ agnum debere immolari & manducari; alioquin fuissent octo dies axymorum completi, quod pugnat cum eodem capite 12. Exodi, vbi expresse asseritur, illos esse tantùm septem. Ex quibus manifestum est, Christum Dominum ad vesperam diei, seu lunæ 14. & primo die azymorum in eadem vespera inchoato Agnum manducasse, & postea Sacramentum corporis sui in azymo consecrasse feriâ quintâ: & diem sequentem, quæ fuit feria 6. fuisse solennem diem azymorum completum & terminatum in nocte sequenti eiusdem diei 15. inclusiuè.

Agnus iubebatur occidi secunda vespera diei 14. & prima vespera diei 15.

108. Quare sancti Patres docent, Christum Agno Paschali manducato, Eucharistiam ab illo Agno adumbratam confectasse; hoc enim expresse habet Augustinus *ep.* 108. S. Leo Papa *serm.* 7. *de passione*, vbi ait: *Iesus consilij sui certus, vetus testamentum consummabat, & nouum Pascha condebat: & cùm in Caipha atrio tractaretur, quomodo Christus deberet occidi, ille corporis & sanguinis sui ordinans Sacramentum, docebat qualis Deo hostia deberet offerri.* Chrysost. *homil. de prodit. Iudæ*, vbi ait: *Illud quidem Pascha Iudæorum discipuli præparabant: istud autem, quod nostrum est, ipse Christus constituit, & dixit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur.* Quod etiam docent alij Sancti Patres. Vnde & S. Thomas in hymno quem vniuersa in Matutinis solennitatis corporis Christi canit Ecclesia, inquit:

D. August. S. Leo Papa. D. Chrysost. S. Thom.

Post agnum typicum, expletis epulis,
Corpus Dominicum datum discipulis, &c.

Et in hymno vesperarum eiusdem festiuitatis id etiam expressè declarat, dum sic canit:

In supremæ nocte cœnæ
Recumbens cum fratribus,
Obseruatâ lege plenè
Cibis in legalibus,
Cibum turbæ duodenæ
Se dat suis manibus.

Agno mãducato secunda vespera diei 14 quæ fuit feria quinta, & erat prima dies azymorũ Christus Eucharistiã instituit, & consequenter in azymo.

109. Arguunt tamen Græci contra prædicta. Iudæi Pascha manducauerunt, idest Agnum Paschalem, ipso die quo Dominus crucifixus est, sicuti expressè habetur *Ioan.* 18. vbi de Iudæis dicitur vers. 28. *Ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Ergo cùm Christus pridie quàm pateretur Pascha manducauerit, decimatertiâ lunâ illud manducauit, & tempus præuenit vno die.

Instant Græci.

110. Respondetur negando Antecedens; populus enim Iudæorum anno mortis Christi Pascha, hoc est Agnum Paschalem, manducauit eo die quo Christus agnum manducauit, nempe pridie passionis suæ, & die 14. lunæ primi mensis, quæ fuit feria quinta. Vnde dum *loc. cit.* dicitur, quod *non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha*, per ly *Pascha*, non est intelligendus Agnus Paschalis, qui iam manducatus fuerat à populo Iudæorum nocte præcedenti; sed intelligendi sunt panes axymi, qui per septem dies comedebantur; vel victimæ, quæ ex ouibus & bobus quotidie in diebus paschalibus immolabantur, & Pascha dicebantur, quæ tantùm à mundis debebant manducari. Quod patet ex Deuteron. 16. 2. *Immolabis phase Domino Deo tuo de ouibus & bobus, in loco quem elegerit Dominus.* Et 2. Paralip. 35. *Dederunt Sacerdotibus ad faciendum phase pecora duo millia, & boues sexcentos.* Vnde præter duos vitulos, arietem, & septem agnos, qui singulis diebus Paschæ offerebantur tanquam holocausta, immolabatur etiam hircus in sacrificium pro peccato, & ex eo quotidie Sacerdotibus epulum parabatur, vt notauit Iosephus *lib.* 3. *antiquit. cap.* 13. *ex cap.* 28. *lib. Num.* Illa ergo Paschalis victima quæ à Sacerdotibus erat edenda, Pascha illud fuit, de quo ait Ioannes, quod *Pontifices non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha.* Sacerdotibus enim immundis non licebat edere sacrificia, vt constat *ex cap.* 22. *Leuit.*

Refelluntur. Iudæi ea nocte, seu vespera diei 14. agnum manducauerunt, quâ Christus manducauit. Vt manducarent Pascha, idest panes azymos, qui per septẽ dies manducabãtur, vel victimas paschales. Iosephus.

111. Arguunt secundò. Christus passus est in parasceue Paschæ, vt legitur Ioan. 19. *Erat autem parasceue Paschæ horâ quasi sextâ.* Ergo ante Pascha. Ergo antequam Iudæi Agnum legalem manducarent. Ergo ipse tempus anticipauit, dum Pascha comedit, ac deinde Eucharistiæ Sacramentum instituit.

Instant 2.

112. Resp. Dominum passum in parasceue Sabbati, hoc est die ante Sabbathum, quando necessaria pro Sabbatho immediatè sequenti debebant præparari; quo die illo anno Pascha, seu dies primus azymorum solennis & festiuus inter dies paschales incidit; non autem in parasceue Paschæ, hoc est in die immediatè præcedenti festum Paschæ, quia in ipso die solenni Paschæ crucifixus est, vt patet ex iam dictis suprà, & ex textu Euangelij *Ioan.* 18. vbi Pilatus Iudæis paulò ante mortem Christi dixit: *Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum.* Quæ solutio germana est, & euidenter colligitur ex eodem capite 19. Ioan. vbi dicitur: *Propter parasceuen Iudæorum, vt non remanerent in cruce corpora Sabbatho, erat enim magnus dies ille Sabbathi.* Vbi sicut legenti patet, parasceue dicitur non ad Pascha, quod tunc incidit in feriam sextam; sed ad Sabbathum immediatè sequens, quod dicitur *magnus dies Sabbati*, quia incidit inter dies paschales, & quasi geminâ festiuitate decoratum. Vnde & Marci 15. *Erat parasceue, quod est ante Sabbathum.*

Refelluntur. Parasceue erat non ad primum diẽ solennẽ Paschæ, sed ad Sabbathum quod in festis Paschalibus incidebat.

Sabbathum. Et Luc. 23. *Erat autem parasceue, & sabbathum dilucescebat*; hoc est, incipiebat: nam inchoabatur Sabbathum in vespera diei, seu feriæ sextæ præcedentis.

113. *Instat tertiò.* Arguunt tertiò: Eo die quo passus est Dominus opera seruilia à Iudæis facta sunt: nam Ioseph *mercatus est syndonem*, vt dicitur *Marc.* 15. & vt narratur Luc. 23. *Mulieres parauerunt aromata.* Immò & Iudæi Christum comprehenderunt, accusarunt, & contra eum coram Pilato litigauerunt. Ergo non fuit dies solennis azymorum: Ergo Pascha manducauit ante decimamquartam lunam, seu diem primi mensis.

114. *Refelluntur.* Resp. neg. consequentiam; licèt enim opera seruilia prohibeantur in die festo azymorum, vt patet *Leuit.* 26. non tamen opera pietatis, charitatis, & maximè necessaria. Vnde sepelire mortuos, parare syndonem & aromata ad talem sepulturam, cùm sint opera charitatis & misericordiæ, seruilia non reputantur: & ideo licuit die solenni azymorum illa exercere, sicuti eo die licebat coquere cibos, & alia similia præstare, quæ non licebat facere die Sabbathi. Non constat autem ex Scriptura, actus judiciales fuisse hac die prohibitos; & satis religiosè se gessisse putauerunt Iudæi, si ipsa die propriis manibus Christum non interfecissent; qui ideo gentibus traditus est ad crucifigendum, vt sermo eius impleretur, vt dicitur *Ioan.* 18. 32. & vt die Iudæis solenni passum esse omnibus significaretur. Neque obstat quod Iudæi de morte Christi tractantes, *Matth.* 26. dixerint, *Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.* Hæc enim quorumdam sententia non sequuta est, sed inuidiâ ipsorum præualente Iudæorum, contraria præualuit; judicarunt enim non esse omittendam occasionem perdendi Christum quocumque tempore.

Opera misericordiæ seruilia non reputantur.

115. *Instant quartò.* Arguunt quartò: Passio Christi figurata fuit Agni Paschalis immolatione: sed die 14. Agnus Immolabatur. Ergo eadem die 14. Christus passus est. Ergo die 13. Sacramentum Eucharistiæ instituit.

116. *Refelluntur.* Resp. distinguendo Maiorem: Passio Christi figurata fuit minùs principaliter, concedo Maiorem: principaliter, nego Maiorem; nam immolatio Agni Paschalis, quæ manducatione consummabatur, principaliter significabat immolationem Christi mysticam, quæ in sacrificio fit Eucharistiæ, & ad manducationem ordinatur: & minùs principaliter figurabat cruentam Christi immolationem in cruce. Vnde quia figura erat Sacramenti Eucharistiæ, vt infrà fusiùs ostendemus; ideo hoc Sacramentum die 14. quæ fuit feria quinta, in vespera institutum est eodem die & eadem horâ, quâ secundum legem agnus immolabatur: & quia etiam passionis Domini figura erat, eadem die passio Christi accidit, nempe die 15. nam vespera diei 14. in qua Agnus Immolabatur, ad diem quintumdecimum sequentem, vt dies ille festiuus erat, pertinebat: non tamen eadem horâ, quod non necesse erat. Nam Agnus immolabatur post solis occasum, Christus autem crucifixus fuit horâ sexta, hoc est in meridie, & circa horam nonam, seu circa horam tertiam post meridiem, sole ad occasum vergente exspirauit.

117. *Instant denique.* Arguunt quintò *ex cap.* 23. *Leuit.* Dies Pentecostes die quinquagesimo à secundo azymorum die debet celebrari, ita vt factâ debitâ numeratione, in eumdem hebdomadæ diem incidat Pentecostes, in quem incidit dies secundus azymorum: sed eo anno, quo passus est Christus, dies Pentecostes in diem Dominicam incidit, vt constat ex perpetua Ecclesiæ traditione. Ergo & dies azymorum secundus tunc in Dominica die accidit. Ergo dies sabbathi fuit primus dies azymorum. Ergo feria 6. in qua Christus mortem pertulit, fuit tantùm dies 14. primi mensis. Ergo die 13. consecrauit.

Resp. ad Mai. diem quinquagesimum, qui est dies Pentecostes, numerandum esse à primo die prophano post festum primæ diei azymorum. Quare si secundus azymorum dies prophanus sit, vt sæpissimè accidit, dies Pentecostes ab eo debet numerari: si autem dies secundus azymorum in Sabbathum, quod Iudæis solenne est, incidat, & propterea dies festus sit, tunc à tertio die azymorum, qui tunc primus inter azymorum dies prophanus est, dies Pentecostes sumendus est. Cùm ergo anno mortis Christi primus dies azymorum fuerit feria sexta, in qua obiit; & secundus dies in Sabbatho eueniens festus fuerit, à die tertio immediatè sequenti, qui prophanus fuit, & in Dominicam incidit, numerari sunt dies Pentecostes; vnde & factum est, vt illo anno Pentecostes in Dominicum diem inciderit, ac deinde apud Christianos solennitas Pentecostes semper die Dominico celebrata fuerit. 118. *Refelluntur.*

Sectio VI.

Quodnam vinum, & an aquâ temperatum, sit materia Eucharistiæ.

QVia ad modum conuiuij à Christo Domino Eucharistiæ Sacramentum institutum est, vt illo refecti Christiani, eorum mens omnium spiritualium charismatum abundantiâ impinguetur, vt loquitur D. Thomas *opusc.* 57. & quia non solùm cibo, sed etiam potu omne debet constare conuiuium; ideo non tantùm corpus Domini sub specie panis, sed etiam eius sanguis sub specie vini hoc in mysterio debent Fidelibus subministrari. Vnde hoc Sacramentum, quod panem triticeum communem & vsualem, ac azymum in Ecclesia Latina, tanquam veram ac propriam materiam, ex qua caro efformatur Christi, agnoscit; vinum tanquam materiam, quæ in sanguinem Redemptoris conuertitur, admittit. 119. *D. Thom.* *Eucharistia est Sacramentum ad modum conuiuij.*

Igitur dogma fidei est, vinum de vite, quod est verum & proprium vinum, ac vsui ordinario hominum admodum aptum, esse veram & propriam materiam Eucharistiæ, quantùm ad potum: ita vt ex vino vitis, & ex nullo alio fiat sanguis Domini in tremendi celebratione sacrificij. Quod quidem ex Apostolica traditione Catholica tenet Ecclesia, & Domini exemplo comprobatur. Peractâ quippe Calicis consecratione, *Matth.* 26. 29. inquit: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis, &c.* vbi designat materiam, quam in suum sanguinem consecrando transmutauit, fuisse vinum vitis. Nomen autem geniminis, seu vini vitis, dat vino post consecrationem, etsi substantialiter conuerso in sanguinem; quia res conuersæ retinent in Scriptura nomen quod habebant ante conuersionem, vt suprà ex pluribus Scripturæ locis ostendimus. 120. *Vinum vitis est propria materia Eucharistiæ.* *Res conuersa, illius quæ ante conuersionem erat, tenet nomẽ.*

Maximè autem congruum est, vinum esse materiam huius Sacramenti: Tum quia sicuti solum oleum de oliuis verè & propriè dicitur oleum, cætera autem ab eo hoc nomen mutuant: ita 121.

Congruum est, vinum vnius esse materiam Eucharistiæ, & quare.

ſnlum de vite vinum, verè & propriè vinum eſt; cæteri autem liquores ab ipſo hanc ſuſcipiunt nomenclaturam. Tum quia ſicut panis triticeus eſt materia huius Sacramenti, qnia eſt cibus ordinarius: Ita & vinum eſt potus communis & vſualis hominum; & ideo hoc Sacramentum per modum alimenti inſtitutum debet ſub ſpecie panis & vini ſpiritualiter corpore cibare, & ſanguine potare homines, ac conſequenter panis triticeus, & vinum de vite eſt materia huius Sacramenti. Tum denique quia vinum vitis habet mainrem conformitatem cum effectu huius Sacramenti, qui eſt lætitia ſpiritualis: *Vinum enim*, vt habetur pſal. 103. *lætificat cor hominis.*

122. Aquarij hæretici. *Conc. Brach.*

122. Hinc patet quàm Chriſti Inſtinitioni diſſona fuerit illorum hæreticorum ſententia, qui aquam materiam ſanguinis Chriſti remotam dixerunt, & pruptetea *Aquary* ſunt appellari: & ſimiliter eorum, qui vt habetur in Concllio Bracharenſi III. lac pro huiuſmodi materia voluerunt: & tandem eorum qui mel ad talem materiam eligebant.

Acetum non eſt materia ſanguinis Chriſti.

123. Patet inſuper, acetum non eſſe materiam ſanguinis Chriſti, quia non eſt vinum, ſed quid aliud ex vino corrupto genitum: ad eum modum quo cadauer non eſt hnmo, niſi cum addito, homo mortuus: ſicut oculus mortuus eſt tantùm æquiuocè nculus, & non vniuocè, hoc eſt verè & propriè, ſed tantùm apparenter, & quantùm ad externam denominarinnem. Similiter agreſta, ſeu ſuccus ex vua acerba expreſſus, nequir eſſe hæc materia, quia nondum habet ſpeciem vini, ſed tantùm eſt in via generationis. Muſtum autem, quia jam eſt ſimpliciter vinum, eius enim dulcedo digeſtionem atteſtatur, licèt nnn ſit omnindò purgatum & defæcatum, poteſt eſſe materia huius Sacramenti. Quamuis autem, vt notat S. D. 3. *p. quæſt.* 74. *art.* 5. *ad* 3. prohibitum ſit offerre muſtum ſtatim de vua expreſſum, propter eius impuritatem: attamen vrgente neceſſitate hoc poteſt fieri; nam Iulius Papa I. in Decretali 7. & habetur *de confecr. diſt.* 2. *cap. Cùm omne crimen*, Inquit: *Si neceſſe fuerit, botrus in calice prematur.* Vnde & mos in quibuſdam Eccleſiis inoleuit, vt ſingulis annis die 6. Auguſti Transfigurationi Domini noſtri Ieſu Chriſti ſacra, in ſolenni Miſſæ celebratione vua matura in Calice prematur, & ex muſto ab ea expreſſo cnnſecretur ſanguis Chriſti, vt refert Guillielmus Durandus Epiſcopus Mimatenſis *in Rationali diuini offic. lib.* 7. *cap.* 22. qund de facto eſt in ptaxi in Eccleſia Metropolitana Aquenſi, vbi in Baſilica Sancti Saluarnris die Transfigurationis, quæ celeberrima eſt ibidem, propter titulum Eccleſiæ transfigurati Saluatoris, quotannis vua in Calice premitur, & ex muſto ab vua expreſſo cōſecratur ſanguis Chriſti. Cuius ritus ratio eſſe poteſt illa, quam notauit idem Durandus *loc. cit.* quia Chriſtus in vltima cœna dixit poſt conſecrationem Calicis, Matth. 26. 29. *Non bibam amodò de hoc genimine vitis vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouum in regno Patris mei.* Transfiguratio autem pertinet ad illam glorioſam innouationem, quam Chriſtus habuit pnſt reſurrectinnem, & quam fideles pnſt reſurrectionem ſunt habituri; & ideo in hoc feſto ſanguis Chriſti ex nnuo vino conficitur; & propter hoc etiam hac die nouæ vuæ benedicuntur.

Nec Agreſta.

Sed muſtum.

D. Thom.

Durand.

Die Transfigurationis in Eccleſia Aquenſi Prouinciæ Vua in Calice exprimitur, & in muſto conſecratur.

124. Præterea ſuccus ex vuis pſſis expreſſus pnteſt eſſe materia ſanguinis Chriſti: & fama eſt, Ægyptios in eo conſecrare. Talis enim ſuccus eſt vinum de vite, eoque perfectius qun purius, & ab aqnæ humnre purgatius. Qund debet intelligi dum prædictus ſuccus ex vuis paſſis exprimitur abſque vlla aquæ irrigatinne; ſi enim ob nimiam ſiccitatem non poſſit ex eiſdem vuis ſuccus extrahi abſque copia aquæ, tunc non poteſt eſſe materia ſanguinis Chriſti, quia vini communis & vſualis rationem amittit. Lora autem quæ ex aqua vuis expreſſis in dolio conſurgit, nequit eſſe hæc materia; neque vinum in pane imbibitum, quia tunc non haber rationem potus, quæ ad materiam Calicis requiritur. Vnde nec ſuccus in vuis incluſus eſt apta materia conſecrationis, quia tunc non eſt quid potablle, ſed comeſtibile. Materia autem Calicis debet ex Chriſti inſtitutione habere rationem potns. Omnia autem alia vina, ſiue pomorum, ſiue mororum, vel etiam malogranatorum, &c. nequeunt eſſe materia ſanguinis Chriſti, quia non ſunt vina commnnia & vſualia. Denique ſi vinum ſit rotaliter congelatum, & in duritiem verſum, quia tunc non eſt potabile, nequit eſſe materia apta conſecrationi: ſecus autem ſi tantum in ſuperficie, quia tunc deglutiri facilè & potari poteſt. Si autem poſt conſecrationem congeletur, debet liqueſieri, & ſumi cum reuerentia, tanquam ſanguis Chriſti, vt habetur *de confecr. diſt.* 2. *cap. In Sacramento.*

Succus ex vuis paſſis abſque vlla irrigatione aquæ expreſſus poteſt eſſe materia ſanguinis Chriſti.

Non verò lora.

Nec vinum in pane imbibitum.

Nec alia vina ſiue pomorum, ſiue mororum, &c.

Porrò vino de vite conſecrando aqua miſcenda eſt neceſſariò, non neceſſitate Sacramenti, ſed neceſſitate præcepti Eccleſiaſtici. Veritas hæc Catholica eſt, & Armenos qui aquam ſacrificio non miſcebant, ne ſignificare viderentur duarum vnionem naturarum in Chriſtu, quam ipſi negabant, vt refert Nicephorus *lib.* 18. *hiſt. cap.* 53. Lutheranos & Caluiniſtas, qui etiam vinum purum nullâ aquâ temperatum in Euchariſtia volunt, confodit. 125.

Aqua vino conſecrando miſceatur.

Prima huius propnſitionis pars, nempe vinum conſecrandum aqnâ eſſe temperandum, patet. Tum quia Chriſtus Dnminus hoc Sacramentum inſtituit in vinn aquâ permixto; ſic enim communiter in Iudæa ſumebatur. Vnde & de Chriſto exponitur erga diſcipulos illud Prouerb. 9. 5. *Bibite vinum quod miſcui vobis.* Vnde in liturgia Sancti Iacnbi, coius meminir Concilium Trullanum *can.* 32. de Chriſto dicitur: *Similiter poſtquam cœnauit, accipiens calicem, & permiſcens ex aqua & vino, & benedicens dedit, &c.* S. Irenæus *lib.* 4. *cap.* 57. ait: *Dominus temperamentum calicis ſui ſanguinem confirmauit.* Quod etiam docet S. Cyprianus *lib.* 2. *ep.* 3. & Concilium III. Carthaginenſe, cui Interfuit S. Auguſtinus, *Can.* 24. inquit: *Vt in Sacramento corporis & ſanguinis Domini nihil ampliùs offeratur, quàm ipſe Dominus tradidit, hoc eſt panis, & vinum aquâ mixtum.* Tum qnia vinum aquâ mixtum Chriſti exprimir paſſionem, in qua de eius latere *exiuit ſanguis & aqua*: quod notauit Alexander Papa I. *in epiſt. ad omnes Orthodoxos.* Tum quia fidelis populi cum Chriſto ſignificat vnionem, quæ eſt huius effectus Sacramenti. Nam vinum Chriſtum, ſeu eius ſanguinem: aqua verò populum deſignat, ſecundùm illud Apocal. 17. 15. *Aquæ quas vidiſtis, populi ſunt & gentes.* Hinc eſt, quod aqua Calici infundenda priùs à Sacerdnte benedicitur, non verò vinum. Chriſtus enim ex ſe ſanctus eſt, alioſque ſanctificat: fideles autem non niſi Dei benedictione, ac ſpeciali Dei gratiâ & ſanctificatione Chriſto Capiti tanquam membra copulantur. Tum denique, quia vltimum huius Sacramenti effectum 126.

In vino aquâ temperato Chriſtus conſecrauit.

Conc. Trull.

S. Iren.

Conc. Carth.

Vinum aquâ mixtum Chriſti paſſionem exprimit.

effectum, scilicet introïtum in vitam æternam, aqua exprimit, juxta illud Ioan. 4. 14. *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Vnde & Ambrosius *lib. 5. de Sacram. cap. 1.* ait: *Redundat aqua in calicem, & salit in vitam æternam.*

127. Mixtio aquæ vino consecrando est tantùm necessaria ex præcepto. *S. Cyprian.*

Secunda pars, mixtionem scilicet aquæ vino consecrando non esse necessariam necessitate Sacramenti, liquet. Tum quia solum vinum de vite est materia hoc modo necessaria; illud enim solum sic designauit Dominus, *Matth. 26. 29.* dum ait: *Non bibam amodò de hoc genimine vitis.* Tum quia Sanctus Cyprianus lib. 2. ep. 3. *Si aliquis* (inquit) *de antecessoribus nostris, vel ignoranter, vel simpliciter non obseruauit, vt scilicet aquam misceret in Sacramento, potest simplicitati eius venia concedi.* Tum quia *de consecr. dist. 2. can. 1.* dicitur: *Si vinum tantùm quis offerat, sanguis Christi incipit esse.* Et in Catechismo B. Pij V. *cap. de Eucharistia,* postquam dictum est, mixtionem aquæ cum vino consecrando, non posse prætermitti absque peccato mortali, subditur: *Si aqua desit, perficitur Sacramentum.* Vnde Concil. Florentinum in Decreto pro Armenis, exponens Calicis materiam, inquit: *Illam esse vinum de vite, cui ante consecrationem modicissima aqua misceri debet.* Quibus verbis significat solum vinum de vite materiam esse huius Sacramenti; mixtionem verò aquæ pertinere non ad materiam, sed ad quandam cæremoniam accidentalem.

Conc. Flor. Si aqua desit, perficitur Sacramentum.

128. Ex præcepto Ecclesiastico aqua vino admiscetur. *Concil. Trid.*

Tertia pars, nempe aquam vino consecrando admiscendam esse de præcepto Ecclesiastico, etiam constat. Tum quia Concil. Trident. *sess. 22. cap. 7.* id expresse declarat, dicens: *Monet Sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, vt aquam vino in Calice offerendo misceant.* Tum quia Concil. Florentinum in Decreto pro Armenis, non reprehendit eos, quòd omittentes hanc mixtionem agerent contra præceptum diuinum, sed contra communem Ecclesiæ consuetudinem: Tum denique quia Alexander I. *ep. 1. cap. 4.* & Concil. Triburiense *cap. 19.* mixtionem hanc aquæ à Patribus dumtaxat traditam esse dicunt.

Conc. Flor. *Conc. Tribur.*

129. *S. Cyprian.*

Dicitur autem aliquando à Sanctis Patribus, speciatim à Cypriano, hæc traditio Dominica, quia Christus eius exemplum dedit, non tamen præceptum. Sicut enim dum Christus in azymo consecrauit, arbitrio Ecclesiæ reliquit determinandum, an in fermentato, vel in azymo debeant Sacerdotes consecrare, & ideo Græci in fermentato, Latini in azymo validè consecrant: ita licèt Christus aquam vino, quod primus omnium consecrauit, miscuerit, cæremoniam hanc arbitrio Ecclesiæ reliquit præcipiendam. Vnde quia *eiusdem est abrogare, cuius est condere leges,* vt tritum est apud Iurisperitos; ideo quam de aqua miscenda tulit legem Ecclesia potest vrgente necessitate reuocare, & circa illam dispensare. Potest etiam Sacerdos sacrificium inchoatum, cui aquam non miscuit, in solo vino perficere; quippe integritas sacrificij est de jure diuino: non tamen illud incipere; melius enim est illud omittere, quàm non seruatis debitis circumstantiis & cæremoniis offerre. Qui autem ex industria aquam vino consecrando non miscet, vel ex negligentia, peccat mortaliter; quia frangit Ecclesiæ legem, & magnâ significatione sacrificium corporis & sanguinis Domini priuat.

Qui non miscuit aquã vino consecrando, prosequatur, & in vino sacrificium perficiat. Qui ex industria non miscet aquã, peccat mortaliter.

130. Cæterùm illa quæ vino consecrando misceri debet aqua, in modica quantitate sit oportet; Quamvis enim Concilium Triburiense Prouinciale in Germania prope Moguntiam celebratum, *can. 19.* dicat, quod *duæ partes sint vini, tertia aquæ, quia maior est maiestas sanguinis Christi, quàm fragilitas populi.* Attamen Concilium generale Florentinum in decreto vnionis Armenorum minorem designauit quantitatem; ait enim, *materiam Calicis esse vinum de vite, cui ante consecrationem modicissima aqua admisceri debet.* Quo loquendi modo, in minima quantitate aquam esse miscendam significat. Sufficit ergo quod gutta aquæ, quæ infunditur, sit sensibilis; Sacerdoti enim celebranti constare debet, aquæ guttam esse infusam: quamvis etiam duæ aut tres guttæ aquæ possint misceri, maximè si vinum potens sit & generosum. Etenim si multùm aquæ infunderetur, esset periculum, ne vinum corrumperetur, & transiret in aliud distinctæ speciei mixtum, quod consecrationi haud esset apta materia.

Aqua in parua quantitate vino misceatur. *Conc. Flor.*

Sufficit gutta aquæ, quæ sit sensibilis.

Hæc autem in modica quantitate infusa Calici aqua immediatè conuertitur in vinum; & vinum facta, in sanguinem Christi consecratione transmutatur. Quod tanquam probabilius docet Angelicus Doctor *3. p. quæst. 74. art. 8.* dum ait: *Ideo sicut ipse* (Innocentius III.) *dicit, aliorum opinio probabilior est, qui dicunt aquam conuerti in vinum, & vinum in sanguinem.* Vnde hanc sententiam suscipiunt & propugnant omnes S. Thomæ discipuli *in quæst. 74. art. 8. tertiæ partis,* quos consule, vt omnes quas contra illam aduersarij afferunt obiectiones, fusè solutas videas: nos enim omnes illas nunc reticemus, ne scholasticum Commentarium potiùs quàm expositorium Sequentiæ eiusdem S. D. tradere videamur. Nihilominus vt istius veritas sententiæ agnoscatur, illam authoritate ac ratione breuiter fulcimus. 131.

Aqua in parua quantitate vino infusa in vinũ conuertitur.

D. Thom.

Primò igitur Innocentij III. authoritate D. Thomæ sententia stabilitur. Nam Pontifex iste postquam *in cap. cùm Martha,* Lugdunensi Archiepiscopo respondisset, ex tribus sententiis circa hanc materiam, quas ibidem refert, probabiliorem judicari illam, quæ asserit aquam cum vino in sanguinem transmutari; mentem suam clariùs expressit *lib. 4. de Altaris mysterio, cap. 32.* vbi inquit: *Aqua transit in sanguinem, ea scilicet ratione, quod aqua per admixtionem transit in vinum, & vinum per consecrationem in sanguinem. Quis enim ambigat, aquam in vinum transire, cùm multo vino modicum aquæ infundatur?* Hæc ille. Vnde in eandem sententiam abiisse videtur Concilium Florent. dum in decreto Vnionis Armenorum jubet Eugenius IV. modicissimam aquam ante calicis oblationem esse vino admiscendam; ad quam tam sanctam vniuersalis Ecclesiæ consuetudinem hortatur Armenos, qui hanc non obseruabant cæremoniam: & quod Concilium Triburiense *can. 19.* statuerat, nempe tertiam partem aquæ vino esse admiscendam, corrigit; quod non fecisset, nisi existimasset, aquam non priùs in sanguinem, quàm in vinum conuerti: & ideo jussit, modicissimam aquam esse miscendam, vt faciliùs ante consecrationem possit in vinum conuerti. 132.

Innoc. III. *Conc. Flor.*

Secundò ratione firmatur. Illud solùm immediatè in sanguinem Christi conuertitur, quod est materia consecrationis Calicis; quia materia hæc est illud, cuius substantia immediatè transit in sanguinem Christi. Sed solum vinum, non verò aqua est materia consecrationis Calicis, vt ex dictis suprà liquet; & ideo Concilium 133.

Ratione probatur, guttã aquæ in vinum cõuerti.

Florent.

Florentinum vino conſecrando modiciſſimam aquam jubet admiſcere. Ergo cùm ſolum vinum immediatè tranſeat in ſanguinem Chriſti, aqua debet in vinum conuerti, vt poſteà in ſanguinem tranſmutetur.

Aqua non eſt materia libera Euchariſtiæ.

134. Nec dicas, vinum eſſe materiam conſecrationis neceſſariam; aquam verò liberam, & ex ordinatione Eccleſiæ. Etenim cuiuſlibet Sacramenti materia, ſiue neceſſaria ſit, ſiue libera, à Chriſto fuit inſtituta, non verò ab Eccleſia, quæ non habet poteſtatem niſi ad Inſtituenda ſacramentalia. Vnde cùm admixtio aquæ vino conſecrando ſit de præcepto Eccleſiæ, & non ex Chriſti inſtitutione, nequit vllo modo eſſe materia huius Sacramenti. Deinde in ſolo Pœnitentiæ Sacramento duplex diſtinguitur materia remota; neceſſaria ſcilicet, nempe peccata mortalia; & libera ſeu ſufficiens, ſcilicet peccata venialia, quæ non neceſſariò, ſed liberè & ſufficienter clauibus Eccleſiæ ſubjiciuntur, quando nullum adeſt lethale.

Solum Pœnitentiæ Sacramentum duplicem habet materiam, neceſſariam & liberam.

Sectio VII.

Non indecens eſt, nec dignitati Chriſti derogat, ipſum panem Angelorum, factum cibum viatorum, ab illis verè & realiter manducari.

Chriſti dignitati non derogat, corpus eius ab hominibus in Euchariſtia manducari.

135. Poſtquam in præcedentibus modum quo, & materiam ex qua in Euchariſtia Chriſtus panis Angelorum cibus efficitur hominum viatorum demonſtrauimus, reſtat vt oſtendamus ſummam ac mirabilem Redemptoris noſtri dignationem, quâ proprio corpore & ſanguine paſcit homines, infinitæ eius dignitati nullatenus derogare, nec corporis eius glorioſi immortalitatem minuere, vel offendere maieſtatem.

Chriſtus ſuâ fulgens maieſtate panis eſt Angelorum.

Plurimis ſanè incongruum ac inconueniens viſum eſt, vnigenitum Dei Filium æternâ ac ſplendidâ maieſtate fulgentem, hominum mole carnea grauatorum ac corruptibilium fieri alimentum. Nec ex hoc quod ſanctorum in patria ſit panis Angelorum, rectè colligitur, in terra hominum cibum fieri debuiſſe viatorum. Angelos enim, qui omninò carneæ ſunt corruptionis expertes, & integrâ immaterialitate coruſcant, præſentiâ ſuâ reficit; & dum diuinam ipſis ſuam aperit maieſtatem, æternâ felicitate ſatiat, & coronat, ac tandem glorioſæ humanitatis ſuæ manifeſtatione eorum beatitudinem cumulando exornat ac decorat. Suæ igitur ſplendorem maieſtatis omninò retinet, dum Angelos nutrit; & nullâ, vel etiam minimâ, afficitur iniuriâ, dum ſe contemplantes Angelos nutrit.

136. Verùm non ita viatorum hominum poteſt effici alimentum. Etenim præterquam quod nequeunt homines videndo refici, neque aſpiciendo nutriri; realis debet eſſe corporis, & ſanguinis Chriſti conceſſio, hæcque præſtantiſſima Saluatoris munera panis & vini ſpeciebus debent eſſe inuoluta, vt communium ciborum Fideles ſymbola deguſtantes in eis corpus edant, & ſanguinem bibant Redemptoris. In ore ergo corruptibilium, iniquorum, ac malorum quandoque hominum pretioſum ac ſanctiſſimum corpus ponitur Chriſti: ab ore in ventriculum tranſit, vbi tanquam cætera digeritur alimenta, vt ipſa hominis manducantis anima ſpirituali refectione impingueſcat. Quæ omnia Chriſti gloriæ ſplendori, propriæque dignitati non tantùm repugnare, ſed etiam derogare videntur. Hæc ſane effutit humana ſapientia, hæc profert humana infirmitas, & immenſi amoris Domini flammas nequaquam agnoſcens, indigna credit, quæ Deo maximè digna ſunt, & vt incongrua reſpuit, quorum nequit conuenientiam penetrare.

Humanæ & infimæ ſapientiæ judicium.

Plane humanæ mentis non eſt arcana rimari diuina, vel inæſtimabiles charitatis Chriſti diuitias æquâ lance ponderare. Amat Deus Angelos, & deitate ſimul, ac Filij humanitate, quas ipſis oſtendit, reficit. Amat & homines adhuc in terris viatores; & vt faciliùs viam currere, & ad cœleſtem patriam poſſint aliquando peruenire, eos Chriſti corpore & ſanguine paſcit. Sed dum hominem erigit glorioſo cibo, ipſe Filius, qui cibus eſt, nec minuitur, nec confunditur, nec laceratur. Suam vbique conſeruat maieſtatem, nec minùs coruſcat dum proprio corpore reficit homines, quàm dum ſui manifeſtatione Angelos nutrit. Fateor, humani captum excedit ingenij immenſum hoc diuinæ largitatis beneficium: ſed diuino aurem præbeat oraculo neceſſe eſt, & æternâ perſonante Veritate, ſe corpus & ſanguinem ſuum hominibus in cibum præbere & potum, humiliter acquieſcat, nec aliquid incongruum aut indecens arbitretur, quod infinitâ prouidentiâ Chriſtus in ſacra ordinauit Euchariſtia. 137.

Nequit humana mens arcana rimari diuina.

Suam Chriſtus ſeruat maieſtatem, dum corpore & ſanguine ſuo homines nutrit.

Verùm ad tam ſublime ſtupeant homines arcanum, mirentur, ſileant, & poſt admirationem ac ſilentium, quod non capiunt, probent; quod non attingunt, ne detrectent. Incongruum clament, Chriſtum ſpeciebus panis concludi; & indecens pronuntient, corpus glorioſum & immortale, corruptibilium ac mortalium hominum effici alimentum. Quid inde? An iniqua hominis vox myſterium deſtruet Euchariſtiæ. An ſtupor hæreticorum & maledicorum dicteria glorioſum Chriſti corpus è conſecratis extrahent ſpeciebus? Minimè gentium. Verba Domini ſemper vera ſunt, nec minùs in Sacramentis, dum ab hominibus approbantur, quàm dum impugnantur, ſuum ſortiuntur effectum. Chriſtum de hoc myſterio perorantem qui audierunt olim apud Capharnaum Iudæi, ſcandalizati ſunt, & vt legitur Ioan. 6. 61. *Multi ex diſcipulis eius audientes, dixerunt: Durus eſt hic ſermo, & quis poteſt eum audire?* Quod exponens Guerricus Abbas *ſerm. 1. de S. Benedicto*, eleganter & neruosè ſic ait: *Durus eſt* (inquiunt) *hic ſermo. Eſto, ſermo durus eſt: nunquid-non verus eſt? Lapis durus eſt: nunquid-non precioſus eſt? Quare autem veritas dura eſt tibi, niſi propter duritiam cordis tui? Si cor tibi pietate molleſceret, plus tibi ſoliditas veritatis, quàm vanitas mendacij placeret.* 138.

Indigna & inutilia hominũ verba.

Guerric. Ab.

Durus eſt ſermo Chriſti, ſed precioſus, ſed verus.

Iis ergo qui realem corporis Domini in Euchariſtia præſentiam, ac veram eius ore corporis à fidelibus manducationem, ob prætenſas incongruitates, ac fictitias indignitates negant, ſermo Domini durus eſt: verùm à duritia cordis illorum veritatis ſermo durus euadit. Molleſcat cor, & loquenti Redemptori humiliter ſubjiciatur, & ſermo mollis fiet, non ſoliditatis diminutione, ſed veritatis inconcuſſæ receptione. Durum ergo cor, durumque hominum ſeipſos & propriam mentem amantium ingenium, ſolido, vero, inuictoque Domini verbo, quo corpus ſuum ſub ſpeciebus panis, & vini ſub ſpeciebus ſanguinem poſuit, juſſitque & manducari & potari, reſiſtunt, 139.

Dureſcit ſermo Chriſti à duritie cordis audientium, & à molitie molleſcit.

&

& dum humanâ ratione supernaturalem inuestigant veritatem, deficiunt, sicque quod minimè capiunt, impugnant, respuunt, criminantur. Quare vt mollescat cor, mollescat etiam ingenium, laborent & operentur; & ad ignitum eloquium Domini vehementer frigidum cor, frigidamque vehant mentem, vt inflammati scintillis sermonis, simul igniantur, mollescant ac liquescant.

140. Tunc enim sermo Dei, *qui viuus est & penetrabilior omni gladio ancipiti*, vt loquitur Apostolus *Hebr.* 4. 12. in corda intrabit illorum, & *pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, discretor erit cogitationum, & intentionum*, vt ibidem subditur; ac seposito omni naturali sensu illorum, supernaturali lumine eorum illustrabit intellectus, vt impleantur fide & agnitione veritatis: corpusque Christi in Eucharistia veraciter existere, immobiliter permanere, ac impassibiliter, indiuisibiliterque manducari credant, agnoscant, confiteantur. Cùm enim, vt docet S. D. 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 9. & *quæst.* 6. *art.* 1. *ad* 3. fides non solùm lumen obscurum humanæ menti effundat, sed etiam piam motionem tribuat voluntati, vt hæc ad assensum supernaturalis veritatis moueat intellectum; ideo præter sermonis Domini de veritate corporis sui in Eucharistia auditum, pia hæc motio in voluntate per igniti eloquij scintillas flammam charitatis accendentes debet communicari. Hinc patebit, cur terreni homines absconditum sacrosanctæ Eucharistiæ mysterium non recipiant, sed impugnent; non venerentur, sed irrideant: quia scilicet dum Christi verba, quæ sanè verissima sunt, vel legunt, vel audiunt, ignito carent in corde Dei eloquio, scintillâ diuini amoris priuantur, & piâ motione voluntatis destituti, non valent credere, quia non volunt; nolunt autem, quia non amant; non amant autem, quia diuino spiritu non mouentur: ab hoc autem spiritu omnis diuini amoris in homines scaturgine, & dulcedinis spiritualis fonte non mouentur, quia eius motionibus resistunt. Vnde à primo ad vltimum cordis illorum duritia durum ipsis efficit Christi sermonem, & propria sensûs illorum sententia supernaturali viam claudit veritati. Quod cùm verum sit in omni supernaturali veritate, quam nemo credit, nisi volens; *credere enim voluntatis est*, vt notat Augustinus, & idem est ac *cor reddere*, seu *cor præbere*, vt aduertit S. Thom. attamen in mirabili Eucharistia, quæ est *amor amorum, & Sacramentum Sacramentorum*, vt loquitur Bernardus *in serm. de Cœna Domini*, specialiter verificatur.

Ad credendũ præter sermonem Christi pronunciantis mysteria, vt intellectus assentiatur, requiritur in eo pia motio voluntatis.

Propria sententia hæreticorum, cui pertinaciter adhærent, viam claudit veritati.

D. Bernard.

141. Etenim verba quæ in huius institutione mysterij protulit Dominus, igne charitatis plena sunt: & cùm vehementer ardeant, non nisi ab ignitis, vel saltem igni huic non oppositis cordibus capiuntur. *Habent suas voces affectus*, Mellifluus inquit Bernardus serm. 66. in Cant. *per quas se etiam cùm nolunt, produnt*. Sed quia affectus ardentior illo, quo homines prosequutus est Christus, dum ipsis seipsum in alimentum tradidit? Parum fuit illi in cruce se in holocaustum pro illis offerre, nisi antea se in victimam in Eucharistia obtulisset, & corpus suum in cibum, & sanguinem in potum præbuisset. Vnde immensam hanc Redemptoris nostri charitatem, non nisi verbis amoris prosequutus est amoris ipse discipulus, dum inquit Ioan. 13. 1. *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*. Vt ergo cum

Verba Christi ignita amore in Eucharistia.

D. Bernard.

Bernardo citato loquar, post illum dicam: *Quisquis horum cupit adipisci notitiam, amet: alioquì frustra ad audiendum amoris carmen, qui non amat, accedit. Non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus. Quomodo enim græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit; nec Latinè loquentem, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei, qui non amat, barbara erit sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens, &c.* Hæc ille. Vnde mirum non est, hæreticos, prophanos, ac infideles homines, corde frigido ac lapideo donatos, Ignita Christi eloquia non intelligere; nec linguam amoris diuini ab hominibus amore seculi capìs non capi. Duri sunt illis optimi Saluatoris sermones, non à seipsis, mollitiem enim in se ac suauitatem absconduut, sed à duritia cordis eorum. Vt enim apud Philosophos tritum est, *quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur*.

Ad capiendũ Eucharistiæ miraculum diuinus amor necessarius.

Sed fidelibus cum humilitate, charitate ac mansuetudine loquentem Dominum audientibus 142. molles & suaues, ac verissimi existunt: nam erga istos *molliti sunt sermones eius*, nempe Christi, *super oleum, & ipsi sunt jacula*, vt habetur *psalm.* 54. 11. quia dum verba Domini sicut oleum in illos effunduntur, non solùm intellectum illuminant, sed etiam corda sagittant, vt aperta ignito jaculo, simul suauitatem suscipiant ac veritatem, & charitate simul ac fide roborentur. Quod sanè patientissimus ille Iob videtur expressisse, dum *cap.* 29. 6. inquit: *Petra fundebat mihi riuos olei*. Nam Gregorio Magno interprete, petra Christum, & riui olei eius doctrinam designant. Quamvis enim Christus in se petræ firmitatem possideat ac soliditatem; tamen verba illius ad instar olei, quod lucem nutrit, & rigida flectit, lumina pandunt, & suauitatem, hoc est agnitionem præbent, & charitatem. Sicque intellectui lucem, & voluntati piam ad fidem requisitam communicant motionem. Vnde & Gregorius lib. 19. Moral. c. 12. *In his*, inquit, *olei riuis quisquis tingitur, quisquis vngitur, interiùs impinguatur*.

Erga Catholicos molliti sunt sermones Christi super oleum.

Quia intellectum illuminant, & voluntatem accendunt.

Greg. Mag.

Verùm ea quæ contra realem præsentiam cor- 143.
poris Domini in Eucharistiæ Sacramento, & eius ore corporis manducationem obdurata corda detorquent tela, retundere operæpretium est, omnesque latebras quibus se condunt aduersarij, aperire. Dicunt ergo primò, si corpus Domini realiter in Eucharistia cõtineretur, ac à viatoribus hominibus sub specie panis ore corporis ederetur, posset aliquando corpus hoc gloriosum dentibus atteri, & frangi, in terram cadere, pedibus conculcari, in ventrem & secessum ire, à muribus deuorari & corrodi, putrescere & cremari, ac in cineres redigi. Sed hæc omnia indigna prorsus sunt maiestate Christi; immò pugnant directè contra verba Psal. 15. 10. vbi dicitur: *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*. Quæ à Patribus exponuntur de Christi corpore, quod nec corruptum, nec incineratum fuit: ergo corpus Christi non est verus cibus hominum viatorum, nec ab illis ore corporis manducatur.

Instant aduersarij.

At priusquam obiecta refellamus, notandum est, 144.
iisdem prorsus verborum telis Incarnationis mysteriũ Gentiles ac Philosophos impugnasse. Vnde sicuti vanitates verborum illorum despexit Ecclesia, & semper in fide vnigeniti Filij Dei in vtero Mariæ Virginis incarnati firma remansit, & inconcussa: ita spretis obiectionum contra sanctam Eucharistiam vanitatibus, in fide, veneratione, ac manducatione corporis Domini in Eucharistia immobiliter permanere debemus. Etenim modo

Eadem cõtra verbi incarnationem opponebant Gentiles, quæ hæretici contra Eucharistiam adducunt.

quo Incarnationis mysterium ab infidelibus irridetur, Augustissimum corporis Domini Sacramentum ab hæreticis impugnatur. Vnde & S.

D. August.

August. *ep.* 49. ait : *In Christum non crederemus, si fides Christianorum metueret cachinnum Paganorum.* Irridebant Gentiles & Philosophi Deum Christianorum, in vtero mulieris conceptum, & nouem menses inclusum, natum in stabulo, in præsepio reclinatum, in cunis vagientem, materna sugentem vbera, esurientem, proditum, flagellatum, crucifixum, mortuum ac sepultum : hæc omnia Dei maiestate inclamabant indigna. Sed nihilominus Christiani, nec à Christi fide, nec ab eius cultu recesserunt; & *sapientiam loquentes* in hoc mysterio, *quam nemo principum huius seculi cognouit*, vt ait Apostolus 1. *Cor.* 28. hoc est *nemo Philosophorum*, vt exponit S. Thomas ibidem in lectura, *prædicauerunt* omnibus Christum *Dei virtutem & sapientiam.* Nam vt ait Gregorius Magnus hom. 6. in Euang. *tantò Deus ab hominibus digniùs honorandus est, quantò pro hominibus indigna suscepit.*

Eo magis ab hominibus honorandus est Deus, quo pro illis indigniora suscepit.

145. Vnde enim homines ad Deum toto cordis affectu debebant accedere, inde superbâ mentis elatione à Deo recedebant. Summam dum homo factus est exercuit humilitatem, & potentiam suam infinitâ bonitate & sapientiâ, immò & patientiâ temperauit, dum & puer, & pauper, & nudus, & spretus, ac tandem crucifixus esse voluit, vt fugientes maiestatem suam homines bonitate reuocaret : & tamen hanc spernentes misericordiam, illum contemnentes dereliquerunt, ac omnes qui eius doctrinam secuti sunt, vexauerunt, ac condemnauerunt. Cæci sunt illi, qui Dei scientiam, & christianam doctrinam noluerunt : & errantes ab vero, ac loquentes falsa, noluerunt redemptorem recipere, à quo tanquam ab æquissimo Iudice damnabuntur. Non ita planè

Hominum cæcitas.

D. Bernard.

sensit D. Bernardus, qui Christum paruulum factum, magis amabilem prædicauit, & omnem in ipso vilitatem, ingentem hominum declarauit vilitatem. Quod eleganter passim prosequitur, sed præsertim *serm.* 1. *de Epiphan.* dum inquit : *Quid tam operè declarat Dei misericordiam, quam quod meam suscepit miseriam? Quid ita pietate plenum, quàm quod Dei verbum propter nos factum est fœnum? Quantò enim minorem se fecit in humilitate, tantò maiorem se exhibuit in bonitate : & quantò pro me vilior, tantò mihi amabilior est.* Hæc ille.

Christus quo pro nobis vilior, eo amabilior.

146. Ex quibus manifestè colligitur, ea quæ in Incarnatione, ac deinde vita, passione ac morte pro nobis Deus pertulit, nequaquam eius maiestate indigna, sed tanto ampliùs eius celsitudine digna fuisse, quanto saluti hominum magis fuerunt necessaria. Vnde & ea quæ ex summa bonitate simul & humilitate in Eucharistia videtur pati (re vera enim hoc in mysterio corpus Christi nihil patitur, vt infrà clariùs patebit) summam eius erga homines manifestant charitatem, & ex infinita misericordia maximam illis conferunt vtilitatem ac dignitatem. Cùm autem salus hominis gloria sit Dei, dum pro hac salute vel patitur, vel proditur, vel condemnatur, vel etiam moritur, hinc non confunditur, sed exaltatur; nec eius maiestas læditur, sed honoratur. Quod eleganti stylo prosequutus est Tertullian. lib. de carne Christi. *Quodcumque* (inquit) *Deo indignum est, mihi expedit. Saluus sum, si non confundar de Domino meo. Natus est Dei Filius; non pudet, quia pudendum est : & mortuus est Dei filius, prorsus credibile est, quia pudendum est : & sepultus resurrexit, certum est, quia impossibile.* Et *lib.* 2. *contra Marcionem,* ait : *Assumpsisse Deum quædam sibi indigna, nobis autem necessaria; & ideo jam Deo digna, quia nihil tam Deo dignum, quam salus hominis.* Quibus positis,

Quæ in passione Christus tulit, tantò eo digniora, quantò saluti humanæ conuenientiora.

Salus hominis gloria est Dei.

Tertull.

Quod Deo est indignũ, hominibus est necessarium.

Nihil tam Deo dignum quàm salus hominis.

Resp. ad obiectionem negando sequelam Maioris. Cùm enim corpus Christi gloriosum sit realiter in Eucharistia ad modum substantiæ, hoc est indiuisibiliter, & impassibiliter, non autem localiter; ideo propriè loquendo, nec in terram cadit, nec calcatur pedibus, nec dentibus atteritur, nec comburitur, nec corrumpitur; sed hæc omnia in solis speciebus, seu accidentibus panis fiunt. Sicut dum cadit corpus hominis, eius anima non dicitur propriè cadere, sed tantùm per accidens, ad casum corporis : & dum gladio corpus humanum transfigitur, etiamsi mors inde sequatur, anima nec transfigitur, nec vulneratur : nec insuper dum species sacramentales dentibus atteruntur, ac postea in stomacho geruntur, nullo modo vel atteritur, vel corrumpitur corpus Christi, sed integrum omninò & incorruptum perseuerat. Quod Andreas Apostolus Ægeæ Proconsuli dixit, dum se Diis sacrificare recusauit. *Ego*, inquit, *omnipotenti Deo immaculatum agnum quotidie sacrifico; qui cùm sit verè sacrificatus, & verè à populo carnes eius manducata, integer perseuerat & viuus.* Quod etiam docuit S. Augustinus, vt refertur à Beda Venerabili *in cap.* 10. *ep.* 1. *ad Cor.* vbi ait : *Quando Christus manducatur, vita manducatur; nec occiditur vt manducetur, sed mortuos viuificat : quando manducatur, reficit, sed non deficit. Non ergo timeamus, fratres, manducare istum panem, ne fortè finiamus illum, & postea quod manducetur, non inueniamus. Manducatur Christus; viuit manducatus, quia resurrexit occisus.* Hæc Augustinus. 147.

Refellitur supraposita instantia.

Corpus Christi nihil in Eucharistia patitur, sed species panis.

D. August.

Quando Christus manducatur, vita manducatur, nec occiditur.

Quamvis autem species panis & vini, quæ verè nutriunt, vt notat S. Thomas 3. *p. q.* 77. *art.* 6. conuertantur in substantiam manducantis, ex ratione communi alimenti corporei, quod conuertitur in substantiam aliti : attamen ipse Christus, seu corpus eius, & sanguis sub illis contenta, nullo modo in manducantis substantiam transmutantur, quin potiùs ipsum spiritualiter in Christum conuertunt, vt ipse Dominus Augustinum docuit *lib.* 7. *confess. cap.* 10. vbi inquit : *Cibus sum grandium, cresce & manducabis me : nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* 148.

Species panis nutriunt & conuertuntur in corpus aliti; non verò corpus Christi.

Denique nec corrumpitur, nec comburitur corpus Christi, licèt species vel corrumpantur, vel comburantur. Corruptio enim, vel incineratio specierum consecratarum in corpus gloriosum, & ideo spirituale Christi Domini nequaquam redundat; ad eum planè modum, quo omnes passiones & irrisiones, quas in corpore suo adhuc passibili pertulit, eius diuinitatem nullatenus afficiebant. At mirum est, quod in carne gloriosa Christi timent hæretici, dum clamant, si in speciebus veraciter reperiatur, eam vel corrodi, vel corrumpi, vel comburi, dum illæ corroduntur, vel corrumpuntur, vel comburuntur species. Quasi verò minùs impassibile sit corpus gloriosum in Sacramento, quàm fuerit Angelus, qui vice Dei in ardenti rubo Moysi apparuit : hic enim nec à flamma rubi combustus est, nec à sentibus vulneratus. Sicuti ergo Sol in sordibus non sordescit, ita nec Verbum Diuinum paternæ splẽdor gloriæ in humanitate obscuratur, nec corpus Christi gloriosum in Eucharistia vel corrumpitur, vel frangitur, vel laceratur. Quare vt ait S. Doctor 3. part. quæst. 80. art. 3. ad 3. *Si mus, vel canis bestiam* 149.

Corpus Christi in Eucharistia impassibile, sicut Verbũ Dei in passione Christi.

D. Thom.

hostiam consecratam manducet, substantia corporis Christi non desinit esse sub speciebus, quandiu species illæ manent, hoc est, quandiu substantia panis maneret: sicut etiam si projiceretur in lutum, nec hoc vergit in detrimentum dignitatis corporis Christi, qui voluit à peccatoribus crucifigi absque diminutione suæ dignitatis; præsertim cùm mus, aut canis non tangat ipsum corpus Christi secundùm propriam speciem, sed solùm secundùm species sacramentales.

150. Vrgent.

Vrgent aduersarij, Berengarium Andegauensem Archidiaconum errorem suum in Concilio Romano 114. Episcoporum coram Nicolao II. reuocâtem expresè asseruisse, factâ consecratione corpus & sanguinem Domini veraciter in Eucharistia contineri, quæ sensibiliter manibus Sacerdotum tanguntur, franguntur, & fidelium dentibus atteruntur, vt refertur *in cap. Ego Berengarius.* Ergo verè corpus Domini in Eucharistia laceratur; quod eius dignitate prorsus indignũ est.

151. Refelluntur.

Respondetur, modum loquendi Berengarij nihil continere contra illam, quam modò profitemur doctrinam. Etenim ne vllus tergiuersandi locus Heresiarchæ remaneret, & vt proprio ore conuictus videretur, à Pontifice & Synodo Romana coactus est errorem suum verbis illi omninò oppositis reuocare. Et quia docuerat corpus & sanguinem Domini non esse in Eucharistia post consecrationem, sed panem & vinum dumtaxat idem corpus & eundem sanguinem adumbrantia; ideo expresè declarauit, sacro jubente Concilio, *corpus & sanguinem Domini veraciter in Sacramento post consecrationem existere, ibi sensibiliter à manibus Sacerdotum tangi & diuidi, ac dentibus fidelium conteri.* Quod non ita intelligendum est, vt ipsum corpus propriè in se tangatur, frangatur, & conteratur; hoc enim omninò repugnat corpori glorioso impassibili, & quod indiuisibili modo, nempe per modum substantiæ in Sacramento reperitur: sed vt ipsæ species, quæ sunt veluti illius corporis innolucra, & partem Sacramenti constituunt, & quandam habent cum ipso corpore vnionem, eamque maiorem quàm sit illa quæ ferrum magneti copulat, quamvis minor sit illâ quæ animam jungit corpori, verè & propriè à Sacerdotibus tanguntur, franguntur, & à fidelium dentibus atteruntur. Vnde & in præfato capite *Ego Berengarius*, subditur: *Tamen corpus Christi nec diuiditur in partes, nec dentibus laceratur, cùm sit immortale & impassibile.*

Ad diuisione & tactum specierum corpus Christi dicitur impropriè diuidi & tangi.

Tamen est omninò indiuisibile, & impassibile.

152. Quo modo intelligendi sunt Patres.

Quo sensu intelligendi sunt sancti Patres, dum corpus Christi frangi in sacra docent Eucharistia. Immò & ipse Christus, dum inquit 1. Cor. 11. *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur.* Nam tunc fractum est non in propria specie, vel in seipso corpus Domini, sed in specie panis, sub quâ discipulis porrigebatur. Vnde in eo sensu Chrysost. *hom. 24. in 1. ad Cor.* explicans præfata verba Christi, inquit: *Hoc licet videre fieri in Eucharistia; in cruce autem non itidem, sed vtique in contrarium. Os enim, inquit, non conteretur. Sed quod non est passus in cruce, hoc in oblatione patitur propter te, & patitur frangi.* Quod etiam docuit idem Chrysost. *hom. 45.* dum ait: *Quis daret nobis, vt eius carnibus impleremur? Quod Christus fecit, vt maiori charitate nos astringeret, & vt suum in nos desiderium ostenderet, non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed & tangi, & manducari, & dentes carni suæ infigi.* Quibus verbis vera & realis existentia corporis Domini sub speciebus panis à Chrysostomo stabilitur; nisi

D. Chrysost.

enim verè & realiter caro Christi sub specie panis lateret, non posset homo dentem carni illi infigere, dum illum speciei panis infigit. In quo etiam sensu intelligendus est Augustinus *lib. 50. homil. hom. 26.* dum inquit: *Non minus est verbum Dei, quàm corpus Christi: & ideo non minus culpandus est qui verbum Dei negligenter audierit, quàm qui corpus Christi in terram cadere permiserit.* Iste enim casus corpori Christi impropriè dumtaxat, & metaphoricè potest attribui, in quantùm species panis sub quibus realiter continetur, verè & propriè cadere dicuntur.

D. August.

Non minus est Verbum Dei, quàm corpus Christi.

Præterea opponunt aduersarij: Ex hoc quod corpus Christi cibus sit viatorum, ab impiis & scelestis hominibus potest manducari, qui *à diabolo captiui tenentur ad ipsius voluntatem*, vt dicitur 2. *Timot.* 2. 26. Immò cùm Diabolus in Iudam post acceptam Eucharistiam ingressus sit, vt dicitur *Ioan.* 13. 27. corpus Christi fuit cum Sathana in eodem corpore. Hoc autem omninò inconueniens, & Christi maiestate ac gloriâ omninò indignum est. Ergo. 153.

Instant hæretici.

Respondetur, non esse inconueniens, nec Christo indignum, eius corpus in aliena specie, nempe in specie panis à scelestis & prauis hominibus pertractari & manducari, vel etiam cum diabolo in eodem corpore Iudæ inueniri: sed hoc est summæ charitatis, humilitatis, ac patientiæ Christi indicium; maximè cùm ipse Saluator optimus in propria ac visibili specie, non solùm ab impiis diaboli membris capi, ligari, flagellari, & crucifigi voluerit, & ab ipso diabolo nedum tentari, sed *assumi in sanctam ciuitatem, & statui supra pinnaculum templi*, ac deinde *in montem excelsum* valde deportari passus sit, vt legitur *Matth.* 4. quæ etsi primâ fronte dura videantur & incredibilia, attamen vera sunt, & diuinæ prouidentiæ, quæ in rerum omnium dispositione non fallitur, valde consona, vt notauit D. Gregor. *hom. 16. in Euangel.* dum ait: *Ecce cùm dicitur Deus homo, vel in excelsum montem, vel in sanctam ciuitatem à Diabolo assumptus, mens refugit credere, humanæ hoc audire aures expauescunt.* Et post pauca subdit: *Quid ergo mirum, si se ab illo permisit in montem duci & tentari, qui pertulit à membris illius crucifigi?* 154.

Refelluntur.

D. Gregor.

Adde quod cùm diuinitas Christi vbique reperiatur, etiam in illis locis in quibus impij & scelesti homines, immò & dæmones inueniuntur; mirum non est corpus eius in aliena specie cum impiis, immò & cum diabolo reperiri, præsertim cùm ibidem nec à malis hominibus, nec ab ipso diabolo vincatur aut subjiciatur, quin potiùs Christus suo corpore illos deuincat, subjiciat, & prauos homines morte spirituali, & aliquando corporeâ mulctet & puniat. Nam dum corpus Domini ab impiis diaboli membris manducatur, recipitur quidem ab ipsis sacramentaliter, sed non editur spiritualiter; hoc est, mirabiles effectus huius Sacramenti, vt sunt refectio spiritualis à gratia, lætitia, & dulcedo interna, &c. ab illis non recipiuntur, propter maximam subiecti recipientis hoc Sacramentum indispositionem. Etenim solus corporis Christi, etiam in propria specie contactus sanctitatem vel gratiam non confert, alioquin & diabolus, quando ipsum supra pinnaculum templi, ac deinde in montem excelsum detulit; Iudas quando in horto osculatus est eum, & carnifices qui eum crucifixerunt, iustificati fuissent; quod tamen nullus vnquam dixit. 155.

Diuinitas Christi vbique.

Impij Christi corpus manducant sacramentaliter, non verò spiritualiter.

ELVCIDATIO II.

De filiatione adoptiua Dei.

156. QVia Doctor Angelicus in illo quem modò illostramus textu, sacram Eucharistiam *verè panem filiorum* appellauit; ideo postquam ostendimus in hoc mysterio Christum panem Angelorum factum esse cibum viatorum ex illa quam ipse Dominus elegit materia, jam adoptiuam Dei filiationem, quâ viatores homines decorantur, & filij Dei nominantur, debemus exponere.

Sectio Prima.

Quomodo homines à Deo adoptentur, & filij Dei dicantur.

157. IMmensum sanè mortalibus hominibus gloriæ pondus affert adoptiuæ Dei immortalis, quâ ingenti eius bonitate decorantur, filiatio. Cùm etenim magnum sit tanto Domino famulari, quia vt ait Gregorius Magnus, *seruire Deo regnare est*; maximum erit inter eius filios connumerari, & ad eum non vt exteros seu seruos, sed vt intimos ac ex propriis visceribus genitos comparari. Planè humanum omnem tanta gratia excedit sermonem, vincitque intellectum. Attamen eodem optimo, quo ad tantum euehimur honorem, fauente Parente, adoptiuam filiationem, prout dederit, explanare tentamus.

Seruire Deo regnare est.

§. I.

Quid sit adoptio, & quomodo Deo adoptare conueniat.

158. ADoptio igitur, quæ in subsidium naturæ introducta est, vt scilicet filiorum vel sterilitati, vel orbitati suppleatur, naturam imitatur, vt docetur *lib. 1. Institut. titul. 11. de adoptionibus*. Cùm autem naturales filij genitoribus in bonis succedant, etiam adoptiui adoptantium hæredes statuuntur. Vnde adoptio nihil aliud est, quàm *Assumptio personæ extraneæ ad hæreditatem propriam, ad quam antea jus non habebat*, vt colligitur ex D. Thoma 3. *p. quæst. 23. art. 1.* Ex qua definitione sequitur, filium adoptiuum esse fructum, seu effectum electionis. Adoptans enim adoptatum, quem ad suam assumit hæreditatem, recipit, eligit, & ex gratuita hac electione, accedente Principis authoritate seu consensu, vel expressè seu specialiter, vel tacitè seu generali concessione, quâ viris liberis licet alios in filios adoptare, jus illi confert, vt sibi tanquam genitori succedat. Dixi *tanquam genitori*; adoptare enim generare est, sed nobilissimo modo, quia non carne & sanguine, sed mente ac spiritu filius producitur: vnde & apud Iurisperitos adoptio *partus intellectus* appellatur.

Adoptio naturam imitatur.

Quid sit adoptio.

Filius adoptiuus est fructus electionis.

Adoptio partus intellectus.

159. Qua in re corporalem vincit adoptiua generatio; illa enim cæco modo, hæc perspicaci gignit. Quos enim procreat carnalis natiuitas, ignorat; nec nisi postquam effudit, agnoscit; vnde sæpius sibi dissimiles in corporis & animæ dotibus generant parentes. Sed quia eorum & naturam possident, & opus existunt, illos licèt imperfectos diligunt, & quamvis odibiles, ardenti amore prosequuntur. Sicque gemino culpatur errore corporalis fœcunditas, dum peruersè generat, & quos pravè genuit, amat, & non emendat. Attamen excusabilis est, quia non liberè agit, sed naturaliter, nec potest genitor seipsum in filio qui pars eius existit, non amare. *Producit enim fœtus suos natura, non abjicit*, vt loquitur Seneca *ep. 121.* & quos produxit, licèt à principio discrepent, imò & vitiis turpiter maculentur, diligit, fouet & conseruat. Verùm quos parit, antequam pariat, oculata noscit adoptio; jam orbem replentes intuetur, & ex ipsis distortos abjicit, reprobat imperfectos, bonos eligit, fortes admittit, generosos concipit, & vt apud Iurisperitos docetur, hoc supra naturam habet adoptio, *vt eligas, aut valeat eligere meliorem. In natura* enim *casus, in adoptione* verò *judicium* notatur. Vnde de adoptiuis filiis eleganter dixit quidam, *non possunt esse ignaui, quos judicia pepererunt.*

Adoptiuus Senec.

Adoptio eligit meliorē. Cassiodorus.

Talis est igitur adoptio, quæ spiritu, non carne fœcunda; mente, non sanguine filios sibi parit, eisque dum parentum parat hæreditatem, nomen tribuit, insignia confert, aliaque quæ veris filiis competunt, jura concedit. 160.

Portò hæc etiam Deo optimo maximo non repugnat, immò omnino summa ipsi bonitate conuenit, quæ sicut judicem ac dominum mutat in patentem; ita & seruum transmutat in filium. Immensum igitur diuinæ gratiæ munus est, hominem reum, ac rebellem famulum in filium à Deo adoptari, & ad æternam eius hæreditatem assumi: vnde & maximæ omnium misericordiæ, quâ Deus homo factus est, & Dominus in seruum quodammodo transmutatus, effectus est; eadem quippe bonitate quâ sempiternus Dei Filius in tempore hominis filius natus est, homo ingratus Dei seruus, adoptiuus eius filius euasit; quod obseruauit S. Augustinus *lib. de gratia noui Testam.* dum ait: *Missus est filius, non adoptione factus, sed semper genitus Filius, vt participatâ naturâ filiorum hominum, ad participandam etiam suam naturam adoptaret filios hominum.* 161.

Etiam Deo sibi filios adoptare.

D. August.

Nec tamen solius Dei Filij est adoptare: etiam Patri, ac Spiritui sancto hanc gratiam largiri conuenit. Cùm enim opera Trinitatis ad extra sint omninò indiuisa, ac communia toti Trinitati, quæ in omnibus Personis diuinis vnicam habet essentiam, vnicamque virtutem & operationem; ideo hominem in Dei filium adoptare, omnium diuinarum personarum opus est? Quare dum tantæ gratiæ virtute Deum parentem audemus nominare, non ad aliquam sigillatim, sed ad tres diuinas personas indistinctè sermonem nostrum dirigimus. Licèt autem autem per adoptionem Christi fratres efficiamur, exinde non sequitur, quod solum adoptatorem agnoscamus Patrem, à quo externâ generatione naturaliter nascitur: etenim alio modo pater est Christi, nempe naturaliter generando, quod ipsi proprium est, eiusque primam personam constituit: & alio modo est pater noster, voluntariè scilicet aliquid faciendo. Vnde & Iacobi 1. dicitur, *Voluntariè genuit nos verbo veritatis*: quod quidem sibi, & Filio, & Spiritui sancto commune est: & ideo Christus, qui non est Filius Dei adoptiuus, sed verus & naturalis, non est Filius totius Trinitatis, sicut homines qui per gratiam & charitatem sunt filij adoptiui Dei. Cum hoc tamen stat, quod cuilibet diuinæ personæ appropriatur adoptio; Patri 162.

Toti Trinitati conuenit adoptare.

Christus non est filius adoptiuus, sed naturalis Dei Patris.

Patri enim, vt authori, attribuitur; Filio vt exemplari: nam adoptiua filiatio similitudo quædam est æternæ filiationis, sicut quæ in tempore fiunt, eorum quæ ab æterno fuerunt, similitudines existunt: & tandem Spiritui sancto vt imprimenti in nobis huius exemplaris similitudinem, quæ in hoc sita est, vt per gratiæ claritatem, cuius infusio Spiritui Sancto humanam mentem sanctificanti attribuitur, splendorem quem æternâ generatione Filius habet, homo in se exhibeat, ac quodammodo referat. Etenim per actum adoptionis communicatur similitudo naturalis filiationis hominibus; nam eodem actu, quo ex Dei misericordia ad vitam prædestinamur æternam, ad filij similitudinem, & ad adoptionem filiorum Dei eligimur. Quod docuit Apostolus *Eph.* 1. 5. dum ait: *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum.* Et Rom. 8. 29. *Quos præsciuit, & prædestinauit conformes fieri imaginis Filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

Adoptio cómunicat hominibus similitudinem filiationis naturalis.

163. Ex quibus apertè colligitur, gratiam adoptionis, quæ simul ab omnibus Diuinæ Triados personis præstatur hominibus, speciali modo per Christum verum ac æternum Dei Filium nobis conferri: quod vt clariùs pateat, sit

§. II.

Christus Dominus gratiam adoptionis hominibus obtinuit.

164. ORigo fontium & fluminum mare est: *virtutum & scientiarum Dominus Iesus Christus*, Mellifluus inquit Bernardus *serm.* 13. *in Cant.* At mihi addere liceat, *gratiarum omnium ac cœlestium beneficiorum.* Quod non solùm intelligendum est, vt omnes quibus à Deo ditamur gratiæ, à diuina Christi persona, sicut & à Patre, ac Spiritu sancto in nos emanent; sed etiam ab ipso Christo Deo & homine, tanquam à causa meritoria, in homines effundantur. Ipse enim amantissimus Saluator, qui summo erga nos amore *peccata nostra in corpore suo pertulit supra lignum*, vt dicitur 1. *Pet.* 2. 24. passione suâ mortem nostram destruens, vitam nobis meruit, omnemque gratiam, siue excitantem, siue præuenientem, siue adiuuantem, siue concomitantem, siue subsequentem, ipsamque in filios Dei adoptionem; ita vt sibi humilitate suâ gloriam corporis, exaltationem nominis, ac apud omnes gentes venerationem dumtaxat: nobis verò animæ sanctitatem, filiationem Dei adoptiuam, & ipsam diuinæ gloriæ fruitionem compatauerit. Quod eleganti stylo prosequutus est Chrysologus serm. 50. *Christus*, inquit, *venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes: humana quærere, præstare diuina: accipere iniurias, reddere dignitates: ferre tædia, referre sanitates, &c.* Sed ad rem præsentem expressiùs Apostolus ad Gal. 4. 5. *Misit Deus*, inquit, *Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.* Idest, sicut exponit D. Thomas ibidem lect. 2. *vt per Filium Dei naturalem efficeremur filij adoptiui.*

Christus origo omnium bonorum. D. Bernard.

Sibi gloriam corporis, nobis animæ sanctitatem & gloriam meruit.

165. Cuius quidem gratiæ adoptionis altius fundamentum, seu principium idem declarauit Apostolus *Eph.* 1. 5. dum inquit: *Prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum.* Æterna siquidem, ac gratuita, quâ ad diuinam nos elegit hæreditatem, prædestinatio ipsum Christum tanquam omnium nostrûm inuoluit redemptorem, non solùm tanquam causam exemplarem, sed etiam vt meritoriam actualis gratiæ, quæ nobis confertur in tempore. Illud enim quod per participationem fit tale, hoc non assequitur, nisi per illud quod tale est per naturam: quod etiam in naturalibus liquet; non enim ignitum fit aliquid, nisi per ignem. Cùm ergo Christus Filius Dei verus sit & naturalis, filiationem adoptiuam, quæ naturalis filiationis similitudo quædam est, consequitur nemo, nisi per ipsum Christum, à quo, & per quem naturalem filiationem Dei quodammodò participabit.

Per Christū filium Dei naturalem, filiationem adoptiuam habemus.

Verùm dupliciter hæc participatio accidit, sicuti & duplici modo potest diuina adoptio possideri. Primò quidem imperfectè, & per gratiam, quæ in via habetur, quâ sanctificatus ac justificatus homo, Filius Dei adoptiuus est, & dicitur. Sed quia dumtaxat secundùm animam renouatur, & mente tantùm diuinas illustrationes recipit, juxta illud Coloss. 3. 10. *Reformamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, &c.* Immò & in ipsa anima aliquem defectum cognitionis patitur, secundùm illud 1. Cor. 13. *Ex parte cognoscimus*; ideo inchoata tantùm est hæc adoptio, & imperfecta filiationis naturalis participatio nominatur. Secundò per adoptionem gloriæ, quæ juxta D. Thomam *gratia est consummata.* Et cùm etiam ipsum corpus glorificet, ad instar ipsius gloriosi corporis Christi, vt dicitur Philip. 3. *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*; & ipsi animæ jam sanctificatæ plenam tribuat rerum diuinarum cognitionem per ipsam claram & intuitiuam Dei visionem, vt innuitur 1. Cor. 13. *Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est*: ideo perfecta adoptio dicitur, & perfectam naturalis filiationis participationem tribuit. Nam cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est, vt dicitur 1. Ioan. 3. 2. Et de hac secunda, & perfecta, seu completa adoptione loquitur Apostolus, dum *Rom.* 8. 23. ait: *Ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Immò & dum *Eph.* 1. 5. docet homines in adoptionem filiorum Dei prædestinatos; prædestinatio enim ad vitam æternam, tanquam ad finem homines dirigit; vnde & à D. Thom. 1. p. q. 23. art. 1. *Transmissio creaturæ rationalis in finem vitæ æternæ*, appellatur. 166.

Filiationem naturalem participamus per adoptionem imperfectè in via per gratiam, perfectè in patria per gloriam.

De vtraque tamen adoptione, siue imperfecta, quæ in hac vita simul cum gratia sanctificante, per quam jus ad cœlestem habemus hæreditatem; siue perfecta & consummata, quæ in vitæ æternæ possessione ac Dei fruitione & visione intuitiua consistit, simul & indistinctè nos nunc agimus; vtramque enim Christo debemus, & ab illo vtramque accepit Ecclesia. Immò in prima & imperfecta, secunda & consummata quodammodò continetur; qui enim per gratiam & charitatem diuinæ particeps naturæ efficitur, hoc ipso Deo acceptus est ad gloriam, & hæres Dei constituitur: nam vt ait Apostolus Rom. 8. 16. *Si filij, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Huiusmodi igitur adoptionis gratiâ nobis à Christo comparatâ, primò in Sacramento Baptismatis, in quo virtute passionis eius in nouam transimus creaturam, donamur; atque semel post hanc regenerationem lapsi, iterum Sacramento Pœnitentiæ restituimur, aliisque in ea 167.

Gratia adoptionis confertur in Baptismo, & cæteris Sacramentis, & in patria cōsummatur.

gratis Sacramentis, ac præsertim Eucharistiâ confirmamur, vt tandem illam in patria consummatam manifestâ Dei visione assequamur. Vt autem mira, quæ in inchoata ac imperfecta adoptione, quam in via recipimus, clariùs elucescant, ea paucis illustrabimus.

§. III.

Adoptiuam Dei filiationem homo recipit per Baptismum.

168. INfelix planè hominis ad hunc mundum ingressus. Etenim simul dum vitam recipit, mortem haurit, crimen vnà induit cum natura: eam citò reus, quàm homo; simulque filius hominis, & diaboli seruus. Sed fortunatus faustusque illius è seculo exitus, & ad Christi Ecclesiam ingressus. In prima etenim eius janua, hoc est in Baptismatis Sacramento, quod totius Christianæ Religionis initium est ac fundamentum, mortem amittit, crimen exuit, vitam recipit, innocentiam sumit, & in nouam omninò, diuinâ agente gratiâ, transfertur creaturam. Quid amplius? Hominis filius esse desinit, & Dei proles adoptiua efficitur, inclytoque Filij Dei titulo decoratur. Renouatur enim, ac regeneratur, & veteri homine depulso, eiusque amandatis operibus, nouum qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate, induit, sibique connectit.

Per Baptismum homo fit Filius Dei.

169. At mirabilis omninò est peccatoris hominis per Baptismum reparatio; hæc enim per modum renouationis, seu regenerationis adimpletur, vt peccatum vndequaque aboleatur, & nouum esse spirituale recipiat anima, quæ à potestate diaboli eruta in Christi potestatem transfertur. Cùm enim contraria contrariis curentur, vt apud Medicos tritum est; quæ ex carnali generatione noxa contracta est, spirituali debet per Baptismum regeneratione deleri. Quod docuit S. Thomas 3. *p. quæst.* 19. *art.* 4. *ad* 3. dum ait: *Sicut peccatum Adæ non deriuatur ad alios, nisi per carnalem generationem; ita meritum Christi non deriuatur ad alios, nisi per generationem spiritualem, quæ fit in Baptismo, per quam homines Christo incorporantur, secundum illud ad Gal.* 3. 27. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Nouum esse recipit, & regeneratur per Baptismum. D. Thom.

170. Dum autem homo in Sacramento Baptismatis noua efficitur creatura, duo ex summa Dei misericordia dona consequitur; eius enim peccata delentur, & in eius anima gratia, quæ diuinæ est participatio naturæ, abundanter effunditur. Sic enim quod erat, desinit esse, vt incipiat esse quod non erat. Nam cùm hæc hominis regeneratio perfecta sit eius justificatio, duplicem inuoluere debet terminum, scilicet à quo incipiat, & hic est culpæ remissio, quæ ipsa est renouatio, & antiquæ depositio vetustatis; & terminum, ad quem desinat, qui est ipsa gratiæ infusio, seu naturæ diuinæ participatio, quæ ipsam inuoluit regenerationem, in qua nouum esse tribui debet genito. Nec tamen humana natura in homine baptizato destruitur, sed purgatur, ac sanctificatur, vt simul homo adoptiuus Dei filius, & naturalis hominis proles censeatur; & noua antiquam reparante filiatione, non nisi nouas piasque proferat actiones. Cùm enim *operari sequatur esse*, vt loquuntur Philosophi, nouo esse donatus homo per Baptismum nouo modo debet agere, seque præclaris sanctisque operibus adoptiuum Dei filium comprobare; quod docuit gentium Magister 1. *Cor.* 6. vbi postquam nefarios homines turpibus actibus maculosos à regno Dei justè scripsit exclusos, Corinthios fidei lumine collustratos, & sacrâ Baptismatis vndâ renouatos alloquens, inquit vers. 11. *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Vt scilicet ab omni iniquitate mundati non ampliùs turpiter, aut iniustè agerent, sed piè, justè, ac sobriè viuentes, per bona opera regni Dei possessionem compararent.

Desinit esse quod erat, & incipit esse quod non erat.

Quamvis enim gratiæ infusione diuinæ baptizatus Dei filius adoptione censeatur, & ad regnum Dei, tanquam ad diuinam jus habeat hæreditatem; nusquam tamen, si adultus est, gloriam Domini, nisi bonis exornatus operibus, assequetur. Cuius quidem ratio est, quia adoptiui Dei filij non solùm vt hæredes, sed etiam tanquam victores præmiantur, illisque rationis vsum habentibus, ipsa fruitio, ac visio intuitiua Dei non solùm per modum hæreditatis, verùm etiam ad modum coronæ est præparata. Cùm ergo strenuè tantùm bellantibus, ac gloriosè vincentibus dumtaxat corona conferatur; nam *non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit*, vt dicitur 2. *Timoth.* 2. 5. cum vitiis bellare debet baptizatus, cum carne pugnare, contra dæmonem militare, omnesque illos hostes infensissimos superare, tantisque victoriis gloriosus æternæ vitæ mercedem in patientia expectare. 171.

Adultus baptizatus bellare debet, vt coronam gloriæ assequatur.

Porrò vires ei ad tanta certamina conferuntur ab eo, qui morte sua aëreas omnes debellauit potestares, quique Baptismo sanguinis sui victoriosissimi renato tribuens virtutem, illum inuictum præstat athletam. Ita planè pugnabat, vincebatque inuictus semperque victor miles ille, qui se in Christo omnia posse gloriabatur, inclamans: *Omnia possum in eo qui me confortat.* Philip. 4. 13. omnia enim poterat, qui nullas vires formidabat, qui nec carnis impetus, nec dæmonum astutias, nec mundi pertimescebat illecebras, quia nec in se viuebat, sed in illo, qui vt illi vitam largiretur, mortem etiam turpissimam subire non dubitauit; ait enim: *Viuo ego jam non ego, viuit verò in me Christus*, ad *Gal.* 2. 20. Per Baptismum enim à veteri homine peccatore segregatus, & nouo, nempe Christo copulatus, ita illi non solùm adhæsit, sed etiam insertus est, vt eius succum veluti sugens, eius vitam hauserit, moresque pios ac generosos traxerit, vnamque cum illo vitam habuerit. Eadem igitur Christi vita donatus eadem fortitudine coboratur, eisdem prælijs militat, eisdem victoriis triumphat; quia nec lex, nec natura, nec concupiscentia, nec voluntas propria, sed solus Christus per gratiam & charitatem in Paulo vigebat ac viuebat; & in cæteris baptizatis & viuere, & vigere debet. 172.

Christus ei vires tribuit vt bellet & vincat.

Paulus in Christo omnia poterat.

Ea sunt quæ ex diuina adoptione vir suscipit Christianus; non enim ex inani quadam ac vacua externaque omninò denuminatione, sicut in humanis contingit adoptionibus, filius Dei dicitur baptizatus, sed ex intima ac reali cum Deo coniunctione, ac diuinæ naturæ per gratiam & charitatem participatione, immò & diuinæ virtutis ac fortitudinis susceptione diuina in eo adoptio comprobatur. Dicant ergo Iurisperiti de humana loquentes adoptione: *Adoptio nomen inane,* 173.

nullam

Adoptio humana est nomen inane.

nullam inter adoptantem & adoptatum necessitudinem producens. Sed diuinam ab ista longè diuersam agnoscant; in eaque non solùm nomen, sed rem, immò & adoptantis naturam, virtutem, aliasque dotes præstantissimas adoptato mirabiliter effusas videant & admirentur. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus*, dilectus inquit Christi discipulus 1. Ioan. 3. 1. Vbi sanè inter diuinam & humanam adoptionem notabile affere discrimen, nempe quod in humanis adoptati dicuntur filij, sed reuerà filij non sunt, cùm adoptantis nec naturam possideant, nec virtutem: verùm à Deo ingenti charitate adoptati, ac per Baptismum denuò geniti, verè filij Dei nominantur & existunt, quia diuinam spirituali regeneratione naturam & virtutem gratiæ & charitatis infusione suscipiunt.

Sed adoptio Dei naturam eius, & gratiam tribuit adoptato.

D. August.

Vnde Sanctus Augustinus præfata Ioannis Apostoli verba exponens, inquit: *Nam qui vocantur, & non sunt, quid illis prodest nomen, vbi res non est?* Infirmæ sunt omnes humanæ electiones & adoptiones; dignos ad propriam possunt assumere hæreditatem, sed ineptos ac indignos nec dignos possunt præstare, nec aptos; non enim electorum vel naturam, vel dotes transmutare valent. Nominant ergo filios, non efficiunt, quos adoptant. At valida est diuina hominum ad æternam hæreditatem electio, valida adoptio, quæ dum filios nominat, efficit, & non solo titulo, sed ipsâ re diuinâ filiatione decorat. Neminem tamen dignum ad tantam gratiam eligit Deus, sed eligendo facit dignum, vt semper eius infinita misericordia super adoptatos vndequaque refulgeat. Quod expressit Apostolus ad Tit. 3. 5. *Non ex operibus*, inquit, *iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum.* Vbi simul declarat gentium Magister propriam hominum ad diuinam regenerationem indignitatem, & id à quo in ipsa regeneratione digni efficiuntur; nam qui seipsis, & ex prauis operibus ad diuinam filiationem nequaquam disponebantur, semel lauacro Baptismatis renouati, Spiritus sancti, omnium diuinorum charismatum fontis copiosâ effusione, adoptiuâ Dei filiatione digni habiti sunt.

Non prodest nomen, vbi res non est.

Adoptio humana infirma.

Diuina efficax est.

174\. Sed Spiritum sanctum in baptizati animam duntaxat infundi nequaquam arbitreris. Solus non datur, qui solus non est, & cum Patre & Filio indiuiduam diuinæ essentiæ habet vnitatem. Ab vtroque procedit vtriusque amor, nexus, centrum, concordia, ac suauitas: in vtroque manet, ac cum vtroque homini ad filiationem Dei adoptiuam sublimato effunditur. Sic enim docuit Christus *Ioan.* 14. 23. dum ait: *Ad eum veniemus & mansionem apud eum faciemus.* Vbi expressè de Patre & Filio in mentem iustificati venientibus; & implicitè de Spiritu sancto, vtriusque vinculo sacratissimo sermonem habet. Verè igitur filij Dei censendi sunt, qui non solùm per gratiam & charitatem diuinæ consortes naturæ euadunt, sed ipsam etiam sanctissimam in cordibus suis recipiunt Trinitatem; ita vt in ipsis Deus, & ipsi in Deo permaneant. *Qui enim in charitate manet, in Deo manet, & Deus in eo*, vt dicitur 1. *Ioan.* 4. 26.

Spiritus Sanctus Patris & Filij amor, nexus, centrum, concordia ac suauitas, vnà cum Patre & Filio menti infunditur adoptati.

175\. Ex quibus non solùm filiorum Dei verè & propriè nomine gloriantur sacro renati Baptismate, verùm etiam diuinitatis participatione coruscant, immò & Dij in sacris Literis appellantur. *Ego dixi, Dij estis, & filij Excelsi omnes.* Psalm. 81. 6. Si enim quidquid est in Deo Deus est, vt communiter docent Theologi, vnde & ipsa diuina attributa cum Deo identificantur, & verè de Deo prædicantur, non enim dumtaxat Deus est sapiens, bonus, sanctus, &c. sed etiam sapientia, bonitas, sanctitas, &c. qui in Deo per gratiam morantur quodammodò & per participationem, Dij efficiuntur & appellantur. Sicuti enim homo à iustitia iustus, à sapientia sapiens, à bonitate bonus dicitur, iustitiâ, sapientiâ, ac bonitate accidentalibus, quæ scilicet possunt adesse & abesse absque subiecti corruptione: ita à Deitate, quæ animæ hominis infunditur baptizati, Deus potest Christianus appellari, quod expressit S. Basilius dum de Spiritu sancto, *homil. de eodem*, inquit: *Huius gratiâ Deus est quisque Sanctorum.* Hinc quamplurima Dei attributa participare videtur homo à Deo adoptatus; illius enim sanctitate sanctificatur, illius bonitate bonus, sapientiâ sapiens, immutabilitate firmus constansque, ac tandem omnipotentiâ quasi omnipotens euadit. Quod aliquando demiratus est Bernardus exponens illud Apostoli Philip. 4. 13. *Omnia possum in eo qui me confortat.* serm. 85. in Cant. *Quanta* inquit, *fiducia vox! Omnia possum in eo qui me confortat. Nihil omnipotentiam Verbi clariorem reddit, quàm quod omnipotentes facit omnes, qui in se sperant. Denique omnia possibilia sunt credenti. An non omnipotens, cui omnia possibilia sunt? Ita animus, si non præsumat de se, sed si confortetur à Verbo, poterit vtique dominari sui, vt non dominetur ei omnis iniquitas. Ita, inquam, Verbo innixum, & indutum virtute ex alto nulla vis, nulla fraus, nulla iam illecebra poterit vel statim deijcere, vel subijcere dominantem.*

Dei naturam participant, & Dij dicuntur à Deo adoptati.

A Deitate quæ menti eius infunditur, baptizatus potest dici Deus.

Eiusque gaudet attributis.

D. Bernard.

Hinc etiam sequitur, adoptiuum Dei filium, deitatis splendore vestitum, seu vt Bernardus proximè adductus loquitur, Verbo innixum, & indutum virtute ex alto, diuinam etiam impeccabilitatem quodammodò participare; quod non absolutè, sed cum quadam restrictione intelligendum est. Quamvis enim homo, etiam renatus fonte Baptismatis, diuinaque adoptione decoratus, verè liber remaneat, & à Deo recedere, ac in aliquam culpam labi possit: attamen quamdiu adoptionis gratiam sedulò conseruat, & se Dei filium terrena calcantem, mundana spernentem, cœlestia meditantem, & ad æterna suspirantem gerit, à Deo migrare nequit, nec in peccati barathrum deturbari. Et hoc est, quod dixit amantissimus Christi discipulus 1. Ioan. 3. 6. *Omnis qui in eo manet, non peccat.* Et 9. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit; quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Etenim gratia quâ regeneratos Deus exornat, illâ quæ Adamum antequam laberetur exornabat, validior est ac fortior: per illam quippe primus homo poterat non peccare, at per gratiam Christi adeò infirmi semel lauacro aquæ & verbo vitæ spiritualiter geniti roborantur, vt non possint peccare. Dat enim illis non solùm posse bene agere, sed velle. Nam vt loquitur D. Augustinus lib. de corrept. & gratia, cap. 12. *Eis non solùm dat adiutorium quale primo homini dedit, sine quo non possunt perseuerare, si velint; sed in eis etiam operatur & velle, vt quoniam non perseuerabunt, nisi & possint &*

176\. D. Bernard.

Filius Dei adoptiuus est quodam modo impeccabilis.

Gratia Christianorum validior gratiâ Adami.

D. August.

& velint, perseuerandi eis possibilitas & voluntas diuinæ gratiæ largitate donetur. Hæc Augustinus. Vnde non sequitur, omnes in Christo renatos in gratia perseuerare, & nusquam ab illa recedere; sed neminem, nisi diuinæ gratiæ adiutorio succurrente, in bono stare ac perseuerare posse aut velle. Ita vt verum sit, baptizatum non posse peccare, in sensu composito, & quamdiu diuinæ motioni obtemperans, gratiæ adhæret: si autem diuino destituatur auxilio, ac spiritualis generationis dignitati non attendat, à Deo potest recedere, gratiam adoptionis amittere, & à filiorum Dei societate ad peccatorum transire consortium. Nam vt optimè notauit Doctor Angelicus 2. 2. *q.* 24. *art.* 11. charitas patriæ quia replet totam potentialitatem rationalis mentis (In quantum scilicet omnis actualis motus eius fertur in Deum) inamissibiliter habetur. Charitas autem viæ non sic replet potentialitatem sui subiecti, quia non semper actu fertur in Deum. Vnde quando actu in Deum non fertur, potest aliquid occurrere per quod charitas amittatur. Vnde charitas patriæ, vbi ipsa essentia bonitatis, nempe Deus, intuitiuè & per essentiam videtur, amitti non potest: charitas autem, viæ in cuius statu non videtur ipsa essentia bonitatis diuinæ, potest amitti.

Baptizatus in sensu composito non potest peccare.

D. Thom.

Charitas à beatis amitti non potest, à viatoribus amitti potest.

Lutheri & Caluini error.

177\. Refelluntur. Quibus omnibus Lutheri & Caluini confutatur error, quo vterque docere ausus est, Fidelem à Fide, gratia & iustitia excidere non posse, esseque de perseuerantia & salute securum. Nam ex liberi arbitrij mobilitate, ac mentis humanæ mutabilitate, quamdiu in hoc corpore baptizati peregrinantur à Domino, ab eo, ac consequenter à fide, gratia & iustitia possunt deficere; ipsaque experientiâ multos à fide in hæresim, & à gratia in peccatum deflexisse comprobatum est. Quare Ioannes I. *ep.* 2. *cap.* 1. ait: *Filioli, hæc scribo vobis, vt non peccetis. Sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum.* Vbi & Fidelem posse peccare, & post lapsum Christi Domini mediatione, ac gratiâ à peccato posse resurgere demonstrat. Si autem non posset homo à fide deficere, nusquam dixisset Dominus: *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua,* Luc. 22. 32. Ideoque præfato errori contrarium definit Concil. Trident. *sess.* 6. *can.* 23.

§. IV.

Hominum in filios Dei per Baptismum adoptio magis illustratur.

178\. Baptisterium mater adoptionis. NOn abs re inclytus ille Areopagita Dionysius *lib. de Cælesti Hierarch. cap.* 2. Baptisterium vocauit *Matrem adoptionis.* Homines enim qui ex filiis iræ in filios Dei adoptiuos ibidem generantur, ex aqua veluti ex sinu quodam genitricis, Deo per verba sacramentalia veluti genitore operante, nascuntur in Ecclesia nouæ ac purgatæ creaturæ, vt eiusdem Ecclesiæ membra constantes, illius pulchritudinem recipiant & nitorem. Infinitæ planè optimi Saluatoris dilectionis hæc natiuitas opus est; nam sicut Apostolus docuit Eph. 5. 25. 26. & 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam; aut rugam, aut aliquid huiusmodi; sed vt sit sancta, & immaculata.* Vnde Ecclesiæ gloria per Christum lauacro aquæ in verbo vitæ ab antiquis maculis detersæ, & à cunctis vetustatis rugis liberatæ in hoc consistit, vt sit *sancta & immaculata*, hoc est ab omni peccati labe aliena, quatenus ab omni immunditia omninò libera, sponsa Christi dilectissima appelletur & existat. Sicuti ergo vniuersa fidelium Ecclesia Christi sponsa dicitur, ita & singuli Ecclesiam componentes Christiani, filij Dei, ac fratres Christi meritò nominantur.

Quis homines in eo renascuntur filij Dei.

Summus autem æterni Patris amor erga homines, quos ex infinita bonitate ad diuinam elegit adoptionem, & per Baptismatis lauacrum de facto in filios adoptauit, mirum in modum effulsit. Adoptio enim, quæ vt loquuntur Iurisperiti, *nuptiarum est subsidium, ac fortunæ remedium*, sterilitati supplet vel orbitati, In ipso locum ex hoc non habere videtur; etenim ille fœcundissimus est, qui acerrimo, præstantissimoque mentis oculo dum se intelligit, Filium per omnia sibi coæqualem generat, *viscerum ingentem partum*, vt illum appellat Sinesius, & gloriæ suæ splendorem, ac diuinæ suæ naturæ characterem fulgentissimum, vt ipsum vocauit Apostolus *Hebr.* 1. quo nequaquam orbari potest, cùm ille Deus de Deo, lumen de lumine, viuus ex viuente, & ex immortali intra ipsum immortalis oriatur & maneat. Nihilominus ex immensa charitate homines miseratus, illos adoptauit in filios, eisque non solùm regnum cœleste, hæreditatem nusquam perituram, sed seipsum præparauit in præmium, eosque dilectissimi Filij fratres constituit ac cohæredes. Quod notauit D. Augustinus tract. 8. in Ioan. *Multi homines* (inquit) *cùm filios non habuerint, peractâ ætate adoptant sibi, & voluntate faciunt, quod naturâ non potuerunt. Si autem aliquis habeat vnum filium, gaudet ad illum magis, quia solus omnia possessurus est, & non habebit qui cum eo diuidat hæreditatem. Non sic Deus: vnicum eundem ipsum quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum, vt non esset vnus, sed fratres haberet adoptatos.* Hæc Augustinus.

179\. Amor Dei in homines.

Adoptio nuptiarum subsidium, fortunæ remedium.

Non caret Deus Filio naturali perfectissimo, & tamen homines in filios adoptat.

D. August.

Christus venit in mundũ vt fratres haberet adoptatos.

Nec minorem in homines vnigenitus Dei filius, per quem Pater illos in filios recepit adoptiuos, ostendit dilectionem. Ipse prior dilexit eos, ac semetipsum pro eis tradens, ita suam impressit similitudinem, vt simul sibi fratres ac cohæredes copularet. *Vnicus erat*, inquit Augustinus, *in sinu Patris, noluit remanere vnicus, venit in terram, vbi sibi fratres quæreret.* Tract. 2. in Ioan. tom. 9.

Amor Filij Dei in homines.

180\. Mirabilis modus adoptionem dispensandi. Verùm planè mirabilis fuit, quo adoptionis gratiam largitus est, modus. Mortalitatem induit ille Filius immortalis; & semel morte degustata, mortalibus, quos à peccatis in suo sanguine lauit, contulit immortalitatem. Aquam insuper sanguini sociauit, ex cuius latere lanceâ militis perforato, aqua cum sanguine promanauit, vt vnda Baptismatis sacro copulata cruori, non solùm corpus ablueret, sed & animam emundaret, sanctificaret, diuinaque filiatione decoraret. Sic ergo prolem numerosam in aqua & sanguine, ex suis vulneribus castissimus pater effudit, vt omnes qui ad finem vsque seculi filij eius nascerentur, ab aqua & sanguine oriri censeantur; renascuntur etenim in Baptismatis vnda, quæ speciali prouidentiâ ad regenerationem spiritualem assumitur, vt incredibilis diuini amoris ignis, ac feruidi sanguinis pro nobis effusi

Morte Christus dedit immortalitatem.

In aqua & sanguine ex vulneribus suis adoptatos effudit.

E latere Christi exiuit sanguis & aqua, vt ignē diuini amoris aqua temperaret.

effusi ardores aquâ quodammodò temperentur, ac ex calore & humiditate debitè temperatis, perennis in sacro fonte ad filios Dei producendos fœcunditas agnoscatur. Hinc Christum *per aquam & sanguinem venisse*, Ioannes Apostolus declarauit 1. Ioan. 5. 6. nullus enim copiosæ eius redemptionis fructum assequitur, nisi simul & virtute pretiosi eius sanguinis, & aquâ Baptismatis expiatus, in filium Dei adoptiuum generetur.

181.

Virtute Spiritus sancti aqua Baptismi virgo filios Dei generat adoptiuos.

S. Leo.

Nec solùm Christi sanguinis virtute repletur vnda Baptismatis: etiam Spiritus sancti vigore roboratur, vt quos spiritualiter generat, non à carne, sed à spiritu oriantur, & velut ab vtero virginali procedentes, Christi simul gratiâ gaudeant, & eius spiritu repleantur. *Qui* enim *non habet spiritum Christi, hic non est eius*, vt dicitur *Rom.* 8. 9. Vnde Leo Papa serm. 4. de natiuit. *Omni homini renascenti* (inquit) *aqua Baptismatis instar est vteri virginalis, eodem Spiritu replente fontem, qui repleuit & Virginem, vt peccatum quod euacuauit ibi sacra conceptio, hic soluat ablutio.* Cùm enim Spiritus sanctus ex summa quæ ipsi attribuitur, bonitate *Remissio omnium peccatorum* vocitetur in oratione quæ post sacram ab Ecclesia decantatur feria 3. Pentecostes communionem, & in spirituali per Baptismum natiuitate cūcta deleantur delicta, vt homo noua resurgat creatura; ideo simul cum sanguine Christi Spiritus sanctus aquam fœcundare, & baptizati mentem creditur exundare.

Spiritus sanctus aquam Baptismi fœcundat.

D. Gregor.

Vnde & in solenni sacri Fontis benedictione, quæ quotannis Sabbato sancto in Ecclesia fit, cereus ille, quem Paschalem vocat, qui Christum Dominum à morte rediuiuum exprimit, dum in aqua mergitur, altâ voce à Sacerdote Spiritus sanctus inuocatur, his verbis tertiò repetitis: *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus sancti*, vt scilicet simul cum Christi passionis & resurrectionis virtute, Spiritus sancti, qui à Christo, ex cuius persona diuina ab æterno procedit, hominibus datur, efficacia vndæ Baptismatis communicetur. Sicut ergo vt verum ac proprium Filium Dei in carne pareret, intemerata Beatæ Mariæ virginitas, Spiritu sancto superueniente obumbrata est, vt simul cum virginali splendore matris decoraretur dignitate; ita vt ex aqua Baptismatis adoptiui Dei filij in spiritu renascantur, ab ipso Spiritu sancto obumbrari debet & fœcundari. Quod satis innuit quamdam esse aquæ Baptismi cum virginali Dei Genitricis vtero similitudinem; vtrobique enim Spiritus sanctus prolem format, vtrobique pudorem seruat & virginitatem custodit, quamvis in carne æternum ac verum Dei Filium pariat, & aqua Baptismatis in Spiritu temporales, & adoptiuos Dei filios effundat.

Cum virtute passionis Christi virtus Spiritus sancti in aqua Baptismi.

Aquæ Baptismi cum vtero Virginis similitudo.

D. August.

Attamen hæc demiratus Augustinus, quædam, eaque non contemnenda, in hac notauit aqua, quæ in Mariæ vtero minimè reperiuntur. Etenim *serm. 36. de temp.* de illis sic loquitur: *Penè maiori munere quàm Maria, vnda ditata est. Illa enim sibi tantùm meruit castitatem, ista nobis contulit sanctificationem. Illa meruit ne peccaret, ista vt peccata purgaret. Illa propria delicta à se repudiat, ista in se per Dei gratiam aliena condonat. Illi est collata virginitas, isti donata fœcunditas. Illa vnum procreauit, & pura est: ista generauit plures, & virgo est. Illa præter Christum nescit alium filium, ista cum Christo mater est populorum.* Hæc Augustinus acutè & eleganter.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

182.

Ecclesia per Baptismum fœcunda, & virgo.

D. Ambros.

Hanc autem mirabilem aquæ Baptismatis fœcunditatem, quæ nos cum virginitatis honore filios Dei generat, Ecclesiæ communi omnium Christianorum parenti tribuit Ambrosius *lib. 1. de Virginibus*, dum ait: *Sancta Ecclesia immaculata coitu, fœcunda partu, virgo est castitate, mater est prole: parturit itaque nos Virgo, non viro plena, sed Spiritu: parit nos Virgo non cum dolore membrorum, sed cum gaudio Angelorum: nutrit nos Virgo non corporis lacte, sed Apostolorum. Virgo est sacramentis & virtutibus; mater est populis, &c.* Vbi Ecclesiam omnium fidelium castissimam, immò & virginem appellat genitricem, ex duplici capite. Primò quidem ex hoc, quod fidei Cathechismo eruditos sacro intingit fonte, & per Baptismum nos Christo parit. Secundò, quia in Spiritu natos, seu gratiâ renatos, verbi Dei pabulo, quod *Apostolorum lac* ab Ambrosio appellatur, nos reficit & sustentat. Doctrina enim quoddam spirituale semen est, quo non solùm filij generantur, sed etiam veluti lacte pascuntur. Vnde & Paulus 1. Cor. 4. 15. *In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui.* Quod etiam docuit Augustinus *lib. contra Adimantum, cap. 5.* vbi ait: *Naturâ dicitur quispiam filius eius à quo genitus; doctrinâ illius, à quo edoctus.* Quod etiam vtriusque Testamenti comprobatur testimonis, vbi docentes alios non solùm magistri, sed etiam patres appellantur.

Lac Apostolorū est verbum Dei.

Doctores & magistri patres dicuntur.

183.

Verba quæ sunt forma Sacramenti Baptismi, simul cū aquâ ad adoptiuorū filiorum Dei concurrunt, & quare.

Illud autem insuper notatu dignum hac in re venit, quod non solùm aqua diuinâ virtute eleuata ad spiritualem adoptiuorum Dei filiorum natiuitatem concurrit, sed etiam verba, quæ ipsam ablutionem exprimunt, & ipsam Sacramenti Baptismatis formam ex diuina Christi institutione, *Matth. vlt.* constituunt. Voluit enim amantissimus Dominus aquæ sermonem suum ad filios Dei adoptiuos producendos coniungere, vt æternæ suæ generationi, quâ ex intellectu paterno, omnis entitatis ac bonitatis oceano, infinitâ eius dictione, seu pronuntiatione operante, Verbum viuum, verum, ac substantiale procedit, nec à suo principio recedit, quia semper in sinu Patris permanet, Christianorum generatio conformaretur, ipsique filij adoptiui, & aquæ, & sermonis fructus extarent. Etenim si hæc per Baptismum præcisè natiuitas attendatur, aqua matris, verba autem sacramentalia patris vicem subire videntur. Cùm enim huius Sacramenti materia aqua sit; verba autem formam conflent, hæcque per modum actus materiam, quæ per modum potentiæ consideratur, perficiat, & informet; illam aquam tanquam matrem, verba ad modum maris siue dubio fœcundant; ipsique baptizati ab illis coniunctim & indistinctè, ex spirituali veluti matrimonio spirituales homines renascuntur. Cùm autem multa tum in aqua, tum in verbis formæ Baptismi lateant mysteria, ad illa indaganda liceat aliquantulum immorari.

In Baptismo aqua vicem matris, & verba vicem patris tenent.

§. V.

Cur aqua in materia Baptismatis assumatur, expenditur.

184. SOlennis est, neminique ignota Christi Seruatoris Nicodemo loquentis vox, Ioan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quæ cùm non ad metaphoram detorquenda sint, sed verè & propriè intelligenda, vt definiuit Concil. Trident. *sess.* 7. *Can.* 2. *de Baptismo*, veram & naturalem aquam ad Baptismum esse necessariam satis superque demonstrant. Aqua igitur, eaque communis & naturalis, ablutioni sordium aptissima, à Christo electa est, vt primi omnium Sacramenti esset materia, & quidam omnium Christianorum spiritualis vterus fieret.

Vt aliquis in cœlũ ingrediatur, debet renasci ex aqua & Spiritu sancto in Baptismo.

185. Quod quidem maximè consentaneum fuit multis rationibus. Primò quidem, quia antiqui Philosophi Thales & Empedocles, aquam rerum omnium principium existimarunt, eorumque primus apud Aristotelem 1. *Metaph. cap.* 3. illam *primam animam* esse dixit. Vnde Poëtæ Oceanum & Thetim, omnium rerum origines finxerunt. Hinc Pindarus Opus suum cedro dignum, his inchoauit verbis, *Ἄριστον μὲν ὕδωρ*; hoc est, *Optimum quidem aqua.* Ipsæque sacræ testantur Literæ, omnem rerum corporalium fœcunditatem ab aquis deriuari; non enim terra ad germinandum diuinum suscepit imperium, nisi postquam aquarum, super quas Spiritus Domini ferebatur, triduanâ inundatione purgata & fœcundata est, vt legitur *Gen.* c. 11. Ipsæ etiam aquæ, Deo iubente, pisciam, & volucrum origines extiterunt; ibidem enim 20. sic Deus mandauit: *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram, sub firmamento cœli.*

Aquæ præstantia.

Aqua est optima, à qua omnis rerum corporalium fœcunditas.

186. Cùm ergo Baptismus, *principium & ianua Sacramentorum*, vt illum vocat Dionysius *cap.* 2. *Eccles. Hierarch.* initium sit Christianæ vitæ per modum generationis, seu natiuitatis spiritualis; ideo optimè aqua, omnis corporeæ origo fœcunditatis, assumpta est ad spiritualem animarum generationem & propagationem. Virtus enim, quam ab ipso Dei Spiritu ad corporea producendum in mundi accepit exordio, fœcunditatis animarum typus extitit. Quod in Sequentia in die Pentecostes decantari solita expressit Robertus Francorum Rex, Spiritum sanctum sic alloquens: *Tu super aquas foturus eas, numen tuum expandisti Spiritus. Tu animabus viuificandis aquas fœcundas.* Ipsumque Catholica confirmat Ecclesia, quæ in solenni sacri Fontis benedictione: *Deus* (inquit) *cuius Spiritus in primordio mundi super faciem abyssi ferebatur, vt regenerandi virtutem aquarum natura conciperet.* Vnde & Christianos Tertullianus *lib. de Baptismo, cap.* 1. appellauit *pisciculos*, eo quòd nascantur ex aquis, in quibus dum spiritualem vitam suscipiunt, æternæ beatitudinis viam ingrediuntur. Quibus addit Hieronymus *epist. ad Oceanum*, mundi peccatorum maculis sordidi aquarum diluuio purgationem multùm conducere, vt ad animam peccatis maculosam Baptismo emundandam, aqua in huius materiam Sacramenti assumatur. *Primum de aquis* (inquit Hieronymus) *quod viuit, egreditur, & pennatos fideles de terra ad cœlum eleuat: fabricatur homo de limo, & inter manus Dei aquarum Sacramenta versantur: peccat mundus, & sine aquis diluuij non purgatur, vt clarum fiat, cur aqua addita sit ad Baptismum.*

D. Dionys.

Baptismus ianua Sacramentorum.

Robertus Rex Francorũ in Missali FF. Prædicat.

Tertull.

Christiani dicuntur pisciculi, quia nascuntur in aquis.

D. Hieron.

De aquis pẽnati Fideles de terra ad cœlum eleuantur.

187. Secundò congruè aqua elementaris materia Baptismi ponitur, propter maximam quâ pollet munditiem. Virtus, enim, quâ cunctas corporum abstergit maculas, rectè designat purgationem, quam præstat, animarum. Quod notauit Ambrosius lib. 10. in Luc. 22. to. *O aqua*, inquit, *quæ Sacramentum Christi esse meruisti, quæ lauas omnia, & non lauaris. Tu incipis prima, tu comples perfecta mysteria: à te principium, in te finis; vel potius tu facis, vt finem nesciamus. Per te fatetur tabida carnis abolenis, & perennia situ viscera, asperso sale in multam seruantur ætatem, &c.* Quia ergo sordes corporum aqua delet, & aliis infecta liquoribus, aquâ abluuntur, vt emundentur: ideo in sola aqua primum Sacramentum, quod cordium maculas tergit, ministratur.

Naturaliter aqua purgat maculas, & munditiem confert.

D. Ambros.

Cur peccatis sordidum aquâ Baptismo purgatur.

188. Tertiò, aquæ frigiditas illam ad Baptismi materiam aptissimam reddit. Cùm enim ignem extinguat corporeum, se ad internos cupiditatum ardores reprimendos per gratiam Baptismatis, quæ etiam mystica in sacris Literis vocatur aqua, *Ioan.* 4. 10. & 14. & *Ezech.* 36. 25. idoneam ostendit. Hinc Greg. Nazianz. *orat.* 4. *in S. Baptisma*, ait: *Baptismus carnis est abiectio, spiritus affectatio, verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluuium, &c.* Vbi non intendit hominem baptizatum carnem omninò abijcere, sed eius ardores in eo extingui, ipsumque fomitem mitigari ex gratiæ participatione diuinæ, *quæ in illo fit fons aquæ salientis in vitam æternam*, vt habetur *Ioan.* 4. Attamen non ex virtute aquæ, quâ corpus abluitur, sed ex Spiritu sancto ac sanguine Christi in illa operantibus, ignis extinguitur vitiorum, sicut notauit Basilius *lib. de Spiritu sancto, cap.* 15. dum inquit: *Itaque si qua est gratia in aqua, non ex ipsius aquæ natura, sed ex Spiritus præsentia; non enim est Baptismus depositio sordium corporis, sed bona conscientia interrogatio apud Deum*; hoc est, probatio, & exploratio: nam interrogare in Scriptura multoties explorare & lustrare significat, vt quando *psal.* 10. 4. dicitur, *Palpebræ eius interrogant filios hominum.* Hoc est oculi Dei explorant, & lustrant omnes homines. Et psal. 138. 23. *Interroga*, idest explora, *& cognosce semitas meas.*

Aquæ frigiditas expedit Baptismo ardores cõcupiscentiæ mitigari.

S. Basil.

Interrogare quid significet in Scriptura.

189. Quartò, ex sua diaphaneitate seu transparentia, ac perspicuitate, materia Baptismi apta est aqua. Cùm enim per hoc Sacramentum corda nostra fidei lumine collustrentur, & rerum diuinarum mentes nostræ recipiant notitiam, rectè corpora nostra in Baptismate splendenti ac perspicuo liquore perfunduntur. Hinc Apostolus Baptismo, qui Sacramentum fidei à Sanctis Patribus vocitatur, nos in lumine constitutos docet, *Coloss.* 1. 12. & 13. dum ait: *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.* Vnde Dionys. lib. de Eccles. Hierarch. cap. de Baptismo, *Lumen* appellat Baptismum, quia Baptizati

Ex diaphaneitate, seu transparẽtia aqua apta est materia Baptismi.

D. Dionys.

Quia baptizati per fidē illuminātur. Gregor. Naz. Baptiſmus dicitur illuminatio.

baptizati per fidem illuminantur. Et Gregorius Nazianzen. *orat. in ſancta lumina*, Baptiſmum *illuminationem* vocat. Immò & Chriſtum illuminari dicit, vt ipſum baptizari exprimat. *Chriſtus*, inquit, *illuminatur, immò potiùs fulgore ſuo nos illuminat: Chriſtus baptizatur, ſimul & nos deſcendamus, vt cum ipſo pariter aſcendamus.* Et orat. 4. in S. Baptiſma: *Baptiſmus*, inquit, *ſplendor eſt animarum.*

Aqua ex ſua abundantia & communitate eſt aptiſſima materia Baptiſmi.

190. Quintò, aqua ex ſua communitate & abundantia, quâ facillimè vbique reperitur, Sacramenti Baptiſmatis materia conuenientiſſima eſt. Cùm enim hoc Sacramentum cunctis ad ſalutem ſit neceſſarium, congruum eſt, vt in materia valde communi, & quæ abſque labore ad manum haberi poteſt, conferatur: vnde & Apoſtolorum Princeps *Act. 10. 47.* ait: *Nunquid aquam quis prohibere poteſt, vt non baptizentur hi, &c.*

Myſteria Chriſti nobis exhibet aqua.

191. Denique Baptiſmo apta eſt aqua, quia myſteria Chriſti, quibus juſtificamur, nobis exhibet. Cùm enim Chriſto per Baptiſmum conſepeliamur, & in nouam cum illo reſurgamus creaturam, juxta illud Apoſtoli Rom. 6. 3. & 4. *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Conſepulti enim ſumus cum illo per Baptiſmum in mortem, vt quomodo Chriſtus ſurrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Rectè in aquam mergebantur olim baptizandi, & nunc hoc liquore perfunduntur, vt in aqua veluti ſepulti, ex illa renouati reſurgant. Quod obſeruauit D. Thomas 3. *p. quæſt.* 66. *art.* 3. ex D. Chryſoſtomo *hom.* 24. *in Ioan.* vbi ait: *Sicut in quodam ſepulchro, in aqua ſubmergentibus nobis capita, vetus homo ſepelitur, & ſubmerſus deorſum occultatur, & deinde nouus rurſus aſcendit.* Quibus omnibus addi poteſt, quod quia ex ſua perſpicuitate aqua ad modum ſpeculi corporum ſibi oppoſitorum imagines reddit ac repræſentat, vt ipsâ experientiâ liquet; ideo aptiſſima ad Baptiſmi materiam fuit, quia in hoc Sacramento Dei imago in homine per peccatum oblitterata, ipsâ ablutione, quæ remiſſionem omnium cauſat delictorum, & gratiam humanæ menti infundit, reſtituitur & reſtauratur.

Baptizandi in aquis veluti ſepeliuntur, & reſurgunt in nouā vitam.

D. Thom. D. Chryſoſt.

Ex ſua perſpicuitate imagines obiectorum vt ſpeculum exhibet aqua.

192. Cæterùm præter illas, quas hactenus ex aquæ elementaris natura adduximus congruentias, aliæ non paucæ ex eius, ad quem Dei nutu & imperio aſſumpta eſt, vſu ſuperſunt, quibus & illius ad Baptiſmum aptitudo typicè demonſtrata eſt, & ipſe Baptiſmus quodammodò præfiguratus. Quas inter non vltimum locum obtinet mare Rubrum, cuius tranſitus Iſraëlitis libertatem, Ægyptiis verò interitum præſtans, non obſcurè Baptiſmum, quo homines à Diaboli captiuitate eruuntur, & ipſa quibus alligabantur, peccata delentur, ſignificauit. Vnde Apoſtolus 1. *Cor.* 10. 2. illos qui hoc mare tranſierunt, baptizatos dixit: *Omnes* (inquit) *mare tranſierunt, & omnes in Moyſe Baptizati ſunt in nube, & in mari*; hoc eſt, vt exponit D. Thomas ibidem lect. 1. *in ducatu Moyſi ſignum Baptiſmi receperunt.* Nam Baptiſmus conſtat ex aqua & Spiritu. Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.* Nubes autem ſymbolum erat Spiritus; mare verò aquæ. Quod etiam docuit Auguſtinus *lib.* 12. *contra Fauſtum Manichæum, cap.* 29. vbi inquit: *Mare Rubrum Baptiſmus vtique eſt Chriſti ſanguine conſecratus; hoſtes à tergo ſequentes moriuntur, peccata ſcilicet præterita.* Quod etiam proſequutus eſt *ſerm.* 119. *de temp.* & *tract.* 11. vbi ſic concludit: *Significabat Mare illud Rubrum Baptiſmum Chriſti. Vnde rubet Baptiſmus Chriſti, niſi Chriſti ſanguine conſecratus?*

Tranſitus maris Rubri, Baptiſmi typus.

D. Thom.

D. Auguſt.

Rubet Baptiſmus Chriſti ſanguine.

193. Aquam etiam amaram, quam jubente Domino Moyſes immiſſo ligno dulcorauit, vt legitur *Exod.* 15. 25. eamque quæ ex percuſſo à Moyſe ſilice largiſſimè dimanauit, ita vt populus biberet & jumenta, *Num.* 20. 11. Baptiſmi figuras pronuntiauit Tertullianus *lib. de Baptiſmo, cap.* 3. vbi inquit: *Aqua de amaritudinis vitio in vſum commodum ſuauitatis Moyſi ligno remediatur; lignum illud erat Chriſtus, venenatæ & amaræ retro naturæ venas in ſaluberrimas aquas* (Baptiſmi ſcilicet) *ex ſeſe remedians. Hæc eſt aqua, quæ de comite petra populo deſluebat. Si enim petra Chriſtus, ſine dubio aqua in Chriſto Baptiſmum videmus benedici.*

Aqua amara ligno dulcis effecta, & illa quæ ex petra fluxit, Baptiſmum ſignificant.

194. Aqua inſuper Iordanis fluuij, per quem Iudæi in terram promiſſionis intrauerunt, ſpecialis Baptiſmi, per quem excuſſo Pharaonis myſtici, hoc eſt Diaboli jugo, in ſanctam introducimur Eccleſiam, & in Dei cooptamur familiam, extitit figura. Vnde & Chriſtus in Iordane Ioannis Baptiſmate eſt baptizatus, quia tunc Baptiſmum ſuum, quo peccata delentur, & diuina tribuitur gratia, ſpecialiùs deſignabat. Tranſitus enim Iordanis à filiis Iſraël Baptiſmum præfigurauit quantum ad hoc, quod aperit januam regni cœleſtis, qui eſt principalior effectus Baptiſmi, & per ſolum Chriſtum impletus, vt docet S. Thomas 3. *p. quæſt.* 39. *art.* 4. *ad* 1. Immò & diuiſio aquarum eiuſdem Iordanis fluminis ab Elia, antequam per currum igneum in cœlum raperetur, vt refertur 4. *Reg.* 2. 8. Baptiſmi Chriſtianorum typus fuit, *quia ſcilicet*, vt loquitur D. Thomas *loc. cit.* in corpore articuli, *tranſeuntibus per aquam Baptiſmi, per ignem Spiritus ſancti patet aditus in cœlum.*

Aqua Iordanis, quā tranſierunt Iudæi terram promiſſam ingredientes, Baptiſmum deſignat.

S. Thom.

195. Ipſe autem Saluator optimus Iordanis aquis Baptizatus eſt, non mundari volens, ſed mundare aquas: *Vt ablutæ per carnem Chriſti, qui peccatum non cognouit, Baptiſmatis vim haberent*, vt loquit Ambroſius *lib.* 2. *in Luc. cap. vlt.* & vt *ſanctificatas aquas relinqueret poſtmodùm baptizandis*, vt loquitur Chryſoſt. *hom.* 4. *ſup. Matth.* quod etiam *ſer.* 19. *de Epiphania*, Ambroſius eleganti ſtylo proſequutus eſt, dicens: *Cùm Saluator abluitur, jam tunc in noſtrum Baptiſmum tota aqua mundatur, & purificatur fons, vt ſequuturis poſtmodùm populis lauacri gratia miniſtretur.*

Aquas Iordanis Chriſtus baptizatus ſanctificauit.

D. Ambroſ. D. Chryſoſt. D. Ambroſ.

196. Cùm ergo ad tot tantoſque mirabiles effectus Baptiſmum noſtrum adumbrantes aqua, Deo ita diſponente, aſſumpta ſit, meritò ad ipſam rem ſignificatam peragendam, hoc eſt ad ipſum Baptiſmum, materia conſecratur. Hinc ſemper in aquis videtur fuiſſe, qui aquam, vt mundum Sacramentis renouaret, elegit. Etenim caſtiſſimam Parentem, gloriâ perpetuæ virginitatis fulgentem, ex aquis deſumpto nomine decorauit. *Maria* enim à mari trahitur, & hoc titulo diuinæ gratiæ mater inſignitur; vt ſicuti aquarum congregatio in ipſo mundi exordio mare vocata fuit, ita quæ omnem in ſe complexa eſt ſanctitatem, ita vt *abyſſus gratiæ* in eius vtero clauſa fuerit, Mariæ nomenclaturâ glorietur. Etiam ab aquis eius Sponſi, & Chriſti ſecundùm hominum exiſtimationem parentis, ſanctiſſimi Ioſeph deriuatum eſt nomen, ſiquidem juxta D. Hieronymum apud Baradium,

Meritò aqua ad materiam Baptiſmi aſſumpta eſt. Chriſtus ſemper in aquis, & nuſquam ſine aqua.

Maria dicitur à mari.

Ioseph ab aquis denuatur. Christus fons vitæ. *Ioseph* idem est ac *Filius accrescens iuxta aquas.* Creuit enim iuxta aquas Sponsæ, eiusque Filij inclytus Patriarcha, qui à Christo & Maria augmentum suæ habuit sanctitatis. Verùm in se aquarum nomen Redemptor amantissimus dedicauit, dum in sacris paginis *fons vitæ* voluit appellari. Quod notauit Ambrosius *lib. in Luc.* 22. *num.* 10. vbi aquam sic alloquitur: *Tu nomen Prophetis & Apostolis, tu nomen Saluatori dedisti. Illi nubes cœli, illi sal mundi, iste fons vitæ est.* Hinc est quod ab vna ex illis virginibus futura prænuntiantibus, quas Sibyllas vocant, Christus *ἰχθύς*, idest piscis, fuit appellatus, in cuius nominis literis quinque nomina Christi concluduntur, nempe *ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ*; hoc est, *Iesus Christus Dei filius Saluator*, vt notauit Optatus Mileuitanus *lib.* 3. *contra Parmenianum*, & D. Augustinus *lib.* 18. *de ciuit. cap.* 23. Nec solùm in aquis Christus mysticus tanquam piscis versatus est, eas velut quoddam mare abundanter effudit. Ille enim est, qui *Eccles.* 24. 40. inquit: *Ego sapientia effudi flumina.* Et Ioan. 7. 38. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ipse enim Spiritus sanctus, qui aquæ viuæ fluuius est, à Christo oriri dicitur, non tantùm quia ab æterno à Diuino Verbo simul & ab eius Genitore procedit, verùm etiam, quia in tempore, ex Christi meritis Fidelibus communicatur. Vnde & *Apoc.* 22. 1. legitur: *Et ostendit mihi flumium aquæ vitæ splendidum, tanquam crystallum, procedentem de sede Dei, & Agni*, hoc est *Christi*, qui *tanquam agnus* pro nobis occisus & immolatus, generosus *velut leo*, propriis viribus resurrexit.

D. Ambros. — Christus à Sibylla piscis appellatus. — *Opt. Milen.* — *D. August.* — Christus aquas effundit Spiritus sancti, & spiritualas. — Christus vt agnus occisus, vt leo resurrexit.

197. Ex quibus omnibus euidenter colligitur, meritò ad renouationis Sacramentum aquam à Domino electam fuisse, vt scilicet mirabilia quæ in hoc elemento, Scripturà narrante, patrata sunt, Sacramento Baptismatis, quo in filios Dei peccatores homines regenerantur, consummarentur. Vnde Tertullianus lib. de Baptismo, cap. 3. *Nunquam*, inquit, *sine aqua Christus, &c.* quæ vtpote notatu digna, legenda sunt.

Tertull.

§. VI.

Forma Baptismatis verba expenduntur.

198. Quamvis autem ex tot tantisque capitibus, ad sordes mentium abluendas, totumque hominem renouandum, apta sit aqua; inutilis tamen omnino erit, nullumque spiritualem præstabit effectum, nisi verbis Baptismi formam ex Christi institutione continentibus vniatur, ac roboretur. Cùm enim simile cum proportione de formis Sacramentorum, ac de formis physicis iudicium sit ferendum, quia in naturalibus materia, quæ se per modum potentiæ & subiecti habet, vt causet, debet formæ coniungi, à qua vt ab actu perficitur, & completur (sicuti enim materia prima est primum subiectum, ac primum perfectibile; ita forma substantialis physica est primus actus corporis, primumque perficiens;) quæ per modum materiæ in Baptismo ponitur aqua, à forma quæ ex verbis à Christo designatis coalescit, actuari debet & compleri, vt integrum consurgat Sacramentum, & homo lauacro aquæ mundetur ac renouetur. Quod docuit Sanctus Augustinus tract. 8. in Ioan. *Accedit* (inquit), *verbum ad elementum, & fit sacramentum: vnde est ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat? nisi faciente verbo, non quia dicitur, sed quia creditur?* Hæc Augustinus. Vbi docet S. D. verbum elemento aquæ vnitum, ipsum Sacramentum Baptismi operari, & animam ablucre, non quia dicitur, hoc est, non quia pronuntiatur præcisè, non propter externum verborum sonum, sicuti carmina magica operantur: sed quia creditur, idest propter verborum sensum & efficacem ac operatiuam significationem, quæ oculis non cernitur, sed fide ab Ecclesia & Fidelibus creditur. Quod docet S. Thomas, dum passim, & præsertim 3. *p. quæst.* 66. *art.* 6. inquit: *Christus instituit Sacramentum Baptismi dari cum inuocatione Trinitatis.* Quæ quidem inuocatio confessionem, quâ expressè tres diuinas personas in vnica essentia Deitatis credimus, complectitur.

Aqua sine verbis seu forma Baptismi inutilis. — Forma Baptismi cõplet materiam, & cum illa perficit Baptismum. — *D. August.* — Aqua corpus tangit, & cor abluit, faciente verbo, seu forma Sacramenti. — *S. Thom.*

Verba autem, quæ aquæ, seu ablutioni in Baptismate coniungi debent, & à baptizante pronuntiari, à Christo Domino *Matth. vlt.* 19. tradita sunt: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Vnde hæc apud Latinos est forma Baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Vbi prima vox, nempe *Ego*, non est de essentia formæ, sed ad maiorem expressionem intentionis ponitur. Si enim omitteretur, subintelligeretur in verbo *Baptizo.* A Græcis autem in forma Baptismi persona ministri non exprimitur; dicunt enim: *Baptizetur seruus Christi N. in nomine Patris, &c.* ad euitandum antiquorum errorem, qui Baptismi virtutem baptizantibus attribuebant, dicentes: *Ego sum Pauli, Ego Cephæ, &c.* vt habetur 1. *Cor.* 1. 12. 199.

Christus docuit verba, quæ debent in collatione Baptismi pronuntiari. — Forma à Græcis vsurpata differt à formalatinorũ, non essentialiter.

Particula autem, *Te*, in forma Baptismi necessariò debet exprimi. Tum quia huius Sacramenti in vsu & applicatione materiæ ad subiectum consistentis, natura id exigit. Tum quia distinctio inter baptizantem & baptizatum, velut inter generantem & genitum, in eadem forma debet exprimi. Sicut enim nemo potest seipsum generare, ita neque baptizare; ideo ille qui baptizatur, distinctus à baptizante per particulam Te, debet pronuntiari. 200.

Particula, *Te*, in forma Baptismi debet necessariò exprimi, & quare.

Item illa vox, *in nomine*, est de substantia & necessitate formæ Baptismi. Cùm enim vnica sit essentia & virtus trium æternæ Triados personarum, vnicum etiam est nomen, in quo, vel sub quo homines regenerantur. Vnde si quis diceret, *in nominibus*, irritum redderet Sacramentum, & falsum omninò pronuntiaret, cùm sit tantùm *vnicum nomen*, & vna potestas trium diuinarum personarum. 201.

Particula, *in nomine*, est de substantia formæ.

Debet insuper in eadem forma cum essentiæ vnitate designata hac voce, *in nomine*, necessariò exprimi Trinitas personarum sub propriis, eisque notioribus nominibus, *Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.* Quare Baptismus nullus est, si in nomine Dei trini, vel Trinitatis, non expressis distinctè personis; vel in nomine vnius, aut duarum dumtaxat personarum; vel in vocibus appropriatis & non propriis, vt in nomine Omnipotentis, Sapientis, & Boni; vel in nomine primæ, secundæ & tertiæ personæ conferatur. Cuius ratio est, quia formam Baptismi Christus instituit sub propriis & expressis nominibus Patris, & Filij, & Spiritus sancti; & in nullius potestate 202.

Trinitas personarum debet necessariò exprimi.

potestate est illam formam transmutare, aliisque nominibus vti.

203. Hinc sequitur, Baptismum collatum in nomine genitoris, & geniti, & procedentis ab vtroque, minimè validum censeri, quia vt docet S. Thomas 3. p. quæst. 66. art. 5. ad 7. *Sicut aqua sumitur ad Baptismum, quia eius vsus est communior ad abluendum: ita ad significandum tres personas, in forma Baptismi assumuntur illa nomina, quibus communius consueuerunt nominari personæ in illa lingua; nec in aliis nominibus perficitur Sacramentum.* Nomina autem quibus communiùs nominari consueuerunt personæ diuinæ, sunt Pater, Filius, & Spiritus sanctus, non autem genitor, genitus, & procedens ab vtroque. Maximè cùm idem S. D. *in 4. ad Annibaldum, dist. 3. quæst. vnica, art. 2. ad 4.* habeat: *Dicendum, quod genitor, cùm sit nomen verbale, non significat personam, vt hypostasin subsistentem, sed magis per modum actus: vnde si dicatur, in nomine Genitoris, & Geniti, non erit Baptismus.*

Baptismus collatus in nomine genitoris, geniti & procedentis ab vtroque, non est validus, & quare.

204. Inualidus etiam esset Baptismus, si tantùm in nomine Christi daretur. Tum quia Christus instituit Baptismum in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, vt expresſè sanctissima Trinitas cum reali distinctione personarum inuocetur, & credatur; & ideo expresſè & formaliter tres diuinæ personæ sensibiliter & expresſè debent in forma Baptismi pronontiati. Vnde vt notat D. Thomas *loc. cit. art. 6.* in Baptismo Christi, vbi fuit origo sanctificationis nostri Baptismi, adfuit Trinitas in sensibilibus signis, scilicet Pater in voce, Filius in humana natura, Spiritus sanctus in columba. Quare Zacharias Papa *de consecrat. dist. 4. cap. In Synodo,* ait: *Si quis vnam de Trinitate personam in Baptismo non nominaret, illud Baptisma verum esse non posset.* Et Pelagius Papa *ead. dist. cap. Si reuera Gaudentio Episcopo,* sic scribit: *Si hi qui in locis dilectionis tuæ vicinis commorari dicuntur, se solummodò in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscumque dubitationis ambiguo eos ad fidem Catholicam venientes, in sancta Trinitatis nomine baptizabis.*

Si in nomine Christi tantùm daretur, non esset validus.

D. Thom.

In baptismo Christi tota Trinitas apparuit.

205. Neque obstat, quod initio nascentis Ecclesiæ in nomine Iesu Christi baptizabantur viri, & mulieres, vt legitur *Act. 8. 12. & 16.* Et *cap. 2. 38.* Petrus dixit: *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrùm in nomine Iesu Christi.* Et *cap. 10. 48.* Quia vt notat S. Thomas *loc. cit. art. 6. ad 1.* ex speciali Christi reuelatione Apostoli tunc in nomine Christi baptizabant, vt nomen Christi, quod erat odiosum Iudæis & Gentilibus, honorabile redderetur per hoc, quod ad eius inuocationem Spiritus sanctus dabatur in Baptismo. Quæ tamen ratio modò cessat: & ideo non in nomine Christi, sed in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti debet nunc Baptismus conferri, vt in confessione, & inuocatione explicita Trinitatis homo regeneretur.

Tamen initio nascentis Ecclesiæ fuit validus, & quare.

206. Quod vtique consentaneum omninò est. Cùm enim Baptismus antonomasticè Fidei Sacramentum appelletur, conuenit vt præcipuum fidei obiectum, nempe diuinarum Trinitas personarum, distinctè exprimatur, & ab eo, cui hoc Sacramentum ministratur, expresſè credatur, & lumine fidei cognoscatur. Hæc autem expressa confessio Trinitatis dumtaxat fit in Sacramento Baptismatis; quia tota Trinitas regenerationem nostram operatur. Vnde Fulgentius lib. de fide ad Donatum, cap. 9. *Baptizari* (inquit) *gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Saluator noster edocuit, vt sicut Trinitatis opere initium conditionis accepimus, sic in nomine Trinitatis diuinæ adoptionis gratiâ frui mereremur.* Et tandem quia Trinitas personarum finis est vltimus, ac præcipuum nostræ beatitudinis obiectum; ideo rectè explicitè proponitur in Sacramento, quod per se est initium iustificationis hominum, & illorum tendentiæ ad supernaturalem beatitudinem, in cuius assequutione, illa quæ in Baptismate adoptio inchoatur, feliciter consummabitur.

Quare baptismus in expressa inuocatione Trinitatis debet conferri.

Fulgent.

Sectio II.

De effectibus, seu fructibus diuinæ adoptionis.

VNicus non est, sed multiplex diuinæ adoptionis effectus. Qui enim ad diuinam Adæ filios transtulit filiationem Dei amor, sterilis cùm non sit, sed fœcundissimus, non vnum, sed plura eis largitus est beneficia. Singula nunc recensere non intendimus, sed præcipua dumtaxat paucis illustrare conabimur. 207.

Plures diuinæ adoptionis effectus.

Cùm igitur ex his quæ in humana contingunt adoptione, diuinam agnoscamus; sicut homines in adoptantis familiam transeuntes quodammodo renouantur, ita vt nouo insigniantur nomine, nouis ditescant bonis, & ad extraneam nouum jus habeant hæreditatem: ita qui diuinæ adoptionis beneficium in Baptismate consequuntur, veteris hominis abiectâ turpitudine, & antiquæ seruitutis excusso jugo, *in Dei regnum & gloriam vocati*, vt dicitur 1. *Thessalon.* 2. 12. omninò renouantur, ita vt in nouam transeuntes creaturam nouo nomine decorentur, nouis diuitiis affluant, nouæ expectatione hæreditatis consolentur, & ad nouam ac immarcessibilem coronam accipiendam totis viribus debeant insudare. 208.

Nouo nomine, nouis bonis ditescunt, & ad nouam jus habent hæreditatem.

Planè hoc est, quod docuit gentium Magister, dum Sacramento Baptismatis, quo Spiritum adoptionis accipimus, & Christo consepelimur, vt simul cum illo eius participes gloriæ resurgamus, nos vitæ nouitatem incipere declarauit. *Consepulti sumus cum illo* (inquit Apostolus Rom. 6. 4.) *per Baptismum in morte, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Cùm enim operationes rerum naturæ commensurentur, quia juxta Philosophos, *operari sequitur esse*; homo omninò per adoptionis gratiam in Baptismo renouatus, nouas habere debet actiones, nouam virtutum viam terere, & vt loquitur Paulus, Christo configuratus in nouitate vitæ ambulare. Suadent hoc nouum nomen, nouæ diuitiæ, nouum jus ad æternam hæreditatem, de quibus sigillatim nunc agendum est. 209.

In nouitate vitæ ambulantes, nouis actionibus adoptionem manifestent adoptati.

§. I.

Nouum nomen homini adoptato diuina tribuit adoptio.

NOuum esse recipiens homo renatus vndâ Baptismatis, & diuinâ exornatus adoptione, etiam nouo nomine debet insigniri. Verùm quodnam illud est, quod ista regeneratione accipit esse? Diuinum planè. Gratia enim est sanctificans, quæ simul omnem à baptizati anima expellit culpam, ac eius mentem inhabitat, renouat, & illustrat, eamque diuinæ præstat consortem naturæ. 210.

Nouum, & diuinum esse recipit à Deo adoptatus, & nouo nomine decoratur.

Nam vt docet D. Thomas 1. 2. *quæst.* 110. *art.* 3. gratia est *participatio diuinæ naturæ.* Cùm autem ex acceptione, seu participatione naturæ diuinæ dicamur regenerari in filios Dei, vt idem S.D. tradit ibidem, in nouos homines, vt ita dicam, deiformes, hoc est deitatem quodammodò participantes transferimur, statimque nouo nouam dignitatem designante nomine decoramur à Domino, à quo in spiritu sub aquis Baptismi renascimur, & in diuinæ participationem naturæ trahimur, nouoque hoc nomine vocati sumus, ita vt de singulis vndâ sacrâ debitè perfusis illud quod *Isai.* 62. 2. legitur, verificetur: *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit.* At quale est illud, quod ex ore Dei nomen nouum accipimus? Illud vtique, quo filij Dei nominamur. Etenim sicut notauit Apostolus *Rom.* 9. 26. qui fidei luminibus orbati, & tenebrarum infidelitatis caligine obnoluti, nec plebis Dei nomine digni erant, summâ ex Dei misericordiâ fidei splendore collustrati, & fonte renati Baptismatis, etiam filij Dei ore diuino pronuntiantur, vt *ex cap.* 1. 10. Oseæ probat Apostolus *loc. cit.* dum inquit: *Et erit in loco vbi dictum est eis, Non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui.* Hoc autem insigne ac magnificum filiorum Dei nomen ore diuino pronuntiatum, rem per illud significatam, nempe diuinam concessit hominibus filiationem. Etenim si ab infirmo Rege Nobilis vel Dux appellatus, statim Nobilis vel Dux efficitur; nonne ab omnipotenti Deo, cuius verba efficacissima sunt, filius Dei nominatus homo, verè & realiter filius Dei erit, ac gratiâ & naturæ diuinę participationem realiter in se recipiet? Planè hoc demiratus est Ioannes 1. *ep. cap.* 3. 1. dum ait: *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.*

Filij Dei nominamur.

Et hoc est nomen nouũ quo adoptati decorantur.

211\. Verùm in hoc filiorum Dei nomine hominibus in Baptismi Sacramento cum gratiæ infusione diuinæ concesso alia nomina inuoluuntur, quibus summa filiorum Dei adoptiuorum dignitas explicatur.

Multa alia in illo latent nomina.

Primum, quod ibi latet nomen, illud est, quo in Christo renatus, *noua creatura* appellatur. Vnde Apostolus ad Gal. 6. 15. *In Christo Iesu* (inquit) *neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura*; hoc est, neque Iudæus, neque Gentilis, sed homo renatus fonte Baptismatis, qui ad diuinam filiationem ex naturæ diuinæ participatione per gratiam sanctificantem sublimatus, omninò renouatus censetur; & ideò *noua creatura* nominatur: nam vt notauit D. Thomas *ibid. lect.* 4. esse naturæ, in quo creati, & producti sumus per Adam, vetustum jam erat, inueteratum, immò & peccato corruptum: & ideò Dominus producens nos, & constituens in esse gratiæ, fecit quandam nouam creaturam. Cùm enim gratia habitualis, & justificans in substantia animæ recipiatur, dum per illam in filios Dei regeneramur; generatio enim priùs terminatur ad essentiam, quàm ad potentias, ideò renouari omninò dicitur baptizatus. Sed *noua creatura* vocatur, quia sicuti illud quod fit ex nihilo in naturalibus, creari dicitur; ita quia ex nullis præcedentibus meritis, sed ex infinita Dei misericordia homo ad fidem Christi vocatur in Baptismate, & gratiam recipit, ideo *noua creatura* appellatur. Vt enim docet Angelicus Doctor 1. 2. qu. 110. art. 2. ad 3. *Gratia dicitur creari ex eo quod homines secundùm ipsam creantur, idest in nouo esse constituuntur ex nihilo, idest non ex meritis, secundùm illud ad Eph.* 2. 10. *Creati in Christo Iesu in operibus bonis.*

Primum est, Noua creatura.

D. Thom.

Gratia habitualis in substantia animæ recipitur, & nouũ esse tribuit.

D. Thom.

Quamvis autem tota Trinitas creationem hanc, seu gratiæ infusionem in cordibus baptizatorum operetur, specialiter tamen Christo Domino attribuitur, vt patet ex verbis Apostoli jam allatis. Tum quia in Christo dilecto Dei Filio *habemus redemptionem per sanguinem eius remissionem peccatorum*, vt dicitur *Eph.* 1. 7. Tum etiam, quia per Filium Dei verum & naturalem efficimur filij adoptiui: non enim gratiam adoptionis habemus, nisi Filio naturali conformemur. Vnde & Apostolus Rom. 8. 29. *Quos præsciuit* (inquit) *conformes fieri imaginis filij sui.* 212.

A tota Trinitate, & à Christo nouum esse gratiæ creatur.

Adoptiui Filio Dei naturali conformantur.

Secundum quo adoptiui Dei filij decorantur nomen, à fide trahitur; *fideles* enim appellantur. Ita ab Apostolo *Eph.* 1. 1. & *Coloss.* 1. 1. renati in Christo *fideles* vocantur; hæcque ab actu credendi in Deum deriuata nomenclatura duobus velut epithetis exornatur, quorum vnum à sanctitate, quæ regeneratis competit, trahitur; alterum verò à charitate, quæ omnes baptizatos ab eodem parente genitos, tanquam filios eiusdem viteri copulat & connectit: nam sicut fideles, ita & sanctos ac fratres illos nominat. *Omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & Fidelibus in Christo Iesu.* Ephes. 1. 1. Et ad Coloss. 1. 1. *Sanctis*, inquit, *& fidelibus fratribus in Christo.* Adoptiui enim filij Dei, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*, vt dicitur *Ioan.* 1. 13. non tantùm Deo per fidem debent vniri & adhærere, ac in eum credere, sed etiam vitæ puritate ac sanctimoniâ splendescere, vt optimi parentis effigiem omnibus exhibeant; ait enim: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Leuit. 11. 44. Vnde & Paulus *Eph.* 5. 1. ait: *Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi.* Debent igitur non solùm doctrinâ, sed etiam moribus & conuersatione se sanctos præbere baptizati, aliàs splendorem spiritualis regenerationis morum prauitate ac turpitudine obscurarent, seque tanta dignitate indignos ostenderent, ac ab ea lapsos declararent. Christianismus enim, qui ab eis in Baptismate suscipitur, nihil aliud est, quam *publica professio sanctitatis.* 213.

Secundum est, Fideles, & sancti, ac fratres.

A fide quam in baptismo recipiunt, à charitate, & à concordia.

Christianismus est publica professio sanctitatis.

Sancti autem non essent Fideles, nisi charitatis vinculo ad inuicem colligati, & Dei filij, à quo geniti sunt, & aliorum eadem gratiâ renatorum, quantumuis natione, complexione, ac officiis discrepantium, fratres agnoscerentur. Nam vt optimè inquit Isidorus, *qui à fraterna dilectione secernitur, a diuina participatione priuatur.* Sicuti ergo ex eisdem geniti parentibus, quia eandem à progenitoribus susceperunt naturam, fratres sunt, ac fraternam amorę mutuo arctiùs copulare debent coniunctionem: ita eodem renati fonte Baptismatis, eademque diuinæ participatione naturæ per gratiam ditati, fraternam quam inter se vnionem possident, ardenti tenentur charitate firmare. Sic enim verè fideles sunt, dum fidem suam charitate perficiunt. Vt enim inquit S. Leo serm. 8. de Quadragesima: *Charitas robur est fidei; fides fortitudo est charitatis.* Hinc est, quod vera, & perfecta Christianorum fraternitas, quæ fide & charitate completur, ipsâ carnali fraternitate fortior videtur, ac præstantior. Vnde & S. Maximus serm. 9. *Maior* (inquit) *est fraternitas Christi, quàm sanguinis: sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodò corporis refert; Christi autem fraternitas vnanimitatem cordis, animæque demonstrat,* 214.

D. Isidor.

Charitas fraternitatẽ firmat Christianorum.

S. Leo.

S. Max.

Maior est fraternitas Christi, quã sanguinis.

sicut

ficut ſcriptum eſt, Erat credentium cor vnum, & anima vna. Sed quia Chriſtianorum fraternitatem fusè ſuprà expoſuimus, de illa nunc ampliora non cumulamus.

215. In nomine fidelis, ſancti & fratris nomen incluſū.

Dum ergo diuinâ adoptione fulgentes, Fideles ſine addito nominantur, illo in nomine ſanctitas, quâ in ſe puri ſunt; & charitas, quâ ad inuicem fratres adunantur, omninò ſubintelliguntur. Veri enim fideles, ac perfecti minimè ſunt, niſi & gratiâ ſanctificante, & fraternâ polleant charitate. Nam vt notauit S. Thomas 3. *p. quæſt.* 49. *art.* 1. *ad* 5. fides per quam à peccato mundamur, non eſt fides informis, quæ poteſt eſſe etiam cum peccato; ſed eſt fides formata per charitatem, vt ſic paſſio Chriſti nobis applicetur, non ſolùm quantùm ad intellectum, ſed etiam quantùm ad effectum, ſeu voluntatem. Et in hoc ſenſu intelligendus eſt gentium Doctor, dum *ad Gal.* 3. 26. ait: *Omnes filij Dei ſunt per fidem, quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Cùm enim nullus ſit filius adoptiuus, niſi vniatur & adhæreat filio naturali, vt ſuprà jam tetigimus, fides per quam ei adhæremus, debet eſſe charitate formata, vt per illam verè Chriſto copulemur, & ipſe in nobis manſionem faciat, juxta illud Apoſtoli Eph. 3. 17. *Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris.* Sed quia non ſolùm intus in anima Chriſti præſentiâ ſanctificatur fidelis, ſed etiam exteriùs protegitur & roboratur; ideo ſubiunxit Apoſtolus, Fidelem Chriſto Domino, pretioſo veluti indumento, veſtiri. Ait enim ibidem 27. *Quicumque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Etenim ſicut ait Doctor Angelicus ibidem lect. 9. *Qui induitur aliquâ veſte, protegitur, & contegitur eâ, & apparet ſub colore veſtis, colore proprio occultato. Ita & qui induit Chriſtum, protegitur, & contegitur à Chriſto Ieſu contra impugnationes & æſtus, & in eo nihil aliud apparet, niſi quæ Chriſti ſunt.* Rom. 13. 14. *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum. Et ſicut lignum accenſum induitur igne, & participat eius virtutem; ita & qui Chriſti virtutes accipit, induitur Chriſto.* Hæc D. Thom. quibus ſubdit, *Quod aliqui Chriſtum induunt exteriùs per bonam conuerſationem, & interiùs per ſpiritus renouationem, & ſecundùm vtrumque per ſanctitatis configurationem, vt tangitur in gloſſa.* Quæ omnia, vt conſtat, debent in filio Dei adoptiuo reperiri, vt verus & perfectus fidelis appelletur.

D. Thom. — Fides quâ à peccato mundamur, eſt formata charitate. — D. Thom. — Quomodo baptizatus Chriſtum induat.

216. Tertium eſt nomen Chriſtiani.

Alterum, quo regeneratus decoratur, nomen, *Chriſtiani* titulus eſt: à Chriſto Domino, diuinæ adoptionis principio, exemplari, ac miniſtro, præclarum nomen hoc ſuſcipit. Cùm enim Redemptor amantiſſimus, *futuri ſeculi pater* ab Iſaiâ ſit prænuntiatus, *Iſai.* 9. 6. omnes qui in Eccleſia Baptiſmate renaſcuntur, & Spiritum recipiunt adoptionis, eius filij cenſentur; & tanti genitoris nomen ſibi vendicantes, à Chriſto cognominantur Chriſtiani. Ipſe enim eſt, qui aquæ homines regenerandi virtutem tribuit. Baptiſmum enim & ipſe Dominus ſuſcepit, vt & veterem Adam in aquis ſepeliret, & Iordanis aquas ſanctificaret; vt ſicut erat ſpiritus & caro, ita & his qui baptizandi erant, in ſpiritu & aqua ſanctificationis ſucceſſio traderetur, ſicut loquitur Gregor. Nazianz. *orat. in ſancta lumina.* Immò Dei Filius homo factus eſt, vt homines filij Dei euaderent: ita vt ſicut ipſe Spiritu ſancto cooperante ex Maria Virgine homo naſci voluit, etiam illius agente virtute, ac ſpiritu ſubueniente, ex vnda Baptiſmatis filij Dei homines orirentur. Quod eleganter expreſſit S. Leo ſerm. 5. de natiuit. *Factus eſt homo* (inquit) *noſtri generis, vt nos diuinæ naturæ poſſemus eſſe conſortes: originem quam ſumpſit in vtero Virginis, poſuit in fonte Baptiſmatis: dedit aquæ, quod dedit matri; virtus enim Altiſſimi, & obumbratio Spiritus ſancti, quæ fecit vt Maria pareret Saluatorem, eadem facit vt regeneret vnda credentem.* Cùm ergo Chriſtus Dominus præcipuè ad homines regenerandos, ipſiſque adoptionis gratiam largiendam laborauerit, conuenientiſſimè eius nomine inſigniuntur baptizati, & ab illo *Chriſtiani* vocitantur.

Chriſtiani à Chriſto. — Greg. Naz. — S. Leo. — A Chriſto omnis virtus Baptiſmi: rectè ergo ab eo baptizati, Chriſtiani dicuntur.

217. Regiam hoc nomen exprimit dignitatem.

Præſtantiſſimum ſanè nomen iſtud eſt, ipſumque in nobis regiam exprimit dignitatem; etenim nos electos, vnctos, immò & fulgenti gratiæ diademate redimitos declarat. Nemo quippe debitè Sacramentum ſuſcipit Baptiſmi, niſi ad hoc ſingulari Dei miſericordiâ eligatur, gratiæ chariſmate vngatur, & fidei charitatiſque diademate coronetur. Vnde D. Auguſt. ſerm. 215. *Non nobis ſufficit*, inquit, *quod nomen Chriſtianum accepimus, ſi opera chriſtiana non fecerimus, &c. Regium animum, regium caput, regiaque facta corona requirit. Corona nomen eſt Chriſtianum; regium ergo animum charitate plenum; regium caput fide, rerumque æternarum meditatione illuſtratum; regia, celſaque, non abiecta, ac vilia facta à Chriſtiano flagitat.* Ita Auguſtinus. At non regium tantùm, ſed triumphale nomen eſt Chriſtianum: vincit enim, ſemperque ſuperat, & à nullo hoſte debellatur. Si enim fides Chriſtianorum aëreas omnes, ſecularesque poteſtates profligat, indeque non ſolùm victrix, ſed etiam ipſa victoria appellatur, 1. Ioan. 5. 4. *Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, fides noſtra*: ipſum, quod hominem à Deo renatum deſignat nomen, victorias & triumphos non poterit non ſignificare, ac conſequenter nuſquam ſuperabitur, ſed ſemper vincet Chriſtianum nomen: *Omne enim, quod natum eſt ex Deo, vincit mundum*, vt dicitur 1. *Ioan.* 5. 4. Hinc impius ille Iulianus Imperator, cùm à Chriſtiana Religione defeciſſet, Chriſtianum nomen triumphis ac victoriis ſplendens adeò formidauit, vt publico vetuerit edicto, ne ampliùs eo Chriſti cultores, ſed Galilæorum titulo vocarentur, ſicut optimè notauit Gregor. Nazianz. orat. 3. num. 73. *Ex quo* (inquit) *perſpicuè oſtendit, Chriſti appellationem perhonorificam eſſe, maximique ad gloriam momenti; quoniam eam nobis eripere cogitauit, niſi fortaſſe hoc eâ ratione fecit, quod huiuſce nominis vim & poteſtatem inſtar dæmonum reformidaret: ac proinde ad alterum nomen minùs notum & vulgare transferit.* Hæc Nazianzenus, quibus Iulianum Dæmonum cultui deditum, malignis illis ſpiritibus oſtendit ſimillimum, quia nomen Chriſtianum illi, ſicut & Dæmonibus, non leue erat terriculamentum.

D. Auguſt. — Immò & baptizatorū triumphos, & victorias. — Cur Iulianus apoſtata edicto vetuerit Fidelibus vti nomine Chriſtianorum. — Greg. Naz.

218. Ex odio in nomen Chriſtiani, Gentilis vexabant Fideles. Tertull.

Hinc odium, quo Gentiles ac ſeculi Principes Chriſti Domini aſſeclas inſequebantur, eoſque diris vexabant ſuppliciis, ex ingenti, quâ ſanctiſſimum nomen deteſtabantur, auerſione oriri teſtatur Tertullianus in Apologetico, dum inquit: *Solùm id expectatur, quod odio publico neceſſarium eſt, confeſſio nominis, non examinatio criminis. O ſententiam neceſſitate confuſam.* Quibus verbis maximam Chriſtianis ab iniquis Gentilium judicibus iniuriam factam oſtendit, dum morti addicebantur, non in pœnam alicuius criminis, à quo omninò expertes erant; ſed in odium dumtaxat Chriſtiani nominis, quo inſigniri gloriabantur, & ad quod innocuè ſeruandum nec

atrocissima tormenta metuebant. Immò dum ad supplicia raperentur, gaudebant, & in vehementissimis à tortorum crudelitate illatis doloribus exultabant, quia in hoc Christiano nomine se dignos ostendebant, & Christi passionibus configurabantur.

219. Ita planè egerunt diuini Duces nostri sanctissimi Apostoli, qui vt legitur Act. 5. 41. *Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.* Quorum imitatores extiterunt quamplurimi clarissimi Martyres, qui tanto in tormentis pro christiana fide gaudio afficiebantur, vt summa cum exultatione magnis, eisque crebrò repetitis vocibus se Christianos esse confiterentur: inter quos vltimum locum non obtinet egregia ac fortis virili pectore fœmina Lugdunensis, immò & totius Gallicanæ Ecclesiæ decus, Blandina, quæ cùm tempore Marci Aurelij, Antonini & Lucij Veri, vnà cum Photino Lugdunensi Episcopo, aliisque quamplurimis pro fide Christi iteratis suppliciis torqueretur, quoties rogata fuit, toties altâ voce in hæc verba dumtaxat prorupit: *Christiana sum, & nihil apud nos admittitur sceleris*, vt refert Euseb. Cæsar. *lib.* 5. *hist. Eccles. cap.* 1. & 2. Vnde & hoc Christiano, quo gloriabatur nomine, adeo in immanibus roborata est tormentis, vt cæteris fortior cæteris superuixerit, eisque quos verbo & exemplo ad martyrium incitabat, ipsa quoque victrix & martyr vitam pro Christo cum sanguine fundens vltima meruit sociari. Vnde & hoc in Romano Martyrologio ad diem 2. Iunij nobilitata est elogio: *In his* (nempe Ecclesiæ Lugdunensis Martyribus) *sancta Blandina sexu infirmior, corpore imbecillior, conditione deiectior, diuturniora & acerbiora certamina subiens, & fortis adhuc permanens, gladio iugulata cæteros sequuta est, quos hortabatur ad palmam.*

Fideles in tormentis se Christianos gloriabantur ac confitebantur.

Blandina martyr Lugduni.

Euseb. Cæsar.

Illius elogiū in martyrologio.

220. Eodem animo, eademque constantiâ ac fortitudine mulier altera Iulitta nomine, Quiricij Martyris mater, Christianum nomen confessa est: nam cùm sub Diocletiano Imperatore Tarsi in Cilicia ante Alexandrum Præsidem eius jussu neruis dirissimè cæderetur, aliaque immania tormenta sustineret, semper altâ voce clamauit, *Christiana sum*: in cuius præmium confessionis martyrij coronam capitis obtruncatione promeruit die 16. Iunij.

Iulina mater Quiricij Martyris se Christianam in suppliciis clamabat.

221. Verùm si roboris, quod in Christiano nomine implicatur, origo quæratur, illam non difficile est ostendere, ab ipso omnipotenti Deo, à quo omnis fortitudo, & omnis hominum victoria deriuatur, promanare. Cùm enim à Christo Deo vero, de Deo vero, & homine ad Deitatem in Mariæ vtero sublimato Christianum, quo decoramur, nomen descendat; nam à Christo Christiani dicimur: cúmque Christi Domini nomen omnipotentiam contineat, juxta illud Exod. 15. 3. *Dominus, quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius*; illam quodammodò participat Christianorum nomen. Nec in vacuo nomine hanc potentiam concludi existimes, sed in re ipsa, hoc est in eo quod hoc nomine significatur; nomina enim pro rebus supponunt, vt tritum est apud Theologos. Quare Christianum nomen potens esse, ac vincere, idem est ac virum Christi fide illustratum, eius gratiâ exornatum, ipsique ardenti charitate coniunctum, ex hac cum Dei Filio multa posse, ac ad militandum, vincendum ac triumphandum aptum esse. Sic enim se omnipotentem dixit Apostolus Phil. 4. 13. *Omnia possum in eo qui me confortat.* Quapropter in se credentium fortitudinem ac victoriam nomini suo, quo exornantur, attribuit Dominus, *Marc.* 16. 18. & 19. dum inquit: *In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur nouis, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit, super ægros manus imponent, & benè habebunt.* Vbi victoria dæmonum, errorum, tormentorum ac corporalium infirmitatum Christi Domini nomen, à quo Christiani cognominantur, consequitur. Vnde & ipsum, quo insignimur nomen, non tantùm nobis ad militandum clypeus est, sed & pretiosa ad triumphandum corona. Quod notauit Procopius in cap. 66. Isai. *A Christo* (inquit) *Christiani nominis appellatione, velut corona redimimur.* Nec tantùm dum in hac via peregrinamur à Domino, huiusmodi diademate coronamur: illud etiam in patria cum Deo regnantes gestabimus. Hinc Ioannes Apoc. cap. 14. 1. *vidit agnum stantem supra montem Sion, & cum eo centum quadragintaquatuor millia, habentes nomen eius, & nomen Patris eius scriptum in frontibus suis*: vt in eorum capitibus tanquam splendidissima corona præfulgeret. Verùm quia de nomine Christiano jam à nobis actum est *lib.* 3. *elucid.* 1. *sect.* 3. §. 3. & 4. ad illa videnda Lectorem remittimus.

Christiani nominis fortitudo à fortitudine nominis Dei, & quomodo.

Christiani nomen, corona est, quâ & in via, & in patria exornabimur.

222. Alia insuper sunt nomina, quibus adoptiui Dei filij decorantur; vocantur enim ab Apostolo Eph. 2. 19. *Ciues Sanctorum, & domestici Dei.* Ecclesia enim, ad quam vocati sunt, Ciuitas quædam sancta est Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, cæterorumque Iustorum fide, spe, charitate, ac consequenter sanctimoniâ conspicua sub Rege regum Christo sapientissimè illam moderante, cuius membra existentes baptizati *ciues Sanctorum* à Paulo vocitantur. Insuper *Domus Dei* dicitur Ecclesia ratione communicationis actuum priuatorum, sicut dicitur ciuitas ratione communicationis actuum publicorum: in qua domo Deus ipse paterfamilias existit; & ideo qui in Ecclesia sacro fonte renati sunt, cùm familiæ, cuius Deus est rector, partes sint, *Domestici Dei* appellantur. Clarissimi ergo filij Dei adoptiui censendi sunt, quia non aduenæ seu extranei vel peregrini, sed nobilissimæ omnium Ciuitatis, nempe Dei, ciues sunt. Glorientur alij se Romanæ Vrbis orbis Metropolis ciues esse: jactent alij Luteriæ Parisiorum, quæ Christianissimorum Galliarum Principum Regia orbem in vrbe concludit, se esse incolas: nobis ciuitas Dei, de qua gloriosa scripta sunt, & gloriosiora prædicata, patria est; illius ciues sumus, & toti seculo per eam superiores euasimus: per eam etenim gratiæ diuinæ participes effecti, ad cœlestem Ciuitatem aspiramus. Etenim à Babylonis ciuitate, quam amor sui vsque ad contemptum Dei ædificauit, ad Ierusalem, quam amor Dei vsque ad contemptum sui construxit, vt loquitur D. Augustinus *lib.* 14. *de ciuit. Dei, cap.* 28. transmigrantes, ad cœlestem patriam properamus. Quomodo enim ad cœlestem Ierusalem non tenderemus, qui domestici sumus Dei, eius familiæ annumeramur, ipsumque parentem optimum, ac caput nobilissimum agnoscimus & habemus. Hinc Christo arctiùs coniungi Christianos ita liquet, vt ipsi in Christo, & Christus in ipsis existat, ac ex illis vnum consurgat. Vnde S. August. serm. 61. de verbis Domini secundùm Ioannem: *Nos omnes*, inquit, *cum Capite nostro Christo Christus sumus.* Et

Quartum nomen est, Ciues sanctorum, & domestici Dei.

Ecclesia ciuitas sancta & domus Dei dicitur.

Non aduenæ nec peregrini, sed ciues nobilissimæ ciuitatis Dei sunt Christiani.

D. August.

Christus in Christianis, & Christianī in Christo existunt.

D. August.

Bernardus

D. Bernard. Bernardus *serm.* 27. *in Cant.* ait: *Vnus idemque Dominus & Sponsus in capite est, & Sponsa in corpore.*

§. II.

Nouis bonis ditescit homo; per Baptismum diuina adoptione decoratus.

223. Non solùm nomine, sed bonis Dei gaudent Christiani. INanis esset, ac vana diuina adoptio, si adoptatos solo filiorum Dei nomine exornaset: nec filij Dei existerent, qui solo nomine gauderent. Verùm quia non tantùm nominantur, sed reipsa sunt diuini parentis filij, vt expressè dicitur 1. *Ioan.* 3. 1. ideò nec solo titulo, sed veris ac realibus bonis adimplentur.

224. Ad bona paterna ex adoptione jus habent apud homines adoptati, sed nec illa possident nisi post mortem adoptantis; hæres enim, qui & filius, parenti vtplurimùm succedit, nec illo viuente bonorum eius extat possessor. Sicuti enim testatoris interueniente morte firmatur eius testamentum, & in manu hæredis confirmatur hæreditas: Humana adoptio bona confert adoptato post mortem adoptantis. ita & adoptantis morte in adoptato confirmatur, immò & consummatur adoptio, vt scilicet & nomine, & bonis fruatur adoptantis. Sed non ita in diuina contingit adoptione; per ipsam etenim semel renatus adoptatus, quia naturam recipit adoptantis, dum gratiâ, quæ diuinæ est participatio naturæ, donatus; Diuina ea statim confert baptizato. ideò & nomen eius, & bona, ipso viuente ac præsente, potest habere. Quamvis enim corporalia bona propter suam exiguitatem nequeant simul à pluribus possideri; Bona spiritualia simul à pluribus tota possidentur. Senec. attamen spiritualia propter suam amplitudinem, quæ ex eorum immaterialitate ac dignitate procedit, simul possunt à pluribus haberi. Nam vt ait Seneca epist. 73. *Magna, & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat; ad vnumquemque tota perueniunt.* Cùm ergo bona, quæ nobis ex diuina adoptione præparantur, non corporalia, sed spiritualia sint & diuina; ideò illa statim post adoptionem cum nomine adoptantis, etiam ipso præsente possidemus. Quod docuit S. D. Thom. Thomas 3. *p.* q. 23. *art.* 1. *ad* 3. dum ait: *Hæreditatem corporalem nullus potest percipere, nisi succedens decedenti; hæreditatem autem spiritualem simul omnes ex integro accipiunt sine detrimento patris semper viuentis.*

225. Nova sunt, magnaque ac pretiosa quæ ex diuina Bona illa noua sunt, & pretiosa, & quare. adoptione recipimus bona. Noua vtique, quia ex nouo homine Christo vetustatem primi hominum parentis rejiciente, mundumque renouante gratis & misericorditer ad nos deriuantur. Magna sunt & pretiosa, quia spiritualia ac diuina hominem ad nobilitatem spiritûs, immò & ad Deitatis participationem extollunt. Noua tandem, magna, ac pretiosa bona sunt, quia omninò nobis indebita, quia ex intimo Saluatoris affectu, & si ita fari liceat, ex ipsis visceribus Saluatoris summo amore, summoque labore collata; quia & ipsum Redemptoris sanguinem, immò & animam, omnemque eius humanitatem, ac deitatem conferunt adoptatis. Nec solùm magna sunt & pretiosa, sed etiam multa, vt non solùm ex proprio valore, ac pretio, sed etiam ex eorum copia reputentur.

226. Adoptantis natura confertur adoptato diuinâ adoptione. Primum quod adoptato confertur bonum, est ipsa adoptantis natura; hæc enim per gratiam regenerationis, quâ justificamur ac renouamur, communicatur, ita vt baptizatus diuinæ consors factus naturæ, filius Dei spirituali generatione nascatur. Ille enim filius alicuius dicitur, qui ex vi suæ pro-

R.P. Car. Bonquin Comm. in Prosam D. Thom.

cessionis illius naturam habet; est enim illi similis in natura, quod ad rationem filij requiritur, vt docetur à Philosophis & à Theologis cum D. Th. 1. *p.* q. 27. *art.* 2.

Si autem & ipse Christus Dominus cum Patre & Spiritu sancto ad nostram adoptionem concurrens consideretur, eius bona nobis ex hac adoptione conferri patebit. Inter quæ illud quod præcipuum obtinet locum, ipsemet Christus est, qui sibi tanquam bonum proprium cùm sit, juxta illud Augustini tract. 29. in Ioan. *Quid enim tam tuum, quàm tu?* nobis velut bonorum omnium scaturigo in adoptione donatur. Sicuti enim dum à Deo adoptamur, veterem hominem exuimus, & à veteris Adæ corruptione purgamus: ita & *nouum, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate*, vt dicitur *ad Ephesios* 4. 24. induimus, eiusque gratiâ ac spiritu replemus. Vnde & Apostolus hoc expressit dum *ad Gal.* 3. 27. inquit: *Omnes qui in Christo baptizati estis, Christum induistis.* 227. Ipse Christus, per quē adoptamur, datur adoptato.

At quomodo Christum non induerent, qui ab ipso procedunt, qui eius naturam quodammodo recipiunt, & qui ex eius substantia oriuntur? Filius proprius ac verus naturaliter à Patre genitus, *aliquid patris* ab Aristotele dicitur, quia paternam generatione suâ suscipit naturam: & quia in materno efformatur vtero ex ipsa matris substantia, à Iurisperitis *pars viscerum maternorum* appellatur. Cùm ergo non dissimili modo à Christo Domino Christiani omnes trahant originem, ex eius quippe sanguine, diuino ac incorruptibili veluti semine geniti, ex eius visceribus per lateris volnus nati sunt: sicuti enim ex primo homine sopito, ac in ecstasin rapto *ædificauit Deus costam, quam ædificauit in mulierem*, filiam eius ac sponsam, vt legitur *Gen.* 2. 22. ita ex latere noui Adami Christi Domini obdormientis in cruce exiuit sanguis & aqua, in quibus tota Christianorum Ecclesia, filia eius ac sponsa designata est. Nam vt loquitur D. Bernardus serm. 1. in Octaua Paschæ: *Scimus quia verum est testimonium Ioannis, exiisse de latere Domini dormientis in cruce sanguinem simul & aquam, quo videlicet nouo Adæ noua de latere suo proferretur pariter & redimeretur Ecclesia.* Vnde & ipsa, quibus generantur, & conseruantur fideles, Sacramenta ab eodem lateris vulnere in aqua & sanguine dimanaruot, quod expressè docet Glossa *in cap.* 5. *ep. ad Rom.* in illud, *Qui est forma futuri*, relata à D. Thoma 3. *p. quæst.* 62. *art.* 5. *in arg. Sed contrà*, vbi habetur: *Ex latere Christi dormientis in cruce fluxerunt Sacramenta, per quæ saluata est Ecclesia.* Ex quibus omnibus manifestè colligitur, à Christo tanquam à patre genitos, immò & ab ipso tanquam à matre natos Christianos, illius naturam spiritualiter habere, & tanquam viscerum eius partes, ipsum possidere, eius gratiâ illustrari, & ipso velut thesauro inæstimabili ditari; ac consequenter primum bonum, quod à Christo adoptati recipiunt, ipsummet esse Christum, qui ita diligit eos, quos vnda regenerauit Baptismatis, vt non solùm pro ipsis morti se tradiderit, sed semetipsum viuum eorum cordibus communicarit. Vnde & Apostolus inquirit ad Gal. 2. 20. *Dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* 228. Filius est aliquid patris. Christiani omnes è Christi vulneribus in aqua & sanguine prodierunt. D. Bernard. Sacramenta ex vulnere lateris Christi exierunt. D. Thom.

Sanè non semel semetipsum Dominus tradidit hominibus, sed iteratis muneribus immensam largitatis suæ abundantiam, per semetipsum impertiuit. Etenim relictâ creatione, ac quæ eiusdem beneficij continuatio quædam est, conseruatione, se nobis præbuit incarnatione, doctrinâ datum 229. Non semel Christus semetipsum hominibus tradidit, sed plurics.

 confirma

confirmauit, Eucharistiâ in pabulum destinauit, passione in victimam obtulit, & Sacramentis ac justificatione ea omnia veluti compilans, ingenti liberalitate donauit, vt liberaliùs in patria se bonorum omnium mercedem clarâ visione ac fruitione largiretur: quod videtur expressisse Sanctus Doctor in illo quem ad laudes festi diei corporis Christi hymno canit Ecclesia:

In mortem à discipulo
Suis tradendus æmulis,
Priùs in vitæ ferculo
Se tradidit discipulis.
Se nascens dedit socium,
Conuescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

230. Cùm autem omnes illi incarnationis, vitæ ac mortis, quibus se hominibus Christus tradidit, modi in Sacramento Baptismatis, quo renascimur, & in gratia sanctificante, quâ justificamur, quodam modo adunentur, illum nobis in sacra adoptione, summum veluti bonum effundi nemo non videt.

231. Quantæ ergo sunt filiorum Dei adoptiuorum diuitiæ, qui in cordibus suis Christum Dominum, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ Dei absconditi*, feliciter recondunt. Sed quàm mirabiles sunt istæ diuitiæ, quibus tantum thesaurum etiam in vasis fictilibus habemus! Quid enim fictitium magis ac fragilius carne nostrâ mortali, in qua etiā Dominum gestamus, id attestante Apostolo 1. *Cor.* 6. 20. dum inquit: *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Ditissimus planè fuit credentium ille omnium pater Abraham, & dum Eliezerum seruum suum fidelissimum, filio suo Isaac dignam vxorem quæsiturum in Mesopotamiam destinauit, ex omnibus quibus affluebat diuitiis, donauit illi: nam vt legitur Gen. 24. 10. *Abiit* (Eliezer) *ex omnibus bonis eius portās secum*, seu vt in Hebræo est: *Omnia bona Domini sui portans in manu sua.* Verùm quomodo breui pugillo immensas Abrahæ diuitias (nam *erat diues valde in possessione auri & argenti, & non poterat eum capere terra*, vt dicitur *Gen.* 13. 2. & 6.) poterat continere? Scribunt Hebraïcarum antiquitatum periti, fidelem famulum in schedula, in qua omnia bona Abrahæ debebant breuiter per catalogum exarari, hunc vnicum verbum, *Spes Messiæ*, descripsisse, vt scilicet ostenderet, omnia bona quibus Abraham fruebatur, spem ac desiderium esse venturi Saluatoris, sine quo omnis copia, inopia; omnis affluentia, indigentia; omnisque vbertas, paupertas videretur. Illam spem filio suo tanquam amplissimum parabat patrimonium, nullamque putabat sponsam aliquid ditius in sponso suo desiderare. Si autem sola spes Christi venturi maiorem omnibus diuitiis suis thesaurum Abrahæ conferebat, ita vt filio suo illam tanquam ditissimam donauerit ad futuras nuptias, & hæreditatem; quanta bona, quantasque diuitias ab ipso Christo, non venturo, non absente, sed per gratiam suam, fidem ac Sacramenta cordibus suis intimè præsente non excipient Christiani? Omnia vtique ab ipso, per ipsum, & cum ipso spiritualia bona suscipient. Sic enim Paulus docuit, renatos fonte Baptismatis, & Christiana fide illustratos, omni per Christum Dominum spirituali benedictione repleri. *Benedixit nos*, inquit Eph. 1. 3. *in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Et huius beneficij rationem statim assignat Apostolus *ibid.* 4. & 5. dum ait: *Sicut elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate. Qui prædestinauit in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, &c.*

Christiani ditissimi.

Abraham ditissimus spe Messiæ, & fide incarnationis Christi.

Ditiores Christiani fide, baptismate & gratiâ Christi nati, passi, ac redemptoris.

Benedictionem omnem igitur spiritualem per Christum in adoptionem filiorum prædestinati recipimus, quia ille fons est omnis benedictionis, simul & subiectum. Fons est, quia ipse omnis benedictionis diuinæ in homines effusæ, ex diuino suo supposito, quo ante secula Deus regnat, principium est & origo. Subiectum est, quia & primus omnium in natura humana, quam sibi hypostaticè copulauit, diuinam recepit benedictionem; & per illum omnes, qui à Deo benedicuntur, illâ donantur: de Christo enim intelligenda sunt hæc Dei ad Abraham verba, Gen. 22. 18. *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Vnde Petrus postquam illa verba attulisset *Act.* 3. 26. subjungit: *Vobis primùm Deus suscitans filium suum, misit eum benedicentem vobis.* Et Paulus *ad Gal.* 3. 16. expressè declarat, semen Abrahæ promissum, Christum Dominum fuisse; ait enim: *Abrahæ dicta sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in vno: Et semini tuo, qui est Christus.* Vbi D. Thom. *lect.* 6. ait, quod *Christus solus est, per quem, & in quo omnes poterunt benedici: nam ipse solus & singularis est, qui non subiacet maledictioni culpæ, etsi maledictio pro nobis dignatus sit fieri.* 232.

Christus omnis benedictionis fons, & subiectum.

D. Thom.

Innumeræ sunt, quæ filiis Dei adoptiuis per Christum conferuntur benedictiones, quia per illum innumera recipiunt bona. Omnia longum esset recensere. Aliis ergo omissis, præcipua obiter attingemus. Ipsa igitur Spiritus sancti gratia, vnà cum ipso Spiritu sancto à Christo in renati animam effunditur. Quod declarauit Apostolus *ad Titum* 3. 5. dum ait: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis* (idest per Baptismum) *& renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè*, idest *ad remissionem peccatorum, & copiam virtutum*, vt Glossa interlinearis exponit ibidem. Cùm enim hac regenerationis gratiâ homo Christo incorporetur, & membrum eius fiat; antiquæ peccatorum vetustati moritur per ipsam, quam consequitur, delictorum omnium remissionem: nouitati gratiæ incipit viuere, vitâ diuinâ & supernaturali, virtutibus theologicis, & moralibus illam concomitantibus & exornantibus, etiam eius menti infusis. Quod dum interiùs à gratia Spiritus sancti præstatur, exteriùs per ipsam aquæ ablutionem quodammodo significatur. Aqua enim per suam ablutionem, emundationem culpæ; & per suum refrigerium, liberationem à pœna; & tandem per naturalem claritatem, splendorem gratiæ & virtutum significat. 233.

Multæ à Christo in Christianos manant benedictiones.

Spiritus sanctus effusus in cordibus nostris ad remissionem peccatorum, & copiam virtutum.

Hæc autem gratiæ, & virtutum effusio in omnes Baptismum suscipientes præstatur, neque ipsis paruulis rationis vsu carentibus denegatur: istis enim, quamvis virtutum actus nondum conueniant, tamen illarum habitus actu communicantur. Vnde impotentia operandi non accidit pueris ex defectu habituum, sed ex impedimento corporali: sicut etiam dormientes, quamvis habeant habitus virtutum, impediuntur tamen ab actibus propter somnum, vt docet S. Thomas 3. *p. q.* 69. *art.* 6. Quare quando Augustinus *lib. de charitate* ait, quod *nemo ex aqua* 234.

Etiam in animabus paruulorum per baptismum fit hæc effusio.

D. August.

&

Parauli credunt per Ecclesiam, & recipiunt habitus virtutum, non actus.

& Spiritu sancto renascitur, nisi volens : & tract. 72. in Ioan. quod *ex impio fiat iustus, in homine, sed non sine homine Christus operatur*; intelligendus est de adultis, non verò de paruulis, in quibus, vt idem Augustinus loquitur, *Mater Ecclesia aliorum pedes accommodat, vt veniant; aliorum cor, vt credant; aliorum linguam, vt fateantur.* Et ita pueri credunt, non per actum proprium, sed per fidem Ecclesiæ, quæ eis communicatur, & huius fidei virtute conferuntur eis gratia & virtutes.

Adulti autē habitus virtutum, & actus recipiunt in Baptismo.

235. Adulti autem in spirituali regeneratione non tantùm gratiam & habitus virtutum, sed etiam actus suscipiunt; actu enim credere, ac Deum diligere per fidem & charitatem dignoscuntur. Cùm enim regenerati adoptione diuina Christo incorporentur, ab eo tanquam à capite spirituali vitam suscipiunt, quæ sensu spirituali in cognitione veritatis consistente, & motu spirituali, qui est per gratiæ instinctum, manifestatur. Quamobrem *Ioan.* 1.14. dicitur : *Vidimus eum plenum gratia, & veritatis.* Et ibidem 17. *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Sicque ipsâ spirituali regeneratione homines illuminantur à Christo circa cognitionē veritatis; & ideò illuminatio Baptismo attribuitur à Dionysio *cap. 2. Eccl. Hier.* & ab eodem Saluatore fœcundantur Fideles fœcunditate bonorum operum per gratiæ infusionē.

Veræ Christianorum diuitiæ virtutes & sanctitas.
Greg. Mag.
Aristotel.

236. Cùm ergo vera hominum bona, veræque eorum diuitiæ sint eorum sanctimonia & virtutes, quibus eorum animæ verè ditescunt, vt aliquando pronuntiauit Gregorius Magnus *hom. 15. in Euang.* dum ait : *Solæ diuitiæ vera sunt, quæ nos diuites virtutibus faciunt* : immò & Aristoteles *lib. 1. Ethic. cap. 8.* vbi tria genera bonorum enumerat, alia scilicet externa, alia circa animam, & alia circa corpus : & primo loco virtutes, quæ verè & propriè bona sunt, & circa animam has etiam propriissimè bona vocat, constituit; secundò inter bona externa bonum prolis & fœcunditatis; & tertio & infimo loco possessiones & facultates, seu diuitias collocauit : ipseque Augustinus libro de spiritu & littera, cap. 1. *Virtutes propriè bona, & quasi bona bonorum* appellet : hominem qui spirituali regeneratione à Christo vitam supernaturalem, gratiam sanctificantem, virtutes omnes ac bonorum operum fœcunditatem recipit, nouis & veris, propriisque diuitiis affluere, quis negabit?

D. August.
Tria bonorū hominis genera.

Fallaces diuitiæ bona temporalia.

237. Falsas, immò & fallaces, vt ipse vocat *Matth.* 13. 22. regeneratis Christus non tribuit diuitias, quin potiùs earum ipsis suadet contemptum, vt scilicet temporalibus ac perituris facultatibus conculcatis, spiritualibus & æternis repleantur. Non enim valet humanum cor terrenâ simul & cœlesti ditari substantiâ : istæ quippe sibi inuicem aduersantur; nimisque angustus videtur humanus affectus, vt simul cœlo & terræ possit inhærere.

Prima beatitudo contemptus temporaliū.

Hinc Saluator optimus primam in via posuit beatitudinem, seu primam ad illam assequendam dispositionem, terrenarum contemptum diuitiarum, dum *Matth.* 5. 3. inquit : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Nam vt ait Ambrosius libro 5. in Luc. cap. 6. *Ordine prima est, & parens quadam, generatioque virtutum, quia qui contempserit secularia, ipse merebitur sempiterna, nec potest quispiam meritum regni cælestis adipisci, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatem.* Suis ergo iubet Saluator auri, argentique, & terrenarum rerum fallaces diuitias spernere, vt veras virtutum, quas ipsis contulit, diuitias valeant semper possidere, & faciliùs indeficientes opes, quæ illis in cœlis asseruantur, comparare.

D. Ambros.

Summo bono ditatus Christianus.

Sic igitur bonis temporalibus spretis, & transituris calcatis diuitiis, adhuc diues vir remanet Christianus, gratiâ & virtutibus exornatus, immò ipsius Dei, qui summum bonum est, præsentiâ magnopere ditatus. Qui enim facultates terrenas congregant, & thesauros accumulant temporales, si diuinâ gratiâ careant, etsi abundare videantur, pauperes reipsâ sunt. Qui verò bonis egent temporalibus, & Dei gratiâ ac virtutibus decorantur, nullam prorsus patiuntur egestatem. Quod sanè expressit *psal.* 33.11. Vates Regius, dicens : *Diuites eguerunt, & esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.* Qui enim Deum habent, etsi summâ laborare penuriâ videantur, diuites sunt, & omnia in Deo possident : qui autem diuitiis affluunt, & Deum non habent, in summa sunt egestate. Vnde August. serm. 205. *Quid habet* (inquit) *diues, qui Deum non habet? Quid non habet pauper, qui Deum habet.* Et *lib. 3. confess. c. 8.* ait : *Omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est.* 238.

D. August.
Nihil habet qui Deum non habet.
Totū habet qui Deum habet.

Alia præterea bona sunt, quæ ex Dei præsentia, gratia, ac virtutibus adoptiuo Dei filio conceduntur : quæ quidem non intimè eorum substantiæ, seu animæ inhærent, sed eis ab extrinseco aduenire cernuntur; quæque etsi primâ fronte mala videantur; attamen quia bonum faciunt habentem, vel in bonitate custodiunt, & Christianum velut quoddam glutinum Christo coniungunt, verè & realiter bona sunt. Tribulationes loquor, quæ cuilibet per Baptismum renato ac in Ecclesiæ stadio militanti, ingenti prouidentiâ ad eius exercitationem, perfectionem, ac triumphum ab ipso Deo patente tribuuntur. Hæ namque Christi Domini in nobis effigiem complent. Cùm enim Saluator optimus ad duo præcipua veluti munera è cœlis ad terram missus sit, nempe ad mirabilia patranda opera, & ad dira tormenta toleranda; venit enim, vt loquitur Chrysostomus, *Magna agere, & magna pati*, nostræque redemptionis admirandum opus agendo magna, & patiendo dira perfecit; ideò non solùm gratiâ & virtutibus ad bona præstandum, & patrandum mira; sed etiam tribulationes ad magna patiendum à Deo debet suscipere Christianus. Quamvis enim ab iniquis aliquando vexetur, vel etiam à Dæmone impugnetur, vel à seculo, vel etiam à propria carne aliquando quatiatur; semper tamen à Deo dicitur affligi, quia ab ipso huiusmodi vel impugnationes, vel tentationes ad proprium eius bonum permittuntur, & ordinantur. Quo pacto hominū patientissimus Beatus ille Iob, omnia quæ in bonorum temporaliū amissione, domus subuersione, filiorum occisione, ac vulnerum quæ in proprio patiebatur corpore, illatione sustinuit, nulli alteri, quàm Dei manui voluit attribuere. Nam Iob c. 1. 21. inquit: *Dominus dedit, Dominus abstulit.* Et c. 19. 21. *Manus Domini tetigit me.* 239.

Bona extrinseca Christiani.
Tribulationes.
D. Chrysost.
Christus venit magna agere, & magna pati.
Hæc tribuis Christiano.

Pœnalitates ergo ac tribulationes, quas in Ecclesia vir sustinet Christianus, bona ac Dei dona sunt, quibus spirituales illius diuitias vult augere, probare virtutem, & ad immortales gloriæ coronas victorias parare ac triumphos. Quod quidem maximâ prouidentiâ adimpletur. Cùm enim homo in Christo regeneratus eius membrum efficiatur, ipsi in quantum potest, debet esse conformis. Vnde sicut Christus plenus gratiâ & veritate, à principio suæ conceptionis multa in corpore passus est, & morte degustatâ ac subactâ, in 240.

Homo in Christo renatus debet et in passione configurari.

vitam immortalem ac gloriosam resurrexit : ita Christianus Dei gratiâ ditatus, ac virtutibus exornatus, in corpore quod habet passibile, pro Christo, & ad eius imitationem multa pati debet, vt superatis patientiâ omnibus, ad impassibilem vitam, & immarcessibilem æternæ gloriæ coronam valeat peruenire. Et hoc est, quod innuit Apostolus *Rom.* 8. 16. & 17. dum filiorum

Christiani hæredes Dei & cohæredes Christi, & quomodo.

Dei adoptionem exponit, dicens; *Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei : si autem filij, & hæredes ; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ; si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Vbi ad diuinam hæreditatem actu consequendam necessariam omninò apponit conditionem, nempe si *compatimur, vt & conglorificemur* : si cum Christo pugnemus & vincamus, vt simul cum illo triumphemus : si cum illo crucifigamur & moriamur, vt simul cum illo & ad vitam æternam resurgamus, & ad cœlos cum illo regnaturi euolemus. Quapropter idem Apostolus *Gal.* 5. 24. ait : *Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.* Ipseque Redemptor amantissimus nemini suum permisit consortium, nisi post propriam denegationem crucem suam post ipsum gestaret. *Qui vult* (inquit Matth. 16. 24.) *venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Hoc est, meos labores, & ærumnas sibi per pœnitentiam applicet, & illatas tribulationes summâ, vestigia mea terendo, patientiâ sustineat.

Christo capiti Christiani eius membra conformari debent.

Etenim capiti suo non dissimilia debent esse membra, & voluptates ac delitiæ contrariæ omninò sunt Christianorum sorti ; cùm Christus *vir dolorum*, & in laboribus fuerit à iuuentute sua, & crucem quam gestauit humeris, & in qua vitam exhalauit, non vulgari dilectione adamauerit. Vnde

D. Bernard.

sicut ait Bernardus : *Non decet sub capite spinoso membrum delicatum fieri.*

241. Hinc gentium Apostolus se Christo confixum cruci exclamat, *Gal.* 2. 19. & ibidem c. 6. 14. *Mihi absit* (inquit) *gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est,*

Crux patrimonium Christianorum.

& ego mundo. Agnouit enim ærumnas, labores, anxietates, dolores, ac tribulationes à Christo in eius filios Christianos, tanquam hæreditatis partem deriuari : etenim crux Christi patrimonium est Christianorum. Cùm enim *vita christiana per-*

D. August.

petua sit pœnitentia, vt loquitur Augustinus ; dum Christus *Christianis verè pœnitentibus crucem suam*

Christiani vita perpetua pœnitentia.

commendauit, vt inquit Ambrosius, illam omnibus Christianæ Religionis professoribus veluti testamento donauit. Sicuti ergo cuiusdam Monarchæ hæreditatem capientes, in illa gloriantur, & ex illa se Reges reputant homines : ita Regis regum Domini Iesu crucem amplissimam veluti hæreditatem suscipientes Christiani, in illa debent gloriari, seque ex illa Principes, immò & Reges seculo nequam omninò superiores existimare. Sapienter igitur in cruce Domini dumtaxat non solùm gloriatur Paulus, sed etiam per optimum Saluatorem in ea pendentem se mundo, & mundum sibi prædicat crucifixum. Quod prosequitur

D. August.

Augustinus serm. 20. de verbis Apostoli : *Poterat*, inquit, *Apostolus gloriari in sapientia Christi, & ve-*

In cruce gloriandum, & quare.

rum diceret : poterat in maiestate, poterat in potestate, & verum diceret : sed dixit in cruce. Vbi mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Quo Domino? Christo crucifixo : vbi humilitas, ibi maiestas : vbi infirmitas, ibi potestas : vbi mors, ibi vita. Si vis ad illam venire, noli ista contemnere, noli erubescere. Ideo in fronte, tanquam in sede pudoris, signum crucis accepistis.

In fronte vt in sede pudoris, signum crucis accepimus in Baptismo.

Hæc Augustinus, vbi expendenda sunt illa verba, *vbi mundi Philosophus erubuit, ibi Apostolus thesaurum reperit.* Crux enim thesaurus est pretiosissimus, in quo amplissimæ diuitiæ reconduntur : etenim in illa, in humilitate maiestas, in infirmitate potestas, & vita in morte delitescit : sicque eam meritò Dominus filiis suis veluti amplissimam hæreditatem, & ditissimum patrimonium reliquit.

Quare multas diuitias, de quibus gloriaretur, Apostolum in cruce Christi reperisse notauit 241.
Doctor Angelicus *in cap. 6. epist. ad Gal. lect.* 4. D. Thom.
dum ait : Præcipuè in cruce Christi gloriatur Apostolus, quia in ipsa inueniuntur omnia, de quibus homines solent gloriari : nam gloriantur aliqui de magnorum, putà Regum aut Principum amicitia ; & hoc maximè Apostolus inuenit in cruce, quia ibidem ostenditur euidens signum diuinæ amicitiæ.

Multas in cruce diuitias inuenit Apostolus, nempe

Rom. 5. *Commendat autem Deus charitatem suam in nobis, &c.* nihil enim sic charitatem suam in nos ostendit, sicut mors Christi.

Dei amicitiam.

Vnde Gregorius : *O inæstimabilis dilectio charitatis! vt seruum redimeres, filium tradidisti.* Item gloriantur aliqui de scientia : & hanc Apostolus excellentiorem inuenit in cruce.

Veram scientiam salutis.

1. Cor. 2. 2. *Non existimaui me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum* : nam in cruce est perfectio totius legis, & tota ars benè viuendi. Item gloriantur aliqui de potentia ; & hanc Apostolus maximam habuit per crucem. 1. Corint. 1. 18. *Verbum crucis pereuntibus stultitia est ; his autem qui salui fiunt, idest nobis, virtus Dei est.*

Potentiam inuictam.

Item gloriantur aliqui de libertate adepta, & hanc Apostolus consequutus est per crucem, Rom. 6. *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt vltrà non seruiamus peccato.*

Perfectam libertatem.

Item aliqui gloriantur in assumptione ad aliquod magnum collegium, sed per crucem Christi assumimur ad collegium cœleste. Col. 1. *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt.*

Ius ad gloriam cœlestem.

Item quidam gloriantur in triumphali signo victoriæ : sed crux triumphale signum est victoriæ Christi contra dæmones. Col. 2. *Exspolians principatus & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos, &c.* Hæc S. Thomas ; quæ quia rectè nostrum probant intentum, & immensas in Christi cruce diuitias demonstrant, transcribere licuit.

Et gloriosam victoriam.

Cùm ergo acerbitates, dolores, tribulationes ; 243.
aliæque quibus Christiani premuntur anxietates, cruces sint, Christi Domini cruci copulatæ ; in illis, sicut & in ipsa Redemptoris nostri cruce Dei amicitiam, veram scientiam salutis, inuictam potentiam, perfectam libertatem, ad cœlestem patriam jus, & tandem gloriosam de hostibus victoriam, fructus veluti suauissimos colligimus. Vnde & *Cant.* 7. 8. dicitur : *Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.*

Verùm non solùm cruci Domini cruces quas in 244.
via patimur, copulantur : ipsi Domino crucifixo patientes & nos coniungimur, eius vulneribus adhæremus, vt ab ipso mortis, dæmonum, mundique triumphatore vires ad omnia aduersa æquanimiter toleranda, immò & ad pugnandum, vincendum, ac triumphandò accipiamus. Ille etenim est, qui vt loquitur Augustinus in psalm. 54. *Domuit orbem, non ferro, sed ligno* : & suos sibi similes constituens, illos patientiâ victores, simul & triumphatores constituit.

Christiani patientes, Christo coniuncti.

Planè

245\. Planè hoc Mellifluus attingit Bernardus, dum omnes hostes, quibus appetitur, se gloriatur vincere in vulneribus Saluatoris, quem sub nomine Petræ sibi refugium proponit, serm. 61. in Cant. *Petra* (inquit) *refugium herinaceis*. Psal. 103. *Et reuerà vbi tuta firmaque infirmis securitas & requies, nisi in vulneribus Saluatoris? Tantò illic securior habito, quantò ille potentior est ad saluandum. Fremit mundus, premit corpus, Diabolus insidiatur, non cado; fundatus enim sum supra firmam petram.* Et infrà inuictam martyrum Ecclesiæ fortitudinem à vulneribus Domini procedere demonstrat; dum enim quæ pro nobis vulnera Christus passus est, Martyr intuetur, quæ ipsi à tortoribus inferuntur, patienter sustinet & animosè. *Vult enim* (Christus) inquit Bernardus, *videri; vult benignus Dux deuoti militis vultum & oculos in sua suspicere vulnera, vt illius ex hoc animum erigat, & exemplo sui reddat ad tolerandum fortiorem. Enimverò non sentiet sua, dum illius vulnera intuebitur. Stat Martyr tripudians & triumphans, toto licèt lacero corpore; & rimante latera ferro, non modò fortiter, sed & alacriter sacrum è carne sua circumspicit ebullire cruorem. Vbi ergo tunc anima Martyris? Nempe in tuto, nempe in petra, nempe in visceribus Iesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in suis esset visceribus, scrutans eu ferrum profectò sentiret, dolorem non ferret, succumberet & negaret. Nunc autem in Petra habitans, quid mirum si in modum Petræ durauerit?* Hæc ille, quibus eleganter patientem Christianum Christo patienti coniunctum ostendit, omnemque illius patientiam, constantiam, fortitudinem ac victoriam, à vulneribus patientis Christi deducit.

Omnes hostes in Christi vulneribus superantur.
D. Bernard.

Inuicta martyrum fortitudo à vulneribus Christi.

246\. At æquum est à crucifixo Domino patientem, & vt ita dicam, crucifixum Christianum sumere vires, constantiam habere, immò & victoriam accipere. Nam à capite membra & vitam accipiunt & robur; & à Rege pro quo strenuè pugnant, milites stipendia habent & arma. Christi membra Christiani sunt, seque ipsi coniungi dum patiuntur, ostendunt. Illius etiam militiæ adscripti sunt, & pro tanto Rege in stadio decertant, dum aduersantem diabolum, frementem mundum, & sæuientes homines tolerando deuincunt. Ab illo igitur & vires ad prælium, & arma ad victoriam accipere debent. Sed quæ arma? Ignea vtique, & amoris flammis scintillantia diuini, quibus ignea nequissimi tela & retundere & frangere valeant. His armatus Protomartyr Stephanus, non solùm lapidum se prementium sustinuit ictus, sed etiam sæuientes superauit tortores, & tantâ donatus victoriâ triumphauit: vt enim loquitur S. Fulgentius serm. de S. Steph. *vt nominis sui coronam mereretur accipere, charitatem pro armis habebat; & per ipsam vbique vincebat.* Quomodo enim amore non vincerent Christiani afflicti, qui ex immensa Patris charitate, ob Christi Domini amorem, tanquam diuini amoris pignus ærumnas, labores & cruciatus recipiunt. *Hoc vobis donatum est à Patre pro Christo, non solùm vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini*, inquit Apostolus *Philip.* 1. 29. Vt enim notat ibidem S. Thomas lect. 3. *Non solum fides donum Dei est, sed etiam tribulationes, quæ pro munere donantur nobis.* Si enim fides magnum, & primum Dei donum est, tribulationes etiam magnum donum censentur, quia per illas curam Christi agût semper quasi athletæ. Nam per fidem credimus, per tribulationes, quæ credimus propugnamus. Sicut ergo maius est esse atletam fidei, quàm fidelem; & magis est pro Christo sanguinem fundere, & eius Ecclesiam defensare, quàm Christi sanguine ablui, & Ecclesiæ membrum tantùm esse: ita maius donum videtur pro Christo ferre dolores, & cruciatus sustinere, quàm dumtaxat in illum credere. Cuius ratio mihi videtur, quia maiorem in tormentis pro Christo tolerandis, quàm in actu fidei charitatem Christianus demonstrat. Cùm autem *omnia opera nostra operetur in nobis Dominus*, vt dicitur Isai. 26. 12. *Ipse enim dat velle & perficere pro bona voluntate*, vt loquitur Apostolus, *Philip.* 2. 13. maiorem habentes charitatis actum, dum aduersa, tormenta, & mortem ipsam pro Christo patimur, maius donum tunc à Deo nos accipere, quàm dum præcisè in ipsum credimus, nemo non videt.

Christiani vt membra à capite, vt milites à Rege, vt filij à parente vires accipiunt.

Arma recipiunt ignea, scilicet charitatem, quâ vicit Stephanus.
S. Fulgent.

Cruciatus diuini amoris pignora.
D. Thom.

Tribulatio maius donũ, quàm fides.

Quia maiorẽ charitatem, patiendo, quàm credẽdo exhibemus.

247\. Hinc Bernardus *vbi suprà*, Martyrem in ipsum Christum, cuius amore patitur, ferri demonstrat, dum ait: *Sed neque hoc mirum, si exul à corpore dolores non sentiat corporis: neque hoc facit stupor, sed amor; submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur.* Cùm enim *patientia opus perfectum habeat*, vt dicitur *Iacobi* 1. 4. etiam ipsa charitas, à qua suam cæteræ virtutes sortiuntur perfectionem, à patientia completur & consummatur. Vnde & Apostolus 1. *Cor.* 13. 4. charitatis encomia celebrans, primùm illam à patientia extollit. *Charitas* (inquit) *patiens est, benigna est, &c.* vt scilicet illam indiuiduam charitatis sociam ostenderet, & ab illa diuinum amorem opera sua non solùm consummare, sed incipere, vt nusquam sit verus Dei amor, qui pro Deo aliquid non patiatur. Nam vt loquitur Cyprianus lib. de bono patient. *Tolle charitati patientiam, & desolata non durat. Tolle sustinendi, tolerandique substantiam, & nullis radicibus, ac virtutibus perseuerat.* Omne enim, quod operatur charitas, quæ omnium bonorum operum principium est, à patientia eius procedit: nam eius actus enumerans Apostolus 1. *Cor.* 13. 7. ait: *Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Vbi omnia sufferre tanquam principium & fundamentum omnia credendi, sperandi, &c. posuit: quod notauit Oleaster in c. 3. Gen. *Pulchrè* (inquit) *rationem reddit, quia charitas omnia credat, & est, quia omnia sperat: sperat autem, quia omnia suffert.*

D. Bernard.
Martyr exul est à corpore, non stupore, sed amore.

Etiam charitas patientiâ consummatur.

S. Cyprian.

Charitas sine patientia desolata.

Patientia initium & fundamentum actuum charitatis.

248\. Quantum ergo Dei munus est pati pro Domino? Sanè thesaurus est, tribulatio, & diuini testis amoris. Gaudeat ergo Christianus in angustiis, exultet in pressuris, ac in tormentis tripudiet. Sic enim & patrimonium possidet Christi, & diuinum in se experitur amorem, & ad regna capessenda cœlestia aptior efficitur. Agnouit hoc, immò & expertus est Gentium Magister, qui in tribulationibus gloriabatur, & catenas quibus pro Christo ligatus fuit, pluris quàm torquem aut diadema faciebat, ita vt se nomine Vincti Christi Iesu insigniret, *Eph.* 3. 1. vbi S. Ioan. Chrysost. *hom.* 8. inquit: *Vinctum esse propter Christum, illustrius est, quam siue Apostolum, siue Doctorem, siue Euangelistam esse. Magna dignitas hæc, & regno quouis ac consulatu maior; qui diligit, & ardet Christum, eligit potiùs vincula ferre propter Christum, quàm cælos inhabitare, &c.* Et infrà: *Nihil hac catena beatius. Non ita beatum dico Paulum, quod in paradisum raptus, atque quòd vincula sustinuit: potius mihi habeatur malè affici pro Christo, quàm honorari à Christo.* Deinde Pauli vin-

Pati pro Domino non modicus est thesaurus.

D. Chrysost.
Catenæ quibus pro Christo ligamur, fulgentiores Regũ corona.

Petrus vinctus maior & illustrior Angelo vincula soluente.

culis Petri vincula connectens, subdit: *Sic Petrus vinctus fuit, & ab Angelo solutus. Hic si mihi quispiam dixisset: Elige vtrum velis, vis esse Angelus Petrum soluens, an Petrus vinctus? Petrus vtique esse maluissem. Maius hoc vinculorum donum est, quàm solem sistere, aut mundum mouere, aut dominari dæmonibus, eosque expellere*, & cætera quæ stylo planè aureo prosequitur sanctus Antistes. Quibus omnibus liquet, pœnas, ærumnas, calamitates, & cruces, quæ vitam Christianam consequuntur, diuitias esse spirituales, & bona summo studio amplectenda ac sectanda, quibus filios suos hac in valle miseriæ summus ditat Pater misericordiarum.

§. III.

Ad æternam filius Dei adoptiuus jus habet hæreditatem: ad quam assequendam totis debet viribus insudare.

249. Maxima Christianorũ hæreditas est ipse Deus.

MAxima, amplissima, immò & immensa est, quam diuinâ adoptione donati expectant, hæreditas. Quid enim maius, qoid amplius, quid immensius Deo? Et Deus ipse filiorum adoptione suorum hæreditas est, præmium ac corona. Hoc nos ipse Deus edocuit, dum fidelissimo famulo suo Abrahæ sic loquutus est, Gen. 15. 1. *Ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis.* Cùm enim non solùm omnium rerum principium, sed etiam vltimus finis, etiam supernaturalis, Deus sit; ipse enim omnem in se perfectionem concludit, omnem continet bonitatem, cùm ipse sit summum bonum: cúmque filiorum Dei hæreditas in adeptione vltimi finis, cuius possessio omne complet desiderium, omnemque satiat appetitum, consistat; ideò necessariò Deus ipse, *quo nihil melius, aut maius potest excogitari*, beatitudo obiectiua, & hæreditas illorum constituitur. Quod à D. Augustino *conc. 2. in psalm.* 32. his verbis roboratur: *Deus sit hæreditas nostra, an fortè temerè dicimus faciendo vobis Deum possessionem, cùm ipse sit Deus, & Creator; non est ista temeritas, affectus est desiderij, & dulcedo spei. Dic securus, ama securus, spera securus. Dominus pars hæreditatis meæ.*

D. August.

250. Ad hanc ergo hæreditatem, hoc est ad ipsius Dei eius intuitiuâ visione fruitionem jus habent Christiani ex diuina, quà Filij Dei facti sunt, adoptione. Vnde Apostolus Rom. 8. 17. *Si Filij, inquit, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Quare sicuti adoptio in via tantùm inchoatur in infusione gratiæ justificantis, & ab omni peccato animam emundantis; & in patria completur in ipsa filiationis Dei perfecta participatione, quæ manifestâ Dei visiooe completur: ita & diuina, quæ adoptatis præparatur hæreditas, inchoatiuè, & veluti in semine à Christianis possidetur in gratia, quæ semen gloriæ à D. Thoma appellatur: in patria autem completè & perfectè percipietur in manifesta Dei visione, seu gloria, quæ gratia consummata ab eodem Angelico Doctore vocitatur: & tunc ex gloria animæ in corpus nostrum immortalitas redundabit, vt etiam in corpore Dei adoptio cum suo splendore effulgeat. Vnde D. Thomas 3. p. quæst. 49. art. 3. ad 3. *Sicut*, inquit, *Christus primo quidem habuit gratiam in anima cum passibilitate corporis, & per passionem ad gloriam immortalitatis peruenit: ita & nos qui sumus membra eius, per passionem ipsius liberamur quidem à reatu cuiuslibet pœnæ; ita tamen, quod primò recipimus in anima spiritum adoptionis filiorum, quo ascribimur ad hæreditatem gloriæ immortalis, adhuc corpus passibile, & mortale habentes; postmodum verò configurati passionibus & morti Christi, in gloriam immortalem perducimur, secundùm illud Apostoli Rom. 8. Si filij, & hæredes; hæredes quidem Dei, &c.* Quia autem omne agens propter finem operatur, & nunquam requiem habere dicitur, nisi adepto fine, in cuius possessione omnia eius complentur desideria; ideo & filij Dei adoptiui se ad æternam gloriam destinatos agnoscentes, & tanquam suum vltimum finem considerantes, ardenti desiderio ad illam anhelant, & in ea suæ adoptionis complementum vehementer cupiunt. Hinc Sanctorum oriuntur suspiria, nascuntur gemitus, quibus è carcere huius mundi eripi, & in cœlestem paradisi patriam transferri concupiscunt. Hinc Regius Vates ex intimo cordis affectu suspirans clamabat: *Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei.* Psal. 41. 2. & Apostolus Philip. 1. 23. *Desiderium habeo dissolui, & esse cum Christo.*

Adoptio diuina in via inchoatur, & in patria cõsummatur in visione diuinæ essentiæ.

D. Thom.

Christus exemplar Christianorum.

Cupiunt Christiani adoptionis complementum.

251. Ea propter idem Apostolus postquam omnem creaturam ingemiscere & parturire, expectando reuelationem filiorum Dei, hoc est consummationem adoptionis hominum in gloriæ assequutione docuit; statim etiam Apostolos, qui tanquam flores Ecclesiæ, ac primi sanguinis Christi fructus primitias illius Spiritus receperunt, ad istam adoptioois perfectionem consequendam adspirare subdit, Rom. 8. 23. *Sed & nos ipsi* (inquit) *primitias Spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.* Hoc est, vt exponit S. Thomas *ibid. lect.* 5. completionem huius adoptionis, quæ inchoata est per gratiam justificantem animam, & consummabitur per corporis glorificationem. Vnde subdit Paulus: *Redemptionem corporis nostri*, vt scilicet sicut spiritus noster redemptus est à peccato per justificationem; ita & corpus nostrum redimatur à corruptione & morte, secundùm illud Oseæ 13. 14. *De morte redimam eos.* Totum autem hoc adoptionis filiorum Dei negotium significatum est in Baptismo, & in transfiguratione Christi, in quibus paterna audita est vox, Christum dilectum Dei Filium pronuntians. In Baptismo etenim Christi hominum Baptismum & justificationem, quà inchoatam & imperfectam adoptionem suscipiunt, naturalis Christi filiatio voce Patris promulgata declarauit: & claritas eius corporis cum fulgenti vestimentorum candore, etiam paternâ voce intonante, & Christum Filium amantissimum declarante, perfectam hominum adoptionem, quæ in gloriæ consequutione, ac immortalitatis munere, quod corpori nostro cum aliis dotibus gloriosis in fine seculi conferetur, non obscurè significauit, sicut notauit idem S. D. 3. *p. q.* 45. *art.* 4.

Apostoli ad perfectam adoptionem, nempe gloriam suspirabant.

D. Thom.

Spiritus noster redimitur à peccato per justificationẽ, corpus redimitur à corruptione & morte per glorificationem.

D. Thom.

252. Ex quibus omnibus manifestum est, Christianos homines ex diuina adoptione jus ad æternam immortalis gloriæ hæreditatem habere: qui enim ad aliquod regnum electus est, jus habet ad ipsum, illiusque coronam sibi debitam justo titulo potest postulare. Ad diuinæ visioois gloriam electi sunt Christiani, qui vt ait Apostolus Eph. 1. 5. *prædestinati sunt in adoptionem filiorum.* Quæ perfectè in ipsa Dei visione completur, ac consequenter

Ad æternam gloriam jus habent Christiani.

ad

ad illam, tanquam ad propriam hæreditatem jus habere dicuntur. Adde quod sicut effectus in causa quodammodò includitur; ita messis in semine, & fructus in arbore virtualiter continetur. Cùm ergo gratia sit semen gloriæ, vt fatentur omnes Theologi cum D. Thoma, & innuit Apostolus Rom. 6. 23. *Gratia Dei vita æterna*; in illa, tanquam messis in semine, & fructus in arbore, gloria virtualiter continetur, ita vt hæc gratia viæ ad patriam translata in ea consummetur, & perficiatur in ipsa clara & intuitiua visione; optimè deducitur, homines ex diuina adoptione renatos, gratiâ diuinâ justificatos, ac illâ splendido veluti vestimento decoratos, ad gloriam justo titulo aspirare. Quod eleganter expressisse videtur dilectus Dei discipulus, 1. Ioan. 3. 2. *Nunc*, inquit, *filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est.* Vbi & nos filios Dei dicit, & tamen nondum Deo similes (intellige de perfecta & completa similitudine) asserit, sed in ipsa clara Dei visione nos illam recipere similitudinem declarat.

In gratia gloria virtualiter includitur.

253. Cùm ergo nullus alicuius filius dici possit, nisi ei similis dicatur, eo modo quo eius filius dicitur; nam similare filiis conuenit ad patres suos, ita vt ex defectu similitudinis defectus filiationis ab omnibus Philosophis optimè colligatur; generatio enim quæ ad filiationem communicandam requiritur, est origo viuentis à viuente in similitudinem naturæ; & Christianus verè filius Dei dicatur etiam in via, debet illi esse similis, & de facto similis est similitudine imperfectâ per gratiam habitualem, quæ diuinæ est participatio naturæ, & adoptiuam confert illi filiationem. Cúmque qui est imperfectè similis, ad perfectam similitudinem jus habeat, maximè cùm illa ad istam sit via, & hæc illius sit complementum; adoptiuus Dei filius, qui hac in peregrinatione inchoatam Dei participat similitudinem, ad perfectam & consummatam, quæ in patria per claram & intuitiuam Dei visionem habebitur, jus habet, & ad illam non lento gradu debet properare. Quare Apostolus non solùm hanc consummatam per gloriam Dei similitudinem sperabat, sed & in hac spe gloriabatur, tanquam de jure, quo ipsum cœlorum regnum sperare poterat. *Gloriamur* (inquit Rom. 5. 2.) *in spe gloriæ filiorum Dei.*

Filius debet esse similis patri.

Vt filiatio adoptiua Dei in hominibus perficiatur, debet in illis perfecta Dei similitudo per gloriam compleri.

254. Cæterùm quod ad gloriam tanquam ad hæreditatem jus habent filij adoptiui, maximam ab eis exigit diligentiam, assiduum laborem postulat, & assiduam crucis Domini participationem requirit, vt conformes imagini Filij Dei naturalis ad consummatam filiationis adoptiuæ perfectionem valeant peruenire. Quod de adultis intelligi volumus, quibus gloria æterna non tantùm vt filiis hæreditas, sed etiam vt victoribus corona parata est. Nam paruuli, & qui ante vsum rationis sacro Baptismate renouati, ex hac mortali vita ad immortalem assumuntur, perfectam, & consummatam in visione beatifica, absque labore, & absque propriis meritis, ex Christi passione ac infinita misericordia adoptionem, paternam veluti hæreditatem, dumtaxat consequuntur. Debemus igitur totis viribus laborare, vt Christi passionibus configuremur, si gloriam quam suo nobis sanguine comparauit, adipisci velimus; nulla enim ad illam nobis via est, quàm illa, per quam ipse prædestinatorum primus, Saluator optimus ambulauit. Vnde & Apostolus Rom. 8. 17. *Si filij* (inquit) *& heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Christi. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Etenim miles ciuitatem non ingreditur, nisi ducis sui vestigia terendo; nec subditus regale palatium obtinet, nisi Regis sui moribus conformetur; nec filius hæreditatem possidet titulo diuerso ab eo, quo parens illam habuit. Quamobrem cùm filij adoptiui Christum tanquam Ducem, Regem, ac parentem habeant & venerentur, æternam gloriæ coronam, nisi morti ac vitæ ipsius configurati, & cum eo cruciati, afflicti, tribulati, necnon & crucifixi, minimè obtinebunt.

Summâ diligentiâ ac labore ad diuinam curram hæreditatem Christiani.

Quia adultis gloria ad modum coronæ confertur.

Hinc Paulus Apostolus aliquando pro Christi nomine lapidatus, nec tamen obrutus, aut enecatus, cum Barnaba Antiochiam veniens, simul cum illo Fideles docebat, *vt permanerent in fide, quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei*, vt legitur *Act.* 14. 21. Nam vt loquitur S. Leo serm. 7. de Quadrag. *Certa atque secura est expectatio promissa beatitudinis, vbi est participatio Dominica passionis.* Etenim non solùm contraria contrariis curantur, vt tritum est apud omnes; verùm etiam contraria contrariis comparantur. Nam per motum quies acquiritur; per bellum pax, per laborem otium, per temporalium amissionem æternorum adoptio, per ignominiam gloria, per cruciatus delectationes, & per amaritudines dulcedines obtinentur; & vt communi fertur adagio, *Dulcia non meruit, qui non gustauit amara.* Vnde vt notauit Tertullianus lib. de corona militis, cap. 14. *Christus exemplar nostrum, fauos post fella gustauit; nec ab Angelis Rex gloriæ, nisi postquam a militibus Rex Iudæorum in passione, appellatus est.* Itaque cruces non fugiat qui cœlorum gloriam cupit; labores non recuset, qui æternam exoptat requiem; à prælio non recedat, qui coronam ambit; amara non respuat, qui dulcia concupiscit; & tandem Christi mortificationem in corpore suo jugiter studeat circumferre, qui æternam & immortalem in cœlis sperat habere vitam. *Non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit*, vt inquit Apostolus 2. Tim. 2. 5. Vnde in Prato spirituali à Ioanne Moscho *cap.* 130. refertur, quod Abbas Athanasius audiens choros laudantium Deum, ipsisque coniungi cupiens, audiuit: *Nemo huc ingreditur negligens: abite, certate, contemnite vanitatem seculi.* Ac si eisdem verbis diceretur, assiduè pugnate, & crucem Christi seculi vanitatibus omninò contrariam ferte jugiter, vt cùm fueritis socij tribulationum & passionum eius, sitis etiam consolationum & gloriæ participes. 255.

Per tribulationes in regnum Dei ingrediendū.

S. Leo.

Dulcia non meruit, qui non gustauit amara.

Tertull.

Christus fauos post fella gustauit.

Ioan. Mosch.

Vetus enim Christiani nominis professor, & diuinâ adoptione decoratus, seculi principi, & omnibus eius pompis in Baptismo solenni voce abrenuntiauit, & in Christi gregem cooptatus, statim Christo se dedidit, ipsique omninò mancipatus eius crucem ferre, in eaque simul cum illo configi debet. Hoc egit Apostolus, qui semel Christi suscepto famulatu, ita immobiliter optimo adhæsit Saluatori, vt simul cum eo se cruci affixum, & per eum mundum sibi, & se mundo crucifixum glorietur. *Gal.* 2. 19. & 4. 14. Ita etiam agere tenentur omnes renati fonte Baptismatis, qui non solùm cum Christo in Baptismo mortui sunt, & in nouam vitam simul cum illo surrexerunt, verùm etiam *& cum eo crucifixi, quod est ignominiosum genus mortis*, vt loquitur 256.

In Baptismo Diabolo renunciamus, & Christo crucifixo cōiungimur, vt crucifixi viuamus.

Sanctus

S. Bernard.

Sanctus Bernardus *ferm. 7. in Quadrag.* vt scilicet omnes pœnarum acerbitates, tormenta etiam atrocissima, omniaque opprobria forti animo deuorent ac deuincant, futuram & æternam gloriam intuentes, exemplo illius, *qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ*, vt dicitur *Hebr.* 12. 2. Cùm autem per Christum seculo crucifixus debeat esse Christianus, & sibi seculum, à mundo penitus alienus esse debet, omnesque eius dulcedines spernere, calcare diuitias, ac delitias auersari. Dicat ergo, vt notat Bernardus: *Omnia quæ mundus amat, crux mihi sunt*; putà delectatio carnis, honores, diuitiæ, vanæ hominum laudes. *Quæ verò mundus reputat crucem, illis affixus sum, illis adhæreo, illa toto amplector affectu.*

D. Bernard. Omnia quæ mũdus amat, crux sint Christiano.

257. Itaque huius vitæ dolores & acerbitates æternam lætitiam cùm pariant & coronam, gaudentes Christiani perpessi sunt, immò & de tormentis sibi collatis gratias egerunt, tanquam de clauibus regni cœlestis, quibus regni cœlorum sibi januam aperirent. Ita planè Laurentius longâ ac multiplici pœnâ cruciatus, & ardentium expositâ massâ carbonum lentâ flammâ combustus exclamauit: *Assatus gratias ago.* Verùm aliud in atrocissimo tormento se recepisse fatetur, dum subdit: *Gratias ago tibi Domine, quia januas tuas ingredi merui.* Etenim januas Domini, hoc est regni cœlorum, ingressus est Laurentius simul ac in craticula ad comburendum membra eius extensa sunt: flamma illa, quæ corpus vssit, spiritui eius carcerem aperuit, & simul cœlum reserauit empyreum, vt in illud anima Martyris lauro, palmaque tantæ victoriæ redimita triumphatrix intraret. Nec mirum, dum ignei cœli januam ignea flamma reserauit: porta ignea non nisi claue igneâ potuit aperiri. Nec sola Laurentij carnem exurens flamma hoc peregit; per illam alia quæ in corde ardebat Martyris magis accensa est. Sicut enim loquitur S. Leo ferm. in natal. S. Laurent. *Segnior fuit ignis qui foris vssit, quam qui intus accendit.* Ipsaque ardens in Laurentij anima flamma charitatis, ad reserandum cœlum clauis fuit aptior & validior. Interim lectorem non moueat, quod tormentis, & Laurentij tribuimus charitati: nec existimet nos propterea Christi passioni quæ nobis januam aperuit cœlorum, vllo modo detogare. Immò & sanguinem Domini hac in apertione cœlorum omnia posse intelligimus. Ipse enim est, qui summa charitate à Christo in cruce effusus, mortem occidit, peccatum deleuit, dæmones subegit, mundum vicit, diuinæ justitiæ ex toto rigore copiosissimè satisfecit, & cœlestis regni januam omnibus patefecit. Ille clauis est Dauid, quæ aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit, vt dicitur *Apoc.* 3. 7. Ille est, in quo vestimenta sua lauerunt, & ea dealbauerunt Martyres. Ille est, qui in Martyribus vincit, & per quem Martyres superant, & triumphant; ita vt sanguis ille pretiosissimus ex Dei & hominis vulneribus effusus, omnia possit sine Martyribus, & nihil possint sine ipso Martyres, & omnia possint cum illo. Dum ergo & Laurentij tormenta, & eius charitatem dicimus regni cœlorum aperuisse januam, loquimur de pœnis & sanguine Laurentij pœnis & sanguini Domini copulatis; loquimur de charitate illius, quæ Dei donum est, & per quam Deus in homine est, & homo in Deo manere dicitur. Nam, *qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.* Loquimur denique de Laurentio in Christo, & cum Christo considerato. Ab ipso enim omnem virtutem agendi habuit, omnemque merendi rationem, juxta illud Ioan. 15. 5. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Maximè cùm Christi & Ecclesiæ non solùm vnum sit corpus mysticum & politicum, cuius Christus est caput, & Fideles membra existunt; sed & vnicâ personâ computetur, vt notat D. Thom. 3. *p. q.* 15. *art.* 1. *ad* 1.

De tribulationibus ac tormentis, quæ cœlij januam aperiunt, gratias egit S. Laurentius.

Porta cœli ignea claue igneâ tribulationis aperitur.

S. Leo.

Passiones Martyrum Christi passioni non derogant.

Sanguis Christi primùm januam cœli aperuit.

Est prima clauis regni cœlorum.

Omnia potest sanguis Christi sine Martyrum sanguine, & nihil potest sanguis Martyrum sine sanguine Christi.

258. Ob eandem rationem gaudebat etiam inclytus Martyr Tiburtius, dum nudatis plantis super prunas ardentes incederet, tunc enim ex eius ore lætantis animi ad Fabianum Præfectum hæc vox erupit: *Videtur mihi quod super roseos flores ambulem in nomine Domini Iesu Christi.* At non fallebatur miles intrepidus; rosas, non carbones premebat, ex quibus fulgentissimam sibi coronam nectebat, quâ redimitus in cœlum triumphans ascendit. Id etiam agnouit Magnus ille Basilius Catholicæ Religionis propugnator acerrimus; Valentis enim Imperatoris Præfecto, sibi mortem, ni Arrianis consentiret, minitanti respondit audacter: *Vtinam mihi aliquid esset dignum muneris, quod offerrem huic, qui Basilium citiùs de nodo follis huius absolueret, vt ad Deum euolaret.* Nec minori fortitudine Eosebius Samosatenus Episcopus misso à Constantio Imperatore dexteræ abscissionem minitanti, ni decretum contra Meletium Arrianum factum traderet, ambas manus porrexit, exclamans, *Decretum non dabo*, vt videre est *in histor. Tripart. lib.* 11. *cap.* 9. *& lib.* 5. *cap.* 49.

Tiburtij super prunas ardentes nudis plantis ambulantis egregia vox.

Et Basilij nolentis cõsentire Arrianis.

259. Hos omnes in sexu fragiliori assequuta est Virgo sanctissima Catharina Senensis, quæ duabus ex coronis sibi à Christo oblatis, gemmis coruscantem respuit, & spinis horridam sibi elegit, ac statim illam capiti suo ita infixit, vt acutissimos ad dies multos dolores senserit. Sciebat enim prudens virgo, sapiensque Christi Sponsa, spinis, tribulis, crucibus, aliisque, quas hac in peregrinatione patimur, acerbitatibus ad immensam Sponsi sui gloriam nullo fine terminandam, securissimam, facillimam, ac breuissimam viam sterni; vnde Ioannes Abbas, sicut in vitis Patrum refertur *lib.* 7. *cap.* 4. *num.* 12. dicebat: *Porta cœli est iniuriarum perpessio, & Patres nostri per multas iniurias in eam gratulantes ingressi sunt.* Quare S. Petrus Martyr, qui ardenti pro Christo deflagrabat amore, non solùm iniurias ferre, & opprobria pro eo pati voluit, sed etiam illum enixè quotidianâ supplicatione rogabat, vt ipsi pro eius gloria mortem degustare concederetur: *Da mihi Domine*, aiebat Petrus, *mori pro te, qui mori voluisti pro me.* Gratiam quam postulabat, accepit; & impij sicarij mucrone confossus, sanguine suo non solùm Prædicatorum Ordinem, quem professus fuerat, sed & vniuersam Ecclesiam, cuius fidem propagabat, & propugnabat, purpurauit, & ad perfectam filiorum Dei adoptionem, hoc est, ad æternam Dei fruitionem Martyr in cœlos euolauit anno Domini 1252.

Et Eusebij Samosateni Episcopi nolentis reddere decretum contra Meletium Arrianum.

S. Catharina Senensis coronam gemmis coruscantem respuit, & spineam elegit.

S. Petrus Martyr postulabat à Christo vt ipsi pro illo mori concederetur.

260. Cùm ergo ad ipsum cœlum Christianos conducant pœnarum acerbitates, dolores, & cruces, quis ab huiusmodi declinabit? A regno fugiet, & coronam recusabit, qui pro Christo, & post Christum eius crucem gestare non vult. Etenim in ipsis angustiis non solùm nobis inest charitatis fortitudo, sed Dei, qui nobiscum patitur, nostramque præstat, auget & coronat patientiam; ita vt qui

A cœlo declinat qui cruces fugit.

qui nobiscum est in tribulatione, gloriæ suæ primordia in nostris cordibus ipsis tribulationibus effundat. Quod innuit Apostolus 2. *Cor.* 4. 17. dum ait: *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quia scilicet merita nobis cumulat, quibus æternam beatitudinem comparemus. Itaque & meritis fulgent, & Dei præsentiâ decorantur, & eius gloriam spei certitudine prægustare videntur, qui pro Christo angustiis & laboribus premuntur. At ampliora in tribulationibus consequuntur, deiformes euadunt, & ad Deitatis videntur transire consortium malorum, dolorum, ac tormentorum inuictâ passione. Quod narrauit olim Tertullianus in Apologetico, *cap.* 12. vbi postquam Gentiles monuit, eadem illos præstare vt Christianum plectant, & vt Deum aliquem fabricent, sic concludit: *Si per hæc constat diuinitas alicui, ergo cùm qui puniuntur, consecrantur, & numina erunt dicenda supplicia.* Quod adeo verum est, vt fortiter ac patienter omnia aduersa tolerantes non ampliùs homines, sed Dij censeantur, cùm & ipse Deus fortis ob summam patientiam in Scripturis appelletur, vt *psalm.* 7. 12. Quare eum qui post Christum eius crucem patienter gestat, omnesque fortiter sustinet huius vitæ molestias, quasi Deum appellare, non est veritus Clemens Alexandrinus, dum ait: *Crucem Domini circumferens, eius sequitur vestigium, tanquam Deus.*

Gloria in tribulationibus.

Homines per tribulationes fiunt deiformes.

Tertull.

Clem. Alex.

261. Hinc intelligetur facilè verbum, quod admodum difficile videtur in Euangelio Lucæ, *cap.* 23. 39. vbi sic legitur: *Vnus autem de his qui pendebat latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, saluum fac temetipsum, & nos.* Verùm vbi blasphemia in his verbis, quæ nihil contra Christi diuinitatem exprimunt? Non enim illâ indignum aliquid ei attribuunt, nec ab illa quod eâ dignum est, ac ei naturaliter conuenit, eripiunt. Quæ duæ rationes ad blasphemiam requiruntur, juxta communem Theologorum consensum. Attamen verè Christum blasphemabat fur ille, qui verbis suis ab eo postulabat, vt summa quâ pollebat potentiâ, è cruce descenderet, & seipsum, ac socium à patibulo, & à morte liberaret. Cùm ergo crux Domini non ignominia, sed maxima gloria illi fuerit, in eaque non infirmitatem, sed summam potentiam, ac maiestatem ostenderit, qui illi suadebat latro, vt illam desereret, gloriam eius furari contendebat, eius potentiam, ac maiestatem nitebatur obscurare, ac consequenter ab illo eripiens, quod eo maximè dignum erat, & ipsi quod omninò erat indignum tribuens, blasphemiam in eum dicebat. Itaque latro Christum blasphemabat, quia illum à cruce & passione retrahebat. Quo pacto & Hebræi Dominum blasphemasse dicuntur, *Matth.* 27. 39. 40. & *Marc.* 15. 29. prætereùntes enim *blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes: Si Filius Dei es, descende de cruce.* Etenim crux Domini gloriæ eius thronus fuit, diuinæque sedes Maiestatis, ex qua se omnibus cognoscendum præbuit, & Filium Dei, & verum hominem, omniumque hominum Redemptorem manifestauit; vnde & ipsam crucem non tanquam patibulum, sed tanquam solium suspexit, seque in ea non humiliatum aut percussum, sed exaltatum ac glorificatum pronuntiauit. Ioan. 3. 14. *Exaltari*, hoc est crucifigi, *oportet Filium hominis.* Et cap. 8. 27. *Cùm exaltaueritis*, idest crucifixeritis, *Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Quare Romanus ille Centurio, qui dum Christus crucifigebatur, ac in cruce pendebat, ex aduerso stabat, inuictam eius patientiam ac fortitudinem demiratus, eiusque in morte mirabilem virtutem aduertens, ex eo quod clamans exspirasset, Deum illum agnouit, & confessus est, dicens: *Verè Filius Dei erat iste.* Matth. 27. 54. & Marc. 15. 39. Hinc etiam dum Ioannes *c.* 1. 14. de Christo dixit, *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre*; crucem & passionem, quibus diuina eius maiestas coruscauit, intellexit, sicut notauit Ioan. Chrysost. *hom.* 11. *in Ioan.* dum ait: *Flagella, spineam coronam, crucem & cætera suæ passionis opprobria ac tormenta, vocat gloriam vnigeniti à Patre Christi Domini.* Si ergo Christi Domini gloria in cruce resplenduit, & per eam in gloriam suam, hoc est in cœlos ad Patris dexteram ascendit; in ea gloriam suam debent Christiani collocare, & per eam ad regnum cœlorum properare, vt Filio Dei naturali passionibus in via configurati, eius gloriæ in cœlis efficiantur consortes, & diuinæ tunc recipiant adoptionis complementum in æternæ possessione hæreditatis, & beatitudinis. Sic discipulum Timotheum docebat Paulus, vt indefesso certamine, & crucis Domini jugi participatione vitam æternam compararet, 1. Tim. 6. 12. *Certa*, inquit, *bonum certamen fidei; apprehende vitam æternam.* Monitis igitur obtemperantes apostolicis, immò & diuinis, crucem jugiter feramus, immò in cruce Christo configamur, nec vnquam vel à cruce, vel à Christo recedamus, vt aliquando eius gloriam possideamus. E cruce nusquam recessit Dominus, vt nos in illa semper perseueremus. Vt ergo cum Bernardo *ser.* 1. *in die Pascha*, concludam: *Neminem audiamus, non carnem & sanguinem, non spiritum quemlibet, descensum à cruce suadentem: persistamus in cruce, moriamur in cruce.*

Latro ille qui Dominũ à cruce retrahebat, blasphemabat.

Eodem modo blasphemabant Iudæi circa crucem prætereuntes.

Centurio Christum crucifixum, Deum agnouit.

D. Chrysost.

Crux à nobis jugiter ferẽda, vt vitam æternã assequamur.

S. Bernard.

Sectio III.

Adoptio diuina in hominibus sacrâ Eucharistiâ fouetur, & roboratur.

Qvi tribuit esse, etiam consequentia ad esse largitur, vt in Philosophia tritum est: idemque qui rei dat esse, eandem in esse nititur conseruare. Hinc à parentibus accepto esse, filij alimenta recipiunt, ipsaque natura matrum postquam fœtus suos effuderunt, filiosque pepererunt, lacte statim vbera replet, vt nutriant quos genuerunt, & illos, quibus generatione esse tradiderunt, lactando custodiant. 262.

Filij à parentibus accepto esse, ad illud conseruandum accipiunt alimenta.

Planè filios omnes adoptiuos *voluntariè genuit* Dominus *verbo veritatis*, vt dicitur *Iacobi* 1. 18. hoc est, verbis in Sacramento Baptismi prolatis, eiusque formam constantibus, cunctisque hoc modo regeneratis nouum esse spirituale, supernaturale, immò & quodammodo diuinum concessit. Vt ergo tale in illis seruetur esse, foueatur & augeatur, diuinum illis præparauit alimentum in admirabili Eucharistiæ Sacramento, quo diuinum lac corporis & sanguinis Christi Fidelibus præbetur, vt eos in fide, charitate & gratia custodiat & protegat. Vnde & S. Thomas in illo quem modò illustramus, textu Sacramentum hoc *verè panem filiorum* appellauit. Cùm enim quæ-

Baptismo esse supernaturale recipit Christianus, quod Eucharistiâ conseruatur.

Et conuenientissimè.

dam debeat esse conformitas inter alimenta, quibus esse in illis qui ea suscipiunt, fouetur & roboratur, & ipsum esse; vnde ab eisdem, ex quibus nati sunt pueri, meliùs lac sugunt, quàm ab aliis diuersæ ac dissimilis complexionis nutricibus: ideo conuenientissimè Dominus Fideles, quos ex suis vulneribus cum aqua & sanguine mortuus effudit in cruce, Eucharistiâ, quæ corporis & sanguinis sui est Sacramentum, mortisque ac passionis suæ memoriale, tanquam lacte sustentat, & reficit. Vnde eadem Christi mors, quâ peccato in nobis destructo spiritualem vitam recipimus, Baptismo, & Eucharistiâ, veluti generatione, ac nutritione communicatur nobis, & applicatur. Et ideo sicut notauit S. Thomas *3. p. quæst. 73. art. 3. ad 3.* vtrumque est Sacramentum mortis & passionis Christi: Baptismus quidem, prout homo regeneratur in Christo virtute passionis eius; Eucharistia autem, prout homo perficitur in vnione ad Christum passum. Vnde sicut Baptismus dicitur *Sacramentum fidei*, quæ est fundamentum spiritualis vitæ; ita Eucharistia dicitur *Sacramentum charitatis, quæ est vinculum perfectionis*, vt dicitur *Col. 3. 14.*

S. Thom.

Baptismus Sacramentum fidei: Eucharistia Sacramentũ charitatis.

263. Hæc autem vnio, quam mediante Eucharistiâ regeneratus habet cum Christo, maxima videtur, quia valde intima est: etenim non solùm per charitatem Christus nobis, & nos Christo nunc adhæremus, verùm etiam per realem coniunctionem alimenti cum alito. Christus enim pro nobis passus, cibus noster hoc in Sacramento efficitur, & verè à nobis manducatur, ita vt ex illo verè nutriri & sustentari dicamur, non quidem per huius diuini cibi in nostram substantiam conuersionem, vt in vulgaribus accidit alimentis, quæ in substantiam transeunt aliti, vt communiter post Aristotelem docent Philosophi: sed per nostram spiritualem in Christum mutationem, juxta illud quod August. *lib. 7. Confess. cap. 10.* refert, scilicet se audiuisse vocem Christi dicentis sibi: *Nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Ingens planè hoc Christi misericordiæ munus est, & tantò maius, quantò frequentiùs nobis confertur. Quamvis enim semel Christus mortuus sit *iustus pro iniustis*, vt dicitur *1. Petr. 3. 18.* attamen nos semel Baptismate renati non semel, sed sæpissimè eius corpore pascimur, & eius sanguine potamur, vt scilicet specialem amoris Redemptoris nostri rationem hoc in Sacramento sentiamus, & sæpiùs repetitis infinitæ charitatis deliciis, eisque sæpiùs degustatis, in eius amore semper crescamus, nomenque filiorum semper cum re, hoc est cum ipsa gratia & charitate habeamus. Quod quidem Eucharistiæ Sacramento in modum cibi, seu conuiuij à Domino instituto maximè conuenit: nam quia homo semel nascitur, multoties autem cibatur; semel tantùm datur Baptismus, in quo homo commoritur Christo, & in nouam vitam regeneratur: multoties autem datur Eucharistia, in qua Christus pro nobis passus, tanquam paschale conuiuium nobis exhibetur, sicut docuit S. Thomas *3. p. q. 66. art. 9. ad 5.*

Vnio quâ per Eucharistiã Christianus vnitur Christo, est intima.

D. August.

In Christum per Eucharistiam transformamur.

Sæpe Eucharistiâ satiamur, vt diuinis amoris deliciis non semel degustatis, in Dei amore crescamus.

D. Thom.

264. Adoptionem quam extraneis concesserunt, conseruant homines eiusdem, quâ vt propriæ succedant hæreditati, illos elegerunt, constantiâ voluntatis, quæ si in eis mutaretur, omninò deficeret adoptio. Voluntatis suæ actum, quo homines adoptauit, non mutat, qui nusquam mutatur Deus: sed ne homines ipsi mutentur, & ab ipsa adoptione recedant, bonam illis tribuit voluntatem, vt semper sibi adhæreant: & vt in illa faciliùs ac feliciùs stent, illos diuino corporis & sanguinis Filij sui pascit alimento, vt Filio suo dilectissimo enutriti, in filios perdilectos conuertantur, & se diuinâ fulgentes adoptione demonstrent. Vitam ex hoc non communem, sed diuinam eis elargitur, vt non amplius hominum, sed Dei Filij viuant, existant, & operentur; viuere enim in viuentibus est esse, vt loquitur Philosophus. Cùm ergo vitâ diuinâ viuant sacrâ refecti Eucharistiâ, diuinum habent esse, vereque Dei filij adoptiui existunt, & mirabili hoc Sacramento in hac adoptione seruantur. Quapropter *spiritualem insitionem* vocauit Eucharistiam Dionysius Areopagita *lib. de Eccl. Hierarch. cap. 3.* Sicut enim agrestem naturam relinquit arbor, cui nouus nobilisque surculus inseritur, ita vt non amplius in flores, frondes, fructusque sylnestres, sed in flores, frondes ac fructus nobiliores ac mitiores illius surculi propagentur; nam vt inquit Virgilius,

Miraturque nouas frondes, & non sua poma.

Ita Christianus corpore Domini veluti nobilissimo donatus surculo, & spirituali hac insitione nobilitatus, in nouas, nobiliores, ac veluti diuinas erumpit actiones, seque non viuere, sed Christum in eo nouam vitam ducere nouis actibus protestatur, nam vt idem Dionysius loquitur: *Si igitur ipsius sacratissimæ inseramur vitæ, veraciter consortes Dei, diuinorumque participes efficiemur.*

Constanti voluntate qua nos adoptauit Deus, vt nos in eius amore firmiores simus, & ne à gratia adoptionis recedamus, gratiæ copiam nobis per Eucharistiã elargitur.

D. Dionys.

Eucharistia est spiritualis insitio, & quare.

Eucharistia nos Dei consortes efficit.

Humanam ergo diuina vincit adoptio, quæ non solùm erga filios quos elegit, optimam gerit voluntatem, sed etiam illis naturalis & proprij Filij Dei corpus & sanguinem tradit, immò & vitam eius sanctissimam immensâ bonitate concedit, vt Filij Dei corpore nutriti, & vitâ viuentes, veri filij Dei inueniantur. 265.

Quod quidem promiserat Christus *Ioan. 6. 58.* dum dicebat: *Ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, ipse viuet propter me.* Quod exponens Augustinus lib. 8. de Trin. *Viuit* (inquit) *Verbum per Patrem; & quo modo per Patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuemus.* Cùm autem vita, quam Dei Filius habet à Patre, sit ipsamet natura diuina, quam ex vi processionis cum ipso diuino intelligere nullatenus ab eadem natura distincto possidet; illud quod nos per carnem eius recipimus, est natura diuina, cuius participationem per gratiam & fidem obscuro modo habemus in via, eiusdem etiam consortium per gloriam, & manifestam Dei visionem in æterna beatitudine habituri; ita vt in via imperfectè, & tantùm inchoatiuè Dei vitâ viuamus, eandem vitam perfectè & completè in patria per intuitiuam diuinæ essentiæ cognitionem in completione diuinæ adoptionis recepturi. Itaque diuina Eucharistia nobis *panis vitæ & intellectus* existit, quia gratiam diuinam in nobis augens, vitam confert diuinam, & ad Deum clarè in patria intuitiuâ visione intelligendum, optimè nos præparat, & disponit.

Vitam Filij sui naturalis tribuit Deus adoptatis per Eucharistiam.

D. August.

Dei naturam per gratiam obscuro modo in via participamus, illã per manifestam visionem in patria habituri.

Ex quibus euidenter sequitur, sacram Eucharistiam *verè panem filiorum* existere, veréque in eis adoptionis gratiam conseruare. Etenim & eis ipsum Filium tribuit in cibum, & ad sumendum ipsum, quo Filius Dei in Deo pascitur, cibum, hanc escam manducantes disponit. Verùm ne mireris, 266.

Eucharistia panis filiorũ, in eis adoptionem cõseruat.

Quomodo filius Dei in Deo pascatur.

Clem. Alex.

mireris, dum Filio in sinu Patris aliquod accommodamus alimentum. Illud à Clemente Alexandrino accepimus, qui *lib. 5. Stromatum*, Verbum Dei & pasci & potari in Deo (metaphoricè tamen) apertè docet, dum ait: *Cibus & potus Diuini Verbi est cognitio diuinæ essentiæ.* Quod etiam quodammodò confirmari valet ex eo, quod in sacris literis æterna hominum beatitudo, quam Dei Filius in deitate eis præparauit, & in carne sua, passione & morte comparauit, nomine cœnæ & conuiuij sæpissimè insignitur. Vnde *Luc.* 22. 29. dilectis discipulis dicebat Christus: *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus Regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam in Regno meo.* Et psal. 33. 9. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Quem locum exponens Augustinus, Deitatem, quæ à Beatis intuitiuè videtur hominibus, in illis effectum cibi spiritualis operari docet, quia scilicet eorum mentem in ipsam Deitatem quodammodò conuertit, & præstat diuinam. *Cùm accepta* (inquit Augustinus in psal. 35.) *fuerit illa ineffabilis lætitia, perit quodammodo mens humana, & fit diuina.* Quod etiam docuisse videtur Bernardus lib. medit. c. 4. dum inquit: *Præmium nostrum est videre Deum, & viuere de Deo.*

Beatitudo nomine cœnæ & conuiuij insignitur.

D. August.

D. Bernard.

Eodem cibo viuunt filius Dei naturalis & filius adoptiuus.

Eâdem igitur vitâ viuit Dei Filius naturalis, & filius adoptiuus, eodemque cibo vterque nutritur. Ille quidem ex vi suæ processionis; hic ex vi suæ adoptionis. Ille insuper in natura humana ex vi vnionis hypostaticæ, quâ in sua incarnatione humanitatem Diuino Verbi supposito immobiliter copulauit: iste ex gratiæ infusione diuinæ, & ex reali carnis Christi manducatione, quâ & gratiâ formalis participatio Deitatis in via augetur, & in patria consummatur.

Quod adumbratum fuit in manna.

265. Adumbratum sanè fuit hoc in mirabili illo cibo veteri Hebræorum genti olim in deserto concesso: nam postquam præcepit Dominus singulis, vt manna colligerent, mensuram gomor cuilibet assignauit. *Colligat* (inquit) *vnusquisque man quantum sufficit ad vescendum, gomor per singula capita.* Exod. 16. 16. Deinde etiam jubente Domino, dixit Moyses ad Aaron: *Sume vas vnum, & mitte ibi man quantum potest capere gomor, & repone coram Domino*, ibidem 33. Vbi animaduertendum est, eundem cibum in simili quantitate, nempe in eadem mensura gomor cuilibet Iudæo, & etiam ipsi Domino præparati, solúmque reperiri discrimen, quòd manna ad reponendum coram Domino in vase aureo asseruatum fuit, vtique vt significaretur Christianum hominem corporis & sanguinis Domini Sacramentum mannâ figuratum manducantem, eundem cibum sumere, quem ipse Deus sumit; cum hoc dumtaxat discrimine, quod Filius Dei in vase veluti aureo, in splendoribus Sanctorum, in decoribus Sanctuarij, & reuelatâ facie, ac manifestâ visione naturam suscipit Patris, & ipsius intelligere cum eadem natura identificatum, immò & ipsam naturam formaliter constituens; Christianus autem eandem deitatem cum carne Christi obuolutam, veluti accidentibus panis, & fidei tenebris obumbratam in via recipit, & ex hac manducatione ad illam in vase aureo, hoc est in splendore maiestatis, & reuelata facie intuitiuè videndam in patria disponitur, & præparatur. Quod Christus Dominus expressisse videtur, dum ait Ioan. 6. 59. *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*

Quo pascebatur Hebræus, & quod in vase aureo coram Deo reponebatur.

266. Tanto itaque cibo pasti, tantaque vitâ donati adoptiui Dei Filij, quæ bona, quasve diuinas non possidebunt? Etenim cum Filio suo, quem illis Deus præstat in cibum, omnia eis donauit, sicque adoptionem miro modo fouet, dum illam bonis suis cumulat & exornat. *In omnibus diuites facti estis in illo*, dicebat gentium Magister 1. *Cor.* 1. 5. quia in Christo, & per Christum omnia bona spiritualia conceduntur. Ipse enim author est gratiæ, quæ ab eo vt à causa procedit: & cùm caput sit Ecclesiæ, ab ipso ad omnia membra Ecclesiæ deriuatur, & extenditur. Vnde donato nobis Christo Filio suo, Deus *cum illo omnia nobis donauit*, vt dicitur *Rom.* 8. 32. quia *per ipsum omnia cedunt in bonum nostrum: superiora quidem, scilicet diuina personæ, ad fruendum: rationales spiritus ad conuiuendum: omnia inferiora ad vtendum, non solùm prospera, sed etiam aduersa.* 1. Cor. 3. *Omnia vestra sunt, vos autem Christi*, vt notat S. Thomas *in Ep. ad Rom. cap.* 8. *lect.* 6. Verùm specialiter omnia bona spiritualia sacrosancta cum Eucharistia Fidelibus hoc Sacramentum recipientibus concedit Christus, quia vt loquitur Concilium Trident. sess. 13. cap. 2. *In hoc mysterio diuitias sui erga homines amoris velut effudit.* Cùm enim in optimo Saluatore sint *omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi*, vt dicitur *Coloss.* 2. 3. hæcque thesaurorum diuinorum absconsio infiniti Dei amoris, quo Verbum caro factum est, mirabilis sit effectus, huiusmodi per sacrosanctam Eucharistiam in Dei filios adoptatos mirabiliter effunduntur. Quod ipse confirmat Apostolus *ibid.* 10. dum inquit: *In ipso*, Christo, *habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & estis in illo repleti*, ex eo quod Deus realiter, & secundùm substantiam in anima & carne Christi habitauit, quia vtrumque ad vnionem hypostaticam assumptum est: vnde quia nulla persona creata, sed solum Diuinum Verbi suppositum totam naturam humanam sustentans fuit in Christo, plenitudo diuinitatis in eo existere dicitur. Quia autem totum Christum realiter in tremendo Eucharistiæ mysterio recipimus, ideo illo replemur, hoc est eius præsentiâ copiosam adeo gratiam accipimus, vt omnia bona spiritualia, quæ diuini amoris diuitiæ sunt, possidere dicamur.

Omnia recipit filius adoptatus bona cum Christo in Eucharistia.

S. Thom.

Superiora ad fruendum, rationales spiritus ad conuiuendum, & inferiora ad vtendum.

Concil. Trid.

In Christo est omnis plenitudo diuinitatis.

267. Ditissimum omnium qui in terra erant Principum, sapientissimum Salomonem sacræ celebrant Paginæ, eumque super omnes Reges magnificatum attestantur. *Magnificatus est* (inquit sacer textus) *Salomon super omnes Reges terræ præ diuitiis & gloriâ.* 2. Paral. 9. Quam magnificentiam exprimens Scriptura, adeo magnum fuisse hominum numerum asserit, qui cum eo eius aulam constantes morabantur, vt quamplurimi ad eos quotidie sustentandos cibi desiderarentur; nam 3. *Reg.* 4. 22. dicitur: *Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, exceptâ venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altilium;* quæ quotidiana pro tanti Regis domo omninò stupenda est annona, cùm juxta Cornel. à Lapide *in cap.* 27. *Leuit.* corus contineret triginta

Magnificentia Salomonis.

Corus quid contineat.

modios. Verùm quæ sunt sapientissimi Regis diuitiæ, quæ illius gloria, Christi diuitiis & gloriæ comparatæ? *Ecce plusquam Salomon hic*, inquit Christus de seipso loquens, *Matth.* 12. 42. Sicut enim cunctos orbis Priocipes diuitiis & gloriâ Salomon vicit, ita eisdem Salomonem Christus superauit, magisque supra ilium Rex verè Pacificus, immò & *Pax nostra*, amantissimus Redemptor magnificatus est, quàm fuerit Salomon supra Reges terræ exaltatus. Etenim præter illam, quâ vniuersas sibi seruientes creaturas dominator optimus pascens, demonstrat quotidie magnificentiam, quam solâ manus apertione operatur, vt testatur Psalmista psal. 144. 28. *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione*; quis liberalitatem, quâ innumeros, quos sibi proprio sanguine acquisiuit Chistianos, & ex visceribus, & lateris vulnere, veluti filios effudit, non corruptibilium carnibus animalium, sed proprio corpore qnotidie pascit, sufficit enarrare? Manducatum enim eius sanctissimum in Eucharistia corpus, nec laceratur, nec minuitur, nec finitur. Infinitos hactenus enutriuit homines, innumeros quotidie reficit, & omnes ad finem vsque seculi venturos Fideles sustentabit, omnibusque piâ mente, & puro corde diuinam escam manducantibus thesauros gratiarum infundit; & tamen ipse qui manducatur Christus, non solùm integer perseuerat & viuus, sed etiam ditissimus, omnique gratiarum, aliorumque bonorum spiritualium copiâ abundantissimus.

Christus magnificentiâ Salomonem superauit.

Infinitos homines suo corpore Christus nutrit, & corpus eius nec laceratur, nec minuitur.

268. Quantas igitur diuitias à ditissimo Rege oon recipiunt ipsum ditissimum Principem sumentes in cibum? Sufficientiam possidentibus præstare diuitias, & ideo Deum habere diuitias, quia habet omnimodam sufficisntiam, quam diuitiæ promittunt, docuit Sanctus Thomas 1. *p. quæst.* 26. *art.* 4. Cùm ergo sufficientiam adoptatis sanctissima præbeat Eucharistia, quia Deum & hominem in cibum illi tribuit, & mentem eius cœlestis gratiæ vbertate impinguat, & ad gloriam æternam, cuius pignus existit, disponit; ideo clarum est, illos corpore Domini ditescere, & per illam jam æternam quodammodo habere hæreditatem.

Diuitiæ præstant sufficientiam.

D. Thom.

Diuitias præbet Eucharistia.

269. Inter alia, quibus apud Hebræos Deus insignitur nomina, non vltimum locum obtinet illud quo dicitur, *Deus Sadai*, in quo tres inuoluntur non contemnendæ, sed Dei maiestatem explicantes significanooes. Nam *Deus Sadai* idem est ac *Deus omnipotens*, *Deus vberum*, *Deus qui sufficit*. Planè non solùm homo, sed Deus est Redemptor noster, *qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, vt dicitur *Philip.* 2. 6. Non potuit autem Deo æqualis esse, nisi Deus esset, sed de Deo genitus, non factus, & Patri consubstantialis ac coæqualis. Verùm in mirabilis Sacramenti corporis & sanguinis sui institutione diuinam suam prætendens magnificentiam ac maiestatem, verè *Deus Sadai* apparuit. In hoc etenim mysterio *Deus omnipotens* visus est, dum infinitâ quâ pollet virtute, substantiam panis in corporis sui substantiam, & vinum in sanguinem suum, intactis panis & vini accidentibus transmutauit. Vnde & Cyprianus in serm. de cœna Domini: *Panis iste* (inquit) *quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.* Etiam *Deus vberum* effulsit, qui illa adeo bonitatis lacte redundantia gestauit, vt illa aureâ zonâ fulcirentur; vnde & Ioannes Apoc. 1. 13. *vidit illum præcinctum ad mammillas zonâ aureâ.* Etenim se in hoc mysterio veluti matrem gessit, vbera sua filiis suis præbens, non solùm vt lac ex eis sugerent, sed etiam vt eius sanguinem biberent, & sacrum eius corpus manducarent. Vnde & Clemens Alexandr. *lib.* 1. *pædag. cap.* 6. illum *mammillam Patris* appellat, & subdit: *Verè Beati, qui hanc lactant mammillam.* Et Chrysost. hom. 60. ad pop. *Nonne videtis*, inquit, *quantâ promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt? Accedamus cum tanta nos quoque velocitate ad hanc mensam, & vber spiritualis poculi: quinimò cum longè maiori trahamus, tanquam infantes lactantes, spiritûs gratiam.* Ipseque Doctor Angelicus rem totam concludit, dum Opusc. 58. *Fideles* (inquit) *sugunt in corpore Christi dulcedinem Spiritus sancti.* Denique hoc in Sacramento Christus est *Deus qui sufficit*, semel enim corpore suo in pabulum, & sanguine in potum nobis concesso, omnia quæ habuit largitus est, & cuncta quæ desiderare possumus, nobis donauit. Omne enim bonum in Christo colligitur, & cum eius carne verbo Dei, qnod summum bonum est, hypostaticè coniuncta, humano cordi infunditur. Vnde D. August. *tract.* 84. *in Ioan.* de bonis à Deo nobis in Eucharistia concessis, ait: *Dicere audeo, quod Deus cùm sit ditissimus, plus dare non habuit.*

Deus Sadai, idest Deus omnipotens, Deus vberû, Deus qui sufficit.

Quæ omnia in Eucharistia manifestantur.

S. Cyprian.

Multa vbera in Eucharistia habet Christus.

Clem. Alex.

D. Chrysost.

D. Thom.

Omnia bona per Eucharistiam.

D. August.

Sufficit ergo nobis suauissima corporis Domini esca, quæ in bonis replet desiderium oostrum, & cor nostrum ad Deum creatum, *& donec in Deo requiescat inquietum*, vt loquitur Augustinus, perfectè satiat, dans in præsenti gratiam vberrimam, futuræ ac copiosæ gloriæ pignus, in cuius adeptione, quæ corpore & sanguine Domini seruata est adoptio & roborata, consummabitur & perficietur. Tunc enim verè hæreditatem quam expectamus, habebimus, & Regnum æternum, ad quod electi sumus, plenissimè consequemur veris diuitiis cumulati. Nàm vt ait S. August. *Vera diuitiæ sunt immortalitas; ibi enim vera copia, vbi nulla est indigentia.* ipsaque beatitudo, vt loquitur Boëtius, *est status omnium bonorum aggregatione perfectus.* 270.

ELVCIDATIO III.

De adoratione Eucharistiæ.

SAcram Enchatistiam *filiorum Dei panem* rectè à Diuo Thoma appellari, in præcedentibus jam vidimus: filiorum Dei dignitatem, eorumque adoptionem fuso sermone jam exposuimus. Sed quia ab hominibus diuinâ filiatione nobilitatis, & corpore Domini enutritis, ipsum corpus Christi panis accidentibus obuolutum, ac in hoc Sacramento verè & realiter delitescens in summo pretio haberi debet, & summâ coli veneratione, propter eius non solùm cum Christi anima realem coniunctionem, sed etiam propter hypostaticam cum Verbo Dei vnionem; ideo de huius Sacramenti veneratione & adoratione hîc tanquam in proprio loco tractamus. A filiis enim pater debet honorari, à subditis Rex debet coli, & è captiuitate eruti, in libertatem gloriæ filiorum Dei translati, ac diuino cibo vegetati, amantissimum Redemptorem, Liberatorem & Pastorem 271.

Eucharistia summâ debet veneratione coli, & adorari.

tenentur

tenentur adorare; maximè cùm is qui Redemptor, Liberator & Pastor est, etiam verus Deus existat.

Sectio Prima.

Quid, & quotuplex sit adoratio.

272. Quid sit adoratio.

ADoratio nihil aliud est, quàm interna ex corde reuerentia, signis exterioribus exhibita Deo ad maximam eius excellentiam, & nostram seruitutem, seu subiectionem protestandam. Germana est hæc adorationis descriptio; & Sancti Thomæ doctrinæ omninò consona. Cùm enim totum quod habet homo, Deo debeat, à quo illud accepit; & mente, & corpore quibus constat, debet Deum reuereri, eiusque excellentiam simul ac suam dependentiam vtroque profiteri. Vnde ex D. Damasceno *lib. 4. fid. orthod. cap.* 13. relato ab Angel. Doctore 2. 2. *quæst.* 84. *art.* 2. duplicem Deo debemus adorationem, spiritualem scilicet, quæ consistit in interiori mentis deuotione; & corporalem, quæ in exteriori cordis humiliatione consistit. Exterior autem adoratio propter interiorem fit, vt scilicet per signa humilitatis, quæ corporaliter exhibemus, affectus noster ad subijciendum se Deo excitetur: rebus enim sensibilibus intelligibilia in nobis excitantur; ideoque rectè in adoratione internus animi affectus, & exterior corporis humiliatio, quibus Dei maiestatem reueremur, nostram profitemur subiectionem, eiusque opem imploramus, includuntur.

Duplex est, alia spiritualis, quæ interna mentis deuotione; alia corporea, quæ externa cordis humiliatione completur.

273. A quo deriuetur nomen adorationis.

Hinc adorationis nomen ab oratione deriuari quidam tradiderunt: qui enim à Deo aliquid cupit obtinere, reuerentiam orationi ad faciliùs impetrandum coniungit. Alij ab ore trahi docent, quia ore, nempe osculo, quod eius est applicatio; vel manu ad os admotâ, honorem & reuerentiam exhibemus. Vnde Iob 31. 26. *Si vidi solem cùm fulgeret, &c. & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum*; hoc est, *Si adoraui creaturas*, vt ait S. Hieron. *lib. 3. in Ezech. c.* 8, *vers.* 17. Et *psalm.* 2. 12. vbi in vulgata editione legitur, *Apprehendite disciplinam*, Hebraïcè habetur, *Osculamini Filium*; quod S. Hieron. reddidit, *Adorate purè*. Manus etiam interdum ab adorantibus olim ad os admouebatur, & osculabatur, vt testantur Plinius *lib. 28. cap.* 2. & Minutius Felix *in Octauio*, & Hieron. *apolog. 1. contra Ruffinum*, vbi inquit: *Deosculari manum solere qui adorant.*

S. Hieron. Plinius. Minutius Felix. D. Hieron.

274. Adoratio est maior honore.

Quamvis autem adoratio honorem exhibeat adorato, tamen maius quid in adoratione quàm in honore importatur, nempe subiectio quædam, vel seruitus. Quare in septima Synodo, act. 4. *Emphasis honoris* appellatur adoratio. Cùm ergo ex Philosopho 1. Eth. cap. 5. *Honor sit exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis*; vt honor exhibitus possit dici adoratio, debet reuerentiæ addi submissio honorantis, seu adorantis, ei qui adoratur, vt ex Damasceno *orat. 1. & 3. de Imaginibus*, colligitur.

Septima Synodus. Adoratio est emphasis honoris. Quid sit honor.

275. Excellentia diuina differt à creata, sicut adoratio Dei & adoratio creaturæ.

Ratio autem, & causa adorationis, cùm sit excellentia, seu dignitas eius qui adoratur; ideo quia alia est excellentia diuina, quæ cuiuscumque alterius excellentiæ radix est & origo; & alia creata, diuinam participans, & ab ea dependens: alia est adoratio quæ Deo debetur, & alia quæ creaturæ rationali Dei imagine insignitæ redditur. Cùm ergo maximè discrepent diuina & creata excellentia, non parum differunt quæ Deo & creaturis redduntur adorationes. Nam ex infinita, immensa, suprema, ac independenti, omnique perfectione repletâ Dei excellentiâ debetur ei honor singularis & specialis adoratio, quam nulli licet reddere creaturæ, quæque adoratio latriæ nuncupatur. Creatura autem rationalis, cuius bonitas à diuina dependet, eique subjicitur, ac in se finita est & limitata, longè minori colitur honore; & dum adorari dicitur, semper infra Deum, & inferiori omninò à diuino, cultu debet intelligi. Adorantur autem in quantum Deo per gratiam, merita, & gloriam coniunguntur, eiusque dignitatem quodammodo participant. Hæc autem reuerentia, seu adoratio eis exhibita, *Dulia*, quæ seruitutem significat, appellatur. Ita quidem, vt honor Sanctis hominibus ac Angelis, qui Dei amici existunt, solo duliæ nomine exprimatur: ille verò qui sanctissimæ ac intemeratæ Virgini Deiparæ, supra omnes creaturas Deo maternitatis affinitate coniunctissimæ redditur, *Hyperdulia* dicatur.

Adoratio Dei latria dicitur.

Adoratio, seu reuerentia creaturarum dicitur dulia, vel hyperdulia.

Adoratio igitur in communi considerata triplex est. Alia *Latria*, alia *Hyperdulia*, & alia *Dulia*. Adoratio latriæ est illa quâ Deum tanquam primũ ens, omniumque rerum principium & finem colimus, & honoramus. Hæc omninò creaturis est incommunicabilis, & soli Deo debetur, estque actus Religionis nobilissimus, quo Deum Creatorem, Redemptorem, adiutorem, ac tandem glorificatorem nostrum agnoscimus, & profitemur. Vnde D. Augustinus *lib. 10. de ciuit. cap.* 1. docet, *latriam secundùm consuetudinem, quâ loquuti sunt, qui nobis diuina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, vt penè semper, eam seruitutem dici, quæ pertinet ad colendum Deum.* Et lib. 20. contra Faustum, cap. 21. *Vero illo cultu, qui Græcè Latria dicitur, cùm sit quædam propriè diuinitati debita seruitus, nec à nobis coli, nec doceri colendum, nisi vnum Deum.* Nam vt idemmet Augustinus ait epist. 66. *Soli Deo seruire jussi sumus, quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.* Hinc in septima Synodo, *act.* 7. veram *latriam* solam diuinam naturam decere definitur. Huius autem vocis *latria* etymologia à vehementi tremore deriuatur; λατρεῖν enim idem est ac *tremere vehementer*. Vnde quia *Soli Deo seruire* debemus, vt dicitur *Matth.* 4. 10. & illi cum timore & tremore, ob infinitam eius maiestatem, potentiam, ac æquitatem debemus obsequi, vnde *psal.* 2. 11. dicitur, *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore*; rectè adoratio quâ seruitutem nostram, & subiectionem cum timore Dei erga ipsum Deum exhibemus, *latria* appellatur; rectéque qui soli Deo debitam seruitutem, nullique creaturæ communicabilem, ad vanos ac fictitios Deos transferunt, *Idololatræ* vocitantur.

276. Adoratio Triplex.

Latriæ, quæ soli Deo exhibetur.

Adoratio hyperduliæ ex vsu Ecclesiæ est testificatio seruitutis secundariæ, & minoris illâ, quâ Deo seruimus, & subjicimur, per quam post Deum nobilissimam creaturam, Beatissimam scilicet semper Virginem Mariam, ob dignitatem maternitatis Dei ipsi Deo maximè affinem, & omni gratiarum ac sanctitatis copiâ repletam colimus & honoramus. Soli ergo Deiparæ honor iste ab Ecclesia exhibetur. Quamvis enim sanctissimæ Christi Domini nostri humanitati,

277. Hyperduliæ, quâ Beata virgo ob dignitaté matris Dei colitur.

ptovt præcisâ vnione, cum solis donis quæ ex ipsa vnione accepit, consideratur, huiusmodi hyperduliæ debeatur adoratio; tamen quia ipsa humanitas Christi secundùm rem ab eius diuinitate minimè separatur, quod enim *Deus semel assumpsit, nusquam dimisit*; ideo propter hanc inseparabilem vnionem, latriâ potiùs quàm hyperduliâ adoratur. Quod docuit Damascen. lib. 3. fid. orth. cap. 8. *Adoratur*, inquit, *caro in vna hypostasi Verbi Dei, quæ illi quoque hypostasis facta est. Nec vt nudam carnem adoramus, quasi exhibentes latriam creaturæ; sed vt vnitam deitati, & vt in vnam personam, & vnam hypostasin Dei verbi ambæ naturæ conuenerunt.* Et lib. 4. cap. 3. *Non dicimus*, inquit, *quod adoramus carnem nudam, sed carnem Dei, seu Deum ipsum incarnatum.*

Humanitas Christi vt verbo Dei vnita, adoratur latriâ.

278. Adoratio autem, seu cultus duliæ inferiorem etiam seruitutem, seu subiectionem exhibet Sanctis Angelis & hominibus, propter excellentiam sanctitatis & vnionis ad Deum. Cultu enim duliæ sanctis Angelis Deo assistentibus, virtute potentibus, eiusque vocem audientibus, vt omnia verba eius faciant, reuerentiam exhibemus: quo pacto etiam Christi Præcursorem Ioannem Baptistam, Apostolos, Martyres, omnesque sanctitate fulgentes, ac cum Christo regnantes honoramus.

Et duliæ, quâ sancti Angeli & homines honorantur.

279. Hæc autem duliæ adoratio, quâ Sanctos æternâ beatitudine donatos honoramus, nequaquam Dei, aut Christi dignitati derogat; est enim longè latriâ, quam Deo & Christo exhibemus, inferior, & in ipsis Sanctis Deum ipsum, & communicatas illis ab ipso dotes colimus. Cùm enim *nemo bonus, nisi vnus Deus*, vt dicitur *Marc.* 10. 18. hoc est, nullus essentialiter bonus, nisi Deus; omnes qui boni sunt participatiuè, diuinam participant bonitatem, sicut & sapientes eius sapientiam, potentes eius potentiam, sancti eius sanctitatem sibi habent communicatam: ideo dum ob egregias quibus coruscant perfectiones, Sanctos duliæ veneratione honoramus, illos tanquam à Deo dependentes, & in illis Deum ipsum colimus. Et in hoc sensu Iustinus Martyr *apolog.* 2. docet, *Sanctos Angelos, & homines à nobis coli & adorari.* Et D. Athanasius libro de Virginit. circa finem: *Si homo iustus* (inquit) *ades tuas intrauerit, adorabis humi ad pedes illius; non enim eum, sed Deum adorabis, qui illum mittit.* Et Hieronymus Paulam vitâ functam in eius epitaphio sic alloquitur: *Vale, & cultorem tuum orationibus iuua.* Et S. August. *serm.* 1. *de SS. Petro & Paulo*, ait: *Beatissimum Petrum piscatorem modò gentibus prouolutis adorat gentium multitudo.* Ac tandem Ambrosius *serm.* 6. *in fine*, ait: *Quisquis honorat Martyres, honorat & Christum; & qui spernit Sanctos, spernit & Dominum.*

Honor duliæ quâ Angelos & homines sanctos honoramus, vtpote inferior latriâ quam Deo & Christo exhibemus, Dei dignitati non derogat.

Iustin.

D. Athanas.

D. Hieron.

S. August.

D. Ambros.

280. Audiant hæc Nouatores, & Catholicos Sanctos venerantes nequaquam criminentur, nec idololatras appellent, ac si eundem cultum latriæ soli Deo debitum creaturis exhibeant; cùm nullus in Ecclesia Catholica inueniatur, qui honorem Deo debitum, ac consequenter creaturis incommunicabilem, qui *Latria* dicitur, alicui Sanctorum vsquam reddere cogitauerit. Nam vera, & propria adoratio, quæ omnimodam seruitutem & subiectionem cum omni in omnibus dependentia obiecto exhibet adorato, Diuinam dumtaxat respicit Maiestatem, nullatenus autem creaturam, etiam summâ excellentiâ præditam. Et in hoc sensu Doctorum Maximus Hieronymus aduersùs Vigilantium, qui eosdem contra venerationem Sanctorum, quos Nouantes docent, tuebatur errores, sic inuehitur: *Quis enim, ô insanum caput, aliquando Martyres adorauit? Quis hominem putauit Deum?* Semper enim diuerso animi affectu Deum adoramus, & Sanctos veneramur; licèt interdum eisdem exterioribus signis, putà inclinationibus, genuflexionibus, &c. vtamur, & dum Deo tanquam supremo omnium enti adoratione latriæ omnimodam exhibemus seruitutem, & Sanctis eius honorem duliæ minori subiectione reddimus. Quod etiam in Scriptura obseruare licet: nam *lib.* 1. *Paralipom. c.* 29. 20. legitur, quod *postquam Dauid præcepisset vniuersæ Ecclesiæ, vt benediceret Domino: Benedixit omnis Ecclesia Domino Deo Patrum suorum, & inclinauerunt se, & adorauerunt* DEUM, *& deinde* REGEM. Vbi quamuis dicatur populum Deum, ac deinde Regem adorasse eisdem signis exterioribus, putà eisdem inclinationibus; attamen nemo est qui non intelligat diuerso cordis affectu, & maiori mentis subiectione populum Deum adorasse, quàm Regem: ille enim adoratus est summâ animi demissione adoratione latriæ; Rex autem tanquam Dei imago, minori honore, solâ duliæ veneratione. Populus quidem adoratione Deum tanquam creatorem ac sanctificatorem: Regem verò tanquam sanctificatum, Dei Prophetam, & totius Regni moderatorem colebat. Quod cum proportione à Christianorum Ecclesia in Dei adoratione, & Sanctorum veneratione nunc obseruatur.

Nouatores Sanctorum cultum respuentes refelluntur.

D. Hieron.

Catholici non adorant Sanctos adoratione quâ Deum.

Iudæi adorauerunt Deū, & Regem, & quomodo.

SECTIO II.

Vtrum Eucharistiæ Sacramentum sit adorandum, & quâ adoratione.

281. CElebris est hac tempestate inter Catholicos, & Nouatores, quæ proponitur difficultas: omnes enim Sacramentarij hoc Sacramentum minimè censent adorandum: illius adorationem vocant idololatriam, vt liquet ex Caluino *lib.* 4. *institut. cap.* 17. §. 35. quorum sententia ex eo processisse videtur, quod Christum ibi præsentem esse negant, & nihil præter panem in Eucharistia admittunt. Lutherani autem, quamvis realem corporis Christi præsentiam in pane Eucharistiæ fateantur, attamen extra vsum, hoc est extra sumptionem, seu manducationem Sacramenti ipsi, denegant adorationem, illamque ipsi, dum per plateas, & in processionibus cum facibus & magno apparatu defertur exhibitam, idololatriam appellant. Vnde Lutherus *lib. ad Vualdenses*, in processionem in festo corporis Christi fieri solitam vehementer inuehitur. Io vsu verò huius Sacramenti multi ipsi adorationem concedunt, vt Lutherus in formula Missæ, & in libro de verbis, *Hoc est corpus meum*: Bucerus in actis colloquij Ratisponensis, Brentius in apologia pro Confessione Vuittembergensi, *pericope* 2. & alij.

Sacramentarij Eucharistiæ adorationem vocant idololatriam.

Lutherani in vsu, seu celebratione Synaxis Eucharistiam adorant, non autem postea.

282. Verùm Catholici omnes Christum Dominum ex conuersione panis in corpus suum, & vini in eius sanguinem, in Eucharistia realiter præsentem firmiter credentes, summam huic Sacramento exhibent venerationem; nam coram illo inclinantur, genuflectunt, prostrantur, orant, hymnos canunt, &c. Quæ omnia adorationis indicia existunt, sacramque Eucharistiam apud illos ab omnibus adorandam esse docent. Vt autem quomodo,

Cùm Eucharistia, quæ in consecratione materiæ consistit, semper obtineat corpus Christi, rectè semper à Catholicis adoratur.

quomodo, & quænam huic Sacramento adoratio exhibeatur, omninò pateat.

283. Aduertendum est, in hoc Sacramento duo considerari, quæ ipsum veluti constant & componunt. Primum est ipsa species exterior panis, solis accidentibus coalescens, quæ oculis corporis attingitur, & omninò immutata videtur, etiam peractâ consecratione. Cùm enim verborum sacramentalium virtute sola panis substantia in Christi corpus transmutetur, intacta remanent accidentia, quibus substabat panis substantia, & eodem modo à visu percipiuntur. Secundum quod in Eucharistia reperitur, est ipsum verum & proprium corpus Domini nostri Iesu Christi, ex conuersione panis in ipsum hoc in mysterio realiter præsens, & specie panis veluti inuolutum, quod tantùm fide attingitur. Quamvis autem ex vi Sacramenti, seu ex vi verborum sola caro Christi in hoc ponatur Sacramento, ex reali tamen concomitantia eius anima ac diuinitas ibidem reperiuntur, vt suprà docuimus.

Duo in Eucharistia, species externa quæ videtur & tangitur: ipsum corpus Domini latens, quod fide tantùm attingitur.

284. Dum ergo quærimus, vtrum Sacramentum Eucharistiæ sit adorandum, nomine Sacramenti intelligimus totum id quod in hoc mysterio reperitur, seu hostiam consecratam, provt revera continet sanctissimum Christi Domini corpus panis accidentibus inuolutum: nam ipsa accidentia secundùm se, & præcisè considerata, nequaquam adoranda esse adoratione latriæ, omninò certum est, sicque fatentur omnes Catholici. Sed si huiusmodi accidentia veluti coniuncta corpori Domini in Sacramento realiter existenti considerentur, alterum de eis sic vnitis ferendum est judicium; idem enim honor qui corpori sub eis latenti exhibetur, eis quodammodo videtur exhiberi, sicuti eadem reuerentiâ Rex, & eius purpura à subditis honorantur; non enim vestis à Rege tollitur, vt inferiorum sibi venerationes recipiat.

Sensus quæstionis.

285. Dicendum est igitur, Sacramentum Eucharistiæ, provt realiter continet sacrum Domini corpus, adorandum esse adoratione latriæ; ita vt hæc adoratio Domini nostri Iesu Christi corpori realiter in hostia consecrata existenti formaliter exhibeatur: hoc est, Christus debet adorari in Eucharistia adoratione latriæ.

Eucharistia realiter continens corpus Christi, latriá est adoranda.

286. Probatur primò. Adoratio latriæ debet Deo exhiberi, vt patet ex dictis sectione præcedenti, & innuitur Matth. 4. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Atqui Christus in Eucharistia est verus Deus. Ergo in ea debet adorari adoratione latriæ. Nec obstat quod hoc mysterium corporis Domini existit Sacramentum, & ex vi verborum solum eius ibidem corpus reperitur; quia & hoc corpus Verbo Dei hypostaticè vnitum semper est, & in Eucharistia animæ Christi est realiter coniunctum: viuum enim est, ac consequenter anima, & diuinitas Christi per realem concomitantiam ibidem inueniuntur. Cùm ergo Christus sit ibi idem, qui in cœlis ad Patris dexteram sedet verus Deus, & verus homo, latriæ adoratione debet adorari.

Christus in Eucharistia est verus Deus.

287. Hæc enim adoratio Filio Dei incarnato omninò debetur: omnes enim creaturæ eum in carne assumpta adorauerunt. Propterea, vt legitur Apoc. 5. *Omnis creatura, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, dicebant: Sedenti in throno, & Agno* (idest Christo) *benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.* Et *Phil.* 2. 10. dicitur: *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum.* Hinc etiam Paulus testatur Christum in incarnatione Angelis fuisse à Deo propositum, vt ab eis adoraretur. Hebr. 1. 6. *Et cùm iterum* (ait) *introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Quibus ex Scripturæ locis eadem adoratione humanitatem & diuinitatem Christi esse adorandam ab initio sancta præcepit Ecclesia. Vnde in II. Concilio Constantin. seu V. Synodo, *can.* 9. dicitur: *Si quis in duabus naturis adorari dicit Christum (ex quo duæ adorationes introducuntur,) sed non vnâ adoratione Deum Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adorat, sicut ab initio Dei Ecclesiæ traditum est, talis anathema sit.* Cùm ergo ipsa Domini caro eadem, quâ Dominus, adoratione debeat adorari, non quidem propter seipsam, sed propter vnitum ei secundùm hypostasin Verbum Dei, vt loquitur Damascen. *lib.* 3. *fid. cap.* 3. quis eandem carnem in Eucharistia veraciter latitantem recusabis adorare?

Christum omnes creaturæ adorãt.

Conc. Const.

Eadem adoratione humanitas, & diuinitas Christi adorantur.

D. Damasc.

Probatur secundò ex illo psalm. 98. 5. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.* Quem locum Ambrosius *lib.* 3. *de Spiritu sancto, cap.* 12. interpretatur de carne Christi, quæ in Eucharistia adoratur. *Itaque* (inquit) *per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu, vt suprà diximus, adorarunt.* Eodem etiam modo S. Augustinus *in psalm.* 98. eundem locum exponit: *Videte, fratres* (inquit) *quid nos jubeat adorare. Alio loco dicit: Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Ergo terram nos jubet adorare, quia dixit alio loco, quod sit scabellum pedum Dei. Et quomodo adorabimus terram, cùm dicat apertè Scriptura, Dominum Deum tuum adorabis: & hic dicit, Adorate scabellum pedum eius. Exponens autem mihi, quid sit scabellum pedum eius, dicit: Terra autem scabellum pedum meorum. Anceps factus sum, timeo adorare terram, ne damnet me qui fecit cælum & terram. Rursum timeo non adorare scabellum pedum Domini, quia psalmus mihi dicit, Adorate scabellum pedum eius. Quæro quid sit scabellum pedum eius, & dicit mihi Scriptura, Terra scabellum pedum meorum. Fluctuans conuerto me ad Christum, quia ipsum quæro hic, & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit, inuentum est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Quibus verbis abundè sententiam nostram confirmat Augustinus, & Nouatorum Eucharistiæ impugnantium adorationem errores jugulat ac confodit. Si enim *nemo illam carnem manducat, nisi prius adorauerit*; cùm illa caro non manducetur, nisi in Eucharistia speciebus panis quodammodò obuoluta, illam in hoc adorari Sacramento, ac consequenter hoc Sacramentum adorari omninò, tempore D. Augustini certum fuit. 288.

D. Ambros.

Caro Christi adoranda.

D. August.

Terra de terra est caro Christi ex Virgine.

Hæc caro adoranda antequam manducetur.

Peccamus non adorãdo illam.

Verùm inclamant Nouatores Lutheri asseclæ, carnem Christi esse adorandam, minimè autem Sacramentum Eucharistiæ: ipsamque, quæ à Catholicis tanto mysterio exhibetur, adorationem ἀρτολατρείαν vocant. 289.

Insurgunt Lutherani.

Sed facillimè refelluntur: quamvis enim à Catholicis Eucharistiæ Sacramentum, provt sacrum 290.

Refelluntur.

Domini

Domini corpus concludit, adoretur; tamen nullus vnquam latriæ adorationem exhibuit speciebus, seu accidentibus secundùm se, & præcisè consideratis; sed tantùm Christo sub eisdem latanti. Quod si adoratio etiam ad illa fertur accidentia, hoc est quatenus apprehenduntur vt quid vnum cum ipso Christo, quem continent, sicuti qui Regem adorat, purpuram quâ tegitur, etiam adorare videtur; & qui Christum inter homines conuersantem adorabant, etiam eius vestes adorare videbantur: non enim dum Christum honorabant animi & corporis subiectione, cogitatione & affectu, eum à vestibus separabant, sed Christum simpliciter, vt tunc se habebat, adorabant: tamen nec vestes, nec etiam ipsa humanitas, sed sola diuinitas erat ratio adorandi. Nec quam exhibemus Eucharistiæ adorationem, *ἀρτολατρείαν*, hoc est panis adorationem; seu latriam possunt appellare Nouatores, cùm omnes Catholici constantissimè negent, panem in hoc Sacramento remanere, doceantque omnem substantiam panis in corpus Christi, omnemque substantiam vini in eius sanguinem, diuinâ virtute transmutari.

Eucharistiæ adoratio non est adoratio panis, qui ibidem non est: sed Christi, qui ibidem latet.

291. Probatur tertiò ex antiquissimo vsu Ecclesiæ, quo sacrosancta à Fidelibus semper adorata est Eucharistia, immò & inuocata ob tem, nempe Christum Dominum, quem continet. Sic enim Dionys. *lib. Eccles. Hierarch. cap. 3. parte. 3.* inquit: *O diuinissimum, & sacrosanctum Sacramentum, obducta tibi significantium signorum operimenta digananter aperi, & perspicuè nobis fac appareas; nostrasque spirituales oculos singulari, & aperto tuæ lucis fulgore imple.* Et Theodoretus *dialogo 2.* eandem adorationem huic Sacramẽto à Fidelibus exhibitam testatur, dum inquit: *Signa mystica intelliguntur ea esse, quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur, vt quæ illa sint quæ creduntur.* Vnde Chrysost. *hom. 61. ad Pop. Antiochen.* inquit: *Si pura sunt vestimenta, adora, & communica.* Quare Concil. Trident. *sess. 13. cap. 5.* rem totam diffiniuit his verbis: *Nullus itaque dubitandi locus relinquitur, quin omnes Christi Fideles pro more in Catholica Ecclesia semper recepto, latriæ cultum, qui vero Deo exhibetur, huic sanctissimo Sacramento exhibeant: neque minus est adorandum, quòd fuerit à Christo Domino vt sumatur, institutum. Nam illum eundem Deum præsentem in eo esse credimus, quem Pater æternus introducens in orbem terrarum dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Hebr. 1. 6. *Quem Magi procidentes adorauerunt.* Matth. 2. 11. *Quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse Scriptura testatur.* Matth. 28. 17. Et Canone 6. eadem Synodus anathemate ferit omnes huiusmodi adorationem vel impugnantes. *Si quis dixerit* (inquit) *in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum vnigenitum Dei Filium non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideò nec festiuâ peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundùm laudabilem & vniuersalem Ecclesiæ sanctæ ritum & consuetudinem, solemniter circumgestandum, vel non publicè, vt adoretur, populo proponendum, & eius adoratores esse idololatras, anathema sit.*

Ab vsu Ecclesiæ adorata est Eucharistia, & inuocata.
D. Dionys.
Theodoret.
D. Chrysost.
Concil. Trid.

292. Nec contra præfata insurgant Nouatores, Christum non esse in Eucharistia, vt adoretur, sed vt manducetur, ac consequenter hoc in Sacramento non esse adorandum? Primò quia adoratio non ex loco, sed ex diuinitate debetur Christo. Vbicumque ergo reperitur Christus, siue in cœlo, siue in terra, siue in Eucharistia, debetur illi adoratio, quia verè & realiter Deus est. Secundò quia etsi post natiuitatem Christus non esset in præsepio vt adoraretur, sed vt membra eius quiescerent, nihilominus ibidem fuit à Magis adoratus. Tertiò dum in terris cum hominibus conuersabatur, & inter illos ambulabat, non vt adoraretur, sed vt doceret, infirmos curaret, & alia huiusmodi faceret, passim adorabatur. Leprosus enim eum adorauit, vt legitur *Matth. 8. 2.* Qui erant in nauicula, *venerunt ad Christum, & adorauerunt eum dicentes, verè Filius Dei es.* Ibidem 14. 33. *Mater filiorum Zebedæi illum etiam adorauit.* Ibidem 20. 20. Et *cæcus natus, postquam visum recepit, Christum adorauit.* Ioan. 9. 38. Denique quia licèt ex prima ratione institutionis Eucharistiæ, ibi sit Christus vt manducetur; tamen ex secundaria ratione Christus ibi est, vt à nobis honoretur; hoc enim Sacramentum institutum est, *vt coleretur Christus iugiter per mysterium*, sicut loquitur Eusebius Emissenus *hom. 5. de Paschate.*

Nouantes refelluntur.
Vbicumque Christus reperitur, ibi est adorandus, etsi ibi non sit vt adoretur.
Ex primaria institutione Christus est in Eucharistia, vt manducetur: secundariavè honoretur.
Euseb. Emiss.

293. Nec insuper panis species sacrum Domini corpus tegentes hanc adorationem impediunt, sicut nec purpura quâ Rex induitur, maiestatem eius offendit, aut subditorum venerationes tollit. Vnde August. *in lib. sentent. Prosperi*, & refertur de consecr. dist. 2. *Nos autem* (inquit) *in specie panis & vini, quam videmus, res inuisibiles, idest carnem & sanguinem adoramus.* Vbi adoratio ad ipsum corpus & sanguinem Domini dirigitur, non autem ad species, quæ tamen vt illi vniuntur, & cum illo vnum quid constituunt, simul honorantur. Ad quod magis illustrandum non parum conferunt sanctorum Patrum Chrysostomi & Epiphanij, contra Arrianos Christi humanitati adorationem denegantes, verba. Chrysostomus enim de Trinitate, sic eleganter blaterantes in Catholicos corpus Christi adorantes, confutat: *Insipiens, nemo dicit Regi, exue purpuram, quam indutus es, vel à throno tuo surge, vt nudum te adorem: sed Regem adorat purpurâ vestitum, & throno insidentem. Complacitum enim Deo Verbo fuit, vt creatam carnem nostram sibi absque macula adunaret, & ea, quatenus Deo verbo adunata, cum Deo verbo adoraretur.* Epiphanius autem in Anchorato, neruosè sic Christi corporis adorationem propugnat: *Adoras Saluatorem incorporatum, aut non adoras? Quomodo verò non adorabo? Si enim non adorauero, non habeo vitam. Ecce igitur creaturam adoras ipsum corpus. Ingens autem est vesania eorum, qui talia dicunt. Nam Rex purpurâ indutus, ab omnibus adoratur: numquid ergo purpura adoratur, aut Rex? Manifestum est, quod Rex. Coadoratur autem cum ipso etiam purpura, quam gestat: vbi verò Rex hanc exuit, & in locum reposuit, non amplius vestis purpurea adoratur.* Vbi sanè rem quam modò propugnare conamur, apertè docet: nam Christus accidentibus panis in Eucharistia coopertus, dum tanquam Rex regum à Catholicis adoratus, non ipsa accidentia, sed ipse Christus sub eis colitur. Coadorantur autem cum ipso species, sicuti cum Rege purpura honoratur. Sed vestis Regis ab ipso separata huiusmodi honorem non recipit, nec accidentia huius Sacramenti in se præcisè considerata, eodem, quo Christus, honore donantur.

Species panis non impediunt adorationem corporis Christi.
D. August.
Adoratio non ad species panis, sed ad corpus Christi dirigitur.
D. Chrysost.
Epiphan.
Coadorantur species cum corpore Christi, non propter se, sed propter corpus Christi, quod tegunt.

294. Verùm nec propter ista veritati acquiescunt Nouatores: eam adhuc impugnant primò. Si Eucharistia adoranda est, quia in ea Christus est, omnes

Instant Nouantes.

omnes etiam creaturæ adorandæ sunt, quia in illis Deus est. Atqui hoc falsum est: ergo & illud.

295. *Refelluntur.* Resp. negando paritatem maioris. Etenim diuerso modo Deus est in creaturis, & in Eucharistia. In hoc namque Sacramento est Christi humanitas hypostaticè vnita Diuino Verbi supposito: ac consequenter ibi vnicum tantùm est suppositum diuinum duabus naturis vnitum, & nulla ibi alia substantia reperitur; & ideò adoratio Christo Deo & homini tantùm redditur. In aliis verò creaturis Deus reperitur vniuersali quodam modo, sed non est vnum suppositum cum illis: nec Deus, & creatura, in qua est, possunt dici vnum quid.

296. *Instant secundò.* Secundò vrgent. Primi qui Eucharistiam veluti de manu Domini acceperunt, illam non adorarunt; non enim illam Apostoli vel genuflexi, vel prostrati, sed cum Christo recumbentes manducauerunt. Ergo nec nunc in Ecclesia debet Eucharistia adorari.

297. *Refelluntur.* Resp. negando consequentiam; quamvis enim Apostoli nec genuflexi, nec prostrati, sed in mensa recumbentes Eucharistiam in vltima cœna acceperint, nec exteriori corporis signo Sacramentum adorauerint; tamen credibile admodum est, illos interno mentis affectu humiliatos, summum honorem ex corde, & ardenti deuotione Christo tunc in propria specie, & Sacramento etiam corporis sui exhibuisse, & illum vtrobique animo fuisse veneratos. Non poterant autem tunc externâ, per externam corporis subiectionem, adoratione vel Christum in propria specie, vel sub Sacramenti specie latitantem adorare, quia in cœna recumbebant, & quia non semper coram eo prostrati jacebant: aliquando enim vel proni, vel prostrati, vel genuflexi; aliquando autem mente & animo dumtaxat illum adorabát, verum Filium Dei illum agnoscentes. Attamen in sacrorum celebratione mysteriorum Eucharistiam adorabant Apostoli, & Ecclesiam illam adorare docuerunt. Quod colligi potest ex verbis Pauli 1. Cor. 11. *Qui manducat, & bibit indignè, judicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Non solùm enim manducat indignè, qui absque debita probatione, seu præparatione; sed etiam qui absque adoratione corporis & sanguinis Domini suscipit Sacramentum, quia & adoratione, & debitâ ante sumptionem præparatione à reliquis cibis diuina hæc carnis & sanguinis Christi esca discernitur. Vnde ab ipso Ecclesiæ Christianorum exordio omnes Sacramentum hoc recipientes adorauerunt. Quod testatur suprà jam adductus Augustinus, dum ait: *Nemo illam carnem manducat, nisi prius adorauerit.*

Apostoli Christum in Eucharistia internâ mentis reuerétiâ adorauerût.

In sacrorum celebratione Apostoli etiâ externis Eucharistiam adorabant, & Ecclesiam docuerunt adorare.

298. Hinc mos ille in Ecclesia à tempore Apostolorum inductus est, vt peractâ consecratione, Sacramentum à Sacerdote eleuetur, & circumstantibus ostendatur, vt scilicet omnes illud corde & corpore adorent, & venerentur. Quod testatur Dionysius Apostolorum discipulus libro de Eccl. Hierarchia, c. 1. p. 2. *Pontifex* (inquit) *augustissima mysteria conficit, & quæ antè laudauerat, in apertum agit, diuina munera reuerenter ostendens.* Vnde & Basilius Magnus *lib. de Spiritu sancto, c. 27.* non solùm adorationem, sed etiam inuocationem Eucharistiæ, antiquissimam esse Ecclesiæ traditionem docet, dum inquit: *Inuocationis verba, cùm ostenditur panis Eucharistiæ, & poculum benedictionis, quis Sanctorum in scripto nobis reliquit?* Ipsam etiam hostiæ eleuationem, seu ostensionem populo passim testatur S. Ioan. Chrysost. & præcipuè *hom. 61. ad pop. Antioch.* dum Christianũ sic alloquitur: *Cùm videris vela retrahi, tunc supernè cælum aperiri cogita.* Idemque Chrysost. non solùm ab hominibus, sed etiam ab Angelis sacram Eucharistiam adorari testatur *hom. 3. contra Anomæos, serm. de Enceniis, hom. 21. in Acta, & hom. 1. de verbis Isaiæ*, vbi ait: *Non cogitas ipsum hic inuisibiliter adesse Dominum, qui vniuscuiusque motum metitur, & conscientiæ rationem habet? Non cogitas quod Angeli huic stupendæ assistunt mensæ, cumque reuerentia hanc circumuallant?* Et *hom. 3.* contra Anomæos: *Tempore illo* (inquit) *non solùm homines clamorem illum horribilem reddunt, sed etiam Angeli Domino genuflectunt, & Archangeli rogant: habent sibi tempus id idoneum, habent sacram illam oblationem in fauorem.* Et infrà de eisdem Angelis subdit: *Rogant pro genere humano, quasi dicant, Pro his Domine rogamus, quos tu adeò dilexisti, vt pro eorum salute mortem obires, animam in cruce efflares: pro his supplicamus, pro quibus ipse largitus es tuum sanguinem: pro his oramus, pro quibus corpus hoc immolasti.* Hactenus Chrysostomus eleganter.

D. Dionys.

Hostia post consecrationem eleuatur vt à circumstantibus adoretur, & hoc ab initio Ecclesiæ.

D. Basilius.

D. Chrysost.

Angeli Eucharistiam adorant.

Et pro hominibus rogant.

Cùm ergo ipsi Angeli Sacramento Christum veluti inclusum adorent, invocent, deprecentur pro hominibus, quibus saluberrima hæc esca à Domino parata est, quomodo poterunt homines sacris mysteriis enutriti tantum Sacramentum non venerari, & Christum ibidem panis specie obumbratum non adorare? Sileant ergo Nouatores, & ab initio in Ecclesia sanctam adorandi Eucharistiam obseruatam consuetudinem nec impugnent, nec ampliùs criminentur. Etenim si Arcæ Testamenti, huius Sacramenti typo, honores, & venerationes exhibere, Hebræis, quibus omnia *in figura contingebant*, vt loquitur Apostolus 1. *Cor.* 10. 11. licuit, cur Christianis Euangelij splendidâ luce perfusis venerabile Christi Domini corpus verissimam æterni fœderis Arcam, tremendo in mysterio non licebit adorare? Dauidem ephod lineo accinctum, & totis viribus saltantem ante Dominum in Arca sedentem eius vxor Michol, filia Saül, in corde suo despexit: verùm propter superbæ fœminæ improbam offensionem cessauitne pius Princeps ab honore, quem motibus sui corporis Domino reddere conabatur? Minimè gentium. Immò Arcam in ciuitatem suam introductam, ac in medio tabernaculi collocatam adhuc veneratus est, & *obtulit holocausta, & pacifica coram Domino*, vt dicitur 2. *Reg.* 6. 17. vxorisque suæ audaciam fregit. *Ante Dominum* (inquit) *ludam, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis.* Ibidem 22. Humilem Dauidem imitantur Catholici, Arcam Domini, hoc est Eucharistiam corde & corpore adorantes; nec propter hæreseos derisionem, improbam mulierem proteruè sectantis, ab obsequio quod à tot seculis erga sacrosanctum Altaris Sacramentum piâ deuotione exhibent, haudquaquam recedent, immò maiori in dies tantum mysterium veneratione colent, vt quantò viliores ac humiliores coram Domino fuerint, tantò vberiores ab eo per venerabile hoc Sacramentum gratias accipiant & fauores. Sic enim promisit Deus, dum 1. *Reg.* 2. 30. inquit: *Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* In Sacramentis autem nos Deum glorificare liquet, dum in eis diuina promissa adimpleta fatemur, sicut docuit Augustinus *lib. 2. cont. epist. Parmeniani*, vbi de hæreticis sic loquitur: *Quomodò clarificant Deum, qui dicunt per orbem terrarum, impleri non posse eius promissa: aut quomodò non* 299.

Arcam Eucharistiæ typum honorauerunt Hebræi.

Dauid coram Arca saltauit venerationis ergò.

Deum glorificantes à Deo glorificantur.

D. August.

spernunt Deum, qui Baptismum eius incredibili temeritate impietatis exsufflant? Moxque de Catholicis subiungit: *Quomodò Catholici non clarificant Deum, qui promissa eius nullis hominum sceleribus impediri posse confidunt? Qui Sacramenta eius tam debita veneratione prosequuntur, vt ea, si etiam ab indignis tractata fuerint, illis sua peruersitate damnatis, illa intemerata sanctitate permanere demonstrent.*

300. Quæ quamvis ab Augustino de Sacramentis in communi, ac præcipue de Baptismate dicta sint, ad illos, qui ex improbitate ministrorum nulla dicebant Sacramenta, confutandos; attamen rei præsenti optime conuenire possunt. Si enim qui in Sacramentis etiam à malis Sacerdotibus administratis, Dei promissa adimpleta, eaque intemerata fatentur, Deum glorificant: quantò magis qui verborum Christi veritatem confitentes, & ex hoc corporis eius realem in Eucharistia præsentiam agnoscentes, tantum Sacramentum adorant, ipsum Deum clarificabũt? Ex hac igitur, quæ iustissimè Eucharistiæ redditur, adoratione adorantes ita Deus glorificat, vt gratiam eis in præsenti, & gloriã in futuro, vberem reddat mercedẽ.

Eucharistiã adorantes Deum glorificant.

301. Quod si attentè perpendatur, Nouatorum venerationem hanc idololatriam appellantium, omninò obstruit ora. Cùm enim ex omnibus, quæ humana potest committere fragilitas, criminibus nullum seueriùs à Deo quàm ipsa idololatria puniatur, vt ex sacris literis colligi valet; nam vitulo aureo fabricato, & ab Israëlitis adorato, non solùm gladio Leuitarum ceciderunt, iubente Domino per os Moysis famuli sui, vigintitria millia hominum vnã die, sed insuper percussit Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron, vt dicitur *Exodi* 32. 35. ipsumque vitulum aureum Moyses combussit, & contriuit vsque ad puluerem, vt ibidem 20. narratur: aliæque passim in sacris Paginis seuerissimæ visuntur à Deo hominibus idola colentibus inflictæ puniciones. Vnde *psalm.* 77. 58. legitur de Iudæis Deum idolorum cultu irritantibus: *In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valdè Israël.* Sed non solùm creaturis summam honorem, latriam scilicet, exhibentes seuerissimè Deus coërcuit, verùm etiam bonos, propter fœdus cum huiusmodi idolorum cultoribus castigauit. Etenim Iosaphat Regis fidelissimi ac piissimi cum impiissimo ac idololatra Rege Ochozia societatem damnauit, ac Prophetam ad Iosaphat destinauit, vt fœdus quod cum Ochozia pepegerat, reprobaret, ipsique commissi facinoris pœnã declararet, 2. *Paralip.* 20. 37. his verbis: *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritaque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.*

Nullum scelus à Deo seueriùs punitur quàm idololatria.

Cum idololatris fœderati à Deo puniuntur.

302. Cumque Catholici propter adorationem, quam à tot seculis sacrosanctæ exhibent Eucharistiæ, nullam à Deo pœnam senserint, nullamque ab illo vindictam fuerint experti; immò propter illum cultum ingentibus beneficiis, fauoribus, ac gratiis donati, ac cumulati, vt Ecclesiasticæ Historiæ peritos non latet; euidenter liquet, venerationem hanc nequaquam idololatriam, vt illam vocãt hæretici, sed veri Dei carne induti in hoc Sacramento latitantis latriam esse. Quomodo enim in Ecclesia, quæ à sexdecim & vltra seculis florentissima est, quæ sese vbique terrarum felici propagatione diffudit, quæ cunctas hæresũ sectas subegit, deuicit, prostrauit, idololatriam, quæ *grauissimum peccatum est, & negatio Dei altissimi*, vt docet D. Thomas 2. 2. q. 94. *art.* 3. patietur Dominus? Nunquid sibi ipsi contrarius est Deus, vt idololatras foueat, protegat, atque defendat? *Gloriam suam alteri non dare*, solenni voce protestatus est, *Isai.* 48. 11. & illam à Christianis creaturæ, pani scilicet, attribui in Eucharistiæ adoratione tolerabit? Nemo sanæ mentis hoc cogitabit. Ergo cùm nullo modo in hoc Sacramento panis substantia remaneat, sed in sanctissimum corpus Christi conuertatur, ipse Christus Dominus noster verè ibi adoratur, & colitur, ac consequenter nullo modo hæc adoratio potest vel idololatriæ nomine insigniri, vel etiam aliquã ratione reprobari, aut impugnari.

Eucharistiæ adoratio, bonorum & & donorum collatione à Deo est remunerata.

Christus Dominus à nobis in Eucharistia, & non panis, adoratur.

Quod adeo verum, vt Caluinistæ hæretici, qui realem corporis Domini in Eucharistia præsentiã minimè confitentur, Lutheranos corpus Domini cum pane hoc in Sacramento realiter existere docentes, & tamen illi adorationem denegantes insectentur, eosque omninò damnent. Caluinus enim *lib. de vera particip. corporis Christi in cœna, tom.* 7. *pag.* 862. *col.* 1. contra Heshusium Lutheranum sic loquitur: *Negare non potest, quin adorandus sit Christus in pane, vel sub pane: nam certè vbicumque est, fraudari eum fas non erit suo honore & cultu. Quid ergo magis præposterum, quam locari in pane, & illic non adorari? Quorsum enim attollitur apud eos panis? Quorsum se in genua prosternunt coram pane?* Et *pag.* 844. idem Caluinus: *Sic*, inquit, *semper ratiocinati sumus, si Christus est in pane, esse sub pane adorandum.* In eadem sententia fuit Theodorus Beza, Caluini successor; nam contra Vvestphalum Lutheranum, qui adorationem Eucharistiæ liberam relinquebat, ita vt qui nollet, nec illam deberet adorare, sic agit lib. de Cœna Domini, pag. 245. *Illud præ cæteris demiror, qui adorationem istam liberam relinquas, qui tamen Christum reipsa corporaliter, vt in cælis, cum pane adesse, dari, & sumi fatearis: id enim si crederem, adorationem illius profectò non modo tolerabilem & religiosam, sed etiam necessariam arbitrarer.* Vnde & ipsi Lutherani spiritu vertiginis sæpius agitati, sæpius diuersa senserunt, & aliquando quam vel proscribebant, vel liberam relinquebant Eucharistiæ adorationem, necessariam existimarunt. Nam Schlusselburgus quæst. de ador. Christi in cœna, fol. 160. *Si verè credimus* (inquit) *Iesum Christum Filium Dei in illa actione adesse peculiari modo præsentia, ita quod verè, & substantialiter exhibeat vescentibus corpus suum & sanguinem: si hæc, inquam, ex animo, & toto pectore credimus, quæstio de adoratione, & veneratione plana est. Iacobus, cùm videret Dominum innixum scalæ, non habebat peculiare mandatum, vt ibi illum adoraret, nec Moyses, nec Helias: sed quia credebant, Deum peculiari modo gratia ibi adesse, & se patefacere, certè non fuisset vera fides, si non sequuta fuisset vera inuocatio, seu adoratio, idest honor Deo debitus, &c.* Brentius etiam *in apolog. confess. Vvittemberg.* expressè, docet Christum in Eucharistia esse adorandum. Valida enim veritas adeò est, vt etiam ab impugnantium ore vires sumat, & eorum testimoniis confirmetur. 303.

Caluinus docuit, Christũ in Eucharistia adorandum.

Idem docuit Beza.

Lutherani interdum Eucharistiã adorandam, interdum non adorandam docuerunt.

Cæterùm nec hactenus stabilitam Eucharistiæ adorationem infirmare potest hostiæ non consecratæ pro consecrata exhibitio. Quamvis enim Sacerdos ille, qui sciens & volens hostiam non consecratam pro consecrata proponit, mortaliter peccet, ac idololatriæ reus sit, aut formaliter quoad se qui adorat, aut materialiter saltem quoad alios, quibus eam adorandam proponit: tamen qui illam adorat, non peccat, nec idololatriæ reus est, quia hostia debet adorari latriã sub cõditione, 304.

Hostia quæ proponitur adoranda, semper sub conditione adoratur, hoc est, si ritè est cõsecrata, alias non adoraretur.

scilicet

scilicet si est consecrata, & ipsa adoratio ad Christum Dominum dirigi. Sufficit autem quod conditio illa sit in habitu implicita, & subintelligatur eo modo, quo hostia nullo modo crederetur adoranda, vel de facto adoraretur, nisi de facto ibi esset Christus; ac consequenter non debet semper esse explicita. Vnde absque vllo periculo quotidie ac jugiter in Ecclesia sacrosancta adoratur Eucharistia, quia adorantium intentio ad ipsum Christum Dominum hominum, & Angelorum ibidem realiter præsentem ordinatur.

Sectio III.

De adoratione crucis & imaginis Christi.

QVia non parua inter Catholicos & Nouatores hac tempestate circa venerationem crucis & imaginis Christi est controuersia; Ideò post firmatam sanctissimæ Eucharistiæ adorationem, ex doctrinæ connexione illam hoc loco tractare placuit.

305. Ad illius autem euidentiam breuiter præmittendum est, imagines Christi Domini ab initio nascentis Ecclesiæ apud Christianos fuisse, easque speciali veneratione à fidelibus fuisse prosequutas. Ex quo enim ille, *qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ*, vt dicitur Coloss. 1. 15. *in terris visus est, ac cum hominibus conuersatus*, indutus carne humanâ, & hominis naturâ ac imagine insignitus, corporales ac visibiles sui inter homines voluit habere imagines. Verùm antiquior, ac inter omnes prima eius effigies illa est, quam ipse Dominus non pictorum arte, sed potentiâ suâ elaboratam Abagaro Edessæ Regi transmisit. Cùm enim Rex ille pictorem misisset, vt Domini imaginem exprimeret, neque id pictor ob splendorem ex ipsius vultu manantem consequi potuisset, Dominus ipse diuinæ suæ ac viuificæ faciei pallium admouit, imaginemque suam impressit, quam ad Abagarum illam efflagitantem misit, vt refert Damascen. *lib. 4. fid. orth. c. 17.* Nicephorus *lib. 2. hist. cap. 7.* Euagrius *lib. 4. histor. cap. 26.* qui etiam narrat Edessam vrbem huius sacræ imaginis virtute à Persarum oppugnatione, & flammarum incendio per eos excitato mirabiliter liberatam. Ipseque Theophanes *histor. miscellan. lib. 17.* relatus à Baronio *tom. 1. Annal. an. 31. num. 61.* author est, ingentes Persarum copias præsidio huius imaginis, quam secum in acie duxisset Philippicus Dux sub Mauritio Imperatore, penitus fuisse profligatas. Vnde eiusdem effigiei, ac patratorum per illam miraculorum fit mentio in II. Concil. Nicæno, *act. 5.*

Ab initio Ecclesiæ in ea fuerunt imagines Christi.

Prima & antiquior à Christo ad Abagarum fuit missa, & ab ipso efformata.

306. Secunda Christi Domini effigies, etiam ab ipso Domino efformata perhibetur: nam cùm redemptionem hominum consummaturus, trophæo crucis onustus, simulque sanguine ac sudore perfusus ad montem Caluariæ pergeret, à Berenice, seu Veronica, honestâ fœminâ, eius pietate commotâ, sanctissimæ eius faciei sudorem & sanguinem detersurum sudarium admotum est, quod eiusdem Dominici vultus effigiem in se retinuit, vt ex Christiana traditione, & libello MS. in Vaticana Bibliotheca asseruato, & ex Methodio Episcopo, antiquo Chronographo, narrat Baronius *an. Christi 34. num. 138.* Porrò hæc Christi imago Veronicæ velo excepta ad hæc vsque tempora Romæ asseruatur, & summâ fidelium veneratione colitur.

Secunda ab eodem Saluatore ad montem Caluariæ crucem gestante etiam fuit efformata in sudario honestæ fœminæ Veronicæ.

307. Alia etiam Christi Domini antiquissima imago, adhuc ipso viuente fabricata est ab illa nobilissima, & ditissima fœmina, quæ annis duodecim fluxum sanguinis passa, tactu fimbriarum vestimenti Saluatoris curata est, vt refertur *Matth. 9. Marc. 5. Luc. 8.* Hæc enim tanti beneficij non immemor, ne illud aliquando hominum memoriâ excideret, rem gestam æneis statuis, tam Domini Iesu, quàm sui habitu supplicantis effigiem referentibus, ante januam domus suæ Cæsareæ Philippi, Phœniciæ Ciuitati, ab incolis Paneade dictæ, erectis, posteris commendauit, vt refert Eusebius *lib. 7. hist. cap. 14.* qui illas se vidisse testatur, additque ad pedes imaginis Christi, in ipsa basi insitatam quandam herbæ speciem enasci solitã, quæ vbi ad fimbriam ænei vestitus excreuisset, ad quoscumque depellendos morbos summam habecet virtutem. Hæc autem ænea Christi statua ad trecentos & ampliùs annos, nempe vsque ad Apostatæ Iuliani tempora, licèt innumeris cladibus Palæstina fuerit deformata, perdurauit, vt refert Card. Baronius *anno Christi 57. num. 111.*

Alia Christi imago à muliere à profluuio sanguinis liberata, fabricata fuit Cæsareæ Philippi, ipso viuente Saluatore.

308. Ex quibus Redemptoris nostri imaginum vsus feliciter inchoatus, nusquam deinde in Ecclesia Catholica fuit intermissus. Illo enim ad cœlos assumpto, eius inter Fideles effigies tum pictis coloribus, tum arte fusili efformata, in magnâ reuerentiâ habitâ est. Primus autem qui Christi Domini, eiusque sanctissimæ Genitricis penicillo ac coloribus depinxit imagines, ac vtriusque icones Antiochenæ reliquit Ecclesiæ, fuit sanctus Lucas Euangelista, vt Simeon Metaphrastes in vita illius narrat, & constans est Ecclesiæ traditio. De imagine autem B. Mariæ Virginis ab eodem Luca depictæ, Antiochiâ Constantinopolim translatæ, Pulcheria Augusta id postulãte, expressè loquitur Nicephorus Callisti *lib. 14. hist. Ecclesiast. & lib. 15.*

Primus qui Christi, & eius genitricis imagines depinxit, fuit S. Lucas Euangelista.

309. Insuper Tertull. *lib. de pudic. cap. 9. & 10.* refert Christi Domini imaginem effigie pastoris deperditam ouem super humeros gestantis, in sacris Calicibus sculpi consueuisse.

Christi in pastoris specie imago in sacris Calicibus sculpta.

310. Ipsa etiam Christi Domini crux, in qua diabolũ vicit, mortem subegit, hominẽ redemit, & *domuit orbem, non ferro, sed ligno*, vt loquitur August. *in psal. 54.* ab initio nascentis Ecclesiæ vel depicta, vel erecta est, interdumque in ea Christus pendens expressus, & interdum sola ipsa crux efformata; semperque crucis effigiei à Fidelibus veneratio exhibita est. Vnde non solùm omnes Christi Domini asseclæ, *signo Crucis frontem terebant ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, & ad sedilia*, vt loquitur Tertull. *lib. de coron. mil. cap. 3. & 4.* sed etiam cùm aliquis locus è prophano sacer fiebat, & diuino cultui mancipabatur, vt ibi Ecclesia, seu templũ ædificaretur, semper crux in titulum figebatur. Vnde Theodosius Imperator *lib. vlt. Cod. Th. de pagan.* præcepit, *vt Gentilium delubra Christianæ Religioni manciparentur, collocato in eis venerando Christianæ Religionis signo*, nempe cruce. Hinc Hieronymus Osorius Siluensis Episcopus, Indicarum rerum fidelissimus scriptor, narrat *lib. 3. rerum Indic.* in vrbe *Malipure* à Lusitanis dicta, Sancti Thomæ inuentam esse Ecclesiam in colle ædificatam, vbi incolæ affirmarent, Thomam Apostolum fuisse ab infidelibus interfectum, ac pariter repertam crucem in lapide incisam, ad quam cùm genibus flexis dictus oraret Apostolus, à quodam Brachmana fuit hastâ transfixus; Cruxque eiusdem

Crux vel cum imagine Christi in ea pendentis, vel sola depicta, sculpta, & erecta ab initio Ecclesiæ, & à fidelibus in honore habita. Tertull.

Ad omnem progressum & omnem actum signo crucis frontem terebant Christiani.

Crux erigebatur vbi templum ædificabatur.

Crux in lapide inciſa, vbi S. Thomas Apoſtolus orans martyrio coronatur.

ſanctiſſimi viri cruore tincta ad memoriam virtutis illius ſempiternam remanſit, ac quotannis octo ante Domini natalem dies, cùm in Miſſa Euangelium legitur, in nigrum colorem, & mox in cæruleum verſa, multum ex ſe liquorem ſplendidum eiicit. Quod ſanè conuincit, etiam ab Apoſtolis crucis ſignum in loci ſacri titulum poſitum fuiſſe, & ab illis honore & cultu proſequutum. Hinc etiam traxit originem in eminenti templorum loco imaginem Redemptoris cruci affixi collocandi mos, qui noſtris temporibus ſummâ religione ſeruatur. Cuius meminit Lactantius *carm. de paſſione Domini*, vbi Eccleſiam adeuntes ex eiuſdem ore Crucifixi ſic admonet:

In eminenti templorum loco crux, in qua Chriſtus pendet, ponitur, vt ab omnibus videatur, & colatur.

Quiſquis ades, mediique ſubis ad limina templi,
Siſte parum, inſontemque tuo pro crimine paſſum
Reſpice me, me conde animo, me in pectore ſerua:
Ille ego, qui caſus hominum miſeratus acerbos
Huc veni.

311. Tantaque crucis Dominicæ imagini à Chriſtianis exhibita eſt reuerentia, vt anno Domini 427. Theodoſius & Valentinianus Imperatores ſanciuerint *lib. 1. Cod. nem. lic. ſig. Cruc.* ne *Sanctum Crucis ſignum, vel in ſolo, vel in ſilice, vel in marmoribus humi poſitis inſculperetur, vel pingeretur.* Cauentes ſcilicet, ne pedibus calcaretur; cùm antea in eiuſdem ſigni reuerentiam Conſtantinus anno 325. ſupplicium crucis prorſus abdicaſſet, vt refert Soxomenus *lib. 1. cap.* 8. & Baronius eodem anno; ſuamque imaginem, ſeu in nummis expreſſam, ſeu depictam in tabulis, ſemper eo diuino ſigno inſcribi juſſerit: immò & lanceam, quâ in præliis vtebatur, in crucis ſimilitudinem elaborandam curauerit, quæ ab Imperatoribus ſucceſſoribus hæreditario jure poſſeſſa, ad Henricum quoque & Ottonem filium eius peruenit, vt refert Surius 3. *Octob. in actis S. Gerardi Abbatis.*

Vetitum ne crux in pauimẽto pingeretur.

Crucis ſupplicium abdicatum.

Baron.

Lancea Conſtantini in crucem verſa.

312. Ex quibus euidenter liquet, Chriſti ac crucis eius imagines ſemper in Eccleſia Catholica cum honore & reuerentia ſeruatas fuiſſe, quidquid in contrarium clament Nouatores: ſed quo honore debeant huiuſmodi effigies reuereri, nunc nobis incumbit oſtendere.

313. Ipſi igitur Chriſti Seruatoris ac Redemptoris noſtri imagini ſummus honor, nempe adoratio latriæ exhibenda eſt, ſi formaliter vt imago conſideretur: etenim ſi materialiter, & vt res quædam eſt, accipiatur, putà vt eſt lignum pictum, vel ſculptum, nulla ei eſt exhibenda reuerentia, quæ ſoli naturæ rationali debetur. Dum ergo Chriſti imago latriâ à Catholicis colitur, ipſe Chriſtus, cuius humanitas propter hypoſtaticam ad Verbum vnionem etiam latriâ debet honorari, adoratur. Cùm enim idem ſit motus in imaginem, & in rem cuius eſt imago, vnde Damaſcenus *lib. 4. fid. cap.* 17. inducit Baſilium dicentem, *imaginis honor ad prototypum ſeu exemplar peruenit*; dum imago Chriſti colitur, ipſe Chriſtus, qui eius eſt exemplar, honoratur. Cumque nullus in Chriſtum credens latriæ adorationem ipſi Chriſto Deo & homini audeat denegare, neque eius imaginem adorare poterit recuſare. Sic in II. Concilio Nicæno definitum fuit, vt ſcilicet omnis honor, quem Chriſti imagini exhibemus, in ipſum Chriſtum Dominum referamus; vnde & Latini Patres, vt refert Sabellicus *lib.* 8. 8. *enneadis*, temporibus Caroli Magni duobus his verſibus è Græco tranſlatis, ſub rimula rythmi conſonantibus rem totam expreſſerunt:

Imago Chriſti, vt talis adoranda adoratione latriæ.

D. Damaſc.

Idem eſt motus in imaginem, & in rẽ cuius eſt imago.

D. Baſil.

Conc. II. Nic.

Chriſtus in ſua imagine adoratur.

Hoc Deus eſt, quod imago docet: ſed non Deus ipſa.
Hanc videas, ſed mente colas quod cernis in ipſa.

Sic igitur Chriſti Domini imago à nobis adoratur, vt omnis quæ illi à nobis exhibetur veneratio, in ipſum Saluatorem noſtrum referatur: & hoc modo, & non aliter imagines in Eccleſia Catholica honorantur, ſicut docet Concil. Trident. *ſeſſ.* 25. vbi dicitur: *Honos qui eis* (imaginibus) *exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illa repræſentant, ita vt per imagines quas oſculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Chriſtum adoremus, & Sanctos, quorum illa ſimilitudinem gerunt, veneremur.* 314.

Concil. Trid.

Honor imaginibus exhibitus ad prototypa refertur.

Verùm contra hanc doctrinam adducunt Nouatores illud Exodi 20. 4. *Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem, &c. Non adorabis ea, neque coles, &c.* Quibus verbis prohibetur & fabricatio imaginum, & adoratio: ergo nec retineri, nec adorari debent imagines in Eccleſia. 315.

Inſurgunt Nouatores.

Reſp. verbis illis prohiberi idolorum fabricationem, & adorationem; non verò ſacrarum imaginum formationem ac venerationem. Vnde LXX. Interpretes legunt, *Non facies tibi idolum.* Quare Origenes *hom.* 8. *in Exod.* & Theodoretus *q.* 38. *in Exod.* præfata verba juxta verſionem Septuaginta exponentes, diſcrimen ponunt inter idolum & imaginem, quòd idolum eſt repræſentatio rei falſæ, & quæ non eſt. Vnde Apoſtolus 1. Cor. 8. 4. *Idolum* (inquit) *nihil eſt in mundo.* Et *cap.* 10. 19. *Quid ergo? Dico quod idolum ſit aliquid?* Imago autem, quæ quaſi imitago dicitur, eſt repræſentatio rei veræ, & quæ de facto exiſtit. Sicut imago Chriſti eſt repræſentatio Filij Dei incarnati, pro nobis paſſi, ac crucifixi. 316.

Refelluntur.

Idola fieri prohibentur, non imagines.

Diſcrimen inter illa.

Vt autem pateat, verbis adductis ſolùm prohiberi idoli formationem & adorationem, quæ directè Dei adorationi opponitur, aduertendum eſt, ante verba adducta immediatè legi: *Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis: Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile*; vel vt legunt LXX. *idolum, &c.* Inſuper poſtquam dixit Deus: *Non adorabis ea, neque coles*; ſtatim ſubdit: *Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, &c.* Exodi 20. 5. Quibus omnibus manifeſtè conuincitur, inanium Deorum ſimulachra, ſeu idola, prohibita fuiſſe, non autem efformationem ſacrarum imaginum, verbi gratiâ Chriſti, &c. honor enim qui debetur Deo, nequaquam ſculptilibus, ſeu idolis ſenſu & ratione carentibus, vel dæmonibus, ſeu hominibus vitiorum ac criminum ſordibus maculoſis per illa repræſentatis exhiberi debet. Quod etiam confirmatur ex illo, quod Deus ſubdit ibidem 23. *Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* Et ex illo Iſai. 42. 8. *Ego Dominus, hoc eſt nomen meum, gloriam meam alteri non dabo, & gloriam meam ſculptilibus*, nullo modo prohibitæ ſunt imagines ſacræ, quæ rerum ſeu perſonarum ſanctarum veræ ſunt repræſentationes: vnde & Moyſi præcepit Deus, vt Cherubinos arte factos in propitiatorio collocaret: *Facies* (inquit) *& propitiatorium de auro mundiſſimo: duos cubitos & dimidium tenebit longitudo eius, & cubitum ac ſemiſſem latitudo. Duos quoque Cherubin aureos, & productiles facies ex vtraque parte oraculi, &c.* Et Exodi 31. 5. *Dixit Deus Moyſi, ſe dediſſe Beſeleel omnem ſapientiam, & intelligentiam, & ſcientiam in omni opere, ad excogitandum quidquid fabrefieri poteſt ex auro, & argento, & ære, marmore, & gemmis,* 317.

Præcepit Deus fieri imagines Cherubim aureas.

Beſeleel datus eſt à Deo cum Ooliab ad fabricandum imagines.

&

& diuersitate lignorum. Deditque Deus ei socium Ooliab, qui ambo laudantur tanquam peritissimi imaginum fabricatores, *Exod.* 35. Cùm ergo Deus scientiam & intelligentiam dederit duobus illis hominibus ad imagines fabricandas, illarum author esse videtur, ac consequenter non illas, sed idola prohibuit.

318. Rectè igitur à Christianis sacræ efformantur ac coluntur imagines repræsentantes Christum Dominum, Beatissimam eius Genitricem, Apostolos eius, ac Martyres; ita vt non æquali omnes honorentur reuerentiâ, sed maiori, vel minori, juxta maiorem vel minorem rei repræsentatæ dignitatem. Vnde quia Christus Dominus tanquam verus Deus & homo latriæ adoratione colitur, eius imago eodem honore per accidens à nobis colitur.

319. *Imago Christi adoratur adoratione latriæ per accidens, hoc est non per se, sed quia Christum repræsentat.* *D. Thom.*

Dixi per accidens, vt omnis æquiuocatio, seu ambiguitas tollatur, & nequaquam per se imago latriâ adoretur. Tum quia non ratione sui, sed propter rem quam repræsentat, colitur. Tum quia in VII. Synodo generali, *act.* 7. expresè habetur, nullam imaginem etiam Christi, adorandam esse latriâ. Tum quia id docuisse videtur S. Thomas 3. *p. quæst.* 25. *art.* 3. *ad* 2. dum inquit: *Nos autem adoramus adoratione latria imaginem Christi, qui est verus Deus, non propter ipsam imaginem, sed propter rem cuius est imago*; hoc est, quia idem motus est in imaginem, & in exemplar, Christi imaginem adoramus prout in ipsa exemplar eius, nempe Christus, obiectiuè elucet. Vnde & Capreolus egregius doctrinæ D. Thomæ defensor, *in* 3. *dist.* 9. disertè admittit, adorationem istam imaginum esse per accidens, quomodo adorantur vestes Regis, dum ipse Rex vestitus adoratur. Ipse autem Christus, qui obiectiuè vt exemplar splendet in imagine, per se & propriè latriâ adoratur; imago autem illum repræsentans duntaxat per accidens.

Capreolus.

320. *Instant aduersarij.*

Opponunt deinde: Nihil in cultu diuino faciendum est, nisi ex diuino præcepto; solius enim Dei est Ecclesiæ modum, & ritum agendi præscribere: vnde Apostolus de Sacramento Eucharistiæ doctrinam traditurus, se illam à Domino accepisse profitetur 1. Cor. 11. *Ego*, inquit, *accepi a Domino, quod & tradidi vobis.* Sed in Scriptura nulla traditio de adorandis imaginibus inuenitur: ergo neque imago Christi est adoranda.

321. *Refelluntur.* *D. Thom.* *Imagines nō jubentur fieri in Scriptura, sed non prohibentur: vnde Apostoli præceperunt vt in Ecclesia haberentur, & traditione jubentur.*

Resp. ex S. Thoma 3. *p. quæst.* 25. *art.* 3. *ad* 4. sanctarum venerationem imaginum ab Apostolis familiari instinctu Spiritus Sancti Ecclesiæ traditam fuisse, vt inuiolabiliter seruaretur, & ab illis per successionem Fidelium ad nos vsque deriuaretur, quamvis hæc scripta in sacris Paginis non reperiatur. Vnde & Apostolus 2. *Thessal.* 2. 14. dicit: *State, & tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem*, scilicet ore prolatum, *siue per epistolam*, scilicet scripto transmissam. Inter autem huiusmodi traditiones est imaginum Christi adoratio. Vnde & S. Lucas imaginem Christi, ac sanctissimæ eius Genitricis depinxit. Et id docet Basilius *in Iulianum*, vt citat illum Adrianus Papa in epistola ad Imperatores in VII. Synodo, act. 2. *Historias*, inquit, *imaginum illorum honoro, & palam adoro; hoc enim nobis traditum a sanctis Apostolis non est prohibendum, &c.* Et Damascen. *lib.* 4. *de fide, cap.* 17. dicit, *cultum crucis, & imaginum Apostolicam esse traditionem.*

D. Basil. *Adrian. Pap.* *Damasc.*

322. *Ex Scripturis suadetur adoratio imaginis Christi.*

His adde, quod etiam ex Scripturâ quodammodo suaderi potest imaginis Christi adoratio; etenim si serpens æneus, cuius aspectu à serpentibus percussi sanabantur, Christum in cruce exprimebat, & ideo Dominus suam in cruce exaltationem serpentis exaltationi comparauit, *Ioan.* 3. & honore religioso ab Hebræis colebatur, vt docet D. August. *lib.* 3. *de Trin. cap.* 10. etiam imago ipsius Domini Iesu pro nobis crucifixi debet magnâ veneratione coli. Arca fœderis, vt in Scriptura passim legitur, à Iudæis adorabatur tanquam imago Dei, qui in illa requiescere dicebatur. Vnde dum *psal.* 95. dicitur: *Adorate scabellum pedum eius*, Arcam adorandam significari, quamplurimi docent Interpretes, adduntque aliqui, licitam fuisse adorationem Arcæ, quia hæc Christi Domini typus erat. Ergo à fortiori imago Christi Domini, tanquam expressa eius repræsentatio, debet à Christianis adorari; maximè cùm ipsa imago ex illo respectu, quem ad prototypum dicit, sancta existat. Si enim Moysi dixit Dominus è medio rubi, *Locus in quo stas terra sancta est*, Exod. 3. & ideo jussit illi vt calceamenta in signum venerationis solueret; nonne ex ipso Christo in imagine relucente sanctitatem assequitur eius effigies, & venerationem fidelium meretur?

D. August.

Gloriosum dictum est *Christi sepulchrum*, Isai. 11. quia pretiosum eius corpus concludere aliquando debebat: & vt verbum illud adimpletum ostendatur, ab omnibus Christianæ Religionis cultoribus ad ipsum ex omni terrarum orbe confluentibus summo honore colitur. Cur ergo veneranda eius imago corpus eius, immò & totum ipsum Christum expressè referens, Fidelium non recipiet venerationes.

323. *Soli Leuitæ Arcam tāgebant, in eius reuerentiam.*

Sanè tantam Arcæ fœderis olim reuerentiam exhiberi voluit Dominus, vt solis Leuitici generis Sacerdotibus illam tangere licuerit: ipseque Oza, qui eam tenere ausus fuit, *percussus est à Domino super temeritate sua, & mortuus est ibi juxta Arcam Dei*, vt dicitur 2. *Reg.* 6. 7. Cur ergo Christum Dominum per Arcam significatum, in suis imaginibus expressum fas non erit honorare? Planè qui imagini eius exhibebitur honor, ab ipso recipietur, & iniuriâ eius effigiei illata, ipsi inferetur, & ab eo seuerissimè punietur. Nam vt ait Ambrosius serm. 10. in psalm. 118. *Qui imaginem coronat Imperatoris, vtique illum honorat, cuius imaginem coronauit: & qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori vtique fecisse videtur iniuriam.* Quare cùm impiissimus apostata Iulianus statuam Christi æneam, quam mulier ab eo à sanguinis fluxu curata, præ foribus domus suæ Paneade, seu Cæsareæ Philippi, in perenne gratitudinis monumentum erexerat, amouisset, & suam in eodem loco collocasset, mox ignis de cœlo statuam Iuliani discerpsit, & caput à reliquo corpore diuisit, ad eum planè modum, quo idolo Dagon à Philistinis prope Arcam Dei collocato, 1 Reg. 5. 4. accidit. Quod refert Sozomenus *lib.* 5. *hist. cap.* 20.

D. Ambros. *Iulianus imaginem Christi amouens, & suam in eo loco collocans punitur. Ignis de cœlo caput à reliquo corpore diuisit, & statuam Iuliani contriuit.*

§. VNICVS.

Crux Domini est adoranda.

324. INuictam inuicti Laurentij Martyris fortitudinem demiratus, palmasque quas ex immani tyranni ferocitate, quâ corpus eius lento igne

 in

in craticula assatum est, intrepidus collegit athleta, glorioso celebraturus encomio S. Leo Papa *serm. in natal. S. Laurentij*, in tortorem sic inuehitur: *Sæuiisti persequutor in Martyrem. Sæuiisti, & auxisti palmam, dum aggeras pœnam. Nam quid non ad victoriæ gloriam ingenium tuum reperit, quando in honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicij?* Liceat mihi in præsentiarum simili loquendi modo vti in Pharisæos, Scribas, cæterosque Iudæos, qui inuidiâ, furore, ac irâ perciti, Christum Dominum in crucem tolli cupierunt, rogarunt, efflagitarunt. Sæuiistis, inquam, Iudæi in Christum: sæuiistis & auxistis palmam, dum aggerastis pœnam; nam quid non ad Christi gloriam ingenium vestrum reperit, quando in honorem transierunt triumphi etiam instrumenta supplicij. Crux etenim quæ cæteris maledictionem afferebat, per Christum in ea fixum ita mutata est, vt ab ipso recipiens benedictionem, summam illi gloriam contulerit. Immò dum Redemptor noster inauditâ crudelitate crucis lignum, in quo mortem subire debebat, gestare coactus est, *pulchrâ specie triumphi sui trophæum, & inuictissima patientia, signum salutis adorandum populis omnibus inferebat*, vt loquitur idem Leo *serm. 8. de passione Domini*.

Instrumenta supplicij in gloriam S. Laurentij Martyris transierunt.

Crux quæ Christo in opprobrium parata est, eius gloriam auxit.

S. Leo.

325. Hanc sanctissimus Andreas Apostolus tanto crucis amore flagrauit, vt illam votis omnibus exquisierit, & ad illam tanquam ad triumphum, summâ alacritate, ac animi securitate cucurrerit. Illam siquidem gloriâ & honore fulgentem ex sacrorum Christi contactu membrorum suspexit; vnde ad eius aspectum præclara hæc ex corde verba eructauit: *O bona crux, quæ decorem, & pulchritudinem de membris Domini accepisti. Salue crux, quæ in corpore Christi dedicata es, & ex membris eius, tanquam margaritis, ornata. Suscipe discipulum eius, &c.* Nec diuersa senserunt cæteri Christi Domini discipuli, quibus crux summo semper & honori fuit, & amori. Ipse namque inter alios gentium Magister, se Christo *confixum cruci* clamat *Gal. 2. 19. & ibid. 6. 14.* se in nullo alio, *nisi in cruce Domini gloriari* profitetur. Nec mirum, cùm ipse Dei Filius, qui paternæ gloriæ splendor est, se per crucem exaltandum, seu glorificandum, & tunc omnia ad se tracturum dixerit, *Ioan. 3. 14. & 12. 32.* quod perpendens S. Leo *serm. 8. de pass. Dom.* inquit: *O admirabilis potentia crucis! ô ineffabilis gloria passionis, in qua & tribunal Domini, & iudicium mundi, & potestas est Crucifixi.* Quæ cùm ita sint, Christiani salutem suam in cruce à Domino consummatam agnoscentes, illam semper honore ac veneratione prosequuti sunt. Sed quo honore? Nunc à nobis ostendetur.

Andreas Apost. ad crucem vt ad triumphū cucurrit.

Paulus in cruce gloriatur.

S. Leo.

Christus in cruce omnia ad se traxit.

336. Ad cuius euidentiam aduertendum est, crucem tribus modis à nobis posse concipi. Primò vt est lignum quoddam insensibile: quo pacto non debetur ei nec honor, nec reuerentia, quæ soli creaturæ rationali debent exhiberi, & non naturæ insensibili, nisi vel rationalem repræsentet, vel ei coniungatur.

Crux præcisè vt est lignum non debet honorari.

327. Secundò potest concipi crux prout Christo vnita, & ex eius sacrorum contactu membrorum sanctificata, eiusque sanguine perfusa. Et hoc modo debet adorari, non propter se, sed propter Christum, cui coniungitur, adoratione *latriæ*, quæ per accidens & analogicè cruci; Christo autem crucifixo per se, & propriè exhibetur.

Crux vt Christo vnita, & eius sanguine irrigata, adoranda est cum Christo latriâ.

328. Tertiò denique, prout Christum in ea fixum nobis exhibet, & repræsentat, & tunc eadem adoratione, quâ Christus, nempe *latriæ*, modo jam exposito adoratur, ita vt adoratio ad ipsum Cristum crucifixum dirigatur, & terminetur. Quod in Ecclesia publicè obseruatur, vbi dum in solenni passionis Dominicæ celebratione ipsa crux adoratur, etiam rogatur, & inuocatur, his verbis: *O crux aue spes vnica, &c.* Et, *Salue crux sancta, salue mundi gloria, vera spes nostra, &c.* quæ in hymno Inuentionis Sanctæ Crucis, in Breuiario Ord. FF. Prædicatorum, à Sede Apostolica approbato leguntur, quibus sub nomine crucis Crucifixum potius, quàm crucem Fideles alloquuntur. Quæ omnia de vera cruce, in qua Deus ipse pependit, intelligenda sunt.

Crux vt nobis Christū in ea fixum repræsentat, adoranda est latriâ.

Insuper aliæ cruces vel ex ligno, vel ex lapide, vel ex auro, vel ex argento, vel alia ex materia fabricatæ, primæ & veræ crucis effigiem referentes, etiam à Fidelibus eo modo quo imagines Christi sunt adorandæ, nempe adoratione latriæ, per accidens, analogicè, & reductiuè; hæc enim adoratio non propter crucem præcisè, sed propter Christum crucifixum, qui tanquam exemplar repræsentatur, exhibetur, & ad ipsam Christi adorationem reducitur. 329.

Quæ doctrina apertè colligitur ex S. Thoma *3. p. quæst. 25. art. 4. & sequentibus*, & tum Scripturæ, tum Patrum testimoniis roboratur. Primò etenim non casu, sed ingenti prouidentiâ crucis supplicium à Christo ad redimendum genus humanum electum est; nam *oblatus est, quia ipse voluit*, vt dicitur *Isai. 53. 7.* & contra ipsum *in ciuitate Ierusalem conuenerunt Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & filiis Israel facere quæ manus & consilium Dei decreuerunt fieri*, vt dicitur *Act. 4. 28.* Vnde & crux gloriæ Christi veluti thronus extitit; in illa etenim exaltatus, omnia ad seipsum traxit, sicut ille promiserat *Ioan. 12. 32.* & in ea Sacerdos in altari apparuit, cruentum corporis sui Deo sacrificium offerens; vnde & sanguine suo mundum Deo reconciliauit, vt dicitur Coloss. 1. 20. *Pacificans per sanguinem crucis eius.* Et ideo à Sancto Leone serm. 8. de passione: *Crux Christi non templi ara, sed mundi* appellatur. In ea insuper mortem occidit, peccatum deleuit, dæmones subegit ac triumphauit, vt dicitur Coloss. 2. 15. *Tollens chirographum decreti quod erat contrarium nobis, & affigens illud cruci, exspolians principatus, & potestates, traduxit palam confidenter, triumphans illos in semetipso.* Crux etenim triumphalis Christi extitit currus, in cuius superiori parte Christus victor ac triumphator visibiliter, ad tempus & spontaneè; in inferiori verò Diabolus victus ac captiuus, immò & inuitus alligatus, inuisibiliter in sempiternum eius opprobrium affixus est. Ergo & Christus in cruce, & ipsa crux thronus, ara, tribunal, ac currus triumphalis Domini debent à Fidelibus summo honore coli ac venerari. 330.

Aliæ cruces ex quacūque materia, vt imagines Christi, sunt adorandæ adoratione latriæ.

S. Thom.

Ex speciali prouidentia Christus crucifixus est.

S. Leo.

Crux thronus, altare, tribunal & currus triūphalis Christi.

Hinc mirabilis à Domino ligno crucis virtus collata est, vt non solùm dæmones pelleret, & omnes morbos curaret, sed etiam mortuis vitam restitueret, vt de facto contigit, dum sanctissimum, in quo Christus pependit, lignum, Helena Constantini matre agente, è terra erutum fuit: tunc demortui hominis cadauer ipsi applicatum extemplò vitam recuperauit, vt inter alios refert S. Paulinus *epist. ad Seuerum*. Vnde & Helena inuictam Constantino Filio cupiens fortitudinem, & ab hostibus securitatem, clauum crucis 331.

Dæmones pellit, & mortuos ad vitam reuocat.

Illam è terra eruit S. Helena Constātini mater.

Domini

D. Ambros. Clauum crucis in filij galea collocauit, vt supra tāti Principis caput adoraretur.

Domini in eius galea collocauit, vt etiam supra tanti Principis caput adoraretur; quod notauit Ambrosius orat. in Theodosium: *Sapienter* (inquit) *Helena egit, quæ crucem in capite Regum leuauit, vt crux Christi in Regibus adoretur.* Vnde & VI. Synodus *can.* 73. & VII. Syoodus *act. vlt.* & similiter VIII. Synodus *act. vltima*, de crucis veneratione canones ediderunt.

Imperatoris vexillum milites adorāt.

332. Etenim si Imperatoris vexillum milites adorant, vt testatur Sozomenus *lib.* 14. *hist. cap.* 4. crux Christi, quæ Regis regum vexillum est, cur non adorabitur? Illa enim *Filij hominis signum* appellatur, *Matth.* 24. vt omnes Sancti Patres exponunt. Hinc Constantinus Magnus labarum in Romanorum exercitu gestari solitum in formam crucis redégit, vt milites crucem venerari assuescerent, vt scribit Sozomenus *lib.* 1. *hist. cap.* 4. Deuictoque Maxentio, Romæ in loco celeberrimo idem Coostantinus crucem erexit cum hac epigraphe, Hoc SALVTARE SIGNVM. Ac insuper in manu dextera statuæ suæ crucem apponi præcepit, cum hac inscriptione, *Hoc vno vere fortitudinis signo vrbem vestram liberaui.* Alludens scilicet ad miraculosam illam apparitionem, quâ crux lucidissima in aëra cum illis verbis, ἐν τούτῳ νίκα; idest, in hoc vince, ei planè vigilanti, ac cum toto exercitu iter facienti monstrata est, vt refert Eusеb. *lib.* 1. *de vita Constantini.* Huiusque Imperatoris tempore ab omnibus lignum crucis adorabatur; quod colligitur ex Lactantio Crispi Cæsaris, filij Constantini præceptore, qui *carm. de cruce*, inquit:

Labarum ad formam crucis redegit Cōstantinus.

In dextera statuæ suæ crucem posuit.

Crucem in aëre fulgentem, cum inscriptione *In hoc vince*, aspexit.

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora.

333. Immò & ante tempora Constantini Tertullianus, qui secundo Ecclesiæ seculo vixit, *in apologet. cap.* 16. Gentilium obiectioni de crucis ligneæ adoratione respondet: quod idem præstat Minutius *in Octauio.* Vnde liquet, ab ipso Ecclesiæ exordio etiam ante veræ crucis inuentionem crucis imaginem habere ac venerari Christianos consueuisse. Si enim lignum illud, in quo crucifixus est Dominus, felix à Sibylla appellatum est, *lib.* 6. *Carm. Sibyllin. prope finem*, his verbis,

Tertull. Min. Felix.

Adorabatur tempore Tertulliani.

In processionibus Chrysostomus cruces præferre iubebat cum facibus ardentibus.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit;

Christiani rectè illud venerantur, omnemque suam felicitatem ab illo, hoc est à sanguine Christi in cruce effuso, deriuari cognoscunt. Vnde Ioan. Chrysost. in publicis supplicationibus argenteas cruces cum ardentibus facibus præferre iubebat, vt scribunt Socrates *lib.* 6. *cap.* 8. & Sozomen. *lib.* 8. *cap.* 8. Et Cyrillus *lib.* 6. *in Iulianum*, Iuliano Christianos reprehendenti, quòd lignum crucis adorarent, eiúsque figuram ante domos suas depingerent, respondet. Et D. Augustinus *tract.* 36. *in Ioan. & in psal.* 36. de honore quem Deus cruci reddi voluit, sic loquitur: *Qui tantum honorem tribuit supplicio suo; quid seruat fidelibus suis?* Quod cum tanta pietate à fidelibus semper seruatum fuit, vt publico edicto Imperatores prohibuerint signum crucis in solo aut pauimento sculpi, ne scilicet pedibus calcaretur crux, quæ à fidelibus debet adorari, vt jam suprà tetigimus. Vnde & Tiberius optimus Imperator, cùm in palatio bnmi crucem in marmore incisam vidisset, Theodosij legem, de qua suprà, sequutus mox erigi jussit, inquiens: *Cruce Domini frontem & pectus munire debemus, & nos eam pedibus terimus?* vt scribit Paulus Diaconus *lib.* 18. *rerum Roman.* addens sub illo marmore ingentem thesaurum repertum, amplius centum mille aureorum, quasi in religiosi Principis pietatis mercedem.

Cyril.

D. August.

Tyberius Imp. crucem è pauimento sustulit, & thesaurum inuenit.

Paul. Diac.

334. Verùm non solùm Christianissimorum Imperatorum edicto, ac praxi, sed etiam Ecclesiastico decreto crucem in pauimento vel solo sculpi prohibitum est, cùm ei magna semper reuerentia fuerit exhibita, vt patet ex canone 73. Concilij in Trullo, vbi sic legitur: *Quamobrem & mente, & sermone, & sensu adorationem ei tribuentes, crucis figuras quæ à nonnullis in solo ac pauimento fiunt, omninò deleri iubemus; ne incedentium conculcatione victoria nobis trophæum iniuriâ afficiatur. Eos igitur qui deinceps crucis signum in solo construunt, segregari decernimus.* Quæ omnia perpetuam in Ecclesia crucis venerationem apertè demonstrant.

Can. Trul.

335. Neque contra hanc veritatem militant Ambrosij *orat. de obitu Theodosij*, à Nouatoribus adducta verba, scilicet: *Inuenit ergo Helena crucem Domini; Regem adorauit, non lignum, vtique quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum: sed adorauit illum qui pependit in ligno, scriptum in titulo crucis.* Non, ioquam, hæc contra quam propugnamus doctrinam militant, quia tantùm vult Ambrosius, Helenam crucem non adorasse, vt est quoddam lignum insensibile, & inanimatum, ac si in eo quædam inesset diuinitas, quia hoc modo Gentiles infidelitatis tenebris obuoluti lignum & lapides adorant. Sed nequaquam intendit crucem vt vnitam Christo, eius sanguine decoratam, & ipsum crucifixum repræsentantem, ab Helena minimè fuisse adoratam, cùm mox ipse Ambrosius crucis adorationem insinuet: *Sapienter* (inquit) *Helena egit, quæ crucem in capite Regum leuauit, & locauit, vt crux Christi in Regibus adoretur: non insolentia ista, sed pietas est, quæ defertur sacræ redemptioni.* Nec solius crucis, sed etiam quibus Redemptoris nostri pedes transfixi sunt, clauorum adorationem docuit Ambrosius; ibidem enim subdit: *Ferro pedum Christi Reges inclinantur, Reges adorant, & Photiniani diuinitatem eius negant? Clauem crucis eius diademati suo præferunt Imperatores, & Ariani potestatem eius imminuunt?* Non igitur lignum in cruce, sed Christum in ea fixum adoramus, nullamque ei, nisi in ordine ad Christum, venerationem exhibemus, vt sæpe à nobis inculcatum est. Sic enim nobilissima illa ac beatissima fœmina Paula crucem venerabatur, de qua Hiatonymus in eius vita, *tom.* 1. scribit: *Prostrata ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.*

D. Ambros.

Crux non præcisè, sed vnita Christo adorāda.

Helena crucem in diademate filij collocauit, & etiam clauum.

D. Ambros.

336. Sileant ergo Nouatores, nec solito contra crucis venerationem furore debacchentur. Cruces omnes, quas maiorum nostrorum pietas variis in locis erexerat, vel frangere, vel comburere, vel delere conati sunt: aliquas fregerunt, vel incenderunt in Gallia, Germania, Anglia, Suecia, &c. verùm adhuc superstites remanserunt cruces, & deletarum loco aliæ in ligno, lapide & marmore erectæ sunt, vt semper *supra firmam petram* fundata Ecclesia, omnium aduersantium expugnationes oppugnet, & crux Domini, quæ orcum vicit, mundum debellauit, peccatum deleuit, etiam hæresum impetus frangat, ipsosque hæreticos superet, & triumphet.

Caluinistæ crucem abhorrent.

Quidam tamen hæretici veritatis splendore ac vi crucis venerationem & antiquissimâ in Ecclesia fatentur, & illam tanquam ritum verè Christianum

Angeli hæretici crucem venerantur.

stianum amplectuntur. Sic enim in pseudosynodu Londinensi Anglicani Nouatores ab Ecclesia Catholica segregati statuerunt; nã *can.* 30. dicitur: *Honorem, & dignitatem crucis à tempore Apostolorum, signum ipsius in magna existimatione & pretio posuisse, ita vt Christiani ab illo tempore eo vsi fuerint in omnibus actibus, &c.* Et *can.* 18. einsdem pseudosynodi præcipitur, *Vt quoties in diuinorum celebratione officiorum sacrum Iesu profertur nomen, omnes reuerenter se inclinent, vt moris est, externâ reuerentiâ internam testificantes humilitatem erga Dominum Iesum, quem verum Filium Dei confitentur.* Ex quo loco deducitur, quod etiam cruci Dominum crucifixum exhibenti reuerentia exhibenda est, cùm idem qui à voce IESV significatur, à cruce in qua pependit repræsentetur. Vnde & Iacobus Anglorum Rex, Anglicanæ Ecclesiæ caput, vt à suis appellatur, signum crucis in Baptismatis administratione retineri voluit, ac consequenter quamdam reuerentiam signo crucis exhibendam arbitratus est.

337. *Lutherani cruces seruant.* Lutherani etiam in templis suis crucis figuram, vel erectam, vel pictam in templis suis habent, & signo crucis in Sacramento Baptismi vtuntur; vnde & ipse Catholicæ Religionis infensissimus hostis Lutherus, in omnibus, quos contra Fidem Catholicam edidit, libris ante imaginem Crucifixi genuflexus voluit depingi, vt videre est io omnibus suorum operum voluminibus editionis Senæ.

338. *Signo crucis veluti clypeo muniuntur Christiani.* Cæterùm pro coronide quam propugnamus veritatis, placet hic antiquissimum ab ortu Ecclesiæ Christianorum morem, quo non solùm crucem, & eius effigiem venerati sunt, sed insuper eius signo, tanquam clypeo contra omnia imminentia hostium inuisibilium & visibilium pericula sunt muniti, subjicere, & obiter illustrare: hoc etenim *sanguine agni in postibus domorum,* Exod. 12. & *signo Thau in frontibus gementium,* Ezech. 9. figuratum, *Apoc.* 7. verbis illis, *quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum,* inculcatum, à primis Christianæ Religionis cultoribus in praxim reductum fuit, vt
Tertull. apud Tertull. *lib. de corona militis* testatur, dum ait: *Quandocumque nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus,* Cyprianus *lib.* 4. *ep.* 6.
Cyrill. & *lib. de lapsis in principio.* Cyrillus Catech. 4. *Non pudeat* (inquit) *nos crucis Christi: quod si aliquis id occultè, tu manifestè signa te cruce in fron-*
D. Basil. *te.* Basilius *lib. de Spiritu sancto, cap.* 27: inter primas Apostolicas traditiones ponit, *signare se si-*
S. Ephrem. *gno crucis.* S. Ephrem lib. de pœnit. cap. 3. *Pingamus* (inquit) *in januis, atque in frontibus nostris, & in ore, & in pectore, atque in membris omnibus viuificum signum: armemur insuperabili hac Christianorum armaturâ.* Et *lib. de armatura spirituali, cap.* 2. ait: *Scuti vice crucis signo seipsum muni; validissima enim armatura est.* Ipseque Augustinus hoc luculento comprobat testimonio tract. 118. in Ioan. *Quid est* (inquit) *quod omnes nouerunt signum Christi, nisi crux Christi? Quod signum, nisi adhibeatur siue frontibus credentium, siue ipsi aquæ, quâ regenerantur, siue oleo, quo chrismate inunguntur, siue sacrificio, quo aluntur, nihil eorum*
D. August. *ritè perficitur.* Idemque Augustinus *lib.* 1. *confess. cap.* 11. ait: *Signabar jam signo crucis, & condiebar sale Christi.* Ex quibus manifestè apparet, crucis effigiem, eiusque signum ab initio Ecclesiæ Fideles fuisse veneratos. Nec hoc diffiteri va-
Fatetur Molineus lent Nouatores, cùm ipse Molineus *in suo clypeo fidei, sect.* 121. disertè fateatur, veteres Christianos à tempore Tertulliani, hoc est ducentis à natiuitate Christi annis, in fronte signum crucis efformasse, vt se crucem non erubescere demonstrarent; ac postea eius figuram ab illis pluribus in locis fuisse depictam, ipsiusque Christianos Principes in nummis ac pecuniis, quæ ab omnibus adamantur, crucis signum impressisse. *Christianos tẽpore Tertulliani, in fronte signũ crucis efformasse.*

SECTIO IV.

De Sanctorum, eorumque imaginum veneratione.

VT omni ex capite catholicæ circa adorationem, seu venerationem veritates firmæ pateant, ac rectè contra hæreticorum petulantiam stabiliæ; ideo postquam Sanctissimæ Eucharistiæ, ac imaginis, & crucis Christi adorationem contra Nouatores in præcedentibus probauimus; Sanctorum, qui cum Deo regnant, hominum & Angelorum, eorumque imaginum venerationem modò stabilire debemus. 339.

Sanctissima igitur Deipara ac Virgo perpetua & immaculata Maria, quæ *Angelos vicit puritate,* vt ait Bernardus, & *regina totius extitit castitatis,* vt loquitur Chrysologus, ac Sanctis supereminet vniuersis, speciali honore debet reuereri, minori quidem illo qui Deo Opt. Max. exhibetur, sed maiori aliis omnibus, qui cæteris Sanctis à Fidelibus redduntur: qui honor *Hyperdulia* appellatur. Cùm enim honor Reginæ judicium diligat, vt loquitur Bernardus *ep.* 174. *ad Canon Lugdun.* ipsaque licèt sanctissima, tamen sit pura creatura, à Deo dependens, ipsique subiecta; & nihilominus propter inæstimabilem matris eius dignitatem, ipsi cæteris Sanctis sit propinquior & coniunctior, Filius enim Dei corpus ex eius purissimo formatum sanguine io sanctissimo eius vtero sibi hypostaticè cum anima rationali copulauit: ideo non adoratione latriæ, quæ soli Deo debetur; sed hyperduliâ, hoc est cultu maiori, quo aliqua rationalis potest coli creatura, debet honorari. 340. *B. V. Maria infra Deum & super omnes Sanctos debet honorari hyperduliâ.*

Porrò eiusdem sanctissimæ Dei Genitricis imagioibus, quæ in Ecclesiis à tempore quo illa inter homines versabatur, magno in honore sunt habitæ, vt patet ex imaginibus illius à Sancto Luca Euangelista depictis, debetur etiam analogicè, seu cum proportione idem cultus hyperduliæ, qui non in imagine sistit, sed ad exemplar seu prototypum, nempe Beatam Virginem reducitur. Sie enim in VII. Synodo *VII. Synod.* *act.* 7. definitum est, vbi postquam statutum est, venerabiles & sanctas imagines Domini nostri Iesu Christi, eiusque intemeratæ ac sanctæ Genitricis, aliorumque Sanctorum adorandas & honorandas esse, non tamen verâ latriâ, quæ soli Deo debetur, subditur: *Imaginis enim honor ad primitiuum transit; & qui adorat imaginem, adorat & eius hypostasin, quem in illa depictum intuetur.* 341. *Eius imagini debetur honor idem cũ cum proportione.*

Itaque *hyperdulia* adoratio, seu veneratio, quæ sanctis Deiparæ Virginis imaginibus à Christianis ab initio Ecclesiæ vbique tertarum exhibita est, & etiamnum exhibetur, non absoluta, sed relatiua dicenda est, quia & immediatè ad prototypum, nempe Mariam Virginem, & mediatè in ipsum, qui *mirabilis est in Sanctis suis* 342.
Deum,

Honor exhibitus imaginibus B. Mariæ, ad illam refertur, & ab illa ad Deum.

Deum, & qui in ipsis & spernitur, dum spernuntur; & colitur, dum reuerentur, refertur. Vnde sacrarum cùm Deiparæ, tum aliorum Sanctorum imaginum venerationem approbasse ac confirmasse videtur Deus ingentibus, quæ per illas patrare voluit miraculis, quorum meminit jam citata VII. à Synodus *act.* 4. quæ breuitati consulentes reticemus.

Sancti Angeli & homines in cœlis regnantes honorandi sunt duliâ.

343. Sancti insuper Angeli & homines æternâ beatitudine jam donati, ac in cœlis cum Christo regnantes à Fidelibus honorandi sunt, seu adorandi (adorare enim latè sumptum idem est ac honorare, sicuti dum Reges honorantur & reuerentur à subditis, adorari dicuntur) veneratione quæ *Dulia* appellatur, & quæ à latria quâ Deum tanquam primam omnium causam, & finem vltimum, ipsi omninò seruientes & subditi colimus & adoramus, valde differt. Est autem dulia, honor exhibitus creaturæ rationali Dei similitudinem possidenti, & ei per gratiam & gloriam coniunctæ, vt colligitur ex D. Thom. 2. 2. *quæst.* 103. *art.* 3. & 4. Cùm ergo, vt idem Sanctus Doctor loquitur 3. p. quæst. 25. art. 6. *manifestum sit, quod Sanctos Dei in veneratione habere debemus, tanquam membra Christi, Dei filios & amicos, & nostros intercessores*; hinc sequitur, quod illos duliæ veneratione debemus colere ac venerari.

D. Thom. Sanctos honoramus, vt membra Christi, Dei filios, & amicos, nostrosque intercessores. Eorum imagines eodem modo honorandæ, cum propositione.

344. Sanctorum autem imagines, vt formaliter tales, hoc est vt ipsos Sanctos nobis exhibent ac repræsentant, eadem veneratione, quâ ipsos Sanctos debemus honorare, ita vt ipsa veneratio ad illos Sanctos semper dirigatur, & imago non per se, seu propter se, sed propter prototypum honoretur, & tandem in prototypo Dominus noster Iesus Christus illos sanctificans colatur, & adoretur. Omnis enim qui ab Ecclesia Sanctis & eorum exhibetur imaginibus honor, relatiuus est, & ad ipsum qui infinitâ bonitate & misericordiâ cunctos condidit Sanctos, terminatur. Quod Sacrosancta Tridentina Synodus aperiè declarat *sess.* 25. vbi postquam præcepit omnibus Episcopis, & cæteris docendi munus gerentibus, vt juxta Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ vsum à primævis Christianæ Religionis temporibus receptum, doceant non modò corpora Sanctorum à Fidelibus veneranda esse, sed & imagines in templis præsertim habendas, & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam; non quòd credatur inesse eis aliqua diuinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ; vel quòd ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, subdit: *Sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa quæ repræsentant, ita vt per imagines quas osculamur, & coram quibus caput aperimus, & procumbimus, Christum adoremus & Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur.* Quæ Nouatores propter sanctarum venerationem imaginum calumniantes, ac idololatras Catholicos appellantes jugulant & confodiunt. Nulla enim creatura à nobis, sed solus Deus veræ latriæ cultu colitur, quamvis Sanctos pro dignitatum ac meritorum diuersitate, ac variis, quas à Deo acceperunt gratiis & dotibus, variis honoribus veneremur.

Honor Sanctis, & eorũ imaginibus exhibitus, ad Christum Deum terminatur.

Concil. Trid.

Confutantur Nouatores.

345. Quamobrem nullus verè Christianus & Sanctis, & sacris eorum imaginibus cultum & honorem denegauit; primi enim iconomachi, qui sacras imagines abolere omninò conati sunt, fuerunt Iudæi, vt patet ex eorum Thalmud, qui prodiit anno Christi 476. vbi *ord.* 2. *tract.* 1. *dist.* 2. dicitur, *Christianorum Ecclesias esse domos idololatriæ*, scilicet propter imagines, quæ in eis visuntur. Ab Hebræis igitur Christianæ Religionis hostibus infensissimis bellum in sacras imagines primò indictum est: vnde Iustino juniore imperante Samaritani quidam irruperunt in aliquam Ecclesiam, & in Christi ac Sanctorum imagines ferocissimè sunt grassati, vt constat ex epistola Simeonis Eremitæ ad Iustinum Imperatorem, quæ habetur in VII. Synodo, *act.* 5. Vnde Leo Isaurus impius Imperator à Iudæis in sacras actus imagines, eas publico edicto è templis deleri jussit. Cui Gregorius Papa secundus, & Germanus Constantinopolis Patriarcha apertè testiterunt, vt videre est apud Baronium anno Christi 726. Eiusque filius Constantinus, Copronymus inde dictus, quòd in futuræ improbitatis præsagium, dum baptizaretur, sacrum fontem stercore fœdauit, paternæ impietatis hæres, eundem errorem amplexus, propugnare ac illum propagare conatus est, omnesque qui sacras imagines vel frangere, vel delere voluerunt, ab istis impuris ac impiis Principibus suam impietatem hauserunt: nam Leo Armenus, Michaël Balbus, & Theophilus Imperatores Orientales, Leonis & Copronymi vestigia sequuti sunt; immò & Claudius Hispanus Episcopus Taurinensis, Felicis Vrgelitani discipulus, qui tempore Ludouici Pij, Caroli Magni filij, in Occidente easdem imagines impugnauit. Illis coniuncti sunt Andreas Carolstadius, qui primus inter Lutheranos, teste Cochleo in vita Lutheri, anno 1522. imagines è templis abstulit: Zuingliani, Caluinus, omnesque eius asseclæ, qui Hebræorum contra sacras imagines odium per impiissimos Principes ab Ecclesia Catholica damnatos, veluti per manus transmissum libenter hauserunt.

Nullus verè Christianus Sanctis, & eorũ imaginibus honorem denegauit.

Iudæi primi iconomachi, Christi & Sanctorum imagines vastantes.

VII. Synod.

Leo Isaurus à Iudæis in sacras actus imagines.

Cõstantinus Copronymus paternæ impietatis hæres.

Leo Armen. & alij sacrarum hostes imaginum.

Carolstadius, Caluinus, eiusque sequaces iconomachi.

Verùm semper firma, inconcussa, immò & victrix in sanctarum veneratione imaginum Catholica permansit Ecclesia, & illo qui in imaginibus colitur, adiuuante Saluatore, impietatis fautores, & Sanctorum imaginum impugnatores prostrauit ac deiicit, eadem docens vltimis his seculis, quæ in primis docuit, tenuit, ac in praxim redegit. Vnde & Christus Dominus inter Apostolos Petrum & Paulum à primis Christianis depingebatur, vt scribit D. Augustinus *lib.* 1. *de consensu Euangelist. cap.* 10. & Chrysostomus *orat. in S. Meletium* ait, *Meletij imagines adeo frequentes fuisse inter fideles, vt etiam in annulis, in poculis, in phialis, in thalami parietibus, atque vbique alibi conspicerentur.* Et tandem Theodoretus in vita Simeonis Stylitæ ait, *Romæ in omnibus officinis præ foribus pendere consueuisse imagines Sancti Simeonis.* Quare rectè Gregorius Magnus reprehendit Serenum Massiliæ Episcopum, quòd sacras Sanctorum imagines è templis suæ Diœcesis ablatas, igne comburendas tradiderat, quia scilicet Gentiles ad fidem Christi conuersi eas tanquam numina adorabant, & jussit eidem Episcopo, vt sacras imagines restitueret, easque non cultu latriæ adorari, sed minori reuerentiâ coli debere populum doceret. Quod patet ex eodem Gregorio *lib.* 9. *ep.* 9. vbi eidem Episcopo sic loquitur: *Frangi non debuit, quod non ad adorandum, sed ad instruendas solummodò nescientium mentes fuit in* 346.

D. August.

Christus inter Apostolos Petrũ & Paulum, initio Ecclesiæ pingebatur.

Serenus Massiliæ Episcopus à S. Gregorio reprehensus, quòd sacras imagines abstulerit.

Ecclesia collocatum. Et infrà : *Si quis imagines facere voluerit, minimè prohibe : adorare verò imagines modis omnibus deuita.* Quod sic iotelligeodum est, vt ipsis imaginibus, vt res quædam sunt, putà ligna, lapides, & huiusmodi, nullo modo aliqua adoratio, seu veneratio, quæ rationali dumtaxat creaturæ competit, exhibeatur. Qui sensus genuinus est Gregorij, qui ibidem ait, *Imagines seruandas fuisse, non tamen adorandas : quatenus,* inquit, *& literarum nescij haberent vnde scientiam historiæ colligerent, & populus in picturæ adoratione non peccaret.* Et infrà subdit, *Serenum Episcopum populo significare debere, vt commotionem suam in frangendis imaginibus excusaret, quia picturas imaginum ad ædificationem factas, transiisse in adorationem viderat, &c. sibique displicuisse, non visionem ipsam historiæ, quæ picturâ teste pandebatur; sed adorationem, quæ picturis fuerat incompetenter exhibita.*

Non sunt adorandæ imagines vt sunt res quædã, putà lignum, &c. sed vt repræsentant.

347. Vel ad summum Gregorius intendit, ne Serenus permittat imagines adorari summâ & magnâ adoratione, quæ soli Deo exhibetur: cumque laudat quòd illam adorationem prohibuerit, ac propterea voluit populum admoneri, vt in adoratione solius omnipotentis sanctæ Trinitatis humiliter prosternatur. Quod tamen non impedit, quin adoratione duliæ relatiuâ, seu adoratione dicta secundùm quid, propter quod exhibent exemplar, valeant adorari.

Vt imagines Sanctorum sunt, non debent adorari adoratione latriæ.

348. Quo etiam modo eorundem Sanctorum sacra corpora, seu reliquias possumus, ac debemus adorare. Vnde vt refert S. Thomas 3. *p. quæst.* 25. *art.* 6. *in arg. Sed contrà, in lib. de Ecclés. dogmat.* qui inter opera Augustini circumfertur, cap. 73. *Sanctorum corpora, & præcipuè Beatorum Martyrum reliquias, ac si membra Christi, syncerissimè honoranda credimus.* Non quidem latriæ, sed duliæ cultu, semper minori eo, quem Deo reddimus. Quod expressè docuit Hieronymus contra Vigilantium hæreticum, *epist. ad Riparium*, vbi ait : *Nos non dico Martyrum reliquias, sed nec Solem, nec Lunam, nec Angelos adoramus,* scilicet adoratione latriæ : *Honoramus autem reliquias Martyrum, vt eum cuius sunt Martyres, adoremus. Honoramus seruos, vt honor seruorum redundet ad Dominum.* Et hæc de adoratione imaginum Christi, Crucis, & Sanctorum dicta sufficiant.

S. Thom.

Corpora SS. Martyrum sunt adoranda cultu duliæ.

D. Hieron.

Christus in Sanctis honoratur.

TEXTVS XXII.

In figuris præsignatur,
Cùm Isaac immolatur,
Agnus paschæ deputatur,
Datur manna patribus.

EXPOSITIO TEXTVS.

349. POSTQVAM Doctor Angelicus in superioribus textibus ea omnia quæ ad sanctissimi Eucharistiæ Sacramenti naturam, seu essentiam, effectus, dignitatem, ac venerationem pertinent, explanauit; nunc ad aliquas, easque celebriores eius figuras progreditur describendas.

350. Dixi *aliquas*, quia non omnes hîc tanti Sacramenti commemorauit, sed tres duntaxat adduxit adumbrationes; quæ quidem celeberrimæ in sacris Literis recensentur. Huiusmodi autem sunt Isaac Abrahæ vnigeniti ad præceptum Domini oblatio, seu immolatio incruenta; voluntate enim filium dilectissimum, sed reipsa arietem iugulauit; vnde cruenta fuit arietis oblatio, & incruenta Isaac immolatio. Agni paschalis insuper sacrificium, eiusque complementum, nempe manducatio : ac tandem mirabilis illius è cœlo præstiti cibi, qui ex rei insolitæ singularitate manna appellatus est, concessio. Sed præter istas aliæ in sacris paginis Eucharistiæ figuræ occurrunt notandæ, quas inter panis & vini à Melchisedech Rege Salem oblatio, de qua *Gen.* 14. 18. potissima fuit figura huius Sacramenti, vt loquitur S. D. 3. *p. quæst.* 73. *art.* 6. Similiter panes propositionis, qui super mensam in conspectu Domini semper debebant manere, vt dicitur *Exod.* 25. 30. Eucharistiæ typus extiterunt : ipsumque lignum vitæ, quod Deus in medio paradisi collocauit, vt legitur *Gen.* 2. 9. Sacramentum hoc non obscurè significauit. Verùm his omnibus adumbrationibus prætermissis, aliarum trium dumtaxat meminit Sanctus Thomas, dum ait :

Tres illustriores Eucharistiæ figuræ.

Immolatio Isaac.

Agni paschalis sacrificiũ, & manna.

Oblatio Melchisedech, panes propositionis, & lignum vitæ in medio Paradisi, figuræ Eucharistiæ.

In figuris præsignatur. Ac si diceret, cibus iste, qui panis Angelorum est, & qui in Eucharistiæ Sacramento viatorum hominum cibus effectus est, eosque tanquam Dei filios cœlesti ac diuinâ escâ, nempe vnigeniti Filij Dei corpore & sanguine reficit, & ad cœlestem hæreditatem veluti manuducit, à Deo ante secula præordinatus, variis ex eius prouidentia à condito seculo figuris designatus, significatus, ac declaratus fuit. 351.

Cùm enim Christus Dominus, eiusque Sponsa dilectissima Christianorum Ecclesia, variis per longa secula cùm Prophetarum vaticiniis, tum diuersarum adumbrationibus figurarum in sacris Literis contentarum, immò & Sibyllarum carminibus fuerint expressi, vt quamplurimis orbis admonitos oraculis ad Christum, eiusque fidem suscipiendam quodammodò disponeretur; consentaneum maximè fuit, vt sacrosancta Eucharistia passionis Domini perenne memoriale, ac epilogus, corporis ac sanguinis eius sedes regalis, ac thronus, cæterorumque cùm Sacramentorum, tum mysteriorum Christianæ Religionis augustissimum ac nobilissimum, etiam singularibus figuris, quæ in israëlitico populo veri Dei cultore patratæ sunt, exprimeretur. Non solùm autem diuinis Eucharistia promissa ac prænuntiata est sermonibus, vt in sacris veteris Testamenti codicibus passim legitur, verùm etiam præclaris, quæ in illis narrantur, actionibus, ac insolitis, quæ ibidem referuntur, vel hostiis, vel alimentis præsignata est ac figurata. Vnde & S. Thomas præcipuas huius Sacramenti figuras compendiose perstrinxit tribus, eisque admirandis in sacra pagina relatis actibus, dum subdit: 352.

Christus, & eius Ecclesia varius modis prænunciata.

Eucharistia etiam variis debuit figuris præsignari.

Cùm Isaac immolatur. Vbi Isaac Abrahæ vnigeniti incruentam immolationem, Christi Filij Dei vnigeniti in Eucharistia oblationem significasse demonstrat. Etenim vtriusque, & parentis erga Deum, & filij erga parentem obedientiam Christus in se complectens, corpus suum in cruce cruentâ immolatione obtulit, & in Eucharistia incruentâ oblatione donauit. 353.

Isaac immolatus Christum oblatũ designabat.

Isaac & Abrahæ obedientiam Christus in se complexus est.

Sanè multa sunt, quæ vt in Abrahæ filij 354.

immolatione Encharistia præsignaretur, conducunt. Primò quidem ipsum Dei præceptum, quo Abrabæ imperauit, vt vnigenitum, quem vehementer diligebat, sibi in holocaustum offerret. Hoc enim jussit, vt ob promptissimam obsequentissimi famuli sui obedientiam, quâ filium suum affectu mactauit, proprium, consubstantialem, ac dilectissimum Filium mutuâ vice non solùm Abrahæ, sed & cunctis hominibus rependeret, ac illum in cruce & in Encharistia immolatum, nobis tradens, incruentam Isaac oblationem, Christi in passione cruentâ, & in Sacramento incruentâ immolatione compensaret. Quod innuit Chrysostomus, dum *hom.* 48. *in Gen. & hom.* 25. *in Ep. ad Hebr.* aduertit, ideo Deum ab homine, nempe Abraham, filium suum in holocaustum postulasse, vt ille vnigenitum suum pro hominibus etiam in holocaustum tradere teneretur. Petit enim Deus ab homine, vt hominem à se bona doceat postulare.

Obedientia Abrahæ vnigenitum immolantis, Deum ad filium suum dandum hominibus incitauit.

D. Chrysost.

Quod etiam colligitur ex verbis Domini Abraham alloquentis, Gen. 22. 16. *Per memetipsum juraui, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi. Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Quibus verbis Filij sui incarnationem ex semine Abrahæ pollicitus est, idque optimè intellexit fidelissimus credentium pater, ac intelligendo lætatus est, vt attestatur Dominus, Ioan. 8. 56. *Abraham*, inquit, *exultauit vt videret diem meum: vidit, & gauisus est.* Vnde cùm Deus Filium suum vnicum ac dilectissimum hominibus tradiderit, vt morte suâ illos ab æterna morte liberaret, ac re ipsâ in Filio suo fecerit, quod in Isaac Abraham præstitit affectu; non veritus est Apostolus dicere, quod Deus *illum in parabolam accepit*, Hebr. 11. 19. seu vt exponit Chrysostomus, *in exemplum.* Quia scilicet sancti Abrahæ filium suum immolantis, Deus proprium Filium pro nobis tradens, imitatus est actionem. Vnde & Lyppomanus *in Catena*, Deum sic loquentem inducit: *Quia Abraham non pepercisti filio tuo propter me, vicissim tibi tradam, ait Dominus, Filium vnigenitum meum propter te, & non parcam ei: vt enim melior sum, sic tibi amoris signum maius præstabo.* Cùm igitur passionis, mortis ac immolationis Christi memoriale, ac jugis expressio sacrosancta sit Eucharistia, ipsumque Christum Dominum passum, immolatum ac rediuiuum realiter contineat, nobisque tanquam alimentum ac sacrificium conferat, rectè per Isaac immolationem ex speciali Dei mandato fuit præfigurata.

Promissio Messiæ ex semine Abrahæ.

Quomodo Deus assumpsit Abraham in exemplū.

D. Chrysost.

Lyppom.

355. Secundò, locus in quo jussus est Abraham dilectum filium immolare: hic enim mons fuit Moria, qui mons latriæ, seu adorationis interpretatur, vt notat Franciscus de Mendoza *tom.* 1. *in lib. Reg. cap.* 1. *num.* 18. *annot.* 11. *sect.* 3. Ad hunc festinanter perrexit Abraham, & summâ diligentiâ ad iter eiusdem se accinxit: *De nocte enim consurgens, abiit ad locum, quem præceperat ei Dominus; die autem tertio eleuatis oculis, vidit locum*, vt dicitur *Gen.* 22. 3. & 4. Quæ omnia planè Eucharistiæ institutionem non obscurè exprimunt, nam & cœnaculum magnum stratum, in quo primùm Dominus corpus & sanguinem suum dilectissimis manducandum & bibendum præbuit discipulis, in monte Sion, qui Moriæ monti coniunctus est, vt in vtroque magnificum à Salomone templum construeretur, vt initio huius operis ostendimus, situm est: & ardens, quo vt Sacramentum hoc institueret, ipsumque cum Apostolis ederet, concupiuit desiderium, juxta illud Luc. 22. 15. *Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum antequam patiar*, Abrahæ festinatione ac diligentiâ designatum est. Sicut enim Abraham *in mortem filij piâ crudelitate festinat*, vt Mellifluus loquitur Bernardus *serm. de gradibus obedientiæ*; ita & Christus ad propriam mortem, & ad eius perennem in Eucharistia memoriam relinquendam immensâ charitate properauit.

Isaac immolatus fuit in mōte Moria, seu latriæ & adorationis.

Cœnaculum vbi Christus Eucharistiā instituit, supra montem Sion & Moria situm est.

S. Bernard.

Vbi etiam notatu dignum est, quod quemadmodum Abraham ad montem pergens, vt in eo filium immolaret, & oculis, & affectu priusquam corpore, ad illum peruenit, ac desiderij alis veluti delatus seipsum mente præcessit; nam *eleuatis oculis vidit locum procul*, vt facer narrat textus *Gen.* 22. 4. ita & Redemptor noster moriturus, ac seipsum immolaturus, in Ierusalem cum discipulis veniens, *præcedebat eos, & stupebant*, Marc. 10. 32. Nec solùm promptiori gradu comitantes antecedebat, sed & oculis, & affectu ante seipsum in Ierusalem transuolabat. Quod & Lucas *cap.* 9. 51. disertè testatur, dum ait: *Factum est dum complerentur dies assumptionis suæ, & ipse faciem suam firmauit, vt iret in Ierusalem*: hoc est, vultu, oculis, & mente, antequàm corpore & pedibus, in Ierusalem properabat, jam mente cernens, ac procul ipsis oculis intuens locum, in quo & mortem obire, & mortis suæ perenne in Eucharistia monumentum volebat relinquere. Vnde Ambrosius *lib.* 1. *de Abraham, cap.* 8. eius oculos eleuatos, vt locum in quo immolare volebat filium à longè aspiceret, demiratus: *Sollicitè explorat*, inquit, *qui properat implere.* Ac statim subdit: *Quamvis senilem studio celeraret gradum, tamen hoc serum putans, præcedebat oculis: vigebant singulorum officia membrorum, licèt senilia membra non possent vigere. Solet hebescere visus senum, vt etiam propinqua non facilè conspiciant. Hic non solùm vidit locum, sed etiam longè positum aspexit.* Hæc Ambrosius.

Abraham aspiciens montem vbi immolare debebat, seipsum mente præcedebat.

Christus veniens in Ierusalem, Apostolos & seipsum præcessit desiderio, affectu & oculis.

D. Ambros.

Visus Abrahæ, etsi senis, acutissimus.

Planè hæc omnia præstitit Christus, Eucharistiâ & morte seipsum immolaturus, dum in Ierusalem venit: omnes enim secum venientes præcedebat, & tamen hoc serum putans, præcedebat oculis. *Firmauit* enim, hoc est direxit, *faciem suam contra Ierusalem*, ac suorum in illum locum mortis suæ vibrauit aciem oculorum. Nec mirum; nam *vbi amor, ibi oculus*, vt loquitur Philosophus: & *vbi errat oculus, ibi errat affectus*, vt ait Ambrosius. Cùm ergo ex summa charitate pro hominum salute, ac propria gloria mortem oppeteret, ac corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini in mortis suæ memoriam tradere vehementer desideraret; illi in quo & amorem, & desideria compleret, loco figebat occulos, & ad illum faciem firmabat, vt seipsum oculis, affectu, ac mente præcederet, & factum Abrahæ in semetipso consummaret. Hinc etiam postquam ad locum accessit, ingrato ac traditori discipulo suam in agendo tarditatem exprobrans, ac propriæ charitati indulgens, inquit: *Quod facis, fac citiùs*, Ioan. 13. 27. Vbi infinitum suum & amorem manifestauit, & summam vt pateretur, diligentiam declarauit. Nullam quippe contra proditorem 356.

Vbi oculus, ibi amor.

Vbi errat oculus, ibi errat affectus.

Diligentiam Christus suasit proditori, vt citiùs amori suo moriens pro hominibus faceret satis.

iram habuit, sed vt pro mundi redemptione citiùs immolaretur, ardenti desiderio flagrauit. Quod Augustinus docuit præfata exponens verba: *O verbum*, inquit, *libentiùs parati, quàm irati! Dixit, Quod facis fac citiùs, non tam in perniciem perfidi sæuiendo, quàm ad salutem fidelium festinando.* Quare optimè quadrant Saluatori ad mortem festinanti verba Psalmistæ, psal. 61. 5. *Cucurri in siti*, vti est in editione vulgata. Quamuis enim Basilius & Theodoretus legant: *Verumtamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurrerunt in siti*, vt eodem testimonio sæuientium in Christum Iudæorum malitiam, & eorum ad eius mortem procurandam festinationem præcipitem exprimant; attamen eorum diligentiam ad mortem inferendam vicit ardentissimum in Christo moriendi desiderium, ita vt citiùs ad mortem sustinendam, quàm illi ad inferendam, cucurrerit. Nam & sitim, quæ ea summo calore in illis qui citissimè currunt, aduenit, dum ad crucem Christus properaret, vehementem tolerauit. Hinc est, quod triumphans, palmarum & oliuarum ramorum venustate decoratus, Hierosolymam ingredi voluit, vt inuidiam frementium Iudæorum huius pompæ fulgore aduersùm se concitaret. Quod notauit Chrysostomus hom. in Matth. 21. *Ideo*, inquit, *cum tanta gloria est ingressus, vt ampliùs eorum* (Iudæorum) *aduersùs se excitaret inuidiam, quia jam tempus passionis eius instabat, & non mors eum vrgebat, sed ipse magis aduersùs se compellebat mortem.*

D. August.

Basil. & Theod.

Desiderium quo Christus ad mortem festinauit, vicit diligentiā quâ eum Iudæi morti tradebant.

Cur ramis palmarum ac oliuarum stipatus Christus in Ierusalem venit.

357. Tertiò tempus quo filium Abraham voluntate jugulauit: non enim statim, sed post tres dies voluit Dominus, vt Isaac immolaretur, vt expressè sacer narrat textus: nam *die tertio eleuatis oculis vidit locum procul*, Gen. 22. 4. Non solùm vt per illos tres dies, tres naturæ, legis, & gratiæ ætates, in quarum vltima immolatus est Christus, vt notat D. Hieronymus; sed etiam, vt ipsum Christum Dominum, qui tertio à sua proditione die in crucem actus, hostia viua, vera, ac sancta, morte suâ holocaustum consummauit, significaret, vt Glossa interlineatis ibidem aduertit. Cúmque sacra mortem Domini & præuenerit, & repræsentet Eucharistia, rectè Isaac immolatio Sacramentum hoc præfigurauit.

Post tres dies filium suum immolat Abraham, & quare.

D. Hieron.

Christus tertio à proditione sua die in crucē actus.

358. Quartò perfectissima cùm Abrahæ, tum Isaac obedientia. Ille enim semel audito Dei de immolando filio mandato, ita firmum obtemperandi animum induit, vt naturalem affectum exuisse videretur; ac ita ad filij perdilecti mortem exequendam promptus fuit, vt eius vitam nullo modo dilexerit; affectu enim eam illi eripuit, quia vt loquitur Hieronymus epist. 34. ad Iulianum, *illum voluntate jugulauit*. Vnde & Chrysostomus hom. 47. in Gen. *Quantùm*, inquit, *ad voluntatem attinet, cruentauerat dexteram Patriarcha, & per ceruicem pueri immiserat gladium, perfectumque obtulerat sacrificium. Idcirco & Dominus, quasi sacrificio consummato, laudat justum: Tu quidem non pepercisti propter meum mandatum; ego autem peperci propter tuam obedientiam.* Nec minor Isaac fuit obeditio, quâ in omnibus patris paruit voluntati, ipsumque lignum, quo holocaustum consummaretur, cùm propriis humeris ad montem gestasset, se manibus, pedibusque alligari, ac in altari vt immolaretur reponi, absque aliqua repugnantia permisit, *nullaque impatientiâ doloris victima calcitrauit*, vt ait Augustinus *serm. 73. de temp.* Quæ patientissimi ac obedientissimi Domini Iesu passionem, quam ea obedientia pertulit, non obscurè exprimunt. Vnde cùm in tremendo Altaris mysterio, quam semel Dominus patri obediens subiit mortem, jugiter repræsentet, necnon cruentum corporis, & sanguinis sui in cruce peractum sacrificium incruento modo perseueret, rectè Abrahæ & Isaac obedientiâ designatum est Eucharistiæ Sacramentum.

Perfectissima Abrahæ & Isaac obedientia.

D. Hieron.

Abrahā filiū voluntate jugulauit.

D. Chrysost.

Deus Isaac pepercit propter Abrahæ obedientiam.

Mira Isaac obedientia lignum portantis, & se alligari permittentis.

Qui Iesu obedientiam in passione designauit.

359. Quintò denique alacritas, seu lætitia vtriusque, nempe Abrahæ, & Isaac: forti etenim mente, & contentâ alacritate, vt mandatum Dei impleret, festinauit Abraham; gaudensque Isaac cum patre ad sacrificium perrexit. Quod eleganter prosequitur Sanctus Zeno Veronensis Episcopus *serm. 5. de Abraham*, dum ait: *Lætatus est puer patre fideli ipse quoque fidelior; nec recusabat mortem, quam Deus, qui vitam dederat, imperabat. Lætatus est pater, filio quoque gaudente: & cum gaudio vnici pignoris alligat manus, quas ille vinciendas libentiùs offert: pedes quoque constringit, ne in exitu mortis concitata victima calcitraret.* Vbi Christi Domini gaudium, quo & mortem petiit, & in suæ mortis memoriam corpus & sanguinem suum hominibus est elargitus, mirificè figuratum fuit. Nam tristis vsque ad mortem eius anima fuit, non timore patiendi, quia ad hoc venerat vt pateretur, & Petrum timiditatis arguerat; sed ex dilatione mortis suæ. Vnde Ambrosius *in Luc.* ait: *Mæstitiam prætendebat, quam non ex metu mortis suæ, sed ex mora nostræ redemptionis assumpserat.* Quo pacto enim Tobiæ mater flebat vsque ad aduentum filij sui, & in eius aduentu est lætata; ita & Christus vsque ad mortem mœstus, in morte quam vehementissimè cupiebat, gauisus est: *Desiderium enim si compleatur, delectat animam.* Prou. 13. 19. Quare & in sacrosanctæ institutione Eucharistiæ, in qua immensâ charitate mortem, quam nondum passus fuerat, & præuenit, & conclusit, incruentâ corporis & sanguinis sui immolatione magnâ jubilatione exultauit, immò & cordis sui gaudium suauissimo cantu demonstrauit. Cecinit enim tanquam cygnus, & vitæ suæ exitum melodiâ coronauit. Quod Matthæus est attestatus cap. 26. 30. *Et hymno dicto, exierunt in montem Oliueti.* Tunc enim quod ab initio conditi seculi in suis passus fuerat, voti sui compos effectus in se patiebatur, ac suam omninò expectationem complebat. Vnde ore Psalmistæ dixerat: *Improperium expectauit cor meum, & miseriam.* Psal. 68. 21. *Crucem quippe expectauit anxiâ expectatione*, vt ibidem exponit Hugo Cardinalis. Angebatur enim, ac in corde torquebatur, donec in illa tolleretur: *Agnus namque*, nempe Christus, *qui occisus est ab origine mundi*, vt dicitur *Apoc. 13. 8.* hoc est, *in Abel interfectus, in Noë irrisus à filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Iacob famulatus, in Ioseph venditus, in Moyse expositus & fugatus; in Prophetis lapidatus & sectus*, sicut prosequitur S. Paulinus *ep. 27. ad Aprum*, in proprio corpore pati voluit, & triumphare, ac consequenter mors, quâ omnes subegit hostes, & immortalem sibi, suisque gloriam comparauit, gratissima illi fuit; ac non modicam illi præstitit delectationem. Quare Hilarius verba psalmi 138. 12. *Et nox illuminatio mea in deliciis meis*, de amantissimo exponit Redemptore, qui noctem passionis acerbissimæ

Abraham, & Isaac gaudētes pergunt ad immolandum.

S. Zeno.

Christus in passione lætatus.

Tristis fuit vsque ad mortem, non metu mortis suæ, sed ex morâ redemptionis nostræ.

Iubilauit in Eucharistiæ institutione, quia mortem quam cupiebat, hoc Sacramento præuenit, & in illo conclusit.

Cecinit tunc tanquam cygnus.

Hugo Card.

Ab origine in aliis passus fuerat, vnde in se patiens Christus lætatur.

S. Paulin.

S. Hilarius.

Paſſio Chriſti eius deliciæ.

biſſimæ ſplendidiſſimum ſibi accepit diem, quo delicias immenſas eſt aſſequutus. Sic enim habet Hilar. *Domino paſſio iſta delicia ſunt, dum portas æreas confringit, dum vectes ferreos conterit, dum omnem poteſtatem diſpoliat, dum de his in ſe triumphat, dum eum, quem ad imaginem ſuam fecerat, redimit, dum deliciis paradiſi reſtituit.* Cùm ergo omnia, quæ in paſſione geſſit, ac in morte pertulit, ingenti miraculo in ſacra recludantur Euchariſtia, quæ eandem paſſionem & mortem nobis exhibet, & confert reali immolati corporis, effuſique ſanguinis ſumptione, gaudens, hilarique animo illam Chriſtus inſtituit, & Abrahæ ac Iſaac in oblatione lætitiâ adumbrata eſt, & prænuntiata. Deinde inſtitutum proſequens S. Thomas ſubdit:

Agnus in feſto paſchæ immolari & manducari iubetur.

360. *Agnus paſcha deputatur.* Hoc eſt, adhuc præſignata eſt Euchariſtia, dum *agnus paſcha deputatur*, hoc eſt; dum à Domino agnus quotannis in ſolenni Paſchatis feſto immolari, ac à populo Iſraëlitico manducari iuſſus eſt; cuius præcepti tenor deſcribitur *Exod. 12. à num. 3.*

In typum Euchariſtiæ.

Omnia quæ in Euchariſtia reperiuntur, ab agno paſchali exprimebantur.

361. Præſtantiſſima autem Paſchalis Agnus ſanctiſſimæ Euchariſtiæ extitit figura; omne enim quod in Euchariſtia reperitur, ab illo, eiuſque immolatione ac manducatione expreſſum eſt. Etenim in Euchariſtia tria poſſumus conſiderare. Primò quidem id quod eſt Sacramentum tantùm, nempe ſenſibiles ac viſibiles panis & vini ſpecies. Secundò id, quod eſt res & Sacramentum, ſcilicet corpus Chriſti verum panis accidentibus obuolutum. Tertiò denique id quod eſt tantùm res, ſeu effectus huius Sacramenti, ſcilicet collatio gratiæ per modum ſpiritualis refectionis, quâ anima roboratur, & vt loquitur Tertull. *lib. de reſurr. carnis, cap.* 8. de Deo ſaginatur. Quæ omnia in Agno Paſchali præſignata ſunt.

Species panis Euchariſtiæ in azymis agni paſchalis.

Corpus Chriſti in carne agni mactati.

362. Illud enim quod eſt dumtaxat Sacramentum, nempe panis ſpecies, in agni manducatione reperitur; nam carnes eius cum panibus azymis ex Domini præcepto comedebantur, vt habetur Exod 12. 8. *Et edent carnes nocte illâ aſſas igni, & azymos panes.* Illud inſuper quod eſt res & Sacramentum, nempe corpus Chriſti verum, etiam expreſſum fuit in mactatione agni, qui immolabatur ab omni multitudine filiorum Iſraël quartadecimâ lunâ primi menſis, qui ab Hebræis Niſam vocabatur, & menſibus Martio & Aprili reſpondet: nam figura extitit paſſionis Chriſti, qui propter innocentiam ac manſuetudinem *Agnus* à Ioanne Baptiſta appellatus eſt, *cap.* 1. & quartadecimâ die eiuſdem menſis Niſam ad veſperam corpus ſuum & ſanguinem, Agno Paſchali à ſe, & à diſcipulis manducato, ſub ſpeciebus panis & vini immenſâ charitate hominibus donauit, & craſtinâ die, nempe decimaquintâ eiuſdem Niſam, in crucis ara agnus immaculatus occiſus eſt, & immolatus. Tandem ipſa res dumtaxat, ſeu effectus huius Sacramenti, præfiguratur in Agno Paſchali, cuius ſanguine à deuaſtante Angelo protecti ſunt filij Iſraël, & ex ſeruitute Ægyptiaca educti; nam corpus Chriſti manducantis animus ex hac ſacra refectione roboratur, & contra omnes munitus hoſtium incurſiones, & à cunctorum crudelium dominatione vitiorum liberatur, vt tranſeat hoc cibo in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quæ omnia notauit Doctor Angelicus 3. *p. quæſt.* 73. *art.* 6. vbi Agnum Paſchalem præcipuam Sacramenti Euchariſtiæ figuram docet, quia ſecundùm omnia ipſum repræſentat.

Et res, ſeu effectus Euchariſtiæ, ſcil. vel gratia, vel gloria in ſocietate Sanctorum, in protectione quam Iudæi per ſanguinem agni ab Angelo vaſtatore receperunt, exprimebatur.

Agni Paſchalis immolatio Euchariſtiæ verum ſacrificium præſignabat.

363. Præterea Agni Paſchalis immolatio, quæ verum extitit ſacrificium manducatione conſummatum, ipſam Euchariſtiam verum, & incruentum Chriſtianorum ſacrificium, & à Fidelibus in hoſtiæ complementum manducandum, non obſcurè ſignificauit. Vnde peracto Agni Paſchalis ritu, Chriſtus hoc Sacramentum inſtituit, vt figuræ veritas ſuccederet, & typum res deſignata compleret. Quod S. Leo *ſerm. 7. de paſſione*, eleganter proſequitur: *Vt ergo* (inquit) *vmbræ cederent corpori, & ceſſarent imagines ſub præſentia veritatis, antiqua obſeruantia nouo excluditur Sacramento: hoſtia in hoſtiam tranſit, ſanguine ſanguis aufertur, & legalis feſtiuitas dum mutatur, impletur.* Huc procul dubio reſpexit Apoſtolus, dum nomen Paſchæ, quod Agno Paſchali tribuebatur, Chriſto Domino attribuere voluit 1. Cor. 5. 8. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itaque epulemur in azymis ſinceritatis, & veritatis.* Vnde cùm Agni Paſchalis cæremonia in ipſius agni manducatione terminaretur, rectè per illam Euchariſtia fuit adumbrata: per illam enim, & in illa Agnum verum in cruce immolatum ac rediuiuum, omnia mundi peccata tollentem veraciter manducamus. Quod docuit S. Auguſtinus *lib. 2. contra literas Petiliani, cap.* 37. vbi inquit: *Aliud eſt Paſcha, quod Iudæi de oue celebrant; aliud, quod nos in corpore, & ſanguine Domini accipimus.* Hinc Sancti Patres Agnum Paſchalem præcipuam Sacramenti altaris fuiſſe figuram docuerunt: Tertullianus *lib. 4. in Marcion.* Eſichius *in cap. 23. Leuit.* Hieronym. *in cap. 26. Matth.* Chryſoſtomus *hom. de prod. Iudæ*, & Cyprianus *lib. de vnit. Eccleſiæ.*

S. Leo.

Nomen Paſchæ Chriſto attributum.

D. Auguſt.

Tertull. Eſichius. D. Hieron. D. Chryſoſt.

Manna figura Euchariſtiæ.

364. *Datur manna patribus.* Tertiam his verbis ſanctiſſimæ Euchariſtiæ Angelicus Doctor proponit figuram; vult enim hoc Sacramentum præfiguratum fuiſſe mirabili illo cibo è cœlis à Deo Iudæis præſtito in deſerto, ob rei inſolitæ nouitatem, & Iudæorum illum recipientium ſtuporem, *Manna* appellato, dum ait: *Datur manna patribus*; hoc eſt, dum conceditur cibus ille mirabilis & cœleſtis Hebræis in ſolitudine verſantibus: Iudæi enim Chriſtianorum patres dici poſſunt, eo modo quo Synagoga Eccleſiæ mater dicitur, non quidem dignitate, ſed antiquitate, & origine. Sicuti enim ex Iudæis natus eſt Chriſtus, qui filius David, & Abraham vocatur, *Matth.* 1. & vt loquitur Apoſtolus Hebr. 7. 14. *ex Iuda ortus eſt*: ita ex eiſdem Iudæis Chriſtiani orti ſunt, nam *ſalus ex Iudæis eſt*, vt dicitur *Ioan.* 4. 22. Vnde fides Synagogæ idem obiectum habuit, ac fides Eccleſiæ, nullumque diſcrimen, quàm in maiori explicatione ac claritate, quæ Chriſtianæ Fidei obiecto ex Chriſti reuelatione conceſſæ ſunt, inuenitur. Cuncta enim quæ Chriſtianorum Eccleſiæ perſpicua ſunt & reuelata, Iudæorum Synagogæ typorum velaminibus obuoluta præſtita ſunt. Ideoque de Hebræis loquens Apoſtolus 1. Cor. 10. 11. *Omnia* (inquit) *in figura contingebant illis.* Synagoga igitur quodammodò Eccleſiam peperit, dum Chriſtus ex illa, & in illa ortus eſt; omneſque Chriſtianos videtur effudiſſe, quia Chriſto adhærentes, cum illo ex veteri in nouam legem, ac ritum tranſlati ſunt. Eo igitur modo Iudæi Chriſtianorum patres dici poſſunt, quo diei nox parens extat; quo lucis tenebræ origo cenſetur; quo roſas ſpinæ proferunt; & quo pretioſas vilia oſtrea producunt margaritas. Chriſtiani etenim ſexcentis dotibus, fauoribus, gratiis, luminibus, & Redemptoris cunctorum ore

Iudæi patres Chriſtianorum.

Synagoga mater Eccleſiæ.

Et quomodò.

Eccleſiæ ortus Synagogæ interitus.

Prophetarum prænuntiati Christi Domini susceptione, adoratione & confessione Iudæos veteres vincunt: vnde Ecclesiæ ortus Synagogæ fuit interitus; nam vt notauit Ropert. *lib. 8. in Gen. cap. 15.* Rachel in partu obiit, quia Synagoga tunc mortua est, quando Christum, & eius Apostolos emisit.

365. Manna igitur priscis Iudæis in deserto ingenti Dei bonitate concessum, vt legitur *Exod. 16. à num. 4.* Eucharistiam designauit, in qua panem viuum de cœlo descendentem Christum Dominum realiter suscipimus & manducamus: & sicut Israëlitæ insolitâ hac escâ cibati cœlestem panem Angelicâ dispensatum ministratione manducasse dicti sunt, psalm. 77. 24. *Panem cæli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo*; Christiani rei veritate donati, ipsum cœli Conditorem, Angelorum Dominum, ac panem cibum factum in sacra Eucharistia viatorum suscipiunt & manducant.

Iudæi manna manducantes, panē cœli manducarunt.

Christiani cœli conditorem in Eucharistia suscipiunt.

Cæterùm alias inter manna & Eucharistiam conuenientias, immò & Eucharistiæ supra illum mirabilem Israëlitarum cibum excellentiam sequenti elucidatione prosequemur.

ELVCIDATIO IV.

De sacrosanctæ Eucharistiæ supra eius figuras dignitate & excellentia.

366. Noctem dies non solùm eliminat, sed etiam splendidâ luce coruscus excedit. Vmbram etiam veritas fugat, & superat. Cùm ergo figuras, quæ in sacris recensentur paginis, Eucharistiæ Sacramentum, veluti dies noctem eliminauerit, & tanquam veritas vmbram fugauerit; illas etiam debet dignitate, & excellentiâ superare. Vnde si corpus & sanguinem Christi in Eucharistia vel tanquam Sacramentum, vel tanquam sacrificium præsignantes, illius signa extiterunt; sacrosancta Eucharistia, quæ res est ab eis significata, ipsum corpus & sanguinem Christi debet non solùm significare, sed etiam realiter continere. Quod hac elucidatione conabimur, auxiliante Domino, demonstrare.

SECTIO PRIMA.

Ex antiquis Eucharistiæ figuris conuincitur, corpus & sanguinem Christi in hoc Sacramento realiter existere.

367. Sicut corpus suâ vmbrâ, & homo suâ imagine nobilior est: ita res figurata figurâ suâ præstantior existit. Vnde S. Thomas *in cap. 10. ep. 1. ad Cor. lect. 2.* notat, quod sicut in bonis longè melius est quod figuratur, quàm ipsa figura, vt regnum cœlorum, quàm terra promissionis: ita in malis longè peius est quod figuratur, quàm figura significans, sicut illa supplicia quæ in deserto Israëlitæ sustinuerunt, de quibus ibidem loquitur Apostolus, quæ fuerunt figura gehennæ, quæ omni pœnâ maior est.

Res figurata figurâ præstantior. *D. Thom.*

368. Hinc Christianorum Ecclesia, quæ à Synagoga Iudæorum præsignata est, illam omni ex parte vincit, & superat. Quæ enim obscuris obuoluta velaminibus Iudæi habuerunt, reuelatâ veritate sub Euangelij splendore Christiani assequuti sunt. Omnia enim, quæ *in figura contingebant illis*, vt dicitur 1. *Cor.* 10. 11. nobis in rei veritate euenerunt: & quorum vmbrâ illi gloriabantur, nos in fide Christi *legis finis*, vt ipsum vocat Apostolus *Rom.* 18. realitate gaudemus. *Vmbram enim habuit lex futurorum bonorum*. Hebr. 10. quæ plenâ Ecclesia possidet veritate.

Ecclesia nobilior Synagogâ.

Quæ igitur apud Iudæos sacram Eucharistiam typicè figurarunt, corporis & sanguinis Christi signa fuerunt; & dum ab illis manducatione orali sumpta sunt, Sacramenti Ecclesiæ communionem exprimentia, figuram dumtaxat corporis Domini eis præbuerunt, vt patet in Agni Paschalis, & admirandi cibi manna nuncupati comestione. Iudæi enim Agnum Paschalē, & manna manducantes, non ipsum corpus Christi verum, quod nondum ex Mariæ Virginis purissimo sanguine, cooperante Spiritu sancto formatum erat, sed eius typum comederunt. Cùm ergo res figuratas vincat figura, Eucharistia ab Agno Paschali & manna præsignata, non tantùm corpus Domini verum significat, sed etiam realiter includit: & dum à Christianis sumitur, corpus Christi in illa realiter existens ab illis ore corporis veraciter manducatur: maximè cùm Eucharistia sit nouæ legis Sacramentum, præstantius & Agno Paschali, & mannâ; ac consequenter corpus Christi, quod ab illis figurabatur, realiter contineat, ac per modum alimenti spiritualis Christianam animam reficientis & saginantis, sumentibus concedatur. 369.

Iudæi Eucharistiæ typum manducauerunt.

Christiani ore corporis corpus Christi in Eucharistia suscipiunt.

Adde quod nisi Eucharistia sub specie panis verum Christi corpus Christianis præberet manducandum, à figuris veteris legis, v. g. ab Agno Paschali, & manna omnino vinceretur, illisque ignobilior in ratione signi existeret. Etenim vera, & sensibilis agni caro, Christi carnem; vera eiusdem agni mors, verusque eiusdem sanguis, Christi mortem & sanguinem veriùs quàm solus panis, vel panis fractio significabant. Similiter manna de cœlo cadens, ministerio efformatum Angelorum, omnem in se saporem mirabiliter complectens, vt dicitur *Sap. 16.* æqualiter ab omnibus sumptum, licèt inæqualiter collectum, vt patet *Exod.* 16. & die Sabbathi incorruptum permanens, præstantiùs ac perfectiùs corpus Christi purissimum, sanctissimum, incorruptum, ac eodem indiuisibili modo ab omnibus in modum cibi sumptum repræsentat, quàm panis communis, quo Christiani in Eucharistiæ Sacramento vtuntur. Quod nequaquam dici potest, cùm lex noua, & eius Sacramenta tantò veterem, & eius Sacramenta superent, quantò Christus, qui & Ecclesiam, & eius instituit Sacramenta, Moyse qui vetera promulgauit, dignior est atque præstantior. 370.

Agnus & manna Eucharistiam superarent, nisi ipsa corpus Domini realiter contineret.

Christus Moyse præstantior.

Neque audiendi sunt Nouatores dicentes, Eucharistiam, etsi tantùm corporis Christi signum existat, & figura, præstantiorem esse in ratione Sacramenti Agno Paschali, & mannâ, quia Christum jam existentem significat, & vsque ad finem sæculi est duratura: quod non conuenit veteris legis Sacramentis. Etenim nulla ex hoc ei præstantia supra figuras communicatur; non enim maius est futurum quàm præteritum, & præteritum, vel præsentem, quàm futurum hominem repræsentare. Si autem ex hoc aliqua præstantia tribueretur, omnes depictæ Christi imagines illum in cœlis existentem repræsentantes, omnibus legis Moysi Sacramentis præstantiores, 371.

Nouatores refelluntur.

tiores, & Eucharistiæ æquales essent; quod falsum est. Nec duratione vsque ad finem seculi, nisi accidentaliter, figuris eminet Eucharistia: cùm tamen substantialiter, & in ratione Sacramenti debeat excellere, ac consequenter non tantùm corpus Domini significare, sed insuper & veraciter continere. Vnde supra manna, & cæteras hujus Sacramenti figuras Sancti Patres sacram extollunt Eucharistiam, eo modo quo rei veritas supra vmbram eleuatur. Nam Origenes hom. 7. in lib. Num. *Tunc*, inquit, *in ænigmate erat manna cibus; nunc autem in specie caro verbi Dei est verus cibus.* Et Hieronymus in cap. 1. ep. ad Titum: *Tantum* (inquit) *interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter vmbras, & corpora; inter imaginem, & veritatem; inter exemplaria verorum, & ea ipsa quæ exemplaria præfigurabant.*

Vt Eucharistia manna superet, debet corpus Christi realiter continere.
Orig.
D. Hieron.

372. Contra tamen prædicta adducunt aduersarij verba Pauli 1. *Cor.* 10. 3. vbi loquens de Iudæis inquit: *Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*; idest, eandem escam spiritalem, ac typicam, & figuratiuam corporis Christi manducauerunt. Ergo & Eucharistia nihil habet supra Agnum Paschalem, vel manna.

Instant Nouatores.

373. Respondeo Apostolum in verbis adductis non loqoutum fuisse de Christianis & Hebræis eandem escam spiritualem manducantibus, vt voluit Caluinus; sed de omnibus, vt patet contextum eius legenti, ait enim: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt, &c. & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*; hoc est, omnes Hebræi, tam boni, quàm mali, eandem escam spiritalem, idest idem manna comederunt, & tamen non omnes Deo placuerunt. Manna autem licèt corporeum fuerit, vocatur hîc *esca spiritualis*, idest *mystica*, seu *typica*, quia erat figura, & typus corporis Christi, quod spiritualiter significabat. Vnde quando D. August. *tract.* 26. *in Ioan.* & D. Thom. *in cap.* 10. *ep.* 1. *ad Cor. lect.* 1. dicunt Hebræos eandem nobiscum escam spiritualem manducasse, tantùm volunt, eandem escam analogicè, & cum proportione, quia Hebræi in signo receperunt quod nos reipsa. Nam licèt eandem escam spiritalem ac nos, maiores in Christum venturum credentes manducauerint, manducabant enim Christum spiritualiter, secundùm illud Augustini, *Crede, & manducasti*: attamen non eandem escam corporalem, idest idem Sacramentum ore corporis sumpserunt ac nos: illi enim manna mirabilem cibum, corporis Christi signum dumtaxat acceperunt; nos autem panis sub specie corpus & sanguinem Domini ore corporis realiter sumimus: nam Eucharistia non solùm corporis & sanguinis Domini signum est, sed etiam sedes, & thronus: nam illâ verè corpus Domini continetur.

Refelluntur.
Manna esca spiritalis, quia corpus Christi significabat.
D. Thom.
Iudæi eandē escam ac nos spiritaliter, sed non sacramētaliter manducauerunt.
D. August.

374. Opponunt insuper SS. Patrum testimonia, quibus Eucharistia corporis Christi signum, figura & repræsentatio nominatur. Nam Tertullianus *lib.* 1. *contra Marcion.* loquens de Eucharistia, vocat illam *Panem in quo corpus suum repræsentat.* Et *lib.* 4. *cap.* 40. verba Christi, *Hoc est corpus meum*, exponens: *Acceptum panem*, inquit, *& distributum discipulis, corpus suum fecit dicendo, Hoc est corpus meum, idest figura corporis mei.* Ambrosius *lib.* 1. *de officiis*, *cap.* 48. asserit Christum hîc offerri *in imagine, in cælo in veritate.* S. August. *in enarrat. psalmi* 3. inquit: *Christus adhibuit Iudam ad conuiuium, in quo corporis & sanguinis sui figuram commendauit, & tradidit discipulis.* Et lib. contra Adimantum, cap. 12. *Non dubitauit*, inquit, *Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cùm signum daret corporis sui.*

Vrgent ex Patribus.
Tertull.
D. Ambros.
D. August.

Resp. Sanctos Patres Eucharistiam interdum appellare signum & figuram corporis Christi, non quòd idem corpus excludat, sed significando per externas panis species quid in se contineat, & includat: non enim signum vacuum est, sed plenum re quam significat; sicut nubes densa & subobscura pluuiam includit, quam significat: nec inanis est figura rem absentem significans, vt imago Herculis v. g. sed plena, rem quam repræsentat in se complectens; quo pacto Filius Dei figura substantiæ Patris dicitur ab Apostolo *Hebr.* 1. & tamen Patrem repræsentat substantiâ quam realiter possidet. Quæ responsio patet ex dictis suprà. 375.

Refelluntur.
Eucharistia signum est plenum re significatâ, nempe corpore Christi.

Secundò Eucharistia, vt est totum constitutum ex corpore Christi & speciebus, dicitur signum corporis Christi, non simpliciter sumpti, sed vt patientis & morientis in cruce: cuius passionis & mortis commemoratio, seu repræsentatio est Eucharistia: quod nequaquam implicat, potest enim idem Rex victoriam olim à se reportatam ludo publico v. g. ita exprimere, vt ipsemet sui personam gerat & repræsentet: vnde & idem Christus seipsum olim passum & mortuum jugiter in Eucharistia repræsentat. Cur non ita? cùm & ipse Saluator adhuc annorum duodecim à parentibus amissus, & post triduum in templo ab eisdem repertus, seipsum triduo mortuum, & post tres dies calcatâ morte rediuiuum expresserit, sicut notauit Ambrosius *lib.* 2. *in Luc. cap.* 2. vbi: *Post triduum*, inquit, *reperitur in templo, vt esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis in sede cælesti, & honore diuino fidei nostræ se resurrecturus offerret, qui mortuus credebatur.* Immò ipse Christus baptizatus seipsum morientem ac resurgentem significauit, cùm Baptismus mortis & resurrectionis sit figura. Ipseque Dominus in monte Thabor coram discipulis electis transfiguratus, seipsum in cœlis gloriosum ac immortalitate donatum expressit. Ac tandem cùm post resurrectionem suam à duobus discipulis, vt in Castello Emmaus cum illis permaneret, rogaretur, *finxit se longius ire*, Luc. 24. 28. seipsum proximè in cœlum ascensurum figurauit, vt notat August. *lib. cont. mendac. cap.* 13. 376.

Est etiam signū Christi patientis, ac pro nobis morientis.
Christus sæpe seipsū repræsētauit.
D. Ambros.

Quare licèt aliquando Eucharistia signum vel figura corporis Christi appelletur à Patribus, tamen ex hac nomenclatura nec suam dignitatem, nec realem in seipsa Christi præsentiam amittit; semper enim in se corpus Domini realiter continet: quod patet ex Augustino citato à Gratiano *can. Vtrum sub figura, de consecr. dist.* 2. vbi sic loquitur: *Corpus Christi, & veritas, & figura est. Est veritas, dum corpus Christi, & sanguis ex panis & vini substantia efficitur. Figura verò est id quod exteriùs sentitur.* Insuper *ead. distinct. can. corpus Christi*, desumpto ex Hilario Papa Leonis primi successore, dicitur: *Corpus Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis & vinum videtur extrà; veritas autem, dum corpus & sanguis Christi in veritate interiùs creditur.* 377.

D. August.
Eucharistia est figura & veritas: figura in speciebus externis: veritas in corpore Christi sub illis latente.

Appellatur etiam figura Sacramentum Eucharistiæ, quia gloriam nostram futuram, & diuinæ fruitionem essentiæ, cuius pignus quodammodò existit, repræsentat. Vnde & S. Thomas in officio corporis Christi: *O sacrum conuiuium*, inquit, *in quo Christus sumitur, &c. & futuræ gloriæ nobis* 378.

pignus

Est etiam figura gloriæ cœlestis, cuius pignus corporis Christi manducatio nobis præbet.

pignus datur. Et in oratione quam Postcommunionem vocant: *Fac nos, Domine, diuinitatis tuæ sempiternâ fruitione repleri, quam pretiosi corporis & sanguinis tui temporalis perceptio præfigurat.* Vbi Doctor Angelicus antiquorum Ecclesiæ Patrum sententiam est sequutus: illi enim gloriam in reali corporis Christi manducatione præfigurari docuerunt. Vnde S. Prosper de corpore Domini ait: *Qui corpus Christi sumit, escam salutis accipit, & æternitatis poculum bibit.* Et Damascenus *lib. 4. de fide, cap. 14.* ait: *Figura porrò rerum futurarum idcirco dicuntur, non quòd non verè corpus & sanguis Christi sint; sed quòd nunc quidem diuinitatis Christi per ea participes efficiamur, tunc autem intellectuali modo, ac per solum aspectum.*

S. Prosper.

D. Damasc.

379. Ex quibus liquet, testimonia Patrum adducta nihil contra realem corporis Domini in Eucharistia præsentiam præstare: nam dum Tertullianus ait, Christum in pane corpus suum *repræsentare*, omninò vult sub specie panis Christum nobis corpus suum realiter *exhibere*: sic enim verbum *repræsentare* ab illo sumitur. Quo pacto *lib. 4. contra Marcion. cap. 22.* dixit: *Patrem repræsentantem Filium dixisse, Hic est filius meus dilectus*; hoc est, Patrem Filium præsentem exhibentem, ac demonstrantem, dixisse: *Hic est filius, &c.*

Tertullianus explicatur, & eius mens aperitur.

380. Nec in secundo testimonio realem corporis Christi in Eucharistia præsentiam negat idem Tertullianus, sed potiùs docet & confirmat, & transubstantiationem panis in corpus Christi asseuerat, dum inquit: *Acceptum panem corpus suum fecit dicendo, Hoc est corpus meum.* Non potest autem panis fieri corpus Christi, nisi per conuersionem substantiæ illius in substantiam corporis Christi, vt suprà fusè docuimus, dum de transubstantiatione. Verba autem quæ subjicit, *idest figura corporis mei*, realitatem præsentiæ corporis Christi in Eucharistia minimè lædunt, quia particula, *idest*, non explicat prædicatum propositionis, nempe *corpus meum*; sed subiectum, scilicet particulam *hoc*; & faciunt hunc sensum, *hoc, idest figura corporis mei*, nempe panis, *est corpus meum.* Quod patet ex antecedentibus, vbi Tertullianus docet, Christum non venisse ex improuiso, sed longè antea fuisse prophetatum, omnesque impleuisse legis figuras substituendo veritatem pro figura. Inter autem figuras, quas rei veritate compleuit, illa quâ per panem corpus Christi figuratum fuit, Ierem. 11. *Mittamus lignum in panem eius*; hoc est, *crucem in corpus eius*, adimpleta à Tertulliano affertur, dum panem in corpus suum Christus mutauit, & veritatem figuræ substituit. Quare statim subjicit: *Figura autem non fuisset, nisi veritatis corpus esset.* Quod apertè indicat, ipsum loqui de pane, qui in lege veteri corporis Christi erat t[illegible]us; non verò de pane Eucharistico: nam panis corporis non fuisset figura, nisi corpus verum illi succederet, tanquam vmbræ corpus, & veritas figuræ.

Per metathesin & transpositionem, stylo inuoluto loquebatur.

381. Modus autem loquendi per metathesin, seu seu traospositionem stylo Tertulliani conciso & inuoluto familiaris est. Vnde & *lib. cont. Praxeam, cap. 29.* inquit: *Christus mortuus est, idest vnctus.* Vbi particula, *idest*, non refertur ad prædicatum, *mortuus*; sed ad subiectum, nempe *Christus*: non enim mortuus idem est ac vnctus; sed Christus, qui ab vnctione dicitur. Vnde cùm dixit: *Panem corpus suum fecit dicendo, Hoc est corpus meum, idest figura corporis mei*; planum est, particulam *idest*, supra subiectum *hoc*, & non supra prædicatum, *corpus meum*, applicare.

Alio Tertulliani loco eius mens magis paret.

Ambrosius autem, dum ait *Christum hic offerri in imagine, in cœlo in veritate*, non opponit imaginem substantiæ & veritati, sed tantùm claræ & intuitiuæ notitiæ; quia hîc obuelatum speciebus panis Christum per fidem adoramus, in cœlo autem intuitiuè, & reuelatâ facie contemplabimur. Offertur autem Christus in imagine, quia in aliena specie panis & vini, quæ corporis, & sanguinis eius imago existit, & vtrumque veraciter continet. Vnde & realem corporis Christi in Eucharistia præsentiam ab vmbra, quæ in veteri lege offerebatur, distinguit Ambrosius, dum subdit: *Antè agnus offerebatur, offerebatur vitulus; nunc Christus offertur, sed offertur quasi homo recipiens passionem.* 382.

Ambrosius explicatur.

Realem Christi præsentiam in Eucharistia sub speciebus docuit.

Augustinus denique Eucharistiam *corporis Domini signum & figuram* appellans, non excludit eiusdem corporis realem præsentiam, quia signum plenum ac perfectum est hoc Sacramentum, rem significatam, nempe corpus, veraciter & realiter includens; quod patet ex jamdictis. Nec Catholicam de reali præsentia corporis Domini in Eucharistia impugnauit Augustinus sententiam, dum *in psal. 98.* Christum sic loquentem inducit: *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendaui vobis*, &c. Ibi enim tantùm vult, carnem illam non esse visibiliter, & corporaliter manducandam eo modo, quo carnes in macello expositæ laniantur, dum manducantur; sed alio modo, nempe inuisibiliter, & spiritualiter; ita vt fractis speciebus Sacramenti, corpus Christi in ipsis delitescens non frangatur, nec lanietur, nec conteratur, sed integrum, & indiuisibile ad modum cibi spiritualis sumatur, vt suprà jam exposuimus. Quo modo seipsum rectè explicat idem Augustinus *ep. ad Irenæum*, & refertur *de consecr. dist. 2. cap. 45.* ibi: *Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Ipsum quidem, & non ipsum. Ipsum inuisibiliter; & non ipsum visibiliter.* 383.

August. nus explicatur.

Tantùm voluit corpus Christi in propria specie & visibiliter non esse manducandum: benè autem inuisibiliter, & sub specie panis.

Species Sacramenti sunt signum corporis sub eis inclusi.

Dum autem idem Augustinus *lib. 1. de peccator. meritis, cap. 26.* ait: *Quod accipiunt, quamvis non sit corpus Christi, sanctum tamen est, quoniam Sacramentum*; non loquitur de Eucharistia, sed de pane qui catechumenis distribuebatur, qui latâ, & impropriâ significatione dicitur Sacramentum, seu sacrum signum vel ipsius Eucharistiæ & corporis Christi, vel vnitatis inter fideles. Immò illis verbis innuit, Eucharistiam verè corpus Christi esse, cùm distinguat ab illa catechumenorum panem, qui non est corpus Christi; & tamen sanctus dicitur. 384.

Panis catechumenorũ distinctus ab Eucharistia.

Non ergo vacua, & inanis figura corporis Domini sacra censenda est Eucharistia, sed figurarum perfectio & complementum, ita vt verè & realiter cibum spiritualem animarum, quem dumtaxat significabant Agnus Paschalis, & manna, nempe carnem Christi, complectatur. Vnde & Dominus illam, tanquam rem significatam suo signo Agno Paschali substituit. Quod notauit Cyprian. *serm. de cœna Domini*, vbi inquit: *Cœnâ dispositâ, inter sacramentales epulas obuiauerunt sibi instituta antiqua & noua, & consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum Magister apponit discipulis.* Vbi Cyprianus Agnum Paschalem non cum pane, qui sicut & 385.

Quod significabatur ab Agno Paschali & manna, verè & realiter continetur ab Eucharistia.

S. Cyprian.

agnus

agnus in cœna consumitur; sed cum Christi confert corpore, quod ita in hoc Sacramento sumitur, vt semper integrum remaneat.

386. Cæterùm adeo Agni Paschalis cæremoniam sacra compleuit Eucharistia, vt illam omni ex parte consummauerit. Illud enim, quod ex præcepto Domini in Agni manducatione obseruandum erat, difficilè à Iudæis, & facillimè à Christianis in huius susceptione mysterij custoditur. Agnus enim assus igni à Iudæis manducari, eius caput cum pedibus & intestinis vorari debebat, nec illius ossa debebant frangi, vt videre est *Exod.* 12. 10. & 46. quod non tantùm admodum difficile, sed etiam impossibile erat: quomodò enim vorarent Iudæi caput cum pedibus, & intestinis agni, absque aliqua ossium illius fractione? Sanè nec integrum agnum deglutire poterant, nec illum manducare, & dentibus non terere; ac consequenter & carnes lacerabant, & ossa illius conterebant. Verùm hæc jussio figuralis in Sacrosanctæ Eucharistiæ manducatione ad vnguem obseruata est; ibi enim Christum Dominum, agnum immaculatum, charitatis immensæ igne assum in cruce, integrum omninò ac indiuisum absque vlla ossium eius fractione manducamus, eiusque caput cum pedibus & intestinis simul voramus, quia eius diuinitatem simul cum corpore & anima vnicâ comestione sumimus, totumque Christum in hoc Sacramento realiter existentem ore corporis ad nostram reficiendam animam degustamus.

Præceptum manducationis Agni Paschalis integrè non fuit adimpletum à Iudæis, sed à Christianis corpus Christi integrum ac indiuisibile in Eucharistia manducantibus.

Sectio II.

Ex manna Eucharistiæ figura, rectè colligitur corpus Christi hoc in Sacramento realiter existere.

387. Qvamvis ex his quæ sectione præcedenti diximus, satis liqueat, in Sacramento Eucharistiæ veterum complemento figurarum, sacrum Domini corpus realiter reperiri; placet tamen ad exuberantiam doctrinæ, & maiorem Catholicæ veritatis confirmationem, ex manna tanti huius mysterij typo præsentiam corporis Christi realem hoc in Sacramento adhuc comprobare.

388. Apud omnes in confesso est, manna Sacramenti Eucharistiæ, rei in illa contentæ, ac eius effectus figuram extitisse: ipseque Caluinus Nouatorum antesignanus expressè inquit, *Manna fuisse typum corporis Christi*. Idque euidenter colligitur ex verbis Christi Ioan. 6. 49. & 59. *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum.*

Manna figura Eucharistiæ.

389. Cùm ergo figura non rem inanem, fictitiam, aut imaginariam, seu chimæricam, sed verè & realiter existentem debeat significare, aliàs nobilior esset re figuratâ, & non vmbra, sed res ipsa diceretur; & res significata vmbra esset, & vacua imago, quod rei figuratæ, & figuræ naturam omninò inuerteret, quod est impossibile: in Sacrosancta Eucharistia à manna figurata verum Christi corpus realiter debet existere, & à fidelibus verè & realiter ore corporis in spiritualem animæ refectionem manducari. Adde quod ex verbis Christi jam allatis euidenter colligitur, aliquid ampliùs manducari in Eucharistia à Christianis, quàm manducatum sit à Iudæis in manna. Vnde & *ibid.* 33. dixerat Christus, *Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.* Et vers. 48. 49. & 50. *Ego sum*, inquit, *panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cælo descendens, &c.* Exponens autem, quisnam sit iste panis, ait Dominus ibidem 56. *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c.* Cùm ergo Christiani in Eucharistia aliquid amplius manducent, quàm Iudæi, cùm isti manna, tanquam figuram corporis Christi, & ipsum corpus Christi spiritualiter, & per fidem manducauerint; vnde & ab Apostolo manna appellatum est, *Esca spiritualis*, 1. Cor. 10. 3. *Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*, hoc est corpus Christi spiritualiter significantem: manifestè sequitur, in Eucharistia non figuram corporis, sed ipsum corpus Christi verum realiter manducari: & ideo appellatur hoc Sacramentum, *panis verus, panis viuus, & panis vitæ*, quia verè & realiter Christum panem verum, viuum ac vitam largientem spiritualem ac æternam continet, & verè manducantibus præbet.

In Eucharistia figurata à manna corpus Christi debet existere.

Id liquet ex verbis Christi.

390. Si autem in Eucharistia signum tantùm, & figuram corporis Christi Christiani manducarent, vt falsò docent Sacramentarij, nobiliori modo in deserto pasti fuissent Iudæi, quàm in Ecclesia Christiani. Primò, quia manna (quod etiam signum, & figura corporis Christi extabat,) miraculosa erat esca Angelorum ministerio efformata. At panis Eucharistiæ communis est, ac è clibano arte pistorum prodiens. Secundò, quia manna omnem in se cibum veluti complectens, omnem saporem præstabat manducantibus: quod colligitur ex *Sap.* 16. 20. vbi dicitur: *Angelorum escâ nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnem saporis suauitatem.* Quod non contingit in Eucharistiæ pane, qui tantùm panis communis sapore gaudet.

Si corpus Christi non esset realiter in Eucharistia, Iudæi nobiliori modo pasti fuissent quàm Christiani, propter duo.

391. Præterea Iudæi sub vmbra viuentes, præstantiori figurâ corporis Christi nobilitati & ditati fuissent, quàm Christiani sub Christo, legis fine ac consummatore militantes: nam & agni absque macula caro & sanguis, & manna panis mirabilis, absque semine, absque aratione, vel alio humano opere ab Angelis factus, & veluti de cœlo descendens; vnde & *Psal.* 77. 23. & 24. dicitur: *Ianuas cæli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis*; Christi corpus & sanguinem, eiusque mortem, ipsumque Christum de cœlo descendentem, ex pane Angelorum factum cibum viatorum, meliùs, congruentiùs, ac perfectiùs quàm modica panis portio, ac vini communis libatio exprimebant & repræsentabant. Cùm ergo noua Euangelij lex veterem consummauerit, & vacuas futurorum bonorum figuras Christi Redemptoris præsentiâ, ac splendore fugauerit; Iudæos debent vincere Christiani, & cessantibus omnibus adumbrationibus, corpus Christi à manna præsignatum, realiter in Eucharistia contentum veraciter sumere, degustare, manducare.

Iudæi agnũ & manna manducãtes præstantiorẽ figuram corporis Christi manducauerunt, quàm Christiani: ergo debet corpus Christi realiter sub speciebus panis contineri.

392. Planè semper ita tenuit, *quæ columna est, & firmamentum veritatis*, vt illam vocat Apostolus 2. Tim. 3. 15. Ecclesia Catholica, quæ Sponsi sui verbis mirabiliter erudita, non figuram, non signum, non typum, vt olim Iudæi in manna; sed sanctissimum eius corpus in Eucharistia veraciter manducari à Fidelibus semper docuit. Huius rei testes sunt, qui primis seculis vixerunt sacri Antistites, & Doctores, quorum testimonijs hoc in Opere præsentia realis corporis Domini in hoc Sacra-

Patet ex sententia Ecclesiæ Catholicæ.

mento

mento à nobis non ſemel eſt confirmata: vnde & breuitati ſtudentes, vnius, aut alterius hîc in huius quam propugnamus veritatis robur verba adducemus. Primus loquetur acerrimus ille ac indefeſſus veritatis propugnator, ac in Chriſtianæ Religionis zelo nulli ſecundus, Eccleſiæ non ſolùm Mediolanenſis, ſed & Catholicæ decus Ambroſius. Hic qui à Nouatoribus tanquam non orthodoxus, vtpote qui quarto ſeculo vixit, nam obiit anno Chriſti 397. nequit reijci, inſtitutum noſtrum proſequens libro 4 de Sacram. cap. 4. *Magnum quidem* (inquit) *& venerabile, quod manna Iudæis pluit de cælo. Sed intellige quid eſt ampliùs, manna de cælo, an corpus Chriſti, vtique qui eſt author cæli? Deinde manna qui manducauit, mortuus eſt: qui manducaueris hoc corpus, fiet ei remiſſio peccatorum, & non morietur in æternum.* Et libro de iis qui initiantur, cap. 9. *Conſidera* (inquit) *vter præſtantior ſit, panis Angelorum, an caro Chriſti quæ vtique eſt corpus vitæ. Manna illud è cælo, hoc ſupra cælum. Illud cæli, hoc Domini cælorum. Illud corruptioni obnoxium, ſi in diem alterum ſeruaretur, hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiosè guſtauerit, corruptionem ſentire non poterit.* Proſequens autem in eodẽ loco diſcrimen inter Iudæos manna manducantes, & Chriſtianos Euchariſtiam ſumentes, inquit: *Illis aqua de petra fluxit, tibi ſanguis è Chriſto. Illos ad horam aqua ſatiauit, te ſanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & ſitit: tu cùm biberis, ſitire non poteris. Et illud in vmbra, hoc in veritate.*

Confirmatur ex Ambroſio.

393. Alter erit Gallicanæ Eccleſiæ honor, Maſſilienſis Antiſtes Saluianus, qui *lib. 2. ad Eccleſiam*, Chriſtianorum ſupra Iudæos in Euchariſtiæ manducatione felicitatem in hoc ſitam eſſe declarat, quòd vmbram & figuram Iudæi, Chriſtiani verò rem & veritatem, nempe corpus Domini verè & realiter ſuſcipiant. Sic enim loquitur: *Iudæi quidem habebant quandam vmbram, nos veritatem: Iudæi manna manducauerunt, nos Chriſtum: Iudæi carnes auium, nos corpus Dei: Iudæi pruinam cæli, nos Deum cæli.* Vbi veram & realem corporis Domini in Euchariſtia manducationem apertè, & luculenter docet, & præcipuè illis verbis: *Iudæi carnes auium, nos corpus Dei.* Ac ſi dicat, non ſolùm mannæ manducatione corporis Domini à nobis manducationem Iudæi præfigurarunt, ſed etiam coturnicis à Deo miſſæ comeſtione carnis Chriſti in Euchariſtia realem ſuſceptionem figurarunt, de quibus *Exodi* 16. 12. dicitur: *Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus.* Et pſal. 104. 40. *Petierunt, & venit coturnix, & pane cæli ſaturauit eos.* In hoc ergo Chriſtiani Iudæis feliciores ſunt, quòd iſti auium carnes realiter manducauerunt, illi verò carnem Dei realiter in Euchariſtia manducant. Si autem corpus Dei non realiter, ſed tantùm typicè, & figuratiuè, ac per fidem, vt volunt Nouatores, manducarent, prioris conditionis Iſraëlitis eſſent Chriſtiani, quia iſti panem tantùm manducarent, illi verò non ſolùm panem Angelorum, hoc eſt manna, ſed etiam coturnicum carnes realiter manducauerunt.

Ex Saluiano cõprobatur.

Iudæi panes & carnes, vt figuras Euchariſtiæ manducauerunt: ergo Chriſtiani, vt habeant in re figuratã id quod fuit in typo, debent ſub ſpecie panis corpus Domini manducare.

394. Inſuper perfecti, ac præſtantiſſimi Iudæorum manna manducantes, non ſolùm cibum iſtum typicum & figuralem ore corporis ſuſceperunt, verùm etiam rem figuratam, nempe corpus Chriſti venturi mente & fide ſuſceperunt, ipſumque Chriſtum ſpiritualiter manducauerunt: quod docuit Auguſtinus tract. 26. in Ioan. *Manducauit*, inquit, *manna & Moyſes, manducauit manna & Aaron, manducauit manna & Phinees, manducauerunt ibi multi, qui Domino placuerunt, & mortui non ſunt. Quare? Quia viſibilem cibum ſpiritaliter intellexerunt, ſpiritaliter eſurierunt, ſpiritaliter guſtauerunt, vt ſpiritaliter ſatiarentur.* Cùm ergo Chriſtiani aliquid ſupra Iudæos debeant habere in Euchariſtiæ manducatione, non ſolùm Chriſtum Dominum debent ſpiritualiter, hoc eſt fide & charitate recipere, ſed etiam eius corpus in hoc myſterio realiter exiſtens, ore corporis realiter, & ſacramentaliter manducare.

Maiores Iudæi corpus Chriſti in manna ſpiritaliter manducarunt: ergo Chriſtiani debent illud ſub ſpecie panis ſacramẽtaliter & realiter manducare.

Hinc ſequitur, Nouatores Caluiniſtas, qui panem dumtaxat in Euchariſtia agnoſcunt tanquam ſignum corporis Chriſti, Iudæos Chriſtianis æquales aſſerere, & nihil amplius à Chriſto Domino in vltima cœna dilectis fuiſſe conceſſum diſcipulis, quàm Iudæis in deſerto verſantibus. Quod adeò verum eſt, vt quidam ex illo Caluiniano grege miniſter hoc omninò conceſſerit, vt refert Cornelius à Lapide *in cap. 10. Ep. 1 ad Cor. n. 3.* idque affirmare veritus non fuerit Theodorus Beza Caluini ſucceſſor & aſſecla, in Colloquio Mompelgartenſi: quod non minimum ſtuporem audientibus, ac præſertim Vuitembergenſi Principi præſtitit. Siquidem omninò eſt impoſſibile, Chriſtianos qui è manu Domini corpus & ſanguinem eius ſub panis & vini ſpeciebus, illo ſolenni voce id aſſerente, recipiunt, non alio modo illa recipere quàm ſpiritualiter & per fidem, eo modo quo Hebræi manna manducantes illa receperunt: aliàs falſum pronuntiaſſet ipſa increata & incarnata Veritas, dum dixit Matth. 26. 26. *Accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum.* Et ibidem 27. *Bibite ex hoc omnes; hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, &c.* Et dicere debuiſſet, *Hoc eſt ſignum corporis mei, hoc eſt ſignum ſanguinis mei, &c.* 395.

395. Caluiniſtæ realem corporis Chriſti præſentiam in Euchariſtia negãtes, Iudæos Chriſtianis æquales, imò & nobiliores faciũt. *Theod. Beza.*

Porrò vrgentur Nouatores, manducationem corporis Chriſti in Euchariſtia fide tantùm fieri aſſerentes, Apoſtoli verbis, quibus euidenter liquet, alio modo quàm fide corpus Domini hoc in Sacramento manducari. Nam 1. *Cor.* 11. 29. *Qui manducat* (inquit) *& bibit indignè, judicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Quod verum non eſſet, ſi ſolâ fide & ſpiritualiter corpus Chriſti manducaretur. Nullus enim credens in Chriſtum, & per fidei ſuæ actum illum mente recipiens & manducans, indignè illum ſumeret, cùm ſolâ fide juxta aduerſariorum ſententiam ſumatur. Si autẽ ille qui panem Euchariſtiæ manducat, non credit in Chriſtum, & fidei ſuæ actum non exercet, non Chriſtum, ſed ſolum panẽ manducat; vnde non poteſt eſſe reus corporis & ſanguinis Domini. Attamen cùm Apoſtolo atteſtante, qui manducat, & bibit indignè, reus ſit corporis & ſanguinis Domini, non diiudicans, ſeu diſcernens corpus Domini, firmiter tenendum eſt, non ſolùm ſpiritualiter Chriſtum in Euchariſtia manducari, ſed etiam ſacramentaliter, & ore corporis, dum hoc Sacramentum, in quo ſub ſpecie panis eſt realiter corpus, & ſub ſpecie vini realiter ſanguis Chriſti reperitur, ore corporis ſumitur: ita vt ſi ab homine probato, & purgato, ac fide, ſpe, & charitate exornato ſumatur hoc Sacramentum, tunc & ſacramentaliter, & ſpiritualiter manducetur corpus Chriſti, hoc eſt ore corporis in ſpiritualem animæ refectionem ſumatur. Si autem ab homine peccatore, hoc eſt peccatorum ſordibus inquinato, non probato, neque purgato, licèt fideli, recipiatur Euchariſtia, tunc corpus Chriſti manducatur ſacramentaliter, id eſt ore corporis ſub ſpeciebus Sacramenti recipitur; ſed non ſpirituali 396.

396. Vrgentur Nouatores verbis Pauli.

Quia corpus Domini indignè interdum manducatur à non probato, ſeu non purgato, non ſola fide, ſed ore corporis verè manducatur, eſtque realiter ſub ſpecie panis, quæ ore corporis ſumitur.

spiritualiter, quia virtus carnis Christi propter peccati obicem, & recipientis indispositionem, in eius animæ non transit vegetationem, nec passionis Christi fructum ei effundit. Vnde & sic indignè ad mensam Domini accedens, *reus est corporis & sanguinis Domini, judiciumque sibi manducat & bibit*, eo quòd sacrum Christi corpus à reliquis profanis alimentis non discreuerit, ad illud manducandum veniens, ac si ad panem communem accessisset.

397. *Id docent SS. Patres.* Quare ex hoc loco Sancti Patres realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia colligentes, eiusque realem ac sacramentalem ore corporis manducationem docentes, peccatum indignè *S. Cyprian.* manducantium multùm exaggerant. Cyprianus serm. de lapsis: *Vis*, inquit, *infertur corpori Domini, & ore ac manibus in Dominum delinquitur.* Quod dixit inclytus ille Martyr, quia Eucharistia manibus à Fidelibus recipiebatur, & à manibus *D. Ambros.* in os ferebatur. Ambrosius *in cap. 10. ad Hebr.* ait, *quod hoc peccato conculcatur corpus Domini.* Et *D. Chrysost.* Chrysost. in hunc locum: *Reus est* (inquit) *talis cædis Dominicæ, ac si Dominum occidisset, & Christi sanguinem effudisset.* Quibus loqutionibus apertè demonstratur, corpus Christi verè & realiter in Eucharistia sub specie panis existere; non enim nudum signum, & vacuam figuram suscipiens potest esse reus corporis, & sanguinis Domini, nec manibus & ore in Christum delinquere, nec eius corpus conculcare, nec tandem cædis Dominicæ reus esse, ac si Dominum occidisset, & eius *Respondent aduersarij.* sanguinem fudisset. Nec respondeant aduersarij, iniuriam factam signo in rem signatam redundare, & contemptu figuræ rem figuratam contemni, ac consequenter indignè panem Eucharistiæ man- *Confutantur primò.* ducantes, reos esse corporis Domini per talem panem figurati. Primò, quia talis indigna manducatio in sententia Nouatorum est omninò impossibilis; cùm enim solà fide manducetur corpus Christi in pane figuratum, vel nullo modo à non credente manducatur, vel dignè à credente sumi- *Secundò.* tur. Secundò, quia Iudæi indignè manna manducantes, & mortem incurrentes, *quia quod videbant, credebant; quod non videbant, non intelligebant*, vt loquitur August. *tr. 26. in Ioan.* quamvis indignè figuram corporis Domini sumpserint, nusquam tamen dicti sunt rei corporis & sangui- *Tertiò.* nis Domini. Tertiò, quia si indigna receptio panis tanquam figuræ corporis Christi, ex irreuerentia talis signi peccatum mortale inducit, & reum corporis & sanguinis Domini facit: ergo imagini Christi debetur honor & reuerentia; & Caluini asseclæ, qui sacras Christi imagines fregerunt & combusserunt, rei sunt corporis & sanguinis Domini, & aliorum Sanctorum, quorum etiam icones immani crudelitate flammis vastarunt. Ergo omnibus Christi, Deiparæ, & Sanctorum imaginibus honor & cultus exhibendus est: quod tamen omninò negat Caluinus, eiusque asseclæ, qui Catholicos ex huiusmodi veneratione idololatras appellare non verentur.

398. *Non sibi constat Caluinus.* Cæterùm ludit Caluinus in terminis, & quamvis doceat panem Eucharistiæ nudum signum & vacuam figuram corporis Christi in cœlo existentis; attamen illud corpus se jactat recipere, & vt loqutionis Christi ac expositionis Sanctorum Patrum vim effugiat, sub symbolis panis & vini corpus & sanguinem Domini realiter sumere gloriatur. Nam *lib. 4. instit. cap. 17. §. 32.* inquit: *In sacra sua cœna jubet me Christus sub symbolis panis & vini corpus ac sanguinem suum sumere: non dubito quin & Christus verè porrigat, & ego recipiam.* Et §. 33. ait: *Falsò jactant, quia docemus spiritualem esse manducationem, non esse veram & realem.* Vbi vafer & callidus Hæresiarcha in vestimentis ouium lupinum abscondens cor, verum corpus Domini in Eucharistia manducare fatetur; & tamen veram hanc, realem ac spiritualem manducationem soli fidei adscribit, & non ore corporis, sed mente & ingenio fieri perpetuò profitetur. Quod etiam liquet ex illa, quam Caluinistæ eius discipuli, fidei suæ confessionem dederunt. Nam *art. 17.* de præsentia reali corporis Domini in Eucharistia sic loquuntur: *Præsentiam veram realem Christi Domini confitemur; at illam, quam fides nobis offert, non autem quam excogitata docet transsubstantiatio.* *Caluinistæ realem præsentiam Christi in Eucharistia fatentur, & statim negàt.*

Verùm ea, quæ dicit Caluinus, nulla & vana sunt, vel ipsum corpus Domini realiter per transsubstantiationem in Eucharistia continetur, vt Fidei Catholicæ professores perpetuò docuerunt. 399. Nulla, inquam, sunt & vana, quia de facto nihil fideli sumenti Eucharistiam, nisi nudum & communem panem præbent. *Caluinus confutatur.* Primò, quia in sententia Caluini corpus Christi est tantùm in cœlo verè, realiter & substantialiter; non autem in Sacramento. *Impossibile asserit.* Quomodo ergo Christus jubebit corpus & sanguinem suum sub symbolis panis & vini sumi, si neutrum ibi existat. Si autem non dubitat Caluinus, *quin & Christus verè porrigat corpus suum, & ipse recipiat*, cur non fatetur corpus Christi ibi esse præsens? Quomodo enim porrigitur homini viatori adhuc in terris versanti corpus Christi gloriosum in cœlis ad dexteram Patris assidens, & sub symbolo panis nequaquam existens? Quomodo autem recipit in terra corpus, quod in cœlo est, & ibidem vsque ad finem seculi commoratur? An res distans tanto spatio, quantum est inter Empyreum cœlum, & terram, in qua viuunt homines, ipsi potest cum tanta distantia porrigi, & verè recipi à fideli? Nunquid porrigere aliquid alicui, non est illud præsens alicuius manibus tradere? Quomodo enim res absens verè porrigeretur & reciperetur, nisi recipienti appropinquaret, & illius inter manus poneretur? *Vel terminis ludit, & contra mentem loquitur.* Vel igitur ludit Caluinus, & contra mentem propriam loquitur, vt dum se Catholicum simulat, erroris sui venenum sub specie veritatis simplicibus ac idiotis commodiùs propinet: vel rem omninò impossibilem & inauditam, & communi ac antiquissimæ Ecclesiæ fidei oppositam docet.

400. *Manducatio quam docet Caluinus, non est realis, nec sacramentalis, sed imaginaria.* Secundò, quia dum queritur Caluinus falsò Catholicos dicere, *manducationem quam docet corporis Christi, non esse veram & realem, ex eo quod sit spiritualis*, etiam se catholicum simulat: ac si doceret, corpus Christi verè & realiter, & tamen spiritualiter manducari; cùm tamen hoc non intendat. Verum quidem est, manducationem corporis Christi sub specie panis in Eucharistia substantialiter, & realiter existentis esse spiritualem; & tamen esse veram & realem eo modo quo eam docent Catholici in sanctæ Romanæ Ecclesiæ omnium Ecclesiarum matris & magistræ fide militantes. Spiritualis igitur, & tamen realis est manducatio corporis Christi in Eucharistia, quia venerabile Domini corpus hoc in Sacramento realiter existens, non modo carnali, cruentum, dissectum ac masticatū; sed modo spirituali, ac si spiritus esset, inuisibiliter, & indiuisibiliter integrū comeditur.

Manducatio quæ docetur ab Ecclesia Catholica est sacramentalis, realis, & spiritualis.

Attamen hæc comestio, licèt spiritualis sit, est etiam sacramentalis, & ore corporis fit, quia corpus Christi gloriosum, ac spirituale, sub specie panis latens (ex qua specie & corpore hoc Sacramentum resultat) ore corporis à Christianis sumitur, juxta præceptum Domini Matth. 26.26. *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum.*

401. Vt manducatio sit realis, res manducata debet cum manducante realiter coniungi.

At manducatio corporis Christi, quam docet Caluinus spiritualem, vera & realis esse nequit: nam ad hoc vt vera, & realis sit manducatiu, res manducata debet realiter, & verè cum manducante coniungi; manducare enim est rem per modum cibi intra se sumere, & ex ea, tanquam ex alimento nutriri; in subsidium etenim naturæ manducamus, & vt esse, quod natiuitate possidemus, conseruetur. Hinc apud Philosophos tritum est, *quod alimentum conuertitur in substantiam aliti*: & ipse Philosophorum Princeps Aristoteles inquit, quod *ex eisdem sumus, ex quibus nutrimur.* Vnde cum *gratia supponat naturam*, eamque imitetur; & anima rationalis corpori sit coniuncta, ingenti prouidentiâ factum est, vt Dominus Iesus, immenso charitatis ardore in nostrarum alimentum animarum corpus suum & sanguinem præbens, ea sub speciebus panis & vini, quæ frequentiores & vsitatiores cibi hominum sunt, concederet; vt dum mirabile hoc Sacramentum corpus suum, & sanguinem veraciter complectens ore corporis sumitur, anima spiritualiter reficiatur; quod semper sancta tenuit Ecclesia. Vnde qui secundo vixit Christianæ Fidei seculo Tertullianus hoc testatur *lib. de resurrect. carnis, c. 8.* dum ioquit: *Caro Christi corpore & sanguine vescitur, vt & anima de Deo saginetur.* Cùm ergo illa corporis Christi manducatio spiritualis, quam astruit Caluinus, fiat tantùm per intellectum, quia dum corpus purum & communem panem cœnæ, vt ipse appellat, homo comedit, per apprehensionem intellectus, seu per fidem, vt eius exponunt discipuli, anima manducat carnem Christi in cœlo existentem, vera & realis nequaquam esse potest. Quomodo enim verè & realiter manducabitur ab anima corpus Christi, nisi verè & realiter vniatur? Quomodo autem verè & realiter vnietur corpus Christi in cœlo cum anima, quæ corpus mortale io terris informat? Vel à quo fiet illa vnio, à corpore Christi, an ab anima? Si corpus Christi hanc faciat vnionem: ergo debet è cœlis ad terram descendere, saltem inuisibiliter: quod tameo negant aduersarij. Si ab anima, ergo debet anima ad corpus Christi accedere, & ad cœlos ascendere, vt corpori Christi ibidem existenti coniungatur; quod tameo falsum est. Si autem gratis concedatur, animam ad corpus Christi ascendere, vt illud sumat, eoque reficiatur, quæro an ascendat sine suo corpore quod informat, vel cum suo corpore? Si respoodeas primum, ergo quoties homo communicat, moritur, quia eius anima à corpore separatur; & peractâ communione resurgit, quia eius anima denuò corpori vnitur: quod tamen omniiò falsum, immò & ridiculum est. Si secundum, ergo solâ apprehensione intellectus, & ad summum actu fidei anima corpori Christi vnitur: hæc autem vnio non est vera, & realis, sed intentionalis dumtaxat. Siquidem vnio realis, & vera non solùm præsupponit realem existentiam extremorum, sed etiam vtriusque realem coniunctionem. Cùm ergo corpus Christi non coniungatur animæ realiter & substantialiter, propter maximam vtriusque distantiam, vt jam diximus, vnio illa, quæ per Eucharistiam in sententia Caluini fit, non est realis, nec consequenter manducatio corporis Christi potest esse realis: manducatio enim importat vnionem cibi cum manducante, seu indistantiam & contiguitatem manducati cum manducante.

Tertull.

Caro, idest corpus fidelis, Christi corpore vescitur, vt anima de Deo saginetur.

Manducatio Caluini impossibilis, quia vnio non potest fieri nec à corpore Christi, nec ab anima fideli.

Nec valet responsio Caluinistarum, quod sicut oculus hominis in terra existentis, & aspicientis Solem, in se recipit Solem à quo illustratur, & cum quo vnitur, licèt Sol è cœlo non recedat: ita & panem Eucharistiæ recipiens, mente & intellectu recipit corpus Christi in cœlo existens. 402.

Respondent Caluinistæ.

Quia ille qui in terra existens Solem aspicit, nec Solem, nec eius substantiam, sed tantùm speciem solis in oculo recipit, per quam cum Sole accidentaliter dumtaxat vnitur; species enim quâ oculus soli vnitur, accidens est, & non substantia Solis. Vnde hæc solutio contra aduersarios militat: sicuti enim qui respicit Solem, non hoc sydus, nec eius substantiam recipit, nec illi realiter & substantialiter vnitur: ita & qui in sententia illorum panem Eucharistiæ manducat, nec corpus Christi, nec eius substantiam recipit, nec illi realiter, & substantialiter vnitur. Immò sicuti Sol existens in cœlo distat ab oculo, & illi minimè contiguus est, aut coniunctus, nisi suo splendore; ita nec corpus Christi in cœlo existens contiguum aut coniunctum esse potest homini in terris versanti, nec cum eo nisi accidentaliter, & per suam virtutem coniungi potest, nec per consequens ab illo verè & realiter manducari. 403.

Refelluntur.

Substantia Solis non vnitur cum oculo.

Nec substantia corporis Christi cum anima credentis.

Hinc Caluini discipuli præsentiam corporis Christi in Eucharistia fatentur, *quam fides docet, non autem quam excogitata docet transsubstantiatio*: ac si clariùs dicerent, se non verè & realiter, sed tantùm per fidem ac per operationem intellectus corpus Christi io Eucharistia sumere. Quod quidem non est realiter sumere, sed tantùm intentionaliter. Quod nullo modo potest dici manducatio, aliàs omne obiectum fidei, vt sunt diuinarum Trinitas personarum, Verbi Diuini incarnatio, & alia huiusmodi, verè & realiter manducaretur, dum apprehenditur; quod tamen nusquam à Christianis dictum est. 404.

Præsentia corporis Christi in Eucharistia secundùm Caluinistas est tantùm per fidem; vnde Christus non realiter ab illis manducatur.

Insuper adeo inanis & vacua est Caluinistarum communio, & à verbis Caluini suprà allatis discrepat, vt etiam fieri doceant nullâ panis manducatione, sed verbi Dei prædicatione; quod anteà apud Christianos omninò fuit inauditum, quippe in Caluinistarum catechismo, Dominica 15. Minister sic puerum interrogat: *Hac communio fitne tantùm in Cœna?* Et puer respondet: *Nequaquam, habetur enim per Euangelij prædicationem.* Subditque Doctor: *Quid ergo ampliùs habemus in Cœna?* Et respondet discipulus: *Communio nostra cum Christo ampliùs in ea confirmatur.* 405.

Discrepant Caluinistæ à Caluino.

Docent enim communionem corporis Christi fieri prædicatione Verbi Dei.

Sed parum esset Caluinistas ab antesignano in re adeo graui dissentire, nisi ipse Caluinus à seipso discreparet. Ipse enim *qui*, vt ipse loquitur, *jubetur à Christo sub symbolis panis & vini corpus ac sanguinem suum sumere*, eodem loco, nempe *lib. 4. instit. cap. 17.* apertè profitetur, *vnionem cum Christi corpore, quæ fit in Eucharistia, non differre specificè & substantialiter ab ea, quæ est in Baptismo, vel in Euangelij acceptatione per fidem.* Hæc autē vnio fidei, quamvis sit realis operatio animæ, non est vnio realis cum Christi corpore, propter maximam distantiam extremorum, & quia aliquando cum obiectis nondum existentibus, & adhuc 406.

Ipse Caluinus à seipso dissentit.

futuris

futuris facta fuit, vt patet in fide Patriarcharum & Prophetarum, qui io Christum venturum credebant, & corpus eius antequam à Spiritu sancto ex Maria Virgine formaretur, spirimaliter manducabant, dum manna & alias similes illius figuras comedebant.

Ex verbis Caluini præsentia realis corporis Christi, immò & transubstantiatio sequitur.

407. Si autem Caluini verba vera suot, & provt jacent significant, sequitur quod corpus Christi in Eucharistia per transubstantiatiooem realiter continetur. Si enim *sub symbolis panis & vini, jubente Domino, Caluinus corpus & sanguinem eius sumit, nec dubitat quin de facto Christus ipsum porrigat*, vt ipse Caluinus recipiat, verè & realiter ibi latet corpus Christi: nullo autem modo potest ibi esse, vt verè & realiter porrigatur à Christo, & accipiatur ab homine fideli, oisi per transubstantiationem, vt suprà fusè contra Lutherum ostendimus. Nec me latet Caluinum transubstantiationem impugnare, ac tanquam commentum Pontificorum irridere. Sed ita mentes Deus disponit hominum, vt velint nolint, Catholicæ Fidei veritates quas destruere conantur, stabiliant & confirment. Sic enim *mentitur iniquitas sibi*, & os suum propriis verbis oppilat, dum ad confirmationem veritatum quas odit, illa in medium profert.

Patet ex contextu verborum illius.

Contra illa verba eius detorquentur.

408. Quod vt clariùs pateat, Caluini verba suprà allata accuratè examioanda & discutienda sunt. Ait igitur: *In sacra sua cœna jubet me Christus sub symbolis panis & vini corpus & sanguinem suum sumere; nec dubitò quin & Christus verè porrigat, & ego recipiam.* Vnde sic argumentor. Quod sub symbolis panis & vini jubet Christus sumere, sub eisdem symbolis realiter reperitur; quomodo enim sub symbolis panis & vini reciperetur aut sumeretur, si verè sub eis non existeret? Nam quemadmodum nemo dat quod non habet, nemo sumit sub symbolo panis, qood ibi non est; res etenim absentes, ac multùm ab vna re distantes, non possunt sub illa, vel cum illa sumi. Sed Christus jubet vt Caluinus sub symbolis panis & vini corpus suum, & sanguinem sumat, & disertis verbis fatetur idem Caluinus: ergo sub speciebus, seu symbolis panis & vini corpus & sanguis Christi realiter continentur: sed non possunt ibi verè & realiter contineri, nisi per transubstantiationem: quod idem Caluinus fatetur in defensione 2. piæ & orthodoxæ de Sacramentis fidei, *tom. 7. pag. 773. col. 1. edit. Geneua* 1617. vbi loquens de simplici significatione verborum Christi dicentis, *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*, inquit: *Non consistet esse verborum simplicitas, nisi panis conflatur in corpus.* Et ibidem subdit: *Papistas meliùs à necessitate tropi eximeret sua transubstantiatio.* Vbi infensissimus transubstantiationis hostis illam omninò concedit, si corpus Christi non figuratè, sed realiter in Sacramento existat, & si verba Christi in senso literali intelligantur. Cùm ergo in verbis, quæ nunc discutimus, expressè dicat, Christum jussisse, vt sub symbolis panis & vini corpus & sanguioem suum sumat, & Christum corpus suum realiter porrigere, necessariò sequitur, corpus & saoguinem Christi, quæ sub symbolis præfatis verè & realiter porriguntur & recipiuntur, ibidem realiter esse per transubstantiationem. Quare idem Caluinus in admonitione vltima ad Vuestphalum Lutheranum, *tom. 7. pag.* 819. *col.* 1. sententiam Catholicorum admittentium transubstantiationem, Lutheranorum impanationem docentium

Caluinus præfert sententiam transubstantiationis impanationi.

sententiæ præfert; ait enim: *Crassiùs eos* (Lutheranos) *de corporali præsentia, quàm Papistas sentire & loqui arguimus.* Vnde Beza Caluini discipulus & successor, apertè fatetur realem præsentiam corporis Christi omninò à transubstantiatiooe dependere. Nam de cœna Domioi contra Vuestphalum, *pag.* 215. ait: *Non posse vrgeri τὸ ῥητὸν in his verbis Christi: Hoc, idest hic panis, est corpus meum, quin Papistica transubstantiatio constituatur.* Et pag. 216. *Hoc sæpe diximus, quod nunc quoque repetam, retineri non posse τὸ ῥητὸν in his Christi verbis, Hoc est corpus meum, quin transubstantiatio Papistica statuatur.* Et pag. 217. *Vel transubstantiatio ponenda est, vel tropus.* Sic igitur cum reali præsentia corporis Christi io Eucharistia transubstantiationem fateotur duo Caluinistarum antesignani.

Sed mens Caluini ampliùs dignoscetur ex iis quæ scripsit *in cap. 11. epist. 1. ad Cor. vers. 24.* vbi expressè admittit, symbolo panis in Eucharistia rem significatam, nempe corpus Christi, verè exhiberi, & cum illo esse coniunctam: immò discrimen ponit inter nuda signa rem significatam non includentia, & Sacramenti huius symbolum rem significatam includens; ait enim: *Hic respondeo, non ideo tantùm signo imponi nomen rei signatæ, quoniam sit figura, sed magis quia symbolum sit, quo res exhibetur. Similitudines enim quas mutuantur quidam à rebus profanis aut terrenis, quoniam à Sacramentis Domini habent aliquid diuersum, non admitto. Vocatur Hercules statua Herculis; sed quid est præter nudam inanemque figuram? Columba autem Spiritus vocatur, quia certa sit tessera inuisibilis Spiritus præsentiæ. Ergo panis est Christi corpus, quia certò testatur exhiberi nobis corpus illud, quod figurat, vel quia Dominus visibile illud symbolum nobis porrigendo vnà dat etiam nobis suum corpus; neque enim fallax est Christus, qui vacuis figuris nos ludat. Proinde illud mihi est extra controuersiam, veritatem hîc cum suo signo coniunctam esse.* Hactenus Caluinus, qui eadem ferè repetit *lib. de cœna Domini*, vbi sic loquitur: *In communione, quam in Christi corpore & sanguine habemus, dicendum est, mysterium spirituale esse, quod nec oculis conspici, nec ingenio humano comprehendi potest. Figuris igitur & signis, quæ sub oculorum sensum cadunt, vt natura nostra imbecillitas requiris, ostenditur: ita tamen vt non sit figura nuda & simplex, sed veritati suæ & substantiæ coniuncta. Meritò igitur panis appellatur corpus, cùm id non modò repræsentet, verùm etiam nobis offerat. Itaque facilè concedemus, corporis Christi nomen ad panem transferri, quòd eius sacramentum & figura sit. Sed hoc adiungemus, Sacramenta Domini nullo modo à substantia & veritate sua separari oportere, &c.* Subditque: *Quod si Deus nec fallere, nec mentiri potest, consequens est, ipsum omnia quæ illic significat, reipsà implere & præstare. Necesse est igitur nos in cœna verè corpus, & sanguinem Christi recipere, cùm vtriusque communionem nobis Dominus repræsentet.* Hæc Caluinus. 409.

Mens Caluini magis patet.

Ex quibus verbis contra illum, eiusque sequaces transubstantiatio stabilitur: nam si in hoc Sacramento panis est symbolum, quo res, oempe corpus Christi, exhibetur; si Christus non fallax est, qui vacuis figuris nos ludat; & si Caluino extra controuersiam est, veritatem hîc cum suo signo coniunctam esse, hoc est, corpus Christi pani, seu speciei panis esse coniunctum, Ita vt panis non sit figura nuda & simplex, sed veritati 410.

Præsentia corporis Christi, & transubstantiatio in Eucharistia ex verbis Caluini magis stabiliuntur.

suæ, & substantiæ coniuncta; vnde & meritò appellatur corpus Christi, quia non modò illud repræsentat, sed etiam illud nobis offert. Ergo cum pane, vel sub pane verè, realiter, & substantialiter est corpus Christi: ergo in sensu proprio & literali verba Christi corpus suum nobis in cibum, & sanguinem in potum nobis concedentis intelligenda sunt. Ergo verè & realiter cum symbolis etiam ore corporis carnem & sanguinem Christi recipimus. Ergo verè panis in corpus, & vinum in sanguinem conuertuntur, & transubstantiantur. Quæ omnes consequentiæ veræ sunt, & necessariò illatæ ex doctrina Caluini, qui vt suprà diximus, realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia, & sensum proprium & literalem verborum Christi dicentis, *Hoc est corpus meum*, *Hic est sanguis meus*, &c. non admittit, nisi transubstantiatio admittatur. Vel enim in eius sententia corpus Christi cum pane non est verè & realiter, sed tantùm à pane significatur; vel si est, conuersio panis in ipsum omninò sequitur, & transubstantiatio stabilitur. Cùm ergo dixerit Caluinus duobus vltimò adductis testimoniis, *corpus Christi cum pane verè & substantialiter esse coniunctum*, tanquam res significata cum suo signo verè coniungitur, quia *panis non est figura simplex & nuda, sed rei signatæ coniuncta*; corpus enim Christi non tantùm repræsentat, sed offert; quia Christus non fallax est, nec potest mentiri, aut fallere; & ideò re ipsa implet & præstat quæ promisit, & verè dat corpus & sanguinem suum: ideo rectè sequitur, quod ibi est corpus & sanguis Christi, non quidem cum substantia panis; hoc enim impossibile videtur Caluino, qui ex hoc carpit Lutheranos; sed ex conuersione panis in corpus, & vini in sanguinem Christi, ac per consequens ex vi transubstantiationis, quam verba Christi omnipotentis ibidem operantur.

Sectio III.

Realis præsentia corporis Domini in Eucharistia adhuc firmatur, & contra hæreticos propugnatur.

411. Quia quæ suprà retulimus de Caluino circa veram & realem corporis, & sanguinis Christi sub symbolis panis & vini in Eucharistia sumptionem, ab eo gratis dicta esse patet, cùm & ipse pluribus aliis locis doceat, nudum & simplicem panem, tanquam signum corporis Christi, non in Sacramento, sed in coelo existentis manducari, & ipsum Christi corpus fide tantùm, & per intellectus operationem à fideli sumi; eiusque sequaces hoc in errore pertinacissimi realem corporis & sanguinis Domini in Eucharistia præsentiam negant, in hoc Caluini astutiam & ingenium imitantes, & Zuinglij Sacramentariorum principis vestigiis adhærentes: ideo vt sacrosanctæ Eucharistiæ ex reali in ipsa corporis & sanguinis Christi præsentia maiestas magis elucescat, & veritas catholica firmiùs solidetur; placet hîc verum corpus & sanguinem Christi verè & realiter sub symbolis seu speciebus panis & vini in Eucharistia esse demonstrare, & aduersariorum contra fidem hanc iniecta tela retundere, obiectasque difficultates enodare; vt sic ex omni capite constet, veteres omnes figuras Eucharistiam vincere, & Agnum Paschalem, ac

Vera mens Caluini, & sequacium contra realẽ præsentiam corporis Christi, & transubstantiationem, in Eucharistia.

manna ab hoc Sacramento superari, quia futurum Christi, quod illa præsignabant corpus, jam existens, passum, mortuum ac rediuiuum in se sub speciebus panis & vini realiter continet ac concludit.

Primò igitur ex verbis Christi, qui cùm Deus & homo sit, nec fallere potuit, nec mentiri, vt 412.
etiam fatetur Caluinus, liquet corpus eius ac sanguinem sub symbolis, seu speciebus panis & vini in Eucharistia verè & realiter existere. Ille enim solenni voce pollicitus est se carnem suam in cibum, & sanguinem in potum daturum hominibus: promissionem suam iuramento confirmauit, & tandem ea quæ pollicitus fuerat, in vltima quam cum dilectis discipulis habuit, cœna adimplens, sumpto pane ac benedicto dixit, *Hoc est corpus meum*: & sumpto calice vino aquâ mixto repleto dixit, *Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, qui pro vobis funditur*. Ergo verè & realiter sub specie panis corpus suum, & sub specie vini sanguinem suum hominibus immensa charitate donauit.

Verba Christi docent corpus eius verè & realiter esse in Eucharistia.

Promissio eius *Ioan*. 6. 52. his verbis est expres- 413.
sa: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Si ergo *promissio boni viri est obligatio*, vt tritum est; Christi Dei & hominis pollicitatio ipsum astrinxit, vt de facto quod pollicitus fuerat, adimpleret. Illis autem verbis non communem panem carnis suæ typum, sed carnem suam verè & propriè in cibum promisit hominibus. Cùm enim verba signa sint mentis, & loquentia declarent voluntatem, aliàs loquens mentiretur, siquidem ex Augustino *mentiri est contra mentem ire*; quod de Christo opinari esset impium, cùm ipse sit veritas, vt seipsum appellat *Ioan*. 14. 6. ideò dum dixit, *Panis quem ego dabo caro mea est*, verè & propriè carnem suam, & non illius signum, figuram, aut typum promisit. Si enim figuram tantùm dare voluisset in cibum, dicere debuisset, *Panis quem ego dabo carnis meæ signum vel figura est pro mundi vita*. Quod vtique facillimè potuisset; cùm non ignoret Verbum quomodo sit loquendum, nec Veritas quomodo verum pronuntiandum sit. Vnde verba Christi non licet de figura seu signo corporis sui exponere, cùm in illis nulla figuræ, vel signi, sed tantùm carnis suæ fiat mentio: nam *verba*, vt à Iurisperitis *l. Labeo* 7. §. 2. *D. de suppellectili legata*, dicitur, *non ex opinione hominis exaudiri oportet, sed ex communi vsu*. Cùmque ex communi vsu caro non signum aut figuram carnis, sed veram & realem carnem significet, non de figura, sed de vera & reali carne sua loquutus est Dominus.

Promissio boni viri est obligatio.

Verba Christi non signũ carnis suæ, sed ipsam carnem in cibum promiserunt.

Quod adeo verum est, vt circumstantes Iudæi 414.
loquentem Christum audientes, hoc modo, idest in sensu proprio & formali verba præfata intellexerint. Si enim de figura & typo carnis Dominicæ intellexissent, non inuicem litigassent de modo, quo caro Christi ad manducandum danda erat: nulla enim est difficultas, quod panis communis tanquam signum carnis Christi manducetur. Quare statim post præfata Christi verba subdit Ioannes 6. 53. *Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Verùm quid respondit Dominus? Numquid Iudæorum commotionem sedauit, & litigium resoluit, mentem suam exponens, asserensque se loquutum non de vera carne sua, sed de signo & figura illius? Nequaquam.

Audientes verba Christi illa de vera eius carne intellexerūt, & ideo ad inuicem litigabant.

quam: immò verba sua ampliauit, & cibo potum adiungens, se carnem suam in cibum, & sanguinem in potum daturum asseuerauit, suamque pollicitationem geminato juramento firmauit; siquidem *ibid.* 54. subditur: *Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c.* Quæ omnia verba veram & propriam carnem, verum & proprium sanguinem Christi, non eorum figuram, vel typum spondent, ac promissæ rei infallibilem certitudinem Christi duplici juramento confirmant.

Nec Christus promissionem illorum dixit esse intellectionem, immò verbis suis firmauit.

415. Juramentum Christi insuper promissioni suæ geminâ voce coniunctum, verum corpus & sanguinem eius sub speciebus panis & vini in Eucharistia realiter & substantialiter existere suadet. Etenim in veritatis confirmationem juramentum adhibetur, & vt loquitur Apostolus Hebr. 6. 16. *Omnis controuersia hominum finis ad confirmationem, est juramentum*; quod à Iurisperitis *lib.* 1. *D. de jureiurando*, Maximum expediendarum litium remedium appellatur. Cùm ergo ad tollendam omnem Iudæorum altercationem ac dubitationem de carne sua, quam Christus cibum pro mundi vita promittebat, jurauerit Dominus, & geminata prolatione *Amen*, vocis Hebraïcæ, quæ veritatem, seu verum sonat, secundùm Augustinum, affirmauerit nullum ex hominibus vitam spiritualem habiturum, nisi carnem eius manducauerit, & sanguinem eius biberit; ac subiunxerit, carnem eius verè esse cibum, & sanguinem eius verè esse potum; firmiter tenendum est de vera & propria carne, de vero & proprio sanguine, non autem de figuris eorum fuisse loquutum, & illa verè & realiter sub speciebus panis & vini in Eucharistiæ Sacramento hominibus contulisse. Cur etenim Iudæis altercantibus, de vera & propria manducatione corporis sui respondens Dominus affirmat juramento, illos vitam in se non habituros, nisi corpus suum manducauerint, & sanguinem suum biberint, si de facto & realiter nec corpus, nec sanguinem, sed eorum dumtaxat figuram tradere cogitabat?

Juramentum Christi promissioni adiunctum illã confirmauit.

416. Sanè sicuti *Deus volens ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui interposuit juramentum*, vt dicitur *Hebr.* 6. 17. ita vt promissionis suæ veritatem, & se verè ac realiter carnem suam in cibum, & sanguinem suum in potum præbiturum ostenderet, verba sua Christus gemino juramento firmauit. Quomodo enim qui jurare prohibuit *Matth.* 5. 34. dicens, *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*, os suum juramento aperuit, vt audientes vanis corporis & sanguinis figuris luderet? Planè signum, aut figuram pronuntiasset, non carnem, si typum, & non rem dare voluisset. Quod autem Saluator jurauerit gemina *Amen* prolatione, dum dixit: *Amen, amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem, &c.* liquet ex Augustino *tract.* 41. *in Ioan.* vbi ait: *Quale est Domini nostri dicere, Amen amen dico vobis, multùm commendat, quod ita pronuntiat, & quodammodo (si dici fas est) juratio eius est, Amen amen dico vobis.* Hæc ille. Notatu autem dignum est, vocem *Amen*, nec Græcam, nec Latinam, sed Hebræam, tantam ore Domini prolatam venerationem apud omnes Euangelij Interpretes assequutam esse, vt intacta in omnibus versionibus remanserit: & quamvis verum significet, non legitur in præfatis & similibus verbis, *Verum verum dico vobis*; sed, *Amen amen dico vobis*; quod non paruam in voce ore Christi pronuntiata emphasin designat. Quod etiam Augustinus notauit: *Sic mansit* AMEN, *non est interpretatum* (inquit) *vt honorem haberet velamento secreti; non vt esset negatum, sed ne vilesceret nudatum. Nec semel tantùm, sed bis à Domino dictum est, Amen amen dico vobis. Iam quantùm hoc commendatum sit, ex ipsa geminatione cognoscite. Quid est ergo commendatum? Verum verum dico vobis, Veritas dicit. Quæ utique etsi non diceret, Verum dico, mentiri non posset. Tamen commendat, tamen inculcat, dormientes quodammodo excitat, intentos facit, contemni non vult.* Hactenus Augustinus. Cuius verbis inhærentes commendantem juramento corpus suum & sanguinem Dominum audiamus, infallibilem veritatem inculcantem intelligamus, ipsique toto corde ac intellectu simus intenti, nec typicâ, aut figuratiuâ verborum Dei expositione Dominum contemnamus, sed verum & proprium eius corpus, verumque ac proprium eius sanguinem sub panis ac vini speciebus in Eucharistia nos recipere firmissimè teneamus. *Omnia enim, quæ promisit Deus, potens est facere*, vt dicitur *Rom.* 4. 22. quia *cœlum & terra transibunt, verba autem Christi non præteribunt*, Matth. 24. 35.

Cum carnẽ, & non signũ carnis, in cibum se daturum promiserit ac jurauerit, nõ potuit Christus nisi carnem suam in cibũ præbere.

D. August.

Omnia quæ promisit Deus, potens est & facere.

Postremò verba, quibus Christus promissionem suam in vltima cœna adimplens vsus est, veram & realem corporis sui sub speciebus panis, & sanguinis sui sub speciebus vini præsentiam demonstrant. Nam *Matth.* 26. 26. panem accepit, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Idem refertur à Marco *cap.* 14. & ab Apostolo 1. *Cor.* 11. Immò Syrus Interpres peculiari emphasi transtulit Marci 14. vers. 22. *Hoc est ipsum corpus meum*, id est, verum & proprium corpus. Ergo non figuram, non typum, sed verum corpus & sanguinem suum realiter discipulis suis tunc exhibuit. Quod breuiter ex præfatorum verborum tenore firmabo. 417.

Ipsa verba Christi realẽ corporis sui præsentiam in Eucharistia demonstrant.

Primò quia Christus loquebatur secundùm propriam mentem, & verè cogitationem suam & affectum sermone promebat, aliàs fallax fuisset, & mendax: quod negare debet omnis Christianus, ipseque negat Caluinus. Ergo volebat Dominus quod loquebatur. Ergo fecit quod loquutus est: *Omnia enim quæcumque voluit Dominus, fecit*, vt dicitur *psal.* 134. 7. Ergo de facto corpus suum & sanguinem in cibum & potum discipulis erogauit. Ergo non panem nudum typum corporis, nec vinum figuram inanem sanguinis sui, vt voluere Caluinus, Zuinglius, eorumque sequaces. Nam cùm juxta D. Augustinum tract. 25. in Ioan. *dum Christus loquitur, non fas sit alia opinari quam loquitur*; cur quando Redemptor noster solemni suæ de danda carne sua, quam *Ioan.* 6. 51. fecerat, promissioni stans, eamque de facto adimplens, dixit: *Accipite, & manducate, hoc est corpus meum: Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus, &c.* non de vero eius corpore & sanguine, sed de eorum signo illius verba interpretantur? An non potuit dicere, Hoc est signum corporis mei, Hic est typus sanguinis mei, sicut dixit, *Hoc est* 418.

Secundùm propriam mentem loquebatur, & volebat id quod loquebatur.

D. August.

corpus

corpus meum, Hic est sanguis meus. Et vt verbis acerrimi Christianæ fidei contra Arrianam perfidiam defensoris Pictauiensis Episcopi Hilarij *lib. 8. de Trinitate*, contra Sacramentarios vtar, *Fortè qui Verbum est, & qui Veritas est, loqui vera nesciuit? Et qui sapientia est, in stultiloquio errauit? Et qui virtus est, in ea fuit infirmitate, ne posset eloqui, quæ vellet intelligi.* Sciuit ergo, & voluit Christus præfata verba pronuntiare, potuitque omnipotens Dei virtus ea præstare, quæ ab illo sermone verè & propriè significabantur. Ergo verè & propriè corpus suum, & sanguinem, & non eorum figuras tunc donauit.

S. Hilarius.

419. Secundò, in illa vltima sua cœna testamentum suum condidit Christus, & nouum, æternumque cum perdilectis discipulis fœdus instituit, ac præfatis verbis declarauit. Ergo verè & realiter corpus & sanguinem suum donauit; verba etenim testatoris, & eius ore prolata, ac deinde scriptis exarata, in sensu proprio, formali, & literali, non verò metaphorico, typico, seu figuratiuo debent intelligi, ex communi ac recepto omnium vsu. Vnde si quis in testamento suo centum nummos alicui legauerit, vel equum, vel annulum, vel scyphum aureum; non harum rerum symbola seu signa, sed ipsæmet res intelliguntur concessæ, & à judice damnaretur, qui rerum legatarum imagines, non autem ipsas res legatas vellet tradere legatariis. Cùm ergo Christus testamento suo corpus suum & sanguinem, quæ anteà dare promiserat, tradiderit, hancque traditionem verbis formalibus & propriis declarauerit, eandemque scriptis exarari voluerit à tribus Euangelistis, & à Paulo Apostolo; nemini licet illius verba in sensu typico & metaphorico, sed tantùm proprio & formali interpretari. Etenim in testamentis pleniùs quàm in contractibus voluntates testantium interpretantur; hoc est, in sensu proprio & formali accipiuntur, vt in Iure legitur *l. 12. D. de regulis juris.* Minimè igitur audiendi sunt, qui & testamentum Domini, & eius voluntatem inuertentes, signa & figuras pro corpore & sanguine Christi in sacra ponunt Eucharistia: sed aduocandi sunt, vt verbis Domini fidem præbeant, & nullam in adeo perspicua loquutione metaphoram vel figuram admittant. Quippe ore Christi trucidantur omnes illæ typicæ interpretationes; & tales ad sensum mysticum ac figuratiuum Christi verba detorquentes, ex eo quod quomodo corpus suum & sanguinem in sacra concedat Eucharistia, intelligere non valent, Iudæorum imitantur inscitiam, dicentium Ioan. 6. *Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* Immò ex ouium Christi grege non sunt; *oues* enim *Christi vocem eius audiunt*, Ioan. 10. *Audiunt quidem, non disputant, non discutiunt*, vt loquitur S. Basilius *hom. 26. de martyr. Mamante.* Nec Christiani dicendi sunt, quia Christi discipuli esse nequeunt, cùm eius sermonibus non credant. Vnde & Dominus Ioan. 8. 32. *Si manseritis in sermone meo, verè discipuli eritis.* Manere autem in sermone Christi, est ei firmiter credere, ac fideliter adhærere. Hinc Hieronym. epist. 1. ad Heliodor. *Qui in Christum credis, & eius crede sermonibus.*

Testamentũ condidit Christus, dũ Eucharistiã instituit; & ideo verè & realiter, & non in signo donauit ea quæ pronunciauit.

Ore Christi trucidantur omnes typicæ interpretationes.

Non sunt oues Christi qui de verbis Christi disputant.

D. Basilius.

D. Hieron.

420. Tertiò præfatis verbis Christus Dominus Sacramentum omnium præstantissimum instituit, & dogma pariter ac mysterium Christianæ Religionis nobilissimum fundauit, & exhibuit. Ergo in sensu proprio, literali & formali loquutus est, aliàs liceret verba istis similia, tum ad mysteria fidei, tum ad Sacramenta pertinentia in sensu metaphorico, typico, & figuratiuo exponere; quod omninò falsum est, & contra perpetuum Ecclesiæ morem. Nam hæc verba Ioan. 1. *Verbum caro factum est*, propriè & formaliter sunt intelligenda, & non metaphoricè. Vnde Marcion hæreticus ab Ecclesia pronuntiatus est, quia illa figuratiuè, & tipicè exponebat, dicens, *Verbum caro factum est*, idest figuram carnis, & non propriam & veram carnem assumpsit. Similiter hæc verba Matth. vlt. 19. *Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, &c.* debent intelligi de vera, propria, & reali ablutione corporis, siue per immersionem, siue per aspersionem realem aquæ, cum debita verborum pronuntiatione, & inuocatione Trinitatis; & qui illa typicè & figuratiuè intelligerent, hæretici dicerentur. Ergo à pari, hæc verba, *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, &c.* verè, propriè, formaliter, & in sensu literali, & non typicè intelligenda sunt. Quod adeò verum est, vt Philippus Melanchton Catholicæ Ecclesiæ hostis, vtpote Lutheranus, ad Fredericum Myconium dixerit: *Si pro corpore figuram corporis accipias, quid non poterit eludi hac arte? Sic licebit totam Religionis formam transformare.* Etenim sic licebit cum Serueto dicere, Patrem, Filium & Spiritum Sanctum tria tantùm esse nomina vnius Dei, non tres personas; & cum Manichæis, Christum assumpsisse carnem, sed phantasticam; passum, mortuumque, sed tantùm per imaginem & phantasma; & omnes alias, quæ in Euangeliis narrantur veritates, non realitates esse, sed tropos & figuras, quod Christianorum Religionem penitus profligaret.

Sacramentũ & dogma fidei debuit institui à Christo, verbis in propria & litterali significatione intellectis.

Non licet pro corpore figuram corporis ex verbis Christi intelligere.

Philip. Melanc.

Quartò, semel auditâ voce Patris in Christi transfiguratione, dicentis de Christo, *Hic est filius meus dilectus*, Petrus firmiter credidit Christum esse verum realiter & propriè Dei Filium: & quamvis illum hominem manducantem & bibentem cerneret, tamen existimabat Verbum Dei inuisibiliter visibili humanitati coniunctum; Christumque non typicè & metaphoricè, sed propriè Dei Filium credebat. Vnde idem Apostolus, vt Christum Filium Dei esse ostenderet, eisdem quæ à Patre audierat, verbis vsus est 2. Pet. 1. 17. 18. *Accipiens*, inquit, *à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsâ ad eum huiuscemodi à magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, &c.* Cùm ergo Christus sit filius Dei, Patri in omnibus coæqualis & consubstantialis, eandemque in loquendo veritatem, & in agendo potentiam habeat, dum solenni voce supra acceptum panem ac benedictum hæc verba protulit, *Hoc est corpus meum*, veritatem infallibilem pronuntiauit. Ergo nos audientes hanc vocem vnigeniti Dei Filij, debemus absque omni dubitatione credere, in Eucharistia verum & proprium eius corpus veraciter & realiter existere. Similia etenim sunt hæc verba, *Hoc est corpus meum*, istis, *Hic est filius meus*, à duobus personis eiusdem essentiæ, eiusdem virtutis ac potentiæ prolata. Ergo etsi panis appareat, non amplius panis credendus est, sed corpus Christi verè, realiter & substantialiter sub specie panis inclusum. Ergo sicuti non licet verba Patris dicentis, *Hic est filius meus dilectus*, typicè intelligere; ita nec licet verba Filij dicentis, *Hoc est corpus meum*, metaphoricè & figuratiuè interpretari. 421.

Sicuti Apostoli audientes, *Hic est filius meus dilectus*, statim crediderunt.

Ita quando dixit Christus, *Hoc est corpus meũ*, absque vlla dubitatione, debemus credere.

Quintò, quoties Christus verba ambigua protulit, 422.

Verba ambig. à Christi ab Euangelistis declarata sunt, ne aliquis ex illis erraret.

tulit, ne ex illis audientes errarent, mentem suam per seipsum aperuit, vel per Euangelij scriptores declarandam curauit. Vnde cùm *Ioan.* 2. expulsis è templo vendentibus & ementibus, dixit: *Soluite templum hoc, & post triduum readificabo illud:* ne quis putaret, de templo Salomonis Christum fuisse loquutum, subiunxit statim Euangelista, *Hoc autem dicebat de templo corporis sui,* Ioan. 2. 21. Similiter dum *Ioan.* 4. discipuli eius illum cum muliere Samaritana loquentem inuenissent, & rogassent vt manducaret, dixit eis: *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Sed quia illos de quo cibo loqueretur, anxios vidit, statim mentem suam aperiens, ait: *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* Ioan. 4. 34. Dum autem Christus accepto pane dixit, *Hoc est corpus meum*; & accepto calice, *Hic est sanguis meus, &c.* nihil postea subiunctum fuit, vel ab ipso, vel ab Euangelistis, ad mentem eius aperiendam, & ad declarandum quod non de proprio corpore ac de proprio sanguine, sed de figuris eius loquebatur: immò id quod in vltima cœna dedit verbis præfatis, omninò conforme est promissioni quam longè antea fecerat, *Ioan.* 6. dicens: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Et ibidem: *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus, &c.* Ergo nihil ambiguum in præfatis verbis protulit. Ergo non in sensu metaphorico & typico, sed formali & proprio intelligenda sunt prædicta verba. Aliàs infinitæ sapientiæ suæ ac prouidentiæ derogasset; nam de facto præuidit quamplurimos hoc mysterium impugnaturos, ac de figura & signo corporis sui, & non de proprio corpore exposituros: & tamen nullum verbum de signo vel protulit, vel ab Euangelistis ad mentem suam declarandam, & omnem ambiguitatem tollendam, scribendum mandauit. Ergo de facto verbis eius in sensu proprio ac formali standum est. Ergo nulla figura vel typus à corpore Domini disiunctus, sed ipsum corpus sub specie panis, & ipse sanguis Christi sub specie vini in Eucharistia realiter continetur.

Dum dixit, *Hoc est corpus meum*, nihil subiunctum est vel à Christo, vel ab Euangelistis, quia hæc loquutio in proprio & formali sensu debet intelligi.

423\. Sextò dum in aliqua propositione est aliqua ambiguitas vel æquiuocatio, sequentia vel antecedentia loquentis verba illam omninò, dum explicant, tollunt, vt quando dico, *Dum essem Romæ, vidi summum Pontificem*; vltima enim verba, quæ ambigua esse possunt, quia & de persona, & de imagine Summi Pontificis valent intelligi, ab omni ambiguitate liberabuntur, si eis attribuatur aliquid, quod vnam tantùm patitur significationem claram & perspicuam, & in aliam naturaliter non valet detorqueri. Vnde si dicam, *Vidi summum Pontificem, qui venit decem nummis*; per hæc vltima verba tollitur omnis æquiuocatio, siquidem hæc vox, *Summus Pontifex*, quæ de persona, vel imagine Summi Pontificis poterat intelligi, determinatur per id quod ei attribuitur, ad imaginem Summi Pontificis, & præfata verba reddont hunc sensum clarè & distinctè, Vidi imaginem Summi Pontificis quæ venit decem nummis. Si autem præfatæ propositioni aliquid addam per modum attributi, quod ipsi dumtaxat personæ Pontificis potest competere, vt si dicam, *Vidi Summum Pontificem facientem sacrum in altari Beati Petri Apostoli*, planum est prædicta verba propriè & formaliter de persona Pontificis esse intelligenda; nam per id quod ipsis additum est, reddunt hunc sensum, Vidi ipsam personam Summi Pontificis, &c. nam sacrum facere, est actio, quæ non imagini aut figuræ, sed ipsi tantùm Pontificis personæ competit.

Æquiuocatio alicuius propositionis vel tollitur, vel declaratur per aliquid vel antecedens, vel subsequens.

Cùm ergo Christus Dominus in vltima cœna accipiens panem, benedicens ac frangens, discipulisque præbens dixit, *Hoc est corpus meum*, huic voci, *corpus meum*, quæ aliquam poterat pati ambiguitatem vel æquiuocationem, & sumi vel pro signo seu figura corporis sui, vel pro ipsomet corpore, addiderit per modum attributi aliquid, quod non signo, seu figuræ corporis, sed ipsi dumtaxat corpori potest conuenire; nam subiunxit, *quod pro vobis tradetur*; similiter & illis verbis, *Hic est calix sanguinis mei*, subiunxit, *qui pro vobis, & pro multis effundetur*: necessariò sequitur, verba præfata non de signo, figura, seu typo, sed de proprio & vero eius corpore & sanguine esse intelligenda: nam proprium, & verum corpus pro nobis traditum est, ac in cruce oblatum. Similiter verus & proprius eius sanguis pro nobis fusus est, aliàs non verè passus pro nobis esset Christus, sed tantùm in signo, & in imagine; quod falsissimum & impium est. Insuper nisi in calice verus eius sanguis reperiretur, sed tantùm vinum, illius sanguinis typus, sequeretur vinum tantùm, & non eius sanguinem in nostrorum remissionem peccatorum fusum fuisse. Quod tamen omninò falsum est. 424.

Nihil additum fuit ante vel post verba Christi, quod declaret æquiuocationé, immò quod additum est ostendit veré loquutú fuisse de proprio corpore.

Denique hæc loquutio, *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*; est practica, vtpote Sacramentalis, & nobilissimi nouæ Legis Sacramenti operatiua. Ergo de facto panem in corpus, & vinum in sanguinem mutat; ita vt sub specie panis, tanquam sub signo, corpus vt res significata; & sub vini specie, veluti sub signo, sanguis vt res figurata verè & realiter reperiatur. Cùm enim Sacramenta nouæ Legis, non vacua & inania, vt illa quæ in veteri lege habebantur, sed plena signa existant, vnde dicitur apud Theologos, quod efficiunt quod figurant: sub præfatis speciebus, tanquam sub signis, res signatæ, nempe corpus & sanguis Domini, debent realiter contineri: Sacramentum etenim est signum visibile rei inuisibilis, quam causat, efficit, & continet. Sicut ergo dum dicitur, *Ego te baptizo*, idest abluo, non est sensus, Ego tibi do signum, vel figuram ablutionis, sed propriè ego animam tuam abluo à sordibus peccatorum: & cùm dicitur, *Ego te absoluo, confirmo, &c.* non significatur figurata, sed sacramentalis, idest realis & propria absolutio, confirmatio, &c. ita dum dicitur in Eucharistia, *Hoc est corpus meum*, non significatur tropus, aut signum corporis, sed ipsum verum, & proprium corpus Christi: Sacramentum enim est signum rei veræ & præsentis, non falsæ & absentis. Vnde sicut fumus est signum ignis præsentis; & halitus in corpore vitam ibidem indicat: ita species sacramentales verum corpus Christi, quod significant, complectuntur. 425.

Loquutio Christi in institutione Eucharistiæ est practica & operatiua.

Firmatur exemplo formæ Baptismi.

Sacramentú est signum rei veræ, & præsentia.

Sectio IV.

Eadem veritas præsentiæ realis corporis & sanguinis Domini in Eucharistia magis illustratur.

Secundò ratione theologica, supposità fide, probatur corpus & sanguinem Christi vere & realiter sub speciebus panis & vini in Eucharistia existere, præcipuum fundamentum hæreticorum destruendo. Non est impossibile quod corpus 426.

Non est impossibile corpus Christi esse realiter in Eucharistia.

Christi verè & realiter sub specie panis; & sanguis sub specie vini hoc in Sacramento existant. Ergo verè & realiter ibi sunt; si enim potuit hoc Christus præstare, & voluit: ergo de facto fecit. Eius voluntas tum promissione, tum verbis institutionis constat: potentia autem, quæ ab aduersariis negatur, sic probatur. Non repugnat corpus & sanguinem Christi verè & realiter sub speciebus panis & vini in Eucharistia poni: ergo non est impossibile. Si repugnaret, vel hoc esset ex eo, quod conuersâ omni substantiâ panis & vini in corpus & sanguinem Christi, accidentia panis & vini sine subiecto remanerent; vel ex eo quod totum corpus Christi contineretur sub minima quantitate, non occupans locum, sed modo indiuisibili sub speciebus existens; vel tandem ex eo, quod corpus Christi remanens in cœlo, esset tamen simul in pluribus aliis ac distantibus locis: sed ex nullo horum trium repugnat.

427. Primò quidem non repugnat ex primo capite, quod patet ex mysterio incarnationis, in quo quamvis natura humana Christi postulet ex natura sua per se, & propriâ subsistentiâ subsistere; attamen diuinâ virtute subsistit subsistentiâ alienâ, nempe Verbi Diuini; & alieno supposito, nempe Verbi Diuini, sustentatur, ita vt Christus, qui verus homo est, & verus Deus, nullam personalitatem humanam habeat, sed eadem diuina persona Verbi in duabus naturis, diuina scilicet & humana, perfectè subsistit. Ergo à pari, quamvis natura accidentis sit inhærere substantiæ, exigatque vt ab aliquo subiecto fulciatur & sustentetur, tamen de potentia Dei extraordinaria & supernaturaliter poterit per se subsistere, seu existere sine subiecto in Eucharistia. Siquidem non magis postulat accidens inhærere substantiæ tanquam subiecto, quàm substantia & natura completa per se subsistere, & propriâ subsistentiâ terminari.

Accidentia diuinitus possunt esse sine subiecto.

428. Nec insuper repugnat ex secundo capite; quod etiam liquet ex eodem Incarnationis mysterio, in quo Deus, seu Verbum Diuinum immensitatem suo paruulo corpore conclusit; immò & in Virginis Immaculatæ angustia vteri, quem cœli non capiunt, inclusit; quod Ecclesia admirans, & sanctam Deiparam alloquens expressit, *Quem cœli capere non poterant, tuo gremio contulisti.* Similiter Eliseus corpus suum paruuli corpori aptauit, vt ipsi vitam restitueret, vt legitur 4. *Reg.* 4.34 Ergo corpus Christi cum suis dimensionibus poterit virtute diuinâ ad punctum redigi, & carere extensione locali, maximè cùm occupatio loci, seu extensio partium corporis in ordine ad locum, sit dumtaxat secundarius effectus quantitatis, & consequenter extra eius essentiam. Quare & corpus Christi ex Virgine, clauso scilicet matris vtero, natum est, de tumulo lapide obserato surrexit, & clausis januis ad discipulos in cœnaculum est ingressum.

Patet corpus Christi poni sub minima quantitate hostiæ, sine extensione in ordine ad locum.

429. Tandem non repugnat ex tertio capite; etenim corpus Christi optimè potest esse in duobus locis, & in pluribus aliis inter se distantibus: nam in cœlo circumscriptiuè, localiter, & secundùm corpoream extensionem, in Sacramento autem est inextensum in ordine ad locum, quamvis extensum in ordine ad se, & consequenter non est ibi circumscriptiuè, seu localiter, sed sacramentaliter, indiuisibiliter, & inextensè, ita vt totum corpus Christi sit in tota hostia consecrata, & totum in qualibet parte hostiæ: est enim ibi per modum substantiæ, & loco substantiæ panis, quæ locum non occupabat. Quod nullo modo implicat, quia de essentia corporis non est extensio illa actualis, & dispositio partium in loco secundùm quandam correspondentiam ad illum; sed tantùm extensio in ordine ad se, quæ multitudinem partium tribuit entitati, illamque aptat, vt loco coëxistet, & spatio diuisibili, quamvis de facto non ponat in locu. Quare etsi in Eucharistia corpus Chri careat extensione locali, & ponatur in indiuisibili; non tamen desinit habere duos oculos, duo brachia, duos pedes, aliaque sua membra: collumque eius quod caput sustinet, vnitur humeris & pectori, & non pedibus, licèt hæc omnia secundùm locum simul sint, & vnico spatij puncto correspondeant.

Potest corpus Christi esse in duobus locis, in vno circumscriptiuè, & in alio sacramentaliter.

Rectè autem potest Deus virtute omnipotentiæ 430.
corpus à locali extensione liberare, vnde & *Matth.* 19.24. dixit Christus: *Facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Et tunc mirantibus discipulis, inquit ibidem 26. *Apud homines hoc impossibile est, apud Deũ autem omnia possibilia sunt.* Atqui Deus potest absolutè diuitem ad cœlum ducere: ergo & camelum per foramen acus: sed nequit camelus per foramen acus transire, nisi locum non occupando; alioquin maius esset minus suo minori, quod implicat. Ergo. Adde quod sicut magnitudo suâ mole locũ replet, & aliud corpus extrudit; ita corpus graue suâ ponderat grauitate, & alia deprimit corpora. Sed diuinitus corpus graue potest suâ grauitate non ponderare, & alia sibi subiecta corpora non deprimere; quod de facto contigit, dum Christus ambulauit super aquas. Ergo de potentia Dei absoluta potest corpus priuari extensione partium in ordine ad locum, quamvis illam retineat in ordine ad se. Denique difficilius est è nihilo corpus creare, vel in nihilum redigere, quàm in punctum spatij illud contrahere. Cùm ergo Deus id possit facere, idque fides doceat, vtique & tertiũ præstabit.

Potest Deus auferre extensionem localem à corpore.

Corpus graue potest diuinitus liberari à pondere, & super aquas ambulare.

Tertiò realis præsentia corporis Christi sub 431.
specie panis in Eucharistia, eiusque ore corporis manducatio, & non fide tantùm, patet contra Nouatores testimoniis antiquorum, ac Sanctorum Patrum, quibus antiquissima, ac perpetua circa hoc mysterium Ecclesiæ fides manifestatur. Nam S. August. *lib.* 2. *contra aduersar. Legis & Prophetarum,* c. 9. ait: *Christum Iesum carnem suam nobis manducandam, bibendumque sanguinem dantem, fideli corde & ore suscipimus.* S. Leo *serm.* 6. *de ieiunio* 7. *mensis,* idem sentit: *Sic,* inquit, *sancta mensa communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis; hoc enim ore sumitur, quod fide creditur.* Similiter & S. Greg. Magnus *hom.* 23. *in Euang.* alludens ad verba Exodi 12. *Sanguis Christi* (inquit) *super vtrumque postem ponitur, quando non solùm ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur.* Ex quibus euidenter sequitur, corpus & sanguinem Christi realiter sub speciebus panis & vini in Eucharistia existere, aliàs ore corporis non sumeretur.

Realis præsentia corporis Christi, & eius manducatio à fideli ore corporis, patet ex SS. Patribus.

D. August.

S. Leo.

Greg. Mag.

Vnde Chrysostomus realem corporis Domini 432.
præsentiam in hoc Sacramento apertè docet, dum *lib. de Sacerdotio,* sic exclamat: *O miraculum! ô Dei benignitatem! Qui cum Patre sursum sedet, eodem articulo temporis omnium manibus pertractatur.* Vbi S. D. ad antiquum Ecclesiæ morem, quo in manibus Fidelium sacra dabatur Eucharistia, vt ab illis manducaretur, alludit. Si ergo manibus omnium pertractatur Christus, qui cum Patre sursum sedet: ergo verè, & realiter sub specie panis reperitur. Quod etiam liquet ex eodem Chrysostomo

D. Chrysost.

hom. 2.

hom. 2. ad populum in fine, vbi inquit: *Elias melotem discipulo reliquit; Filius autem Dei ascendens carnem suam dimisit: sed Elias quidem exutus; Christus autem & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.* Et *hom. 5. in Matth.* de Christo in Eucharistia loquens: *Semetipsum*, inquit, *nobis commiscet, & non fide tantùm, verùm & ipsa re nos suum efficit corpus.* Quia scilicet ipsâ re & ore corporis carnem eius hoc in Sacramento manducamus.

Christus non solum fide, sed re ipsa nobis commiscetur.

433. D. Hieron.

Idem docet Hieronymus *in epistola ad Hedibiam, quæst. 2.* vbi ait: *Nos audiamus, panem quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Domini Saluatoris.* Et infrà: *Nec Moses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus, ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens & qui comeditur.* Ergo verè & realiter Christus sub specie panis in Eucharistia reperitur; aliàs non esset conuiua & conuiuium, comedens & qui comeditur. Hinc Augustinus de Christo exposuit, quod de Dauide 1. *Reg.* 21. juxta Septuaginta interpretes legitur: *Ferebatur in manibus suis.* Nam *in psal.* 33. præfata verba exponens, inquit: *Quomodo hoc intelligatur in ipso Dauide secundùm literam, non inuenimus; in Christo autem inuenimus: ferebatur enim in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait: Hoc est corpus meum; ferebat enim illud corpus in manibus suis.* Vnde necessariò infertur, corpus Christi realiter sub specie panis existere, aliàs non potuisset corpus suum Christus in manibus suis ferre: dum enim panem consecratum præ manibus habebat, corpus suum sub illa specie gestabat. Quod quidam metricè expressit, dicens:

D. August.

Christus corpus suū tulit in manibus.

Rex sedet in cœna turbâ cinctus duodenâ.
Se tenet in manibus, se cibat ipse cibus.

Quamplurima alia aliorum Sanctorum Patrum testimonia in catholicæ, quam propugnamus, veritatis confirmationem adducere admodum nobis esset facile; verùm consultò ampliora non congerimus, paucis adductis ad probandum intentum omninò sufficientibus.

434. Quartò denique contra Sacramentarios omnes, cùm Zuinglij, tum Caluini asseclas realem corporis Domini sub specie panis in Eucharistia præsentiam pertinaciter negantes, etiam S. R. E. hostium infensissimorum testimonia placet afferre, vt hæresis à semetipsa, vel saltem à germana confodiatur & juguletur, & veritatis propugnatria Ecclesia Catholica, etiam ab aduersariis ad immortales ex partis de omnibus erroribus victoriis exaltetur triumphos. Loquentur igitur ad veritatis quam tuemur declarationem Lutherani, & Caluinistas eum quibus non ita pridem fœdus inierunt, ore pleno damnabunt.

Præsentia realis corporis Christi in Eucharistia docetur ab hæreticis.

435. Primus omnium accedit Lutherus, qui licèt conatus fuerit Christum à Sacramento Eucharistiæ deturbare, attamen verborum Christi veritate ac virtute conuictus, coactus est fateri, corpus & sanguinem Domini (quamvis cum pane & vino, quod omninò falsum est) realiter hoc in mysterio existere. Sic enim scribit ad Argentinenses: *Quod si Carolstadius mihi persuadere potuisset, in Sacramento præter panem & vinum esse nihil, magno beneficio me sibi deuinxisset; hac enim re valde Papatum incommodassem. Verùm ego me captum video, nullâ elabendi viâ relictâ: textus enim Euangelij nimis apertus est & potens, qui facilè conuelli non potest; multò minùs verbis aut glossis è capite vertiginoso confictis subuerti.* Hæc Lutherus, qui *in serm. de Eucharistia, tom. 7.* in Sacramentarios corporis Christi præsentiam in Eucharistia negantes inuehitur hoc modo: *Sathanas haud dubiè author est eis huius Sacramenti labefactandi ac euertendi. Contendunt planè opere omni, nobis tantùm relinquere putamina, hoc est Christi corpus & sanguinem è pane & vino tollere, vt præter simplicem panem à pistore confectum, nihil reliquum remaneat.* Similiter in apologia de cœna Domini: *Rogamus*, inquit, *Sacramentarios, ne petant a nobis, vt illum textum probemus, Hoc est corpus meum. Possunt enim ea de re consulere pueros vix septem annos natos, qui in scholis istorum verborum syllabas colligere discunt: siquidem Biblia Græca, Hebraica, Latina, & Germanica extant. Aut hoc ipsi agant, ostendant Biblias in quibus scriptum sit, Hoc est corporis mei signum. Quod si non possunt præstare, imponant aliquantisper suo ori silentium, & imperent stylo suo quietem, donec eiusmodi Biblias in medium offerant.* Et infrà omnes malas & figuratas eorum interpretationes verborum, illarumque authores refert, & reprobat. Et tandem *lib. de abroganda Missa*, se longam cum Dæmone narrat habuisse disputationem, quâ conabatur mendax spiritus sophisticis rationibus Luthero suadere, sub speciebus Eucharistiæ Christum non adesse; à quo tamen nequaquam conuictus est.

Lutherus voluisset realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia negare, sed non potuit verbis Christi conuictus.

Sathanas author Sacramentariorū.

Secundus ex hæreticorum cohorte, qui Sacramentariorum sententiam de typica ac figurata manducatione Christi in Eucharistia proscribit, est Philippus Melanchton, qui *lib. de verit. corporis & sanguinis Domini*, contra realem præsentiam corporis Domini in hoc Sacramento negantes sic loquitur: *Si ob rationes humanas neges Christum esse in Eucharistia, quid dicet in tentatione conscientia? Quam afferet causam discedendi a recepta sententia in Ecclesia? Tunc ista verba,* HOC EST CORPVS MEVM, *fulmina erunt. Quid his opponet mens perterrefacta? Quibus scripturis, quâ voce Dei se muniet, ac sibi persuadebit, necessariò hîc fuisse interpretandam metaphoram, cùm verbum Dei præferri debeat judicio rationis.* Tertius adiungetur Erasmus, vir ancipitis fidei, & Lutheri præcursor; oua enim quæ fouit Erasmus, Lutherus exclusit, sicut notauit quidam: vnde & alter dixit, *Vbi innuit Erasmus, irruit Lutherus.* Hic tamen realem præsentiam corporis Domini in Eucharistia semper credidit, ac propugnauit. Vnde Conrado Pelicano, à quo ad Zuinglianismum solicitabatur, ita rescribit: *Ad id* (scilicet non esse verum corpus Christi in Eucharistia,) *negaui semper me posse animum inducere, præsertim cum Euangelica, atque Apostolica literæ tam euidenter nominent corpus quod datur, & sanguinem qui effunditur.* Et infrà: *Si tibi persuasum est, in Synaxi nihil esse præter panem & vinum; ego membratim discerpi malim, & omnia perpeti, quam profiteri idem, quod tu profiteris: nec patiar vt tu istius dogmatis me authorem facias, vel comitem. Ita mihi contingat, nunquam à Christo seiungi. Amen.* Ita Erasmus, qui etiam ad Ludouicum Berum sic scripsit: *Nunquam mihi persuaderi potuit, neque poterit, Christum qui veritas est, & charitas, tandiu passum fuisse dilectam Sponsam suam hærere in errore tam abominando, vt crustulum farinaceum pro ipso adoraret.* Tandem idem Erasmus ad Conradum Pelicanum: *Hactenus*, inquit, *cum omnibus Christianis adoraui Christum pro me passum in Eucharistia, nec adhuc video quidquam, cur ab hac opinione debeam recedere. Nullis humanis rationibus abduci potero à concordi sententia Christiani orbis: plus enim valent apud me quinque illa verba, In principio creauit Deus cœlum & terram, quàm omnia Aristotelis*

436.

Philip. Melanchton præsentiam corporis Domini in Eucharistia docet, & negantes arguit.

Erasmus eandem approbat, tuetur & confirmat.

Vult membratim discerpi potiùs, quàm mutare sententiam.

stotelis cæterorumque Philosophorum argumenta, quibus docent mundum carere initio. Sic biclitteras diuinas habemus : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur, &c. In quibus omnibus locis eleganter sanè, & neruosè Erasmus Sacramentarios confutat, & realem præsentiam corporis Domini in Eucharistia confirmat, eamque perpetuò ab Ecclesia fuisse creditam declarat.

437. Ex quibus omnibus liquet, quàm iniustè, quàm stolidè egerint huius ac præteriti seculi Nouatores, qui perspicua ac formalia Christi Domini verba metaphoricè, ac figuratè, contra expressam eius mentem exponentes, communem totius Ecclesiæ consensum turbauerunt, & Berengarij errorem tertiò à Concilijs damnatum, & ab ipso reuocatum ab inferis suscitarunt. Faxit Deus, vt *hi rebelles lumini*, suo obediant Euangelio, suamque vocem audiant; & qui Berengarium errantem sequuti sunt, etiam pœnitentem imitentur, ac cum ipsomet Berengario, *cap. Ego Berengarius*, fateantur, *panem & vinum conuerti in veram & propriam ac viuificatricem carnem, & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & post consecrationem esse verum corpus quod natum est de Virgine, & verum sanguinem Christi qui de latere effluxit, non tantùm per signum, sed etiam in proprietate naturæ, & veritate substantiæ.*

Nouatorum obiecta.

§. Vnicvs.

Hæreticorum obiectiones contra veritatem Eucharistiæ confutantur.

NIhil ergo superest ad præsentiæ realis corporis & sanguinis Domini in Eucharistia veritatem omninò & inconcussè stabiliendam, nisi vt Nouatorum contra illam obiecta rejiciamus : quod mox præstare conamur.

438. Instant primò.

Primò igitur objiciunt : Litigantibus Iudæis de manducatione carnis Christi, respondit Dominus Ioan. 6. 64. *Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quidquam. Verba quæ loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* Ergo non carnem suam propriè & realiter, sed panem tantùm spiritualiter intellectum, in signum & typum carnis suæ tradidit Christus. Sic Zuinglius *lib. de vera & falsa Relig. cap. de Eucharistia*, vbi murum æneum, & adamantem infractum appellat hoc argumentum.

439. Refelluntur.

Sed fallitur vir apostata, nec æneum vel adamantium, sed vitreum, fragile ac debilissimum est argumentum; nam vt Augustini *serm. 11. de verbis Apostoli*, vtar expressione, *Lucet quidem vanitate, sed frangitur veritate.* Quod patet.

440. Primò non negat Christus carnem suam verè manducari, sed corporeo & visibili modo, ita vt lanietur & frangatur. Manducatur itaque ore corporis sub specie panis, vbi caro illa realiter & ad modum substantiæ latet.

Primò quia in verbis allatis non negat Christus, carnem suam verè esse cibum, illamque verè & propriè in Eucharistia manducandam : sed tantùm vult, manducationem carnis Christi non fieri modo carnali, eam instar carnis animalium dentibus laniando; sed modo spirituali & spiritui accommodato, scilicet occultè, sacramentaliter, inuisibiliter, ac indiuisibiliter. Nam contrarium putabant materiales & crassi Iudæi ex verbis Christi malè intellectis : quare dixit eis, *Verba quæ loquutus sum vobis, spiritus & vita*, hoc est spiritualis *sunt*, & spiritualiter intelligenda, quia carnem meam non laceratam, masticatam, ac diuisam; sed integram, indiuisam, modo spirituali, ac si spiritus esset, indiuisibiliter, & inuisibiliter in Sacramento manducabiris : sicque verba mea vita sunt, idest vitalia sunt, & audienti, credenti, ac carnem meam manducanti vitam conferunt. Quæ solutio à nobis ex Augustino *tract. 27. in Ioan.* deprompta est, vbi Sanctus Doctor inquit : *Caro non prodest quidquam; sed quomodo illi* (Iudæi) *intellexerunt : carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur : non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum : nam si caro non prodesset, Verbum caro non fieret.* Et infrà : *Sicut illi intellexerunt carnem, non sic ego do ad manducandum carnem meam.*

Secundò quia in verbis allatis Christus cùm jam dixisset, Ioan. 6. *Caro mea verè est cibus, &c.* non dixit, *Caro mea non prodest quidquam*, sed tantùm *caro non prodest, &c.* vt innueret hoc vltimo loco non loqui de carne sua, quæ multùm profuit & prodest, vtpote Verbo Diuino hypostaticè vnita; nam *immicitias soluit in carne sua*, vt dicitur Eph. 2. 14. *& reconciliauit nos in corpore carnis eius*, vt legitur *ad Coloss. 1. 22.* sed de mystica carne audientium & discipulorum, hoc est de carnali intelligentia, & naturali ac humana ratiocinatione. Hæ etenim non prosunt, nec valent, seu sufficiunt ad intelligendum immensum Dei beneficium, quo carne Christi pascimur, & sanguine potamur. Nam nec sensus carnis discipulorum, nec visio corporalis, nec tactus, nec gustus, nec ipsa humana imaginatio, immò nec ipsa naturalis ratio ad tam excelsum ac sublime mysterium attingendum sufficit, sed omninò requiritur spiritus, hoc est spiritualis, & supernaturalis intelligentia fidei, quæ est donum Dei, & à Spiritu sancto fidelium cordibus infunditur, & ad hoc intelligendum mysterium sufficit. Quæ expositio non sine maximo in sacris literis fundamento à nobis datur; ipse enim Dominus noster sensum & rationem humanam nomine carnis, hoc est carnales appellauit : nam quando Petrus corporea superans, & humana transcendens, diuinitatem in ipso agnouit, ac solemni voce confessus est dicens : *Tu es Christus Filius Dei viui*, Matth. 16. 17. statim respondens Iesus dixit ei : *Beatus es Simon Bar-jona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, &c.* vbi nomine carnis & sanguinis sensum humanum, carnalem cognitionem, & naturalem rationem intellexit. Quo pacto etiam Apostolus sensum carnalem, & corpoream cognitionem nomine carnis; & animæ intelligentiam carnalem superantem, nomine spiritus expressit, Gal. 5. 17. *Caro*, inquit, *concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.*

441. Dũ Christus ait, *Caro non prodest quidquam*, non loquitur de carne sua, quæ multùm prodest, sed de carne, seu de ratione naturali & cognitione sensitiua discipulorum, quæ nihil prosunt ad hoc mysterium.

Opponunt secundò : Christus postquam dixit, *Accipite, & manducate, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur*, statim subdidit : Hoc facite in meam commemorationem. Atqui commemoratio non est rei præsentis, sed absentis : ergo Christus non est præsens in Eucharistia. 442.

Instant secũdò.

Resp. negando minorem; optimè enim potest fieri commemoratio, seu memoria rei præsentis diuerso modo consideratæ. Sic igitur Christus in Eucharistia inuisibilis & impassibilis sumitur in memoriam eiusdem visibiliter & sensibiliter passi & mortui in cruce. Vnde Eucharistia non est præcisè memoria Christi secundùm se, & absolutè sumpti; sed Christi patientis & morientis, seu passionis & mortis Christi. Quod & Apostolus docuit 1. Cor. 11. 26. dicens : *Quotiescumque* 443.

Refelluntur.

manduca

manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat. Sicut igitur Rex, qui aliquam ex sibi subditis ciuitatem ab hostium furore defendens ac liberans, grauiter læsus est ac vulneratus, rectè potest illius ciuibus dicere, Quoties in vestram ingrediar ciuitatem, vulnerum quæ in prælio ob liberationem vestram suscepi, & victoriæ quam de hostibus reportaui, mementote; licèt dum de facto in illam ingreditur vrbem, ibi verè & realiter præsens sit, quamvis hic ingressus fortitudinis suæ, victoriæ, ac vulnerum sit commemoratio, nec aliquis sanæ mentis eum absentem posset dicere, qui hic ingressus est in memoriam sui ipsius præliantis ac vincentis: ita à pari Dominus noster Iesus Christus, qui passione, effusione sanguinis, ac morte suâ eripuit nos à potestate tenebrarum, hoc est ab omnium hostium inuisibilium furore, & à *maledicti fauce draconis*, vt canit Ecclesia in Litaniis, in nosmetipsos mirabili Eucharistiæ Sacramento ingrediens jubet, vt quoties intrauerit, & à nobis reali manducatione receptus fuerit, hæc manducatio, & hic ingressus in memoriam passionis, vulnerum, mortis, ac consequenter insignis, quam reportauit, victoriæ fiant; licèt vere & realiter præsens sit, & quamvis mortem & passionem suam jam præteritam, cuius nos vult meminisse, repræsentet, nec ex hoc aliquis sanæ mentis eum ab hoc Sacramento abesse dicere valet.

Commemoratio passionis & mortis Christi, quæ fit in Eucharistia, nō impedit quin ipse Christus sit ibidem realiter præsens.

444. Quare Caluinus aduersariorum antesignanus, *in cap. 11. ep. 1. ad Cor.* verba nobis obiecta, *Hoc facite in meam commemorationem*, exponens inquit: *Quantum ad id quod inferunt ex hoc aliqui, Christum non esse in cœna, quia non fit commemoratio nisi absentis. Responsio est facilis; nam secundum respectum quo cœna est commemoratio Christi, Christus non est in cœna, quia non est ibi visibiliter, nec oculus potest videri, sicut signa quæ memoriam nostram excitant illum figurando.* Hæc Caluinus, quibus liquet illum docuisse commemorationem esse rei præsentis, dummodo non sit visibilis aut sensibus cognoscibilis, sicuti Christus est in Eucharistia.

Quod fatetur Caluinus.

445. Vnde quamvis Deus vbique sit, nosque *in illo viuamus, moueamur, & simus*, vt ait Apostolus *Act.* 17. 28. tamen jubemur illius reminisci. Eccl. 12. *Memento Creatoris tui.* Et Dauid *psal.* 76. 4. inquit, *Memor fui Dei*; quia scilicet Deus non visibiliter, aut sensibiliter est apud nos, vel in nobis; & ideo sæpe illius obliuiscimur, & rebus exterioribus indigemus, vt illum in memoriam reuocemus. Non ergo rei absentis est memoria, nec Christus abest à Sacramento, quamvis hoc in mortis eius memoriam sumatur, & illius commemoratio appelletur; hoc enim nomine insignitur Eucharistia ad eum modum, quo sepulchra Martyrum, quæ eorum abscondunt corpora, & Martyres, eorumque pro fide Christi passiones in nostram memoriam reducunt, *Memoriæ Martyrum* appellantur: & communiter illustrium virorum tumoli, in quibus eorum corpora requiescunt, monumenta vocitantur, eo quòd *moneant mentem, idest admoneant*, vt loquitur Augustinus *in Enchiridio*, *cap.* 18. & illorum vitam, actiones, dotes, ingenia, fortitudinem, mortem, imò & corporalem venustatem nobis quodammodò repræsentent, dum cogitationes nostras, vt in ipsis immorentur, excitant.

Quamvis Deus vbique sit, jubemur illius reminisci.

Sepulchra Martyrum dicuntur memoriæ Martyrum, & tamen eorum corpora continent.

446. Opponunt tertiò: Christus *accepit panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*, vt dicitur *Matth.* 26. 26. Ergo id quod dedit, erat panis simul & corpus Christi. Panis quidem realiter; corpus autem sacramentaliter, & significatiuè; hoc est, erat tantùm signum, & figura corporis Christi.

Instant tertiò.

447. Respondeo negando conseq. ex veritate enim narrationis Euangelistæ liquet, quod id quod Christus accepit & dedit, fuit verè & realiter panis, & corpus Christi; non quidem simul, sed successiuè: nam Dominus verum panem accepit, quem benedictione ac consecratione, quæ verborum suorum prolatione facta est, in corpus suum conuertit: sieque quod dedit discipulis suis, fuit verum ac proprium corpus suum alienâ panis specie occultatum. Quod eleganter expressit author sermonis de cœna Domini apud S. Cyprianum. *Panis iste, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentiâ Verbi factus est caro.* Vnde Ambrosius *lib. 4. de Sacram. cap.* 5. ait: *Antequam consecretur, panis est: vbi autem Christi verba accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem, Accipite, & edite ex eo omnes, hoc est corpus meum.* Et cap. 4. eiusdem libri: *Panis iste* (inquit) *panis est ante verba Sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi.*

Refelluntur.

Christus accepit panem, quem benedictione & consecratione in corpus suum transmutauit, & dedit illud discipulis suis.

S. Cyprian.
D. Ambros.

448. Vnde liquet ineptam fuisse consequentiam ab aduersariis illatam. Quamvis enim Christus panem acceperit; quia tamen dixit, hoc esse corpus suum, verè fuit corpus eius, aliàs mentitus fuisset, quod est impossibile. Sicuti enim quando dixit Ioan. 2. 7. *Implete hydrias aquâ*, verè aquam ponendam jussit, & tamen quando ibidem 9. dixit, *Haurite nunc, & ferte architriclino*, hauserunt & tulerunt vinum, quod ex aqua secretâ & infinitâ sua potestate fecerat, & omnes illud vinum optimum probauerunt; & nemini dicere licet, non fuisse vinum, sed aquam dumtaxat, quam Dominus fundere jusserat: ita quia Dominus accepto pane, benedicto ac fracto, dedit dicens, *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*; non panem quem accepit, sed corpus suum, in quod panem loquendo conuertit, discipulis porrexit, & nemini fas est contrarium dicere, maximè cùm verba Christi constent propositionem practicam, & operatiuam rei significatæ, vnde sufficit quod in fine illius hoc quod Christus demonstrabat, scilicet *panis*, in corpus Christi per transubstantiationem transierit. Nam si Christus aquam, quam in vinum conuertit, in ipsa conuersione accepisset, & dixisset, *Hoc est vinum*, pronomen *hoc*, non significasset aquam quæ erat in initio propositionis, sed vinum quod fuisset in fine. Similiter si Moyses quando aquas Nili conuertit in sanguinem, dixisset, *Hoc est sanguis*, ly *hoc*, non significasset aquam, quæ erat initio propositionis, sed sanguis qui fuit in fine. Quo sensu mulier Loth in salis statuam versa, dicitur fuisse statua salis Hebraïcè, *Gen.* 19. 26. & aqua Nili in sanguinem versa, dicitur fuisse sanguis in textu Hebraïco, *Exod.* 7. 19. Quare præceptum comedendi, quod ore Christi prolatum est ante verba consecrationis, non cadit supra panem, quem tunc præ manibus habebat, sed supra id in quod panis ille mutatus est, nempe corpus Christi, quod in fine propositionis completâ significatione verborum verè fuit sub specie panis, aliàs non esset præceptum manducandi

Illustratur solutio exemplo conuersionis aquæ in vinum.

Præceptum Christi prolatū ante cōsecrationem de comedendo, cadit supra corpus Christi, in quod panis versum est.

Sacramentum Euchatistiæ, sed solum panem; quod omninò falsum est.

449. Quartò instant.

Opponunt quartò: Christus qui dixit, *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*, Matth. 26. 26. dixit etiam Ioan. 10. 9. *Ego sum ostium.* Et Ioan. 15. *Ego sum vitis vera.* Et Ioan. 6. *Ego sum panis viuus.* Immò & Apostolus 1. *Cor.* 12. 17. inquit: *Vos estis corpus Christi.* Sed omnes istæ loquutiones sunt metaphoricæ, & figuratæ. Ergo & illa. Ergo, &c.

450. Refelluntur.

Respondeo negando consequentiam propter maximam disparitatem; nam in omnibus illis propositionibus sunt duo termini distinctæ omninò, ac diuersæ naturæ; & ideo prædicatum non potest propriè conuenire subiecto, ac consequenter sunt metaphoricæ & figuratæ. In hac autem propositione, *Hoc est corpus meum*, nihil significatur, quod repugnet naturæ, vel substantiæ corporis Christi. Pronomen enim *hoc*, non significat panem, neque substantiam vagam & indeterminatam, sed *corpus Christi*, ex applicatione prædicati: quo pronuntiato, & completa significatione propositionis, corpus Christi realiter reperitur sub specie panis, ex reali conuersione substantiæ panis in ipsum.

Maxima est disparitas inter allatas propositiones, & verba consecrationis.

451. In illis insuper locutionibus est aliquid ostendent illas esse figuratas, non autem in verbis consecrationis.

Secundò, quia in omnibus illis loquutionibus reperitur aliquid quod indicat illas esse metaphoricas & figuratas, & non proprias, vt in ista, *Ego sum ostium*, statim subditur, *per me si quis introierit, saluabitur, &c.* Vbi sicuti fideles metaphoricè intrant in ouile Christi, in ipsum credendo, ac sperando, & ipsum diligendo: ita Christus est janua, in quantum per ipsum credimus, speramus, &c. Vnde D. Augustinus tractatu 45. in Ioan. *Pharisæi*, inquit, *iactabant se inter videntes, hoc est inter sapientes, & negabant Christum, & non intrabant per ostium.* In illa autem, *Ego sum vitis*, statim subditur, *& vos palmites.* Sicuti ergo non propriè, sed metaphoricè nos palmites sumus, in quantùm nec viuimus, nec fructum facimus, nisi maneamus in Christo, sicuti palmites non fructificant nisi manserint in vite, vt etiam *Ioan.* 15. 5. & 6. ostenditur: ita & Christus non propriè, sed figuratè & metaphoricè dicitur vitis. Nec obstat quod Christus dixerit, *Ego sum vitis vera*, Ioan. 15. 1. Quia hoc addidit, vt se vineam distinctam à falsa vinea, quæ domus Israël est, ostenderet. Vnde Augustinus tract. 80. in Ioan.

D. August.

Quid est, inquit, *Ego sum vitis vera? Nunquid vt adderet*, VERA, *hoc ad eam vitem retulit, vnde ista similitudo translata est? Sic enim dicitur vitis per similitudinem, non per proprietatem; quemadmodum dicitur ouis, agnus, leo, petra, lapis, & cætera einsmodi, quæ magis ipsa sunt vera, ex quibus ducuntur ista similitudines, non proprietates. Sed cùm dicit: Ego sum vitis vera, ab illa vtique se discernit, cui dicitur: Quomodo conuersa es in amaritudinem, vitis aliena? Nam quo pacto est vitis vera, quæ expectata est vt faceret vuas, fecit autem spinas.* Hæc Augustinus. At in verbis Christi, *Hoc est corpus meum*, nihil subditur, quod figuram aut metaphoram innuat. Immò id quod subiungitur, nempe, *quod pro vobis traditur*, veritatem & proprietatem corporis Christi designat: illud enim quod pro nobis traditum est, est verum, physicum, & proprium eius corpus in ara Crucis pro nobis oblatum.

452.

Locus autem adductus ex Apostolo 1. Cor. 12. 27. *Vos estis corpus Christi*, nihil vrget; etenim loquutio illa est merè speculatiua, & nullo modo rem de qua loquitur operatur, vel transmutat: loquutio autem Christi dicentis, *Hoc est corpus meum*, est practica & operatiua, etiam secundùm aduersarios; facit enim panem sacramentalem, ac consequenter exhibitiuum rei significatæ, vt docet Caluinus *in cap. 11. ep. 1. ad Cor.* suprà à nobis adductus. Et libro 4. Instit. cap. 17. §. 11. *Dico igitur* (inquit Caluinus) *in cœna mysterio per symbola panis & vini Christum verè nobis exhiberi, adeoque corpus & sanguinem eius.* Si autem corpus & sanguis Christi per symbola panis & vini in Eucharistia nobis verè exhibentur, sequitur contra eundem Caluinum & sequaces, corpus & sanguinem Christi verè & realiter esse præsentia sub speciebus panis & vini: exibitio quippe rei præsentiam rei semper inducit; nam ex jure ciuili, *l. plus est* 22. *D. de verborum significatione*, exhibere est *præsentiam corporis præbere.*

Verba Apostoli, *Vos estis corpus Christi*, sunt merè speculatiua, verba autem consecrationis sūt practica. Caluinus.

Exhibere est præsentiam corporis præbere.

Insuper in illis verbis termini diuersæ omninò 453.
sunt naturæ; quod ostendit rem significatam per prædicatum, non propriè, sed metaphoricè tantùm conuenire subiecto. Terminus enim ille qui subiecti vicem gerit, *Vos*, fideles designat, qui nequeunt verè & propriè esse corpus Christi: vnde quando id illis in prædicato attribuitur, metaphoricè dumtaxat, & non propriè attribuitur. At in verbis Christi, *Hoc est corpus meum*, termini diuersæ naturæ non reperiuntur: nam *Hoc*, significat corpus Christi in fine prolatæ propositionis sub specie panis existens, ex conuersione panis vi verborum Christi in ipsum.

454. Instant quintò.

Opponunt quintò: Christus ascendit in cœlum, vbi ad dexteram Patris sedet, & inde non veniet nisi ad judicandum orbem terræ in fine seculorum. Vnde Petrus de ipso loquens *Act.* 3. 21. inquit: *Quem oportet cœlum suscipere vsque in tempora restitutionis omnium.* Ergo non est realiter in Sacramento Eucharistiæ. Vnde & ipse Dominus *Ioan.* 12. 8. inquit, *Me autem semper non habetis.*

455. Refelluntur.

Respondeo negando conseq. ad cœlos enim ascendit Christus visibiliter, vt ibidem ad dexteram Patris regnaturus sedeat; & tamen remansit inuisibiliter, & inextensè in Eucharistiæ Sacramento, vt Fidelium vsque ad finem seculi sub speciebus panis & vini alimentum esset. Quod eleganti stylo prosequutus est Chrysostomus *hom.* 2. *ad pop.* vbi, *Helias*, inquit, *melotem discipulo reliquit; Filius autem Dei ascendens suam carnem dimisit: sed Helias quidem exutus; Christus autem & nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.* Potest autem optimè idem corpus Christi in cœlis sedere ad dexteram Patris cum tota sua corporea extensione, & visibiliter, immò & locum occupare, & verè ac realiter esse in Eucharistia sub speciebus panis inextensè in ordine ad locum, indiuisibiliter, & inuisibiliter, locum non occupando, absque aliqua repugnantia, ex nullo capite. Vnde testimonia omnia Scripturæ, quæ asserunt Christum in cœlo manere vsque ad diem judicij, in quo venturus est judicare viuos & mortuos, non suadent Christum non esse in Eucharistia, sed tantùm probant Christum non esse apud nos secundùm communem & visibilem modum viuendi, quo manducabat, bibebat, ambulabat, & cum hominibus visibiliter conuersabatur. Quo pacto intelligendus est, dum dixit Ioan. 12. 8. *Pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habetis*; hoc est, secundùm communem & visibilem modum viuendi, vt mihi exhibeatis charitatis officia.

Ascensio Christi ad Cœlum non impedit eius præsentiā in Eucharistia, vbi est inuisibiliter & inextensè, ad modum substantiæ. D. Chrysost.

Quæ

456. Quæ solutio ex ipsis verbis Christi depromitur: nam post resurrectionem discipulis suis apparens, & cum eis loquens, verè erat cum ipsis: nam se videndum ac palpandum præbuit, ac cum illis verè & realiter manducauit: & tamen dixit ad eos Luc. 24. 44. *Hæc sunt verba, quæ locutus sum vobis, cùm adhuc essem vobiscum, &c.* Vnde constat, Christum dixisse, non esse eum discipulis suis, quando non communem & mortalem cum eis ducebat vitam, quamvis à morte rediuiuus, & gloriosus verè esset cum eis. Sic igitur post resurrectionem cum discipulis erat, quia cum illis loquebatur, se tangendum præbebat, immò & manducabat: & tamen cum illis non erat modo passibili ac mortali; & ideo dicit, *Cùm adhuc essem vobiscum*, hoc est, cùm adhuc mortalis essem, & omnibus corporeis necessitatibus subditus, &c. Non igitur passibiliter, visibiliter, mortalis, & vt pauper indigens alimentis Christus est in Eucharistia, sed in hoc Sacramento verè & realiter existit impassibilis, inuisibilis, immortalis, & omnium fidelium cibus spiritualis animarum. Vnde idem qui dixit, *Me autem non semper habebitis*, Ioan. 12. 8. dixit Matth. 28. 20. *Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi.* Quæ verba falsa essent, nisi Christus in cœlum ascendens adhue verè remaneret in terra, scilicet in venerabili Eucharistiæ Sacramento: quo pacto etiam idem Christus dixit Ioan. 16. 28. *Exiuì à Patre, & veni in mundum*, quamvis in Patre semper remanserit, & in mundo semper fuerit: sed non fuit secundùm præsentiam visibilem & corporalem, nisi per incarnationem, de qua dixit Propheta Baruch 3. 38. *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Vnde quamvis Christus in Sacramento realiter, & inuisibiliter in cibum nostrum maneat, verè dicitur reliquisse mundum, & iuisse ad Patrem, quia reliquit mundum secundùm præsentiam communem, visibilem & corporalem; hoc est, secundùm corpoream extensionem in ordine ad locum, quem non occupat præsentia reali & sacramentali, quam habet in Eucharistia.

Christus post mortem rediuiuus, immortalitate donatus cum discipulis loquens, non erat cum eis eo modo quo erat ante mortem.

Quomodo Christus exiuit à Patre & venit in mundum.

457. Cùm autem passibile & impassibile, mortale & immortale, sensibile & spirituale, sint qualitates substantiam corporis non mutantes, corpus Christi quod in Eucharistia est impassibile, immortale & spirituale, est idem substantialiter quod natum est ex Maria Virgine, & quod in cruce passibile, mortale & sensibile fuit, & quod nunc in cœlis est impassibile, immortale & spirituale; & tamen visibile, & extensum.

Passibile, & impassibile non mutant substantiam corporis.

458. Verùm non te moueat, Lector, quod corpus Christi spirituale in Eucharistia & in Cœlis appellem: non enim propterea corpoream eius naturam destruere intendo, sed ingentem eius gloriam ac splendorem significare. Cur etenim corpus Filij Dei immensâ gloriâ vestitum, spirituale non appellabo, cùm & Apostolus nostrum post resurrectionem, etiam spirituale appellet? Ait enim 1. Cor. 15. 43. *Seminatur (corpus) in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.* Si est corpus animale, est & spirituale, sicut scriptum est: *Factus est primus homo Adam in animam viuentem: nouissimus Adam in spiritum viuificantem.* Corpus igitur Christi à mortuis rediuiuum incorruptibile est ac spirituale, quia gloriosum. Et licèt in cœlis, & in Eucharistia eadem donetur qualitate; attamen specialiter in hoc Sacramento vocatur corpus spirituale, quia ibi præter gloriam, quam in propria specie in cœlis obtinet, habet indiuisibilitatem, & inextensionem spiritus, cùm non habeat locum, sed ad modum spiritus inextensè ad locum, indiuisibiliter, & inuisibiliter reperiatur sub tota specie panis, & sub minima eius particula.

Corpus Christi spirituale adhuc est verè corporeum, splendore, gloria, & dotibus spiritiuum, existentium.

Vrgebis: Christus *Matth. 24. 23.* dixit: *Si dixerint vobis, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere.* Ergo Christus non est in Eucharistia. 459.

Vrgent.

Resp. quod non credimus Christum esse in Eucharistia, ex eo quod nobis dicat aliquis ex hominibus, *Ecce hic est Christus*, sed ex eo quod Filius Dei, qui nec mentiri potest, nec fallere, id dixit testamentum suum condens, ac nobilissimum nouæ legis Sacramentum omnem figuram vacuam excludens instituens, ac promissioni quam fecerat *Ioan. 6.* dicens, *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, satisfaciens. Dixit enim, *Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus, &c.* Secundò in illo loco monet Christus, vt impostores, qui se nomine Christi venditabunt, caueamus, vt patet ex verbis sequentibus: *Surgent Pseudochristi.* Horum autem duas notas ponit, quarum prima est, quod clanculum, & non apertè venient, aut manifestè. Secunda est, quia venient visibiliter, & more humano loquentes, ac tractantes cum hominibus in angulis & penetralibus: quæ repugnant Eucharistiæ, in qua Christus est inuisibiliter, nec loquens, nec tractans cum hominibus, sed illos pascens, non in angulis aut desertis, sed in mediis vrbibus, in frequentissimis templis, ac publicis & conspicuis altaribus, in quibus hoc Sacramentum custoditur, colitur, & dispensatur. Quare locus ille nullo modo potest ad Eucharistiam detorqueri.

Confutatur.

Christus est qui dicit nobis, corpus suum esse in Eucharistia.

Verba allata repugnant corpori Christi in Eucharistia.

Opponunt sextò, *Matth. 15.* ait Christus: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* Sed corpus Christi non emittitur in secessum, sed solus panis. Ergo corpus Christi non intrat in os, nec est realiter in Eucharistia. 460.

Instat sextò.

Resp. illa verba Christi tantùm intelligenda esse de partibus crassioribus alimentorum, quæ in ventriculo corrumpuntur, non autem de purioribus, quæ in substantiam aliti, putà in carnem, ossa, sanguinem, & huiusmodi conuertuntur: istæ enim in secessum non emittuntur, sicuti nec aër, quem spirando per os intra corpus nostrum recipimus. Vnde cùm corpus Christi in hoc Sacramento sit gloriosum, incorruptibile, impassibile ac spirituale, nec dentibus teritur, nec calore natiuo consumitur, nec corrumpitur, aut in secessum potest emitti. Sed species panis sub quibus realiter continetur, franguntur, dentibus teruntur, digeruntur, & partes illarum crassiores corrumpuntur ac ejiciuntur, absque eo quod vlla sacro corpori Domini iniuria inferatur, quia corruptis in stomacho speciebus, sine vlla sui læsione desinit ibi esse, sicut ante consecrationem panis sine vllo detrimento ibi non erat. Quamvis igitur verè corpus Domini in os intret panis specie velatum, quia tamen manducatur non ad corpus nutriendum, sed ad animam sustentandam, nec corporaliter digeritur, nec in secessum potest emitti. Ipseque Dominus qui post resurrectionem suam verè manducauit, non vt corpus nutriret, sed vt se verum ac viuum hominem probaret, cibos in secessum non emisit.

Refelluntur.

Partes crassiores duntaxat alimentorum in secessum emittuntur.

Non verò corpus Christi, quod non corpus, sed animam nutrit, licèt species panis corpus nutriant.

Cæterùm

Turpe præcedens argumentum ab homine Christiano turpiter adducitur.

461. Cæterùm torpe & obſcœnum eſt, quod mox ſoluimus argumentum, & non ab homine Chriſtiano, qui magna de Chriſto, eiuſque ſacro corpore debet ſentire; ſed ab animali homine, *quì non percipit ea quæ ſunt Dei*, vt loquitur Apoſtolus 1. *Cor.* 2. 14: videtur ptoeedete. Simillimom etenim eſt iis, quæ ab impuris Gentilibus contra puriſſimum Incarnationis myſteriom objiciebantur: nam vt Eraſmus *præfat. in libros Algeri*, loquutus eſt: *Deus qui juxta naturam non minùs eſt in cloacis, quàm in cœlis, non lædi poteſt*: ita nec *corpus Domini glorificatum* poteſt conſequenter corrumpi, & in ſeceſſum emitti. Sed de his jam ſupra fosè egimus, quæ conſulat Lector.

Variis veritas Euchariſtiæ miraculis comprobata.

462. Denique ad realis præſentiæ corporis & ſanguinis Domini in Euchariſtia confirmationem, poſt perſpicua Chriſti Domini verba hactenus tum in probationibus, tum in ſolotionibus præmiſſis allata, poſt Eccleſiæ Catholicæ, quæ columna eſt & firmamentum veritatis, declarationem & perpetuam fidem, Sanctorumque antiquorum Patrum vnanimem conſenſum, placet hîc quædam miracula ad huius myſterij veritatem roborandam à Deo patrata ſubjicere. Refert enim

Pet. Damian.

Petrus Damiani Cardinalis & Epiſcopus Oſtienſis, quod anno Domini 1059. dum Berengarius contra diuiniſſimum hoc Sacramentum debacchatetur, mulier quædam zelotypa, habens virum ex adulterij fraude ſuſpectum, cùm ex conſilio vicinæ mulieris corpus Dominicum in palliolo teſeruaret, vt viro ſuo non ſine quibuſdam maleficiis propinaret, accidit vt illa particula Euchàriſtiæ inuenta ſit vſque ad medietatem in carnem conuerſa, altera verò medietas panis ſpeciem non mutarit. Additqoe idem Cardinalis, Amalphitanum Epiſcopom, cùm ad menſam Domini ſacrificaturus acceſſiſſet, ſed ſoper Sacramento Dominici corporis incredulus hæſitaret, in ipſa ſalutaris hoſtiæ fractione vidiſſe rubram ac perfectam carnem, quæ inter digitos eios apparuit, ita vt illos cruentarit. Ita Petrus Damiani ad Deſiderium Abbatem Caſſineoſem. Sed modernom prodigium antiquis portentis ſubnectere liceat, vt ſcribendo Patremfamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera, vt dicitur *Matth.* 13. 52. imitemur.

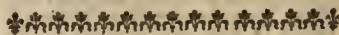
Hoſtia conſecrata vſque ad medietatem in carnē conuerſa.

Alia ſanguinem emittit, quo digitos Epiſcopi cruentauit.

463. Accidit iſtud hac tempeſtate, ſcilicet die 2. Iunij, quæ fuit Sabbatbum poſt Feſtum Corporis Chriſti, anno 1668. in vico qoodam Diœceſis Andegauenſis, vulgò Vimi Sancti Florentis, Gallicè *les Vimes de Saint Florent* nominato. Nam cùm omnes ad ſalutem decantandam de more conueniſſent, & hymnus *Pange lingua*, &c. ante Benedictionem Sanctiſſimæ Euchariſtiæ populo concedendam decantaretur, Parocho clarâ & elatâ voce inchoante, *Verbum caro panem verum verbo carnem efficit*, viſa eſt loco hoſtiæ integra ſpecies hominis. Vidit Parochus, viderunt omnes circumſtantes, & figuram, & vultus lineamenta notarunt. Vir erat capillis ſubnigris, & ad humera defluentibus, fulgenti facie, maieſtate ſupra humanam, inſertis in modum crucis manibus, quarum ſiniſtra dexteræ ſuppoſita erat, totumque corpus candida veſte tegebatur. Quartam per partem horæ adſtantes omnes viderunt ac probauerunt miraculum: moxque ſpecies hæc hominis paruâ nube inuoluta, & ab oculis intuentium ſubducta eſt, ac nube in aëra abeunte priſtinam formam hoſtia recuperauit. Teſtatus eſt portentum epiſtulâ paſtorali Andegauenſis Epiſcopus, qui ad præfatum locum acceſſit, & rei veritatem ex Parocho ac cæteris, miraculi ocularis teſtibus excepit. Ita refert Ioan. Bapt. Gonet in fine Tractatus de Euchariſtia, in Clypeo Theologiæ Thomiſticæ, *tom.* 14. Audiant hæc Nouatores, & digitum Dei illis corpus & ſanguinem Chriſti verè & realiter ſub panis & vini ſymbolis in Euchariſtia miraculis ac prodigiis oſtentantem agnoſcant, nec ampliùs tantum myſterium audeant impugnare, cùm inæſtimabile corporis & ſanguinis ſui donum, quod ex intimo corde amoris igne flagrante nobis præſtitit, ac perſpicuis oris ſui ſermonibus declarauit Dominus, crebris manuum ſuarum portentoſis operationibus varia per tempora comprobarit. Sanè vltimum his noſtris temporibus, qood in Diœceſi Andegauenſi accidit prodigium, congruo loco ac tempore factum eſt, nempe prope Salmurium Caluiniſtarum famoſom habitaculum, ac literarium lyceum, & infra Octauam feſtiuitatis Corporis Chriſti, dum Nouatores ad pſeudoſynodum dicti Salmurij conuenirent; vt ſcilicet Chriſti effigies, quæ in hoſtia conſecrata in loco duabus tantùm leucis diſtanti apparebat, non credentes verbis eius ad fidem reduceret, & corpus ac ſanguinem ſuum impugnantes, ad debitum cultum & venerationem reuocaret.

Loco hoſtiæ integra ſpecies hominis viſibiliter apparet, & per quartam partem horæ à pluribus hominibus videtur.

Andegau. Epiſ. Gonet.

TEXTVS XXIII.

Bone paſtor, panis vere,
Ieſu noſtri miſerere,
Tu nos paſce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viuentium.

EXPOSITIO TEXTVS.

Ic incipit totius huius Operis ſeu Sequentiæ epilogus, in quo S. Thomas explanatis omnibos in præcedentibus textibus, qoæ cùm ad Chriſtum in hoc Sacramento incluſum, tum ad hoc Sacramentum, eius vſum, effectus, dignitatem, venerationem, & figuras attinent; breue qualitatum, quas Chriſtos hoc in myſterio exercet, ſummarium præſtat, atque ad optimum Paſtorem, ſuauiſſimumqoe panem ſermonem dirigens, ſommam eius implorat miſericordiam, quatenus quos ſuo corpore & ſanguine paſcit, ab hoſtium furore protegat, ac tandem ſacro hoc paſtos conuiuio ad æternæ gloriæ epulas huius ſumptione Sacramenti deſignatas perducat: hic enim finis eſt omnium Sacramentorum, ac præſertim Euchariſtiæ, vt Chriſtianos homines, quibus conferuotur, Deo per gratiam ſanctificantem in via vniant, & tandem in patria perennis poſſeſſione vitæ, ac diuinæ viſione eſſentiæ in æternum coniungant. Ait ergo, 464.

Huius operis epilogus.

Finis Euchariſtiæ eſt homines Deo per gratiam in via, & per gloriã in patria vnire.

Bone paſtor, panis vere, Ieſu noſtri miſerere. Ac 465.
ſi diceret, Saluator optime Ieſu Chriſte, qui infinitâ bonitate in mirabili Euchariſtiæ Sacramento optimus paſtor es & pabulum, tuo enim corpore & ſanguine nos paſcis & reficis, omnes alios paſtores vincis: hi enim alienâ à ſeipſis ſuis ouibus præbent paſcua; tu verò teipſum omnia

Chriſtus in Euchariſtia paſtor & pabulum.

bona complectentem præbes in pabulum. Vnde temporibus Tertulliani, vt ipſemet refert, in pede ſeu baſi calicis argentei, in quo diuinum ſanguinis Domini myſterium celebrabatur, viſebatur inciſa, vel ſculpta Chriſti Domini imago in paſtoris forma ouem perditam in humeris ſuis cum gaudio geſtantis; vt ſcilicet innueretur, eodem ſanguine Saluatoris hominem perditum inuentum fuiſſe & recuperatum, ac poſteà paſtum ac ſaginatum. Sanctuſque Remigius Rhemenſium Epiſcopus, qui Clodoueum Francorum Regem baptizauit, ob idque Francorum Apoſtolus meritò appellatus eſt, Eccleſiæ ſuæ Rhemenſi calicem reliquit aureum cum hac inſcriptione:

Cur imago Chriſti in forma paſtoris olim in ſacris calicibus viſebatur.

S. Remig.

Hauriat hinc populus vitam de ſanguine ſacro.

466. Paſtor igitur optimus in Euchariſtia Chriſtus eſt, omnium Paſtorum erga proprias oues amorem infinità ſuà charitate ſuperans: non enim ſatis illi fuit animam ſuam pro ſuis ouibus ponere, & totum in cruce fundere ſanguinem. Voluit inſuper corpus, & ſanguinem eis in ſuarum refectionem animarum alimenta præbere. Quod demiratus Chryſoſtomus hom. 60. ad pop. Ant. *Hoc* inquit, *nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus vnum Chriſti corpus, & vna caro. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis paſtor oues proprio paſcit cruore?* At non mirum, cæteros paſtores alienis paſcuis, & non ſeipſis oues paſcere, cùm paſtores dumtaxat ſint, & non parentes; Chriſtus autem & pater, & paſtor eſt ouium ſuarum: & quas proprio ſanguine genuit, & è ſuis in cruce moriens vulneribus mirabiliter effudit, priſcum Adamum imitatus, è cuius latere filia ſimul & ſponſa Eua prodiit, corpore ac ſanguine paſcit, veri que veri parentis officium præſtat. *Pater* quippe à *paſcendo* dicitur: nec hoc nomine veraciter poteſt inſigniri, niſi quos genuit, alat, & quod generatione inchoauit, nutritione conſummet.

D. Chryſoſt.

Chriſtus non ſolùm paſtor ſed parens.

Pater à paſcendo.

467. Ardens, miruſque eſt Pelicani in pullos amor; hic etenim nedum illis ſuo ſanguine vitam reddere dicitur, vt notat D. Auguſtinus *in pſalm.* 101. ſed etiam proprium femur roſtro vellicat, vt eoſdem pullos excuſſo ſanguine paſcat; ac inſuper ad ſobolem liberandam, per furentis ignis vortices ſe cruciabili tormento immittit. Vicit planè Chriſtus pelicanum, qui non ſolùm homines peccatis mortuos ſuo ſanguine abluit, & ad melioris vitæ immortalitatem excitauit; vnde & in Caluariæ loco, vbi primus hominum & peccatorum Adamus ſepultus eſt, voluit crucifigi, & vitam ſimul cum ſanguine fundere, vt illius cruore irrigati cineres reuiuiſcerent, omneſque cum primo parente, tanquam rami cum ſtipite, homines ad vitam redirent: ſed etiam ſemetipſum acerbiſſimis cruciatibus expoſuit, immania ſupplicia tolerauit, & ipſam in illorum liberationem mortem ſubiit, ac in tantæ charitatis & tolerantiæ memoriam corpus ſuum ac ſanguinem ſub ſpeciebus panis & vini, vſque ad conſummationem ſeculi, vt illos ſpiritualiter nutriat, largiri non dubitauit. Verùm quia initio huius commentarij Chriſtum omnium paſtorum præſtantiſſimum, ex eo quod paſcat nos verbo, exemplo, ac proprio corpore, oſtendimus; ampliora nunc non congerimus, iis quæ ibidem diximus ad elucidandam paſtoris optimi dotem, omninò ſufficientibus.

Amor pelicani in prolem à Chriſti amore ſuperatus.

Crucifixus eſt Chriſtus, vbi Adamus ſepultus eſt, & quare.

468. Addit autem Doctor Angelicus, *Ieſu noſtri miſerere.* Quibus verbis Redemptoris noſtri infinitam implorat miſericordiam: quod vt fructuosè & efficaciter præſtet, poſtquam Chriſtum bonum paſtorem, & panem verum appellauit, atque ex duobus titulis, paſcentis & pabuli, illum ad miſerendum illorum, quos paſcit, rogauit, ſubdit tertium, dum ait, *Ieſu noſtri miſerere*; hoc eſt, quia Ieſus, ideſt Saluator, ac conſequenter miſericors es, erga nos hanc exerce miſericordiam. Cùm enim vnumquodque ſit propter ſuam operationem, vt loquitur Ariſtoteles, & fatentur omnes Philoſophi; omne enim ens creatum, vel imago, vel ſimilitudo eſt entis increati, nempe Dei, vel eius habet veſtigium; nam creaturæ intellectuales, vt Angelus & homo, ad Dei imaginem factæ ſunt, aliæ autem quæ ratione carent, imperfectam Creatoris habent ſimilitudinem, quæ veſtigium appellatur; ideo cùm Deus ſit actus purus, & abſque motu inceſſanter operetur, ſuamque deitatem, maieſtatem, potentiam, bonitatem, &c. operationibus tum ad intra, tum ad extra manifeſtet; omnis etiam creatura debet agere, ſeu operari, vt ſeipſam prodat, & propriæ dignitatem naturæ manifeſtet. Hinc Angeli debent ſine diſcurſu intelligere, homines cum diſcurſu ratiocinari, animalia ſenſitiua juxta propriam cuiuſque naturam operationes producere. Vnde nec ipſa inſenſibilia operationibus carent: florent, frondent, ac fructificant arbores; germinant plantæ, turgeſcunt in gemmas, producuntur in frondes, expanduntur in flores, & dureſcunt in ſemina. Deorſum tendunt lapides, & dum ſuà mole grauitant, in fundamenta ſolidantur, ac ſibi inuicem ſuperpoſiti in ædificia eriguntur. Humectat aqua, & refrigerat: ignis calefacit & ſiccat: Sol orbem illuminat, ſtellæ per noctem ſplendeſcunt, ipſique cœli motu perpetuo motum & quietem in ſublunaribus producunt. Vno verbo nihil eſt quod juxta naturam ſuam non operetur.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Proſam D. Thom.

Ieſu, ideſt Saluator, miſericors eſt.

Omnis creatura veſtigio, vel imagine Dei decorata.

Bonus igitur non eſt, qui bonitatem ſuam non diffundit; nam ex Dionyſ. cap. 4. de diuin. nominib. *Ad rationem boni pertinet, vt ſe aliis communicet.* Nec Saluator dici poteſt, qui neminem ſaluat, vel liberat. Cùm ergo Chriſtus optimus paſtor ſit IESVS, hoc eſt Saluator, homines debet ſaluare: vnde & Angelus dixit Ioſeph, Matth. 1. 21. *Vocabis nomen eius Ieſum; ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.* Cúmque nullus à peccatis ſaluetur, ſeu liberetur, niſi ex ſumma Dei miſericordia, vt innuit Apoſtolus *ad Titum* 3. 5. vbi ait, *ſecundùm miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit*: dum S. D. Chriſtum Saluatorem vocat, miſericordem vocat; & ideo rectè poſtulat, vt miſereatur, hoc eſt vt propriam Saluatoris operationē exerceat, dum dicit: *Ieſu noſtri miſerere.* 469.

Bonus non eſt, qui ſuam non diffundit bonitatem.

Propria Saluatoris operatio eſt miſereri.

Sanè diuinum auxilium efficaciter poſtulatur; 470.
dum diuina miſericordia humiliter imploratur; etenim & diuina bonitas, potentia, maieſtas, ac beneficentia, ſimulque hominis dependentia, ſubiectio, impotentia, ac miſeria exprimuntur, dum diuina miſericordia exprimitur ac poſtulatur. Cùm enim miſeriam ſubleuare, in Deo potentiam, bonitatem, cæteraſque jam allatas dotes; ac in homine maximam indigentiam notet ac dependentiam, & miſericordiæ proprium ſit omnem ſubleuare miſeriam, ideo ſumma hominis humilitas, ſummaque Dei maieſtas ac ſublimitas, dum dicitur, *Ieſu noſtri miſerere*, declarantur.

Dei miſericordia diuinam potentiam, & humanam deſignat infirmitatem.

Aptiſſimè autem nomine IESV vtitur S. Thom. 471.
& non alio, vt miſericordiam Saluatoris obtineat. Nam vt loquitur Caſſiodorus epiſt. 9. *Decet quem-*

Honor, qui nomine geritur, debet moribus exhiberi.

que honorem, quem gerit nomine, moribus exhibere. Nomina enim rerum fulgentia quædam sunt specula, in quibus earum ſplendent qualitates. Vnde & cùm IESV nomen ſuauiſſimum ac dulciſſimum, optimum ac beneficentiſſimum declaret eum à quo geritur, & in quo pretioſiſſima veluti bonitatis corona refulget, ideo rectè profertur, ac veluti præmittitur, vt ille qui rogatur, illius ſuauitate, dulcedine, ac bonitate ad ſummam exercendam manſuetudinem miſerendo, hoc eſt parcendo ac ſaluando, incitetur.

Summa in nomine Ieſu bonitas.

473. Planè hoc agnouit manſuetiſſimus ille Rex, à quo ſecundùm carnem Christus mitis ac manſuetus originem traxit. Nam eum quaſi jam natum, antequam naſceretur, in ſpiritu præuidens, exclamauit, pſalm. 47. 10. *Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui.* Verùm quomodo ſuſceperimus, ſtatim ſubdit: *Secundùm* (inquit) *nomen tuum Deus, ſic & laus tua in fines terræ.* Effuſa enim eſt cum Chriſto diuina miſericordia; ſed ad eum modum, quo nomen eius effuſum eſt: effuſa eſt, inquam, non tantùm vt ſumma bonitas, ſed etiam vt immenſa gloria, & laus infinita, in omnes orbis partes: omnes enim, qui hanc miſericordiam ſuſceperunt, & gratias egerunt, & agendo gratias laudauerunt. *Viderunt enim omnes fines terræ Salutare Dei noſtri*, vt dicitur *pſal.* 95. 3. Huc attigit Petrus, inclytus Abbas Cellenſis *ep.* 4. præfata verba, *Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua*, exponens: *Quæ*, inquit, *eſt iſta laus? Saluabit Dominus populum ſuum à peccatis eorum. Reuerà hic* IESVS, *hic virtutem non inferiorem nomini ſuo implet.* Hæc ille. Igitur juxta nomen optimi Saluatoris noſtri eius miſericordiam ſuſcipimus, quâ vndequaque perfuſi, in eius laudem ora noſtra laxamus, & virtutem eius nomini ſuo non inferiorem prædicamus. Etenim dum Ieſum nominamus, ſalutare Dei dicimus, ſalutem noſtram proferimus, & omne bonum noſtrum in ſuo fonte pronuntiamus. Hinc Origenes *præfat. in Ioannem*, verba Iſaiæ 52. 7. *Quàm pulchri ſuper montes pedes annuntiantis pacem, annuntiantis bonum*, ſeu *bona* in plurali, vt vertit Apoſtolus LXX. Interpretes ſequutus, *Rom.* 10. 15. legit, *Annuntiantis* IESVM, vt oſtendat cum Ieſu omnia bona annuntiata, ac recepta fuiſſe; ait enim: *Nec miretur quiſquam, ſi nomine bonorum, numero multitudinis expoſuerimus, Annuntiantis Ieſum. Facilè enim intelliges, quomodo multa bona ſit Ieſus. Vita bonum eſt: Ieſus eſt vita. Reſurrectio bonum eſt: Ieſus eſt reſurrectio. Lux mundi bonum eſt: Ieſus eſt lux vera, veritas, via, ſapientia, potentia: theſaurus denique omnium bonorum Ieſus eſt.* Hæc Origenes. Cùm ergo cuncta includat in nomine ſuo bona Dominus noſter Ieſus Chriſtus, rectè ſanctiſſimum hoc præmiſit nomen D. Thomas, vt illum ad miſerendum flecteret, & ad bona nobis neceſſaria eroganda incitaret.

Miſericordia Chriſti cum eius nomine effuſa eſt.

Pet. Cell.

Dum Ieſum pronuntiamus, omne bonum in ſuo fonte nominamus.

Origen.

Omnia bona in Ieſu.

474. At dum Ieſum rogat S. D. præfatis verbis, potiùs inquit *Miſerere*, quàm parce, vel indulge. Primò, quia & in ſacris literis, qui ingentes à Chriſto Domino gratias acceperunt, eodem modo poſtularunt, & ſine mora petitionis ſuæ effectum ſunt conſequuti. Cæcus quippe ille, qui in Iericho ſedebat ſecus viam mendicans, cùm audiſſet Dominum tranſeuntem, & clamaſſet, *Ieſu fili Dauid miſerere mei*, & in hac oratione perſeueraſſet, quamvis à prætereuntibus increparetur, vt taceret, multò magis clamando, *Fili Dauid miſerere mei*, viſum non ſolùm corporis, quem poſtulauit accepit, ſed etiam mentis, & ad glorioſam Domini ſequelam, ipſum magnificans admiſſus eſt, vt legitur *Luc.* 18. *à num.* 35. Mulier inſuper illa Chananæa, quæ magna ex pietate filiæ miſeriam propriam reputabat, quia ex intimo ac humili cordis affectu clamauit ad Dominum, *Miſerere mei Domine fili Dauid, filia mea malè à dæmonio vexatur*, Matth. 15. 22. filiæ liberationem, ac propriam ſanctificationem ab optimo Saluatore conſequuta eſt. Similiter & qui Chriſto, dum quoddam caſtellum ingrederetur, decem viri leproſi occurrerunt, atque à longè ſtantes, leuauerunt vocem dicentes, *Ieſu præceptor, miſerere noſtri*; quam poſtulabant miſericordiam, mox ſunt aſſequuti: & dum ad Sacerdotes ex mandato Domini irent, *mundati ſunt*, vt dicitur *Luc.* 17. *à num.* 12.

Dum à Deo miſericordia verbo *Miſerere*, poſtulatur, obtinetur, vt patet in cæco.

Chananæa

Et leproſis.

Secundò, quia vbi ſumma Dei miſericordia exhibetur, & veluti propalatur, ibi expreſsè & publicè ipſa miſericordia eſt inuocanda. Deus enim, *qui diues eſt in miſericordia*, vt loquitur Apoſtolus *Eph.* 2. 4. dum eiuſdem miſericordiæ theſauros aperit & exponit, illos magno in pretio à nobis vult haberi, ac poſtulari. Vnde quia in Filij ſui incarnatione maximam hominibus exhibuit miſericordiam, juſſit Chriſtus vt in nomine eius gratias à Patre homines poſtularent. Ait enim Ioan. 16. 23. *Amen, amen dico vobis, ſi quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vſque modò non petiiſtis quidquam in nomine meo: petite, & accipietis, &c.* Cùm ergo in ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento non ſolùm amoris ſui diuitias Chriſtus effuderit, vt inquit Concil. Trid. *ſeſſ.* 13. *c.* 2. ſed etiam miſericordiæ ſuæ theſauros collocauerit, ex perpetua ac jugi mortis ac paſſionis ſuæ in hoc Sacramento repræſentatione: ideo dum Chriſtus hoc in myſterio veraciter exiſtens inuocatur, tanquam miſericors debet inuocari, & eius miſericordia expreſſo nomine rogari. Hoc nomine donatus eſt à Pſalmiſta, qui magnificum corporis Domini conuiuiũ adhuc futurum, veluti præteritum commemorans, ipſum Dominum miſericordem, & hoc epulum miſericordiarum ſuarum, quas nomine mirabiliũ exprimit, appellans, *Memoriam* (inquit) *fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe.* Pſalm. 110. 4. & 5. Quare & in huius tremendi celebratione myſterij inter alias quæ cùm à Sacerdote, tum à Clero preces funduntur, celeberrima illa eſt, quæ Græco idiomate etiam ab Eccleſia Latina decantatur, quæ Dei miſericordiam magnâ, & altâ voce requirit. Illa hæc eſt, *Kyrie eleiſon*, quæ ſonat, *Domine miſerere.* Hanc à primis Eccleſiæ ſeculis apud Latinos à Græcis tranſiiſſe conſtat tempore S. Syluestri Papæ primi, vt notat Durandus *in Rationali diuinorum offic. lib.* 4. *cap.* 12. *in fine.* Vnde in Concilio Vaſenſi, ſeu Vaſionenſi, quod annis centum & quinquaginta ante S. Gregorij Magni ætatem celebratum eſt, *can.* 3. jubentur Sacerdotes in Galliis ad Miſſam dicere, *Kyrie eleiſon*, eo quòd in Sede Apoſtolica, hoc eſt in Romana Eccleſia omnium Eccleſiarum matre ac magiſtra, necnon per omnem Italiam ſupplicatio illa ad Miſſas diceretur. Hæc autem precatio Græco ſermone in Eccleſia Latina recepta eſt, vt notat B. Albertus Magnus *tract.* 1. *de ſacrificio Miſſæ*, *c.* 2. multiplici ratione. Primò, quia ſapientia apud Græcos primùm floruit. Secundò, quia leges apud eoſdem primò viguerunt, vnde & Romani duodecim Tabularum leges ab Athenienſibus acceperunt. Tertiò, quia ex Gentilibus Græci primi Euangelium audierunt 475.

Quod in nomine Ieſu poſtulatur, à Deo recipitur.

Concil. Trid.

Chriſtus miſericordia: Euchariſtia miſericordiarum epulum.

Miſericordia à Deo in celebratione Euchariſtiæ ſolemniter poſtulatur voce Græca kyrie eleiſõ.

Conc. Vaſenſe.

Et quare.

dierunt. Quartò, quia ex illis ad oos fides ac Religio Christiana deriuata est.

476. Nouies autem hæc supplicatio pronunciatur, ita vt ter à Patre, ter à Filio, & ter à Spiritu sancto misericordia postuletur, vt scilicet simul & sanctæ Teinitatis maiestatem confiteamur, & ex eius infinita misericordia gratiæ nobis necessariæ obtineantur. Secundò vt ordo humanus ex hominibus Dei misericordiâ reparatus, nouem associetur ordinibus Aogelorum, ipsosque io Dai laudibus decantandis imitetur, & tandem vt ad nouem ordinum Angelorum societatem mereatur peruenire. Tertiò, vt ex diuina gratia, quæ imploratur, cootra oouem peccatorum genera Christianus præmuniatur; peccatum quippe aliud est origioale, veniale, & mortale: cogitationis, loqootionis, & perpetrationis: fragilitatis, ignoranuæ, & malignitatis. Ex quibus vltimis peccatum fragilitatis, contra Patrem, cui potentia attribuitur; ignorantiæ, contra Filium, qui Dei sapientia dicitur; & malignitatis, cootra Spiritum sanctum, eui infinita bunitas competit, vergit & militat: & ideo priùs ad Patrem *Kyrie eleison*, ad Filium *Christe eleison*, & ad Spiritum Sanctum *Kyrie eleison*, triplicatâ voce vota oostra ac suspicia humiliter diriguntur. Magnam autem efficaciam hæc deprecatio habere dicitur; nam vt refert Guillielmus Durandua *loc. cit.* dum B. Basilius *Kyre eleison* elamasset, portæ Ticinensis, seu Papiensis Ecclesiæ apertæ sunt: & B. Geminiano *Kyrie eleison* elamante, in fugam acti sunt quinque Reges. Vnde noo solùm ad diuinam justitiam flectendam, & eius misericordiam impetrandam; sed & ad bostes visibiles & inuisibiles repellendos, atque ad patranda miracula efficax est illa precatio, quâ Deum rogamus, vt nostri misereatur.

Cur nouies kyrie eleison in Missa pronũtiatur.

Efficacia huius precationis.

477. Subdit prætereà Doctor Angelicus, *Tu nos pasce.* Quibus verbis sigillatim incipit exponere, qoænam sit illa misericordia, quam ab optimo Pastore ac Saluatore Iesu Christo verbia immediatè præcedentibus postulat; triplex eteoim est. Prima quidem, vt sacramentaliter corpus eios io Eucharistia recipieotes, etiam illud spiritualiter manducemus; & gratiam taoquam effectum huius sacramentalis ore corporis manducationis, nempe spiritualem refectionem, ac pinguedinem in nostris recipiamus animabus. Secunda misericordia, seu misericordiæ effectus, quem Christianis cupit S. D. est diuina protectio, qoâ in gratia sanctificante, seu spirituali pinguedine, quam ex corpore Domini spiritualiter manducato recipimus, consetuemur, & auailio diuino custodiamur; quod exprimit, dum dicit, *Nos tuere.* Tertia deniqoe est, vt in hac gratia per totum mortalis buius peregrinatioois curriculum conseruati, in eius perfectionem seu consummationem post hanc vitam introducamur, in patria scilicet diuinam visionem assequentes, quæ æterna felicitas est, & omnis gratiæ viæ iotegra ac perfecta consummatio. Quod exprimit dum ait: *Tu nos bona fac videre, &c.* Ait ergo, *Tu nos pasce*; hoc est, optime Pastor & Saluator, qui io Eucharistia corpus & sanguinem tuum in nostrarum nutritionem animarum mirâ cbaritate donasti, fac vt tanta cum pietate, purgatione delictorum, conscientiæ puritate, cordis probatiooe, ac feruore deuotionis accedamus, vt dum corpus tuum cum speciebus sacrameotaliter ore corporis recipimus, etiam spiritualiter manducemus; ita vt cœlesti hoc pane, qui corpus tuum est, in mente

Triplex à Deo misericordia postulatur. Primò vt dignè Eucharistia, & eius effectus recipiantur. Secundò vt in hac gratia conseruentur fideles. Tertiò, vt in ea perseuerantes æternam felicitatem assequantur.

R. P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

pascamur, & oostræ spiritualiter nutriantur animæ. Cùm enim non ad vegetanda corpora; sed ad animas reficiendas Sacramentum hoc institutũ sit, qui indignè, & absque debita sui ipsius probatione cocpus Domini edit, licèt corporis ore Sacramentom hoc manducet, & in stomachum sub specie panis veraciter cocpus Domini traducat; tamen illo oon dicitur pasci, quia eius virtutem, gratiam & sanctitatem in anima non recipit. Sicque dum corpus Sacramento reficitur, anima culpis onusta ab eius fructu & effectibus jeiunat, atque inediâ laborans, in mortis periculum vergit. Sed quid dico mortis periculum? De facto moritur, quia dum vitam ex voluntaria indispositione ex vita, boc est Eucharistia, quæ à Christianis Punicis vita antonomasticè appellatur, vt in præcedentibus aliquando tetigimus, oon recipit, mortem iocurrit: nam hoc Sacramentum *mors est malis, & vita bonis*, vt superiùs fusè ostendimus: & vt loquitur Apostolus 1. Cor. 11. *Qui manducat, & bibit indignè, judicium sibi manducat, & bibit, &c.*

Eucharistia ad nutriẽdas animas instituta.

Indignè cõmunicantes ab ea non pascuntur.

Vt dignè igitur, diuinâ adiuuante gratiâ, corpus & sanguioem Domini recipiamus, petit Author, dum ioquit, *Tu nos pasce.* Quid enim prodest corporis Domini Sacramentum ore recipere, & corde noo manducare? Carnem Christi specie panis obuolutam carni nostræ coniungere, dum ab anima omninò elongatur? Sanè hoc non est pasci carne Christi, sed lædere corpus Christi: hoc noo est Christo nutriri, sed Christum cibum factum viatorum contemnere, calcare, immò & iterum crucifigere, vt innuit Apostolus *Hebr.* 6. 6. Vnde Chrysost. hom. 60. ad pop. Antioch. *Considera*, inquit, *quantùm aduersùs proditorem indignaris, & contra eos, qui illum crucifixerunt. Itaque considera, ne tu quoque sis reus corporis, & sanguinis Christi. Illi sanctissimum corpus jugularunt: tu verò pollutâ suscipis animâ post tot beneficia.* Quare diuina postulanda est misericordia, vt omnium peccatorum oostrorum miseriam expellat, quatenus sic à criminum sordibus emaculati dignè ad sacra corporis Domioi mysteria accedamus, & illa sacramentaliter recipiendo, etiam spiritualiter illis pascamur, & nutriamur. Si autem prima hæc dignè communicandi gratia misericorditer nobis concessa sit, vt in illa perseueremus, Dei adiutorium, quo roboremur, & custodiamur, non remissè implorandum est. Et hoc est quod præstat D. Thom. dum addit, 478.

D. Chrysost.

Nos tuere; hoc est, ab omnibus, quibus à fructu ex digna Communiooe coosequuto, retrahi possumus inimicis, siue inuisibiles, siue visibiles hostes sint, potenti protectione defende, ac consequenter in gratia sanctificante, cuius augmentum spirituali refectione à corpore Domini animæ donatur, conserua. Vnde patet, verbis illis secundam misericordiam, oempe in bono perseuerantiam, de qua jam breuiter diximus suprà, postulari. Diuino etenim auxilio indiget homo, non solùm vt è malo eripiatur, & justus fiat; sed etiam vt justificatus in justitia maneat vsqoe io finem, ac tandẽ justitiæ fructum, nempe vitam æternã assequatur. Quod docuit Augustioua libro de bono perseuer. c. 7. *Post casum hominis*, inquit, *non nisi ad gratiam suam Deus voluit pertinere, vt homo accedat ad eum: neque nisi ad gratiam suam voluit pertinere, vt homo non recedat ab eo. Hanc gratiam posuit in illo, quo sortem consequuti sumus, prædestinati secundùm propositum eius qui vniuersa operatur.* (Eph. 1. 11.) *Ac per hoc sicut operatur vt accedamus; sic operatur ne* 479.

Vt in gratia stemus, diuino egemus auxilio, quod orationibus implorandum est.

D. August.

discedamus. Ac deinde exponens verba psalmi 79. 18. *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ,&c.* & virum illum, Christum cum omnibus membris suis, nempe Fidelibus, interpretatus, sic concludit: *Manus igitur Dei est ista, non nostra, vt non discedamus à Deo. Manus, inquam, eius est ista, qui dixit, Timorem meum dabo in cor eorum, vt à me non recedant,* Hierem. 32. 49. Hæc Augustinus. Cùm igitur donum Dei sit à Deo non recedere, & in eius gratia stare, à Deo enixè se humiliter postulandum est, vt *quod in nobis incœpit, ipse perficiat vsque in diem Christi*, vt dicitur *Philip.* 1. 6. rectéque S. Thomas pro Christi fidelibus hoc in Cantico postulauit, dicens, *Nos tuere.*

480. Ille enim qui ad tremenda mysteria purgatus ac probatus accessit, & corpus Domini non solùm sacramentaliter, sed etiam spiritualiter manducauit, ac spiritualem animæ ex gratia Dei recepit pinguedinem, ad illam conseruandam totis viribus debet insudare, diuinum ad hoc adiutorium incessanter petere, & gratiæ amissionem ac recessum suum à Deo semper timere. Nam vt ait Apostolus 1. Cor. 10. 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* Diuus enim August. *lib. de bono perseu. cap.* 8. ait: *Voluntate suâ cadit, qui cadit: & voluntate Dei stat, qui stat. Potens est enim Deus statuere illum.* Rom. 14. 4. *Non ergo ipse seipsum, sed Deus,* scilicet statuit. Hæc Augustinus. Sicut enim legitur psalm. 126. 1. *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Quæ verba, & immediatè præcedentia, nempe, *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam,* exponens Augustinus in præf. psalmi 126. *Laboramus nos*, inquit, *tanquam operarij; sed nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Nos loquimur foris, ille ædificat intus.* Et posteà subdit: *Laboramus in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes vestras.* Ac deinde concludit: *Nemo sibi arroget aliquid, nemo habet aliquid boni, nisi ab illo acceperit, qui solus bonus est.* Hæc ille.

D. August. Voluntate sua cadit,qui cadit: voluntate Dei stat,qui stat.

481. Vnde liquidò constat, diuina nos indigere protectione, vt in bono, in quo Deo donante sumus, firmiter stemus, & à sanctificante gratia, cuius augmentum à sacrosancta Eucharistia recepimus, non deficiamus. Quamdiu enim Deo plenâ obedientiâ, ac suorum obseruatione mandatorum adhæremus, ex eius diuina præseruatione, ac spirituali cordis nostri coniunctione vberes fructus recipientes gratiam eius non amittimus, sed illa in nobis augetur, & spiritualium multiplicatione donorum mens nostra magis impinguatur. Hinc Abrahamum non solùm spiritualibus gratiis plenum, sed etiam temporalibus bonis refertum, ac in possessione auri & argenti valde diuitem sacræ commemorant paginæ, *Gen.* 13. 2. quia nec ille à Domino, nec Dominus ab illo recedebat. Nam vbi in vulgata editione legimus Deum Abrahæ dicentem, *Ego protector tuus.* Gen. 15. 1. Philo *de migratione Abrahæ* legit, *Ego ero tecum.* Dum enim est, protegit: & non protegit à peccatorum casibus, ac mortalium lapsu culparum, nisi sit.

Abraham ditissimus,quia ab illo Dominus non recedebat.

482. Dum ergo rogamus Christum, vt quos suo corpore & sanguine pascit, tueatur, petimus vt gratiam spiritualis refectionis, quam hoc Sacramento recipimus, suâ protectione firmet, suâ præsentiâ confirmet, & nos in illa speciali adiutorio custodiat. Si enim ex prauis nostris affectibus diuinum subtrahatur adiutorium, neminem *quippe deserit Deus, nisi priùs ab eo deseratur*, vt loquitur Concilium Trident. alienati à Deo in malorum omnium barathrum deturbamur. Quod expressisse videtur Psalmista psal. 103. 28. & 29. *Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate; auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient*, &c. Vnde & ipsorum malorum caput Diabolus, nec in præsentia Domini sanctissimo viro Iob malum inferre est aggressus, sed vt sanctum hominem læderet, *egressus est à facie Domini*, vt legitur Iob 1. 12. Vbi Olympiodorus in Catena Græca: *Egressus est*, inquit, *Sathan à facie Domini, quia omne malum est extra Dominum.* Satagamus igitur, vt protegente Christo, in eius gratis maneamus, vt vsque ad finem in eius dilectione perseuerantes, salutem in patria plenâ veritate consequamur.

Omne malū est extra Dominum.

Addit deinde Sanctus Doctor, *Tu nos bona fac videre in terra viuentium.* Vbi tertiam misericordiam duarum priorum consummatricem, & mercedem postulat. Primò enim postulauit gratiæ sanctificantis augmentum, ad modum refectionis spiritualis ex receptione sacramentali, & spirituali corporis Christi, quando dixit, *Tu nos pasce.* Secundò petiit in illa gratia, seu possessione effectûs manducationis spiritualis corporis perseuerantiam, dicens, *Nos tuere.* Meritò igitur in verbis quæ nunc exponimus, rogat, vt gloria quæ est consummatio, & perfectio gratiæ, necnon & perseuerantiæ præmium, atque omnium Christianarum actionum merces & corona, concedatur, ait ergo, *Tu nos bona fac videre*; hoc est, concede nobis vt post hanc peregrinationem in patria, hoc est in cœlis, qui patria nostra dicuntur, quia ad illos tanquam ad ciuitatem permanentem & æternam tendimus, visione diuinæ essentiæ gaudeamus: formalis enim ratio, seu essentia beatitudinis, quam vt virtuosarum operationum nostrarum præmium expectamus, in visione clara & intuitiua diuinæ essentiæ sita est, vt docet S. Thomas 1. 2. *quæst.* 3. *art.* 8. & alibi sæpè, & colligitur ex verbis Christi Ioan. 17. 3. *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum,&c.*& ex 1.Ioan.3.2.*Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.* Vnde D. Augustinus inquit, *quod visio Dei est tota merces.* 483.

Tertia misericordia, scil. affectio vitæ æternæ.

Formalis beatitudo in visione diuinæ essentiæ consistit.

Quamvis autem Doctor Angelicus non dixerit, *Tu nos Deum fac videre*, sed *Tu nos bona fac videre, &c.* per *bona* Deum significauit: & notanter dixit *bona* in plurali, non verò *bonum* in singulari, vt innueret omnia bona in Deo, qui summum bonum est, tanquam in suo fonte reperiri. Vnde & Deus Moysi loquens, cùm iste dixisset, *Ostende mihi gloriam tuam*: Respondit, *Ego ostendam omne bonum tibi*, Exod. 33. 19. omnis boni nomine essentiam suam designans, cuius visionem eidem Moysi etiam in via obiter, tanquam Iudæorum Duci ac Magistro concessit, vt docent August. 12. *super Gen. cap.* 26. & *in libro de videndo Deum*, & S. Thom. 1. *p.q.* 12. *art.* 11. *ad* 2. 484.

Deus est omnia bona.

Rectè autem S.D. Deum hîc bonorum nomine significauit. Primò, quia cùm bonum sit quod omnia appetunt; & Christiani homines vehementi desiderio æternam felicitatem, quæ in intuitiua Dei visione consistit, cupiant, & nunquam internam habeant quietem, nisi in ipsa Dei visione ac fruitione; vnde & Dauid inter regales delicias, ac gloriosas de cunctis hostibus victorias cor suum semper dirigebat ad Dominum, ac ad eius visionem suspirans clamabat psal. 16. 15. *Satiabor* 485.

Cur Deus à D. Thoma bonorum nomine significatus.

D. Auguſt.

Satiabor cùm apparuerit gloria tua: ſimilique angebatur deſiderio Auguſtinus dicens, *Feciſti nos Domine ad te, & inquietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat in te*; ideo Deum beatitudinis noſtræ obiectum, & authorem, immò & ipſam obiectiuam beatitudinem, bonorum nomine meritò appellauit.

Boët. Quid ſit beatitudo.

486. Secundò, quia juxta Boëtium, Beatitudo eſt *Status omnium bonorum aggregatione perfectus*; ita vt omne hominis deſiderium perfectè pleneque ſatiet & compleat. Quod expreſſit Propheta pſalm. 72. 24. & 25. *Quid enim*, inquit, *mihi eſt in cœlo, & à te quid volui ſuper terram? Defecit caro mea & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Vbi nullum bonum vel in terra, vel in cœlo exiſtere, quod non in Deo perfectiùs ac nobiliùs reperiatur, profitetur; ac ſtatim & carnem ſuam, & cor ſuum in tantorum conſideratione bonorum declarat, quæ tamen etſi nequeat exprimere, valet tamen ex Dei gratia poſſidere, quod fatetur, dum ait, *Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*; hoc eſt, Deus in corde meo, veluti pars mea, portio mea, merces mea, corona mea, ac beatitudo mea in æternum manebit. Vnde Auguſtinus *lib. 22. de ciuit. cap.* 30. æternam hominum felicitatem omnibus bonis ex ipſa viſione ac fruitione Dei redundantem ſic deſcribit: *Præmium* (inquit) *virtutis erit ipſe qui virtutem dedit, & qui ſeipſum, quo melius & maius nihil poſſit eſſe, promiſit. Quid eſt enim aliud, quod per Prophetam dixit: Ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi plebs: ego ero quæcumque ab omnibus honeſtè deſiderantur, & vita, & ſalus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona? Sic enim & illud rectè intelligitur, Erit Deus omnia in omnibus; ipſe finis erit deſideriorum noſtrorum.* Hæc Auguſtinus eleganter. Quibus ſanè liquet, quàm aptè S. Thomas Deum beatitudinis noſtræ obiectum bonorum nomine appellarit.

Omne bonū quod eſt in creaturis, in Deo nobiliùs exiſtit.

D. Auguſt.

Præmium virtutis Deus ipſe.

487. Porrò dixi, in his verbis, *Tu nos bona fac videre*, S. Thomam tertiam miſericordiam à Chriſto poſtulare, nempe adeptionem gloriæ: quia etſi non inficier, æternæ felicitatis hominum conſequutionem, vtpote ex meritis noſtris procedentem, rationem habere juſtitiæ in promiſſione Chriſti (quæ quædam obligatio eſt) fundatæ, vnde & Apoſtolus gloriam, quam in laborum ac paſſionum ſuarum præmium expectabat, coronam appellauit juſtitiæ, 2. Tim. 4. 8. *Repoſita eſt mihi corona juſtitiæ, quam reddet mihi Dominus, &c.* quod etiam docuit Auguſtinus, ſcilicet Deum ex mera liberalitate promittentem bonis operibus mercedem, ex quadam juſtitia commutatiua ſe ad præmiandum obligaſſe: vnde *ſerm. 16. de verbis Apoſtoli*, ſic loquitur: *Debitorem ſe fecit, non tantùm ſibi, ſed & Chriſto, & nobis, vt illi dicere poſſimus: Redde quod promiſiſti, quia fecimus quod juſſiſti.* Attamen quia gratia Dei quæ ex eius miſericordia nobis conceditur, eſt principium meriti, quo adulti beatitudinem merentur; ideo jus quod habemus ad gloriam, in ſuo principio, ac veluti radice ex miſericordia Dei procedit. Hinc tritum eſt apud S. Thomam & Theologos, quod gratia eſt ſemen gloriæ; & gloria eſt gratia conſummata. Cùm autem S. Thomas hîc poſtulet Dei viſionem hominibus, qui adhuc viatores exiſtunt, & qui vt ad illam valeant peruenire, diuinâ gratiâ indigent, cùm ad merendum, tum ad perſeuerandum finaliter; hoc eſt, vſque ad finem vitæ in bono: non abs re expoſui D. Thomam tertiam miſericordiam in his verbis modò ſuprà expoſito poſtulare.

Gloria eſt corona juſtitiæ.

D. Auguſt.

Jus ad gloriā fundatur in miſericordia Dei.

488. Adde quod ipſa actualis collatio gloriæ hominibus etiam adultis ex ſumma Dei miſericordiâ dicitur procedere. Tum quia boni à Deo præmiantur vltra condignum, hoc eſt magis quàm eorum meritis debitum ſit: ſicut mali puniuntur citra condignum, hoc eſt, mitioribus cruciantur tormentis, quàm eorum exigant delicta, vt colligitur ex illo pſal. 24. 10. *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*: & docent communiter Theologi. Tum quia ex S. Auguſtino, Cœleſtino Papa *ad Epiſcopos Galliæ cap.* 12. & ex Concilio Trid. *ſeſſ. 6. cap.* 16. Deus *cùm coronat noſtra merita, quid aliud coronat, quàm ſua dona?* Vnde merita manant ex gratia, quaſi ex ſemine & radice, ac conſequenter ipſa vocari poſſunt, & reipſa ſunt gratia, vt ex S. Auguſtino *epiſt.* 105. apertè colligitur. Sicque collatio gloriæ tanquam mercedis meritorum ex gratia procedentium, & quæ gratia ſunt, optimè miſericordiæ nomine poteſt inſigniri. Quo ſenſu à Pſalmiſta dictum eſt pſal. 102. 4. *Qui coronat te in miſericordia & miſerationibus.* Nam vt loquitur Auguſtinus lib. 2. confeſſ. cap. 4. *Deus reddit debita nulli debens.*

Boni præmiantur vltra condignum, & mali puniuntur citra condignum.

D. Auguſt. Cœleſt. Pap. Concil. Trid.

D. Auguſt.

489. Addit inſuper S. Thomas, *In terra viuentium.* Quibus verbis deſignat locum, in quo poſtulat æternam felicitatem viſione diuinæ eſſentiæ, & ipſa ſummi boni fruitione nobis concedi. Hic autem eſt cœlum Empyreum, quod Apoc. 21. 16. *Ciuitas in quadro poſita* appellatur; & tantæ pulchritudinis extat ac ſplendoris, vt ibidem 18. *Aurum mundum ſimile vitro mundo*, hoc eſt fulgentiſſimo, nominetur. Quamvis autem hæc beatorum Angelorum, & hominum ſedes, Deique thronus terrenis careat qualitatibus, vtpote omninò cœleſtis, & incorruptibilis; tamen appellatur *Terra viuentium*, ex communi modo loquendi, & vſu hominum, qui cùm terræ ſint incolæ, in qua laborantes ac perpetuò militantes ad cœleſtem patriam anhelant, tanquam ad terram ſeu regionem quietis, victoriæ & pacis; dum cœlum ingrediuntur, in terram vitæ ex terra mortis intrare dicuntur. Hunc autem loquendi modum deprompſit Doctor Angelicus ex pſalmo 41. 6. vbi Propheta Deum alloquens ait: *Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium.* Vbi ſpem ſuam vocat ipſum Deum, quem in cœlis aliquando videre ſperat, & quem tanquam portionem ſuam, hoc eſt, hæreditatem ſuam, *in terra viuentium*, hoc eſt in immortalitatis regione cœpit poſſidere. Ipſe enim jam anteà dixerat pſalm. 15. 5. *Dominus pars hæreditatis meæ, &c.* Meritò autem cœlum terra, hoc eſt regio viuentium appellatur, vt magnum quod inter ipſum, & terram in qua habitamus diſcrimen eſt, oſtendatur. Hæc enim *Terra morientium*, immò & mortuorum verè dicitur, quia omnes qui in ea ſunt homines, mortis imperio ſubditi, citiſſimâ velocitate currunt ad interitum. Vnde vt dixit Cicero in Tuſculan. *Vita quidem mors eſt*, quia vt loquitur Auguſtinus, *eſt curſus ad mortem.* Qui verò cœlorum ſunt incolæ, mortem neſciunt, ſed ſempiternâ vitâ donantur. Quare à Chriſto regnum cœlorum vita ipſa appellatum eſt, Matth. 19. 17. *Si vis*, inquit, *ad vitam ingredi*, hoc eſt in regnum cœlorum intrare, *ſerua mandata.* Ipſamque æternam, quam viſione Dei intuitiuâ juſti conſequentur felicitatem, idem Saluator optimus

Quid ſit terra viuentiū.

Cœlum Empyreum eſt.

Mundus iſte eſt terra morientium, vel mortuorum.

Cic.

D. Auguſt. Vita præſens eſt curſus ad mortem.

oprimus vitam ſimpliciter, & ſine addito nominauit; nam roganti Legiſperito, Luc. 10. 25. *Magiſter quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* cùm ex eius ore præcipuum legis mandatom, nempe dilectionem Dei & proximi audiiſſet, ait: *Hæc fac, & viues*, ibid. 29. vbi non addidit, *viues vitam æternam*; ſed tantùm dixit, *viues*, vt oſtenderet, temporalem huius ſeculi vitam non verè & propriè vitam eſſe, ſed potiùs interitum; illamque, quam in cœlis nuſquam finiendam recipiunt Beati, veram ac propriam vitam eſſe, & propriè ac abſolutè nomine vitæ inſigniri. Notauit hoc Auguſtinus *ep. 121. ad Proban*, vbi ait: *Illa eſt vera vita, in cuius comparatione vtique iſta, quæ multùm amatur, nec vita dicenda eſt, &c.* Subditque: *Illa vita eximet animam noſtram de morte, vnde inquit Propheta*, pſal. 114. 9. *Placebo Domino in regione viuorum, vbi tunc erimus; non in deſerto mortuorum, vbi nunc ſumus.* Hactenus Auguſtinos.

Æterna felicitas dat verè viuere.

D. Auguſt.

490. Sanè hoc agnouit Apoſtolus, qui vitam ſuam, quamvis plurimis pro Chriſto ac eius Eccleſia laboribus conſpicuam, reſpectu æternæ illius, quæ electis Dei præparata eſt, vitæ mortem appellauit: *Quotidie morior*, inquit, *per veſtram gloriam, &c.* 1. Cor. 15. 31. & Rom. 7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vnde cùm vita, quam hoc in ſeculo ducimos, vitæ tantùm ſimolachrum exiſtat, *fugit enim velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet*, vtpote *vapor ad modicum parens, qui exterminabitur*; rectè æterna, & beata, ac immortalis illa, quæ Sanctis in patria datur, vera & perfecta vita dicitur; & cœlum Empyreum, in quo illa gaudentes collocantur, regio viuorum, ſeu terra viuentium appellatur.

Vita præſens mors dicitur ab Apoſtolo.

ELVCIDATIO V.

De Chriſti Domini miſericordia.

491. CHriſtum Dominum in venerabili Eochariſtiæ Sacramento immenſâ charitate realiter incluſum, cuius laudes hac in Sequentia cecinit D. Thomas, verum Saluatorem, optimum Paſtorem, ac panem viuum in ſuperioribus elucidationibus fusè demonſtrauimus: ſupereſt igitur ad pleniùs Authoris noſtri Doctoris Angelici mentem aſſequendam, vt infinitam eius miſericordiam, quam inuocauit S. Thomas in textu jam expoſito, paucis illuſtremus.

SECTIO PRIMA.

Ex ſanctiſſimo nomine Ieſu ſumma in Chriſto effulget miſericordia.

492. RErum eſſentiæ proprietatibus, proprietates nominibus manifeſtantur, vt apud omnes communiter receptum eſt. Hinc vt loquitur Plato in Cratillo, *oportet pulchrum nomen habeat id, quod pulchrum eſt.* Magna etenim magnis vocibus exprimuntur; nobilia titulis nobilibus decorantur; & ſancta ſanctis nominibus pronuntiantur. Cùm ergo miſericors & miſerator Dominus hominem, quem condidit, dæmonis arte, ac propriâ ipſius culpâ deformatum reformaturus in terram deſcenderit, vt ſummam, quam venerat erga perditom hominem exercere, miſericordiam omnibus indicaret, recèns ex intemerata Virgine natus, ac juxta legem octano die circumciſus, nomine proferente miſericordiam voluit inſigniri: *Vocatum quippe eſt nomen eius* IESV, vt dicitur *Luc.* 2. hoc eſt, Saluator optimus, optimam & æternam ſalutem miſerrimis hominibus præſtans appellatus eſt: nam vt Angelus Ioſeph ſanctiſſimo Chriſti nutritio, *Matth.* 1. loquutus eſt, IESV vocatur, *quia ſaluum facit populum ſuum à peccatis eorum.* Hoc autem eſt veram miſericordiam exhibere; nam cùm miſereri nihil aliud ſit, quàm miſeriam ſubleuare, ſeu depellere, vt docet S. Thomas 1. *p. quæſt.* 21. *art.* 3. nullaque miſeria maior ſit, quàm peccatum, quod hominem ita lædit, vt ipſum Deo, qui eſt ſummum bonum, priuet; & rationem, quæ eſt bonum hominis, obnubilet, vnde *Prouerb.* 14. 34. dicitur, *juſtitia eleuat gentem, miſeros autem facit populos peccatum*: & peccatori ſeipſum ignoranti, & vulnus peccati non ſentienti dicitur Apoc. 3. 17. *Neſcis quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper:* ipſeque David Rex iniquitatem ſuam agnoſcens, quamvis temporalibus bonis abundaret, vtpote regni ſui diuitiarum poſſeſſor & dominus, verè tamen ſe miſerum reputauit: *Miſer*, inquit, *factus ſum, & curuatus*, pſalm. 37. 7. ideo ſaluare homines à peccatis eorum, ſeu illos ab omni iniquitate redimere ac liberare idem eſt ac ſummam miſericordiam exercere, & optimam illis præſtare ſalutem. Vnde & ſanctiſſimum nomen IESV, quo ſalus hæc hominés à peccatis liberans exprimitur, mirâ fulget bonitate, ac infinitâ miſericordiâ coruſcat.

Nomen Ieſu profert miſericordiam.

D. Thom.

Miſeri eſt miſeriam ſubleuare.

Peccatum, maxima miſeria.

Quod vt pleniùs pateat, ac faciliùs capiatur, 493.
obſeruandum eſt, duplici modo miſericordiam ineſſe alicui. Primò ineſt cum effectu, abſque tamen affectu; hoc eſt, aliquis dicitur miſericors, dum vel potentiâ, vel bonitate, vel liberalitate alienam propulſat miſeriam, abſque eo quod eandem miſeriam vel ſuſtineat, vel ſentiat, vel participet. Quo pacto miſericordia competit Deo ante incarnationem conſiderato; tunc enim egenis ſuccurrebat, ægrotos curabat, omneſque alios miſeros ſubleuabat; nec tamen ipſe miſerias quas depellebat, experiebatur. Quo etiam modo Reges, Principes, & Magnates pauperum & captiuorum liberalitate & clementiâ miſerias intuentur & ſubleuant, non tamen ſentiunt. Secundò ineſt alicui miſericordia, non tantùm ſecundùm effectum, verùm etiam ſecundùm paſſionis affectum. Quod de facto contingit dum aliquis, nedum alienam propriâ authoritate propulſat miſeriam, ſed etiam ingenti bonitate eadem miſeriâ afficitur, & calamitatem, à qua liberat, voluntariâ in ſe ſuſcipit charitate: ita vt alterius miſeriam quaſi propriam reputans, ex ea triſtetur. Tuncqoe huiuſmodi competit propriè nomen miſericordis; nam vt ait S. Thomas *loc. cit.* miſericors dicitur aliquis, quaſi habens *miſerum cor.* Quod etiam docuit Auguſtinus *lib. 9. de ciuit. Dei, cap.* 5. vbi ait: *Miſericordia eſt alienæ miſeriæ in noſtro corde compaſſio.*

Miſericordia dupliciter eſt in aliquo, vel ſecundũ effectum, vel ſecundùm affectum.

Ante incarnationem in Deo erat miſericordia ſecundũ effectum, poſt incarnationẽ fuit etiam ſecundùm affectum.

D. Auguſt.

Vt igitur homo redimeretur, & à peccatis ſaluaretur, neceſſaria fuit Dei miſericordia, non 494.
ſolùm ſecundùm effectum, ſed etiam ſecundùm paſſionis affectum; neceſſarium enim fuit Deum incarnari, vt in aſſumpta humanitate diuinæ juſtitiæ pro nobis rigoroſè ſatisfaceret, vt docent Theologi poſt S. Thomam 3. *p. quæſt.* 1. *art.* 2. vnde infirmitates noſtras in ſe ſuſcepit, miſerias

Ad liberationem hominis Deus factus eſt miſericors ſecundùm paſſionis affectũ.

S. Thom.

noſtras

nostras expertas est, dolores nostros sensit, & vulnera nostra (vno excepto peccato, & ignorantiá) in se habuit, vt scilicet ex malorum nostrorum in corde & carne sua compassione propriam etiam secundùm affectum misericordiam possideret. Quod ex Apostolo Hebræor. 2. t 7. euidenter colligitur: *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit; vnde & debuit per omnia fratribus assimilari, vt misericors fieret.* Nam vt notat S. Thomas *ibid. lect.* 4. ante incarnationem per solam apprehensionem, & sine vlla passione miseriam nostram apprehendit; nam *ipse cognouit figmentum nostrum*, vt dicitur *psalm.* 102. t4. Sed post incarnationem illam experientiâ agnouit, & potissimùm in passione sua miseriam nostram Christus expertus est, ac consequenter verè, & propriè secundùm rigorem nominis misericors factus est. Quod sanè conuenientissimum fuit;

D. Chrysol.

nam vt loquitur Chrysologus serm. 50. *Medicus qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.* Quia dum Deus in se miserias nostras suscepit, vt secundùm affectum misericordiam haberet, ex nostrorum passione dolorum vehementer suam misericordiá ampliauit. Ita Spiritu sancto inspirante Dauid cecinit, psal. 144. 8. *Miserator, & misericors Dominus, patiens & multùm misericors.* Ille enim, qui ante vnionem hypostaticam in se miserator est, & misericors, dum semel post assumptam humanitatem incœpit nobiscum ac pro nobis pati, multùm, hoc est maximè misericors factus est: quod illis verbis designatur, *Patiens, & multùm misericors.* Vnde Mellifluus Abbas Bernardus exponens illud Apostoli Hebræor. 5. 9. *Didicit ex his quæ passus est, obedientiam,* subiungit: *Vtique & misericordiam; Saluator enim noster pati voluit, vt compati sciret; miser fieri, vt misereri disceret.* Hæc Bernard. *de gradib. humilit.* vbi addit: *Non quod antè misereri nesciret, cuius misericordia ab æterno, & vsque in æternum; sed quod naturâ sciebat ab æterno, temporali didicit experimento.*

Patiendo pro nobis D.us suam misericordiam ampliauit.

D. Bernard

495. Huiusmodi autem nostrarum experimentum miseriarum in sua nequiuit Diuinitate, quæ omninò impassibilis & immortalis est, Christus habere: in nostra, quam assumpsit, humanitate nobis omninò similis factus illud accepit. Illis igitur carnis suæ, immò & nostræ passionibus actionibusque, à natura humana in ipso diuino increati Verbi supposito subsistente elicitis, *pro nobis æterno Patri Adæ debitum soluit, & veteris piaculi cautionem pio cruore detersit*, vt loquitur Gregorius Magnus in benedict. Cerei Paschalis, diuinæque justitiæ pro delictis nostris in toto rigore satisfecit. Quod euidenter indicat, tantam ad hominum perfectam liberationem & salutem misericordiam fuisse necessariam, vt potentiæ Deitatis, quæ authoritate omnem expellit miseriam, humanitatis compassionem, quæ ipsas expellendo miserias experitur & patitur, indissolubiliter copulari in ipsa Filij Dei incarnatione oportuerit. Quo in mysterio, sicut loquitur S. Leo serm. 1. de natiu. Domini: *Saluâ diuinæ & humanæ proprietate naturæ, & in vnam coëunte personam, suscipitur à maiestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas; vt quod nostris remediis congruebat, vnus atque idem Dei & hominum mediator, & mori ex vno, & resurgere posset ex altero. Nisi enim esset verus Deus, non afferret remedium: nisi verus esset homo, non præberet exemplum.* Hæc ille.

D. Gregor.

Misericordia compatiens debuit in Christo vniri misericordiæ subleuanti.

496. Cùm ergo sanctissimum Iesv nomen, Deo per Angelum mandante, Christo impositum, illum significet Saluatorem ac liberatorem perfectissimum, homines à cunctorum miseriis peccatorum subleuantem, & consequenter eius passionem, ac Deo, eiusque justitiæ integram ac rigorosam illius effusione sanguinis exhibitam satisfactionem; summam à Iesv nomine misericordiam designari quis inficiabitur? Quæ enim maior misericordia illâ, quæ non solùm miseros subleuat, sed insuper miserenti miserias imponit? Felices fecit homines sanctissimi sui virtute nominis amantissimus Saluator, & seipsum peccatorum nostrorum ponderibus onustum miserum fecit. Etenim numquid non miser est, qui omnem in se nostrarum pœnam culparum sustinuit, qui à proprio parente percussus, vt populi sui scelus expiaret, dum peccata deleret, & peccatores justificaret, ipse quodammodo peccatum effectus est? *Eum*, inquit Apostolus 2. Cor. 5. 21. *qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Vbi S. Thomas *lect.* 5. notat Christum tripliciter pro nobis factum fuisse peccatum. Primò, quia fuit hostia, victima, & sacrificium pro peccato nostro. Vnde in Scriptura sacrificium pro peccato peccatum appellatur. Oseæ 4. *Peccata populi mei comedent*, idest, oblata pro peccato. Secundò, quia similitudinem peccati habuit, & pœnam pro peccato pertulit. Rom. 8. *Misit Deus filium suum in similitudinem peccati.* Vnde dum Apostolus dicit, *Fecit eum peccatum*; id est, fecit eum assumere carnem mortalem & passibilem. Tertiò, quia aliquis dicitur esse id quod reputatur, & opinantur homines illum esse, quamvis de facto non sit. Tunc que sensus est, *Fecit eum peccatum*; idest, fecit eum reputari peccatorem. Vnde *Isai.* 53. 12. de eo dicitur, *Cum iniquis reputatus est.* Quoquo autem modo peccatum accipiatur, siue pro victima, siue pro similitudine, siue pro existimatione peccati, summa fuit in Christo misericordia pro peccatoribus peccatum fieri; sed inæstimabilis ac prorsus infinita fuit in eo erga homines misericordia ac dilectio charitatis tres illos peccati modos in se accipere.

Vtramque misericordiã nomen Iesu significat.

Quomodo Christus factus sit peccatum, tripliciter ostenditur.

D. Thom.

Nam verè fuit victima purissima pro peccatis nostris, quæ in ara crucis oblata immaculato cruore vulnera nostra sanauit, & omnia nostra delicta deleuit. Similitudinem peccati insuper habuit, & in carne passibili ac mortali similis nobis ambulauit, & cum publicanis ac peccatoribus non semel voluit cibum sumere, vt externâ peccati similitudine ad se peccatores alliciens, eos peccatis eriperet, & gratiæ suæ vbertate donatos sanctificaret. Existimationem denique peccati habuit, & tantâ pro nobis flagrauit charitate, vt parum illi fuerit in peccati victimam præparato in carne passibili ac mortali, peccati similitudine notatis viuere: etiam in sua voluit quodammodo fama vulnerari, & quamvis innocentissimus, peccator reputari. Vnde & *Ioan.* 9. 16. de eo dicitur: *Quomodo potest homo peccator hæc signa facere?* Et ibidem 24. *Nos scimus, quia hic homo peccator est.* Vt scilicet in omnibus pro nobis miser ac patiens, omnem nostram miseriam depelleret, & nos in omnibus, etiam in ipsa fama sanaret. 497.

Verùm etiam initio vitæ suæ tria hæc in se, vt meritum nomini responderet, copulauit; octauo enim à sua natiuitate die legem subiens circumcisionis, & simul veteri præcepto obtemperans, 498.

nouumque

In circumcisione Christus apparuit victima pro peccato. Similis peccatoribus, & peccati charactere signatus.

nouumque cruore suo sacrificium offerens, se peccati victimam, peccato similem, ac peccati charactere signatum exhibuit. Vetus homo tunc probatus est carnis suæ passibilitate, immò & passione: semetipsum pro peccatis nostris hostiam viuentem ac patientem exhibuit, & legi circumcisionis obtemperando, notâ peccatorum insignitus omnibus apparuit, ac peccatoribus annumeratus peccator reputatus est.

Tantam ac compatientẽ misericordiã nomine Iesu declarauit.

499. Quamobrem vt tantam, quam tunc exercebat, misericordiam declararet, illam nomine IESV Saluatorem sonante manifestauit, simulque in se Seruatoris optimi meritum & nomen copulauit. Vnde hoc expressit Apostolus Hebr. 10. 4. & 5. *Impossibile*, inquit, *est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata; ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi*. Seu, vt ex Hebræo *psal.* 39. ex quo textus hic depromptus est, verti potest, *perforasti mihi*. Quibus verbis non solùm perfectam Christi obedientiam, & summam corporis eius, vt pro nobis immolaretur, aptitudinem designat Paulus, sed etiam quodammodo indicat vulnus, quod in circumcisione vitæ suæ initio accepit, & sanguinem, quem tunc pro nobis effudit, ac tanquam cruorem victimæ innocentissimæ Deo Patri in hominum redemptionem, quæ tunc incœpta est, obtulit. Nam vt notauit Guillielmus Durandus in Rationali diuin. Offic. lib. 6. cap. 15. num. 15. *In Circumcisione incipit passio Domini, quando primùm sanguinem suum fudit*. Hinc Christus ore Prophetæ *psal.* 87. inquit: *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea*; seu, vt ex Hebræo legit Caietanus, *& obiens à puero*. Quod exponens Gregorius Papa: *Eius enim* (inquit) *vita continua mors fuit, nec vllum fuit momentum, in quo non moreretur.*

Passio Christi incœpit in circumcisione.

D. Gregor.

500. Cùm igitur Redemptor noster non solùm miserias nostras, vt à miseriis nos eriperet, susceperit, sed etiam sanguinem suum in pretium nostrum octauo vitæ suæ die effuderit, tuncque, immò & ab exordio natiuitatis suæ labores, immò & mortem summo pro nobis moriendi desiderio sustinuerit; infinitam nobis ab initio apparitionis suæ misericordiam absque omni dubitatione monstrauit, ipsumque gloriosissimum IESV nomen labore, sanguine, immò & morte justo titulo comparauit. Vnde *Isai.* 62. 2. dicitur: *Vocabitur sibi nomen nouum, quod os Domini nominabit*; seu, vt ex Hebræo legunt aliqui, *quod os Domini perforabit*. Vbi quamvis per nomen persona nominata intelligatur, nomina enim supponunt pro rebus, vt apud omnes receptum est; attamen ipsum nomen nouum à Deo impositum perforari dicitur, hoc est lædi & vulnerari; quia ex læsionibus ac vulneribus, quæ sustinuit Dominus, præsertim in circumcisione, sanctissimum IESV nomen tanquam justam mercedem, fulgidamque coronam est assequutus. Sicque nomen læsiones & vulnera ad humanam redemptionem, & salutem necessaria manifestans, & præmians, lædi, vulnerari, ac perforari meritò dicitur. Vnde Ambrosius libro 5. in Luc. cap. 6. *Christus* (inquit) *ad vulnera nostra descendit, vt vsu quodam, & copiâ sua natura comparticipes nos faciat esse regni cœlestis.*

Passionibus nomen Iesu comparauit.

D. Ambros.

501. Porrò sicuti circumcisio Christi initium fuit effusionis sanguinis eius, quæ in cruce cum eius vita consummata est: ita & meritorum eius inchoatio sensibilis dici potest (nam à primo vitæ suæ instanti Christus illam Patri, & semetipsum offerens meruit) & notabilis; ac per consequens in passione sua Christus Dominus omninò integrè, ac perfectè gloriam nominis sui meruit, cuius in circumcisione impositionem sibi mereri incœperat; hoc est, gloriam nominis IESV, quâ omnes Christum Saluatorem omnium agnoscunt, colunt, celebrant, ac tanquam verum inuocant, morte ac passione suâ promeruit. Vnde Apostolus Philip. 2. 9. *Humiliauit semetipsum Dominus noster Iesus Christus vsque ad mortem, &c. propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c.* Hoc autem nomen IESV, quod idem est ac Saluator, super omne nomen esse dicitur, quia designat vnam & eandem personam, quæ verè Deus & homo est. Deitas enim & humanitas omninò requirebantur in Saluatore hominum; Deus enim esse debebat, vt dignitatem ac valorem actionibus suis præstaret: homo debuit esse, vt se humiliare valeret, & infirmitatibus, laboribus, ac tolerantiis infirmitates sanaret humanas, omnesque nostros labores portans, nos ab omnibus doloribus liberaret. Vnde & juxta Dionysium actiones, quibus nos redemit Dominus, ac nostris à peccatis saluauit, *theandricæ*, hoc est Dei & hominis, appellantur. Eliciebantur siquidem à Diuino Verbi supposito, quod in Christo etiam humanam sustentabat naturam; ita vt Diuinum Verbi suppositum fuerit principium *quod*, & humanitas principium *quo* operationum Christi. Etenim actiones sunt suppositorum, & non naturarum, secundùm Philosophos.

Gloriam nominis sui in cruce moriẽs cõsummauit.

D. Dionys.

Ex quibus euidenter sequitur, & humanitatem, & Deitatem Christi mirum in modum hominibus vtiles fuisse; vtraque enim illorum salutem eorum operata est, & ex vtroque Christus nominis IESV gloriam adeptus est. Quod eleganter attigit S. Bernardus sermone ad Milites Templi, cap. 11. *Totum*, inquit, *nobis de Christo valuit, totumque salutiferum, totum nostrum fuit; nec minùs profuit infirmitas, quàm maiestas; quia etsi ex Deitatis potentia peccati iugum iubendo submouit, ex carnis tamen infirmitate mortis jura moriendo concussit.* Hæc Abbas Mellifluus. At non longè diuersa ante ipsum scripserat Faustus Rhegiensis in Gallia Narbonensi Episcopus *tom.* 3. *Biblioth. SS. PP. epist. vltima*, vbi loquens de Christo: *De nostro*, inquit, *est quod appendit, de suo est quod donauit: de nostro habuit vnde caderet, de suo vnde consurgeret: de nostro habuit, vnde pro nobis solueret, de suo vnde penitus in nullo debitor appareret: de nostro obtulit sacrificium, de suo contulit præmium: homo infirmitatibus agnoscitur, Deus virtutibus approbatur.* Sic Faustus Christum Deum & hominem ostendit, & illius humanitatem ac Diuinitatem simul ad nostram contulisse salutem, non ineleganter demonstrat. 502.

Ex deitate & humanitate nominis sui gloriam, & salutem nostram Christus cõsummauit.

D. Bernard.

Faustus Rheg.

Quæ omnia in Christo mirabiliter conclusa, in eius nomine IESV, tanquam in epitome redacta, ac fulgenti veluti in speculo exhibita omnibus vndeque coruscant, & à cunctis summopere reuerentur. Hinc est, quod prolato nomine IESV inter publicas Ecclesiæ preces, vel in sacrorum celebratione mysteriorum, tanquam Deo, & homini Deitate & humanitate sua mundum saluanti, & hac in voce apparenti caput inclinatur & aperitur, ex decreto Concilij Lugdun. *can. Decet, de immunit. Eccles. lib.* 6. vt refert Nauar. 503.

lib. 1,

Nomini Iesu in publicis precibus caput inclinatur, & aperitur.
Conc. Lugd. Conc. Mog.

lib. 1. de orat. cap. 4. n. 5. Immò ex Concilio Moguntino §. 2. *Dum aliquis codices perlustrans, ad venerabile & tremendum nomen* IESV *deuenerit, caput aperiat, inclinet, & respirans in cælum oculos attollat.* Quod vtique rationabiliter, sanctéque sancitum est, & piè sanctéque ab omnibus de Saluatore nostro rectè sentientibus exercetur. Redemptus enim Redemptorem debet venerari, & in pristinam libertatem, immò & maiorem reuocatus, suum tenetur agnoscere ac colere liberatorem, ipsique vel in propria persona, vel in imagine apparenti honorem & reuerentiam exhibere: idem enim motus est in imaginem, & in rem cuius est imago, vt suprà ex S. Thoma & Ioan. Damasc. ostendimus. Cùm autem vbicumque sanctissimum IESV nomen effulget, siue in auribus vocis prolatione resonet, siue in oculis scriptionis characteribus micet, semper in eo Christi Seruatoris, hoc est Dei & hominis venerabilis imago resplendeat, summaque illius in nos misericordia significetur; meritò & interno cordis affectu, & externâ corporis subiectione, quæ capitis cùm apertione, tum inclinatione manifestatur, à nobis colitur & reueretur.

Gratitudo erga nomen Iesu.

504. Abulensis. Nomen Iesu sanctius nomine Iehoua, & quare.

Hinc Abulensis *q. 7. in c. 20. Exodi*, nomen IESV maius, sanctius ac venerabilius existimauit, quàm sit nomen Dei tetragrammaton, Iudæis ineffabile, vulgò *Iehoua*; & absolutè, quàm sit nomen Dei. Cuius quidem ratio est, quia Deus significat Deum Dominum & Creatorem; Iesu verò eundem Redemptorem ac Saluatorem designat. Cùm ergo maius beneficium sit opus Redemptionis, quàm creationis, *nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi profuisset*, vt in benedictione Cerei Paschalis ex S. Gregorio canit Ecclesia: ideo nomen IESV, quod redemptionem, ac Redemptorem significat, maius est, quàm Dei nomen, quod tantùm creationem & gubernationem designat. Adde quod in nomine IESV nomen Dei includitur, redemptio enim præsupponit creationem, & Creatoris potestatem includit: non verò *Iehoua*, seu nomen Dei præcisè sumptum; siquidem prius in posteriori, & non posterius in priori continetur. Deinde Deus & Iehoua significant authorem naturæ, & orbis in esse naturali spectari opificem; IESV verò authorem gratiæ, sanctitatis principium, donum supernaturalium collatorem, redemptorem ac glorificatorem, quæ munia nobiliora sunt illis quæ in nomine Dei importantur, designat. Quare vt notat Cornel. à Lapide *Num. 13. 17. & in c. 2. ep. ad Philip.* nomen IESV in nomine *Iehoua* repræsentabatur, & *Iehoua* erat quasi ænigma IESV; hocque nomen IESV est declaratio nominis *Iehoua*: immò si literæ spectentur, nomen *Iehoscua*, siue *Iosuè*, quod idem est cum nomine IESV, omnes nominis *Iehoua* literas includit, aliasque proprias superaddit.

D. Gregor.

Iehoua ænigma Iesu.

505. Magis honoratur nomen Iesu, quàm nomen Dei.

Maiorem itaque Dei bonitatem & amorem, immò & ampliorem nobis exprimit misericordiam nomen IESV, quàm nomen Dei: indeque haud dubium accidit id, quod etiam notauit idem Abulensis paulò ante quæstionem 7. citatam, quod ex communi ac laudabili Ecclesiæ consuetudine magis honoratur nomen IESV, quàm nomen *Deus*. Cùm enim hominum amor maioribus beneficiis excitetur, ac ex maiori amore maior reuerentia, maiorque honor exhibeatur; nomen IESV, hoc est Saluatoris, indulgentis, parcentis, redimentis ac infinitè miserentis, maiori reuerentiâ prosequimur, quàm nomen Dei creantis, gubernantis, tonantis & punientis. Deus enim vltionũ Dominus magis timetur: Deus autem pacis, & misericordiæ, immò & pater misericordiarum magis amatur. Vnde & Bernardus Deum hominem factum, & Iesum magis amabilem prædicauit. Sic enim de Deo paruulo inter homines nato *serm. 48. in Cant.* loquitur: *Fateor, parua laus, quoniam parui laus; non enim hoc loco prædicatur magnus Dominus, & laudabilis nimis; sed paruus Dominus, & amabilis nimis.* Verùm si nimis, hoc est multùm amabilis est, multùm etiam laudabilis est, summoque honore prosequendus: si autem parua laus à Bernardo dicatur, parua est ob nostram exiguitatem, parua est ob nostram insufficientiam, parua est ob nostram debilitatem; sed magna exigitur laus, sicuti & maximus amor desideratur ex magnitudine misericordiæ, & ex immensitate charitatis, quam pro nobis habuit magnus Dominus pro nobis paruus effectus. Vnde Ambros. *præfat. in psalm. 35.* Deum in carnatione paruulum admirans, ait: *Magnus Dominus, & magnus puer, nec in carne magnitudinis suæ nomen amittit, cuius magnitudinis non est finis.* Cui concinit August. *in psal. 95.* vbi de Christo paruulo recèns nato, ait: *Noli contemnere paruum, sed intellige magnum. Paruus factus est, quia parui eratis. Intelligatur magnus, &c.*

D. Bernard.

Deus homo factus est paruus Dominus, & amabilis nimis.

D. Ambros. Est magnus Dominus, & est magnus puer.

D. August.

Paruus igitur pro hominibus Dominus natus 506.
est, sed hac in paruitate magnum se exhibuit, quia magnam erga homines venit misericordiam exercere, factus ipse non solùm misericors, sed etiam ipsa misericordia. Vnde & hoc nomine à Psalmista insignitur, *psal. 58. 18.* vbi Deum adiutorem suum ac susceptorem, consequenter & Redemptorem sic alloquitur: *Deus meus misericordia mea.* Quâ nomenclaturâ Deum pro nobis paruum factum, maximum appellauit; nullo etenim alio titulo Deum Liberatorem, Redemptorem, ac cuncta bona largientem valuit exprimere, quia nec sapientiæ, nec potentiæ, nec justitiæ, nec alterius attributi appellatio summam, quæ in Deo est erga homines, bonitatem designare potuit; soli enim misericordiæ hoc erat reseruatum. Vnde August. in psal. 58. *Non inuenit*, inquit, *impletus bonis Dei, quid appellaret Deum suum, nisi misericordiam suam.* Eodem etiam nomine Christum vocauit Vates Euangelicus Isaias 45. 8. dum eius in carne apparitionem postulauit. *Rorate*, inquit, *cæli desuper, & nubes pluant justum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem*; seu vt alij legunt, *& germinet misericordiam.* Cùm ergo non solùm misericors, sed etiam ipsa misericordia Redemptor noster amantissimus & nominetur, & sit; cumque omnia alia diuina hæc misericordia superet attributa, adeo vt proprium Dei, & eius naturæ intimum censeatur misereri, juxta illud Ecclesiæ, *Deus cui proprium est misereri semper & parcere*; summamque, quâ pollet, potentiam misericordia declaret, juxta illud, *Omnipotentiam tuam parcendo maximè & miserendo manifestas*; nomine IESV, quod ipsam misericordiam sonat, Deumque misericordiam factum significat, Saluator noster maximus, optimus, ac potentissimus declaratur, nobisque multùm amabilis & laudabilis; immò ex summa potentia terribilis perhibetur.

Est ipsa misericordia.

D. August.

Nomen Iesu misericordiã significat.

Hinc est quod cùm in culparum nostrarum re- 507.
missione, ac hominum peccatorum justificatione summa Dei potentia, bonitas, sapientia simul cum infinita misericordia eluceant, vt notat S. D. 1. 2. q. 113. art. 6. 7. & 9. peccati sui remissionem, ac propriam justificationem à Deo propter nomen

suum Dauid enixè postulauit, psal. 24. 11. *Propter nomen tuum*, inquit, *Domine propitiaberis peccato meo, multum est enim.* Vbi peccati sui grauitatem Psalmista exaggerat, vt maiorem misericordiam excitet, & vberiorem à Redemptore indulgentiam obtineat. Dum enim ait, *multum est enim*, rationem ostendit, cur ad nomen suum, hoc est ad salutem infinitam & amplissimam misericordiam, vt veniam consequatur, recurrat, dum dicit: *Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis, &c*, quasi dicat, vt inquit S. Thomas, propter bonitatem suam remittet mihi peccatum, idest ex summa bonitate, quâ Saluator optimus etiam indignis non vulgaria bona concedit, grauissimo peccato meo, quod minimè indulgentiam seu veniam meretur, propitiabitur, seu vt ibidem Dionysij Carthusiani glossa loquitur, *Propter nomen tuum*, idest *propter teipsum, & vt ostendas diuitias misericordiæ tuæ in me.* Vnde patet nomen infinitæ Saluatoris nostri, bonitati respondens nihil aliud quàm misericordiam cæteras eius perfectiones includentem significare. Cùm enim Saluatoris nomen proprium sit IESV, quod omnem Incarnationis œconomiam declarat, & perfectam salutem designat, maximam etiam debet includere misericordiam, & propter illam, seu ex illa, magnam miseriam subleuare; hoc est, ingens scelus remittere. Sic enim tanto digna nomine præstabit, & dum magna, ac se omninò digna patrabit hoc venerabile nomen, ab omnibus magnificabitur, coletur, adorabitur. Vnde & præfata Psalmistæ exponens verba Card. Caietanus: *Decet enim*, inquit, *tuum nomen magna facere, & illud magnificari ex condonatione magni sceleris.*

David pro suo peccato à Deo propitiationem postulat, propter nomen suum.

Dion. Carth.

508. Meritò ergo ante sanctissimum, nobisque saluberrimum Saluatoris nomen omnis inclinatur cum homine creatura, & vt loquitur Paulus Philip. 2. 10. *In nomine Iesu omne genu flectitur, cælestium, terrestrium, & infernorum*: quia ab illo solo omnis salus, & sine illo nulla prorsus salus potest haberi. *Non enim est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri*, vt dixit Apostolorum Princeps *Act.* 4. 12. Cúmque omnibus perditis salutis author, & captiuis perfectæ libertatis assertor sit gratissimus; nomen illum significans, ac repræsentans si proferatur, vel audiatur, vel in codicibus exaratum videatur, non modicam confert lætitiam. Id testatus est Bernardus serm. 15. in Cant. *Iesus*, inquit, *mel in ore, in aure melos, in corde jubilus.* Etenim suauissimum hoc, ac venerabile nomen, dum profertur, dulcescit in ore; dum auditur, modulatam harmoniam fundit in aure; & dum videtur ac legitur, inenarrabile gaudium in corde producit, quia scilicet vbique, & omni quo sentitur modo salutem annuntiat, libertatem offert, & infinitam hominibus exhibet misericordiam.

Omnis creatura nomini Iesu inclinatur, quia in illo solo salus hominis.

D. Bernard.

Iesu mel in ore, in aure melos, in corde jubilus.

SECTIO II.

Christi Saluatoris misericordia verè est vniuersalis.

509. Misericordiam in Christo secundùm effectum, necnon secundùm passionis affectum verè & formaliter reperiri, sufficienter hactenus ex sanctissimo eius nomine ostendimus: debemus igitur doctrinæ ordine eiusdem misericordiæ veluti quantitatem explanare. Cùm enim ex dictis constet, qualis illa sit, nempe vera, propria, & secundùm passionis affectum misericordia, nunc superest, vt quanta sit, ostendatur; hoc est, an ista, quam Saluator optimus suscepit, misericordia, quâ flagella non respuit, opprobria sustinuit, spinas sensit, crucem pertulit, & mortem gustauit, particularis sit pro quibusdam tantùm hominibus, vel vniuersalis pro omnibus; & an omnes homines in hanc possint sperare misericordiam? Pro cuius resolutione quæstionis

Dico Christum Dominum infinitam, & vniuersalem habere misericordiam in omnes & singulos homines, quorum IESVS, hoc est Saluator, voluit appellari, illamque summam ad liberandos & saluandos homines bonitatem extendisse ad omnia loca & vniuersas regiones, immò & ad omnem ætatem, omniaque vsque ad consummationem seculi tempora. Tres partes complectitur hæc propositio, nempe misericordiam Christi esse vniuersalem in omnes homines, in omnia loca, in omne tempus. Singulæ singulis paragraphis patebunt. 510.

Christus Saluator omnium hominum, omnibus, omni tempore, omni loco misericordiam offert.

§. I.

Christus in omnes homines est misericors.

Misericordiâ Domini plena est terra, vt loquitur Psalmista *psal.* 32. 5. Ergo vbicumque diffunditur, ergo orbem replet, ergo ad omnes homines subleuandos & saluandos extenditur: nullum enim respuit, qui omnes condidit, & vt omnes saluaret, è cœlis in terram descendit. Omnibus salutem attulit, immò & obtulit, omnesque qui illum, eiusque gratiam recipiunt, salutem de facto consequuntur. Vnde & *Ioan.* 1. 12. dicitur: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Hinc aduentus eius in carne Soli comparatur, quia sicuti Sol omnibus indiscriminatim luminis sui pandit fulgorem, & ab illis tantùm qui claudunt oculos, non percipitur: ita & Christus nulli hominum gratiæ suæ denegat claritatem, sed cunctis spiritualis luminis, & vitæ supernaturalis subsidia profert. Sic enim Spiritus sanctus Prophetæ calamo eius ex Virgine descripsit natiuitatem, Malachiæ 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, & sanitas in pennis eius.* Vbi Messias, seu Christus, Sol justitiæ appellatur, non vt in illo seueritas, vel rigor justitiæ notetur, sed vt illius in omnes æqualitas, immò & beneficentia innuatur. Iustitia enim ex Philosophis, immò & Iurisperitis, *virtus est ad alterum*, quæ proprium non respicit subiectum, sed alienum, ad quod omninò ordinatur. Quod & Ambrosius attigisse videtur, dum ait: *Magnus justitiæ splendor aliis oritur, non sibi.* Vnde sicuti Christus non sibi, sed nobis mortuus est, vt morte suâ perfectam nobis vitam largiretur: ita non sibi, idest pro se, sed pro nobis natus est, & lucidissimus veluti justitiæ Sol, ex intemeratæ Virginis vtero nobis exortus est, vt nobis infinitam misericordiam exhiberet. Quare non solùm *Sol justitiæ*, seu vt Chaldæus vertit, *Sol puritatis*, sed etiam vt quidam Interpretes legunt, *Sol benignitatis, Sol clementiæ, & Sol misericordiæ* nobis natus est. Nam in pennis, hoc est in radiis suis sanitatem omnibus attulit, & summam dum apparuit, omnibus benignitatem demonstrauit. Nemini igitur ex se Christus noxius extitit, nemini lethalis aduenit; sed omnibus salubris & vitalis, omnibus sanitatem, quam in pennis gestauit, expandit diuinus ille Sol misericordiæ. 511.

Nulli Christus hominem respuit, qui omnes condidit.

Sol justitiæ Christus est appellatus, & quare.

D. Ambros.

Non sibi, sed nobis natus: non sibi, sed nobis mortuus est.

Sol est puritatis, & Sol clementiæ.

Hoc ipsū docet Apostolus ad Titū 2. 11. *Apparuit*, inquit, 512.

inquit, *gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus*. Vbi nullum penitus à gratia, quam Saluator mundo attulit, excludit, sed omnes tantæ misericordiæ obiectum ac subiectum fuisse demonstrat: omnibus enim patuit, & à nemine se subtraxit. Vnde non in propria domo, nec in propria vrbe, sed extra mœnia Bethlehem ciuitatis Dauid: nec etiam in hospitio, sed in stabulo omnibus, ac præsertim pauperibus & egenis peruio, ex purissima Virgine nasci voluit, ac in præsepio nemini ignoto, sed vnicuique exposito reclinari, vt ab omnibus facilè videretur, agnosceretur, probaretur. Vnde & se florem non in horto conclusum, nec in angulo occultatum, sed in medio agro omnibus notum ac reuelatum pronuntiauit, Cant. 2. 1. *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Nam vt loquitur Bernardus serm. 48. in Cant. *In horto flos clauditur; qui in campo exponitur.* Omnibus igitur expositus est pulcherrimus & suauissimus flos campi Christus Dominus, vt omnes vel transeuntes, vel suspicientes & alliciat venustate, & odore suauissimo compleat, & delectet. Magnis peruius est, ac pusillis: Regibus patet ac subditis: Iudæis exponitor, ac Gentilibus: viris præsto est, ac mulieribus; nullusque in orbe est, qui ad hunc florem non accedat, si vocationi, quam odore & pulchritudine vbique diffundit, obtemperet.

Omnibus benignitas eius apparuit, & ideo extra mœnia Bethlehem in stabulo cõmuni & omnibus peruio nasci voluit.

D. Bernard.

Est flos campi, & nõ horti, quia non clausus, sed omnibus est expositus.

513. Floris titulo, quo se prophetico sermone voluit Dominus insigniri, optime respondet quod à loco conceptionis suæ cognomen est assequutus; parum enim illi fuit IESV, hoc est Saluatoris nomine decorari: *Nazareni*, hoc est floridi, cognomine sacratissimum salutis nomen voluit exornari, vt scilicet salus nominis flori cognominis coniungeretur; & sicuti omnibus patet flos campi, & lilium conuallium, cunctis etiam manifestetur misericordia Saluatoris, nullumque lateat salus, quæ in campo germinat, & in agro publico frondet, efflorescit, & fructificat.

Alia occurrit ratio cognominis Nazareni: hac enim voce è Nazareth oriundus manifestatur, illamque ciuitatem Redemptoris fuisse patriam omnibus notum fit. Verum cur vt in vtero conciperetur Virginis, Nazareth elegit, qui vt ex illa nasceretur, Bethlehem Dauid ciuitatem assumpsit? Cur insuper omnibus Inuisum oppidũ Nazareth, vnde & Ioan. 1. 46. Nathanaël dixit, *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Bethleham grauissimæ omnibus Dauid ciuitati prætulit: & quamvis in Bethlehem natus, non Bethlehemites, sed Nazarenus voluit appellari. Sanè hoc fecit, vt omnibus hominibus in duas veluti turmas diuisis, nempe Iudæis & Gentilibus, communem bonitatem ostenderet, & vniuersalem misericordiam propalaret. Cùm enim Galilæa promiscuè à Gentilibus & Iudæis habitaretur; nam dum Iudæi ab hac regione translati captiui in Babyloniam ducti sunt, a Perside in Galilæam Gentiles, vt illam incolerent, à Rege victore Iudæorum missi sunt: vnde successu temporis factum est, vt simul Iudæi post reditum in Galilæam cum Gentilibus, qui in ea remanserunt, habitarent. Hinc est quod Galilæa Gentium appellatur, Isai. 9. 8. *Trans Iordanem Galilaa Gentium, populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, &c.* Vt ergo omnibus innotesceret salutẽ ex eius aduentu omnibus hominibus, & Iudæis, & Gentilibus afferri, in prouincia vtrique nationi communi voluit incarnari, & statim ex vtero Virginis in omnes misericordiam effundere. Quod notauit S. Antoninus 4. *p. Theol. tit.* 15. *c.* 9. §. 15. *R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.* ex B. Alberto Magno: *In regione communi* (inquit) *concipi voluit, qui pro omnibus nasci voluit: non enim est Iudæorum Deus tantùm, sed & Gentilium.*

In Nazareth incarnatus est.

Quia Nazareth Galilææ Gentibus & Iudæis communis est: & Christus pro omnibus, nẽpe pro Gẽtibus, & pro Iudæis veniebat.

S. Antonin.
B. Alb. Mag.

Eandem ob rationem statim atque in Bethlehem Christum Deum & hominem naturâ admirante virginalis partus effudit, pastores adiit Angelus, & Saluatoris ortum eis significans, gaudium non modicum, nec vulgare, non illis tantùm, vt singulare, sed & omnibus vniuersale annuntiauit. *Euangelizo* inquit Luc. 2. 10. *vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid.* Vbi sicut notat B. Albertus Mag. ibidem, discrimen ponit Angelus inter Christi & eius Præcursoris natiuitatem; eadem enim angelicâ resonante tubâ, pluribus in ortu Ioannis, omnibus autem in ortu Christi lætitia prænuntiatur. *Non enim* (inquit Albertus) *multi tantùm in natiuitate eius gaudebunt, sicut in natiuitate Præcursoris; sed omni populo erit gaudium.* Verùm non tantùm omnes homines, sed etiam omnes creaturæ ex Filij Dei Incarnatione, ac ex vtero Virginis aduentu incredibili exultatione lætantur. Quod Dauidis oraculo prænuntiatum est, *psal.* 95. 11. Ecclesiæ vsu de primo Christi aduentu exposito. Nam in officio natalis Domini, in 3. nocturni antiphona 2. præfata Psalmistæ verba sic disponuntur: *Lætentur cæli, & exultet terra ante faciem Domini, quoniam venit.* Vbi cœlorum nomine omnes spirituales, cœlestes ac superiores; terræ autem vocabulo, omnes sublunares, inferiores, terrenæ, & corporeæ creaturæ intelliguntur. Rectè quidẽ; cùm enim vniuersus in homine, qui eius compendium est, & *microcosmos* appellatur, per Christum restauretur orbis; ante eius faciem, dum in mundum, ipsum reparaturus aduenit, singulæ lætari debent, & exultare creaturæ. 514.

Christo nato Angeli gaudium omni populo annuntiant, & quare.

B. Alb. Mag.

In Natiuitate præcursoris multi, sed non omnes gauisi sunt.

Hinc Doctor Angelicus 3. *p. q.* 1. *art.* 4. animaduertit, Christum Dominum, quamvis ad delendũ omne delictum in terram venerit, attamen principaliùs incarnatum fuisse ad tollendum peccatum originale, quod totius humanæ naturæ culpa est, & in omnes homines pertransiit; quàm ad tollendum peccatum actuale, quod singularis personæ vitium est, vt scilicet in mundum vniens, præsertim ad destruendum peccatum vniuersale, & omnibus cõmune, omnibus communiter bonitatem ostenderet, & in omnes misericordiam exerceret. Vnde & sanctissimus eius Præcursor, dum indice Christum demonstrauit, vt illius officium omnibus manifestaret, ipsum victimam purissimam, & innoxiam pro communi salute hominum immolandam appellauit, Ioan. 1. 29. *Ecce*, inquit, *agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Vbi Glossa ordinaria ex Beda deprompta dicit, *Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod est commune totius mundi.* Hoc autem Saluatoris nostri dignitatem non parum commẽdat, eiusque misericordiam multùm extollit: nam cùm peccatum originale sit maius extensiuè, quàm actuale, quia in omnes homines propagatur, vt perfectiue esset Christi misericordia, eiusque ad liberandum jugo peccati onustos charitas ardentior esset, debuit principaliùs ad delendum peccatum originale, quod est malum commune omnes inficiens, quàm ad destruendam culpam actualẽ, quæ malum est singulare, in terram descendere, sicque maiorem charitatem exhibuit, & excellentiorem misericordiam præparauit, quia illam in omnes communem disposuit. Bonum enim commune, seu gentis, diuinius est & eminentius, quàm bonum particulare, seu vnius, vt docet Aristoteles 515.

D. Thom.

Principaliùs venit Christus ad delendum peccatũ originale, quia cõmunius & vniuersalius, quã actuale.

Glossa.

Bonum commune est diuinius bono particulari.

S. Thom.

lib. 1. *Ethic. cap.* 2. Ideoque vt notauit idem S. Thomas *ead.* 3. *p. quæst.* 40. *art.* 1. non solitariam, sed familiarem cum hominibus vitam Christus debuit ducere, vt scilicet & veritati, ad quam manifestandam venerat, testimonium perhiberet, & homines à peccato liberaret, & omnes, sicut pastor oues perditas, quæreret, & sicut infirmos medicus visitaret, ac tandem vt omnibus fiduciam daret ad se accedendi. Vnde non solùm ipse ad peccatores, sed etiam peccatores ad ipsum absque omni difficultate accedebant, sicut legitur Matth. 9. 10. *Factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Iesu, & discipulis eius.* Quia vt exponit Sanctus Hieronymus in Matth. cap. 9. tom. 9. *videbant publicanum à peccatis ad meliora conuersum, locum inuenisse pœnitentiæ, & ob id etiam ipsi non desperant salutem.* Quare murmurantibus Pharisæis de vocatione Matthæi à telonio ad Christi sequelam, respondit Dominus ibidem 13. *Euntes discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Quibus vtique verbis communem omnibus misericordiam manifestat; iusti enim ab ipso iusti sunt, etsi à peccatis ad iustitiam non vocentur, quia ab eius misericordia in iustitia conseruantur, & vt in illa proficiant, adiuuantur: peccatores autem ab eo & à peccatis ad pœnitentiam, & ab iniquitate ad iustitiam vocantur, & in eius consortium, immò & mensam, ac Apostolatum, in exemplum aliorum admittuntur.

Non solitariam, sed familiarem cū hominibus Christus à duxit, & quare.

D. Hieron.

Communem omnibus misericordiam Christus ostendit.

516. Quis enim Solis in hæc inferiora non sentit influxum? Quis eius splendore non collustratur? Quis eius virtute non viuit? Quis denique eius calorem fugit? Sol est Christus Dominus, & Sol verus, intellectualis, benignus, qui lucem splendidam, & calorem purum sanctumque omnibus longè latéque diffundit: nam est *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, vt dicitur Ioan. 1. 9. Quis ergo spirituales eius influxus non recipit, aut eius fulgore non gaudet, vel denique eius calore non fouetur? Nullus vtique, nisi is qui & hanc lucem respuit, & eius splendorem rejicere non veretur. Vnde nullus est qui de Saluatoris bonitate conqueri possit, cùm misericordiam suam, tanquam lucem omnibus exhibeat. Vnde Augustinus illud quod de corporali Sole scripsit Dauid, psal. 18. 7. *Nec est qui se abscondat à calore eius*, ad Christum spiritualem misericordiæ Solem traducens, in præfat. psalm. loquitur: *Cùm autem Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, mortalitatem nostram suscipiens, non permisit vllum mortalium excusare se de vmbra mortis; ipsum enim penetrauit verbi calor.*

Sicut Sol, omnibus cōmunis est Christus.

D. August.

517. His omnibus addendum est, mortem Christi Saluatoris, quam ex summa erga homines misericordia, & erga Patrem obedientia pertulit, pro omnibus hominibus ab eodem Saluatore amantissimo fuisse oblatam. In cruce etenim victima salutaris pro omni humano genere immolatus est, & fuit *propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi*, vt dicitur 1. *Ioan.* 2. 2. quare Innocentius X. in constitutione quam edidit anno Domini 1653. pridie kalendas Iunij, hanc inter alias quatuor propositionem, *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omninò hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse*, falsam, temerariam, scandalosam, immò & hæreticam declarauit. Cùm enim ex antiquissimo & communi Ecclesiæ vsu Christus in hymnis Natiuitatis, Ascensionis, & festiuitatis omnium Sanctorum, Redemptor omnium appelletur, & ab Apostolo 1. Tim. 4. 10. *Saluator omnium hominum* nominetur, & passim in sacris Literis hac decoretur nomenclaturâ, necessariò dicendum est, illum pro omnibus hominibus ex summa misericordia natum, passum, ac mortuum fuisse.

Semetipsum in cruce pro omnibus obtulit Patri.

Innoc. X.

Pro omnibus mortuus est.

Quam veritatem, licèt de fide definitâ à præfato Pontifice, non abs re hîc à nobis breuiter operæpretium est stabiliri. Primo quidem ex sacris paginis, vbi Christus pro omnibus & traditus & mortuus perhibetur. Rom. 8. 32. *Qui proprio filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et 2. Cor. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, non sibi viuant, sed ei qui pro omnibus mortuus est.* Quæ verba non tantùm pro generibus singulorum, idest pro aliquo ex quocunque genere, statu, & conditione; sed etiam pro singulis generum, hoc est pro singulis in indiuiduo, & in particulari, intelligenda sunt; ita vt Christus pro singulis in particulari mortuus sit, & pro singulis in particulari mortem suam obtulerit. Quod ex modo loquendi Apostoli constat, ait enim: *Si vnus pro omnibus mortuus est: ergo omnes mortui sunt, &c.* Vbi probat Apostolus, quod omnes, & singuli homines mortui sunt, hoc est moriendi debitum contraxerunt in Adamo, ex eo quod Christus pro omnibus mortuus est: sed omnes in indiuiduo, & singuli generum in Adamo fuerunt, & debitum moriendi contraxerunt: ergo & Christus pro omnibus in particulari, & singulis generum mortuus est. Quæ ratiocinatio notata est ab Augustino *lib. 6. aduersùs Iulian. c. 4.* ad confirmandam veritatem, quæ nunc à nobis probatur. 518.

Christū pro omnibus mortuum docet Scriptura.

Pro singulis generum etiā mortuus est Christus.

D. August.

Colligitur insuper, pro omnibus & singulis mortuum fuisse, ex illo psalm. 73. 12. *Deus rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ.* Vbi Christus à Propheta iustissimis ac conuenientissimis titulis decoratur: nam Deus dicitur, & Nestorius qui illum creaturam dicebat, confutatur. Rex vocatur, & confunduntur Hebræi, qui Pilato responderunt, *Non habemus regem nisi Cæsarem*, Ioan. 19. 15. Illum testatur Propheta Deum ante secula, hoc est ab æterno, contra Arrium, qui illum incœpisse asseuerabat in tempore. Tandemque addit, *operatus est salutem*, vt illum Saluatorem prædicet, & Manichæum, qui salutem à Christo negabat, iugulet & confodiat. Verùm *in medio terræ* salutem operatum fuisse pronuntiat, vt ab eo, tanquam à centro ad omnem circumferentiam, in omnes homines salutem diffusam fuisse ac propagatam demonstret. Igitur *in medio terræ*, hoc est in Iudæa, quæ medium terræ dicitur, vt exponit ibidem S. Hieronymus; vel in Hierusalem, vel etiam *in medio terræ*, idest, in communi, vt ibidem interpretatur Hugo Cardinalis, salutem operatus est, hoc est, cruci affixus Christus, in ea omnem sanguinem suum fudit, & mortem pertulit, vt pro omnibus & singulis illam mortem, tanquam redemptionem communem offerret; vniuersum enim genus humanum in medio terræ crucifixus Dominus aspiciebat (qui enim in medio positus est, æqualiter ab extremis distat, & iisdem æqualiter appropinquatur,) & singulis hominibus salutem offerebat: vnde nomine terræ homines intelligit inclytus ille Carthusiani Instituti author S. Bruno, qui *loc. cit.* sic exponit, *in medio terræ*, idest hominum, qui terræ nomine significantur. 519.

Christus operatus est salutem in medio terræ.

D. Hieron.

Variæ & pulchræ rationes & expositiones horū verborum.

Hugo Card.

S. Bruno.

Sicut

In medio terræ, idest in medio hominum omnibus salutē offerens.

Sicut igitur Sol in medio, cœli omnem aërem, immò & omnem terram illuminat; & in medio corporis positum cor omnibus animalis partibus motum, sensum, & vitales spiritus æqualiter elargitur: ita Christus in medio hominum pro hominibus crucifixus, omnibus æqualiter salutem per suum sanguinem obtulit, & morte sua communem omnibus misericordiam exhibuit. Quod enim in medio positum est, non alicui singulare, sed omnibus circumstantibus commune perhibetur. Quare & ipse Deorum Dominus non judicat nisi in medio, vt eius justitia perfecta, æqualis, & omnibus communis ostendatur. Vnde *psalm.* 81. 1. dicitur: *In medio autem Deos diiudicat.* Quod S. Remigius exponens ait: *Notu quod dicit; nam qui est in medio, æqualiter à circumstantibus videtur: & quia Deus communis est omnibus, rectè in medio positus dicitur.*

S. Remig. In medio Deos diiudicat, & quomodo.

520. Hinc Dauid, qui in commune aliorum bonum Rex statutus est, in medio fratrum suorum à Samuele regalem excepit vnctionem: Saül autem, qui in proprium lucrum, in angulo vnctus est, sicut notauit Gregor. Magnus *in lib.* 1. *Reg. cap.* 16. exponens hæc verba: *Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius,* 1. Reg. 16. 13. *In medio vngitur* (inquit) *vt se priuato amore non diligat, sed ex omni, quod præeminet, lucra aliorum quærat. Vnde & Saül solus in extrema p[...]s ciuitatis vnctus fuisse perhibetur. Quid est ergo, quod solus à solo inungitur, nisi quia de culminis potestate per amorem priuatum debebat intumescere?* Hæc Gregorius. Christus igitur, qui in medio terræ passione suâ operatus est salutem, non priuatam aliquorum, sed communem omnium & singulorum desiderauit, & vt illam omnes assequerentur, labores omnes exantlauit. Quare mortem quâ moriturus erat significans optimus Redemptor, dixit Ioan. 12. 32. *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Attraxit quidem omnia, licèt omnia non fuerint attracta: in quantum enim ex parte sua est, omnes homines ad se vocauit, & accersiuit; sed non omnes vocationi obtemperarunt: qui enim peccatorum ponderibus aggrauati importabile jugum non excusserunt, serui peccati remanserunt, justitiæ respuentes libertatem: hi etenim illi sunt, de quibus *Iob* 24. 13. dicitur: *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* Et Prou. 1. 24. *Vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.*

Greg. Mag.

Cur Dauid in medio fratrum, & Saül solus in extrema parte ciuitatis in Regem vnctus est.

Christus attraxit omnia, licèt omnia non fuerint attracta.

521. Quamvis ergo multi pereant, & omnes de facto non saluentur homines; ex hoc tamen non sequitur, Christum pro omnibus non fuisse mortuum, & quorumdam dumtaxat esse Saluatorem, quia ex parte sua omnia ad salutem singulorum requisita superabundanter præstitit; *copiosa* enim *apud eum* fuit *redemptio*, vt dicitur psalm. 129. 7. vnde August. *tract.* 14. *in Ioan.* exponens illud Ioan. 3. 17. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt judicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: Ergo* (inquit) *quantum in medico est, sanare venit ægrotum. Ipse se interimit, qui præcepta medici obseruare non vult. Venit Saluator in mundum. Quare Saluator dictus est mundi, nisi vt saluet mundum, non vt judicet mundum? Saluari non vis ab ipso? Ex te judicaberis.* Hæc Augustinus, qui *lib.* 2. *de Symbolo ad catechumenos, cap.* 8. expressè docet, Christum pro omnibus reprobis, immò & pro crucifixoribus mortuum fuisse; sic enim Dominum in die judicij loquentem inducit: *Videte vulnera, quæ inflixistis; agnoscite id latus, quod pupugistis, quoniam & per vos, & propter vos apertum est, nec tamen voluistis intrare.* Præterea Sancti Patres vno ore docent, Christum pro omnibus & singulis hominibus mortuum fuisse. Ambrosius *serm.* 8. *in psalm.* 118. versu 64. *Christus* (inquit) *Redemptor, mysticus Sol justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit.* Augustinus *in psalm.* 108. de Iuda proditore loquens, ait: *Non agnouit pretium quo ipse à Domino redemptus erat.* D. Epiphanius *hæresi* 55. de Christo Domino inquit: *Pro toto quippe mundo se obtulit, ipse victima, ipse sacrificium, ipse Sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse Rex, ipse Pontifex, ipse ouis, omnia in nobis pro nobis factus est, vt nobis omnibus omnibus modis vita fieret.* Itaque noua omninò doctrina, atque ideo falsa est dicere, Christum non pro omnibus mortuum fuisse hominibus, cùm primi & antiquissimi Ecclesiæ Patres contrarium omninò doceant. Vnde & S. Leo *serm.* 8. *de pass.* Christum non in templo, nec intra septa ciuitatis, sed extra castra crucifixum docet, *vt noua hostia nouo imponeretur altari, & crux Christi non templi esset ara, sed mundi*; hoc est, vt omnibus, qui in mundo sunt, commune esset crucis Christi sacrificium. Et *serm.* 11. *de passione*, inquit: *Pro omnibus impiis mortuo Domino, etiam Iudas in eo potuisset consequi remedium, si non festinasset ad laqueum.*

Licet multi pereant, Christus omnium Saluator pro omnibus mortuus est.

D. August.

Etiam pro crucifixoribus mortuus est.

Id docent Sancti Patres.

D. Ambros.

D. August.

D. Epiph.

S. Leo.

Denique ex Apostolo *Rom.* 5. 18. sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem; sic & per vnius justitiam in omnes homines in justificationem. Nam vt *ibid.* 20. subditur: *Vbi abundauit delictum, superabundauit gratia.* Ergo sicuti per delictum Adæ omnes homines morti addicti sunt, ita & per gratiam, & mortem Christi omnes homines viuificati sunt; vel efficaciter, vt electi; vel sufficienter, vt reprobi. Ergo pro omnibus hominibus mortuus est Christus, omnesque voluit Redemptor omnium ad salutem perducere. Contrariaque sententia ab Ecclesia proscripta maximè derogat immensæ charitati Christi, qui vt loquitur Apostolus Rom. 4. 25. *Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter justificationem nostram*: & consequenter omnem aliorum hominum charitatem superauit. Cùm autem erga omnes Christiani viri debeant habere charitatem, & omnium hominum salutem desiderare, atque illis velle bonum vitæ æternæ, vt docet S. Thomas 2. 2. *qu.* 25. *art.* 2. & 6. post D. August. *lib.* 1. *de doctrina Christiana, cap.* 30. vbi inquit, quod *cùm dicitur, Diliges proximum tuum, manifestum est, omnem hominem proximum esse reputandum*: vnde Apostolus Philip. 1. 8. *Testis est* (inquit) *mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Iesu Christi*: & Augustinus serm. 60. de temp. *Si boni* (inquit) *tantummodò amandi sunt, quid dicimus de Deo nostro, de quo scriptum est, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret? Quid enim boni fecerat mundus, vt eum sic dilexerit Deus? Omnes enim homines non solùm malos, sed etiam impios & originali peccato mortuos in anima Christus inuenit; & tamen cùm tales essemus, dilexit nos.* Hæc Augustinus. Consequenter igitur tenendum est, omnes & singulos homines dilectos fuisse à Christo, illumque pro omnibus mortuum fuisse, aliàs nec in illum rectè omnes homines sperarent, nec illum diligerent. Quomodo enim in Christum 522.

Quod patet etiam ex Paulo.

Contraria sententia damnata est ab Ecclesia, & derogat charitati Christi.

S. Thom.

D. August.

Etiam malos & impios dilexit Christus.

Alioquin non possent omnes in Christum sperare.

ſperabit, & eius auxilio ſe adepturum vitam æternam creder, ſi nullum pro illo à Chriſto ei paratum ſit adiutorium? Si autem pro illo Chriſtus non eſt mortuus, nec vllum ei auxilium ad ſalutem præparauit. At quomodo Redemptorē diliget homo, niſi certò credat illum verum, ac perfectum liberatorem? Si autem pro aliquo non eſt mortuus Chriſtus, nec illius Redemptor dici poteſt: immò ex illa ſententia ſequitur, neminem debere Chriſtum pro ſe traditum diligere, nec eius auxilio vitam æternam ſperare, niſi ei fiat ſpecialis reuelatio, illum pro eo paſſum fuiſſe ac mortuum; quod planè impium eſt, & hæreticum: ſiquidem ex communi reuelatione facta Eccleſiæ, & ex atteſtatione ſacrarum Scripturarum tenemur omnes Chriſtum pro nobis incarnatum, paſſum ac mortuum diligere, & eius adiutorio ad vitam æternam conſequendam laborare, ac diuina mandata ſeruare: Vnde meritò Apoſtolus ſine vlla reſtrictione Corinthiis ſcripſit, 1. Cor. 6. 20. *Empti eſtis* (hoc eſt redempti eſtis) *pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore veſtro.*

Nec deberēt omnes Chriſtum diligere.

523. Quare Doctor Angelicus, qui pluribus in locis Chriſtum Dominum pro omnibus mortuum eſſe docuit, & præſertim *in 3. diſt. 19. quæſt. 1. art. 1. ad 2.* & *diſt. 20. quæſt. 1. art. 1. ad 1.* & *3. p. quæſt. 39. art. 5. ad 3.* & *qu. 46. art. 5. ad 3.* eadem *3. p. quæſt. 48. art. 2. in corpore*, ait: *Paſſio Chriſti non ſolùm ſufficiens, ſed etiam ſuperabundans fuit pro peccatis generis humani, ſecundùm illud 1. Ioan. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantum, ſed pro totius mundi.* Vnde ingenti prouidentiâ mortem crucis elegit Dominus, non ſolùm vt in ligno quidquid Adam perdidit, Chriſtus inueniret, hoc eſt vniuerſum genus humanum, quod Adam peccato infecerat, morte ſuâ liberaret; ſed vt moriens in aëre, qui nemini priuatus aut ſingularis, ſed omnibus vbique extat communis, omnibus vniuerſale remedium ſanguinis ſui effuſione, & mortis tolerantiâ exhiberet, omniumque communis Saluator diceretur. Hinc S. Thomas *3. p. quæſt. 46. art. 4.* inter alias, quibus probat conuenientiſſimum fuiſſe Chriſtum in cruce mori, rationes quintam aſſignat, vniuerſalem ſaluationem mundi. *Quinta* (inquit) *ratio eſt, quia hoc competit vniuerſali ſaluationi totius mundi. Vnde Greg. Nyſſen. dicit, quod figura crucis à medio tractu in quatuor extrema partita, ſignificat virtutem & prouidentiam eius, qui in ea pependit, vbique diffuſam. Chryſoſt. etiam dicit, quod in cruce expanſis manibus moritur, vt alterâ manu veterem populum, alterâ eos, qui ex Gentibus ſunt, trahat.* Hæc S. Thomas qui *ead. 3. p. qu. ead. art. 10. ad 3.* in fine, ait: *Magis autem Ieſus crucifigendus erat in loco communi damnatorum, quàm juxta ſepulchrum Adæ, vt oſtenderetur, quod crux Chriſti non ſolùm erat in remedium contra peccatum perſonale ipſius Adæ, ſed etiam contra peccatum totius mundi.* Quibus verbis Ianſenianum dogma, quod impugnamus, omninò confoditur.

Pluribus in locis expreſsè docet S. Thom. Chriſtum pro omnibus mortuum eſſe.

Chriſtus pendens in cruce mortuus eſt in aëre, & quare.

Expanſis manibus moritur, vt alterâ manu Iudæus, alterâ Gentiles ad ſe trahat.

§. II.

Chriſtus Dominus miſericordiam ſuam in omnem locum effudit.

524. GLoriâ Domini plenum eſt opus eius. Eccl. 42. 16. Verùm quæ maior illius gloria, niſi eius miſericordia, quæ dum eius infinitam vbique bonitatem communicat, illuminet, cuius eſſentia eſt bonitas, longè lateque diffundit. Deus ergo miſericordiâ diffunditur in omnia opera ſua; quia in omnibus operibus ſuis, illa à miſeriis quibus premuntur eripiens, ſuam clementiam ac benignitatem oſtendit. Maxima autem Dei noſtri ex ſummo eius amore effuſio in verbi Dei incarnatione, & ad diuinam ac hypoſtaticam vnionem naturæ humanæ aſſumptione effulſit; tunc enim totus Deus in homine, & totus in Deo homo mirabili commercio, *non commixtionem paſſus, neque diuiſionem*, fuit; ita vt ex ineffabili hac vnione Chriſtus *perfectus Deus, perfectus homo in humana carne ſubſiſtens*, vbique fluuium pacis effuderit, ſuamque miſericordiam in omnem locum dilatarit.

Miſericordia maxima gloria Dei.

Vbique diffuſa, præſertim in incarnatione refulſit.

Planè *oleum effuſum nomen eius*, vt dicitur Cant. 525.
1. 2. ſed vt loquitur Bernardus ſerm. 15. in Cant. *Quouſque? De Cælo in Iudæam, & inde in omnem terram excurrit, & de toto orbe clamat Eccleſia, Oleum effuſum nomen ſuum. Effuſum planè, quod non ſolùm cælos terraſque perfudit, ſed aſperſit & inferos, adeo vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur & dicat, Oleum effuſum nomen tuum. Ecce Chriſtus, ecce Ieſus: vtrumque infuſum Angelis, vtrumque effuſum in homines, & illos homines, qui computruerant tanquam jumenta in ſtercore ſuo; homines & jumenta ſaluans, quemadmodum multiplicauit miſericordiam ſuam Deus.* Et poſt pauca ſubdit: *Et quid mirum, ſi Sponſi effuſum eſt nomen, cùm ipſe quoque effuſus ſit? Nam ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Denique ait: Sicut aqua effuſus ſum. Effuſa eſt plenitudo diuinitatis habitans ſuper terram corporaliter, vt de illa plenitudine omnes qui corpus mortis geſtamus, caperemus, ac vitali odore repleti diceremus, Oleum effuſum nomen tuum.* Hæc Bernardus eleganter.

D. Bernard.

Nomen Chriſti Oleũ effuſum, & quare.

Ipſe Chriſtus effuſus eſt.

Maxima igitur & Chriſti nominis, & perſonæ 526.
effuſio ex ſumma eius miſericordia vbique eius benignitatem effudit, ſimulque gloriam in omnia opera ſua mirabiliter dilatauit. Sed quam gloriam? Illam vtique, de qua ſcriptum eſt Oſeæ 14. 7. *Erit quaſi oliua gloria eius.* Etenim quaſi oliua Saluatoris gloria eſt, quia dum bonitatem, manſuetudinem, ac ſalutem, tanquam olei riuulos in omnem locum emiſit, tunc ſibi magnum ac glorioſum Saluatoris miſericordis titulum meritò comparauit. Vnde cùm apud omnes oliua miſericordiæ ac benignitatis typus exiſtat, & olei, & oliuæ nomine in ſacris paginis indifferenter Saluator inſignitur. *Ego*, inquit pſalm. 51. 10. *ſicut oliua fructifera in domo Dei.* Verùm ne aliquis miſericordiam ſuam intra Dei domum, & non alibi putaret incluſam, ſe elegantem agrorum omnibus expoſitorum dicit oliuam, Eccl. 24. 19. *Ego*, inquit, *quaſi oliua ſpecioſa in campis.* Cùm igitur oliuæ gloria ſit oleum abundanter effundere, ac per illud mirabiles, ac hominibus non ſolùm vtiles, ſed neceſſarios operari effectus; ſumma Chriſti gloria, quâ omnia eius opera replentur, eſt olei ſui, hoc eſt benignitatis, dulcedinis, ac ſalutis abundantes riuulos in omnes orbis partes longè latéque dilatare. Notat autem Abbas Mellifluus *ſerm. 15. jam citato*, in tribus olei & nominis, immò & ipſius Redemptoris conformitatem. *Eſt*, inquit, *procul dubio inter oleum & nomen Sponſi ſimilitudo. Ego autem dico in triplici quadam qualitate olei, quod lucet, paſcit, & vngit: fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem: lux, cibus, medicina.*

Gloria Chriſti quaſi oliua, quia ex maxima eius miſericordia in omnes effuſa.

Chriſti & olei conformitate.

medicina, *&c.* quæ prosequitur mirabili stylo Bernardus, & in fonte videnda sunt. Ex quibus liquet, Christum Dominum misericordiam suam, tanquam lucem, cibum, & medicinam vbique diffundere.

527. Vt autem in omnibus locis Christi Domini misericordiam demiremur, illam in cœlis, in terra, & in inferis diffusam esse, breuiter demonstrabimus.

Misericordia Christi in cœlis, & in inferis.

Misericordia Christi in cœlis.

In cœlis igitur Saluatoris nostri misericordia effulsit, non solùm erga Angelos, quorum caput etiam Christus est, vt docet S. Thom. 3. *p. q. ast.* 8. *art.* 4. & quibus gratiam in creatione cum esse naturali concessit, & post elicitos erga Deum amoris & subiectionis actus, gloriam tanquam mercedem impertiit; & quorum insuper ruinas in hominum liberatione, vt rebellibus ac è suo principatu deiectis Angelis succederent, reparauit: sed insuper erga homines, quos ex summa misericordia in cœlestem patriam perpetuò regnaturos introduxit. Quamvis enim ex justitia immarcescibilem æternæ vitæ coronam adulti homines consequentur, vt suprà in expositione textus, quem illustramus, tetigimus, & innuit Apostolus 2. *Tim.* 4. 8. dum inquit, *Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus Iudex*: attamen hac in retributione Christi misericordia maximè refulget. Tum quia omnia hominum merita, quæ in cœlis præmiantur, in gratia Christi fundantur, & ab ea procedunt. Tum quia omnes humanos conatus excedit copiosa bonorum operum merces; Deus enim præmiat vltra condignum, hoc est maiorem, & omnia merita excedentem coronam tribuit.

528. Similiter in inferis diuina lucet misericordia, non solùm quia viuentes peccatores ex timore gehennæ peccata fugiunt, & virtutem sectantur; vnde & *psalm.* 9. 18. dicitur: *Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiscuntur Deum*, vt scilicet ex hac conuersione ad æterni locum supplicij, & ex attenta tantarum consideratione pœnarum meliores euadant, & prudentiores: vnde & idem Propheta psalm. 54. *Descendant*, inquit, *in infernum viuentes*; ne scilicet descendant morientes, vt exponit Bernardus: nam vt loquitur Basilius in cap. 11. Isaiæ: *Timor judicis pædagogus est ad pietatem; timor inferni ducit ad cælum.* Quo sensu etiam *psal.* 57. legitur: *Lætabitur justus cùm viderit vindictam; manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Quod exponens S. Greg. *lib.* 18. *Mor. cap.* 13. ait: *In peccatorum morientium sanguine justi lauant manus suas, quia dum eorum pœna conspicitur, conspicientis vita mundatur.* Verùm etiam quia reprobi, & damnati mitioribus torquentur ibi pœnis, quàm eorum exigant peccata, quæ malitiam habent infinitam ex infinita dignitate obiecti, nempe Dei, contra quem sunt perpetrata: in inferis etenim damnati citra condignum puniuntur, sicuti Beati in cœlis vltra condignum ex Dei misericordia præmiantur. Quod expressit Augustinus, siue quicumque ille author serm. 6. ad fratres in eremo. *Iustis*, inquit, *& iniustis, beatis & damnatis misericordiam, & justitiam semper agit omnipotens Deus. Beatis enim dat gloriam, quam non merentur habere, quibuscumque bonis commissis: & malis dat pœnam, quam maiorem merentur habere de malis commissis.* Vnde & ipsi damnati in mediis tormentis à diuina misericordia consummantur. Nam vt dicitur psal. 138. 8. *Si descendero in infernum, ades: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit dextera tua.* Vbi nomine manus, justitia; & per dexteram misericordia Dei intelligitur: illa enim reprobum in præteritorum pœnam peccatorum in inferos mittit; hæc verò illum in inferis tenet, protegit & custodit. Quare qui ibi asperis torquentur pœnis, à misericordia veluti sustentantur, ita vt dicere possint: *Misericordia Domini, quia non sumus consumpti.* Thren. 3.

Et in inf. 2 s.

D. Bernard.

D. Basil.

S. Gregor.

Quomodo justi manus lauant in sanguine peccatoris.

D. August.

Manus Dei justitiam: dextera misericordiam designat.

Addo quod Christus non paruam in inferis exercuit misericordiam, dum ex illa istorum regione, quæ Lymbus Patrum dicitur, fideles omnes, qui ibidem tenebantur inclusi, magnâ potentiâ liberauit. At non tantùm potentiâ, sed etiam præsentiâ suâ illos ex tenebroso ac horrendo illo carcere eripuit; nam consummato morte suâ Redemptionis humanæ opere, ad inferos descendere non recusauit, vt justos, qui in aliquam illorum regionem descenderant, vsque ad cœlos exaltaret. Hanc descripsit misericordiam Augustinus serm. de passione: *Clauis*, inquit, *corpus suum perforari non renuit, animam ponendo mortem sustinuit, & carnem in sepulchro reposuit: & comitante secum animâ ad inferna descendit tenebrarum, & mortis principem colligauit, legiones illius perturbauit, portam inferni, vectes ferreos confregit, & omnes justos, qui originali peccato astricti tenebantur, absoluit, captiuos in libertatem reuocauit pristinam, peccatorum tenebris excæcatos splendidâ luce perfudit.* Et post pauca sic pergit Augustinus: *Ecce subitò innumerabiles Sanctorum populi, qui tenebantur in morte captiui, Saluatoris sui genibus obuoluti lachrymabili eum obsecratione deposcunt, dicentes: Aduenisti Redemptor mundi: aduenisti, quem desiderantes quotidie sperabamus: aduenisti, quem nobis venturum lex nuntiauerat, & Propheta: aduenisti, donans in carne viuis indulgentiam peccatoribus mundi, solue defunctos captiuos inferni. Descendisti pro nobis ad inferos, &c.* Vbi summam Redemptoris nostri misericordiam etiam in Inferis effusam testatur. 529.

Patres è lymbo misericordiâ Christus liberauit.

D. August.

Saluatori gratias agiſe in lymbo detenti.

Denique in cœlis, & in inferis Redemptoris nostri splendet misericordia, quia dum sanguine suo cœlum per peccatum omnibus clausum hominibus reserauit, infernum illis in punitionem delictorum apertum obserauit: nam cùm ex S. Thoma 3. *p. quæst.* 39. *art.* 5. *ad* 3. per passionem Christi aperiatur cœlum omnibus, sicut per communem causam apertionis cœlorum: ita per eandem passionem tanquam per communem redemptionem, & generalem à potestate diaboli liberationem infernus clausus est, & obseratus, neminique passionem Christi sibi per Sacramenta, & bona opera applicanti, ac in eius gratia perseueranti aperitur. Vnde & Manasses Rex Iuda in oratione, quam captus in Babylone edidit: *Conclusisti* (inquit) *abyssum, & signasti eam terribili & laudabili nomine tuo.* Nomen autem Dei laudabile & terribile est nomen IESV, seu Saluatoris: quod sicut Angelos, & homines quos liberat, summoperè lætificat, & eos ad diuinas laudes canendas excitat: ita & dæmones, quos vincit, & à terrarum orbis expellit imperio, vehementer terret & torquet. 530.

Sanguine Christi cœlū apertum, & infernus clausus est.

Misericordia Christi in Terra.

Præterea in terra Saluatoris nostri misericordia enituit: nec enim illam omnem cœli capere valent, 531.

Christi misericordia in terra micat.

valent, nimisque angusti sunt inferi, vt illam concludant. In terram vniuersam extendit illam Dominus, & in ea illius sedem collocasse videtur, dum & ipse in terram descendit. Terræ contonctus est, & *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis*, vt dicitur *Ioan.* 1. 14. immò & plenum misericordiæ; non enim Christus gratiæ & veritatis plenus esset, nisi & misericordiâ esset repletus: gratia enim, ac veritas eius, siue pro justitia, siue pro eius sanctitate interpretentur, misericordiam inuoluunt, quia dum gratia, quam in nos effundit abundè, nos à peccatis liberat, & justitiâ, seu sanctitate exornat, omnem in nobis subleuat miseriam, & omni nos spirituali bono ditat, siquidem impij justificatio, quæ nobis ab eius gratia conceditur, maximæ eius misericordiæ munus ac donum extat. Hinc est, quod Euangelista *ibid.* 16. subdit: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Quo loquendi modo summam in Christo misericordiam indicat Ioannes, cùm ex illa nos miseri à miseriis euacuati replemur, & gratiam non modicam, non vnicam, sed multam ac multiplicatam recipimus. Vnde Bernardus *serm.* 5. *de Assumpt. B. Mariæ*, præfata verba exponens, inquit: *Ex quibus verbis innuitur, quod triplicem gratiam diuinitus accepimus; vnam quâ conuertimur, aliam quâ in tentationibus adiuuamur, tertiam quâ probati remuneramur. Prima nos initiat, per quam vocamur: secunda pronehit, quâ justificamur: tertia consummat, quâ glorificamur. Et prima quidem beneplacitum est: secunda meritum, tertia præmium.* Hæc Abbas Mellifluus. Si ergo triplicem ex Christi plenitudine gratiam accipimus, & per illam à triplici miseria subleuamur; per primam enim à peccati tum originalis, tum actualis, immò & ab infidelitatis miseria eripimur; per secundam ab impugnationibus, tum exterioribus, à dæmone, à peruersis hominibus, à seculo, à diuitiis, &c. inflictis, necnon interiori pugnâ à fomite, & concupiscentia liberamur, sicut etiam à propria indigentia ac egestate spirituali, dum per illam gratiam recipimus, aduersarios vincimus, & meritis cumulamur; ac tandem tertia nos à mortalitate, & præsentis fallacisque vitæ periculis, labore, & dolore eripit, & ad vitam inducit æternam: euidenter ostenditur Christum misericordiâ & gratiâ simul plenum esse, cùm ex eius plenitudine nostræ euacuentur miseriæ, & spirituales diuitiæ in nostris cordibus infundantur.

Iustificatio impij, maxima Dei misericordia.

D. Bernard.

Triplex gratia à Christo nobis misericorditer collata. Prima est vocatio. Secunda justificatio. Tertia glorificatio.

532. Verùm quid immoror, vt Christum misericordiâ plenum, ex illa mundum & hominem repleuisse astruam? Cùm ipse ex sacris Literis ipsa etiam misericordia appelletur; sic enim sub nomine misericordiæ à Psalmista postulatus est, *psal.* 84. 8. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis.* Et *psalm.* 47. 10. venturam Christi natiuitatem, tanquam præteritam idem Propheta prospiciens, inquit: *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.* Vbi Filium Dei in carne nostra in templo aliquando offerendum secundùm legem Moysis, ac si jam oblatus fuisset, *Dei misericordiam* antonomasticè nominauit. At in medio templi susceptam fuisse commemorat, vt illam omnibus patê..., & neminem latêre demonstret, quod obseruat Bernardus serm. 1. de Purific. *In medio* (inquit) *templi misericordia est, non in angulo, aut diuersorio;*

Christus misericordia in medio tépli suscepta, quia in omnes partes se effudit.

D. Bernard.

quia non est acceptio personarum apud Deum: in communi posita est, offertur omnibus, & nemo illius expers, nisi qui renuit. Hæc ille. Verùm tanta est, tantæque efficacitatis bonitas Saluatoris, vt non solùm vnam misericordiam, sed multiplicem nobis attulerit, ad multiplicem nostram subleuandam miseriam; vnde non solùm misericordiæ, sed misericordiarum nomine decoratur. Et dum gentium Doctor Deum *Patrem misericordiarum* appellauit, 2. *Cor.* 1. 3. non modò illum totius bonitatis fontem & originem ex intimo suæ essentiæ intellexit, sed etiam genitorem Christi, qui in se omnem bonitatem collegit, omnemque complexus est misericordiam, expressit: quod notasse videtur idem Bernardus serm. 5. de natali Domini: *Quare*, inquit, *Pater misericordiarum? Apostolus nobis in vno Verbo, in Filio vno ipsam quoque duplicem misericordiam commendat, Patrem dicens, non vnius misericordiæ, sed misericordiarum; & Deum non vnius, sed totius consolationis, qui consolatur nos non modò in hac, vel illa, sed in omni tribulatione. Misericordia Domini multa, ait quidam; quia videlicet multæ tribulationes justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Vnus est Dei Filius, vnum Verbum, sed miseria nostra multiplex, non modò magnam misericordiam, sed multitudinem quærit miserationum.* Hæc Bernardus.

Deus Pater misericordiarum, idest Christi.

D. Bernard.

Omnem itaque misericordiam attulit nobis optimus Saluator, & omnia subleuandi genera in se conclusit, qui verus veluti Sol ex immaculatæ Virginis vtero procedens, omnibus hominum languoribus perfectam in pennis suis portauit sanitatem, suámque mirabilem curandi, subleuandi, ac benefaciendi virtutem vbique effudit, extendit, propagauit. Vnde & de eo legitur Luc. 6. 19. *Omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Etenim ad eum, tanquam ad animarum & corporum medicum, immò & veluti ad omnium bonorum scaturiginem, & malorum omnium peremptorem accedebant; ipseque verus bonitatis ac misericordiæ Sol, radios suos in omnes vibrabat. Quod testatus est Petrus, dum de illo dixit Act. 10. 38. *Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo.* In hoc Solis corporei naturam & cursum imitans: hic enim licèt rapidissimâ moueatur velocitate, ea quæ respicit, fouet, illustrat, ac fœcundat. Et quamvis in orbe terrarum velociter transierit Dominus, & breuissimo tempore inter homines fuerit conuersatus; attamen omnibus, quos inter pertransiit, & suo aspectu est dignatus, spiritualia lumina fudit, gratiam obtulit, diuina mysteria reuelauit, eosque ingenti misericordiâ à dæmonis potestate, errorum tenebris, ac importabili peccati jugo voluit liberare. Quod etsi toto vitæ cursu, ac præsertim tribus circiter vltimis vitæ suæ annis præstiterit; in passione sua tamen abundantiùs ac copiosiùs id est operatus: tunc enim à terra exaltatus omnia ad se attraxit, qui vt omnibus benefaceret, & redemptionem daret, patiebatur. Hanc aspiciebat Saluatoris passionem, eamque tempus miserendi appellauit Propheta *psalm.* 101. 14. dum dicebat: *Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.* Cùm enim tunc Dominus omnem nostram miseriam in suo corpore susceperit, maximam proculdubio nobis misericordiam manifestauit. Verè enim languores nostros in cruce ferens, & dolores nostros portans, eosque in suo sanguine extinguens, nos ab illis 533.

Omnem nobis Christus attulit misericordiam.

Omnibus benefecit Christus, dum in mundo viueret.

In cruce omnia ad se traxit, quia tunc tempus erat miserendi.

misericor

misericorditer liberauit. Sed quia pro omnibus omninò passus est huminibus, qui in omnibus terræ partibus erant, vel fuerunt, vel erunt; ideo in omnẽ locum suam misericordiã dicitur effudisse.

534. Agnouit hoc mysterium Rex ille, ex cuius semine secundùm carnem ortus est Christos, & cuius filius non dedignatus est appellari. Diem enim passionis eius mente præuidens, exclamauit psal. 118. 64. *Misericordiâ tuâ Domine plena est terra, justificationes tuas doce me.* Quod exponens Ambros. serm. 8. in eund. psalm. num. 8. *Quomodo* (inquit) *misericordiâ Domini plena est terra, nisi per passionem Domini nostri Iesu Christi, quam futuram præuidens, quasi præmissam Propheta concelebrat? Prophetis autem ea quæ ventura sunt præuidentibus moris est, vt quasi jam decursa memorentur, quæ posterioris ætatis sunt. Plena est ergo terra misericordiâ Domini, quia omnibus est data remissio peccatorum. Super omnes Sol oriri jubetur; & hic quidem Sol quotidie super omnes oritur: mysticus autem Sol ille justitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se defraudat, vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat, non ideo Sol non ortus est omnibus, quia calore eius se ipse fraudauit; sed quod Solis est, prærogatiuam suam seruat; quod imprudentis est, communis a se gratiam lucis excludit. Super omnes pluuia est, & hoc diuina misericordia depinatur, quia pluit super justos & iniustos.* Hactenus Ambrosius.

D. Ambros.

Christus Sol omnibus venit, passus est, & resurrexit.

535. Cùm ergo passionis suæ virtutem in omnem locum Saluator extenderit, eamqoe vbique terrarũ annuntiandam mandauerit, quod & Sancti Apostoli, aliique Euangelici Prædicatores magno charitatis ardore præstiterunt, vbique diuinam Christi misericordiam fuisse effusam nemo non videt. Hinc omnes orbis partes, quæ antea idolis & dæmonibus seruiebant, eliminato inanium Deorum cultu, Deum viuum & verum adorauerũt, & christianæ fidei splendoribus collustratæ, Christiano nomine insignes euaserunt, & Christi misericordiã susceperunt; nullusque orbis, vel in terra, vel in mari est angulus, nulláve regio, vel insula, quæ Christum Saluatorem, crucifixum ac passum pro hominibus non audierit. Etenim in omnem terrã Apostolorum, eorumque successorum exiuit sonus, & in fines orbis terræ verba eorum: omnesque gentes, populi & nationes illos audierunt prædicantes Christum crucifixum, Dei virtutem & sapientiam, immò & misericordiam; ita vt non solùm Iudæi, sed etiam Gentiles omnes, etiam ipsi Barbari & Scythæ, aliique feri, agrestes & immansueti populi magnam Dei in Christo misericordiam, benignitatem, & humanitatem cunctis spparuisse didicerint. Verùm qois hoc inficiablrur, cùm Christus Dominus sit *spes omnium finium terræ, & in mari longè,* vt legitur *psal.* 64. 6. Etenim non solùm in vniuersa terra, sed etiam in omnibus maris insulis nomen eius annuntiatum est, & fides propagata. Quare Christum per crucem suam, tanquam per signum in nationibus eleuatum, ex omnibus orbis partibus Ecclesiam suam ex omnibus populis congregaturum vaticinatus est Isaias c. 11. 12. de Saluatore sic loquutus: *Leuabit signum in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor plagis terræ.* Vbi D. Basilius per illud signum intelligit Domini crucem, quæ quatuor partibus distincta, orbem quatuor partibus distinctum per crucem saluandum exprimit. Leuauit ergo Christus signum, hoc est crucem, in nationes, *vt hac significatione* (inquit Basilius) *omnes mundi partitiones per eas sanctæ crucis partes ad salutem dispensentur.*

In omnem orbis partem Euangelij prædicatione Christi misericordia effusa est.

Christus spes omnium finium terræ.

D. Basil.

536. Nulla igitur natio, nullusve populus, quantumvis sceleribus ac criminibus contaminatus, ab infinita morientis Redemptoris misericordia exclusus est: qui enim non venit vocare justos, sed peccatores, vt omnes saluaret reos, crucis patibolũ ascendere, ac mortem in eo subire non dobitauit. Hinc est, quod mox natus à Iudæis ad Ægyptios Herodis sæuitiam fugiens declinauit, vt scilicet salutem non vni tantùm Iudæorum genti, sed & cunctis nationum populis, inter quos maioribus implicabantur criminibus Ægyptij, ex summa misericordia attulisse manifestaret, ipsosque peccatores suis sceleribus pertinaciter adhærentes, sicque à Domino fugientes ipse fugiens homines ad se inæstimabili bonitate reuocaret. Quod eleganter attigit Petrus Chrysologus serm. 1. 50. *Sicut,* inquit, *natus est Christus, vt repararet hominem; sic vt fugaces reuocaret, aufugit: & si vt reuocet errantẽ ouem in montibus ipso errat, quomodo ipse non fugiet fugientes populos vt reducat?* Et infrà subdit ad Christi misericordiam commendandam: *Rerum refugium fugit, auxilium latescit omnium, formidat fortitudo cunctorum, sese vniuersorum defensio non defendit.* Hæc ille, quibus ostendit Christum Dominum summâ diligentiâ ac zelo peccatores quæsiisse, ac fugientes fuisse sequutum, qui vt eorum misereretur, sui ipsius non est misertus: & vt illos ad se, & ad bonam frugem reduceret, seipsum in eorum vtilitatem omninò donauit.

Cur Christus mox natus in Ægyptum fugit.

Chrysol.

Fugit, vt fugientes populos reducat.

Vt hominum misereretur, sui ipsius non est misertus.

537. Verùm cur primùm ad Ægyptios, quàm ad cæteros Gentiles Dominus properauit? Vt scilicet indignioribus benefaceret, grauioribus sceleribus maculosis indulgeret: & iis, qui semetipsum in plebe sua Iudaïca cruciauerant, maiorem misericordiam impertiret. Induratum Pharaonem, & populum suum ad sacrificandum in desertum non dimittentem, immò proterue retinentem cum tota ferè Ægypto flagellauerat: adhoc plagis illis regio illa dum Christus nascebatur, languebat. Quid faciet optimus Medicus, & misericors omnium Saluator? In Ægyptum mox natus mãdante cœlo proficiscetur, vt illam decem plagis vulneratam præsentiâ suâ sanet in corpore, & illius incolis gratiam ad animarum spiritualem curationẽ offerat, sicut notauit Chrysostomus, dum ait: *In Ægyptũ mox natus, vt illam à decem plagis curaret, properauit.*

Cur primùm ad Ægyptios quàm ad cæteros Gẽtiles Christus venit.

D. Chrysost.

In Ægyptũ mox natus fugit, vt illã magis infirmam sanet.

538. Sed non mirum, Christum ad Ægyptios infensissimos & sui, & populi sui hostes, vt illos ab omnibus plagis curaret, etiam in infantia properasse, cùm & ad proprios sanctificandum crucifixores in mundum venerit, & omnem cum vita sua fuderit in cruce cruorem. Magnus Medicus, qui de cœlo descendit, vt magnum in terra jacentem sanaret ægrotũ. Tantaque eius in omnes homines, etiam scelestissimos, fuit charitas, & misericordia, vt illis sanguinem suum, veluti contra periculosissimos morbos obtulerit medicamentum. Nam vt loquitur Augustinus in psalm. 58. *Christus sic voluit mori, vt sanguine suo effusores eiusdem sanguinis redimeret.* Et in psalm. 109. *Hoc etiam* (inquit) *valuit ad ægroti medicamentum, quod medicum occidit ægrotus. Venit visitare, occisus est, vt sanaret.* Quod etiam prosequitur *serm. de verbis Apostoli*, vbi de Iudæis loquutos: *Illi,* inquit, *perditâ mente sæuiebant, & medici sanguinem sæuiende fundebant: hic autem etiam de ipso sanguine suo ægrotis medicamenta faciebat.* Hæc Augustinus.

D. August.

Sanguinem suum crucifixoribus obtulit medicamentũ.

539. Si igitur in illorum, qui immaniter in eum sæ-

uierunt, vtilitatem Christus sanguinem in cruce cum vita profudit, qui erunt homines, quos tanta fugit misericordia? In quem locum copiosi tantæ bonitatis riuuli non effunduntur? Quam regioné, quamve orbis partem tam immensa latebit redemptio? Nullam prorsus, & vbique Christus summus animarum medicus & Saluator benignitaté suam expandit, vbique fidem suam propagauit, ac tandem vbique ex immensa misericordia regnú suum collocauit. Vnde sicut omnes terrenos Principes clementiâ ac benignitate vicit; ita & potestate, & regni amplitudine superauit. Illi enim in priuatis orbis regionibus, & supra singulares regnauerunt nationes: Christus autem Saluator omnium hominum in vniuersa terra dominatur, & omnes homines sibi subiecit. Quæ subiectio licèt quotidie crescere videatur in nouorum regnorum, ac populorum Ecclesiæ Christi aggregatione, quæ à tempore quo Lusitani sub Henrico & Ioanne II. eorũ Regibus, eorumque successoribus, incognitis antea & gentibus & populis fidem Christi intulerunt, & à Christophoro Columbo Ianuensi, & Americo Vespuccio Florentino, aliisque nouæ insulæ, nouaque regna inuenta, & à Regibus Hispaniarum, Angliæ, & Galliæ subacta, ac Christianæ Religionis doctrinâ erudita, ac Fide illustrata sunt, multùm aucta est: attamen primis Christianæ Ecclesiæ seculis, & ipso quo Tertullianus viuebat tempore, nempe anno Christi 202. toto orbe diffundebatur, vt ipse testatur Tertullianus *lib. cont. Iudæos*, vbi Christi regnum omnium Regum, & populorum regnis confert, & ita præfert. *Salomon* (inquit) *regnauit, sed in finibus Iudææ tãtùm à Dan vsque ad Bersabée: Babyloniis & Parthis regnauit Darius, non vltrà: Ægyptiis Pharao, sed illis tantùm: Nabuchodonosor ab India vsque ad Æthiopiam habuit regni sui terminum. Alexander Macedo nunquam Asiam vniuersam, & cæteras regiones, postquã deuicerat, tenuit. Sic Germani, Britanni, Mauri, Romani, Imperij sui habent terminos. Christi autẽ nomen & regnũ vbique porrigitur, vbique creditur, ab omnibus gẽtibus colitur, vbique regnat, vbique adoratur, omnibus æqualis, omnibus Rex, omnibus Iudex, omnibus Deus, & Dominus est.* Hactenus Tertull. Cui concinit S. Hieronymus, qui *ep. 3. ad Heliod.* docet nomen Christi per vniuersum orbé longè, latéque diffusum, etiã apud feras ac barbaras nationes suauissimè resonare. *Nunc* (inquit) *passionem Christi, & resurrectionẽ cunctarũ gentium & voces, & literæ sonant. Taceo de Hebræis, Græcis, & Latinis, quos sua crucis titulo Dominus dedicauit. Bessorum feritas, & Pellitorum turba populorum stridorem suum in dulce crucis fregerunt melos, & totius mundi vna vox Christus est.* Ita Hieronymus.

Omnes Reges vicit Christus, qui vbique misericordiæ suæ effusione dominatur.

Tertull.

Christi regnum vbique diffusum anno 202.

S. Hieron.

540. Planè non casu, sed ingenti prouidentiâ factum est, vt super caput in cruce pendentis Saluatoris causa ipsius literis Hebræis, Græcis, & Latinis exarata poneretur, & in ea Rex Iudæorũ, hoc est confitentium, diceretur; vt scilicet ostenderetur, per passionem non solùm Hebræis, Græcis & Latinis Christum dominari, vt jam ex Hieronymo notatũ est; verùm etiam omnibus mundi gentibus ac nationibus, in illis tribus præcipuis linguis, cæterarũ linguarum radicibus, magistris, ac matribus, adumbratis. Quod obseruauit Cyrillus Alexandr. *lib. 12. in Ioan. c. 30.* vbi ait: *Diuinitus, vt ego puto, crucis titulus scriptus erat: omnium enim gentium regnum Christo attributum esse significauit, vt omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruiant.* Daniel. 7. 14. *Vt omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris,* Phil. 2. 11. *Titulus igitur iste per præcipuas linguas, omnium linguarum Iesum suarum Principem prædicabat.* Hæc Ille. Cùm autẽ Christus populorum non sit Princeps per passionem suam, nisi saluando, miserendo, parcendo, indulgendo, immò & renouando; ita vt illos vitiis purgatos, ac ab erroribus liberatos fide illustret, gratiá justificet, virtutibus exornet, spe roboret, & accendat, muniatque charitate; nam vt inquit Augustinus *tract. 50. in Ioan.* in fine: *Rex Israel Christus est, quòd mentes regat, quod in æternum consulat, quòd in regnum cælorum credentes, sperantes, amantésque perducat*; quæ omnia summam Christi & charitaté & misericordiam designant: ideo in omnem locũ, omnemque orbis partem, etiam remotissimá, suam passionis virtutem ac misericordiam Saluatorem effudisse certum omninò est, ac indubitatum.

Cur super caput Christi in cruce Latinis, Græcis, ac Hebræis litteris titulus exaratus est.

Cyrill.

D. August.

541. Huius rei testis est etiam illius iniqui Præsidis, qui nomine Cæsaris territus, relinquens judicium proprium, & in crimen transiens alienum, insonté Christum crudelium tradidit voluntati Iudæorũ, morúique addixit, Pontij Pilati domus. In hanc enim vberem Dominus effundens misericordiam, non solùm & illi iniusto judici, & vxori eius se justum manifestauit; sed etiam vxorem eius ad fidé vocauit, ac in fide firmauit, ipsamque Christianis virtutibus exornatam, ad æternam vitam perduxit. Licèt enim visio illa, quâ vxor Pilati tempore passionis Domini perterrefacta, immò & cruciata est, vnde & *Matth. 27. 19.* dicitur: *Sedente autem illo* (Pilato) *pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, & justo illi; multa enim passa sum hodie per visum propter eum*: à quibusdã Expositoribus à dæmone immissa dicatur, vt mortem Christi ac salutem hominũ, præcipua eius detrimenta impediret; vnde *intelligẽs Diabolus* (vt inquit Rabanus) *se per Christum spolia amissurum, illum vult per mulierem liberare.* Nihilominus omnes ferè Sancti Patres, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, aliique, & Iansenius in Concordia Euangel. contrariũ censent, hancque visionem à Spiritu sancto, ad mentem mulieris huius illustrandã, immissam docent, ex qua illustratione posteà in Christum credidit, & æternam salutem est assequuta, vt docent Hilarius, Ambrosius, & Augustinus. Hinc est, quod Flauius Dexter in Chronico, *an. 34. n. 2.* de fide ac salute præfatæ mulieris luculentũ profert testimonium. *Christus*, inquit, *Saluator mundi reus apud Pilatum agitur: Claudia Procula vxor Pilati admonita per somnum in Christum credit, & salutem consequitur.* Et Græci in Menologio eiusdẽ mulieris tanquã Sanctæ honorabilem faciunt mentionem; immò aliqui putauerunt hanc mulieré fuisse illam Claudiam, cujus meminit Paulus 2. *Tim. 4. 21.* dum inquit: *Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia.* Hi enim omnes Romæ, vbi hanc Paulus scripsit epistolam, commorabantur.

Christi misericordia in domum Pilati.

Raban.

Visio vxoris Pilati tẽpore passionis Christi, à Spiritu sancto.

D. Ambros.
D. August.
D. Hieron.
Iansenius.

Hæc Pilati vxor salutẽ æternam fide consequitur.

Flau. Dexter.

Illius mulieris meminit Apostolus.

542. At non in solam Pilati vxorem Christi misericordia effusa est: etiam in ipsum Pilatum transfudit eam Dominus, & ei à quo mortem accepit, vitam etiam æternam largiri voluit. Fidem enim, & gratiam eidem obtulit, ipseque secundùm Augustinum illas accipere non recusauit. Et quamvis Baronius *an. 41. num. 20.* existimet, Pilatum sibi propriâ manu mortem intulisse, dum exul Viennæ in Gallia ad ripam Rhodani ageret, vt etiam Ado Viennensis Episcopus in Chronica id testatur: tamen S. Augustinus *serm. 21. de tempore*, qui est 3. de Epiphania, exponens illud Matth. 8. *Multi ab Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, &c.* docet Pilatum per fidem Christo insertum, ac consequenter Christianum fuisse; sic enim loquitur post præfata verba Matth. 8.

Pilatum fidẽ accepisse, & gratiam Christi, existimauit Augustinus.

Nam

Nam Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Vnde illi oriente, hoc est nascente: ille autem occidente, hoc est moriente, attestabantur Regi Iudaeorum, vt cum Abraham, & Isaac, & Iacob, ex quibus Iudaei ducebant originem, recumberent in regno caelorum: non ex eis propagati per carnem, sed eis inserti per fidem. Hactenus Augustinus, cuius non leue est authoritatis pondus, & cui si de praemissis fides detur, magnum profectò in Pilato Dei misericordiae miraculum cotuscauit, in boc praecipuè, quod qui iniquè pium innocētis Iesu cruorem fundendum iniusto iudicio mandauit, eiusdē cruoris virtute à propriis delictis ablutos in Christi mysticum corpus Christianae professione doctrinae inseri meruerit. Tantam ergo Domini misericordiam licear nobis demirari, & cum D. Cypriano libello de bono patientiae exclamare: *Quid potest patientius, quid benignius dici? Vivificatur Christi sanguine etiam qui effudit sanguinem Christi.*

Mora Christi misericordia. D. Cyprian.

543. Nec tantùm in eis qui Christum Dominum vel cruci addixerunt, vel fixerunt, Christi bonitas eluxit: etiam super eos qui illum jam in coelis regnantem in membris suis, putà Sanctis Martyribus, cruciauerunt, & super eorum domos ac familias Saluatoris misericordia copiosè fuit effusa. Saeuissimos etenim & immanissimos Christiani nominis persequutores, bonorum & insontium occisores, suaeque Ecclesiae destructores quamplurimis beneficiis cumulauit, ipsisque diuitias, corporis valetudinem & robur, immò & temporalium dignitatum culmina, Regna, Principatus, & Imperia tradidit, spiritualibusque adiutoriis cùm Sanctorum Martyrum exemplo, patientiā, ac innocentiā, tum miraculorum ostensione, ac internis inspirationibus eos ad bonum reducere, & à malo reuocare est conatus. Singulos quibus adeo magnam misericordiam Christus est elargitus, non vacat hic referre: vnum aut alterum commemorabo, Decium nempe Caesarem, & Diocletianum Augustum, crudelissimos Religionis Christianae hostes, quos veriùs carnifices Sanctorum, aut innocentium tortores, quàm Romanorum Imperatores dixerim. Primus namque, qui Ecclesiam dirè vexauit, & in eam septimā persequutionem, omnium praeteritarum crudelissimam mouit, domum suam Christi fauoribus habuit cumulatam: eius etenim vxor Triphonia gratiā diuinā praeuenta in Christum credidit, omnibusque christianis dotibus exornata, mortalis huius vitae cursu feliciter consummato, migrauit in coelum, cuius meminit Romanum Martyrologium ad diem 18. Octobris, his verbis: *Romae Sancta Tryphonia, vxoris quondam Decij Caesaris, quae in crypta juxta Sanctum Hippolytum sepulta est.* Nec dissimili fauore saeuissimū, impiumque Diocletianum, qui per totum Romanum Imperium ferè toto orbe diffusum Christianos exagitauit, occidit, trucidauit, Dominus est prosequutus: dum enim crudelissimus Imperator Christianam Religionem, quam superstitionem dictitabat, omninò delere vellet & laboraret, vxorem propriam immanis Principis Christianae fidei & Ecclesiae suae Christus aggregauit. Serena haec vocabatur, & Christianorum Religioni addictissima, per eam quam eius vir penitus delere cogitauit, aeternam & nullo fine petituram vitam & coronam adepta est. Vnde & in Ecclesiae tabulis aeternā gloria donata perhibetur. In Romano Martyrologio die 16. Augusti de ea sic legitur: *Romae Sancta Serenae vxoris quondam Diocletiani Augusti.*

Insensissimis sui & Ecclesiae suae hostibus misericordiam praestat Christus.

Triphonia vxor Decij, Christiana & Sancta.

Serena Diocletiani coniux aeternā gloriā donatur.

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

544. Quis ergo tantam Dei ac Redemptoris nostri misericordiā non demirabitur? Quis tantam non laudabit benignitatem? Fugientes sequitur, odientes diligit, torquentes fouet, omne malum sibi, suisque, hoc est Ecclesiae suae inferentibus, bona etiam spiritualia exhibet: & dum isti naturae peruersitate, & diabolicā pertinaciā bonum respuunt, malo immobiliter adhaerentes, eorum vxoribus, tanquam virorum partibus, immò & corporibus, nam sunt duo in carne vna, *Matth.* 19. 5. & jam non sunt duo, sed vna caro, *ibid.* 6. gratiae suae vbertatem infundit. Nec mirum, vbi enim est maior miseria, ibi maior à Deo debet immitti misericordia: vnde cùm Christiani nominis hostes, & Sanctorum occisores, Christi Domini redemptionem respuentes in faecibus jaceant peccatorū, membra sint Diaboli, à quo captiui tenentur, vt eius pareant voluntati: ideo magnam exigunt misericordiam, & non vulgarem, vt liberentur, benignitatem requirunt. Cùmque *sapientiam non vincat malitia*, vt dicitur *Sap.* 7. 30. hoc est, omnem humanam malitiam superet diuina bonitas, nullumque sit ita immane scelus, quod Christi sanguine non diluatur, & cui eius infinita misericordia non indulgeatur; ideo tyrannis, carnificibus, destructoribus, ac persequutoribus Ecclesiae redemptionem suam obtulit Dominus, & sanguinem, quem pro omnibus in cruce fudit, eorum domos aspersit.

Vbi est maior miseria, ibi est maior misericordia.

Mirabilis planè fuit Regis Dauid erga filium Absalon dilectio. Rebellis hic parenti, in quem maximam eius subditorum partem armauerat, à parente amabatur, & cunctis audiētibus curabatur, ac commendabatur hac voce, *seruate mihi puerum Absalon*, 1. Reg. 18. Erat tunc inter patrem & filiū non paruus conflictus: sed variis, ac omninò oppositis aggressionibus. In patrem filius insaniā, furore, ambitu ac crudelitate pugnabat: at contra filium sapientiā, mansuetudine, patientiā & misericordiā bellabat pater. Notauit hoc Chrysostomus hom. de Absalon: *Inde*, inquit, *furor, hinc pietas operatur: inde insania, hinc misericordia interponitur: inde crudelitas, hinc bonitas ostentatur.* Haec ille. Dauidem, à quo traxit Christus secundùm carnē originem, perfectissimè imitatur: & licèt impij ac rebelles homines Absalonis partes tenētes, contra optimum Redemptorem, ejusque corpus mysticū fideles omnes, crudeliter insurgant, incredibilique furant Insaniā, attamen illos sapientiā, patientiā, mansuetudine ac misericordiā seruare, & ad se reuocare conatur, ita vt cum Tertulliano *lib.* 4. *contra Marc.* c. 5. liceat exclamare: *O Deum non naturā, sed aemulatione beneficum.* Quod non dixit Tertullianus, quasi Deus naturā nobis non benefaciat, cùm eius natura sit bonitas; sed vt innuat, Deum non solùm ex natura sua esse beneficum, sed etiam ex aemulatione, ita vt quoties in cum homines peccant, & ex peccatis redduntur eius indigni muneribus, tunc prouocetur ex quadam aemulatione, vt quantò maioribus homines peccatis implicantur, tantò ab eo maioribus beneficiis cumulentur: maior enim in nos est Dei misericordia, quàm nostra in eum sit malitia; nec enim vincitur à malo, sed vincit in bono malum. 545.

Absalon in parentem malitiā pugnabat: Dauid in ipsum bonitate bellabat. D. Chrysost. Tertull.

Ita Christus in peccatores.

546. Planè ita contigit in domo Caiphae, vbi Christus ligatus ante iniquum Sacerdotem sistebatur: nam ibi Petrus sui ac Domini oblitus, trinā Christi negatione non parum deliquit; sed statim Dominus aemulatione beneficus, maiori misericordiā columnam titubantem erexit, petram sicut ceram fluentem firmauit, solidauitque, & etiamsi

Mira Christi in Petrum negantem misericordia.

Apoſtolum non ſolùm internâ gratiâ, ſed & exteriori aſpectu ad ſe reuocauit. Nam *reſpexit Dominus Petrum, & recordatus eſt Petrus verbi Domini, &c. & egreſſus foras Petrus fleuit amarè*, vt legitur *Luc.* 22. 61. Nec minor Coapoſtolo eius Paulo miſericordia exhibita eſt; dum enim ſpirans minarum & cædis in diſcipulos Domini Damaſcum pergeret, vt non parua mala Chriſti membris inferret, *ſubitò circumfulſit eum lux de cælo*, & tantâ Domini æmulatione benefici miſericordiâ repletus fuit, vt ex lupo agnus, ex Saulo Paulus, ex Chriſtianorum perſequutore Chriſtianorum Doctor & protector, ac denique ex Chriſti hoſte immaniſſimo, Chriſti dilectus diſcipulus & fideliſſimus aſſecla factus ſit.

Et in Saulũ perſequentẽ miſericordia.

547. Nec minùs ad æmulationem beneficus extitit Saluator erga alios, qui vel Chriſtianæ Fidei myſteriis illudebant, vel Chriſtianæ Religionis profeſſores vexabant: illos enim ſubitâ vberrimæ gratiæ infuſione, ac inſperatâ miſericordiâ ad ſe traxit, & tandem ad vitam æternam vocauit. Teſtis eſt ille Geneſius, apud Gentiles mimus, qui cùm Romæ in theatro, ſpectante Diocletiano Imperatore, myſteriis Chriſtianorum illuderet, à Deo inſpiratus, repentè conuerſus ad fidem & baptizatus eſt, ac mox quamvis Imperatoris juſſu fuſtibus crudeliſſimè cæderetur, aliiſque diriſſimis tormentis excruciaretur, conſtans in fide perſiſtens, ac magnâ & publicâ voce Chriſtum Regem & Deum confitens, capitis abſciſſione martyrio coronatus cœlum victor intrauit: cuius mẽtio habetur in Romano Martyrol. die 25. Auguſti. Teſtis etiam eſt Chriſtianorum ille tortor Cyriacus nomine, qui cùm Sebaſtæ Sancti Antiochi Medici ſub Hadriano Principe caput obtruncaſſet, & ex eo pro ſanguine lac manaret, & ipſe carnifex conuerſus eſt ad Chriſtum, & in eo diuinâ agente gratiâ martyrium ſubiit, vt in eodem Martyrolog. ad diem 15. Iulij refertur. Sed hoc antea teſtatus fuerat quiſque ille eſt, qui Pauli Apoſtoli Romæ ſub Nerone ceruicem abſcidit. Cùm enim eiuſdem Apoſtoli ſanguinem lactis ſpecie ſua in tunica excepiſſet, fidelis cum ſociis factus eſt. Quod eleganter expreſſit Chryſoſtomus *ſerm. de SS. Apoſt. Petro & Paulo*, apud Metaphraſtem menſe Iunio, Paulum Apoſtolum ſic alloquens: *Quiſnam locus tuum ſanguinem excepit, lactis ſpecie in eius, qui te percuſſit, tunica apparentem, qui animum illius Barbari ſupra modum dulciorem reddens, fidelem effecit cum ſociis.*

Chriſtiana myſteria irridentes miſericordiâ cumulantur, vt Geneſius.

Tortores Chriſtianorũ miſericordiâ Chriſti fideles & martyres effecti.

548. Quàm ergo immenſa Chriſti miſericordia, quæ nullum locum fugit, nullum hominem deſpicit, & ad omnes vbique exiſtentes ſe extendit. *Qui aliquando eratis longè, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti.* Eph. 2. 13. Quia ſcilicet paſſionis Domini & ſanguinis in cruce fuſi pro communi redemptione hominum virtus vbique diffuſa eſt, & remotiſſimos omnes, à Chriſto peccatorum auerſione ſegregatos, ad Chriſtum reducere tentauit, nullique niſi reluctantes ab hac gratia excluſi ſunt. Omnem locum per Apoſtolos, aliosque Euangelicos Concionatores peragrauit Dominus, vt in omnibus illis ouem perditam recuperaret, & omnibus notum ſit, nullum locum à Chriſti diſtare miſericordia, & cœlum omni parti vniuerſi æqualiter eſſe proximum, ita vt in ſolitudinibus remotiſſimis, & in omnibus vel terræ, vel maris angulis miſericordiam Domini omnibus præſto eſſe, optimumque paſtorem vbique diſperſas oues quærere, & vbique inuenire ſit certum. Quod aliquando expreſſit Gregorius Nyſſenus lib. 3. de pœnit. *Ad ouem* (inquit) *requirendam profectus, multas valles, ſaltuſque ſuperauit, magnos atque arduos montes tranſcendit in ſolitudinibus peragrando: multo cum labore tamdiu peruestigauit, donec errantem inuenit: inuentam autem non verberauit, nec vrgendo vehementiùs ad gregem compulit: ſed humeris ſuis impoſitam, & leniter tractans ad gregem geſtauit.* Hæc ille. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, in omni loco Dei miſericordiam inueniri, & nullum in orbe hominem, vbicumque reperiatur, ad propriam ſalutem neceſſaria non habere. Vnde & Pſalmiſta inquit: *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.* Pſal. 8. 1. vbi Græcè habetur, *quàm magnum eſt nomen tuum in vniuerſa terra!* Magnum autem nomen Dei eſt magna eius miſericordia: vnde 1. *Reg.* 12. 22. dicitur: *Non derelinquet Dominus populum ſuum propter nomen ſuum magnum*; hoc eſt, propter ſuam miſericordiam. Vnde & Dauid pſal. 78. 9. *Propitius* (inquit) *eſto peccatis noſtris propter nomen tuum.* Itaque in vniuerſa terra magnum nomen Dei admirabile eſt, quia vbique eius miſericordia reperitur; vbique enim miſeriam ſubleuat, peccatoribus indulget, errantes reuocat, contritos ſanat, & gratiæ ſuæ vbertatem rectis corde largitur.

Nullus locus à Chriſti diſtat miſericordia.

Greg. Nyſſ.

In vniuerſa terra magnũ eſt nomen Chriſti.

§. III.

Diuina Chriſti miſericordia in omne tempus extenditur.

Miſericordias Domini in æternum cantabo, pſal. 88. 2. Ergo & in omni tempore ſunt celebrandæ: ergo & in omni tempore à Deo effunduntur, & ab hominibus recipiuntur. Cùm enim æternitas ſit duratio tota ſimul, & ambiat omne tempus, omneſque eius differentias includat, vt docet S. Thomas, quæ in æternum, hoc eſt in perpetuum, laudantur & celebrantur miſericordiæ, in omni differentia temporis, & in præterito, & in præſenti, necnon & in futuro ſunt exaltandæ, ac canticis & laudibus proſequendæ, & conſequenter in omni tempore recipiuntur: non enim ab homine in omni tempore laudaretur diuina miſericordia, niſi ab eo omni tempore reciperetur: nam miſericordiam laudare ſpecialis Dei noſtri eſt miſericordia. Cùm enim non ſimus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis quaſi ex nobis, ſed omnis noſtra ſufficientia ex Deo ſit, vt loquitur Apoſtolus 2. *Cor.* 3. 5. quomodo ex nobis abſque ſpeciali Dei adiutorio, & ſingulari miſericordia eius miſericordias celebrabimus. Hinc eſt quod Propheta os ſuum à Deo aperiri poſtulabat, vt eius laudes pronuntiaret: *Domine* (inquit) *labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.* Pſal. 50. 17. Nec tantùm labia ad Deum laudandum reſerari, ſed etiam laude repleri idem Propheta poſtulauit. *Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam.* Pſal. 70. 8. vel vt legit Eccleſia in introitu Miſſæ feriæ 6. infra Octauam Pentecoſtes, *Repleatur os meum laude tuâ, vt poſſim cantare.* Etenim nihil ſine prima poteſt cauſa ſecunda, quæ ab illa & in eſſe, & in operari dependet. Vnde ſine ſpeciali Dei concurſu nihil poſſumus, & eius miſericordiâ perpetuò indigemus. Quod apertè ex verbis Domini colligitur. *Sine me* (inquit) *nihil poteſtis facere.* Ioan. 15. 6. Quod exponens Auguſt. in pſal. 30. inquit: *Domine, ſi ſine te* 549.

Æternitas ambit omne tempus.

Miſericordiã Dei laudare magna eſt miſericordia.

Nihil ſine Deo poſſumus.

te nihil: ergo tecum omnia possumus. Homo etenim in se præcisè consideratus, secluso Dei auxilio, ad nihilum, ex quo diuinâ potentiâ eductus est, tendens in nihilum reduceretur, & principio passiuo, ex quo prodiit, non dissimilis, nec habet, nec potest aliquid. Si autem Deo omnis bonitatis fonti, immò & omnis entitatis oceano, vt à Damasceno appellatur, coniungatur, eius cui coniungitur, virtutem participans, multùm, immò omnia potest. Quod & Paulus docuit, dum dixit: *Omnia possum in eo qui me confortat.* Philip. 4. 13. Cùm ergo vt in æternum, hoc est in omni duratione temporis vsque ad seculorum consummationem, cum qua & ipsum tempus finietur; & in omni duratione æternitatis à parte post misericordiæ Domini laudibus sint exaltandæ, illas à Deo in omni duratione temporis largiendas esse quis inficiabitur?

Omni tempore misericordiâ fundit Dominus.

550. In omne igitur tempus diuina Christi extenditur misericordia, quia & in omni prætetito tempore à lapsu Adami vsque ad ipsam Christi incarnationem omnibus hominibus sese obtulit, venturi Saluatoris fidem insinuans, siue oraculis Prophetarum, siue mysticis Patriarcharum gestis, siue externâ & publicâ, siue internâ & secretâ reuelatione, siue hostiarum pro cuiusque sospitate immolationibus, siue oraculis Sibyllarum, alijsque pluribus, quibus non solùm Hebræos, sed vniuersum mundum docuit, futurum Redemptorem inter homines, ad omnem hominem liberandum. Vnde sicuti post Incarnationem nullus saluatur nisi in fide Christi incarnati, ex Virgine nati, passi, &c. & omnis in hac fide potest saluari: ita ante Verbi incarnationem nullus saluabatur, nisi per fidem Christi venturi, omnesque vbique existentes homines hanc fidem habere poterant. Vnde & Iob Gentilis in Christum credidit; ait enim cap. 19. 25. *Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum.* Aliique quamplurimi ex omni natione in venturum Messiam, seu Saluatorem credentes, eius misericordiam receperunt, & per eam æternam salutem sunt assequuti, vt docet S. Thomas 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 7. *ad* 3.

Omnibus hominibus fid. in Christi venturi obtulit.

Iob Gentilis in Christum credidit.

551. A tempore autem Incarnationis in omnem hominem, & mundi plagam Christi misericordia effusa est; vbique enim, & ipso mandante discipuli illius, eorumque socij, ac successores euntes in mundum vniuersum, prædicauerunt Euangelium omni creaturæ, omnique homini viam salutis annuntiauerunt, & ostenderunt Iudæis & Gentilibus, Græcis & Barbaris, Romanis & Scythis, cæterisque omnibus Christum Dominum Saluatorem misericorditer pro omnibus passum, crucifixum & mortuum, vt passione & morte suâ impassibilem & immortalem vitam omnibus compararet. Ex quorum prædicatione in omnes mundi partes Dei misericordia effusa est, & omnis in Ecclesiam Christi mundus intrauit. Quod notauit Ambrosius serm. 12. in psalm. 118. 90. *Verè*, inquit, *orbis terrarum in Ecclesia, in qua non Iudæus tantummodò, aut Græcus, non Barbarus, aut Scytha, non seruus, aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus.*

Omnibus hominibus factâ incarnatione, fides Christi prædicatione Euangelij oblata est.

D. *Ambros.*

552. Ab hoc autem tempore vsque ad consummationem temporis, & finem seculi, misericordia Christi in omnes nationes per fidem Ecclesiæ suæ, quæ immobilis supra firmam petram fundata, omnes impetus inferorum despiciens, & superans permanebit, longè latéque propagabitur. Propter hoc enim *clamabat* Christus *in die magno festiuitatis, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Ioan. 7. 37. Vbi notandum est, in die festo, eoque maximo, nempe paschali solennitate coram maxima multitudine clamasse Dominum, vt omnes, nullo dempto, vocaret, & ad bibendum inuitaret; sed ad bibendum flumen aquæ viuæ, per tale flumen dulcedinem Spiritus sancti intelligens, vt notat Euangelista, hoc est diuinæ gratiæ vbertatem, & maximæ suæ misericordiæ affluentiam, ad quas à se tanquam à fonte hauriendas omnes incitabat. Vnde commonem erga omnes in clamore Christi notauit Chrysostomus misericordiam. *Clamat*, inquit, *propter turbæ multitudinem, vt scilicet ab omnibus audiretur.* Verba autem quæ clamando protulit Dominus, ponderans Caietanus: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Nemo excipitur*, inquit, *sed cuilibet sitienti spirituale bonum monstratur fons, monstratur iter ad fontem.* Fons autem Christus est, & iter ad fontem bona est ad eum veniendi voluntas. Vnde Augustinus: *Si ergo sitimus*, inquit, *veniamus non pedibus, sed affectibus; nec migrando, sed amando.* Quare non in principio, sed in fine festiuitatis magnæ, cùm jam Dominus ferè per totam diem prædicasset, vocem eleuans clamabat, *Si quis sitit, &c.* vt illis qui domos proprias, celebratâ festiuitate reuertebantur, altiùs in cordibus suis verba sua imprimeret, & fortiùs ad salutem reuocaret. Immò tunc eis discedentibus spirituale quoddam sermone suo viaticum præbuit. Quod etiam obseruauit Chrysostomus, dum ait: *Cùm recessuri essent domum, celebratâ festiuitate Dominus dat eis viatica ad salutem.*

Cur Christus in magno festiuitatis die, clamãdo homines ad se inuitabat.

D. *Chrysost.*

Caiet.

D. *August.*

In fine festi clamabat Christus, vt proprias domos reuertentes altiùs in cordibus suis verba eius imprimeret.

Non solùm autem eos, qui clamantem Dominum in magna festiuitate audierunt, ad se vocauit, sed omnes alios, qui vbique terrarum erant dispersi, & ad finem vsque seculorum dispergentur: ad omnes etenim loquutus est, loquitur, & loquetur, siue per se, internâ loquutione; siue externâ verbi sui propalatione per Euangelicos Concionatores, ac diuinarum Scripturarum libros. Vnde Ecclesiam suam, quam vineæ contulit, per Apostolicos viros visitare vsque ad mundi finem non desinet. Sicuti enim ad excolendam vineam illam omni horâ, etiam vndecimâ, quæ vltima est diei, operarios misit paterfamilias, vt legitur *Matth.* 20. ita ad Ecclesiam propagandam, & diuinam in fines orbis terræ misericordiam diffundendam, omni tempore, omni ætate per diuini verbi satores, tanquam per fidelissimos interpretes Christus loquutus. Nam vt notat D. Greg. Magnus hom. 19. in Euang. *Vinea est vniuersalis Ecclesia, quæ ab Abel iusto vsque ad vltimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot Sanctos protulit, tot palmites misit.* Et infrà subdit: *Ad erudiendam igitur Dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam, nullo tempore destitit operarios mittere, &c.* immò nec mittere desinet, vt *ostendat in seculis superuenientibus abundantes diuitias gratiæ suæ*, quas incarnatione, passione, morte, ac resurrectione in omnem terram effudit, & per Sacramenta tanquam per aptissima organa, & præstantissima sanguinis sui, seu eius virtutis vasa nunc effundit, & vsque ad consummationem seculi omnibus non respuentibus effundet. Sicque in omnem differentiam temporis Christi misericordia dilatatur; & sicuti nullo loco clauditur, ita nec vllo tempore coarctatur. 553.

Omni horâ ad vineam suam, nempe Ecclesiam operarios mittit Dominus, & quare.

Greg. Mag.

§. IV.

Diuina misericordia in omne tempus, & omnem cuiuscumque hominis ætatem extenditur.

554. QVemadmodum autem in omnem mundi durationem, & omne, quo orbis vsque ad finem suum mensurabitur, tempus amplissima Saluatoris misericordia extenditur; ita & in omnem cuiuscumque priuati hominis ætatem, omneque cuiuslibet tempus porrigitur; ita vt quilibet homo in omni duratione vitæ suæ, siue in infantia, siue in adolescentia, siue in juuentute, & virili ætate, siue etiam in senectute, huius immensæ misericordiæ benignitatem possit recipere, & per eam, relicto veteris Adami piaculo, nouo adiuuante, in nouam transferri creaturam. Sicut enim in nulla ætate, nullóve tempore potest homo reperiri, quin semper omninò subdatur Deo, sicuti causa secunda primæ subditur, filius patri, subditus Regi, & redemptus liberatori: ita nulla est ætas, in qua non possit Deus in hominem suam benignitatem effundere, eo modo quo causa prima potest semper influere in causam secundam, pater filium semper diligere, Rex subditum semper protegere, & liberator redempti libertatem asserere & conseruare. Vnde Deus potest ad se gratiæ suæ infusione ex summa misericordia hominem adhuc infantem à peccato originali abluere, eiusque animam sanctitate ac virtutibus christianis exornare: potest etiam adolescentem ardore sanguinis ebullientem, venustate florentem, indomitarum feruori passionum, ac seculi pompæ fallaci inseruientem, stillâ misericordiæ suæ omninò mitigare, & ad amorem suum, & odium seculi omninò reuocare: quod etiam in virili ætate, ac senectute, quando ex carnis ac passionum debilitate humana ratio magis inualescit, absque omni dubitatione præstare poterit. Itaque nulla ætas Christo immatura, nullum tempus Christi misericordiæ est ineptum, nulla adolescentia feruidior Saluatori, qui *imperauit mari, & stetit à feruore suo*: nulla iuuentus, nullaque senectus gratiæ obsistunt Redemptoris, qui juuenum, & senum Dominus, humanam à senectute purgans naturam, eam in Spiritu renouauit. Omnis igitur ætas, omnisque hominis duratio diuinâ purgari potest misericordiâ, atque Christo Domino Regi seculorum, aliquando mortali & visibili, nunc autem immortali; viatoribus, dum in Ecclesia militant, inuisibili; sed Beatis in patria, immò & omnibus in die judicij visibili, puro corde ac sincera mente seruire.

In omnem cuiusque hominis ætatẽ Dei misericordia porrigitur.

Potest Deus hominem semper diligere, & illius semper & in omni ætate misereri.

Omnis ætas hominis Christo subditur, & eius potest misericordiâ liberari.

555. Hinc est, quod *psalm.* 22.6. Dauid dicebat Domino: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ.* Ac si dicat, non tantùm vno die, vel vno anno, siue vna vitæ meæ ætate, hoc est, vel in pueritia, vel in adolescentia, vel in virili ætate, vel in senectute misericordia tua subsequetur me, ita vt semel in me vno tempore effusa, alio tempore à me recedat; sed omnibus diebus vitæ meæ, hoc est omni tempore, omni horâ, omni instanti ego à tanta bonitate non deserar, & semper me tua immensa misericordia subsequetur. Vnde Hieronymus præfata Psalmistæ verba exponens, inquit: *Misericordia Dei & præuenit, & subsequitur omnibus diebus vitæ meæ, quamdiu in hoc corpore dego.* Quod vtique beneficium non solùm Dauidi, sed & omnibus concessum est hominibus; ita vt omnes omnibus diebus vitæ suæ, & omni quo in mortali corpore peregrinantur, tempore diuina misericordia subsequatur.

Hominem Dei misericordia subsequitur omnibus diebus vitæ suæ.

D. Hieron.

556. Mirabilis planè est humani corporis fabrica, quam in aluis maternis diuina manus operatur: sed mirabilior animæ infusio, vitæque communicatio intellectualis, quâ immortalis animus in carcere mortali conclusus diuina rimatur, cœlestia penetrat, spiritualia scrutatur, inuisibilia attingit, omniaque terrena moderatur. Sed à quo tanta collata sunt homini, nisi à diuina misericordia, quæ sicuti vitam tribuit, ita & viuentem perpetuò comitatur, vt quam præbuit vitam, protegat & conseruet. Expressit hoc patientissimus ille Princeps, qui Deum sic alloquebatur: *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestisti me: ossibus & neruis compegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi.* Iob 10. 10. & 11. Quid enim pellis & caro, ossa & nerui, optimè in corpore humano disposita & ordinata, sine vita? Et quid vita sine Dei misericordia? Nihil prorsus, & vel in nihilum sine illa tendunt hæc omnia, vel in puluerem corpus reuerteretur, ipsaque vita hominis euanesceret, nisi à misericordia omni tempore custodiretur. *Sic enim oportebat*, inquit Gregorius lib. 9. Moral. cap. 29. *Nisi enim misericordia subroget, seruari non valet vita, quam præbet.* Cùm ergo nec ipsa humana vita sine diuina possit subsistere misericordia, nullum hominis erit tempus, nullum vitæ illius instans, quod huic misericordiæ non pareat, à qua potest homo à miseria subleuari, & ad ipsum Dominum misericordiæ fontem reuocari.

Vita nostra, & omne bonum eius à Dei misericordia.

S. Gregor.

Sine Dei misericordia nec vita nostra subsistit.

557. Planè ita in omni humana ætate accidit, & de humano corde omnibus vitæ temporibus diuina misericordia mirabiliter triumphauit, gloriosumque tantis victoriis non vnicum erexit trophæum. Placet hoc in singulis ætatibus ostendere, & diuinæ misericordiæ in infantes, adolescentes, viros, immò senes effusionem breuiter demonstrare; ita vt omnes homines, *juuenes* scilicet *& virgines, senes cum junioribus laudent nomen Domini, quia exaltatum est nomen* Saluatoris; in eis, & *super eos confirmata est misericordia eius*, vt dicitur *psal.* 148. 13. & 116. 2.

In singulis hominis ætatibus Dei misericordia lucet.

558. Ab infantibus exordiar, & in hanc primam vitæ humanæ ætatem diuinam effusam misericordiam haud difficile erit probare. Verùm taceo quod in Ieremia diuina operata est benignitas, quæ Prophetam antequam formaretur, agnouit; & antequam nasceretur, sanctificauit, vt legitur *Ierem.* 1. 6. Taceo insuper vberem Ioanni adhuc in vtero matris gratiam diffusam, quâ coram Christo exultans, non solùm *illum antè gestiuit nuntiare quàm viuere, antè rapuit arma, quàm membra; antè aciem petiit, quam lucem, & vt vinceret mundum, vicit antè naturam*, vt loquitur Chrysolog. *serm.* 91. sed etiam *cùm esset repletus Spiritu sancto, repleuit & matrem*, vt inquit Ambrosius *lib.* 2. *in Luc. cap.* 1. vt eos commemorem, qui in pueritia diuino misericordiæ rore conspersi fructus vberes protulerunt, & ad æternam vitam etiam martyrio pro Christo coronati peruenerunt. Inter quos, omnes illos, quos Herodis crudelitas Christum volens occidere, trucidauit, prætermitto; nec immotor ostendere, quod *profanus hostis nunquam beatis paruulis tantùm prodesse potuisset obsequio, quantùm profuit odio.*

Infantes Dei misericordiâ ad Deum vocati.

D. Chrysol.

odio. Nam quantùm contra beatos paruulos iniquitas abundauit, tantùm in eis gratia benedictionis refudit, vt loquitur Augustinus *ferm.* 10. *de Sanctis*. Hos enim transmisit infantes *infans Christus ad cælum: noua xenia Patri, primitias fructuum exhibuit genitori, ostendit futuram fœcundissimam messem, dum semine tantam martyrum exhibuit vbertatem*, vt ait Chrysostomus *hom.* 3. *in varios Matthæi locos*.

559\. Primus igitur, quem in infantia misericordiâ Dei præuentum recenseo, ille erit puer, qui apud Homeritas in ciuitate Nagran, cùm matrem ob fidem Christi ab impio Dunaan Iudæo tyranno incendio traditam videret, Christum & ipse balbutiendo, cùm tantùm quinque esset annorum, tanto animi ardore confessus est, vt nec blanditiis, nec minis potuerit retineri, quin & ipse in ignem vbi mater ardebat, se præcipitem daret, in quo combustus martyr cum genitrice cœlum intrauit, vt testatur Martyrolog. Rom. die 24. Octobris.

Puer in ciuitate Nagran Spiritu sancto instigatus in ignem, vbi mater pro Christo ardebat, se dedit præcipitem.

560\. Cui subnectere licebit germanos illos, qui gemina veluti sydera fidei firmitate, charitatis ardore, ac martyrij fortitudine Ecclesiam Christi in Hispania adhuc pueri illustrarunt. Vocantur hi Iustus & Pastor, ex eisdem carnalibus progeniti parentibus: sed illos eadem fides & passio veriùs fecit esse germanos. Nam vt in eodem refertur Martyrolog. die 6. Augusti, cùm adhuc pueri Compluti literis imbuerentur, proiectis in schola tabulis, sponte ad martyrium cucurrerunt: & mox à Daciano Præside teneri iussi, & fustibus cædi, cùm se mutuis exhortationibus constantissimè roborarent, extra ciuitatem perducti, à carnifice iugulati coronam iustitiæ ex diuinæ vbertate misericordiæ simul cum laurea martyrij receperunt. Simili gratiâ donatus est similis nominis alius in Gallia puer Iustus: hic enim in territorio Beluacensi in persequutione Diocletiani sub Rictio Varo Præside cæsus, martyrij coronam promeruit, vt in eodem Rom. Martyrolog. die 18. Octobris narratur. Mitto alios quamplurimos pueros, & puellas, quos ingenti misericordiâ in infantia ad se vocauit Christus, alios ad sæculi delicias, & carnis illecebras fugiendas inducens, alios ad martyrium roborans, alios ad virginitatem consectandam, & carnem macerandam mouens, alios aliis viis ac mediis mirabilibus attrahens: inter quos Agnes tredecim annorum virgo & martyr Romæ: Catharina octodecim annorum Alexandriæ, etiam virginitate, doctrinâ ac martyrio decorata; aliæque alibi innumeræ, Christi misericordiæ affluentiâ irrigatæ seipsas & sæculum vel ignorauerunt, vel reliquerunt, vel vicerunt, vt se totas Christo traderent.

Iustus, & Pastor germani fratres martyrio coronati.

Alius puer Iustus nomine martyr.

Puellæ, Agnes, Catharina, & aliæ martyrio coronatæ.

561\. Adolescentes etiam diuina misericordia subsequitur; nec feruida ætas Christi charitatis obsistit ardori. Plures hac in ætate visitauit Dominus, eosque *in manu potenti, ac brachio extento*, suâ agente misericordiâ, è sæculi turbinibus, errorum tenebris, ac passionum impetu eripiens, sibi, suæque Ecclesiæ aggregauit. Multi sunt, quibus tanta illuxit misericordia: omnes illos longum esset recensere. Vnus ponetur pro omnibus, & quod in isto diuinâ operata est benignitas, aliis in omnibus ab illa patrari posse patebit. Verùm quis ille est, quem Dei vicit clementia, & misericordia superauit? Ille hic est, qui in Christum, eiusque asseclas toto pectore virus efflabat, qui Sanctorum sanguinem sine intermissione sitiebat, qui à Principe Sacerdotum literas accepit, vt omnes, siue viros, siue mulieres Christi fidem sectantes vinctos perduceret in Ierusalem. Ille hic est adolescens, ad cuius pedes Stephanum lapidantes vestes suas deposuerunt, vt *qui omnium vestimenta seruabat, tanquam in manibus omnium ipsum lapidare videretur*, vt ait S. August. Ille, inquam, est Saulus, qui cùm legis Mosaicæ æmulatione Christi Ecclesiam deuastaret, à Christo de cœlo vocatus, & in terram prostratus, ex persequutore Christianorum annuntiator factus est Christi, ex leone agnus, ex hoste ferocissimo mansuetissimus Christi discipulus, ac vas electionis euasit, vt portaret nomen eius coram gentibus, & regibus, & filiis Israël. Hunc in ipso ardore iuuentutis (nam trigesimum quartum ætatis suæ annum agebat, licèt adolescens vocetur *Act.* 7. quia Pythagoras ab anno vigesimo vsque ad quadragesimum extendebat adolescentiam, & Cicero *lib. de senect.* vsque ad ipsam senectam protendebat,) & indolis ferocientem, æstuque furentem, in ipso æstu furoris diuina misericordia inundauit, fregit & immutauit, vt sicut loquitur Chrysost. hom. in acta Ap. *Ostenderet potentiam suam, vincens & superans persequutorem in media insania.* Sic enim medicum maximè admiramur, quando febrim, cùm infestior, & flammam morbi, cùm vehementior est, extinguere, & penitus abolere potest. De tenebris ergo ad admirabile lumen Christianæ fidei, vt illam tanquam Doctor gentium nationes doceret, ingenti misericordiâ transiuit Paulus: quod ipse expressè profitetur 1. Tim. 1. 15. & 16. *Fidelis sermo* (inquit,) *& omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consequutus sum, vt in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam.* Quod exponens Augustinus *serm.* 9. *de verbis Apostoli*, præfatis verbis Pauli subdit: *Vt dicant sibi omnes, si Paulus sanatus est, ego quare despero? Si tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego cur meis vulneribus illas manus non optabo, ad illas manus non festinabo? Vt hoc dicerent homines, ideo Saulus factus est ex persequutore Apostolus.* Hæc Augustinus, qui ea quæ hoc loco scripsit, non solùm dixit ac pronuntiauit, sed etiam moribus, & vitâ comprobauit: nam & ipse diuinâ agente misericordiâ, non solùm ab erroribus Manichæorum, sed etiam ab obscœno delictorum iuuentutis ardore ereptus, & ad fidem Christi & sanctos Christianorum mores conuersus, trigesimoquarto ætatis anno, Paschali tempore Mediolani à S. Ambrosio baptizatus est, anno Christi 388. Valentiniano II. & Theodos. I. imperantibus, vt notat Cardinalis Baronius *an. Christi* 388.

Adolescentes diuinâ gratiâ cumulati.

Saulus adolescens potenti misericordiâ ad Christi conuersus.

S. Chrysost.

D. August.

Paulo sanato nemo desperet.

Augustinus 34. ætatis anno, ad Christum conuersus.

562\. Sexcenti alij sunt, immò & innumeri, quos in iuuentutis ardore, feruore sanguinis, horrendis vitiis implicatos, ac multorum criminum labe maculosos, diuina Christi misericordia vocauit, purgauit, sanctificauit. Non recenseo, breuitati studens, sed facilè sigillatim patebunt Ecclesiasticos annales & historias euoluenti. Sic enim diuina misericordia fugientes sequitur, vt illos ad Christum reuocet, nec vsquam illis bona largiri prætermittit. Quod vtcumque expressum videtur in illis contra Dominum in deserto murmurantibus, qui quantò maioribus diuinæ bonitatis afficieban

officiebantur muneribus, tantò magis contra illorum bonorum largitorem ora laxabant, nec tamen propterea à Domino deserebantur, sed ab eo maioribus bonis cumulabantur. Vnde de eis scripsit Apostolus 1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petrâ; petra autem erat Christus.* Vbi notandum est, ingratos, scelestos, ac rebelles Iudæos à Christo spiritualiter potatos, tanquam à bonorum omnium fonte, non petram Christum typicè repræsentantem sequutos fuisse, sed illos à petra, scilicet Christo, vel eius figura consequutos fuisse, vt innuatur diuinam Christi misericordiam etiam in fugientes, ingratos, ac scelestos infundi. Vnde D. Ambrosius *in psalm.* 36. inquit: *Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos præuaricantes, tamen non deserebat Dominus, sed sequebatur.* Hæc Ambros. Quod vtique idem amantissimus Redemptor quotidie præstat, gratiam suam hominibus omni vitiorum genere in iuuentutis ardore inquinatis offerens, ita vt omnes sint inexcusabiles, & Saluatoris nostri benignitas & humanitas cunctis hominibus appareant.

D. Ambros.

Iudæos querulos & murmurantes diuina misericordia non deserebat.

563. At viris, senibusque diuina Christi non deest misericordia: Redemptor enim est iuuenum, & senum; illumque quem pro hominibus effudit ac obtulit in cruce cruorem, ac seipsum, communem pro omnibus hostiam salutarem immolauit. Virilis ergo ætas, ac senilis communi Christi Saluatoris misericordiæ subiacent, & ab ea frequentiùs irrigantur. Vir erat Eustachius, qui & Placidus, genere, opibus ac militari gloriâ inter Romanos insignis, dum sese in venatione exerceret: at dum fugientem miræ magnitudinis ceruum insequeretur, vidit repentè inter consistentis feræ cornua excelsam atque fulgentem Christi Domini è cruce pendentis imaginem, cuius voce ad immortalis vitæ prædam innitatus, vnà cum vxore ac liberis Christianæ fidei adscriptus, eum illis postea pro Christo gloriosum, in taurum æneum coniectus, martyrium subiit. Vbi summa sanè Redemptoris nostri effulsit misericordia, quâ hominem nihil de se cogitantem inuisit, vocauit, iustificauit, ac tandem per multas tribulationes cum domo sua glorificauit.

Viri, & senes à Christo saluati.

Eustachius dux ad fidem conuertitur mirabili modo.

564. In eadem ætate, at non dissimili modo Christi misericordiam expertus est Procopius Dux clarissimus, qui adhuc Gentilis Neania vocabatur. Hic enim à Diocletiano Alexandriæ præfectus crudeliter in Christianos sæuiebat; & dum vt illos torqueret, iter faceret, inter fulgura, tonitrua, ac terræmotum splendidissimam suspexit crucem, è qua pendebat Christus, è cuius ore hanc resonantem audiuit vocem, *Ego sum Iesus crucifixus Dei filius:* ac statim tantam in eum gratiarum copiam misericors Dominus effudit, vt etiam illum propriis manibus visibiliter baptizarit, Procupij nomine imposito, & tandem martyrio coronatum ad cœlum extulerit die 8. Iulij, anno 308. vt Romanum Martyrolog. Baron. ibidem, & anno citato, Metaphrastes & Surius 8. Iulij testificantur; immò & Nicephorus *lib.* 7. *cap.* 15.

Procopius dux à Christo vocatus, & baptizatus.

565. Nec minorem in illum Andream Parisiensem, Henrici Francorum Regis Luduuici VII. germani familiarem suæ misericordiæ vbertatem effudit Dominus: cùm enim Deo inspirante, S. Bernardi, eiusque Clareuallis monachorum precibus subitò & ex inspetato, spretâ Regalis domus ac seculi pompâ, Henricus ad Christum conuersus, Cisterciensis habitum Ordinis ab ipso Bernardo suscepisset; id ægrè ferens Andreas, Henricum vocauit insanum, conuitiis, & blasphemiis nequaquam parcens. Cúmque Bernardum, vt pro simili Andreæ conuersione oraret, Henricus obsecraret, sanctusque Abbas illum de Andreæ conuersione certiorem faceret, id audiens Andreas, Bernardum falsum Prophetam appellauit, & eius falsitatem verborum se coram Rege, totaque Aula comprobaturum affirmauit. Attamen postquam alterâ die Andreas è Clareuallensi monasterio, in quo dominum suum relinquebat, non sine malis precationibus discessisset, ita illum Christi misericordia subsequuta est, vt illum reluctantem, ac veluti contra stimulum calcitrantem omninò immutarit: nam sequenti nocte victus, & quasi vinctus, trahente se & vim faciente spiritu Dei, diem expectare non potuit, sed exurgens ante diluculum, velociterque rediens ad monasterium, alterum monachis Saulum, vel magis de Saulo altero Paulum alterum exhibuit, vt narratur *lib.* 5. *vita S. Bernardi, cap.* 3.

Mirabilis Andreæ Parisini cõuersio.

Porrò etiam senibus Christi offertur misericordia. Maximam sanè Simeoni glorioso seni, dum ab illo in vlnis suis exceptus est, Saluator gratiam effudit; vnde & hic mortem lætus aspiciens, cygneâ voce cecinit, *Nunc dimittis Domine seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum, &c.* vt legitur *Luc.* 2. *à num.* 28. Nec dissimilem Redemptoris nostri sensit benignitatem *Anna Prophetissa*, quæ vidua vsque ad annos octoginta quatuor tantâ misericordiâ donata est, vt Dominum Iesum in templo oblatum viderit, ipsique magnâ voce confitens, de eo *loquuta sit omnibus qui expectabant redemptionem Israël*, vt dicitur *ibid. à num.* 36. Ab his ergo duobus senibus diuinâ misericordiâ vberrimè perfusis, ad omnes alios Christi benignitatem dilatari rectè colligitur: omnes enim homines redemit Dominus, nec tantùm in iuuentute, aut virili ætate, verùm etiam in senectute redemptionis suæ eis virtutem proferri, maximè illis qui citiùs de eo non audierunt. Quamvis enim omni tempore diuina possit hominem iustificare misericordia; attamen qui semel eius benignitatem respuerunt, & obstinatâ mente eius piis motibus contradicunt, non sine magno labore in senectute ac fine vitæ ad eum veniunt. Vnde à Spiritu sancto dictum est Eccl. 15. 8. *Ne tardes conuerti ad Dominum.* Quod hîc animaduertendum censuimus, ne quis ex doctrina nostra errandi occasionem arripiat. Dum enim dicimus, misericordiam Dei adesse senibus, & vitam finientibus præsto esse, non vt otiosis, negligentibus, ac conuersionem vsque ad extremum vitæ differentibus blandiamur, sed vt infinitam, & nullo termino conclusam Christi misericordiam demonstremus, id asserimus. Vnde nulla huius concessionis misericordiæ exempla consultò proferimus, ne aliquis ex illis decipiatur, præsertim cùm hic noster commentarius videndus sit & euoluendus ab hominibus Christianis, sacro renatis ab initio vitæ fonte Baptismatis, & fidei veritatibus ab infantia illustratis, qui tenentur ad Deum quamcitiùs sese conuertere, declinare à malo, & facere bonum, dum semel eis rationis vsus concessus fuerit; nec per consequens senectutem expectare, vt Dei misericordiam consequantur, & à Deo ad meliorem frugem reuocentur. 566.

Senes gratiâ Christi cumulati.

S. Simeon.

Anna Prophetissa.

Difficilè in senectute cõuertuntur, qui in iuuentute noluerunt.

Tenentur Christiani quamcitiùs ad Deum sese conuertere, si ab eo defecerint.

Tamen

567. Tamen si aliqoi etiam apud Christianos inuenlantur, qui in aliis ætaribus diuinâ misericordiâ vocati, immò & justificati, ac deinde in peccatum lapsi in senectute constituti sunt, hos in quantum possumus hortamur, ne propter commissa delicta desperent, sed omninò sperent in Domino eius misericordiam cum lachrymis enixè postulantes, eiusque ad bonum instigaitonibus pareant, vt abjicientes opera tenebratum, & induentes arma lucis, non sicut in nocte, seu in senectute, sed sicut in die, hoc est in spirituali juuentute renouati spiritu mentis suæ honestè ambulent, currant, & ad ipsum æternæ gloriæ brauium feliciter perueniant. Misericordia etenim Dei nunquam deficit, & senium fouet, simul & juuentutem. Hoc postulauit propheta, dum dixit psalm. 70. 18. *Vsque in senectam, & senium Deus ne derelinquas me.* Quod & se assequutum fuisse testatur dum inquit psal. 91. 11. *Et senectus mea in misericordia vberi.* Cùm enim miserias debeat misericordia subleuare, vbi magnæ sunt miseriæ, ad illas tollendas diuina properat misericordia. Cúmque ipsa senectus, quæ morbus est, non solùm corporis, sed etiam animæ, quæ in actionibus, quandiu versatur in corpore, ab organis pendet corporeis, non parua sit miseria, illi proculdubio dubio diuina succurret misericordia.

Senes peccatores ne desperent, sed sperantes diligentissimè vitam mutent, & ad Deum conuertantur.

Sectio III.

Vtrum diuina in homines misericordia mensuretur.

568. Amplissimam hactenus Dei misericordiam io omnes homines, in omnia loca, & in omnem temporis durationem vidimus: superest nobis ostendere, ao vastissima hæc, vniuersalisque misericordia certis quibusdam mensuræ cancellis contrahatur, & limitetur; hoc est, an gratiæ, quas Deus ex summa hominibus concedit misericordia ita sint numeratæ ac mensuratæ, vt ad certum numerum redactæ conferantur hominibus, & illis semel collatis, homines adhuc in mortali vita superstites nullas alias à Deo valeant expectare, quia jam gratiarum illis præparatarum numerus omninò est exhaustus. Vnde liquet, nos loqui de gratia actuali, quâ à Deo excitamur per illuminationem externam & internam intellectus, & motionem supernaturalem voluntatis, v. g. ad credendum, vel diligendum Deum, non quidem motione efficaci quæ datur ad agere, & infallibiliter actum producit; sed motione sufficienti, quæ datur ad posse, & actum non producit, nisi motio efficax superaddatur. Quamvis enim gratia, seu auxilium sufficiens sit efficax respectu illius actus, ad quem efficiendum ex decreto absoluto diuinæ voluntatis destinatur; non tamen est efficax respectu præcipui actus, ad quem ex voluntate antecedenti ordinatur. V.g. auxilium sufficiens ad actum contritionis, producit efficaciter in homines pœnarum inferni, vel bonitatis diuinæ considerationem, attritionem, & alios actus imperfectos, qui regulariter contritionem antecedunt; non tamen ipsam contritionem, nisi auxilium efficax ex decreto absoluto Dei superaddatur, vt docent Theologi *in tract. de Gratia.* Etenim gratia sufficiens est auxilium sufficiens simpliciter, & tantùm secundùm quid efficax. Sensus ergo difficultatis est, vtrum auxilia sufficientia, quæ ex generali misericordia, & voluntate antecedenti præparauit Deus omnibus, ita sint mensurata & numerata, vt omninò à quibusdam hominibus exhauriantur ante finem vitæ, vt semel illis exhaustis, nequeant illi homines in Deum sperare, tanquam eos penitus deseruerit, & nulla ipsis valeat ad salutem auxilia tribuere.

Sensus quæstionis.

Auxilium sufficiens datur ad posse; auxilium efficax datur ad agere.

Dico igitur primò, misericordiam diuinam esse infinitam & immensam, nulloque termino concludi, ac consequenter ex parte Dei auxilia sufficientia præparata esse omnibus hominibus, vt possint omni tempore vitæ suæ ad Deum redire, & propriam salutem operari, si velint: nullamque in misericordia Dei quocodam esse mensuram, quasi peccatorum vita ipsâ Dei misericordiâ sit longæuior; sed in omnibus instantibus vitæ peccatoris adhuc ei diuinam misericordiam exhiberi. 569.

Misericordia Dei est infinita, nullaque mésurâ clauditur, sed sēper, & in omni tempore exhibetur.

Probatur primò ex Scriptura, psalm. 22.6. *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ mea.* Et psalmo 135. 1. & per omnes illius versus, qui numero sunt vigintiseptem: *Quoniam in æternum misericordia eius*, hoc est, in omni duratione, in omni tempore, ac in omni instanti vitæ hominum diuina misericordia eis succurrere est parata. Et alibi sæpe in aliis Scripturæ locis, quos longum esset recensere, misericordia æterna, & ab æternò vsque in æternum super homines dicitur effusa, ac consequenter nullum tempus est vitæ hominum, in quo misericordia Dei illos non protegat, & auxilia ad salutem sufficientia exhibeat. Vnde Ecclesia in oratione pro gratiarum de acceptis beneficiis actione nullum numerum, nullamque mensuram in Dei misericordia profitetur: *Deus*, inquit, *cuius misericordiæ non est numerus, & bonitatis infinitus est thesaurus.* Et *Isai.* 55. 7. de Deo dicitur: *Multus est ad ignoscendum.* Si autem perpetratis certis criminibus ac peccatis exhaurirentur omnes gratiæ sufficientes, & nullam aliam à Deo posset homo sperare per reliquum vitæ suæ tempus, non multus esset Deus ad ignoscendum; nam eius bonitas ac misericordia ab hominum peccatis vinceretur, & plura essent peccata, seu maiora, quàm eius ad ignoscendum benignitas: ergo nullo numero, nullaque mensura eius misericordia debet concludi. Vnde Fulgentius *epist.* 7. *ad Venant. cap.* 4. præfata verba exponens, inquit: *In hoc multo nihil deest, in quo est omnipotens misericordia, & omnipotentia misericors.* Deesset autem aliquid, nempe potentia, & bonitas ad grauissima illa peccata delenda, & ad auxilia præbenda, quibus possit homo è profunda scelerum abysso emergere, si aliquod esset tempus mensurans eius misericordiam, ita vt illo transacto, nulla gratia ab eo esset largienda, nec ab homine desideranda, vel expectanda. 570.

Patet ex Scripturis.

In æternū, & omni tēpore est misericordia Dei.

Misericordia Dei non est numerus.

Bonitas Dei à malitia hominum vinci non potest.

Fulgent.

Probatur secundò ex illo *Matth.* 18. 21. vbi Petrus accedens ad Christum dixit, *Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vsque septies? Dicit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies.* Quod exponens S. Thomas docet, hæc verba, *Septuagies septies*, posse exponi, vel aggregatiuè, sicut exposuit Augustinus, & tunc significant septuaginta septem vicibus peccantibus, nihilominus esse dimittendum: vel multiplicatiuè, & tunc signifi- 571.

S. Thom.

S. August.

Septuaginta septem vicibus peccantibus adhuc debemus remittere ex mandato Christi, vel septies septuagies, id est quadringentis & nonaginta vicibus.

cant septies septuagies, hoc est quadringentis & nonaginta vicibus peccantibus adhuc esse dimittendum. *Veruntamen*, inquit Doctor Angelicus, *non est hic sensus verborum Christi, ne ponatur terminus diuinæ misericordiæ, quæ terminum nescit. Sed proprius sensus est, vt quoties peccauerit frater, toties ei dimittatur absque vlla numeri determinatione; nam in illis verbis, Septuagies septies, ponitur numerus finitus pro infinito*, vt loquitur S. Thomas, cui suffragatur Ioan. Chrysost. homilia 62. in Matth. *Cùm dicit* (inquit) *septuagies septies, non numerum determinatum ponit in numero, vt concludas remissionem; sed quod continuè, & semper est, significauit*. Hæc Chrysostomus. Ex quibus sic potest ratiocinari. Maior est bonitas, misericordia, & indulgentia Dei, quàm bonitas & indulgentia hominum. Deus enim est primum ens, & primum ac summum bonum, à quo omnis entitas, & bonitas hominum deriuatur. Vnde est exemplar, quod debent homines imitari, juxta illud Luc. 6. 36. *Estote misericordes, sicut & pater vester cœlestis misericors est*. Atqui homines ex mandato Christi debent semper adoersùm se peccantibus dimittere, nec vllo termino, aut mensurâ eorum indulgentia concluditur in delinquentes in ipsos, vt jam exposuimus. Ergo à fortiori Deus absque numero & mensura hominibus peccantibus miserebitur, & indulgebit, nullumque erit tempus vitæ humanæ, in quo Deus peccatorem ad se reuertentem non suscipiat. Si enim cum certo numero misericordias exhiberet, ita vt illo adimpleto, nullæ possent aliæ à Deo expectari; non solùm Dei bonitas à peccantium malitia vinceretur, contra illud Sap. 7. 30. *Sapientiam non vincit malitia*: Sed etiam ab indulgentia humana, quæ semper debet ignoscere delinquentibus, superaretur, contra illud Luc. 11. 13. *Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se*. Vbi maior bonitas, & indulgentia semper in Deo inuenitur, quàm in homine; sicuti maior est aqua in mari & fluminibus, quàm in riuulis inde procedentibus, & maior ac fulgentior in sole, quàm in stellis lux reperitur. Non desperent ergo peccatores, quasi nulla pro illis reperiatur misericordia; sed toto corde ad Deum redire conentur, eiusque gratiam gemitibus, oratione, ac summâ animi humilitate postulent. Vnde & S. Ioannes Climachus gradu 26. *Quoties*, inquit, *pro peccatis nostris mœremus, & tristes sumus, præceptum Domini ad Petrum reuocare non desinamus, indulgendi scilicet septuagies septies peccanti. Quod enim alteri mandauit, ipse multò magis implebit*.

D. Chrysost.

Maior est misericordia Dei quàm hominum: ergo dimittet Deus quoties peccabimus, absque numero vel mensura.

Ex Scriptura liquet Deum bonitate vincere homines.

Ioan. Clim.

572. Probatur tertiò. Christus pro omnibus hominibus semetipsum obtulit Deo in cruce oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis; & redemptionem generalem, & communem omnibus exhibuit hominibus, vt virtutem passionis suæ fide & charitate, necnon & Sacramentorum receptione sibi applicantes, possent illam redemptionem & salutem consequi. Ergo debuit pro omni tempore, omni hominum ætate, & sine vlla limitatione temporis auxilia sufficientia per voluntatem Dei antecedentem præparata eis exhibere, absque vlla mensura, vel limitatione. Etenim si tantùm secundùm aliquam mensuram & tempus eidem mensuræ correspondens illa auxilia pro omnibus haberet præparata, non autem post illud tempus, hoc est immediatè subsequenti, & reliquo, in quo homo superstes manet, vsque ad mortem; sequeretur quod tunc non esset redemptor omnium, quia illis quibus mensura gratiarum exhausta est, remanente vitâ corporali, non remaneret potestas emergendi à peccatis, nec auxilium sufficiens ad fugiendum malum, & virtutem inquirendam: quod tamen omninò falsum est, & maximè derogat vniuersalitati redemptionis, quam omni loco, omni tempore, omnique ætate obtulit Christus omni populo, hoc est omnibus hominibus, juxta illud Prophetæ psalm. 110. 9. *Redemptionem misit Dominus populo suo, mandauit in æternum*, hoc est omni tempore, *testamentum suum*. Vnde Christus omni tempore Redemptor est, juxta illud Hebr. 13. 8. *Iesus Christus heri, hodie, ipse & in secula*.

Christus semetipsum obtulit hostiam, & redemptionem generalem pro omnibus.

Omni tempore Christus est Redemptor omnium.

573. Præterea, si diuina erga hominem esset mensurata misericordia, ita vt exhausto gratiarum numero ab illa præparato, non posset ampliùs conuerti ad Dominum ex defectu gratiæ, à qua recipit homo potestatem ad agendum supernaturaliter, esset aliquod tempus vitæ hominis, in quo nec posset, nec deberet sperare in Domino, nempe illud quod superest vsque ad mortem, exhausto illo gratiarum numero: nam spes habet pro obiecto æternam beatitudinem, tanquam bonum futurum, arduum, possibile haberi per diuinum auxilium, vt docet Sanctus Thomas 2. 2. *quæst*. 17. *art*. 1. & 2. Cùm autem illa beatitudo sit bonum infinitum, non est nobis possibilis, nisi per auxilium supernaturale Dei adiuuantis, nec per consequens absque tali auxilio illam possumus sperare: atqui hoc est falsum; homo enim quamdiu est in via, quâ ad patriam pergit, semper ad patriam peruenire debet sperare, nonquidem per proprias vires, quæ ex se præcisè ad hoc sunt insufficientes, sed per auxilium Dei, quod debet semper, quantumvis criminibus ac peccatis onustus, expectare, ac lacrymis, gemitibus, & oratione postulare. Sicuti enim homo Christianus, quamvis peccator maximus, tenetur semper credere, hoc est habitum fidei retinere, & sæpissimè actus fidei, vt Deum Redemptorem, Saluatorem, ac præmiatorem confiteatur, elicere: ita debet semper habitum spei retinere, & sæpissimè actus spei proferre, æternamque beatitudinem per auxilium Dei, passionis & sanguinis Christi virtutem, ac propriam cooperationem sperare. Et sicut nec debet, nec licitè potest homo peccator actus contrarios fidei, quibus credendis discredat, elicere: ita nec debet, nec potest actus contrarios spei producere, hoc est, in desperationem cadere, ad quam tamen ex gratiarum numero exhausto maximè conduceretur. Vnde & *psalm*. 129. 6. dicitur, *à custodia matutina vsque ad noctem* (hoc est ab initio vsque ad finem diei, id est ab instanti natiuitatis vsque ad mortem; nam nox in Scriptura mortem significat: sicut enim nox est finis diei, ita mors est terminus vitæ; vnde & Christus de morte loquutus *Ioan*. 9. 4. ait: *Venit nox, quando nemo potest operari*,) *speret Israel in Domino*. Et statim Propheta huius perpetuæ spei reddens rationem, subiungit ibidem 7. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa* (non numerata) *redemptio*:

homo debet semper in Domino sperare.

Non potest homo actus contrarios spei elicere, nec in desperationem cadere.

&

Copiosa, non numerata apud Dominum redemptio.

& ipse redimet Israël ex omnibus (non ex quibusdam) *iniquitatibus eius.* Quamobretu idem Propheta omni tempore, & omni statu vitæ suæ se in Deo sperare profitetur. *Ego autem*, inquit, *semper sperabo, & adjiciam super omnem laudem tuam*, psal. 70. 14. hoc est, super omnem misericordiam tuam; laus enim, & gloria Dei est illius potentiæ ac bonitatis manifestatio, quæ miserendo, indulgendo, ac parcendo refulgent. Hinc canit Ecclesia in oratione Dominicæ 10. post Pentecost. *Deus qui omnipotentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas.* Et *psal.* 47. 11. dicitur, *Secundùm nomen tuum Deus*, hoc est secundùm misericordiam & bonitatem tuam, quæ in nomine tuo, hoc est in nomine Saluatoris & Redemptoris coruscant vbique; *ita* & gloria, & *laus tua in fines terræ* extenduntur, vt jam superiùs tetigimus. Semper igitur in Deo sperare vult Propheta, & super omnem laudem eius adjicere; quia semper eius misericordia super illum effunditur, & consequenter Dei laus in omne vitæ eius instans extenditur, & dilatatur.

Laus Dei est illius bonitatis manifestatio.

574. Deinde, nullum peccatum etiam grauissimum irremissibile dicitur in hac vita respectu diuinæ omnipotentiæ & misericordiæ, nisi finalis impœnitentia, quæ peccatum in Spiritum sanctum dicitur: & cùm in hoc peccato vsque ad mortem homo perseuerer, & consequenter non remittatur per pœnitentiam, nec etiam in futuro, hoc est post mortem, dimittetur. Quod expressè docuit S. Thomas 2.2. q. 14. *art.* 3. vbi ait: *Peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremissibile secundùm suam naturam, in quantum excludit ea, per quæ fit remissio peccatorum. Per hoc tamen non præcluditur via remittendi, & sanandi omnipotentia & misericordia Dei, per quam aliquando tales quasi miraculosè spiritualiter sanantur.* Atqui si daretur mensura in misericordia Dei, & numerus determinatus gratiarum, non adæquans totam vitam hominis; sequeretur omne peccatum, quod vltimæ gratiæ responderet, esse irremissibile, etiam in ordine ad diuinam misericordiam: quia vt supponit contraria sententia, exhausto illo gratiarum numero, nulla alia dabitur à Deo gratia peccatori, etsi adhuc per longum tempus vitam mortalem ducat: & cùm *peccatum, quod pœnitentiâ non deletur, pondere suo in aliud trahat*, vt loquitur Gregorius Magnus, & *qui in sordibus est, sordescat adhuc*, vt dicitur *Apoc.* 22. 11. multa aggregarentur in homine delicta omninò irremissibilia ipsi etiam omnipotentiæ & misericordiæ Dei, quod tamen falsum est, & immensæ ac infinitæ Dei misericordiæ maximè derogat. Tunc enim obliuisceretur misereri Deus, contra illud psalm. 76. 10. *Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias?* Et *Isai.* 49. 15. vbi Deus sic loquitur: *Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar.* Quod exponens S. Hieronymus, Deum sic fantem inducit: *Etsi illa oblita fuerit, vincens mentis duritiâ jura naturæ; ego tamen non obliuiscar naturam meam.* Natura autem Dei maximè ad miserendum ac indulgendum procliuis est; vnde & viscera illius misericordiâ repleta in Scriptura perhibentur, Luc. 1. 78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri.* Et à Paulo Deus dicitur *pater misericordiarum*, 2. Cor. 1. 13. quia vt ibidem exponit Anselmus: *Ex visceribus eius proueniunt in nos misericordiæ eius.* Vnde & Philo libro de mundi opificio: *Deus*, inquit, *ad benefaciendum naturâ propensus est.* Vnde & 3. *Ioan.* 11. dicitur, *qui benefacit, ex Deo est.* Ergo nulla datur mensura misericordiæ Dei, nec numerus determinatus gratiarum, qui ante finem vitæ peccatoris ita exhauriatur, vt superstes remanens peccator, nullam omninò à Deo gratiam valeat expectare.

Nullum peccatum in hac vita irremissibile, exceptâ finali impœnitentiâ.

D. Thom.

S. Gregor.

Non obliuiscitur misereri Deus.

D. Hieron.

Natura Dei ad miserendum inclinatur.

D. Anselm.

Philo.

575. Immò hæc sententia statuens terminum gratiarum, & numerum omninò exhaustum à peccatore, vt nullam ampliùs ad propriam conuersionem possit expectare, quodammodo fauere videtur errori Nouatianorum, qui lapsis pœnitentiam denegabant, si semel jam post Baptismum eis concessa fuisset. Vnde & intrepidus Fidei, & catholicarum veritatum defensor S. Ioannes Chrysostomus non parum in se Nouatianorum concitauit inuidiam, & præcipuè Sisinnij illorum Episcopi, qui etiam stylum in Chrysostomum acuit, & aduersùs ipsum commentarium scripsit, eo quòd sanctissimus Antistes pro concione populum docens, non semel dixerit Dei misericordiam erga peccatores admodum commendans, *Si millies lapsus pœnitentiam egeris, in Ecclesiam ingredere*, vt refert Baron. *tom.* 5. *Annal. an.* 407. *n.* 19. Verùm & Chrysostomi doctrina tanquam veridica, & sacris literis conformis ab Ecclesia Catholica recepta est: at verò Nouatianorum proscripta, & tanquam erronea eliminata. Nullus ergo gratiarum numerus admitti debet, quo exhausto non relinquatur pœnitentiæ locus; sed cuilibet etiam sæpissimè peccanti dicenda sunt ea, quæ idem Chrysostomus dixit hom. 2. in psal. 50. *Peccasti? Pœnitere. Millies peccasti? Millies pœnitere. Vulneratus es? Adhibe tibi curam. Dum spiras, etiam in ipso lecto positus, etiam si dici potest, animam efflans, etiamsi ex hoc mundo exeas, non impeditur temporis angustiâ misericordia Dei.* Hæc Chrysostomus: quibus omnem gratiarum mensuram longo tempore ante mortem exhaustam apertè oppugnat, cùm suadeat peccatori in vltimo vitæ suæ instanti, dum animam efflat, ac dum ex hoc mundo egreditur, pœnitere, & ad Deum conuerti, quia scilicet *non impeditur temporis angustiâ misericordia Dei.*

Contraria sententia fauet errori Nouatianorum.

S. Chrysost.

S. Chrysost.

Sempèr post peccatum pœnitendū.

Non impeditur temporis angustiâ misericordia Dei.

576. Nec solius Chrysostomi authoritate sententia nostra fulcitur: etiam aliorum Sanctorum Patrum testimonio roboratur; nam S. Cyprianus in sermone de cœna Domini idem prorsus docet. *In eodem* (inquit) *articulo temporis, cùm jam anima festinet ad exitum, & egrediens ad labia spirantis emerserit, pœnitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur: nec serum est, quod verum; & quæcumque necessitas cogat ad pœnitudinem, nec quantitas criminum, nec breuitas temporis, nec horæ extremitas (si vera contritio, si pura fuerit voluntatum mutatio) excludit à venia.* Hæc Cyprianus, vbi vt patet, expressè docet nec quantitatem criminum, nec breuitatem temporis, nec horæ extremitatem pœnitentiæ obstare, nec illam quoquo ex illis modis fiat, Dei benignitatem aspernari: ergo nulla est mensura misericordiæ Dei, vel gratiarum, ita vt Deus centum indulgeat peccatis v. g. & gratiam tribuat peccatori, vt ex illis centum emergat delictis; & non ignoscat centesimoprimo, & subsequentibus, nec auxilia sufficientia tribuat peccatori adhuc viuenti, vt ad se possit conuerti & pœnitere, cùm ex S. Cypriano, *animæ è corpore exeuntis, & ad labia spirantis jam egredientis pœnitudinem clementissimi Dei benignitas non aspernetur.*

D. Cyprian.

Horæ extremitas non excludit à venia.

Animæ à corpore exeuntis pœnitentiam Deus non spernit.

577. Sed firmiùs, ac expressiùs sententiam nostram stabiliunt verba S. Cœlestini Papæ, quæ in Decretalibus, 26. *quæst.* 6. agnouimus, & à S. Antonin. 2. *p. hist. tit.* 11. *c.* 1. §. 2. referuntur. *Salutem* (inquit Cœlestinus) *homini adimit quisquis mortis tempore pœnitentiam sibi denegauerit; & desperauit de misericordia Dei, qui eum ad subueniendum morienti sufficere vel in momento non credidit posse. Perdidisset latro præmium ad Christi dexteram pendens, si illum vnius horæ pœnitentia non iuuisset. Cùm esset in pœna, pœnituit, & pro vnius iussione sermonis, habitaculum paradisi eo promittente promeruit.* Hactenus Cœlestinus. Non ergo plurimis sceleribus perpetratis debet homo, etiam ætate grandæuus, in peccatis manere, quasi non supersit illi auxilium Dei ad pœnitendum, & exhaustus sit ab eo omnis gratiarum numerus: sed totis viribus ad pœnitentiam debet properare, Dei adiutorium enixè postulare, & vitam omninò à præcedenti distinctam instituere. Et quamvis vltimum vitæ eius tempus instet, adhuc potest verè pœnitere, nec debent Ecclesiæ ministri vlli peccatori, etiam scelestissimo, peccori ac pœnitenti, etiam in fine vitæ, beneficium absolutionis, & Ecclesiæ Sacramenta denegare: multi etenim in extrema senectute à via sua mala, Deo adiuuante, conuersi sunt, & gratiam, immò & gloriam sunt assequuti. Vnde & S. Ambrosius veterem Romam grauissimis diuersorum scelerum ponderibus onustam, & tamen pœnitentem, sic loquentem inducit lib. 5. ep. 31. *Pœnitet lapsus, & vetusta canities pudendi sanguinis traxit ruborem. Non erubesco cum toto orbe longæua conuerti: verùm certum est, quia nulla ætas ad perdiscendum sera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest; non annorum canities est laudanda, sed morum: nullus pudor est ad meliora transire.* Hactenus stylo Ambrosij Roma ad Christum in senectute conuersa.

S. Cœlestin. P. S. Antonin.

Pœnitentia etiam in fine vitæ bona est.

Ecclesiæ ministri nulli peccatori, etsi scelestissimo, Sacramenta pœnitenti denegare debent.

D. Ambros.

Roma canosa & annosa pœnitentiam criminũ exercuit.

578. Nulla etenim hominum peccatorum ætas diuinæ gratiæ inepta est, sed semper diuinæ misericordiæ virtuti aptissima, vt conuertatur. Anima quippe rationalis, quæ immortalis, & incorruptibilis est, multo temporum successu senescit, & in omni, quo corpus informat, instanti gratiæ diuinæ potest vbertate renouari, quia & nouâ potest natiuitate donari. Quod docuit S. Thomas 3. *p. q.* 72. *art.* 8. vbi ait: *Anima, ad quam pertinet & spiritualis natiuitas, & spiritualis perfectio, immortalis est; & potest sicut tempore senectutis spiritualem natiuitatem consequi, ita tempore iuuentutis & pueritiæ consequi perfectam ætatem, quia huiusmodi corporales ætates animæ non præiudicant.* Hæc D. Thomas. Vnde sicut sapiens ille paterfamilias omni horâ diei operarios ad vineam suam excolendam misit, & tandem plurimis in foro manentibus dixit: *Quid hîc statis tota die otiosi? Ite & vos in vineam meam*, vt dicitur *Matth.* 20. 6. ita in omni ætate vitæ humanæ peccatores à vitijs ad virtutes, & ad se reuocat, nullumque instans est, in quo illos non vocet. Vnde & S. Thom. *comment. in Matth.* 20. docet, quod *hora vndecima potest dici senium, siue decrepita ætas; quia quidam in peccato perdurant vsque ad ætatem decrepitam.*

Anima rationalis non senescit.

D. Thom.

Etiam horâ vndecimâ, quæ senium designat, Deus vocat homines.

579. In hac siquidem non solùm in vinea Domini laborare, sed & pro comparando, seu vt ita dicam, debellãdo regno cœlorum militare potest. Adumbratum fuit hoc in illis Chaldæis, qui vrbem Ierosolymam expugnare conabantur. Isti enim qui illucescente die non pugnauerant, nocte in illam irruere decreuerunt. *Sanctificate* (dicebant Chaldæi) *super eam bellum. Consurgite, & ascendamus in meridie: væ nobis, quia declinauit dies, quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi. Surgite, & ascendamus in nocte.* Ierem. 6. 4. Hos imitantur peccatores, qui cœlestem Ierusalem, vt eam ingrediantur, expugnare debent. Etenim *regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, vt dicitur *Matth.* 11. 12. Qui enim in meridie, hoc est in iuuentutis flore, ac vigore virili varijs implicati vitiis, otiosi, & sine actione permanserunt, nec vllo modo militarunt, in nocte, hoc est in senectute, ac ætate decrepita bellum mouere statuunt, & contra vitia pugnantes, diuino succurrente præsidio, calcant seculum, terram linquunt, cœlum rapiunt, & paradisum victores ingrediuntur. Nox illis sufficit diuinâ illustrata luce, quæ sine mensura effunditur à misericordia infinita, vt cœlum videant: & senilis ætas, immò & decrepita, robusta & fortis euadit, vt immarcessibilem æternæ gloriæ coronam assequatur.

Figurâ hæc doctrina illustratur.

In nocte, hoc est in senectute, contra vitia pugnãdum, & pœnitentiâ cœlum debellandum.

Denique firmatur nostra sententia inconcussâ Angelici Doctoris S. Thomæ doctrinâ qui 3. *p. quæst.* 86. *art.* 1. expressè asserit, erroneum esse dicere, quod in hac vita sit aliquod peccatum, de quo quis pœnitere non possit. *Primo quidem* (inquit S. Thomas) *quia per hoc tolleretur libertas arbitrij. Secundò quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moueri potest cor cuiuscumque peccatoris ad pœnitendum, secundùm illud Prouerb.* 21. *Cor Regis in manu Domini, & quocumque voluerit, vertet illud.* Quibus verbis insinuat S. D. quemcumque peccatorem, quocumque tempore, ex Dei adiutorio & arbitrij sui libertate, de quocumque peccato posse pœnitere. Subdit autem ibidem S. D. esse etiam erroneum dicere, esse aliquod peccatum, quod non possit per pœnitentiam remitti. Quod probat duplici ratione. Primò, quia repugnat diuinæ misericordiæ, de qua dicitur Ioël. 2. 13. *Quod benignus, & misericors est, & patiens, & multæ misericordiæ, & præstabilis super malitiâ.* Vinceretur enim quodammodo Deus ab homine, si homo peccatum vellet deleri, quod Deus delere non vellet. Secundò, quia hoc derogaret virtuti passionis Christi, per quam Pœnitentia operatur, sicut & cætera Sacramenta; cùm scriptum sit 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solùm nostris, sed etiam totius mundi. Vnde* (inquit S. Thomas) *simpliciter dicendum est, quod omne peccatum in hac vita per pœnitentiam veram deleri potest.* Atqui hæc omnia non possunt cohærere cum mensura misericordiæ, & numero gratiarum exhausto longo tempore ante mortem peccatoris; quia tunc ex defectu gratiæ non poterit peccator pœnitere, nec Deus gratiam tribuere; quia illæ, quas decreuit dare, jam exhaustæ sunt. Ergo, &c. 580.

Nullum est peccatum, quod non possit pœnitentiâ in hac vita deleri.

D. Thom.

Vinceretur Deus ab homine, si homo peccatũ vellet deleri, quod Deus delere non vellet.

Dico tamen secundò, quod licèt Deus infinitam, & absque numero erga homines habeat misericordiam, omnibusque hominibus semper auxilia ad salutem sufficientia præparata offerat; attamen non omnes homines de facto recipiunt hæc auxilia, immò peccatoribus obcæcatis & induratis, in pœnam præcedentium peccatorum Deus aliquando subtrahit omnia auxilia supernaturalia. 581.

Peccatoribus obduratis & excæcatis, in pœnam præcedentium peccatorum Deus interdum hæc auxilia subtrahit.

Patet primò veritas huius propositionis ex illo Eccl. 7. 14. *Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere quem Deus despexerit.* Et Ioan. 12. 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.* 582.

Patet ex Scripturis.

eorum. Et de Pharaone, *Exod.* 4. 21. *&* 7. 3. dixit Deus: *Ego indurabo cor Pharaonis. Cor* autem *durum male habebit in nouissimo*, vt dicitur *Eccl.* 3. 27. hoc est, non conuertetur, sed in malo erit obstinatum. Sicuti ergo induratum cor omni gratiæ auxilio emolliente ac conuertente priuatum nequit conuerti, ita mens excæcata, omni lumine gratiæ carens, non potest supernaturaliter videre, ac de sua salute vtiliter cogitare, & ad Deum conuerti.

Cor durum habebit malè in nouissimo.

583. Hæc autem & cordis induratio, & mentis excæcatio primò & per se causantur à peccatore, qui ex plurimis sæpè repetitis actibus peccaminosis in peccato sic obstinantur, & pertinaciter mergitur, & *contra omnipotentem roboratur*, sicut dicitur *Iob.* 15. 25. vt omninò ab illo recedens omnem supernaturalem ad pœnitendum potestatem amittat. Quo sensu dicitur Sap. 2. 21. *Excæcauit eos malitia illorum*. Et juxta D. Thomam. 2. 2. qu. 15. art. 1. *Priuatio luminis gratiæ est cæcitas, quæ est pœna præteritorum peccatorum*. Secundò autem, & indirectè cordis duritiam, & mentis cæcitatem causat Deus, etiam in pœnam peccatorum, *non* quidem *immittendo malitiam*, *sed non apponendo gratiam*, vt loquitur Angelicus Doctor *in cap.* 9. *epist. ad Rom. lect.* 3. prope finem. *Neminem enim deserit Deus, nisi prius ab eo deseratur*, vt ex Augustino libro de natura & gratia docet Concil. Trid. *sess.* 6. *cap.* 11. Immò & aliquando non solùm negatiuè, sed etiam positiuè peccatorum corda indurat Dominus, vt de facto cor Pharaonis positiuè indurauit, sed occasionaliter, non autem propriè, & directè, vt docet D. August. *lib. de gratia & lib. arbitr. cap.* 20. *&* 21. & prosequitur S. Thomas *lect.* 3. *citata, in cap.* 9. *ad Rom.* Deus enim operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit, siue ad bonum pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. Quod probat D. Thomas duplici exemplo. Primò Danielis, quem Deus ad bonum excitauit, juxta illud Daniel. 13. 45. *Suscitauit Deus spiritum pueri junioris*. Secundò exemplo Medorum, quos ad malum excitauit. Isai. 13. 17. *Suscitabo Medos, qui sagittis paruulos interficiant*. Verùm aliter ad bona, & aliter ad mala excitat: ad bona siquidem directè, & per se voluntates inclinat hominum, tanquam actor bonorum; sed ad malum tantùm occasionaliter homines inclinare, vel suscitare dicitur, in quantum scilicet Deus aliquid proponit homini vel interiùs, vel exteriùs, quod quantum est de se, est inductiuum ad bonum, sed homo propter suam malitiam peruersè vtitur ad malum, juxta illud Rom. 2. 4. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit: secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurisas tibi iram in die iræ*. Et Iob 24. 23. *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in superbiam*. Similiter quantùm est de se Deus interiùs instigat hominem ad bonum, putà Regem ad defendendum jura regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo abutitur secundùm malitiam cordis sui. Quod patet *Isai.* 10. 6. vbi dicitur de Assur: *Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi vt auferat spolia, &c.* Et postea subditur: *Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius*. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cùm à Deo excitaretur ad Regni sui tutelam, abusus est hac excitatione ad

Cordis duri ties, & mentis cæcitas primò, & per se à peccatore causantur.

A Deo autē secundariò & indirectè, non apponendo malitiam, sed subtrahendo gratiam.

Immò & aliquando positiuè occasionaliter. D. Thom.

Deus instigat homines ad bonum, & ipsi se ad malum excitant, & Dei bonitate abutuntur.

crudelitatem. Ita S. Thomas. Vnde & D. August. *lib. de gratia & lib. arbit. cap.* 23. notat Pharaonem cor suum propriè, directè, & per se voluntariè indurasse, & Deum ad eius indurationem occasionaliter, necnon per suam justitiam concurrisse. Quod vtique patet ex *cap.* 9. *Exod.* 34. vbi dicitur: *Videns autem Pharao, quòd cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauatum est cor eius, & induratum nimis*. Quare August. loc. cit. *Nec ideo*, inquit, *auferatis à Pharaone liberum arbitrium, quia multis locis dicit Deus: Ego induraui Pharaonem; vel induraui, vel indurabo cor Pharaonis. Non enim propterea non indurauit cor suum; nam & hoc de illo legitur, quando ablata est ab Ægyptiis cynomia, dicente Scriptura*, Exod 8. 32. *Et ingrauauit Pharao cor suum & in isto tempore, & noluit dimittere populum: ac per hoc & Deus indurauit per justum judicium, & ipse Pharao per liberum arbitrium*. Hæc Augustinus.

Deus indurauit Pharaonem per justum judiciū, & Pharao seipsum indurauit per liberum arbitrium.

584. Secundò, gratia sufficiens, juxta discipulos D. Thomæ, consistit in quadam motione diuina, seu qualitate supernaturali applicante potentias animæ ad actus supernaturales antecedentes actum præcipuum: v. g. gratia sufficiens ad contritionem applicat mentem humanam ad timorem Dei, pœnarum inferni, &c. vel secundùm alios Theologos in quibusdam sanctis cogitationibus intellectus, & piis affectibus voluntatis. Atqui, vt liquet experientiâ, multi peccatores excæcati & obdurati, quando legem Dei transgrediuntur, & noua peccata committunt, non habent, nec sentiunt bonas illas cogitationes in mente, nec pios affectus in corde, nec conscientiæ morsibus ac stimulis semper excitantur, immò potiùs sibi complacent in peccatis, ac de criminum vulneribus sæpe gloriantur. *Lætantur enim cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis*, vt dicitur *Prouerb.* 2. 14. Ergo tunc omni gratiâ carent, quæ justissimè à Deo ipsis denegatur. Vnde S. Thomas 3. *cont. gentes, cap.* 62. docet, *peccatores interdum priuari in pœnam peccati, non solùm infusione gratiæ, sed etiam exteriori custodiâ, per quam occasiones peccandi homini ex diuina prouidentia tolluntur, & prouocantia ad peccatum comprimuntur*. Et Gregorius Magnus *lib.* 11. *Moral. cap.* 5. asserit, interdum Deum ita derelinquere hominem propter eius culpam, vt licèt vox sonet exteriùs, interiùs tamen non tangat. Quare D. Augustinus *serm.* 12. *de verbis Apostoli, cap.* 2. loquens de peccatore obdurato: *Cùm vult* (inquit) *non potest, quia quando poterat, noluit: ideo per malum velle perdidit bonum posse*. Et S. Isidorus *lib.* 2. *de summo bono, cap.* 15. ait: *Nonnulli ita despiciuntur à Deo, vt deplorare mala sua non possint, etiamsi velint*.

In quo consistat gratia sufficiens.

S. Thom.

Greg. Mag.

D. August. Dum vult peccator, non potest, quia dum potuit, noluit.

S. Isidor.

585. Denique ex D. Augustino *lib.* 4. *contra Iulianum, cap.* 8. Deus non est benignior scelestissimis & impiissimis hominibus propriâ voluntate repugnantibus, quàm paruulis qui propriâ voluntate non repugnant saluti, etsi culpâ originali sint coinquinati: ergo si in pœnam peccati originalis Deus aliquando negat paruulis remedia ad salutem sufficientia pro illis instituta, vt patet in pueris absque Baptismo decedentibus; etiam aliquando adultis, in pœnam multitudinis peccatorum ab illis propriâ voluntate commissorum denegat auxilia, quibus salutem possint adipisci. Vnde Augustinus *loc. cit.* inquit: *Si dixeris mihi, cur ergo non conuertit omnium nolentium voluntates? Respondebo, Cur non omnes morituros adoptat lauacro regenerationis infantes?* Et ibidem alloquens

Paruulis aliquando auxilia sufficientia Deus denegat in pœnam peccati originalis.

Et adultis in pœnam peccati, vel originalis, vel actualis.

Pelagianos, subdit: *Vobis ora obstruunt, & linguas premunt, qui loqui nondum valent.* Sed de hac materia fusiùs Theologi cum D. Thoma tum 1. *p. qu.* 19. *in tract. de Voluntate Dei*: tum etiam 1. 2. *qu.* 109. *in tract. de Gratia.*

Sectio IV.

Diuina Christi misericordia ab eius justitia non separatur.

586. V*Niuersæ via Domini misericordia & veritas*, psalm. 24. 10. Etenim in omnibus Dei operibus bonitas eius, & justitia splendent, vt docet S. Thomas 1. *p. q.* 21. *art.* 4. Cùm enim omnem defectum è suis euacuet Deus operibus, *Dei enim perfecta sunt opera*, vt dicitur *Deuter.* 32. 4. consequenter omnem aufert miseriam, & misericordiam præstat. Cumque omni rei à se productæ tribuat omnia, quæ ipsi juxta naturam suam, vel proprietates, vel etiam vsum debentur, in illis justitiam videtur exercere, quæ vnicuique jus suum tribuit.

S. Thom. Misericordia & justitia in omnibus operibus Dei fulgent.

587. Duo hæc in se copulauit attributa Christus Dominus: & qui *per viscera misericordia Dei nostri ex alto oriens* visitauit miseros in terra jacentes, ita se diuinæ propter nos subdidit justitiæ, vt ab illa percussus sanguinem suum, vt simul & illi rigorosè satisfaceret, & nos ab omni iniquitate redimeret, in cruce fuderit. In illo igitur *misericordia & veritas obuiauerunt sibi, justitia & pax osculata sunt*, vt dicitur *psalm.* 84. 11. Hinc est, quod dum suam in homines profert redemptionem, justitiam simul cum misericordia illis infundit. Vnde & Apostolus dum nobis Christum liberatorem exhibet, statim illum judicem, immò & justitiam vocat. *Qui factus est nobis* (inquit) *sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio*, 1. Cor. 1. 30. Vbi licèt justitia communiter accipiatur pro sanctitate, quam in nos effudit Christus, dum eius gratiâ, & meritis, ac passione justificati sumus: attamen potest sumi pro justitia jus suum vnicuique tribuente. Sic enim Christus nobis factus est sapientia, vt sapientiam nobis præberet, & ab eo omnes actus nostros & vitam rectè ordinare in finem disceremus, eius sapientiam imitantes (nam sapientis est ordinare) vt etiam nobis factus sit justitia, seu Iudex æquissimus; vt dum scilicet gratiam redemptionis nobis infundit, hinc statuatur Iudex noster, vt redemptionem eius suscipientes, ac in ea proficientes præmietur, & coronet; illam verò conculcantes, vel ea abutentes condemnet & puniat. Nam *Pater omne judicium dedit Filio, quia filius hominis est*, vt dicitur *Ioan.* 5. 22. Et justitiæ ac judicis nomine illum expressit Vates Euangelicus Isaias, dum dixit cap. 45. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum: aperiatur terra, & germinet Saluatorem, & justitia oriatur simul.* Et Ierem. 23. 6. *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus*: vel vt alij legunt, *Iudex noster.* Et ibidem numero 6. *Suscitabo Dauid germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra.*

In Christo misericordia & justitia vnitæ.

Quomodo Christus nobis factus sit justitia.

588. Iustus igitur ac misericors Christus, simul Iudex est ac Pater, simulque paterna misericordiæ dum viscera exhibet, etiam æquissimi Iudicis seueritatem tenet. Spem nostram ac confidentiam summa eius bonitas excitat, sed timorem incutit summa illius justitia: & vt simul illum diligamus, & timeamus, miserendo simul ac judicando se nostrum perhibet Redemptorem. Vnde dum in terris apparuit, justitiæ simul, ac bonitatis suæ fulgorem longè, latéque diffudit, vt testificatur Isaias 62. 1. *Donec*, inquit, *egrediatur vt splendor justus eius, & Saluator eius vt lampas accendatur.* Vbi idem Christus justus vt splendor egredi dicitur; & Saluator, hoc est misericors, tanquam lampas dicitur accendi, quia simul dum per eum justitia resplenduit, etiam misericordia coruscauit. Non ergo illum dumtaxat justum, vel dumtaxat bonum credamus; ne si tantùm justum, nimis timeamus; vel si tantùm bonum ac misericordem, nimis confidamus: sed simul cum misericordem ac justum, parentem ac judicem existimemus, vt simul ipsum diligentes, ac formidantes, & in eius bonitatem speremus, & ab eius justitia metuamus. Ex his ergo, quæ suprà fusè docuimus, dum maximam & vniuersalem Christi misericordiam latè ostendimus, ln[illegible]optimum speret quisque peccator Saluatorem: sed ex eo, quod etiam æquissimus Iudex est misericors hic Saluator, & suam simul cum misericordia coniunxit justitiam, timeat illum omnis homo, nec à peccato in peccatum ruat; quia ille qui omnibus ex parte sua, ex generali misericordia media, seu auxilia sufficientia ad salutem exhibet, ex justitia sua multùm peccantibus aliquando illa ad conuersionem & salutem necessaria adiutoria non confert.

Christus simul Pater, & Iudex.

Vt justus timendus, vt misericors diligendus.

Agnouit hoc prudentissima illa mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix. Cùm enim se multorum criminum sensit vulneribus sauciam, ad Christum medicum festinauit, non eius solam sperans benignitatem, sed & formidans æquitatem: & simul ex eius amore ac timore inter misericordiam eius incedens, ac justitiam, suarum ex ingenti cordis dolore lacrymarum imbre, quam excitauerat in se, diuinam placauit iracundiam, gehennæque ardentissimas extinxit flammas, atque suorum omnium indulgentiam consequuta est delictorum. At modus, quo remissionem cunctorum promeruit peccatorum planè mirabilis est; nam *super conuiuantes ingressa est, non jussa venit, inter epulas lacrymas obtulit*, vt loquitur Gregor. *hom.* 33. *in Euang.* Sed priùs fudit lacrymas cordis, & lauit Domini pedes obsequio confessionis, capillis suis tersit, osculata est: *Tacita loquebatur, non sermonem promebat, sed deuotionem ostendebat*, vt inquit Augustinus *lib.* 50. *homil. hom.* 23. 589.

Amore & timore ad Christum accessit Magdalena.

D. Gregor.

D. August.

Verùm cur geminos Domini osculata est pedes? An non vnum dumtaxat sufficiebat osculari? Vnica Seruatoris optimi dextera leprosum tangens extemplò mundauit, *Matth.* 8. 3. Loculum, in quo defunctus filius vnicus matris suæ ad sepeliendum efferebatur, dum tetigit, mortuum ad vitam reuocauit, *Luc.* 7. 14. Cæci à natiuitate oculis lutum imponens illuminauit, *Ioan.* 9. 6. Aures & linguam surdi & muti attingens auditum restituit, & loquelam, *Marc.* 7. 35. Et non poterit vno pede animæ præstare Magdalenæ, quod aliorum corpori & animæ contulit vnâ manu? Poterat vtique, & viuifica Christi Domini Dei & hominis caro eadem vnico contactu partis suæ potest patrare miracula, quæ totius corporis amplexu valet. Verumtamen mysterium tenet duorum Redemptoris pedum à Maria pœnitente deosculatio: in his enim gemina, eaque inseparabilia Domini attributa, misericordia scilicet, 590.

Cur geminos Christi pedes Maria est osculata.

&

In pedibus Christi misericordia, & justitia adumbrantur.

& justitia adumbrata fulgebant: vtrumque considerauit Magdalena, vtrumque amplexata est, & osculata, vt in vtroque firmata, amore & timore peccatorum veniam ex diuina indulgentia obtineret; ne si vnum tantùm fuisset osculata, & in eo vnicum ex illis duobus attributis aspexisset, vel præsumptione caderet, vel desperatione in abyssum præcipitaretur. Quod obseruauit S. Bernardus *serm. 6. in Cant.* vbi duos pedes Christi, misericordiam eius, & justitiam exhibere demonstrat. *Pedes Domini* (inquit) *alterum misericordiam, alterum judicium nominemus. Felix mens, cui semel Dominus Iesus vtrumque infixerit pedem. A duobus signis cognoscitur eam, qua huiusmodi est, quæ secum necesse est referat diuinis impressa vestigiis; ipsa sunt timor, & spes: ille judicij, ista misericordiæ repræsentans imaginem. Meritò beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Curato vt neutro fraudetis illorum, alioquin alterum sine altero osculari non expedit, quia & recordatio solius judicij in barathrum desperationis præcipitat, & misericordiæ fallax assentatio pessimam generat securitatem.* Hactenus Abbas Mellifluus, qui *serm. in festo B. Mariæ Magdalenæ* similia pronuntiauit, ait enim: *Pedes isti sunt misericordia, & judicium, quorum alterum sine altero osculari, vel temeraria securitas est, vel desperatio fugienda.* Et infrà: *Vide, miserum Mariam judicij pedem fortiter attendentem; dein nobilis, & lascina mulier comminantium faciem non attendit, sed extenso corpore prouoluitur pedibus maiestatis, doloris plena, timoris impatiens, compunctionis jaculo vulnerata. Sed & misericordiæ pedem labiis impressioribus osculatur, in cuius spe firmiter inhæret vestigiis Redemptoris, donec audiat, Remittuntur tibi peccata tua.* Hæc Bernardus.

D. Bernard.

Alterum sine altero pede Christi osculari non expedit, & quare.

Doloris plena, timoris impatiens, compunctionis jaculo vulnerata Magdalena ad pedes Christi.

591. Hinc Angelicus Doctor 1. *p. qu. 21. art. 4. ad 1.* duorum Christi Domini pedum, misericordiæ scilicet, & justitiæ vestigia in omnibus operibus Dei impressa notauit, & præsertim in reproborum damnatione, ac impij justificatione, exemplum pro ista in Magdalenæ conuersione afferens: *Et tamen* (inquit) *in damnatione reproborum apparet misericordia, non quidem totaliter relaxans, sed aliqualiter alleuians, dum punit citra condignum: & in justificatione impij apparet justitia, dum culpas relaxat propter dilectionem, quam tamen ipse misericorditer infundit, sicut de Magdalena legitur* Luc. 7. cap. *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Ita S. D. Cùm ergo non vno, sed duobus pedibus & innitatur, & ambulet Dominus, hoc est, justitiam semper & misericordiam in omni suo exerceat opere; nusquam in illo vnam sine altera cogitemus, sed semper misericordiam & justitiam, quæ non solùm osculatæ sunt, sed indiuisibili fœdere copulatæ, simul consideremus, vt ex vtraque Dei amorem simul & timorem concipientes, spe & timore salutem nostram operemur, & Dominum, quem vt optimum parentem debemus diligere, simul etiam vt æquissimum judicem formidemus.

D. Thom.

In reproborum damnatione & impij justificatione misericordia, & justitia Dei elucent.

Spe & timore salus nostra operanda.

592. Planè vniuersum genus humanum prostrauit diuinæ justitiæ obliuio, & nimia diuinæ misericordiæ cogitatio. Cùm enim Adamus, quem ad imaginem suam, immò ad æternam felicitatem ex infinita Deus bonitate creauit, ne in peccatorum caderet abyssum, à Deo justitiâ suâ ac timore fuisset vallatus, præcepto simul & prohibitione, vt legitur Gen. 2. 18. *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*; astutiâ simul & inuidiâ hanc legem obliterare conatus est callidissimus hostis, & Dei timorem ab hominis corde eripere, impudenti mendacio verborum Dei veritatem oppugnans, & fallaci promissione Deitatis consortium ac scientiam spondens. *Nequaquam* (inquit) *moriemini, sed in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum*, Gen. 3. 5. vt scilicet pœnæ mortis timore penitus ablato, & inani Deitatis spe illatâ, omninò ad peccatum in corde primi hominis aditus pateret. Quod notauit Basilius Seleuciæ Episcopus *orat. 3.* vbi inquit: *Postquam his duobus Adamum vidisset munitum, mortis metu, ac vitæ promissis, quibus ipsum munire Deus occupauerat; eadem imitatur & dæmon, & morti quidem illud obiicit, Nequaquam moriemini; at pro ligno vitæ, vanâ spe diuinitatis subitò erigit; vt soluto metu, eaque spe propositâ, mandati vim prorsus extenuet, sitque paradisus officina præuaricationis.* Hæc ille. Vnde formidine validissimo primi hominis firmamento ablato, facilè in peccatum lapsus est; immò & diuinæ æquitatis, quæ se in latione præcepti ac prohibitionis prodiderat, obliuio Adamum, & in eo omnes eius posteros in peccati barathrum deturbauit. Quod notauit S. Thomas 2. 2. *q. 163. art. 4.* vbi docet, *quod primus homo peccauit cogitans de diuina misericordia.* In cuius rei confirmationem testimonium adducit Augustini *lib. 11. de Genesi ad litteram*, vbi Sanctus Doctor de Adamo loquens ait, *quod inexpertus diuinæ seueritatis credidit illud peccatum esse veniale, idest de facili remissibile.* In hoc autem maximè errauit, & nimis in diuina bonitate confidit, illam omninò in mente habens, vel nihil, vel parum de Dei justitia cogitando, quia scilicet eius seueritatem nondum fuerat expertus; cùm tamen eius benignitatem ingenti beneficiorum, bonorumque & naturalium, & supernaturalium in se profusione cognouisset. Cùm ergo malorum omnium, quibus affligimur etiam hac in vita mortali, origo ab illo primi hominis procedat delicto, istudque ex diuinæ justitiæ vel ignorantia, vel obliuione, & nimia Dei misericordiæ consideratione sit ortum; semper mentes nostras occupet justitiæ & misericordiæ Dei cognitio, corque nostrum ex vtraque, spe simul & timore moueatur, vt vel nusquam peccati labe inquinetur, vel inquinatum diuinâ gratiâ adiuuante, ac succurrente justitiæ & bonitatis Dei cogitatione, citiùs emaculetur.

Iustitiæ Dei obliuio, & nimia eius misericordiæ cogitatio nocent.

Timorem abstulit dæmon, & spem erexit, vt Adamum in peccati barathrum deturbaret.

Basil. Seleuc.

S. Thom.

Primus homo peccauit cogitans de diuina misericordia.

D. August.

Iustitia Dei simul cum misericordia cogitanda.

Etenim Deus imperfectè cognoscitur, si vel tantùm justus, vel misericors dumtaxat agnoscatur; maléque de eius prouidentia sentiret, vniuersamque Christianam Religionem subuerteret, qui à Deo alterum ex his attributis remoueret. Omnia autem alia, quæ Deum hominibus vel præbent, vel negant, vel appropiant, vel ab eis remouent, in his duobus includuntur; hæc enim duo sunt illius oculi lucidiores super solem, quibus orbem vniuersum illuminat, cunctos homines jugiter aspicit, & omnibus incessanter inuigilat. Hæc sunt insuper duo illius vbera meliora vino, quæ dulcissimum lac in spiritualem animarum nutritionem copiosè & abundanter effundunt. Hæc sunt præterea duo eius brachia, quibus nos omnes amplexatur, duæque illius manus, quæ fecerunt & plasmauerunt nos; quæque justis æternæ gloriæ coronam, & impiis perennis 593.

Malè Deus cognoscitur, si vel justus tantùm, vel dumtaxat misericors cognoscatur.

Misericordia & justitia duo Dei oculi, duo brachia, duæ manus, duo latera, & duo pedes.

cruciatus

cruciatus pœnam retribuent. Hæc sunt præterea duo cordis eius latera, quæ ardorem ac splendorem diuinæ maiestatis mitigantia suauem in nos halitum emittunt. Hæc denique duo illius pedes sunt, quibus ad nostram sustinendam infirmitatem velociter currit. Vnde gemina hæc attributa & proprio sermone, & duobus sacrorum librorum, veteris scilicet & nouæ Legis ordinibus, & ipsa Lege & Prophetis Deus voluit semper hominibus manifestari. *Semel loquutus est Deus: duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia*, inquit Propheta *psalm.* 61. 12. Quæ verba licet pugnare videantur cum eo quod scripsit Apostolus Hebr. 1. 1. *Multifariam, multisque modis olim loquens Deus patribus in Prophetis*: attamen maximè conueniunt, quia quoties Deus patribus ac Prophetis loquutus est, potestatem suam, seu justitiam, necnon & misericordiam suam declarauit: & cùm pluries loquutus eundem de eadem re sermonem habuerit, semel loquutus à Psalmista perhibetur, vt misericordiam suam & justitiam, nec in ipso, nec erga homines separari nos doceret. Quod attigit Augustin. præfata Psalmistæ verba exponens: *Hu duobus* (inquit) *continentur prope omnes Scripturæ, propter hæc duo Prophetæ, propter hæc duo Patriarchæ, propter hæc Lex, propter hæc ipse Dominus noster Iesus Christus, propter hæc Apostoli, propter hæc annunciatio omnis, & celebratio verbi Dei in Ecclesia: propter hæc duo, propter potestatem Dei, & misericordiam. Potestatem eius timete, misericordiam eius amate: nec sic de misericordia eius præsumatis, vt potestatem contemnatis: nec sic potestatem timeatis, vt de misericordia desperetis.* Hæc Augustinus.

Multifariam Deus locutus, semel locutus dicitur, quia justitiã suam & misericordiam, quæ omnibus eius verbis expositæ sunt, semper copulauit.
D. August.

594. Hinc est quod ipse idem Psalmista, vt animam suam à peccatorum nexibus eriperet, Deum obsecrans, eius misericordiam justitiæ copulatam commemorauit ac rogauit, vt scilicet ab optimo parente spem salutis conciperet, & tamen ab æquissimo Iudice jugiter formidaret. *O Domine*, inquit, *libera animam meam: misericors Dominus, & justus, & Deus noster miseretur.* Psalm. 114. 5. Vbi misericordem, & justum Deum nominat, vt ostendat se & in misericordia sperare, & simul ab eius justitia timere. Quare Hieronymus præfata Psalmistæ verba exponens, inquit: *Erige aures peccator, misericors est Dominus, sed noli esse negligens, sequitur enim, Et justus. Si multùm peccator es, audi: Misericors est Dominus. Si negligens es, audi: Et justus est.* Hæc Hieronymus.

David misericordiam simul & justitiam Dei inuocauit.
S. Hieron.

595. Hinc etiam Redemptor noster, qui mansuetus & mitis est, vt etiam se tenere seueritatem demonstraret, per apem voluit adumbrari, Eccl. 11. 3. *Breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius.* Quæ verba de Christo exponit Bernardus *serm. 2. de aduentu.* Sicut enim apis, & mellis producit dulcedinem, & pungentem aculeum infigit: ita & Christus Dominus misericordiæ benignitatem, & justitiæ seueritatem profert. Si ergo in Christo mansuetudinem & bonitatem demiramur & amamus, justitiæ æquitatem reuereamur & timeamus. Apis est, & in eodem ore mel gerit, & aculeum: vngit, & pungit: præmiat, & castigat: vulnerat, & sanat, & omnium hominum saluator & judex constitutus est. Vnde & Bernardus *serm. citato*, misericordiam Christi, & justitiam simul illustrans: *Apis* (inquit) *habet mellis dulcedinem, habet etiam aculei punctionem. Apis verò est, quæ pascitur inter lilia, quæ florigeram inhabitat patriam Angelorum. Vnde & ad ciuitatem Nazareth, quod interpretatur flos, aduolauit, & ad suaueolentem perpetuæ virginitatis florem aduenit, illi insedit, illi adhæsit. Huius apis mel & aculeum non ignorat, qui misericordiam, & judicium ei cum Propheta decantat.* Et post pauca subdit: *sed nolite sperare in iniquitate, nolite peccare in spe; habet enim apis nostra quandoque assumere aculeum suum, & acriter nimis infigere illum in medullas hominum peccatorum.* Hæc de melle, & aculeo Christi, apis mysticæ, Mellifluus Abbas, suauiter quidem & eleganter. Sed mihi fas erit addere, non tantùm in die judicij apem nostram Christum Dominum in medullas aculeum acriter infigere peccatorum, sed illum etiam in homines ante mortem vibrare, non quidem vt illos feriat & judicet; sed vt illis medeatur, & saluet. Simul enim cordibus hominum timorem incutit, & spem fundit, vt illum judicem metuentes, & in illum Saluatorem misericordem sperantes, timore & spe æternam salutem consequantur.

Cur Christus per apẽ voluit adumbrari.
In eodem ore apis mel gerit, & aculeum: Christus Saluator est, & Iudex.
D. Bernard.
In Christum sperandum, & à Christo timendum.

Porrò adeo justus & misericors Christus est, vt etiam in cruce, quæ gratiæ ac misericordiæ eius thronus esse videtur, justitiam simul cum misericordia demonstrauerit, ne solam misericordiã intuentes homines præsumerent, sed vt illam justitiæ copulatam agnoscentes, spe & timore in viam salutis gressus dirigerent, & Christum non tantùm misericordem diligerent, sed insuper & justum formidarent. Ex duobus etenim, qui cum Christo pendebant, latronibus alter maximâ misericordia paradisum accepit, alter summâ justitiâ gehennam intrauit, vt scilicet ex conuersione latronis non desperarent homines, & non præsumerent ex alterius ad latus Christi pendentis damnatione. Nam *Luc.* 23. 39. dicitur: *Vnus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, &c.* Et de eius socio *ibidem* 42. scriptum est: *Et dicebat ad Iesum, Domine memento mei, &c. Et dixit illi Iesus: Hodie mecum eris in paradiso.* Vbi non solùm hominis cum Christo patientis, eiusque sanguine veluti irrigati, & Dominum nihilominus blasphemantis æquissima damnatio omnibus peccantibus formidinem immittit; sed etiam latronis confitentis ac obsecrantis benigna & gratuita saluatio. Nam quamvis Dei misericordia in illum omnium peccantium spem suscitet, quia vt inquit Ambrosius in psalm. 39. *Nemo est qui possit excludi, quando receptus est latro.* Attamen quia ex duobus cum Christo pendentibus vnicus tantùm misericordiam accepit, & salutem consequutus est, nullusque alius in fine vitæ parem gratiam est assequutus, ideo maximum timorem omnibus peccantibus incutit, ne gratia similis illi, quæ rarissima & singularissima extitit, illis denegetur. Quod attendens Augustinus, inquit: *Latro est, ne desperes: vnus est, ne præsumas.* Vnde & Bernardus *serm.* 38. ex paruis: *Si benè memini* (inquit) *in toto canone Scripturarum vnum latronem inuenies sic saluatum. Noli ergo huic tam periculosæ expectationi credere temetipsum.* 596.

In cruce Christus justitiam cum misericordia ostendit, & quare.
E duobus latronibus in cruce vnus saluatur, vt speremus: vnus damnatur, vt timeamus.
D. Ambros.
D. August.
D. Bernard.

Verba quippe Saluatoris crucifixi ad latronem singularissimam illi gratiam ostendunt fuisse concessam, & homines admonent, ne similem à Deo benignitatem expectent; ait enim: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23. 42. Vbi sermonem suum à juramento veritatem confirmante inchoat Christus, ne quis de re singulari ac insolita dubitaret, de qua dubitandi locus fuisset, nisi Dominus simili modo loquendi, quo & mysteria admodum difficilia confirmauit, vsus fuisset. 597.

Verba Christi ad latronem nobis timorem incutiunt.

fuisset. Illud etiam ad nullum alium, quàm ad latronem direxit, per hæc verba, *Dico tibi*, vt nemo præter ipsum sibi & hoc fuisse dictum, & similem gratiam fore concedendam existimaret. Addit, *hodie*, quo in throno misericordiæ sedeo, Dei iram omninò morte mea placo, eius iustitiæ rigorosè cruoris mei effusione satisfacio, pro omnibus hominibus meipsum hostiam offero, & cunctis peccatoribus copiosam redemptionem exhibeo, ac consequenter omnium delicta deleo, & chirographum decreti, quod aduersùs peccatores erat, tollo, omnemque benignitatis abundantiam cum vita & sanguine meo lubentissimè profundo, maximam & singularem misericordiam consequeris: alio die, aliâ horâ non haberes, quod in hora mortis meæ ex diuina, eaque maxima indulgentia tibi conceditur. Vnde & conuersio miraculosa omninò extitit; & quo tempore Sol obscurabatur, terra motibus quatiebatur insolitis, & omnia suum elementa ex eorum transmutatione lugebant Creatorem, transmutatus & conuersus est latro. Vnde Chrysost. hom. 48. in Ioan. *Latronem*, inquit, *in cruce conuertere, & in paradisum inducere, non minus fuit, quàm concutere petras.* Deinde addidit Christus, *Mecum eris in paradiso*, vt ostenderet gratiam latroni collatam ex eius societate fluxisse: quia enim similem pœnam, quam Dominus, pariebatur, & simul cum illo in ligno mortem subibat, eiusdem passionis copiosam virtutem primus accepit, & latrocinij pœnam fecit martyrium: nam vt loquitur S. Augustinus lib. de anima & eius orig. cap. 9. *Pœna incœperat in latrone, & nouo genere consummatur in martyre.* Vnde & Ambrosius *serm.* 1. *de Latrone*, illius salutem societati passionis Christi attribuit; ait enim: *Qui consortio passionis vtitur, consortio paradisi donatur.* Ex quibus omnibus liquet, nullum ex conuersione latronis in vltima vitæ suæ hora posse in diuina misericordia confidere, & ad extremum vitæ suæ instans suam pœnitentiam differre. Sicut enim *vna hirundo non facit ver*, vt ex Aristotele vulgò dicitur: ita ex vnius conuersione singularissima nequit colligi omnibus, vel etiam pluribus Dominum similem misericordiam concessurum. Nam vt *in regul. iuris in* 6. 74. dicitur, *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab aliis in exemplum.* Sicuti enim *aliquis non præsumit hostes inermis inuadere, quia Samson cum mandibula asini multos hostium peremit*, vt loquitur Augustinus *lib. de bono coniugali, c.* 22. & refert S. Thomas 2. 2. q. 186. *art.* 4. *ad* 2. quia scilicet hoc à Deo Samsoni speciali et fuit concessum, & miraculosa fuit eius victoria: ita nullus ex latronis in hora exitus conuersione, quæ viâ extraordinariâ accidit, & miraculosa extitit, eandem gratiam potest expectare, maximè cùm nullus in nullis circumstantiis in verbis Christi expressis, & suprà à nobis expositis reperiatur.

Cõuersio latronis miraculosa, & singularis.

D. Chrysost. *Latronem illum conuertere, & ad paradisum deducere, non minus fuit, quàm concutere petras.*

D. August.

D. Ambros.

Ex singulari latronis conuersione nemo confidat, vel inaniter speret.

D. August. *S. Thom.*

598. Quare idem Augustinus eiusdem latronis conuersionem eisdem circũstantiis, seu occasionibus, ac deuotioni eximiæ, adeoque maximæ illius furis attribuit: quæ omnia cùm in nullo hominũ inueniantur, nullus debet ea, quæ in fine vitæ hic consequutus est, sperare. Sic enim *ferm.* 120. *de temp.* loquitur: *Primum considerandum in Latrone illo, non solum credulitatis compendium, sed deuotio, sed temporis illius, sub quo hæc agebantur, occasio, quo iusforum legitur titubasse perfectio. Deinde autem mihi fidem latronis ostende, & tunc in latronis beatitudinẽ pollicere.* Hæc Augustinus. Vnde quamvis fur iste ex speciali Dei misericordia æternam beatitudinem sit assequutus, & nunc in cœlis cum Christo regnet: attamen nullum ei festum institutum est, nullum altare erectum, nullus dies consecratus, nullæ eius imagines in templis Christianorum expositæ, quia nulli in exemplum ab Ecclesia positus est, ne scilicet aliquis errandi ansam arripiat, & dum vsque ad finem vitæ, vt declinet à malo, & faciat bonum, in misericordia Dei confidens præstolatur, pœnitentiæ locum non inueniat, & à Dei benignitate, quam spreuit, exclusus iustitiæ duntaxat seueritatem experiatur. Nullus igitur ex latronis conuersione inaniter confidat, vel præsumat, sed potiùs formidet; cùm furis beati socius, qui ferè in omnibus allatis circumstantiis extitit, atque ad latus Redemptoris pependit, nec pœnitentiam habuerit, nec salutem æternam sit assequutus. Quod vtique non paruum, aut leue Christianis hominibus est terriculamentum; & ideo Athanasius ferm. de pass. *Vides*, inquit, *latrones*, *sed non ambo in eisdem: alter regnum hæreditauit, alter in gehennam dimissus est.*

S. August.

Circũstantiæ conuersionis latronis singulares nemini præbēt ansam sperandi.

Latroni beato nec dies festus, nec imagines, nec altaria eriguntur, & quare.

S. Athan.

599. Non igitur solam Christi in confitentem futurum misericordiam, verùm etiam illius in blasphemantem socium æquitatem attentè consideremus; illique optimo Saluatori, æquissimoque Iudici misericordiam & iudicium cum Psalmista *psal.* 100. 2. decantemus, vtriusque semper & protectionem, & adiutorium postulantes, vt timore & spe exagitati, à peccatis quantocyùs, omnimodâ seclusâ, refugiamus. Iuxta enim oraculum Spiritus Sancti in sacris paginis exaratum, eadem velocitate peccatum debemus deserere, quâ & à serpentibus venenum suum in nos emittentibus fugere conamur. *Quasi*, inquit Eccl. 21. 2. *à facie colubri fuge peccatum.* Quibus verbis vtitur S. Thomas, vt doceat hominem statim teneri à peccato recedere: ait enim 2. 2. q. 42. art. 8. in corp. *Manifestum est, quod nec per modicum tempus licet in peccato morari, sed quilibet tenetur peccatum statim deserere, secundum illud Eccl.* 21. *quasi à facie colubri fuge peccatum.* Hæc. S. Doctor. Quibus docet hominem bonum alterius iniustè occupantem, statim & sine mora teneri ad restitutionem, quia & sine mora, & maxima cum festinatione peccatum debet deserere. Quæ cùm vera sint, non solùm in restitutione bonorum, quæ inuito domino retinemus, sed etiam in reparatione honoris, gloriæ & famæ, quæ à nobis vel læsa, vel ablata sunt, quia hæc bona moralia pluris æstimantur, quàm bona merè naturalia & temporalia, vt sunt diuitiæ & huiusmodi, etiam in ordine ad Deum debent verificari. Cumque omne bonum, quod habemus, ab illo ad nos descendat; & dum peccamus, corpus nostrum, vitam, voluntatem, immò & ipsam animam, quæ potiora bona illius nobis collata sunt, iniustè, & illo tanquam domino inuito retinemus, & seruire iniquitati ad iniquitatem faciamus, ac insuper eius gloriam & honorum, quantũm in nobis est, vitiorum nostrorum turpitudine obscuremus, immò & rapiamus; ideo semel cognito prauo conscientiæ nostræ statu, subitò debemus illa omnia Deo restituere verâ ad Deum conuersione, ac peccatorum nostrorum detestatione, atque sine mora veræ pœnitentiæ omninò incumbere. Quod suadet Apostolus, dum inquit Rom. 6. 19. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita* NVNC (non in posterum) *exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.*

Iustitia Christi in malum latronem attendenda.

A peccato tenetur homo statim recedere.

S. Thom.

Tenetur homo statim bona alterius quæ iniustè occupat.

Conuersio peccatoris ad Deum, quædam est restitutio.

Non debet differri.

tionem. Quod summâ diligentiâ præstitit Magdalena; vt enim cognouit, maximam Christi Redemptoris justitiam & misericordiam, ad ipsum statim cucurrit, vt quod à Deo iniustè peccando rapuerat, justè per pœnitentiam ei restitueret.

D. Gregor.

Magdalena citò ad Deũ conuersa est, & ad virtutũ numerum conuertit numerum criminum.

Nam vt de illa loquitur Gregorius hom. 33. in Euangel. *Quod sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se inuenit holocausta. Conuertit ad virtutum numerum numerum criminum, vt seruiret Deo in pœnitentia quidquid ex se Deum contempserat in culpa.* Hæc Gregorius. Nec in futurum tempus, nec in senectutem, immò neque in diem crastinum pœnitentiam & accessum cum lacrymis ad pedes Christi distulit mulier juuenis & peccatrix; sed statim dolore, & amore in corde saucia, ad medicum non tantùm cucurrit, sed vt ita dicam, volauit animarum, vt citò veniam postulans, citò veniam reciperet, & perfectam animæ sanitatem. Sic enim illam loquentem inducit S. Paulinus epist. 4.

S. Paulin.

Vel in Domo Simonis, vel in domo Pharisæi audiam Dominum venisse, contendam præripere hospitis gratiam, præripere si possem regnum cælorum.

Cæsar. Arel.

Vnde & Cæsarius Arelatensis *hom.* 7. huius mulieris in florida, roseaque ac feruida juuenta, & ad primam vocationem pœnitentiam demiratus est, generosumque illius animum obseruauit in hoc, quod senectam non expectauit, ne necessitate potiùs quàm voluntate videretur pœnitere.

Dum adhuc poterat peccare, à peccato cessauit Magdalena.

Nec ipsa (inquit) *se reseruauit, vt in fine vitæ suæ pœnitentiam ageret; sed dum adhuc poterat peccare, sic voluit peccata deserere, vt illam de adulteriis suis non impossibilitas subtraheret, sed voluntas.* Hæc Cæsarius.

600. Sanè æquum omninò est, vt justitiam simul & misericordiam Domini cupientes, velociter ex nostris resurgamus iniquitatibus, & ad ipsum Redemptorem celeriter festinemus.

Nusquam potest purgari mora.

Cùm enim *nusquam possit purgari mora*, vt tritum est apud Iurisperitos, & semel deperditum, nusquam valeat recuperari tempus; nisi subitò auditâ voce Domini vocantis, & ad pœnitentiam incitantis ad illum cucurrerimus, janua salutis nobis forsitan obserabitur, & alio tempore aditus nobis ad æternam vitam non patebit. Nulli nisi vincenti corona gloriæ tribuitur, vt habetur Apoc. 21. 7. *Qui vicerit, possidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.* Nemo autem vincit sine pugna, in ista autem celeritas, & diligentia admodum necessaria est; non enim tempore alio differendum est prælium, sed extemplò militandum est, dum instant, vrgentque hostes validissimi: nisi enim fortiter expellantur, ab illis superari necessum est.

Latin. pac.

Victoriam pennatam finxere Poetæ, & quare.

Vnde & Latinus Pacatus in panegyrico ad Theodosium, ob summam in expellendis, superandisque hostibus velocitatem, hunc mirificè extollit Imperatorem, laudatque ac approbat pictorum inuentum ac Poëtarum, qui *victoriam finxere pennatam, quòd hominum cum fortuna euntium, non cursus est, sed volatus.* Hinc Christus Dominus vt mundum vinceret, dæmonemque, mortem, cæterosque nobis infensos hostes superaret, ad crucem non solùm ambulauit, & cucurrit, sed etiam quodammodo volauit, omnemque moram, quâ retardabatur, non modicam pœnam existimauit. Eapropter proditori suasit discipulo, vt ad votum implendum festinaret. *Quod facis*, inquit, *fac citius*: Ioan. 13. 27. Ipseque non solùm antequam traderetur coarctatus est, magnamque sensit angustiam, juxta illud Luc. 12. 50. *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsquedum perficiatur*: sed etiam postquam à Iuda proditus fuit, breuem illam vsque ad obitum moram minimè ferens, mœstitiam ac tristitiam maximam accepit. Quod insinuatur Matth. 14. 33. vbi dicitur: *Cœpit tædere, & pauere, & ait illis: Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Quæ verba ad rem præsentem exponens Ambrosius lib. 7. in Luc.

D. Ambros.

Cùm in se (inquit) *nihil habuerit, quod doleret; nostris tamen angebatur ærumnis, & sub tempore mortis mœstitiam prætendebat, quam non ex metu mortis suæ, sed ex mora nostræ redemptionis assumpserat.* Hæc Ambrosius.

Cùm ergo omnis victoria de imminentibus 601.
hostibus à diligentia & fortitudine oriatur, ipseque Christus summam ad redimendum homines diligentiam attulerit; debet omnis Christianos quantocyùs quod malè gessit, pœnitentiâ expiare, & nequaquam conuersionem suam ad vltimum vitæ suæ tempus differre, maximè cùm Dei justitia, quæ misericordiam nusquam deserit, negligentiam nostram gratiarum toties spretarum denegatione in fine vitæ sæpissimè puniat.

Non debet ad finem vitæ differri pœnitentia.

Ergo *dum tempus habemus, operemur bonum*, vt dicitur Gal. 6. 10. Nuncque misericordiam, & justitiam Domini præ oculis habentes, *emendemus in melius, quæ ignoranter peccauimus; ne subitò præoccupati die mortis, quæramus spatium pœnitentiæ, & inuenire non possimus*, vt canit Ecclesia in 3. Responsorio Matutini officij Dominicæ primæ Quadragesimæ: alioquin nusquam victores erimus, nec æterna præmia viuentibus præparata possidebimus: sed victi, non solùm à Dæmone, sed etiam à prauis & inordinatis animæ nostræ motibus, in barathrum æternæ damnationis à diuina justitia deturbabimur, & in illo ab eius misericordia in perpetuum detinebimur, juxta illud psalm. 138. 10. *Illuc* (in infernum) *manus tua*, idest justitia, *deducet me*: & *tenebit me dextera tua*; hoc est, misericordia tua. Hæc enim duo attributa duæ manus Dei sunt, quarum dextera est misericordia, quæ damnatos in igne conseruat; sinistra est justitia, quæ illos ignis supplicio, ac diuinæ priuatione visionis torquet.

Sectio V.

Vt diuina super nos misericordia effundatur, orationibus debemus à Deo postulare.

QVamvis nusquã à justitia Dei eius misericordia diuidatur; attamen debet homo non solùm in misericordia Dei sperare, verùm etiã vt hæc super illũ effũdatur, jugiter & enixè Deum rogare.

Dupiex autem in sacro eloquio Dei misericor- 602.
dia commemoratur: alia quæ peccata hominum dissimulat, vt ea seueriùs puniat; & hæc videtur esse derelictio hominis à Deo in pœnam peccatorum, vt adhuc noua peccata committat, & tandem pro illis pœnâ æternâ donetur.

Duplex misericordia Dei, alia quæ peccata dissimulat, vt ea seueriùs puniat.

De ista dicitur Isai. 26. 10. *Misereamur impio, & non discet justitiam: in terra sanctorum iniqua gessit, & non videbit gloriam Domini.* Quod exponens Bernardus *serm.* 42. *in Cant.* ait:

D. Bernard.

Tunc Deus magis irascitur, cùm non irascitur.

Vides quia tunc Deus magis irascitur, cùm non irascitur? Misereamur impio, inquit, & non discet facere justitiam. Misericordiam hanc ego nolo. Super omnem iram miseratio ista, sepiens mihi vias justitiæ. Satius profectò mihi juxta Prophetæ consilium apprehẽdere disciplinam, nequando irascatur Dominus, & peream de via justa. Volo irascaris mihi, Pater misericordiarum: sed illâ irâ, quâ corrigas

corrigis deuium, non quâ extrudis deuia. Et sermone in illud, *Ecce nos reliquimus omnia, &c.* eadem verba Isaiæ rursus exponens Bernardus, & præsertim illa, *In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini*, ait: *Quid igitur cætera vidisse præstat? Hiccine totus misericordiæ finis? Hanc ego misericordiam nolo, procul fiat miseratio tam crudelis, ne veniat in eorum consortium anima mea.* Hæc Bernardus. Vnde hæc misericordia non debet à Deo postulari.

Alia quæ peccata remittit, & summam expellit miseriam.

603. Alia est, quæ peccata hominum remittit, & ab eis summam miseriam expellit. Hanc postulabat Dauid *psalm.* 50. 1. dicens: *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Vbi Propheta maximam Dei misericordiam in remissione, & deletione peccatorum, ac consequenter gratiæ sanctificantis infusione docet consistere. Cùm enim culpa lethalis, quæ hominem in ratione, quæ præcipuum illius bonum naturale est, lædit, & ipsum gratiâ sanctificante, quæ est maximum bonum supernaturale, vtpote diuinæ naturæ formalis participatio, exspoliat, summa hominis miseria meritò nuncupetur; ideo illa Dei benignitas, quæ illam culpam delet & obliterat, rectè magna Dei misericordia nominatur. Hæc autem præcipuè necessaria est his, qui voluntariè, & ex certa scientia peccauerunt, sicut de facto peccauit Dauid quando Vriæ abstulit vxorem. Cùm enim peccatum hoc modo perpetratum maius sit, maiorem misericordiam, vt deleatur, requirit. Vnde Augustinus in præfata verba Psalmistæ inquit: *Quærant paruam misericordiam, qui nesciendo peccauerunt.* Notanter autem addidit Propheta, *tuam*, dum dixit, *secundùm magnam misericordiam tuam*: nulla enim alia misericordia, nisi Dei, tantam miseriam, nempe peccatum, expellere poterat, vel subleuare. Hanc debemus enixè postulare, vt verè possimus pœnitere, & veniam nostrorum consequi delictorum: nullumque in nobis potest esse peccatum, etiam atrocissimum, quod hac misericordiâ non possit obliterari. Verbum enim Cain dicentis Gen. 4. *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear*, reprobatur, vt aduertit S. Thomas 3. *p. q.* 84. *art.* 10. qui ibidem ait: *Misericordia Dei peccantibus per pœnitentiam veniam præbet absque vllo termino: vnde dicitur* 2. *Paralip. vltimo: Immensa & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ, super malitiam hominum.* Vnde & Iudas, qui Christum tradidit, potuit etiam in eius misericordia sperare; & sanguine, qui ex eius cum Iudæis pactione à Christo in cruce fusus est, illius potuit iniquitas emundari: ideoque vt notauit Hieronymus *in psalm.* 108. explicans illa verba, *Et oratio eius fiat in peccatum*, ait: *Magis ex hoc offendit Iudas Dominum, quia se suspendit, quàm quia Dominum prodidit.* Etenim semper debet in Dominũ sperare peccator, & suis precibus eius misericordiam implorare. Quamvis enim justitiam Dei semper debeamus formidare, etiam in eius benignitate debemus semper confidere. Vnde licèt ex nimia confidentia, seu spe in misericordia Dei possit peccare Christianus, sicut ex nimio timore eius justitiæ: attamen minus peccatum est præsumptio in Dei misericordia, quàm desperatio ex eius justitia. Quod docet S. Thomas 2. 2. *qu.* 21. *art.* 2. vbi ait: *Præsumptio est peccatum, minus tamen quàm desperatio; quoniam magis proprium est Deo misereri & parcere, quàm punire, propter eius infinitam bonitatem. Illud enim secundùm se Deo conuenit, hoc autem secundùm nostra peccata.*

Magna misericordia quid sit.

D. August.

Nullum peccatum, etiam atrocissimũ, quod non possit à Dei magna misericordia deleri.

S. Thom.

D. Hieron.

Magis peccauit Iudas sua desperatione, quàm Christi proditione.

D. Thom. Minus peccatum est præsumptio ex misericordia, quàm desperatio ex justitia.

Sperantes igitur in diuina misericordia debemus illam enixè ac humiliter postulare, nullusque hominum ab hoc petendi munere eximitur. 604. Cùm enim Dei benignitas non solùm à miseriis peccata relaxando liberet, sed etiam à lapsibus præseruando justificantem gratiam custodiat; si peccatorum sordibus aliquis inquinetur, diuinam, vt emaculetur, roget misericordiam: si autem mundatus à culpis justitiam ex gratia teneat, vt in ea conseruetur, exoret: sicque & peccatoribus, & justis omninò incumbit diuinam misericordiam implorare. Quod & secundum Concilium Arausicanum docuit *can.* 10. vbi dicitur: *Adiutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, vt ad finem bonum peruenire, vel in bono possint opere perdurare.* Et *can.* 14. habetur: *Nullus miser de quantacumque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordiâ præuenitur*, sicut dicit Psalmista psalm. 118. *Citò anticipet nos misericordia tua, Domine.* Et illud: *Deus meus, misericordia eius præueniet me.* Psal. 58.

Conc. Arausic.

Diuinum auxilium est implorandũ ad standum in bono, & ad resurgendum à malo.

Vt autem distinctè pateat, & omnibus perspicuum sit, diuinam misericordiam à peccatoribus, & à justis humilibus precibus fore implorandam; ab illis, vt à peccato surgant; ab istis, vt in bono stent ac perseuerent, de vtrisque sigillatim paucis demonstrare conabimur.

§. I.

Peccator vt veniam peccatorum obtineat, & ab illis omninò surgat, frequentibus orationibus diuinam debet implorare misericordiam.

Etsi *omnia nuda & aperta sint oculis Dei*, & imperfectum nostrum videant oculi eius, ac ingenii bonitate nostris velit succurrere necessitatibus, quas vigili prouidentiâ jugiter intuetur; 605. attamen cupit Dominus, vt mala quæ hîc nos premunt, & ærumnas quibus fatigamur, ipsi exponentes, ab eo benignitatem ac misericordiam humiliter postulemus. Hinc orationis, quâ & Dei excellentiam, maiestatem, omnipotentiam, ac bonitatem, nostramque simul miseriam, paruitatem, immò si sic loqui fas est, nihilitatem exhibemus, origo trahitur. Sicuti enim se dominum, prouisorem ac continuum benefactorem à nobis vult corde & ore agnosci; ita vt nostram indigentiam ac necessitatem, quæ eius bonitate ac liberalitate subleuantur, publicè confiteamur, exoptat. Hæc orationum ac precum nostrarum origo est, & precandi præceptum, quod ore suo Christus nobis significatum emisit & protulit: *Petite & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Math. 7. 7.

Miseriam nostram Deo debemus exponere.

Necessaria igitur homini Christiano est oratio, 606.
& necessitate præcepti, quia Dominus orationem imperauit, *Matth.* 7. 7. & *Luc.* 18. dum inquit, *Oportet semper orare, & non deficere*; & necessitate medij, quia oratio est medium necessarium, quo ad Deum liberatorem, benefactorem, ac Saluatorem accedimus. Cùm enim sit *ascensus mentis in Deum*, vt inquit Damascenus *lib.* 3. *fid. c.* 24. ab imis terræ locis ad superiora migrat, immò & ad ipsum Deũ erigitur, qui precibus & orationibus illum humiliter interpellat. Speciali autẽ modo ad Deum homo orationibus accedit reuerentiam ei exhibẽdo, quæ primo enti, & summo omnium Domino jure debetur. Vnde & D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 3. *Per orationẽ* (inquit) *homo Deo reuerentiam exhibet, in quantum*

Oratio nobis est necessaria necessitate præcepti & necessitate medij.

D. Damasc.

D. Thom.

scilicet ei se subjicit, & profitetur orando se eo indigere, sicut authore suorum bonorum. Cùm autem nemo saluti suæ possit studere, nisi hoc modo se Deo subjiciat, sequitur perspicuè orationem cuilibet necessitate medij fore necessariam. Quare

D. August. Ad finem nemo venit, nisi vocatus: nemo vocatur, nisi oret.

D. Augustinus neminem ad salutem, nisi per orationem venire docet, dum inquit: *Nullum credimus ad salutem, nisi Deo inuitante venire; nullum inuitatum, nisi Deo auxiliante operari; nullum nisi orantem auxiliari.* Hæc Augustinus.

607. Debet ergo homo peccatorum suorum pondere prægrauatus, toto corde & affectu Deum liberatorem inuocare, & humilibus ac ardentibus precibus ad Deum in fortitudine clamare, vt super ipsum effundat Dominus gratiam suam, & ingenti misericordiâ ab iniquitate ad perfectam justitiam transferat & sanctitatem. Hinc est, quod

Christus docuit nos peccatorum remissionem oratione postulare.

Dominus orandi modum omnibus præscribens, peccatorum remissionem à Deo docuit postulare *Matth. 6. & Luc.* 11. dum in nostris præcepit orationibus, vt dicamus, *Dimitte nobis debita nostra*; hoc est, peccata à nobis commissa, quibus tibi debitores sumus, propitiatus absolue, & omnia quibus grauamur, delicta remitte. Ab omnibus autem in oratione Dominica, siue justis, siue reis hæc petitio, mandante Domino, pronuntiatur, vt nullus se à quibusdam quotidianis immunem credat offensis, sicut optimè notauit

D. Cyprian.

Martyr Cyprianus præfata explicans verba. *Quàm necessariè* (inquit) *quàm prouidenter, & quàm salubriter admonemur, quod peccatores sumus, qui pro peccatis rogare compellimur, vt dum indulgentia à Deo petitur, conscientia sua animus recordetur: ne quis sibi quasi innocens placeat, & se extollendo plus pereat, instruitur, & docetur se peccare quotidie, dum quotidie pro peccatis jubetur orare.* Hæc Cyprianus.

608. Verùm qui lethalibus premuntur culpis, frequentioribus, ac feruentioribus Deum debent orationibus obsecrare, vt iram eius in eos justè accensam mitigent, & extinguant, atque eius misericordiam citiùs ac faciliùs obtineant, ac suorum veniam consequantur delictorum.

Oratio peccatorum non est meritoria, sed impetratoria.

Quamvis enim bonum ex eo, quod & gratiâ & charitate sunt orbati, oratio non sit meritoria; attamen ex misericordia Dei impetrat, quod ex justitia ei non debetur, præsertim cùm peccatores pro se necessaria ad salutem piè & perseueranter suis

D. Thom. D. August.

deprecationibus petunt, vt docet S. Thomas 2. 2. *quæst.* 83. *art.* 16. & D. Augustinus *tract.* 44. *in Ioan.* vbi ait: *Si peccatores non exaudiret Deus, frustra Publicanus dixisset, Domine propitius esto mihi peccatori.*

S. Chrysost.

Et Chrysost. hom. 18. in Matth. *Omnis* (inquit) *qui petit, accipit; idest, siue justus sit, siue peccator.*

609. Quamvis autem oratio dicatur quasi *oris ratio,*

Oratio quasi oris ratio.

vt notat Cassiodorus *in psalm.* 18. attamen etiam ex corde, & affectu intimo debet proficisci. Cùm enim sit actus rationis, non purè speculatiuæ, sed

Ab intimo corde debet procedere.

practicæ, necessariò affectum & actum voluntatis includit. Voluntas autem, quæ mouet rationem ad suum finem, mouet orationem hominis ad Deum, vt ab ipso necessaria & decentia petat, & vt ipsi tanquam fini vltimo, & summo bono vniatur, sicut docet S. Thom. *quæst.* 83. *cit. art.* 1. Vnde qui vt à peccatis exurgat, Deum obsecrat, toto cordis affectu debet intellectum suum ad Deum dirigere, ciusque simul gratiam, & indulgentiam postulare: dumque se ad Deum deprecatione conuertit, à peccato, eiusque occasionibus seu causis voluntate simul, & re tenetur recedere, adolescentem illum imitatus, qui cùm omnem substantiam suam viuendo luxuriosè dissipasset, & vrgente fame ad paternam domum redire decreuisset, vt illius in se misericordiam exoraret, statim iter arripuit, & ad patrem veniens, ab omni luxuriæ inquinamento declinauit. Quod adeo parenti optimo placuit, vt etiam ante filij redeuntis accessum ad illum cucurrerit, & postulanda ipsam ante postulationem fuerit elargitus. Nam vt dicitur Luc. 15. 20. *Cùm adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordiâ motus est, & accurrens cecidit super collum eius.*

Oranti & venienti peccatori se Deus magna velocitate præbet.

D. Chrysol.

Quod demiratus Petrus Chrysologus *serm.* 3. inquit: *Tardam misericordiam pater nescit*; hoc est, velociorem redeunti filio benignitatem exhibet, quàm postularit; nam ad patrem nondum venerat, vt eius amplexus postularet, & gratiam indulgentiæ obtineret: & tamen ad illum accurrens genitor, se totum summa ex misericordia proli committit. Quod eleganter expressit S.

D. Hieron.

Hieronymus epistola 146. ad Damasum: *Antequam* (inquit) *dignis operibus, & verâ pœnitentiâ ad patrem rediret antiquum, Deus ad eius præcurris aduentum, & reditum filij sui junioris anticipat.*

Nec dissimili modo erga redeuntes Deus se gerit peccatores. 610.

Peccatores anticipat misericordia Dei.

Citò illos anticipat misericordia eius; & simul ac peccatum deserere, ad Deum redire, & eius misericordiam suis obtinere precibus decreuerunt, illis occurrit, & quam cupiunt benignitatem, antequam postulent, elargitur, tanta est Dei nostri clementia, ac in homines gratias suas effundendi propensio. Hanc ineffabilem Dei

Ephrem.

bonitatem mirè descripsit S. Ephrem Syrus *serm. de anima afflicta*, in hunc modum Deum alloquens: *Priusquam peccator pertingat ad januam, tu ei aperis: antequam tibi procidat, manum ei præbes: antequam lachrymas profundat, tuas super illum miserationes effundis. Charitas tua nostræ salutis cupidissima seipsâ ad nos inclinat.* Hæc ille. Vnde non solùm oris nostri audit Dominus orationes, sed etiam nostrorum exaudit voces desideriorum, juxta illud psalmi 10. 17. *Desiderium pauperum*

S. Thom.

exaudiuit Dominus. Quod exponens Doctor Angelicus *quæst.* 83. *jam citata, art.* 1. *ad* 1. ait: *Hoc dicitur ad ostendendam exauditionis velocitatem, quia scilicet dum adhuc aliquid in desiderio pauperum est, Deus exaudit antequam orationem proponant,* secundùm illud Isai. 65. 24. *Eritque antequam clament, ego exaudiam eos.*

At mirum non est, venientem peccatorem Dei 611.

Fugientes sequitur diuina misericordia; vt desiderantes faciat.

misericordiam præuenire, & ipsum pauperum desiderium, needum vocibus oris expressum exaudire: ipsos etiam fugientes diuina benignitas sequitur, & reluctantes adeò eius gratia irrigat, vt etiam in desiderantes transmutet: siquidem *ex*

D. August.

nolentibus volentes facit, vt loquitur Augustinus. Hinc fugientes sequitur, & ipsos deuios manu suâ Dominus tenet, vt in rectam æternæ salutis viam deducat. Sic prorsus fecit ex summa benignitate Vnigenitus Dei, qui *nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit,* vt dicitur *Hebr.* 2. 16. hoc est naturam humanam peccatis sauciam, reluctantem, & veluti fugientem tenuit, occupauit, ac hypostaticè sibi copulauit: indeque vt cum singulis hominibus fœdus iniret, ad singulos etiam legatos destinauit. Id testatus est Paulus 2. Cor. 5. 20. *Pro Christo,* inquit, *legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos: obsecramus pro Christo, re-*

reconciliamini

conciliamini Deo. Quod perpendens, ac ineffabilem Dei benignitatem admirans Gregorius hom. 32. in Euangel. *Ecce inter nos* (inquit) *& Deum discordiam peccando fecimus; & tamen ad nos Deus suos legatos prior misit, vt nos ipsi, qui peccauimus, ad pacem Dei rogati veniamus, & ipse qui offensus est, legatis interuenientibus obsecrat Deus.* Hæc Gregorius. Maxima igitur ac prorsus ineffabilis misericordia Dei nostri, qui non solùm peccatores salutem cupientes audit, non solùm fugientes sequitur, sed etiam omninò auersos per suos legatos ad pacem hortatur. Quis inter homines Rex rebellem subditum rogauit, vt sibi reconciliaretur? Quis vnquam Princeps hominem maiestatis reum, & pœnæ mortis addictum liberauit, & vt liberari vellet, obsecrauit? Quis vnquam Rex contumaci seruo dixit, simus amici, & dabo tibi vnam prouinciam? Et tamen optimus hominum Redemptor, Angelorum, Apostolorum, ac verbi Dei Concionatorum ministerio, ac legatione vtitur, vt peccatores diuinæ maiestatis reos, pœnæque mortis æternæ addictos sibi reconciliet; ipseque amantissimus ac clementissimus Dominus cuilibet contumaci seruo dicit, simus amici, & dabo tibi, non vnam prouinciam, nec vnum quod cum tempore finiatur regnum, sed regnum cœlorum in æternum duraturum. Ad tantam Dei benignitatem obstupuit Tertullianus *lib. de pœnit. cap. 8.* dicens: *Inauditum misericordiæ genus est, quod cum summo Dominus iure misericordiam, & veniam negare posset, non modò non negat, sed ipse etiam & velit, & roget, & minetur, nisi ad eum reuertaris, tanto salutis nostræ amore tenetur. Tam pater nemo, tam pius nemo.* Hæc ille.

D. Gregor.

Peccatores per suos legatos obsecrat Deus, vt ad illum redeant.

Immensa Dei erga peccatorem bonitas.

Tertull.

612. Cùm ergo peccatores vt conuertantur, roget Dominus, & illos vt sibi reconcilientur, per legatos deprecetur; sine vlla prorsus dubitatione, dum & ipsi frequentibus ac feruentibus, pro salute, ac suorum remissione peccatorum Deum precibus obsecrabunt, exaudientur. Siquidem *voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet illos*, vt dicitur *psalm. 144. 19.* suam etenim adimplet voluntatem; nam *vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*, vt dicitur 1. *Tim. 2. 4.* & vt idem Apostolus 1. *Thessalon 4. 3.* inquit, *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra*, dum hominum peccatorum pro conuersione propria, & culparum ex gratia diuina deletione, frequentia ac feruentia vota offerentium exaudit. Sic dum peccatricem mulierem lacrymis, suspiciis, ac maximis pro vitæ lasciuæ mutatione votis onustam suscepit, ac illius peccata publicâ voce dimisit, & pœnitentis desiderium, & propriam Christus adimpleuit voluntatem. Ille etenim gratiæ suæ vbertate in corde illius mulieris effusæ, & optima ad salutem vota produxerat, & vt veniret in domum Pharisæi indulgentiam recepturа, instigarat. Vnde & Gregorius Christum Dominum peccatricem non solùm benignè suscipientem, sed etiam misericorditer attrahentem celebrauit *hom. 33. in Euang.* vbi ait: *Quid igitur miramur fratres? Mariam venientem, an Dominum suscipientem? Suscipientem dicam, an trahentem? Sed melius dicam trahentem, & suscipientem; quia nimirum ipse eam per misericordiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris.* Hæc ille.

Deum rogantes pro propria salute exaudiuntur.

Magdalena culparû suarum veniam postulans lacrymis ac suspiriis à Christo publicam indulgentiam accepit.

S. Gregor.

613. Verùm qui errantem traxit misericorditer Magdalenam, & venientem ad se non solùm benignè suscepit, sed etiam ab omnibus delictis clementer absoluit, errantes etiam trahit peccatores, & non paruâ misericordiâ, vt mente ad ipsum redeant, ad precandum excitat & inuitat. Si enim *nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto*, vt inquit Apostolus 1. *Cor. 12. 3.* hoc est, nemo potest salutem à Christo nobis paratam consequi, nisi à Spiritu sancto moueatur ad ipsum Redemptorem; vnde & ipse Dominus dixit Ioan. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum.* Quomodo ad ipsum orationibus poterunt redire, vt ab illo peccatorum suorum veniam consequantur, & gratiam? Ille igitur est, qui non solùm nos orare docuit, sed etiam vt oremus, per Spiritum sanctum suum clementer instigat, ita vt & principium nostræ conuersionis ab eius gratia oriatur, & omnes actus nostros, vt verè pœniteamus, ipse dirigat, & perficiat. Quod Apostolus docuit *Rom. 8. 26.* dum ait: *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram; nam quid oremus, sicut oportet, nescimus. Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Quod D. Thom. exponens *lect. 5.* inquit: *Exponendum est, Postulat, idest postulantes nos facit: sicut & Gen. 22. Nunc cognoui quod timeas Dominum, idest, cognoscere feci. Facit autem nos Spiritus sanctus postulare, in quantum in nobis recta desideria causat. Nam postulatio est quædam desideriorum explicatio. Desideria autem recta ex amore charitatis proueniunt, quam in nobis Spiritus sanctus facit.* Hæc D. Thomas.

Deus peccatores ad precandum excitat.

D. Thom.

614. Qui igitur mouente ac instigante Spiritu sancto preces Deo effundunt, vt peccatorum veniam, & diuinam obtineant misericordiam, quod postulant consequuntur. *Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini* (cum debita contritione, fide, spe, & charitate) *saluus erit*, vt dicitur *Ioel. 2. & Rom. 10. 13.* Etenim qui *diues est in misericordia Deus*, vt dicitur *Eph. 2. 4.* etiam *diues est in omnes qui inuocant eum*, vt dicitur *Rom. 10. 12.* suæque thesauros misericordiæ in omnes qui illum inuocant, lubenter effundit. Quod etiam *psalm. 85. 5.* testificatus est Propheta, dum inquit: *Quoniam tu Domine suauis, & mitis, & multa misericordia omnibus inuocantibus te.* Attamen miratur Augustin. misericordiam Dei omnibus illum inuocantibus generaliter promitti, cùm & ipse Dominus sæpe in sacris Paginis dicat: *Non exaudiam.* Et *Iacob. cap. 4. 3.* dicat: *Petitis, & non accipitis.* Sed admirationem mirabiliter soluit idem Augustinus *in psalm. 85.* vbi inquit: *Certè misericors Dominus omnibus inuocantibus se; sed tamen quidam inuocantes non inuocant ipsum, de quibus dicitur psalm. 52. 6. Deum non inuocauerunt. Inuocas, sed non Deum inuocas, inuocas quidquid amas, inuocas quidquid vis, vt veniat ad te. Si Deum inuocas, vt veniat ad te pecunia, vel hæreditas, vel sæcularis dignitas, illa inuocas, quæ vis, vt veniant ad te; sed Deum tibi petis adiutorem cupiditatis, non exauditorem desideriorum.* Hæc Augustinus. Qui autem Deum rogat, & ab eo misericordiam humiliter postulat, vt delictorum indulgentiam & salutem acquirat æternam, ipsum solum inuocat, quia ipsum solum Saluatorem ac Redemptorem agnoscit, & consequenter verè exauditur, & in se diuinæ benignitatis fluenta recondit.

Magna Dei misericordia omnibus inuocantibus eum.

D. August.

Qui res temporales postulât à Deo, res illas inuocant, non Deum.

615. Sanè Deum inuocauit, & ab eo, quam postulabat, accepit misericordiam Publicanus ille, qui à longè stans, & peccatorum suorum pondere pressus, nec ad cœlum audebat pupillas erigere, sed pectus suum percutiens, corde & ore clamabat, *Deus propitius esto mihi peccatori.* Luc. 18. 13.

Qui veniam suorum petebat delictorû Publicanus, Deum inuocabat.

Cùm enim hic pro delictorum suorum vènia Deum humiliter precaretur, & ab eo nihil aliud quàm misericordiam, ac per eam propriam salutem efflagitaret, quod cupiebat, est assequutus: nam *justificatus in domum suam descendit*, superbo illo Pharisæo, qui dum orabat, se laudabat, & oranti Publicano insultabat, repulso & reprobato. Nam vt notat Augustinus *serm. 36. de verbis Domini*, quia se publicanus peccatorem agnouit, & Dei propitiationem petiit, ideo Deus illi ignouit, ait enim: *Quid miraris, si Deus ignoscit, quando ipse se agnoscit?* Ac si diceret, homines se peccatores veraciter agnoscentes, de peccatis dolentes, ac ad eorum remissionem Dei propitiationem inuocantes, semper à Deo exaudiri, suorumque veniam consequi delictorum. Etenim Deus *sanat contritos corde, & alligat omnes contritiones eorum*, vt dicitur *psalm. 146. 3.* nec illorum orationes rejicit, cùm & ipse *cor contritum & humiliatum non despiciat.* Psalm. 50. 19. Hinc Bernardus mirabilem in oratione, & modo orandi huius Publicani virtutem obseruauit: licèt enim summam cordis sui contritionem, atque humilitatem externâ oculorum demissione probaret, ita vt nec cœlum auderet respicere; tamen ex illa humilitate ac orationis feruore cœlum ad se quodammodo inclinauit. *Non audet*, (inquit Bernardus serm. de 4. mod. orat.) *Publicanus oculos ad cœlum leuare, & ipsum cœlum potuit ad se inclinare.* Sed non mirum, quod prece suâ cœlum inclinet, cùm & ipsa cœlum penetrauit: nam vt legitur Eccl. 35. 21. *Oratio humiliantis se nubes penetrabit, & donec propinquet, non consolabitur, & non discedet donec Altissimus aspiciat.*

D. August. — D. Bernard. — Oratione sua publicanus cœlum inclinauit.

616\. At non cœlum tantùm, sed & Deum ipsum penetrat oratio humiliati, dum attingit. In ipsum enim directè fertur, & ab eo quod precatur, exorat, & ipsum Dominum in cor orantis adducit. Hoc docuit nos æterna ipsa Veritas ore Prophetæ *psalm. 90. 15.* dicentis: *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Vbi fructum, & efficaciam orationis hominis contriti & humiliati mirè descripsit Psalmista; nam & huius oratio exauditur, & Deus ad ipsum hominem contritum suæ gratiæ vbertate descendit, vt illum à peccatorum vinculis eripiat, & tandem ei gloriam suam largiatur. Hoc attigit Isaac Presbyter *lib. de mundi contemptu*, vbi gloriam Dei in corde humiliati ipsi humiliato à Deo ostendi demonstrat, dum ait: *Vilipende teipsum, & videbis gloriam Dei in temetipso. Vbicumque enim humilitas nascitur, ibi gloria oritur Dei. Quod si habueris humilitatem in corde tuo, ostendet tibi Deus gloriam in corde tuo.* Hæc ille. Nec discrepat Ambrosius, dum inquit: *Quisquis diuinitatis cupit tenere fastigia, humilitatis ima sectetur.* Cùm ergo oratione suâ, contritione, & humilitate feruidâ Publicanus gratiam Dei, quâ justificaretur, quantocyùs obtinerit, hunc imitari totis viribus studeamus, & à cordibus nostris contritis & humiliatis frequentes ac feruidæ ascendant ad Deum precationes, quibus eius indulgentiam promereamur. In hoc enim dum rogabat, pectus suum Publicanus percutiebat, vt à fracto pectore, & corde doloribus trito orationes peccatorum ad diuinam misericordiam consequendam efficaces oriri debere demonstraret. Quod obseruauit Theophilactus *in cap. 18. Luc. 13.* vbi orationem & actionem Publicani, qui percutiebat pectus suum, dum rogaret, perpendens, inquit: *Docuit Pharisæum percutiendo pectus, quid in actu orandi præcipuè curandum, nimirum cordis contritionem & affectum. Percutit ergo pectus, quasi manu designans vnde oratio germana procedat, & vt cor ipsum, quod obdormierat, excitet Deo.* Hæc ille. Omnis igitur precatio, quam Deo effundimus, vt eius propitiationem impetremus, ex intimo ac contrito procedat corde, vt ipsum cor Dei valeat attingere, & ab illo in corda nostra copiosa misericordiæ fluenta deriuare. Nam quæ à contrito corde non procedit, nec diuinam gratiam facilè obtinebit.

Deum attingit, & penetrat oratio humiliati. — Isaac Presb. — D. Ambros. — A fracto pectore vi contritionis, feruentiores ad Deum ascendunt orationes.

Publicanum visus est imitari Andronicus Imperator, qui cùm è solio, ex quo Alexium Comnenum strangulando deturbarat, vt illud ascenderet, & ipse justo Dei judicio deiectus fuisset, ac catenis ferreis collo iniectis, & compedibus oneratus ad Isaacium Angelum Imperij inuasorem perductus, ab eoque contumeliosis verbis acceptus, non solùm alapas ipsi impactas, nares pulsatas, barbam auulsam, dentes excussos, capillos euulsos patienter sustinuit, sed etiam ludibria vilissimæ plebis, carceris squalorem, dexteræ abscissionem, mulierculaurum ictus & iram, per ciuitatem in camelo scabioso traductionem, spongiarum excrementis hominum & pecudum conspurcatarum in faciem expressionem, ollæ feruenti aquâ plenæ, è culina raptæ ab impudentissimè scorto in vultum effusionem, aliaque sexcenta tormenta, ærumnas, & clades constantissimè tolerauit, hac oratione iratum Numen placare solicitus, *Kirie eleyson*; hoc est, *Domine miserere*: nullumque contra immaniter sic torquentes verbum vel effutiit, nisi istud: *Quid calamum contritum infringitis?* Quibus verbis iniquè à se gestorum, & à Deo veniam postulabat, & coram populo, à quo immaniter torquebatur, se reum profitebatur. Itaque cùm tot tantaque ludibria & tormenta sine vllo murmure sustinuerit, & in illorum perpessione iteratis vocibus, & corde contrito, vti fas est credere, Dei miserationem humiliter implorauerit, ac in eadem oratione animam emiserit, diuinam misericordiam ipsi fuisse concessam, piè est existimandum: erat enim Andronicus Catholicæ Fidei tenacissimus, & S. Paulo Apostolo, è cuius statua abundè lacrymante imminentis cladis prænuntium accepit, studiosissimus, vt refert Baronius anno Christi 1185. 617.

Baron. — Mira Andronici Imper. patientia, & oratio.

§. II.

Peccatorum Dei misericordiam postulantium oratio lachrymis roboratur.

Corde, & labiis non tantùm Deum rogat homo peccator: illum etiam oculis deprecatur, & quas affectu producit, & vocibus exprimit, lacrymis exhibet, offertque precationes. Tribus his nobilitatæ principiis, nempe affectibus, vocibus, & lacrymis, Deo placebunt orationes, & ab eo misericordiam absque vlla dubitatione recipient: immò quæ labia solùm, & cor præbent, adhuc debiles censentur, & imbecilles, ab oculis profluuio lacrymarum roborandæ. Habent etenim voces suas lacrymæ, quæ ad aures diuinas pertingunt, Deumque ad miserandum non solùm excitant, sed compellunt. 618.

Etiam oculis à peccatore Deus rogandus. — Lacrymæ suas voces habent.

Hine audacter Deum interpellabat Propheta dicens, *auribus percipe lacrymas meas*, psalm. 38. 13. 619.

Quo

Deum rogabat propheta vt suas lacrymas auribus perciperet.

Pet. Damia.

Quo loquendi modo quandam in oculis linguam agnouit Psalmista, & sonoram, acutamque in lacrymis vocem designauit, vt notauit S. Petrus Damiani *lib. 3. de perfect. monach. cap.* 12. dum inquit: *Qui non oculis attendi, sed auribus percipi lacrymas postulat, vocem inesse lacrymis manifestè designat.* Hinc etiam idem Propheta vocem suarum à Deo auditam esse lacrymarum declarat, dicens: *Exaudiuit Dominus vocem fletus mei*, psalm. 6. 9.

S. Thom.

Lacrymarum loquela altior est, quàm labiorum.

Quod exponens S. Thomas ibidem: *Gemitus*, inquit, *Sanctorum vocem habent apud Deum.* Quod confirmat ex illo Eccl. 35. 7. *Non despicies preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.* Hæc autem lacrymarum gemituumque loquela altior est, quàm labiorum; ista enim dum verba pronuntiant, non procul audiuntur: at lacrymarum voces, vel etiam in corde prolatæ cœlos ascendunt, & ab ipso cœlorum opifice intelliguntur. Dixi *in corde prolatæ*, quia lacrymæ compunctionis, seu contritionis, de quibus hîc loquimur, priùs à corde dolore peccatorum fracto, & diuini ignis ardore feruido fluunt, quàm ab oculis manent: immò nisi à corde profluuium prosiliret fletuum, ab oculis non prodiret copia lacrymarum. Quod Propheta agnouit, dum inquit: *Effundite coram illo corda vestra.* Psal. 61. 9. Quod exponens S. Hieronymus, ait: *Effundit sicut aquam cor suum, ante conspectum Domini, qui ex intimo cordis producit lacrymas compunctionis.*

Priùs à corde quàm ab oculis fluant lacrymæ.

D. Hieron.

620. Vnde & id, quod legitur 1. Reg. 7. 6. *Et conuenerunt in Malphat, hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi, Peccauimus Domino*, ad rem præsentem adducit Gregorius, & in illa aqua hausta, & effusa coram Domino, simul ac Iudæi proprias culpas confitentes diuinam pietatem obsecrabant, lacrymas compunctionis ex intimo cordis promanantes interpretatur. *Quid est* (inquit) *aquam haurire, nisi de profunda anima pœnitentis confusione lacrymarum fluenta producere? Velut enim aquam haurimus, dum quàm profundè iniquitate cecidimus, considerantes plangimus. Quam profectò aquam in conspectu Domini effundimus, si cum pœnitendo compungimur, de eiusdem compunctionis fletu non quærimus fauorem seculi, sed solum fructum diuinæ placationis.* Hæc Gregor. cuius interpretatio maximè consonat Chaldæo Interpreti, qui præfata verba transferens, inquit: *Effuderunt cor suum in pœnitentia ante Dominum*, scilicet in lacrymas resolutum. Sicuti enim ex vulneribus corporis cum cruore anima funditur & emittitur, ipsaque corporis mors ad hanc sequitur effusionem: ita ex vulneribus quæ compunctio nostrorum in corde producit delictorum, cum lacrymis, quæ sanguis animæ sunt, spirituale cor hominis effunditur liquefactum; illaque mors animæ, quæ culpam necat, statim sequitur, vt noua vita gratiæ ipsi animæ tribuatur. *Existimate vos quidem mortuos esse peccato, viuentes autem Deo*, peccatoribus ad Christum conuersis, imbreque lachrymarum perfusis dixit Apostolus *Rom.* 6. 11.

Cum lacrymis compunctionis cor effundendũ.

D. Gregor.

Lacrymæ sãguis animæ.

621. Veram pœnitentiam veram esse justitiam, quâ dum culpis nostris ablata à Deo, contritione, humilitate, ipsius Dei timore, amore ac subiectione, necnon & peccati detestatione conamur restituere, animam diuinæ maiestatis ream corripimus, & castigamus, docuit S. Thomas 3. *p. quæst.* 85. *art.* 3. quod probat ex Augustino *lib. de pœnit. cap.* 8. dicente: *Pœnitentia est quadam dolentis vindicta, semper puniens in se, quod dolet commisisse.* Cùm autem in personam Principis commissa delicta pœnâ mortis corrigantur, in ipsum Regem regum crimina perpetrata delinquentis sanguine debent expiari. Cui forsitan alludens Scriptura: *Anima*, inquit, *quæ peccauerit, ipsa morietur.* Ezech. 18. 20. Pœnitentia igitur, quæ in diuinæ reos Maiestatis justitiam exercet, peccatorem destruit & occidit, ipsumque peccatum dum delet, interficit. At quâ ratione? Animam voluntate suâ præcipuam, omnemque delicti causam lædens, vulnerans, immò jugulans ac confodiens, eiusque lacrymis fundens cruorem, vt scilicet dum pœnitentiâ mortem subis, vitam recuperet; & dum medio lacrymarum oceano mergitur, sordes proprio abluat sanguine, ac purior, vegetiorque reuiuiscat. Agnouit hoc Augustinus *lib. 50. hom. hom. vlt.* vbi ait: *Adsit accusatrix cogitatio, testis conscientia, carnifex timor: inde sanguis animæ confitentis per lachrymas fluat.* Vbi S. D. pœnitentiæ justitiam in corde peccatoris rogantis ac plorantis perspicuè declarat, omniaque ad judicium reorum necessaria, ipsamque sanguinis affusionem, quæ peccantium vitam simul cum crimine absoluit, ibidem reperiri demonstrat.

Pœnitẽtia est vera justitia.

D. Thom.

D. August.

Anima peccatrix, mortis rea, cõtritione moritur, & lacrymis sanguinem fundens, in vitam resurgit meliorẽ.

D. August.

Ex quibus liquet, animam spirituali morte punitam, dum contra vitæ suæ authorem scelus admisit, feliciori nece lacrymarum, cruorisque in pœnitentia profusione castigatam, mortem perdere, & vitam inuenire, vt verè surgens à morte per gratiam Christi, in nouitate vitæ valeat ambulare. Nec desunt sacri eloquij textus ad hanc roborandam veritatem: passim à voluentibus sacros libros reperientur, vnumque ex eis dumtaxat adducam, eumque luculenter suadentem quod intendimus. Nam *Luc.* 15. 24. de adolescentiore, qui substantiam suam cum meretricibus dissipauerat, & tamen diuinâ agente clementiâ in domum patris, eius misericordiam abundè recepturus redierat, dixit pater alteri filio: *Hic filius meus mortuus erat, & reuixit.* Itaque peccato ille mortuus erat, sed pœnitentiâ reuixit: mortuus erat à patre recedendo, quia longiùs abierat ab illo mente, quàm loco; & non solùm à patre, sed à seipso migrauerat, ab homine totus transiens in bestiam, vt loquitur Chrysol. *serm.* 1. sed redeundo ad patrem, & ad se reuixit. Mortuus erat obscœnis voluptatibus, sed reuixit animæ suæ amaritudine. Mortuus erat secularibus gaudiis, sed reuixit pio, christianoque dolore. Mortuus erat luxuriâ, & comessatione; sed reuixit abstinentiâ, & contritione. Vnde & Bernardus eundem textum ad exprimendam vitam, quam pœnitentia & reditus ad Monasterium erranti & transfugæ Roberto dare poterat, applicat. Nam ad eundem Robertum sibi secundùm carnem nepotem, qui à Clareuallensi Monasterio, in quo illum Christo genuerat, Cisterciensi Ordini adscribens, ad aliud alterius Ordinis transierat, insignem illam in medio imbre, sine imbre scripsit epistolam, quæ ab illo miraculo inter cæteras eiusdem Abbatis primum sibi locum vendicauit, in qua adhibitis omnibus charitatis & eloquentiæ viribus, vt Robertum fugientem reuocaret, sic tandem illum alloquitur: *Non igitur quæro, cur abieris, sed quòd jam non redieris, queror. Non causas discessionis, sed moras causor regressionis. Veni tantùm, & pax erit. Reuertere, & satisfactum est. Redi, inquam, redi; & lætus cantabo: Mortuus fuerat, & reuixit; perierat, & inuentus est.* Hæc Bernardus *ep.* 1. 622.

Peccato mortui, pœnitentiâ reuiuiscunt.

D. Chrysol.

D. Bernard.

Mira vis charitatis S. Bernardi.

Cùm

Lacrymis noxia vita funditus, & salubris recuperatur. D. August.

623. Cùm ergo lacrymis ex oculis & corde manantibus sanguis profluat animarum, illarum cum fletibus vita effuoditur: vita, inquam, noxia; vita maculosa, vita rea, quæ dum emittitur & amittitur, nouam dat Dei gratia vitæ rationem. Nam vt inquit Augustinus in psal. 121. *Charitas occidit quod fuimus, vt simus quod non eramus.* Ergo preces quas Deo pro conuersione nostra, nostrorumque indulgentia delictorum offerimus, contritioni, & lacrymis coniungamus, vt gratiam, nouamque vitam faciliùs impetremus.

624. Qui coram condiscipulis, æterno reuelante Parente, Christum Dei viui Filium gloriosâ voce confessus fuerat, in domo Caïphæ eundem Dominum pro se, cæterisque hominibus pati incipientem, ad vilissimæ ancillæ vocem, trinâ loquutione, adhibito etiam juramento negauit.

Petrus negãs Christum, ab ipso aspectu reuocatur.

Planè tunc peccauit Petrus, & non solùm in eo Ecclesiæ fundamentum concussum est, sed etiam columna Fidei titubauit. Verùm vacillantem discipulum misericors Dominus non despexit, & quem ambulantem in fluctibus propriâ manu, dum mergeretur, erexit; errantem in atrio iniqui Sacerdotis aspectu reuocauit. Nam *conuersus Dominus respexit Petrum, & recordatus est Petrus verbi Domini. Et egressus foras Petrus fleuit amarè*, vt legimus *Luc.* 22. *à num.* 61. At cur Petrus, qui aspectu Domini in se reuersus commissam à se agnouit culpam, de ea in eodem loco non pœniset? Cur Dominum Iesum magnâ voce coram illis, ante quos negauerat, non confitetur, vt ex eodem ore sibi proferat medicamenta, vnde accepit vulnera? Cur idem membrum, quo negauit Dominum, non exhibet seruire justitiæ, vt illum publicè confiteatur? Cur denique ad genua IESV prouolutus, de trina negatione supplex veniam non postulat. Sanè hoc fecit Petrus, vt lacrymis compunctionis admissum scelus ablueret, & priùs corde & oculis Christum confiteretur, quàm linguâ; sicque contritione, & fletibus ad veniam postulandam, eamque impetrandam se

Egreditur vt lacrymis delictũ abluat, & ne petens veniam ante fletum, plus offendat.

disponeret ac præpararet. Etenim si absque contritione statim Domini indulgentiam petiisset, non solùm non obtinuisset, sed etiam denuò Dominum in se irritasset. Quod notauit Ambrosius *lib. in Luc.* 22. vbi inquit: *Inueni cur tacuit Petrus, ne tam cita petitio veniæ plus offenderet. Antè flendum est, quàm petendum.*

625. Aliam silentij Petri post negationem rationem præbet idem Ambrosius, quia scilicet oculis voluit restituere, quod ore rapuerat; & coram multis extra domum Caïphæ Christum, quem verbis negauerat, lacrymis maximam vocem emittentibus confiteri: loquuntur enim oculi, & vociferantur, dum lacrymas, tanquam acutas & sonoras voces emittunt. Quod etiam testatur Ouid. *lib.* 3. *de Ponto, eleg.* 1. dum ait:

Interdum lacryma pondera vocis habent.

Quod Petrus voce negauerat, lacrymis confitetur.

Vnde Ambrosius *serm.* 46. *de pœnit. Petri*, ait: *Petrus mauult causam suam flere, quàm dicere; & quod voce negauerat, lachrymis confitetur.* Et statim quæ à lacrymis emolumenta recepit describens, subdit: *Antequam fleret, lapsus est; postquam fleuit, erectus est: & qui ante lachrymas præuaricator extitit, post lachrymas pastor assumptus est, & alios regendos accepit.* Hæc Ambrosius. Vbi docet, quod ex lacrymis, quas Petrus Domino aspiciente, ac miserante profudit, non solùm negationis suæ culpam abluit, & deleuit, sed etiam diuinæ gratiæ exuberantiam ita promeruit, vt omnium fidelium pastor à Christo sit institus. Lacrymæ igitur Petrum lapsum erexerunt, inquinatum abluerunt, titubantem firmauerunt, firmatumque non solùm Ecclesiæ fundamentum solidauerunt, sed etiam caput & Pastorem præfecerunt. Itaque vniuersa totius Ecclesiæ fabrica in Petro fundata, à Petro gubernata, per Petrum erudita, & tandem à Petro cœlesti Ierusalem coniungenda, & in regnum cœlorum introducenda, omne quod modò à Petro recipit, & in posterum cupit ac sperat habere, eiusdem lacrymis debet, & ab illis, veluti gratiæ fluentis, ingentia bona se recipere profitetur. Quod vtique non obscurè significat spiritualem totius orbis statum in lacrymis Petri veluti fundatum, stabilitum fuisse ac solidatum, ac consequenter de eo dici potest quod legitur psalm. 23. 2. *Ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.*

Spiritualis totius orbis status lacrymis Petri fũdatus, ac stabilitus.

626. Quod vtique non sine fundamento à me dictum volo. Cùm enim gratia supponat naturam, eamque quodammodò imitetur, non abs re dixi spiritualem orbis statum lacrymis pœnitentis Petri inniti, quia & totius mundi machina à lacrymis sustentatur. Cùm enim ex sceleribus hominum inquinatus mundus suam à justitia Dei submersionem meruisset, submersis omnibus, octo dumtaxat exceptis, diluuio hominibus, Dei misericordia per lacrymas ad futura secula orbem sustentauit: vnde clementiæ suæ, & futuræ conseruationis orbis signum posuit arcum in nubibus, *Gen.* 9. aquis vtique non solùm madidum, sed plenum, & mox in pluuiam resoluendum, vt scilicet ex lacrymis roridæ nubis fœdus inter Deum & homines stabilitum, ac seruans mundum, homines ad lacrymas pœnitentiæ fundendas inuitaret. Quamobrem D. Augustinus *lib. contra aduersarium Legis & Prophetarum*, orbis stabilitatem ad lachrymas docet esse referendam. Illud enim signum dedit Deus in principio orbis, quo certi essent homines periturum jam non esse orbem; arcum enim posuit in nubibus cœli, eundemque roridum ad instar lacrymarum, vt certò noscerent, non posse cadere orbem, quem lacrymæ sustentabant.

Gratia supponit naturã.

Totius orbis machina lacrymis sustentatur.

D. August.

627. Si ergo petitionibus, quibus homo peccator diuinam implorat misericordiam, compunctionis adiungat lacrymas, quod postulat impetrabit, maximè cùm & totius orbis, siue in esse naturali, siue in statu spirituali considerari, conseruationem suis fletibus repræsentet, & diuinæ clementiæ suæ, & in orbem indulgentiæ specimen exhibeat. Nam ex antiquis, quas propter lacrymas in mundum, & Ecclesiam exercuit Deus, misericordiis, illas homini, qui paruus mundus dicitur, & magna, ac Ecclesiæ non contemnenda pars existit, non denegare inducitur, mouetur, excitatur. Vnde & Christus Dominus lugentes appellauit beatos. *Beati*, inquit, *qui lugent.* Matth. 5. 5. qui scilicet miserationem Dei, ac suorum veniam delictorum postulantes, luctus precibus annectunt, sicut notauit Chrysostomus hom. 22. ad populum. *Qui lugent*, inquit, *non mortuum, non jacturam, sed peccatum.* Cuius quidem ratio esse videtur, quia mortuum lugentes, illum ad vitam non reuocant: & jacturam flentes, eius damna non resarciunt, sicque inutiles ac infructuosæ pro his fusæ sunt lacrymæ: at dum peccatum ex compunctione deflent, & corde contrito eiusdem petunt à Deo remissionem, id obtinent, quod requirunt, diuinaque clementia lacrymis pœnitentis excitata,

Quod lacrymis postulatur, obtinetur.

S. Chrysost.

In fletibus ob peccatum beatitudo.

excitata, veniam præbet, gratiam confert, peccatum obliterat, & ipsam in corde contriti initiat beatitudinem. At cur non ita? Cùm ipse Spiritus sanctus ad flendum simul & postulandum cor incitet pœnitentis. *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis* (hoc est postulare facit) *gemitibus inenarrabilibus*, vt dicitur *Rom.* 8. 26. Cor etenim gratia sancti Spiritus, dum emundat, accendit; & dum accendit, vulnerat, atque ex hoc vulnere lacrymas & tanquam sanguinem animæ, & tanquam vocem emittit. Hæc est illa vox turturis, de qua dicitur Cant. 2. 12. *Vox turturis audita est in terra nostra.* Quamvis multi lugeant, multique mouente Spiritu sancto, propria delicta fleant, non tamen plures sunt gementes turtures, sed vna vox turturis gementis. Ideoque Bernardus serm. 59. in Cant. *Si multi* (inquit) *gementes, quid sibi vult vnius expressio? Vox turturis, inquit: quare non turturum.* Et statim respondet: *Fortè Apostolus id soluit, vbi ait, quod ipse Spiritus postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Ita est: ipse inducitur gemens, qui gementes facit; & quantumlibet multi sint quos ita gemere audias, vnius per omnium labia vox sonat.* Hæc Bernardus.

Spiritus sanctus mouet nos ad postulandum, & ad flendum.

Omnes flentes habent vnam vocem turturis.

D. Bernard.

628. Verùm rei præsentis illustrius aut præstantius non reperitur exemplum, quàm in illa peccatrice muliere, cuius cor ita gratiâ sancti Spiritus peruasit, vt illud omne feruore contritionis in lacrymas resolutum, supra pedes Domini visa fuerit effudisse, simulque suorum delictorum veniam, fletuum vocibus postulasse. Expressit hoc Ecclesia in officio diei festi B. Mariæ Magdalenæ, in 6. responsorio ad Matutinum, in Breuiario FF. Prædicatorum, qui eiusdem sanctissimæ Pœnitentis sacras apud S. Maximinum custodiunt exuuias, his verbis: *Flauit auster, & fugauit aquilonem, quando lauit cor Mariæ pœnitentis imber Sancti Spiritus: liquefecit, & refecit resolutam in lamentis verbum missum cælitus.* Cui concinit Augustinus *lib.* 50. *homil. hom.* 23. vbi de Magdalena inquit: *Prius fudit lacrymas cordis, & lauit Domini pedes obsequio confessionis, capillis suis tersit, osculata est, vnxit. Tacita loquebatur, non sermonem promebat, sed deuotionem ostendebat.* Hæc Augustinus. Vbi notanda sunt illa verba, *tacita loquebatur.* Quia enim cor eius Spiritus sanctus imbre gratiæ suæ perfuderat, illam ad postulandam Dei misericordiam incitabat: sed quâ ratione? Illâ quâ omnes pœnitentes mouet, vt petant gemitibus inenarrabilibus. Petiit ergo veniam Maria, sed lacrymis: postulauit, sed gemitibus: tacita loquuta est, quia nec labiis, nec linguâ, nec ore, sed oculis, lacrymis, ac gemitibus Redemptorem interpellauit. Altum ore seruabat silentium, sed magnam fletibus vocem emittebat. Tacebat linguâ, loquebatur oculis, quia loquebatur corde, quod in lacrymas liquefactum ad oculos transmiserat, & ab oculis cum lacrymis in Christi pedibus collocarat. Quare exaudita est Magdalena, & non solùm peccatorum suorum remissionem, sed insuper gratiarum vbertatem & copiam assequuta est sanctitatis: quod liquet ex verbis Christi Luc. 7. 49. & 50. *Remittuntur tibi peccata tua, fides tua te saluam fecit, vade in pace.* At mirum non est, Mariam diuinam misericordiam fletibus impetrasse, quia & gratiâ Dei, à qua præuenta erat, & à Spiritu sancto, à quo ad flendum ac pro admissis sceleribus conterendum monebatur, immò & à Christo trahebatur interiùs, dum ab illo exteriùs suscipiebatur, vt suprà ex D. Gregorio vidimus. Vnde & eius lacrymæ Christo multùm placuerunt, & ab eo cum gaudio exceptæ sunt.

D. August.

Magdalena cor suum lacrymis resolutum in pedes effudit Christi.

Quomodo Magdalena tacita loquebatur.

Non parui momenti quæstio est, cur Dominus IESVS, qui summâ humilitate discipulorum suorum lauit pedes, suos ab illis vicissim lauari non permisit? Cùm enim Magister ipse virtutis omne virtutis officium impleuerit, suosque docuerit vt implerent, dum dixit: *Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, &c.* Ioan. 13. 14. Mirum videtur, quod Christus à suis discipulis pietatis hoc simul, & humilitatis officium non receperit. Variæ de hac re, mysticæque possunt afferri rationes. Primò enim videtur, Christum noluisse pedes corporis sui physici & naturalis aquâ suis à discipulis lauari, vt ab illis, cæterisque Fidelibus mystici sui corporis, quod est Ecclesia, pedes, nempe pauperes, lauarentur, vngerentur, ac tergerentur; hoc est, pietatis, charitatis, & humilitatis officiis afficerentur. Debemus enim supra ærumnas ac calamitates pauperum, qui pedes Christi sunt, lacrymas fundere, eorum miserias subleuare, eorum necessitatibus subuenire, ipsisque copiosas eleemosynas præbere. Quod vtcumque Augustini roboratur authoritate; hic enim sanctus Doctor tract. 50. in Ioan. *Vnge*, inquit, *pedes Iesu benè viuendo: Dominica sectare vestigia. Capillis terge: si habes superflua, da pauperibus, & Domini pedes tersisti.* Secundò quia ablutio pedum minorum significat purgationem delictorum, scilicet venialium, quæ etiam ab introitu Regni cœlorum homines alioquin iustos remorantur. Vnde & Christus dixit Petro, totum corpus vt lauaret offerenti: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet.* Ioan. 13. 10. Et tamen ipsi Petro antea dixerat: *Si non lauero te, non habebis partem mecum*, ibidem 8. Quod perpendens Bernardus *serm. in cœna Domini*, inquit: *Veniales igitur culpas nemo contemnat, aut paruipendat: impossibile est enim cum eis saluari; impossibile est eas dilui, nisi per Christum Iesum, & à Christo. Nemo, inquam, perniciosâ securitate dormitet.* Hæc ille. Cùm ergo Dominus nullius peccati, vel etiam minimi venialis labe fuerit inquinatus, sed ad delendum omne peccatum ipse sanctissimus, & iustissimus, immò & ipsa sanctitas ac iustitia venerit, discipulorum pedes lauare debuit, pedes autem eius à discipulis nequaquam ablui debuerunt. 629.

Cur Christus ablatis discipulorum pedibus, ab illis proprios non permisit lauari pedes.

Veniale peccatum timendum.

D. Bernard.

Tertiò quia iuxta Ambrosium, lauit discipulorum pedes Christus, vt eos in bono solidaret, & à peccati casu futuri eriperet; immò ab iniquitate calcanei, hoc est, à praua ad concupiscendum inclinatione liberaret. Quâ iniquitate Dauid se circumdatum ingemiscebat, *psal.* 48. 6. nam in eundem psalmum Ambrosius inquit: *Reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quàm reatum aliquem nostri esse delicti. Lauemus pedes, vt calcanei lubricum possimus auferre, quo fida statio possit esse virtutum, &c.* Cùm autem Christus Dominus fuerit omninò ab omni praua inclinatione immunis, nec antiqui serpentis stimulum persenserit, qui illum penitus conculcauit, eiusque venenum extinxit, pedes suos lauari non debuit permittere. 630.

D. Ambros.

Discipulorũ pedes lauit Dominus, vt eos in bono solidaret, & à peccati eriperet casu.

Quartò idem Ambrosius *lib.* 6. *in Luc. cap.* 2. 631.

D. Ambrof.

Noluit fuos à difcipulis lauari pedes Chriftus, vt noftræ compunctionis lacrymis lauaretur.

docet Chriftum noluiffe pedes fuos à fuis difcipulis aquâ elementari & communi ablui, vt à noftris compunctionis lacrymis lauarentur. *Et fortafsè*, inquit Ambrofius, *ideò non lauit pedes fuos Chriftus, vt eos lacrymis nos lauemus.* Noluit ergo Dominus vel à feipfo, vel à difcipulis facratiffimos fuos ablui pedes, vt vnufquifqua fuorum tactus dolore peccatorum, ad tantum honorem eueheretur, vt lachrymis fuis illos non folùm rigaret, fed ablueret. Verùm fallor; nihil propriè abluitur, nifi vt mundetur, & à furdibus ablutione liberetur. Chriftus autem mundiffimus, & puriffimus eft, nullamque vel in pedibus fuis munditiem à profufione noftratum valet accipere lachrymatum. Non igitur pedes eius à noftris fletibus abluuntur, fed irrigantur, nofque fupra illos flendo abluimur, & nouâ confcientiæ puritate donamur; fi enim *vulnerum animæ tanquam fanguis lachrymæ funt*, vt loquitur Gregor. Nyffen. *orat. de pafillan.* & fi juxta Philonem Hebræum, *lacrymæ funt liquefacta defideria*; dum illas facratiffimos fupra Domini IESV pedes fundimus, noftratum animarum fanguinem ac defideria, in carne Redemptoris non folùm purgamur, fed confecramur, & eius agente gratiâ ita abluimur, vt in nouas transferamur creaturas, quarum mens & animus in ipfo Saluatore per lacrymas permanent transmutata.

Lacrymæ fanguis vulnerũ animi.

Greg. Nyff.

Liquefacta defideria.

Philo.

632. Hinc exiftimo, Redemptorem noftrum fuorum ablutionem pedum vel à fe, vel à difcipulis fuftinere noluiffe, ne fcilicet à diuinis veftigiis Magdalenæ, quibus illa rigauerat, lachrymæ tollerentur. Illas exceperat beatis plantis, nedum vt fanguinem, & defideria peccatricis ad meliorem frugem conuerfæ, & diuini igne amoris fuccenfæ; fed etiam veluti pretiofiffimas margaritas, & fplendidiffimos adamantes, quibus fulgentiffims victricibus pedibus corona nectebatur. Gaudebat ergo, quia ad pedes fuos flentem peccatricem adduxerat, viceratque; & lacrymas eius pulcherrimas veluti gemmas congelatas fedulò conferuans, noluit fuos ablui pedes, *ne hac lotione pretiofa ifta vniones vel liquefierent, vel tollerentur.* Verùm qui aquæ ablutionem fuis pedibus denegauit, illos copiofo, ex fuis vulneribus, manante cruore perfudit, vt pretiofum fanguinem fuum mundum redimentem pœnitentis lacrymis coniungeret, & indiffolubili fœdere Redemptoris fanguinem animæ pœnitentis fanguini copularet, fimulque lacrymæ Chrifti fanguini fociatæ magnam cum illo vocem emitterent, & copiofam mifericordiam impetrarent. Hinc Bernardus relatus à B. Paez *ferm.* 2. *in Sabb. fancto*, notauit è latere Chrifti in cruce pendentis, lanceâ militis perforato aquam & fanguinem fimul exiiffe, vt dicitur Ioan. 19. *Vt oftenderetur, lacrymas noftras fanguini Chrifti perpetuò adiungendas.* Vnde Auguftinus, feu author quicumque ille eft fermonis ad fratres in Eremo, apud Auguftinum *ferm.* 11. ait, quod *lacrymæ paffionis Domini eft vicaria.* Etenim fanguinem Chrifti in paffione effufum, cui coniungitur, confcientiæ applicat peccatorum, vt illam ab operibus mortuis emundet, & voci eius dunet vocem virtutis, quâ indulgentiam fuorum, quam poftulat delictorum, à Deo confequatur. Sicuti enim Chriftus *in diebus carnis fuæ preces, & fupplicationes cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eft pro fua reuerentia*, vt dicitur *Hebr.* 5. 7. ita & de admiffis dolens offenfis, diuinâ

Noluit Chriftus pedes fuos lauari, ne lachrymæ Magdalenæ tollerentur.

Lacrymæ Magdalenæ vniones & gemmæ, ne & ftunt coronâ pedibus Saluatoris.

A Chrifto fuo fanguini dum copulatur, confecrantur.

D. Auguft.

Lacryma paffionis Domini vicaria.

in eo agente mifericordiâ, dum orationibus quas Deo offert, contritionis adiungit lacrymas, fanguini Domini nedum junctas, fed veluti defponfatas, haud dubium exaudietur pro reuerentia, quæ facro Redemptoris cruori debetur. Vt enim ait Bonaueutura in ftimulo diuini amoris, *non poteft Deus fe negare fanguine Chrifti perfufo.* Notat autem D. Thomas *lect.* 1. *in cap.* 5. *ep. ad Hebræos*, quod Chriftus non fleuit pro fe, fed pro nobis, quibus paffio fua profuit, & vt oftenderet quæ ad efficaciam orationis requiruntur; duo enim oranti neceffaria funt, fcilicet feruens affectio, item dolor & gemitus; quæ cùm pœnitentis orantis & flentis in oratione reperiantur, illam effe efficacem nemini dubium effe poteft. Si autem Chriftus paffioni fuæ preces & lacrymas coniunxit; nonne qui adimplent ea quæ defunt paffionum Chrifti in carne fua, lacrymas fuas ac orationes fanguini Chrifti fociatas offerre debent, vt redemptionis effectum affequantur?

Peccatores Chriftũ imitãtes, preces & lacrymas eius fanguini copulatas offerant.

D. Bonauent.

Duo oranti neceffaria.

S. Thom.

633. Luctabatur olim per totam noctem Iacob cum viro, vel potiùs cum Angelo, immò & cum Deo. Præliabatur, & non fuperabatur, immò & fuperabat; Deum enim cum quo luctabatur, ad illi benedicendum quodammodò coëgit. Vnde & ipfi dictum fuit: *Si contra Deum fortis fuifti, quantò magis contra homines præualebis?* Gen. 32. 28. Verùm quibus armis pugnauit victique fanctiffimus Patriarcha? En accipe ab Ofea Propheta, cap. 2. 3. *Inualuit*, Inquit, *ad Angelum*, feu vt legunt Septuaginta, *præualuit Deo, & confortatus eft: fleuit & rogauit eum.* Itaque fletus & oratio, lacrymæ & preces, arma fuerunt quibus ea quæ petebat, obtinuit, & obtinendo fuperauit. Nam vt ibidem ait Hugo Cardinalis, *hæc funt duo brachia, quibus tenetur Angelus magni confily à bono luctatore.*

Iacob cum Deo lacrymis & precibus pugnauit, & fuperauit.

Hugo Card.

634. Si autem magni confilij Angelus, ipfeque cœlorum creator precibus & lacrymis tenetur, conftringitur, poffidetur, ipfum etiam regnum cœlorum orationibus & fletibus obtinebitur. Sed quid dico, obtinebitur? Cùm juxta verbum Domini, rapi debeat & expugnari? *Regnum*, inquit, *cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Math. 11. 12. At quâ vi, quâ violentiâ, & quâ rapinâ cœlum adipifcitur? Non aliâ vtique quàm fletuum & lacrymarum, quæ dum ab oculis fluunt, non in terram cadunt, fed in cœlum, vt ipfum rapiant, & expugnent, afcendunt. Planè hoc attigit Ambrofius ferm. 15. *Cogimus*, inquit, *regnum cœlorum, & quodammodo vim facimus, non compellendo, fed flendo; non prouocando iniuriis, fed lacrymis exorando. O beata violentia, quæ non indignatione percutitur, fed mifericordiâ condonatur! Quifquis violentior Chrifto fuerit, religiofior habetur à Chrifto.* Hæc Ambrofius. Tanta quippe eft precum & lacrymarum efficacia, vt illis copiofa Dei mifericordia obtineatur, & ipfum cœlorum regnum promereatur.

Regnum cœlorum vi lachrymarum expugnatur.

D. Ambrof.

635. Peccatum aliud ad mortem, aliud non ad mortem, diftinxit dilectus Domini difcipulus, 1. *Ioan.* 5. 15. Pro illo qui non ad mortem delinquit, orare præcipit Apoftolus: at pro ad mortem peccante non ita. *Qui fcit* (inquit) *fratrem fuum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita peccantis non ad mortem: eft peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis.* Illud autem quod ad mortem Ioannnes appellat peccatum,

Peccatum aliud non ad mortẽ, aliud ad mortem.

D. Bernard.

catum, D. Bernardus non omne lethale delictum intelligit, sed tantùm illud quod ex frequenti ac iterata perpetratione habituale dicitur: nam *ex frequentatis actibus generantur habitus*, vt communiter docent Philosophi. Quia autem habitus, juxta eosdem Philosophos, est *qualitas difficilè mobilis permanenter inhærens subiecto*; ideo peccatum longâ consuetudine inueteratum, & veluti habituale, est maximæ adhærentiæ ac tenacitatis, & consequenter difficilè curatur: non quod Christo optimo, præstantissimoque animarum medico vllum sit immedicabile vulnus; sed quia læsus, qui propriâ voluntate sæpissimè in se lethalia vulnera renouauit, spernere videtur medicum, eius remedia calcare, seque eius curatione ac bonitate præstat indignum. Nunquid ergo pro inueterato peccatore orare, vt ad resipiscentiam veniat prohibitum est? Nunquid non licet diuinæ illustrationis radium, & cœlestis gratiæ adiutorium, vt illos in manu potenti, & brachio extento à diaboli laqueis eripiat, exoptare? Licet vtique, immò & maximæ charitatis officium est, pro eorum conuersione non solùm orare, sed & totis viribus laborare. Sed tantùm pro illis orare non sufficit, etiam pro illis expedit plorare, & cordis contriti, ac in lacrymis liquefacti suspiria Deo offerre, vt & ipsis gratiam contritionis largiatur. Ita sentit D. Bernardus *tract. de gradib. humil. gradu* 12. vbi ostendit non omnem hominem aptum esse, nec omnem orationem sufficere pro peccantis ad mortem vita obtinenda. *Gemat* (inquit Bernardus) *qui illum amat: non præsumat orare, nec desistat plorare*; quia scilicet gemitibus & lacrymis pro ipso fusis impetrabit, quod oratione tantùm sperare esset præsumptio. Vnde idem Bernardus ibidem subdit: *Si contigerit (quod Deus auertat) aliquem de fratribus nostris non in corpore, sed in anima mori, quamdiu adhuc apud nos erit, pulsabo & ego qualiscumque peccator, pulsabo & Fratrum precibus Saluatorem. Si reuixerit, lucrati erimus fratrem: sin verò non mereamur exandiri, vbi jam vel tolerare viuos, vel tolerari à viuis non poterit, sed incipiet efferri, semper quidem fideliter gemo, sed jam non ita fiducialiter oro: non apertè audeo dicere, Veni Domine, suscita mortuum nostrum; corde tamen suspenso, tremulus intus clamare non cesso, si fortè, si fortè, si fortè desiderium pauperum exaudiet Dominus.* Et post pauca: *Potest* (inquit) *interim Saluator, si vult, insperatè & improuisò occurrere nobis, lacrymisque portantium motus, non precibus, mortuo vitam reddere, aut certè jam sepultum reuocare à mortuis.* Hæc Bernardus. Cùm ergo id quod nequit oratio, obtineant lacrymæ, liceatque pro illis fructuosè lachrymas fundere, pro quibus Apostolus non ausus est præcipere orationes, nempe pro ad mortem, hoc est, ex inueterata consuetudine peccantibus, nullus est qui fletus adiungens precibus, diuinam erga se non flectat misericordiam.

Quid sit habitus.

Pro peccato ad mortem cor lacrymis liquefactum Deo offerendum.

D. Bernard.

Pro fratribus in peccato existentibus gemendum & flendum est.

636. Ergo pretiosæ, potentesque sunt lacrymæ pœnitentium, quæ maiorem ipsis orationibus emittunt vocem: nam vt loquitur Sanctus Ambrosius serm. de Magdalena, *Lingua pauca dicit, lacryma Deo omnia dicit.* Omnes etenim cogitationes & affectus cordis nostri aperiuntur fletibus; vnde magno in pretio habendæ sunt, magnâ solicitudine custodiendæ, & non nisi ad iratum numen placandum, & delicta nostra expianda fun-

Maior vox lacrymarum quàm orationis.

D. Ambros.

dendæ. Quare Petrus Abbas Cellensis libro de panibus, cap. 12. *Sterilis*, inquit, *est omnis effusio Lacrymarum, quæ non effunditur propter regnum cælorum: inanes sunt lacrymæ, quas damnum, vel incommodum extorquet temporale. Flendum solummodò est, aut pro peccato commisso, aut pro amisso paradiso.* Hæc ille. Hoc modo lacrymas fundere Apostolus Romanos monebat, dum Rom. 12. 21. dicebat: *Flere cum flentibus.* Quod exponens Sanctus Bernardus serm. in festo B. Mariæ Magdalenæ: *Nunquid Apostolus*, inquit, *præcepit flere rerum amissionem, intermissionem voluptatum, filiorum mortes, morborum instantiam, grauitatem inopiæ, & potentiam fortiorum? Absit, plorandi enim sunt, qui taliter plorant: religiosa enim tristitia, aut alienum luget peccatum, aut proprium.* Quod planè intellexit Propheta, qui non rerum temporalium jactura, nec omnibus, quas à Saule, vel ab Absalone regalis solij inuasore passus est ærumnis, sed pro spiritualibus damnis ex diuinæ inobseruantia legis vberes lacrymas profudit. Nam Deum sic alloquitur psal. 118. 36. *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Vbi à D. Ambrosio *serm.* 18. dicitur: *A sancto viro plus culpa, quàm ærumna defletur.*

Pet. Ab. Cel.

Flendum solummodò est pro peccato cõmisso, vel pro amisso paradiso.

D. Bernard.

Non flendũ pro jacturis temporalibus.

D. Ambros.

Lacrymas igitur pro nostrarum expiatione culpatum dumtaxat effundamus, & qui peccantem Dauidem sequuti sumus, pœnitentem imitemur; nostræ etenim Dei misericordiam inuocantes orationes lacrymis junctæ fortiores, diuinam indulgentiam obtinebunt; nam vt inquit S. Hieronymus: *Oratio Deum lenit, lacryma cogit: illa vngit, ista pungit.* Et Ambros. serm. 46. de pœnit. Petri: *Lacrymæ*, inquit, *tacita quodammodò preces sunt; veniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur. Vtiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum; sermo enim interdum non totum profert negotium, lacryma semper totum prodit affectum.* Hæc Ambrosius. Hinc est, quod illa Clementiæ ara, quæ Athenis videbatur, vt refert Eusebius *lib.* 12. nullum aliud sacrificium, nullamve aliam oblationem recipiebat, quàm gemitus, suspiria, & lacrymas, quibus diuina justitia placatur, & clementia conciliatur. Felix ergo ille erit, qui ante diuinum altare clementiam imploraturus suspiria, gemitus ac lacrymas offeret: infelix autem qui diuinam petens indulgentiam arido corde, & siccis ante altare stabit oculis, nulloque lacrymarum imbre irrigabitur. Hoc in se deplorauit Psalmista dicens: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Psal. 142. hoc est, arida sterilis, atque omninò infructuosa. Vnde Bernardus præfata exponens verba in serm. de fallacia præsentis vitæ: *Aquæ inopia* (inquit) *non modò aridum, sed & sordidum facit, dum non est quo lauetur: & humanum cor lacrymas nesciens, non modò durum, sed & impurum esse necesse est. Lauabo per singulas noctes lectum meum, ne in me fiat quod scriptum est, Natum aruit, quia non habebat humorem.* Hæc Abbas Mellifluus. 637.

D. Hieron.

Oratio Deũ lenit, lacryma cogit.

D. Ambros.

In ara Clemẽtiæ Athenis gemitus, suspiria & lacrymæ offerebantur.

Flendũ ante Dei misericordiã quam imploramus. Cor sine lacrymis non modo durũ, sed impurum est.

§. III.

Iustus oret, diuinamque imploret misericordiam, vt in gratia stet, & perseueret.

OMne bonum desursum est, descendens à Patre luminum. Iacob. 1. 17. Nullum ergo à seipso habet homo, sed semper illud à Deo summo 638.

Perseuerare in bono magnum bonum est, debetque à Deo orationibus postulari.

luminum patre, omnis bonitatis ac perfectionis principio ac scaturigine recipit. Cùm ergo in gratia stare seu conseruari, ac perseuerare, quoddam bonum sit, minimè contemnendum, immò maximè desiderandum, vtpote ad æternam hominis salutem necessarium; nam *qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit*, vt dicitur *Matth.* 10. 22. à Deo nobis concedi credendum est, ac consequenter ab illo feruentibus & assiduis orationibus est postulandum.

639. Hoc nos docuit incarnata Veritas Christus Dominus, dum orandi formam nobis præscribens omnes orationum nostrarum postulationes septenario numero comprehendit, Matth. 6. 9. *Sic ergo vos orabitis* (inquit) *Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, &c.* quâ in precatione, quæ ore Domini pronuntiata, oratio Dominica meruit appellari, in gratia stabilitatem, & in bono perseuerantiam à Deo jugiter postulamus, sicuti notauit Augustinus *lib. de bono perseuerantiæ, cap.* 2. vbi ostendit perseuerantiam in fide & gratia Christi à Deo nobis concedi, & à nobis à Deo in oratione Dominica postulari. Doctrinamque suam roborat S. D. testimonio & authoritate gloriosissimi Martyris Cypriani, qui idem senserat in expositione Dominicæ Orationis, & verbis illius primam petitionem sic explicat: *Dicimus* (inquit) *sanctificetur nomen tuum, non quòd optemus Deo vt sanctificetur orationibus nostris; sed quòd petamus ab eo, vt nomen eius sanctificetur in nobis. Cæterùm à quo Deus sanctificatur, qui ipse sanctificat? Sed quia ipse dixit, Sancti estote, quoniam & ego sanctus sum, id petimus & rogamus, vt qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus.* Et post pauca ex eodem Cypriano ait Augustinus: *Hæc sanctificatio, vt in nobis permaneat, oramus; & quia Dominus, & judex noster sancto à se viuificato comminatur non delinquere, ne quid ei deterius fiat, hanc continuis orationibus precem facimus, hoc diebus & noctibus postulamus, vt sanctificatio, & viuificatio, quæ de Dei gratia sumitur, ipsius protectione seruetur.* Statimque addit Augustinus: *In sanctificatione igitur perseuerantiam, hoc est, vt in sanctificatione perseueremus, nos ab eo petere iste Doctor intelligit, cùm sanctificati dicimus: Sanctificetur nomen tuum. Quid est enim aliud petere quod accepimus, nisi vt id quoque nobis præstet, ne habere desinamus.* Hæc Augustinus, qui eodem libro, *cap.* 5. prope finem etiam illa verba Dominicæ Orationis, *Et ne nos inducas*, seu vt ipse legit, *inferas in tentationem, sed libera nos à malo*, ad nostrum refert institutum, & per illa in bono perseuerantiam postulari demonstrat, ait enim: *Iam verò cùm dicunt Sancti, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo, quid aliud quàm vt in sanctitate perseuerent, precantur? Si ergo concedatur ei quod orat, vt non inferatur in tentationem, in sanctificatione vtique, quam Deo donante percepit, Deo donante persistit.*

Oratione dominicâ perseuerantia postulatur.

D. August.

D. Cyprian.

640. Quod tamen non debet sic intelligi, vt Deus oretur, quatenus nos non inferat, vel inducat propriè, & positiuè in tentationem; hoc enim falsum est: sicuti enim neminem ad malum, seu peccatum, vt tale est, Deus mouet; ita neminem propriè & positiuè ad tentationem, quæ ad peccatum dispositio est, & veluti illius occasio, ac principium censetur, inducit. Vnde *Iacobi* 1. 13. dicitur: *Nemo cùm tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur. Deus autem intentator malorum est, ipse autem neminem tentat.* Sed permissiuè, quatenus Deus aliquando permittit nos tentationibus vrgeri grauissimis, quibus in peccatum trahimur, & deturbamur, in quantum ex subtractione gratiæ suæ, quam nemini debet, & cuilibet quando volt, denegat ex altitudine sapientiæ suæ, ac judiciorum suorum profunditate, homo sibi relictus facilè in barathrum cadit peccati. Vnde induci in tentationem, & tentationi succumbere diuersa non sunt, juxta D. Cyprianum, qui præfata verba sic exponit: *Et ne nos inducas*, idest, *non sinas nos perduci in tentationem. Tentatio enim vtilis est, sed ille inducitur in tentationem, qui tentationi succumbit.* Hæc ille. Quare dum rogamus præfatis verbis Dominum, eius gratiæ adiutorium juge postulamus, ne scilicet eo orbati, permittat Dominus, vt arbitrij nostri, primi Parentis peccato læsi, debilissimis viribus relicti, à tentatione facilè superemur, & peccato consentiamus. Illa ergo petitio, diuinæ gratiæ, vt in bono conseruemur, aperta est postulatio. Diuinæ enim gratiæ opus est quidquid non delinquimus; & propterea solicitè recurramus ad Deum, vt gratiâ suâ custodiendo, non inducat nos in tentationem, vt loquitur Cardinalis Caietanus in expositione præfatorum verborum. Non ergo solis naturæ viribus in bono stare, vel in culpam non cadere valet homo; sed ad hæc duo diuino indiget auxilio, quod vtique jubente Domino debet implorare, dicendo, *Et ne nos inducas in tentationem.* Vnde errorem Pelagij, qui hominem solis naturæ viribus in bono posse perseuerare docebat, his verbis confossum fuisse ac jugulatum, asseruit Sanctus Thomas, dum in illorum expositione inquit: *Per hoc annouetur error Pelagij, qui dicebat, quod homo poterat perseuerare per liberum arbitrium.* Ipseque Augustinus Pelagianæ perfidiæ perpetuus triumphator, peruersum hoc dogma, scilicet absque gratia posse justum hominem in justitia stare, omninò anathematizandum censuit *lib. de perfect.* omnem Pelagianorum sectam sic proscribens: *Quis negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem? Negat autem hoc, qui contendit ad non peccandum gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed solâ lege acceptâ, humanam sufficere voluntatem: ab auribus omnium remouendum, & de omnium ore anathematizandum hoc esse non dubito.* Hæc Augustinus.

Non propriè & positiuè, sed permissiuè dumtaxat inducit nos Deus in tentationem.

Induci in tentationem, & tentationi succumbere idem sunt.

S. Cyprian.

Diuinæ gratiæ opus est, dum non delinquimus.

Caiet.

Error Pelagij jugulatus.

D. Thom.

D. August.

Etenim ab eodem recipit res esse, & in eo conseruatur, juxta illud tritum apud Philosophos, 641.
Quod dat esse, dat consequentia ad esse. Nihil autem ad esse magis sequitur, quàm illius conseruatio, quæ etiam continuata rei productio nuncupatur. Cùm autem justitia, sanctitas, & ipsa gratia habitualis præstantissimum sint donum Dei homini ex sua misericordia infinita collatum, in eo nequit stare, seu conseruari absque speciali diuinæ gratiæ auxilio, ac consequenter debet illud assiduis precibus à Deo implorare. Vnde *psalm.* 103. 28. dicitur: *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate; auertente autem te faciem, turbabuntur; auferes spiritum eorum, & deficient, &c.* Cuncta quippe bona supernaturalia, quæ sunt in homine, diuinâ largitate conferente vel amittentur, vel annihilabuntur, si faciem suam auertat ab eo Dominus, benignumque speciali protectione non impendat aspectum. Hinc meritò dixit Apostolus 1. Cor. 10. 12. *Qui se existimat stare, videat ne cadat.* Quod exponens Bernardus serm. 85. in Cantic. *Putasne* (inquit) *stare per se possit, qui surgere per se non potuit? Non opinor.*

Ab eo habet esse res, & conseruatur.

Omnia bona hominis à Deo.

D. Bernard.

Quod

Nequit homo per se stare, qui per se surgere nō potuit.

Quid enim? Verbo Domini cœli firmati sunt, & terra stabit sine verbo? Cur ergo si stare per se poterat, orabat homo de terra, Confirma me in verbis tuis? Denique & probarat: eius ipsius illa vox fuit, Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me. Psal. 117. *Quæris, quis ille impulsor? Non est vnus. Impulsor diabolus est, impulsor mundus, impulsor homo. Quis est iste homo, si quæris? Quisque sui.* Et infrà: *Ergo* (inquit) *qui stat, si non vult cadere, non fidat sibi, sed nitatur Verbo. Verbum loquitur, Sine me nihil potestis facere. Ita est, nec surgere ad bonum, nec stare in bono possumus sine Verbo. Tu ergo qui stas, da gloriam Deo, & dic: Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Cuius manu erigeris, ipsius necesse est virtute tenearis.* Hæc Bernardus.

Stare nō possumus sine verbo.

D. Bernard.

642. Firmitas igitur in bono ab illo nobis præbetur, qui tribuit nobis bonum, & de tenebris nos vocauit in admirabile lumen suum, sicuti loquitur Apostolus 1. *Petr.* 2. 9. vt omnis claritas, quæ dirigit pedes nostros in viam pacis, ab illo super nos effulgeat; & omnis caligo, quæ mentis nostræ oculos virtuti claudit, & vitio aperit, à nobis oriri agnoscatur. Ergo enixè rogandus à nobis est luminum Pater, vt semel illuminati, nequaquam rebelles simus lumini, sed semitæ nostræ quasi lux splendens procedant, & crescant vsque ad perfectum diem, qui est dies gloriæ, vt notat S. Thomas 1. 2. *quæst.* 114. *art.* 8. Ita sentit etiam immaculata Christi Sponsa, quæ ipsius sanguine ac lauacro vitæ mundata, non habens maculam aut rugam, omnem suam venustatem sibi à sanctissimo Sponso concessam gloriatur, & ab eo custodiendam deprecatur in oratione Dominicæ post Pentecostem sextæ: *Præsta in nobis*, inquit, *religionis augmentum, vt quæ sunt bona nutrias, ac pietatis studio quæ sunt nutrita custodias.* Nam etiam spiritualibus bonis ditati, ac gratiâ sanctificante, christianisque virtutibus exornati, adhuc speciali Dei custodiâ indigent, vt in eis permaneant. Quod docuit Psalmista *psal.* 126. 1. dum inquit: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Vbi Augustinus: *Laboramus* (inquit) *in custodiendo, sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat, qui videt cogitationes nostras.* Vnde & idem Augustinus suam in bono firmitatem, & ab illis, quæ non commisit delictis, abstinentiam speciali Dei supra ipsum vigilantiæ, quâ tentationum laquei contriti sunt, & peccatorum occasiones causæque ablatæ, attribuit in soliloq. cap. 15. *Quia*, inquit, *nisi tu hoc mihi fecisses, ego omnia peccata mundi fecissem; quoniam scio Domine, quod nullum peccatum est, quod vnquam fecerit homo, quod non possit facere alter homo, si Creator desit à quo factus est homo.* Et *lib.* 2. *confess. cap.* 2. idem Augustinus eandem docet veritatem, Deum sic alloquens: *Gratiæ tuæ deputo, & misericordiæ tuæ, quod peccata mea tanquam glaciem soluisti: gratiæ tuæ deputo & quæcumque non feci mala, & omnia mihi dimissa esse fateor, & quæ mea sponte feci mala, & quæ te duce non feci.* Ex quibus verbis apertè colligitur, etiam justos Deo esse debitores de peccatis quæ non perpetrarunt, & à quibus speciali diuinæ gratiæ protectione sunt præseruati. Vnde Augustinus ibidem concludit, eum qui à Deo à peccatis præseruatus est, non minùs debere Deum diligere, quàm ille qui ab illis est liberatus; sicuti non minùs diligit medicum, qui eius ope euasit ægritudinem, quàm ille qui ab illa sanatus est; ait enim: *Et ideo tantumdem, immò verò amplius diligat, quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari.* Hæc Augustinus vnde in Concilio Arausicano II. *can.* 10. dicitur: *Adiutorium Dei etiam renatis & sanctis semper est implorandum, vt ad finem bonum peruenire, vel in bono possint opere perdurare.* Et Concil. Trident. *sess.* 6. *can.* 22. hæc edicit: *Si quis* (inquit) *dixerit justificatum sine speciali Dei auxilio perseuerare posse, anathema sit.*

Omne lumē à Domino.

Rogādus est vt lumina fundat.

S. Thom.

D. August.

Diuinâ egemus custodiâ.

Multa peccata faceret homo, nisi à Deo conseruaretur.

D. August.

Gratiæ Dei deputanda, quæ non fecimus mala.

Hæc omnia agnouit ille secundùm cor Dei Propheta, qui & animæ suæ languores à Deo sanari postulabat, psal. 40. 5. *Ego dixi, Domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi.* Et justitiam suam à Deo ipsi collatam, etiam à Deo sedulò conseruari precabatur, psal. 16. 8. *A resistentibus dexteræ tuæ* (hoc est ab impulsoribus ad peccatum) *custodi me vt pupillam oculi, sub vmbra alarum tuarum protege me &c.* Sicuti enim pupilla oculi, in qua præstantissimus omnium viget sensus, multis à natura præsidiis tutatur; nam variis tunicis inuoluitur, duabus palpebris operitur, superciliis protegitur, ne vel à minimo puluere lædatur, & visus acumen minuatur, vel corrumpatur: ita gratiam & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum, qui Dei munere possidet, magnâ diligentiâ, ac vigilantiâ debet à Deo custodiri, & veluti pupilla oculi eius gratiâ contra omnes hostes diuino auxilio præmuniri, ne vel minimo puluere offendatur, hoc est, ne minimæ ad peccandum suggestioni assentiat, vel tentationi succumbat. Quod verè intelligens Propheta, postquam se igne examinatum dixit, nullamque in eo inuentam fuisse iniquitatem asseuerauit, à Deo enixè postulauit, vt tanquam pupilla oculi conseruaretur, ne scilicet à resistentibus dexteræ Dei ad peccandum impelleretur, & sic impulsus in peccatum voluntariè caderet. Vt ergo purissima ab omni labe peccati vita Iustorum existat, diuinâ gratiâ protegente, nostrisque precibus fauente, pupillæ oculi nitidissimæ ac lucidissimæ debet esse similis, vt notauit Saluianus Massiliensis Episcopus *lib.* 3. *de prouid.* dum ait: *Perfecta, & sincerissima sanctitatis volens cultores suos facere Saluator, jussit ab his cautissimè etiam minima vitari; & vt quàm pura est pupilla oculi, tam pura esset Christiani omnis vita: vt sicut, saluâ intuitûs incolumitate, pulueris labem in se oculus non reciperet, sic vita nostra labem in se penitus impudicitiæ non haberet.* Hæc ille. Sicut autem nec nitore, nec visûs perspicacitate pupilla gaudet oculi, nisi præsidio tunicarum & palpebrarum protegatur, & contra nocentia omnia citissimè claudatur: ita nec justorum pietas suo in fulgore durabit, vel nouum acquiret nitorem, nisi ab adiutorio diuinæ gratiæ, tanquam oculi pupilla custodiatur, idest à tentationibus liberetur, ab impulsoribus protegatur, à peccandi occasionibus eripiatur, & in bono firmetur ac solidetur. Quare D. August. *hom.* 23. Deum justos à peccatis protegentem sic loquentem inducit: *Hæc sibi dicit Deus tuus: Regebam te mihi, seruabam te mihi, vt adulterium non committeres. Suasor defuit, & vt suasor deesset, ego feci. Locus & tempus defuit, & vt hæc deessent, ego feci. Adfuit suasor, non defuit locus, non defuit tempus: vt non consentires ego terrui. Agnosce ergo gratiam eius, cui debes & quod non amisisti. Nullum est enim peccatum, quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo.* Hæc Augustinus, quibus 643.

Homo à Deo custodiendus vt pupilla oculi, & quare.

Saluian.

Christiani vita pura sit, vt pupilla oculi.

D. August.

Deus seruat hominem, & ipsi peccādi occasionē eripit.

luculenter ostendit, hominem justum, pupillam veluti oculi, ne peccati puluere inficiatur, à Deo sedolò custodiri, nec posse hominem sine diuina protectione se à peccato immunem præbere.

644. Hinc dixit Psalmista: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus*, psal. 145. 3. hoc est, in nullo alio præter Deum, vel confidentiam statuas, vel spem ponas; salus enim ab hominibus nequit oriri, sed à solo Deo, qui hominem à peccato eripit, & in bono custodit: vnde idem Propheta inquit psal. 39. 3. *Statuit supra petram pedes meos, & direxit gressus meos.* Ideoque vt omne bonum hominis à Deo oriri, & ab illo conseruari ac manoteneri demonstret, subdit præfato psal. 145. 5. *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius.* Etenim Deo adiuuante, & homine in eo sperante virtus augetur, crescit sanctitas, gratia multiplicatur: si autem nec in Deo speret homo, nec à Deo adiuuetur, virtus minuitur, deficit gratia, & ipsa sanctitas euanescit: non modicam quippe diuinus super justos vigilans oculus habet virtutem; ab eius siquidem aspectu vigent omnia in justificato, vernant, crescunt, & ad consummatam deueniunt perfectionem; sic enim promisit Dominus Leuit. 26. 9. *Respiciam vos* (inquit) *& crescere faciam.* Quod exponens Origenes *hom. 16. in Leuit.* ait: *Tanquam si Sol respiciat segetem, & afferat fructus, quam vtique si non respexisset, infructuosa mansisset: ita Deus segetem cordis nostri respiciens, & radiis nos verbi sui illuminans, auget nos & multiplicat, vt vltra non simus paruuli, sed magni efficiamur, sicut magnus factus est Isaac, & magnus Moyses, & magnus Ioannes.* Hæc ille. Vbi virtutes & sanctitatem diuino intuitu, seu diuinâ protectione augeri demonstrat; vera enim hominis magnitudo à virtute, sicut à vitio paruitas sumitur, sicut notauit D. Cyrillus Alexandr. *lib. 12. in Leuitic.* vbi inquit: *Peccatum hominem paruum facit, & exiguum; virtus eminentem præstat, & magnum, &c.* Qui ergo in gratia permanere, vel in ea proficere cupiunt, in Deo confidant, sperent, ac diuinum sine intermissione implorent adiutorium. Si enim vel in propriis viribus confidant, non current in via justitiæ, sed corruent. Expertus est hoc Augustinus, qui libro soliloquiur. cap. 25. *Sperabam* (inquit) *aliquando in virtute mea, quæ tamen non erat virtus; & cùm sic volui currere, vbi magis stare credebam, ibi magis cecidi. Quod magis credidi posse per me, minùs semper potui; dicebam enim, hoc faciam, illud perficiam: nec hoc, nec illud faciebam. Aderat voluntas, non erat facultas. Aderat facultas, non erat voluntas, quam de meis viribus confidebam. Nunc autem confiteor tibi Domine Deus meus, quia non in fortitudine sua roborabitur vir; non est enim hominis velle, quod possit; aut posse quod velit; vel scire quod velit, & possit: sed potiùs à te gressus hominis diriguntur.* Hæc Augustinus.

Omne bonũ hominis à Deo oritur, & conseruatur.

Origen. Oculi Domini fouent homines, sicuti Solis aspectus fouet terram.

Hominis magnitudo à virtute: paruitas à vitio.
Cyrill. Alex.

D. August.

Fortitudo nostra à Domino: à nobis infirmitas.

645. Quæ cùm ita sint, etiam diuinâ gratiâ justificatus se debilem ac infirmum, viribus suis relictum debet agnoscere, pauperrimumque existimare; sicque tam justa de se sentiens, diuinum auxilium assiduis precibus postulare, vt in justitia & sanctitate Dei firmatus præsidio, stare valeat, ac perseuerare. Vnde Augustinus libro soliloquior. cap. 15. *Scio*, inquit, *Domine, & confiteor, docente te, quoniam illi soli, qui cognoscunt se pauperes, & confitentur tibi paupertatem suam, ditabuntur à te; quoniam qui se diuites existimant, cum sint pauperes, à tuis diuitiis inueniuntur exclusi.* Hæc ille. Debet insuper propriæ infirmitatis ac paupertatis conscius timere timore magno, non seruili, sed filiali, quo metuat à statu gratiæ in profundum peccati barathrum deturbari. Ideo enim justus animam suam in manu Dei habere dicitur, vt semper metuat ex hac manu cadere, & confringi. Sicut enim vas luteum in manu figuli conseruatur integrum, & ab illa cadens frangitur ac destruitur; ita & justus, quamdiu in manu Domini, à quo justificatus est, permanet, integer in sua justitia custoditur; si autem ab hac [illegible] recedat, & in terram peccato consentiendo corruat, vulnetabitur, lacerabitur, confringetur. Idem ferè notauit Rupertus, explicans illud Apoc. 1. 16. *Habebat in dextera sua stellas septem.* Quæ scilicet septem sunt Episcopi septem præcipuarum Ecclesiarum Asiæ, vt ibid. 20. dicitur: *Septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum.* Ait ergo Rupertus, isto dictu stellas eiusmodi salubri timore constringi, quia videlicet sic stellæ istæ in cœlo sunt, vt eas teneri oporteat, ne cadant in terram; nam de cœlo plurimæ stellæ ceciderunt, & de stellis facti sunt principes tenebrarum. Dicendo itaque, qui tenet septem stellas in dextera sua, simul terribiliter innuit, vt qui se existimat stare, videat ne cadat; non enim stat suâ virtute, sed dexterâ Domini continente. Hæc ille. Timeat ergo justus, ne à justitia recedat, & timore Domini repletus, ac de sua propria certus infirmitate, humiles porrigat omnipotenti Deo precationes, quibus misericordiam suam super se jugiter effundi imploret.

Etiam justificatus se infirmum reputet.
D. August.

Et semper timeat ne cadat.

Rupert. Abbas.

Iustos in manu sua tenet Deus: si ab illa cadant, vt vasa lutea confringentur.

Hinc omnes justi Dominum formidare jubentur, *Psal.* 33. 10. vbi legitur: *Timete Dominum omnes Sancti eius.* Quod exponens D. Bernardus *serm. 5. de omnibus Sanctis*, inquit: *Illis dicit, quibus custodia multiplex necessaria est pro multitudine periculorum: egent planè custodia, qui tam multipliciter non modò comminus, sed eminus appetuntur; & vbi tot pugnæ foris, non debent intus deesse timores.* Hæc ille. Dum igitur timens, & tremens, immò pauper ac infirmus clamat justus ad Dominum, haud dubium exaudit illum. Vnde & Propheta psalm. 33. 7. *Iste pauper*, inquit, *clamauit, & Dominus exaudiuit eum.* Vbi S. Augustinus ait: *Docet te, quomodo exaudiaris. Ideo non exaudiris, quia diues es. Inops clamat, & Dominus exaudiuit eum. Et quomodo clamabo inops? Vt etsi habes aliquid, non inde præsumas de viribus tuis: vt intelligas te indigentem, vt intelligas te tamdiu esse pauperem, quamdiu non habes illum, qui te fecit diuitem.* Hoc est, à Deo postulata obtinebis, & in gratia firmitatem habebis, si te nudum, miserum, ac pauperem intellexeris, omnesque diuitias gratiæ & sanctitatis ab eius misericordia in corda hominum promanare agnoueris, ita vt etiam in bono firmari ac perseuerare, illius esse donum à te credatur. Quod etiam suadet Bernardus serm. 4. de Aduent. *Vtile est nobis* (inquit) *charissimi, abscondere magis, quàm ostentare, si quid habemus boni: sicut & mendici, cùm eleemosynam petunt, non pretiosas vestes ostendunt, sed seminuda membra, & vlcera, si habuerint, vt citiùs ad misericordiam videntis animus inclinetur.* Ergo etiamsi homo polleat sanctitate, & diuinis charismatibus exornetur, vt illa in se custodiat, & nusquam ab eis deficiat, roget Dominum, seque pauperem & trementem exhibeat, vt suam inopiam subleuet Deus, & timorem suum gratiæ suæ vbertate compenset. Sic

646.
Sancti semper timeant.
D. Bernard.

S. August.

Dum pauperes & inopes clamamus ad Dominũ, exaudimur.

D. Bernard.

Mendicos qui petentes eleemosynã vulnera & inopiam ostendunt, dum oramus, imitemur.

precaba

precabatur Dominum Propheta, dum à diuina ſalute ſuſceptum ſe commemorat: *Ego ſum pauper & dolens, ſalus tua ſuſcepit me*: pſalm. 68. 30. hoc eſt, quia paupertatem, & infirmitatem meam cum timore & dolore cognoui, & auxilium diuinum inuocaui, ideo miſericordiam tuam accepi, & ſalutem aſſequutus ſum. Etenim ſuper humilem, & trementem ad ſermones Domini, Spiritus Domini requieſcit. Verùm non ſolum miſericordiam Dei conſequutus eſt Pſalmiſta, paupertatem ſuam, doloremque ac timorem exponens, ſed etiam auxilium diuinum inceſſanter implorans; quod paſſim in eius pſalmis occurrit. *Deus*, inquit, *ne elongeris à me*, Pſalm. 70. 12. Abſente enim Deo, hoc eſt ſpeciali auxilio non protegente, ingruunt mala, virtutes euaneſcunt, naſcuntur vitia, & peccata committuntur. Et pſalm. 139. 9. *Ne tradas me, Domine, à deſiderio meo peccatori*; hoc eſt, ne permittas me tradi. Et *pſal.* 65. 9. ſicut legit Auguſtinus lib. de bono perſeuer. cap. 6. *Ne des ad mouendum pedem meum*: aliiſque pluribus in locis Dei adiutorium ſupplex homo ſecundùm cor Dei poſtulat, vt in bono ſtare poſſit.

Abſente Domino mala ingruunt, præſente bona veniunt.

D. Auguſt.

647. Quare & docens alios quod ipſe egerat, *pſalm.* 104. 4. ait: *Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius ſemper.* Vbi S. Auguſtinus ait: *Quid eſt facies Domini, niſi præſentia Dei?* Præſentia autem Dei eius prouidentiam, vigilantiam, immò & ſpeciale adiutorium Dei ſupra quærentes eum importat. Hæc omnia deſiderantur, vt in bono firmetur homo, illaque precibus ac orationibus debet inueſtigare. Vnde & ardenter, humiliter, ac jugiter poſtulanda ſunt, ſicut dixit Baſilius apud D. Thomam 2. 2. quæſt. 83. art. 13. *Diuinum auxilium implorandum eſt non remiſſè.* Tunc enim auditur juſtus, quando enixè & ardenter poſtulat. Nam *oculi Domini ſuper juſtos, & aures eius in preces eorum*, vt dicitur *pſal.* 33. 16. Quod vt notat S. Saluianus *lib. 2. de prouid.* non audientiam tantùm Dei, ſed quandam quaſi obedientiam deſignat; ita vt meritò cum Propheta quilibet Iuſtus humiliter rogans Dominum valeat dicere: *Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam a me.* Pſalm. 65. 10. Etenim *voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos*, vt dicitur *pſal.* 144. 19. vbi Auguſtinus luculenter ſanè, & eleganter inquit: *Faciet, faciet; & ſi non faciet ad horam, tamen faciet. Certè ſi ideo times Deum, vt facias ipſius voluntatem, ecce & ipſe quodammodò miniſtrat tibi, facit voluntatem tuam.* Quibus verbis magnam timentibus Deum fiduciam; ac ſpem præſtat, non quidem in ſe, ſed in eo, qui ab illis timetur & amatur, qui prior dilexit illos, & tradidit ſemetipſum pro illis, vt morte ſuâ æternam vitam eis concederet, & auxilia ad illam aſſequendam, ſuis tamen precibus impetranda præpararet.

D. Auguſt.

Præſentia Dei ſemper eſt quærēda, & diuinum auxilium jugiter implorandum.

D. Baſil.

D. Thom.

Non tantùm Deus audit preces noſtras, ſed & ipſis obedire videtur.

TEXTVS VLTIMVS.

Tu qui cuncta ſcis, & vales,
Qui nos paſcis hîc mortales,
Tuos ibi commenſales,
Cohæredes & ſodales
Fac ſanctorum Ciuium.

EXPOSITIO TEXTVS.

POSTREMAM totius huius Operis epilogi partem complectitur textus iſte, in quo Doctor Angelicus inuocationem Christi Paſtoris optimi, & panis veri, quam in textu præcedenti epilogum inchoante incœperat, feliciter abſoluit, æternam Chriſtianis ſacram Euchariſtiam ritè manducantibus, ac fructus eius ſuſcipientibus felicitatem exoptans. Et quia illa, quam cupit illis beatitudo, omnis vitæ Chriſtianæ, ac ſanctarum actionum, immò & ſacrorum omnium, quæ in Sacramentis nobis à Chriſto conferuntur, beneficiorum meta eſt ac terminus; ideo in illius poſtulatione huius Cantici finem conuenientiſſimè ponit, ait ergo: 648.

Canticum hoc æternā felicitatem Chriſtianis Euchariſtiā manducantibus optans S. Thomas abſoluit.

649. *Tu qui cuncta ſcis, & vales.* Quibus verbis Chriſtum amantiſſimum Redemptorem noſtrum alloquitur, præſtantiſſima eius recenſens attributa, ſcientiam ſcilicet & potentiam; vt ſcilicet ex cognitione perfectiſſima fragilitatis noſtræ, & redemptionis, quam nobis ſuo ſanguine comparauit, & Sacramentorum applicatione nobis confert, potentiam ſuam ad glorificandum nos, ſuique commenſales, & ſanctorum Ciuium ſodales in patria efficiendum exhibeat. Dicit igitur, *Tu qui cuncta ſcis*; hoc eſt, Chriſte Fili Dei viui, quem in hoc Sacramento panis ſpeciebus velatum ſumimus, & in patria reuelatâ facie contemplari ſperamus, qui omnia cognoſcis; ipſum enim tanquam verum Deum & hominem alloquitur: Deus autem omnia penetrat, & nihil eſt in rerum natura quod ipſum poſſit latère; *omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius*, vt dicitur *Hebr.* 4. 13. vnde Eccleſia in oratione præparatoria ad Miſſam: *Deus*, inquit, *cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur, & quem nullum latet ſecretum.* Quod indicat auguſtiſſimum Dei nomen, quod omnia videntem ſonat: Θεὸς enim, ideſt, *omnia videns*, à verbo græco θεᾶσθαι, hoc eſt *videre*, deriuatum. Quare Ægyptij Deum *oculum mundi* appellabant, ipſumque aperto oculo ſceptro inſidentem exprimebant; & in ſacris paginis *Scientiarum Dominus*. 1. Reg. 2. 3. hoc eſt, omnium cognitionum author, omniumque luminum pater vocitatur. Hinc *Eccleſ.* 24. 19. & 20. dicitur: *Cognouit Deus omnem ſcientiam, reuelans veſtigia occultorum: non præteribit illum omnis cogitatus, & non abſcondit ſe ab eo vllus ſermo.*

Chriſtus filius Dei omnia cognoſcit.

Deus græcè Θεὸς, ideſt videns.

Deus mundi oculus, ſcientiarum Dominus.

Cuius quidem ratio eſſe videtur, quia non ſolùm omnem locum, ſed etiam omne ens, diuinâ eſſentiâ ſuâ replet Deus. Cùm enim ſit infinitus, & immenſus, debet vbique realiter eſſe præſens, juxta illud Ierem. 23. 24. *Cælum, & terram ego impleo.* Cùm autem eſſentia diuina ſit ipſummet intelligere Dei, idem enim eſt in Deo intelligere, & eſſe, vt docet S. Thomas 1. *p. quæſt.* 3. *art.* 4. & 650.

Cur Deus omnia cognoſcat.

Intelligere Dei est esse Dei, illudque esse constituit.

D. Thom.

& *quæst.* 14. *art.* 4. & *quæst.* 27. *art.* 2. immò & intelligere actualissimum per modum actus purissimi sit constitutiuum diuinæ essentiæ, vt docent grauissimi Theologi ex D. Th. *ad quæst.* 14. *primæ partis*, vt sunt Ioannes à Sancto Thoma, aliique quamplurimi, quos sequitur, & refert Collegij Salmanticensis Carmelitarum Excalceatorum cursus Theologicus *in tract. de Scientia Dei, ad pref. quæst.* 14. *primæ partis*; ideo omnia intelligere, videre, & cognoscere debet: vnde *psalm.* 138. 6. dicitur: *Imperfectum meum viderunt oculi tui*; vbi aliqui legunt, *Embrionem meum viderunt oculi tui*; hoc est, initium omnium viarum mearum, ipsasque abditissimas cogitationes meas in illarum initio, idest antequam perfectè formatæ fuissent à me, perfectissimè cognouisti. Tantùm enim abest, quod reconditæ mentium nostrarum cogitationes Deum lateant, quin immò antequam à nobis producantur, ab illo videntur. Etenim res omnes futuræ, nostræque itidem cogitationes, antequam in seipsis sint, Deo præsentes existunt in æternitate omnem durationem ambiente, & ab ipso plenissimè cognoscuntur, vt docent Theologi 1. *p. quæst.* 14. *art.* 13.

Cogitationes nostras antequam in ipsis sint, Deus cognoscit.

D. August.

Maxima Dei cognitio hominem à peccato debet retrahere.

Vnde meritò Augustinus hominem à peccato extrahere conatur ex infinita Dei scientia, quæ omnem locum, & omnem hominem in quocumque loco constitutum lustrat, & intuetur. Sic enim illum admonet serm. 46. de verbis Domini: *Ipse* (Deus) *timendus est in publico: ipse in secreto. Procedis? videris. Lucerna ardet? videt te. Lucerna extincta est? videt te. In cubile intras? videt te. Ipsum time, cui cura est, vt videat te, & vel timendo castus esto: aut si peccaueris, quære vbi te non videat, & fac quod vis.* Hæc Augustinus.

D. Ambros.

Videt Christus adulterium committentem, qui videt adulterium cogitantem.

Cui concinit Ambrosius *serm.* 1. *in psalm.* 118. vbi ex eadem Dei præsentia ac cognitione sic peccantem hominem redarguit: *Putas te solum esse cum fornicaris, & non recordaris, quia oculi Domini vident orbem terrarum? Putas, quod in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar ingredientem? Putas, quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Et si verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Christus, quando te vidit, qui adulterando in corde tuo, teipsum lupanar esse fecisti?* Hæc ille.

651. Rectè ergo S. Thomas Christum Dominum obsecrans, illum cuncta scientem vocat: cùm enim verè Deus sit, de Deo ab æterno procedens, tanquam eius Verbum, Filius, splendor gloriæ, & figura, seu character, idest imago substantiæ illius, non solùm omnia sciens, omnia prospiciens dicitur, sed etiam omnium rerum scientia & cognitio appellatur.

Christus verbum Dei omnia debet perfectè cognoscere.

D. Thom.

Cùm enim Verbum Diuinum procedat ex cognitione omnium quæ necessariò & formaliter sunt in Deo, nempe ex cognitione essentiæ, personarum, & attributorum, immò & creaturarum possibilium, quæ in sinu diuinæ omnipotentiæ latitant & continentur, vt docent Theologi cum D. Th. 1. *p. quæst.* 34. & 35. Illorum omnium fulgentissima notitia est, & splendidissima repræsentatio, immò & lucidissimum speculum illa perfectissimè exhibens, & cognoscens: ideoque *candor lucis æternæ, speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*, Sap. 7. 26. nuncupatur: *Totum enim*, vt inquit Basilius, *in se monstrat genitorem.*

Est speculum sine macula rerum omnium.

Et cùm omnia in Patre æterno, cui rerum omnium creatio attribuitur (quamvis etiam Filio & Spiritui sancto propter identitatem essentiæ, & operationis ad extra conueniat) tanquam effectus in causa contineantur, ab eodem Filio cuncta distinctè repræsentantur. Ex quibus liquet, rectissimè S. Thomam Filium alloquentem dixisse, *tu qui cuncta scis*: etenim omnia non solùm apprimè noscit & penetrat, verùm etiam illorum notitia est, & cognitio, cùm ea plenissimè exhibeat, & repræsentet.

652. De scientia diuina & increata Christi hîc loquitur D. Thom.

Hinc etiam patet, hîc D. Thomam loquutum de scientia diuina & increata Christi Domini, quæ increatam & diuinam eius essentiam consequitur, immò & eius essentia diuina est, Dei enim intelligere est sua substantia, vt ex Philosopho 12. *Metaph. text.* 39. docet idem S. Thomas 3. *p. quæst.* 9. *art.* 1. *ad* 1. Quamvis enim Christus secundùm quod homo triplicem habuerit scientiam, seu cognitionem, nempe Beatam, inditam, seu infusam, & acquisitam, seu experimentalem, vt docent Theologi cum Angelico Doctore 3. *p. quæst.* 9. *iam citata*; attamen ex nulla trium harum scientiarum potest dici omnia scire, seu cognoscere cognitione adæquatâ, & comprehensiuâ, quæ cognoscit rem in quantum cognoscibilis est.

Triplex in Christo homine scientia

Beata, infusa, acquisita.

Nulla ex his tribus omnia potest scire.

Hæc etenim perfectissima rei comprehensio soli scientiæ diuinæ, & increatæ competit. Illa enim omnia, non solùm existentia & futura, sed etiam possibilia perfectissimè, & comprehensiuè attingit & penetrat. Adde quod omnia possibilia nequeunt comprehendi, nisi & ipsa Dei omnipotentia comprehendatur, & consequenter ipsa diuina essentia, quæ idem realiter est cum omnipotentia: anima autem Christi diuinam essentiam, quam perfectiùs & clariùs omnibus Beatis intuetur, nequit comprehendere; nam duarum vnio naturarum, diuinæ scilicet & humanæ in persona Christi sic facta est, vt proprietas vtriusque inconfusa permanserit, ita scilicet quod increatum manserit increatum, & creatum manserit intra limites creaturæ, vt inquit Damascenus *lib.* 3. *fid. orth. cap.* 3. & 4.

Damasc.

D. Thom.

Anima Christi est finita, & nequit infinita comprehendere.

Cùm ergo impossibile sit diuinam essentiam ab aliqua comprehendi creatura, vt cum D. Thoma docent Theologi 1. *p. quæst.* 12. *art.* 7. nequeatque infinitum à finito comprehendi; anima Christi, quæ creatura est, non valet diuinam essentiam, nec omnia possibilia comprehendere.

653. Anima Christi scientiâ beatâ comprehendit in verbo omnis creaturæ essentiam.

Cum hoc tamen stat, quod ipsa anima Christi per scientiam beatam videat in Verbo omnem creaturam, & omnia quæ ab illa possibilia sunt. Comprehendit enim in Verbo omnis creaturæ essentiam, & per consequens potentiam, & virtutem, & omnia, quæ sunt in potentia creaturæ, vt docet S. Thomas 3. *p. quæst.* 10. *art.* 2. Nihilominus scientia increata, & diuina Christi vincit semper scientiam creatam, & beatam animæ ipsius, non solùm quantùm ad modum cognoscendi, sed etiam quantùm ad numerum scibilium.

Sed omninò maior est scientiâ increatâ, & infinitâ illius.

Quamvis enim anima Christi cognoscat omnia, quæ Deus in seipso cognoscit per scientiam visionis, nempe existentia; tamen non cognoscit omnia quæ Deus in seipso cognoscit per scientiam simplicis intelligentiæ, nempe omnia à Deo possibilia. Patet igitur D. Thomam loqui de scientia diuina Christi, quando illum inuocans ait, *Tu qui cuncta scis.*

654. Addit autem, *& vales*, ac si diceret, & qui *omnia potes*. Quo loquendi modo manifestat, se in præcedentibus verbis, *tu qui cuncta scis*, de diuina scientia Christi fuisse loquutum; nam hæc particula, *& vales*, significat diuinam omnipotentiam, quâ Christus omnia potest. Quamvis enim

Christus est omnipotens.

enim ex mirabili, ac ineffabili diuinæ & humanæ naturæ in supposito, seu persona Verbi Diuini vnione communicatio idiomatum facta sit, vt ea quæ homini conueniunt, de Deo prædicentur; & similiter ea quæ Deo competunt, de homine enuntientur; quo pacto verè dicitur, *Deus est homo: Deus natus est ex Virgine, passus sub Pontio Pilato, mortuus, &c.* & similiter, *Homo est Deus, Homo est omnipotens, &c.* attamen cùm omnipotentia sit virtus infinita, non reperitur in natura humana Christi præcisè & secundùm se considerata; nam anima Christi non potest omnia facere, quod pertinet ad rationem omnipotentiæ; & inter cætera manifestum est, quod non potest creare seipsam, vt loquitur S. Thomas 3. *p.q.*13. *art.* 1. *ad* 2. Vnde licèt Christus sit omnipotens, quia Deus & homo est, & natura humana Verbo est hypostaticè vnita, juxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra:* quod exponens Hieronymus ibidem: *Illi* (inquit) *potestas data est, qui paulò antè crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui posteà resurrexit*; idest Christo, secundùm quod homo, non præcisè; sed quia est vna persona Dei & hominis, & actiones sunt suppositorum, seu personarum, vt tritum est apud Philosophos. Quare Ambrosius *lib.* 1. *in Luc. c.* 1. docet quod potentiam, quam Dei Filius naturaliter habet, homo erat ex tempore accepturus, scilicet ex vnione hypostatica naturæ suæ humanæ cum ipsa persona Filij Dei, ex qua factum est, vt sicut homo dicitur Deus; ita dicatur omnipotens, non quasi sit alia omnipotentia hominis, quàm Filij Dei, sicut nec alia deitas; sed eo quòd est vna persona Dei, & hominis: nequaquam tamen humanitati eius præcisè & solitariè consideratæ summa illa potentia conuenit. Itaque *virtus, quæ de Christo exibat, & sanabat omnes*, vt dicitur *Luc.* 6. 19. & quâ miraculosas poterat patrare operationes ad finem Incarnationis, nempe ad instaurandum omnia, siue quæ in cœlis, siue quæ in terris sunt, congruas, ab anima Christi, & eius humanitate, tanquam ab instrumento Verbi sibi vniti procedebat.

Sed non præcisè vt homo.

D. Thom.

Sed vt homo & Deus, hoc est, vt natura humana diuino Verbi supposito est hypostaticè vnita.

D. Hieron.

D. Ambros.

Miracula Christi ab eius anima & humanitate, vt ab instrumento Verbi procedebant.

655. Rectè autem Doctor Angelicus pro nobis Christum Deum & hominem interpellans, eius scientiæ diuinæ his verbis, *Tu qui cuncta scis*, expressæ adiunxit potentiam hac dictione, *& vales*, quia Dei omnipotentia eius scientiam immediatè sequitur: immò ipsa omnipotentia rerum omnium factiua, non differt ab ipsa scientia Dei practica, sed vno, & eodem actu scientiæ suæ practicæ cognoscit Deus, & producit res. Vnde omnipotentia Dei, & eius scientia practica nullo modo differunt, sed vnicam lineam simplicissimam in Deo constituunt; nam scientia Dei, adiuncta voluntate, est causa omnium rerum à Deo factibilium. Deus quippe per suum intellectum causat res, quia suum esse est suum intelligere. Cùm autem omnipotentia res producens sit ipsamet virtus Dei causans illas, sequitur quod hæc virtus est eius intelligere. Et cùm eius intelligere sit eius scientia, & eius esse, hinc colligitur, diuinum esse esse idem cum diuina scientia, & cum diuina omnipotentia; & hanc omnipotentiam esse eandem formalitatem cum ipsa scientia Dei practica. Hinc est, quod creatio omnium rerum, quæ diuinæ omnipotentiæ, tanquam causæ attribuitur, vnde & in Symbolo Apostolorum dicitur, *Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli & terræ*; etiam diuinæ scientiæ in sacris Paginis, tanquam causæ præbetur. *Ipse dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.* Psal. 148. 5. Vbi dicere, & præcipere, duo actus intellectus, seu scientiæ Dei, dicuntur causæ, & origines omnium rerum. Et psalm. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Sap. 3. 19. *Dominus sapientiâ fundauit terram, stabiliuit cælos prudentiâ.* Quod etiam docet Apostolus Hebr. 11. 3. *Fide*, inquit, *intelligimus aptata*, idest perfecta, *esse secula verbo Dei.* Vnde & dilectus Domini Discipulus vnigeniti Filij Dei summam & æternam dignitatem describens, postquam dixit illum esse Verbum, quod in principio erat, & apud Deum, & Deus ipse, hacque insigni verbi nomenclaturâ, illum Dei sapientiam & sciendam implicitè nominauit, statim eius omnipotentiam commemorat: *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Ioan. 1. 3. Ipseque gentium Magister, vt ex Filij Dei dignitate scandalum crucis euacuaret, Christum crucifixum, Iudæis scandalum, & gentibus stultitiam, vocatis & fidei lumine collustratis appellat *Dei virtutem, & Dei sapientiam*, 1. Cor. 1. 23. sicque in Filio Dei omnipotentiam cum scientia Dei copulat; eadem enim ratione, quâ Verbum, & sapientia, seu scientia Dei est, illius est etiam virtus, & omnipotentia: scientia quippe Dei non solùm est directiua, sed operatiua, & factiua rerum; ipsumque Dei Verbum creaturas non solùm repræsentat, sed efficit, & producit. Quapropter Filius Dei, qui & Verbum, manus Domini dicitur, psalm. 143. *Emitte manum tuam de alto.* Et passim in Scripturis brachium eius appellatur, immò Apostolus *Hebr.* 1. 3. potentiam cum sapientia Dei in Verbo ita coniunxit, vt docuerit, Filium qui cuncta creauit, verbo virtutis suæ, hoc est, sapientiâ simul, & omnipotentiâ omnia portare, sustinere, conseruare. *Portans*, inquit, *omnia verbo virtutis suæ.* Vnde D. Augustinus *lib.* 83. *quæst. q.* 63. notauit, quod *in nomine verbi significatur non solùm respectus ad Patrem, sed etiam ad illa, quæ per verbum facta sunt operatiuâ potentiâ.*

Cur D. Thomas scientiæ Christi adiunxit omnipotentiam.

Scientia Dei practica, & omnipotentia non differunt.

Scientiâ Deus omnia creauit.

Verbo Dei omnia facta sunt.

Christus Dei virtus, & Dei sapientia.

Manus Dei, & brachium Dei dicitur.

In nomine Verbi est respectus ad Creaturas ab ipso productas.

Deinde pergit D. Thomas, *qui nos pascis hic mortales.* Vbi inuocationem Christi prosequens, specialem & insignem illius sapientiæ, seu scientiæ, ac potentiæ adducit effectum, scilicet nutritionem mortalium hominum in via. Cùm enim in verbis immediatè præcedentibus infinitam Christi scientiam, ac omnipotentiam commemorauerit, determinat modò istorum duorum attributorum singularem effectum: non enim vel sibi tantùm sapiens & omnipotens Christus est, vel sapientiæ & potentiæ suæ virtutem intra se ita continet, vt extra se illam nequaquam effundat: quinimmò nobis innumera sapientiâ suâ, ac potentiâ beneficia confert, inter quæ non contemnendum illud est, quod Author hic recenset, dum ait: *qui nos pascis hic mortales.* Nam quamvis hæc verba possint exponi de generali & naturali nutritione, quâ Filius Dei cunctos homines infinitâ suâ prouidentiâ conseruat, & quod illis potentiâ & sapientiâ naturale esse concessit, in eis custodit; immò & omnia animalia pabulo & alimento vnicuique proportionato reficit, juxta illud psalmi 135. 25. *Qui dat escam omni carni*: attamen genuinus sensus S. Thomæ est de nutritione spirituali, quam nobis in via Christus præbet sanctissimo Eucharistiæ mysterio, quo corpus suum in cibum, & sanguinem in potum nobis donat. 656.

Nobis sapiens, & potens est Christus, qui sapientiâ & potentiâ suâ pascit nos etiam corpore suo in Eucharistia.

Quo in Sacramento infinitam sapientiam simul 657.

Christi sapientia & potentia in Eucharistia refulgent.

& potentiam apertissimè demonstrauit. Sapientiam vtique, dum absque sui corporis diuisione totum illud sub specie panis, inuisibile, vt aptius esset manducationi, & neminem cruentâ carnis specie à sacra mensa repelleret, nobis reliquit, & totum etiam visibile, & extensum, gloriosæ clatitatit splendore fulgidum supra sydera subleuauit, cœlo intulit, & ad Patris dexteram æterno donatum triumpho mirabiliter collocauit. Potentiam itidem non vulgarem ostendit, dum solâ prolatione verborum panem, & vinum in corpus, & sanguinem suum mirâ celeritate transmutauit, externâ illorum specie, accidentibusque intactis, ac sine vllo subiecto remanentibus. Vbi sanè omnis conuersio naturalis vincitur, & superatur. Nam in ista forma corrumpitur, & inuiolatâ manente materiâ, quæ prima à Philosophis appellatur, mutatur compositum, ipsaque accidentia omninò variantur. Vnde & hæc est *mutatio totius in totum, nullo subiecto sensibili remanente eodem*, vt ex Aristotele docetur in libris de ortu & interitu: at in conuersione, quam Christi omnipotentia in sacra Eucharistia operatur, visibili manente eodem, & sensibilibus inalteratis accidentibus, non solùm forma panis & vini, sed & eorum materia, ac consequenter omnis illorum substantia in substãtiam corporis & sanguinis Christi transeunt, & conuertuntur; quod mirabili huic conuersioni à sanctis Patribus, & Lateranensi Concilio sub Innocentio III. *Transubstantiationis* nomen obtinuit. Quare singularem in Christo & eius sermone respectu sacrosanctæ Eucharistiæ Sancti Patres notauerunt potentiam; nam S. Cyprianus serm. de cœna Domini: *Panis iste* (inquit) *quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed naturâ mutatus, omnipotentiâ verbi factus est caro.* Et Guelricus Abbas serm. de Ascens. *Sacramentum*, inquit, *corporis, & sanguinis sui tradidit, & celebrãdum instituit, nescio virtute, an charitate mirabiliori.*

Transubstantiatio omnẽ naturalem vincit mutationem, & quare.

S. Cyprian.

Guelricus Abbas.

658. Sapientiam præterea, simulque potentiam suam Christus Dominus manifestat, dum mortales homines in via commorantes suo corpore & sanguine pascit: hoc enim præstat, vt hominem à se auersum ad se reuocet, & illius vulnera, quæ ex Dei elongatione susceperat, curet. Homo etenim animâ constans & corpore, ad imaginem sui conditoris efformatus, huius splendorem characteris obliterauit carni acquiescens & sanguini, spiritumque seu animam carni seruire cogens. Vnde sicut loquitur Origenes, *totus homo caro factus est.* Et Deus Gen. 6. 3. *Non permanebit* (inquit) *spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Summâ igitur sapientiâ simul & potentiâ vt hominem carne perditum Christus recuperaret, carne suâ sanctissimâ Diuino Verbo hypostaticè vnitâ peccanti carni salubria remedia præparauit: non enim tantùm in carne passus, crucifixus, & mortuus est, vt quod caro peccauerat, caro expiaret, sicut in hymno Ascensionis canit Ecclesia,

Simul sapiẽtia & potentia Christi hoc in Sacramento, & quomodò.

Culpat caro, purgat caro:
Regnat Deus, Dei caro.

Sed insuper carnem, quâ passus fuerat, nobis in pabulum mirabili hoc in Sacramento donauit, vt ore corporis sub specie panis manducata, animæ & carni, totique integro homini spiritualem conferret vitam & sanitatem. Recesserat igitur Deus ab homine, quia caro erat, sed peccatrix, sed infecta, sed maculosa. Redit Deus ad hominem, & illum vt ad se reuocet, carne purissimâ, innocentissimâ, ac viuificatrice cibat, immò & in illam carnem conuertit, super quam requieuit *spiritus Domini, spiritus sapiẽtiæ, & intellectus, &c.* vt dicitur *Isai. 11. nu. 2.* Quod docuit Chrysost. *hom. 45. in Ioan.* dum inquit: *Vt non solùm per dilectionem, sed & reipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis* (Christus) *largitus est.* Sic igitur magnam sapientiam, dum carne carnem curat, & carneum hominem in spiritualem, & in nouam corporis sui pabulo transfert creaturam, summamque potentiam demonstrat, dum carne suâ crucifixâ, & propterea infirmâ firmitatem in bono tribuit homini & soliditatem. Vnde illud *psal. 110.* quod in vulgata editione habetur, *Escam dedit timentibus se*, Hebraïcè legitur, *prædam dedit*, seu *carnem vi raptam & prædatam dedit*, vt notat Xantes Pagninus in thesauro linguæ sanctæ, ex voce Hebræa *Tereph*: vel vt volunt alij, *carnem crucifixam* dedit. Quod Innocentium III. mouit, vt diceret: *Crux Christi eripuit nos à potestate peccati: Eucharistia eripit nos à voluntate peccandi.*

Ab homine Deus recesserat, quia homo caro erat maculosa.

Hominem ad se reuocat carne purissima, & sanctissima Christi.

Carnem crucifixam, & vi raptam dat Christus, vt carnales curet homines.

Innoc. III. lib. 4. de mysteriis.

659. Adde quod summam sapientiam simul & potentiam adhuc in hoc Sacramento ostendit Christus, dum carne crucifixâ, quâ mortales alit homines, eis contra mortem vires tribuit, illosque ad immortalitatem disponit. *Qui manducat*, inquit, *meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Ioan. 6. Ideoque Eucharistiam appellat Ignatius, *mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis.* Meritò igitur S. Thomas vt Christi sapientiam & potentiam, dum inuocat, manifestet, sacra quæ nobis contulit Eucharistiæ alimenta recenset, dicens, *Qui nos pascis hîc mortales.*

Carne crucifixa dat Christus hominibus vim contra mortem, & ad immortalitatem carnẽ nostram disponit.

Subiungit autem, *tuos ibi commensales, cohæredes, & sodales fac sanctorum ciuium.* Quibus verbis suam absoluens inuocationem, tria à Christo postulat, nempe in cœlesti mensa societatem, dum ait, *Tuos ibi commensales*: in æterna hæreditate consortium, dicens *Cohæredes*: & tandem gloriæ sanctorum Angelorum & hominum participationem, quando inquit, *Et sodales fac sanctorum Ciuium.* Quæ tria in vnica felicitate æterna ac intuitiua Dei visione continentur. Ille enim qui æternâ donatur beatitudine, & finem suum vltimum claro Dei intuitu assequitur, cœlestis mensæ cum Christo fit particeps: illius est cohæres, cum eo quippe in æternum regnaturus cœlum possidet, & sanctorum hominum, & Angelorum felicitatis consors existit. Hæc vnica hominum, & copiosa merces, quam tribus nominibus postulat Doctor Angelicus, nempe mensæ, hæreditatis, & sanctorum Ciuium societatis, & consortij, quia tria hæc in se indissolubili fœdere coniungit. 660.

Tria pro hominibus postulat D. Thom. mensæ cœlestis participationem. æternæ hæreditatis consortium, & Beatorum Angelorum & hominum societatem.

Gloria etenim æterna nomine conuiuij, & mensæ in sacris literis insignitur, vt patet Luc. 12. 37. *Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis.* Et c. 22. 30. *Ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnũ, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.* Et *psal. 67. 4.* dicitur, *Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.* Quod à multis de æterna felicitate ad modum epularum Beatis in patria exhibenda anagogicè exponitur: quod tamen non propriè intelligendum est, ita vt in patria sit verum conuiuium corporale post diem judicij, & Beati verè cibo & potu recreentur; hoc enim nec necessarium, nec conueniens est immortali & impassibili Beatorum cœtui. Comestio etenim hæc in vita mortali necessaria est ad restaurationem deperditi, & augmentum quantitatis: 661.

Gloria æterna conuiuiũ appellatur.

Et quomodo.

Beati

Comeſtio homioibus in hac vita mortali neceſſaria, non autem in patria.

Beati autem reſurgent in debita quantitate, nec erit vltra mors, vel aliqua deperditio fiet à partibus hominis. Comeſtio autem Chriſti Domini poſt ſuam reſurrectionem, quæ ab Euangeliſtis commemoratur, non fuit neceſſitatis, quaſi cibis indigeret humana natura poſt reſurrectionem; ſed poteſtatis, vt oſtenderet ſe veram naturam reſumpſiſſe, quam priùs habuerat in ſtatu illo, quando cum diſcipulis comederat, & biberat.

Quomodo, & cur Chriſtus manducauit poſt reſurrectionem.

Hæc autem oſtenſio non erit neceſſaria in reſurrectione communi, quia omnibus tale donum notum erit; & ideo dicitur, diſpenſatiuè Chriſtum manducaſſe, eo modo loquendi, quo Iuriſtæ dicunt, quod *diſpenſatio eſt communis iuris relaxatio*; quia Chriſtus intermiſit hoc quod eſt communiter reſurgentium, ſcilicet non vti cibis. Ita S. Thomas *ſuppl. 3. p. quæſt.* 81. *art.* 4. quod etiam docuit Auguſtinus *lib.* 13. *de ciuit. Dei, cap.* 22. vbi, *Saluator noſter* (inquit) *poſt reſurrectionem jam quidem in ſpiritali carne, ſed tamen vera, cibum & potum cum diſcipulis ſumpſit, non alimentorum indigentiâ, ſed eâ quâ hoc poterat poteſtate.*

D. Thom.
D. Auguſt.

662. Itaque impropriè tantùm, & metaphoricè æterna Sanctis in patria communicanda felicitas conuiuium appellatur. Primò quidem, quia non minori appetitu ab hominibus viatoribus, quàm cibus & potus deſideratur; ſic enim Dominum, hoc eſt Dei viſionem ac poſſeſſionem cupiebat Propheta pſal. 41. 2. & 3. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus: ſitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Et pſal. 62. 2. *Sitiuit in te anima mea.* Vnde æternam vitam ita cupientes, *ſitientes* vocat Dominus, Iſai. 55. 1. *Omnes ſitientes venite ad aquas.* Et *Apoc.* 21. 6. hanc felicitatem æternam cupientibus promittit, dum inquit: *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.* Quod vtique ingenti prouidentiâ factum eſt, vt ſcilicet vehementer beatitudinem eſurientes & ſitientes, in eius aſſequutione maiorem ex deſiderij maximi complemento ſuſcipiant delectationem. Nam vt loquitur Auguſtinus lib. 8. confeſſ. cap. 3. *Vbique maius gaudium moleſtiâ maiori præceditur: edendi, & bibendi voluptas nulla eſt, niſi præcedat eſuriendi & ſitiendi moleſtia: & ebrioſi quædam ſalſiuſcula comedunt, quo fiat moleſtus ardor, quem dum extinguit potatio, fit delectatio.* Vt enim apud omnes tritum eſt, *Optimum condimentum fames.* Quare etiam Chriſtus Dominus, qui à primo ſuæ conceptionis inſtanti ex vnione hypoſtatica Verbi diuinam viſionem eſt aſſequutus, & viator ſimul ac comprehenſor extitit, corporis ſui phyſici gloriam, & myſtici, nempe Eccleſiæ, ſalutem vehementer exoptans, deſiderium ſuum ardentiſſimæ ſiti comparauit: nam Pſalmiſtæ vaticinio dixit, *Pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in ſiti*: pſal. 61. 5. hoc eſt, ad mortem velociſſimè magno ardore feſtinaui. Vnde & proditori, *Ioan.* 13. 27. dixit, *Quod facis fac citiùs.* Quod exponens Bernardus *ſerm. in cœna Domini*, inquit: *Domine Ieſu vita mea, decus Angelorum, quantùm nos diligebas, pro quibus mori cupiebas, nobis vitam, tibi mortem affectabas. O amor interminabilis, ô charitas inæſtimabilis, ô dilectio inſcrutabilis, &c.* Sed deſiderium ſuum adhuc euidentiùs manifeſtauit, dum jam cruci affixus exclamauit: *Sitio*, Ioan. 19. 28. quâ voce non ſolùm noſtram ſalutem ardenti ſtudio ſe proſequi declarat, ſicut notauit Auguſtinus, dum inquit, *Sitit nos Dominus, ſitiamus ſitientem*: & Gregorius Nazianzenus, dum ait, *Sitit ſitiri à nobis*: immò & Ambroſius dicens, *Benedicta Domini ſitis, quia pro nobis ſitiuit.* Verùm etiam gloriam ſui corporis morte ſua comparandam, ſe maximè exoptare deſignat. Nam cùm jam in corpore ſuo omnium tormentorum immanitates carnifices conſummaſſent, vltimum aceti ſupplicium quod præteribant, ſitis ſuæ declaratione Chriſtus eis in mentem reduxit, vt eius illatione citiùs interiret. Quod apertè colligitur *ex Ioan.* 19. 28. vbi dicitur: *Sciens quia jam omnia conſummata ſunt, vt conſummaretur Scriptura, dixit: Sitio.* Quod exponens Auguſtinus *tract.* 119. *in Ioan.* notat, Chriſtum tortores ſuos admonuiſſe, vt acetum ei in potum præberent, ac ſi dixiſſet, *Hoc minùs feciſtis.* Vnde & accepto aceto vitam finiuit, vt *ibid.* 30. legitur: *Cùm ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit: Conſummatum eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum.*

Felicitas maiori appetitu, quàm cibus appetitur.

D. Auguſt.

Chriſtus deſideriũ ſuum ſitim appellauit.

D. Bernard.

D. Auguſt.
Quid volebat Chriſtus clamans in cruce *Sitio*.

Greg. Naz.

D. Ambroſ.

Aceti ſupplicium, quo citiùs interiret, Chriſtus deſiderauit, dum dixit Sitio.

D. Auguſt.

663. Cùm ergo gloria & animæ, & corporis ardenti deſiderio, quod fames quædam, vel ſitis ſpiritualis poteſt appellari, cupiatur, non ſolùm ab hominibus omninò viatoribus, ſed etiam ab ipſo Chriſto Domino, comprehenſore ſimul, & viatore, meritò conuiuio, & epulis in Scriptura comparatur.

664. Secundò, quia in conuiuiis hominum ſatiantur appetitus, dum cibo & potu reficiuntur. Cùm enim fames ſit appetitus calidi & ſicci; & ſitis appetitus frigidi & humidi, vt ex Ariſtotele tritum eſt; cibi famem explentes, & potus ſitim extinguentes humano corpori conferunt id quod de quatuor humoribus erat deperditum, ipſumque & ad debitam prouehunt quantitatem, & in vita naturali manutenent. Cùm autem æterna beatitudo omnem ſpiritualem hominum ſatiet appetitum, & expleat deſiderium, quia Dei ſummè boni, & cuiuſcumque bonitatis ſcaturiginis viſio eſt, ac fruitio; vnde juxta Boëtium eſt *ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus*, ideo nomine conuiuij in Scriptura ſignificatur. Quod etiam expreſſit Pſalmiſta pſal. 16. 15. *Satiabor*, inquit, *cùm apparuerit gloria tua.* Et *pſal.* 35. 9. de Beatis loquens ait: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Hinc Eccleſia inclyti Doctoris Auguſtini gloriam refectionis nomine inſigniuit; in eius enim diei feſti officio, in antiphona quæ in ſecundis Veſperis ſuper *Magnificat* canitur, canit: *Hodie glorioſus Pater Auguſtinus diſſolutâ huius habitationis domo domum non manufactam accepit in cœlis, vbi jam quod ſitiuit internum guſtat æternum, decoratus vnâ ſtolâ, &c.* Et in officio Sancti Patris noſtri Dominici, in vltima antiphona tertij nocturni, in Breuiario FF. Prædicatorum canitur de eo:

Gloria magis hominẽ ſatiat, quàm conuiuium.

Boëtius.
Quid ſit beatitudo.

Gloria SS. Auguſtino, & Dominico ad modum conuiuij conceſſa.

Liber carnis vinculo
Cœlum introiuit,
Vbi pleno poculo
Guſtat quod ſitiuit.

665. Tertiò denique æterna Sanctorum gloria conuiuium appellatur, quia ſicuti cibus in comedentem ingreditur, & in eius ſubſtantiam tranſmutatur: ita & diuina eſſentia, quæ panis Angelorum appellatur, in ipſos Beatos ingreditur; nam eorum intellectui lumine gloriæ illuſtrato diuina eſſentia immediatè vnitur ad modum ſpeciei intelligibilis, per ſeipſam faciens intellectum beatum actu intelligentem, vt docet S. Thom. 1. *p. q.* 12. *art.* 2. *ad* 3. & ibidem omnes illius diſcipuli; & tanquam præſtantiſſimus ac ſuauiſſimus cibus

Gloria Beatorum mentes ingreditur, ſicut cibus & potus in ventriculũ comedentiũ ingrediũtur.

animam gloriosam consolatur, nutrit, & impinguat, non quidem per conuersionem ipsius diuinæ essentiæ in animam, sed per quandam exaltationem animæ ad ipsam deitatem, ita vt Beati diuini euadant, & vt loquitur idem S. D. loco jam citato, ex prima parte, art. 5. fiant deiformes. Nam cibus spiritualis in aliti substantiam non vertitur, sed alitum in se conuertit. Quo pacto Augustinus *lib. 7. confess. cap. 10.* audiuit Deum dicentem sibi: *Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me.* Hanc essentiam diuinam intelligebat Raphaël Angelus, dum dicebat Tob. 12. 19. *Ego cibo inuisibili, & potu qui ab hominibus* (intellige viatoribus) *videri non potest, vtor.* Dum autem ipse Deus clarè visus Beatorum cibus suauissimus est, & conuiuium magnificentissimum, Beati ipsi Dei fiunt spirituale quoddam alimentum. Sicuti enim Deus in Beatos totus ingreditur, ita & Beati in Deum ingrediuntur. Deus in illis, & illi in Deo sunt; & dum à Deo perfectè in ipsis existente satiantur, Deus ipse eos in sinu suo complectens, & fouens, in seipsum ineffabili charitate quædam veluti alimenta conuertit. Vnde & *Apoc. 21. 4.* dicitur: *Ipse Deus cum eis erit eorum Deus, & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor, &c.* hoc est, Beati in Deum quodammodo transformati, nullis vel passionibus, vel tribulationibus, vel ærumnis, sed Dei immortalitate, impassibilitate, claritate, agilitate, ac felicitate gaudebunt.

Beati fiunt deiformes.

Raphaël se vti cibo inuisibili declarat.

Beati sunt quodammodò alimentū Dei.

667. Verùm nemini mirum videatur, Beatum in patria quodammodo cibum Dei effici, dum ibi illius vicissim Deus cibus efficitur; cùm & homines adhuc in via existentes etiam illius sint pabulum, dum vicissim ab ipso pascuntur. Quod animaduertit Abbas Mellifluus *serm. 71. in Cant.* vbi de Deo loquens ait: *Cùm pascit, pascitur; & pascitur, cùm pascit, simul nos suo gaudio spirituali reficiens, & de nostro æquè spirituali profectu gaudens. Cibus eius pœnitentia mea, & cibus eius salus mea, cibus eius ego ipse. An non cinerem tanquam panem manducat? Ego autem quia peccator sum, cinis sum, vt manducer ab eo. Mandor, cùm arguor: glutior, cùm instituor: digeror, cùm transformor: vnior cùm conformor. Nolite mirari hoc, & manducat nos, & manducatur à nobis, quo arctiùs illi astringamur. Non sanè alias perfectè vnimur illi; nam si manduco, & non manducor, videbitur in me esse ille, sed nondum in illo ego. Quod si manducor quidem, nec manduco, me in se habere ille, sed non etiam in me esse videbitur: nec enim perfecta vnitio in vno quouis horum. Si enim manducet me, vt habeat me in se; & à me vicissim manducetur, vt sit in me, quatenus integra firmaque sit connexio, cùm ego in eo, & nihilominus in me ipse erit.* Hactenus Bernardus acutè sanè & eleganter, quibus euidenter conuincitur, etiam in patria, vt perfecta, firmaque sit Dei & Beatorum connexio, Deum illorum cibum ab illis spiritualiter manducari; & Beatos ipsos nobilem etiam Dei escam, ab illo quodammodo manducari: ex qua mutua manducatione Deus in Beatis, & in Deo Beati existunt, nullâ vnquam dissensione separandi. Sicque liquet in cœlis mensam poni, & conuiuium præparari Beatis Angelis & hominibus, non propriè & verè, sed tantùm impropriè & metaphoricè, propter conformitates & analogias, quæ inter felicitatem & epulum reperiuntur.

D. Bernard.

Deus pascit hominem, & ab homine pascitur.

Deus in Beatis, & Beati in Deo.

Deinde Doctor Angelicus æternam beatitudinem vocat hæreditatem, dum illam nobis postulans, petit vt Christi *cohæredes* efficiamur, hoc est, vt illius hæreditatis participes simus. Meritò autem hæreditatem appellat gloriam, seu Dei visionem, quæ vltimi finis nobis confert possessionem: quod debet intelligi respectu Christi Domini, qui cùm verus, & naturalis Dei Filius, etiam secundùm quod homo, existat, bonis paternis, tanquam hæreditati debet succedere, & illa integrè, & plenissimè possidere. Bona autem Patris æterni, & omnium diuinarum personarum, quibus Christus secundùm quod homo subditur, sunt ipsamet diuina essentia, increatæ & adorandæ hypostases, seu personæ, perfectiones, attributa, &c. quæ omnia cùm sint spiritualissima, cùm videntur, possidentur: vnde Christus vt homo ab instanti suæ conceptionis hanc hæreditatem consequutus est clarâ & intuitiuâ diuinæ essentiæ, personarum, relationum, perfectionum, &c. visione; quam quidem suo modo etiam eius corpus recepisset, nisi ex diuina prouidentia ad nostræ opus redemptionis mortale & passibile, ærumnisque obnoxium seruatum fuisset; vnde & comprehensor secundùm animam, & viator secundùm corpus extitit. Cùm autem omnes renati fonte Baptismatis Dei filij adoptiui euadant, diuinâ in eis agente gratiâ, quæ non solùm filiationis naturalis, sed & diuinæ naturæ quædam participatio est; ideo ad diuinam vocantur beatitudinem, tanquam ad hæreditatem, primùm Christo hæredi, deinde Christianis eius membris, filiis, & fratribus, tanquam cohæredibus debitam. Vnde & Apostolus Rom. 8. 17. *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* 668.

Gloria hæreditas Christi.

Ab instanti suæ conceptionis assequuta.

Deinde Christianorum.

Porrò non eodem modo adultis hominibus diuina confertur hæreditas, seu visio beatifica, quo Christo Domino collata est, hoc est, sine præcedentibus meritis: nam cùm Christus ex vnione hypostatica Verbi esset Filius Dei naturalis, ex hac vnione & filiatione beatitudo illi concessa est in primo instanti suæ conceptionis in vtero B. Virginis: adultis autem, qui tantùm adoptiui filij Dei censentur, non datur, nisi ad modum sanctarum mercedis operationum, quia felicitas non nisi propriâ gratiæ cooperatione augentibus jus, quod ad illam Baptismate & gratiæ infusione habent, confertur. Vnde & ipsa gloria, *corona justitiæ* ab Apostolo nominatur; & Christiani ab eodem Christi cohæredes non dicuntur, nisi ei compatientes eandem cum eo mereantur glorificationem. Nam *Rom. 8. 17.* inquit: *Cohæredes autem Christi, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* Cùm enim Christus, qui est principalis hæres ad gloriam corporis, & nominis sui non peruenerit, nisi per passionem, juxta illud Luc. 24. *Nonne oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam*; æquum non est, vt homines, qui illius sunt cohæredes, faciliori modo, & absque tolerantia passionum æternam illam adipiscantur hæreditatem. Vnde & *Act. 14. 21.* dicitur, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Nam vt inquit Apostolus Rom. 8. 20. *Quos prædestinauit, hos elegit conformes fieri imaginis Filij sui.* Debent enim omnes filij adoptiui Christum, Dominum Filium Dei naturalem, tanquam exemplar perfectissimum imitari, & patientiâ, charitate, humilitate, cæterisque virtutibus gloriam sibi æternam comparare. 669.

Christo sine meritis gloria collata est sequens ad vnionem hypostaticā.

Adultis Christianis ex meritis, & tanquam corona tribuitur.

Gloria corporis & nominis Christi ex eius passione.

Pueris autem, & cæteris in Christo renatis, 670.
qui

Pueris abſque propriis meritis, ex Chriſti meritis gloria admodum confertur hæreditaria.

qui ante vſum rationis ex hac mortali vita decedunt, abſque meritis, & propria eorum operatione æterna confertur hæreditas, ex meritis Chriſti illorum omnium capitis, ac ſpiritualis veluti genitoris, qui proprio ſanguine illorum lauit delicta, ipſiſque Regni Cœlorum januam reſerauit. Nec vllum in hoc eſt inconueniens, quia cùm paruuli abſque proprio actu peccatum originale contraxerint, & à regno cœleſti fuerint excluſi primi hominis culpâ; etiam abſque proprio actu ab eodem mundantur originali peccato, immò & in regnum cœlorum inducuntur miſericordiâ, & gratiâ Saluatoris, qui vt loquitur

D. Gregor.

Gregorius in benedictione Cerei Paſchalis, *pro nobis æterno Patri Adæ debitum ſoluit, & veteris piaculi cautionem pio cruore deterſit.* Nam vt ait Apoſtolus Rom. 5. 20. *Vbi abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia.* Quamvis poſſit dici, infantes per actus Eccleſiæ, cuius ſunt membra, & gratiam Baptiſmatis recipere, & regnum cœleſte intrare. Nam vt loquitur Auguſtinus apud D. Thomam 3. p. quæſt. 69. art. 6. ad 3. *Paruulus mater Eccleſia aliorum pedes accommodat, vt veniant; aliorum cor, vt credant; aliorum linguam, vt fateantur.* Et ita pueri credunt, non per actum proprium, ſed per fidem Eccleſiæ, quæ eis communicatur.

D. Auguſt. D. Thom.

671. Attamen quamvis adultis hominibus per modum præmij, ſeu coronæ juſtitiæ gloria conferatur æterna; adhuc tamen habet rationem hæreditatis. Tum quia Chriſtus, & Eccleſia, quæ omnes electos complectitur, vnicam veluti perſonam conſtituunt; & ipſa vita æterna, quæ Chriſti Filij Dei naturalis, Eccleſiæ Sponſi & Capitis eſt hæreditas, eandem reſpectu electorum, membrorum eius, ac cohæredum habet rationem: nam Chriſti & Eccleſiæ vna perſona æſtimatur, vt docet S. Thomas 3. *p. quæſt.* 15. *art.* 1. *ad* 1. Tum quia primum jus quod ad æternam gloriam habemus, procedit ex regeneratione, quam in Baptiſmo aſſequuti ſumus, per quam filij Dei adoptiui, & Chriſti Domini cohæredes effecti ſumus: & omne meritum noſtrum, quo æternam vitam comparamus, fundatur in gratia Chriſti Domini, quæ nobis tanquam Baptiſmatis lauacro regeneratis conceditur. Nam vt inquit Auguſtinus lib. 50. homil. hom. 14. *Cùm Deus coronat merita noſtra, non coronat niſi dona ſua.* Itaque quocumque polleat merito vir Chriſtianus, & quibuſcumque de proprio corpore paſſionibus, cæteriſque infenſis hoſtibus fulgeat victoriis, quibus gloriam tanquam coronam ſibi videtur adeptus, ſemper illam adhuc vt hæreditatem Chriſti, cuius ſanguine perfuſus eſt, cuius gratiâ ditatus eſt, & cuius morte viuit, ſperet, illique dilectæ aſſimiletur Sponſæ, quæ aſcendere per deſertum deliciis affluens non valuit, niſi innixa ſuper dilectum ſuum, vt dicitur *Cant.* 8. 5. Nullus equidem in regnum cœlorum introiret, niſi illud nobis Chriſtus comparaſſet, & januam illius peccatis hominum obſeratam, ſanguine ſuo, qui clauis eſt cœli, vt loquitur S. Hieronymus *ep.* 129. *ad Dardanum*, reſeraſſet.

Etiã adultorum hæreditas gloria eſt, & quare.

D. Thom.

D. Auguſt.

Coronat dona ſua Deus, dum noſtra coronat merita.

D. Hieron.

672. Hinc ſanctiſſimus Abbas Bernardus ſanctitate, meritis ac glorioſis pro Chriſti Eccleſia exantlatis laboribus inſignis æternam beatitudinem, niſi tanquam hæreditatem ſibi à Chriſto Domino conceſſam non auſus eſt ſperare. Cùm enim grauiter morbo afflictus, ſibi ante tribunal Domini ſiſti videretur, ibique à Dæmone variis accuſationibus exagitaretur; nil propterea territus: *Fateor* (inquit) *indignus ſum regno cœlorum; ſed dupplici jure obtinens illud Dominus meus, hæreditate Patris, & merito paſſionis, altero ipſe contentus, alterum mihi donauit, cuius beneficio illud mihi vendicare non erubeſco.* Vbi planè Doctor Mellifluus id in praxim redegit, quod docuerat *ſerm.* 9. *in pſalm. Qui habitat*, exponens illud, *Quoniam tu es Domine ſpes mea*; ait enim; *Tu es Domine ſpes mea, hæc vna mihi omnium promiſſionum cauſa, hæc tota ratio mea expectationis. Prætendat alter meritum, ſuſtinere ſe jactet pondus diei, & æſtus, jejunare bis in Sabbatho dicat, & ſe non eſſe ſicut cæteri hominum glorietur: mihi adhærere Deo bonum, ponere in Domino ſpem meam. Sperent in aliis alij, fortè hic in ſcientia literarum, hic in aſtutia ſeculi, ille in nobilitate, ille in dignitate, ille in alia qualibet vanitate confidat. Propter te omnia detrimenta feci, & vt ſtercora arbitror, quoniam tu es Domine ſpes mea. Si mihi præmia promittuntur, per te obtinenda ſperabo. Si inſurgant aduerſum me prælia, ſi ſæuiat mundus, ſi fremat malignus, ſi ipſa caro aduerſus ſpiritum concupiſcat, in te ego ſperabo. Fratres, hoc ſapere, ex fide viuere eſt; nec alius ex ſententia dicere poteſt, Quoniam tu es Domine ſpes mea.* Hactenus Bernardus elegantiſſimè, qui non ſolùm ab omnibus cœlum ingredi cupientibus ſummâ auiditate audiendus eſt, verùm etiam maximâ curâ & diligentiâ imitandus. Itaque & ad æternam beatitudinem coronam veluti juſtitiæ comparandam ſtrenuè laboremus; & ad illam tanquam Dei hæreditatem aſſequendam, in paſſione & meritis Chriſti perpetuò confidamus. Nam vt loquitur Auguſtinus ſerm. 19. de temp. *Vnam cum ſanctis Angelis ciuitatem habebimus, à Domino poſſidebimur, hæreditas eius erimus, & ipſe hæreditas noſtra erit, quoniam & modò dicimus, Dominus pars hæreditatis meæ: & de nobis dictum eſt, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.*

Bernardus gloriam vt hæreditatem duntaxat auſus eſt ſperare.

D. Bernard.

Tota ſpes noſtra in Deo ponenda.

D. Auguſt.

Homo Dei hæreditas, & Deus hæreditas hominis.

Poſtremò gloriam nomine ſocietatis Sanctorum ciuium nobis poſtulat Sanctus Thomas, dum ait, *Et ſodales fac ſanctorum ciuium.* Vbi notandum eſt, hanc Ciuium Beatorum ſocietatem non eſſe ipſam formalem beatitudinem, nec aliquid ad illius eſſentiam ſpectans; ſed aliquid ad ipſam conſequens, tanquam complementum extrinſecum. Sicuti enim creato homine, dedit ei Deus adiutorium ſimile ſibi, non ſolùm in adiutorium generationis, ad naturam humanam in futura ſecula propagandam, vt docet S. Thom. 1. *p. q.* 92. *art.* 1. ſed etiam in complementum gaudij, vt ſcilicet Adamus omnium rerum dominus à Deo conſtitutus, non ſine voluptate, ſed ex conſortis præſentia magnâ delectatione illas poſſideret; nullius etenim boni ſine ſocio poteſt eſſe jucunda poſſeſſio; ita non ſolùm ſeipſum videndum intuitiuè à Beato in cœleſti patria præſtat Deus, verùm inſuper Angelorum Sanctorum ac felicium animarum eadem gloria fruentium, ei ſocietatem, in delectationis & gaudij complementum concedit. Cùm enim cœleſtis patria, in qua Deus juſtos æternâ felicitate præmiatur, *Ciuitas* appelletur *Apoc.* 21. & in qualibet ciuitate multitudo ciuium reperiatur; nam ciuitas idem eſt ac *ciuium vnitas*: ideo plures debent eſſe in cœlis diuinam eſſentiam intuentes, & ex hac Dei viſione beatitudinem æternam poſſidentes. Hæc autem Sanctorum ſocietas nedum ex electis hominibus, ſed etiam ex ſanctis Angelis conſtat, qui licèt diuerſam ab illis naturam ſibi vendicent; tamen gratiam, & gloriam ſimilem habent. Vnde hæc

673.

Societas ſanctorum eſt extrinſecum complementum gloriæ.

Societas ſanctorum ex Angelis & hominibus conſtatur.

ſocietas Angelorum & hominum ſimul in cœlis cum Chriſto regnantium deſcribitur *Apoc.* 7. 9. vbi dicitur: *Vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum.* Et *num.* 11. dicitur: *Et omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum, & quatuor animalium, &c.* Stant autem Angeli in circuitu throni, in quo Chriſtus Dominus, Sponſus & Caput Eccleſiæ aſſidet; quia vt loquitur Origenes in prologo in 2. expoſit. in Cant. *ſunt ſodales Sponſi*, ideſt Chriſti, *illum perpetuò comitantes, & ipſi tanquam Regi ac Domino inſeruientes.*

Cur ſtent Angeli ante thronum Chriſti.
Origen.

674. Nec multorum fruentium gloriâ numerus alterius vel minuit, vel adimit felicitatem ab vnoquoque: juxta proprium meritum totus Deus videtur abſque diuiſione, vel diminutione; & ſicuti idem refulgens ſol omnium oculos juxta cuiuſque aciem illuſtrat, ita ipſius Solis ſol illuſtrans ſenſibilem intelligibilis Deus ipſe, vt illum vocat Philo Hebr. *lib. de victimas offerentibus*, juxta cuiuſque Beati captum, ac lumen gloriæ meritis cuiuſque proportionatum maieſtatem ſuam clariſſimè & intuitiuè abſque ſeparatione exhibet contemplandam. Vnde Auguſt. in pſalm. 149. *Deus*, inquit, *erit hæreditas noſtra, quæ nec minuitur copiâ poſſeſſorum, non fit anguſtior numeroſitate cohæredum: ſed tanta eſt multis, quanta paucis: tanta ſingulis, quanta omnibus*; cùm in creata hæreditate longè aliud eueniat. Et *in pſalm.* 36. *ſerm.* 1. idem Auguſtinus ait: *Deus tuus totum tibi erit: poſſidebis te totum integrè: totum habebis, & totum alius, quia tu, & ille vnum eritis.*

Felicitas Sanctorum multitudine non minuitur.
D. Auguſt.

675. Nec ſola Sanctorum Ciuium in gloriæ fruitione ſocietas attendenda eſt, etiam illa quâ ipſius Dei beatificantis nos, ſodales ſumus, maximè conſideranda eſt ac æſtimanda: illius enim beatitudinis participes efficimur, dum beamur, ſimulque cum illo in eodem throno regnaturi ſedemus. Quod admirans Chryſologus *ſerm.* 23. exponens illud Lucæ 12. *Complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*: *O bonitas*, inquit, *effuſa! ô inaudita pietas, & ineffabilis affectio! In ſocietatem regni paſtor oues aſſumit.* Vnde adeò magnum beatitudo & bonum, & munus eſt, cùm ipſius diuinæ felicitatis effuſio quædam ſit, vt illa non in hominem, ſed homo in illam ingredi dicatur; ſic enim habetur Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Quare S. Thomas 2. 2. *quæſt.* 28. *art.* 3. *in corpore*, ait: *Quando jam ad beatitudinem perfectam peruentum fuerit, nihil deſiderandum reſtabit, quia ibi erit plena Dei fruitio, in qua homo obtinebit quidquid etiam circa alia bona deſiderauerit, ſecundùm illud pſal.* 102. *Qui replet in bonis deſiderium tuum.* Et infrà exponens quomodo ingens lætitia, quam Beati ſuſcipiunt ex felicitate, illos ſuperet, inquit: *Quia tamen nulla creatura eſt capax gaudij de Deo ei condigni, inde eſt, quod iſtud gaudium omninò plenum non capitur in homine, ſed potiùs homo intrat in ipſum, ſecundùm illud Matth.* 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Quod etiam liquet ex illo Iſai. 35. 10. *Lætitia ſempiterna ſuper caput eorum, gaudium & lætitiam obtinebunt.* Vbi non in capite, ſed ſuper caput Beatorum lætitia ſempiterna dicitur, vt illorum felicitatis magnitudo, & cœleſtis gaudij exuberantis, quæ illorum caput etiam ſuperat, denotetur.

Beati Dei ſodales, & ſocij euadũt.
D. Chryſol.
Omne deſiderium hominis beatitudo ſatiat.
Cur homo dicitur intrare in gaudium Domini ſui.

676. Vel tandem poteſt dici, quod dum S. Thomas nobis Sanctorum Ciuium ſodalitatem cupit, & illam poſtulat, non petit præcisè Beatorum ſpirituum ſocietatem, ſed efflagitat nobis concedi id quod Beatis jam conceſſum eſt; hoc eſt, rogat vt eadem Dei viſione ac fruitione donemur, quâ jam illi donati ſunt. Tunc enim aliquis alterius ſodalis, ſocius, ſeu collega eſſe cenſetur, quando vel eandem poſſidet dignitatem, vel eiſdem diuitiis gaudet, vel eodem munere fulget. Etenim ad ſolam beatitudinem, & Dei poſſeſſionem, tanquam ad totum, & ſolum hominis bonum cætera bona minora complectens fertur deſiderium noſtrum, & Eccleſiæ orationes diriguntur. Hæc autem beatitudo in ſola Dei viſione formaliter conſiſtit, quamvis ad illius integritatem amor, & fruitio Dei deſiderentur, quæ ipſam claram Dei viſionem inſeparabiliter conſequuntur. Vnde ſocietas Sanctorum eſt quid ipſi merè extrinſecum, & ad illius eſſentiam, ſeu integritatem minimè requiſitum, vt docet Angelicus Doctor 1. 2. *quæſt.* 4. *art.* 8. vnde vt *ibid. ad* 3. loquitur S. D. *Si eſſet vna ſola anima fruens Deo, beata eſſet, non habens proximum quem diligeret: ſed ſuppoſito proximo, ſequitur dilectio eius ex perfecta dilectione Dei, ac conſequenter gaudium ex ſocietate amicorum merè extrinſecum, & concomitanter ſe habens ad ipſam beatitudinem jam perfectam.*

Nomine ſodalitatis Sanctorum poſtulat D. Th. æternã felicitatem.
D. Thom.
Si eſſet vna ſola anima videns Deũ, ipſa ſola eſſet beata, abſque ſociis.

ELVCIDATIO VI.

De Chriſti Domini, & Sanctorum eius inuocatione.

QVis in vltimo huius Cantici textu, quem modò illuſtramus, S. Thomas Chriſti inuocationem, quam in præcedenti incœperat, ſimul cum hac Sequentia abſoluit, & inter alia poſtulat, vt Sanctorum Ciuium ſodales efficiamur; ideo vt eius mentem quantùm in nobis eſt, aperiamus, debemus nunc Chriſti Domini inuocationem, & Sanctorum eius explanare, ſimulque Catholicam Eccleſiam, quæ Chriſtum, & Sanctos cum illo in cœlis regnantes, cùm in publicis, tum in priuatis precationibus inuocat, à Nouatorum calumniis propugnare. Quod fauente Deo præſtare conabimur, oſtendentes non eodem modo Chriſtum, & Sanctos jam glorioſos à Fidelibus inuocari, ſed magno cum diſcrimine viuentium Chriſtianorum ad mortuos Beatos, & ad Chriſtum beatitudinis & vitæ authorem, orationes dirigi. 677.

SECTIO PRIMA.

Chriſtus Dominus tanquam Redemptor, Saluator, & Diuinus bonorum omnium propriâ authoritate diſpenſator, à cunctis Fidelibus eſt inuocandus.

IMmaculatam Chriſti Sponſam Eccleſiam Catholicam culpant Nouatores poſt Caluinum eorum anteſignanum *lib.* 3. *inſtit. cap.* 20. §. 21. ſponſi ſui Chriſti Domini obliuiſci, & omnem confidentiam, omnem ſpem ſuam in Sanctis quos inuocat, ponere, dicere non verentur; immò in omnibus hymnis, & litaniis Papiſtarum nullam vnquam fieri Chriſti mentionem, non erubeſcunt aſſeuerare. Atrocem hanc calumniam nullo negotio refellemus, & Chriſtum Dominum ab Eccleſia tanquam optimum, & ſolum Redemptorem, ac Saluatorem bona cuncta largientem, & ab omnibus 678.

Eccleſia hæreticorum calumniis oppetita.

omnibus malis eripientem, jugiter inuocari demonstrabimus duplici viâ, primò ipsâ doctrinâ Ecclesiæ, quam ex sacris literis, ac Sanctis Patribus eorum expositoribus haurit: secundò praxi eiusdem Ecclesiæ.

679. Primò igitur Christus Dominus verus Deus, & verus homo, pro hominibus passus & crucifixus, omniumque hominum Redemptor, quà Deus eandem cum Patre ac Spiritu sancto diuinæ essentiæ, potentiæ, sapientiæ, bonitatis ac maiestatis possidet vnitatem; vnde quodcumque à Patre & Spiritu sancto in homines promanat beneficium, etiam ab vnigenito Dei Filio, ac consequenter à Christo oriri censetur. Sicut ergo à solo Deo bonorum omnium nedum largitore, sed authore, summâ potentiâ & bonitate, ac propriâ authoritate præfata bona in homines effundente, licet ea postulare, & illum propterea inuocare: ita & à solo Christo, vero Deo, & Dei Filio eadem bona licet petere, & ad hunc finem illum votis & supplicationibus inuocare. Cùm autem vera bona, quæ à Deo petimus, sint spiritualia, & ad nostram salutem conducentia; & hæc nisi à Christo, & per Christum, eiusque passionem ac merita recipiamus, ea ab illo solo postulare possumus, ac propter hoc tanquam Saluatorem Christum dumtaxat inuocare. Etenim vt dicitur Act. 4. 12. *Non est in alio aliquo salus; nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.*

Omne bonũ creaturarum à Deo & Christo procedit.

Illa à Christo licet postulare.

Et ipsum Christum vt Saluatorem optimum inuocare.

680. Ad salutem quippe consequendam salutis author inuocandus est, & vt gloria æterna, quæ finis vltimi fruitionem nobis tribuit, habeatur, illius postulandum est adiutorium, qui gratiæ, quæ semen est gloriæ, quæ & gratia consummata dicitur, dispensator existit. Cùm ergo Christus *Salutis author* sit, vt ab Ecclesia in hymno Natalis eiusdem appellatur; & gratiam, gloriamque largiatur, juxta illud psal. 83. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus*; & illud Ioan. 1. 17. *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*; ideo solus Christus tanquam Redemptor, Saluator, ac bonorum omnium largitor inuocandus est.

Christus gratiæ author, & dispensator.

681. Quo sensu Apostolus *Rom.* 10. 12. ait: *Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum; omnis enim quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Quod intelligendum est de inuocatione cum debita fide, spe & charitate, ac contritione, necnon & de inuocatione Dei, seu Christi, quasi authoris salutis. Solus etenim Christus est, qui mundum reconciliauit Deo, nobisque gratiam, gloriam, & omnia necessaria ad salutem meruit, vt insinuatur *Coloss.* 1. 19. vbi dicitur, quod *in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis eius quæ in terris, & quæ in cælis sunt.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.*

Diues est in misericordia.

682. Hinc *omne bonum, omneque donum perfectum desursum esse, & à Patre luminum*, hoc est à Deo, *ad nos descendere* dicitur *Iacobi* 1. 17. quia scilicet omne quod accipimus, etiam à Sanctorum precibus impetratum, nobis à Deo propriâ authoritate ex meritis Christi conceditur. Quare *psal.* 120. 1. inquit Propheta, *Leuaui oculos meos in montes*, hoc est *in sanctos homines*, vt ibidem exponit Augustinus. Et *tract.* 1. *in Ioan.* & *lib. de Pastoribus*, *cap.* 8. ait: *Vnde veniet auxilium mihi?* hoc est, vt auxilium spirituale eorum precibus impetratum expectarem. Et statim subditur: *Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram*; hoc est, quamvis à montibus, seu à Sanctis auxilium expectem, attamen illud semper à Deo, tanquam ab authore salutis procedit.

Omnia bona nobis conceduntur à Deo ex meritis Christi.

Cùm autem Christus verus Deus sit, omnium bonorum, virtutum, & gratiarum, quibus vel à malo liberamur, vel in bono proficimus, vel tandem ad gloriam peruenimus, origo est, & fons inexhaustus. Vnde & meritò Ioan. 10. 7. *Ostium* dicitur; & Ioan. 14. 6. *Via* appellatur, quia vt ipse ait, *Nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum.* Itemque 1. Tim. 2. 5. *Mediator Dei, & hominum*: & 1. Ioan. 2. 1. *Aduocatus* apud Patrem vocitatur. Quare sanctissimi Ecclesiæ Doctores omnes preces nostras per Christum ad Patrem offerri, & sine Christo cassas & vanas esse docuerunt: nam Ambrosius libro de Isaac, cap. 8. *Ipse Christus* (inquit) *est os nostrum, per quod Patri loquimur; oculus noster, per quem Patrem videmus; dextera nostra, per quam nos Patri offerimus.* Et Augustinus *in psal.* 108. exponens illud, *Oratio eius fiat in peccatum*, ait: *Oratio, quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit peccatum.* 683.

D. Ambros. Christus orantium est os, oculus, & dextera.

D. August. Oratio quæ non fit per Christum, fit peccatum.

Secundò ex praxi Ecclesiæ euidenter constat, Christum Dominum, verum salutis nostræ authorem, in omnibus tribulationibus, ac desideriis nostris inuocandum esse: etenim in omnibus eius precationibus, vel illius vota ad Deum & Christum diriguntur, vel si aliquando ad Sanctos cum eo regnantes referantur, non in eis sistunt, sed per eos ad Christum Deum tendunt: & quidquid à Beatis, tanquam ab intercessoribus, & amicis petitur, à Christo, tanquam à Domino, & salutis authore, & bonorum omnium propriâ authoritate largitore postulatur. Immò nihil à Sanctis tanquam adiutoribus & opitulatoribus petitur, nisi per Christum, eiusque merita, & in quantum membra Christi, filij, & amici censentur. Vnde omnes Ecclesiæ orationes publicæ, quæ siue in solenni sacratissimi Missæ sacrificij celebratione, siue in aliis diuinis officiis, cum à Sacerdotibus, tum à ministris, & plebe offeruntur, ad Deum primitus diriguntur hoc modo, *Deus qui, &c. Omnipotens sempiterne Deus, &c. Adesto Domine, &c.* Et terminantur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.* Item in Litaniis, in quibus Sancti Angeli, & homines inuocantur, priùs Deus tanquam Dominus, & misericordiæ propriâ authoritate largitor, inuocatur, his verbis: *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson.* Quibus verbis à Patre, Filio, & Spiritu sancto, vno Deo misericordia imploratur. Et statim linguâ Latinâ supplex Ecclesia pronuntiat, quod Græcâ jam postularat, dicens: *Pater de cælis Deus: Fily redemptor mundi Deus: Spiritus sancte Deus: Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis.* Dum autem Angelos beatos, & homines inuocat, postulat non quidem vt eius misereantur, hoc est, vt ei misericordiam propriâ authoritate impendant; sed vt rogent, & orent Deum, quatenus ei eandem misericordiam, seu propitiationem largiatur. Nam sic sanctos inuocat, *Sancta Maria, ora pro nobis. Sancta Dei Genitrix, ora pro nobis. Sancte Michael, ora pro nobis. Sancte Petre, ora pro nobis.* 684.

Praxis Ecclesiæ est, omnia bona à Deo per Christũ postulare.

Sancti inuocantur, vt filij, membra & amici Christi.

In Litaniis misericordia à tribus diuinis personis petitur.

Sancti vt intercessores inuocantur.

Hoc autem discrimen, quod obseruat Ecclesia in inuocatione Christi tanquam Redemptoris, 685.

&

& nostræ salutis authoris; & beatorum Angelorum & hominum, tanquam intercessorum, debet semper esse in intentione orantis, & Ecclesiæ, quamvis non exprimatur in verbis, & modo orationis. Supposita enim fide, & doctrina Ecclesiæ, qua Christus tanquam Dominus, Redemptor, & solus Saluator creditur, & inuocatur, & Beati tanquam opitulatores & intercessores à nobis rogantur; quantumvis à Sanctis misericordiam, protectionem, & salutem postulemus, non petimus vt huiusmodi ab illis propriâ authoritate recipiamus, sed vt eorum precibus, ac intercessionibus Deus nostri misereatur, nos protegat, & saluet. Quo sensu intelligenda sunt verba Ecclesiæ Beatissimam Dei Genitricem sic deprecantis:

In Sanctorũ inuocatione semper intelligitur, illos non quasi redemptores, sed vt intercessores inuocari.

Maria mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege,
Et horâ mortis suscipe.

Quod patet ex verbis Ecclesiæ ad Christum in hymno festiuitatis omnium Sanctorum, vbi salutem, & in gratia conseruationem à Christo Saluatore, & omnipotenti Redemptore, precibus & meritis Beatæ Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum postulat in hunc modum:

Sanctorum precibus Christus rogatur, vt nobis misericordiam largiatur.

Christe Redemptor omnium,
Conserua tuos famulos,
Beatæ semper Virginis
Placatus sanctis precibus.

686. Quæ omnia clariùs, & euidentiùs manifestantur in precatione, quam Ecclesia profert in antiphona ad *Magnificat*, in secundis Vesperis eiusdem festiuitatis omnium Sanctorum, in Breuiario FF. Prædicatorum. In qua Ecclesia à Christo salutem, tanquam ab illius dispensatore postulat, & statim Sanctam Mariam Virginem, aliosque Sanctos rogat, vt orent pro Fidelibus, quatenus à malis omnibus eruantur, & bonis omnibus cumulentur; sic enim habet: *Saluator mundi, salua nos omnes. Sancta Dei Genitrix, Virgo semper Maria ora pro nobis. Precibus quoque sanctorum Apostolorum, Martyrum, & Confessorum, atque sanctarum Virginum suppliciter petimus, vt à malis omnibus eruamur, bonisque omnibus nunc & semper perfrui mereamur.*

687. Non est igitur cur Nouatores contra Catholicam inclameor Ecclesiam, quasi Sanctorum inuocatione Christi Domini Sponsi sui & Capitis, ac Saluatoris crucem, merita, & authoritatem euacuauerit; cùm semper Christum tanquam Magistrum, Dominum, ac gratiæ & salutis authorem colat & inuocet; beatos autem non nisi vt intercessores in Christo, & per Christum (nam ex se nihil, & in Christo multa possunt) reuereatur, & roget. Scit enim Catholica & Romana Ecclesia, se sanguine Christi purificari, eius gratiâ ditari, eius auxilio roborari, eius protectione muniri, & eius misericordiæ vbertate omnibus bonis cumulari. Vnde ad ipsum in tribulationibus & angustiis recurrit, tanquam ad consolatorem: in gaudiis & lætitiis, tanquam ad authorem: in bellis, tanquam ad victorem: in pace, tanquam ad conseruatorem: & in omni statu, tanquam ad Caput, Sponsum, ac clementissimum Redemptorem accedit. Ita vt mihi dicere liceat, quod aliàs de Vniuerso dixit Hieronymus, *Totius Ecclesiæ precationis vna vox Christus est.* Semper enim vel ad ipsum, vel per ipsum, vel ex ipso, vel in ipso Ecclesia, dum rogat, loquitur. Etenim non solùm Christus nobis contra omnes hostiles impetus auxilium est & clypeus, sed etiam turris fortissima, ad quam non solùm vt liberemur, sed etiam vt vincamus, coronemur, & triumphemus, confugimus. *Turris fortissima nomen Domini; ad ipsum currit iustus, & exaltabitur*, inquit Sapiens *Prou.* 18. 10. vbi nomen pro re nominata supponitur, scilicet pro Domino Iesu Christo, qui nobis factus est *turris fortitudinis à facie inimici*, vt dicitur *psal.* 60. 4. Quod exponens S. Augustinus ibidem: *Christus*, inquit, *nobis factus est turris à facie inimici: Caue, ne feriaris à diabolo: fuge ad turrim, nunquam te ad illam turrim diabolica iacula sequutura sunt. Ibi stabis munitus, & fixus. Ante te est turris, recordare Christum, & intra turrim.* Hæc Augustinus.

Inuste hæretici culpant Ecclesiã de inuocatione Sanctorũ, & quare.

Ecclesiæ orationum vna vox Christus est.

Christus turris Ecclesiæ.

D. August.

Nunquam autem meliùs Christi recordamur, quàm dum enixè precibus, votis & suspiriis eius auxilium implorantes, illum humiliter inuocamus. Planè ad illum, tanquam ad turrim fortitudinis cucurrerat ille, qui sic eum precabatur: *Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi*, psal. 142. 9. Sperabat enim à suis inimicis eripi, si ad Dominum toto corde & affectu confugeret. Ad illum autem confugiebat, à quo auxilium & salutem expectabat, & in quo omninò confidebat. In creaturis nec fidebat, nec ad illas confugiebat, quia omne adiutorium suum, & omnem salutem suam à Creatore ad se descendere sciebat. Dixerat enim, *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer*, psal. 10. 1. Et vt alios sibi similes faceret, illos ad in solo Deo confidendum hortabatur, dicens: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus*, psal. 145. 3. Nouerat enim omne adiutorium à Domino, omnemque salutem ab illo vno proficisci; nihil enim à nobis vel habemus, vel possumus: nec ab aliis etiam præstantissimis creaturis, quæ nobis in infirmitate sunt similes, & in indigentia, ac à Deo dependentia æquales. Vt enim inquit insignis ille Theologus Gregorius Nazianz. orat. de seipso: *Sine Christi ope omnes nos inania ludibria sumus, & viua, vt ita dicam, cadauera, sceleribusque fœtida: vt enim nec auis sine aere volat, nec delphinus sine aqua natat: ita nec homo sine Christi adminiculo pedem terrâ efferre potest.* Hæc ille. Ergo debemus omnes in Christo confidere, in illo sperare, illum inuocare, & ad illum recurrere tanquam ad fontem misericordiæ, gratiæ largitorem, nostræque salutis authorem, & consummatorem, maximè cùm ille nos ad seipsum non vulgari bonitate vocet, *Matth.* 11. 28. dum ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* 688.

Christus nos ab omnibus angustiis eripit.

Nihil in nobis à creaturis præcisè.

Greg. Naz. Sine Christi ope ludibria somus, & viua cadauera.

SECTIO II.

Etiam Sancti in cœlis cum Christo regnantes ab Ecclesia sunt inuocandi.

CHristum Deum ac Dominum nostrum, tanquam salutis nostræ authorem, & propriâ authoritate supremum gratiarum, ac cœlestium charismatum dispensatorem dumtaxat ab Ecclesia inuocandum sufficienter ostendimus. Verùm summæ eius dignitati & authoritati minimè derogat Sanctorum cum illo regnantium, tanquam apud illum & Patrem pro nobis supplicum, & intercessorum inuocatio. Ille enim tanquam Dominus & Magister, isti tanquam filij, discipuli, & amici inuocantur. 689.

Christus vt Dominus & magister, Sancti vt eius filij, discipuli, & amici inuocandi.

inuocantur. Ad cuius maiorem euidentiam aduertendum est, cultum & inuocationem Sanctorum non esse absoluta, sed relatiua. Etenim dum aliquis Sanctus in cœlis beatus ab Ecclesia vel colitur, seu honoratur, vel inuocatur; cultus, seu honor ei exhibitus non in eo sistit, vel terminatur, sed vlteriùs ad ad Deum, cuius imagine decoratur, cuius gratiâ sanctificatur, cuius gloriâ beatur, refertur, & in illo tanquam in prototypo, in gratiæ authore, & in gloriæ largitore terminatur. Similiter inuocatio, quæ à nobis ad Sanctos dirigitur, relatiua est; nam in Sanctis non terminatur, sed ad Deum tendit, in quo quiescit. Inuocamus etenim Sanctos, vt ipsi pro nobis apud Deum intercedant, & eius propitiationem nobis suis precibus & meritis obtineant. Itaque Deus ipse bonorum omnium largitor & author vel immediatè & præcisè solus ab Ecclesia inuocatur, vel in Sanctis suis, seu per Sanctos suos, in quibus *mirabilis* à Propheta pronunciatur *psal.* 67. 36. & hæc inuocatio quamvis sit immediata Sanctorum, & mediata Dei, qui à nobis mediantibus Sanctis inuocatur; nihilominus ad Deum, tanquam ad præcipuum venerationis, & inuocationis nostræ obiectum vergit, & in eo terminatur.

Sanctorum inuocatio est relatiua, & ad Deum terminatur.

Sicque solus Deus in Sanctis inuocatur.

690\. Dei & Christi inuocatio necessaria.

Præterea inuocatio Dei, & Domini nostri Iesu Christi Redemptoris nostri, Ecclesiæ, & omnibus Fidelibus simpliciter, & absolutè necessaria est: sicut enim eius auxilium cuilibet homini omnino necessarium est, vnde & *Ioan.* 15. 5. dixit, *Sine me nihil potestis facere*: ita & illius auxilij humilis imploratio, seu petitio, quæ illius inuoluit inuocationem. At Sanctorum inuocatio, non necessaria, sed bona, & vtilis sanctæ Dei Ecclesiæ adhuc in terris militanti dicitur. Vnde Concil. Tridentinum sess. 25. *Mandat omnibus Episcopis, & cæteris docendi munus, curamque sustinentibus, vt doceant, Sanctos vnà cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre: bonum atque vtile esse suppliciter eos inuocare; & ob beneficia impetranda à Deo per Filium eius Iesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor, & Saluator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere.* Quibus positis,

Non autem Sanctorum, quæ tamen bona & vtilis.

Conc. Trid.

691\. Vtiliter SS. Angeli & homines beati ab Ecclesia inuocantur.

Dico sanctos Angelos, & homines æterna beatitudine donatos, & cum Christo in cœlis regnantes rectè, & vtiliter ab Ecclesia Militante, tanquam intercessores, & opitulatores eius apud Deum inuocari.

692\. Iacob Angelum inuocauit.

Probatur primò ex sacris Paginis, in quibus Sancti Angeli, & homines in cœlo beati, à viuentibus inuocati referuntur. *Gen.* 48. 16. Sanctissimus Patriarcha Iacob filiis Ioseph filij sui benedicens Angelum inuocauit: *Angelus*, inquit, *qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Et *Iob* 5. 1. Eliphaz Iob suadet, vt sanctum aliquem inuocet. *Voca*, inquit, *si est qui respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Vbi nomine Sanctorum intelligit *Angelos*, vt in annotationibus ad Iob exponit Augustin. qui etiam illud Iob 19. 21. *Miseremini mei saltem vos amici*, ad Angelos dici putat. Vnde & *cap.* 33. 23. dicitur: *Si fuerit Angelus loquens pro eo vnus de millibus, miserebitur eius, & dicet, Et libera eum.* Sancti etiam homines quodammodò inuocabantur ante Christi aduentum. Dixi *quodammodò*, quia tunc sanctorum virorum animæ è corporibus egredientes, nec cœlorum regnum intrabant, nec essentiam Dei videbant, sed passionem Christi cœlos reserantem in illo loco, qui Lymbus Patrum dicitur, expectabant. Vnde quia preces supplicantium non valebant ordinariè cognoscere, ideo non propriè dirigendo preces ad illos inuocabantur, sed tantùm quodam modo, & impropriè, in quantum viuentes homines Deo offerebant, & exhibebant iustorum mortuorum merita & virtutes. Quo pacto Moyses orauit Exodi 32. 13. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum, &c.* Et Salomon per merita patris sui Dauidis jam vitâ functi Deum orauit, vt patet 2. *Paralip.* 6. 42. protulitque illud psal. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Et *Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui*, ibidem 10. Et *Daniel.* 3. 35. sic Azarias orauit: *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.*

Eliphaz suadet Iob, vt Angelum inuocet.

D. *August.* Iob Angelos inuocauit.

Sancti homines ante Christi aduentum quodammodo inuocabantur, quare, & quomodo.

693\. Transacta Christi passione homines beati Deum videntes propriè vt intercessores inuocati.

At peractâ Christi passione, & eductis ex Lymbo Patrum animabus Iustorum, & januâ cœli eiusdem Saluatoris sanguine reseratâ, beati homines Deum intuitiuè videntes, & in illo tanquam in speculo necessitates nostras, & vota intuentes, propriè inuocati sunt, hoc est, preces suas ad illos, tanquam ad intercessores direxit Ecclesia, vt per eos diuinam propitiationem faciliùs impetraret. Cùm enim certa fuerit, Beatos in cœlis orare pro Fidelibus adhuc in terra militantibus, orationes suas ad illos destinauit, vt per illorum intercessionem, quod postulabat, obtineret: quod illam docuit Pastor eius visibilis Apostolorum Princeps, 2. Petr. 1. 15. vbi inquit: *Dabo autem operam, & frequenter habere vos*, scilicet commendatos, siue in animo, *post obitum meum, vt horum memoriam faciatis*; hoc est, in mente & memoria mea post mortem meam habebo vos, vt sæpe vestri memor sim apud Deum, cumque pro vobis orem, vt monitorum meorum memoriam teneuet. Vnde Sanctorum post obitum pro nobis intercessio manifestè colligitur, & ideo Chrysost. *orat. in Princ. Apostol.* Sancti Petri inuocat opem, ex his verbis, quæ sic legit: *Succlamat enim, Beate Petre, sic dicens, Studebo post meum obitum vestri memoriam facere.* Et S. Clemens *epist.* 1. ait, *S. Petrum sibi dixisse: Certus esto, quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium obsecrando cessabo.*

Ex verbis Petri, qui post obitum suum fidelium memoriam se habere dixit, Sanctorum inuocatio colligitur.

D. *Chrysost.*

D. *Clement.*

694\. Hinc à cunabulis, vt ita dicam, suis Sanctos homines in cœlo cum Christo regnantes, ac pro Fidelibus Viatoribus rogantes Catholica inuocauit Ecclesia. Vnus inter alios huius rei testis est Irenæus Apostolorum auditor, ac Ecclesiæ Lugdunensis Episcopus, qui creditam sibi Ecclesiam non solùm sanctitate ac doctrinâ mirificè illustrauit, sed etiam proprio sanguine purpurauit, martyrio coronatus sub Seuero circa annum Domini 205. vt eodem anno testatur Baronius *tom.* 5. *Annal.* hic enim *lib.* 5. *contra hæreses*, Mariam Virginem Sanctissimam Dei Genitricem, Euæ aduocatam, hoc est pro filiis Euæ, idest peccatoribus rogantem & intercedentem nominat; sic enim habet: *Sicut illa* (Eua) *seducta est, vt effugeret Deum; sic hæc* (Maria) *suasa est obedire Deo, vt virginis Euæ Virgo Maria fieret aduocata.* Quod adeo omnibus Christi Fidelibus notum erat, vt omnes Mariam Virginem non solùm Euæ, sed cunctorum peccatorum Euæ filiorum aduocatam, illam in omnibus angustiis inuocarent. Sic ad illam tanquam ad singularem patronam confugit Iustina Virgo, quæ cùm ob egregiam formam à Cypriano mago, qui suis magicis artibus eam dementare conabatur,

Ab initio Ecclesiæ Sancti inuocati.

D. *Irenæus.*

Maria Virgo Euæ aduocata.

Iustina virgo à Cypriano mago præstigiis vexata, Mariam Virginem inuocat, & liberatur, magumque ad fidē, & martyriū adducit.

Greg. Naz.

vehementer sollicitaretur, ope Mariæ Virginis, quam inuocauit, non solùm omnes eius elusit conatus, sed etiam illum conuertit ad Christum, cum quo postea martyrij coronam promeruit Nicomediæ sub Diocletiano Imperatore, die vigesimasexta Septembris, vt in Romano refertur Martyrologio. Quare Gregorius Nazianzenus *orat. in Cyprianum*, de Iustina loquens ait: *Virginem Mariam rogauit, vt periclitanti virgini opem ferret.* Et infrà: *Vicit Virgo, vincitur Dæmon.* Hæc autem Sanctissimæ Virginis inuocatio, quæ jam frequens erat in Ecclesia, non paruum suscepit incrementum anno Christi 431. dum Nestorianâ impietate à Concilio Ephesino confossâ & jugulatâ, Christus ab omnibus Deus verus; & verus homo pronuntiatus est, Maria verò eius Genitrix, vera Dei mater prædicata est. Tunc enim incœpisse creditur additamentum illud Salutationis Angelicæ, *Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ, Amen:* vt refert Cardinalis Baronius anno præfato, & Henricus Spondanus eius Compilator *ibid. n.* 23.

Conc. Ephes.

Maria vt Dei genitrix inuocata à patribus Conc. Ephesini, an. 431.

695. Nec solam Mariam Virginem, sed etiam beatos Apostolos Catholica ab initio inuocauit Ecclesia: nam S. Cornelius Papa, qui Gallo & Volosiano Imperatoribus, hoc est anno Christi 254. Pontificatum gessit, & anno sequenti martyrio temporalem, æternam percepturus, vitam finiuit, in prima epistola Sanctorum inuocationem & intercessionem apertè testatur. *Orantes* (inquit) *Deum, & Dominum nostrum Iesum Christum, vt intercedentibus sanctis suis Apostolis, maculas vestrorum purget peccatorum, &c.*

S. Cornelius an. 254. Sanctorū intercessionis meminit.

696. Probatur secundò ex Conciliis; nam in Concilio Chalcedonensi sub S. Leone Magno, anno Christi 451. & Marciano Imperatore, qui Synodum suâ cohonestauit præsentiâ, veterem praxim Ecclesiæ Patres confirmantes, Flauianum Constantinopolitanum Episcopum ob fidem Catholicam strenuè Ephesi propugnatam, ab impij Dioscori factione pugnis & calcibus percussum, atque in exilium actum, ac ibidem post triduum mortuum inuocant *act.* 11. in hunc modum: *Ecce vltio, ecce veritas. Flauianus post mortem viuit: Martyr pro nobis oret.* Et in epistola Episcoporum Europæ, quæ habetur post Concilium Chalcedonense, legitur: *Sanctissimum verò Proterium in choro, & ordine sanctorum Martyrum ponimus, & eius intercessione misericordem ac propitium Deum habere postulamus.* Idem statuit VI. Synodus generalis *act.* 6. *cap.* 7. vbi dicitur: *Solo Deo creatore adorato, inuocet Christianus Sanctos, vt pro se intercedere apud Maiestatem Diuinam dignentur.* Similiter in VII. Synodo generali, *actione* 6. sub finem dicitur: *Cum timore omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ, item sanctorum Angelorum, omniumque Sanctorum.* Quibus omnibus addere liceat, solennes, & publicas supplicationes, quæ quia à Fidelibus ab vno loco ad alium procedentibus celebrantur, processiones appellantur, à primis Ecclesiæ seculis in praxi apud Christianos fuisse: in istis autem non solùm diuina misericordia inuocabatur prioribus illis verbis, quibus inchoantur Litaniæ, *Kyrie eleyson, Christe eleyson, Kyrie eleyson:* sed etiam sancti Angeli & homines, vt pro nobis orarent, & intercederent, inuocabantur. Vnde Tertullianus *ad vxorem lib.* 2. *cap.* 4. & Hieronymus *ep.* 22. *ad Eustochium*, indicant Fideles procedentes ad loca Martyrum, publico conuentu fundere ad Deum preces. Et Concilium Laodicenum *cap.* 57. processionum, quæ etiam à Patribus Litaniæ appellantur, meminit. Percelebres autem, & ab vniuersa Ecclesia receptæ sunt illæ seu processiones, seu rogationes, quas in Gallia sub Valentiniano III. S. Mamertus Viennensis Episcopus vel instituit, vel restituit. Vnde & Gregorius Magnus, vt refertur *lib.* 1. *vita eius, cap.* 41. grassante lue Litanias indixit. Sunt autem Litaniæ, vt notat Vualfridus Strabo *lib. de rebus Ecclesiasticis, cap.* 28. Sanctorum inuocationes: etenim non solùm in Litaniis Sanctorum opem implorauit Gregorius, sed & sacram Deiparæ Virginis imaginem olim à B. Luca depictam magnâ veneratione deferendam curauit. Quo tempore cùm Gregorius vnà cum Clero, Monachis, & plebe ad Basilicam Sancti Petri, publicè supplicando, procederet, ac ad molem Adriani Tyberi adiacentem peruenisset, super illam Angelum nudatum gladium in vaginam recondere vidit, eoque symbolo morbum cessasse intellexit, vt refert Cardinalis Baronius *tom.* 8. *Annal. anno* 590. Immò & juxta Deiparæ imaginem auditæ sunt tres voces Angelorum canentium, *Regina cœli lætare, alleluya: quia quem meruisti portare, alleluya: resurrexit sicut dixit, alleluya.* Statimque Gregorius adiunxit, *Ora pro nobis Deum, alleluya*, vt inter alios refert Guilliel-mus Durandus *lib.* 6. *rational. diuin. offic. cap.* 89. *num.* 3.

Conc. Chalc.

Flauianus martyr inuocatur an. 451.

VI. & VII. Synod.

Processiones in Ecclesia à primis seculis.

Tertull. D. Hieron.

Conc. Laod.

Rogationes à S. Mamerto Vien. Episcopo institutæ.

Greg. Mag.

Solennis supplicatio, in qua imago Deiparæ delata, & Angelus in mole Adriani à S. Gregorio visus est.

Baron. Guilliel. Durand.

Præterea tertiò probatur, Sanctos cum Christo regnantes ab Ecclesia inuocandos esse. Iusti adhuc viuentes possunt inuocari, vt eorum precibus Dei adiutorium nobis vberiùs concedatur: immò amicis Iob, qui consolatores onerosi ipsi extiterant, præcepit Dominus, vt ad patientissimum illū virum recurrerent, eius preces postulaturi. *Ite*, inquit, *ad seruum meum Iob: Iob autem seruus meus orabit pro vobis. Faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia.* Iob vltimo 8. Ipseque gentium Magister Paulus Fidelium adhuc viuentium orationes sæpissimè postulauit, Rom. 15. 30. *Obsecro vos, fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum.* Et 1. Thessal. 5. 25. *Fratres orate pro nobis*, Nullamque Christo Saluatori nostro, Aduocato, ac Mediatori optimo Apostolus intulit iniuriam, dum se Fidelium orationibus commendauit: ergo licet Sanctos cum Christo in cœlis regnantes inuocare, bonumque ac vtile est illos rogare, vt pro nobis apud Dominum bonorum omnium largitorem intercedant. 697.

Iusti adhuc viuentes absque iniuria Redemptoris inuocantur: ergo & Sancti post mortem inuocandi.

Respondet Caluinus, Beatos preces nostras, & inuocationes audire non posse. *Neque enim*, inquit, *adeo longas habent aures, vt è cœlis orationes in terra à nobis fusas valeant audire.*

Occurrit Caluinus.

Sed validè rejicitur, Sancti etenim cognitione beatâ & supernaturali, quâ diuinam essentiam intuitiuè contemplantur, vident in Deo, tanquam in speculo fideles viuentes, eorum necessitates intuentur, eorumque preces, orationes, ac inuocationes intelligunt. Cùm enim sint omnes in cœlis sicut Angeli Dei, vt dicitur *Matth.* 22. 30. eisdem dotibus Angelorum beatorum gaudent. Cúmque Angeli sciant in cœlis hominum in terris viuentium necessitates, preces audiant, easque Deo offerant, vt patet ex sacris Paginis; nam *Daniel.* 10. 12. Angelus in specie hominis Danieli oranti apparuit, dixitque: *Noli metuere Daniel, quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, &* 698.

Refellitur.

Beati in cœlis vidēt necessitates nostras, & vota nostra ad illos directa.

ego

ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce Michaël vnus de principibus primis venit in adiutorium meum. Vbi Angelus, qui orationes Danielis andierat, & nouerat in cœlis, affirmat verba illius ab initio trium hebdomadarum, per quas fleuit, jeiunauit, & orauit, fuisse exaudita, non tamen à Deo, qui ea tantùm exaudiuit transactis viginti & vno diebus; sed ab ipso Angelo loquente, qui statim verba Danielis è cœlis audierat, exaudieratque.

Angelus in cœlo audit verba Danielis, videt eius actiones, & propter sermones eius venit.

699. Similiter *Tob.* 12. 10. Angelus Raphaël senioti Tobiæ dixit: *Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.* Item *Apoc.* 8. 3. dicitur: *Et alius Angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo.* Vbi Sanctorum, hoc est Fidelium adhuc in terra viuentium orationes ab Angelis in cœlis existentibus Deo offerri perhibentur, ac per consequens ab illis cognoscuntur, & audiuntur. Quamobrem Sanctus Hilarius acertimus Catholicæ Fidei contra Atrianam impietatem propugnator, qui quarto Ecclesiæ seculo vixit; nam Concilio Seleuciæ interfuit, & sub Valentiniano & Valente obiit anno Christi 369. exponens illud Matth. 18. 10. *Videte, ne contemnatis vnum ex his pusillis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est,* comment. in Matth. *can.* 18. inquit: *Ergo & Deum Angeli vident, & Angeli pusillorum præsunt Fidelium orationibus. Saluatorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie offerunt: ergo periculosè ille contemnitur, cuius desideria ac postulationes ad æternum & inuisibilem Deum, ambitioso Angelorum famulatu ac ministerio peruehuntur.* Hæc Hilarius.

Raphaël in cœlo videt actiones Tobiæ in terra.

Angelus offert Deo orationes Sanctorum in terra viuentium.

D. Hilar.

Angeli præsunt orationibus fideliũ, & Deo offerunt.

700. Itaque Beati homines in cœlis cum Christo regnantes, eiusdem cum Angelis beatitudinis & felicitatis consortes, vident, sciunt, & audiunt preces nostras. Vnde Athanasius, qui quarto seculo vixit, interfuit enim Concilio Nicæno adhuc Diaconus, cum Alexandro Episcopo Alexandrino, cui postea in Episcopatu successit, & sub Valente obiit anno Christi 372. vt refert ibidem Card. Baronius, *serm. in Euangelium de Annunciatione*, circa finem, sanctissimam Deiparam Virginem Mariam sic inuocat: *Inclina aurem tuam in preces nostras, & ne obliniscaris populi tui.* Et infrà: *Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo.* Et deinde, *Intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis.* Et Sanctus Basilius Athanasij synchronos, ipsique amicissimus, qui obiit Kalendis Ianuarij anno Christi 378. *orat. in quadraginta Martyres*, Fideles hortatur, vt ad hos confugiant, eorumque in angustiis opem implorent. *Qui aliquâ*, inquit, *premitur angustiâ, ad hos confugiat: qui rursum lætatur, hos oret: ille vt à malis liberetur; hic vt duret in rebus lætis.* Et tandem insignis ille Theologus Gregorius Nazianzenus, qui eodem quarto seculo Ecclesiam sanctimoniæ & doctrinæ præstantiâ illustrauit, nam obiit sub Valentiniano II. anno Christi 389. oratione in Athanasium, sanctissimum illum Antistitem sic inuocat: *Tu autem è supernis propitius nos respice, & populum hunc sanctum dirige, & nos in pace quidem foue, & compasce; in certamine autem dirige, & suscipe, & cum teipso statue, & iis qui tales sunt vt tu, etiamsi magna sit petitio.*

Beati homines sunt sicut Angeli Dei, & preces nostras vidẽt, sciunt, & Deo offerunt.

Athan. B. Mariã Virg. inuocat.

Et S. Basil.

Greg. Naz. Athanasium post mortem inuocauit.

701. Quartò denique probatur, Sanctos in cœlis gloriosos pro nobis orare; ideoque inuocandos esse. Beati homines in patria volunt, sciunt, & possunt nos suis precibus & meritis apud Deum adiuuare: ergo debemus ad illos tanquam ad adiutores confugere, & eos precibus nostris inuocare. Tres partes antecedentis sigillatim statuemus.

Beati in cœlis volunt, sciunt & possunt precibus & meritis suis nos juuare.

702. Primò quidem Beati volunt Fideles adhuc in terris militantes adiuuare; habent enim perfectissimam charitatem, quâ cupiunt bonum vitæ æternæ Christi Fidelibus, eorum fratribus, & cohæredibus, cum quibus mysticum Christi corpus, nempe Ecclesiam, constituunt: non enim diuersa est essentialiter Ecclesia Christi in cœlis, ab ea quæ adhuc in terris versatur, sed vnica & eadem sub diuersis statibus; vnica enim est Ecclesia quæ in cœlis gloriosa triumphat, quæ in terris adhuc militat, & quæ in purgatorio defectus quosdam igne purgat. Vnde & in Symbolo Apostolorum profitemur *Sanctorum communionem*, hoc est omnium Fidelium, siue in cœlis, siue in terra, siue in purgatorio existentium communem & generalem sub Christo capite vnionem. Cùm ergo charitas, quæ *nunquam excidit*, vt inquit Apostolus 1. *Cor.* 13. 8. sit *vinculum perfectionis*, vt dicitur *Coloss.* 3. 14. omnes Beatos cum Fidelibus viuentibus in terra connectens, per illam illos diligunt, & tanto ardentiùs bonum vitæ æternæ in cœlis regnantes eis desiderant, quanto charitas in patria ardentior ac perfectior est seipsâ in via. Vnde Sanctus Thomas 2. 2. *quæst.* 83. *art.* 11. inquit: *Quanto sancti qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus iuuari possunt; & quanto sunt Deo coniunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces.* Et post pauca adducit authoritatem Hieronymi contra Vigilantium in epistola quæ incipit, *Multa in orbe*, tom. 3. vbi dicit: *Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, quando pro se adhuc debent esse soliciti, pro aliis orant, quanto magis post coronas, victorias & triumphos?*

Beati habent perfectissimam charitatem.

Quâ cum viuentibus nectuntur, & orant pro illis.

D. Thom.

D. Hieron.

703. Secundò sciunt, & cognoscunt Beati in cœlis ærumnas, quibus in via premimur, & orationes quas ad illos dirigimus, non quidem per naturalem, sed per supernaturalem, & beatificam cognitionem, quâ diuinam essentiam intuitiuè videntes, in ea cuncta, quæ ad illorum beatitudinem omnia eorum desideria satiantem spectant, contemplantur; aliàs nec quiescerent, nec satiarentur, nec consequenter verè beati essent, contra illud psal. 16. 15. *Satiabor cùm apparuerit gloria tua.* Et illud psal. 102. 5. *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Ad illorum autem pertinet beatitudinem, vt cognoscant ea quæ ad ipsos pertinent, vt sunt amicorum, parentum, & omnium ad illos recurrentium necessitates, orationes, & inuocationes: & ideò oportet, vt illas in verbo, seu essentia diuina cognoscant. Insuper ad eorum gloriam pertinet, vt auxilium indigentibus præstent ad salutem; sic enim *Dei cooperatores efficiuntur, quo nihil est diuinius*, vt ait Dionysius *cap.* 3. *cœl. hierarch.* Debent ergo vota, deuotiones, & orationes hominum ad

Cognoscunt beati statum nostrum.

Angeli in cœlis gaudẽt super vno peccatore pœnitentiam agente.

illos confugientium cognoscere. Si enim gaudium est in cœlis Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente, vt dicitur Luc. 15. 7. *Cognoscunt Angeli pœnitentiam hominum viatorum*, consequenter homines beati, qui in beatitudine Angelis Dei similes sunt, nam similem habent charitatem, visionem, & zelum animarum, cognoscunt ea quæ in terra à viatoribus fiunt hominibus, eorumque orationes non ignorant.

704. Deinde per visionem beatificam Beati Deum intuitiuè videntes clariùs, & perfectiùs res attingunt quàm homines viatores per prophetiam. Vnde & Paulus 1. *Cor.* 13. 9. & 10. loquens de Sanctorum felicitate, & cognitione, hanc cum prophetia comparat, sicut perfectum cum imperfecto, ait enim: *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus; cùm autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.* Et ibid. 12. *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Atqui homines viatores per lumen prophetiæ possunt cognoscere res absentes, & quæ in locis multùm ab illis distantibus fiunt, sicut de facto Elizæus 4. *Reg.* 5. cognouit quando Giezi seruus suus accepit duo talenta à Naaman Syro, licèt à loco, in quo illa accepit, absens esset: ergo Beati per lumen gloriæ, seu visionem beatificam possunt videre vota quæ ad illos à Fidelibus in terra existentibus diriguntur.

Cognitio gloriæ perfectior prophetiâ, & per illam ea quæ in terris fiũt, Beati cognoscunt.

D. August. Vnde Augustinus ex facto Elizæi, qui absens corpore cognouit spiritu, probat Sanctos in cœlo sine oculis corporis Deum clarè videre, & homines viatores in Deo oculis mentis; nam *lib.* 22. *de ciuit. Dei, cap.* 29. ait: *Si ergo in hac vita, vbi hominum mirabilium prophetia ita comparanda est illi vitæ, quasi paruuli ad juuenem, vidit tamen Elizæus seruum suum accipientem munera, vbi ipse non erat: ita cùm venerit quod perfectum est, nec jam corpus corruptibile aggrauabit animam, sed incorruptibile nihil impediet, illi Sancti ad ea quæ videnda sunt, oculis corporeis, quibus Elizæus absens ad seruum suum videndum non indiguit, indigebunt.*

705. Adde quod aliquando Prophetis Deus reuelat secreta cordium, vt insinuat Apostolus 1. *Cor.* 14. 24. dum ait: *Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta cordis eius manifesta fiunt.* Ergo & Deus beatis hominibus per visionem beatificam concedit vt vota, & orationes Fidelium viatorum cognoscant. Denique Stephanus per lumen fidei & gratiæ, erat enim plenus fidei & gratiâ, vt dicitur *Act.* 7. adhuc in terris existens vidit cœlos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei, vt dicitur *ibid.* 55. Ergo & Beati in cœlis possunt per lumen gloriæ, quæ est gratia consummata, seu per visionem beatificam videre ea, quæ in terris ab hominibus geruntur, ac consequenter eorum preces & inuocationes intelligere.

Secreta cordium interdum Deus Prophetis reuelauit Ergo & potest Beatis reuelare.

706. Tertiò tandem Beati in cœlis regnantes possunt viatorum orationes exaudire, illosque apud Deum commendare, ac in suis angustiis illis opem ferre. Etenim non solùm diuinæ felicitatis participes fiunt homines cœlestem patriam ingredientes, ac in gaudium Domini sui intrantes, sed & illius potentiæ quodammodò consortium recipiunt. Vnde & Propheta de æterna, quam toto corde cupiebat, beatitudine loquens, ait, psal. 70. 6. *Introibo in potentias Domini*, sicut exponit Bernardus *epist.* 11. vbi ait: *Erit autem procul dubio cùm introductus fuerit seruus bonus & fidelis in gaudium Domini sui, & inebriatus ab vbertate domus Dei. Quasi enim ebrius miro quodam modo oblitus sui, & à se penitus velut deficiens, totus perget in Deum; & deinceps adhærens ei, vnus spiritus erit. Arbitror hoc Prophetam sensisse cùm diceret: Introibo in potentias Domini, Domine memorabor justitiæ tuæ solius. Sciebat profectò cùm intraret in spirituales potentias Domini, exutum se iri vniuersis infirmitatibus carnis.* Hæc Bernardus.

Possunt beati juuare homines viatores.

D. Bernard.

Intrãt in potentias Domini.

707. Possunt ergo Sancti in cœlis regnantes viuentes in terra homines adiuuare, quia Christi non solùm gloriæ, sed etiam regni, & potestatis consortes sunt, & ab illo, & cum illo constituti sunt super opera manuum eius, vt expressè dicitur Apoc. 2. 26. *Qui vicerit, & custodierit vsque in finem opera mea* (hoc est, vsque ad mortem) *dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Vbi Christus authoritatem Beatis vitâ corporali functis supra adhuc viuentes homines concedit. Nec regere *in virga ferrea*, puniendi, sed regendi, pascendi & protegendi authoritatem designat, quæ sola vsque ad resurrectionem generalem exercebitur. Nec illud, *Tanquam vas figuli confringentur*, significat homines perdendos, sed peccatores, Christo peccata conterente & delente, conuertendos. Figulus enim vas frangit, vt in meliorem formam reducat. Et hæc est expositio Augustini *in psal.* 2. juxta illud *Act.* 10. *Occide, & manduca.* Vnde & *Apoc.* 20. Beatis cum Christo regnantibus dicitur: *Vidi animas decollatorum propter testimonium Iesu, & propter verbum Dei, & qui non adorauerunt bestiam, nec imaginem eius, &c. & regnauerunt cum Christo mille annis*, hoc est, vt omnes exponunt Interpretes, vsque ad consummationem seculi.

Habẽt potestatem super viatores ad regẽdos illos in virga ferrea, & quomodo.

Figulus vas frangit, vt in meliorẽ formam reducat.

708. Præterea sancti cum Christo regnantes dicuntur columnæ templi Dei, Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* Imò in eodem throno cum Christo dicuntur sedere, ibidem 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Ergo Beati cum Christo regnantes, viuentes fideles pascunt, protegunt, & defendunt, constituti super omnia bona Domini, vt dicitur *Matth.* 24. 47. quæ bona illius sunt Ecclesia, quam per Apostolos & sanctos viros in cœlis beatos regit, & gubernat. Vnde in præfatione Apostolorum antiquissima, vt Pelagius Sancti Gregorij prædecessor *ep.* 4. *decretali* testatur, dicitur: *Gregem tuum Pastor æterne non deseras, sed per Beatos Apostolos tuos continuâ protectione custodias, &c.* Ergo & Ecclesiam sustentant, tanquam illius columnæ firmissimæ; & tandem in eodem throno cum Christo sedentes, non solùm Ecclesiæ, sed toti mundo cum illo præsidentes, omnibus illos inuocantibus opem ferre sine vlla dubitatione valent. Ergo bonum, & vtile, ac pium est Sanctos cum Christo regnantes, qui volunt, sciunt, & possunt nobis opem ferre, inuocare.

Sancti columnæ templi.

Bona Christi sunt Ecclesia supra quam ad illã protegendam, & orationibus juuandam Beati constituuntur.

Sectio

SECTIO III.

Inuocatio Sanctorum ampliùs stabilitur, & Nouatorum instantia refelluntur.

709. Inuocatio Sanctorum Christo honorifica.

VERùm Christi Domini Saluatoris nostri dignitati, bonitati, ac redemptioni minimè derogat Sanctorum cum illo in cœlis regnantium, quam propugnamus inuocatio: immò in eius maximam laudem & gloriam cedit; non enim Sanctos illos, quasi à seipsis præcisè, & vt à Christo diuisi, vel bonitatem, vel charitatem, vel authoritatem habeant, colimus; sed vt in Christo, cuius tanquam filij, membraque existunt, & vt omnem virtutem, bonitatem, ac potestatem ab illo, veluti à parente & capite trahunt, inuocamus.

710. Christus in Sanctis, dum isti inuocantur, honoratur.

Sicuti enim arbor non solùm in radice, sed etiam in ramis, folijs, gemmis, floribus & fructibus suam expandit virtutem: ita Christus Dominus non solùm in seipso, sed etiam in sanctis hominibus, ab eo veluti rami, frondes, flores & fructus procedentibus, & in eo manentibus potestatem suam extendit, & per illos redemptionem suam in viatores homines effundere delectatur. Quæ similitudo in sacris Literis non caret fundamento; nam Christus *Ioan.* 15. 5. Apostolis loquens: *Ego sum* (inquit) *vitis, vos palmites; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et infrà 7. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Cùm autem hæc vera sint de Iustis adhuc viatoribus, etiam de Sanctis in cœlo regnantibus verificabuntur; tunc enim Christo immobiliter adhærent, & gratiam inamissibiliter possident: gloria enim, quæ gratia consummata dicitur, est inamissibilis. Tum ex parte Dei, qui semel collatum beneficium non reuocat sine noua culpa, quæ talem exigat punitionem. Tum ex parte Beatorum, quorum voluntas, cùm sit omninò in bono confirmata, nequit in malum flectere, nec à Deo recedere.

Beatitudo Sanctorum inamissibilis.

711. Christus Rex per Sanctos, tanquam per filios & ministros regnat.

Præterea Rex non solùm in seipso, sed etiam in filiis, Principibus, ac ministris suis, quorum ministerio in regni gubernatione, se protectione vtitur, debet à subditis honorari; quod per se omnibus planum est. Atqui Christus, qui est *Rex Regum, & Dominus dominantium*, vt dicitur *Apoc.* 19. 16. Sanctis tanquam filiis, Principibus & ministris in Ecclesiæ suæ gubernatione & protectione vtitur; nam & illius cohæredes sunt, eius regni consortes, illius throni participes. Vnde & *psalm.* 44. qui est pro iis qui commutabuntur, hoc est pro hominibus qui è terra in cœlum transient, & ex mortalibus immortales in æterna felicitate euadent, *num.* 17. de illis dicitur: *Constitues eos principes super omnem terram.* Et *psal.* 138. 17. de eisdem legitur: *Nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Vnde *Apoc.* 5. 10. Beati Christo Redemptori gratias agentes dicunt: *Fecisti nos Deo nostro regnum & Sacerdotes, & regnabimus super terram.* Ergo & sancti honorandi sunt, & colendi tanquam Regiæ dignitatis Christi participes: ergo & inuocandi sunt, vt apud Regem regum pro nobis intercedant. Ergo sicuti dum Sancti honorantur, in eis Christus principaliter honoratur; ita dum inuocantur, Christi auxilium in eis, & per eos imploratur. Etenim cùm Christi & Ecclesiæ vna persona æstimetur, vt docet S. Thomas 3. *p. quæst.* 15. *art.* 1. *ad* 1. inuocatio, quæ ad Sanctos nobiles Ecclesiæ Triumphantis partes, & corporis mystici Christi inclyta membra ab Ecclesia Militante dirigitur, ad ipsum Christum Dominum dirigi censetur; semper enim ad illum tanquam ad bonorum omnium fontem inexhaustum Ecclesiæ preces terminantur. Ergo tantùm abest, quod inuocatio Sanctorum Christi dignitati & authoritati deroget; quinimò eius authoritatem magis colit, dignitatem ac potestatem magis reueretur, maiori scilicet extensione, quia non solùm in se, sed in suis membris Christus colitur, reueretur, & inuocatur. Vnde Augustinus *tract.* 28. *in Ioan.* docet ea quæ circa membra Christi geruntur, in ipsum Christum redundare. *Non enim* (inquit) *Christus in capite, & non in corpore; sed Christus totus in capite, & in corpore. Quod ergo membra eius ipse: quod autem ipse non continuò membra eius. Nam si ipsi non essent membra eius, non diceret Saulo, quid me persequeris? Non enim Saulus ipsum, sed membra eius, idest fideles eius, in terra persequebatur.* Hæc Augustinus. Vnde sicuti Christus in membris persequutus est, ita in membris suis colitur & honoratur, & consequenter in Sanctis ipsi gloriosis & æterna felicitate indissolubiliter coniunctis inuocatur, & rogatur. Quare Sanctorum inuocationem & honorem è medio tollere, & penitus abolere, sicuti contendunt Nouatores, nihil aliud est, quàm gloriam Christi rescindere, ac minuere, illamque in filiis suis, membris ac cohæredibus debito honore spoliare. Si enim *Deus honorauit Patrem in filiis*, vt dicitur Eccl. 3. 3. cur homines Christum in Sanctis non honorabunt?

D. Thom.

D. August.

Christus in Sanctis tanquam membris persequutus est, & in illis colitur.

712. Instant primo Nouatores.

Opponunt nihilominus Nouatores Sanctorum inuocationem oppugnare conantes, primò: Christus omnes homines ad se vocauit, Matth. 11. 28. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Ergo non licet ad Sanctos recurrere, neque illos inuocare.

713. Refelluntur.

Respondetur neg. consequentiam, siquidem in verbis Christi relatis proximè vocantur omnes Iudæi, quibus Dominus loquebatur, ad fidem Christi amplectendam, & vt à lege Moysis aspera & rigida ad legem Christi suauem & leuem, in qua mansuetudo & humilitas multùm commendantur, cùm ipse Legislator illarum se ponat in exemplum, transeant. Vnde Saluator ibidem subdit: *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Nullo autem modo ibidem prohibetur inuocatio Sanctorum; nam etsi vocentur ibidem homines ad Christum, vt in ipsum credant, & Christianam Religionem suscipiant; hoc non impedit, quin per homines intermedios vocati ad Christum accedant, eiusque iugum super se tollant, hoc est Fidei Christianæ subdantur. Sic enim mundo datus est à Deo Ioannes Baptista, vt per illum Christum Saluatorem indicantem, ac de eo testificantem homines in Christum crederent, vt expressè habetur Ioan. 1. 6. & 7. *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, & omnes crederent per illum.* Quo pacto etiam per Apostolos, qui virtute magnâ reddebant testimonium resurrectionis Iesu Christi Domini nostri, & repleti Spiritu Sancto prædicabant cum fiducia Verbum Dei, vniuersus penè orbis in Christum credidit.

Lex Moysis aspera: lex Christi iugum suaue, & onus leue.

Per Ioannem homines crediderunt, & per Sanctos ad Christum accedunt.

Sicuti ergo omnes homines in Christum venientes per Ioannem & Apostolos de Christo testificantes accesserunt, ita & nunc ad Christum fideles adhuc in terris militantes possunt accedere, gratias & beneficia ab eo accepturi, mediantibus Sanctis cum Christo regnantibus, qui vtiliter possunt inuocari, vt inuocantes Christo commendent, offerant, præsentent.

714. Cuius rei exemplum non contemnendum in sacris Literis obseruare possumus, *Ioan. 12. à num. 20.* vbi narratur quosdam Gentiles ex fama ingentia miraculi, quod Lazarum quatriduanum mortuum ac fœtidum suscitando Dominus patrarat, illum videre cupientes, non immediatè ad Christum, sed ad Apostolos, vt per illos eorum magistrum viderent, accessisse. *Erant autem* (inquit Ioannes) *quidam Gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in die festo, Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu: Iesus autem respondit eis dicens, Venit hora, vt clarificetur Filius hominis, &c.* Vbi Christus nec Andream, nec Philippum arguit, quòd Gentilium illum videre cupientium preces suscepissent, sibique detulissent; nec Gentilibus dixit, ad seipsum immediatè veniendum esse; sed illis se visendum præbuit, & coram illis de passione sua, & post illam Gentilium vbere ad se conuersione luculenter prædicauit. Ergo quamvis omnes laborantes & onerati ad Christum vocentur, possunt sanctos Apostolos, Martyres & alios inuocare, vt eorum precibus ac meritis adiuti, ad Christum accedentes, eius propitiationem faciliùs impetrent, & obtineant.

Gentiles per Philippū & Andream Christum vident, & eius verba audiunt.

715. Opponunt secundò: Christus solus est mediator hominum ad Deum, juxta illud Apostoli 1. Timot. 2. 5. *Vnus Deus, vnus & mediator Dei & hominum Christus Iesus.* Ergo non licet Sanctos vt mediatores inuocare.

Instant secundò.

716. Respondeo distinguendo antecedens: Christus solus est mediator hominum, redemptione, concedo; intercessione, nego antecedens. Christus igitur solus est Redemptor ac Saluator hominum: *Torcular enim calcauit solus, & de gentibus non fuit vir cum illo*, vt dicitur *Isai. 63. 3.* hoc est, passionem & mortem pro omnibus solus sustinuit hominibus, ac consequenter solus est mediator redemptione, quod intendit Paulus, qui *loc. cit.* addit, *Qui dedit redemptionem semetipsum pro nobis.* Quamvis autem hoc modo solus Christus sit mediator principalis, immediatus, & primarius, quia ipse solus immediatè per seipsum ad Patrem accedit, & ex jure meritorum suorum nobis gratiam deposcit: attamen plures sunt mediatores intercessione, nempe omnes sancti Angeli & homines jugiter Deum pro fratribus in fide Christi adhuc in terris militantibus obsecrantes, qui ideo possunt vocari mediatores minùs principales, secundarij & mediati, quia mediante Christo, cuius gratiâ & sanguine cœlos introierunt, ad Patrem accessum habent, orantque pro viatoribus, gratiam illis postulantes, non ex jure aut meritis suis, quasi illam gratiam mereantur, eamque nobis quasi ex debito postulent; sed per Christum, & meritis Christi innixi.

Refelluntur.

Christus solus mediator redemptionis.

Sancti mediatores intercessionis secundarij, & dependentes à Christo.

717. Nec in hoc à Nouatoribus culpandi sunt Catholici, quòd Sanctos cum Christo regnantes, mediatores intercessionis appellent, cùm etiam Apostolus Moysi sæpissime pro populo duræ ceruicis Deum roganti, nomen mediatoris tribuerit: ad Galat. 3. 19. *Lex ordinata* (inquit) *per angelos in manu mediatoris*, idest Moysis. Vbi Theodorus à Beza Caluini Geneuæ in cathedra pestilentiæ successor, ipsum eundem antecessorem suum vehementer refellit, quòd dixerit, Apostolum nomine mediatoris Christum intellexisse, non Moysem: probatque illa verba de Moyse esse intelligenda, sicuti de facto ab omnibus intelliguntur, qui *Deut. 5. 5.* de se dicit: *Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo.*

Moyses mediator.

Adde quod Sancti non dicuntur mediatores eo modo quo Christus; hic enim mediator Dei & hominum dicitur *loco cit.* Beati autem pro nobis intercedentes dicuntur mediatores ad mediatorem, quia ad Christum, & per Christum accedunt ad Deum, ac pro nobis orant. Quo pacto Mellifluus Abbas Bernardus *serm. de S. Maria*, in illud Apoc. 12. *Signum magnum apparuit in cœlo*, ait: *Opus est mediatore ad mediatorem, nec alter nobis vtilior, quàm Maria.* Vnde quando Augustinus *lib. 2. contra epist. Parmen, cap. 8.* ait: *Pro quo* (Christo) *nullus interpellat, sed ipse pro omnibus: hic vnus, vtriusque mediator est*; loquitur de mediatore principali & immediato ad Deum: agebat enim contra Donatistas, qui putabant à Sacerdote gratiam Sacramenti pendere, ita vt bonus baptizando sanctificaret, & malus baptizando pollueret; & sic faciebant Sacerdotem quodammodo mediatorem redemptionis: ideoque S. D. docet Fideles nihil timere, siue à bono, siue à malo baptizentur, quia vnus est mediator Dei & hominum Christus: non tamen intendit mediatores ad mediatorem, seu intercessionis excludere. 718.

Sancti mediatores ad mediatorē.

D. Bernard.

Opponunt tertiò: Christus est aduocatus noster, vt dicitur 1. Ioan. 2. 1. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum.* Vnde & *Rom. 8. 34.* de Christo ait Paulus; *Qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis.* Quod etiam insinuat Hebr. 7. 25. dum de illo inquit: *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Ergo frustrà Sancti inuocantur, vt pro nobis orent. 719.

Instant tertiò.

Resp. negando consequentiam; si enim ex hoc, quod Christus sit aduocatus noster, & quotidie pro nobis interpellat, frustra Sancti inuocantur, vt pro nobis orent, etiam frustra commendamus Fidelibus adhuc in carne nobiscum viuentibus, vt pro nobis Deum rogent; quod tamen semper factum fuisse in Ecclesia liquet ex hoc, quod Apostolus etiam illorum se precibus commendauit. *Rom. 15. 30. & 1. Thessalon. 5. 25.* ipsique aduersarij se fidelium orationibus commendare non dubitant. Vnde Ioannes in textu adducto tantùm vult, Christum pro nobis esse aduocatum apud Patrem, quia vt ipse ibidem addit, *Est propitiatio pro peccatis nostris*, hoc est, quia passione & morte suâ placauit Patrem, immò & justo sanguinis sui pretio rigorosè & abundè satisfecit. Sicque Christus in cœlo jam beatus mente & corpore, voce & vulnerum suorum exhibitione, jure in via pro merito justo titulo gratiam, & salutem nostram solus postulat; nam vt inquit Apostolus Hebr. 9. 12. *Per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta.* Sancti autem non ex seipsis præcisè, sed ex coniunctione charitatis, ac felicitatis ad Christum, aduocati munus apud Deum pro nobis exercent, non quidem jus, seu 720.

Refelluntur.

Christus solus aduocatus noster, quia est Redemptor sanguine suo.

Sancti aduocati nostri per Christū.

justitiam

iustitiam postulantes, sicuti Christus; sed Dei misericordiam deprecantes, vt nobis gratiam & salutem concedat. Quod nequaquam Christi dignitati derogat, cùm maximum sit discrimen in interpellatione Christi, & Sanctorum. Vnde Augustinus *lib. de fide & operibus*, verba Ioannis, *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris*; legit, *Ipse est exoratio pro peccatis nostris*: quia dum orat pro nobis, nobis de facto propitiatur; ipsius enim exoratio nostra est propitiatio, quia certò nobis obtinet, quod pro nobis petit; tanto enim patrono seu aduocato causâ cadere non possumus; est enim ex officio redemptor, & propitiator noster, qui ex iustitia pro peccatis nostris satisfecit: quod Sanctis minimè conuenit, qui apud Deum pro nobis deprecantes, non iustitiam, sed misericordiam, & gratiam petunt.

Maximum discrimen interpellationis Christi, & orationum Sanctorum.

721. Opponunt quartò: Ille solus inuocandus est, in quem credimus, iuxta illud Rom. 10. 14. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt*: sed in solum Deum, & Christum credimus, & non in Sanctos: ergo solus Deus inuocandus est, non autem Sancti.

Quartò instant.

722. Resp. negando maiorem; Sancti enim vt opitulatores & intercessores apud Deum, etsi in illos non credamus, hoc est, quamvis non sint obiectum præcipuum fidei nostræ, inuocandi sunt: & viuentes iustos de facto inuocauit Apostolus, dum se illorum precibus commendauit, vt suprà diximus: & Centurio absque iniuria Christi, non per se, sed per seniores Iudæorum à Christo auxilium petiit, vt refertur *Luc.* 7. Quare in loco adducto Apostolus tantùm vult neminem Deum inuocare, & per hanc inuocationem saluari, nisi in eum credat; nisi enim illum vt authorem gratiæ, & Redemptorem cognoscat per fidem, non poterit vt Saluatorem illum inuocare, & saluari. Nec intendit Sanctorum inuocationem tanquam adiutorum & intercessorum excludere. Hæc enim nullo modo pugnat cum illa, quâ Christus vt Deus, & Saluator omnium inuocatur. Quæ adeò ipsi propria est, vt nullus Sanctorum ab Ecclesia hoc modo inuocetur, vt jam sæpe à nobis dictum est.

Refelluntur.

Christus vt Deus & Redemptor inuocatur.

Sancti autē sine eius iniuria, vt intercessores.

723. Deinde ex verbis Apostoli ad summum colligi potest, quod sicuti nullus Deum inuocare potest vt Deum, nisi in illum credat, hoc est nisi in illum credendo speret in eo, eumque diligat: Ita nemo Sanctos, vt tales & amicos Dei valet inuocare, nisi credat illos esse Sanctos, & in eis tanquam in patronis speret, atque vt tales diligat. Vnde inuocationis nomen etiam iustis hominibus in Scriptura tribuitur; nam *Gen.* 48. 16. Iacob dixit: *Inuocetur nomen meum super pueros hos, & nomina patrum meorum.* Hinc August. *libro loquutionum de Genesi, num.* 200. docet non solùm Dei, sed etiam hominum inuocationem esse. Vnde Apostolus *epist. ad Philemonem* 4. ait: *Gratias ago Deo meo audiens charitatem tuam, & fidem quam habes in Domino Iesu, & in omnes Sanctos.* Vbi Hieronymus fusè ostendit, etiam in Sanctos fidem haberi debere.

In Christum spectando credimus.

Non item in Sanctos, qui tantùm vt patroni & intercessores inuocantur. D. August.

Fides Philemonis in omnes Sanctos.

D. Hieron.

724. Cum hoc tamen stat, omnem gratiam, quam per Sanctos, quos inuocamus, à Christo petimus, ab eo vt ab authore ad nos proficisci: sicuti enim solus Christus pro omnibus propitiatio fuit mundi, ita & ille solus misericordiam & gratiam ad salutem largitur; Sancti autem illam precibus impetrant. Quod expressisse videtur S. Leo serm. 12. de passione. *Quamvis* (inquit) *in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi: acceperunt justi, non dederunt coronas; & de Fidelium fortitudine exempla nata sunt, patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere soluit, cùm inter filios hominum solus Dominus noster Iesus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sint suscitati.* Hæc ille.

S. Leo.

Nulla mors Sanctorum propitiatio fuit mundi, sed sola mors Christi.

725. Opponunt quintò: Sancti vnà cum Christo in cœlis regnantes nesciunt quæ apud nos fiunt, nostrasque inuocationes non cognoscunt; nam *Ecclesiastis* 9. 5. dicitur: *Viuentes sciunt se morituros; mortui verò nihil nouerunt amplius, nec habent vltra mercedem.* Et *Isai.* 63. 16. dicitur: *Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos.* Et tandem Iob. 14. 21. *Siue nobiles fuerint filij eius, siue ignobiles, non intelliget.* Ergo Sancti non sunt inuocandi.

Quintò instant.

726. Resp. negando antecedens; sancti enim post mortem in cœlis vnà cum Christo regnantes sciunt ea, quæ apud nos fiunt, nostrasque inuocationes & orationes cognoscunt, non quidem per scientiam, seu cognitionem naturalem, sed supernaturalem, & beatificam, quâ diuinam essentiam facie ad faciem, & sine ænigmate intuentur, in qua petitiones ad eos directas vel voce, vel corde cognoscunt, vt docet S. Thomas 2. 2. q. 83. *art.* 4. *ad* 2. post D. Gregorium *lib.* 12. *Moral. cap.* 13. & hoc à principio suæ beatitudinis; nam si Beatis, in Verbo manifestatur illud, quod decet eos cognoscere de eis, quæ circa nos aguntur, etiam quantùm ad interiores motus cordis, vt loquitur Gregorius *loc. cit.* quia ad eorum excellentiam maximè decet, vt cognoscant inuocationes & orationes nostras ad illos directas; ideo illas de facto, simul ac æternâ beatitudine, & diuinæ essentiæ visione donantur, cognoscunt.

Refelluntur.

D. Thom. Per scientiā beatā sciunt Sancti quæ apud nos fiunt.

D. Gregor.

727. Vnde ad testimonium ex Ecclesiastis 9. adductum dico, illum loqui in persona impiorum, qui animæ immortalitatem negabant, & omnem cognitionem, & sensum hominis cum præsenti vita mortali cessare penitus existimabant: cùm tamen ex pluribus Scripturæ locis liqueat, Sanctos post mortem scire ea, quæ hic aguntur, vt patet *Apoc.* 6. 10. vbi animæ Martyrum clamant, & petunt à Domino vt vindicet sanguinem suum de iis qui habitant super terram: quod vtique non postularent, nisi profanatum ab illis suum sanguinem scirent.

728. Ad secundum ex Isaia resp. Abraham, Israëlem, & cæteros Patres veteris Testamenti posteros suos adhuc viuentes non cognouisse, quia in Lymbo detinebantur, & nondum visione beatificâ gaudebant: poterant autem ex diuina reuelatione illos cognoscere.

Qui in Lymbo erant, nesciebant ea quæ hic fiūt.

729. Ad tertium ex Iob dico, debere intelligi de cognitione merè naturali, non autem de beatifica: vnde Gregor. *lib.* 12. *Moral. cap.* 13. illud exponens inquit: *Hoc de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid, quod ignorent.* Quod intelligendum est de his, quæ ad earum statum & excellentiam spectant. Et hoc modo exponendi sunt Sancti Patres, dum passim docent, mortuos, etiam Sanctos, nescire quid apud viuentes agatur, quia nesciunt illud cognitione naturali, sed sciunt cognitione supernaturali & beatifica, quâ etiam tanquam diuinâ reuelatione secretas cordium cogitationes possunt cognoscere.

D. Gregor.

Sancti per scientiam beatam cognoscunt ea quæ ad illorum statū pertinent.

cognoſcere. Quod neutiquam ab aduerſariis negari poteſt, cùm Deus multis hominibus occulta cordium, adhuc in via exiſtentibus reuelauerit: nam vt refertur 1. *Reg.* 9. Samuel cognouit omnia quæ Saül in corde ſuo habebat; nam dixit illi ibidem 19. *Ego ſum videns, & omnia quæ ſunt in corde tuo indicabo tibi.* Et 4. *Reg.* 8. cognouit Eliſeus omnia ſecreta cordis Regis Syriæ; dixit enim illi ibidem 12. *Scio quæ facturus ſis filiis Iſrael mala, ciuitates eorum munitas igne ſuccendes, & iuuenes eorum interficies gladio, & paruulos eorum elides, & prægnantes diuides.* Et tandem Danieli reuelauit Deus ſomnium Regis Nabuchodonoſor, quod ab ipſo Rege receſſerat, & Magi omnes id indicare non potuerant, vt dicitur *Daniel.* 2. vnde & Daniel *ibid.* 28. ait: *Eſt Deus in cælo reuelans myſteria, &c.* Si ergo viatoribus hominibus ſecreta cordium Deus manifeſtat, cur non poterit Beatis eius eſſentiam intuitiuè videntibus illa, & viatorum hominum vota explicare, & ſuæ diuinæ eſſentiæ viſione reuelare.

Viuentes aliorum ſecreta cordiũ cognoſcunt.

730. Cæterùm quamvis nullum in Scriptura inuocationis Sanctorum cum Chriſto regnantium inueniatur præceptum, adhuc tamen licitum eſt, ac vtile illos inuocare; maximè cùm nullibi in omnibus libris vtriuſque Teſtamenti hæc inuocatio ſit prohibita. Sufficit ergo propria neceſſitas, & perennis vſus Eccleſiæ, quæ ab initio Sanctos inuocauit, vt fas ſit ad illos recurrere, propter rationes ſuprà à nobis adductas. Sicuti ergo etiam Nouatores abſque præcepto diem Dominicum colunt, & à temporalibus ceſſant operibus, Sabbatho ab hoc cultu eliminato, quod antea colebatur, ex vſu & conſuetudine Eccleſiæ: & quamvis Dominus horâ veſpertinâ cœnam cum diſcipulis celebrauerit, ipſi nihilominus abſque præcepto, matutino illam tempore faciunt: & nullâ à præcepto Apoſtolico exiſtente in Scriptura diſpenſatione, non abſtinent à ſanguine & ſuffocato; immò & abſque præcepto ipſi ſe adhuc in terris viuentium Fidelium orationibus conſueuerunt commendare: ita ex vſu Eccleſiæ, & propria inſtigante neceſſitate rectè & vtiliter Sanctos in cœlis regnantes abſque mandato Catholici inuocant, & eorum ſuffragia, quatenus diuinam faciliùs impetrent propitiationem, humiliter & enixè petunt.

Inuocatio Sanctorum nullibi eſt prohibita.

731. Dum autem Apoſtolus *Coloſſ.* 2. 19. inquit, *Nemo vos ſeducat, volens in humilitate & religione Angelorum, &c.* tantùm vult excludere cultum Dei à quibuſdam exhibitum Angelis, tanquam huius mundi creatoribus, & noſtris etiam redemptionis ad Deum mediatoribus. Nam ſecundùm Ambroſium, Chryſoſtomum, Oecumenium, Theophylactum & Theoderetum, Simon Magus, Menander, Baſilides & Cerinthus Angelos mundi fabricatores, & per illos tantùm nos ad Deum ire exiſtimabant, illoſque tanquam minores Deos colebant cultu latriæ: quod reprobat hîc Apoſtolus. Hoc autem nunquam à Catholica Eccleſia factum eſt, quæ ſanctos Angelos tanquam Dei creaturas, ac miniſtros fideliſſimos honorat, & veluti interceſſores apud Deum, ſicuti & ſanctos homines, piè & vtiliter in ſuis inuocat neceſſitatibus. Qua de re videndus Auguſt. *tom. 6. lib. 20. cont. Fauſtum Manich. cap.* 21. vbi etiam oſtendit Sanctos Martyres ab Eccleſia non tanquam Deos coli, cultu latriæ, ſed veluti Dei amicos minori ab Eccleſia cultu honorari. *Populus*, inquit, *Chriſtianus memorias Martyrum religioſâ ſolennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum conſocietur, atque orationibus adiuuetur. Ita tamen, vt nulli Martyrum, ſed ipſi Deo Martyrum, quamvis in memorias Martyrum, conſtituamus altaria. Quis enim Antiſtitum in locis ſanctorum corporum aſſiſtens altari aliquando dixit: Offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronauit, apud memorias eorum quos coronauit.* Hæc Auguſtinus. Similiter & S. Hieronymus Eccleſiam Catholicam Angelos & ſanctos homines inuocantem, & Martyrum reliquias pio honore venerantem ab hæreſiarchæ Vigilantij calumnia propugnat *epiſt. aduerſus Vigilantium*, ſuprà à nobis citata: *Quis enim* (inquit) *ô inſanum caput, aliquando Martyres adorauit? Quis Martyrem putauit Deum, &c.* Subditque: *Dolet Martyrum reliquias pretioſo operiri velamine, & non vel pannis, vel cilicio colligari, vel projici in ſterquilinium, vt ſolus Vigilantius ebrius, & Dormitantius adoretur. Ergo ſacrilegi ſumus, quando Apoſtolorum Baſilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Conſtantinus Imperator, qui ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ, Timothei tranſtulit Conſtantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores illorum Vigilantij ſe ſentire præſentiam confitentur. Sacrilegus dicendus eſt & nunc Auguſtus Arcadius, qui oſſa Beati Samuelis longo pòſt tempore de Iudæa tranſtulit in Thraciam? &c.* Quibus & Sanctorum inuocationem, & eorum reliquiarum venerationem, religioſè in Eccleſia Catholica ſeruatas fuiſſe perhibetur, gratiſque Nouatores antiquum, & pium ritum hunc impugnare, quem vtique nuſquam oppugnare valebunt.

Simon Magus, & alij Angelos mundi creatores exiſtimabant, illoſque vt minores Deos colebant cultu latriæ.

D. Auguſt.

Martyribus nec altaria erigimus, nec ſacrificamus, ſed ſoli Deo.

D. Hieron.

Sectio IV.

Præ omnibus Sanctis Beatiſſima Virgo Maria Dei genitrix inuocanda eſt.

ILlos qui Mariam Virginem Deiparam vt Deum colebant, ipſique collyridem, ſiue placentam ſacrificantes offerebant, ſacra ipſa per mulieres in Arabia primùm celebrantes, hincque Collyridianos appellatos, tanquam hæreticos Catholica pronuntiauit, & damnauit Eccleſia, ſicuti apud Epiphanium hæreſi 78. & 79. facile eſt videre. Etenim vnicum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum excellenti & primario cultu, quem latriam vocant, dumtaxat colit, ipſamque Virginem Immaculatam, vnigeniti Dei Filij in noſtra carne veram, almamque genitricem, creaturam Deo ſubditam, & ab eo in omnibus dependentem docet & profitetur. Nobilem tamen, præclaram, præſtantiſſimam, ac omnibus diuinæ gratiæ dotibus cumulatam agnoſcit, eamque apud Dominum pro cunctis hominibus, quorum in vtero concepit Redemptorem, intercedere ac patrocinari ſemper credidit, & à primis ſeculis in omnibus neceſſitatibus inuocauit. 732.

Collyridiani B. Virginem vt Deum colentes ab Eccleſia damnati.

Quamvis Beatiſſimæ eiuſdem Virginis officium, quod publicè in Eccleſia eo ritu, quo Horæ Canonicæ, recitatur, authore S. Petro Damiani, in Monaſterio Gamungenſi tantùm incœperit anno Chriſti 1056. ac deindè in Concilio Claromontenſi ab Vrbano II. ad vniuerſum Clerum, tam ſecularem, quàm regularem, 733.

A quo tempore officiũ paruum, & quotidianũ B. Mariæ in Eccleſia.

immò

immò & ad laïcos, ipsasque etiam mulieres, non fine magno gratiarum fœnore propagatum anno 1095. fuerit: attamen longè antiquior eiusdem Deiparæ in Ecclesia est veneratio, & in omnibus angustiis, cùm ad Numen placandum, tum ad varias gratias obtinendas inuocatio.

734. Nam præterquam quod ab initio nascentis Ecclesiæ in eius honorem, & ad illius patrocinium inuocandum etiam templa sunt ædificata, siquidem & Trophimus Pauli Apostoli discipulus, cuius ipse ad Timotheum scribens meminit, eliminato e ciuitate Arelatensi idolorum cultu, & Christianâ Religione feliciter ab ipso ibidem plantatâ, à Præfecto Prouinciæ Lugdunensis eius manibus sacro Baptismate renouato palatium obtinuit, in quo oratorium Beatæ Mariæ Virginis, & Sancti Stephani Protomartyris ædificauit, vt constans Ecclesiæ Arelatensis traditio est, & in septima lectione Officij diei festi eiusdem S. Trophimi refertur: narratque Vincentius Beluacensis *lib. 8. spec. historial. cap. 92.* B. Martham Mariæ Magdalenæ, & Lazari sororem, Christique Saluatoris hospitam in Gallias diuino motu in naui sine velo ac remigio vnà cum fratre, sorore, Maximino, & aliis appulsam duo templa à fundamentis erexisse, aliud Christo, aliud Mariæ Virgini eius genitrici dicatum, eaque præsentibus Maximino Aquensi, Trophimo Arelatensi, Eutropio Auriacensi Episcopis consecrata fuisse: ex quibus suspicari licet, Ecclesiam quæ Auenione in rupe ad Rhodani ripam imminente, Nostræ Dominæ de Domnis vulgò nuncupatam, fuisse illam, quæ à B. Martha Sanctissimæ Dei Genitrici dedicata est; aliæque cùm in Galliis, tum in Italia, tum etiam in Hispania, vbi celeberrima est Ecclesia eidem sanctissimæ Deiparæ ab Apostolo Iacobo, cui Virgo Maria se conspicuam fecit, in ciuitate Cæsaraugustana ædificata, quæ vulgò Hispanico idiomate, *Nuestra Señora del Pilar*, vocitatur; tum denique in Germania, & aliis orbis partibus à priscis seculis ædificatæ in honorem Sanctæ Mariæ Virginis visuntur Ecclesiæ.

A prima Ecclesiæ ætate oratoria B. Virginis Mariæ dicata.

Vinc. Belu.

Ecclesia nostræ Dominæ de Domnis Auenione.

735. Præter ista (inquàm) antiquissimæ venerationis, & inuocationis Beatæ Virginis indicia, expressæ habentur in primorum seculorum Ecclesiæ Doctorum scriptis huius Dei Genitricis inuocationes. Cùm enim peccatorum aduocata apud Deum causas hominum jugiter agens ac protegens credita sit, nam vt loquitur Sanctus Irenæus *lib. 5. cap. 19.* contra hæreses, *Virginis Euæ Virgo Maria facta est aduocata*: ideo omnes in angustiis ad illam sanctissimam, potentissimamque patronam recurrerunt. Vnde Athanasius acerrimus ille contra Arrianos diuinitatis Christi propugnator *in orat. de sanctissima Deipara, vol. 1. tom. 3.* sic Mariam interpellat: *Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo, & retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona ex diuitiis gratiarum tuarum, tu quæ gratiâ plena es.* Cui concinit S. Ephrem Syrus *serm. de laudibus sanctissimæ Deiparæ*, vbi Redemptoris nostri Genitricem sic inuocat: *Reple os meum gratiâ dulcedinis tuæ, ô Maria: & illumina mihi mentem, ô gratiâ plena.* Ipseque Augustinus, cuius authoritatem se recipere fingunt Nouatores, *tom. 10. serm. 35. de Sanctis*, Mariæ Dei Genitricis inuocationem expressè docet: *Inter hæc igitur, Fratres* (inquit) *cum toto mentis affectu Beatissimæ Virginis nos intercessionibus committamus, omnes eius patrocinia omni nisu imploremus, vt dum nos supplici eam obsequio frequentamus in terris, ipsa nos sedulâ prece commendare dignetur in cœlis: neque enim dubium, quæ meruit pro liberandis proferre pretium, posse aliis omnibus liberatis impendere suffragium.* Et *in orat. ad Beatissimam Virginem*, illam sic deprecatur: *Sancta Maria Virginum piissima, suscipe vota seruulorum assidua: lapsos erige, errantes corrige, trementes corrobora, pusillanimes conforta, vt tibi semper referamus laudem, quâ Dei summi colimus Genitricem.*

Antiquiores Ecclesiæ Patres Beatam Mariâ Virginem inuocant.

S. Irenæus.

D. Athan.

S. Ephrem.

D. August.

736. His qui quatuor primis Ecclesiæ seculis floruerunt Patribus accedunt alij, qui posteriori tempore pietate, & doctrinâ Christianam Religionem illustrarunt. Non omnes, sed vnum vel alterum dumtaxat recensebo, & ex eorum doctrina adhuc Deiparæ inuocatio firmabitur. Primus erit Anselmus, qui *lib. de excell. Virginis, cap. vlt.* illam inuocat hoc modo: *Rogamus te, Domina, per ipsam gratiam, quâ te pius & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres, & obtineas, vt plenitudo gratiæ quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participium beati præmij nobis misericorditer quandoque donetur.* Alter erit Bernardus, non minùs sanctimoniâ, quàm Doctrinâ insignis, qui *serm. 2. super Missus est*, Dei Genitricis inuocationem sic eleganti stylo docet, & suadet: *In periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde, & vt impetres eius orationis suffragium, non deseras conuersationis exemplum; ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras: ipsâ tenente non corruis, ipsâ protegente non metuis, ipsâ duce non fatigaris.* Et in sermone de Natiuitate Beatæ Mariæ: *Sed forsitan & in ipso* (Christo) *maiestatem vereare diuinam, quod licèt factus sit homo, manserit tamen Deus. Aduocatum habere vis, & ad ipsum? Ad Mariam recurre: pura siquidem humanitas in Maria, non modò pura ab omni contaminatione, sed & pura singularitate naturæ. Nec dubius dixerim, exaudietur & ipsa pro reuerentia sua. Exaudiet vtique matrem Filius, & exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ.* Idem ferè docet *serm. 4. de Assumptione B. Mariæ, prope finem*, & alibi sæpe deuotionem, & inuocationem Matris Dei sanctissimæ inculcat.

Anselm.

D. Bernard.

737. Nec Christi Filij Dei ac Saluatoris nostri dignitati derogat intemeratæ & sanctissimæ eius Genitricis inuocatio; siquidem ad illam non recurrunt Fideles, vt gratiam & salutem ab illa propriâ authoritate recipiant; sed vt illas à Deo eius meritis, precibus ac suffragiis patrociniantibus faciliùs impetrent. Vnde & huius Beatissimæ Virginis, sicut & aliorum Sanctorum inuocatio non absoluta est, ita vt in illa vota inuocantium terminentur; sed respectiua, ita vt per illam ad Deum nostræ ascendant petitiones, & ab eo suum omninò sortiantur effectum. Nam licèt posset Deus gratiam suam nobis immediatè tradere absque vel Sanctorum, vel Reginæ illorum Mariæ Deiparæ intercessionis mediatione;

Inuocatio Deiparæ dignitati Christi eius Filij non derogat.

attamen vt Sanctorum charitatem nobis apertiùs demonstraret, & illorum nos exemplis faciliùs institueret, illos à nobis inuocari, eorumque sanctitudinem, bonitatem, ac misericordiam considerari voluit, & imitari, nobisque illorum meritis, quæ nobis indignis denegaret, ingenti prouidentiâ ac bonitate largiri. Quod

D. Bernard.

docuit idem Bernardus *serm. de Natiuit. Mariæ*, in fine: *Neque enim* (inquit) *impotens erat Deus & sine hoc aquaductu* (Mariâ scilicet) *infundere gratiam prout vellet; sed tibi vehiculum voluit prouidere: fortè enim manus tua aut sanguine plena, aut infecta muneribus, quia non eas ab omni munere excussisti; ideoque modicum istud, quod offerre desideras, gratissimis illis, & omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam.* Hæc ille.

Maria Virgo, janua cœli, mater misericordiæ, spes nostra, &c. vocatur secundariò & impropriè, & dependenter à Christo.

738. Dum ergo sanctissima Dei genitrix publicis ab Ecclesia precibus inuocatur, & Ianua cœli, Mater misericordiæ, Spes nostra, & nostræ salutis causa vocitatur, non propriè & principaliter his nominibus appellatur, sed secundariò & impropriè, idest non quòd hæc omnia nobis sit ex se præcisè, & propriâ authoritate, sicuti Christus, qui *proprio sanguine introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta*, & omnibus electis æternitatis aditum, deuictâ morte reserauit; sed quia suis precibus, meritis & intercessione apud Christum & Patrem cuncta illa nobis præstat. Adde quod cùm Christum Redemptorem nostrum nobis pariendo donauerit, cùm ex illa in Filio suo gratiam, salutem, & misericordiam habuerimus, mater gratiæ, ac misericordiæ, necnon & salutis, ac spei nostræ causa aliquatenus dici potest. Cùm tamen hoc non nisi secundariò, ministerialiter, & in ordine ad filium suum debeat intelligi.

739. Non debent ergo Nouatores ex similibus loquutionibus, quæ interdum hyperbolicè & metaphoricè in precibus Ecclesiæ, ex maxima erga Deiparam veneratione ac deuotione pronuntiantur, culpare Catholicos, cùm hæ in Concilio Ephesino tertio œcumenico contra Nestorium anno 431. celebrato, etiam ab ipsis Nouatoribus recepto inueniantur: nec à publicis orationibus aliæ eliminandæ sunt loquutiones, quibus & salutem ab ipsa sanctissima Virgine videmur postulare, cùm & ipse Apostolus, qui suis in epistolis Christum Dominum solum hominum Saluatorem passim scripsit, ipsumque dumtaxat nobis à Deo factum sapientiam, & justitiam, & sanctificationem, & redemptionem, 1. *Cor.* 1. 30. prædicauit, se ad alios saluandos laborare, dicere non dubitauerit; nam Rom. 11. 13. *Quamdiu*, inquit, *ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex illis.* Vbi Paulus Iudæos, quos carnem suam vocat, quia sibi secundùm carnem cognati erant, saluare cupit, hoc est mysterium Christi docere, & ad fidem conuertere prædicatione, zelo, & oratione. Quod est non propriâ authoritate, sed ministerialiter, & dependenter à Deo conuertere, & saluare. Nisi enim Deus cor auditoris aperuerit, verba concionatoris in illud intrare non poterunt, vt insinuatur *Act.* 16. 14. vbi Lydia purpuraria colens Deum audiuit, *cuius Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur à Paulo.* Nec similiter verba vitæ dispensare valet Concionator, nisi ea in ore eius Dominus posuerit. Idemque Apostolus 1. Cor. 9. 22. *Factus sum* (inquit) *infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem; omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.*

Paulus se ad saluandum homines laborare affirmat, sed dependenter à Christo, & medio illius adiutorio.

Sicut ergo Paulus Euangelij prædicatione, & animarum zelo cum omnibus conformitatem habere studuit, omnesque saluare voluit, absque præiudicio dignitatis Christi, vnici Saluatoris & Redemptoris hominum; ita & Virgo Deipara ab Ecclesia inuocatur vt suis precibus, meritis, ac intercessione à Filio optimo Saluatore nostro, nobis miseris peccatoribus salutem obtineat. Nullumque inconueniens est, quod illa nos saluare dicatur, cùm non à se, & propriâ authoritate nobis salutem conferat, sed illam à Filio suo nobis enixe precibus impetret. Nec inusitatum est in Scriptura, nomen Saluatoris etiam hominibus pro fratrum suorum salute laborantibus tribui; sed hoc in vtriusque Testamenti paginis reperitur: nam Abdias *vers.* 21. ait: *Et ascendent saluatores in montem Sion judicare montem Esau, & erit Domino regnum.* Vbi S. Hieronymus ait: *Ipse Saluator Apostolos suos mundi esse voluit saluatores.* Et *Iacobi* 5. 16. dicitur: *Orate pro inuicem, vt saluemini; multùm enim valet deprecatio justi assidua.* Vbi fideles orationibus, quas pro fratrum suorum salute Deo offerunt, mutui dicuntur saluatores: quod nequaquam redemptioni, quam Christus generaliter omnibus obtulit morte suâ hominibus, derogat; per eum etenim, & in illo, & propriæ, & fratrum nostrorum saluti collaboramus, maximè cùm *Dei adiutores sumus*, vt dicitur 1. *Cor.* 3. 9. & ipsius Dei os reputemur, dum verbis vel à malo retrahimus, vel ad bonum fratres nostros instigamus. Nam *Ierem.* 16. 19. inquit Deus: *Si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris.*

Eodē modo precibus & meritis suis saluat nos Deipara dependenter à Christo.

Apostoli in Scriptura vocantur Saluatores.

Saluat ergo se inuocantes precibus suis sanctissima Dei Genitrix, dum eis à Filio suo Domino nostro Iesu Christo peccatorum hominum veniam impetrat, sicuti patientissimus Iob jussu Dei pro amicis orans, eis veniam impetrauit, *Iob vltimo* 8. Si enim Deus *voluntatem timentium se facit*, vt dicitur *psal.* 144. 19. etiam sanctissimæ suæ Genitricis, quæ *mater pulchræ dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei*, Ecclesiastic. 24. 24. ab Ecclesia appellatur, preces exaudiet, & piam pro hominum salute voluntatem diuinæ ipsius voluntati conformem adimplebit. Etenim, vt loquitur D. Damascenus orat. 1. de dormit. Virg. *matris Dei, & seruorum Dei infinitum est discrimen*; hoc est, non solùm illis omnibus præstat gratiâ, sanctimoniâ & meritis cumulatior; sed etiam erga Deum precibus & intercessione potentior. Vnde ad illam tanquam ad centrum omnia elementa, omnis rationalis creatura festinat, vt ab illa auxilium in necessitatibus requirat & accipiat: ex quo enim Vnigeniti Dei parens immaculata, agente Spiritu sancto, facta est, omnis hominis patrona ac protectrix euasit, & ab ea in omnes Christi salus propagatur. Quod luculenter prosequutus est Bernardus *serm. 2. in festo Pentecostes*, exponens illud Psal. 37. 12. *Operatus est salutem in medio terræ.* Ait enim: *Operabatur salutem in medio terræ, in vtero videlicet Virginis Mariæ, quæ* 740.

Saluat Beata Virgo Maria dum nobis à Filio gratiam ad salutem nobis impetrat.

D. Damasc.

D. Bernard.

mirabili

mirabili proprietate terra medium appellatur ; ad illam enim, sicut ad medium, sicut ad Arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium seculorum respiciunt, & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab illis : illi qui sunt in Cœlo, vt resarciantur : & qui in inferno (idest in Lymbo ante mortem Christi, & in Purgatorio,) *vt eripiantur : qui præcesserunt, vt Propheta fideles inueniantur : qui sequuntur, vt glorificentur.* Et infrà subdit : *Ergo beatam te dicunt omnes generationes, Genitrix Dei, Domina mundi, Regina cœli, quæ omnibus generationibus vitam & gloriam genuisti. In te enim Angeli lætitiam, justi gratiam, peccatores veniam inuenerunt in æternum. Meritò in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, & per te, & de te benigna manus Omnipotentis quidquid creauerat, recreauit.* Hactenus Doctor Mellifluus.

741. Nec insuper eliminandi sunt vel Ecclesiæ Doctores, vel Fideles, qui vel in precibus, vel in concionibus Beatissimam Virginem inuocantes, eam rogant, vt pro ipsis, ac pro tota Ecclesia gratias à Filio postulet : adduntque, vt jure materno vtens ipsi jubeat, & imperet, vt suam largiatur propitiationem, & veniam peccatoribus tribuat : huiusmodi enim modi loquendi per auxesin proferuntur, & ex intimo ac zeloso corde salutis hominum cupidissimo, quod cùm charitate deflagret, mirum non est, quod in excessus effundatur ; amor enim ipse excessus est : nam vt loquitur Aristoteles, *est quid nimium.* Vnde & excessus non solùm in votis, desideriis, & operibus, sed etiam in sermonibus suggerit. Attamen Beatam Mariam Virginem Filio suo in cœlis imperare nusquam Catholica vel docuit, vel credidit Ecclesia : sed tantùm illum pro Fidelibus jugiter rogare existimauit. Quomodo enim Creator omnium, mortis victor, aërearum potestatum debellator, æternâ gloriâ & perenni triumpho in cœlis ad Patris dexteram donatus, Matri Virgini tanquam jubenti, & imperanti propriè subderetur, qui in carne mortali adhuc cum hominibus in terris conuersatus, tantùm secundum humanitatem, *non ex infirmitate, sed ex pietate* subditus fuit ? Vt enim loquitur Ambrosius *lib. 2. in cap. 2. Luc.* exponens illud, *Et erat subditus illis : Non vtique infirmitatis, sed pietatis ista subiectio est.* Vnde Maria omnium creaturarum post Christi humanitatem excellentissima, ac maiori gloria in cœlis coronata, in omnibus Filio subditur, & ab eo supplex pro Militantis Ecclesiæ Fidelibus salutem petit. Ex quibus liquet, illos metaphoricè, & impropriè, ac per excessum loqui, qui illam rogant, vt Christo imperet ; qui tamen excusandi sunt, cùm etiam in sacris Paginis modus loquendi ab isto non omninò alienus reperiatur, *Iosue* 10. 12. vbi juxta vulgatam editionem, quæ authentica est, & ab omnibus recepta, dum egregius ille Hebræorum Dux loquutus est Domino in die quâ tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israël, *Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon* ; Deo ipsi imperare visus est, quamvis dumtaxat supplex ipsum rogasset ; & ipsi Deus quodammodò obediuit, subdiur enim ibidem 14. *Non fuit antea, nec postea tam longa dies*, OBEDIENTE DOMINO VOCI HOMINIS, *& pugnante pro Israël.*

B. Virgo non potest filio suo imperare, sed illũ rogare.

Modi loquendi improprij, & per auxesin.

D. Ambros.

Deus dicitur obediisse Iosuë, sed impropriè.

Minimè igitur Christo Domino filio suo sanctissima Virgo imperat, sed dum supplex illum pro nobis obsecrat, adeo efficacia sunt eius vota, & gratæ illius orationes, vt suum omninò consequantur effectum, ita vt jussiones videantur illius preces, & non tantum matrem exaudire, sed illi obedire filius videatur ; nusquam enim rogantis genitricis non audit orationes. Quod expressit Bernardus sermone in Natiuit. B. Mariæ : *Exaudiet vtique* (inquit) *Matrem Filius, & exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. Quid enim ? Potestne Filius aut repellere, aut sustinere repulsam : non audire, aut non audiri Filius potest ? Neutrum planè. Inuenisti* (ait Angelus) *gratiam apud Deum. Feliciter semper hæc inueniet gratiam, & sola est gratia, quâ egemus.* Hæc Abbas Mellifluus, quibus alibi similia fatur, & Filij Dei ac sanctissimæ eius Parentis potentissimas pro nobis intercessiones describit. *Filius*, inquit, *ostendis Patri carnem, & vulnera. Maria stat ante Filium, & ostendit illi pectus & vbera : ibi ergo sumus securi de venia, vbi sunt tot amoris insignia.* Cùm ergo quæ pro nobis postulat Beatissima Deipara, semper obtineat, illáque pro nobis apud Filium patrocinante, veniam ab illo recipere simus securi, mirum non est, aliquando Mariam à quibusdam rogari, vt se Filij Dei genitricem exhibeat, ac Filio suo quodammodò jubeat, vt nobis gratiam largiatur. Quod tamen modo à nobis jam exposito intelligendum est. Quo etiam sensu in hymno, quem in solennitatibus eiusdem Virginis ad illius honorem canit Ecclesia, dicitur : 742.

Orationes Dei Genitricis à Deo exaudiuntur ob suam reuerentiam.

D. Bernard.

Monstra te esse matrem,
Sumat per te preces,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus.

Cæterùm ampliori ac fusiori stylo intemeratæ Dei Genitricis intercessionem ac inuocationem stabilire nobis haudquaquam esset difficile ; simulque præ omnibus Sanctis illam, tanquam veram Dei parentem, optimam Angelorum, hominumque Reginam, ac potentissimam peccatorum patronam, seu aduocatam fore interpellandam, esset facile comprobare : sed consultò ab his temperamus, ne commentarij Sequentiæ, seu Cantici D. Thomæ metas transgrediamur, & in immensum gratiarum Beatissimæ Virginis pelagus, quod minimè valet emetiri, ingrediamur : egregias enim Reginæ Virginum laudes prosequi, nec nostri nunc est instituti, nec sufficit ingenium ac eloquium. Forsitan aliquando, Christo donante, & Maria, *cuius præsentiâ totus illustratur orbis, adeo vt & ipsa cælestis patria clariùs rutilet virginea lampadis irradiata fulgore*, vt loquitur S. Bernardus *serm. 1. in Assumpt. B. Mariæ*, succurrente, in eius honorem, *qui judicium diligit*, vt ait idem Bernardus *epist. 174. ad Canon. Lugdunenses*, aliquid vberiùs scribemus. 743.

Authoris excusatio.

D. Bernard.

Interim hæc ad Sanctorum, illorumque Reginæ inuocationem contra Nouatores dicta sufficiant, sicut & de toto huius Operis Commentario, quem absoluimus, non solùm sanctissimæ Virginis Mariæ, & Beatorum omnium Angelorum & hominum in cœlis cum Christo regnantium inuocationem propugnantes, verùm etiam ipsam Beatissimam Dei Genitricem, 744.

& Sanctos omnes suppliciter inuocantes, vt nos apud Dominum Regem regum de in hac nostra lucubratione defectibus admissis, & aliàs delictis commissis excusent.

Totius Commentarij Epilogus.

Tibi igitur Christe Rex Sanctorum, pastor optime, panis viue, qui in sacrosancto Eucharistiæ Sacramento mirabiliter delitescis, simulque ad Dexteram Patris gloriosus sedens Beatos visibili maiestatis tuæ præsentiâ lætificas, reddo, dono, consecro quæ Te donante, hoc in Commentario, minimus omnium tuorum operariorum scripsi. Si quæ vera, si quæ bona, si quæ denique recta sunt, à Te profecta, ad me dimanarunt, & à Te per me sunt exarata: quæ autem imperfecta, distorta, & minùs recta à me dicta sunt, horum à Te supplex veniam peto, Tibique summo omnium Magistro, increatæ ac incarnatæ Veritati, necnon & Vicario tuo Romano Pontifici trado corrigenda, & rectificanda, paratus semper, tuâ fauente gratiâ, Fidei Catholicæ sententiæ per Te à sancta Sede Apostolica prodeunti adhærere; illam, quantum dederis, propagare; ac verbo, scripto, necnon & opere propugnare, in eaque vsque ad vltimum vitæ spiritum permanere, ac pro ea & sanguinem fundere, si ad illam mea peccatorum omnium maximè contemptibilis vita aliquid conducere valeat. Ita coram Te, Redemptor meus, & Deus meus humilis & tremens profiteor, & vtinam in mortis discrimine mortale seculum relicturus, corde & ore profitear. Ad hoc faue, adiuua, & auxiliare Saluator optime, qui es Deus benedictus, & gloriosus in secula. Amen. Sic opus hoc, qualecumque sit, terminare conatus sum 3. idus Septembris, anno reparatæ salutis 1674.

INDEX

INDEX
PRO CONCIONIBVS
in Euangelia Dominicarum totius anni, & præcipuorum Festorum.

Ex variis, quæ in hoc Commentario, seu quatuor Solis Aquinatis splendorum Libris pertractantur, materiis.

Dominica I. Aduentus.

Ripl ex est Domini nostri Iesu Christi aduentus: alius in nobis, alius inter nos, & alius post nos. Primus fit per fidem, charitatem, & gratiam Sanctificantem in impij justificatione: secundus factus est per misericordiam redimentem in Incarnatione, quâ vt loquitur Propheta Baruch 3. 38. *In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Tertius fiet per justitiam, vel bonos præmiantem, vel malos punientem, in fine seculi, in extremo omnium hominum judicio.

Ille quem Ecclesia hac die incipit celebrare, secundi aduentus per misericordiam redimentem, nempe Incarnationis ac Natiuitatis Christi, commemoratio est, ac repræsentatio: vnde & temporalis natiuitatis Christi ex intemerata Virgine festiuitate terminatur.

Cur ergo hodiernæ Dominicæ Euangelium non de secundo per misericordiam redimentem, sed de tertio per justitiam vindicantem Christi aduentu loquitur, ex illo Lucæ 21. 25. *Erunt signa in Sole, & Luna, &c.* Cur in celebratione Aduentus misericordiæ proponitur Aduentus justitiæ? Vt ex timore quem nobis incutit aduentus justitiæ, amorem concipiamus erga eum qui ex infinita bonitate priùs ad nos venit aduentu misericordiæ; & statim timore extremi judicij, & amore filij Dei incarnati illum in nobis per fidem, charitatem ac gratiam sanctificantem aduenire sentiamus. Seueritatis ergo ac justitiæ Dei in Euangelio hodierno propositio, magna est misericordia; monet enim nos, vt ab illa justitia caueamus, & Dei in incarnatione Filij immensam misericordiam recipiamus. Etenim se judicem exhibet Christus, non vt judicet, sed vt saluet. Quod legitur Ioan. 3. 17. vbi habetur: *Non misit Deus filium suum in mundum, vt judicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum.* Et notanter S. Augustinus *serm. 109. de temp. tom. 10.* vbi ait: *Christus propterea se judicem venturum minatur, vt non inueniat quos puniat, cùm venerit. Si damnare vellet, taceret. Nemo volens ferire dicit, Obserua. Totum quod audiuimus per scripturas, vox est Dei dicentis, Obserua.*

Vt ergo vberes Incarnationis ac Natiuitatis Christi fructus recipiamus, ipsum tanquam venturum judicem formidemus; non enim eius misericordiam ab eius justitia separare debemus: hæc enim duo attributa Dei non separantur. p.438.& seqq.à n.586

Meritò igitur extremi judicij Euangelium legitur primâ die aduentus misericordiæ; quia Christus simul nobis factus est pater & judex, simulque timendus est, & diligendus. ibid.n.588

Iustitia Dei simul cum misericordia est cogitanda, & è conuerso. p.439.n.592

Erunt signa in Sole, Luna, & stellis. Signa futurum judicium designantia, non solùm illud præcedent, sed etiam comitabuntur; apparebunt enim in ipso judicij die. Quod docet S. Thomas *supplem. 3.p.qu.73. art.1.ad 1.* vbi ait; *Potest dici, quod omnia illa* (signa) *quæ circa judicium erunt, infrà tempus judicij computantur; vt sic dies judicij omnia illa contineat.* Hæc autem signa non solùm in Sole, Luna, & stellis materialibus, quæ fulgent in cœlis corporeis, verùm etiam in Sole, Luna, & stellis spiritualibus ac mysticis apparebunt. Vnde & maiorem de extremo judicio terrorem concipere debemus; Sol etenim mysticus, nempe Christus, obscurabitur, hoc est radios misericordiæ suæ non pandet super malos; sed eius justitia omninò in illos sæuiet. p.438. 439.& seq.

Christus apis nuncupatur, quia justitiam per aculeum, & misericordiam per mel adumbratam in ore gerit. Malis qui misericordiam contempserunt, aculeum justitiæ affiget in judicio. p.440.n.595

Iustitia Dei justè in homines peccatores in judicio sæuiet, quæ in cœlis in Angelos sæuiit. p.63.n.247

Luna mystica, Maria Dei Genitrix est, peccatorum aduocata, quæ non dabit lumen suum, hoc est protectionis suæ radios continebit, & in peccatores non expandet. Cùm enim diuinæ voluntati sit omninò conformis, diuinam justitiam laudabit, & peccatores derelinquet; licèt pro illis quamdiu in via existunt, intercedat, & Euæ, omniumque eius filiorum sit aduocata. p.465.n.694

Iustinam Virginem à Cypriano mago vexatam eripuit Maria, & peccatores dæmoniis traditos vt vexentur, in judicio derelinquet. ibid.p.466

Stellæ mysticæ sunt vel Angeli custodes, vel Sancti patroni & opitulatores nostri: hi in judicio ab intercessionibus, quas pro peccatoribus offerunt, cessabunt. p.466.& seqq.à n.698

Quàm ergo terribile erit judicium, vbi judex sine misericordia, Aduocata sine protectione, & amici sine intercessione apparentes, reum peccatorem absque refugio videbunt & condemnabunt.

Præfata autem testimonio, & authoritate S. Augustini

roborantur simul & illustrantur: nam serm. 134. de temp. tom. 10. *Sol* (inquit) *Christus est: Luna Ecclesia in orbe completa: stella quoque lucentes, Sanctorum sunt millia, idest Apostoli, Patriarcha, Martyres, Virgines, Sacerdotes, cuncti Iusti pariter & Fideles virtutum suarum flammâ radiantes.*

Timeant ergo fideles extremum judicij diem cogitantes, & bonis operibus se ad misericordiam Christi ex Virgine nascentis suscipiendam præparent; immò seipsos nunc judicent, condemnent, & puniant, vt seuerissimum Christi judicium non accipiant; nam vt inquit Augustinus lib. 50. homil. 50. cap. 4. circa init. tom. 10. *Qui à seipso judicatus est, non judicatur à Domino.*

Insuper à peccatorum barathro extremi judicij timor reuocat homines; quod & expertus est Augustinus, qui *lib. 6. confess. cap. 16. tom. 1.* inquit: *Nec me reuocabat à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis & futuri judicij tui, qui per varias quidem opiniones, nunquam tamen recessit de corpore meo.*

Dominica II. Aduentus.

Cùm audisset Ioannes in vinculis opera Christi, Matth. 11. a. Ioannes, quo non surrexit maior inter natos mulierum, vitæ innocentiâ præclarus, in carcere vinculis durissimis alligatus jacet: & Herodes impudicitiâ, aliisque sceleribus maculosus, in throno sedet indutus purpurâ & diademate coronatus; quia mali ex mundana felicitate in inferorum abyssum detruduntur, juxta illud Iob 21. 13. *Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.* Boni autem ex tormentis, & tribulationibus ad cœlos ascéndunt; crux enim & ærumnæ, veluti scalæ hominibus gradus præbent, vt in cœlum ascendant. p. 179. num. 164

Cùm audisset Ioannes in vinculis opera Christi. Vincula quibus ligamur pro Christo, fulgentiora sunt regum coronis. p. 365. n. 248

Ideo Ioannes ab Herode alligatus maiestate coruscat, & supra impij regis diadema refulget.

Catenæ, quibus alligabatur Ioannes, illum Petro similem reddiderunt, & supra Angelos extulerunt. ibid.

Cùm audisset Ioannes in vinculis, &c. Meritò Ioannes in vinculis opera Christi audisse perhibetur, quia tribulationes non solùm aures & oculos aperiunt corporis, sed etiam oculos mentis, vt Dei opera intelligant. Vnde non solùm fidem perficiunt tribulationes, sed & ipsa fide præstantius donum reputantur. p. 365. num. 246

Cùm audisset Ioannes in vinculis, &c. Gloriosa Ioanni fuerunt hæc vincula, quæ ipsum ad martyrij coronam adduxerunt. De illis meritò dixerim, quæ de vinculis Petri aureo calamo scripsit Augustinus serm. 28. de Sanctis: *Felicia vincula, qua reum suum vsque ad Christi crucem, non tam condemnatura, quàm consecratura miserunt.* Siquidem tribulationes hominem Deiformem efficiunt. p. 369. n. 260

Ecce ego mitto Angelum meum, &c. Ioannes Angelus fuit, non solùm quia nuntius, hoc enim Angeli nomen sonat; Christum enim annuntiauit, dum indice prodidit, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Ioan. 1. 30. Sed etiam quia vinculis alligatus, jam martyr fiebat, & velut Angelus extra carnem viuebat; Martyr siquidem exul est à corpore, non stupore, sed amore. p. 365. n. 247

Primus flos Christianæ militiæ sanguine purpuratus fuit Ioannes, qui etiam ante Christum Dominum sanguinem fudit, cæterisque Christianis fuit in exemplum. Vnde meritò dixit Saluator: *A diebus Ioannis Baptista regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Matth. 11. 12. Immensa igitur Ecclesiæ gloria, quam ex innumeris Martyrum suscepit triumphis, ex Ioannis vinculis quodammodò dimanauit. Sicuti enim electus est Ioannes, vt per illum omnes homines in Christum crederent: ita & ad eius exemplum discunt omnes fidem suam, & patientiâ roborare, & sanguinis effusione glorificare; vbique enim fulget gloria martyrij. Quod Augustinus eleganter expressit *in psal. 118. conc. 30. post med. tom. 8.* dum ait: *Purpurata est vniuersa terra sanguine Martyrum, floret cœlum coronis Martyrum, ornata sunt Ecclesia memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates memoriis Martyrum.*

Cùm audisset Ioannes in vinculis, &c. Prædicabat Ioannes Baptismum pœnitentiæ, immò & virtutem castitatis summopere commendabat, dum *arguebat Herodem propter Herodiadem, quam tulerat fratri suo Philippo vxorem.* Vt ergo optimi Concionatoris omni ex parte munus ageret, in carcerem mittitur, & vinculis alligatur; patientia enim ipsi necessaria erat, vt suam prædicationem nobilitaret, & consummaret. Nam prædicator debet patientiâ Deum glorificare, & homines instruere. Vnde Apostolus inquit: *Prædica verbum, insta opportunè, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.* p. 225. à num. 595. & seq.

Dominica III. Aduentus.

Tu quis es? Ioan. 1. Seipsum debet homo cognoscere, vt intra se maneat, & non supra se intumescat: hæc enim propria sui cognitio, non tantùm humilitati, sed etiam saluti multùm confert: vnde S. Bernardus lib. 2. de consider. ad Eugenium, non longè à principio: *A te* (inquit) *incipiat tua consideratio; non solum autem, sed & in te finiatur. Quocumque euagetur, ad te reuocaueris eam cum salutis fructu. Tu primus, tu vltimus. Sume exemplum de summo omnium Patre Verbum suum & emittente, & retinente. Verbum tuum consideratio tua. Quodsi procedit, non recedat: sic progrediatur, vt non egrediatur: sic exeat, vt non deserat.* Quod etiam Gentiles docuerunt, qui præ foribus Templi Delphici hæc verba, NOSCE TEIPSVM, exararunt, vt quisquis ad templum veniens de propria sui ipsius cognitione admoneretur. Hanc cognitionem docet nos Christus Saluator, & Dux optimus, qui ducit nos intra nos. p. 36. & seqq. à n. 135

Tu quis es? Cognitio propria hominis ad eius salutem debet ordinari; infructuosa enim, & sterilis esset humilitas, nisi humilem saluando exaltaret, juxta verbum Domini: *Omnis qui se humiliat, exaltabitur.* Quare Bernardus postquam præfata suprà ad Eugenium suum scripsit *lib. 2. de consider.* statim subdit: *In acquisitione salutis nemo tibi germanior vnice matris tua. Contra salutem propriam cogites nihil. Minùs dixi, Contra: Præter, dixisse debueram. Quidquid se considerationi offerat, quod non quoque modo ad tuam ipsius salutem pertineat, respuendum.* Vt ergo considerata, & cogitata ad propriam salutem ordinet homo, fidem suam bonis operibus exornet; nullus enim adultus sine fide formata charitate, & bonis actibus ditata saluatur. p. 265. n. 118

Tu quis es? In triplici statu potest homo considerari: 1. in statu naturæ integræ: 2. in statu naturæ lapsæ: 3. in statu naturæ reparatæ Christi beneficio ac passione. In primo statu homo est aliquid, quia imago Dei

Dei, rationalis, & iustitiâ originali exornams : est enim operum Dei epitome & miraculum, etiam in sno corpore. p.62.n.242

In homine quod non videtur, mirabilius est eo quod videtur. ibid.

Eius anima gratiâ fuit exornata in sui infusione in corpore Adami. ibid.

In secundo statu, nempe naturæ lapsæ, homo nihil est, quia peccato omnibus bonis supernaturalibus exspoliatus est, & in naturalibus sauciatus, ac minoratus. Nam peccatum est maxima infirmitas, & ad nihilum ducit. p.86.n.330

Peccatum Dei imaginem deleuit ab homine, & à solo Deo hæc imago restituitur. p.90.n.347

In tertio statu, nempe naturæ per Christum reparatæ, homo fidelia multùm est, quia per Baptismum renascitur filius Dei. p.350.n.168.& seqq.

Homo baptizatus noua dicitur creatura, & In illo Christus facit omnia noua. p.263.n.111

Homo Christianus non solùm multùm est, sed multùm habet; quia bonis Dei gaudet. p.361.à n.223.& seqq.

Ditior est Abraham fide, charitate, & gratiâ Christi nati, passi, ac rediuiui. p.362.n.231

Summo bono ditatur. p.363.n.238

Insuper Christianus homo multùm potest, quia ipsi suam Christus tribuit virtutem. p.101.n.382.& seqq.

Cogitet ergo Christianus quisnam sit : si Chisto coniunctus inueniatur, multum est, multum habet, multum potest : si à Christo per peccatum separetur, nihil est, nihil habet, nihil potest. p.97.n.370.& seq.

Ego vox Clamantis in deserto. Meritò Ioannes se vocem dicit, quia eximius erat prædicator, & non tantùm verbis, sed etiam operibus docebat populum, & Christum indicabat. Itaque Ioannes totus erat vox, hoc est, lingua & manu, voce & opere prædicabat : audiebatur, dum videbatur; & dum videbatur, audiebatur. Vnde de eo scriptum est : *Erat lucerna ardens, & lucens.* Ioan. 5. 35. Dum enim totus ardebat, & lucebat, ardore, & luce omnibus loquebatur. Ioannem imitentur Concionatores & viri Apostolici : etiam non loquendo bonis operibus vocem emittant. Tunc eorum voces videbuntur, cùm eorum opera bona fulgebunt. p.215.n.343

Id etiam præstent omnes Christiani, & Christi voces bonis operibus euadant : de quolibet enim Christiano dici debet, quod de Philosopho dixit Tertullianus : *Philosophus tunc auditur, cum videtur : etsi eloquium quiescat, ipse habitus sonat : occursu suo confundit vitia.* Ita planè fecit Noë, qui non loquendo, sed operando, & arcam fabricando prædicabat. ibid. num. 344

Ego vox Clamantis in deserto, &c. Vox sanè fuit Ioannes, etiam in vtero matris, qui adhuc seipsum non sentiens, dominicum sensit aduentum, & exultatione ac motu sensibili Christum annuntiauit. pag.67. num. 259

Vox fuit Ioannes, & vocem emisit adhuc in materno conclusus vtero : nam vt de eo loquitur Chrysostomus apud Metaphrastem mense Iulio : *Nondum nascitur, & saltibus loquitur : nondum apparet, & minas intentat; nondum ei permittitur clamare, & per facta auditur; nondum ducit vitam, & Deum prædicat; nondum aspicit lucem, & Solem indicat.* Non possunt homines in hoc Ioannem imitari, sed saltem quamdiu fidei doctrinâ illustrati in gremio viuunt Ecclesiæ, sancti Præcursoris vestigia sequi studeant ac satagant, Deique gloriam vel manifestare, vel augere, vel declarare contendant, ita vt sint voces semper, & vbique Deum resonantes, sermone, actione, & passione : his enim tribus, & Ioannes, & Christus Deum glorificauerunt, & debent viri Apostolici glorificare. p.122.à n.383.& seqq.

Medius autem vestrûm stetit, quem vos nescitis. Rectè Christus medius dicitur, quia lapis est angularis, qui Iudaïcum, & Gentilem populum copulauit, & ex variis ac dissonis nationibus vnicum Christianum populum conflauit. Medius insuper est in æterna ac increata Trinitate, vtpote secunda persona, ac consequenter inter Patrem & Spiritum sanctum. Medius est in Incarnatione inter Angelos, à quibus aliquantulum minoratus; & inter homines, quorum caput, Saluator, & Redemptor est. Medius etiam fuit inter Mariam, & Ioseph, tanquam lilium inter lilia. Medius in præsepi inter duo animalia. Medius in vita inter duodecim Apostolos, veluti Sol inter sydera, veluti Rex inter Principes, & Dux inter milites. Medius in Cruce, inter duos latrones crucifixus. Medius post resurrectionem, inter duos discipulos in Emmaus properantes : Semper igitur Christus medius fuit, quia summus est Dei & hominum mediator redemptionis. p.470.n.716

Medius Christus dicitur, quia operatus est salutem in medio Terræ. Cuius textûs pulcherrimas expositiones vide p.420.& seqq.n.519

Quem vos nescitis. Mirum est ac stupendum, Deum ab hominibus nesciri; nam *non longè est ab vnoquoque nostrûm; in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus*, vt dicitur Act. 17. 28. Quare homo Deum, cuius est imago, semper intelligat, ac præsentem habeat. p.82. & 83. num. 318

Dominica IV. Aduentus.

Venit in omnem regionem Iordanis prædicans Baptismum pœnitentiæ, &c. Luc. 3. A deserto in regionem Iordanis venit Ioannes, vt Baptismum prædicet pœnitentiæ; quia à seculo segregatus, à vitiis purgatus, & vitæ austeritate roboratus debet esse prædicator, vt homines ad pœnitentiam inducat : vnde & Christus è deserto veniens, post ieiunium quadraginta dierum, & non antea, cœpit prædicare, & dicere, *Pœnitentiam agite.* p.214.n.339

Prædicans Ioannes Baptismum pœnitentiæ terrebat auditores, & ipsos milites ad bonam frugem metu supplicij adigebat; quia prædicatores, vt tonitrua debent terrere auditores, & eos ad pœnitentiam impellere. p.216.n.345.& seqq.

Pœnitentiam prædicabat Ioannes, & audientes non ad risum, sed ad lacrymas mouebat, quod & debet præstare vir Apostolicus; ideoque prædicatores nubes & columbæ appellantur, illorumque vox debet esse vox turturis. ibid.n.347

Prædicans Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum. Infinita Dei bonitas duplex contra peccata hominum remedium suppeditat. Contra peccatum originale, & alia quæ ante susceptam fidem perpetrantur, Baptismus ordinatur; contra verò peccata actualia post Baptismum commissa, pœnitentia tanquam remedium conceditur, vnde & *secunda post naufragium tabula* à sanctis Patribus appellatur : nullum ergo peccatum homini viuenti est insanabile, & Christo optimo medico nullum est immedicabile vulnus; nusquam enim malitia hominum Dei superare valet bonitatem. Vnde & Basilius Seleociæ Episcopus orat. 12. de Niniue Assyriorum simul & flagitiorum metropoli, sic scribit : *Niniue ciuitas erat inter Assyrios hominibus refertissima, peccatis natura terminos supergressa; non tamen diuina clementia metas exsuperabat.* Præstantissimum igitur diuinæ Clementiæ munus est pœnitentia, quâ omne peccatum, licèt grauissimum, potest deleri. p.443.n.603

Sempes

Semper post peccatum est pœnitendum. p.435.n.575

Videbit omnis caro salutare Dei. Idest, cognoscet beneficium Incarnationis, & Christum redemptorem confitebitur. Hoc certè impletum est Euangelij prædicatione, quâ in omnem Terram Apostolorum exiuit sonus, & Christi misericordia, seu Incarnatio in omnem orbis partem effusa est. p.425.n.535

Omnis caro Dei salutare agnouit, dum Ecclesia Christi in omnem terram est dilatata, & vniuersum in se conclusit mundum. p.16.n.48.& 49

Vnde, vt loquitur Hieronymus: *Totius mundi vna vox Christus est.* Omnis caro salutare Dei videbit, quia Christus spes omnium finium Terræ. p.425.n.535

In die Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi.

Hodie intemerata ex Virgine nascente Domino, totus cum authore suo renascitur orbis: cum illo denuo nascuntur Angeli, quorum complentur desideria, & ruinæ restaurantur. Renascuntur cœli, qui per totum mundum melliflui facti sunt, & perennem diuinæ misericordiæ rorem hominibus effundunt. Renascuntur sydera, quæ noui solis fulgoribus, nouæ stellæ splendoribus etiam Reges ad tanti jubaris cunabula ducunt. Renascuntur homines, exoriuntur pastores, quos lux cœlica circumfulsit, Angelica militia docuit, & ad Christi transmisit præsepe. Nascuntur justi cum justitia misericordiæ copulata. Nascuntur peccatores cum Redemptore omnia peccata delente. Denique tota rerum omnium compago nouâ sui Conditoris natiuitate iterum nascitur, efflorescit, restauratur. Meritò igitur magna cum exultatione ac summo cum gaudio festiuitas hæc ab hominibus celebratur, & Angelus pastoribus ait: *Annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo.* p.419.n.514

In Ioannis natiuitate multi gaudent, at in Christi natiuitate gaudium omni populo annuntiatur, quia Christus Saluator omnium pro omnibus nascitur. ibid. & p. 425. n. 534

Natus est vobis hodie Saluator. Christus Dominus verè Saluator est hominum, quia per illum Dæmones superantur, peccata remittuntur, & mors destruitur. p. 23. & seqq. à n. 81

Natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate David. Ciuitas Dauid erat Bethlehem: in illa natus est Christus, juxta vaticinium Micheæ 5. *Et tu Bethlehem Ephrata, ex te enim exibit Princeps: & egressus eius ab initio a diebus æternitatis.* Quod exponens Ambrosius *epist.* 18. inquit: *Bethlehem domus panis est; Ephrata domus furorem videntis: ecce tibi, vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna nocentium, ibi vniuersorum redemptio;* nam Christus summam bonitatis dulcedinem maximæ hominum furentium malitiæ opposuit: & in eodem loco vbi crudelitatem sæuientem exercebant, misericordiam effudit liberantem: siquidem de Virgine nascens misericordiam compatientem induit, & exercuit. p.165.n.97

Summa Christi nascentis misericordia, quæ etiam sese gentibus offerebat, Romæ visibiliter apparuit in fonte olei transTyberim ipso Christi natalis die scaturiente. p.154.n.50

Bethlehem vbi natus est Christus, *Domus panis* interpretatur: vnde & Gregor. *hom.* 8. *in Euang.* de Christo inquit: *Bene etiam in Bethlehem nascitur; Bethlehem quippe domus panis interpretatur: ipse namque est, qui ait: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.* Magna sanè Filij Dei in homines dignatio: qui deitate panis est Angelorum, incarnatione factus est cibus viatorum. p.328.n.29. & seq.

Christus factus est cibus hominum, vt singulos sibi vniret. ibid.n.35

In Nazareth conceptus est, & in Bethlehem natus, & quare. p.329.n.32

In Ciuitate Dauid natus est, vt tanti Regis, ac Prophetæ, ex cuius stirpe secundùm carnem Christus est natus, voto & desideriis quodammodò satisfaceret: nam dum Dauid aquam de cisterna Bethlehem postulabat, non aquam, sed Christum in carne sitiebat. ibid. n. 33

Peperit filium suum primogenitum; non quidem positiuè, ita vt alios posteà pepererit, sed negatiuè: nam vt notat S. Thomas 3. *p. q.* 28. *art.* 3. *ad* 4. primogenitus vocatur non solùm quem fratres sequuntur, sed ille qui primus natus est. Nullum ergo alium præter Christum Beata Maria peperit, cuius intemerata virginitas huic mundo edidit Saluatorem. Nam Virgo fuit ante partum, in partu, & post partum. Immò in partu non solùm eius Virginitas consecrata fuit, sed duplicata. p.160.n.80

Virgo Deum debuit parere. p.162.n.85

Vnde Augustinus sic de illa eleganter scribit: *Concepit Virgo antequam sponsum haberet; parit antequam nubat: & quod ad laudem pertinet nominis Domini, & mater, & virgo cœpit esse post partum. Virgo enim concepit, virgo peperit, virgo post partum illibata permansit. Quem cùm portaret, timuit: cùm pareret, adorauit: quem cùm peperisset, minor erat mater, quàm filius.*

Ex Maria Virgine Christus veluti Sol de stella natus est. p. 175. n. 144

Ex Virgine natus Christus honorem carni restituit. p. 162. n. 86

Reclinauit eum in præsepio, vbi Christus speciosus formâ præ filiis hominum, splendor gloriæ Patris, & decus Virginitatis Matris, rapuit & attraxit cœlum & terram. p.161.n.85

Reclinauit eum in præsepio, vbi alimenta jumentorum poni consueuerunt: vnde Beda de Christo ibidem collocato inquit: *Qui panis est Angelorum, in præsepio reclinatur, vt nos quasi sancta animalia carnis suæ frumento reficiat.* Hoc præstat Eucharistiæ Sacramento, quo caro Christi, quam realiter etiam ore corporis manducamus, diuinam nobis vitam præstat: vnde & communio dicitur Deifica, quia Deitatis consortium tradit. p.77.n.301.& p.313.n.422.& p.317. n. 445.& seqq.

Facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis laudantium Deum. Regis sui natiuitatem hymnis & canticis condecorant Angeli, quia Christi etiam vt hominis serui sunt & famuli. p. 154. & seq. à n.52

Angelorum redemptor Christus est, secundùm Bernardum. p.326.n.19

Et ideo Christo nato, ex abundanti gaudio cecinerunt. ibid.

Quomodo Christus natus apparuit Angelis. ibid.

Christum maximè laudabilem videntes Angeli, ipsum laudant. p.58.n.224

Verbum caro factum est. Vnio Verbi Diuini corpori & animæ, ac consequenter toti humanitati Christi, hoc modo loquendi congruè exprimitur; quia caro est notior ac sensibilior pars humanitatis. Ex hac vnione caro Christi vitam communicat etiam mortuis, quos omnes ad vitam reuocabit. p.34.n.127

Verbum caro factum est. Ex Verbi incarnatione caro carni remedium præbuit, & supra spiritus Angelicos est exaltata. p.64.n.249

Verbum caro factum est. Ex quo caro Christi multum prodest, quia diuino Verbo hypostaticè est vnita. p. 119. n. 450

Ex illa etiam vnione caro Christi est adoranda, etiam in Eucharistia antequam manducetur. p.375.n.288

Index pro Concionibus.

Dominica infra Octau. Natiuitatis Domini.

Et benedixit illi Simeon. Luc.2. Hoc est,laudauit illum, seu vt exponit Hugo Cardinalis, *Gratias egit*, ob beneficium Incarnationis & Natiuitatis Christi. Simeonem imitentur Christiani,& ob natiuitatis Christi beneficium gratias agant, Deumque hymnis & canticis laudent,immò & bonis operibus glorificent. p.112. & seq. à n.423

Gratiarum actio & laus Christi sunt vituli labiorum. p.112.n.424.

Ad gratias agendum pro beneficio Incarnationis,anima Christi electa est. p.113.n.427

Et benedixit illi Simeon. Gloriosus senex diuinam in Christi incarnatione ac natiuitate misericordiam ex intimo corde laudauit,dum Christo benedixit; quod illi ex speciali gratia concessum est: nam misericordiam Dei laudare magna est misericordia. pag.428. n.549

Positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum. Non quidem ex seipso,qui in bonum & salutem omnium venit,vtpote omnium Saluator;sed ex praua habitudine, ac mala dispositione accedentium ad illum:oculis enim ægris odiosa lux, quæ puris est amabilis.Quod etiam patet in Sacramento Eucharistiæ, vbi Christus, qui vt vitam omnibus corpus suum manducantibus det,se cunctis exponit; tamen bonos fouet, & malos lædit ac interficit. p.282.n.223

Positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum. Christus omnibus vitam attulit, sed plures illam recusant. p.309. n.400

Etiam in Eucharistia positus est in ruinam, & resurrectionem multorum, vbi duas facies habet. ibid. n.401

Et in signum cui contradicetur. Christo corpus suum hominibus in Eucharistia veraciter largienti, vt eios verba disertè ostendunt, contradicunt hæretici, contra hoc Sacramentum adducentes ea quæ Gentiles contra Incarnationem opponebant. p.345.n.144

Et in signum, cui contradicetur. Huic signo contradicitur à falsis Christianis, qui negant opere, quod voce confitentur, & Christi irrisores imitantur.Horum peccatum grauius est peccato crucifigentium. p.266. à n.122.& seqq.

In festo Circumcisionis Domini.

Vt circumcideretur puer. Ad hoc venit Christus, vt proprio sanguine mundum in persona hominis de maledicti fauce draconis eriperet, vnde octauo vitæ suæ temporalis die se Saluatorem ostendit, dum sanguinem fudit in Circumcisione. Eapropter non apud Gentiles, in quibus nulla erat circumcisionis lex,sed apud Iudæos natus est, vt illorum legi obtemperans, citiùs & sanguinem funderet, & dolorem sentiret. Quod notauit D. Irenæus lib. 3. cap.7. *Ideo*, inquit, *Christus nascitur in Iudæa, & non in Gentilibus, quia gentilitas carebat circumcisione.*Passionem igitur suam, & mundi redemptionem Christus inchoauit in circumcisione. p.415.& seq. n.498. & 499

Vt circumcideretur puer, vocatum est nomen eius Iesus. Sanguinis effusione ac passionibus Christus nomen Iesu comparauit. p.416. n.500

Vocatum est nomen eius Iesus. Nomen hoc Christum pro peccatis omnium victimam, peccatoribus similem,ac peccati charactere in Circumcisione signatum declarat. p.415.n.496

Vocatum est nomen eius Iesus. Vt scilicet Christum Saluatorem manifestaret, eiusque misericordiam declararet; nam propria Iesu, seu Saluatoris operatio, est misereri. p.409.n.469

Hoc ergo nomen cœlum adorat, solum amat, infernus reueretur.

Primò cœlum adorat, quia boni Angeli Christum boctus nominis splendore vestitum, Deum & hominem adorant. p.64. n.248

Christi maiestatem & humilitatem in Incarnatione & Eucharistia reuerentur. p.65. n.253

Angelorum panis Christus, etiam vt homo potest dici. p.326. n.19

Christus ruinæ Angelicæ restaurator, & Angelorum redemptor, secundùm D. Bernardum. ibid.

Angelorum caput Christus,in quem omnes Angeli aspiciunt. ibid.

Secundò nomen Iesu solom amat; quia homines fideles in terra viuentes nomen hoc Saluatoris diligunt. Cùm enim nomina supponant pro rebus,Redemptorem & Saluatorem suum non possunt homines non amare: vnde in hoc nomine summa bonitas continetur. p.410. n.472

Dum Iesum pronuntiamus, omne bonum in suo fonte nominamus. ibid.

Hoc nomen Iesu, oleum effusum est, quia lux, cibus, medicina; fouet ignem,nutrit carnem, volnera sanat. p.159. n.75

Nomen Iesu magis honoratur, quàm nomen Deus. p.417. n.505

Iesu mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. p.418. n. 508

Tertiò nomen Iesu infernus reueretur, quia illud dæmones fugiunt, & timent? *In nomine meo dæmonia ejicient.* Marc. 16. 17. illoque veluti sigillo infernus obseratus est, vt legitur in oratione Manasse regis Iuda. *Conclusisti abyssum, & signasti eam terribili & laudabili nomine tuo.* Vnde & Christus dicitur habere claues mortis & inferni. p.91. n.348

Iesu Christo cœlum, terra, & infernus, hoc est animæ in purgatorio sub terra existentes, genua flectunt, & laudes dicunt. p.75. n.291

In Epiphania Domini.

Vbi est qui natus est Rex Iudæorum. Christus Rex natus est ab æterno, æterna suâ ex diuino Patris intellectu processione. p.145.& seqq.à n.13

Christus Rex etiam natus est temporali ex Virginis vtero natiuitate. p.150. & seqq.à n.32

Christus in materno Virginis vtero Rex electus, vnctus & coronatus. p.155.& seqq.à n.35

Ibi integros habes discursus.

Vidimus stellam eius, &c. Christus verus justitiæ Sol, inter homines nascens, nouos vbique claritatis suæ splendores effundit, & non solùm spirituales confert hominibus illustrationes, sed etiam corporales; nam vt loquitur Ambrosius: *Ipsa quodammodò tempora cùm Dominus nascitur, consequuntur augmentum, vno eodemque ortu lucem intulit hominibus & diebus.* p.156.n.63

Cur Christo nascente, noua apparuit stella. ibid.

Christo nascente tres in cœlo Soles visi sunt paulatim in vnum coëuntes. p.135.n.539

Dominica infra Octau. Epiphaniæ.

Cùm factus esset Iesus annorum duodecim. Luc. 2. Vbi S. Ambros. lib. 2. in c.2. Luc. *A duodecimo,inquit,anno Dominica sumitur disputationis exordium,hic enim prædicandæ fidei Euangelizantium numerus debebatur.* In duodeno Apostolorum numero Christi maiestas splendescit, Ecclesiæ dignitas illustratur, & propria Apostolorum dignitas commendatur, p.133.& seqq. à n.530. ad 560

Post triduum inuenerunt illum in templo. Vbi Ambro-

sius loco cit. *Post triduum*, inquit, *reperitur in templo, vt esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis, in sede cælesti, & honore diuino fidei nostræ se suscitatus offerret, qui mortuus credebatur.* Christus sæpe seipsum repræsentauit. p.39 t.n.376

Inuenerunt illum in templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Interrogat Christus, vt doceat, & diuinæ doctrinæ pronuntiet oracula: omnis enim illustrario mentis, & feruor à Christo est. p.156.n.61

Interrogat Christus, vt loquatur, & vt Verbum Diuinum ad homines missum doceat, ac pastoris munus quod in Incarnatione assumpsit, incipiat exercere: homines enim tanquam oues proprias pauit verbo & exemplo. p.45.n.172. & p.50.n.192

Christus doctrinâ, & verbo omnia restaurat. p. 47. n. 181

Felices qui Christi pueri in templo loquentis vocem audierunt: vox enim Christi conuertit peccatores, eorumque mentes illustrat, vt patet in Paulo & Centurione. p.48. n.184.& 185

Dolentes quærebamus te. Absque culpa sanctissimi Christi parentes illum amiserant, & tamen ingenti cum dolore tantum thesaurum requirebant. Doleat ergo peccator, qui propriâ culpâ Christum amisit, & multis sceleribus se ab illo subtraxit: *Neminem enim deserit Deus, nisi priùs ab illo deseratur*; vt ex Augustino loquitur Concil. Tridentinum: seque miserrimum absque Christo agnoscat; nam sine gratia Christi inanis est homo. p.97.n.370

Dolentes quærebamus te. Non possunt non dolere, qui Christo carent; quippe sine Christo esse, maximum est malum: vnde etiam qui regnat sine Christo, miser est, & malè regnat. p.169. n.115

Dolentes quærebamus te. Meritò dolet qui Christum amisit; omne enim bonum perdidit: nam Christus est origo omnium bonorum. p.349.n.164

Priuatur insuper omni benedictione, quia Christus omnis benedictionis fons est, & subiectum, à quo in Christianos multæ effunduntur benedictiones. p.362. n.232. & seq.

Dolentes quærebamus te. Qui dolendo, gemendo, ac flendo Christum quærit, inuenit: quod enim contritione & lacrymis postulatur, obtinetur. pag. 448. num. 627

Dolentes quærebamus te. Dolendum dumtaxat pro peccato commisso, & pro Deo amisso. p.451. n.636

Et erat subditus illis. Quod exponens Bernardus *hom.* 1. *supra Missus est*, inquit: *Disce homo obedire, disce terra subdi, disce puluis obtemperare. Et erat subditus illis. Erubesce superbe cinis: Deus se humiliat, & tu te exaltas? Deus se hominibus subdit; & tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis authori? Quoties enim hominibus præesse desidero, toties Deum meum praire contendo.* Cùm ergo Deus parentibus mortalibus obediat, æquum est, vt nos in omnibus ipsi Deo obediamus: & tamen cùm pareant omnes creaturæ Domino, soli non obediunt peccatores. p. 149. & seq. à n. 28

Quid est quod me quærebatis? Nesciebatis, quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse. Parentes carnales Christo sunt postponendi, nec illis contra Christum parendum. p.132.n.523. & seq.

Dominica II. post Epiphaniam.

Deficiente vino dixit Mater Iesu ad eum, Vinum non habent. Ioan. 2. Non rogata pro hominibus rogauit Filium sanctissima Dei Genitrix, quia Euæ & omnium hominum filiorum eius est aduocata. p.465.n.694

Vinum non habent. Necessitatem ostendit Filio B.Virgo, & nihil aliud pronuntiauit, quia sufficit indigentiam nostram Deo humiliter, & confidenter exponere, vt ab illo adiuuemur. Sic etiam vsæ sunt Lazari sorores, dum Christo de fratre periculosè ægrotante dixerunt in epistola; *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Ac si dicerent, vt notauit Augustinus tract. 34. in Ioan. *Sufficit vt noueris; non enim amas, & deseris.* Nam oranti & venienti homini Deus magnâ se velocitate præbet. p.444.n.609

Vinum non habent. Dum oramus, imitemur mendicos, qui eleemosynam petentes, vulnera & inopiam ostendunt. p.454. n.646

Quid mihi, & tibi mulier: nondum venit hora mea. Hoc est, vt ibidem inquit Doctorum maximus S. Hieronymus, *nondum cognitus sum ab his qui adsunt, sed neque sciunt, quoniam defecit vinum: sine eos primùm hoc sentire. Qui enim necessitatem non præsensit, neque beneficij grandem suscipiet sensum.* Vnde liquet in illis verbis nihil durum contra Genitricem Dominum fuisse loquutum: nam matrem Christus nusquam negauit, quam è cruce agnouit. p.132.n.523

Dixit mater eius ministris. Quodcumque dixerit vobis, facite. Quia sciebat Filium suum propter illam magnum aliquid in fauorem conuiuarum operaturum: orationes enim Dei Genitricis exaudiuntur à Deo ob suam reuerentiam. p.475.n.742

Implete hydrias aquâ. Primum miraculum in aqua patrauit Christus, quia nusquam sine aqua Christus, & semper in aquis Christus. p.355.n.196

Quæ in vinum conuersa est. Prouidè, & sapienter in primo omnium signo aquam Christus mutauit in vinum, qui in vltima vitæ suæ cœna panem in corpus, & vinum in sanguinem suum omnipotenti sermone transmutare volebat. Vnde conuersio aquæ in vinum, præambulum fuit ad conuersionem vini in sanguinem suum. Nam miracula miraculis, & mysteria mysteriis comprobantur. p.249. n.27

Dominica III. post Epiphaniam.

Ecce leprosus veniens adorabat eum. Matth. 8. Meritò leprosus beneficium à Christo petiturus ipsum adorat, quia qui orat, Dei maiestatem, independentiam, bonitatem, ac misericordiam debet agnoscere, & propriam miseriam ac indigentiam humiliter declarare. Sic enim oratio, quod petit, consequitur; nam oratio humiliati, Deum attingit, & penetrat. p. 446. num. 616

Adorabat eum. Christi humanitas vt verbo Dei vnita, adoranda est adoratione latriæ. pag. 375. num. 287. & seq.

Vbicumque Christus reperitur, est adorandus, quamvis ibi non sit vt adoretur. p.376.n.292

Christus in Eucharistia est adorandus; in illa enim primò est vt manducetur: secundò vt adoretur. ibid.

Domine si vis, potes me mundare. Christus vt Dominus & magister, bonorumque omnium propriâ authoritate dispensator, est inuocandus. p.464.n.689

Potes me mundare. Christus est omnipotens, non præcisè vt homo, sed vt homo-Deus. p.457.n.654

Extendens Iesus manum tetigit eum dicens, volo, mundare. Ideo manum extendit, & leprosum tangit, quem vult sanare, quia miracula Christi ab eius anima & humanitate, vt à Verbi Diuini instrumento procedebant. ibid.

Volo mundare. Christus omnia verbo restaurat. pag. 47. num. 181

Et vt loquitur Sancta Agatha, solo sermone restaurat vniuersa. p.331.n.42

Christus seipso sanat, medicus est, & medecina. p.157. num. 67

Puer

Index pro Concionibus.

Puer meus jacet in domo paralyticus, & malè torquetur. Quod exponens Chrysologus *serm.* 15. centurionem sic loquentem inducit: *Puer meus. Meum dico, quia jacet: si tuus esset, Domine, non jaceret. Probat hoc Propheta cùm dicit,* psal. 132. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis in domo Domini. Qui statis, non jacetis, ait. Stant serui tui: hominum serui jacent. Puer meus, quia jacet: vt tuus sit, surgat. Meus, quia paralyticus: vt tuus sit, jam sanetur. Meus, quia malè torquetur: vt tuus sit, jam non sit in pœna.* Maiori pœnâ torquetur anima peccatrix, quàm paralyticus seruus centurionis: peccatum enim est maxima infirmitas. p.86.n.330

Peccata animam faciunt paralyticam, & ab illa facultatem se mouendi supernaturaliter eripiunt. Vnde Prou. 5. 22. scriptum est: *Iniquitates sua capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.* Sicuti ergo corpus funibus alligatum & vinculis onustum nequit ambulare: ita anima peccatorum nexibus constricta, sopernaturaliter nequit moueri. Dura igitur peccati seruitus. p.100. n.380

Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum. Humilitas in oratione Deum attingit & penetrat, immò & Deum ad se trahit. p.446.n.616

Non inueni tantam fidem in Israel. Fides Christianæ salutis initium, est res pretiosa & diuina. p.251. n.40

Fides est dispositio ad gloriam, & pretiosum Dei donum. p.252. n.43. & seq.

Fides hominem errantem reuocat, & illum ad Deum dirigit. p.253.n.44

Multaque alia de fidei præstantia & vtilitate habes. ibid. à n.45. & seqq.

Dominica IV. post Epiphaniam.

Ascendente Iesu in nauiculam, sequuti sunt eum discipuli eius. Matth. 8. Sicuti milites Ducem, Principes Regem, filij parentem, radij solem, oues pastorem, Discipuli Christum sequuntur. Illos imitentur Christiani, & Christum semper sequantur cognitione, amore, & imitatione. Primò sequantur cognitione, ipsumque semper præ oculis mentis habeant. Christus enim totius sanctitatis exemplar hominibus apparuit, vt eos sanctificaret. p.51.n.195

Christus operans nobis exhibetur, vt illum operantem videamus, & imitemur. ibid. n.196

Christus totius sanctitatis norma à nobis debet considerari, & vt Christianorum, immò omnium hominum primus motor, princeps, & caput. p.52. num.198. & seq.

Consideretur insuper vt primogenitus in multis fratribus, & vt regula nostra, in montibus Thabor, Caluariæ, & Oliuarum. p.53.n.202.& seqq.ad 205

Secundò sequantur amore: cùm enim magnes amoris amor sit, Christum à quo tantoperè Christianus diligitur, debet redamare. Christi amor erga homines in Incarnatione, Eucharistia & passione infinitus. p.315. & 316. à n. 435. & seqq.

Christum diligere debemus, quia nihil eo vel melius, vel pulchrius. p.316.n.439.& p.317.n.443

Tertiò sequantur imitatione, eiusque actiones quantùm in illis est studeant exprimere. Quod etiam aliquando passione adimpletur, vt loquitur Apostolus 2. Cor. 4. 10. *Semper mortificationem Iesu in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris.* Nihil enim Christus vel egit, vel passus est, quod non ad nostram ædificationem maximè conducat. Quare Augustinus *lib. de ver. Relig. c.*16. inquit: *Tota vita Christi in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit.* Vnde Christianus debet Christum imitari, & bonis operibus Dei filiationem comprobare. p. 264.n.114.& p. 265 num. 115

Christianismus est imitatio diuinæ naturæ. p.264.n.112

Domine salua nos, perimus. Salus hominum duplex; alia in via, quæ justificat; alia in patria, quæ glorificat. p.246. n.12.

Vt homo salutem consequatur, debet venire ad Deum motu supernaturali per fidem. p.247. n.15

Salus hominis gloria est Dei. p.346.n.146

Nihil tam Deo dignum, quàm salus hominis. ibid.

Perimus. Deo miseriam nostram debemus exponere. p.443. n.605.

A Deo sunt omnia bona hominis. p.452. n. 641

Homo est custodiendus à Deo vt pupilla oculi, & quare. p.453.n.643

Deus in manu sua tenet justos: si ab illa cadant, vt vasa lutea confringentur. p.454.n.645

Dominica V. post Epiphaniam.

Simile est regnum cælorum homini, qui seminauit bonum semen in agro suo. Homo ille, qui bonum semen in agro suo seminauit, Christus est, qui cùm Deus sit, etiam creator existit. p.82.n.315

Homini gratiam in creatione infudit, & consequenter bonum semen in agro suo seminauit. p.62. n.242

Cùm autem dormirent homines, venit inimicus eius, & superseminauit zizania in medio tritici. Quod exponens S. Petrus Chrysol. serm. 96. *Ab inimico*, inquit, *superseminatum est malum. Malum non est a rerum parente procreatum. Et vidit Deus*, inquit Gen. 1. *omnia quacumque fecerat, & erant valde bona. Bona, & valde bona: nam quem Deus faciens vocauit mundum, inficiens reddidit inimicus immundum. Et quid plura? postea quam est ipse in dæmonem conuersus ex Angelo, ne qua creatura in suo statu consisteret, arte, dolis, machinis, fraude contendit.* Vnde vt hominem perderet inimicus, falsò illi Deitatem cibi vetiti manducatione promisit. p.14.n.83

Superseminauit zizania. Dissentiones & jurgia inter Christianos seminare conatur dæmon, quia pax Christianorum, dæmonum est bellum. p. 16. n.45

Superseminauit zizania. Quia vt loquitur Augustinus, *Triumphus Dæmonum est dissensio Christianorum.* Vnde vt semper de dæmone triumpharent, mutuam dilectionem præcepit eis Dominus. p.126.n.488

Christiani semper ad inuicem debent esse concordes; nam vna persona censentur, & oculis propter maximam vnitatem comparantur. ibid.n.490

Superseminauit zizania. Mirum est, seminata zizania ab inimico inter Christianos crescere & fructificare, cùm Dominus concordiam & charitatem in eis seminauerit: illos enim tanquam proprios filios ad inuicem fratres constituit, ex quadruplici capite. p. 124. n.478. p.126. n.488.& p.127. n.491

Paci ergo studeant Christiani, vt æternam pacem consequantur. p.132. n.521

Superseminauit zizania in medio tritici: quia, vt loquit Chrysol. loco cit. *Diabolus hæreses inter fideles, inter Sanctos peccatum, inter pacificos lites, inter simplices dolos, inter innocentes nequitiam gratis serere consueuit.* At zizania, quod in perniciem Ecclesiæ seminat inimicus, Deus in bonum illius conuertit. Singulares enim Deus permittit defectus, vt bonum eliciat vniuersale. p.90. n. 344

Dominica VI. post Epiphaniam.

Simile est Regnum cælorum grano sinapis. Matth.13. Quod exponens Hieronymus: *Regnum cælorum*, inquit, *prædicatio Euangelij est, & notitia scripturarum, quæ ducit ad vitam, & de qua dicitur ad Iudæos: Auferetur à*

vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Ex qua prædicatione fides in cordibus audientium oritur, tanquam planta ex grano sinapis proueniens. Primò etenim minima videtur, sed postea in excelsam & maximam arborem protenditur. Fides enim est salutis initium, & aliarum virtutum fundamentum. p.136.n.65

Quod minimum quidem est omnibus seminibus. Doctrina Christi in verborum simplicitate, & absque secularis eloquentiæ fuco tradenda à Concionatoribus; non enim peregrino splendore, & alieno nitore indiget, vt recipiatur & suadeat: seipsâ pulchra est, quia vera & sancta veritatem & sanctitatem docet, & præbet: vnde Prædicatorum antesignanis sanctis Apostolis non floridas, sed igneas linguas dedit Spiritus sanctus. p.216.n.346

Fit Arbor, ita vt volucres cœli veniant, & habitent in ramis eius. Per fidem supra omnem rem naturalem eleuatur homo, & per illam tanquam per oculum diuinum inaccessa attingit. p.251.n.40

Per fidem etiam supra Angelos eleuatur homo; per illam enim attingit, quæ nescit Angelus. p.252.n.42

Fides ostendit in via inuestigabiles diuitias Christi. p. 257. n. 68

Eructabo abscondita à constitutione mundi. Inter cætera Christianæ Religionis arcana, nullum magis absconditum videtur quàm Sacramentum Eucharistiæ, à mundi constitutione omnibus hominibus naturali cognitione ignotum: est enim supra, præter, & contra naturam. p.245.n.5

Ad Eucharistiam percipiendam magna fides requiritur. p. 248. n. 23

Eucharistia *mysterium fidei* ab Apostolo appellatur, & non nisi post alia mysteria credenda proponitur. p. 249. n. 27

Eucharistia est mysterium impenetrabile. p.271.n.145

Dominica in Septuagesima.

Simile est Regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Matth. 20. Quod exponens S. Gregor. hom. 19. in Euang. *Quis*, inquit, *patrisfamilias similitudinem rectiùs tenet quam Conditor noster, qui habet vineam, scilicet Ecclesiam, quæ ab Abel iusto vsque ad vltimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, tot palmites misit.* Ad hanc ergo vineam primo mane mittit Dominus operarios, quos ab initio vitæ renatos fonte Baptismatis, Ecclesiæ suæ aggregauit: non enim illos posuit, vt otiosi manerent, sed vt per bona opera salutem suam, ac vocationē certam facere satagerēt. Nam fides sine operibus mortua est. p.261.n.99

Circa vndecimam verò exiit, & inuenit alios stantes, & dixit eis: Quid hic statis totâ die otiosi? Horâ etiam vndecimâ, quæ senium designat, ad se Deus vocat homines. p.436.n.578

Nec senium, nec horæ extremitas excludunt à Dei misericordia. p.435.n.570

Omni horâ diei operarios Deus vocat, & ad vineam suam mittit; quia omnibus, omni tempore, & omni loco misericordiâ offert. p.418. & seq. à n.309. ad 567

Voca operarios, & redde illis mercedem. Bonorum operum nostrorum præmium æterna est felicitas: sicut igitur *non coronatur, nisi qui legitimè certauerit*, vt Apostolus scribit 2. *Tim.* 2.5. ita æternam gloriæ mercedem non recipiet, nisi qui bonis operibus illam meruerit: gloria etenim confertur adultis per modum præmij & coronæ. p.367.n.234

Merces bonorum operum est gloria, quæ ideo dicitur *Corona iustitiæ.* p.413.n.487

Multi sunt vocati, pauci verè electi. Quia vt notat ibidem S. Gregorius, *ad fidem plures veniunt, & ad cæleste regnum pauci perducunt. Ecce enim vox omnium Christum clamat, sed vita omnium non clamat: plerique Deum vocibus sequuntur, moribus fugiunt.* Illi igitur qui fidem habent, & illam bonis operibus non exornant, licèt vocati sint, electi non sunt: voce enim *confitentur se nosse Deum, factis autem negant*, vt dicitur *ad Tit.* 1. 16. Vnde & Christiani non sunt. p.263. & seqq. à n. 108. ad 121

Multi sunt vocati, pauci verò electi. Vt vocatus ad Christi fidem & Ecclesiam electus sit, debet esse noua Creatura, & tres projicere vetustates, & quas. p.263. n. 111

Christianus vt electus sit, debet esse in Christo, & Christus in Christiano; idest, debet Christum imitari, & bonis operibus Dei filiationem comprobare. p. 264. n. 114. & p. 265. n. 115

Dominica in Sexagesima.

Exiit qui seminat seminare semen suum. Luc. 8. Quod exponens Doctor Angelicus in cap. 13. Matth. *Qui exiit*, inquit, *est Christus; exiit enim tripliciter, ab occulto Patris, non mutans locum: item exiit ab Iudæa ad Gentes: item à profunda sapientia ad publicum doctrinæ.* Nam Christus, qui vt pastor optimus venit in mundum, oues suas semine mystico, nempe verbo & doctrinâ pauit. p.43. & seqq. à n. 173. ad 191

Seminare semen suum. Vbi S. Thomas inquit: *Christus seminat, sicut baptizat. Vnde omnis bona operatio est à Deo. Philip. 1. Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet. Et in hoc remouetur error dicentium, quod initium boni operis est à nobis.* Vnde liquet quod omnia bona nostra ex Dei gratia proueniunt. p.97.n.371

Semen est verbum Dei. Vtique diuinum, & pretiosum, quo & Christiani generamur, & geniti, tanquam cibo nutrimur. p.46.n.176. & 177

Nullus gregi Christi incorporatur, nisi per verbum Dei. p.48.n.186

Semen est verbum Dei. Diuinum sanè, quo terreni homines Dij effecti, cœlos incolunt. p.49.n.187. & 188

Semen est verbum Dei. Vnde illud prædicando seminare, diuina est actio. p.212.n.329

Verba vitæ æternæ habent Euangelici prædicatores. ibid. n. 330

Verba Concionatorum sint stimuli. p.217.n.347

Semen est verbum Dei. Immò & lac Apostolorum, quo geniti Christiani verbo vitæ aluntur & sustentantur. p.353.n.182

Verbum Dei, quod Christianorum semen, & cibus est, magnâ cum reuerentiâ audiendum est, & suscipiendum, quia *non minus est verbum Dei, quàm corpus Christi*, vt loquitur Augustinus. p.347.n.152

Aliud cecidit supra petram. Vbi Beda, *petram dicit durum & indomitum cor.* Peccatores enim obdurati, verbi Dei prædicatione non mouentur: cor namque eorum nec minis terretur, nec promissis emollitur, nec Deum timet, nec homines reueretur. Vide elegantem cordis duri descriptionem. p.88.n.339

Fructum afferunt in patientia. Vt verbum Dei, diuinum veluti semen germinet, crescat & fructificet, in patientia est prædicandum. p.225.n.396

Hæreticos ad fidem adduxit S. P. Dominicus maxima cum patientia verbum Dei prædicans. p.226.n.399

Verbum Dei etiam cum patientia audiendum, & suscipiendum, quia patientes Christiani Christo coniuncti. p.364.n.144

Patientiâ charitas consummatur. p.363.n.247

Dominica in Quinquagesima.

Tradetur gentibus & illudetur, &c. & postquam flagellauerint,

rint, occident eum. Luc. 18. Christum occidentes grauissimè peccauerunt; Christus tamen moriens fuit hostia præstantissima. p.177.n.155

Postquam flagellauerint, occident eum. Mortem suam prædicit Redemptor noster, quam etiam ab origine mundi pro nobis subire non dubitauit. Quomodo occisus sit ab origine mundi? p.311.n.414

Christi passio immensum Dei amorem docuit homines. p. 315. n. 437

Christus amore traditus antequam à proditore traderetur, priùs amore mortuus, quàm passione. ibid.p.316

Cæcus quidam sedebat secus viam mendicans. Quod exponens Gregor. Magn. hom. 2. in Euang. *Iste cæcus*, inquit, *est genus humanum, quod in parente primo claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur.* Vnde magna est cæcitas hominis peccatoris. p. 51. n. 194

Peccatores cæci, infirmi ac mortui. p.90.n.346

Clamauit dicens, Iesu fili David, miserere mei. Hoc est, vt Ambrosius interpretatur, *Homo pro hominibus factus miserere hominis.* Rectè igitur cæcus Christi misericordiam interpellat; est enim summa & immensa, illamque Saluator optimus omnibus attulit, illamque omnibus, omni tempore, omni loco offert. p. 418. & seqq. à n. 509. ad 567

Miserere mei. Dum à Deo misericordia postulatur verbo *miserere*, obtinetur, vt patet exemplis ex Scriptura depromptis. p.410.n.474

Domine, vt videam. Vbi S. Gregor. in homil. *Cæcus*, inquit, *à Domino non aurum, sed lucem requirit.* Nam luce indigent peccatores, *vt quæ agenda sunt, videant; & ad agenda quæ viderint, conualescant*, sicut Ecclesia in collecta Dominicæ 1. post Epiphan. loquitur. Et ideo orandus est Deus, vt sua fundat lumina. p. 453. num. 642

Et confestim vidit, & sequebatur eum. S. Gregor. *Videt, & sequitur, qui bonum, quod intelligit, operatur. Videt autem, sed non sequitur, qui bonum quidem intelligit, sed bona operari contemnit.* Non sufficit ergo cæco illuminato videre, insuper debet & Christum sequi: quia non sufficit homini gratiâ Dei è peccatis eruto bona agnoscere, nisi & bona opera studeat Christum sequendo exercere. Christiani igitur, qui de tenebris à Deo in admirabile lumen suum vocati sunt, debent bonis operibus insudare: inertes enim & pigri Christiani non sunt. p.263.n.111

Vt lucem, quam in justificatione recepit homo, valeat conseruare, Christum semper sequatur, & imitetur, tanquam exemplar perfectissimum. Nam Christiani vita pura debet esse vt pupilla oculi. p.453.n.643

Magnificans Deum. Quod exponens Chrysostomus: *Cæcus*, inquit, *& ante beneficium fidem ostendit feruidam, & post beneficium beneuolentiam obseruauit.* Nam gratitudo accepta beneficia multiplicat, & noua promeretur. p.6.n.2

Deum magnificantes, seu glorificantes à Deo glorificantur. p.377.n.299

Feria quarta Cinerum.

Conuertimini ad me in toto corde vestro. Ioël. 2. Immensa planè bonitas Dei in hominem peccatorem: non solùm enim illum ad se reuertentem benignè suscipit, sed etiam errantem & fugientem, vt reuertatur, exorat. Vnde Tertull. lib. de pœnit. cap. 8. *Inauditum*, inquit, *misericordiæ genus est, quod cum summe Dominus jure misericordiam & veniam negare posset, non modò non neget, sed ipse etiam & velit, & roget, & minetur, nisi ad eum reuertaris, tanto salutis nostræ tenetur amore. Tam pater nemo, tam pius nemo.* Maxima ergo Dei misericordia, quæ peccatores anticipat, & non solùm per legatos, sed & per seipsum obsecrat, vt ad illum redeant. p.444.& seq.à.n.610

Sola vox Dei hominem à peccato suscitat, & ad Deum conuertit. p.91.n.349

Conuersio peccatoris ad Deum est quædam restitutio. p. 441. n. 599

In toto corde vestro, in jejunio & fletu. Vbi S. Hieronym. Inquit: *Vt nunc jejunantes, postea saturemini: nunc flentes, postea rideatis: nunc plangentes, postea consolemini.* Sic enim juxta Philosophos omnia ex contrariis oriuntur, nempe ex motu quies, ex bello pax, ex tristitia gaudium, ex opprobrio gloria, & ex humilitate exaltatio. Vnde cor nostrum lacrymis liquefactum Deo debemus offerre. p.451.n.635

Lacrymæ priùs à corde fluant, quàm ab oculis: nam cum lacrymis compunctionis cor est affundendum. p.447. n. 620

Lacrymis sanguinem fundens anima mortis rea, in meliorem vitam resurgit. ibid.n. 621

Lacrymis noxia vita funditur, & salubris recuperatur. p.448. n. 623

In toto corde vestro, & fletu. Cor sine lacrymis contritionis, non modò durum, sed impurum est. p.451. n. 637

Ad Dei misericordiam impetrandam, lacrymis postulanda est: vnde & Athenis suspiria & lacrymæ in ara Clementiæ offerebantur. ibid.

Dominica prima Quadragesimæ.

Ductus est Iesus in desertum à spiritu, vt tentaretur à diabolo. Matth. 4. Christus tentari voluit, sicut notat S. Thomas 3. *p. quæst.* 41. *art.* 1. propter nostram cautelam, vt nullus quantumcunque sanctus se existimet securum, & immunem à tentatione: nam Christiani vita, militia quædam est; debet enim semper militare contra tria, & quæ. p.265.n.115

Vt tentaretur à Diabolo. D. August. lib. 4. de Trin. cap. 13. *Christus*, inquit, *diabolo se tentandum præbuit, vt ad superandas eius tentationes mediator esset, non solùm per adiutorium, verùm etiam per exemplum.* Vt ergo tentantem diabolum vincat Christianus, inuocare debet Christum, & imitari, eiusque auxilio & exemplo hostem infensissimum superare. Christus enim clypeus Christianorum, debet tanquam signaculum in fronte, corde & brachio Christiani reperiri. p. 266. num. 119

Vt tentaretur à diabolo. Qui caput Ecclesiæ tentare ausus est, membra eius aggredi non formidat. Vnde si Christus cum dæmone pugnauit, Christiani cum illo certare non erubescant, illumque superare conentur. Dum enim à diabolo tentantur & impugnantur, à Deo adiuuantur & roborantur. *Non cessat*, inquit Augustinus in psal. 91. *Satanas suadere malum, sed nec Deus cessat admonere bonum: satanas autem non cogit inuitum. In tua potestate est consentire, aut non consentire.* Deus seruat hominem, & ipsi peccandi occasionem eripit. p.453.n.643

Deus in manu sua tenet justos: si ab illa cadant, tentante diabolo, vt vasa lutea confringentur. p.454.n.645

Vt dæmon à nobis superetur, Dei præsentia semper est quærenda, & diuinum auxilium jugiter implorandum. p.455.n.647

Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. Quod exponens Ambros. *lib. 4. in Luc. cap.* 14. inquit: *Quid sibi vult talis sermonis exorsus, nisi quia cognouerat Dei Filium esse venturum: sed venisse per hanc infirmitatem corporis non putabat.* Cognoscebat dæmon Christi futuram incarnationem ex oraculis Prophetarum, non ex propria scientia; Angeli enim cognitione naturali (quæ sola in dæmonibus remansit) non attingunt

mysterium Incarnationis. pag. 250. num. 36

Dic vt lapides isti panes fiant. Sciebat dæmon Filium Dei posse ex lapidibus panes facere, quem nouerat *posse ex lapidibus suscitare filios Abrahæ*, ex c. 3. Matth. Non petit diabolus homines, sed panes fieri ex lapidibus: quia cibum diuinitati inuidebat; est enim homo cibus diuinitatis, panis verò humanitatis. Attamen lapides in homines tanquam in Dei panes gratiâ suâ Christus transmutauit, dum illos in peccato veluti obduratos, ad pœnitendum excitauit: nam pœnitentiâ nostrâ, nobisque contritis Deus quodammodò pascitur. p.327. n.25

Dic vt lapides isti panes fiant. Sciebat diabolus Filium Dei, diuinâ, quâ pollet, virtute lapides in panes posse conuertere; vnde verbis suis hæreticos pseudo-Christianos confundit; hi enim Christum, panem in corpus suum substantialiter posse in Eucharistia conuertere, negare non verentur. Contra quos conuersio panis in corpus Christi in Eucharistia, quam Ecclesia Catholica transubstantiationem meritò appellauit, statuitur. p.127. à n.442. & seqq. & p.238. à n.448. & seqq.

Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Verbum Dei, cibus animæ, mentis reparat languores, & curat vulnera. p.46. n.177. & seq.

Vade Satana. Dæmoni ad exemplum Redemptoris debent resistere Christiani, vnde & scriptum est Iacobi 4.7. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Roboratur autem Christianus, vt pugnet contra diabolum sanctissimo Eucharistiæ mysterio. Nam Eucharistia dæmonem torquet, vincit, ac confundit, vt gladius, scutum, & ignis. p.26. & 27. à n.90. & seqq.

Accesserunt Angeli, & ministrabant ei. Tanquam Regi ac Domino: etenim Angeli serui Dei sunt: illorum Rex etiam vt homo Christus est, illisque dominatur. p.154. & seq. n.52

Angeli ascendunt & descendunt supra Christum, vt eius infirmitatem foueant, & stupeant maiestatem. p.172. n.118

Non solùm Christo, sed Christianis ministrant Angeli, custodientes Ecclesiam, per lilia aceruum tritici vallantia designati. p.16. & seq. n.51

Dominica II. Quadragesimæ.

Assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius. Matth. 17. vbi S. Thomas inquit: *Quare non omnes? Ad designandum, quod non omnes, qui vocati sunt, peruenient ad gloriam.* Nam qui Christum imitatione, & bonis operibus ad sublimia ascendentem non sequuntur, coronam gloriæ non assequentur; fidelis etenim adultus bellare debet, vt gloriam consequatur. p.35. n.171

Gloria confertur adultis per modum præmij & coronæ. p.367. n.254

Duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Vbi S. Anselmus in homilia: *His tribus discipulis*, inquit, *per quos vniuersi designantur electi, Dominus gloriam suam ostensurus, in montem eos ducit excelsum, vt doceant omnes qui hanc videre desiderant, nonin infimis iacere voluptatibus, non illecebris seruire carnalibus, non terrenis adhærere cupiditatibus, sed æternorum amore ad superna semper erigi, & angelica munditia, pietatis, & pacis, & dilectionis, & benitatis, & iustitia vitam, quantùm mortalibus possibile est, semper imitari debere.* Vnde de virtute in virtutem debemus procedere, & cum Christo semper à terra recedentes, ad excelsa properare. Ille enim totius sanctitatis norma, regula nostra, & exemplar nostrum est, in montibus Thabor, Caluariæ, & Oliuarum. p.52. & 53. à n.198. ad 205

Transfiguratus est ante eos. In transfiguratione Christi, gloria animæ ad eius corpus extensa est. p.169. n.89

In transfiguratione claritas corporis Christi, non fuit corporis gloriosi, sed gloriæ. ibid.

Hic est filius meus dilectus. Vbi S. Leo Papa *hom. de transfigur.* eleganter sic loquitur: *Hic est filius meus, non adoptiuus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus; nec de alia natura mihi factus comparabilis, sed de mea essentia mihi natus æqualis. Hic est filius meus, per quem omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil: qui omnia quæ facio, similiter facit, & quidquid operor, inseparabiliter atque indifferenter operatur.* Christus etenim est verus & naturalis Dei Filius, non autem adoptiuus. p. 151. n.36

Hic est filius meus dilectus. Vbi S. Leo citatus subdit: *Quem à me non separat Deitas, non diuidit potestas, non discernit æternitas.* Etenim Christus secundùm diuinam naturam Patri coæternus & consubstantialis existit; est enim verus Filius Dei, lux, & omnis lucis origo. p.59. n.229

Prædicata quæ de Filio Dei dicuntur, etiam de Filio hominis dicuntur, & quomodo. p.81. n.315

Filij Dei, & Patris eadem est essentia, & potentia, cum distinctâ relatione. p.147. n.20

Hic est filius meus dilectus. Christus æternus ac naturalis Dei Filius homines sibi fratres, ac cohæredes adoptione quæsiuit. p.128. n.510

Ad filiationem naturalem Christus electus est, ex quo homines ad adoptiuam filiationem electi sunt. p.152. num. 37

Filiationem adoptiuam per Christum habemus, & filiationem eius naturalem participamus. p.349. n.165. & 166

Domine, bonum est nos hic esse. D. Augustinus in soliloquiis *cap.* 22. de Petro hæc verba proferente sic scribit: *Omnium inferiorum oblitus clamauit, quasi ebrius, dicens: Domine bonum est nos hic esse. Vnam stillam dulcedinis ille gustauit, & omnem aliam fastidiuit dulcedinem. Quid putas dixisset, si magnam illam dulcedinem diuinitatis degustasset.* Etenim omnem dulcedinem, & omnem delectationem recipit homo à gloria Dei, quæ magis illum delectat & satiat, quàm conuiuium. p.459. n.664

Beatitudo satiat omne hominis desiderium: & per illam homo in gaudium Domini intrare dicitur. p. 462. num. 675

Dominica III. Quadragesimæ.

Erat Iesus ejiciens dæmonium. Luc. 11. Quis alius, nisi Iesus Saluator optimus dæmonium poterat ejicere? Solus ille, qui nusquam peccati labe pollutus fuit, nec consequenter dæmonis cessit imperio, illum poterat debellare, & ex orbe terrarum, ac animabus, & corporibus hominum ejicere. Nam *in hoc apparuit Filius Dei, vt dissoluat opera diaboli*, vt legitur 1. Ioan. 3. 8. Vnde à peccato, quo Christianus diabolo subditur, nemo liberatur, nisi per Iesum: ab illo etenim non surgit homo sine diuina gratia. p. 90. num. 346

Erat Iesus ejiciens dæmonium. Meritò Iesum ejicere dæmonium dixit Euangelista: quamvis enim virtute diuina dæmones Christus expolerit, tamen ad hoc non parum contulit titulus Saluatoris, & sanctissimi nominis Iesu maiestas & potentia. Hinc Marc. 16. dixit: *In nomi e meo dæmonia ejicient.* Christus ergo, quia Iesus est, dæmonium ejicit, quia etiam suâ humanitate dæmones debellauit. Vnde & sacro suo corpore in Sacramento Eucharistiæ latitante, dæmones superantur & ejiciuntur. pag. 23. & seqq. à num. 81. ad 97

Erat Iesus ejiciens demonium. Dæmonem à corpore solus Iesus ejicit, sed peccatum nequit ab anima solus ejicere: gratia enim Christi, & cooperatio voluntatis humanæ ad hoc requiruntur. Vt enim ex Augustino tritum est: *Qui fecit te sine te, non justificabit te sine te.* Debet ergo peccator totis viribus gratiæ Dei collaborare, vt à peccato liberetur. Nam maius est à peccato, quàm à dæmone liberari. Vnde Chrysostomus hom. 28. in epist. ad Rom. *Peccatum*, inquit, *peius dæmone ejiciamus. Dæmon siquidem non omninò spoliat regno cælorum, sed potius prodest modesto & vigilanti: peccatum verò omninò excludit. Potest quis habere dæmonem sine peccato, sed non peccatum sine dæmone.* Et hom.41. in Act. idem Os aureum: *Non ita magnum est*, inquit, *à dæmone liberari, vt à peccato. Peccatum dæmone grauius est. Magnus dæmon peccatum est. Quod si abs te eiceris, maior tu eris, mihi crede, quàm qui dæmonia ejiciunt.* Maxima igitur, & dura est peccati seruitus. p.100.n.380

Peccati originalis remedium Baptismus: actualis verò est pœnitentia. p.115.n.437

Tenetur homo statim à peccato recedere, & pœnitere. p.441.n.599

Pœnitentia, quâ à peccato liberamur, non debet differri vsque ad finem vitæ. p.442.n.601

Extollens vocem quædam mulier de turba dixit, Beatus venter qui te portauit. Non muta erat hæc mulier, sed corde & animo Christum extollere cupiens, etiam sermone exaltauit, illumque beatissimum prædicauit, dum vel ipsum ventrem, in quo conceptus fuit, Beatum pronuntiauit. Hanc mulierem Christiani imitentur, optimumque Redemptorem corde & ore, affectu & sermone laudibus prosequantur: nam Christi laus sonora ex intimo corde debet procedere. p.106.n.400

Mulier hæc, quæ Christum laudat, ab Ecclesia omnibus in exemplum ponitur, vt ab omnibus imitetur; nam laudare Christum est homini gloriosum. p.108. num.407

Laudes Dei laudantibus, & aliis cœlum aperiunt. ibid. num.409

Laudantibus se Deus adest, & se glorificantes glorificat. p.109.n.410

Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. De præstantia, necessitate, & vtilitate verbi Dei, vide p.45. & seqq. à n.173. ad 191

Concionatorum sermones, Dei sermones censentur, quia omne verbum prædicatorum à Christo procedit. p.211.n.326

Dominica IV. Quadragesimæ.

Abiit Iesus trans mare Galilææ, & sequebatur eum multitudo magna. Ioan.6. Mirum est maximam multitudinem in desertum trans mare Galilææ Christum Dominum sequutam fuisse: & modò tam paucos Christum in labore & bonis operibus sequi. *Multi sunt vocati, pauci verò electi*, quia pauci sunt, qui Christum in desertum sequantur imitatione, & bonorum operum exercitio; nam laborauit semper Christus. p.264. num.114

Et ideo in laboribus, tribulationibus, & passione Christiani Christo debent conformari. p.363. & seq. n.239. & 240

Cùm subleuasset oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum. Meritò Christus Dominus subleuat oculos, vt hominum multitudinem ad se venientem intueretur. Erga illos maximum habebat affectum, ita vt illos in corde gestare videretur. Cùm ergo oculi, animæ motus, & cordis affectiones sequantur, vnde & de illis dixit Poëta, *sunt in amore duces*: rectè suos ad illos, quos diligit homines, Redemptor noster oculos conuertit; nam *vbi oculus, ibi amor*; & *vbi erras oculus, ibi erras affectus.* p.387. num. 356

Oculi Domini fouent homines, sicuti solis aspectus fouet terram. p.454. n.644

Diuinæ huius conseruationis typus est aspectu suo struthio; oua enim sua fouet oculis. p.95. n.357

Vnde ememus panes, vt manducent hi. Rectè postquam multitudinem aspexit, hæc verba profert, quibus erga illos homines amorem suum, & bonam voluntatem manifestat; amor enim ab oculis ad cor transit. Summus est Christi amor in homines, propter quos è cœlis in terram descendit, mortem passus est, & semetipsum sub specie panis præbuit alimentum. p.315. & seq. n. 436. & 437

Accepit ergo Iesus panes. Quia vt loquitur D. Gregorius: *Amor Dei nusquam est otiosus, operatur enim magna, si est.* Ideo postquam oculos aspectu, & cor sermone hominibus, quos Christus diligit, dedit, etiam manus actione, & præstanti munere donat, vt ex omni capite eius in illos dilectio perfecta videretur. At parum fuit Saluatori hordeaceos panes famelicis hominibus in corporalem erogare sustentationem, eisdem semetipsum in refectionem tradidit animatum; ipse enim, & Incarnatione, & Eucharistiâ panis factus est hominum. Primùm enim Incarnatione panis spiritualis, qui fide, & amore recipitur: secundò in Eucharistia panis sacramentalis, qui etiam ore corporis sub specie panis materialis editur, vt animam reficiat, factus est. Quod ostenditur. p.328. & seqq. à n.29

Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus. Ex quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus ingentem illam multitudinem amantissimus noster satiauit Redemptor; verùm nobiliori modo Christianos homines proprio corpore & sanguine sub speciebus panis & vini in Eucharistiæ reficit Sacramento: nam mirabili hoc alimento triplicem vitam dignè suscipientibus præstat; dat enim vitam temporalem, spiritualem, & æternam. p.311. à n.413. & seqq.

In conuiuio Eucharistiæ Christus Assuerum regem superat. p.169. n.118

Regis Salomonis magnificentia à Christo in Eucharistia superata. p.372. n.267

Accepit ergo Iesus panes. Panis Eucharistiæ præstantissimus est; solus enim hic panis viuus potest appellari triplici ratione. p. 104. n. 393. & pag. 114. n. 432

Dominica in Passione.

Quis ex vobis arguet me de peccato? Ioan. 8. Nullum prorsus in Christo potuit esse peccatum; si enim vel minimum fuisset, Deus non fuisset. Dei etenim bonitati, sapientiæ, ac omnipotentiæ peccatum omninò repugnat. p.85. & seq. n. 328. & 329

Christus est impeccabilis, & ideo robustus, & vir, etiam in materno vtero appellatur. p.86. n. 331

Quis ex vobis arguet me de peccato? Christiani Christum sequi, & eius vestigia terere conentur, ac immunes à peccato viuant. Nam Christianæ vitæ est declinare à malo, & facere bonum. p.52. n.197

Christianus baptizatus in sensu composito non potest peccare. p.352. n.176

Ego honorifico patrem meum. Christus splendor gloriæ Patris, & figura substantiæ eius, vt loquitur Apostolus *Hebr.1.* Patris honorem per totum vitæ decursum ampliare, ac propagare studuit: vnde & ipsum glorificauit sermone, actione, & passione. p.22. n.381

Et vos inhonorastis me. Peccatum Deum inhonorat, eiusque gloriam obnubilat, præsertim peccatum Christianorum, quod cæteris, ipsoque crucifigentium peccato, grauius est. p.267.n.126
Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo; vt scilicet à Iudæis illum lapidare volentibus declinaret. Vbi aduertendum, quod Dominus à Iudæis non recederet, nisi priùs isti ab illo odio, & inuidiâ recessissent. Tanta enim in hominem Dei est bonitas, vt ab illo prior non recedat; neminem enim deserit Deus, nisi priùs ab illo deseratur. p.89.n.341
Hominem aliquando Deus indurat bonitate, & patientiâ suâ, & quomodo. ibid.n.343
Et exiuit de Templo. Homo Christianus mysticum Dei templum est: nam *anima iusti sedes est sapientiæ*; & vt inquit Apostolus 1. Cor. 3. 16. *Nescitis quia Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis.* De hoc templo exit Christus propter peccata, & longam in peccato consuetudinem; & exeundo, gratiam à peccatore subtrahit: nam peccatoribus obduratis, & excæcatis aliquando Deus subtrahit auxilia, in pœnam præcedentium peccatorum. p.436.n.581
Aliquando dum vult peccator, non potest: quia dum potuit, noluit. p.437.n.584

Dominica in Ramis Palmarum.

Dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi, &c. Matth. 21. Christus venit ad homines tanquam Rex gentium, & Saluator earum. Venit etiam vt Iudæorum Princeps, & illorum Redemptor: nam ad saluandum vtrumque populum *in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est.* Hodierna autem die Hierosolymam ingrediens regio apparato, Rex hominum apparuit, quia dum pro hominibus patrare veniebat miracula, quæ ipsum summum Regem declarant. Veniebat enim vt corpus suum in cibum, & sanguinem in potum in Sacramento Eucharistiæ præberet hominibus feriâ quintâ sequenti: & feriâ sextâ immediatè venturâ totum humanum genus sanguinis sui effusione, & morte in cruce redimeret: nam Christus Rex est in passione, seu in cruce, & in Eucharistia. p.170.n.123.& seqq.
Venit tibi mansuetus. Propter ingentem misericordiam, quam omnibus hominibus obtulit, omni tempore, & omni loco. p.418.n.510
Alij cædebant ramos de arboribus. Vtique oliuarum, illisque ante Christum ciuitatem ingredientem deferebant. Vnde Ecclesia in antiphona: *Pueri Hebræorum tollentes ramos oliuarum, &c.* Hoc autem speciali prouidentiâ factum est, vt scilicet Christi misericordiam postularent, & obtinerent. Antiquitus enim veniam postulantes, & oliuarum ramos offerentes impetrabant. p.196.n.248
Gloria Christi est quasi oliua, quia ex maxima eius misericordia in omnes effusa est. p.422.n.526
Turba autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, &c. quia omnes, siue qui Christi incarnationem præcesserunt, siue qui illam sequuti sunt, debent Christum nuncare, & in ipsum credere, vt saluentur. Cùm enim omnium hominum sit redemptor, in illum crediderunt plurimi, etiam ante incarnationem: nullus enim homo saluatur, nisi per Christum. p.66.n.255.& p.68.n.262
Clamabant dicentes: Hosanna filio Dauid: Benedictus qui venit in nomine Domini. Rectè tubæ canunt Christo, vt eum laudent, & ab eo necessaria ad salutem consequendam accipiant, quia Christus est maximè laudabilis, & vt talis ab Angelis & hominibus laudatur. p.58.n.224.& 225
Christo corde & linguâ canit Ecclesia Militans. p. 67. num. 256
Christo hymnos antelucanos primi Christiani canebant. p.70.n.269
Benedictus qui venit in nomine Domini. Rectè à turbis Christus benedicitur, quia omnis benedictionis fons est & subiectum, & ab illo in homines multæ dimanant benedictiones. p.362.n.232.& 233

Feria quinta in Cœna Domini.

Ante diem festum Paschæ, &c. Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Ioan. 13. Summa fuit profectò dilectio, quâ Christus Filius Dei, filios hominis ex intemerata Virgine, vt saluaret homines, natus est: verùm maior fuit illa, quâ pridie quàm pateretur, semetipsum hominibus in Eucharistia donauit in cibum. Hoc expressit Euangelista dicens, *Cùm dilexisset suos, in finem dilexit eos.* Quando enim corpus suum in cibum, & sanguinem in potum sub speciebus panis & vini hominibus contulit, ad vltimum sui terminum, hoc est; ad omnem consummationem & perfectionem suum perduxit amorem. Christi quippe amor in Eucharistia fuit infinitus, & non minor quàm in passione. p.315.n.437
In Eucharistia mors Christi renouatur amore. ibid.p.316
In finem dilexit eos. Hoc est, vltra finem; vt enim exponit Hieronymus illud psal. 48. *Laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem*, ly *in finem*, idest sine fine: ac si ibidem Psalmista dicat, *sine fine viuet vltra in sempiternum.* In finem igitur Christus in Eucharistia homines dilexit, quia vltra finem, & vltra terminos, & sine fine adamauit. Nam amor Christi in Eucharistia metas omnes transgreditur. p.285.n.241
In finem dilexit eos. Hoc est, *ad victoriam* dilexit eos, iuxta Scripturæ phrasim: psalmi enim qui inscribuntur *in finem*, idem est, ac si *ad victoriam* inscriberentur, vt passim in psalmos notat Augustinus. Vnde Titulus psalmi 4. *In finem in carminibus*, à Septuaginta vertitur, *Vincenti in carminibus, siue ei qui cæteros superat.* Et D. Hieronymus ex Hebræo legit, *Triumphanti, vel victori.* Christus igitur in die ante passionem homines dilexit in finem, quia vicit omnia amorem retardantia impedimenta. Illorum siquidem superauit ingratitudinem munificentiâ, crudelitatem bonitate, ferocitatem patientiâ, & dum ab illis mortem crucis recipit, æternam eis diuinæ Eucharistiæ edulio vitam parat. Vnde Eucharistia est amor amorum, & per illum Christus in nos amoris sui sagittas iaculatur. p.307.n.387
In finem dilexit eos; hoc est, omnem dilectionis ardorem, antequam moreretur, Eucharistiæ munere hominibus contulit: vt enim Guerricus Abbas loquitur, *omnem vim amoris effudit, antequam sicut aqua effunderetur.* Cùm ergo amor *magnus* sit *amoris*, amore Christi ad illius trahamur amorem; & hoc sacrosanctæ corporis Domini mysterio, nam Eucharistia velut ignis diuinum amorem accendit. p.316.n.440
In finem dilexit eos: nam vt ait ibidem Venerabilis Beda, *in tantum dilexit eos, vt moreretur pro illis.* E duobus igitur summa Christi in homines elucet dilectio, ex maximo corporis & sanguinis sui dono, & ex acerbissima in cruce mortis passione. De primo loquens Augustinus tract. 84. in Ioan. inquit: *Dicere audeo, quod Deus, cùm sit potentissimus, plus dare non potuit; cùm sit sapientissimus, plus dare nesciuit; cùm sit ditissimus, plus dare non habuit.* Vnde Eucharistia est donum omnium præstantissimum, & affectu dantis, & dignitate rei datæ, & modo donandi. p.111.n.418. & 419
Secundum autem, nempe passio Christi, ex summo amore

amore processit: nam immensitatem diuini amoris docuit homines. p.315.n.437

Lauit pedes eorum. Mirum est, Christum Dominum suorum lauisse pedes discipulorum, à quibus tamen suos noluit pedes lauari, & quare. p.449.n.629

Feria VI. in Parasceue.

Egressus est Iesus trans torrentem Cedron. Summâ velocitate ad mortem currit Christus, ex summa charitate, quâ pro hominibus mortem subire cupit. Qui enim in Ierusalem ad festum Paschale, ceu vera victima, & verum pascha veneras, nunc extra Ciuitatem exit, vt ibi immolandus inueniatur, & à turba in horto capiatur, & ad iudices morti eum addicentes ducatur. Hinc est, quod ad Hierusalem veniens, & ad passionem currens, non solùm Apostolos, sed seipsum præcessit desiderio, affectu, & oculis. p.387. num. 355

Adeo Christus pro nobis mori desiderauit, vt Iudæorum mortem suam vehementer cupientium diligentiam superauerit. p.388.n.356

Vt Christus citiùs pateretur, & mortem in se veluti concitaret, Iudæorum excitauit inuidiam, dum triumphans, & palmarum, oliuarumque ramis stipatus in Ierusalem venit. ibid.

Passio Christi longa & diuturna fuit, per totum enim vitæ decursum passus est: nam eius passio incœpit in illius Circumcisione. p.416.n.499

Quod facis, fac citiùs. Summoperè mortem suam cupiebat: *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor vsquedum perficiatur*, dicebat Dominus *Luc.* 12. 50. Vnde ad passionem festinauit, & ideo diligentiam suasit proditori. p.387.n.356

Passus est Christus ab origine mundi in omnibus Martyribus, & tandem in se patiens, desiderio expleto lætatur. p.388.n.359

Tristis est anima mea vsque ad mortem. Quomodo Christus tristatur vsque ad mortem, dum morti appropinquat, qui vehementi adeo desiderio mortem subire cupiebat? Sed tristis fuit, non metu mortis suæ, sed morâ redemptionis nostræ. ibid.

Factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Sudor iste, quidam fletus S. Bernardo visus est: nam serm. 3. Dom. Palmar. *Factus*, inquit, *in agonia orabat, Vbi quidem non solis oculis, sed quasi membris omnibus fleuisse videtur, vt totum corpus eius, quod est Ecclesia, totius lachrymis corporis purgaretur.* B. autem Ioannes Taulerus noster, sudorem istum ex nimio Christi erga homines amore processisse existimauit, *de pass. Dom.* vbi inquit: *Amor validus sanguinem fortiter extulit, ita vt in hac praeclara victoria, ex subita violentia sanguis ex poris omnibus nimio labore patefactis abundè deflueret in terram.* Si ergo pro nobis ex membris suis omnibus fletum sanguineum, summo excitante amore, abundanter effudit, nonne ipsum toto corde diligere debemus? Tunc enim maximè amabilis apparet; nam Christus quo pro nobis vilior, eo amabilior. p.346.n.145

Quæ Christus tulit in passione, tanto eo digniora, quanto saluti humanæ conuenientiora. ibid.n.146

Sicut gutta sanguinis decurrentis in terram. Quia Christus non pro Angelis in Cœlo Empyreo productis, sed pro hominibus terra genitis, & terram incolentibus patiebatur: hi enim dumtaxat redempti, & sanguine eius mundati sunt; nam Christi passionis effectum non recipiunt Angeli, sed tantùm homines. p.66. num. 253

Ecce turba, & qui vocabatur Iudas, vnus de duodecim, antecedebat eos. Iudas electus est ad fundendum sanguinem Dei, & Apostoli electi sunt ad regnum Dei, ex *R. P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.* Sancto Augustino. p.88.n.336

Et conuersus Dominus respexit Petrum. Oculi Domini vitam conferunt hominibus, & misericordiam infundunt, vnde dicebat Psalmista: *Respice in me, & miserere mei*, psal. 24. Vnde Christus Petrum negantem aspectu suo renouauit. p.448.n.624

Et egressus foras Petrus fleuit amarè. Foras Petrus egreditur, vt lachrymis delictum abluat, & ne veniam ante fletum postulans, plus offendat. ibid.

Petrus postquam Christum negauit, linguâ illum non est confessus, sed oculis: quod enim voce negauerat, lacrymis est confessus. ibid.n.625

Peccaui tradens sanguinem iustum, & abiens laqueo se suspendit. Magis peccauit Iudas desperatione, dum laqueo se suspendit, quàm Christi proditione. p. 443. num. 603

Iudas suspensus crepuit medius, quia indignè, & non purgatus à scelere, sacram Eucharistiam acceperat. p.301. n. 350

Interrogabat autem eum Herodes multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Cur Christus ab Herode multis sermonibus interrogatus nihil illi respondet. p.166. num.102

Herodes vt Christum ad loquendum, & patrandum miraculum inducat, ipsi blanditur, & coronam capiti eius imponit. ibid.n.103

Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste albâ. Contra propriam mentem Christum honorauit Herodes, dum illusit, & illum albâ veste induit; nam hoc vestimento illum Regem, Victorem, Pontificem, & Deum declarauit. ibid. num. 104

Sedente autem Pilato pro tribunali, misit ad eum vxor eius, dicens: Nihil tibi, & iusto illi, multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Visio vxoris Pilati tempore passionis Christi, fuit à Spiritu sancto. p. 426. num. 541

Hæc vxor Pilati, quæ Claudia Procula dicebatur, & cuius meminit Apostolus, fidem & salutem consequitur. ibid.

Videns autem Pilatus, quia nihil proficeret, acceptâ aquâ, lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Pilatus Christum absoluit iudicio, crucifixit mysterio. p.116.n.101

Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput eius, & arundinem in dextera eius. Coronæ spineæ Christi Domini egregium in annulo Salomonis symbolum, in cuius pala, corona aurea spineæ inserta videbatur, cum hac epigraphe, *Victoria amoris.* p.167.n.106

Christus spineâ coronâ redimitus omnia vincit, & Regiâ fulget maiestate. ibid.n.108

Et genuflexo ante eum illudebant ei, dicentes, Aue Rex Iudæorum. Christus à militibus Rex salutatur, coronatur vt victor, adoratur vt Deus. p.167.n.105

Et duxerunt eum vt crucifigerent. Supplicium crucis gloriosum fuit Christo, quia in illo triumphauit. p.165. num. 98. & 99

Crux Christum exaltauit, & ab illo exaltata est; nam ex eius membris pulchra euasit. ibid.n.100

Sublimitas, maiestas, & fortitudo Christi in cruce. p.168. num. 112. & 113

In cruce Christus Sacerdos & Pontifex, quam suo sanguine dedicauit altare. p.177.n.154. & seq.

Posuerunt super caput eius causam ipsius scriptam, Iesus Nazarenus Rex Iudæorum. Regia dignitas Christi, illius mortis causa fuit: vnde & à Regia maiestate cruci confixus fuit. p.165.n.101

Titulus crucis Christum maximum Regem indicat. p.168.n.110

Cur titulus crucis Hebraicè, Græcè & Latinè est exaratus

exaratos. p.426.n.540

Si Filius Dei es, descende de cruce. Cur Christus de cruce noluit descendere. p.168.n.511

Christi fortitudo est crux, quâ orbem à peccato concussum firmauit. ibid.n.113

Christus extra vrbem Crucifixus est, & quare. p. 178. num. 160

Christus in cruce obtulit holocaustum, in quo charitas loco ignis fuit. p.179.n.161

In cruce Christus exaltatus, vt sanctificet aërem: in ea manus expandens moritur, vt altera manu Iudæos, altera Gentiles ad se trahat. ibid.n.162.& 163

Christus in alto mori voluit, vt morte suâ hominibus in cœlum paret ascensum. ibid.n.163

Per crucem captiuos liberauit, & ad cœlum subleuauit. ibid. n. 164

Christus in cruce pro omnibus hominibus passus est,& pro illis, vt illorum caput satisfecit. p. 182. n. 178.& p. 420. n. 517

Vnus autem de his, qui pendebant, latronibus blasphemabat eum dicens, Si tu es Christus, saluum fac temetipsum, & nos. Quomodo his verbis pendentem in cruce Dominum blasphemabat latro. p.369.n.261

Et dixit illi Iesus, Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. E duobus latronibus in cruce cum Domino pendentibus, vnus saluatur, vt speremus; & vnus damnatur, vt timeamus. p.440.n.596

Verba Christi ad latronem nobis timorem incutiunt. ibid. n. 597

Latronem illum conuertere, & ad cœlum deducere, non minus fuit, quàm concutere & scindere petras. ibid. p. 441

Ex singulari latronis conuersione nemo confidat, vel inaniter speret. ibid.

Vt consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Christus desiderium suum sitim appellauit. p.459.n.662

Sitis Christi benedicta, & quare. ibid.

Christus cur in cruce clamauit *Sitio.* ibid.

Et inclinato capite tradidit spiritum. Emisit spiritum Christus Dominus, & crucifixus est in eodem loco, vbi Adamus sepultus est, & quare. p.409.n.467

Christus moriens in cruce pro nobis factus est peccatum, & quomodo. p.415.n.496

Moriens in cruce Christus omnia attraxit, licèt omnia non fuerint attracta. p.421.n.520

Christus sanguinem suum crucifixoribus obtulit medicamentum. p.425.n.537

Sola mors Christi, non Sanctorum, fuit pro nobis propitiatio. p.471.n.724

Crux Christi similis arcæ, homines Christi cruore erigit, illisque veluti scala, gradus præbet vt in cœlum ascendant. p.179.n.162.& 164

In die sancto Paschæ.

Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Marc. 16. Sanctarum solicitudo mulierum vnguentum ementium ad Christi corpus vngendum, ex ardenti procedebat amore; vnde & à Christo visione Angelica, & resurrectionis nuntio præmiatur, immò & illius apparitione. Verùm inter illas mulieres speciali apparitione Christus Magdalenam donauit, cui & loquutus est: & licèt illi se tangendum negauerit, illam tamen in fronte tetigit. p.207.n.305.& p.266.n.121

Viderunt iuuenem sedentem in Dextris, coopertum stola candida. Quia mors Christi homines ab æterna morte eripuit, & illis obtinuit gloriosam immortalitatem, ideo Angelus omninò immortalis ac æterna gloria donatus, in Christi monumento sedet. Vnde vt loquitur Chrysologus, *Domus mortis mansio fit vitalis.* Rectè autem Angelus stolâ candidâ coopertus apparuit, non solùm vt illius coloris splendore Christi Regis mortis victoris triumphum testaretur, sed vt ostenderet Angelos esse lilia aceruum tritici vallantia, hoc est puros ac fulgidos spiritus Ecclesiam custodientes. p.16.n.51

Iesum quæritis Nazarenum crucifixum. Crucis, in qua pependit Christus, meminit Angelus, dum gloriosam eius nuntiat resurrectionem, quia crux Christum exaltauit, & in ea nouæ gloriæ Rex Christus apparuit. p.168.n.112

Christi fortitudo est crux, quâ orbem à peccato concussum firmauit. ibid.n.113

Surrexit, non est hic. Si Christus resurrexit, ergo & homines, quorum caput Christus est, sine dubio resurgent. Magna sanè mortalibus consolatio. Vnde Tertull. lib. de resur. carn. *Spes, inquit, Christianorum, resurrectio est mortuorum.* Resurrectio igitur Christi est causa efficiens, & exemplaris resurrectionis hominum iustorum; peccatorum verò & infidelium est tantùm causa efficiens. p.34.n.128.& 129

Christus vt Agnus occisus est, vt leo resurrexit. p.356. num. 196

Christo nomen Paschæ meritò attribuitur. p.389.n.363

Feria secunda Paschæ.

Et dixerunt de Iesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone. Luc. 24. Nazarenus, hoc est floridus, seu coronatus vocatur Christus crucifixus; quia per crucem Christus exaltatus est, & gloriâ & honore coronatus. Vnde Crux, quæ ei in opprobrium parata est, eius gloriam auxit. p.382.n.324

In cruce solus Christus Pontifex & Sacerdos. p. 177. num. 15

Christus potens fuit opere, quia semetipsum pro omnibus in cruce obtulit, & pro omnibus mortuus est. p. 420. n. 517

Potens fuit opere, quia omnia in cruce attraxit, licèt omnia non fuerint attracta. p.421.n.520

Potens fuit opere, quia Patres è Lymbo liberauit, & proprio sanguine cœlum aperuit, & infernum clausit. p.423.n.529.& 53n

Potens fuit sermone, quia verbo omnia restaurauit. p. 47. n. 181

Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. Maxima Christi gloria est pati pro hominibus. p. 165. n. 99

Patiendo Christus se Dominum probauit sermone, & silentio. p. 166.n.101

Gloria in tribulationibus inclusa est, & quomodo. p. 317. n. 448

Gloria Dei est salus hominis. p.346.n.146

Gloriam corporis sibi, & nobis animæ sanctitatem, & gloriam meruit Christus passione. p.349.n.164

Cognouerunt eum in fractione panis. Christus in castello Emmaus Eucharistiam in sola specie panis consecrauit. p.290.n.274

Christus verbo docuit, & miracula patrauit; & ideo potens opere & sermone commendatur. p.331.n.42

Feria III. Paschæ.

Stetit Iesus in medio discipulorum. Luc. 24. rectè post resurrectionem in medio discipulorum Christus stetit, tanquam cor in medio corporis, vt virtutem suam membris omnibus effundat; omnium enim cupiebat salutem, qui pro omnibus passus est, & resurrexit. p.418. n.510. & 511. & p.425. n.534.

In medio stetit, quia operatus est salutem in medio terræ. p.420. n.519

Et dixit eis, Pax vobis. Sicuti peracto diluuio, ramum

virentis

Index pro Concionibus.

virentis oliuæ, quæ pacis symbolum est, in ore gestauit columba: ita peractâ Christi passione, in qua diluuio sanguinis mundum à scelerum sordibus expiauit, pacem ore præfert, profertque Saluator; ita vt de illo rediuiuo, veluti de columba oliuæ ramum deferente, dici possit: REDIENS FERT OMINA PACIS. Pax autem, quæ à Christo redditur delata est, Deum mundo reconciliauit, & cœlum hominibus clausum reserauit; sanguis enim Christi prima regni cœlorum clauis, primò cœlum aperuit. p. 368. n. 257

Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipse sum: & cùm hæc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Vulnera, mortis signa, in immortali corpore conseruat Dominus, vt in perpetuum victoriæ suæ monumenta seruet, & nobis amoris immensi ostendat indicia, Patrisque redemptionis hominum pignora monstret, eisque eius gratiam nobis conciliet. Dum ergo, vulnera discipulis ostendit, illos, cæterosque Christianos ad pugnam patiendo, & victoriam accendit. Etenim in Christi vulneribus omnes hostes superantur, & ab illis inuicta Martyrum fortitudo procedit. p. 365. n. 245

Christi vulnera sunt Rosæ spinis carentes, recreantes, & reficientes Angelos, & homines. p. 327. n. 24

Obtulerunt ei partem piscis assi, & fauum mellis. Meritò Christo rediuiuo piscis assus, & fauus mellis manducandi præbentur; quia ipse, juxta Bedam, *Piscis fuit in passione igne charitatis assatus; & post resurrectionem fauus mellis nobis extitit.* Vnde à Sibylla *piscis* appellatus fuit Christus. p. 356. n. 196

Christus fauos post fella gustauit. p. 357. n. 265

Sumens reliquias dedit eis. Idest, vt notat Hugo Cardinalis, reliquias passionis suæ; Christiani enim Christo conformari debent. p. 364. n. 240

Bona extrinseca Christianorum sunt tribulationes. pag. 363. n. 239

Crux est patrimonium Christianorum. p. 364. n. 241

Dominica in Albis.

Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Prædicatores, Dei adiutores, à Christo & per Christum loquentes, à Christo mittuntur, sicut Christus missus est à Patre. p. 211. n. 327

Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, &c. Ioan. 20. Non nisi deuictâ morte, orco superato, mundoque suo sanguine redempto, post resurrectionem suam Christus Dominus Apostolis concessit potestatem absoluendi à peccatis, & quare. p. 208. n. 314

Potestas remittendi peccata sublimis, regia, immò & diuina. p. 210. n. 319

Cur Christus Dominus Spiritum sanctum dedit Apostolis, antequam eis potestatem remittendi peccata concederet. ibid.

Infer digitum tuum huc, & vide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Quare Christus Dominus latus suum vulneratum S. Thomæ Apostolo palpandum obtulit, qui Magdalenæ se tangendum denegauit. p. 207. n. 305. & 306

Christi vulnera tangens Thomas Apostolus infidelitatis nostræ vulnera sanauit. ibid. n. 306

Vulnera Christi tetigit Thomas, quia per Sacerdotium diuinâ manu gaudebat. ibid. n. 307

A corpore Christi Thomæ Apostolo fides & spes sunt restitutæ. p. 314. n. 431

Beati qui non viderunt, & crediderunt. Fides importat inevidentiam sui obiecti: & charitas vnionem cum suo obiecto. p. 256. n. 66

Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei. Christus Dominus est Filius Dei, non adoptiuus, sed proprius & naturalis. pag. 348. num. 162

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Dominica II. post Pascha.

Ego sum pastor bonus. Ioan. 10. Non solùm bonus, sed omnium pastorum optimus Christus est, qui oues suas verbo, exemplo, & proprio corpore pascit. p. 45. & seqq. à n. 172. ad 222

Christus in Eucharistia parens & pastor Christianorum. p. 124. n. 475

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Solus Christus bonus ille pastor fuit, qui animam suam, hoc est vitam, pro omnibus ouibus suis posuit: nam semetipsum in cruce hostiam perfectissimam pro omnibus hominibus obtulit. p. 182. n. 178

Meritò igitur Augustinus *in psal. 86. tom. 8.* de Christo sic loquitur: *Si Sacramenta cogites, Christus sanctus sanctorum; si gregem subditum cogites, Christus pastor pastorum; si fabricam cogites, Christus fundamentum fundamentorum.*

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Prælati, & Sacerdotes sub Christo pastores hominum totis viribus illorum salutem curare debent. pag. 229. n. 411

Pastor pascat fideles animo, sermone, & pietatis operibus, nempe animi oratione, verbi exhortatione, & exempli exhibitione. ibid.

Pastor etiam pascat subditos temporali subsidio, & eleemosynarum distributione. ibid. num. 412. & p. 230. num. 414

Pastor subditos, sicut oues proprias diligat. ibid.

Reddittus pastorum & Sacerdotum sunt patrimonia pauperum. p. 230. n. 414

Vide in Indice rerum, verbo *Pastor*.

Dominica III. post Pascha.

Amen, amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos; mundus autem gaudebit. Ioan. 16. Dum mundus inani gaudio consolatur, tristes lugent Christiani, quia per tristitiam in gaudium æternum, & per multas tribulationes in regnum cœlorum oportet intrare. Cuius rei exemplum habemus in Christo, qui vt inquit Apostolus Hebr. 12. 2. *Proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contemptâ.* Vt igitur cum Christo in gloria regnemus, cum illo in via lugeamus, & patiamur. Vnde August. in psal. 96. tom. 8. *Quare*, inquit, *amas habere quod Christus, si times pati quod Christus.* Christo igitur tanquam capiti conformari debent Christiani, & consequenter lugere & pati; illorum enim patrimonium crux est, & illorum vita, perpetua pœnitentia, ac martyrium. p. 364. n. 241

Plorabitis & flebitis vos. Lacrymæ hominum peccatorum priùs à corde fluant, quàm ab oculis: immò cum lacrymis compunctionis cor effundendum. p. 447. n. 620

Lacrymæ sunt sanguis animæ; & dum ab illa mortis rea hic sanguis funditur, in meliorem vitam resurgit; noxia enim vita amittitur, & salobris recuperatur. ibid. & n. 621

Noluit Christus pedes suos à discipulis sanari, vt nostræ compunctionis lacrymis lauarentur, & ne lacrymæ Magdalenæ super illos effusæ, ac tanquam vniones & gemmæ coruscantes tollerentur. p. 450. n. 631

Tristitia vestra vertetur in gaudium. Tribulationes enim & cruciatus, quibus hac in via premimur, amoris diuini sunt pignora, quibus in regnum Dei ingredimur. p. 365. n. 246. & p. 367. n. 255

Tribulationes & cruces qui fugit, à cœlo declinat; nam in tribulationibus gloria, & gaudium in tristitia: per tribulationes quippe homines Deiformes euadunt. p.369.n.260

Dominica IV. post Pascha.

Vado ad eum qui misit me, &c. Sed quia hæc loquutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Ioan.16. Tristantur Apostoli de Christi recessu, & de Dei absentia debent lugere peccatores: Dei enim præsentia semper est quærenda, & diuinum auxilium jugiter implorandum. p.455.n.646.& seq.

Vt Deum semper nobis præsentem habeamus, à nobis recedere, & Deo omnino debemus inhærere. Deo enim adest, qui sibi abest, & Deum tota mente cogitat. p.258.n.74

Deus à Christianis dupliciter possidetur, per gratiam scilicet, & per gloriam. p.131.n.517

Deus hominem non deserit, nisi priùs ab illo deseratur. p.89.n.341

Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Si Spiritus sanctus à Dei Filio, simulque à Patre procedens, illum glorificat, annuntians hominibus, quæ à Christo audiuit; quantò magis Christiani, & præsertim viri Apostolici, quidquid habent, à Christo recipientes, debent in omnibus Christum glorificare? Debent ergo illum glorificare eo modo, quo ille Patrem suum glorificauit, scilicet sermone, actione, & passione. p.225.& seqq. à n.379. ad 399

Dominica V. post Pascha.

Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Ioan.16. Vanæ, ac inutiles sunt hominum orationes, nisi in nomine Christi filij dilectissimi Dei fiant: nam Christus orantium est os, oculus & dextera. p.463.n.683

Oratio, quæ non fit per Christum, fit peccatum. ibid.

Omnium orationum Ecclesiæ vna vox Christus est, quia per Christum Deo offeruntur. p.464.n.68

Si quid petieritis Patrem. In orationibus non *quale*, hoc est temporalia, & caduca; sed *quid*, hoc est bona spiritualia, nempe Dei gratiam, remissionem peccatorum, & in bono perseuerantiam debemus postulare; orantes enim pro propria salute exaudiuntur. p.445.n.612

Petite, & accipietis. Oratio peccatorum non est meritoria, sed impetratoria. p.444.n.608

Oratio nobis est necessaria necessitate præcepti, & medij. p.443.n.606

Oratiò quasi oris ratio, debet ab intimo corde procedere. p.444.n.609

Orationes feruentiores, à pectore fracto vi contritionis ascendunt ad Deum. p.446.n.616

Petite, & accipietis. Deus orandus est à peccatore, non solùm corde, & ore; sed etiam oculis, & lacrymarum effusione. ibid.& seq.n.681

Oranti duo sunt necessaria, vt postulata assequatur, nempe feruens affectio, & dolor seu gemitus. p.450. n.632

Oratio Deum lenit, & lacryma cogit. pag. 451. numero 637

In Ascensione Domini.

Dominus Iesus assumptus est in cælum. Marc. 16. *Christi ascensio nostra prouectio est, & quò processit gloria capitis, eò spes vocatur & corporis*; sicut prosequitur S.Leo Papa *serm. 1. de ascens.* Cum Christo igitur Fideles in cœlum conscendere oportet, & in terra corpore existentes, suprema loca mente tenere: nam Christus etiam morte suâ ad cœlum homines subleuauit; nam in alto mortuus est, vt in cœlum hominibus pararet ascensum. p.379.n.143

Christus per crucem captiuos liberauit, & ad cœlum subleuauit. ibid.n.164

Christus etiam in humanitate supra omnem principatum & potestatem exaltatus est. p.326.n.30

Christum Dominum ascendentem in cœlum omnes adorant creaturæ, ipsique genua flectunt; eius quippe humanitas vt Verbo Dei vnita adoranda est latriâ. p.375.n.285.& seqq.

Christus sibi gloriam corporis, nobis animæ sanctitatem, & gloriam meruit. p.349.n.164

Sedet à dextris Dei. Vbi humanitatem vulnerum cicatricibus fulgidam ac formosam, paterno offert conspectui, vt apud illum causas hominum quos redemit, perpetuus patronus agat. Vnde Apostolus *Hebr. 9.24.* ait: *Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit, exemplaria verorum; sed in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Christus enim solus est mediator redemptionis, & seipso aduocatus noster, quia sanguine suo nos redemit. p.470.n.720

Christianus gratiâ Christi, & sacrâ Eucharistiâ supra se eleuatur, cum Christo in cœlum ascendit, cum illo regnat, & glorificatur. p.44.n.169.& 171

Ad cœlum, vbi Christus ad Patris sedet dexteram, semper tendit Ecclesia, immò cœlo hæret, & terris lucet. p.21.n.66.& 67

Videntibus illis eleuatus est. Corpus Christi in cœlum ascendere mirabilius est, quàm in terra ab hominibus manducari. p.119 n.449

Christus veritatem Eucharistiæ ascensione suâ firmauit. ibid.n.448

Ascensio Christi ad cœlum visibiliter non impedit eius præsentiam in Eucharistia, vbi est inuisibiliter, inextensè, & ad modum substantiæ. p.406.n.455

Dominica infra Octauam Ascensionis.

Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo. Ioan.16. Quod exponens Augustinus inquit: *Hora eorum, hora tenebrosa, hora nocturna; sed nox Iudæorum separatum à se diem Christianorum nullà confusione fuscauit.* Apostoli igitur, cæterique Christiani à Iudæis, Gentilibus & aliis Christianæ Religionis hostibus multa tormenta, immò & plurimi necem passi sunt, quia crux patrimonium est Christianorum. p.364.n.241.

In tormentis multas Deus patientibus consolationes largitur; vnde Paulus in cruce gloriabatur, in qua plurimas inuenit diuitias. ibid.

Qui crucem fugit, à cœlo declinat, nam crux jugiter est ferenda, vt æternam vitam consequamur. p.368. n.260

Venit hora, vt omnis qui interficit vos, &c. S. August. tract. 93. in Ioan. expendens, illud: *Venit hora*, inquit: *Quæ verba ita subiecit, tanquam ex hoc consolaretur eos.* Nomine enim horæ breuitatem designauit passionum. Vnde Apostolus 2. *Cor.4.* 17. inquit: *Quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, &c.* quod exponens Bernardus *serm. de fallac. præs. vitæ*, ait: *Transit hora, transit & pœna.* Attamen ex breui pœna ingens consolatio, & æterna oritur; nam per temporales tribulationes in regnum æternum Dei ingredimur. p.367.n.255

Omnes tribulationes, immò & hostes in Christi vulneribus superantur. p.365.n.245

Tribulatio maius donum quàm fides, & quare. ibid. n.246

Index pro Concionibus.

Dominica Pentecostes.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Nam vt inquit Gregorius hom. 34. in Euang. *Probatio dilectionis, exhibitio est operis.* Et infrà: *Nunquam est amor Dei otiosus; operatur etenim magna, si est; si verò operari renuit, amor non est.* Christianus ergo non solâ fide innitatur, sed etiam charitate, quæ est forma fidei: nam fides sine operibus mortua est. p.261.n.99

Nec opera sine fide, nec fides sine operibus; sed opera ex fide & charitate conferunt ad justificationem. ibid. & seq. à n.100

Vt Christianus se Deum diligere probet, mandata Dei debet seruare, & bonis operibus insudare. p.263.n.111. & p. 265. n. 115

Apparuerunt dispertitæ linguæ, tanquam ignis. Spiritus sanctus Apostolis non floridas, sed igneas linguas concessit, & quare. p.216.n.346

Repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui. Spiritus sanctus Apostolos replendo docuit, & per eos mundum conuertit. p.138.n.555

Linguis omnium loquuntur Apostoli, quia Spiritus sancti gratiâ repleti sunt, vt illam in alios effunderent. ibid.n.356

Spiritus diuinus in homines effusus, diuinos facit homines. p. 210.n.320

Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Spiritus sanctus Patris & Filij amor, concordia, centrum & suauitas, vnà cum Patre, & Filio menti infunditur adoptati & justificati. p.351.n.174

Spiritus sanctus effusus est est in cordibus nostris ad remissionem peccatorum, & copiam virtutum. p.362. n.233

Christus Spiritum sanctum de cœlis in Ecclesiam mittens, immensi flammas amoris super nos congessit. p.157.n.63

Feria II. Pentecostes.

Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Ioan. 3. Amoris diuini immensitatem erga homines denotauit Euangelista aduerbio, *sic*, secundùm Caietanum, vt in hominibus maximum erga Deum amorem accenderet. Sicut enim ex parte Dei omnis amor, omnisque modus est immensus; etiam ex parte hominis nullo modo terminari, & nullâ mensurâ claudi debet erga Deum amor: nam magnes amoris amor. p.157.n.63

Summus Dei in homines amor, ex summo Filij sui dono seipsum manifestauit; nam amor, primum donum, donis patet. p.315.n.436

Vt Filium suum vnigenitum daret. Ipse etiam Filius Dei, cui cum Patre vna est diuinitas, vna voluntas, æqualis gloria, & coæterna maiestas, semetipsum non semel, sed pluries tradidit hominibus, nempe Incarnatione, Eucharistiâ, & passione. pag. 361. n. 229

Incarnatione se totum Deus donauit hominibus. p. 79. n.367

In Eucharistia Christus, *Deus tribuens omnia*, debet appellari. p.111.n.422

In Eucharistia datur hominibus donum omnium præstantissimum, & affectu dantis, & dignitate rei datæ. ibid.n.418.& 419

Passio Christi immensum Dei amorem docuit homines. p.313.n.437

Vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Christus omnibus vitam attulit, sed plures illam recusant. p.309.n.400

A Christo vitam naturalem habuit Adamus, & quomodo. p.311.n.414

A Christi corpore vita naturalis hominum oritur. p.312. n. 416

Feria III. Pentecostes.

Qui non intrat per ostium in ouile ouium. Ostium ouilis Christus est, qui etiam eiusdem optimus est pastor. Per Christum igitur duntaxat in Ecclesiam intramus; ille enim non solùm janua, sed etiam dux noster est, quia ducit Christianos in pascua sua, hoc est, ad participationem corporis, & sanguinis sui; vnde mirabili hoc Sacramento ducit nos intra nos, extra nos, & supra nos. pag. 306. & seqq. à num. 135. ad 171

Verbo suo attrahit nos Christus ad ipsum, & per ipsum in eius ouile, hoc est Ecclesiam, ingredimur: nullus enim Christi gregi incorporatur, nisi per verbum Dei. p.48.n.186

Sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Pastores seu Sacerdotes ab ostio, idest à Christi imitatione recedentes, & bona sua pauperibus subditis non erogantes, fures sunt & latrones; verus etenim pastor subditos debet pascere temporali subsidio, scilicet eleemosynarum distributione. pag. 229. num. 411. & 412

Redditus, seu bona Pastorum seu Sacerdotum sunt patrimonia pauperum. p.212.n.414

Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Verus pastor Christo semper adhæreat, eiusque actiones imitetur, pascatque fideles oratione, prædicatione, & exemplo. p.229.n.411

Ante eas vadit. Bonus pastor debet oues bonis operibus præcedere, & ante illas virtutum exemplis ambulare, sicut Christus, Ecclesiæ ostium, & Pastor pastorum, qui gregem suum pauit verbo & exemplo. p.50.n.192.& seq.

Oues vocem eius audiunt. Vox pastoris oues ad pascua dirigit, ab erroribus retrahit, & gregi associat: debet ergo diuini verbi prædicatione pastor ab erroribus oues retrahere, à periculis eripere, in Ecclesiæ vnitate seruare, & ad cœlum dirigere: etenim ouium salutem Pastores, seu Sacerdotes debent diligenter curare, & præsertim diuini verbi pabulo, quod sæpe tenentur præbere. p.229.n.411

Dominica Sanctissimæ Trinitatis.

Euntes docete omnes gentes. Matth. vlt. Omnes populos docere præcepit Christus, qui pro omnibus homo factus est, mortuus est, & resurrexit. p.418. n.511. & seqq.

Docete omnes gentes. Verbum Dei initium est vitæ supernaturalis, & quomodo. p.43.n.175

Baptizantes eos. Natiuitas conceptionem præsupponit, & sequitur: Doctrinâ, seu Catechismo, & diuini verbi prædicatione gignuntur, & veluti concipiuntur Christiani, ac deinde Baptismate renascuntur. ibid. & seq.n.176.

Baptismus cætera Sacramenta necessitate superat; nequit tamen à pueris in voto recipi. p.69.n.264

Baptismus culpæ originalis remedium, dicitur Sacramentum mortuorum. p.115.n.437

Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. In forma Baptismi diuinarum trinitas Personarum, & vnitas essentiæ, per ly, *in nomine*, debet necessariò exprimi, sicut & persona baptizata, dicendo *Baptizo te*, vel *vos*. pag. 356. num. 200. & seqq.

Baptismus collatus in nomine Genitoris, & Geniti, & Procedentis ab vtroque, non esset validus; nec similiter in nomine Christi, licèt initio Ecclesiæ hoc modo fuerit validus. p.357.n.203

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Rectè Baptismus, qui est spiritualis hominis regeneratio, in nomine Trinitatis confertur, quia tota Trinitas in hominis formatione laborauit. p.81.n.313

Trinitatem personarum, & vnitatem diuinæ essentiæ anima hominis repræsentat. p.82.n.318

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Quia tota Trinitas Christianorum est parens. p.124.n.480

Adoptio Christianorum toti Trinitati attribuitur, Patri vt Authori, Filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti similitudinem. p.128.n.511

Meritò in nomine Trinitatis baptizatur homo, quia tota Trinitas cordibus Iustorum infunditur. p.131.n.514

In expressa inuocatione Trinitatis Baptismus necessariò debet conferri, quia nouum esse gratiæ, quod recipit baptizatus, à tota Trinitate creatur. p.357.n.206

In solennitate Sacratissimi corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ioan. 6. Christus verus filius Dei, veritas increata & incarnata, carnem suam verè cibum, & sanguinem suum verè potum hominibus contulit in sacra Eucharistia, vt illos ad vitam nutriret æternam. Vnde absque typo, seu figura, sed in rei veritate corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini donauit hominibus. Vnde diuinum sanctissimumque Eucharistiæ mysterium, cuius honori diem hanc Vrbanus IV. consecrauit, est Sacramentum veritatis, Sacramentum maiestatis, & Sacramentum charitatis.

Primò est Sacramentum veritatis, quia verè, & realiter, & non figuratè continet corpus, & sanguinem Christi: ideo enim panis viuus dicitur, quia nullum panem, sed verum ac viuum Christi corpus continet. p. 114. n. 432

Verba Christi diserta & perspicua, eiusque responsio ad Iudæos, indicant corpus eius verè & realiter, non autem figuratè esse in Eucharistia. p.118.n.446

Realem præsentiam corporis sui in Eucharistia firmauit Christus ascensione suà. p.119.n.448

De eadem præsentia corporis Christi in Eucharistia, vide p.121.à n.456.& seqq.

Secundò est Sacramentum maiestatis, quia in Eucharistia Christus est Rex. pag. 146. num.13. & pag. 170. num. 119

Tertiò est Sacramentum charitatis, quia amor Dei in Eucharistia omnes metas transgreditur. p.285.n.242

Amor amorum est Eucharistia. p.307.n.387

Amoris suis sagittas in nos jaculatur Christus in Eucharistia. ibid.

Amor Christi in Eucharistia infinitus, & non minor quàm in illius passione. p.315.n.437

Feria 6. infrà Octauam corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Sacramentum Eucharistiæ, in quo Christus veritatem carnis suæ, maiestatem, ac charitatem suam posuit, pabulum est Christianorum, in eoque Christus pastor bonus apparet, qui gregem pascit verbo, exemplo, & proprio corpore. p. 45. & seqq. à n.173. ad 222

Sabbato infra Octauam corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Christus verus pastor Christianorum, non solùm illos proprio corpore & sanguine pascit, sed insuper ante illos vadit, ipsumque Christiani, vt oues pastorem sequuntur; vnde dux illorum est per sacram Eucharistiam. Itaque dum Christi corpore vescimur, à Christo in viam salutis ducimur; ducit enim nos intra nos, extra nos, & supra nos per Eucharistiam. p.36.& seqq.à n.135.ad 171

Dominica infra Octauam corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Christus sacram per Eucharistiam non solùm ducit nos in viam salutis, sed etiam de facto nos saluat. Etenim hoc Sacramento à peccato, quo impellimur ad tartara, nos liberat: nam sacrâ Eucharistiâ peccata præterita delentur, præsentia extinguuntur, futura cauentur. p.28.& seqq.à n. 99.ad 120

Ipse Christus in Eucharistia hominum, quos pascit, & ducit, Saluator est, quia per hoc Sacramentum peccata delentur, dæmones superantur, & mors destruitur. p.23.& seqq.à n.80.ad 133

Feria II. infra Octauam Corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Non solùm Saluator, sed etiam Rex hominum est Christus Dominus in Eucharistia; dum enim saluat homines, & illos regio pascit cibo, ad regnum cœleste & æternum illos euehit, sicut insinuatur Matth. 25. 34. *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est, &c.* Quare hoc in Sacramento Rex est, & princeps pacis: etenim hoc mysterium est Sacramentum corporis eius, ac consequenter eius humanitatis. Carne enim, & animâ rationali homo est, qui diuino supposito ac immortali deitate Deus est. Cùm igitur Christus homo Deus hoc in Sacramento veraciter existat, verè Rex est; nam in materno Virginis vtero, dum homo factus est, Rex est sublimatus: nam tunc ad regiam dignitatem electus, vnctus, & coronatus est. Quare cùm idem sit Christus in Eucharistia, qui & in vtero Virginis, hoc in Sacramento Rex electus, vnctus, & coronatus apparet. p. 151.& seqq.à n.35. ad 97

Feria III. infra Octauam Corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Ne maiestate Christi Regis in Eucharistia terreantur Christiani, paternam illis hoc in mysterio ostendit bonitatem; nam & illorum Pater existit: vnde non solùm *amor amorum*, sed etiam *dulcedo dulcedinum*, vt loquitur Bernardus, est Eucharistia, quia in illa recipimus realiter Christum verum parentem Christianorum; dat enim illis esse, alimenta, & hæreditatem.

Primò dat esse, quia Christus genuit Christianos, patris & matris personam gerens. p.124.n.480

Secundò dat Christus lac Christianis, nempe corpus suum sub specie panis: vnde & mammilla Patris dicitur. p.128.n.504

Tertiò dat hæreditatem, nempe gloriam, cuius pignus est Eucharistia. p.127.n.508.& seqq.

Feria IV. infra Octauam Corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Sed ne bonitate Patris in Eucharistia abutantur Christiani, vel nimis confidant, personam judicis in ea assumit Christus; justitiam quippe hoc in mysterio exercet, & malis indignè manducantibus justas infligit pœnas mortis temporalis, spiritualis, & æternæ. p. 309. & 310. n. 399. & seqq. & p. 319. à n. 457. & multis seqq. ad 472

Feria V. in Octaua Corporis Christi.

Caro mea verè est cibus, &c. Quia Iudex sicuti malos punit, ita & bonos præmiatur; ideo Christus, qui indignè manducantes Eucharistiam triplici morte plectitur, ita & bonos, qui probati & purgati ad hoc Sacramentum accedunt, triplici vitâ donat; etenim vt loquitur S. Thomas, *mors est malis, vita bonis.* Iusti ergo ab Eucharistia triplicem vitam recipiunt, temporalem,

poralem, spiritualem, & æternam. p.311.& seqq.à n. 413

Dominica II. post Pentecosten.

Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Luc. 14. Hic homo, *quidam* vocatur, hoc est, *singularis*, vt notat Hugo Cardinalis: Christus est, qui conceptus est sine semine patris, natus sine dolore matris, immunisque ab omni peccato. Hic cœnam magnam fecit tripliciter, pabulo doctrinæ, Sacramento Eucharistiæ, & conuiuio gloriæ.

Primò pabulo doctrinæ, quia verbum Dei est cibus animæ, & mentis reparat languores. p. 46. n. 177. & 178

Verbum Dei, pabulum & cibus Angelorum. p.50.n.190

Omne verbum Concionatorum à Christo procedit. p. 211. n. 326

Pabulum verbi denegare populo, sacrilegium est. p.222. n. 386

Secundò Sacramento Eucharistiæ, quia est verè panis viuus, & non vulgarem vitam tribuit. p.114.n.430

Sola Eucharistia est viuum alimentum, & quare. ibid. n. 431. & p. 173. n. 136

Eucharistia est cibus regius. p.169.n.116

Eucharistia præstat animæ ea quæ cibus corpori. p.277. n. 186

Superat cæteros cibos. p.285.n.241

In Eucharistia corpus Christi potest tripliciter manducari. p.303.n.363

Eucharistia est Sacramentum viuorum, seu iustorum, non peccatorum: est panis filiorum, & non debet dari canibus, seu peccatoribus. p.321.n.466.& p.324 n. 7. & 8

Tertiò conuiuio gloriæ. Vltima cœna hæc est, quia in fine vitæ temporalis confertur, sicuti cœna in fine diei. Huiusmodi autem gloriæ consummatio & collatio virtute Eucharistiæ fiet. p.319.n.453

Conuiuium appellatur gloria æterna, impropriè & metaphoricè, & quare. p.458.n.661

Gloria magis satiat hominem, quàm conuiuium. p.459. n. 664

Concessa fuit SS. Augustino, & Dominico ad modum conuiuij. ibid.

Dominica III. post Pentecosten.

Erant appropinquantes ad Iesum publicani & peccatores. Luc. 15. Ad Redemptorem omnium publicani & peccatores veniunt, quia ad illos Redemptor venerat; nisi enim prior ad peccatores veniret Deus, peccatores ad Deum non venirent. Etenim misericordia Dei anticipat peccatores. p.444.n.610

Peccatores fugientes misericordia Dei sequitur, vt faciat desiderantes. ibid.n.611

Dum peccatores ad Deum appropinquant, ad illos Deus venit: dum enim ab hominibus desideratur Christus, & ipse desiderat homines. p.55.n.211

Erant appropinquantes ad Iesum Publicani, & peccatores. Meritò ad Iesum veniunt peccatores, vt perditi ad Saluatorem, vt captiui ad liberatorem, vt serui ad redemptorem, vt tenebræ ad lucem, vt dissipentur: sicut turpitudines & deformitates ad pulchritudinem, vt reformentur: sicut opprobria ad gloriam, vt euacuentur. Christus enim verus animarum medicus, & omnium nostrarum infirmitatum curator, seipso sanat, medicus est & medicina. p.157.n.67

Vt audirent eum. Rectè ad audiendum Christum properant peccatores, & publicani, quia verbum Dei est initium vitæ supernaturalis. p.45.n.175

Et murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Contra Christum murmurabant Pharisæi, & Scribæ, ex maxima superbia, quâ excæcabantur; peccator enim cæcus est. p.51.n.194.& p 93.n.354

Hic peccatores recipit, & manducat cum illis. Quod exponens Chrysol. serm. 168. *Recipit*, inquit, *peccatores Deus, sed Deus peccatores esse non sinit, quos recipit: peccator Deum non violat appropinquans: Deus peccatorem sanctificat cùm propinquat.* Nam ad pœnitentiam vocat peccatores, & non solùm cum peccatoribus manducat, sed etiam ipsos manducat peccatores. Peccator enim dum pœnitet, à Deo manducatur. p. 328. n. 25

Vadit ad illam, quæ perierat. Oues ex malis bonas facit Christus optimus pastor. p.45.n.173

Salus hominis est gloria Dei. p.346.n.146

Nihil tam Deo dignum, quàm salus hominis. ibid.

Gaudium est Angelis super vno peccatore pœnitentiam agente. Quia quando Deus hominem lapsum reparat, eum supra Angelos exaltat. p.62.n.244

Angeli sciunt ea, quæ à nobis hîc fiunt. p.466.à n.698. & seqq.

Dominica IV. post Pentecosten.

Ascendens in vnam nauim, quæ erat Simonis, & sedens docebat de nauicula turbas. Christus in nauem Petri ascendit, ibique sedet, vt doceat populum, vt innuat fideles à Petro, & ab Ecclesia Romana, cuius primus Episcopus fuit Petrus, doctrinam veram accipere: mirum enim non est, fideles à sede Petri veræ doctrinæ pane pasci, cùm & ipsos Apostolos Petrus ipse pauerit; fuit enim Princeps & Pastor omnium Apostolorum. p.135.n.540

Duc in altum: hoc est, vt interpretatur S. Ambrosius, *in profundum disputationum.* Christo jubente debent loqui Doctores, & Prædicatores, & aliquando, dum opus est, mysteria altissima exponere, aliquando familiaria & sensibilia explanare. Prædicatores enim à Christo, & per Christum loquentes Dei sunt adiutores. p.211.n.326

Per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete. Nihil potest homo ex seipso, multùm autem potest cum gratia Dei. p.101.n.382

Ex hoc jam homines eris capiens. Etenim Apostolorum prædicatione homines in Christum crediderunt, & aquâ renati baptismatis, veluti pisces prædicationis rete sunt conclusi: nam Christiani dicuntur pisciculi, quia nascuntur in aquis. p.354.n.186

Relictis omnibus secuti sunt eum. Vtique ex maxima gratitudine, vt se totos illi, à quo tanta beneficia receperant, traderent, & noua beneficia reciperent; gratitudo enim noua obtinet beneficia. p.6.n.2

Dominica V. post Pentecosten.

Nisi abundauerit justitia vestra plusquam Scribarum & Pharisæorum, &c. Matth. 5. Iustitia, hoc est omnis virtus Christianorum, debet esse maior, quàm Scribarum & Pharisæorum, quia horum justitia, vt notat Hugo Cardin. *erat semiplena*, idest, verbis, & non operibus patebat. Virtus autem Christianorum non solùm voce, sed opere debet comprobari; fides enim siue operibus inanis est & mortua. p. 265. num.17.& p.361.n.99

Christianus improbus negat opere, quod voce confitetur. p.266.n.122

Si quis irascitur fratri suo, &c. Non debet Christianus in fratrem suum irasci, sed mitis esse in illum, quia Christus omnibus Christianis mutuam dilectionem præcepit. p.116.n.488

Christiani vna persona censentur, & oculis propter maximam vnitatem comparantur: vnde illorum vnitas

vnitas & dilectio Gentibus admirationi erant. ibid. n.489. & 490.& p.127.n.491
Si quis irascitur fratri suo. Christiani debent esse pacifici ac mites, pacifico ac mihi Christo nutriti. p.285. n.240
Relinque munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo. Vbi Chrysost. *Ecce*, inquit, *à discordantibus accipere non vult sacrificium. Hinc ergo perpendite quantum sit malum discordia, propter quod & illud abjicitur, per quod culpa relaxatur.* Etenim Christiani vnitate fortissimi, sola discordiâ ruunt. p.527. n.492. & 493
Christianorum pax, dæmonum est bellum. p.16.n.45
Christiani paci studeant, vt æternam pacem consequantur. p.532.n.521
Vade prius reconciliari fratri tuo. Christiani fratres sunt, quia ex eisdem parentibus nati, eodem lacte nutriti, & eiusdem hæreditatis hæredes. p.524.& seqq.à n.479. ad 526

Dominica VI. post Pentecosten.

Misereor super turbam, &c. Matt 8. Christi misericordia verè est vniuersalis, quia in omnes homines, in omnem locum, & in omne tempus extenditur. p.418. & seqq.à n.509.ad 553.
Et dabat discipulis, vt apponerent, & apposuerunt turbæ. Panes materiales manibus Apostolorum tradit turbæ Dominus, vt ostendat per discipulos, cæterosque viros Apostolicos se fidelibus spiritualem doctrinæ panem ministrare: nam per Apostolos, tanquam per columnas nobis, immò & per columnas ignis loquitur Christus. p.137.n.549

Dominica VII. post Pentecosten.

Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium. Matth. 7. Falsi Prophetæ, qui veniunt in ouium vestibus, virtutem mentientes, & tanquam lupi vastantes gregem Christi, hoc est Ecclesiam turbantes ac diuidentes, sunt hæretici. Nulla in istis vera virtus est, etsi Ecclesiæ reformationem, & Euangelij puritatem sectari videantur; nam libros Machabæorum calumniantur, quia contra illos docent orationem pro defunctis, licet verè sint canonici. p.74.n.285
Hæretici Iacobi Epistolam Canonicam negant, quia illorum sententiam confodit. p.161.n.98
Hæretici Iudæos imitantur, & quomodo. pag. 233. num.429
Hæreticorum Lutheri, & Caluini impia sententia. p.298. num.330
Pietas hæreticorum quænam sit. p.336.n.78
Non omnis qui dicit mihi mi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum. Quia fides sine operibus vacua est, inanis & mortua: vnde dici potest, quod Christianus non est, cuius fides bonis operibus non exornatur. p.263.& seqq.à n.108.ad 121
Qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cælorum. Quia Christiani ex diuina adoptione habentes ius ad gloriam, summâ diligentiâ ac labore ad diuinam debent currere hæreditatem. p.366.n.252
Ad coronam gloriæ Christiani nominis corona disponit. p.265.n.115
Sine bonis operibus, seo sine fide formata charitate nullus adultus saluatur. ibid.n.118
Vt benè operemur, & voluntatem Dei faciamus, Christus nobis sit signaculum in fronte, in corde, in brachio. 266.n.119
Improbus Christianus negat opere, quod voce confitetur. ibid.n.122

Dominica VIII. post Pentecosten.

Diffamatus est apud illum. Luc. 16. Verùm à quo peccator iste diffamatus est? Ab omnibus creaturis, quæ Deo de peccato illius perhibent testimonium. Vnde Chrysol. *serm.* 125. de illo sic loquitur: *Clamabat terra, clamabat cælum, dolebant Angeli, quando iam tota seculi fama loquebatur.* Si ergo vniuersæ contra peccatum clamant creaturæ, à Deo & cognoscitur, & punitur. Vnde peccatorem à peccato retrahere debet maxima Dei cognitio. p.456.n.650
Christus videt adulterium committentem, qui videt adulterium cogitantem. ibid.
Redde rationem villicationis tuæ. Actionum nostrarum exacta discussio & examen generale à sapientissimo & oculatissimo judice Christo, cui omnia nuda & aperta sunt, non paruum nobis vltimi judicij timorem debent incutere. Timendus ergo Christus est, quia judex sapientissimus. pag. 438. n.588.& p. 440. num.595
Per apem aculeum, & mel in eodem ore ferentem Christus adumbratur, & ideo vt judex timendus. p.440.n.595
Quid faciam, quia Dominus meus aufert à me villicationem. Gratiam aufert Deus à malis Christianis in pœnam peccatorum præteritorum, ipsisque sua auxilia denegat. p.436.n.581
Christianorum in domo Dei conuersantium, & bonis eius vtentium delicta sunt maiora, & grauiora peccato crucifigentium Christum. p.267.n.126
Aufert à me villicationem. Vita temporalis à peccatoribus justè tollitur, quia eâ abutuntur; vnde & sacra Eucharistia, quæ est panis vitæ, ex praua recipientium dispositione mortem præbet. p.281.n.215
Mors ab Eucharistia in malos dimanat. p.309.n.399.& seqq.
Scio quid faciam, &c. Pœnitentia, secunda post naufragium tabula, & contra peccata actualia remedium, etiam in fine vitæ bona est. p.436.n.577
Pœnitentiâ omne peccatum in hac vita deleri potest. ibid. n.580

Dominica IX. post Pentecosten.

Videns ciuitatem fleuit super illam. Luc. 19. Ex nimio amore lacrymæ Christi procedunt; dolebat enim super Ierusalem propter cæcitatem ciuium illius; sicuti enim super mortem Lazari, quem maximè diligebat, fudit lacrymas; ita & super peccatores Ierusalem, & super vastationem eiusdem ciuitatis lacrymatur. Summa igitur fuit Christi in homines misericordia, & summus amor, præsertim in Eucharistia, & passione. p.316.n.438
Fleuit super illam. Doloris, tristitiæ ac compassionis lacrymæ indicia sunt, & effectus. Dum ergo flet Christus, supra se nostras suscipit infirmitates; & ideo nostrum amorem à nobis exigit: nam quo pro nobis vilior, eo est amabilior. p.346.n.145
Fleuit super illam. Vt omnem sanguinem suum pro hominibus funderet Saluator, antequam corporis sui in passione cruorem effunderet, cordis sui, immò & animæ suæ, lacrymando sanguinem fudit. Lacrymæ enim sunt sanguis animæ. p.447.n.610
Fleuit super illam. Amore prius Christus vulneratus est, quàm passione. Flagellis, spineâ coronâ, clauis, & lanceâ sauciatus, è corpore sanguinem fudit: sed affectu, & compassione læsus, spiritualem sanguinem ex oculis dedit: nam vulnerum animi sanguis lacrymæ sunt. p.450.n.631
Christi lacryma, passionis eius vicaria est, & præstat ante tormenta, quod sanguis in passione. ibid.n.632

Videns, flevit. Quia oculi Dei fouent homines, sicut solis aspectus fouet terram. p.454.n.644

Lacrymatur Christus dum aspicit, vt quos fouet, in meliorem frugem, fletuum suorum aquis reducat: nam Christiani in aquis renascuntur, & ex aquis pennati fideles oriuntur, ac de terra in cœlum eleuantur. p.354.n.186

Flet Saluator, quia nusquam sine aqua Christus, & semper in aquis Christus. p.355.n.196

Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Prælati & Sacerdotes, qui in templis Christianorum primarium locum obtinent, fures sunt & latrones, nisi oues pascant oratione, prædicatione, & exemplo. p.229. à n.411.& seqq.

Latrones sunt, qui *quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi*, vt loquitur Apostolus *Philip.* 2. 21. quod ex inordinato, ac proprio amore procedit. Debent ergo Sacerdotes ouium, seu subditorum saluti ex amore Dei inuigilare, & pro illa totis viribus laborare; non enim possunt pascere gregem Christi, nisi ament Christum plusquam sua, plusquam suos, plusquam se. p.231.n.418

Dominica X. post Pentecosten.

Duo homines ascendebant in templum, vt orarent. Templa domus Dei sunt, & consequenter domus orationis. Rectè ergo in templum vt orarent, ascenderunt duo homines, quorum vestigiis inhærentes Christiani, non nisi ad orationem in Ecclesias venire debent; oratio enim nobis necessaria est necessitate præcepti, & medij, & per illam, diuinam debemus postulare misericordiam. p.443. & 444.n.606.& seqq.

Publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cœlum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. Publicanus hic modum orandi omnes docuit homines; oportet enim cum humilitate, & cordis compunctione diuinam propitiationem implorare. Illum ergo nos decet imitari, quia oratione suâ publicanus cœlum inclinauit. p. 445. & seq.n.615

Deus propitius esto mihi peccatori. Vbi Dionys. Cartusianus: *Oratio*, inquit, *breuis verbo, sed magna virtute; modica quantitate, sed plena scientiâ. Frequenter hoc verba corde humillimo, ac feruenti dicamus.* Etenim oratio humiliati Deum attingit, & penetrat. p.446. n.616

Orationes feruentiores à pectore fracto vi contritionis ad Deum ascendunt. ibid.

Descendit hic iustificatus in domum suam. Quia oranti, & venienti peccatori se præbet Deus magna velocitate. p.444.n.609

Dominica XI. post Pentecosten.

Adducunt ei surdum & mutum. Marc.7. *Surdus est omnis homo, qui audiendi aures non habet, & qui Euangelij verba audire contemnit*, vt loquitur Eusebius Emissenus. Infelix ergo ille est, qui verbum Dei non audit; siquidem hoc verbum est initium vitæ supernaturalis. p.45.n.575

A verbo diuino illuminamur, & verbo Christus omnia restaurat. p.47.n.581

Verbum Dei præbet vitam & immortalitatem, immò & Deitatem participatam. p.49.n.186

Et deprecabantur eum, vt imponat illi manum. Manum suam imponit Christus, dum amore, sapientiâ, ac bonitate, quibus homo factus est, gratiam suam, & misericordiam peccatoribus, & infirmis, illos iustificando, & hos sanando, effundit. Ipse enim Christus manus, & brachium Dei dicitur. p.457.n.655

Et suspiciens in cœlum: vt inde mutis loquelam, inde auditum surdis, inde cunctis infirmantibus medelam docerent esse quærendam, ait Beda: siquidem *omne bonum desursum est, descendens à patre luminum*, vt dicitur *Iacob.* 1. 17. Omnia igitur bona hominum à Deo procedunt. p.97.n.371.& p.451.n.638

Ingemuit, vt nostram causam susciperet, & nostras infirmitates potiaret, & portando sanaret, sicque se verum languorum nostrorum medicum ostenderet; nam vt ait Chrysol. serm.50. *Medicus, qui non fert infirmitatem, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.* Vnde Christus medicus est, & medicina, & seipso sanat. p.157.n.69

Et ait illi, Ephetu, quod est, Adaperire. Et statim apertæ sunt aures eius, &c. Sola vox Dei aures surdi aperit, & muti linguam soluit: sola vox Dei à peccato suscitat, & à pœnis peccati liberat. p.91.n.349

Deus voce Adamum ad pœnitentiam reuocauit. p. 46. n.180

Tanto magis plus prædicabant, & eo amplius admirabantur, dicentes, Benè omnia fecit, &c. Gratitudo post accepta beneficia justè exhibetur, & noua obtinet beneficia. p.6.n.2

Gratitudo erga Deum ad Religionem pertinet. p. 80. n.311

Dominica XII. post Pentecosten.

Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? Luc.10. Ac si diceret, quibus operibus æternam promereri potero beatitudinem? Etenim non solùm credendo, sed diligendo, & benè operando, hoc est non solâ fide, sed charitate, ac bonis operibus æterna felicitas obtinetur: & ideo bonis operibus semper debens insudare Christiani. p.263.n.111

Nullus adultus sine fide formata charitate æternam vitam consequitur. p.265.n.118

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Diligendus à nobis est Deus, qui prior dilexit; amor enim amoris est causa. p.39.n.147

Christus *dilexit nos dulciter, sapienter, & fortiter*, vt loquitur S. Bernardus *serm.*20.*in Cant.* Ideo vt amorem amore compensemus, illum diligere debemus *dulciter, & ex toto corde; sapienter & ex tota mente; fortiter, & ex omnibus viribus.* Galliceè: *Nous deuons aymer Iesus-Christ d'un amour tendre, d'un amour éclairé, & d'un amour vigoureux.*

Primò amore dulci, & ex toto corde, quia ex toto corde, & ex visceribus suis dilexit nos Christus, & flammas amoris super nos congessit. pag. 157. numero 63

Secundò amore perspicaci & sapienti, vt Christi amori sapientissimo respondeamus; adeo enim nos sapienter dilexit, vt sal fuerit in Eucharistia ex deitate vt igne, & ex humanitate vt aqua compositus, vt nos à corruptione præseruet. p.32.n.119

Sapientiâ suâ amorem & mortem suam in Eucharistia collocauit. p.272.n.131

Tertiò amore forti & robusto debemus diligere Christum, quia & ipse fortiter, & ex omnibus viribus suis nos dilexit. Quod Incarnatione, Eucharistia, & passione testatus est. p.315.n.437.& seq.

Amore robusto pro Christo moriatur Christianus: nam *fortis est vt mors dilectio.* Si absit mors, non adest amor. ibid.p.316

Amor fortis est, quia excessus est, & nullâ mensurâ clauditur. p.316.n.438

Amor Dei in homines magnus. p.285.n.238

Magnum amorem à nobis exigit; nam magnus amoris amor. p.157.n.63

Diliges Dominum Deum ex toto corde, &c. Cor nostrum

amoris officina, nullo alio feruere debet amore, quàm Dei. Sicuti enim Deum ex corde nostro laudare, ita & ipsum diligere ex toto corde debemus: dum enim diligimus Deum ex corde, illi confitemur, & clamamus. *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*, psal. 110.1. *Clamaui in toto corde*, psal.118. 145. Cor enim nostrum amore, & charitate Deo clamat. pag. 108. n. 404

Cor nostrum diuino feruens amore, in ipsum Deum fertur, ibique requiescit, quia diuinus amor ecstasin facit, & amantem transferri in amatum. p. 22. n.72. & p. 40. n. 153

Et proximum tuum sicut teipsum. Proximum sicut seipsum diligat Christianus, quia frater eius est. Frater autem ferè alterum sonat. Ex triplici enim capite Christiani fratres sunt, & vnum censentur. p. 124.& seqq. à num. 479. ad 526

Christianis initio Ecclesiæ erat cor vnum, & anima vna. p.126.n.489

Christiani vna persona censentur, & comparantur oculis, propter maximam vnitatem, quæ Gentilibus admirationi erat. p.127.n.491

Hoc fac, & viues. Vbi Saluator non dixit, Hoc cogita, hoc loquere, hoc crede, hoc scribe; sed hoc fac, vt ostendat, mandatum istud, non speculatiuum esse, sed practicum, siquidem illud adimplere oportet: illud enim scire, vel credere non sufficit, sed insuper ad opus debemus reducere: fides enim sine operibus mortua est. p.244.n.2.& p.261.n.99

Dominica XIII. post Pentecosten.

Cùm ingrederetur Iesus quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi. Luc. 17. Peccatores leprosis istis adumbrantur. Meritò ergo Christo occurrunt, à quo vt occurrant, excitantur. Quia peccator à se ægrotat, à Deo tantùm sanatur, à quo præuenitur, vt conuertatur. p.93.n.355

Leuauerunt vocem suam. Peccatores ad precandum Deus excitat. p.445.n.613

Peccatorum oratio non est meritoria, sed impetratoria. p. 444. n. 608

Iesu præceptor miserere nostri. Meritò leprosi peccatores adumbrantes, à lepra, tanquam à maxima miseria mundari cupientes, & propterea Saluatorem deprecantes, nomine Iesu illum interpellant, quia maximam misericordiam profert nomen Iesu. pag. 414. num. 492

Misericordiam secundùm effectum, & secundùm affectum, hoc est sublevantem, & compatientem exprimit nomen Iesu. p.415.n.496.& p.416.n.499

Dum misericordiam leprosi postulant, obtinent, & sanantur, quia verbo *miserere*, altâ voce prolato, petebant: nam dum verbo hoc à Deo misericordia postulatur, obtinetur. p.41n.n.474

Miserere nostri. Quia misericordia nihil aliud sonat, quàm subleuationem, seu liberationem à miseria: ideò leprosi, peccatorum figuræ, misericordiam postulant, vt à lepra liberentur. Sed maior miseria, quàm lepra peccatum est, quia animam inficit. p.414. num. 492

Miseriam nostram debemus Deo orationibus exponere. p. 443. n. 605

Non est inuentus qui rediret, & daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. Rectè sanatus à lepra, dum Christo de tanto beneficio gratias agit, dare gloriam Deo dicitur, quia eius curatio, spiritualis lepræ, hoc est peccati curationis typus extitit. Mundatus ergo gratiâ Christi à peccato, & iustificatus, gratias agendo gloriam dat Deo, quia gloria Dei est salus hominis. p. 436. n.146

Samaritanus iste à lepra mundatus, & Christo gratias agens magna voce à Christo laudatur, quia glorificantes Deum, à Deo glorificantur. p.109.n.410

Et daret gloriam Deo. Qui se à Christo sanatum, & à miseria lepræ mundatum ostendit, & ob hoc gratias agit, Deum glorificat, quia magnam eius misericordiam omnibus propalat: etenim misericordia Dei est maxima eius gloria. p.422.n.524

Dominica XIV. post Pentecosten.

Nemo potest duobus Dominis seruire. Matth. 6. Hoc est, nullus potest seruire Deo, qui *Rex regum* est, & *Dominus Dominantium*; & Diabolo, qui *princeps huius mundi* vocatur. Cùm enim in omnibus opponantur, impossibile prorsus est illis obedire. Non debet ergo Christianus per peccatum seruire Diabolo, qui & ipse peccat seruus est, & falsò, ac iniustè huius mundi vsurpauit principatum: dura enim est hæc seruitus. p.100.n.380

Concordiam, & mutuam dilectionem sectentur Christiani, ne diabolo per dissensiones regnanti obediant; ille enim adeo debilis est, vt concordes Christianos nequeat vincere, nec sibi subiicere. Vnde filios Iob vnanimes, ac concordes faciliùs potuit interficere, quàm diuidere. p.132.n.51

Nemo potest duobus dominis seruire. Vni ergo, nempe Deo seruiamus. Illi enim seruitutem nostram debemus, quia quidquid in nobis bonum est, ab ipso processit. p.452.n.641

Seruus est, vt docet S. Thomas, *qui ipsum quod est, alterius est.* Cùm ergo omne quod in nobis est, à Deo, & à Christo sit, Dei & Christi serui sumus, ideoque illis seruire oportet. p.81.n.312

Non potestis Deo seruire, & mammonæ. Diuitiæ enim temporales egestatem nostram non ditant, nec vacuitatem replent; transitoriæ etenim, caducæ, & externæ à nobis sunt: vnde Gregor. hom. 15. in Euang. de diuitiis inquit: *Fallaces sunt, quæ nobiscum diu permanere non possunt: fallaces sunt, quæ mentis nostræ inopiam non expellunt.* Deo ergo soli seruiendum est; ipse enim ditat, & satiat nos, quia est vera hæreditas nostra. p.127.n.509

Deo seruire debemus, tanquam vero Regi, qui in nobis legibus regnat, ac præceptis. p.149.n.26

Deo seruiunt omnia, & parent res insensibiles: solus autem peccator Deo non seruit. p.149.& seq. à n.28. ad 3n

Quærite primùm regnum Dei, &c. Deum sibi in regem debent eligere homines, & ipsi spontaneâ, ac liberâ mente seruire. p.153.n.43

Dominica XV. post Pentecosten.

Ibat Iesus in ciuitatem, quæ vocatur Naim: & ibant cum illo discipuli eius. Luc. 7. Christum sequuntur discipuli, & cum eo circumeunt ciuitates, vt doceant Pastores, & Prælatos in diuersa loca ire, vt ouium, & subditorum saluti inuigilent. Debent enim Pastores, & Prælati suis ouibus & subditis præsentes esse, vt tanquam medici eorum curent infirmitates. p. 231. n. 419.& seqq.

Ecce defunctus efferebatur filius vnicus matris suæ. Magnus dolor matri suæ fuit mors corporalis huius adolescentis, ex maximo amore, quo erga filium flagrabat mater: nam diligebat illum quasi animam suam a parentibus enim filij sunt anima. p.228.n.407

Quantus dolor Christo debet esse mors spiritualis, seu peccatum mortiferum Christianorum, quia illos plus diligit, quàm matres diligant filios. p.128.n.498

Ecce defunctus efferebatur. Extra ciuitates hominum sepulchra olim, etiam apud Romanos videbantur: nunc intra

intra ciuitatum mœnia, immò & intra templorum septa, Christianorum sepulchra collocata sunt ad animarum defunctorum solatium, & refrigerium: ibi enim prò illis orationes, & sacrosancta Eucharistia in Missæ sacrificio offeruntur, & eleemosynæ viuentibus fidelibus erogantur. p.76.n.299

Quam cùm vidisset Dominus, misericordiâ motus super eam dixit illi: Noli flere. Vitam filio suo defuncto, & misericordiam postulabat à Christo mater vidua, non voce linguæ, sed voce lacrymarum suarum. Cùm autem Christus vocem istam lacrymarum audiuit, statim misericordiâ motus dixit illi, *Noli flere*, quia scilicet, quod postulabat, illi omninò concedere volebat, nempe vitam filio. Lacrymæ ergo suas voces habent. p.446.n.618

Noli flere, quia non pro morte corporea, vel pro jacturis temporalium lacrymæ fundi debent. p.451.n.636

Noli flere, quia dumtaxat flendum est pro peccato commisso, & pro amisso paradiso. ibid.

Noli flere, quia jam me lacrymis tuis ad vitam filio tuo concedendam non solùm inclinasti, sed etiam quodammodo coëgisti; siquidem oratio Deum lenit, lacryma cogit. ibid.n.637

Accessit, & tetigit loculum. Et hoc tactu vitam mortuo communicauit, quia caro Christi vnita Verbo Diuino omnis vitæ fonti vitam tribuit. p.34.n.127

Adolescens tibi dico, Surge: & resedit qui erat mortuus, &c. Sola Christi vox defunctum adolescentem ad vitam reuocauit, quia sola vox Dei hominem à peccato mortifero suscitat. p.91.n.349

Et cœpit loqui, vt Christo nouæ vitæ suæ authori, & restitutori gratias ageret, in quo actum religionis exercuit; nam gratitudo erga Deum ad Religionem pertinet. p.80.n.318

Et cœpit loqui, vt Christum laudando, eique gratias agendo, nouæ vitæ conseruationem, bonitatem, & sanctitatem à Christo vitæ, bonitatis, & sanctitatis authore obtineret: gratitudo enim noua beneficia obtinet. p.6.n.2

Et cœpit loqui, vt nouam quam à Christo habebat vitam, ad Christum referret, & omnino Christo consecraret; totam enim vitam illam Christo debebat, quam ab eius tactu, voce & virtute receperat. Nam homo debet ad Christum referre vitam, quam ab illo accepit. p.319.n.452

Dominica XVI. post Pentecosten.

Cùm intraret Iesus in domum cuiusdam principis Pharisæorum Sabbatho manducare panem, &c. Luc. 14. Cum Pharisæis manducare Christus non dedignabatur, quamvis eorum in seipsum maliciam cognosceret, quia bonitate & sapientiâ suâ illorum malitiam & astutiam superare volebat: nam etiam illos ad salutem conuersatione, verbis & miraculis vocare volebat: pro omnibus enim in orbem terræ venerat omnium Saluator, omnibusque se exhibebat, quia omnibus communis erat, sicut sol omni creaturæ corporeæ communis est. p.420.n.515.& 516

Sabbatho manducare panem. Non solùm panem, sed & alios cibos manducare cum principe Pharisæorum Christus venerat, quamvis solius panis ab Euangelista fiat mentio, quia nomine panis omnis cibus intelligitur. p.123.n.468

Communes cibos, v. g. panem, pisces & carnes animalium ab hominibus cum illis manducans, accepit Christus: sed diuinum cibum, & panem cœlestem, ac panem viuum illis largitus est, vt illos ad vitam nutriret æternam; etenim illis corpus suum in cibum, & sanguinem in potum, in Eucharistiæ sacramento tradidit, in quo nulla substantia panis, sed solum & verum eius corpus sub specie panis reperitur. p.121.à n.456.& seqq.

Sola Eucharistia panis viuus verè dicitur triplici ratione. p.117.à n.442.& seqq.

De pane fit caro Christi, quia panis in corpus, & vinum in sanguinem Christi conuertuntur, quod nomine *Transubstantiationis* exprimitur. p.122.n.460.& seqq. & p.234 & seqq.à n.433.ad 475

Ecce homo quidam hydropicus erat ante illum: & ideo illum sanauit; Christus enim qui sanat omnes infirmitates nostras, non potest ante se habere, & non curare: omne enim bonum hominis à præsentia Dei procedit; nam oculi Dei fouent homines, sicut solis aspectus fouet terram. p.454.n.644

Si licet Sabbatho curare? Licebat vtique: quod probat Christus ex modo agendi Pharisæorum in boues, & asinos. A fortiori igitur licebat in hominem esse beneficum die Sabbathi, & illum ab infirmitate liberare. Etenim etiam die festo opera misericordiæ licet exercere, quia seruilia non reputantur. pag. 342. n.214

Omni tempore licet homines à spiritualibus infirmitatibus, hoc est à peccato mortali liberare, & ad sanitatem reuocare, reconciliatione cum Deo, quia nihil tam Deo dignum, quàm salus hominis. p.346. n.146

Dominica XVII. post Pentecosten.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Matth. 22. Deus à nobis magis appetit amari, quàm timeri: *timere enim seruorum est, diligere filiorum*, vt loquitur Chrysostomus. Non vult ergo Deus, vt timeatur seruiliter ab hominibus, quasi Dominus; sed vt diligatur quasi pater, quia spiritum adoptionis donauit hominibus. Debemus ergo Deum ex toto corde diligere, tanquam patrem nostrum, à quo adoptati nouo nomine decoramur, nouis bonis ditamur, & nouam ac æternam hæreditatem recipimus. p. 357. & seqq.à n.210. ad 261.

Ex toto corde tuo, ex tota anima tua, &c. hoc est, mente & corpore, spiritu & carne, cogitatione, & opere, affectu & effectu. Sicuti enim Christus qui ab Apostolo vocatur *Filius dilectionis* Dei, *Coloss.* 1. 13. Patrem omninò corde, & carne dilexit, hoc est, interiùs amauit, & exteriùs actione & passione amorem manifestauit, juxta illud Ioan. 14.31. *Vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem.* Ita & nos Deum debemus ex intimo cordis affectu diligere, & dilectionem nostram mandatorum Dei obseruantiâ, & bonis operibus manifestare. Quia filiatio adoptiua communicat nobis similitudinem filiationis naturalis Dei. p. 349.n.262

Quid vobis videtur de Christo? Cuius filius est? Hoc nomen, *Christus*, significat vtramque naturam, diuinam scilicet, & humanam in supposito Verbi vnitas. p.81.n.315

Christus non est filius Dei adoptiuus, sed naturalis. p.151. n.36.& p.348.n.262

Christus est etiam verus filius B. Mariæ Virginis, ex cuius purissimo sanguine corpus eius formatum est, & ex qua sicut sol de stella natus est. p.151. n.36. & p.175.n.144

Dicunt ei, David. Christus filius David, cuius mansuetudinem cum maiori perfectione possedit, ob maximam, & communem in omnes homines misericordiam. Vnde Christus sol justitiæ, sol puritatis, & sol clementiæ dictus est. p.418.n.511

Christum ex semine suo in Bethlehem nasciturum cognouit David, & ideo dum aquam de cisterna Beth-

lehem postulauit, non aquam, sed Christum sitiebat. p.329.n.33

Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus, &c. Christus etiam vt homo Dominus est, & *Princeps regum terræ*, vt dicitur *Apoc.* 1. quia in vtero Virginis ad regiam dignitatem electus, vnctus, & coronatus est. p.150.& seqq. à n.32.ad 97

Dominica XVIII. post Pentecosten.

Ascendens Iesus in nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatem suam. Matth. 9. Ciuitas Christi erat Nazareth, in qua conceptus fuit de Spiritu sancto, ex B. Maria Virgine, & in qua cum matre morabatur. Quamvis autem natus sit in Betblehem, ciuitatem istam non assumpsit in suam, sed Nazareth: quia in ista, & non illa Gentiles cum Iudæis promiscuè habitabant:& Christus qui in salutem omnium venerat, & Iudæorum,& Gentium, libenter inter vtrosque in Nazareth tanquam in patria sua habitabat. pag. 419. n.513

Offerebant ei paralyticum jacentem in lecto. Paralyticus est omnis homo mortifero peccato sauciatus, in eius corpore velut in lecto jacet anima; moueri enim non potest motu supernaturali, vt ad Deum accedat, & à peccato recedat. Debet ergo huiusmodi peccator Christo saluatori optimo offerri, vt ab illo sanetur, & à peccatò, cuius pondere premitur, & vinculis alligatur, ne moueatur, liberetur. Nam peccator à se ægrotat, à Deo sanatur, & ab illo præuenitur, vt conuertatur. p.93.n.354

Offerebant ei, &c. quia aspectu suo peccatores Deus viuificat, & ægrotos sanat. p.94.n.357

Jacentem in lecto. Iacet peccator, & moueri non potest, quia ex se nihil potest, multùm autem cum gratia Dei. p.101.n.382

Confide fili. Christus paralyticum, cui peccata vult dimittere, filium vocat, quia pater est omnium Iustorum, Fidelium, & Christianorum; illos enim specialiter genuit patris & matris personam gerens. p.124.n.486

Remittuntur sibi peccata tua. Quia Dei perfecta sunt opera, dum à corporea paralysi infirmum hominem Christus sanat, illum etiam à spirituali ægritudine, à qua corporea dimanabat, nempe à peccato curat; peccatum enim est maxima infirmitas. pag.86. numero 330

Peccata non remittuntur sine speciali Dei misecordia, quia à peccato non surgit homo sine diuina gratia. p.90. n.346

Solus Christus peccata dimittit, quia solus ille habet claues mortis & inferni. p.91.n.348

Potestas remittendi peccata sublimis est,& Regia,immò & diuina. p.209.n.315.& seq.

Remittuntur tibi peccata tua. Nullum peccatum in hac vita est irremissibile, exceptâ finali impœnitentiâ. p.435.n.574

Semper post peccatum est pœnitendum, vt obtineatur remissio peccatorum. ibid.n.574

Dominica XIX. post Pentecosten.

Simile factum est Regnum cœlorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo. Matth. 22. Vide ea quæ notata sunt pro Dominica 2. post Pentecosten.

Qui fecit nuptias filio suo. Quod exponens Gregorius hom.38. in Euang. ait: *Tunc Deus filio suo nuptias fecit, quando hunc in vtero Virginis humanæ naturæ coniunxit, quando Deum ante secula fieri voluit hominem in fine seculorum.* Christus enim sibi humanitatem vt sponsam copulauit, & per eam hominum mater factus est, qui Deitate pater extat. pag. 125. num.482

Christus Ecclesiæ pater, caput, & sponsus, peccatores in suis vulneribus reformat, & reparturit, eosque lacte proprij corporis nutrit. p.126.n.485

Dominica XX. post Pentecosten.

Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur. Ioan. 4. Filius Reguli, hominis inter homines sublimis, & vrbis Capharnaum tetrarcha, ac pro Romano Imperatore Rectoris infirmatur, & mori incipit, quia à Deo elongabatur, quem non agnoscebat, & cui non seruiebat: omnis enim vita & sanitas à Deo est, præcipuè verò vita spiritualis: Deus enim est vita animæ. p.90.n.346

In filio infirmo Regulus pater infirmabatur, quia filius est aliquid patris, & de substantia patris. pag. 361. n.228

Hic cùm audisset, quia Iesus adueniret à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum. Infirmitate filij, & imminenti mortis illius periculo compellitur Regulus ad Christum, vt ab ipso sanitatem, & vitam filio suo obtineat; omnia etenim bona hominis à Deo procedunt, & ab illo debent postulari. p.452.& seq.n.641.& 642

Nec per se surgere potest homo, nec per se stare; & ideo rectè ad Christum venit Regulus, vt ab illo filij sanitatem impetret. ibid.

Rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius. Meritò Christum rogat Regulus, vt descendat,& filium suum curet, quia in hoc venit Christus, vt ægrotos sanet. Nam vt inquit Augustinus serm. 9. de verb. Apostoli, cap.1. tom.10. *Si venit de cœlo magnus medicus, magnus per totum orbem terræ jacebat ægrotus.* Christus ergo inuocandus, & rogandus est ad omnes infirmitates nostras sanandas, quia medicus est, & medicina, & seipso sanat. p.157.n.67

Rogabat eum vt descenderet, & sanaret filium eius. Rogat Regulus, & filium suum morti propinquum Christo exponit, quia miseriam nostram orationibus nostris debemus exponere. p.443.n.605

Sanaret filium eius. Sibi sanitatem petit, dum pro filij sanitate Christum obsecrat, quia illius anima filius eius erat: filij enim parentibus sunt anima. p. 228. n.407

Filius tuus viuit. Magna fuit Christi misericordia ægrotanti filio reguli subitò incolumitatem præstare. Quod fecit, vt se etiam in pueros, & adolescentes misericordem manifestaret, quod & in alios juuenes præstitit. p.430.n.558.& seqq.

Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, Filius tuus viuit. Sanitas filij ægrotantis à verbis Christi procedens eo tempore incœpit, quo Christus loquutus est, quia Christus verbo omnia restaurat. p.47.n.181

Verbum Dei præbet vitam, & immortalitatem,& ideò loquente Christo sanatur ægrotus. ibid.& seq.

Rectè loquente Christo febris dimittit filium infirmum reguli, quia verba Christi vitam conferunt, & sanitatem. p.212.n.330

Dominica XXI. post Pentecosten.

Voluit rationem ponere cum seruis suis. Matth. 18. Cum hominibus omnibus, ac præsertim cum Christianis, qui specialiter serui eius sunt, rationem ponet Christus in extremo judicio; quod ideo ipsa morte terribilius videtur, sicut innuit Apostolus Hebr. 9. 27. *Statutum est omnibus hominibus semel mori, & post hoc judicium.* Sibi ergo caueat Christianus; mandata Dei sedulò, ac diligenter obseruet, ab omni malo, & ab omni specie mali abstineat, quia de omnibus

actibus

actibus suis rationem debet reddere, ac iudicium subire à perspicacissimo, æquissimo, ac seuerissimo iudice Christo, qui ideo timendus est. pag. 438. num.588

Timeat homo peccator Christum Regem, cui de omni actu, ac de omni verbo debet rationem reddere; quia Angelis semel tantùm peccantibus non pepercit, sed in illos in cœlis iustitia eius primùm sæuiit. pag. 63. nu 246.& seq.

Oblatus est ei vnus, qui debebat decem millia talenta. Hoc debitore magis debet homo, qui peccati mortalis debito ac pondere premitur: peccatum enim est debitum infinitum, quia habet malitiam infinitam obiectiuè, ex eo quod contra bonum infinitum directè militet, vt docet S. Thomas 3. *p. quæst.1.art.2.* quare sibi timeat peccator tanto debito prægrauatus, & se seruum miserrimum agnoscat: peccati enim dura est seruitus. p.100.n.380

Et quia peccatum est maxima miseria. p.414.n.492

Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Hoc est spatium pœnitentiæ concede, vt à debito peccatorum contritione, confessione, ac satisfactione exoneret. Seruum istum imitetur peccator, & Christum roget, vt patientiâ suâ illum ad pœnitentiam adducat, & remissionem peccatorum concedat: nam docuit nos Christus peccatorum remissionem oratione postulare. p.444.n.607

Oratio peccatorum non est meritoria, sed impetratoria. ibid. n.608

Misertus autem Dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Quia peccatori oranti & venienti, se Deus magnâ præbet velocitate. ibid.n.609

Misericordia quæ peccata dimittit, magna est, quia summam expellit miseriam. p.443.n.603

Nullum est peccatum, etiam atrocissimum, quod non possit à Dei misericordia deleri. p.435.n.574

Pœnitentia etiam in fine vitæ bona est,& à Deo recipitur. p.436.n.577

Tamen non debet differri vsque ad finem vitæ. p. 441. num.601

Nonne oportuit te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum. Iuxta illud à natura nobis inditum. *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Debitoribus nostris debemus dimittere, cùm Deus nobis dimittit debita nostra; & hominibus parcere, quia Deus nobis parcit,maximè cùm Christiani simus; Christianus enim debet esse mitis, ac pacificus, pacifico ac mitì Christo nutritus. Vnde Chrysostomus ait: *Quænam nobis erit excusatio, cùm lupi fiamus, agnum comedentes.* p.285.n.240

Dominica XXII. post Pentecosten.

Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Matth. 22. ingenua prorsus hæc est Pharisæorum confessio; ore verum proferunt, vt simul cum veritate venenum effundant. In ore verum, in corde virus habent, & vt Christum in sermone malitiosè & astutè capiant, de veritate doctrinæ ipsi increatæ, & incarnatæ Veritati blandiuntur. Christus ergo verax, & veritas est, ac nusquam potuit mentiri: vnde in institutione Eucharistiæ, verè & realiter, & non figuratè corpus & sanguinem suum dedit hominibus. Tunc enim mentiri non potuit. p.117.n.443

Verax non esset Christus, & verba eius essent falsa, si panis in Eucharistia remaneret. p.121.n.458

Cuius est imago hæc, & superscriptio? Dicunt, Cæsaris. Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Vbi Euseb.Emissenus ait: *Sua ergo imago reddatur Deo.* Cùm ergo homines imagines Dei sint, se totos Deo reddere debent perfectâ & integrâ ad Deum conuersione. Nam conuersio peccatoris ad Deum est quædam restitutio. p.441.n.599

Iubet Christus, vt quæ sunt Dei, reddantur Deo, & statim misericordia sua præuenit peccatores, vt ad Deum redeant, immò & per suos legatos illos obsecrat Deus, vt ad illum redeant. p.445.n.612

Cuius est imago hæc. Si Cæsaris imago numisma Cæsari addicit, nonne imago Dei in homine hominem Deo omninò tribuit? Non ergo semetipsum Deo subtrahat, ac iniustè sibi detineat, vel mancipet creaturis: sed Deo obsequio puro, & amore, ac pœnitentiâ omninò reddat; homo enim est vera imago Dei, immò & perfectior quàm Angelus. p.65.n.252

Homo imago est sanctissimæ Trinitatis; eius enim anima diuinæ essentiæ vnitatem, & personarum Trinitatem repræsentat. p.82.n.318

Homo seipsum Deo, cuius est imago, reddere debet, hoc est, Deum debet intelligere,amare,& semper in memoria habere. ibid.p.83

Reddite quæ sunt Dei Deo. Quod bonum in nobis est, à Deo est.Christianus ergo totam vitam suam offerat. p.586.n.546

Christianus vitam, quam à Christo in Eucharistia habet, ad Christum referat. p.319.n.452

Vt Christianus semetipsum reddat Christo,debet Christum imitari,& bonis operibus Dei filiationem comprobare. p.264.n.114.& p.265.n.115

Vt verè imaginem Dei habeat, & seipsum Deo reddat Christianus,Christum vt signaculum habeat in fronte,brachio, & corde. p.266.n.119

Reddite quæ sunt Dei Deo. Christiani si à Deo defecerint, tenentur quamcitiùs ad Deum se conuertere. p.432.n.566

Dominica XXIII. post Pentecosten.

Domine filia mea modò defuncta est, sed veni,&c. Matth.9. Statim, & absque vlla mora post mortem filiæ ad Christum venit pater illius princeps Synagogæ, obsecrans illum, vt manus impositione mortuam ad vitam reuocet, vt doceat omnes summâ diligentiâ à peccato, quod animæ mortem præstat, statim recedere, & ad Christum properare, eiusque gratiam implorare ad deletionem culpæ.Nam à peccato tenetur homo statim recedere. p.441.n.599

Impone manum tuam super illam, & viuet. Quod de facto accidit; nam cùm Christus tenuisset manum mortuæ, surrexit puella; carne etenim sua Verbo Dei hypostaticè vnita vitam communicat,etiam temporalem. p.54.n.187.& p.57.n.219

Mirum non est Christum tactu manus puellæ defunctæ vitam illi restituisse, cùm ab illo omnis vita hominum procedat; ille enim est, qui Adamo omnium hominum parenti post lapsum vitam temporalem donauit. p.318.n.411.& seqq.

Tetigit fimbriam vestimenti eius. Dicebat enim intra se, si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero. Si à Christi vestimentis corpoream sanitatem sperat mulier, & de facto recipit, quid non debemus ab ipso Christi corpore sperare, & recipere? Salutem ergo à corpore Christi in Eucharistia recipimus, quia per hoc Sacramentum vita confertur homini,& dæmon torquetur. p.54.n.81.& seqq.

Salua facta est mulier ex illa hora. A profluuio sanguinis tactu fimbriæ vestis Christi hæc mulier liberata est: sed virtus quâ sanata est à corpore Christi in vestimentum redundauit. Cum fiducia ergo ac reuerentia, non ad fimbriam vestis,sed ad sacrum Christi corpus in Eucharistia accedamus, quia per illud peccata venialia, & aliquando mortalia delentur, & omnes animæ infirmitates dissipantur. p.58.n.100.& 101

Profluuium mysticum sanguinis in Eucharistia sacrum Christi corpus sitit, quia sacra Eucharistia dum auget charitatem, minuit cupiditatem. p.31.n.113
Sacrum Christi corpus in Eucharistia eripit nos à voluntate peccandi. p.30.n.111
Eucharistia dat vires ad non peccandum, Claraeuallenses Monachos à peccatis præseruat, & inordinatus appetitus motiones sedat. p.31.& 32.n.116.&seq.

Dominica XXIV. post Pentecosten.

Vide quæ notata sunt pro Dominica 1. Aduentus. *Orate ut non fiat fuga vestra hyeme, vel Sabbatho.* Fuga nostra, vitæ nostræ finis est, & mors corporis. Orandum est simul, & cauendum, ne nobis accidat, dum ardore charitatis priuamur, & bonis operibus destituimur: frigiditas enim hyemis absentiam denotat charitatis; & requies Sabbathi insuper inanitatem defectum operationum. Vnde ne fuga nostra, hoc est, mors absque charitate, & bonis operibus eueniat, debemus, dum tempus habemus, operari bona, & nusquam ab amore Dei, & bonorum operum exercitio cessare; maximè quia sine bonis operibus nullos adultos saluatur. p.265.n.118
Ne fiat fuga vestra in hyeme, vel Sabbatho. Pœnitentia contra actuale peccatum remedium, debet citò exerceri, & non differri vsque ad finem vitæ. pag.441.& seq.num.599
Peccatoribus obduratis, & excæcatis in pœnam præcedentium peccatorum Deus aliquando subtrahit auxilia sua. p.436.n.581
Aliquando dum vult peccator, non potest, quia dum potuit, noluit. p.437.n.584
Erit tunc tribulatio magna. Tribulationes sunt bona extrinseca Christianorum. p.363.n.239
Tribulationes & cruces sunt patrimonium Christianorum. p.364.n.241
Tribulationes, & cruciatus diuini amoris sunt pignora, & maius donum Dei, quàm fides, & quare. p. 365. num. 246
Tribulatio est clauis cœli ignea, quâ porta ignea cœli aperitur. p.368.n.257
Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. Verba hæc nihil faciunt contra præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia; notandum enim est illud, *Tunc*; hoc est, in fine seculi, tempore quo Antichristus regnabit, & abominatio prædicta à Daniele, videbitur, &c. p.407.n.459
Tunc apparebit signum filij hominis in cœlo. Hoc signum est crux Christi, secundùm Augustinum, Hieronymum, Hilarium, Chrysostomum, & alios SS. PP. Vnde Ecclesia sic canit, *Hoc signum crucis erit in cœlo, cùm Dominus ad judicandum venerit.* Apparebit autem Crux, quis in illa Christus omnia attraxit, licèt non omnia fuerint attracta. Vt ergo nemo de Redemptore conqueratur, lignum in quo omnes redemit, & attraxit, omnibus apparebit. p.383.n.332
Crux in judicio apparebit, quia similis Arcæ, Christi cruore homines exerit, & velut scala mystica, gradus præbet hominibus, vt in cœlum ascendant. p. 179. p. 164

PRO FESTIS SANCTORVM.

In festo S. Andreæ Apostoli.

Vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream, &c. erant enim piscatores. Matth. 4. Vt suam Christus fundaret Ecclesiam, *non elegit Reges, aut Senatores, aut Philosophos, aut oratores; sed plebeios, pauperes, & indoctos piscatores*, vt loquitur S. Augustin. in catena aurea; nam vt prosequitur idem S. Doctor, *Dominus noster Iesus Christus volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est Imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed priùs Petrus piscator.* Adeo enim potens est Deus, vt per infirma mundi confundat fortia: eodem enim modo in Ecclesiæ fundatione vsus est, ac in mundi creatione. Ex nihilo mundum creauit nihil magister; & ex nihilo morali, hoc est, ex hominibus contemptibilibus, indoctis & piscatoribus Ecclesiam instituit. p.81.n.312
Vidit duos fratres, &c. Vidit illos Deus, vt illi viderent Deum; nam Deus venit ad homines, vt homines veniant ad Deum. p.93.n.356
Ex Dei gratia omnia bona nostra proueniunt. pag. 97. n.371
Venite post me. Non tam pedibus, quàm affectu, & imitatione, vt ait ibi glossa. Christianus enim, & præsertim Sacerdos, seu Apostolus, Christum debet imitari. p.53.n.204
Venite post me, vt filij post parentem, vt serui post Dominum, vt milites post Regem. Apostoli enim filij, serui, & milites Christi extiterunt, illique adhæserunt, vt filij parenti, vt serui domino, vt milites Regi.
Primò filij Christi sunt Apostoli, & ille istis veluti Iacob duodecim filiis coronatur. pag. 133. num. 530. & 532
Secundò serui sunt Christi, & dum illi seruiunt, cæteris dominantur; etenim seruire Deo, regnare est. p. 100. n.378
Et ideo sedentes cum Christo orbem judicabunt. p.134. n.534
Tertiò milites Christi sunt, gloriam eius vbique propagantes. ibid.n.533
Vnde sunt Christi legati, & vt tales coram Regibus militabilia patrarunt. p.138.n.557.& seqq.
Sunt duodecim leones, in duodecim leunculis solij Salomonis adumbrati, & per illos vincit Christus. p.139.n.559
Sunt insuper ossa Christi, eiusque participant fortitudinem. ibid.n.560
Venite post me. Nullus post Christum venit, nisi post illum crucem ferat; ait enim Matth. 15. *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, &c.* Post Christum iuit B. Andreas, qui semetipsum abnegauit parentes & nanim deserens, & Christi mancipio se addicens: ac crucem suam tulit, quam vehementer dilexit, concupiuit, & pulchram ex contactu membrorum Christi appellauit. p. 165. n.100
Crucem aliquando Andreas fugerat, dum scilicet optimus eius magister Christus ad illã properabat; nam de Apostolis scriptum est Matth. 26. 56. *Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt.* Verùm postquam Christus in cruce moriens crucis opprobrium abstulit, & gloriam in ea collocauit, ad illam jam formosam cucurrit Andreas, cucurrit & Petrus eius germanus, simulque fratres crucis supplicio pristinæ fugæ reatum expiarunt. Quod eleganti stylo S. Chrysologus expressit serm. 133. *Æquanis*, inquit, *fratres venia, quos sic distruxerat culpa: nam crucem, quam refugerant, postea coniunctis viribus ardenter inuadunt; vt vnde reatum sumpserant, inde conscenderent cœlum, inde præmium sumerent, & coronam. Petrus namque crucem, arborem conscendit Andreas; vt qui Christo compati gestiebant, in semetipsis figuram formamque ipsius exprimerent passionis, & redempti ligno consummarentur ad palmam.* Quare ad crucem

crucem vt ad triumphum cucurrit Andreas. p. 382. num.325

Venite post me. Huic voci obediuit Andreas, præsertim dum in testimonium Christianæ Fidei ad crucem lætabundus accessit, & exclamans: *Securus, & gaudens venio ad te.* Cùm enim in cruce *oportuerit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam*; ad illam Andreas & Petrus, vt ad scalam cœli, immò & ad matrem, ex cuius visceribus in æternam cœlorum gloriam effunderentur, gaudentes accesserunt. Quod notauit S. Petrus Damiani serm. 1. de S. Andrea: *Crux*, inquit, *quæ Regem præmisit ad sceptrum, eadem vtrumque militem* (Petrum & Andream) *subsequenter erexit ad præmium. Eadem triumphalis mors victores ad astra transmisit; & quos in hac vita vnius generis protulit natura consortes, in illam beatitudinem sempiternam crux parturiuit æquales: eiusdem nobilitatis in terra eandem prosapiæ celsitudinem sortiuntur in cælo; qui enim hic sunt filij Ioannis, illic sunt filij crucis.* Ad crucem igitur, tanquam ad januam cœli, cucurrit Andreas; nam qui cruces fugit, à cœlo declinat. p.368.n.260

Venite post me. In vita, & in morte. In vita per obsequium, & in morte per crucis martyrium. Hoc præstitit B. Andreas, qui Christo in vita fidele exhibuit obsequium, ac præsertim ei adhærens, dum inter homines visibilis conuersabatur; eius gloriam prædicans, postquam in cœlum conscendit; & sacrificium ei quotidie offerens: quod vltimum intrepidè confessus est, idolis sacrificare renuens, & generosa voce coram Ægea Proconsule respondens, se quotidie agnum immaculatum immolare, qui manducatus integer perseuerat ac viuus. p.280.& seq.n.208.& 209

In morte per crucis martyrium, quod vehementer desiderauit, & feliciter assequutus est, Ita vt de illo dici possit, quod legitur Sap. 18. 11. *Simili pœna seruus cum Domino afflictus est, & popularis homo Regi similia passus est.* Vnde per supplicium crucis Andreas fuit in Throno, Altari, Tribunali, & Curru triumphali Christi. Crux enim hæc omnia fuit Christo. p. 382. n.330

In festo S. Thomæ Apostoli.

Thomas vnus de duodecim non erat cum eis, quando venit Iesus. Ioan. 20. Ex speciali prouidentia Dei abfuit Thomas, quando Christus rediuiuus ad discipulos venit, vt scilicet eius dubitatio de Christi resurrectione tactu vulnerum corporis eius deinde sanata, vniuersæ Ecclesiæ fidem firmaret ac solidaret. Venit autem iterum Iesus januis clausis, cùm Thomas esset cum aliis discipulis. Aduentus iste summoperè fuit necessarius ad sanandum Thomam, & fidem Ecclesiæ roborandam; diuina enim gratia est necessaria, vt homo à peccato surgat. p.90.n.346

Dei præsentia semper est quærenda, & diuinum auxilium jugiter implorandum. p.455.n.647

Mitte manum tuam in latus meum. Summa Christi bonitas erga discipulum incredulum admiranda est; vt enim illius, & nostræ infidelitatis vulnera sanaret, vulnera sua tangenda concessit. p.207.n.306

Christus calcatâ morte rediuiuus fidelissimæ Magdalenæ se tangendum negauit; & tamen Thomæ infideli non solùm vulnera carnis suæ tangenda præbuit, sed & eius manum in latus suum lanceâ apertum mitti voluit, & hoc in reuerentiam dignitatis sacerdotalis. Cùm enim Thomas Apostolus esset Sacerdos, diuinâ propterea manu gaudebat, & ideo dignus fuit, qui in latus Christi manum mitteret. ibid.n.307

Dominus meus, & Deus meus. Thomas Hebraïcè abyssum, græcè os significat. Vtrumque & abyssi, & oris munus præstat Thomas Apostolus, dum tangendo Christi humanitatem, eius Diuinitatem attingit, & magna voce confitetur. Abyssus fuit, dum Deum cognouit; sed os abyssi, dum Deum, & Dominum hominem mortuum & rediuiuum disertè pronuntiauit. Quare illi optimè quadrant verba Habacuch 3, 10. *Dedit abyssus vocem suam: altitudo manus suas leuauit.* Quod ideo præstitit Thomas, quia ipsi à corporis Christi tactu fides, & spes sunt restitutæ. p.314. num. 431

Fides Thomæ, postquam Saluatoris vulnera tetigit, tanta fuit, vt ex illius ardore ad illam propagandam, & Gentiles docendam in Indiam profectus fuerit, vbi semper in mente, & in ore crucem Christi habuit; vnde & martyrio coronatus est, sagittis confossus super lapidem, in quo crux Christi incisa erat. p.380. num. 310 .

In festo S. Stephani Protomartyris.

Cùm esset Stephanus plenus gratiâ. Gratia sanctificans, quâ plenus erat S. Stephanus, illum maximè gratum Deo reddebat, ac justum faciebat, illumque Deo ipso replebat, quia tota Trinitas replet, & inhabitat mentem justi per cognitionem, & amorem. p.261.n.97

Gratia habitualis, & sanctificans in substantia animæ recipitur, & nouum esse tribuit. p.358.n.121

Et fortitudine. Stephani fortitudo à Diuina gratia procedebat; homo enim qui ex se nihil, multùm potest cum gratia Dei. p.100.n.382

Video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris, &c. Christum videt Stephanus, dum lapidatur, & pro Christo sanguinem fundit, ipsumque stantem aspicit, vt faciliùs omnia quinque vulnera corporis Christi intueatur, & ab illis inuictam accipiat fortitudinem. Nam martyrum fortitudo est inuicta à vulneribus Christi, p.365.n.245

Video cælos apertos. Immò & jam cœlos tenebat Stephanus, cùm lapidum ictus pro Christo sustinebat, & jam amore cœlum possidebat vehementi Christi desiderio & ardore: martyr enim exul est à corpore, & à terra, non stupore, sed amore. ibid.n.247

Et Iesum stantem. Stabat Iesus, dum lapidabatur Stephanus; quia *cum bellante bellabat*, vt loquitur S. Petr. Damian. *serm. de S. Steph.* vel vt ait Bernardus serm. 5. in psal. 43. *quia juuabat.* Vnde & Ambros. *ep. ad Eccles. Vercell.* dicit, Christum stetisse, *vt sollicitus juuaret athletam, quem & paratus coronaret.* Quod non mirum est, quia Christus in Stephano patiebatur: nam ab origine mundi in martyribus passus est Christus, & adhuc patitur: vnde & dixit Saulo: *Quid me persequeris.* p.388.n.359

Domine ne statuas illis hoc peccatum. Mira, & magna Sancti Stephani charitas, quâ & pro se lapidantibus deprecatur: hac diuinâ armaturâ tortores, tormenta, & seipsum vicit. Charitas igitur pro armis fuit Stephano, & per illam vicit & triumphauit, p.365.n.246

In festo S. Ioannis Apostoli, & Euangelistæ.

Vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus. Ioan. 21. Inter cæteros Christi discipulos Ioannes à Christo fuit magis dilectus, & ideo magis quàm alij Christum dilexit; nam magnes amoris amor: & amor amoris causa. p. 39.n.146. & p.157. n.63. & p.307. n.387

Non intra se manebat Ioannes, sed in Christo, quem vehementer diligebat. Siquidem diuinus amor ecstasin facit, & amantem ad amatum transfert. p.22.n.72. & p.40.n.153

In Ioanne Christus, & Ioannes in Christo, ex mutuo

ac vehementi amore: duo etenim amici, quasi vnicam dumtaxat personam constituunt; vnde & amicus dicitur dimidium animæ amici. ibid.n.151

Qui recubuit in cæna super pectus eius. Ex vehementi amore cecidit supra pectus Christi in cœna Ioannes, quia tunc ex Sacramento corporis & sanguinis sui, quod à Bernardo *amor amorum* appellatur, amoris sui sagittas in Ioannem iaculatus est Christus. pag.307. n.387

Ex maiori, quo Ioannes Christum prosequutus est amore, maiorem cæteris cognitionem ac scientiam est assequutus, & in Euangelio suo profundiora ac sublimiora mysteria propalauit. Amore enim veluti pondere in Christum ferebatur, & simul cum illo mente & spiritu in cœlis manebat, licèt corpore adhuc in terra maneret. p.40.n.152.& seqq.& p.44. num.169

Per Ioannem, tanquam per columnam nubis loquitur Christus; & per linguam eius, tanquam per columnam ignis Ecclesiam illuminat. p.137.n.548

Ioannes fuit Boanerges, hoc est, filius tonitrui, quia simul sanctitate & doctrinâ, pietate & sermone, charitate & Euangelio coruscauit. p.215.n.341

In Conuersione Sancti Pauli Apostoli.

Saule, Saule, quid me persequeris? Act. 9. Optimi pastoris est ouem errantem ad gregem reuocare: hoc præstitit Pastor & Episcopus animarum nostrarum Christus Dominus, qui Saulum non solùm errantem, sed spirantem minarum & cædis in discipulos suos propriâ voce vocauit, & ad Ecclesiam, tanquam ad gregem suum reuocauit; nam sola vox Dei à peccato suscitat. p.91.n.349

Paulus ex Ecclesiæ persequutore non solùm ad fidem conuersus, sed etiam egregius factus est prædicator voce Christi. p.47.n.182

Domine, quid me vis facere? Mira de Paulo verbi Dei victoria. ibid.n.183

Mira Pauli per gratiam conuersio. p.95.n.362

Surrexit Saulus de terra, apertisque oculis nihil videbat. Paulus cæcutit oculis carnis, vt clariùs videat oculis mentis. p.48.n.184

Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, &c. Paulus conuersus ad Christum, vas electionis est, vt Gentes, & Reges, & filios Israël conuertat ad Christum. Vnde Bernard. serm. 1. in conuers. S. Pauli, inquit: *Conuersus Paulus conuersionis minister factus est vniuerso mundo. Et multos quidem olim in carne adhuc, sed non jam secundùm carnem ambulans, prædicationis officio conuertit ad Deum; nunc quoque in ipso feliciùs viuens, & apud ipsum, nec adhuc quidem cessat ab hominum conuersione. Dico autem exemplo, oratione, doctrinâ.* Sic enim ex lupo rapaci Paulus pastor fidelis effectus est. p.47.n.183

Quia pascit fideles, & illos ad Deum conuertit exemplo, oratione, & doctrinâ. p.229.n.411

Vas electionis est mihi iste, &c. S. Bernard. loc.cit. *Quis desperet*, inquit, *vltrà pro magnitudine cuiuslibet criminis; quandoquidem Saulum audiat adhuc spirantem minarum & cædis in discipulos Domini, subitò factum vas electionis? Magnificè siquidem in hac vna conuersione, & misericordia magnitudo, & EFFICACIA gratiæ commendatur.* Nam Paulus adolescens potenti misericordiâ ad Christum conuersus est. p.431.n.561

Paulo sanato, & ad Christum conuerso, nemo desperet. ibid.

Ego ostendam illi, quanta oporteat pro nomine meo pati. Paulus vas electionis patientiâ clarum, Apostolatum suum patientiâ nobilitauit. p.225.n.396

In festo Purificationis Beatæ Mariæ semper Virginis.

Tulerunt Iesum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino. Luc. 2. S. Bern. serm. 1. in Purif. B. Mariæ: *Hodie*, inquit, *templi Dominum in templum Domini Virgo Mater inducit: Ioseph quoque sistit Domino, non suum, sed eius filium dilectum, in quo ei benè complacuit.* Sistitur ergo Domino in eius templo templi Dominus, & sanctificator, illumque offerunt Deo Maria, & Ioseph, Virgo Deipara, & virgo eius sponsus, vt de tanto beneficio collato hominibus ad eorum redemptionem, gratias agant: nihil enim gratius Deo poterant offerre ad gratias agendum pro Christo concesso; sicut ad gratias agendum pro Eucharistia, ipsum sacrificium Eucharistiæ conuenientissimum est. p.112.n.425

Ipse Christus, qui Deo offerebatur, pro seipso concesso hominibus gratias agebat; nam ad gratias agendum pro beneficio Incarnationis, anima Christi electa est. p.113.n.427

Vt sisterent eum Domino. Meritò à Deipara Virgine Christus Domino sistitur, & offertur, vt per illum omnibus hominibus à Domino veniam & misericordiam obtineat; tunc enim Mariæ optimè conuenit illud psalmi 51. 10. *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Nam vt oliua fructifera, & virgo mitissima, oliuam profert, manibus gestat, & Domino offert Christum filium, hominem, simulque Deum optimum ac mitissimum, cui quadrat illud Eccl.24. *Quasi oliua speciosa in campis.* Antiquitus etenim oliuarum ramos offerentes, & veniam postulantes, postulata impetrabant. p.196.n.248

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Rectè à sancta Ecclesia in introitu Missæ huius diei verba hæc proferuntur: dum enim in medio templi Filium Dei hominem factum Deo obtulit, ab eo in omnes homines, pro quibus offerebat, misericordiam obtinuit. Antiquitus namque Reges veniam postulantibus concedebant, dum postulantes filios eorum eis offerebant: Molossi enim Regi filium suum offerentes, postulata, & veniam obtinebant. p.195.n.247

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Illa misericordia, quam in medio templi hodie suscipiunt homines, Christus est, qui & omnis est misericordia, & omnem hominibus attulit misericordiam. p.424.n.533.& seq.

Misericordiam secundùm effectum, seu subleuantem Christus habet à Patre; sed secundùm affectum, seu compatientem habet à matre Virgine, à qua misericordia coronatus est, & vt misericors, ac ipsa misericordia, in medio templi pro omnibus oblatus hominibus. p.160.à n.76.& seqq.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui. Quod exponens Bernardus serm. 1. in Purific. B. Mariæ: *Suscepit*, inquit, *hanc misericordiam Domini David, suscepit Simeon: suscepimus & nos, & quicunque sunt prædinati ad vitam. Siquidem Christus heri, & hodie, & in æternum. In medio etiam templi misericordia est, non in angulo, aut diuersorio, quia non est acceptio personarum apud Deum. In communi posita est, offertur omnibus, & nemo illius expers, nisi qui renuit.* Christus etenim misericordiam communem omnibus, omni tempore, & omni loco offert. pag. 418. n.509

Omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur. A lege purificationis immunis erat B.Virgo, quia vt inquit Bernardus serm.3.in Purific. *Nihil*

in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum: nimirum cùm proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit facere delictorum. Vnde Maria virgo concepit, virgo peperit, & virgo post partum inuiolata permansit; & ideo nascens ex Maria Christus, *matris virginitatem non minuit, sed sacrauit*, immò & duplicauit. p.160.n.80

In festo S. Mathiæ Apostoli.

Sors cecidit super Mathiam, & annumeratus est cum vndecim Apostolis. Act. 1. Expulso è sacro Apostolorum collegio proditore Iuda, qui in pœnam commissi sceleris suspensus crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius, in eius locum, ne sacratus Apostolorum numerus perfectione careret, Mathias, Deo sortes declarante, suffectus est; voluit enim Deus vt duodenus remaneret numerus Apostolorum, quia hoc numero Christi maiestas splendescit, Ecclesiæ honor, seu decor exornatur, & propria Apostolorum dignitas illustratur. p.133.n.530.& seqq.

Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Matth.11. Mites, pacifici, ac humiles debent esse omnes Christiani, qui à Christo virtutum omnium magistro debent virtutes discere; sed præsertim Apostoli, qui à Christo sicut oues in medio luporum missi sunt, vt mansueti essent & patientes. p.225.n.395

Mitis sum. Christus mitis est, quia misericors, immò & misericordia. p.417.n.506

Sed justus etiam est, & ideo per apem adumbratur, quæ in eodem ore mel habet, & aculeum. pag. 440. n.595

Discite à me, quia mitis sum. Christiani debent esse pacifici, ac mites, pacifico ac miti Christo nutriti. p.285. n.240

Mitis sum. Christus mitissimus, quia est petra fundens mel, & saxum durissimum, ex quo oleum dulcissimum manat. In cruce oleum charitatis effudit, vt nobis scintillas largiretur amoris. p.157.n.63

Mitis est Christus, quia seipso sanat, medicus est, & medicina. ibid.n.67

Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Omnes vocat Christus, quia sicut Sol, omnibus venit, passus est, & resurrexit, eiusque misericordia in omnem orbis partem Euangelij prædicatione est effusa. p.425. n.535

Spes omnium finium terræ Christus est. ibid.

Non solùm omnes laborantes & oneratos vocat Christus, sed ad illos vadit, & ideò in Ægyptum diuersis plagis laborantem mox natus fugit. ibid.n.536

In festo S. Thomæ Doctoris Angelici, Ordinis Prædicatorum.

Vos estis lux mundi. Matth. 5. Lucis nomine Apostolos decorauit Dominus, qui & ipso eodem nomine gloriatus est. Ioan.8. *Ego sum lux mundi.* Lux igitur mundi Christus est, quia Filius Dei, *splendor gloriæ, & figura substantiæ eius.* Lux mundi est, quia veritas, & veritatis præco. *Ego sum via*, inquit Ioan. 14. 6. *& veritas, & vita.* Apostoli autem lux mundi dicuntur, quia Dei coadiutores facti sunt, & veritatis prædicatores, ac Doctores Ecclesiæ. Vnde S. Thomas Doctor Angelicus, ac perpetuus, ore & calamo, verbis & scriptis veritatis propugnator, lucis mundi nomine potest insigniri. Deinde lux puritatem designat, vnde & Christus, qui à Patre in splendoribus Sanctorum ex vtero mentis ante Luciferum genitus, & à Matre purissima, intemerata semper ac inuiolata Virgine, veluti splendidissimus flos castitatis erupit, lux de luce, & lumen de lumine appellatur. Cùm ergo S. Thomas mentis, & corporis puritate insignis virginitatem perpetuò illibatam seruauerit, morum puritate, & splendore doctrinæ lux mundi est, & consequenter Doctor Angelicus meritò dicitur, cùm sanctimoniæ, tum doctrinæ nitore, quibus non solùm Angelis æqualis est, sed etiam illos transcendit. pag. 2

R.P.Car.Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

Vidi vnum Angelum stantem in Sole. Apoc. 19. 17. Nihil pulchrius, nihil splendidius à Ioanne potuit videri, quàm Angelus stans in Sole, quo vtique adumbratur Sanctus Thomas Aquinas, qui & virginitatis flore, & scientiæ sublimitate Angelus fuit. Sed Angelus stans in Sole, à quo nusquam recessit, hoc est Angelus Christo Soli justitiæ semper adhærens; nusquam enim post suscep[..] Baptismi gratiam à Christo discessit Thomas, nec peccati labe, nec erroris caligine: cùm nusquam mortiferi criminis reus in tota vita extiterit, nec minimum errorem vel docuerit, vel propugnarit. Angelus ergo Thomas & corpore, & mente, & puritate vitæ, & puritate doctrinæ, semper in Sole stetit, quia semper in splendoribus virginitatis, sanctitatis, & doctrinæ, nullisque vsquam fuit obuolutus tenebris. Sicuti ergo ex Greg. Nazianz. *orat. 2. de pace*, Angeli sunt *splendores, qui in Ecclesia Triumphante fulgent*; Thomas Angelus fuit splendens in Sole, qui in Ecclesia Militante refulsit, fulgurauit, coruscauit. Fuit etiam Solis splendore donatus: cùm enim esset vir omninò Apostolicus, Apostolorum dotibus exornatus fuit, & Christi justitiæ Solis fuit radius, odor, & scintilla. Si enim Christus sol, rosa, & ignis est, Apostolici viri sunt eius radij, odor, & scintillæ. pag. 212. num. 327

Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi. Viri Apostolici, & sancti Ecclesiæ Doctores pietate & doctrinâ conspicui, inter quos splendet S. Thomas, sunt sal terræ, lux mundi, & hominum Saluatores. ibid. numero 331

Vos estis lux mundi. Doctori Angelico optimè quadrant hæc verba. Cùm enim juxta Augustinum, Angelorum creatio productione lucis in primo capite Genesis sit expressa, dum dicitur, *Fiat lux*: rectè S. Thomas, qui virginitate, sanctimoniâ, & ingenij sublimitate, & acumine Angelus fuit, antequam Doctor esset Angelicus, lux mundi dici potest. pag. 59. n.230

Vos estis lux mundi. Splendore suo virgineam puritatem lux designat. Virgo fuit S. Thomas, & virginitate Angelus: nam vt inquit Chrysol. serm. 143. *semper est Angelis cognata virginitas.* Immò Angelo maior, ac illustrior: nam vt ait Ambr. lib.2.de hab. Virginum: *Maior est victoria Virginum, quàm Angelorum. Angeli sine carne vincunt, Virgines in carne triumphant.* Vnde S. Thomas impudenti scorto à se titione fugato, & concupiscentiâ omni ex parte subactâ, in gloriosæ signum victoriæ ab Angelis, vt maior à minoribus, ad lumbos præcinctus est. Quare non solùm lux mundi, sed lilium Ecclesiæ Doctor Angelicus potest appellari. Ille enim non vt sponsa, *sicut lilium inter spinas*; sed sicut lilium inter lilia, Virgo inter Virgines, Angelos inter Angelos emicuit. Nam Christus *inter lilia pascitur*, quia vt notat D. Gregor. in cap. 2. Cant. *per lilia munda animæ designantur, quæ dum castitatis candorem retinent, per bona famæ opinionem proximis quibusque suauiter olent.* Nam Angeli & lux sunt, & lilia. pag. 16. numero 51

Vos estis lux mundi. Lux fuit Sanctus Thomas, sed meridiana, ardoris scilicet, & fulgoris plenitudine inclyta. Arsit enim pietate, charitate, & zelo diuini

honoris & gloriæ. Vnde & officium Eucharistiæ jubente Vrbano IV. composuit. p.2

In festo Annunciationis B. Mariæ Virginis.

Missus est Angelus, &c. in ciuitatem Galilææ. Luc.1. Galilææ prouinciam, vt in ea à Virgine in vtero conciperetur, & homo fieret, elegit Filius Dei, quia Galilæa simul à Gentibus & Iudæis habitabatur, vt innuitur Isai. 9. *Trans Iordanem Galilææ Gentium.* Vt ostenderet se in salutem omnium, & Gentium, & Iudæorum hominem fieri. Vnde S. Antonin. 4. p. tit.15. cap.9. §. 15. *In regione communi*, inquit, *concipi voluit, qui pro omnibus nasci voluit. Non est Iudæorum Deus tantùm, sed etiam Gentilium.* pag. 419. n.513

Cui nomen Nazareth. In Nazareth Christus conceptus est, & in Bethlehem natus, quia triticum priùs floret, quàm in dura grana, ex quibus panis efficitur, consurgat. p.319.n.32

Aue gratiâ plena, Dominus tecum. Gratiâ plena, omnique sanctitate referta debuit esse B. Virgo, vt Deum in suo vtero conciperet. Vnde de illa Gregor. Magnus inquit: *Meritorum verticem vsque ad solium diuinitatis erexit.* Maxima enim Virginis charitas fecit illam Dei genitricem. p.163.n.91

Dominus tecum. Vbi Bernardus: *Tecum in mente, & tecum in ventre.* Maria namque priùs concepit corde, quàm carne; & mente, quàm ventre. Tamen Dominum Filium Dei verè habuit in vtero; nam Virgo non alium nisi Deum, & summum Regem potuit concipere. p.151.n.35

Dominus tecum. Maxima fuit Christi in sinu Matris humilitas. p.150.n.32

Attamen ibi verè fuit Dominus, quia jam ad regiam dignitatem electus, ibi fuit vnctus Rex, ac coronatus. p.153.& seqq.à n.45.ad 97

Quoniam virum non cognosco. Mariæ Virginitas Christi conceptione & natiuitate consecrata & duplicata. p. 160.n. 80.

Ecce Ancilla Domini, fiat mihi secundùm verbum tuum. Humilitas B. Mariæ Virginis Filium Dei intra eius attraxit viscera. p.151.n.35

Charitas B. Mariæ Virginis fecit illam Dei Genitricem. p.163.n.91

In festo S. Petri Martyris Ordinis FF. Prædicatorum.

Tollat crucem suam, & sequatur me. Matth. 15. Crucem Domini tanquam suam tulit S. Petrus Martyr, qui à pueritia fidem publicè propugnauit, illamque fortiter professus est. Hercules Christianus fuit inuictus hic Fidei pugil; adhuc enim velut in cunabulis serpentes extinxit, & monstra trucidauit Fidei Symboli distinctâ, clarâ, & animosâ pronunciatione, similis Spiridioni Tremithuntis Episcopo, qui solius Symboli Fidei pronunciatione eruditum, & verbosum Philosophum Christianæ Religionis impugnatorem superauit, & ad Christianam fidem adduxit. p. 12. n. 28

Tollat Crucem suam, & sequatur me. Christum Cruce onustus S. Petrus Martyr sequutus est, quia obseruantiâ regulari, & vitæ Religiosæ professione, quæ Crux est, & diuturnum Martyrium, deuicit sæculum, Ecclesiam ampliauit, & gloriosam Martyrij coronam fuso sanguine est assequutus. Primò, seculum deuicit, quod contempsit, & reliquit, & votorum obedientiæ, castitatis, & paupertatis fidelissimus obseruator, mundi pompas, voluptates, & diuitias victoriâ inclytus triumphauit. Secundò, Ecclesiam ampliauit verbi Dei prædicatione, & Christianæ Fidei defensione, ac propagatione, hæreticos ab erroribus liberans, & ad Ecclesiæ gremium adducens. Tertiò tandem, fuso sanguine purpuratus, & in extremo vitæ spiritu Symbolum Fidei constanti pectore, & verbo distincto proferens, Martyris coronam accepit: sicque Christo conformis, qui mundum vicit, fidem, & Ecclesiam instituit, & tandem pro omnibus hominibus sanguinem super crucis lignum effudit, in cruce gloriabatur Petrus, in qua plurimas diuitias inuenit. p.364.n.241.& seq.

Tollat crucem suam, &c. Ardentissimo desiderio crucem ferre cupiuit S. Petrus, qui à Christo quotidie enixè postulabat, vt ipsi pro illo mori concederetur. p.368. num. 259

Vnde à Christo summoperè dilectus est, dum ab ipso quod desiderabat, obtinuit; & verbo Dei à se feruenti zelo ac constantissimè per Quadragesimam disseminato, post Pascha rediens ab iniquis interfectus est. Nam tribulationes & cruciatus amoris diuini sunt pignora. p.365.n.246

Sequatur me. Christum non solùm sequutus est S. Petrus martyr innocentiâ vitæ, morum sanctimoniâ, salutis animarum zelo, Diuini Verbi prædicatione, & tandem sanguinis sui pro fide effusione; sed etiam est assequutus, ipsique omninò vnitus: nam martyrium subiens pro Christo Deiformis quodammodò effectus est; homines enim per tribulationes Deiformes euadont. p.369.n.260

In festo S. Catharinæ Senensis Virginis.

Hanc amaui, & exquisiui sponsam mihi assumere. Sap. 8. Seraphica Christi sponsa inclyta Virgo S. Catharina Senensis, à Saluatore gratiarum vbertate præuenta, & diuini amoris igne accensa, vt vera illius sponsa triplici coronâ donata est, virginitate, patientiâ, & gloriâ. Geminam accepit in via, & tertiam in gloria: nam virgo immaculata speciali Dei munere per totam vitam permansit, dolores, tormenta, calumnias, aliosque cruciatus, immò & Christi crucifixi vulnera passa est, & tandem peracto breui vitæ curriculo, & glorioso de omnibus hostibus reportato triumpho, immarcessibilem æternæ vitæ coronam in cœlis accepit. In præmium fuit hoc generosæ actionis, quam præstitit Virgo Senensis, dum coronam gemmis coruscantem à Christo in hac vita oblatam respuit, & spineam elegit & accepit. p.368.n.259

Viuo ego, jam non ego: viuit verò in me Christus. In Catharina Senensi viuebat Christus, cui cor proprium dederat, corde Virginis ablato, & in commutationem ab ipso Saluatore recepto. Magnum prorsus, & incredibile miraculum: sine proprio corde, quod vitæ est principium, viuebat Catharina; sed ex corde hominis Dei nobilissimam, immò & diuinam vitam trahebat. Viuebat ergo Catharina, & non viuebat ipsa, sed in illa Christus viuebat: immò illa per Christum, cum Christo, & in Christo per cor Christi viuebat. Quare cùm cogitationes de corde exeant, juxta illud Christi Matth. 15. 18. *De corde exeunt cogitationes*; Christus dicebat Catharinæ, cui cor suum dederat, & cuius cor acceperat: *Cogita de me, & ego cogitabo de te.* p.109.n.410

Viuit in me Christus. Non solùm à corde Christi, sed etiam ab eius corpore S. Catharina Senensis vitam trahebat; nam à sacra Eucharistia etiam temporalem habuit vitam. p.312.n.420

Ex corde Christi vehementi, & ardenti in Christum amore flagrabat, nec propterea rimorem amiserat; nam amore sæpe ad Eucharistiam accedebat Catha-

rina Senensis, & aliqnando ab hoc Sacramento timore recedebat. p.298.n.327

In festo SS. Apostolorum Philippi & Iacobi.

Creditis in Deum, & in me credite. Ioan. 14. Cùm juxta D. Thomam 2. 2. *quæst.* 2. *art.* 2. possit aliquis credere Deo, eredere Deum, & credere in Deum; fidesque non sit perfecta, nisi per vltimum actum, quâ quis credit in Deum, & credendo amat Deum; ideo sine eharitate, & bonis operibus fides inanis est, & ille Christianus non est, cuius fides bonis operibus non exornatur. p.263.à n.508.& seqq.

In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Ob diuersa merita dinersa erunt Sanctorum præmia in domo Dei, hoc est in cœlis. Cùm autem meritum in gratia & eharitate fundetur, maius proculdubio est meritum Apostolorum, qnàm aliorum fidelium; quia maior est gratia à Christo illis concessa, maiorque illorum eharitas: nam Apostoli post Christum, eiusque genitricem, gratiam & tempore priùs, & cæteris abundantiùs receperunt. p.138.n.556

Dicit ei Philippus, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Beatitudo obiectiua hominis, Deus est.p.127. & seq. n. 509

Beatitudo formalis hominis consistit in visione diuinæ essentiæ. p.412.n.483

Qui videt me, videt & Patrem meum. Cognitio beatifica hominis, quâ Deum contemplatur, est intuitiua, & quidditatiua, attingens Deum vt est in se. Cùm autem in se sit vnus in essentia, & trinus in personis, quæ constituuntur relationibus, quæ se habent vt modi reales essentiæ diuinæ; ideo non potest videri vna persona sine alia, nec essentia sine personis. Etenim essentia diuina vt est in se, vnitur intellectui beato ad modum speciei intelligibilis. p.418.n.450

Pater in me manens, ipse facit opera. Ab humanitate Christi, vt Diuini Verbi instrumento, procedebant Christi miracula. p.457.n.654

Qui credit in me, opera quæ ego facio, ipse faciet, &c. Apostoli Christo Domino coniuncti sunt, & eisdem prorsus dotibus exornantur: nam sunt duodecim januæ, duodecim fundamenta, & duodecim columnæ Ecclesiæ, immò & duodecim stellæ Ecclesiam coronantes. p.136.n.543.& seqq.

Philippus, & Andreas Apostoli Gentiles Christum videre cupientes ad Christum adducunt. p.470.n.714

In festo Inuentionis sanctæ Crucis.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Ioan. 3. Baptismus est Christianæ Religionis initium; per illum enim homo regeneratur, recipit nouum esse, & fit filius Dei. p. 350. n. 168

Ex aqua & Spiritu sancto. Aqua Baptismi Christianos regenerans, cum vtero B. Virginis confertur. p.126. n.486.& p.353.n.181

Aqua Baptismi virgo à Spiritu sancto fœcundatur, cuius virtute filios Dei adoptiuos generat. pag. 353. n. 181

Virtus passionis Christi cum virtute Spiritus sancti, in aqua Baptismi. ibid.

Oportet exaltari filium hominis. In cruce Christus exaltatus est: crux ipsum, & ipse crucem exaltauit.p.165. n. 100

Christus à Regia Maiestate cruci confixus est, vbi ex crucis titulo rex apparuit. ibid.& seq.& p.168.n.110

De cruce Christus noluit descendere, & quare. p.168. n. 111

Rex nonæ gloriæ Christus in cruce, quæ illius sublimitas, maiestas, & fortitudo fuit. ibid.n.112

Oportet exaltari filium hominis. In cruce Christus non solùm Rex est, sed & Sacerdos, ac Pontifex. p. 177. n.154.& seq.

Crux altare Christi suo sanguine dedicatum.ibid.p.178. & seq. n. 160

In cruce perfectissimum sacrificium, nempe holocaustum obtulit Christus. p.179.n.161

Crux altare, & ara dicitur, & quare. ibid.n.162

Vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Hominibus fidelibus maximè vtilis est crux Domini, quia arcæ Noë similis, cruore Christi illos erigit. ibid.n.163

Crux velut scala hominibus præbet gradus, vt in cœlum ascendant. ibid.n.164

Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi. Crux Christi Christianorum est patrimonium, & ideo in illa gloriandum. p.364.n.241

Debemus in cruce Domini gloriari, quia in illa, sicut Paulus Apostolus, multas diuitias inuenimus.ib.n.242

In cruce gloriandum, quia nos ad cœlum ducit; nam qui cruces fugit, à cœlo declinat; & qui crucem fert, vitam æternam consequitur. p.368.n.259

In Natiuitate S. Ioannis Baptistæ.

Elizabeth impletum est tempus pariendi, & peperit filium. Luc.1.Mira res. Sterilis parit, & infœcundæ fœminæ omnibus maior hominibus fructus existit. Quod sanè factum videtur, vt tanti viri natiuitas non attribuatur naturæ, sed gratiæ. Decebat enim vt Redemptoris omnium Filij Dei, & Virginis præcursor ex sterili nasceretur, vt ex infœcundæ partu ad virginis partum credendum orbis disponeretur. Nam miracula miraculis, & mysteria mysteriis sunt comprobanda. p.249.n.27

Audierunt vicini, & cognati eius, quia magnificauit Dominus misericordiam suam cum illa. Suam Dominus cum matre Ioannis magnificat misericordiam, quia ex eius vtero suum extrahit Præcursorem, qui ipsum ex Virgine natum, agnum debebat nominare & demonstrare, vt illum incarnatione suâ suam auxisse misericordiam ostenderet. Christus enim, qui in sinu Patris misericordiam habet secundùm effectum, & subleuantem; in sinu matris habuit secundùm affectum, & compatientem: ibi enim à Virgine matre misericordia fuit coronatus. p.160.à n.76.& seqq.

Multi in natiuitate eius gaudebunt. In Ioannis Baptistæ natiuitate multi, & non omnes, sicut in natiuitate Christi, gauisi sunt, vt ostenderetur discrimen inter natiuitatem Saluatoris omnium, & illius præcursoris. p.419.n.514

Vocabitur Ioannes. A Deo, Angelo pronuntiante, nomen Ioannis filio Zachariæ impositum est: nam vt ait Ambrosius: *Habent hoc merita Sanctorum, vt à Deo nomen accipiant.* Cùm ergo Deus Ioanni nomen dederit, & significationem nominis concessit: nam *qui dat nomen, dabit & meritum.* Vnde cùm *Ioannes* idem sit ac *gratiosus, pius, & misericors*: à Deo Ioannes gratiæ vbertatem, pietatem, & in omnes bonitatem ac mansuetudinem obtinuit; nomen enim illi non profuisset, nisi & rem per nomen significatam habuisset. Etenim quid prodest nomen, vbi res non est. p.351.n.173

Erat lucerna ardens, & lucens. Verè lucerna fuit Ioannes. Lucebat verbo, & doctrinâ: ardebat eharitate, & pietate. Nam Apostolicus Prædicator debet lucere, & ardere; quia in Prædicatore debent esse doctrina, & veritas, hoc est, illuminationes, & perfectiones. Etenim illorum magis mouent exempla, quàm verba. p. 214. n. 338

Vide *Dom.* 3. *Aduentus.*

In festo SS. Apostolorum Petri & Pauli. De Sancto Petro.

Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam. Matth. 16. Magna proculdubio Christi Domini in S. Petrum dignatio, cui non solùm claues regni cœlorum tradidit, sed insuper illum petram solidam effecit, & stabile Ecclesiæ suæ constituit fundamentum. Apostoli enim omnes numero duodecim, januæ sunt, fundamenta, & columnæ Ecclesiæ. p.136.à n.543.& seqq.

Sed præsertim S. Petrus, qui omnium Apostolorum voce Domini dicentis Ioan. 21. *Pasce oues meas*, Pastor & Princeps constitutus est. p.135.n.540

Tibi dabo claues regni cœlorum. Claues regni cœlorum traditæ sunt Petro à Christo in potestate ligandi, & soluendi, hoc est in potestate remittendi, & retinendi peccata. Illa enim, quæ peccata dimittit potestas, absoluit hominem à vinculis spiritualibus, & cœlum illi aperit: illa autem quæ peccatum retinet, cœlum claudit. Petrus ergo in Ecclesia sublimis est, cui claues regni cœlorum à Domino traditæ sunt. Potestas enim ligandi, & soluendi sublimis est, & regia, immò & diuina. p.209.n.315.& seq.& p.210. n.319

Magna potestas Petri, cui claues regni cœlorum tradidit Christus; nam sententia Petri præcedit sententiam cœli. p.211.n.324

Respexit Iesus Petrum, &c. Christus Petrum errantem, & illum negantem respexit, & aspectu ad se reuocauit. p.448.n.624

Egressus Petrus foras fleuit amarè. Petrus quod voce negauerat, lacrymis confitetur. ibid.n.625

Foras egreditur, vt lacrymis delictum abluat, & ne ante fletum veniam postulans, plus offendat. ibid. numero 624

Ceciderunt catenæ de manibus eius. De Petri manibus Angelo iubente catenæ cadunt, & quare. pag. 215. n.341

Petrus vinctus pro fide Christi, maior,& illustrior Angelo soluente vincula. p.366.n.248

Petrus in carcere Mamertino Romæ Processum, & Martinianum à se baptizatos statim sacrâ refecit Eucharistiâ. p.128.n.499

De S. Paulo Apostolo.

Positus sum ego prædicator, & Apostolus, Doctor gentium, &c. 1.Tim.2.Omnium Prædicatorum antesignanus, magister, & norma est Paulus Apostolus, qui pro concione docens populum fulgurabat, & tonabat: cuius voces non erant verba, sed tonitrua. pag.216. n.346

Paulus docens & prædicans, Architectum se dicit, & quare. p.214.n.338

Quia Paulus fulgurabat & tonabat, loquens de iustitia, castitate, & iudicio terruit Felicem. p.216.n.346

Vas electionis est mihi iste, &c. Paulus vas electionis patientiâ clarum. p.225.n.396

Apostolatum suum patientiâ nobilitauit. ibid. n.397

Abundantiùs omnibus laboraui. Quia Paulus ibi accurrebat, vbi erat plus laboris. p.226.n.398

Paulus donis diuinis ita fuit cumulatus, vt omnipotens factus fuerit; nam in Christo omnia poterat. p.350.n.172

In Paulo Christus loquebatur. p.211.n.326

Paulus ad saluandum homines laborabat. pag. 474. num.739

Paulus & Silas in carcere laudes Dei canentes à vinculis liberati sunt. p.79.n.307

Paulus adhuc in via ad cœlum raptus, diuinam vidit essentiam. p.162.n.88

Paulus Gentium Doctor pro Christi fide Romæ capite truncatus, non sanguinem, sed lac dedit, vt Gentibus tanquam filiis è corpore suo præberet alimentum. p.127.n.505

De Sanctis Petro, & Paulo simul.

Isti sunt duæ oliuæ, &c. Patres, Doctores, & protectores Ecclesiæ sunt Petrus & Paulus. Illam verbo genuerunt, exemplo ædificarunt, & oratione conseruant. Vnde oliuæ dicuntur,quia per illos, tanquam per geminum oliuæ ramum, à Deo veniam & misericordiam obtinemus. Ramos quippe oliuarum offerentes antiquitus, & veniam postulantes, impetrabant. p.196.n.248

Et duo candelabra lucentia ante Dominum. Non tantùm duo candelabra lucentia ante Dominum sunt Apostoli Petrus & Paulus; sed & duæ columnæ nubis, per quas loquitur Christus; & duæ columnæ ignis, ab omnibus hostibus, tenebris, & erroribus protegentes Ecclesiam. Immò & duo totius Ecclesiæ sunt oculi, lucentes doctrinâ, videntes filios, & hostes Ecclesiæ; hos impugnantes, & illos propugnantes. Vnde & Solis Iustitiæ radij possunt appellari.p.137. n.548.& 550

Habent potestatem claudere cœlum nubibus, & aperire portas. Quia habent potestatem consecrandi Eucharistiam, peccata remittendi, & cœlos aperiendi in potestate judicandi,quam cum Christo exercebunt in die judicij. p.206.n.302

Linguæ eorum claues cæli factæ sunt, Petri & Pauli Apostolorum linguæ igneæ cœlos aperiunt doctrinâ, increpatione, & oratione. Primâ omnes Fideles viam cœli docuerunt: secundâ peccatores obiurgarunt: & tertiâ pro omni Ecclesia rogant. Zelo ergo ardens eorum lingua ignea est, & ideo aptissima ad aperiendam januam cœli, quæ etiam ignea est,p.368. n.257

In festo S. Mariæ Magdalenæ.

Vt cognouit quod Iesus accubuisset, &c. attulit alabastrum vnguenti, & stans retro secus pedes eius. Luc.7. Magdalena, diuinæ gratiæ, & humanæ cooperationis miraculum,omnibusque veræ pœnitentiæ exemplar, amore, & timore ad Christum accessit. pag. 438. num.589

Citò ad Deum Magdalena conuersa est, & ad virtutum numerum conuertit numerum criminum; dumque adhuc posset peccare, omninò à peccato cessauit. p.442.n.599

Ad pedes Christi stabat, doloris plena, timoris impatiens, compunctionis jaculo vulnerata. pag. 439. num.590

Lacrymis cœpit rigare pedes eius. Lacrymis supra pedes Christi fusis, culparum suarum veniam postulabat Magdalena, & ideo à Christo publicam accepit indulgentiam. p.445.n.612

Cor suum lacrymis resolutum supra pedes effudit Christi. p.449.n.628

Tacita loquebatur, non ore, sed oculis; non verbis, sed lacrymis. ibid.

Lacrymis cœpit rigare pedes eius. Magdalenæ lacrymæ, velut vniones & gemmæ coronam nectunt pedibus Saluatoris; & ideo Christus noluit sibi à discipulis lauari pedes, ne lacrymæ Magdalenæ tollerentur. p.450.n.632

Dum lacrymæ Magdalenæ à Christo eius sanguini copulantur, consecrantur. ibid.

Et osculabatur pedes eius. Magdalena geminos Christi pedes

pedes est osculata, & quare. p.438.n.590

Fides tua te saluam fecit. Fidea Magdalenæ amore, & operibus animata. p.266.n.118

Noli me tangere. Cur Christus ecdiulsus se tangeudum denegauit Magdalenæ. p.207.n.305

Pone me vt signaculum super cor tuum, &c. Christum vt signaculum in corde, fronte, & brachio habuit Magdalena. p.266.n 121

Etiam post mortem hoc sigillum in fronte seruat Magdalena, quia eius caput auro, gemmisque refulgens, in fronte exhibet tactum manus Saluatoris. ibid.

In festo S. Iacobi Apostoli.

Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum. Matth.20. Calix quem bibit Dominus, eius designat passionem. Dum ergo in passionibus Christo conformamur, eius calicem bibimus. Christi calicem bibit Iacobus Apostolus, biberuntque cæteri Martyres, quia in Christo & pro Christo passi sunt, sicut Christus In omnibus Martyribus passus est. p.388.n.359

Dicunt ei, Possumus. Mira filiorum Zebedæi fortitudo, non ab illis, sed ab optimo magistro procedebat, à quo vt membra à capite, vt milites à Rege, vt filij à parente vires accipiebant. p.365.n.246

Christiani summâ diligentiâ ac labore, necnon & patientiâ ad diuinam curcant hæreditatem. pag. 367. num.254

Apostoli sunt sal terræ, lux mundi, & hominum saluatores. p.212.& seq.n.33e

Imposuit eis nomen Boanerges, quod est, filij tonitrui. Filius tonitrui, idest fulgur, fuit S. Iacobus: sicue enim *fulgur exit ab oriente, & paret vsque in occidentem,* vt dicitur *Matth.* 24. 27. ita Iacobus à Iudæa orientali parte exiens, ad Hispaniam partem occidentalem peruenit. Vbique autem sicut fulgur coruscauit; Apostoli enim sunt filij tonitrui, & fulgura. p.138.n.554. p.212.n.328.& p.215.n.342

Non paruum fructum fecit in Hispania Iacobus Apostolus, vbi fuit sicue ouis in medio luporum. p. 225. n.395

Christus Sol, rosa, ignis: Apostoli eius radij, odor, & scintillæ. p.212.n.327

Non est meum dare vobis. Apostoli ad perfectam adoptionem, nempe gloriam, suspirabant. pag. 366. num.251

Vt gloriæ coronam assequantur Iacobus & Ioannes, debeut militare. Homo enim adultus gloriam non obtinet, nisi priùs bellauerit. p.350.n.175

In festo S. P. N. Dominici, Fundatoris Ordinis Prædicatorum.

Vos estis sal terræ: vos estis lux mundi. Matth. 5. Prædicatorum nouam familiam ad hæreses debellandas, vitia extirpanda, fidem & pietatem propagandas S. P. Dominicus instituit in Ecclesia, ipse inclytus & feruentissimus Prædicator: quo munere vt vir Apostolici pectoris ac spiritûs planè enituit, & sal terræ, lux mundi, & Saluator hominum extitit. p.212. & seq.n.331

Summa S.Dominici gloria prædicationis munere refulget; nam hæreticos ad fidem, & peccatores ad bonam frugem conuertens, Christi Redemptoris euasit collega; nam prædicatores illius sunt adiutores.p.211. n.326

S. Dominicus verbi Dei ministerio errorum & impietatis monstra confudit: nam vt inquit Gregor. IX. in Bulla Canonizationis illius: *Sagittante Dominico delitias cordium, & fulgurante mentes lapideas impiorum, omnis hæreticorum secta contremuit, omnis fidelium Ecclesia exultauit.* Vnde de illo loquente dici poterat: *Fulmen ab ore venit.* Non enim solùm fulgurabat, sed & tonabat, similis Paulo, cuius voces non erant verba, sed tonitrua. p.216.n.346

Vos estis lux mundi. Hoc nomine Christus insignitur. Ioan.1. *Erat lux vera illuminans omnem hominem, &c,* Et ibidem *cap.*8.de se inquit Christus: *Ego sum lux mundi.* Sanctus ergo Dominicus lux mundi est, quia Christo animarum zelo, & verbi Dei prædicatione coniungitur, eiusque muneris exequitur: nam prædicate verbum Dei, diuina est actio. p.212.n.329

Prædicatores os Dei sunt, & ideo Dei nomine decorantur, & in illis Deus auditur, & reueretur. p.213.n.335

Prædicatorum verba, quæ sunt verba Christi, vitam conferunt, habentque concionatores verba vitæ æternæ. p.212.n.330

Vos estis lux mundi. Sicut lux in Ecclesia B. Dominicus resplenduit. Vnde in eius fronte, sacro suscepto Baptismate, fulgentissima apparuit stella, Dominicum futurum splendorem Ecclesiæ designans. Vnde de eo in officio illius canit Ecclesia: *Stella micans in fronte paruuli nostrum iubar prænonstrat seculi.* Lux ergo, immò & Sol fuit Dominicus virginitate, quam perpetuò illibatam seruauit: charitate, quâ erga Deum & proximum ardentissimè deflagrabat: & verbi Dei prædicatione, quâ sacram doctrinam, & catholicam veritatem per se, suosque vbique tanquam lucem fulgentissimam effundebat. Nam viri Apostolici, & concionatores sunt stellæ primæ magnitudinis, soles & propugnacula Ecclesiæ, necnon cœli intellectu præditi, Christi gloriam enarrantes, augentes, propagantes. p.134.& 136.à n.533

Luceat lux vestra coram hominibus, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. S. Dominicus puritate, pietate, & doctrinâ fulgens lucem suam hominibus manifestauit, & illos ad glorificandum Deum, à quo præclaras illas dotes acceperat, incitauit. Vnde Ecclesia de hac re canit: *Benedictus Redemptor omnium, qui saluti prouidens hominum, mundo dedit sanctum Dominicum.* Verùm & ipse S. Dominicus per totum vitæ decursum Apostolicus vit Deum glorificauit opere, sermone, & patientiâ. p.221.à n. 379. & seqq.

Primò opere Deum glorificauit S. Dominicus, hæreticos ad fidem, & peccatores ad pietatem adducendo, Ordinem Prædicatorum instituendo, & Societatem Sanctissimi Rosarij in honorem Christi & Mariæ instituendo.

Secundò sermone Deum glorificauit, errores hæreticorum refellendo, veritates Catholicas prædicando, & fideles optimis præceptis ad praxim virtutis instituendo.

Tertiò patientiâ, quâ hæreticos persequentes, insultantes, ac irridentes constantissimè tolerauit; corporis proprij inediâ, flagris & vigiliis macerationem procurauit; & labores maximos paupertate, peregrinationibus, & incredibili abstinentiâ exantlauit: vnde mirâ patientiâ Dominicus hæreticos ad fidem eduxit. p.226.n.399

S. Dominico gloria ad modum conuiuij concessa fuit. p.459.n.664

Maxima in die iudicij Sancti Dominici erit gloria, quia tunc coronabitur animabus, quas exemplo, & sermone ab hæresi, & impietate ad bonam frugem & sanctimoniam, vel per se, vel per filius suos Prædicatores, Hiacynthum, Vincentium, Raymundum, Thomam Aquinatem, Petrum Martyrem, Ludouicum Albertum, Ambrosium, aliosque sexcentos, conuertit. p.223.n.389

In festo S. Laurentij Martyris.

Si granum frumenti mortuum fuerit, multum fructum affert. Ioan.12. Triumphus Martyris Laurentij in eius nomine significabatur. Launis enim, siue laurea, inclyto ac animoso pro Christi fide Laurentio debebatur, & vt justè deberetur, fortiter debebat militare, tormenta, & ipsam mortem superare: sic enim Christiani pugiles Fidem & Religionem propugnantes, moriendo vincunt, quia moriendo multiplicantur, & nonos, eosque innumeros, sanguinis effusione Fidei successores producunt. Quod notauit Tertullianus *in Apologet.* dum ait: *Plures efficimur, quoties metimur.* Sanguis est semen Christianorum: vnde Ecclesia hostium impetu roboratur, & augetur. p.12. num. 29

Ecclesiam Christus sanguine gennit. p.17.n.52

S. Laurentius ignem, mortem, tyrannum superauit pro Christo patiens, vbi maximam à Deo gratiam accepit; nam pro Christo patiens, Christo coniunctus fuit. p.364.n.244

S. Laurentij charitas, ignis & tormentorum tolerantiâ fuit perfecta & consummata; nam sine patientia omninò desolata est charitas. p.365.n.247

Dum omnes Ecclesiæ thesauros pauperibus distribuit, tunc maximum thesaurum accepit Laurentius, quia ex eo à Tyranno dirissimè cruciatus, & in craticula assatus est pro Christo. At pati pro Christo, non modicus est Thesaurus. ibid.n.248

Assatum est jam, versa & manduca. Mirabile sanè est hoc Laurentij verbum, ita vt de illo dici valeat, quod de S. Vincentio dixit Augustinus *serm. 12. de Sanctis*, scilicet: *Laurentio patiente, alium loqui, & alium torqueri. Caro enim patiebatur, & spiritus loquebatur.* Nam assatâ Laurentij carne, membrisque corporis exustis, adeo fortis & inuictus est animus, vt ipsum tyrannum aggrediatur, & sæuissimum tortorem ad carnem assatam manducandam inuitet. Tunc Laurentius foris erat, & omninò insuperabilis; quia in vulneribus Christi, pro quo patiebatur, morabatur. pag. 365. num. 245

Gaudeo planè, quia januas tuas ingredi merui. Mœrebant tortores Martyrum, & gaudebant in tormentis Martyres. Gaudebat & Laurentius in craticula positus, dum assaretur, quia ignis, qui carnem eius comburebat, januam cœli illi aperiebat: nam porta cœli ignea claue igneâ tribulationis, vel martyrij aperitur. p.368. num. 257

Assatus gratias ago. Martyrij pœnam veluti maximum Dei munus, Laurentius accepit, & ideo gratias agit. Nam tribulatio est pignus diuini amoris, & donum Dei maius, quàm fides. p.365.n.246

Gratias agit Deo S. Laurentius igne cruciatus, & assatus. p. 76. n. 295

Gaudet, & gratias agit in tormentis S. Laurentius, quia *segnior fuit ignis, qui foris vssit, quam qui intus accendit*, vt loquitur S. Leo Papa *serm. in natal. S. Laurent.* & quia corpus eius dolorem ignis ex ardore feruentissimæ in corde charitatis non sentiebat: nam vt ait S. Maximus hom. 2. de S. Laurent. *Vbi cor ardet, flammam membra non sentiunt.* Vnde potest dici, quod martyr Laurentius exul erat à corpore, non stupore, sed amore. p.365.n.247

S. Laurentij Martyris supplicij instrumenta in gloriam eius transierunt. p.382.n.324

In Assumptione B. Mariæ Dei Genitricis, & Virginis.

Intrauit Iesus in quoddam castellum, & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam. Luc. 10. Non solùm in domum, sed in cor, & corpus Mariæ Virginis Filius Dei intrauit, vbi ex purissimo eius sanguine corpus purissimum virtute Spiritus sancti efformatum accepit, illamque non solùm veri hominis, sed etiam veri Dei fecit Genitricem. Christus enim verus Deus, & verus homo, verus Mariæ Virginis filius est, illáque vera Mater Dei existit. p.151. num. 36

Christus à Maria Virgine in eius vtero coronatur, & vicissim ille matrem suam Virginem coronat. p. 161. num. 83

Excepit illum in domum suam. In Domum Mariæ, hoc est, in eius vterum exceptus est Deus, ibique naturam assumpsit humanam, in qua pro omnibus hominibus mortem subiit omnium hominum Redemptor. Meritò ergo Mariam hodie in domum suam, hoc est in cœlum recipit Deus, illamque in corpore, & anima immortalitate donatam supra omnes Angelorum choros collocat. p.28.n.102

Mariæ Virgini Dei Genitrici assumptæ in cœlum, infra Deum, & supra omnes Sanctos debetur honor hyperduliæ. p.384.n.339

In cœlum assumpta est, vt diuinâ gloriâ in æternum fruatur, & pro Fidelibus perpetuò oret, & intercedat. Nam Euæ, omniumque peccatorum est aduocata. p. 465. n. 694

Mariam Virginem Dei Genitricem inuocare debemus, tanquam patronam nostram: illam vt matrem Dei inuocauerunt Patres Concilij Ephesini anno 431. ibid. p. 466

Illam inuocauit S. Athanasius, & antiquiores Ecclesiæ Patres. p.467.n.700.& p.473.n.735

B. Mariæ Virginis inuocatio filij eius dignitati non derogat. p.473.n.737

Maria Virgo janua cœli, mater misericordiæ, & spes nostra rectè dicitur, & quomodo. p.474.n.738

Maria Virgo saluat nos, dum nobis à filio suo gratiam ac salutem suis precibus impetrat. ibid.n.740

Orationes B. Virginis ob suam reuerentiam à Deo exaudiuntur. p.475.n.741

In festo S. Bartholomæi Apostoli.

Erat pernoctans in oratione Dei. Luc. 6. Christus nostrum exemplar est, cui omninò conformari debemus. Vnde Ambr. lib. 5. in Luc. *Species*, inquit, *tibi datur, forma præscribitur, quam debeas æmulari. Quid enim pro salute tua facere oportet, quando pro te Christus in oratione pernoctat.* Debemus ergo orare, quia oratio nobis necessaria est necessitate præcepti, & medij. pag. 443. num.606

Christus nos docuit remissionem peccatorum orationibus postulare. p.444.n.607

Vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Duodecim discipulos in duodecim Apostolos elegit Christus. Numerus hic sacratus est; nam ex illo Christi maiestas splendescit, Ecclesiæ dignitas exornatur, ipsaque Apostolorum virtus commendatur. p. 133. & seqq. à n.529. ad 560

Apostoli sunt duodecim fundamenta, duodecim januæ, & duodecim columnæ Ecclesiæ. pag.136.num.543. & seqq.

Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua. Iob 1. Non solùm pellem carnis suæ, sed & ipsam carnem, & totum corpus, immò & vitam suam dedit S. Bartholomæus Apostolus, qui inuicto animi robore, & incredibili patientiâ, pellem sibi viuo extrahi pro Christo passus est; sicque charitatem suam, & zelum pro animarum salute, & fidei Christianæ dilatatione patientiâ consummauit. p.365.n.247

Apostoli

Apostolatum suum passione illustrauit S. Bartholomæus, quia pati pro Christo maius est, quàm esse Apostolum. p.226.n.397

In festo Natiuitatis B. Mariæ Virginis.

Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. Matth. 1. Ex Virgine intemerata nascens Christus, illam ex Regibus & Sacerdotibus nasci voluit, vt & ipse secundùm carnem ex eisdem ortus, se Regem & Sacerdotem demonstraret. p.175.n.147

Christi genealogiam descendendo Matthæus texuit: Lucas autem ascendendo, & quare. p.176.n.147

Filij Dauid. Non solùm pater Christi, sed & figura fuit Dauid: dum enim in Regem vnctus est, Christi vnctionem designabat. p.153.n.47

Dauid aquam de Bethlehem non sitiebat, sed Christum. p.329.n.33

Filij Abraham. Obedientia Abrahæ filium immolantis, Deum incitauit, vt filium suum hominibus daret. p.387.n.354

Abraham ditissimus spe Messiæ, & fide Incarnationis Christi, qui ex eius semine nasci debebat. p.362. n.231

De qua natus est Iesus. Ex Maria Virgine natus est Christus vetus eius filius, cuius corpus ex purissimo eiusdem Virginis sanguine formatum est, & ideo est verè mater Dei. p.151.n.36

Mater Dei appellatur MARIA à mari, & quare. p.355. n.196

Carò Christi ex Virgine est terra de terra. p.375.n.288

Maria Virgo panem Angelorum fecit panem viatorum, dum corpus Filio Dei præbuit. p.328.n.31

In festo S. Matthæi Apostoli, & Euangelistæ.

Vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine. Matth. 9. Vidit Matthæum Dominus, vt Matthæus videret Dominum; omne enim bonum hominis à Dei oculis procedit: nam oculi Domini fouent homines, sicuti solis aspectus fouet terram. pag. 454. n.644

Dei oculi fouent homines, sicut struthio oculis suis fouet oua sua. p.93.n.357

Oculi Domini in Matthæum illum ad summum honoris gradum euexerunt; nam Christi discipulus, Apostolus, & Euangelista primus omnium effectus est; ille etenim primus omnium Christi Euangelium Hebraicè conscripsit, & totius Ecclesiæ Doctor extitit, ac consequenter pater, & mater Ecclesiæ censendus est: nam Magister, seu Doctor, pater & mater censetur discipulorum. p.127.n.505

Sequere me. Christus sequendus est per imitationem, omnesque Christiani illum tenentur imitari; nam Christianismus est imitatio diuinæ naturæ. pag.264. n.112

Et surgens sequutus est eum. Matthæus à telonio surgens, & Christum sequens, totum se tradidit Christo, nouaque effectus est creatura, ac res proiecit vetustates. p.263.n.111

Sequens Christum Matthæus sanctimoniam sectatus est, tanquam verus discipulus Christi: nam Christianismus est publica professio sanctitatis. p.358.n.213

Misericordiam volo, & non sacrificium. Maximam hominibus Christus attulit misericordiam, illamque cum suo nomine omnibus effudit. p.414. à n.492. & seqq.

Non veni vocare iustos, sed peccatores. Maxima Christi fuit misericordia erga peccatores, quos vt saluaret, ipse factus est peccatum. p.415.n.496

In festo Sancti Michaëlis, & Sanctorum Angelorum.

Angeli eorum semper vident faciem Patris mei. Matth. 18. Magna est Angelorum erga homines, quos custodiunt, amicitia; & ideo Angeli eorum appellantur, vniuersam custodiunt Ecclesiam, & sunt circa eam, sicut lilia aceruum tritici vallantia. p.16. & seq.n.51

Angeli nobilissimæ, & omninò spirituales creaturæ sunt, vnde astra matutina, Filij Dei, & lux appellantur. p.58. à n.227. & seqq.

Veloces, & fideles Dei sunt ministri. p.59.n.232

Semper vident faciem Patris mei. Angeli, & homines eodem obiecto beantur, & sub eodem Rege eodem modo simul in cœlis regnant. p.61.n.239

Angelorum, & hominum sanctimoniæ Christus est origo. p.63.n.244

Angeli adorant Christum Deum & hominem. pag. 64. n.248

Semper vident faciem Patris mei. Diuinam essentiam & personas, tanquam rerum omnium principium, & finem, ac proinde obiectum beatificatiuum creaturarum Angeli beati semper, & absque intermissione contemplantur, quia beatitudo Sanctorum est omninò inamissibilis. p.469.n.709

Quamvis Angeli Deum videant, tamen serui Dei sunt, illorum Rex Christus est, etiam vt homo, illisque dominatur. p.254.& seq.n.52

Angeli Christum Regem in Eucharistia adorant. p.171. n.126

Angeli corpus Christi in Eucharistia, velut ramum oliuæ Deo offerunt, pro hominibus obsecrantes. p.196. n.250

Panis Angelorum est Filius Dei in gloria, visione diuinæ suæ essentiæ ac personæ Angelos beans, & reficiens. p.325.n.24.& p.326.n.19

Sancti Angeli honorandi sunt dulià. p.385.n.343

Ex Angelis & hominibus societas Sanctorum in cœlia constituitur. p.461.n.673

Sancti Angeli ab hominibus sunt inuocandi; & Iacob, & Iob illos inuocauerunt. p.465.n.691.& seqq.

Angeli præsunt orationibus fidelium, & eas Deo offerunt. p.467.n.699

Angeli in cœlis gaudent super vno peccatore pœnitentiam agente. ibid.num.703

In festo SS. Apostolorum Simonis & Iudæ.

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Ioan. 15. Diuino vinculo Apostolos & Christianos omnes, tanquam optimus parens filios suos Christus Dominus colligauit, dum mutuam illis præcepit dilectionem. Nam charitas fideles omnes Deo, & ad inuicem connectit. p.13.n.35

Vt Christiani faciliùs inuicem diligerentur, Ecclesia, cuius sunt filij, in gemina fraternitate à Christo fundata est. p.15.n.42

Dilectionem præcipit Christus, quia in ea vniuersa lex consistit. p.157.n.63

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Non enim ad salutem sufficit credere: oportet insuper diligere; nam *qui non diligit, manet in morte*, vt dicitur 1. *Ioan.* 3. 14. Etenim sine charitate & operibus inanis & mortua est fides. p.261.n.97.& 99

Dilectionem præcipit Christus, quia charitas omnium bonorum est radix, & in illa cæteræ coadunantur virtutes. p.264.n.112.& seq.

A charitate, & à concordia Christiani fratres dicuntur. p.358.n.213

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Quia Christus pater est omnium Christianorum, quibus tanquam filijs

filiis mutuam præcipit dilectionem : fratres enim eiusdem parentis filij, idem debent cor habere, cùm omnia alia illis sint communia ; nam vt inquit Aristoteles 8. Ethic. cap. 11. *Fratribus communes sunt parentes, vterus, sanguis, ortus, educatio, domus, generis claritas, res familiaris, patrimonium, disciplina, mores.* Cùm ergo fratres sint Christiani, & appellentur, vnde Minutius in Octauio inquit, *Fratres vocamur, vt vnius Dei parentis homines, vt consortes fidei, vt spei coharedes* ; rectè dilectionem & concordiam præcipit Dominus, quia solâ discordiâ ruunt. pag. 127. o.493

In festo omnium Sanctorum.

Beati pauperes spiritu. Matth. 5. Terrena despicere debent homines, qui cupiunt cœlestia possidere. Quod Sancti, quorum hodie memoria celebratur, feliciter præstiterunt. Etenim in hac peregrinatione solo corpore constituti, cogitatione & auiditate in illa æterna patria conuersati sunt, calcatis mundi diuitiis ac voluptatibus, vnde contemptos temporalium est prima beatitudo. p.363.n.237

Fideles terrena debent despicere, & ad cœlum tendere, immò & cœlum tenere ; nam Ecclesia, cuius partes sunt, cœlum tenet, & ad cœlum tendit : cœlo hæret, & terris lucet. p.21.n.67

Beati pacifici. Quia Christianorum pax dæmonum est, bellum. p.16.n.45

Christiani debent esse pacifici, pacifico ac miti Christo outriti. p.285.n.240

Beati estis Cùm maledixerint vobis, & persequuti vos fuerint, &c. Quia tribulationes, persequutiones, & cruciatus sunt amoris diuini pignora. p.365.n.246

Cruciatus & persequutiones sunt maius donum, quàm fides. ibid.

Cruciari, & pati pro Domino, non modicus est thesaurus. Per Cruciatus fiunt homines deiformes. p.369. o.260

Merces vestra copiosa est in cœlis. Quia Deus ipse est hæreditas, & merces nostra. p.127.o.508. & 509. & p.366.n.249

Sancti in cœlis regnantes à nobis honorandi sunt duliâ, tanquam filij Dei, membra Christi, nostrique amici, & intercessores. p.385.n.343

Sanctorum corpora honoranda sunt dulia, nec hoc honori Christi derogat ; nam in Sanctis Christus honoratur. p.186.n.348

Sancti Dei sodales, & socij, inuocandi sunt vt filij, membra, & amici Christi. p.463.n.684

Deus in Sanctis inuocatur, & honoratur, quia Sanctorum inuocatio est relatiua, & ad Deum terminatur. p.465.n.689

Per Sanctos ad Christum accedimus, sicuti per Ioannem homines crediderunt. p.469.n.713

Sancti sunt mediatores intercessionis secundarij, & dependentes à Christo : sunt mediatores ad mediatorem. p.470.n.716.& 718

Sancti in cœlis sciunt, volunt, & possunt precibus & meritis suis viuentes in terra adiuuare. p.467.n.701

In commemoratione Fidelium Defunctorum.

Sancta, & salubris est cogitatio pro Defunctis exorare. 2. Mach. 12.46. Salubris sanè, & sancta res est oratio pro animabus defunctorum : pro illis semper orauit Ecclesia ex ordinatione Apostolorum. p.73.n.282

S. Augustinus orauit pro matre defuncta, & similiter Theodosius Imperator pro defunctis parentibus. ibid. num. 283

Dauid orare iussit pro Saul & Ionatha vitâ functis. ibid. num. 284

Tobias iussit orare pro mortuis eleemosynis. ibid.

Oratio pro defunctis à variis Conciliis ordinatur. p.74. num. 288

Salubris est cogitatio pro defunctis exorare. Canonica est hæc authoritas, nec potest à Nouantibus rejici, quia libri Machabæorum, ex quibus depromitur, sunt Canonici, & in Canone sacrorum librorum edito anno 394. recensentur, illosque vt Canonicos recepit S. Augustinus. ibid.n.285.& seq.

Datur Purgatorium, vt ibi post mortem pro pœna temporali fiat satis, & peccatum veniale consumatur. p.71.n. 278

Purgatorij existentia ex verbis Christi, & Apostoli probatur. ibid.n.279

In purgatorio est ignis acutissimus, & baptismus ignis. p.72.n.278.& seq.

Purgatorij igne etiam capitalia peccata remitti, falsò aliqui crediderunt. ibid.n.281

Oratio pro animabus purgatorij sine fundamento, à Nouantibus impugnatur. p.74.n.289

In purgatorio elucent iustitia & misericordia Dei. p.76. num. 296

Animas Purgatorij incendium ad cœlos euehit. ibid.

Tempus à Deo præfixum animabus Purgatorij præuenitur precibus viuorum. ibid.n.298.

Animæ à Purgatorio liberantur oratione, eleemosynâ, & sacrificio Eucharistiæ. ibid.n.299

Purgatorij animæ cum oblatione altaris ad cœlos ascendunt. p.77.n.301

Aqua cum sanguine exiens è latere Christi, flammas extinguit purgatorij. ibid.n.302

Gentiles Romani mense Februario, Athenienses, Massilienses & Argiui pro mortuis sacrificia obtulerunt. p.308.n.305.& seqq.

S. Ambrosius sacra mysteria obtulit pro anima defuncti Valentiniani Imperatoris. p.78.n.303

INDEX
RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM
Iuxta ordinem Alphabeti dispositus.

Prior numerus paginam literâ p ; *posterior verò marginales notas arithmeticas literâ* n, *designat.*

A

Aaron.

ARON filij igne consumpti ob sacrificium non ritè oblatum. p. 320. n. 460

ab Aaron capite ad barbam, & ad oram vestimenti eius fluens vnguentum, quid significet. p.159. num. 74

Abagarus.

ad Abagarum Regem Christi imago ab ipso Christo transmissa. p.379.n.305

Abel.

In Abel Christus est interfectus. p.388.n.359

Abnegare.

Abnegare impietatem & secularia desideria, quid sit. p. 52. n. 197

Abraham.

Abraham Rex, quia justus. p.152.n.41

Abraham fide & operibus justificatus est. p.261.n.99

Fide obtulit Isaac, eiusque obedientia fuit magna fides, & magnum opus. p.162.n.100

Si Abraham filium immolare recusasset, inanis fuisset eius fides. ibid.n.101

Obedientia Abrahæ filium immolantis, Deum vt Filium suum hominibus daret, incitauit. p.386.n.354

Abraham à Deo in exemplum est assumptus. ibid.p.387

Abraham aspiciens montem vbi filium debebat immolare, seipsum mente præcedebat. p.387.n.355

Abraham licèt senex, visûs erat acutissimi. ibid.

In monte Moria filium immolauit voluntate & affectu. ibid. n. 355

Non statim, sed post tres dies à præcepto Domini, & quare. p.388.n.357

Perfectissima Abrahæ & filij eius obedientia. ibid.n.358

Isaac pepercit Deus propter Abrahæ obedientiam. ibid.

Gaudentes ad immolandum properabant. ibid.n.359

Mira Isaac lignum portantis, & seipsum alligari permittentis obedientia. ibid.n.358

Abraham ditissimus spe Messiæ, & fide incarnationis Christi. p.362.n.231

Abraham erat Sacerdos. p.184.n.186

Abraham ditissimus, quia ab illo Dominus non recedebat. p.412.n.481

Absalon.

Absalon in Dauid malitiâ; & Dauid in Absalonem bonitate pugnabat. p.427.n.545

Abstinens.

Abstinentes à vino Nazaræi, postea ad fidem conuersi, sub specie panis dumtaxat communicabant. p.292. n. 285

Accidens.

Accidens non est verum ens, sed entis ens: vnde & signum rei dicitur. p.245.n.6

Accidentia immutata remanent in Eucharistia. ibid.

Sunt signa vel substantiæ præteritæ, vel corporis & sanguinis Christi. p.246.n.6

Congruum fuit accidentia panis & vini remanere in Eucharistia, & quare. p.266.à n.130.& seqq.

Sine subiecto substantiali existunt in Eucharistia. p.271. n. 147

A diuina virtute Infinita sine subiecto conseruantur. ibid. n. 150

Quantitas est subiectum accidentale aliorum accidentium in Eucharistia, & ipsa quantitas miraculosè per se in hoc mysterio subsistit. p.272.n.155.& seq.

Accidentia possunt post consecrationem ea, quæ poterant anteà, & hoc diuinâ virtute eis conferente. ibid. num. 158

Post consecrationem non significant substantiam panis & vini, sed corpus & sanguinem Christi: & sufficit quod hoc à Fidelibus intelligatur. ibid.n.159

Possunt alterari, & dum sic immutantur, vt non sub eis remaneret substantia panis, desinit ibi esse corpus Christi. p.273.n.160.& seq.

Dum ex eis aliquid generatur, producitur à Deo materia prima ex vi præcedentis miraculi, ex conuersione scilicet quantitatis in materiam primam. ibid. num. 162

Verè nutriunt, & in corpus humanum conuertuntur: non verò corpus Christi, quod animam tantùm nutrit. ibid.n.164

Acetum.

Acetum non est materia sanguinis Christi, neque agresta. p.342.n.123

Aceti supplicium, quo citiùs interiret, Christus desiderauit, dum dixit, *Sitio.* p.459.n.662

Actio.

Actio diuina est verbum Dei prædicare. p.212.n.329

Actione priùs deinde verbo Christus docuit homines. p.214.n.339

Actiones Christi theandricæ sunt infiniti valoris. p.79. num. 310

Actus.

Actus actiuorum fiunt in patiente disposito p.281.n.213

Actus eliciti ab homine gratiâ efficaci moto, à Deo totaliter, & ab homine etiam totaliter procedunt. p.97.n.369

Adam.

Adam omnium hominum origo, illorum pater & mater est. p.125.n.481

Adam formatus ex puluere, puluis vocatur. p.123.n.466

Diuina voce ad pœnitentiam vocatus est. p.46.n.180

Verbo Dei visum mentis per peccatum amissum recuperauit. ibid.p.47

Vltimus omnium formatus est, vt omnium operum Dei epitome. p.68.n.242

Corpus eius mirabile est. ibid.

In eo quod non videbatur, nobilius erat eo, quod videbatur. ibid.

Eius anima in infusione in corpus gratiâ & iustitiâ originali fuit donata. ibid.

Ab eo timorem abstulit, & in eo spem erexit dæmon, vt illum in peccatum deturbaret. p.439.n.592

Peccauit cogitans de diuina misericordia. ibid.

Post peccatum vitam naturalem, quam debebat amittere, à Christo habuit. p.311.n.414

Primus omnium Deo sacrificium obtulit, quod tacetur à Scriptura, & quare. p.92.n.351

Adæ peccatum occasio fuit Incarnationis, ita vt si non peccasset Adam, Deus non fuisset incarnatus. pag.45. num. 174

Adamas.

Adamas est Eucharistia. p.104.n.392

Adeps.

Adeps animæ est charitas. p.29.n.103

Adeps frumenti quo satiatur Ecclesia, est corpus Christi. p.6.n.4

Adolescens.

Adolescens amore captus, peregrinatione amorem aboleuit, & in alium mutatus est. p.270.n.143

Adolescens Constantinopoli in publica supplicatione turbine in aëra sublatus, & visui omnium ereptus, sacrum trisagion audiuit ab Angelis, ac deinde terræ restitutus homines illud docuit. p.61.n.237

Adolescentes diuinâ gratiâ cumulati. p.430.& 431.n.558. & seqq.

Adoptare, Adoptio.

Adoptio supplementum sterilitatis. p.128.n.510

Adoptat Deus homines charitate. ibid.

Adoptio est partus intellectus. ibid.n.511.& p.348.n.158

Adoptio eligit meliorem. ibid.n.511.& p.348.n.159

Adoptio humana vana est, quia substantiam aut sanguinem non dat adoptantis. p.128.n.512

Adoptio diuina Dei substantiam tribuit adoptato accidentaliter, & substantialiter. ibid.n.513.& seq.

Attribuitur Patri vt authori, Filio vt exemplari, & Spiritui sancto, vt imprimenti similitudinem. ibid.n.511

Adoptio quid sit. p.348.n.158

Adoptio communicat hominibus similitudinem filiationis naturalis. p.349.n.162

Filiationem adoptiuam Dei per Christum Filium Dei naturalem habemus. ibid.n.165

Adoptio diuina habetur à nobis imperfectè in via per gratiam; perfectè in patria per gloriam. ibid. n. 166. & p. 366. n. 250

Adoptionis gratia confertur in Baptismo, & cæteris Sacramentis, & tandem in patria consummatur. p.349. num. 167

Adoptio humana infirma, diuina efficax, & naturam Dei tribuit adoptato. p.351.n.173

Adoptiuus Dei filius est quodammodo impeccabilis. ibid. n. 176

Adoptionis mater est baptisterium. p.352.n.178

Adoptio nuptiarum subsidium, fortunæ remedium. ibid.n.179

Mirabilis modus dispensandi adoptionem. ibid.n.180

In Adoptionem filiorum Dei prædestinari, quid sit. p.53.n.204

Diuinæ Adoptionis plures effectus. p.357.n.207

Adoptati à Deo, nouo nomine decorantur, nouis bonis ditescunt, & ad nouam jus habent hæreditatem. ibid. à n. 208. & seqq.

Adoptio humana adoptatis bona confert post mortem adoptantis, diuina verò spiritualia bona statim confert baptizato. p.361.n.224

Ad perfectam adoptionem, nempe gloriam, suspirabant Apostoli. p.366.n.251

vt Adoptiua filiatio in hominibus perficiatur, debet in illis per gloriam perfecta Dei similitudo compleri. p.367.n.253

Adoptio diuina in hominibus sacrâ Eucharistiâ fouetur & roboratur. p.369.& seqq.à n.262

Adoptiuus Dei filius, & Filius naturalis, eodem cibo viuunt. ibid.p.371.n.264

Adorare, & Adoratio.

Adoratio quid, & quotuplex sit. p.373.n.272

Adorationis nomen vnde deriuetur. ibid.n.273

Est maior honore, & dicitur emphasis honoris. ibid. n.274

Adoratio Dei, latria dicitur. ibid.n.275

Adoratio creaturarum duplex, alia hyperduliæ, quæ B. Virgini redditur: alia duliæ, quæ sanctis Angelis & hominibus exhibetur. ibid.

Adoratio latriæ soli Deo, non autem creaturis, à Fidelibus redditur. ibid.n.276

Iudæi adorauerunt Deum, & Regem, sed diuersâ adoratione. p.374 n.280

Adorandum est latriâ corpus Christi in Eucharistia. p. 375. n. 285

Eadem adoratione adorantur Christi diuinitas & humanitas. ibid.n.287

Nemo carnem Christi manducat, nisi priùs adorauerit, secundùm Augustinum. ibid.n.288

Adorandum scabellum pedum Dei, quid significet. ibid.

Adorata est Eucharistia ab initio Ecclesiæ. p.376.n.291

Christus vbicumque realiter, & verè reperitur, ibi est adorandus. ibid.n.292

Adoratio Eucharistiæ non ad species panis, sed ad corpus Christi dirigitur. ibid.n.293

Coadorantur species, non propter se, sed propter corpus Christi, quod tegunt. ibid.

Apostoli Christum in Eucharistia manu Saluatoris porrectâ, internâ mentis reuerentiâ adorauerunt. p.377. n. 297

Adorabant Eucharistiam etiam exteriùs Apostoli in sacrorum celebratione mysteriorum, & illam adorare docuerunt Ecclesiam. ibid.

Ab initio Ecclesiæ post consecrationem hostia eleuatur, vt à circunstantibus adoretur. ibid.n.298

Adorant Eucharistiam Angeli. ibid.

Adorantes Eucharistiam, Deum glorificant. p.378.n.300

Adoratio Eucharistiæ à Deo gratiarum, & bonorum collatione est remunerata. ibid.n.302

In Eucharistia Christus, & non panis adoratur. ibid.

Hostia, quæ proponitur adoranda, semper sub conditione adoratur, hoc est, si ritè est consecrata, aliàs non adoraretur. ibid.n.304

Adoranda est imago Christi adoratione latriæ. pag.380. num. 313

Adoranda etiam latriâ crux Christi, vt Christum in ea fixum repræsentat, non verò vt est quoddam lignum. p.382.n.326.& seq.

Vexillum

Vexillum Imperatoris milites adorant. p.383.n.335
Adoranda, seu honoranda hyperduliâ B. Virgo, & eius imago. p.384.n.339.& seq.
Adorandæ, seu honorandæ duliâ Sanctorum imagines. p.385.n.343
Non sunt adorandæ imagines vt sunt res quædam, sed vt repræsentant. p.386.n.346
Adoratione latriæ non debent adorari Sancti, nec illorum imagines. ibid.n.347
Adoranda sunt, seu honoranda cultu duliæ Sanctorum corpora, ossa, seu reliquiæ. ibid.
In Sanctis Christus adoratur, & honoratur. ibid.

Aduerbium.

Aduerbio *Ecce* vtitur Scriptura ad rem mirabilem demonstrandam. p.323.n.2

Aduocatus.

Aduocatus noster Christus,& Sancti, sed diuerso modo. p.470.n.720

Adulatio.

Adulationes Herodis Christus contempsit.p.166.n.102. & 103

Ægyptus.

In Ægyptum cur Christus mox natus fugerit, p. 425. n.536.
Ad Ægyptios priusquàm ad cæteros Gentiles cur venerit Christus. ibid.n.537.

Æquiuocatio.

Æquiuocatio alicuius propositionis vel tollitur, vel declaratur per aliquid vel antecedens, vel subsequens. p.401.n.422

Æternitas.

Æternitas ambit omne tempus. p.428.n.549

Agamemnon.

Agamemnon harmoniâ vxorem castam custodiuit.p.71. n. 273

S. Agapitus.

S. Agapitus in sola specie panis communicauit mutum, qui statim loquelam recepit. p.292.n.285

S. Agatha.

S. Agatha dixit Dominum Iesum solo sermone omnia restaurare. p.331.n.42

S. Agnes.

S. Agnes Virgo & Martyr se post Baptismum mel & lac suscepisse fatetur. p.285.n.240

Agnus.

Agnus paschalis 14. mensis Nisan immolabatur.p.14. num. 4
Christi passionem figurabat. p.68.n.262
Et Sacramentum Eucharistiæ. p.386.n.350
Agnus iubebatur occidi secundâ vesperâ diei 14.& primâ vesperâ diei 15. p.340.n.107
In manducatione Agni Eucharistiæ manducatio præsignabatur: nam in azymis species panis, in carne agni mactati corpus Christi exprimebatur. pag.386. à num. 350
Agni paschalis immolatio Eucharistiam verum sacrificium præsignabat. ibid.
Quod ab Agno paschali significabatur, verè est in Eucharistia. p.391.n.385
Agnus paschalis rem præteritam exhibens erat verum sacrificium. p.197.n.256
Præceptum manducationis Agni paschalis integri & absque fractione, non fuit adimpletum à Iudæis, sed à Christianis Eucharistiam manducantibus adimpletur. p.393.n.386

Alexander Magnus.

Alexander Magnus vetuit ignauum militem vocari Alexandrum. p.267.n.125
Tibiæ cautu accendebatur. p.70.n.272

Alimentum.

Alimenta corporea vitæ hominis naturali necessaria; & alimenta spiritualia, nempe Eucharistia, eiusdem vitæ spirituali requisita. p.287.n.249
Alimenta omnia mortua sunt: sola Eucharistia est panis viuus, p.114.n.435

Altare.

Altare in quo offertur Eucharistia, Dauid cupiebat. p. 55. n. 213
Altare est sedes corporis & sanguinis Christi. pag. 275. num. 180
Altare Christi crux. p.178.n.160
Altare holocausti fuit lignum crucis, & quare. p. 179. num. 161
Crux Altare, & Ara. ibid.n.162
Est Altare thymiamatis. p.180.n.166
Est primum Altare Christianorum. ibid.n.167
Altaria omnia signo crucis consecrantur. ibid.
Altaria ad sacrificium eriguntur. p.188.n.206
Ab initio Ecclesiæ in ea fuerunt altaria. ibid.
Altare sacrificatorium in Ecclesia, ex Apostolo. ibid. num.209
Illud altare non est crux, quæ nec editur, nec modò ab Ecclesia dicitur haberi. p.189.n.210
Altare intelligitur nomine mensæ. ibid.n.216
Altaria occulta habebant primi Christiani, qui in cryptis & priuatis domibus offerebant. ibid.n.217
Altaris & Aræ discrimen. p.179.n.162
Altare in medio Ægypti, hoc est in medio Ecclesiæ Gentium. p.190.n.218

Altitudo, Altus.

Altitudo Ecclesiæ. p.20.à n.62.& seqq.
Alta Ecclesia, quæ Scripturâ sacrâ altissimâ veluti turri cœlos attingit. ibid.n.64
Ad altiora semper tendit. p.22.n.73
Alta & infima quæ sint. ibid.n.74
Altissima est Ecclesia, quia in cœlo fundata cœlos producit. ibid.n.76
Altissima Ecclesiæ pars Monasterium Lirinense, quod montes in cœlum misit. p.23.n.78
Dicitur mons, domus Domini in vertice montium, propter suam altitudinem. p.20.n.62.& seqq.
Altitudinem omnem Ecclesia superat. p.23.n.79

S. Ambrosius Mediolanensis.

S. Ambrosius Mediolanensis Episcopus sacra offert mysteria pro anima defuncti Valentiniani Imperatoris. p.78.n.303
Instante morte, è manibus Aurati Vercellensis Episcopi sacram suscipit Eucharistiam. p.288.n.256
Idem hymnos edidit, & in Ecclesia Mediolanensi cecinit, vt afflictum populum Deum laudando recreacet. p.70.n.275

B. Ambrosius Sansedonius.

B. Ambrosius Sansedonius Senensis in fœneratores ardentissimo zelt æstu percitus, disruptâ venâ concionando moritur, auditores simul verbi Dei pascens pabulo, & proprio sanguine veluti potans. pag.284. n. 237
Egregia de hac re sub Ambrosij effigie carmina. ibid. p. 285

Amor.

Amore pugnat & vincit Ecclesia. p.15.n.4
Amor diuinus ecstasin facit. p.22.n.72
Amore extra se fertur Ecclesia. ibid.
Amore diuino anima ambulat, currit, & volat. pag.26. num.93
Amor amoris causa. p.39.147
Est virtus vnitiua, & Christianum Christo per Eucharistiam nectit. ibid.n.148
Amantem in amatum transformare nititur. ibid.n.149

Amorem diuinum in nobis auget Eucharistia. ib.n.150
Amicus dimidium animæ amici. p.40.n.151
Amoris diuini effectus mirabiles in Deo. ibid.n.153
per Amorem duplex ecstasis. ibid.n.154
Amore veluti pondere Christianus per Eucharistiam fertur in Christum. p.41.n.155
Amore Dei anima liquefacta extra se exit. ibid.n.157
Amor Dei ex inopia & miseria nostra ortum habet, & augmentum. p.45.n.174
Amore & charitate cor Deo clamat. p.108.n.404
Amor magnes amoris. p.157.n.63
Amoris flammas super nos congessit Christus. ibid.
Amor dominum nescit. p.171.n.125
Amoris & mortis Christi memoria est Eucharistia. p.172.n.131
Amor moras nescit. p.183.n.180
Amor Dei in Eucharistia metas omnes transgreditur. p.285.n.242
Amor Christi in nos amore nostro remunerandus. p.287.n.248
Amor amorum est Eucharistia. p.307.n.387
Amoris sui sagittas in nos iaculatur Christus in Eucharistia. ibid.
Amor Dei à seipso accenditur p.315.n.435
Amor Christi in Eucharistia infinitus, & non minor quàm in illius passione. ibid.n.436.& seq.
Amor primum donum donis patet. ibid.
Amore priùs traditus est Christus, quàm à proditore traderetur. p.316.n.437
Amore priùs mortuus est Christus, quàm passione.ibid.
Amoris diuini immensitatem docuit passio Christi hominem. p.315.n.437
Amore mors Christi renouatur in Eucharistia.ib.p.316
Amore pro Christo moriatur Christianus: si enim absit mors, non adest amor. ibid.
Amor est excessus. ibid.n.438
Amoris excessus est Eucharistia. ibid.
Amorem velut ignis Eucharistia accendit. p.316.n.440
Amor vulnerat, Eucharistia ea vulnera sanat. ib.n.441
Amore vulnerati per Eucharistiam felices. ibid.n.442
Amorem præbet & vitam vulnus charitatis. pag.317. num.442
Amoris, seu charitatis iaculum electum, & formosum. ibid.
Amore ignita sunt verba Christi in Eucharistia. p.345. n.141
Diuinus amor homini necessarius ad capiendum Eucharistiæ miraculum. ibid.
Amabilior nobis Christus, quò pro nobis vilior.p.346. n.145
Amor Dei in homines. p.352.n.179
Amor Pelicani in prolem, à Christi amore superatus. p.409. n.467
Amore & timore ad Christum accessit Magdalena. p.438.n.589

Amplitudo.

Amplitudo Ecclesiæ. p.16.à n.46.& seqq.
Amplitudo montis Sion. ibid.n.46
Amplitudine Ecclesiæ minor. ibid.n.47

Analogia.

Analogia inter Eucharistiam, & lac. p.498.n.500
Analogia inter species Eucharistiæ, & corpus Christi. p.267.n.137

Andreas Apostolus.

Andreas crucem membris Christi pulchram appellauit. p.165.n.100
Andreas Apostolus coram Ægea Proconsule se quotidie agnum immaculatum immolare, qui manducatus integer perseuerat & viuit, intrepidè confessus est. p.281.n.209
Idem cum Philippo Gentiles Christum videre cupientes ad Christum ducit. p.470.n.714
Andreas Apostolus ad crucem vt ad triumphum currit. p.382.n.315

Andreas Parisiensis.

Andreæ Parisiensis mira apud Claramuallem precibus S. Bernardi conuersio. p.432.n.565

Andronicus.

Andronicus occisus, quia Oniam Sacerdotem occiderat. p.320.n.642
Andronici Imperatoris Orientis mira patientia, & oratio. p.446.n.617

Angelus.

Angeli custoditures Ecclesiam per lilia acerrum tricid vallantia designati. p.16.& seq.n.51
Angelus & homo peccantes in filium Dei surrexerunt, qui tamen Angelos relinquens, hominum est misertus. p.50.n.192
Angeli Christum videntes in patria, illum laudibus prosequuntur. p.58.n.214
Angeli dicuntur astra matutina, & quare. ibid. numero 227
Angeli filij Dei sunt, & illius imagines. p.59.n.217. & 230
Angelorum creatio lucis nomine expressa est. ibid.
Angeli quæ acceperunt lumina, Deo refundunt. ibid. num.230
Angeli mali, nec filij Dei, nec astra matutina dicuntur, nec Deum laudant. ibid.n.231
Angeli boni veloces & fideles ministri Dei sunt. ibid.
Angeli primæ hierarchiæ dicuntur assistentes; cæteri ministrantes dicuntur, quia ad homines mittuntur. p.60.n.232
Angeli Deum laudantes, Deo loqnuntur, & clamare dicuntur, & quare. ibid.n.233.& seq.
In corporibus assumptis impropriè tantùm loquuntur, & tamen verè Deum laudant. ibid.n.235.& seq.
Hymnidici appellantur ab Augustino. p.61.n.236
Sacrum trisagion primùm ab Angelis decantatum, à quibus illud didicerunt homines. ibid. n.237
Angeli simul cum beatis hominibus Deum laudant. ibid.n.238
Angeli & homines eodem obiecto beantur, & sub eodem Rege eodem modo simul in cœlis regnant.ibid. num.239
Angelo minor gratia concessa fuit, quàm homini. ibid. p.62.n.243
Angelum Deus exaltauit, quando lapsum hominem reparauit. ibid.n.244
Angelorum, & hominum sanctimoniæ origo Christus est. ibid.p.63
Primus Angelus peccauit, & alios ad peccandum incitauit, cum quibus à Deo in inferos est detrubatus. p.63.n.245
Angelis peccatoribus statim supplicium inflictum est, nec illis spatium pœnitendi concessum. ibid.n.246
Angeli adorant Christum Deum, & hominem. p.64. num.248.
Angelos etiam beatos superant homines, quorum natura verbo Dei est hypostaticè vnita. p.64.num.249. & seq.
Angelis qui Dei imagines sunt, perfectiores imagines censentur homines, & quare. p.65.n.252
Angeli vt ministri stant ante sedem Dei. ibid.
Angeli inferiores hominibus Eucharistiâ, quam summâ reuerentiâ colunt. ibid.n.252.& seq.
Christi maiestatem & humilitatem in Eucharistia reuerentur. ibid.n.253
Nequeunt Christum in Eucharistia vel sacramentaliter, vel spiritualiter manducare. ibid.n.254

Passionis Christi effectum non recipiunt Angeli. ibid. num.255
Nequeunt esse Sacerdotes. p.66.n.254
Angeli serui Dei sunt, illorum Rex, etiam vt homo, Christus est, illisque dominatur. p.154. & seq.n.52. & 53
Angeli stillam dumtaxat vnctionis Christi valent recipere. p.155.n.53
Angeli Christum à matre coronatum demirantur.p.161. num.84
Angelicam non assumpsit Christus naturam, sed humanam, vt esset misericors. p.164.n.95
Angeli Christum Regem in Eucharistia adorant.p.171. num.126
Ascendunt & descendunt supra Christum, & quare. p.172.n.126
Angeli corpus Domini in Eucharistia, velut ramum oliuæ, Deo offerunt pro hominibus obsecrantes. p.196.n.150
Angelos superant homines Sacerdotio. p.205.n.301
Angelis præsunt Sacerdotes in tribus, scilicet in potestate consecrandi Eucharistiam, remittendi peccata, & cœlos aperiendi. p.206.n.302
Etiam in potestate judicandi, quâ Christo Sacerdotes assidebunt, Angelis præferuntur. ibid.
Angeli à Deo longiùs hærent; Sacerdotes ad Deum proximè accedunt. ibid.n.303
Angelo jubente catenæ de Petri manibus cadunt,& quare. p.215.n.341
per Angelos lex data in manu Mediatoris, & quare. p.224.n.391
Angelum peregrini facie hospitio excepit S. Gregorius Magnus. p.231.n.417
Angeli cognitione naturali non attingunt mysterium Incarnationis. p.250.n.36
infra Angelos descendit Christus per incarnationem. ibid.num.32
Angeli discunt ab Ecclesia. p.252.n.42
Angeli dicuntur videri, tangi, & recipi, sed impropriè. p.279.n.199
Panis Angelorum est Filius Dei, in gloria suæ diuinæ visione essentiæ Angelos beans & reficiens. p.323. num.4
Angeli in cœlo Empyreo creati sunt: differunt omnes specie, & gratiâ in creatione sunt exornati. p.325. num.13
Angelorum viæ tria fuerunt instantia. ibid.
Boni in tertio instanti beatitudine sunt donati: mali in inferos deturbati sunt. ibid.
Sanctorum Angelorum Christus est panis, quia præmium. ibid.n.14
Angelorum creator, principium & finis vltimus est Christus, quà Deus. ibid.n.15
Angelorum cognitio beatifica dicitur cognitio Verbi. ibid.n.16
Angelorum cognitio matutina & vespertina quid sint. ibid.
Angeli vident in Verbo omnia requisita ad beatitudinem. p.326.n.17
Angelorum panis Christus,etiam vt homo, potest dici. ibid.n.19
Angelicæ ruinæ restaurator Christus, ac Angelorum redemptor secundùm Bernardum. ibid.
Angelorum caput Christus. ibid.
Angelis apparuit Christus natus,& quomodo. ibid.
Angeli omnes in Christum aspiciunt. p.327.n.20
Angelorum panis plenè & integrè Christus rediuiuus, & sedens ad dexteram Patris. ibid.n.22
Angeli verò pascuntur lilio, nempe Christo. ibid.n.23
Angeli cibo inuisibili vtuntur. ibid.n.24
Angelo Petrum à vinculis liberante Petrus vinctus illustrior. p.366.n.248
Angeli sancti honorandi sunt duliâ. p.385.o.343
ex Angelis & hominibus societas Sanctorum in cœlis constatur. p.461.n.673
Sancti Angeli ab hominibus sunt inuocandi.p.465.n.69
Iacob, & Iob Angelos inuocauerunt. ibid.n.692
Angelus in cœlo audit verba Daniëlis in terra existentis, & eius actiones videt. p.467.n.698
Angelus offert Deo orationes Sanctorum in terra viuentium. ibid.n.699
Angeli orationibus Fidelium præsunt, & eas Deo offerunt. ibid.
Sicut Angeli Dei sunt beati homines. ibid.n.700
Angeli in cœlis gaudent super vno peccatore pœnitentiam agente. ibid.n.703

Anima.

Anima Christi est realiter in Eucharistia, & quomodo. p.174.n.171
Anima Christiana verbo Dei liquefacta, extra se ad Deum egreditur, & currit. p.49.n.189
Animæ in purgatorio existentes Christum laudant.p.71. n.276.& p.75.n.291
pro Animabus purgatorij ex Apostolorum ordinatione semper orauit Ecclesia. p.73.n.282
Mirabilius est animas purgatorij Deum laudare, quàm tres pueros in fornace Deo benedicere. ibid.n.290
Animæ purgatorij Deo gratias agunt. ibid.n.294
In animabus purgatorij justitia & misericordia Dei elucent. ibid.n.293
Animas in purgatorio patientes incendium ad cœlos euehit. p.76.n.296
Animæ à purgatorio fidelium precibus liberantur etiam ante tempus illis ad purgationem determinatum.p.78. n.298
Animæ è purgatorio orationibus, eleemosynâ, & Eucharistiæ oblatione liberantur. ibid.n.299
Animæ purgatorij per descensum Christi ad inferos non fuerunt omnes liberatæ, sed aliquæ. p.77.n.300
Animæ purgatorij cum oblatione altaris ad cœlos ascendunt. ibid.n.301
supra Animas purgatorij oblatione Eucharistiæ Christiani flores mysticos spargunt. ibid.n.303
Anima hominis imago Dei, vnitatem diuinæ essentiæ, & trinitatem personarum repræsentat. pag. 82. numero 318
Animæ nostræ vita Deus est. p.90.n.346
Anima nostra ea recipit ab Eucharistia,quæ corpus nostrum à cibo corporeo. p.277.n.186
Anima ne in peccatum labatur, Eucharistiâ roboratur. p.300.n.108
Anima Christi electa est ad gratias agendum pro beneficio Incarnationis. p.113.n.427
Anima mouetur affectibus. p.26.n.93
Animæ è corpore exeuntis pœnitentiam Deus non spernit. p.435.n.576
Anima rationalis non senescit. p.436.n.578
Anima peccatrix, mortis rea, contritione moritur, & in meliorem vitam resurgit. p.447.n.621

Annulus.

Annulus Salomonis mirabilis coronæ Domini symbolo decoratus. p.67.n.106
Annulus Salomonis cum pala, in qua duæ coronæ, spinea scilicet & aurea, intertextæ videbantur, cum lemmate, *Victoria amoris*, quid significet. ibid.

Antiquus, & Antiquitus.

Antiquus communicandi modus. p.170.n.120
Antiqua praxis Ecclesiæ demonstrat corpus Christi esse in Eucharistia, etiam extra vsum. p.276.0.181
Antiquo præcepto Ecclesiastico ter in anno tenebantur fideles

fideles sacram Eucharistiam sumere. p.288.n.260
Annquitus in absentia Sacerdotum Diaconi sacram Eucharistiam porrigebant. p.176.n.182
Antiquâ lege in Conc'‑o I. Niceno tenouatâ Christiani omnes ante mortem Eucharistiâ veluti viatico toborandi sunt. p.287.n.253
Vnde & ad illos ægrotantes ab initio Eeclesiæ Sacramentum hoc delatum est. ibid.
Antiqoiores Ecclesiæ Patres docent transubstantiationem. p.235.n.439
Antiqua Fidei mysteria nouis interdum vocibus ab Ecclesia exponenda. p.237.n.445
Antiquitus extra templa coram Pontificibus sacra gestabatur Euchatistia. p.142.n.573

Apex.

Apex Sacerdotij est Episcopatus: p.220.n.368

Apis.

Apis odore rosæ recreatur. p.282.n.219
Est figura Christi, & quare. p.440.n.595
In eodem ore mel gerit & aculeum, & quid hoc significetur. ibid.

Apostolatus, Apostolus.

Apostoli à Christo in vltima, quam cum illis celebrauit cœna sacrâ Eucharistiâ refecti, & ab illo in Sacerdotes ac sacræ Eucharistiæ dispensatores & ministros ordinati sunt. p.105.n.397
Christi Domini fratres sunt. ibid.
Apostolorum numerus duodenus sacratus est, & quare. p.133.n.527
in Apostolis, qnos Eeclesiæ velnti parentes statnit Christns, maiestate refulget. ibid.n.530
Apostoli sont duodecim, sicut duodecim filij Iacob. ibid.
Duodecim Apostolis, veluti duodecim filiis Christus coronatur. ibid.n.532
Apostoli Christi gloriam vbique propagarunt. p. 134. num.553
Patres sunt Christianorum, quibus non proprium, sed magistri, nempe Christi, nomen indiderunt. ibid. p.135
Angelis prædicauerunt. ibid.p.134
Sedentes cum Christo orbem judicabunt. pag. 134. num. 534
Sunt duodecim signa mystici zodiaci, & per illos tanquam per duodecim Ecclesiæ præfectos illam Christus regit. ibid.n.536
In sydera, ac stellas transmutantur, stellasqne superant. p.134.& seq.n.537
Sunt stellæ primæ magnitudinis. p.135.n.537
In soles conuertuntur, & soles ac propugnacula sunt Ecclesiæ. ibid. n.538
Sunt duodecim soles in vnum coëuntes, quem Ecclesia demiratur. ibid.n.539
A Christi radiis supra illos fulgentibus, Solis habent effigiem. ibid.
Sunt cœli intellectu præditi, gloriam Christi enarrantes, & à magni consilij Angelo mouentur. ib.n.540. & seq.
Apostolorum princeps & pastor Petrus. ibid.
ab Apostolis Christus gloriam trahit. p.136.n.542
Duodecim Apostoli duodecim Ecclesiæ fundamenta. ibid.n.544
Duodecim Apostoli duodecim Ianuæ Ecclesiæ. ibid. num.545
Ecclesiam fœcundant, & illam vt duodecim stellæ coronant. ibid.n.547
Sunt duodecim columnæ Ecclesiam fulcientes; suntque columnæ nubis, & ignis. p.137.n.548
per Apostolos, tanquam per columnam nubis loquitur Christus. ibid.n.549
Illorum linguæ, vt columna ignis, Ecclesiam illuminant. ibid.
Illorum dignitas summa est; sunt enim radij Solis Iustitiæ Christi. p.137.n.550
Sunt duodecim lapides rationalis Pontificis Hebræorum. ibid.n.551
Sunt lapides viui & sancti, immò & pretiosi, à Ioanne in duodecim fundamentis Ierusalem collocati. ibid. num.552
Sunt duodecim fontes Ecclesiæ, in duodecim fontibus Elim adumbrati. p.138.n.553.& seq.
Omnes Apostoli sunt Boanerges, hoc est filij tonitrui, & quare. ibid.n.554
Apostolos docuit Spiritus sanctus, & per eos mundum conuertit. ibid.n.555
Repleti sunt gratiâ Spiritus sancti, vt illam in alios effunderent. ibid.n.556
Apostoli post Christum, eiusque Genitricem gratiam & tēpore priùs, & cæteris abundantiùs receperunt.ib.
Sunt Christi legati, & vt tales coram Regibus mirabilia patrarunt. ibid.n.557.& seq.
Leones sunt in duodecim leunculis solij Salomonis adumbrati. p.139.n.558.& seq.
Per illos vincit Christus. ibid.n.560
Apostoli sunt ossa Christi, illosque secum Christus suscitauit. ibid.
Apostolatus dictus est Episcopatus, & Apostoli dicti sunt Episcopi. p.217.n.358
Duodecim Apostoli 72. discipulis prælati. ibid.n.352
Apostolis Episcopi succedunt. ibid.p.218
Apostolatum suum Paulus patientiâ nobilitauit.p.225. num.397
Apostolis dedit Christus Spiritum sanctum, antequam daret potestatem remittendi peccata, & quare.p.210. num.320
Apostoli dicuntur Dij à Christo. ibid.n.321
inter Apostolos Christus est Deus inter Deos. ibid.
Christus Sol, rosa, ignis: Apostoli eius radij, odor, & scintillæ. p.212.n.527
Quod honum est in Apostolis, à Christo est.ibid.n.328
Apostoli sunt fulgura. ibid.
Apostoli sal terræ, lux mundi, & mundi saluatores. p.212.& seq.n.331
Apostolis linguas igneas concessit Spiritus sanctus, & & non floridas, & quare. p.216.n.346
Apostoli sicut oues in medio luporum à Christo missi sunt, & quare. p.225.n.595
Apostolorum temporibus fideles sub sola specie panis communicabant. p.290.n.275
Apostoli ad perfectam adoptionem, nempe gloriam suspirabant. p.366.n.251
Apostoli ordinarunt, vt in Ecclesia pro mortuis fierent orationes. p.73.n.282
Apostoli sacra communione in Christum transformati. pag.40.num.152

Appetitus.

Appetitus scientiæ hominē à Deo separauit.p.51.n.193

Aquarij.

Aquarij hæretici. p.342.n.122

Aqua.

cum Aqua & sangnine non solùm Sacramenta, sed etiam Fideles omnes è latere Christi exierunt.p.125. n.481.& 483.& p.161.n.228
Aqua vino consecrando misceatur ex præcepto Ecclesiastico. p.542.n.125.& p.343.n.128
Aquâ temperatum fuit vinum, in quo Christus consecrauit. ibid.n.126
Aquâ mixtum vinum Christi passionem exprimit. ibid.
si Aqua desit in vino consecrando, perficitur Sacramentum. p.343.n.127

Qui

Qui non miscuit Aquam vino consecrando, prosequatur, & in vino sacrificium perficiat. ibid.n.129
Qui ex industria non miscet Aquam vino consecrando, peccat mortaliter. ibid.
Aqua in parua quantitate vino consectando miscentur; & sufficit gutta aquæ, quæ sit sensibilis. ibid.n.130
Aqua in parua quantitate vino infusa conuertitur in vinum. p.343.n.132
Aqua calici infundenda benedicitur, non verò vinum, & quare. p.286.n.243
Aquæ amaræ in dulces conuersæ absque vlla mutatione exteriori. p.267.n.139
Aquâ frigidâ cerui recreantur, & serpentes veneno turgidi necantur, & quid hoc significetur. p.282. numero 225
Aqua cum sanguine è Christi latere exiens, ignem purgatorij extingnit. p.77.n.302

Aqua Baptismi.

Aqua Baptismi Christianos regenerans, cum vtero B. Virginis confertur. p.126.n.486.& p.353.n.181
Aqua Baptismi virgo à Spiritu sancto fœcundatur, cuius virtute filios Dei adoptiuos generat. p.353.n.181
Virtus passionis Christi cum virtute Spiritus sancti in aqua Baptismi. ibid.
cum Aqua Baptismi verba formæ Sacramenti concurrunt ad productionem filiorum Dei adoptiuorum, & quare. ibid.n.183
Aqua in Baptismo vicem matris, & verba vicem patris tenent. ibid.
ex Aqua & Spititu sancto renascendum est, vt cœlum ingrediamur. p.354.n.184
Aqua præstantissima, & optima Sacramento Baptismi aptissima. ibid.n.185
Quia in Aqua renascuntur Christiani, pisculi appellati sunt à Tertulliano. ibid.n.186
ex Aquia pennati fideles oriuntur, & de terra ad cœlum eleuantur. ibid.
Aqua naturaliter purgat maculas, munditiemque confert, & in Baptismo cor peccatis sordidum emundat. ibid.n 187
Aquæ frigiditas exprimit Baptismo ardorem concupiscentiæ mitigari. ibid.n.188
Aqua ex sua diaphaneitate, seu transparentia, est apta materia Baptismi, in quo fidelis illuminatur. ibid. & seq. n.189
Aqua ex sua abundantia & communitate est aptissima materia Baptismi. p.355.n.190
Aqua ex sua perspicuitate obiectorum imagines repræsentans apta est, vt imaginem Dei in nobis peccato vel obnubilitam, vel obliteratam virtute Spiritus sancti restauret. ibid.n.191
in Aqua baptizandi sepeliuntur, & in nouam vitam resurgunt. ibid.
Aqua amata, ligno dulcis effecta; & illa quæ ex petra fluxit, Baptismum designabant. ibid.n.193
Aqua Iordanis, quam Iudæi transierunt terram promissam ingredientes, figura Baptismi. ibid.n.194
Aquam Iordanis Christus in ea baptizatus sanctificauit. ibid.n.195
Nusquam sine Aqua Christus, & semper in Aquis Christus, & quomodo. ibid.n.196
Aqua sine verbis, seu forma Baptismi, inutilis. p.356. num.198.
Aqua corpus tangit, & cor abluit. ibid.

Aqua Zelotypiæ.

Aqua zelotypiæ mirabilis, & quare. p.310.n.409

Ara.

Ara Clementiæ Athenis erecta, in qua gemitus, suspiria, & lacrymæ offerebantur. p.451.n.637
Aras non habere dicebantur Christiani. p.189.n.217

Arca Fœderis.

Arca fœderis Eucharistiæ figura. p.67.n.258
Arca fœderis diuersos in diuersis produxit affectus. p.282.n.222
Arca Iudæos roborabat, & prostrabat Philisthæos. p.310. num.404
Arcam fabricando prædicabat Noë, non loquendo, sed operando. p.215.n.344
Ante Arcam Iudæi sacrificabant, in signum venerationis. p.141.n.571
Arcâ gestatâ circa muros Iericho, muri illi ceciderunt. p.142.n.572
coram Arca Dauid gaudio plenus saltauit. p.67.n.258
Saltauit Dauid coram Arca in signum venerationis. p.377.n.299
Arcam Eucharistiæ typum venerabantur Hebræi. ibid.
Arca fœderis crux est. p.180.n.165

Architectus.

Architectum se dicit Paulus, & quare. p.214.n.338

Argiui.

Argiui pro mortuis sacrificabant, vide verbo *Athenienses.*

Ars.

Ars artium est regimen animarum. p.227.n.401

Ascendere, Ascensio.

Ascensione suâ Eucharistiæ veritatem firmauit Christus. p.119.n.448
Corpus Christi in cœlum ascendere, mirabilius est, quàm in terra ab hominibus manducari. ibid. n.449
Ascensio Christi ad cœlum visibiliter non impedit eius præsentiam in Eucharistia, vbi est inuisibiliter, inextensè, & ad modum substantiæ. p.406.n.455

Athenienses.

Athenienses, & Argiui pro mortuis orabant, & sacrificabant. p.78.n.306

Assuerus.

Assuerus Rex in Eucharistia à Christo vincitur. p.169. num.118

Audiens, Audire.

Audientes verba Christi, illa de vera eius carne intellexerunt, & ideo ad inuicem litigabant. p.398. n.414
Audientes Apostoli, *Hic est filius meus dilectus*, statim crediderunt; ita & audientes, *Hoc est corpus meum*, statim debent homines credere. p.400.n.421
Audiunt beati Angeli, & homines orationes hominum viatorum ad illos directas. p.464. & seq. à numero 689
Audit Deus preces nostras. p.455.n.647

Audacia.

Audacia Ecclesiæ mira. p.21.n.72
Audaces qui sint. p.72.n.308
Audacter Christus laudandus. p.101.n.385
Audaces & animosi Moyses, & Petrus, in duces populi sui à Deo electi sunt ibid.n.386

S. Augustinus.

S. Augustinus cantu hymnorum Ecclesiasticorum ad fletum, & cordis compunctionem commotus, necnon & ad virtutes promotus. p.70.n.273
S. Augustinus ægrotum hortatur, vt ante mortem sacram sumat Eucharistiam. p.288.n.256
S. Augustinus pro anima matris suæ Monicæ defunctæ orauit. p.73.n.284
S. Augustino in cœlis gloria ad modum conuiuij concessa est. p.459.n.663
S. Augustinus 34. ætatis anno ad Christum conuertitur. p.431.n.561

Auxilium.

Auxilium sufficiens, & efficax quid sint, & ad quid dentur. p.433.n.568
Vide verbo *Gratia.*

Sine

Sine Auxilio Dei gratia semel deperdita non recuperatur. p.90.n.345
Auxilium diuinum jugiter est implorandum. pag. 455. num.647
Auxilio Dei indigemus, vt in gratia stemus: illudque orationibus implorandum est. p.411.n.479

Azymus.

Azymus panis est verus panis,& aptior materia Eucharistiæ. p.337.n.85
in Azymo semper & ab initio Romana Ecclesia consecrauit. ibid.n.87
Consecratio in Azymo paruo tempore cessauit, ob hæresim Ebionitarum. ibid.
Azymorum festum celebrabatur die 15. mensis Nisam incipiente ad vesperam diei præcedentis, & per septem dies durabat. p.338.n.94
cum Azymis Agnus Paschalis manducabatur die 14. ad vesperam, quæ erat initium festi azymorum, & vocabatur prima dies azymorum initiatiuè. ibid.
in Azymo pane Christus sacram instituit Eucharistiam. ibid.n.96
Manducato Agno Paschali in vespera diei 14.mensis Nisam cum pane Azymo, statim in eodem Azymo Eucharistiam Christus instituit. p.339.n.98. & p.340. n.108
Azymorum prima dies solennis. p.339.n.104
Azymi dumtaxat panes die 14. mensis Nisam ad vesperam apud Iudæos habebantur; & tunc nefas erat habere fermentatum. ibid.
Panes azymi interdum vocabantur Pascha, quia per septem dies paschales manducabantur. p.340.n.110

B

Baptismus, Baptizatus, Baptisterium.

BAptismus directè ordinatur contra fomitem. p. 31. num.113
Baptismus necessitate superat omnia alia sacramenta. p.69.n.264
Baptismus nequit à pueris recipi in voto. ibid.
Quando per Baptismum fidelis fit membrum corporis mystici Christi, tunc spiritualiter recipit corpus Christi. ibid.n.265
Baptismus ignis in purgatorio. p.72.n.279
Baptismum aquæ inter, & Eucharistiam præclarum discrimen. p.115.n.436
Baptismus culpæ originalis remedium. ibid.n.437
Baptismus dicitur Sacramentum mortuorum. ibid. & p.199.n.262
Baptismi aqua vtero B. Virginis similis.p.126. n.486.& p.353.n.181
Baptizatis infantibus mox olim Eucharistia, veluti lac porrigebatur; quod nunc Græci faciunt. pag. 128. num.499
Baptizatos à se statim Eucharistiâ pauit Sanctus Petrus. ibid.
Baptizatis olim statim dabatur lac, & mel. pag. 128. num.504
Baptismi ritus pro diuersis temporibus diuersi. p. 292. num.283
Baptismus per vnicam immersionem quo tempore cœperit, & cur. ibid.
Baptismus per aspersionem, seu per irrigationem, sublatis omnibus immersionibus, & quare. ibid.
in Baptismo confertur homini gratia adoptionis. p.349. num.167
Baptismus Christianæ Religionis initium. p.350.n.168
per Baptismum homo regeneratur, recipit nouum esse, & fit Filius Dei. ibid.
Baptizatus adultus bellare debet, vt coronam gloriæ assequatur. ibid.num.171
Baptizatus in sensu composito non potest peccare. p.352.n.176
per Baptismum Ecclesia fœcunda, & virgo. pag. 353. num.182
in Baptismo aqua vicem matris, & verba vicem patris tenent. ibid.n.183
Baptismus janua Sacramentorum. p.354.n.186
Baptisterium mater adoptionis. p.352.n.178
Baptismus peccata delet, & concupiscentiæ ardorem mitigat. p.354.n.188
Baptismus dicitur illuminatio, & quare. 355.n.189
Baptismi typus, transitus Maris Rubri. ibid.n.192
Baptismus Christi sanguine rubet. ibid.
Baptismi forma complet materiam, & cum illa perficit hoc Sacramentum. p.356.n.198
Baptismi formam docuit Christus. ibid.n.199
In forma Baptismi particula *Te*, & Trinitas diuinarum Personarum debent necessariò exprimi, imò & vox illa, *In nomine*. ibid.n.200. & seq.
Baptismus collatus in nomine genitoris, geniti & procedentis ab vtroque, non est validus, & quare. p.357.n.203
Si in nomine Christi tantùm daretur modò, non esset validus, licèt validus fuerit ita collatus initio nascentis Ecclesiæ, & quare. ibid.n.204.& 205
in Baptismo Christi tota Trinitas apparuit. ibid. numero 204
Baptismus in expressa inuocatione Trinitatis debet conferri, & quare. ibid.n.206
Baptizatus Christum induit, & quomodo. pag. 359. num.215
Baptismi virtus omnis à Christo, vnde & baptizati Christiani dicuntur. ibid.n.216
in Baptismo Spiritus sanctus infunditur in cordibus baptizatorum, ad remissionem peccatorum,& copiam virtutum. p.362.n.233
per Baptismum fit effusio etiam in cordibus paruulorum gratiæ Spiritus sancti, & virtutum supernaturalium, quantum ad habitus, & in cordibus adultorum etiam quantùm ad actus. ibid.& seq.n.234
in Baptismo diabolo renunciamus,& Christo crucifixo coniungimur, vt crucifixi viuamus. p.367.n.256
Baptismo esse supernaturale recipit Christianus, quod Eucharistiâ conseruatur. p.369.n.261
Baptismus est Sacramentum Fidei. p.370.n.272
Baptismus & pœnitentia, duo Sacramenta mortuorum. p.115.n.437.& p.199.n.262

D. Basilius Magnus.

Basilij Magni oratio erat tonitru, quia vita erat fulgur. p.216.n.344
Basilij nolentis consentire Arrianis egregia vox. p.365, num.258

Beatus, Beatitudo.

Beati vident in patria ea quæ in via homo recipit in Eucharistia. p.42.n.160
Beati vinum in patria degustare dicuntur. ibid. numero 161
Beati videntes Christum maximè laudabilem, illum jugiter laudant. p.158.n.224
Beati simul cum Angelis Deo canunt. p.61.n.238
Beati semper Deo gratias agunt. p.112.n.423
Beatitudo obiectiua hominis Deus est. p.128.n.509
Beato intellectui diuina essentia vnitur ad modum speciei intelligibilis. p.318.n.450
Beatus fit deiformis. ibid.n.451.& p.460.n.665
Beatifica cognitio dicitur cognitio Verbi. p.325.n.16
Beatitudinis satietas non parit fastidium, sed gaudium. p.326.num.18
Beati non possunt amittere charitatem. p.352.n.176

Beatitudo

Beatitudo prima est contemptus temporalium. p.363. num.237
Beatitudo nomine cœnæ, & conuiuij insignitur.p.371. n.166
Beatitudo formalis in visione diuinæ essentiæ consistit. p.412.n.483
Beatitudo quid sit. p.413.n.486.& p.459.n.664
Beatitudo maiori appetitu,quàm cibus appetitur. p.459. n.662
Beatitudo,seu gloria mentes Beatorum ingreditur; sicut cibus, & potus in manducantium ventriculum ingrediuntur. ibid.n.665
Beati sunt quodammodo alimentum Dei. ibid.p.460
in Beatis est Deus, & Beati in Deo. p 460.n.667
Beatitudo in fletibus ob peccatum. p.428.n.627
Beati Dei sodales & socij euadunt. p.462 n.675
Beatitudo satiat omne desiderium hominis. ibid.
Beati vtiliter ab Ecclesia inuocantur. p.465.n.691
Beati in cœlis vident necessitates nostras, & vota nostra ad illos directa. p.466.n.698
Beati homines sunt sicut Angeli Dei. p.467.n.700
Beati in cœlis sciunt, volunt & possunt precibus & meritis suis viuentes in terra adiuuare. ibid.n.701
Beati habent perfectissimam charitatem, quâ nobiscum nectuntur, & pro nobis orant. ibid.n.702
Beati cognoscunt statum nostrum. ibid.n.703
Beati intrant in potentias Domini,& habent potestatem supra homines viatores ad regendos illos in virga ferrea, & quomodo. p.468.n.706.& seqq.
Beati constituuntur à Christo super bona ipsius,hoc est supra Ecclesiam, vt illam suis orationibus protegant, & adiuuent. ibid.n.708
Beatitudo Sanctorum est inamissibilis. p.469.n.710
Vide cætera infrà verbo *Sanctus*.

Beleseel.

Beleseel datus est à Deo cum Oliab ad fabricandum imagines. p.380.n.317

Benedictio.

Benedictio appellatur consecratio Calicis. p. 332.n.48
Benedictio fit verbis. ibid.
per Benedictionem, & post benedictionem Christus dedit corpus suum in Eucharistia. ibid.n.49
Benedictionis omnis Christus fons & subiectum.p.362. n.232
Benedictiones multæ à Christo in Christianos dimanant. ibid.n.233

Beneficium.

Beneficia noua obtinet gratitudo. p.6.n.2
Beneficium magis ex animo dantis, quàm ex re donata æstimandum. p.110.n.417
Beneficium magnum est nutritio. p.113.n.428

Benignitas.

Benignitas Christi omnibus apparuit; & ideo in stabulo communi, & omnibus peruio extra mœnia Bethlehem nasci voluit. p.419.n.512

Berengarius.

Berengarius ex libris Ioannis Scoti hausit prauam de Eucharistia sententiam. p.236.n.445
In tribus Conciliis damnatus fuit, & transubstantiationem confessus est can. *Ego Berengarius*. ibid.
Berengarij confessio corporis Christi indiuisibilitati in Eucharistia non obstat. p.279.n.197

D. Bernardus.

D. Bernardus gloriam vt hæreditatem dumtaxat ausus est sperare. p.461.n 672
D. Bernardus timebat animarum sibi commissarum, quas thesaurum dicebat, ruinam. p.228.n.406
D. Bernardus Henricum Regis Francorum germanum habitu Religionis induit, quod & Andreæ Parisino Henrici familiari primùm irridenti ac reluctanti, & tandem postulanti præstiot. p.452.n.565

Bethlehem.

Bethlehem qoid significet. p.316.n.439
Aquam de Bethlehem non sitiebat Dauid, sed Christum. p.329.n.33

S. Birinus.

S. Birinus Dorcestrensis Episcopus super aquas ambulat sacram Eucharistiam, quam in litore reliqoerat, accepturus. p.142.n.574

S. Blandina.

Blandina martyr Lugdunensis vnà cum Photino Episcopo, & aliis quamplurimis, pro fide Christi vexata, se Christianam esse gloriabatur. p.360.n.219

Blasphemare.

Blasphemabat Christum latro, & Iudæi circa crucem prætereuntes, & quomodo. p.369.n.261

Bohemus.

Bohemi sub duplici specie communicant. p.295.n.305

Bonitas.

Bonitas, humilitas, & patientia Christi in Eucharistia. p. 305. n. 374
Bonitas Dei à malitia hominum vinci non potest.p.433. n.570
Bonitate Deus vincit homines. p.434.n.571
Bonitatis Dei manifestatio est illius laus. p.435.n.573
Bonitas Dei immensa erga peccatorem. p.445.n.611

Bonum.

Bonum quod satiat hominem per Eucharistiam recipitur. p.43.n.167
Bonis Christi gaudent Christiani. p.263.n.110
Bona omnia cum Christo. p.329.n.36
Bonis multis priuatur, qui Christo priuatur. p.330.n.37
Bonorum omnium origo Christus est. p.349.n.164
Bonis nouis ditescunt homines per Baptismum, & diuinam adoptionem. p.361.& seqq.à n.223
Bona illa pretiusa sont, & quare. ibid.n.225
Bonorum hominis tria genera. ibid.p.363.n.236
Bona extrinseca Christiani sunt tribulationes.ibid.n.239
Bona omnia recipit Christianus cùm Christum recipit in Eucharistia. p.371.n.266
Bona omnia per Eucharistiam. p.372.n.269
Bonus non est, qui suam non diffundit bonitatem. p. 409. n. 469
Bonorum nomine Deus insignitur à D. Thoma. p.412. n. 485
Bona omnia Deus. ibid.n.484
Bonum omne quod est in creaturis, nobiliùs in Deo existit. p.413.n.486
Bonum commune est diuinius bono particulari. p. 419. n. 515
in Bono perseuerare, magnum bonum est; & ideo à Deo orationibus postulandum. ibid.p.452.n.638
Bona omnia hominis à Deo sunt. ibid.n.641.& p.454. n.644
Bona omnia in fide. p.256.n 68
Nullum bonum præstantius vitâ. p.257.n.70
Bonum omne creaturarum à Deo & Christo procedit. p.463.n.679
Bona omnia nobis conceduntur à Deo ex meritis Christi. ibid.n.682
Bona omnia à Deo per Christum postulare, est praxis Ecclesiæ. ibid.n.679
Bona Christi sunt ipsa Ecclesia. p.468.n.708
Bona omnia Deo præsente veniunt. p.455.n.646

Brutum.

Brutum,& non credentes corpus Christi in Eucharistia, species sumentes, manducant illud corpus per accidens, & non sacramentaliter. p.305.n.373

C

Cadalous.

Cadalous Parmensis, sub nomine Honorij II. Antipapa, pessimè moritur. p.14.n.39

Caecitas, Caecus.

Caecitas hominis peccatoris. p.51.n.294
Caecus peccator, nisi à Deo illuminetur. p.93.n.354

Cain.

Cain munus à Deo reprobatum, & cet. p.6.n.2

Calor.

Calor natiuus Christi panem in eius corpus mutabat. p.241.n.462

Caluinus, & Caluinista.

Caluinus Eucharistiae fractionem vocat immolationem. p.191.n.228
Fatetur Ordinem esse Sacramentum. p.203.n.285
Caluinus ex verbis Christi, panem in corpus mutari docet. p.239.n.454
Caluini mendacium. p.242.n.476
Caluini impietas reiicitur. p.336.n.76
Caluinistae veram Eucharistiam nec conficiunt, nec habent. p.335.n.74
Caluinus docuit Christum in Eucharistia adorandum. p.378.n.303
Caluinistae realem corporis Christi praesentiam negantes, Iudaeos Christianis praeferunt. p.394.n.395
Caluinus confutatur. p.395.n.399
Caluinistae crucem abhorrent. p.383.n.336
Non sibi constat Caluinus, nec Caluinistae. pag. 395. n.398
Caluinus à seipso dissentit, & praefert sententiam transsubstantiationis impanationi. pag.396.& seq.n.406. & 408
Ex verbis Caluini transsubstantiatio stabilitur. pag.397. num.407
Vera mens Caluini, & sequacium contra praesentiam corporis Christi in Eucharistia. p.397.& seq.n.409. & 410

Candida vestis, Candidatus.

Candida vestis maiestatem, & non vulgarem dignitatem olim indicabat. p.166.n.104
Candidati qui dicebantur. ibid.
Candidus ab antiquis appellabatur Deus. ibid.
Candida veste Hebraeorum Reges induebantur, ipseque Salomon dum in templum à se constructum veniebat. ibid.
Candida veste Scipio Africanus & Romani exercitus Imperatores vtebantur. ibid.
Candida veste prisci Gentiles in sacrificiis, & nunc Christiani Sacerdotes induuntur, & cet. ibid.
Candida veste Christus ab Herode indutus, & cet. ibid.

Canis.

Canes sunt peccatores ad sacram Eucharistiam accedentes, & cet. p.324.n.9
Canibus peiores sunt indignè communicantes. ibid.n.10
Canis, immò & cane peior fuit Goliath Philisthaeus. ib. num.11
à Canibus discerpti sunt Donatistae, quia illis sacram Eucharistiam praebebant edendam. p.325.n.463

Canon.

Canon sacrorum librorum duplex, alius Iudaeorum à Moyse & ab Esdra; alius Christianorum à Concilio. Carthaginensi III. editus. p.74.n.285.& seq.
Canon Missae antiquissimus. p.183.n.182

Canticum.

Canticorum quatuor genera. p.2
Canticum Eucharistiae quatuor partibus constat. pag.3
Eius praestantia ibid.
Canticum *Lauda Sion*, quomodo absoluat S. Thomas. p.455.n.648

Canere, Cantus.

Canentes, & Deum laudantes primi Christiani sumebant Eucharistiam. p.69.n.267
Cecinit Christus, & exultauit, sumpto Eucharistiae Sacramento. ibid.n.168
Canebant Christo ante lucem primi Christiani. pag.70. num. 269
Septies in die coram corpore Christi in templo psalmi, & hymni à Clericis & Religiosis cantuntur. ibid.
Canere in Ecclesia alternis vicibus ad Sanctorum imitationem Angelorum, docuit S. Ignatius Antiochenus Episcopus. ibid.n.270
Quod praecepit Damasus Papa. ibid.
Canere hymnos in Gallia docuit Hilarius Pictauorum Episcopus. p.70.n.271
Cecinit in Ecclesia Mediolanensi Ambrosius hymnos, quos ad afflictum populum recreandum simul & Deum laudandum ediderat. ibid.
Canere hymnos praecipiunt Concilium Toletanum, & Agathense. ibid.n.172
Cantus in Ecclesia est necessarius, & cur. ibid. pag.71. n. 274
ex cantu Ecclesiae ad fletum, & cordis compunctionem Augustinus mouebatur. p.70.n.273
Cantus melodia animum mutat. ibid.n.273
Cantu tibiae accendebatur Alexander, & ad arma prosiliebat. ibid.
Cantu Theodosius placabatur. ibid.
Iubente Pythagora adolescens à petulantia cantus melodiâ reuocatus est. ibid.
Cantu Ecclesiae corda dura emolliuntur. ibid.
Et à vitiis liberantur. p.71.n.274
Canunt Christo, ipsique laudes dicunt animae in Purgatorio existentes. p.75.n.294
Canentes in carcere Paulus & Silas à vinculis liberati sunt. p.79.n.307
Canit Christo corde & linguâ Ecclesia Militans. pag.67. n.256
Cantare facit Virgines Eucharistia. ibid.n.257
Canere debent Christiani Christum imitantes, dum eius corpus sumunt. p.69.n.268

Caput.

Caput Ecclesiae firmum est. p.8.n.13
Caput est artis dicere quod facias, ait Tullius. pag.215. n. 341

Caro.

Caro Christi longiorem vitam tribuit. p.33.n.115
Caro Christi vnita Verbo vitam communicat etiam mortuis, quos omnes ad vitam reuocabit. p.34.n.117
Caro Verbi incarnatione carni remedium praebuit, & supra spiritus Angelicos est exaltata. p.64.n.249
Caro & sanguis Christi dumtaxat ex vi verborum consecrationis ponuntur sub speciebus panis & vini in Eucharistia, sed per concomitantiam etiam anima, & diuinitas ibidem reperiuntur. p.111.n.420
Caro Christi est fructus oris ac labiorum in Eucharistia. p.112.n.124
Caro Christi non visibiliter & carnali modo, sed inuisibiliter ac spiritualiter absque laceratione, in Eucharistia manducatur. p.119.n.450
Caro Christi multùm prodest, quia Verbo Diuino est vnita. ibid.
Caro Christi congruè pro hominibus oblata est. p.182. n.178
Caro Christi non ab Angelo, sed à Sacerdote debet tangi. p.206.n.305
Carnem suam à fidelibus manducandam speciebus panis tegit Christus, ne ab infidelibus irrideatur, & ne fideles

fideles ab illa abhorreant. p.207.n.133
Caro Christi adoranda antequam manducetur. pag.375. n.288

Carolstadius.

Carolstadius primus inter Lutheranos imagines è templis abstulit. p.385.n.345

Carolus Magnus, & Carolus V.

Carolus V. Austriacus cessit Imperio & Regnis. p.147. n.19
Carolus Magnus cruce Christum regnare, vincere ac triumphare profitetur. p.169.n.115
Carolus V. Imperator ex dispensatione non ieiunus communicabat. p.302.n.358

Catechumenus.

Catechumenis omnia mysteria Christianæ Religionis exponebantur, non tamen Eucharistiæ Sacramentum. p.248.n.25
Catechumeni signo crucis tempore D. Augustini frontem tegebant. ibid.

Catena.

Catenæ de Petri manibus cadunt iubente Angelo, & quare. p.215.n.341
Catenæ quibus pro Christo ligamur, fulgentiores sunt regum coronis. p.365.n.248

S. Catharina.

S. Catharinæ Senensi dixit Christus, *Cogita de me, & ego cogitabo de te.* p.109.n.410
S. Catharina Virgo, & Martyr capite truncata lac, non sanguinem fudit, & quare. p.127.n.506
S. Catharina Senensis amore accedebat ad Eucharistiam, & timore recedebat. p.298.n.327
S. Catharina Senensis ab Eucharistia vitam hausit temporalem. p.312.n.420
S. Catharina coronam gemmis coruscantem respuit, & spineam à Christo oblatam elegit, & accepit. p.368. n.259

Cathedra.

Cathedra pastoralis plena est periculis. p.132.n.422

Causa.

Causa prima, & vltimus finis Deus est. p.221.n.379

Centurio.

Centurio de Christi Deitate nobiliorem protulit confessionem, quàm Petrus & Martha. p.48.n.185
Centurio Christum crucifixum Deum agnouit. p.369. n.261

Character.

Character Sacramenti est character Christi. pag.177. n.151
Character sacerdotalis est ipsamet potestas consecrandi & offerendi corpus Christi. p.204.n.296
Character Sacerdotalis quo tempore imprimitur. p.208. n.313

Charitas.

Charitas fideles omnes Deo & ad inuicem connectit. p.13.n.35
à Charitate Ecclesia firma existit. ibid.
Ad maiorem Ecclesiæ charitatem demonstrandam, in gemina fraternitate fundata est. p.15.n.42
Charitate & fide, duobus veluti pedibus calcamus dæmonem. p.27.n.93
Charitas est adeps animæ. p.29.n.103
Charitate extra se fertur homo. p.39.n.146
Charitas in nobis Eucharistiâ augetur. ibid.n.150
à Charitate pulchritudo animæ oritur. p.107.n.403
Charitate cor Deo clamat. p.108.n.404
Charitatis ardore Eucharistia conficitur. p.128.n.500
Charitate Deus Christianos in filios adoptat. pag.128. n.510
Charitate quæ vnitatem producit, peruenitur ad claritatem. p.131.n.159
in Charitate vniuersa lex consistit. p.157.n.63
Charitas Mariam fecit Dei Genitricem. p.163.n.91
Charitate Maria peperit, & filium natum hominibus concessit. ibid n.92
Charitas loco ignis fuit in Christi sacrificio, quod ideo holocaustum dicitur. p.179.n.161
Sine charitate & operibus mortua est fides. p.245.n.3
Charitas est forma fidei, & quomodo. p.59.n.55
Separatio charitatis est mors fidei. ibid.n.56
Charitas est prior fide dignitate, & fides prior charitate ordine generationis. p.256.n.63
Charitas importat vnionem cum suo obiecto. ibid.n.66
sine Charitate fides nihil prodest. p.261.n.97
Charitate perficitur domus Dei. p.262.n.101
Charitatis motus debet esse cum motu fidei in iustificatione. ibid.n.104
Charitas omnium bonorum est radix. p.264.n.112
in Charitate cæteræ coadunantur virtutes. ibid.n.113
sine Charitate fidem formante nullus adultus saluatur. p.265.n.118
Charitate & operibus animata fuit fides Magdalenæ. ibid.p.266
Charitas Christi, quæ vrget nos, est conuiuium Eucharistiæ. p.307.n.387
Charitatis augmentum est diminutio cupiditatis. p.308. n.393
Ex feruentioribus actibus charitatis, quamdiu manent species Eucharistiæ in stomacho, maior confertur gratia. p.309.n.396
Charitas augetur Eucharistiæ receptione. p.315.n.435
Charitas vincit, & ardet in corde suscipientis Eucharistiam. p.316.n.441
Charitatis vulnera sanat Eucharistia. ibid.
Felices à charitate vulnerati per Eucharistiam. ibid. n.442
Charitatis iaculum electum & formosum. ibid.p.317
Charitatis vulnus amorem præbet, & vitam. ibid.
Charitatis iaculi sagittarius est ipsa sagitta. ibid.n.443
Charitas à Beatis amitti non potest, à viatoribus amitti potest. p.352.n.176
à Charitate, & à concordia Christiani fratres dicuntur. p.358.n.213
Charitas fraternitatem firmat Christianorum. ib.n.214
Charitatem vt arma ignea ad pugnandum recipiunt Christiani. p.365.n.246
Charitatem maiorem patiendo, quàm credendo exhibemus. ibid.
Charitas patientiâ consummatur, & sine illa est desolata. ibid.n.247
Charitatis Sacramentum est Eucharistia. p.370.n.262
Charitatis mira vis. p.447.n.622
Charitatem perfectissimam habent Beati. p.467.n.702

Cherubin.

Cherubini in Tabernaculo supra propitiatorium, & in templo Salomonis infra propitiatorium collocati, & quare. p.172.n.127

Christus.

per Christum pugnamus, & superamus. p.7.n.5
Christus pastor est diligendus. ibid.n.8
Christus cecinit in Eucharistiæ institutione, & in eius susceptione lætatus est. p.7.n.10.& p.69.n.268
Christus firmum Ecclesiæ fundamentum. p.8.n.12
Christi humanitas eius deitate firmatur. ibid.n.13
Christi tunica indiuisa, vnitatem ac firmitatem designat. p.14.n.38
Christus in cruce germana Dei Patris effigies. pag. 17. num.52
Christo omnes nationes aggregatæ. ibid.n.54
Christus Iesus, id est Saluator, vt talis in Eucharistia apparet. p.23.n.80

Christus corporis sui Sacramento Christianis tribuit Deitatem. p.24.n.83
Christi corpus gladius est. p.25.n.88
Christus in cruce agnus, & leo. ibid.n.89
Christus in Eucharistia petra est, quâ suscipientes roborantur. p.30.n.110
Christus medicus. p.31.n.114.& p.251.n.419
Christi vitâ donamur sacrâ communione. p.32.n.118
Christus ex deitate vt igne, & ex humanitate vt aqua compositus sal est in Eucharistia, à corruptione præseruans. p.32.n.119
Christus carnem suam in cordibus fidelium præcipit collocare. ibid.n.120
Christi caro vnita Verbo vitam communicat. pag.34. num.127
Christi resurrectio est causa efficiens & exemplaris resurrectionis hominum iustorum: sed peccatorum & infidelium est tantùm causa efficiens. ibid.num.128. & seq.
Christi corpus est instrumentum eius Diuinitatis. ibid. num.130
Christus in Eucharistia humilis. p.36.n.137
ad Christum amoris pondere fertur homo per Eucharistiam. p.41.n.155
Christus perfectus dux per Eucharistiam. ibid.n.158
Christus nutritius, & Deus vbertum in Eucharistia. p.42. num.161
Christus non animam, sed corpus dedit in cibum. p.43. num.165
Christi passioni ac gloriæ per Eucharistiam communicamus. p.44.n.168
Christo inhæremus Eucharistiâ. ibid.n.169
Christus pascit oues verbo & exemplo. p.45.n.172
Christus ex Virginis vtero pastor nascitur, & propterea à pastoribus visitatur. ibid.n.173
Christus omnia verbo restaurat. p.47.n.181
Christi voce Saulus ex persequutore egregius prædicator effectus est. ibid.n.182
Christi morientis voce Centurio eius diuinitatem agnoscit. p.48.n.185
Christi gregi nullus incorporatur, nisi per verbum Dei. ibid.n.186
Christus fide cor Christiani inhabitat. ibid.p.49
Christus ore omnium Prædicatorum loquitur. pag.50. num.191
Christus pascit oues verbo & exemplo. ibid.n.192
Christus totius sanctitatis exemplar hominibus apparuit, vt eos sanctificaret. p.51.n.195
Christus operans nobis exhibetur, vt illum operantem videamus, & imitemur. ibid.n.196
Christi oculi pulchri lætificant nos, & diuinam in nobis reformant imaginem. ibid.p.52
Christus totius sanctitatis norma. p.52.n.199
Christus omnium hominum primus motor, sol, princeps, & caput. ibid.n.200
Christus primogenitus in multis fratribus, & quomodo. p.53.n.201
Christus regula nostra in montibus Thabor, Caluariæ, Oliuarum. ibid.n.205
à Christo Petrus Satanas dictus est, & quare. p.54. num.207
Christi imitatio homines ad cœlos subleuat. ibid. numero 208
Christus pascit nos proprio corpore. ibid.n.209
Christus dum ab hominibus desideratur, & ipse desiderat homines. p.55.n.211
Christi corpore satiari, magna gloria est. pag.56. numero 215
à Christi corpore æterna vita, & vis ad resurgendum confertur. ibid.n.216
Christi tactus mortuos ad vitam reuocat. p.57.n.219
Christi corpus non figuratè, sed realiter est in Eucharistia: quod patet ex eius verbis. ibid.n.221
Christo nos omnes laudibus & hymnis reddimus, & consecramus. p.58.n.223
Christum maximè laudabilem videntes Angeli, & beati homines, ipsum laudant. ibid.n.224
Christus verus Filius Dei, lux est, & omnis lucis origo. p.59.n.229
Christi humilitati, ac maiestati laus debetur. pag. 61. num.240
Christo magis debent homines quàm Angeli, & quare. p.62.n.241
Christus sanctitatis Angelorum & hominum est origo, & non vtrorumque redemptor. p.63.n.244
Sed tantùm hominum. ibid.
Christus Deus homo factus est, vt homo fieret Deus. p.64.n.248
Christum Deum, & hominem Angeli adorant. ibid.
Christi maiestatem & humilitatem in Eucharistia Angeli reuerentur. p.65.n.253
Christum in Eucharistia nec spiritualiter, nec Sacramentaliter manducare valent Angeli, sed homines duntaxat. ibid.n.254
Christi passionis effectum non recipiunt Angeli, sed tantùm homines. p.66.n.253. & seq.
Christus per Incarnationem hominum liberator, frater, & pastor. ibid.n.255
in Christum crediderunt homines etiam ante Incarnationem. ibid.
Nisi per Christum nullus saluatur. ibid. & pag.68.numero 262
Christo corde & linguâ canit Ecclesia Militans. p. 67. num.256
Christo debemus encomia propter Eucharistiam. ibid. num. 257
Christus lapis angularis, & fundamentum Ecclesiæ. p.68.n.261
in Christo lætitia est perpetua. ibid.
Christi corporis & sanguinis mysterio populus Christianus fortitudine & gaudio stabilitur. p.69.n.266
Christo hymnos antelucanos primi Christiani canebant. ibid.n.267
Christi verbis purgatorium suadetur. p.71.n.279
Christus dum dicitur quasi vnigenitus, id est verè vnigenitus Patris. p.72.n.278
Christo cœlum, terra, & infernus, hoc est animæ in purgatorio sub terra existentes, genua flectunt, & laudes dicunt. p.75.n.291
Christi passio omnibus prodest quantùm ad sufficientiam; illis verò, quibus applicatur, quantùm ad efficaciam. p.77.n.300
Christus descendens ad inferos, non omnes, sed aliquas animas è purgatorio eripuit. ibid.
è Christi latere aqua cum sanguine exiens ignem extinguit purgatorij. ibid.n.302
Christi corpus in Eucharistia lilium; & sanguis rosa dicitur. p.77.n.303
Christi actiones theandricæ sunt infiniti valoris. p. 79. num.310
Christo debemus quidquid in nobis est. ibid.p.80.n.312. & p.83.n.319
Christus significat vtramque naturam, diuinam scilicet & humanam, in supposito Verbi vnitas. pag.81. num.315
à Christo, vt est Deus, est omne quod in nobis creatum est. p.82.n.316
Christus dicitur Creator. ibid.n.315
Christus fortis vt Verbum Dei, & tunc est Creator: infirmus vt homo, & tunc est Redemptor. ibid.n.316

Christus quà Verbum, idea est & ars omnipotentis Artificis, nempe Dei Patris, & ideo per ipsum omnia Pater creauit. ibid.n.317
Christus imago Dei, homo ad imaginem. ibid.numero 318
dum Christus hominem reparat, iterum signat. ibid.
Christus cogitabatur, dum corpus hominis è limo formabatur. p.83.n.319
propter Christum homo Dei imagine est insignitus. ibid.n.322
Christus prior homine in genere causæ finalis; homo prior Christo in genere causæ materialis. ibid.
Christi prædestinatio est causa & exemplar prædestinationis hominum. p.84.n.323
Nusquam homines nisi cum Christo. ibid.
Christus, quia impeccabilis, robustus, & vir, etiam in materno vtero appellatur. p.86.n.332
Christi mors à Deo prædefinita, & quomodo. pag. 87. num.336
Solus Christus habet claues mortis & inferni, & quare. p.91.n.348
Christus in justificatos semper influit, eosque ad bona opera efficaciter mouet. p.96.n.368
Sine gratia Christi inanis est homo. p.97.n.370
Christi, & Ecclesiæ vna persona existimatur. p.101. num.383
à Christo vt à capite; & à nobis vt eius membris procedunt nostra opera meritoria. ibid.
Christus virtutem suam tribuit Christianis. ibid.n.384
Christus audacter, & lætanter laudandus. ibid.n.385
Christi auxilio partæ victoriæ, ipsi consecrandæ. p.102. num.387
Christus in vltima cœna Apostolos proprio corpore pauit, & huius Sacramenti ministros ordinauit. p.105. num.397
Christi fratres Apostoli dicti sunt. ibid.
cur Christus non dixit dæmoni, *Tace*; sed, *Obmutesce*. p.106.n.399
Christo corde potiùs quàm labiis jubilandum. p. 107. num.404
Christum laudantes internam lætitiam recipiunt. p.108. num.405
Christum laudare est homini gloriosum. ibid.n.407
Christus in Eucharistia Deus tribuens omnia debet appellari. p.111.n.422
Laus Christi, & gratiarum actio sunt vituli labiorum. p.112.n.424
Christi anima ad gratias agendum pro beneficio Incarnationis electa est. p.113.n.427
Christus corpore suo fideles pascens, verè illorum Deus extat. p.114.n.429
Christi mortem exhibet Eucharistia, sed vitam tenet, ac præbet. p.115.n.434
Omnia Christi Sacramenta viua dici possunt. ibid. numero 435
Tota Christi passio in Eucharistia exhibetur. pag. 116. num.440
Christus mentiri non potuit. p.117.n.443
si Christus signum tantùm corporis sui, & non ipsum corpus realiter ore corporis manducandum in Eucharistia præbuisset, panem mortuum, & non viuum dedisset. ibid.n.444
sicut Christus non in signo, sed realiter de cœlo descendit: ita corpus suum non in signo, sed realiter dedit hominibus. ibid.n.445
verba Christi diserta, & perspicua, nullo modo de figura, seu signo corporis, sed de ipso corpore tradendo loquuntur. p.118.n.446
Christi verba de vero, & reali eius corpore Iudæi intellexerunt, vt liquet ex ipsius Christi responsione. ib.
Christus virtute quâ poterit hominem in nouissimo die suscitare, potuit & corpus suum verè manducandum hominibus præbere. ibid.
sicut Christus verè & realiter vitam à Patre habet; ita & qui eius carnem in Eucharistia realiter manducat, habet ab illo vitam. ibid.n.447
Christus ascensione suâ veritatem Eucharistiæ firmauit. p.119.n.448
Christi corpus in cœlum ascendere est mirabilius, quàm in terra ab hominibus manducari. ibid.n.449
Non à carne Christi præcisè, sed à Deitate Christi vita datur hominibus. ibid.n.450
Christi caro non visibili & carnali, sed inuisibili & spirituali modo in Eucharistia manducatur. ibid.
Christus est in cœlo visibiliter, & in Eucharistia inuisibiliter vsque ad finem seculi. p.119.n.451
sola Christi corporis & sanguinis substantia, non verò substantia panis & vini, est in Eucharistia. pag.121. num.456
Christo cessit panis, dum in substantiam corporis sui versus est. ibid.n.457
Christi verba essent falsa, si panis in Eucharistia remaneret. ibid.n.458
Christi sermone conuictus Lutherus, corpus eius verè & realiter in Eucharistia credidit. pag. 122. num.465
Christus in Eucharistia parens & pastor Christianorum. p.124.n.475
Christus specialiter genuit Christianos, patris & matris personam gerens. ibid.n.480
Christus è latere suo cum sanguine & aqua effudit Sacramenta & Ecclesiam. p.125.n.481
Christus sibi humanitatem vt sponsam copulauit, & per eam hominum mater factus est, qui Deitate pater extat. ibid.n.482
In manibus Christi clauis scribuntur homines. p. 125. num.482
Christus peccatores in suis vulneribus reformat & reparturit. ibid.n.484
Christi patent viscera per vulnera. ibid.
Christus Ecclesiæ pater, caput, & sponsus. pag. 126. num.485
à Christo & ab Ecclesia eodem lacte nutriuntur Christiani. p.127.n.497
Christus Christianos magis diligit, quàm matres filios, & quare. p.128.n.498
Christus est mammilla Patris æterni. ibid.n.504
cur Christus noluit temporalem duorum fratrum diuidere hæreditatem. p.131.n.520
Christi fratres sunt Christiani. p.132.n.523
Christus matrem nunquam negauit, quam è cruce agnouit. ibid.
Christus vbique maiestate fulget. p.133.n.529
Christus duodecim Apostolis coronatur. ibid.n.532
Christi gloriam Apostoli vbique propagarunt. p.134. num.533
cum Christo sedentes Apostoli orbem judicabunt. ibid. num.534
Christus Sol est justitiæ. ibid.n.535
Christo nascente tres in cœlo visi soles. pag.135. numero 539
à Christi radiis Solis effigiem habent Apostoli, & quomodo. ibid.
Christus ab Apostolis gloriam trahit. p.136.n.542
Christus murus Ecclesiæ. ibid.n.543
Christus lapis angularis, & fundamentum Ecclesiæ. ibid.n.544
Christus per Apostolos loquitur, tanquam per columnas nubis. p.137.n.549
Christi Solis Apostoli sunt radij. ibid.n.550

post Christum eiusque Genitricem, Apostoli omnes abundantiorem in omnibus gratiam receperunt. p.138. num.556
Christi legati sunt Apostoli. ibid.n.557
Per illos vincit Christus. p.139.n.560
Christi ossa sunt Apostoli. ibid.
Christi virtus fient testa aruit; & quare. ibid.
Christus secum Apostolos suscitauit. ibid.
Christus in Eucharistia Rex nouus, & quare. pag. 143. num.2
Christus nouum Pascha quotidie immolatur. pag. 144. num.4
Christi splendoribus Iudæorum caligines dissipantur. ibid. n.9
Christus Rex ex triplici capite. p.145.n.12
Christus in Eucharistia Deus & Rex. p.146.n.13
Christus Rex est creatione ac conseruatione. ibid. numero 17.
Christi regnum æternum, & admirabile. p.147. n.18. & seq.
Christus regnat gubernatione & regimine creaturarum. p.148.n.25
Christus mare coërcet. p.150.n.29
Christi in sinu Patris maiestas, in sinu matris humilitas. ibid.n.32
Christus rex spiritualis in vtero matris ex triplici capite. ibid.n.33.& seq.
Christus ab æterno ad regiam dignitatem à Deo electus est. p.155.n.36
Christi corpus ex purissimo Mariæ sanguine formatum. ibid.
Christus non est Filius Dei adoptiuus, sed naturalis. ibid.
ex Christi electione ad filiationem naturalem & regiam dignitatem homines ad adoptiuam, & eius regiæ dignitatis participationem electi sunt. ibid.n.37
Christus Regibus dominatur, estque primogenitus in multis fratribus, &c. ibid.n.38
In femore suo scriptum habet, *Rex regum, & Dominus dominantium*, & quare. p.152.n.39
Solus Christus Rex regum, & quomodo omnes Reges terræ illum adorant. ibid.& n.40
Christo quotquot seruiunt, Reges sunt. ibid.n.40
Christi seruitus regiam confert dignitatem. pag. 152. num.41
Christus prædestinatione supra omnes Reges sublimatus. ibid.n.42
Christi humanitas corona fuit, & calceus. p.153.n.42
Christum Regem sibi sponte eligant Christiani. ibid. num.43
Christus Rex inauguratus vnctione spirituali. ibid.n.45. & 46
Christus à tota Trinitate vnctus fuit. p.154.n.47
Oleum, seu vnguentum, quo Christus est vnctus, est diuina persona Verbi. ibid.n.48
Christi maiestas summa fuit ex hac vnctione. ibid. numero 49
Christi vnctio exteriùs manifestata in eius natali, olei fonte Romæ scaturiente. p.154.n.50
Christus deitate omnia creata vincit, & Angelis dominatur. ibid.n.51
Christus etiam vt homo, quia Filius Dei, Rex Angelorum, qui Dei serui sunt. p.155.n.52
Christi vnctionis stillam tantùm possunt habere Angeli. ibid.n.53
Christo vt capiti ac regi subiiciuntur omnes prædestinati. ibid.n.54
Christus supra omnes prædestinatos sublimatus triplici vnctione. ibid.n.55
Christum perfectiùs replet Deus, quàm vllam creaturam. pag.155. num.56
in Christo est plenitudo diuinitatis corporaliter, & quomodo. ibid.n.57
Christus est oleum ardorem & splendorem producens. p.156.n.58
Christus est lux vera omnem illuminans hominem. ibid. num.59
Christus non est oleum effusum Iudæis. ibid.n.60
à Christo est omnis mentis illustratio, & feruor cordis. ibid.n.61
Christo nascente lux corporea augetur. ibid.
cur Christo nascente, noua apparuit stella. pag. 156. num.61
Christus diuini ignem amoris accendit. p.156.n.62
Christus amoris flammas super nos congessit. p. 157. num.63
Christus iniurias, & tormenta dissimulat, ac pro inimicis orat. ibid.
In cruce oleum charitatis effudit, vt nobis scintillas amoris largiretur. ibid.
Christus petra, mel, & saxum durissimum, oleum fundens. ibid.n.64
Christus suæ iustitiæ oleo iniustitiæ nostræ vulnera sanauit. p.157.n.66
Christus seipso sanat, medicus est, & medicina. ibid. num.67
Sol est, in radiis suis ferens sanitatem. ibid.p.158
Christus venit cum salute, cum vnguento, cum gloria. ibid.
Christus suo etiam sanguine sanat, & nostras in se suscepit infirmitates. p.158.n.68
per Christum ab omnibus sanamur vulneribus. ibid. num.70.
Christus Rex, & Medicus. ibid.n.71
Curat oleo, & vino, hoc est bonitate, & iustitiâ. p.159. num.72
Mox natus circumcisus est, vt cruore suo iustitiam misericordiæ sociaret. ibid.n.73
Christus Princeps est, & quare. ibid.
Pro omnibus sanguinem fudit. ibid.n.74
Christus in homines totus effusus. ibid.
Christi respuunt medicinam vulnera, quæ non sanantur. ibid.n.75
Christus à matre coronatus coronâ virginitatis. p.160. n.77.& seqq.
Duplex gratia in Christo, qui dum à matre coronatur, vicissim illam coronat. p.161.n.82
Christum à matre coronatum Angeli, & homines demirantur. ibid.n.84
Christus in præsepio rapuit & attraxit cœlum, & terram. ibid.n.85.
Christus nascens ex Virgine carni honorem restituit, p.162.n.86
Christus à patre gloriâ coronatur, & conuenienter. ibid.
Christi animæ gloria ad eius corpus non redundauit, vt pro hominibus mori posset. ibid. n.89
ad Christi corpus in transfiguratione hæc gloria extensa est; tamen claritas transfigurationis non fuit corporis gloriosi, sed gloriæ. ibid.
Christus coronatur à Patre misericordiâ, & amore à matre. p.163.n.90.& 95
Christi in homines immensus amor. ibid. n 99
Christus filius dilectionis Dei. ibid.n.92
Christus amoris Dei miraculum, carbo Isaiæ, & omnium amor. ibid.& n.93
in Christi capite multæ coronæ. ibid.
in Christo duplex misericordia, & quomodo. p. 164. num.94
Christus non Angelicam, sed humanam assumpsit naturam

naturam, vt misericors fieret. ibid. num.95
Christi misericordia in duobus cœlis, scilicet in sinu patris, & in sinu matris, ædificata est. ibid.n.95
Christi patientia, seu passio eius auxit misericordiam. ibid.
Christi capiti coronam pietatis Maria imposuit. ibid. n.96
Christus ab vtero matris creuit in misericordia. p.164. n.96
Christus de Virgine nascens induit misericordiam. p.165. n.97
Christus in cruce, quæ ipsi fuit gloriosa, triumphat. ibid.n.98.& seq.
Christi gloria est pati pro hominibus. ibid.n.99
Christum crux exaltauit, & ab ipso exaltata est. ibid. n.100
ex Christi membris crux pulchra euasit. ibid.
Christus à regia maiestate cruci configitur. ibid.n.101
In passione se Dominum probat sermone & silentio. p.166.n.101
Christum Pilatus absoluit judicio, crucifixit mysterio. ibid.
Cur Christus Herodi non respondit, & cur veste alba ab eo indutus fuerit. ibid.n.102
Christus à militibus Rex salutatur, coronatur vt victor, adoratur vt Deus. p.167.n.105
Christi coronæ spineæ egregium symbolum. ibid.n.106
Christus in sinu Patris fortissimus coronatus regnat. ibid.n.107
Spineâ coronâ redimitus omnia vincit, & regiâ maiestate fulget. ibid.n.108.& p.168.n.110
Christum tegem indicat crucis titulus. p.168.n.110
Cur Christus noluit è cruce descendere. ibid.n.111
Christus nouæ gloriæ Rex in cruce, quæ illius sublimitas & maiestas est. ibid.n.112
Christus vulnera, vt titulos gloriarum sibi seruat. ibid. n.113
Christi fortitudo est crux, quâ orbem à peccato concussum firmauit. ibid.
Cum Christo in cruce redempti triumphant.p.169.n.114
sine Christo crucifixo qui regnat, malè regnat. ibid. n.115
Christus in mensa Eucharistiæ verè Dominus. pag.169. num.116
Fulgens maiestate Eucharistiam instituit. ibid.n.117
In Eucharistia omnibus se præbet, & ideo est Rex. p.170.n.119
Christi maiestas in Eucharistia degustatur. ibid.n.121
Christus in Eucharistia Rex ex triplici capite. ibid. numero 123
Christum in Eucharistia Regem Ecclesia experitur, & Angeli adorant. p.171.n.125.& seq.
supra Christum cur Angeli ascendant, & descendant. p.172.n.128
Christus in Eucharistia Sacerdos. ibid.n.129
Christum realiter continet Eucharistia, & præteritam illius passionem commemorat. ibid.n.131
Christus per Sacerdotes offert Eucharistiam, cuius materiam rectè determinauit. p.173.n.132.& 135
Christus pluribus micat splendoribus, se suo prodit lomine, & vt Sol de stella natus est. p.174.n.143. & seq.
in Christo Sacerdotalis dignitas fulget, & à natiuitate suum exercuit Sacerdotium. p.175.n.144.& seq.
Christus adimpleuit duo Sacerdotis officia. ibid. numero 146
Christus ex Regibus, & Sacerdotibus natus est, vt se Regem & Sacerdotem demonstraret. ibid.n.147
Christi genealogiam cur Matthæus descendendo, & Lucas ascendendo texuerit. ibid.p.176
Christus Sacerdos, quia ad Deum totum reduxit orbem. p.176.n.148
Christi vicem gerit omnis Sacerdos. ibid.
Christus fons omnium gratiarum ac dignitatum. ibid. num.149
Christus Sacerdotium accepit cum humana natura; & tamen æternum est eius sacerdotium. ibid. n.150
Christus nunquam desit vel ipsa morte esse Sacerdos. ibid.n.151
Christus non habuit characterem Sacerdotij, sed plenissimam potestatem. ibid.
Christi sacrificium Deo gratissimum. p.177.n.153
Christus Sacerdos offerens, & hostia oblata. ibid. numero 154
Christus solus in cruce Pontifex. ibid.n.155
Christum occidentes grauissimè peccauerunt; Christus tamen moriens fuit hostia præstantissima. ibid.
Christus superauit omnes veteres Sacerdotes, & duo ad peccati remissionem requisita præstitit. ibid. n.156. & p.178. n.157
licèt Christus non fuerit Sacerdos quà Deus, sed quà homo, vnus tamen fuit Christus Sacerdos, & Deus. p.178.n.157
Christus non sibi passus est, sed nobis. ibid.n.158
Christi, & aliorum Sacerdotum notabile discrimen. ibid.
Christi altare crux. p.178.n.160
Cur Christus extra vrbem crucifixus. ibid.
Christus sanguine suo crucem altare dedicauit. ibid. p.179
Christus in cruce obtulit holocaustum, in quo charitas loco ignis fuit. p.179.n.161
Christus in cruce exaltatur vt sanctificet aetem. ibid. num.162
Cur Christus in cruce manus expandit. ibid.n.163
Christus in alto moritur, vt hominibus in cœlum pateret ascensum. ibid.
Per crucem captiuos liberauit, & ad cœlum subleuauit. ibid.n.164
Christi sanguis aurum est. p.180.n.165
Christus in cruce hostia. ibid.n.169
in Christo quatuor adunata sunt, quæ in sacrificiis erant distincta. ibid.
Christus victima & hostia. p.181.n.172
Christus victima gratior Deo omnibus aliis, omnes in se victimas conclusit. ibid.n.174.& seqq.
Christi oblatio perfectissimum sacrificium omnes hostias consummauit. p.182.n.177
Christi caro congruè pro hominibus oblata est. ibid. num.178
Christus pro omnibus hominibus passus est, & pro illis, vt illorum caput, satisfecit. ibid.
Christus ad mortem currit ardenti moriendi desiderio. p.183.n.180
Christus in Eucharistia mortem, antequam moreretur, inuenit. ibid.
Christus sacrificium oblationi Melchisedech simile obtulit. ibid.n.181
Christum, & Melchisedech comparauit Paulus in his quæ ad Sacerdotium non pertinebant. p.185.n.189
Christus secundùm ordinem Melchisedech æternus Sacerdos præstantiùs obtulit sacrificium. ibid.n.190. & seq.
Christus totius Sacerdotij origo. p.186.n.198
in Christi persona Sacerdos operatur; Christus enim primus & independens Sacerdos, à quo alij pendent. p.186.& 187.n.199.& seq.
Christus semper est præcipuus baptizans, & summus Sacerdos ac Pontifex. p.187.n.202.& seq.
Christus jussit Eucharistiam offerri. ibid.n.204

Christi verba in consecratione calicis suadent Eucharistiam esse sacrificium. p.192.n.230
Christus jussit offerri Eucharistiam. ibid.n.232
Christus Sacerdotes ad offerendum Eucharistiam instituit. p.193.n.235
Christi mors repræsentata sufficit ad sacrificium Eucharistiæ. p.194.n.241
Christus in Eucharistia mysticam mortem subit,& quomodo. ibid.n.242
Christi passio in Eucharistia vsque ad finem seculi perseuerat, & exhibetur in remissionem peccatorum. p.195.n.245
Quæ à Christo pro omnium salute semel oblata est hostia, quotidie in Eucharistia ab Ecclesia pro omnium salute offertur. ibid.n.246
Christus Patri oblatus iram eius placat. ibid.n.247
Christus oliuæ speciosa in campis Patri oblatus, veniam postulantibus obtinet. p.196.n.248
Christus ingrediens Ierusalem à gestantibus ramos oliuarum deductus est, & quare. ibid.n.249
Christus in Eucharistiæ institutione seipsum in manibus tanquam oliuam tulit. ibid.
Christi corpus vt ramum oliuæ Deo offerunt Angeli pro hominibus obsecrantes. ibid.n.250
Christus quotidie in Eucharistia immolatur. pag.197. n.255
Corpus, & sanguis Christi in Eucharistia sunt valoris infiniti. p.201.n.275
à Christo ad Apostolos, eorumque successores Sacerdotium est diffusum. p.202.n.281
Christi caro non ab Angelo, sed à Sacerdote debet tangi. p.206.n.305
Christi corpus in Eucharistia nouo splendore coruscat. ibid.
Christus rediuiuus cur se tangendum Magdalenæ denegauit, & Thomæ obtulit. p.207.n.305.& 306
Christus Spiritum S. dedit Apostolis antequam potestatem remittendi peccata concederet, & quare. p.210.n.320
Christus inter Apostolos Deus inter Deos, & quare. ibid.n.321
Christo subjiciuntur omnes Sacerdotes. p.211.n.324
Christus in Sacerdotibus consecrat, absoluit & prædicat. ibid.n.325
à Christo omne verbum procedit, & ipse à Paulo loquebatur. ibid.n.326
à Christo, & per Christum loquentes maiori gloria fulgent. ibid.n.327
sicut Christus à Patre, ita à Christo Prædicatores mittuntur. ibid.n.327
Christus sol, rosa, ignis: Apostoli radij, odor, & scintillæ. p.212.n.327
Christi est, quod in Apostolis bonum est. ibid. numero 328.
Christi verba vitam conferunt. ibid.n.330
Christus in hoc venit, vt à peccato homines eripiat verbi ministerio. p.213.n.334
Christus anno ætatis 30. & post 40. dierum jeiunium, prædicare cœpit, & quare. p.214.n.339
Christus non accepit ægritudines à peccatis procedentes, & quare. ibid.n.340
Christus maiores Sacerdotes, hoc est Episcopos instituit. p.217.n.350
Christi, & Sacerdotis idem scopus. p.221.n.376
Incarnationis Christi duo fines,& qui. ibid.n.377
Christus Deum glorificauit sermone,actione, & passione. p.222.n.381
Christum Sacerdotes imitentur, & quomodo. ib.n.382
pro Christo pati maius est quàm esse Apostolum.p.226. num.397
Christo seruantur animæ. p.228.n.407
Christus vt nutrix ad mammillas præcinctus. pag. 229. num.410
Christus debet amari à Sacerdote plusquam sua, plusquam sui, plusquam se. p.231.n.418
Christus circuibat ciuitates & castella, vt homines visitaret. p.232.n.421
ex Christi verbis ortum habuit transubstantiatio, & ab Apostolis fuit credita. p.235.n.436
Corpus Christi non potest esse in Eucharistia, nisi per mutationem substantiæ panis in ipsum. p.239.n.452
Christus tantùm voluit corpus suum esse in Eucharistia, non panem. ibid.n.453
Christus potest dici factus. p.239.n.455
Christi calor natiuus panem in eius corpus mutabat. p.241.n.462
Christi miraculorum complementum est Eucharistia. p.248.n.24
Christus in Eucharistia quibusdam insanire visus est. ibid.
Christus ad dexteram Dei sedet, & in Eucharistia realiter existit. p.250.n.38
Infra Angelos descendit per Incarnationem: infra homines descendit in Eucharistia. ibid.n.32
à Christo ad fidem trahimur non inuiti. p.253.n.45
Christi vmbra est fides, & quomodo. p.254.n.48
Christi diuitias inuestigabiles fides ostendit in via. p.257.n.68
Christus ab vnctione sic dictus p.263.n.110
Christus in nobis facit omnia noua. ibid.n.111
Christus in Christiano, & Christianus in Christo. ibid. n. 112
Christus semper laborauit. p.264.n.114
Christus fidem mortuam reprobat, & viuam laudat. p.265.n.117
Christus signaculum est in fronte, in brachio,& in corde Christiani. p.266.n.119
Christum vt signaculum in corde, brachio & fronte habuit Magdalena. ibid.n.121
Christi irrisores à malis Christianis imitati. p.267.n.124
Christus in Eucharistia Deus absconditus. p.268.n.130
Christus sacramentaliter non manducatur, nisi sub speciebus panis & vini. ibid.
Christus ob nostram infirmitatem his speciebus obuoluitur. ibid.n.131
ne Christus ab infidelibus irrideatur, carnem suam panis specie tegit. p.269.n.133
Christi corpus ad modum substantiæ in Eucharistia est omninò inuisibile. ibid.n.136
Christi humanitas propriâ subsistentiâ priuata fuit. p.271.n.149
Christi verbis etiam ante manducationem corpus Christi esse in Eucharistia significatur. p.275.n.178
Ex persona Christi forma Eucharistiæ profertur. p.276. n. 183
Totus Christus est sub vtraque specie Eucharistiæ. p.278.n.193
Christus tangi dicebatur, dum eius vestis tangebatur. p.279.n.199
Christus integer in Eucharistia, & in minima eius parte sumitur. ibid.n.200.201.& 202.& seqq.
Christus manducatus non consumitur. p.280.n.208
Christus in Eucharistia bonos fouet, & malos lædit ac interficit. p.282.n.223
Christi sanguis ad credentium salutem, & Iudæorum perniciem effusus. ibid.n.224
Christus Rex regum, cibus & potus hominum in Eucharistia. p.284.n.234
Christus per Eucharistiam nostris corporibus vnitur. p.285.n.242

Christus

Christus per Eucharistiam nobis commiscetur, & quare. ibid. p. 246
Christi in hominem, & hominis in Christum per Eucharistiam effusio. p. 286. n. 244
Christus potest dicere manducanti Eucharistiam, *Caro es de carne mea.* ibid. n. 245
Christus in Eucharistia amorem pelicani, & corui superat. ibid. n. 246. & seq.
Christi amorem in nos amore nostro remuneremur. p. 287. n. 248
Christus vndecies Sacramenti sub specie panis, & quater tantùm sub specie panis & vini meminit, & quare. p. 290. n. 273
Christus in castello Emmaus in sola specie panis consecrauit. ibid. n. 274
Christus dum dixit, *Bibite ex illo omnes*, solis Apostolis præsentibus, & eorum successoribus loquebatur. p. 294. n. 299
Christus dum dixit, *Hoc facite in meam commemorationem*, quid præcepit. ibid. n. 300
Totus Christus datur Fidelibus sub vna specie. ibid. n. 303
Christus primum locum teneat in cordibus nostris. p. 302. n. 355
Christi bonitas, humilitas, & patientia in Eucharistia. p. 305. n. 374
Christus amoris sui sagittas iaculatur in Eucharistia. p. 307. n. 387
Christus purissimum amoris nostri obiectum. pag. 307. n. 388
Christus cibus Angelorum factus est lac, vt cibus esset hominum in Eucharistia. p. 308. n. 389
Christus gratiæ suæ radios semper emittit. p. 309. n. 398
Christus omnibus vitam attulit, sed plures illam recusant. p. 309. n. 400
Christus in ruinam, & in resurrectionem multorum positus etiam in Eucharistia. ibid. n. 401
Christus duas facies habet in Eucharistia, & quales. ibid. p. 310. n. 407
à Christo vitam naturalem habuit Adamus, & quomodo. p. 311. n. 414
Christus occisus ab origine mundi, & quomodo. ibid.
Christi mortis oblatio mundum præcessit. ibid.
à Christi corpore vita naturalis hominum oritur. p. 312. n. 416
Christus lilium in Eucharistia, spes Christianorum. p. 315. n. 434
Christi amor in Eucharistia infinitus. ibid. n. 436
Christi passio immensum Dei amorem docuit homines. ibid. n. 437
Christus priùs amore traditus antequam à proditore traderetur: priùs amore mortuus, quàm passione. ibid. p. 316
Christi mors in Eucharistia amore renouatur. pag. 316. n. 437
Christi passio excessus fuit. ibid. n. 438
Christum in specie panis latentem diligere debemus. ibid. n. 439
Christo nihil pulchrius. p. 317. n. 445
in Christi cruce & passione gloria. p. 318. n. 448
Christi diuinitas animas; & humanitas corpora beat. ibid. n. 449
Christus Deus & homo stomachum suscipientis Eucharistiam ingreditur. ibid. n. 450
Christus ad Patrem refert vitam, quam ab illo habet. p. 318. n. 452
Christi corpus corpus nostrum ingreditur. p. 319. n. 455
Christum Sacerdotem, & hostiam occidunt indignè communicantes. p. 320. n. 462
Christus in Eucharistia attentè considerandus. p. 323. n. 2
R. P. Car. Bouquin Comm. in Profam. D. Thom.

Christus Sanctorum Angelorum panis, & quare. p. 325. num. 14
Christus vt Deus, Angelorum Creator, principium, & finis vltimus. ibid. n. 15
Christus etiam vt homo, potest dici panis Angelorum. p. 326. n. 19
Christus hominum Redemptor, & ruinæ Angelicæ restaurator. ibid.
Christus Redemptor Angelorum, & quomodo. ibid.
Christus caput Angelorum. ibid.
Christo nato, abundanti gaudio Angeli cecinerunt. ibid.
Christus natus quomodo apparuit Angelis. ibid.
Christus in humanitate supra omnem principatum & potestatem. ibid. n. 200
supra Christum Angeli descendunt & ascendunt, & quare. ibid.
Christus petra fundens riuos olei, & quare. ibid.
in Christum omnes Angeli respiciunt. p. 327. n. 20
Christi nomen oleum effusum, & quare. ibid. n. 21
Christus rediuiuus, & ad Patris dexteram sedens, plenè & integrè panis Angelorum. ibid. n. 22
Christus inter lilia, non cibo sed consortio pascitur liliorum. ibid. n. 23
Christo vero lilio pascuntur Angeli. ibid.
Christus rosa campi, & lilium conuallium. p. 327. n. 24
Christi vulnera sunt rosæ spinis carentes, recreantes & reficientes Angelos. ibid.
Christi manducatio in Eucharistia oritur ab illa, quâ manducatur in patria. p. 328 n. 26
Christus factus est cibus viatorum Incarnatione, & Eucharistiâ. ibid. n. 29
Christus in propria specie cibus viatorum per incarnationem ab illis spiritualiter tantùm manducatus, fide scilicet, & charitate. ibid. n. 30
Christus factus est panis hominum, vt singulos sibi vniret. ibid. n. 31
Christus in Nazareth conceptus, & in Bethlehem natus, & quare. p. 329. n. 32
Christum panem hominum desiderauerunt & esurierunt Patriarchæ & Prophetæ. ibid. n. 33
Christum sitiebat Dauid, dum Aquam de Bethlehem cupiebat. ibid.
Christum respuentes Iudæi famelici. ibid. n. 34
Christum Gentiles agnoscentes & adorantes pane viuo saturati sunt. ibid. n. 35
Cum Christo omnia bona. ibid. n. 36
Christum respuentes Iudæi tabescunt, & fame pereunt. p. 330. n. 36
Christus panis, fons, lux, libertas & remissio peccatorum. ibid.
qui Christo priuatur, multis bonis priuatur. ibid. n. 37
Christus panis sacramentalis in Eucharistia. ibid. n. 38
Christus vt cibus spiritualis fide & charitate editur, sed vt cibus sacramentalis ore corporis manducatur. ibid.
Christus factus est cibus viatorum in vtero virginis; agente Spiritu sancto; & diuina agente virtute fit cibus sacramentalis in Eucharistia. p. 330. n. 39
Christus verbo docuit, & miracula patrauit, vnde potens opere & sermone commendatur. p. 331. n. 42
Solo sermone omnia restaurat, vt dixit S. Agatha. ibid.
Christus in consecratione Eucharistiæ verbis vsus est. ibid. n. 44
Christus panem verbo carnem suam fecit. p. 332. n. 46
Christus simul panè benedixit, & verba protulit. ib. n. 48
Christus dedit corpus suum per, & post benedictionem, & non antea. ibid. n. 49
in Christi persona loquens Sacerdos consecrat. p. 333. n. 53
Christus non solùm corpus, sed sanguinem suum dedit in Eucharistia, & quare. ibid. n. 56

Chriſti ſanguinis tres effectus in forma conſecrationis calicis. ibid.n.59
Chriſtus formam conſecrationis calicis Eccleſiæ reliquit determinandam. p.335.n.69
Chriſtus à nobis imitandus, præſertim in conſecratione Sacramentorum. p.338.n.90
Chriſtus inſtituit Euchariſtiam pridie mortis ſuæ, ad veſperam, in vltima Cœna cum Apoſtolis. ibid.n.92
Chriſtus in pane azymo Euchariſtiam inſtituit. ib.n.96
Chriſtus perfectiſſimus legis obſeruator, edit agnum in ſecunda veſpera diei 14. & poſtea in azymo Euchariſtiam inſtituit. p.339.n.99.& 100
Falſum eſt, Chriſtum agni manducationem anticipaſſe. ibid.n.102
Chriſtus crucifixus eſt eodem die, & eadem hora, quâ ſecundùm legem agnus immolabatur. ibid.n.103
Chriſtus conſecrauit in vino aquâ temperato. pag.342. n.126
Chriſti dignitati non derogat, corpus eius in Euchariſtia ab hominibus manducari. p.344.n.135
Chriſtus ſuâ fulgens maieſtate panis eſt Angelorum. ibid.
Chriſtus ſuam ſeruat maieſtatem, dum corpore & ſanguine ſuo homines nutrit. ibid.n.137
Chriſti ſermo durus, ſed pretioſus, & verus. ibid.n.138
Chriſti ſermo dureſcit à duritia cordis audientium, & à mollitie molleſcit. ibid.n.139
Chriſti verba ignita amore in Euchariſtia. p.345.n.141
Chriſti ſermones erga Catholicos molliti ſunt ſuper oleum, & quare. ibid.n.142
Chriſtus quo pro nobis vilior, eo amabilior. p.346.n.145
quæ Chriſtus tulit in paſſione tantò eo digniora, quantò ſaluti humanæ conuenientiora. ibid.n.146
Chriſti corpus in Euchariſtia eſt impoſſibile. ibid.n.147. & 149
Chriſti diuinitas vbique. p.347.n.155
Chriſtus non eſt Filius Dei adoptiuus, ſed naturalis. p.348.n.162
Chriſtus origo omnium bonorum. p.349.n.164
Sibi gloriam corporis, nobis animæ ſanctitatem & gloriam meruit. ibid.
per Chriſtum Filium Dei naturalem, filiationem adoptiuam habemus. ibid.n.165
Chriſtus baptizato vires tribuit, vt bellet & vincat. p.350.n.172
in Chriſto Paulus omnia poterat. ibid.
Chriſtus venit in mundum, vt fratres haberet adoptatos. p.352.n.179
Chriſti myſteria nobis exhibet aqua. p.355.n.191
Chriſtus baptizatus aquas Iordanis ſanctificauit. ibid. n.195
Chriſtus nuſquam ſine aqua: eſt fons vitæ. ibid.n.196
Chriſtus à Sibylla piſcis appellatus. p.356.n.196
Aquas effundit Spiritus ſancti, & ſpirituales. ibid.
Vt agnus occiſus eſt, vt leo reſurrexit. ibid.
Chriſtus docuit verba quæ debent in forma Baptiſmi pronunciari. ibid.n.199
ſi in Chriſti nomine tantùm nunc daretur Baptiſmus, non valeret. p.357.n.204
in Chriſti Baptiſmo tota Trinitas apparuit. ibid.
Chriſtum induit baptizatus, & quomodo. p.359.n.215
à Chriſto omnis virtus Baptiſmi, & ab illo baptizati Chriſtiani dicuntur. ibid.n.216
Chriſtus in Chriſtianis, & Chriſtiani in Chriſto exiſtunt. p.360.n.222
Chriſtus per quem adoptamur, datur adoptato. p.361. n.227
è Chriſti vulneribus in aqua & ſanguine Chriſtiani omnes prodierunt. ibid.n.228
Chriſtus non ſemel, ſed pluries ſeipſum tradidit hominibus. ibid.n.229
Chriſtus omnis benedictionis fons & ſubiectum, à quo in Chriſtianos multæ manant benedictiones. p.362. n.232.& ſeq.
Chriſtus venit magna agere, & magna pati. p.363.n.239
in Chriſto renatus debet ei in paſſione configurari. ibid. n.240
Chriſti cohæredes Chriſtiani, & quomodo. ibid.p.364
Chriſto capiti Chriſtiani eius membra debent conformari. p.364.n.240
Chriſto coniuncti Chriſtiani patientes. p.364.n.244
in Chriſti vulneribus omnes hoſtes ſuperantur. p.365. n.245
à Chriſti vulneribus inuicta Martyrum fortitudo, & quomodo. ibid.
Chriſtus exemplar Chriſtianorum. p.366.n.250
Chriſtus fauos poſt fella guſtauit. p.367.n.255
Chriſto crucifixo in Baptiſmate coniungimur, vt crucifixi viuamus. ibid.n.256
Chriſti paſſioni non derogant paſſiones Martyrum. p.368.n.257
Chriſti ſanguis primùm cœlum aperuit, & prima clauis eſt regni cœlorum. ibid.
Chriſti ſanguis omnia poteſt ſine ſanguine Martyrum: ſanguis martyrum nihil poteſt ſine ſanguine Chriſti. ibid.
in Chriſtum per Euchariſtiam transformamur. p.370. n.263
Cum Chriſto in Euchariſtia omnia bona recipit adoptatus, & quomodo. p.371.n.266
in Chriſto omnis plenitudo diuinitatis. ibid.
Chriſtus Salomonem magnificentiâ ſuperauit. p.372. n.267
Chriſtus in Euchariſtia multa habet vbera. ibid.n.269
Chriſti humanitas vt Verbo Dei vnita adoratur latriâ. p.375.n.285
Chriſtus in Euchariſtia eſt verus Deus, & ideo adorandus. ibid.n.286
Chriſtum adorant omnes creaturæ. ibid.n.287
Vbicumque Chriſtus reperitur, eſt adorandus, quamvis ibi non ſit vt adoretur. p.376.n.292
Chriſtus primò eſt in Euchariſtia vt manducetur, ſecundò vt adoretur. ibid.
Chriſtus in Euchariſtia, & non panis, à nobis adoratur. ibid.n.293.& p.378.n.302
Chriſti imagines ab initio fuerunt in Eccleſia, & quæ. p.379.n.305
Chriſti imaginem primò depinxit S. Lucas. ibid.n.308
Chriſti imago paſtoria ſpecie in ſacris calicibus ſculpta. ibid.n.309
Chriſti imago vt talis adoranda adoratione latriæ. p.380.n.313
Chriſtus in ſua imagine adoratur. ibid.
Chriſti imaginem auferens, & ſuam ibidem collocans Iulianus, in ipſa imagine punitur. p.381.n.323
quæ Chriſto in opprobrium parata eſt crux, eius gloriam auxit. p.382.n.324
Chriſtus in cruce omnia ad ſe traxit. ibid.n.325
vt Chriſto crux eſt vnita, ipſumque repræſentat, adoranda latriâ. ibid.n.327.& ſeq.
Chriſtus ex ſpeciali prouidentia crucifixus. ibid.n.330
Chriſtus inter Apoſtolos Petrum & Paulum initio Eccleſiæ pingebatur. p.385.n.346
Chriſtus in Sanctis honoratur. p.386.n.348
Chriſtus, & eius Eccleſia variis modis præmuntiata. ibid.n.352
Chriſtus in obedientia Abrahæ, & Iſaac immolatione præſignatus. ibid.n.353
Chriſtus veniens in Ieruſalem Apoſtolos & ſeipſum præceſſit deſiderio, affectu, & oculis. p.387.n.355

Christus diligentiam suasit proditori, vt citiùs pro hominibus moriens, amori suo faceret satis. ibid. numero 356
Christi desiderium ad mortem festinantis vicit diligentiam Iudæorum eius mortem procurantium. p. 388. num. 356
Christus ramis palmarum & oliuarum stipatus venit in Ierusalem, & quare. ibid.
Christus tertio à proditione sua die in crucem actus. ibid.
Christus in passione lætatus. ibid. n. 359
In eadem passione tristis fuit non metu mortis suæ, sed morâ redemptionis nostræ. ibid.
In Eucharistiæ institutione iubilauit, quia mortem, quam cupiebat, hoc Sacramento præuenit, & in illo conclusit. ibid.
Christi passio eius deliciæ. p. 489. n. 359
Christo nomen Paschæ attributum. ibid. n. 363
Christus Moyse præstantior. p. 390. n. 370
Christus sæpe seipsum repræsentauit. p. 391. n. 376
Christi verba docent corpus eius verè, & realiter esse in Eucharistia. p. 398. & seq. à n. 412
Iuramentum Christi promissioni de carne sua in cibum danda adiunctum illam confirmauit. p. 399. n. 415
Christus testamentum condidit, dum Eucharistiam instituit, & ideò verè & realiter, & non in signo donauit ea quæ pronuntiauit. p. 400. n. 419
Christi ore trucidantur omnes typicæ interpretationes verborum institutionis Eucharistiæ. ibid.
Christi oues non sunt, qui de Christi verbis disputant. ibid.
Christo dicenti, *Hoc est corpus meum*, absque vlla dubitatione debemus credere. ibid. n. 421
Verba ambigua Christi ab Euangelistis declarata sunt, ne aliquis ex illis erraret. p. 401. n. 422
Christi loquutio in institutione Eucharistiæ est practica, & operatiua. ibid. n. 425
Christi corpus sine extensione in ordine ad locum potest poni sub minima quantitate hostiæ. pag. 402. num. 428
Christi corpus potest esse in duobus locis, in vno circumscriptiuè, & in alio sacramentaliter. ibid. numero 429
Christus non solùm fide, sed seipsa nobis commiscetur. p. 403. n. 432
Corpus suum tulit in manibus. ibid. n. 433
Christus dum dixit, *Caro non prodest quidquam*, quid intellexit. p. 404. n. 441
Christus accepit panem, quem benedictione, & consecratione in corpus suum transmutauit, & discipulis dedit. p. 405. n. 447
Christus post mortem rediuiuus cum discipulis loquens non erat cum eis eo modo quo erat ante mortem. p. 407. n. 456
Christus exiuit à Patre, & venit in mundum, & quomodo. p. 407. n. 456
Christus est, qui dicit nobis corpus suum esse in Eucharistia. ibid. n. 459
Christus in Eucharistia pastor, pabulum, & parens. p. 408. n. 465. & seq.
Christus crucifixus vbi Adamus sepultus, & quare. p. 409. n. 467
Christi misericordia cum eius nomine effusa est. p. 410. num. 473
Christus misericordia, Eucharistia verò misericordiarum epulum. ibid. n. 475
In Christo misericordia compatiens debuit vniri misericordiæ subleuanti. p. 415. n. 495
Christus pro nobis factus est peccatum, & quomodo. ibid. n. 496

A.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam D. Thom.

Christi passio incœpit in circumcisione. p. 416. n. 499
Christus ex deitate, & humanitate nominis sui gloriam, & salutem nostram consummauit. ibid. n. 501
Christus Saluator omnium hominum, omnibus, omni tempore, omni loco misericordiam offert. p. 418. num. 510
Christus nullum hominem respuit, qui omnem condidit. ibid. n. 511
Christus est Sol Iustitiæ, Sol puritatis, & Sol clementiæ, & quare. ibid.
Extra Bethlehem in stabulo communi, & omnibus peruio natus est, & quare. p. 419. n. 512
Est flos campi, & non horti, & quare. ibid.
In Nazareth Galilææ conceptus est, & quare. ibid.
Christo nato Angeli gaudium omni populo annuntiant, & quare. ibid. n. 514
Christus principaliùs venit ad delendum peccatum originale, quàm actuale, & quare. ibid. n. 515
Christus non solitariam, sed communem cum hominibus vitam duxit, & quare. p. 420. n. 515
Christus communem omnibus misericordiam ostendit. ibid.
Christus omnibus communis est, sicut Sol. ibid. numero 516
Christus semetipsum pro omnibus in cruce obtulit, & omnibus mortuus est. ibid. n. 517
Christum pro omnibus mortuum docent Scripturæ. p. 420. n. 518
Pro singulis generum etiam mortuus est. ibid.
Christus operatus est salutem in medio terræ, hoc est, in medio hominum, salutem omnibus offerens. ibid. num. 519
Christus attraxit omnia, licèt omnia non fuerint attracta. p. 421. n. 520
Christus omnium Saluator pro omnibus mortuus est, licèt multi pereant. ibid. n. 521
Etiam pro crucifixoribus mortuus est. ibid.
Christus etiam malos, & impios dilexit. ibid. n. 522
Christus pendens in cruce mortuus est in aëre, & quare. p. 422. n. 523
Christi nomen oleum effusum, & quare. ibid. n. 525
Christi gloria quasi olius, ex maxima eius misericordia in omnes effusa. ibid. n. 526
Christi, & olei conformitas. ibid.
Christi misericordia in cœlis, & in inferis. p. 423. n. 527. & seq.
Christus misericordiâ patres è Lymbo liberauit. ibid. num. 529
Christi sanguine cœlum apertum, & infernus clausus est. ibid. n. 530
Christi misericordia in terra micat, & tripliciter nobis collata. ibid. & p. 424. n. 531
Christus misericordia in medio templi suscepta, & quare. ibid. n. 532
Christus nobis omnem attulit misericordiam. ibid. numero 533
Christus omnibus beneficit, dum in mundo viueret. ibid.
Christus Sol omnibus venit, passus est, & resurrexit. p. 425. n. 534
Christi misericordia in omnem orbis partem Euangelij prædicatione effusa est. ibid. n. 535
Christus spes omnium finium terræ. ibid.
Christus mox natus fugit in Ægyptum, & quare. p. 425. n. 536. & seq.
Christus sanguinem suum crucifixoribus obtulit medicamentum. ibid. n. 538
Christus omnes reges vicit, eiusque regnum vbique diffusum, & quare. p. 426. n. 539
Super caput Christi titulus crucis Hebraicè, Græcè &

Latinè exaratus, & quare. ibid.n.540
Christi misericordia in domum Pilati, in hostes infensissimos, in Domum Decij, & in domum Diocletiani. p.426.& seq.n.541.& 543
Christus in peccatores bonitate pugnat. p.427. numero 545
Christi mira in Petrum negantem, & in Paulum persequentem misericordia. ibid.n.546.& p.428
Christi misericordiâ cumulati mysteriorum Christi irrisores. p.428.n.547
Christi misericordiâ tortores Christianorum fideles & martyres effecti. ibid.
à Christi misericordia nullus locus distat. ibid.n.548
Christi nomen in vniuersa terra magnum est. ibid.
Christus in magno festiuitatis die clamando homines ad se inuitabat, & quare. p.429.n.552
Christo subditur omnis ætas hominis, & eius misericordiâ potest liberari. p.430.n.554
ex Christi mandato septuagies septies peccantibus debemus dimittere, & quare. p.434.n.571
Christus semetipsum obtulit hostiam, & redemptionem generalem pro omnibus hominibus, omnique tempore est Redemptor omnium. ibid.n.572
in Christo misericordia & justitia vnitæ. pag 438. numero 586
Christus factus est nobis justitia, & quomodo. ibid. num.587
Christus simul pater & judex, timendus & amandus. ibid.p.588
ad Christum amore, & timore accessit Magdalena, & ideo geminos Christi pedes osculatata est.ibid.n.589. & seq.
Christus per apem voluit adumbrari, & quare. p. 440. num.595
in Christum sperandum, & à Christo timendum.ibid.
Christus in cruce misericordiam & justitiam ostendit, & quare. ibid.n.596
Christi verba ad latronem nobis timorem incutiunt. ibid.n.597
Christi justitia in malum latronem attendenda. p. 441. num.599
Christus docuit nos peccatorum remissionem oratione postulare. p.444.n.607
Christum negans Petrus, ab ipso aspectu reuocatur. p.448.n.623
cur Christus ablutis discipulorum pedibus, proprios non permisit ab illis sibi lauari pedes. p.449.n.629. & seqq.
Christus Filius Dei omnia cognoscit. p.455.n.648
Christus videt adulterium committentem, qui videt adulterium cogitantem. p.456.n.650
Christus Verbum Dei omnia debet perfectè cognoscere. ibid. n.651
in Christo homine triplex scientia, beata, infusa, & acquisita: nullâ ex his omnia scire potest. ibid. numero 652
Christi anima est finita, & nequit infinita comprehendere. ibid.
Christi anima scientiâ beatâ comprehendit in Verbo omnis creaturæ essentiam. ibid.n.653
Christus est omnipotens, sed non præcisè vt homo, sed vt homo Deus. p.457.n.654
Christi scientiæ D. Thomas adiunxit omnipotentiam, & quare. ibid.n.655
Christus Dei virtus, & Dei sapientia; manus Dei, & brachium Dei dicitur. ibid.
Christus nobis sapiens, & potens; eiusque sapientia & potentia in Eucharistia fulgent, & quomodo. ibid. num.656
Christus dat carnem crucifixam, & vi raptam, vt mortales homines curet. p.458.n.658
Christus post resurrectionem manducauit, quare, & quomodo. p.459.n.661
Christus desiderium suum sitim appellauit. ibid.n.662
Christus clamans in cruce *Sitio*, quid volebat. ibid.
Christi hæreditas gloria ab instanti suæ conceptionis assequuta, & sine meritis ipsi collata. p.460. n.668. & seq.
Christi nominis, & corporis gloria ex eius passione.ibid. num.669
à Christo, & Deo omne bonum creaturarum procedit, licetque illud à Christo postulare. p.463.n.679
Christus gratiæ author, & dispensator, & diues est in misericordia. ibid.n.680.& seq.
ex Christi meritis omnia bona nobis conceduntur.ibid. num.682
Christus orantium est os, oculus, & dextera. ibid. num.683
Christus Sanctorum precibus rogatur, vt nobis misericordiam largiatur. p.464.n.685
Christus turris Ecclesiæ ab omnibus nos eripit angustiis. ibid.n.687.& seq.
sine Christi ope ludibria sumus, & viua cadauera. ibid. num.688
Christus vt Dominus & magister inuocandus. ibid. numero 689
Christi transacta passione homines beati Deum videntes propriè vt intercessores inuocandi. p. 465.n.693
Bona Christi sunt Ecclesia, supra quam ad illam protegendam ac orationibus adiuuandam beati constituuntur. p.468.n.708
Christo honorifica Sanctorum inuocatio. p.469.n.709
Christus in Sanctis, qui inuocantur, honoratur. ibid. n.710
Christus Rex per Sanctos, tanquam per filios & ministros regnat. ibid.n.711
Christus in Sanctis vt in membris persequutus est, & in illis colitur. ibid.
Christi lex jugum suaue, & onus leue. p.469.n.713
ad Christum accedunt homines per Apostolos & Beatos. ibid.
Christus solus mediator Redemptionis. p.470.n.716
Christus seipso aduocatus noster, quia redemptor sanguine suo. ibid.n.720
per Christum Sancti aduocati nostri. ibid.
Christi interpellationis, & orationum Sanctorum maximum discrimen. p.471.n.720
Christus vt Deus, & Redemptor inuocatur. ibid.n.722
in Christum sperando credimus. ibid.n.723
Christi sola mors fuit pro nobis propitiatio, non mors Sanctorum. ibid.n.724
per Christum & illius auxilio Apostoli, & B. Virgo dicuntur saluare homines. p.474.& seq.à n.738

Christianus.

Christianorum pax dæmonum bellum. p.16.n.45
Christiani per Eucharistiam Deo gratissimi. pag. 31. num.113
Christiani per Eucharistiam virtutem Christi participantes non peccant. ibid.n.116
Christiani humiles ad communionem accedant. p.36. num.138
Christiani aquilino visu ab Eucharistia donantur, & fiunt aquilæ per Eucharistiam. p.37.n.139 & seq.
Christiano nihil extra Deum viuit. p.38.n.142
Christianus sacrâ refectus Eucharistiâ, viua domus Dei. ibid.n.145
Christianum nectit Christo diuinus amor per Eucharistiam. p.39.n.148
Christiani lac & vinum, id est corpus Christi, & deitatem in Eucharistia recipiunt. p.43.n.165

Christianus Eucharistiâ iustitiæ Solem in se gerit, & cum eo in cœlis habitat. p.44.n.171
Supra se eleuatur, & cum Christo in cœlis regnat, & glorificatur. ibid.
Christianus verbo Dei genitus, Baptismate nascitur. p.45.n.176
Christianos Corinthios verbo Dei genuit Apostolos. ibid.p.46
Christiani verbo Dei tanquam semine generamur, pascimur tanquam cibo. p.46.n.176.& seq.
Christiani cor Christus fide inhabitat. p.49.n.186
Christiana anima verbo Dei liquefacta extra se ad Deum egreditur, & currit. ibid.n.189
Christiani ad verbi Dei delicias properare debent.p.50. num.191
Christianæ vitæ est declinare à malo, & facere bonum. p.52.n.197
Christianus Christum imitetur. p.53.n.204
Christianus nihil est sine Christi corpore. p.55.n.210
Christiani rei veritatem, Iudæi vmbras habent. p. 57. num.210
Christiani Eucharistiam recipientes Ioanne Baptistâ feliciores. p.68.n.260
Christianæ Religionis compendium Eucharistia. ibid. num.262
Christianorum Ecclesia nusquam sine Eucharistia, nec sine spirituali gaudio. p.69.n.266
Christianus populus fortitudine, & gaudio stabilitur mysterio corporis & sanguinis Christi. ibid.
primi Christiani laudantes & canentes sumebant Eucharistiam. ibid.n.267
Christianum Christum imitantes, dum corpus Christi sumunt, debent canere. ibid.n.268
primi Christiani hymnos antelucanos Christo canebant. ibid.n.269
idem Christianus saluatur ex parte, & ex parte condemnatur, dum est in purgatorio. p.72.n.279
Christiani Eucharistiæ mysteria vt flores supra animas spargunt. p.78.n.303
Christianis suam Christus tribuit virtutem.p.101.n.384
à Christianis Punicis Eucharistia vita appellabatur. p.104.n.395
Christianorum pastor & parens Christus in Eucharistia. p.124.n.475
Christiani fratres, quia ex eisdem parentibus nati, eodem lacte nutriti, & eiusdem hæredes hæreditatis. ibid. num.478
Christianorum parens tota Trinitas, & Christus specialiter, & quomodo. ibid.n.480
Christiani orti sunt è latere Christi. p.125.num.483.& p.361.n.228
Christianos regenerans aqua Baptismi vtero B. Virginis assimilatur. p.126.n.486
Christianis mutuam dilectionem præcepit Dominus, & quare. ibid.n.488
primis Christianis erat cor vnum, & anima vna. ibid. num.489
Christiani vna persona censentur, & oculis comparantur propter maximum vnitatem. ibid. & n.490
Christianorum vnitas & dilectio Gentilibus admirationi erant. p.127.n.491
Christianis omnia indiscreta, præter vxores. ibid.
Christiani vnitate fortissimi, solâ discordiâ ruunt.ibid. num.492
Christiani ex quadruplici capite fratres sunt.ibid.n.495
Christiani eodem lacte à Christo, & ab Ecclesia nutriuntur. ibid.n.497
Christianos magis diligit Christus, quàm matres filios, & quare. p.128.n.498
Christiani eadem doctrinâ imbuti, verè fratres collactanei. pag.127. num.507
Christianis omnibus vnica paratur hæreditas, quæ est Deus, & quare. p.127.n.508
Christianos Deus adoptat charitate, & Filij sui fratres constituit ac cohæredes. p.128. num.510. & p.132. num.523
Christiani diuini, & quare. p.131.n.515
Christiani verè ditescunt, non expectatâ morte parentis. ibid.n.516.& seq.
Christiani vt fratres ad eandem tendunt hæreditatem. ibid.n.519
Christiani paci studeant, vt æternam pacem consequantur. p.132.n.521
Christiani viuunt vnitate, vt vnam gloriam obtineant. ibid.
Christiani fratres Solis & Lunæ, hoc est, Christi & & Mariæ, terrenam prosapiam spernant.ibid.& seq. n.525.& 526
Christiani prisci secum Eucharistiam deferebant.p.141. num.574
Christiani diei; & Iudæi noctis nomine designantur. p.145.n.9
Christiani lux dicuntur, & corpore Domini saturantur. ibid.n.10
Christianos esurientes replet bonis Dominus Sacramento corporis sui. ibid.n.11
Christiani Christum in Regem sibi sponte eligant. p.153.n.43
Christianorum Regum diademata cruce coruscant.p.169. num.115
Christiani ad Eucharistiam vt ad regem, magna cum reuerentia accedant. p.170.n.120
prisci Christiani ieiuni communicabant. ibid.
Christianorum primum altare crux Domini. pag. 180. num.167
Christiani omnes non sunt propriè Sacerdotes, sed impropriè & metaphoricè. p.186.n.196
Christianorum verum Sacerdotium impugnant Nouatores. ibid.& seq.n.199
Christiani prisci habebant occulta altaria, & dicebantur non habere aras, & quare. p.189.n.217
Christianorum verum sacrificium est Eucharistia. ibid.
Christianus pane doctrinæ à Sacerdote nutriendus. p.222.n.386
Christiana plebs corona Domini. p.223.n.389
Christianæ militiæ arma supernaturalia. p.233.n.428
Christianus non est, cuius fides bonis operibus non exornatur. p.263.à n.108.& seqq.
Christiani nomen est Titulus honoris. ibid.n.109
Christiani vncti sunt, & nomine ac bonis Christi gaudent. ibid.n.110
Christiani nomen nouam in Christo creaturam significat. ibid.n.111
Christiani debent bonis operibus insudare, inertes enim & pigri Christiani non sunt. ibid.
Christianus vt noua creatura debet tres proijcere vetustates, & quas. p.263.n.111
Christus in nobis facit omnia noua. ibid.
Christianus in Christo, & in Christo Christianus.ibid. n.112
Christianismus est imitatio diuinæ naturæ. p.264.n.112
Christiani dotes, & quæ. p.264.n.114
Christianos debet Christum imitari, & bonis operibus Dei filiationem comprobare. ibid.& p.265.n.115
Christiani nomen corona. ibid.
Christianus debet militare contra tria, & quæ. ibid.
Christianus nusquam sine actione. ibid.
Christiani fortes sub Arrio Antonino, ac deinde sub Diocletiano. ibid.n.116
In fronte, brachio, & corde Christiani signaculum

Christus est. pag. 166. num. 119
Christianus improbus negat opere, quod voce confitetur. ibid.n.122
Christianorum delicta maiora. ibid.
Christiaui mali insaniunt. ibid.
Christiani mali irrisores Christi imitantur.p.267.n.124
Christianorum peccatum grauius peccato crucifigentiunt. ibid.n.126
Christianus dicitur, qui Christi est. ibid.n.127
Christiani nomen sine actu nihil est. p.268.o.127
Christianis Eucharistia vt necessaria offertur. pag.285.n.239
Christiaui debent esse pacifici ac mites, pacifico ac miti Christo nutriri. ibid.n.240
Christianus vitam suam offerat Christo. p.286.n.246
Christiani primi quotidie communicabant.p.296.n.320
Christianus debet elicere actum fidei, vt Christum in Eucharistia latentem adoret. p.314.n.427
Christianorum spes Christus lilium in Eucharistia. p.315.n.434
Christianus moriatur amore: si absit mors, non adest amor. p.316.n.437
Christianus vitam, quam à Christo in Eucharistia habet, ad Christum referat. p.319.n.452
Christianorum gratia validior gratiâ Adami. pag.351.n.176
Christiani dicuntur pisciculi, quia nascuntur in aquis. p.354.n.186
Christianismus est publica professio sanctitatis. p.358.n.213
Christiani à Christo. p.359.n.216
Christiani nomen regiam exprimit dignitatem, immò & baptizatorum triumphos, & victorias.ibid.n.217
Christianorum nomine vti Fidelibus vetuit Iulianus apostata, & quare. ibid.
Ex odio in nomen Christiani Gentiles vexabant Fideles. ibid.n.218
Christianos se gloriabantur in tormentis Fideles.p.360.n.219
Se Christianam in suppliciis confessa est Blandina Martyr Lugdunensis, & Iulitta mater Quiricij Martyris. ibid.& n.220
Christiani nominis fortitudo à fortitudine nominis Dei, & quomodo. ibid.n.221
Christiani nomen corona est, quâ in via, & in patria exornabimur. ibid.
Christiani sunt ciues nobilissimæ ciuitatis Dei. ibid. num.222
Christiani & nomine, & bonis Dei gaudent. p. 361. num.223
Christiani ditissimi, & quomodo. p.362.n.231
Ditiores sunt Abraham fide, charitate,& gratia Christi nati, passi ac rediuiui. ibid.
In Christianos multæ à Christo manant benedictiones. ibid.n.233
Christianorum veræ diuitiæ virtutes, & sanctitas.p.363. num.236
Christiani summo bono ditati. ibid.n.238
Christianorum bona extrinseca sunt tribulationes. ibid. num.239
Christiani hæredes Dei, & cohæredes Christi, & quomodo. p.364.n.240
Christiani Christo capiti conformari debent. ibid.
Christianorum patrimonium crux. p.364.n.241
Christiani vita perpetua pœnitentia. ibid.
Christiani patientes Christo coniuncti. ibid.n.244
Christiani à Christo, vt membra à capite, vt milites à Rege, vt filij à parente vires accipiunt. p. 365. num.246
Arma recipiunt ignea, scilicet charitatem. ibid.
maxima Christianorum hæreditas est ipse Deus. p.366. num.249
Christianorum exemplar Christus. ibid.n.150
Christiani cupiunt adoptionis complementum, nempe gloriam. ibid.
Christiani jus habent ad gloriam. ibid.n.252
Christiani summâ diligentiâ ac labore ad diuinam currant hæreditatem. p.367.n.254
Christiano crux sunt omnia quæ mundus amat. p.368. num.256
Christianus Baptismo recipit esse supernaturale, quod Eucharistiâ conseruatur. p.369.n.262
Christianus per Eucharistiam vnitur Christo vnione intimâ. p.370.n.263
Christiani ad omnem progressum, & omnem actum frontem signo crucis terebant Tertulliani tempore. p.379.n.310. p.383.n.333.& p.384.n.338
Christiani crucis signo veluti clypeo muniuntur.p.384.n.338
Christianus verus Sanctis, & eorum imaginibus honorem non denegat. p.385.n.345
Christianorum Patres Iudæi. p.389.n.364
Christiani non manna, vt Iudæi, sed Conditorem cœli in Eucharistia suscipiunt. p.390.n.365
Christiani ore corporis corpus Christi in Eucharistia suscipiunt. ibid.n.369
à Christianis Christum integrum in Eucharistiæ manducantibus præceptum manducationis agni paschalis adimpletur. p.393.n.386
Ex eo quod Christiani nobiliori modo corpus Christi in Eucharistia manducare debent, quàm Iudæi in Eucharistiæ figuris, rectè sequitur, non figuratè, sed verè & realiter corpus Christi ab ipsis manducari. ibid. n.387.& seqq.
Christianis Iudæos nobiliores faciunt Caluinistæ realem corporis Christi præsentiam in Eucharistia negantes. p.394.n.395
Christiani, si à Deo defecerint, tenentur quamcitiùs ad Deum se conuertere. p.432.n.566
Christiani vita pura sit, vt pupilla oculi. p.453.n.643

Christianissimus Rex.

Christianissimo Galliarum Regi licet ex dispensatione Clementis VI. sub vtraque specie communicare. p.295.n.305

Cibus.

Cibo vetito homini mors collata est. p.24.n.81
Cibus quidam animæ est verbum Dei. p.46.n.177
Cibus regius est Eucharistia. p.169.n.116
Cibus mentis Eucharistia. p.311.n.413
Cibus hominum viatorum Christus est incarnatione, & Eucharistiâ. p.324.n.6
Cibus sempiternus Angelorum est Verbum Dei.p.326. n.17
Ciborum penuria flagellum Dei. p.297.n.325
Cibo inuisibili vtuntur Angeli. p.327.n.24
Cibus quotidianus. p.296.n.319
Cibus corporeus sustentat, auget, reparat, & delectat. p.305.n.375

Circumstantia.

Circumstantiæ conuersionis latronis in cruce singulares nemini præbent ansam sperandi. p.441.n.598

Claræuallis.

Claræuallenses Monachi ordinis Cisterciensis sacrâ Eucharistiâ à peccatis præseruantur. p.32.n.117

Clauis.

Claues mortis & inferni solus Christus habet,& quare. p.91.n.348
Clauium potestas quid sit. p.208.n.314

Clauus.

Clauum crucis Christi in galea Constantini filij sui Helena

Helena collocauit, & quare. p.383.n.335

Cœlum.

Cœli regnum dicitur Ecclesia. p.9.n.16
Cœlum tenet Ecclesia. p.20.n.64
ad Cœlum semper tendit Ecclesia: immò cœlo hæret, & terris latet. p.21.n.66.& seq.
in Cœlo fundatur Ecclesia, cœlosque producit. p.22.& seq.n.76.& 77
Cœli rationales sunt Apostoli. p.135.n.540.& seq.
Cœlos soperant Apostoli, & quare. ibid.n.541
è Cœlo descendit Ecclesia. p.136.n.543
Cœlum corporeum prima creatura. p.83.n.325
Cœlum spirituale, nempe homo, vltima creatura. ibid.
in Cœlum corpus suum tulit Beata Virgo. p.28.n.102
Cœlos ascendimus, ipsique Christo inhæremus Eucharistiâ. p.44.n.169
ad Cœlos mentem habere iubentur, qui sacro intersunt, p.43.n.168

Cœnaculum.

Cœnaculum in quo Christus corpus dedit hominibus in Eucharistia, supra montem Sion est ædificatum. p.6.n.4.& p.387.n.355

Cœna.

In vltima Cœna stupenda miracula Christus patrauit. p.105.n.396
in Cœna vltima Christus Apostolos suo corpore pauit, & huius Sacramenti ministros ordinauit. ibid.n.397

Cognitio.

Cognitio beatifica dicitur cognitio Verbi. p.325.n.16
Cognitio matutina, & vespertina quid sint. ibid.

Collyridiani.

Collyridiani B. Virginem vt Deum colentes, ab Ecclesia damnati. p.472.n.732

Columba.

Columba dicitur Ecclesia. p.20.n.65
Columba Spiritum sanctum significabat, & continebat. p.126.n.454
Columbæ duodecim Ecclesiam fulcientes, sunt duodecim Apostoli. p.137.n.548
Columbæ nubis, & ignis sunt Apostoli. ibid.

Comestio.

Comestio hominibus in hac vita mortali necessaria; non autem in patria. p.459.n.561

Commemoratio.

Commemoratio passionis, & mortis Christi non impedit realem corporis eius præsentiam in Eucharistia. p.405.n.443

Communicare, & Communio.

Communicandi priscus modus. p.170.n.120
qui Communicare non potuit in Paschate, debet quantocyùs communicare. p.288.n.261
Communicans indispositus & imparatus præcepto Ecclesiastico non satisfacit. p.289.n.263
Communione vita Christi donamur. p.32.n.118
Communio est insitio spiritualis. p.41.n.155
Communiones indignæ variis infirmitatibus post Pascha, & morte puniuntur. p.320.n.461
Communicantes indignè Christum occidunt, & Deicidium committunt ibid.
Communicans indignè mortem æternam incurrit, & diuinæ reus est maiestatis. p.322.n.468.& seq.
Communio Deifica dicitur. p.77.n.301
Communicabant quotidie primi Christiani. pag.196. n.320
Communio Laïcorum, & Sacerdotum non celebrantium sub vnica tantùm specie fit. p.292.n.287
Communionis tempore clamabat Diaconus, *Sancta sanctis.* p.299.n.337
Communicantes indignè sunt peiores canibus. p.324. n.10

Concionator.

Concionatorum ore Christus Ecclesiæ loquitur. p.56. n.191
Concionatores nubes & columbæ, & quare. p.216.n.347
Concionatores ipsi tonitrua dicuntur. p.216.n.345
Concionatorum verba stimuli. ibid.p.217
Concionatores Dei nomine decorantur. p.213.n.333
Concionatores coronabuntur in die iudicij animabus quas lucrati sunt. p.223.n.389
Concionatores Christi milites. p.224.n.392
Concionatorum verba sunt iacula, mores sunt funes illa iaculantes. ibid.n.393
Concionatores Boanerges, & quare. p.215.n.342
Concionator sit purgatus à vitiis, & vitæ austeritate roboretur. p.214.n.339
Concionatorum voces feruidæ sint, & tonantes. p.216. n.346

Concupiscentia.

Concupiscentia, seu fomes peccati dicitur peccatum. p.29.n.107

Confessio Augustana.

Confessio Augustana Lutherana à Patriarcha Constantinopolitano reprobata. p.238.n.447

Confessio Sacramentalis.

Confessio homini mortali peccato polluto necessaria est, antequam communicet. p.300.n.343
Confiteri tenetur peccator ante communionem, etsi sibi videatur contritus. ibid.n.344
Confessio peccatorum ante communionem est de iure Diuino & Ecclesiastico. ibid.n.345
Confessionis tale præceptum rationabile est. pag.301. n.347
Confessio imperfecta, & sacrilega non satisfacit præcepto annuæ Confessionis. p.289.n.264

Coniugium.

Coniugium olim vetitum militibus. p.224.n.392

Conscientia.

Conscientia probanda ante Communionem. pag.300. n.339

Consecratio.

in Consecratione Eucharistiæ Christus verbis vsus est. p.331.n.44
Consecrationis Eucharistiæ forma in verbis consistit. ibid.n.46
Consecratio calicis, benedictio appellatur. p.332.n.48
Sacerdotes consecrantes Christo debent conformari, in cuius persona consecrant. ibid.n.50
verba Consecrationis panis significant corpus Christi præsens sub specie panis. ibid.n.52
Vox *enim*, non est de essentia formæ consecrationis. p.333.n.55
Consecrationis calicis forma in verbis consistit. p.333. n.58
In verbis Consecrationis calicis, calix pro re contenta in calice ponitur, & tres effectus sanguinis Christi exprimuntur. ibid.n.59
Omnia verba, quæ pronuntiantur in Consecratione calicis, sunt de essentia formæ. p.334.n.65
Consecrationis calicis verba significant sacramentum, & sacrificium. ibid.n.61
Consecrationis verba non solùm historicè, sed significatiuè proferuntur. p.335.n.70

Constantinus Copronymus.

Constantinus Copronymus cur sic dictus. p.385.n.345
Paternæ impietatis erga sacras imagines propugnator ac propagator. ibid.

Constantinus Magnus.

Constantinus Magnus effossum in Spiridione pro Christo oculum est deosculatus. p.12.n.28
Constantinus in nummis suis aureis Christi imaginem

cum cruce curauit excudi. p.169.n.115
Constantinus Sacerdotes iudicare recusauit, eosque Deos appellauit. p.209.n.318
Infra Sacerdotes in Concilio Nicæno sedere voluit, vt audiret, & non judicaret. ibid.
Supplicium Crucis omnino abdicauit in Christi crucifixi reuerentiam. p.380.n.311
Constantinus lanceam suam in crucem conuertit. ibid.
Labarum in Rom. exercitu gestari solitum in crucis formam redegit, & quare. p.383.n.32
Romæ in loco celeberrimo crucem erexit, & cum qua epigraphe. ibid.
In manu dextera statuæ suæ crucem apponi præcepit, & cum qua inscriptione. ibid.

Conuersio.

Conuersio Pauli mira. p.95.n.362
Conuersio panis in corpus Cristi, & vini in eius sanguinem, dicitur transubstantiatio. p.122.n.460
Conuersio hæc mirabilis dicitur à Sanctis Patribus. ibid. num.461
Conuersio Latronis miraculosa, & singularis. p. 441. num.597
ex Conuersione singulari Latronis nemo confidat, vel inaniter speret. ibid.
Conuersio peccatoris ad Deum est quædam restitutio. ibid.n.599
Conuersionis panis in corpus, & vini in sanguinem Christi dogma, non nouum, sed antiquissimum, & ab initio Ecclesiæ creditum. pag. 234. & seqq. à num.433

Cor.

ex Corde intimo laus sonora debet procedere. p.106. n.400
Cordis voce ad Dominum clamatur. p.107.n.401
Corde potiùs quàm labiis Christo iubilandum. ibid. n.404
Cor charitate Deo clamat. ibid.p.108
Cordis obduratio quid sit: & quomodo fit à Deo. p.88.n.338.& p.89.n.341
Cordis obduratio dupliciter sumitur. p.88.n.339
Cordis obdurati elegans descriptio à S. Bernardo. ibid.
Cor peccatoris induiat Deus negatiuè subtrahendo gratiam; & aliquando positiuè, non propriè, sed indirectè & occasionaliter. p.89.n.342
Cor durum malè habebit in nouissimo. p.437.n.582
Cordis durities, & mentis cæcitas primò & per se à peccatore causantur. ibid.n.583
Cor Ecclesiæ in Deum cantauit. p.67.n.256
Corda dura cantu emolliuntur. p.70.n.272
Cor vnum & anima vna in primis Christianis. p.126. n.489
Ab intimo corde oratio debet procedere. p.444.n.609
Cor sine lacrymis non modò durum, sed impurum est. p.451.n.637
Cor lacrymis liquefactum Deo offerendum pro peccato. ibid.n.635

Coriandrum.

Coriandrum homines sanat, & serpentes necat. p.321. n.465

Corona, & Coronare.

Coronæ victorum Diis consecrabantur. p.103.n.390
Corona regum capitibus imponitur, & quare. p.160. num.76
Coronâ triplici Christus Rex redimitur. ibid. n.79
Corona gloriæ à Patre Christus coronatur. p.162.n.87
Coronâ misericordiæ & charitatis à Patre & Matre Christus coronatur. p.163.n.90.& seq.
Coronæ multæ in Christi capite. ibid.n.93
Coronæ Christi spineæ egregium symbolum. p.167. num.106
Coronam spineam coronæ gloriæ amor annectit. p.168. num.109
Christianorum regum coronæ cruce coruscant. p. 169. num.115
Coronabantur olim parentes, & quare. p.136.n.547

Corpus.

Corpus Christi est adeps frumenti. p.6.n.4
Corpus Christi terror est dæmonum. p.31.n.116
Corpus suum B. Virgo tolit in cœlum. p.28.n.102
Corpus Christi eius diuinitatis instrumentum. pag. 34. num.130
Corpus hominis mirabile. p.62.n.242
Corpus Christi ex purissimo sanguine Mariæ formatum. p.151.n.36
Corpus Christi corpus nostrum ingreditur. pag. 319. num.455
Corpora nostra resurgent virtute Eucharistiæ. ibid. num.454
Corpus Christi in Eucharistia lilium; & sanguis Rosa dicitur. p.77.n.303
Corpus Christi in monumento nouo sepultum, & quare. p.302.n.354
Corpus Christi esse in Eucharistia non est impossibile. p.402.n.426
Corpus Christi potest esse sub minima quantitate hostiæ, & quomodo. ibid.n.428
Corpus Christi potest esse in duobus locis, in vno circumscriptiuè, & in alio sacramentaliter. ibid. num.429
Corpus graue potest diuinitus liberari à pondere, & super aquas ambulare. ibid.n.430
Corporis Christi realis præsentia in Eucharistia docetur etiam ab hæreticis. ibid.n.435
Corpus suum Christus tulit in manibus. p.403.n.433
Corpus hominis Christiani Christi corpore vescitur, vt anima de Deo saginetur. p.396.n.401
Corpus Christi est permanenter in Eucharistia, quamdiu species manent. p.303.n.365
Corpus Christi non manducaretur indignè, nisi reuerà à peccatoribus ore corporis reciperetur. ibid.n.366
Corpus, & sanguis Christi in Missæ sacrificio sunt valoris infiniti. p.201.n.275

Corporale.

Corporalis Bolsenæ miraculum probarunt S. Thomas Aquinas, & S. Bonauentura. p.141.n.569

Coruus.

Corus quid contineat. p.371.n.267

Coruus.

Corni mirus amor in pullos, quibus se præbet in pabulum. p.286.n.246

Creatio, & Creatura.

Creatio est actio communis tribus diuinis personis. p.81.n.313
Creat res Deus per intellectum & voluntatem. ibid. num.314
Creatio diuinis personis ordine quodam conuenit. ibid.
Creator dicitur Christus, vt est Deus. p.82.n.315.& seq.
Per Verbum suum Pater omnia creauit. ibid.n.317
Prima Creatura est cœlum corporeum; vltima cœlum mysticum, nempe homo. p.83.n.321
Creaturas omnes, quas operatur, repræsentat Verbum Dei. p.82.n.317
Creaturarum amore, homo fit extra se. p.36.n.135
Creaturæ omnes Dei maiestatem agnoscunt. pag. 146. num.18
Creaturis antequam essent, Filius Dei imperauit, illasque possedit antequam faceret. p.148.n.21.& 22
Creaturarum creatione, conseruatione, & gubernatione regnat Christus Filius Dei. ibid.n.23. & seqq.
Creatura nulla potest esse ens per essentiam. ibid.n.23

Creaturæ insolitis operationibus Deo regnanti obediunt. p.149.n.27

Cruciatus.

Cruciatus diuini amoris sunt pignora. p.365.n.246

Crudelis.

Crudelis est qui spiritualem prolem damnari sinit. p.218.n.407

Crudeles sunt pastores, qui eleemosynis pauperes non alunt. p.231.n.415

Crudelitas hominum in mortali peccato commouicantium. p.301.n.348

Crudelitas Mezentij ab illis vincitur. ibid.

Crux.

Crucis supplicium ignominiosum. p.165.n.99

Crux recusanti excelsior paratur. ibid.

Crux gloriosa Christo, qui in illa triumphat. ibid.

Crux Christum exaltauit, & ab illo exaltata est. ibid. num.100

Crux ex membris Christi pulchra. ibid.

Cruci à Regia Maiestate Christus confixus est. ibid. num.101

Crucis titulus Christum Regem indicat. p.168.n.110

de Cruce noluit Christus descendere, & quare. ibid. num.111

in Cruce Christus nouæ gloriæ Rex. ibid.n.112

Crux sublimitas, maiestas, & fortitudo Christi. ibid. & num.113

Crucem figens Christus, orbem à peccato concussum firmauit. ibid.n.113

in Cruce cum Christo triumphant redempti. ibid. p.169.n.114

Cruce fulgent Christianorum Regum diademata. ibid. num.115

in Cruce solus Christus Pontifex & Sacerdos. p.177. num.115

Crux altare Christi. p.160.n.159

Christus extra vrbem Crucifixus, & quare. ibid.

Crucem sanguine suo Christus dedicauit altare. p.179. num.160

Crucis lignum altare, in quo Christus obtulit holocaustum. ibid.n.161

Crux altare, & ara. ibid.n.162

in Cruce Christus ponitur, vt aërem sanctificet. ibid.

Crux arcæ similis, homines Christi cruore erigit. ibid. num.163

Crux velut scala hominibus gradus præbet, vt in cœlum ascendant. ibid.n.164

Crux arca fœderis, & propitiatorium. p.180.n.165

Crux altare thymiamatis, & primum altare Christianorum. ibid.n.166.& seq.

Crucis signo omnia altaria consecrantur. ibid.n.167

in Cruce Christus hostia. ibid.n.169

Crux non dicitur modò haberi ab Ecclesia, & quomodo. p.189.n.210

Crux nequit manducari. ibid.n.211

Crucis sacrificium in Eucharistia exhibetur. pag.197. num.255

Crux patrimonium Christianorum. p.364.n.241

in Cruce gloriandum, & quare. ibid.

Signum Crucis in fronte accipimus in Baptismo, & quare. ibid.

in Cruce multas diuitias inuenit Apostolus. ibid.n.242

qui Cruces fugit, à cœlo declinat. p.368.n.260

Crux à nobis iugiter ferenda, vt vitam æternam assequamur. p.369.n.261

Crux vel cum imagine Christi, vel sola depicta, sculpta, & erecta ab initio Ecclesiæ, & à Fidelibus in honore habita. p.379.n.310

Crucis signo ad omnem progressum, & omnem actum frontem terebant primi Christiani. ibid.

R.P.Car.Bonquin Comm. in Prosam D.Thom.

Crux erigebatur, vbi templum ædificabatur. ibid.

Crux in lapide incisa, vbi S. Thomas Apostolus orans martyrio coronatur. ibid.p.380

Crux in eminenti loco templorum ponitur, vt Christus in ea pendens ab omnibus videatur, & colatur. ibid.

Crux ne in pauimento pingeretur, vetitum à Theodosio, & Valentiniano Imperatoribus. p.380.n.311

Crucis supplicium à Constantino abdicatum. ibid.

Crux quæ Christo in opprobrium parata est, eius gloriam auxit. p.382.n.324

ad Crucem, vt ad triumphum cucurrit Andreas Apostulus. ibid.n.325

in Cruce Paulus gloriatur. ibid.

in Cruce Christus omnia ad se traxit. ibid.

Crux præcisè vt est lignum, non debet honorari. ibid. num.326

Crux vt Christo vnita, & eius sanguine irrigata, adoranda latriâ, & etiam vt Christum repræsentat. ibid. num.327

Crux thronus, altare, tribunal, & currus triumphalis Christi. ibid.n.330

Crux dæmones pellit, & mortuos ad vitam reuocat. ibid.n.331

Crucem Christi è terra eruit S. Helena Constantini mater. ibid.

ad Crucis formam labarum reduxit Constantinus, inque dextera statuæ suæ crucem posuit. p.383.n.332

Crucem in aëre fulgentem cum epigraphe, *In hoc vince*, vidit Constantinus. ibid.

Crux adorabatur tempore Tertulliani. ibid.n.333

Cruces præferri in processionibus cum facibus ardentibus iussit Chrysostomus. ibid.

Crucem è pauimento sustulit, & thesaurum inuenit Tiberius Imperator. ibid.

Crux non præcisè, sed vt vnita Christo adoranda. p.383. num.335

Crucem in filij diademate collocauit Helena. ibid.

Crucem abhorrent Caluinistæ, Angli hæretici venerantur, & Lutherani ferunt. p.383.& seq.n.336.& 337

Crucis signo veluti clypeo muniuntur Christiani. p.384.n.338

Cura.

Cura pauperum & viduarum Sacerdotibus commissa. p.231.n.416

Cura animarum est onus Angelicis humeris formidandum. p.232.p.422

D

Dæmon.

DÆmon falsò Deitatem promisit sibi vetiti manducatione, vide infrà verbo *Diabolus.*

Damasus Papa.

Damasus Papa psalmos alternatim in omnibus Ecclesiis cani mandauit. p.70.n.270

Damnati, Damnatio.

Damnati Deum blasphemant. p.66. n.255. & pag. 75. num.291

Damnatio æterna est mors secunda. p.322.n.469

Dare.

Dare proprium est Dei. p.7.n.9

Dauid.

Dauidis gladio, quo Goliath obtruncauit, nullus similis. p.26.n.91

Dauid ob populum numeratum à Deo punitur. p.33. num.126

Dauid cupiebat altaria, in quibus offertur Eucharistia. p.55.n.213

Dauid coram Arca gaudio plenus saltauit. p.67. n.258. & p.377.n.299

Dauid pro Saul & Iunatha vitâ functis nrare jnbet. p.73. num.284
Dauid fortitudinem quam à Deo acceperat, Deo tribuens, Dei fortitudinem maximè laudat. pag. 513. num.389
Dauid in Regem vnctus Cbriſti vnctionem deſignabat. p.153.n.47
Dauid inermis armatum Goliath aggreditur. pag. 324. nom.11
Dauid pro peccatn ſuo propitiationem à Deo prnpter nomen eius pnſtulat. p.418.n.707
Dauid in medin fratrum in Regem vnctus eſt, & quare. p.421.n.520
Dauid miſericordiam ſimul & juſtitiam Dei innocauit. p.440.n.594
Dauid Deum rogabat, vt ſuas lacrymas auribus perciperet. p.447.n.619
Dauid coram Rege Achis immntatus. p.270.n.143
Dauid aquam de Bethlehem non ſitiebat, ſed Chriſtum. p.329.n.33

Deus.

Deum diligentes vnum ſunt cum illo, & Dij vocantur. p.13.n.36
Deum continet Eeclcſia. p.16.n.49
Deus vberum Chriſtus eſt in Euchariſtia. p.42.n.161
Deus mainr omni laude, & ex ſua eſſentia ineffabilis omnem ſuperat laudationem. p.58.n.225
Deum laudandi, & diligendi modus, eſt ſine mndn. p.79. n.307
Deus nequit à creaturis nomen accipere. p.80.n.310
Deus ſoius nibili magiſter, ac conſequenter Creator. p.81.n.312
Silentio colitur, & honoratur. ibid.n.226
Ex effectibus ad nos ordinatis eſt maximè laudabilis. ibid.
Deum, cuius imago eſt homn, ſemper intelligat ac præſentem habeat. p.83.n.318
Deus ſanctiſſimus nequit peccatum producere. pag.84. n.324
Deus fons bonitaris, & ſemper ſanctus, nulln modn in peccatum influit, vel ipſum approbat. p. 84. & ſeq. n.325.& 326
Dei bonitati, ſapientiæ, ac omnipotentiæ peccatnm nmninò repugnat. p.85.n.328.& ſeq.
à Deo eſt cordis humani obduratio, & quomodo. p.89. n.341.& ſeqq.
Deus hominem nnn deſerit, niſi priùs ab illo deſeratur. ibid.n.341
Deus etiam bonitate & patientiâ ſuâ bominem indurat. p.89.n.343
à Deo eſt quod ſtamus, à nobis quod ruimus. p.90.n.344
Deus ſingulares permittit defectus, vt bonum eliciat vninerſale. ibid.
Deus vita animæ. ibid.n.346
Dei ſnla vox à peccato ſuſcitat. p.91.n.349
Deus venit ad homines, vt bomines veniant ad Deum. p.93.n.356
Deus facit vt nns faciamus præbendo vires voluntati noſtræ. p.95.n.364
Deus nperatur in nobis bonas vnluntates, & nos vnlentes facit. pag.96.n.365.& ſeq.
ex Dei gratia omnia bona noſtra proueniunt. pag.97. n.371
Deus eſt primum liberum. p.98.n.375
Den ſeruire regnare eſt. ibid.p.100.n.378
Dei ſerui eius filij ſunt. p.348.n.157
Dei laudes celebrantur dum bona noſtra ad ilium referuntur. p.102.n.387
Deum negat, qni bona quæ facit, Ipſi non aſcribit. ibid.n.388
Deo clamat cor nnſtrum charitate. p.108.n.404
ipſa Dei laus ſibi merces eſt. ibid.n.408
Deus ſe laudantibus adeſt, & glorificantes glorificat. p.109.n.410
Dei magna beneficia die peculiari recolenda. ibid.n.411
Deus tribuens omnia Chriſtus in Euchariſtia debet appellari. p.111.n.422
in Deum ſibi Dominum elegit Iacob, & quare. p. 113. nuun.428
Deus eſt hæreditas Chriſtianorum. p.129.n.509
Deus fœcunditate filium vnicum generat: charitate Chriſtianns adoptat, & filij ſui fratres conſtituit ac cobæredes. p.130.n.510
Deus à Cbriſtianis poſſidetur dupliciter, per gratiam ſcilicet, & per glnriam. p.131.n.517
Deus Pater Filij pulchritudine coronatur. p.133.n.531
in Den relatio dominij ad creaturas eſt tantùm rationis; & creaturarum ad Deum realis. p.146.n.16
Dei maieſtatem cognoſcunt omnes creaturæ. ibid.n.18
Dei regnum imperium ſempiternum. p.147.n.18
Deus legibus ac præceptis regnat in bominibus. p.149. num.26
Deo parent res inſenſibiles. ibid.n.28
Deo ſnlus peccatnr non nbtemperat. p.150.n.31
Deum ſibi in regem debent eligere homines, & quare. p.153.n.43
Deus perfectiùs replet Cbriſtum quàm vllam creaturam. p.155.n.56
Deo ſoli nffertur Eucbariſtia, & non Sanctis. pag.92. num.233
Deus in Sacerdnte reueretur, & ſpernitur. p.210.n.322
Dei adiutnres concionatntes. p.211.n.326
à Deo nuſquam recedat vir Apoſtolicus. p.212.n.328
Dei verbum prædicare diuina eſt actio. ibid.n.329
Deus in Prædicatnribus auditur, & reueretur. p. 213. num.335
Dei glnria eſt primus finis Incarnationis. p.221.n.381
Deus prima cauſa, & vltimus finis, etiam in ordine ſupernaturali. ibid.n.379
Deo redditur qund debetur, feruidâ verbi Dei prædicatinne. p.223.n.388
in Dei dextera ignea lex, & quare. p.224.n.391
Deus laudatur à virtutibus facientibus eius vnluntatem. ibid.n.393
Deum non ſufficit ſermone laudare, etiam operibus eſt laudandus. ibid. & ſeq.n.394
Deus nnn eſt cauſa tendendi in non eſſe. p.242.n.479
à Deo ſunt initium & finis fidei, opus autem fidei à Den & à nobis eſt. p.253.n.45
à Deo prneedit omnis vita. p.258.n.73
Deo adeſt qui ſibi abeſt, & Deum tota mente cngitat. ibid.n.74
Deus virtute ſuâ infinitâ accidentla ſine ſubiecto conſeruat. p.271.n.150
Deus quodammodn paſcitur pœnitentiâ noſtrâ. p.328. num.25
Dens filios ſibi adnptat. p.348.n.161
Dei amnr in bomines. p.352.n.179
Deus eſt maxima Chriſtianorum hæreditas. pag. 366. num.249
Deus Sadai quid ſignificet. p.372.n.269
Dei adoratin latria dicitur. p.373.n.275
Deum glorificantes à Den glorificantur. p.377.n.291
Deus glnrificatur in Euchariſtiæ adoratinne. pag. 378. num.300
Deus poteſt facere omnia quæ promiſit. p.399.n.416
Deus poteſt auferre extenſionem localem à corpore. p.402.n.430
Dei miſericordia diuinam potentiam, & bumanam deſignat infirmitatem. p.409.n.470

à Den

à Deo triplex misericordia postulatur. p.411.n.477
Deus est omnia bona. p.412.n.484
Deus ipse est præmium virtutis. p.413.n.486
Duæ in Deo misericordiæ, alia secundùm effectum, & alia secundùm affectum. p.414.n.493
Deus patiendo pro nobis suam misericordiam ampliauit. p.415.n.494
Deus homo factus est paruus Dominus, & amabilis nimis. p.417.n.505
Et magnus Dominus, & magnus puer, & ipsa misericordia. ibid.
Deus pater misericordiarum, idest Christi. p.424.n.532
Dei misericordiam laudare magna est misericordia. p.428.n.549
sine Deo nihil possumus. ibid.
Deus potest hominem semper diligere, & illius semper, & in omni ætate misereri. p.430.n.554
Dei bonitas à malitia hominum vinci non potest. p.433. num.570
Dei misericordia est infinita, nullaque mensura clauditur, sed semper, & in omni tempore exhibetur. ibid.n.569
Dei laus est illius bonitatis manifestatio. p.435.n.573
Dei natura ad miserendum inclinatur. ibid.n.574
Deus vinceretur ab homine, si homo peccatum vellet deleri, quod Deus delere non vellet. p.436.n.580
Deus instigat homines ad bonum. p.437.n.583
Deus indurauit Pharaonem per iustum iudicium. ibid.
Deus aliquando denegat auxilia sufficientia in pœnam peccati originalis, & actualis. p.437.& seq.n.585
Dei misericordia & iustitia in omnibus eius fulgent operibus. p.438.n.586
Deus malè cognoscitur, si vel iustus tantùm, vel tantùm misericors cognoscatur. p.439.n.593
Deus semel loquutus dicitur, & quare. p.440.n.593
Dei duplex misericordia erga peccata, & quomodo. p.442.n.602
Deus tunc magis irascitur, cùm non irascitur. ibid.
Deo miseriam nostram debemus exponere. pag. 433. num.605.
Dei misericordia peccatores anticipat. p.444.n.610
Deus per legatos suos peccatores obsecrat, vt ad illum redeant. p.445.n.611
Dei erga peccatorem immensa bonitas. ibid.
Deum pro propria salute rogantes exaudiuntur. ibid. num.612
Deus peccatores ad precandum excitat. ibid.n.613
à Deo res temporales postulantes, illas inuocant, non Deum. ibid.n.614
Deum attingit & penetrat oratio humiliati. pag. 446. num.616
Deus etiam oculis, idest lacrymis, à peccatore rogandus. ibid.n.618
Deum rogabat Propheta, vt suas lachrymas auribus perciperet. ibid.& seq. n.619
à Deo sunt omnia bona hominis. p.452.n.641
à Deo homo custodiendus vt pupilla oculi, & quare. p.453.n.643
Deus seruat hominem, & ipsi peccandi occasionem eripit. ibid.
Dei oculi fouent homines, & quomodo. p.454.n.644
à Deo fortitudo nostra. ibid.
Deus in manu sua tenet iustos: si ab illa cadant, vt vasa lutea confringentur. ibid.n.645
Deo absente mala ingruunt, præsente bona veniunt. p.455.n.646
Dei præsentia semper est quærenda, & diuinum auxilium iugiter implorandum. ibid.n.647
Deus non tantùm audit preces nostras, sed & ipsis obedire videtur. ibid.

Deus, Græcè Θεὸς, idest videns, mundi oculus, & scientiarum Dominus est. p.455.n.649
Deus omnia cognoscit, & quare. ibid.n.650
Dei intelligere est esse Dei, illudque constituit. ibid. p.456
Deus cognoscit cogitationes hominum antequam in ipsis sint. p.456.n.650
Dei cognitio maxima debet hominem à peccato retrahere. ibid.
Dei scientia practica, & omnipotentia non differunt. p.457.n.655
Deus scientiâ, & verbo omnia creauit. ibid.
Dei alimentum Beati quodammodo dicuntur. p.460. num.666
Deus est in Beatis, & Beati in Deo. ibid.n.667
Deus sua dona coronat, dum nostra coronat merita. p.461.n.671
in Deo tota nostra spes est ponenda. ibid.n.672
Deus hæreditas hominis, & homo hæreditas Dei. ibid.
Dei sodales, & socij dicuntur Beati. p.462.n.675
à Deo nobis omnia bona ex meritis Christi conceduntur. p.463.n.682
ad Deum terminatur Sanctorum inuocatio, & ideo solus Deus in Sanctis inuocatur. p.465.n.689
Dei inuocatio omnibus necessaria. ibid.n.690
Deus impropriè obedijsse Iosuè dicitur. p.475.n.748

Diabolus, siue Dæmon.

Dæmon falsò deitatem promisit cibi vetiti manducatione. p.284.n.83
Dæmon Eucharistiâ vincitur. p.24.n.84.& p.26.n.92
Dæmon maximam ab Eucharistia recipit confusionem. p.25.n.26
Dæmon Eucharistiâ tanquam igne fugatur, & torquetur. p.27.n.95
in Dæmone scientia remansit, nec fuit peccato ablata. p.46.n.179
Diabolus faciliùs potuit filios Iob interficere, quàm diuidere. p.32.n.521
Diabolo renuntiamus in Baptismate. p.367.n.256

Diaconus.

Diaconi non possunt conficere Eucharistiam, neque illam offerre. p.208.n.310
Diaconi calicem offerunt Sacerdoti, & quomodo. ibid.
Diaconi lapsi à fide quâ pœnâ plectebantur. ibid.p.208
Diaconus, & Subdiaconus summo Pontifici ministrantes, sub vtraque specie communicant. p.295.n.305

Diascorides.

Diascorides lapis ex se fulgens in ore mortui tenebratur. p.322.n.467

Diocletianus.

Diocletianus, & Maximianus Imperatores, abdicato Imperio regimen deposuerunt. p.147.n.19

Dionysius.

Dionysius Rex alapâ percussus, moderatè respondet. p.267.n.126

Discipulus.

Discipulorum pedes lauit Christus, & quare. p.449. num.630
à Discipulis suos pedes lauari noluit Christus, & quare. p.450.n.631

Discordia.

Discordiâ solâ ruunt Christiani. p.157.n.493

Diuinitas.

Diuinitas Christiani animas, & eius humanitas corpora beat. p.318.n.449

Diuinum.

Diuinum auxilium est implorandum, ad standum in bono, & ad resurgendum à malo. p.443.n.604
Diuinâ egemus custodiâ. p.453.n.642
Diuinos Spiritus diuinos facit homines. p.210.n.320

Diuina essentia vnitur intellectui beato ad modum speciei intelligibilis. p.518.n.450
Diuinus amor ecstasin facit. p.40.n.153
Diuini amoris ignem accendit Christus. p.156.n.162
Diuina dicens diuinus efficitur. p.224.n.390
Diuinæ omnipotentiæ peccatum repugnat, & quare. p.86.n.330
Diuina gratia est necessaria, vt homo à peccato surgat. p.90.n.346
absque Diuina motione suspensa, & otiosa manet libertas humana. p.99.n.375

Diuisio, & Diuidere.

Diuisiones amor odit. p.39.n.149
ad Diuisionem & tactum specierum, corpus Christi dicitur impropriè diuidi & tangi. p.347.n.151
Diuidere hæreditatem temporalem Christus noluit, & quare. p.131.n.520

Diuitiæ.

Diuitiæ præstant sufficientiam. p.372.n.268
Diuitias præbet Eucharistia. ibid.

Doctor, & Doctrina.

Doctrinâ Christi velut lacte alit nos Ecclesia. p. 128 num.505
Doctrinæ consanguinitas. p.127.n.506
Doctores patres discipulorum vocantur. ibid.n.505
Doctrinæ filiatio. ibid.n.507

Doctor Angelicus.

Doctor Angelicus transcendit Angelos. p.2
In Cantico Eucharistiæ seipsum superauit. ibid.
Doctor Angelicus officium solennitatis corporis Christi Vrbano IV. iubente composuit. ibid.
Doctor Angelicus S. Thomas, & S.Bonauentura probarunt miraculum corporalis Bolsenæ. p.141.n.569

S. Dominicus.

S. Dominicus patientiâ hæreticos ad fidem reduxit. p.226.n.399
S. Dominico gloria ad modum conniuij concessa fuit. p.459.n.664

Domus.

Domus Dei fide fundatur, spe erigitur, perficitur charitate. p.262.n.102

Donatistæ.

Donatistæ à canibus discerpti, quia illis Eucharistiam præbebant edendam. p.321.n.463

Donum.

Donum est dato irreddibilis. p.110.n.417
Donum magis ex animo dantis, quàm ex re donata æstimandum. ibid.& seq.
Donum præstantissimum est Eucharistia ex vtroque capite. p.111.n.418
Doni pretium auget modus donandi. ibid.n.421
ob Donum Eucharistiæ semper gratias agendum. ibid. num.423
Donata nobis nostra reputantur. p.113.n.426

Dulce, & Dulcedo.

Dulcedo, seu spiritualis lætitia ex actuali refectione proueniens, est secundarius effectus Eucharistiæ. p.307. num.386
Dulcedo dulcedinum est Eucharistia. ibid.n.388
Dulcedo in suo fonte gustatur in Eucharistia. ibid.
Dulcedo & lætitia cordis vt sunt effectus Eucharistiæ, aliquando à gratia sanctificante separantur, & quomodo. p.308.n.390
Dulcedinem seu lætitiam spiritualem suscepit Christus ex Eucharistia, sed non gratiam. ibid.
Dulcedo interdum ex Eucharistia non sentitur, licèt gratia augeatur. ibid.n.391
Dulcedo hæc quibusdam per affectum, aliis per pium intellectum conceditur. ibid.
Dulcia non meruit, qui non gustauit amara. p.367.n.255

Duodenus numerus.

Duodenus Apostolorum numerus sacratus. pag.133. num.527
in Duodecim filiis Iacob designatus. ibid.n.530
Duodecim Ecclesiæ fundamenta duodecim montes, duodecim ianuæ, duodecim stellæ, & duodecim columnæ sunt Apostoli. p.136.n.544
Duodecim lapides rationalis Pontificis Hebræorum, duodecim gemmæ in fundamentis Ierusalem, & duodecim fontes sunt Apostoli. p.137.n.551.& seq.
Duodecim leunculi solij Salomonis Apostolos designabant. p.139.n.559

Durum.

Dura peccati seruitus. p.100.n.387
Durus est sermo, quo prolato Iudæi carnem Christi laniando, & lacerando manducandam intelligebant. p.118.n.448
Durus est sermo Christi, sed pretiosus, sed verus. p.344. num.138
Durescit sermo Christi à duritie cordis audientium, & à mollitie mollescit. ibid.n.139

E

Ebionitæ.

Ebionitarum hæresis causa fuit, cur aliquo tempore consecratio in azymo cessauit. p.337.n.87

Ecce.

Ecce aduerbium, quo vtitur Scriptura ad rem mirabilem demonstrandam. p.323.n.2

Ecclesia.

Ecclesia Sion appellatur. p.6.n.3
Ecclesia firma, ampla, & alta. p.8.n.11
Ecclesiæ fundamentum, & caput Christus. ibid.n.12
à Capite, nempe Christo, firma est Ecclesia. ibid.n.13
Ecclesia regnum immobile, mons Sion, ciuitas Dei, & Cœli regnum dicitur. p.9.n.16
Ecclesia Arctuus dicitur, & nullum habet occasum. ibid.n.18
Cunctas deuicit pseudoreligiones. ibid.n.19
Tormentis non frangitur. ibid.n.20
ab Ecclesia recedentes seipsos lacerant. ibid.
Ecclesia à fide firma. p.10.n.21
Columna est, & firmamentum veritatis. ibid.n.22
Ecclesia pace & sermone triumphat. p.11.n.24
Fidei symbolo militat, & vincit. ibid.n.25
Ecclesiæ scutum, symbolum Fidei. ibid.n.26
Ecclesia hostium impetu roboratur, & augetur. pag.12. n.29
Ecclesiæ fortitudo est fides. p.13.n.34
Ecclesiæ firmitas à charitate. ibid.n.35
Ecclesiæ vnitas in tunica Christi non diuisa designata. p.14.n.38
Ecclesiam diuidere volentes, diuisi, & secti sunt. ibid. n.39
Ecclesia amore pugnat, & vincit. p.15.n.41
Ecclesia in gemina fraternitate fundatur, & quare. ibid. n.42
Ecclesiæ vnitatem pastoris vnitas suadet. ibid.n.43
Ecclesia amplior monte Sion. p.16.n.47
Vniuersum mundum, ac Deum ipsum in se continet. ibid.n.49
Ecclesia aceruus tritici vallatus liliis, & quare. ibid.n.51
Ecclesiam Christus sanguine genuit. p.17.n.52
Ecclesia muris & terminis carens, vbique diffusa. ibid. n.53
Ecclesia maiori gaudet imperio, quàm antiqua Roma. p.18.n.55
Vbique filios effundit. p.19.n.59
ad Ecclesiam gentes fluere dicuntur, & quare. ibid.n.60

Ecclesia columba dicitur, & quare. p.20.n.61
Ecclesia suâ dignitate est excelsa. ibid.n.62
Ecclesia cœlum tenet, & ad cœlum tendit. ibid.n.64.& p.21.n.66
Cœlo hæret, & terris lucet. ibid.p.21.n.67
Ecclesia obtinet quæ inaniter cupiuit Lucifer.ibid.n.69
Ecclesiæ mira audacia. ibid.o.71
Ecclesia amore extra se fertur. p.22.n.72
Ecclesia ad altiora semper tendit. ibid.n.73
Ecclesia spiritus est. ibid.n.75
Ecclesia in cœlo fundata, & ideo altissima. p.22.n.76
Ecclesia cœlos producit, & extollit. p.23.n.77
Ecclesia omnem superat altitudinem. ibid.n.79
Ecclesia alata in cœlum fertur. p.49.n.189
Ecclesia bonis omnibus, & ipso Christi corpore gaudet. p.56.n.215
Ecclesia Militans corde & lingua canit Christo.pag.67. n.256
Ecclesiæ cor & caro in Deum exultauit. ibid.
Ecclesia gaudio & exultatione fundata. p.68.n.261
Ecclesiæ firmitas & lætitia in Eucharistia continentur. ibid.n.262
Ecclesiæ Sacramenta necessaria. ibid.
Ecclesia nusquam sine Eucharistia, nec sine spirituali gaudio. p.69.n.266
Ecclesia firmitate fœcunda, & lætitiâ grata euasit. ibid. n.267
Ecclesia semper orauit pro animabus, quæ in Purgatorio torquentur. p.73.n.282
Ecclesiæ, & Christi vna persona æstimatur. p.101.n.383
Ecclesia fidelibus proponit, & concedit eundem panem viuum, quem Christus in vltima cœna discipulis suis tradidit. p.105.n.395
Ecclesia potest indirectè præcipere actus internos eum exterioribus connexos. p.289.n.264
Ecclesia potuit calicem aliquando omnibus fidelibus concedere, & aliquando ex rationabili causa denegare. p.292.n.282
ab Ecclesiæ initio Eucharistia sub vna specie sumebatur. ibid.n.285
Ecclesia sapienter prohibuit Laïcis sub vtraque specie communicare. p.293.n.288
Ecclesia potest modò concedere communionem sub vtraque specie. p.295.n.305
ex Ecclesiæ statuto Fideles olim quotidie communicabant: deinde ter in anno, & tandem semel ad duritiam cordis communicari præceptum est. pag.296. & seq.n.320
Ecclesia per Baptismum fœcunda,& virgo.p.353.n.182

Ecstasis.

Ecstasin facit diuinus amor. p.40.n.153
Ecstasis duplex per amorem. ibid.n.154
Ecstasin duplicem diuinam per Eucharistiam facit Dei amor. ibid.& seq.

Eliseus.

Elisei ossa mortuum ad vitam reuocant.pag.33.n.125.& p.56.n.218
Elisei corpus mortuum prophetauit, & quomodo.p.57, n.218

Eliphas.

Eliphas suadet Iob vt Angelum inuocet. p.465.n.692

Emphasis.

Emphasis honoris est adoratio. p.373.n.274

Energumenus.

Energumeni Eucharistiâ liberantur. p.27.n.97

Ens, Entitas.

Omne Ens per participationem est ab ente per essentiam. p.87.n.334
Entitas physica actus peccati est à Deo, non verò malitia. ibid.n.333

Episcopus, & Episcopatus.

Episcopi sunt maiores Sacerdotes minoribus Sacerdotibus prælati. p.217.n.348
Vtrisque, maioribus scilicet & minoribus Sacerdotibus aliquando commune fuit Episcopi numen, & quare. ibid.& p.218.n.358
Episcopos, nempe maiores Sacerdotes, Christus instituit. p.217.n.350
Episcopi nomen antiquissimum. ibid. n.351
Apostolatus dictus est Episcopatus, & Episcopi dicti sunt Apostoli. ibid.
Episcopi duodecim Apostolis, & Presbyteri communes duodecim discipulis succedunt. p.218. n.352
Episcopis Presbyteros subijci docent antiquissimi Patres. ibid.n.353
sine Episcopi licentia nequit absoluere Sacerdos. ibid. num.355
Episcopus magis exprimit Christum, quàm inferior Sacerdos. ibid.n.356
Episcopus est sponsus Ecclesiæ. ibid.
Episcopi, & Presbyteri simul agebant, & sedebant, eodemque nomine vocabantur, sed ob dissensiones gradum suum supra Presbyteros Episcopi reassumpserunt. p.219.n.360
Tito Episcopo scribit Apostolus vt Presbyteros constituat per ciuitates. ibid.n.361
Episcopi sunt supra Presbyteros ab altioribus functionibus, quæ narrantur. ibid.n.362
Episcopo in Ecclesia sedes altior concessa. ibid.
Episcopum presbytero prælatum docet Hieronymus. ibid.
ab Apostolis & Episcopis Spiritum sanctum, idest Confirmationem receperunt Samaritani à Philippo baptizati. p.219.n.364
Episcopatus non est nouus Ordo, sed Sacerdotij complementum. ibid.n.365
Episcopatus est apex Sacerdotij. p.220.n.368
Episcopatus non dat nouum characterem, sed sacerdotalem complet, & quomodo. p.220.n.373
Episcopus supra Sacerdotes, sicut Sol supra sidera, sicut Imperator supra duces, & sicut Rex supra Proceres Regni. ibid.n 374
Episcopus speciali vnctione consecratur in capite, & manibus. ibid.
Episcopus debet esse irreprehensibilis. p.221.n.375
Episcopatus non est nomen honoris, sed operis. ibid.
Episcopus non est, qui diligit præesse, non prodesse. ibid.

Erasmus.

Erasmus præsentiam corporis Christi in Eucharistia approbat, tuetur, & confirmat. p.403.n.436
Vult membratim discerpi potiùs quàm de Eucharistia mutare sententiam. ibid.

Esuriens.

Esurientes Christianos replet bonis Dominus Sacramento corporis sui. p.145.n.1 3

Eucharistia.

Eucharistiæ officium jubente Vrbano IV. edidit S.Thomas. pag.2
Eucharistiæ Prosa, seu Canticum, quatuor canticorum genera complectitur, & quatuor partibus gaudet. p.3
in Eucharistia plurima bona conferuntur. p.7.n 5
in Eucharistiæ institutione Christus cecinit,& ex communione lætatus est. ibid.n.10.& p.69.n.268
in Eucharistia Christus Saluator apparet, & quare. p.23.n.80
Eucharistia vitam homini confert, & dæmonem torquet. p.24.n.82
Eucharistiâ vincitur dæmon, & maximam recipit confusionem. ibid.n.84.& p.25.n.86.& p.26.n.92

Eucharistia gladius est. p.26.n.90
Eucharistia gladius acutissimos. ibid.n.91
Eucharistia scutum, immò & ignis, quo dæmon torquetur & fugatur. p.27.n.95
Eucharistiâ liberantur energumeni. ibid.n.97
Eucharistiæ effectum non recipit lethali peccato pollutus. p.28.n.99
Eucharistia aliquando peccatum mortale delet, & quomodo. ibid.n.100
Eucharistiâ venialia delentur. ibid.n.101
Eucharistia eripit nos à voluntate peccandi. p.30.n.111
Eucharistia auget charitatem, & minuit cupiditatem. p.31.n.113
per Eucharistiam debilitates animæ Christus sanat. ibid. n.114
Eucharistia cibus, medicina, & arma. ibid.n.115
per Eucharistiam Christiani Christi virtutem participantes non peccant. ibid.n.116
Eucharistiâ à peccatis præseruantur monachi Claræuallenses. p.32.n.117
Eucharistia dat vires ad non peccandum. ibid.n.118
in Eucharistia Christus est sal præseruans à corruptione peccati. ibid.n.119
Eucharistia inordinatas appetitus motiones sedat. ibid. n.120.
Eucharistia panis vitæ, & intellectus, à morte & ignorantia liberat. p.33.n.122
ab Eucharistia vita nobis tribuitur. ibid.n.123
Eucharistiæ typus pestem Israëlitas deuastantem dissipauit. ibid.n.126
Eucharistiæ virtute mortui etiam infideles resurgent. p.34.n.127. & p.117.n.445
Eucharistia vitam spiritualem confert, quia sustentat, auget, reparat & delectat animam. p.35.n.131
per Eucharistiam vulneri lateris Christi adhæremus. ibid.
ab Eucharistia diuersa homini conferuntur beneficia. ibid.n.132
Eucharistia etiam æternam vitam dat. ibid.n.133
in Eucharistia Christus est humilis. p.36.n.137
Eucharistia hominem subdit Deo. p.37.n.139
ab Eucharistia lætitiam in corde recipit homo. ibid. n.142. & p.67.n.257
per Eucharistiam habemus in via ea, quæ Beati habent in patria. p.38.n.144
Eucharistiâ refectus Christianus viua domus Dei. ibid. n.145
Eucharistiâ charitas in nobis augetur. p.39.n.150
Eucharistia nos ad cœlum euehit. p.41.n.159
per Eucharistiam non gloria, sed pignus gloriæ nobis datur, & quare. p.42.n.160
per Eucharistiam ea quæ Beatis in patria, viatoribus in via conferuntur, & quodammodò maiora. ibid.
Eucharistia lac est, & in ea Christus nutritus, ac Deus vberum. ibid.n.161
Eucharistiæ vbera meliora sunt vino gloriæ. pag.43. n.164
per Eucharistiam in via beati sumus, quia summo bono pascimur. ibid.n.166
in Eucharistia summum bonum quod satiat hominem, reperitur. ibid.n.167
per Eucharistiam Christi passioni ac gloriæ communicamus. p.44.n.168
per Eucharistiam cœlos ascendimus, ipsique Christo inhæremus. ibid.n.169
per Eucharistiam Christianus in se Solem iustitiæ gerit, cum eo in cœlis habitat, regnat & glorificatur. ibid. n.171
in Eucharistia non signatè, sed realiter corpus Christi reperitur. p.57.n.221
Eucharistia homines supra Angelos euehit. p.65.n.252
Eucharistiam colunt Angeli, & contemplantur. ibid. n.253
Eucharistiam nec spiritualiter, nec sacramentaliter Angeli valent manducare, sed soli homines. ibid. & numero 254
Eucharistia est memoriale passionis Christi. ibid.n.255.
propter Eucharistiam Christo debemus encomia. p.67. n.257
Eucharistia Virgines cantare facit, & gaudium nobis tribuit. ibid.
Eucharistia Christianæ Religionis compendium. p.68. n.262
Eucharistia est præcipuum omnium Sacramentorum, & quare. ibid.n.263
Eucharistia debet ab omnibus saltem in voto recipi. p.69 n.264
Eucharistiam per votum totius Ecclesiæ, cuius sunt membra, pueri recipiunt. ibid.
sine Eucharistia nusquam fuit Ecclesia. ibid.n.265
Eucharistia animas è purgatorio liberat. pag.76.n.299. & seq.
Eucharistia instituta est, vt hominem ad cœlum inducat. ibid.
Eucharistia prodest animabus, quibus applicatur efficaciter, & quomodo. p.77.n.300
Eucharistia deitatis consortium tradit, vnde & communio dicitur deifica. ibid.n.301
in Eucharistia corpus Christi lilium dicitur, & sanguis rosa. ibid.n.303
Eucharistiæ mysteria tanquam flores supra animas spargunt Christiani. p.78.n.303
Eucharistiæ sacrificium vtile est Ecclesiæ in cœlis triumphanti, Militanti in terris, & in Purgatorio Patienti. ibid.n.304
Eucharistia omnes diuini amoris diuitias effundit. p.79. n.308
Eucharistia est thema laudis specialis, vt gemma, vt margarita, vt adamas. p.104.n.392
Eucharistia panis viuus, & vitalis, & quare. ibid.n.393. & p.114.n.430
Vita à priscis Christianis appellabatur. ibid.n.395
In solenni eius festo proponitur in altaribus, in concionibus, in processionibus. ibid.
in Eucharistia summus Christi amor in homines. p.105. n.396
Eucharistia purissimum Sacramentum purissimam laudem postulat. p.106.n.398
Eucharistiæ festum sapienter institutum. p.109.n.411
Eucharistiæ typus Arca Fœderis. p.110.n.414
Eucharistia est donum omnium præstantissimum, & affectu dantis, & dignitate rei datæ. pag.111.n.418. & seq.
in Eucharistia vi verborum sola caro, & sanguis Christi, sed per naturalem concomitantiam eius anima, & deitas continentur. ibid.n.420
Eucharistiæ donum est mirabile ex modo donandi. ibid. n.421
in Eucharistia Christus Deus tribuens omnia debet appellari. ibid.n.422
ob Eucharistiæ donum semper gratias agendum, & Christus laudandus. ibid.& seq.n.423
Eucharistia est sacrificium conuenientissimum ad Deo gratias agendum. p.112.n.425
Ad gratias agendum pro Eucharistia, ipsa Eucharistia est offerenda. p.113.n.428
Eucharistia panis viuus vitam non vulgarem tribuit. p.114.n.430
sola Eucharistia est viuum alimentum, & quare. ibid. & p.173.n.136

& Verborum Notabilium.

in Eucharistiæ figuris ac priscis sacrificiis mors apparebat. pag.114. num.433
Eucharistia mortem Christi exhibet, sed vitam tenet ac præbet. p.114.n.434
Eocharistia etiam in consecratione materiæ coosistit, & semper viuit. p.115.n.435
inter Eocharistiam, & Baptismum præclarum discrimen. ibid.
Eucharistia panis viuus dicitur etiam in ordine ad recipientes, qui viui, hoc est justi & puri esse dehent. ibid. num.437
Eucharistia est Sacramentum viuorum ; & ideò viuat vita gratiæ, qui illam manducat. p.116.n.438
Res Sacramenti Eucharistiæ est charitas in actu. ibid. num.439
ad Eucharistiam recipiendam magoa desideratur puritas. ibid.n.440
in Eucharistia tota passio Christi exhibetur. ibid.
Eucharistia panis viuus, quia nullum panem, sed verum corpus Christi continet. ibid.n.441
Ea eo, quod Eucharistia vitam spiritalem conferat, conuincitur in ea esse verum Christi corpus. p.117. num.445
Eucharistia superat manna. ibid.
in Eucharistia verè esse corpus Christi, & non figuratè, verba Christi diserta & perspicua, eiusque responsio ad Iudæos indicant. p.118.n.446
Eucharistiæ veritatem firmat Christus ascensione sua. p.119.n.448
in Eucharistia caro Christi non carnali & visihili, sed spiritali & inuisibili modo manducatur. ihid. numero 450
Vsque ad finem seculi Christus qui est in cœlo realiter, & visihiliter, est in Eucharistia realiter & inoisibiliter. p.119.n.451
Eucharistia est signum plenum, continens realiter corpus Christi, quod significat. p.120.n.453
Eucharistia corporis Christi imago, illud verè, & realiter continet. p.121.n.455
in Eucharistia nulla panis substantia existit. ibid. n.456
Si in Eucharistia panis remaneret, verba Christi essent falsa. ibid.n.458
in Eucharistia species panis & vini remanent, & quare. ihid.n.459
in Eucharistia corpus Christi esse fatetur Lotherus Christi sermone conuictus. p.122.n.465
Eucharistia aliquando vocatur panis, & quare. p.123. num.466
Conuersionem panis in corpus Christi in Eucharistia semper credidit Ecclesia Catholica. p.124.n.473
in Eucharistia Christus parens & pastor Christianorum. p.124.n.475
Eucharistiæ maiestas speciale festum postulauit. p.41. num.567
Eucharistia antiquitus extra templa coram Sommo Pontifice gestahatur. p.142.n.573
Eucharistiam prisci Christiani secum deferebant. ibid. num.574
Eucharistiam in via semper gestabat S. Birinus Dotcestriensis Episcopus: qua de re insigoe narratur miraculum. ibid.
Eucharistia noua est victima antiquas consummans. p.143.n.4
Eucharistia cunctas legales victimas complectitur. p.144. num.5
Eocharistiæ nouum sacrificium vetera Iudæorum expellit. ihid.n.7
Eucharistia fœdus, alimentum, & Sacramentum, est nouitas fugans vetustatem. ibid.n.8
Eucharistiæ figuris ditati Iudæi, ipsam Eucharistiam repulerunt. pag.145.num.11
in Eucharistia Chtistus Deus, & Rex. p.146.n.13
Eucharistia est cibus regius. p.169.n.116
in Eucharistia Christus Dominus & Rex, & quare. ibid.
ad Eucharistiam, vt ad Regem magna cum reuerentia accedendum. p.170.n.120
in Eucharistia Christi maiestas degustatur. ibid.n.121
Eucharistia lac appellatur, & quare. ibid.n.122
in Eucharistia Christus est Rex, ex triplici capite. p.170. num.123
in Eocharistia Christum Regem experitur Ecclesia, & Angeli adorant. p.171.n.125
Eucharistia amoris, & mortis Christi memoria, rectè quotidie offertur. p.172.n.131
Eucharistiam offert Christus per Sacerdotes. pag. 173. num.132
Eucharistiæ materia rectè à Christo determinata. ibid. n.134. & seq.
Eucharistia dicitur panis, & hostia, & quare. ibid.n.136. & seq.
in Eucharistia eadem hostia offertur, qoæ in cruce, sed diuerso modo. ihid.n.138
Eucharistia est vnica hostia, & vnicum Sacramentum, & vnica ohlatio formaliter. p.174.n.139. & seq.
Eucharistiam possumus alloqui, & rogare. ibid.n.141
in Eucharistia Christus mortem antequam moreretur inoenit. p.183.n.180
Eucharistia sacrificium appellatur in Canone Missæ antiquissimo. ibid.n.182
in Eucharistia panis & vini accidentia sufficienter exprimunt oblationem Melchisedech. p.185.n.191
Eucharistiam offerri jussit Christus. p.187.num.204. & p.192.n.232
Eocharistia opponitur victimis, quæ in tabernaculo offerebantur. p.189.n.212
Eucharistiæ mysterium non exponebatur catechumenis. ibid.n.217. & p.248.n.25
Eucharistia est verum sacrificium Christianorum. p.190. num.220
Eucharistiæ oblationi coouenit sacrificij diffinitio. p.191. num.227
Eucharistiæ fractionem vocat immolationem Caluinus. ibid.n.228
Eucharistiam esse sacrificium suadent verba Christi in consecratione calicis. p.192.n.230
in Euchatistia corpus separatum à sanguine offertur, & sumitur, vt hostiæ immolatio magis appareat. ihid. num.231
in Eucharistia Christus præuenit mortem, vt sacrificium offerret. p.192,0.231
Eucharistia Soli Deo offertur, & non Sanctis, & à solo Sacerdote. ibid. & seq.0.233. & 234
ad Eucharistiam offerendam Christus Sacerdotes instituit. p.193.n.235
ad Eucharistiæ sacrificium sufficit mors Christi repræsentata. p.194.n.241
in Eucharistia mysticam mortem subit Christus. ihid. num.242
in Eocharistia effusio sanguinis fit gladio verborum, & corpus dicitur frangi, cùm panis accidentia franguntur. ibid.
Eucharistia est verè sacrificium propitiatorium. p. 194. & seqq. à n.243
in Eucharistia quotidie pro omnium salute offertur hostia, quæ semel à Christo pro salute omnium ohlata est. p.195.n.246
Eucharistiæ oblatione placatus Deus, peccata dimittit. ibid.
in Eucharistiæ institutione Christus seipsum tanquam

oliuam

oliuam tulit in manibus, & quare. p.196.n.249
Euchariſtiam offerens Sacerdos virentem oliuam Deo, vt miſereatur, offert: quod & præſtant ſuo modo Angeli pro hominibus obſecrantes. ibid.n.250
Euchariſtia ſemper pro remiſſione peccatorum oblata. p.197.n.252
Euchariſtia eſt Sacramentum, & ſacrificium ſecundùm variam rationem. ibid.n.253
Euchariſtia ſacramentum memoriæ, quare, & quomodo. ibid.
Euchariſtia eſt verum ſacrificium, quia ſacrificium crucis exhibet, & in ea Chriſtus quotidie immolatur. ibid.n.255
Euchariſtia eſt holocauſtum ad purgandas iniquitates. p.198.n.257
Euchariſtia eſt ſacrificium impetratorium. p.198.n.257
in Euchariſtiæ oblatione preces fundebantur pro ſalute Eccleſiæ. ibid.n.259
Euchariſtia oblata ad purgandam domum à dæmonum vexatione. ibid.
Quomodo Euchariſtia ſit ſacrificium propitiatorium. ibid.n.260
Euchariſtia cauſat remiſſionem peccatorum ex opere operato, non immediatè & directè, ſed indirectè & mediatè, in quantum contritionem peccatoribus impetrat. ibid.& ſeq.n.261.& 262
Euchariſtia eſt impetratoria ex vi operis meritorij à Chriſto patrati: ſed non cauſat gratiam infallibiliter in eis pro quibus offertur. p.199.n.263
Euchariſtia expiat, & remittit pœnas temporales peccatorum, vt ſunt purgatorij, vt eſt ſacrificium. ibid. & ſeq.n.264.& 265
In ſubiecto meliùs diſpoſito plures gradus pœnæ remittit. p.200.n.266
Euchariſtia, & eius oblatio varijs nominibus inſigniuntur. ibid.à n.267.& ſeqq.
Euchariſtia agit ſecundùm diſpoſitionem ſubiecti. p.202. num.277
Remiſſio per ſacrificium Euchariſtiæ differt à remiſſione per indulgentias, & quomodo. ibid.n.278
Euchariſtia pro pluribus oblata cuilibet æquè prodeſt, ac ſi pro illo dumtaxat offerretur. ibid.n.279
Plures oblationes Euchariſtiæ in pluribus Miſſis magis proſunt quàm vna. ibid.n.280
Poteſtas conficiendi & offerendi Euchariſtiam omnibus Sacerdotibus conceditur. p.204.n.295
in Euchariſtia corpus Chriſti nouo ſplendore coruſcat. p.206.n.305
Euchariſtiam conficere, & offerre ſoli Sacerdotes poſſunt. p.207.n.309
à poteſtate conficiendi Euchariſtiam oritur poteſtas abſoluendi à peccatis. p.208.n.312
Euchariſtiæ Sacramentum negare non valent alijs fidei articulis aſſentientes. p.234.n.430
in Euchariſtia non eſſe corpus Chriſti, vel panem eſſe cum corpore Chriſti, nequit ex Scriptura ſuaderi. p.237.n.445
in Euchariſtia corpus Chriſti nequit eſſe præſens, niſi per mutationẽ ſubſtantiæ panis in ipſum. p.239.n.452
in Euchariſtia corpus ſuum dumtaxat eſſe voluit Chriſtus, & non panem. ibid.n.453
in Euchariſtia corpus Chriſti nequit eſſe factum, niſi ex ſubſtantia pànis, quæ in ipſum tranſmutatur. p.240.n.456
Euchariſtia eſt amor amorum, & Sacramentum Sacramentorum. ibid.n.457
in Euchariſtia corpus Chriſti non ſimpliciter, ſed ſpecialiter ex pane producitur, & quare. p.242.n.469
ad Euchariſtiam Dei amoris officinam fides viua & ardens eſt neceſſaria. p.244.n.1.& ſeqq
Euchariſtia naturæ ordinem ſuperans, præter, contra, & ſupra naturam eſt. p.245.n.4
in Euchariſtia accidentia manent immutata. ibid.n.6
ad Euchariſtiam percipiendam magna fides requiritur. p.248.n.23
Euchariſtia miraculorum Chriſti complementum. ibid. num.24
in Euchariſtia Chriſtus quibuſdam inſanire viſus eſt. ibid.
Euchariſtiæ myſterium baptizatis dumtaxat exponebatur. p.249.n.25
de Euchariſtia obſcurè loquebantur antiqui, & quare. ibid.n.26
Euchariſtia vocatur myſterium Fidei ab Apoſtolo. ibid.
Euchariſtia non niſi poſt alia myſteria credenda proponitur, & quare. ibid.n.27
Euchariſtiæ & Incarnationis maxima conformitas. p.249.& ſeq.n.29
Euchariſtiam negare non valent qui Chriſti incarnationem confitentur, & quare. p.251.n.38
contra Euchariſtiam ea opponunt hæretici, quæ Gentiles opponebant contra Incarnationem. ib.& p.345. num.144
Qui primi Euchariſtiam impugnauerunt, fuerunt illi qui verbi Incarnationem negauerunt. ibid.n.39
Euchariſtiæ veritas ex Incarnatione probatur. ibid.
in Euchariſtia eſt corpus Chriſti ad modum ſubſtantiæ, & omninò indiuiſibile. p.267.n.136
Euchariſtia myſterium impenetrabile. p.271.n.145
in Euchariſtia accidentia ſine ſubiecto exiſtunt. ibid. num.146
in Euchariſtia Verbum Diuinum ex concomitantia reperitur, non verò Pater, & Spiritus ſanctus ex eadem concomitantia. p.274.n.172.& ſeqq.
Euchariſtia eſt res permanens, & corpus Chriſti in ea etiam extra vſum exiſtit. p.275.n.177
Euchariſtia ſicut præſepe corpus Chriſti continet, & per eam terra fit cœlum. ibid.& ſeq.n.180
in Euchariſtia eſſe corpus Chriſti ſuadetur ex antiqua praxi Eccleſiæ. p.176.n.181
Euchariſtia à Romano Pontifice ad alios mittebatur Epiſcopos in ſignum communionis. ibid.
Euchariſtia Serapioni in extremis conſtituto delata eſt. ibid.
Euchariſtiam porrigebant Diaconi in abſentia Sacerdotum. ibid.n.182
Euchariſtia ſeruatur in Eccleſia, vt infirmis præbeatur. p.287.n.184
Euchariſtià munitus Satyrus adhuc catechumenus feliciter mare traiecit. p.276.n.182
Euchariſtiam in naui deferunt monachi Romam petentes. ibid.
Euchariſtiæ forma ex perſona Chriſti à Sacerdote profertur. ibid. n.183
Euchariſtiam manducantes non dicuntur Euchariſtiam facere, ſed conſumere. ibid.
in Euchariſtia caro Chriſti oſſa, neruos & alia huiuſmodi ad corpus neceſſaria continet. p.277.n.185
Euchariſtia præſtat animæ ea, quæ cibus corpori. ibid. n.186
in Euchariſtia ſanguis Chriſti eſt vt bibatur. ibid.n.187
Euchariſtia vnicum eſt Sacramentum ad vnicam refectionem ordinatum. ibid.n.188
Euchariſtia eſt vinum germinans virgines. ibid.
in Euchariſtia ſanguis eſt in corpore, & corpus in ſanguine Chriſti, non eodem, ſed diuerſo modo. p.278. n.291.& ſeq.
Ibi totus Chriſtus eſt ſub vtraque ſpecie indiuiſibiliter, vnde & non frangitur fractis ſpeciebus. ibid.n.293. & ſeqq.

in Euchariſtia Chriſtus ſumitur integer, qui in minima hoſtiæ particula totus exiſtit. p.179.n.200.& ſeq.
in Euchariſtia corpus Chriſti eſt extenſum in ordine ad ſe, & non in ordine ad locum. p.280.n.206
in Euchariſtia tantùm recipit vnus, quantùm plures homines. ibid.n.207
Euchariſtiam recipientes, ſiue boni, ſiue mali, verè recipiunt corpus Chriſti: ſed boni vitam, & mali mortem ex hac hauriunt receptione. p.281.n.211.& 212
Euchariſtia triplici modo recipitur, & quomodo. ibid.
Euchariſtia Sacramentum viuorum à viuentibus vitâ ſpirituali debet recipi. p.282.n.216
Euchariſtiæ diuerſi effectus ex diuerſa ſuſcipientium diſpoſitione. ibid.n.218
in Euchariſtia Chriſtus bonos fouet: malos lædit, & interficit. ibid.
Euchariſtia inauditum miraculum. p.284.n.234
in Euchariſtia Chriſtus Rex regum, cibus & potus hominum. ibid.
Euchariſtia Chriſtianis vt neceſſaria offertur. pag.285. n.239
Etiam infantibus olim poſt Baptiſmum dabatur. ibid.
Euchariſtia ſuperat cæteros cibos. ibid.n.241
per Euchariſtiam Chriſtus corporibus noſtris vnitur. ibid.n.242
in Euchariſtia amor Dei omnes metas tranſgreditur. ibid.
per Euchariſtiam Chriſtus nobis commiſcetur, & quare. p.286.n.242
per Euchariſtiam Chriſti in hominem, & hominis in Deum fit effuſio. ibid.p.244
Euchariſtiam manducanti poteſt dicere Chriſtus, *Caro es de carne mea.* ibid n.245
Euchariſtiam quæ ad vitam ſpiritualem eſt neceſſaria, tenentur homines recipere, & quomodo. pag.287. n.249.& ſeqq.
Inſtante morte omnes tenentur Euchariſtiam ſumere. ibid.n.253
Euchariſtia ab initio Eccleſiæ ad infirmos delata. ibid.
Euchariſtiam ante mortem ſumpſit Magdalena, & alij antiqui quamplurimi. ibid.n.254
Ad ſumendam Euchariſtiam ſemel in anno in paſchate tenentur adulti ex præcepto Eccleſiaſtico. pag.388. n.259
Antiquitus ter in anno ex eodem præcepto Euchariſtiam ſumere tenebantur. ibid.n.260
Euchariſtia indignè ſumentibus venenum eſt. pag.289. n.263
Euchariſtia eſt ſacrificium, & ſacramentum; & quid requirat ſub qualibet ex his conſideratione. pag.201. n.280
Euchariſtia ab initio Eccleſiæ ſub vna ſpecie ſumebatur. p.292.n.285
Euchariſtia cauſat gratiam, ſed non maiorem ab vtraque ſpecie quàm ab vna. p.295.n.306.& ſeq.
Ex parte Euchariſtiæ vtile eſt quotidie illam ſumere. p.296.n.317
Euchariſtia eſt cibus quotidianus, & ſeruat, auget, ac roborat vitam ſpiritualem. ibid.n.318
ab Euchariſtia aliquando abſtinere ex parte ſumentis laudabile eſt. p.297.n.321
Euchariſtiam frequentare, & ad illam accedere cæteris paribus vtilius eſt, quàm ab illa abſtinere. pag.297. n.324
ab Euchariſtia contra omnes tribulantes vires procedunt. ibid.n.325
qui Euchariſtiam reſpuit, omni vitâ priuatur. ibid.
ad Euchariſtiam amore accedere, & timore ab illa aliquando recedere, laudabile eſt. p.298.n.326
ad Euchariſtiam accedens probatus & purgatus ſit à peccato. ibid.n.329
Euchariſtia indignè ſumitur, & irreuerenter tractatur ab homine peccato mortali polluto, quidquid in contrarium dicant Lutherus & Caluinus. p.298.n.329. & ſeqq.
Euchariſtiam ſumentes cum peccato mortali crimen committunt, & quare. p.299.n.335
Euchariſtia per ſe non ordinatur ad remiſſionem mortalium, ſed venialium. p.300.n.340.& ſeq.
in Euchariſtia corpus Chriſti à fideli ore corporis recipitur. p.302.n.351
In Euchariſtia tria conſideranda, & quæ. p.303.n.361
in Euchariſtia corpus Chriſti triplici modo poteſt manducari. ibid.n.363
in Euchariſtia permanenter eſt corpus Chriſti, & quandiu ſpecies manent. ibid.n.365
Euchariſtiæ effectus ſunt augmentum gratiæ, & refectio actualis ſpiritualis dulcedinis. p.305.n.376
Euchariſtia olim infantibus, & nunc phreneticis vſu rationis carentibus datur. p.306.n.379
Euchariſtia ex ſeipſa producit augmentum gratiæ. ibid. n.381
Qui ad Euchariſtiam ex formali intentione vellet cum tepore & diſtractione accedere, peccaret mortaliter, & quare. ibid.n.382
Euchariſtia Sacramentorum ſol, finis, & perfectio. ibid. n.384
Primarius effectus Euchariſtiæ eſt gratia per modum nutritionis & augmenti in vita ſpirituali: ſecundarius eſt dulcedo, ſeu ſpiritualis lætitia ex actuali refectione prouenìens. p.306.& ſeq.n.385.& 386
Euchariſtia amor amorum, & dulcedo dulcedinum. p.307.n.387.& ſeq.
in Euchariſtia Chriſtus amoris ſui ſagittas jaculatur. ibid.
Euchariſtiæ conuiuium eſt charitas Chriſti, quæ vrget nos. p.307.n.387
in Euchariſtia dulcedo in ſuo fonte guſtatur. ibid.n.388
Euchariſtiæ effectus aliquando ſeparantur, ita vt gratia augeatur ſine lætitia; & lætitia conferatur ſine augmento gratiæ. p.308.n.390.& ſeq.
Euchariſtiæ diuerſi alij effectus. ibid.n.392
Euchariſtia eſt pignus vitæ æternæ. ibid.
Euchariſtia etiam in corpore noſtro plures producit effectus, & quos. ibid.n.393
Euchariſtia mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis. p.305.n.394
Euchariſtia gratiam producit, acceptâ hoſtiâ in ſtomacho; & ex feruentioribus actibus charitatis quamdiu manent ſpecies in ſtomacho, maiorem gratiam confert. p.308.n.396
Euchariſtia mirabilis, ob mirabiles & oppoſitos effectus. ibid.n.399
in Euchariſtia Chriſtus in ruinam & reſurrectionem multorum poſitus eſt. ibid.n.401
in Euchariſtia duas facies habet Chriſtus; amabilis vna, terribilis altera. p.310.n.407
in Euchariſtiæ inſtitutione vtramque faciem oſtendit. ibid.n.408
Euchariſtia vitam vel mortem juxta variam recipientium diſpoſitionem confert. p.311.n.410
Euchariſtia cibus mentis. ibid.n.413
Euchariſtia ſub ſpecie panis & vini inſtituta, quia his alimentis vita naturalis conſeruatur. p.312.n.418
Euchariſtia pluribus hominibus vitam etiam temporalem conſeruauit. ibid.n.19
ab Euchariſtia corpus noſtrum vires recipit ampliores. p.313.n.421
ab Euchariſtia vita ſpiritualis conſeruatur & augetur. ibid.n.422
Euchariſtia ſubſidium vitæ ſpiritualis. ibid.n.423

abſque Euchariſtia areſcit anima. ibid.n.424
Euchariſtia motus fidei, ſpei, & charitatis, ipſaſque tres virtutes theologicas roborat ac perficit.p.313.& ſeq. à n.425
in Euchariſtia corpus Chriſti eſt lilium,ſanguis eſt roſa, & quare. p.315.n.433
in Euchariſtia infinitus Chriſti amor. ibid.n.436
in Euchariſtia non minor Dei amor, quàm in paſſione Chriſti. ibid.n.437
in Euchariſtia mors Chriſti amore renouatur. ib.n.316
Euchariſtia amoris exceſſus. ibid.n.438
Euchariſtia ignis eſt amorem accendens. p.316.n.440
ab Euchariſtia charitas vincens, & ardens in corde ſuſcipitur. ibid.n.441
Euchariſtia ſanat vulnera charitatis. ibid.
ab Euchariſtia æterna vita donatur. p.317.n.446
ab Euchariſtia initium gloriæ in hac vita. ibid.n.447
in Euchariſtia paſſionis Chriſti memoria, gloria latet; immò obiectum, & author gloriæ. pag.318.n.448. & ſeq.
per Euchariſtiam Chriſtus Deus, & homo ſtomachum ſuſcipientis ingreditur. ibid.n.450
Euchariſtia metalepſis. ibid.n.451
Euchariſtia eripit hominem à voluntate peccandi.p.319. n.452
Euchariſtiæ virtute gloria conſummabitur. ibid.n.453.
Collatio gloriæ eſt Euchariſtiæ perfectus effectus. ibid.
Euchariſtia ſymbolum reſurrectionis, ſemen immortalitatis, mortis venenum depellit. ibid.n.454.& ſeq.
Euchariſtia triplicem mortem confert indignè ſumentibus. p.320.n.458
In ſuſcipientibus indignè Euchariſtiam mors ſpiritualis augetur. p.321.n.466
Euchariſtia ſacramentum viuorum, ſeu juſtorum; non mortuorum, ſeu peccatorum. ibid.
Euchariſtia eſt cibus grandium, ſeu perfectorum, & panis fortium; vnde in ore peccatoris non gratiam fundit, ſed mortem. p.321.n.467
Euchariſtiæ Sacramentum in ore peccatoris non gratiam, ſed mortem fundit. p.322.n.467
ad Euchariſtiam accedens veſte nuptiali nudatus, in æternas mittendus eſt tenebras. ibid.o.470
ad Euchariſtiam nullus malignus, niſi purgatus, accedat. p.322.n.472
in Euchariſtia Chriſtus attentè conſiderandus,quia corpore ſuò reficit homines. p.323.n.1.& ſeqq.
Euchariſtiâ, & Incarnatione Filius Dei factus eſt cibus hominum viatorum. p.324.n.6
Euchariſtia eſt panis filiorum, hoc eſt juſtorum, & non debet dari canibus,hoc eſt peccatoribus.ibid.n.7.& 8
Euchariſtia ſolis viatoribus præparata. p.328.n.26
in Euchariſtia mandocatio Chriſti oritur ab illa, quâ manducatur in patria. ibid.
in Euchariſtia Chriſtus eſt panis ſacramentalis. p.330. n.38
Euchariſtia Dei Verbo perficitur. p.331.n.43
in Euchariſtiæ conſecratione Chriſtus verbis vſus eſt, & ideo forma conſecrationis Euchariſtiæ in verbis conſiſtit. ibid.n.44.& 46
Euchariſtiam nec conficiunt, nec habent Caluiniſtæ, & quare. p.335.n.74
Euchariſtiæ materia eſt panis triticeus, & vinum vitis. p.336.n.79
Solus panis vſualis, & communis coctus igne eſt materia Euchariſtiæ, ſiue ſit azymus, ſiue fermentatus: ſed azymus eſt conuenientior, & quare. p.337.n.81. & ſeqq.
Euchariſtiam inſtituit Chriſtus in vltima cœna pridie mortis ſuæ ad veſperam, & in pane azymo. p.338. n.92
Euchariſtia eſt ſacramentum ad modum conuiuij.p.341. n.119
Euchariſtiæ propria materia eſt vinum vitis, non aquæ, non acetum, nec agreſta, ſed muſtum, & quare. ibid. & p.342.n.120.& ſeqq.
in Euchariſtia verba Chriſti ignita amore. p.345.n.141
ad Euchariſtiæ miraculum capiendum diuinus amor neceſſarius. ibid.
in Euchariſtia corpus Chriſti nihil patitur, ſed eſt omnino impaſſibile. p.346.n.147
Euchariſtia Sacramentum charitatis, conſeruat in nobis eſſe ſpirituale, quod Baptiſmo recipimus. pag.370. n.262
per Euchariſtiam Chriſto vnitur intimè Chriſtianus,& in Chriſtum transformatur. ibid.n.263
Sæpe Euchariſtiâ ſatiamur, vt in Dei amore creſcamus. ibid.
Euchariſtia eſt ſpiritalis inſitio, & nos Dei conſortes efficit, & quare. p.370.n.264
Euchariſtia panis filiorum in eis adoptionem conſeruat. ibid.n.266
in Euchariſtia omnia bona cum Chriſto recipit adoptatus, & quomodo. p.371.n.266
Euchariſtia præbet diuitias. p.372.n.268
in Euchariſtia Chriſtus Deus Sadai, hoc eſt,Deus omnipotens, Deus vberum, & Deus qui ſufficit. ibid. p.369
per Euchariſtiam omnia bona recipimus. ibid.
Euchariſtia ſummâ debet veneratione coli & adorari. ibid.n.271
Euchariſtiæ adorationem idololatriam vocant Sacramentarij. p.374.n.281
In celebratione ſynaxis Euchariſtiam adorant Lutherani, non autem poſteà. ibid.
Euchariſtia realiter continens corpus Chriſti, eſt adoranda latriâ. ibid.n.282
in Euchariſtia duo attendenda. p.375.n.283
Euchariſtia realiter continens corpus Chriſti latriâ adoranda. ibid.n.285
In Euchariſtia Chriſtus eſt verus Deus. p.375.n.286
Euchariſtiæ adoratio non eſt adoratio panis, qui ibi non eſt; ſed Chriſti, qui ibi latet. p.376.n.290
Euchariſtia eſt adorata, & inuocata ab initio Eccleſiæ. ibid.n.291
in Euchariſtia Chriſtus eſt primò vt manducetur, ſecundò vt adoretur. ibid.n.292
Euchariſtiæ adoratio non ad ſpecies, ſed ad corpus Chriſti dirigitur. ibid.n.293
Chriſtum in Euchariſtia internâ mentis reuerentiâ adorauerunt Apoſtoli. p.377.n.297
Euchariſtiam etiam externè in ſacrorum celebratione adorabant Apoſtoli, & Eccleſiam docuerunt adorare. ibid.
Euchariſtiam adorant Angeli. ibid.n.298
Euchariſtiæ adoratio bonorum, & donorum collatione à Deo remunerata eſt. p.378.n.302
in Euchariſtia Chriſtum adorandum docuit Caluinus. ibid.n.303
Euchariſtiæ tres illuſtriores figuræ: immolatio Iſaac, Agni Paſchalis ſacrificium, & manna. p.386.n.350. & ſeqq.
Euchariſtia variis aliis figuris præſignari debuit. ibid. n.352
in Euchariſtia reperiuntur omnia, quæ in Agno Paſchali requirebantur. p.389.n.361
Euchariſtiæ figura manna. ibid.n.364
in Euchariſtia Chriſtiani cœli Conditorem ſuſcipiunt. p.390.n.365
in Euchariſtia Chriſtiani ore corporis Chriſti corpus ſuſcipiunt. ibid.n.369

vt Eucharistia manna superet, debet corpus Christi realiter continere. p.391.n.371
Eucharistia est signum plenum re significatâ, nempe corpore Christi. ibid.n.375
Eucharistia est figura, & veritas, & quomodo. ibid. num.377
in Eucharistia species Sacramenti sunt signum corporis sub eis inclusi. p.392.n.383
ab Eucharistia distinctus erat panis catechumenorum. ibid.n.384
Eucharistia verè continet, quod Agno Paschali significabatur. ibid.n.385
Eucharistiam manducantes perfectè adimplent præceptum manducationis Agni Paschalis. p.393.n.386
Eucharistiæ manna fuit figura, ex quo sequitur, quod in Eucharistia realiter corpus Christi continetur. ibid.n.389
Si in Eucharistia non esset realiter corpus Christi, Iudæi nobiliori modo pasti fuissent, quàm Christiani, propter duo. ibid.n.390
Ex discrimine Christianorum supra Iudæos, qui figuras tantùm habebant, sequitur corpus Christi verè, & realiter esse in Eucharistia. ibid.n.391. & seqq.
Ex verbis Caluini præsentia corporis Christi in Eucharistia, immò & transubstantiatio sequitur. pag.395. n.398. & seqq.
in Eucharistia esse verum corpus Christi, & non corporis signum, docent ipsa verba Christi. p.398.n.412. & seqq.
in Eucharistia esse realiter corpus Christi, eius iuramentum, & promissio confirmant. p.399. à n.415
dum Eucharistiam instituit Christus, testamentum suum condidit, & quare. p.400.n.419
In verbis formæ Eucharistiæ non licet pro corpore figuram corporis intelligere, & quare. ibid. n.420
In institutione Eucharistiæ loquutio Christi fuit practica, & operatiua. p.401.n.425
in Eucharistia esse realiter corpus Christi, non est impossibile. p.402.n.426
Realem corporis Christi præsentiam in Eucharistia, & eius manducationem ore corporis docent Sancti Patres. ibid.n.431. & seqq.
Realem in Eucharistia corporis Christi præsentiam docent Lutherus, Philippus Melancton, & Erasmus, negantesque redarguunt. p.403. num.434. & seqq.
in Eucharistia memoria passionis & mortis Christi non impedit realem præsentiam corporis sui. pag.405. num.443
Contra realem corporis Christi præsentiam in Eucharistia argumenta hæreticorum soluuntur. p.404. & seqq. à n.438
Eucharistiæ veritas variis miraculis comprobatur. p.408. num.462
Eucharistiæ finis est homines Deo per gratiam in via, & per gloriam in patria vnire. ibid.n.464
Eucharistia ad pascendas animas instituta, non pascit indignè communicantes. p.411.n.477

Eunomius.

Eunomius leprosus mente & corpore quid sentiat de iustificatione. p.258.n.77

Eunuchus.

Eunuchus Reginæ Æthiopum credens in Christum iustificatur, & quomodo. p.359.n.82

Eusebius.

Eusebij Samosateni Episcopi nolentis reddere decretum contra Meletium Arianum egregia vox. p.358.n.259

Eustachius.

Eustachius Dux mirabili modo ad fidem conuertitur. pag.432. num.564

Exemplum.

Exemplo, & verbo oues pascit Christus. p.50.n.192
Exemplar totius sanctitatis Christus hominibus apparuit, vt homines sanctificaret. p.51.n.195
Exempla magis mouent, quàm verba. p.214.n.338
Exemplum operis sermo est efficax. p.227.n.402

Exhibere.

Exhibere, est præsentiam corporis præbere. pag.406. num.452

F

Fabianus.

Fabianus Papa indulsit, vt diminuto ardore charitatis ter in anno tantùm Christiani Eucharistiam sumerent. p.296.n.320

Facere.

Facere in Scriptura significat sacrificare. p.192.n.232

Fallax.

Fallaces diuitiæ bona temporalia. p.363.n.237

Famelicus, & Fames.

Fames durissima necessitatum, & ipsâ morte asperior. p.297.n.325
Fames cibi spiritualis aspera. p.329.n.36
Famelici, & sitientes Iudæi, & quare. p.148.n.9
Famelici impinguantur sacrâ communione. pag.43. num.167

Fax.

Facibus, & tubis milites Gedeonis vincunt, & quare. p.224.n.392

Felix Præses.

Felicem terruit Paulus loquens de castitate, & iudicio. p.216.n.346

Felix, Felicitas.

Felices sunt à charitate vulnerati per Eucharistiam. p.316.n.442
Felicitas æterna dat verè viuere. p.414.n.489
Felicitas maiori appetitu quàm cibus appetitur. p.459. n.662
Felicitas Sanctorum multitudine non minuitur. p.462. n.674

Femur.

in Femore scriptum habet Christus, *Rex regum, & Dominus dominantium*, & quare. p.152.n.30

Feria.

Feria 6. in Parasceue Sacerdos in publica actione sub sola specie panis communicat. p.290.n.276

Ferrum.

Ferrum & ignis est verbum Dei. p.232.n.420

Feruidus.

Feruidæ concionatorum voces sint, & tonantes. p.216. num.346
Feruidi Concionatores non paruum fructum afferunt. p.217.n.347

Festum.

Festum sanctissimi corporis Christi sapienter fuit institutum. p.109.n.412. & p.140.n.563
Festum sanctissimi corporis Christi hæretici detestantur. p.139.n.562
Festum hoc optimè potuit Romanus Pontifex Vrbanus IV. instituere. p.140.n.564
Festa noua Iudæorum instituit synagoga. ibid.
Festum SS. Eucharistiæ debuit Rom. Pontifex instituere. ibid.n.566
Festum hoc Eucharistiæ maiestas postulauit. pag.141. num.567
Quia festum hoc non instituerunt Pontifices Vrbano antiquiores, non sunt culpandi. ibid.n.568
ad Festum hoc instituendum Vrbanus IV. tribus motus

 est;

est, nempe diuino instinctu, reuelatione, & miraculo. ibid.n.569
Festo Eucharistiæ addita est solennis processio, primùm Ticini, deinde Andegaui. ibid.n.570

Fides.

Fides lynceos habens oculos acutissimum Fidelibus visum tribuit. p.47.n.181.& p.252.n.41
Fide cor Christiani Christus inhabitat. p.49.n.186
Fides nobis non oritur sine fidei authore. p.156.n.60
Fidei articulus est panem in corpus, & sanguinem in vinum conuerti. p.233.n.424
Fidei articuli non quantùm ad substantiam, sed quantùm ad explicationem successu temporis creuerunt. ibid.n.425
Fidei mysteria rationem superant. ibid.n.427
Fidei alicui mysterio credentes, non possunt dicere de alio, quomodo fit? p.234 n.430
Fidei aliis articulis assentientes Eucharistiæ veritatem negare non valent. ibid.
Fidei antiqua mysteria nouis interdum vocibus ab Ecclesia explicantur. p.237.n.445
ad Fidei mysteria explicanda, nomina ab Ecclesia vsurpata non sunt profanæ vocum nouitates. ibid.n.446
in Fide sunt suscipienda verba Saluatoris. p.238.n.448
Fide solâ attingitur transubstantiatio. p.240.n.458
Fides necessaria ad Eucharistiam. p.244.n.1
Fides animosa quid sit. ibid.n.2
Fides victrix, & victoria. ibid.
Fides animosa, quasi animata, sine charitate & operibus mortua est. p.245.n.3
Fide viua, & ardenti debet attingi Eucharistia. ibid.
Fides quid sit. p.246.n.9
Fides est ad salutem necessaria necessitate medij. p.247. num.13
sine Fide nemo justificatur, vel glorificatur. ibid.n.14
Fidei actum nequit supplere cognitio naturalis. ibid. num.20
de rebus Fidei illuminabitur à Deo, vel per Angelum, qui legem obseruat naturalem, & quare. ibid.
Sine Fide obiectum supernaturale non attingitur. p.248. num.22
Magna Fides requiritur ad Eucharistiam percipiendam. ibid.n.23
Fidei cætera mysteria catechumenis exponebantur, non autem Eucharistia. ibid.n.25
Fides perfecta ad Eucharistiam necessaria. pag. 249. num.25
Fides non parit rationem. p.251.n.38
Fides est res pretiosa, & diuina. ibid.n.40
Fides inaccessa attingit, & diuinus est oculus. ibid. & seq.
Fides coniungit opposita. p.252.n.41
Fidei Christianæ mysteria sunt sapientia abscondita. ibid.n.42
Fides attingit ea, quæ nescit Angelus. ibid.
Fides firma est, sed obscura. ibid.
Fides est dispositio ad gloriam. ibid.n.43
Fides est pretiosum donum Dei. p.252.n.44
Fides hominem errantem reuocat, & illum ad Deum dirigit. ibid.n.253
ad Fidem non inuiti à Christo trahimur. ibid.n.45
Fidei opus à Deo est, & à nobis; sed initium & finis fidei sunt à Deo. Ibid.
Fides vmbra Christi, & quare. p.254.n.48
ad Fidei actum tria sunt requisita, & quæ. ibid.n.50
Fides salutem hominibus parat. ibid. n.51
Fides ex misericordia datur, & ex justitia non datur. ibid.
Fides potest esse viua & mortua, & quomodo. ibid.n.54
Fidei forma est charitas. p.255.n.55
de Fidei essentia non est vita, sed de perfectione. ibid. num.56
qui à Fide actum diuidit, suam fidem perimit. ibid.
Fidei mors separatio charitatis. ibid.
Fides mortua adhuc est vera, & quare. ibid.n.57
Fides informis differt à formata, vt arbor infructuosa à fructifera. ibid.n.62
Fidem amittit circa alios, qui vni articulo discredit. ibid.
Fides informis vnit Christo secundùm quid. ibid.
Fides ordine generationis est prior spe & charitate. p.256.n.64
Est salutis initium, & aliarum virtutum fundamentum. ibid.n.65
Fides est habitus mentis, quo inchoatur vita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus. ibid.
Fides est nobilior spe, & ignobilior charitate. ibid. n.66.& 67
Fides importat ineuidentiam sui obiecti, & charitas vnionem cum suo obiecto. ibid.n.66
in Fide tria bona reperiuntur, & quæ. ibid.n.68
Fides ostendit in via inuestigabiles diuitias Christi. ibid. pag.257
per Fidem homo primò ordinatur in Deum, & viuit vitâ supernaturali. p.257.n.71
à Fide procedit omnis justitia supernaturalis hominis. ibid.n.72
à Fide se subtrahentes, à vita spirituali recedunt. ibid.
à fide procedit vita æterna inchoata in via, & consummata in patria. ibid.
per Fidem Deo vnimur, vt vitam supernaturalem accipiamus. p.258.n.72
Fides est tantùm dispositio ad justificationem. ibid. numero 76
Fidem solam justificare, error est contra quem Ioannes, Iacobus & Iudas Apostoli scripserunt epistolas. ibid.n.77
Fides triplex ab hæreticis excogitata, & à Catholicis reprubata. ibid.n.78
Fides justificans est assensus firmus circa omnia credenda; non verò fiducia de Dei misericordia. p. 259. num 80
Fides æternitatis exemplar. ibid.n.83
Sola Fides dogmatica justificat, & quomodo. p.260. num.90
de ratione Fidei est ineuidentia. p.261.n.95
Fides justificans debet esse formata. ibid. n.96
Fides sine charitate nihil prodest. ibid.n.97
Fides justificans dat justificato filium Dei per cognitionem & amorem, immò & totam Trinitatem. ibid.
Fides sine operibus mortua; vnde nec fides sine operibus, nec opera sine fide justificant. ibid, num. 99. & 100
Fides non est sterilis. p.262.n.102
Fides bonis moribus aucta justificat. p.262.n.102
Fide fundatur domus Dei. ibid.
cum Fidei motu debet esse motus charitatis in justificatione. ibid.n.104
Fides dicitur victoria in sensu causali, quia facit vincere. p.205.n.116
Fidem mortuam reprobat Christus; viuam, & agentem laudat. ibid.n.217
Fides à facto, & dicto deriuatur. ibid.
sine Fide formata nullus adultus saluatur. ibid. n.118
Fides Magdalenæ amore & operibus animata. p.266. num.118
ob Fidei nostræ meritum corpus Christi speciebus panis in Eucharistiis tegitur. p.267.n.135
Fides Eucharistiâ roboratur. p.213 n:426

Fidei actum debet elicere Christianus, vt Christum in Eucharistia latentem adoret. p.314.n.427
Fidei diuitias à corpore Christi suscepit Ioseph ab Arimathæa. ibid.n.428
Fide, & charitate Christus spiritualiter manducatur. p.328.n.30.& p.330.n.38

Fidelis.

Fidelis quilibet spiritualiter recipit corpus Christi, quando per Baptismum fit membrum corporis eius. p.69.n.265
Fideles intelligunt species panis, & in Eucharistia significare corpus & sanguinem Christi. p.272.n.159
Fideles adulti tenentur ex præcepto Ecclesiastico singulis annis in Paschate sacram Eucharistiam sumere. p.288.n.259
Fideles ex antiquo præcepto Ecclesiæ tenebantur ter in anno communicare. ibid.n.260
Fideles omnes adulti tenentur instante morte sacram Eucharistiam sumere, ex diuino præcepto: & aliquando etiam in vita ad spiritualem animarum refectionem. p.287.& seq.à n.257
Fidelis est nomen Christiani, & quare. p.358.n.213
In nomine Fidelis, Sancti & fratris nomen inclusum. p.359.n.215
Fideles vexabantur ex odio in nomen Christiani. ibid. n.218
Fideles in tormentis se Christianos gloriabantur, ac confitebantur. p.360.n.219

Fiducia.

Fiducia de Dei misericordia non est fides iustificans, à qua omninò differt. p.259 n.80
Sine tali Fiducia publicanus iustificatus est. ibid.n.82.
Fiducia de peccatis dimissis non antecedit, sed sequitur iustificationem. ibid.n.84
Fiducia de peccatis dimissis nullum habet in Scriptura fundamentum, eo modo quo à Nouatoribus sumitur. p.260.n.86

Figulus.

Figulus vas frangit, vt in meliorem formam reducat. p.468.n.707

Filiatio.

Filiatio duplex, altera naturæ, altera doctrinæ. pag.127. n.507
ad Filiationem naturalem Christus electus est, ex quo homines ad adoptiuam filiationem electi sunt. p.151. n.37
Filiationem adoptiuam per Christum habemus, & filiationem eius naturalem participamus. p.349.n.166

Filius Dei.

Filius Dei verus Christus est, lux & omnis lucis origo. p.59.n.229
Filij Dei dicuntur Angeli. ibid.n.227
Filij sui pulchritudine Deus Pater coronatur. pag.133. n.530
Filius Dei coronatus ex Deo processit. p.146.n.15
Filius Dei, & Pater vnicus Rex. ibid.
Filius Dei ex vi processionis Rex, cuius principatus in eius est substantia. ibid.n.16
Filij Dei, & Patris eadem essentia & potentia cum distincta relatione. p.147.n.20
Filius Dei creaturis antequam essent, imperauit, & quomodo. p.148.n.21
Filij Dei in sinu Patris maiestas, in sinu matris humilitas. p.150.n.32
Filius Dei in igne apparuit antequam in carne appareret. p.309.n.410
Filius Dei verus, & naturalis, non autem adoptiuus, Christus est. p.151.n.36
Filius Dei Christus, Angeli serui Dei. p.155.n.53
Quæ de Filio Dei dicuntur prædicata, de Filio hominis etiam dicuntur, & quomodo. p.81.n.313
Filius Dei sibi humanitatem vt sponsam copulauit, vt qui Deitate pater hominum erat, humanitate mater fieret. p.115.n.482
Filius Dei sibi fratres ac cohæredes adoptione quæsiuit. p.128.n.510
Filius Dei in Deo pascitur, & quomodo. p.371.n.266
Filius Dei naturalis, & filius adoptiuus eodem cibo viuunt. ibid.
Filius Dei figura Patris est indistincta in essentia, eandem cum patre habens. p.120.n.455

Filius.

Filij coronæ sunt parentum. p.133.n.531
Filius est aliquid patris. p.361.n.228
Filius debet esse similis patri. p.367.n.253
Filij tonitrui sunt Concionatores. p.215.n.342
Filij accepto esse à parentibus, ad illud conseruandum accipiunt alimenta. p.369.n.262
Filiis adoptatis vitam Filij sui naturalis per Eucharistiam tribuit Deus. p.370.n.265
Filiorum panis Eucharistia in eis adoptionem conseruat. ibid.n.266
Filius adoptatus omnia bona recipit cum Christo in Eucharistia, & quomodo. p.371.n.276
Filiis parentes debent thesaurizare. p.228.n.405
Filiæ pastorum sunt animæ subditorum. ibid.
Filij sunt anima parentibus. ibid.n.407

Finis.

Finis Incarnationis est gloria Dei, & salus hominum. p.221.n.376
Finis militum victoria. p.265.n.115
Finis Eucharistiæ est homines Deo per gratiam in via, & per gloriam in patria vnire. p.408.n.464
ad Finem supernaturalem media supernatralia requiruntur. p.147.n.18

Firmitas.

Firmitate fœcunda, & lætitiâ grata euasit Ecclesia.p.69. n.267
Firmitas, & lætitia Ecclesiæ in Eucharistia. p.68.n.262

Flamma.

Flamma soluit vincula, & non lædit corpora puerorum in Babylonis fornace. p.149.n.28
Flammas amoris super nos congessit Christus.pag.157. n.63

Flauianus.

Flauianus Martyr inuocatur in Concilio Chalcedonensi. p.466.n.696

Flere, Fletus.

Flentes omnes habent vnam vocem turturis. pag.449. n.627
Flendum solummodò est pro peccato commisso, vel pro amisso paradiso. p.451.n.636
Flendum non est pro iacturis temporalium. ibid.
Flendum est ante Deum, cuius misericordiam implorامus. ibid.n.637
in Fletibus ob peccatum beatitudo. p.448.n.627

Flos.

Flores sunt purgatorij incendia temperantes sacra mysteria. p.77.n.305
Flores super tumulos spargebant antiqui. ibid.
Flores, & præsertim lilium, spei symbola. p.315.n.435
Flores continet Eucharistia, vbi corpus Christi lilium est, & sanguis rosa. ibid.& p.77.n.305

Fons.

Fontes duodecim Ecclesiæ sunt Apostoli in duodecim fontibus Elim adumbrati. p.138.n.553

Forma.

Forma serui in Christo formam Regis non absorbuit. p.151.n.35
Formæ aliorum Sacramentorum ab Eucharistia ex persona

foua ministri agentis proferuntur: forma autem Eucharistiæ ex persona Christi profertur. p.276.n.183
Forma consecrationis Eucharistiæ in verbis consistit. p.331.n.46
De essentia formæ consecrationis, vox *enim*, non est. p.333.n.55
Forma consecrationis consistit in verbis, in quibus calix pro re contenta in calice ponitur, ibid.num.58. & seq.
in Forma consecrationis calicis tres effectus sanguinis Christi continentur, & omnia verba sunt de essentia formæ. ibid.
Formæ Sacramentorum significando efficiunt. pag.334. n.61
Formam calicis Christus reliquit Ecclesiæ determinandam. p.335.n.69
Formæ consecrationis calicis ex antiquissimis liturgiis similes formæ, quâ nunc in Ecclesia Latina vtimur. ibid.
Forma consecrationis non solùm historicè, sed significatiuè pronuntiatur. ibid.n.70

Fortitudo.

Fortitudine, & gaudio populus Christianus stabilitur mysterio corporis, & sanguinis Christi. p.69.n.166
Fortitudo nominis Christiani à fortitudine nominis Dei, & quomodo. p.360.n.221

Fractio, & Frango.

Frangi dicitur corpus Christi, dum panis accidentia franguntur. p.194.n.242
nequit Frangi, aut diuidi corpus Christi in Eucharistia, & quare. p.279.n.196
Fractis speciebus Sacramenti, corpus Christi est adhuc integrum in omnibus partibus illarum. p.283.n.226
Frangitur species panis ad Christi imitationem, & passionem eius repræsentat. ibid.n.127.& seq.
Fractio hostiæ tria significat, & quæ. ibid.n.128
non Frangitur corpus Christi, nisi impropriè, & metaphoricè. ibid.n.229
sub Fragmento, hoc est sub parte speciei fractæ idem est corpus, ac sub tota specie Sacramenti. ibid.n.230
Fractio est tantùm signi, seu speciei, & non signati, nempe corporis Christi. p.284.n.232

Fraternitas, Frater.

Frater quasi ferè alter. p.105.n.397
Fratres Christi Domini sunt Apostoli. ibid.
Fratres sunt Christiani, quia ex eisdem parentibus nati, eodem lacte nutriti, & eiusdem hæreditatis consortes. p.124.à n.75.& seqq.
quia Fratres sunt Christiani, mutuam dilectionem præcepit eis Dominus. p.126.n.488
Fratrum quadruplex ordo. p.127.n.494
Fratres collactanei Christiani, & quare. p.129.n.507
Fratres Filij sui, ac cohæredes charitate adoptionis Christianos Deus constituit. p.130.n.510
vti Fratres ad eandem Christiani tendunt hæreditatem. p.131.n.519
Maior est Fraternitas Christi quàm sanguinis. pag.132. n.521.& p.358.n.214
Fratres Solis & Lunæ, Christi scilicet, & Mariæ Christiani sunt. ibid.& seq.n.525
Fratres ab Apostolo vocitantur Christiani, & quare. p.358.n.213
Fraternitatem Christianorum firmat charitas. ib.n.214
Fratris & sancti nomen in nomine fidelis inclusum. p.359.n.215

Frons.

in Frontem matris vibratus gladius, & illam non attingens, frontem prolis in illius vtero sauciauit. p.270. n.145
Frontem crucis signo terebant Christiani Tertulliani tempore. p.379.n.310.& seqq.

Fugere, Fugiens.

Fugientem hominem Deus sequutus est, non verò Angelum. p.64.n.150
Fugit Christus mox natus, vt fugientes populos reducat. p.425.n.536.& seq.
Fugit Christus in Ægyptum, vt eam magis infirmam sanet. ibid.
Fugientes sequitur diuina misericordia, vt desiderantes faciat. p.444.n.611
Fugit Sacerdos, qui tacet, & non prædicat. pag.222. n.384

Fulgur.

Fulgura sunt Apostoli, & quare. p.212.n.328

Fulmen.

Fulmine ossa franguntur, pelle intactâ p.270.n.245
Fulmina serpentum absumunt venena, illæsis serpentibus. p.216.n.345

Fundamentum.

Fundamenta duodecim Ecclesiæ sunt Apostoli. p.136. n.544
Fundamentum fundamentorum Ecclesiæ est Christus Dominus. ibid.

G

Gallia, Galli.

Gallicana Ecclesia hymnos ab Hilario canere didicit. p.70.n.271
Tota Gallia fidei riuulos accepit ex fonte prædicationis Sancti Trophimi. p.182.n.179
Galliarum Regi Christianissimo licet ex dispensatione Clementis VI. sub vtraque specie communicare. p.295.n.305

Gaudium.

Gaudio & exultatione Ecclesia est fundata. p.68.n.161
Gaudio, & fortitudine Christianus populus stabilitur mysterio corporis & sanguinis Christi. p.69.n.166
Gaudium est delectatio de præsentia rei amatæ. p.307. n.388
in Gaudium Domini intrare homo dicitur, & quare. p.462.n.675

Gentilis.

Gentiles pro mortuis offerebant sacrificia. p.78.n.306
Gentilium de filiis suis immania sacrificia. p.182.n.179
quæ Gentiles contra Incarnationem opponebant, ea contra Eucharistiam opponunt hæretici. p.251.n.58
Gentiles Christum agnoscentes, & adorantes pane viuo saturati sunt. p.329.n.35
Gentiles, & Iudæi in duobus fratribus adumbrati. ibid.
Gentiles per Philippum & Andream Christum vident, & eius verba audiunt. p.470.n.714

Gladius.

Gladio verborum fit effusio sanguinis in Eucharistia. p.194.n.242
Gladius in frontem matris vibratus, & non attingens, frontem prolis in vtero sauciauit. p.270.n.145

Gloria.

Gloriæ pignus nobis datur per Eucharistiam, & quare, p.42.n.160
quæ in Gloria à Beatis habentur, habemus nos per Eucharistiam. ibid.
cum Gloria venit Christus. p.158.n.67
Gloriâ Christus à Patre coronatur. p.162.n.87
Gloriâ Beatorum Christum in vtero Virginis coronari, conueniens fuit. ibid.n.88
Gloria animæ Christi ad eius corpus non redundauit, vt mori pro hominibus posset. ibid.n.89
Gloria Christi in transfiguratione ad eius corpus extensa est. ibid

Gloriæ

Gloriæ fuit claritas corporis Christi in Transfiguratione, non verò corporis gloriosi. ibid.
Gloriæ nouæ Rex Christus in cruce. p.168.n.112
Summa Gloria virorum Apostolicorum. p.113.n.332
Gloria Dei primus Incarnationis finis. p.221.n.381
ad Dei Gloriam propagandam positi sunt in Ecclesia Sacerdotes. p.221.à n.379.& seqq.
ad Gloriam dispositio est fides. p.252.n.45
ad Gloriæ coronam Christiani nominis corona disponit. p.265.n.115
Gloria in gratia, sicut fructus in semine clauditur.p.317. n.447.& p.367.n.252
Gloriæ initium in hac vita ab Eucharistia. ibid.
Gloria in tribulationibus inclusa, & quare. ibid.
Gloria in cruce, & passione Christi, ac in Eucharistia passionis memoria. p.318.n.448
Gloriæ author, & obiectum in Eucharistia. ibid.n.449
Gloriæ primordia tenet in via Christianus. p.319.n.452
Gloria consummabitur virtute Eucharistiæ. ibid.
Gloriæ collatio est perfectus Eucharistiæ effectus. ibid. n.453
Gloria Dei est salus hominis. p.346.n.146
Glorificantes Deum à Deo glorificantur. p.109.n.410. & p.377.n.299
Glorificauit Deum Christus sermone, actione, & passione. p.222.n.381
Glorificare debent Deum hoc triplici modo Sacerdotes. ibid.& p.222.& seqq.à n.382
Gloriam corporis sibi, & nobis animæ sanctitatem, & gloriam meruit Christus. p.349.n.164
Gloria perficit, & consummat adoptionem nostram. ibid.n.166.& p.367.n.253
vt Gloriæ coronam assequatur adultus baptizatus, bellare debet. p.350.n.175
ad Gloriam æternam jus habent Christiani.p.366.n.252
Gloria confertur adultis per modum præmij & coronæ. p.367.n.254
Gloria in tribulationibus. p.369.n.260
Gloria est corona justitiæ. p.413.n.487
Ius ad gloriam fundatur in Dei misericordia. ibid.
Gloria Dei maxima, est eius misericordia. p.422. numero 524
Gloria Christi quasi oliua, & quare. ibid.n.526
Gloria æterna conuiuium appellatur impropriè & metaphoricè, & quare. p.458.n.662
Gloria magis hominem satiat quàm conuiuium.p.459. num.664
Gloria ad modum conuiuij concessa est SS. Augustino, & Dominico. ibid.
Gloria Beatorum mentes ingreditur, & quomodo. ibid. n.665
Gloria hæreditas Christi, ipsi sine meritis à conceptione concessa. p.460.n.668
Gloria etiam Christianorum hæreditas; tamen adultis ex meritis, ac vt corona tribuitur. ibid.n.669
Gloria corporis, & nominis Christi, ex eius passione. ibid.
Gloria pueris ex meritis Christi confertur ad modum hæreditatis. ibid.n.670
Gloria etiam adultorum est hæreditas, & quare. ibid. n.671
Gloriam vt hæreditatem duntaxat S. Bernardus ausus est sperare. ibid.n.672
Gloriæ cognitio est nobilior prophetiâ, & ea quæ in terris fiunt, attingit. p.468.n.704

Goliath.

Goliath canis, & cane peior. p.324.n.15

Græcus.

Græci nusquam transubstantiationem respuerunt.p.238 num.447
Confessionem Augustanam Lutheranam reprobarunt. ibid.
Græci verba consecrationis altâ voce proferunt, & populus respondet *Amen*. p.33.n.54
Græci diuerso modo à Latinis ordinant Sacerdotes. p.335.n.69
Ritus Græcorum in fermentato consecrantium suas habet congruentias. p.337.n.86
Græci in fermentato consecrantes non contemnendi. ibid.n.88
Græci, & Latini in consecratione suarum Ecclesiarum ritus obseruent. ibid.
Græci docent Christum præuenisse tempus manducationis Agni Paschalis, & quare. p.338.à n.95
Græci baptizant pronuntiando formam diuerso modo à forma quâ vtuntur Latini; sed hæc differentia non est essentialis. p.356.n.199

Gratia.

Gratia maior concessa homini, quàm fuerit eius peccatum. p.64.n.248
Gratia vberior concessa homini, quàm Angelo, immò gemina. p.62.n.243.& seq.
Gratia semel deperdita ab homine, nequit sine auxilio Dei recuperari. p.90.n.345
Gratiam infundendo solus Christus à peccato liberat, & ideo solus habet claues mortis; & inferni.p.91.n.348
Gratiâ Dei præueniente indiget peccator, vt ad Deum redeat. p.93.n.354
sine Gratia Deus non habetur. ibid.n.356
Gratiâ efficaci peccator indiget, vt actu conuertatur. p.94.n.358
Gratia alia sufficiens, alia efficax, ex S. Thoma. ibid. n.359
Gratia ex se est efficax, & quomodo. ibid.
Gratia efficax semper est congrua. ibid.n.361
per Gratiam mira Pauli conuersio. p.95.n.362
Gratiâ efficaci homo à peccato recedit. ibid.n.364
Gratia intus mutat mentem virtute creandi, idest efficaci. p.96.n.367
Actus eliciti ab homine Gratiâ efficaci moto, à Deo totaliter, & ab homine etiam totaliter procedunt.p.97. n.399
sine Gratia Christi inanis est homo. ibid.n.370
ex Dei Gratia, nostro cooperante arbitrio, proueniunt omnia bona nostra. ibid.n.371
Gratia efficax physicè mouet voluntatem nostram, & quomodo. p.98.n.373
à Gratia efficaci liberum arbitrium non læditur. ibid. n.374
Non libertate Gratiam, sed gratiâ libertatem homo consequitur. ibid.
Gratiâ efficaci libertas nostra augetur, & perficitur. p.99.n.377
Gratia non abolet, sed adolet liberum arbitrium. ibid.
Gratia natiua cordis humani regina. p.100.n.378
Multùm potest homo cum Gratia Dei. p.101.n.382
Gratia dicitur naturalis, idest naturæ congrua, & consentanea. p.247.n.18
sine Gratia Dei non possumus in Deum credere. p.255 num.4
Gratia Christianorum validior gratiâ Adami. pag.351. n.176
In quo consistat Gratia sufficiens. p.437.n.584
diuinæ Gratiæ opus est, dum non delinquimus. p.452. n.640
Gratia justificans dicitur vita æterna. p.260.n.89
Gratiam causat Eucharistia. p.295.n.306
Gratiæ vnius bonum maius est, quàm bonum naturæ totius vniuersi. p.213.n.332
Gratiam maiorem non recipit qui sub vtraque, quàm

qui

qui ſub vna ſpecie communicat. p.295.n.307
Gratia cauſatur in recipientibus Euchariſtiam, ab eo quod eſt ex vi verborum, & ab eo quod eſt per concomitantiam æqualiter. ibid.n.310
Gratia cauſatur in ſumptione ſpeciei panis. ibid.n.312
Gratia quæ tribuitur per modum potus, eſt eadem cum illa quæ per modum cibi datur, & quare. p.296. num.315
Gratia maior habetur ex vtraque ſpecie ex maiori diſpoſitione, & feruentiori deuotione recipientis. ibid.
Augmentum gratiæ, & refectio actualis ſpiritualis dulcedinis ſunt effectus Euchariſtiæ. p.305.n.376
vt Gratiæ augmentum habitualis præciſè recipiatur à communicante, ſufficit ſtatus gratiæ excludentis lethalia. ibid.n.378
Intenſio Gratiæ peccatis venialibus, & diſtractionibus mentis impeditur. p.306.n.380
vt Gratiæ augmentum non impediatur, peccata venialia debent eſſe leuia. ibid.n.382
Gratia per modum nutritionis & augmenti in vita ſpirituali eſt primarius effectus Euchariſtiæ. p.307.n.385
Gratia ſanctificans interdum ſeparatur à dulcedine, ſeu lætitia ſpirituali in ſuſcipientibus Euchariſtiam, vt in B. Thereſia. p.308.n.390.& ſeq.
Dulcedo, ſeu lætitia ſpiritualis ſeparatur ab augmento gratiæ, vt patet in Chriſto, qui ex receptione Euchariſtiæ lætitiam, ſed non gratiam recepit. ibid.
Gratiam producit Euchariſtia, hoſtiâ receptâ in ſtomacho. p.309.n.395
Gratia maior confertur quandiu manent ſpecies in ſtomacho ex feruentioribus actibus charitatis. ibid. num.396
Vita Gratiæ ab Euchariſtia conſeruatur, & augetur. p.313.n.422
in Gratia gloria, ſicut fructus in ſemine clauditur. p.317. n.447
per Gratiam, quam vt filij adoptiui habemus, participamus filiationem Dei naturalem imperfectè in via, & per gloriam perfectè in patria. p.349.n.166
Gratia adoptionis confertur in Baptiſmo, & cæteris Sacramentis, & conſummatur in patria. ibid.n.167
Gratia habitualis in ſubſtantia animæ recipitur, & nouum eſſe tribuit. p.358.n.211
Nouum eſſe Gratiæ à tota Trinitate, & à Chriſto creatur. ibid.n.212
Ne à Gratia adoptionis recedamus, copiam gratiæ per Euchariſtiam Deus nobis elargitur. p.370.n.264
per Gratiam Dei naturam obſcuro modo in via participamus, illam per manifeſtam viſionem in patria habituri. ibid.n.265
Vt in Gratia ſtemus, diuino egemus auxilio, quod orationibus implorandum eſt. p.411.n.479
Triplex Gratia à Chriſto nobis miſericorditer collata, nempe vocatio, juſtificatio, & glorificatio. p.424. num.531
Gratia ſupponit naturam. p.448.n.626
Gratiæ Dei deputanda quæ non fecimus mala. p.453. num.642
Gratiæ author, & diſpenſator eſt Chriſtus. pag. 463. num.680

Gratitudo.

Gratitudo noua obtinet beneficia. p.6.n.2
Gratitudinem ſuadet nomen Euchariſtiæ. p.110.n.416
Semper Gratiæ agendæ ob donum Euchariſtiæ. p.111. num.423
à Gratiarum actione inchoabatur olim, & terminabatur Miſſæ ſacrificium. ibid.p.112
Gratias ſemper agunt Beati. ibid.
Gratias agendo de dono Euchariſtiæ Deum laudamus. ibid.n.424
Gratiarum actio, & laus Chriſti ſunt vituli labiorum. ibid.
ad Gratias agendum Deo nullum conuenientius ſacrificium Euchariſtiâ. p.112.n.425
ad Gratias agendum pro beneficio Incarnationis, anima Chriſti electa eſt. p.113.n.427
ad Gratias agendum pro Euchariſtia, ipſa Euchariſtia offerenda. p.113.n.428
Gratitudo erga Deum ad Religionem pertinet. pag. 80. num.318
Gratitudo erga nomen Ieſu. p.409.& 410.à n.471.& ſeqq.

Gregorius.

S. Gregorius Magnus Angelum, & Chriſtum Dominum peregrini ſpecie hoſpitio recepit. pag.231. numero 417
S. Gregorius Nazianzenus S. Athanaſium poſt mortem inuocauit. p.467.n.700

Grex.

Gregi Chriſti nullus incorporatur, niſi per Verbum Dei. p.48.n.186

Gubernatio.

Gubernatione, & regimine creaturarum regnat Chriſtus. p.148.n.25

H

Hæretici.

HÆretici calumniantur libros Machabæorum. p.74.n.285
ab Hæreticis ſine fundamento oratio pro defunctis rejicitur. ibid.n.289
Hæretici Deum authorem peccati blaſphemant. p.84. n.325
Hæretici deteſtantur feſtum ſanctiſſimi Corporis Chriſti. p.139.n.562
Heretici aliquos in Sacerdotes ordinare voluerunt. p.193. num.239
Hæretici Iudæos imitantur, & quomodo. pag.233. num.429
Hæreticorum, & præſertim Lutheri mendacium de authore tranſubſtantiationis. p.234.n.434
Hæretici triplicem fidem excogitarunt. p.258.n.78
Hæreticorum Lutheri & Caluini impia ſententia. p.298. n.330.& ſeq.
Hæreticorum pietas quænam ſit. p.336.n.76
Hæreticorum varij errores explodnutur. ibid.n.80
ob Hæreticos Ebionitas conſecratio in azymo, paruo tempore ceſſauit in Eccleſia. p.337.n.87
Hæreticorum propria ſententia, cui pertinaciter adhærent, viam claudit veritati. p.345.n.140
Heretici contra Euchariſtiam adducunt ea, quæ Gentiles contra Incarnationem. ibid.n.144
Hæretici Sacramentarij adorationem Euchariſtiæ vocant idololatriam. p.374.n.282
Hæretici Caluiniſtæ crucem abhorrent, Angli hæretici illam venerantur, & Lutherani cruces in ſuis templis ſeruant. p.383.n.336.& ſeq.
Hæreticorum omnes typicæ interpretationes de Euchariſtia verbis Chriſti trucidantur. p.400.n.419
ab Hæreticis docetur realis præſentia corporis Chriſti in Euchariſtia. p.403.n.434.& ſeqq.
Hæretici contra eandem præſentiam corporis Chriſti opponunt, & refelluntur. p.404.& ſeqq.à n.437
Hæretici opponunt contra inuocationem Sanctorum, & confutantur. p.469.à n.719 & ſeqq.
Hæretici iniuſtè culpant Eccleſiam de inuocatione Sanctorum, & quare. p.464.n.687
Hæretici Iacobi epiſtolam canonicam negant, quia illorum ſententiam confodit. p.261.n.98

Harmonia.

Harmonia Agamemnoni vxorem castam custodiuit. p.71.n.273

Hebraeus.

Hebraei imaginem & figuram dumtaxat Eucharistiae habuerunt. p.36.n.214

Vide *Iudaeus*.

S. Helena.

S. Helena Constantini mater crucem Domini è terrâ eruit,& clauum crucis in filij galea collocauit.p.382. num.331

Helena crucis effigiem in filij diademate collocauit. p.383.n.331

Heliotropium.

Heliotropium solâ radice terram, voto coelum tenet. p.44.n.170

Heraclius.

Heraclius Imperator milites excitabat,victoriam à Deo expectando, ac publicè profitendo. p.103.n.390

Heraclius Persas deuicit, & crucem Domini recuperauit. ibid.

Hereditas.

Hereditas vnica omnibus Christianis paratur. pag. 129. num.508

Hereditas illa Deus est. ibid. n.509.& p.366.n.249

Hereditatem diuinam non minuit adoptatorum multitudo. p.131.n.518

Hereditatem ad eandem vti fratres tendunt Christiani. ibid.n.519

Hereditatem temporalem non volt diuidere Christus, & quare. ibid.n.520

Hereditas dumtaxat filiis datur. p.324.n.7

ad nouam Hereditatem jus habent filij adoptiui Dei. p.357.n.208

ad diuinam Hereditatem summâ diligentiâ ac labore currant Christiani. p.357.n.64

Hereditas Christi, & Christianorum est gloria, & quomodo. p.460.n.668

Admodum Hereditatis gloria confertur pueris,& etiam adultis, & quomodo. ibid.& seq.

Gloriam taurùm vt Hereditatem S. Bernardus sperabat. p.461.n.672

Hereditas Dei est homo ; & Deus haereditas hominis. ibid.

Herodes.

Herodes multis sermonibus Christum interrogat, qui tamen noluit illi respondere, & quare. pag. 166. num.502

Herodes Christo blanditur, & coronam capiti eius imponit. ibid.

Herodes Christum spernit,& veste albâ indutum irridet. ibid.n.104

Herodes veste alba Christum glorificauit, ipsumque Regem, victorem, & Pontificem declarauit. ibid.

Hierarchia.

Hierarchiae primae Angeli dicuntur assistentes. pag.60. num.232

Hierotheus.

Hierotheus summae perfectionis vir, hymnos composuit. p.70.n.271

Hieronymus.

S.Hieronymus instante morte Sacram Eucharistiam postulauit, adorauit, & in viaticum recepit. p. 288. num.236

Hilarius.

S. Hilarius Pictanorum Episcopus hymnos docuit canere in Ecclesia Gallicana. ibid.

Holocaustum.

Holocaustum est Eucharistia ad purgandas iniquitates, & Deum placandum. p.198.n.257

Homo.

Homo intra se humilitate,extra se charitate fertur.p.39. num.146

quia Homo peior, Deus melior. p.73.n.143

Homo ad finem supernaturalem ordinatus, supernaturali indiget cibo, scilicet verbo Dei. ibid.n.175

Homo per peccatum daemoniis similis, immò & abiectior. p.46.n.179

Homines terreni per verbum Dei dij effecti coelos incolunt. ibid.n.188

non Hominem, sed peccatum consumit verbum Dei, quasi ignis. p.49.n.189

Hominis votum implet Christus, dum se illi praebet in exemplum. p.50.n.192

Hominem à Deo separauit scientiae appetitus. pag. 51. num.193

Homines sceleratos in Deos erexerunt, vt criminosos reuerentes faciliùs & audacter crimini indulgerent. ibid.n.194

Hominis peccatoris caecitas. ibid.

vt Homines sanctificaret, Christus totius sanctitatis exemplar hominibus apparuit. ibid.n.195

cum Hominibus Deus vixit, vt homines eum Deo doceret viuere. ibid.

Hominum omnium primus motor, Sol, Princeps, & caput Christus. p.52.n.200

ab Hominibus dum desideratur Christus, & ipse desiderat homines. p.55.n.211

Homines magis debent Christo, quàm Angeli,propter tria. p.62.n.241

Homo operum Dei epitome & miraculum, etiam in suo corpore. ibid.n.242

in Homine quod non videtur, mirabilius eo quod videtur. ibid.

Hominis anima gratiâ exornata in sui infusione in corpore Adami. ibid.

Homini gratia vberior concessa, quàm Angelo, & quare. ibid.n.243

Homo supra Angelum exaltatus. ibid.n.244

Homini gemina gratia concessa est. ibid.

Hominum redemptor Christus, qui cadentem reliquit Angelum,& hominem labentem erexit. p.63.n.244. & seq.

propter Homines justitia, & pax osculatae, & sociatae sunt. ibid.n.247

Homini maior gratia concessa, quàm fuerit eius peccatum. p.64.n.248

Homo Deus factus est, vt homo fieret Deus. ibid.

Homines superant Angelos, etiam sanctos propter Dei Incarnationem. p.64.n.250

Hominem fugientem Deus sequutus est, & indignum sibi copulauit, & Angelum reliquit. ibid.

si Homo non peccasset, Deus Incarnatus non fuisset. ibid.n.251

Homo perfectior imago Dei, quàm Angelus,& quare. p.65.n.252

Homo in throno Dei sedet, & Angeli ante thronum stant. ibid.

Homines supra Angelos sacra extollit Eucharistia.ibid. num.252

Homines soli corpus Christi in Eucharistia possunt sumere, non verò Angeli. p.65.n.254

Soli Homines passionis Christi effectum recipiunt,non verò Angeli. ibid.& seq.n.255

Soli Homines Eucharistiam recipiunt, & aliis tradunt, quia sunt Sacerdotes, & non Angeli. p.66.n.254

Homines animam diuinam debent habere, & quare. ibid.

Hominum liberator, frater, & pastor Christus. ibid. num.255

Homines ante Incarnationem in Christum crediderunt, & fidem de Eucharistia habuerunt. p.66.n.255

Omne quod est in homine, à Deo est. p.81.n.312

Homo nequit seipsum producere, quia esset antequam esset, quod implicat. ibid.

Ex quo Hominis corpus formatum est, limus beatus factus est ex contactu Dei. ibid.

Hominis formatio à tota Trinitate. p.81.n.313

Homo à Christo, vt est Deus, processit. p.82.n.316

Hominum creator Christus vt Deus: hominum redemptor vt Deus homo. ibid.

Homo ad imaginem Dei, & Christus imago Dei. ibid. num.318

Hominem dum Christus reparat, iterum signat. ibid.

Hominis anima vnitatem diuinæ essentiæ, & Trinitatem personarum repræsentat. ibid.

Homo Deum, cuius est imago, debet intelligere, amare, & semper in memoria habere. p.83.n.318

Totum quod Homo est, à Christo est. ibid.n.319

dum Hominis corpus è limo formabatur, Christus, qui finis est omnium hominum, cogitabatur. pag.83. num.319

Homo finis omnium creaturarum, & ideo nouissimus producitur. ibid.& n.320

propter Hominem valdè bona sunt, quæ ex se bona sunt. ibid.n.320

Homo est cœlum mysticum. ibid.n.321

Homo Dei imagine est insignitus propter Christum. ibid.n.322

Homo est prior Christo in genere causæ materialis; & Christus prior Homine in genere causæ finalis. ibid.

Hominis substantia est effectus prædestinationis illius. p.84.n.323

Hominum prædestinationis causa & exemplar est prædestinatio Christi. ibid.

Homines nusquam nisi cum Christo. ibid.

Hominem non deserit Deus, nisi priùs ab illo deseratur. p.89.n.341

Hominem aliquando Deus indurat bonitate & patientiâ suâ, & quomodo. ibid.n.342

Homo non surgit à peccato sine diuina gratia. pag.90. num.346

ad Homines venit Deus, vt homines veniant à Deum. p.93.n.356

Homo gratiâ efficaci à peccato recedit. p.95.n.364

actus ab Homine gratia efficaci moto eliciti, ab illo totaliter, & à Deo etiam totaliter procedunt. p.97. num.369

in Homine duplex libertas, potentialis, & actualis; quæ nisi à gratia moueatur, non exercetur. pag.98. num.373

Homo non libertate gratiam, sed gratiâ consequitur libertatem. ibid.n.374

Homines adoptans Deus illos dignos facit, vt æternam capiant hæreditatem. p.128.n.511

pro Hominibus caro Christi congruè oblata est. p.182. num.178

Pro omnibus Hominibus Christus passus est, ac pro illorum culpis satisfecit. ibid.

Hominis manus iuxta solium Dei. p.206.n.304

Hominem iustificare maius est, quàm creare. pag.213. num.332

vt Homines à peccato eripiat verbi ministerio venit Christus. p.213.n.334

Hominum salus est finis Incarnationis. p.221.n.377

Hominem saluare eiusdem est, cuius est creare. p.227. n.401

qui Hominem Christo genuit, debet illum in Christo conseruare. ibid.n.404

vt Homo salutem consequatur, debet ad Deum venire motu supernaturali per fidem. p.247.n.15

Homo obseruans legem naturalem, à Deo, vel per Angelum illuminabitur de rebus fidei, vt credat, & saluetur. ibid.n.20

ad Hominis productionem à rerum omnium creatione transiit Creator. p.248.n.24

infra Homines descendit Christus in Eucharistia. p.250. n.32

Hominibus per incarnationem conglutinatus est Deus, & eisdem intimè vnitur per Eucharistiam. ibid.n.33

Homo primùm per fidem ordinatur in Deum, & viuit vitâ supernaturali. p.258.n.73

vt Hominem in se conuertat Christus, ipsi per Eucharistiam commiscetur. p.286.n.242

Christi in hominem, & hominis in Christum effusio per Eucharistiam. ibid.n.244

Hominum redemptor Christus, & ruinæ Angelicæ restaurator. p.326.n.19

Hominis salus est gloria. p.346.n.146

Salus hominis maximè Deo digna. ibid.

Hominibus est necessarium, quod Deo videtur indignum. ibid.

Homines in Baptismate renascuntur filij Dei. pag.352. n.178

Homines ex summo amore sibi filios adoptat Deus. ibid.n.79.& seq.

Homines per tribulationes Deiformes euadunt. p.369. n.260

Homines infinito suo corpore Christus nutrit, & corpus eius nec laceratur, nec minuitur. p.372.n.267

pro Hominibus rogant Angeli, & quomodo. pag.377. n.298

Ad liberandum Hominem Deus factus est misericors secundùm passionis affectum. p.414.n.494

In omnes homines Christus Saluator omnium est misericors. p.418.n.510

nullum Hominem respuit Christus, qui omnes condidit. ibid.n.511

Pro omnibus Hominibus mortuus est Christus, quod Scripturâ, & Sanctis Patribus firmatur. pag.420.à n.517.& seqq.

Hominibus omnibus fidem Christi venturi obtulit Deus. p.429.n.550

Hominibus omnibus factâ incarnatione fides Christi prædicatione Euangelij oblata est. ibid.n.551

In omnem ætatem Hominis misericordia Dei porrigitur. p.430.n.554

Omnis ætas Hominis Christo subditur, & eius misericordiâ potest liberari. ibid.

Hominem Dei misericordia subsequitur omnibus diebus vitæ suæ. ibid.n.555

à malitia Hominum bonitas Dei vinci non potest. p.433.n.570

Homo debet semper in Domino sperare. p.434.n.573

Homo non debet actus contrarios spei elicere, nec in desperationem cadere. ibid.

Homines ad bonum instigat Deus, & ipsi se ad malum excitant, & Dei bonitate abutuntur. p.437.n.583

Homo tenetur à peccato statim recedere, & bona alterius, quæ iniustè occupat, restituere. p.441.n.599

omnia Hominis bona à Deo. p.452.n.641.& pag.454. n.644

Homo per se nequit stare, qui per se surgere non potuit. ibid.p.453

Homo à Deo custodiendus vt pupilla oculi, & quare. p.453.n.643

Hominem seruat Deus, & ipsi peccandi occasionem eripit. ibid.

Homines fouent oculi Dei, sicut solis aspectus fouet terram. p.454.n.644

Hominis magnitudo à virtute, paruitas à vitio. ibid.
ab Homine recessetat Deus, quia homo erat caro maculosa: sed ad se hominem reuocat carnè purissima Christi. p.458.n.658
Tria pro Hominibus postolat D. Thomas in fine huius prosæ, & quæ. ibid.n.660
Hominibus in via comestio est necessaria, non verò in patria. p.459.n.661
Hominem magis satiat gloria, quàm conuiuium. ibid. n.664
Hominem pascit Deus, & ab homine pascitur. p.460. n.667
Homo Dei hæreditas, & Deus hæreditas hominis. p.461. n.672
Hominis omne desiderium satiat beatitudo. p.462.n.675
Homo in gaudium Domini intrare dicitur, & quare. ibid.
Homines beati sunt sicut Angeli Dei, & preces nostras vident, sciunt, & Deo offerunt. p.467.n.700
Homines viatores possunt iuuari à Beatis. p.468.n.706

Honor.

Honor est illustris meritorum fama in multos homines peruagata. p.107.à n.401.& seqq.
Honoris emphasis est adoratio. p.373.n.274
Honor ex Philosopho est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis. ibid.
Honor exhibitus imaginibus ad prototypa refertur. p.380.n.314
Honor debetur imagini Beatæ Mariæ Virginis, & ad ipsam Virginem refertur. p.384.n.341.& seq.
Honor debetur Sanctis vt membris, filiis & amicis Christi. p.385.n.343
Honor Sanctis, & eorum imaginibus redditus, ad Christum terminatur. ibid.n.374
Honor qui nomine geritur, debet moribus exhiberi. p.410.n.471
Magis honoratur nomen Iesu, quàm nomen *Deus*, & quare. p.427.n.505

Hora.

Horæ extremitas non excludit à misericordia Dei. p.435.n.576
Horâ etiam vndecimâ, quæ senium designat, Deus vocat homines. p.436.n.578

Hostia.

Hostia in Missa in tres partes diuiditur, & quare. p.78. n.304.& p.283.n.328
Hostia consecrata vsque ad medietatem in carnem conuersa. p.408.n.462
Hostia dicitur Eucharistia, & quare. p.173.n.137
eadem Hostia in Eucharistia quæ in cruce, sed diuerso modo. ibid.
Hostia vnica, & vnicum Sacramentum est Eucharistia. p.174.n.139
Hostia præstantissima Christus moriens. p.177.n.155
sine Hostia Sacerdos & altare inutilia. p.180.n.168
Hostia Christus in cruce. ibid.n.169
Hostiæ, & victimæ nomen vnde deriuetur. ibid.n.170
Hostia nulla gratior Deo, quàm Christus. p.181.n.174
Hostia triplex, scilicet pro peccato, pacifica, & holocaustum. ibid.n.174
Hostiarum omnium ritus in oblatione Christi includuntur. ibid.n.176
Hostias omnes consummauit oblatio Christi. ibid.n.177
Hostia quæ à Christo semel ad salutem omnium oblata est, offertur quotidie ab Ecclesia pro omnium salute. p.195.n.246
Hostia post consecrationem eleuatur, vt à circumstantibus adoretur, & hoc ab initio Ecclesiæ. p.377.n.298
Hostia quæ proponitur adoranda semper sub conditione adoratur, si est ritè consecrata. p.378.n.304
R.P.Car.Bouquin Comm. in Prosam D.Thom.

Humanitas.

Humanitas Virginis Christum attraxit. p.151.n.35
Humanitas Christi corona fuit, & calceus. p.153.n.42.
in Humanitate Christus supra omnem principatum, & potestatem. p.326.n.20
Humanitas, & diuinitas Christi eadem ratione adorantur. p.375.n.287
Humanitas vt Verbo vnita adoratur latriâ. p.374.n.277
ab Humanitate Christi vt Diuini Verbi instrumento procedebant Christi miracula. p.457.n.654

Humilitas.

Humilitate homo intra se fertur. p.39.n.149
Humilitati Christi laus debetur. p.61.n.240
Humilitatem ac maiestatem Christi in Eucharistia Angeli reuerentur. p.65.n.253
Humilitas Christi in sinu matris. p.150.n.32
Humilitas B. Virginis Christum attraxit. p.155.n.31
Humilis Deus per Virginem. p.160.n.80
Humilitas in oratione Deum attingit, & penetrat, immò & Deum ad se trahit. p.146.n.615.& seq.

Hymnidicus, & Hymnus.

Hymnus quid sit. p.69.n.268
Hymnos antelucanos Christo canebant primi Christiani. p.70.n.269
Hymnos olim vno incohoante, cæteri prosequebantur. ibid.n.270
Hymnos Ecclesia semper habuit. ibid.n.271
Hymnos Hierotheus composuit. ibid.
Hymnos in Gallia canere docuit Hilarius. ibid.
Hymnos Ambrosius edidit, & in Ecclesia cecinit, vt afflictum populum recrearet Deum laudando. ibid.
Hymnos canere præcipiunt Concilium Toletanum, & Agathense. ibid.n.272
Hymnos rejicientes excommunicandi. ibid.
Hymnidici Angeli appellantur ab Augustino. pag.61. n.236

I

Iacob.

IAcob Dominum in Deum sibi elegit ob alimenta ab ipso concessa. p.113.n.418
Iacob Israël appellatus, idest Princeps cum Deo. p.133. n.130
Iacob cum Deo lachrymis, & precibus pugnauit, & superauit. p.450.n.633
Iacob Angelum inuocauit. p.465.n.642
Iacob doodecim filios habens Christum cum duodecim Apostolis præsignabat. ibid.

Iacobus.

Iacobi Apostoli Epistola ab hæreticis cur reprobata. p.261.n.98
Iacobus Apostolus in præfata epistola Paulo Apostolo non contradicit. ibid.n.99

Iaculum.

Iaculum charitatis electum & formosum. p.317.n.442
Iaculum hoc vulnus facit, amorem præbens & vitam. ibid.
Iaculi charitatis sagittarius est ipsa sagitta. ibid.n.443

Idolum.

Idola fieri prohibentur, non imagines. p.380.n.316

Ieiunium, & Ieiunus.

Ieiuni communicabant prisci Christiani. p.170.n.120
Ieiunos debet esse homo, vt communicet. p.302.n.353
Ieiunium hoc incipiat à media nocte diei, in qua communicamus. ibid.n.356
non Ieiunis in periculo mortis, & infirmis ad modum viatici sacra præbetur Eucharistia. ibid.n.357
Vt non Ieiunus aliquis communicet, potest Romanus Pontifex dispensare. ibid.n.358

Iesus.

Iesus venit cum salute; ipse enim est salus. p.158.n.67. & seq.

Iesu nomen lux, cibus, medicina, omnia vitia fugat. p.159.n.75

Iesos, hoc est Saluator, misericors est. p.409.n.468

Iesu Saluatoris propria operatio est misereri. ibid.n.469

In nomine Iesu summa bonitas. p.410.n.471

dum Iesum pronuntiamus, omne bonum in suo fonte nominamus. ibid.n.473

in Iesu omnia bona. ibid.

Quod in nomine Iesu postulatur, à Deo recipitur. ibid. n.475

nomen Iesu profert misericordiam. pag.414.n.492.& p.417.n.506

nomen Iesu geminam significat misericordiam, & quomodo. ibid.n.496

Iesu nomen Christum pro peccatis omnium victimam, peccatoribus similem, ac peccati charactere in circumcisione signatum declarat. p.415.& 416.n.496. & seqq.

nomini Iesu in publicis precibus caput inclinatur, & aperitur ex decreto Concil. Lugdunensis. pag.417. n.503

nomen Iesu sanctius nomine Iehoua, & quare. p.417. n.504

Iehoua ænigma Iesu. ibid.

nomen Iesu magis honoratur, quàm nomen Deus. ibid. n.505

nomini Iesu omnis creatura inclinatur, & quare. p.418 n.508

Iesu mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. ibid.

Ignatius.

Ignatius Episcopus Antiochenus psalmos alternis vicibus canere fideles docuit, & quare. p.70.n.270

Ignis.

Ignis est verbum Dei, & illo pascuntur Angeli. p.50. n.190

Ignis purgatorij grauissimus. p.72.n.278

Particula, *quasi per Ignem*, ab Apostolo adducta, non minuit, sed confirmat veritatem, & virtutem ignis purgatorij. ibid.

Baptismus ignis in purgatorio. ibid.n.279

Igne purgatorij etiam peccata capitalia expiati crediderunt aliqui. p.72.n.281

In igne fornacis tres pueri, & in igne purgatorij animæ patientes, & venialia expiantes Deum laudant. p.75. n.290.& seq.

Igne cruciatus Laurentius animabus purgatorij similis. p.76.n.295

Ignis patientes animas ad cœlum euehit. ibid.n.296

Ignem patiendo animæ quodammodo requiescunt. ibid. n.297

Ignem purgatorij extinguit aqua cum sanguine è latere Christi exiens. p.77.n.302

In eodem igne reprobus crematur, & electus purgatur. p.78.n.305

In igne apparuit Filius Dei antequam in carne appareret, & quare. p.109.n.410

Ignis & nubis columbæ sunt Apostoli. p.137.n.548

Ignis Deo obediens soluit vincula, & non lædit corpora puerorum in fornace Babyloniæ. p.149.n.28

Ignem fouet oleum, & quid hoc significet. p.156.n.58. & p.327.n.21

Ignem diuini amoris accendit Christus, flammas amoris supra nos congerens. p.156.n.62

Ignis eatho, quo labia Isaiæ purgata sunt, Christus est. p.163.n.92

Loco Ignis materialis in holocausto Christi in cruce fuit ignis charitatis. p.179.n.161

Ignis Christus est, cuius scintillæ sunt Apostoli. p.212. n.327

Igneas linguas, & non floridas Spiritus sanctus concessit Apostolis, & quare. p.216.n.346

Ignea lex in dextera Dei, & quare. p.224.n.395

In igne esse, aut in vite, competit palmiti. p.227.n.401

Eodem Igne aurum rutilat, & palea fumat. p.309.n.402

Ignis non nocet matri, & eius filio in clibanum iniectis ob susceptam Eucharistiam. p.312.n.419

Ignis non comburit puerum Hebræum à patre vitriario in ardentem clibanum iniectum, ob degustatam Eucharistiæ particulam. ibid.

Ignis est amorem accendens Eucharistia. p.316.n.440

Igne consumpti filij Aaron ob sacrificium non ritè oblatum. p.320.n.460

Imago.

Imagines Dei sunt Angeli. p.59.n.230

Imago Dei Christus, homo imago, & ad imaginem Dei. p.82.n.318

Imagines Christi ab initio fuerunt in Ecclesia. pag.379. n.305

Antiquior Imago Christi ab ipso efformata, illa est, quam ad Abagarum Regem misit. ibid.

alia Imago Christi ab eodem Saluatore ad montem Caluariæ crucem gestante in sudario Veronicæ efformata. ibid.n.306

Imago Christi Cæsareæ Philippi fabricata à muliere à profluuio sanguinis per Christum liberata. ib.n.307

Iuxta hanc imaginem herba nascens statim ac fimbriam vestis illius tangebat, miram ad sanandas infirmitates virtutem habebat. ibid.

Imagines Christi, & B. Virginis primùm à sancto Luca depictæ. ibid.n.308

Imago Christi pastoris specie in sacris calicibus ab initio Ecclesiæ sculpta. ibid.n.309

Imago Christi vt talis adoranda adoratione latriæ. p.380.n.313

Idem est motus in imaginem, & in rem, cuius est imago. ibid.

Christus in sua imagine adoratur. ibid.

honor Imaginibus exhibitus ad prototypa refertur. ibid. n.314

Imagines non prohibentur fieri à Scriptura, sed idola. ibid.n.316

Imaginem inter, & idolum discrimen. ibid.

Imagines aureas Cherubim Deus præcepit fieri. ibid.

ad Imagines fabricandas datus est à Deo Beseleel cum Oliab. ibid.n.317

Imagines non prohibentur fieri à Scriptura, licèt non iubeantur. ibid.n.321

vt Imagines in Ecclesia haberentur, præceperunt Apostoli, & nunc Apostolica traditio iubet. ibid.

adoratio Imaginis Christi suadetur ex Scriptura. ibid. n.322

Imaginem Christi æneam Cæsareæ Philippi abstulit Iulianus apostata, vt suam ibi collocaret: sed hæc igne cœlesti concussa, capite à reliquo corpore auulso contrita est. p.381.n.323

Imaginibus B. Virginis, & Sanctorum debetur honor, & quomodo. p.384.n.341

honor Sanctis, & eorum Imaginibus exhibitus, ad Deum terminatur. p.385.n.342

Sanctis, & eorum Imaginibus honorem nullus verus Christianus denegauit. ibid.n.345

Primi Iconomachi imagines Christi, & Sanctorum vastantes fuerunt Iudæi. ibid.

In sacras imagines actus est à Iudæis Leo Isaurus Imperator. ibid.

Christus inter Petrum & Paulum Apostolos initio Ecclesiæ pingebatur. ibid.n.346

Serenus Massiliæ Episcopus à S. Gregorio reprehensus, quòd sacras Imagines abstulerit; & eas restituere jussus. ibid.
Imagines vt sunt res quædam, purà ligonm, &c. non sunt adorandæ, sed vt Imagines sunt, & repræsentant. p.386.n.346
Sola Imago Christi est adoranda adoratione latriæ: imagines autem Sanctorum inferiori honore sunt adorandæ. ibid.n.347

Incarnatio.

Incarnatio non fuisset sine peccato. p.45.n.174
Primi qui Eucharistiam impugnarunt, fuerunt illi qui Incarnationem negauerunt. p.251.n.39
ex Incarnatione veritas probatur Eucharistiæ. ibid.
Incarnatio Christi facta Nazareth. p.419.n.513
ante Incarnationem homines crediderunt in Christum, qui eorum liberator, frater, & pastor factus est. p.66. n.255
per Incarnationem se totum Deus donauit hominibus. p.79.n.307
Incarnatione Christus in propria specie est cibus hominum, & ab illis spiritualiter tantùm manducatur per fidem, & charitatem. p.328.n.30
Incarnatione & Sacerdotio homines superant Angelos. p.205.n.301

Infans.

Infantibus olim, & nunc phreneticis vsu rationis carentibus datur Eucharistia. p.306.n.379
Infantes Dei misericordiâ ad Deum vocati. p.430.n.558
Infans quinque annorum Spiritu sancto instigante se in ignem vbi mater pro Christo ardebat, dedit præcipitem in Ciuitate Nagran. p.431.n.559

Infidelis.

Infidelis manducans Eucharistiam non dicitur manducare corpus Christi sacramentaliter, & quare. p.304. n.371

Insolitum.

Insolitis operationibus Deo regnanti obediunt creaturæ. p.149.n.27

Instrumentum.

Instrumenta supplicij in gloriam S. Laurentij Martyris transierunt. p.382.n.324

Intensio.

Intensio gratiæ in suscipiente Eucharistiam venialibus, & distractionibus impeditur. p.306.n.380

Intentio.

ex Intentione formali, volens cum tepore, & distractione ad Eucharistiam accedere, peccat mortaliter. p.306.n.382

Inuocatio.

Inuocatio Christi, B. Mariæ, & Sanctorum, Vide *Christus*, *Maria*, *Sancti*.

Ioannes Baptista.

Ioannes Baptista in matris vtero seipsum non sentiens, Christum agnouit. p.67.n.259
Ioannes B. nusquam sumpsit Eucharistiam. ibid.p.68.
per Ioannem homines in Christum crediderunt. p.469. n.713

Ioannes Eleemosynarius.

Ioannis Eleemosynarij Episcopi Alex. egregium dictum. p.231.n.415

Iob.

Iob ærumnis oppressus Deum laudabat. p.75.n.294
Iob Gentilis in Christum credidit. p.429.n.550

Ionathas.

Ionathas dilexit Dauid quasi animam suam, quia erat ex Bethlehem. p.316.n.439

Ioseph.

Ioseph vbique gratiosus, sed magis in conuiuio, p.2
Ioseph nomen ab aquis deriuatur: Vide *Aqua*.

Ioseph ab Arimathæa.

Ioseph ab Arimathæa audaciam & diuitias fidei suscepit à corpore Christi, quod in suo monumento sepeliuit. p.314.n.428

Isaac.

Isaac immolatio illustris figura Eucharistiæ. pag.386. num.350
Isaac immolatus Christum oblatum designabat. ibid. num.353
Isaac & Abrahæ obedientiam Christus in se complexus est. ibid.
Isaac immolatus fuit in monte Moria, seu latriæ, & adorationis. p.387.n.355
Isaac post tres dies à Patre immolatur, & quare. p.388. n.357
Isaac perfectissima obedientia. ibid.
Isaac voluntate patris sui jugulatus. ibid.n.358
Isaac pepercit Deus propter Abrahæ obedientiam, ibid.
mira Isaac lignum portantis, & seipsum alligari permittentis obedientia, Christi in passione obedientiam designauit. ibid.
Isaac & Abraham gaudentes pergebant ad immolandum. ibid.n.359

Iudæus.

Iudæi Eucharistiam esurierunt. p.55.n.212
Iudæorum Sacramenta vasa vacua, infirma, & egena, immò & mortua, & quare. p.114.n.432
Iudæi verba Christi *Ioan.* 6. de veri & realis corporis Christi manducatione intellexerunt. p.118.n.446
Iudæi ante arcam, ad illius venerationem sacrificabant. p.141.n.571
Iudæorum caligines Christi splendoribus dissipantur. p.144.n.9
Iudæi noctis, & Christiani diei nomine insigniuntur. p.145.n.9
Iudæi famelici, & sitientes. ibid.
Iudæi figuris Eucharistiæ ditati ipsam Eucharistiam repulerunt. ibid.n.11
Iudæos fastidiosos diuites Christus dimittit inanes. ibid.
Iudæis Christus non est oleum effusum. p.156.n.60
Iudæorum victimis designabatur victima, quam Christus obtulit, & sacerdotes post ipsum. p.197.n.254
Iudæi antiqua credebant miracula, & noua respuebant; quod & faciunt hæretici. p.233.n.429
Iudæi Christum respuentes famelici. p.329.n.34
Iudæi, & Gentiles in duobus fratribus adumbrati. ibid.n.35
Iudæi dixerunt, *Non licet nobis interficere quemquam*, ob festum Paschæ, quod tunc agebatur. pag. 340. num.106
Iudæi ea nocte, seu vespera diei 14. agnum manducauerunt, quâ etiam Christus agnum manducauit. ibid. num.110
Iudæi adorauerunt Deum, & Regem, & quomodo. p.377.n.299
Iudæi primi Iconomachi, Christi & Sanctorum Imagines vastantes. p.385.n.345
Iudæi Leonem Isaurum Imperatorem aduersus sacras imagines concitarunt. ibid.
Iudæi patres Christianorum. p.389.n.364
Iudæi manna manducantes panem cœli manducauerunt. p.390.n.365
Iudæi Eucharistiæ typum manducauerunt. ibid.n.369
Iudæi eandem escam ac nos spiritualiter, sed non sacramentaliter manducauerunt. p.391.n.373
à Iudæis non fuit adimpletum præceptum manducationis Agni Paschalis, quod à Christianis adimpletur. p.393.n.385
Iudæi manna manducantes nobiliori modo pasti fuissent, quàm Christiani, si corpus Christi non esset

 verè,

verè, & realiter sub speciebus panis in Eucharistia. p.393.n.389
Iudæi agnum & manna manducantes præstantiorem figuram corporis Christi manducauerunt, quàm Christiani panem communem dumtaxat manducantes. ibid.
Iudæi panes & carnes, vt figuras Eucharistiæ manducauerunt. p.394.n.393
Iudæos Christianis nobiliores faciunt Caluinistæ negantes realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia. ibid.n.395
Iudæos querulos, & murmuratores diuina misericordia non deserebat. p.432.n.562

Iudas.

Iudas electus ad fundendum sanguinem Dei, & Apostoli electi ad regnum Dei, ex S.Augustino. p.88.n.336
Iudam imitatur peccator. p.150.n.35
Iudas in propriam perniciem indignè suscepit Eucharistiam, & ideo crepuit medius. p.301.n.350
Iudas verè corpus Christi recepit. p.304.n.367
Iudas panem Domini, & cæteri Apostoli panem Dominum manducauerunt, quia isti corpus Christi, & gratiam receperunt: ille autem corpus recepit, sed non gratiam. ibid.
Iudæ venenum fuit buccella Dominica, & in illum Diabolus intrauit, non quia malum accepit, sed quia bonum malè malus accepit. p.310.n.409
Iudas magis peccauit suâ desperatione, quàm Christi proditione. p.443.n.603

Iulianus.

Iulianus Augustus apostata Fidelibus edicto vetuit vti nomine Christiano. p.359.n.217
Iulianus imaginem Christi amouit, & suam in eodem loco collocauit, vbi ab igne cœlesti concossa, fracta & contrita est. p.381.n.323

Iulitta.

Iulitta mater Quiricij Martyris se Christianam clamabat in suppliciis. p.360.n.220

Ius.

Ius ad gloriam fundatur in misericordia Dei. pag.413. num.487

Iustificare, & Iustificatio.

Iustificare hominem maius est, quàm orbem creare. p.213.n.332
nemo Iustificatur sine fide. p.247.n.14
Fides est tantùm dispositio ad Iustificationem. p.258. num.76
Fides justificans est assensus firmus circa omnia credenda, non verò fiducia de Dei misericordia. p.259. num.80
Iustificatur eunuchus Reginæ Æthiopum credens in Christum. ibid.n.82
Iustificatur publicanus sine fiducia misericordiæ Dei. ibid.
Iustificationem sequitur fiducia de peccatis dimissis. ibid.n.84
vt quis Iustificetur, non omnia eodem modo credenda. p.260.n.92
Iustificato dat fides justificans Filium Dei, immò & totam Trinitatem per cognitionem & amorem. p.261. num.97
in Iustificatione cum motu fidei debet esse motus charitatis. p.262.n.104
Iustificamur gratis, quia nihil præcedens justificationem illam promeretur. ibid.n.107
Iustificatus bonis operibus in justitia conseruatur. p.263. num.108

Iustina.

Iustina virgo à Cypriano Mago præstigiis vexata, Mariam Virginem inuocat, & liberatur, Magumque ad fidem & martyrium adducit. p.466.n.694

Iustitia.

Iustitia Dei in cœlo primùm sæuiit. p.63.n.247
Iustitia, & pax osculatæ, & sociatæ sunt propter homines. ibid.
Iustitia & misericordia Dei in animabus purgatorij. p.76. num.196
Iustè Deus denegat auxilia ad vitandum peccata. p.86. num.329
Iustitiæ corona est gloria. p.413.n.487
Iustitiam manus Dei; misericordiam dextera designat. p.413.n.528
Iustitia & misericordia in omnibus Dei operibus fulgent. p.438.n.586
Iustitia & misericordia in Christo vnitæ. ibid.n.587
Iustitia nobis factus est Christus, & quomodo. ibid.
Iustus judex, & pater Christus, & ideo timendus & diligendus. ibid.n.588
Iustitia & misericordia adumbrantur in duobus pedibus Christi, & ideo vnum sine altero osculari non expedit. p.439.n.590
Iustitia & misericordia in reproborum damnatione, & impij justificatione elucent. ibid.n.591
Iustitiæ Dei obliuio, & nimia misericordiæ eius cogitatio nocent. ibid.n.592
Iustitia Dei simul cum misericordia cogitanda. ibid.
Iustitia & misericordia duo Dei oculi, duo brachia, duæ manus, duo latera, & duo pedes. ibid.n.593
omnis Iustitia supernaturalis hominis à fide procedit. p.257.n.72
Iustitiam & misericordiam Dei Dauid simul inuocauit. p.440.n.594
Iustitiam cum misericordia ostendit Christus in cruce, & quare. ibid.n.596
Iustitia Christi in malum latronem attendenda. p.441. n.599
vera Iustitia est pœnitentia. p.447.n.625

Iustus, & Pastor.

Iustus & Pastor germani pueri Compluti martyrio coronati. p.431.n.560
Iustus etiam puer in Gallia in territorio Beluacensi martyrij coronam accepit. ibid.

Iustus.

Iusti Reges sunt, & quomodo. p.152.n.41
Iustus sit prædicator, & seipsum bonorum operum præbeat exemplum. p.214.n.337
Iustus ex communione fit Deiformis. p.318.n.451
Iustorum, seu viuorum Sacramentum est Eucharistia, non verò mortuorum, seu iniustorum, ac peccatorum. p.321.n.466
Iustorum panis est Eucharistia. p.324.n.6
Iusti manus lauant in sanguine peccatorum, & quomodo. p.23.n.528
Iustos in manu sua tenet Deus: si ab illa cadant, vt vasa lutea confringentur. p.454.n.644
Iusti adhuc viuentes absque iniuria Redemptoris inuocantur: ergo & Sancti post mortem possunt inuocari. p.466.n.697
Iustus oret, diuinamque imploret misericordiam, vt in gratia stet & perseueret. p.451.& seqq.à n.638

K

Kyrie.

Kyrie eleyson voce Græcâ sonante, *Domine miserere*, diuina misericordia in sacrificij Eucharistiæ celebratione postulatur. p.410.n.475
Kyrie eleyson nouies in missa pronuntiatur, & quare. p.411.n.476
Kyrie eleyson vox patrandis miraculis aptissima, vt de facto

facto comprobatum est à B. Basilio, & à B. Geminiano. ibid.
Kyrie eleyson in Missarum celebratione etiam in Galliia pronuntiari præcepit Concilium Vasionense. ibid.

L

Labarum.

LAbarum in Romanorum exercitu gestari solitum, ad formam crucis redegit Magnus Constantinus. pag.383.num.332

Labia.

Labia palmo junguntur, quia voces debent operibus sociari. p.224.n.393

Labor, & Laborare.

Laborauit semper Christus. p.264.n.154
Labores, & tribulationes bona extrinseca Christianorum. p.363.n.239
in Laboribus, & passione debet homo Christianus Christo conformari. ibid.& seq.n.240
Labora ac summâ diligentiâ currant Christiani ad diuinam hæreditatem, & coronam gloriæ. p.367.n.254

Lac.

Lac est Eucharistia, & Christus nutritius. p.42.n.161
Lac viatores, & Beati vinum degustare dicuntur, & quare. ibid.
Lac in patria, nec vinum in via potuit hominibus exhiberi, & quare. ibid.n.163
Lac & vinum, idest corpus Christi, & deitatem in Eucharistia Christiani recipiunt. p.43.n.165
Lac sanguis est calore natiuo decoctus. p.127.n.496
eodem Lacte & à Christo, & ab Ecclesia Christiani nutriuntur. ibid.n.497
veluti Lac olim infantibus mox baptizatis Eucharistia dabatur; quod & nunc Græci faciunt. p.128.n.499
Lac inter, & Eucharistiam analogiæ. ibid.n.500
Lac dulcissimum est, & innocentium cibus; ita & Eucharistia, in qua dulcedo in suo fonte gustatur. ibid. n.501.& seq.
Lac ætatis albescit. ibid.n.503
Lac, & mel olim dabantur baptizatis. ibid.
Lacte doctrinæ alit nos Ecclesia. ibid.n.504
Lac post mortem, abscissis ceruicibus, præbuerunt Paulus Apostolus, & Catharina Virgo Alexandrina, & quare. p.127.n.505.& seq.
Lac misericordiæ creuit in Maria Virgine. pag.165.numero 197
in Lac sanguis transmutatur, ne infantes abhorreant. p.270.n.144
Lac suaue. p.308.n.589
Lac optimum Eucharistia. ibid.
Lac factus est Christus, vt cibus hominum esset in Eucharistia. ibid.

Lacryma.

Lacrymæ suas voces habent. p.446.n.618
Lacrymas suas à Deo audiri rogabat Propheta. p.407. num.619
Lacrymarum loquela altior & maior est, quàm labiorum. ibid.
Lacrymæ prius à corde fluant, quàm ab oculis. ibid.
cum Lacrymis compunctionis cor effundendũ. ib.n.620
Lacrymæ sanguis animæ. ibid.
Lacrymis sanguinem fundens anima mortis rea, in meliorem vitam resurgit. ibid.n.621
Lacrymis noxia vita funditur, & salubris recuperatur. p.448.n.623
Lacrymis Petrus confitetur quod voce negauerat. ibid. num.625
Lacrymis Petri spiritualis orbis fundatus, ac stabilitus. ibid.
Lacrymis sustentatur totius orbis machina. ibid.n.626
quod Lacrymis postulatur, obtinetur. ibid.n.627
ad Lacrymas fundendum & postulandum, mouet nos Spiritus sanctus. p.449.n.627
Lacrymarum vox, turturis vox. ibid.
Lacrymis resolutum cor suum ad pedes Christi effudit, Magdalena. ibid.n.628
vt Lachrymis nostræ compunctionis sui pedes lauarentur, noluit Christus illos à discipulis lauari. ibid. n.629
Lacrymæ vulnerum animæ sanguis. p.450.n.631
Lacrymæ liquefacta sunt desideria. ibid.
ne Lacrymæ Magdalenæ tollerentur, Christus noluit suos pedes lauari. ibid.n.632
Lacrymæ Magdalenæ vniones & gemmas nectunt pedibus Saluatoris. ibid.
Lacrymæ Magdalenæ in pedibus Christi, dum eius sanguini copulantur, consecrantur. ibid.
Lacryma passionis Domini vicaria. ibid.
Lacrymas & preces sanguini Christi copulatas offerant peccatores. ibid.n.632
Lacrymis & precibus Iacob cum Deo pugnauit, & superauit. ibid.n.633
Lacrymarum vi regnum cœlorum expugnatur. ibid. num.634
Lacrymis liquefactum cor pro peccato ad mortem Deo offerendum. p.451.n.635
Lacrymandum pro fratribus in peccato existentibus. ibid.
Lacrymarum maior vox, quàm orationis. ibid.n.636
Lacrymandum dumtaxat pro peccato commisso, vel pro amisso paradiso. ibid.
non Lacrymandum pro jacturis temporalium. ibid.
Lacryma Deum cogit, & oratio lenit. ibid.n.637
Lacrymæ, & suspiria Athenis in ara Clementiæ offerebantur. ibid.
Lacrymandum ante Dei misericordiam, quam imploramus. ibid.
Sine Lacrymis cor non modò durum, sed impurum est. ibid.

Lætitia.

Lætitia in Christo perpetua; in seculo vana. p.68.n.261
Lætitia & firmitas Ecclesiæ in Eucharistia continetur. ibid.n.262
Lætitiam tribuit Ecclesiæ sanguis Christi. p.69.n.266

Lancea.

Lancea Constantini Imperatoris, quâ in præliis vtebatur, ab ipso in crucem conuersa. p.380.n.321

Latro.

Latro Dominum in cruce pendentem blasphemabat, & quomodo. p.369.n.261
E Duobus latronibus in cruce vnus saluatur, vt speremus; & vnus damnatur, vt timeamus. pag.440. num.596
Verba Christi ad Latronem nobis timorem incutiunt. ibid.n.597
Latronis conuersio miraculosa & singularis. pag.441. num.597
Latronem illum conuertere, & ad cœlum deducere, non minus fuit, quàm concutere & scindere petras. ibid.
Ex singulari Latronis conuersione nemo confidat, vel inaniter speret. ibid.
Latronis conuersionis circumstantiæ singulares nemini præbent ansam sperandi. ibid.n.598
Latroni beato, nec dies festus assignatus, nec imagines, nec altaria eriguntur, & quare. ibid.

Laus, & laudare.

Laudibus & hymnis nos omnes Christo seddimus, & consecramus. p.58.n.123

Laudibus

Laudibus eclebratur Christus ab Angelis & Sanctis animabus in cœlo, à viatoribus in terra, & à mortuis in purgatorio. ibid.
Laudabilem videntes Christum Angeli & Beati, ipsum maximè laudant. ibid.n.224
omni Laude maior Deus, omnem superat laudationem. ibid.n.225
Laudatur silentio, colitur, & honoratur Deus. ibid. n.226
non Laudant Deum mali Angeli. p.59.n.231
Laudant Deum boni Angeli, & laudando Deo loquuntur, & clamant. p.60.n.233
Laudant verè Deum Angeli in corporibus assumptis, in quibus non propriè loquuntur. ibid.n.234.& seq.
Laudant Deum cum Angelis Beati homines. p.61.n.238
Laus debetur Christi humilitati, ac maiestati. ibid.n.240
Laudes depromamus Christo, à quo pascimur. pag.67. n.257
Laudare debent Christum Christiani, ipsique exultare, quia recipiunt Eucharistiam, quam Ioannes Baptista nusquam recepit. p.68.n.259.& seq.
Laudantes & canentes primi Christiani sumebant Eucharistiam. p.69.n.267
Laudabant Christum ante lucem hymnos canentes primi Christiani. p.70.n.269
Laudari non potest Deus à nobis nostris conatibus. p.79.n.309
Laudari nequeunt optima, sed admirari. p.80.n.310
Nec B.Virgo Deum perfectè laudauit. ibid.
ad Laudandum Deum semper debemus conari. ib.n.311
Laudem purissimam postulat purissimum Eucharistiæ Sacramentum. p.106.n.398
qui Laudat Christum in Eucharistia, purus sit mente, labiis, ac manibus. ibid.n.399
Laus sonora ex intimo corde debet procedere. ib.n.400
Laudantes Christum internam lætitiam recipiunt. p.108.n.405
Laudare Christum, est homini gloriosum. ibid.n.407
Laudes Dei alternis vicibus canunt Seraphin, vt singulis tantus honor concedatur. ibid.
Laus ipsa Dei sibi est merces. ibid.n.408
Laudes Dei cœlum laudantibus, & aliis aperiunt. ibid. n.409
Laudantibus se Deus adest, & se glorificantes glorificat. p.109.n.410
Laus Dei est illius bonitatis manifestatio. p.435.n.573
Laudant Deum animæ purgatorij. p.71.n.276
Laudabant Deum in furnace tres pueri. p.75.n.290
Animæ purgatorij sub terra laudes dicunt Christo.ibid. n.291
Laudant Deum animæ patientes, quia per ignem eorum delicta consumit. ibid.n.292
Laudabat Deum Iob ærumnis oppressus. ibid.n.294
Laudandi, & diligendi Deum modus est sine modo. p.79.n.307
Laudandus Christus audacter, & lætanter. p.101.n.385
Laudes Dei celebrantur, dum bona nostra ad illum referuntur. p.102.n.387
Laudat Dei fortitudinem Dauid, dum fortitudinem suam illi attribuit. p.103.n.389
Laudamus Deum gratias agendo de dono Eucharistiæ. n.112.n.424
Laudatur Deus à Virtutibus facientibus eius voluntatem. p.224.n.393
Laus Dei est illius bonitatis manifestatio. p.435.n.573
Laus Christi, & gratiarum actio sunt vituli labiorum. p.112.n.424

Laurentius.

S. Laurentius igne cruciatus, & assatus gratias agit. p.76.n.295
S. Laurentij Martyris supplicij instrumenta in gloriam eius transierunt. p.382.n.324

Leo Pontifex.

Leo IX. Pontifex hospitalitate insignis, Christum specie pauperis & leprosi in lecto suo collocauit. p.231. n.417

Leo Isaurus.

Leo Isaurus Imperator à Iudæis in sacras Imagines concitatus, publico edicto eas à Templis eliminauit. p.385.n.345

Leo Armenus.

Leo Armenus Imperator Isauri impietatem sequutus. ibid.

Leo.

Leones sunt Apostoli in duodecim leunculis solij Salomonis adumbrati. p.139.n.538.& seq.
Leo occidens Prophetam, & corpus eius non manducans, vt Deo obediat. p.149.n.27
vt Leo Christus resurrexit, qui vt agnus occisus est. p.356.n.196

Leuitæ.

Leuitæ soli Arcam tangebant, in eius reuerentiam. p.381.n.323

Lex.

ante Legem gratiæ homines fidem habuerunt de Eucharistia, & illam spiritualiter receperunt. p.66.n.235
Lex vniuersa in charitate consistit. p.137.n.63
Legibus & præceptis regit, & regnat Deus in hominibus. p.149.n.26
Lex ignea cur in dextera Dei. p.224.n.391
Lex cur data per Angelos in manu mediatoris, scilicet Moysis. ibid.
Lex Moysis aspera; Lex Christi iugum suaue, & onus leue. p.469.n.713

Libertas, Liberum Arbitrium.

Liberum arbitrium hominis gratiæ Dei cooperatur, & ideo ex gratia Dei arbitrio nostro cooperante, bona nostra proueniunt. p.97.n.371
Libertatis creatæ prima, & remota radix est efficacia diuinæ voluntatis. p.98.n.372
Libertatis eiusdem secunda & proxima radix est indifferentia obiectiua iudicij. ibid.
Libertas non contrarietatis, sed contradictionis est de intrinseca ratione nostri liberi arbitrij. ibid.n.373
Libertas duplex in homine, alia potentialis, alia actualis, quæ nisi à gratia moueatur, non exercetur. ibid.
Liberum arbitriū à gratia efficaci non læditur.ib.n.374
non Libertate gratiam, sed gratiâ libertatem homo consequitur. ibid.
Liberum primum est Deus. ibid.n.375
Libertas humana suspensa, & otiosa manet absque motione diuina. p.99.n.375
Liberum arbitrium creatum à Deo habet operari, à quo habet esse. ibid.
Liberum arbitrium vt tale debet tantùm se determinare per modum secundi liberi, & dependenter à primo. p.99.n.376
Libertas nostra gratiâ efficaci augetur, & perficitur. ibid.n.377
Gratia non abolet, sed adolet liberum arbitrium. ibid.

Liber.

Libri Machabæorum non sunt in canone Hebræorum illis antiquiore. p.74.n.285
Libri Machabæorum sunt canonici, & in canone sacrorum librorum edito anno 394. positi. ibid.n.286
Libros Machabæorum vt canonicos recepit Augustinus. ibid.

Lingua.

Linguâ & manu exequantur verbi ministerium Concionatores. p.214.n.338

Linguis Apostolorum, vt columnâ ignis, Ecclesiam Christus illuminat. p.137.n.549
Linguæ Deum laudantes cœlum laudantibus aperiunt. p.108.n.409
Linguas igneas, non floridas Apostolis concessit Spiritus sanctus, & quare. p.216.n.346
Linguam postulatus tertius Machabæus citò protulit, & manus constanter extendit, & quare. p.225.n.394

Litania.

in Litaniis à tribus diuinis Personis misericordia postulatur. p.465.n.684
Litaniæ, seu Rogationes, vel processiones à Sancto Mamerto Viennensi Episcopo vel institutæ, vel restitutæ. p.466.n.696
Litaniæ à Gregorio Magno institutæ grassante lue in Vrbe. ibid.

Liturgia.

ex Liturgiis variis, variæ formæ consecrationis. p.334. n.68
ex Liturgiis antiquissimis formæ consecrationis calicis similes sunt formæ, quâ nunc vtimur in Ecclesia Latina. p.335.n.69
Liturgiâ, seu ritus, quo nunc vtimur ad conficiendam Eucharistiam, à S. Petro Apostolo processit. pag.336. n.77

Loquutio.

Loquutio Christi in institutione Eucharistiæ est practica & operatiua. p.401.n.425

S. Lucia.

S. Lucia virgo pro Christo agonizans, de manibus Sacerdotum sacra mysteria prælibauit. p.288.n.256

Lucianus.

S. Lucianus Presbyter Antiochenus in carcere supra pectus suum veluti supra altare viuum consecrauit Eucharistiam, quâ se contra mortis impetum, & alios pro Christo patientes roborauit. p.287.n.255

Ludouicus.

Ludouicus Pius Imperator ab Eucharistia per quadraginta dies naturalem vitam habuit. p.312.n.421
Ludouicus XIII. Christianissimus Galliarum & Nauarræ Rex, Eucharistiâ ab imminenti mortis periculo liberatus, & vitâ ac incolumitate donatus. ibid.n.422
Eius gratitudo ob sospitatem recuperatam. ibid.p.313

Lutherus.

Lutherus Christi sermone conuictus corpus eius verè & realiter esse in Eucharistia credit. p.122.n.465

Lux.

Lux dicuntur Christiani. p.145.n.10
Lux vera omnem illuminans hominem Christus est. p.156.n.59
Lux corporea Christo nascente augetur, & quare. ibid. n.61
Lux corporea ab omni subiecto separata creata fuit, in sententia Basilij, & Greg. Nazianzeni; & deinde Soli coniuncta. p.271.n.148
Lux ægris oculis odiosa, & puris amabilis. pag.309. n.403

M

Machabæus.

Machabæus linguam postulatus protulit, & manus constanter extendit, & quare. p.225.n.394

Magdalena.

Magdalenæ se tangendum Christus rediuiuus denegauit, & quare. p.207.n.305
Magdalenæ fides amore, & operibus animata. p.266. num.118
Magdalena Christum vt signaculum habuit in corde, fronte, & brachio. ibid.n.121

R.P. Car. Bouquin Comm. in Prosam. D. Thom.

Magdalena etiam post mortem sigillum hoc in fronte seruat. ibid.
Caput Magdalenæ auro, gemmisque refulgens in fronte exhibet tactum manus Saluatoris. ibid.
Magdalena instante morte sacram recepit Eucharistiam, ministrante Maximino Christi discipulo, Aquensium Episcopo. p.287.n.254
Amore & timore Magdalenæ ad Christum accessit. p.438.n.589
Geminos Christi pedes est osculata, & quare. ibid. num.590
Magdalena doloris plena, timoris impatiens, compunctionis jaculo vulnerata jacet ad pedes Christi. p.439.num.590
Magdalena citò ad Deum conuersa est, & ad virtutum numerum conuertit numerum criminum. pag.442. num.599
Dum adhuc poterat peccare, à peccato cessauit Magdalena. ibid.
Magdalena culparum suarum veniam postulans lachrymis ac suspiriis à Christo publicam accepit indulgentiam. p.445.n.612
Magdalena cor suum lacrymis resolutum in pedes effudit. p.449.n.628
Tacita loquebatur, & quomodo. ibid.
Noluit suos sibi Christus lauari pedes, ne lacrymæ Magdalenæ tollerentur. p.450.n.632
Lacrymæ Magdalenæ velut vniones, & gemmæ, coronam nectunt pedibus Saluatoris. ibid.
Dum hæ lacrymæ à Christo suo sanguini copulantur, consecrantur. ibid.

Magister.

Magister, pater censetur, & mater. p.127.n.500

Magnes.

Magnes amoris, Amor. p.157.n.63.& p.307.n.387

Maiestas.

Maiestati, & humilitati Christi laus debetur. pag.61. num.240
Maiestatem, & humilitatem Christi in Eucharistia Angeli reuerentur. p.65.n.253
Maiestas Christi in duodeno Apostolorum numero splendescit. p.133.n.529.& seqq.
Maiestas Christi vbique fulget. ibid.
Maiestas Eucharistiæ festum solenne postulauit. p.141. num.567
Sanguine suo regiam Christus auxit Maiestatem. p.143. num.3
Maiestatem Dei omnes creaturæ agnoscunt. p.146.n.18
Maiestas Christi in sinu Patris; eius humilitas in sinu matris. p.150.n.32
Maiestas Christi ex summa vnctione. p.154.n.49
A Regia Maiestate Christus cruci configitur. pag. 165. n.101.
Maiestatem Christi, eiusque non vulgarem dignitatem indicabat vestis candida ipsi ad Herode imposita. p.166.n.104
in Passione Christus Regiâ effulsit Maiestate. p.168. num.110
Maiestas, & sublimitas Christi fuit crux. ibid. numero 112
Maiestate fulgens Christus Eucharistiam instituit. p.169. n.117
Maiestas Christi in Eucharistia degustatur. pag.170. n.121
ex summa Maiestate Christus Rex in Eucharistia. p.171. n.125
Maiestatem stupent in Christo, & infirmitatem fouent Angeli, ex S. Bernardo. ibid.
Maiestatem suam seruat Christus, dum corpore, & sanguine suo homines nutrit. p.344.n.137

Malignus.

Malignus nullus, nisi purgatus, ad Eucharistiam accedat. p.322.n.472

Mammilla.

Mammilla Patris Christus est. p.43.n.166.& pag.128. num.504

Mammillam patris indignè sugens in Eucharistia, æternæ morti addicitur. p.322.n.471

Manducare, & Manducatio.

non Manducatur sacramentaliter Christus, nisi sub speciebus panis, & vini. p.166.n.130

Manducatio sacramentalis corporis Christi sæpe separatur à manducatione spirituali, & è conuerso. p.304. n.369

Manducatur à Deo peccator, dum pœnitet. ibid.n.25

Manducatio Christi in Eucharistia oritur ab illa, quâ manducatur in patria. p.328.n.26

Vide *Eucharistia.*

Manichæi.

Manichæi à vino abhorrentes, sub sola specie panis cum Catholicis communicabant. p.291.n.277

ob Manichæos, qui vinum fel draconis vocabant, & ab illo abhorrebant, jussit S. Leo communionem sub vtraque specie dari. p.292.n.286

Manna.

Manna vincit Eucharistia, & Christum viuum continet. p.117.n.445

Manna primùm in Moysis manus cecidit, & inde ad populum transiuit. p.230.n.413

Manna eodem modo habebatur, siue à multùm, siue à parum colligentibus. p.295.n.308

Manna apud malos vermibus scatebat, & apud bonos suauitatem reddebat. p.310.n.406

Manna manducantes, & murmurantes occiduntur. p.321.n.465

Manna illustris figura Eucharistiæ. pag.386.n.350.& p.393.n.388

Manna Eucharistiam superaret, si in ea corpus Christi non esset. p.390.n.370

Manna esca spiritalis, quia corpus Christi significabat. p.391.n.373

ex Manna, figura Eucharistiæ, sequitur quod corpus Christi verè est in Eucharistia. p.393.n.389

Manna manducantes Iudæi præstantiorem figuram Eucharistiæ manducassent, quàm Christiani, si corpus Christi non esset realiter in Eucharistia. ib.d.n.391

Manus.

Manus Moysis orantis sagittas jaculabantur. pag.73. num.284

in Manibus Christi clauis scribuntur homines. pag.115. n.482

in Manu mediatoris, scilicet Moysis, lex per Angelos data est, & quare. p.224.n.391

Manus extendit Machabæus, & quare. ibid.

Manuum impositio integrat ordinationem Sacerdotalem, & quomodo. p.205.n.296

Nulla juxta solium Dei, nisi manus solius hominis. p.206.n.304

Manus Sacerdotum Christi corpus tangentes spiritales sunt. ibid.

Manus Sacerdotis est manus Christi. p.207.n.307

Manus & brachium Dei dicitur Christus, & quare. p.457.n.655

Manus Dei justitiam, dextera misericordiam designat. p.413.n.528

Manibus expansis Christus in cruce moritur, vt alterâ manu Iudæos, alterâ Gentiles ad se trahat. p.422. n.523

Marcellus.

Marcellus spes Romanorum. p.315.n.434

Mare.

Mare coëtcer Christus. p.150.n.29

Maria Virgo.

Maria Virgo, licèt erga Deum grata, nec perfectè Deum laudauit, nec reddidit quæ recepit. p.80.n.310

Mariam Virginem Matrem Christus nusquam negauit, quam è cruce agnouit. p.131.n.523

In sinu matris Christi humilitas. p.150.n.32

Virgo non alium nisi summum Regem potuit concipere. p.151.n.35

Mariæ Virginis humilitas Christum attraxit. ibid.

Ex purissimo Mariæ sanguine Christi corpus formatum. ibid.n.36

in Materno Virginis vtero Christus ad regiam dignitatem vnctus est. p.153.n.45. & seqq.

In Materno Virginis vtero coronatus est Christus. p.160. n.76.& seqq.

à Matre coronatur Christus coronâ virginitatis. ibid. num.79

Mariæ Virginitas Christi natiuitate consecrata, immò & duplicata. ibid.n.80

per Mariam Virginem Deus humilis, & homo sublimis. ibid.

Duplex in Maria Virginitas, & quomodo. p.161.n.81

Virginem Mariam coronat Christus, & ab illa coronatur. ibid.n.83

Mariæ præsentiâ totus illustratur orbis. ibid.n.85

Virgo Deum debuit parere. ibid.p.162

ex Virgine natus Christus honorem carni restituit. p.162.n.86

in Virginis vtero Christum Beatorum gloriâ coronati conueniens fuit. ibid.n.88

à Virgine matre Christus amore coronatus. p.163.n.91

Virginem charitas fecit Dei Genitricem. ibid.

Virgo charitate peperit, & filium natum hominibus concessit. ibid.n.92

Virgo filio misericordiam tribuit. p.164.n.94

in Virginis sinu tanquam in cœlo Christi misericordia ædificata. ibid.n.95

Maria Christi capiti coronam pietatis imposuit. ib.n.96

Ab vtero Virginis matris Christus creuit in misericordia. ibid.

Maria mater misericordiæ dicitur, & quare. ibid.n.97

in Maria Virgine creuit lac misericordiæ. p.165.n.97

de Virgine nascens Christus induit misericordiam. ibid.

ex Maria Virgine Christus velutì Sol de stella natus est. p.175.n.144

Maria Virgo panem Angelorum fecit panem viatorum, dum corpus Filio Dei præbuit. p.318.n.31

Cum Virginis vtero, aquæ Baptismi similitudo. p.353. n.185

Maria dicitur à mari, & quare. p.355.n.196

Caro Christi ex Virgine est terra de terra. p.375.n.288

B. Virgo infra Deum, & supra omnes Sanctos debet honorari hyperduliâ. p.384.n.340

Virginis imagini debetur idem honor cum proportione. ibid.n.341

Virginis imaginibus exhibitus honor ad ipsam Virginem refertur. ibid.n.342

Maria Virgo Euæ aduocata. p.465.n.694

Maria Virgo Iustinam Virginem à Cypriano mago vexatam liberat. ibid.p.466

Maria Virgo vt Dei genitrix inuocata à Patribus Concilij Ephesini anno 431. ibid.

Mariæ Virginis imago à Sancto Luca depicta in solenni supplicatione à S. Gregorio delata, iram Dei placanit, & pestem ab Vrbe eliminauit. ibid.n.696

Mariam Virginem inuocauit S. Athanasius. p.467.n.700

B. Virginem vt Deum colentes Collyridiani, ab Ecclesia damnati sunt. p.471.n.732

B. Virginis officium paruum, & quotidianum à quo tempore inceperit. ibid.n.733
Virgini Dicata oratoria ab initio Ecclesiæ Auenione, & alibi. p.473.n.734
Virginem Mariam inuocant antiquiores Ecclesiæ Patres. ibid.n.735
Virginis Deiparæ inuocatio eius Filij dignitati non derogat. ibid.n.737
Maria Virgo, janua cœli, mater misericordiæ, & spes nostra quomodo dicatur. p.474.n.738
Virgo Deipara saluat nos per Christum, & dependenter à Christo. ibid.n.739
Virgo Maria saluat nos dum nobis à Filio suo gratiam ad salutem impetrat. ibid.n.740
Non potest B. Virgo Filio suo imperare, sed illum rogare. Contrarij modi loquendi improprij sunt, & per auxesin. p.475.n.741
Virginis orationes exaudiuntur à Deo ob suam reuerentiam. ibid.n.742

Maria Ægyptiaca.

Maria Ægyptiaca pœnitentiâ insignis se corporis Domini viatico, quod à Zozimo Presbytero recepit, præparauit. p.288.n.256

Martinus.

S. Martinus instante morte cœlo totus inhiabat.p.306.n.378

Martyr, & Martyrium.

ad Martyrium euntibus olim sub specie vini dabatur Eucharistia, vt illos in passione roboraret. pag.294.n.304
Martyrum inuicta fortitudo à vulneribus Christi.p.365.n.245
Martyr caul est à corpore, non stupore, sed amore. ibid.n.247
in Martyribus ab origine mundi passus est Christus. p.388.n.359

Massilienses.

Massilienses Gentiles pro mortuis sacrificabant. pag.78.n.106

Materia.

Materia Sacramenti à nemine mutari potest. pag.293.n.292
Materia Eucharistiæ, vide *Eucharistia, Panis, Vinum.*

Matthæus.

Matthæus descendendo, & Lucas ascendendo Christi generationem texuerunt, & quare. p.176.n.147

Mediator.

Mediator Redemptionis solus Christus est: Sancti sunt mediatores intercessionis secundarij, & dependentes à Christo. p.470.n.716
Mediator fuit Moyses. ibid.n.717
Mediatores ad mediatorem sunt Sancti. ibid.n.718
Mediatrix ad mediatorem B.Virgo Maria, ex Bernardo. ibid.

Medicus.

Medicus & medicina Christus est, & seipso sanat.p.157.n.67
Medicus, & Rex Christus est. p.158.n.71
Medicus est omnis Rex. ibid.p.159
vt Medicus Sacerdos salutem curet animarum. pag.231.n.419
vt Medicus Sacerdos suis sit præsens. p.232.n.420

Medium.

à Media nocte diei, in quo communicamus, incipiat jejunium. p.302.n.356
Medium terræ quid significet. p.420.n.519
in Medio terræ Christus salutem operatus est, & quomodo. ibid.
in Medio Deus diiudicat, & quomodo. ibid.p.421
in Medio fratrum David vnctus est, & Saul in extrema parte ciuitatis, & quare. p.421.n.520
à Media nocte vsque ad medium noctis sequentis dies naturalis computatur. p.339.n.98.& seq.

Melchisedech.

Melchisedech oblatio fuit verum sacrificium. pag.183.n.182
Melchisedech oblationi simile sacrificium obtulit Christus. ibid.
Melchisedech oblationem tacuit Paulus, & quare.p.185.n.188
Melchisedech, & Christum Paulus comparauit, & quomodo. ibid.n.189
Proprius actus Sacerdotij Melchisedech fuit oblatio panis & vini. ibid.n.190
Secundùm ordinem Melchisedech Christus Sacerdos æternus. ibid.
Melchisedech oblationem sufficienter exprimunt accidentia panis & vini in Eucharistia. p.185.n.191
Melchisedech oblatio figura Eucharistiæ. p.386.n.350

Mel.

Mel & lac dabantur olim baptizatis, & quare. p.128.n.504.& p.285.n.240

Mens.

Mentes ad cœlos habere jubentur qui Sacro intersunt. p.43.n.168
Mentis reparat languores, & sanat vulnera verbum Dei. p.46.n.178
Mens dignè communicantis impinguatur. p.116.n.438
Mentis illustratio, & feruor cordis à Christo. p.156.n.61
Mentis cibus Eucharistia. p.311.n.413
Mentis humanæ, & infirmæ judicium. p.344.n.136
Mens humana nequit arcana rimari diuina. ibid.n.137

Mensa.

Mensæ nomine corpus Christi, & altare vbi offertur, intelliguntur. p.143.n.1

Mensis.

Mensis apud Hebræos à luna incipit. p.338.n.93
Mensis primus circa æquinoctium Hebraïcè vocatur Abib, Chaldaïcè Nisam, & Martio & Aprili respondet. ibid.
Die 14. mensis Nisam ad vesperam Pascha incipiebat, & festum Azymorum celebrabatur die 15. eiusdem mensis, incipiente à vespera diei præcedentis. ibid.n.94
Die 14. mensis Nisam ad vesperam nefas erat apud Iudæos habere fermentatum. p.339.n.104
Secunda vespera diei 14. mensis Nisam, & prima vespera diei 15. agnus jubebatur occidi. p.340.n.107
Secunda vespera diei 14. quæ fuit feria 5. & erat prima vespera diei 15. eiusdem mensis, & prima dies Azymorum, agno manducato, Eucharistiam in azymo instituit Christus. ibid.n.108

Mensura.

Mensurâ non clauditur misericordia diuina, sed est infinita, & semper, ac in omni tempore exhibetur. p.433.à n.508.& seqq.

Mentiri.

Mentiri non potuit Christus in Eucharistiæ promissione, & institutione. p.117.n.443

Metalepsis.

Metalepsis, idest assumptio, Eucharistia dicitur, & quare. p.200.n.269

Mezentius.

Mezentij crudelitatem indignè communicantes imitantur. p.303.n.348

Michol.

Michol despiciens David ludentem coram Domino, præsignauit hæreticos damnantes cultum Catholicorum erga Eucharistiam. p.141.n.571

Miles.

à Militibus Christus patiens Rex appellatur. pag. 367. num. 105
Ab eisdem salutatur vt Rex, coronatur vt victor, adoratur vt Deus. ibid.
Milites Christi concionatores. p.224.n.392
Militibus olim coniugium vetitum. ibid.
Milites Gedeonis facibus & tubis vincebant, & quare. ibid.

Mirabile, Miraculum.

mirabilius est corpus Christi in cœlum ascendere, quàm in terra manducari. p.119.n.449
miracula in vltima cœna stupenda patrauit Christus. p.105.n.396
mira Pauli per gratiam conuersio. p.95.n.361
mirabilis Eucharistia ob mirabiles, & oppositos effectus. p.309.n.399
mirabile donum Eucharistiæ ex modo donandi. p.111. n.421
mirabilia patrarunt Apostoli Christi legati. pag.138. n.557.& seq.
miraculo corporalis Bolsenæ à S. Thoma & S. Bonauentura probato motus est Vrbanus IV. ad instituendum festum corporis Christi. p.141.n.569
miraculum insigne à sacra Eucharistia. p.142.n.574
miraculorum Christi complementum est Eucharistia. p.248.n.24
miracula miraculis, & mysteria mysteriis comprobanda. p.249.n.27.
miraculis patet vitam naturalem Eucharistiâ conseruari. p.312 n.419
mirabilis modus dispensandi adoptionem. p.352.n.180
ad miraculum Eucharistiæ capiendum diuinus amor necessarius. p.341.n.141
mira vis charitatis. p.447.n.622
miracula Christi ab eius anima & humanitate, vt ab instrumento Verbi procedebant. p.457.n.654.

Miscere, & Mixtum.

miscentur aqua vino consecrando. p.342.n.125
In vino aqua mixto Christus consecrauit. ibid.
Vinum mixtum aquâ Christi passionem exprimit. ibid.
mixtio aquæ vino consecrando, est tantùm necessaria ex præcepto. p.343.n.127
Qui non miscuit aquam vino consecrando, prosequatur, & in vino sacrificium perficiat. ibid.n.128
Qui non miscet ex industria aquam vino consecrando, peccat mortaliter. ibid.
miscenda aqua in parua quantitate vino consecrando. p.343.n.130

Miseria.

Miseria maxima peccatum. p.414.n.492
Miseriam nostram debemus Deo orationibus exponere. p.443.n.605

Misericordia.

Misericordiâ Christus à matre coronatur. p.163.à n.90. & seqq.
Misericordia duplex, scilicet secundùm effectum, & secundùm affectum. p.164.n.94.& p.414.n.493
Secundam Misericordiam habet Christus à matre. ibid.
Misericordia in duobus cœlis, nempe in sinu Patris; & in sinu Matris ædificata. p.164.n.95
Misericordiam auxit passio Christi. p.164.n.95.& p.415. n.494
in Misericordia creuit Christus ab vtero matris. p.164. num.96
Misericordiæ mater Maria dicitur, & quare. ibid. numero 97
Misericordiæ lac creuit in Maria. p.165.n.98
Misericordiam induit Christus nascens de Virgine. ibid.
ex Misericordia fides datur, & ex iustitia non datur. p.254.n.51
Misericordia Dei diuinam potentiam, & humanam designat infirmitatem. p.409.n.470
Misericordia Christi cum eius nomine effusa est. p.410. n.473
Misericordia dum à Deo verbo *miserere* postulatur, obtinetur, vt patet exemplis Scripturæ. ibid.n.474
Misericordia Christus: Eucharistia misericordiarum epulum. ibid.n.475
Triplex Misericordia à Deo postulatur, & quomodo. p.411.n.477
in Misericordia fundatur ius ad gloriam. p.413.n.487
Misericordiam profert nomen Iesu. p.414.n.493
Misereri est Miseriam subleuare. ibid.
Misericors factus est Deus secundùm passionis affectum, vt homines liberaret. ibid.n.494
Misericordia compassiuas debuit in Christo vniri misericordiæ subleuatiti. p.415.n.495
Vtramque Misericordiam nomen Iesu significat. ibid. n.496.& p.417.n.506
ipsa Misericordia Christus est. p.417.n.506
Misericordiam omnibus, omni tempore, & omni loco offert Christus omnium Saluator. p.418. num.509. & seqq.
Misericordiam communem omnibus Christus ostendit. p.420.n.515
Misericordia maxima gloria Dei. p.422.n.524
Misericordia Christi in cœlis, & in infernis. pag. 423. num.527
Misericordiam designat dextera Dei. ibid.n.528
Misericordiâ Patres è lymbo Christus liberauit. ibid. n.529
Misericordia Christi in terra micat. p.424.n.531
Misericordia maxima est iustificatio impij. ibid.
Misericorditer triplicem gratiam nobis confert Christus, & quomodo. ibid.
Misericordia in medio templi suscepta Christus est, & quare. ibid.n.532
Misericordiarum Pater, idest Christi, dicitur Deus. ibid.
omnem Misericordiam nobis attulit Christus. ibid. num.533
Misericordia Christi Euangelij prædicatione in omnem orbis partem effusa est. ibid.n.535
vt Misereretur hominum, sui ipsius non est misertus Christus. ibid.n.536
Misericordiæ suæ effusione vbique Christus regnat, & in hoc vicit omnes Reges. p.426.n.539
Misericordia Christi in domum Pilati. ibid.n.541
Mira Christi misericordia. p.427.n.542
Misericordiam præstat Christus infensissimis sui & Ecclesiæ suæ hostibus. ibid.n.543
Ibi est maior Misericordia, vbi est maior miseria. ibid. n.544
Misericordia mira in Petrum negantem, & in Paulum persequentem Christum. ibid.& seq.n.546
Misericordiâ cumulantur stridentes mysteria Christianorum. p.426.n.547
Misericordiâ Christi Fideles & Martyres effecti tortores Christianorum. ibid.
à Misericordia Christi nullus locus distat. ibid.n.548
Misericordiam Dei laudare magna est misericordia. p.428.n.549
Misericordiam omni tempore fundit Dominus. ibid.
Misericordia Dei in omnem cuiuscumque hominis aetatem extenditur. p.430.n.554
Misericordia Christi potest omnis ætas hominis liberari. ibid.
Misericordia Dei subsequitur hominem omnibus diebus

bus vitæ suæ. ibid.n.555
à Misericordia Dei vita nostra, & omne bonum eius. ibid.n.556
Sine Misericordia Dei nec vita nostra subsistit. ibid.
Misericordia Dei in singulis hominis ætatibus fulget. ibid.n.557
In pueris, in adolescentibus, & in senibus micat diuina misericordia. p.430.& 431. à n.557. & seqq.
Potenti Misericordiâ Saulus adolescens, & Augustinus ætatis 34. annorum, ad Christum conuersi. p.431. n.562
Misericordia Dei Iudæos querulos & murmurantes non deserebat. p.432.n.562
Misericordia Dei est infinita, nullaque mensurâ clauditur, sed semper, & in omni tempore exhibetur. p.433.n.569
Misericordiæ Dei non est numerus. ibid.n.570
maior est Misericordia Dei, quàm hominum, & quare. p.434.n.571
misereri Deus non obliuiscitur. p.435.n.574
ad miserendum natura Dei inclinatur. ibid.
misericordia Dei non impeditur temporis angustiâ. ibid. n.575
misericordia, & justitia in omnibus operibus Dei fulgent. p.438.n.586
misericordia, & justitia in Christo vnitæ. ibid.n.587
vt misericors Christus diligendus: vt justus timendus. ibid.n.588
misericordia, & justitia in pedibus Christi adumbrantur. p.439.n.590
misericordia, & justitia elucent in justificatione impij, & in damnatione reprobi. ibid.n.591
misericordiæ nimia cogitatio, & justitiæ Dei obliuio, nocent multùm. ibid.n.592
De diuina misericordia cogitans primus homo peccauit. ibid.
misericordia simul cum justitia cogitanda. ibid.
Si Deus tantùm misericors, vel tantùm justus cognoscatur, malè cognoscitur. ibid.n.593
misericordia, & justitia duo Dei oculi, brachia, manus, latera & pedes. ibid.& seq.
Quia in omnibus verbis suis misericordiam & justitiam semper Deus copulauit, ideo semel loquutus dicitur. p.440.n.593
misericordiam Dei simul & justitiam Dauid inuocauit. ibid.n.594
misericordiam cum justitia in cruce Christus ostendit, & quare. ibid.n.596
misericordia Dei duplex; alia quæ peccata dissimulat, vt seueriùs puniat, & hæc ira Dei potest vocari. p.442. n.602
alia misericordia, quæ peccata remittit, & summam expellit miseriam; & hæc magna misericordia est. p.443.n.603
misericordia potest delere peccatum etiam atrocissimum. ibid.
maius peccatum est præsumptio ex misericordia, quàm desperatio ex justitia Dei. ibid.
misericordia Dei anticipat peccatores. p.444.n.610
misericordia Dei fugientes sequitur, vt faciat desiderantes. ibid.n.611
magna Dei misericordia omnibus inuocantibus eum. p.445.n.614
Ante Dei misericordiam, quam implemus, flendum est. p.451.n.637
in misericordia Christus diues est. p.463.n.686
misericordia à tribus diuinis personis in Litaniis postulatur. p.463.n.684
vt misericordiam nobis largiatur Christus, precibus Sanctorum rogatur. p.464.n.685

Missa.

missæ sacrificium semper ac jugiter offertur in toto orbe. p.109.n.413
missæ sacrificium à gratiarum actione olim inchoabatur, & terminabatur. p.112.n.423
in missa pro omnibus oratur. p.198.n.259
missæ nomen vnde deriuetur. p.200.n.271
missæ nomen ab Hebraico sermone deriuatum, deinde cum Latino coniunctum. p.201.n.272
missæ nomen antiquissimum, & à primis Ecclesiæ seculis vsurpatum. ibid.
malè à nouantibus impugnatum. ibid.n.273
missæ sacrificium idem est cum sacrificio crucis, & quomodo. ibid.n.276
inter missæ sacrificium, & indulgentias discrimen. p.202. n.278
missa pro pluribus celebrata cuilibet æquè prodest, ac si pro illo dumtaxat offerretur. ibid.n.279
Plures tamen missæ plus prosunt, quàm vna. ibid.
missam licet celebrare pro actu peccatoribus, & obduratis. p.199.n.262

Modus.

Modus laudandi, & diligendi Deum, est sine modo. p.79. n.307
Tribus Modis corpus Christi manducatur, sacramentaliter, & spiritualiter, & spiritualiter ac sacramentaliter simul. p.303.n.363

Mollitus.

Molliti sunt sermones Christi erga Catholicos super oleum, & quare. p.344.n.139

Molossi.

Molossi Regi filium suum offerentes postulata & veniam obtinebant. p.195.n.247

Monachus.

Monachi Romam petentes Eucharistiam in naui detulerunt. p.276.n.181
Monachi Eucharistiam sub sola specie panis in solitudinem deferebant, pro tempore communicaturi. p.290.n.275

Monasterium.

monasterium Lirinense in insula plana ædificatum, altissimos in cœlum montes misit. p.23.n.78

S. Monica.

Pro S. monica D. Augustinus eius filius orauit. pag.73. num.283

Mons.

mons Sion mysticus est Ecclesia ob suam firmitatem, amplitudinem, & altitudinem. p.6.n.3. & p.8.n.11

Monumentum.

in monumento nouo corpus Christi fuit sepultum, & quare. p.302.n.354

Mora.

mora nescit amor. p.183.n.180
mora non potest purgari, ex Legisperitis. pag. 442. num.600

Mors, & Mortuus.

mors à morsu dicitur. p.32.n.121
morte instante omnes tenentur Eucharistiam sumere. p.287.n.253
à Morientis Christi voce eius Deitatem Centurio agnouit. p.48.n.185
mortua sunt omnia alimenta præter Eucharistiam. p.114. n.431
mors in figuris Eucharistiæ, ac in priscis sacrificiis apparebat. ibid.n.433
mortem Christi exhibet Eucharistia, & vitam tenet ac præbet. p.115.n.434
mortuorum Sacramentum duplex, Baptismus, & Pœnitentia. ibid.n.437
mortuum panem, & non viuum dedisset Christus, si

signum tantùm corporis sui, ore corporis manducandum præbuisset. p.117.n.444
mortui resurgent Eucharistiæ virtute. ibid.n.445
mortem patris non expectant filij Dei adoptiui, vt eius bonis fruantur, & quare. p.131.n.517
morte non desiit Christus esse Sacerdos. p.176.n.151
moriens Christus, hostia præstantissima. p.177.n.155
moritur in alto Christus, vt hominibus in cœlum pateret ascensum. p.279.n.163
ad mortem Christus currit ardenti moriendi desiderio. p.183.n.180
mortem in Eucharistia, antequam moreretur, Christus inuenit. ibid.
mortem in Eucharistia præuenit Christus, vt sacrificium offerret. p.192.n.231
mors Christi repræsentata sufficit ad sacrificium Eucharistiæ. p.194.n.241
mortem mysticam in Eucharistia subit Christus. ibid. n.242
moritur Sacerdos, cuius verba in Templo non audiuntur. p.222.n.385
morte instante ab initio Ecclesiæ Christianis sacra Eucharistia ad modum viatici data est, vt patet plurimis exemplis. p.287.n.253
mortem præbet panis vitæ, ex praua dispositione suscipientium. p.281.n.212
mors ob Eucharistia in malos dimanat. p.309.à n.399. & seqq.
mortis Christi oblatio mundum præcessit. p.311.n.415
mors Christi in eius corpore præuisa; & ab illo corpore in homines vita manauit. p.312.n.416
mors Christi in Eucharistia amore renouatur. pag.316. n.437
moriatur Christianus amore erga Christum in Eucharistia: si absit mors, non adest amor. ibid.
mors triplex, nempe naturalis, spiritualis, & æterna datur ab Eucharistia indignè communicantibus. p.319. à n.457. & seqq.
mors corporalis pœna indignæ communionis. pag.320. n.459
morte puniti, vel à Dæmone possessi indignè communicantes. ibid.
morte plectendus, qui montem Sinaï tangebat. ibid. n.460.
morte, vel variis infirmitatibus post Pascha indignæ puniuntur communiones. ibid.n.462
mors spiritualis augetur in suscipientibus indignè Eucharistiam, & quomodo. p.321.n.466
non mortuorum, seu peccatorum; sed viuorum, seu iustorum Sacramentum est Eucharistia. ibid.
in ore mortui lapis diascorides tenebratur. p.322.n.467
mortem, & non gratiam in ore peccatoris fundit Eucharistia. ibid.
mortem æternam incurrit, indignè communicans. ibid. n.468. & seqq.
mors secunda est æterna damnatio. ibid.n.469
morte Christus dedit immortalitatem. p.352.n.180
mortuus est Christus pro omnibus hominibus, etiam pro crucifixoribus. p.420.n.518
mortuus est Christus in aëre pendens in cruce, & quare. p.420.n.523
mortuus est Christus expansis manibus, & quare. ibid.
Aliquis sæpe mori potest, & quomodo. p.225.n.396

Motus.

motus distinguit viuentia à non viuentibus. pag.313. num.424.
motus fidei, spei, & charitatis præbet Eucharistia. ibid. n.25. & seqq.

Moyses.

moysis orantis manus sagittas iaculabantur. p.73.n.284
moyses animosus, & audax à Deo in Ducem populi electus est. p.101.n.386
moyses in hac vita diuinam vidit essentiam, ex SS. Augustino & Thoma. p.162.n.88
moyses Deus Pharaonis, & quare. p.213.n.33
in moysis manus manna primùm cecidit, & inde ad populum transiuit. p.230.n.413
moyse Christus præstantior. p.390.n.368
moysis lex aspera. p.469.n.713
moyses mediator, & quomodo. p.470.n.717
In manu mediatoris, idest moysis, lex data est per Angelum, & quare. p.224.n.391

Mulier.

mulier hæretica Macedoniana Eucharistiæ particulam tradens ancillæ, à qua prophanum panem acceperat, statim in ore panem istum in lapidem sensit conuersum. p.292.n.285

Multitudo.

multitudo adoptatorum à Deo diuinam non minuit hereditatem. p.131.n.518

Murus.

murus Ecclesiæ Christus. p.136.n.543
muri Ecclesiæ duodecim fundamenta sunt Apostoli. ibid.n.544
muri Iericho Arcâ circumeunte ceciderunt. p.142.n.572

Mustelus.

mustelus piscis filios iterum in ventre suscipit, & denuò parit. p.525.n.584

Mustum.

mustum potest esse materia Sacramenti Eucharistiæ. p.342.n.123

Mutus.

mutus Eucharistiâ sub sola specie panis à S. Agapito refectus, statim loquelam recepit. p.292.n.285

Mysterium.

mysteria Eucharistiæ, vt flores incendia purgatorij temperantes spargunt Christiani supra animas. pag.77.& seq.n.303
mysteria sacra obtulit Ambrosius pro anima Valentiniani Imperatoris. ibid.p.78
mysterium Eucharistiæ latebat catechumenos. p.189. n.217
mysterium appellatur Eucharistia. p.200.n.269
mysterio alicui Fidei credentes, non possunt de alio dicere, quomodo fit? p.234.n.430
Fidei antiqua mysteria, nouis interdum vocibus Ecclesia explicat. p.237.n.445
Quæ ad explicanda mysteria Fidei ab Ecclesia vsurpantur nomina, non sunt profanæ vocum nouitates. ibid.n.446
mysteria Fidei exponebantur Catechumenis, sed non Eucharistia. p.248.n.25
mysterium Fidei Eucharistia vocatur à Paulo, & quare. p.249.n.26
mysteria mysteriis comprobanda. ibid.n.27
inter mysterium Incarnationis, & Eucharistiam maxima est conformitas. ibid.n.29.& seqq.
mysterium impenetrabile Eucharistia. p.272.n.545

N

Nabuchodonosor.

NAbuchodonosor, & Pharao varios sortiti sunt fines, & quare. p.95.n.365

Natiuitas, & Natus.

Nati sunt ex Deo Christiani. p.226.n.487
Natiuitates omnes splendidas superat Christianorum origo. ibid.
Natiuitate temporali ex Virgine Christus Rex est, p.250.& seqq.à n.31

mox

mox Natus circumcisus est Christus, vt cruore suo iustitiam misericordiæ sociaret. p.159.n.73
Nascens ex Virgine Christus honorem carni restituit. p.162.n.86
Natus est Christus extra mœnia Bethlehem in stabulo communi, & omnibus peruio, & quare. p.419.n.512
Nato Christo Angeli gaudium magnum annuntiant omni populo, & quare. ibid.n.514
in Natiuitate Ioannis Baptistæ multi, & non omnes gauisi sunt. ibid.
mox Natus Christus fugit in Ægyptum, & quare. p.425.n.536
Nato Christo abundanti gaudio Angeli cecinerunt. p.326.n.19
Natus Christus apparuit Angelis, & quomodo. ibid.

Natura.

Naturam Dei, ac gratiam tribuit adoptato diuina adoptio. p.351.n.173
Natura Dei inclinatur ad miserendum. p.435.n.574

Nazarenus, & Nazareth.

in Nazareth Christus conceptus, & in Bethlehem natus est; quia triticum prius floret, quàm in dura grana, ex quibus panis efficitur, consurgat. p.329.n.32
in Nazareth Galilææ incarnatus est Christus, quia Galilæa Iudæis & Gentibus communis erat, & pro vtroque populo Christus veniebat. p.419.n.513
Nazaræi ad fidem conuersi à vino abstinentes, sub specie panis tantùm communicabant. p.292.n.285

Noë.

Noë concionator, non loquendo, sed operando, & arcam fabricando. p.215.n.344
Noë tacebat voce, opere loquebatur. ibid.

Nomen.

Nomen potestatem significat. p.273.n.426
Nomina ab Ecclesia vsurpata ad fidei mysteria explicanda non sunt prophanæ vocum nouitates. p.237.n.446
Nomen non prodest, vbi res non est. p.351.n.173
Nouo Nomine, & nouis bonis ditescunt filij Dei adoptiui. p.357.n.208
cum nouo Nomine nouum esse recipit adoptatus. ibid. & seq.n.210
Nomen Christi magnum in vniuersa terra. p.428.n.548
in Nomine filij Dei collato adoptatis multa alia latent nomina. p.358.n.211
in Nomine fidelis inclusum nomen Sancti, & fratris. p.359.n.215
Nomen Christiani à quo deriuetur. ibid.n.216
Nomen Christiani regiam exprimit dignitatem.ib.n.217
Nomen hoc Fidelibus vetuit Apostata Iulianus,& quare. ibid.
Ex odio in Nomen Christiani Gentiles vexabant Fideles. ibid.n.218
Nominis Christiani fortitudo à fortitudine nominis Dei, & quomodo. p.360.n.221
Nomen Christiani corona est, quâ & in via, & in patria exornabimur. ibid.
Nomina alia Christianis concessa. ibid.n.222
Nomina sunt imagines rerum, & illas manifestant. p.200.n.267.& p.414.n.492
Nomen Iesu: vide *Iesus*.
Nomina virorum illustrium non licet imponere seruis, vel ignauis. p.267.n.125
Nomine Christianorum improbi indigni sunt. ibid.
Nomen sine actu Christiani nihil est. p.266.n.127
Nomen Christiani est titulus honoris. p.263.n.109
Nomine, & bonis Christi gaudent Christiani. ib.n.110
Nomen Christiani nouam in Christo creaturam significabat. ibid.
Nomen Christi oleum effusum, & quare. p.422.n.525

Nouitas, & Nouum.

Nouum Eucharistiæ sacrificium vetera Iudæorum expellit. p.144.n.7
Noua omnia in nobis facit Christus. p.263.n.111
in Nouitate vitæ ambulantes adoptati, nouis actionibus adoptionem manifestent. p.357.n.209
Nouum esse recipit homo, & regeneratur per Baptismum. p.350.n.169
Nouum esse recipit à Deo adoptatus. p.358.n.210

Nox.

Nox dicitur vita præsens hominis fidelis. p.253.n.47
Noctis nomine Iudæi insigniti, & quare. p.145.n.9
in Nocte, hoc est in senectute, contra vitia pugnandum, & cœlum pœnitentiâ debellandum. p.436.n.579

Nubes.

Nubes Hebræos illuminabat, & excæcabat Ægyptios. p.310.n.405

Nullus.

Nullus per vires naturales saluatur. p.247.n.18

Nuptiæ.

Nuptiarum subsidium, & fortunæ remedium est adoptio. p.352.n.179
Nuptiæ militibus prohibitæ: vide *Miles*.

Nutritio.

Nutritio magnum beneficium. p.113.n.428
ob Nutritionem Dominum in Deum Iacob sibi elegit. ibid.
Nutritio magis amorem conciliat, quàm generatio. p.327.n.497
Nutriuntur Christiani eodem lacte à Christo, & ab Ecclesia. ibid.
Nutrire possunt accidentia panis & vini, quæ remanent in Eucharistia. p.273.n.164
Nutritio perfecta cibum & potum exigit. p.333.n.57

O

Obedientia, & Obedire.

Obediunt creaturæ Deo insolitis operationibus, vt piscis degluriens Ionam, & non occidens: leo occidens Prophetam, & non deuorans: coruus pascens Eliam: asina ad Balaam loquens: bos & leo, immò & homo alis volantes. p.149.n.27.& seqq.
Obediunt Deo res insensibiles, flamma soluens vincula, & non lædens corpora puerorum: Sol & luna stantes. ibid.n.228
Obediunt Deo venti, & mare. ibid.& seq.
non Obediunt Deo peccatores. p.150.n.31
Obedientia Abrahæ est magna fides, & magnum opus. p.262.n.100
Obedientiam Abrahæ & Isaac Christus in se complexos est. p.386.n.353
Obedientia Abrahæ vnicum filium immolantis, Deum ad filium suum hominibus dandum incitauit. p.387.n.354
Obedientia Abrahæ,& Isaac perfectissima. p.388.n.358
propter Obedientiam Abrahæ Deus pepercit Isaac.ibid.
Obedire Deus videtur precibus nostris. p.455.n.647
mira Obedientia Isaac lignum ad sacrificium portantis, obedientiam Domini Iesu in passione designauit. ibi.
Obediisse Iosue Deus dicitur, sed improprie. pag.475.n.641

Obiectum.

Obiecto vnico beantur Angeli,& homines. p.61.n.239
Obiectum cognitionis humanæ vel naturale, vel supernaturale. p.248.n.22
Obiectum, & author gloriæ in Eucharistia. pag.318.n.449

Oblatio, & Oblatum.

Oblatio quæ fit in Eucharistia, est eiusdem rei, quæ oblata

oblata fuit in cruce, sed diuerso modo. pag. 173. num.138
Oblatio vnica formaliter est in Eucharistia. pag. 174. num.140
Oblata hostia, & Sacerdos offerens Christus est.p.177. num.154
Obtulit semetipsum in cruce Christus. p.178.à n.159. & seqq.
in Oblatione Christi omnium victimarum oblationes inclusæ. p.181.n.176
Oblatio Christi est perfectissimum sacrificium, omnes hostiarum oblationes consummans. p.182.n.177
Oblatio Melchisedech fuit verum sacrificium. p.183. n.182
Oblationi Melchisedech simile sacrificium obtulit Christus. ibid.
Oblationē Melchisedech cur tacuit Paulus. p.185.n.188
Oblatio panis & vini fuit proprius actus Sacerdotij Melchisedech. ibid.n.190
Oblationem Melchisedech in Eucharistia accidentia panis & vini sufficienter exprimunt. ibid.n.191
Oblatio à Malachia inter gentes prophetata, distincta à sacrificiis Iudæorum. p.190.n.222
Oblatione Eucharistiæ Deus placatus peccata dimittit. p.195.n.246
in Oblatione Eucharistiæ preces fundebantur pro salute Imperatoris, & pro tranquillitate Ecclesiæ.p.198. n.259
Oblata Eucharistia ad purgandam domum ab infestatione dæmonum. ibid.
Oblatio vocatur sacrificium Eucharistiæ. p.200.n.270
Oblatio Melchisedech potissima Eucharistiæ figura. p.386.n.350
Semper oblata est Eucharistia pro remissione peccatorum. p.197.n.25

Obscurum.

Obscurè de Eucharistia loquebantur antiqui, & quare. p.249.n.26
Obscura fides, sed firma. p.252.n.42
Obscurum lumen fidei illustrat. ibid.

Obseruans.

Obseruans legem naturalem, à Deo, vel per Angelum illuminabitur de rebus fidei, vt credat, & saluetur. p.247.n.20

Occidens, & Occidere.

Occidentes Christum grauissimè peccauerunt. p. 177. n.155
Occisus est Andronicus, quia Oniam Sacerdotem occiderat. p.320.n.462
Occidunt Christum Sacerdotem & hostiam indignè communicantes. ibid.
Occiduntur manducantes manna, & murmurantes.p.321. n.465

Oculus.

Oculis oua sua struthio fouet. p.93.n.357
Oculis similes sunt Christiani, propter maximam vnitatem. p.126.n.490
Oculo lucem temperat fides, & oculum præparat luci. p.254.n.48
Vbi oculus, ibi amor: vbi errat oculus, ibi errat affectus. p.387.n.356
Vt pupilla oculi homo à Deo custodiendus, & quare. p.453.n.643
Vt pupilla oculi Christiani vita pura sit. ibid.
Oculi Domini fouent homines, sicuti solis aspectus fouet terram. p.454.n.644
Oculus mundi Deus est. p.455.n.649

Odor.

Odore rosa apes recreat, & scarabæum interficit.p. 282. n.219
Odor vinearum recreat hominem, fugat & necat serpentem. ibid.n.221

Officium.

Officium solennitatis Sanctissimi corporis Christi, Vrbano IV. iubente composuit S.Thomas. p.2
Officium, seu munus Sacerdotis est offerre sacrificia pro peccatis. p.196.n.251
Officium paruum, & quotidianum B. Mariæ Virginis à quo tempore. p.472.n.733

Oleum.

Oleo spirituali Christus Rex vnctus est. p.153.n.46
Oleum, seu vnguentum quo vnctus est Christus, diuina Verbi persona est. p.154.n.48
Olei fonte Romæ in Christi natali scaturiente, hæc vnctio fuit exteriùs manifestata. ibid.n.50
Olei corporalis proprietates Deitati Christi attributæ. ibid.n.51
Oleum super cunctos natat liquores. ibid.n.52
Oleum ignem fouet. p.156.n.58
Oleum Christus est ardorem ac splendorem producens. ibid.
Oleum effusum non fuit Christus Iudæis. ibid.n.60
Oleum charitatis in cruce effudit Christus, vt nobis diuini scintillas largiretur amoris. p.157.n.63
Oleum Christus saxum durissimum effudit. ibid.numero 64
Oleum sanat vulnera. ibid.n.65
Oleo vnctus Princeps subditorum vulnera sanet. ibid.
Oleo iustitiæ suæ Christus iniustitiæ nostræ vulnera sanauit. ibid.n.66
Oleo pugiles vngebantur. p.158.n.69
Oleo, & vino, hoc est bonitate & iustitiâ Christus sanat. p.159.n.72
Oleum effusum est nomen Iesu, quia fouet ignem, nutrit carnem, lenit dolorem, lux, cibus, medicina. p.159.n.75.p.327.n.21.& p.422.n.525
Olei riuos, idest lætitiæ ac dulcedinis, Christus petra nobis effudit. p.326.n.20

Oliua.

Oliuarum Ramos offerentes, & veniam postulantes antiquitus impetrabant. p.196.n.248
Oliua speciosa in campis Christus est, Patri oblatus veniam postulantibus obtinet. ibid.
A gestantibus Oliuarum ramos Christus Ierusalem ingrediens deductus est, & quare. ibid.n.249
Tanquam Oliuam seipsum in manibus Christus tulit in Eucharistiæ institutione. ibid.
Oliuam vireotem Deo exhibet vt misereatur, Sacerdos offerens Eucharistiam. ibid.n.250
vt Oliuæ ramum, corpus Domini etiam Angeli offerunt pro hominibus obsecrantes. ibid.
quasi Oliua gloria Christi, quia ex maxima eius misericordia in omnes effusa. p.422.n.526

Omnipotens.

Omnipotens est Christus, sed non præcisè vt homo, sed vt homo-Deus. p.457.n.654

Omnipotentia.

Omnipotentiæ diuinæ peccatum omninò repugnat. p.86.n.330
Omnipotentia & scientia practica Dei non differunt. p.457.n.655

Omnis.

Pro omnibus in Missa oratur. p.198.n.259
Pro omnibus, etiam pro crucifixoribus, mortuus est Christus: quod sacræ Scripturæ docent. pag. 420. à n.517.& seqq.
Omnibus beneficit Christus, dum visibilis in mundo viueret p.424.n.523
Omnia in cruce traxit ad se, quia tunc tempus erat miserendi. ibid.

Omnibus

Omnibus Christus Soli venit, passus est, & resurrexit. p.425.n.534
Omnium finium terræ spes Christus est. ibid.n.535
Omni tempore Christus est redemptor omnium. p.434. n.572

Onias.

Onias Sacerdos occisus ab Andronico. p.320.n.462

Ooliab.

Ooliab, & Beseleel à Deo electi ad fabricandum imagines. p.380.n.317

Optimum.

Optima nequeunt laudari, sed admirari, ex Aristotele. p.80.n.310

Opus.

Opera nostra meritoria à Christo capite, & à nobis ve eius membris procedunt. p.101.n.383
Operis, non honoris nomen est Episcopatus. p.221. n.575
Operibus Deum glorificent Sacerdotes. p.223.n.390
Opera sermonibus debens sociari. p.224.n.393
nisi Operibus laudetur Deus, sermone, & vocibus non laudatur. p.225.n.394
Operis exemplum sermo est efficax. p.227.n.402
Operibus pietatis, sermone, & animo fideles pascat Prælatus, & Sacerdos. p.229.n.411.& seqq.
Sine Operibus fides mortua est. p.261.n.99
nec Opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat. ibid.n.100
Opera ex fide, & charitate dumtaxat, & non legis, nec naturalia conferunt ad iustificationem. p.262. n.107
Operibus bonis iustificatus in iustitia seruatur. p. 263. n.108
Opus fidei est à nobis. p.253.n.45
Operibus bonis debent Christiani insudare. p.263.n.111
Semper benè Operari debent Christiani. pag. 264. num.112
Operandum in dilectione. ibid.
Operibus bonis Dei filiationem comprobet Christianus. p.165.n.115
Sine bonis Operibus, seu sine fide formata nullus adultus saluatur. ibid.n.118
Operibus, & amore fides Magdalenæ fuit animata. ibid.n.266
Vt semper Operemur, Christus nobis signaculum in brachio. p.266.n.119
Opere negat, quod voce confitetur improbus Christianus. ibid.n.122
Opera misericordiæ seruilia non reputantur. pag. 341. num.114
Opere roboratur vox Sacerdotis. p.230.n.412

Oppositum.

Opposita fides coniungit. p.252.n.41

Oratio, & Orare.

Orauit semper Ecclesia pro animabus purgatorij ex ordinatione Apostolorum. p.73.n.282
Orauit pro matre defuncta Augustinus, & Theodosius iunior pro defunctis parentibus. ibid.n.283
Orare iubet Dauid pro Saul & Ionatha vitâ functis. ibid.n.284
Oratio arcus est; & orare, artem sagitandi exercere. ibid.
Orantis Moysis manus sagittas iaculabantur. ibid.
Pro mortuis orare eleemosynis iussit Tobias. ibid.
Oratio pro defunctis iubetur à variis Conciliis. p. 74. num.288
Oratio pro defunctis sine fundamento ab hæreticis impugnatur. ibid.n.289
Oratio, eleemosyna, & Eucharistia animas liberant è purgatorio. p.76.n.299
Orationes fundebantur pro salute Imperatoris, & pro tranquillitate Ecclesiæ, in oblatione Eucharistiæ in primis seculis Ecclesiæ. p.198.n.259
Oratur pro omnibus in Missa. ibid.
Oratio Basilij erat tonitru, quia vita erat fulgur. p. 216. n.344
Orandum pro incredulis. p.253.n.45
Orationibus diuinam postulare debemus misericordiam. p.442.& seqq. à n.602
Oratio nobis necessaria necessitate præcepti, & medij. p.443.n.606
Orandum est vt vocemur ad fidem, & credamus. ibid.
Oratione postulare remissionem peccatorum docuit nos Christus. p.444.n.607
Oratio peccatorum non est meritoria, sed impetratoria. ibid.n.608
Oratio, quasi oris ratio. ibid.n.609
Debet ab intimo corde procedere. ibid.
Oranti, & venienti peccatori se præbet Deus magna velocitate. ibid.
Orantes Deum pro propria salute exaudiuntur. p. 445. num.612
ad Orandum peccatores Deus excitat. ibid.n.613
Orantes pro rebus temporalibus res illas inuocant, non Deum. ibid.n.614
Oratione suâ Publicanus cœlum inclinauit. p.446.n.615
Oratio humiliati Deum attingit, & penetrat. ibid. num.616
Orationes feruentiores à pectore fracto vi contritionis ad Deum ascendunt. ibid.
Orandus Deus à peccatore etiam oculis, & quare. ibid. num.618
Oranti duo necessaria, nempe feruens affectio, & dolor ac gemitus. p.450.n.632
Oratio Deum lenit, & lacryma cogit. p.451.n.637
Orationibus perseuerantia in bono postulanda. p.452. n.638
Oratione Dominica perseuerantia postulatur. ibid. numero 639
Orandus est Deus, vt sua fundat lumina. p.453.n.642
dum Oramus, imitemur mendicos, qui eleemosynam petentes, vulnera & inopiam ostendunt. pag.454. num.646
Orationes nostras non tantùm Deus audit, sed & ipsis obedire videtur. p.455.n.647
Orantium os, oculus, & dextera Christus est. p. 463. num.683
Oratio quæ non fit per Christum, fit peccatum. ibid.
Orationibus Sanctorum Christus rogatur, vt nobis misericordiam largiatur. p.464.n.685
Orationum Ecclesiæ vna vox Christus est. ibid.n.687
Orationes Sanctorum adhuc in terris viuentium in cœlis Angelus offert Deo. p.467.n.699
Orationibus fidelium præsunt Angeli, & illas Deo offerunt. ibid.
Orationes nostras vident, sciunt & Deo offerunt homines beati, sicut Angeli. ibid.n.700
Orant pro viuentibus Beati homines post mortem, & cum illis charitate nectuntur. p.467.n.702
Orationum Sanctorum, & interpellationis Christi pro nobis maximum discrimen. p.171.n.720
Orationes Mariæ Dei Genitricis à Deo exaudiuntur ob suam reuerentiam. p.475.n.742
Oratione pascat subditos Sacerdos. p.229.n.415

Orator.

Orator optimè diffinitur vir bonus dicendi peritus. p.215.n.341

Os.

Ossa Christi Domini sunt Apostoli, & quare. p.139. num.560

Os Dei sunt concionatores. p.213.n.334

Ore Christi trucidantur omnes typicæ interpretationes Nouatorum super institutione Eucharistiæ. p. 400. num.419

Ouis.

Oues suas Christus pascit verbo, exemplo, & opere. p.45.& seqq.à n.172

Oues ex malis bonas facit Christus. ibid.n.173

Oues suas Christus pascit verbo. ibid.à n.173.& seqq.

Oues suas exemplo pascit Christus.p.50.& seqq.à n.192

Oues suas proprio corpore pascit Christus. pag.54. & seqq.à n.209

sicut Oues in medio luporum Apostoli à Domino missi sunt, & quare. p.225.n.395

Ouis patientiæ typus. ibid.

Oues non sunt Christi, qui de verbis Christi disputant. p.400.n.419

Ouum.

Oua sua struthio fouet oculis. p.93.n.357

Ouum in auem transmutatur naturaliter, absque vlla exteriori mutatione testæ; quod ad Eucharistiæ miraculum multùm conducit. p.270.n.142

P

Pabulum.

PAbulo triplici Christianos pascit Christus, scillcet verbo, exemplo, & proprio corpore. p.45.& seqq. à n.172

Pabulum, verbi populo denegare, sacrilegium est.p.222. n.386

Pabulum, & pastor in Eucharistia Christus est. pag.408. n.465

Palmes.

Palmiti cõpetit aut esse in vite, aut in igne.p.227.n.401

Panis.

Panis firmitatem, & vini lætitiam, corpus & sanguis Christi tribuunt in Eucharistia. p.69.n.266

Panis viuus sola Eucharistia dicitur. p.104.num.393. & p.115.n.435

Panis vitalis etiam dicitur Eucharistia, & quare. p.104. n.394

Idem Panis viuus à Christo discipulis traditus, ab Ecclesia Fidelibus conceditur, & exponitur.p.105.n.395

Panis viuus Eucharistia vitam non vulgarem tribuit. p.114 n.430

Panis viuus dicitur Eucharistia triplici ratione. ib.n.432

Panis viuus Eucharistia, quia perfectissimum nouæ legis Sacramentum. ibid.

Panis viuus etiam dicitur in ordine ad communicantes, qui viui esse debent. p.115.n.437

Panis viuus insuper dicitur Eucharistia, quia pane mortuo caret, & viuum corpus Christi continet. p.116. n.441

nulla Panis substantia, sed sola corporis, & sanguinis Christi in Eucharistia existit. p.121.n.456

Panis cessit corpori Christi, dum in substantiam corporis eius versus est. ibid.n.457

si Panis in Eucharistia remaneret, verba Domini essent falsa. ibid.n.458

Species Panis & vini remanent in Eucharistia, & quare. ibid.n.459

Panis in corpus, & vini in sanguinem Christi conuersio, transubstantiatio dicitur. p.122.n.460

de Pane fit caro Christi. ibid n.463.& p.240.n.456

Panis dicitur Eucharistia, quia de pane facta est. p.125. n.466

Panis nomine omnis cibus intelligitur. ibid.n 468

Panis qui in Eucharistia videtur à nobis, non est panis, sed corpus Christi. ibid.

Panis substantia non annihilatur, sed conuertitur in corpus Christi. ibid.n.471

Panis conuersio in corpus Christi semper fuit ab Ecclesia credita. p.124.n.474

Panem in corpus, & vinum in sanguinem Christi conuerti, est articulus, & dogma Fidei. p.233.n.424.& p.234.n.431

Panis in corpus, & vinum in sanguinem mutari debet, vt corpus Christi sit realiter præsens in Eucharistia. p.239.n.452

Panis & vini accidentia remanent in Eucharistia, & quare. p.266.& seqq.à n.128

Panis, & vini accidentia absque vllo subiecto existunt in Eucharistia. p.271.n.147

Panis species intincta aliquando data fuit, quod sustulit Gelasius. p.293.n.287

Panis Angelorum est Filius Dei in gloria sua, diuinæ visione essentiæ Angelos beans & reficiens. pag.323. num.4

Panis filiorum est Eucharistia, & quare. p.324.n.6

Panis Angelorum Christus, etiam vt homo, potest dici. p.325.n.14

Panis viatorum Christus Incarnatione, & Eucharistia. p.328.n.29

Panem Angelorum mater Dei fecit panem viatorum, dum ipsi corpus præbuit. ibid.n.31

Panis sacramentalis Christus in Eucharistia. p.330.n.38

Panem verbo suo carnem fecit Christus. p.332.n.46

Panis triticeus, & vinum vitis sunt materia Eucharistiæ. p.336.n.79

Solus Panis vsualis coctus igne est materia Eucharistiæ. p.337.n.81

Panis azymus, vel fermentatus, cùm vterque sit verus panis, est materia Eucharistiæ. ibid.n.83.& seq.

Panis azymus est materia conuenientior, & quare. ibid.n.85

Panis azymus est verus panis. p.338.n.89

in Pane azymo Christus consecrauit. ibid.n.96

Panis catechumenorum distinctus ab Eucharistia.p.392. n.384

Parasceue.

in Parasceue, seu feria 6. ante Pascha, dum solennis passionis Domini memoria agitur, Sacerdos in publica actione sub sola specie panis communicat. p.290.n.276

Parasceue non erat ad primum diem solennem Paschæ, quando crucifixus est Christus; sed ad Sabbathum, quod in festis Paschalibus incidebat. p.340.n.112

Parens, & Pater.

Parens Christianorum, qui ideo fratres dicuntur, Christus est in Eucharistia. p.124.n.475

Parens Christianorum tota Trinitas. ibid.n.480

Patris & matris Christianorum personam gerit Christus. ibid.

Patrimater, & matripater Deus est. ibid.

Pater, & mater filiorum Adamus. p.125.n.482

Mater hominum humanitate: pater Deitate Christus est. ibid.n.482

à Patre æterno habet, vt sit pater: à Virgine matre, vt mater sit. ibid.

Pater, Caput, & Sponsus Ecclesiæ Christus. pag.126. n.485

Plusquam matres filios Christus diligit Christianos, & quare. p.128.n.498

Patres discipulorum Magistri & Doctores vocantur. p.127.n.505

Pater & mater censetur magister. ibid.n.506

Patris mortem non expectant à Deo adoptati, vt eius bonis fruantur. n.131.n.517

Parentes carnales Christo postponendi. p.132.n.523

Parentibus

Parentibus carnalibus contra Christum non parendum. ibid.n.524
Parentes Ecclesiæ Apostolos Christus statuit. pag.133. n.530
Pater æternus coronatur pulchritudine prolis.ib.n.531. & p.146.n.15
Parentum corona sunt filij. ibid.n.531
Parentes olim coronabantur. p.136.n.547
Parentem Ecclesiam fecerunt, & eam vt matrem coronant Apostoli. ibid.
cum Patre absque dissidio regnat Filius Dei, & cum vtroque regnat Spiritus sanctus. p.147.n.20
à Patre, & à matre Christus coronatur, & quomodo. p.160.& seqq. à n.76
Pater est subditorum Sacerdos, & vt talis illorum debet promouere salutem. p.227.à n.403.& seqq.
Parentes filiis debent thesaurizare. p.228.n.405
Parentibus filij sunt anima. ibid.n.407
Etiam matris præstent officium Sacerdotes in subditos. p.229.n.408
Pater & pastor idem est. ibid.n.411
Parentum viscera sunt filij. p.231.n.415
Pater à pascendo dicitur, & quare. p.409.n.466

Pars.

In singulis Partibus hostiæ totus est Christus, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis. p.280.n.203
In omnibus Partibus specierum fractarum corpus Christi adhuc integrum reperitur. p.283.n.226
In tres Partes frangitur hostia, & quid hoc significet. ibid.n.227.& seqq.
sub Parte speciei fractæ, ac sub tota specie idem integrum manet corpus Christi. ibid.n.230
Partium corporis Christi viui naturalis connexio suadetur ex Scriptura. p.289.n.266
Partes crassiores dumtaxat alimentorum in secessum emittuntur. p.407.n.460

Particula.

In parua, vel etiam in minima Particula hostiæ totus, & integer Christus. p.279.n.201
Particula *enim*, non est de essentia formæ consecrationis. p.333.n.55
Particula *te*, in forma Baptismi debet necessariò exprimi, & quare. p.356.n.200
Particula *in nomine*, est de sustantia formæ Baptismi, ibid.n.201
Particula copulatiua *&*, apud Hebræos pro causali ponitur, nempe pro, *enim*, vel *quia*. p.184.n.185

Paruulus.

Paruuli in Baptismo recipiunt Spiritum sanctum ad remissionem peccati originalis, & copiam virtutum. p.362.n.234
Paruuli credunt per Ecclesiam, & recipiunt habitus virtutum, & non actus. ibid.p.363

Pascha.

Pascha nouum Christus, & quotidie in Eucharistia immolatur. p.144.n.4
Pascha incipiebat die 14. mensis Nisam ad vesperam, in qua agnus cum azymis manducabatur. p.338.n.34
Pascha vna tantùm die, & non integra; festum verò Azymorum, quod incipiebat in vespera diei 14. cum Pascha, per septem dies durabat. ibid.
Pascha aliquando panes azymos significat, vt cùm dicitur de Iudæis. Ioan. 18. 28. *Vt manducarent Pascha.* p.340.n.110
in Paschæ festo agnus immolari, & manducari iubebatur. p.389.n.360
Paschæ nomen Christo attributum. ibid.n.363

Passibile.

Passibile & impassibile non mutant substantiam corporis. p.407.n.457

Passio, & Pati.

Passionis Christi memoriale est Eucharistia.p.65.n.255. & p.77.n.300
Passionis effectum non recipiunt Angeli. ibid.p.66
Passio Christi prodest omnibus quantùm ad sufficientiam; sed illis quibus applicatur, quantum ad efficaciam.. p.77.n.300
Tota Passio Christi in Eucharistia exhibetur. pag.116. n.440
in Passione Christus se Regem, & Dominum probat. p.165.& seqq.à n.98
Passio Christi in Eucharistia vsque ad finem seculi perseuerat, & exhibetur in remissionem peccatorum. p.195.n.245
Pati pro Christo maius est, quàm esse Apostolum.p.226. n.397
Passio Christi immensum Dei amorem docuit homines. p.315.n.437
Passio Christi excessus fuit. p.316.n.438
Quæ in passione tulit Christus, tanto eo digniora, quanto saluti humanæ conuenientiora. p.346.n.146
Pati pro Domino non modicus est thesaurus. pag.365. n.247
ad Passionem Christus festinauit, & ideo diligentiam suasit proditori. p.387.n.356
ad Passionem currens Saluator non solùm Apostolos, sed seipsum veluti præcessit desiderio, affectu, & oculis: immò & Iudæorum mortem suam cupientium diligentiam superauit. ibid.& seq.
Vt citiùs pateretur Christus, & mortem in se veluti concitaret, Iudæorum excitauit inuidiam, triumphans, & ramis palmarum & oliuarum stipatus in Hierusalem veniens. ibid.p.388
in Passione Christus tristis, & lætus fuit, & quare; ibid.n.359
Passus fuit Christus ab origine mundi in omnibus Martyribus: & tandem in se patiens, desiderio expleto, lætatur. ibid.
Passio Christi eius deliciæ. p.389 n.359
Patiendo pro nobis Deus suam misericordiam ampliauit. p.415.n.494
Passio Christi incœpit in Circumcisione. p.416.n.499
Passionibus Christus nomen Iesu comparauit. ibid.
Patitur Christus in cruce, moritur in aëre, & expansis manibus, & quare. p.422.n.523

Pastor.

Pastor nascitur Christus ex Virginis vtero, & à pastoribus propterea visitatus. p.45.n.173
Pastor optimus Christus est, qui triplici pabulo, verbi, exempli, & proprij corporis pascit oues. ibid. à n.172.& seqq.
Pastor, & parens Christianorum Christus in Eucharistia. p.124.n.457
Pastores, Prælati & Sacerdotes salutem subditorum debent diligenter curare. p.229.à n.411.& seqq.
Pastor idem, qui & pater. ibid.n.411
Pastor pascat fideles animo, sermone, & pietatis operibus, nempe animi oratione, verbi exhortatione, & exempli exhibitione. ibid.
Pastor subditos etiam pascat temporali subsidio, & eleemosynarum distributione. ibid.n.412.& p.230.n.414
Pastor tanquam oues proprias amet subditus. ibid.
Pastorum, & Sacerdotum redditus sunt patrimonia pauperum. ibid.n.414
in Pastores bona temporalia in turpes vsus insumentes meritò clamant pauperes. ibid.p.231
Pastores crudeles sunt, qui dum possunt, eleemosynis pauperes non alunt. p.231.n.415
Pastoribus & Sacerdotibus pauperum, & viduarum cura

cura commissa. ibid.n.416
Pastores Prælati sint hospitales. p.231.n.416
Pastores & Prælati subditos diligant, & quare. ib.n.418
Pastores & Sacerdotes ament Christum plusquam sua, plusquam sui, & plusquam se. ibid.
Pastores vt medici salutem animarum curent. ib.n.419
Pastores sint præsentes suis, vt medici. p.232.n.420
Pastorum, & Sacerdotum residentia est de iure diuino. ibid.
Pastor inuisat subditos, vt medicus ægrotos. ibid.n.421
Pastor, & Sacerdos seipsum quodammodo perdat, vt saluet subditus. ibid.
Pastoralis Cathedra plena periculis. p.232.0.422
Pastoralis cura est onus Angelicis humeris formidandum. ibid.
Pastor à pascendo dicitur. p.409.n.466

Patientia.

Patientiâ gloriam Dei ampliare debent Sacerdotes. p.225.n.395
Patientiæ typus ouis. ibid.
cum Patientia prædicandum. ibid.n.396
Patientiâ clarum vas electionis Paulus. ibid.
Patientiâ suum Apostolatum Paulus nobilitauit. ibid. n.397
Patientia doctrinam præcedat. p.226.n.398
Patientes cum fructu audiuntur. ibid.
Patientiâ hæreticos ad fidem S. P. Dominicus adduxit. ibid.o.399
Patientes Christiani, Christo coniuncti. p.364.n.244
Patientiâ consummatur charitas. p.365.n.247
sine Patientia charitas desolata. ibid.
Patientia initium & fundamentum actuum charitatis. ibid.

Patriarcha.

Patriarchæ, & Prophetæ, Christum panem hominum desiderauerunt, & esurierunt. p.329.n.33

Patrimonium.

Patrimonium pauperum sunt redditus Sacerdotum. p.230.n.414

Paulus.

Paulus ex Ecclesiæ persequutore voce Christi egregius factus est prædicator. p.47.n.182
de Paulo mira verbi Dei victoria. ibid.n.183
Paulus ex lupo rapaci pastor fidelis efficitur. ibid.
Paulus cæcutit oculis carnis, vt clariùs videat oculis mentis. p.48.n.184
Paulus & Silas canentes in vinculis liberati sunt. p.79. n.307
Pauli mira per gratiam conuersio. p.95.n.362
Paulus gentium Doctor, post mortem lac illis vt filiis præbuit. p.127.n.505.
Paulus in via ad cœlum raptus, diuinam vidit essentiam. p.162.n.28
Paulus tacuit oblationem Melchisedech, & quare. p.185.n.188
Paulus Christum & Melchisedech comparauit in his quæ ad Sacerdotium pertinent. ibid.n.189
in Paulo Christus loquebatur. p.211.n.326
Paulus Architectum se dicit, & quare. p.214.n.338
Paulus tonabat, cuius voces non erant verba, sed tonitrua. p.216.n.346
Paulus loquens de iustitia, de castitate, & iudicio terruit Felicem Præsidem. ibid.
Paulus vas electionis patientiâ clarum. p.225.n.396
Paulus Apostolatum suum patientiâ nobilitauit. ib.n.397
Paulus ibi accurrebat, vbi plus erat laboris. p.226.n.398
Paulus in Christo omnia poterat. p.350.n.172
Paulus adolescens potenti misericordiâ ad Christum conuersus. p.431.n.561
Paulo sanato, nemo desperet. ibid.

Paulus se ad saluandum homines laborare affirmat. *Rom.*11.13. sed dependenter à Christo, & medio eius adiutorio. p.474.n.739

Pauper, & Paupertas.

ex Paupertate & miseria nostra augmentum habet Dei amor. p.45.n.174
Pauperum patrimonium redditus Prælatorum & Sacerdotum. p.230.n.414
Pauperes clamant in Sacerdotes bona in turpes vsus insumentes. p.231.n.414
Pauperi subsidium denegare est illum necare: & illi subsidium præbere, est illum viuificare. p.213.n.423
Dum vt Pauperes & inopes clamamus ad Dominum, exaudimur. p.454.n.646
Pauperes petentes eleemosynam, vulnera & inopiam ostendentes, dum oramus imitemur. ibid.

Peccare.

minùs Peccant nescientes dignitatem personæ, in quam peccant, quàm scientes. p.267.n.126

Peccator.

Peccatoris hominis cæcitas. p.51.n.194
Peccatores Angelos puniuit Deus, & hominibus pepercit. p.63.à n.245.& seqq.
Peccanti Angelo nec spatium pœnitentiæ, nec auxilium ad pœnitendum concessum est, sed statim supplicium inflictum. ibid.n.246
Peccatorem hominem ob beneficium incarnationis, Angelis sanctis prætulit Deus. p.64.n.261
Si homo non peccasset, Deus non fuisset incarnatus. ib.
Peccatores alij insanabiles, alij sanabiles, ex Platone. p.78.n.305
Peccatorem indurat Deus per iustum iudicium: & ipse se indurat per liberum arbitrium. p.89.n.342
Peccatores cæci, infirmi ac mortui sunt. p.90.n.346
Peccator cæcus, nisi à Deo illuminetur. p.93.n.354
Peccator à se ægrotat, à Deo tantùm sanatur, à quo præoenitur vt conuertatur. ibid.n.355
Peccatores aspectu suo Deus viuificat. p.94.0.357
vt Peccator actu conuertatur, gratiâ efficaci indiget. ibid. n.358
Peccator ex se nihil potest; multùm autem cum gratia Dei. p.101.n.382
Peccator solus non obtemperat Deo. p.150.n.31
Peccator Iudam imitatur. ibid.
Peccatores Christo Regi non parent, vt crudelibus tyrannis obediant. p.153.n.44
à Peccatis nostris lauit nos Christus in sanguine suo, & ideo Princeps est. p.159.n.73
Peccatores cum fructu corpus Christi in propria specie tetigerunt: at non possunt sine crimine Eucharistiam sumere, quamdiu peccato subiacent, & quare. p.299.n.338
Peccatores non purgati ad sacram mensam accedentes, canes vocantur, & quare. p.324.n.9
Peccator dum pœnitet, à Deo manducatur. p.328.n.25
Peccatoribus obduratis, & excæcatis in pœnam præcedentium peccatorum Deus aliquando subtrahit auxilia sua. p.436.n.581
Aliquando dum vult peccator, non potest; quia dum potuit, noluit. p.437.n.584.
Peccatoris conuersio ad Deum est quædam restitutio. p.441.n.599
Peccatorum oratio non est meritoria, sed impetratoria. p.444.n.608
Peccatori oranti, & venienti se Deus magna velocitate præbet. ibid.n.609
Peccatores anticipat misericordia Dei. ibid.n.610
Peccatores fugientes sequitur diuina misericordia, vt faciat desiderantes. ibid.n.611
Peccatores per suos legatos obsecrat Deus, vt ad illum

redeant

redeant. p.445.n.612
Immensa erga Peccatores Dei bonitas. ibid.
Peccatores ad precandum Deus excitat. ibid.n.612
Peccator etiam oculis Deum debet rogare. p.446.n.618
Peccatrix anima mortis rea contritione moritur, & lacrymis sanguinem fundens in vitam resurgit meliorem. p.447.n.621
Peccatores Christum imitantes, preces & lacrymas eius sanguini copulatas offerant. p.450.n.632
Peccatorem à peccato debet retrahere maxima Dei cognitio. p.456.n.650

Peccatum.

Sine Peccato non fuisset Incarnatio. p.45.n.174
per Peccatum dæmoniis similis, immò & abiectior homo. p.46.n.179
Peccata, non hominem consumit ignis verbi Dei.p.49. n.189
Peccatum veniale remittitur in purgatorio in futuro seculo; quod patet ex verbis Christi. p.71.n.279
Peccata capitalia purgatorij igne remitti, aliqui olim existimauerunt. p.72.n.281
Peccata alia sanabilia, alia insanabilia, ex Platone.p.78. n.305
Peccatum nequit produci, vel approbari à Deo. p. 84. n.324
Peccati authorem Deum esse blasphemant Lutherus & Caluinus. ibid.n.325
Nullo modo in peccatum influit Deus, quod Concilia definiunt. p.85.n.326
Bonitati, sapientiæ, & omnipotentiæ diuinæ peccatum repugnat. ibid.n.328.& seqq.
Ad vitandum peccata justè Deus denegat auxilia. p.86. n 329
Peccatum est maxima infirmitas. ibid.n.330
Peccatum ad nihilum ducit. ibid.
Peccati materiale dupliciter sumi potest. p.87.n.332
actus Peccati Physica entitas est à Deo. ibid.n.333
à Peccato non surgit homo sine diuina gratia. pag. 90. num.346
Peccato imago Dei deleta ab anima, à solo Deo restituitur. p.91.n.347
à Peccato solus Christus liberat, & ideo solus habet claues mortis & inferni. ibid.n.348
à Peccato sola vox Dei suscitat. ibid.n.349
à Peccato recedit homo gratiâ efficaci. p.94. n.358. & p.95.n.364
Peccati dura seruitus. p.100.n.380
Peccati originalis remedium, Baptismus: actualis verò pœnitentia. p.115.n.437
pro Peccatorum remissione semper Eucharistia oblata est. p.197.n.252
Peccata remittendi potestas sublimis est, & regia.p.209. n.315.& seq.
Immò & diuina. p.210.n.319
à Peccatis sunt liberi, qui alios à peccatis recedere hortantur. p.215.n.340
Peccatum Christianorum grauius peccato crucifigentium. p.267.n.126
Peccatum est maxima miseria. p.414.n.492
Peccatum factus est, & hoc tripliciter, ex D. Thoma. p.415.n.496
Victima pro Peccato Christus in circumcisione apparuit. p.416.n.498
Peccati charactere signatus, & peccatoribus similis Christus in circumcisione. ibid.
pro Peccato suo David postulat à Deo propitiationem propter nomen eius. p.418.n.507
ad Peccatum originale delendum principaliùs venit Christus, quàm ad delendum actuale, & quare.p.419. n.512
Peccatum nullum in hac vita est irremissibile, exceptâ finali impœnitentiâ. p.435.n.574
Semper post Peccatum est pœnitendum. ibid.n.575
Nullum est Peccatum, quod non possit pœnitentiâ in hac vita deleri. p.436.n.580
Si Peccatum homo vellet deleri, quod Deus delere non vellet, vinceretur Deus ab homine. ibid.
Aliquando in pœnam Peccatorum præcedentium Deus subtrahit auxilia peccatoribus obduratis, & excæcatis. ibid.n.581
à Peccato tenetur homo statim recedere. p.441.n.599
quæ Peccata dimittit misericordia, summam expellit miseriam. p.443.n.603
Nullum est Peccatum, etiam atrocissimum, quod non possit à misericordia Dei deleri. ibid.
Maius Peccatum fuit Iudæ desperatio, quàm proditio Christi. ibid.
Minus Peccatum est præsumptio ex Dei misericordia, quàm desperatio ex justitia. ibid.
Peccato mortui pœnitentiâ reuiuiscunt. p.447.n.622
Peccatum veniale timendum. p.449.n.629
Peccatum aliud non ad mortem, aliud ad mortem.p.450. n.635
pro Peccato ad mortem cor lacrymis liquefactum Deo offerendum. ibid.p.451
pro Peccatis fratrum nostrorum, hoc est Christianorum, gemendum & flendum est. ibid.
pro Peccato commisso, vel pro amisso paradiso tantùm lacrymandum. p.451.n.636
Multa Peccata faceret homo, nisi à Deo conseruaretur. p.453.n.642
Peccatum fit oratio, quæ per Christum non fit. p.463. n.683

Pelagius.

Pelagius ab Augustino confutatur. p.95.n.365
Pelagij error jugulatus. p.452.n.640

Pelicanus.

Pelicani amor in prolem à Christi amore superatus. p.286.& seq.n.247.& p.409. n.467

Persona.

Persona vna censentur omnes Christiani. p.126.n.489
Christi & Ecclesiæ vna persona æstimatur ex D.Thoma. p.161.n.383

Perpetuum.

Perpetua rei ab Ecclesia obseruantia, illam esse de jure diuino indicat. p.301.n.346

Pes.

Pedes Christi Domini Maria Magdalena est osculata, & quare. p.438.n.590
in Pedibus Christi misericordia & justitia adumbrantur. ibid.p.439
Alterum pedem Christi sine altero osculari non expedit, & quare. p.439.n.590
Pedibus discipulorum ablutis Christus proprios à discipulis non permisit lauari pedes. p.449.n.629
Pedes discipulorum lauit Dominus, vt eos in bono solidaret, & à casu peccati eriperet. ibid.n.630
Pedes suos noluit Christus à discipulis lauari, vt nostræ compunctionis lacrymis lauarentur. p.450.n.631
Pedes suos noluit Christus lauari, ne lacrymæ Magdalenæ tollerentur. ibid.n.632
Pedibus Christi coronam nectunt lacrymæ Magdalenæ, veluti gemmæ, & vniones. ibid.

Pestis.

Pestis Romæ ob peccata in Communione, & post Communionem commissa. p.321.n.365

Petra.

Petra fundens riuos olei, idest lætitiæ, & dulcedinis, Christus est. p.326.n.20

S. Petrus Apostolus.

S. Petrus à Christo Sathanas appellatus, & quare. p.54. n.207
S. Petrus post Christum ire iubetur. ibid.n.208
Petrus Apostolorum princeps & pastor. p.135.n.540
Petrus animosus, audaciá expurgatá, Dux Christianorum constitutus est. p.101.n.386
S. Petrus in carcere Mamertino Romæ Processum & Martinianum à se baptizatos statim sacrá refecit Eucharistiá. p.128.n.499
Sententia Petri præcedit sententiam cœli. p.211.n.324
de Petri manibus, Angelo iubente, catenæ cadunt, & quare. p.215.n.341
Petrus vinctus maior & illustrior Angelo soluente vincula. p.366.n.248
Petrus negans Christum ab ipso aspectu reuocatur. p.448.n.624
Foras egreditur, vt lacrymis delictum abluat, & ne petens ante fletum veniam, plos offendat. ibid.
Petrus quod voce negauerat, lacrymis confitetur. ibid. n.625

S. Petrus Martyr.

S. Petrus Martyr Ordinis FF. Prædicatorum petebat à Christo, vt ipsi pro illo mori concederetur. p.368. num.259

Pharao.

Pharao & Nabuchodonosor varios fortiuntur fines, & quare. p.95.n.363
Pharo seipsum indurauit per liberum arbitrium. p.373. n.583

Philippus Melancthon.

Philippi Melancthonis error. p.293.n.292
Philippus Melancton præsentiam corporis Christi in Eucharistia docet, & negantes arguit. p.403.n.436

Phthisis.

Phthisicos morbo laborantes miro modo curantur. p.266.n.131

Pilatus.

Pilatus Christum absoluit iudicio, crucifixit mysterio. p.156.n.101
in Pilati domum maxima Christi misericordia. p.426. num.541
Pilati vxoris visio tempore passionis Christi à Spiritu sancto. ibid.
Pilati vxor fidem, & salutem consequitur. ibid.
Pilati vxor Claudia Procula dicebatur, & illius meminit Apostolus. ibid.
Pilatum fidem & gratiam Christi recepisse, existimauit S. Augustinus. ibid.n.542

Plato.

Plato purgatorium agnouit. p.78.n.305

Pænitens, & Pænitentia.

ad Pœnitentiam vocauit Adamum Deus voce. pag. 46. num.180
Pœnitentia duplex, alia ad vitam, alia ad mortem. p.91. num.349
Verè pœnitentes à Spiritu sancto interiùs consolantur. p.92.n.351
Pœnitentia vera est amaritudo dulcissima. ibid.
Pœnitentia est remedium contra peccatum actuale, & Sacramentum mortuorum. p.115.n.437
Pœnitentia nouæ legis est omninò distincta ab aliis. p.209.n.314
Pœnitentiæ Sacramentum duntaxat duplicem habet materiam, necessariam & liberam. p.344.n.134
Pœnitentia etiam in fine vitæ bona est. p.436.n.577
Pœnitentiam animæ à corpore exeuntis Deus non spernit. p.435.n.576
Pœnitentiá cœlum debellandum, etiam in senectute. p.436.n.579

Pœnitentiá omne peccatum in hac vita deleri potest. ibid.n.580
Pœnitentia non debet differri vsque ad finem vitæ. p.442. n.601
Pœnitentia est vera iustitia. p.447.n.621
Pœnitentiá peccato mortui reuiuiscunt. ibid.n.622

Pontifex.

Pontifex in cruce solos Christus. p.177.n.155
Summus Pontifex subest Christo, & cæteris præest Episcopis. p.187.n.200
Summus Pontifex & Sacerdos Christus. ibid n.203
Pontifex Romanus ad alios Episcopos Eucharistiam mittebat in signum communionis. p.276.n.181

Porta.

Porta cœli ignea claue ignéá tribulationis aperitur. p.368.n.257

Potestas.

à Potestate consecrandi & offerendi Eucharistiam dignitas Sacerdotum oritur. p.204.n.294
Potestas conficiendi Eucharistiam omnibus Sacerdotibus conceditur. ibid.n.295
Potestas ipsamet consecrandi & offerendi corpus Christi est character Sacerdotalis. ibid.n.296
Potestas consecrandi Eucharistiam, remittendi peccata, & cœlos aperiendi, Sacerdotes supra Angelos erigit. p.206.n.302
Potestas iudicandi cum Christo Sacerdotibus concessa. ibid.
Potestas absoluendi à peccatis oritur à potestate consecrandi Eucharistiam. p.208.n.312
Habens Potestatem consecrandi, & non absoluendi, esset verus, sed non perfectus Sacerdos. ibid. numero 313
Potestas absoluendi à peccatis concessa Apostolis post Christi resurrectionem, & quare. ibid.n.314
Potestas remittendi peccata sublimis, regia, immò & diuina. ibid.p.209.n.316.& p.210.n.319
Potestatem super omnes creaturas habent Sacerdotes. n.211.n.323

Potus.

Potu indiget homo, vt viuat, idcoque Christus non tantùm corpus in cibum, sed & sanguinem in potum dedit. p.333.n.56
Potum & cibum exigit perfecta nutritio. ibid.n.57

Prædestinare, Prædestinatio, & Prædestinatus.

Prædestinari in adoptionem filiorum Dei, quid sit. p.53. n.201
Prædestinatio Christi est causa & exemplar prædestinationis humanæ. p.84.n.323
Prædestinati omnes Christo vt capiti ac Regi subiiciuntur. p.155.n.54
Prædestinatione Christus supra omnes Reges sublimatus. p.152.n.42

Prædicare, & Prædicator.

Prædicatorum omnium ore Christus loquitur Ecclesiæ. p.50.n.191
Prædicatores Dei sunt adiutores. p.211.n.326
Prædicatores à Christo & per Christum loquentes maiori gloria fulgent. ibid.n.327
Prædicatores mittuntur à Christo, sicut Christus missus est à Patre. ibid.
Prædicatores viri Apostolici sunt radij, odor, & scintillæ Christi Solis, rosæ & ignis. ibid.p.312
Prædicator nunquam à Deo recedat. p.212.n.328
Prædicatores sunt fulgura. ibid.
Prædicare verbum Dei, diuina est actio. ibid.n.329
Prædicatorum verba quæ sunt verba Christi, vitam conferunt. ibid.n.330
Prædicatoreq verba vitæ æternæ habeant. ibid.
Prædicatores sicut Apostoli sunt Sal terræ, lux mundi, &

& saluatores. ibid. & seq.n.331
Prædicatorum Apostolicorum summa gloria. pag.213. num.332
Prædicatores Dei nomine decorantur. ibid.n.333
Prædicatores os Dei sunt. ibid.n.334
in Prædicatoribus Deus auditur, & renetetur. ibid.n.335
Prædicator justus sit, & seipsum bonorum operum præbeat exemplum. p.214.n.337
Prædicator manu & linguâ verbi exequatur ministerium. ibid.n.338
in Prædicatore doctrina & veritas, seu illuminationes & perfectiones. ibid.
Prædicatorum magis mouent exempla, quàm verba ib.
Prædicationis officium non assumpsit Christus, nisi anno ætatis trigesimo, & post jeiunium quadraginta dierum, & quare. p.214.n.339
Prædicator purgatus vitiis, vitæ austeritate roboretur. ibid.
Prædicatores à peccatis sint liberi, alios à peccato recedere hortantes. p.215.n.340
Prædicator debet habere actiones liberas, & peccatorum nexibus solutas, quod in S. Petro fuit adumbratum. ibid.n.341
Prædicatores sunt Boanerges, hoc est, filij tonitrui, quia pietate simul, & sermone coruscant. ibid.n.342
Prædicatorum voces possunt videri, & quomodo. ibid. n.343
Prædicatorum voces videntur, dum bona eorum opera refulgent. ibid.
Prædicabat Noë non loquendo, sed operando, & arcam fabricando. p.215.n.344
Prædicandum interdum sine verbis. ibid.n.516
Prædicatores sunt tonitrua. p.216.n.345
Prædicatores terreant audientes. ibid.n.346
Apostolis Prædicatorum exemplaribus non floridas, sed igneas linguas dedit Spiritus sanctus, & quare. ibid. n.346
Prædicatorum voces sint feruidæ, & tonantes. ibid.
Dum Prædicabat Paulus, tonabat; cuius voces non erant verba, sed tonitrua. ibid.
Paulus loquens de justitia, castitate, & judicio terruit Felicem: ipsum prædicatores imitentur. ibid.
Prædicatores non ad risum, sed ad lacrymas moueant auditores. p.216.n.347
Prædicatores nubes, & columbæ appellantur, & quare. ibid.
vox Prædicatorum est vox turturis. ibid.
Prædicatores feruidi non paruum fructum afferunt. p.217.n.347
Prædicatorum verba sint stimuli. ibid.
Vide *Concionator*, *Pastor*, *Sacerdos*.

Prælatus.

Prælati subditos ament, vtpote qui Christi debent esse amicissimi. p.231.n.418
Prælati ament Christum plusquam sua, plusquam suos, plusquam se. ibid.
Vide *Pastor*, *Sacerdos*.

Præmium.

Præmium virtutis, Deus ipse. p.413.n.486
Præmium nostrum formalis beatitudo in visione diuinæ essentiæ consistens. ibid.
Præmium nostrum gloria, quæ est corona justitiæ. ibid.n.487
Præmiantur boni vltra condignum, & mali puniuntur citra condignum. ibid.n.488

Præsens, & Præsentia.

Præsens non potest esse corpus Christi in Eucharistia, nisi per mutationem substantiæ panis in ipsum. p.139. n.432
Præsentia sacramentalis non pugnat cum præsentia locali, quam corpus Christi habet in cœlo. ibid.
Præsentia corporis Christi, & transubstantiatio in Eucharistia, ex verbis Caluini stabiliuntur. p.398. à n.411. & seqq.
Contra realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia sentiunt Caluinus & sequaces. ibid.
Præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia docent ipsa verba Christi. ibid. à n.412. & seqq.
Præsentia realis corporis Christi in Eucharistia, & eius manducatio ore corporis à Christiano patet ex SS. Patribus. p.402.n.431
Præsentia realis corporis Christi in Eucharistia docetur ab hæreticis. p.403.n.434
Præsentiam realem corporis Christi in Eucharistia negare voluisset Lutherus, sed non potuit verbis Christi conuictus. ibid.n.435
Præsente Domino omnia bona veniunt. p.455.n.646
Præsentia Dei semper est quærenda. ibid.n.647

Princeps.

Princeps oleo vnctus subditorum vulnera sanet. p.157. num.65
Princeps noster Christus est, & quare. p.159.n.73
Principes sæculi, authoritate, vt Reges; scientiâ, vt Philosophi; impietate & vsurpatione vt dæmones. p.252.n.52

Procopius.

Procopius dux à Christo vocatus, & baptizatus. p.435. n.464

Promissio.

Promissio boni viri est obligatio. p.398.n.413
Promissioni suæ adiungens juramentum Christus illam firmauit. p.399.n.415
vt Promissis staret, & juramentum impleret Christus, corpus suum de facto & realiter in Eucharistia sub speciebus panis donauit. ibid.
Promissione duplici juramento firmatâ non potuit Christus carnem suam in cibum, & sanguinem in potum non præbere. ibid. & seqq.

Prophetare, & Prophetia.

Prophetat Elisæi Prophetæ cadauer, dum mortuum suscitat: & prædicit corpus Christi vitam mortuis daturum. p.56. & 57.n.218
Prophetiæ nomine 1. *Tim.* 4. quid intelligatur. p.503. n.588

Propitiatorium.

Supra Propitiatorium in tabernaculo; & infra propitiatorium in templo Salomonis Cherubini collocantur, & quare. p.172.n.127
Propitiatorium crux est. p.180.n.165
Sacrificium Propitiatorium est Eucharistia, & quare. p.194. & seqq. à n.243

Publicanus.

Publicanus sine fiducia justificatur, & quomodo. p.259. n.89
Publicanus delictorum suorum veniam petens, Deum inuocabat. p.445.n.615
Publicanus oratione suâ cœlum inclinauit. ibid.p.436

Pugil.

Pugiles oleo vngebantur, & quare. p.158.n.69

Purgatorium.

Datur Purgatorium, vt ibi post mortem pro pœna temporali fiat satis, & peccatum veniale consumatur. p.71.n.278
Purgatorij duplex locus, regularis in superiori parte inferni, & extraordinarius alibi secundùm diuinam dispensationem. ibid.
Purgatorium speciale pro iis qui non desiderauerunt Christum videre. ibid.
Purgatorij existentia ex verbis Christi, & Apostoli probatur. ibid.n.279

Purgatorij ignis grauissimus. p.72.n.278
in Purgatorio est Baptismus ignis. ibid.n.279
in Purgatorio Christianus idem saluatur ea parte, & condemnatur ea parte. ibid.
Purgatorium carcer est, vnde nemo exit nisi soluto minimo quadrante. ibid.n.280
in Purgatorio ignis purificans animas soluit vsque ad minimum quadrantem. ibid.
Purgatorij igne peccata capitalia remitti crediderunt aliqui. ibid.n.281
pro animabus Purgatorij ex ordinatione Apostolorum semper orauit Ecclesia: quod ex Patribus confirmatur. p.73.n.282.& seqq.
pro animabus Purgatorij orare præcipiunt Concilia, Carthaginense IV. Vasionense, Toletanum II. & Florentinum. p.74.n.288
Oratio pro animabus Purgatorij sine fundamento à Nouatoribus impugnatur. ibid.n.289
Animæ Purgatorij sub terra Christo sedenti in throno laudes dicunt. p.75.n.291
Animas Purgatorij incendium ad cœlum euehit. p.76. n.296
In Purgatorio justitia, & misericordia Dei. ibid.
Tempus à Deo præfixum animabus Purgatorij præuenitur precibus. ibid.n.298
à Purgatorio liberantur animæ oratione, eleemosynâ, & sacrificio Eucharistiæ. ibid.n.299.
Purgatorij omnes animas Christus descendens ad inferos non extraxit, sed aliquas, ex S. Thoma. p.77.n.300
Purgatorij animæ cum oblatione altaris ad cœlos ascendunt. ibid.n.301
Purgatorij ignem extinguit aqua cum sanguine è Christi latere exiens. ibid.n.302
Purgatorij incendia sacra mysteria veluti flores extingunt. ibid.n.303
Purgatorij animas exprimit tertia pars, in quam hostia immissa diuiditur. p.78.n.304
Purgatorij aliquam notitiam habuerunt Gentiles pro mortuis sacrificia offerentes. p.78.n.305
Purgatorium agnouit Plato. ibid.
In eodem igne electus purgatur, & reprobus crematur. ibid.
Purgatorium cognouit Virgilius. ibid.
Purgatorium credentes pro mortuis sacrificia obtulerunt Romani mense Februario, Athenienses, Massilienses & Argiui. p.78.n.306

Q

Qualitas.

QValitates Christiano requisitæ. p.264.n.214

Quantitas.

Quantitas est subiectum accidentale aliorum accidentium in Eucharistia. p.272.n.153
Quantitas in Eucharistia miraculosè per se subsistit. ib.
Ex conuersione Quantitatis in materiam primam, aliquid ex speciebus Eucharistiæ generatur, quod fit ex vi præcedentis miraculi. p.273.n.162
Sub minima Quantitate hostiæ potest poni corpus Christi sine extensione in ordine ad locum. pag.402. n.428

Quasi.

Quasi, dictio in Scriptura non minuit semper, sed aliquando firmat rem. p.72.n.278
Quasi, ab Apostolo vsurpatum, dum inquit, *Sic tamen quasi per ignem*, non minuit, sed confirmat, & idem est ac verè. ibid.

Quomodo.

Quomodo potest hic nobis carnem suam dare, &c. Iudæi irrationabiliter proferebant, antiqua miracula credentes, & noua respuentes. p.233.n.429
Quomodo hoc fit? nequit dicere Christianus de aliquo articulo fidei, aliis articulis credens, & quare. p.234. n.430
Quomodo, non possunt dicere Nouatores de Eucharistia; alios enim articulos fidei recipientes, Eucharistiæ Sacramentum negare non valent. ibid.

R

Radix.

RAdia omnium bonorum charitas. p.264.n.212

Raphaël.

Raphaël Angelus se inuisibili cibo vti declarat. p.460. n.666
Raphaël in cœlo videt actiones Tobiæ in terra. p.467. n.699

Ratio.

Rationem excedunt fidei mysteria. p.233.n.427
Ratio, seu cognitio naturalis Angelica & humana deficiunt in Incarnatione, & Eucharistiam non attingunt. p.236.n.36
Ratione humana non est inuestiganda Eucharistia. ibid. n.37
Rationem non patitur fides. p.251.n.38

Redemptio, & Redemptus.

Redemptio copiosa Christi in Eucharistia colligitur, & adunatur. p.314.n.429
Redempti cum Christo in cruce triumphant. p.169.n.114

Redemptor.

Redemptor hominum, & ruinæ Angelicæ restaurator Christus est. p.326.n.19
Redemptor Angelorum Christus, ex S. Bernardo. ibid.

Res.

Res Sacramenti Eucharistiæ est charitas in actu. p.116. n.439
Res à Deo in fieri, & facto esse dependent. p.148.n.23.
Res eximiæ sunt corpus & sanguis Christi, quæ sub speciebus panis & vini latent. p.246.n.7
Res perficitur in assequutione sui finis. p.264.n.213
Vt sunt Res quædam, putà lignum, &c. imagines non sunt adorandæ, sed vt repræsentant. p.386.n.346
Res, seu effectus Eucharistiæ, scilicet gratia, vel gloria in societate Sanctorum exprimebatur in protectione, quam Iudæi receperunt per sanguinem agni ab Angelo vastatore. p.389.n.362
Res figurata figurâ est præstantior. p.390.n.367

Residentia.

Residentia Prælatorum, & Sacerdotum est de jure diuino. p.232.n.420

Resurrectio.

Resurrectio Christi est causa efficiens, & exemplaris resurrectionis justorum: peccatorum verò, & infidelium est tantùm causa efficiens. p.34.n.128.& seq.
Resurgent corpora nostra virtute Eucharistiæ. pag.56. n.216
post Resurrectionem Beati etiam vocaliter Deum laudabunt. p.66.n.255
Resurrectionem causabit Eucharistia. p.308.n.394

Reuelatio.

Reuelatio diuina veritatis supernaturalis, propositio illius ab Ecclesia, & assensus intellectus ex pia motione voluntatis, ad actum fidei requiruntur. p.254. n.50

Rex, Regnum, Regnare.

Rex nouus in Eucharistia Christus est, & quare. p.143. num.2
Rex Christus æterna ex Patre processione, temporali in vtero Virginis generatione, & cruentâ in cruce, & incruentâ in Eucharistia immolatione. p.145.n.12.

Rex

Rex Christus est in Eucharistia. p.146.n.13
Regium est, quod est diuinum. ibid.n.14
Rex vnicus Pater & Filius in diuinis. ibid.n.15
Rex Filius Dei ex vi processionis. p.146.n.16
Rex Christus est creatione, conseruatione & gubernatione rerum. ibid.n.17.& seqq.
Rex Babyloniæ vocat regnum Dei sempiternum.p.147 num.18
Regnum Christi æternum, & admirabile. ibid.n.19
Regnat cum Patre absque dissidio Filius Dei. p.147.n.20
Regnat legibus ac præceptis Deus in hominibus.p.149. n.26
Rex spiritualis Christus, & ad hoc electus, inunctus est, ac coronatus. p.150.n.33
Regem non alium nisi summum potuit Virgo concipere. p.151.n.31
ad Regiam dignitatem Christus ab æterno electus est. ibid.n.36
Regibus dominatur Christus. ibid.n.38
In femore scriptum habet, *Rex regum, & Dominus dominantium*, & quare. p.152.n.39
Reges Regum se dixerunt quidam Principes. ibid.
Rex Regum solus Christus, ab omnibus terræ Regibus adoratur, & quomodo. ibid n.40
Reges sunt Christo seruientes, & iusti, vt Abraham. ibid.n.41
Supra omnes Reges terræ Christus prædestinatione sublimatur. ibid.n.42
Regẽ Christũ sponte sibi eligant Christiani.p.153.n.43
Reges diuerso modo à variis nationibus inaugurati. ibid. num.45
In Regem Christus à Deo vnctus est. ibid.n.46
in Reges Saül & Dauid vncti, Christi vnctionem designabant. ibid.n.47
Rex Angelorum Christus est,etiam vt homo.p.155.n.52
Rex & medicus Christus est. p.158.n.71
Reges diademate coronantur, & quare. p.160.n.76
Rex Christus triplici diademate coronatur.ibid.num.78. & seqq.
Rex Christus in cruce triumphat. p.165.n.98
à Regia maiestate Christus cruci confligitur. ibid.n.101
Regem declarauit Christum Herodes, dum ipsi vestem albam tribuit. p.166.n.104
Rex Christus patiens à militibus appellatur. p.167.n.105
Regis in passione Christus effulsit maiestate.p.168.n.110
Regem Christum indicat titulus crucis. ibid.
ne Regni titulum, ac sceptrum desereret Christus, noluit de cruce descendere. ibid.n.111
Rex nouæ gloriæ Christus in cruce. ibid.n.112
Regum Christianorum diademata cruce coruscant. p.169.n.115
Malè regnat, qui sine Christo crucifixo regnat. ibid.
Regius cibus Eucharistia, in qua Christus Rex est, & Dominus. ibid.n.116
Regem Assuerum vicit Christus in Eucharistia.ib.n.118
Rex Christus in Eucharistia se præbet omnibus. p.170. n.119
Vt ad Regem magna cum reuerentia ad Eucharistiam accedendum. ibid.n.120
Rex Christus in Eucharistia ex summa potentia, magnificentia, & maiestate. p.170.& seq.n.123
Rex idem, qui & pastor. p.171.n.124
Regem Christum in Eucharistia Ecclesia experitur.ibid. n.125
Regem Christum in Eucharistia Angeli adorant.ib.n.126
Regiam potestatem vincit facultas remittendi peccata. p.209.n.316
Rex Sacerdoti caput submittit, & quare. ibid.
Regiam dignitatem exprimit nomen Christiani. p.359. n.217
Reges omnes vicit Christus, quia vbique misericordiæ suæ effusione dominatur. p.416.n.539
Regnum Christi vbique diffusum anno 201. ibid.

Robertus.

Robertus Gallorum Rex Christianissimus author prosarum *Veni sancte Spiritus*,& *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, in procem. p.1.& p.954.n.186

Roma, & Romanus.

Romani mense Februario pro mortuis sacrificia offerebant. p.78.n.306
Romæ trans Tyberim, in illa quam Iudæi incolebant regione, fons olei in natali Christi scaturiit. p.154. n.50
Romana Ecclesia ab initio in azymo consecrauit.p.337. n.87
In ea tamen ob hæresim Ebionitarum consecratio in azymo cessauit paruo tempore. ibid.
Roma canosa, & annosa pœnitentiam criminum exercenti. p.436.n.577

Rosa.

Rosa sanguis Christi, & lilium eius corpus dicitur ab Ambrosio. p.77.n.303.& p.315.n.433
Rosam, & lilium, immò & lætitiam, Susan significat. p.108.n.406.& p. 169.n.119
Rosa campi,& lilium conualliũ Christus est.p.327.n.24
Rosæ spinis carentes sunt vulnera Christi. ibid.

Rubere.

Rubet Baptismus Christi sanguine. p.355.n.192

S

Sacerdos, & Sacerdotium.

Sacerdos Christus est in Eucharistia. p.179.n.129
Sacerdotij sui participes fecit Apostolos. ibid.n.130
per Sacerdotes Christus offert Eucharistiã.p.173.n.132
Sacerdotalis dignitas fulget in Christo. p.175.n.144
Sacerdos Christus natus est, & nascens exercuit Sacerdotium. ibid.& n.145
Sacerdos Christus propter carnem assumptam. ibid.
duo Sacerdotis officia, sacrificia offerre,& preces,Christus adimpleuit. p.175.n.246
ex Sacerdotibus, & Regibus natus est Christus, vt se Sacerdotem & Regem demonstraret. ibid.n.147
Sacerdos Christus,qui a totum orbem ad Deum reduxit, p.176.n.148
omnis Sacerdos, siue in lege Moysis, siue in Ecclesia Christi, illius vicem gerit. ibid.
Sacerdotium accepit Christus cum humana natura. ibid.n.150
Sacerdotium tamen Christi est æternum. ibid.
nusquam Sacerdos esse desiit Christus, nec ipsâ morte. ibid.n.151
Sacerdotij characterem non habuit Christus, sed plenissimam potestatem. ibid.
Sacerdos offerens, & hostia oblata Christus est. p.177. n.154
Sacerdotes omnes veteres Christus superat. ibid.n.156
Sacerdos vnus fuit Christus, & Deus. p.178.n.157
Christi, & aliorum Sacerdotum notabile discrimen. ibid.n.158
Sacerdos & altare inutilia sine hostia. p.180.n.168
Sacerdos erat Abraham. p.184.n.186
Sacerdos fuit Melchisedech, & eius Sacerdotij proprius actus fuit oblatio panis & vini. p.185.n.189.& seq.
Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech fuit Christus. ibid.n.190
Sacerdotibus, & hostiis Christiana religio firmatur, p.185.n.192
Sacerdotes non sunt omnes Christiani. p.186.n.194
Sacerdotium aliud improprium, & metaphoricum, ac spirituale, quo Christiani sunt mystici Sacerdotes: aliud proprium, & verum, quod quibusdam tantùm

ad hoc electis conceditur. p.186.n.196.& seq.
Sacerdotij origo Christus est, in cuius persona Sacerdos operatur. ibid.n.198
Sacerdos primus, & independens Christus est: alij subalterni, ac ab eo dependentes Sacerdotes, non tamen eius successores, sed ministri. p.187.n.200
Sacerdos nequit agere in sua, sed in persona Christi. ibid.n.202
Sacerdos summus, & Pontifex Christus est. ibid.n.203
Sacerdotes destinantur ad offerendum corpus, & sanguinem Christi. ibid.n.204
Sacerdos, & sacrificium sunt correlatina. ibid.n.205
Sacerdotium quomodo olim concessum. p.188.n.205
Sacerdotium Christianorum cuiuscumque conditionis hominibus à Spiritu sancto electis conferunt. ibid.
Sacerdotis proprius actus est offerre sacrificiũ. ib.n.206
à solo Sacerdote offertur Eucharistia. p.193.n.234
Sacerdotes ad offerendum Eucharistiam Christus instituit. ibid.n.235
Sacerdotes nouæ legis Prophetarum oraculis prænunciati. ibid.n.236
Sacerdotum propriè dictorum necessaria distinctio ab aliis fidelibus. ibid.n.239
Ordinatio in Sacerdotem characterem confert, & gratiam. ibid.
Sacerdos Eucharistiam offerens, virentem oliuam Deo, vt misereatur, exhibet. p.196.n.250
Sacerdotis munus est offerre sacrificia pro peccatis.ibid. n.251
Sacerdotium à Christo ad Apostolos, eorumque successores diffusum. p.202.n.281
Sacerdotium nouæ legis est Sacramentum. ibid.n.283
Sacerdotium omnium Ordinum præstantissimum. p.204.n.292
Sacerdotalis dignitas splendescit à tribus, à potestate consecrandi & offerendi Eucharistiam, à potestate remittendi peccata, & à verbi Dei prædicatione. p.204.n.295
Sacerdotibus omnibus confertur potestas consecrandi & offerendi Eucharistiam. ibid.n.294
Sacerdotalis character est ipsa potestas consecrandi & offerendi Eucharistiam. ibid.n.296
Sacerdotes nouiter ordinati cum Episcopo ordinante consecrant. ibid.p.205
Sacerdotes modo splendido ac purissimo conficiunt corpus Christi. ibid.n.299
Sacerdos, Christi pater & mater dici potest, quo nihil sublimius. p.265.n.307
Sacerdotio homines superant Angelos, illisque digniores fiunt. ibid.p.206
Sacerdotes præsunt Angelis in tribus. In potestate consecrandi, peccata remittendi, & cœlos aperiendi, immò & judicandi vt Christi assessores. p.206.n.302
Sacerdotes proximiùs ad Deum accedunt, quàm Angeli. ibid.p.206.n.303
à Sacerdotibus, non ab Angelis Christi caro debet tangi. ibid.n.305
Vulnera Christi tangit Thomas Apostolus, quia per Sacerdotium diuinâ manu gaudebat. p.207.n.307
Sacerdotis manus est Dei & Christi, in cuius persona consecrat. ibid.& n.308
Soli Sacerdotes, & non Laïci, etsi justi, neque Diaconi possunt offerre & conficere Eucharistiam. ib. & seq. n.309.& 310
Sacerdotalis character quo tempore imprimatur.p.208. n.313
Sacerdotibus post Eucharistiæ consecrationem datur potestas remittendi peccata, & quare. ibid.n.314
Sacerdotium est principatus. p.209.n.316
Sacerdoti Rex caput submittit. ibid.
Sacerdotis, quàm Regis nobilior dominatio.ibid.n.317
Sacerdotes judicare recusauit Constantinus, ipsosque Deos appellauit, ac infra illos sedere voluit.ib.n.318
Sacerdotio subest Imperium. ibid.
in Sacerdotes detractio est blasphemia, & quare. p.210. n.322
Sacerdotes habent potestatem super omnes creaturas. p.211.n.323
in Sacerdotibus Christus consecrat, absoluit & prædicat. ibid.n.325
Sacerdos justus sit, & seipsum bonorum operum præbeat exemplum. p.214.n.337
in Sacerdote doctrina, & veritas, seu illuminationes, & perfectiones. ibid.n.338
Sacerdotes Ecclesiæ astra, in duas classes distributi, quorum alij maiores, nempe Episcopi, alij minores, scilicet Presbyteri ordinarij. p.217.n.348
Sacerdos non potest absoluere sine Episcopi licentia. p.218.n.355
Magis Christum exprimit Episcopus, quàm inferior Sacerdos. ibid.n.356
Sacerdotes ad eundem finem cum Christo ordinantur, nempe ad gloriam Dei, & salutem hominum. p.221. n.376.& seq.
Sacerdotes Deum glorificent sermone, opere, & patientiâ. p.222.n.382.& seqq.
Sacerdos doceat, & prædicet; nam fugit qui tacet, & non prædicat. ibid.n.383.& seq.
Sacerdos moritur, cuius verba in templo non audiuntur. ibid.n.385
à Sacerdote Christianus pane doctrinæ nutriendus.ibid. n.386
Sacerdos facit Sacrilegium, qui verbi pabulum populo denegat. ibid.
Sacerdos qui non prædicat, peccat in corpus Christi. ib.
Sacerdotes habentes curam animarum, verbum Dei tenentur prædicare. ibid.& seq.n.387
Sacerdotes pastores sint, & Doctores. p.223.n.387
Sacerdotes in die judicij animabus, quas Deo lucrati sunt, coronabuntur. ibid.n.389
Sacerdos quas conuertit animas, eas Deo in judicio præsentabit. ibid.
Sacerdotes gloriam Dei bonis operibus promoueant. ibid.n.390
Sacerdos diuina dicens, diuinus efficiatur. p.224.n.290
Sacerdotem proferentem sermo ignitus priùs igniat, quàm audientem. ibid.n.391
Sacerdotes patiētiâ Dei gloriam amplient. p.225.n.395
Sacerdotes magna cum patientia prædicent. ibid.n.396
Sacerdotes patientes cum fructu audiuntur.p.226.n.398
Sacerdotij finis salus animarum. ibid.n.400
Sacerdotes propriæ saluti inuigilent, vt alienam curent, & promoueant. p.227.n.401
Sacerdos salutem curet animarum triplici officio, scilicet Patris, Pastoris, & Medici. ibid.n.402.& seqq.
Sacerdos qui hominem verbo in Christo genuit, debet verbo & operibus in Christo conseruare. ibid.& seq. n.404
Sacerdos æternum bonum velle, & quærere subditis debet. p.228.n.404
Sacerdotes vt parentes debent filiis thesaurizare, & quomodo. ibid.n.405
Sacerdos crudelis est, qui spiritualem prolem damnari sinit. ibid.n.407
Sacerdotes negligentes à carnalibus patribus damnantur. ibid.n.408
Sacerdotes etiam matris in subditos præstent officium. p.229.n.408
Sacerdos vt nutrix foueat, & nutriat subditos, ac formet. ibid.n.409
Sacerdos pro subditis etiam animam debet ministrare. ibid.n.410

Sacerdotes vt pastores suorum salutem curent subditorum. ibid.n.411.& seqq.
Sacerdotes pascant subditos mente, ore, & opere: verbo, exemplo & oratione. ibid.
Sacerdotes pascant subditos etiam temporali subsidio, & eleemosynis. ibid.& seq.n.412
Sacerdotis vox opere roboratur. p.230.n.412
Sacerdotis mores populos imitatur. ibid.
Sacerdos amet subditos plusquam sua, plusquam suos, & plusquam se. p.231.n.418
Sacerdotum redditus patrimonia sunt pauperum.p.230. n.414
in Sacerdotes bona in turpes vsus insumentes clamant pauperes; ex S. Bernardo. ibid.& p.231.
Sacerdotibus pauperum & viduarum cura commissa est. p.231.n.416
Sacerdotes sint hospitales, & Gregorium Magnum, & Leonem IX. imitentur. ibid.& n.417
Sacerdos vt medicus salutem curet animarũ.p.231.n.419
Sacerdos sois præsens sit, vt medicus. p.232.n.420
Sacerdotum residentia est de jure diuino. ibid.
Sacerdos subditos verbo Dei velut igne & ferro curet. ibid.
Sacerdos subditos vt medicus ægrotos inuisat. ib.n.421
Sacerdos seipsum quodammodo perdat, vt saluet subditos, ex S. Bernardo. ibid.
à Sacerdote vita temporalis amittenda, vt æterna tribuatur, & possideatur. ibid.
Sacerdotalis, seu pastoralis cathedra plena periculis. ibid.n.422
Animarum cura est onus non solùm Sacerdotibus, sed & Angelicis humeris formidandum. ibid.
Vide *Concionator*, *Pastor*, *Prædicator*, *Prælatus*.

Sacramentarij.

Sacramentarij Eucharistiæ adorationem vocant idololatriam. p.374.n.281
Sacramentariorum Author quis. p.405.n.455

Sacramentum.

Sacramentum corporis, & sanguinis sui instituens Christus in vltima cœna, eiusdem Sacramenti ministros Apostolos ordinauit. p.105.n.397
Sacramentum nobilissimum nouæ legis est Eucharistia. p.114.n.432
Sacramenta Iudæorum vasa vacua, egena & infirma, immò, & mortua. ibid.
Sacramenta omnia nouæ legis viua dici possunt. p.115. n.435
Sacramenta cætera in vsu consistunt, & non semper viuunt; Eucharistia autem quæ consistit in consecratione materiæ, semper viuit. ibid. & n.436
Sacramenta mortuorum sunt Baptismus, & Pœnitentia, & quare. ibid.n.437
Sacramenta cætera cum Eucharistia Sacramenta viuorum appellantur, & quare. p.116.n.438
Discrimẽ inter Sacramentum & sacrificium.p.191.n.225
Sacramentum & sacrificium est Eucharistia secundùm variam rationem. p.197.n.253
Sacramentum memoriæ est Eucharistia, & quare. ibid.
Sanctum Sacramentum vocatur Eucharistia, & quare. p.200.n.269
Sacramentum vnicum constant septem Ecclesiæ ordines, & est totum quoddam potentiale.p.204.n.292
ad Sacramentum tria requiruntur, quæ in ordinatione Sacerdotum reperiuntur. p.202.n.284
Sacramentum & sacrificium est Eucharistia.p.291.n.280
Sacramenta ad vitam spiritualem homini conferendam sunt instituta. p.306.n.383
Sacramentorum singulorum peculiares effectus. ibid.
Sacramentorum Sol, finis & perfectio est Eucharistia. ibid.n.384
Sacramentũ Sacramentorũ est Eucharistia.p.307.n.387
R. P. Car. Bouquin Comm. in Profam D. Thom.

Sacramentum viuorum, immò & perfectorum est Eucharistia, & ideo in ore peccatoris non gratiam fundit, sed mortem. p.321.& 322.n.467
Sacramẽtorum formæ significando efficiunt.p.334.n.61
Sacramenta sunt incócussa, sicut & Ecclesia. p.336.n.73
Sacramenta ex vulnere lateris Christi exierunt. p.361. n.228
Sacramentum, & dogma fidei debet institui à Christo verbis in propria, & litterali significatione intellectis. p.400.n.420
Sacramentum est rei veræ & præsentis, non falsæ, & absentis. p.401.n.425
Sacramentum fidei Baptismus, & Sacramentum charitatis Eucharistia. p.370.n.262

Sacrificium.

Sacrificia, & preces offerre, duo Sacerdotis officia. p.175.n.146
Sacrificium Christi Deo gratissimum. p.177.n.153
Quatuor in Sacrificiis disiuncta, in Christo adunata. p.180.n.169
in Sacrificio Christi, omnes antiquæ oblationes inclusæ. p.181.n.176
Sacrificium omnium perfectissimum fuit oblatio Christi. p.182.n.177
Sacrificia Gentilium de filiis immania. ibid.n.179
Sacrificium appellatur Eucharistia in Canone Missæ antiquissimo. p.183.n.182
Sacrificium Christi debuit esse præstantius oblatione Melchisedech, & quomodo. p.185.n.191
ad Sacrificium corporis, & sanguinis Christi in Eucharistia offerendum destinantur Sacerdotes nouæ legis. p.187.n.204
Sacerdos, & sacrificium sunt correlatiua. ibid.n.205
Sacrificium offerre est proprius actus Sacerdotis.p.188. n.206
ad Sacrificia altaria eriguntur. ibid.n.207
Sacrificium verum habet Ecclesia, quia habet verum altare. ibid.n.208
Sacrificatorium appellatur altare. ibid.
Nulla Religio sine sacrificio. p.190.n.219
Sacrificium est de lege naturæ. ibid.
Verum Sacrificium Christianorum est Eucharistia.ibid. n.220
à Sacrificiis Iudæorum distincta est oblatio à Malachia inter gentes prophetata. ibid.n.222
Inter Sacrificium, & Sacramentũ discrimen.p.191.n.225
Sacrificij definitio. ibid.n.226
Sacrificia vetera noluit Deus, vt corporis Christi sacrificium perficeret. ibid.n.227
Sacrificium designat modus loquendi Christi in Eucharistiæ institutione. ibid.n.229
Eucharistiam esse Sacrificium suadent verba Christi in consecratione calicis. p.192.n.239
vt Sacrificium, seu hostiæ immolatio magis pateat, corpus separatum à sanguine offertur, & sumitur.ib.n.231
Mortem in Eucharistia præuenit Christus, vt sacrificium offerret. ibid.
Sacrificare facere significat in Scripturis. ibid.n.232
Sacrificium debet fieri de re sensibili, & permanente, p.294.n.240
ad Sacrificium Eucharistiæ sufficit mors Christi repræsentata. ibid.n.241
Sacrificium verè propitiatorium est Eucharistia. p.295. n.244
Sacrificium Eucharistiæ idem est cum sacrificio crucis. ibid.n.245
Sacrificia pro peccatis offerre est proprium munus Sacerdotis. p.196.n.251
Secundùm variam rationem sacrificium est Eucharistia, & Sacramentum. p.197.n.253
Quotidie Sacrificatur, seu immolatur Christus.ib.n.255

Verum erat Sacrificium agni immolatio, licèt rem præteritam exhiberet. ibid.n.256
Sacrificium esse Eucharistiam conuincitur ex Nouatorum doctrina. p.298.n.257
Holocaustũ est Eucharistia ad purgandas iniquitates.ib.
Sacrificium impetratorium est Eucharistia. ibid.n.258
Eucharistia est sacrificium propitiatorium,& quomodo. ibid.n.260
Sacrificium Eucharistiæ est impetratorium ex vi operis meritorij à Christo patrati. p.199.n.263
Sacrificium non causat gratiam infallibiliter in illis,pro quibus offertur. ibid.
Sacrificium Eucharistiæ expiat,& remittit pœnas temporales, vt sunt purgatorij. ibid.n.264
Habet vim satisfaciendi, vt est sacrificium. p.200.n.265
In subiecto meliùs disposito plures gradus pœnæ remittit. ibid.n.266
Sacrificiũ corporis Domini vocatur Eucharistia.ib.n.269
Sacrificium Missæ idem est cum sacrificio crucis.p.201.n.276
Discrimen est inter remissionem per sacrificium Eucharistiæ, & per indulgentias. p.202.n.278
Sacrificium Eucharistiæ pro pluribus oblatum cuilibet æquè prodest, ac si pro illo dumtaxat offerretur. ibid.n.279
Plures Missæ magis prosunt quàm vna. ibid.n.280
Sacrificium Missæ offerre soli Sacerdotes possunt.p.207.n.109
Sacrificium offerre nec justi laïci, nec Diaconi, neque fœminæ possunt,quæ apud Collyridianos & Pepuzianos sacrificabant. ibid.& n.310.& seqq.
Nullum Sacrificium sicut zelus animarum. p.223.n.388
vt Sacrificium est Eucharistia,vtramque speciem requirit. p.291.n.280

Salomon.

Salomonis solij duodecim leunculi, quid significent. p.139.n.559
Salomon veste candida indutus in templum à se constructum veniebat. p.167.n.106
Salomonis annulus cum duplici corona, alia aurea,alia spinea, & lemmate *Victoria amoris.* ibid.
Hoc annulo quid significetur. ibid.
Salomonis magnificentia à Christo superata. p.371.& seq.n.267

Salus.

Salus hominum secundarius finis Incarnationis Christi, & Sacerdotum. p.221.n.376.& p.226.n.400
Salus duplex, alia in via, quæ justificat: alia in patria, quæ glorificat. p.246.n.12
Salutem vt homo consequatur, debet venire ad Deum metu supernaturali per fidem. p.247.n.15
nullus Salutem consequitur per vires naturales. ibid.num.18
Salutis initium, & aliarum virtutum fundamentum Fides est. p.256.n.65
Nullus adultus saluatur sine fide formata charitate. p.265.n.118
Salus hominis gloria est Dei. p.346.n.146
Quæ in passione Christus tulit, tantò Deo digniora, quantò saluti humanæ sunt conuenientiora. ibid.
Nihil tam Deo dignum, quàm salus hominis. ibid.

Samaritani.

Samaritani à Philippo baptizati, à Petro & Ioanne Apostolis & Episcopis recipiunt Spiritum sanctum, idest Confirmationem. p.219.n.364

Sanctitas.

Sanctitatis Angelorum,& hominum origo Christus est. p.63.n.244
Sanctitas diuina quid sit. p.84.n.32[illegible]

Sanctum.

Sancta sanctis,clamabat Diaconus tempore Communionis. p.299.n.337

Sanctus.

Sanctus non solùm à peccatis sit immunis, sed etiam bonis operibus exornatus. p.299.n.337
Sancti à Christianis honorandi sunt. p.384.n.339
Sancta Maria Dei genitrix supra omnes Sanctos honoranda est hyperduliâ. p.334.n.389
ad Sanctam Virginem Mariam refertur honor illius imaginibus exhibitus. p.385.n.342
Sancti Angeli, & homines in cœlo regnantes honorandi sunt duliâ. p.385.n.343
Sanctos honoramus,vt Dei filios, membra Christi, & amicos, nostrosque intercessores. ibid.
Sanctorum imagines eodem modo cum proportione honorandæ. ibid.
Sanctis,& eorum imaginibus honor exhibitus,ad Christum Deum terminatur. p.385.n.344
Sanctorum imagines non sunt adorandæ adoratione latriæ. p.386.n.347
Sanctorum corpora adoranda, seu honoranda sunt duliâ. ibid.
in Sanctis Christus honoratur. ibid.
Sanctorum societas est extrinsecum complementum gloriæ. p.461.n.673
Societas Sanctorum conflatur ex Angelis,& hominibus. ibid.& seq.
Sanctorũ felicitas multitudine nõ minuitur.p.462.n.674
Sancti Dei sodales, & socij euadunt. ibid.n.675
Sancti sunt inuocandi vt filij,membra,& amici Christi. p.463.n.684
Sancti vt intercessores inuocantur. ibid.
in Sanctorum inuocatione semper intelligitur eos non vt redemptores, sed vt intercessores inuocari.p.464.n.685
Sanctorum precibus Christus rogatur, vt nobis misericordiam largiatur. ibid.
de Sanctorum inuocatione hæretici iniustè culpant Ecclesiam. ibid.n.687
Sanctorum inuocatio est relatiua, & ad Deum terminatur. p.465.n.689
in Sanctis solus Deus inuocatur in Ecclesia. ibid.
Sanctorum inuocatio non est necessaria, sicut Dei & Christi; sed est bona, & vtilis. p.465.n.690
Sancti Angeli, & homines beati ab Ecclesia inuocantur. ibid.n.691
Sanctos Angelos inuocauerunt homines ante Incarnationem. ibid.n.692
Sancti homines ante Incarnationem quodammodo inuocabantur, quare, & quomodo. ibid.
Peracta Christi passione homines beati Deum videntes propriè vt intercessores sunt inuocati. p.465.n.683
Sanctorum inuocatio ex verbis S. Petri colligitur.ibid.
Sancti ab initio ab Ecclesia inuocati. ibid.n.694
Sanctorum intercessionis meminit S. Cornelius Papa an.254. p.466.n.695
Sancti, seu justi adhuc viuentes absque iniuria Redemptoris inuocantur: ergo & Sancti post mortem sunt inuocandi. ibid.n.697
Sancti in cœlis vident necessitates nostras, & vota nostra ad illos directa. ibid.n.698
Sancti sunt sicut Angeli Dei, & preces nostras sciunt, & Deo offerunt. p.467.n.700
Sancti in cœlis volunt, sciunt & possunt precibus & meritis suis nos juuare. ibid.n.702
Sancti habent perfectissimam charitatem. ibid.n.702
Sancti cognoscunt statum nostrum. p.467.n.703
Sancti possunt juuare viatores, & intrant in potentias Domini. p.468.n.706
Sancti habent potestatem super viatores ad regendos illos in virga ferrea, & quomodo. ibid.n.707
Sancti sunt columnæ templi. ibid.n.708

Sanctorum inuocatio Christo honorifica. p.469.n.709
Sanctorum beatitudo inamissibilis. ibid.
per Sanctos, tanquam per filios, & ministros regnat Christus. ibid.n.711
in Sanctis tanquam in membris persequutus est Christus, & in illis colitur. ibid.
per Sanctos ad Christum accedimus, sicut per Ioannem homines crediderunt. ibid.n.713
Sancti sunt mediatores intercessionis secundarij, & dependentes à Christo. p.470.n.716
Sancti mediatores ad mediatorem. ibid.n.718
Sancti aduocati nostri per Christum, qui seipso & sanguine suo noster est Redemptor. ibid.n.720
Sanctorum orationum, & Christi interpellationis maximum discrimen. p.471.n.720
in Sanctos non sperando credimus, sicuti in Christum. p.471.n.723
Fides Philemonis in omnes Sanctos, tanquam patronos, & intercessores. ibid.
Sanctorum nulla mors fuit propiciatio mundi, sed sola mors Christi. ibid.n.724
Sancti sciunt per scientiam beatam quæ fiunt apud nos. ibid.n.729
Sanctorum inuocatio nullibi est prohibita. p.472.n.736
Sanctis Martyribus nec altaria erigimus, nec sacrificamus, sed soli Deo. ibid.n.731

Sanguis.

Sanguis cum aqua exiens è latere Christi, ignem extinguit purgatorij. p.77.n.302
Sanguine suo Christus nos sanat. p.158.n.68
quia Sanguine suo lauit nos Christus à peccatis nostris, Princeps est. p.159.n.73
Sanguinem fudit pro omnibus Christus. ibid.n.74
Sanguine suo crucem Christus altare dedicauit. p.179. n.160
Sanguis Christi aurum est. p.180.n.165
Sanguis in lac transmutatur, ne infantes abhorreant. p.270.n.144
Sanguis totus qui nunc est, in corpore glorioso Christi continetur ex vi verborum sub specie vini. p.274. n.170
Sanguis per concomitantiam est sub specie panis. p.274. n.172
Sanguis Christi est in Eucharistia vt bibatur. pag.277. n.187
Sanguis est in corpore, & corpus in sanguine Christi, non eodem, sed diuerso modo. p.278.n.191
Sanguis Christi ad credentium salutem, & ad Iudæorum perniciem effusus. p.282.n.224
Sanguine proprio pullos viuificat, & pascit pellicanus, sed à Christo vincitur in Eucharistia. p.286.& seq. n.247
Sanguis Christi sub specie vini dabatur euntibus ad martyrium temporibus SS. Cypriani, & Augustini, vt illos in passione roboraret. p.294.n.304
Sanguis sumptus sub specie panis est idem, ac sumptus sub specie vini. p.295.n.310
Sanguis Christi fusus est in remissionem peccatorum, sed non bibitur in remissionem peccatorum, sed in refectionem animarum iustorum. p.300.n.340
Sanguinis Christi tres effectus in forma consecrationis calicis. p.333.n.59
Sanguinis Christi efficaciam explicant verba consecrationis. p.334.n.63
Idem est numero Sanguis qui nunc est in calice, cum illo qui fuit quando Christus consecrauit. ibid.n.67
in Sanguine, & aqua ex vulneribus suis filios adoptatos Christus effudit. p.352.n.180
Sanguis & aqua exiuit è latere Christi, vt ignem diuini amoris aquæ frigiditas temperaret. ibid.p.353
Sanguine Christi rubet baptismus. p.355.n.192
R.P.Car. Bouquin Comm.in Prosam D.Thom.

Sanguis Christi primùm ianuam cœli aperuit. pag.368. n.257
Sanguis Christi prima clauis regni cœlorum. ibid.
Sanguis Christi omnia potest sine sanguine Martyrum: sanguis Martyrū nihil potest sine sanguine Christi. ib.
in Sanguine peccatoris iusti manus suas lauant, & quomodo. p.423.n.528
Sanguine Christi cœlum apertum, & infernus clausus est. ibid.n.530
Sanguinem suum Christus crucifixoribus obtulit medicamentum. p.425.n.558

Sapientia, & Sapiens.

Sapientiæ Dei peccatum repugnat. p.85.n.329
Sapiens non dicitur, qui propriam negligit salutem, alienam procurans. p.227.n.402
Sapientia abscondita sunt fidei Christianæ mysteria. p.252.n.42
Sapientia, & virtus Dei, Christus est. p.457.n.655
Sapiens & potens nobis Christus est, qui sapientiâ & potentiâ suâ pascit nos etiam corpore suo in Eucharistia. ibid.n.656
Sapientia, & potentia Christi in Eucharistia refulgent. ibid.p.458
Sapientia & potentia Christi simul in Eucharistia, & quomodo. p.458.n.658

Sapor Rex.

Saporis Regis Persarum vanitas. p.132.n.525

Satanas.

Satanas appellatus est Petrus à Christo, & quare. p.54. n.207
Satanas auctor est Sacramentariorum. p.403.n.435

Satyrus.

Satyrus S. Ambrosij germanus adhuc catechumenus Eucharistiâ munitus, mare traiecit, & ad littus incolumis appulit. p.276.n.182

Saül.

Saül in virum alterum est mutatus sine vlla formæ exterioris mutatione. p.270.n.141

Saulus.

Saulus, vide *Paulus*.

Scientia.

Scientiarum Dominus Christus Filius Dei. p.455.n.648
de Scientia diuina, & increata Christi loquitur S. Thomas, dum textu vltimo huius Cantici ait, *Tu qui cuncta scis*. p.456.n.642
Scientia triplex in homine Christo, beata, infusa, & acquisita. ibid.
nullâ Scientiâ ex his tribus potest omnia scire. ibid.
Anima Christi finita, nullâ scientiâ creatâ potest comprehendere Infinita. ibid.
Scientiâ beatâ anima Christi comprehendit in Verbo omnis creaturæ essentiam. ibid.n.653
Scientia increata, & infinita illius omninò maior est. ibid.
Scientiæ Christi adiunxit S. Thomas omnipotentiam, & quare. p.457.n.655
Scientia Dei practica, & omnipotentia non differunt. ibid.
Scientiâ Deus omnia creauit. ibid.

Scilurus.

Sciluri Scytharum Regis ad suadendam filiorum vnionem, & vnitatem egregium factum. p.127.n.492

Scopus.

Scopus idem Ducis & militis, Christi & Sacerdotum. p.221.n.376

Secretum.

Secreta cordium interdum Deus reuelauit: potest ergo illa Beatis in cœlis reuelare. p.468.n.705

Sedes.

Sedes altior in Ecclesia Episcopo ab initio data. p.219. n.362

Semel.

non Semel Christus semetipsum hominibus tradidit, sed pluries. p.361.n.229

Senes, & Senium.

Senes à Christo saluati. p.432.n.563

Senes gratiâ Christi cumulati, vt Simeon & Anna prophetissa. ibid.n.566

Difficilè in Senectute conuertuntur, qui in iuuentute noluerunt. ibid.

Senes peccatores ne desperent, sed sperantes diligentissimè vitam mutent, & ad Deum conuertantur. p.433.n.567

Anima rationalis non Senescit. p.436.n.578

Horâ etiam vndecimâ, quæ Senium designat, Deus vocat homines. ibid.

In nocte, hoc est in Senectute, contra vitia pugnandum, & pœnitentiâ cœlum debellandum. ibid.n.579

Sententia.

Sententia Petri, & Sacerdotum præcedit sententiam cœli. p.221.n.324

Septuagies, & Septuaginta.

Septuagintaseptem vicibus peccantibus adhuc debemus remittere, ex mandato Christi, vel septies septuagies, idest quadringentia, & oonaginta vicibus. p.434.n.571

In verbis Christi, *Septuagies septies*, ponitur numerus finitus pro infinito, ex S. Thoma, quia semper in nos peccanti debemus dimittere. ibid.

Sepulchrum.

Sepulchra Martyrum dicuntur memoriæ Martyrum, & tamen illorum corpora continent. p.405.n.445

Serapion.

Serapioni in extremis constituto delata est Eucharistia. p.276.n.181

Serena.

Serena Augusta Diocletiani Imperatoris coniux Christiana æternâ gloriâ donatur. p.427.n.543

Serenus.

Serenus Massiliæ Episcopus à S. Gregorio reprehensus, quòd sacras imagines abstulerit. p.385.n.346

Sereno iussit idem Romanus Pontifex, vt sacras imagines restitueret, & eas non latriâ adorari, sed minori reuerentiâ honorari debere populum doceret. ibid.& seq.

Sermo.

Sermo ignitus priùs igniat proferentem, quàm audientem. p.224.n.390

Vide *Concionator, Prædicator, Sacerdos, Verbum.*

Serpens.

Serpens è virga factus, adhuc virga dicitur. p.123.n.466

Serpentis mira prudentia imitanda ad fructuosè communicandum. p.301.n.349

Seruire, & Seruitus.

Seruire Deo regnare est. p.300.n.379.& p.348.n.157

Seruitus Dei dominationem generat sempiternam. ibid.

Seruitus peccati dura. p.100.n.380

Sibylla.

à Sibylla piscis appellatus est Christus. p.356.n.196

Signaculum.

Signaculum in fronte, in brachio, & in corde Christiani Christus est. p.266.n.119

Signaculum hoc in fronte, corde, & brachio habuit Magdalena. ibid.

Signaculum hoc etiam post mortem in fronte seruat Magdalena. ibid.

Significare.

quod Significatur à Sacramento Eucharistiæ, nempe corpus Christi, realiter in illo continetur. p.120.n.454

Significando formæ Sacramentorum efficiunt. p.334.n.61

Significant Sacramentum & sacrificium verba consecrationis calicis. ibid.n.62

Non solùm historicè, sed significatiuè proferuntur verba consecrationis. p.338.n.70

quod Significabatur ab Agno Paschali, & manna, verè & realiter continetur ab Eucharistia. p.392.n.385

Signum.

Signum duplex; aliud vacuum, quod non continet rem quam significat; aliud plenum, quod significatum realiter includit. p.120.n.453

Signum plenum est Eucharistia. ibid.& p.391.n.375

Signum etiam Christi patientis & morientis est Eucharistia. ibid.n.376

Species Sacramenti sunt Signum corporis Christi sub illis inclusi. p.392.n.383

non Signum carnis suæ, sed ipsam carnem in cibum verba Christi promiserunt. p.398.n.413

Silentium.

Silentio Deus colitur, & honoratur. p.58.n.226

Sitis.

Sitis quid sit. p.333.n.56

Sitim appellauit Christus desiderium suum. p.459.n.662

Sitis Christi benedicta, & quare. ibid.

Sitio, Christus in cruce clamauit, & quare. ibid.

Societas.

Societas Sanctorum est extrinsecum complementum gloriæ. p.461.n.673

Societas Sanctorum ex Angelis & hominibus conflatur. ibid.

Socij, & sodales Dei euadunt Beati. p.462.n.675

Sodalitatis Sanctorum nomine exprimitur æterna felicitas. ibid.n.676

Sola anima videns Deum etiam sine sociis beata esset. ibid.

Sol.

Sol non nisi suâ luce videtur, nec Deus nisi suâ gratiâ habetur. p.93.n.356

Solis fratrem se inaniter iactabat Sapor Persarum Rex. p.132.n.525

Sol iustitiæ Christus est in duodecim Apostolis velut in duodecim signis Zodiaci. p.134.n.530

Veluti Sol in duodecim signis Zodiaci Christianissimus Gallorum Rex in duodenis Regni gubernatoribus coruscat. ibid.n.535

Soles & propugnacula Ecclesiæ Apostoli. p.135.n.538

Tres Soles visi in cœlo, Christo nascente, paulatim in vnum coëuntes. p.135.n.539

Duodecim Soles in Apostolis in vnum coëuntes, & quomodo. ibid.

Solis effigiem à Christi radiis habent Apostoli, sicut nubes rorida à radiis Solis. ibid.

Sol, & luna stant, loquente Iosuë. p.149.n.28

Sol est Christus in radiis suis ferens sanitatē. p.158.n.67

Sol multis fulget radiis, & se sua prodit luce. pag.174. & seq.n.143.& 144

Sol Christus de stella natus est. p.175.n.144

Sol corporei luminis fons. p.247.n.21

Sole fulgeorior Deus. ibid.

Solem videre sine Sole non possumus, ita nec in Deum credere sine eius auxilio. p.253.n.47

Sol dicitur non fulgere, dum radij eius ex nubium densitate ad nos non perueniunt. p.304.n.369

Sol semper illuminat, & Christus gratiæ radios semper emittit. p.309.n.368

Sol iustitiæ Christus est appellatus, & quare. p.418.n.511

Sol puritatis, & Sol clementiæ Christus est. ibid.

Sicut Sol omnibus communis est Christus. p.420.n.516

Sol Christus omnibus venit, passus est, & resurrexit. p.425.n.534

Sors.

Sors quid sit. p.281.n.212

Species.

Species panis, & vini remanent in Eucharistia, & quare

quare. p.121.num.459
Species panis Euchariſtiæ in azymis Agni Paſchalis. p.389.n.362
Species panis notriunt, & conuertuntor in corpus aliti; non verò corpus Chriſti. p.346.n.148

Spes.

Spes dilatione affligit, & certitudine lætificat. pag.76. n.297
Spes ad obtinendam beatitudinem ex immenſo Euchariſtiæ beneficio in nobis excitatur. p.314.n.429
Spes oritur, & augetur ab Euchariſtiæ ſacrificio. ibid. n.431
Spes duobus diſcipulis euntibus in Emmaus ab Euchariſtia reſtituitur. ibid.
Spes eum fide Thomæ Apoſtolo à Chriſti corpore reſtituta. ibid.
Spei ſymbola flores, & præſertim lilium. p.315.n.433
Lilium cum lemmate, *Spes Auguſta*. ibid.
Spes Romanorum Marcellus. ibid.n.434
Spes Chriſtianorum Chriſtus in Euchariſtia, vt lilium, & roſa. ibid.
Spes noſtra tota in Deo ponenda eſt. p.461.n.672

Spina, & Spineum.

Spinea corona, & aurea intertextæ in annulo Salomonis. p.167.n.106
Spineâ coronâ Chriſtus redimitus omnia vincit.ib.n.108
Spineam coronam gloriæ coronæ in Chriſto annectit amor. p.168.n.109
Spinis roſæ carentes ſunt vulnera Chriſti. p.327.n.24
Spineam coronam elegit, & aoream gemmis coruſcantem reſpuit S.Catharina Senenſis. p.368.n.259

Spiridion.

Spiridion Tremithuntis in Cypro Epiſcopus, verboſum Philoſophum in Concilio Nicæno ſolius Symboli Fidei pronunriatione deuicit, & Fidei aggregauit. p.12. num.28

Spirituale.

Spirituales fidei diuitiæ, quibus ſalus æterna emitur. p.267.n.123
Spiritualia bona ſimul à pluribus tota poſſidentur. p.361.n.224

Spiritus Sanctus.

Spiritus Sanctus dicitur donum, quia juſtis donatur. p.131.n.514
Spiritus Sanctus Apoſtolos docuit, & per eos mundum conuertit. p.138.n.555
Spiritus Sancti gratiâ repleti ſunt Apoſtoli, vt illam in alios effunderent. ibid.n.556
Spiritus Sanctus eſt ſuauitas, nexus & vinculum Patris, & Filij. p.139.n.149
Spiritus Sanctus cum Patre & Filio regnat, vtriuſque amor, donũ, oſculum, ſuauitas, & centrum. p.147.n.20
Spiritus Sanctus Apoſtolis non floridas, ſed igneas linguas conceſſit, & quare. p.216.n.346
Spiritum Sanctum Chriſtus dedit Apoſtolis, antequam eis poteſtatem remittendi peccata concederet, & quare. p.210.n.320
Spiritus diuinus diuinos facit homines. ibid.
Spiritus Sancti virtute Baptiſmi aqua virgo filios Dei generat adoptiuos. p.353.n.181
Spiritus Sanctus aquam Baptiſmi fœcundat. ibid.
Spiritus Sancti virtus cum virtute paſſionis Chriſti in aqua Baptiſmi. ibid.
Spiritus Sancti aquas, & ſpirituales effundit Chriſtus. p.356.n.196
Spiritus Sanctus effuſus eſt in cordibus noſtris ad remiſſionem peccatorum, & copiam virtutum. p.362. n.233
Spiritus Sanctus Patris & Filij amor, concordia, centrum, & ſuauitas, vnà cum Patre & Filio menti infunditur adoptati. p.351.n.174

Stare.

Stare non poſſumus ſine verbo, ſeu ſine verbi Dei auxilio. p.453.n.641

Stella.

in Stellas tranſmutantur Apoſtoli, & ſtellas vincunt. p.154.n.537
Stella noua Chriſto naſcente apparuit, & quare. p.151. n.61
Sicut Sol de ſtella Chriſtus de Virgine natus eſt. p.175. n.44

S. Stephanus Protomartyr.

S. Stephanus charitatem pro armis habebat, & per ipſam vbique vincebat. p.365.n.248

Stephanus Epiſcopus.

Stephanus Epiſcopus Heduenſis anno 1113. nomine tranſubſtantiationis vſus eſt. p.122.n.464. & p.237. n.442

Struthio.

Struthio oua ſua fouet oculis. p.93.n.357

Stultus.

Stulti ac inſipientes ſunt mali Chriſtiani, & quare. p.266.n.122
Stultitia peccatorum eſt pœna peccati, & filia luxuriæ, ex D. Gregorio. p.267.n.123

Subſiſtentia, & Subſiſtere.

Subſiſtentiâ propriâ priuata fuit Chriſti humanitas, à ſubſiſtentia Verbi præuenta. p.271.n 149
Subſiſtunt ſine ſubiecto ſubſtantiali accidentia in Euchariſtia. p.271.n.147

Subſtantia.

Subſtantia panis non remanet in Euchariſtia; ſed ibi ſola ſubſtantia corporis Chriſti exiſtit. p.121.n.456
Panis ceſſit Chriſto, dum in ſubſtantiam corporis eius verſus eſt. ibid.n.457
ſi Subſtantia panis, & vini remaneret in Euchariſtia, verba Chriſti falſa eſſent. ibid.n.458
Subſtantia panis non annihilatur, ſed tranſit, & mutatur in corpus Chriſti. p.123.n.471. & p.242.n.477
Subſtantia interdum eſſentiam ſignificat accidentium. p.124.n.473
Panis & vinum in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti mutantur, quod nequit ſenſu percipi. p.234. n.431
Corpus Chriſti nequit eſſe factum in Euchariſtia, niſi ex ſubſtantia panis, quæ in ipſum tranſmutatur. p.240.n.456
Subſtantiæ tranſmutantur arte, naturâ, & gratiâ. p.241. n.461
ſine Subſtantiali ſubiecto accidentia ſubſiſtunt in Euchariſtia. p.271.n.147
Subſtantiam panis, & vini accidentia non ſignificant poſt conſecrationem, ſed corpus & ſanguinem Chriſti; quod à Fidelibus intelligitur. p.272.n.159
Subſtantiæ corporis, & ſanguinis Chriſti ſunt res eximiæ latentes in Euchariſtia. p.273.n.165
Subſtantia Solis non videtur cum oculo aſpiciente Solem: nec ſubſtantia corporis Chriſti cum anima credentis. p.396.n.403

Suſan.

Suſan, id eſt lilium, roſa, lætitia. p.108.n.406. & p.169. num.19

Synagoga.

Synagoga noua feſta potuit inſtituere, & de facto inſtituit. p.140.n.564
Synagoga mater Eccleſiæ, & quomodo. p.389.n.364
Synagogæ interitus, Eccleſiæ ortus. ibid. & ſeq.
Synagogâ Eccleſia nobilior eſt. p.390.n.368

T

Tabescere.

Tabescunt Iudæi famelici, & sitientes, qui figuris Eucharistiæ ditari, ipsam Eucharistiam repleuntur. p.145.n.9.& p.329.n.34

Tabernaculum.

in Tabernaculo supra propitiatorium, & in templo Salomonis infrà propitiatorium Cherubini collocati, & quare. p.172.n.127

Tacere, & Tacitus.

Tacebat voce Noë, & opere loquebatur, dum arcam fabricabat. p.215.n.344

Tacita loquebatur Magdalena ad pedes Christi, & quomodo. p.449.n.628

Tangere.

Dum corpus Christi in Eucharistia dicitur tangi, impropria est loquutio. p.279.n.199

Tactâ veste Christus dicebatur tangi. ibid.

Tangi, videri, & recipi impropriè dicuntur Angeli. ibid.

Tempus.

Tempus omne ambit æternitas. p.428.n.549

In omne tempus diuina misericordia extenditur. ibid.

Omni tempore misericordiam fundit Dominus, & quomodo. p.429.n.549

Tentatio.

in Tentationem inducit nos Deus, non propriè & positiuè, sed impropriè dumtaxat, & permissiuè. p.252.n.640

Inducere in tentationem, & tentationi succumbere idem sunt ex S. Cypriano. ibid.

Tenebræ.

Tenebras spirituales dissipat fides. p.253.n.45

Terminus.

Terminus annihilationis est ipsum nihil. p.242.n.480

Terminis ludit Caluinus, & contra mentem loquitur. p.395.n.399

Terra.

Terra viuentium quid sit? p.413.n.489

Terra morientium, vel mortuorum est mundus iste. ibi.

in Terra vniuersa magnum est nomen Christi. p.428.n.548

Testamentum.

Testamentum condidit Christus, dum Eucharistiam instituit, & ideo verè, & realiter, & non in signo donauit ea quæ pronuntiauit. p.400.n.419

Theologicæ Virtutes.

Theologicæ virtutes sunt tres, Fides, Spes, & charitas. p.256.n.63

Inter virtutes theologicas fides ordine generationis est prior spe & charitate. ibid.n.64

Harum virtutum Theologicarum charitas est dignior Fide, & Fides est nobilior spe. ibid.n.66.& 67

S. Theresia.

S. Theresia per octodecim annos licet sacris mysteriis sæpissimè refecta, nullo refecta est pabulo cœlestium consolationum, quibus etiam in terris solet sanctitas abundare. p.308.n.391

S. Tiburtius.

S. Tiburtij nudis plantis super prunas ardentes ambulantis pro Christo, egregia vox. p.368.n.258

Titulus.

Titulus crucis Christi Latinis, Græcis, & Hebraicis literis exaratus, & quare. p.426.n.540

S. Thomas.

S. Thomæ Apostolo latus suum vulneratum palpandum obtulit Christus, & quare. p.207.n.306

Thomas Apostolus vulnera carnis Christi tangens, sanauit vulnera infidelitatis nostræ. ibid.

Thomas vulnera Christi tetigit, quia per Sacerdotium diuinâ manu gaudebat. ibid.n.307

Thomæ Apostolo fides, & spes à corpore Christi Domini restituuntur. p.314.n.431

Tobias.

Tobias jubet pro mortuis eleemosynis supplicare. p.73.n.284

Tortor.

Tortores Christianorum misericordiâ Christi Fideles & Martyres effecti. p.428.n.547

Transfiguratio.

in Transfiguratione Christi gloria animæ ad eius corpus extensa est. p.162.n.89

in Transfiguratione claritas corporis Christi non fuit corporis gloriosi, sed gloriæ. ibid.

Transitus.

Transitus Maris Rubri typus fuit Baptismi. p.355.n.192

Transubstantiatio.

Transubstantiatio dicitur conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem Christi in Eucharistia. p.122.n.460

Transubstantiationis non fuit author S. Thomas. ibid.

Transubstantiationem, seu mirabilem illam conuersionem docuerunt antiquiores Ecclesiæ Patres. ib.n.461.& p.235.n.469

Transubstantiationis nomine vsus est Stephanus Episcopus Hednensis anno 1113. p.122.n.464.& p.237.n.442

Transubstantiationem, seu conuersionem panis in corpus Christi, Ecclesia Catholica semper credidit. p.124.n.474

qui Transubstantiationem impugnant, Christiani non sunt, & quare. p.233.n.426

de Transubstantiatione maxima controuersia. p.234.n.433

Transubstantiatio ab initio Ecclesiæ credita fuit. p.235.n.435

Transubstantiatio ex verbis Christi ortum habuit, & ab Apostolis fuit credita. ibid.n.436

Transubstantiationem docuerunt omnes Doctores Catholici vsque ad Concil. Lateran. 1215. p.236.n.440.& seqq.

Transubstantiationem confessus est Berengarius cap. *Ego Berengarius.* ibid.n.441

Transubstantiationis vocem non inuenit Concil. Lateranense, sed jam inuentam approbauit. ibid.n.442.

Transubstantiatio necessariò admitti debet, vt vera sint Christi verba. p.237.n.444

Transubstantiatio confirmata est in omnibus Conciliis à Lateranensi 1215. p.238.n.447

Transubstantiationem Græci nusquam respuerunt. ibid.

Transubstantiatio necessaria est vt corpus Christi sit in Eucharistia. ibid.n.450

Corpus Christi non potest esse præsens in Eucharistia, nisi per mutationem panis in ipsum, hoc est, per Transubstantiationem. ibid.n.452

Ex verbis Christi panem in eius corpus mutari, ac Transubstantiari docent Caluinus & Beza. p.239.n.454

Corpus Christi non potest esse factum in Eucharistia, nisi de substantia panis, quæ in ipsum transmutatur. p.240.n.456

Transubstantiatio maximum miraculum. ibid.n.457

In illa materia & forma panis mutantur in substantiam corporis Christi, & remanent eadem accidentia panis. ibid.

Transubstantiatio solâ fide attingitur. ibid.n.458

Transubstantiatio probatur à simili, à minori ad maius, & à maiori ad minus, ab arte, à natura, & à gratia. ibid n.460.& p.241.n.461.& seqq.

Transubstantiatio nihil est aliud, quàm productio corporis, & sanguinis Christi, non absolutè, sed specialiter, nempe ex substantia panis & vini. p.241.n.463.& seqq.

Transubstan

Transsubstantiationis sententiam præfert Caluinus impanationi. p.397.n.408
Præsentia corporis Christi, & transsubstantiatio in Eucharistia ex verbis Caluini stabiliuntur.p.398.n.410
Transsubstantiatio omnem naturalem vincit mutationem, & quare. p.458.n.657

Tribulatio.

Tribulationes sunt bona extrinseca Christianorum, & quomodo. p.363.o.239
Tribulationes habuit Christus,qui venit magna agere, & magna pati,& in hoc debet à Christianis imitari. ibid.
per Tribulationes Dei hæredes, & Christi cohæredes sumus. p.364.n.240
Tribulationes, & cruces sunt patrimonium Christianorum. ibid.n.241
in Tribulationibus, & in cruce gloriandum. ibid.
Multas diuitias habemus in tribulationibus,quas Apostolus inuenit in cruce. ibid.n.242
omnes Tribulationes, immò & hostes in Christi vulneribus superantur. p.365.n.243
Tribulationes, & cruciatus amoris diuini pignora. ibid. o.246
Tribulatio maius donum, quàm fides, & quare. ibid.
Tribulari, & pati pro Domino non modicus thesaurus. ibid.n.248
Catenæ quibus in Tribulatione pro Christo ligamur, fulgentiores Regum coronis. ibid.
Tribulationibus Petrus maior & illustrior Angelis.ibid. & seq.
per Tribulationes in Regnum Dei ingrediendum.p.367. n.255
de Tribulationibus ac tormentis quæ januam cœli aperiunt, gratias egit S. Laurentius. p.368.n.257
qui Tribulationes, & cruces fugit, à cœlo declinat. ibid.n.360
in Tribulationibus gloria. ibid.n.369
per Tribulationes homines Deiformes euadunt. ibid.

Trinitas.

Trinitas tota in formatione hominis laborauit. pag.81. n.313
Tribus personis Trinitatis actio communis est creatio. ibid.
Creatio conuenit personis Trinitatis ordine quodam. ibid.n.314
Trinitatem personarum, & vnitatem diuinæ essentiæ anima hominis repræsentat. ibid.p.82.n.318
Tota Trinitas Christianorum parens. p.124.n.480
Trinitati adoptio tribuitur, Patri vt Anthori, Filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti similitudinem. p.128 n.518
Tota Trinitas cordibus iustorum infunditur. pag.131. n.514
Tota Trinitas vnxit Christum in vtero Virginis. p.154. oum.47
Tota Trinitas vngens fuit, & vnctio: Filius solus vngens & vnctus. ibid.
Toti Trinitati conuenit adoptare. p.348.n.162
In forma Baptismi Trinitas personarum debet necessariò exprimi. p.356.n.202
In Christi Baptismo tota Trinitas apparuit.p.357.n.204
Baptismus debet conferri cum expressa inuocatione Trinitatis, & quare. p.357.n.206
à Tota Trinitate, & à Christo nouum esse gratiæ creatur. p.358.o.212

Triphonia.

Triphonia vxor Decij Imper.Christiana & sancta.p.427. n.543

Trisagium.

Trisagium sacrum Angeli canunt,& audiuntur ab adolescente, qui illud refert Ecclesiæ. p.61.n.237

Tristis.

Tristis vsque ad mortem in passione Christus fuit, non metu mortis suæ, sed ex mora redemptionis nostræ. p.388.n.359

Tutor.

Tutor qui benefecerit, habetur pro domino, ex Legisperitis. p.313.n.422

Tyrrhenus.

Tyrrhenus lapis fluctuat integer, & mergitur diuisus & quid illo significetur. p.127.n.493

V

Vanitas.

VAnitas Saporis Regis Persarum. p.132.n.525

Vbera.

Deus Vberum Christus in Eucharistia. p.42.n.161
Vbera Eucharistiæ meliora sunt vino gloriæ. p.43.n.164

Venia.

Veniam postulantes ramos oliuarum offerentes, impetrabant antiquitus. p.196.n.248

Verbum.

Verbo Christus pascit oues suas. p.45.n.172
Verbum Dei initium est vitæ supernaturalis, & quomodo. ibid.n.175
Verbo Dei genitus Christianus Baptismate nascitur. p.45.n.176
Verbo Dei Christianos Corinthios genuit Apostolus. p.46.n.176
Verbo Dei, tanquam semine Christiani generamur,& pascimur tanquam cibo. ibid.& n.77
Verbum Dei, cibus animæ, mentis reparat languores, & sanat vulnera. ibid.& o.178
Verbum Dei Adamo visum restituit. p.47.n.180
à Verbo Diuino nos ipsi illuminamur. ibid.o.181
Verbo Christus omnia restaurat. ibid.
Verbum Dei Saulum lupum mutauit in agnum, & pastorem. ibid.n.182
Mira verbi Dei de Saulo victoria. p.47.n.183
Verbum diuinum de Centurione triumphat. p.48.o.185
Nullus gregi incorporatur Christi,nisi per verbum Dei. ibid.n.186
Verbum Dei præbet vitam & immortalitatem. ib.p.49
Deitatem participatam tribuit verbum Dei. ibid.
Verbū Dei diuinum est semē Deos generans. p.49.n.187
Terreni homines per Verbum Dei dij effecti cœlos incolunt. ibid.n.188
Verbi alis cœlos ascendunt. ibid.
Anima Christiana Verbo Dei liquefacta, extra se ad Deum egreditur & currit. ibid.o.189
Verbum Dei ignis est peccata consumens, non hominem. ibid.
Pabulum & cibus Angelorum. p.50.n.190
Ad tantas Verbi delicias properare debent Christiani. ibid.
Verba Domini falsa essent, si panis in Eucharistia remaneret. p.121.n.458
omne Verbum Prædicatorum à Christo procedit. p.211. n.326
Verbum Dei prædicare diuina est actio. p.212.o.329
Verba Christi vitam conferunt. ibid.n.330
Verba vitæ æternæ habent Euangelici prædicatores. ib.
Exempla magis mouent quàm verba. p.214.n.338
Verba Dei ab actionibus non discrepant, & ideo simul videntur. p.215.n.345
Sine verbis interdum prædicandum. p.216.n.344
Verba Pauli Apostoli erant tonitrua. ibid.n.346
Verba concionatorum sint stimuli. p.217.n.347
Verbi pabulum populo denegare sacrilegium est.p.222. n.386
Verba Concionatorum sunt jacula, mores sunt funes illa

illa jaculantes. p.224.n.393
Opera sunt loquaciora quàm verba. p.225.n.394
Verbo, exemplo, oratione, & eleemosynis subditos pascat Prælatus, vel Sacerdos. p.229.n.411.& seq.
Verbum Dei ignis est, & ferrum. p.232.n.420
Verba Saluatoris in fide suscipienda. p.238.n.448
Verbis Christi etiam ante manducationem corpus eius in Eucharistia significatur. p.273.n.178
Verbo Dei omnia creata sunt. p.330.n.41
Verbo Verbum concepit Beata Virgo. p.331.n.41
Verbo Christus docuit, & miracula patrauit. ibid.n.42
Eucharistia Verbo Dei perficitur. ibid.n.43
Semper Verbis Apostoli Eucharistiam confecerunt. ibid. num.46
in Verbis consistit forma consecrationis Eucharistiæ. ib.
Christus panem verbo carnem suam fecit. p.332.n.46
Poterat sine verbis consecrare, sed verba adhibuit, vt doceret Sacerdotes modum offerendi. ibid.n.47
Simul panem benedixit, & verba protulit Christus. ibid.n.48
Benedictio fit verbis. ibid.
Verbis constat consecratio panis, & quibus. p.332.n.51
Verba consecrationis panis significant corpus Christi præsens sub specie panis. ibid.n.52
Verba consecrationis Græci altâ voce proferunt, & populus respondet, *Amen.* p.333.n.54
In Verbis consistit consecratio calicis. ibid.n.58
in Verbis consecrationis calicis, calix pro re contenta in calice ponitur. ibid.n.59
omnia Verba, quæ pronuntiantur in consecratione calicis, sunt de essentia formæ. p.334.n.61
Verba consecrationis calicis significant Sacramentum, & sacrificium, & efficaciam sanguinis Christi. ib.n.62
Verba consecrationis non solùm historicè, sed significatiuè proferuntur. p.335.n.70
Indigna, & inutilia hominum verba. p.344.n.138
Verba Christi ignita amore in Eucharistia. ibid.n.141
Non minus est Verbum Dei, quàm corpus Christi. p.347.n.152
Lac Apostolorum est Verbum Dei. p.353.n.182
Verba quæ sunt forma Sacramenti Baptismi simul cum aqua ad adoptionem filiorum Dei concurrunt, & quare. ibid.n.183
Verba vicem patris, & aqua vicem matris tenet in Baptismo. ibid.
Verba Christi docent corpus eius verè ac realiter esse in Eucharistia. p.398.n.412
Verba Christi non signum carnis suæ, sed ipsam carnem in cibum promiserunt. ibid.n.413
Audientes verba Christi, illa de vera carne intellexerunt, & ideo ad inuicem litigabant. ibid.n.414
Nec Christus prauam illorum dixit esse intelligentiam, immò verbis suis firmauit, juramentum promissioni adiungens. ibid.& p.399
Verba ipsa Christi realem corporis sui præsentiam in Eucharistia demonstrant. p.399.n.417
Sacramenta, & dogmata fidei debent institui à Christo verbis in propria, & litterali significatione intellectis. p.400.n.420
Ex Verbis Christi non licet pro corpore figuram corporis intelligere. ibid.
Verba, *Hoc est corpus meum*, debent intelligi in vero, & proprio sensu, sicut ista, *Hic est Filius meus dilectus.* ibid.n.421
Verba ambigua Christi ab Euangelistis declarata sunt, ne aliquis ex illis erraret. p.401.n.422
Nihil additum fuit ante vel post verba Christi, ad illa declaranda, vel ad tollendam æquiuocationem, vt ostenderetur illa debere in proprio, & formali sensu intelligi. ibid.n.424
Verbis Christi conuictus Lutherus, negare non potuit realem præsentiam corporis Christi in Eucharistia. p.403.n.435
Verba Apostoli, *Vos estis corpus Christi*, sunt merè speculatiua; verba autem consecrationis sunt practica, & operatiua. ibid.p.406.n.452
Verba hæc, *Si dixerint, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere*, Matth.24. nihil faciunt contra Eucharistiam; nullus enim nisi Christus ipse dixit nobis, corpus suum esse sub specie panis; immò verba illa repugnât corpori Christi in Eucharistia. p.407.n.459

Verbum substantiale Dei.

Verbum Dei repræsentat Patrem, & creaturas, quas operatur. p.82.n.317
Verbum Dei res quas producit, in esse conseruat. ibid.
Verbum Dei Angelis ostendit omnia ad beatitudinem requisita. p.326.n.17
Verbum est cibus sempiternus, quem manducant Angeli. ibid.
Verbo Dei omnia sunt creata. p.330.n.41
à Verbo Dei reparatio vniuersi. ibid.p.331
contra Verbi Incarnationem opponebant Gentiles, quæ hæretici contra Eucharistiam. p.345.n.144
Verbû Dei in passione Christi impassibile. p.346.n.149
Verbum Dei omnia debet perfectè cognoscere. p.456. n.651.
Est speculum sine macula rerum omnium. ibid.
Verbo Dei omnia facta sunt. p.457.n.655
In nomine Verbi est respectus ad creaturas ab ipso productas. ibid.

Vestis.

Veste nuptiali charitatis nudatus accedens ad Eucharistiam, in æternas mittendus est tenebras p.322.n.470
Vestis alba maiestatem, & non vulgarem dignitatem indicat. p.166.n.104

Victima.

Victima noua est Eucharistia antiquas consummans. p.143.n.4
Victimas cunctas legales Eucharistia complectitur. p.144.n.5
Victimæ nomen vnde deriuetur. p.180.n.170
Victima & hostia Christus est. p.181.n.172
Nulla victima gratior Deo quàm Christus. ibid.n.174
Victimis Hebræorum victima quam Christus obtulit, & Sacerdotes post ipsum offerunt, designabatur. p.197. n.254

Victoria, & Victor.

Victoriam pennatam finxere poetæ, & quare. p.442. n.600
Victrix, & victoria est fides nostra. p.244.n.2

Vinum.

Vinum Beati, viatores lac gustare dicuntur, & quare. p.41.n.161
Nec vinum in via, nec lac in patria possunt hominibus exhiberi, & quare. ibid.n.163
Vinum, & lac, idest corpus & Deitatem Christi in Eucharistia Christiani recipiunt. p.43.n.165
Vinum germinans Virgines est Eucharistia. p.277.n.189
Vinum vitis est propria materia Eucharistiæ. p.341.n.120
Vinum in pane imbibitum, & alia vina, siue pomorum, siue mororum, non possunt esse materia Eucharistiæ. p.342.n.124
Vino consecrando aqua misceatur. ibid.n.125
in Vino aquâ temperato Christus consecrauit. ibid.n.126
Vinum aquâ mixtum Christi passionem exprimit. ibid.
Mixtio aquæ vino consecrando est necessaria tantùm ex præcepto Ecclesiastico. p.343.n.127
qui Vino consecrando non miscuit aquam, prosequatur, & in vino sacrificium perficiat. ibid.n.128
Vino côsecrando aqua in parua quantitate misceatur. ib.
in Vinum conuertitur aqua in parua quantitate vino infusa. ibid.n.131

Virginitas.

& Verborum Notabilium.

Virginitas.
Virginitate coronatur Christus à matre. p.160.n.79
Virginitas Mariæ Christi natiuitate consecrata, & duplicata. ibid.
Virginitas duplex in Maria Dei genitrice, & quomodo. p.161.n.81
Vide, *Maria virgo.*
Virgo.
Virgines cantare facit Eucharistia. p.67.n.257
Virgines germinat vinum Eucharistiæ. p.277.n.189
per Virginem matrem Deus humilis,& homo sublimis. p.160.n.80
Virgo Deum debuit parere. p.161.n.85
Virgines facit Eucharistia. p.308.n.393
Virtus.
Virtute Eucharistiæ mortui resurgent. p.117.n.445
Virtute,quâ potest Christus hominem in nouissimo die suscitare,potest & corpus suum verè,& realiter manducandum præbere. p.118.0.446
Virtutes Theologicæ.
Virtutes Theologicæ cur sic appellatæ. p.256.n.63
Virtutes Theologicæ suot fides, spes & charitas,ex quibus charitas est nobilior fide, & fides spe. ibid.n.63. & seqq.
Vis.
ex Vi verborum corpus Christi dumtaxat vt habet esse corporeum,& est idem identitate suppositi cum illo quod protulit verba consecrationis, est sub specie panis. p.273.n.166
ex Vi verborum continetur sub specie vini totus sanguis qui nunc est in corpore glorioso Christi.p.274.n.170
Vires ab Eucharistia cōtra omnes tribulatiões.p.297.n.325
Vita.
Vitam,& immortalitatem præbet Dei verbū.p.49.n.186
Vitæ Christianæ est declinare à malo,& facere bonum. p.52.n.197
Vita æterna, & vis ad resurgendum à corpore Christi confertur. p.56.n.216
Vera vita à vero Christi corpore procedit. p.57.n.220
Vitam non vulgarem tribuit Eucharistia. p.114.n.430
Vitā gratiæ viuit qui Eucharistiam manducat,& quare. p.116.n.438
Ex eo quod vitam spiritualem conferat Eucharistia,conuincitur in ea esse verum, & viuum Christi corpus. p.117.n.445
Vitam à Christo habet qui eius corpus manducat, sicut ille habet à patre. p.118.n.447
Vita datur hominibus, non præcisè à carne,sed à Deitate Christi. p.119.n.450
Vita temporalis amittenda, vt æterna tribuatur, & possideatur. p.292.n.421
Vita præsens hominis fidelis nox dicitur. p.253.n.47
Vita nō est de essētia,sed de perfectione fidei.p.255.0.56
Vitam spiritualem dat fides. p.257.n.70
A fide Vita æterna inchoata in via, & consummata in patria. ibid.n.72
omnis Vita à Deo procedit. p.358.n.75
vt Vitam supernaturalem recipiamus per fidem, Deo vnimur. ibid.
Vitam boni,& mali mortem ex receptione Eucharistiæ hauriunt. p.281.0.212
panis Vitæ ex praua dispositione recipientium mortem præbet. ibid.n.215
Vitam mutet qui vult Eucharistiam sumere. ibid.n.282
à Viuentibus vitā spirituali debet suscipi Eucharistia, & quare. p.282.n.216
Vita appellabatur Eucharistia. ibid.n.217
Vitam suam Christo offerat Christianus. p.286.n.246
in Vita tenentur aliquando Fideles Eucharistiam sumere. p.288.n.257
Vita spiritualis seruatur,augetur, & roboratur Eucharistiā. p.296.n.n.318
omni Vitā priuatur,qui Eucharistiā respuit.p.297.n.325
Vitæ æternæ pignus est Eucharistia. p.308.n.392
Vitam omnibus attulit Christus, sed plures illam recusant. p.309.0.400
Triplex Vita, scilicet naturæ, gratiæ,& gloriæ confertur ab Eucharistia. p.311.n.412
Vitam naturalem corpori largitur Eucharistia. ib.n.413
Vitam naturalem à Christo habuit Adamus, & quomodo. ibid.n.414
A corpore Christi vita naturalis hominum oritur.p.312. 0.416
Sub speciebus panis & vini Eucharistia instituta, quia his alimentis vita naturalis conseruatur. ibid.n.418
Vitam naturalem Eucharistiā conseruari patet miraculis. ibid.n.419
Vita spiritualis,seu gratiæ ab Eucharistia conseruatur, & augetur. p.313.n.422
Vitā spiritualē dat Eucharistia.ib.n.423. & p.317.n.445
Vita æterna ab Eucharistia. ibid.n.446
Vitam, quam Christianus à Christo per Eucharistiam haber, ad Christum referat. p.319.n.452
Vita præsens est cursus ad mortem. p.413.n.489
Vita præsens mors dicitur ab Apostolo. p.414.n.490
Viuere, & Viuum.
Viuus & vitalis panis sola Eucharistia dicitur, & quare. p.104 n.393
Viuum alimentum est sola Eucharistia. p.114.n.431
Viuus panis dicitur Eucharistia triplici ratione.ib.n.432
Viua dici possunt omnia Christi Sacramenta : sola Eucharistia panis viuus dicitur. p.115.n.435
Viuorum Sacramentum cum aliis quatuor est Eucharistia. ibid.0.437
Viuat vitā gratiæ qui Eucharistiā manducat.p.116.n.438
Viuus panis dicitur Eucharistia,quia pane mortuo caret, & viuum corpus Christi continet. ibid.n.441
Viua & mortua potest esse fides. p.254.0.54
Viuentia à seipsis,non viuētia ab aliis mouentur.ib.n.55
Viua fides est, quæ charitate informatur. ibid.n.55
Viuit homo per fidem vitā supernaturali. p.257.n.71
Viuorum Sacramentum Eucharistia à viuentibus vitā spirituali debet suscipi. p.282.n.216
Viuorum & mortuorum Sacramenta qualia, & quæ sint. p.296.n.316
Viuorum, seu iustorum; non mortuorum, seu peccatorum Sacramentum est Eucharistia. p.323.n.466
Viuentium terra est cœlum Empyreum. p.413.n.489
Verè Viuere dat æterna felicitas. ibid.p.414
Vmbra.
Vmbra Christi, quæ lucem temperat oculo,& oculum præparat luci, fides est. p.254.n.48
Vngere, Vnctio, Vnctus.
Vnctus est Christus ad regiam dignitatem in materno Virginis vtero. p.153.n.45.& seqq.
Vnctione Christus rex est inauguratus. ibid.
Vnctio fuit spiritalis oleo spiritali facta. ibid.n.46
Vnctus est à Deo Christus. ibid.
Vncti in Reges Saul & Dauid vnctionem Christi designabant. ibid.n.47
Tota Trinitas vnxit Christum. p.154.n.47
Vnguentum, seu oleum quo vnctus est Christus, fuit diuina persona Verbi. ibid.n.48
Tota Trinitas vngens fuit, & vnctio: Filius solus vngens & vnctus. ibid.
Ex hac vnctione summa Christi Maiestas. ibid.n.49
Vnctio Christi fuit exteriùs manifestata olei fonte qui Romæ in eius natali manauit. p.154.n.50
Vnctionis Christi stillam tantùm possunt habere Angeli. p.155.n.53
Vnctione triplici Christus super omnes prædestinatos sublimatus. ibid.n.55
Vngebantur oleo pugiles. p.158.n.69
Vnio.

Vnio.
Vnio, quâ per Eucharistiam Christianus vnitur Christo, est intima. p.370.n.263
Voluntas.
Voluntatis constantiâ in bono conseruatur in nobis diuina adoptio. p.370.n.264
Voluntate suâ cadit, qui cadit; voluntate Dei stat, qui stat. p.412.n.480
Votum.
Votum hominis implet Christus se homini præbens in exemplum. p.50.n.192
Votum Baptismi ipsum supplet, sed cognitio naturalis nequit supplere actum fidei. p.247.n.20
Vox.
Voce Adamû Deus ad pœnitentiã reuocauit. p.46.n.180
Voce Christi Saulus Ecclesiæ persequutor, egregius factus est prædicator. p.47.n.182
à Voce Christi morientis Centurio eius deitatem agnouit. p.48.n.185
Sola Vox Dei à peccato suscitat. p.91.n.349
nnu Voce corporis, sed voce cordis ad Dominum clamatur. p.107.n.404
Vox sponsæ non esset dulcis, nisi eius facies animæ charitate esset decora. ibid.n.403
Voces quomodo possunt videri. p.215.n.343
Voces prædicatorum videntur, dum bona eorum opera refulgent. ibid.
Voce tacebat Noë, sed opere loquebatur. ibid.n.344
Voces, & fulgura, & tonitrua exibant de throno, & quare. p.216.n.345
Voces concionatorum sint feruidæ, & tonantes. ib.n.346
Voces Pauli Apostoli non verba erant, sed tonitrua. ib.
Vox prædicatorum sit vox turturis. ibid.n.347
Vox sacerdotis opere roboratur. p.230.n.412
Vocem transubstantiationis jam in Ecclesia receptã approbauit Concilium Lateran. anno 1215. p.236.n.443
non Voces, sed res per voces significatæ, attendendæ. p.237.n.445
Antiqua fidei mysteria nouis interdum vocibus explicantur. ibid.
Non sunt profanæ vocum nouitates, nomina ab Ecclesia vsurpata ad fidei mysteria explicanda. ibid.n.446
Vtile, & Vtilius.
Vtile est ex parte Eucharistiæ quotidie Eucharistiam sumere. pag.296.num.317
Vtilius est Eucharistiam frequentare, & ad illam sæpe accedere, quàm ab illa abstinere. p.197.n.324
Vulnus.
e x Vulnere lateris sui Christus cum aqua & sanguine Sacramenta, Ecclesiam, omnesque Christianos effudit. p.125.n.481
in suis Vulneribus Christus reformat & reparturit peccatores. ibid.n.484
per Vulnera Christi patent eius viscera. ibid.
Vulnera sanat oleum. p.157.n.65
Vulnera subditorum princeps oleo vnctus sanet. ibid.
Vulnera iniustitiæ Christus suæ justitiæ oleo sanauit. ibid.n.66
Vulnera nostra Christus suo sanguine sanat. p.158.n.68
Ab omnibus Vulneribus per Christum sanamur. ib.n.70
Vulnera curat Christus oleo & vino, hoc est bonitate, & justitiâ. p.159.n.72
Vulnera quæ non curantur, Christi respuunt medicinam. ibid.n.75
Vulnera Christi sunt rosæ spinis carentes, recreantes, & reficientes Angelos. p.327.n.24
Vxor.
Vxor gloria viri, & qui in vxorem viri, in eius gloriam peccat. p.3.n.112
Z
Zachæus.
Zachæus Christum in domum suam gaudens suscepit, & centurio se tantæ gratiæ indignum dixit, ambo Saluatorem honorantes. p.298.n.326
Zelotypia.
Zelotypiæ aqua mirabilis quodammodo effectus Eucharistiæ præsignabat. p.310.n.409
Zelus.
Zelus animarum maximũ Deo sacrificium. p.223.n.388
Zodiacus.
Zodiaci mystici duodecim signa sunt duodecim Apostoli. p.134.n.536
In omnibus mystici Zodiaci signis Christus verus Sol justitiæ reperitur. ibid.
Velut in duodecim Zodiaci domibus Christianissimus Gallorum Rex Sol veluti splendidissimus in duodecim regni Gubernationibus coruscat. p.134.n.135

FINIS.

QVÆ PRÆ INADVERTENTIA AVT OPERARVM OSCITANTIA, saltem minus legitimum sensum facientia in hoc Opere irrepsêre, ea sic emendabis.

PAgina 22. *Numero* 72. *Linea* 19. donauit Ecclesia, *lege* donauit Ecclesiæ. *pagina* 26. *numero* 90. *linea* 16. Cibus homines, *lege* Cibus hic homines. *pag.*27.*num* 95. *lin* 24. exequentur, *lege* exequente. *ibid.* eleuate, *lege* eleuata. *pag.*34. *num.* 138. *lin.* 36. per homines mors, *lege* per hominem mors. *pag* 39 *num.*147.*lin.*25. impedirte, *lege* impendat. *pag.*47. *num* 182 *lin.*2. ex Paulo, *lege* ex Saulo. *pag.*52. *num.*197. *lin.*17. vnitique Dei, *lege* vnigenitique Dei. *pag.*56. *num.*215. *lin.*22. fugatis, *lege* fugatis. *pag.*57.*num.*220. *lin.*27. illuminat, *lege* eliminat. *pag.*59.*num.*230.*lin.*13. sortirum, *lege* sortitur. *pag* 70.*num.*273.*lin.*12. veriter, *lege* aeriter. *pag* 78.*num.*305. *lin.*41. Mittimur exilium. *lege* Mittimur Elysium. *pag.*94.*col.*1.*lin.*23. nemo videt, *lege* nemo non videt. *pag* 104.*num* 395.*lin.*25. inetrabili, *lege* inenarrabili. *pag.*125.*num.*482 *lin.*25. interamenta, *lege* intemerata. *pag.*125.*num.*504.*lin.*7. alter noster, *lege* altus noster. *pag.*132 *num* 521. *lin.*9. quam videre, *lege* quam diuidere. *pag.*149.*num.*26 *lin* 10 Dominum, *lege* dominium. *pag.*154.*num.*47.*lin.*4. electioni, *lege* vnctioni. *pag.*159. *num* 72.*lin.*6. vino pungit, vino vngit. *ibid.col.*2.*lin.*10 ruborem, *lege* roborem. *pag* 180 *num.*166 *lin.*4. collati, *lege* collocati. *pag.* 193. *num* 246.*lin.*2. fine ante, *lege* fine ante. *pag.*196.*num.*248.*lin* 32. fine in terris, *lege* fine quæ in terris. *pag.*199. *num* 261. *lin.*20. Dominum, *lege* dominium. *pag.*239.*num.*454.*lin.*21. *ῥητὸ τον*, *lege τὸ ῥητόν*. *pag.*293.*num.*288.*lin.*11. Catholicos, *lege* Clericos. *pag.*309.*col.*1. *lin.*10. Sacramentum cibi, *lege* Sacramentum ad modum cibi. *pag.*315.*num.*437.*lin.*11. magnus amoris, *lege* magnes amoris. *pag* 320. *num.* 462. *lin.*13. justus est, *lege* jussus est. *pag.*337.*num.* 87. *lin.*12. in nullis, *lege* in multis.

Hæc sunt, quæ vix, ac ne vix quidem, Authore præsertim à loco editionis absente, præcaueri potuere; nonnullaque alia passim occurrent, quibus pro benignitate Lector indulgebit: sed eâ hic non recensentur, quia talia sunt, quæ sciolus quiuis, aut in Latinitate vel mediocriter tyro perfacilè possit emendare.

5[illegible]1

